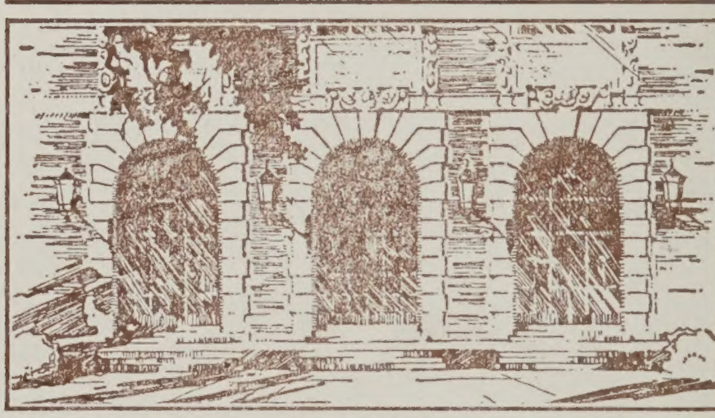

VERZAMELING

VAN

VERSLAGEN EN RAPPORTEN

BEHOORENDE BIJ DE

NEDERLANDSCHE STAATSCOURANT.

1910.

TE 's GRAVENHAGE
TER ALGEMEENE LANDSDRUKKERIJ.

LIJST

DER

VERSLAGEN EN RAPPORTEN.

1910.

Alphabetisch gerangschikt naar de onderwerpen waarop zij betrekking hebben.

BELASTINGEN, KADASTER EN DOMEINEN.

N°. 19. Verslag betreffende de werkzaamheden verricht in het Laboratorium van het Departement van Financiën te Amsterdam, gedurende het jaar 1909, 59.

,, 30. Verslag van het vergelijkend examen voor de betrekking van surnumerair der registratie en domeinen, gehouden te 's Gravenhage, 116.

,, 71. Verslag van het vergelijkend examen voor de betrekking van adspirant-landmeter van het kadaster, 230.

,, 85. Verslag van het te 's Gravenhage gehouden examen *B* voor surnumerair der directe belastingen, invoerrechten en accijnzen en het examen voor ontvanger dier middelen, 262.

,, 104. Verslag der Commissie, in 1910 belast met het afnemen van het landmetersexamen, 292.

BUITENLANDSCHE ZAKEN.

N°. 48. Verslag van het examen voor den consulairen dienst, 180.

,, 102. Verslag van het examen voor den consulairen dienst, 286.

CONGRESSEN.

DIERKUNDE.

DRANKWET EN DRANKBESTRIJDING.

GENEESKUNDE.

N°. 1. Verslag van het op 23—28 Augustus 1909 te Berlijn gehouden internationale tandheelkundig congres, 5.

,, 34. Verslag der Commissie in het belang van het verleenen van Eerste Hulp bij Bedrijfsongevallen, betreffende hare handelingen en bevindingen in het jaar 1909, 175.

,, 47. Verslag der Commissie belast met het afnemen van het toelatingsexamen voor de Rijkskweekscholen voor vroedvrouwen, 180.

,, 76. Verslag over het 3de Internationale Congres voor Psysische Therapie, gehouden te Parijs, 264.

,, 91. Verslag omtrent het te St. Petersburg gehouden Vijfde Internationaal Congres voor verloskunde en vrouwenziekten, 272.

,, 109. Verslag van het verhandelde op het tweede Internationaal Congres voor beroepsziekten, te Brussel gehouden, 302.

HANDEL.

,, 29. Verslag van den Directeur van het Rijksbureau tot het verzamelen van gegevens omtrent den zoogenaamden handel in vrouwen en meisjes te Amsterdam, gedurende het jaar 1909, 110.

KOLONIEN.

,, 5. Tweede verslag der Commissie voor het afnemen in Nederland in 1909 van het voorbereidend examen voor den Nederlandsch-Indischen administratieven dienst, tevens belast met de afneming van het groot-ambtenaarsexamen voor den Indischen dienst, 21.

,, 46. Eerste verslag der Commissie voor het afnemen in Nederland in 1910 van het voorbereidend en het eindexamen voor den Nederlandsch-Indischen administratieven dienst, tevens belast met het afnemen van het groot-ambtenaarsexamen voor den Indischen dienst, 178.

,, 51. Verslag betreffende het in Nederlandsch-Indië gehouden examen voor toelating tot den Hoofdcursus, 191.

N°. 54. Verslag omtrent het in 1910 in Nederlandsch-Indië gehouden examen voor toelating tot de Cadettenschool in Nederland, 191.

,, 55. Eerste verslag der Commissie voor het afnemen in Nederland van het examen in de Maleische taal en de land- en volkenkunde van Nederlandsch Oost-Indië aan aanstaande Europeesche onderwijzers van Gouvernements- en particuliere kweekscholen voor de vorming van inlandsche onderwijzers daar te lande, 195.

,, 64. Rapport der Commissie tot voorbereiding van de aanwijzing in 1910 van candidaat Indische ambtenaren, 212.

,, 67. Verslag van het in 1910 in Nederlandsch-Indië gehouden examen voor toelating tot de Koninklijke Militaire Academie in Nederland, 214.

,, 70. Verslag van de onderzoekingen van dr. J. Kuyper, gedurende zijn verblijf te Buitenzorg in de botanische laboratoria van het Departement van Landbouw aldaar verricht, 236.

,, 110. Tweede verslag der Commissie voor het afnemen in Nederland van het examen in de Maleische taal en in de land- en volkenkunde van Nederlandsch-Indië, aan aanstaande Europeesche onderwijzers van Gouvernements- en particuliere kweekscholen voor de vorming van inlandsche onderwijzers daar te lande, 305.

LANDBOUW.

,, 2. Verslag omtrent de werkzaamheden van het IXde Internationaal Veeartsenijkundig Congres te 's Gravenhage gehouden, 23.

,, 45. Verslag van den directeur en de leeraren van 's Rijks Veeartsenijschool omtrent het natuurkundig examen voor aanstaande veeartsen, 174.

,, 49. Verslag der Commissie, belast met het afnemen van het examen ter verkrijging van het diploma van hulpkeurmeester van vee en vleesch, in de maand Juli 1910, 191.

,, 50. Verslag van de Commissie, belast met het afnemen van het veeartsenijkundig examen gedurende de jaren 1908, 1909 en 1910, aangaande hare zitting in Mei, Juni en Juli 1910, 197.

LEGER.

NOTARIAAT.

ONDERWIJS.

Hooger onderwijs.

Middelbaar Onderwijs.

N°. 84. Verslag der Commissie, in 1910 belast geweest met het examineeren van hen die eene akte van bekwaamheid verlangden tot het geven van lager en middelbaar onderwijs in de gymnastiek, 262.

,, 87. Verslag der Commissie, in 1910 belast geweest met het examineeren van hen, die eene akte van bekwaamheid wenschten te verkrijgen tot het geven van middelbaar onderwijs in de handelswetenschappen, 280.

,, 88. Verslag der Commissie, in 1910 belast met het afnemen van de examens voor de akten van bekwaamheid tot het geven van middelbaar onderwijs in het handteekenen en de perspectief, in het rechtlijnig teekenen en de perspectief en in het boetseeren, 264.

,, 89. Verslag der Commissie in 1910 belast met het examineeren van hen, die eene akte van bekwaamheid verlangden tot het geven van middelbaar onderwijs in land- of tuinbouwkunde of houtteelt of tot het geven van lager onderwijs in land- of tuinbouwkunde, 264.

,, 90. Verslagen van de in 1910 gehouden eindexamens voor de hoogere burgerscholen met vijfjarigen cursus, voorafgegaan door een overzicht van de samenstelling van de examencommissiën en van den duur en den uitslag van de examens, 288.

,, 92. Verslag van de Commissie, in 1910 belast geweest met het afnemen der akte-examens in de Fransche taal — lager onderwijs en middelbaar onderwijs, akte *A* — en in de Italiaansche taal, 286.

,, 94. Verslag der Commissie, in 1910 belast geweest met het afnemen van de akte-examens in de Hoogduitsche taal (lager onderwijs en middelbaar onderwijs, akte *A*), 286.

,, 96. Verslag der Commissie, in 1910 belast geweest met het afnemen der examens in de Engelsche taal (lager onderwijs en middelbaar onderwijs, akte *A*), 290.

Lager Onderwijs.

,, 12. Verslag der Commissie, in 1909 belast geweest met het examineeren van hen, die eene akte van

bekwaamheid verlangden tot het geven van middelbaar onderwijs in zeevaartkunde en wis- en natuurkundige wetenschappen, of tot het geven van lager onderwijs in de wiskunde, 35.

N°. 13. Uitslag van de in het jaar 1909 gehouden examens ter verkrijging van akten van bekwaamheid voor huis- en schoolonderwijs in de vrije en orde-oefeningen der gymnastiek, 35.

,, 21. Rapport van de commissie van onderzoek naar het onderwijs van schipperskinderen in Nederland, 71.

,, 28. Overzicht van het betrekkelijk verzuim op de lagere scholen in het jaar 1909, 123.

,, 31. Uitslag van de in 1910 gehouden examens ter verkrijging van akten van bekwaamheid voor huis- en schoolonderwijs in de nuttige en in de fraaie handwerken voor meisjes, 135.

,, 42. Verslagen over het jaar 1909 aan de Regeering uitgebracht betreffende de in dat jaar van Rijkswege gesubsidieerde gemeentelijke en bijzondere scholen voor zwakzinnigen, 175.

,, 52. Uitslag van het in 1910 gehouden examen ter verkrijging van akten van bekwaamheid als onderwijzer en onderwijzeres, 204.

,, 55. Eerste verslag der Commissie voor het afnemen in Nederland van het examen in de Maleische taal en de land- en volkenkunde van Nederlandsch Oost-Indië aan aanstaande Europeesche onderwijzers van Gouvernements- en particuliere kweekscholen voor de vorming van inlandsche onderwijzers daar te lande, 195.

,, 65. Verslag der Commissie, in 1910 belast geweest met het afnemen der examens handteekenen (lager onderwijs), 220.

,, 84. Verslag der Commissie, in 1910 belast geweest met het examineeren van hen die eene akte van bekwaamheid verlangden tot het geven van lager en middelbaar onderwijs in de gymnastiek, 262.

,, 89. Verslag der Commissie in 1910 belast met het examineeren van hen, die eene akte van bekwaamheid verlangden tot het geven van middelbaar onderwijs in land- of tuinbouwkunde of houtteelt of tot het geven van lager onderwijs in land- of tuinbouwkunde, 264.

N°. 92. Verslag van de Commissie, in 1910 belast geweest met het afnemen der akte-examens in de Fransche taal — lager onderwijs en middelbaar onderwijs, akte *A* — en in de Italiaansche taal, 286.

,, 94. Verslag der Commissie, in 1910 belast geweest met het afnemen van de akte-examens in de Hoogduitsche taal (lager onderwijs en middelbaar onderwijs, akte *A*), 286.

,, 95. Verslag van het Congrès international de l'éducation populaire, gehouden te Brussel, 276.

,, 96. Verslag der Commissie, in 1910 belast geweest met het afnemen der examens in de Engelsche taal (lager onderwijs en middelbaar onderwijs, akte *A*), 290.

,, 99. Verslagen van de in 1910 gehouden examens ter verkrijging van akten van bekwaamheid als hoofdonderwijzer of hoofdonderwijzeres, met een overzicht van den uitslag der examens, 294.

,, 110. Tweede verslag der Commissie voor het afnemen in Nederland van het examen in de Maleische taal en in de land- en volkenkunde van Nederlandsch-Indië, aan aanstaande Europeesche onderwijzers van Gouvernements- en particuliere kweekscholen voor de vorming van inlandsche onderwijzers daar te lande, 305.

Technisch, Industrieel en Handelsonderwijs.

,, 8. Verslag der Commissie voor de machinisten-examens over 1909, 33.

,, 58. Verslag omtrent het toelatingsexamen voor de marine-machinistenschool te Hellevoetsluis, 212.

,, 79. Verslag over het ,,Congrès de l'Enseignement technique superieur'', gehouden te Brussel, 254.

,, 98. Verslag van het Internationaal Congres voor Handelsonderwijs, gehouden te Weenen, 296.

,, 108. Verslag der Commissie voor de examens ter verkrijging van diploma's van machinist-stoker en van machinist aan boord van stoom-zeevisschersvaartuigen over het jaar 1910, 300.

POSTERIJEN EN TELEGRAPHIE.

N°. 3. Verslag omtrent het examen in den telegraafdienst voor commies van adspirant-commiezen en surnumerairs der posterijen en telegraphie, 17.

,, 17. Verslag omtrent de examens in den postdienst voor commies, van adspirant-commiezen en surnumerairs der posterijen en telegraphie, 53.

,, 43. Verslag omtrent het examen in den telegraafdienst voor commies, van adspirant-commiezen en surnumerairs der posterijen en telegraphie, 167.

,, 56. Verslag van het examen voor adspirant-commies der posterijen en telegraphie, 204.

,, 75. Verslag omtrent het examen in den postdienst voor commies, van adspirant-commiezen der posterijen en telegraphie, 244.

,, 83. Verslag van het vakexamen voor bureelambtenaren bij den dienst der posterijen en telegraphie, 258.

,, 86. Verslag van het examen ter verkrijging van het telegraaf-radicaal, 262.

,, 103. Verslag van het examen ter verkrijging van het postradicaal, 288.

,, 107. Verslag omtrent het examen voor opzichter der telegraphie, 298.

STATISTIEK.

,, 28. Overzicht van het betrekkelijk verzuim op de lagere scholen in het jaar 1909, 123.

,, 63. Jaarverslag van het Centraal Bureau voor de Statistiek over 1909, 250.

STOOM- EN MIJNWEZEN, INDUSTRIE EN INDUSTRIEELE EIGENDOM.

,, 6. Verslag betreffende het vijfde congres van het ,,Internationaler Verband für die Materialprüfungen der Technik'', gehouden te Kopenhagen, 27.

,, 33. Uittreksel uit het verslag van den Hoofd-Ingenieur voor het Stoomwezen over het jaar 1909, 155.

N°. 37. Verslag van de werkzaamheden van het Bureau voor den Industrieelen Eigendom over het jaar 1909, 165.

VERZEKERINGSWEZEN.

,, 34. Verslag der Commissie in het belang van het verleenen van Eerste Hulp bij Bedrijfsongevallen, betreffende hare handelingen en bevindingen in het jaar 1909, 175.

,, 97. Verslag omtrent den staat der Rijksverzekeringsbank en hare werkzaamheden in het jaar 1909, 276.

,, 109. Verslag van het verhandelde op het tweede Internationaal Congres voor beroepsziekten, te Brussel gehouden, 302.

VLOOT.

, 58. Verslag omtrent het toelatingsexamen voor de marine-machinistenschool te Hellevoetsluis, 212.

,, 66. Verslag van de werkzaamheden van de Commissie van aanneming voor adelborst 2de klasse, 3de afdeeling, bij het Koninklijk Instituut voor de Marine te Willemsoord in het jaar 1910, 214.

VOLKSGEZONDHEID.

,, 14. Verslag der vergadering van het ,,Bureau permanent'' der ,,Union Internationale pour la Protection de l'Enfance du premier age'', gehouden te Budapest, 41.

,, 38. Verslag betreffende de te Parijs gehouden Internationale Saccharine-conferentie, 191.

,, 49. Verslag der Commissie, belast met het afnemen van het examen ter verkrijging van het diploma van hulpkeurmeester van vee en vleesch, in de maand Juli 1910, 191.

,, 68. Verslag der vergadering van het ,,Bureau Permanent'' der ,,Union Internationale pour la Protection de l'Enfance du premier age'', gehouden te Brussel, 226.

WETENSCHAPPEN EN SCHOONE KUNSTEN.

,, 20. Verslag betreffende de Nederlandsche afdeeling ter Xde internationale kunsttentoonstelling te München in 1909, 65.

ZEEVAART.

N°. 7. Verslag van de Conferentie van het Comité Maritime International, te Bremen gehouden, 29.

,, 9. Verslag der Commissie voor de visscherij-examens (machinisten) over 1909, 33.

,, 10. Verslag der Rijkscommissie tot het examineeren van stuurlieden aan boord van koopvaardijschepen, over het jaar 1909, 33.

,, 11. Verslag der Centrale Commissie voor de examens ter verkrijging van diploma's van stuurman en van schipper aan boord van zeevisschersvaartuigen, alsmede van diploma's van schipper aan boord van kustvisschersvaartuigen voor het jaar 1909, 33.

,, 108. Verslag der Commissie voor de examens ter verkrijging van diploma's van machinist-stoker en van machinist aan boord van stoom-zeevisschersvaartuigen over het jaar 1910, 300.

Bijvoegsel tot de *Nederlandsche Staatscourant* van
Vrijdag 7 Januari 1910, n°. 5.

N°. 1.

VERSLAG *van het op 23—28 Augustus 1909 te Berlijn gehouden internationale tandheelkundig congres.*

Aan Zijne Excellentie
den Minister van Binnenlandsche Zaken.

Als vertegenwoordigers der Regeering op het van 23—28 Augustus ll. te Berlijn gehouden internationale tandheelkundig congres, hebben ondergeteekenden de eer Uwe Excellentie het volgende rapport te doen toekomen.

Het congres werd gehouden in het gebouw van den Rijksdag en geopend door den voorzitter van het voorbereidingscomité prof. Walkhoff, uit München, in tegenwoordigheid van vele afgevaardigden van Duitschland en andere landen.

Achtereenvolgens voerden het woord:

als vertegenwoordiger der Duitsche Regeering: Wirkl. geh. Oberregierungsrat dr. Bumm, voorzitter van het Reichsgesundheitsamt;

als vertegenwoordiger van de Pruissische Regeering en van het „Kultusministerium" Wirkl. geh. Ober-medicinalrat prof. dr. Schmidtmann. Hij wijst op de vele Staatsinstellingen op tandheelkundig gebied, in den laatsten tijd in Duitschland opgericht, „das Zahnärztliche Institut bei der Landesversicherungsanstalt, die Schulzahnkliniek, der kommende Militärzahnarzt, die Zahnkliniek der Krankenanstalten und Zahnkliniken in Elementarschulen in 37 Deutschen Städten.;

als vertegenwoordiger van de Saksische Regeering, Ministerial director dr. Waentig, Excellenz; en

als vertegenwoordiger van de stad Berlijn: Stadtschulrat dr. Fischer.

Op voorstel van prof. Godin (Parijs) wordt het voorbereidingscomité tot definitief bestuur van het congres benoemd: prof. Walkhoft, voorzitter; prof. Dieck (Berlijn), onder-voorzitter: dr. Schaeffer-Stuckert (Frankfort), secretaris-generaal.

In de openingsrede zegt prof. Walkhoff, dat de tandheelkunde niet alleen wortelt in de algemeene geneeskunde, maar ook in de natuurwetenschappen en in de technologie. Hij spreekt den wensch uit, dat, bij de opleiding van de tandheelkundigen, daarmede steeds zal worden rekening gehouden.

Verder wijst hij op de aan het congres verbonden tentoonstelling en vestigt in het bijzonder de aandacht op de tentoonstelling van hulpmiddelen bij het onderwijs in tandheelkunde, die een beeld geeft van hetgeen in de verschillende landen op dit gebied geboden wordt.

Hulde wordt gebracht aan den Duitschen Keizer, die voor de tentoonstelling had afgestaan tandheelkundige instrumenten uit den Romeinschen tijd.

De secretaris deelt in zijn verslag mede, dat het congres is ingedeeld in de volgende 12 secties:

Sectie 1. Anatomie, Physiologie, Histologie.
Sectie 2. Pathologie, Bakteriologie.
Sectie 3. Chemie, Physiek, Metallurgie (hieronder de Röntgenphotographie in de Tandheelkunde).
Sectie 4. Diagnostik en Specielle Therapie, Materia medica.
Sectie 5. Mundchirurgie und Zähnärztlich-chirurgische Prothese.
Sectie 6. Allgemeine und Lokal-anaesthesie.
Sectie 7. Conservierende Zahnheilkunde.
Sectie 8. Zahnersatz, inkl. Kronen- und Brückenarbeiten. Keramik.
Sectie 9. Orthodontie.
Sectie 10. Zahn- und Mundhygiéne.
Sectie 11. Unterrichtswesen und Gesetzgebung.
Sectie 12. Geschichte und Literatur.

In 20 verschillende Staten waren „National-Komité's" opgericht.
Het aantal congresleden bedroeg 1441, dat der deelnemers 506.
Nadat de eere-voorzitter, prof. Waldeyer, de vergadering had toegesproken, werd het woord verleend aan de vertegenwoordigers der buitenlandsche Regeeringen.

Hierop had de opening plaats van de wetenschappelijke tentoonstelling, opgesteld in de rotonde en de wandelgangen van het Rijksdaggebouw, met eene openingsrede van den voorzitter van het tentoonstellingscomité, prof. Dieck. Bijzondere hulde werd gebracht aan prof. Branca, directeur van het Geol. Palaeontol. Instituut van de Berlijnsche Universiteit, die de groep Palaeontologie schitterend had doen slagen.

De tentoongestelde voorwerpen zijn in 12 hoofdgroepen met verschillende onderafdeelingen verdeeld, namelijk:

I. Anatomie und Physiologie;
 1. Vergleichende Anatomie und Pathologie;
 a. Anthropologie und Ethnologie,
 b. Vergleichende Odontologie, einschlieslich Paläontologie,
 c. Anomaliën im thierischen Gebiss;
 2. Normale Makroskopische Anatomie des menschen (Anatomie und Entwickelung des Kopfes, der Kiefer und Zähne einschlieslich Kiefer- und Zahnpräparate),
 3. Normale mikroskopische Anathomie,
 4. Anomalien der anatomischen Bildung (Anomalien der Kopf-, Kiefer- und Zahnbildung),
 5. Physiologie;

II. Pathologie und Bakteriologie:
 1. Allgemeine Pathologie,
 2. Spezielle makroskopische Pathologie und vergleichende Pathologie,
 3. Spezielle mikroskopische Pathologie,
 4. Bakteriologie des Mundes;

III. Chirurgie des Mundes und der Kiefer:
 1. Chirurgische Therapie, Narkose und Lokalanaesthesie,
 2. Chirurgische Prothese und Obturatoren;

IV. Kiefer und Zahnregulierung;

V. Konservierende Behandlung der Zähne:
 1. Füllungen,
 2. Wurzelbehandlung;

VI. Künstlicher Zahnerzatz:
 1. Plattenerzatz,
 2. Kronen, Brücken und Keramik;

VII. Photographie in der Zahnheilkunde als Forschungs- und Lehrmittel:
 1. Makroskopische Photographie,
 2. Mikroskopische Photographie,
 3. Stereoskopie,
 4. Röntgenphotographie,
 5. Farbenphotographie;

VIII. Unterrichtswesen;

IX. Hygiene des Mundes und der Zähne:
 a. in Wissenschaftlicher,

b. in Socialer Beziehung.
X. Geschichte der Zahnheilkunde;
XI. Gerichtliche Zahnheilkunde;
XII. Literatur.

In de drie algemeene zittingen en in de sectievergaderingen werden ruim 400 voordrachten en demonstratiën gehouden. Het is niet mogelijk hiervan een kort overzicht te geven; maar toch meenen wij iets te moeten mededeelen omtrent hetgeen in Sectie X (tand- en mondhygiène) behandeld werd.

Als resultaat van de besprekingen werden de volgende moties aangenomen:

1. Die Errichtung Städtischer Schulzahnkliniken ist eine Volkshygienisch internationale Forderung unserer Zeit:

2. Sie ist ein wesentliches Hilfsmittel zur Verhütung und Bekämpfung der Infektionskrankheiten und besonders der Tuberculose.

Verder werd besloten om voor elk land een comité te benoemen met de opdracht, om propoganda te maken voor verplicht tandheelkundig onderzoek op de scholen en het beramen van maatregelen ter bestrijding van de tandcaries. Voor Nederland werden benoemd de heeren: Witthaus en Stark, uit Rotterdam, en Klinkhamer (den Haag).

De ontvangst van de leden en deelnemers aan het congres was schitterend en ongetwijfeld moet het 5de internationaal tandheelkundig congres een groot succes genoemd worden tegenover de buitenwereld.

Zoowel aan de vertegenwoordigers der Regeeringen als aan het publiek is, door middel van dagbladartikelen, duidelijk aangetoond, dat de tandheelkunde over groote krachten beschikt en op wetenschappelijk en sociaal-hygienisch gebied groote vorderingen maakt.

Toch meenen ondergeteekenden, dat op de tegenwoordige internationale congressen te veel aan feestelijkheden en uiterlijk vertoon geofferd wordt, waardoor een te groot aantal bezoekers getrokken wordt en het rustige werken benadeeld wordt.

Een tweede fout van de tegenwoordige congressen is ons inziens gelegen in het te groot aantal voordrachten en demonstratiën. De voorbereidingscommissie behoorde meer kritisch te werk te gaan bij het aannemen van hetgeen den congresleden op wetenschappelijk en practisch gebied zal worden geboden.

Het welk doende enz.,

Dr. C. van der Hoeven.
A. A. H. Hamer.

Bijvoegsel tot de *Nederlandsche Staatscourant* van
Vrijdag 28 Januari 1910, n°. 23.

N°. 2.

VERSLAG *omtrent de werkzaamheden van het IXde Internationaal Veeartsenijkundig Congres, van 13 tot 19 September 1909 te 's Gravenhage gehouden.*

Aan Zijn Excellentie
den Minister van Binnenlandsche Zaken.

Ik heb de eer Uw Excellentie hierbij verslag uit te brengen omtrent de werkzaamheden van het IXde Internationaal Veeartsenijkundig Congres, van 13 tot 19 September j.l. te 's Gravenhage gehouden, hetwelk door mij als afgevaardigde der Nederlandsche Regeering werd bijgewoond.

De ondergeteekende was in de gelegenheid enkele vroeger gehouden internationale veeartsenijkundige en andere wetenschappelijke congressen mede te maken, en meent op grond daarvan te mogen vaststellen, dat over het algemeen genomen het congres te 's Gravenhage de moeite, welke zoowel de Regeering als de voorbereiders zich voor het welslagen daarvan getroost hebben, voldoende heeft beloond. Het congres was zeer bezocht, niet alleen door veeartsenijkundigen, maar ook door vele geneeskundigen, en er zijn een groot aantal hoogst belangrijke onderwerpen behandeld, terwijl verschillende gewichtige conclusies werden aangenomen.

Aan het congres werd groote luister bijgezet door het beschermheerschap van Z. K. H. Prins Hendrik der Nederlanden, Hertog van Mecklenburg, wien het behaagde het te openen, een algemeene zitting bij te wonen en de voornaamste congresleden op het paleis in het Noordeinde te ontvangen; door het actief deelnemen van Zijn Excellentie den Minister van Landbouw, Nijverheid en Handel, die de openingsrede heeft gehouden, het

congres heeft gesloten, een tweetal zittingen bijwoonde, en ter gelegenheid van het congres een luisterrijk diner heeft gegeven; door belangstelling door andere leden der Regeering, met name door de Ministers van Buitenlandsche en van Binnenlandsche Zaken, alsmede door die van Oorlog en van Koloniën betoond; door de sympathie verder van de vele bij het Koninklijk Hof in den Haag geaccrediteerde gezanten, welke als ondervoorzitters in het eere-comité hadden willen zitting nemen, en van andere hooggeplaatste personen.

Het moet ongetwijfeld den organisateurs van het congres tot groote dankbaarheid en voldoening hebben gestrekt te ervaren, hoe Z. K. H. de Prins der Nederlanden zich in waren zin beschermheer toonde, door op de aangegeven wijze persoonlijk aan het congres deel te nemen, hoe de Regeering zich niet alleen bepaalde tot den toegezegden financieelen steun, maar tijdens het congres op onderscheidene wijzen deed blijken, dat het congres haar sympathie had en, als zijnde een landsbelang, waardig moest worden ontvangen. Een bijzonder woord van hulde dient hierbij gebracht aan Zijn Excellentie den Minister van Landbouw, Nijverheid en Handel, die van het begin tot het einde het congres als het ware als zijn troetelkind heeft behandeld.

De in grooten getale opgekomen afgevaardigden van buitenlandsche Regeeringen, hoogescholen en corporaties, de talrijke buitenlandsche en binnenlandsche leden waren dan ook vol van lof en dankbaarheid ten opzichte van Z. K. H. en van de Nederlandsche Regeering.

Voor de bedoeling van dit verslag meen ik mij verder te mogen onthouden van mededeelingen omtrent hetgeen het congres aan feestelijkheden te genieten gaf, en mij meer in het bijzonder te moeten bepalen tot het verhandelde.

Ook wat dit laatste betreft meen ik mij echter in ruime mate te kunnen beperken. Niemand minder dan Zijne Excellentie de Minister van Landbouw heeft in zijn openingsrede van het congres er op gewezen, dat de veeartsenijkunde niet alleen als wetenschap den landbouw dient, doch in velerlei opzicht van zeer groot gewicht is met het oog op het bevorderen der gezondheidsbelangen van den mensch. Veeartsenijkunde is niet alleen een wetenschap die den landbouwer, maar een die ook den geneeskundige groot belang moet inboezemen, nog afgezien van het feit, dat het hier werkelijk een geneeskundige wetenschap geldt. Begrijpelijkerwijs zijn dus op het congres een aantal onderwerpen behandeld uit een geneeskundig oogpunt, respectievelijk uit dat der hygiëne van den mensch, van het hoogste

belang, terwijl er daarnaast onderscheidene waren, die hoe belangrijk ook uit een veeartsenijkundig oogpunt, den geneeskundige niet zoo dadelijk belang konden inboezemen.

Ik meen nu, als zijnde meer in het bijzonder ten congresse afgevaardigd door het Ministerie van Binnenlandsche Zaken, mij in dit verslag te mogen bepalen tot het aangeven van die vraagpunten, welke voor geneeskundigen en uit een oogpunt van hygiëne van den mensch van belang waren; waar ook de Ministeriën van Landbouw, van Oorlog en van Koloniën door bijzondere afgevaardigden werden vertegenwoordigd, welke bij de bewerking hunner verslagen met de speciale belangen dier Departementen zeer zeker zullen rekening houden, geloof ik door mijn opvatting het verkrijgen van voldoende gegevens omtrent het congres door de Regeering niet in gevaar te brengen.

Van bijzonder belang was het op den 15den September, des morgens te 9 uren, behandelde onderwerp: „Het toezicht op melk, en de vleeschkeuring, door de wet geregeld", zaken die in ons land nog tot de vrome wenschen behooren. Er had een bijzondere reden bestaan om in dit verband de melk eerder te noemen dan het vleesch. De quaestie der vleeschkeuring was nl. op vorige congressen tot in alle onderdeelen besproken en men had het onderwerp nu weder op de agenda gezet om de landen, waar de vleeschkeuring nog niet bij de wet geregeld is, in dat opzicht tot meerdere werkzaamheid aan te sporen. Gelijk bekend, is ook ons land in dit opzicht achterlijk, en de te 's Gravenhage aangenomen conclusies zijn dus voor ons van bijzonder belang.

Voor de beide onderwerpen, vleesch en melk, waren zes rapporten uitgebracht, en bij de behandeling werd eerst over het vleesch en daarna over de melk beraadslaagd. Wat het vleesch betreft, werden een aantal conclusies der rapporteurs aangenomen, welke tot zelfs in bijzonderheden aangeven waarop bij een algemeene vleeschkeuring van Rijkswege behoort te worden gelet, doch niet dan nadat het congres had besloten:

1°. opnieuw uitdrukkelijk uit te spreken, dat algemeene verplichte vleeschkeuring van het grootste gewicht is met het oog op de openbare gezondheid en de veeartsenijkundige politie;

2°. dat de permanente commissie der internationale veeartsenijkundige congressen dit ter kennis van de Regeeringen van die landen, waar vleeschkeuring nog niet wettelijk geregeld is, zou brengen.

Niet overbodig is het hier er op te wijzen, dat in de conclusies der rapporteurs, waarmede het congres zich vereenigde,

duidelijk werd uitgesproken, dat de vleeschkeuring is een uitsluitend veeartsenijkundige wetenschap en dat de studie der veeartsen daarop geheel ingericht behoort te zijn of te worden.

Ook omtrent de melk werden belangrijke conclusies aangenomen. Zij komen hierop neder:

1°. Het toezicht op en de wijze van vervoer van melk dient geregeld te worden.

2°. de regeling omvat:

a. de stalcontrôle (hygiënische eischen, voeding en verpleging der dieren);

b. marktcontrôle (toezicht op ter markt gebrachte, respectievelijk verkochte melk).

3°. De stal- en de marktcontrôle (onderzoek op melkgebreken, op verkoop van biestmelk, op pathogene microben, enz.) vallen van nature op het gebied van den veterinair.

4°. Het onderzoek op vervalschingen door toevoeging van water, door ontrooming, en op het toevoegen van conserveeringsmiddelen, is de taak van een onderzoeker, die chemische kennis bezit.

5°. Melk, die als van bijzondere hoedanigheid in den handel wordt gebracht, moet aan bepaalde voorwaarden voldoen.

Met het vorige vraagpunt hield verband het zesde onderwerp, op dezelfde algemeene zitting behandeld, n.l.: „De methoden om cadavers en afgekeurd vleesch onschadelijk te maken". Een quaestie werkelijk niet van ondergeschikt belang, vooral ook voor die landen, welke reeds een algemeene vleeschkeuring bezitten, of wel ze wenschen in te voeren. Een drietal conclusies werden aangenomen, welke voldoende duidelijk maken welk standpunt door het congres ten opzichte van deze aangelegenheid werd ingenomen. Zij luiden als volgt:

1°. Het onschadelijk maken van dieren en afgekeurd vleesch dient door de wet geregeld te worden en onder toezicht der Regeering te staan; het afgeven van cadavers, welke onschadelijk gemaakt moeten worden, moet verplichtend zijn. Cadavers beneden een zekere grootte zijn buiten te sluiten.

2°. De onschadelijkmaking kan alleen in bijzondere daarvoor ingerichte toestellen geschieden, hetzij door verbranding, of wel door stoom onder hooge drukking.

3°. In slachthuizen of groote vilderswerkplaatsen, dienen de cadavers vernietigd te worden, door gebruik te maken

van toestellen, welke met geringe kosten en bij gemakkelijke bediening een volkomen onschadelijk maken waarborgen, terwijl producten worden verkregen, welke nog eenige waarde hebben.

Het wil mij voorkomen, dat deze conclusies ook duidelijk maken, hoeveel er op dat gebied in ons land nog te verbeteren valt, en dat het toch werkelijk hoog tijd wordt, dat de vleeschkeuring en hetgeen daarmede verband houdt, bij de wet wordt geregeld.

Belangrijk was, vooral ook voor ons land, het vraagpunt VIII der algemeene zittingen, n.l.: „De contrôle van sera en bacteriënproducten van overheidswege, en de bereiding door de zorgen van den Staat".

Er worden in ons land een aantal sera en bacteriënproducten gebezigd, verstrekt of wel in den handel gebracht door laboratoria, welke in dit opzicht niet aan nader toezicht zijn onderworpen. Veel gevaar is daarin niet gelegen, zoolang de verstrekking niet het karakter aanneemt van een zuivere handelszaak, en zoolang de leiders der laboratoria door hun persoon voldoende waarborgen aanbieden voor de deugdelijkheid van het geleverde product. Veel van die producten worden echter uit het buitenland verkregen, juist van handelsondernemingen afkomstig, en het buitenland erkent, dat contrôle daarop zeer noodig is, om minderwaardige stoffen tegen te gaan. Wil men van deugdelijke producten verzekerd zijn, dan zou men den Staat zelf de sera enz. kunnen doen bereiden, een denkbeeld, hetwelk in Nederland reeds verwezenlijkt werd ten opzichte van de sera en entstoffen, benoodigd voor veterinair gebruik, door het stichten van de Rijksseruminrichting te Rotterdam. Eenige moeilijkheden zal deze aangelegenheid steeds blijven opleveren. Wordt van Rijkswege geproduceerd, ten einde goede producten te waarborgen, dan zou het logisch gevolg zijn, dat het gebruik van andere praeparaten dan die uit het Rijksinstituut afkomstig, werd verboden. Men komt dan echter in het gedrang, wanneer iemand zegt de van Rijkswege geproduceerde praeparaten om een of andere reden niet geheel te vertrouwen en anderen de voorkeur te geven; bovendien wordt anderzijds aan dergelijke Rijksinrichtingen ook wel als eisch gesteld, dat de daar vervaardigde praeparaten aan officieel vast te stellen voorwaarden moeten voldoen, wat dus eigenlijk beduidt een contrôle op de van Rijkswege vervaardigde producten.

Het congres heeft door de aangenomen conclusies de moeilijkheden, aan de regeling verbonden, niet opgelost. De wensch werd uitgesproken, dat: Bij gebrek aan directe bereiding der

bacteriënproducten van Rijkswege, de bereiding en de verkoop onder contrôle van den Staat moet worden gebracht. Daarin staat niet uitgedrukt, dat bij bereiding van Staatswege, bereiding of verkoop door anderen verboden is; en ook niet of de Staat bij de bereiding aan bepaalde, officieel vast te stellen eischen, moet voldoen.

Met belangstelling werd verbeid, wat het congres ten opzichte van vraagpunt IX der algemeene zittingen als zijn meening zou doen kennen. Het verband tusschen de tuberculose van den mensch en van de andere zoogdieren was op het vorige congres (te Budapest) uitvoerig behandeld, en de beslissing was ten gunste van de eenheid uitgevallen. Thans was aan de orde: de vogeltuberculose in verband met de zoogdiertuberculose. Bekende onderzoekers op dat gebied, Arloing, O. Bang en Mohler hadden rapporten gezonden, terwijl de bekende mevrouw dr. Lydia Rabinowitsch wegens ziekte geen arbeid kon overleggen. Het congres nam omtrent het zuiver wetenschappelijk deel der quaestie, d. i. het al of niet één zijn van den vogel- en den zoogdierbacillus, geen conclusie, maar wel een, die voor de praktijk van het grootste belang is, nl.:

„Daar de bacillus der vogeltuberculose in staat is onder zekere omstandigheden de zoogdieren te infecteeren, dienen tegen de vogeltuberculose dezelfde maatregelen genomen te worden als men neemt tegen tuberculeus vleesch.”

Niet alleen dus keuring van vee en vleesch, maar ook van vogels, welke als voedsel worden gebruikt!

Zeer belangwekkend was ook de algemeene zitting op Zaterdag, 18 September, den laatsten congresdag, welke zitting door Zijn Excellentie den Minister van Landbouw, Nijverheid en Handel werd bijgewoond. Het gold de behandeling van het onderwerp: „De bestrijding der tuberculose van Staatswege, gebaseerd op de infectiewegen der ziekte.”

Geen wonder, dat verschillende autoriteiten hun licht deden schijnen en de discussies werden zelfs zoo gerekt, dat het laatste vraagpunt der agenda van de algemeene zittingen, nl. „Bouw en inrichting van veestallen in verband met de prophylaxis der dierziekten, vooral tuberculose, en in verband met de melkhygiëne”, tot het volgende congres moest worden verdaagd.

Wat de bestrijding van tuberculose betreft, trof men onder de rapporteurs Bang, Ostertag en Poels, en verder Dewar aan, een interessante combinatie, omdat het systeem-Bang dikwijls vroeger op hardhandige en ongemotiveerde wijze door de voor-

standers van het systeem-Ostertag werd aangevallen. En nu, het trok de aandacht, waren de heeren het roerend eens, en onder de aan het congres aanbevolen maatregelen ter bestrijding der rundertuberculose vindt men eenstemmig opgenomen de verplichte aangifte, een maatregel die in 1905 reeds te Budapest door den ondergeteekende was bepleit. Er werden over het onderwerp niet minder dan 10 conclusies aangenomen, welke om het belang der zaak hier worden herhaald:

1°. Het ingrijpen van de overheid is noodig om op afdoende wijze de uitbreiding der rundertuberculose tegen te gaan en om langzaam maar algemeen de verwoestingen, welke de ziekte aanricht, te bestrijden.

2°. De bestrijding van Rijkswege moet zich op alle open vormen van tuberculose uitstrekken, allereerst op open long- en uiertuberculose en vervolgens op baarmoeder-, darm- en niertuberculose.

3°. Voor de sub 2°. genoemde vormen moet de verplichte aangifte worden ingevoerd.

4°. Runderen, aan open tuberculose lijdend, moeten zoo spoedig mogelijk worden afgemaakt; de eigenaars dienen schadeloos gesteld te worden; de standplaatsen der zieke dieren en haar omgeving moeten worden ontsmet.

5°. Om de uitbreiding der tuberculose door besmetting met melkerijproducten te voorkomen, moet voldoende verwarming van afgeroomde melk, karnemelk en wei, alvorens ze als voedsel voor dieren te gebruiken, worden bevolen: centrifuge-slib moet worden verbrand.

6°. Naast die van Staatswege te nemen, moet de Staat de vrijwillig toe te passen maatregelen bevorderen, aanbevelen, en haar algemeene toepassing met hulp van het Rijk, steunen.

7°. Ten einde de uniforme toepassing der Rijksmaatregelen te verzekeren en om de vrijwillige maatregelen te bevorderen, moet in elk land een centraal station worden opgericht, belast met de bestrijding der tuberculose.

8°. De aflevering van tuberculine voor veterinaire doeleinden moet door het Rijk gecontroleerd worden. In elk geval mag tuberculine alleen aan veeartsenijkundigen en geneeskundigen worden afgeleverd.

9°. Het verdient aanbeveling op het volgende congres de maatregelen te bespreken, die in het belang van het internationaal verkeer tegen voor de fokkerij bestemde

dieren, welke op tuberculine hebben gereageerd, dienen te worden genomen.

10°. Het congres noodigt de permanente commissie der internationale veeartsenijkundige congressen uit de wenschelijkheid van een internationale commissie, ter bestrijding der tuberculose bij de dieren, te bestudeeren, en eventueel een voorstel voor het volgende congres in te dienen.

Merkwaardig in deze conclusies is, dat men de bestrijding der tuberculose, hetzij volgens het systeem van Bang, dan wel volgens dat van Ostertag, zonder verplichte aangifte der dieren met open tuberculose, onvoldoende vindt. Dit geeft, ook in verband met de tot heden in ons land toegepaste maatregelen, te denken.

De reden, waarom de zitting zoo lang duurde, heeft uitdrukking gevonden in de 8ste conclusie. Men wilde het misbruik, hetwelk van de tuberculine gemaakt wordt, bestrijden; het opnemen der conclusie ondervond nog al tegenkanting, waarom is minder begrijpelijk.

Gaat men de in de secties van het congres behandelde onderwerpen na, dan is al dadelijk van belang het eerste van de eerste sectie: „Het toezicht op visch, wild, gevogelte, schaal- en weekdieren en andere dierlijke voedingsmiddelen, behalve vleesch en melk". Dat dit hygiënisch vraagpunt in veeartsenijkundige kringen levendig de aandacht trekt blijkt wel hieruit, dat als gevolg der discussies niet minder dan tien conclusies werden aangenomen, welke het niet noodig is hier in extenso weer te geven, maar die duidelijk uitspreken:

a. dat men voor menschelijk gebruik bestemde visch, wild, gevogelte, week- en schaaldieren onder veeartsenijkundig toezicht geplaatst wenscht, zoowel in steden als op het platteland;

b. dat een toezicht op oesterparken en andere dergelijke inrichtingen minder noodig wordt geacht, dan het aanleggen van zuiveringsbassins, onder hygiënisch toezicht van overheidswege, in die plaatsen waar veel weekdieren verbruikt worden.

Bij het volgende vraagpunt werd de „veeverzekering, in verband met de algemeene vleeschkeuring", besproken en uitte het congres de meening, dat „de verplichte slachtveeverzekering zeer in het belang van de verplichte vleeschkeuring is". Interessant waren ook de discussies over de „serotherapie, seroprophylaxie en de enting tegen mond- en klauwzeer", waarbij de

bekende Löffler zich onder de rapporteurs bevond. Ook hier was de Minister van Landbouw aanwezig. De aangenomen conclusies zijn vrij stellig. Zij luiden:

1°. Het is mogelijk tegen mond- en klauwzeer een actief serum te bereiden.

2°. Het gebruik daarvan kan van groot nut zijn bij de bestrijding der ziekte, indien het naast de gewone politiemaatregelen wordt toegepast.

3°. De bereiding van een dergelijk serum moet plaats vinden in Staatsinrichtingen, die voldoende waarborgen geven tegen verspreiding der ziekte.

De waarde van de serotherapie tegen deze zoönose werd dus erkend, maar tevens werd uitgesproken, dat de bereiding van het serum, waarbij het gebruik van smetstofhoudend materiaal noodig is, zeer gemakkelijk aanleiding kan geven tot minder aangename verspreiding der ziekte, zooals ook Löffler, zeker niet tot zijn genoegen, heeft moeten ondervinden.

In de tweede sectie, die der pathologie en bacteriologie, werden belangrijke mededeelingen gedaan omtrent de moderne immuniteitsreacties en haar toepassing bij verschillende infectieziekten bij de huisdieren; de resultaten zijn uiterst bemoedigend en sporen, zooals het congres ook uitsprak, tot verder onderzoek aan. Ongetwijfeld vormen zij ook een belangrijke bijdrage tot de waarde van de toepassing van deze reacties bij verschillende infectieziekten van den mensch. Interessant waren ook de mededeelingen van Apolant, Bashford en Jaeger omtrent het tegenwoordige standpunt der studie van de kwaadaardige gezwellen, waarbij Bashford belangrijke praeparaten demonstreerde. Niet minder gewichtig was het volgende onderwerp, dat der inenting tegen tuberculose. Omtrent de tot heden verkregen resultaten was men zeer optimistisch gestemd; men wilde in elk geval tot nadere studie opwekken, zooals de volgende conclusies uitwijzen:

1°. Op dit oogenblik kent men nog geen entingsprocédé, hetwelk op zich zelf voldoende is om de tuberculose in zeer besmette streken te bestrijden.

2°. Nadere onderzoekingen in de practijk hebben uit te maken in hoeverre de enting tegen tuberculose, te zamen met andere prophylactische en hygiënische maatregelen, den moeilijken strijd tegen de tuberculose vergemakkelijkt.

3°. Het congres beveelt den Regeeringen met nadruk aan de noodige middelen beschikbaar te stellen, ten einde uit-

gebreide onderzoekingen naar de werking der verschillende entingsprocédés bij de wisselende omstandigheden in de practijk in te stellen.

Ten volle verdiende ook de aandacht het laatste punt der tweede sectie, te weten: de pathologisch-anatomische en de pathologisch-histologische diagnose van hondsdolheid (lyssa). Begrijpelijkerwijs ging het hier in hoofdzaak om de histologische veranderingen in het centrale zenuwstelsel, of wel in cerebrospinaalganglien, in den laatsten tijd beschreven. Voor de diagnose dezer gevaarlijke ziekte is het van het hoogste belang te weten, dat de aanwezigheid van lichaampjes van Negri, die met de eigenlijke oorzaak der lyssa hoogstwaarschijnlijk slechts in secundair verband staan, de diagnose hondsdolheid rechtvaardigt.

In de derde sectie, die der practische veeartsenijkunde, werd het eerst behandeld de zoogenaamde specifieke, chronische enteritis van het rund, een ziekte waarop, na een voorloopige mededeeling van Duitsche zijde, indertijd uitvoerig de aandacht gevestigd werd door onzen landgenoot Markus, en die in den laatsten tijd ook door een anderen landgenoot, Stuurman, werd bestudeerd. Het zou onnoodig zijn hier lang bij de ziekte stil te staan, ware het niet dat Stuurman, op grond van zijn onderzoek, meent dat men hier met een infectie door den vogeltuberkelbacillus te doen heeft, en waardoor dus het lijden van groot belang zou worden met het oog op de gezondheid van den mensch. De interessante discussies over de infectieuse pleuropneumonie der paarden, waarbij een eventueel filtreerbaar virus niet onvermeld bleef, passeeren wij evenals de bloedstilling bij de moderne castratie-methoden, om er op te wijzen dat bij de behandeling van het vierde punt: „de pathologie en therapie der streptococcenziekten der dieren" niet alleen gewezen werd werd op de meerdere of mindere practische waarde van verschillende anti-streptococcen-sera, maar ook, met name door Turro in zijn rapport, op het gunstig effect, experimenteel en practisch verkregen, met biergist, en meer speciaal met een biergistserum.

„De physiologie van de melksecretie, het verband tusschen het uitwendig voorkomen van de melkkoe en haar melkproductie, de invloed van de voeding der dieren op vleesch- en melkproductie, waren onderworpen, welke in de vierde sectie, die der „zootechnie en der hygiëne, voor zoover die met de zootechnie verband houdt", werden behandeld. Omtrent de physiologie der melkafscheiding werden door dr. Dekhuyzen te Utrecht nieuwe

gezichtspunten bijgebracht, terwijl de sectie in het algemeen den veeartsen aanbeval het verband tusschen het uitwendig voorkomen van het rund en de melkproductie volgens uniforme methoden nader te bestudeeren, terwijl bij de bespreking van een volgend onderwerp de aandacht er op gevestigd werd, dat men bedacht moet zijn op het „voorkómen der nadeelen, welke het streven naar steeds hoogere melkopbrengst bij koeien", zonder verder op lichaamsbouw en constitutie te letten, „onvermijdelijk moet medebrengen". En wat het „onderwijs in zootechnie" betreft, werd de wensch uitgesproken, dat dit niet alleen uitgebreid en grondig aan de veeartsenijscholen moet worden gegeven, maar dat men in dat opzicht ook strenge eischen bij de examina moet stellen. Met het oog op het groote hygiënisch en economisch belang der quaestie zal ieder het gegronde van dien eisch moeten beamen.

De vijfde sectie, die der tropische ziekten, behandelde meer in het bijzonder het „transport van dieren over zee, de veterinaire politiemaatregelen in koloniën, en het onderwijs in en de laboratoria ter onderzoek van tropische ziekten". De ziekten zelf waren in eene algemeene zitting uitvoerig besproken. De sectie sprak als haar meening uit dat bij het transport der dieren, en bij het toepassen van sanitaire maatregelen in de koloniën, zooveel mogelijk uniformiteit moet worden betracht, terwijl, wat het onderwijs aangaat, men een onderwijs in tropische ziekten in het moederland wilde doen voorafgaan aan de meer practische cursussen, die de veeartsen in de koloniën zelf zouden ontvangen. Deze oplossing schijnt dan ook de meest rationeele, en in ons land moet dus aan het onderwijs in tropische dierziekten veel meer aandacht worden gewijd, dan tot heden geschiedde.

Uit het medegedeelde blijkt meer dan voldoende, dat het IXde Internationaal Veeartsenijkundig Congres zeer belangrijk is geweest, en dat er verschillende gewichtige vraagstukken werden behandeld. Niet het minst is door de werkzaamheden van dit congres bewezen, dat tusschen de geneeskunde van den mensch en van de dieren een onmiskenbaar verband bestaat, hetwelk in het belang van de gezondheid van den mensch steeds inniger dient te worden. Ook bleek duidelijk, dat een voornaam gedeelte der hygiënische maatregelen, in het belang van den mensch genomen of te nemen, op het gebied van de studie en den werkkring van den veearts vallen. Het is dus niet alleen een landbouwbelang het onderwijs in de veeartsenijkunde tot de hoogste volkomenheid op te voeren, doch zulks is ook ge-

wenscht met het oog op verschillende gezondheidsbelangen van den mensch.

Het lijdt geen twijfel of het congres te 's Gravenhage heeft reeds zijn nut gehad door een en ander, voor zoover noodig, nog eens duidelijk in het licht te stellen.

Leiden, 9 December 1909.

De buitengewone hoogleeraar
aan de Rijksuniversiteit te Leiden,

D. A. DE JONG.

Bijvoegsel tot de *Nederlandsche Staatscourant* van
Vrijdag 21 Januari 1910, n°. 17.

N°. 3.

VERSLAG *omtrent het examen in den telegraafdienst voor commies van adspirant-commiezen en surnumerairs der posterijen en telegraphie, van 25 November tot en met 18 December 1909.*

Samenstelling der commissie.

Ingevolge beschikking van Zijne Excellentie den Minister van Waterstaat, van 13 April 1909, n°. 1380, en van 5 Mei 1909, n°. 1650, afdeeling Posterijen en Telegraphie, was de commissie samengesteld als volgt:

lid en voorzitter:

de heer A. Kruyt, hoofdinspecteur der telegraphie te 's Gravenhage;

leden de heeren:

R. van der Vecht, hoofdcommies der telegraphie te Utrecht;
J. C. Wannée, hoofdcommies der telegraphie te Amsterdam;
J. P. Lambert, commies der telegraphie te 's Gravenhage;
B. Knuppe, directeur van het telegraafkantoor te Haarlem;
G. Baert, directeur van het post- en telegraafkantoor te Tholen;
W. D. Nolting, directeur van het post- en telegraafkantoor te Nijkerk;
J. D. Mulder, commies ter telegraphie te 's Gravenhage;
H. J. Boetje, ingenieur der telegraphie te 's Gravenhage;
C. A. Hofman, oud-hoofd eener school voor m. u. l. o. te 's Gravenhage.

Regeling van het examen.

Het schriftelijk examen had voor alle candidaten gelijktijdig plaats op 25, 26 en 27 November te Rotterdam.

Het mondeling examen, dat voor iedere groep van 4 candidaten 2 dagen duurde, werd gehouden in de lokalen van het

Valkenhuis te 's Gravenhage, op werkdagen van 29 November tot en met 18 December 1909.

Het examen werd gesplitst in 2 afdeelingen nl.:

A. Techniek, en

B. Exploitatie.

De afdeeling A omvat de volgende onderdeelen A^1 en A^2 nl.:

A^1. 1. beginselen van de leer van het magnetisme en de electriciteit, kennis van elementen en batterijen:

2. electrische stroomen en geleidingen;

3. vertrouwdheid met de technische kantoorinrichtingen:

4. verbindingen en stroomloopen;

5. herkennen, localiseeren en opheffen van storingen in geleidingen;

A^2. 1. kennis van de bij den telegraaf- en telephoondienst in gebruik zijnde toestellen en het herkennen, localiseeren en opheffen van storingen in die toestellen;

2. vertrouwdheid met den werkkring van ingenieurs, opzichters, lijnwachters en verder technisch personeel;

3. samenwerking van den technischen dienst met dien der exploitatie.

De afdeeling B omvat de volgende onderdeelen:

B^1. 1. Kantoren.

Vestiging van telegraaf- en hulptelegraafkantoren. Verhouding tusschen de Rijkstelegraaf en particuliere telegraafondernemingen. Aansluiting van particuliere geleidingen aan het Rijkstelegraafnet.

2. Personeel.

Koninklijke besluiten en voorschriften tot regeling van den dienst van het personeel der posterijen en telegraphie, daaronder begrepen die betreffende aanstelling, indienststelling, ontslag, borgtochten, beëediging, verloven, afwezigheid, bestraffingen en uniformkleeding.

3. Telegraafverkeer.

Rijkstelegraafreglement, internationaal telegraafverdrag van St. Petersburg en het daarbij behoorende reglement. Bijzondere verdragen of overeenkomsten tusschen Nederland en andere Staten. Verzamelde voorschriften voor den dienst der telegraphie, zoomede verdere voorschriften tot uitvoering van bovenstaande wet.

B^2. 1. Tarieven.

Binnenlandsch tarief. Samenstelling en bedragen van de

tarieven naar Europeesche Staten en de Nederlandsche koloniën. Verzendingswegen naar de verschillende werelddeelen.

2. Telegraafverbindingen.

Nederlandsch telegraafnet. Aansluiting met buitenlandsche kantoren. Voornaamste kabelmaatschappijen.

3. Telegraaf- en Telephoonwet 1904 (*Staatsblad* n°. 7).

4. Telephoondienst.

Instructie voor de Rijkstelephoonkantoren. Interlocale en internationale verbindingen. Binnenlandsche telephoontarieven. Verdragen en overeenkomsten met vreemde Staten betreffende den telephoondienst.

5. Bepalingen van algemeene wetten in verband met het telegraafwezen. Bepalingen voorkomende in de Wetboeken van Strafvordering en Strafrecht, betreffende de geheimhouding in zake van telegrammen, het misbruik van telegramzegels, het vernielen en beschadigen van telegraafwerken.

Aantal candidaten.

Aangemeld hadden zich 36 candidaten, te weten: 7 adspirant-commiezen en 29 surnumerairs.

Tijdens het examen trokken zich 1 adspirant-commies en 5 surnumerairs terug, zoodat aan het geheele examen werd deelgenomen door 6 adspirant-commiezen en 24 surnumerairs.

Uitslag van het examen.

Van de vorenbedoelde 30 candidaten slaagden 6 adspirant-commiezen en 18 surnumerairs.

Van de afgewezen candidaten waren er 6 onvoldoende in het onderdeel A^1, 3 in het onderdeel A^2, 5 in het onderdeel B^1 en 4 in het onderdeel B^2.

Opmerkingen omtrent verschillende onderdeelen.

Afdeeling A^1.

Bij het mondeling examen werd van de candidaten een betere indruk verkregen dan bij het nazien van het schriftelijk werk was opgedaan. De werking van de duplex-telephoon en van bliksemafleiders bleek o. a. onvoldoende bestudeerd.

De practische toepassing van de wetten van Ohm en van Kirchhoff liet bij enkelen te wenschen over. De kennis van stroomloopen en kantoorinrichtingen werd bij nagenoeg allen ruim voldoende bevonden.

Afdeeling A².

De kennis van de inrichting, werking en regeling van de toestellen bleek over het algemeen voldoende.

Bij het ondervragen omtrent de centraal-telephoonposten kwam aan het licht, dat meerdere candidaten niet genoegzaam vertrouwd zijn met de manipulatie, terwijl ook voor velen het inschakelen van een translator bij deze toestellen moeilijkheid oplevert. De verschillende typen van hoofdtelephonen waren niet algemeen bekend. Velen waren niet voldoende op de hoogte van de samenwerking van den technischen dienst met die der exploitatie.

Afdeeling B¹.

Over het algemeen was de uitslag van het onderzoek niet ongunstig. Hooge cijfers konden evenwel niet worden toegekend, daar bij vele candidaten bij voldoende kennis der voorschriften de toepassing daarvan te wenschen overliet. Dit kwam vooral uit bij het gebruik van tabellen en lijsten.

Bij de behandeling van de geldelijke verantwoording bleek meermalen, dat de candidaten geen verband wisten te leggen tusschen de verschillende verantwoordingsstaten.

Velen hadden een onvolledig begrip van het kantoorabonnement.

Afdeeling B².

Over het geheel genomen was het resultaat van het onderzoek in deze afdeeling gunstig; slechts aan enkele candidaten moest een onvoldoend eindcijfer worden toegekend.

Het trok de aandacht, dat meer studie bleek gemaakt te zijn van de verzendingswegen naar het buitenland, van het Nederlandsche telegraafnet en van de samenstelling der tarieven, dan van de voorschriften omtrent den telephoondienst, in het bijzonder betreffende de geldelijke verantwoording.

Het gebruik van de tariefboeken en de dradenkaarten liet bij vele candidaten te wenschen over.

De Voorzitter der Examencommissie voornoemd,

KRUYT.

Bijvoegsel tot de *Nederlandsche Staatscourant* van
Vrijdag 4 Februari 1910, n°. 29.

N°. 4.

VERSLAG *van het XIIde Internationale Congres over het alcoholisme, van 19 tot 24 Juli 1909 te Londen gehouden.*

Aan Hare Majesteit de Koningin.

MEVROUW!

De ondergeteekenden, bij Uwer Majesteits besluit van 26 April 1909 n°. 37 benoemd tot gedelegeerden der Nederlandsche Regeering op het XIIde internationale congres over het alcoholisme, hebben de eer hierbij verslag van het gehouden congres uit te brengen.

Het congres werd gehouden te Londen in het Imperial Institute en in Kensington Town Hall van Maandag 19 tot Zaterdag 24 Juli 1909. Op den voorafgaanden Zondag werd echter in St. Paul een speciale godsdienstoefening gehouden, waarin door canon Alexander gepredikt werd over de woorden Luc. 19 : 41: „En als Jezus nabij kwam en de stad zag, weende hij over haar."

De officieele opening geschiedde des Maandags, bij welke gelegenheid de afgevaardigden der verschillende Regeeringen werden welkom geheeten. In antwoord op deze begroeting heeft de eerste ondergeteekende overeenkomstig Uwer Majesteits opdracht het congres uitgenoodigd om in 1911 in Nederland samen te komen, welke uitnoodiging, hoewel Italië en Denemarken mededongen, in de sluitzitting met groote meerderheid van stemmen aangenomen is.

Van de zijde der Britsche Regeering werd het congres officieel begroet op een avond-partij, waar de gasten ontvangen werden door Zijne Excellentie Minister Harcourt, Minister van openbare werken. Meer dan één wetenschappelijke instelling gaf blijk van

groote belangstelling in het congres, door speciale samenkomsten te beleggen en daar speciale onderwerpen te doen behandelen of demonstraties te geven.

In een groote volkssamenkomst, des Woensdagsavonds belegd, werd populair gesproken over de onthoudersbeweging bij leger en vloot, bij de beambten werkzaam bij post en spoorwezen.

Een garden-party op den Donderdagmiddag bood aan de leden van het congres, waarvan er ongeveer 1600 waren ingeschreven, gelegenheid om in ongedwongen samenzijn kennis te maken en zich op de hoogte te stellen van den anti-alcoholischen strijd in de verschillende landen, een ons inziens zeer belangrijk voordeel van een internationaal congres, waar persoonlijke banden kunnen worden aangeknoopt en beter inzicht kan worden verkregen in de eigenaardige moeilijkheden en de eigenaardige vorderingen, die den strijd tegen het alcoholisme in de verschillende landen kenmerken.

De eigenlijke arbeid van het congres was verdeeld over vierderlei samenkomsten, die wij zouden willen aanduiden als: zittingen in pleno, sectie-vergaderingen, medisch-wetenschappelijke zittingen en internationale groepen of kringen.

Er werden vijf zittingen in pleno gehouden, drie sectie-vergaderingen, negen medisch-wetenschappelijke zittingen en negen samenkomsten van internationale groepen.

Een overzicht van het verhandelde wordt wellicht het best verkregen door onderstaande opsomming.

A. Zittingen in pleno.

I. Het alcoholisme en de jeugd.

a. Bescherming van de jeugd en volkswelvaart.
b. Anti-alcoholonderwijs in de scholen.
c. De vereenigingen van kinderen en jongelingen.

II. Het alcoholisme en de moreele en sociale vraagstukken.

a. Werking van den alcohol op het kind.
b. Alcoholisme en huiselijk leven.
c. Wettelijke bescherming der jeugd.

III. De oeconomische zijde van het alcoholvraagstuk.

a. De oeconomische gevolgen van productie en consumtie van alcohol.
b. Het alcoholisme en het verzekeringswezen in het algemeen.
c. Het alcoholisme en de invaliditeits- en ongevallenver-verzekering.

IV. Wettelijke en administratieve maatregelen in verband met het alcoholisme.

a. De jongste geschiedenis der verbodswetten.
b. Samenwerking der verschillende Regeeringen tot bescherming van de inlandsche rassen.

V. De Staat tegenover de slachtoffers van het alcoholisme.

a. Alcoholisme en misdadigheid.
b. Behandeling van gewoonte-drinkers.
c. Wettelijke bepalingen aangaande alcoholisten.

B. Sectievergaderingen.

I. Anti-alcoholonderwijs.

a. Anti-alcoholonderwijs op de hoogere scholen.
b. Hoe bereiken wij de studenten?
c. Hoe kunnen de onderwijzers voor hun taak ad hoc worden bekwaamd?

II. Alcohol en volkskracht.

Marine.
Leger.
Postwezen.
Spoorwegbeambten.

III. De contrôle op den handel in alcoholische dranken.

C. Medisch-wetenschappelijke zittingen.

Hierin werd gehandeld over de behandeling van zieken met en zonder alcohol, den invloed van den alcohol op immuniteit, op het uithoudingsvermogen van spieren en hersenen, de werking van alcohol op de hersenen en op het gansche zenuwstelsel, den invloed van kleine hoeveelheden alcohol op het menschelijk lichaam.

D. Internationale groepen.

Er werden vergaderingen gehouden door de internationale vereenigingen van:

Leeraren-onthouders.
Artsen-onthouders.
Spoorwegbeambten-onthouders.
Studenten-onthouders.

Voorts door de Independente orde der goede tempelieren, the international Prohibition confederation, de internationale vereeniging tegen het misbruik van alcoholhoudende dranken, de internationale Roomsch-Catholieke vereeniging tegen het alcoholisme en het internationaal comité voor de inlandsche rassen.

Wij vleien ons, dat dit overzicht een indruk geven kan zoowel van de verdeeling der behandelde stof als van het gewicht der aan de orde gestelde onderwerpen, terwijl wij tevens meenen ons te moeten onthouden van het geven der bijzonderheden, omdat wij daardoor of zeer bijzonder uitvoerig zouden moeten worden of een altijd willekeurige keuze uit het vele verhandelde moeten doen, terwijl voor dieper gaande studie het later verschijnend verslag met de referaten en discussiën de gelegenheid zal openen, welk verslag ondergeteekenden hopen na verschijning aan Uwe Majesteit te mogen aanbieden.

Op het congres komen de beide richtingen, meestal aangeduid als die der „geheelonthouding" en die der „matigheid" beide tot uiting; op dit congres was de eerstgenoemde overwegend, maar de toon in het debat was minder scherp en dus meer vruchtdragend dan dat wel eens het geval geweest is.

Ondergeteekenden zijn overtuigd van het groote nut, dat deze congressen kunnen afwerpen voor den strijd tegen het alcoholisme. Alleen vragen zij zich af of niet meer vruchten zouden worden verkregen, indien zij bij voorbeeld om de vier jaren werden gehouden, afgewisseld door twee jaar later gehouden conferenties, die, in kleiner kring samenkomend, meer in de diepte zouden kunnen werken, terwijl dan de congressen de verkregen resultaten in den breede konden toepassen en nader uitwerken. Maar congressen, ingericht als dit te Londen, waar aan eigenlijke feestelijkheden weinig tijd werd gegeven, maar naast den eigenlijken congres-arbeid veel tijd voor samensprekingen in kleinen kring bleef, kunnen hunne nawerking niet missen.

Wij veroorloven ons, Uwe Majesteit eerbiedig te danken voor de vereerende opdracht ons gegeven en voor de gelegenheid ons daardoor tevens geopend, om nader kennis te maken met den veelzijdigen strijd tegen den jammer van het alcoholisme.

Maastricht, 's Gravenhage, Utrecht,
December 1909.

Ch. Ruys de Beerenbrouck.
Dr. Ruysch.
J. R. Slotemaker de Bruïne.

Bijvoegsel tot de *Nederlandsche Staatscourant* van Woensdag 26 Januari 1910, n°. 21.

N°. 5.

TWEEDE VERSLAG DER COMMISSIE *voor het afnemen in Nederland in 1909 van het voorbereidend examen voor den Nederlandsch-Indischen administratieven dienst, bedoeld in art. 18 van het Koninklijk besluit van 11 Maart 1907 n°. 22* (Nederlandsch Staatsblad n°. 71, Indisch Staatsblad n°. 230: „Besluit op de Indische bestuursopleiding"), *tevens belast (volgens art. 37 van voormeld besluit) met de afneming van het groot-ambtenaarsexamen voor den Indischen dienst, bedoeld in het Koninklijk besluit van 26 April 1902* (Nederlandsch Staatsblad n°. 49, Indisch Staatsblad n°. 223).

Aan Zijne Excellentie den Minister van Koloniën.

De bovenbedoelde, bij uwe resolutie van 18 Mei 1909, afd. D, n°. 38, benoemde commissie bleef ook voor de tweede zitting in dit jaar op dezelfde wijze samengesteld. Echter was de heer van Ophuysen door ziekte verhinderd de op 30 October en in de maand December afgelegde examens bij te wonen.

De tweede zitting, waarvan aankondiging werd gedaan in de *Staatscourant* van 29 September jl., ving aan op 2 October; de examens hadden ook nu weder plaats in door curatoren der Rijksuniversiteit te Leiden afgestane lokalen van het Academiegebouw; de eindvergadering der commissie in deze zitting had plaats op 21 December.

Opdracht der afneming van de voorbereidende examens aan eene subcommissie was deze maal niet noodig wegens het geringe aantal der af te nemen groot-ambtenaarsexamens. Wel heeft voor de afneming der laatstbedoelde examens de commissie zich voor zoover noodig evenals vroeger gesplitst in twee afdee-

lingen, die gelijktijdig werkten, ten gevolge waarvan in den regel twee candidaten per dag konden worden geëxamineerd, terwijl dan op dezelfde dagen een of twee voorbereidende examens werden afgenomen.

De uitslag werd aan ieder der candidaten steeds medegedeeld na afloop van zijn mondeling examen.

De volgorde der mondelinge examens werd ook nu weder bepaald door eene loting, welker uitslag alleen in zoover werd gewijzigd als noodig was om te gemoet te komen aan bij de commissie kenbaar gemaakte verlangens.

Voor:

A. *het groot-ambtenaarsexamen*

werden door den secretaris der commissie 8 candidaat-ambtenaren opgeroepen, allen van 1906. Van dezen waren 7 in de eerste zitting naar December verwezen, terwijl de achtste zich destijds had teruggetrokken.

De overgebleven candidaat-ambtenaar van 1905 had te voren der commissie medegedeeld niet aan het examen te willen deelnemen.

Het schriftelijk examen had plaats op 4 December: de mondelinge examens werden gehouden op 14, 15, 16, 17 en 21 December.

De uitslag van het groot-ambtenaarsexamen was als volgt:

1906.

4 geslaagd.

4 afgewezen.

8

Van de 32 candidaat-ambtenaren, aangewezen in 1906, slaagden er 1 (winter 1907) + 12 (zomer 1908) + 5 (winter 1908) + 4 (zomer 1909) + 4 (winter 1909) = 26 of 81,25 pct. Over de 30 van 1906, wier aanwijzing gehandhaafd bleef, bedraagt dit percentagecijfer 86,6 pct.

Van alle candidaten voor het groot-ambtenaarsexamen in deze zitting slaagden er 4 op de 8 of 50 pct. Trekt men uit de examencijfers der 8 mondeling geëxamineerden de gemiddelden, dan krijgt men: voor geschiedenis 5,2, voor land- en volkenkunde 6,2, voor Islam 4,5, voor Staatsinstellingen 4,2, voor Maleisch 4,7 en voor Javaansch 4,5.

Taal en stijl der schriftelijke vertalingen lieten te wenschen over.

Als bijlagen worden aan dit gedeelte van het verslag toegevoegd:

1°. eene cijferlijst der 8 mondeling geëxamineerden;

2°. eene ranglijst van de vier geslaagden, opgemaakt overeenkomstig art. 9 van de ministerieele resolutie van 29 April 1902, lett. D, n°. 26.

De uitslag der eerste zitting van de commissie voor

B. *het voorbereidend examen voor den Nederlandsch-Indischen administratieven dienst*

was, gelijk uit ons vorig verslag is gebleken, dat 16 candidaat-ambtenaren (waaronder één van 1907 en 15 van 1908) door haar waren verwezen naar de tweede zitting en wel 10 om dit examen af te leggen in October en 6 om dat te doen in December.

Twee candidaat-ambtenaren van 1908 hadden zich toen teruggetrokken, te kennen gevende het examen te willen afleggen in de tweede zitting.

Voorts was door Uwe Excellentie aan 11 der in 1909 aangewezen candidaat-ambtenaren vergund of opgedragen reeds in dit jaar het voorbereidend examen af te leggen.

Eindelijk werd de aanwijzing van een candidaat-ambtenaar van 1907, welke later was ingetrokken, hersteld en dien candidaat-ambtenaar vergund in deze zitting het voorbereidend examen af te leggen. Totaal werden dientengevolge voor deze zitting opgeroepen 30 candidaat-ambtenaren.

Eén van hen trok zich vóór het examen terug.

Van de 10 naar October verwezenen wenschte één zich eerst in December aan het examen te onderwerpen. De 9 anderen legden het schriftelijk examen af op 2 October, het mondelinge op 6, 7 en 8 October.

Een der candidaat-ambtenaren van 1909 legde het schriftelijk en het mondeling examen af op 30 October.

De anderen werden op 6 December schriftelijk, op 6, 7, 8, 9, 14, 15, 16, 17, 20 en 21 December mondeling geëxamineerd.

Van de 29 candidaten die het examen aflegden, slaagden 23 of 79,3 pct. Van de 38 candidaat-ambtenaren, aangewezen in 1908, slaagden tot nu toe in het voorbereidend examen 33 of 86,8 pct. De in 1907 aangewezen candidaat-ambtenaren slaagden op één na allen in dit examen. Van de 11 candidaat-ambtenaren van 1909 bovengenoemd slaagden er 10 of 90,9 pct.

Als bijlagen worden aan dit gedeelte van het verslag toegevoegd:

3°. de in art. 24 *a* bedoelde lijst;

4°. eene lijst der voor het voorbereidend examen geslaagde candidaat-ambtenaren.

De eerste lijst is opgemaakt volgens de data waarop de examens werden afgelegd, de tweede in alphabetische volgorde.

De commissie meent evenals vroeger te moeten wijzen op de wenschelijkheid den uitslag van dit examen te vergelijken met de rapporten der schiftingscommissie voor het candidaat-ambtenaarsexamen van 1907 en 1908.

Leiden, 21 December 1909.

Namens de Commissie,

C. Snouck Hurgronje, *Voorzitter.*
J. H. Carpentier Alting, *Secretaris.*

BIJLAGE n°. 1.

Cijferlijst van de 8 mondeling geëxamineerden voor het groot-ambtenaarsexamen.

Volgnummer	Datum van het mondeling examen.	Examen voor de eerste maal of bij herhaling.	Examenvakken.							Uitslag.
			Geschiedenis.	Land- en volkenkunde.	Islam.	Staats-instellingen.	Maleisch.	Javaansch.	Totaal cijfer.	
1	14 Dec.	eenmaal teruggetr. (1908), tweemaal afgew. (1908 en 1909). .	5	5	6	5	5	5	31	toegelaten.
2	15 „	driemaal teruggetr. (tweemaal 1908, eenmaal 1909)	5	7	4	3	6	5	30	afgewezen.
3	15 „	eenmaal teruggetr. (1908), tweemaal afgew. (1908 en 1909). .	5	5	4	3	3	3	23	afgewezen.
4	16 „	vierde maal (driemaal afgew. 1908 en 1909)	5	7	4	3	4	3	26	afgewezen.
5	16 „	vierde maal (driemaal afgew. 1908 en 1909)	4	7	5	5	6	5	32	toegelaten.
6	17 „	eenmaal teruggetr. (1908), tweemaal afgew. (1908 en 1909). .	8	6	5	6	4	5	34	toegelaten.
7	17 „	tweemaal teruggetr. (1908), eenmaal afgew. (1909)	6	7	4	5	5	6	33	toegelaten.
8	21 „	eenmaal teruggetr. (1908), tweemaal afgew. (1908 en 1909). .	3	6	4	4	5	4	26	afgewezen.

BIJLAGE n°. 2.

RANGLIJST

van de vier geslaagden in het groot-ambtenaarsexamen.

1. J. G. W. van Driel Krol.
2. W. Middendorp.
3. C. L. van den Bel.
4. P. J. Gerke.

BIJLAGE n°. 4.

LIJST

der geslaagden in het voorbereidend examen.

(Alphabetisch.)

NAMEN:

R. K. A. Bertsch.
G. Birnie.
W. F. Burlage.
F. W. A. Creutzberg.
Th. Elink Schuurman.
G. J. Haijen.
P. M. Hooykaas.
J. Hubeek.
C. A. J. Jochems.
R. J. W. Mac Gillavry.
J. C. E. Manuel.
L. N. van Meeverden.
W. C. Meyroos.
W. G. Moggenstorm.
C. A. van Romondt.
W. Roos.
H. Sieberg.
D. Telchuys.
J. van der Togt.
M. F. Tydeman.
J. Uhl.
W. E. C. Veen.
G. M. Wigman.

Bijvoegsel tot de *Nederlandsche Staatscourant* van
Woensdag 2 Februari 1910, n°. 27.

N°. 6.

VERSLAG *betreffende het vijfde congres van het „Internationaler Verband für die Materialprüfungen der Technik", gehouden te Kopenhagen van 7—11 September 1909, met een daaraan verbonden groote technische excursie, van 12—17 September.*

Aan Zijne Excellentie
den Minister van Binnenlandsche Zaken.

De ondergeteekende, bij Koninklijk besluit van 18 Juni 1909 n°. 43 benoemd tot gedelegeerde bij het te Kopenhagen gehouden Vijfde internationale congres voor de „Materialprüfungen der Technik", heeft de eer het volgende beknopte verslag aan Uwe Excellentie over te leggen.

Zeventien Regeeringen waren op dit congres vertegenwoordigd door een totaal van 61 officieel gedelegeerden.

Het aantal deelnemers bedroeg ruim 900, waaronder vele dames. Vergeleken bij het vorige congres, hetwelk te Brussel werd gehouden (in 1906) met 500 deelnemers, valt dus een belangrijke stijging waar te nemen. Ook het aantal Nederlanders op dit congres aanwezig (24) was aanmerkelijk grooter dan 3 jaren geleden op het congres te Brussel (10). Nederland werd te Kopenhagen officieel vertegenwoordigd door de heeren J. S. Schroeder v. d. Kolk, M. Raaymaakers, J. E. Inckel en ondergeteekende.

Met het oog op dit groote aantal deelnemers waren maatregelen getroffen om de zittingen van het congres te doen houden in het gebouw van den Rijksdag. Waar echter een eenigermate gespannen politieke toestand de afgevaardigden langer in den Rijksdag vereenigd hield dan aanvankelijk mocht worden verondersteld, daar diende op het laatste oogenblik naar andere

geschikte gebouwen te worden omgezien. Dientengevolge werden zoowel de sectie- als de vereenigde vergaderingen van het congres gehouden in de zalen van het hoogst moderne raadhuis, welk gebouw verder in zijn geheel ter beschikking van het congres werd gesteld.

De plechtige opening van het congres had plaats in de aula van de universiteit, nadat een persoonlijke voorstelling van de officieel gedelegeerden aan H.H. M.M. den Koning en Koningin was vooraf gegaan.

De openingsrede werd gehouden door den kroonprins van Denemarken, mede in tegenwoordigheid van de geheele Koninklijke familie. Vervolgens werd door den voorzitter, den heer Alex Foss, een algemeene uiteenzetting gegeven van de tot heden bereikte resultaten en werkingsfeer van het „Verband", waarna de verdeeling der werkzaamheden voor de verschillende secties werd bekend gemaakt. Hierna een voordracht van den heer P. Larsen over de ontwikkeling van de Deensche cement-industrie, waarbij speciaal de groote vooruitgang in het licht werd gesteld van deze betrekkelijk zeer jonge industrie, die reeds thans op een jaarlijksche productie van bijna 40 millioen K. G. kan wijzen. Bij de technische excursie zou men in de gelegenheid worden gesteld de voornaamste dezer portland-cementfabrieken te bezoeken. Hiermede was de officieele opening van het congres afgeloopen en konden de secties worden geformeerd.

De hoofdvragen, welke op dit congres in behandeling zouden worden genomen, waren bekend en laten zich als volgt indeelen:

SECTIE A. METALEN.

1°. Metallographie. (Metallurgie en Legeeringen);
2°. Hardheidsproeven in het algemeen;
3°. Slagproeven (met ingekerfde staven);
4°. Uithoudingsproeven (met snelle wisseling der spanning bij verwarming enz.);
5°. Keuring van gietijzer;
6°. De invloed van hoogere temperaturen op de eigenschappen der metalen.

SECTIE B. HYDRAULISCHE BINDMIDDELEN.

1°. IJzerbeton;
2°. Nieuwe resultaten bij keuringsproeven;
3°. Cement in zeewater;
4°. Volume bestendigheid;
5°. Proeven met normaal zand en prisma's;
6°. Weerbestendigheid bij bouwsteen.

SECTIE C. DIVERSEN.

1°. Oliën.
2°. Caoutchouc;
3°. Hout;
4°. Verven.

Sectie A. METALEN.

Metallographie.

Als sectie-voorzitter fungeerde de heer O. Bruss, chef van tractie der Deensche Staatsspoorwegen. Na eenige inleidende woorden van den voorzitter werd door prof. E. Heyn als officieel rapporteur een overzicht gegeven van hetgeen op metallographisch gebied verricht was sedert het in 1906 gehouden congres te Brussel. Als belangrijke punten uit dit uitvoerige rapport dienen te worden gememoreerd: De hoogst klassieke kristallographische onderzoekingen van prof. Osmond en Cartaud te Paris, betreffende de juiste kristalvorm van de tot heden bekende drie allotrope toestanden van het ijzer. Voorts de nadere identificeering van de Osmondit door prof. Heyn, waarmede wordt bedoeld een nieuwe vorm, waaronder de koolstof in het ijzer kan voorkomen. Ook omtrent Phasenleer, Stollings-diagrammen en andere Physisch-chemische methoden van onderzoek bleken sedert 1906 talrijke verhandelingen gepubliceerd, waaronder diverse ternaire systemen. Behalve aan het ijzer en staal werd daarbij veel aandacht geschonken aan de binaire legeeringen van het koper. Belangrijk voor de directe practijk der metallurgen waren vele publicaties betreffende stollingsdiagrammen van zwavel en arsen houdende koper- en nikkelsystemen.

Bij de bespreking der toepassingen van de metallographische methoden in de practijk verklaarde de rapporteur Heyn uit Groszlichterfelde niet op de hoogte te zijn van de hierop betrekking hebbende toestanden in andere landen, waarna uitsluitend de installatie te Groszlichterfelde werd besproken. Ruimer had de heer Stead uit Sheffield zijn taak opgevat, die zich door een lang voorbereide internationale correspondentie geheel op de hoogte had gesteld van de wijze waarop in elk land de metallographische methoden practisch in toepassing werden gebracht. Jammer echter dat door gebrek aan tijd deze zeer gedocumenteerde rede niet tot haar recht heeft kunnen komen. Waarschijnlijk zal deze voordracht later afzonderlijk in druk verschijnen.

Betreffende de metallographie werden daarenboven nog de volgende verhandelingen overgelegd:

1°. Uber Spezialstähle. Von L. Guillet. Paris.

2°. Wärmebehandlung von Federstahl. Von Lawford H. Fry. Paris.

3°. Schlacken-Einschlüsse, in Stahl (Fluss-eisen) Von Walter Rosenhain, Teddington.

Discussies van eenig belang hadden hierbij niet plaats.

Hardheidsproeven.

Overgelegd waren de volgende verhandelingen:

1°. Härteprüfung. Von dr. tech. P. Ludwik, Wien.

2°. Vorrichtung zur vereinfachten Prüfung der Kugeldruckhärte und damit erzielten Ergebnisse. Von prof. dr. Ing. A. Martens und prof. E. Heyn, Gross-Lichterfelde.

3°. Die Anwendung der Kegeldruckprobe zur Härtebestimming von Eisenoberbaumateriale. Von dr. tech. August Gessner, Wien.

4°. Untersuchungen über die Brinellsche Methode der Härtebestimmung. Von Harold Moore, Woolwich-arsenal, England.

Bij de hierop volgende discussie bleek, dat men van wetenschappelijke zijde tevens in overeenstemming met de verhandeling van dr. Ludwik de voorkeur wenschte te geven aan de kegeldrukproef boven de kogeldrukproef. (Een zeer mooi uitgevoerde kegel- tevens kogeldrukmachine, volgens het systeem Martens, was in een der zijlokalen opgesteld.) Anderzijds moest echter worden toegegeven, dat eene wijziging van de oorspronkelijke Brinellsche drukproef zoo kort na hare officieele invoering in de practijk minder gewenscht was.

Slagproeven.

Ingekomen verhandelingen:

1°. Offizieller Bericht über die Erprobung von Metallen durch Schlag. Von G. Charpy, Montluçon.

2°. Uber Schlagbiegeproben an eingekerbten Stäben. Von prof. F. Schüle, Zürich.

3°. Die Definition der spezifischen Schlagarbeit bei Schlagversuchen. Von Louis Révillon, Paris.

4°. Schlagversuche bei verschiedener Temperatur. Von prof. L. Guillet und Louis Révillon, Paris.

5°. Schlag-Zerreisproben. Von Pierre Breuil, Paris.

6°. Anwendung der neuen Prüfungsverfahren auf Kupferlegierungen. Von prof. L. Guillet und Louis Révillon, Paris.

7°. Vergleichende statische und dynamische Kerbbiegeproben. Von dr. tech. A. Leon und dr. tech. P. Ludwik, Wien.

8°. Bericht über in der Längsrichtung normaler cylindrischer Stäbe durchgeführte Schlagproben. Von P. Welikhow, Moskau.

9°. Einzelprüfung wichtiger Konstruktionsteile. Von O. Hönigsberg, Wien.

Zeer uitvoerige discussies deden aanvankelijk vreezen, dat evenals te Brussel *) dit voor de practijk zoo belangrijke punt onafgedaan op de agenda van het congres zou blijven staan. Toen het echter na eenige uren debat aan Charpy gelukte voor de Fransche machine de voorkeur te verkrijgen, was het niet moeilijk meer ook de door hem voorgestelde normen ingang te doen vinden.

Uithoudingsproeven.

Hierover zijn ingekomen de volgende twee verhandelingen:

1°. Die Widerstandsfähigkeit von Stahl gegen wiederholte wechselnde Belastungen. Offizieller Bericht von James E. Howard, Watertown, Mass.

2°. Qualitäts- und Dauerversuche mit Kupferdrähten. Von prof. F. Schüle und E. Brunner, Zürich.

Keuring van Gietijzer.

Ingekomen is één verhandeling.

Bericht zu den Versuchstabellen über Festigkeits-Eigenschaften von Gusseizen bei verschiedenen Querschnitten van separat gegossenen und aus Gussstüken herausgearbeiteten Probestäben. Von Gebrüder Sulzer, Wintherthur.

Bij de discussie was men algemeen van gevoelen, dat het onderzoek van aangegoten proefstaven geen enkele waarborg omtrent het gegoten stuk zelve oplevert. Deze methode wenschte men daarom te verlaten, terwijl ernstig werd overwogen, in hoeverre hier de chemische analyse de opengevallen plaats diende in te nemen.

De invloed van verhoogde temperaturen op de eigenschappen der metalen werd niet in behandeling genomen. Alleen was nog tijd beschikbaar voor de bespreking van een ingekomen verhandeling van prof. dr. Pierre Weiss, te Zürich:

Der Ferromagnetismus und das Studium der Metalle und Legierungen.

*) Bijvoegsel tot de *Nederlandsche Staatscourant* van 28 November 1906, n°. 104, bladz. 5.

Waar men tot heden alleen of in hoofdzaak slechts de temperaturen bepaalde waarbij het magnetisme in bepaalde metalen verdwijnt en weder verschijnt, daar wil Weiss, steunende op de theorieën van van der Waals, dit magnetisme quantitatief bepalen, meer speciaal voor ijzer-nikkel en ijzer-koolstof legeeringen.

Besluiten voorgesteld door Sectie A en aangenomen op de algemeene vergadering op 11 September.

Metallographie.

In aansluiting op de mededeeling van den heer Rosenhain, welke de belangrijke vraag betreffende slakkeninsluitsels in metalen behandelt, wenscht het congres de benoeming eener commissie, welke de vraag betreffende de methoden van onderzoek dezer slakkeninsluitsels en hun invloed op de mechanische eigenschappen der metallurgische producten in haar geheelen omvang onderzoekt.

Hardheidsproeven.

Het congres verzoekt het hoofdbestuur zorg te dragen, dat aan het volgend congres, te zamen met de vraag der hardheidsbepaling met kogel en kegeldrukproeven, ook over proeven betreffende den weerstand der metalen tegen mechanische afslijting worde gerapporteerd, eventueel een commissie de oplossing van deze vraag ter hand neme.

Slagproeven.

A. Om de uitkomsten der slagproeven met ingekeepte staven gemakkelijker te kunnen vergelijken, beveelt het congres de volgende voorschriften aan, wanneer geen bijzondere omstandigheden zich daartegen verzetten.

1°. De slagbuigproef met ingekeepte staven geeft een beeld van den specifieken breukarbeid berekend per cM². van de ingekeepte doorsnede.

2°. *a.* De te beproeven staven hebben de volgende afmetingen: lengte 160, breedte 30, dikte 30 millimeter. Zij zijn tot op de helft in te keepen. Het einde der ingekeepte doorsnede is door een cirkel van 2 m.M. straal af te ronden.

b. voor gewalst ijzer, als bijv. platen, hebben de proefstaven de dikte van de plaat en een breedte van 30 mM. Zij zijn evenals de vorige tot op 15 mM. in te keepen en af te ronden, met cirkel van 2 mM. diameter. Inkeeping te nemen loodrecht op het walsvlak.

c. voor stukken, die het gebruik van staven van 30 bij 30 mM. niet toelaten, zijn de staafjes 10 bij 10 mM. te nemen. Zij zijn 5 mM. in te keepen met een rond einde van $\frac{2}{3}$ mM. straal.

d. de afmetingen der te beproeven staven moeten steeds worden opgegeven.

3°. De staven worden slechts op buiging beproefd, op de tegenover de inkeeping gelegen zijden. De afstand der steunpunten bedraagt 120 mM. voor type *a* en *b*, en 40 mM. voor type *c*.

4°. De breuk der proefstaven moet met één slag plaats grijpen, met een inrichting, die het meten van den breekarbeid mogelijk maakt.

5°. De temperatuur, waarbij de proefnemingen geschieden, moet, zoo mogelijk, tusschen 15° en 25° C. liggen: zij is bij de resultaten der proefnemingen te vermelden.

B. Het congres beveelt de benoeming eener commissie aan, die de resultaten van proefneming verzamelt, welke de betrekkingen leeren kennen, die bestaan tusschen de eigenschappen bij de proefstukken gevonden en het gedrag van hetzelfde materiaal in het gebruik. Deze commissie heeft ook de verschillende werktuigen, voor deze proeven in gebruik, te bestudeeren en onderling te vergelijken.

Electrisch-magnetische eigenschappen.

Het congres beveelt de benoeming eener commissie aan voor het bestudeeren van het gebruik der electrische en magnetische eigenschappen der metalen, benevens hunne beproeving.

Beproeving van gegoten ijzer.

Het congres wenscht de opgave der commissie 25 aan de commissie 1 over te dragen.

Uniforme leveringsvoorwaarden voor ijzer en staal.

Het vijfde congres begroet met vreugde de rapporten der sub-commissie 1*a*, erkent de gronddenkbeelden van het in n°. 81 medegedeelde als juist, en besluit de commissie 1*a* te vragen haar arbeid in overeenstemming met de „Landesverbanden" voort te zetten en zoo mogelijk aan het zesde congres bepaalde voorstellen te doen omtrent de grondslagen van een internationale regeling.

Ruw-ijzer.

Om de eigenschappen van het ruw-ijzer nauwkeuriger aan te toonen dan dit tot nog toe door beoordeeling der breuk mogelijk bleek, beveelt het congres aan, dat aan de sub-commissie 1*a*

opgedragen zal worden, in de verschillende landen na te gaan, in hoeverre de analytische methode in plaats van de methode van beoordeeling der breuk kan worden ingevoerd.

Aan deze commissie machtiging te geven een besluit hierover aan het congres voor te leggen.

Nomenclatuur van het ijzer en staal.

Het congres neemt het bericht van commissie 24, betreffende de nomenclatuur van ijzer en staal, onder dankbetuiging aan. Men wenscht, dat deze commissie blijve bestaan en dat zij tegen het volgende congres hare voorstellen herzie, waarbij de vooruitgang in den laatsten tijd op metallurgisch gebied, benevens mededeelingen van nationale vereenigingen, in aanmerking dienen te worden genomen.

Het congres neemt de door Le Chatelier voorgelegde lijst betreffende definities van bestanddeelen aan.

Leveringsvoorwaarden voor koper.

Het congres zegt de commissie 38 dank voor het verrichte werk en keurt goed, dat zij ook de leveringsvoorwaarden van koperlegeeringen in haar programma opneemt.

Normen voor smeedijzeren buizen.

Het congres betuigt zijn dank aan den heer Karsten voor zijn waardevol bericht over „Normen voor smeedijzeren buizen", welke men door commissie 1 gecontroleerd wenscht te zien. Over schroefdraad worden geen verdere berichten te gemoet gezien . . . .

Behalve een voordracht van dr. W. Exner, te Weenen, die onder meer den Staat wenscht te belasten met de keuring van automobielonderdeelen, en als zoodanig meer als rechtsgeleerde dan als technicus optrad, dient nog vermeld de „Funkenprobe" van den ingenieur Bermann. Hoewel men van meening kan verschillen wat betreft de waarde van deze proeven voor de directe practijk, daar kan men niet anders dan met lof gewagen van het scherpe waarnemingsvermogen van dezen ingenieur, die met hoogst primitieve hulpmiddelen zooveel wist te bereiken wat anderen is ontgaan.

Sectie B. CEMENT, BETON, STEEN.

Voorzitter dezer sectie was de heer T. Grut, kapitein der Deensche genie.

Prof. Schüle uit Zürich, voorzitter van de Beton-ijzer-commissie, legde als zoodanig een verhandeling over met de volgende bijlagen:

1°. Wissenschaftliche Versuche und Versuche zur Kontrolle der Bauausführung auf dem Gebiete des Eisenbetonbaues in Deutschland. Mitgeteilt vom Deutschen Ausschuss für Eisenbeton.

2°. Expérience et essais de contrôle sur le beton armé en Italie. Bericht von M. le prof. J. Benetti, Bologna.

3°. Eisenbetonversuche in Danemark. Prof. E. Suenson, Kopenhagen.

4°. Versuche mit Eisenbeton-Konstruktionen in Holland. Von ingenieur S. J. Rutgers, Rotterdam.

5°. Recherches expérimentales sur le beton armé en Suisse. Von prof. F. Schüle, Zürich.

Voorts waren over dit onderwerp nog vier verhandelingen aangeboden, nl. van dr. Fr. v. Emperger uit Weenen, van prof. Bernhard Kirsch, eveneens uit Weenen en van W. Nekrassow uit St. Petersburg.

Uit de discussie bleek, dat een meer systematisch onderzoek gewenscht was, en dat de commissie hare werkzaamheid zou blijven voortzetten. volgens een door den voorzitter (prof. Schüle) voorgesteld programma.

Nieuwe resultaten bij de methoden van onderzoek verkregen.

Over dit onderwerp werden niet minder dan twaalf verhandelingen aangeboden, waaronder van prof. F. Schüle te Zürich, dr. Berger te Weenen, prof. M. Gary te Gross-Lichterfelde, G. Herfeldt uit Andernach en dr. Zichinski uit Budapest.

Cement en beton in zeewater.

Vier verhandelingen werden hier aangeboden, waaronder een zeer interessante uiteenzetting van de proeven genomen door A. Poulsen te Lemvig, ter verdediging van de kust van Jutland.

Een levendige discussie begroette dit onderwerp in de sectievergadering. Verschil van meening bleek te heerschen betreffende de wenschelijkheid van het toevoegen van tras. Door vele afgevaardigden werd aan deze toevoeging groote waarde toegekend, terwijl de Duitsche leden vrij eenstemmig een soortgelijke toevoeging, als nutteloos, verwierpen. Een hoofdvereischte voor een goede mortel in zeewater is voldoende dichtheid en een geringe hoeveelheid kalk. Bij goede samenstelling en zorgvuldige bereiding is echter een beton te verkrijgen, dat eenigermate bestand is tegen de inwerking van zeewater.

Weerbestendigheid van bouwsteenen.

Hierover waren een viertal verhandelingen verschenen, waar-

van die van prof. dr. J. Hirschwald, uit Charlottenburg, wel de meeste aandacht tot zich trok. Hierbij treedt het onderzoek der betreffende Dünschliffe sterk op den voorgrond, waarbij natuurlijk de polarisatie groote steun verleent. Het principe van deze onderzoekingen was door prof. Hirschwald reeds neergelegd in zijn bekend werk: Die Wetterbeständigkeit der deutschen Bausteine.

Diverse mededeelingen.

Onder een zestal aangeboden verhandelingen, betrekking hebbende op deze rubriek, bevindt zich een belangrijke mededeeling van prof. I. A. van der Kloes te Delft, Über Einfluss fehlerhafter Mörtelmischung. Deze verhandeling gaf aanleiding tot een uitvoerige discussie en algemeene belangstelling. Op voorstel van prof. van der Kloes werd dit vraagstuk naar een speciale commissie van onderzoek verwezen.

Besluiten van Sectie B, welke op de algemeene vergadering van het congres zijn aangenomen.

Beton-ijzer.

Het congres betuigt zijn dank aan de commissie 41 voor haar mededeelingen en verzoekt haar, op den door prof. Schüle aangegeven weg voort te gaan. Het congres drukt daarbij gelijktijdig den wensch uit, dat deze commissie door de belanghebbende lichamen financieel worde ondersteund.

Plastische mortels.

Het congres dankt commissie 42 voor de verstrekte mededeelingen en verzoekt haar op den ingeslagen weg voort te willen gaan. Een en ander met kennisneming van de resultaten door de Hongaarsche commissie bereikt. Het congres hoopt, dat de commissie op een volgend congres een definitieve methode voor de toepassing der plastische mortels zal kunnen overleggen.

Volumebestendigheid.

Het congres besluite de proef van Le Chatelier als normaal versnelde volumebestendigheidsproef voor cementen aan te nemen. (Onder voorbehoud van de Duitsche congresleden.)

Versnelde vastheidsproeven.

De talrijke ingekomen resultaten betreffende de „warmwaterproef" spreken elkander zoo zeer tegen, dat zij te onbetrouwbaar blijkt om als versnelde proef voor het aantoonen der vastheid van hydraulische bindmiddelen, dienst te kunnen doen.

Het congres acht het voorstel gewettigd, de vraag betreffende de bruikbaarheid dezer proef niet verder te vervolgen.

De proeven van den heer Deval hebben echter opnieuw de waarde van deze proef voor het ontdekken van blazen in cement bewezen.

Fijnste meel in Portland-cement.

Het congres verzoekt commissie 30 op den ingeslagen weg voort te gaan en op het volgend congres de resultaten over te leggen.

Beproevingsmethoden van cement.

Het congres formulieert § 3*c* van het Brusselsche congres thans als volgt:

Met de aangemaakte brei vult men terstond een op een glasplaat aangebrachte conische metalen ring, waarvan de onderste diameter 7,5 cM. de bovenste 8,5 cM. en de diepte 4 cM. bedraagt. Men strijke het bovengedeelte met een mes af, waarbij schudden dient te worden vermeden.

Gips.

Het congres besluit de gipsbeproeving tot het volgende congres te verdagen. Evenzoo geschiedt met het vraagstuk der Puzzolanen.

Normaal zand.

Het congres wenscht, dat een commissie de mogelijkheid zal onderzoeken tot het verkrijgen van een normaal zand. Zoo dit niet mogelijk blijkt, dan de verschillende normaal zanden der diverse landen zal onderzoeken en vergelijken.

Cement in zeewater.

Het congres beveelt aan de instelling van een kleine commissie, wier taak zal zijn:

1°. vóór December 1910 de noodige inlichtingen te verstrekken en aanvullingen te verschaffen bij de ingekomen berichten;

2°. deze berichten te vereenigen en aan het volgend congres over te leggen;

3°. inlichtingen te verzamelen omtrent de inwerking van zeewater op portland-cement bij bouwwerken van minstens 25 jaar oud;

4°. verschillende proeven te nemen volgens de methode-Leduc.

Weerbestendigheid van steenen.

Er worde een commissie samengesteld, die den invloed van de samenstelling der mortels en de hoedanigheid der bouwsteenen op de weerbestendigheid van het metselwerk onderzoekt.

Sectie C. DIVERSEN.

Voorzitter dezer sectie was de heer B. Münter, Deensch kapitein ter zee.

Overgelegd in den vorm van verhandelingen waren: betreffende de caoutchouc een drietal mededeelingen. Auteurs, de heeren: E. Camerman te Brussel, P. Breuil te Parijs, K. Memmler te Gr.-Lichterfelde. Betreffende hout een verhandeling van William Kendrick Hatt, uit de Vereenigde Staten. Over papier één verhandeling en over roestwerende middelen vier verhandelingen.

Vooral de bespreking van de oorzaken, die het ijzer in water en in waterige zoutoplossingen tot roesten brengen, gaf tot levendige gedachtenwisseling aanleiding.

Besluiten van Sectie C, die op de algemeene vergadering zijn aangenomen.

Hout.

Het congres beveelt de benoeming van een commissie aan, die zich met de vereenigingen in de verschillende landen nader in verbinding zal stellen.

Deze commissie zal zich in het bijzonder bezighouden met de vraag, in hoeverre het wenschelijk is, de houtonderzoekingen niet alleen op kleine uitgezochte proefstukken te doen plaats hebben, maar ook uit te strekken tot grootere stukken met structuurgebreken.

Roestwerende middelen.

Daar tot heden geen onderzoekingen werden verricht over de waarde van zink- en tinbekleedingen, als roestwerend middel voor ijzer, verzoekt het congres aan het bestuur zich met deze gewichtige vragen bezig te houden.

Verder acht het congres het zeer gewenscht dat bijzondere aandacht worde gewijd aan de beschutting van ijzeren scheepsbodems, en draagt het bestuur op deze vraag nader te laten onderzoeken.

Op de algemeene vergadering, gehouden op Zaterdag 11 September, werden alle bovengenoemde besluiten door het congres bekrachtigd en tevens de uitnoodiging aangenomen van de „American Society for Testing Materials", tot het houden van het zesde congres in Amerika, waarschijnlijk te Washington. Tot president van dit congres voor 1912 werd gekozen den heer B. Dudley, president van bovengenoemde American Society.

De jaarlijksche contributie voor het lidmaatschap werd verhoogd van fr. 7,50 tot fr. 10.

Ten slotte bood prof. Belelubsky namens de Russische Regeering een uitnoodiging aan tot het houden van het zevende congres (dus volgende op dat te Amerika) te Petersburg, waarvoor het congres zijn dank en sympathie betuigde.

Behoudens enkele kleinere excursies in de stad zelve gehouden, in de namiddagen en na afloop der sectie-vergaderingen, was de groote excursie naar Skagen, Aalborg en Aarhus bepaald op 12—17 September. Bezichtigd werden daarbij twee zeer groote en hoogst modern ingerichte portland-cementfabrieken, de Nörresundby portland-cementfabriek en de Aalborg portland-cementfabriek. Een en ander in aansluiting op eenige voordrachten te Kopenhagen gehouden.

Vervolgens werd de tentoonstelling (Landbouw) te Aarhus vluchtig bezichtigd, waarna tot slot een hoogst interessant bezoek aan Lemwig werd gebracht.

Lemwig ligt meer landwaarts, aan de westkust van Denemarken, terwijl de eigenlijke waterbouwwerken, het hoofddoel dezer excursie, gelegen zijn te Thyborön. In het bijzonder voor de vele Nederlanders, die deze excursies mede maakten en die weten wat voor Holland het woord „zeewering" beteekent, was deze excursie van belang. Een hooge, door de golven loodrecht afgeslagen kust, uit een los conglomeraat samengesteld, moet hier worden verdedigd tegen den, ook bij ons maar al te goed bekenden, noordwester storm. Twee meter land wordt hier gemiddeld per jaar weggeslagen. Ter verdediging heeft men een lange reeks strandhoofden aangebracht, samengesteld uit blokken beton. De daarvoor noodige steenen leverde het restant van het uiteengespoelde conglomeraat. Het gedrag van cement en beton in zeewater kon dan ook nergens beter worden bestudeerd dan hier ter plaatse, waar bovendien nog geheele reeksen van proeven op groote schaal doorloopend worden genomen. De resultaten dezer proefnemingen, aangevangen in 1896 en thans gepubliceerd in een afzonderlijk werk, aangeboden aan het congres, zijn voor waterbouwtechnici van het meeste belang. In de verdediging van de kust is men geslaagd, maar over de economische waarde van een soortgelijke strandverdediging, speciaal met het oog op de kosten van onderhoud, loopen de gevoelens zeer uiteen.

Hiermede eindigde het vijfde congres, hetwelk zich kenmerkte door een zeer goede organisatie en groote gastvrijheid. Veel werd sedert het vorige congres te Brussel tot stand gebracht, getuigen de 75 wetenschappelijke verhandelingen, welke het congres werden aangeboden. Tevens is wederom gebleken hoe

dit driejaarlijksche congres van alle zijden gewenscht wordt, en ook noodig is om de vertegenwoordigers van de zuivere wetenschap in directe aanraking te brengen en te houden met de technici. Deze wederzijdsche kennismaking en wrijving van gedachten, zoowel in de couloirs van de vergaderzalen, als tijdens de officieele avondrecepties zijn voor velen een factor van groote beteekenis.

P. Kley.

Bijvoegsel tot de *Nederlandsche Staatscourant* van
Vrijdag 4 Februari 1910, n°. 29.

N°. 7.

VERSLAG *van de Conferentie van het Comité Maritime International, van 22 tot 25 September 1909 te Bremen gehouden.*

Aan de Koningin.

Uwer Majesteits besluit van 16 Juli 1909 n°. 64 benoemde den ondergeteekende tot gedelegeerde van Nederland bij de van 22 tot 25 September 1909 te Bremen te houden conferentie van het Comité Maritime International. Omtrent het daar verhandelde heeft hij de eer het navolgend rapport aan Uwe Majesteit uit te brengen.

Op de presentielijst waren 111 personen ingeschreven, deels leden van het comité en afgevaardigden van de verschillende nationale vereenigingen voor zeerecht, deels rechtsgeleerden, meerendeels behoorende tot magistratuur of balie, en voorts directeuren van scheepvaart- en assurantie-maatschappijen, alsmede dispacheurs.

Vertegenwoordigd waren 16 nationale vereenigingen voor zeerecht, te weten: Argentinië, België, Denemarken, Duitschland, Engeland, Frankrijk, Griekenland, Hongarije, Italië, Japan, Nederland, Noord-Amerika, Noorwegen, Oostenrijk, Rusland, Zweden.

De conferentie werd, na geopend te zijn door den voorzitter van het Comité Maritime International, den Belgischen Minister van Staat A. Beernaert, gepresideerd door dr. F. Sieveking, voorzitter van het Hanseatische Oberlandesgerichts, te Hamburg. In den vervolge zal het comité de voorlichting en medewerking moeten missen van dezen voortreffelijken magistraat en rechtsgeleerde, wiens werkkracht ondanks zijn hoogen leeftijd onverzwakt en onverminderd was gebleven. Binnen een tweetal maanden na afloop van deze conferentie, gedurende welke hij nog eene nieuwe en omvangrijke taak voor de toekomst had

aanvaard, werd hij plotseling door den dood aan zijn vaderland en aan de wetenschap ontrukt.

Aan het slot van ondergeteekende's rapport aan Uwe Majesteit betreffende de conferentie van Venetië in 1907, opgenomen in het bijvoegsel van de *Nederlandsche Staatscourant* van 29 en 30 Maart 1908, n°. 76, is door hem medegedeeld, dat aan eene door het bureau permanent benoemde commissie, welke in 1908 te Parijs bijeen zoude komen, opgedragen werd den voorbereidenden arbeid te verrichten, noodzakelijk voor eene vruchtbare voortzetting in Bremen van de te Venetië aangevangen discussiën over *vrachtrecht*.

Bedoelde commissie voldeed den 22 en 23 Februari 1909 te Parijs aan hare opdracht. In hare beraadslagingen, waaraan van Nederlandsche zijde door ondergeteekende werd deelgenomen, werd besloten voorshands slechts enkele onderwerpen van de uitgebreide materie te behandelen, welker aantal kon worden uitgebreid naarmate de handelingen van het comité zelf daartoe aanleiding zouden geven.

Het ontwerp door de Parijsche commissie aan de conferentie van Bremen ter beraadslaging voorgelegd, luidt als volgt:

Art. I.

Il n'est dû aucun fret pour les marchandises qui n'arrivent pas à destination, sauf les cas ci-après exceptés.

Art. II.

Le fret est dû: 1°. pour les marchandises dont la valeur est admise en avarie commune, 2°. pour les marchandises qui ont péri en cours de route par leur nature ou vice propre, 3°. pour les marchandises qui sont vendues en cours de route à raison de leur état d'avarie provenant soit de leur nature ou vice propre, soit d'une fortune de mer.

Pour les marchandises employées ou vendues au cours du voyage, en raison des besoins urgents du navire, le fret est également dû, mais à la charge de tenir compte de la valeur qu'elles auraient eue au port de destination.

Art. III.

Lorsqu' après le départ le navire est empêché d'achever le voyage, le capitaine a droit au fret convenu si la marchandise arrive néanmoins à destination par ses soins.

Si la réexpédition ne peut se faire que moyennant un fret supérieur, la différence en plus est à charge de la marchandise, sauf le droit du chargeur d'effectuer lui-même la réexpédition ou de disposer autrement des choses transportées.

Art. IV.

En matière d'affrètement et de transports maritimes si le chargeur ne livre pas la marchandise engagée. il doit le demi-fret à titre d'indemnité forfaitaire.

S'il n'en charge q'une partie. il doit le fret en entier et pour le chargement complet spécifié au contrat. Dans le dernier cas, il a toutefois droit à une réduction proportionnelle s'il prouve que d'autres marchandises ont été chargées en remplacement.

Le chargeur, qui hors le cas prévu à l'art. III, retire ses marchandises, est tenu de payer le fret en entier et d'indemniser le capitaine de tous les frais et dommages occasionnés par le retrait.

Les dispositions qui précèdent s'appliquent également au chargement en cueillette.

Art. V.

Les discussions sur la nature juridique des surestaries paraissent de nature theorique.

Les surestaries doivent bénéficier des mêmes garanties que le fret.

Elles sont dues sans mise en demeure ni formalités.

De drie eerste artikelen van dit ontwerp werden te gelijk in discussie gebracht.

Het eerste stelt als algemeenen maatregel dat. behoudens de nagemelde uitzonderingen, voor goederen die de bestemming niet bereiken, geene vracht verschuldigd is.

Het neemt als grondbeginsel aan dat de praestatie waartoe de vervrachter zich verbindt, is het brengen van het goed naar de overeengekomen bestemmingsplaats. Eerst dan wanneer daaraan is voldaan wordt de tegenpraestatie verschuldigd.

Het tweede artikel somt de uitzonderingen op. Wordt de waarde van het goed den eigenaar in averij-grosse vergoed. eene betaling waarin schip en vracht hun aandeel mede dragen. dan is er geen reden om den eigenaar, die ten slotte de waarde van zijn goed erlangt. een ongegrond voordeel te bezorgen door hem kwijt te schelden den prijs voor het vervoer. Als het goed op de reis door zijn eigen natuur of door eigen gebrek vergaat, ware het onbillijk den vervoerder, die aan het niet aankomen geen schuld heeft, zijne vracht te onthouden. Hetzelfde geldt voor de gevallen waarin het goed gedurende de reis door zijne natuur of door eigen gebrek of door een fortuin der zee zoodanige schade beloopt dat het verkocht moet worden.

Van het goed eindelijk dat gedurende de reis wegens onafwijsbare behoefte van het schip verbruikt of verkocht wordt, moet evenzeer de vracht worden betaald, wijl de vergoeding verschuldigd is van de waarde die het goed, ware het aangekomen, ter destinatie zoude hebben gehad.

Het derde artikel stelt als regel, dat, zoo het schip de reis niet kan voleindigen, de vracht verschuldigd is wanneer het goed niettemin de destinatie bereikt. En het voegt als transactioneel beginsel daaraan toe, dat, zoo de kapitein het vervoer van de plaats waar zijn bevrachte schip het transport eindigt tot aan de bestemming, alleen met betaling van een surplus aan vervoerkosten kan doen uitvoeren, dat meerdere door den eigenaar van het goed gedragen moet worden — alles behoudens diens recht om voor dat verder vervoer zelf te zorgen of op andere wijze over zijn goed te beschikken.

Deze artikelen huldigen dus in het algemeen de beginselen van het Engelsche recht tegenover het continentale. Voor het begrip van *distantievracht* is daarbij geen plaats.

De ladingeigenaar belooft betaling van vracht voor vervoer naar de aangewezen plaats, hij belooft niet een evenredig deel van die vracht voor een evenredig deel van die reis. Gedeeltelijk vervoer baat hem niet.

In de discussie vond afschaffing van distantievracht en het aannemen der grondbeginselen van het Engelsche recht algemeene instemming. De sprekers uit België, Duitschland, Hongarije en Amerika en natuurlijk ook Engeland, waren derhalve op dat punt tot aanneming van het ontwerp bereid.

Maar bij de behandeling van de uitzonderingen van artikel II ontstond verschil.

Vooral werden van Engelsche zijde door lord justice Kennedy bezwaren gemaakt. Hij wilde zooveel mogelijk het hoofdbeginsel niet door uitzonderingen verzwakken. Dat een kapitein vracht zoude erlangen als hij zelf het goed verkocht en daardoor het contract uit vrijen wil verbrak, scheen dien spreker onlogisch toe. Het goed kwam aan of niet aan, en zoo neen, was er ook nooit vracht verschuldigd. Dat voorts een ladingeigenaar ooit *meer* zou betalen dan de bedongen vracht, waartoe het tweede lid van art. III de mogelijkheid opende, scheen hem volkomen onaannemelijk.

Bij anderen vond meer bezwaar de bepaling dat vracht verschuldigd zoude zijn voor goederen die in averij-grosse vergoed werden. Niet wijl dit als onbillijk moest worden beschouwd, integendeel, maar omdat men meende dat dit punt bij de wettelijke organiseering der averij-grosse zelve hare regeling moest vinden. Erkend werd daarbij, dat dan toch in dit ontwerp opgenomen

moest worden dat die vrachtverschuldigdheid ter aangewezener plaatse hare vaststelling vinden zou. Aldus werd besloten.

Men stelde bij deze bespreking vrachtrecht en averij-grosse-recht tegen elkander over als contractueel tegenover wettelijk recht en verlangde daarom het besproken punt bij het laatste te regelen. Of dit echter in den omvang en met de gevolgen als ze voorgesteld werden wel geheel juist was, schijnt aan twijfel onderhevig. Immers zoo al door contract van de wettelijke regeling betreffende vrachtrecht kan worden afgeweken — dit geldt evenzeer van de wetsbepalingen omtrent averijenrecht. De York-Antwerp Rules stellen op de punten waarover ze handelen de wetten der natiën ter zijde, en hunne verbindende kracht ligt uitsluitend in telkens gemaakt contract.

Naar aanleiding van art. II, 2°, werd omtrent de vraag wat als eigen natuur en als eigen gebrek van het goed moet worden beschouwd eene levendige gedachtenwisseling gevoerd. Schade uitsluitend als gevolg van deze oorzaken aan het goed overkomen viel buiten des reeders schuld, maar dikwijls bracht de natuur van het goed mede, dat omstandigheden schade daaraan berokkenden die andere goederen ongedeerd zouden hebben gelaten. Zoo bij voorbeeld bij het vervoer van levende dieren of van vruchten.

Eene van Amerikaansche zijde voorgestelde verbetering van den tekst van welke de opheffing van bezwaren werd verwacht, bleek aan die bedoeling niet te voldoen.

Tot stemming kwam het niet, evenmin als omtrent den verderen inhoud van art. II.

Vervolgens maakte een punt van discussie uit de vrachtbetaling van goederen die gedurende de reis wegens beschadigdheid werden verkocht, hetzij dat deze was ontstaan uit eigen natuur of eigen gebrek, hetzij door zee-evenement. Zoo ook de vrachtbetaling voor goed dat ten scheepsnutte werd verbruikt of verkocht.

In beginsel vond het dienaangaande voorgestelde weinig bestrijding. Namens de Nederlandsche afdeeling werd door ondergeteekende voorgesteld de navolgende toevoeging aan het artikel: „Lorsque le capitaine remplace la marchandise vendue en cours de route par d'autres marchandises, le fret pour ces marchandises sera porté au crédit du chargeur jusqu'à concurrence du fret pour les marchandises vendues en cours de route moins 10 % au capitaine à titre de provision." Het was toch eensdeels onbillijk zoo de schipper, wanneer hij er in slaagde remplaceerende lading te krijgen, voor dezelfde ruimte tweemaal vracht zoude ontvangen, terwijl het anderdeels onbillijk zoude zijn hem niets te vergoeden voor de moeite genomen om die

lading te verkrijgen, terwijl eene belooning daarvoor tot het aanwenden van die moeite ten spoorslag kan strekken. Deze voorslag vond instemming en sommigen wilden zelfs zoover gaan den schipper 25 % of 50 % van die nieuwe vracht toe te kennen.

Bij art. III, 1ste lid, wilde de Fransche afdeeling achter de woorden: „par ses soins", toevoegen: „ou par les soins d'un manditaire nommé par la justice", omtrent welk voorstel geen discussie plaats vond.

Bij het tweede deel van dat artikel, volgens hetwelk, ingeval het schip de reis niet ten einde kon brengen en de lading alleen tegen hoogere vracht verder kon worden vervoerd, die hoogere vracht ten laste des ontvangers werd gebracht, tenzij deze of de afzender zijne eigene belangen ter hand nam, werd door ondergeteekende voorgesteld die vrachtverhooging alleen dàn ten laste te brengen van den geïnteresseerde, wanneer deze van den toestand tijdig was verwittigd geworden. Toekenning van een recht baat niet, zoolang de wetenschap ontbreekt dat er gelegenheid is het uit te oefenen.

Engeland wilde echter de geheele bepaling schrappen en Frankrijk, dat ze behouden wilde, achtte de bijvoeging ongewenscht en onnoodig. Ongewenscht omdat de schipper niet weten kan wie de ontvanger zou zijn, en onnoodig omdat de assuradeuren der goederen zeer goed wisten wat er met de schepen waarop zij risico's liepen voorviel, en zij zelven zeker tijdig maatregelen zouden nemen of er den ladingeigenaar toe zouden autoriseeren.

Op voorstel van den voorzitter werden daarna de discussiën over vrachtrecht gesloten. Tot stemming achtte hij alleen de vraag omtrent distantievracht rijp. De overige behandelde en nog niet behandelde punten van het ontwerp waren nog niet tot genoegzame rijpheid gekomen. Hij stelde dus voor om in de eerste plaats te stemmen over een door Hongarije gedaan voorstel, volgens hetwelk distantievracht betaald zou moeten worden telkens wanneer de ladingeigenaar van het gedeeltelijk transport voordeel had gehad. De uitslag was, dat alleen Hongarije en Noorwegen die stelling steunden, terwijl Duitschland, Engeland, Frankrijk, België, Denemarken, Noord-Amerika, Nederland, Italië, Japan en Zweden zich er tegen verklaarden.

Daarna werd met algemeene stemmen de stelling aangenomen: *„Le système du fret proportionnel est aboli."*

Daarna werd met eenstemmigheid besloten dat eene door het bureau permanent te benoemen commissie een volledig ontwerp voor vrachtrecht zoude samenstellen.

Door genoemd bureau werden in bijzondere zitting benoemd de vroegere leden der Parijsche commissie, die het eerste ont-

werp hadden samengesteld en waarin dus voor Nederland zitting hebben de ondergeteekende en mr. C. D. Asser jr., terwijl eene kleinere commissie, bestaande uit de heeren: Sieveking (sedert overleden), lord justice Kennedy, Acland, Autran en Franck, een eerste ontwerp zoude vervaardigen, om dit aan de genoemde grootere commissie ter behandeling te onderwerpen, eerst schriftelijk en daarna mondeling. Na afloop daarvan zoude de kleine commissie het laatste redactiewerk ter hand nemen en het ontwerp gereed maken voor behandeling in de volgende conferentie van het Comité Maritime International.

Korten tijd vóór de bijeenkomst te Bremen was door het Bureau Permanent aan de leden en de nationale vereenigingen een questionnaire gezonden met verzoek van bestudeering en beantwoording, betreffende schadevergoeding in geval van ongelukken, waardoor aan personen lichamelijk letsel werd toegebracht of die hun dood berokkenden.

Ter gelegenheid van vroegere behandeling van het leerstuk der aansprakelijkheid van den reeder, was ook deze materie ter sprake gekomen. Ze was echter uit bespreking en onderzoek weggedrongen toen er bleek dat destijds van Engelsche zijde daartegen bezwaar werd gemaakt uit hoofde van de stemming dienaangaande bij de publieke opinie daar te lande, die, onder den indruk van groote zeerampen, tot verzwaring van des reeders aansprakelijkheid neigde. Laatstelijk was dit geschied ter conferentie van Venetië, toen Italië met kracht op de behandeling van dat onderwerp aandrong. Wellicht meende men ook, dat, zoo dit onafscheidelijk verbonden werd aan de „responsabilité du propriétaire de navire", de behandeling daarvan het van de diplomatieke conferentie te Brussel gehoopt resultaat kon schaden.

Het bezwaar scheen thans geweken, en uitdrukkelijk werd daarenboven van bestuurszijde verklaard, dat de beide onderwerpen als geheel onafhankelijk van elkaar moesten worden beschouwd.

Wat te Brussel zou worden behandeld was een geheel doorgestudeerde goed voorbereide arbeid. Wat thans werd ondernomen was de regeling eener rechtsstof omtrent welke zelfs nog de juiste kennis ontbrak hoe ze in de verschillende landen naar aard en omvang was opgevat en in de wetgeving was geordend.

Het toegezonden questionnaire opende dan ook met eene reeks gedetailleerde vraagpunten omtrent de bestaande wetgeving in ieder land. Er werd gevraagd naar de algemeene beginselen die in de wet waren neergelegd ten aanzien van toegebracht lichamelijk letsel met of zonder doodelijken afloop. Men wilde weten

of de aansprakelijkheid was geregeld bij het gemeene recht of door speciale wetten. Of schuld ondersteld werd dan wel bewezen moest worden. In het eerste geval of de presumtie week voor bewijs van toeval of overmacht. Of gebrek aan schip of scheepstuig of machinebreuk tot de vordering recht gaf. Wat voor het bewijs der vordering noodig was. Of het bewijs van den slechten toestand der schadebrengende zaak genoeg was dan wel of nog daarenboven schuld of nalatigheid van kapitein of scheepsvolk bewezen moest worden. Aan wien de actie toekwam, aan den gekwetste alleen of ook aan zijne vrouw en kinderen, en aan zijne erfgenamen, zelfs in zijlinie. Waarin de schadevergoeding bestond, alleen in de materieele dan wel ook in moreele, en middellijke of indirecte schade. Of er een maximum van vergoeding was en zoo ja, tot welke hoogte. Of men zich door contract van de wettelijke aansprakelijkheid kan vrijmaken. Of er eene korte verjaring was, en zoo ja, welke. Of vreemdeling en landgenoot op denzelfden voet behandeld werden. Op al die vragen werd door de nationale vereenigingen geantwoord en toen de conferentie te Bremen bijeenkwam, was er een door den heer Sohr, advocaat te Antwerpen, vervaardigd synoptisch overzicht aanwezig, waaruit, in korte antwoorden, de hoofdlijnen der wetgeving van elf landen ten aanzien der gevraagde punten kon worden gekend.

Maar het questionnaire vroeg meer. Het stelde ongeveer diezelfde punten op als onderwerpen van onderzoek en discussie, en dat wel ten aanzien A, van de passagiers met betrekking tot het vervoerende schip; B. van derden tot de hen niet vervoerende schepen; C. van de vorderingen van leden der equipages, en D. van de vorderingen van werklieden en andere geëmployeerden in de havens, zoowel aan boord van het schip als anderszins in scheepsdienst.

De opstelling dier vragen en de verdeeling der stof schenen de sporen te dragen van zekere overhaasting en een onvoldoend zich rekenschap geven van inhoud en draagwijdte der vragen, door hen die ze hadden neergeschreven. Immers het was duidelijk, dat, ondanks die vierledige verdeeling, eene rationeele schifting der stof, en onderscheiding tusschen aansprakelijkheid uit de wet of uit contract, nog verre te zoeken was. De oproeping tot de bijeenkomst door het Bureau Permanent zeide wel . . . . il a paru évident qu'avant de se prononcer sur la limitation à apporter à la responsabilité, il convenait d'étudier au point du vue international les *bases mêmes* de recours auxquels les accidents des personnes peuvent donner lieu — maar het zou gevraagd mogen worden of dit questionnaire voldoenden leidraad bood om daarlangs tot die „bases mêmes" door te dringen.

In ieder geval was de tot vóórstudie gelaten tijd, het paar zomermaanden die aan de conferentie vooraf gingen, te kort dan dat eenige nationale vereeniging aan het verzoek tot bestudeering en doen van rapport gevolg kon geven, en zoo bleef het dan ook in de schriftelijke voorbereiding bij de hierboven vermelde antwoorden omtrent den stand van ieders wetgeving. Onder deze auspiciën werd de beraadslaging geopend.

De tekst der vraagpunten luidt als volgt:

A. Passagers à l'egard du navire transporteur.

1. Est-il désirable de régler internationalement la réparation due aux passagers par le navire transporteur en cas de mort ou de lésions corporelles?

2. Convient-il que cette responsabilité soit présumée, comme une conséquence du contrat de transport, ou faut-il que le passager prouve qu'une faute a été commise par le capitaine, l'équipage. ou un préposé de l'armement? A qui doit incomber la preuve que le dommage a été causé par cas fortuit ou de force majeure?

3. Quelle solution faut-il adopter lorsqu'un accident est dû à un vice ou défaut du navire ou d'un engin du bord? Faut-il distinguer entre un vice caché, et un vice apparent?

4. Quelle est la base des dommages-intérêts? Faut-il y comprendre le dommage moral? Faut-il y comprendre les dommages indirects et médiats?

5. A qui convient-il de donner action? A la partie lésée? A la veuve, aux enfants et descentants? A tous héritiers?

6. Est-il recommandable que la loi introduise une limite maxima pour les dommages-intérêts alloués en cas d'accidents aux personnes?

7. L'action doit-elle être subordonnée à la preuve que la victime était le soutien des parties demanderesses?

8. Faut-il permettre de s'exonérer par contrat de la responsabilité de droit commun?

9. Faut-il mettre sur le même pied les étrangers et les nationaux?

10. Quelle prescription convient-il d'admettre pour l'action?

Het presidium bij deze beraadslagingen werd vervuld door lord justice Kennedy, die in eene inleidende rede er op wees dat wel te onderscheiden viel tusschen de vorderingen die passagiers, equipage, of voor laad- en losarbeid aangenomen

werklieden, hetzij uit overeenkomst, hetzij uit onrechtmatige daad konden doen gelden. Hij wenschte thans echter de discussie beperkt te zien tot de vragen of in het algemeen eenige actie zoude worden toegekend, en dat wel *aan* wien, en *tegen* wien.

De heer Autran stelde in het licht dat tegenwoordig in bijna alle beschaafde landen dwangverzekering bestaat ten behoeve van handwerkslieden en scheepsbemanning.

Waar dit op zeer verschillenden grondslag geschiedt, achtte hij internationale regeling daarvan uitgesloten. Voor die werklieden was eene regeling niet noodig, en voor de verzekeraars evenmin. Regres moest worden uitgesloten en iedere verzekeringmaatschappij moest haar eigen landslieden te betalen hebben. En wat de passagiers betrof, moest de actie tegen het vervoerende schip worden afgesneden voor accidenten door nautische fouten, zooals door de negligence-clause al gebruikelijk was en door de Harter-Act (de Amerikaansche Carriers-Act van 13 Februari 1893) tot regel was geworden. De groote moeilijkheid stak in de actie van passagiers tegen het aanvarende schip. Maar dienaangaande moest de aansprakelijkheid beperkt zijn. Het verlies van eene transatlantische boot met duizenden passagiers zou anders den ondergang van de grootste reederijen kunnen na zich sleepen.

Van Belgische zijde werd door den heer Hennebicq dat alles bestreden. De negligence-clause dekte lang niet alle gevallen, en actiën uit overeenkomst of uit de wet waren alleen onderscheiden door den bewijslast. De vervoerde was altijd in zwakker positie dan de vervoerder, — des eersten schuld moest steeds worden ondersteld hij moest maar zien zich te dekken.

Na de algemeene besprekingen werden de verschillende vraagpunten in bespreking gebracht, zonder dat echter eenige stemming plaats vond, in overeenstemming met het besluit om aan deze eerste behandeling van het onderwerp geen ander karakter te geven dan dat eener voorloopige wisseling van gedachten, in afwachting van hetgeen latere bestudeering door de nationale vereenigingen zoude opleveren.

De afdeelingen B, C en D werden voorts voor nadere behandeling naar de volgende conferentie verwezen.

Voorgesteld werd deze op nader te bepalen tijdstip te houden in Copenhagen of Antwerpen, waaromtrent het Bureau Permanent zich nog de beslissing moest voorbehouden.

Mr. B. C. J. Loder.

Bijvoegsel tot de *Nederlandsche Staatscourant* van
Woensdag 9 Februari 1910, n°. 33.

N°. 8.

VERSLAG *der Commissie voor de machinisten-examens over 1909.*

De commissie, benoemd bij beschikking van Uwe Excellentie van 11 Januari 1909, n°. 127, afdeeling Nijverheid, heeft de eer U hierbij aan te bieden het beredeneerd verslag harer werkzaamheden, voorgeschreven in art. 11 van het reglement voor de machinisten-examens, vastgesteld bij Kon. besluit van 27 December 1907 (*Staatsblad* n°. 354).

Regeling der examens.

Evenals ten vorigen jare bedroeg het aantal zittingen zeven, waarvan de vijfde zitting, in plaats van te Rotterdam, door het zich voordoen van eenige choleragevallen aldaar, te Utrecht werd gehouden.

Zij hadden plaats als volgt:

1ste zitting te Rotterdam 23, 24, 25, 26 Febr., 2, 3, 4, 5, 9, 10, 11, 12, 16, 17, 18 en 19 Maart;

2de zitting te Amsterdam 23, 24, 25, 26, 30, 31 Maart, 1, 2, 6, 7, 8, 9, 13, 14, 15, 20 en 21 April;

3de zitting te Rotterdam 25, 26, 27, 28 Mei, 1, 2, 3, 4, 8, 9, 10, 15 en 16 Juni;

4de zitting te Amsterdam 22, 23, 24, 25, 29, 30 Juni, 1, 2, 6, 7, 8, 9 Juli;

5de zitting te Utrecht 14, 15, 16, 17, 21, 22, 23, 24, 28, 29, 30 September, 1 en 5 October;

6de zitting te Amsterdam 12, 13, 14, 15, 19, 20, 21 en 22 October;

7de zitting te Rotterdam 23, 24, 25, 26, 30 Nov., 1, 2, 3, 7, 8, 9, 10, 14 en 15 December.

Het totaal aantal zittingdagen bedroeg alzoo 93 tegen 89 in het vorige jaar.

Uitslag der examens.

Het aantal candidaten, dat zich dit jaar voor de examens heeft aangemeld, was, met inbegrip van 8 candidaten voor de sleepvaart, 437 tegen 404 in het vorige jaar.

Van de candidaten voor het voorloopig diploma hebben zich 6 voor den aanvang van het examen teruggetrokken; zijn 5 niet opgekomen; is 1 door ziekte verhinderd aan het examen deel te nemen; zijn 2 geneeskundig afgekeurd en konden 11 niet worden toegelaten op grond van onvoldoende bewijzen van werktijd.

Van de candidaten voor het diploma A heeft zich 1 voor den aanvang van, en hebben zich 3 gedurende het examen teruggetrokken; is 1 door ziekte verhinderd aan het examen deel te nemen; is 1 voorloopig, zijn 2 definitief geneeskundig afgekeurd en kon 1 niet worden toegelaten op grond van onvoldoende bewijzen van vaartijd.

Van de candidaten voor het diploma B hebben zich 2 voor den aanvang van, 3 zich gedurende het schriftelijk, 1 zich na het schriftelijk examen teruggetrokken en kon 1 niet worden toegelaten op grond van onvoldoende bewijzen van vaartijd.

Van de candidaten voor het diploma C hebben zich 2 gedurende het schriftelijk examen teruggetrokken.

Er zijn dus totaal geëxamineerd 394 candidaten en wel:

voor voorloopig diploma		....	119
,, diploma	A	....	141
,, ,,	B	....	94
,, ,,	C	....	32
,, ,,	Sleepvaart	....	8

Hiervan slaagden:

voor voorloopig diploma		....	88	of 74 %
,, diploma	A	....	104	,, 74 %
,, ,,	B	....	62	,, 66 %
,, ,,	C	....	21	,, 65.6 %
,, ,,	Sleepvaart	....	5	,, 63 %

Was het percentage der geslaagden het vorige jaar 70.3 %, thans is dit 71.25 %. (De Sleepvaart is hierbij buiten beschouwing gebleven).

Van de candidaten voor het diploma B waren 2 in het bezit van een dienstdiploma B en 1 van een Indisch diploma A; van die voor het diploma C 1 in het bezit van een Indisch diploma B.

Onder de geëxamineerde candidaten waren er 89 die bij vorige examens niet slaagden, namelijk:

16 voor het voorloopig diploma.
36 ,, ,, diploma A.
29 ,, ,, ,, B.
8 ,, ,, ,, C.

Opmerkingen omtrent de verschillende vakken.

Talen.

Het onderzoek naar de kennis der talen gaf dit jaar, behalve bij de candidaten voor het diploma C, waarbij de uitslag gunstig afstak vergeleken met het vorige jaar, weinig vooruitgang te bespeuren. Voor het voorloopig diploma konden 20 en voor het diploma A 21 candidaten, of respectievelijk 16.8 % en 14.9 % niet aan de voor de Nederlandsche taal gestelde eischen voldoen, terwijl deze cijfers het vorige jaar waren 13.5 % en 19.3 %.

Van de candidaten voor het diploma B kregen 30 of 32 % en van die voor het diploma C 3 of 9.4 % onvoldoende cijfers voor de kennis der Engelsche taal, waarvoor de cijfers het vorige jaar waren: 33.7 % en 20 %.

Reken-, wis-, natuur- en werktuigkunde.

Hiervan is de uitslag als volgt:

Rekenkunde.

Hierin werden geëxamineerd voor het voorloopig diploma 119 candidaten, waarvan 45 of 37.8 % onvoldoende en 141 candidaten volgens programma A, waarvan 28 of 20 % onvoldoende kreeg.

Het vorige jaar waren deze cijfers respectievelijk 32.7 %

en 28.4 %, zoodat de uitkomsten dit jaar voor het voorloopig diploma ongunstiger, doch voor het diploma A gunstiger zijn geweest.

Rekenkunde en algebra.

Hierin werden geëxamineerd volgens programma B 94 candidaten, waarvan 24 of 25.5 % en volgens programma C 32 candidaten, waarvan 10 of 31.3 % onvoldoende kregen.

Vergeleken met de cijfers van het vorige jaar, voor B 30 % en voor C 44 %, zijn de uitkomsten dit jaar dus gunstiger.

Meetkunde.

Hierin werden geëxamineerd volgens programma B 94 candidaten, waarvan 29 of ruim 30 % onvoldoende en volgens programma C 32 candidaten, waarvan 17 of ruim 53 % onvoldoende.

Voor programma B is deze uitkomst iets minder dan ten vorigen jare, voor programma C is deze nog ongunstiger (vorige jaar 44 %), en dus bepaald onbevredigend te noemen.

Natuur- en werktuigkunde.

Hierin werden geëxamineerd voor voorloopig diploma 119 candidaten, waarvan 31 of 26 % onvoldoende;

volgens programma A 141 candidaten, waarvan 49 of 34.8 % onvoldoende;

volgens programma B 94 candidaten, waarvan 36 of 38 % onvoldoende;

volgens programma C 32 candidaten, waarvan 17 of 53 % onvoldoende.

Deze cijfers waren ten vorigen jare voor voorloopig diploma 33.7 %; voor diploma A 33.5 %; voor diploma B 36.7 % en voor diploma C 44 %, zoodat de uitkomsten alleen voor het voorloopig diploma gunstiger, voor de diplôma's A, B en C ongunstiger zijn.

Kon het vorige jaar eene geringe vooruitgang in de kennis der electriciteitsleer worden geconstateerd, thans zijn de uitkomsten weder ongunstig te noemen.

Van de 126 candidaten toch, welke daarin werden geëxamineerd, behaalden slechts 70 of 55.5 % een voldoend cijfer, terwijl dit het vorige jaar 62 % bedroeg.

Onder de 83 geslaagde candidaten (62 B en 21 C) waren er nog 25 (20 B en 5 C) met een onvoldoend cijfer voor dit vak.

Scheepsbouw.

Hiervan waren de uitkomsten minder gunstig dan het vorige jaar.

Van de 126 candidaten (94 B en 32 C), die hierin werden geëxamineerd, kregen 33 (28 B en 5 C) een onvoldoend cijfer, overeenkomende met ruim 26 %, terwijl dit het vorige jaar 12 % was.

Stoomwerktuigkunde.

In dit vak kregen van de 394 geëxamineerde candidaten 93 of 24,1 % onvoldoende, terwijl dit percentage het vorige jaar 22,4 % bedroeg.

De verschillende programma's VD, A, B en C afzonderlijk beschouwd waren de uitkomsten als volgt:

Geëxamineerd voor VD, 119 candidaten, waarvan 25 of 21 % onvoldoende.

Geëxamineerd volgens programma A 141 candidaten, waarvan 36 of 25,5 % onvoldoende.

Geëxamineerd volgens programma B 94 candidaten, waarvan 24 of 23,5 % onvoldoende.

Geëxamineerd volgens programma C 32 candidaten, waarvan 6 of 19 % onvoldoende.

Voor de Sleepvaart waren de uitkomsten in dit vak:

Geëxamineerd 8 candidaten, waarvan 2 of 25 % onvoldoende.

Deze uitkomsten waren het vorige jaar als volgt:

van de geëxamineerde candidaten voor VD 17 % onvoldoende,

van de geëxamineerde candidaten voor A 23 % onvoldoende,

van de geëxamineerde candidaten voor B 25,5 % onvoldoende,

van de geëxamineerde candidaten voor C 24 % onvoldoende,

van de geëxamineerde candidaten voor de Sleepvaart 33,3 % onvoldoende.

Alleen voor de programma's Sleepvaart en C is de uitkomst dus beter; voor de programma's A en B zijn zij nagenoeg dezelfde; voor het programma Voorloopig diploma iets ongunstiger.

Bij afzonderlijke beschouwing van het technisch en theoretisch gedeelte van het examen blijkt, dat van de 114 niet geslaagde candidaten er 61 in beide gedeelten, 16 alleen in het technisch, en 37 alleen in het theoretisch gedeelte onvoldoende cijfers verkregen.

Het schetsen en werkteekenen door de candidaten kan bevredigend worden genoemd.

Opmerkingen van algemeenen aard.

Het herhalingsonderwijs werd van de 394 geëxamineerde candidaten, door 242 candidaten aan de bestaande cursussen genoten en wel door:

122 te Rotterdam, 37 te Vlissingen.

73 te Amsterdam, 10 te Terschelling.

Verder bekwaamden zich 46 candidaten door eigen studie en genoten 106 candidaten particulier herhalingsonderwijs.

Ook dit jaar werd weder ruimschoots gebruik gemaakt van de gelegenheid tot het verkrijgen van een voorloopig machinisten-diploma.

Voornamelijk bij deze candidaten zag zich de commissie echter meermalen genoodzaakt de bewijzen van werktijd door hen ingezonden te bespreken en te beslissen over het al dan niet toelaten tot het examen, een gevolg van de moeielijkheid voor de candidaten om eene plaatsing aan de groote machinefabrieken te krijgen.

Het in het vorige jaar in werking getreden nieuwe examenreglement blijkt goed te voldoen. Blijkens de ingezonden stukken der candidaten beijveren zich van de bestaande ambachtsscholen er steeds meer, om het voorbereidend onderwijs ook dienstig te doen zijn voor de opleiding tot machinist.

Uwe Excellentie vindt in den aan dit verslag gehechten staat een overzicht van de herkomst, opleiding en laatsten werkkring der candidaten.

Ten slotte betuigt de commissie haren dank voor het in haar gestelde vertrouwen.

Namens de Commissie:

De *Voorzitter,* *De Secretaris,*

J. J. STOOKER. J. J. KNOTTER.

Negentiende Jaarverslag. **ZITTING**

Zitting.	Volgens welk programma examen afgelegd.	Aantal candidaten dat zich heeft aangemeld.	Geslaagd.	Niet geslaagd.	Aanvankelijke technische opleiding of werktijd. Opleiding Hellevoetsluis.	Kweekschool v. machinisten.	Ambachtsscholen.	Zeevaartscholen.	Op eene groote machinefabriek.	Op kleinere werkplaatsen.	Stoomvaart-Maatsch. Nederland.	Rotterdamsche Lloyd.	Holland—Amerika-lijn.	Kon. Ned. Stoomboot-Maatschappij.	Maatschappij Zeeland.
1ste . . .	V. D.	22	17	2	—	—	7	—	4	8					
2de . . .	V. D.	12	4	3	—	1	2	1	2	2					—
3de . . .	V. D.	21	13	4	—	4	6	—	1	6	—		—	—	
4de . . .	V. D.	15	8	3		1	1	—	3	6				—	—
5de . . .	V. D.	21	13	5	—	—	8	—	6	4	—				—
6de . . .	V. D.	20	11	7	—	—	6	1	3	8				—	—
7de . . .	V. D.	33	22	7		2	8	—	6	13	—				—
1ste . . .	Sleepvt.	—		—		—	—			—		—			—
2de . . .	..	—	—	—		—	—	—		—					
3de . . .	..	1	1	—	—		—	—	—	—		—			—
4de . . .	..	4	3	1	—		—	—	—	—					
5de . . .	..	—	—	—	—	—	—	—	—	—					—
6de . . .	..	—	—	—	—	—	—						—		—
7de . . .	..	3	1	2	—	—	—	—	—	—				—	—
1ste . . .	A.	36	24	8	—	1	9	2	14	6	2	3	2	1	—
2de . . .	A.	25	13	8	—	—	4	1	11	5	4	4	—	1	1
3de . . .	A.	24	18	5	—	1	4		6	12	2	3	—	2	2
4de . . .	A.	26	18	8	—	2	5	—	14	5	5	2	1	1	1
5de . . .	A.	13	9	4		1	2	—	8	2	2	1	—	2	1
6de . . .	A.	5	5	—			3	—	1	1	—	2	—		—
7de . . .	A.	21	17	4		—	7	—	6	8	1	2	1	3	—
1ste . . .	B.	14	9	4		1	5	1	4	2	2	—	1	2	1
2de . . .	B.	23	15	6		—	4	2	7	8	1	2	2	2	1
3de . . .	B.	18	13	4	—	1	4	—	8	4	4	2	1	4	—
4de . . .	B.	8	3	4	—	1	2	1	2	1	1	—	—	2	—
5de . . .	B.	16	11	5	—	3	2	3	6	2	2	2	—		—
6de . . .	B.	9	6	2		—	6	—	2	—	1	1	—		—
7de . . .	B.	13	5	7	—	1	1	—	8	2	3	—		1	—
1ste . . .	C.	8	5	3	—	1	2	—	2	—	2	2			—
2de . . .	C.	4	1	3		—	1	—	1	2	—	—	—	—	—
3de . . .	C.	4	3	1	—		—		3	1	1	—			—
4de . . .	C.	5	2	1	—		1		2		1	1	1	—	—
5de . . .	C.	7	5	2		—	1		3	3	5		—		—
6de . . .	C.	—			—	—	—		—	—		—	—	—	—
7de . . .	C.	6	5	1	—	2	—	—	4	—	3	1		1	—
Totaal . . .		437*)	280	114	—	23	101	11	140	111	42	28	9	22	7

*) Hiervan hebben 43 candidaten (25 V. D. 9 A. 7 B en 2 C) door verschillende omstandigheden niet

…AAR 1909.

Kon. West-Indische Maildienst.	Ned. Stoomvaart-Mij. Oceaan.	Holl. Stoomboot-Mij.	Kon. Ned. Mij. tot exploitatie van petroleumbronnen.	Am. Petrol.-Maatsch.	Algemeene Scheepvaart-Maatsch. Wm. H. Muller.	Stoomvaart-Maatsch. Oostzee.	Kon. Holl. Lloyd.	Stoomv.-Maatsch. Dir. Jos de Poorter.	Java-China-Japan-lijn.	Vrachtvaart-Maatsch. Bothnia.	Stoomv.-Maatsch. Dir. Hudig & Veder.	Anglo-Saxon Petr. Cy.	Stoomvaart-Maatsch. Dir. Phs. v. Ommeren.	Stoomvaart-Maatsch. Dir. van Nievelt, Goudriaan en Co.	Sleepdienst.	Andere stoomschepen.
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	4	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	3	—
1	—	—	—	1	1	3	4	—	—	1	1	2	1	1	—	7
1	—	—	—	1	1	2	—	—	—	1	—	—	1	1	—	1
—	—	1	—	—	1	1	2	—	—	1	—	1	2	1	—	4
2	—	—	—	1	—	1	2	2	—	—	—	—	—	2	—	6
1	—	—	—	—	—	—	1	1	—	—	—	—	—	—	—	3
—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	1
1	—	—	—	—	—	—	2	1	—	—	1	—	—	—	—	7
—	1	—	—	1	—	1	1	—	—	—	—	—	1	—	—	2
1	—	1	1	—	—	—	1	2	—	1	—	1	1	—	—	4
—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	1	—	—	3
1	—	—	—	—	1	—	1	—	—	—	—	—	—	1	—	—
2	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	1	—	1	—	7
1	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	4
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	4
1	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	1	—	—	—	1
—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2
—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—
12	3	2	1	4	4	9	17	7	1	4	2	6	8	7	8	59

…chts ten deele aan het examen deelgenomen, dus totaal zijn geëxamineerd 394.

Bijvoegsel tot de *Nederlandsche Staatscourant* van
Woensdag 9 Februari 1910, n°. 33.

N°. 9.

VERSLAG *der Commissie voor de visscherij-examens (machinisten) over 1909.*

De commissie, benoemd bij Uwer Excellentie's beschikking van 11 Januari dezes jaars, n°.129, afdeeling Nijverheid, heeft, naar aanleiding van art. 9 van het Reglement voor de visscherij-examens 1907 (machinisten), de eer het ondervolgend verslag uit te brengen.

Doordien zich voor de examens, die 9 November zouden aanvangen, geen enkelen candidaat aanmeldde, had dit jaar slechts eene zitting tot het afnemen van het examen plaats en wel op 27 en 28 April.

De bewijzen van bekwaamheid in smeden en bankwerken werden afgenomen aan de fabriek der Amsterdamsche Droogdok Mij., daarna had het theoretisch examen plaats in het gebouw der Mij. tot Nut van 't Algemeen.

Er hebben zich in het geheel slechts 5 candidaten aangemeld, allen voor het programma B (machinist).

Door 4 dezer werd een voldoend examen afgelegd en, na geneeskundig te zijn goedgekeurd, aan hen een diploma uitgereikt, terwijl 1 candidaat het vereischte aantal punten niet kon behalen en dus werd afgewezen.

Bij beschouwing der vakken afzonderlijk, hadden in:

Lezen, schrijven en schetsen: alle candidaten voldoende;

Verbandleer: onvoldoende 1 B;

Rekenen: onvoldoende 1 B;

Smeden en bankwerken: onvoldoende 1 B;

Stoomwerktuigkunde: onvoldoende 1 B.

Over het algemeen kon worden gezegd, dat de candidaten beter dan te voren waren onderlegd.

Ook dit jaar meldde zich weder geen enkele candidaat van Maassluis of Vlaardingen aan, vermoedelijk om dezelfde redenen als door de commissie in het vorige jaarverslag reeds werden aangevoerd.

De commissie betuigt ten slotte U haren dank voor het in haar gestelde vertrouwen.

De Voorzitter,
J. J. STOOKER.

De Secretaris,
J. J. KNOTTER.

Bijvoegsel tot de *Nederlandsche Staatscourant* van Woensdag 9 Februari 1910, n°. 33.

N°. 10.

VERSLAG *der Rijkscommissie tot het examineeren van stuurlieden aan boord van koopvaardijschepen, over het jaar 1909.*

De commissie, benoemd bij beschikking van 11 Januari 1909, n°. 95, afdeeling Nijverheid, heeft de eer Uwe Excellentie het bij art. 12 van het Koninklijk besluit van 27 December 1907 (*Staatsblad* n°. 353) voorgeschreven beredeneerd verslag van de in deze zittingen gehouden examens aan te bieden.

De commissie hield tien zittingen te 's Gravenhage:

1e zitting op 9, 10, 11, 12, 16, 17, 18, 19, 23, 24 en 25 Februari.
2e ,, ,, 9, 10, 11, 12, 16, 17, 18, 19, 23, 24 en 25 Maart.
3e ,, ,, 13, 14, 15, 16, 20, 21, 22, 23, 27 en 28 April.
4e ,, ,, 11, 12, 13, 14, 18, 19, 21, 22, 25, 26 en 27 Mei.
5e ,, ,, 9, 10, 11, 12, 15 en 16 Juni.
6e ,, ,, 6, 7, 8, 9, 13, 14, 15, 16, 20, 21, 22, 23, 27, 28 en 29 Juli.
7e ,, ,, 14, 15, 16 en 17 September.
8e ,, ,, 12, 13, 14, 15, 19, 20, 21 en 22 October.
9e ,, ,, 9, 10, 11, 12, 16, 17, 18, 19, 23 en 24 November.
10e ,, ,, 7, 8, 9, 10, 14, 15, 16, 17, 21, 22, 23, 24, 27, 28 en 29 December.

De examens namen dus 101 dagen in beslag.

In het geheel meldden zich 445 candidaten aan voor 460 diploma's, gespecificeerd als volgt:

425 candidaten voor één diploma.
15 ,, ,, ,, ,, en aanvullingsdiploma.
5 ,, ,, ,, aanvullingsdiploma alleen.

445 totaal.

Hiervan trokken zich terug vóór den aanvang van het examen 15 candidaten; werd 1 afgekeurd voor de oogen; 14 trokken zich terug tijdens het examen, terwijl 9 niet konden worden toegelaten tot het afleggen van een aanvullingsexamen, omdat zij niet geslaagd waren in het examen voor het hoofddiploma.

Te zamen dus 39 (1).

In het geheel werden derhalve geëxamineerd 421 candidaten namelijk 410 candidaten voor een diploma en 11 voor een aanvullingsdiploma en zulks met den volgenden uitslag:

		Geëxamineerd.	Geslaagd.		Afgewezen.		
			Totaal.	Waaronder recidivisten.	Practijk.	Theorie.	Totaal.
Voor het diploma:							
Groote stoomvaart	1ste-stuurman	107	58	17	21	28	49
	2de- ,,	71	56	9	7	8	15
	3de- ,,	218	114	29	39	65	104
Groote zeilvaart	3de- ,,	6	1	1	2	3	5
Sleepvaart, stuurman		6	5	2	—	1	1
Kleine zeilvaart, stuurman . .		1	—	—	1	—	1
„ Stoomvaart, „ . .		1	—	—	1	—	1
Totaal . .		410	234	58	71	105	176

(1) Deze cijfers zijn berekend naar de aangevraagde diploma's, niet naar het aantal candidaten.

		Geëxamineerd.	Geslaagd.		Afgewezen.		
			Totaal.	Waaronder recidivisten.	Practijk.	Theorie.	Totaal.
VOOR HET AANVULLINSDIPLOMA :							
Groote stoomvaart	1ste-stuurman	4	2	—	2	—	2
	2de- „	1	-		1	—	1
Groote zeilvaart	2de-stuurman	3	3		—	—	—
	3de- „	3	2	—	1	—	1
	Totaal . .	11	7	—	4	—	4

RECAPITULATIE.

	Geëxamineerd.	Geslaagd Totaal.	Waaronder recidivisten.	Practijk.	Theorie.	Totaal.
Diploma. . . . . totaal	410	234	58	71	105	176
Aanvullingsdiploma . . „	11	7	—	4	—	4
Totaal . .	421	241	58	75	105	180

Van de geëxamineerden kon dus aan 57 pct. een diploma en aan 64 pct. een aanvullingsdiploma worden uitgereikt.

Aan zeven candidaten, welke met gunstigen uitslag examen aan eene zeevaartschool hadden afgelegd, werd een diploma van stuurman voor de kleine zeilvaart uitgereikt. Deze examens werden door gedelegeerden der commissie bijgewoond.

De commissie heeft gemeend de tabel der resultaten van het examen verdeeld over de verschillende zeevaartscholen te moeten weglaten, nu het haar is gebleken, dat deze geen juist beeld geeft van de resultaten van het onderwijs aan die scholen.

Het heeft de aandacht der commissie getrokken, dat vele candidaten slechts eene oppervlakkige kennis bezitten van hetgeen voor het examen wordt vereischt. Velen behalen het

diploma met juist voldoende cijfers voor de verschillende vakken; slechts bij uitzondering kunnen hoogere cijfers dan voldoende (5) gegeven worden. Ook slagen velen eerst na één of meermalen te zijn afgewezen.

En hiermde is de commissie aan het einde gekomen harer taak en rest haar Uwe Excellentie dank te betuigen voor het in haar gestelde vertrouwen.

De Commissie voornoemd,

J. van Scheers,
Voorzitter.

A. J. Cnoop Koopmans,
Secretaris.

Bijvoegsel tot de *Nederlandsche Staatscourant* van
Woensdag 9 Februari 1910, n°. 33.

N°. 11.

VERSLAG *der Centrale Commissie voor de examens ter verkrijging van diploma's van stuurman en van schipper aan boord van zeevisschersvaartuigen, alsmede van diploma's van schipper aan boord van kustvisschersvaartuigen voor het jaar 1909.*

De commissie, benoemd bij beschikking van den 11den Januari 1909, n°. 128, afdeeling Nijverheid, heeft de eer Uwe Excellentie het bij art. 12 sub 2 van het Koninklijk besluit van 6 April 1907 (*Staatsblad* n°. 83) voorgeschreven beredeneerd verslag van de in hare zittingen gehouden examens aan te bieden.

De commissie hield drie zittingen:

1ste zitting te 's Gravenhage op 29, 30 en 31 Maart, 1 en 2 April;

2de zitting te 's Gravenhage op 5, 6, 7 en 8 Mei;

3de zitting te IJmuiden op 28 en 29 September.

De examens namen dus elf dagen in beslag.

Er werden 33 candidaten geëxamineerd voor 33 diploma's en zulks met den volgenden uitslag:

		Geëxamineerd.	Geslaagd.	Afgewezen.
Stoomzeevisschers-vaartuigen.	stuurlieden. .	6	6	—
	schippers . .	3	3	—
Zeilzeevisschersvaartuigen	stuurlieden. .	22	14	8
	schippers . .	2	2	—
	Totaal . .	33	25	8

Van de geëxamineerden kon dus aan ruim 75 % een diploma worden uitgereikt.

De resultaten der verschillende visscherijscholen waren als volgt:

	Geëxamineerd.	Geslaagd.	Afgewezen.
Visscherijschool te IJmuiden	5	5	—
„ „ Maassluis.	6	6	—
„ „ Vlaardingen.	5	5	
„ „ Katwijk a/Z.	11	5	6
„ „ Noordwijk a/Z.	4	2	2
„ „ Enkhuizen	2	2	—
Totaal . .	33	25	8

De uitslag van de examens over het afgeloopen jaar, kan naar het oordeel der commissie zeer bevredigend worden genoemd. Over 't algemeen bleek, dat zij, die met eenigen ernst den cursus aan een der visscherijscholen hebben gevolgd, aan de gestelde eischen kunnen voldoen. De kennis van de ,,Bepalingen ter voorkoming van aanvaringen op zee'' liet echter bij velen te wenschen over en toch eischt het algemeen belang, dat de schippers en stuurlieden onzer visschersvloot daarmede ten volle zijn vertrouwd.

Sedert de instelling van de Rijksexamens zijn 87 diploma's uitgereikt en wel:

Jaar:	Aantal cand.:	Aantal dipl.:
1907	17	12
1908	74	50
1909	33	25
		87

(Bovendien werden in 1908 6 geslaagden geneeskundig afgekeurd.)

Hoewel dit staatje voor zich zelf spreekt, zij nog daarbij opgemerkt, dat, volgens verkregen inlichtingen van de directeuren der Visscherijscholen, het aantal candidaten in het volgende jaar nog minder zal zijn.

De vele moeite, die de voorzitter onzer commissie en de beide leden, directeuren van Visscherijscholen, zich hebben getroost ter bevordering van het onderwijs aan visscherlieden, hebben slechts tot resultaat gehad verbetering van de inrichting der bestaande scholen, maar is overigens afgestuit op de weinige medewerking van de meeste reeders en op den onwil der visscherlieden, die de scholen wel voor korten duur en op onregelmatige tijden willen bezoeken, maar die de lessen niet willen voortzetten tot verkrijging van een diploma.

Terwijl eenigen zich in 1908 haastten om het diploma machtig te worden, in de verwachting, dat het examen verplichtend zou worden gesteld, was men in 1909 tot de overtuiging gekomen, dat aan het bezit van een diploma geen voordeel was verbonden.

Bij Uwer Excellentie's besluit, dd. 20 Februari 1909, n°. 758, afd. N., werd voor het jaar 1909 te den Helder eene

plaatselijke commissie ingesteld, als bedoeld in art. 4 van het ,,Reglement voor de visscherij-examens 1907".

Deze commissie heeft het afgeloopen jaar nog geene examens kunnen houden. De leden der commissie hopen echter in den winter, door het houden van voordrachten als anderszins, de belangstelling der kustvisschers in meerdere ontwikkeling op te wekken en hen zoodoende voor het examen voor te bereiden.

En hiermede is de commissie aan het einde van hare taak gekomen en betuigt zij Uwe Excellentie dank voor het in haar gestelde vertrouwen.

De Commissie voornoemd,

J. VAN SCHEERS,
Voorzitter.

C. MAAS,
Secretaris.

Bijvoegsel tot de *Nederlandsche Staatscourant* van
Vrijdag 11 Februari 1910, n°. 35.

N°. 12.

VERSLAG *der Commissie, in 1909 belast geweest met het examineeren van hen, die eene akte van bekwaamheid verlangden tot het geven van middelbaar onderwijs in zeevaartkunde en wis- en natuurkundige wetenschappen, of tot het geven van lager onderwijs in de wiskunde, bedoeld in art. 86 der wet tot regeling van het lager onderwijs.*

*Aan
Zijne Excellentie den Minister van
Binnenlandsche Zaken.*

De Commissie, krachtens art. 69 der wet van 2 Mei 1863 (*Staatsblad* n°. 50) door Uwe Excellentie bij beschikking van 29 September 1909. n°. 5920[I], afd. H. M. O., aangewezen tot het afnemen van bovengenoemde examens, bestond uit de heeren:

dr. J. Campert, inspecteur van het middelbaar onderwijs te 's Gravenhage, als voorzitter;

dr. P. Zeeman Gz., hoogleeraar aan de Rijks-universiteit te Leiden, als ondervoorzitter;

dr. J. C. Kluyver, dr. F. A. H. Schreinemakers en dr. G. C. J. Vosmaer, hoogleeraren aan de Rijks-universiteit te Leiden;

dr. J. de Vries, hoogleeraar aan de Rijks-universiteit te Utrecht;

dr. J. W. Moll, hoogleeraar aan de Rijks-universiteit te Groningen;

dr. R. Sissingh, hoogleeraar aan de gemeentelijke universiteit te Amsterdam;

P. van der Burg, W. H. L. Janssen van Raay, dr. G. A. F. Molengraaff en dr. G. Schouten, hoogleeraren aan de Technische Hoogeschool te Delft;

L. Roosenburg, directeur van de filiaalinrichting van het Koninklijk Meteorologisch Instituut te Amsterdam;

W. Noorduyn, directeur van de zeevaartschool te Rotterdam;

dr. A. D. van der Harst, J. M. W. Spronk, Ph. J. Stok en P. Visser, leeraren aan eene hoogere burgerschool te 's Gravenhage;

P. Poot, hoofd eener openbare lagere school te 's Gravenhage,

als leden.

In de eerste vergadering, gehouden op 2 October, des namiddags te 2 uur, werden de sub-commissiën gevormd en de dagen voor het schriftelijk examen bepaald. Wederom stelde de Commissie twee van hare leden, de heeren dr. A. D. van der Harst en W. H. L. Janssen van Raay als secretarissen aan.
Den 9 October werden de opgaven voor het schriftelijk examen in wiskunde in vergaderingen van de betrokken subcommissiën vastgesteld.

Het schriftelijk gedeelte van het examen had plaats:

voor de akteI op 25 en 26 November van 9—12 en op 27 November van 9—11 uur;

voor de akte KI op 18 en 19 October van 9—12 en van 1½—4, en op 20 October van 9—12 uur;

voor de ake KII op 21 en 22 December van 9—12 en van 1—4 uur;

voor de akte KV op 21 en 22 October van 9—12 en van 1—4 uur;

voor de akte Wiskunde L. O. op 15 en 16 October van 9—11½ en van 1—3½ uur.

Voor de akten KIII en KIV werd geen schriftelijk werk opgegeven.

Het aantal der verlangde akten bedroeg in het geheel 252.

Het aantal candidaten voor elke akte, de aard der verlangde akten, het verloop en de uitslag der examens, benevens de namen der examinatoren, zijn opgegeven in de tabel, welke Uwe Excellentie hierbij gelieve aan te treffen.

De examens gaven aanleiding tot de navolgende opmerkingen:

I. *Zeevaartkunde.* Bij het examen bleek, dat de wiskundige voorbereiding der candidaten zwak was. Ook de vaardigheid in het, zonder fouten, uitcijferen van zeevaartkundige vraagstukken liet te wenschen over. Op meteorologisch gebied miste men bij een deel der candidaten een juist begrip omtrent het ontstaan der windstelsels op aarde, in verband met de algemeene luchtdruk-verdeeling.

Ki, Kii en Kv. Voor het ter verkrijging van de akte Ki hadden zich 87 candidaten aangemeld; aan 35 hunner of ongeveer 40 % kon de akte worden uitgereikt. Vergeleken met den uitslag der voorafgaande laatste jaren, toen slechts ongeveer 30 % der candidaten slaagden, is deze uitslag gunstig.
De Commissie ziet elk jaar het aantal candidaten stijgen: van 38 in 1899 werd het 87 in 1909. De omstandigheid dat het aantal leeraarsplaatsen, beschikbaar voor bezitters der akte Ki, betrekkelijk gering is, moet aan velen hunner reeds teleurstellingen bereid hebben, en zal dit in de toekomst voorzeker nog in ruimer mate doen, wanneer de stijging aanhoudt. Het ware te wenschen, dat de belanghebbenden zich hiervan, meer dan tot dusverre gebleken is, rekenschap gaven.
Blijft echter het candidatental op dezelfde wijze toenemen, dan zal behooren overwogen te worden, welke maatregelen te nemen zijn om ook voortaan eene behoorlijke regeling der examens te verzekeren. De duur der werkzaamheden toch wordt te lang, de taak voor de examinatoren te zwaar.
Tot verdere opmerkingen gaven de examens voor de akte Ki, evenals die voor de akten Kii en Kv ditmaal geene aanleiding.

Kiii. *Natuur- en scheikunde.* Met betrekking tot de practische natuur- en scheikunde acht de Commissie het volstrekt noodzakelijk, dat men bedreven zij in het opstellen der instrumenten en in het nemen van proeven, die voor het klassikaal onderwijs in natuur- en scheikunde noodig zijn. Kennis van de eenvoudigste handgrepen, die hierbij te pas komen, is onmisbaar.
Met betrekking tot de practische natuurkunde is het ook

een vereischte, dat eenvoudige natuurkundige metingen met juistheid verricht kunnen worden.

Voorts moet worden opgemerkt, dat de meeste candidaten aan het onderdeel Cosmographie niet die aandacht gewijd hadden, welke gewenscht mag worden geacht. Kennis van de lagere wiskunde, in het bijzonder van platte en bolvormige driehoeksmeting, die bij de studie, ook van de elementaire cosmographie wel als onmisbaar kan worden beschouwd, bleek bij enkele candidaten slechts in geringe mate aanwezig.

KIV. *Aard-, delfstof-, plant- en dierkunde.* Het examen in aard- en delfstofkunde gaf, met enkele uitzonderingen, ongunstige uitkomsten.

Van geologie vooral was te weinig werk gemaakt.

Aan toekomstige candidaten zij aanbevolen aan deze onderdeelen meer aandacht te schenken.

Bij het examen in zoölogie kwam het voor, dat de kennis van in Nederland veel voorkomende dieren gering was, en juist deze kennis kan voor de toekomstige docent van veel nut zijn.

Het examen in plantkunde gaf tot bijzondere opmerkingen geen aanleiding.

L. O. art. 86. Wiskunde. De opgaven voor het schriftelijk examen in stelkunde werden door vele candidaten niet geheel bevredigend uitgewerkt; de aanmerkingen betreffen vooral onnauwkeurigheden in de berekeningen en het kiezen van een langeren weg dan noodig was. De uitslag van het schriftelijk examen in planimetrie en trigonometrie was onvoldoende; voornamelijk moet dit worden toegeschreven aan weinige bedrevenheid der candidaten in het logisch verbinden van hetgeen gegeven is met hetgeen gevraagd wordt, en, wat de trigonometrie betreft, ook aan weinig overleg bij het uitvoeren van herleidingen.

Hoewel het mondeling examen zooals gewoonlijk betere resultaten gaf, wenscht de Commissie nog eenige opmerkingen onder de aandacht van toekomstige candidaten te brengen. Wat de planimetrie betreft, wenscht zij er op te wijzen, dat de hoofdzaken van de theorie door vele candidaten niet streng verklaard konden worden; voorbeelden zijn de grondstellingen omtrent de evenredigheid van rechte lijnen en van oppervlakken van rechtlijnige figuren en van figuren in den cirkel. Bij het mondeling examen in gonio- en trigonometrie bleek het, dat vele candidaten weinig inzicht toonden in de bewerkingen met cyclometrische functies; ook gaf het mee-

rendeel der candidaten zich bij het oplossen van goniometrische vergelijkingen weinig of geen rekenschap van het invoeren van wortels door vermenigvuldiging. Erkend moet worden, dat dit onderwerp in vele der gebruikelijke leerboeken met weinig zorg wordt behandeld. Het examen in stereometrie gaf tot geen bijzondere opmerkingen aanleiding.

Aan het einde van hare taak gekomen heeft de Commissie de eer, Uwe Excellentie haar dank te brengen voor het in haar gestelde vertrouwen.

's Gravenhage
, 20 Januari 1910.
Delft

Namens de Commissie,

J. Campert, *Voorzitter.*
W. H. L. Janssen v. Raay, *1ste-Secretaris.*
A. D. van der Harst, *2de-Secretaris.*

AKTEN.	Aantal candidaten die zich hadden aangemeld.			Aantal candidaten die aan het examen deelnamen.			Aantal die zich terug-trokken.		
	M.	V.	T.	M.	V.	T.	M.	V.	T.
I. Zeevaartkunde	2	—	2	2		2			—
Ki. Wiskunde	71	16	87	58	13	71	12	2	1
Kii. Beginselen der mechanica enz.	2		2	2	—	2			—
Kiii. Beginselen der natuurkunde enz.	3	3	6	2	2	4	—		—
Kiv. Beginselen der delfstofkunde enz.	7	3	10	7	3	10			—
Kv. Hoogere wiskunde . .	18	2	20	16	2	18	2	—	
L. O. art. 86. Wiskunde . .	108	17	125	88	15	103	13	3	1

...agde candidaten ...e werden ...gewezen.			Totaal.			Aantal geslaagde candidaten.			Examinatoren.
	V.	T.	M.	V.	T.	M.	V.	T.	
		2	2		2				Noorduyn en Roosenburg.
	4	22	30	6	36	28	7	35	Janssen van Raay, Kluyver, Schouten, de Vries en Zeeman.
	—	1	1		1	1	—	1	van der Burg en Janssen van Raay.
	—				—	2	2	4	Noorduyn, Schreinemakers en Sissingh.
2	1	3	2	1	3	5	2	7	Molengraaff, Moll en Vosmaer.
)	1	10	11	1	12	5	1	6	Janssen van Raay, Kluyver, Schouten, de Vries en Zeeman.
1	2	23	34	5	39	54	10	64	van der Harst, Poot, Spronk, Stok en Visser.

BIJLAGEN.

Opgaven schriftelijk werk akte-examens exacte wetenschappen in 1909.

Zeevaartkunde. (I.)

Eerste dag.

CIJFEREN.

25 November 1909.

1°. Op 25 Sept. 1909 is des avonds ten ongeveer $7^u\,38^m$ W.T. a/b op 43° 25′ geg. N.b. en 30° 12′ geg. W.L., bij aanw. tijdm. = $6^u\,24^m\,38^s$ de ☾ gem. h. = 22° 29′. Oog 8 M. b.w. Stand tijdm. tot M.T. Gr. = = + $3^u\,16^m\,25^s$.
Gevraagd de ligging van het breedtepunt en de richting van de hoogtelijn.

2°. Op 10 Mei 1909 op de H.W. ten ongeveer $12^u\,15^m$ M.T. a/b is op 10° 15′ geg. N.b. en 63° 45′ geg. O.L. gelijktijdig waargenomen bij aanw. tijdm. = $4^u\,53^m\,26^s,5$ gem. h. Antares = 50° 38′ en gem. h. Altaïr 25° 19′. Daarna verzeild Z 45° O (r.w.) 24 zeemijl en bij aanw. tijdm. = $7^u\,48^m\,40^s$ wederom gemeten. h. Antares = 44° 7′. Gevraagd de standplaats bij de beide waarnemingen.
Stand tijdm. = + $3^u\,6^m\,32^s$. Oog 8 M. b.w.
R.O. Altaïr = $19^u\,46^m\,20^s,5$ decl. Altaïr = 8° 37′ 39″ N.
R.O. Antares = $16^u\,23^m\,49^s,5$ decl. Antares = 26° 13′ 50″ Z.
9 Mei 0^u M.T. Gr. M. ☉ R.O. = $3^u\,6^m\,37^s,8$.

Tweede dag.

STERRENKUNDE.

1°. Teeken een hemelsfeer voor 52° N.b. Plaats het top-

punt boven aan de figuur en teeken waren horizon, hemel-equator, hemelmeridiaan en eerste verticaalcirkel, doch zoodanig dat deze laatste grootcirkel in het vlak van teekening komt te liggen. Plaats de zon op 21 Dec. te 0^u waren tijd. Plaats het punt γ. Hoe groot is de sterrentijd? Teeken de ecliptica, de Noordpool van de ecliptica, de hemel Noordpool en de cirkel der schijnbare dagelijksche beweging van de zon.

2°. Leidt de formule af waarmede de excentriciteit der elliptische baan van de aarde om de zon kan worden berekend, als gegeven zijn de waarden der zons halve middellijnen, als de zon zich in het Perigeum en in het Apogeum bevindt.

ZEEVAARTKUNDE.

1°. De standplaats van een schip kan bepaald worden door de constructie van twee hoogtelijnen in de zeekaart. Toon aan dat die standplaats ook geheel door berekening kan geschieden. Leidt de formules af die men daarbij kan gebruiken in de volgende gevallen:

1°. de verbinding van twee hoogtelijnen, beiden gaande door breedtepunten (met verplaatsing tusschen de waarnemingen);

2°. de verbinding van twee hoogtelijnen beiden gaande door hoogtepunten (zonder verplaatsing tusschen de waarnemingen);

3°. de verbinding van een hoogtelijn gaande door een lengtepunt met een hoogtelijn gaande door een hoogtepunt (met verplaatsing tusschen de waarn.).

2°. Bewijs dat het verschil in de azimuthale richtingen van de aardsche projectie van een waargenomen hemellichaam, in de gegiste plaats en in het hoogtepunt, kan worden uitgedrukt door de formule: Azimuthverschil = $\triangle$ L. × sin M.b., waarin $\triangle$ L. = lengteverschil tusschen hoogtepunt en geg. plaats en M.b. = Middelbreedte tusschen die twee punten.

Derde dag.

METEOROLOGIE.

1. Welke zijn de orkaanstreken en in welke maanden komen daarin tropische orkanen het meeste voor? Welke zijn in hoofdzaak de richtingen der verschillende banen en

welke zijn de regels (ook de nieuwere) voor het ontwijken van orkanen?

2. Geef de algemeene inrichting van de synoptische weerkaarten aan. Welk belang kunnen zij voor den zeeman hebben?

INSTRUMENTEN.

1. Hoe geschiedt de compensatie van de hellingsfout bij de kompassen met de magnetische balans en waarop berust deze methode van compenseeren?

2. Welke is de invloed van de temperatuur op de gangen der tijdmeters? Op welke wijzen wordt getracht dien invloed zooveel mogelijk te neutraliseeren?

Wiskunde M. O. Ki.

Eerste dag.

MEETKUNDE.

1. Op elk der zijden van een willekeurigen driehoek beschrijft men buitenwaarts een gelijkzijdigen driehoek: op BC den driehoek BCA_1, op CA den driehoek CAB_1, op AB den driehoek ABC_1. Te bewijzen:

1°. De lijnen AA_1, BB_1 en CC_1 zijn even lang.

2°. Zij gaan door één punt N, waaruit men, als N binnen ABC ligt, de zijden van ABC onder hoeken van 120° ziet.

3°. Als N binnen ABC ligt, is $AN + BN + CN = AA_1$. Wat wordt hiervan, als N buiten ABC is gelegen?

2. Gegeven is een bol en een punt A op dien bol. Bewijs dat de kegel, die A tot top en een willekeurigen cirkel van den bol tot richtlijn heeft, door elk vlak evenwijdig aan het vlak, dat den bol in A aanraakt, volgens een cirkel gesneden wordt.

3. Gegeven is een scheeve vierhoek $ABCD$ en het punt P. Men legt vlakken door P en de zijden AB, BC, CD, DA, die de overstaande zijden respectievelijk in de punten E, F, G, H snijden. Bewijs dat men heeft

$$\frac{AG}{BG} \times \frac{BH}{CH} \times \frac{CE}{DE} \times \frac{DF}{AF} = 1.$$

TRIGONOMETRIE.

1. Bepaal x uit de vergelijking

$$2\, bgtg\, x + bgtg \frac{x}{x+2} = \frac{\pi}{4}.$$

2. In een gelijkzijdigen boldriehoek met hoeken van 120° zijn 3 gelijke kleine cirkels zoodanig beschreven, dat elk hunner aan de beide anderen en aan 2 zijden van den driehoek raakt.

Bewijs, dat de stralen van deze cirkels 30°, en dat hunne middelpunten polen der zijden van den gegeven driehoek zijn.

3. Van den vlakken vierhoek $ABCD$ is gegeven:

$$\begin{aligned} CD &= 100 \\ A &= 25^\circ\, 14'\, 3'' \\ B &= 30^\circ\, 5'\, 2'' \\ \angle\, CAB &= 16^\circ\, 23'\, 5'' \\ \angle\, DBA &= 16^\circ\, 15'\, 17''. \end{aligned}$$

Gevraagd de zijde AB te berekenen.

Tweede dag.

STELKUNDE.

1. Van de vergelijking

$$x^3 + px^2 + qx + r = 0$$

zijn de wortels a, b en c.

Men vraagt de vergelijking, die tot wortels heeft

$$-a + b + c,\ a - b + c \text{ en } a + b - c.$$

2. Men vraagt te bewijzen de identieke vergelijking

$$\frac{n}{y^n - 1} = \frac{1}{y-1} + \frac{\alpha}{y-\alpha} + \frac{\alpha^2}{y-\alpha^2} + \frac{\alpha^3}{y-\alpha^3} + \ldots\ldots + \frac{\alpha^{n-1}}{y-\alpha^{n-1}},$$

als hierin α het complexe getal $e^{\frac{2\pi i}{n}}$ beteekent.

Verder wordt verlangd, door middel van de substitutie $y = e^{2i\theta}$ uit deze vergelijking de onderstaande af te leiden

$$n \cot n\theta = \cot\theta + \cot\left(\theta - \frac{\pi}{n}\right) + \cot\left(\theta - \frac{2\pi}{n}\right) + \ldots\ldots + \cot\left(\theta - \frac{(n-1)\pi}{n}\right).$$

3. De vergelijking

$$4x^3 + 12x + 15 = 0,$$

die twee complexe wortels heeft, op te lossen door toepassing van de goniometrische methode, die gewoonlijk op vergelijkingen met alleen bestaanbare wortels wordt toegepast.

ANALYTISCHE MEETKUNDE.

1. O is de top, P een willekeurig punt van een parabool; de raaklijnen in die punten snijden elkaar in S. Verder is Q een vast punt in het vlak der parabool.

Toon aan, dat de meetkundige plaats van het snijpunt der lijnen OP en QS een kegelsnede is, en ga na waar het punt Q moet liggen, opdat deze kegelsnede ook een parabool zij.

2. In de gelijkzijdige hyperbool $xy = c^2$ trekt men een stelsel evenwijdige koorden. Bewijs dat de cirkels, welke die koorden tot middellijnen hebben, door twee vaste punten der hyperbool gaan.

3. Bepaal de vergelijkingen der gelijkzijdige hyperbolen, die het punt (1,0) tot brandpunt, de lijn $2x = y$ tot asymptoot hebben.

Derde dag.

BESCHRIJVENDE MEETKUNDE.

1. Gegeven drie punten A, B en C. Gevraagd een bol te construeeren, die door deze punten gaat en H aanraakt. (H is het horizontale, V het verticale projectievlak).

De punten A en B liggen in V; A 3 c.M. en B 7 c.M. boven H. De horizontale projectie van B ligt 7 c.M. rechts van die van A. Het punt C ligt 1 c.M. boven H, 4 cM. vóór V; de lijn, die in de teekening de beide projecties van C verbindt ligt 4 c.M. rechts van de lijn, die de beide projecties van A verbindt.

2. De doorsnede te teekenen van eene regelmatige, zeszijdige pyramide met een vlak. De top T der pyramide ligt in H, 8 c.M. vóór V; het grondvlak ligt in een vlak, evenwijdig aan en 10 c.M. boven H. De zijde van den regelmatigen zeshoek in het grondvlak is 4 c.M. lang; twee zijden van dien zeshoek zijn evenwijdig aan V.

Het snijdende vlak heeft tot doorgang met H eene lijn, die de as van de projectie snijdt in een punt A, 12 c.M. links

van de verticale projectie van den top, en die een hoek van 60° met de as maakt (opening van den hoek naar rechts). Bovendien gaat het vlak door het midden der loodlijn uit den top op het grondvlak neergelaten.

Het stuk der pyramide, begrepen tusschen den top en het snijdende vlak, wordt verder om den horizontalen doorgang van dit vlak gewenteld (naar links), tot het vlak met *H* samenvalt. Gevraagd de beide projecties van dit stuk in dien nieuwen stand te teekenen.

Theoretische en toegepaste mechanica (KII).

1. Twee plankjes (lengte = a) zijn verbonden door een horizontaal scharnier, waaraan zij hangen. Een koord (lengte = $3a$), gaande door twee ringen, die zich aan de onderzijden der plankjes bevinden, is met de beide uiteinden bevestigd aan een vrij hangend gewicht P. Tusschen de plankjes, die een hoek van 60° met elkaar maken, bevindt zich een horizontale cylinder (straal = $\frac{1}{4}a$, gewicht = Q), die door den wrijvingsweerstand in evenwicht wordt gehouden.

De wrijvingscoëfficient tusschen de plankjes en den cylinder is $\frac{3}{4}$, terwijl verwaarloosd mogen worden:

1°. de overige wrijvingsweerstanden;
2°. stramheid, rekbaarheid en gewicht van het koord;
3°. het gewicht der plankjes, en
4°. alle vormveranderingen der deelen van het samenstel.

Welke is de verhouding van P tot Q?

2. In de hoekpunten van een regelmatigen zeshoek (zijde 1 M.) met twee verticale zijden bevinden zich horizontale pennen. Een koord van 6 M. lengte draagt een gewicht van 1 K.G., en is zoo aan één der pennen bevestigd, dat het in het verlengde van eene der verticale zijden hangt.

Gevraagd:

a. Welke is de kleinste snelheid, die men in horizontale richting aan het gewicht moet geven, opdat het koord steeds gespannen blijft, terwijl het zich om de pennen opwikkelt?

b. Welke spanning bezit het koord telkens, nadat het een hoek van 60° heeft doorloopen?

BEGINSELEN DER KENNIS VAN WERKTUIGEN EN DER TECHNOLOGIE.

1. De volgorde te omschrijven van de mechanische bewerking van een grondstof naar keuze (metaal, hout, eenig spin-

materiaal of grondstoffen voor de papierfabricage). De werking te verklaren van enkele daartoe noodige werktuigen.

2°. Verklaar de werking van een motor naar keuze en de wijze waarop de beweging wordt overgebracht op werktuigen die met verschillende snelheden moeten werken.

3°. De werking te verklaren van eenige hefwerktuigen voor de verplaatsing van lasten.

Toeilchting door eenvoudige schetsen, wordt verkozen boven beschrijving der werktuigen.

Een of twee der vragen naar keuze.

DIFFERENTIAALREKENING.

1. Als x, y en u, v de coördinaten van hetzelfde punt zijn met betrekking tot twee willekeurige rechthoekige assenstelsels, dan geldt voor iedere functie z van x en y de vergelijking

$$\frac{\partial^2 z}{\partial x^2}\cdot\frac{\partial^2 z}{\partial y^2} - \left(\frac{\partial^2 z}{\partial x \partial y}\right)^2 = \frac{\partial^2 z}{\partial u^2}\cdot\frac{\partial^2 z}{\partial v^2} - \left(\frac{\partial^2 z}{\partial u \partial v}\right)^2.$$

Men vraagt het bewijs.

2. Ontwikkel volgens klimmende machten van x den vorm y, bepaald door de vergelijking

$$2y = (x + i\sqrt{1-x^2})^m + (x + i\sqrt{1-x^2})^{-m}.$$

3. De grootheden u, v, en w zijn functies van de onafhankelijk veranderlijken x, y en z. Bewijs dat er tusschen u, v en w eene betrekking bestaat, wanneer de functieonaaldeterminant

$$\begin{vmatrix} \frac{\partial u}{\partial x} & \frac{\partial u}{\partial y} & \frac{\partial u}{\partial z} \\ \frac{\partial v}{\partial x} & \frac{\partial v}{\partial y} & \frac{\partial v}{\partial z} \\ \frac{\partial w}{\partial x} & \frac{\partial w}{\partial y} & \frac{\partial w}{\partial z} \end{vmatrix}$$

voor alle waarden van x, y en z gelijk nul is.

ANALYTISCHE MEETKUNDE.

1. Men beschouwt de omwentelingsellipsoide

$$\frac{x^2 + y^2}{a^2} + \frac{z^2}{c^2} = 1$$

en een willekeurig punt $P(x_1, y_1, z_1)$. De kegel, die dit punt tot top en den cirkel $x^2 + y^2 = a^2$, $z = 0$ tot richtlijn heeft, snijdt de ellipsoide volgens dien cirkel en nog eene kegelsnede. Gevraagd de vergelijking van het vlak, waarin deze kegelsnede ligt.

2. Bepaal de vergelijking van het kwadratisch oppervlak, waarop de kromme $x = u^3$, $y = u^2$, $z = u$ en het punt $(1, 1, 0)$ gelegen is en dat bovendien de punten $(-1, -1, -1)$ en $(-1, 0, 0)$ harmonisch scheidt.

3. Gegeven de omwentelingskegel, welks top T op de as OZ van een rechthoekig cöordinatenstelsel is gelegen, terwijl de beschrijvende lijnen een hoek van 45° met die as maken; $OT = c$. Verder de rechte lijn l: $y = 0$, $x = 2c$.

Bepaal 1e de vergelijkingen der lijn PQ, die de gegeven rechte lijn l en eene willekeurige beschrijvende lijn van den kegel onder rechte hoeken snijdt.

2e. De meetkundige plaats der lijn PQ.

Hoogere wiskunde (Kv).

Eerste dag.

BESCHRIJVENDE MEETKUNDE.

1. Van een ringoppervlak is de as loodrecht op H, 10 c.M. vóór V. Het middelpunt van den cirkel, door welks wenteling het oppervlak ontstaat, heeft een afstand van 6 c.M. tot die as; straal cirkel 3 c.M.; de cirkel raakt aan H.

Een punt P ligt 6 c.M. vóór V, 14 c.M. boven H. De lijn, die in de teekening de projecties van P verbindt, ligt rechts van de verticale projectie der omwentelingsas, op een afstand van 14 c.M.

Gevraagd een raakvlak aan den ring te construeeren, dat door P gaat, wanneer het raakpunt ligt:

1e. Op een meridiaan, waarvan het vlak een hoek van 45° met V maakt.

2e. (Afzonderlijke teekening) op den kleinsten der twee cirkels, volgens welke een vlak, evenwijdig aan H en daarvan op een afstand van 5 c.M. verwijderd, den ring snijdt. Tevens de beide projecties der doorsnede van den ring met dit raakvlak te bepalen.

2. Gegeven 1e een bol, straal 4 c.M.; het middelpunt ligt 6 c.M. vóór V, 10 c.M. boven H. 2e eene eenbladige hyperboloide, bepaald door de richtlijnen l_1, l_2 en l_3.

l_1 is de loodlijn, uit het middelpunt van den bol op H,
l_2 ligt in H, maakt een hoek van 45° met de as van projectie en raakt aan de horizontale projectie van den bol,
l_3 ligt in V, maakt eveneens een hoek van 45° met de as en raakt aan de verticale projectie van den bol. De lijnen l_2 en l_3 snijden de as in punten(die beide rechts van het middelpunt liggen.

Gevraagd: een willekeurig punt der doorsnede, de raaklijn in dat punt en de punten der doorsnede op den schijnbaren omtrek in verticale projectie gelegen.

(H is het horizontale, V het verticale projectievlak).

INTEGRAALREKENING.

1. Bereken het oppervlak van het deel van den kegelmantel met de vergelijking $z^2 = x^2 - y^2$, gelegen boven het vlak XOY, dat zich op dit vlak projecteert binnen de kromme met de vergelijking

$$(x^2 + y^2)^2 = 2c^2xy.$$

2. Op te lossen de vergelijking

$$yy'' - y'^2 = \frac{yy'}{\sqrt{a^2 + x^2}}.$$

3. Integreer de gedeeltelijke differentiaalvergelijking

$$2xy\frac{\partial z}{\partial x} + (y^2 - x^2)\frac{\partial z}{\partial y} = 0.$$

Bepaal het integraaloppervlak, gaande door de parabool, die gegeven is door de vergelijkingen

$$y = 0,$$
$$z^2 = 2ax.$$

Wiskunde L. O. Art. 86.

STELKUNDE (L. O.)

1. Voor welke bestaanbare waarde van x wordt

$$\frac{3x^4 + 18x^2 - 118}{x^4 - 2x^2 - 35}$$

grooter dan 2 en voor welke kleiner dan 2?

2. Men vraagt te bewijzen, dat de vergelijking

$$(x - a)^2 - (1 + m^2)(x - b)(x - c) = 0$$

bestaanbare wortels heeft voor waarden van m grooter of kleiner dan 0 en de voorwaarde voor de gelijkheid dezer wortels op te sporen.

3. Bereken x uit

$$^{27}\log (x - 4)^{-1} = {}^{9}\log \sqrt[3]{(2x^2 - 12x - 5)}.$$

PLANIMETRIE (L. O.)

1. In een driehoek is een cirkel beschreven. Men trekt aan dien cirkel drie raaklijnen, resp. evenwijdig aan de zijden van den driehoek. Die raaklijnen snijden van den oorspronkelijken driehoek drie driehoeken af. Het gedurig product hunner oppervlakten, vermenigvuldigd met het oppervlak van den oorspronkelijken driehoek, is gelijk aan de 8ste macht van den straal van den ingeschreven cirkel. Bewijs dat.

2. Om △ ABC is een cirkel beschreven met het middelpunt M. Men beschrijft nog twee cirkels, waarvan de eerste door A, B en M gaat, en de tweede AC in C raakt, en BC in B snijdt. Die cirkels snijden elkaar in B en O.

Bewijs, dat $OA : BO = AC^2 : BC^2$.

3. Door de middens D en E der zijden AC en BC van △ ABC trekt men buitenwaarts de lijnen DG en EH, zoodat ∠ CDG = ∠ CEH = 90°, DG = DC en EH = EC.

Als K het voetpunt der hoogtelijn op AB is, en F het midden van AB, bewijs dan dat de cirkel met HG tot middellijn door K en F gaat.

STEREOMETRIE (L. O.)

1. Evenwijdig aan het platte grensvlak van een gegeven halven bol (straal = R) is op het bolvormig gedeelte een kleine cirkel getrokken, waarvan het oppervlak achtmaal zoo klein is als het bolvormig oppervlak van dien halven bol. Met de middelpunten van dezen cirkel en den daaraan evenwijdigen grooten cirkel als top zijn verder twee kegelvlakken geconstrueerd, die de cirkels zelve tot richtlijn hebben. Er wordt gevraagd den inhoud te berekenen van dat deel van den halven bol, dat *buiten* genoemde kegelvlakken gelegen is.

2. In een scheeven cirkelvormigen kegel deelt men telkens den hoek tusschen de as van den kegel en een straal van

het grondvlak middendoor. Wat is de meetkundige plaats dier deellijnen? Bereken de verhouding van de inhouden der deelen, waarin bedoelde meetkundige plaats den kegel verdeelt, indien de as van den kegel gelijk is aan tweemaal den straal van het grondvlak.

3. Van een scheeven vierhoek A B C D staan de zijden A B = a en D C = c loodrecht op de zijde B C = b. Gevraagd de lengte van de vierde zijde A D te berekenen, als de afstand van de kruisende zijden B C en A D zoo groot mogelijk is?

GONIO- EN TRIGONOMETRIE (L. O.)

1. In $\triangle$ ABC deelt AD $\angle$ A middendoor. Indien verder gegeven is:

$$\frac{\text{Opp } \triangle \text{ ACD}}{\text{Opp } \triangle \text{ ABD}} = \text{cotg } {}^1/_2\, C \times \cos {}^1/_2\, B + \sin {}^1/_2\, B - 1$$

vraagt men te bewijzen, dat de driehoek gelijkbeenig is.

2. Bepaal alle waarden van x, die voldoen aan de vergelijking:

$$\text{Sin } 5x - \sin x + \cos x - \cos 3x = \text{tg}\left(22^1/_2{}^\circ - \frac{x}{2}\right) \times (\sqrt{2} + \sin x + \cos x).$$

3. Van $\triangle$ ABC zijn gegeven: de zijde BC = 9,15 c.M., de straal van den ingeschreven cirkel = 2,3 c.M., de straal van den aangeschreven cirkel aan de zijde BC = 7,5 c.M. Men vraagt de hoeken van den driehoek te berekenen.

Bijvoegsel tot de *Nederlandsche Staatscourant* van
Vrijdag 11 Februari 1910, n°. 35.

N°. 13.

UITSLAG *van de in het jaar 1909 gehouden examens ter verkrijging van akten van bekwaamheid voor huis- en schoolonderwijs in de vrije en orde-oefeningen der gymnastiek.*

Plaatsen waar de examens zijn afgenomen.	Getal adspiranten, dat			
	is geëxamineerd.	zich heeft teruggetrokken.	is afgewezen.	is toegelaten.
Mannelijke adspiranten.				
Breda	120	—	21	99
Rotterdam . .	118	—	20	98
Haarlem . .	108	—	31	77
Leeuwarden .	119	—	43	76
Deventer . . .	58	1	15	42
Venlo . . .	141	—	13	128
Totaal . .	664	1	143	520

Plaatsen waar de examens zijn afgenomen.	Getal adspiranten, dat			
	is geëxamineerd.	zich heeft teruggetrokken.	is afgewezen.	is toegelaten.
	Vrouwelijke adspiranten.			
Breda. . . .	174	—	28	146
Rotterdam . .	154	—	21	133
Haarlem . .	161	—	42	119
Leeuwarden .	107	—	37	70
Deventer . .	94	—	7	87
Venlo . . .	182	—	17	165
Totaal	872	—	152	720
Algem. totaal	1536	1	295	1240

Voor de akte in de vrije en orde-oefeningen der gymnastiek werden geëxamineerd:

in 1891	4099 cand.,	van wie 2860	slaagden
,, het voorjaar van 1892	1628 ,,	,, ,, 1189	,,
,, het najaar van 1892	3605 ,,	,, ,, 2806	,,
,, 1893	819 ,,	,, ,, 616	,,
,, 1894	424 ,,	,, ,, 333	,,
,, 1895	617 ,,	,, ,, 485	,,
,, 1896	629 ,,	,, ,, 502	,,
,, 1897	784 ,,	,, ,, 603	,,
,, 1898	1194 ,,	,, ,, 906	,,

in 1899	1306 cand.,	van wie	956	slaagden
,, 1900	1232 ,,	,, ,,	976	,,
,, 1901	1370 ,,	,, ,,	1011	,,
,, 1902	1395 ,,	,, ,,	1004	,,
,, 1903	1264 ,,	,, ,,	1002	,,
,, 1904	1312 ,,	,, ,,	1040	,,
,, 1905	1167 ,,	,, ,,	893	,,
,, 1906	1260 ,,	,, ,,	988	,,
,, 1907	1220 ,,	,, ,,	964	,,
,, 1908	1338 ,,	,, ,,	1095	,,

Met betrekking tot den uitslag dezer examens is door de examen-commissiën het volgende medegedeeld.

Breda.

De voorbereiding voor het examen bleek over het algemeen meer verzorgd dan in vorige jaren het geval was. Vooral viel dit op te merken bij het aanleeren van verschillende nieuwe oefeningen. Sommige adspiranten gaven echter nog te weinig ,,onderwijs''; het was meer een opgeven van leerstof — vaak in zeer ongeleidelijke volgorde — dan een degelijk leeren van de oefeningen, een opmerken van fouten en verbeteren daarvan.

In de theorie bleek het inzicht in de oefeningsstof dikwijls grondiger te zijn dan in de practijk.

Betreffende de oefeningen in het lange en het korte springtouw valt op te merken, dat de adspiranten deze over het algemeen te weinig of althans weinig hadden beoefend. De spelen voor de hoogere leerjaren waren nog dikwijls slechts bij name bekend, en de orde bij de spelen liet, op enkele gunstige uitzonderingen na, te wenschen over.

Rotterdam.

De persoonlijke bedrevenheid in het voordoen van de verschillende onderdeelen der leerstof mocht bij het meerendeel der candidaten niet meer dan voldoende heeten. Een flink en tegelijk sierlijk uitvoeren der bewegingen, het aannemen van een correcte houding, behoorde tot de uitzonderingen.

Bij de mannelijke candidaten liet vooral de kennis en de uitvoering van oefeningen, tot het gebied der meisjesgymnastiek behoorende, te wenschen over.

Vele vrouwelijke candidaten bleken meer geoefend in het doen uitvoeren van oefeningen voor jongens dan van die voor meisjes en toonden onvoldoende bekendheid met de leerstof voor het eerste en tweede schooljaar.

In menig geval gaven de candidaten blijk niet vertrouwd te zijn met een doeltreffenden leergang. Dit kwam in het bijzonder uit bij de instructie van opgaven, betreffende het aanleeren of afwisselen van verschillende oefeningsvormen.

Aan door de leerlingen gemaakte fouten, dikwijls het gevolg van gebrekkige voorbereiding, werd door de candidaten menigmaal niet genoeg aandacht geschonken, en, werden zij opgemerkt, dan geschiedde de verbetering er van vaak op onoordeelkundige wijze.

Sommige candidaten toonden bij hun onderwijs niet doordrongen te zijn van de groote beteekenis van een kort, krachtig, op opgewekten toon uitgesproken bevel.

De bewegingsspelen bleken dikwijls slechts bij name bekend te zijn. Daarbij trok het de aandacht der Commissie, dat, ook wanneer de keuze van het spel den candidaat zelf werd overgelaten, deze menigmaal onvoldoende op de hoogte was met de te volgen regels en dat hij den loop van het spel niet op duidelijke wijze wist uiteen te zetten.

Haarlem.

Evenals ten vorigen jare heeft het onderzoek bestaan uit een practisch en een theoretisch gedeelte, terwijl het practische, als meest overwegend, weder werd gesplitst in oefeningen met mannelijke en met vrouwelijke leerlingen voor de mannelijke candidaten en in oefeningen met vrouwelijke leerlingen en met eene gemengde klasse voor de vrouwelijke candidaten.

Iedere candidaat gaf 20 minuten onderwijs aan vrouwelijke en 20 minuten aan mannelijke leerlingen of aan eene gemengde klasse, terwijl het theoretisch gedeelte van het examen eveneens 20 minuten duurde.

Voor het examen hadden zich aangemeld 110 mannelijke en 166 vrouwelijke candidaten. Hiervan kwamen op 108 mannelijke en 161 vrouwelijke candidaten, waarvan slaagden 77 mannelijke en 119 vrouwelijke candidaten, dat is respectievelijk ruim 71 % en bijna 74 %, zoodat de uitslag vrij gunstig mag worden genoemd.

De afgelegde examens geven de Commissie aanleiding het navolgende op te merken:

1°. Velen der geslaagde candidaten gaven blijk, dat zij zich ernstig hadden voorbereid.

2°. Onder de niet-geslaagden werden verscheidene aangetroffen, wier eigen werk veel te wenschen overliet; zij bleken vaak niet in staat de oefeningen naar behooren *voor te doen*, ten gevolge waarvan het *doen uitvoeren* van die oefeningen door de leerlingen schipbreuk moest lijden.

3°. Sommigen bleken hoogst onervaren in het naar behooren opstellen der klasse, zoodat door den examinator vaak moest worden ingegrepen, ten einde te voorkomen, dat met de opstelling al de beschikbare tijd teloor ging.

4°. Dikwijls vertoonde zich een groot tekort aan talent om onderwijs te geven en aan tact om met de leerlingen om te gaan.

5°. Veelvuldig kwam het voor, dat te weinig werk bleek gemaakt van de *spelen*, die dientengevolge onvoldoende werden voorbereid en zoodoende hunne bestemming misten.

6°. Bij het theoretisch onderzoek gaven verscheidene candidaten blijk van onvoldoende inzicht in de verdeeling der leerstof over de verschillende leerjaren en in het eigenlijke doel van het onderwijs in de vrije en orde-oefeningen der gymnastiek.

Leeuwarden.

Bij het theoretisch gedeelte werd slechts enkele malen een onvoldoend cijfer toegekend. De handleidingen bleken goed bestudeerd, doch ging men wat dieper op de zaak in, wilde men weten, of de candidaat een helder inzicht had in de waarde van het vak voor de lagere school, dan waren de antwoorden dikwijls onvoldoende. Dit is te betreuren, omdat men een vak eerst dan goed kan onderwijzen, indien men doordrongen is van het ,,hoe'' en ,,waarom''.

Bij de practijk bleken meerdere afgewezen candidaten goed op de hoogte te zijn van de te verwerken stof, maar misten dan de voornaamste eigenschappen voor het geven van goed onderwijs, nl.:

a. een goeden leertoon;

b. een goed overzicht van de klasse, het opmerken en verbeteren van fouten in de uitvoering der oefeningen;

c. een voldoende eigen uitvoering der oefeningen.

De sub-commissie voor de vrouwelijke candidaten wenscht hieraan toe te voegen, dat vooral bij het spel, maar ook bij de vrije-oefeningen lange verhalen aan de kinderen te veel de plaats van aanschouwelijk onderwijs innamen.

Oefeningen in het draaien waren niemand bekend, evenmin als huppeloefeningen van de plaats.

Deventer.

Wat de mannelijke candidaten betreft, van de 58, die zich hadden aangemeld, trok er zich 1 terug en moesten er 15 worden afgewezen. Dit resultaat moge bevredigend schijnen, in werkelijkheid bleef het beneden de verwachting der Commissie. Immers, waar deze geen hooge eischen stelde en de candidaten voor het grootste gedeelte hunne opleiding genoten hadden aan kweekscholen en Rijksnormaallessen, was de verwachting op een gunstiger uitslag zeer verklaarbaar.

Ook nu weer was gebrek aan, of geheel verkeerde keuze van de leerstof de oorzaak tot afwijzing.

Ten opzichte van enkele candidaten op reeds gevorderden leeftijd, die al geruimen tijd bij het onderwijs werkzaam zijn, moet echter gemeld, dat zij eene gunstige uitzondering maakten en de Commissie vraagt zich dan ook af, of de tekortkomingen wel alleen te wijten zijn aan een minder ernstig streven van de zijde der candidaten.

Meermalen toch kwam het in de practijk voor, dat deze geheel onbekend waren met het verschil tusschen oefeningen voor jongens en die voor meisjes, hoewel ze bij het onderzoek in de theorie getoond hadden, dit te weten. Nu is theoretische kennis te putten uit handleidingen, maar de toepassing er van berust in handen der opleiders. Zoo werd aan jongens der hoogste klasse dikwijls gecommandeerd kunstmatige passen voor meisjes uit te voeren en werden meisjes soms bezig gehouden met oefeningen, uitsluitend voor jongens bestemd.

En wat de uitvoering dier oefeningen door sommige candidaten betreft, ook daarmede bleek het menigmaal treurig gesteld. Uitvallen, diepe knieënbuiging, ja het eenvoudige strekken van één of van beide armen, om van andere be-

wegingen niet te spreken, werd door die candidaten uitgevoerd op een wijze, alsof ze dit nu voor het eerst, en dan nog zoo slecht mogelijk deden.

Bij het commandeeren der oefeningen had de Commissie tevens voortdurend gelegenheid op te merken, dat er in dit opzicht nog lang geen eenheid genoeg bestaat.

De kennis der theorie was bijkans bij allen voldoende. Slechts aan 5 candidaten moest een onvoldoend cijfer worden toegekend.

Ook aan de verzorging van het spelen, dit hoogst belangrijk deel der schoolgymnastiek, moet, naar het oordeel der Commissie, meer zorg worden besteed.

De tekortkomingen der candidaten meent de Commissie ook voor een deel te kunnen verklaren uit het feit, dat de candidaten, als ze afgewezen worden, bij hun examen voor onderwijzer in het volgend voorjaar, nogmaals de gelegenheid hebben een aanteekening op de akte te verkrijgen voor vak j, en zij in de meening verkeeren dat daarvoor lagere eischen gesteld worden, wat toch inderdaad niet het geval is.

Ten opzichte van de vrouwelijke candidaten werden andere opmerkingen gemaakt.

Waar over het algemeen het onderzoek gunstige resultaten opleverde, moest niettemin geconstateerd dat door sommige candidaten te weinig werd voorgedaan en dat afwisselingen over het algemeen niet werden voorgedaan, zooals het behoorde.

Eén candidaat had van het gebruik van handgereedschap niet het minste begrip, maar overigens was de kennis van dit onderdeel voldoende en bij velen zelfs goed.

Bekendheid met de spelen was er wel, doch minder goed was het, dat de regels veelal alle achter elkaar werden opgenoemd en niet bij deelen werden medegedeeld.

Ook moet de meermalen gemaakte opmerking worden herhaald, dat bij het voordoen van oefeningen van de plaats de candidaat heel dikwijls zoo ging staan, dat de meeste leerlingen zich moesten omdraaien om het te kunnen zien.

Voorts achtte de geheele Commissie het zeer gewenscht, dat het examen, wat betreft de practische oefeningen met leerlingen, van 2 maal 20 minuten tot op zijn minst 2 maal 30 minuten kon worden uitgebreid. Niet van alle candidaten toch kon men in 20 minuten tot een beslissing komen, die allen twijfel aan de al of niet geschiktheid uitsloot.

Venlo.

De Commissie kan er met genoegen op wijzen, dat over het algemeen de candidaten ernstig voorbereid waren.

Een zwak punt in de theoretische kennis der mannelijke candidaten bleek dikwijls de verdeeling der leerstof over de verschillende leerjaren.

De vrouwelijke candidaten bleken nog al eens minder bekend te zijn met jongensoefeningen. Dikwijls werden meisjesoefeningen van de plaats aan jongens opgegeven. Ook op de volgende veelvuldig voorkomende gebreken moet de aandacht gevestigd worden: het sukkelen met opstellingen, het niet duidelijk verklaren of omschrijven der oefeningen, het niet verbeteren van fouten en het te veel tijd besteden aan het veelvuldig voordoen der oefeningen.

Bijvoegsel tot de *Nederlandsche Staatscourant* van
Vrijdag 18 Februari 1910, n°. 41.

N°. 14.

VERSLAG *der vergadering van het „Bureau permanent" der „Union Internationale pour la Protection de l'Enfance du premier age", gehouden te Budapest 28 Augustus 1909, uitgebracht door den gedelegeerde der Nederlandsche Regering,* Dr. D. L. VAN WELY, *te 's Gravenhage.*

Aan Zijne Excellentie
den Minister van Binnenlandsche Zaken.

De vergadering van het „Bureau permanent" der „Union Internationale pour la Protection de l'Enfance du premier age" werd 28 Augustus op het bepaalde uur geopend door den voorzitter dr. Th. Escherich, hoogleeraar te Weenen.

In zijne openingsrede, na in de eerste plaats aan de verschillende Regeringen dank te hebben betuigd voor de zending der gedelegeerden, wees hij op de afscheiding van enkele Fransche geneeskundigen, die getrouw bleven aan het program van het in 1906 te Parijs gehouden eerste congres en niet konden medegaan met het te Brussel in 1908 aangenomen program van uitbreiding der werkzaamheden, ook op sociaal gebied. Spreker meent dat als men werkelijk het doel der Union wilde bereiken, namelijk de bestrijding der kindersterfte, men dan alle factoren, die van belang zijn voor het leven en de gezondheid van het kind, moest opnemen binnen de te stellen grenzen. Derhalve niet alleen de vragen betreffende voeding en hygiène, maar ook die op sociaal gebied.

Juist de laatste zijn voor een internationaal instituut van groot belang om bestudeerd te worden. In de eerste plaats

noemde de voorzitter het verkrijgen der gegevens voor eene statistiek. Verder meende hij dat in alle landen bevorderd moet worden het organiseren van nationale comité's, die de bestaande inrichtingen tot bescherming van den zuigeling met elkaar in verband zouden brengen en door hunne Regeringen in hun werk zedelijk en geldelijk dienen te worden gesteund.

De eerste stap is reeds op dien weg gedaan en is nu de „Union Internationale pour la Protection de l'enfance du premier âge" erkend als eene internationale vereeniging, hetgeen blijkt uit de aanwezigheid van talrijke afgevaardigden.

Hierop brengt de secretaris-generaal der Union, dr. E. Lüst, rapport uit.

Na in herinnering te hebben gebracht het besluit van het tweede internationaal congres in 1908 te Brussel gehouden, luidende: „Il est à souhaiter que l'Union internationale pour la protection du premier âge soit considérée comme un organisme officiel par toutes les Puissances et que celles-ci subsidient largement cette institution créée en vue de favoriser l'organisation méthodique, dans tous les pays, de la lutte contre la mortalité infantile," deelt de verslaggever mede op welke wijze het Bureau permanent uitvoering heeft gegeven aan het genomen besluit.

Ten einde de officieele erkenning der „Union internationale pour la protection de l'enfance du premier âge" door de verschillende Regeringen te verkrijgen heeft het Bureau zich gewend tot den Belgischen Minister van Landbouw met het verzoek door zijne bemiddeling de medewerking te verkrijgen van den Minister van Buitenlandsche Zaken om de vraag der officiele erkenning aan de verschillende Regeringen langs diplomatieken weg over te brengen.

In de tweede plaats werd een regel voorgesteld voor de geldelijke bijdragen aan de Union te geven door de toegetreden Regeringen. Als basis werd aangenomen de verhouding van het aantal inwoners der landen:

minder dan 3 millioen	inwoners	500 francs.
van 3 tot 6 „	„	1000 „
„ 6 „ 12 „	„	2000 „
„ 12 „ 20 „	„	3500 „
meer dan 20 „	„	5000 „

Van bijna alle Regeringen werd, wat betreft het principe en het doel der Union, instemming ontvangen.

Met het oog op de geldelijke regeling hebben enkele Rege-

ringen deze zonder op- of aanmerking aanvaard, andere hebben niet ingestemd met het voorgestelde bedrag en weder andere de beslissing uitgesteld tot er meerdere gegevens waren verstrekt.

Wegens dit gebrek aan eenstemmigheid zijn door den Minister van Buitenlandsche Zaken van België opnieuw onderhandelingen gevoerd met de verschillende Regeringen en voorgesteld de vraag der instemming met het principe der Union en die der geldelijke bijdrage van elkaar te scheiden, en verzocht afgevaardigden te benoemen voor de bijeenkomst te Budapest, ten einde daar de geldelijke vraag te bespreken.

De algemeene secretaris wijst er op, dat, om het doel dat de Union zich voorstelt, te bereiken de kosten groot zullen zijn. Niet alleen de voorbereiding der congressen, maar ook het werk dat men zich voorstelt tusschentijds uit te voeren, met name het uitgeven van geschriften, het maken van propaganda, het geven van inlichtingen, zal geldelijke offers vragen.

Ten slotte deelt de verslaggever mede dat recueils zullen worden samengesteld, voor elk volk van belang en bevattende:

1°. de wetten betreffende de bescherming der zwangere vrouw en der jeugdige moeder;

2°. de maatregelen genomen betreffende de voogdijschap van het kind in het eerste levensjaar;

3°. de wetgeving op het toezicht van de productie en van den verkoop van melk, in het bijzonder wat betreft de melk bestemd tot voedsel van zuigelingen;

4°. de uitgave der werken van de internationale commissie voor statistiek, benoemd door het 2de congres te Brussel;

5°. eene uiteenzetting der maatregelen (wettelijke, administratieve en private) betreffende het populariseren der kinderhygiène en van het onderwijs der puericultuur in alle landen.

Nadat de secretarissen der nationale comités verslagen hadden uitgebracht, werd mededeeling gedaan dat in de meeste landen, die dergelijke comités nog niet bezitten, deze worden georganiseerd en kon uw afgevaardigde aan de vergadering berichten, dat in ons land in den loop van 1908 zich gevormd had een „Nederlandsche Bond tot bescherming van zuigelingen, goedgekeurd bij Koninklijk besluit van 26 Februari 1909 n°. 25", met prof. dr. Hector Treub als voorzitter en dr. Cornelia de Lange als secretaresse.

Nadat de verantwoording van den algemeenen penningmeester, sluitende met een batig saldo van 1189,50 francs, was goedge-

keurd, stelt de voorzitter aan de orde de bespreking der geldelijke bijdragen der Regeringen.

Hij wijst er op dat heden deze voor de Union belangrijke vraag moet uitgemaakt worden, namelijk: Stemmen de Regeringen er in toe, behalve den zedelijken steun ook eene geldelijke bijdrage te geven en kan die bijdrage bepaald worden volgens het bekende voorstel? Niet te betwisten is het dat het noodzakelijk is dat de Union kan steunen op de officieele hulp en instemming der Regeringen, maar bovendien is het wenschelijk dat de hulp zich niet alleen bepale tot een zedelijken steun.

Dr. Kiroff (Sofia) meent dat de voorgestelde bijdrage niet te groot is en dat de Regering van Bulgarije bereid is 1000 francs te geven naar de grootte der bevolking van haar land. Dr. Lüst (secretaris-generaal) deelt mede dat de Regering van Uruguay reeds uitvoering gegeven heeft aan het voorstel en hare jaarlijksche bijdrage van 500 francs stortte; dat de Regering van Noorwegen verklaart genegen te zijn dezelfde verplichting op zich te nemen, indien de overige Regeringen de voorgestelde regeling aannemen en dat de Regering van België de voorgestelde subsidie heeft goedgekeurd.

Namens uwe Regering deelde uw gedelegeerde mede dat de Hollandsche Regering zich niet van morelen steun zal onthouden, doch wat betreft de geldelijke regeling zich voorbehoudt hare beslissing te doen kennen tot na het besluit door de vergadering te nemen.

Prof. dr. Dietrich (Berlijn) zegt, dat het voor de Duitsche Regering moeilijk is officieel deel te nemen aan de Union en eene jaarlijksche contributie aan dit instituut toe te kennen. Zij acht het eerder den juisten weg dat de Duitsche Bond tot bescherming van het jeugdige kind vertegenwoordigd worde in de Union en eene bijdrage geve tot bestrijding der kosten.

Eene vereeniging, waarvan de Regeringen der verschillende landen de kosten dragen, is een bepaald officieel lichaam. Dientengevolge hebben deze het recht de statuten vast te stellen, den voorzitter en de overige waardigheidsbekleeders te kiezen, den tijd der vergaderingen te bepalen, enz. Voor de Regeringen zou een dergelijke organisatie van geen belang zijn en zeker niet in overeenstemming zijn met de inzichten der stichters der Union.

Wenschelijker blijft het dat dit lichaam zijn privaat karakter behoude en zijne vrijheid van beweging niet verlieze, zooals de ondervinding reeds geleerd heeft bij meerdere internationale vereenigingen op het gebied der philantropie.

Dr. Lüst stelt voor aan de Regeringen alleen den zedelijken steun te vragen, hen de vrijheid latende de Union geldelijk te steunen, ten einde de onkosten te dekken.

Dit voorstel wordt door de vergadering aangenomen.

Op het tweede congres te Brussel was besloten het derde congres in 1910 te houden te Berlijn. Prof. dr. Dietrich (Berlijn) stelt voor dit congres uit te stellen tot 1911.

Hiertegen werd door de Fransche leden bezwaar ingebracht, omdat het Bureau permanent niet de bevoegdheid heeft een besluit van het congres te wijzigen en bovendien door het Fransche nationale comité reeds maatregelen zijn genomen voor dit congres en de rapporteurs zijn benoemd voor de onderwerpen ter behandeling voorgesteld op het congres te Brussel.

De voorzitter acht de opmerking juist, doch verzocht de Fransche afgevaardigden het voorstel aan te nemen.

Deze stemmen hierin persoonlijk toe, doch onder beding dat dit besluit door het Fransche nationale comité zal worden goedgekeurd en er geen verandering in het te Brussel opgemaakte program zal worden aangebracht.

Het eerstvolgende congres zal derhalve in 1911 te Berlijn gehouden worden.

's Gravenhage, 20 Januari 1910.

Dr. D. L. van Wely.

Bijvoegsel tot de *Nederlandsche Staatscourant* van
Zondag 20 en Maandag 21 Februari 1910, n°. 43.

N°. 15.

VERSLAG DER COMMISSIE, *in 1909 belast geweest met het afnemen van de examens in de Hoogduitsche taal en letterkunde (middelbaar onderwijs, akte B), naar aanleiding van het Koninklijk besluit van 9 Augustus 1879* (Staatsblad *n°. 149*).

Aan
Zijne Excellentie den Minister van Binnenlandsche Zaken.

De Commissie, in 1909 belast geweest met het afnemen van de examens in de Hoogduitsche taal en letterkunde (middelbaar onderwijs, akte B), benoemd bij beschikkingen van Uwe Excellentie van 2 Juni 1909, n°. 3081[1], en 7 October 1909, n°. 6597[1], afd. H. M. O., heeft de eer bij dezen verslag te doen van hare werkzaamheden.

Zij was samengesteld als volgt:

dr. B. Symons, hoogleeraar aan de Rijksuniversiteit te Groningen, voorzitter;

H. H. Breuning, leeraar aan het gymnasium te Leiden;

dr. J. J. A. A. Frantzen, hoogleeraar aan de Rijksuniversiteit te Utrecht;

dr. E. F. Kossmann, lector aan de Rijksuniversiteit te Leiden en leeraar aan het gymnasium te 's Gravenhage;

J. G. Talen, leeraar aan de Rijks hoogere burgerschool en het gymnasium te Zwolle;

terwijl als plaatsvervangend lid was aangewezen:

H. Pol, lector aan de Rijksuniversiteit en leeraar aan het gymnasium te Groningen.

Een voorloopige vergadering der Commissie werd den 31sten October te Utrecht gehouden. Nadat de heer Talen tot secretaris der Commissie was benoemd, werden de werkzaamheden geregeld. Tevens werden in deze bijeenkomst, om een tweede voorloopige vergadering overbodig te maken, de proefstukken voor het schriftelijk gedeelte van het examen vastgesteld. Uit een aantal Nederlandsche teksten, die vooraf aan den voorzitter ter kennisneming waren toegezonden en daarna bij de leden hadden gecirculeerd, werd een keus gedaan voor de vertaling uit het Nederlandsch in het Duitsch: zij viel op een stuk, hier en daar gewijzigd, uit een essay over den historischen roman van Th. Jorissen. Voorts werd een lijstje van twaalf onderwerpen voor het letterkundig opstel opgemaakt, in verband met de speciale studie, door de candidaten, blijkens hunne schriftelijke mededeelingen aan den voorzitter, aan schrijvers uit verschillende perioden gewijd. Daarbij werd er op gelet, dat ieder candidaat daaronder ten minste drie onderwerpen zoude aantreffen, waarvan hij geacht mocht worden de stof in zoodanige mate te beheerschen, dat hij zijn aandacht voornamelijk zou kunnen concentreeren op de rangschikking der stof en haar behandeling in passenden vorm. In een afzonderlijke bijlage vindt Uwe Excellentie den tekst voor de vertaling en de onderwerpen voor het letterkundig opstel opgenomen.

Het schriftelijk examen heeft plaats gehad op 19 en 20 November in het Gebouw voor Kunsten en Wetenschappen te Utrecht. De eerste dag was bestemd voor het letterkundig opstel (9½—1½), de tweede voor de vertaling (9½—12½). In den namiddag van den tweeden dag werd dan begonnen met de correctie van de vertalingen, die den volgenden dag (21 November) werd voortgezet en ten einde gebracht. Met het nazien van de opstellen kon dien dag althans nog een begin worden gemaakt; verder hebben zij bij de leden gecirculeerd en zijn aanvankelijk door elk afzonderlijk beoordeeld. In een vergadering op 5 December te Zwolle gehouden, werden dan de cijfers, na nauwgezette bespreking en voor zoover noodig herlezing der opstellen, door de Commissie vastgesteld.

De mondelinge examens zijn afgenomen op 18, 20, 21, 22,

23, 24, 27, 28, 29 en 30 December te Groningen in het Concerthuis (Poelestraat). Het taal- en het letterkundig gedeelte duurden elk ongeveer 2 uren; ook dit jaar werd den candidaten de gelegenheid gegeven, zoo zij dit wenschten, de beide gedeelten van het examen over twee achtereenvolgende dagen te verdeelen. Zoowel vóór de behandeling van het Nieuwhoogduitsche als van het Middelhoogduitsche stuk werd den candidaten een kwartier inzage van den tekst gegeven. De examens hebben zonder stoornis plaats gehad; het plaatsvervangende lid, de heer Pol, behoefde zijn medewerking niet te verleenen.

De eindvergadering werd in den voormiddag van 31 December gehouden.

De twee onderstaande tabellen geven een overzicht van den uitslag der examens. De eerste verstrekt een opgaaf van de uitkomsten in het algemeen, terwijl uit de tweede de resultaten van het onderzoek der Commissie in de verschillende onderdeelen kunnen blijken.

TABEL I.

Candidaten.	Aantal candidaten die								
	zich hebben aangemeld.	niet zijn opgekomen.	aan het schriftelijk examen hebben deelgenomen.	zich hebben teruggetrokken na het schriftelijk examen.	aan het mondeling examen hebben deelgenomen.	zich hebben teruggetrokken onder het mondeling examen.	zijn afgewezen.	zich hebben teruggetrokken en zijn afgewezen, te zamen	zijn toegelaten.
Mannelijke	12	1	11	1	10	1	3	4	6
Vrouwelijke	9	1	8	1	7	—	2	2	5
Totaal . . .	21	2	19	2	17	1	5	6	11

Tabel II.

Candidaten.	Aantal malen dat is toegekend het praedicaat	Opstel (inhoud).	Opstel (vorm).	Vertaling.	Kennis van het Nieuwhoogduitsch.	Historische spraakkunst.	Stijlleer.	Geschiedenis der letterkunde.	Speciale studie van letterkundige onderwerpen.	Vaardigheid in het spreken.	Uitspraak.	Methodologie. †)
Mannelijke (aantal 11). *)	zeer goed (6) . .	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	goed (5)	2	—	2	1	2	2	1	2	—	—	—
	voldoende (4) . .	3	6	6	8	4	3	5	3	8	8	—
	niet geheel voldoende (3) . .	3	4	3	—	2	3	—	1	2	2	—
	onvoldoende (2).	3	1	—	—	1	1	1	3	—	—	—
	slecht (1)	—	—	—	—	—	—	3	1	—	—	—
Vrouwelijke (aantal 8.) *)	zeer goed (6) . .	—	—	—	—	—	—	—	—	1	2	—
	goed (5)	—	1	1	1	1	2	—	2	3	3	—
	voldoende (4) . .	2	3	5	6	3	5	4	3	3	2	—
	niet geheel voldoende (3) . .	4	3	2	—	2	—	3	2	—	—	—
	onvoldoende (2)	2	1	—	—	1	—	—	—	—	—	—
	slecht (1) . . .	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—

De algemeene uitslag van deze examens kan, natuurlijk vergelijkenderwijze, gunstig genoemd worden. Van de 19 candidaten, die aan het schriftelijk examen hebben deelgenomen, slaagden er 11, d. i. dus bijna 58 pct., een cijfer

*) Één mannelijke en één vrouwelijke candidaat trokken zich na het schriftelijk examen terug, terwijl één mannelijke candidaat onder het mondeling examen, nadat hij het letterkundig gedeelte had afgelegd, van de verdere deelneming aan het examen afzag.

†) Van het onderzoek in de methodologie (theorie van onderwijs en opvoeding) waren alle candidaten vrijgesteld.

dat een niet onbelangrijke stijging aanwijst tegenover dat van het vorige jaar, maar ook tegenover het cijfer van het iets gunstiger daaraan voorafgaande jaar, en slechts weinig lager is dan het zeer hooge van 1906, toen van de 15 opgekomen candidaten 9 de akte verwierven (1908: 44½ pct., 1907: bijna 47 pct., 1906: 60 pct.). Maar, voor zoover de mannelijke candidaten betreft, wordt de voldoening over den gunstigen uitslag wel eenigszins verzwakt door de overweging, dat slechts één onder de 6 toegelatenen het diploma bij eerste poging verwierf: de 5 overige legden het examen dit jaar bij herhaling af, één van hen zelfs voor den derden keer. Met de vrouwelijke candidaten was het in dit opzicht gunstiger gesteld: slechts één van de 5, die het diploma verwierven, had het examen reeds een vorig jaar beproefd. Dat het gehalte der examens, ook bij enkelen die, zij het dan ook niet dan na ernstig beraad, toegelaten werden, niet altijd bevrediging schonk, kan, bij de gebrekkige voorbereiding en de met groote bezwaren verbonden opleiding van een deel der adspiranten, geen verwondering wekken. Het ware echter doelloos daarover thans in bijzonderheden te treden, nu er eindelijk uitzicht bestaat op de broodnoodige wettelijke organisatie der voorbereiding en wetenschappelijke opleiding van aanstaande taalleeraren, waarop sinds bijkans dertig jaren dezerzijds zonder gevolg is aangedrongen.

De afzonderlijke rubrieken geven slechts tot een paar korte opmerkingen aanleiding.

Bij verschillende candidaten, wier mondeling examen aanleiding tot tevredenheid gaf, trof de onbeholpenheid van het *letterkundig opstel*. In plaats van een heldere rangschikking van eigen denkbeelden, in gekuischten vorm, gaven zij een overstelpende menigte van bijzonderheden, uit commentaren en andere geschriften geput, maar niet door een leidende gedachte verbonden. Een enkele slechts gaf blijken, dat hij van litteraire compositie eenig begrip had; de meesten hadden de worsteling met de te behandelen stof nog niet achter den rug. De vrouwelijke candidaten vooral lieten, behoudens een enkele uitzondering, in dit opzicht ook matige eischen onbevredigd.

Het examen in de *historische spraakkunst* was over het algemeen iets bevredigender dan in de beide laatste jaren. Dat van enkele candidaten kon zelfs goed genoemd worden. Voor de meeste echter is dit deel van hun studie nog steeds meer een verzamelen van wetenswaardigheden uit leerboeken,

dan een onmisbaar en onschatbaar middel tot verruiming van hun inzicht in de historische wording der moderne taal en in de werkzaamheid der factoren, die de taalontwikkeling beheerschen. Er waren candidaten, wier examen men niet onvoldoende mocht noemen, lettende op hun verworven kennis van feiten, maar waarvan het toch twijfelachtig bleef, of de bestudeering der historische spraakkunst werkelijk vormende waarde voor hen had gehad, of het door hen te geven onderwijs er ooit de vruchten van plukken zoude. Als Middelhoogduitsche teksten, die aan de candidaten ter lezing en vertaling werden voorgelegd en waaraan de vragen over de historische ontwikkeling van klanken, vormen en woordbeteekenissen werden vastgeknoopt, waren ook dit jaar eenvoudige stukken (ongeveer 30 versregels) uit den „Tristan" van Gottfried von Strassburg gekozen.

Ten opzichte van het mondeling letterkundig examen wenscht de Commissie de aandacht te vestigen op de *geschiedenis der letterkunde*, die door de candidaten veelal eenigszins verwaarloosd bleek te zijn. De cijfers voor dit onderdeel wijzen dit uit; het praedicaat „goed" (5) verwierf slechts één candidaat, terwijl aan drie het laagste cijfer (1) moest worden toegekend. Dat aan twee der toegelaten candidaten voor de letterkundige geschiedenis niet meer dan het cijfer 3 („niet geheel voldoende") gegeven kon worden, aan 8 juist het cijfer 4 („voldoende"), is teekenend. Hoezeer ook individualiseering van studie door de Commissie welkom geheeten en in de hand gewerkt wordt door haar wijze van het examen af te nemen, toch moet natuurlijk van elken candidaat verlangd worden, dat hij op de hoogte is van den algemeenen gang der letterkundige geschiedenis, met name van de groote samenhangen en stroomingen. In verband hiermede worde er nogmaals op gewezen, dat de Commissie een diep in bijzonderheden afdalende bestudeering van een modernen schrijver niet verlangt, wel een juist inzicht in zijn litterairhistorische beteekenis en van zijn samenhang met de moderne litteratuur- en cultuurontwikkeling over het algemeen. Het verdient daarom ook geen aanbeveling, als onderwerpen van speciale studie naast Goethe of Schiller dichters te kiezen uit het begin der 19de eeuw (zooals b.v. dit jaar Novalis en H. v. Kleist), die toch moeilijk meer als representanten der moderne litteratuur kunnen gelden.

Ten slotte dient, in aansluiting bij hetgeen daarover in het verslag der werkzaamheden van de vorige Commissie

te berde is gebracht, te worden geconstateerd, dat ook dit jaar bij de mannelijke candidaten de *mondelinge taalbeheersching* over het algemeen te wenschen overliet, zoowel wat de vaardigheid en correctheid in het spreken als wat de uitspraak betreft. Dat geen enkele mannelijke candidaat voor een dier beide rubrieken het cijfer 5 verwierf, spreekt reeds luide genoeg, doch bovendien is de toekenning van het cijfer 4 somtijds ook meer aan te merken als een *succès d'estime* dan als een nauwkeurige uitdrukking van het oordeel der Commissie. Voor de vrouwelijke candidaten geldt deze klacht, zooals de gegeven cijfers uitwijzen, over het geheel niet.

Aan het einde van haar taak gekomen, heeft de Commissie de eer, Uwe Excellentie haar dank te betuigen voor het in haar gestelde vertrouwen.

Groningen/Zwolle, 3 Februari 1910.

Namens de Commissie voornoemd,

B. Symons, *Voorzitter.*
J. G. Talen, *Secretaris.*

BIJLAGEN.

OPGAVEN voor het schriftelijk werk bij de examens in de Hoogduitsche taal en letterkunde (middelbaar onderwijs, akte B), in 1909.

Vertaling (3 uren).

Elke wetenschap heeft haar stokpaardjes, vraagstukken, die een tijdlang de hoofden bezig houden, de strijdlustigen prikkelen, als hing het heil der menschheid er aan, en die eindigen met te vervelen en ter zijde geschoven te worden. Doch slechts voor een poos. Met de regelmatigheid van koortsaanvallen komen ze terug, om opnieuw de aandacht te vragen. Doch telkenmale eindigt het op gelijke wijze: de strijd blijft onbeslist.

Op letterkundig gebied is aan dergelijke vraagstukken geen gebrek. In een dezer gaat het om niets minder dan om het in twijfel trekken van het rechtmatig bestaan van een geheel letterkundig genre: moet de historische roman in de letterkunde als kind van den huize worden opgenomen of als indringer buitengesloten?

Men kan zich het antwoord zeer gemakkelijk maken door op de reeks van historische romans te wijzen, die toch blijkbaar met graagte worden gelezen. „Zij, die gij dood hebt verklaard, verkeeren in blakenden welstand", kan men zeggen. Het antwoord is zeer zeker gemakkelijk, maar weinig afdoende: er zijn veel dingen in de wereld, die verkeerd zijn, het feit van hun bestaan alleen rechtvaardigt ze niet. De historische roman mag niet worden toegelaten, zeggen de literaire tegenstanders, omdat hij eigenlijk meer wetenschap dan literatuur is. De fantasie van den romanschrijver wordt beperkt door het kader der historie en de gegeven karakters. Ook van de zijde der geschiedenis wordt bezwaar gemaakt. De historische waarheid komt niet tot haar recht en wordt maar al te dikwerf verminkt ter wille van een letterkundige conceptie. Men leert niet of slecht geschiedenis uit een roman.

Er is in deze wederzijdsche klachten en grieven waarheid. Maar er staat een waarheid naast, die er niet door gedeerd wordt.

Niemand duidt het den romanschrijver euvel, wanneer hij aan zijn tijd de beelden ontleent, die hij voor het oog zijner lezers plaatst. Wat de hoofden vervult en de harten doet kloppen, dat stelt hij in levende personen voor oogen. Hun lijden en strijden, het geluk, dat zij verwierven, of het noodlot, dat hen neerwierp, in één woord, het leven in al zijn schakeeringen en wentelingen is zijn onbestreden deel.

Welnu, waarom zouden de levenden alleen tot prototypen mogen dienen, en niet de dooden? De strijd is voor de laatsten lang geëindigd, ze zijn door den stroom verzwolgen of ze zijn staande gebleven. Maar dezelfde macht der hartstochten, die ons beweegt, heeft hen gelukkig of rampzalig gemaakt. Waarom zou hun levensstrijd niet de stof voor den literairen beeldhouwer mogen zijn? Het is inderdaad niet in te zien. De schuld van den tegenstand ligt dan ook vooral aan de onbekwaamheid van hen, die zich tot den arbeid zetten: de meeste schrijvers van historische romans willen wetenschap en kunst gelijkelijk dienen.

Letterkundig opstel (4 uren).

1. Die charakteristischen Züge des Artusromans, an einer oder mehreren Dichtungen nachgewiesen.
2. Das Tagelied in der deutschen Litteratur.
3. Das Dramatische in Walthers Dichtung, an Beispielen nachgewiesen.
4. Gottscheds Theaterreform.
5. Klopstocks Einfluss auf den Sturm und Drang.
6. Herders Einwirkung auf die Entwicklung des jungen Goethe.
7. Charakteristik von Goethes „Hermann und Dorothea".
8. Die Rolle der Freundschaft in Schillers Dichtung.
9. Der Charakter Wilhelm Tells in Schillers Drama.
10. Das Mittelalter in der deutschen Romantik.
11. Sittliche Probleme in Hebbels Dramen.
12. Hauptmanns dramatische Technik, an einigen charakteristischen Beispielen erläutert.

Bijvoegsel tot de *Nederlandsche Staatscourant* van Zondag 6 en Maandag 7 Maart 1910, n°. 55.

N°. 16.

VERSLAG DER COMMISSIE, *in 1909 belast geweest met het afnemen van de examens in de Engelsche taal en letterkunde (middelbaar onderwijs, akte B).*

Aan Zijne Excellentie den Minister van Binnenlandsche Zaken.

De Commissie, bij Ministerieele beschikking van 2 Juni 1909, n°. 3081[1], Afd. H. M. O., en van 3 November 1909, n°. 7326[1], Afd. H. M. O., benoemd en belast met het afnemen van de akte-examens in de Engelsche taal en letterkunde, middelbaar onderwijs (akte B), heeft de eer, hierbij verslag te doen van hare werkzaamheden.

Zij was samengesteld als volgt:

dr. J. H. Kern, hoogleeraar aan de Rijks-universiteit te Groningen, lid en voorzitter;

C. Grondhoud, leeraar aan eene hoogere burgerschool met 5-jarigen cursus te Amsterdam, lid en ondervoorzitter;

dr. W. van der Gaaf, leeraar aan de openbare handelsschool te Amsterdam;

J. C. G. Grasé, leeraar aan eene hoogere burgerschool met 5-jarigen cursus te Amsterdam;

M. G. van Neck, leeraar aan het gymnasium en aan de hoogere burgerschool met 3-jarigen cursus te Utrecht;

N. E. H. Swaen, lector aan de Rijks-universiteit en leeraar aan het gymnasium te Groningen, leden;

L. P. H. Eykman, leeraar aan eene hoogere burgerschool met 5-jarigen cursus te Amsterdam, plaatsvervangend lid.

Het plaatsvervangend lid behoefde niet opgeroepen te worden.

De voorbereidende vergadering werd op 7 November te Utrecht gehouden. Nadat de heer van Neck als secretaris was aangewezen, deed de Commissie eene keuze uit een aantal stukken ter vertaling in het Engelsch, die te voren aan het oordeel van elk lid onderworpen waren. (Bijlage I).

Daar de candidaten, evenals in vorige jaren, op verzoek aan den voorzitter hadden opgegeven, welke schrijvers of tijdvakken zij in het bijzonder bestudeerd hadden, en de leden der Commissie van hunne opgaven reeds kennis genomen hadden, konden op dezelfde vergadering ook de onderwerpen voor de letterkundige opstellen (Bijlage II), waaruit de candidaten eene keus zouden mogen doen, worden vastgesteld.

Verder besloot de Commissie de examens in hoofdzaak af te nemen op dezelfde wijze, als waarop dit in vorige jaren was geschied: het schriftelijk gedeelte te houden op 18 en 19 November te Utrecht; op deze beide dagen en op 20 en 21 November de vertalingen te beoordeelen en enkele letterkundige opstellen na te zien; zooveel mogelijk de overige opstellen bij de examinatoren rond te zenden ter bespoediging van het toekennen der praedicaten; de opstellen, die niet hadden kunnen worden rondgezonden op 12 December te Zwolle te beoordeelen; alle praedicaten vast te stellen te Groningen op 17, 18 en 19 December; eindelijk het mondeling gedeelte der examens te houden op 20, 21, 22, 23, 24, 27, 28, 29 en 30 December en de slotvergadering op 31 December.

De examens hebben een geregeld verloop gehad; hunne uitkomst vindt Uwe Excelentie samengevat in de tabellen I en II.

TABEL I.

GEVRAAGDE AKTE VAN BEKWAAMHEID.	CANDIDATEN.	Aantal van hen die						
		zich hebben aangemeld.	niet zijn opgekomen.	niet zijn opgekomen voor het mondeling gedeelte.	zich hebben teruggetrokken onder het mondeling gedeelte.	het geheele examen hebben afgelegd.	zijn afgewezen.	zijn toegelaten.
Akte van bekwaamheid B voor schoolonderwijs in de Engelsche taal en letterkunde, ingevolge art. 4 der wet van 25 April 1879 (*Staatsblad* n°. 87).	Vrouwelijke	5	0	0	0	5	1	4
	Mannelijke	23	2	1	1	19	9	10
	Totaal	28	2	1	1	24	10	14

Tabel II.

Candidaten.	Aantal malen dat is toegekend het praedicaat.	Schriftelijk. Vertaling in het Engelsch.	Schriftelijk. Opstel. Taal en stijl.	Schriftelijk. Opstel. Inhoud.	Mondeling. Historische spraakkunst.	Mondeling. Kennis van het modern Engelsch.	Mondeling. Geschiedenis der letterkunde.	Mondeling. Lectuur.	Mondeling. Stijlleer.	Mondeling. Vaardigheid.	Mondeling. Uitspraak. Theorie.	Mondeling. Uitspraak. Praktijk.	Mondeling. Methodologie.
Vrouwelijke.	5. zeer goed	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	1	0
	4. goed	2	3	3	1	1	0	0	0	0	0	1	0
	3. voldoende	1	2	2	1	2	5	3	5	3	3	3	0
	2. onvoldoende	2	0	0	3	2	0	2	0	1	2	0	0
	1. slecht	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Mannelijke.	5. zeer goed	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	2	0
	4. goed	0	3	1	2	3	4	3	4	3	2	4	0
	3. voldoende	12	15	16	8	11	7	7	13	14	9	12	0
	2. onvoldoende	8	2	4	9	6	8	9	2	1	9	2	0
	1. slecht	1	1	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0

Uit deze tabellen blijkt, dat de uitslag van deze examens gunstig was. Van de zesentwintig candidaten, die zich aan het examen onderwierpen, slaagden 54 pct. — De schriftelijke vertaling in het Engelsch bewees ook dit jaar weer, dat vele candidaten aan dit gedeelte van het examen niet de noodige zorg besteden. Aan bijna de helft der vertalingen moest het praedicaat „onvoldoende" worden toegekend.

De uitslag van het onderzoek naar de taal en stijl der letterkundige opstellen was over het algemeen gunstig: aan slechts elf procent werd een onvoldoend cijfer gegeven. De Commissie meent dit in het algemeen hieraan te moeten toeschrijven, dat de candidaten, de wenken van vroegere commissiën ter harte nemende, bij het bestudeeren van meesterstukken van de moderne litteratuur ook hunne aandacht geschonken hadden aan de taal en stijl er van, en zoodoende en door eene behoorlijke studie van het idioom er in geslaagd waren eene zoodanige heerschappij over de taal te verkrijgen als noodzakelijk is voor het schrijven van een

behoorlijk letterkundig opstel. Ook de inhoud van de opstellen gaf over het algemeen reden tot tevredenheid. Bij het mondeling onderzoek naar de kennis van de letterkunde en hare geschiedenis moest de Commissie herhaaldelijk ondervinden dat de wenken van vorige commissiën bij de studie van de letterkunde niet waren opgevolgd. Weer waren er verscheidene candidaten, die bij het bestudeeren van een bepaald schrijver dit op zoo beperkte schaal gedaan hadden, dat er in hunne kennis geen verband bestond tusschen *hem* en zijne tijdgenooten, ook niet tusschen hem en zijne voorgangers. Candidaten, die bij voorbeeld Dickens of Thackeray bestudeeren, behooren niet geheel en al vreemdelingen te zijn ten opzichte van Smollett of Fielding, en het behoort hun niet volslagen te ontbreken aan eenig inzicht in hoeverre en waar de eersten de leerlingen en volgelingen der laatstgenoemden zijn.

Wat den uitslag betreft van het mondeling onderzoek naar de kennis van het modern Engelsch, heeft de Commissie over het algemeen reden tot tevredenheid. Zij heeft dit gedeelte op dezelfde wijze afgenomen als verleden jaar geschied is. Van de candidaten werd verlangd een onderdeel van de hedendaagsche spraakkunst te behandelen, zooals verwacht kon worden, dat zij dit met eenigszins gevorderde leerlingen zouden doen. De vragen omtrent taaleigen en zinverwante woorden knoopten zich als vanzelf vast aan het paraphraseeren van een niet te moeilijk stukje poëzie. Om inzicht in het beteekenisverschil tusschen synonieme woorden te toonen, moesten de candidaten ze eerst in volzinnen gebruiken, en daarna een poging doen, het verschil door omschrijving duidelijk te maken.

Minder gunstig was de uitslag van het onderzoek naar de kennis der historische spraakkunst. De kennis van het Oudengelsch (Angelsaksisch) was over het algemeen bevredigend; die van het Middelengelsch doorgaans weinig beteekenend; die van de klankontwikkeling door het Middelengelsch tot het hedendaagsche Engelsch doorgaans gering. Vele candidaten schijnen niet te begrijpen, dat kennis van het Middelengelsch, de schakel tusschen het Oud- en het Nieuwengelsch, niet gemist kan worden, en dat alleen systematische studie vrucht kan dragen.

Over de klankleer, vaardigheid en praktische uitspraak heeft de Commissie geene opmerkingen te maken.

Alvorens de Commissie haar verslag eindigt, wenscht zij Uwe Excelentie mede te deelen, dat dit jaar te Groningen de examens werden afgenomen in het Rijks-universiteits-

gebouwd, dat gebleken is, in hooge mate voor de examens geschikt te zijn. De rust was volmaakt, — een groot voordeel voor candidaat en examinator.

Met dankzegging voor het in haar gestelde vertrouwen, besluit de Commissie dit verslag.

Groningen/Utrecht, 16 Februari 1910.

Namens de Commissie voornoemd,

J. H. Kern, *Voorzitter.*

M. G. van Neck, *Secretaris.*

Opgaven schriftelijk werk akte-examens Engelsch middelbaar onderwijs, akte B, in 1909.

BIJLAGE I.

(9—12 uur).

In de kleine achterkamer op de tweede verdieping, waar zij meestal den laatsten avond van de week doorbracht, zat mevrouw V. geheel alleen de thuiskomst van haar man af te wachten. Des Zaterdagsavonds ging deze naar de societeit, en deed dat met nauwgezette regelmatigheid, ofschoon hij noch kaart speelde, noch politiseerde. Wie op een dorp woont, meende hij, moet zich niet afzonderen, en zijn vrouw was dit volkomen met hem eens. Zelfs spoorde zij hem dikwijls aan, om op het gebruikelijke uur naar de societeit te gaan, en ook dezen avond was zij het geweest, die hem aan zijn gewoonte had herinnerd.

,,Ik heb niet veel lust,'' had hij gezegd, ,,en zoolang Emma van huis is, zou ik liever niet gaan, en jou gezelschap houden. Ze zullen hun partijtje wel maken zonder mij.''

,,En sedert wanneer schud jij de kaarten voor hen?'' had zij hem lachend gevraagd. ,,Neen, beste man, dat zijn maar uitvluchten. En Emma zal nog wel in geen drie weken terugkomen. Wat zullen je vrienden wel van me denken, als ze hooren, dat je vrouw zelfs niet één avond in de week alleen kan zijn? Ga jij maar gerust; ik zal me niet vervelen; ik heb lectuur en bezigheden in overvloed.''

De heer V. had zich laten bepraten en was naar de societeit getogen.

Na zijn vertrek was de stilte om haar heen gedurende een vol uur door niets gestoord. Niemand had aangescheld, zelfs de brievenbesteller niet, die anders om dezen tijd dikwijls brieven bezorgde. Hoogst verwonderd was zij daarom, een rijtuig te hooren stilhouden voor het hek, en daarna een koffer te hooren afladen en binnendragen. Zij legde het tijdschrift, waarin zij had zitten bladeren, uit de hand, schoof haar werkdoos op zijde, en wachtte luisterend op een verklaring van het ongewone gedruisch beneden in de gang.

,,Dat zal Jetje zijn,'' zei ze tot zichzelf, meenende dat de persoon, die de trap opkwam, het dienstmeisje was. Zij wilde haar juist toeroepen: ,,Wat is er toch te doen?'' toen de kamerdeur werd geopend. Het was Emma in reiskostuum.

,,Moeder, ik ben zoo ziek.''

De schorre stem klonk onnatuurlijk, en het viel haar blijkbaar moeilijk om te spreken.

In het eerste oogenblik kon mevrouw V. nauwelijks haar oogen gelooven, en hoewel zij was opgestaan, snelde zij niet aanstonds naar haar dochter toe.

,,Help mij, moeder, ik kan niet verder,'' zeide zij nauw hoorbaar, en als haar moeder haar niet onmiddellijk ondersteund had, zou ze ineengezakt zijn.

,,Is er iets gebeurd? Wat scheelt je?...''

Emma moest op deze onstuimige vragen het antwoord schuldig blijven.

,,Breng mij naar bed, moeder,'' stamelde zij, ,,dan zal ik u alles vertellen.''

De moeder wist eerst niet, of zij waakte of droomde. Maar het volgend oogenblik was het haar duidelijk, wat thans in de eerste plaats van haar gevorderd werd. Emma moest naar bed geholpen worden, en dit deed zij met de rustige doortastendheid, die haar eigen was.

Bijlage II.

Candidates are requested to write an essay on one of the following subjects.

(Time: 9—1).

1. What place do you assign to *Gorboduc* in the development of the English drama, and why?
2. Discuss the Romantic and Classical elements in the pre-Shakespearian drama.
3. Discuss the question of Hamlet's madness as it appears from the play.
4. How is the idea of poetical justice worked out in Shakespeare's *Julius Caesar?*
5. Show the greatness of Shakespeare as a writer of tragedy.

6. Discuss the subjective element in Milton's poetry.
7. Show the difference in treatment of *Paradise Lost* and *Paradise Regained*.
8. Humour and satire in the *Spectator*.
9. The papers on Sir Roger de Coverley as depicting human character.
10. What is your opinion of Pope's position among the poets of the beginning of the 18th century?
11. The merits and demerits of the *Essay on Criticism*.
12. The mediaeval element in the poetry between Pope and Wordsworth.
13. The difference between the character of the poetry of Pope and of Thomson.
14. The female characters in Richardson's novels.
15. Fielding and Smollet as moralists.
16. Goldsmith as a dramatist.
17. Goldsmith as a humanitarian.
18. Melancholy in the poetry of the beginning of the 19th century.
19. What debt do the Romantic poets of the beginning of the 19th century owe to the poets of the 18th?
20. Keats as a romantic poet.
21. The beauties and blemishes of *Endymion*.
22. Discuss the structure of Thackeray's novels.
23. Thackeray as a realist.
24. Dickens as a social reformer.
25. Compare Sam. Weller and Mark Tapley.
26. Compare the manner of Dickens and of Thackeray.
27. The value of Dickens's novels as a contribution to the history of the times.
28. Tennyson's views of the religious questions of his time.
29. Tennyson's position in the world of letters.

Bijvoegsel tot de *Nederlandsche Staatscourant* van
Vrijdag 4 Maart 1910, nº. 53.

Nº. 17.

VERSLAG *omtrent de examens in den postdienst voor commies van adspirant-commiezen en surnumerairs der posterijen en telegraphie, respectievelijk gehouden van 4 tot en met 12 en van 12 tot 19 Februari 1910.*

Samenstelling der commissie.

Ingevolge beschikking van Zijne Excellentie den Minister van Waterstaat, van 7 Januari 1910, nº. 51, afdeeling Posterijen en Telegraphie, was de commissie samengesteld als volgt:

leden:

F. H. de Meester, hoofdinspecteur der posterijen te 's Gravenhage, tevens voorzitter;
C. Burgersdijk, directeur van het post- en telegraafkantoor te Zeist;
N. Mulder, directeur van het post- en telegraafkantoor te Hoogezand;
J. Gorter, directeur van het post- en telegraafkantoor te Bergen op Zoom;
T. Jager, directeur van het post- en telegraafkantoor te Steenwijk;
W. F. L. Oudenhoven, directeur van het postkantoor te Maastricht;
A. P. F. Duynstee, commies der posterijen en telegraphie te Maastricht;
D. van Jole, directeur van het post- en telegraafkantoor te Boxmeer;
D. van der Hoek, hoofdcommies der posterijen te Rotterdam;
C. A. Hofman, oud-hoofd eener openbare school voor meer uitgebreid lager onderwijs te 's Gravenhage.

Regeling van de examens.

Het schriftelijk gedeelte werd door alle candidaten van het eerste examen gelijktijdig op 4 en door die van het tweede op 12 Februari afgelegd te Rotterdam.

Het bestond in het samenstellen van een maandstaat wegens de posterijen.

Het mondeling examen, waartoe de examinandi bij groepen van vier werden opgeroepen en dat voor iedere groep $1^1/_2$ dag duurde, had plaats voor de candidaten die aan het eerste examen deelnamen op 7, 8, 9, 10, 11 en 12 Februari en voor die van het tweede examen op 15, 16, 17, 18 en 19 Februari.

Aantal candidaten.

Aangemeld hadden zich voor het eerste examen 16 candidaten, t. w. 15 adspirant-commiezen en 1 surnumerair. Laatstgenoemde trok zich tijdens het mondeling gedeelte terug, zoodat 15 candidaten aan het volledig examen hebben deelgenomen.

Voor het tweede examen hadden zich 11 candidaten aangemeld, allen surnumerair. Van dezen trokken zich 2 terug vóór den aanvang van het mondeling gedeelte en 3 tijdens het mondeling onderzoek, zoodat door 6 examinandi een volledig examen is afgelegd.

Uitslag van de examens.

Van de vorenbedoelde adspirant-commiezen van het eerste examen slaagden er 12 en van de 6 surnumerairs die aan het volledig tweede examen deelnamen, hebben 4 aan de eischen voldaan.

Algemeene opmerkingen.

A[1]. Postwet. Bepalingen uit algemeene wetten in verband met het postwezen. Rijkspostspaarbank.

De candidaten die aan het eerste examen deelnamen bleken, over het algemeen, meer studie van dit onderdeel te hebben gemaakt dan zij die zich aan het tweede onderzoek onderwierpen. Aan enkelen van eerstbedoelde catagorie konden hooge cijfers worden toegekend, terwijl de kennis van de examinandi van het tweede examen slechts middelmatig werd bevonden. In de practische toepassing van het geleerde schoten dezen veelal te kort.

A[2]. Comptabiliteit. Samenstelling van een maandstaat.

Hoewel de samenstelling van een maandstaat wegens de posterijen voor de candidaten van beide examens weinig moei-

lijkheden opleverde, enkelen in dien staat geene fouten en de overigen slechts een gering aantal fouten maakten en allen blijk gaven veel werk te hebben gemaakt van de theoretische studie der geldelijke verantwoording, liet nochtans bij velen het practisch inzicht in de postale boekhouding te wenschen over.

A[3]. Postwet. Pakketpost. Personeel.

A[4]. Vervoer correspondentie. Kantoren. Ongevallenwet 1901. Geschiedenis van het Nederlandsche postwezen.

De uitslag van het eerste examen kan over het geheel zeer bevredigend worden genoemd. De candidaten bleken vrij goed bekend met de wetten, Koninklijke besluiten en daarop betrekking hebbende voorschriften. De toepassing daarvan liet echter nog al eens te wenschen over. Wederom kwam aan het licht, dat aan de candidaten voldoende vaardigheid ontbreekt in het gebruik van de lijst der vrijdommen en dat de strekking van artikel 4 van de Postwet door velen niet wordt begrepen. Voorts bleek de kennis van de vrijdommen van port, verleend buiten die bedoeld bij artikel 24 van de Postwet, bij velen gering.

Vermoedelijk wegens gebrek aan practijk, misten vele candidaten een helder inzicht in hetgeen bij de behandeling van vertrekkende en aankomende postzendingen behoort te geschieden.

Hunne kennis van de geschiedenis van het Nederlandsche postwezen was over het algemeen voldoende.

Het tweede examen heeft minder bevredigende uitkomsten opgeleverd.

De wetten, Koninklijke besluiten en voorschriften bleken slechts oppervlakkig bestudeerd te zijn; dientengevolge liet de juiste toepassing daarvan veelal te wenschen over.

Omtrent het gebruik van de lijst der vrijdommen, enz., alsmede omtrent de toepassing van de voorschriften betreffende vertrekkende en aankomende postzendingen, werden gelijke ongunstige ervaringen opgedaan als bij het eerste examen.

Met de geschiedenis van het Nederlandsche postwezen bleken deze candidaten niet voldoende vertrouwd.

B[1], B[2]. Postdienst in het verkeer met de koloniën en het buitenland.

Het eerste examen gaf reden tot tevredenheid.

Hoewel van sommige candidaten de practische kennis even voldoende kan heeten, mag deze van een groot deel bevredigend en van enkelen zeer goed worden genoemd.

Het taxeeren van brieven en drukwerken en het raadplegen

van lijsten en tabellen geschiedde over het algemeen niet met de gewenschte vlugheid en juistheid.

De uitkomsten van het tweede examen waren minder gunstig. De candidaten die daaraan deelnamen schoten vooral te kort in de practische toepassing van de voorschriften. Overigens werden dezelfde gebreken waargenomen als bij het eerste examen aan den dag kwamen.

C[1], C[2], C[3]. Aardrijkskunde en postverbindingen. Gebruik van tabellen en lijsten.

De candidaten van het eerste examen gaven over het algemeen blijk grondige studie te hebben gemaakt van de binnenlandsche postverbindingen en een behoorlijk inzicht te hebben in het onderling verband van de postdiensten. Ook met de postverbindingen naar en in de Nederlandsche koloniën waren zij goed op de hoogte. Hunne kennis van het Europeesche spoorwegnet en van de verbindingen met overzeesche landen voldeed aan de gestelde eischen.

Hoewel, vermoedelijk wegens gemis van praktijk, voor het onderdeel C[3] geen hooge cijfers konden worden toegekend, was nochtans de kennis van slechts 1 candidaat in dit onderdeel bepaald onvoldoende.

De totaal indruk van het tweede examen was minder gunstig. De candidaten van dit examen, allen surnumerair, schijnen zich niet met zooveel ernst op de studie te hebben toegelegd als die van het eerste examen. Het trok de aandacht, dat de wijze waarop de meeste dezer surnumerairs hunne gedachten uitdrukken, veel aan duidelijkheid en juistheid te wenschen overlaat.

De Voorzitter,

F. H. DE MEESTER.

Bijvoegsel tot de *Nederlandsche Staatscourant* van Vrijdag 11 Maart 1910, n°. 59.

N°. 18.

VERSLAG VAN DE COMMISSIE, *in 1909 belast geweest met het afnemen van de akte-examens in de Fransche taal (middelbaar onderwijs), naar aanleiding van het Koninklijk besluit van 9 Augustus 1879* (Staatsblad *n°. 149).*

Aan
Zijne Excellentie den Minister van
Binnenlandsche Zaken.

De Commissie, in 1909 belast geweest met het afnemen der akte-examens in de Fransche taal (middelbaar onderwijs), benoemd bij beschikking van 2 Juni 1909, n°. 3081[1] en 16 October 1909 n°. 6727[1], afdeeling Hooger en Middelbaar Onderwijs, heeft de eer, aan Uwe Excellentie verslag omtrent hare werkzaamheden uit te brengen.

Zij was samengesteld als volgt:

Leden: prof. dr. J. J. Salverda de Grave, voorzitter; A. Sunier, ondervoorzitter; A. Bourquin, E. Th. Borlé, H. F. I. Houben, G. C. C. Bethe, dr. K. Sneyders de Vogel, S. A. Leopold, L. Mauritz, J. A. H. Mettrop, P. Valkhoff, mejuffrouw J. P. W. Rijke en mejuffrouw dr. M. E. Loke.

Plaatsvervangende leden: E. Boulan, F. E. G. C. Doucet, M. Hovingh en mejuffrouw M. L. Boccard.

Al de leden en plaatsvervangende leden hebben aan de werkzaamheden deelgenomen.

De Commissie heeft hare zittingen gehouden te 's Gravenhage, en wel voor het grammaticaal gedeelte, van de B-can-

didaten die gewenscht hadden dit in den zomer af te leggen, in de maand Juli in de lokalen van de societeit ,,de Vereeniging'' ; voor het letterkundig gedeelte der B-akte en het mondeling gedeelte der A-candidaten, in de maanden November en December, werd gebruik gemaakt van drie lokalen der ,,Leesinrichting'', Oude Molstraat, terwijl het schriftelijk examen aan alle candidaten werd afgenomen in de groote zaal en de foyer van het ,,Gebouw voor Kunsten en Wetenschappen''.

In de voorloopige vergadering van 17 October werd mejuffrouw Rijke benoemd tot secretaresse voor de A-examens. Reeds in de Juni-vergadering (der Commissie lager onderwijs) was mejuffrouw Loke belast met het secretariaat van de B-examens en waren de heeren Bourquin, Sunier, Bethe, Sneyders de Vogel en mejuffrouw Loke aangewezen om, met den voorzitter, de B-examens te leiden; in de vergadering van 17 October werd hun, als nieuw lid der B-commissie, de heer Houben toegevoegd. Door deze laatste benoeming werd de plaats aangevuld van den zeer betreurden en trouwen medewerker van vorige commissies, nl. den heer N. L. Verlint, wiens steun deze commissie niet dan noode heeft ontbeerd. In dezelfde vergadering van 17 October werden de heeren Borlé, Leopold, Mauritz, Mettrop en Valkhoff, benevens, als plaatsvervangende leden, de heeren Boulan, Doucet en Hovingh en mejuffrouw Boccard meer bijzonder met het afnemen der A-examens belast. Als examinatoren voor de A-akte zijn echter ook opgetreden mejuffrouw Rijke en mejuffrouw Loke.

De tweede voorloopige vergadering werd gehouden op 25 October, eveneens te Den Haag. Toen werd de tekst der proefstukken voor het schriftelijk examen, die in de eerste vergadering besproken was, definitief vastgesteld: voor elk der beide afdeelingen, A en B, een Nederlandsche tekst ter vertaling in het Fransch, ontworpen door den voorzitter, en een lijst van onderwerpen voor een opstel (voor de B-candidaten over een letterkundig onderwerp) in de Fransche taal. Deze teksten vindt Uwe Excellentie achter dit verslag in een afzonderlijke bijlage vermeld. In die bijlage zijn ook opgenomen de gedichten, welke in Fransch proza geparaphraseerd zijn geworden door de vreemdelingen die hadden verzocht van de vertaling te worden vrijgesteld.

Het schriftelijk examen is afgenomen aan alle candidaten op Woensdag 3 November en bovendien (voor de vertaling of de paraphrase) aan de B-candidaten op Donderdag 4 November.

De correctie van het schriftelijk werk heeft plaats gehad voor dat der A-candidaten op 4, 5, 6, 11 en 12 November, voor dat der B-candidaten op 8, 9 en 10 November.

De mondelinge examens zijn gehouden voor de A-candidaten van 15 November tot en met 31 December; voor de B-candidaten van 6 tot 17 Juli en tusschen 8 en 31 December.

Onderstaande tabel geeft een overzicht van het aantal candidaten die zich hebben aangemeld en van den uitslag der examens.

TABEL I. Akte A.

CANDIDATEN.	Ingeschreven.	Vóór het schriftelijk examen teruggetrokken.	Aan het schriftelijk examen deelgenomen.	Na het schriftelijk examen teruggetrokken.	Aan het mondeling examen deelgenomen.	Toegelaten.	Afgewezen.	Afgewezen en teruggetrokken samen.
Mannelijke	77	4	73	12	61	33	28	44
Vrouwelijke.....	97	2	95	6	89	55	34	42
Totaal ...	174	6	168	18	150	88	62	86

Toegelaten ruim 52 %.

Akte B.

CANDIDATEN.	Ingeschreven.	Aan het grammaticaal examen deelgenomen.	Na het grammaticaal examen teruggetrokken.	Aan het schriftelijk letterkundig examen deelgenomen.	Onder het mondeling letterkundig examen teruggetrokken.	Aan het mondeling letterkundig examen deelgenomen.	Afgewezen.	Afgewezen en teruggetrokken samen.	Toegelaten.
Mannelijke	17	17	5	12	1	12	3	9	8
Vrouwelijke.....	6	6	2	4		4		2	4
Totaal ...	23	23	7	16	1	16	3	11	12

Toegelaten ruim 52 %.

Na het schriftelijk examen is aan de candidaten wier kans op slagen tengevolge der hun toegekende cijfers, ,,gering geworden'' of ,,vervallen'' was, hiervan door de secretarissen mededeeling gedaan. Van de 14 A-candidaten die zulk een mededeeling ontvingen, hebben 13 zich teruggetrokken, terwijl 1 zich, niettegenstaande die verminderde kans, aan het

TABEL II.

AKTE

PRAEDICAAT.	Mondelinge verklaring.	Spraakkunst mondeling.			Methodologie.
		Vormleer.	Syntaxis.	Kennis van het taaleigen.	
					Mannelijke
(5) zeer goed.	2			1	2
(4) goed.	10	13	7	12	5
(3) voldoende.	40	27	32	31	16
(2) onvoldoende.	9	20	21	15	3
(1) slecht.		1	1	2	—
Aantal candidaten.	61	61	61	61	26
					Vrouwelijk
(5) zeer goed.	1	1	1	2	
(4) goed.	22	26	16	19	11
(3) voldoende.	50	40	37	47	35
(2) onvoldoende.	16	21	33	21	10
(1) slecht.		1	2		
Aantal candidaten.	89	89	89	89	56

mondeling examen heeft willen onderwerpen. Deze laatste is niet geslaagd.

Bijzonderheden omtrent den uitslag van het examen en het schriftelijk onderzoek beide, vindt Uwe Excellentie in de volgende tabellen.

A.

Schriftelijke vertaling.	Opstel.	Uitspraak en dictie. Theorie.	Uitspraak en dictie. Practijk.	Vaardigheid.	Paraphrase voor vreemdelingen die de Nederlandsche taal niet voldoende machtig waren.
candidaten.					
—	3	1	3	5	—
7	11	14	8	7	1
40	40	32	40	38	2
19	18	13	10	11	1
3	1	1	—	—	—
69	73	61	61	61	4
candidaten.					
1	2	2	5	5	—
6	16	19	26	28	—
56	68	44	48	46	1
29	8	23	10	10	1
1	1	1	—	—	—
93	95	89	89	89	2

AKTE

ONDERWERP.	Aantal candidaten.	Mannen. Praedicaat (5) zeer goed.	(4) goed.	(3) vol-doende.
Spraakkunst mondeling . . .	17			
Moderne spraakkunst		—	—	8
Historische grondslag		—	2	11
Stijlleer			2	10
Schriftelijke vertaling	9	—	2	4
Letterkunde mondeling	11			
Algemeene letterk. geschiedenis .		—	1	4
Bijzondere " " .		—	3	5
Lectuur:				
Beoordeeling van het gelezene. .		—	2	7
Letterkundige verklaring. . . .			2	7
Letterkundig opstel	12			
Inhoud		—	4	8
Taal en stijl		2	5	5
Uitspraak en dictie:				
Theorie	17	—	3	10
Practijk	11	3	—	8
Vaardigheid	11	3	—	6
Paraphrase voor vreemdelingen die de Nederlandsche taal niet voldoende machtig waren . . .	3	1	1	—

		Vrouwen.					
		Aantal candidaten.	Praedicaat				
(2) onvoldoende.	(1) slecht.		(5) zeer goed.	(4) goed.	(3) voldoende.	(2) onvoldoende.	(1) slecht.
		5					
9	—			—	4	1	
3	1		—	—	4	1	—
5	—		—	—	4	1	—
3		4		—	3	1	—
		4					
6	—			—	4	—	
3	—		—	1	3	—	—
2	—			1	2	1	—
2	—		—	—	4	—	—
		4					
—	—		—	1	3		—
—	—			2	2		—
4	—	5	—	—	4	1	—
—	—	4	—	2	2	—	—
2		4	—	3	1	—	—
1		—	—	—	—	—	—

De Commissie voegt aan haar vroeger, vooral in het rapport van 1907 en in dat van 1908 gemaakte opmerkingen de volgende toe:

Te vaak komt het voor, dat de candidaten der A-akte zich niet strikt houden aan het onderwerp dat door hen uit de lijst der voorgestelde onderwerpen voor het *opstel* is gekozen. Daar het voor de Commissie onmogelijk is, uit te maken of dit al of niet met opzet geschiedt — om een vroeger voor den leeraar gemaakt en door dezen gecorrigeerd opstel te gebruiken —, kan zij in dat geval aan het werk niet anders dan een laag cijfer toekennen. Laten de candidaten zich dus zoo dicht mogelijk bij hun onderwerp houden.

Voor het examen in het *taaleigen* kan de candidaat 50 door hem bestudeerde bladzijden uit Sensine opgeven. Van hen wordt geëischt, dat zij die bladzijden nauwkeurig hebben bestudeerd; niet zoozeer met het oog op de technische termen die er in mochten voorkomen; veeleer zal hun gevraagd worden passages en zinnen daaruit te verklaren, zóó als zij dat zouden moeten doen, wanneer zij voor een klasse waren geplaatst, door equivalente termen, omschrijvingen ,enz.

De *lectuur* van fabel en bladzijde uit Sensine laat nog steeds veel te wenschen over.

De B-candidaten zullen goed doen, hun aandacht te wijden aan de beoefening der *algemeene letterkundige geschiedenis*, die niet mag worden verwaarloosd ter wille van de zeer gezette studie van bepaalde onderwerpen uit de litteratuur.

Over den uitslag der examens, zoowel voor de A- als voor de B-akte is de Commissie zeer voldaan; de voorbereiding blijkt steeds ernstiger te worden.

Erkentelijk voor het in haar gestelde vertrouwen, legt de Commissie haar mandaat neder.

Groningen
————, Februari 1910.
Leiden

J. J. SALVERDA DE GRAVE,
Voorzitter.

J. P. W. RIJKE,
Secretaresse.

M. E. LOKE,
Secretaresse.

S

BIJLAGEN *van het Verslag der Commissie, in 1909 belast geweest met het afnemen der akte-examens in de Fransche taal (M. O.)*

AKTE A.

Ter vertaling in het Fransch.

(3 uur.)

1. Toen hij dien morgen wakker werd, reeds plotseling de gedachte in hem op dat het zijn jaardag was. Nu was hij helder wakker. Eigenlijk stemde dat vooruitzicht hem wel prettig; hij was nog niet oud genoeg om niet graag cadeautjes te krijgen en hij dacht met pleizier aan de vreugde die elke jaardag in huis meebracht. Maar zijn gedachten gingen verder, zij zingen tot alles wat het nieuwe jaar hem zou brengen, tot de toekomst.

2. Hij zou dit jaar zijn eindexamen H. B. S. doen, en dat was nu wel niet verontrustend — hij had altijd goed gewerkt — maar toch was het hem of zijn keel een oogenblik werd dichtgeknepen, toen hij dacht aan alles wat hij zou moeten weten. En als hij nu eenmaal zijn diploma had, wat dan? Ja, het is waar, hij had reeds gekozen door op de H. B. S., niet op het gymnasium te gaan; maar toch ook weer niet, want als hij een paar jaar Grieksch en Latijn blokte, zou de geheele Academie voor hem openstaan. Maar studeeren, neen, dàt was het toch niet wat hem aantrok. De rechten leiden tot allerlei carrières, had men hem vaak gezegd; maar hij kon zich niet goed voorstellen als advocaat en procureur of als lid van de rechterlijke macht; evenmin als ambtenaar aan een Ministerie of als directeur van een Levensverzekeringmaatschappij. Dokter? Hij vond dat wel een mooi vak, maar in zijne familie was nu eenmaal geen enkele medicus en daardoor had hij aan de mogelijkheid om later receptjes te schrij-

ven en de menschen den pols te voelen nooit ernstig gedacht. En leeraar? Maar ook die betrekking heeft zijn bezwaren, en als je het eens niet goed met de jongens kunt vinden, dan kun je je matten wel oprollen.

3. Dus naar Delft? Civiel ingenieur of ingenieur bij den Waterstaat?

4. Zijn gedachten gingen terug naar veel vroeger. Toen hij twaalf jaar oud was, had hij adelborst willen worden, en eigenlijk was in het diepst van zijn ziel de marine altijd het mooiste vak voor hem gebleven. Maar een medisch onderzoek had aangetoond dat hij niet geschikt voor den dienst zou worden verklaard, en zoo had hij zijn illusies moeten opgeven. Doch de oude liefde was er nog, en het zien van een zeeofficier, in zijn eenvoudige uniform, met die goedhartige en toch flinke uitdrukking op het gezicht die de zeeofficieren schijnt te kenmerken, deed nog steeds zijn hart sneller kloppen. In de krant keek hij nog altijd het eerst naar de marineberichten; hij wist op zijn duim, waar, op een gegeven oogenblik, de verschillende schepen van H. M.'s vloot lagen.

5. Hij herinnerde zich gelezen te hebben, hoe de *Piet Hein* vóór eenige jaren een Engelsche haven bij een hevigen storm was uitgevaren, toen geen ander oorlogsschip zich buiten waagde. Ja, dat is leven! Alle kleine gedachten, alle onbeteekenende grieven die ons dagelijksch bestaan ellendig kunnen maken, alles is weg. Eén gedachte overheerscht alle andere. Hij dacht aan die matrozen en die officieren, allen gelijk voor den storm, zooals zij allen gelijk in kleeding waren, gehuld in de oliejassen (caban) die het verschil van uniform bedekten, allen vervuld van die ééne gedachte: „de Hollandsche zeelui zullen toonen, dat zij nog altijd durf hebben!"

6. En hij? Nooit zou hij een „schuit" onder zijn voeten hebben! Hij verborg het hoofd in zijn kussen.

Akte A.

Een opstel te maken over een der volgende onderwerpen:

La rentrée des classes.
Pourquoi lisez-vous votre journal?
Une conférence.
Il n'est jamais trop tard pour bien faire.

Akte A.

Paraphrase.

Premier sourire du printemps.

Tandis qu'à leurs œuvres perverses
Les hommes courent haletants,
Mars qui rit, malgré les averses,
Prépare en secret le printemps.

Pour les petites pâquerettes,
Sournoisement, lorsque tout dort,
Il repasse des collerettes
Et cisèle des boutons d'or.

Dans le verger et dans la vigne
Il s'en va, furtif perruquier,
Avec une houppe de cygne,
Poudrer à frimas l'amandier.

La nature au lit se repose,
Lui, descend au jardin désert
Et lace les boutons de rose
Dans leur corset de velours vert.

Tout en composant des solfèges,
Qu'aux merles il siffle à mi-voix,
Il sème aux prés les perce-neiges
Et les violettes aux bois.

Sur le cresson de la fontaine
Où le cerf boit, l'oreille au guet,
De sa main cachée il égrène
Les grelots d'argent du muguet.

Sous l'herbe, pour que tu la cueilles,
Il met la fraise au teint vermeil,
Et te tresse un chapeau de feuilles
Pour te garantir du soleil.

Puis, lorsque sa besogne est faite
Et que son règne va finir,
Au seuil d'avril tournant la tête,
Il dit: „Printemps, tu peux venir!"

(Gautier, *Emaux et Camées.*)

Examens Fransch M. O.

Akte B.

Ter vertaling in het Fransch.

Bij Dante is niet alleen de uiterlijke verschijning van Hel, Vagevuur en Hemel op geheel menschelijke wijze voorgesteld; op zijn toch verlaten onze voeten de aarde geen oogenblik. Van een ontrukt worden aan het werkelijke leven is geen sprake. Zelfs waar Dante in de hoogste sferen vertoeft, heeft hij niets van zijn belangstelling in aardsche zaken verloren en gevoelt hij als een wereldling. De schimmen die hij ontmoet vragen hem steeds naar wat op aarde voorvalt. Farinata degl' Uberti, opgesloten in een brandend graf, kan het ,,bed'' waarin hij ligt, niets schelen, als maar zijn partij in Florence de bovenhand heeft gekregen. Bij Dante dient de allegorie niet om bovenzinnelijke gedachten zoo goed hij kan uit te drukken; hij bezigt haar om aardsche gebeurtenissen op een indrukwekkende wijze voor te stellen.

In de *Divina Commedia* is Dante niet alleen de man van het werkelijke leven, hij is de zuivere verstandsmensch. Alles wat hij in de drie rijken die hij doortrekt ziet en opmerkt, is voor hem stof tot redeneeren. Hetgeen, in de verrukking der hoogste sferen, hem belang inboezemt, zijn vraagstukken van wetenschappelijken aard. Hij spreekt met Beatrice over de verklaring van de vlekken in de maan; een geheele zang — een der schoonste — van het ,,Paradiso'' is gewijd aan een overzicht der Romeinsche geschiedenis; aan een der geesten — der ,,lichten'', zou ik moeten zeggen, want zóó doen zich de geesten in den hemel voor — vraagt hij een verklaring van het feit, dat goede ouders soms slechte kinderen hebben. Alle kwesties van wetenschap interesseeren hem, en Beatrice licht hem in, zoo goed zij kan. En wij zien hem vóór ons, de groote denker, zooals hij Italië is doorgetrokken, alles opmerkende, aanteekeningen makende over plaatsen, gewoonten, taal; een man wiens onbegrijpelijk genie hem bracht tot vragen van taalpsychologie en taalphysiologie die thans nog de philologen bezig houden — ik doel hier op dat eenige meesterwerk over de Italiaansche taal, waarmede hij zijn tijd eeuwen vóór was; een geleerde zoo universeel als zelfs de Renaissance er geen heeft voortgebracht. Hoe onmisbaar Dante's werk is voor de kennis der Middeleeuwsche wetenschap, wie die het niet weet?

12

Maar de vraag is of wij vrede kunnen vinden met een Paradijs dat een soort Hoogeschool is, en of wij van de heerlijkheid hiernamaals niet meer voldoening verwachten voor onze zielsbehoeften, dan voor de aspiraties van ons verstand. En of een der verwachtingen die ons verzoenen met het denkbeeld van den dood, niet juist deze is, dat wij dan verlost zullen zijn van al het kleine, lage, plaatselijke, dat gedurende het leven op aarde een al te groot deel van onzen geest in beslag neemt.

Akte B.

Een opstel te maken over een der volgende onderwerpen.

1. Faites l'analyse littéraire d'une œuvre importante du moyen âge prise dans la poésie narrative ou le théâtre.

2. A quoi Rabelais s'attaque-t-il dans son œuvre?

3. Comparez la critique littéraire de Boileau avec celle de La Bruyère ou avec celle de Fénelon.

4. La mére dans le théâtre de Racine et dans *Mérope* de Voltaire.

5. Ce que l'auteur du *Barbier* et de *Figaro* a voulu mettre dans ses pièces et ce que ses contemporains y ont vu.

6. Comparez la conception d'un roman de Balzac avec celle d'un roman naturaliste.

7. Les grands thèmes lyriques dans les quatre grands romantiques.

Akte B.

Paraphrase.

L'idéal du poète.

Vers le ciel, où son œil voit un trône splendide,
Le poète serein lève ses bras pieux,
Et les vastes éclairs de son esprit lucide
Lui dérobent l'aspect des peuples furieux:

,,Soyez béni, mon Dieu, qui donnez la souffrance
Comme un divin remède à nos impuretés
Et comme la meilleure et la plus pure essence
Qui prépare les forts aux saintes voluptés!

,,Je sais que vous gardez une place au poète
Dans les rangs bienheureux des saintes Légions,
Et que vous l'invitez à l'éternelle fête
Des Trônes, des Vertus, des Dominations.

,,Je sais que la douleur est la noblesse unique
Où ne mordront jamais la terre et les enfers,
Et qu'il faut, pour tresser ma couronne mystique,
Imposer tous les temps et tous les univers.

,,Mais les bijoux perdus de l'antique Palmyre,
Les métaux inconnus, les perles de la mer,
Par votre main montés, ne pourraient pas suffire
A ce beau diadème éblouissant et clair;

,,Car il ne sera fait que de pure lumière,
Puisée au foyer saint des rayons primitifs,
Et dont les yeux mortels, dans leur splendeur entière,
Ne sont que des miroirs obscurcis et plaintifs!''

BAUDELAIRE.

Bijvoegsel tot de *Nederlandsche Staatscourant* van
Vrijdag 11 Maart 1910, n°. 59.

N°. 19.

VERSLAG *betreffende de werkzaamheden verricht in het Laboratorium van het Departement van Financiën te Amsterdam, gedurende het jaar 1909.*

Over de werkzaamheden, verricht in bovengenoemd laboratorium, gedurende het jaar 1909, heb ik de eer het volgende te berichten.

In genoemd tijdperk werden 19 159 monsters ten onderzoek aangeboden, te weten:

Volgletter.	BENAMING.	Aantal.
a	Gehaltebepalingen van suiker	4 769
b	„ „ stropen bij invoer .	216
c	„ „ „ uit raffinaderijen, beetwortelsuikerfabrieken en kandijfabrieken	309
d	Gehaltebepalingen van gecondenseerde melk	4 859
e	„ „ jam en marmelade .	149
f	„ „ chocolade en suikerwerken	685
g	„ „ biscuits	52
h	„ „ drop	14

Volg-letter.	BENAMING.	Aantal.
i	Gehaltebepalingen van sukade en gember .	17
k	„ „ watervrij azijnzuur in azijn	2 699
l	„ „ zout in zeewater .	813
m	„ „ zout	300
n	Waterbepaling in zout	10
o	Bepaling extractgehalte in bier	153
p	Onderzoek van reukwaters	269
q	„ „ vernissen	112
r	„ „ houtgeest	396
s	„ „ essences.	2 364
t	Diverse onderzoekingen ten behoeve van het Departement van Financiën	413
u	Diverse onderzoekingen op aanvrage van heeren directeurs en inspecteurs der directe belastingen, invoerrechten en accijnzen .	560
	In totaal . . .	19 159

De behandeling der bovengenoemde artikelen geeft aanleiding tot de volgende opmerkingen:

Litt. *a*. Het aantal herkeuringen, gebracht voor de commissie van scheikundigen, bedroeg 13. In 5 gevallen werd het gehalte gewijzigd.

Litt. *t*. De resultaten van het onderzoek van monsters, ontvangen van het Departement van Financiën, zijn opgenomen in verschillende resolutiën van Zijne Excellentie den Minister van Financiën, voorkomende onder n°s. 44, 62, 84, 99, 146 en

187 in de verzameling der wetten, besluiten en aanschrijvingen, betreffende de directe belastingen, invoerrechten en accijnzen van 1909.

Voorts hebben in het afgeloopen jaar regelmatig onderzoekingen plaats gehad naar het voorkomen van gemethyleerd gedistilleerd in dranken en van stoffen in verschillende fabrieken in beslag genomen.

Zes personen maakten gebruik van de vergunning om zich met de aan het laboratorium gevolgde speciale methoden van onderzoek vertrouwd te maken.

Amsterdam, Februari 1910.

De Directeur,
W. Alberda van Ekenstein.

Bijvoegsel tot de *Nederlandsche Staatscourant* van
Vrijdag 18 Maart 1910, n°. 65.

N°. 20.

VERSLAG *betreffende de Nederlandsche afdeeling ter Xde internationale kunsttentoonstelling te München in 1909 aan Z. E. den Minister van Binnenlandsche Zaken.*

EXCELLENTIE!

Het comité voor buitenlandsche kunsttentoonstellingen — voor het jaar 1909 samengesteld uit de heeren Wilm Steelink, voorzitter, A. M. Gorter, 2de-voorzitter, H. J. Haverman en A. F. Reicher, secretaris-penningmeester — werd bij Koninklijk besluit van 8 Januari 1909 n°. 1 als Regeeringscomité belast met de behartiging van de belangen der Nederlandsche kunstenaars op de Xde internationale kunsttentoonstelling te München in 1909.

Bij gunstige beschikking van Uwe Excellentie werd, ter bestrijding van de onkosten, een subsidie ten bedrage van f 3000 verleend.

Het comité stelde zich aanstonds in verbinding met het centraal comité te München tot het verkrijgen van inlichtingen betreffende de ruimten, die ter beschikking van de Nederlandsche afdeeling zouden worden gesteld.

Uit de ontvangen mededeelingen bleek, dat de zalen, vroeger bij de Nederlandsche afdeeling in gebruik, thans aan Oostenrijk waren toegewezen, terwijl, omgekeerd, de werken der Nederlandsche afdeeling in de lokalen, op vorige tentoonstellingen door Oostenrijk ingenomen, zouden worden geplaatst.

Als beweegreden voor deze ruiling werd door het centraal comité aangegeven, dat door verschillende landen eene andere verdeeling van de plaatsruimten was voorgesteld met het doel een gewenschte afwisseling te weeg te brengen.

Werd Nederland, wat betreft de ligging der zalen, hierdoor in eenigszins minder goede conditie geplaatst, hiertegenover

stond, dat het complex, bestaande uit 2 groote en 3 kleine zalen, alleszins gunstig mocht worden genoemd.

De totale lengte cimaise dezer zalen bedroeg 130 meter.

Het comité richtte zich in Januari 1909 bij circulaire tot de Nederlandsche kunstenaars. Het reglement, behelzende de voorwaarden tot het deelnemen aan de tentoonstelling, was hierbij gevoegd.

Aan deze oproeping werd door 156 kunstenaars gevolg gegeven, terwijl 184 werken werden ingezonden.

De commissie van toelating bestond uit de leden van het comité, waaraan door de inzenders, bij meerderheid van stemmen, waren toegevoegd de heeren prof. Bart van Hove, prof. N. van der Waay en J. H. Wijsmuller.

De beoordeeling der ingekomen werken had 24 April plaats.

Aangenomen werden 78 schilderijen, 9 teekeningen, 8 grafische werken en 5 beeldhouwwerken.

De leden van het comité begaven zich 22 Mei naar München ten einde voor het inrichten der zalen en het plaatsen der werken te zorgen.

Op verzoek van het comité werd bij gunstige beschikking van Zijne Koninklijke Hoogheid den Prins-Regent uit H.D.z. verzamelingen eene schilderij van J. H. L. de Haas voor de tentoonstelling verkregen.

De tentoonstelling werd 1 Juni door Zijne Koninklijke Hoogheid plechtig geopend.

Bij deze gelegenheid werden de leden van het comité aan Z. K. H. voorgesteld, terwijl bij het officieele bezoek, dat onmiddellijk na de opening plaats had, Z. K. H. bij herhaling van Zijne hooge ingenomenheid met de werken der Nederlandsche afdeeling deed blijken.

De internationale jury voor de bekroningen ving 2 Juni met hare werkzaamheden aan. Zij bestond uit 35 leden.

Voor Nederland werd, op uitnoodiging van het centraal comité te München, door het comité uit zijn midden als jurylid aangewezen de heer A. M. Gorter, die, in verhouding tot het aantal werken in iedere afdeeling, als zoodanig twee stemmen mocht uitbrengen.

Het aantal medailles, Nederland toegekend, mag voorzeker gunstig worden genoemd.

Bekroond werden, voor schilderkunst, met eene medaille eerste klasse Marius Bauer, met eene medaille tweede klasse Johannes Akkeringa, Hendrik Johannes Haverman, Jan Hoynck van Papendrecht, Martin Monnickendam en Derk Wiggers;

voor graphische kunst, met eene medaille tweede klasse Theodoor van Hoytema;

voor beeldhouwkunst, met eene medaille tweede klasse Charles van Wijk.

In de Nederlandsche afdeeling werden kunstwerken verkocht tot een bedrag van 17 010 Mark.

De tentoonstelling werd 31 October gesloten. De werken kwamen 30 November te Amsterdam terug.

Aan het einde van dit verslag gekomen, vermeent het comité Uwe Excellentie de verzekering te mogen geven, dat, dank zij de verkregen medewerking der kunstenaars, Nederland op deze tentoonstelling waardig is te voorschijn getreden.

Zoowel van het centraal comité als van andere bevoegde zijde mocht het comité dan ook vernemen, dat de Nederlandsche afdeeling over 't geheel genomen een zeer goeden indruk maakte.

Ten slotte wenscht het comité Uwer Excellentie's aandacht er op te vestigen, dat het van de zijde van het centraal comité bij zijne werkzaamheden den meest mogelijken steun heeft mogen ondervinden.

De 2de-voorzitter, prof. Hans von Petersen, belastte zich bovendien zeer bereidwillig met de behartiging van de belangen der Nederlandsche inzenders tijdens den duur der tentoonstelling.

Hierbij stelt het comité zijn mandaat ter beschikking van Uwe Excellentie.

Het Comité voor Buitenlandsche Kunsttentoonstellingen,

WILM STEELINK, *Voorzitter.* A. F. REICHER, *Secretaris-Penningmeester.*

Bijvoegsel tot de *Nederlandsche Staatscourant* van
Vrijdag 25 en Zaterdag 26 Maart 1910, n°. 71.

N°. 21.

RAPPORT *van de commissie van onderzoek naar het onderwijs van schipperskinderen in Nederland.*

(Aan den Minister van Binnenlandsche Zaken toegezonden bij brief van 1 Maart 1910).

Naar aanleiding van het schrijven van den Minister van Binnenlandsche Zaken van 5 Mei 1906, n°. 5810[1], afd. Onderwijs, en van 31 Juli 1906, n°. 9200[1], afd. Onderwijs, waarin de zeven bestaande vereenigingen tot bevordering van onderwijs aan de schipperskinderen in Nederland werden uitgenoodigd eene commissie te vormen tot instelling van een onderzoek naar het onderwijs van de schipperskinderen in Nederland, is deze commissie samengesteld als volgt:

1. Schoolfonds voor schipperskinderen in Friesland, vertegenwoordigd door H. G. Dornseiffen te Heerenveen, plaatsvervanger M. L. Deenik te Leeuwarden.
2. Vereeniging tot bevordering van het onderwijs voor schipperskinderen in Overijssel en Drenthe, vertegenwoordigd door dr. I. van den Bergh te Zwolle, later vervangen door mr. S. K. Thoden van Velzen te Zwolle.
3. Schoolfonds voor schipperskinderen in Zuidholland, vertegenwoordigd door E. Mast te den Bommel, plaatsvervanger J. van Ispelen te Oude Tonge.
4. Vereeniging tot bevordering van het schoolgaan van schipperskinderen in de gemeente Hoogeveen, vertegenwoordigd door H. Beukema te Hoogeveen, plaatsvervanger W. Kijne, aldaar.
5. Schoolfonds voor schipperskinderen in de provincie Groningen, vertegenwoordigd door K. Olthoff te Wildervank, plaatsvervanger R. Zeven te Wildervank.

6. Prins Hendrik-Vereeniging ter verzorging en onderwijzing van schipperskinderen te Rotterdam, vertegenwoordigd door A. van Veelo, plaatsvervanger Joh. Volker, aldaar.

7. Schoolfonds van schipperskinderen ,,Schuttevaer'' te Amsterdam, vertegenwoordigd door J. Olberding te Amsterdam, plaatsvervanger J. J. van Cappelle te Weesperkarspel.

Deze Commissie, 4 October 1906 bijeengekomen te Utrecht, besloot overeenkomstig het Ministerieele schrijven een onderzoek in te stellen naar den toestand van het onderwijs der schipperskinderen en met dankbaarheid gebruik te maken van de aangeboden voorlichting en hulp van den directeur van het Centraal Bureau voor de Statistiek, die tevens bereid was uit zijn personeel aan de commissie als secretaris af te staan den heer F. Fonck, hoofdcommies bij het Centraal Bureau voor de Statistiek.

Wel waren aan het onderzoek eigenaardige bezwaren verbonden en bleek het in sommige opzichten bijna onmogelijk eenige inlichtingen te verkrijgen, toch is het der commissie een genoegen Uwe Excellentie eenige vruchten van haar onderzoek te kunnen aanbieden.

Vergun ons Uwe aandacht te vestigen op de statistische overzichten n°. 1, 2, 3, 4, 5, 6.

Uit deze tabellen blijkt, dat van de door de gemeentebesturen opgegeven 9420 schipperskinderen volgens tabel 1 slechts 1082 of 11½ % geregeld de school bezochten, dat 42½ % ongeregeld onderwijs kregen en dat niet minder dan ruim 46 % der kinderen geheel van onderwijs verstoken waren. De grootste percentages dezer laatsten werden aangetroffen in Limburg (74%), in Noordbrabant en Gelderland (elk 70%). Het gunstigste was de toestand in Groningen (33%); (daarna volgen Drenthe (40%), Zeeland (42%), Friesland (44%) en Overijssel (45 %).

De cijfers omtrent het aantal schooltijden, in diezelfde tabel vermeld, stellen in staat althans globaal de beteekenis van het ongeregeld schoolbezoek vast te stellen. Het gemiddeld aantal schooltijden, dat de ongeregelde bezoekers per jaar mede maken is 120, terwijl toch in den regel niet minder dan 450 schooltijden in een jaar voorkomen, zoodat elk kind gemiddeld slechts een groot vierde deel der schooltijden medemaakt. Dat aan dit ongeregeld schoolbezoek geen groote beteekenis is te hechten, leert dit cijfer duidelijk. Geen wonder dan ook, dat van de 3990 beoordeelingen omtrent de resulta-

ten van het onderwijs bij dit ongeregeld schoolbezoek niet minder dan de helft luidden: *slecht;* ruim een derde: *redelijk* en slechts een zesde deel: *goed.*

Het geregeld en ongeregeld schoolbezoek had voor 67 % op de openbare, voor 27 % op de bijzondere en voor 6 % op openbare en bijzondere scholen samen plaats.

Van de 1082 leerlingen, die geregeld onderwijs kregen werd dit in 60% der gevallen door de ouders zelven bekostigd. Voor de overige 40 % werd dit betaald door familieleden, particulieren of schoolfondsen.

De gemiddelde leeftijd der schipperskinderen was 9 jaar. Hierbij dient echter rekening gehouden te worden met het betrekkelijk klein aantal 13-jarigen, waarvan de oorzaak vermoedelijk moet worden gezocht in de omstandigheid, dat velen dier kinderen de schippersgezinnen reeds hebben verlaten, om elders in dienstbetrekking te gaan.

De ongunstige cijfers betreffende het schoolbezoek der schipperskinderen uit de gegevens van tabel 1 afgeleid, worden geheel bevestigd door die van tabel 3, wedergevende de uitkomsten van het persoonlijk onderzoek der commissieleden bij de schippers zelven. Van de daarbij aangetroffen 1135 kinderen van 5—13 jaar, met een gemiddelden leeftijd van circa 8 jaar, waren zonder onderwijs bijna 74 %, kregen 14½ % ongeregeld onderwijs, en bezochten slechts 11½ % geregeld de school. Hier zijn de cijfers dus nog schriller dan die uit tabel 1 berekend.

In hoofdzaak was armoede de reden waarom de kinderen niet geregeld naar school konden worden gezonden. Van de 363 malen, dat de redenen van schoolverzuim werden vermeld kwam in 63 % armoede als oorzaak voor, waarbij eigenlijk ook nog moeten worden geteld de 19 gevallen waarin de kinderen reeds arbeid aan boord presteerden. Het genoemde percentage wordt daardoor op bijna 69% gebracht. Vooral in Overijssel en Drenthe worden hieromtrent hooge percentages aangetroffen.

Omtrent den financieelen toestand der schippers geven de tabellen 4—6 eenig licht, waarbij evenwel moet worden opgemerkt, dat vele schippers niet bereid waren omtrent den financieelen toestand eenige inlichtingen te verstrekken. Zie tabel D 1, 2, 3, 6, 7, 8. Van de 410 schippers, die daaromtrent mededeeling deden, hadden iets minder dan de helft eenig vermogen, waarbij is medegerekend de waarde van het schip, hadden 5 % geen vermogen en geen schuld en hadden bijna de helft meer schuld dan de waarde van hun schip bedroeg, bij scheep- en zeilmakers of bij particulieren.

Van de 559 schippers gaven 256 of ruim de helft op, dat zij in de bedrijfsbelasting, meestal tot een bedrag van f 1, waren aangeslagen.

Tot de opbrengst van de vermogensbelasting bleek geen enkele der bezochte schippers iets bij te dragen.

Bij een gemiddelde grootte van ruim 100 ton bezaten de bezochte schepen eene gemiddelde waarde van f 2750.

1½ % der schepen, waarvan de grootte was vermeld, was minder dan 10 ton, 5½% van 10—25 ton, 15% van 25—50 ton, 21 % van 50—75 ton, 21½ % van 75—100 ton, 29½ % van 100—200 ton en 6 % van grooteren inhoud.

De waarde der schepen was: 7 % minder dan f 100, 24½ % van f 100—f 500; 14 % van f 500—f 1000; 16 % van f 1000—f 2500, 21 % van f 2500—f 5000 en 17½ % meer dan f 5000.

Het aantal verzekerde schepen bedroeg 185 of 35 % van alle bezochte schepen.

Aangezien nu, naar het oordeel van alle deskundigen, ongeregeld onderwijs nagenoeg gelijk staat met geen onderwijs, zoo moeten we helaas vaststellen, dat na aftrek van 46 % geen onderwijs en 42½ % ongeregeld onderwijs slechts 11½ % van de schipperskinderen geregeld onderwijs ontvangen.

Is dit reusachtig schoolverzuim toe te schrijven alleen aan gebrek aan belangstelling in het onderwijs bij de ouders of aan hun onwil om de kinderen naar de school te zenden?

Terwijl bovengenoemde statistische overzichten, waarvan de gegevens door de schippers zelven verstrekt zijn, reeds wijzen op de armoede, waardoor zeer vele schippers niet bij machte zijn hunne gezinnen aan wal te laten wonen of de kinderen uit te besteden, zoo mogen ook de volgende tabellen A, B, C, D, meest ontleend aan de inlichtingen van scheepsbouwmeesters, scheepsbevrachters, hypotheekbanken enz. aantoonen, dat de financieele toestand van de schippers in het algemeen niet gunstig is te noemen, zoodat naar het oordeel van onze commissie slechts zeer weinige schippers in staat zijn zelven de uitbesteding der kinderen te bekostigen.

Aan tabel A wordt het volgende ontleend:

a. IJzeren schepen.

Over het algemeen wordt de toestand van een schipper, die een ijzeren schip bezit, gunstig genoemd, al is het jaar 1908 voor de schipperij een zeer ongunstig jaar geweest. Toch hebben de meeste schippers zware schulden. Bij 60 % is het schip zwaar verhypothekeerd, bij 30 % zit de schipper zwaar in losse schulden, zoodat gemiddeld van slechts 10 % kan worden

gezegd, dat zij schuldvrij zijn. Dit neemt niet weg, dat van de eerste 60 % en van de laatste 10 % nog velen schuld hebben bij zeilmaker en touwslager. De rente van hypothecaire schulden is vaak zeer hoog evenals de aflossingen, zoodat om aan die beide factoren te voldoen, hard moet worden gewerkt om daarenboven nog een gezin matigjes te kunnen onderhouden. Schippers met kleine gezinnen, en die geen schoolgaande kinderen hebben kunnen er wel komen. In de beste conditie schijnen te zijn de Rijnschippers en zij, die varen op de Zeeuwsche stroomen. Hoe grooter de schepen zijn, hoe grooter in den regel de welvaart is; naar die mate wordt de woongelegenheid beter en schijnt ook de ontwikkeling grooter te zijn. Toch schijnen volgens anderen de kleine vaartuigen soms een betere conditie te scheppen, omdat alleen met eigen kracht kan worden gewerkt, de schuldenlast niet zoo groot is en die schepen meest een vaste vaart hebben.

b. Houten schepen.

Omtrent den financieelen toestand van schippers, die houten schepen bevaren, is het oordeel eenstemmig: *slecht.* Zij worden in den regel bevaren door oude schippers, die het niet zoover hebben kunnen brengen, dat zij zich een ijzeren schip konden aanschaffen. De schuldenlast is in den regel niet zoo groot als bij ijzeren schepen, omdat de ouderdom verhindert hypotheek te krijgen. Daarom zijn de meeste schepen vrij van schuld, hetgeen echter niet weg neemt, dat de schippers allen zonder onderscheid zeer behoeftig zijn. Zij kunnen haast geen vracht krijgen, omdat men hun schip niet vertrouwt en de ijzeren schepen groote concurrenten zijn.

Toch zitten ook deze schipers nog voortdurend in schuld, die hun niet op de schepen wordt geleend maar op hun persoon. Alle reparatie, en die is op deze schepen groot, wordt gewoonlijk op krediet gedaan. Bijna geen enkel schip is verzekerd, wegens de hooge premie of omdat de schepen te oud zijn en reparatie, wegens te groote kosten, wordt achterwege gelaten.

Schippers van groote zoowel als van kleine schepen hebben het even arm.

Aan tabel B wordt ontleend:

De ingevulde vraaglijsten betreffen alle gemeenten in Overijssel.

De schepen waaromtrent wordt gerapporteerd zijn meest kleine schepen, waarvan het grootste deel van hout is.

Houten schepen worden in de laatste jaren niet bijgebouwd, zoodat het aantal ijzeren schepen toenemende is. Deze nieuw gebouwde schepen zijn van steeds grootere tonnenmaat.

Omtrent de toeneming der schipperij is het oordeel in de meeste gevallen ontkennend.

Aangaande den financieelen toestand is het oordeel over het algemeen ongunstig en geeft tabel B ongeveer denzelfden toestand weer als tabel A. Ook sluiten de voorstellingen van tabel C zich vrijwel hierbij aan, ofschoon deze meer de toeneming der schippers bevestigen en in het algemeen den financieelen toestand der schippers iets gunstiger noemen.

Wat is er gedaan om in dezen droevigen toestand verbetering te brengen?

Uit een onderzoek door tusschenkomst van de districtsschoolopzieners is gebleken (zie Ministerieel schrijven 5 October 1907, n°. 12392, afd. Onderwijs), dat er geene openbare of bijzondere lagere scholen bestaan, die uitsluitend zijn ingericht voor het onderwijs aan schipperskinderen. De scholen, waaraan één of meer klassen zijn verbonden uitsluitend ingericht voor het onderwijs aan schipperskinderen, zijn de volgende:

District 's Gravenhage. De openbare lagere school aan het Rijswijksche plein.

Aan deze school is een klasse verbonden, uitsluitend voor het onderwijs aan schipperskinderen. Het lokaal levert plaats voor 48 leerlingen. De klasse is geopend den 15 Aug. 1906. Getal leerlingen thans 7. In de wintermaanden 40 à 45.

District Rotterdam. Openbare lagere school der 3de klasse n°. 17 en 47.

N°. 17. Hoofd: J. van Breen, met 3 klassen voor schipperskinderen.

N°. 47. Hoofd: S. J. van Efferen eveneens met 3 klassen.

District Amsterdam. Openbare lagere scholen der eerste klasse n°. 63, 75 en 106.

Aan deze scholen zijn klassen verbonden voor schipperskinderen. Aldus te verstaan, dat aan deze scholen de onderwijzers en de lokalen aangewezen zijn om naar gelang van de behoefte in dat onderwijs te voorzien; uit den aard der zaak toch is het aantal in de termen vallende schoolkinderen te Amsterdam aan zeer groote en soms zeer plotselinge schommelingen onderhevig.

District Leeuwarden. Gemeenteschool n°. 9 te Leeuwarden. Derde gemeenteschool te Harlingen. Deze klassen zijn gevestigd in afzonderlijke lokalen op eenigen afstand van de scholen gelegen, waarmee zij overigens verbonden zijn. Op 15 Januari te Leeuwarden 59 mannelijke en 54 vrouwelijke leerlingen; te Harlingen 34 mannelijke en 25 vrouwelijke.

District Zwolle. In Zwolle worden alleen aan school B een of meer klassen des winters verbonden, uitsluitend ingericht voor het onderwijs aan schipperskinderen. Deze klasse of klassen, afhangende van het aantal leerlingen en van de leerkrachten, die tijdelijk beschikbaar zijn, worden geopend zoodra de noodzakelijkheid blijkt, hetgeen in de laatste jaren althans in de maand Januari steeds het geval was.

,,In Januari 1908 werd aangevangen met 50 leerlingen, welk getal in Februari steeg tot 77. Door 10 kinderen is de geheele cursus gevolgd'' (mededeeling van het Schoolfonds Overijssel). Het onderwijs, dat uitsluitend door tijdelijke leerkrachten wordt gegeven, ging vroeger uit van de vereeniging, maar wordt in de laatste jaren vanwege de gemeente Zwolle alleen verstrekt.

District Groningen. Aan de openbare lagere school aan de Westerbinnensingel zijn drie klassen verbonden, uitsluitend voor schipperskinderen, waarvan het aantal leerlingen varieert tusschen 204 en 280.

District Winschoten. In dit district bestaan geen scholen, die uitsluitend zijn ingericht voor het onderwijs aan schipperskinderen en ook geen scholen, waaraan één of meer klassen zijn verbonden, uitsluitend ingericht voor zulk onderwijs. Alleen in Veendam bestaat gelegenheid voor schipperskinderen om op Woensdag en Zaterdag middag gewoon lager onderwijs te ontvangen in twee openbare scholen der gemeente, welk onderwijs geheel gescheiden is van de gewone lagere scholen.

Terwijl hier nog kan worden bijgevoegd, dat volgens inlichtingen uit andere bronnen verkregen, op de bijzondere school te Hoogeveen (met ongeveer 20 leerlingen) van Oct.—April 3 avonden per week van 5—7 onderwijs aan schipperskinderen wordt gegeven in lezen, schrijven, rekenen en Nederlandsche taal.

Verder mogen hier worden vermeld de philantropische vereenigingen in de verschillende provinciën, die gepoogd hebben aan de schipperskinderen eenig geregeld onderwijs te verschaffen.

1. Schoolfonds voor schipperskinderen in Friesland, gevestigd te Terhorne, opgericht 5 Januari 1882. Directeur: H. G. Dornseiffen, te Terhorne (thans Heerenveen).

Jaar.	Jaarlijksche bijdragen met inbegrip van subsidiën.	Aantal kinderen uitbesteed.			
		Totaal.	Daarvan genoten		
			openb. onderw.	bijzonder onderwijs op	
				R.-Kathol. scholen.	andere scholen.
1882	f 440,—	12	12	—	—
1883	624,50	21	21	—	—
1884	958,50	29	28	—	1
1885	1004,—	28	26	—	2
1886	1091,50	32	28	—	4
1887	1253,50	40	36	—	4
1888	1291,—	45	40	—	3
1889	1371,50	54	50	—	4
1890	1479,50	58	55	—	3
1891	1756,—	69	63	—	6
1892	1826,—	71	64	—	8
1893	1891,50	60	52	—	8
1894	1915,—	70	64	1	5
1895	1915,—	72	66	1	5
1896	1910,50	61	53	3	5
1897	1868,—	64	57	3	4
1898	1868,—	74	63	5	6

Jaar.	Jaarlijksche bijdragen met inbegrip van subsidiën.	Aantal kinderen uitbesteed.			
		Totaal.	Daarvan genoten		
			openb. onderw.	bijzonder onderwijs op	
				R.-Kathol. scholen.	andere scholen.
1899	f 4362,— *)	147	120	5	22
1900	4429,55 *)	150	129	2	19
1901	5078,— *)	161	132	4	25
1902	5267,— *)	178	147	4	27
1903	5408,— *)	195	151	8	36
1904	7564,50 *)	215	168	8	39
1905	7755,— *)	231	184	7	40
1906	8345,50 *)	257	196	4	57
1907	8433,50 *)	272	191	10	71
1908	8520,— *)	279	193	9	77

Aan 175 aanvragen kon nog niet worden voldaan.

Directeur: H. G. Dornseiffen, te Terhorne, nu Heerenveen.

Vice-directeur: H. Rutgers, te Terhorne, vertrokken, nu M. L. Deenik, te Leeuwarden.

C. H. F. A. Corbelijn Battaerd, Leeuwarden, vertrokken, nu T. S. van de Ley, Rauwerd.

Commissie van toezicht:

jhr. mr. A. E. van Boelen van Eysinga, te Leeuwarden;

mr. M. M. van Heloma, te Heerenveen;

P. Lycklama à Nyeholt, te Leeuwarden, vertrokken, nu jhr. A. J. van Sminia, te Leeuwarden;

benevens 84 correspondenten.

*) Rijkssubsidie.

2. Vereeniging tot bevordering van schoolonderwijs van schipperskinderen in Overijssel en Drenthe, gevestigd te Zwolle, opgericht 22 Februari 1884. Directeur: dr. I. van den Bergh, te Zwolle, sedert 1908 mr. S. K. Thoden van Velzen, te Zwolle.

Jaar.	Jaarlijksche bijdragen met inbegrip van subsidiën.	Aantal kinderen uitbesteed.			
		Totaal.	Daarvan genoten		
			openb. onderw.	bijzonder onderwijs op	
				R.-Kathol. scholen.	andere scholen.
1884	f 1606,—	1	onbekend	onbekend	onbekend
1885	8291,—	5			
1886	680,—	7			
1887	910,—	17			
1888	916,—	19			
1889	983,—	20			
1890	999,—	19			
1891	1433,—	24			
1892	1172,—	21			
1893	1209,—	27			
1894	1624,—	24			
1895	1337,—	30			
1896	1228,—	25			
1897	1123,—	26			
1898	1249,—	32			
1899	1455,— *)	43			
1900	1450,— *)	46			
1901	1748,— *)	53			
1902	1757,— *)	48			

*) Rijkssubsidie.

Jaar.	Jaarlijksche bijdragen met inbegrip van subsidiën.	Aantal kinderen uitbesteed.			
		Totaal.	Daarvan genoten		
			openb. onderw.	bijzonder onderwijs op	
				R.-Kathol. scholen.	andere scholen.
1903	f 1699,— *)	35	onbekend	onbekend	onbekend
1904	2050,— *)	37			
1905	1885,— *)	41			
1906	2249,— *)	47			
1907	2494,— *)	62			
1908	2594,— *)	58			

Aan 23 aanvragen kon nog niet worden voldaan.

Administrateur: 1884, E. v. Beusekom, te Zwartsluis;
1885, mr. C. baron de Vos van Steenwijk, Zwolle;
1903, mr. W. C. Lohman.

Directeur: 1884, T. Kielstra, te Zwartsluis;
1885, dr. I. v. d. Bergh, te Zwolle;
1908, mr. S. K. Thoden van Velzen, Zwolle.

Commissie van toezicht:

I. 1884, J. Wessels Boer, Hoogeveen;
1888, mr. A. C. C. Folkertsma, Hoogeveen;
1891, J. Wessels Boer, Hoogeveen;
1892, mr. M. O. Gratama, Hoogeveen;
1898, P. van Andel, Hoogeveen;

II. K. Kenter, Blokzijl;
E. van Beusekom, Zwartsluis;

III. 1884, Th. de Meester, te Zwolle;
1886, P. Menschor, te Zwolle;
1897, J. Koning, te Zwartsluis;
1899, J. Dikkers, te Zwartsluis.

*) Rijkssubsidie.

3. Schoolfonds voor schipperskinderen Zuidholland, gevestigd te Oude Tonge, opgericht 22 Februari 1895. Voorzitter: J. A. Habig, te Oude Tonge.

Jaar.	Jaarlijksche bijdragen met inbegrip van subsidiën.	Aantal kinderen uitbesteed.			
		Totaal.	Daarvan genoten		
			openb. onderw.	bijzonder onderwijs op	
				R.-Kathol. scholen.	andere scholen.
1895	f 103,50	—	—	—	—
1896	172,75	3	3	—	—
1897	132,25	3	3	—	—
1898	106,25	6	6	—	—
1899	682,44 *)	8	8	—	—
1900	749,50 *)	11	10	—	1
1901	689,50 *)	15	14	—	1
1902	796,82[5] *)	20	19	—	1
1903	871,58[5] *)	19	15	—	4
1904	1475,11[5] *)	25	21	—	4
1905	1423,84 *)	23	18	1	4
1906	1484,37[5] *)	22	16	1	5
1907	1633,80 *)	26	18	1	7
1908	1574,64 *)	40	29	3	8

Aan 15 aanvragen kon nog niet worden voldaan.

Voorzitter: J. A. Habig, te Oude Tonge.
2de-Voorzitter: J. Oomen, te Oude Tonge.
Secretaris: J. van Ispelen, te Oude Tonge.
Penningmeester: C. P. L. Hagens, te Oude Tonge;
E. Mast Pz., te den Bommel;
A. T. Waare, te Oude Tonge;
W. den Rooijen, te Oude Tonge.

*) Rijkssubsidie.

4. Vereeniging tot bevordering van het schoolgaan van schipperskinderen in de gemeente Hoogeveen, opgericht 13 Februari 1901, goedgekeurd bij Koninklijk besluit van 30 December 1901 n°. 128. Directeur: H. Beukema, te Hoogeveen.

Jaar.	Jaarlijksche bijdragen met inbegrip van subsidiën.	Aantal kinderen uitbesteed.			
		Totaal.	Daarvan genoten		
			openb. onderw.	bijzonder onderwijs op	
				R.-Kathol. scholen.	andere scholen.
1901	opgericht	—	—	—	—
1902	f 150.—	13	1	—	12
1903	399,—	10	3	—	7
1904	832,— *)	22	3	—	19
1905	835,— *)	23	2	—	21
1906	955,— *)	18	3	—	15
1907	909,— *)	18	4	—	14
1908	969,— *)	15	4	—	11

Aan 38 aanvragen kon nog niet worden voldaan.

Directeur: R. Beukema, te Hoogeveen.
Secretaris: W. Kijne.
Penningmeester: E. Eikelboom.
Commissie van toezicht:
3 leden uit de vereeniging.

*) Rijkssubsidie.

5. Schoolfonds voor schipperskinderen in de provincie Groningen, gevestigd te Wildervank, opgericht 18 April 1903. Directeur: K. Olthoff, te Wildervank.

Jaar.	Jaarlijksche bijdragen met inbegrip van subsidiën.	Aantal kinderen uitbesteed.			
		Totaal.	Daarvan genoten		
			openb. onderw.	bijzonder onderwijs op	
				R.-Kathol. scholen.	andere scholen.
1903	f 441,75	5	—	—	—
1904	1665,71 *)	36	20	1	15
1905	2167,82 *)	37	20	1	16
1906	2253,45⁵ *)	54	32	—	22
1907	2493,44 *)	53	33	—	20
1908	2554,91 *)	63	46	—	17

Aan 142 aanvragen kon nog niet worden voldaan.

Directeur: K. Olthoff, te Wildervank.

Administrateur: R. Zeven, te Wildervank;
J. E. Scholten, Groningen, voorzitter, vervangen door mr. T. Zeven, te Wildervank;
dr. D. Bos, te Winschoten;
F. H. Boels, te Nieuwe-Pekela;
H. Bos Kz., te Wildervank, vervangen door dr. I. H. Schönfeld, te Winschoten;
mr. N. F. Wilkens, te Veendam, voorzitter na het aftreden van J. E. Scholte;
L. J. Tielemans, te Veendam;
R. Tinge, te Haren.

*) Rijkssubsidie.

6. Prins Hendrik-Vereeniging ter verzorging en onderwijzing van schipperskinderen, gevestigd te Rotterdam, opgericht 15 Februari 1904. Directeur: A. Loeve.

Jaar.	Jaarlijksche bijdragen met inbegrip van subsidiën.	Aantal kinderen uitbesteed.			
		Totaal.	Daarvan genoten		
			openb. onderw.	bijzonder onderwijs op	
				R.-Kathol. scholen.	andere scholen.
1904	f 500,72[5]	11	—	—	11
1905	932,31	13	—	—	13
1906	716,65	28	—	—	28
1907	1062,—	26	—	—	26
1908	834,45 *)	22	—	—	22

Aan 12 aanvragen kon nog niet worden voldaan.

Medebestuurders:
A. van Veelo, Rotterdam, voorzitter;
Joh. Volker, Rotterdam, vice-voorzitter;
J. M. Thijssen, Rotterdam, penningmeester;
J. C. v. d. Graaf, Rotterdam, secretaris;
W. A. Brink, Rotterdam;
P. v. Opijnen, Rotterdam;
C. Voerman, Rotterdam;
M. v. d. Ham, Rotterdam;
J. Heus, Rotterdam.

*) De vereeniging ontving tot heden geen Rijkssubsidie.

7. Schoolfonds voor schipperskinderen „Schuttevaer", gevestigd te Amsterdam, opgericht 8 Mei 1905. Secretaris: J. H. Olberding.

Jaar.	Jaarlijksche bijdragen met inbegrip van subsidiën.	Aantal kinderen uitbesteed.			
		Totaal.	Daarvan genoten		
			openb. onderw.	bijzonder onderwijs op	
				R.-Kathol. scholen.	andere scholen.
1904	f 429,50	1	1	—	—
1905	602,10[5]	8	4	—	4
1906	1257,44 *)	16	8	1	7
1907	1807,32 *)	34	17	2	15
1908	1883,32[5] *)	35	16	2	17

Aan 20 aanvragen kon nog niet worden voldaan.

Goedgekeurd bij Koninklijk besluit van 14 Februari 1905 (*Staatsblad* n°. 38).

Mr. H. Smeenge, Amsterdam, voorzitter;
C. v. d. Vorm jr., Amsterdam, penningmeester.

Commissie van toezicht:

E. E. van Capelle, Weesperkarspel, voorzitter;
J. A. Habig, te Oude Tonge;
I. Top, te Elburg.

*) Rijkssubsidie.

Nog dient hier te worden vermeld, dat in het dorp Terhorne door H. G. Dornseiffen in het jaar 1870 een schoolfonds voor schipperskinderen is opgericht, waardoor jaarlijks 5 à 6 kinderen van de Doopsgezinde gemeente konden worden uitbesteed ter verkrijging van geregeld onderwijs. De invloed van dit schoolfonds verminderde echter sedert de oprichting van het Friesche provinciale fonds in 1882.

Tevens kan nog worden medegedeeld, dat sedert vele jaren in Sneek aan de schipperskinderen, die tijdelijk aldaar de school bezoeken, schoolboekjes worden uitgereikt, waarin de vorderingen der leerlingen zijn omschreven en datum en plaats van het laatste schoolbezoek vermeld wordt, opdat het kind elders, zonder een bepaald examen terstond in de hem eenigszins passende klasse kan worden geplaatst. Maar zulk een, zij het ook nu en dan herhaald, schoolbezoek van 2 of 3 dagen geeft zeer weinig. De onderwijzer heeft het te druk met zijn gewoon onderwijs om zich bepaald met dit vreemde kind bezig te houden, het kind is niet terstond georienteerd en aan de methode van den nieuwen onderwijzer gewend, zoodat het na drie dagen wellicht weer even onwetend vertrekt als het gekomen is.

Naar ons oordeel is de uitbesteding van schipperskinderen gedurende minstens 3 jaren ter verkrijging van geregeld onderwijs, het beste geneesmiddel tegen deze ernstige maatschappelijke kwaal.

Terwijl de Commissie oordeelt, dat van het voortbestaan en de uitbreiding van de schoolfondsen voor schipperskinderen veel heil is te wachten en de Commissie overtuigd is, dat de bestaande schoolfondsen gaarne op den ingeslagen weg willen voortgaan en hopen op den voortdurenden steun van Uwe Excellentie, meent zij het nemen van andere en meer ingrijpende maatregelen aan de prudentie van Uwe Excellentie te moeten overlaten.

Wanneer Uwe Excellentie nog nadere toelichting mocht begeeren, dan zullen ondergeteekenden gaarne beproeven die schriftelijk of mondeling te verstrekken.

Namens de Commissie tot onderzoek naar het onderwijs der schipperskinderen in Nederland.

H. G. Dornseiffen, *Voorzitter.*
F. Fonck, *Secretaris.*

TABEL 1.

Overzicht van het schoolbezoek van schipperskinderen in 19

PROVINCIËN.	Totaal kinderen van schippers naar leeftijd.									
	5	6	7	8	9	10	11	12	13	Totaal.
Noordbrabant . .	89	95	79	89	69	52	47	47	19	586
Gelderland . . .	86	74	84	81	66	50	53	39	14	547
Zuidholland . . .	155	161	131	123	89	98	87	89	102	1035
Noordholland . .	99	105	85	111	108	90	97	92	10	797
Zeeland.	34	42	36	23	22	28	14	26	—	225
Utrecht.	30	12	22	16	20	14	11	6	11	142
Friesland	258	299	259	234	256	252	242	227	212	2239
Overijssel	106	113	101	93	79	104	102	82	42	822
Groningen. . . .	287	277	285	261	288	262	276	277	208	2425
Drenthe.	82	69	74	66	51	84	68	63	14	571
Limburg	6	2	4	5	2	3	6	2	1	31
Het Rijk	1232	1249	1160	1102	1050	1041	1003	950	633	9420

N.B. In de kolom „onderwijs geregeld" geven de getallen tussche

[1]) Hieronder 5, waarvan het aantal schooltijden niet bekend is.
[2]) Hieronder 2, waarvan niet bekend is welk onderwijs genoten wer
[3]) Hieronder 1, wegens ziekte geen schooltijden.

okken uit de opgaven van gemeentebesturen en schoolhoofden.

derwijs.		Aantal schooltijden bij ongeregeld schoolbezoek.					Onderwijs genoten.			Oordeel van het ongeregeld onderwijs.		
	Ongeregeld.	50.	51—100.	101—150.	151—200.	200 en meer.	Openbaar.	Bijzonder.	Openbaar en bijzonder.	Goed.	Redelijk.	Slecht.
(97)	67	42	9	7	5	4	94	83	4	18	11	38
(49)	[1]) 79	30	19	6	7	12	98	63	9	19	24	36
(62)	340	99	74	59	38	70	[2]) 295	87	51	73	169	98
(38)	355	117	95	58	36	49	286	93	27	57	111	187
(34)	[3]) 86	38	21	10	4	12	93	24	13	7	15	64
(11)	56	10	16	6	6	18	22	40	9	2	17	37
(89)	1011	226	246	193	132	214	861	356	40	234	288	489
(73)	330	125	61	62	32	50	252	160	40	50	128	152
(163)	1397	441	353	248	155	200	1249	304	65	197	526	674
(40)	268	89	82	45	25	27	153	163	30	62	80	126
(4)	1	1	—	—	—	—	7	1	—	—	—	1
(660)	3990	1218	976	694	440	656	3410	1374	288	719	1369	1902

in hoeveel gevallen het onderwijs alléén door de ouders werd betaald.

TABEL 2.

Samenstelling van de gezinne

PROVINCIE VAN DOMICILIE.	Aantal gezinnen met				Aantal gezinnen				
	0	1	2	3 of meer	0	1	2	3	4
	kinderen beneden 5 jaar.				kinderen van 5 to				
Noordbrabant . .	8	3	7	3	2	8	1	5	4
Gelderland . . .	7	5	10	3	6	6	2	7	2
Zuidholland . .	28	39	27	10	25	22	23	21	11
Noordholland . .	13	6	5	3	1	7	7	6	4
Zeeland	3	4	4	4	1	4	3	4	[illegible]
Utrecht	2	1	1	1	1	1	2	—	1
Friesland . . .	38	25	26	10	6	31	29	23	[illegible]
Overijssel . . .	26	14	14	5	3	12	23	12	[illegible]
Groningen . . .	28	28	27	16	11	32	38	15	[illegible]
Drenthe	32	27	31	12	12	21	37	20	[illegible]
Limburg. . . .	1	—	1	—	—	—	1	1	—
Het Rijk. . . .	186	152	153	67	68	144	166	114	[illegible]

[1]) Met inbegrip der kinderen van onbekenden leeftijd, doch v

r bezochte schippers.

net		Aantal kinderen van									Totaal aantal kinderen van 5—13 jaar. [1])
5	6 of meer	5	6	7	8	9	10	11	12	13	
3 jaar.		jaar.	jaar.	jaar.	jaar.	jaar.	jaar.	jaar.	jaar.	jaar.	
—	1	3	10	6	6	10	6	3	1	2	47
2	—	2	9	7	7	7	3	6	6	2	49
2	—	14	31	24	21	28	16	26	14	6	184
2	—	7	7	5	8	11	11	8	2	2	66
—	—	3	6	6	4	3	2	6	3	1	34
—	—	2	2	2	1	1	—	—	—	—	8
4	1	25	25	31	24	18	22	22	15	2	205
1	1	13	19	15	10	11	15	14	13	4	126
7	1	23	33	26	35	20	27	14	18	4	205
1	1	33	21	28	18	20	29	23	11	1	206
—	—	—	1	—	—	—	1	—	—	—	5
9	5	125	164	150	134	129	132	122	83	24	1135

–13 jaar.

TABEL 3. **Overzicht van den omvang en de redenen van het schoolverzuim bij de kinderen der bezochte schippers.**

Provincie van domicilie.	Aantal bezochte schippers.	Totaal aantal kinderen van 5—13.	Daarvan genoten			Aantal malen dat de onderstaande redenen werden vermeld.					
			geen onderwijs.	geregeld onderwijs.	ongeregeld onderwijs.	Armoede.	Kind reeds arbeidskr. aan boord.	Geen kosthuis te vinden.	Onbekendheid met schoolfonds.	Geen belangstelling.	Andere redenen. (Ziekte.)
Noordbrabant . .	22	47	31	6	10	11	2	—	10	—	—
Gelderland . . .	25	49	38	11	—	5	—	—	1	—	—
Zuidholland . . .	104	184	113	58	13	23	2	4	9	—	—
Noordholland. . .	27	66	43	8	15	12	2	—	6	—	—
Zeeland.	15	34	26	8	—	8	—	1	2	—	—
Utrecht.	5	8	6	—	2	2	—	—	1	—	—
Friesland	99	205	180	11	14	36	10	5	42	2	—
Overijssel	59	126	101	8	17	33	2	1	4	—	1
Groningen. . . .	99	205	152	22	31	24	1	1	14	1	2
Drenthe.	102	206	148	29	29	76	—	—	4	1	1
Limburg	2	5	3	2	—	—	—	—	1	—	—
Het Rijk . . .	559	1135	841	163	131	230	19	12	94	4	4

TABEL 4. **Waarde der schepen in guldens.**

PROVINCIËN.	Onbekend.	Minder dan f 100.	f 100 tot f 500.	f 500 tot f 1000.	f 1000 tot f 2500.	f 2500 tot f 5000.	Meer dan f 5000.	Totaal zonder zetschippers.
Noordbrabant . . .	5	—	1	—	2	8	5	21
Gelderland . . .	6	—	3	1	1	7	6	24
Zuidholland . . .	16	1	8	7	12	16	31	91
Noordholland . . .	3	3	6	4	2	4	2	24
Zeeland	1	—	—	1	2	3	8	15
Utrecht	2	—	—	1	—	—	—	3
Friesland	40	11	21	9	8	5	3	97
Overijssel	17	5	11	4	6	7	7	57
Groningen	17	5	21	9	21	19	2	94
Drenthe	8	4	30	21	12	18	8	101
Limburg	2	—	—	—	—	—	—	2
Het Rijk . . .	117	29	101	57	66	87	72	529

TABEL 5. Overzicht van den financieelen toestand der schippers, die bezocht werden.

PROVINCIËN.	Aantal zetschippers.	Grootte der schepen in tonnen.								Aantal ver-zekerde schepen.
		Onbekend.	Minder dan 10.	10 tot 25.	25 tot 50.	50 tot 75.	75 tot 100.	100 tot 200.	Meer dan 200.	
Noordbrabant. . .	1	2	—	—	3	1	7	6	2	14
Gelderland . . .	1	1	—	—	2	5	2	10	4	16
Zuidholland . . .	13	10	—	1	5	21	13	25	16	49
Noordholland. . .	3	—	—	—	2	4	8	8	2	7
Zeeland.	—	—	—	—	—	3	1	8	3	13
Utrecht.	2	1	—	—	1	—	1	—	—	—
Friesland	2	8	6	21	27	8	12	14	1	9
Overijssel	2	2	1	3	7	14	13	15	6	18
Groningen. . . .	5	2	—	2	9	37	21	23	—	25
Drenthe	1	4	—	1	19	11	28	38	—	34
Limburg	—	1	—	—	—	—	—	1	—	—
Het Rijk . . .	30	31	7	28	75	104	106	148	30	185

TABEL **6.** Overzicht van het vermogen en de schulden der bezochte schippers.

PROVINCIËN.	Onbekend.	Aantal schippers die na aftrek der schulden vermogen bezaten.			Aantal schippers met schulden.			Geen vermogen en geen schuld.	Aangeslagen in	
		Meer dan het schip.	Het schip.	Minder dan het schip.	Meer dan het schip waard was.	De waarde van het schip.	Minder dan de waarde v. h. schip.		de vermogens belasting.	de bedrijfs-belasting.
Noordbrabant . . .	6	—	4	2	—	2	5	2		11
Gelderland	7	—	5	1	1	4	6	—		12
Zuidholland . . .	18	—	25	6	—	14	24	4	—	58
Noordholland . . .	3	—	6	4	—	6	2	3	—	9
Zeeland	4	—	7	—	—	3	1	—	—	13
Utrecht	2	—	—	—	—	—	1	—	—	1
Friesland	38	—	38	5	—	3	13	—	—	11
Overijssel	17	—	14	6	—	5	12	3	—	29
Groningen	13	—	17	12	1	14	33	4	—	47
Drenthe	10	3	25	20	8	8	24	3	—	64
Limburg	1	—	1	—	—	—	—	—	—	1
Het Rijk . . .	119	3	142	56	10	59	121	19	—	256

Bijvoegsel tot de *Nederlandsche Staatscourant* van Woensdag 30 Maart 1910, n°. 73.

N°. 22.

VERSLAG DER COMMISSIE, *in 1909 belast geweest met het examineeren van hen, die eene akte van bekwaamheid verlangden tot het geven van middelbaar onderwijs in de Nederlandsche taal en letterkunde, de geschiedenis, de aardrijkskunde, de staathuishoudkunde en statistiek, de staatsinrichting en het schoonschrijven.*

Aan
Zijne Excellentie den Minister van Binnenlandsche Zaken.

De Commissie, krachtens art. 69 der wet tot regeling van het middelbaar onderwijs, bij Uwer Excellenties beschikking van 1 October 1909, n°. 6408[1], afdeeling H. M. O., benoemd tot het afnemen van bovengenoemde examens in 1909, was samengesteld als volgt:

lid en voorzitter: K. ten Bruggencate, inspecteur van het middelbaar onderwijs te 's Gravenhage;

lid en ondervoorzitter: dr. J. te Winkel, hoogleeraar aan de Gemeentelijke Universiteit van Amsterdam;

leden:

dr. K. H. Th. Bussemaker en mr. H. Krabbe, hoogleeraren aan de Rijks-universiteit te Leiden;

dr. H. Brugmans, dr. Eug. Dubois, dr. D. van Embden, mr. S. R. Steinmetz en mr. dr. A. A. H. Struycken, hoogleeraren aan de Gemeentelijke Universiteit van Amsterdam;

dr. A. Kluyver, mede-redacteur van het Woordenboek voor de Nederlandsche taal, te Leiden;

G. C. F. van der Laan en K. Baars, hoofden van openbare scholen te 's Gravenhage, en

P. H. van Gestel, leeraar aan de openbare handelsschool te Amsterdam.

Den 2den October hielden de leden der Commissie hunne eerste vergadering. Zij maakten toen den examenrooster op, stelden het examenplan vast, vormden de verschillende subcommissiën en benoemden mr. dr. A. A. H. Struycken tot hun secretaris.

De mondelinge en schriftelijke examens in het schoonschrijven namen 1 November een aanvang, en werden tot en met 30 December voortgezet gedurende 39 dagen, wegens het groote aantal candidaten, nl. 233, met 6 candidaten per dag. Voor de andere examens was vastgesteld, dat het schriftelijk examen van de candidaten voor Kvii, Kviii, Kix en Kx zou worden afgenomen op 19 October, dat van de candidaten voor Kxi op 21 October. Het eerste mondelinge examen volgde op 10 November, en sinds dien datum werd door de Commissie bijna dagelijks geëxamineerd. Het laatste examen had op 30 December plaats, op welken dag tevens de vergadering werd gehouden, belegd tot het opmaken van dit verslag.

Het aantal der gevraagde akten bedroeg, met de nagekomen aangiften, 366, tegenover 231 in 1908, 227 in 1907, 279 in 1906, 228 in 1905, 189 in 1904, 132 in 1903, 131 in 1902 en 110 in 1901. Den aard der verlangde akten, het aantal candidaten voor elke akte, en den uitslag der examens, met de namen der examinatoren, moge Uwe Excellentie in de volgende tabel aantreffen. Aangezien er voor de akten staathuishoudkunde slechts één examinator was, fungeerde de voorzitter bij dit vak als assessor.

Gevraagde akten voor	Aantal candidaten die zich hebben aangemeld			Aantal candidaten die aan het examen hebben deelgenomen.			Aantal niet geslaagde candidaten. Onder het examen teruggetrokken.			Afgewezen.			Totaal.			Aantal geslaagde candidaten.			Examinatoren.
	M.	V.	T.	M.	V.	T.	M.	V.	T.	M.	V.	T.	M.	V.	T.	M.	V.	T.	
Kvii. Nederlandsche taal en letterkunde.	16	5	21	16	5	21	2	—	2	7	1	8	9	1	10	7	4	11	Prof. dr. J. te Winkel. Dr. A. Kluyver.
Kviii Geschiedenis . . .	10	5	15	10	4	14	1	—	1	7	2	9	8	2	10	2	2	4	Prof. dr. K. H Th. Bussemaker. Prof. dr. H. Brugmans
Kix. Aardrijkskunde . .	9	—	9	7	—	7	—	—	—	2	—	2	2	—	2	5	—	5	Prof. dr. Eug. Dubois. Prof. mr. S. R. Steinmetz.
Kx Staathuishoudkunde en statistiek	15	3	18	11	3	14	—	—	—	5	—	5	5	—	5	6	3 [1]	9	Prof. dr. D. v. Emden. K. ten Bruggencate.
Kxi Staatsinrichting .	67	3	70	59	3	62	5	—	5	31	—	31	36	—	36	23 [2]	3 [3]	26	Prof. mr. H. Krabbe. Prof. mr. dr. A. A. H. Struyken.
N. Schoonschrijven .	179	54	233	162	52	214	—	—	—	68	23	91	68	23	91	94	29	123	G. C. F. van der Laan. P. H. van Gestel. K. Baars.
Totaal . .	296	70	366	265	67	332	8	—	8	120	26	146	128	26	154	137	41	178	

[1] Onder wie 1 voor huisakte.
[2] Onder wie 8 voor huisakte.
[3] Onder wie 1 voor huisakte

In hoofdzaak meent de Commissie in deze thans naar de vorige verslagen te kunnen verwijzen, waar zij geheel met de daarin ontwikkelde bezwaren, voornamelijk gelegen in het ontbreken van iederen eisch van algemeene ontwikkeling voor hen, die zich voor het examen aanmelden, instemt. Gelijk ook reeds in vorige verslagen werd opgemerkt, is zoodanige eisch niet alleen onmisbaar, zullen de examens voldoen aan de bedoeling, waarmede ze werden ingesteld, — het verschaffen van behoorlijke leerkrachten aan hoogere burgerscholen en gymnasiën, — maar ook zouden daardoor ongetwijfeld de vele lichtvaardige aanmeldingen tot de examens, welke thans plaats vinden, worden tegengehouden. Die lichtvaardige aanmeldingen hebben thans het gevolg, dat vele candidaten zich ter elfder ure, vóór het schriftelijk examen of zelfs daarna, weder terugtrekken. Vooral dit jaar was het aantal niet opgekomen candidaten, die eerst alle mogelijke wenschen hadden geuit betreffende den datum en zelfs het uur van oproeping, waarmede steeds, zoo het mogelijk was, rekening werd gehouden, bijzonder groot. Er waren er, die zich te laat aanmeldden, heel wat paperassen zonden om dit verzuim te verklaren, en onmiddellijk, nadat hun door Uwe Excellentie was toegestaan, alsnog aan het examen deel te nemen, voor verdere deelneming bedankten. Er waren er ook, die eenvoudig zonder nadere kennisgeving wegbleven, in één geval voor het examen in de staatsinrichting, in vier gevallen voor dat in het schoonschrijven. Voor de laatstgenoemde akte waren op 29 December zes candidaten opgeroepen, van wie er slechts drie verschenen. Op die wijze wordt van de dienstvaardigheid van de Commissie inderdaad wat veel geëischt, en schijnen de candidaten alle *rechten* voor zich zelf en alle *plichten* voor de Commissie te reserveeren. Het wordt tijd, dat, evenals voor het L. O. eene som wordt bepaald, door de candidaten vóór het examen te storten; dit middel schijnt noodzakelijk om het misbruik te keeren, dat een groot aantal candidaten (dit jaar veertig) niet verschijnen, en zeker door hunne ongemotiveerde wijze van doen het Rijk op groote kosten jagen, die in dit geval honderden guldens hebben bedragen.

Wat nu de afgelegde examens zelf betreft, kan de Commissie niet beter haar indruk weergeven dan door te herhalen, wat door de Commissie van 1908 aan Uwe Excellentie werd medegedeeld. Ook nu was het eene algemeene klacht der verschillende sub-commissiën, dat vele candidaten de werken, door hen als „bestudeerd” opgegeven, dikwijls slechts oppervlakkig, soms nauwelijks van buiten, hadden

gezien, en in elk geval strekking en inhoud daarvan niet genoeg tot hun vollen eigendom hadden gemaakt, terwijl toch eene behoorlijke kennis van standaardwerken in het vak, dat men zich ter beoefening gekozen heeft, mag, ja moet worden geëischt. Met enkele hoofdwerken als grondslag van verdere studie dienen de candidaten zich allereerst volkomen vertrouwd te hebben gemaakt, waarbij eene verstandige methode van excerpeeren goede diensten kan bewijzen. Vervolgens mogen zij evenmin nalaten door lezen en raadplegen van andere werken, belangrijke tijdschriftartikelen, enz., hunne studie uit te breiden en hun gezichtskring te verruimen. Ook moeten zij zich den tijd gunnen, het geleerde goed te laten bezinken, en dus vooral hun studietijd niet te kort nemen.

Ook de klacht over de wetenschappelijke opstellen was dezelfde als ten vorige jare; ze gaven meestal het bewijs van veel te weinig oefening in het stellen. Ofschoon er genoeg tijd (drie uur) voor het werk was toegestaan, vervielen zeer vele candidaten in de fout, het grootste deel van dien tijd aan eene inleiding te besteden, en dan het eigenlijke onderwerp gehaast of schetsmatig af te handelen, ja, niet zelden het opstel onvoltooid te laten. Vele anderen gunden zich den tijd niet, vóóraf in den geest de stof, die zij te behandelen hadden, te ordenen, en schreven maar op goed geluk neer, wat hun het eerst in de gedachte kwam, zonder dat er op logische of overzichtelijke indeeling werd gelet. Herhaaldelijk ook gebeurde het, dat titel en opstel in het geheel niet bij elkander pasten.

Na deze algemeene opmerkingen valt over de examens in elk der vakken afzonderlijk nog het volgende mede te deelen.

Het examen in *Nederlandsche taal- en letterkunde* geeft, wat het taalkundig gedeelte aangaat, geen aanleiding tot andere opmerkingen dan die, welke reeds in vorige jaren werden gemaakt. Het zwakke punt was ook nu bij verschillende examinandi de historische grammatica. Daarenboven bleken sommigen weinig vertrouwd te zijn met de taal der zeventiende eeuw. En de vorm van het schriftelijk werk was niet zelden zeer slordig. Dit moge ten deele het gevolg zijn van een zekere gejaagdheid, die men bij een examen allicht niet kan overwinnen, toch moet ook gedacht worden aan een onvoldoend besef van wat men in goed Nederlandsch al of niet kan zeggen, en dit besef staat in nauw verband met iemands algemeene beschaving. Bij één candidaat was zelfs de uitspraak van onze taal zóó gebrekkig, dat hij reeds

daarom ongeschikt voor het geven van middelbaar onderwijs moest worden geacht. Van de 20 candidaten hebben 11 de akte ontvangen; enkelen hunner hebben een inderdaad goed examen afgelegd, bij vele anderen heeft de Commissie de moeilijkheden der studie in aanmerking genomen, en daardoor konden zij toch voldoende cijfers behalen. Van de 11 candidaten, die voor hun examen slaagden, legden verreweg de meeste een slechts even voldoend examen in de Nederlandsche letterkunde af. Alleen van twee candidaten was het examen ruim voldoende. Onder de afgewezenen was er maar één, van wien het examen in de letterkunde voldoende kon worden genoemd. Daar gebrek aan kennis bijna altijd de oorzaak der onvoldoendheid of middelmatigheid was, inzonderheid wanneer naar de letterkunde der negentiende eeuw gevraagd werd, kon er van juist inzicht in het vak geen sprake zijn. Vandaar dikwijls zonderlinge opvattingen en voorstellingen, die vooral duidelijk uitkwamen bij het schriftelijk werk, waarvan het gehalte over het algemeen veel te wenschen overliet. Bij de meerderheid der opstellen ging onbeholpen stijl met gebrek aan inzicht gepaard. De fout lag maar voor een klein deel aan valschen smaak of gebrekkig ontwikkeld kunstgevoel, want slechts in een paar opstellen waren onjuiste beeldspraak en dwaze hoogdravendheid hinderlijk. Bij de meeste daarentegen waren te geringe vertrouwdheid met het beschaafde Nederlandsch of slordigheid in het stellen de oorzaken der onvoldoendheid. Deze slordigheid te willen verontschuldigen door gehaastheid, om met het opstel klaar te komen, gaat niet aan, daar toch wel bekend kon zijn, dat bij het opstel minder gelet wordt op omvang van kennis (waarnaar immers bij het mondeling examen wordt onderzocht) dan wel op vaardigheid in het beschaafd en duidelijk uitdrukken der gedachten. Uit het opstel toch moet blijken, of de candidaat de bekwaamheid bezit, om later zijne leerlingen bij hunne stijloefeningen te leiden en op hunne fouten opmerkzaam te maken. Opmerking verdient het ten slotte, dat de opstellen der vrouwelijke candidaten over het algemeen veel beter waren dan die der mannelijke.

Voor het examen in de *geschiedenis* hebben zich aangemeld 15 candidaten, waarvan zich er ééne nog vóór het schriftelijke gedeelte heeft teruggetrokken. Na het schriftelijk gedeelte heeft zich één manlijke candidaat teruggetrokken, zoodat het mondeling examen is afgelegd door 13 candidaten, *vier* vrouwelijke en *negen* manlijke. Hiervan

hebben de verlangde akte verkregen twee vrouwelijke en twee manlijke candidaten. Vergeleken bij den uitslag in andere jaren is dit resultaat ongunstig, en de Commissie moet er bijvoegen, dat de voorbereiding van de meeste afgewezenen zeer veel te wenschen overliet. Herhaaldelijk was er overvloedige reden tot ergernis, dat personen met zulk eene stumperige voorbereiding tijd en moeite der examinatoren kwamen in beslag nemen. Daarentegen mag wel op het verblijdende feit worden gewezen, dat van de vier candidaten die slaagden, niet minder dan drie het examen voor de eerste maal aflegden.

Wat het schriftelijk gedeelte aangaat, dat over het algemeen veel te wenschen overliet, moet opnieuw worden opgemerkt, dat de meeste candidaten zich niet goed rekenschap schijnen te geven van de gestelde vragen; op enkele uitzonderingen na behandelen zij niet het onderwerp, waarvan zij den titel boven het opstel plaatsen, maar vullen zij de bladzijden met eene zoogenaamde inleiding van zulk eene afmeting, dat zij aan het eigenlijke onderwerp niet toekomen, òf zij wijden aan een enkel onderdeel van het onderwerp al den beschikbaren tijd. Noch het een, noch het ander is aannemelijk; en voor zoover het kunstgrepen mochten zijn om de behandeling van het onderwerp te ontgaan, leiden zij natuurlijk niet tot het beoogde doel.

Het examen in de *aardrijkskunde* leverde ook dit jaar in zeker opzicht geen onbevredigende uitkomsten op: van de 7, alléén manlijke candidaten, konden 5 worden toegelaten, van welke het vorige jaar 2 werden afgewezen. Toch moet de sub-commissie er op wijzen, dat de toegekende cijfers zelden meer dan voldoende waren; zij had gaarne aanleiding gevonden vaker hoogere cijfers toe te kennen.

De verkregen kennis was in het algemeen niet zeer grondig, en het inzicht vrij oppervlakkig. Wat de oorzaken hiervan betreft, kan de sub-commissie voor aardrijkskunde ook dit jaar niet anders doen dan zich aansluiten bij de algemeene beschouwingen in vorige verslagen der Commissie.

De examens in *Staathuishoudkunde* en *statistiek* leverden dit jaar gunstiger resultaten op dan vorige jaren. Van de 14 candidaten, die zich voor de akte aanmeldden, kon ditmaal aan 9 de akte worden uitgereikt. De Commissie heeft dan ook den indruk, dat de candidaten zich langzamerhand beter rekenschap geven van de eischen, die aan dit examen te stellen zijn. Dat deze indruk echter niet van alle opgekomenen

verkregen werd, behoeft geen betoog; met name trof het de Commissie, dat enkele candidaten, die reeds herhaaldelijk en ook ditmaal moesten worden afgewezen, zich om de gestelde eischen blijkbaar zoo weinig bekommerden, dat zij niet eens zorg hadden gedragen, voor de aanvulling van leemten in feitenkennis, die ten vorigen jare reeds tot hun nadeel aan den dag waren gekomen; door geenerlei wettelijke belemmering weerhouden, meldden dezulken zich kalmweg weder aan, om met geheel onvoldoende voorbereiding den tijd der Commissie in beslag te nemen.

Het schriftelijk werk blijft nog steeds tot het zwakkere deel van het examen behooren ten gevolge van meestal slechte indeeling en weinig geconcentreerde behandeling der stof. Als speciale opmerking is het nog altijd op zijn plaats, te wijzen op het bij verreweg de meesten te gebrekkig inzicht in den nauwen samenhang tusschen economische en juridische feiten; eenige elementaire kennismaking met de rechtssystematiek zou aan de staathuishoudkundige kennis der candidaten ongetwijfeld een steviger grondslag bieden.

Betreffende het examen in de *Staatsinrichting* zou kunnen worden volstaan met eene herhaling van hetgeen dienaangaande in het Verslag van het vorig jaar is medegedeeld. De uitkomsten zijn zelfs nog ongunstiger dan het vorige jaar: van de 62 candidaten, die zich aan het examen onderwierpen, slaagden er slechts 26. De oorzaken van dit bedroevende resultaat zijn dezelfde als vroeger werd uiteengezet: gebrek aan de noodige algemeene ontwikkeling en averechtsche methode van studie, die nog steeds meer op het *leeren van feitelijke gegevens* — onbegrepen verklaringen en begripsbepalingen daaronder begrepen — dan op het verkrijgen van *inzicht in het karakter onzer Staatkundige inrichting als geheel* schijnt gericht te zijn. Scherp kwam zulks dit jaar ook in het schriftelijk werk aan het licht: slechts zelden bleek men zich van den inhoud der gestelde vraag behoorlijk rekenschap te hebben gegeven; zonder terugslag op de gestelde vraag werd volstaan met het neerschrijven van hetgeen men had geleerd en onthouden betreffende eenige grondwettelijke bepalingen, met het onderwerp der vraag verband houdende. Meer dan eens werden in verschillende opstellen woordelijk gelijkluidende verklaringen gevonden, waarvan de inhoud zelfs enkele malen volslagen onzin bevatte. Besloten worde met de herhaling der opmerking, dat het doel van het examen, leeraren voor het middelbaar onderwijs te kweeken, zoowel door den aard der candidaten als door den graad

hunner ontwikkeling ten eenenmale wordt verijdeld. Wat de candidaten voor de akte *Schoonschrijven* betreft, zeer velen hadden het methodisch gedeelte al zeer licht opgevat. Van zelfstandige methodenstudie was maar zelden sprake. De namen van mannen als Boonekamp, Rijkens en Gonka (om slechts deze voormannen uit het begin der 19de eeuw te noemen), waren hun wel is waar bekend, maar hunne werken waren een gesloten boek gebleven. Al te veel wordt ook bij deze examens de wijze van studie toegepast, die de Commissie voor de Staatsinrichting reeds laakte: namen zonder achtergrond, jaartallen zonder meer. En liep het examen slecht af, dan was het altijd de schaats, en niet de rijder, die niet deugde, al stelde de Commissie aan dezen laatste ook slechts matige eischen. Behalve deze klacht heeft de Commissie ook omtrent het technisch gedeelte ernstige aanmerkingen.

Het grootste deel der candidaten slaagde met een even voldoende cijfer; 7 of 8 voor de techniek was hooge uitzondering. De blijkbare meening der candidaten, dat iemand, die op een examen voor onderwijzers- of hoofdakte een behoorlijk cijfer voor schrijven zou behalen, ook het examen M. O. met succes kan afleggen, kan niet genoeg veroordeeld worden. In dit verband acht de Commissie het goed gezien, dat zij het opstel heeft laten vervallen, en daartegenover het technisch gedeelte heeft uitgebreid. Ook uit de proeven van sierletters in verschillende stijlen, die door de candidaten werden geleverd, en die veeltijds even zooveel bewijzen van gebrekkige kennis en vaardigheid waren, blijkt, dat aan dit gedeelte nog meer zorg moet worden besteed.

Het feit, dat in dit jaar het percent der afgewezenen aanmerkelijk grooter was dan in vorige jaren, moet worden toegeschreven aan den grooten toevloed van candidaten (233 tegenover 114 in het vorige jaar), — waarvan velen — door een in uitzicht gestelde salarisverhooging verlokt —, zich met een onvoldoende voorbereiding aan de kansen van een examen blootstellen.

's Gravenhage,
Amsterdam, 5 Maart 1910.

Namens de Commissie,

K. TEN BRUGGENCATE, *Voorzitter.*

STRUYCKEN, *Secretaris.*

BIJLAGEN.

Opgaven voor het schriftelijk werk bij de akte-examens middelbaar onderwijs in de Nederlandsche taal- en letterkunde, de geschiedenis, de aardrijkskunde, de staathuishoudkunde en de staatsinrichting in 1909.

Nederlandsche taal en letterkunde (Kvii).

(9.30—12.30.)

Een opstel te maken over één der volgende onderwerpen:

1. De sprookssprekers der 14de eeuw.
2. Matthijs de Castelein.
3. Hooft's „Granida".
4. Simon Stijl en Corver over het tooneel der 18de eeuw.
5. Loosjes' roman „Maurits Lijnslager".
6. Heije als volks- en kinderdichter.

(1.30—3.30.)

Behandel, uit een paedagogisch oogpunt, *twee* der navolgende onderwerpen:

1. Beginselen, die kunnen gevolgd worden bij het regelen der spelling.
2. Tusschenwerpsels.
3. Stammen en uitgangen.
4. De lijdende vorm der werkwoorden.
5. Het vertalen uit vreemde talen als hulpmiddel bij het onderwijs in het Nederlandsch.

Geschiedenis (Kviii).

(9.30—12.30.)

Een opstel te maken over één der volgende onderwerpen:

1. Cicero in zijn openbaar leven (niet als letterkundige en philosoof).
2. Karel I van Anjou.
3. Colbert.
4. De verbrokkeling van het Turksche Rijk in de negentiende eeuw.
5. Amsterdam en de Oranje's in de zeventiende eeuw.
6. De Republiek van 18 Jan. 1795 tot het in werking treden der constitutie van 1798.

(1.30—3.30.)

Een opstel te maken over één der volgende onderwerpen:

1. Hoe zult gij de Middeleeuwen behandelen in de 2de klasse eener H. B. S.?

2. Acht gij het van belang de geschiedenis van de eigen woonplaats der leerlingen bij uw onderwijs uitvoerig te behandelen?

Aardrijkskunde (Kix).

(9.30—12.30.)

Een opstel te maken over één der volgende onderwerpen:

1. De samenhang tusschen bodem en klimaat eenerzijds en den landbouw anderzijds in de verschillende landschappen van Nederland.

2. De rassen en volken van den Oostindischen Archipel en hunne economische beteekenis.

3. Het verband tusschen de physische en de sociale geographie van Rusland, of van Zuid-Afrika.

4. Physisch-geographische en sociaal-geographische beschrijving van Japan.

5. De verspreiding en de actueele beteekenis van de natuurvolken.

(1.30—3.30.)

Een opstel te maken over één der volgende onderwerpen:

1. Hoe zoudt gij bij uw onderwijs verband leggen tusschen de aardrijkskunde en de geschiedenis?

2. Hoe zoudt gij bij uwe leerlingen belangstelling wekken voor vreemde rassen en volken?

Staathuishoudkunde (Kx).

(9.30—12.30.)

Een opstel te maken over één der volgende onderwerpen:

1. Het gebruik van den grond en de regeling van dit gebruik door het recht.

2. De waarde van het geld.

3. Nationale elementen in het economisch leven

(1.30—3.30.)

Een opstel te maken over één der volgende onderwerpen:

1. Welke onderdeelen der Staathuishoudkunde acht gij voor behandeling met leerlingen eener hoogere burgerschool het meest geschikt, en waarom?

2. Hoe zoudt gij aan leerlingen eener hoogere burgerschool het historisch karakter van uwe leerstof duidelijk maken?

Staatsinrichting (Kxi).

(9.30—12.30.)

Een opstel te maken over één der volgende onderwerpen:

1. Geef eene vergelijkende beschouwing over de door ons positief recht verbonden gevolgen aan de verhouding van individu tot Overheid eenerzijds, en aan de verhouding der individuen onderling anderzijds.

2. Uiteenzetting van de beteekenis der verschillende rechtshandelingen, die noodig zijn om tot een verbindend tractaat te geraken.

3. Geef eene uiteenzetting omtrent den omvang en de waarde van de bescherming, door onze Grondwet aan het eigendomsrecht verleend.

(1.30—3.30.)

Een opstel te maken over één der volgende onderwerpen:

1. Maak aan de leerlingen van de vijfde klasse eener hoogere burgerschool duidelijk, hoe historisch de tegenstelling is ontstaan tusschen eene grondwet (constitutie) en eene gewone wet, en ontwikkel voor hen uwe gedachten omtrent de waarde dier tegenstelling.

2. Maak aan uwe leerlingen duidelijk het verschil tusschen de individueele en de collectieve ministerieele verantwoordelijkheid.

Bijvoegsel tot de *Nederlandsche Staatscourant* van
Woensdag 27 April 1910, n°. 97.

N°. 23.

VERSLAG *van het College van Curatoren van het Koninklijk Nederlandsch Meteorologisch Instituut over 1909.*

Aan Zijne Excellentie
den Minister van Landbouw, Nijverheid en Handel,
te 's Gravenhage.

Het in het eind van 1908 door het lid van het college, kapitein ter zee G. F. Tydeman, naar aanleiding van zijn aanwijzing als commandant van Hr. Ms. *de Ruyter* aangevraagde eervol ontslag werd door H. M. de Koningin bij besluit van 27 Januari 1909 n°. 37, onder dankbetuiging voor de bewezen diensten, verleend. Bij hetzelfde besluit werd als lid van het college benoemd de kapitein ter zee W. D. H. baron van Asbeck, commandant van het Koninklijk Instituut voor de Marine te Willemsoord.

Gedurende ruim 2 maanden werd, wegens aan den secretaris verleend ziekteverlof, diens functie waargenomen, eerst door het lid prof. Zeeman, daarna door het lid prof. Haga.

Met leedwezen nam het college kennis van het overlijden van den klerk aan het instituut, den heer J. G. van der Linden, die gedurende ruim 35 jaar aan de instelling was verbonden.

Het college hield vergaderingen 11 en 27 Maart, 23 April, 19 Juni, 4 en 18 November en 2 December, de 1ste, 4de en 7de te de Bilt, de 2de, 3de en 6de te Amsterdam, de 5de te Rotterdam. Te de Bilt werden bij deze gelegenheid o. a. de nieuw gebouwde en in gebruik genomen localiteiten bezichtigd, een vertrek voor fijne metingen en experimenteel onderzoek en een instrumentmakerswerkplaats met smederij, welke als belangrijke aanwinsten van het instituut zijn te beschouwen.

Bij gelegenheid van de te Rotterdam gehouden vergadering

werd, aan de aldaar gevestigde filiaalinrichting van het Instituut, door het college een bezoek gebracht aan den directeur. Het college had bij dit bezoek, waarbij door den directeur, jhr. J. P. F. van der Mieden van Opmeer, en den adjunct-directeur, den heer C. D. Julius, over diverse onderdeelen van den dienst inlichtingen werden verstrekt, gelegenheid zich er van te overtuigen, dat ook deze filiaalinrichting volkomen aan hare bestemming beantwoordt. Met belangstelling werd de werking van het nieuw ingerichte hulptijdsein op den Delftshavenschen watertoren van de rivier af waargenomen. Door deze inrichting is de gelegenheid tot het opnemen van den tijd in de Rotterdamsche havens en waterwerken aanmerkelijk verbeterd. Daarentegen doet zich een ander bezwaar nog steeds in hooge mate gevoelen, nl. dat van het veelal niet beschikbaar zijn van de vereischte plaats tot het zwaaien van schepen bij het kompasregelen door de ambtenaren der filiaalinrichting. Dit bezwaar verdient, bij het groote belang dat het kompas nog steeds voor den zeevaarder heeft, bij het klimmen van de eischen die door het toenemende verkeer ter zee aan het regelen van het kompas worden gesteld en bij de moeilijkheden, die veelal de wijze van constructie der schepen reeds aan dat regelen in den weg legt, de volle aandacht, mede in verband met de bepalingen van de Schepenwet.

In hoofdzaak in overeenstemming met het advies van het college heeft Uwe Excellentie in de toelichting tot het ontwerp-Staatsbegrooting voor 1910 eene nieuwe salarisregeling voor de ambtenaren van het instituut aangegeven, waarbij o. a. de uitzichten op verhooging aanmerkelijk zijn verbeterd.

Het college ondersteunde het voorstel van den hoofddirecteur tot het aanvragen op de Staatsbegrooting voor 1910 van gelden voor het stichten van een paviljoen voor seismologische waarnemingen op het terrein van het instituut te de Bilt.

Eveneens vond het voorstel van den hoofddirecteur, Nederland niet langer enkel voor zijne koloniën en buitenlandsche bezittingen, doch voortaan als geheel te doen deelnemen aan de Internationale Seismologische Associatie, bij het college instemming; echter meende dit te moeten aanbevelen, dat de kosten der deelneming dan ook zullen worden gebracht niet langer uitsluitend ten laste van het Departement van Koloniën, doch voor de helft ten laste van dat van Landbouw, Nijverheid en Handel.

Met de voorstellen van den hoofddirecteur, strekkende om te komen tot eenige uitbreiding van de verspreiding der weerbe-

richten, heeft het college zich vereenigd. Behalve voor zoover zij betrekking hadden op het nemen van een proef met het opstellen en verspreiden van weerberichten ook op Zondag, gedurende de zomermaanden, mochten deze voorstellen ook bij Uwe Excellentie instemming vinden.

De hoofddirecteur gaf bij zijne begrootingsvoorstellen den wensch te kennen om, wanneer de aan Hr. Ms. *de Ruyter* uitgeleende instrumenten aan het instituut zullen zijn teruggontvangen, op zeer bescheiden schaal een aanvang te maken met geregelde waarnemingen in hoogere luchtlagen, ten einde op grond van eigen ervaringen te kunnen komen tot uitgewerkte voorstellen ter inrichting van een bijzonderen tak van dienst voor die waarnemingen. De op dezen wensch gegronde aanvrage van een bedrag van f 2000 op de begrooting werd door het college ondersteund en door Uwe Excellentie overgenomen.

Zeer werd op prijs gesteld, dat Zijne Excellentie de Minister van Waterstaat, alvorens eene beschikking te nemen op de aanvrage van de Nederlandsche Buurtspoorwegmaatschappij om concessie tot het invoeren van electrische beweegkracht op den tramweg Utrecht—Zeist, Uwe Excellentie in de gelegenheid heeft gesteld, eventueele wenschen met het oog op bescherming van de aan het instituut verricht wordende aardmagnetische waarnemingen tegen hinder door de electrische stroomen kenbaar te maken. De hieromtrent door Uwe Excellentie van den hoofddirecteur en het college ingewonnen adviezen hebben er toe geleid, dat onder de concessie-voorwaarden eenige bepalingen zijn opgenomen, van welke de hoofdstrekking is, dat over het baanvak van de grens der gemeente Utrecht tot den Amersfoortschen straatweg of — zoo noodig — tot kilometerpaal 79 aan den Rijksweg de stroomtoe- en -afvoer geheel bovengronds, met toepassing van het dubbel-trolleystelsel, moet geschieden en dat noch op dit baanvak, noch in de centrale of op den weg daarheen, stroomdragende deelen geleidend met de aarde mogen zijn verbonden.
De invoering van de nieuwe beweegkracht vond plaats in de maand Augustus van het verslagjaar.

Over talrijke andere punten diende het college Uwe Excellentie op haar verlangen van advies, o. a. over:

a. de vervulling van eene vacature in het college van curatoren en van de door het overlijden van den klerk van der Linden opengevallen plaats;

b. de vaststelling van den evenvermelden verdeelingsstaat.

c. de begrootingsvoorstellen van den hoofddirecteur voor het dienstjaar 1910;

d. de aanwijzing van gedelegeerden voor de Internationale Poolcommissie, van een plaatsvervangend lid van den Permanenten Raad der Internationale Seismologische Associatie en van een lid c. q. voor een eventueel in te stellen permanente commissie voor de radiotelegraphie hier te lande;

e. bekroningen van gezagvoerders en belooningen aan stuurlieden bij de groote vaart wegens het inzenden, respectievelijk het bijhouden, van uitmuntende meteorologische journalen;

f. een adres van de Uitgeversmaatschappij te Groningen om ook op Zondag weerberichten te mogen ontvangen;

g. adressen van diverse gemeentebesturen om een abonnement op telegraphische weerberichten;

h. het aangaan van overeenkomsten met boekdrukkersfirma's tot het drukken van publicatiën van het Instituut;

i. een aanvraag van de Nederlandsche Weerkundige Vliegervereeniging om een Rijkssubsidie;

k. buitenlandsche dienstreizen van den hoofddirecteur en van den adjunct-directeur dr. van Dijk.

l. opmerkingen, voorkomende in het Voorloopig Verslag over het ontwerp Staatsbegrooting voor 1910, hoofdstuk IX.

's Gravenhage / Utrecht, 24 Maart 1910.

Het College van Curatoren van het
Koninklijk Nederlandsch Meteorologisch Instituut,

C. Lely, *Voorzitter.*
C. H. Wind, *Secretaris.*

VERSLAG *omtrent den toestand en de werkzaamheden van het Koninklijk Nederlandsch Meteorologisch Instituut, gedurende het jaar 1909.*

Aan Zijne Excellentie
den Minister van Landbouw, Nijverheid en Handel,
's Gravenhage.

1. Personeel.

In de plaats van den op 18 Januari 1909 overleden klerk J. G. van der Linden werd, met ingang van 6 April, als rekenaar in dienst gesteld de gepensionneerde stuurman-majoor A. Buy, vóór dien datum werkzaam bij de afdeeling Hydrographie van het Departement van Marine.

Op 1 Januari 1910 was het personeel samengesteld als volgt:

hoofddirecteur: dr. E. van Everdingen;

directeuren der filiaalinrichtingen: L. Roosenburg, te Amsterdam, jhr. J. P. F. van der Mieden van Opmeer, te Rotterdam;

directeuren te de Bilt: dr. J. P. van der Stok, dr. Ch. M. A. Hartman;

adjunct-directeuren: dr. C. Schoute, P. H. Gallé, dr. G. van Dijk;

secretaris: E. L. Olland;

adjunct-secretaris: W. Wolthers;

1ste-observator: G. F. C. Zaalberg;

observatoren te de Bilt: C. van Dorssen Czn., K. Mantel. G. P. van Zutphen, G. C. van Riet;

observatoren buiten de Bilt:

M. Adz. de Ruyter, te Vlissingen, W. J. D. Maas, te Helder, D. A. Vonk, te Groningen, P. L. Sonneville, te Maastricht;

rekenaars: G. Rodenburg, V. P. van Halm, E. Land jr. (tijdelijk), A. Buy;

1ste-klerk; H. de Jonge;

klerken: A. J. Monné, M. Ph. Wegerif;
tijdelijk schrijver: P. J. Ducro;
instrumentmaker: L. L. M. van Rest;
leerling instrumentmaker: . . . . ;
concierge: A. van het Zand;
hulpbediende: D. van Lunteren.

2. AFDEELING I.

Algemeene dienst.

Gebouwen. Het nieuwe laboratorium en de werkplaats met smederij en gasfabriek werden voltooid en omstreeks 1 Augustus in gebruik genomen. De verbouwing van het hoofdgebouw in verband daarmede was omstreeks 1 Juli gereed. Een belangrijke verbetering van de gelegenheid voor onderzoek en vervaardiging van nauwkeurige instrumenten en voor het verrichten van bijzondere onderzoekingen is hiermede verkregen. Tevens werd een doelmatige verdeeling van de in een der bureauvertrekken opgehoopte instrumentenkasten mogelijk, waarvan niet alleen voor een overzichtelijker berging der instrumenten, doch ook voor uitbreiding van de bergruimte voor tijdschriften in de veel verbeterde toegangskamer tot de bibliotheek werd partij getrokken.

Ofschoon een gedeelte van de gebreken in den bouw van het observatorium te den Helder werd weggenomen, o. a. door het aanbrengen van een aantal tochtramen, was op het einde van het verslagjaar de toestand nog niet geheel bevredigend, met name het indringen van water bij regenval gedurende stormweer nog niet afdoende verholpen. Nieuwe maatregelen zijn thans in voorbereiding.

Secretarie. De briefwisseling omvatte 3270 ingekomen en verzonden stukken, tegen 3370 in 1908 en 2774 in 1907. Het systeem van verticale rangschikking onderging een eerste uitbreiding.

Bibliotheek. De bibliotheek werd vermeerderd met 32 aangekochte en 632 ten geschenke ontvangen werken; 240 deelen werden naar den binder gezonden.

Een overeenkomst tot ruiling van publicaties werd aangegaan met 6 buitenlandsche instellingen.

Van de bibliotheek werd gebruik gemaakt door 35 personen, niet tot het Instituutspersoneel behoorend.

Weerkundige gegevens. Het aantal gevallen, waarin op verzoek gegevens werden verstrekt op het gebied van weerkunde, aardmagnetisme of seismologie, bedroeg ongeveer 125.

Stormwaarschuwingsdienst. Het verslag van den directeur der Filiaalinrichting te Amsterdam omtrent de werking van den Stormwaarschuwingsdienst van 1 April 1908—31 Maart 1909 werd Uwe Excellentie toegezonden bij schrijven van 18 Juni 1909 n°. 613 en afgedrukt in de *Nederlandsche Staatscourant* van 23 Juli 1909, n°. 170.

In December diende ondergeteekende van advies in zake de stormseinen, geheschen aan boord van Hr. Ms. politievaartuig *Zeehond* op de Noordzee.

Internationaal wetenschappelijk onderzoek; buitenlandsche dienstreizen. Aan het internationaal onderzoek der hoogere luchtlagen werkte het Instituut mede door de inzending van wolkenwaarnemingen en de waarnemingen van loodsballons. Aan boord van Hr. Ms. *de Ruyter* werden, met de door het Instituut in bruikleen gegeven installatie voor vliegerwaarnemingen, door den luitenant ter zee der 2de klasse A. E. Rambaldo, gedurende de reis naar Nederlandsch-Indië, en wel voornamelijk gedurende het verblijf in West-Indië, een 40-tal geslaagde oplatingen verricht, waarbij 9 maal hoogten tusschen 500 en 1000 M., 28 maal hoogten tusschen 1000 en 2000 M., 2 maal hoogten tusschen 2000 en 3000 M. en éénmaal een hoogte boven 3000 M. werden bereikt. Slechts één instrument, het minst kostbare, ging met 5 K.M. staaldraad verloren; van de 19 vliegers bleven 11 behouden. Bezwaren werden ondervonden van gebreken in de overbrenging van beweging naar de lier, welke eerst op het laatste oogenblik was gereed gekomen, en van sterke wisseling in het hulppersoneel aan boord. Dit in aanmerking nemende, is het bovengenoemde resultaat bevredigend. De bewerking der diagrammen aan het Instituut is reeds vrij ver gevorderd en geeft grond voor de verwachting, dat inzonderheid voor het klimaat van Curaçao belangwekkende uitkomsten zullen worden verkregen.

Door de Nederlandsche Vereeniging voor Luchtvaart werden wetenschappelijke luchtvaarten ondernomen op 13 Mei, 19 Juli, 5 Augustus en 20 September, waarbij resp. hoogten van 2600, 2400, 2900 en 2850 M. werden bereikt. De uitkomsten der daarbij verkregen waarnemingen werden door ondergeteekende bewerkt en gepubliceerd in het orgaan der vereeniging *De Luchtvaart*. Tevens werden door de commissie voor het onderzoek van den dampkring uit die vereeniging een 50-tal waarnemingen van loodsballons verricht te Scheveningen, welke eveneens door het Instituut zullen worden bewerkt.

De uitkomsten der temperatuurwaarnemingen op de Noordzee werden evenals vorige jaren met die der zoutgehaltebepalingen

van het Rijksinstituut voor het Onderzoek der Zee te den Helder naar het Hydrografisch Bureau te Kopenhagen gezonden.

Voor de publicatie ten behoeve der „Commission Internationale de Magnétisme Terrestre" van de lijsten van de sterkte der magnetische storingen op iederen dag van het jaar werden op het einde van 1909 opgaven van 42 magnetische observatoria ontvangen.

Als lid van de „Solar Commission", ingesteld door het „Comité météorologique international", nam ondergeteekende deel aan een vergadering te Londen op 28 en 29 Juni, van welke gelegenhéid hij tevens gebruik maakte voor een bezoek aan het „Meteorological Office" en het bureau voor regenonderzoek van dr. H. R. Mill, te Londen, en aan het station voor vlieger- en registreerballonwaarnemingen van den heer W. H. Dines, te Pyrton Hill. Een verslag dezer reis werd Uwe Excellentie aangeboden bij schrijven van 8 Juli 1909, n°. 701.

Op de vergadering van de Permanente Commissie van de Internationale Seismologische Associatie te Zermatt van 30 Augustus tot 2 September was Nederland, voor zoover zijn koloniën betreft, vertegenwoordigd door dr. J. P. van der Stok, directeur bij het instituut, terwijl ondergeteekende aan die vergadering deelnam als lid van de commissie voor de beoordeeling der op een prijsvraag ingezonden seismografen.

Op deze reis bezocht hij tevens het „Kaiserliche Hauptstation für Erdbebenforschung" en de „Meteorologische Landesanstalt" te Straatsburg, benevens de „Meteorologische Zentralanstalt" te Zürich.

Dr. G. van Dijk bezocht in Augustus het bovengenoemde aardbevingsstation in Straatsburg en het „Geophysikalisches Institut" te Göttingen. Een verslag van deze reis werd Uwe Excellentie aangeboden bij schrijven van 7 October 1909 n°. 985.

Bezoekers. Bij gelegenheid van het Natuur- en Geneeskundig Congres te Utrecht op 15—17 April werd het instituut door ± 30 personen bezocht.

Op 11 en 12 Mei werd een cursus gehouden voor land- en tuinbouwleeraren, waaraan door een 25-tal dezer werd deelgenomen.

In den namiddag van den 11den werd in 3 groepen het Instituut bezichtigd; in den voormiddag van den 12den werden door den directeur der 3de afdeeling, dr. Hartman, en ondergeteekende voordrachten gehouden over klimatologische bewerkingen en de samenstelling van het Maandoverzicht, en over weerprognose, in het bijzonder over de voorspelling van onweders en nachtvorst.

Verder werd het instituut bezocht:

Op 4 Juni door 14 leerlingen der Hoogere Burgerschool te Rotterdam, onder leiding van den heer R. Peaux, leeraar aan die school.

Op 16 en 19 Juni door ± 100 leden van de afdeeling Utrecht van den Bond van Nederlandsche Onderwijzers.

Op 3 Juli door 25 leden der Haarlemsche H. B. S.-Vereeniging, onder leiding van dr. Nolst Trenité.

Op 10 Juli door 35 onderwijzers, leden der afdeeling Utrecht en omstreken van de St. Lebuinus-Vereeniging.

Op 23 October door 18 leden der Philosofische Faculteitsvereeniging te Utrecht.

Op 10 December door 15 leden der vereeniging „Natura" te Baarn.

Evenals het vorige jaar werd in de maanden Juni en Juli het Instituut bezocht door een aantal adelborsten 2de klasse, onder leiding van den luitenant ter zee der 1ste klasse, G. F. Noordhoek Hegt.

Onder de overige bezoekers mogen nog genoemd worden:

prof. dr. H. Hergesell uit Straatsburg; ass. prof. T. Terada uit Tokyo; Aug. Thraen, gymnasial-Oberlehrer te Dinslaken, welke laatste enkele dagen voor een wetenschappelijk onderzoek van de bibliotheek gebruik maakte.

De groote vermeerdering van het bezoek van groepen van personen maakt het noodzakelijk, het bezoek van enkele personen, die niet door hun werkkring of studierichting bijzondere aanspraken kunnen doen gelden, tot een minimum te beperken, zoodat hiertoe in het vervolg slechts bij uitzondering toestemming zal worden gegeven.

Instrumenten. Aangekocht werden:

30 regenmeters.

De voorraad instrumenten voor de stations bestond op 1 Januari 1910 uit:

20 gewone thermometers;
8 maximum- en minimum-thermometers;
16 zeethermometers;
6 marine-luchtthermometers;
40 regenmeters;
7 maatglazen.

Geverifieerd werden:

4 aneroïde-barometers (voor hoogtebepaling);
4 maximum-thermometers;
4 zeethermometers;
2 thermometers voor slingerpsychrometers;
2 draagbare anemometers;
1 vliegermeteorograaf.

De adjunct-directeur dr. C. Schoute herstelde den barometer van den drijver-barograaf te den Helder en den bakbarometer van Newman, te de Bilt als contrôle-instrument in gebruik, waarna de laatste werd geverifieerd. Een ampère-meter werd onderzocht en geregeld. Ten slotte werden proeven gedaan betreffende de verificatie van een anemometer voor luchtstroomingen van vaste richting, waarbij de noodzakelijkheid bleek, hiervoor een kunstmatigen luchtstroom te bezigen; een daarvoor vereischte electro-motor werd besteld.

In de *werkplaats* werden o. a. vervaardigd:

Een model van een seismograaf;

1 schaalverlichting bij den theodoliet van Bamberg;

1 projectie-lantaarn;

2 electro-magneten met toebehooren voor de minuutteekens bij den seismograaf van Bosch;

2 verdampingsmeters;

2 windmolentjes met contact-werk voor Vlissingen;

1 reserve-registreerapparaat voor magnetische waarnemingen;

2 dempers voor den verticaal-magnetometer;

stempels voor de vervaardiging van Richard-pennen, en 70 van deze pennen;

5 koperen tafelklemmen;

3 roodkoperen thermograafkasten.

Hersteld en gedeeltelijk verbeterd werden:

1 aardinductor (werd voorzien van een collector, de overbrenging van beweging verbeterd, aan de voetschroef een verdeeling aangebracht);

de meteorograaf (overbrenging van beweging verbeterd, direct op eene ijzeren tafel gemonteerd, barograaf verbeterd, enz.);

de drijverbarograaf uit den Helder;

een theodoliet voor loodsballon-waarnemingen;

de montuur van den barometer van Newman;

de wrijvingsrollen en kogellagers der windvanen te Maastricht en de Bilt;

3 thermografen.

Verder werden de apparaten in de nieuwe gasfabriek opgesteld, de nieuwe werkplaats en het laboratorium ingericht, en een uitgebreide electrische schelgeleiding in het hoofdgebouw en bij den gashouder aangebracht.

3. AFDEELING II.

Weerdienst en algemeene meteorologie.

Weerdienst. In de lijst der ochtendtelegrammen kwam slechts één verandering: Oxford, waar het waarnemingsuur niet op

7 u. Gr. gebracht kon worden, werd op 1 Januari 1909 vervangen door Nottingham, dat tevens beter den toestand van het Engelsche binnenland weergeeft.

De ontvangst en verzending van de weerberichten liet niet meer te wenschen over dan vorige jaren; de late aankomst van Fransche ochtendtelegrammen in het wintertijdvak veroorzaakt echter grootere bezwaren sinds op aandrang van verscheidene abonné's de uitgifte van het weerkaartje een half uur werd vervroegd.

Telegrafische weerberichten. Het aantal geabonneerden heeft zich opnieuw vrij belangrijk uitgebreid en bedroeg op 1 Januari 1910:

Voor het volledig telegrafisch weerbericht 12.
„ „ verkort „ „ 54.

Bovendien worden gratis 9 volledige telegrafische weerberichten geseind.

In de 5 voorafgaande jaren bedroegen deze cijfers:

	1905	1906	1907	1908	1909
volledig weerbericht	7	10	9	10	12
verkort „	17	24	26	38	43

Behalve door deze uitbreiding groeide het aantal van hen, die van de verwachting kort na haar vaststelling kunnen kennisnemen, in sterke mate aan door de aanplakking der verwachting aan de telegraafkantoren in plaatsen, waar abonné's gevestigd zijn, waarmede in Juni een aanvang werd gemaakt. Slechts enkele bladen in plaatsen met meer dan één abonné hebben daarin aanleiding gevonden hun abonnement niet te vernieuwen.

Onder de abonné's op het telegrafisch weerbericht zijn thans 8 gemeentebesturen, waarvan 2 op het volledig en 6 op het verkort, tegen 2 op het volledig en 2 op het verkort in het vorige jaar. Ongetwijfeld is onbekendheid met de gunstige voorwaarden op dit punt een der redenen, waarom nog niet meer afgelegen gemeenten zich op deze wijze de snelle toezending der verwachtingen verzekerden.

Door 3 personen werd een dépôt gestort voor het ontvangen van telegrafische weerberichten op nader aan te geven dagen.

Met de gratis verspreiding van het verkort telegrafisch weerbericht aan een 30-tal adressen, door bemiddeling van de land- en tuinbouwleeraren verkregen, werd ditmaal reeds in Mei aangevangen, terwijl de toezending 31 October eindigde. Evenals het vorige jaar werden door ongeveer 50 personen weerberichten

ingezonden ter beoordeeling van de uitkomsten der verwachtingen. Deze beoordeeling, ingericht op de vroeger in „Mededeelingen en Verhandelingen, n°. 6" beschreven wijze, leverde de volgende cijfers voor het percentage vervulde verwachtingen.

	Windkracht.	Bewolking.	Neerslag.	Temperatuur.
Mei	86	82	62	78
Juni	86	75	68	79
Juli	84	76	74	85
Augustus. . .	87	75	68	80
September . .	88	76	49	78
October . . .	84	78	58	82
	86	77	63	80

Over het algemeen zijn deze cijfers lager dan het vorige jaar, in het bijzonder de regenverwachtingen in de maanden September en October hebben zeer veel te wenschen overgelaten; in de eerste 4 maanden hebben deze, ofschoon lager dan het vorige jaar, ongeveer het peil van vroegere jaren bereikt. Bij het bijzonder wisselvallig weder in de anders meestal standvastige Septembermaand met de voorafgaande en volgende weken, bleek het niet mogelijk, de veranderingen voor een tijdvak van 36 uren vooruit te overzien.

Op voorstel van den directeur der Visschershaven te IJmuiden werd, ingevolge Uwer Excellentie beschikking van 25 Maart 1909 n°. 1412 afd. N., sinds het begin van April een gratis volledig telegrafisch weerbericht aan genoemden directeur gezonden, op diens bureel omgewerkt tot een weerkaartje en in dezen vorm aan de Visschershaven met de verwachting aangeplakt. Sinds eenigen tijd wordt tevens een afschrift van het telegrafisch weerbericht door de zorgen van de ambtenaren van 's Rijks waterstaat op 3 punten bij de sluizen opgehangen.

Nu op de begrooting de gelden zijn uitgetrokken voor verzending van de telegrafische weerberichten naar havenplaatsen, zal van de te IJmuiden verkregen ervaring ongetwijfeld partij getrokken kunnen worden.

Weerkaartjes. Het aantal abonné's op het weerkaartje, dat op 1 Januari van de vijf voorafgaande jaren bedroeg:

1905	1906	1907	1908	1909
96	100	108	134	157

bedraagt thans 173, en blijft dus stijgen, ondanks de groote vermeerdering van het aantal adressen, waaraan gratis weer-

kaartjes worden toegezonden, en de belangrijke uitbreiding van de publicatie der telegrafische weersverwachtingen: 14 weerkaartjes werden gezonden aan hen, die tot de verspreiding der telegrafische verwachting in landbouwdistricten medewerkten, of berichten voor de critiek inzonden; 131 exemplaren aan waarnemers op regen- of termijnstations en 66 aan onweerswaarnemers, die zich tot aanplakken op een door het Instituut verstrekt bord hadden bereid verklaard. In het geheel werden 126 aanplakborden verstrekt. Met de 39 in bijlage IV van het Reglement voor de Behandeling van Weerberichten genoemde adressen dus een totaal van 453 verzonden weerkaartjes. Alle adressen worden met den in 1908 aangeschaften addressograaf vervaardigd, waardoor belangrijke besparing is verkregen en vergissingen bijna onmogelijk zijn.

Onderzoek van den dampkring. De waarnemingen met de z.g. loodsballons werden voortgezet; de aanschaffing van een tweeden theodoliet voor rekening van de Nederlandsche Vereeniging voor Luchtvaart maakte mogelijk, in April en Mei eenige ballons van twee punten, met ruim 1000 M. onderlingen afstand, te volgen, zoodat de hoogte op ieder oogenblik kon worden berekend en de stijgsnelheid bepaald. Bij één dezer ballons gelukte de dubbele viseering tot 5400 M. De zware bewolking, welke vooral de tweede helft van het jaar kenmerkte, heeft dikwijls de waarnemingen onmogelijk gemaakt; in het geheel werden ± 80 ballons gevolgd op 67 dagen. De waarneming duurde 43-maal minder dan 15 minuten, 29-maal tusschen 15 en 30, 11-maal meer dan 30 minuten. Eénmaal duurde de waarneming 74 minuten, een ander maal bijna 70; met de stijgsnelheid, uit de bovengenoemde dubbele viseeringen afgeleid, volgt hieruit voor de bereikte hoogte in deze gevallen ongeveer 11 K.M., terwijl in het laatste geval de afstand 30 K.M. heeft bedragen.

Van de te Scheveningen verrichte loodsballon-waarnemingen werden afschriften ontvangen. Van de uitkomsten van het eerste jaar dezer waarnemingen werd door ondergeteekende mededeeling gedaan op het Natuur- en Geneeskundig congres te Utrecht.

Aan de commissie voor de opstijgingen van de Nederlandsche Vereeniging voor Luchtvaart werden voor alle opstijgingen adviezen in verband met de weersgesteldheid verstrekt, terwijl zooveel mogelijk op den dag der opstijging zelf met loodsballons de juiste windrichting en -snelheid in de hoogere luchtlagen werd bepaald.

Onweerswaarnemers. Gedurende 1909 werden de onweerswaarnemingen op 24 stations gestaakt en 11 nieuwe stations opgericht. Het aantal deelnemers aan de waarnemingen be-

droeg 202. Een opwekking tot het opgeven van nieuwe waarnemers, in het op het einde van 1909 gereed gekomen verslag over 1907 geplaatst, heeft reeds verscheiden nieuwe waarnemers aangebracht.

Verdeeling van werkzaamheden. De leiding van den weerdienst berustte in den regel bij ondergeteekende; op 4 dagen werd hij daarin vervangen door den directeur dr. Hartman, op 29 dagen door den adjunct-directeur dr. Schoute, op 17 dagen door den adjunct-directeur Gallé.

Voor het verslag van onweders en optische verschijnselen bewerkte, evenals vorige jaren, dr. Schoute de onweders, ondergeteekende het overige.

4. AFDEELING III.
Klimatologie.

Waarnemingen aan het Hoofdobservatorium. De verdampingsmeter werd in October vervangen door een nieuw instrument, in de werkplaats vervaardigd. Bij het ontwerpen hiervan is er naar gestreefd, den uitwendigen vorm zoo weinig mogelijk te doen afwijken van dien van den regenmeter; verder de gevoeligheid te verhoogen en door arrêteeren van de balans tusschen de waarnemingen constant te houden, en ten slotte de inrichting voor het afvoeren en verzamelen van regenwater te verbeteren.

Hoofdstations. Te den Helder werd in September een nieuwe verdampingsmeter geplaatst, van gelijk model als boven beschreven; de electrisch registreerende anemograaf onderging nog eenige verbeteringen, en in December werd de geheel hernieuwde kwikbarograaf met drijver weder in dienst gesteld.

Te Vlissingen werd wegens een defect aan den Richard-thermograaf in November een instrument van oud model tijdelijk in dienst gesteld.

Te Maastricht werden in September eenige onderdeelen van den anemograaf voor richting hernieuwd en schoongemaakt.

Overigens kwam er in de opstelling der instumenten geen verandering.

Stations van de 2de en 3de orde (termijnstations). Te Avereest werd een Wild'sche windvaan geplaatst; voorts werd die te Winterswijk hersteld en die te Hoorn verplaatst. De waarnemingen van luchtdrukking en temperatuur te Hoofddorp werden gestaakt. Te Sittard trad een nieuwe waarnemer op.

Verstrekt werden 1 gewone en 2 Six-thermometers, bovendien 6 zee-thermometers voor de waarnemingen op de Noordzee-stoomvaartlijnen.

Regenstations. Van de 118 stations, welke op 1 Januari 1909 waarnemingen verrichtten, vervielen er 3; 6 nieuwe werden opgericht, zoodat met inbegrip van Hoofddorp het aantal op 1 Januari 1910 122 bedroeg.

Op 4 stations trad een nieuwe waarnemer op.

Onder de waarnemers op termijn- en regenstations waren er 65, die in 1909 tevens onweerswaarnemingen inzonden.

Ter vervanging werden verstrekt 4 nieuwe regenmeters en 10 maatglazen.

Inspectiereizen. Door ondergeteekende werd bezocht de filiaalinrichting te Rotterdam op 4 November 1909.

De directeur der 3de afdeeling bezocht in Augustus en October 2 regenstations.

De adjunct-directeur dr. Schoute bezocht in de maand Februari het hoofdstation Groningen, het termijnstation Leeuwarden, 7 regen- en 11 onweersstations.

Jaarboek A, Meteorologie. Deel 1908 verscheen in December; in de samenstelling kwam geen verandering.

Maandelijksch overzicht der weersgesteldheid In de samenstelling kwam geen verandering.

Verzonden werden: 748 exemplaren aan gemeente-, provincie- en waterschapsbesturen; 190 aan diverse staatsambtenaren; 299 exemplaren aan waarnemers van het instituut; 171 aan andere personen of instellingen, die met het instituut in betrekking staan, en 39 exemplaren aan geabonneerden.

Bovendien verscheen het, evenals in vorige jaren, als bijlage bij de *Nederlandsche Staatscourant* in 1050 exemplaren.

Werkzaamheden. Behalve de gewone werkzaamheden, waaronder begrepen het bijhouden van de verschillende normalenregisters, werden de volgende in 1909 verricht:

a. vergelijking van waarnemingen in thermometerhutten van oud en nieuw model te den Helder, 1908—09;

b. onderzoek naar de talrijkheid van windsnelheden van verschillende grootte volgens de uurwaarneming en te de Bilt, 1907 en 1908, en te den Helder, 1908 en 1909;

c. onderzoek naar het aantal tijdperken met zwakken wind van verschillenden duur te de Bilt, 1904—08;

d. onderzoek naar den dagelijkschen gang in de windrichting, den Helder, 1903—07 en Maastricht, 1905—07;

e. onderzoek naar de waarschijnlijkheid van neerslag op verschillende uren van den dag;

f. onderzoek naar den gemiddelden duur van den zonneschijn op verschillende uren van den dag.

5. AFDEELING IV.

Oceanographie en maritieme meteorologie.

Meteorologische scheepsjournalen. Gedurende 1909 werden ontvangen 210 journalen, behelzende waarnemingen gedurende 265 reizen, te weten:

7 journalen van oorlogsschepen;
197 „ „ stoomschepen;
5 „ „ lichtschepen;
1 journaal van een zeilschip.

Op 31 December 1909 bestond de voorraad journalen uit 5457 Nederlandsche, 308 Zweedsche journalen en 207 journalen van lichtschepen, te zamen 5972 stuks.

Het resultaat der beoordeeling was als volgt:

„Stoomvaartmaatschappij Nederland":
52 journalen (54 reizen): 36 uitmuntend, 15 zeer goed, 1 goed;
„Rotterdamsche Lloyd":
51 journalen (51 reizen): 24 uitmuntend, 27 zeer goed;
„Holland—Amerika Lijn":
22 journalen (71 reizen): 21 uitmuntend, 1 zeer goed;
„Koninklijke West-Indische Maildienst":
25 journalen (26 reizen): 10 zeer goed, 12 goed, 3 middelmatig;
„Koninklijke Hollandsche Lloyd":
25 journalen (25 reizen): 6 uitmuntend, 17 zeer goed, 2 goed;
„Java—China—Japan Lijn":
18 journalen (19 reizen): 6 uitmuntend, 9 zeer goed, 3 goed;
„Java—Australië Lijn":
2 journalen (6 reizen): 1 zeer goed, 1 goed;
„Koninklijke Petroleum-Maatschappij":
2 journalen (2 reizen): 1 uitmuntend, 1 zeer goed;
Zeilschepen:
1 journaal (1 reis): zeer goed;
Lichtschepen:
5 journalen, welke alle als „zeer goed" moeten worden beschouwd. Vergeleken met de journalen van eenige jaren geleden, is in den inhoud dezer journalen groote verbetering te bespeuren.

Onder de aan boord van Hr. Ms. oorlogsschepen gehouden journalen, 7 in getal, werden 3 als „zeer goed" en 4 als „goed" gequalificeerd.

De gouden medaille werd toegekend aan den heer N. Guthrie, gezagvoerder van het stoomschip *Sindoro* van de Rotterdamsche Lloyd.

Zilveren medailles werden toegekend aan de heeren V. Stobbe, gezagvoerder van het stoomschip *Koning Willem III* van de Maatschappij „Nederland"; G. de Boer, gezagvoerder van het stoomschip *Besoeki* van de Rotterdamsche Lloyd; J. Schottée de Vries, gezagvoerder van het stoomschip *Amstelland* van de Koninklijke Hollandsche Lloyd en N. van Wijck Jurriaanse, gezagvoerder van het stoomschip *Tjiliwong* van de Java—China—Japan Lijn.

Als erkenning van verdiensten voor het houden van zeer goede journalen werden belooningen in den vorm van aneroïde-barometers, nachtkijkers of boekwerken toegekend aan de stuurlieden: G. J. de Jonge en J. A. Hazenwinkel van de Holland-Amerika Lijn, G. Zeilinga van de Maatschappij „Nederland", P. van Os van de Rotterdamsche Lloyd, L. Stuut en M. J. Wiersema van de Koninklijke Hollandsche Lloyd en W. J. van Bortel van de Java—China—Japan Lijn.

Als belooning voor het door hem gehouden journaal werd een aneroïde-barometer toegekend aan den luitenant ter zee der 2de klasse jhr. G. L. Scherer.

Marine-instrumenten. De verstrekking van marine-instrumenten had geregeld plaats. Geverifieerd werden:

7 kwikbarometers;
38 aneroïde-barometers;
3 barografen;
24 zeethermometers;
3 thermometers voor tijdmeters;
6 gewone thermometers;
2 psychrometers;
12 maximum- en minimum-thermometers.

Werkzaamheden. Behalve de gewone werkzaamheden kan het volgende worden genoemd:

Gedurende het verslagjaar werd het werk in atlasvorm, getiteld: „Oceanographische en Meteorologische Waarnemingen bij Kaap Guardafui" gepubliceerd, terwijl voor den druk gereed kwamen een werk, getiteld: „Elementaire theorie der Getijden en Getij-constanten in den Indischen Archipel", dat als n°. 8 in de „Mededeelingen en Verhandelingen, n°. 102" zal verschijnen, en een vierde aflevering van het werk „Etudes des phénomènes de marée sur les Côtes Néerlandaises", waarin getij-constanten en een getij-kaartje voor een 25-tal plaatsen zullen worden gegeven. Voorts werd door den adjunct-directeur een

nieuwe stroomkaart, bewerkt voor één-graadsvakken, gereed gemaakt, als voorbereiding voor verdere uitgaven van het werk over den Indischen Oceaan, en ter kennisneming van belanghebbenden gedeponeerd bij de filiaalinrichting te Amsterdam.

Een onderzoek naar het verband tusschen wind en stroom in den Indischen Oceaan kwam voor de pers gereed en zal onder den titel „Zur Kenntnis der Meeresströmungen" als n°. 9 van de „Mededeelingen en Verhandelingen" gepubliceerd worden.

De inschrijving in de registers der waarnemingen in den Indischen Oceaan over de maanden Juni, Juli en Augustus der jaren 1898—1908 kwam gereed.

De meteorologische instrumenten aan boord der lichtschepen *Noord-Hinder*, *Schouwenbank* en *Haaks* werden door der adjunct-directeur der afdeeling geinspecteerd.

Een overzicht van de resultaten der ijswaarnemingen langs de Nederlandsche kust en de mondingen der groote rivieren over den winter 1908—1909 werd toegezonden aan de „Deutsche Seewarte" en gepubliceerd in *De Zee*, n°. 8, 1909.

Afdrukken daarvan werden toegezonden aan de Kamers van Koophandel en andere belanghebbende lichamen.

6. AFDEELING V.

Aardmagnetisme en Seismologie.

A. Aardmagnetisme.

Instrumenten. Voor de absolute bepalingen en de variatie-waarnemingen bleven in hoofdzaak dezelfde instrumenten in gebruik. De declinatie werd zoowel met het declinatorium van Dover 149 als met behulp van den theodoliet van Edelmann bepaald, ten einde uit de twee reeksen waarnemingen het azimuth der aan het hoofdgebouw aangebrachte mire, die van pijler 4 van Pavilloen I moet worden waargenomen, te kunnen bepalen.

In Pavilloen II werd de bifilairmagnetometer, waarvan de spiegel slecht begon te worden, vervangen door een unifilair-variometer. Boven en beneden de naald van den balans-magnetometer werden roodkoperen dempplaten aangebracht. Het registreerinstrument van Toepfer bleef in den loop van het jaar enkele keeren stilstaan en onderging met het oog hierop een grondige herstelling. Om het tijdelijk te kunnen vervangen, werd een reserve-instrument vervaardigd, door in een houten kastje een registreercylinder van Richard met cylinderlens aan te brengen. In Pavilloen III bleef het contact-uurwerk het geheele jaar door in werking; enkele keeren deden zich kleine

onregelmatigheden voor. Om de naald van den balansmagnetometer werd een dempinrichting van roodkoper aangebracht; in verband hiermede werd de spiegelthermograaf, welke zich nabij den magneet bevindt, iets hooger geplaatst.

Werkzaamheden. De absolute bepalingen werden met een enkele uitzondering door den adjunct-directeur dr. van Dijk verricht.

Het Jaarboek 1908 B kwam op het eind van het verslagjaar gereed; de stand van de bewerking der diagrammen was toen ongeveer dezelfde als een jaar geleden.

In Pavilloen I werd met het inrichten van den bifilairmagnetometer naar Kohlrausch ter bepaling van de horizontale intensiteit voortgegaan. De aardinductor, staande in den uitbouw van het pavilloen op een hardsteenen kolom met hellend bovenvlak, werd ingericht voor rotatie. Daar het bovenvlak niet loodrecht stond op den magnetischen meridiaan, werd de kolom losgemaakt, in den goeden stand gebracht en vervolgens weer vastgemetseld. Op den zich naast deze kolom bevindenden pijler. waarop theodoliet van Bamberg geplaatst is, werd een hardsteenen plaat aangebracht, waarvan de eene zijde buiten den pijler uitsteekt, ten einde hierop een kijker met schaal te kunnen plaatsen voor het aflezen van den galvanometer, staande op pijler 3 van het pavilloen. Als galvanometer werd een vroeger voor andere doeleinden gebruikte aperiodische galvanometer met klokmagneet genomen. Het bleek, dat de waarden, met den aardinductor voor de inclinatie gevonden, goed overeenkomen met die, welke met het naaldinclinatorium worden verkregen, doch dat de galvanometer in zijn tegenwoordigen vorm niet gevoelig genoeg was, om voldoend nauwkeurige waarden te leveren. Er werd nagegaan, op welke wijze de gevoeligheid het best zou zijn te verhoogen; als het doelmatigst werd bevonden een astatisch naaldstelsel te nemen en draad van grootere doorsnede in de klossen aan te brengen.

B. Seismologie.

Van de het vorige jaar in het souterrain van het hoofdgebouw opgestelde seismografen werden, afgezien van enkele onderbrekingen van korten duur, geregelde opteekeningen verkregen. Door het in gebruik nemen van het nieuwe laboratorium deed het souterrain niet langer als laboratorium dienst, waardoor de registreering veel minder gestoord werd dan vroeger.

Verschillende verbeteringen, welke noodig of gewenscht bleken, werden aan de instrumenten aangebracht. Zoo werd bij den seismograaf naar Wiechert een inrichting gemaakt om de

indicator-vergrooting der componenten met kijker en schaal te kunnen bepalen. Bij de horizontaalslingers van Bosch werden de registreercylinders van opstaande randen voorzien, om te verhinderen, dat bij sterke uitslagen de pen het registreerpapier verlaat en daarop niet terugkeert; voorts werden de pennen zoo ingericht, dat zij zelve de minuutteekens geven. Oorspronkelijk werden de minuutteekens door een afzonderlijke stift gegeven; het kwam echter meermalen voor, voornamelijk door temperatuursverandering en door hellingsverandering van den vloer, dat de geregistreerde lijn en het overeenkomstige tijdteeken zoo ver uit elkaar vielen, dat het onmogelijk was, den tijd van intreden van storingen nauwkeurig te bepalen; aan dit bezwaar is thans op geheel bevredigende wijze tegemoet gekomen.

7. Als bijlage I is opgenomen eene lijst van hetgeen in 1909 door het Instituut en door de wetenschappelijke ambtenaren persoonlijk werd gepubliceerd.

Bijlagen II en III bevatten uittreksels van de verslagen, uitgebracht door de directeuren der filiaalinrichtingen te Amsterdam en Rotterdam.

Over de toekenning eener Rijkstoelage aan de filiaalinrichting te Amsterdam in verband met de invoering der Schepenwet, waarvan ondergeteekende uit het verslag van den betrokken directeur kennis kreeg, veroorlooft hij zich Uwe Excellentie in een afzonderlijk schrijven enkele opmerkingen te doen toekomen.

De Hoofddirecteur van het
Koninklijk Nederlandsch Meteorologisch Instituut,
E. VAN EVERDINGEN.

BIJLAGE I.

Publicaties.

A. Van het Instituut.

N°. 97. Jaarboek 1908 A, Meteorologie.
N°. 98. Jaarboek 1908 B, Aardmagnetisme.
N°. 94. Maandelijksch overzicht der weersgesteldheid in Nederland; 1908, December en Jaaroverzicht; 1909, Januari—November.
Dagelijksch Weerbericht, N°. 1—365, 1909.
N°. 81. Onweders, optische verschijnselen, enz. in Nederland in 1907, deel XXVIII.
N°. 105. Oceanographische en meteorologische waarnemingen bij Kaap Guardafui (Observations océanographiques et météorologiques près du Cap Guardafui).

B. Van de wetenschappelijke ambtenaren.

Dr. E. VAN EVERDINGEN. Het onderzoek der hoogere luchtlagen, (Handelingen v/h 12de Natuur- en Geneeskundig Congres te Utrecht, p. 752—55).
De wetenschappelijke luchtvaarten in 1909, („De Luchtvaart", **1**, p. 128 en 268; **2**, p. 2 en 22).
Een waarneming van den halo van Hall, („Hemel en Dampkring", **7**, 6, p. 81—82)
Dr. J. P. VAN DER STOK. Over den duur van regenbuien te Batavia, (Verslag der Kon. Akademie van Wetenschappen, deel XVII, p. 623—37).
De bepaling van getij-constanten uit waarnemingen met horizontale slingers (Verslag der Kon. Akademie van Wetenschappen, deel XVII, p. 980—89).
Junghuhn als klimatoloog; bijdrage tot het Junghuhn-gedenkboek.
Dr. Ch. M. A. HARTMAN. Frequenties van windsnelheden, („Hemel en Dampkring", **6**, 12, p. 162—64 en 181—82)
Windwaarnemingen in Nederland, (Handelingen v/h 12de Natuur- en Geneeskundig Congres te Utrecht, p. 758—60).
De waarschijnlijkheid van regen of zonneschijn op verschillende uren van den dag, („Hemel en Dampkring", **7**, 8, p. 113—14).
Dr. C. SCHOUTE. Redactie van het meteorologisch gedeelte van het tijdschrift „Hemel en Dampkring".

Eenige populair-wetenschappelijke artikelen in het tijdschrift „Buiten”.

Dr. G. van Dijk. De aardbeving in Italië van 28 Dec. ’08, (Tijdschrift v/h Kon. Ned. Aardrijkskundig Genootschap, (2), **26**, 2, p. 305—08).

P. H. Gallé. Mededeelingen van de afdeeling „Oceanographie en maritieme meteorologie” van het Kon. Ned. Met. Instituut, („De Zee”, 1909, nos. 2, 5, 6, 7, 10, 11 en 12).

L. Roosenburg. Beschrijving en onderzoek van den gyroscopischen horizon Fleuriais (Model Ponthus & Therrode), (Mededeelingen en Verhandelingen, 7; Kon. Ned. Meteor. Instituut, n°. 102).

BIJLAGE II.

UITTREKSEL *uit het Verslag omtrent den toestand en de werkzaamheden der Filiaalinrichting te Amsterdam van het Kon. Ned. Meteorologisch Instituut, gedurende het jaar 1909.*

Personeel. Aan den klerk J. Schäffer werd 1 Maart op zijn verzoek eervol ontslag verleend en met dien datum aangesteld tot klerk F. W. Buenting. Met het oog op de nader te vermelden toeneming der werkzaamheden, ten gevolge van de invoering der Schepenwet, werd 1 November als 2de-klerk aangesteld D. Kühlman. De omvang der werkzaamheden maakte het bovendien noodzakelijk, dat door den klerk Buenting herhaaldelijk overwerk verricht werd.

Aan de *meteorologische instrumenten* werd geen verandering gebracht en zij bleven goed voldoen.

Het verifieeren van de meteorologische instrumenten van de schepen geschiedde als andere jaren.

Omtrent de *tijdseinen* valt het volgende te vermelden. Van af 1 Mei werd het tijdsein gegeven op den op dien datum ingevoerden middelbaren Amsterdamschen tijd, zijnde de tijd gerekend volgens den meridiaan van den Westertoren, welke een lengteverschil in tijd met Greenwich heeft van 19^m32^s13.

Zooals reeds in het vorige verslag gerapporteerd werd, kon bij mist of regen het tijdsein op het gebouw van de Koninklijke Nederlandsche Stoombootmaatschappij aan de IJkade herhaaldelijk niet gegeven worden, aangezien het sein der Filiaalinrichting dan niet te zien was. Door genoemde maatschappij werd daarom aan het gemeentebestuur verzocht een tijdseininrichting in het oostelijk deel der haven te doen aanbrengen, die van uit de Filiaalinrichting bediend zou kunnen worden. Aangezien kort na het ontvangen van dit verzoek in werking zou komen het nieuwe tijdsein te Rotterdam op den watertoren van Delfshaven, hetwelk langs electrischen weg door de Filiaalinrichting aldaar bediend wordt, zoo werd door mij aan burgemeester en wethouders voorgesteld om eerst de resultaten van die inrichting af te wachten en mochten die, zooals verwacht

mocht worden, gunstig zijn, dan tot het aanbrengen van een dergelijk secundair tijdsein over te gaan. De betrekkelijk geringe kosten, ± ƒ 2000, zouden naar mijn meening geen beletsel behoeven te zijn.

Intusschen hebben burgemeester en wethouders er de voorkeur aan gegeven om de tijdseinkamer aan de Filiaalinrichting door een rechtstreeksche telefonische aansluiting in verbinding te brengen met de tijdseinkamer van het gebouw der Kon. Ned. Stoomboot Mij, zoodat het secundaire tijdsein thans valt op telephonische mededeeling van den seingever der Filiaalinrichting, op het oogenblik dat het sein aldaar valt. Ofschoon hierdoor zeker in den bestaanden toestand een groote verbetering is aangebracht — immers men is nu niet meer afhankelijk van den weerstoestand — zoo dient er op gewezen te worden, dat het secundaire tijdsein niet rechtstreeks door de Filiaalinrichting gegeven wordt. Ik heb dan ook burgemeester en wethouders medegedeeld, dat dezerzijds geen verantwoordelijkheid voor dit sein gedragen kan worden en er tevens op gewezen, dat, naardien het geen officieel tijdsein is, het niet wenschelijk is er melding van te maken in officieele mededeelingen ten dienste van de scheepvaart.

Te gelijker tijd werd door mij aan burgemeester en wethouders medegedeeld, dat het wenschelijk was, de tijdseintoestel der filiaalinrichting te doen nazien, aangezien door slijtage als anderszins de tijdkleppen niet meer vlak vielen en bij harden wind in beweging waren. Dit heeft dan ook van gemeentewege plaats gevonden, en werd van de gelegenheid gebruik gemaakt enkele verbeteringen aan te brengen. Van 22 October tot 13 December werd dientengevolge van een hulptijdsein gebruik gemaakt, bestaande uit een seinbal, opgeheschen aan een galg, en die ten 0 uur M. T. A. werd neergehaald.

Tijdmeteronderzoek. Het aantal nieuwe tijdmeters, dat gedurende korteren of langeren tijd in onderzoek was, bedroeg 30. Het onderzoek naar den invloed van de temperatuur op de gangen der tijdmeters vond plaats in de temperatuurkast van 22 Januari tot 2 April. Daaraan werd deelgenomen door 9 nieuwe tijdmeters. De temperatuur werd telkenmale gedurende 14 dagen achtereenvolgens op 10°, 20°, 30°, 20° en 10° C. gehouden, terwijl het vochtigheidsprocent niet beneden de 50 % daalde.

Bijzondere vermelding verdienen de tijdmeters A. Hohwü n°. 815 en n°. 816. Deze waren zonder mijn voorkennis voorzien van nikkelstalen balans en palladium spiraalveer. De maker meende op deze wijze de voordeelen, die nikkelstaal (voor de

vervaardiging van de balans) en palladium (als metaal voor de spiraalveer) elk afzonderlijk aanbieden, te kunnen vereenigen.

Intusschen was op theoretische gronden aan te nemen, dat deze combinatie niet doeltreffende kon zijn (zie o.a. het in 1905 in het tijdschrift „De Zee" voorkomende artikel „De compensatie van de secondaire fout der tijdmeters") de uitkomst heeft dit thans proefondervindelijk aangetoond, aangezien de gangveranderingen van deze twee tijdmeters in vergelijk met de andere onderzochte niet zeer klein waren. De heer Hohwü zal dan ook in den vervolge met nikkelstalen balans weder van een stalen spiraal gebruik maken.

Onderzoek van hoekmeetinstrumenten. Evenals in de laatste jaren heeft dit wederom veel tijd in beslag genomen. Het aantal onderzochte instrumenten (167) was nog iets grooter dan verleden jaar, toen reeds een belangrijke toename geconstateerd werd.

De gyroscopische horizon bleef over het algemeen zeer goede resultaten opleveren. Met het door de stoomvaartmaatschappij „Nederland" aangeschafte exemplaar werd gedurende twee reizen aan boord van het S.S. *Rembrandt* waargenomen.

Op verzoek van den commandant van Hr.Ms. *Piet Hein* ontving een luitenant ter zee 2de klasse instructie met den gyroscopischen horizon van de filiaalinrichting, terwijl het instrument daarna werd medegenomen op een reis van dat schip naar Noorwegen en in de Noordzee. Uit een verslag van de verkregen resultaten, voorkomende in het artikel „Waarnemingen met den sextant Fleuriais aan boord Hr.Ms. *Piet Hein* door v. d. L. (*Marineblad* 4de afl. 1909) blijkt, dat het instrument goede diensten heeft bewezen, vooral bij heiige kim, toen de uitkomsten beter waren dan die van de gewone sectanten, en bij mist, toen uit eene enkele waarneming met den gyroscopischen horizon besloten mocht worden, dat het lichtschip *Terschellingerbank* reeds lang gepasseerd was, waaromtrent men in volkomen onzekerheid verkeerde.

Een derde gyroscopische horizon werd voor de Rotterdamsche Filiaalinrichting besteld, en na verificatie en nadat de directeur dier inrichting zich met de behandeling vertrouwd had gemaakt, is het instrument te Rotterdam in gebruik gesteld.

Met genoegen vermeld ik, dat nog twee stoomvaartmaatschappijen, nl. de Koninklijke Hollandsche Lloyd en de Java—China—Japan Lijn, mij verzochten een gyroscopischen horizon Fleuriais te bestellen, terwijl een zelfde verzoek inkwam van de Zeevaartschool te Vlissingen. Deze instrumenten zijn thans in bewerking en zullen daarbij kleine verbeteringen, o. a. in den vorm van de pen, aangebracht worden.

Ten slotte zij nog vermeld, dat, op verzoek van den com mandant van Hr. Ms. *Jacob van Heemskerck* twee officieren van dien bodem aan de filiaalinrichting onderricht kregen in de behandeling van den gyroscopischen horizon en dat het instrument der filiaalinrichting thans aan boord van dat schip in gebruik is op een reis naar Madeira en de Middellandsche Zee.

Kompassen. Op het gebied van kompassen valt niet veel te melden voor zooverre betreft de stoomvaartlijnen, welke steeds bij aankoop, plaatsing en compenseering van kompassen van onze diensten gebruik maken. Eenige malen kwamen klachten in omtrent wildheid van de Thomson-kompassen op groote stoomschepen. Vermoedelijk ontstond dit gebrek door de onvoldoende werking der spiraalveeren, waaraan de cardanusbeugels tegenwoordig worden opgehangen. Bij de vroegere algemeen gebruikelijke ophanging aan ringen van gevlochten koperdraadtouw kwamen dergelijke klachten minder voor.

Bij het compenseeren van kleinere schepen, zooals trawlers, zeetjalken, schoeners enz. kwam het herhaaldelijk voor, dat de kompassen — welke somtijds reeds elders gecompenseerd waren — moesten verplaatst of gewijzigd worden, alvorens zij aan de dezerzijds gestelde eischen konden voldoen.

Het onderzoek van scheepsseinlantaarns. Was de invoering van de Schepenwet ook in andere opzichten in eene toename der werkzaamheden merkbaar, in het bijzonder was dit het geval bij het lantaarnonderzoek. Onderzocht werden ongeveer twee en een half maal het aantal lantaarns van het vorige jaar. Indien dit nieuwe lantaarns geweest waren, geleverd door een deskundigen leverancier, zoo zou de storende invloed op de andere werkzaamheden niet zoo groot geweest zijn. Doch dit was niet zoo. Voor een groot deel waren het oude lantaarns — o. a. veel van stoomtrawlers — die in zeer slechten toestand verkeerden en die gewoonlijk na talrijke wijzigingen en na herhaaldelijk onderzocht te zijn, eerst goedgekeurd konden worden. Dagen, soms weken, achtereen waren aan de fiiliaalinrichting werklieden van de lantaarnmakers werkzaam, ten einde zooveel mogelijk tijdverlies door heen- en weerloopen te voorkomen. Dat onder deze omstandigheden de andere werkzaamheden ten achter geraakten, behoeft geen nader betoog. Er werd getracht hierin te voorzien door het doen verrichten van overwerk. Voor een deel werd aan de vermeerdering der werkzaamheden, als gevolg der Schepenwet, te gemoet gekomen door het Rijk, hetwelk, door het toekennen van eene toelage, het mogelijk maakte, een 2de-klerk aan te stellen.

Het geven van *inlichtingen op practisch meteorologisch gebied*, meestal verband houdende met gevoerd wordende proceduren, kwam veelvuldig voor.

De *correctie van zeekaarten*. Van den kaartenvoorraad werden 280 kaarten vernieuwd, ten deele omdat zij door veelvuldig gebruik te veel geleden hadden, ten deele omdat de kaarten overvuld waren door de vele aangebrachte correctiën.

Gedurende 1909 werden onderzocht:

(N.B. De tusschen ( ) geplaatste getallen zijn die van 1908).

Kwikbarometers	4	(13)
Aneroïde-barometers	14	(11)
Barografen Richard	3	(1)
Zeewaterthermometers	61	(47)
Luchtthermometers	11	(25)
Psychrometers	1	(0)
Binocles	36	(15)
Lange kijkers	9	(9)
Kompasrozen	150	(151)
Doppen tot kompasrozen	160	(154)
Pennen „ „	167	(146)
Vloeistofkompasen	44	(24)
Sextanten en octanten	167	(162)
Peiltoestellen	26	(33)
Scheepsseinlantaarns	843	(353)
Lenzen tot idem	121	(204)
Gekleurde glazen tot idem	79	(65)
Horloges	1	(6)
Tijdmeters	241	(242)

waarvan 112 (118) aan de Filiaalinrichting en 129 (124) aan boord. Van 61 (66) schepen en van 20 (15) stalen sloepen werden de *kompassen geregeld*.

Voor 36 (33) schepen in abonnement werden *gecorrigeerd* 4954 (4533) *zeekaarten*. Voor 28 (32) schepen buiten abonnement (waaronder 12 (11)) jachten werden gecorrigeerd 787 (1204) kaarten.

Totaal 5741 (5737) zeekaarten gecorrigeerd. Bovendien van den eigen voorraad 1148 (1140).

BIJLAGE III.

UITTREKSEL *uit het verslag omtrent den toestand en de werkzaamheden der filiaalinrichting te Rotterdam van het Kon. Ned. Meteorologisch Instituut, gedurende het jaar 1909.*

Het *personeel* der inrichting onderging geen verandering.

De *meteorologische instrumenten* bleven dezelfde, zij werkten over het algemeen goed. De vrij uitgebreide reparaties, waarvan in het vorige jaarverslag melding werd gemaakt, kwamen gereed.

De *weerberichten* werden als vroeger verspreid, en werden, evenals in vorige jaren, tal van mededeelingen omtrent het weder verstrekt, meestal om in rechtszaken of geschillen te dienen.

De *tijdseinen* werden geregeld gegeven. De tijdseininrichting op den watertoren aan den Schiemond (Oud-Delfshaven) kwam in den loop van het jaar gereed. Het instrument is van gelijken vorm als dat op de filiaalinrichting en geeft ook bij het horizontaal vallen der bladen of kleppen $0^u\ 0^m\ 0^s$ midd. tijd Amsterdam aan. De behandeling geschiedt middels electrische beweegkracht door den seingever op de filiaalinrichting, die zich door verklikkers steeds van de goede werking van het instrument op den watertoren kan overtuigen.
Nadat tal van proeven, genomen van de rivier en met behulp der verklikkers, hadden aangetoond, dat tusschen de twee seininrichtingen practisch geen tijdverschil in hunne aanwijzingen bestaat, en het nieuwe sein gedurende eenigen tijd goed gewerkt had, werd besloten het vanaf 1 Januari 1910 in geregelden dienst te nemen.

In de gelegenheid voor *kompasregelen* kwam geen verandering, een vaste geschikte plaats ontbreekt, wat meermalen oorzaak was van belangrijke vertraging bij het werk.

Wegens de welgeslaagde proeven met den *gyroscopischen horizon Fleuriais* aan boord van stoomschepen der maatschappij

„Nederland", vermeld in jaarverslag 1908 over de filiaalinrichting te Amsterdam, in Mededeelingen en Verhandelingen 7 van het Kon. Ned. Met. Instituut en in „De Zee", jaargang 1909, werd, aangezien van dit instrument veel nut verwacht mag worden voor schepen, welke op hun route vaak nevelig weder ontmoeten, zooals bij de vaart van Rotterdam op Amerika, een gyr. horizon bij de firma Ponthus et Therrode te Parijs aangekocht.

Na oefening met het instrument op de filiaalinrichting werd het door den gezagvoerder van het stoomschip *Sommelsdijk* der Holland—Amerika Lijn, den heer E. M. Swaan, op reis medegenomen, die hiermede ook onder ongunstige omstandigheden zeer goede uitkomsten voor zijn plaatsbepaling verkreeg.

Den 4den November werd de filiaalinrichting bezocht door het college van curatoren van het Kon. Ned. Met. Instituut. Na afloop werd van de rivier een zicht genomen op de plaats van het tweede tijdsein, te midden der westelijke havens en de ligplaatsen voor schepen op stroom.

De *werkzaamheden* der filiaalinrichting namen sterk toe. Als hoofdoorzaak moet hiervoor de inwerkingtreding der Schepenwet worden aangemerkt, hoewel ook een deel te stellen is op de algemeene herleving van de scheepvaart.

Zoo vermeerderde het aantal onderzochte lantaarns aanzienlijk en overtrof zelfs het hoogste cijfer van 1907 met 41.

Ook het aantal gekeurde sextanten en het cijfer van kompasregelen toonen beduidende toename.

De vermeerdering van het aantal schepen in abonnement werd veroorzaakt door toetreding van de schepen der Baltimorelijn, welke door de Holland—Amerika Lijn werden overgenomen en onder Nederlandsche vlag tusschen Rotterdam-Baltimore in de vaart bleven.

Onderzocht werden:	1908	1909
Kwikbarometers	18	16
Aneroïde-barometers	6	12
Thermometers	48	40
Psychrometers	13	3
Kompasrozen	167	154
Kompasdoppen	174	162
Kompaspennen	180	164
Vloeistofkompassen	33	13

Sextanten en octanten . . .	132	151
Peiltoestellen	27	19
Scheepsseinlantaarns . . .	902	1389
Lenzen tot idem	—	0
Gekleurde glazen tot idem .	—	15
Tijdmeters	222	218
Schepen, waarvan kompassen geregeld	81	87
Schepen in abonnement . .	23	30
Gecorrigeerde zeekaarten . .	2570	4171
Schepen niet in abonnement, waarvoor kaarten nagezien.	5	9

Bijvoegsel tot de *Nederlandsche Staatscourant* van
Vrijdag 22 April 1910, n°. 93.

N°. 24.

VERSLAG *van de Commissie van Toezicht op de Rijksacademie van Beeldende Kunsten over 1909.*

Aan Hare Majesteit de Koningin.

De Commissie van Toezicht op de Rijksacademie van Beeldende Kunsten heeft de eer, ter voldoening aan art. 10 der wet van 26 Mei 1870 (*Staatsblad* n°. 78), Uwer Majesteit het volgende verslag uit te brengen over het jaar 1909.

In de samenstelling onzer Commissie kwam geene verandering, evenmin in het korps hoogleeraren.

Evenals de hoogleeraar-directeur hebben de overige leden van dit korps met ijver zich aan hunne zware taak gewijd.

Ook in dit verslagjaar is weder bewezen, dat wij in vorige verslagen te recht hebben aangedrongen op vermeerdering van het aantal hoogleeraren en op verhooging hunner salarissen, die in vergelijking met professoren aan andere inrichtingen van hooger onderwijs te laag geacht moeten worden.

Van het dienstpersoneel vroeg en kreeg de assistent-concierge C. M. Oxemer zijn eervol ontslag. Hij werd vervangen door J. C. Korthof, die met 1 Januari 1910 optrad. De beambte Griss vervulde zijne betrekking tot tevredenheid van den

directeur en werd op diens aanbeveling in vaste dienstbetrekking benoemd.

Op 31 December bedroeg het aantal leerlingen 92, waarvan 34 vrouwelijke. Hiervan waren ingeschreven 51, waarvan 22 vrouwelijke, voor het volle onderwijs; 37, waaronder 8 vrouwelijke leerlingen, kwamen uitsluitend voor de teekenlessen van 5 maal 2 uren per week, hetzij ter klasse die naar beeldhouwwerk. of ter klasse die naar het leven teekent, terwijl 3 vrouwelijke leerlingen voor het bijwonen der lessen in aesthetica en kunstgeschiedenis waren ingeschreven.

Evenals ten vorigen jare werd het bedrag op de begrooting voor toelagen aan onbemiddelde leerlingen beschikbaar gesteld en dat met het oog op het aantal leerlingen, dat daarvoor in aanmerking zou kunnen komen, onbelangrijk genoemd mag worden, aangevuld door de bijdragen uit het academiefonds van Arti et Amicitiae en de Teylersstichting te Haarlem ter beschikking van den directeur gesteld.

Het onderwijs werd, voor zoover de middelen het toelieten, als gewoonlijk op de vereischte wijze gegeven. Door het aanbrengen eener electrische verlichting in eenige lokalen en door het ontruimen van de oude schilderzaal is het mogelijk geworden eene dames-avondteekenklasse in te richten. Daaraan was reeds lang behoefte. Ook kreeg de directeur daardoor de gelegenheid tot het houden van wekelijksche exposities van prenten en plaatwerken, tot leering en genot der leerlingen van de academie.

'sAvonds werd eene zaal der academie ter beschikking gesteld van het Genootschap Architectura et Amicitia, dat daarin een cursus voor bouwkunst doet geven. Zoo wordt gestreefd om reeds nu, vóórdat het nieuwe gebouw dat voor de academie gesticht moet worden er is, het meeste te bereiken. Het zou door ons op hoogen prijs gesteld worden, indien nu niet binnen te langen tijd het reglement, dat reeds in Mei 1909 aan Uwer Majesteits Regeering werd voorgelegd, hare goedkeuring zou kunnen verwerven, en ook, zoo tot benoeming van nog twee hoogleeraren, waartoe de directeur in October mocht adviseeren, kon worden besloten.

Dan zal er weder eene gelegenheid gegeven worden het hooger kunstonderwijs te verbeteren en uit te breiden.

Ter voldoening aan art. 44 van het reglement op de academie werd in dezen zomer een wedstrijd in de schoone bouwkunst uitgeschreven.

Voor het examen, bedoeld bij art. 11 der wet van 26 Mei 1870, en voorafgaande aan den wedstrijd in de bouwkunst, had zich geen candidaat doen inschrijven; doch voor den wedstrijd, die op 15 Juli aanving, had zich één candidaat doen inschrijven en wel de heer DIRK FREDERIK SLOTHOUWER, die, na overlegging zijner bewijsstukken uit den wedstrijd 1906, vrijgesteld werd van den proefkamp en derhalve op 26 Juli 1909 direct tot den eindkamp van den wedstrijd kon worden toegelaten.

Het onderwerp voor den eindkamp was: „Een ontwerp voor eene Academie van Beeldende Kunsten".

De naar dit onderwerp vervaardigde bouwkundige teekeningen werden door den candidaat op den bepaalden tijd ingeleverd, en de jury kende hem op 2 October 1909 den gouden eerepenning toe. Denzelfden dag werden hem door den voorzitter der jury, ten overstaan der Commissie van Toezicht, de bevindingen en het besluit der jury medegedeeld. Bij deze uitspraak der jury werd door onze Commissie gevoegd de gemotiveerde aanbeveling, bedoeld bij art. 15 der wet van 26 Mei 1870, waarop het Uwer Majesteit behaagde D. F. SLOTHOUWER voornoemd een jaargeld van f 1200 te verleenen voor het tijdvak van 1 Mei 1910 tot 30 April 1911, bestemd om hem in de gelegenheid te stellen zich in de schoone bouwkunst te volmaken.

De in de drie vorige jaren met een jaargeld begunstigden: J. M. VAN DER MEY, TJ. BOTTEMA en B. M. A. INGEN HOUSZ, benevens de heer C. A. SMOUT, die reeds vier jaren een stipendium genoten had, zonden de door hen vervaardigde proefstukken in ter beoordeeling.

Voorgelicht door de in art. 65 van het reglement bedoelde deskundigen, vonden wij aanleiding elk hunner voor eene herhaalde toekenning van het jaargeld aan te bevelen. Nadat het Uwer Majesteit behaagd had bij Hare besluiten resp. van

24 November 1909 n°. 34, 17 December 1909 n°. 48 en 20 December 1909 n°. 28 dienovereenkomstig te beslissen, werden voor hen instructiën vastgesteld, waarmede zij in December 1909 of Januari 1910 de voorgeschreven reizen hebben ondernomen.

In achterstaande bijlagen behage het Uwer Majesteit de opgaven aan te treffen van de voornaamste aanwinsten der verschillende verzamelingen, door de academie in 1909 verkregen, benevens eene opgave van de samenstelling der klassen op ultimo December 1909.

Voor de verbetering van het gebouw worden, hoewel de wenschen vele en groote zouden zijn, geen bijzondere voorstellen meer gedaan, nu een nieuw gebouw in uitzicht is gesteld; toch werd eene uitzondering gemaakt, waar het betrof eene verbetering in de verblijven der concierges, die met niet veel kosten te maken zou zijn, want die verblijven voldoen niet aan geringe eischen en eene nieuwe instructie voor de concierges, onder wie een nieuwe functionaris is, maakte eene verandering in hunne kamer meer dan gewenscht.

Wij hebben dit verzoek om verbouwing ondersteund, doch verliezen niet uit het oog en wij willen wagen het nogmaals onder de aandacht van Uwe Majesteit te brengen, dat eene geheel nieuwe en veel ruimere huisvesting van onze kunst academie een eisch is van noodzakelijkheid. Voor de ontplooiing van hare krachten en voor het uitoefenen harer taak kan de academie niet buiten meer en waardiger ruimte. Zij is het eenig instituut voor hooger kunstonderwijs in Nederland, maar zij dreigt als zoodanig over het hoofd te worden gezien.

Aanschouwt men het tegenwoordig gebouw en verneemt men hoe weinig veelzijdig het kunstonderwijs gegeven wordt, dan blijkt het, dat zelfs degenen die de organisatie van het kunstonderwijs hebben te regelen, niet doordrongen zijn van de beteekenis die de wet aan de academie heeft willen toekennen. Wanneer men nu wil beginnen de academie te zetten op de plaats waar zij behoort en haar in te richten zooals hare taak dat vereischt, dan moet in de eerste plaats een nieuw gebouw gesticht worden.

Geschiedt dat niet, dan zal de anarchie in het kunstonderwijs,

4

die wij nu reeds zien ontstaan, op bedenkelijke wijze toenemen, tot blijvende schade voor de academie.

In deze vrees roepen wij, als telken jare, opnieuw de hooge bescherming van Uwe Majesteit in voor de aan onze zorg toevertrouwde belangen.

Amsterdam, 23 Maart 1910.

De Commissie van Toezicht op de Rijksacademie van Beeldende Kunsten,

(*get.*) J. A. Sillem, *Voorzitter.*

(„) G. M. den Tex, *Secretaris.*

Overeenkomstig het oorspronkelijke,

De Secretaris-Generaal van Binnenlandsche Zaken,

Roijer, *l.-S.-G.*

BIJLAGE A.

LIJST VAN GESCHENKEN *aan de boek- en prentverzameling der Rijksacademie van Beeldende Kunsten in 1909.*

Van de Regeering:

Publications de la Société historique et archéologique, dans le duché de Limbourg. Tome XLIV en XLV, Maestricht, Leiter, Nypels 1909.

Rijks Prentenkabinet Amsterdam, M. J. PH. VAN DER KELLEN DZN., 1908.

Verslagen omtrent 's Rijks verzamelingen van Geschiedenis en Kunst, deel 1—6, 1903—1908.

Voorloopige lijst der Nederlandsche monumenten van geschiedenis en kunst. Deel II, provincie Drenthe.

L'Art Public.

Peintures ecclésiastiques du moyen age, 1ste en 2de deel.

Voorts de volgende jaarverslagen:

Twenty-eight Annual Report of de Cincinnati-Museum Association 1909.

Sixteenth Annual Exhibition of American Art. 1909.

Jaarlijksch verslag en plechtige prijsuitdeeling van de Koninklijke Academie der Schoone Kunsten te Antwerpen 1908/1909.

Verslag en Naamlijst der Leden van de Maatschappij Arti et Amicitiae, te Amsterdam, over het jaar 1908.

Jaarverslag van de Vereeniging Arti et Industriae, tot bevordering van kunstnijverheid, gevestigd te 's Gravenhage, over het jaar 1908.

BIJLAGE B.

LIJST VAN AANKOOPEN *voor de Universiteit van Amsterdam en de Rijksacademie van Beeldende Kunsten, gezamenlijk, in 1909.*

Monuments et Mémoires de fondation Piot, Tome XII—XVI.

Jahrbuch für Preussische Kunstsammlungen, Band 29/30.

Idem, Beiheft.

HERMANN BRUCKMANN, Denkmäler, Lieferung 6—8.

SVARONOS, Athener Nationalmuseum, Lieferung 11—12.

Amtliche Berichte d. Kl. Kunstsammlungen, 31ste jaargang.

Jahrbuch des Kaiserlich Deutschen Archäologischen Instituts, Band 24.

Idem, Ergänzungsheft.

Revue Archéologique 1909.

Journal of te Hellenic Studies, XXIX, 1—2.

Mittheilungen des Kaiserlich Deutschen Archäologischen Instituts Band XXXIV.

RÖSCHER, Lexikon der Mythologie, Lieferungen 59—60.

BREASTAD, Geschichte Aegyptens, Heft I.

DURM, Baukunst der Griechen.

REINACH, Repertoire de Reliefs.

HULOT et FOUGÈRES, Sélinonte.

BRUCKNER, der Friedhof am Eridanos.

KIESERITSKY, Griechische Grabreliefs.

GRAEF, Die antiken Vasen, Text und Tafeln, Heft I.

BIRT, Die Buchrolle in der Kunst.

v. CUBE, Römische Scenae Frons.

BIJLAGE C.

LIJST VAN AANKOOPEN *voor de Rijksacademie van Beeldende Kunsten in 1909.*

THIEME ULRICH, Algemeine Lexikon der Bildende Künstler von der Antike bis zur Gegenwart Bd. III.

ELLENBERGER, Handbuch der Anatomie der Tiere für Künstler, Band I—IV.

Berühmte Künststätte n°. 9, Sienna.

SCHUMANN, Klingers Wandgemälde.

ROOSES, Correspondance de Rubens, Tome VI.

TABOR, de Heiligen in de Kunst.

DAVID BLES, Sketches and Studies.

HALLAYS, Avignon. Les villes d'art célèbres.

THOMA, Klassiker der Kunst.

MENGIN, Bennozio Gozzoli.

MOLSDORF, Metalschnitt des XV Jahrhunderts.

OSBORN, Eugen Bracht.

BRUGMAN, Oude Nederlandsche steden, deel I.

BOUCHAUD, Bologne. Les villes d'art célèbres.

KERSTEN, Der exakte Bucheinband.

HEYCK, Feuerbach.

MOES & BIEMA, De Nationale konstgalerij.

ROSENHAGEN, Trübner.

CREUTZ, Geschichte der Metallkunst.

Reau, Peter Visscher.

Bénédite, Schilderkunst, afl. 1—6.

Ed. Cuypers, Le chateau de Haar.

Frey, Handzeichnungen alter Meister 17—20.

Michel, Histoire de l'art. 61—63.

Tulpinck, Les arts anciens de Flandre.

Wursbach, Niederländische Künstler Lexicon II, afl. 10—12.

Lehnert, Illustrirte Geschichte des Kunstgewerbes 7—9.

Jacopo Bellini, deel II.

Beylié, de: Le musée de Grenoble.

Bissing, von, Denkmäler Aegyptischer sculptur.

Moes, Frans Hals, sa vie et son oeuvre.

Germain, Les Néerlandais en Bourgogne.

Evers, Architecture, deel II, afl. 7.

Foord, Decorative plant- and flowerstudies.

Calvert, El greco.

Nasse Jacques Callot.

Collignon, Le Parthenon.

Rembrandt bijbel, aflevering 7—18.

Museum Mesdag, aflevering 1—8.

Rembrandt drawings, 4th series, vol II.

Munchner Jahrbuch 1908.

Kristeller, Kupferstich und Holzschnitt in vier Jahrhunderten.

Fox Davies, A complete guide to heraldy.

Probeblätter zu Seemans Wandbildern.

Thiersch, Pharos enz. Ein beitrag zur Architekturgeschichte.

Katholieke kerken in Nederland, aflevering 10—13.

Alberdingk Thym, Portretten van Vondel. Verspreide verhalen.

Muller & Vogelsang, Het oud-Hollandsche huis.

Toorop album.

St. Augustin, La cité de Dieu.

Nieuwenkamp, Bali en Lombok.

Vredeman de Vriese, Perspective, dat is de konste, 1604—05.

100 houtvignetten, Hollandsche en Duitsche school.

Michel le Blon, Nieuwe Wapen Schilde.

Bijbel van Vorstenman, 1528, met houtsneden van van Oostsanen en Lucas van Leyden.

Evers, Architectuur II.

Les envois de Rome I.

Rosenthal, La gravure.

Male, L'art réligieux en France à la fin du moyen age.

Lafond, La sculpture espagnolle.

de Fovillee: Pisanello et les médailleurs Italiens.

de Kloot Meyburg, Boerenhuizen in Nederland.

Fontaine, Les doctrines d'art en France.

Michel, Nouvelles études sur l'histoire de l'art.

Enschede, Fonderies de caractères et leur matériel.

Naber, Theoreme des Pythagoras.

Coffin, Story of American Painting.

Dülberg, Frühholländer I—IV.

Les peintres illustrés, Vigée le Brun.

Veldheer Frans Hals in Haarlem.

Fritsch, Delos.

Fritsch, Delphi.

Brandes, Archeologisch onderzoek op Java en Madura II.

GRONAU, Die Kunstlerfamilie Bellini.

KOK, Het vredespaleis.

Klassiker der Kunst, Memling.

MARCEL, Charles le Brun.

Technical Art series 1907.

HUBERT, Etsen van Jozef Israels.

MARTIN, Les peintres de manuscrits.

Zeitschrift für Geschichte der architektur, Heft III, mit 2 Beiheften.

Gazette des Beaux Arts.

Oud-Holland.

Zeitschrift für Bildende Kunst, mit Kunstchronik und Kunstmarkt, 45e Jahrgang 1909.

Les Arts, Revue mensuelle des Musées, collections, expositions, Année 1909.

Bouwkundig weekblad, 1909.

Bouwkunst, Tweemaandelijksch tijdschrift.

HIRTH, Formenschatz.

Het huis, Oud en Nieuw, 7de jaargang.

The Studio, An illustrated Magazine of fine and applied art, Volume 44, 1909.

Die Kunst für alle, XXV Jahrgang, 1909.

BIJLAGE D.

LIJST *van verdeeling der klassen.*

	Mann. leerl.	Vrouw. leerl.	
Kleine teekenklasse	7	6	prof. DAKE.
Groote teekenklasse	2	3	„ „
Kleine schilderklasse	10		prof. V. D. WAAY.
Groote schilderklasse	2	8	„ „
Kleine beeldhouwklasse	1	1	prof. V. HOVE.
Groote beeldhouwklasse	3	1	„ „
Graveer- en etsklasse	11	6	prof. DUPONT.
Antiekklasse	18	9	prof. DUPONT.
Naaktklasse	38	19	

In deze beide klassen werd afwisselend gewerkt onder leiding van de professoren DAKE, V. D. WAAY, VAN HOVE en DUPONT.

Loges 3 mann. leerl. 3 vr. leerl.

Hiervan waren 6 (3 mann. en 3 vrouwel.) schilders (prof. DERKINDEREN) en 1 (mann.) graveur (prof. DUPONT).

De lessen der aesthetica en kunstgeschiedenis van prof. SIX worden behalve door de leerlingen der verschillende vakklassen, ook gevolgd door drie vrouwelijke leerlingen, die alleen voor deze lessen waren ingeschreven.

Bijvoegsel tot de *Nederlandsche Staatscourant* van
Vrijdag 29 April 1910, nº. 99.

Nº. 25.

VERSLAG *aan Zijne Excellentie den Minister van Binnenlandsche Zaken over den toestand van het Koninklijk Conservatorium voor Muziek te 's Gravenhage, over het jaar 1909.*

Overeenkomstig het voorschrift van art. 9 van het reglement hebben wij de eer Uwe Excellentie het navolgende te berichten:

De samenstelling der commissie van toezicht ondervond in het afgeloopen jaar eenige verandering: het in het laatst van 1908 gekozen lid mr. G. A. van Haeften volgde in den loop van het jaar 1909 het lid mr. J. A. H. baron van Zuylen van Nijevelt als secretaris op. In de plaats van het lid mr. W. F. H. von Weckherlin, dat der commissie door den dood ontviel, werd jhr. mr. C. Feith tot lid der commissie van toezicht benoemd.

A. Toestand van het gebouw.

Ofschoon de toestand van het gebouw niet bepaald onvoldoende is te noemen, begint de reeds in vorige jaarverslagen door de commissie van toezicht uitgesproken behoefte aan uitbreiding van het aantal ter beschikking zijnde lokalen zich krachtiger te doen gevoelen. De goede naam, waarin het Conservatorium zich ten aanzien van het onderwijs en de daarmede verkregen resultaten mag verheugen, blijkt ten duidelijkste uit het groote aantal leerlingen, dat zich telken jare voor het genieten van dit onderwijs aanmeldt, en het laat zich aanzien, dat in de toekomst gebrek aan plaatsruimte een der mede-oorzaken zal worden waarom enkele dezer candidaat-leerlingen zullen moeten worden afgewezen.

De onderhandelingen met het gemeentebestuur van 's Gravenhage omtrent de door onze commissie zoo zeer gewenschte uitbreiding van de ter beschikking gestelde localiteiten, hebben

tot ons leedwezen nog niet tot een voor het Conservatorium bevredigend resultaat geleid. Nadat toch onze commissie van het college van burgemeester en wethouders van 's Gravenhage de mededeeling had ontvangen, dat hunnerzijds het vergrooten der groote zaal, door onze commissie wenschelijk geacht, bezwaar ontmoette met het oog op de groote kosten, daaraan verbonden, werd door onze commissie aan gemeld college op zijn verzoek ingezonden een schema voor de uitbreiding van die localiteiten van het gebouw, zooals deze door ons hoogst wenschelijk, zoo niet noodzakelijk werd geacht.

Dit voorstel maakt bij genoemd college thans nog een punt van overweging uit.

B. Onderwijzend en dienstpersoneel.

Onze commissie besloot in het afgeloopen jaar bij wijze van proef een afzonderlijk tijdelijk leeraar aan te stellen voor het geven van onderwijs in de slaginstrumenten.

Als zoodanig werd aangewezen de heer Karl Schiefer, paukenist aan het Residentie-orkest.

Onder goedkeuring van Uwe Excellentie werd diens salaris bepaald op f 400 per jaar en het door hem te geven aantal wekelijksche lesuren op vier.

Voorts werd op voorstel van onze commissie de heer W. Durieux, tijdelijk violoncelleeraar, door Uwe Excellentie tot vast leeraar benoemd op eene jaarwedde van f 900, waarvoor de heer Durieux zal geven negen lesuren per week.

Ten slotte werd aan onze instelling eene nieuwe leerares verbonden, mevrouw Jeanne Bergsma—van Gorkom, om les te geven in de koorgezangklasse; haar salaris werd bepaald op f 1200 en het aantal door haar te geven wekelijksche lesuren op twaalf. In verband hiermede werd de aanstelling van den heer H. F. Völlmar, met zijne volkomen instemming, in zoover gewijzigd, dat deze leeraar, te beginnen van 1 Januari 1910, eene vaste jaarwedde zal ontvangen van f 2000, waarvoor hij zal geven 20 wekelijksche lesuren in de theorie, terwijl alle te voren door hem gegeven lesuren, de gewone in de koorgezang-klasse en de buitengewone in de theorie, vervielen.

Overigens hadden in het leeraarspersoneel geene wijzigingen plaats.

C. Leerlingen.

Het schooljaar 1909 opende met een aantal van 304 leerlingen, *) tegen 322 in 1908 en 326 in 1907.

*) In den loop van het schooljaar vermeerderd met 21 leerlingen, makende te zamen een aantal van 325 leerlingen.

Daarvan waren 195 vrouwelijke en 130 mannelijke leerlingen met inbegrip der later aangekomenen, en verdeeld in de volgende klassen:

Benaming der klassen.	Aantal leerlingen.	Naam der leeraressen en leeraren.	Aantal wekelijksche lesuren.
Koorzang.	61	de heer Völlmar . .	12
Solozang	28	„ „ Spoel . . .	29
Ensemble (Solozang) . .	28	„ „ Spoel . . .	2
Solfège	89	„ „ Spoel . . .	4
Solozang	28	mej. Bol	21
Solfège	33	de heer Renaud . .	2
Piano	22	„ „ Wirtz . . .	22
Onderwijskunst	22	„ „ Wirtz . . .	1
Ensemble	22	„ „ Wirtz . . .	1
Voorbereidende pianokl. *)	4	„ „ Wirtz . . .	2
Piano	31	„ „ Oberstadt .	26
Onderwijskunst	20	„ „ Oberstadt .	1
Ensemble	20	„ „ Oberstadt .	1
Voorbereidende pianokl. .	4	„ „ Oberstadt .	2
Piano	32	„ „ Textor. . .	26
Onderwijskunst	18	„ „ Textor. . .	1
Ensemble	18	„ „ Textor. . .	1
Voorbereidende pianokl. .	4	„ „ Textor. . .	2
Piano	14	„ „ van Ling. .	14
Onderwijskunst	8	„ „ van Ling. .	1
Ensemble	8	„ „ van Ling. .	1

*) A. Tevens onderwijsklasse; wordt als onderwijs-oefeningklasse gegeven door leerlingen der hoogste pianoklasse, onder toezicht van den leeraar.

Benaming der klassen.	Aantal leerlingen.	Naam der leeraressen en leeraren.	Aantal wekelijksche lesuren.
Voorbereidende pianokl. .	6	de heer van Ling. .	4
Hulppianoklasse *) . . .	33	leerlingen der hoogste pianoklassen. . .	—
Orgel	9	de heer de Zwaan .	8
Viool en alt-viool. . . .	15	„ „ Spoor . . .	17
Voorbereidende vioolkl. †)	4	„ „ Spoor . . .	4
Strijkkwartet	25	„ „ Spoor . . .	2
Viool en alt-viool. . . .	20	„ „ Angenot . .	20
Voorbereidende vioolkl. †)	2	„ „ Angenot . .	2
Viool en alt-viool. . . .	13	„ „ Hofmeester .	12
Voorbereidende vioolkl. †)	2	„ „ Hofmeester .	2
Violoncel.	17	„ „ v. Isterdael .	17
id.	9	„ „ Durieux . .	11
Contrabas	8	„ „ van der Meer	8
Fluit	6	„ „ Best jr. . .	6
Hobo	5	„ „ v. Emmerik.	6
Clarinet	10	„ „ Kriens . . .	6
Ensemble (blaasinstrumenten)	10	„ „ Kriens . .	2
Fagot	4	„ „ v. Heyst . .	6
Hoorn	10	„ „ Preus . . .	8
Trompet	8	„ „ Hofmeester .	6
Trombone	7	„ „ Schweitzer .	8
Tuba en samenspel . . .	9	„ „ Hendriks . .	8

*) In deze klasse wordt onderwijs gegeven aan leerlingen der instrumentaalklassen, voor zoover zij geen piano spelen en niet in eene andere pianoklasse zijn ingedeeld.

†) Zie noot A (vorige bladz.).

Benaming der klassen.	Aantal leerlingen.	Naam der leeraressen en leeraren.	Aantal wekelijksche lesuren.
Pauken *)	8	de heer Schiefer . .	4
Harp	2	mevr. Rutters . . .	4
Samenspel	32	de heer directeur . .	4
Orkestspel	55	„ „ directeur . .	2
Muziekgeschiedenis . . .	103	„ „ directeur . .	1
Compositie	5	„ „ directeur . .	4
Theorie	46	„ „ van Ling. .	14
id.	68	„ „ Völlmar . .	16
id.	67	„ „ Verhallen .	16
Hoogduitsche taal . . .	16	„ „ Schmidt jr. .	2
Fransche taal	19	mej. Boccard . . .	3
Italiaansche taal	30	„ Gaydou . . .	6
Methodisch spreken . . .	27	„ den Berger . .	4
Declamatie	15	„ den Berger . .	3

Uit dezen staat blijkt, dat onderwijs werd gegeven, behalve door den directeur, door 29 leeraressen en leeraren en bovendien door ruim een dertigtal leerlingen der hoogste piano- en vioolklassen aan mingevorderden; dat het aantal leerlingen in de verschillende klassen ingedeeld, bedroeg 1239 en het aantal wekelijksche lesuren 445, tegen respectievelijk 1196 en 441 in het vorige jaar.

Van de 325 leerlingen betaalden 214 schoolgeld en ontvingen 111 kosteloos onderwijs.

60 leerlingen kwamen van elders, te weten: uit Almelo 1, Apeldoorn 1, Beverwijk 1, Breskens (Zeeland) 1, Cassel 1, Delft 5, Gorinchem 1, Gouda 2, Kampen 2, Keulen 1, Leiden 7, Naaldwijk 1, Pianezza (Turin) 1, Roosendaal (N.B.) 1, Rotterdam 11,

*) Sedert September of October.

Rijswijk (Z.H.) 5, Scheveningen 13, Schiedam 1, Sneek 1, Utrecht 1 en Voorburg 4.

69 leerlingen verlieten om verschillende redenen het Conservatorium.

21 leerlingen hebben het Conservatorium met eindgetuigschrift verlaten; bovendien werd aan één de Nicolaïprijs toegekend, te weten:

1. voor solozang, de dames M. L. Steelink, C. M. L. F. J. Delbeek, H. S. Pohl, L. Fuldauer, M. van Diggelen, A. Steensma en C. Rudolph;

2. voor piano (virtuositeit), de dames P. J. Hanekuyk, H. H. C. Luyt, G. M. Chr. Lupgens, J. W. Tierie en A. A. M. Elkenbracht;

3. voor viool (virtuositeit), mejuffrouw P. G. M. Stutterheim, en de heeren J. W. 't Hart en G. C. Wilmink;

4. voor violoncel (virtuositeit), de heer L. J. Kippel;

5. voor trombone (virtuositeit), de heer J. Zonneveld;

6. voor clarinet (virtuositeit), de heer W. H. van Wezel;

7. voor fluit (virtuositeit), de heer J. P. Weyand;

8. voor harp (virtuositeit), mejuffrouw R. Spier;

9. voor compositie, mejuffrouw A. v. Velthuyzen (Nicolaïprijs).

Aan de dames W. C. Holswilder en A. P. van Genderen Stort werd een eervol ontslag verleend, de eerste als leerlinge in de harpklasse van mevrouw Rutters en de laatste als leerlinge in de pianoklasse van den heer Wirtz; eveneens werd een eervol ontslag toegekend aan den heer A. van Lier, als leerling in de violoncelklasse van den heer van Isterdael.

Het aantal candidaten dat zich voor de verschillende pianoklassen voor 1910 hadden opgegeven en waren goedgekeurd, overtrof dermate het aantal beschikbare plaatsen, dat besloten werd een vijfden pianoleeraar aan te stellen. Nadat onze commissie de goedkeuring van Uwe Excellentie van diens salaris had verkregen, werd als tijdelijk pianoleeraar benoemd de heer W. Ch. N. Andriessen, te Haarlem.

Het getal leerlingen voor de koorgezangklasse in het jaar 1909, bedragende 65, is voor dit jaar (1910) gestegen tot 139 leerlingen.

D. Staat van het onderwijs.

Het aantal leerlingen, dat zich dit jaar voor het onderwijs aanmeldde, overtrof, evenals dit vorige jaren geschiedde, wederom het aantal beschikbare plaatsen, zoodat uit deze leerlingen eene keuze moest worden gedaan.

Ook uit dit feit, evenals uit zoovele andere feiten, blijkt dan ook wederom dat het Conservatorium zich in een goeden roep mag blijven verheugen. Aan den directeur en leeraren worde hierbij nogmaals uiting gegeven aan onze hulde voor de toewijding, door hen betoond bij het geven van het onderwijs, dat aan hunne zorgen is toevertrouwd.

De commissie van deskundigen, welke dit jaar de eindexamens afnam, bestond uit de heeren S. van Milligen, uit Amsterdam, en L. F. Brandts Buys, uit Velp, en uit het door hen aan onze commissie gerapporteerde blijkt, in welke mate zij ingenomen waren met de resultaten van het gegeven onderwijs.

De heer van Milligen schreef na afloop der eindexamens aan onze commissie o. a.: „Met groote belangstelling heb ik de verschillende eindexamens bijgewoond en weer groote bewondering gevoeld voor de uitstekende organisatie van uwe instelling, die dank zij uwen begaafden directeur en de talentvolle staf leeraren op zoo schoone resultaten kan bogen" en de beide deskundigen gaven bij herhaling hunne bewondering te kennen meer speciaal voor de praestaties der orkestklasse. Met groote ingenomenheid verklaarden deze deskundigen het werk van de leerlingen der compositie-klasse onder leiding van den directeur te hebben gehoord en in het bijzonder getroffen te zijn door de echt muzikale variaties voor strijkkwartet, door een der leerlingen gecomponeerd.

„Wij konden", aldus schrijft de heer van Milligen, „in dit werk eene klaarheid van bouw en ontwikkeling constateeren zooals men zelden bij leerlingen eener compositie-klasse zal aantreffen."

In het afgeloopen jaar hadden twee voordrachtsoefeningen plaats, bijgewoond door ouders en voogden van leerlingen.

De einduitvoering op 20 December 1909 in het Gebouw voor Kunsten en Wetenschappen was ook nu weder een groot succes. Ook op deze uitvoering gaf de heer Brandts Buys, die tegenwoordig was (de heer van Milligen was zeer tot zijn leedwezen verhinderd te komen), bij herhaling zijne groote ingenomenheid met praestaties der leerlingen te kennen.

Geen plaats in de groote zaal bleef bij deze uitvoering onbezet.

Onze voorzitter, mr. C. Fock, herdacht in eenige welgekozen woorden de lotgevallen van het afgeloopen jaar; tot de leerlingen die met goed gevolg het eindexamen hadden afgelegd richtte hij een bemoedigend en opwekkend woord voor de toekomst en sprak bij het afscheid nemen de verwachting uit, dat zij in hun verderen loopbaan de bewijzen mochten geven van het vruchtdragende en degelijke van het onderwijs, dat zij aan het Conservatorium hadden genoten.

E. Muziek en instrumenten.

In den loop van het jaar 1909 werden twee gebruikte pianino's en één gebruikte vleugel gekocht en daartegen geruild vier platte piano's en voorts werd een bastuba in es aangekocht. Voorts werden eenige muziekwerken, voor het onderwijs noodig, aangeschaft.

F. Financiën.

Uit de rekening en verantwoording over 1909, die aan Uwe Excellentie ter goedkeuring wordt aangeboden, blijkt:

dat de *ontvangsten* hebben bedragen:

aan Rijksbijdrage	f	24 000,—
„ subsidie der provincie		3 250,—
„ „ „ gemeente		2 250,—
„ bijdrage „Cecilia"		100,—
„ schoolgelden		26 925,41
	f	56 525,41

en dat de *uitgaven* hebben bedragen:

aan nadeelig slot 1908	f	836,16
„ jaarwedden		50 415,40
„ muziek en instrumenten		1 743,63
„ meubilair		380,36
„ schoonhouden, vuur en licht		1 475,92
„ examens		304,—
„ voordrachten		277,05
„ druk- en schrijfwerk		491,39
„ bijstand orkestklasse		72,50
„ onvoorzien		Nihil
	f	55 996,41

zoodat de rekening sluit met een voordeelig saldo van f 529.

Uit de rekening en verantwoording van het Pensioenfonds, die ook aan de goedkeuring van Uwe Excellentie wordt onderworpen, blijkt, dat de rente van het kapitaal heeft bedragen f 5530, en dat aan negen pensioentrekkenden werd uitbetaald een bedrag van f 2467,93.

's Gravenhage, April 1910.

De Commissie van Toezicht op het Koninklijk Conservatorium voor Muziek,

FOCK, *Voorzitter.*

G. A. VAN HAEFTEN, *Secretaris.*

Bijvoegsel tot de *Nederlandsche Staatscourant* van
Vrijdag 27 Mei 1910, n°. 121.

N°. 26.

VERSLAG *van de werkzaamheden en bevindingen van de inspecteurs voor het toezicht op de naleving van de Drankwet over het dienstjaar 1909.*

1ste INSPECTIE.

HOOFDSTUK I.

Inleiding.

Het is een verblijdend verschijnsel, dat de laatste jaren een geregelde, niet onbelangrijke afname van het aantal per hoofd gebruikte Liters sterken drank aantoonen.

,,In 1908 bedroeg het verbruik van veraccijnsd gedistilleerd, berekend naar de opbrengst van accijns per hoofd der bevolking, 7.07 Liter, ad 50 procent.

In 30 jaren tijds, d. i. sedert 1877, toen het verbruik het hoogst was: 9.98 L., is het derhalve met bijna 3 L., of ruim 29 % verminderd.

Sedert 1902, toen het hoofdelijk verbruik 8.05 L. bedroeg, dus over de laatste zes jaren, was die vermindering het sterkst, nl. 1 Liter'', schrijft het orgaan van den Volksbond tegen Drankmisbruik.

Ik had het voorrecht dit afgeloopen jaar enkele algemeene vergaderingen van Bonden, die het alcoholgebruik en -misbruik bestrijden, bij te wonen en leerde daardoor nog beter kennen, op hoe velerlei gebied en op hoe onderscheidene wijzen deze nuttige Vereenigingen den strijd tegen de *behoefte om te drinken* voeren.

Gaarne breng ik van deze plaats een eeresaluut aan die mannen, die hun krachten, hun tijd en hun geld er voor geven, om het drankmisbruik met zoo goed succes te bestrijden!

Zeker, er zijn feiten te noemen, die in gunstigen zin medewerken:

Een tapper ten plattenlande klaagde er over, dat „dat fietsen" voor hem zoo schadelijk was. „En dan drinken die stofmakers in plaats van zooals vroeger een goed glas klare, thans die wrange kwast."

De nuttige afleiding, die de sport vooral *ten plattenlande* geeft, waar het leven van jonge mannen soms zoo eentonig is en waar voor de zwakkere broeders daarom reeds meer aanleiding bestaat tot het bezoek aan de herbergen, worde niet onderschat! De Bond voor lichamelijke opvoeding wijde hieraan eens zijne speciale aandacht!

De Wet sluite aan bij de gebleken mindere behoefte tot drankgebruik.

Ik heb dit jaar reeds 15 adviezen uitgebracht ter zake toepassing van art. 4, 2e lid. Dit zijn wel de moeilijkste onderzoeken.

Niet iedere verlaging van het wettelijk maximum aantal vergunningen kon aanbevolen worden.

Een zéér uitvoerig en nauwlettend onderzoek behoort zulk een advies vooraf te gaan, ten einde op goede gronden de overtuiging te verkrijgen of — en zoo ja, hoe sterk — het maximum kàn worden teruggebracht, zonder dat het te verwachten is, dat sterke drank, die tot heden mèt vergunning getapt werd — en waarbij dan die verkoop aan verschillende beperkende bepalingen is onderworpen — voortaan clandestien zoude worden verkocht.

Kon men door maar steeds meer het maximum aantal vergunningen terug te brengen, het *drankmisbruik* in een bepaalde gemeente hoe langer hoe meer tegengaan, voorwaar de moeilijke strijd tegen „den borrel" ware spoedig beslist!

In eene gemeente, waar het maximum van 13 op 5 was teruggebracht, bleek deze inkrimping veel te kras en daardoor ondoelmatig en kon men ook met degelijke politiecontrôle den clandestienen verkoop niet meer baas blijven.

Raakt de Overheid in deze haar prestige eenmaal kwijt, dan is dit niet zoo gemakkelijk meer terug te winnen.

Men gorde zich daarom aan tegen *de behoefte* om te drinken; deze strijd is zwaar en de overwinning moeilijk en slechts zeer geleidelijk te verwerven.

Het aantal vergunningen houde zoo nauw mogelijk reke-

ning met die behoefte om te drinken in een bepaalde gemeente. Ik kom op dit belangrijke punt aan het einde van mijn verslag terug.

HOOFDSTUK II.

Algemeene onderzoeken naar de naleving van de Drankwet.

Door mij werden bezocht 60 gemeenten en wel 14 in Zuidholland, 26 in Noordholland en 20 in Utrecht.

Voorts vergaderde ik 4 malen elders met mijne ambtgenooten, ingevolge art. 15 van onze ambtsinstructie.

Onderzoeken betreffende de naleving van de wet — inbegrepen de herinspecties — hadden plaats in 43 gemeenten (in 1908 in 60 gemeenten), meerendeels slechts gemeenten, waar tevens een adviesonderzoek werd ingesteld.

Door de adjunct-inspecteurs werden, ten einde deze algemeene onderzoeken in te stellen, bezoeken gebracht aan 273 vergunnings- en 64 verlofsinrichtingen, en wel 111 vergunningsinrichtingen in Zuidholland, 95 in Noordholland en 67 in Utrecht; 23 verlofsinrichtingen in Zuidholland, 29 in Noordholland en 12 in Utrecht.

Het naar aanleiding van die onderzoeken door mij gepleegd mondeling en schriftelijk overleg, had ten doel den aangetroffen toestand zoo goed mogelijk te verbeteren en alsnog met de wet in aansluiting te brengen.

Ik moet hier echter wijzen op de zeer belangrijke toename van het aantal der in dit verslagjaar uitgebrachte adviezen (303 tegen 200 in 1908), waardoor er nog slechts onbeteekenende tijd voor deze algemeene plaatselijke onderzoeken over kon blijven.

Hoewel het zeer zeker van belang is, dat de Inspectie deze verzoeken ter plaatse onderzoekt en dit ook de naleving van de wet in vele gevallen ten goede is gekomen, is het toch te betreuren, dat er niet voldoende tijd meer over blijft om zelf in de gemeenten onderzoeken naar de uitvoering van de Drankwet in te stellen, want deze en c.q. de herinspectiën zijn krachtige middelen, om tot een bevredigende uitvoering van de Drankwet te geraken.

Gedurende de laatste maanden van het verslagjaar besteedden de adjuncten en ondergeteekende den beschikbaren tijd nagenoeg *geheel* aan het onderzoeken van de mij om be-

richt en raad toegezonden adressen en het uitbrengen van rapporten en adviezen daaromtrent.

Het laat zich niet voorzien, dat het aantal in 1910 te behandelen adviesonderzoeken af zal nemen; eerder zal het tegendeel het geval zijn.

56 gemeentebesturen verzochten mij inlichtingen aangaande de uitvoering van bepaalde artikelen van de wet, aan welke verzoeken ik gaarne zooveel mogelijk voldeed.

Artt. 6,1, en 35,1.

Het blijkt bij herhaling, dat men niet voldoende rekening heeft gehouden met den datum, waarop het Koninklijk besluit van 1 April 1905 (*Staatsblad* n°. 120) *in werking is getreden* en hierover (dus over de noodzakelijkheid om de localiteiten alsnog aan de eischen te laten beantwoorden) verschil van opvatting bestaat.

Het kan daarom zijn nut hebben hier aan te teekenen, dat dit eerste besluit uitgegeven werd 15 April 1905.

Ingevolge art. 3 van de wet van 26 April 1852 (*Staatsblad* n°. 92) is het verbindend van af den twintigsten dag na dien der dagteekening van het *Staatsblad* waarin het opgenomen was, dus van af 5 Mei 1905.

De localiteiten, waarvoor nà dien datum vergunning of verlof is verleend, moeten dus aan de localiteitseischen voldoen.

De plaatselijke onderzoeken brengen nog tal van gevallen aan het licht, waarbij niet op de eischen is gelet, toen vergunning of verlof werd verleend en het is lang niet altijd gemakkelijk den toestand met de wet in aansluiting te brengen.

Ook heeft men soms wel te recht vergunning of verlof gekregen, doch is men de localiteit later in twee of meer vertrekjes gaan splitsen door houten schotten die van vloer tot zoldering reiken en met schuiven, knippen en grendels bevestigd zijn.

Het behoeft geen betoog, dat voor die te kleine vertrekjes de vergunning of het verlof niet verleend is, dat het dus niet geoorloofd is dergelijke schotten aan te brengen (deze werken soms ook allesbehalve hygiënisch!); ze komen echter vrij veel voor.

Een contrôle hierop door de gemeentbesturen is *zeer gewenscht* en spoedig in te stellen.

Mij werd door een gemeentebestuur inlichting verzocht

of onder het woord „buitenwand", voorkomende in het Koninklijk besluit, ook kan worden verstaan de zoldering, wanneer zich daarboven geen dak bevindt (dus z.g. „uitgebouwd" is).

Ik antwoordde daarop, dat mij uit verschillende beschikkingen, waarbij ontheffing werd verleend van de artt. 6/14, voor het geval het in de zij-buiten-wanden ontbrekende glas compensatie vond in glas in de zoldering aangebracht (een z.g. „lantaarn" in een uitgebouwd gedeelte), gebleken is, dat zulk een zoldering niet als „buitenwand" werd aangemerkt.

Art. 7,1, 1°. en 2°., en Art. 13.

Bij een plaatselijk onderzoek bleek het, dat in een gemeente met een maximum aantal van 9 vergunningen, een verordening, gegrond op artt. 7,1, 1°. en 2°. bestond, volgens welke totaal slechts 8 vergunningen te verleenen waren.

Dat deze verordening in strijd was met de wet (art. 4, 1°.) behoeft wel geen betoog, en dit werd door den Raad dan ook ingezien.

Er stonden 2 personen op de lijst, bedoeld bij art. 13.

Men kan, wil men een lager maximum, toepassing van art. 4,2, 1°. aanvragen.

Het Koninklijk besluit van 14 Juli 1908 (*Staatsblad* n°. 230), opgenomen in *De Gemeentestem* n°. 2966, zal niet bevorderlijk zijn tot het in het leven roepen van verordeningen, gegrond op art. 7,1, 1° en 2°.

Dit is te betreuren, want deze verordeningen werken over het algemeen zeer nuttig en drankbestrijdend.

Wat toch is het geval?

Waar zulks een verordening bestaat *moet*, ingevolge de bij het aangehaalde besluit genomen beslissing, een vergunning, vacant gekomen in de eene of andere wijk (dorp), tòch aan hem die n°. 1 staat op de in art. 13 bedoelde lijst, worden aangeboden (art. 14, 1 en 3) ook al woont hij in een geheel andere wijk (dorp).

Die persoon, die in een ander dorp der gemeente zijn woning heeft en zijn levensonderhoud verdient, kan zoo maar niet verhuizen naar het dorp, waar de vergunning vacant is gekomen. Hij moèt dan wel voor *die* vergunning bedanken... maar dan wordt zijn naam van de lijst geschrapt!

Hij moet dan maar weer van voren af aan beginnen en wederom onderaan op die lijst zien te komen in afwachting, dat, àls hij eens weer aan de beurt komt, dit dan wellicht zal

zijn voor een vergunning die juist in *zijn* wijk, vacant komt.

Dit is zeker niet een gewenscht gevolg en een reden voor de gemeenten om *niet* eene verordening als hier bedoeld in het leven te roepen.

Art. 8,1, 11°. juncto art. 28, 1°.

De vraag deed zich in een gemeente voor, in hoeverre eene eerste veroordeeling, genoemd in art. 8,1, 11°., onherroepelijk geworden vóór den datum dat de laatstelijk gewijzigde Drankwet in werking is getreden, dus vóór 15 October 1904, mee moest tellen bij eene intrekking der vergunning gegrond op art. 28, 1°.?

Ik meende, dat zulk eene veroordeeling niet mocht wegen.

Het gemeentebestuur en Gedeputeerde Staten meenden wèl.

Ik bracht dit punt ter sprake op een inspecteursvergadering: mijne ambtgenooten deelden mijne opvatting en wij riepen de voorlichting van Uwe Excellentie in.

Uwe Excellentie deelde ons te dezen aanzien het volgende mede:

„De vraag, gesteld sub 3°. van dat verslag en hierop neerkomende of ook veroordeelingen, vóór het in werking treden van de gewijzigde Drankwet onherroepelijk geworden, aanleiding moeten geven tot intrekking van eene vergunning op grond van het bepaalde bij art. 28, 1°. dier wet, moet naar mijne meening ontkennend worden beantwoord.

Immers, met het woord „omstandigheden", zijn in art. 28, 1°. dier wet, blijkens de daarop volgende woorden „aanwezig of bekend geweest", alleen bedoeld feiten, op grond van welke de wet weigering van eene vergunning voorschrift, niet ook wijzigingen van wetsbepalingen. Het feit nu, dat iemand binnen de laatste 5 jaren tweemaal is veroordeeld wegens een der in art. 8, 1ste lid 11*a* (of viermaal binnen de laatste 10 jaren wegens een der in art. 8, 1ste lid 11*b*) bedoelde overtredingen, kan wel vóór 14 October 1904 aanwezig of bekend zijn geweest, maar is geen omstandigheid, op grond waarvan de vergunning vóór 14 October 1904 geweigerd zou zijn. Het kan dus ook thans niet aanleiding geven tot intrekking. De woorden „voor zoover enz." aan het slot van art. 28, 1°. kunnen daarin geene verandering brengen. Was het in die woorden uitgedrukte voorbehoud niet gemaakt, dan zou eene vergunning, verleend vóór 14 October 1904, nimmer op grond van het bepaalde in art.

8, 1ste lid, 11e kunnen worden ingetrokken, omdat ook twee veroordeelingen binnen de laatste 5 jaren (resp. 4 veroordeelingen binnen de laatste 10 jaren) na 14 October 1904, vóór dien dag niet grond voor weigering zijn geweest. De uitzondering, gemaakt ten aanzien o.a. van art. 8, 1ste lid 11°, komt hieraan tegemoet. Doen de feiten, bedoeld in de bepalingen ten aanzien waarvan de uitzondering geldt, zich na 14 October 1904 voor, dan moet, hoewel zij vóór dien dag niet tot weigering van de vergunning konden leiden, toch intrekking volgen.

De meening, dat veroordeelingen vóór 14 October 1904 onherroepelijk geworden, aanleiding zouden moeten geven tot intrekking van eene vergunning, schijnt voort te spruiten uit eene veronderstelde terugwerkende kracht, die bedoelde uitzondering ten deze aan de wet zou geven.

Terugwerkende kracht nu is zoo zeer in strijd met ons recht (vgl. art. 4 der wet houdende Algemeene bepalingen) en met de bedoeling van den Drankwetgever om z.g. verkregen rechten te eerbiedigen, dat zij m. i. alleen op grond van een zeer stellige uitspraak van den wetgever zou mogen worden aangenomen."

In verschillende gemeenten doet zich voor en zal zich voordoen dezelfde vraag, weshalve het van belang is (zeker ook voor den betrokken vergunninghouder), dat de gemeentebesturen van het bovenstaande kennis nemen.

Artikel 8,1, 15°.

Ook in dit jaar deed ik herhaaldelijk de ondervinding op, dat verschillende gemeentebesturen alleszins onvoldoende de hand houden aan de handhaving van deze bepalingen.

Al tracht men ook door verschillende slimmigheden de gemeenschap binnenshuis tusschen tapperij en winkel aan het gezicht te onttrekken, de plaatselijke politie zou deze verboden gemeenschap toch even goed, zoo niet beter kunnen ontdekken (en tegengaan) als de adjunct-inspecteur, die maar een enkelen dag in een gemeente een onderzoek instelt.

Een azijnfabrikant richtte zich tot mij met verzoek om inlichting of de commissaris van politie wel te recht in een gemeente verboden had den verkoop van zijn azijn in een vergunningslocaliteit; hij kon de wettigheid van dit verbod nergens in de wet lezen.

Hoe komt men er toch bij in een nering in azijn iets anders te zien dan in een nering in andere kruidenierswaren?

Een burgemeester verzocht mij inlichting of het geoorloofd is in een localiteit welke gewoonlijk gemeenschap binnenshuis heeft met een vergunningslocaliteit, een uitverkoop van kleeren te houden, dus een winkelnering uit te oefenen, indien zij gedurende den tijd van dien uitverkoop geheel van de vergunningslocaliteit is afgesloten?

Ik zag hierin geen wettelijk bezwaar, want zoolang die tijdelijke verkoop duurt, zoolang is er ook geen gemeenschap binnenshuis tusschen de tapperij en het lokaal, waarin de uitverkoop plaats heeft. Dergelijke tijdelijke uitverkoopen komen vooral ten platten land en in kleine steden nog al eens voor.

Art. 17 juncto, art. 25, 2de lid en art. 58, 1ste en 2de lid.

In enkele gemeenten van de 1ste Inspectie geldt na de in dit jaar vastgestelde lijst, de gesplitste verkoop, waar deze vroeger niet gold.

In een van die gemeenten waren na de vaststelling der 1ste lijst in 1904, dus toen voor die gemeente de gesplitste verkoop nog niet gold, vergunningen, die wel vóór 1904 verleend waren, doch na dien vermeld waren naar een localiteit van een ander huis.

Naar aanleiding van mijn verzoek om inlichting aan Gedeputeerde Staten eener provincie — wien ik ten deze uit anderen hoofde een advies had uit te brengen — deed Uwe Excellentie als uwe opvatting aan Gedeputeerde Staten, die mij dit weder berichtten, het volgende kennen, hetgeen ik aan de betrokken gemeentebesturen mededeelde:

„Naar aanleiding van Uw vraag omtrent de beteekenis, die met het oog op den in ...... aanwezigen toestand, aan art. 58, 2de lid, der Drankwet moet worden gehecht, doet Zijne Excellentie ons als zijne meening kennen, dat z. i. op de voor 1 Mei 1904 te ...... verleende vergunningen de jongste vaststelling van de lijst geen invloed zal hebben, tenzij de vergunning ingevolge art. 25 wordt verplaatst naar een ander huis of de vergunningslocaliteit met meer dan twintig ten honderd wordt vergroot, een en ander na den datum, waarop de nieuwe lijst in die gemeente van toepassing wordt. Dit laatste zal ingevolge art. 17, 3de lid, der wet geschieden op 1 Januari 1910."

Dit bleven dus ongesplitste vergunningen.

Art. 22, 2de lid.

Een burgemeester verzocht mij inlichting in het volgende geval:

Volgens zijne instructie behoeft de gemeente-ontvanger in April voor 't laatst den 27sten zitting te houden. Er werd verondersteld, dat hij zou weigeren na dien datum, in April, nog het vergunningsrecht te innen.

Vrage: moesten dan burgemeester en wethouders na 1 Mei a.s. die vergunning als niet meer bestaande beschouwen?

Ik antwoordde, dat die instructie dan niet geheel in aansluiting is met een Rijkswet, in casu art. 28, 2de lid, van de Drankwet, want wanneer ook na den 27sten tot ultimo April het vergunningsrecht wordt aangeboden, *moet* dit door de gemeente worden aanvaard.

Ik gaf daarom den raad de instructie van den gemeente-ontvanger in dien zin te wijzigen.

Het gebeurt in sommige plattelandsgemeenten, dat het vergunningsrecht van gemeentewege door den veldwachter wordt opgehaald.

Daar is niets tegen.

Het bleek mij echter, dat in een gemeente, waar het de gewoonte was geworden, dat dit recht door den veldwachter werd opgehaald, als zich de gelegenheid voordeed, bij een vergunninghouder, die op een geïsoleerd punt woonde, dit jaar met die gewoonte gebroken was, zonder dat men dien vergunninghouder ook maar in 't minst had gewaarschuwd.

Toen 1 Mei daar was... werd die vergunning niet verlengd en was die man dus zijn vergunning al heel onverwacht kwijt!

Meer ontwikkelden dan die eenvoudige boer zouden op die wijze ook hun bestaansmiddel kunnen verliezen!

Tegen zùlk een wijze van doen, al is dan ook alles „formeel" in orde, vind ik zeer veel te zeggen.

Art. 24, 1.

Men kan bij een plaatselijk onderzoek dikwijls uit de afschriftakten haast niet wijs worden. Men tapt in localiteiten, die niet op de afschriftakte staan, ook tapt de weduwe of zoon wel door op de afschriftakte van den overleden echtgenoot (het vergunningsrecht wordt dan toch maar aangenomen).

Moeilijker nog wordt het, wanneer de afschriftakte ondui-

delijk of zoek is... en er geen origineele akten worden aangehouden.

't Is waar, het aanhouden daarvan wordt niet met zoovele woorden voorgeschreven, maar uit onderscheidene artikelen volgt, dat deze origineele akten dienen te bestaan. Trouwens een „afschrift"-akte moet dan toch van een origineele akte genomen worden. Anders is het geen „afschrift".

Zoude het in die gemeenten niet de moeite loonen, alsnog origineele akten samen te stellen bijv. zoo mogelijk uit de notulen der vergaderingen van burgemeester en wethouders?

Art. 25, 2de lid.

De vraag deed zich voor of twee vergunninghouders met den aanvang van het nieuwe vergunningsjaar onderling van vergunningslocaliteit dus van huis kunnen verwisselen?

't Is waar op 't oogenblik, dat de aanvragen daartoe geschieden, bestaat nog de weigeringsgrond, genoemd in art. 8, 1, 6°. (art. 25, 4de lid), ook op den dag van 1 Mei bestaat dit bezwaar nog, doch zoodra de vermeldingen op dien dag geschied *zijn*, bestaat het bezwaar niet meer.

Ik meende daarom tegen eene dergelijke wetstoepassing geen bedenking te moeten inbrengen.

Art. 26, 1, 1°., juncto, art. 25, 2de lid.

Bij Koninklijk besluit van 15 Mei 1909 n°. 18 werd aan burgemeester en wethouders van een groote gemeente toestemming verleend — gelet op art. 26 der Drankwet — om een vergunning over te schrijven van A op B.

Deze vergunning moest tevens „vermeld" worden naar een ander huis, ingevolge art. 25, 2de lid. De uitvoering van art. 25 is aan burgemeester en wethouders.

Ik begaf mij naar de gemeente-secretarie en gaf den betrokken hoofdambtenaar der gemeente afschrift van de missive van Uwe Excellentie van 4 Juli 1908, n°. 6343, afd. B. B., waar in staat: ...... „indien de overschrijving van de vergunning zoowel de localiteit als de persoon betreft, indien dus de vergunningsakte in twee opzichten, die door de Drankwet steeds streng gescheiden zijn gehouden, moet worden gewijzigd, (moeten) naar mijne meening de artt. 25 en 26 der wet, door welke artikelen de twee gevallen afzonderlijk worden beheerscht, beide toepassing vinden."

Ik ontving echter 3 Juli d.a.v. van dezen hoofdambtenaar bericht, dat burgemeester en wethouders die overschrijving (benevens die vermelding naar een ander huis) hadden bewerkstelligd.

Ik richtte mij daarop tot den Commissaris der Koningin in die provincie met verzoek te willen bevorderen, dat dit vermeldingsbesluit worde vernietigd wegens strijd met art. 25, 2de lid, der Drankwet.

Ik achtte het bij dat voorstel tot vernietiging al zeer ongewenscht, dat in de eene gemeente wèl in den loop van het vergunningsjaar eene vergunning, die overgeschreven is ingevolge art. 26, *tevens* volgens art. 25, 2, wordt vermeld en in een andere gemeente deze vermelding eerst met den aanvang van het *volgende* vergunningsjaar geschiedt, omdat men zich aan de wetsopvatting door Uwe Excellentie voorgestaan, wenscht te houden.

Eene beslissing is niet te mijner kennis gekomen. (Het betrof hier *niet* eene vergunning, die slechts voor enkele dagen zou gelden, doch eene die van kracht en in exploitatie *blijft.)*

Art. 26, 1, 1°.

Waar men art. 26, 1, 1°., zoo dikwerf ten onrechte inroept, blijkt het soms, dat men in stede van dit artikel voor een inrichting als hier bedoeld toe te passen, in een gemeente, waar men op het maximum is — en dat zijn er thans vele — en geen candidaten op lijst 13 zijn ingeschreven, dien vergunninghouder afstand laat doen van zijn vergunning, zoodat dan zijn opvolger de vrij gekomen vergunning kan verzoeken.

Deze weg is wel wettelijk, maar niet practisch, althans als men zich aan de beroepstermijnen houdt, die een stagnatie in het bedrijf moeten geven. Ook geldt dan art. 8 1ste lid 8°. (wat men vooral in zulk een geval, nogal eens over 't hoofd ziet).

Art. 35,2.

Mijn raad werd ook dit jaar, zoo mondeling als schriftelijk nog al eens door gemeentebesturen gevraagd, hoe men langs wettigen weg het verrijzen van de veel te talrijke bierhuizen zou kunnen tegengaan?

Wanneer men ziet hoe velen, zoo in de groote steden als ten platten lande, bierverlof aanvragen en weet in hoevele bierhuizen clandestiene verkoop van sterken drank plaats heeft, dan krijgt het tegengaan van al die nieuwe bierhuizen en huisjes, groote beteekenis.

Welnu, het is in de practijk gebleken, dat eene verordening, gegrond op art. 35, 2de lid, voldoende dit kwaad kan keeren. Ik zond in eenige gevallen eene verordening, waarvan het gebleken was, dat deze in de practijk gunstig werkte, aan gemeentebesturen toe.

Ik zag echter stijd met de wet in een verordening, waarbij bepaald werd, dat geen verlof zou worden verleend in huizen binnen een bepaalden rayon van een huis, waarin voor een localiteit vergunning of verlof verleend was.

Ik riep de voorlichting van Uwe Excellentie in en U vereenigde zich met mijne opvatting.

Ik pleegde daarna mondeling overleg met het betrokken gemeentebestuur, dat daarop die verordening introk en verving door eene als in den aanhef van dit punt bedoeld.

Een eigenaardige bepaling (bedoeldende het tegengaan van den clandestienen verkoop van sterken drank) trof ik in een onlangs ontvangen verordening aan.

„De ramen mogen nimmer op welke wijze ook, door daarstellen van voor- of binnenwerksche betimmeringen, of installatie en uitstallingen als anderszins, het doorzicht in de localiteit verhinderen of belemmeren."

Art. 55. 2de lid.

Dezelfde ervaring werd opgedaan als in het vorige verslagjaar betreffende onvoldoende opvolging van deze wetsbepaling, waaraan art. 56 van de wet wel strenge gevolgen verbindt, doch welk artikel tot heden voor zoover mij bekend, nog nimmer toepassing vond.

De plaatselijke politie kan althans *deze* nog zoo dikwerf voorkomende wetsovertredingen even goed constateeren als de adjunct-inspecteurs, die dit zoo vele malen doen!

Men *waarschuwe* althans deze categorie vergunninghouders eens, dat zij zich aan deze drie beperkende voorwaarden hebben te houden!

Art. 67.

De Inspecteurs hadden Uwe Excellentie o.a. te adviseeren omtrent een verzoek tot uitstel van deze wetsbepaling tot 1920.

Wij waren eenstemmig tegen dit uitstel en vereenigden ons met het beginsel: ,,Geen verkoop van sterken drank daar, waar men uit anderen hoofde komt, dan om dien drank te drinken.''

Zulke verzoeken, uitstel bedoelende, waar een wettelijke termijn is gesteld, komen wel bijna immer voor.

Met art. 67 konden belanghebbenden reeds vanaf 15 October 1904 rekening houden.

Wij achten het algeheele verbod om sterken drank te tappen met name in de spoor- en tramstations van groote opvoedende kracht.

De Staat doe het volk zien en gevoelen, dat hij niet wil, dat de borrel wordt klaargezet in vertrekken voor den openbaren dienst bestemd!

Zulk een langdurig uitstel van dit verbod is dubbel ongewenscht en zou het prestige der Drankwet zeker niet verhoogd hebben!

Hoofdstuk III.

Advies onderzoeken.

Het aantal mij in behandeling gegeven adviesonderzoeken bedroeg

in 1905 over 9 maanden) 96
in 1906 176
in 1907 206
in 1908 .... 200 en
in 1909 303

Over 1909 dus een stijging met meer dan honderd adviezen, die wel aantoont de juistheid van hetgeen ik in den aanvang van Hoofdstuk II schreef.

De uitgebrachte adviezen waren bijna immer gebaseerd op plaatselijke onderzoeken, ingesteld door de adjunct-inspecteurs, eenige (19) malen, wanneer hiertoe een bepaalde aanleiding bestond, door mij en waren in den regel verduidelijkt door eenvoudige plattegrondteekeningen.

Deze opdrachten werden mij door Uwe Excellentie gegeven ten aanzien van 38 gemeenten, door den Commissaris der Koningin in Zuidholland ten aanzien van 153 gemeenten, door den voorzitter van Gedeputeerde Staten in Noord-

holland ten aanzien van 84 gemeenten en door Gedeputeerde Staten van Utrecht ten aanzien van 28 gemeenten.

Zij betroffen: 47 maal toepassingen van art. 2, 2°; 14 maal van art. 4, 2, 1°; 1 maal van art. 4, 2, 2°; 3 maal van art. 5, 1ste lid; 1 maal van art. 5, 2de lid; 55 maal van art. 6, 1ste lid; 1 maal van art. 7, 1, 1°; 1 maal van art. 8, 1, 15°; 7 maal van art. 10, 1ste lid; 12 maal van art. 16; 1 maal van art. 17; 1 maal van art. 25, 1ste en 2de lid; 1 maal van art. 25, 2de lid; 2 maal van art. 26, 1ste lid j°. art. 25, 2de lid; 45 maal van art. 26, 1ste lid 1°; 1 maal van art. 27, 2de lid; 3 maal van art. 28, 1°, j°. art. 2, 2°; 1 maal van art. 28, 2°; 1 maal van art. 28, 4°; 5 maal van art. 30, 1ste lid j°. art. 2, 2°; 87 maal van art. 35, 1ste lid (waarvan 26 maal betreffende localiteiten in spoorwegstations); 1 maal van art. 35, 2de lid; 8 maal van art. 37; 1 maal van art. 40; 1 maal van de artt. 45 en 47; 1 maal van art. 55, 1ste lid en 1 maal van art. 55, 2de lid.

Hiertoe werden bezocht: in Noordholland 94 gemeenten, in Zuidholland 172 gemeenten en in Utrecht 35 gemeenten; en onderzoeken ingesteld in 275 vergunnings- en 109 verlofsinrichtingen, en wel 93 vergunningsinrichtingen in Noordholland, 149 in Zuidholland en 33 in Utrecht; 34 verlofsinrichtingen in Noordholland, 72 in Zuidholland en 13 in Utrecht.

Algemeene opmerking.

Het niet voldoende letten op de localiteitseischen bij het verleenen van vergunningen en verloven, was ook dit verslagjaar een reden, dat voor onderscheidene localiteiten veelal na een gehouden inspectie, alsnog ontheffingen moesten verzocht worden. Behouden enkele uitzonderingen geeft het echter wel den indruk, dat thans meer dan vroeger met die eischen wordt rekening gehouden.

Het is zeker wenschelijk, dat de nu gestelde eischen niet te spoedig weer veranderd worden, dan leert men ze goed kennen en zal de goede opvolging wel worden verkregen.

Om de eischen te kunnen toepassen moet men echter weten wàt door „localiteit" verstaan wordt en wat te verstaan is door *een* vertrek en wat door *twee* aangrenzende vertrekken.

Om niet in herhalingen te vervallen, verwijs ik naar de jaarverslagen 1908.

Ik kon het niet eens zijn met iemand, die meende dat hij in zijn (te klein) serre-vertrek mocht tappen...... als hij de buitendeur maar openzette, want dan werd volgens hèm die

serre een open aanhoorigheid van zijn tapperij. Hij wilde doen gelooven, dat de burgemeester hem in dien zin zou hebben ingelicht.

Art. 1, 2de lid j°. art. 58, 2de lid.

De gemeentebesturen mogen er aan indachtig zijn, dat in verband met Uwe opvatting van de toepasselijkheid van art. 58, 2de lid (zie mijn jaarverslag 1908, bladz. 12, opgenomen onder n°. 50 in het Bijvoegsel tot de *Nederlandsche Staatscourant* van 29 en 30 Augustus 1909, n°. 202) de splitsing óók moet gaan gelden en wel voor *alle* vertrekken, waarvoor de vergunning geldt, wanneer *door vermelding* op den voet van art. 25,1 van een of meer andere vertrekken van het huis, de *gezamenlijke oppervlakte dier vertrekken*, waarvoor de vergunning geldt, met meer dan 20 pct. is vergroot.

Dit zal een trouwens toe te juichen rem blijken te zijn voor àl te ruime toepassing van art. 25,1, ten aanzien van vergunningen, verleend na 1 Mei 1904.

Art. 2, 2°.

Het nachtregister, voorgeschreven bij art. 438 Wetboek van Strafrecht, is voor weinig degelijke contrôle vatbaar en moet dikwijls dienen om het aannemelijk te maken, dat een „pseudo logement'' een inrichting is, waar belanghebbende er zijn gewoon beroep van maakt aan anderen dan zijn huisgenooten nachtverblijf te verschaffen.

Somtijds kon de hooge onwaarschijnlijkheid, of onjuistheid van de invulling van dat register worden aangetoond.

Zoo bleek het, dat late heeren bezoekers zich als logeergasten deden inschrijven, dat kostgangers werden ingeschreven en dat de ingeschreven logés — 's nachts — niet aanwezig waren.

Somtijds bleek het echter ook, dat adressant letterlijk „logeergasten'' kweekte! In die gemeente was op de Zondagen en Christelijke feestdagen een uitgebreid sluitingsuur voor de tapperijen en bierhuizen — begrijpelijkerwijze niet voor de logementen — vastgesteld.

De bierhuis- en vergunninghouders hebben er daar letterlijk *alles* voor over, om als bona fide „logementhouder'' te worden aangemerkt.

Het instituut der logementsvergunning heeft inderdaad geen creditzijde.

In een groote gemeente werd ontheffing van het Koninklijk besluit verzocht, ten einde een verlof ad art. 34, 2*a* te kunnen erlangen, terwijl men reeds een logementsvergunning gekregen had voor die zelfde localiteit.

Het gemeentebestuur achtte klaarblijkelijk dit verlof op zijn plaats, adviseerde gunstig op de gevraagde ontheffing.

Ik meende, dat het geen zin had hier eenige ontheffing te verleenen, daar adressant immers reeds krachtens zijne logementsvergunning aan een ieder aldaar alcoholhoudende dranken kon tappen.

Om *die* reden werd de gevraagde ontheffing dan ook niet verleend.

In een slaapstee waar voor f 0,15 ,,logies'' wordt verstrekt — met inbegrip van twee kop koffie — moest men nog voor verschillende localiteiten ,,logementsvergunning'' hebben. En daar het inderdaad een zeer druk bezocht logement was, *moest* deze ook worden verleend.

Ik betreurde het bij het uitbrengen van dit advies wel zeer, dat geen rekening *mag* gehouden worden met *de gebleken behoefte aan sterken drank verkoop* (zooals de Duitsche Gewerbe Ordnung voorschrijft).

Door Uwe Excellentie werd mij om bericht en raad gezonden het hooger beroep van een belanghebbende, wiens verzoek om logementsvergunning door Gedeputeerde Staten was afgewezen, in het kort omdat geacht werd, dat de Drankwet niet bedoelt logementsvergunning te verleenen in deze z.g. slaapsteden.

Daar mij bij onderzoek bleek, dat dit inderdaad was een z.g. ,,Doelen'', landloopers- of negociantenlogement, waar geregeld van de 15 slaapplaatsen voor logés bestemd gebruik gemaakt werd, was ik zeer tot mijn leedwezen verplicht (vide art. 2, 7de lid) Uwe Excellentie te adviseeren, dat deze logementsvergunning verleend werd.

Met vernietiging van het bestreden besluit is de logementsvergunning verleend.

Het is mij in den laatsten tijd gebleken, dat er een bedrijf van wordt gemaakt zulke slaapsteden ,,op gang te brengen''. Zijn zij dan in zulk een toestand, dat er te recht logementsvergunning voor kan worden gevraagd, dan worden deze ,,Doelen'' aan anderen overgedragen.

Het bleek mij, dat zoo iemand in een korten tijd 3 van zulk soort logementen ,,op gang had gebracht''.

Logementsvergunning werd verzocht voor localiteiten, die wel in hetzelfde huis voorkwamen als waarin een bona fide, hoewel niet druk bezocht hotel werd geëxploiteerd, doch die

kennelijk niets met de hotel-exploitatie te maken hebben. In die localiteiten werd echter wel een gefrequenteerd en bekend restaurant gehouden en er hadden ook vergaderingen en besloten partijen plaats. Voor die vertrekken bestond voorheen dan ook een gewone vergunning, waarvan men echter ter toepassing van art. 5,2 tegen betaling afstand gedaan had.

Ik adviseerde voor *die* localiteiten tot weigering der logementsvergunning, omdat in *die* vertrekken het logementsbedrijf zeker niet werd uitgeoefend. De vergunning is echter door Gedeputeerde Staten verleend geworden.

Gelukkiger was ik met mijn afwijzend advies in betrekking tot een verzoek om logementsvergunning in een kegelbaan, aangediend als eetzaal en ontbijtkamer der logés.

Intusschen bleek mij, dat door de vaste verhoogde kegelplank in die smalle localiteit geen tafeltjes en stoelen *konden* staan. De vergunning werd geweigerd „overwegende, dat het hier geldt een kegelbaan, waarin het logementsbedrijf niet wordt uitgeoefend.”

Een typisch staaltje van een brutale logementsaanvrage was wel die, waar voor het eigen gezin, bestaande uit man, vrouw en 11 kinderen, slechts 5 bedden beschikbaar waren.

Burgemeester en wethouders adviseerden gunstig op een verzoek om logementsvergunning, waar het mij bij onderzoek bleek, dat in dit „logement” 's nachts *niemand* slaapt, ook het personeel van het logement niet (een juffrouw). Er was daar in het geheel slechts *een* enkele kamer tot nachtverblijf ingericht.

Deze verzoeken werden dan ook geweigerd, doch ik vermeld ze hier eens om Uwe Excellentie een denkbeeld te geven van de ware jacht op logementsvergunning!

Ik zou nog heel wat meer ongunstige ervaringen kunnen vermelden, het verslag zou dan echter te uitgebreid moeten worden.

Art. 5, 1ste lid.

De verzoeken om toepassing van art. 5, 1ste lid, worden minder talrijk, vermoedelijk, omdat men tot de wetenschap komt, dat deze niet dan, wanneer er inderdaad zeer goede gronden voor aan te voeren zijn, worden toegestaan.

Ik adviseerde gunstig, ten aanzien van een op royalen voet gebouwd en ingericht Badhotel met strandexploitatie, waarvan men verwacht, dat dit het centrum zal worden van een badplaats in aanleg.

Het belang der gemeente scheen mij inderdaad bij die degelijk opgezette exploitatie betrokken. De Drankwet behoeft hier geen hinderpaal te zijn.

De gevraagde machtiging werd verleend.

Hier deed zich nog de bijzondeheid voor, dat de mogelijkheid van toepassing van art. 26, 1, 1°. niet uitgesloten was. Het gemeentebestuur wenschte echter een vergunning *boven* het maximum, omdat het tot de overtuiging was gekomen, dat het belang van het zich ontwikkelende badplaatsje medebracht, dat niet elders een vergunning weg viel.

Ik zou meenen, dat de vergunningen volgens art. 5, 1ste lid verleend, niet meetellen voor de berekening van het maximum. In dien zin lichtte de toenmalige Minister van Binnenlandsche Zaken bij de behandeling van de Drankwet deze wetsbepaling in de Eerste Kamer der Staten-Generaal toe.

De wet is in dit opzicht niet duidelijk.

Art. 4, 1 (aanhef) brengt *uitsluitend* de logementsvergunningen buiten het maximum.

In art. 5, waar zoowel behandeld worden deze soort vergunningen als die, overeenkomstig art. 5, 2de lid, zegt het 4de lid, dat *laatst* bedoelde categorie worden medegeteld bij de berekening van het maximum. Over *eerst*bedoelde categorie zwijgt dat 4de lid. Daaruit zoude men kunnen afleiden, dat de vergunning ad art. 5, 1 *niet* medetelt bij de berekening van het maximum.

Dat het bijzondere karakter van deze soort vergunningen bewaard blijft, ook dàn, wanneer men op het maximum is gekomen, is alleszins logisch en sluit bijv. ook aan bij de slotbepaling van art. 25, 1ste lid; 't is ook lang geen onverschillige zaak in verband bijv. met den slotzin van art. 45, 3de lid.

Uit deze laatste bepaling blijkt, dat het gehalte van de vergunning ad art. 5, 1ste lid, zóó hoog wordt gesteld, dat de Wetgever het niet noodig achtte den Burgemeester zeggingsschap te geven over de vermakelijkheden, die men in zulk een localiteit wenscht te doen plaats hebben.

Ten slotte meen ik bij dit wetsartikel aan te mogen teekenen, dat ik mij niet goed kan voorstellen, dat de Wetgever van 1904 de bedoeling zou gehad hebben, dat art. 5, 1 toepasselijk zoude zijn op inrichtingen, waarin feestelijkheden plaats hebben, *die slechts enkele dagen duren*.

Eerstens kan er dan veelal moeilijk van een ,,localiteit'', die zich bevindt in een ,,huis'', gesproken worden — zooals elders voor den zetel der vergunning geëischt wordt, — ook bestaan die ,,localiteiten'' in den regel nog niet — en kun-

nen dit nog niet — wanneer het verzoek om vergunning daarvoor inkomt; maar hoe zou de wetgever het wenschelijk hebben „kunnen" achten, dat een speciale vergunning wordt gegeven juist daar, waar vele menschen — en dan meestal in een soort feeststemming — worden bijeengebracht?

De Wetgever heeft m. i. slechts blijvende inrichtingen op het oog gehad.

Art. 5, 2de lid, j°. art. 24, 2de lid.

Het kan voor hen, die ingevolge art. 24, 2de lid het bedrijf gedurende het loopende vergunningsjaar voortzetten, van belang zijn, kennis te nemen van het schrijven van Uwe Excellentie van 25 November 1908 n°. 10319, afdeeling BB, aan Gedeputeerde Staten van Noordbrabant, luidende als volgt:

„Ik heb de eer Uw College mede te deelen, dat ook ik van meening ben, dat uit art. 24, 1ste lid, laatste zinsnede der Drankwet voortvloeit, dat de in het 2de lid van het artikel bedoelde personen moeten worden beschouwd als vergunninghouders, op wie in allen deele de rechten van den oorspronkelijken vergunninghouder zijn overgegaan.

Ook naar mijne meening kunnen zij alzoo afstandsverklaringen onderteekenen, als in art. 5, 2de lid van de Drankwet bedoeld."

Het is mij gebleken, dat bovenstaande opvatting in deze inspectie weinig of niet bekend is en daarom acht ik het in het belang der billijkheid gewenscht, dat langs dezen weg bekendheid daaraan gegeven worde.

Ik kan mij echter zeer wel voorstellen, dat burgemeester en wethouders in zulk een geval niet tot toepassing van art. 5, 2 *wenschen* over te gaan. Immers eindigt met 1 Mei van het volgende vergunningsjaar zulk een voortgezette vergunning van zelf reeds en het doel van deze wetsbepaling, het sneller doen dalen van het aantal vergunningen op het maximum, zou zeker niet bevorderd worden, ja wanneer twee dergelijke afstandsverklaringen zouden worden aangeboden, dan zou zelfs *het tegendeel* het geval zijn.

Artt. 6,1 en 35,1.

Het Koninklijk besluit van 7 Februari 1906, *Stbl.* n°. 22, is op practische wijze verbeterd door dat van 25 Mei 1909, *Stbl.* n°. 127.

Thans kan bijv. gunstig op een verzoek om afwijking van

de artt. 6/14 geadviseerd worden, wanneer wel is waar wat minder *glas*, doch desniettemin voldoende *daglicht* aanwezig is.

Een aan een plein gelegen hoog vertrek bijv. is met *minder* glas *beter* verlicht, dan een aan een steeg gelegen laag vertrek, dat zelfs geen tekort aan glasoppervlakte heeft.

Ook het laten vallen van den eisch, dat een localiteit, die op een verdieping gelegen is, een deur in een buitenwand moet hebben en daarentegen het stellen van den eisch, dat zulk een locoliteit twee beweegbare ramen in een buitenwand moet hebben, is alleszins practisch te achten.

Ik had dit jaar 55 adviezen uit te brengen ter zake ontheffingsverzoeken ad art. 8 en 87 ad art. 16 van het Koninklijk besluit (vorig jaar bedroegen deze aantallen 42 en 59).

De vraag was te beantwoorden, of men nog van glas in een buitenwand mag spreken, wanneer die z.g. buitenwand (een muur) nog geen halven Meter verwijderd is van het naastgelegen huis?

Daglicht kan door de glasoppervlakte in dien muur niet of nagenoeg niet binnenvallen.

Ik adviseerde, dat hier slechts gedacht kon worden aan een z.g. ,,snijding'' tusschen de twee naast elkaar staande huizen en dat adressant op andere wijze had te zorgen, dat voldoende daglicht kon binnenvallen.

In dien zin werd door Uwe Excellentie beschikt.

De adviezen van de gemeentebesturen dragen somtijds wel het kenmerk, dat men adressanten wil helpen, ook door minder juiste toepassing van de bepalingen van het Koninklijk besluit.

Zoo wordt bijv. ook het glas in de *opstaande* wanden van een z.g. ,,lantaarn'' medegerekend, of wel een open tooneel *niet* tot de vloeroppervlakte der localiteit geacht te behooren, dan wel *twee* te kleine, voor één voldoend groote localiteit gerekend (men hangt dan de deur uit).

In dien zin kan de Inspectie niet medewerken. Wel tracht zij op de voor adressant minst kostbare wijze voldoende verbeteringen in overweging te geven, waardoor een gunstig advies mogelijk wordt.

Daarentegen bepaalden burgemeester en wethouders zich in een ander geval tot een afwijzend advies, hoewel door een zeer eenvoudige verbetering — door de Inspectie in overweging gegeven — de menschen te helpen waren.

Het geval deed zich ook voor, dat een stijfhoofdig landbouwer ,,zijn'' localiteit zóó uitstekend vond, dat hij niet verkoos over te gaan tot den geen kosten met zich bren-

genden maatregel om een bovenraam beweegbaar te maken (art. 15).

Diens dispensatieverzoek werd daarop geweigerd.

Het viel mij op, dat bij herhaling in een zaal, voor vermakelijkheden etc. bestemd, de gaanderijen bij de vloeroppervlakte bleken berekend te zijn. Dit is niet juist, want zoodoende meet men een deel van de *vloer*oppervlakte dier localiteit 2 maal.

Ik had advies uit te brengen aangaande een verzoek om ontheffing krachtens art. 16 Koninklijk besluit, ten aanzien van een societeitslokaal. Het is zeker eigenaardig, dat voor een lokaal met societeits*vergunning* de eischen *niet* behoeven te gelden (vide art. 6) en voor een societeitslokaal, waarin men slechts een *verlof* wenscht, deze eischen wèl moeten gelden. Hierop zal de aandacht van den Wetgever niet gevallen zijn.

Ten aanzien van 26 spoorwegstations had ik rechtstreeks aan Uwe Excellentie advies uit te brengen, betreffende door U in mijne handen gestelde verzoeken om ontheffing ex art. 16 van het Koninklijk besluit.

In deze stations komt krachtens art. 67 van de Wet, de vergunning met 1 Mei 1910 te vervallen.

Ik achtte, dat hier alleszins termen tot een milde toepassing van de bepalingen van het Koninklijk besluit aanwezig waren.

Uwe Excellentie verleende ten aanzien van alle de gevraagde ontheffingen, met uitzondering van een localiteit, die niet de minimum vloeroppervlakte bezat. Ten aanzien van deze afwijking is geen ontheffing toegelaten.

Art. 8, 1, 2°./art. 10.

Het kwam voor, dat afwijking van deze wetsbepaling verzocht werd ten bate van een Rijksontvanger, die zitdag hield in een vergunningslocaliteit. Deze aanvrage werd n.l. gedaan, nadat deze onregelmatigeheid door de Inspectie was opgemerkt.

Deze toestand bestaat in den regel al jaren, hoewel art. 3, 2°. van de oude Wet dat *evenzeer* verbood. Erger werd het nog, waar bleek dat ook de gemeenteontvanger zitdag in een vergunningslocaliteit houdt. Daarvan is zelfs geen dispensatie toegelaten en is het gemeentebestuur feitelijk zelf de oorzaak, dat de vergunning zou moeten worden ingetrokken.

Tot een gunstig advies aangaande verzoeken om de in art. 10,1 bedoelde toestemming wordt niet spoedig overgegaan. Bij overweging van die verzoeken wordt uitgegaan van het

principe, dat het niet wenschelijk is, dat vergunning tot sterkendrankverkoop verleend is, op plaatsen, waar de burger zich van zijn staatsburgerlijke plichten moet gaan kwijten.

Art. 8,1 11°.

Bij een aan een College van Gedeputeerde Staten uit te brengen advies, naar aanleiding van een ingesteld hooger beroep tegen de intrekking van een vergunning op grond van twee veroordeelingen binnen de laatste vijf jaren, deed zich het geval voor, dat een dier straffen reeds langer dan vijf jaren was in kracht van gewijsde gegaan, toen Gedeputeerde Staten in hooger beroep hadden te beslissen of de intrekking al of niet behoorde te worden gehandhaafd.

Op het tijdstip, dat de vergunning werd ingetrokken door burgemeester en wethouders was die straf nog niet buiten gevolgen voor de Drankwet.

Ik meende, dat Gedeputeerde Staten ook in hooger beroep een geheel vrij besluit hebben te nemen, waarbij behalve hetgeen uit het intrekkingsbesluit blijkt, ook rekening is te houden met alle omstandigheden, die nà dat tijdstip bekend zijn geworden of zich voordoen, zoodat toen in aanmerking was te nemen, dat de gevolgen van een der twee straffen niet meer als een bezwaar tegen het voortbestaan der vergunning mocht aangemerkt worden.

Gedeputeerde Staten achtten dit niet het geval en meenden dus, dat zij uitsluitend hebben te beslissen, ten aanzien van de in het intrekkingsbesluit aangevoerde bezwaren, tegen deze vergunning gerezen.

Mij zijn verschillende gevallen bekend, waaruit blijkt, dat een ander College van Gedeputeerde Staten wel degelijk de opvatting voorstaat, dat zij in hooger beroep een geheel vrij besluit hebben te nemen en zij bijv. waar de gronden, waarop het intrekkingsbesluit is genomen niet bleken gehandhaafd te kunnen worden, zulk een besluit handhaafden, zij het ook op een geheel anderen, hun (later) gebleken grond. (Zie aanteekenig bij art. 16,1 hierachter.)

Intusschen erken ik gaarne, dat zich hier nog de bijzonderheid voordeed, dat de intrekkingsgronden door burgemeester en wethouders ten deze aangevoerd wèl juist waren *op het tijdstip*, dat burgemeester en wethouders hun besluit namen, doch niet meer aanwezig waren toen Gedeputeerde Staten in hooger beroep hadden te beslissen.

Voor beide opvattingen schijnt mij veel te zeggen, méér dan dit bestek toelaat.

De Inspectie zal zich op het standpunt blijven stellen de haar ook *later* gebleken weigerings-(intrekkings)gronden in zulk een geval ter kennis van Gedeputeerde Staten te brengen.

Artt. 8,1 13°. en 36,1 6°.

Deze weigerings- en intrekkingsgronden zijn in het verloopen verslagjaar veelvuldig toegepast en gaven ook nog al eens aanleiding tot het uitbrengen van advies aan Gedeputeerde Staten, die in hooger beroep te beslissen hadden. Zoo ergens, dan zijn bij de beoordeeling van de al of niet toepasselijkheid van deze wetsbepaling, uiteenloopende meeningen denkbaar.

Hier hangt alles af van het stnadpunt, dat men bij de beoordeeling van het levensgedrag inneemt. Ik voor mij zou meenen, dat men — wil men de ratio van de bepaling niet voorbij streven — niet verder moet gaan dan te eischen, dat dit gedrag zoodanig zij, dat de bezoekers der localiteit hiervan in geen enkel opzicht hinder of onaangenaamheden ondervinden.

Bij alle waardeering — die ik hier gaarne uitspreek — van het actieve optreden van de politie van een der grootste gemeenten ten aanzien van vergunning- en verlofhouders, wier verguning of verlof op haar initiatief door Gedeputeerde Staten — ook in overeenstemming met mijne adviezen — op grond van het eerste of tweede lid van dit artikel kon worden ingetrokken, kon ik toch niet altijd een conform advies uitbrengen.

Zoo was het aangevraagde verlof geweigerd aan een weduwe, waar deze een kostganger hield, die van zijn vrouw gescheiden leefde. Eenig feit, dat een ,,verhouding'' aannemelijk maakte, tusschen dien kostganger en de weduwe, stond niet vast en kon door mijn onderzoek niet blijken. Een bloot vermoeden zelfs een aannemelijke ,,schijn'' is nog niet voldoende om vast te stellen, dat iemand van *bekend* slecht levensgedrag *is*.

Het verlof werd in hooger beroep dan ook verleend.

Zoo werd het gevraagde verlof geweigerd op grond van bekend levensgedrag aan iemand op wien meer dan dertien jaar geleden veel te zeggen was geweest, doch die gedurende dien tijd samen leefde met een zelfde vrouw, zij het ook zonder wettelijk met haar gehuwd te zijn.

Noch tegen hem, noch tegen haar was in zedelijken zin — zooals uit mijn onderzoek bleek — overigens iets aan te voeren.

De vraag mag dan gedaan worden of men er goed aan doet te bevorderen, dat hij die vrouw thans gaat verstooten?

Ik meende van niet, achtte hier geen ,,bekend slecht levensgedrag'' aanwezig. De bezoekers hadden hier ook allerminst hinder van dit gedrag.

Het besluit van burgemeester en wethouders werd echter door Gedeputeerde Staten op dien grond gehandhaafd.

Daarentegen was ik voor mij de meening toegedaan, dat officieele inlichtingen van de Duitsche politie verkregen en waaruit bleek, dat de aanvrager van een logementsvergunning zich in Duitschland duchtig aan flesschentrekkerij (oplichterijen) had schuldig gemaakt, wel degelijk het bekende slechte levensgedrag aantoonen. (De bezoekers zullen van dit gedrag veel hinder kunnen ondervinden.)

Of dit slecht gedrag nu van een vreemdeling in het *buitenland* gebleken is, deed m. i. niet ter zake. Ik adviseerde daarom afwijzed. De logementsvergunning werd echter verleend.

Ik adviseerde afwijzend op een verzoek om logementsvergunning in een slaapstede, waar op den zolder — zijnde de eenige logeergelegenheid — mannen zoowel als vrouwen, gehuwd en ongehuwd moesten slapen en waar adressant zoodoende gelegenheid biedt tot (ik zeg niet, met opzet bevordert) — het is me een volkje met ruwe zeden! — het plegen van ontucht.

Op dien grond werd deze aanvrage geweigerd.

Art. 8,1 15°.

In mijn vorig jaarverslag schreef ik aangaande de nog zoo dikwijls aangetroffen gemeenschap binnenshuis tusschen tapperij en winkel, dat het soms den indruk maakt, dat de tappers van meening zijn: ,,laten we het maar probeeren, ons overkomt toch niet anders, dan dat als de Inspectie eens komt, we den last krijgen deze gemeenschap op te heffen.

Dat echter een gemeentebestuur *wetende* dat deze gemeenschap bestaat, zich er goedmoedig bij nederlegt, was mij toen nog niet bekend geworden.

Bij het instellen van een onderzoek naar het karakter van een inrichting, waarvoor overschrijving der vergunning was gevraagd ex art. 26,1 1°., bleek mij, dat deze verboden gemeenschap reeds sedert 1903 bestond. De burgemeester, hieromtrent om inlichting verzocht, verklaarde, dat het hem niet onbekend was geweest, dat deze gemeenschap bestond, maar dat men in den toestand heeft berust tot tijd en wijle, dat

blijken mocht, dat het niet aanging deze te doen voortduren (m.a.w. tot de Inspectie eens een plaatselijk onderzoek instelde.)

Wanneer deze wetsbepaling zóó slap wordt nageleefd, wanneer men in het geheel geen rekening gelieft te houden met het *bindend* voorschrift van art. 28, 1°., dan vraag ik mij af, wat het geeft, deze in een Wet op te nemen? Men bereikt zoodoende slechts, dat zij, die wèl rekening met dit voor hen zonder twijfel lastige voorschrift hebben te houden, zich onbillijk achteruitgezet achten.

Een circulaire van Uwe Excellentie, waarin de gemeentebesturen opmerkzaam gemaakt worden op de nog maar steeds zoo veelvuldig voorkomende gemeenschap binnenshuis tusschen tapperij en winkel en op de *stellige* (niet facultatief luidende) bewoordingen van art. 28, 1°. is *hard noodig*, zal het prestige van de Wet ten deze bevorderen en is ook uit een oogpunt van *billijkheid* jegens hen, die wèl verplicht worden art. 8,1, 15°. (en art. 55, 2de lid) behoorlijk op te volgen al zéér gewenscht.

Art. 8,1, 18°.

Het al of niet zijn van „tusschenpersoon" ad art. 8,1, 18°. is somtijds moeilijk te beslissen.

Een eigenaardig geval was het volgende:

Iemand (A.) die logementsvergunning verzocht had, werd door het gemeentebestuur als tusschenpersoon aangemerkt voor den persoon (B.), die door veroordeelingen daarvoor niet in aanmerking kon komen. Het gemeentebestuur adviseerde dus afwijzend op A.'s verzoek om logementsvergunning. (Men had hier zonder twijfel met een „logement" te doen.)

Bij het door de Inspectie ingesteld onderzoek bleek echter juist het omgekeerde nl. dat B., eertijds houder eener gewone vergunning, al jaren de strooman van zijn zetkastelein A. was geweest. A. had reeds in 1904 voor een belangrijk bedrag B.'s zaak met vergunning gekocht en „heet" nog wel zetkastelein, maar was toen reeds feitelijk de exploitant zelve.

B.'s gewone vergunning werd door burgemeester en wethouders te recht wegens zijne veroordeelingen ingetrokken, vandaar A.'s verzoek om logementsvergunning.

A. was dus geenszins B.'s tusschenpersoon. Deze logementsvergunning werd dan ook aan A. verleend.

Art. 15.

Naar aanleiding van een uit te brengen advies deed zich ten aanzien van een weduwe van een vergunninghouder de vraag voor, of art. 15 ook nog in 't *volgend* vergunningsjaar door *haar* kon worden ingeroepen?

De beantwoording van deze vraag was voor haar van belang, want 't volgend vergunningsjaar zou in die gemeente het aantal vergunningen zeker tot op het maximum dalen en dus in 't algemeen art. 15 daar toepasselijk worden.

Ik zou meenen, dat art. 15 wèl 't volgend vergunningsjaar kon ingeroepen worden. Immers de vergunning, die die weduwe *dit* jaar voortzette in overeenstemming met art. 24, 2de lid, komt eerst dat volgend jaar ,,beschikbaar door het overlijden van den vergunninghouder''.

Waar in zoovele gemeenten het aantal vergunningen op het maximum gedaald en daarheen dalende is — kan het voor belanghebbenden van belang zijn, dat deze vraag tot een oplossing komt.

Art. 16, 1.

Meer dan vroeger had ik adviezen uit te brengen in zake besluiten, te nemen in hooger beroep (art. 16, 12 malen, tegen 5 malen in 1908; art. 37 j°. art. 16, 8 malen tegen 4 malen in 1908).

Ik vermeld hier in 't kort 't volgende advies in zake hooger beroep, na weigering van een verzoek om vergunning ingevolge art. 55, 1*a*, omdat daaruit blijkt, dat het College van Gedeputeerde Staten hier in hooger beroep *een geheel vrij besluit nam* en in aanmerking is genomen, dat op het tijdstip, dat burgemeester en wethouders deze vergunning *weigerden* hun besluit *terecht* werd genomen (zie aanteekening bij art. 8, 1, 11° hiervoor).

Dit vergunningsverzoek, gegrond op art. 55, 1*a*, werd door burgemeester en wethouders n.l. geweigerd (14 Mei 1909), aangezien ,,de localiteit waarop op 1 Mei 1881 sterke drank werd verkocht, zoodanig is verbouwd, dat zij niet meer als dezelfde kan worden aangemerkt''.

Na dien datum heeft adressante toen — alvorens in hooger beroep te komen — van die localiteit weder het stuk doen afscheiden, waarmede de oorspronkelijke localiteit sedert vergroot was geworden en verkreeg toen weder *dezelfde* localiteit als waarin zij op 1 Mei 1881 het bedrijf uitoefende.

Ik adviseerde dat thans deze vergunning, verzocht op grond

van art. 55, 1*a*, niet meer geweigerd kon worden. (Deze wetsbepaling eischt trouwens niet, dat deze localiteit steeds even groot moet gebleven zijn, als het maar *dezelfde* is, wanneer het verzoek om vergunnng gedaan wordt.)

In hooger beroep werd dan ook met vernietiging van het besluit van burgemeester en wethouders, de gevraagde vergunning verleend, ,,overwegende dat burgemeester en wethouders de vergunning geweigerd hebben, uitsluitend op grond, dat de bedoelde localiteit zoodanig is verbouwd, dat zij niet meer als dezelfde kan worden aangemerkt''.

,,Overwegende dat uit de ingewonnen berichten blijkt, dat de localiteit thans geheel in den ouden toestand is hersteld, zoodat niets aan de inwilliging van het verzoek meer in den weg staat.''

Art. 26, 1ste lid, 1°.

Veelmaals werd toepassing van art. 26, 1, 1° verzocht (47 malen tegen 24 malen in 1908). Eene milde toepassing zat ook dit jaar bij de adviseering van deze overschrijvingsverzoeken voor.

De gronden moeten echter aanwezig geacht kunnen worden, hetgeen lang niet altijd het geval was.

Zoo bleek bij een onderzoek, dat de weduwe maar jaren lang rustig door getapt had op de akte van haar overleden man.

Ook kwam het voor dat de opgaven in het adres betreffende het maatschappelijk verkeer schromelijk overdreven zijn.

In een ander geval bleek het, dat de vergunning, waarvan overschrijving verzocht werd, al lang was vervallen, op grond van art. 60. Een vergunning, die niet bestaat, kan niet worden overgeschreven.

Ook met de motiveering van burgemeester en wethouders kon ik niet altijd meegaan. Zoo werd o. a. als motief aangevoerd, dat de inrichting, aan de haven gelegen, druk bezocht werd door schippers, havenarbeiders en sjouwerlieden. Veel wordt juist gedaan om deze lieden *buiten* een inrichting waar jenever verkocht wordt te houden (schippersbeurzen, koffietenten, koffiewagens, kiosken etc.).

Burgemeester en wethouders van enkele gemeenten meenden in eerste instantie op een ingekomen verzoek om overschrijving zelfstandig te kunnen beslissen.

Luidde hun beschikking afwijzend, dan richtten zij niet het verzoek om overschrijving tot de Kroon.

Ik kon het met deze opvatting geenszins eens zijn. Be-

langhebbenden hebben het *recht* te verlangen, dat hun verzoek wordt voorgelegd aan de Kroon, aan wie uitsluitend de beslissing toekomt omtrent den aard van de inrichting.

Het 3de en 6de lid van dit artikel krijgen voor burgemeester en wethouders eerst beteekenis *nadat* de gevraagde toestemming door de Kroon verleend *is*.

Uit den aard der zaak hoor ik slechts zelden — en dan meer toevalligerwijze, — dat een gemeentebestuur zulk een onjuiste en voor adressanten nadeelige opvatting huldigt; daarom meen ik goed te doen, dit in dit verslag op te nemen.

Wanneer later verzocht wordt de vergunning wederom op een ander over te schrijven, dient wederom dit verzoek aan de Kroon te worden voorgelegd en heeft het gemeentebestuur niet de bevoegdheid — zooals mij bleek, dat de opvatting was — zelf tot die overschrijving te besluiten. Een veranderde exploitatie van de inrichting kan trouwens zeer wel den aard wijzigen.

In de Koninklijke besluiten, waarbij toestemming tot overschrijving wordt verleend, komt de gebruikelijke clausule voor: ...... ,,over te schrijven ten name van ...., die het bedrijf zal uitoefenen in *localiteiten* van het huis......'' etc.

Deze ,,localiteiten'' worden in dat Koninklijk besluit niet nader genoemd of aangeduid.

Het komt soms voor, dat voor sommige van die localiteiten de vergunning onrechtmatig bestaat, bijv. zijn ze ,,vermeld'' zonder dat ze ook maar eenigermate aan de gestelde eischen beantwoorden, ja het bestuur van een groote gemeente had — te letterlijk opvattende de bewoordingen van het Koninklijk besluit — de vergunning overgeschreven voor ,,localiteiten'', d. i. *alle* localiteiten van het huis

Dat dit besluit in strijd met de wet was behoeft geen betoog, het is in dit geval dan ook gewijzigd.

Daar de inspectie echter geen kennis bekomt van de overschrijvingsbesluiten van burgemeester en wethouders, zoude het zeker in het belang eener juiste wetstoepassing zijn, wanneer deze Koninklijke besluiten behelsden voor *wèlke* localiteiten de overschrijving gelden zal.

Art. 30, 1ste lid.

Ik had aan den Commissaris der Koningin in de provincie Zuidholland advies uit te brengen aangaande het hooger beroep, ingesteld door een zetbaas van een vergunninghouder, die van twee te zijnen name staande vergunningen afstand gedaan had overeenkomstig art. 28, 1, 8°, zulks ter toepassing van art. 5, 2de lid.

Die vergunninghouder had in ieder der twee te zijnen name staande vergunningen, een zetbaas en deze twee zetbazen hadden ieder een contract aangegaan met dien vergunninghouder en ondervonden zeker schade door die intrekkingen, daar hiermede hun broodwinning gemoeid was.

Is een zetbaas echter ,,belanghebbende'' in den zin van art. 30, 1ste lid, der Drankwet? En zoo ja, was zijn beroep dan terecht ingesteld?

De beantwoording dezer vragen kan van eenig belang zijn voor gemeentebesturen en voor hen, die in een dergelijk geval komen te verkeeren.

Mr. L. Lietaert Peerbolte schrijft in zijn bekend werk ,,Drankwet 1904'':

,,Met deze woorden (*de belanghebbende*) zal voor de meeste gevallen alleen bedoeld zijn de vergunninghouder; maar aangezien het woord in algemeenen zin is gebezigd, zal ook bijv. een zetbaas als belanghebbende zijn te beschouwen.''

Mr. F. W. J. G. Snijder van Wissenkerke acht: ,,Belanghebbende is hij, wien de ingetrokken vergunning was verleend.''

Mr. H. Goeman Borgesius zwijgt in zijn commentaar van 1905 over dit punt. In die van 1885 behandelde hij dit voor de practijk inderdaad belangrijke punt uitvoerig en meende, dat ook de eigenaar van het huis ,,belanghebbende'' kan zijn.

Het is opmerkelijk, dat deze opvatting *niet* in de commentaar van 1905 bestendigd is, dit zal wel geschied zijn, omdat thans de vergunning een persoonlijk recht van den houder geworden is.

Zetbazen, die (althans zóó wil de Drankwet het) geldelijk belang bij de exploitatie der vergunning hebben, kent de wet niet.

(Eigenaardig is het ook, dat art. 30, 1, niet spreekt van ,,belanghebbenden'' maar ,,*de* belanghebbende''.)

Ik zou dan ook meenen, dat hij die *persoonlijk* het recht heeft erlangd het vergunningsbedrijf uit te oefenen, uitsluitend kan aangemerkt worden als ,,de belanghebbende'', bedoeld in deze wetsbepaling.

Doch al zouden zetbazen wèl belanghebbenden kunnen zijn, wier hooger beroep dan toegelaten zoude zijn, toch zoude ik meenen, dat *niemand* den vergunninghouder verplichten kan — en zeker de Drankwet dit niet doet — *tegen zijn wil* één dag langer vergunninghouder te blijven.

Gedeputeerde Staten handhaafden dan ook het bestreden besluit:

,,Overwegende, dat daargelaten of adressant is te beschou-

wen als een belanghebbende, die ingevolge art. 30 der Drankwet tegen de intrekking eener vergunning in beroep kan komen, de wet intrekking der vergunning op grond van art. 28, sub 8*e*, alleen afhankelijk maakt van een schriftelijke door den houder der vergunning onderteekende verklaring, dat deze afstand doet van de vergunning."

Dit zoo zijnde, kunnen anderen dan de vergunninghouder dus wel nimmer met vrucht in hooger beroep tegen een intrekking van een vergunning komen.

Dit sluit niet uit, dat zij c. q. *ten civiele* dien vergunninghouder in rechten kunnen aanspreken en betering van geleden geldelijk verlies kunnen vorderen.

Art. 37.

De echtgenoote van iemand, die binnen de laatste vijf jaren tweemaal onherroepelijk was veroordeeld wegens een der feiten, bedoeld bij art. 36, 1ste lid, 2*a*, der Drankwet — en dus zelf geen verlof kon erlangen — kwam tegen de weigering van haar verlofsaanvrage — zulks omdat zij als tusschenpersoon voor haar man werd aangemerkt — in hooger beroep.

Het is altijd wel zeer moeilijk uit te maken of de weigeringsgrond, genoemd in art. 36, 1ste lid, 7o., al of niet aanwezig moet geacht worden. Hierbij kunnen zich de meest eigenaardige gronden, waarop het verzoek gebaseerd is, voordoen.

Bij dit onderzoek bleek mij echter, dat de echtgenoot reeds sedert weken werd verpleegd in het stedelijk ziekenhuis o. a. wegens zwakzinnigheid.

Blijkens de mij overgelegde geneeskundige verklaring, bleek hij onbekwaam wèl bewust zijn wil te kennen te geven. Het stond voor mij daardoor vast, dat *hij* dan niet de persoon kon zijn die feitelijk het verlofsbedrijf zou kunnen uitoefenen, noch daartoe aan zijn vrouw opdracht geven.

Zonder lastgever, schijnt mij een tusschenpsrsoon niet denkbaar.

Voor zoover naar buiten waarneembaar, bleek ook de echtgenoote zelfstandig op te treden.

Ik moest dus adviseeren tot vernietiging van het weigerend besluit van burgemeester en wethouders. Door Gedeputeerde Staten werd dan ook aan haar het gevraagde verlof in hooger beroep verleend:

,,Overwegende dat uit het thans nader ingesteld onderzoek gebleken is, dat de reden, die tot de weigering van het verlof

heeft geleid, niet meer aanwezig is en dat ook overigens geen gronden bestaan voor de weigering van het verlof.''

(Gedeputeerde Staten namen ook hier dus een beslissing, rekening houdende met een later — immers *na* het besluit van burgemeester en wethouders waarvan beroep — hun gebleken grond. Zie bladz. 22.)

Artt. 45/47.

Deze artikelen blijven soms nog reden tot misvatting geven.

Besturen van gemeenten, waar op dit stuk alleszins goede verordeningen bestaan, meenden ten onrechte dat deze gemeentelijke verordeningen, in verband met art. 151 Gemeentewet, van rechtswege hebben opgehouden te gelden, omdat deze hetzelfde regelen als de bepalingen van art. 45, 3de, 4de en 5de lid, en van art. 47, 1ste, 2de en 3de lid.

Daarom verzoeken zij dan aan de Kroon voor die gemeente verbodsbepalingen uit te vaardigen, als bedoeld in bovengenoemde wetsbepalingen.

Zij zagen echter voorbij, dat die bepalingen slechts betrekking hebben op ,,*daarvoor door Ons aangewezen gemeenten*''. Slechts in *die* gemeenten zouden zulke artikelen der gemeente-vorordeningen rechtskracht missen. In andere gemeenten blijven zulke verordeningen ten volle gelden.

Mocht het bestuur van eenige gemeente, waar zulke verordeningen noodig bleken, in gebreke zijn gebleven deze uit te vaardigen, zeker dàn zoude er voor de Kroon aanleiding tot ingrijpen kunnen ontstaan en zoude zulk eene gemeente kunnen aangewezen worden ter toepassing van artt. 45, 3de lid, en 47, 1ste lid.

In het onderhavige geval bestond daarvoor niet de minste grond, weshalve ik tot afwijzing van het verzoek voor die aanwijzing adviseerde.

Mij is geen beslissing ter kennis gekomen, ik meen echter wel te weten, dat die gemeente — conform dit advies — niet voor de toepassing van die artikelen is aangewezen.

HOOFDSTUK IV.

Vermelding van sommige onderwerpen voor de naleving van de Drankwet van belang.

De verlaging van het maximum aantal vergunningen (art. 4, 2de lid).

Daar in 1910 wederom door de Kroon, op voorstel van den

gemeenteraad, Gedeputeerde Staten gehoord, een verlaging van het maximum aantal vergunningen, zooals dat aantal bij art. 4, eerste lid, is bepaald, kan worden vastgesteld, kan het van belang zijn de nuttige bepaling van art. 4, 2de lid, 1°., hier wat nader te beschouwen. Te meer schijnt dit aangewezen, waar mij, zoo schriftelijk als mondeling, dienaangaande door gemeentebesturen inlichtingen werden gevraagd.

Allereerst zij dan opgemerkt, dat de bepaling van art. 4, 1ste lid, wel een zeer willekeurige moet genoemd worden. Immers er zijn nog zoovele *andere* omstandigheden als het zielental, die bij de beantwoording der vraag: ,,wat is het *gewenschte* aantal vergunningen, waar een bepaalde gemeente mede volstaan kan?'' zwaar behooren te wegen.

Ik noem hier bijv. het al of niet vooruitgaan van het bevolkingscijfer; het al of niet zijn van marktplaats voor een wijden omtrek; de nabijheid van een grootere plaats, met vele vergunningen en gemakkelijke verbindingen met die plaats; een krachtig politietoezicht, waardoor ook bij weinig vergunningen, in de bierhuizen de onrechtmatige verkoop van sterken drank kan worden onderdrukt; een aanmerkelijke gestichtsbevolking, vooral in een kleinere gemeente; den aard der bevolking; last not least den invloed der drankbestrijdende vereenigingen in die gemeente, enz.

Naast die *algemeene* omstandigheden, heeft echter elke gemeente hare meer — soms zéér — *bijzondere*, die van veel invloed zijn, bij de bepaling van het maximum, vast te stellen in goede overeenstemming met de gebleken ,,*behoefte*'' dier gemeente.

Voor elke gemeente zoude dus door ervaren mannen dit juiste maximum aantal moeten worden opgespoord.

Ik behoor tot hen, die meenen uit de practijk geleerd te hebben, dat het *on*practisch moet heeten, het maximum aantal vergunningen véél beneden dat ,,behoefte-maximum'' (als ik dit zoo eens mag noemen), vast te stellen. Immers in dàt geval voert men den strijd tegen ,,den borrel'' *slechts op het papier* en wordt er evenveel jenever gedronken, doch... dan het noodige quantum *clandestien* in de bierhuizen!

Niet alleen dat dit laatste eene onbillijkheid vormt tegenover den vergunninghouder en hierdoor ook het prestige van de Wet wordt aangetast, maar ook mag men niet vergeten, dat onderscheidene nuttige bepalingen wèl gelden voor een tapperij, doch niet voor een bierhuis.

Ik noem hier bijv. het verbod van hazardspelen, van uitbetalen van arbeidsloonen etc.

M. i. behoort het tot een der ernstige plichten van ieder gemeentebestuur, om met zorg na te gaan met hoeveel vergunningen men daar kan volstaan? Ik heb, waar men zich die vraag reeds stelde, mij bereid verklaard hiernaar een onderzoek te doen instellen en zal dit ook in 1910 trachten te doen. Dan kan het gemeentebestuur een *gemotiveerd* en uituitvoerig advies erlangen.

Uit het bovenstaande moge blijken, dat het m. i. geen daad van wijs beleid is te achten, het maximum àl te sterk terug te brengen, vooral niet in een gemeente, die in zielental *sterk* vóóruitgaat.

Enkele gemeenten verzochten niet vermindering tot op een zeker getal, doch een vergunning op 400 in stede van op 250 inwoners. Dit komt mij raadzamer voor, want dan blijft het aantal vergunningen meer in verhouding tot de ,,behoefte'', vooral nu dat verminderde maximum voor een tijdsduur van minstens 5 jaren wordt bepaald.

Waar ik zoude meenen, dat geene enkele vergunning, die, blijkens een daartoe speciaal in te stellen onderzoek *gemist* kan worden, bij vacant komen weder zoude *mogen* worden verleend, vind ik, dat het aanbeveling zoude verdienen, den termijn genoemd in art. 4, 2de lid *geheel te doen wegvallen*.

Alvorens de Kroon het zal goedkeuren, dat het eenmaal *verlaagde* maximum, weder zoude worden *verhoogd*, zal zeker wel een degelijk onderzoek worden ingesteld naar het *wenschelijke* van die verhooging. Het geval is intusschen zeer wel denkbaar, bijv. wanneer de practijk uitwijst, dat het maximum *àl* te sterk blijkt teruggebracht.

Ik moet hier nog wijzen op het onwenschelijke der bepaling, dat een besluit als bedoeld in art. 4, 2de lid 1°. (of 2°.) eerst in werking kan treden op 1 Januari van het jaar volgende op dat, waarin het is genomen, thans dus eerst met 1 Januari 1911.

Het geval heeft zich bijv. voorgedaan, dat een kleine gemeente juist 4 inwoners meer dan 1000 kreeg; er moest dus een nieuwe vergunning verleend worden, als deze werd verzocht.

De gemeenteraad besloot met algemeene stemmen, dat aan de Kroon het voorstel zoude worden gedaan, het maximum aantal vergunningen vast te stellen op 1 op 300 inwoners (dus 3 vergunningen). Tevens verzocht de burgemeester der Inspectie te bevorderen, dat dat besluit in werking zoude treden vóór het bekend werd dat er een vergunning vacant was gekomen (er stond nog niemand op de lijst volgens art. 13).

Ik moest in mijn advies wel wijzen op art. 3, 3de lid, waar uitdrukkelijk voorgeschreven is, dat een besluit als hier gewenscht werd, eerst in werking *kan* treden 1 Januari 1911.

Juist wanneer in den raad zulk een voorstel ter sprake komt (art. 4, 2, 1°.) worden de liefhebbers van vergunningen — ook de plaatselijke bladen — opmerkzaam gemaakt en men bereikt in de practijk *het omgekeerde* van wat men verzoekt!

Van af den dag, dat zulk een voorstel gedaan wordt, zou art. 14 tijdelijk — immers zoolang als de behandeling van dat voorstel duurt — buiten werking gesteld moeten worden.

Vooral hier, waar wel degelijk vrees moest bestaan, dat in een uithoek der gemeente (waar al zeer weinig politietoezicht kan zijn), die nabij een grootere gemeente lag — waar men nog boven het maximum is — de vacant gekomen vergunning *zal aangevraagd worden*, bleek het *on*gewenschte van al die kunstmatige termijnen die in de Drankwet gesteld zijn en die misschien de administratie eenigszins vergemakkelijken, doch in de practijk nadeelig werken.

Deze gemeente zelf kon met 3 vergunningen zeer zeker volstaan. Ik vond hier geen termen te bevorderen, dat art. 14, 4de lid werd toegepast.

De raad eener kleine gemeente verzocht het maximum terug te brengen van 4 op 3. Er waren slechts 2 vergunningen, die nog kwijnden. Liefhebbers voor de vacante 2 vergunningen deden zich niet op, zulks niettegenstaande daar niet ééne verlofsinrichting was.

In zulke kleine plattelandsgemeenten, zijn de localiteitseischen nog al eens een rem voor het vragen van vergunning of verlof.

In een grootere, sterk in zielental vooruitgaande, welvarende gemeente, gelegen nabij een groote stad, waren verscheidene vergunningen vacant en leidden minstens een achttal een kwijnend bestaan; het kan de moeite loonen dit opvallend verschijnsel eens na te sporen:

1°. van de 26 verleende vergunningen liggen er 24 binnen een afstand van drie kwartier gaans;

2°. de bevolking vermeerdert in hoofdzaak door z.g. forenzen uit de naburige groote gemeente, die hier goedkooper woningen kunnen vinden. Deze maken echter hun verteringen daar ter stede;

3°. de gemeente bevordert de vestiging van de arbeidersbevolking niet. De bestaande inrichtingen moeten het meer van de kleinere beurzen hebben;

4°. er werken heel wat lieden in de groote gemeente, ook deze bezoeken daar de inrichtingen voor een goed deel;

5°. des Zaterdagsavonds gaat men in de groote stad winkelen en zich verpoozen en des Zondagsavonds is het dààr dat men de vermakelijkheden bezoekt;

6°. door het goede tramverkeer mislukken pogingen om in de eigen gemeente amusementen te scheppen;

7°. in de weinige bierverloven werd weinig clandestienen verkoop aangetroffen, deze viel althans niet op.

In zulk een gemeente kan men gerust het maximum zéér sterk terug brengen.

Men beschouwe het 2de lid van art. 4 als een correctief voor de vrij willekeurige bepaling van het 1ste lid van dat artikel, ten einde in een bepaalde gemeente te komen tot het kleinst *mogelijke* maximum, dat dus in overeenstemming is met de bestaande „*behoefte*".

Dat deze „behoefte" zoo klein mogelijk worde, zij vooral toevertrouwd aan de drankbestrijdende vereenigingen. Deze verdienen allen steun! *Vooral* in een gemeente, waar het maximum beduidend verlaagd is, kan het gewenscht zijn gebruik te maken van de nuttige bepalingen van art. 7, 1ste lid.

Verkoop van sterken drank zonder de vereischte vergunning.

Dit ernstig euvel is in de vorige jaarverslagen uitvoerig behandeld. Verbetering valt niet te constateeren. Wellicht houdt dit ook rekening met het feit, dat overal het aantal vergunningen naar het maximum dalende is, daarentegen het aantal verloven zich over het algemeen nog gestadig uitbreidt.

De weinige tijd, die nog voor eigen onderzoeken overschiet, wordt voor een goed deel aan het toezicht op dien clandestienen verkoop gewijd.

De aandacht van den betrokken burgemeester c. q. commissaris van politie wordt dan op de gebleken feiten gevestigd, met verzoek maatregelen te nemen, zoo mogelijk proces-verbaal te doen opmaken.

In een gemeente, waar den adjunct-inspecteur eenige overtredingen waren opgevallen, kon de gemeentepolitie er maar niet in slagen ook maar één enkel proces-verbaal op te maken.

Men was daar al te huiverig om tot het opmaken van proces-verbaal over te gaan.

Hoewel bij onderscheidene arresten van den Hoogen Raad reeds uitgemaakt is, dat diverse likeuren met een hoog alcoholgehalte *sterke dranken* zijn, konden mijne opmerkingen er maar niet toe leiden, dat proces-verbaal werd opgemaakt van het in voorraad hebben of verkoopen van sterke likeuren in bierhuizen.

Ik zou meenen, dat het na deze Arresten, aan de *Justitie* en niet aan de *Politie* moet zijn, om te beslissen of in die gemeente die likeuren in een verlofsinrichting wèl mogen worden verkocht.

Nadat een persoonlijke bespreking in deze niet tot eenig resultaat kon leiden en mij later door de gemeentepolitie nog bericht was, dat niettegenstaande het *meest* gestrenge toezicht geene overtredingen geconstateerd waren geworden, wendde ik mij tot den betrokken inspecteur tevens districtscommandant der Rijksveldwacht, met het inderdaad verrassende gevolg, dat al spoedig een zevental overtredingen der Drankwet bij proces-verbaal geconstateerd werden!

Hier waren ernstige feiten onder, o. a. het verkoopen van sterken drank aan een kind beneden den leeftijd van zestien jaren, het verkoopen van sterken drank, het in voorraad hebben daarvan, etc.

Enkele burgemeesters deelden mij mede, dat hun gemeenteveldwachter, c. q. gemeentepolitie, niet erg geschikt bleek tot het constateeren van dat soort overtredingen.

Het maakte op mij somtijds den indruk, dat de gemeentepolitie de in hoffelijken vorm medegedeelde feiten, als een bedenking op hun beleid of activiteit aanmerkte, waar slechts het verleenen van medewerking door de Inspectie bedoeld werd.

Een feit is het, dat slechts bij wijze van bepaalde uitzondering de door de adjunct-inspecteurs zelf waargenomen overtredingen (meestal het in voorraad hebben van sterken drank) konden leiden tot een proces-verbaal.

In den regel wordt door de gemeentepolitie bij het onderzoek naar aanleiding van die mededeelingen ingesteld, ,,geen sterke drank meer aangetroffen''.

Ik moet hierbij opmerken, dat de adjunct-inspecteur, die sterken drank aantreft, in opdracht heeft, daarop tegenover den overtreder hoegenaamd geen bemerking te maken.

Zoo ben ik er eens toe gekomen een adjunct-inspecteur, die sterken drank in een verlofslocaliteit had aangetroffen, op te dragen de gemeentepolitie te verzoeken *hem* bij procesverbaal als getuige te hooren en zoodoende tegen den overtreder te verbaliseeren.

Deze adjunct-inspecteur is dan ook door den kantonrechter als getuige opgeroepen; de overtreder werd tot f 10 boete of 10 dagen hechtenis veroordeeld.

Intusschen is het bepaald ondoenlijk dit systeem toe te passen, daar de dienst der adjuncten véél te druk is, dan dat zij voor het afleggen van getuigenis elders *beschikbaar kunnen* zijn.

Een enkele maal kon een adjunct-inspecteur tijdig een politie-agent verzoeken met hem mee te gaan, hij wees den politiebeambte de sterke dranken aan (jenever, cognac etc.), zoodat dàn proces-verbaal werd opgemaakt.

Het zou niet practisch zijn, hier de verschillende trucs te gaan noemen, die de overtreders bedenken om straffeloos zonder vergunning sterken drank te kunnen verkoopen. Ze zijn echter vele en velerlei!

De vergunninghouders, die een hoog recht hebben te betalen en zich aan verschillende bepalingen hebben te onderwerpen, heben er *recht* op, dat de Staat doe wat hij kan, om dien onrechtmatigen verkoop met méér kracht dan tot heden geschiedt te breidelen.

Schippersbeurzen.

(Brief van 27 Mei j.l., n°. 5196, afdeeling B. B.)

De Schippersbeurs te Gorinchem blijft gunstig werken en is vooruitgaande.

Het boekjaar loopt van 15 October—15 October.

Over 1907/1908 bedroegen de ontvangsten van het alcoholvrije buffet f 486,28⁵ en van 1908/1909 f 602,14, hetgeen — al is men geheel vrij geenerlei vertering te maken — zeker toch op een drukker bezoek wijst.

In 1907/1908 werden 316 bevrachtingen in de beurs afgesloten; in 1908/1909 bedroeg dit aantal 454.

De beurshouder is zelf scheepsbevrachter en sloot van die bevrachtingen af 235 respectievelijk 356.

De door de beurs ontvangen provisie wegens bevrachting beliep in het eerste halfjaar van 1907/1908 f 306,47, in het tweede halfjaar van dat boekjaar f 429,42.

De stijging der bevrachtingen en provisiën wijst eveneens op vooruitgang en toont aan, dat deze schepping van den Volksbond, die haar evenals de Regeering subsidieert, meer en meer aan haar doel gaat beantwoorden.

De beurshouder heeft een zekere som in kas, om als voorschot aan arme schippers — die zonder geld niet varen kunnen — te dienen.

De heer J. A. Heuff die de leiding van deze beurs in hoofdzaak in handen heeft, geeft zich zéér veel moeite daarvoor.

Het is te betreuren, dat de handel geen termen kan vinden uitsluitend in *deze* beurs bevrachtingen af te sluiten.

Dat deze goede resultaten betrekkelijk met geringe middelen verkregen worden, moge Uwe Excellentie blijken uit het overzicht van de laatste jaarbalans.

Ontvangsten:		*Utgaven:*	
Subsidie Regeering	f 300,—	Nadeelig saldo 1ste jaar	f 345,52[5]
,, Hoofdbestuur Volksbond	250,—	Verbouwing	62,70
Exploitatie Rekening	643,18	Inventaris	48,55[5]
Nadeelig saldo	179,60	Reclame	77,50
		Exploitatie - rekening	608,59
		Toelage beurshouder	229,91
Totaal	f 1372,78	Totaal	f 1372,78

De schippersbeurs te Dordrecht.

Deze schippersbeurs kwam dit jaar tot stand met Rijkssubsidie en idem van den Volksbond.

Het huis is gunstig gelegen nabij de Merwede. Het bestaat, behalve uit de woning van den beurshouder, uit een beneden vóór- en achterlocaliteit en suite.

In de voorste localiteit is een leestafel, waarop dagbladen en periodieken, op het schippersvak betrekking hebbende, in de achterste is het eigenlijke kantoor en worden de zaken behandeld. Beide vertrekken zijn net gemeubileerd en maken een gezelligen indruk.

Voor de voorste localiteit is ten name van den beurshouders een verlof ad art. 34, 2*a* verleend. Men meende hier de scchippers eerder uit de kroegen te houden, wanneer zij in de beurs óók een glas bier zouden kunnen krijgen. Schippers en belanghebbenden behoeven ook hier geenerlei vertering te maken.

De consumptie is goed en billijk (alle vertering kost 5 centen).

De schippers kunnen er hun vaste adres aan den wal hebben, waarvan reeds tamelijk druk gebruik gemaakt wordt.

De balans van het 1ste boekjaar is nog niet verschenen.

De beurshouder sloot tot heden 179 transactiën af ter beurze, waarvan 150 sleepen en 29 eigenlijke bevrachtingen.

De toestand in Dordrecht is weer geheel anders dan te Gorinchem. Daar bestaat de beurs door de verladingen van de steenfabrieken, hier moet men het voornamelijk van het samenstellen van de sleepen hebben. De Dordtsche firma's werken nog niet veel mede; vooruitgang *is* er echter.

De provisiën die door het personeel der handelsfirma's zouden worden genoten, zouden ook een noemenswaardige hinderpaal zijn voor den vooruitgang van de schippersbeurs.

De heer M. A. Kieboom heeft zich voor de totstandkoming van deze beurs veel moeite gegeven.

De Dordtsche beurshouder was vroeger kapitein op de riviervaart, daarna sleepagent. Hij kent dus het vak.

's Gravenhage, 9 Februari 1910.

De Inspecteur in de 1ste Drankwet-Inspectie,
FRANKEN.

IIde INSPECTIE.

Hoofdstuk I.

Algemeene opmerkingen.

Nu de Drankwet vijf jaren in werking is geweest en een groote reeks van vraagstukken, door de practijk opgeworpen, door administratieve en rechterlijke colleges behandeld zijn geworden, mag hunne breedvoerige vermelding in het jaarlijksch verslag onnoodig worden geacht. Tegenover het voordeel eener uitvoerige vermelding van beslissingen en van de overwegingen welke daartoe leidden, stond ook het belangrijke nadeel dat vele nieuwe gezichtspunten dienstbaar werden gemaakt om aan knellende bepalingen te ontkomen, waardoor het doel, daarmede beoogd, menigmaal werd gemist. Men denke slechts aan de onwettige vervanging door middel van schijncontracten, het niet wonen van den vergunninghouder in het huis waarin het bedrijf wordt uitgeoefend, onder voorgeven dat hij elders logeert (art. 28, 2°.), het schenken van sterken drank in localiteiten van hetzelfde huis waarin verkoopingen, enz., gehouden worden (art. 46, 1ste lid), het in voorraad hebben van sterken drank in de onmiddellijke nabijheid van verlofslocaliteiten (art. 50, 1ste lid, 7°.).

Ondanks de vele gevallen beslissingen blijven er echter nog vele open kwesties: het afgeloopen jaar leverde daarvan weder tal van bewijzen op en deed, ook wat de Drankwet betreft, zeer sterk het gemis eener administratieve rechtspraak gevoelen. In de administratieve vakbladen, zoowel als in die van den drankhandel, verminderen wel is waar de onbeteekenende vragen, daarentegen werd daarin veel behandeld en bekend gemaakt wat er op duidt dat de techniek der wet nog onveranderlijk vele moeilijkheden baart. Slechts een paar voorbeelden. De overschrijving van eene vergunning met hare overbrenging naar een ander huis en de vraag of de verkoop van sterken drank daar ook vóór den aanvang van het

nieuwe vergunningsjaar mag beginnen (artt. 26, 1ste lid, 1°. en 2°. en 25, 2de lid); de vergunningen in ten dienste van het publiek bestemde localiteiten van openbare middelen van vervoer en de vraag in zake hun overschrijving en hun overbrengen naar andere localiteiten (artt. 67, 1ste lid en 25, 2de lid); het niet intrekken eener vergunning bij de aanvaarding van het wethouderschap door een vergunninghouder (art. 28, 1ste lid j°. art. 8, 1ste lid, 16°.).

De wijze waarop de Inspectie dit jaar hare taak heeft trachten te vervullen, werd aangegeven door de ervaring vorige jaren opgedaan. De eigenaardige plaats die zij in de ambtelijke hierarchie inneemt, zoozeer afwijkend van die van inspectieambtenaren, belast met het toezicht op de naleving van andere wetten, gebiedt dubbele omzichtigheid tegenover de organen van het gezag, die rechtstreeks met de uitvoering der wet zijn belast. Ook thans kan worden vermeld dat het gepleegde overleg wederzijds werd gewaardeerd en dat het toezicht der Inspectie het gunstig gevolg heeft dat in gemeenten waar, volgens de ervaring bij een eerste algemeen onderzoek opgedaan, vroeger wel eens lichtvaardig besluiten werden genomen, dit thans niet meer geschiedt en dat de leden van het gemeentebestuur soms zelf plaatselijke opname hadden gedaan, alvorens een besluit te nemen. Al valt ook op enkele minder gunstige uitzonderingen te wijzen, over het algemeen kan worden gezegd dat de formeele toepassing van de wet vrij goed kan worden genoemd.

Bleef de Inspectie de vraagbaak voor gemeentebesturen, uit menige vraag om opheldering van de zijde van drankhandelaren bleek, dat men haar als een openbaren inlichtingsdienst beschouwde en zelfs verwachtte dat zij den weg zoude wijzen om door de mazen van de wet te kruipen. Het behoeft nauwelijks vermelding dat die handelaren moesten worden teleurgesteld. Van dien kant wordt echter wel langzamerhand ingezien, dat deze instelling zich ook tot taak heeft te stellen een goede uitvoering der wet te bevorderen, waar het betreft de handhaving hunner in de wet vastgelegde rechten.

Voor een groot gedeelte werden de werkzaamheden vanzelf aangewezen door de 195 ter onderzoek in handen gestelde adviezen, waarvoor bijna zonder uitzondering eene plaatselijke opname werd vereischt. Overigens werd in enkele gevallen onderzoek gedaan naar aanleiding van ingekomen klachten over verkeerde wetstoepassing. In 26 gemeenten werd eene hernieuwde inspectie gehouden en bijzondere aandacht gewijd aan sommige onderwerpen o. a. aan het gecom-

bineerde scheepsbevrachters- en tappersbedrijf. Door de adjunct-inspecteurs werden in het geheel 105 gemeenten bezocht; te weten: in Friesland 20, in Groningen 39, in Drenthe 13, in Overijssel 14, in Gelderland 19. Het aantal bezoeken, aan die gemeenten gebracht, wisselt af van een tot acht, terwijl 24 van die gemeenten, door de adjunct-inspecteurs gezamenlijk, werden bezocht.

Inlichtingen en wenken van drankbestrijders en van anderen, die eene goede naleving van de Drankwet een volksbelang achten, werden ook dit jaar slechts bij groote uitzondering ontvangen; de tusschenkomst der Inspectie werd van die zijde slechts een paar malen ingeroepen. Het is echter noodig dat allen, die zich met het vraagstuk van het alcoholisme bezig houden, zorgen dat de organisatiën ter hand nemen wat, tot nu toe, te veel werd nagelaten. Ervaring moet worden opgedaan in zake de toepasbaarheid der bestaande bepalingen, omtrent hun meerdere of mindere voldoendheid en omtrent hun aanpassingsvermogen voor de verschillende deelen van ons land. Nagespeurd moet worden hoever, zullen zij doel treffen, in verband met opgedane ondervindingen, nieuwe bepalingen kunnen gaan die sterk in de volksgewoonten grijpen. Gegevens moeten worden verzameld die, in de toekomst, goede en goed uitvoerbare wetsbepalingen waarborgen en onderwijl moet, bij voortduring — gelijk reeds geschiedt — de Natie in zeer vele nieuwe denkbeelden worden opgevoed. Bij dit alles dient te worden gewaakt tegen overdrijving en tegen het doordrijven van datgene waarvoor zij nog niet rijp is, wil men niet de goede zaak meer schaden dan baten. Niet alleen dus de wapenen die de propaganda geeft gehanteerd, maar ook die welke de wet ter beschikking stelt en daarmede de zoozeer noodige practische en taktische ervaring opgedaan!

In Friesland is men er reeds mede begonnen; vele besluiten van gemeenteraden, waarbij voorstellen worden gedaan tot toepassing van art. 4, 2de lid, 1°. en 2°. — verlaging van het maximum en het niet meer mogen verleenen van vergunningen door burgemeester en wethouders — zijn te danken aan het initiatief van de drankbestrijdersvereenigingen. In de meesten werd dit erkend; enkele vermeldden dat de invloed der geheel-onthouders vereenigingen zeer ten goede werkt ten opzichte van het minder verbruik van sterken drank en dat hun streven te steunen plichtmatig voorkwam. Die provincie kan er zich op beroemen dat van haar de victorie uitgaat, wat de resultaten van den strijd tegen het alcoholisme betreft; men vindt er streken waar bijna geen

sterken drank meer gedronken wordt en waar men het geheel zonder vergunning stellen kan. In vele herbergen verklaren de kasteleins dan ook dat zij tegenwoordig meer uit de keuken dan uit het buffet moeten halen en zij voegen er bij dat dit voor hen voordeeliger is.

Hoofdstuk II.

Algemeen onderzoek naar de naleving van de Drankwet.

Het algemeen onderzoek kon zich, in het afgeloopen jaar, over slechts 26 gemeenten uitstrekken; de vele advies onderzoeken en het verder onderzoek omtrent de misbruiken welke een gevolg zijn van de combinatie der bedrijven van scheepsbevrachter en vergunninghouder, namen te veel tijd in beslag om meer te kunnen doen.

Bezocht werden:

8 gemeenten in de provincie Friesland met 289 inrichtingen.

18 gemeenten in de provincie Groningen met 478 inrichtingen.

In den regel strekte zich het onderzoek uit over alle vergunnings- en verlofslocaliteiten en werden bezoeken gebracht aan de burgemeesters en de voormannen van de drankbestrijding.

Uit den aard der zaak zijn vele overtredingen niet na te gaan en is alleen de plaatselijke politie in de gelegenheid daarop toezicht te houden; vooral in kleinere gemeenten en ten platten lande loopt een vreemde bezoeker spoedig in het oog en de tapper die, door zijn bedrijf, dagelijks met veel publiek in aanraking komt, is niet de laatste die omtrent den vreemdeling wordt ingelicht. De plaatselijke drankweer is het best in staat inlichtingen omtrent misstanden te geven, maar de meer intieme verhoudingen in kleinere plaatsen zijn dan ook nog dikwijls oorzaak dat men daar huiverig is vrij uit te spreken. Vermoedelijk zal hierin verandering komen wanneer men de wijze waarop de Inspectie hare taak opvat, beter leert kennen. Met het verschijnsel zal echter rekening moeten worden gehouden door hen die, nu en dan, de wenschelijkheid uitspreken den ambtenaren der drankwetinspectie politiebevoegdheden toe te kennen.

Wat nu den uitslag van het onderzoek in bovenbedoelde gemeenten betreft, aan de vroeger ter kennis gebrachte opmerkingen was, voor het meerendeel, te gemoet gekomen.

Opmerkelijk was evenwel de, over het algemeen, slechte naleving van de bepalingen in zake het gescheiden houden van drank- en andere winkelneringen. Soms waren de, op aanwijzing aangebrachte, afsluitingen weder verbroken. Nog opmerkelijker is de algemeene schroom van hoofden en beambten van politie om tegen dergelijke overtredingen op te treden zooals zoude behooren, zelfs wanneer de afsluitingen, op aanwijzing aangebracht, weder verbroken worden gevonden. Het schijnt, naar den maatstaf te oordeelen, waarmede gehandeld wordt, dat de lankmoedigheid van de politie ten platten lande de eischen der welwillendheid wel wat te zeer overtreft.

In twee gemeenten werd alles in orde bevonden; in het ongunstigste geval moesten 4 oude fouten en 14 nieuwe onder de aandacht van den burgemeester worden gebracht.

Art. 8, 1ste lid, 8°.

Sommige vergunningen waren verleend met geheele of gedeeltelijke niet naleving van de voorschriften betreffende de localiteitseischen. Het waren vergunningen voor welke art. 5, 2de lid, — het verleenen van eene vergunning tegen het intrekken van twee andere vergunningen — was toegepast, waarom er geen bezwaar in werd gezien genoegen te nemen met het alsnog in overeenstemming doen brengen der localiteiten, met die eischen, of met het alsnog doen vragen om afwijking. Echter gaf het bevondene opnieuw aanleiding de betrokken gemeentebesturen te wijzen op de omstandigheid dat, ingeval vergunning verleend ware geworden aan op de lijst, bedoeld bij art. 13, staande candidaat-vergunninghouders, hun, in strijd met de wet genomen besluiten, met 't oog op de rechten van andere candidaten, wier localiteiten mogelijk wel aan de localiteitseischen voldeden, onvermijdelijk ter vernietiging hadden moeten worden voorgedragen. De daaruit voortvloeiende narigheid ware dan niet weder de schuld van de wet maar die van het de wet niet nalevende gemeentebestuur geweest.

Art. 8, 1ste lid, 15°.

De aandacht der politie werd gevestigd op de in eene provincie vrij algemeen voorkomenden verkoop van loten eener paardenloterij, door vergunninghouders in hunne localiteiten. Die verkoop werd als bedrijf uitgeoefend; er werd provisie van genoten.

Art. 24.

Onverzoenlijk blijven de vergunninghouders in deze Inspectie tegen het persoonlijk karakter der vergunning gekant. Geen gelegenheid wordt verzuimd dien tegenstand individueel en in het vereenigingsleven te toonen.

Artt. 25 en 26.

Aan het slot van het in het verslag van het voorgaand jaar vermelde omtrent de in sommige gevallen gezamenlijke toepasbaarheid der artt. 26 en 25, bij overschrijving van vergunningen (bladz. 36), werd de opmerking gemaakt (bladz. 38) dat de gevoelens in deze uiteenloopen.

Aan het College van Gedeputeerde Staten hetwelk de vraag of het de overschrijving van eene vergunningsakte voor de localiteit van een ander huis grondde op de artt. 25 en 26 dan wel op art. 26 alleen, daarom niet wenschte te beantwoorden omdat de beantwoording bij de rechterlijke macht te huis behoorde en niet wenschte vooruit te loopen op een eventueel door die macht ter zake te nemen beslissing, werd door het bestuur der betrokken sociëteit alsnog verzocht de vermelding van de nieuwe localiteit bij afzonderlijk besluit; met inachtneming dus van art. 25. Voormeld College gaf te kennen dat het bezwaar moest maken aan het verzoek te voldoen en gaf als reden op, dat het van meening was dat van bedoelde overschrijving ook de vermelding der localiteit die deel uitmaakt van de sociëteit (of van de inrichting voor maatschappelijk verkeer) waarvoor de vergunning voortaan zal gelden, een element uitmaakt en, voegde het College er bij, ,,zooals dan ook uitdrukkelijk wordt vermeld in het toepasselijk Koninklijk besluit, waarbij de toestemming wordt verleend om de drankvergunning over te schrijven ten name van de sociëteit, ,,dat deze het bedrijf zal uitoefenen in de localiteiten van het nieuwe perceel''.

Art. 33.

Voor zooverre is kunnen blijken werd nergens door burgemeester en wethouders gebruik gemaakt van hunne bevoegdheid het voorzetten van den verkoop van sterken drank zonder de vereischte vergunning, te verbieden of te doen beletten.

Art. 34.

Het aantal verloven voor den verkoop van alcoholhoudenden drank, anderen dan sterken drank, daalt gaandeweg. Dit

is toe te schrijven aan de contrôle over den clandestienen verkoop en niet aan eene minder goede uitwerking van het verlofsinstituut; (zie ook hieromtrent het aangeteekende ad art. 50.)

Art. 36.

In eene gemeente werd een verlof verleend voor den verkoop van alcoholhoudenden anderen dan sterken drank, aan een persoon wien vergunning voor logement was geweigerd op grond van bij herhaling overtreden van art. 453 Wetb. van Strafr. Burgemeester en wethouders waren van meening dat het bepaalde, aan het slot van art. 36, 1ste lid, 2°., van de Drankwet, — het met onherroepelijke veroordeeling gelijk stellen van het betalen der opgelegde boete — niet van toepassing was voor degenen die, gelijk de verlofhouder, bij verstek waren veroordeeld en de opgelegde boete betaalden. Zij beriepen zich o. a. op een in hooger beroep gevallen arrest, waarbij werd overwegen dat *vonnissen* die bij verstek zijn gewezen en waarop betaling van boete is gevolgd, niet geacht kunnen worden *in kracht van gewijsde te zijn gegaan* en alzoo niet als onherroepelijke veroordeelingen kunnen worworden *aangemerkt*. De Inspectie toonde het gemeentebestuur aan dat het bedoelde arrest van den Hoogen Raad — van 30 November 1908 — alleen inhoudt de rectificatie van een vonnis en dat deze alleen noodig was ten opzichte van de in dat vonnis voorkomende onjuiste kwalificatie, maar dat zij niets had uit te staan met de bepaling van art. 36 van de Drankwet. Dit bestuur deelde daarop mede dat het, niettegenstaande de duidelijke uiteenzetting, toch niet van opvatting was veranderd. De zaak werd toen voor Gedeputeerde Staten gebracht, die de intrekking van het bestreden besluit verzochten; deze volgde spoedig.

Art. 43, 1ste lid, eerste zinsnede.

Het verbod, personen beneden 16jarigen leeftijd anders dan in gezelschap van een meerderjarige toe te laten in vergunningslocaliteiten, wordt over het algemeen goed nageleefd, behalve wat betreft de gecombineerde drank- en winkelneringen. Daarvoor schijnt het als niet van toepassing te worden beschouwd.

Art. 44.

In een vergunningslocaliteit werden, des Zaterdagsavonds,

geregeld loonen uitbetaald aan arbeiders. Die betaling geschiedde zelfs door den nachtwaker — die overdag ander werk verricht dan politiedienst — en die dit ook volmondig erkende, zich verontschuldigend met zijn onbekendheid met de verbodsbepaling. Den burgemeester werd verzocht het politiepersoneel in te lichten en op de naleving der bepaling te doen toezien.

Elders werd een andere weg gevolgd om aan hetzelfde misbruik een einde te maken. Het plaatselijk drankweercomité, dat klachten over dergelijke betaling had ontvangen, waarschuwde de betrokken vergunninghouders, onder bedreiging aangifte bij de politie te zullen doen wanneer de waarschuwing zonder gevolg bleef. Of de bedreiging hielp zal nog moeten blijken.

Art. 46, 1ste lid.

Het verbod in zake het schenken van sterken drank in een localiteit waarvoor vergunning is verleend, tijdens, vóór en na verkoopingen, enz., wordt naar de letter gehandhaafd. In die localiteit wordt de wetsbepaling toegepast, maar in de gelagkamer of in andere vergunninglocaliteiten, waar de verkooping niet wordt gehouden, drinkt men des te meer.

Art. 46, 2de lid.

Tijdens verschillende reizen, per stoomboot ondernomen, om den verkoop van sterken drank aan boord te controleeren, werd deze tweemalen waargenomen. Overleg met de politie had tot gevolg dat op een dier booten tegen den hofmeester proces-verbaal kon worden opgemaakt. Volgens bekomen inlichtingen blijft men er op vele booten mede voortgaan, al geschiedt dit dan ook meer ter sluiks.

Art. 50, 1ste lid, 1°. en 3°.

Ten opzichte van de handhaving van deze verbodsbepalingen is de toestand in de grootere steden zeer verschillend met dien ten platten lande. In de eerste schijnt de politie bij machte den verboden verkoop in hoofdzaak tegen te gaan; in vele plattelandsgemeenten houden de klachten daarover steeds aan, zoowel van de zijde der vergunninghouders als van die der drankbestrijders. Nieuws valt hieromtrent niet te vermelden; meer en meer blijkt echter dat, naast de houding van de hoofden van politie, ook veel afdoet die van de

ambtenaren van het openbaar ministerie bij de kantongerechten en van de kantonrechters. Waar deze autoriteiten samen werken, vallen goede resultaten te bereiken; gevoelt één hunner minder voor de bestrijding van het kwaad, dan werkt dit verlammend en wordt den ambtenaren die het hebben te keeren den lust en de gelegenheid benomen daartegen met goed gevolg op te treden.

Door de meerdere contrôle, hier en daar, laten vele verlofhouders die vroeger ter sluiks bij den borrel verkochten, hun verlof varen en zetten hun clandestien bedrijf in gesloten huis voort. Kruideniers zijn dikwijls ook niet schroomvallig en verkoopen borrels in de huiskamer of in hun bergplaats. Vindt men lieden onder gelag zitten, dan is de borrel cadeau gegeven of cadeau gekregen; vindt men in pakhuis of winkel een vat sterken drank, dan dient deze voor den verkoop boven de 10 liter; vindt men kleinere hoeveelheden, dan dienen zij voor eigen gebruik. Het is het oude, bekende liedje; men weet vooruit welke leugen zal worden opgedischt.

In eene gemeente, met 29 vergunningen, telt men niet minder dan 19 clandestiene verkoopers, die bij ieder als zoodanig bekend staan. Een er van is tolgaarder en slaat meer sterken drank in dan een herbergier met een matig beklante zaak. Geen wonder dat vergunninghouders, onder dergelijke omstandigheden en terwijl zij dikwijls reeds een harden strijd om het bestaan te voeren hebben tengevolge van de krachtdadige drankbestrijding, zich dan vereenigen en naar middelen uitzien om de ongewenschte mededingers onschadelijk te maken. In de hier bedoelde gemeente riepen zij daartoe zelfs de hulp der drankbestrijders in.

Art. 54, 2de lid.

Het in beslag nemen van den voorraad sterken drank in localiteiten die binnenshuis gemeenschap hebben met een localiteit waarvoor een verlof is verleend, wordt door sommige ambtenaren van het openbaar ministerie bij de kantongerechten niet wenschelijk geacht. Men is van meening dat art. 54, 2de lid, wel bevoegdheid geeft tot inbeslagname, voor de levering van het bewijs der overtreding, maar niet als bijkomende straf; dat de Drankwet verbeurdverklaring niet toelaat, dat de artt. 33 Wetb. van Strafrecht en 219 Wetb. van Strafvordering niet toepasselijk zijn en dat vernietiging van den in beslag genomen drank derhalve niet in de vonnissen gelast kan worden. Ook geldt het bezwaar dat op de griffiën soms groote, niet te bewaren hoeveelheden worden opgestapeld.

Anderzijds is men van gevoelen dat de vernietiging wel kan worden bevolen op grond van de artt. 253 en 219 Wetb. van Strafvordering. De vernietiging zoude, op grond van het in de 2de zinsnede van laatstgemeld artikel bepaalde, in het vonnis kunnen worden gelast, omdat de voorraad sterke drank kan worden beschouwd als gediend hebbend tot het plegen van een strafbaar feit.

Het niet in beslag nemen van een voorraad heeft dit nadeel dat de overtreder in de gelegenheid wordt gesteld de overtreding voort te zetten.

Art. 67, 1ste lid.

Met 't oog op het naderen van het tijdstip waarop de veelbesproken vergunningen voor den verkoop van sterken drank in ten dienste van het publiek bestemde localiteiten van openbare middelen van vervoer komen te vervallen, was het noodig, ten opzichte van sommige vergunningen te onderzoeken of zij onder deze categorie behooren. Van een gemeentebestuur kwam een verzoek in om voorlichting wegens de vele in de gemeente aanwezige tramstations, wachtkamers en stopplaatsen. Het volgende standpunt werd in deze ingenomen. Wanneer de directie van het openbaar middel van vervoer geen zeggenschap heeft over de localiteit of de houder van de vergunning zich niet in dier voege bij overeenkomst heeft verbonden dat hij, zonder voorbehoud, zijn localiteit toegankelijk moet stellen voor ieder die van het middel van vervoer gebruik wenscht te maken, valt de vergunning niet onder de genoemde bepaling.

In eene gemeente bleek de wachtkamer van het spoorwegstation des Zondagsavonds geregeld door jongens en meisjes van 8 tot 18 jaar misbruikt te worden. Zij dronken daar veel bier en glaasjes boerenjongens en traden op als geroutineerde kroegbezoekers. De jongens rookten groote sigaren en er werd een leven en drukte gemaakt als in den regel nergens van dergelijke jongens geduld wordt in eene voor het publiek bestemde localiteit. Op het stationsplein werd de gemeenste taal uitgeslagen en bleek het dat de zedigheid verre te zoeken was. De burgemeester, met den toestand bekend gemaakt, beloofde voor afdoende maatregelen te zullen zorgen.

Hoofdstuk III.

Advies onderzoeken.

De volgende adviezen werden gegeven:

18 in zake logementsvergunningen, art. 2, 2de lid:

13 in zake voorstellen bedoeld bij art. 4, 2de lid, 1°. en 2°.;
11 in zake vergunningen boven 't maximum, art. 5, 1ste lid;
6 in zake verordeningen art. 7, 1ste lid, 1°. en 2°.;
8 in zake vergunningen in gebouwen voor den openbaren dienst bestemd of eigendom der gemeente, art. 10, 1ste en 2de lid;
69 in zake overschrijving van eene vergunning, art. 26, 1ste lid, 1°.;
57 in zake afwijking van vergunnings- en verlofslocaliteiten, artt. 8 en 16 K. B. 7 Febr. 1906, *Stbl.* n°. 22;
11 in zake verschillende onderwerpen;
5 in zake hooger beroep, en
84 inlichtingen werden gevraagd door gemeentebesturen, burgemeesters of particulieren en beantwoord of behandeld, terwijl
3 klachten werden onderzocht.

De adviezen aan den Minister, aan de Gedeputeerde Staten der provinciën en aan de Commissarissen der Koningin gegeven, klommen van 91 in 1907 tot 133 in 1908 en 198 in 1909;

aan gemeentebesturen en particulieren van 47 in 1907 tot 83 in 1908 en 84 in 1909.

Het geheele getal adviezen klom van 151 in 1907 tot 230 in 1908 en 285 in 1909.

Art. 2, 2de lid.

Vijftien logementsvergunningen werden, op advies van de Inspectie, in het afgeloopen jaar geweigerd, waaronder er waren, reeds in 1908 gevraagd. Drie werden, mede op advies der Inspectie, ingetrokken, omdat vroegere, door het adviseerend gemeentebestuur verstrekte inlichtingen, onjuist bleken te zijn geweest.

Het blijkt dat de Gedeputeerde Staten der provinciën Groningen en Overijssel er prijs op stellen omtrent de verleening van logementsvergunningen door de Inspectie te worden voorgelicht.

Vijf van deze soort adviezen werden voor éene gemeente uitgebracht. De gevolgtrekking viel te maken, dat de bierhuishouders zich daar door logementsvergunningen trachtten te dekken tegen de voor hen zoo gevaarlijke bepaling betreffende het aanwezig en in voorraad hebben van sterken drank en dat de politie daar ook controleert. Bij de ingestelde onder-

zoeken bleek overtuigend dat er van eigenlijke logementen geen sprake was.

Art. 4, 2de lid, 1°. en 2°.

Uit het onderzoek naar de voorstellen, 1°. tot verlaging van het maximum en 2°. tot het uitlokken van een Koninklijk besluit om geen vergunningen meer te mogen verleenen, bleek dat van de zijde der drankbestrijders sterk op het doen van deze voorstellen werd aangedrongen, althans op die sub 1 bedoeld. Die sub 2 werden gedaan na overleg met de Inspectie.

In 8 gemeenten, waaromtrent advies werd uitgebracht, is niets of weinig bekend van clandestienen verkoop, deed zich, nu en dan, voor een vrijgevallen vergunning geen gegadigde voor, leiden sommige vergunningsinrichtingen een kwijnend bestaan en wint de drankbestrijding meer en meer veld. Onder deze omstandigheden kon dan ook zonder bezwaar gunstig worden geadviseerd. Enkele voorstellen zijn nog in onderzoek, doch reeds is gebleken dat er gedaan zijn voor gemeenten met een vrij omvangrijken clandestienen verkoop; eene verlaging van het maximum schijnt daar niet vrij van bedenking, uithoofde van het gevaar voor toename van dien verkoop.

Art. 5, 1ste lid.

De elf voorstellen van gemeenteraden, om burgemeester en wethouders machtiging te verstrekken tot het verleenen van vergunning voor buitengewone inrichtingen voor maatschappelijk verkeer, werden in 3 gevallen gedaan voor landbouwtentoonstellingen en in 8 voor heel gewone logementen of dorpsherbergen. Zij werden alle van de hand gewezen; voor de tentoonstelingen werd hetzelfde geadviseerd als wat omtrent dergelijke voorstellen vermeld staat in het verslag van het voorgaand jaar (bladz. 47).

Art. 5, 2de lid.

De houder van eene vergunning, op wiens naam deze, na herhaald verzoek, met toepassing van art. 26, 1ste lid, 1°., was overgeschreven, deed er afstand van om de toepassing van art. 5, 2de lid, voor een ander mogelijk te maken. Het gemeentebestuur dat, volgens dit artikel, de vrijheid heeft

de vergunning te weigeren of te verleenen, deed het laatste. Al kan het nu ook niet het verwijt treffen dat het in strijd met de wet heeft gehandeld, het is ongetwijfeld een misbruiken van de, met toepassing van art. 26, 1ste lid, 1°., verkregen vergunning. Dat deze spoedig van de hand werd gedaan, was eene rechtvaardiging van de vroeger door de Inspectie uitgebrachte ongunstige adviezen, op verzoeken tot overschrijving der betrokken vergunning.

Art. 7, 1ste lid, 1°. en 2°.

Bij het instellen van onderzoek naar aanleiding van de om advies in handen gestelde verordeningen, krachtens dit artikel vastgesteld, bleek dat die vaststelling geschiedde om de navolgende redenen:

1°. om gedeelten van gemeenten, zooals de omgeving van groote fabrieken en arbeiderswijken, in het zedelijk belang der bevolking vrij te houden van drankgelegenheden of het aantal te beperken. Het nut daarvan wordt meer en meer ingezien, doch de maatregel wordt niet zoóveel toegepast als verwacht mocht worden;

2°. om terreinen, bestemd voor villapark, vrij te houden van drankgelegenheden, in het belang van particulieren en van de gemeente;

3°. om personen, die voor eene vergunning aan de beurt zijn en wien men er niet rechtstreeks een kan weigeren op grond van bekend slecht levensgedrag, maar aan wie men er toch ook ongaarne een verleent om hunne ongunstige reputatie of om hun minder goed bekend staande inrichting, toch buiten het genot van vergunning te houden;

4°. om, door het vaststellen van de voorwaarde, ,,dat geen vergunningen mogen worden verleend voor andere dan de bestaande vergunningslocaliteiten in bepaalde buurten of straten'', toename van vergunningslocaliteiten te voorkomen en de bestaande grootendeels te behouden;

5°. om personen, die men om de eene of andere reden begunstigen wil, eene vergunning in handen te spelen. Anderen worden dan in hunne aanspraken te kort gedaan doch de verordening is, geheel overeenkomstig de wet zóó gesteld dat de schijn wordt bewaard als zoude zij niet tegen het algemeen belang indruischen.

In eene gemeente liep het doel, sub 5°. vermeld, bijzonder in het oog. Het bleek daar reeds meermalen hoog noodig een

wakend oog te houden en al vroeger werden daar, door tusschenkomst der Inspectie, een paar besluiten vernietigd of, op aandrang van het Provinciaal Bestuur, gewijzigd na uitgebracht advies.

De zaak was nu als volgt. De bevolking was het voorgaande jaar zoodanig toegenomen, dat het maximum der vergunningen met één kon worden verhoogd. Daar het maximum vroeger reeds was bereikt kwam er dus eene vergunning beschikbaar en zoude, volgens de wettelijke voorschriften, daarvan bericht moeten worden gezonden aan den eerst aan de beurt komende van de lijst van gegadigden. Alvorens daartoe over te gaan en eerst de officieele vaststelling van het bevolkingscijfer van 1 Januari af te wachten, werd de bestaande verordening, bij welke het maximum der vergunningen voor enkele buurten was vastgesteld, gewijzigd en wel in dier voege dat het maximum voor die buurt werd verhoogd, waar een ander dan nummer één van de lijst eene vergunning begeerde. Ware de verordening ongewijzigd gebleven dan zou nummer één de vergunning hebben gekregen; nu kon hij in de andere buurt niet over een localiteit beschikken.

Onder de aandacht van het gemeentebestuur werd gebracht dat de verordening geen terugwerkende kracht kon hebben en dat de kennisgeving, dat eene vergunning was vrijgekomen — welke kennisgeving ook niet in orde was geweest door te berichten dat eene vergunning voor een bepaald aangewezen buurt beschikbaar kwam — had behooren te geschieden aan hem, door wien, op 1 Januari van het jaar, door toename der bevolking, eene vergunning beschikbaar was gekomen. De verordening werd daarop ingetrokken.

Op deze zaak heeft verder betrekking een klacht, vermeld bij art. 14.

Art. 10, 1ste en 2de lid.

Onder de verzoeken, in zake het gebruiken van vergunningslocaliteiten voor den openbaren dienst, kwamen er voor welke het gebruik verlangde voor den herijk der maten en gewichten. In een dier gevallen had het gemeentebestuur een geschikt drankvrij lokaal aangewezen en kon bij het onderzoek dan ook niet blijken wat de betrokken ijker tegen dat lokaal kon hebben. Dat het voor een ambtenaar gemakkelijker is in een koffiehuis zitting te houden, mag niet opwegen tegen het beginsel dat het met het belang der bevolking in strijd is haar te dwingen in dranklokalen te komen.

Bijna in elk der, tot nu toe voorgekomen gevallen waarbij toestemming werd gevraagd tot toepassing van het 1ste lid van bovenvermeld artikel, was voor den openbaren dienst wel een ander lokaal te bekomen. Van vele zijden werd voor het daarvan verschaffen medewerking gevonden; kerkelijke gemeenten zijn o. a. meermalen bereid, ter wille van het groote belang, tijdelijk vergaderlokalen voor den openbaren dienst af te staan.

De aandrang van ambtelijke zijde, om de toestemming te verleenen, is over het algemeen aan misvatting toe te schrijven. Soms wordt aangevoerd dat de plattelandsbewoners, als zij voor de vervulling hunner plichten naar de dorpen moeten, toch naar de herberg gaan; maar daarbij wordt uit het oog verloren dat deze gewoonte gedeeltelijk haar ontstaan te wijten heeft aan het bezigen dier gelegenheden voor alle doeleinden en dat zij daartoe door de eigenaar veeltijds, om de belangen hunner zaken te dienen, kosteloos worden afgestaan. De behoefte om, van overheidswege, geschikte lokalen op te richten, bestond daardoor niet. Vooral voor het aankomend geslacht is het allerwenschelijkst met den ouden sleur te breken en daardoor de dwaling te niet te doen dat het vervullen van Staats- en andere plichten noodzakelijk gepaard moet gaan met herberg bezoeken.

Een andere uitweg is dikwijls ook wel te vinden. Dit bleek in het jaar 1908 en ook daarna duidelijk, uit het niet gebruik maken van eene eenmaal verleende toestemming tot het bezigen eener vergunningslocaliteit voor de loting van de Nationale Militie. De voorwaarde waaronder de toestemming, overeenkomstig het advies der Inspectie, werd verleend, scheen voor de gemeenten wat bezwarend te zijn; de vergunninghouder eischte n.l., op grond van die voorwaarde, die hem eenigszins in zijn vrijheid van drankverkoop belemmerde, eene tegemoetkoming wegens de te lijden schade. Het gemeentebestuur dat aanvankelijk geen uitweg wist, vond dien weg thans wel en wist te bewerken, dat de loting als van ouds in het gemeentehuis gehouden werd maar, aangezien dit niet voldoende ruimte daarvoor aanbood, in twee dagen in plaats van in één dag.

In één geval bleek, bij het onderzoeken der verzoeken om vergunning te mogen verleenen voor localiteiten in huizen aan gemeenten toebehoorend, dat zeer waarschijnlijk het door de gemeente te behalen geldelijk voordeel tot het verzoek had geleid; eene vergunning zoude den huurprijs met f 175 doen stijgen. De heel gewone dorpsherberg welke het hier betrof werd zelfs verheven tot buitengewone inrichting

voor maatschappelijk verkeer en er werd dan ook gevraagd daarvoor eene vergunning boven het maximum te mogen verleenen.

Een verzoek, vergunning te mogen verleenen voor localiteiten in een huis, toebehoorend aan een waterschap, betrof een huis waarvan de bewoner aanvrager van de vergunning, tevens brugwachter was. Het gemeentebestuur, blijkbaar uit het oog verliezend dat in zulk een geval de vergunning toch moet worden geweigerd, had gunstig geadviseerd, hoewel bij onderzoek had kunnen blijken dat zonder vergunning geen huur voor de woning had kunnen worden bedongen en de brug niet gratis bediend had kunnen worden en voorts, dat nauwelijks eene gelegenheid te denken ware geweest waar eene vergunning minder gewenscht zoude zijn dan daar. Voorbijvarende schippers zouden de slachtoffers van het zaakje geworden zijn; het water is daar de eenige verkeersweg.

Art. 14.

Verkeerde wetstoepassing ten opzichte van de kennisgeving, voorgeschreven wanneer er eene vergunning beschikbaar is, was de inhoud van de klacht van een belanghebbende welke om advies in handen der Inspectie werd gesteld. Het betrof hier dezelfde gemeente welke wegens tendentieuze toepassing van art. 7 staat vermeld. Klager had, volgens zijne beurt op de lijst, de kennisgeving ontvangen, echter met de onjuiste vermelding dat in een ander gedeelte der gemeente dan waar hij woonde, eene vergunning beschikbaar was, terwijl het beschikbaar komen toch voor de geheele gemeente geldt en, in het gedeelte waar hij woonde, het getal verleende vergunningen beneden het maximum was gekomen. Door de kennisgeving op een dwaalspoor geleid, volhardde klager niet bij zijne aanvrage om vergunning en bemerkte hij later wat er geschied was. Uit het bij art. 7 behandelde kan blijken, dat hem alsnog gelegenheid werd geschonken vergunning te vragen; hij wilde daarvan gebruik maken maar schijnt, op de eene of andere wijze, opnieuw misleid te zijn geworden. Tot nog toe kon dit der Inspectie evenwel niet voldoende blijken.

Art. 20.

Eene verordening werd om bericht en raad in handen gesteld waarbij, op grond van den clandestienen verkoop in de gemeente, het vergunningsrecht werd verlaagd.

In 1908 was, bij eene wijziging der toenmalige verordening, het recht verhoogd tot tien gulden voor elke vijftig gulden huurwaarde of gedeelte er van, onder overweging „dat bij de inwerkingtreding der gewijzigde Drankwet het aantal vergunningen zoude slinken, terwijl de blijvende meerdere waarde zouden krijgen.''

Bij het besluit tot verlaging van het recht werd overwogen:

1°. dat sedert 1904 wel enkele, meestal weinig beteekenende, vergunningen verdwenen, doch daarentegen tal van café's, met verlof voor den verkoop van alcoholhoudenden anderen dan sterken drank, zijn opgericht, die den vergunninghouders veel concurrentie aandoen, doordat in die verlofslocaliteiten veelal sterke drank te verkrijgen is;

2°. dat de practijk heeft geleerd dat het in 1904 voor verhooging van het vergunningsrecht aangevoerde motief, is ondeugdelijk, enz.

Aangezien dezerzijds twijfel bestond omtrent de juistheid der aangehaalde argumenten, werd daarnaar het onderzoek ingericht en bleek het toen:

1°. dat, sedert de inwerkingtreding van de Drankwet 1904, vijf vergunningen waren verdwenen welke niet tot de onbeduidende gerekend konden worden, aangezien zij een middelmatigen omzet hadden;

2°. dat het aantal bierhuizen niet was vermeerderd, doch met negen verminderd;

3°. dat de verkoop van sterken drank, bij de overgebleven vergunninghouders, niet was verminderd doch met tien procent vermeerderd en dat de verlofhouders niet méer concurrentie aandeden dan vroeger;

4°. dat de politie niet de maatregelen had genomen — welke gemakkelijk te treffen waren geweest — om den clandestienen verkoop van sterken drank tegen te gaan, gelijk overtuigend werd bewezen door haar overtredingen aan te wijzen, waartegen door haar proces-verbaal kon worden opgemaakt.

Art. 26, 1ste lid, 1°.

Bij het uitbrengen van advies omtrent de talrijke verzoeken tot overschrijving van akten van vergunning, ten name van personen die het bedrijf zouden uitoefenen in een deel van eene inrichting voor maatschappelijk verkeer, bleek meer en meer de moeilijkheid om een juiste lijn te trekken bij de

beoordeeling of er al dan niet sprake kon zijn van dergelijke inrichtingen. Meermalen werd de toestemming gevraagd voor een gewone herberg waar arbeiders, vrachtrijders en schippers, voor de toonbank staande, hun borrel kwamen drinken, terwijl er ternauwernood een zitplaats aanwezig was. In zulke gevallen deed zich de moeilijkheid niet gevoelen en kon zeker zonder weifelen tot het van de hand wijzen der verzoeken worden geadviseerd. Maar anders is het met de vele herbergen ten platten lande, waarin meer of minder groote vergaderlokalen aanwezig zijn. Zoude men al die inrichtingen onder de inrichtingen voor maatschappelijk verkeer moeten rangschikken, daar zouden er niet veel overblijven welke er buiten vielen; gewoonlijk toch worden in al zulke herbergen om beurten vergaderingen gehouden. Ieder die een geschikt lokaal bezit, krijgt zijn deel. Vele van die herbergen worden, met uitzondering van de reizigers die er komen om hun waren aan te bieden, door het reizend publiek niet bezocht; dat publiek kiest daartoe de inrichtingen welk eenig comfort aanbieden en in den regel voldoen daaraan slechts één herberg of een paar herbergen in de dorpen. Zij zijn beter ingericht en staan bekend als geschikte verblijfplaatsen; in de andere heeft men, behoudens dan eene enkele vergadering af en toe, niets dan het gewoon herbergbezoek en er wordt nagenoeg niets anders gedronken dan sterke drank of bier; iets anders is er bijna niet verkrijgbaar.

Door de Inspectie wordt als maatstaf aangenomen dat eene inrichting, om als inrichting voor maatschappelijk verkeer in aanmerking te kunnen komen, niet alleen in eene bepaalde behoefte van het plaatselijk, of van het algemeen maatschappelijk verkeer, of van beide soorten van verkeer behoort te voorzien en dat hare aanwezigheid in zekere mate onmisbaar moet zijn, maar ook dat zij, zoo door bouw als door inrichting en gebruik, de kenmerken in zich te dragen heeft dat zij er voor kan dienen en dat zij voorts behoort te beantwoorden aan eischen van welstand, zindelijkheid en, al naar er plaats is, aan meer of minder matige eischen van comfort.

Art. 28, 1°.

Door de Drankweer werd op het feit gewezen dat in eene gemeente een raadslid-vergunninghouder tot wethouder was benoemd, doch dat de vergunning toch niet werd ingetrokken, hoewel dit had behooren te geschieden volgens het bepaalde bij bovenstaand artikel, in verband met art. 8, 1ste lid,

16°. het zich voordoen van een omstandigheid, in casu het bekleeden van het openbare ambt van wethouder, op grond waarvan, was hij vroeger aanwezig of bekend geweest, de vergunning zoude zijn geweigerd —.

Bij onderzoek bleek de ontvangen mededeeling juist te zijn en ook dat van burgemeester en wethouders de intrekking niet te verwachten was en van den burgemeester niet een voorstel tot intrekking en, indien burgemeester en wethouders weigerden, het instellen van beroep krachtens art. 30. Bij de benoeming tot wethouder was om het vergunninghouderschap niet gedacht, omdat benoemde geen tapper is doch uitsluitend bij de maat verkoopt. Deze wenschte niet de intrekking zijner vergunning; moest het daartoe komen dan bedankte hij voor het wethouderschap. Dit werd ongaarne gezien omdat hij een zeer geschikt persoon en de keuze beperkt is.

De Drankwet geeft den weg niet aan hoe in de gegeven omstandigheden tot de intrekking der vergunning zoude kunnen worden gekomen. Waar geen besluit is, is ook geen hooger beroep; eene feitelijke weigering van de intrekking was niet geschied.

De zaak moest blijven rusten nadat de Minister te kennen had gegeven dat tot de taak van het gemeentebestuur behoort, het oordeel over de vraag of de vergunning van iemand die raadslid of wethouder is geworden, moet worden ingetrokken op grond dat de vergunninghouder een openbaar ambt bekleedt; dat de Regeering niet bevoegd is aan een gemeentebestuur eenig voorschrift te geven, vermits de wet het oordeel over eene beslissing in eerste instantie aan burgemeester en wethouders laat; dat dit college vrij is, geen initiatief te nemen of intrekking te weigeren; dat wel de burgemeester tegen weigering bij Gedeputeerde Staten in beroep kan komen. Toepassing van art. 127 van de Gemeentewet — het door den Commissaris der Koningin in de uitvoering van wetten voorzien wanneer burgemeester en wethouders niet of niet behoorlijk voor de bij art. 126 dier wet opgedragen uitvoering zorgen — kwam den Minister niet aangewezen voor, omdat het hier gold de uitlegging van eene wetsbepaling, ten aanzien waarvan voor afwijkende gevoelens ruimte is.

Dat in gevallen, als het onderhavige, de termen tot het intrekken van vergunningen ontbreken, is derhalve door deze zaak niet uitgemaakt. De algemeen geldende opvatting dat het wethouderschap een openbaar ambt is, bleef toch onaangetast.

Hooger beroep.

Art. 2, 2de lid.

Een aanvraag om logementsvergunning werd geweigerd op grond dat de inrichting van verzoeker niet kon worden beschouwd een logement te zijn in den zin der Drankwet. Bij ingesteld onderzoek bleek dat de houder er wel zijn gewoon beroep van maakte aan personen nachtverblijf te verschaffen en dat zijne inrichting, hoewel een nachtasyl van de minste soort, toch inderdaad een logement was. Niettegenstaande eene vergunning daar hoogst ongewenscht zoude zijn, moesten de aangevoerde bezwaren tegen de beslissing als gegrond worden erkend. Het besluit tot weigering der gevraagde vergunning kon echter in hooger beroep, op anderen grond, worden gehandhaafd. De logementhouder was n.l. binnen de laatste vijf jaren veroordeeld ter zake van openbare dronkenschap en clandestienen verkoop van sterken drank.

Art. 8, 1ste lid, 1°. j°., art. 7, 1ste lid, 2°.

Eene vergunning werd geweigerd, als gevraagd voor een localiteit in een huis, gelegen in een buurt waarvoor het bij plaatselijke verordening vastgestelde maximum der vergunningen bereikt was. De verzoeker ging in hooger beroep en voerde aan dat de raad, bij de vaststelling dier verordening, afgeweken zoude zijn van de bedoeling der wet, die wel beperking der vergunningen wil voor buurten maar niet voor buurtschappen, terwijl zijn huis niet in een buurt lag maar in een buurtschap. Bij de algemeene politieverordening was de gemeente in wijken verdeeld, ieder een buurtschap omvattend. Overeenkomstig het advies verklaarden Gedeputeerde Staten het beroep ongegrond, onder overweging dat de woorden buurt en buurtschap door elkander gebruikt worden en onder beide wordt verstaan een begrensd gedeelte eener gemeente, afgescheiden van de vraag of de bebouwing daarbinnen meer of minder dicht is, dat de raad, met toepassing van art. 140 der Gemeentewet, door de verdeeling der gemeente in 7 wijken en, met toepassing van art. 7, 1ste lid, 2°. van de Drankwet, voor de wijk, bedoeld in appellants bezwaarschrift, een maximum van vergunningen vaststellend, zijne bevoegdheid niet te buiten is gegaan en dat derhalve de door appellant gevraagde vergunning terecht is geweigerd.

Art. 8, 1ste lid, 15°.

Eene vergunning voor den verkoop van sterken drank voor gebruik ter plaatse van verkoop werd aangevraagd door

iemand die alleen beoogde op de lijst van gegadigden te komen. Daartoe werd vereischt dat de vergunning geweigerd werd, uitsluitend op grond dat het vastgestelde maximum was bereikt. Nu werd zij hem niet alleen op dien grond geweigerd, maar ook omdat men in de localiteit waarvoor zij was gevraagd bier per flesch verkocht; het was eene bierbottelarij. Beschouwd werd dat in de localiteit eene andere winkelnering werd uitgeoefend.

De verzoeker ging in hooger beroep en voerde aan dat de bedoelde verkoop van bier per flesch, door burgemeester en wethouders ten onrechte als andere winkelnering was beschouwd.

Door Gedeputeerde Staten werd, overeenkomstig het advies der Inspectie, het beroep afgewezen en de reden tot weigering als gegrond erkend.

De beslissing komt hierop neer. De Drankwet onderscheidt twee vormen van verkoop van sterken drank, tapverkoop en slijtverkoop. Die wet kent van anderen drank slechts den verkoop voor gebruik ter plaatse van verkoop, hier duidelijkshalve ook tapverkoop genaamd. Onder het bedrijf van verlofhouder kan derhalve niet begrepen worden de verkoop van anderen drank voor gebruik elders of de slijtverkoop van dien drank; dus ook niet die van bier per flesch.

Wat den tapverkoop van sterken drank betreft, onder dien vorm laat de vergunning ook toe den tapverkoop van anderen drank. Bij den slijtverkoop van sterken drank zegt de wet uitdrukkelijk dat tapverkoop van anderen drank als winkelnering te beschouwen is (art. 8, 1ste lid, 15°., 2de zinsnede), doch herhaaldelijk is beslist, o. a. bij Koninklijk besluit van 8 Mei 1905 n°. 48, dat slijtverkoop van anderen drank, niet winkelnering is ten opzichte van den slijtverkoop van sterken drank.

Rest dus de vraag of de vergunning voor tapverkoop van sterken drank ook dekt den slijtverkoop van anderen drank of, in het geval hier bedoeld, van bier per flesch.

Onder het begrip winkelnering — het ten verkoop in voorraad hebben en verkoopen van goederen van welken aard ook — valt die slijtverkoop van anderen drank. Deze gelijkstelling is geheel in den zin van de Drankwet, die ook de beide vormen van sterkendrankverkoop streng heeft gescheiden. Die bedoeling blijkt ten duidelijkste uit de gelijkstelling van den tapverkoop van anderen drank met andere winkelnering, ten opzichte van den slijtverkoop van sterken drank.

Nog dienen vermeld te worden de in de volgende zaken uitgebrachte adviezen.

1°. Een vergunninghouder werd tot gemeenteontvanger benoemd en zijne vergunning dientengevolge ingetrokken. In 1902 was hem en zijn schoonvader vergunning verleend; op het afschrift der vergunningsakte stonden de beide namen vermeld doch, van den aanvang af, was slechts als voor ééne vergunning het recht betaald. Toen de Inspectie dit in 1906 ontdekte werd er op aangedrongen dat van de beide vergunninghouders de rechten zouden worden gevorderd. Door burgemeester en wethouders werd tegengeworpen dat de beide personen in 1902 een vennootschap hadden aangegaan, voor welke toen vergunning was gevraagd. De aanvrage was echter niet in het gemeentearchief aanwezig en notulen van de vergadering van burgemeester en wethouders, waaruit het besluit nader kon blijken, waren niet gehouden, zoodat het eenige bewijs het afschrift der vergunningsakte was. Verder bleek nog, dat de aanvraag tot verlenging der vergunning, krachtens art. 59, 2de lid, ingediend, door beide vergunninghouders was geteekend maar niet als vennootschap.

Duidelijk was dat in 1902, aan een toen opgerichte vennootschap, geen vergunning had kunnen worden verleend, op grond van de voor de rechthebbenden van 1901 gunstige overgangsbepaling van art. 26*b* (oud). Ook aan den later in de zaak gekomen schoonzoon had, krachtens die bepaling, geen vergunning verleend kunnen worden.

Intusschen was de bevolking der gemeente toegenomen, het aantal vergunningen had het maximum bereikt en verviel de reden om nog tegen het besluit van ouden datum op te komen, mits door de beide vergunninghouders de rechten werden betaald of dat de vergunning van een hunner, met den aanvang van het nieuwe vergunningsjaar, verviel. De laatste weg werd gekozen; alleen de vergunning van den schoonzoon bleef van kracht. Nu echter die vergunning, als hiervoren vermeld, werd ingetrokken, stelde men pogingen in het werk de herleving der vergunning weder te verkrijgen en richtten burgemeester en wethouders zich om voorlichting tot Gedeputeerde Staten.

Overeenkomstig het ingewonnen advies van de Inspectie berichtten deze dat zij niet inzagen op welke wijze zij zoude kunnen geschieden, onder opmerking, dat de firma haar recht alleen aan eene wijziging, in de vergunningsakte aangebracht, ontleende maar dat zij het evenzeer verloor door de latere wijziging dier akte, ten gevolge waarvan de vergunning op naam van den schoonzoon werd gesteld en daardoor een persoonlijk karakter kreeg; dat van overschrijving, wederom op naam der firma, geen sprake kon zijn, reeds om

deze reden dat de vergunning van den schoonzoon te recht werd ingetrokken bij besluit van 8 December 1908, tegen welk besluit geen beroep werd ingesteld. Bovendien werd er op gewezen, dat in 1902 de vergunning ten onrechte werd verleend aan eene firma die op 1 Mei 1901 niet bestond en dus niet kon vallen onder art. 26*b* (oud) en dat zelfs aan den schoonzoon, op grond van dat artikel, geene vergunning had mogen worden verleend omdat ook hij niet, op 1 Mei 1901, in de localiteit het bedrijf uitoefende.

2*c*. Gedeputeerde Staten eener provincie werden geraadpleegd over het verleenen eener vergunning aan een persoon die op 1 Mei 1881, als veertienjarige jongen, zijn vader hielp bij den verkoop van sterken drank in een veerhuis, eigendom eener gemeente, en die nu zijn aanspraken meende te kunnen gronden op het feit, dat hij op dien datum daar het bedrijf uitoefende (art. 55, 1ste lid, lett. *a*).

Gemeld College berichtte, in overeenstemming met het door de Inspectie gegeven advies, dat aan bedoelden persoon eene vergunning behoorde te worden geweigerd omdat de gunstige bepaling voor de oude vergunninghouders geldt maar niet voor hen die bij de uitoefening van het bedrijf behulpzaam waren; dat toch onder het uitoefenen alleen te verstaan is het uitoefenen voor eigen rekening en niet als bediende; dat, afgescheiden daarvan, eene vergunning behoorde te worden geweigerd op grond van de omstandigheid dat verzoeker veerman is en dat dezelfde weigeringsgrond reeds onder de oude wet den vader gegolden had. Als veerman toch, moesten vader en zoon het verplichte veergeld heffen; die heffing staat gelijk met het heffen van tolgeld aangezien de Drankwet geen onderscheid maakt tusschen land- en watertollen.

Artt. 8 en 16 K. B. 7 Febr. 1906 (Staatsblad n°. 22).

Werd vroeger afwijking toegestaan voor een verlof art. 34, 2de lid, *a*, in een boerenschuur waarin boeldag werd gehouden, thans werden twee verzoeken tot het toestaan van afwijking geweigerd. Ware dit niet geschied, spoedig zoude men overlast van dergelijke verzoeken ondervinden. Het gaat ook niet aan, voor het houden van een buffetje van een paar uren, gemeentebesturen, Gedeputeerde Staten en den Minister lastig te vallen en een onderzoek van de Drankwetinspectie noodig te maken.

Op aanvragen om afwijking voor stationswachtkamers kon

gunstig worden geadviseerd; met uitzondering van enkele kleinere vertrekken die beneden de voorgeschreven minimum oppervlakte bleven.

Bij het uitbrengen van advies op de hier bedoelde verzoeken om afwijking van localiteitseischen werd dikwijls vooraf overleg gepleegd met de verzoekers, om op de minst kostbare wijze hunne localiteiten aan billijke eischen van licht en luchtverversching te doen beantwoorden.

Hoofdstuk IV.

Vermelding van sommige onderwerpen, voor de naleving van de Drankwet van belang.

In het verslag over 1907 werd vermeld dat het begrip „gemeenschap binnenshuis" zeer verruimd is, (bladz. 58). Thans kan gewezen worden op het arrest van den Hoogen Raad van 16 November 1908, bij welk arrest ons hoogste rechtscollege uitmaakte dat de woorden „binnenshuis gemeenschap" moeten geacht worden, in al de gevallen waar de Drankwet ze gebruikt, te zijn gebruikt in hunne gewone taalkundige beteekenis.

Die beteekenis is geen andere dan „gemeenschap binnen hetzelfde gebouw" en daarmede is ook slechts schijnbaar in strijd de verklaring, door de Regeering bij de schriftelijke gedachtenwisseling over het ontwerp der voormelde wet van 1904, zonder nadere opheldering gegeven „binnenshuis beteekent zonder gebruikmaking van den openbaren weg", daar zij daarbij blijkbaar alleen op 't oog heeft gehad gemeenschap tusschen lokalen in hetzelfde huis gelegen.

Dit arrest heft het meeningsverschil, hetwelk over de aanwezigheid van luikjes of loketten bestaat, nog niet op. Wil men eenerzijds dergelijke loketten als niet gemeenschapgevend beschouwen en anderzijds eene beoordeeling voor elk bijzonder geval verlangen, op het doel waarmede de bepaling omtrent het niet gemeenschap geven werd vastgesteld dient toch gelet te worden en dit was den verkoop van sterken drank per glas tegen te gaan in andere winkelneringen, daar waar de aanwezigheid van drank- en andere winkelneringen tot het drinken in laatstgemelde aanleiding zoude kunnen geven. Nu gaat het moeilijk aan de woorden in algemeenen zin op te vatten nl. in dien zin dat onder gemeenschap binnenshuis wordt verstaan alleen die gemeenschap waardoor

personen zich van de eene localiteit naar de andere kunnen begeven maar schijnt het rationeel dit in engen zin te doen welke de Drankwet blijkbaar bedoelt, nl. in dezen, dat de gemeenschap geene zoodanige mag zijn waardoor de gelegenheid bestaat sterken drank te brengen in een localiteit waar ze niet verkocht of gebruikt mag worden, eene gemeenschap welke zeker gegeven wordt door luikjes of loketten, ook van zeer kleine afmeting, maar groot genoeg voor het passeeren van een borrel.

Werd in het voorgaand verslag op bladz. 57 opgemerkt, dat het gemis van eene verklaring, wat de Drankwet onder sterken drank verstaat, steeds aanleiding blijft geven tot zeer ongelijkmatige wetstoepassing ten opzichte van de verlofslocaliteiten, in verband met art. 454 Wetboek van Strafrecht doet zich dat gemis nog op zeer bijzondere wijze gevoelen. Is het den verkooper van sterken drank verboden dien aan kinderen toe te dienen, waar de opvatting gehuldigd wordt dat drank met 31,2 % alcoholgehalte geen sterke drank is, staat het den bierhuishouder volkomen vrij het verbod voor drank van deze sterkte als niet geschreven te beschouwen. Het ware daarom te wenschen dat, tengevolge eener goed opgezette vervolging, in hoogste instantie voor goed werd uitgemaakt wat sterke drank is.

In het afgeloopen jaar werden door Gedeputeerde Staten der provinciën opnieuw vastgesteld de lijsten van gemeenten (art. 17) waar de verkoop van sterken drank niet wordt onderscheiden in „verkoop voor gebruik ter plaatse van verkoop" en in „verkoop voor gebruik elders dan ter plaatse van verkoop".

Volgens die lijsten is voor de 2e Drankwet-inspectie de onderscheiding wel van toepassing in onderstaande gemeenten;

Friesland: Bolsward, Franeker, Harlingen, Leeuwarden en Sneek.

Groningen: Groningen en Winschoten, (gedeeltelijk art. 18) voor Veendam is een ingesteld beroep nog hangend.

Drenthe: Assen en Meppel.

Overijssel: Stad-Almelo, Deventer, Enschedé, Hengelo, Kampen, Steenwijk en Zwolle.

Gelderland, behalve het gedeelte ten zuiden van Rijn en Lek: Apeldoorn, Arnhem, Harderwijk, Renkum, Rheden, Wageningen, Winterswijk en Zutphen.

HOOFDSTUK V.

Bijzonderheden.

In de laatst verschenen crimineele statistiek (opsteller en inleider mr. J. R. B. de Roos) vindt men het navolgende vermeld omtrent het misbruik van sterken drank en de afneming van dit misbruik:

,,Een tweede belangrijke groep van kantongerechtsovertredingen zijn overtredingen van de Drankwet en van de artikelen uit het Strafwetboek tegen openbare dronkenschap. Zij zijn in de statistiek samengevoegd maar loopen intrinsiek te zeer uiteen, dan dat die samenweging rationeel mag heeten. Samen vullen zij 26 % van de kantongerechtzaken, een niet geringe hoeveelheid dus. En bedenkt men dat van de ruim 37000 onder deze rubriek genoemde gevallen van veroordeeling niet meer dan 285 geleid hebben tot plaatsing in een rijkswerkinrichting, d.i. dus wegens meervoudige herhaling van openbare dronkenschap; herinnert men zich bovendien dat, blijkens eene andere opmerking in deze statistiek, het misbruik van sterken drank blijkbaar aan het afnemen is, dan volgt daaruit wel, dat de Drankwet zelve het grootste aandeel aan deze veroordeelingen heeft. Eene waarschuwing, die er toe noopt om met te meer nauwgezetheid de vraag te stellen, hoe het staat met de werking van deze wet, met het nut dat zij doet en den last dien zij mêêbrengt.

Wij verwezen zooeven naar een opmerking omtrent de geleidelijke afneming van drankmisbruik hier te lande, in zoover als dit verschijnsel tot uiting komt in het verloop van sommige misdrijven, die dikwijls uit zoodanig misbruik schijnen te worden geboren. Inderdaad is zeer belangrijk de geleidelijke daling van het getal veroordeelingen wegens mishandeling, dat in hoofdzaak uit duizende lichtere gevallen is samengesteld. Die groote massa van lichte mishandelingen nu, neemt sinds eenige jaren schielijk af, een verschijnsel, dat aanleiding geeft tot de vraag of de strijd tegen de dronkenschap in ons land nu toch eindelijk met meer vrucht gevoerd wordt en een der schadelijkste gevolgen van het drankmisbruik in omvang vermag te beperken".

Daarop volgt dat in Frankrijk juist het cijfer der mishandelingen stijgt en dat dit verschijnsel daar zonder aarzeling met een toeneming van alcoholmisbruik in verband wordt gebracht.

Met betrekking tot het vorenstaande verdient het vermel-

ding, dat van de opheffing van drankgelegenheden zulk een gunstige invloed werd gezien in een streek die slechts enkele jaren geleden, berucht was om het drankmisbruik, de losbandigheid van jongelieden, nachtelijk rumoer en onveiligheid. Door een samenloop van omstandigheden verdwenen daar alle vergunningslocaliteiten, de eene door uitsterving, een ander door de inrichting van het huis tot winkel, een derde door het laten varen van het tappersbedrijf op aandringen van familie van den houder der zaak. Volgens getuigenis van velen is de toestnad daar in korten tijd ongelooflijk ten goede veranderd. Dit werd bevestigd door een vergunninghouder, op drie kwartier afstand van bedoeld oord wonend en die mededeelde dat hij aanvankelijk de klandizie der verdwenen kroegen had kunnen krijgen maar dat hij, uit vrees voor verplaatsing van de gewone ongeregeldheden naar de omgeving van zijn zaak, deze tijdelijk des avonds gesloten had gehouden.

Daarentegen werpt een schril licht, op de nadeelen welke het groote drankverbruik moreel en materieel wel met zich moet brengen een, reeds op bladz. 43 van het voorgaand verslag vermeld, onderzoek naar den clandestienen verkoop in de veenkoloniën. In eene gemeente bleek de hoeveelheid welke clandestien wordt verkocht, ongeveer gelijk te staan met die door vergunningshouders aan den man gebracht. In die gemeente waar, zooals reeds vermeld werd, de bevolking bijna uitsluitend bestaat uit arbeiders en waar zij over de jaren 1905, 1906 en 1907, 23754, 24716, 25587 zielen bedroeg, werden in die jaren 239485, 239965 en 228802 liters sterke drank à 50 % sterkte gedronken, derhalve

in 1905 per hoofd 10,08 liter à 50 %
,, 1906 ,, ,, 9,70 ,, ,,
,, 1907 ,, ,, 8,94 ,, ,,

Iemand, met den drankhandel bekend en daaraan verbonden, schatte dat daar van de inslagen, door meer gegoed publiek, gedronken werd 5 % tegen f 0.10 per glas van 40 % strekte; uit een liter 25 glazen schenkend, zoude deze dus opbrengen f 2,50;

dat 80 % van den inslag aan het minder gegoede publiek ging, tegen 5 cent per glas, van 35 % sterkte; uit den liter 30 glazen schenkende, zoude deze opbrengen f 1,50 en

dat 15 % van den inslag per maat wordt verkocht, tegen 60 cent per liter van 35 % stekte.

De ingeslagen hoeveelheden van 50 % sterkte, zoo verdeeld

en tegen bovenvermelde sterkten verkocht, zouden dan hebben opgebracht of liever, aan de bevolking gekost:

in 1905 f 478 754;

,, 1906 - 479 714;

,, 1907 - 457 399.

Is men bevreesd voor overdrijving, welnu, wanneer al de drank per maat, tegen 60 cent de liter, van 35 % sterkte ware verkocht, dan zoude er, het gemiddelde van de drie jaren als basis aangenomen, toch nog voor ruim 2 ton per jaar mede zijn heengegaan.

De drankbestrijding vindt daar en in dergelijke gemeenten een ruim arbeidsveld en een schoone taak, maar hulp van alle kanten is er ook zeer dringend noodig. De bevolking dient er in matigheid opgevoed te worden. Met de resultaten welke de Drankweer reeds elders bereikte mag men er op vertrouwen dat daar in de toekomst betere tijden zullen aanbreken.

Het denkbeeld, uitgewerkt in verschillende artikelen van de Drankwet van 1904, dat zich uit den boezem van ons Volk organen zouden vormen, die met de plaatselijke overheid samen zouden werken om eene goede toepassing en naleving van de Drankwet te verzekeren, heeft zich niet verwezenlijkt op de wijze die de Wetgever heeft gedacht. Werd, in de eerste jaren, het vraagstuk over de wenschelijkheid van de officieele commissiën nog hier en daar door de gemeenteraden onder de oogen gezien, er is dit jaar, in deze Inspectie althans, geen sprake van geweest. Toch uit zich de verwachte belangstelling, doch uit eigen beweging, van onder uit, op haar manier. In verschillende plaatsen en in kringen van gemeenten hebben zich Drankweercomités gevormd, samengesteld uit drankbestrijdersvereenigingen van allerlei richting, die bij de gemeenteraden om gehoor vragen, zoo dikwijls zij dit noodig achten. De belangstelling uitte zich, bij herhaling, in eene beweging voor verlaagd maximum, voor eene doelmatige wijziging van het sluitingsuur en, in samenwerking met andere vereenigingen, voor afschaffing van kermissen. Op dezelfde wijze is ook een landelijk Drankweercomité tot stand gekomen, als onderdeel van de ,,Nationale Commissie tegen het alcoholisme'', dat zich in de toekomst bij de Hooge Overheid zal doen hooren, wanneer vraagstukken aan de orde komen die met wettelijke drankbestrijding in betrekking staan of maatregelen wenschelijk worden geoordeeld in het belang van dien strijd, die meer en meer de aandacht trekt van alle lagen van ons Volk.

In het afgeloopen jaar werd in 24 plaatsen een onderzoek ingesteld naar den invloed van de samenvoeging van het scheepsbevrachtersbedrijf met dat van vergunninghouder. In vrij veel gevallen werd bevonden, dat die samenvoeging en ook die van het bedrijf van sleepagent met dat van vergunninghouder een ramp mag worden geacht voor de schippers. Gewenscht zoude het zijn, dat scheepsbevrachters en sleepagenten geen andere bedrijven mochten uitoefenen, zoodat zij den schipper niet konden verplichten tot andere uitgaven dan die van provisie en dat de zaken op een vrij kantoor of op de beurs behandeld moesten worden. Want in vele gevallen is de bevrachter geen vergunninghouder, maar houdt hij kantoor in een herberg en verplicht hij den schipper daar tot het maken van vertering. Het werd al een stap in de goede richting geacht, dat tegenwoordig scheepsbevrachters geen vergunningen meer kunnen krijgen voor den verkoop van sterken drank in 't klein, maar nu er op gevonden is, het kantoor houden in vergunningslocaliteiten — wellicht wordt daarvoor provisie genoten — is die grond tot het weigeren eener vergunning ook al weder gebleken geen vasten bodem op te leveren.

Het is bekend, dat de scheepsbevrachter optreedt als persoon tusschen den vervrachter en den schipper. Hij kan al zeer moeilijk door den handel gemist worden, hoofdzakelijk om de volgende redenen. De vervrachter, die er geen vasten schipper of eigen schepen op nahoudt, heeft iemand noodig, kennis hebbend van het schippersbedrijf en beschikkend over veel relatiën om, zoo noodig, elders scheepsgelegenheid te kunnen zoeken. De te vervoeren goederen stellen eischen aan het schip, zoowel als aan de vaarwaters waarlangs gevaren moet worden. Diepgang, scheepsbreedte, bouw van het schip en de meerdere of mindere bevarenheid van den schipper zijn de factoren waarmede rekening moet worden gehouden bij de keuze van scheepsgelegenheid. Met de bekwaamheden van den bevrachter heeft de handel dus in de eerste plaats rekening te houden; vandaar de verbazende moeilijkheid om aan te misprijzen toestanden een einde te maken. Wie het best de belangen van den vervrachter behartigt, is zijn man, en deze wordt niet gemakkelijk verdrongen door zedelijke overwegingen.

De schipper, die vracht zoekt, moet soms dagen lang van boord zijn en van den eenen bevrachter naar den anderen loopen. Hij is gedwongen in herbergen en koffiehuizen te verteren en daardoor loopt hij voortdurend gevaar aan den drank te geraken, evenals zoovele anderen, die langs den weg

hun brood moeten verdienen en die daardoor gedwongen zijn in rustplaatsen en schuilplaatsen te komen welke in verleiding tot drinken brengen. Zijn er vrije kantoren of beurzen waar men elkaar kan ontmoeten, dan is de schipper niet meer overgeleverd aan de genade van gewetenlooze lieden en zoude die categorie van bevrachters zich heel wat zwakker gevoelen. Ook zoude dat het geval zijn indien zij ondervond dat zij door den handel gemeden werd; deze zoude de verhooging van het peil der bevrachters zeer bevorderen door bij voorkeur zijn zaken aan achtenswaardige lieden op te dragen. Bij alle aan te brengen verbeteringen dient evenwel allereerst in 't oog te worden gehouden dat de bevrachters lieden moeten zijn, bekend met de schipperij en met de eischen welke de handel stelt. Ware de houder van de beurs van den Volksbond tegen misbruik van sterken drank te Gorinchem niet zulk een bekwaam man, de beurs aldaar zoude niet die vlucht hebben genomen als men in het daarvan gegeven verslag kan lezen.

Hield nu de vraag naar schepen evenwicht met het aanbod, dan was de schipper vrij, zoo veel of zoo weinig te verteren als hij wilde. De zaak staat echter anders. De schippers betwisten elkander elke vracht, tengevolge van het groote aantal schepen en de vele vaartuigen met enorm laadvermogen. Zij moeten de bevrachters naloopen en trachten bij dezen in de gunst te komen. Staaltjes van ellendige uitzuigerij werden dientengevolge vernomen; de grootste armoede van sommige schippers en de ellendige toestand waarin hun gezinnen verkeerden, waren geen beletsel van hen te halen wat er van te halen was en tegen het bevorderen van hun ondergang in alle opzichten, stoffelijk zoowel als zedelijk. Vele schippers hangen geheel van de willekeur van sommige scheepsbevrachters af, bezoeken zij hunne herbergen niet, dan moeten zij — en daarvan werden gevallen bekend — onbevracht naar elders varen.

Den schipper wordt nagegeven dat hij veel van een borrel houdt; die eigenschap kan geen verwondering wekken, wanneer men ziet hoe hij in de verleiding wordt gebracht. Daarbij moet niet vergeten worden dat zijne ontwikkeling over 't algemeen op zeer lagen trap staat tengevolge van het gebrekkige onderwijs hetwelk hij ontving, terwijl tallooze schippers in 't geheel geen onderwijs genoten.

De misbruiken worden ook wel aan de schippers zelf geweten, die elkander door allerlei slinksche streken onderkruipen, hetgeen den scheepsbevrachter ten goede komt. Zeker zal de nood vele schippers dwingen ten koste van alles

vracht te bekomen en zullen zij daarom niet durven nalaten vertering te maken ook wanneer deze niet afgedwongen wordt.

Met betrekking tot de ongewenschte samenkoppeling van het scheepsbevrachters- met het vergunninghoudersbedrijf kan nog gewezen worden op het, door den drankhandel gewraakte besluit van den raad der gemeente Arnhem, waarbij het verzoek van een vergunninghouder, om te worden benoemd als makelaar in den handel van het scheepvaartbedrijf, werd afgewezen. In het uitgebrachte praeadvies van Burgemeester en Wethouders werd overwogen: ,,dat op de, in beginsel ook door zeer velen in het land afgekeurde, vereeniging van beroepen van scheepsbevrachter en vergunninghouder, daardoor in zeker opzicht een officieel stempel zou worden gedrukt, wat geen aanbeveling verdient.''

In een verslag over het afgeloopen jaar mogen niet onvermeld blijven twee belangrijke gebeurtenissen, die een grooten invloed kunnen hebben op den loop van het alcoholisme: de verhooging van den accijns op het gedistilleerd en de wettelijke verbodsbepalingen betreffende absint.

Het is zeker een eigenaardig verschijnsel, dat de accijnsverhooging, zoowel van de zijde van de tappers en van den drankhandel in het algemeen, als van den kant van vele drankbestrijders zooveel tegenstand heeft ontmoet. De tappers zijn, voor zooverre is kunnen blijken, eenparig van oordeel dat zij hun debiet van sterken drank belangrijk zullen zien dalen en dat vele kleinen onder hen er het loodje bij zullen leggen. De oplossing, waarom dan de drankbestrijders er zoo weinig mede ingenomen zijn, schijnt te moeten worden gezocht in de vrees, die zeker niet geheel ongegrond is, dat vele gewoontedrinkers zich niet met kleinere hoeveelheden zullen tevreden stellen, maar dat zij, nog meer dan vroeger, aan hunne gezinnen zullen onttrekken. In breedere lagen der bevolking, waar verschillende invloeden remmend werken, mag men echter verwachten dat het drankgebruik, door de verhoogde prijzen, ongetwijfeld zal afnemen.

Het absintverbod werd overal in de kringen der drankbestrijders met onverdeelde instemming ontvangen, niet het minst omdat het beginsel van den verbodsstaat, op deze wijze in de wet belichaamd, hun goede verwachting doet koesteren voor de toekomst.

Mede dient hier vermeld te worden dat de Minister van Justitie, bij besluiten van 21 September en 11 October 1909,

drie veroordeelden voorwaardelijk in vrijheid stelde en daarbij bepaalde: ,,dat de veroordeelde, zoolang hij zich voorwaardelijk in vrijheid bevindt, zich ten eenenmale moet onthouden van het bezoeken van inrichtingen alwaar drank of bier wordt verkocht.''

Opgemaakt door mij, Inspecteur in de 2de Drankwet-inspectie, den 15den Maart 1910.

F. S. OP TEN NOORT.

III^de^ INSPECTIE.

HOOFDSTUK I.

Algemeene opmerkingen.

Het is duidelijk, dat een verslag als dit, waarin als het ware in breede trekken en ook hier en daar nader gepreciseerd, rekening en verantwoording wordt gedaan van de diensttaak en de dienstvervulling in het laatst geëindigd dienstjaar; waarin de verrichte werkzaamheden worden opgesomd en de bevindingen in systematische orde besproken, in vele opzichten moet gelijken op de verslagen van voorafgaande jaren. Te meer, wijl al de bevindingen verband houden met dezelfde wetsartikelen, die ook in vorige verslagen voorkomen en waarvan door daarop betrekking hebbende feiten hunne beteekenis in het licht werd gesteld en de nietnaleving er van werd bewezen, somwijlen verklaard.

Zelfs zal het hoe langer zoo moeilijker worden, voor het jaarverslag eenen vorm te kiezen, die den lezer bevredigt en voldoet; die min of meer de belangstelling levendig houdt en te gelijk een niet al te vaag beeld geeft van de practijk der Drankwet, van de wijze, waarop het publiek, met name de belanghebbenden en ook de autoriteiten, die de wet hebben toe te passen en uit te voeren, haar opvatten en verklaren of pogen te verklaren en toe te passen.

De moeilijkheid van het telken jaren leveren van een frisch, lezenswaardig verslag, wordt bovendien niet weinig vergroot door den eisch, dat alle feiten, alle bevindingen, welke tot het maken van opmerkingen gereedelijk stof bieden, volkomen onpersoonlijk behooren te worden ter sprake gebracht. De — ik erken: zeer juiste! — vordering, van enkel en alléén *zaken* te noemen en deze buiten het persoonlijk milieu te behandelen, ontneemt aan vele bevindingen natuurlijk het eigenaardig cachet, dat namen van plaatsen en personen, opgaven van data en andere bijzonderheden er aan zou ver-

leenen. Hieruit volgt alweder, dat de gevallen van het eene jaar en in de eene gemeente volkomen gelijk schijnen aan die, waarvan in het andere jaar ervaring is opgedaan en als *nieuwe* feiten worden beschreven.

Ten anderen kan het zijn nut hebben, nadrukkelijk er op te wijzen, dat van de 75 artikelen, die de Drankwet inhoudt, er niet meer dan 25 zich eigenen, om, hetzij in het algemeen, hetzij naar aanleiding van ervaringen en geconstateerde feiten, stof te leveren voor een verslag als dit.

En waar als vaststaande mag worden aangenomen, dat de ervaring ten aanzien der nuttigheid of der ongewenschte werking van verschillende bepalingen der wet met het oog op het doel der Drankwet, vier jaren lang opgedaan, ook in het vijfde jaar is bevestigd, daar kan moeilijk de eisch gesteld worden, dat elk volgend jaarverslag een ander zij dan een voorgaand.

Indien ik dan — om zoo min onvolledig mogelijk te wezen — wederom de werking der onderscheiden wettelijke bepalingen, den uitleg er van door wie met de uitvoering der wet en hare interpretatie zijn belast, in dit verslag behandel, geschiedt zulks in aansluiting met en onder verwijzing naar de vorige verslagen van mijne hand.

In het algemeen mag gezegd worden, dat de inspectie er het hare wèl heeft toe bijgedragen, om in vele gemeenten het toepassen der wet volgens hare bepalingen en voorschriften heel wat te verbeteren. Het instellen van algemeene onderzoeken in betrekkelijk weinig gemeenten, doch met zorg en nauwkeurigheid ondernomen, heeft schier immer ten gevolge gehad, dat de gemeentelijke overheid zich inwerkte in de techniek der wet; de rapporten van algemeen onderzoek noodzaakten dikwijls, de studie der wet met zorg te beginnen en te voleinden, eensdeels, omdat de conclusies der rapporten nu juist niet altijd sympathiek waren aan de met gezag bekleede personen en die, om de conclusies te kunnen bestrijden, zich moesten inwerken in de Drankwet en hare jurisprudentie nagaan; anderdeels, omdat de conclusies streden met de opvatting, die men te goeder trouw tot nu toe gemeend en geloofd had te moeten huldigen.

Bovendien brachten de inspecties en rapporten meermalen zaken ter kennis van de overheden, waarvan men het bestaan òf niet mogelijk had geacht, òf niet vermoed had en zich bewust was; de beslissingen, die wel moesten worden genomen, druischten niet zelden in tegen de persoonlijke belangen van ingezetenen, waardoor het voornemen werd ge-

maakt, in het vervolg niet meer te handelen, alsof er geen wet bestond, maar integendeel scherp te letten op hare bepalingen, ten einde ingezetenen voor schade en bittere teleurstellingen te vrijwaren.

Met voldoening kan bericht worden, dat de bevonden tekortkomingen minder talrijk waren dan in vorge jaren.

Herhaaldelijk is ook merkbaar geworden de invloed eener algemeene inspectie op naburige gemeenten. Het spreekwoord zegt: ,,Een schip op strand — een baken in zee.'', en het stranden van een schip, met den burgemeester tot kapitein, op klippen in de Drankwet-administratie, werd meermalen met aandacht opgemerkt door de bestuurders van in de buurt varende gemeentescheepjes, en vooral, als een stormpje uit hooger sferen wat wrakhout maakte, zochten anderen heil in het ruime sop eener juiste en correcte naleving der wet. Over de medewerking van gemeentebesturen om de gevraagde gegevens — ook schriftelijke! — te verstrekken, hebben de ambtenaren der inspectie veel lof en met dankbaarheid mag daarvan te dezer plaatse worden gewaagd. Natuurlijk worden de ambtenaren der inspectie nergens met fanfares begroet en is het hun somwijlen duidelijk, dat men nu juist niet al te zeer gesteld is op een volledig onderzoek betreffende de naleving van de Drankwet. Zulks niet steeds, omdat opmerkingen worden verwacht, maar ook, omdat de ambtenaar der inspectie het corps controleurs van Burgemeester en wethouders met één vermeerdert en zich daardoor bemoeit met zaken, die voorheen uitsluitend door Burgemeester en wethouders werden afgedaan, waardoor menig college zich bepers rekent in zijne macht en de gemeente in hare autonomie.

Dit alles maakt de taak van den ambtenaar der inspectie moeilijk en zwaar. Hij heeft met velerlei zaken, omstandigheden en vooral met de heerschende tradities rekening te houden bij zijn entrée ten raadhuize, bij zijne verzoeken om inlichtingen tijdens het nagaan der administratie betreffende de Drankwet; bij het maken van opmerkingen, het stellen van vragen, het geven van inlichtingen.

En als hij met belanghebbenden in aanraking komt, dan wordt zijn taak nog veel moeilijker. Uit door den ambtenaar te stellen vragen leidt de belanghebbende al heel spoedig af, dat de ,,inspecteur'' hem in geen geval iets komt ,,brengen'', in het gunstigt geval hem laat behouden, wat hij heeft en niet onmogelijk gaat tornen aan zijn verlof of zijne vergunning. En wordt het hem duidelijk, dat het met zijn verlof of zijne vergunning niet in den haak is, dan

brengt hij den burgemeester, burgemeester en wethouders, den secretaris of vroegere titularissen in het debat. Onder zulke omstandigheden geen woord te veel, geen woord te weinig te zeggen; geheel te verbergen, wien hij verantwoordelijk acht voor de „ongerechtigheid"; zich te onthouden van raadgeving; in een woord: om, ten volle zijn plicht doende, zich door het geval heen te werken en den indruk achter te laten, met juistheid, stiptheid en rechtvaardigheid, de zaak te hebben onderzocht .... het is waarlijk geen gemakkelijke taak en lichte arbeid.

Van alle werk is het houden eener algemeene inspectie in eene gemeente zeer zeker het moeilijkste deel der taak van den ambtenaar. Hij heeft niet alleen eigen speurzin in hooge mate te laten werken, hij moet ook, al wat hij hoort en ziet en verneemt, onmiddellijk in verband weten te brengen met de wettelijke bepalingen, die van kracht waren, toen de zaak, die hij onderzoekt, in wording was of haar beslag kreeg.

Hij heeft binnen eene korte spanne tijds te beoordeelen, òf en in welke richting de zaak dient te worden onderzocht, wàt hij heeft te vragen, aan wien hij iets dient te vragen en moet daarbij rekening houden met allerlei omstandigheden, die zijne taak vaak verzwaren en bemoeilijken.

Aan den eerbied voor het gezag van overheidspersonen mag hij niets te kort doen; niet dulden, dat in zijne tegenwoordigheid belanghebbenden een opgepast woord spreken over het gemeentebestuur en zijne leden; allerminst den indruk wekken, dat geconstateerde feiten, al is hij vast overtuigd, dat deze ten raadhuize zijn begaan, ook naar zijne meening op rekening van gemeentelijke autoriteiten behooren te worden gesteld.

Aan bijzondere onderzoeken ligt bijna steeds een beroep- of verzoekschrift ten grondslag, enkele malen eene geschreven klacht of eenvoudige opdracht van Gedeputeerde Staten, den Commissaris der Koningin of van Uwe Excellentie. Dit is natuurlijk een groot voordeel boven de algemeene inspectiën.

Verzoeken om afwijking van eene of meer bepalingen van het Kon. besluit van 7 Februari 1906 (*Staatsblad* n°. 22), gewijzigd bij Kon. besluit van 25 Mei 1909 (*Staatsblad* n°. 127) voor eene localiteit, die men tot verlofs- of vergunningslocaliteit wenscht te bestemmen, kosten doorgaans weinig hoofdbrekens. De ambtenaar betreedt de localiteit; ziet, welke plaats zij in de inrichting, waarvan zij deel uitmaakt, inneemt; wijdt zijne aandacht aan de naaste omgeving; meet de vloeroppervlakte, de in- en uitgebouwde deelen, de hoogte, de ruiten in deuren, bovenlichten en ramen, de ventilatie-

openingen enz. en toetst ter plaatse de localiteit aan de gestelde eischen. Hij ziet, aan welke eischen de localiteit niet voldoet. Hij heeft van deze bevindingen geen geheim te maken tegenover den belanghebbende. Hij kan beoordeelen, of op gemakkelijke wijze de localitit in overeenstemming kan worden gebracht met de eischen; hij kan van zijne meening ter zake van verbouw der localiteit doen blijken, aan den belanghebbende voorstellen in overweging geven en de bezwaren van dezen tegen eenigen voorslag vernemen. Hij kan terstond beoordeelen of de belanghebbende schijnbezwaren oppert of met gegronde bezwaren voor den dag komt. Dit alles werkt er ten zeerste toe mede, dat in de desbetreffende rapporten de bevindingen zoo objectief mogelijk, het advies zoo geheel zich aanpassend bij den toestand kan wezen. Verzoeken om logementsvergunningen vorderen alreeds heel wat meer voorzichtigheid en beleid bij het onderzoek ter plaatse. Geen moeite baren de inrichtingen, die reeds bij den eersten oogopslag als logement zijn te erkennen, als zoodanig bekend zijn en door het publiek worden gebruikt; ook niet de kleine huisjes, waarin nauwlijks slaapgelegenheid is voor de bewoners. Maar groote moeite baren de inrichtingen, die in hoofdzaak „kroeg" zijn, doch waarin eenige vrije bedden als voor logeergasten beschikbaar worden aangewezen, en waarvan de verzoeker om vergunning het geregeld gebruik beweert.

In deze inspectie is door de ambtenaren van den beginne af vastgehouden aan de woorden van art. 2, tweede lid: „De vergunning voor den verkoop *in een logement* alleen aan logeergasten wordt gevraagd aan Gedeputeerde Staten."

Elk onderzoek ter plaatse heeft in de eerste plaats ten doel gehad, een gemotiveerd antwoord te geven op de vraag: „Is de inrichting, waarvoor de vergunning wordt gevraagd, *inderdaad* dus niet in schijn, dus niet volgens de meening van den verzoeker alleen *een logement?* En al heeft deze vraag geruimen tijd bij een of ander College van Gedeputeerde Staten niet de volle aandacht getrokken, het steeds weder aan de orde stellen van die vraag door de inspectie heeft zeker bijgedragen tot het gelukkig resultaat, dat zij thans bij alle Colleges van Gedepueerde Staten op den voorgrond staat bij de beoordeeling van een verzoek om logementsvergunning en bij de beslissing op zoodanig verzoek terdege met het antwoord op die vraag wordt rekening gehouden.

In hoeverre zulks het geval is in Gelderland kan ik niet beoordeelen, omdat Gedeputeerde Staten dier provincie het

tot heden onnoodig achtten, mijn advies bij de behandeling van aanvragen om logementsvergunningen te vragen.

Niet ontveinsd mag echter worden, dat er zich somwijlen heel moeilijke gevallen voordoen. De onderzoekende ambtenaar heeft niet immer met betrouwbare belanghebbenden te doen, en ook plaatselijke autoriteiten gevoelen dikwijls meer voor eene inwilliging van het verzoek, dan voor weigering der vergunning. De ambtenaar der inspectie heeft dan wel eens elders gegevens te verzamelen omtrent de beteekenis der inrichting als logement; hij moet de „reclamebedden" van de echte logeerbedden kunnen onderscheiden; hij moet de betrouwbaarheid van het hem voorgelegd nachtregister kunnen schatten; hij dient zijne vragen zóó te stellen, dat hij de volle waarheid kent, vóór zij, die de volle waarheid gaarne voor hem zouden verbergen, gelegenheid hebben, hem wat op de mouw te spelden.

De verzoeken om de in art. 5, eerste lid, bedoelde machtiging tot het verleenen eener vergunning boven het vastgestelde maximum vorderen wel een ernstig onderzoek, doch geen ambtenaar der inspectie, die serieus zich met alles wat invloed *moet* hebben op het advies, wat invloed *kan* hebben op de beslissing, op de hoogte stelt, loopt gevaar van misleid te worden. Hij heeft doorgaans met hoogstaande personen te doen, die hem juiste gegevens en gevraagde inlichtingen naar waarheid verstrekken.

Maar bij de beoordeeling van een verzoek om toestemming tot overschrijving eener vergunning volgens art. 26, eerste lid, op naam van een opvolgend exploitant eener inrichting is de grootste voorzichtigheid geboden. Allen, die belang hebben bij het bekomen der toestemming tot overschrijving eener vergunning op naam van een ander, zijn partij en gedragen zich veelal zeer partijdig. Het is dan ook vaak niet gemakkelijk, de beteekenis eener inrichting en van het verkeer daarin nauwkeurig na te gaan, ten einde tot het besluit te komen, of het verkeer inderdaad verschilt van dat in gewone herbergen; of maatschappelijke belangen geregeld bezoekers in de inrichting samen brengen, dan wel, of de inrichting niet meer is dan eene gewone drinkgelegenheid. In zijn bekend werk: „De Nieuwe Drankwet" sprak mr. Goeman Borgesius reeds de verwachting uit, „dat dikwijls eene poging zal worden beproefd om eene vergunning overgeschreven te krijgen ten name van een ander, onder voorwendsel, dat die andere eene inrichting voor maatschappelijk verkeer exploiteert, ofschoon van dat maatschappelijk verkeer in de opgegeven localiteiten weinig meer sprake is

dan in andere drankhuizen". De oud-minister heeft een juisten blik in de toekomst gehad; de uitgesproken verwachting wordt door de ervaring van de ambtenaren der inspectie volkomen bevestigd.

Vele vragen van recht doen zich voor: betreffende de rechtsgeldgheid der verleening van vergunningen en verloven; betreffende de wijze, waarop en door wien van eene vergunning of een verlof wordt gebruik gemaakt; betreffende intrekkingsbesluiten van burgemeester en wethouders; daartegen ingestelde beroepen; betreffende weigeringsbesluiten en daarop gevolgde bezwaarschriften; betreffende het al of niet van toepassing zijn van sommige wettelijke bepalingen in speciale gevallen; betreffende administratieve daadzaken; betreffende gemeentelijke verordeningen, vastgesteld naar aanleiding van bepalingen in de Drankwet enz.

In al zoodanige quaestiën wordt aan de inspectie advies gevraagd of wordt, waar de inspectie zelve het initiatief tot het aanhangig maken bij de uitvoerende macht van dergelijke vragen van recht en toepassing der wet neemt, gerapporteerd op eene wijze, die de overheid niet enkel op de hoogte brengt van de quaestiën zelve, doch ook met de wettelijke gronden, waarop het gepreciseerd voorstel tot ingrijpen steunt.

Aldus is de inspectie werkzaam en voert zij hare taak uit.

Hoofdstuk II.

Algemeene onderzoeken naar de naleving der Wet.

In den loop van het dienstjaar 1909 is in 2 gemeenten van Zeeland, in 12 van Noord-Brabant, in 9 van Limburg en in 2 van Gelderland — te zamen 25 gemeenten — algemeene inspectie gehouden.

Die inspectiën hebben bewezen, dat het nog niet met de naleving der wet volkomen in orde is.

De uitgebrachte rapporten stelden in hoofdzaak vast, dat:

gemeenschap binnenshuis bestond tusschen eene vergunningslocaliteit en eene localiteit, waarin andere winkelnering wordt uitgeoefend in 18 inrichtingen;

dat in 4 inrichtingen de afscheiding tusschen localiteit van vergunning en winkel was tot stand gebracht door eene schutting van ijzergaas met zeer groote mazen; deze afscheiding moest bepaald onvoldoende worden geacht;

dat 12 vergunningen en 41 verloven zijn verleend voor

localiteiten, die niet voldoen aan de gestelde eischen, hoewel deze ten aanzien dezer verleeningsbesluiten van kracht waren; terwijl voorkomen werd, dat 1 vergunning en 1 verlof verleend werden voor niet aan de gestelde eischen beantwoordende localiteiten;

dat in 12 gevallen aan meer dan één natuurlijk persoon krachtens hetzelfde besluit vergunning was verleend;

dat in 1 inrichting het bedrijf werd voortgezet door de zuster van den reeds in een vroeger vergunningsjaar overleden vergunninghouder en de quitantie wegens betaald vergunningsrecht ten name van den overledene bleef gesteld;

dat in de localiteit van eene inrichting, waarvoor in het afgeloopen jaar nog eene vergunning gold, welke vergunning echter, wegens verkoop der afstandsverklaring en overlegging daarvan bij een verzoek overeenkomstig art. 5, tweede lid, was ingetrokken, het bedrijf niettemin werd voortgezet...... zonder vergunning;

dat de houder eener vergunning, wien na 1 Januari 1904 vergunning was verleend, in 2 gevallen, buiten noodzaak, niet woonde in het huis, waarvan de vergunningslocaliteit deel uitmaakte;

dat nog in den loop der maand Mei 1909 door een college van burgemeester en wethouders art. 25, lid 2, was toegepast;

dat in vele gevallen degene, die het bedrijf van vergunninghouder uitoefent in eene localiteit, waarvoor aan een ander vergunning is verleend, verklaarde, niet voor het minst rekenplichtig te zijn aan den vergunninghouder, doch geheel te handelen voor eigen rekening en risico;

dat nog vaak in inrichtingen met verlof of vergunning geen afdruk der wet is opgehangen en zelfs niet het afschrift der akte van verlof of van vergunning.

Bij herhaling werd eveneens waargenomen, dat enkele gemeentebesturen, in stêe van art. 59, lid 2, toe te passen, door op de bestaande akte van vergunning en het afschrift eene aan art. 59, tweede lid, ontleende clausule te stellen, eene *nieuwe* vergunning hebben verleend aan den houder der oude. Daardoor zijn feitelijk rechten verloren gegaan, o. a. het weduwen- en weduwnaarsrecht van art. 55, eerste lid, letter *b*.

Al deze bevindingen zijn besproken met of schriftelijk ter kennis gebracht aan de betrokken colleges van burgemeester en wethouders, ten einde de door de wet gevorderde verbeteringen te brengen.

Waar zulks noodzakelijk werd geacht, werd door mij overleg gepleegd met hoogere autoriteiten.

Het behoeft hier m. i. geene afzonderlijke vermelding, van welke artikelen der wet is aangetoond, dat zij in het gedrang gekomen of verwaarloosd zijn.

Onnoodig ook mag het heeten, voor de zooveelste maal enkele artikelen der wet ter sprake te brengen, die tot moeilijkheden aanleiding geven, waarvan de redactie niet zeer duidelijk is of die meer lastig dan aan het doel der wet bevorderlijk zijn. Drie jaren achtereen is in de verslagen der inspecteurs daarop de aandacht gevestigd en al is een technische herziening der wet ook nog geen punt op het Regeeringsprogramma, het mag niettemin als vaststaande worden aangenomen, dat de tijd zal komen, waarop deze zal worden ter hand genomen.

Of het goed zal wezen, den tijd, noodig tot regeling van andere onderwerpen, waarbij voorshands de Drankwetherziening moet achter staan, te bezigen tot onderzoek en formuleering van een ontwerp van wet, ter vervanging van de Drankwet van 1904, worde hier bescheidenlijk ter beslissing aan de Regeering overgelaten.

Hoofdstuk III.

Advies-onderzoeken.

De onderzoeken, ingesteld om te kunnen dienen van advies aan de uitvoerende macht op ingekomen verzoek- en bezwaarschriften, zoomede naar aanleiding van ingediende klachten of verzoeken, naar aanleiding van moeilijkheden, bij de behandeling van Drankwetaangelegenheden gerezen, beloopen het getal van 428, verdeeld naar de volgende onderwerpen:

183 verzoeken om logementsvergunning, waarvan 103 in Limburg, 47 in Noordbrabant en 33 in Zeeland;

91 verzoeken om afwijking van de in het vigeerende Koninklijk besluit gestelde eischen aan vergunnings- en verlofslocaliteiten, waarvan 18 betreffende wachtkamers in spoorwegstations, met het oog op het in werking treden op 1 Mei e. k. van art. 67 der Drankwet;

19 voorstellen van gemeenteraden om de machtiging der Kroon, bedoeld in artikel 5, eerste lid;

25 verzoeken om de toestemming der Kroon tot overschrijving eener vergunning op naam van een persoon, die het bedrijf zal uitoefenen in eene inrichting, waarvan gezegd wordt, dat daarin maatschappelijk verkeer is;

2 verzoeken om de toestemming der Kroon, als bedoeld in art. 10, tweede lid;

1 voorstel overeenkomstig art. 4, 2de lid, 1°.;

13 bezwaarschriften tegen besluiten van burgemeester en wethouders, waarbij eene vergunning is geweigerd;

12 bezwaarschriften tegen besluiten van Gedeputeerde Staten, waarbij eene logementsvergunning is geweigerd;

2 verzoeken betreffende eene wijziging in de akte van vergunning en het afschrift overeenkomstig art. 25, eerste en zesde lid;

2 verordeningen, door gemeenteraden vastgesteld naar aanleiding van het bepaalde in art. 7 der Drankwet;

1 bezwaarschrift tegen een besluit van burgemeester en wethouders, waarbij eene vergunning is ingetrokken;

1 bezwaarschrift tegen het besluit van Gedeputeerde Staten, waarbij het besluit van intrekking eener vergunning door burgemeester en wethouders, in gehandhaafd;

71 keeren werd op verzoek aan burgemeester en wethouders schriftelijk voorlichting verstrekt bij de toepassing der Drankwet in concrete gevallen.

Voorts werd dezerzijds een voorstel gedaan tot vernietiging van een besluit van burgemeester en wethouders, waarbij eene vergunning is verleend, tegen welk voorstel burgemeester en wethouders zijn opgekomen, doch met het gevolg, dat Gedeputeerde Staten aanleiding hebben gevonden, het verleeningsbesluit voor te dragen tot vernietiging door de Kroon;

4 voorstellen zijn gedaan tot vernietiging van een besluit, waarbij in strijd met de wet een vorlof is verleend;

terwijl naar aanleiding van klachten over de slappe toepassing der Drankwet door een college van Burgemeester en Wethouders een uitgebreid onderzoek is ingesteld in de aangeduide gemeente, welk onderzoek duidelijk in het licht stelde, dat het meerendeel der klachten ongegrond was en dat ten aanzien der overige slechts een verschil van meening omtrent en van appreciatie van enkele wettelijke bepalingen kon worden geconstateerd, doch geen opzettelijke verwaarloozing van de wet.

Op tal van vragen werd bovendien dezerzijds aan autoriteiten antwoord gegeven; o.m., of het een vergunninghouder geoorloofd is, in zijne goederenkar, waarmee hij zijn klanten koopwaar bezorgt, sterken drank mede te voeren, om direct op bestelling te kunnen leveren;

of in bepaalde gevallen door belanghebbenden met recht een beroep kan worden gedaan op art. 55 der Wet, ten einde in het bezit te geraken eener door Burgemeester en Wet-

houders verleende vergunning; of er grond bestaat voor intrekking eener vergunning;

of de wijze, waarop in eene vergunningslocaliteit het bedrijf wordt uitgeoefend, strookt met de Wet;

of een gemeente-ontvanger gerechtigd is, nog na 1 Mei gemeentelijk vergunningsrecht te ontvangen voor het reeds aangevangen vergunningsjaar van een vergunninghouder, die reeds in het vorig vergunningsjaar krachtens eene hem door Burgemeester en Wethouders verleende verkunning het bedrijf uitoefende.

Ook de opsomming van de verrichte advies-onderzoeken kan gevoegelijk door korte opmerkingen worden gevolgd, wijl de in vorige verslagen gemaakte en uitvoerig toegelichte opmerkingen alle van kracht zijn en door de feiten in het dienstjaar 1909 zijn bevestigd.

Art. 2, lid 2.

Het instituut der logementsvergunningen voldoet, blijkens de ervaringen, ook in 1909 opgedaan, *niet*.

Zelfs in de inrichtingen, die uitsluitend logement zijn, wordt de vergunning geregeld gebezigd als eene, verleend door Burgemeester en Wethouders; in localiteiten van inrichtingen, waarvoor eene logementsvergunning is verleend, die slechts ten deele logement zijn, doet de akte van vergunning en het afschrift doorloopend dienst als dekmantel voor clandestienen verkoop.

Art. 4.

Het maximumstelsel heeft tot gevolg: veelvuldigen verkoop van sterken drank in het klein zonder vergunning. Dit euvel wordt in steeds toenemende mate bevorderd door de verloven, die maar in onbeperkt aantal worden verleend.

Zeer spaarzaam is door gemeenteraden in deze inspectie in 1905 gebruik gemaakt van de gelegenheid om voorstellen te doen, als genoemd in art. 4 tweede lid. Of het in 1910 beter zal gaan, moet de tijd leeren, maar zeker is het, dat zoodanige voorstellen niet altijd zoo onschuldig zijn, als ze er uitzien en het zaak zal wezen, ten aanzien van elk voorstel een degelijk onderzoek in te stellen, alvorens aan Hare Majesteit de Koningin de goedketuring van eventueele voorstellen aan te bevelen.

Art. 5, lid 1.

Het ware goed, dat deze vergunningen voor een bepaalden tijd werden verleend en met het eindigen van den termijn

dus *vervielen.* Tevens diende te worden onmogelijk gemaakt, dat de afstandsverklaring betreffend eene met machtiging der Kroon door Burgemeester en Wethouders verleende vergunning effect sorteerde bij een verzoek om vergunning volgens art. 5, lid 2. Het is toch alreeds voorgekomen, dat de afstandsverklaring eener vergunning, verleend boven het vastgestelde maximum in eene ijstent, toen het dooiweêr werd, voor eene goede som werd verkocht, dienst deed bij een verzoek overeenkomstig art. 5, lid 2 en de kas vulde der ijsclub, die het volgend jaar eene nieuwe vergunning voor hare buitengewone inrichting voor maatschappelijk verkeer in eene aangrenzende gemeente verzocht.

In het afgeloopen dienstjaar kwam het herhaaldelijk voor, dat door den gemeenteraad de in dit artikel bedoelde machtiging werd gevraagd voor eene localiteit in eene inrichting, welke bij onderzoek ter plaatse een allergewoonst kroegje bleek te wezen, terwijl de bedoelde localiteit zelfs niet voldeed aan de reeds zoo matige eischen, welke aan eene verlofslocaliteit worden gesteld.

Artea. 5, lid 2.

Hetgeen reeds de Minister van Binnenlandsche Zaken bij de beraadslaging over dit artikel in de Tweede Kamer erkende, nl. dat van deze bepaling groot misbruik zou kunnen worden gemaakt, is in den tijd, dat de wet bestaat, door de feiten bevestigd. Vergunningen van stervenden, van overledenen worden afgekocht en verhandeld op eene wijze, die het aanzien der Wet in hooge mate schaadt, afstandverklaringen worden bemachtigd, somwijlen door middelen en langs wegen, die roepen om [illegible]enge strafbepalingen. Ik zou daarom niet betreuren, dat genoaemd artikel uit de Drankwet werd geschrapt, ook omdat de aankoop van twee niets beteekenende of toch weldra vervallende vergunningen het verrijzen van groote drankpaleizen op de beste standen in vele gevallen mogelijk maakt.

Art. 5, lid 6.

Eene gemeente werd aangetroffen, waar het Bestuur had verzuimd, de besluiten, waarbij vergunningen krachtens art. 5, 2de lid waren verleend te doen plaatsen in de *Nederlandsche Staatscourant*, omdat men had opgezien tegen de daaraan verbonden onkosten. Indien aan de gemeentebesturen de verplichting was opgelegd, een afschrift van de besluiten, waarbij vergunningen worden verleend, te zenden

aan den inspecteur, dan zou deze de hand kunnen houden aan de naleving van dit voorschrift.

Art. 6 en 35.

Ontegenzeglijk is het stellen van eischen aan voor het publiek toegankelijke localiteiten, waarin dranken, die als genotmiddelen worden gebezigd voor gebruik ter plaatse van verkoop worden verkocht, in eene Drankwet onmisbaar; de practijk heeft van de uitvoering der artikelen 6 en 35 het nut ten volle bewezen, en in deze inspectie is steeds tegen eene vrijgevigheid gewaakt, waardoor het doel der maatregelen van algemeen bestuur op den achtergrond zou geraken. De gelegenheid, dat van enkele bepalingen onder bepaalde voorwaarden afwijking kan worden toegestaan, moet behouden blijven. Wel worden verzoeken om afwijking ingediend, die volkomen overbodig zijn en feitelijk doelloos; maar door *alle* verzoeken ernstig te onderzoeken vestigt zich geleidelijk de overtuiging, dat eene gelagkamer moet wezen: ruim, hoog, goed verlicht, degelijk geventileerd en...... proper! Deze laatste eisch moge eerlang volgen!

Bij herhaling dient echter nog de aandacht te worden gevestigd op het feit, dat heel vaak afwijking wordt gevraagd voor eene localiteit, waarvoor reeds eene vergunning of een verlof *is verleend* in strijd met de wet. Veelal geschiedt zulks, als door een ambtenaar der inspectie is bevonden en gerapporteerd, dat de localiteit niet voldoet aan de gestelde eischen. Het verleeningsbesluit wordt dan niet gecasseerd, met het aanbrengen van veranderingen wordt zelfs niet begonnen, maar men neemt zijne toevlucht tot een verzoek om afwijking. Zulke menschen hadden verdiend, dat hun verzoek niet meer werd beoordeeld, maar ter zijde gelegd. Men begint hier en daar maar te denken: Als een inspecteur komt, is het nog tijds genoeg, om aan de gestelde eischen eenige aandacht te wijden.

Een aantal vernietigingsbesluiten van besluiten, waarbij vergunningen en verloven zijn verleend voor localiteiten, die niet voldoen aan de gestelde eischen en waarvoor geene afwijking is toegestaan, zou er veel toe kunnen bijdragen, om het desbetreffend Koninklijk besluit in eere te brengen en te houden.

Ook zou het wettelijk voorschrift moeten zijn, dat van de toegestane afwijking door burgemeester en wethouders melding werd gemaakt op de akte van vergunning of van verlof en op het afschrift dier akte, of — beter nog — dat een afschrift van de Ministerieele beschikking op een verzoek

om afwijking evenals een afschrift der akte van vergunning of verlof in de inrichting moest zijn opgehangen.

Herhaaldelijk werd bevonden, dat door burgemeester en wethouders vergunning of verlof was verleend voor eene localiteit, die de vereischte oppervlakte niet had. Gewoonlijk kwam dit voor in inrichtingen, waarin voor twee of meer localiteiten vergunning of verlof was verleend; de gewone gelagkamer voldeed dan wel aan de gestelde eischen, maar een bij- of zijkamer, meestal door eene deur met de eerstgenoemde verbonden, was klener dan 20 M^2. In zulke gevallen werd door mij bevorderd, dat deze tweede localiteit van de akte en het afschrift der akte werd afgevoerd.

Nog altijd wordt veelvuldig afwijking gevraagd van het bepaalde bij art. 15 van het vigeerende Koninklijk besluit. Niet alleen, dat schier overal de bruikbaarheid eener verlofslocaliteit wordt verminderd, als men, de deur in den buitenwand openende, terstond in de localiteit stapt, maar ook in menige gemeentelijke bouw- en woonverordening komt een bepaling voor, die verbiedt, dat de buitendeur onmiddellijk toegang verleent tot de woning.

Voor zoover mij bekend werd in geen enkele gemeente van deze inspectie gebruik gemaakt van de in het tweede lid van art. 6 en van art. 35 aan den gemeenteraal gegeven bevoegdheid om bij plaatselijke verordening *bovendien* eischen te stellen, waaraan eene localiteit moet voldoen, om voor eene door burgemeester en wethouders te verleenen vergunning of voor een verlof in aanmerking te komen. Wel verzoekt één burgemeester mij, hem een middel aan te wijzen, om van de kwaal der tallooze bierhuizen te worden verlost; of echter de raad zijner gemeente bereid zal gevonden worden, door eene verordening het aantal hierhuizen te helpen beperken, is zeer twijfelachtig.

Art. 7. In enkele, bijna uitsluitend kleine gemeenten, is eene verordening vastgesteld met toepassing van art. 7.

Niet altijd zijn die verordeningen in overeenstemming met dit wetsartikel gebleken.

Art. 7, eerste lid, 1°. heeft wel eens toepassing gevonden geheel als op de hier navolgende vermelde wijze art. 7, eerste lid 2°.: in plaats van voor *enkele* wijken, buurten en straten, bepaalde de Raad, dat, uitgezonderd in een klein deel der gemeente, vergunningen geweerd moesten blijven. Hiervan is in voorkomende gevallen aan Gedeputeerde Staten bericht gezonden.

Art. 7, lid 1, 2°. is wel eens opgevat in dezen zin, dat de Raad bij verordening voor elke wijk der gemeente een bepaald aantal vergunningen vaststelde. Dit is niet de bedoeling geweest van den wetgever, en de woorden der Wet sluiten die bedoeling ook geheel uit. Waar zulks is geconstateerd, is daarvan aan het betrokken college van Burgemeester en Wethouders door tusschenkomst van Gedeputeerde Staten kennis gegeven en zijn de verordeningen gewijzigd.

Naar mijne bescheiden meening ware het te overwegen, om dergelijke verordeningen aan de *goedkeuring* van Gedeputeerde Staten te onderwerpen, door eenvoudig te bepalen, dat de dag, waarop eene zoodanige vastgestelde verordening in werking treedt, door Gedeputeerde Staten wordt bepaald.

Art. 9.

Mocht dit wetsartikel bij partiëele wetsherziening aangevuld kunnen worden, dan ware het wenschelijk, als weigeringsgrand daarin op te nemen, dat de in art. 2, tweede lid, genoemde vergunning wordt geweigerd, wanneer de inrichting niet geheel en klaarblijkelijk is een logement, als zoodanig door het publiek wordt gebruikt en algemeen als logement bekend staat, zulks ter beoordeeling van Gedeputeerde Staten, en, in hooger beroep, aan de Kroon.

Art. 13.

De in dit artikel bedoelde lijst, voor belanghebbenden van zeer groote beteekenis, zal eerlang in vele gemeenten tot heel groote moeilijkheden en ook tot onrechtvaardigheden aanleiding geven. Er staan reeds de namen van personen op deze lijsten in gemeenten, waar het maximum nog met een beduidend aantal is overschreden. Doch in gemeenten, waar spoedig het maximum zal zijn bereikt, is het een wedloop om op de lijsten te worden vermeld, en eene menigte verzoeken om vergunning worden gedaan. Vele gemeentebesturen weigeren de vergunning steeds uitsluitend op grond, dat het vastgestelde maximum is bereikt. Wie, na het weigeringsbesluit te hebben ontvangen, plaatsing van zijn naam op de lijst vraagt, komt er op. De overige weigeringsgronden worden volkomen verwaarloosd.

Waar echter nu eens het verzoek om vergunning aan *alle* weigeringsgronden wordt getoetst, dan weer niet, is het een nog onredelijker toestand.

Daarbij komt, dat de een vergunning vraagt voor eene

localiteit, die wèl, een ander voor eene, die *niet* aan de gestelde eischen voldoet en dat toch beiden een weigeringsbesluit ontvangen, vermeldende enkel als grond het bereikt maximum, zoodat beiden gelegenheid krijgen tot het vragen van plaatsing hunner namen op de lijst.

Wat is hier *recht?* De vraag eischt naar mijn bescheiden meening een antwoord der Regeering in het belang der wet en harer naleving. Moeten *alle* weigeringsgronden worden nagegaan bij de beoordeeling van een verzoek om vergunning en behooren alle weigeringsgronden, die van toepassing zijn, in het besluit te worden opgenomen, dan zullen vele lijsten gedecimeerd worden, wat zeer zou zijn toe te juichen.

Bovendien zou als eisch gesteld moeten worden, dat de verzoeker over de localiteit, waarvoor hij vergunning vraagt, zeggenschap en vrije beschikking heeft en houdt. Het is toch al te zonderling, dat iemand de voor een schoollokaal of voor voor eene raadszaal gevraagde vergunning wordt geweigerd op grond, dat het vastgestelde maximum is bereikt.

Art. 20.

Er is geene strafbepaling gemaakt tegen den vergunninghouder, die verklaard heeft tusschen Zaterdagavond zes uur en Maandagmorgen acht uur geen sterken drank te zullen verkoopen of te schenken en dus profiteert van het voorrecht van art. 20, derde lid, 2de alinea, maar zijne belofte niet houdt.

Art. 25.

Naar mijne meening zou het beter zijn, als art. 25, lid 2, in dier voege gewijzigd werd, dat ééns in het vergunningsjaar het bedrijf naar een ander huis zou mogen worden overgebracht. De plaatselijke gebruiken ter zake huur en verhuur maken het somwijlen verbazend lastig, het verblijf precies op den eersten Mei te verplaatsen zonder buitengewone noodelooze kosten en vele onaangenaamheden.

Art. 26.

Het komt meermalen voor, dat iemand de toestemming der Kroon voor burgemeester en wethouders vraagt, om de vergunning, staande ten name van een ander, op zijn naam over te schrijven, zonder dat blijkt van de instemming des vergunninghouders met dat verzoek. Nu eens gaat het verzoek

uit van belanghebbenden, dan van burgemeester en wethouders. Een vast voorschrift in deze ware zeer wenschelijk.

Art. 27.

De straf, in art. 28, 3°., op het niet-voldoen aan art. 27, eerste lid, gesteld, mag onevenredig zwaar geacht worden in verhouding tot het gepleegde verzuim. Aan het vergeten der indiening van eene kennisgeving met teekening verlies der vergunning, d. w. z. in vele gevallen: verlies van het bestaansmiddel te verbinden, is eene zeer zware straf. Doch burgemeester en wethouders hebben bij voorkomende gevallen geene keuze: zij moeten de vergunning intrekken.

Art. 28, 2°.

Legio vergunninghouders laten zich in de uitoefening van het bedrijf vervangen. Ook houders eener na 1 Januari 1904 en vóór 15 October 1904 verleende vergunning wonen wel buiten het huis, waarin het bedrijf wordt uitgeoefend. Ten aanzien dezer vergunninghouders is deze bepaling zeer teleurstellend. Immers: volgens art. 68 kan niet anders geconcludeerd worden, dan dat het in art. 28, 2°., bepaalde van toepassing is op de vergunningen, verleend na 1 Januari 1904, zoodat de in het tijdvak van 1 Januari 1904—15 October 1904 opgerichte zaken, volgens de *oude* wet, toen de verplichting tot wonen in het huis, waarin het bedrijf wordt uitgeoefend, nog voor den vergunninghouder niet bestond, onder deze bepaling zijn gebracht en het feit kan niet geloochend worden, dat, hadden die verzoekers geweten, wat hun plicht zou worden, zij niet de kosten zouden gemaakt hebben, om eene zaak te kunnen openen met vergunning, daar de huur of koop werd aangegaan met het voornemen, niet zelf te wonen in het huis. Billijker ware het geweest, dat in art. 68 niet de datum van 1 Januari 1904, doch die van 15 October 1904 was opgenomen.

Art. 34.

Inrichtingen met verlofslocaliteiten rijen zich in de meeste gemeenten dezer inspectie aaneen. De gestelde eischen zijn geen reden, om van het vragen van verlof af te zien. Toch zal, als het blijft doorgaan als tot heden toe, noodzaak worden eene wettelijke bepaling in het leven te roepen, die de getalsvermeerdering stuit. Misschien zal dit doel voor een groot deel bereikt worden door het heffen van een jaarlijksch *ver-*

lofsrecht en door het invorderen van een bepaald bedrag bij het *verleenen* van het verlof. Deze gelden dienden dan niet te vloeien in de gemeente- maar in de *Rijksschatkist*.

't Best ware het misschien, heel het verlofsinstituut op te heffen. Niet alleen is het verbazend groot aantal verlofsinrichtingen op zich zelf zeer schadelijk, maar dubbel schadelijk zijn zij door den clandestienen verkoop van sterken drank, die er gedreven wordt. En hoe demoraliseerend werkt die clandestiene verkoop voor den persoon des verlofshouders en diens huisgenooten! Groot en klein is er op uit, de politie te bespieden, te misleiden, te beliegen en te bedriegen, als het moet. De kinderen worden op het geven van onraadsseinen gedrild, worden onderwezen in de kunst van drankverstoppen, en bij een inval door de politie weten zij dapper mee te helpen, om de sporen van sterken drank uit te wisschen, met de flesch zelfs aan den haal te gaan. Vroeg leeren zij de politie beschouwen als vijand hunner ouders, vijand hunner belangen en leeren zij die openbare macht haten. Wat heel verderfelijk is.

En ook op de politiedienaren werkt het opsporen van Drankwetovertredingen, speciaal van clandestienen verkoop, dikwijls verre van gunstig. Overal stuit de politiedienaar op onwil tot medewerking; op de onbetrouwbaarheid van degenen, die hij om inlichtingen vraagt; op de slimme, goed overwogen en met zorg uitgevoerde voorzorgsmaatregelen tegen eventueelen overval. Met ridderlijk optreden behaalt hij geen succes. De agent, die in uniform is en aan komt stappen, kan zijn notitieboekje gerust vergeten: hij ontdekt toch niets, dat het opteekenen waard is. In den laatsten tijd, sedert de jongste circulaire van den Minister van Justitie betreffende geoorloofde provocatie van clandestienen verkoop door politiedienaren, vliegen wat meer menschen tegen de lamp. Maar niet alleen ten koste van de beurs der gesnapten, maar ook wel eens ten koste van het prestige der politie.

Dit alles baart in vele gemeenten het verlofsinstituut in verband met het maximumstelsel van vergunningen.

Het beste is zeker, dat de wet wordt gebracht in overeenstemming met het werkelijk leven en zijne eischen. Tegen het drankkwaad helpt het maximumstelsel meestal weinig: wat meer of minder vergunningen heeft op de uitvoering van slechte drinkgewoonten vaak bitter weinig invloed.

Tegen het drankkwaad kan maar zelden de politieman strijden, maar de zedelijke kracht, die uitgaat van doelmatige vereenigingen, van hoogstaande personen, is in staat het te verminderen, het te overwinnen.

Onderwijs en opvoeding, lectuur, woord en voorbeeld, het aanwakkeren van het streven naar geestelijke verheffing, het veredelen van de genoegens des volks...... door al deze middelen bestrijdt men waardig, krachtig en zeker het drankkwaad, dat — Gode zij dank! — in zijn geheel afneemt.

Een hartelijk woord van welgemeenden lof meen ik hieraan te mogen toevoegen voor de verschillende drankbestrijdersvereenigingen, die met veel succes in tal van gemeenten van deze inspectie werkzaam zijn en in het bijzonder aan de jonge, levenskrachtige „Limburgsche Onderwijzers-Club", die in vele gemeenten dier provincie oudersavonden organiseerde, waar een geestelijke, een geneesheer en een onderwijzer als sprekers voor een talrijk publiek optraden en die reeds twee jaren achter elkander een oudersboekje in 60 000 exemplaren gratis aanbood aan de ouders en opvoeders in Limburg.

Indien op deze wijze krachtig wordt gewerkt, om de jeugd aan onthouding en matigheid te gewennen, dan mogen daarvan terecht de heerlijkste vruchten in de naaste toekomst worden verwacht.

Art. 50, lid 1, 9°.

In dit artikel wordt verboden het verkoopen of te koop aanbieden van sterken drank in het klein aan anderen dan hen, die naar redelijk inzicht als logeergasten in dat logement zijn te beschouwen.

Door burgemeesters en politiedienaren werd mij herhaaldelijk er op gewezen, hoe moeilijk, bijna onmogelijk het is, dezen verboden *verkoop* van sterken drank in een logement te constateeren. Werd hier, evenals in art 50, lid 1, 3°., strafbaar gesteld het *schenken*, *toedienen of verstrekken*, dan zou dit artikel meer effect hebben en zouden er wellicht minder „logementen" worden aangetroffen, die per jaar *enkele* logeergasten herbergen, maar *honderden* liters sterken drank in het klein verkoopen.

Art. 55, lid 1.

Iemand, die op 1 Mei 1881 zonder strijd met wet of verordening sterken drank verkocht, vroeg in 1909 weder vergunning voor eene localiteit in datzelfde pand. Burgemeester en wethouders hadden bezwaar tegen het verleenen dezer vergunning. In hooger beroep bleek bij een dezerzijds ingesteld onderzoek, dat oorspronkelijk vergunning was verleend voor

twee localiteiten in bedoeld pand. Korten tijd geleden had de tegenwoordige vergunninghouder verzocht éène der localiteiten — de huiskamer — van de akte en het afschrift der akte af te voeren. Toen dit was geschied, vroeg de eigenaar van het huis, wien in 1882 vergunning voor beide localiteiten was verleend, vergunning voor de huiskamer met het doel, om deze vergunning spoedig te verkoopen. Ook in hooger beroep werd de gewenschte vergunning echter geweigerd, aangezien aan die localiteit de bestemming om voòr verkoop van sterken drank in het klein te worden gebruikt, door eene daad van den gebruiker was ontnomen.

Art. 63, lid 5.

Als de houder eener bijzondere vergunning sterft, moet zijne weduwe, om vergunning te haren name te kunnen bekomen, *binnen eene maand* na het overlijden van haren man een schriftelijk verzoek tot overschrijving der vergunning op haren naam indienen, anders is de vergunning met ingang van den eerstvolgende eersten Mei vervallen.

Het verzuim heeft naar mijne meening eene al te harde straf ten gevolge. Het ware billijk, dat het indienen van bedoeld verzoekschrift gevorderd werd vóór het einde van het loopend vergunningsjaar, of, mocht de vergunninghouder tusschen 15 April en 1 Mei d. a. v. zijn overleden, dat de weduwe twee maanden tijd gelaten werd, om het verzoek om overschrijving in te dienen. Door de betaling van het vergunningsrecht vóór 1 Mei wordt de aandacht dan vanzelve gevestigd op de noodzakelijkheid der indiening van een verzoek, als hier bedoeld.

HOOFDSTUK IV.

Vermelding van sommige onderwerpen, voor de naleving van de Drankwet van belang.

1. Door mij werd de aandacht van Uwe Excellentie gevestigd op het tweede lid van art. 4 der Drankwet. Aan Gedeputeerde Staten van de provinciën werd daarop dd. 21 October 1909 n°. 10485, afd. BB, de volgende circulaire gezonden:

„Ik heb de eer, Uw College te verzoeken, de gemeentebesturen in Uw gewest namens mij uit te noodigen om, indien de gemeenteraden wenschen, dat in 1910 door de Ko-

ningin besluiten worden genomen als bedoeld in art. 4, 2de ld der Drankwet, te bevorderen, dat de voorstellen daartoe zóó tijdig aan de Koningin worden ingezonden, dat zij uiterlijk 1 October 1910 mijn Departement kunnen hebben bereikt.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,
(get.) HEEMSKERK."

2. In drie gemeenten werd door mij bij burgemeester en wethouders er op aangedrongen, gebruik te maken van de bevoegdheid, den gemeenteraad in art. 7 verleend, door het initiatief te nemen tot het doen vaststellen eener verordening overeenkomstig art. 7, lid 1, 1°.

Een ontwerp-verordening met terreinteekening is aan burgemeester en wethouders overgelegd, ten einde het nemen eener beslissing te vergemakkelijken.

Het doel dier verordening zou wezen, uit de omgeving van twee nieuw te bouwen kazernen inrichtingen met vergunning te weren.

Het resultaat der besprekingen en dezerzijds gedane pogingen en genomen moeiten is vooralsnog niet bekend.

3. In verband met hetgeen in het voorafgaande naar aanleiding van art. 34 der Drankwet werd opgemerkt. Wensch ik hier nog den toestand in 1883, toen de Drankwet kort te voren was ingevoerd, in enkele opzichten te vergelijken bij dien van 1908, voor zooverre de drie provinciën betreft, die in haar geheel tot deze inspectie behooren. Volgens officieele gegevens kom ik dan eerst tot de volgende cijfers:

In *Limburg* waren in 1883 van kracht 2903 vergunningen: aan gemeentelijk vergunningsrecht werd betaald f 31202. In 1908 waren er, bij een wettelijk maximum van 1166, nog 1658 vergunningen; aan gemeentelijk vergunningsrecht werd betaald f 39139,18[5]. Daarbij waren verleend *5517* verloven krachtens art. 34, tweede lid, sub *a*, en *14* krachtens art. 34, tweede lid, sub *b*.

In Maastricht waren in 1883 verleend: 380 vergunningen; in 1908 waren er, bij een maximum van 92 nog van kracht 190 vergunningen. Daarenboven waren verleend *495* verloven krachtens art. 34, 2de lid, sub *a*, en 5 krachtens letter *b* van dit lid.

In *Noordbrabant* waren in 1883 van kracht 5385 vergunningen en werd aan gemeentelijk vergunningsrecht betaald f 113 694,53. In 1908 waren er, bij een wettelijk maximum van 2154, verleend 3611 vergunningen; aan vergunningsrecht werd f 103 113,63 betaald. Verder waren verleend *4035*

verloven, als bedoeld bij letter *a*, en 34 als bedoeld bij letter *b* van het 2de lid van art. 34.

In *Zeeland* bedroeg het aantal vergunningen in 1882/83 te zamen 1654, met een vergunningsrecht van f 33597,75. In 1908 bedroeg het maximum 802 en waren verleend 1436 vergunningen, *1648* verloven, als bedoeld bij letter *a*, en 27 als bedoeld bij letter *b* van het 2de lid van art. 34; het gemeentelijk vergunninugsrecht bedroeg f 32244,57[5].

Als men deze cijfers nader beschouwt, blijkt daaruit, dat het aantal vergunningen in *Limburg* verminderde met 1245, maar dat er bijkwamen 5517 bierhuizen, zoodat het aantal voor het publiek toegankelijke inrichtingen, waar alcoholhoudende drank in het klein wordt verkocht, toenam met *4272*, d. i. met circa *147%* .

In *Noordbrabant* verdwenen 1774 vergunningen, maar kwamen 4035 bierhuizen, zoodat het aantal drankgelegenheden toenam met *2261*, d. i. met circa *43* %.

In *Zeeland* is het aantal vergunningen 218 kleiner geworden; de 1648 bierhuizen deden het aantal drankgelegenheden vermeerderen met *1430*, d. i. met circa *89*%. Het kleine getal in 1883 bestaande bierhuizen is hier buiten rekening gelaten.

Verder trekt het de aandacht, dat in Limburg slechts 14, in Noordbrabant slechts 34 en in Zeeland slechts 27 inrichtingen waren, waarin localiteiten waarvoor verlof was verleend voor den verkoop uitsluitend van alcoholvrijen drank.

In verband met de werkelijk onrustbare toename van het aantal bierhuizen verdient de volgende opgave, mij welwillend verstrekt door den heer directeur van het Centraal Bureau voor de Statistiek, bijzondere aandacht.

In 1907 bedroeg het aantal bierbrouwerijen in de verschillende provinciën van ons land 453, als volgt verdeeld over de verschillende provinciën:

Noordbrabant	182
Limburg	181
Zeeland	26
Gelderland	25
Zuidholland	15
Noordholland	10
Overijssel	6
Groningen	5

Utrecht	3
Friesland	—
Drenthe	—
Het Rijk	453

Omtrent de productie van bier zijn geene juiste gegevens bekend. Wel zijn voor het geheele Rijk uit de opbrengst van den bieraccijns cijfers benaderd, doch voor iedere provincie kan die berekening niet worden gemaakt.

Volgens die benadering was de productie in 1907 te zamen 1,621,967 HL. bier. Uit deze cijfers blijkt, dat er van de 453 bierbrouwerijen, die er in Nederland zijn, niet minder dan *389* in de *drie* zuidelijke provinciën worden aangetroffen tegen 64 in de *acht* overige provinciën.

De beteekenis dezer cijfers springt sterk in het oog, indien men daarbij bedenkt, dat de gezamenlijke bevolking van de drie provinciën Limburg, Noordbrabant en Zeeland nauwelijks het *vijfde* deel bedraagt der bevolking van het geheele Rijk.

Breda, 19 Maart 1910.

De Inspecteur voor het toezicht op de naleving van de Drankwet (Derde Inspectie)
J. M. HERMANS.

Bijvoegsel tot de *Nederlandsche Staatscourant* van
Woensdag 11 Mei 1910, n°. 108.

N°. 27.

VERSLAG *van de Rijkscommissie voor graadmeting en waterpassing aangaande hare werkzaamheden gedurende het jaar 1909.*

Voldoende aan het voorschrift door den Minister van Binnenlandsche Zaken, bij beschikking van 11 Mei 1879, letter M., afdeeling Kunsten en Wetenschappen, haar gegeven, heeft de Rijkscommissie voor Graadmeting en Waterpassing de eer aangaande hare werkzaamheden in het jaar 1909 het volgende te berichten.

Commissie.

In de samenstelling der Commissie hadden geen veranderingen plaats.

Vergaderingen.

Ter bespreking van hare aangelegenheden vergaderde de Commissie eenmaal te 's Gravenhage.

Bibliotheek.

De blijkens het jaarverslag over 1898 aan den Staat geschonken bibliotheek onderging evenals in vorige jaren uitbreiding, doordat ons medelid Heuvelink de door hem vanwege de internationale vereeniging voor aardmeting ontvangen publicatiën er aan toevoegde.

Betrekkingen met de buitenlandsche leden van de internationale vereeniging voor aardmeting.

De 16de algemeene conferentie van de internationale vereeniging voor aardmeting, welke van 21 tot 29 September 1909

te Londen en Cambridge werd gehouden, werd bijgewoond door de leden der Commissie H. G. van de Sande Bakhuyzen, Hk. J. Heuvelink en J. J. A. Muller.

De afgevaardigden kwamen van 21 tot 26 September bijeen te Londen in de vergaderzaal van Institution of Civil Engineers, en 28 en 29 September te Cambridge in het Groot Auditorium der Botany School; 18 Staten waren vertegenwoordigd, nl. België met 2, Chili met 1, Denemarken met 3, Duitschland met 9, Frankrijk met 5, Engeland met 1, Italië met 5, Japan met 2, Mexico met 1, Nederland met 3, Noorwegen met 1, Oostenrijk met 2, Rusland met 2, Zwitserland met 2, Hongarije met 1 en de Vereenigde Staten met 2 afgevaardigden; 1 der Oostenrijksche afgevaardigden vertegenwoordigde te gelijker tijd Griekenland. Bovendien waren onder de gasten een aantal personen die deel hadden genomen aan de geodetische werkzaamheden in Britsch-Indië, Zuid-Afrika, Australia, Canada en Egypte.

De Minister van Oorlog, Haldane, begroette de afgevaardigden in de eerste vergadering namens de Britsche Regeering, sir George Darwin, bij verhindering van den president sir Archibald Geikie, namens de Royal Society; deze toespraken werden beantwoord door den voorzitter der vereeniging generaal Bassot.

De bestendige secretaris, de heer van de Sande Bakhuyzen, deed verslag omtrent de lotgevallen der vereeniging in de laatstverloopen drie jaren, en herdacht in de eerste plaats de in dat tijdsverloop overleden afgevaardigden, de heeren Oudemans, Zachariæ, Rebstein en Rosenmund. Hij deelde mede dat Servië uit de vereeniging was getreden, doch dat de Argentijnsche Republiek en Chili waren toegetreden, zoodat het aantal deelnemende Staten thans 22 bedraagt, waarvan 17 in Europa, 4 in Amerika en 1 in Azië. Den 1sten Januari 1907 is de overeenkomst weder voor 10 jaren in werking getreden.

Na de voorlezing van het verslag ging men over tot het kiezen van een nieuwen vice-president voor het tijdvak 1909—1916; sir George Darwin, die na het overlijden van generaal Zachariae voorloopig door de permanente commissie voor deze betrekking was aangewezen, werd met algemeene stemmen definitief benoemd.

Vervolgens bracht de heer Helmert verslag uit omtrent de werkzaamheden van het Centraal bureau sedert de bijeenkomst te Budapest in 1906, betrekking hebbende op:

1°. de verplaatsing der polen over het aardoppervlak:

2°. de relatieve zwaartekrachtbepalingen op het vasteland en op den oceaan;

3°. de schietloodafwijkingen;

4°. de gedeeltelijk hernieuwde berekening van de lengtegraadmeting langs den parallel op 52° Nb. in Europa.

Hij wees op de groote overeenstemming tusschen de voor Europa en voor Noord-Amerika onafhankelijk van elkaar berekende waarden voor de groote as en de afplatting der ellipsoide, en op het feit, dat de afwijkingen der geoide van de ellipsoide in maximum niet meer dan ongeveer 100 meter bedragen.

Eindelijk las de heer Albrecht zijn verslag voor over de werkzaamheden van den internationalen breedtedienst, waarin o. a. werd medegedeeld dat het station Tschardjoui in Centraal-Azië in Juli 1909 naar een ander punt op een afstand van 7 kilometer was moeten worden verplaatst, daar het bed der Amou-Darja zich sedert 1902 meer dan 3 kilometer verlegd heeft, zoodat zelfs het eerste station ten slotte overhaast is moeten worden verlaten. De waarnemingen te Cincinnati zullen tot het einde van 1910 worden voortgezet; die te Gaithersburg in West-Australië moesten wegens ziekte van den astronoom in den loop van 1908 worden afgebroken.

De heer Albrecht stelde voor de waarnemingen vooreerst op denzelfden voet te blijven voortzetten; op voorstel van den voorzitter werd een commissie benoemd om over dit voorstel te beraadslagen, waarin de heer van de Sande Bakhuyzen zitting nam.

In de 2de zitting bracht de heer Helmert verslag uit over de triangulaties, de heer Bourgeois over de basismetingen; dit laatste gaf aanleiding tot een belangwekkende discussie betreffende het gebruik van draden en van banden van invarmetaal, voornamelijk met het oog op de veranderlijkheid der lengte, waaromtrent de waarnemers verschillende ondervinding hadden opgedaan.

Daarna bracht de heer Albrecht verslag uit over de bepalingen van breedte, lengte en azimut; de heer Lallemand over de waterpassingen.

Verder deed de heer Hecker een mededeeling over de waarnemingen met een horizontaalslinger van Zöllner, geplaatst in een put te Potsdam op een diepte van 25 meter, en deelde de heer Lallemand de uitkomsten mede van een theoretisch onderzoek betreffende de periodieke vervorming der aardkorst door de aantrekking van zon en maan.

De 3de zitting was in hoofdzaak gewijd aan de bespreking der mededeelingen van de heeren Hecker en Lallemand. De heer Darwin, die vroeger zelf tevergeefs beproefd had de vervorming der aardkorst aan te toonen, wees op het groote gewicht dezer

onderzoekingen voor de geodetische associatie, terwijl zij tevens behoorden tot het gebied der seismologische associatie. Hij stelde voor een commissie te benoemen, die zich met den door den heer Hecker geleverden arbeid zou bezig houden. Dit voorstel werd aangenomen; ook de heer Schuster, president der internationale seismologische commissie werd tot lid dier commissie benoemd.

Door de heeren Close en Mc Caw werd wat betreft de werkzaamheden in Uganda en den heer Keeling wat betreft Egypte verslag gedaan over den triangulatiearbeid langs den 30sten meridiaan oost van Greenwich. Voor het toezicht op en den voortgang dier metingen werd een commissie benoemd.

In de 4de vergadering gaf de heer Börsch verslag omtrent de schietloodafwijkingen. In aansluiting hieraan deelde de heer Helmert mede, dat de belangrijke, tot 11″ graden opklimmende schietloodafwijkingen, die langs den meridiaan van de Oostzee tot de „Schneekoppe" in het Reuzengebergte reeds voor eenige jaren waren geconstateerd, geheel waren te verklaren uit de anomaliën van de intensiteit der zwaartekracht, die door slingerwaarnemingen zijn gebleken, en die wezen op een te-veel aan onderaardsche massa. Hieruit bleek het groote belang om slingerwaarnemingen en triangulaties te combineeren.

Daarna gaf de heer Backlund een overzicht van de op Spitsbergen door de Russische afdeeling uitgevoerde graadmeting. Hoewel door de zoo uiterst moeilijke omstandigheden de bereikte nauwkeurigheid geringer is dan in gunstiger omstandigheden is te bereiken, zoo zijn de metingen toch geheel voldoende voor het voorgestelde doel, daar de geodetische coördinaten nauwkeuriger zijn dan de astronomische.

Vervolgens gaf de heer Gyllensköld verslag van de werkzaamheden der Zweedsche afdeeling op Spitsbergen. Eindelijk werden nog eenige rapporten uitgebracht omtrent de geodetische werkzaamheden in verschillende landen.

De 5de vergadering was geheel gewijd aan de zwaartekracht. Eerst deelde de heer Helmert mede, dat thans de zwaartekracht op ongeveer 2600 stations is bepaald, en dat de heer Borrass bezig is, al de verkregen uitkomsten tot eenzelfde systeem te herleiden. Uit de gegevens heeft men reeds eenige besluiten kunnen trekken wat betreft de anomaliën in de isostatie der aardkorst, namelijk dat de massa's, die de aantrekking der gebergten compenseeren, zich niet overal onmiddellijk onder deze bevinden, maar veelal op eenigen afstand ter zijde; in Azië vooral vertoont zich deze eigenaardigheid in zeer sterke mate.

Uit de positieve storingen der zwaartekracht aan de kusten der vastelanden, waar de zee een groote diepte heeft, is verder

kunnen worden afgeleid op welk niveau het zoogenaamde vlak van compensatie zich moet bevinden. Daarvoor is een waarde gevonden slechts zeer weinig verschillende van die, welke langs geheel anderen weg door Tittmann en Hayford is afgeleid.

De heer Hayford deelde hierna mede op welke wijze hij de overgroote menigte van gegevens had weten te bezigen voor het berekenen van den invloed der topographische correctie en der isostatische compensatie op de resultaten der zwaartekrachtbepalingen, uitgevoerd op 56 stations in de Vereenigde Staten. Uit deze volgt, dat de diepte van het compensatievlak niet veel van 113,7 kilometer kan verschillen.

Vervolgens gaf de heer Hecker verslag van zijne bepalingen der zwaartekracht op de Zwarte Zee aan boord van een Russisch oorlogschip, dat door bemiddeling van den heer Backlund te zijner beschikking was gesteld. Hij had waarnemingen kunnen uitvoeren bij stilliggend schip en ook varende in oostelijke en in westelijke richtingen. Werkelijk werd een verschil geconstateerd bij stilliggen en varende; maar varende was voor beide richtingen de invloed niet tegengesteld, zooals het geval moest zijn wanneer men alleen let op de dagelijksche beweging der aarde overeenkomstig een door den heer Eötvos gemaakte opmerking. De oorzaak hiervan was nog niet op te geven, maar de heer Hecker dacht aan den invloed der trillingen van het schip, die onafhankelijk is van de vaartrichting; er zullen echter nog nader onderzoekingen noodig zijn.

Ten slotte deed de heer Eötvos nog een mededeeling over de waarnemingen betreffende de verandering der zwaartekracht, met zijn toestel in Hongarije uitgevoerd.

Met dezen toestel heeft hij verder kunnen onderzoeken of er wat betreft de constante der zwaartekracht eenig verschil bestaat voor verschillende stoffen; voor alle stoffen die hij heeft gebezigd verschilt die constante niet meer dan $1:10^8$ van hare waarde. Deze verandering komt op de breedte 45° overeen met een schietloodafwijking van 0,″000003 of met een verandering van de halve kleine as der aarde, als de halve groote as constant blijft van 0,014 centimeter.

Daar deze zitting de laatste was te Londen, bedankte de voorzitter de „Institution of Civil Engineers" voor de verleende gastvrijheid.

In de 6de zitting heette de heer Buttler, master of Trinity College, namens de universiteit, de afgevaardigden welkom te Cambridge.

De heer Hecker gaf eerst een beschrijving van een iets door hem gewijzigden toestel van Eötvos, waarbij de stand der balans photographisch wordt geregistreerd. Daarna werden een aantal

verslagen uitgebracht omtrent in de verschillende landen uitgevoerde geodetische werkzaamheden.

In de 7de zitting werden die verslagen voortgezet: o. a. deden de heeren Burrard en Lenox Conyngham mededeelingen omtrent de werkzaamheden in Britsch-Indië, Knibbs omtrent die in Australië, King omtrent die in Canada, en Keeling omtrent die in Egypte uitgevoerd. Verder bracht de heer Heuvelink rapport uit omtrent de driehoeksmeting in Nederland en de herleiding der breedtewaarnemingen met den zenittelescoop uitgevoerd te Leiden, en bood de heer Muller een verslag aan van den heer Blok, omtrent den triangulatiearbeid op Sumatra.

De heer Foerster deelde mede, dat hij aan de meter-commissie zal voorstellen te Breteuil vergelijkende proeven te nemen tusschen draden en banden van invar voor basismetingen.

De heer Poincarré deed een mededeeling betreffende het voornemen tot het geven van tijdseinen middels radiotelegraphie van den Eiffeltoren ten behoeve der scheepvaart, en over het plan om het lengteverschil Parijs—Athene met den gewonen telegraaf en tevens radiotelegraphisch te bepalen: wegens den grooten afstand zal men daartoe electrolytische detectors en den telephoon moeten bezigen.

De heer Foerster zeide, dat men in Duitschland voornemens was van uit Nauen radiotelegraphische tijdseinen te geven, welke van groot nut zouden zijn voor de onderlinge vergelijking der standaarduurwerken op de verschillende observatoria.

Nadat de heer Helmert het werkplan van het Centraal bureau voor de eerstvolgende jaren had medegedeeld, werden uitnoodigingen gedaan voor de in 1912 te houden 17de conferentie, door den heer Schorr namens den Senaat der stad Hamburg, door den heer Weiss namens de Oostenrijksche Regeering en de stad Weenen. Op een vraag of de bijeenkomst niet in een der Noordelijke Staten kon worden gehouden, gaf de heer Geelmuyden, hoewel zonder officieele machtiging, te kennen, dat de Noorweegsche Regeering en de stad Christiania de afgevaardigden zonder twijfel gaarne zouden ontvangen.

De heer Helmert merkte op, dat in 1862 de vereeniging in Duitschland was gesticht, en dat dus het vijftigjarig bestaan eigenaardig in een Duitsche stad als Hamburg zou worden gevierd.

De beslissing over de plaats van bijeenkomst berust bij het bureau.

Vervolgens werden de voorstellen der commissie voor de breedteveranderingen aangenomen. Er werd daarbij o. a. bepaald, dat de waarnemingen op vier stations langs den 39sten parallel Nb. zullen worden voortgezet, en zoo mogelijk ook die te

Tschardjoui en te Cincinnati; evenzoo die te Gaithersburg, terwijl aan de Regeering der Argentijnsche Republiek zal worden verzocht de waarnemingen op het door haar overgenomen station te Oncativo te doen voortzetten. De observatoriën te Lissabon en Christiania zullen worden uitgenoodigd hun medewerking voor de waarnemingen te verleenen.

De Commissie voor de graadmeting in Afrika deed verder een beroep op allen, die hun steun konden verleenen aan de zoo belangrijke metingen langs den 30sten meridiaan; het voorstel zal aan de Engelsche, de Duitsche en de Belgische Regeering worden medegedeeld.

Nadat de vergadering zich had vereenigd met het voorstel om den wensch uit te spreken, dat de waarnemingen te Potsdam uitgevoerd betreffende de beweging der vertikaal onder den invloed der luni-solaire aantrekking, met verschillende instrumenten elders zouden worden herhaald, met name in de diepe mijnen te Przibram in Boheme, en dat de internationale seismologische vereeniging daarbij haar medewerking zou verleenen, werd de rekening en verantwoording van het Centraal bureau goedgekeurd, en las de bestendige secretaris nog verschillende uitgesproken wenschen voor, met welke de vergadering zich vereenigde.

Nadat nog dank was gebracht aan den heer Darwin voor alles wat hij had gedaan, om aan de leden het verblijf in Engeland aangenaam te maken en na de gebruikelijke plichtplegingen werd de 16de algemeene bijeenkomst gesloten.

Werkzaamheden der Commissie.

De bemoeiingen der Commissie betroffen in 1909:

de primaire driehoeksmeting;

de secundaire driehoeksmeting.

Driehoeksmeting. Personeel.

Bij den aanvang van 1909 bestond het personeel voor de driehoeksmeting uit de volgende heeren:

de ingenieurs 1ste klasse N. Wildeboer en J. A. van Eyk Bijleveld; de ingenieurs Cd. H. Bijl, J. Canters, J. B. de Hulster, J. W. Dieperink, W. B. Peteri en H. Heyl; de landmeters van het kadaster, gedetacheerd bij de commissie, F. H. A. J. Bingen en Th. L. Kwisthout en den schrijver H. Vuurman.

Behalve de voornoemden, die gedurende het geheele jaar 1909 dienst deden, waren werkzaam de ingenieur C. H. Wouters van

8 Maart tot het einde van het jaar; de ingenieur K. van der Laan van 29 Maart tot 1 October 1909 en de ingenieur J. E. A. von Wolzogen Kühr van 6 September tot het einde van het jaar.

Primaire driehoeksmeting.

Er werd voortgegaan met het gereedmaken van de kopij voor de publicatie der uitgevoerde metingen en de daaruit berekende resultaten. Van het tweede deel van „Triangulation du Royaume des Pays-Bas" werden negen vellen afgedrukt.

Onder den titel „Nederlandsche Rijksdriehoekmeting. Rechthoekige coördinaten I, Hoofddriehoeksnet" zagen de eindresultaten van de metingen voor het Nederlandsche hoofddriehoeksnet het licht in den voor de practijk geschikten vorm van rechthoekige coördinaten in stereographische projectie. Deze coördinaten konden als definitieve waarden worden vastgesteld, hoewel Nederland nog niet over een eigen basismeting beschikt, en dus de definitieve waarden voor de onderlinge afstanden der driehoekspunten op het aardoppervlak nog niet bekend zijn.

De voorloopige waarden voor die afstanden, zooals zij in de berekeningen dienden, en ook met de thans beschikbare gegevens uit de rechthoekige coördinaten berekend kunnen worden, zullen op grond eener basismeting kleine wijzigingen ondergaan. Deze wijzigingen zullen wel beteekenis kunnen hebben voor de internationale aardmeting, maar zij zullen zonder eenigen noemenswaardigen invloed zijn bij de toepassing van de uitkomsten der Rijksdriehoeksmeting in de practijk, waar echter, zoo noodig, op zeer eenvoudige wijze ermede rekening kan gehouden worden.

Het werk werd op ruime schaal verspreid en in den boekhandel verkrijgbaar gesteld.

Secundaire driehoeksmeting.

De terreinwerkzaamheden voor de secundaire driehoeksmeting werden dit jaar in aansluiting aan die van het vorig jaar wederom door 4 ploegen voortgezet, die daartoe omstreeks 1 Mei naar het terrein vertrokken. Voor de voortzetting van het rekenwerk bleef ook dezen zomer de ingenieur Canters te Delft, die bij zijne werkzaamheden respectievelijk geassisteerd werd door de ingenieurs van der Laan en von Wolzogen Kühr.

De eerste ploeg bestond uit den landmeter Bingen als chef en den ingenieur Peteri; de tweede uit den ingenieur Bijl als chef en den ingenieur Wouters; de derde uit den landmeter Kwisthout als chef en den ingenieur Dieperink, en de vierde uit den ingenieur de Hulster als chef en den ingenieur Heyl.

De eerste ploeg ving hare werkzaamheden aan met eene aanvullingsmeting te Elst I ter bepaling van het punt Ooy en volbracht daarna de metingen op de nog niet gemeten stations gelegen in het zuidelijk gedeelte van Zuidholland, nl. Hoek van Holland I, Maassluis III, de Lier I, Vlaardingen I, Overschie I, Kralingen I, Rotterdam II, Delfshaven I, Feijenoord I, Brielle I, Oostvoorne, Rockanje, Geervliet, Hellevoetsluis I, Poortugaal, Heerjansdam, Ridderkerk, IJsselmonde II en Alblasserdam IV.

Op alle stations werden tevens de noodige centreeringsmetingen gedaan. Bovendien hadden centreeringsmetingen plaats op de stations: Hoek van Holland II, Vlaardingen III, Delfshaven III, Schiedam V, Goedereede, Middelharnis I, Sommelsdijk, Oude Tonge I en Wychen I. De centreering van dit laatste station vond plaats wegens den brand van het kasteel in het jaar 1906 en de daarop gevolgde restauratie, waarbij het verzekeringsmerk „Vastlegging I" behouden is gebleven, zoodat de nieuwe stationspunten ten opzichte van dit punt bepaald konden worden.

De tweede ploeg ving hare werkzaamheden aan met de voortzetting van de verkenning van het terrein ten westen van de lijn Gouda—Mijdrecht, zuidwaarts begrensd door de gebroken lijn Gouda—Delft—Monster en ten noorden door de gebroken lijn Mijdrecht—Aalsmeer—Heemstede I—Langeveld.

Door deze ploeg zijn de metingen met de noodige centreeringsmetingen uitgevoerd op de stations Gouda I, Ouderkerk a/d IJssel, Zevenhuizen, Berkel I (Z. H.), Rotterdam I, Delft I, Monster 1, 's Gravenhage II, 's Gravenhage I en 's Gravenhage III, terwijl ze bovendien centreeringsmetingen volbracht op de stations Bodegraven IV, Scheveningen II en Voorburg III.

De derde ploeg vervolgde de verkenning van Noordholland ten noorden van de gebroken lijn Amsterdam—de Lijnden—Heemstede I—Zandvoort I. Zij verrichte daarna de metingen op de stations: de Lijnden, Heemstede I, Zandvoort I, Haarlem I, Spaarnwoude, Brederode II, Wijk aan Zee I, Beverwijk I, Assendelft, Zaandam I, Purmerland, Ransdorp en Utrecht I, benevens aanvullingsmetingen te Amsterdam IV. Op deze stations geschiedden tevens de noodige centreeringsmetingen. Nog deed zij centreeringsmetingen op de stations: Naarden, Utrecht III en de Duif.

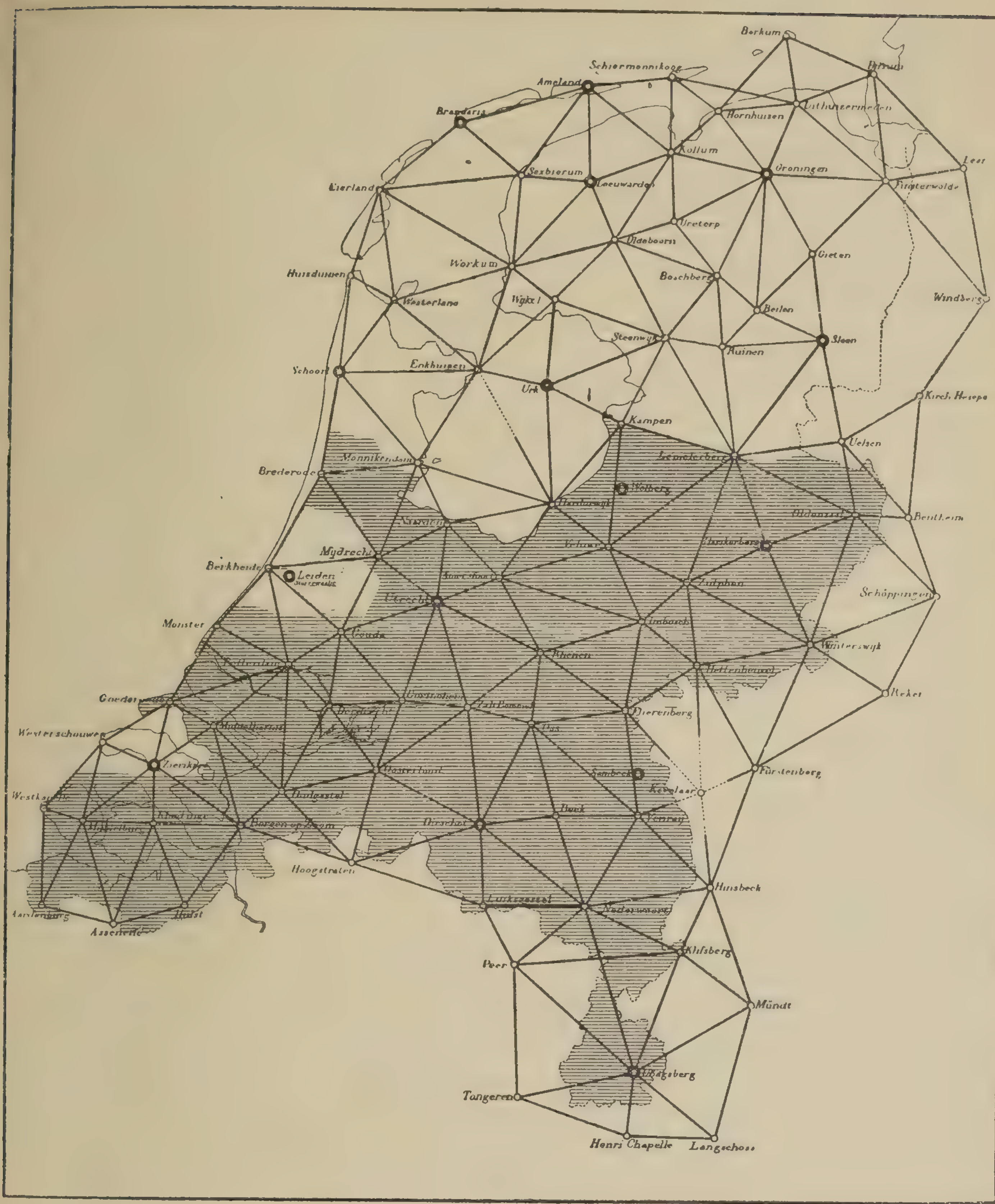
De vierde ploeg zette de metingen in de provincie Zeeland voort, waar die met de bijbehoorende centreeringsmetingen door haar voltooid werden op de stations: Kloetinge, 's Heerenhoek, Ellewoutsdijk I, Middelburg I, Vlissingen I, Westkapelle I, Oostkapelle, Veere I, Wissekerke, Colijnsplaat, Stavenisse en Poortvliet. De daarna op het station Bruinisse begonnen waarnemingen moesten gestaakt worden wegens het eindigen der terreinwerkzaamheden.

De inrichtingen noodig voor de opstelling der instrumenten, werden evenals vorige jaren in den loop van den zomer gemaakt en de torens na voleindiging der waarnemingen weer in hun vorigen staat teruggebracht door en onder leiding van twee timmerlieden in vasten dienst, aan wie daartoe de noodige gegevens werden verstrekt.

Nog werden op het punt Schoorl, waaromtrent vanwege het Staatboschbeheer bericht van verval werd gemeld, de noodige herstellingen verricht, terwijl op het punt Imbosch wederom voorzieningen tegen zandverstuiving werden genomen.

Bij een bezoek aan den in restauratie zijnden toren van Doesburg bleek, dat niettegenstaande de door burgemeester en wethouders gegeven orders het eenige daar overgebleven verzekeringsmerk „Vastlegging I" was verwijderd, zoodat dit punt opnieuw bepaald zal moeten worden.

De stand van de terreinwerkzaamheden op 31 December 1909 wordt aangegeven op het hierbij gevoegde schetskaartje.

RIJKSDRIEHOEKSMETING.

Door arceering is in bovenstaand kaartje aangeduid tot hoever de terreinwerkzaamheden zijn gevorderd bij het einde van het jaar 1909.

De berekeningen van de secundaire driehoeksmeting werden voortgezet.

De vereffening voor alle punten in Zuid-Limburg kwam in December 1909 gereed; de rechthoekige coördinaten, welke uit die vereffening voortkomen, werden verzameld in tabellen, welke onder den titel „Rechthoekige coördinaten. II. Zuid-Limburg" ter perse werden gelegd.

In verband met in 1908 van den hoofdingenieur-directeur in de 1ste directie van den Rijkswaterstaat ingekomen verzoek om over de resultaten der Rijksdriehoeksmeting te kunnen beschikken bij de tweede herziening van de rivierkaart, werd de vereffening van de secundaire driehoeksmeting, binnen het daarvoor reeds vastgestelde plan, in dien zin vervolgd, dat weldra de coördinaten bekend zullen zijn voor de driehoekspunten langs de Waal boven Zaltbommel.

Op verzoek van den directeur der Topographische Inrichting werden voor de punten der Rijksdriehoeksmeting, welke vallen binnen het gebied van de bladen Denekamp en Ahaus van de topographische kaart op de schaal 1 à 50000, de coördinaten in het stelsel dier kaart berekend, echter met geen hooger graad van nauwkeurigheid dan noodig is om de plaats van deze punten in de kaarten 1 à 25000 aan te geven. Bij de berekening werd vooropgesteld, dat het driehoekspunt Oldenzaal der Rijksdriehoeksmeting, waarvan bekend is, dat het identiek is met het gelijknamige driehoekspunt van Kraijenhoff, in de topographische kaart zijn plaats onveranderd zou behouden.

Uit de aanvragen, welke bij de Commissie inkomen, blijkt, dat men bij verschillende takken van bestuur reeds thans gebruik wenscht te maken van de uitkomsten der nieuwe driehoeksmeting. Hoewel de Commissie deze belangstelling in het door haar ondernomen werk op zeer hoogen prijs stelt, en zij gaarne de verlangde uitkomsten beschikbaar wil stellen, is zij nog niet bij machte aan alle dergelijke aanvragen te voldoen, vooral wanneer die geschieden op korten termijn of voor uiteen gelegen gedeelten van het driehoeksnet tegelijker tijd. De veelomvattende berekeningen, welke moeten worden uitgevoerd om uit de hoekmetingen de coördinaten af te leiden, zijn daartoe nog niet ver genoeg gevorderd.

Leiden,
———— 1 April 1910.
Delft,

De Rijkscommissie voor
Graadmeting en Waterpassing,

H. G. v. d. Sande Bakhuyzen, *Voorzitter.*
Hk. J. Heuvelink, *Secretaris.*

Bijvoegsel tot de *Nederlandsche Staatscourant* van Zondag 29 en Maandag 30 Mei 1910, n°. 123.

N°. 28.

OVERZICHT *van het betrekkelijk verzuim op de lagere scholen in het jaar 1909.*

Het volgende overzicht van het betrekkelijk schoolverzuim is een vervolg op de statistiek betreffende dat onderwerp over het jaar 1908, opgenomen als Bijvoegsel tot de *Nederlandsche Staatscourant* van Vrijdag 14 Mei 1909, n°. 112 (Verslagen en Rapporten n°. 26).

De bouwstoffen voor dit overzicht zijn op dezelfde wijze verzameld als die, welke dienden tot de samenstelling van dat over 1908.

Voor elk arrondissement wordt dus vermeld het aantal verzuimde schooltijden in 1909 (geoorloofd, ongeoorloofd, totaal) met aanwijzing daarbij van het aantal verzuimen (geoorloofd, ongeoorloofd, totaal) per 10 000 schooltijden.

De bijzondere scholen zijn onderscheiden in de volgende soorten, en aangewezen met de daarbij vermelde letters:

bijzondere scholen van vereenigingen of instellingen	aan bepaalde godsdienstige beginselen gebonden	Protestantsche. . . .	B V P
		Roomsch-Katholieke	B V K
		Israëlietische.	B V I
	niet aan bepaalde godsdienstige beginselen gebonden		B V A
bijzondere scholen voor eigen rekening	aan bepaalde godsdienstige beginselen gebonden.	Protestantsche. . . .	B E P
		Roomsch-Katholieke	B E K
		Israëlietische.	B E I
	niet aan bepaalde godsdienstige beginselen gebonden		B E A

Bij de vermelding der arrondissementen is de volgorde van het Koninklijk Besluit van 7 Juni 1906 (*Stbl.* n°. 126) in acht genomen. De verzamelingscijfers per district en provincie zijn ter plaatse tusschengevoegd.

Aan het slot is gegeven eene samenvatting van de verzuimen per provincie voor de onderscheidene soorten van scholen; eene vergelijking per provincie tusschen de jaren 1908 en 1909 van het verzuim voor elke der soorten van scholen; en eene vergelijking tusschen die jaren van het totale schoolverzuim in het geheele Rijk.

SOORTEN VAN SCHOLEN.	Gezamenlijk aantal schooltijden.	Aantal verzuimde schooltijden.			Aantal verzuimen per 10000 schooltijden.		
		Geoorloofd.	Ongeoorloofd.	Totaal.	Geoorloofd.	Ongeoorloofd.	Totaal.
Arr. Bergen-op-Zoom.							
Openbare.	1 405 547	55 681	57 953	113 634	396	412	808
B V P.	78 562	2 019	376	2 395	257	48	305
B V K.	1 219 719	41 048	30 004	71 052	337	246	583
Te zamen . .	2 703 828	98 748	88 333	187 081	365	327	692
Arr. Breda.							
Openbare.	2 474 060	75 871	22 816	98 687	306	92	398
B V P.	195 403	7 445	1 500	8 945	381	76	458
B V K.	2 241 097	63 087	24 386	87 473	281	108	390
B V A.	134 470	4 354	—	4 354	324	—	324
B E K.	12 056	23	—	23	19	—	19
Te zamen . .	5 057 086	150 780	48 702	199 482	298	96	394
Arr. Roosendaal.							
Openbare.	1 490 566	47 755	19 450	67 205	320	130	450
B V P.	29 735	1 297	13	1 310	436	4	440
B V K.	1 514 826	41 306	14 063	55 369	272	92	365
Te zamen . .	3 035 127	90 358	33 526	123 884	297	110	408
Arr. Zevenbergen.							
Openbare.	1 137 289	75 747	9 850	85 597	666	86	752
B V P.	448 385	30 395	2 655	33 050	677	59	736
B V K.	689 663	33 728	7 255	40 983	489	105	594
Te zamen . .	2 275 337	139 870	19 760	159 630	614	86	701

SOORTEN VAN SCHOLEN.	Gezamenlijk aantal schooltijden.	Aantal verzuimde schooltijden.			Aantal verzuimen per 10 000 schooltijden.		
		Geoorloofd.	Ongeoorloofd.	Totaal.	Geoorloofd.	Ongeoorloofd.	Totaal.
District Breda.							
Openbare.	6 507 462	255 054	110 069	365 123	392	169	561
B V P.	752 085	41 156	4 544	45 700	547	60	608
B V K.	5 665 305	179 169	75 708	254 877	316	134	450
B V A.	134 470	4 354	—	4 354	324	—	324
B E K.	12 056	23	—	23	19	—	19
Te zamen . .	13 071 378	479 756	190 321	670 077	367	146	513
Arr. Eindhoven.							
Openbare.	1 556 983	46 073	16 201	62 274	295	104	399
B V K.	1 640 317	36 486	19 826	56 312	222	120	342
B V A.	65 682	3 763	17	3 780	572	2	574
Te zamen . .	3 262 982	86 322	36 044	122 366	264	110	374
Arr. Helmond.							
Openbare.	949 118	31 978	18 315	50 293	336	192	528
B V P.	31 984	1 011	—	1 011	316	—	316
B V K.	1 744 857	43 871	14 562	58 433	251	83	334
Te zamen . .	2 725 959	76 860	32 877	109 737	318	120	438
Arr. Veghel.							
Openbare.	1 150 463	48 090	25 982	74 072	418	226	644
B V K.	1 139 918	44 374	17 353	61 727	389	152	541
Te zamen . .	2 290 381	92 464	43 335	135 799	404	189	593

SOORTEN VAN SCHOLEN.	Gezamenlijk aantal schooltijden.	Aantal verzuimde schooltijden.			Aantal verzuimen per 10 000 schooltijden.		
		Geoorloofd.	Ongeoorloofd.	Totaal.	Geoorloofd.	Ongeoorloofd.	Totaal.
District Eindhoven.							
Openbare.	3 656 564	126 141	60 498	186 639	345	165	510
B V P.	31 984	1 011	—	1 011	316	—	316
B V K.	4 525 092	124 731	51 741	176 472	276	114	390
B V A.	65 682	3 763	17	3 780	572	2	574
Te zamen . .	8 279 322	255 646	112 256	367 902	309	136	444
Arr. Boxmeer.							
Openbare.	960 432	35 270	6 657	41 927	37	69	106
B V K.	699 322	19 778	2 712	22 490	283	39	322
Te zamen . .	1 659 754	55 048	9 369	64 417	332	56	388
Arr. 's Hertogenbosch.							
Openbare.	969 305	37 497	7 425	44 922	386	76	462
B V P.	69 546	3 419	336	3 755	492	48	540
B V K.	2 433 237	56 051	11 780	67 831	231	48	279
B V A.	118 322	3 646	61	3 707	308	5	313
Te zamen . .	3 590 410	100 613	19 602	120 215	280	55	335
Arr Oss.							
Openbare.	882 802	40 359	7 338	47 697	457	83	540
B V K.	876 467	26 357	3 080	29 437	301	35	336
Te zamen . .	1 759 269	66 716	10 418	77 134	379	59	438

SOORTFN VAN SCHOLEN.	Gezamen-lijk aantal school-tijden.	Aantal verzuimde schooltijden.			Aantal verzuimen per 10000 schooltijden.		
		Ge-oorloofd.	Onge-oorloofd	Totaal.	Ge-oorloofd.	Onge-oorloofd.	Totaal.
District 's Hertogenbosch.							
Openbare.	2 812 539	113 126	21 420	134 546	402	76	478
B V P.	69 546	3 419	336	3 755	492	48	540
B V K.	4 009 026	102 186	17 572	119 758	255	44	299
B V A.	118 322	3 646	61	3 707	308	5	313
Te zamen . .	7 009 433	222 377	39 389	261 766	317	56	373
Arr. Heusden.							
Openbare.	1 265 029	98 692	8 283	106 975	780	65	845
B V P.	498 512	29 003	2 064	31 067	582	41	623
B V K.	155 193	8 262	432	8 694	532	28	560
Te zamen . .	1 918 734	135 957	10 779	146 736	708	56	764
Arr. Oirschot.							
Openbare.	882 735	35 068	5 995	41 063	397	68	465
B V K.	731 954	21 619	1 944	23 563	295	27	322
Te zamen . .	1 614 689	56 687	7 939	64 626	351	49	400
Arr. Tilburg.							
Openbare.	770 822	27 943	4 401	32 344	362	57	419
B V P.	22 587	772	34	806	341	15	356
B V K.	3 793 386	72 699	8 215	80 914	191	21	213
B V A.	20 002	627	22	649	313	10	323
Te zamen . .	4 606 797	102 041	12 672	114 713	221	27	248

SOORTEN VAN SCHOLEN.	Gezamenlijk aantal schooltijden.	Aantal verzuimde schooltijden.			Aantal verzuimen per 10 000 schooltijden.		
		Geoorloofd.	Ongeoorloofd.	Totaal.	Geoorloofd.	Ongeoorloofd.	Totaal.
Arr. Waalwijk.							
Openbare.	1 433 291	64 655	10 850	75 505	451	76	527
B V P.	189 073	8 602	1 378	9 980	455	73	528
B V K.	1 239 304	44 031	4 108	48 139	355	33	388
Te zamen . .	2 861 668	117 288	16 336	133 624	410	57	467
District Tilburg.							
Openbare.	4 351 877	226 358	29 529	255 887	520	68	588
B V P.	710 172	38 377	3 476	41 853	540	49	589
B V K.	5 919 837	146 611	14 699	161 310	248	25	272
B V A.	20 002	627	22	649	313	10	323
Te zamen . .	11 001 888	411 973	47 726	459 699	374	43	418
Provincie NOORDBRABANT.							
Openbare.	17 328 442	720 679	221 516	942 195	416	128	544
B V P.	1 563 787	83 963	8 356	92 319	537	53	590
B V K.	20 119 260	552 697	159 720	712 417	275	79	354
B V A.	338 476	12 390	100	12 490	366	3	369
B E K.	12 056	23	—	23	19	—	19
Te zamen . .	39 362 021	1 369 752	389 692	1 759 444	348	99	447

SOORTEN VAN SCHOLEN.	Gezamenlijk aantal schooltijden.	Aantal verzuimde schooltijden.			Aantal verzuimen per 10 000 schooltijden.		
		Geoorloofd.	Ongeoorloofd.	Totaal.	Geoorloofd.	Ongeoorloofd.	Totaal.
Arr. Apeldoorn.							
Openbare.	2 669 192	144 644	16 191	160 835	541	60	601
B V P.	665 522	27 944	1 390	29 334	420	20	440
B V K.	142 127	9 528	1 280	10 808	670	130	800
B V A.	105 157	2 750	—	2 750	261	—	261
B E A.	4 878	44	—	44	91	—	91
Te zamen . .	3 586 876	184 910	18 861	203 771	515	52	567
Arr. Arnhem.							
Openbare.	2 740 061	101 894	5 796	107 690	372	21	393
B V P.	446 282	23 282	1 085	24 367	522	24	546
B V K.	1 015 756	19 291	4 083	23 374	190	40	230
B V A.	40 705	1 174	—	1 174	293	—	293
B E K.	6 884	33	—	33	48	—	48
B E A.	46 077	836	—	836	183	—	183
Te zamen . .	4 295 765	146 510	10 964	157 474	341	25	366
Arr. Harderwijk.							
Openbare.	1 475 757	104 800	20 582	125 382	713	140	853
B V P.	1 650 173	136 597	14 604	151 201	828	88	916
B V K.	45 834	1 343	74	1 417	298	16	314
B V A.	35 544	1 862	9	1 871	517	2	519
Te zamen . .	3 207 308	244 602	35 269	279 871	762	110	872
Arr. Rheden.							
Openbare.	1 981 702	93 153	7 610	100 763	470	38	508
B V P.	472 637	13 302	1 877	15 179	281	39	320
B V K.	171 881	3 853	689	4 542	224	40	264
B E A.	25 626	1 546	—	1 546	63	—	63
Te zamen . .	2 651 846	111 854	10 176	122 030	421	38	459

SOORTEN VAN SCHOLEN.	Gezamenlijk aantal schooltijden.	Aantal verzuimde schooltijden.			Aantal verzuimen per 10 000 schooltijden.		
		Geoorloofd.	Ongeoorloofd.	Totaal.	Geoorloofd.	Ongeoorloofd.	Totaal.
Arr. Wageningen.							
Openbare.	2 004 587	98 152	11 153	109 305	490	56	546
B V P.	1 509 896	81 227	6 738	87 965	538	45	583
B V K.	152 349	6 570	403	6 973	431	26	457
B E A.	20 140	726	—	726	361	—	361
Te zamen . .	3 686 972	186 675	18 294	204 969	506	50	556
District Arnhem.							
Openbare.	10 871 299	542 643	61 332	603 975	499	56	556
B V P.	4 744 510	282 352	25 694	308 046	595	54	649
B V K.	1 527 947	40 585	6 529	47 114	266	43	308
B V A.	181 406	5 786	9	5 795	319	—	319
B E K.	6 884	33	—	33	48	—	48
B E A.	96 721	3 152	—	3 152	326	—	326
Te zamen . .	17 428 767	874 551	93 564	968 115	502	54	555
Arr. Elst.							
Openbare.	1 305 772	65 859	7 494	73 353	504	58	562
B V P.	519 336	37 367	1 619	38 986	720	31	751
B V K.	426 177	16 042	1 600	17 642	376	38	414
Te zamen . .	2 251 285	119 268	10 713	129 981	530	47	577
Arr. Geldermalsen.							
Openbare.	1 938 099	141 188	14 338	155 526	728	73	801
B V P.	291 496	20 788	1 535	22 323	713	52	765
B V K.	337 095	14 200	2 589	16 789	421	76	497
Te zamen . .	2 566 690	176 176	18 462	194 638	686	71	757

SOORTEN VAN SCHOLEN.	Gezamenlijk aantal schooltijden.	Aantal verzuimde schooltijden.			Aantal verzuimen per 10 000 schooltijden.		
		Geoorloofd.	Ongeoorloofd.	Totaal.	Geoorloofd.	Ongeoorloofd.	Totaal.
Arr. Nijmegen.							
Openbare.	1 987 425	81 101	10 031	91 132	408	50	458
B V P.	380 109	17 829	1 854	19 683	469	48	517
B V K.	2 378 605	71 227	16 259	87 486	299	68	367
B V A.	184 486	10 298	—	10 298	553	—	553
Te zamen . .	4 930 625	180 455	28 144	208 599	366	57	423
Arr. Tiel.							
Openbare.	2 096 569	114 423	12 474	126 897	546	59	605
B V P.	163 943	10 875	986	11 861	663	60	723
B V K.	237 071	14 583	1 071	15 654	615	45	660
Te zamen . .	2 497 583	139 881	14 531	154 412	560	59	619
Arr. Zaltbommel.							
Openbare.	1 300 286	54 682	7 042	61 724	420	54	474
B V P.	122 037	6 608	182	6 790	541	15	556
B V K. . . . . . ,	727 183	31 343	5 268	36 611	431	72	503
Te zamen . .	2 149 506	92 633	12 492	105 125	430	58	488
District Tiel.							
Openbare.	8 628 151	457 253	51 379	508 632	530	60	590
B V P.	1 476 921	93 467	6 176	99 643	633	42	675
B V K.	4 106 131	147 395	26 787	174 182	359	65	424
B V A.	184 486	10 298	—	10 298	553	—	553
Te zamen . .	14 395 689	708 413	84 342	792 755	492	59	551

SOORTEN VAN SCHOLEN.	Gezamenlijk aantal schooltijden.	Aantal verzuimde schooltijden.			Aantal verzuimen per 10 000 schooltijden.		
		Geoorloofd.	Ongeoorloofd.	Totaal.	Geoorloofd.	Ongeoorloofd.	Totaal.
Arr. Doesburg.							
Openbare.	1 665 327	75 343	22 227	97 570	453	133	586
B V P.	124 610	3 710	226	3 936	298	18	316
B V K.	786 496	42 070	12 450	54 520	535	157	692
B V A.	30 881	1 729	304	2 033	559	99	658
B E K.	21 949	198	—	198	90	—	90
Te zamen . .	2 629 263	123 050	35 207	158 257	468	134	602
Arr. Doetinchem.							
Openbare.	1 502 930	70 789	2 096	72 885	471	14	485
B V P.	783 631	42 023	987	43 010	537	12	550
B V K.	472 300	14 239	1 085	15 324	301	23	324
Te zamen . .	2 758 861	127 051	4 168	131 219	460	15	476
Arr. Groenlo.							
Openbare.	3 043 200	80 381	4 156	84 537	264	13	277
B V P.	627 011	23 276	470	23 746	369	7	376
B V K.	317 240	12 047	610	12 657	379	19	398
Te zamen . .	3 987 451	115 704	5 236	120 940	290	13	303
Arr. Zutphen.							
Openbare.	2 463 372	100 636	6 989	107 625	408	28	436
B V P.	590 756	25 394	617	26 011	429	10	440
B V K.	333 643	10 574	666	11 240	316	19	336
B V A.	24 198	—	—	—	—	—	—
Te zamen . .	3 411 969	136 604	8 272	144 876	400	24	424

SOORTEN VAN SCHOLEN.	Gezamenlijk aantal schooltijden.	Aantal verzuimde schooltijden.			Aantal verzuimen per 10 000 schooltijden.		
		Geoorloofd.	Ongeoorloofd.	Totaal.	Geoorloofd.	Ongeoorloofd.	Totaal.
District Zutphen.							
Openbare.	8 674 829	327 149	35 468	362 617	377	41	418
B V P.	2 126 008	94 403	2 300	96 703	444	11	455
B V K.	1 909 679	78 930	14 811	93 741	413	78	491
B V A.	55 079	1 729	304	2 033	314	55	369
B E K.	21 949	198	—	198	90	—	90
Te zamen . .	12 787 544	502 409	52 883	555 292	393	41	434
Provincie GELDERLAND.							
Openbare.	28 174 279	1 327 045	148 179	1 475 224	471	53	524
B V P.	8 347 439	470 222	34 170	504 392	563	41	604
B V K.	7 543 757	266 910	48 127	315 037	354	64	418
B V A.	420 971	17 813	313	18 126	423	7	430
B E K.	28 833	231	—	231	80	—	80
B E A.	96 721	3 152	—	3 152	326	—	326
Te zamen . .	44 612 000	2 085 373	230 789	2 316 162	467	52	519
Arr. Brielle.							
Openbare.	1 606 989	101 027	8 319	109 346	628	52	680
B V P.	365 943	18 301	1 647	19 948	500	45	545
B V K.	23 804	1 052	79	1 131	442	33	475
Te zamen . .	1 996 736	120 380	10 045	130 425	603	50	653

SOORTEN VAN SCHOLEN.	Gezamenlijk aantal schooltijden.	Aantal verzuimde schooltijden.			Aantal verzuimen per 10000 schooltijden.		
		Geoorloofd.	Ongeoorloofd.	Totaal.	Geoorloofd.	Ongeoorloofd.	Totaal.
Arr Dordrecht.							
Openbare.	3 343 590	146 862	25 670	172 532	439	77	516
B V P.	1 396 804	68 175	3 147	71 322	488	22	510
B V K.	347 513	17 138	3 666	20 804	492	105	597
B V A.	114 295	4 831	—	4 831	422	—	422
Te zamen . .	5 202 202	237 006	32 483	269 489	455	62	517
Arr. Gorinchem.							
Openbare.	2 999 614	131 985	11 407	143 392	574	49	623
B V P.	657 255	39 236	3 789	43 025	597	58	655
B V K.	132 484	7 067	283	7 350	533	21	554
Te zamen . .	3 089 353	178 288	15 479	193 767	577	50	627
Arr. Middelharnis.							
Openbare.	1 401 469	126 609	20 470	147 079	903	146	1049
B V P.	454 559	38 099	7 617	45 716	838	167	1005
B V K.	88 853	8 849	840	9 689	996	94	1090
Te zamen . .	1 944 881	173 557	28 927	202 484	892	149	1041
Arr. Oud-Beijerland.							
Openbare.	1 755 590	125 090	12 716	137 806	712	72	784
B V P.	708 726	46 350	4 166	50 516	654	59	713
Te zamen . .	2 464 316	171 440	16 882	188 322	695	69	764

SOORTEN VAN SCHOLEN.	Gezamenlijk aantal schooltijden.	Aantal verzuimde schooltijden.			Aantal verzuimen per 10 000 schooltijden.		
		Geoorloofd.	Ongeoorloofd.	Totaal.	Geoorloofd.	Ongeoorloofd.	Totaal.
District Dordrecht.							
Openbare.	10 407 252	631 573	78 582	710 155	607	76	682
B V P.	3 583 287	210 161	20 366	230 527	587	57	643
B V K.	592 654	34 106	4 868	38 974	575	82	658
B V A.	114 295	4 831	—	4 831	422	—	422
Te zamen . .	14 697 488	880 671	103 816	984 487	599	71	670
Arr. Alkemade.							
Openbare.	949 495	75 257	7 911	83 168	793	83	876
B V P.	701 873	51 159	4 861	56 020	729	69	798
B V K.	1 462 343	78 756	8 074	86 830	539	55	594
Te zamen . .	3 113 711	205 172	20 846	226 018	659	67	726
Arr. Gouda.							
Openbare.	2 217 577	141 423	39 845	181 268	638	180	818
B V P.	777 836	46 629	7 967	54 596	599	102	702
B V K.	734 207	20 639	11 279	31 918	281	154	435
Te zamen . .	3 729 620	208 691	59 091	267 782	560	158	718
Arr. Schoonhoven.							
Openbare.	1 920 477	105 524	12 947	118 471	549	67	616
B V P.	866 156	50 149	3 805	53 954	579	44	623
B V K.	101 461	6 012	555	6 567	592	55	647
Te zamen . .	2 888 094	161 685	17 307	178 992	560	60	620

SOORTEN VAN SCHOLEN.	Gezamenlijk aantal schooltijden.	Aantal verzuimde schooltijden.			Aantal verzuimen per 10 000 schooltijden.		
		Geoorloofd.	Ongeoorloofd.	Totaal.	Geoorloofd.	Ongeoorloofd.	Totaal.
Arr. Woerden.							
Openbare.	1 027 433	67 779	7 872	75 651	659	76	735
B V P.	1 327 472	76 908	5 603	82 511	579	42	621
B V K.	777 745	31 662	3 266	34 928	407	41	448
Te zamen . .	3 132 650	176 349	16 741	193 090	562	53	615
District Gouda.							
Openbare.	6 114 982	389 983	68 575	458 558	638	112	750
B V P.	3 673 337	224 845	22 236	247 081	612	61	673
B V K.	3 075 756	137 069	23 174	160 243	446	75	521
Te zamen . .	12 864 075	751 897	113 985	865 882	584	89	673
Arr. Delft.							
Openbare.	2 262 289	123 932	18 801	142 733	548	83	631
B V P.	779 233	41 517	1 831	43 348	533	23	556
B V K.	1 209 500	46 175	9 892	56 067	382	82	464
B V A.	43 107	2 736	—	2 736	635	—	635
B E A.	18 464	543	—	543	294	—	294
Te zamen . .	4 312 593	214 903	30 524	245 427	498	71	569
Arr. 's Gravenhage I.							
Openbare.	1 684 048	90 054	16 845	106 899	535	100	635
B V P. . . . , . .	509 460	24 643	1 664	26 307	484	33	517
B V K.	1 677 051	58 451	12 162	70 613	349	73	422
B V A.	189 431	8 732	147	8 879	461	8	469
B E A.	332 241	13 326	4	13 330	401	—	401
Te zamen . .	4 392 231	195 206	30 822	226 028	444	70	514

SOORTEN VAN SCHOLEN.	Gezamenlijk aantal schooltijden.	Aantal verzuimde schooltijden.			Aantal verzuimen per 10 000 schooltijden.		
		Geoorloofd.	Ongeoorloofd.	Totaal.	Geoorloofd.	Ongeoorloofd.	Totaal.
Arr. 's Gravenhage II.							
Openbare.	5 570 254	354 094	59 128	413 222	636	106	742
B V P.	956 867	56 293	5 024	61 317	588	53	641
B V K.	957 063	25 164	3 794	28 958	263	40	303
B V A.	32 028	1 093	—	1 093	341	—	341
Te zamen . .	7 516 212	436 644	67 946	504 590	581	90	671
Arr. 's Gravenhage III.							
Openbare.	2 594 661	151 647	57 921	209 568	584	223	807
B V P.	931 455	42 719	15 227	57 946	460	163	623
B V K.	1 009 632	36 096	4 583	40 679	358	45	403
B V A.	100 664	7 200	60	7 260	715	6	721
B E P.	32 906	2 394	—	2 394	728	—	728
B E A.	167 389	7 620	56	7 676	455	3	458
Te zamen . .	4 836 707	247 676	77 847	325 523	511	161	672
Arr. Leiden.							
Openbare.	3 014 797	184 700	62 456	247 156	612	207	819
B V P.	1 528 219	100 874	13 704	114 578	660	81	741
B V K.	927 994	47 527	9 246	56 773	511	99	610
Te zamen . .	5 471 010	333 101	85 406	418 507	608	156	764
Arr. Maassluis.							
Openbare.	1 243 652	92 780	6 694	99 474	746	54	800
B V P.	1 387 559	85 798	5 890	91 688	611	42	653
B V K.	520 363	26 657	1 678	28 335	512	30	542
Te zamen . .	3 151 574	205 235	14 262	219 497	651	45	696

SOORTEN VAN SCHOLEN.	Gezamenlijk aantal schooltijden.	Aantal verzuimde schooltijden.			Aantal verzuimen per 10 000 schooltijden.		
		Ge-oorloofd.	Onge-oorloofd.	Totaal.	Ge-oorloofd.	Onge-oorloofd.	Totaal.
District 's Gravenhage.							
Openbare.	16 369 701	997 207	221 845	1 219 052	609	136	745
B V P.	6 092 793	351 844	43 340	395 184	577	71	649
B V K.	6 301 603	240 070	41 355	281 425	381	66	447
B V A.	365 230	19 761	207	19 968	541	6	547
B E P.	32 906	2 394	—	2 394	728	—	728
B E A.	518 094	21 489	60	21 549	415	1	416
Te zamen . .	29 680 327	1 632 765	306 807	1 939 572	550	103	653
Arr. Hillegersberg.							
Openbare.	1 784 680	105 727	20 988	126 715	592	118	710
B V P.	1 697 492	111 112	12 377	123 489	654	73	727
B V K.	123 661	7 619	3 214	10 833	616	260	876
Te zamen . .	3 605 833	224 458	36 579	261 037	623	101	724
Arr. Rotterdam I.							
Openbare.	4 786 394	316 128	62 341	378 469	660	130	790
B V P.	975 575	54 302	4 553	58 855	556	47	603
B V K.	1 659 278	88 063	10 400	98 463	530	63	593
B V A.	29 608	3 201	205	3 406	1081	69	1150
Te zamen . .	7 450 855	461 694	77 499	539 193	620	104	724
Arr. Rotterdam II.							
Openbare.	4 915 188	339 374	54 720	394 094	690	111	801
B V P.	1 455 642	111 037	8 193	119 230	763	56	819
B V K.	616 759	40 608	1 193	41 801	658	19	677
B V A.	44 802	3 444	—	3 444	769	—	769
Te zamen . .	7 032 391	494 463	64 106	558 569	703	91	794

SOORTEN VAN SCHOLEN.	Gezamenlijk aantal schooltijden.	Aantal verzuimde schooltijden.			Aantal verzuimen per 1000[illegible] schooltijden.		
		Geoorloofd.	Ongeoorloofd.	Totaal.	Geoorloofd.	Ongeoorloofd.	Totaal.
Arr. Rotterdam III.							
Openbare.	6 343 333	389 383	75 391	464 774	613	119	73[illegible]
B V P.	2 039 513	138 067	21 555	159 622	677	105	78[illegible]
B V K.	1 140 605	31 853	8 315	40 168	279	73	35[illegible]
Te zamen . .	9 523 451	559 303	105 261	664 564	587	111	69[illegible]
Arr. Rotterdam IV.							
Openbare.	4 525 969	285 306	65 938	351 244	630	146	776
B V P.	780 773	37 193	5 445	42 638	476	70	546
B V K.	479 806	20 260	1 728	21 988	422	36	458
B V A.	41 032	3 181	71	3 252	775	17	792
Te zamen . .	5 827 580	345 940	73 182	419 122	594	125	719
Arr. Schiedam.							
Openbare.	2 436 286	130 357	19 495	149 852	535	80	615
B V P.	1 940 820	94 985	7 048	102 033	489	36	525
B V K.	1 139 252	46 744	7 881	54 625	410	69	479
Te zamen . .	5 516 358	272 086	34 424	306 510	493	62	555
District Rotterdam.							
Openbare.	24 791 850	1 566 275	298 873	1 865 148	632	121	752
B V P.	8 889 815	546 696	59 171	605 867	615	67	682
B V K.	5 159 361	235 147	32 731	267 878	456	63	519
B V A.	115 442	9 826	276	10 102	851	24	875
Te zamen . .	38 956 468	2 357 944	391 051	2 748 995	605	100	706

SOORTEN VAN SCHOLEN.	Gezamenlijk aantal schooltijden.	Aantal verzuimde schooltijden.			Aantal verzuimen per 10 000 schooltijden.		
		Geoorloofd.	Ongeoorloofd.	Totaal.	Geoorloofd.	Ongeoorloofd.	Totaal.
Provincie ZUIDHOLLAND.							
Openbare.	57 683 785	3 585 038	667 875	4 252 913	621	116	737
B V P.	22 239 232	1 333 546	145 113	1 478 659	600	65	665
B V K.	15 129 374	646 392	102 128	748 520	427	68	495
B V A.	594 967	34 418	483	34 901	578	8	587
B E P.	32 906	2 394	—	2 394	728	—	728
B E A.	518 094	21 489	60	21 549	415	1	416
Te zamen . .	96 198 358	5 623 277	915 659	6 538 936	585	95	680
Arr. Alkmaar.							
Openbare.	2 089 315	128 934	6 043	134 977	612	28	640
B V P.	284 738	16 313	1 193	17 506	573	42	615
B V K.	642 876	35 761	3 378	39 139	556	52	608
Te zamen . .	3 016 929	181 008	10 614	191 622	559	35	635
Arr. Helder.							
Openbare.	2 651 039	135 768	10 911	146 679	512	41	553
B V P.	219 943	10 506	880	11 386	478	40	518
B V K.	213 848	11 212	1 203	12 415	524	56	580
Te zamen . .	3 084 830	157 486	12 994	170 480	511	42	553
Arr. Hoorn.							
Openbare.	1 173 121	61 250	2 552	63 802	522	21	543
B V P.	41 224	2 415	115	2 530	583	27	610
B V K.	620 119	36 095	1 812	37 907	582	29	611
Te zamen . .	1 834 464	99 760	4 479	104 239	552	27	577

SOORTEN VAN SCHOLEN.	Gezamenlijk aantal schooltijden.	Aantal verzuimde schooltijden.			Aantal verzuimen per 10 000 schooltijden.		
		Geoorloofd.	Ongeoorloofd.	Totaal.	Geoorloofd.	Ongeoorloofd.	Totaal.
Arr. Medemblik.							
Openbare.	1 109 313	54 797	3 908	58 705	494	36	530
B V P.	204 292	9 168	1 110	10 278	444	54	498
B V K.	624 590	12 245	1 968	14 213	196	31	227
Te zamen . .	1 938 195	76 210	6 986	83 196	393	36	429
Arr. Texel.							
Openbare.	830 828	56 390	2 786	59 176	679	33	712
B V P.	57 667	4 666	98	4 764	810	17	827
Te zamen . .	888 495	61 056	2 884	63 940	688	32	720
District Alkmaar.							
Openbare.	7 853 616	437 139	26 200	463 339	557	33	590
B V P.	807 864	43 068	3 396	46 464	533	42	575
B V K.	2 101 433	95 313	8 361	103 674	454	39	493
Te zamen . .	10 762 913	575 520	37 957	613 477	535	35	570
Arr. Amsterdam I.							
Openbare.	3 757 260	251 586	19 644	271 230	669	52	721
B V P.	941 480	72 203	2 450	74 653	766	26	792
B V K.	428 971	24 967	3 573	28 540	582	83	665
B V I	91 930	2 962	282	3 244	322	30	352
B E A.	2 660	61	—	61	229	—	229
Te zamen . .	5 222 301	351 779	25 949	377 728	673	49	724

SOORTEN VAN SCHOLEN.	Gezamenlijk aantal schooltijden.	Aantal verzuimde schooltijden.			Aantal verzuimen per 10 000 schooltijden.		
		Geoorloofd.	Ongeoorloofd.	Totaal.	Geoorloofd.	Ongeoorloofd.	Totaal.
Arr. Amsterdam II.							
Openbare.	4 885 008	317 271	10 939	328 210	649	22	671
B V P.	177 154	3 775	5	3 780	213	—	213
B V K.	628 299	49 275	1 364	50 639	784	21	805
B E A.	12 044	411	—	411	341	—	341
Te zamen . .	5 702 505	370 732	12 308	383 040	650	21	671
Arr. Amsterdam III.							
Openbare.	4 665 897	272 084	17 337	289 421	583	37	620
B V P.	554 091	16 995	1 593	18 588	306	28	334
B V K.	887 989	47 166	2 087	49 253	531	23	554
B V A.	139 489	6 750	—	6 750	483	—	483
B E P.	64 082	4 645	—	4 645	724	—	724
B E A.	171 433	7 926	—	7 926	462	—	462
Te zamen . .	6 482 981	355 566	21 017	376 583	548	32	580
Arr. Amsterdam IV.							
Openbare.	4 238 193	215 239	11 767	227 006	507	27	535
B V P.	954 088	36 125	2 424	38 549	378	25	404
B V K.	981 298	51 641	2 471	54 112	526	25	551
B V A.	17 140	1 013	—	1 013	591	—	591
B E P.	38 510	2 958	—	2 958	768	—	768
B E A.	13 859	655	—	655	472	—	472
Te zamen . .	6 243 088	307 631	16 662	324 293	492	26	519

SOORTEN VAN SCHOLEN.	Gezamenlijk aantal schooltijden.	Aantal verzuimde schooltijden.			Aantal verzuimen per 10000 schooltijden.		
		Geoorloofd.	Ongeoorloofd.	Totaal.	Geoorloofd.	Ongeoorloofd.	Totaal.
Arr. Amsterdam V.							
Openbare	3 196 741	327 571	14 899	342 470	1024	46	1071
B V P	448 849	23 362	595	23 957	518	13	53
B V K	757 177	30 833	1 133	31 966	407	14	42
B V I	75 973	1 988	—	1 988	248	—	24
B V A	66 307	5 464	—	5 464	824	—	824
B E K	45 336	1 053	—	1 053	210	—	21
B E A	46 847	1 682	—	1 682	357	—	357
Te zamen	4 637 230	391 953	16 627	408 580	845	35	88
Arr. Amsterdam VI.							
Openbare	3 359 375	194 721	18 599	213 320	579	55	635
B V P	823 141	50 345	8 000	58 345	611	97	708
B V K	1 076 681	47 735	5 356	53 091	443	49	493
B V A	17 955	1 173	5	1 178	653	2	656
Te zamen	5 277 152	293 974	31 960	325 934	557	60	617
Arr. Amsterdam VII.							
Openbare	5 155 067	297 824	36 649	334 473	577	71	648
B V P	451 915	26 569	1 589	28 158	587	35	622
B V K	872 700	43 510	1 729	45 239	498	19	517
Te zamen	6 479 682	367 903	39 967	407 870	567	61	628

SOORTEN VAN SCHOLEN.	Gezamenlijk aantal schooltijden.	Aantal verzuimde schooltijden.			Aantal verzuimen per 10 000 schooltijden.		
		Geoorloofd.	Ongeoorloofd.	Totaal.	Geoorloofd.	Ongeoorloofd.	Totaal.
Arr. Hilversum.							
Openbare.	2 775 915	144 968	7 777	152 745	522	28	550
B V P.	1 608 979	98 496	5 437	103 933	612	34	646
B V K.	1 266 336	42 599	2 809	45 408	336	22	359
B V A.	129 267	4 862	58	4 920	376	4	381
B E A.	143 665	5 497	—	5 497	383	—	383
Te zamen . .	5 924 162	296 422	16 081	312 503	500	27	528
District Amsterdam.							
Openbare.	32 033 456	2 021 264	137 611	2 158 875	631	43	674
B V P.	5 959 697	327 870	22 093	349 963	550	37	587
B V K.	6 899 451	337 726	20 522	358 248	489	30	519
B V I	167 903	4 950	282	5 232	295	17	312
B V A.	370 158	19 262	63	19 325	520	2	522
B E P	102 592	7 603	—	7 603	741	—	741
B E K.	45 336	1 053	—	1 053	210	—	210
B E A.	390 508	16 232	—	16 232	416	-	416
Te zamen . .	45 969 101	2 735 960	180 571	2 916 531	595	39	634
Arr. Beverwijk.							
Openbare.	3 017 780	175 254	20 625	195 879	581	68	649
B V P.	418 935	22 423	3 140	25 563	535	75	610
B V K.	1 014 940	44 466	5 403	49 869	438	53	491
B E A.	14 360	1 282	8	1 290	893	6	899
Te zamen . .	4 466 015	243 425	29 176	272 601	545	65	610

SOORTEN VAN SCHOLEN.	Gezamenlijk aantal schooltijden.	Aantal verzuimde schooltijden.			Aantal verzuimen per 10000 schooltijden.		
		Ge-oorloofd.	Onge-oorloofd.	Totaal.	Ge-oorloofd.	Onge-oorloofd.	Totaal.
Arr. Haarlem.							
Openbare.	3 515 433	199 185	18 876	218 061	567	53	620
B V P.	1 104 693	74 998	3 534	78 532	679	32	711
B V K.	1 313 329	63 170	6 304	69 474	481	48	529
B V A.	54 153	4 042	—	4 042	746	—	746
B E K.	5 655	231	—	231	409	—	409
B E A.	32 757	1 282	—	1 282	391	—	391
Te zamen . .	6 026 020	342 908	28 714	371 622	569	48	617
Arr. Haarlemmermeer.							
Openbare.	1 937 837	163 235	44 001	207 236	842	227	1069
B V P.	825 147	48 439	12 243	60 682	587	148	735
B V K.	357 656	18 747	2 741	21 488	524	76	600
Te zamen . .	3 120 640	230 421	58 985	289 406	738	188	926
Arr. Purmerend.							
Openbare.	1 424 745	52 218	4 692	56 910	366	33	399
B V P.	215 289	9 904	383	10 287	460	17	477
B V K.	335 877	8 206	726	8 932	244	21	265
B V A.	22 731	579	54	633	254	23	277
Te zamen . .	1 998 642	70 907	5 855	76 762	354	29	383
Arr. Zaandam.							
Openbare.	2 550 285	106 196	9 209	115 405	416	36	452
B V P.	371 352	18 255	831	19 086	492	22	514
B V K.	281 413	12 451	762	13 213	442	27	469
Te zamen . .	3 203 050	136 902	10 802	147 704	427	34	461

SOORTEN VAN SCHOLEN.	Gezamenlijk aantal schooltijden.	Aantal verzuimde schooltijden.			Aantal verzuimen per 10 000 schooltijden.		
		Geoorloofd.	Ongeoorloofd.	Totaal.	Geoorloofd.	Ongeoorloofd.	Totaal.
District Haarlem.							
Openbare.	12 446 080	696 088	97 403	793 491	559	78	638
B V P.	2 935 416	174 019	20 131	194 150	593	69	661
B V K.	3 303 215	147 040	15 936	162 976	445	48	493
B V A.	76 884	4 621	54	4 675	601	7	608
B E K.	5 655	231	—	231	409	—	409
B E A.	47 117	2 564	8	2 572	544	2	546
Te zamen . .	18 814 367	1 024 563	133 532	1 158 095	545	71	616
Provincie NOORDHOLLAND.							
Openbare.	52 333 152	3 154 491	261 214	3 415 705	603	50	653
B V P.	9 702 977	544 957	45 620	590 577	562	47	609
B V K.	12 304 099	580 079	44 819	624 898	471	36	508
B V I	167 903	4 950	282	5 232	295	17	312
B V A.	447 042	23 883	117	24 000	512	3	514
B E P.	102 592	7 603	—	7 603	741	—	741
B E K.	50 991	1 284	—	1 284	252	—	252
B E A.	437 625	18 796	8	18 804	430	—	430
Te zamen . .	75 546 381	4 336 043	352 060	4 688 103	574	47	621
Arr. Goes.							
Openbare.	1 802 726	151 684	51 904	203 588	841	288	1129
B V P.	524 164	38 931	12 006	50 937	743	229	972
B V K.	216 425	13 529	11 049	24 578	625	511	1135
Te zamen . .	2 543 315	204 144	74 959	279 103	803	295	1097

SOORTEN VAN SCHOLEN.	Gezamenlijk aantal schooltijden.	Aantal verzuimde schooltijden.			Aantal verzuimen per 10000 schooltijden.		
		Geoorloofd.	Ongeoorloofd.	Totaal.	Geoorloofd.	Ongeoorloofd.	Totaal.
Arr. Tholen.							
Openbare.	2 062 687	202 207	46 641	248 848	980	221	1200
B V P.	306 442	19 587	9 546	29 133	639	311	950
B V K.	38 495	1 224	327	1 551	317	84	402
B V A.	16 592	421	—	421	253	—	253
Te zamen . .	2 424 216	223 439	56 514	279 953	921	233	1154
Arr. Zierikzee.							
Openbare.	1 305 642	85 656	8 991	94 647	656	69	725
B V P.	258 680	14 390	781	15 171	556	30	586
B V K.	64 175	5 041	613	5 654	785	96	881
Te zamen . .	1 628 497	105 087	10 385	115 472	645	64	709
District Goes.							
Openbare.	5 171 055	439 547	107 536	547 083	850	208	1058
B V P.	1 089 286	72 908	22 333	95 241	669	205	874
B V K.	319 095	19 794	11 989	31 783	620	376	996
B V A.	16 592	421	—	421	253	—	253
Te zamen . .	6 596 028	532 670	141 858	674 528	808	215	1023
Arr. Hulst.							
Openbare.	1 544 553	85 771	38 517	124 288	555	249	804
B V K.	445 382	13 236	13 020	26 256	297	292	589
Te zamen . .	1 989 935	99 007	51 537	150 544	498	259	757

SOORTEN VAN SCHOLEN.	Gezamenlijk aantal schooltijden.	Aantal verzuimde schooltijden.			Aantal verzuimen per 10 000 schooltijden.		
		Geoorloofd.	Ongeoorloofd.	Totaal.	Geoorloofd.	Ongeoorloofd.	Totaal.
Arr. Middelburg.							
Openbare.	1 648 380	95 670	19 523	115 193	580	118	699
B V P.	1 004 584	47 399	9 713	57 112	472	97	568
B V K.	49 318	1 052	784	1 836	213	159	372
Te zamen . .	2 702 282	144 121	30 020	174 141	533	111	644
Arr. Neuzen.							
Openbare.	1 293 895	136 389	33 249	169 638	1054	257	1311
B V P.	629 486	55 131	14 719	69 850	876	234	1110
B V K.	110 542	10 304	3 195	13 499	932	289	1221
Te zamen . .	2 033 923	201 824	51 163	252 987	992	251	1243
Arr. Vlissingen.							
Openbare.	2 123 233	168 966	19 944	188 910	796	94	890
B V P.	353 902	18 915	1 333	20 248	534	37	572
B V K.	438 136	18 294	3 244	21 538	417	74	491
B E A.	12 349	35	—	35	28	—	28
Te zamen . .	2 927 620	206 210	24 521	230 731	704	84	788
District Middelburg.							
Openbare.	6 610 061	486 796	111 233	598 029	736	168	905
B V P.	1 987 972	121 445	25 765	147 210	611	130	741
B V K.	1 043 378	42 886	20 243	63 129	411	194	605
B E A.	12 349	35	—	35	28	—	28
Te zamen . .	9 653 760	651 162	157 241	808 403	675	163	837

SOORTEN VAN SCHOLEN.	Gezamenlijk aantal schooltijden.	Aantal verzuimde schooltijden.			Aantal verzuimen per 10 000 schooltijden.		
		Geoorloofd.	Ongeoorloofd.	Totaal.	Geoorloofd.	Ongeoorloofd.	Totaal.
Provincie ZEELAND.							
Openbare.	11 781 116	926 343	218 769	1 145 112	786	186	972
B V P.	3 077 258	194 353	48 098	242 451	632	156	788
B V K.	1 362 473	62 680	32 232	94 912	460	237	697
B V A.	16 592	421	—	421	253	—	253
B E A.	12 349	35	—	35	28	—	28
Te zamen . .	16 249 788	1 183 832	299 099	1 482 931	729	184	913
Arr. Amersfoort.							
Openbare.	1 798 282	104 574	10 001	114 575	581	55	637
B V P.	811 707	35 230	2 681	37 911	434	33	467
B V K.	841 263	28 976	4 919	33 895	344	58	402
B E A.	25 018	1 296	—	1 296	518	—	518
Te zamen . .	3 476 270	170 076	17 601	187 677	431	44	475
Arr. Loenen.							
Openbare.	743 844	48 898	4 407	53 305	657	59	716
B V P.	749 316	45 302	3 842	49 144	604	51	655
B V K.	353 736	20 002	1 588	21 590	565	45	610
Te zamen . .	1 846 896	114 202	9 837	124 039	618	53	671
Arr. Rhenen.							
Openbare.	1 823 618	99 148	21 467	120 615	543	117	660
B V P.	858 992	42 828	3 462	46 290	498	40	538
B V K.	268 459	11 686	2 215	13 901	435	82	517
B E P.	19 063	698	—	698	367	—	367
Te zamen . .	2 970 132	154 360	27 144	181 504	519	91	610

SOORTEN VAN SCHOLEN.	Gezamenlijk aantal schooltijden.	Aantal verzuimde schooltijden.			Aantal verzuimen per 10 000 schooltijden.		
		Geoorloofd.	Ongeoorloofd.	Totaal.	Geoorloofd.	Ongeoorloofd.	Totaal.
Arr. Utrecht I.							
Openbare.	2 692 844	141 149	8 124	149 273	524	30	554
B V P.	926 075	49 763	4 315	54 078	537	46	583
B V K.	873 127	36 898	3 034	39 932	422	34	457
B V A.	17 586	285	—	285	167	—	167
B E P.	24 820	1 587	—	1 587	660	—	660
B E A.	42 981	3 262	1	3 263	776	—	776
Te zamen . .	4 577 433	232 944	15 474	248 418	509	33	543
Arr. Utrecht II.							
Openbare.	2 077 202	103 224	10 956	114 180	497	53	550
B V P.	1 508 198	61 805	6 312	68 117	410	42	452
B V K.	1 328 947	46 571	10 207	56 778	351	77	428
Te zamen . .	4 914 347	211 600	27 475	239 075	430	56	486
Arr. IJsselstein.							
Openbare.	960 286	53 071	9 313	62 384	553	97	650
B V P.	631 230	29 993	2 363	32 356	475	37	513
B V K.	308 283	16 503	1 072	17 575	535	35	570
Te zamen . .	1 899 799	99 567	12 748	112 315	524	67	591
District / Provincie UTRECHT.							
Openbare.	10 096 076	550 064	64 268	614 332	545	64	608
B V P.	5 485 518	264 921	22 975	287 896	483	42	525
B V K.	3 973 815	160 636	23 035	183 671	404	58	462
B V A.	17 586	285	—	285	167	—	167
B E P.	43 883	2 285	—	2 285	521	—	521
B E A.	67 999	4 558	1	4 559	670	—	670
Te zamen . .	19 684 877	982 749	110 279	1 093 028	499	56	555

SOORTEN VAN SCHOLEN.	Gezamenlijk aantal schooltijden.	Aantal verzuimde schooltijden.			Aantal verzuimen per 10 000 schooltijden.		
		Geoorloofd.	Ongeoorloofd.	Totaal.	Geoorloofd.	Ongeoorloofd.	Totaal.
Arr. Beetsterzwaag.							
Openbare.	1 999 328	109 041	22 733	131 774	545	114	659
B V P.	534 382	31 284	6 338	37 622	586	119	705
Te zamen . .	2 533 710	140 325	29 071	169 396	554	115	668
Arr. Bolsward.							
Openbare.	784 543	24 848	2 952	27 800	317	38	355
B V P.	781 875	32 639	2 770	35 409	417	35	452
B V K.	188 534	5 287	432	5 719	280	23	303
Te zamen . .	1 754 952	62 774	6 154	68 928	359	35	394
Arr. Heerenveen.							
Openbare.	1 957 484	92 089	15 417	107 506	470	79	549
B V P.	252 709	11 048	438	11 486	437	17	455
B V K.	31 761	720	18	738	227	6	232
Te zamen . .	2 241 954	103 857	15 873	119 730	463	71	534
Arr. Lemmer.							
Openbare.	1 100 019	56 766	6 566	63 332	516	59	575
B V P.	515 618	28 661	1 214	29 875	556	23	579
B V K.	66 656	5 034	76	5 110	763	11	774
Te zamen . .	1 682 293	90 461	7 856	98 317	538	47	585

SOORTEN VAN SCHOLEN.	Gezamenlijk aantal schooltijden.	Aantal verzuimde schooltijden.			Aantal verzuimen per 10 000 schooltijden.		
		Geoorloofd.	Ongeoorloofd.	Totaal.	Geoorloofd.	Ongeoorloofd.	Totaal.
Arr. Sneek.							
Openbare.	807 755	37 658	2 868	40 526	466	36	502
B V P.	1 022 689	35 093	1 610	36 703	333	16	349
B V K.	148 054	3 946	613	4 559	267	41	308
Te zamen . .	1 978 498	76 697	5 091	81 788	388	26	414
Arr. Weidum.							
Openbare.	560 095	22 601	1 305	23 906	400	23	423
B V P.	339 547	12 958	1 116	14 074	400	30	430
Te zamen . .	899 642	35 559	2 421	37 980	400	27	427
Arr. Wolvega.							
Openbare.	1 786 392	101 050	13 669	114 719	565	77	642
B V P.	149 834	7 656	943	8 599	511	63	574
B V K.	63 449	3 932	338	4 270	620	53	673
Te zamen . .	1 999 675	112 638	14 950	127 588	563	75	638
District Heerenveen.							
Openbare.	8 995 616	444 053	65 510	509 563	494	73	567
B V P.	3 596 654	159 339	14 429	173 768	443	40	483
B V K.	498 454	18 919	1 477	20 396	379	30	409
Te zamen . .	13 090 724	622 311	81 416	703 727	475	62	538

SOORTEN VAN SCHOLEN.	Gezamenlijk aantal schooltijden.	Aantal verzuimde schooltijden. Geoorloofd.	Ongeoorloofd.	Totaal.	Aantal verzuimen per 10 000 schooltijden. Geoorloofd.	Ongeoorloofd.	Totaal.
Arr. Bergum.							
Openbare.	1 294 654	96 298	35 165	131 463	744	270	1014
B V P.	1 127 275	77 818	18 653	96 471	693	165	858
Te zamen . .	2 421 929	174 116	53 818	227 934	717	222	939
Arr. Dokkum.							
Openbare.	815 674	37 506	11 394	48 900	460	139	599
B V P.	787 128	39 378	8 986	48 364	500	114	614
Te zamen . .	1 602 802	76 884	20 380	97 264	479	127	606
Arr. Ferwerd.							
Openbare.	1 126 405	56 755	3 396	60 151	503	30	534
B V P.	875 459	46 108	4 506	50 614	526	51	578
B V K.	18 896	608	263	871	321	139	460
Te zamen . .	2 020 760	103 471	8 165	111 636	512	40	552
Arr. Harlingen.							
Openbare.	1 236 683	53 394	18 307	71 701	432	148	580
B V P.	785 346	35 594	6 560	42 154	453	83	536
B V K.	201 000	3 271	1 106	4 377	163	55	218
Te zamen . .	2 223 029	92 259	25 973	118 232	415	117	532

SOORTEN VAN SCHOLEN.	Gezamenlijk aantal schooltijden.	Aantal verzuimde schooltijden.			Aantal verzuimen per 10 000 schooltijden.		
		Geoorloofd.	Ongeoorloofd.	Totaal.	Geoorloofd.	Ongeoorloofd.	Totaal.
Arr. Leeuwarden.							
Openbare.	2 445 678	79 555	9 715	89 270	325	40	365
B V P.	408 177	11 869	1 031	12 900	291	25	316
B V K.	229 548	4 609	553	5 162	201	24	225
B V A.	25 986	98	—	98	38	—	38
B E A.	39 208	—	—	—	—	—	—
Te zamen . .	3 148 597	96 131	11 299	107 430	305	36	341
Arr. Ternaard.							
Openbare.	660 958	38 249	6 663	44 912	578	101	679
B V P.	738 562	36 644	7 123	43 767	496	96	592
Te zamen . .	1 399 520	74 893	13 786	88 679	535	98	633
District Leeuwarden.							
Openbare.	7 580 052	361 757	84 640	446 397	477	112	589
B V P.	4 721 947	247 411	46 859	294 270	524	99	623
B V K.	449 444	8 488	1 922	10 410	189	43	232
B V A.	25 986	98	—	98	38	—	38
B E A.	39 208	—	—	—	—	—	—
Te zamen . .	12 816 637	617 754	133 421	751 175	482	104	586
Prov. FRIESLAND.							
Openbare.	16 575 668	805 810	150 150	955 960	486	91	577
B V P.	8 318 601	406 750	61 288	468 038	489	74	563
B V K.	947 898	27 407	3 399	30 806	289	36	325
B V A.	25 986	98	—	98	38	—	38
B E A.	39 208	—	—	—	—	—	—
Te zamen . .	25 907 361	1 240 065	214 837	1 454 902	479	83	562

SOORTEN VAN SCHOLEN.	Gezamenlijk aantal schooltijden.	Aantal verzuimde schooltijden.			Aantal verzuimen per 10 000 schooltijden.		
		Geoorloofd.	Ongeoorloofd.	Totaal.	Geoorloofd.	Ongeoorloofd.	Totaal.
Arr. Almelo.							
Openbare	2 065 832	98 245	38 683	136 928	475	187	662
B V P	548 178	21 455	7 094	28 549	391	129	520
B V K	303 177	10 496	3 773	14 269	346	124	470
Te zamen	2 917 187	130 196	49 550	179 746	446	169	616
Arr. Deventer.							
Openbare	2 513 435	116 884	6 879	123 763	465	27	492
B V P	145 437	6 711	174	6 885	461	12	473
B V K	384 659	12 178	770	12 948	317	20	337
Te zamen	3 043 531	135 773	7 823	143 596	446	26	472
Arr. Enschede.							
Openbare	2 997 177	118 377	7 573	125 950	396	26	422
B V P	345 796	10 480	592	11 072	304	18	322
B V K	702 714	21 368	2 526	23 894	305	36	341
B E A	162 969	1 013	—	1 013	63	—	63
Te zamen	4 208 656	151 238	10 691	161 929	360	26	386
Arr. Hengelo.							
Openbare	2 294 222	105 640	11 458	117 098	460	50	510
B V P	157 203	5 956	702	6 658	379	45	424
B V K	408 017	12 277	610	12 887	301	15	316
B V A	20 610	1 400	—	1 400	679	—	679
Te zamen	2 880 052	125 273	12 770	138 043	400	41	441

SOORTEN VAN SCHOLEN.	Gezamenlijk aantal schooltijden.	Aantal verzuimde schooltijden.			Aantal verzuimen per 10 000 schooltijden.		
		Geoorloofd.	Ongeoorloofd.	Totaal.	Geoorloofd.	Ongeoorloofd.	Totaal.
Arr. Oldenzaal.							
Openbare.	2 267 726	108 979	14 474	123 453	481	64	545
B V K.	390 182	13 493	1 388	14 881	346	36	382
Te zamen . .	2 657 908	122 472	15 862	138 334	461	60	521
District Deventer.							
Openbare.	12 138 392	548 125	79 067	627 192	452	65	517
B V P.	1 196 614	44 602	8 562	53 164	373	72	444
B V K.	2 188 749	69 812	9 067	78 879	319	41	360
B V A.	20 610	1 400	—	1 400	679	—	679
B E A.	162 969	1 013	—	1 013	63	—	63
Te zamen . .	15 707 334	664 952	96 696	761 648	423	62	485
Arr. Kampen.							
Openbare.	1 399 425	77 760	6 148	83 908	556	44	600
B V P.	753 533	31 369	3 243	34 612	416	43	459
B V K.	141 011	7 119	956	8 075	505	68	573
Te zamen . .	2 293 969	116 248	10 347	126 595	507	45	552
Arr. Ommen.							
Openbare.	1 871 754	122 997	29 695	152 692	657	159	816
B V P.	784 817	44 310	9 334	53 644	565	119	684
Te zamen . .	2 656 571	167 307	39 029	206 336	630	147	777

SOORTEN VAN SCHOLEN.	Gezamenlijk aantal schooltijden.	Aantal verzuimde schooltijden.			Aantal verzuimen per 10000 schooltijden.		
		Geoorloofd.	Ongeoorloofd.	Totaal.	Geoorloofd.	Ongeoorloofd.	Totaal.
Arr. Raalte.							
Openbare.	1 330 449	70 817	12 204	83 021	532	92	624
B V P.	223 486	8 002	1 761	9 763	358	79	437
B V K.	221 324	7 699	857	8 556	348	39	387
Te zamen . .	1 775 259	86 518	14 822	101 340	487	83	571
Arr. Steenwijk.							
Openbare.	1 565 127	70 812	8 660	79 472	452	55	507
B V P.	357 830	15 723	1 223	16 946	439	33	472
B V K.	80 416	4 147	259	4 406	515	32	547
Te zamen . .	2 003 373	90 682	10 142	100 824	452	56	508
Arr. Zwolle.							
Openbare.	1 828 967	72 557	5 238	77 795	396	28	425
B V P.	365 867	20 615	771	21 386	563	21	584
B V K.	463 132	6 148	1 286	7 434	132	28	160
B V A.	38 578	2 674	—	2 674	693	—	693
Te zamen . .	2 696 544	101 994	7 295	109 289	377	27	404
District Zwolle.							
Openbare.	7 995 722	414 943	61 945	476 888	519	77	596
B V P.	2 485 533	120 019	16 332	136 351	483	66	549
B V K.	905 883	25 113	3 358	28 471	277	37	314
B V A.	38 578	2 674	—	2 674	693	—	693
Te zamen . .	11 425 716	562 749	81 635	644 384	493	71	564

SOORTEN VAN SCHOLEN.	Gezamenlijk aantal schooltijden.	Aantal verzuimde schooltijden.			Aantal verzuimen per 10000 schooltijden.		
		Geoorloofd.	Ongeoorloofd.	Totaal.	Geoorloofd.	Ongeoorloofd.	Totaal.
Provincie OVERIJSSEL.							
Openbare.	20 134 114	963 068	141 012	1 104 080	478	70	548
B V P.	3 682 147	164 621	24 894	189 515	447	68	515
B V K.	3 094 632	94 925	12 425	107 350	307	40	347
B V A.	59 188	4 074	—	4 074	688	—	688
B E A.	162 969	1 013	—	1 013	63	—	63
Te zamen . .	27 133 050	1 227 701	178 331	1 406 032	452	66	518
Arr. Appingedam.							
Openbare.	1 339 313	45 693	5 158	50 851	341	39	380
B V P.	783 107	23 476	3 401	26 877	300	43	343
Te zamen . .	2 122 420	69 169	8 559	77 728	326	40	366
Arr. Groningen.							
Openbare.	3 017 860	217 710	12 100	229 810	721	40	761
B V P.	735 789	42 109	991	43 100	572	13	585
B V K.	485 833	19 216	3 529	22 745	395	73	468
Te zamen . .	4 239 482	279 035	16 620	295 655	658	39	697
Arr. Onderdendam.							
Openbare.	851 944	41 767	8 220	49 987	490	97	587
B V P.	634 302	35 751	4 139	39 890	564	65	629
B V K.	20 133	1 023	—	1 023	508	—	508
Te zamen . .	1 506 379	78 541	12 359	90 900	521	82	603

SOORTEN VAN SCHOLEN.	Gezamenlijk aantal schooltijden.	Aantal verzuimde schooltijden.			Aantal verzuimen per 10 000 schooltijden.		
		Geoorloofd.	Ongeoorloofd.	Totaal.	Geoorloofd.	Ongeoorloofd.	Totaal.
Arr. Warffum.							
Openbare.	1 253 922	69 696	12 315	82 011	555	98	653
B V P.	712 807	30 781	3 761	34 542	431	52	483
B V K.	200 325	7 485	522	8 007	373	26	399
Te zamen . .	2 167 054	107 962	16 598	124 560	498	76	574
Arr. Zuidhorn.							
Openbare.	1 240 873	69 062	12 632	81 694	556	102	658
B V P.	773 629	50 661	5 727	56 388	656	74	730
Te zamen . .	2 014 502	119 723	18 359	138 082	594	91	685
District Groningen.							
Openbare.	7 703 912	443 928	50 425	494 353	576	65	642
B V P.	3 639 634	182 778	18 019	200 797	502	50	552
B V K.	706 291	27 724	4 051	31 775	393	57	450
Te zamen . .	12 049 837	654 430	72 495	726 925	543	60	603
Arr. Hoogezand.							
Openbare.	1 817 989	111 466	13 533	124 999	613	74	687
B V P.	309 916	17 235	436	17 671	556	14	570
Te zamen . .	2 127 905	128 701	13 969	142 670	605	65	670

SOORTEN VAN SCHOLEN.	Gezamenlijk aantal schooltijden.	Aantal verzuimde schooltijden.			Aantal verzuimen per 10 000 schooltijden.		
		Ge-oorloofd.	Onge-oorloofd.	Totaal.	Ge-oorloofd.	Onge-oorloofd.	Totaal.
Arr. Onstwedde.							
Openbare.	2 325 172	153 271	48 982	202 253	659	211	870
B V P.	374 937	13 755	5 038	18 793	367	134	501
Te zamen . .	2 700 109	167 026	54 020	221 046	619	200	819
Arr. Slochteren.							
Openbare.	1 589 349	98 211	10 124	108 335	617	63	680
B V P.	251 795	16 075	876	16 951	638	34	672
Te zamen . .	1 841 144	114 286	11 000	125 286	620	59	679
Arr. Veendam.							
Openbare.	2 037 572	113 049	27 737	140 786	555	136	691
B V P.	264 689	17 777	1 294	19 071	672	49	721
B V K.	51 470	1 575	15	1 590	306	3	309
Te zamen . .	2 353 731	132 401	29 046	161 447	563	123	686
Arr. Winschoten.							
Openbare.	2 101 145	108 020	21 253	129 273	514	101	616
B V P.	352 249	19 182	2 763	21 945	548	79	627
Te zamen . .	2 453 394	127 202	24 016	151 218	519	98	617

SOORTEN VAN SCHOLEN.	Gezamenlijk aantal schooltijden.	Aantal verzuimde schooltijden.			Aantal verzuimen per 10 000 schooltijden.		
		Ge-oorloofd.	Onge-oorloofd.	Totaal.	Ge-oorloofd.	Onge-oorloofd.	Totaal.
District Winschoten.							
Openbare.	9 871 227	584 017	121 629	705 646	592	123	715
B V P.	1 553 586	84 024	10 407	94 431	541	67	608
B V K.	51 470	1 575	15	1 590	306	3	309
Te zamen . .	11 476 283	669 616	132 051	801 667	583	115	699
Provincie GRONINGEN.							
Openbare.	17 575 139	1 027 945	172 054	1 199 999	585	98	683
B V P.	5 193 220	266 802	28 426	295 228	514	55	569
B V K.	757 761	29 299	4 066	33 365	387	54	440
Te zamen . .	23 526 120	1 324 046	204 546	1 528 592	563	87	650
Arr. Assen.							
Openbare.	1 532 078	79 907	21 106	101 013	521	138	659
B V P.	346 750	18 478	4 011	22 489	533	115	648
B E A.	20 449	87	—	87	42	—	42
Te zamen . .	1 899 277	98 472	25 117	123 589	518	132	650
Arr. Borger.							
Openbare.	1 913 007	109 990	66 164	176 154	576	346	922
B V P.	129 850	7 417	954	8 371	570	73	643
Te zamen . .	2 042 857	117 407	67 118	184 525	575	328	903

SOORTEN VAN SCHOLEN.	Gezamenlijk aantal schooltijden.	Aantal verzuimde schooltijden. Geoorloofd.	Ongeoorloofd.	Totaal.	Aantal verzuimen per 10 000 schooltijden. Geoorloofd.	Ongeoorloofd.	Totaal.
Arr. Dalen.							
Openbare.	1 254 733	101 094	39 872	140 966	805	317	1123
B V P.	53 978	1 849	375	2 224	342	69	412
B V K.	70 266	782	853	1 635	111	121	232
Te zamen . .	1 378 977	103 725	41 100	144 825	752	298	1050
Arr. Emmen.							
Openbare.	2 162 466	156 097	168 140	324 237	722	778	1500
B V P.	246 079	8 960	6 483	15 443	364	264	628
Te zamen . .	2 408 545	165 057	174 623	339 680	685	725	1410
Arr. Hoogeveen.							
Openbare.	1 265 364	65 563	15 847	81 410	518	125	643
B V P.	727 229	49 218	9 641	58 859	677	132	809
Te zamen . .	1 992 593	114 781	25 488	140 269	576	127	704
Arr. Meppel.							
Openbare.	1 363 151	66 545	16 770	83 315	488	123	611
B V P.	416 085	19 447	1 356	20 803	467	32	499
Te zamen . .	1 779 236	85 992	18 126	104 118	483	102	585

SOORTEN VAN SCHOLEN.	Gezamenlijk aantal schooltijden.	Aantal verzuimde schooltijden.			Aantal verzuimen per 10000 schooltijden.		
		Geoorloofd.	Ongeoorloofd.	Totaal.	Geoorloofd.	Ongeoorloofd.	Totaal.
Arr. Vries.							
Openbare.	1 655 732	77 910	8 587	86 497	470	52	522
B V P.	98 406	5 464	100	5 564	555	10	565
Te zamen . .	1 754 138	83 374	8 687	92 061	475	50	525
District Assen. Provincie DRENTHE.							
Openbare.	11 146 531	657 106	336 486	993 592	590	302	891
B V P.	2 018 377	110 833	22 920	133 753	549	114	663
B V K.	70 266	782	853	1 635	111	121	232
B E A.	20 449	87	—	87	42	—	42
Te zamen . .	13 255 623	768 808	360 259	1 129 067	580	272	852
Arr. Heerlen.							
Openbare.	2 105 763	74 210	19 708	93 918	352	94	446
B V K.	1 020 204	38 570	6 088	44 658	378	60	438
Te zamen . .	3 125 967	112 780	25 796	138 576	361	82	443
Arr. Maastricht.							
Openbare.	1 196 272	46 521	7 679	54 200	389	64	453
B V K.	2 446 317	87 076	11 858	98 934	356	48	404
Te zamen . .	3 642 589	133 597	19 537	153 134	367	54	421

SOORTEN VAN SCHOLEN.	Gezamenlijk aantal schooltijden.	Aantal verzuimde schooltijden.			Aantal verzuimen per 10 000 schooltijden.		
		Geoorloofd.	Ongeoorloofd.	Totaal.	Geoorloofd.	Ongeoorloofd.	Totaal.
Arr. Meerssen.							
Openbare.	1 871 249	64 674	16 197	80 871	365	85	450
B V K.	669 471	33 975	2 242	36 217	507	33	540
Te zamen . .	2 540 720	98 649	18 439	117 088	387	72	459
Arr. Sittard.							
Openbare.	1 853 032	84 149	10 760	94 909	454	58	512
B V P.	19 424	1 371	21	1 392	705	10	715
B V K.	489 712	22 365	955	23 320	456	19	475
Te zamen . .	2 362 168	107 885	11 736	119 621	456	49	505
District Maastricht.							
Openbare.	7 026 316	269 554	54 344	323 898	384	77	461
B V P.	19 424	1 371	21	1 392	705	10	715
B V K.	4 625 704	181 986	21 143	203 129	393	46	439
Te zamen . .	11 671 444	452 911	75 508	528 419	388	65	453
Arr. Gennep.							
Openbare.	1 078 101	38 581	6 503	45 084	358	59	418
B V K.	351 064	7 139	1 358	8 497	203	39	242
B V A.	46 633	504	—	504	108	—	108
B E K.	60 968	162	—	162	26	—	26
Te zamen . .	1 536 766	46 386	7 861	54 247	302	51	353

SOORTEN VAN SCHOLEN.	Gezamenlijk aantal schooltijden.	Aantal verzuimde schooltijden.			Aantal verzuimen per 10 000 schooltijden.		
		Geoorloofd.	Ongeoorloofd.	Totaal.	Geoorloofd.	Ongeoorloofd.	Totaal.
Arr. Roermond.							
Openbare.	1 581 487	46 483	8 322	54 805	294	53	347
B V P.	24 955	1 720	123	1 843	689	49	738
B V K.	1 387 046	34 276	5 308	39 584	247	38	285
Te zamen . .	2 993 488	82 479	13 753	96 232	276	45	321
Arr. Venlo.							
Openbare.	1 721 760	48 689	9 631	58 320	282	55	338
B V K.	1 830 909	61 642	3 754	65 396	336	20	357
Te zamen . .	3 552 669	110 331	13 385	123 716	310	37	348
Arr. Weert.							
Openbare.	1 308 894	35 933	6 862	42 795	274	52	326
B V K.	855 696	20 903	2 661	23 564	244	31	275
Te zamen . .	2 164 590	56 836	9 523	66 359	262	44	306
District Roermond.							
Openbare.	5 690 242	169 686	31 318	201 004	298	55	353
B V P.	24 955	1 720	123	1 843	689	49	738
B V K.	4 424 715	123 960	13 081	137 041	280	30	310
B V A.	46 633	504	—	504	108	—	108
B E K.	60 968	162	—	162	26	—	26
Te zamen . .	10 247 513	296 032	44 522	340 554	289	43	332

SOORTEN VAN SCHOLEN.	Gezamenlijk aantal schooltijden.	Aantal verzuimde schooltijden.			Aantal verzuimen per 10 000 schooltijden.		
		Geoorloofd.	Ongeoorloofd.	Totaal.	Geoorloofd.	Ongeoorloofd.	Totaal.
Provincie LIMBURG.							
Openbare.	12 716 558	439 240	85 662	524 902	345	67	413
B V P.	44 379	3 091	144	3 235	697	32	729
B V K.	9 050 419	305 946	34 224	340 170	338	38	376
B V A.	46 633	504	—	504	108	—	108
B E K.	60 968	162	—	162	26	—	26
Te zamen . .	21 918 957	748 943	120 030	868 973	342	55	396
HET RIJK.							
Openbare.	255 544 860	14 156 829	2 467 185	16 624 014	554	97	651
B V P.	69 672 935	3 844 059	442 004	4 286 063	552	63	615
B V K.	74 353 754	2 727 753	465 028	3 192 781	367	63	430
B V I	167 903	4 950	282	5 232	295	17	312
B V A.	1 967 441	93 886	1 013	94 899	477	5	482
B E P.	179 381	12 282	—	12 282	685	—	685
B E K.	152 848	1 700	—	1 700	111	—	111
B E A.	1 355 414	49 130	69	49 199	362	1	363
Te zamen . .	403 394 536	20 890 589	3 375 581	24 266 170	518	84	602

Samenvatting van de verzuimen per provincie voor de onderscheidene soorten van scholen.

PROVINCIËN.	Gezamenlijk aantal schooltijden.	Aantal verzuimde schooltijden.			Aantal verzuimen per 10 000 schooltijden.		
		Geoorloofd.	Ongeoorloofd.	Totaal.	Geoorloofd.	Ongeoorloofd.	Totaal.
Openbare scholen.							
Noordbrabant	17 328 442	720 679	221 516	942 195	416	128	544
Gelderland . .	28 174 279	1 327 045	148 179	1 475 224	471	53	524
Zuidholland .	57 683 785	3 585 038	667 875	4 252 913	621	116	737
Noordholland	52 333 152	3 154 491	261 214	3 415 705	603	50	653
Zeeland	11 781 116	926 343	218 769	1 145 112	786	186	972
Utrecht	10 096 076	550 064	64 268	614 332	545	64	608
Friesland . . .	16 575 668	805 810	150 150	955 960	486	91	577
Overijssel. . .	20 134 114	963 068	141 012	1 104 080	478	70	548
Groningen . .	17 575 139	1 027 945	172 054	1 199 999	585	98	683
Drenthe. . . .	11 146 531	657 106	336 486	993 592	590	302	891
Limburg . . .	12 716 558	439 240	85 662	524 902	345	67	413
Het Rijk . .	255 544 860	14 156 829	2 467 185	16 624 014	554	97	651
Bijzondere scholen V. P.							
Noordbrabant	1 563 787	83 963	8 356	92 319	537	53	590
Gelderland . .	8 347 439	470 222	34 170	504 392	563	41	604
Zuidholland .	22 239 232	1 333 546	145 113	1 478 659	600	65	665
Noordholland	9 702 977	544 957	45 620	590 577	562	47	609
Zeeland	3 077 258	194 353	48 098	242 451	632	156	788
Utrecht	5 485 518	264 921	22 975	287 896	483	42	525
Friesland . . .	8 318 601	406 750	61 288	468 038	489	74	563
Overijssel. . .	3 682 147	164 621	24 894	189 515	447	68	515
Groningen . .	5 193 220	266 802	28 426	295 228	514	55	569
Drenthe. . . .	2 018 377	110 833	22 920	133 753	549	114	663
Limburg . . .	44 379	3 091	144	3 235	697	32	729
Het Rijk . .	69 672 935	3 844 059	442 004	4 286 063	552	63	615

PROVINCIËN.	Gezamenlijk aantal schooltijden.	Aantal verzuimde schooltijden.			Aantal verzuimen per 10 000 schooltijden.		
		Geoorloofd.	Ongeoorloofd.	Totaal.	Geoorloofd.	Ongeoorloofd.	Totaal.
Bijzondere scholen V. K.							
Noordbrabant	20 119 260	552 697	159 720	712 417	275	79	354
Gelderland . .	7 543 757	266 910	48 127	315 037	354	64	418
Zuidholland .	15 129 374	646 392	102 128	748 520	427	68	495
Noordholland	12 304 099	580 079	44 819	624 898	471	36	508
Zeeland	1 362 473	62 680	32 232	94 912	460	237	697
Utrecht	3 973 815	160 636	23 035	183 671	404	58	462
Friesland . . .	947 898	27 407	3 399	30 806	289	36	325
Overijssel. . .	3 094 632	94 925	12 425	107 350	307	40	347
Groningen . .	757 761	29 299	4 066	33 365	387	54	440
Drenthe. . . .	70 266	782	853	1 635	111	121	232
Limburg . . .	9 050 419	305 946	34 224	340 170	338	38	376
Het Rijk . .	74 353 754	2 727 753	465 028	3 192 781	367	63	430
Bijzondere scholen V. I.							
Noordholland / Het Rijk . . .	167 903	4 950	282	5 232	295	17	312
Bijzondere scholen V. A.							
Noordbrabant	338 476	12 390	100	12 490	366	3	369
Gelderland . .	420 971	17 813	313	18 126	423	7	430
Zuidholland .	594 967	34 418	483	34 901	578	8	587
Noordholland	447 042	23 883	117	24 000	512	3	514
Zeeland	16 592	421	—	421	253	—	253
Utrecht	17 586	285	—	285	167	—	167
Friesland . . .	25 986	98	—	98	38	—	38
Overijssel. . .	59 188	4 074	—	4 074	688	—	688
Limburg . . .	46 633	504	—	504	108	—	108
Het Rijk . .	1 967 441	93 886	1 013	94 899	477	5	482

PROVINCIËN.	Gezamenlijk aantal schooltijden.	Aantal verzuimde schooltijden.			Aantal verzuimen per 10 000 schooltijden.		
		Geoorloofd.	Ongeoorloofd.	Totaal.	Geoorloofd.	Ongeoorloofd.	Totaal.
Bijzondere scholen V.							
Noordbrabant	22 021 523	649 050	168 176	817 226	295	76	371
Gelderland . .	16 312 167	754 945	82 610	837 555	463	51	514
Zuidholland .	37 963 573	2 014 356	247 724	2 262 080	531	65	596
Noordholland	22 622 021	1 153 869	90 838	1 244 707	510	40	550
Zeeland	4 456 323	257 454	80 330	337 784	578	180	758
Utrecht	9 476 919	425 842	46 010	471 852	449	49	498
Friesland . . .	9 292 485	434 255	64 687	498 942	467	70	537
Overijssel. . .	6 835 967	263 620	37 319	300 939	386	55	440
Groningen . .	5 950 981	296 101	32 492	328 593	498	55	552
Drenthe. . . .	2 088 643	111 615	23 773	135 388	534	114	648
Limburg . . .	9 141 431	309 541	34 368	343 909	339	38	376
Het Rijk. .	146 162 033	6 670 648	908 327	7 578 975	456	62	519
Bijzondere scholen E. P.							
Zuidholland .	32 906	2 394	—	2 394	728	—	728
Noordholland	102 592	7 603	—	7 603	741	—	741
Utrecht	43 883	2 285	—	2 285	521	—	521
Het Rijk. .	179 381	12 282	—	12 282	685	—	685
Bijzondere scholen E. K.							
Noordbrabant	12 056	23	—	23	19	—	19
Gelderland . .	28 833	231	—	231	80	—	80
Noordholland	50 991	1 284	—	1 284	252	—	252
Limburg . . .	60 968	162	—	162	26	—	26
Het Rijk. .	152 848	1 700	—	1 700	111	—	111

PROVINCIËN.	Gezamenlijk aantal schooltijden.	Aantal verzuimde schooltijden.			Aantal verzuimen per 10 000 schooltijden.		
		Geoorloofd.	Ongeoorloofd.	Totaal.	Geoorloofd.	Ongeoorloofd.	Totaal.
Bijzondere scholen E. A.							
Gelderland . .	96 721	3 152	—	3 152	326	—	326
Zuidholland .	518 094	21 489	60	21 549	415	1	416
Noordholland	437 625	18 796	8	18 804	430	—	430
Zeeland	12 349	35	—	35	28	—	28
Utrecht	67 999	4 558	1	4 559	670	—	670
Friesland . . .	39 208	—	—	—	—	—	—
Overijssel. . .	162 969	1 013	—	1 013	63	—	63
Drenthe . . .	20 449	87	—	87	42	—	42
Het Rijk . .	1 355 414	49 130	69	49 199	362	1	363
Bijzondere scholen E.							
Noordbrabant	12 056	23	—	23	19	—	19
Gelderland . .	125 554	3 383	—	3 383	269	—	269
Zuidholland .	551 000	23 883	60	23 943	433	1	435
Noordholland	591 208	27 683	8	27 691	468	—	468
Zeeland	12 349	35	—	35	28	—	28
Utrecht	111 882	6 843	1	6 844	612	—	612
Friesland . . .	39 208	—	—	—	—	—	—
Overijssel . .	162 969	1 013	—	1 013	63	—	63
Drenthe . . .	20 449	87	—	87	42	—	42
Limburg . . .	60 968	162	—	162	26	—	26
Het Rijk . .	1 687 643	63 112	69	63 181	374	—	374

PROVINCIËN.	Gezamenlijk aantal schooltijden.	Aantal verzuimde schooltijden.			Aantal verzuimen per 10 000 schooltijden.		
		Geoorloofd.	Ongeoorloofd.	Totaal.	Geoorloofd.	Ongeoorloofd.	Totaal.
Bijzondere scholen P.							
Noordbrabant	1 563 787	83 963	8 356	92 319	537	53	590
Gelderland . .	8 347 439	470 222	34 170	504 392	563	41	604
Zuidholland .	22 272 138	1 335 940	145 113	1 481 053	600	65	665
Noordholland	9 805 569	552 560	45 620	598 180	564	47	610
Zeeland	3 077 258	194 353	48 098	242 451	632	156	788
Utrecht	5 529 401	267 206	22 975	290 181	483	42	525
Friesland . . .	8 318 601	406 750	61 288	468 038	489	74	563
Overijssel. . .	3 682 147	164 621	24 894	189 515	447	68	515
Groningen . .	5 193 220	266 802	28 426	295 228	514	55	569
Drenthe. . . .	2 018 377	110 833	22 920	133 753	549	114	663
Limburg . . .	44 379	3 091	144	3 235	697	32	729
Het Rijk. .	69 852 316	3 856 341	442 004	4 298 345	552	63	615
Bijzondere scholen K.							
Noordbrabant	20 131 316	552 720	159 720	712 440	275	79	353
Gelderland . .	7 572 590	267 141	48 127	315 268	353	64	416
Zuidholland .	15 129 374	646 392	102 128	748 520	427	68	495
Noordholland	12 355 090	581 363	44 819	626 182	471	36	507
Zeeland	1 362 473	62 680	32 232	94 912	460	237	697
Utrecht	3 973 815	160 636	23 035	183 671	404	58	462
Friesland . . .	947 898	27 407	3 399	30 806	289	36	325
Overijssel. . .	3 094 632	94 925	12 425	107 350	307	40	347
Groningen . .	757 761	29 299	4 066	33 365	387	54	440
Drenthe. . . .	70 266	782	853	1 635	111	121	232
Limburg . . .	9 111 387	306 108	34 224	340 332	336	38	374
Het Rijk. .	74 506 602	2 729 453	465 028	3 194 481	366	62	429

PROVINCIËN.	Gezamenlijk aantal schooltijden.	Aantal verzuimde schooltijden.			Aantal verzuimen per 10 000 schooltijden.		
		Geoorloofd.	Ongeoorloofd.	Totaal.	Geoorloofd.	Ongeoorloofd.	Totaal.
Bijzondere scholen I.							
Noordholland. / Het Rijk . . .	167 903	4 950	282	5 232	295	17	312
Bijzondere scholen A.							
Noordbrabant	388 476	12 390	100	12 490	366	3	369
Gelderland . .	517 692	20 965	313	21 278	405	6	411
Zuidholland .	1 113 061	55 907	543	56 450	502	5	507
Noordholland.	884 667	42 679	125	42 804	482	1	484
Zeeland	28 941	456	—	456	158	—	158
Utrecht	85 585	4 843	1	4 844	566	—	566
Friesland . . .	65 194	98	—	98	15	—	15
Overijssel. . .	222 157	5 087	—	5 087	229	—	229
Drenthe. . . .	20 449	87	—	87	42	—	42
Limburg . . .	46 633	504	—	504	108	—	108
Het Rijk. .	3 322 855	143 016	1 082	144 098	430	3	434
Bijzondere scholen.							
Noordbrabant	22 033 579	649 073	168 176	817 249	295	76	371
Gelderland . .	16 437 721	758 328	82 610	840 938	461	50	512
Zuidholland .	38 514 573	2 038 239	247 784	2 286 023	529	64	594
Noordholland.	23 213 229	1 181 552	90 846	1 272 398	509	39	548
Zeeland	4 468 672	257 489	80 330	337 819	576	180	756
Utrecht	9 588 801	432 685	46 011	478 696	451	48	499
Friesland . . .	9 331 693	434 255	64 687	498 942	465	69	535
Overijssel. . .	6 998 936	264 633	37 319	301 952	378	53	431
Groningen . .	5 950 981	296 101	32 492	328 593	498	55	552
Drenthe. . . .	2 109 092	111 702	23 773	135 475	530	113	642
Limburg . . .	9 202 399	309 703	34 368	344 071	337	37	374
Het Rijk. .	147 849 676	6 733 760	908 396	7 642 156	455	61	517

PROVINCIËN.	Gezamenlijk aantal schooltijden.	Aantal verzuimde schooltijden.			Aantal verzuimen per 10 000 schooltijden.		
		Geoorloofd.	Ongeoorloofd.	Totaal.	Geoorloofd.	Ongeoorloofd.	Totaal.
Alle scholen te zamen.							
Noordbrabant	39 362 021	1 369 752	389 692	1 759 444	348	99	447
Gelderland . .	44 612 000	2 085 373	230 789	2 316 162	467	52	519
Zuidholland .	96 198 358	5 623 277	915 659	6 538 936	585	95	680
Noordholland.	75 546 381	4 336 043	352 060	4 688 103	574	47	621
Zeeland. . . .	16 249 788	1 183 832	299 099	1 482 931	729	184	913
Utrecht. . . .	19 684 877	982 749	110 279	1 093 028	499	56	555
Friesland. . .	25 907 361	1 240 065	214 837	1 454 902	479	83	562
Overijssel. . .	27 133 050	1 227 701	178 331	1 406 032	452	66	518
Groningen . .	23 526 120	1 324 046	204 546	1 528 592	563	87	650
Drenthe. . . .	13 255 623	768 808	360 259	1 129 067	580	272	852
Limburg . . .	21 918 957	748 943	120 030	868 973	342	55	396
Het Rijk. .	403 394 536	20 890 589	3 375 581	24 266 170	518	84	602

VERGELIJKING VOOR HET GEHEELE RIJK
tusschen het aantal verzuimen per 10 000 schooltijden in elk der jaren 1908 en 1909 (geoorloofd, ongeoorloofd, totaal).

SOORTEN VAN SCHOLEN.		1908.	1909.
Openbare scholen	Geoorloofd	561	554
	Ongeoorloofd	104	97
	Totaal	665	651
Protestantsche bijzondere scholen	Geoorloofd	569	552
	Ongeoorloofd	68	63
	Totaal	637	615
Roomsch-Katholieke bijzondere scholen . .	Geoorloofd	389	366
	Ongeoorloofd	66	62
	Totaal	456	429
Israëlietische bijzondere scholen.	Geoorloofd	263	295
	Ongeoorloofd	17	17
	Totaal	280	312
Andere bijzondere scholen.	Geoorloofd	466	430
	Ongeoorloofd	5	3
	Totaal	470	434
Alle scholen te zamen .	Geoorloofd	530	518
	Ongeoorloofd	90	84
	Totaal	620	602

Vergelijking tusschen het aantal verzuimen per 10 000 schooltijde

PROVINCIËN.		SOORTEN VA							
		Openbare		B V P		B V K		B V I	
		1908	1909	1908	1909	1908	1909	1908	1909
Noordbrabant	G	486	416	613	537	316	275	—	—
	O	129	128	71	53	80	79	—	—
	T	614	544	684	590	396	354	—	—
Gelderland	G	540	471	591	563	403	354	—	—
	O	55	53	44	41	71	64	—	—
	T	596	524	635	604	474	418	—	—
Zuidholland	G	639	621	609	600	444	427	—	—
	O	120	116	69	65	75	68	—	—
	T	759	737	678	665	519	495	—	—
Noordholland	G	559	603	544	562	448	471	263	295
	O	56	50	54	47	40	36	17	17
	T	615	653	597	609	488	508	280	312
Zeeland	G	733	786	609	632	475	460	—	—
	O	196	186	129	156	249	237	—	—
	T	928	972	738	788	724	697	—	—
Utrecht	G	566	545	545	483	447	404	—	—
	O	67	64	47	42	66	58	—	—
	T	633	608	592	525	513	462	—	—
Friesland	G	505	486	534	489	329	289	—	—
	O	106	91	77	74	48	36	—	—
	T	611	577	611	563	377	325	—	—
Overijssel	G	469	478	483	447	300	307	—	—
	O	78	70	71	68	45	40	—	—
	T	547	548	554	515	345	347	—	—
Groningen	G	581	585	533	514	411	387	—	—
	O	97	98	70	55	50	54	—	—
	T	678	683	603	569	460	440	—	—
Drenthe	G	590	590	528	549	248	111	—	—
	O	360	302	134	114	127	121	—	—
	T	950	891	662	663	375	232	—	—
Limburg	G	371	345	568	697	374	338	—	—
	O	68	67	1	32	38	38	—	—
	T	439	413	569	729	412	376	—	—
Het Rijk	G	561	554	569	552	390	367	263	295
	O	104	97	68	63	66	63	17	17
	T	665	651	637	615	456	430	280	312

elk der jaren 1908 en 1909 (geoorloofd, ongeoorloofd, totaal).

HOLEN.										Alle scholen te zamen.	
B V A		B E P		B E K		B E I		B E A			
08	1909	1908	1909	1908	1909	1908	1909	1908	1909	1908	1909
0	366	—	—	106	19	—	—	—	—	404	348
6	3	—	—	—	—	—	—	—	—	100	99
06	369	—	—	106	19	—	—	—	—	504	447
0	423	—	—	75	80	—	—	328	326	524	467
15	7	—	—	—	—	—	—	—	—	55	52
5	430	—	—	75	80	—	—	328	326	580	519
10	578	424	728	—	—	—	—	354	415	600	585
5	8	1	—	—	—	—	—	4	1	100	95
15	587	424	728	—	—	—	—	357	416	700	680
41	512	752	741	402	252	—	—	464	430	538	574
2	3	—	—	—	—	—	—	—	—	52	47
43	514	752	741	402	252	—	—	464	430	590	621
41	253	—	—	—	—	—	—	3	28	689	729
35	—	—	—	—	—	—	—	—	—	188	184
76	253	—	—	—	—	—	—	3	28	877	913
01	167	750	521	23	—	—	—	942	670	537	499
—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	61	56
01	167	750	521	23	—	—	—	943	670	599	555
—	38	—	—	—	—	—	—	—	—	507	479
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	95	83
—	38	—	—	—	—	—	—	—	—	601	562
79	688	—	—	—	—	—	—	57	63	449	452
2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	73	66
81	688	—	—	—	—	—	—	57	63	522	518
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	566	563
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	90	87
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	656	650
—	—	—	—	—	—	—	—	95	42	578	580
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	324	272
—	—	—	—	—	—	—	—	95	42	903	852
67	108	—	—	15	26	—	—	—	—	372	342
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	55	55
67	108	—	—	15	26	—	—	—	—	427	396
42	477	657	685	208	111	—	—	365	362	530	518
7	5	—	—	—	—	—	—	1	1	90	84
49	482	657	685	208	111	—	—	366	363	620	602

Bijvoegsel tot de *Nederlandsche Staatscourant* van
Vrijdag 13 Mei 1910, n°. 110.

N°. 29.

VERSLAG *van den Directeur van het Rijksbureau tot het verzamelen van gegevens omtrent den zoogenaamden handel in vrouwen en meisjes te Amsterdam, gedurende het jaar 1909.*

Algemeene beschouwingen.

Na de uiteenzetting in het vorig jaarverslag van de voorbereidende maatregelen, de inrichting en werking van het Rijksbureau zal Uwe Excellentie het mij ten goede houden wanneer ik hier volsta met de algemeene opmerking, dat het bureau zijne taak in denzelfden geest heeft vervuld.

De samenwerking met het Nationale Comité tot bestrijding van den handel in vrouwen liet ook dit jaar niets te wenschen en werd meermalen met gunstigen uitslag bekroond.

Uwe Excellentie vindt aan het slot dezes eene opgave van de voornaamste door het bureau behandelde gevallen, voorafgegaan door een overzicht van de zaken van meer algemeen belang.

Mormonen.

Bij missive van Uwe Excellentie van 7 September 1909 werd aan dit bureau opgedragen inlichtingen te verstrekken omtrent de sekte der Mormonen.

Te dien einde verzamelde het bureau te dezer zake langs officieelen en anderen weg een aantal gegevens.

Aan velen die zich persoonlijk tot het bureau om inlichtingen hebben gewend, werden deze verstrekt in den geest als hieronder aangegeven:

De Staat Utah, in het westen van de Vereenigde Staten van Noord-Amerika gelegen, is de plaats waar de Mormonen hoofdzakelijk zijn gezeteld en die door hunne leiders aan hunne volgelingen wordt voorgesteld als het beloofde land, waarmede

het aardrijkskundig eenige punten van overeenkomst heeft. De hoofdstad Salt Lake City is het Zion der Mormonen en daar staat de groote tempel. Daarheen te mogen komen wordt ieder Mormoon als ideaal voorgesteld. Menigeen zag zich echter teleurgesteld in zijne verwachtingen bij zijne aankomst aldaar. Bovendien telt men nog belangrijke nederzettingen van hunne sekte in de staten Idaho en Wyoming, alsmede in Mexico en in de provincie Alberta in Canada. De vooruitzichten en toestanden, uit maatschappelijk oogpunt hun daar wachtende, worden vaak door hunne zendelingen veel te rooskleurig voorgesteld, omdat het land niet die productiviteit bezit van andere Staten in het Westen. De leiders, geïnteresseerd bij de immigratie van oppassende en in hunne leerstellingen geloovende personen, welke door de zendelingen die van Utah over de gansche aarde worden uitgezonden, zeer wordt bevorderd, hebben naast hunne godsdienstige motieven daarbij ook groote belangen uit handelsoogpunt.

Wel wordt door hen zorg gedragen voor degenen die zich bij hunne sekte hebben aangesloten, tijdens de reis naar Utah, doch de kans op steun en welslagen voor hen die bij hunne aankomst teleurgesteld het Mormoonsche geloof zouden willen afvallen, is zeer gering. Tot hunne leerstellingen behoort, dat ieder Mormoon verplicht is één-tiende van al zijne inkomsten aan de kerk af te dragen, hetzij in geld of in natura.

Wat de veelwijverij aangaat, zoo heeft de kerk beslist, dat zij zich in deze quaestie naar de wetten van de Vereenigde Staten zal gedragen, hetgeen niet wegneemt dat er in Utah onvervolgd nog tal van families zijn, die in polygamie leven, hetgeen naar onze Hollandsche zeden een gevaar kan opleveren voor degenen die met deze gezinnen in aanraking komen.

Bovendien bestaan, voor alléén staande vrouwen in dit land, hetwelk geen waarborg geeft voor toereikend inkomen, gevaren als waarmede in het algemeen de vrouw die in den vreemde in geldelijk ongunstige omstandigheden verkeert, bedreigd wordt.

De Directeur van het Rijksbureau,
(w. g.) Hordijk.

Aan hen die buiten Amsterdam verblijf hielden, werden deze schriftelijk verstrekt.

Internationale Conferentie te Weenen.

Bij Koninklijk besluit van 1 October 1909 n°. 52 werden benoemd tot gedelegeerden van Nederland ter Internationale Conferentie te Weenen, bijeengeroepen door het Oostenrijksche

Nationale Comité tot bestrijding van den vrouwenhandel, van 5 tot 8 October 1909 gehouden, de heeren jhr. mr. A. J. Rethaan Macaré en H. S. Hordijk.

De volgende Regeeringen waren vertegenwoordigd: Argentijnsche Republiek, België, Duitschland, Frankrijk, Griekenland, Hongarije, Nederland, Noorwegen, Oostenrijk, Servië, Spanje, Vereenigde Staten van Amerika en Zweden.

Deze conferentie had in de eerste plaats ten doel het samenstellen van een programma voor het in Mei 1910 te Madrid te houden Internationaal Congres, welk congres sedert tot de tweede helft van October 1910 is uitgesteld.

De conferentie was niet alleen in dit opzicht van belang, maar slaagde ook volkomen in het doel om in Oostenrijk de publieke opinie op te wekken.

Onder de verschillende vraagstukken die men besloot voor het congres te Madrid in studie te nemen, zijn de belangrijkste:

1°. eene betere definitie van het begrip „Traite des blanches" dan die welke het Parijsche protocol van 1902 er aan geeft;

2°. een overzicht over de wetgeving in verschillende landen betreffende den handel in vrouwen;

3°. een onderzoek naar het toezicht op plaatsingsbureau's en naar het toezicht op de schepen;

4°. een onderzoek naar de administratieve maatregelen welke na de Regeeringsconferentie van 1902 te Parijs in de verschillende landen zijn genomen;

5°. een onderzoek naar de bronnen van den handel in vrouwen.

De heer mr. A de Graaf, afgevaardigde van het Nederlandsche Nationale Comité, leidde, in verband met punt 5, de discussie in over de vraag of te Madrid ook gesproken zou worden over het verband tusschen reglementeering van de prostitutie en toelating van bordeelen en den vrouwenhandel.

Zijn referaat vond naast grooten bijval ook hartstochtelijke bestrijding, vooral van den senator Bérenger, die verlangde aan het voorstel van den inleider toe te voegen de beperking: „het congres te Madrid zal echter de quaestie van de reglementeering en van de openlijke huizen van ontucht *niet* in behandeling nemen".

Dit voorstel werd met overweldigende meerderheid verworpen en door dit gewichtige besluit is de overeenkomst waartoe men op het congres van 1899 te Londen was gekomen en waarbij bepaald werd dat op de congressen tegen den vrouwenhandel de quaestie der reglementeering der prostitutie niet zou worden aan de orde gesteld, verbroken.

Op dezelfde zitting werd door jhr. mr. Rethaan Macaré, onder groote belangstelling, het aanhangig Nederlandsch wetsvoorstel tot bestrijding der zedeloosheid voorgelezen.

Conferentie te Arnhem.

Op Maandag 25 October 1909 werd te Arnhem door het Nederlandsche Nationaal Comité in overleg met het Rheinisch Westfälisch Provinzial Komitee (tak van het Duitsche Nationaal Comité) eene conferentie bijeengeroepen ter bespreking van de wijze waarop de zedelijke belangen van over de Duitsche grens uit te leiden vrouwen en meisjes het best zouden zijn te behartigen en dit speciaal te Zevenaar.

Buiten de leden van het Nederlandsche Nationale Comité en van het Rheinisch Westfälisch Provinzial Komitee waren afgevaardigd:

door den Minister van Justitie: de heer mr. J. Gelinde van Blom, chef der 2de afdeeling aan het Departement;

door het Rijksbureau: de heer H. J. A. Simons de Ruyter, commissaris van Rijkspolitie;

eveneens waren aanwezig de heeren: C. de Jongh, grenscommissaris van Rijkspolitie te Zevenaar en major a/D von Bötticher, Königl. Grenz-Kommissar te Emmerich, terwijl de Vereeniging tot behartiging der belangen van jonge meisjes te Utrecht en Mädchenschütz te Keulen en Aken afgevaardigden ter conferentie hadden gezonden.

De vergadering werd geleid door mr. A. de Graaf.

Aanleiding tot deze conferentie was, dat vroeger de vrouwen of meisjes over de grens werden uitgeleid zonder meer; aan de Duitsche politie overgegeven, werd er verder voor haar *niets* gedaan; de Duitsche Regeering verstrekte haar geen middelen om naar hare woonplaats terug te keeren, zoodat zij, zonder geld of hulp daar staande, licht gevaar liepen in slechte handen te vallen.

Het Nederlandsche Nationale Comité had hierover reeds vroeger met pastor Disselhoff, directeur der diaconesseninrichtingen te Kaiserswerth, overleg gepleegd en van hem de belofte ontvangen, dat de uit te leiden meisjes of vrouwen tijdelijk in een zijner gestichten zouden worden opgenomen, indien zij daartoe den wensch te kennen gaven. Dit zou althans eene voorloopige hulp zijn, om hen voor erger te behoeden.

Het Nederlandsche Nationale Comité gaf mij van die regeling kennis en gaf ik als hoofdcommissaris van politie onderstaande order aan de centrale recherche (afdeeling vreemdelingen) te Amsterdam, met de bedoeling dat deze regeling als proef zou dienen:

ORDER.

„Hierbij verzoek ik U aan meisjes of vrouwen die naar mijn oordeel in de termen vallen om geholpen te worden, mede te deelen dat in Duitschland een zekere pastor Disselhoff is, die haar tijdelijk onderdak biedt. Zij zullen dan een bezoek ontvangen vanwege het Nationale Comité.

„Wanneer deze hulp wordt aanvaard, dan moet aan den heer G. Velthuyzen jr., secretaris van genoemd comité, bericht worden gezonden onder mededeeling van naam, godsdienst en ouderdom van de vrouw of het meisje, op hetzelfde oogenblik als door mij het verzoek zal worden verzonden aan den Nederlandschen grenscommissaris of er bezwaren tegen hare overname bestaan."

Deze proef slaagde zoo goed, dat er op aandrang van het Nederlandsche Nationaal Comité in overleg met het Rheinisch Westfälisch Provinzial Komitee maatregelen werden getroffen een toevluchtshuis te Emmerik te openen en aan den Minister van Justitie van Nederland te verzoeken de uitleiding van Duitsche vrouwen of meisjes uitsluitend over Zevenaar/Emmerik te doen plaats vinden.

Het Rheinisch Westfälisch Provinzial Komitee diende daartoe bij Uwe Excellentie, dd. 12 Juli 1909, een verzoek in als volgt:

„Da in manchen Fällen Mädchen und Frauen, welche Deutsche Reichsangehörige sind, durch die Kön. Niederländische Regierung ausgewiesen und über die Grenze gebracht werden, so hat das Provinzial Komitee in Gemeinschaft mit der Rheinisch Westfälischen Gefängniss-gesellschaft und den Verein der Freundinnen junger Mädchen ein vorläufiges Zufluchthaus in Emmerich errichtet, in welchem die obengenannten Ausgewiesenen die erste Unterkunft und weitere Versorgung und Beradung finden können. Das Niederländische National Komitee zur Bekämpfung des Mädchenhandels ist von diesem Schritt in Kenntniss gesetzt. In Laufe des Jahres werden getrennt für evangelische und katholische Frauen zwei Zufluchtstätten in Emmerich in Benutzung genommen werden. Um nun die Arbeit auf einem Punkt konzentriren zu können, legen wir der Königliche Niederländische Regierung die dringende Bitte vor, sämtliche aus Holland ausgewiesenen deutschen Frauen ausschliesslich in Emmerich der deutschen Polizeibehörde zu übergeben, welche dann die Zuführung in die Zufluchtstätten veranlassen wird."

Bij missive van Uwe Excellentie, dd. 1 September 1909, 2de afdeeling, A, n°. 518, werd op dit verzoek gunstig beschikt als volgt:

„Naar aanleiding van dit verzoek heb ik thans het besluit genomen, dat vrouwen en meisjes, van Duitsche nationaliteit, die uit Nederland naar Duitschland worden teruggevoerd, hetzij zulks krachtens het Parijsche Tractaat, hetzij krachtens de Vreemdelingenwet geschiedt, *steeds* over Zevenaar zullen worden uitgeleid, tenzij eene vaste bestemming in Duitschland kan worden aangewezen en deze over een nader gelegen grensstation gemakkelijk en zonder gevaar voor die vrouwen en meisjes op denzelfden dag kan worden bereikt."

Op 16 October 1909 werd mij convocatie toegezonden voor deze conferentie.

De agenda vermeldde:

1°. Overzicht van hetgeen er geschied is tot bevordering van de uitleiding van Duitsche vrouwen en meisjes uitsluitend over Zevenaar.

2°. Wenschelijkheid van dezelfde maatregelen van de zijde der Duitsche Regeering.

3°. Regeling van de samenwerking tusschen de autoriteiten en particuliere vereenigingen aan de grens.

4°. Voorziening in de voorloopige verzorging van uitgeleide vrouwen en meisjes.

5°. Wijze van transporteeren van vrouwen en meisjes naar de grens.

6°. Wenschelijkheid van geregeld stationswerk te Emmerik, Zevenaar of Arnhem.

Deze punten lokten een belangrijke discussie uit en ten slotte werden met eenparige stemmen de volgende wenschen uitgesproken:

I. Het is wenschelijk, dat het Nederlandsch Nationaal Comité zich wende tot de Duitsche Regeering met het verzoek, dat de uitleiding van vrouwen van Nederlandsche nationaliteit uitsluitend over Emmerik—Zevenaar geschiede; alsmede dat bedoeld verzoek door het Duitsche Nationaal Comité worde ondersteund.

II. Het is wenschelijk, dat te Emmerik en Zevenaar, te Gronau en Enschedé, alsmede op alle belangrijke grensplaatsen, beiderzijds, stationswerk door gesalarieerde personen worde waargenomen, en dat de kosten door particuliere vereenigingen van beide landen gemeenschappelijk worden gedragen.

III. Het is wenschelijk, dat de politie geen vrouw over de grenzen zette vóórdat het Rijksbureau voeling heeft gehouden met het Nationaal Comité en van dit comité heeft vernomen

of het Nationaal Comité van het land waarheen of waar doorheen de vrouw vervoerd zal worden, al of niet bereid is de zorg voor haar op te nemen.

IV. Het is in het algemeen wenschelijk, dat in ieder land de politie de uit te leiden vrouwen gedurende den tijd, dat nog niet beslist is waarheen zij zullen worden vervoerd, plaatse in een van de particuliere gestichten, die zich van te voren tot opname hebben bereid verklaard.

V. Het is wenschelijk, dat in ieder land de uitleiding van vrouwen naar de grenzen geschiede onder toezicht van vrouwen, aangewezen door de, op dit gebied werkzame, particuliere vereenigingen. Is dit niet mogelijk, dan door vrouwen in dienst van de politie of althans door politie-beambten in politiek.

Hier zij nog gemeld, dat het Nederlandsche Nationaal Comité een verzoek richtte aan de Duitsche Regeering om de uit te leiden Nederlandsche vrouwen en meisjes uitsluitend over Emmerik/Zevenaar te dirigeeren. Deze vrouwen en meisjes zouden dan voorloopig in „Welkom" te Arnhem worden opgenomen.

Hierop kwam echter nog geen bericht.

Bijzondere vermelding verdient nog de correspondentie van mijn bureau met den Commissioner General of Immigration and Naturalisation, Department of Commerce and Labor, te Washington, de autoriteit aan welke in de Vereenigde Staten de uitvoering van art. 1 van het Arrangement van Parijs is opgedragen.

Belangrijke inlichtingen werden van daar ontvangen en wel in het bijzonder zij vermeld het Partial Report from the Immigration Commission on the Importation and harboring of women for immoral purposes; een verslag van eene welgeslaagde enquète, dat een duidelijk beeld geeft van de wijze waarop de handel in vrouwen naar en in de Vereenigde Staten wordt gedreven.

Dit rapport werd aan mijn bureau bewerkt en ter kennisneming gezonden aan de Vereeniging tot steun van doortrekkenden en de Commissie van toezicht over den doortocht en het vervoer van landverhuizers.

Uit het onderwerpelijk rapport blijkt niet, dat in deze sprake kan zijn van een handel waarbij Nederlandsche vrouwen betrokken zouden zijn. Wel is door mij aan het betrokken Amerikaansche Departement verzocht mededeeling te mogen ontvangen zoodra zulks wel het geval mocht zijn.

Van belang is ongetwijfeld ook hier in herinnering te brengen

het besluit van den gemeenteraad te Rotterdam, dd. 17 Maart 1910 genomen, om de huizen van ontucht te sluiten, waardoor weder eene der bronnen van vrouwenhandel heeft opgehouden te bestaan. Door mij was aan den hoofdcommissaris van politie te Rotterdam te dezer zake advies uitgebracht.

Te Zutphen werd 19 November 1909 door den gemeenteraad besloten de zoogenaamde reglementeering in te trekken en de wenschelijkheid uitgesproken van de invoering eener verordedening tot verbod der huizen van ontucht. Zutphen was de laatste gemeente in Nederland waar de prostitutie nog gereglementeerd was en wel in dier voege, dat aldaar de vrouwen in een bordeel verblijvende aan verplichte geneeskundige keuring waren onderworpen.

Thans bestaan nog erkende bordeelen in de navolgende plaatsen:

Delft 1, met 5 vrouwen, nl. 4 Duitsche en 1 Hollandsche;

's Gravenhage 1, met 6 vrouwen, nl. 2 Fransche, 2 Belgische, 1 Duitsche en 1 Hollandsche;

Zutphen 1, met 4 vrouwen, nl. 4 Duitsche, en

Groningen 1, met 5 vrouwen, nl. 2 Duitsche, 1 Deensche, 1 Belgische en 1 Hollandsche.

De mutatiën welke plaats hebben in de bordeelen en onder de publieke vrouwen, werden geregeld ontvangen van de navolgende gemeenten: Amsterdam, Arnhem, Delft, Dordrecht, 's Gravenhage, Groningen en Utrecht.

Het Rijksbureau werd in het afgeloopen jaar verrijkt met de navolgende geschenken van:
ds. H. Pierson, te Zetten, een compleet stel (30) jaargangen van het maandblad „Getuigen en Redden";
den Nederlandschen Vrouwenbond tot verhooging van het zedelijk bewustzijn, hun gedenkboek „25 jaren";
het Deutsche National Komitee, 7 jaarverslagen (1903—1909);
den heer Lod. van Mierop, te Soest, 2 jaargangen „Levenskracht".

Van de navolgende bladen worden geregeld gratis-exemplaren ontvangen: La Traite des Blanches, Boletin del Patronato Real para la Répression de la Trata de Blancas, maandblad „Getuigen en Redden", en de Getuige, De Middernachtzendeling, The Shield (ook jaargang 1908 en 1909), Der Abolitionnist (ook jaargang 1908 en 1909), Orgaan van den Nederlandschen Vrouwenbond tot verhooging van het zedelijk bewustzijn (ook jaargang 1907, 1908 en 1909), Orgaan van de R.-K. Vereeniging tot bescherming van meisjes in Nederland, terwijl het Nederlandsche Nationale

Comité zijne jaarverslagen en andere geschriften geregeld toezendt.

Evenals ten vorigen jare is mij uit den aard van de behandelde gevallen, waarvan Uwe Excellentie aan het einde van dit verslag eene opgave der voornaamste gelieve aan te treffen, gebleken dat de hulp van het Rijksbureau nog niet werd verleend in eene zaak uitsluitend vrouwenhandel betreffende, waarbij eene vrouw of meisje tegen haren zin in het ontuchtig leven werd gebracht.

Omtrent het personeel aan mijn bureau werkzaam valt geen opmerking te maken.

De Directeur van het Rijksbureau,
HORDIJK.

BEHANDELDE GEVALLEN.

Behalve een 150-tal gevallen waarin de hulp van het Rijksbureau werd ingeroepen om informatiën te verstrekken omtrent verdachte adressen en personen, volgt hieronder eene opgave van de voornaamste zaken, die gedurende het afgeloopen jaar zijn behandeld:

1. van L., H., van Amsterdam, oud 20 jaar, bevond zich in een clandestien bordeel te 's Gravenhage. Op verzoek van haar vader is zij naar de ouderlijke woning teruggebracht.

2. K., W., van Amsterdam, oud 17 jaar, was op 23 Maart plotseling uit hare dienstbetrekking verdwenen; de vader verzocht opsporing; op 16 April werd zij als lijk opgehaald.

3. W., H., van Schiedam, oud 23 jaar, verdween uit haar ouderlijk huis; de vader verzocht opsporing. Bij onderzoek is gebleken dat zij met een zekeren Rolff naar Amerika via Glasgow was vertrokken. De autoriteiten in Amerika werden door het Nationaal Comité in kennis gesteld en bij aankomst te New-York zijn zij aangehouden en gerepatrieerd.

4. K., M., van Gerresheim, oud 19 jaar, kwam hier uit Duitschland om in verdachte omgeving eene dienstbetrekking te aanvaarden; zij werd aangehouden en naar Duitschland teruggezonden.

5. E., M. E., van Dusseldorf, oud 20 jaar, en S., L., van Dusseldorf, oud 22 jaar, kwamen hier om als buffetjuffrouw in dienst te treden in een verdacht huis. Op een telegraphisch bericht van den grenscommissaris te Zevenaar zijn zij aangehouden en den volgenden dag naar Duitschland teruggekeerd.

6. C., C., van Petites Loges, oud 20 jaar, werd te 's Gravenhage in eene verdachte omgeving aangetroffen en door de politie aldaar in het Doorgangshuis geplaatst. Het geval werd met het Rijksbureau te Parijs in behandeling genomen.

Het antwoord van dit Bureau luidde:

„J'ai l'honneur de vous informer qu'il ne me parait pas résulter, soit des renseignements dont vous m'avez fait part, soit de la déclaration de la nommée Claire Chardron que cette jeune fille puisse être, en aucune façon, considerée comme une victime de la traite des blanches au sens du dit Arrangement diplomatique."

De vader werd echter door het Rijksbureau te Parijs met het geval in kennis gesteld en zond geld over voor de reiskosten zijner dochter, die daarna in de ouderlijke woning te Petites Loges is teruggekeerd.

7. G., O., van Cherson (Rusland), oud 15 jaar, was door een matroos aan boord van het Engelsche stoomschip *Sirdar* verborgen en wilde in Rotterdam eene betrekking zoeken; de matroos bracht haar echter in een bordeel. De houdster van dat huis bracht haar bij de politie, die zich met het Rijksbureau in verbinding stelde. Het meisje werd naar Amsterdam op transport gesteld en in Beth-San opgenomen en het geval verder behandeld met den consul-generaal van Rusland. Deze antwoordde, dat het meisje naar Hamburg kon vertrekken en van daar naar Rusland zou gaan. Het bestuur van Beth-San verzocht het meisje bij zich te mogen houden om haar een en ander te laten leeren. Het meisje wilde wel blijven en de consul-generaal willigde dit verzoek in. Zij is, nadat door het bestuur dier inrichting met het bestuur van het Magdalenastift te Crefeld was gecorrespondeerd, op 18 October daarheen vertrokken om in eene huishoudschool alle werkzaamheden te leeren: zij zou daar één jaar blijven en dan hier eene dienstbetrekking voor haar gezocht worden.

8. W., L., van Mülheim a/R., oud 20 jaar, zou als kellnerin in dienst treden, doch werd aangehouden op een bericht van den grenscommissaris te Zevenaar en is weer naar Duitschland teruggevoerd.

9. B., H. A., van Osnabrück, oud 20 jaar, was hier strijkster in eene waschinrichting; zij geraakte zwanger en werd dientengevolge uit hare betrekking ontslagen. Zij had geen papieren en de vader van den jongen gaf geen toestemming voor een huwelijk. Door tusschenkomst van het Nationale Comité werd zij in Beth-Palet geplaatst en later overgebracht naar het Versorgungshaus te Bonn, waar zij 16 Augustus aankwam.

10. K., F., van Essen a/R., oud 18 jaar, kwam hier aan in gezelschap van haar neef. Zij werd in Beth-San opgenomen.

De Deutsche Seemans- und Stadtmission, die haar daar had ondergebracht, heeft hare terugzending naar Duitschland bevorderd. Zij keerde onder leiding van de Frau Oberin M. Leubert naar Duitschland terug en werd in het Fürsorgeheim Mädchenschütz te Essen a/R opgenomen.

11. O., E., van Groningen, oud 29 jaar. Het Nationale Comité vroeg hare opsporing ten behoeve van den voogdijraad. Bij onderzoek is gebleken, dat zij te 's Gravenhage in betrekking was.

12. van Z., J. M., van Amsterdam, oud 20 jaar. De vader verzocht opsporing. Het meisje werd te Tilburg aangetroffen zonder middel van bestaan en is naar de ouderlijke woning teruggebracht.

13. de B., M., van Amsterdam, oud 19 jaar. De vader verzocht opsporing. Zij is hier ter stede aangehouden en op verzoek van den vader in Beth-San geplaatst.

14. B., L., van Borkum, oud 20 jaar, kwam hier aan zonder middel van bestaan en is naar Duitschland teruggevoerd.

15. S., M. A. J., van Weingarten, oud 20 jaar, is aangehouden als zijnde zonder middel van bestaan, werd tijdelijk in Beth-San opgenomen en is over Zevenaar uitgeleid om in het „Kloster zum guten Hirte" te worden opgenomen.

16. S., F., van Rotterdam, oud 20 jaar, en van V., M. E., van Rotterdam, oud 19 jaar; de familie verzocht opsporing dezer meisjes, die zich vermoedelijk in België ophielden.

Het onderzoek in zake M. E. van V. toonde aan, dat zij als boekhoudster in een modemagazijn werkzaam was tot tevredenheid harer superieuren en zich fatsoenlijk gedraagt, zoodat er geen aanleiding voor België bestond haar naar Nederland terug te zenden.

Het onderzoek in zake F. S. leverde geen resultaat op.

17. L., G., van Berlijn, oud 19 jaar, is door de politie te Utrecht in zwangeren toestand aangehouden. Zij werd in het Doorgangshuis te Utrecht opgenomen en later, in afwachting harer bevalling, in de Rijksclinieken aldaar. Het Rijksbureau te Berlijn, dienaangaande geïnformeerd, verzocht het meisje terug te zenden naar Emmerik in het Zufluchthaus. Zij is dd. 29 Januari 1910 met haar kindje naar Emmerik overgebracht.

18. T., B. A. W. M., van Cassel, oud 15 jaar, is door haar patroon J. H. P. naar Amsterdam ontvoerd.

Het meisje is 11 November 1909 teruggevoerd naar Emmerik en P. is 6 Januari 1910 uitgeleverd aan de Duitsche politie, daar hij door het Preussische Landesgericht te Cassel zal worden vervolgd wegens ontvoering van eene minderjarige.

19. G., R., van Czernowitz, werd aldaar gevangen genomen wegens vermoedelijken meisjeshandel. Daar het bericht in de nieuwsbladen de mededeeling behelsde, dat ook Hollandsche correspondentie in haar bezit werd gevonden, stelde mijn bureau zich in verbinding met het Oostenrijksche Rijksbureau. Het antwoord van dat bureau luidde als volgt:

„Nach dem bisherigen Ergebnisse der Untersuchung hat die Genannte keine Verbindungen mit Personen unterhalten, welche im Gebiete des Königreiches der Niederlande ansässig sind.

Falls sich unter ihren Briefschaften solche in holländischer Sprache befinden sollten, so dürfte dies daraus zu erklären sein, dass sie früher in Java ansässig war, wo ihr Gatte Samuel Gläsermann eine Bierbrauerei betrieben haben soll."

20. H., M., van Cassel, oud 20 jaar, kwam hier aan en zou als bediende in een bloemenwinkel in dienst komen; zij verbleef er 2 dagen, het beviel haar hier niet langer en zij liep weg uit hare betrekking. Op 10 December werd zij door het Deutscher Hülfsverein aan reisgeld geholpen en is naar Cassel teruggekeerd.

21. J., H., gescheiden vrouw van J. S., S., L., H., J., oud 18 jaar, en K., A., oud 20 jaar, kwamen allen te Rotterdam van Frankfurt a/Main.

De vrouwen zijn met de beide meisjes te Rotterdam door de politie aangehouden. De vrouwen, die vroeger te Frankfurt a/M. een bordeel hadden gehouden, werden 28 December 1909 over Emmerik naar Duitschland uitgeleid.

Op verzoek van het Rijksbureau te Berlijn zijn de meisjes, die voorloopig in het R.-K. Doorgangshuis te Rotterdam waren opgenomen, dd. 18 Januari 1910 naar het Zufluchthaus te Emmerik opgezonden.

22. P., P. J., van Brussel, placeur, houdt zich onledig met het plaatsen van meisjes in verdachte omgeving. Hij is door het Rijksbureau, onder toezending van portret, gesignaleerd bij de politie in de voornaamste plaatsen van ons land met verzoek om bericht als er meisjes in verdachte omgeving door hem worden geplaatst.

23. L., M., oud 20 jaar, van Dortmund, en N., K. L., oud

22 jaar, van Dusseldorf, kwamen hier aan om in eene verdachte omgeving eene betrekking te aanvaarden. De eerste is 4 Januari en de tweede 3 Januari 1910 naar Emmerik uitgeleid en daar in het Zufluchthaus opgenomen.

24. R., K., en K. E., beiden van Berlijn, plaatsten advertentiën in Duitsche bladen, waarbij zij meisjes vroegen voor de Brusselsche tentoonstelling. Bij onderzoek is gebleken, dat het oplichterij was en het hun voornamelijk te doen was om de 5 Mark machtig te worden, die bij elke aanvrage moesten worden ingezonden. Van meisjeshandel was geen sprake. Beide personen zijn uit Amsterdam verdwenen.

25. F., E. H. M., oud 22 jaar, en J., R. M., oud 27 jaar, waren beiden van Leipzig afgezonden door J. G. S., te Deventer, ten einde in een bordeel werkzaam te zijn. Zij werden van Deventer naar Rotterdam gezonden, aldaar door de politie aangehouden en dd. 29 Januari over de grenzen via Emmerik verwijderd.

26. G., E., oud 19 jaar, van Heidelberg, was door eene zekere vrouw Calander meegenomen naar Rotterdam met de bedoeling haar in eene verdachte omgeving te brengen. Zij werd door de politie aldaar aangehouden en de Union des Amies de la jeune fille heeft haar reisgeld verstrekt naar Heidelberg en is zij weder in hare ouderlijke woning teruggekeerd.

Adviezen werden op verzoek verstrekt aan den heer hoofdcommissaris van politie te Rotterdam naar aanleiding van een voorstel tot afschaffing der huizen van ontucht, aanhangig in de Rotterdamsche gemeenteraad en sedert aangenomen, en aan den heer commissaris van politie te Leeuwarden met het oog op de prostitutiequaestie aldaar, terwijl herhaaldelijk informatiën werden verstrekt aan den heer directeur van de gemeentelijke arbeidsbeurs te Amsterdam.

De Directeur van het Rijksbureau,

HORDIJK.

Bijvoegsel tot de *Nederlandsche Staatscourant* van Zaterdag 21 Mei 1910, n°. 116.

N°. 30.

VERSLAG *van het vergelijkend examen voor de betrekking van surnumerair der registratie en domeinen, gehouden te 's Gravenhage 3 Maart 1910 en volgende dagen.*

Aan
Zijne Excellentie den Minister van Financiën.

De Commissie, benoemd bij Uwe resolutie dd. 10 November 1909, n°. 61, Registratie, tot het afnemen van het vergelijkend examen van hen, die tot surnumerair der registratie en domeinen wenschen te worden benoemd, heeft de eer hierbij verslag te doen van hare werkzaamheden.

Het schriftelijk examen werd door alle adspiranten gelijktijdig afgelegd in de zaal ten huize van S. G. Bino, Hooigracht 4; het mondeling examen, dat ook thans weer plaats had voor de geheele Commissie, in de door Uwe Excellentie aan Uw Departement daarvoor aangewezen commissiekamer.

Het aantal geëxamineerden bedroeg 25.

Ten einde den voor het mondeling examen eerst opgeroepen adspiranten eenigen rusttijd na het schriftelijk werk te gunnen, werd met het mondeling examen aangevangen op den vijfden dag na afloop van het schriftelijk. Voor dit laatstgenoemde gedeelte werden 7 vraagstukken ter oplossing voorgelegd, waarvan den eersten en den tweeden dag telkens 2 en den derden dag 3.

Elken dag werd den adspiranten een werktijd gegeven van 7 uren, in 2 deelen gescheiden door eene verplichte pauze van één uur, gedurende welke het hun geoorloofd was het examenlokaal te verlaten.

Het is gebleken, dat de door de Commissie voor elk stuk vastgestelde en telkens vooraf bekend gemaakte werktijd vol-

doende was. De oplossingen werden gewaarmerkt met het door elken adspirant bij den aanvang van het examen getrokken nummer, zulks ter bevordering van de geheimhouding.

De indruk, dien de Commissie van het examen ontving, was — over het geheel genomen — niet bijzonder gunstig. Zij onderstelt, dat de goede kans van slagen die de laatste examens opleverden en die ook nog voor dit examen te verwachten was, velen heeft doen besluiten zich aan te melden, die beter zouden gedaan hebben hunne studie nog eenigen tijd met ernst voort te zetten. Het bleek toch, dat een betrekkelijk groot aantal adspiranten zich onvoldoende voorbereid aan het examen onderwierp, terwijl verscheidene anderen, hoewel reeds meer gevorderd, toch dikwijls te kort kwamen waar het de toepassing gold van het geleerde op eenvoudige, aan de practijk ontleende gevallen. Trouwens, het is ook naar aanleiding van vorige examens reeds meermalen moeten worden opgemerkt, dat de adspiranten — loffelijke uitzonderingen daargelaten — in hoofdzaak zich er toe bepalen den inhoud der wetten en handboeken in zich op te nemen, maar veelal nalaten het geleerde door nadenken te toetsen aan de practijk.

De opmerking moet hier nog worden gemaakt, dat taal- en stijlfouten het schriftelijk werk soms in ergerlijke mate ontsierden.

De 10 adspiranten, die door de Commissie voor eene benoeming tot surnumerair worden voorgedragen, bezitten niettemin volgens haar oordeel voldoende bekwaamheid, om te mogen verwachten, dat zij geschikte ambtenaren zullen zijn.

'S Gravenhage, 27 April 1910.

Dubois, *Voorzitter.*
ten Bruggencate, *Secretaris.*

BIJLAGEN.

—

N°. 1. Successie.

Jan Mulder overleed te Gouda 23 Januari 1909.

Memorie ingediend 23 Juli 1909 van den volgenden inhoud:
Erfgenamen a. i.: voor de helft broeder David Mulder, voor de wederhelft: zusterskind Grietje Koops $^1/_4$, zusterskleinkinderen Geesje en Johanna Krap elk $^1/_8$.

David Mulder is gehuwd met Adriana Berghuis en heeft 4 kinderen.

Erflater was met Cornelia Greven gehuwd in gemeenschap van inboedel en van winst en verlies.

Bij ologr. testament dd. 8 November 1908 zijn de volgende beschikkingen gemaakt:

1. Ik legateer aan mijne vrouw f 10 000 en het vruchtgebruik van de rest mijner nalatenschap.

2. Ik legateer aan mijne schoonzuster A. Berghuis het vruchtgebruik van f 12 000 met ingang van den dood mijner vrouw.

3. Ik benoem tot erfgenamen:
voor $^1/_6$ mijne nicht Grietje Koops,
voor $^1/_6$ mijne achternichten Geesje en Johanna Krap
en voor $^4/_6$ de 4 kinderen van mijnen broeder David Mulder, dit laatste echter onder bezwaar eener lijfrente ten behoeve van hun vader van f 200 's jaars, in te gaan met den dag van mijn overlijden.

4. Ik erken schuldig te zijn aan Janus Tulp f 3000, wegens van hem op 3 November 1907 à $4^0/_0$ à deposito genomen geld (waarvoor ik hem destijds een ongezegeld bewijs heb afgegeven, waarom ik deze fout thans herstel).

5. Ik verklaar schuldig te zijn aan mijn knecht Krelis Brouwer f 2000.

6. Ik scheld aan Jacobus Kroon de vordering van f 1000 kwijt, die ik op hem heb.

7. Ik doe afstand van de grondrente van f 25 's jaars, gaande uit het erf, thans eigendom van mijne nicht Grietje Koops.

8. Ik wensch, dat in een der R.-K. kerken van Gouda gedurende 10 jaren na mijn overlijden zullen worden gelezen jaarlijks 5 H. Missen tot rust mijner ziel, waarvoor elk jaar f 200 moet besteed worden.

Jacobus Kroon is 1 December 1908 overleden.

Erflater had bij zijn dood van mej. Sara Bak in bewaring 4 certificaten N. W. S. 2½ %, elk groot f 1000, waarvoor een behoorlijk bewijs werd afgegeven.

Volgens het huwelijkscontract van erflater en C. Greven was de aanbreng:

a. Van den man:

1. Effecten, tijdens het huwelijk verkocht voor f 35 000 (thans zouden deze waard zijn geweest f 40 000).
2. Contanten f 15 000.
3. Grondrente van f 25 (sub 7 van het testament bedoeld).

b. Van de vrouw:

Boereplaats te Waddinxveen, groot 10 hectaren (staande huwelijk is deze boereplaats van een nieuw huis voorzien en daarvoor f 4000 uit de gemeenschap genomen, die dus door haar aan de gemeenschap zijn te vergoeden).

Bij erflaters dood was volgens de ingediende aangifte aanwezig:-

MASSA.

1. Huis en erf aan het Koningsplein te Batavia (door erflater staande huwelijk geërfd van zijn in 1905 overleden oom Karel Mulder)	f 20 000
2. Inboedel	4 000
2. Contanten	3 000
4. 10 aandeelen 1ste Ned.-Ind. Zee- en Brand-assurantiemaatschappij, nominaal ieder groot f 5000, waarop 10 % of f 500 is gestort, geschat naar den koers van het overlijden (volgens de opgave voorkomende in het Weekblad voor Incourante Fondsen dd. 22 Januari 1909) op 80 %. Op deze aandeelen moet nog $^9/_{10}$ of f 4500 gestort worden, met het oog waarop aangevers deze aandeelen hebben uitgetrokken op.	Nihil.
5. De vordering op Jacobus Kroon (thans zijne zoons Jan en Dirk Kroon)	1 000
6. De boereplaats te Waddinxveen door de vrouw aangebracht.	25 000
7. Effecten	28 000
8. De 4 Certif. N. W. S. à 75 %.	3 000
9. De grondrente waard	500
Totaal actief . . .	f 84 500

PASSIEF.

1. Aan dr. Pel, die erflaters geneesheer was . .	f	300
2. Aan dr. Geurts, die door de vrouw werd geconsulteerd		200
3. Huishoudelijke schulden		500
4. Begrafeniskosten, daaronder begrepen de kerkelijke diensten tot en met het eerste jaargetijde . .		1 000
5. De schuld aan Janus Tulp		3 000
6. De verplichting tot afgifte der 4 Certif. N. W. S.		3 000
Totaal passief . . .	f	8 000

Ten aanzien van het Indisch vast goed is het bewijs overgelegd, dat het recht van overgang in Indië behoorlijk voldaan is.

Zijn oud: de vrouw van erflater 60 jaar, de schoonzuster A. Berghuis 39 jaar, de broeder David Mulder 56 jaar.

Wordt gevraagd:
Uiteenzetting van den boedel met aanwijzing van:
a. Erflaters nalatenschap.
b. De bedragen die daaruit verkregen worden.
c. Het percentage door ieder verschuldigd.
d. De bedragen, waarover de rechten van successie moeten berekend worden.
(Ten aanzien van de vrijstelling bedoeld bij art. 56, n°. 7, is het voldoende, dat wordt aangewezen het van het saldo vrijgestelde bedrag en de wijze waarop dit wordt omgeslagen, zoodat de becijfering voor ieders deel niet wordt verlangd).

Daarnevens worden op een afzonderlijk vel papier de toelichtingen verzocht, noodig voor de beoordeeling van de juistheid der uiteenzetting.
Op loopende renten behoeft niet te worden gelet.
De adspirant kan aannemen, dat in de memorie alle noodige gegevens voorkomen, en dat alle in het passief der opgave opgenomen schulden behoorlijk zijn omschreven.
Mocht de adspirant tegen de uittrekking van de posten van actief of passief bezwaar hebben, dan gelieve hij die uittrekking te wijzigen, zooals hem noodig voorkomt.

N°. 2. Vermogensbelasting.

De adspirant gelieve heden op verzoek van de hierna onder I, II en III te noemen personen in te vullen vermogensbiljetten 1909/10 voor:

I. Adriaan Dorp, koopman te Amsterdam, weduwnaar van Bertha Heelsum, overleden 1 September 1907. Hem was een biljet toegezonden, omdat hij 1 Mei 1909 te Amsterdam woonachtig was.

II. Emilie Heusler, 1 November 1909 gehuwd met Adriaan Dorp voornoemd. Haar was een biljet uitgereikt, omdat zij zich 15 November 1909 uit het buitenland hier te lande had gevestigd.

III. Christiaan Dorp, oud 19 jaar, minderjarige zoon van Adriaan Dorp en Bertha Heelsum, inwonende bij zijn vader-voogd. Voor hem is een biljet afgegeven, onder andere omdat hem bij beschikking van den kantonrechter van het 1ste kanton te Amsterdam, dd. 1 April 1909, beperkte handlichting is verleend tot de ontvangst en de uitgave van en de beschikking over zijne inkomsten.

Daartoe ontvangt de adspirant van de genoemde personen de volgende inlichtingen, waarvan de juistheid vaststaat:

a. De gemeenschappelijke boedel Adriaan Dorp/Bertha Heelsum is tusschen de twee gerechtigden daartoe, Adriaan Dorp en Christiaan Dorp, gescheiden bij notarieele akte van 15 November 1907, kort daarna ten hypotheekkantore overgeschreven. Al de baten en schulden zijn daarbij toebedeeld aan den vader, onder verplichting tot uitkeering van het aandeel van Christiaan Dorp. Ter algeheele voldoening van die uitkeering heeft Adriaan Dorp ten name van zijn zoon genomen: 1. eene inschrijving op het Grootboek N. W. S. $2^1/_2$ $^0/_0$, groot f 10 000; 2. een Rijkspostspaarbankboekje, groot f 1000, en 3. een Staatsschuldboekje, groot f 2000, uit welk een en ander het geheele vermogen in dit opzicht van Christiaan Dorp op 1 Mei 1909 bestaat.

b. Christiaan Dorp heeft in 1904 bij legaat verkregen eene inschrijving op het 3 $^0/_0$'s Grootboek N. W. S., groot f 25 000, onder de uitdrukkelijke voorwaarde, dat zijne ouders daarvan het vruchtgenot niet zouden hebben. De vader heeft de renten ad ± f 4000 in ontvangst genomen, doch niet afzonderlijk belegd.

c. Christiaan Dorp heeft in 1900 bij legaat verkregen eene onder bewind gestelde inschrijving op het 3 $^0/_0$'s Grootboek N. W. S., groot f 10 000, met bepaling dat de renten daarvan steeds bij het kapitaal gevoegd moeten worden, totdat Christiaan Dorp 25 jaar oud zal zijn. De inschrijving was dientengevolge op 1 Mei 1909 aangegroeid tot f 13 500.

d. Blijkens akte van huwelijksche voorwaarden, in het buitenland opgemaakt, zijn de echtgenooten Adriaan Dorp en Emilie Heusler gehuwd buiten elke gemeenschap van goederen en heeft de vrouw het beheer van hare goederen en het vrije genot van hare inkomsten. Volgens die akte bestond haar vermogen

uit vorderingen onder verband van vast goed, te zamen bedragende en waard 100 000 rijksmark (1 rijksmark = f 0,59).

e. Adriaan Dorp is voor de helft gerechtigd in de vennootschap onder de firma Dorp & C°. Bij de akte van oprichting is bepaald, dat iedere vennoot tot bestrijding van de kosten zijner huishouding maandelijks f 500 uit de vennootschappelijke kas mag nemen. Volgens de balans van 31 December 1908 bedroeg het kapitaal van Adriaan Dorp in deze vennootschap f 42 000, terwijl hij volgens de boeken in het tijdvak van 1 Januari tot 30 April 1909 uit bovengenoemden hoofde f 2000 uit de kas had genomen.

f. Adriaan Dorp heeft ten geschenke gekregen een huis A, waard, zoo naar de belastbare opbrengst als naar de verkoopwaarde, f 15 000. Daar hij de wegens eene akte van schenking verschuldigde registratierechten zoo hoog vond, is het huis voor een als prijs vermelde som van f 15 000 bij notarieele koopakte aan hem overgedragen, welke koopakte ten hypotheekkantore is overgeschreven vóór 1 Mei 1909.

g. Bij het kadaster staat nog steeds ten name van Adriaan Dorp bekend 1/8 in een huis B, waard, zoo naar de belastbare opbrengst als naar verkoopwaarde, f 16 000. Dit huis behoorde tot den gemeenschappelijken boedel zijner ouders, die kort na den dood van zijn vader in 1908 tusschen de daartoe gerechtigden (die allen het vrije beheer over hunne goederen hadden) bij mondelinge scheiding is verdeeld; het huis is daarbij toebedeeld aan zijne moeder.

h. Adriaan Dorp is erfgenaam van Maria Bink, overleden 1 October 1901, die het vruchtgebruik harer nalatenschap besprak aan haar broeder Pieter Bink, thans rentenier te Arnhem. Laatstgenoemde heeft de door Adriaan Dorp verschuldigde successie- en overgangsrechten ad f 2500 betaald 1 Mei 1902 en is met dezen overeengekomen, dat de rechten met de renten ad 4 % 's jaars door Adriaan Dorp terugbetaald zouden worden bij het eindigen van het vruchtgebruik.

i. Adriaan Dorp heeft een hypothecaire vordering ten laste Z, groot f 25 000, rentende 4 % 's jaars, verschijnende 1 Juli, welke rente steeds geregeld op tijd betaald is.

j. Op 1 Mei 1909 had Adriaan Dorp aan contanten f 1000.

k. Adriaan Dorp heeft eene schuld groot f 10 000, ten behoeve van R., rentende 4 % 's jaars, verschijnende 1 Augustus, welke rente steeds geregeld op tijd betaald is.

l. De huishoudelijke schulden van Adriaan Dorp beliepen op 1 Mei 1909 f 1000.

De invulling van de biljetten, alsmede elke post, die daarop

gebracht wordt en elke post, die daarvan wordt weggelaten, worde door den adspirant op een afzonderlijk vel papier toegelicht.

Zoo de adspirant vermeent, dat hij het een of ander moet schatten, hij doe dit naar zijn beste weten.

Als koersen op 1 Mei 1909 aan te nemen:

N. W. S. 3 % 90 %
N. W. S. $2^1/_2$ % 75 %

N°. 3. Burgerlijk recht.

De volgende testamentaire beschikking heeft zich in de praktijk voorgedaan:

„Ik legateer aan X mijn winkelhuis te A of f 25 000 te zijner keuze.

Mocht X zijne keuze niet op het winkelhuis vestigen of mocht zulks wel het geval zijn maar later X of na zijn overlijden zijne erfgenamen zich daarvan wenschen te ontdoen, zoo vermaak ik dit huis aan den tegenwoordigen huurder Y of diens erfgenamen tegen vergoeding van f 25 000, in het eerste geval te voldoen aan mijne erfgenamen, in het tweede geval aan X of diens erfgenamen.

X en Y zijn in leven bij het overlijden van den erflater.

Gelieve *met redenen omkleed* de volgende vragen te beantwoorden:

1. Is in deze beschikking eene verboden making over de hand gelegen?

Zoo ja, wat zou daarvan het gevolg zijn?

2. Aangenomen hare rechtsgeldigheid, wat staat dan na overlijden van X en Y den erfgenamen van Y te doen, indien de erfgenamen van X buiten hen om het huis verkoopen?

3. Indien X, het winkelhuis gekozen hebbende, met Y eene overeenkomst aangaat, waarbij hij Y's recht afkoopt, is daarvan dan het gevolg, dat Y's erfgenamen het bewuste recht derven?

N°. 4. Registratie.

Akte van scheiding der nalatenschap van Hendrik Terpalen, overleden te Roosendaal 4 Juli 1909, verleden voor den notaris X aldaar 29 December 1909 tusschen zijne zoons en eenige erfgenamen: 1. Emile Terpalen, fabrikant; 2. Willem Terpalen, boekhouder; 3. Johannes Terpalen, expediteur, en 4. Frans Terpalen, koopman, allen te Roosendaal.

In de akte wordt verklaard, dat de erflater met zijne echtgenoote Elisabeth van Duin, thans wonende te Breda en mede bij de akte compareerende, is gehuwd geweest buiten elke gemeenschap van goederen en zonder dat bij hun huwelijkscontract de som was bepaald, die de vrouw jaarlijks zou bijdragen voor de huishouding en de opvoeding der kinderen;

dat de erflater aan haar heeft gelegateerd 5 certificaten N.W.S. $2^1/_2$ $^0/_0$ elk groot f 1000, in den boedel aanwezig, nummers enz. waard 80 $^0/_0$;

dat uit aanteekeningen van den erflater is gebleken, dat hij uit onverteerde inkomsten van de goederen zijner vrouw heeft aangekocht 8 pandbrieven elk van f 1000 Nationale Hypotheekbank, waard 100 $^0/_0$, welke de weduwe meent, dat haar toekomen, doch welke meening de erfgenamen niet deelen; dat partijen ter oplossing van daaromtrent tusschen hen gerezen geschillen zijn overeengekomen, dat de bedoelde pandbrieven aan de weduwe zullen worden afgegeven, hetgeen bij deze geschiedt, doch dat zij daartegenover het haar gemaakte legaat verwerpt.

Voorts verklaren partijen, dat de erflater 15 Juni 1899 met zijn zoon Emile had aangegaan een vennootschap onder de firma Terpalen en Zoon, tot het fabriceeren van sigaren, welke thans door den dood van den erflater is ontbonden en welke omvat:

a. een fabrieksgebouw, ingebracht door den erflater en geschat op	f 8 000
b. een perceel bouwterrein, waard	2 000
door de vennootschap 8 Juni 1904 verkregen bij ruiling tegen een door Emile Terpalen ingebracht perceel;	
c. een pakhuis, oorspronkelijk door E. T. in 1897 aangekocht, doch waarvan de erflater in 1898 de onverdeelde helft van hem heeft overgenomen, waard	4 000
d. handelsgoederen, waard	6 000
Totaal	f 20 000

waarvan de helft behoort tot de nalatenschap van den erflater;

dat het vast goed, hierna sub 2 omschreven, door den deelgenoot Willem Terpalen in opdracht van den erflater is aangekocht bij veiling, dd. 23 Januari 1909; dat om bijzondere redenen die aankoop door hem is gedaan op eigen naam, doch voor rekening van den erflater, die ook den koopprijs heeft betaald, zoodat dit goed tot den boedel behoort;

dat de erflater bij geregistreerde en overgeschreven akte 18 Mei 1903 aan zijn zoon Johannes Terpalen had verkocht twee perceelen weiland, gemeente Roosendaal, sectie A, nummers 599 en 600 voor f 8000 onder de opschortende voorwaarde, dat zijn zoon hem zou overleven; dat partijen echter dienaangaande zijn overeengekomen, dat J. T. alleen het eerste der gemelde perceelen zal nemen tegen den naar evenredigheid verminderden prijs van f 6000.

De comparant Frans Terpalen verklaart, dat hij aan den boedel schuldig is een bedrag van f 600, wegens een door hem van den erflater gekocht paard; de overige deelgenooten verklaren echter dien verkoop niet te erkennen, althans niet tot den genoemden prijs, en dat daarom bedoeld paard voorloopig buiten deeling zal worden gehouden.

Ten slotte verklaarde de laatstgenoemde comparant, dat hij zijn aandeel in de onroerende goederen, hierna sub 5 omschreven, bij akte 25 October jl. voor notaris-redacteur verleden en overgeschreven ten hypotheekkantore te Breda 2 November jl., heeft verkocht aan zijn schuldeischer, den heer Cornelis van Vulpen te Breda.

De nalatenschap van den erflater bestaat uit:

1. roerende lichamelijke goederen (het paard, hierboven bedoeld, daaronder niet begrepen), waard . .	f 4 000
2. een perceel weiland, geschat op de waarde, waarvoor het in veiling dd. 28 Januari 1909 is aangekocht	6 000
3. het perceel bouwland sectie A nummer 600, hierboven vermeld	2 000
4. een schuldvordering op den deelgenoot J. T., wegens aankoop van het perceel sectie A nummer 599, groot	6 000
5. drie huizen en erven te Bergen-op-Zoom sectie A nummers 481, 482 en 483, samen waard	45 000
6. het aandeel van den erflater in de vennootschap	10 000
7. effecten, waaronder de certificaten, hierboven bedoeld	6 000
8. contanten	1 000
Samen	f 80 000
Waarvan elk der deelgenooten toekomt.	f 20 000
de deelgenoot Emile Terpalen is in de vennootschap gerechtigd voor	10 000
hem zal daarom worden toebedeeld eene waarde van	f 30 000

TOEDEELING.

a. Aan Emile Terpalen:

de baten sub *a* en *d* der vennootschap voor . . .	f 14 000
de onverdeelde helft van het vast goed sub 2 . . .	3 000
het perceel A 481 sub 5	13 000
Samen . . .	f 30 000

b. Aan Willem Terpalen:

de onverdeelde helft van het perceel sub 2 . . .	f 3 000
het tot de vennootschap behoorend perceel bouwterrein	2 000
het huis A 482 sub 5	15 000
Samen . . .	f 20 000

c. Aan Johannes Terpalen;

de schuldvordering te zijnen laste sub 4	f 6 000
het tot de vennootschap behoorend pakhuis . . .	4 000
het roerend lichamelijk goed sub 1	4 000
de effecten sub 7	6 000
Samen . . .	f 20 000

d. Aan Frans Terpalen:

het huis sectie A 483 sub 5.	f 17 000
het perceel bouwland sectie A nummer 600 sub 3	2 000
de contanten sub 8	1 000
Samen . . .	f 20 000

Wordt gevraagd een gemotiveerde berekening der registratierechten, op deze akte verschuldigd. Meent de adspirant in een twijfelachtig geval zeker recht *niet* te moeten heffen, ook dan behoort te blijken, waarop die meening is gegrond.

N°. 5. Successie.

Den 23sten November 1907 is in het Oude-Mannenhuis te Gouda overleden J. H. v. d. Laar, zonder legitimarissen na te laten.

Bij testament van 6 October 1904 heeft hij, vrij van successierecht, gelegateerd aan:

A. Thalens, zoon van Cornelis Thalens.	f 100
A. R. Dam, huismeester i/h O. M. Huis	200
De R. K. Armen van Gouda.	200

Erfgenamen a. i. zijn:

de 3 kinderen van een vooroverleden zuster, elk $^1/_6$ en de 2 kinderen eener andere overleden zuster elk $^1/_4$ (waaronder Christina van Voorst, vrouw van Cornelis Thalens genoemd).

De nalatenschap bestaat uit:

Inlage Rijkspostspaarbank. . . . . f 100

Rentelooze vordering ten laste van den faillieten boedel van wijlen den kassier Stroohalm, die in 1905 te Gouda overleed, groot f 500, begroot op 50 % 250

Samen . . . f 350

Bovenstaande gegevens zijn bekend geworden uit eene memorie van aangifte, die 5 Maart 1909 is ingediend door Cornelis Thalens, als gehuwd met Chr. van Voorst, tegen wien op 13 Februari 1909 een dwangschrift conform art. 21 der Successiewet is uitgevaardigd, tot betaling van f 500, behoudens latere regeling.

De ontvanger maakte op die memorie de volgende berekening:

f 350 10 %. . .	f 35,—	
$^1/_4$ verhooging. .	8,75	f 43,75
waarvan $^1/_4$ „		f 10,93^5
38 opcenten.		4,15^5
		f 15,09

welk bedrag tijdig door C. Thalens is voldaan.

Daarna heeft de ontvanger op het memoriaal n°. 15 den volgenden post geboekt:

10 April 1909.

Sterfgeval J. H. van de Laar, overleden te Gouda 23 November 1907,

register IV 8/3702.

Memorie ingediend 5 Maart 1909, dagregister 3/1703, door den man C. Thalens van de erfgename voor $^1/_4$ Chr. v. Voorst.

Berekend successierecht	f 35,—
Ter zake van het op 13 Februari 1909 aan C. Thalens beteekend dwangschrift conform art. 21 Successiewet: $^1/_4$ verhooging	8,75
	f 43,75
Hiervan tijdig betaald door C. Thalens	10,93^5
Alzoo nog schuldig	f 32,81^5
waarbij boete volgens art. 55 $^1/_{10}$	3,28
Samen . . .	f 36,09^5
38 opcenten . .	13,71^5
Alzoo in te vorderen	f 49,81

Bij onderzoek naar de gegoedheid van de overige erfgenamen bleken deze allen onvermogend.

Uit aanmerking daarvan heeft de ontvanger in April 1909 eene waarschuwing gezonden aan den legataris A. R. Dam tot betaling van:

Successierecht.	f 14,—
$^1/_4$ verhooging.	3,50
	f 17,50
$^1/_{10}$ verhooging	1,75
	f 19,25
38 opcenten	$7,31^5$
Totaal . . .	f $26,56^5$

en daarbij te kennen gegeven, dat de betaling van dit bedrag werd gevraagd op grond van artt. 2 en 4 der Successiewet.

Op deze waarschuwing dient A. R. Dam een rekest aan den Minister van Financiën in, waarin hij o. a. zegt, dat hij bereid is te betalen, wat hij volgens de wet betalen moet, maar dat hij meent niets te betalen te hebben, en wel om de volgende redenen:

a. dat art. 2 der Successiewet niet toepasselijk is, omdat het legaat hem vrij van successierecht is gemaakt;

b. dat het wel waar is, dat art. 4 der Successiewet den legataris aansprakelijk stelt, maar dat de wet onmogelijk kan willen, dat hij voor een bedrag kan worden aangesproken, dat is berekend op een aangifte, die hij niet heeft ingediend;

c. dat de ontvanger echter heeft geweigerd eene aangifte van hem aan te nemen;

d. dat, als hij eene aangifte zou hebben ingediend, hij de vordering op den boedel Stroohalm zou hebben aangegeven op 10 $^0/_0$, want dat, naar hij heeft gehoord, van dien boedel niet meer zal terechtkomen, zoodat in het geheel geen recht zou berekend zijn;

e. dat hij voor het eerst om betaling is aangesproken, en men hem direct de betaling van twee boeten heeft gevraagd, wat toch zeker onjuist is;

f. dat bovendien de boete van $^1/_4$ verhooging niet schuldig is, omdat C. Thalens geen recht schuldig is, dus dat deze persoonlijk de bij art. 21 der Successiewet bepaalde vaste boete te dragen zal hebben;

g. dat hem in ieder geval te veel is gevraagd, omdat C. Thalens reeds f 15,09 betaalde.

Redenen waarom hij eerbiedig verzoekt dat den ontvanger

worde gelast de waarschuwing in te trekken, althans zijne vordering te verminderen.

Gevraagd een rapport in den vorm aan den directeur te 's Gravenhage, waarbij de adspirant zich gelieve voor te stellen, dat het rekest hem als fungeerend ontvanger om *b*, *c* en *a* is toegezonden.

Uit dit rapport dient te blijken:

Of des ontvangers berekening op de memorie juist is.

Of van C. Thalens terecht f 15,09 is ingevorderd, wat van A. R. Dam vorderbaar wordt geacht, of het volgens art. 21 uitgevaardigd dwangschrift nog voor eenig bedrag kan worden ten uitvoer gelegd, en welke stappen nog te doen zijn, om het van de nalatenschap verschuldigde in te vorderen.

De bezwaren in het rekest tegen de waarschuwing ingebracht, moeten in het rapport worden besproken.

Tevens wordt aan den voet van het rapport antwoord verzocht op de vragen:

1. Als C. Thalens de f 15,09 niet had betaald, op welke wijze had dan dit bedrag van hem moeten zijn ingevorderd?

2. Als C. Thalens direct aan het dwangschrift had voldaan en dus de f 500 had betaald, hoe en waar hadden die dan moeten zijn verantwoord?

3. Als de f 500 indertijd bij den kassier Stroohalm *tegen rente* waren geplaatst, zoude dan op de memorie, door C. Thalens ingediend, recht van overgang (art. 1 n°. 1) moeten zijn berekend, zoo ja, op welken grond en hoeveel?

Het rapport kan ten aanzien der feiten verwijzen naar het rekest, waarin die feiten worden ondersteld juist te zijn medegedeeld.

N°. 6. Notariaat, Hypotheken en Kadaster.

Den 15den September 1909 is ten hypotheekkantore te Roermond overgeschreven eene akte van aankoop door Jan Adams, winkelier aldaar, van een perceel bouwland in die gemeente, kadastraal bekend sectie B n°. 240. Dit perceel werd toen in den kadastralen legger overgeboekt op art. 4425 waarop reeds eigendommen voorkwamen van Jan Adams, winkelier te Roermond (de eenige van dien familie- en voornaam in den legger bekend). In December 1909 is aan en op verzoek van notaris X een legger-extract van gemeld artikel afgegeven om te dienen bij het sluiten eener hypothecaire geldleening à f 5000 ten behoeve van Willem Willems en ten laste van Jan Adams.

(Voor Willems plaatst notaris X, ingevolge doorloopende opdracht, meermalen gelden en Adams had dien notaris verzocht hem f 5000 op hypotheek te bezorgen en al het daartoe vereischte te bewerkstelligen.) Krachtens de akte dier leening werd, op door den notaris-redacteur X namens Willems onderteekende borderellen inschrijving genomen o. a. op voormeld perceel sectie B n°. 240. Toen nu, korten tijd daarna, van dit nummer een bewijs van onbezwaardheid werd aangevraagd, bleek den hypotheekbewaarder, dat de eigenaar der perceelen welke reeds vóór 15 September 1909 op art. 4425 waren geboekt een ander persoon is dan de kooper van het perceel sectie B n°. 240. Aan dezen laatste deelde de bewaarder mede, dat wegens het bestaan eener hypothecaire inschrijving op zijn perceel het door hem gevraagde bewijs van onbezwaardheid niet kon worden afgegeven. Door het gemis van dit bewijs leed gemelde kooper geldelijke schade en hij wendt zich nu deswege tot den onderzetter (zijn naamgenoot) en tot notaris X, die zich echter beroept op het aan hem afgegeven legger-extract, hetgeen den eigenaar van perceel B n°. 240 aanleiding geeft zich ook tot den hypotheekbewaarder te wenden.

Gemotiveerd antwoord wordt verzocht op deze vragen:

1°. Tot welke rechtsvorderingen (waartoe strekkende en tusschen wie) geeft het gestelde geval aanleiding?

2°. Heeft de hypothecaire inschrijving eenig rechtsgevolg ten aanzien van het perceel sectie n°. 240?

3°. Op welke wijze kan dat perceel van die inschrijving worden ontlast en wie moet de daarop vallende kosten dragen?

N°. 7. Zegel en Registratie.

Bij onderhandsche akte dd. 30 September 1908 verhuurt Gustaaf van Dam, grondeigenaar te Steenbergen, de volgende aan hem toebehoorende onroerende goederen:

A. Aan Jan Aartsen, landbouwer te Steenbergen, een perceel bouwland aldaar sectie B, nummer 42, groot 5.50.72 H.A. voor den tijd van zes jaren ingaande 11 November 1908 tegen een jaarlijkschen pachtprijs van f 300.

B. Aan Cornelis Aartsen, landbouwer te Nieuw-Vosmeer, een bouwhoeve aldaar, bestaande uit huis en erf, wei- en bouwland, sectie B, nummers 842 enz. groot 12.57.93 H.A. voor den jaarlijkschen prijs van f 800.

De pacht wordt eveneens aangegaan voor den tijd van zes jaren, ingaande als voren. Indien echter de pachter na afloop

van den pachttermijn nog in leven is, zal de pacht geacht worden met een gelijken termijn van zes jaren te zijn verlengd, terwijl zij in elk geval zal eindigen met het einde van het pachtjaar, waarin de pachter mocht komen te overlijden.

De pachter is verplicht van den tegenwoordigen pachter, Willem Damen, hierna genoemd, over te nemen den zich op het verhuurde bevindenden mest voor eene som van f 300, waarop deze door een deskundige is geschat.

C. Aan Pieter Aartsen, bakker te Steenbergen, een huis en erf aldaar, sectie G, nummer 482, groot 6.48 A., voor den tijd van 20 jaren tegen een huurprijs van f 240, jaarlijks bij vooruitbetaling te voldoen. Deze huur is ingegaan 1 Augustus 1908, op welken dag de huur voor het eerste jaar reeds is voldaan.

Indien de huurder de huur geregeld betaalt, zal hij, nadat de laatste betaling is geschied, eigenaar van het gehuurde zijn. Als borgen voor die betaling verbinden zich Willem Damen en Hendrik Damen, landbouwers te Steenbergen.

Deze akte is door al de daarin genoemden onderteekend, met uitzondering van 1°. Jan Aartsen, die onder de akte een kruisje heeft gesteld in tegenwoordigheid van 2 geteekend hebbende getuigen en van 2°. Hendrik Damen, wiens onderteekening geheel ontbreekt.

Gevraagd wordt gemotiveerd op te geven:

1°. Op welk zegel deze akte behoort te staan.

2°. Welke registratierechten daarop verschuldigd zijn, wanneer ze 12 November 1908 ter registratie wordt aangeboden.

Nadat de akte geregistreerd is, wordt ze den ontvanger te Bergen op Zoom 12 Januari 1910 andermaal aangeboden ter registratie van de daarop gestelde verklaring van den volgenden inhoud:

„De ondergeteekende verklaart, dat op zijn verzoek door den verhuurder, den heer van Dam, op de aan hem verhuurde bouwhoeve, hierboven sub B omschreven, is gebouwd een schuur en dat hij met den verhuurder is overeengekomen deswege, in te gaan 11 November a. s. jaarlijks f 120 meer huur te zullen betalen."

Steenbergen, 1 November 1909.

(get.) CORNELIS AARTSEN.

Gevraagd wordt:

1°. Proces-verbaal op te maken wegens de overtreding der zegelwet door Cornelis Aartsen.

2°. Gemotiveerd op te geven, welk zegelrecht en welke zegelboete deswege gevorderd zal moeten worden.

Bijvoegsel tot de *Nederlandsche Staatscourant* van Zondag 12 en Maandag 13 Juni 1910, n°. 135.

N°. 31.

UITSLAG *van de in 1910 gehouden examens ter verkrijging van akten van bekwaamheid voor huis- en schoolonderwijs in de nuttige en in de fraaie handwerken voor meisjes.*

Plaatsen, waar de examens zijn afgenomen.	Getal adspiranten, dat			
	is geëxamineerd.	zich heeft teruggetrokken.	is afgewezen.	is toegelaten.
	Nuttige handwerken.			
Breda	306	—	48	258
's Gravenhage. . .	729	2	131	596
Utrecht	467	—	140	327
Groningen.	381	—	79	302
Totaal . . .	1883	2	398	1483
	Fraaie handwerken.			
Utrecht	119	—	45	74

In het jaar	Getal adspiranten, dat bij het examen in de			
	nuttige handwerken		fraaie handwerken	
	is geëxamineerd.	is geslaagd.	is geëxamineerd.	is geslaagd.
1885	186	105	36	16
1886	451	247	125	60
1887	579	366	136	68
1888	663	376	199	103
1889	659	426	161	96
1890	729	473	184	100
1891	719	476	159	96
1892	907	564	176	86
1893	874	552	154	100
1894	980	664	153	90
1895	1062	722	158	98
1896	1152	752	156	85
1897	1348	926	173	118
1898	1317	908	160	102
1899	1397	951	148	96
1900	1663	1185	170	114
1901	1702	1142	137	73
1902	1701	1134	132	64
1903	1717	1255	122	74
1904	1582	1143	104	64
1905	1684	1193	115	79
1906	1681	1229	109	67
1907	1692	1261	86	53
1908	1702	1268	73	53
1909	1782	1360	100	66

Met betrekking tot den uitslag van de in dit jaar gehouden examens hebben de examencommissiën aan de Regeering het volgende medegedeeld.

Nuttige handwerken.

Breda.

De gunstige uitslag van het examen is voorzeker te danken aan de betere opleiding die de candidaten hebben genoten: 310 candidaten hadden zich aangemeld, waarvan en vier niet opkwamen, zoodat er 306 werden geëxamineerd, waarvan er 258 slaagden. Toch moet worden opgemerkt, dat ongeveer een-derde hiervan in alle vakken voldoende of meer dan voldoende verkregen. De overigen slaagden met één, twee of drie onvoldoende cijfers. Het zal daarom niet overbodig zijn, dat de Commissie op eenige onderdeelen van het examen nog eens de aandacht vestigt, vooral voor degenen die zich met de opleiding belasten.

Bij het breien werden vele fouten gemaakt. Zoo bleek o. a., dat vele candidaten „een voetje in de rondte breien'', zoo'n eenvoudig werk en toch zoo noodzakelijk voor de lagere school, niet goed konden maken. Ook moest dikwijls een laag cijfer worden toegekend, omdat het werk *te* stijf of *te* ongelijk was gebreid.

Het inbreien van eenen hiel werd dikwijls minder goed uitgevoerd dan het verstellen van eenen voet.

Bij het mazen was dikwijls een hiel of teen beter gemaasd, dan een maas met naadje of eene mindering in het been van de kous. Bij een geribd patroon moet bij het overmazen beter worden doorgestoken en breeder worden overgemaasd; dit laatste geldt voor alle maaswerk.

Het stoppen is over het algemeen vrij goed.

Bij het naaien werden nog dikwijls fouten gemaakt met het verdeelen van een halsboord of het opzetten van banden op eene broek, waarbij de splitten niet goed werden afgemeten. Het naaien was beter dan vroeger, doch er werd dikwijls te weinig afgewerkt in den bepaalden tijd. Het maken van knoopsgaten gaat wel een weinig vooruit, maar dit moet nog beter worden geleerd.

Bij het knippen en in elkander zetten van de voorwerpen worden meestal dezelfde fouten gemaakt als bij het naaien, namelijk, dat bij de verdeeling van boorden en banden op de kleedingstukken niet genoeg gelet wordt op de aansluiting. Bij hemden wordt dikwijls de hals niet goed uitgeknipt en de boord niet goed verdeeld, waardoor die niet op elkander sluiten. Ook bij het uitknippen van een manshemd met stuk

moet meer rekening worden gehouden met de diepte die moet worden uitgeknipt.

Wat het theoretische gedeelte betreft, dit was bij vele candidaten minder gunstig dan het practische gedeelte, en toch is eene duidelijke verklaring zoo zeer noodig bij het geven van onderwijs.

Zeer wenschelijk zou het zijn, dat zij die zich voorbereiden voor deze akte, het onderwijs konden bijwonen in de school, om een juister denkbeeld te krijgen van de wijze waarop het vak kan onderwezen worden.

Zelfs de candidaten die bij de normaallessen en kweekscholen voor onderwijzeressen werden opgeleid, hadden zich in het geven van onderwijs niet alleen niet geoefend, maar dit zelfs niet zien geven meestal, terwijl het toch even goed mogelijk zou zijn zich in dit vak in de school practisch te oefenen als in de andere vakken van het lager onderwijs.

Hoe het merken met eene klasse moet worden behandeld, daarvan hebben de meeste candidaten weinig begrip. Het plaatsen van het volgende randje ten opzichte van het vorige geeft altijd moeilijkheden. Het is niet voldoende te weten hoe de letter I moet worden gewerkt, maar het is noodig, dat iedere letter op het bord wordt geteekend, om daarna klassikaal met de leerlingen behandeld te worden.

Het verdeelen van de leerstof, de stoffen die op de school moeten worden gebruikt, alsmede de breedte der stoffen voor verschillende kleedingstukken is voor velen eene groote moeilijkheid.

Het teekenen op het bord wordt in het algemeen beter, maar hoe de teekening langzamerhand voor de leerlingen moet ontstaan, wordt dikwijls door de candidaten oppervlakkig aangegeven.

De volgende staat geeft aan het aantal malen, dat voor de practijk en voor de theorie van 1—10 is toegekend.

VAKKEN.	Aantal malen dat werd toegekend:									
	10	9	8	7	6	5	4	3	2	1
	Practijk:									
Breien	—	2	44	76	119	—	52	7	6	—
Mazen	—	9	31	92	101	—	54	14	3	2
Stoppen	3	9	58	100	97	—	29	6	2	2
Naaien	—	8	41	69	116	—	63	8	1	—
Knippen	2	17	43	72	105	—	55	7	4	1

VAKKEN.	Aantal malen dat werd toegekend:									
	10	9	8	7	6	5	4	3	2	1
					Theorie:					
Breien	—	—	25	100	142	1	34	2	2	—
Mazen	—	1	49	93	134	1	23	4	1	—
Stoppen	—	2	29	63	177	—	31	3	1	—
Naaien	—	4	30	75	162	—	34	—	1	—
Knippen	—	2	18	94	168	—	17	5	2	—

's Gravenhage.

Het aantal geslaagden is, gelijk ten vorigen jare, aanzienlijk; het aantal zeer onvoldoende examens was gering; ook ditmaal mag dus de uitslag bevredigend heeten. Toch is uiteraard menige candidaat toegelaten wier examen in een of twee onderdeelen onvoldoende was, en er bestaat dus ook nu aanleiding om te wijzen op de meest beduidende tekortkomingen.

In de eerste plaats de oude klacht over het naaiwerk: er wordt door velen niet net gewerkt; eene aanmerking die te ernstiger is, omdat de slordigheid niet verontschuldigd worden kan door haast; de geringe hoeveelheid geleverd werk wijst op gebrek aan vaardigheid; gebrek aan vaardigheid door te weinig oefening.

Bij het knippen werden soms groote hoeveelheden knippapier verknoeid; dit kwam vooral dan voor als een kleedingstuk moest geknipt worden op ware grootte en de breedte van één vel knippapier daarvoor niet toereikend was. Dit gebrek aan oefening kwam het meest uit bij de manskleeding.

Het herstellen van breiwerk door inbreien geschiedde dikwijls op onvoldoende wijze, b. v. bij het inbreien van een hiel werden de kanten te ver afgeknipt of slordig afgewerkt. Herstellen van breiwerk door mazen gaf minder reden tot aanmerking; dit werk was dan ook zeer vereenvoudigd, omdat het mazen van teen en hiel niet meer werd opgegeven; het mazen van geribd breiwerk liet soms te wenschen over.

Het theoretisch examen gaf opnieuw reden tot het herhalen van de ernstige klacht over verwaarloozing van de eerste beginselen; de uitkomsten van het onderzoek naar de

geschiktheid der aspiranten om de eerste lessen te geven in breien, merken en naaien waren veelal onvoldoende.

Voorts kwam het ongenoegzame van veler kennis omtrent het knippen daarin uit, dat zij de stofbreedte niet konden bepalen, meest gebruikelijk of meest voordeelig voor de vervaardiging van eenig kleedingstuk.

Vakken waarin werd geëxamineerd.	Aantal malen dat werd toegekend:									
	10	9	8	7	6	5	4	3	2	1
					Practijk:					
Naaien	1	16	117	232	232	4	108	14	3	—
Knippen	2	38	133	222	230	1	85	13	3	—
Breien	1	21	144	221	223	4	106	7	—	—
Mazen	—	43	181	221	196	1	83	1	1	—
Stoppen	—	89	223	206	168	10	31	—	—	—
					Theorie:					
Naaien	—	3	111	219	286	—	97	9	1	1
Knippen	—	2	91	271	275	—	78	8	2	—
Breien	—	7	150	258	233	—	74	4	1	—
Mazen	—	10	89	239	315	—	65	8	1	—
Stoppen	—	7	84	238	330	—	63	5	—	—

Utrecht.

De volgende tabel geeft het aantal cijfers (1—10) aan, dat voor de practijk en de theorie van elk der vakken werd toegekend.

Vakken waarin werd geëxamineerd.	Aantal malen dat werd toegekend:									
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
					Practijk:					
Naaien	—	2	9	96	7	166	125	48	12	—
Knippen	1	3	7	64	3	163	137	78	11	—
Breien	—	—	4	61	4	176	155	56	10	1
Mazen	—	1	6	61	3	176	123	82	14	1
Stoppen	—	—	1	30	2	145	169	93	26	1

Vakken waarin werd geëxamineerd.	Aantal malen dat werd toegekend:									
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
					Theorie:					
Naaien	1	1	7	115	—	231	99	13	—	—
Knippen	—	5	12	106	—	224	109	11	—	—
Breien	—	2	6	93	—	209	133	24	—	—
Mazen	—	—	7	82	—	220	136	21	1	—
Stoppen	—	4	4	110	—	243	99	7	—	—

Over het algemeen was de uitkomst der examens, ofschoon niet ongunstig, toch minder gunstig dan ze kon en moest zijn.

Onnauwkeurigheid van afwerking kwam bij het practisch gedeelte te veelvuldig voor.

De volgende opmerkingen treden hieromtrent in bijzonderheden.

Naaien. Het versteilen in katoen en keper gaf reden tot tevredenheid; in flanel daarentegen was het vaak slordig. Dit geldt nog in meerdere mate van het naaien, waarbij het zelfs voorkwam, dat de candidaten meenden aan den eisch van het examen te voldoen als het opgegeven werk slechts geregen was, ofschoon werkelijk ,,het naaien'' gevraagd wordt.

Knippen. Het knippen der verschillende kleedingstukken was over het algemeen goed; het naknippen was dikwijls verre van onberispelijk.

Breien. De eenvoudigste opgave van het breien: ,,een deel van den voet'' werd niet zelden slordig uitgevoerd; breiwerk, dat heen en terug gebreid moet worden, was vaak zeer ongelijk; dit kwam vooral uit bij het inbreien van stukjes.

Mazen. Er werd goed maaswerk geleverd; bij geribd maaswerk waren de kanten niet altijd voldoende overgemaasd en bij het split van den borstrok kwamen veel fouten voor bij het aanmazen van de kantlus.

Stoppen. Het stoppen was meestal voldoende; veel stopwerk zou echter netter geweest zijn, als bij den inslag de eerste draden meer aangeschoven waren.

Bij het theoretisch gedeelte kreeg in elke groep elke candidaat een ander onderdeel van de verschillende vakken te behandelen; bleek het, dat een candidaat hiervan niet voldoende op de hoogte was, dan werd het daarheen geleid, dat ze iets ter verklaring kreeg, dat beslist op elke lagere school thuis behoort. Toch voldeed de verklaring der eerste oefeningen meermalen niet aan zeer matig gestelde eischen. De oorzaak hiervan kan worden toegeschreven aan den leeftijd der candidaten.

Dit kan echter de eenige oorzaak niet zijn. Moge ook de aanleg der candidaten verschillen, de hoofdoorzaak schijnt gezocht te moeten worden in de minderwaardigheid van sommige gelegenheden tot opleiding, met name van die privaatlessen, waar zeer ongelijksoortige elementen op allerlei tijden worden samengebracht, en waar de voor het schoolonderwijs onmisbare hulpmiddelen ontbreken, zoodat practische oefening met die middelen is uitgesloten.

Was de uit te reiken akte van bekwaamheid eene akte voor naaisters of voor werkster in ateliers, dan was die oefening niet noodig; nu ze de bevoegdheid verleent om als *onderwijzeres* op te treden is ze beslist onmisbaar.

Zoo werd bij het knippen de vorm van een kleedingstuk niet zelden afhankelijk gemaakt van de grootte van een te verstrekken vel papier, in plaats van uit te gaan van de maat die in de practijk voorkomt en deze naar omstandigheden in zekere verhouding over te brengen.

De kennis van de breedte der meest gebruikelijke stoffen op de lagere school liet ook nog veel te wenschen over, — en het allermeest, zelfs bij de bezitsters eener akte van bekwaamheid als onderwijzeres, het maken van de berekeningen, die in de practijk voorkomen.

De teekeningen op het geruite bord werden vaak goed uitgevoerd; vele malen moest echter de opmerking gemaakt worden, dat de teekeningen op een afstand van ruim 6 meter gezien moeten worden en dat vooral bij maaswerk de slingering der breisteken duidelijk moet uitkomen.

Groningen.

De uitslag is gunstig te noemen. Toch meent de Commissie niet te mogen verzwijgen, dat van de geslaagden sommigen de akte verkregen juist op de grens die voor toelating was vastgesteld.

Hoewel er meer voldoende cijfers dan in het vorige jaar behaald zijn voor het onderdeel knippen, moet de Commissie toch wijzen op het nog dikwijls voorkomen van in elkaar geregen en omgekeerd knipwerk. Dit is zeer af te keuren daar het werk door dit ineen rijgen en keeren er minder net uitziet.

Sommige onvoldoende cijfers werden toegekend voor het knippen van het jongenshemd met rugstuk; dit verwondert de Commissie eenigszins, omdat aan de candidaten altijd vrije keuze wordt gelaten omtrent het model van eenig kleedingstuk indien dit op meer dan één wijze kan worden uitgevoerd.

Andere onvoldoende cijfers moesten worden toegekend bv. voor broeken, omdat aan de gegeven zijlengte te geringe verhooging voor den achterkant was toegevoegd of omdat de boorden niet passende waren bij het voorwerp waarvan zij deel moesten uitmaken.

Kindergoed was menigmaal te nauw geknipt. Omtrent de meest voorkomende verschillende stofbreedten hadden veel candidaten geen juist inzicht.

De meer dan in het vorig jaar voldoende cijfers voor naaien wijzen in het algemeen op vooruitgang. De onvoldoende cijfers worden gegeven voor te geringe vaardigheid, slecht rimpelen, het niet even lang laten van splitzijden bij het het opzetten van boorden, een slechte of in het geheel geen verdeeling van die boorden en het slordig en onsterk maken van knoopsgaten.

Ook het verstellen in kleedingstukken, van zoo groot practisch nut, bleek meermalen niet te voldoen aan den eisch die hieraan gesteld behoort te worden, nl. dat de vorm van het voorwerp door het verstellen niet verloren mag gaan.

Het mazen was meest voldoende; het onvoldoende moest worden toegekend aan maaswerk met te korte overgemaasde kanten of soms als van de gestelde taak te weinig was verricht.

Het stoppen in linnen- en keperweefsel was meestal voldoende; de commissie vindt het jammer van het stoppen in breiwerk te moeten zeggen dat het tegengestelde het geval was.

Wat het breien betreft, dient de aandacht der opleidsters ten zeerste te vallen op het juist opnemen van kantlussen aan den hiel van een kous en aan het armsgat van een borstrok; deze opgaven leidden soms tot een onvoldoend cijfer.

Eveneens was dit het geval met inbreien in geribd patroon en in nog meerdere mate met het verstellen van een voet in twee deelen.

Deze laatste opgave was soms bij de candidaten niet bekend; vooral bleek dit bij de behandeling er van in het mondeling gedeelte.

Overigens bracht het mondeling gedeelte aan het licht, dat gezond verstand soms vergoedde bij de candidaat wat aan de opleiding ontbrak. Dat deze nog wel oorzaak is van onvoldoende cijfers, behoeft niet te bevreemden als men van de candidaten soms nu nog verneemt, dat ze de leermiddelen bij het handwerkonderwijs sedert jaren in gebruik niet kennen; een enkele maal ze zelfs nooit in werkelijkheid gezien hebben; alleen slechts in afbeelding.

Tot groote moeilijkheid geven nog altijd aanleiding de eenvoudigste zaken, die in de lagere school moeten worden onderwezen, als: het eerste kniponderricht, het vouwen, spelden aan en afhechten van zoomen en naden; het leeren breien van rechte steken en het leeren verbeteren van fouten.

De teekening, die gevraagd wordt bij het geven van onderwijs in de lagere school, komt in vele gevallen wel op het bord, maar het gebruik maken van diezelfde teekening ter verduidelijking van het onderwijs, laat helaas meermalen te wenschen over.

De Commissie vertrouwt echter, dat ook dit beter zal worden.

Fraaie handwerken.

Utrecht.

Het examen, dat werd afgenomen naar de regelen die in de vorige jaren zijn gevolgd, heeft aanleiding gegeven tot de volgende opmerkingen.

Het onderzoek naar de juiste denkbeelden omtrent het geven van grondig, ook klassikaal onderwijs in de fraaie handwerken, leverde bevredigende resultaten op.

De Commissie merkt evenwel hierbij op, dat verduidelijking bij de behandeling van eene opgave door middel van eene teekening op het bord, in de meeste gevallen veel te wenschen overliet.

De vaardigheid in het borduren moet gering genoemd worden. Voortdurend werd blijk gegeven van te weinig oefening.

Beter was het gesteld met haken, breien en knoopen. De commissie kan in deze haar tevredenheid betuigen; terwijl

ongunstig moet geoordeeld worden over de uitkomsten die waren bereikt bij guipure en kantsteken. Genaaide guipure was veelal geheel onbekend.

Wat patroonteekenen betreft wordt opgemerkt, dat hier zeer uiteenloopende resultaten werden waargenomen. Sommige candidaten hadden dit vak met veel vrucht beoefend, anderen hadden het niet gebracht tot zeer middelmatiege vorderingen. Het trok de aandacht, dat dikwijls de lijnen te dik waren aangebracht, waardoor de teekening met het oog op haar bestemming ongeschikt werd.

	Aantal malen dat in de verschillende onderdeelen is behaald het cijfer:									
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Platsteekborduren . .	1	4	12	25	—	55	21	1	—	—
Fransch borduren . .	2	6	10	26	—	53	17	5	—	—
Engelsch borduren . .	2	5	9	28	—	48	20	6	1	—
Holbein.	—	—	9	23	—	60	24	3	—	—
Haken en breien . . .	—	2	3	20	—	65	23	6	—	—
Knoopen	—	—	4	25	—	59	24	7	—	—
Guipure	1	—	2	25	—	64	19	8	—	—
Kantsteken	—	2	11	31	—	59	12	4	—	—
Patroonteekenen . . .	1	5	3	28	—	56	24	2	—	—
Methodiek	—	—	4	22	—	62	27	4	—	—

Bijvoegsel tot de *Nederlandsche Staatscourant* van
Zondag 12 en Maandag 13 Juni 1910, n°. 135.

N°. 32.

VERSLAG *aangaande het van 22 tot 29 Mei 1910 te Brussel gehouden 3de Internationaal Botanisch Congres.*

*Aan Zijne Excellentie
den Minister van Binnenlandsche Zaken te 's Gravenhage.*

De ondergeteekende, bij Koninklijk besluit van 3 December 1909 n°. 27 benoemd tot gedelegeerde van de Nederlandsche Regeering bij het in 1910 te Brussel te houden 3de Internationaal Botanisch Congres buiten bezwaar van 's Rijks schatkist, heeft de eer, nu dit Congres van 22—29 Mei heeft plaats gehad, daaromtrent het volgende korte verslag uit te brengen.

Het Congres werd geopend in de koepelzaal van den Botanischen tuin, maar de verdere vergaderingen hadden plaats in het feestgebouw op de tentoonstelling; hieraan was eenig bezwaar verbonden wegens den grooten afstand van het centrum van de stad Brussel. De sectiën, waarin het Congres gesplitst was, waren die voor: 1°. de botanische nomenclatuur; 2°. het onderwijs; 3°. de bibliographie, en 4°. de plantengeographie. In de tweede en derde sectie hebben slechts zeer korte discussies plaats gehad, die — voorloopig ten minste — nog niet tot veel resultaten gevoerd hebben. In de vierde sectie werd lang beraadslaagd, maar overeenstemming werd niet veel bereikt; wel werd daar algemeen de wenschelijkheid betoogd, dat een lijst van volksnamen van planten zou worden aangelegd.

Zeer belangrijk werk werd daarentegen verricht in de 1ste sectie. Was op het Congres te Weenen in 1905 een stel van wetten en regels aangenomen, betrekking hebbende op de nomenclatuur der hoogere planten, thans zijn deze ook ten deele van toepassing verklaard of door andere vervangen voor de groote meerderheid der lagere planten, zoodat verklaard kon worden, dat op een volgend Congres alleen nog maar de nomenclatuur

der Bacterieën, Myxomyceten en Flagellaten besproken zou behoeven te worden, terwijl men daarna de nomenclatuurvragen voorloopig zou kunnen schrappen van het programma der botanische congressen, waardoor dus veel meer tijd aan wetenschappelijke voordrachten besteed zou kunnen worden.

In aansluiting aan het Congres werden botanische excursies naar verschillende deelen van België georganiseerd, waarvan de leiding meestal berustte bij den heer Massart, hoogleeraar aan de Université libre te Brussel. In het Botanisch Instituut was door mejuffrouw dr. Joh. Westerdijk van Amsterdam eene tentoonstelling georganiseerd van een groot aantal reinculturen van schimmels. De bedoeling was, om op deze wijze de centrale inrichting te Amsterdam, waar vanwege de Association internationale des botanistes schimmelculturen verkrijgbaar zijn, meer algemeen bekend te maken. Het komt den ondergeteekende voor, dat het beoogde doel zeker bereikt is, terwijl aan mejuffrouw Westerdijk veel lof werd toegezwaaid voor haar bemoeiingen.

Op uitnoodiging van de Royal Society, die zich overtuigd had van den steun van de Engelsche Regeering, werd besloten het volgende Congres in 1915 te Londen te houden.

F. A. F. C. Went.

Bijvoegsel tot de *Nederlandsche Staatscourant* van
Woensdag 6 Juli 1910, n°. 155.

N°. 33.

UITTREKSEL *uit het verslag van den Hoofd-Ingenieur voor het Stoomwezen over het jaar 1909, uitgebracht aan den Minister van Landbouw, Nijverheid en Handel, krachtens art. 8 van het Koninklijk besluit van 14 Januari 1897* (Staatsblad n°. 45).

I. Toezicht.

Op 1 Januari 1910 stonden 14 555 stoomketels alsmede 3286 stoomtoestellen, andere dan ketels (voorwarmers, oververhitters en stoomvaten, voor zooverre die onder de Stoomwet ressorteeren), onder het toezicht der ambtenaren voor het stoomwezen.

De vermeerdering gedurende het afgeloopen jaar bedraagt derhalve 385 ketels en 325 andere toestellen, tegen 374 en 192 in het voorafgaande, of in percenten uitgedrukt nam het aantal ketels toe met 2,72 en dat der stoomtoestellen met 10,97% (in 1908 onderscheidenlijk met 2,71 en 6,93%).

Deze getallen geven aan de absolute vermeerdering; in tabel A wordt een overzicht gegeven van de bijgekomen en vervallen stoomketels en toestellen in de verschillende districten, waaruit blijkt, dat in alle districten vermeerdering heeft plaats gevonden, zij die in het 2de district ook zeer gering. Het belangrijkst was de toeneming in het 3de en 4de district, en ook in het 6de wat de stoomvaten betreft.

De indeeling van het Rijk ten opzichte van het toezicht bleef ongewijzigd; verplaatsing van personeel kwam niet voor.

Werden reeds in 1908 de werkzaamheden in sommige districten wat vermeerderd ten gevolge van de Koninklijke besluiten tot uitvoering der Schepenwet, in het afgeloopen

jaar werd de bepaling van het vermogen der motorrijtuigen (automobielen) in hooger beroep aan de ingenieurs voor het stoomwezen opgedragen, ingevolge art. 2 van het Koninklijk besluit van 7 April 1909 (*Staatsblad* n°. 102).

Gedurende 1909 was de toeneming van werkzaamheden dientengevolge nog zeer gering.

In tabel A wordt het geheele aantal ketels en toestellen in de zeven districten vermeld, zoomede de toestand in het geheele rijk op 1 Januari 1908 en 1 Januari 1909.

De cijfers in de kolommen 2 en 3 hebben betrekking op het aantal stoomketels en toestellen, welke in elke inspectie onder het geregeld toezicht staan van het betreffende districtshoofd.

TABEL **A.**

DISTRICTEN.	Aantal der stoomtoestellen op 1 Jan. 1910.		Vermeerdering of vermindering sedert 1 Januari 1909.							
	Stoomketels.	Stoomtoestellen, andere dan ketels.	Stoomketels.				Stoomtoestellen, andere dan ketels.			
			Bij.	Af.	Verschil.		Bij.	Af.	Verschil.	
					Meer.	Minder.			Meer.	Minder.
1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.
1ste district	2097	628	205	140	65	—	79	2	77	—
2de "	1744	151	110	108	2	—	25	4	21	—
3de "	2551	235	183	98	85	—	21	12	9	—
4de "	2699	428	216	134	82	—	81	32	49	—
5de "	1952	837	169	113	56	—	63	39	24	—
6de "	1879	770	150	91	59	—	141	10	131	—
7de "	1633	237	126	90	36	—	26	12	14	—
het Rijk	14555	3286	1159	774	385	—	436	111	325	—
id. op 1 Jan. 1909	14170	2961	1092	718	374	—	286	94	192	—
id. op 1 Jan. 1908	13796	2769	1166	820	346	—	277	91	186	—

TABEL B.

DISTRICTEN.	Aantal der in 1909 verrichte beproevingen van:				Aantal der in 1909 verrichte onderzoekingen:				Totaal aantal verrichte inspectiën.
	stoomketels.		stoomtoestellen, andere dan ketels.		Inwendige.		Andere.		
	Nieuwe.	Oude.	Nieuwe.	Oude.	Stoom-ketels.	Stoom-toestellen, andere dan ketels.	Stoom-ketels.	Stoom-toestellen, andere dan ketels.	
1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.
1ste district.	177	91	66	100	1063	56	3721	508	5782
2de "	100	72	13	7	1181	17	2724	152	4266
3de "	250	165	30	14	2006	44	4796	299	7604
4de "	118	156	36	4	1768	26	5342	642	8072
5de "	161	77	98	34	1098	61	2895	870	5294
6de "	91	65	40	39	1012	244	3039	746	5276
7de "	67	67	23	8	713	31	2006	236	3151
het Rijk	964	693	306	206	8841	479	24523	3453	39445
Idem gedurende 1908.	936	683	442	178	8367	322	24212	3345	38485
Idem " 1907.	937	681	243	89	8436	257	22027	2954	35624

Onder de gegevens van tabel B zijn — evenals vroeger — begrepen de inspecties, verricht door de ambtenaren in het onder kolom 1 vermelde district werkzaam, ten behoeve van toestellen welke zich tijdens de inspectie wel in het district van die ambtenaren bevonden, doch overigens onder het geregelde toezicht ressorteeren van de ambtenaren in een der andere districten, of wel ten behoeve van toestellen voor het buitenland of voor de koloniën bestemd.

Onder de beproevingen, in deze tabel vermeld, is begrepen herbeproeving van 87 scheepsketels, ingevolge art. 10 van het Koninklijk besluit van 11 Maart 1908 n°. 28, aan boord van stoomschepen welke Engelsche havens aandoen en meer dan 12 reizigers vervoeren. In het 1ste district vond zulks plaats met 33 ketels, in het 3de met 32, in het 4de met 22 ketels.

Nog werden in het 1ste district 16 en in het 3de district 2 nieuwe scheepsketels beproefd op dubbelen druk in stede van op het anderhalfvoud, als bepaald in art. 6 van het Stoombesluit, ten einde gedurende de eerste vijf jaren vrijgesteld te zijn van de jaarlijksche herbeproeving; een en ander krachtens het Koninklijk besluit van 1 October 1908 n°. 43. Voor één stel ketels werd de beproeving op dubbelen druk door den betreffenden ingenieur geweigerd, op grond dat de constructie der ketels zulks naar zijn oordeel niet toeliet. De treksterkte van het materiaal voor de rompplaten toch bleek belangrijk minder te bedragen dan die opgegeven door het staalwerk en waarop bij de berekening gerekend was; de zekerheid werd diensvolgens te gering om tot beproeving op dubbelen werkdruk over te gaan.

Het aantal onderzochte automobielen bedroeg in het 1ste, 2de en 4de district elk één, in het 7de district 3.

De nauwkeurige bepaling van het aantal paardekrachten volgens de formule $N = 0{,}3 \times i \times s \times d^2$, vermeld in het bovenaangehaalde Koninklijk besluit, leverde telkens eene uitkomst op, belangrijk geringer dan het vermogen waarvoor de betreffende voertuigen tot dusverre bekend stonden of geleverd waren.

Gemiddeld bedroeg het aantal inspecties per stoomtoestel voor het geheele rijk $2,^{21}$, tegen $2,^{15}$ in 1907 en $2,^{24}$ in 1908. Hierbij zij in herinnering gebracht, dat elke stoomketel in den regel ten minste tweemaal, elk stoomvat ten minste ééns per jaar wordt onderzocht. Alleen bij visschersvaartuigen, welke dikwijls moeilijk zijn aan te treffen, geschiedt het onderzoek der ketels zelden meer dan ééns per jaar; voor laagdruks-ketels is zoodanige termijn om een andere reden vol-

doende te achten, namelijk in verband met het zeer geringe gevaar, hetwelk die toestellen opleveren.

Onder „andere onderzoekingen", als bedoeld bij kolom 8 en 9 van staat B, worden wederom verstaan de onverwachte inspecties (bij voorkeur wanneer de ketel of het toestel in werking is), het nader onderzoek van het toebehooren, alsmede de in bepaalde gevallen voorgeschreven stoomproeven ter beoordeeling van de werking der veiligheidskleppen.

Onder „beproevingen" zijn ook begrepen die onder stoom op werkdrukking van gegoten ijzeren laagdruksketels met een maximum druk van 0,5 K.G. op den c.M^2.

Krachtens art. 14 der Stoomwet — welk artikel betrekking heeft op toestellen welke niet onder die wet ressorteeren — werd in het 6de district eene hoofdstoomleiding met waterdruk beproefd.

De tusschenkomst der Commissie van hooger beroep, als bedoeld bij art. 7 der Stoomwet, werd gedurende 1909 niet door belanghebbenden ingeroepen.

Gedurende 1909 zijn 19 dienstreizen naar het buitenland gedaan tot het beproeven van ketels, meest bestemd voor stoomschepen, zoomede 12 reizen tot inwendig onderzoek van scheepsketels en aannemersmaterieel; een en ander geschiedde op speciale aanvraag en op kosten van belanghebbenden, ingevolge art. 3 van het Stoombesluit (in 1908 respectievelijk 17 en 2 zoodanige reizen). Bovendien zijn — evenals in voorafgaande jaren — enkele Nederlandsche stoomschepen, die slechts bij uitzondering hier te lande komen, in België onderzocht krachtens doorloopende machtiging.

Ingevolge art. 35, sub *d* en *e*, der Stoomwet is bij 30 buitenlandsche stoomvaartuigen en bij 9 zoodanige vervoerbare ketels nagegaan in hoeverre was voldaan aan de bepalingen omtrent het Stoomwezen, van kracht in het land van herkomst.

Gedurende 1909 werden 1845 ontwerp-akten ven vergunning aan Uw Departement ingezonden (1812 in 1908). Bij 427 daarvan werd om diverse redenen de toepassing van art. 71 van het Stoombesluit voorgesteld (352 in 1908). Dit abnormaal hooge cijfer zal natuurlijk belangrijk vermindering ondergaan bij eventueele herziening van het Stoombesluit.

Eindelijk werden nog 48 bewijzen van onderzoek en beproeving ingezonden, opgemaakt krachtens art. 13 van het Stoombesluit voor nieuw vervaardigde ketels of toestellen, bestemd tot gebruik in het buitenland of in de Nederlandsche koloniën (in het vorig jaar 33 zoodanige bewijzen).

TABEL C.

DISTRICTEN.	Aantal der Stoomtoestellen, die na inspectie bleken:											
	Dadelijk gevaar op te leveren.			Indirect gevaar op te leveren.			Kleine gebreken te hebben.			Zonder gebreken te zijn.		
	Stoomketels.	Stoomtoestellen andere dan ketels.	Totaal.	Stoomketels.	Stoomtoestellen andere dan ketels.	Totaal.	Stoomketels.	Stoomtoestellen andere dan ketels.	Totaal.	Stoomketels.	Stoomtoestellen andere dan ketels.	Totaal.
1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.	13.
1ste district. . . .	7	—	7	21	1	22	630	15	645	1470	608	2078
2de „	7	—	7	36	—	36	781	10	791	903	141	1044
3de „	22	—	22	94	3	97	994	22	1016	1437	220	1657
4de „	19	—	19	87	5	92	1574	24	1598	1093	429	1522
5de „	10	2	12	33	2	35	1156	51	1207	804	773	1577
6de „	5	—	5	14	2	16	784	27	811	1141	759	1900
7de „	4	—	4	58	2	60	698	20	718	864	240	1104
het Rijk	74	2	76	343	15	358	6617	169	6786	7712	3170	10882
id. gedurende 1908	85	2	87	366	7	373	6491	213	6704	7586	2825	10411
id. „ 1907	91	—	91	357	8	365	6502	255	6757	7193	2538	9731

In tabel C wordt vermeld de uitslag der gedurende 1909 gehouden inspecties. Het gebruik der toestellen, bedoeld in kolom 2 en 3, moest tijdelijk worden verboden, altijd in zooverre die toestellen al niet reeds door belanghebbenden zelven waren buiten dienst gesteld. Vier ketels werden om verschillende redenen door verzegeling buiten dienst gesteld.

Voor de toestellen, vermeld in de kolommen 5 en 6, werd een termijn gesteld, binnen welken de opgegeven herstellingen moesten geschied zijn; bovendien vond bij 14 ketels en stoomvaten, hetzij blijvende, hetzij tijdelijke verlaging van stoomdruk plaats ingevolge dezerzijdsche lastgeving (in 1908 bij 15 toestellen).

In 390 gevallen was de ketel of het toestel niet of onvoldoende gereed gemaakt tot het voorgeschreven inwendig onderzoek of wel bestonden andere redenen, zooals gebreken of hooge leeftijd, om de inspectie binnen den voorgeschreven termijn te herhalen (355 gevallen in 1908). Van deze hadden er 140 betrekking op onvoldoende reiniging en (of) afkoeling (162 in 1908).

Er is dus te dien aanzien vooruitgang te bespeuren; een der districtshoofden, die binnen zijn ressort de zaak over de laatste drie jaren speciaal heeft nagegaan, constateert eveneens percentsgewijze vermindering der kleine gebreken, als o. a. bedoeld in kolom 8, 9 en 10 van tabel C.

Hij schrijft zulks toe aan de meerdere zorg aan het schoonmaken besteed, terwijl in groote fabrieken ook het nut van een bekwaam chef-machinist allengs meer wordt erkend.

De ketels, bedoeld in de hierboven vermelde gevallen, zoowel als die vermeld in de navolgende regelen, komen uit den aard der zaak óók voor onder eene der rubrieken 2, 5 en 8 in tabel C.

Voor 77 ketels (70 in 1908) werd gedurende 1909 verwijdering van het metselwerk gelast tot volledig uitwendig onderzoek, in den regel ook gevolgd door eene herbeproeving, hetzij wegens bevonden gebreken, dan wel wijl die ketels ongeveer 25 jaar in het metselwerk hadden gelegen. Zeer enkele, nog oudere, ketels werden ten tweede male in hun werktijd van metselwerk ontdaan.

Als gelijksoortige maatregelen zijn te noemen het op dezerzijdsch voorschrift lichten van scheepsketels, voornamelijk tot nauwkeurig onderzoek van den bodem, soms ook tot herstelling der kattesporen of ketelstoelen, hetwelk in het afgeloopen jaar 44 maal plaats vond (45 in 1908); 31 niet ingemetselde ketels werden mede op voorschrift van bekleeding ontdaan (21 in 1908), terwijl bij 261 staande ketels (201 in

1908) werd opgegeven deze te kantelen tot nauwkeurig onderzoek van onderrand en vuurkist. Het grootste aantal dezer staande ketels is op visschersvaartuigen geplaatst.

Hetzij wegens hoogen leeftijd, hetzij wegens reeds bevonden gebreken, werd nog bij 78 — meest vervoerbare — ketels opgegeven het binnenwerk geheel, of wel slechts de vlampijpen uit te sloopen (42 in 1908).

In 13 gevallen werden proeven van verschillenden aard genomen met materiaal uit oude of wel beschadigde ketels; soms ook van nieuwe ketels (12 in 1908).

Uit tabel C blijkt mede, dat van het aantal onderzochte ketels 0,51% direct en 2,32% indirect gevaar opleverden; 44,87% kleine gebreken vertoonden en 52,30% geheel in orde waren. De overeenkomstige cijfers voor 1908 bedroegen 0,58, 2,^{52}, 44,^{6} en 52,^{3}.

De bemerkingen bij het onderzoek der stoomtoestellen, andere dan ketels, bedragen in dezelfde volgorde 0,05, 0,35, 3,9, 95,^{7}, tegen 0,07, 0,^{23}, 7, 92,^{7}% in het voorafgaande jaar.

Ook in het afgeloopen jaar werd bij herstelling meermalen tot electrische of autogene lassching overgegaan, ook weder met verschillend resultaat; onder de rubriek der ,,belangrijke inspecties worden enkele voorbeelden aangehaald.

Dikwijls wordt — voornamelijk bij scheepsketels — aangewend het bekende middel van cementen der bodems; waar dit cement echter wel aan kraken onderhevig is, daar vormen zich kanaaltjes, waardoor het ketelwater weder toegang tot de ketelplaat verkrijgt en dus intering teweeg kan brengen; het verdient dus aanbeveling bij inwendig onderzoek het cement zooveel mogelijk te doen verwijderen. Het electrisch of autogeen opvullen van bestaande interingen (ook rond man- of slikgaten) verdient somwijlen de voorkeur boven cementen.

De ketelstoelen of kattesporen aan boord van vaartuigen bleken meermalen vernieuwing of althans voorziening te eischen. De steun- of steekbouten worden meer en meer van welijzer vervaardigd en deze knappen niet zoo licht af als de vloeiijzeren of stalen steunbouten. Ook de welijzeren vlampijpen schijnen minder vatbaar voor intering te zijn dan die van vloeiijzer (zacht staal).

Waar de vlamkast-bodems bij scheepsketels met steekbouten aan den buitenromp zijn bevestigd, ondervindt men dikwerf last van intering door lekkage. Tenzij dus de vlamkast óók aan de bovenzijde door hemelbouten met den romp is verbonden, zooals bij ketels met zeer groote vlamkast wel

wordt aangetroffen, zoo geeft men er de voorkeur aan den vlamkastbodem wat dikker te maken of door eene verdubbelingsplaat te verstijven. Eene ketelmakerij had hiertegen bezwaar, om reden minder reparatie daarvan het gevolg zoude zijn; eene tamelijk subjectieve opvatting.

Het ongeval met het ss. *Zaanstroom* — hierachter vermeld — had ten gevolge, dat overal waar zulks noodig bleek, werd aangedrongen op het gebruik van bouten met vaste koppen in de brugsteunen, zoodat de moer niet meer van den draad kan stroopen. In een geval werden reeds geplaatste moerbouten weder verwijderd en door andere vervangen.

Een enkel maal bestond verschil van meening in hoeverre een gegoten ijzeren spruitstuk kon beschouwd worden als deel uit te maken van de stoomleiding aan boord van vaartuigen. Op aandringen van het districtshoofd werd het evenwel door een gegoten stalen vervangen.

Bij zeer beknopte stoomketels, waar bv. de stoomruimte niet of slecht toegankelijk bleek, werd eenige malen aangedrongen op herbeproeving, ten einde eenigen meerderen waarborg bij het onderzoek te bekomen. Hetzelfde geldt voor de stoomvaten, althans wanneer het districtshoofd bezwaar maakt zich te vergenoegen met een summier onderzoek; deze toestellen zijn dikwijls zonder eenige opening hoegenaamd en dus niet vatbaar voor inwendig onderzoek.

Het periodiek onderzoek der keteltjes aan boord van visschersvaartuigen leverde nog al eens moeilijkheid op. Uit den aard van het bedrijf is het niet wel mogelijk daarbij te handelen overeenkomstig art. 54 van het Stoombesluit, hetwelk voorschrijft de aanschrijving ten minste 3 weken te voren te verzenden; in sommige gevallen moest herhaaldelijk op het beschikbaar maken tot onderzoek worden aangedrongen, of wel werd door belanghebbenden tot het laatste oogenblik (begin der haringvisscherij) gewacht met het gereed maken der ketels, zoodat het personeel haast niet voldoende bleek om aan al de aanvragen tot onderzoek te voldoen.

Waar de meeste dezer vaartuigen des winters opliggen, worden ze dan ook grootendeels onttakeld en zooveel mogelijk het koperwerk — dus ook het toebehooren der ketels — in veilige bewaring gebracht.

Het gevolg was dan ook meermalen, dat bij het inwendig onderzoek de veerbelasting der veiligheidskleppen niet gecontroleerd kan worden en men daartoe weder moest terugkomen.

Het zonderlinge feit, dat de bepalingen voor locomotieven met beperkte snelheid — welke van lateren datum zijn dan

het Stoombesluit — een lageren beproevingsdruk eischen dan wordt voorgeschreven bij art. 6 van het Stoombesluit, was oorzaak, dat bij de beproeving van een nieuwen aannemers-locomotiefketel aan eene Duitsche fabriek aanvankelijk bezwaar werd gemaakt dezen op het anderhalfvoud te beproeven, om reden men gewend was dat bij de beproeving van voor Nederland bestemde tramlocomotieven, deze slechts op den werkdruk + 5 werden beproefd.

Na deze meer algemeene opmerkingen volgen, evenals in vorige verslagen, een aantal mededeelingen omtrent inspecties, welke van belang zijn te achten en waartoe de verschillende districtshoofden de gegevens verschaften.

1°. *Stoomketels.* De onder-achterplaat der vlamkast bij een scheepsketel was wegens lekkage en intering autogeen gelascht; de opgewelde koek kon echter gemakkelijk met den hamer worden losgetikt, het materiaal was verbrand en vol blazen.

In een anderen bootketel was een scheur in de achterplaat der vlamkast dichtgekookt, daarop een nieuwe scheur bijgekomen en gesoldeerd, waarna de scheuren wederom opensprongen. Van verdere herstelling is vervolgens afgezien.

Ten gevolge van watergebrek werden de naden in de vlamkast lek en stroopten de moeren af van de bouten der brugsteunen, gelukkig zonder persoonlijke ongelukken te veroorzaken.

Bij een anderen scheepsketel was de achterplaat der vlamkast belangrijk doorgezet, ten gevolge van het afknappen van niet minder dan 16 steekbouten.

Nadat van een grooten scheepsketel de beide zijvuren reeds waren uitgenomen ter vernieuwing, bleek het voorfront over twee-derde van den omtrek zwaar te zijn gekraakt; het uitboren en daarna openbuigen van een paar strookjes gaf de maat aan van het nog overgebleven verband. De ketel is daarop gesloopt.

Een slechts zes jaar oude scheepsketel bleek in den bodem sterk puttig te zijn ten gevolge van het gebruik van brak water; wellicht was de koperen binnenvoedingspijp ook ten deele schuld.

Eene niet alledaagsche herstelling vond plaats op eene zeeboot, waar de vuurgangen systeem-Purves van 3 geribde lappen werden voorzien.

Bij herbeproeving van een grooten scheepsketel met 14 atmosfeer werkdruk werden doffe slagen vernomen, nog vóór

de vereischte beproevingsdruk was bereikt; een nader onderzoek bracht aan het licht, dat diverse hemelbouten, waarmede de vlamkasttop aan den buitenromp was verbonden, waren afgeknapt. Ook de overige bleken tamelijk ingeteerd.

Met goed gevolg werden op eene zeeboot de nagels ter verbinding van vuurgang met achterpijpplaat grootendeels uitgesloopt wegens lekkende kantscheuren, daarop de platen tijdelijk met bouten aan elkaar bevestigd en de scheurtjes dichtgeweld met de acyteleen-zuurstofvlam, zoomede een koek materiaal daarover heen gebracht. De verbinding is daarop weder geklonken.

Minder gelukkig verliep de volgende herstelling. De verbinding van stookbuis met vlamkast was van onderen doorgekraakt; de scheur werd autogeen dichtgemaakt, doch sprong weder open. De ruimte tusschen de flenzen is daarop met koper opgevuld en daaromheen werd een lap met bouten geplaatst. Deze laatste herstelling voldeed maar zeer tijdelijk en is toen vervangen door een goed passende lap met bouten, die tevens dichtgekookt kon worden.

Bij een anderen scheepsketel werd een laag materiaal over 3 steekbouten heengelascht in het achtervlak der vlamkast; er werd echter voorgeschreven de aangebrachte lap met tapeinden te bevestigen en de steekbouten opnieuw aan te brengen door de lap heen.

Een fabrieksketel was in een jaar niet gereinigd, om reden die slechts tot verwarming diende en geen stoom meer aan de machine behoefde te leveren; de eigenaar meende er op die wijze meer ,,gemak'' van te hebben. Thans had hij het ongemak van een week stilstand tot afdoende reiniging.

Bij twee cylindrische ketels met vlampijpen (en onderliggend rooster) had ophooping van ketelsteen en vet het doorzakken van de vuurplaat ten gevolge. Na herstelling werd tevens de raad gegeven de spuikraan niet meer vóór aan de onderzijde te doen uitmonden en onder in het voorfront een behoorlijk handgat te maken. In een dergelijk geval werd ook aangeraden een oliefilter in de voedingsleiding te maken en wat bijtende soda in den ketel te doen.

Sommige fabrieksketels op het platteland vertoonden vrij spoedig belangrijke intering, vermoedelijk door plantenzuren; het voedingswater toch werd getrokken uit sloten, welke dienden tot het roten van vlas. Op eene andere plaats was de intering — volgens den geraadpleegden scheikundige — te wijten aan kiezelzuur.

In eene beetwortelsuikerfabriek bleken de (gegolfde) vuur-

gangen tamelijk in te teren ten gevolge van suikergehalte in het voedingswater.

Veel bezwaar ondervindt men soms bij het ketelschoonmaken in kleine boterfabrieken, alwaar de ketel dagelijks moet worden gebruikt; de omvang der fabriek laat dikwerf niet toe een tweeden ketel te plaatsen.

In een geval werd de ketel pas gereinigd ten behoeve van het eerste tweejaarlijksche inwendig onderzoek; gelukkig was het voedingswater van zeer goede hoedanigheid. In een dergelijk geval wachtte men de aanschrijving tot inwendig onderzoek ook af, als waarschuwing om te gaan schoonmaken. De technische kennis in dergelijke fabriekjes is in den regel uiterst gering; directeur en machinist is somtijds een en dezelfde persoon, die zijne wetenschap van den monteur der machine met ketel, en later van het personeel van het Stoomwezen opdoet.

Het luik van een der rookkanalen bij een stoomgemaal bleek niet sluitend te zijn, zoodat met een gedeeltelijk open rookkanaal gewerkt werd. In een ander geval werd over slechte trekking geklaagd, doch ontdekte de opzichter bij gelegenheid van een onderzoek, dat het metselwerk op vele plaatsen afweek.

Als uitzondering mag worden vermeld een ketel van een stoomgemaal, waarbij de stoomdruk van 5 op 6 atmosfeer werd verhoogd, hoewel de ketel van 1880 dagteekende. De plaatdikte was ruim voldoende en de materiaalproeven met een paar uitgesloopte stukken gaven een zeer bevredigend resultaat.

Als voorbeeld van onoordeelkundige herstelling zij nog een fabrieksketel vermeld, waar een groote lap rond het spuigat werd geklonken met enkelen naad, terwijl de langsnaden overigens dubbel waren geklonken.

Een gebruikte Engelsche ketel zou in eene fabriek worden geplaatst, doch bleek het mangat o. a. volgens de lengte-as van den ketel te zijn aangebracht en zonder versterkingsring, zoodat de plaat 40% werd verzwakt; het nagelpercentage in den klinknaad bedroeg slechts 53, zoodat de gevraagde stoomdruk niet werd toegestaan en de ketel dan ook niet tot stand kwam.

In sommige ketels, met excentrisch geplaatsten vuurgang voorzien, werd alsnog op aanraden een loopijzer in den buitenromp geplaatst; zonder dien maatregel is zoodanige ketel bijna niet inwendig te onderzoeken. Bij nieuwe ketels van bedoelde constructie wordt het loopijzer bij de vervaardiging aangebracht.

Een fabrieksketel was zóó laag in eene kelderverdieping geplaatst, dat een gat in de daarboven gelegen cementvloer moest gemaakt worden, ten einde den ketel inwendig te kunnen onderzoeken.

In eene fabriek werd bevonden, dat men aan een der ketels een lap op den buitenromp bij het voorfront had geklonken zonder kennisgeving, als bedoeld bij art. 47, sub *a* en *b*, van het Stoombesluit. Het uitgesloopte stuk werd opgezocht en uiterst broos bevonden, zoodat verder uitsloopen der ketelplaat en meer uitvoerige herstelling werd gelast.

In eene andere belangrijke fabriek waren de vuurgangen van twee ketels te gelijker tijd vervormd door olie in het voedingswater; de afplattingen werden uitgedrukt doch eerst kennis gegeven, nadat de herstelling geheel was afgeloopen, in strijd met art. 47, sub *a*, van het Stoombesluit.

Bij een Cornwall-ketel was de ondernek van de stookbuis gekraakt, werd daarop autogeen dichtgelascht en de ketel ook herbeproefd. Kort daarop bleek de opvulling alléén aan de buitenzijde te zijn geschied en bevond zich aan de binnenzijde nog eene diepe uitholling; de werkman had getracht die ook op te vullen, doch was bewusteloos geworden door de bij het procédé ontstane gassen in den ketel en ternauwernood gered. Een bewijs dat zoodanige soort van herstelling niet geheel zonder gevaar is te achten.

Bij een fabrieksketel werd in het 5de rondsel van den bodem het bij vloeiijzer vrij zeldzaam verschijnsel opgemerkt, dat de plaat dubbel was en ongeveer 3 m.M. open stond. Na afhakken van het losse gedeelte bleef te weinig materiaaldikte over, zoodat een lap moest geklonken worden.

In een anderen Cornwall-ketel ontstond een scheur in een der ronde bodemnaden, beginnen bij een nagelgat en vervolgens verloopende naar de volle plaat. Het defecte gedeelte werd uitgehakt en een lap geplaatst; het oude materiaal voldeed vrijwel aan de genomen trek- en buigproeven, daar het o. a. een treksterkte opleverde van $35,^4$ en $38,^5$ K.G. per m.M^2, bij respectievelijk $23,^5$ en 16% rek.

Bij een eerst twee jaar geleden nieuw geplaatsten dubbelketel, in Duitschland vervaardigd, werden de gegolfde vuren van den onderketel $5\frac{1}{2}$ c.M. afgeplat bevonden, en weder teruggedrukt; zekerheidshalve werden een halfjaar later de vooreinden der vuren vernieuwd. Bij de daarop gevolgde herbeproeving werd een belangrijk lek ontdekt aan de verbindingshals op den onderketel; onder stoom had het lek ook reeds bestaan al was het niet ontdekt, althans de omliggende ketelplaat was op eene plaats reeds bijna doorgeteerd.

Een fabrieksketel bleek te rusten op twee ondermuren, waarop profielstukken van natuurlijke steen. De afscheiding der rookgangen bevatte te weinig vuurvaste steen, zoodat de overige steen reeds vrij wat was weggebrand en de profielsteenen, hun draagvlak verloren hebbende, aan het schuiven gingen, eene minder aangename gewaarwording voor den inspecteerenden ambtenaar, die zich in het rookkanaal bevond.

Bij een drietal laagdruks-ketels waren de mangaten op de verkeerde plaats uitgesneden, zoodat de gaten autogeen werden dichtgelascht en nieuwe gaten elders geplaatst, een bewerking die men bij gewone ketels wel niet straffeloos zou hebben kunnen doen.

Bij het inwendig onderzoek van een fabrieksketel meende de opzichter haarscheurtjes in een langsnaad te ontdekken. Enkele nagels werden uitgesloopt en de gaten opgezuiverd, doch bleek de vermeende haarscheur niet anders te zijn dan een diepe kras, ontstaan bij het afteekenen der gaten. Tevens bleek, dat de gaten waren gemaakt in de vlakke plaat en niet na het buigen, terwijl ze bovendien geponst en niet geboord waren.

Door het lekken van den versterkingsring van het mangat was de plaat onder het metselwerk belangrijk ingeteerd, zoodat die gedeeltelijk moest worden vernieuwd.

Het overdreven gebruik van bijtende soda verwijderde wel meermalen den ketelsteen, doch maakte ook dikwerf alle koperen kranen sterk lek, zoodat men van het eene kwaad in het andere verviel. In verband daarmede doet een reinigingstoestel goede diensten, bestaande uit een keteltje van ongeveer een kub. meter inhoud, boven op den ketel geplaatst; de noodige soda wordt in een bovenop aanwezigen kop gebracht en het voedingswater in het toestel, hetwelk door twee buizen met den ketel is verbonden. De eene is gevuld met water, de andere met een mengsel van water en stoom; door het geringe drukverschil circuleert het versche water in het toestel en worden kalk en gips neergeslagen, ten gevolge van den nauwkeurig te regelen soda-toevoer.

Een staande ketel bleek bij inwendig onderzoek geheel dicht te zijn met ketelsteen tusschen vuurkist en buitenromp, zoodat een paar dagen noodig waren tot verderen schoonmaak.

Een stoomheiketel werd verzegeld wegens het vastzetten der beide veiligheidskleppen en daarna inwendig onderzocht.

De vuurkist bleek toen twee diepe bulten te hebben bekomen, zoodat men een ongeluk vrij nabij was geweest.

De verbinding van top en schoorsteen bij een staanden ketel was doorgekraakt en werd daarop autogeen gelascht, waarbij het laschmateriaal door de scheur heenvloeide. De reparatie werd voorloopig voor een half jaar toegestaan en de stoomdruk tevens verlaagd.

Bij een uit Duitschland aangevoerden staanden vlampijpketel waren ter hoogte van den vuurkisttop 8 slijkgaten aangebracht, in ééne lijn van den omtrek gelegen, zoodat 43% van den omtrek te dier plaats was weggesneden; versterkingsringen ontbraken, terwijl niet eens een grootere opening of mangat in de stoomruimte was geplaatst.

In een en ander werd vóór de indienststelling voorzien.

Bij twee nieuwe staande ketels sprongen bij het opkoken van den naad bij den vuurmondring kleine stukjes af, wijzende op broos materiaal. Door het staalwerk werden nieuwe rompplaten geleverd, doch moesten de eerste rompplaten worden teruggezonden, zoodat (ook wegens de betrekkelijk groote kosten) de fabrikant afzag van verdere materiaalproeven, die anders wellicht interessant zouden geweest zijn.

Een staande ketel, die men 's winters gedeeltelijk gevuld had laten buiten staan, was door vorst bij de rompnaden geheel ontzet, zoodat de ketel moest gesloopt worden.

Een andere staande ketel moest op voorschrift worden gekanteld; de werkman had den ketel aan eene zijde gelicht en liet hem verder maar vallen, zeggende: ,,het is toch maar ijzer''. In de tweede rompplaat, even boven den rondgaanden naad, ontstond een flinke deuk.

Bij een locomobiel op een steenfabriek was een scheur ontstaan in den vuurkist-top tusschen twee steunbouten; de scheur werd tot tweemaal toe afgeboord zonder kennisgeving. Toen het lekken verergerde werd daarvan aan het toezicht mededeeling gedaan en bleek de topplaat vernieuwing te behoeven.

Bij een tweetal locomobielen konden de onderste slikdeksels aanvankelijk niet losgenomen worden wegens dichtgroeien met ketelsteen in de nauwe waterruimte.

Bij een locomobiel-ketel met terugkeerende pijpen was de ruimte tusschen achterfront en vlamkast geheel dichtgegroeid, zoodat het binnenwerk moest worden uitgenomen. Dit laatste is toen met schroefbouten bevestigd om het voor het vervolg uitneembaar te maken.

In Zeeland had men met locomobielen steeds veel last van brak water; bij een ketel van slechts één jaar oud moesten alle vlampijpen dientengevolge worden uitgenomen en bleek ook de vuurkist reeds gescheurd te zijn.

2°. *Stoomtoestellen andere dan ketels.* Enkele stoomvaten, reeds in gebruik vóór het in werking treden der Stoomwet van 15 April 1896 (*Staatsblad* n°. 69), werden alsnog onder toezicht gebracht, daar voldoende gelegenheid tot onderzoek en beproeving werd aangeboden, zoodat eene akte tot voortdurend gebruik kon worden verleend.

Toepassing van art. 36 der Stoomwet was in de meeste dier gevallen onnoodig, daar de belanghebbenden het toebehooren der stoomvaten tevens conform het Stoombesluit lieten in orde brengen.

Het vrijwel gevaarlooze der gebruikelijke overhitters bleek wederom hieruit, dat in een paar gevallen een overhitterspijp onder het gebruik dwars afscheurde zonder eenige persoonlijke of verder materieele schade te veroorzaken.

Bij de herbeproeving van een papiercylinder scheurde een der deksels en de romp nabij het deksel; het bleek geen oude breuk te zijn, al was het materiaal niet geheel homogeen; persoonlijke ongelukken kwamen daarbij niet voor. Vermoedelijk is bij de beproeving de cylinder aan te groote drukking onderworpen, ten minste, terwijl de ambtenaar met een ander toestel bezig was, werd de bedoelde cylinder reeds opgepompt en daarbij niet op den manometer gelet.

Een horizontale cylinder, dienende tot het uitdampen van garens, bleek over ± 20 c.M. breedte vrij ingeteerd, vermoedelijk ten gevolge van vocht, hetwelk er steeds in bleef staan, zoowel door gecondenseerden stoom als door azijnzuur uit de garens. De intering werd langs autogenen weg dichtgelascht en bovendien de plaat nog met cement bestreken.

Een verticaal stoomvat met belangrijke inwendige vertering (putten) werd autogeen gelascht, doch daarbij kwamen sterke bulten in den romp, zoomede scheuren. Toen men deze laatste eveneens autogeen wilde dichtzetten werd het ijzer vrijwel hopeloos verbrand, zoodat de herstelling niet kon worden goedgekeurd en de bodem met halve rompplaat werden vernieuwd.

Een in den grond geplaatst staand cylindervormig stoomvat werd tot afdoend onderzoek gelicht; de bodem met klinknagels en trekstangen bleken zwaar verteerd, zoodat herstel moest worden afgeraden.

Een om eene horizontale as draaibaar stoomvat bleek inwendig gelijkelijk te zijn afgeschuurd door de aanwezige stoffen; bij een ander stoomvat was de intering meer te wijten aan bijtende vloeistof. Voor beide moet de plaatdikte bij elk onderzoek nauwkeurig door boring worden bepaald.

Een stoomvat, dat gekanteld werd onderzocht, bleek zeer verteerd achter een stoel; blijkbaar was het toestel door den druk tegen dien stoel slechts dicht gebleven. Herstelling was terstond noodzakelijk.

Bij een loogketel uit drie platen met enkel geklonken uitwendige strip (zonder binnenstrip) bleek inwendig eene intering op den stootkant der platen; met een mes reikte men echter nog verder dan de plaat en ging de intering dus ook door de strip. Deze strip, op last afgesloopt zijnde, bleken daarin over de geheele lengte scheurtjes aanwezig te zijn van denzelfden aard, als de ontploffing der beide loogketels te Helmond in Januari 1904 hebben veroorzaakt. De strip werd vernieuwd en zekerheidshalve ook de beide andere; tevens werden de nieuwe strippen breeder genomen ten einde die dubbel te kunnen klinken.

3°. *Toebehooren.* Bij een nieuwen ketel bleken de gegoten ijzeren veiligheidspotten eene maximum-buigspanning van 420 K.G. per c.M². te moeten weerstaan. Zij werden vervangen door gietstalen potten van kleinere afmeting. Een analoge bemerking gold een gietijzeren peilkolom van abnormale middellijn (110 m.M.), welke ook door een kleinere van gegoten staal werd vervangen.

Bij een staanden ketel in eene pannenbakkerij bleek de eene veiligheidsklep overbelast en de andere vastgeschoord te zijn; het gebruik werd tijdelijk verboden.

De schijven van enkele veiligheidsgewichten bleken geheel vlak te zijn, zoodat die gemakkelijk konden lostrillen en werd opgegeven die van nokken te voorzien.

Een staande ketel was in dezelfde fabriek verplaatst, doch daarbij waren de veiligheidskleppen ontoegankelijk gemaakt; de eigenaar had zulks niet eens opgemerkt. In het gegalvaniseerd ijzeren schot van het ketelhuis moest tot het beoogde doel een deur worden aangebracht.

Bij den ketel eener weverij was een der gewichten afgevallen en de ketel deels ledig geblazen; de machinist scheen het gewicht *op* de nok van den hefboom te hebben geplaatst, in plaats van daarvóór in de daartoe bestemde inkeping.

Bij een stoomgemaal had de machinist de gewichten van

een ketel eigendunkelijk verzwaard van 9 op 10 atmosfeer werkdruk, omdat een andere ketel ook op 10 atmosfeer was belast.

Bij het onder stoom stellen der veiligheidskleppen van eene zeeboot, waar de ketels nog onbekleed waren, was het wegens de groote hitte slechts voor een kort oogenblik uit te houden. Met de betreffende fabriek werd afgesproken de ketels voortaan te bekleeden vóór de stoomproef wordt genomen.

Bij de stoomproef op een klein stoomschip bedroeg de accumulatie niet minder dan 30% (terwijl 10% wordt toegelaten). Het vervangen der te stijve veeren door andere werd natuurlijk gelast.

Een bootketel werd van een overhitter voorzien; men had de vereischte veiligheidsklep binnen de rookkast geplaatst. Natuurlijk werd verplaatsing bezijden de rookkast gelast.

Een aannemerslocomotief werd aangetroffen met defecten en afgekoppelden manometer, terwijl de hoogte der veerbusjes niet conform de akte van vergunning was. Het gebruik werd tijdelijk belet en mede proces-verbaal opgemaakt; bij een nader onderzoek bleek men de veerdoozen zonder kennisgeving te hebben verwisseld met die eener andere locomotief.

Op een stoomvat waren twee veiligheidkleppen voorgeschreven; de monteur had die zoodanig geplaatst, dat de stoom (van $5\frac{1}{2}$ atmosfeer) uit den ketel eerst de eene klep passeerde en vervolgens door de tweede klep naar het stoomvat ging, hetwelk op $2\frac{1}{2}$ atmosfeer mocht dienst doen. Bij eenigszins lage ketelspanning ontving het stoomvat dus bijna geen stoom.

De toevoerbuis tot eene peilkolom was geheel dichtgeslibt, doch de kolom gevuld met condenswater, zoodat bij doorblazen toch water uit de kraan kwam. Men ontdekte het gebrek doordat bij het doorblazen het peil eensklaps lager werd. Ook met het oog op de uitzetting en inkrimping van het ketelfront is het veiliger een peilkolom met afzonderlijken boven- en onderkop en dus met los tusschenstuk te bezigen.

Bij een bootketel waren de peilglaskranen zoo slecht gangbaar, dat die niet konden worden dichtgekregen toen het glas sprong. De ketel blies (met 11 atmosfeer stoomdruk) grootendeels ledig en ontstonden plaatselijke doorzettingen, terwijl ook enkele klinknaden ontzet raakten; met recht was hier sprake van groote gevolgen bij eene schijnbaar geringe oorzaak.

Bij een stoomschip had men de peilbuizen onnoodig lang en ook te beweeglijk gemaakt, zoodat het glas telkens sprong.

De raad werd gegeven om de buizen te koppelen en wat vaster te zetten.

De zoogenaamde Jenkins-klepjes aan een peilglas bleken, na verstopt en doorgestoken te zijn, erg lek; een nader onderzoek bracht aan het licht, dat die klepjes waren versleten en, bij gebrek aan waarlooze, vervangen door eigen gemaakte van gummi uitgesneden.

Bij eene locomotief stond de manometer op dezelfde stoomleiding als de injecteur; men had die leiding wegens het sissen tijdelijk afgesloten. Eene afzonderlijke leiding voor den manometer werd natuurlijk voorgeschreven.

Ten gevolge van sterk ammoniakhoudend water uit de verdamppannen waren in eene nieuwe suikerfabriek in ongeloofelijk korten tijd de koperen veeren van 11 stuks Bourdonmanometers lek geworden en verteerd, zoodat de manometers moesten vervangen worden.

In een stoomgemaal was de binnenvoedingspijp zoodanig geplaatst, dat die op een bepaalde plaats op den vuurgang spoot; zeer spoedig was intering der ketelplaat daarvan reeds het gevolg.

Bij een nieuwen ketel had men een muurtje zoowel vóór als achter de spuikraan gemetseld, zoodat deze laatste geheel onzichtbaar was gemaakt.

De moeilijkheid welke men soms ondervindt om bij hooge drukking het gewone model van spuikranen gemakkelijk te bewegen, is oorzaak, dat men wel eens tracht een ander model ingang te doen vinden.

Waar omtrent die nieuwere modellen nog niet van ondervinding kan worden gesproken en zij bovendien niet altijd even veilig toeschijnen, althans niet, tenzij men die zeer voorzichtig beweegt, zoo dient de bij het Stoombesluit voorgeschreven kraan in elk geval behouden te blijven en ook te allen tijde goed gangbaar te zijn. Een enkel model, dat ook uit brons is vervaardigd, werd bij wijze van proef toegelaten ter vervanging van de gewone spuikranen.

Het groote bezwaar tegen de in het buitenland dikwerf toegepaste spuikleppen (in plaats van kranen) is wel dit, dat men zich niet kan overtuigen of die werkelijk geheel afsluiten; een bijkomend gevaar is nog, dat, bij eene batterij ketels met gemeenschappelijke spuileiding, in geval van het openen eener spuiklep de klep van een daarnaast gelegen ledigen ketel kan worden opengedrukt.

II. Statistieke opgaven.

In tabel *D* wordt de toestand op 1 Januari 1910 vermeld, provinciesgewijze verdeeld in dezelfde rubrieken als bij vorige jaarverslagen.

Tabel *E* geeft een vergelijkend overzicht van den toestand in de verschillende provinciën op 1 Januari 1908, 1909 en 1910.

TABEL D.

PROVINCIËN.	Aantal inrichtingen.	Stoomketels. Aantal.	Binnenlandsch fabrikaat.	Buitenlandsch fabrikaat.	Verwarmings-oppervlak in M².
Limburg.	278 fabrieken	417	186	231	21 743,0
	— watergemalen . . .	—	—	—	—
	20 met laagdruk-verwarmingsketels	40	—	40	636,0
	— passagiers- en goederenbooten: buitenlandsche vaart.	—	—	—	—
	17 idem: binnenlandsche vaart	17	17	—	616,0
	2 sleepbooten	2	2	—	60,0
	— vaartuigen ten behoeve der visscherij . . .	—	—	—	—
	100 locomobielen, locomotieven, kranen, enz. .	100	29	71	1 623,5
Noord-brabant.	597 fabrieken	935	705	230	56 547,0
	39 watergemalen . . .	60	38	22	2 984,5
	31 met laagdruk-verwarmingsketels	57	3	54	1 053,0
	— passagiers- en goederenbooten: buitenlandsche vaart.	—	—	—	—
	48 idem: binnenlandsche vaart	50	50	—	1 514.0
	14 sleepbooten	14	12	2	701,5
	1 vaartuigen ten behoeve der visscherij . . .	1	1	—	42,0
	89 locomobielen, locomotieven, kranen, enz. .	89	36	53	994.0

PROVINCIËN.	Aantal inrichtingen.	Stoomketels. Aantal.	Binnenlandsch fabrikaat.	Buitenlandsch fabrikaat.	Verwarmings-oppervlak in M².
Zeeland.	89 fabrieken.	151	98	53	6 226.0
	7 watergemalen . . .	11	11	—	581.0
	2 met laagdruk-verwarmingsketels. . . .	3	—	3	56.0
	15 passagiers- en goederenbooten: buitenlandsche vaart. . .	63	25	38	13 168.0
	22 idem: binnenlandsche vaart	24	23	1	1 713.0
	5 sleepbooten	5	5	—	298.0
	7 vaartuigen ten behoeve der visscherij.	7	7	—	239.0
	51 locomobielen, locomotieven, kranen, enz.	51	9	42	531.0
Zuid-holland.	1075 fabrieken.	1660	1200	460	71 652.5
	186 watergemalen	280	207	73	14 467.0
	107 met laagdruk-verwarmingsketels.	216	4	212	4 014.0
	126 passagiers- en goederenbooten: buitenlandsche vaart. . .	393	118	275	64 722.0
	375 idem: binnenlandsche vaart	408	377	31	19 983.5
	726 sleepbooten.	754	743	11	44 225.5
	701 vaartuigen ten behoeve der visscherij.	705	180	525	4 034.5
	647 locomobielen, locomotieven, kranen, enz.	658	359	299	13 378.0

PROVINCIËN.	Aantal inrichtingen.	Stoomketels. Aantal.	Binnenlandsch fabrikaat.	Buitenlandsch fabrikaat.	Verwarmings-oppervlak in M².
Noord-holland.	872 fabrieken	1410	983	427	71 284,0
	108 watergemalen . . .	187	151	36	10 240,0
	113 met laagdruk-verwarmingsketels	169	13	156	2 727,0
	113 passagiers- en goederenbooten: buitenlandsche vaart . . .	322	182	140	47 729,0
	232 idem: binnenlandsche vaart	255	246	9	10 862,5
	131 sleepbooten	135	130	5	5,525,0
	105 vaartuigen ten behoeve der visscherij . . .	105	27	78	7 902,0
	417 locomobielen, locomotieven, kranen, enz. .	419	219	200	5 396,0
Utrecht.	232 fabrieken	354	242	112	13 131,0
	38 watergemalen . . .	45	29	16	1 924,0
	21 met laagdruk-verwarmingsketels	39	7	32	543,5
	— passagiers en goederenbooten: buitenlandsche vaart . . .	—	—	—	—
	10 idem: binnenlandsche vaart	10	10	—	174,0
	18 sleepbooten	18	18	—	1 024,5
	— vaartuigen ten behoeve der visscherij . . .	—	—	—	—
	85 locomobielen, locomotieven, kranen, enz. .	85	39	46	1 528,0

PROVINCIËN.	Aantal inrichtingen.	Stoomketels. Aantal.	Binnenlandsch fabrikaat.	Buitenlandsch fabrikaat.	Verwarmings-oppervlak in M².
Gelderland.	639 fabrieken	791	521	270	23 395,5
	34 watergemalen . . .	57	46	11	2 955,0
	36 met laagdruk-verwarmingsketels	97	3	94	1 131,0
	— passagiers en goederenbooten: buitenlandsche vaart . . .	—	—	—	—
	45 idem: binnenlandsche vaart	47	47	—	1 831,5
	49 sleepbooten	55	55	—	3 791,0
	— vaartuigen ten behoeve der visscherij . . .	—	—	—	—
	183 locomobielen, locomotieven, kranen, enz. .	184	93	91	4 322,5
Overijssel.	391 fabrieken	575	417	158	29 105,0
	12 watergemalen . . .	14	12	2	552,0
	19 met laagdruk-verwarmingsketels	24	—	24	354,0
	— passagiers- en goederenbooten: buitenlandsche vaart . . .	—	—	—	—
	22 idem: binnenlandsche vaart	22	22	—	514,5
	20 sleepbooten	21	21	—	945,0
	— vaartuigen ten behoeve der visscherij . . .	—	—	—	—
	65 locomobielen, locomotieven, kranen, enz. .	65	32	33	862,5

Provinciën.	Aantal inrichtingen.	Stoomketels. Aantal.	Binnenlandsch fabrikaat.	Buitenlandsch fabrikaat.	Verwarmings-oppervlak in M².
Drenthe.	127 fabrieken	153	125	28	3 479,0
	6 watergemalen . . .	6	6	—	216,0
	13 met laagdruk-verwarmingsketels	13	—	13	127,0
	— passagiers- en goederenbooten: buitenlandsche vaart . . .	—	—	—	—
	9 idem: binnenlandsche vaart	9	9	—	202,0
	2 sleepbooten	2	2	—	80,0
	— vaartuigen ten behoeve der visscherij . . .	—	—	—	—
	85 locomobielen, locomotieven, kranen, enz. .	85	37	48	884,5
Groningen.	346 fabrieken	541	449	92	24 753,0
	57 watergemalen . . .	65	61	4	2 368,0
	9 met laagdruk-verwarmingsketels	15	3	12	201,5
	1 passagiers- en goederenbooten: buitenlandsche vaart . . .	2	2	—	87,0
	39 idem: binnenlandsche vaart	39	39	—	1 033,0
	28 sleepbooten	28	28	—	1 181,0
	— vaartuigen ten behoeve der visscherij . . .	—	—	—	—
	319 locomobielen, locomotieven, kranen, enz. .	319	72	247	3 991,5

PROVINCIËN.	Aantal inrichtingen.	Stoomketels.			
		Aantal.	Binnenlandsch fabrikaat.	Buitenlandsch fabrikaat.	Verwarmings-oppervlak in M².
Friesland.	299 fabrieken	418	338	80	9 387,0
	18 watergemalen . . .	20	14	6	852,0
	6 met laagdruk-verwarmingsketels	7	4	3	87,0
	2 passagiers- en goederenbooten: buitenlandsche vaart . . .	4	—	4	388,5
	96 idem: binnenlandsche vaart	96	93	3	1 943,0
	10 sleepbooten	10	10	—	317,0
	2 vaartuigen ten behoeve der visscherij . . .	2	2	—	91,0
	45 locomobielen, locomotieven, kranen, enz. .	45	31	14	520,0
Het Rijk.	4945 fabrieken.	7405	5264	2141	330 703,0
	505 watergemalen . . .	745	575	170	37 139,5
	377 met laagdruk-verwarmingsketels. . . .	680	37	643	10 930,0
	257 passagiers en goederenbooten: buitenlandsche vaart. . .	784	327	457	126 094,5
	915 idem: binnenlandsche vaart	977	933	44	40 397,0
	1005 sleepbooten	1044	1026	18	58 148,5
	816 vaartuigen ten behoeve der visscherij .	820	217	603	12 308,5
	2086 locomobielen, locomotieven, kranen, enz.	2100	956	1144	34 031,5

TABEL E.

PROVINCIËN.	Datum.	INRICHTINGEN.								STOOMKETELS.			
		Fabrieken.	Watergemalen.	Met laagdrukverwarmingsketels.	Passagiers- en goederenbooten, buitenlandsche vaart.	Passagiers- en goederenbooten, binnenlandsche vaart.	Sleepbooten.	Vaartuigen ten behoeve der visscherij.	Locomobielen, locomotieven, kranen enz.	Aantal.	Binnenlandsch fabrikaat.	Buitenlandsch fabrikaat.	Verwarmings-oppervlak in M².
Limburg	1 Jan. 1910	278	—	20	—	17	2	—	100	576	234	342	24 678,5
	„ „ 1909	269	—	19	—	17	2	—	92	540	211	329	22 590,5
	„ „ 1908	262	—	16	—	18	1	—	81	514	205	309	21 806,0
Noordbrabant .	1 Jan. 1910	597	39	31	—	48	14	1	89	1206	845	361	63 836,0
	„ „ 1909	589	39	22	—	49	11	1	78	1147	798	349	59 787,5
	„ „ 1908	589	39	18	—	47	11	1	80	1135	780	355	57 252,0
Zeeland.	1 Jan. 1910	89	7	2	15	22	5	7	51	315	178	137	22 812,0
	„ „ 1909	90	7	2	12	24	6	7	86	345	196	149	19 492,5
	„ „ 1908	94	7	1	12	25	5	7	85	347	197	150	19 586,0
Zuidholland . .	1 Jan. 1910	1075	186	107	126	375	726	701	647	5074	3188	1886	236 477,0
	„ „ 1909	1089	186	87	113	379	696	697	642	4960	3158	1802	221 669,0
	„ „ 1908	1120	189	70	112	376	635	690	603	4807	3079	1728	207 441,5

Noordholland .	1 Jan. 1910	872	108	113	113	232	131	105	417	3002	1951	1051	161 665,5
	„ „ 1909	867	113	103	107	221	123	105	395	2908	1891	1017	150 367,5
	„ „ 1908	857	116	92	102	221	125	99	406	2865	1855	1010	143 390,0
Utrecht.	1 Jan. 1910	232	38	21	—	10	18	—	85	551	345	206	18 325,0
	„ „ 1909	235	38	18	—	10	22	—	89	554	350	204	18 320,0
	„ „ 1908	237	38	13	—	6	21	—	91	534	334	200	17 792,0
Gelderland . . .	1 Jan. 1910	639	34	36	—	45	49	—	183	1231	765	466	37 426,5
	„ „ 1909	638	35	31	—	45	47	—	180	1191	744	447	35 305,0
	„ „ 1908	637	34	25	—	48	44	—	174	1149	721	428	33 429,0
Overijssel. . . .	1 Jan. 1910	391	12	19	—	22	20	—	65	721	504	217	32 333,0
	„ „ 1909	391	12	16	—	23	21	—	63	705	496	209	31 103,5
	„ „ 1908	389	12	16	—	23	23	—	60	700	491	209	30 847,5
Drenthe.	1 Jan. 1910	127	6	13	—	9	2	—	85	268	179	89	4 988,5
	„ „ 1909	126	6	13	—	9	2	—	62	239	163	76	4 367,0
	„ „ 1908	119	6	13	—	9	2	—	57	223	152	71	3 846,5
Groningen . . .	1 Jan. 1910	346	57	9	1	39	28	—	319	1009	654	355	33 615,0
	„ „ 1909	347	56	8	3	42	27	—	304	985	642	343	32 884,0
	„ „ 1908	348	58	8	1	39	17	—	267	932	620	312	31 587,0
Friesland. . . .	1 Jan. 1910	299	18	6	2	96	10	2	45	602	492	110	13 585,5
	„ „ 1909	296	18	4	2	101	8	2	43	596	492	104	13 370,5
	„ „ 1908	294	18	3	2	98	8	2	43	590	491	99	13 019,5
Het Rijk	1 Jan. 1910	4945	505	377	257	915	1005	816	2086	14555	9335	5220	649 742,5
	„ „ 1909	4937	510	323	247	920	965	812	2034	14170	9141	5029	609 257,0
	„ „ 1908	4946	517	275	229	910	862	799	1947	13796	8925	4871	579 996,5

In bovenbedoelde opgaven zijn niet begrepen de stoomketels der locomotieven bij de spoorwegdiensten in gebruik; slechts zijn onder de vervoerbare ketels wederom 2 tramlocomotieven vermeld, niet onder de wet op de spoorwegen met beperkte snelheid ressorteerende.

Evenmin zijn vermeld de ketels of toestellen, onder het Departement van Marine staande. De ketels en toestellen onder het beheer der Artillerie-inrichtingen (werkplaatsen te Delft en aan de Hembrug), ten getale van 16 stuks, werden op verlangen van Zijne Excellentie den Minister van Oorlog weder onder het dezerzijdsch toezicht geplaatst, waaraan zij gedurende een tiental jaren waren onttrokken.

Er komen dus onder de gegevens der tabellen voor een aantal ketels, onder beheer der verschillende Departementen van algemeen bestuur staande, verdeeld als volgt: onder het Departement van Binnenlandsche Zaken 24, van Oorlog 45, van Koloniën 4, van Financiën 6, van Justitie 23, van Waterstaat 65 en van Landbouw, Nijverheid en Handel 20 stuks, waarbij nog 20 stuks stoomvaten zijn te voegen.

Het gemiddeld aantal vierkante meters verwarmd oppervlak van een fabrieksketel bedraagt 44,6, tegen 42,8 in het voorafgaande jaar; van een ketel in poldergemalen 49,8 (49,8), van ketels in zeeschepen 160,8 (153,4), in binnenbooten 41,3 (40), in sleepbooten 55,7 (55), in visschersvaartuigen 15,— (14,7), van vervoerbare ketels 16,2 (16,5) en van verwarmingsketels 16 (16,3).

Over het geheel gerekend bedraagt het gemiddeld vermogen per ketel 44,6 tegen bijna 43 M^2. in het voorafgaande jaar. De vermeerdering der ketels bedroeg in het afgeloopen jaar 2,72, tegen 2,71 percent in het voorafgaande. De vermeerdering van het verwarmd oppervlak was 6,64 percent tegen 5,02 in 1908.

Tabel *F* geeft een vergelijkend overzicht van de stoomtoestellen, andere dan ketels (voorwarmers, overhitters en stoomvaten), in de verschillende provinciën, zoomede het aantal op 1 Januari 1908 en 1909.

Het gemiddeld verwarmd oppervlak van een voorwarmer bedraagt 12,9 M^2., tegen 13,2 in het voorafgaande jaar; van een overhitter 41,2 (37,2), terwijl de gemiddelde inhoud van een stoomvat komt op 4327 d.M^3. (4282).

Tabel F.

Provinciën.	Aantal inrichtingen.	Voorwarmers. (art. 61*a* Kon. besl.)				Stoomverhitters. (art. 61*b* Kon. besl.)				Stoomvaten. (art. 61*c* Kon. besl.)			
		Aantal.	Binnenlandsch fabrikaat.	Buitenlandsch fabrikaat.	Verwarmings-oppervlak in M².	Aantal.	Binnenlandsch fabrikaat.	Buitenlandsch fabrikaat.	Verwarmings-oppervlak in M².	Aantal.	Binnenlandsch fabrikaat.	Buitenlandsch fabrikaat.	Inhoud in M³.
Limburg	33	1	1	—	36,0	24	6	18	1 100,0	148	2	146	399,9
Noordbrabant	98	1	1	—	4,0	30	18	12	1 220,0	386	62	324	765,4
Zeeland	15	—	—	—	—	11	9	2	237,5	27	3	24	74,2
Zuidholland	206	1	1	—	7,5	104	47	57	4 122,5	394	162	232	1 469,0
Noordholland	165	2	2	—	12,0	170	79	91	7 121,0	304	78	226	2 159,5
Utrecht	37	1	1	—	2,0	32	22	10	939,0	43	16	27	224,5
Gelderland	80	—	—	—	—	33	16	17	1 422,5	277	55	222	959,5
Overijssel	85	2	2	—	25,0	60	39	21	3 554,0	465	84	381	1 213,3
Drenthe	11	—	—	—	—	8	7	1	312,0	36	6	30	296,5
Groningen	85	4	4	—	68,0	61	50	11	2 000,5	589	280	309	3 982,5
Friesland	14	—	—	—	—	8	—	8	280,0	64	3	61	283,5
Het Rijk	829	12	12	—	154,5	541	293	248	22 309,0	2733	751	1982	11 827,8
Id. op 1 Jan. 1909	755	12	12	—	159,0	457	256	201	17 995,5	2492	716	1776	10 671,7
Id. op 1 Jan. 1908	702	12	12	—	159,0	389	208	181	15 583,5	2368	673	1695	10 624,1

III. Overtredingen.

Gedurende het afgeloopen jaar werden in het geheele Rijk 18 processen-verbaal opgemaakt en wel 15 krachtens art. 22 der Stoomwet; bijna alle wegens overbelasting of vastzetten der veiligheidskleppen, al dan niet gepaard aan overschrijding der bij de akte van vergunning toegestane stoomspanning, alsmede 3 op grond van art. 26, in verband met hierna te vermelden ongevallen.

Aan deze laatsten werd geen gevolg gegeven, als zijnde niet bewezen, dat iemand zich had schuldig gemaakt aan overtreding van de eene of andere bepaling der Stoomwet of van krachtens die wet uitgevaardigde voorschriften.

Van de 15 andere verbalen hadden zes betrekking op drie verschillende stoomketels, waarbij één proces-verbaal tegen den gebruiker, het andere tegen den bedienaar van het stoomtoestel (machinist) werd opgemaakt. In het eene geval waren de kleppen overbelast, geen klep was afgesloten en overigens verkeerde de ketel niet in behoorlijken staat van onderhoud; de gebruiker zoowel als de machinist werden veroordeeld elk tot 2 geldboeten à f 5, subsidiair 3 dagen hechtenis.

In het tweede geval waren beide veiligheidskleppen overbelast, de stoomdruk overschreed de hoogst toegestane, geen der kleppen was afgesloten en het peilglas was onbeschermd. De gebruiker werd veroordeeld tot 2 geldboeten elk van f 10, subsidiair 10 dagen hechtenis, de machinist tot f 10 subsidiair 10 dagen.

In het derde geval waren beide kleppen overbelast, de stoomdruk was ruim een atmosfeer te hoog en geen der kleppen was afgesloten. Gebruiker en machinist werden ieder veroordeeld tot f 40 geldboete, subsidiair 15 dagen.

Omtrent de overige 9 processen-verbaal geldt het volgende.

Bij een stoomhei werden de kleppen vastgezet bevonden; de druk was 2 atm. te hoog en de ketel bleek daarna ook beschadigd te zijn. De gebruiker werd vrijgesproken, als zijnde zijne schuld niet bewezen.

Een ketel werd aangetroffen met veiligheidskleppen en hefboomen, welke nog niet onderzocht en goedgekeurd waren; de gebruiker werd veroordeeld tot f 3 geldboete, subsidiair 2 dagen.

In een ander geval waren de veiligheidsgewichten te zwaar en de stoomdruk was dientengevolge 1 atm. te hoog; de gebruiker werd niet vervolgd en de machinist vrijgesproken.

Bij een ketel werd de open veiligheidsklep overbelast en de

afgesloten klep vastgezet bevonden, terwijl ook de stoomdruk te hoog bleek; de eisch bedroeg f 60, subsidiair 30 dagen, doch volgde daarop vrijspraak, wegens eene verkeerd gestelde dagvaarding.

Bij een vervoerbaren ketel bleken de veiligheidsveeren te ver aangeschroefd en was de stoomdruk dientengevolge te hoog; de uitspraak (conform den eisch) bedroeg f 40, subsidiair 20 dagen.

Wegens overbelasting van beide kleppen was de eisch f 10, subsidiair 20 dagen, doch de uitspraak f 5, subsidiair 4 dagen.

Een ketel werd onder stoom aangetroffen zonder goedwerkenden manometer; de eisch bedroeg f 50 of 14 dagen hechtenis; de uitspraak was f 10, subs. 5 dagen.

Wegens het niet voldoen aan de aanschrijving tot inwendig onderzoek van een stoombootketel werd proces-verbaal opgemaakt, doch zulks bleef zonder gevolg.

Mede wegens het niet voldoen aan zoodanige aanschrijving was de ambtenaar van het Openbaar Ministerie van oordeel, dat hier geen strafbaar feit was gepleegd, daar art. 53 Stoombesluit spreekt van ,,elke in gebruik zijnde ketel'' en de betreffende stoomboot reeds ongeveer twee jaren geen dienst had gedaan. Ten einde gevrijwaard te zijn voor de mogelijke gevolgen dezer opvatting, werd de akte van vergunning op dezerzijdsch voorstel door Uwe Excellentie ingetrokken.

IV. Ongevallen.

Ontploffingen kwamen gedurende het afgeloopen jaar niet voor.

Een ongeval van ernstigen aard kwam ter kennis, namelijk dat aan boord van het ss. *Zaanstroom* der Hollandsche Stoombootmaatschappij; een afzonderlijk rapport van den ingenieur in het 4de district werd door Uwe Excellentie geplaatst in de *Staatscourant* van 8 September 1909, n°. 209, zoodat het overbodig mag heeten te dezer plaatse in bijzonderheden te treden. Als ontploffing mag dit geval niet worden aangemerkt, als zijnde geen sprake geweest van plotselinge drukontlasting, het criterium eener ontploffing. De gevolgen waren echter zeer ernstig, daar èn machinist èn stoker van de wacht tengevolge der bekomen brandwonden het leven verloren.

Zooals in bovenvermeld rapport nader werd omschreven, is als oorzaak watergebrek aan te merken; de openingen in de vlamkast-topplaat ontstonden doordat de schroefdraad losliet en de omgeklonken koppen der brugsteunbouten zich begaven.

Het verdient aanbeveling deze bouten steeds met vaste koppen aan de vuurzijde te bevestigen, eene constructie welke trouwens in den lateren tijd ook vrij algemeen gevolgd wordt.

Enkele ongevallen van minder aanbelang kwamen nog ter kennis.

Ten gevolge van het te stijf aanhalen der reeds vrij verteerde pakkingbouten vloog onder stoomdruk de plug uit de spuikraan eener binnenboot; de machinist werd gelukkigerwijze niet gekwetst, doch wel werd de ketel beschadigd, daar deze ledig liep en de vlamkast werd vervormd.

Ten gevolge van het afvliegen van het deksel eener voedingsklepkast op eene stoomboot bekwam de machinist lichte brandwonden. De moeren van de dekselbouten waren niet goed aangedraaid, doch was het deksel slechts dicht door klemming; de bouten met het deksel zijn daarop losgetrild.

In eene fabriek ontstond eene scheur in eene gegoten ijzeren stoomleiding, denkelijk tengevolge van waterslag; een werkman bekwam ernstige brandwonden door den ontsnappenden stoom en is dientengevolge overleden; de machinist werd slechts licht gewond.

Mede ten gevolge van waterslag sprong een gegoten ijzeren afsluiter in eene fabriek en bekwam een stoker lichte brandwonden.

In het ketelhuis eener groote electrische centrale viel de automatische afsluitklep van een der Babcock-ketels plotseling dicht zonder bekende oorzaak. De vuren werden zooveel mogelijk getrokken, ofschoon zulks ten gevolge van de kettingroosters niet zonder bezwaar ging; de inhoud van den bovenketel ontlastte zich echter ten deele door de veiligheidskleppen, welke laatste wegens het snelle rijzen der stoomspanning na het plotseling sluiten van den stoomafsluiter hevig waren gaan blazen. Het uit de kleppen stroomende water maakte het verblijf in de onmiddellijke nabijheid van den ketel gevaarlijk, totdat de veiligheidskleppen weder tot rust gekomen waren.

Omtrent het nut van bedoelde automatische afsluitkleppen is het oordeel, ook in het buitenland, verschillend; de werking is deze, dat de klep van zelve sluit wanneer de snelheid van den afvloeienden stroom te groot wordt, zooals bijv. geschiedt bij het springen of scheuren van eene stoompijp of een deel daarvan. Het doel bleek hier echter vrijwel voorbij gestreefd te worden en het gevaar van ontijdig dichtvallen der bedoelde kleppen is niet aan twijfel onderhevig. Althans men besloot de automatische kleppen voor het vervolg buiten werking te stellen.

34

Verschillende beschadigingen van ketels en stoomtoestellen werden overigens reeds vermeld onder de merkwaardige inspecties. Slechts is nog melding te maken, dat kennis werd bekomen van een ongeval met den ketel op een trawler; bij onderzoek bleek, dat de machinist en stoker beiden vrij ernstige brandwonden hadden bekomen door het vuur, hetwelk uit den vuurhaard werd geslingerd ten gevolge van eene dynamietontploffing; althans ledige dynamiethulzen werden tusschen de steenkolen nog aangetroffen.

De ontploffing kan echter niet zeer hevig geweest zijn, althans de ketel bleek bij onderzoek niet te hebben geleden.

's-Gravenhage, April 1910.

De Hoofdingenieur voor het Stoomwezen,
W. A. M. Piepers.

Bijvoegsel tot de *Nederlandsche Staatscourant* van Vrijdag 29 Juli 1910, n°. 175.

N°. 34.

VERSLAG DER COMMISSIE *in het belang van het verleenen van Eerste Hulp bij Bedrijfsongevallen, ingesteld bij Koninklijk besluit van 6 Maart 1907, n°. 54, betreffende hare handelingen en bevindingen in het jaar 1909.*

Samenstelling. De Commissie verloor op 23 September van het verslagjaar haar medelid, den heer H. Kikkert, te Vlaardingen, die na een langdurig en smartelijk lijden op den genoemden dag door den dood werd weggenomen. De Commissie werd door dit verlies des te gevoeliger getroffen, naardien de overledene haar deskundig lid voor de organisatie der visscherscursussen genoemd mocht worden. Het is dan ook alleen aan de ongesteldheid en den daarop gevolgden dood van den heer Kikkert toe te schrijven, dat zij met de organisatie daarvan niet veel verder is gekomen. De overledene, in het vorige verslagjaar pas benoemd, had immers nog niet meer kunnen doen, dan dit gewichtige gedeelte van den arbeid der Commissie met haar voor te bereiden en aan eene voorstudie te onderwerpen. Met het oog op aanhangig gemaakte voorstellen tot reorganisatie, is door de Commissie vooralsnog geene vrijheid gevonden tot de vervulling der aldus vacant geworden plaats te adviseeren. Hiertoe was zij wel overgegaan naar aanleiding van het verzoek om eervol ontslag, dat haar medelid, de heer H. G. Gooszen, te Deventer, wegens drukke bezigheden tot Hare Majesteit de Koningin gericht had en dat door Hare Majesteit in gunstige overweging genomen was. De Commissie had hierin aanleiding gevonden, de benoeming van twee nieuwe leden in overweging te geven en dienovereenkomstig werd door Hare Majesteit de Koningin besloten en werden bij Hoogstderzelver besluit van 21 April 1909, n°. 65, tot leden benoemd de heeren G. Oosterbaan, inspecteur der volksgezondheid te Zwolle, en jhr. mr. Ch. J. M. Ruys de Beerenbrouck, lid van de Tweede Kamer der

Staten-Generaal, te Maastricht. Beide heeren namen de benoeming aan en aanvaardden korten tijd later hunne werkzaamheden als zoodanig.

Organisatie. Wegens de verhuizing van den secretaris der Commissie, die zich van Makkum naar Winterswijk verplaatste, en in verband met het zooeven genoemde ontslag en de daarop gevolgde benoeming van nieuwe leden, werd het ressort Friesland-Groningen-Drenthe toegewezen aan den heer Oosterbaan, Limburg (voor zooveel noodig in samenwerking met den heer Bruinsma, die zich voortaan meer in het bijzonder aan Noord-Brabant zou wijden) aan den heer Ruys de Beerenbrouck, en Overijssel aan den heer Fleischer.

Vergaderingen. De Commissie vergaderde in 1909 vier malen, te weten op 4 Februari, 29 April, 16 September en 23 December, welke vergaderingen werden bijgewoond door achtereenvolgens 7, 8, 10 en 8 leden. De vergaderingen hadden plaats te 's Gravenhage, terwijl een aantal bijeenkomsten van verschillende sub-commissies plaats hadden te 's Gravenhage, Utrecht, Haarlem, Zwolle enz.

Cursussen. Volgens het vorige jaarverslag werden in 1908 gegeven 109 *cursussen* en 19 *herhalingscursussen.* Na het samenstellen daarvan bleek het den secretaris, dat ook de voorgenomen herhalingscursussen te Amersfoort en Zwolle, waaromtrent hem destijds nog geene mededeeling gedaan was, alsnog hadden plaats gehad, zoodat het aantal herhalingscursussen twee grooter was geweest. Van de cursussen waren er 4 uitsluitend door schippers en opvarenden bezocht geworden, welke cursussen verder als schipperscursussen zullen worden aangeduid.

De 105 *gewone cursussen* zijn gevolgd door 1636 leerlingen en 440 toehoorders, te zamen door 2076 deelnemers, van welke 1802 deelnemers volgens het oordeel der docenten het onderwijs met goed gevolg hebben genoten. Deze cursussen bestonden uit 1456 lessen, elk van $1^1/_2$ uur tijds. In het geheel kwamen 3152 absenties voor tegen 25 415 presenties, of ruim 12 $^0/_0$ verzuimen.

De *schipperscursussen* werden bijgewoond door 99 deelnemers, van wie 70 met goed gevolg; het aantal lessen bedroeg 61, dat der verzuimen 287, tegen 904 presenties, of ruim 24 $^0/_0$.

De *herhalingscursussen* werden bijgewoond door 178 leerlingen, 73 toehoorders, te zamen 251 deelnemers, van wie 233 met goed gevolg. Het aantal lessen was 155, waarbij 238 verzuimen werden aangeteekend, tegen 1635 presenties, of ruim $12^1/_2$ $^0/_0$.

In het geheel werden dus 1913 leerlingen, 513 toehoorders, totaal 2426 deelnemers opgeleid, van wie 2105 met goed gevolg.

Hun werden totaal 1672 lessen gegeven, waarbij 3677 absenties werden aangeteekend, tegen 27 954 presenties. Het percentage verzuimen bedroeg dus ruim 11½ %, tegen gemiddeld 15 % in het vorige verslagjaar, een verblijdende vooruitgang, die getuigenis aflegt van toenemende belangstelling en waardeering van het onderwijs.

Voor de cursussen is uitgegeven f 9334,28½ of gemiddeld per cursus f 88,89½, zijnde f 3,59 minder dan in het voorafgaande jaar, toen het gemiddelde f 92,48½ bedroeg.

Voor de schipperscursussen is f 394,05 besteed of gemiddeld f 98,51; een gegeven voor vergelijking levert het vorige verslag niet.

Voor de herhalingscursussen is f 1004,75½ uitgegeven of gemiddeld f 47,84½, zijnde f 3,90½ per herhalingscursus minder dan in het voorafgaande jaar.

Naar dezelfde rubriekindeeling die in het vorige jaarverslag gevolgd is, geeft de hier volgende staat een overzicht dezer uitgaven:

	Cursussen.		Schipperscursussen.		Herh.cursussen.	
	Totaal.	Gemidd.	Totaal.	Gemidd.	Totaal.	Gemidd.
Aan docenten-honoraria .	f 7 114,10	f 67,75	f 255,—	f 63,75	f 738,—	f 35,14
„ assistenten- „ .	291,—	11,64	20,50	6,83	12,—	6,—
„ helpers- „ .	203,—	5,49	10,50	5.25	15,50	3,87½
„ lokaalhuur	691,11	9,46½	62,—	15,50	50,10	6,26
„ reinigingskosten . . .	369,90	7,40	—	—	67,25	5,17
„ advertentiekosten . .	166,49	4,99	3,35	3,35	15,55	5,18
„ kosten van drukwerk	122,45	2,35½	8,50	4,25	25,15	2,28½
„ porto's.	180,34½	2,02½	6,65	3,32½	11,51	0,64
„ administratiekosten .	275,89	3,67½	27,55	6,88½	69,69½	4,64½
		f 114,79		f 109,14		f 69,19½

Volgens bovenstaande gegevens zou voor een cursus — waarbij in alle rubrieken de gemiddelde som zou zijn uitgegeven welke daarvoor besteed is bij cursussen waarbij die uitgaven zijn voorgekomen — een bedrag van f 114,79 en voor een dito herhalingscursus een bedrag van f 69,19½ zijn noodig geweest, tegen f 122,40½ en f 75,88 in het voorgaande jaar.

Niet bij alle cursussen bleek het echter onvermijdelijk in iedere der genoemde rubrieken uitgaven te doen. De docenten hebben ditmaal zonder uitzondering aanspraak gemaakt op een billijk honorarium, een eisch die zeer zeker niet gewraakt kan worden. Deskundige assistentie achtten zij slechts aan 25 cur-

sussen, 3 schipperscursussen en 2 herhalingscursussen noodzakelijk; uitgaven voor helpers kwamen voor aan 37 cursussen, 2 schipperscursussen en 4 herhalingsoefeningen;

lokaalhuur aan 73 cursussen, 4 schipperscursussen en 8 herhalingscursussen;

kosten voor reiniging, enz. aan 50 cursussen, 0 schipperscursussen en 13 herhalingscursussen;

advertenties bij 34 cursussen, 1 schipperscursus en 3 herhalingscursussen;

drukkosten bij 52 cursussen, 2 schipperscursussen en 11 herhalingscursussen;

porto's bij 89 cursussen, 2 schipperscursussen en 18 herhalingscursussen;

administratiekosten aan 75 cursussen, 4 schipperscursussen en 15 herhalingscursussen.

Dat zoowel het gemiddelde bedrag der werkelijke uitgaven per cursus als het gefingeerde voor een cursus, waarbij in alle rubrieken uitgaven zouden zijn geweest, belangrijk lager zijn dan ten vorigen jare, mag beschouwd worden zoowel als eene aanwijzing, dat de Commissie niet zonder vrucht op zuinigheid blijft aansturen, als daarvan, dat ook zij, die de cursussen organiseeren, hiertoe loyaal medewerken.

In het dienstjaar 1909 kwamen 96 adressen in, waarbij om Rijkssubsidie voor de organisatie van 170 cursussen en 56 herhalingscursussen verzocht werd, tegen 68 adressen voor 136 cursussen en 35 herhalingscursussen in 1908 en 50 adressen voor 87 cursussen en 16 herhalingscursussen in 1907.

Deze waren verdeeld als volgt:

	Cursussen.	Herhalings-cursussen.
Aalten (Vereeniging „Aalten's Belang") . .	1	
Almelo (Maatschappij tot Nut van 't Algemeen)	1	
Amsterdam (Vereeniging „Eerste Hulp bij Ongelukken")	38	24
Arnhem (Vereeniging „Eerste Hulp bij Ongelukken")	5	2
Belfeld (Gemeentebestuur)	1	
Bergen op Zoom („Nederlandsche Roode Kruis")	1	
Borne („Groene Kruis")	1	
Boskoop („ „)	1	
Breda (Vereeniging tot bevordering der R.-K. Ziekenverpleging)		1

	Cursussen.	Herhalings-cursussen.
Bussum („Nederlandsche Roode Kruis”) . .	1	1
Dordrecht („Groene Kruis”).	2	
Echt („Kruisverbond”)	1	
Edam („Witte Kruis”)	1	
Eibergen („Groene Kruis”)	1	
Eindhoven (Vereeniging tot bevordering der R.-K. Ziekenverpleging)	1	
Eygelshoven (R.-K. Volksbond Leo de Dertiende)	1	
*) Friesland (Provinciale Friesche Vereeniging „Het Groene Kruis”)	10	2
Geertruidenberg (Vereeniging „Eerste Hulp bij Ongelukken”)	1	
Gennep (Noordbrabantsch-Duitsche Spoorwegmaatschappij)	2	
Gouda (Gemeentebestuur)	1	
’s Gravenhage (Vereeniging „Eerste Hulp bij Ongelukken”).	4	2
Groningen („Groene Kruis”)	4	2
„ (Academie „Minerva”)	2	
Haarlem („Witte Kruis”)		2
„ (Vereeniging „Eerste Hulp bij Ongelukken”)	5	
Helder (den) („Witte Kruis”)	1	
’s Hertogenbosch (Vereeniging tot bevordering der R.-K. Ziekenverpleging)	1	
’s Hertogenbosch (Vereeniging „Eerste Hulp bij Ongelukken”)	1	
Hilversum („Witte Kruis”)	1	
Hoogeveen („Groene Kruis”)	1	
Kampen (Maatschappij van Nijverheid) . .	1	2
Kerkrade („Limburgsch Ondersteuningsfonds”)	1	
Kinderdijk („Groene Kruis”)	1	
Leeuwarden (Gemeentebestuur)	2	1
Maasbree (Gemeentebestuur)	1	
Maastricht (R.-K. Volksbond)	2	
„ (R.-K. Patronaat van Jongelieden te Wijk)	2	
Meppel (Nederlandsch Hervormde Vereeni-		

*) De hierbij aangevraagde cursussen zouden gegeven worden te Berlikum, Drachtster-Compagnie, Harlingen (2), Heerenveen, Hemelum, Marssum, Oudega (H. O. Nw.), Ried, Wommels, en de herhalingscursussen te Heerenveen en te Woudsend.

	Cursussen.	Herhalings-cursussen.
ging voor Inwendige Zending „Draagt elkanders Lasten”)	4	2
Montfoort (Gemeentebestuur)	1	
Naarden („Witte Kruis”)	1	
Neede („Groene Kruis”)	1	
Nijmegen („Groene Kruis”)	1	
Oisterwijk („de Hanze”)	1	
Raamsdonk (Christelijke Werkliedenvereeniging afd. van den Christelijk Nationalen Werkliedenbond)		1
Reuver (R.-K. Kerkbestuur St. Lambertus)	1	
Roermond (R.-K. Volksbond)	2	
Rotterdam (Vereeniging „Eerste Hulp bij Ongelukken, Linker Maasoever”)	2	
Rotterdam (Vereeniging „Eerste Hulp bij Ongelukken, Rechter Maasoever”)	5	
Rotterdam (Vereeniging „Eerste Hulp bij Ongelukken, Oud-Charlois”)	1	2
Rottevalle („Groene Kruis”)	1	
Sappemeer („Groene Kruis”)		1
Schiedam („Volkshuis”)	1	
Simpelveld (Katholieke Werkliedenvereeniging „St. Josef”)	1	1
Sittard (Gemeentebestuur)	1	
Steenwijk (Vereeniging voor Wijkverpleging)	1	
Steenwijkerwold („Groene Kruis”)	1	
Swalmen (Gemeentebestuur)	1	
Tegelen (R.-K. Volksbond „St. Martinus”)	1	
Tiel (Maatschappij van Nijverheid)	1	
Utrecht (Vereeniging „Eerste Hulp bij Ongelukken”)	12	4
Veenendaal („Groene Kruis”)	1	
Velsen („Witte Kruis”)	1	
Venlo (Gemeentebestuur)	1	
Venray (R.-K. Boerenbond)	1	
Vlaardingen (Maatschappij tot Nut van ’t Algemeen)	1	
Waalwijk (R.-K. Volksbond)	1	
Wageningen (Gemeentebestuur)	1	
Weert (St. Josephs Vereeniging)	1	
Wijk bij Duurstede (Gemeentebestuur)	1	
Winschoten („Groene Kruis”)	1	1
Wijlre (R.-K. Werkliedenvereeniging „St. Gerardus Mayella”)	1	

	Cursussen.	Herhalings-cursussen.
IJsselmuiden („Groene Kruis")	1	
*) Zeeland (Provinciale Zeeuwsche Vereeniging „Het Groene Kruis")	9	5
Zevenbergen („Groene Kruis").	1	
Zutphen (Gemeentebestuur).	2	
Zwolle (Maatschappij tot Nut van 't Algemeen)	4	

Op al deze adressen is door Uwe Excellentie eene gunstige beschikking genomen, met uitzondering van één waarbij subsidie voor een tweeden cursus werd verzocht zonder dat daarbij voldoende waarborgen schenen te kunnen worden gegeven, dat eene ook door ons gewenscht geachte zuinigheid zou worden betracht en eene talrijke deelneming de voorgestelde uitgaven zou rechtvaardigen. Aan eenige adressanten werd door Uwe Excellentie vergund, facultatief den aanvang van het onderwijs te doen plaats hebben in het jaar 1909 of eerst in 1910.

Nevens de bovenvermelde cursussen hebben er nog twee plaats gehad te Enschedé, welke rechtstreeks door de Commissie zijn georganiseerd met de gewaardeerde medewerking der „Fabrikantenvereeniging" aldaar. Dit is weder aldus geschied, omdat te genoemder plaatse indertijd geene corporatie gevonden kon worden met rechtspersoonlijkheid, welke genegen was zich met de organisatie te belasten.

Verder zijn er Rijksleermiddelen in bruikleen verstrekt aan niet-gesubsidieerde cursussen te Drachten, Meppel en Hillegersberg, hetgeen geschied is krachtens de in het voorafgaande jaar aan de Commissie door Uwe Excellentie verleende algemeene machtiging tot zoodanige handelingen (zie vorig jaarverslag bladz. 7)

Van de in 1909 gehouden of althans aangevangen cursussen zijn nog niet alle verslagen ingekomen; in verband met de vigeerende regelen van comptabiliteit is dat eerst tegen 1 Juli te verwachten. Toch veroorloven de reeds ontvangen verslagen in verband met de indrukken, bij persoonlijk bezoek ontvangen, zich eenig algemeen denkbeeld van het onderwijs te vormen en zijn daarbij eenige behoeften gebleken, die het te zijner tijd overweging zal verdienen ter harte te nemen. Het doet der Commissie overigens leed te moeten rapporteeren, dat tijdsgebrek de meeste leden verhinderd heeft meer dan een zeer be-

*) Deze cursussen zouden gegeven worden te Bruinisse, Middelburg, O. en W Souburg (later met Uwer Excellentie's toestemming verwisseld voor Westkapelle), Terneuzen, Vlissingen en Zierikzee.

perkt aantal cursussen te bezoeken; ja, enkelen hunner hebben zich zoodanige persoonlijke inspectie-reizen in het geheel niet kunnen veroorloven. Hunne administratieve bemoeiingen, de daaruit voortgesproten correspondentie, het bezoek der gewone vergaderingen en hun arbeid in de sub-commissies nam den hun ter beschikking staanden vrijen tijd te zeer in beslag.

Het algemeen gevoelen zoowel van de leden der Commissie als van de meeste der docenten is, dat met een enkelen cursus niet kan worden bijgebracht wat de leerlingen voor de practische toepassing der leerstof behoeven en dat dus steeds meer zal dienen te worden aangestuurd op het aanwerven derzelfde leerlingen voor de herhalingscursussen. Toch mag aan den anderen kant niet verzwegen worden, dat verscheidene docenten zich zeer bevredigd verklaarden over de resultaten van hun onderwijs, zooals dit onder meer ook blijkt in hunne medische praxis en dat ook enkele docenten van herhalingscursussen met tevredenheid constateeren, dat de oud-leerlingen van een vorigen cursus het geleerde blijkbaar onderhouden hadden en dientengevolge geen slecht figuur maakten. Een docent constateerde dan ook: „dat het hem bleef voorkomen, dat deze cursussen zeer zeker veel nut kunnen doen". Ter bevestiging en illustratie van dat gevoelen rapporteerde die docent eenige gevallen, waarin zijne oud-leerlingen het hun geleerde met vrucht hadden toegepast: de behandeling van eene vingerverwonding met verlies van den nagel van den pink, eene verwonding van den buik, overkomen aan een jongen, die in den schafttijd op een paal was geklommen met een ijzeren haak en bij het naar beneden glijden daarop was terecht gekomen, eene verwonding ten gevolge van den trap van een paard.

Een docent in eene der provinciale hoofdsteden klaagde over het gebrek aan bevattingsvermogen bij sommige leerlingen en acht het daarom nuttig in den vervolge er naar te streven vooral de meer ontwikkelden onder de candidaat-deelnemers toe te laten. Bedoelde docent heeft op verzoek van eenige leerlingen met een elftal der deelnemers na afloop van den cursus het onderwijs voortgezet. Dit bewijs van belangstelling mag des te hooger gewaardeerd worden, waar hiervoor geenerlei geldelijke of andere bijstand van Rijkswege of van elders gewenscht of geboden wordt.

Een Zuidhollandsch docent klaagt over een zeer zeker ongewenscht gevolg der cursussen, dit namelijk, dat zij op enkele fabrieken aanleiding geven niet alleen tot het verleenen van eerste hulp, maar tot eene geregelde dagelijksche niet-deskundige behandeling met af en toe ernstige gevolgen, soms zelfs door den patroon verplicht gesteld. De docent, die zich met zooveel

bijzondere liefde aan dit onderwijs geeft, klaagt er niet zonder reden over, dat hij tegenover dergelijke gevolgen geheel machteloos staat.

Een ander docent beveelt aan cursussen te geven in bepaalde centra, waarheen ook de deelnemers van de omliggende dorpen zouden dienen te worden geleid, een toestand trouwens die inderdaad in vele streken aldus gevonden wordt. Als geschikte centraalpunten beveelt bedoelde heer die plaatsen aan, waar eene boterfabriek gevestigd is. Het resultaat van een dergelijk systeem, algemeen toegepast, zou wezen, dat overal waar zulk eene fabriek werd gevonden, een of meer geschoolde helpers zouden zijn, wier hulp bij ongelukken kon worden ingeroepen. Voorts meent deze heer, dat het aanbeveling verdient, de deelnemers aan een herhalingscursus aan twee voorafgaande cursussen te ontleenen (aan twee „lichtingen”, zegt de verslaggever teekenachtig) en te trachten de beste aldus opgeleiden tot blijvende groepen (wij zouden zeggen Eerste Hulp-kolonnes) te vereenigen.

Een docent, die reeds verscheidene cursussen leidde, beveelt aan een staf van docenten te vormen, die geregeld met de leiding der cursussen in dezelfde plaatsen belast worden en te voorkomen dat bij volgende cursussen andere docenten gekozen worden, indien de vroegere zich beschikbaar blijven stellen en hunne vervanging niet geëischt wordt door het belang van het onderwijs zelf. Ook deze docent roemde de in zijne praxis gebleken bekwaamheid van oud-leerlingen.

Een der docenten in Friesland wijdde de laatste zijner lessen aan de beginselen der ziekenverpleging. De Commissie vindt er aanleiding in dit hier te rapporteeren, omdat het haar niet onbekend is, dat meer andere docenten wel eens geneigdheid bezaten dien weg op te gaan, doch zich daarvan nog tijdig lieten afbrengen. Hoezeer het immers te waardeeren is, dat docent en deelnemers door de eerste hulp-cursussen er toe geleid worden de behoefte te erkennen van volksvoorlichting ook op het gebied van de verpleging der zieken, daar meent de Commissie toch, dat deze cursussen daaraan niet dienstbaar gemaakt mogen worden, doch op hun eigenaardig terrein dienen te blijven. Het aantal lessen is trouwens niet groot genoeg om een gedeelte daarvan nog aan nevenzaken te wijden. Zij kan dus met eene zoodanige opvatting voortaan geen genoegen nemen en geeft heeren docenten, die de behoefte aan dit onderricht gevoelen, in overweging daaraan dan een afzonderlijken cursus te wijden of na afloop van den eerste hulp-cursus een vervolgcursus te doen aanvangen ter behandeling van al zulke onderwerpen als hun gewenscht zal mogen voorkomen; dezen dan echter te geven buiten verantwoordelijkheid van de Commissie en zonder daarvoor Rijksgelden te gebruiken, op haar advies verkregen.

Te Amsterdam is een der cursussen geregeld bijgewoond door een gemeente-ambtenaar, een opzichter, woonachtig en in betrekking aan de Petroleumhaven. Dit is daarom vermeldenswaard, omdat dit volgens het rapport een gevolg moet zijn geweest van aanmoediging op dien ambtenaar uitgeoefend door de „overheid der stad", welke het van belang achtte, dat „deze opzichter, die aan een ver afgelegen streek werkzaam en wonende was, een ruimer begrip had van het verleenen van eerste hulp bij ongelukken, meer speciaal in verband met den gemeentelijken ongevallendienst, die te Amsterdam nu ongeveer twee jaren bestaat".

In een der rapporten wordt de wensch uitgesproken naar het doen houden van docentenvergaderingen, o. a. ter bespreking van de vraag, of op de cursussen de methode Silvester of die van Schäfer voor de kunstmatige ademhaling de voorkeur verdient. Ook verstrekte de opsteller van dat rapport eene opgave van wijzigingen, die naar zijn oordeel in de gebruikelijke handleiding dienden te worden aangebracht. Daar de uitgave van die handleiding niet van Rijkswege geschiedt, doch eene particuliere onderneming is, heeft de Commissie deze nota van wenschen ter kennis gebracht van den Nederlandschen bewerker van bedoelde Von Esmarchsche handleiding.

Een der docenten klaagt over het tijdroovende van het netjes aanleggen van verbanden. Dit bezwaar wordt op cursussen met deskundige assistentie minder gevoeld en het is mede daarom, dat de gelegenheid hiervoor geboden wordt, waar de docenten er gebruik van wenschen te maken. De Commissie heeft het echter nooit noodig geoordeeld gebruik te maken van de bevoegdheid, haar gegeven krachtens art. 8, tweede alinea, der Voorwaarden waarop subsidie wordt verleend en volgens hetwelk zij zoodanige assistentie bij de practische oefeningen kan voorschrijven.

Te dezer zake wenscht zij de opmerking te maken, dat harerzijds bij het voorstellen van genoemd artikel uitsluitend gedacht is aan deskundige assistentie door verpleegsters of verplegers, niet zooals sommige docenten hebben gemeend aan de hulp van een amanuensis zonder vakkennis, wiens assistentie òf alle zelfstandigheid en vertrouwbaarheid zou missen, òf zich zou bepalen tot het aangeven en opbergen der leermiddelen.

Wat de *leermiddelen* betreft, hebben vele docenten zich uitdrukkelijk tevreden verklaard met het hun aangebodene. Anderen hebben op meer of minder belangrijke wijzigingen aangedrongen. Zoo is gevraagd om meer rollen vette watten voor druk- en

spalkverbanden, om pakjes von Bruns'sche watten van 25 en 10 gram, om cartons jodoform- en hydrophielgaas in 16/16 m., om een fleschje Peru-balsem, om een geraamte, om een verbandpop met in de gewrichten beweeglijke armen en met een niet-glad hoofd, om een schoolbord. Bij het ontwerpen der begrooting voor 1910 is reeds rekening gehouden met de wenschelijkheid, dat de Commissie bevoegd zij in bijzondere gevallen meer watten en dergelijke minder kostbare hulpmiddelen te verschaffen. Verder meent zij te mogen rekenen op de belangstelling in het onderwijs bij de organiseerende vereenigingen en andere zedelijke lichamen, die zeker wel bereid zullen zijn aan de afwijkende wenschen van enkele docenten tegemoet te komen door hetgeen deze verlangen uit eigen middelen aan te schaffen. Een voorstel tot wijziging in de bestaande installaties is trouwens reeds van de Commissie uitgegaan en bij Uwe Excellentie ingediend. Eenstemmigheid heerscht trouwens te dezer zake bij de heeren docenten niet. Zoo oordeelen velen, dat het aanleggen van verbanden veel beter op levenden dan op verbandpoppen kan worden aangeleerd, terwijl een ander het gebruik van zulk een pop als iets onmisbaars beschouwt; een paar docenten verkiezen de handleiding van Von Esmarch-Quanjer ver boven die, welke door het Departement van Binnenlandsche Zaken speciaal ten behoeve der Rijkskweekscholen en Normaallessen is uitgegeven en geruimen tijd ook door onze Commissie is verstrekt; een der docenten ging zelfs zoo ver te beweren, dat deze laatste „verouderd is en onjuist"; een ander zeer bekwaam docent daartegenover, die nu eenmaal met deze handleiding vertrouwd was geraakt, ontvangt ze bij voorkeur zonder daarmede juist een vergelijkend judicium te willen uitspreken; een der docenten oordeelde, dat de houten spalk voor dijbeenfractuur te lang is, een ander klaagde juist, dat die spalk nog niet lang genoeg is. Een en ander zal wel zijne verklaring kunnen vinden in niet-willekeurige en alleszins te rechtvaardigen verschillen in individueele techniek, maar doet dan toch tevens uitkomen, dat het niet wel mogelijk is aan elken persoonlijken eisch voetstoots te voldoen.

Aan de *voorwaarden* is door de heeren docenten over het algemeen gereedelijk voldaan, slechts een hunner oordeelde den duur der lessen ($1^1/_2$ uur) te lang en meende dat $^1/_2$ uur theorie en $^1/_2$ uur praktijk per keer voldoende was voor menschen die een zware dagtaak achter den rug hebben; ook maakte een der docenten (gelukkig ook niet meer dan een) er bezwaar tegen, de leerlingen na afloop van den eersten cursus van 15 lessen in hunne vorderingen te beoordeelen en den voorgeschreven staat in te vullen. De Commissie meent dat dit het gevolg is

van eene misvatting bij dien docent; deze beoordeeling immers is niet eene absolute, het predicaat „goed” wil niet zeggen dat de leerling gevormd is tot een volledig „Samaritaan”, doch alleen dat hij met vrucht heeft genoten van het geboden onderwijs en daaraan datgene heeft ontleend, wat een ijverig en met voldoend inzicht begaafd deelnemer daaraan ontleenen kon.

Vermeld mag nog worden, dat ook dit jaar enkele docenten gebruik maakten van *lichtbeelden* en van diverse praeparaten op sterk water of voor microscopische beschouwing.

Verscheidene docenten vroegen om meer snelverbanden, een enkele voegde daaraan toe: bij voorkeur systeem-Utermöhlen. Ook de platen van dr. A. Baur werden zeer aanbevolen; deze worden op enkele cursussen ook reeds gebruikt buiten kosten voor het Rijk.

In Arnhem genoot de docent van de welwillendheid van den heer chef van het militaire hospitaal, die een der zalen en het beschikbare draagmaterieel voor practische oefeningen disponibel stelde.

Bijzondere cursussen. Er hadden vijf *schipperscursussen* plaats, terwijl te Amsterdam een aanvang is gemaakt met speciale cursussen voor *bootwerkers.*

Te Meppel wilde het eerst niet slagen de noodige schippers bijeen te brengen; de winter, die zoo weinig ijs had gebracht, bevorderde het ook allerminst. Nadat men in overleg met „Schuttevaer” echter een man van het vak, een schipper, bij zijne collega’s had rondgezonden, kwamen ze opdagen en gelukte het 19 schippers en 3 meisjes, van wie er 2 behoorden tot het gezin van den sluiswachter en een tot dat van een schipper, tot het volgen van een cursus te bewegen. Enkele andere deelnemers werden daarbij toegelaten. Een der schippers overleed in den loop van het onderwijs; door de overige schippers en de bovenvermelde jongedochters (met weglating dus van de verdere deelnemers) werden te zamen 144 lessen bijgewoond, gemiddeld dus ongeveer 7; het aantal absenties bedroeg onder hen 108 of ruim 42 $^0/_0$.

Te Dordrecht bestond het personeel van den schipperscursus uitsluitend uit bevaren lieden en havenbeambten (met inbegrip van eenige pakhuis-bedienden), te zamen 35 man en 3 meisjes, van wie eene eenig onderwijs in ziekenverpleging genoten had. Hier waren de verzuimen minder talrijk dan te Meppel, 125 tegen 254 presenties, of bijna 33 $^0/_0$ van het gezamenlijke aantal lessen; gemiddeld woonde ieder echter niet meer lessen bij dan daar, doordat verscheidene leerlingen eerst later zijn ingevallen en de eerste lessen niet hebben bijgewoond. Zooals in het vorige verslag is vermeld, trachten de docenten aan dit onvermijdelijke euvel op de schipperscursussen te gemoet te

komen, door zooveel mogelijk elke les tot een op zichzelf staand afgerond geheel te maken. De docent behandelde met de schippers ook enkele plotselinge ziektegevallen en illustreerde dit met behulp van het Groene-Kruis-materieel. Van het ontaarden van Eerste Hulp in geregelde behandeling en zoodoende in kwakzalverij is hem bij de schippers niets gebleken, wel daarentegen „van met succes op hunne reizen verleende eerste hulp bij plotselinge ongevallen (redding van drenkelingen, behandeling van beenbreuken)".

Te Amsterdam werden twee eigenlijke schippers-aanvangscursussen gegeven; wegens de ervaringen van het eerste jaar (zie vorig jaarverslag, blz. 15) thans één uitsluitend voor mannen, één voor vrouwelijke deelneemsters. De eerste telde 55 leerlingen, de verzuimen waren hier bijzonder vele: 297 tegen 294 presenties, meer dan 50 $^0/_0$ dus. Het zachte winterweer wordt aangevoerd ter verklaring daarvan; vele schippers waren zoo voorspoedig tusschentijds hunne schepen weer te zien bevrachten en kwamen dan later weer met belangstelling de lessen volgen. Over hunne bevattelijkheid en zeer in het bijzonder over hunne handigheid was de docent volkomen tevreden. De leeftijdsgrens (15 jaar) was wat te laag gesteld, deze dient tot 18 jaar verhoogd te worden: jongere leerlingen zijn te speelsch en dit werkt storend op het onderwijs.

De andere cursus werd door 24 meisjes en vrouwen bijgewoond. Het aantal verzuimen stond hier in gunstiger verhouding tot dat der presenties en bedroeg 102 tegen 141 of 42 $^0/_0$. Zeer opmerkelijk was, dat zij, die voor de eerste maal aanwezig waren, blijk gaven zich reeds zooveel mogelijk bij de andere leerlingen op de hoogte te hebben gesteld van wat er behandeld was. Slechts elf der leerlingen woonden den cursus van meet af aan bij.

De derde schipperscursus te Amsterdam was eigenlijk bedoeld als herhalingscursus; daar echter slechts 7 oud-leerlingen kwamen opdagen, wijl velen der adspiranten met hunne schepen in andere havens werden opgehouden, liet de docent een 18-tal nieuwelingen toe en ontlaste daardoor tevens den anderen schipperscursus. Het aantal verzuimen bedroeg hier slechts 88 tegen 187 presenties of 32 $^0/_0$ en sloeg dus voor de schipperscursussen 't record. De oud-leerlingen geven blijk, dat zij zich waren blijven oefenen en hunne handleiding ijverig hadden bestudeerd. De docent roemt ook den ijver der overigen en meent, dat zij reeds nu in staat zullen zijn bij ongevallen eene niet te versmaden hulp te verleenen. Hunne kalmte en de gewoonte zich aan boord met primitieve hulpmiddelen te behelpen, zal hun daarbij zeer te stade komen.

Van de bootwerkerscursussen te Amsterdam slaagde er een zeer goed. De andere strandde reeds vóór het uitvaren van de haven, gelukkig zonder dat dit den zoo ten volle vertrouwbaren en verdienstelijken stuurman voor den Raad van Scheepvaart behoeft te brengen. Wat toch was het geval? Van de 22 opgeroepen adspiranten verschenen er slechts 15 en van deze 15 waren er nog 5 (putbazen en voorlieden) wegens hunne hooge positie in de bootwerkerswereld ongezind met de overigen op een en denzelfden cursus onderwijs te ontvangen! De pogingen van den docent, deze menschen tot beter inzicht te brengen, faalden en er was niet beter aan te doen, dan hunne plaatsen door anderen (niet-bootwerkers) te doen innemen, zoodat de cursus ten slotte een gewone of gemengde moest heeten.

De organisatie van *visscherscursussen* is achterwege gebleven, deels ten gevolge van het overlijden van den heer Kikkert, deels doordat plannen tot reorganisatie van de Commissie opkwamen en een obstrueerenden invloed uitoefenden op dit voor de Commissie nog meerendeels nieuwe werk. De sub-commissie heeft echter haar plan thans tot een vast omlijnd project uitgewerkt, alleen over den inhoud der scheepskist zal de Commissie nog nader beraadslagen.

Onderscheidingsteeken. Zeker docent rapporteerde, dat zich bij enkele der deelnemers eenmaal het gemis liet gevoelen van een onderscheidingsteeken, daar de politie hun bij een plaats hebbend ongeval den toegang tot het terrein ontzegde. Zooals Uwer Excellentie bekend is, heeft de al of niet wenschelijkheid van de instelling van eenig min of meer officieel onderkenningsteeken reeds meermalen een punt van overweging bij de Commissie uitgemaakt. Wij veroorloven ons te dezer zake te refereeren aan hetgeen door ons gezegd is in ons voorgaande jaarverslag (bladz. 17) en aan de voorstellen van reorganisatie, door ons aan Uwe Excellentie in overweging gegeven in den aanvang van het jaar, volgende op dat, hetwelk in dit verslag behandeld wordt (dus in Januari 1910)

Nationale bond „Het Oranje-Kruis". Eene commissie, bestaande uit den voorzitter dr. E. Wintgens, den heer A. de Leur en den secretaris, woonde de constitueerende vergadering bij van den Nationalen bond „Het Oranje-Kruis", bijeengeroepen door Z. K. H. den Prins der Nederlanden, Hertog van Mecklenburg, ten paleize te 's Gravenhage op 8 Juni 1909. Zijne Excellentie vice-admiraal A. G. Ellis, daar aanwezig als ondervoorzitter der Staatscommissie voor het reddingswezen op de Nederlandsche kust, sprak aldaar mede namens onze Commissie een woord

van dank en hulde tot Z. K. H. den Prins voor Hoogstdeszelfs initiatief en voor de breede strekking, aan het voorgenomen werk gegeven. Tot de leden van het voorloopige bestuur van den bond behooren (hoewel niet juist als zoodanig) drie leden onzer Commissie, de heeren Quanjer, Ruys de Beerenbrouck en Fleischer.

Voorbereidend onderwijs. Eene sub-commissie uit ons midden zou in December te Utrecht vergaderd hebben met de heeren districts-schoolopzieners en met afgevaardigden van onderwijs-vereenigingen ter bespreking van de vraag, wat op de lagere scholen gedaan zou kunnen worden ter verstrekking van dat onderwijs (eenige kennis van den bouw van het menschelijke lichaam), waardoor het latere eerste hulp-onderricht eene betere basis zou vinden. Door den stand van de inmiddels urgent geworden reorganisatie-behoeften en met het oog op de kostbaarheid der reeds uitgeschreven vergadering is deze in verband met Uwer Excellentie's wensch, bij noodig overleg de zuinigheid te betrachten, in opdracht van den voorzitter voorloopig verdaagd.

Bijzondere adviezen. Ingevolge Uwer Excellentie's opdracht diende de Commissie, daarbij voorgelicht door eene sub-commissie, bestaande uit de heeren Bierens de Haan, Quanjer en Renssen, een uitvoerig advies in betreffende de behoefte aan eerste-hulp-materieel in het locale en interlocale trambedrijf, behelzende een ontwerp voor verbandkistjes in interlocale tramwagens. Door Uwe Excellentie is dit advies ter inzage gegeven aan Zijne Excellentie den heer Minister van Waterstaat en in 1910 met diverse ambtelijke bijlagen van Uwe Excellentie ter nadere behandeling terugontvangen.

Ook mocht de Commissie, daarbij voorgelicht door eene sub-commissie, bestaande uit de heeren Barnouw, Bierens de Haan en Quanjer en wijlen den heer Kikkert, Uwer Excellentie adviseeren betreffende de wijze, waarop in alle kustplaatsen, waar op eenigszins belangrijken schaal zeevisscherij gedreven wordt, het onderwijs in eerste hulp bij ongevallen en plotselinge ziekten dient te worden ingericht en betreffende de samenstelling van model-verband- en medicijnkisten ten gebruike aan boord van visschersvaartuigen en op de cursussen voor zeevisschers. De Commissie had de voldoening door Uwe Excellentie gemachtigd te worden tot de uitvoering der door haar te dezer zake oirbaar geachte maatregelen. De door haar ontworpen verband- en medicijnkist werd echter niet in gebruik genomen, aangezien inmiddels de samenstelling van zoodanige kist door

Uwe Excellentie werd opgedragen aan eene Commissie, belast met de herziening van het Koninklijk besluit te dezer zake naar aanleiding van de Schepenwet.

Reorganisatie-wenschen. De toeneming van het aantal cursussen, de uitbreiding van den arbeid der Commissie, de tijdroovende en weinig verheffende administratieve werkzaamheden, waartoe een en ander hare leden noopt, en dit alles nevens de belangrijke en verantwoordelijke beroeps- en ambtsplichten harer leden, die hun slechts veroorlooft een beperkt deel hunner krachten, van hun tijd en van hunne toewijding aan de opdrachten der Commissie te wijden, heeft bij herhaling in haar midden tot ampele besprekingen geleid. De meerderheid der leden zou wenschen meer uitsluitend tot zuiver adviseerenden en instrueerenden arbeid geroepen te worden en zou het meer practische, uitvoerende en administratieve werk gaarne aan een hiervoor meer speciaal aangewezen en naar rato van den omvang van dat werk gehonoreerd lid zien opgedragen. Het gevolg is geweest, dat de Commissie, voorgelicht door eene sub-commissie, bestaande uit de heeren voorzitter, secretaris, dr. Bruinsma en A. de Leur, den 23sten December 1909 een plan van reorganisatie heeft opgesteld en kort daarna bij Uwe Excellentie heeft ingediend, waarop zij zeer verlangende is te gelegener tijd Uwer Excellentie's beschikking te mogen vernemen.

Aldus vastgesteld in onze 13de vergadering te 's Gravenhage, den 21sten April 1910.

De Commissie, ingesteld bij Koninklijk besluit van 6 Maart 1907, n°. 54,

E. Wintgens, *Voorzitter.*

F. C. Fleischer, *Secretaris.*

Bijvoegsel tot de *Nederlandsche Staatscourant* van Woensdag 6 Juli 1910, n°. 155.

N°. 35.

VERSLAG *aangaande de Koninklijke Akademie van Wetenschappen te Amsterdam, loopende van 1 April 1909 tot ultimo Maart 1910.*

Aan Hare Majesteit de Koningin!

MEVROUW,

De Koninklijke Akademie van Wetenschappen heeft de eer Uwe Majesteit, volgens het voorschrift, vervat in art. 14 van haar Reglement, een nauwkeurig verslag aan te bieden van den staat en van de werkzaamheden in het afgeloopen jaar.

Maar zij kan daartoe niet overgaan, alvorens te herdenken hoe het afgeloopen jaar voor Uwe Majesteit, Uwer Majesteits Huis en voor ons land een gewichtig jaar is geweest en hoe zij met hartelijke ingenomenheid heeft deelgenomen in de vreugde van het Nederlandsche volk bij gelegenheid van de geboorte van Hare Koninklijke Hoogheid Prinses Juliana. Dat Gods zegen moge rusten op de jonge Prinses uit het Nederland zoo dierbare Vorstenhuis heeft zij Uwer Majesteit en Zijne Koninklijke Hoogheid den Prins der Nederlanden bij die geboorte toegewenscht en dien wensch herhaalt zij aan het hoofd van dit Verslag.

Namens Uwe Majesteit mocht de Akademie, met een schrijven van den Directeur van Uwer Majesteits Kabinet, eene dankbetuiging ontvangen voor de aangeboden gelukwenschen.

Van Zijne Excellentie den Minister van Binnenlandsche Zaken ontving de Akademie eene missive, dd. 22 Februari

1910, met bericht, dat het jaarlijksch subsidie, met ingang van 1 Januari 1910, verhoogd is met f 4000.

Voorts een missive van denzelfden Minister ter begeleiding van een afschrift van het Kon. besluit van 21 Mei 1909 n°. 13, waarbij de wijziging van art. 5 van het Reglement der Akademie (regelende het verkiesbaar zijn tot Correspondent) wordt goedgekeurd.

Verder een missive van denzelfden Minister, dd. 22 Maart 1910, ten geleide van een bij Zijne Excellentie, door tusschenkomst van den Minister van Buitenlandsche Zaken, ontvangen schrijven van den Argentijnschen tijdelijk zaakgelastigde, betreffende een van 15—20 Juni 1910 te Buenos Aires te te houden internationaal wetenschappelijk Congres. Zijne Excellentie wenschte dienaangaande het advies der Akademie te vernemen en voor 't geval haar deelneming van Regeeringswege gewenscht voorkwam, te worden ingelicht of haar Nederlandsche geleerden bekend waren — en zoo ja, welke — bereid zich buiten bezwaar van 's Rijks schatkist te doen afvaardigen naar dit Congres.

Aan Zijne Excellentie werd geantwoord, dat, hoewel der Akademie geen Nederlandsche geleerden bekend zijn, bereid op bovenstaande voorwaarden te worden afgevaardigd, deelneming van Regeeringswege haar toch gewenscht voorkomt.

Bij missive van 20 April 1910 berichtte de Minister, dat, nu der Akademie geen Nederlandsche geleerden bekend zijn bereid zich te doen afvaardigen, Zijne Excellentie geen voldoende termen kan vinden de aanwijzing van een Regeeringsgedelegeerde te bevorderen.

Volgens art. 2, alinea *a*, is de Akademie in de eerste plaats geroepen ,,*voor de Regering een raadgevend ligchaam te zijn op het gebied der wetenschap.*''

In hoever de Akademie aan deze verplichting heeft kunnen voldoen, moge blijken uit het volgende:

De Natuurkundige Afdeeling ontving de volgende missiven:

1°. van Zijne Excellentie den Minister van Binnenlandsche Zaken, dd. 7 Mei 1909, waarbij werd medegedeeld, dat er bij Zijne Excellentie geen bezwaar gemaakt werd tegen het Concept-Reglement voor de Commissie van Advies voor het Centraal Instituut voor Hersenonderzoek en met verzoek om toezending van een concept-instructie voor den Directeur van dat Instituut.

Aan dit verzoek werd voldaan en bij ministerieele missive van 23 September 1909 ontving de afdeeling bericht, dat het concept was goedgekeurd.

2°. van denzelfden Minister, dd. 15 Mei 1909, met toezending van een van den Consul-Generaal der Nederlanden te Melbourne ontvangen bericht, ontleend aan de „*Melbourne Age*" van 20 Maart 1909, betreffende „radium".

3°. van denzelfden Minister twee missiven, respectievelijk gedateerd 7 en 23 Augustus 1909, betreffende de wijze, waarop door de Regeering de subsidie aan de laboratoria op den Col d'Olen zou worden uitgekeerd.

Hieromtrent werd, na eene met den directeur dier Laboratoria, prof. A. Mosso te Turijn, gevoerde correspondentie besloten, dat de algemeene secretaris der Akademie, ingevolge art. 2 der overeenkomst, als vertegenwoordiger van prof. Mosso, zich zou belasten met het ontvangen en overdragen van de subsidie.

Bij missive van denzelfden Minister, dd. 1 Februari 1910, werd medegedeeld, dat op de Staatsbegrooting van 1910 een som van f 1000 is uitgetrokken ter tegemoetkoming in de reis- en verblijfkosten voor de uitzending naar bovengenoemde laboratoria. Tevens verzocht Zijne Excellentie in die missive voorstellen van de Akademie te mogen vernemen omtrent die uitzending. Deze missive werd gesteld in handen van de te dezer zake benoemde commissie, bestaande uit de heeren Einthoven, Pekelharing, Place, Hamburger en Zwaardemaker, welke hieromtrent haar rapport uitbracht, dat in afschrift aan Zijne Excellentie werd toegezonden, met het voorstel haar als blijvende commissie te bestendigen en aan haar de bevoegdheid te geven de jaarlijksche oproeping te doen van personen die voor uitzending in aanmerking wenschen te komen. Zijne Excellentie berichtte bij missive van 23 Maart 1910, dat hij zich met de strekking van het hem gezonden rapport in hoofdzaak kon vereenigen, doch gaarne nog eenige nadere inlichtingen zou ontvangen omtrent de door de commissie van rapport voorgestelde tegemoetkoming in de verblijfkosten van hen, die voor uitzending in aanmerking zullen komen. Aan het verlangen van den Minister werd voldaan.

4°. van denzelfden Minister, dd. 8 September 1909, ter begeleiding van een Kon. besluit van 26 Augustus 1909 n°. 36, waarbij de gedelegeerden werden benoemd bij de „Commission polaire internationale".

5°. van denzelfden Minister, dd. 10 November 1909, met verzoek te willen mededeelen of er Nederlandsche geleerden bereid zouden zijn zich buiten bezwaar van 's Rijks schatkist te doen afvaardigen naar het in 1910 te Brussel te houden Congres voor Radiologie en Electriciteit. Aan den Minister werd medegedeeld, dat het buitenlandsch lid der Akademie, de heer H. E. J. G. du Bois, te Berlijn, daartoe bereid was en bij missive van 22 Januari 1910 ontving de Afdeeling van den Minister bericht, dat de heer du Bois tot Regeerings-afgevaardigde benoemd was.

6°. van denzelfden Minister, dd. 14 December 1909, met bericht van de benoeming van het lid der Akademie, den heer F. A. F. C. Went, tot gedelegeerde der Nederlandsche Regeering bij het in 1910 te Brussel te houden 3de Internationaal Botanisch Congres en zulks buiten bezwaar van 's Rijks schatkist.

7°. van denzelfden Minister, dd. 7 Februari 1910, met verzoek om mede te deelen of der Afdeeling Nederlandsche geleerden bekend waren bereid, buiten bezwaar van 's Rijks schatkist, te worden afgevaardigd naar het van 15—20 Augustus 1910 te Graz te houden internationaal Zoölogisch Congres. Op voorstel van den voorzitter der Afdeeling werd besloten het lid, den heer G. C. J. Vosmaer, als zoodanig aan Zijne Excellentie voor te dragen. Bij missive van den Minister van 16 Maart 1910 ontving de Afdeeling bericht, dat bij Kon. besluit van 10 Maart 1910 n°. 27 de heer Vosmaer als Regeerings-gedelegeerde benoemd was.

8°. van denzelfden Minister, dd. 28 April 1910, met verzoek om mededeeling of der Afdeeling Nederlandsche geleerden bekend zijn bereid zich buiten bezwaar van 's Rijks schatkist, door de Nederlandsche Regeering te doen afvaardigen naar de in Augustus 1910 te Stockholm te houden 11de Zitting van het Internationaal Geologisch Congres.

Aan Zijne Excellentie werd mededeeling gedaan, dat het lid der Akademie, de heer G. A. F. Molengraaff, die de Akademie op bovengenoemd Congres zal vertegenwoordigen, tevens bereid is zich, buiten bezwaar van 's Rijks schatkist, door de Regeering naar dat Congres te doen afvaardigen.

9°. van Zijne Excellentie den Minister van Koloniën, dd. 6 Januari 1910, met verzoek afschriften te mogen ontvangen van drie rapporten, welke door den Duitschen Oberbergrat Stifft in 1827 zijn uitgebracht naar aanleiding van een

mijnbouwkundig onderzoek der eilanden Curaçao, Bonaire en Aruba. Aan Zijne Excellentie werd mededeeling gedaan, dat de oorspronkelijke rapporten niet in het bezit der Akademie zijn, doch wel afschriften daarvan in haar archief berusten, welke ter beschikking van Zijne Excellentie werden gesteld.

In de October-vergadering der Afdeeling bracht de heer H. G. van de Sande Bakhuyzen verslag uit over een bij missive van Zijne Excellentie den Minister van Binnenlandsche Zaken, dd. 16 April 1909, gedaan verzoek om inlichtingen te mogen ontvangen omtrent een onderzoek, dat, volgens meening van den Duitschen Gezant, door de Regeering aan de Akademie zou zijn opgedragen omtrent wijzigingen der Noordzeekust. Hoewel de Akademie een dergelijke opdracht nooit heeft ontvangen, meende de commissie van rapport, bestaande uit de leden der Afdeeling, de heeren H. G. van de Sande Bakhuyzen, G. A. F. Molengraaff. H. E. de Bruyn en J. M. van Bemmelen, dat het voor den Duitschen Gezant van belang kon zijn het gevoelen der commissieleden over de bedoelde vraag te kennen en hebben zij dit gevoelen in vier afzonderlijke nota's uiteengezet, welke gedrukt aan Zijne Excellentie werden toegezonden (Verslag der Zitting van October, p. 302, en het Bijvoegsel tot dit Zittingsverslag).

Voorts ontving de Afdeeling een missive van hare leden, de heeren H. Haga en W. H. Julius, waarbij deze bericht gaven, dat de commissie voor het onderzoek der aan de ijkkantoren voor de verificatie van gasmeters gebezigde toestellen in welke commissie genoemde heeren, op voorstel der Akademie, benoemd waren haar taak had volbracht en haar rapport aan Zijne Excellentie den Minister van Landbouw, Nijverheid en Handel had ingezonden. Een afdruk van dit rapport werd door den Minister met Zijner Excellentie's missive van 7 Maart 1910 aan de Afdeeling toegezonden.

De letterkundige Afdeeling ontving de volgende missiven:

1°. van Zijne Excellentie den Minister van Binnenlandsche Zaken, met verzoek om bericht en raad omtrent een verzoek van Prof. Uhlenbeck te Leiden om subsidie voor een verblijf onder de Roodhuiden van Wisconsin, ten einde hun merkwaardige talen grondig te onderzoeken. Bij schrijven van 19 November 1909 verzocht Zijne Excellentie nog eenige nadere inlichtingen omtrent doel en strekking dezer voorgenomen studiereis, welke aan Zijne Excellentie door de Afdeeling werden verstrekt.

2°. van denzelfden Minister, dd. 28 Mei 1909, met de mededeeling, dat Zijne Excellentie geen bezwaar had tegen de benoeming van Prof. C. W. Vollgraff te Groningen tot gedelegeerde der Regeering bij het te Beauvais te houden congres voor prae-historie, indien de heer Vollgraff bereid zou zijn zulks te doen buiten bezwaar van 's Rijks schatkist. Prof. Vollgraff verklaarde zich hiertoe bereid.

3°. van denzelfden Minister, dd. 16 November 1909, met bericht van goedkeuring der voorgestelde wijziging van § 17 van het Reglement van Orde voor de Afdeeling.

Op een confidentieel verzoek van Zijne Excellentie den Minister van Binnenlandsche Zaken om opgave van Nederlanders, die in aanmerking zouden kunnen komen voor het „Foreign Fellowship of the Royal Society of Litterature" te Londen, werd door het bestuur der Afdeeling geantwoord.

In hoeverre de Akademie heeft kunnen voldoen aan alinea b, art. 2, van haar Reglement, n.l. *„een middenpunt van zamenwerking te zijn voor de beoefenaars der wetenschap in Nederland en zijne overzeesche bezittingen"*, zal kunnen blijken door de mededeeling der wetenschappelijke voordrachten, in hare vergaderingen gehouden en der wetenschappelijke bijdragen, in hare werken opgenomen.

In de vergaderingen der Afdeeling voor de wis- en natuurkundige wetenschappen werden de volgende voordrachten gehouden of mededeelingen voor het Verslag aangeboden:

I. *Wiskunde.* Ter plaatsing in het Verslag werden de volgende mededeelingen aangeboden:

1°. door den heer Korteweg: *a.* namens den heer L. E. J. Brouwer: α „Over één-éenduidige, continue transformaties van oppervlakken in zichzelf (2de mededeeling) (Verslag Juni, p. 106); β „Over continue vector distributies op oppervlakken" (2de mededeeling) (Verslag Februari, p. 702); γ „Over de structuur der perfekte puntverzamelingen" (Verslag Maart, p. 833); *b.* namens den heer P. Brandsen: „Over de stabiele evenwichtsstanden van drijvende parallelopipeda" (Verslag October, p. 307); *c.* namens den heer H. J. E. Beth: „Over de schommelingen om een evenwichtsstand bij het bestaan eener eenvoudige lineaire relatie tusschen de trillingsgetallen" (1ste gedeelte) (Verslag Januari, p. 634), (2de gedeelte) (Verslag Februari, p. 722).

2°. door den heer W. Kapteyn, namens den heer M. J. van Uven: α. „Onderzoek naar de functies, die door infinitesimale iteratie kunnen opgebouwd worden. Bijdrage tot de oplossing van de functionaalvergelijking van Abel." (Verslag September, p. 250); β „Onderzoek naar de functies, die door infinitesimale iteratie kunnen opgebouwd worden" (Verslag October, p. 366); γ „Over de banen eener door infinitesimale iteratie verkregen functie in haar complexe vlak" (Verslag November, p. 478); δ „Infinitesimale iteratie van wederkeerige functies". (Verslag April, p. 860).

3°. door den heer Jan de Vries: *a*. „Over puntenparen, die met betrekking tot een vlakke kubische kromme geassocieerd zijn" (Verslag Februari, p. 744); *b*. „Over poolfiguren met betrekking tot een vlakke kubische kromme" (Verslag Maart, p. 819); *c*. „Over lineaire poolgroepen behoorende bij een biquadratische vlakke kromme". (Verslag April, p. 855).

4°. door den heer Hendrik de Vries, namens den heer J. Bruin: „Over de oppervlakken, waarvan de asymptotische lijnen door quadraturen kunnen worden bepaald". (Verslag Maart, p. 824).

5°. door den heer Schoute, namens den heer W. van der Woude: „De kubische involutie van den eersten rang in het platte vlak". (Verslag Maart, p. 842).

Ter plaatsing in de Werken der Akademie werd door den heer Schoute aangeboden eene verhandeling van Mrs. A. Boole Stott, getiteld: „Geometrical deduction of semiregular from regular polytopes and space fillings."

II. *Natuurkunde.* De heer Julius deed eene mededeeling over „Regelmatige gevolgen van onregelmatige straalbreking in de Zon". (Verslag September, p. 181) en de heer Haga deed eene mededeeling naar aanleiding van een door hem voor de bibliotheek der Akademie aangeboden exemplaar der dissertatie van den heer A. Aalderink: „Thomson-effectbepalingen in ijzer bij verschillende temperaturen" (Verslag Maart, p. 851).

Ter plaatsing in het Verslag werden de volgende mededeelingen aangeboden:

1°. door den heer Lorentz: *a*. namens den heer J. J. van Laar: α „Iets over den vasten toestand" III (Verslag Mei, p. 27); IV (Verslag Juni, p. 97); β „Eenige opmerkingen

naar aanleiding van eene verhandeling van de heeren Timmermans en Kohnstamm" (Verslag November, p. 497); *γ* „Eenige opmerkingen naar aanleiding van een antwoord van den heer Kohnstamm" (Verslag Februari, p. 749); *b.* namens zichzelven: *α* „Over de theorie van het Zeeman-effect bij waarneming in willekeurige richting" (Verslag Juni, p. 126); *β* „Over de verstrooiing van het licht door molekulen" (Verslag Januari, p. 650); *c.* namens den heer J. A. Vollgraff: „Opmerkingen over de proeven van Wilson en Martijn betreffende de draaiingssnelheid der electrische ontlading in een gas in een radiaal magnetisch veld" (Verslag October, p. 368).

2°. door den heer du Bois: *α* „Een verbeterde halfring electromagneet" (Verslag Juni, p. 118); *β* mede uit naam van den heer Kōtarō Honda: „Over de thermomagnetische eigenschappen der elementen" (Verslag Januari, p. 666); *γ* uit naam van den heer Stanislaw Loria: „Der magneto-optische Kerr-effekt bei ferromagnetischen Verbindungen und Legierungen" (Verslag April, p. 903).

3°. door den heer van der Waals: *a.* namens de heeren A. Smits en E. C. Witsenburg: „Over de verschijnselen, die optreden wanneer in een tenair stelsel het plooipuntsvlak het tweebladig drie phasen oppervlak ontmoet" (Verslag Juni, p. 122); *b.* namens de heeren J. Timmermans en Ph. Kohnstamm: „Over den invloed van den druk op de mengbaarheid van twee vloeistoffen" (Verslag September, p. 267); *c.* namens den heer A. Smits: *α* „Over terugloopende smeltlijnen, 1ste mededeeling (Verslag September, p. 294); *β* „De P, T, X-ruimtevoorstelling van het stelsel aether-anthrachinon" (Verslag September, p. 297); *γ* „Over foto- en electrochemische evenwichten" (Verslag October, p. 386); *d.* namens den heer Ph. Kohnstamm: „Een kort antwoord op de opmerkingen van den heer van Laar" (Verslag December, p. 560).

4°. door den heer Julius: *a.* „Over den oorsprong van het chromosfeer licht" (Verslag November, p. 456); *b.* „Over de verklaring van spectroheliogrammen en lijnverplaatsingen en over anomale verstrooiing van het licht" (Verslag April, p. 913).

5°. door den heer Kamerlingh Onnes: *a.* namens zich zelven: „Isothermen van éénatomige stoffen en hun binaire mengsels"; III „Gegevens betreffende neon en helium" (Ver-

slag Juni, p. 168); *b.* namens de heeren P. Lenard, W. E. Pauli en zich zelven: ,,Het gedrag der aardalkaliphosphoren bij verschillende in het bijzonder zeer lage temperaturen'' (Verslag Juni, p. 151); *c.* namens den heer Pierre Weiss en zich zelven: ,,Onderzoekingen over de magnetisatie bij zeer lage temperaturen'' (Verslag Februari, p. 768); *d.* namens den heer Jean Becquerel: ,,Contribution à la connaissance du phénomène de Zeeman dans les cristaux'' (Verslag Juni, p. 146); *e.* namens de heeren Ernst Cohen en J. Olie jr.: ,,Het atoomvolume van allotrope modifikaties bij zeer lage temperaturen'' (Verslag October, p. 377); *f.* namens de heeren J. W. Giltay en M. de Haas: ,,Iets over de beweging van den kam van de viool'' (Verslag November, p. 462); *g.* namens den heer C. A. Crommelin: ,,Dampspanningen boven — 140° C. kritische druk en temperatuur van argon'' (Verslag April, p. 924); *h.* namens den heer A. Perrier en zich zelven: ,,Onderzoekingen over de magnetisatie van vloeibare en van vaste zuurstof''. (Verslag April, p. 937).

6°. door den heer Zeeman: *a.* ,,De graad van volledigheid der circulaire polarisatie van magnetisch gesplitste lijnen'' (Verslag October, p. 317); *b.* mede uit naam van den heer B. Winawer: ,,De magnetische splitsing van absorptielijnen in verband met het spectrum der zonnevlekken'' (1ste mededeeling) (Verslag Januari, p. 621); (2de mededeeling) (Verslag April, p. 889).

III. *Scheikunde.* De heer van Romburgh deed eene mededeeling ,,Over het nitreeren van diaethylaniline'' (Verslag September, p. 175) en de heer Holleman deed eene mededeeling: *a.* ,,Over de invoering van een derden substituent in het digesubstitueerde benzol'' (Verslag December, p. 507); *b.* mede namens den heer J. Böeseken: ,,Over de oorzaak der tegenstelling tusschen de substitutie naar para-ortho-plaatsen en naar meta-plaatsen in de benzolkern'' (Verslag December, p. 535).

Ter plaatsing in het Verslag werden de volgende mededeelingen aangeboden:

1°. door den heer van Romburgh: *a.* namens de heeren Ernst Cohen en W. Tombrock, over: ,,Het elektromotorisch gedrag der zinkamalgamen'' (Verslag Mei, p. 17); *b.* namens den heer C. J. Enklaar: ,,Over de inwerking van actief koper op het Linaloöl'' (Verslag Mei, p. 23); *c.* namens den heer H. Dutilh ,,Over partieele racemie''. (Verslag October, p.

329); *d*. namens den heer H. R. Kruyt: ,,Het evenwicht vast-vloeibaar gas in binaire mengkristal-systemen" (Verslag December, p. 542); *e*. namens den heer F. M. Jaeger: ,,Studiën over het Tellurium I. Over het wederzijdsch gedrag der elementen zwavel en tellurium" (Verslag Januari, p. 606);

2°. door den heer Holleman: *a*. namens den heer E. H. Büchner: ,,Over de radioaktiviteit van rubidiumverbindingen" (Verslag Juni, p. 91); *b*. namens de heeren A. Smits en S. Postma: ,,Over de verbindingen van ammoniak en water" (1ste mededeeling) (Verslag Juni, p. 94); *c*. namens de heeren A. Smits en J. P. Wuite: ,,Over het stelsel water-natriumsulfaat" (Verslag September, p. 225); *d*. namens den heer F. E. C. Scheffer: *α* ,,Over heterogene evenwichten bij dissocieerende verbindingen" (Verslag September, p. 238); *β* ,,Over het optreden van maximum- en minimumdruk bij heterogene evenwichten bij constante temperatuur" (Verslag April, p. 885); *e*. namens den heer J. Boëseken: ,,Bijdrage tot de kennis van katalytische verschijnselen" (Verslag October, p. 354); *f*. namens den heer I. J. Rinkes en zichzelven: ,,Over de bereiding en de physische eigenschappen van de mono-chloor- en mono-broomphenolen" (Verslag December, p. 540); *g*. namens de heeren T. van der Linden, J. J. P. Valeton en zichzelven: ,,Over eene methode ter quantitatieve analyse van ternaire mengsels" (Verslag Februari, p. 751); *h*. namens den heer J. J. P. Valeton: ,,Over de smeltfiguur bij het stelsel der drie isomere nitranilinen" (Verslag Februari, p. 755); *i*. namens den heer A. Smits: ,,Een nieuwe theorie van het verschijnsel allotropie" (Verslag Maart, p. 808);

3°. door den heer Franchimont: *a*. Over natriumalkijlcarbonaten" (Verslag September, p. 248); *b*. namens den heer Otto de Vries: ,,Over de abnormale reductie eener aromatische nitroverbinding met tin en zoutzuur en een merkwaardig geval van dimorphie (Verslag September, p. 247); *c*. mede namens den heer E. Kramer: ,,Over piperazine derivaten" (Verslag November, p. 476).

IV. *Geologie*. De heer Wichmann deed eene mededeeling over: ,,De veenen in den Indischen Archipel" (Verslag Mei, p. 5), welke mededeeling den heer Koorders, Correspondent der Afdeeling, aanleiding gaf tot het doen van enkele korte opmerkingen over: ,,Veenvormingen in den Oost-Indischen Archipel" (Verslag Mei, p. 9).

De heer Molengraaff deed eene mededeeling ,,Over

oceanische diepzeeafzettingen van Centraal-Borneo" (Verslag Juni, p. 78).

De heer Martin deed eene mededeeling „Over Rangifer tarandus aus Niederland" (Verslag November, p. 422).

Ter plaatsing in het Verslag werden de volgende mededeelingen aangeboden:

door den heer Molengraaff: *a.* namens den heer P. Tesch: „Over jurassische fossielen op secundaire ligplaats in Noord-Brabant en Limburg" (Verslag October, p. 361); *b.* namens den heer H. A. Brouwer: „Over Pienaeriet, eene melanocrate foyaiet van Transvaal" (Verslag November, p. 500, en December, p. 563).

Ter opname in de Werken werden aangeboden eene verhandeling van dr. J. Lorié, getiteld: „Het Uddelermeer en de Veluwe" en eene verhandeling van dr. H. van Cappelle, getiteld: „Bijdrage tot de kennis van de landysvormingen in de provincie Friesland en van het oudere fluviatiele diluvium in den ondergrond van Noord-Nederland."

V. *Petrographie.* De heer Molengraaff bood eene mededeeling aan van den heer H. A. Brouwer: „Glimmerleuciet-bazalt van Oost-Borneo" (Verslag Juni, p. 85).

VI. *Anatomie.* De heer Bolk deed eene mededeeling over: „Ligging en verschuiving van het Foramen magnum bij de Primaten" (Verslag Juni, p. 62).

Voor het Verslag bood de heer Bolk eene mededeeling aan „Over de helling van het Foramen magnum bij de Primaten" (Verslag December, p. 551) en namens den heer C. T. van Valkenburg: „Oppervlak en bouw der hersenschors eener mikrocefale idiote." (Verslag September, p. 218).

Ter plaatsing in de Werken der Akademie werd aangeboden eene verhandeling van den heer C. U. Ariens Kappers: „The migrations of the motor cells of the Trigeminus, Abducens and Facialis in the series of vertebrates and the differences in the course of their root-fibres."

VII. *Physiologie.* De heer Pekelharing deed eene mededeeling, ook uit naam van den heer C. J. C. van Hoogenhuyze: „Over de vorming van kreatine in de spieren bij den tonus en bij de verstijving" (Verslag December, p.

521); de heer Zwaardemaker deed eene mededeeling ,,Over de Camera Silenta van het Physiologisch Laboratorium te Utrecht'' (Verslag Februari, p. 739) en de heer Wenckebach: ,,Over den invloed der ademhaling op den pols (Pulsus paradoxus)'' (Verslag April, p. 974).

Ter plaatsing in het Verslag werden de volgende mededeelingen aangeboden: 1°. door den heer Zwaardemaker: *a.* over ,,Geurverwantschappen, op grond van door den heer J. Hermanides verrichte waarnemingen'' (Verslag Mei, p. 53); *b.* namens den heer A. K. M. Noyons: *α* ,,Mededeelingen omtrent het electrogram van het atrium cordis'' (Verslag November, p. 450); *β* ,,Physiologische Sclerometrie'' (Verslag Maart, p. 801); *c.* namens den heer F. J. J. Buytendijk: *α* ,,Over de veranderingen in het bloedserum van haaien na verbloeding'' (Verslag September, p. 261); *β* ,,Over de samenstelling der urine van haaien bij normale en versterkte diurese'' (Verslag September, p. 264); *γ* ,,Over de gaswisseling der koudbloedige dieren in verband met hunne grootte'' (Verslag April, p. 870); 2°. door den heer Spronck, namens den heer J. G. Sleeswijk: ,,Bijdragen tot de studie der serumanaphylaxie (4de mededeeling) (Verslag Maart, p. 828).

IX. *Waterstaat.* Ter plaatsing in de Werken der Akademie werd door den heer de Bruyn eene verhandeling aangeboden van den heer Jhr. M. H. van Beresteyn: ,,Getyconstanten voor plaatsen langs de kusten en benedenrivieren in Nederland berekend uit de waterstanden van het jaar 1906.''

X. *Plantkunde.* De heer Moll deed eene mededeeling: *α* namens den heer E. Reinders: ,,Over de rol van levende elementen in het hout bij transpiratiestroom in boomen'' (Verslag Januari, p. 568); *β* namens den heer K. Zijlstra: ,,Bijdrage tot de kennis der waterbeweging in de planten'' (Verslag Januari, p. 580).

Ter plaatsing in het Verslag werden de volgende mededeelingen aangeboden:

1°. door den heer Moll, namens den heer C. van Wisselingh: ,,Over het aantoonen van looistof in de levende plant en over hare physiologische beteekenis'' (Verslag Januari, p. 673; Verslag Februari, p. 680);

2°. door den heer Went: *a.* namens mej. C. J. Pekelharing: Onderzoekingen omtrent de betrekking tusschen praesentatietijd en grootte van den prikkel bij geotropische krommingen" (Verslag Mei, p. 11); *b.* namens den heer J. Kuyper: „De invloed van de temperatuur op de ademhaling der hoogere planten" (Verslag September, p. 201); *c.* namens den heer Th. Weevers: „De physiologische beteekenis van eenige glukosiden" (Verslag September, p. 210); *d.* namens zichzelven: „De onjuistheid van de statolithentheorie van de geotropie, aangetoond door onderzoekingen van mej. C. J. Pekelharing" (Verslag October, p. 304); *e.* namens den heer J. J. Smith: „Distylium stellare O.K. en Aporosa companulata J. J. S. (Verslag October, p. 359);

3°. door den heer Koorders, correspondent der Afdeeling: *a* „Kleine bijdrage tot de kennis der endozoische zadenverspreiding door vogels in Java, op grond van een door den heer Barthels op den Pangerango en bij Batavia bijeengebrachte collectie. I. (Bijdrage tot de kennis der Flora van Java. V.) (Verslag Mei, p. 40); *b* „Enkele opmerkingen over de nomenclatuur en de synonymie van Xylosma leprosipes Clos. X. fragrans Decne en Flueggea serrata Miq." (Bijdrage tot de kennis der Flora van Java. VI.) (Verslag Mei, p. 49);

4°. door den heer Burck: „Bijdrage tot de kennis van de waterafscheiding bij de plant". (Verslag September, p. 278 en October, p. 335).

Ter plaatsing in de Werken der Akademie werd aangeboden door den heer Koorders eene verhandeling, getiteld: „Beitrag zur Kenntniss der Flora von Java", n°. VII—XII. Hiervan werd n°. VIII als mededeeling geplaatst in het Verslag der Zitting van November, p. 488).

XI. *Dierkunde.* De heer Hoek deed eene mededeeling „Over den leeftijd van den zalm af te leiden uit de structuur der schubben" (Verslag November, p. 432).

XII. *Mikrobiologie.* De heer Beyerinck deed eene mededeeling over: α „Viscosaccharase, een enzym, dat uit rietsuiker slijm voortbrengt" (Verslag Januari, p. 591); β „Over variabiliteit bij Bacillus prodigiosus" (Verslag Januari, p. 596); γ en bood voor het Zittingsverslag eene mededeeling aan: „Emulsielaevulan als produkt der werking van viscosaccharase op rietsuiker" (Verslag April, p. 898).

XIII. *Geophysica.* De heer van der Stok bood ter plaatsing in het Zittingsverslag twee mededeelingen aan van den heer C. Braak: a. ,,Het dubbeldaagsche maansgetij volgens den astatischen seismograaf te Batavia'' (Verslag April, p. 875); *b.* ,,Bepaling van het epicentrum van aardbevingen door middel van de opteekening op één station''. (Verslag April, p. 880).

In de vergaderingen der Afdeeling voor de taal-letter-geschiedkundige en wijsgeerige Wetenschappen werden de volgende voordrachten gehouden:

De heer Hesseling las over ,,de gedichten van Ptochoprodromus'' en toonde aan dat deze voor de kennis der Byzantysch-Grieksche volkstaal belangrijke ,,bedelbrieven'' moeten worden beschouwd als parodieën van de hofdichten van Theodorus Prodromus. (Versl. & Med., 4de R. X blz. 175).

De heer Wildeboer stelde in een bijdrage over ,,Ziel'' en ,,Geest'' in het Oude Testament den grooten invloed in het licht, dien de Aegyptische theologie heeft gehad op de ontwikkeling van den Israëlietischen godsdienst. (Versl. & Med., 4de R. X blz. 152).

De heer Caland sprak over het Indisch bijgeloof aangaande haarwervels op het paard en deelde op grond van twee in dichtvorm geschreven, doch op een oud hippologisch proza-boek teruggaande werken tal van bijzonderheden omtrent antiek bijgeloof bij de Hindoes mede. (Versl. & Med., 4de R. X blz. 177.)

De heer Kuiper las over tegenstrijdigheden in den Homerischen Hermes-hymnus en wees, onder bestrijding der interpolatietheorieën op dit gedicht toegepast de sporen aan van contaminatie van oudere mythologische voorstellingen door den onbekenden dichter toegepast. (Versl. & Med., 4de R. X blz. 189.)

De heer Karsten hield eene voordracht over de Brieven van den Kerkvader Augustinus en deed daarbij licht vallen op de beteekenis van Augustinus' Neoplatonische studiën voor zijne theologische ontwikkeling. (Versl. & Med., 4de R. X blz. 226.)

De heer Kluyver gaf eene bijdrage over een naam bij Maupassant, le Horla en wees aan hoe in de keuze van be-

naming van dit bovenmenschelijk wezen tweeërlei herinneringsfuncties in des schrijvers geest hadden saamgewerkt. (Versl. & Med., 4de R. X blz. 262.)

De heer S. A. Naber schetste in eene bijdrage de werkzaamheid en de wederwaardigheden van J. Luzac als Hoogleeraar te Leiden (1746—1807), waarbij hij naast Luzac's beteekenis als Graecist, ook diens aandeel in de politieke verwikkelingen van den patriottentijd deed uitkomen. (Versl. & Med., 4de R. X blz. 290.)

De heer Kern deed eene mededeeling over een inscriptie op het voetstuk van een Buddhabeeld bij Soerabaja, uit welke blijkt, dat reeds in 1289 godenbeelden bij de Hindoe-Javanen portretten vertoonden van sterfelijke vorsten. (Versl. & Med., 4de R. X blz. 289.)

De heer Boer sprak over de Ermanarik-sage en gaf, op grond van verschillende tradities, der verhalen van Koning Ermanariks dood eene schets van de wijze, waarop deze sage is ontstaan en zich in verschillende vertakkingen door Europa heeft verbreid. (Versl. & Med., 4de R. X blz. 316.)

De heer Six las een bijdrage over Hendrik de Keyzer als beeldhouwer, toegelicht door tal van prenten en fotografieën, waarin diens voornaamste werken chronologisch werden gerangschikt, beschreven en beoordeeld met kritiek van verkeerde opvattingen daaromtrent tot nu toe gekoesterd. (Versl. & Med., 4de R., X, blz. 330.)

Ter uitgave in de Werken der Akademie werden de volgende verhandelingen aangeboden:

1°. van de heeren D. C. Hesseling en H. Pernot, getiteld: ,,Poèmes Prodromiques en Grec vulgaire''; (Deze is verschenen in de Verhandelingen, N. R., Deel XI n°. 1.)

2°. van den heer W. Caland, eene Duitsche bewerking met inleiding van de Vaitöna Sütra der Atharvaveda; (Deze is verschenen in de Verhandelingen, N. R., Deel XI n°. 2.)

3°. van den heer C. C. Uhlenbeck, getiteld: ,,Ontwerp eener vergelijkende vormleer van eenige Algonki-talen''; (Deze is verschenen in de Verhandelingen, N. R., Deel XI, n°. 3.)

4°. van den heer J. M. Nap, getiteld: ,,Dateering en rechtskarakter der z.g. Lex Julia municipalis''; (Deze zal verschijnen in de Verhandelingen, N. R.)

5°. door den heer U. Ph. Boissevain, eene nieuwe bewerking van het eerste gedeelte van den Catalogus der muntenverzameling van de Kon. Akademie (Grieksche autonomische munten); (Zal verschijnen in de Verhandelingen N. R.)

In de December-vergadering las de heer Snouck Hurgronje het levensbericht van wijlen het rustend lid der Afdeeling dr. M. J. de Goeje en in de Maart-vergadering de heer Fockema Andreae dat van wijlen het rustend lid der Afdeeling mr. R. van Boneval Faure.

Het eerste is verschenen in het Jaarboek voor 1909, terwijl het tweede zal worden opgenomen in het Jaarboek voor 1910.

Ter bereiking van het doel, waartoe de Akademie, volgens alinea *e*, art. 2, van haar Reglement bestemd is, nl. tot ,,*een band van vereeniging tusschen de geleerden van Nederland en die van andere landen*'', verzond zij de door haar uitgegeven werken aan hare buitenlandsche leden en aan verschillende bibliotheken en geleerde Genootschappen in het buitenland, waarvan het aantal ook dit jaar weder is toegenomen. In ruil daarvoor ontving de Akademie de werken, door die Instellingen uitgegeven.

De natuurkundige Afdeeling ontving ter uitgave in hare werken eene verhandeling van mrs. A. Boole Stott te Liscard (Cheshire) en ter plaatsing in haar Zittingsverslag eene mededeeling van prof. Jean Becquerel te Parijs en van den heer Stanislow Loria te Krakau.

Gedurende het afgeloopen jaar ontving de Akademie de volgende missiven:

1°. Schrijven van den secretaris der ,,Gesellschäft für die Erforschung des russischen Nordens'' te Archangel, met verzoek om opgave van literatuur betreffende de Willem Barentsz- en Varna-Expedities naar de Noordpoolzee. Aan dit verzoek werd voldaan door bemiddeling van prof. Weber, in wiens handen dit schrijven gesteld werd.

2°. Schrijven van het Bestuur van het Nederlandsch Natuur- en geneeskundig Congres, waarbij de Akademie werd uitgenoodigd zich te doen vertegenwoordigen bij de herdenking op 24 November 1909 van het feit, dat vóór 100 jaren Charles Darwin geboren werd en dat een halve eeuw geleden zijn werk ,,Origin of Species'' verscheen.

De leden van het Bestuur der Akademie, de heeren van

der Waals en Korteweg hebben de Akademie bij deze plechtigheid vertegenwoordigd.

3°. Schrijven van het Bestuur van het VIIIste Internationaal Zoölogen-Congres van 15—20 Augustus 1910 te Graz te houden, waarbij de Akademie wordt uitgenoodigd zich te doen vertegenwoordigen.

De heer Vosmaer verklaarde zich bereid die vertegenwoordiging op zich te nemen.

4°. Schrijven van den Rector en den Senaat der „Kon. Friedrich Wilhelm Universität" te Berlijn, met uitnoodiging aan de Akademie om zich te doen vertegenwoordigen bij het eerste eeuwfeest der Berlijnsche Universiteit, den 10—13 October 1910. Daar door de Berlijnsche Universiteit slechts één vertegenwoordiger kan worden uitgenoodigd, werd door het bestuur der Akademie besloten, dat haar vertegenwoordiger door de letterkundige Afdeeling zou worden aangewezen.

De Voorzitter dier afdeeling, de heer Chantepie de la Saussaye, heeft zich tot die vertegenwoordiging bereid verklaard.

5°. Uitnoodiging tot het bijwonen van het XVIIde „Congrès des Américanistes" van 16—21 Mei 1910 te Buenos-Ayres te houden.

6°. Schrijven van het „Comité international" ter eere van A. Avogadro betreffende de uitgave van zijne werken.

7°. Circulaire betreffende het „Congrès international de Radiologie et d'Electricité" van 13—15 September 1910 te Brussel te houden.

8°. Circulaire van het IIIde Internationaal Congres voor Schoolhygiëne van 2—7 Augustus 1910 te Parijs te houden.

9°. Een 6de, 7de en 8ste circulaire van het IIIde Internationaal botanisch Congres van 14—22 Mei te Brussel te houden.

10°. Circulaire van de Vereeniging „Corda Fratres" Fédération internationale des étudiants", waarbij inlichtingen gegeven werden omtrent deze vereeniging.

11°. Circulaire van de Commissie voor de uitgave van de werken van Alessandro Volta;

12°. Uitnoodiging van het Uitvoerend Comité van het „Congrès mondial des associations internationales" om deel te nemen aan dat Congres, in Mei 1910 te Brussel te houden.

13°. Circulaire van het 11de Internationaal Geologisch Congres, in Augustus 1910 te Stockholm te houden.

De heer G. A. F. Molengraaff verklaarde zich bereid de Akademie aldaar te vertegenwoordigen.

Aan de bestemming, genoemd in alinea *d*, art. 2, van haar Reglement, nl. *„een inrigting te zijn ter bevordering van zoodanige wetenschappelijke onderzoekingen en ondernemingen, die slechts door zamenwerking van de beoefenaars der wetenschap en door ondersteuning der Regering kunnen tot stand gebracht worden"* heeft de Akademie ook dit jaar kunnen voldoen.

Internationale Associatie der Akademiën.

De Akademie ontving in Mei 1909 een schrijven van het bestuur der „Reale Accademia dei Lincei" te Rome ter begeleiding van de agenda van en de uit te brengen rapporten in de voorloopige vergadering van de Internationale Associatie der Akademiën welke van 1—3 Juni 1909 te Rome gehouden is.

Bij een later ontvangen rondschrijven aan de aangesloten Akademiën werd namens diezelfde Akademie de vraag gedaan, aan welke week der maand Mei 1910 de voorkeur gegeven werd tot het bijeenroepen der algemeene vergadering van de Internationale Associatie. Door onze Akademie werd de keuze vastgesteld voor de tweede week dier maand. Nadat, bij circulaire van 28 Februari 1910, bericht was ingekomen, dat, bij meerderheid van stemmen, de keuze voor het houden der algemeene vergadering gevallen was op de tweede week (9—15 Mei 1910), werd door onze Akademie kennis gegeven, dat hare leden, de heeren H. G. van de Sande Bakhuyzen van de natuurkundige en C. Snouck Hurgronje van de letterkundige Afdeeling haar op die vergadering zullen vertegenwoordigen.

Voorts werd aan de Akademie gezonden een rondschrijven van het bestuur der „Kong. Danske Videnskabernes Selskab" te Kopenhagen, met bericht, dat door haar aan de algemeene vergadering der Internationale Associatie een voorstel zal worden gedaan om fondsen beschikbaar te stellen ten einde vertalingen te publiceeren van werken, betrekking hebben op de geschiedenis van het Oosten.

Wetenschappelijke Laboratoria op den Col d'Olen.

Aangaande de wetenschappelijke Laboratoria op den Col d'Olen is, behalve hetgeen hieromtrent is medegedeeld onder de rubriek der aan de Natuurkundige Afdeeling gezonden ministerieele missiven, nog te vermelden, dat de algemeene secretaris der Akademie, die als gemachtigde van den directeur dier Laboratoria, prof. Mosso te Turijn, de op de Staatsbegrooting toegestane som van f 2500 in ontvangst nam, hiervan francs 5008,20 overdroeg aan den thesaurier dier Laboratoria, den heer Guido Rey te Turijn, en wel fr. 5000 als bijdrage van het Nederlandsche Gouvernement om hiervoor tot April 1929 voor een Nederlandsch geleerde in die laboratoria, onder meer, een werktafel en een slaapkamer beschikbaar te stellen en fr. 8,20 voor eenige door den heer Mosso gemaakte onkosten. Na aftrek der andere te dezer zake door den algemeenen secretaris gemaakte onkosten en gedane voorschotten werd het resteerende saldo ad f 64,34 aan den heer Rijksbetaalmeester te Amsterdam terugbetaald. Bij schrijven van 4 Januari 1910 berichtte de heer Guido Rey, namens prof. Mosso, de ontvangst van den hem gezonden wissel ad fr. 5008,20, met de mededeeling, dat dit bedrag door hem in het Fonds der Laboratoria gestort was.

Internationale natuurwetenschappelijke catalogus.

Aan het Nederlandsch Bureau voor den internationalen natuurwetenschappelijken Catalogus had wederom eenige verandering plaats in het personeel der medewerkers.

Dr. J. J. van Loghem, uit het buitenland teruggekeerd, heeft zijne taak voor de Bacteriologie hernomen, terwijl de heer dr. F. A. Steensma belast blijft met de Physiologie, die hij indertijd, bij het vertrek van dr. van Loghem, benevens de Bacteriologie van hem had overgenomen.

Daarentegen zag prof. L. Bolk zich, wegens vermeerdering zijner werkzaamheden, genoodzaakt van verderen arbeid voor het Bureau af te zien. Ondertusschen was het meer en meer duidelijk geworden, dat het eene uitsparing van arbeid zoude zijn, indien de Anatomie en de Anthropologie, welke door prof. Bolk behandeld werden, op geschikte wijze over andere medewerkers kon worden verdeeld, dewijl de over deze vakken handelende tijdschriftsartikelen en geschriften voor een zeer groot deel van zelven ook onder de oogen dier medewerkers moesten komen. In overeenstemming met deze

opvatting heeft prof. J. C. H. de Meyere het zoölogische gedeelte van de beide genoemde vakken, benevens voorloopig ook het ethnografische, op zich genomen: terwijl door den heer Steensma op dat gedeelte, hetwelk in medische tijdschriften en dissertaties voorkomt, zal worden gelet. Wat het in geographische tijdschriften voorkomende deel der Ethnographie (als onderdeel der Anthropologie) betreft, dit werd reeds sedert geruimen tijd door den heer IJzerman behandeld.

Deze wijze van behandeling is te eerder mogelijk door de stelselmatige wijze, waarop de inhoud der voornaamste tijdschriften op het Bureau, voornamelijk door de zorgen van den heer Lemstra, wordt nagegaan, tengevolge waarvan het onbehandeld blijven van eenig artikel in zulk een tijdschrift niet onopgemerkt blijven kan.

Afgeleverd werden 1166 auteurs- en 2375 stelselmatige kaarten; iets minder dan het vorige jaar, hetgeen evenwel meer als een toevallig verschijnsel moet worden opgevat, afhankelijk van de tijdstippen, waarop de kaarten inkomen.

De zevende Jaargang van den Catalogus is thans compleet, behalve de Scheikunde, de Plantkunde, de Anthropologie en de Physiologie, terwijl van de Zoölogie en de Astronomie reeds de achtste Jaargang verscheen. Er is dus dit jaar minder dan een geheele Jaargang afgeleverd; ten gevolge daarvan ontstond eenige toename in het batig saldo.

Op 3 en 4 Juni 1909 had te Londen wederom eene vergadering plaats van den „Internationalen Raad", waarbij het Nederlandsch Bureau door zijn Directeur, prof. D. J. Korteweg, vertegenwoordigd was. Belangrijke besluiten zijn daar niet genomen. De in het Jaarverslag voor 1908 (Jaarboek 1908, p. XCI—XCII) besproken fixeering der abonnementsgelden door de verschillende landen, waardoor wellicht de zoo noodzakelijke prijsverlaging van den Catalogus mogelijk ware geworden, stuitte af op de vele, meest administratieve bezwaren, die daartegen namens vele der deelnemende landen werden ingebracht. Echter werd eene tijdelijke verlaging tot den halven prijs toegestaan voor de reeds verschenen jaargangen aan nieuwe abonné's en aan reeds thans geabonneerden, die de vroegere jaargangen niet mochten bezitten. Tevens werd aan de Regionale Bureau's verzocht zich met wetenschappelijke mannen in hun land in betrekking te stellen, ten einde hunne meeningen en wenschen omtrent den Catalogus te vernemen. Het Nederlandsche Bureau heeft zich, om aan dezen wensch te voldoen, gewend

tot de leden der Commissie uit de Akademie voor den Catalogus, dewijl de medewerkers reeds meermalen in de gelegenheid waren geweest hunne wenschen en inzichten te doen kennen en dit ook hadden gedaan.

Vermelding verdient nog, dat voor de Zoölogie begonnen is met het verkrijgbaar stellen van afzonderlijke gedeelten van den compleeten jaargang.

Centraal Instituut voor Hersenonderzoek.

Behalve het personeel, aan het Instituut verbonden, werkten achtereenvolgens de volgende personen gedurende korteren of langeren tijd in het Instituut.

De heer Droogleever Fortuyn, candidaat in de Zoölogie, die het Rhombencephalon van Lophius piscatorius onderzocht.

De heer dr. W. G. Huet, die den bouw van het Tectum opticum en de descendente tertale banen bij platvisschen bestudeerde.

De heer dr. S. J. de Lange, die een aanvang maakte met een onderzoek over eene monographische bewerking der reptiliën-hersenen.

Den 8sten Juni 1909 vond de officieele opening van het Instituut plaats. Deze werd bijgewoond door prof. Waldeyer uit Berlijn, prof. Golgi uit Padua, prof. Nicolas uit Parijs en prof. Donaldson uit Philadelphia.

Voorts werd in den loop van het jaar 1909 het Instituut door de volgende buitenlandsche geleerden bezocht: prof. Mott (Londen), prof. Kreidl (Weenen), prof. Livine (Milaan), dr. Le Blanc (Algiers) en dr. Proschka (Giessen).

De mededeelingen in den loop van het jaar 1909 uit het Instituut verschenen zijn de volgende:

A. B. Droogleever Fortuyn: „Over de motorische facialis en abducenskern van Lophius piscatorius" (Kon. Akademie v. Wetensch., April 1909).

Dezelfde, in samenwerking met C. U. Ariëns Kappers: „Researches concerning the motor nuclei of the N. Facialis and N. Abducens in Lophius piscatorius L. (Folia neurobiologica) Bd. 2, 1909.

C. T. van Valkenburg: „Surface and structure of the cortex of a microcephalic idiot." (Kon. Akademie van Wetensch., Sept. 1909.)

Dezelfde: „Over Aproxie naar aanleiding van twee gevallen" (Ned. Tijdschr. voor Geneeskunde, 2de Helft, n°. 3, 1909).

S. J. de Lange: „The descending tracts of the corpora quadrigemina" (Folia neurobiologica, Bd. 3, 1910).

E. de Vries: „De ontogenese van het Claustrum" (in druk voor de Psychiatrische en neurologische Bladen).

C. U. Ariëns Kappers: „Weitere Mittheilungen über Neurobiotaxis. III Ueber den Einfluss der Neurone der Geschmackskerne auf den motorischen VII und IX Kern und ihr Verhalten zur Radix descendens N. V." (Folia neurobiologica, Bd. 3, 1909).

Dezelfde: „Over de phylogenese van het corpus striatum" (Verslagen van het Ned. Congres voor Natuur-, Genees- en Heelkunde, 1909).

Dezelfde: „De phylogenetische verschuiving van den motorischen Facialiskern en de daarmee gepaard gaande veranderingen in de perifere Facialis-musculatuur" (Psychiatrische en neurolog. Bladen, n°. 3, 1909).

Dezelfde: „Kurze Skizze der phylogenetischen Entwickelung der Acusticus- und Lateralis Bahnen mit Berücksichtigung der neuesten Ergebnissen" (Centralblatt f. Physiologie, Bd. 23, n°. 17, 1909).

Het Instituut verwierf in het afgeloopen jaar een uitgebreide collectie hersenen, zoo van dieren als van den mensch. De eerste ontving het Instituut in hoofdzaak van prof Sluiter, directeur van het dierkundig Laboratorium der Amsterdamsche Universiteit; de laatste, voornamelijk embryologisch materiaal, van een groot aantal artsen in ons land, naar aanleiding van een circulaire door de Commissie van Advies aan alle geneeskundigen in ons land gezonden.

Behalve met onderzoekingen van wetenschappelijken aard, hield het personeel van het Instituut zich het afgeloopen jaar onledig met het vervaardigen van een aanzienlijk aantal miskroskopische seriën van hersenen en werd een begin gemaakt met het aanleggen van een Museum-collectie van makroskopische preparaten.

In de Februari-vergadering der natuurkundige Afdeeling (Verslag, p. 678) bracht de heer de Bruyn het Jaarverslag uit der Geologische Commissie over het jaar 1909.

De conclusies van dat verslag: 1°. den dank der Akademie te betuigen aan den heer van Waterschoot van der Gracht voor de toezending van de door hem voor zijne grondboringen verzamelde boorkernen en aan den heer Lorié voor zijne medewerking; 2°. aan Zijne Excellentie den Minister van Waterstaat opnieuw eene toelage van f 1000 aan te vragen voor het jaar 1911 ter bestrijding van de kosten voor het geologisch onderzoek van Nederland, werden goedgekeurd. Een afschrift van het verslag werd aan Zijne Excellentie den Minister van Waterstaat gezonden.

Bij ministerieele missive van 7 Maart 1910 ontving de Akademie bericht, dat op de betaling van de subsidie voor het loopende jaar orde gesteld is.

Van de Fondsen, waarvan het beheer aan de Akademie is opgedragen, valt het volgende te vermelden:

a. Het *Legaat Hoeufft.*

Voor den wedstrijd in Latijnsche poëzie waren 39 gedichten ingekomen. De gouden medaille werd toegekend aan het gedicht *Pomponia Graecina*, door Johannes Pascoli te Bologna. Zes gedichten werden voor een eervolle vermelding waardig gekeurd en zullen op kosten van het Legaat worden uitgegeven, nl.:

1. *Oasis*, door Edoardo San Giovanni, te Brooklyn.
2. *Cervisia*, door Alex Zappata, te Ancona.
3. *Ecloga Zanclaea*, door Vincenzo Ussani, te Palermo.
4. *De Siciliae et Calabriae excidio.*
5. *Comoedia.*
6. *De Agrorum cultura fovenda ad Italos*, door Alphonso M. Casoli, te Venetië.

De auteurs van de onder 4 en 5 genoemde gedichten hebben zich tot heden niet bekend gemaakt.

b. Het *Buitenzorg-Fonds.*

In de September-vergadering der natuurkundige Afdeeling deelde de voorzitter mede, dat bericht was ingekomen dat de heer A. H. Blaauw te Utrecht, die in den zomer van 1909 naar Buitenzorg zou vertrekken, door een ernstige ongesteldheid daarin verhinderd was. Na een nieuwe oproeping van sollicitanten door de Hoogleeraren in de Plantkunde aan de Rijks-Universiteiten, werd aan Zijne Excellentie den Minister van Binnenlandsche Zaken ter uitzending naar het

botanisch station te Buitenzorg voorgedragen de heer J. Kuyper, Doctorandus in de plant- en dierkunde, assistent aan het Botanisch Laboratorium te Utrecht. Bij ministerieele missive van 5 November 1909 ontving de Afdeeling bericht, dat er bij Zijne Excellentie den Minister van Binnenlandsche Zaken geen bezwaar bestond, in de plaats van den heer Blaauw, aan den heer Kuyper onder gelijke verplichtingen, het wetenschappelijk bezoek aan het Botanisch Station te Buitenzorg op te dragen.

Tot de Werken, in het afgeloopen jaar door de Akademie in het licht gegeven, behoort het Jaarboek 1909.

Verder zagen het licht van de natuurkundige Afdeeling: Verhandelingen 2de Sectie, Deel XV n°. 1 en 2.

Voorts de Verslagen der Zittingen van Mei 1908 tot April 1909, benevens Vol. XI der ,,Proceedings'', een Engelsche vertaling dier Verslagen.

De letterkundige Afdeeling gaf uit:

Verhandelingen, Nieuwe Reeks, Deel X n°. 3, en Deel XI n°. 1 en 3.

Verslagen en Mededeelingen, 4de Reeks, Deel X Stuk 1, 2, en

Prijsvers ,,Sex Carmina'' met supplement.

De natuurkundige Afdeeling had het verlies te betreuren van haar rustend lid N. W. P. Rauwenhoff te Utrecht, van hare buitenlandsche leden Simon Newcomb te Washington en Eduard Pflüger te Bonn en van haar correspondeerend lid Th. W. Engelmann te Berlijn.

De heer H. C. Prinsen Geerligs, correspondent der Afdeeling, werd, wegens vast verblijf hier te lande, van de lijst der correspondenten afgevoerd.

In de Juni-vergadering der Afdeeling las de heer Moll het levensbericht van wijlen het rustend lid C. A. J. A. Oudemans, dat in het Jaarboek voor 1909 is opgenomen.

De letterkundige Afdeeling verloor door den dood haar gewoon lid S. J. Warren te Rotterdam, hare rustende leden M. J. de Goeje te Leiden, R. van Boneval Faure te Leiden en N. G. Pierson te 's Gravenhage en haar buitenlandsch lid D. Carutti te Turijn.

De heer H. T. Karsten ging, wegens het bereiken van den 70-jarigen leeftijd tot de rustende leden over.

In de September-vergadering der Afdeeling werd het door Jan Veth geschilderde portret van den Oud-Voorzitter der Afdeeling, prof. H. Kern, aan dezen door zijne medeleden aangeboden, met een rede van den Voorzitter der natuurkundige Afdeeling, prof. H. G. van de Sande Bakhuyzen, en van dien der letterkundige Afdeeling, prof. P. D. Chantepie de la Saussaye. De laatste betuigde den heer Kern den dank voor zijne welwillende beschikking op den wensch om dit portret voor de Akademie te bestemmen en daar een blijvende plaats te geven in de Bestuurskamer.

In de October-vergadering werd, op voorstel van den Voorzitter, besloten het Secretariaat der Afdeeling, tijdens de uitlandigheid van den secretaris, prof. H. T. Karsten, op te dragen aan den heer prof. K. Kuiper, die zich, gedurende dien tijd, welwillend met deze taak heeft belast.

In de Mei-vergadering, zoowel van de natuurkundige als van de letterkundige Afdeeling, werd door de respectieve Voorzitters het verblijdende feit der geboorte van H. K. H. Prinses Juliana met een dankbare rede herdacht.

Na de bekrachtiging van de keuze door Uwe Majesteit werden de heeren C. J. J. van Hall te Paramaribo, P. van Leersum te Bandong en W. T. de Vogel te Semarang toegelaten tot Correspondenten der natuurkundige Afdeeling.
De heeren Gabriel Monod te Versailles en Wilhelm Bode te Berlijn tot buitenlandsche leden der letterkundige Afdeeling gekozen, gaven na de bekrachtiging dier keuze door Uwe Majesteit, bericht, dat zij hun benoeming aanvaardden.

Het zij der Akademie opnieuw vergund hare belangen in Uwer Majesteits bescherming aan te bevelen.

Amsterdam, 30 April 1910.

Namens de Koninklijke Akademie van Wetenschappen,
De Algemeene Secretaris,
(*get.*) J. D. VAN DER WAALS.
Voor eensluidend Afschrift,
De Algemeene Secretaris
der Koninklijke Akademie van Wetenschappen,
J. D. VAN DER WAALS.

Bijvoegsel tot de *Nederlandsche Staatscourant* van
Vrijdag 1 Juli 1910, n°. 151.

N°. 36.

VERSLAG *van de Commissie van Toezicht over het Rijksinstituut voor het onderzoek der zee te den Helder, aangaande den toestand van die inrichting gedurende het jaar 1909, met ééne bijlage.*

Amsterdam / Eerbeek, 29 Mei 1910.

Aan Zijne Excellentie den Minister van Landbouw, Nijverheid en Handel.

Ingevolge § III, art. 16 van het Reglement voor het Rijksinstituut voor het onderzoek der zee, heeft de Commissie van Toezicht over dat instituut de eer Uwer Excellentie haar verslag aan te bieden over den toestand van het Instituut gedurende 1909, met verwijzing tevens naar het jaarverslag van den directeur van het Rijksinstituut, dat als bijlage hiernevens gaat.

Behalve de vervanging van het lid en secretaris, den kapitein ter zee G. F. Tydeman, door den kapitein-luitenant ter zee W. Cornelis, reeds vermeld in het vorige jaarverslag, hadden geen veranderingen plaats in de Commissie van Toezicht of van het personeel van het Rijksinstituut.

Niettemin meent de Commissie op de wenschelijkheid te moeten wijzen om over te gaan tot een vaste aanstelling van het meerendeel van het personeel van het Rijksinstituut.

Zoolang den ambtenaren bij het nu ruim zeven jaren bestaande Rijksinstituut een vaste aanstelling onthouden wordt, zullen zij er bedacht op moeten zijn elders een werkkring te zoeken, die meer waarborgen voor hun toekomst geeft.

Dat in het verslagjaar geen mutaties hebben plaats gehad, mag allerminst als een aanwijzing worden beschouwd, dat zij in de naaste toekomst niet te wachten zijn, met al de nadeelige gevolgen voor de werkzaamheden van het Rijksinstituut; daarvoor toch is het jaar 1908 te rijk aan veranderingen geweest.

Inderdaad kan met betrekking tot het thans loopende jaar reeds weder worden vermeld, dat de instrumentmaker van het Instituut eervol ontslag uit zijn betrekking heeft aangevraagd en verkregen, en voorts, dat met medio Januari de detacheering van den aan het Instituut werkzamen luitenant ter zee, den heer D. A. van der Laan, is ingetrokken geworden. Brachten ook — doordat steeds door de directie met gretigheid werd partij getrokken van de zeer gewaardeerde bereidwilligheid van den gedetacheerden zeeofficier om mede te werken aan een deel van de taak van het Instituut — vroegere intrekkingen steeds ernstige storingen in den dienst en in den voortgang van het werk te weeg, ditmaal is deze storing bijzonder ernstig gebleken.

Zal herhaling van deze storingen worden voorkomen en het Instituut in staat worden gesteld met eigen krachten het bedoelde deel van zijn taak eenigszins naar eisch te vervullen, dan is het beslist noodzakelijk, dat het personeel van het Instituut zoo spoedig mogelijk worde uitgebreid met een werkkracht, beschikkende over de noodige ervaring op nautisch en op physisch-oceanographisch gebied.

Evenals in vorige jaarverslagen kan ook ditmaal de Commissie met voldoening gewag maken van den ijver en de toewijding, waarmede zich zoowel de directeur als de assistenten en het verdere personeel van hun taak hebben gekweten.

Het Instituut werd door één van de leden der Commissie in het verslagjaar herhaaldelijk bezocht, in verband met aan het Instituut verricht wordende werkzaamheden.

Omtrent den bevredigenden toestand van laboratoria en van het onderzoekingsvaartuig *Wodan* zij naar het verslag van den directeur verwezen.

Aan de bijeenkomst van den Permanenten Internationalen Raad voor het onderzoek der zee, gehouden te Kopenhagen gedurende 6—11 Augustus 1909, werd deelgenomen door het lid der Commissie, den kapitein-luitenant ter zee W. Cornelis, daarvoor benoemd tot plaatsvervangend gedelegeerde, daar de beide gedelegeerden voor Nederland verhinderd waren de bijeenkomst bij te wonen.

Onder meer werden op die bijeenkomst de navolgende, door

de Nederlandsche Regeering bij den Internationalen Raad voor het onderzoek der zee aanhangig gemaakte vragen behandeld:

1°. Is het niet wenschelijk, dat men de moeite neme onverwijld samen te vatten, voor publicatie gereed te maken en te publiceeren, wat uit de omtrent de onderzoekingen der 6 (à 7) jaren van internationale samenwerking uitgegeven verslagen blijkt omtrent de quaestie van de bij uitoefening van het visscherijbedrijf plaats vindende vernieling van wegens hare geringe afmeting voor menschelijk voedsel ongeschikte of minderwaardige visch, in het bijzonder platte visch en schelvisch?

2°. Staat niet te vreezen, dat, wanneer men zoodanige samenvatting van hierop betrekking hebbende resultaten uitstelt, tot men alle of ook maar de voornaamste desbetreffende vragen aan een werkelijke in alle opzichten aan de eischen der wetenschappelijke kritiek beantwoordende behandeling kan onderwerpen, die samenvatting nog zeer lange jaren op zich zal laten wachten?

3°. Is aan de andere zijde niet te verwachten, dat juist eene overzichtelijke samenvatting van het thans reeds verkregene in helder daglicht zal stellen, zoowel wat thans reeds als bekend mag aangenomen worden, als welke punten het meest en het eerst voor nader onderzoek in aanmerking komen?

Ten aanzien van de beantwoording, die dezen vragen te beurt viel, moge volstaan te verwijzen naar het definitieve besluit genomen door den Internationalen Raad op zijne bijeenkomst op 12 Augustus 1909:

„In Anschluss an die von der Niederländischen Regierung vorgelegten Fragen ersucht der Central-Ausschuss den Hauptreferenten und die Berichterstatter, welche in der Sitzung vom Juli 1908 ernannt sind, in ihren Referaten für das kommende Jahr möglichst vollständig zusammenzufassen, was seit dem Anfang der Internationalen Arbeiten veröffentlich ist bezüglich der durch den Fischereibetrieb vernichteten Fische — namentlich Plattfische und Schellfisch —, die wegen ihrer geringen Grösse als menschliche Nahrung unbrauchbar oder minderwertig sind."

De Commissie van Toezicht over het Rijksinstituut voor het onderzoek der zee,

MAX WEBER, *Voorzitter.*
W. CORNELIS, *Secretaris.*

BIJLAGE.

Verslag omtrent den toestand van het Rijksinstituut voor het onderzoek der zee in 1909.

Aan de Commissie van Toezicht over het Rijksinstituut voor het onderzoek der zee.

§ 1. *Personeel.* Veranderingen in de samenstelling van het personeel hadden in het afgeloopen jaar niet plaats. Evenals in het vorige jaar was ook in 1909 mejuffrouw I. M. P. Klingen als analiste bij het oceanographisch onderzoek werkzaam. Opnieuw veroorloof ik mij Uwer Commissie in overweging te geven, er bij Zijne Excellentie den Minister van Landbouw, Nijverheid en Handel op aan te dringen, dat den ambtenaren bij het nu reeds ruim zeven jaren bestaande Rijksinstituut een vaste aanstelling worde gegeven. De oceanographische assistent en ondergeteekende namen als deskundigen deel aan de vergadering van den Permanenten Internationalen Raad voor het Onderzoek der Zee te Kopenhagen op 6—12 Augustus 1909.

§ 2. *Laboratoria.* Aan het onderhoud der laboratoria werd de noodige zorg besteed. Veel last werd in het afgeloopen jaar ondervonden van de vochtigheid van den kelder in de voormalige woning van den ontvanger der kanaal- en havengelden, alwaar het oceanographische laboratorium gevestigd is, zonder dat wij er in slaagden, dit euvel afdoende te keeren. De uitbreiding der werkzaamheden en de daarmede gepaard gaande uitbreiding van het archief, boekerij,

verzamelingen en verderen inventaris, maken het wenschelijk reeds in de naaste toekomst over ruimere lokaliteiten te beschikken.

De inventaris werd uitgebreid met een rekenmachine, een tweeden stroommeter, een paar nieuwe netten, een ijskast, een groote thermostaat, een mikroskopeerlamp en verschillende door den amanuensis vervaardigde kleine toestellen.

Voor de bibliotheek werden eenige handboeken op oceanographisch gebied aangekocht en een abonnement op het *Chemisches Centralblatt* genomen. Een lijst der eind 1908 aanwezige boeken en tijdschriften zag in den loop van 1909 het licht.

§ 3. *Onderzoekingsvaartuig.* De *Wodan* onderging in het verslagjaar eenige noodzakelijke reparaties en voldeed in het algemeen goed aan de gestelde eischen.

In het geheel werden zes reizen met dit schip gemaakt en wel:

1ste tocht van 19 tot 29 Januari.
2de ,, ,, 23 ,, 27 Februari.
3de ,, ,, 30 Maart tot 8 April.
4de ,, ,, 17 tot 22 Juni.
5de ,, ,, 2 ,, 12 Juli.
5de ,, ,, 21 ,, 28 Augustus.

Op deze tochten werden behalve visscherij-waarnemingen ook onderzoekingen over de hydrographie der Noordzee en meer in het bijzonder ook over de bakteriologie van het zeewater verricht.

§ 4. *Werkzaamheden.*

A. Van oceanographischen aard. — De bewerking der stroommetingen op Station H_2, waarvan in het vorig jaarverslag reeds melding werd gemaakt, kon in het afgeloopen jaar, dank zij ook de onvermoeide medewerking van het lid Uwer Commissie, professor dr. C. H. Wind, nagenoeg ten einde worden gebracht.

Het onderzoek van de oppervlakte-watermonsters der Noordzee (waaromtrent door ondergeteekende een rapport is opgesteld, dat in het Jaarboek 1908 is opgenomen) werd onafgebroken op groote schaal voortgezet en belooft een belangrijk materiaal te zullen leveren voor de kennis van

den normalen hydrographischen toestand van het water der zuidelijke Noordzee. Voor de bepaling van het zoutgehalte der duizenden monsters, die jaarlijks in ons laboratorium inkomen, beschikten wij wederom over de voortreffelijke hulp der bovengenoemde analiste.

Met groote erkentelijkheid dient hier opnieuw melding gemaakt van de krachtige medewerking die wij zoowel van de zijde van de Koninklijke Marine als van verschillende stoomvaartmaatschappijen bij het verzamelen der noodige watermonsters mochten ondervinden.

Door den oceanographischen assistent werden verschillende onderzoekingen verricht: zoo over den invloed van het licht op het bakteriëngehalte in zee, over het voorkomen van stikstofbakteriën in zeewater, over de bepaling van de alkaliteit van het zeewater door middel van kleurreacties en over de mogelijkheid om in zeewater met behulp van een refraktometer het zoutgehalte te bepalen. De uitkomsten dezer onderzoekingen zullen, voor zoover zij reeds konden worden afgesloten, in den loop van dit jaar het licht zien; een verslag omtrent refraktometer-bepalingen verscheen in het Jaarboek voor 1908.

In November 1909 werden door den oceanographischen assistent en den luitenant ter zee D. A. van der Laan, bepalingen verricht van de konstanten onzer stroommeters. Voor dit onderzoek kon, dank zij de welwillende medewerking van den vice-admiraal, directeur en commandant der Marine en den hoofdingenieur der Marine te Amsterdam, gebruik worden gemaakt van een daarvoor bij uitstek geschikt bassin op 's Rijks werf te Amsterdam.

B. Van biologischen aard. — Door den eersten biologischen assistent werd een rapport over de visscherij en de levensgeschiedenis van de gewone Tong (Solea vulgaris), deze voor onze kustvisscherij zoo belangrijke vischsoort, voor de pers gereed gemaakt. Voorts bewerkte hij opnieuw een deel van het door de *Wodan* verzamelde materiaal van lagere dieren en wel meer in het bijzonder de tienpootige kreeftdieren (Decapoden), welke ook uit een economisch oogpunt van belang zijn, daar tot deze groep o. a. de kreeften, krabben en garnalen, welke het voorwerp der visscherij zijn, behooren. Eindelijk verscheen van zijn hand een omvangrijk rapport over de eieren en larven der in den voorzomer teelende visschen der zuidelijke Noordzee, waardoor onze kennis over de paaiplaatsen en paaitijden van de tal van voor de

visscherij belangrijke soorten een aanzienlijke uitbreiding heeft ondergaan.

De tweede biologische assistent hield zich bovenal onledig met het onderzoek van den leeftijd der visschen (met name kabeljauw, schelvisch en haring), beschreef voorts de tot dusver geheel onbekende ontwikkeling van *Oikopleura dioica*, een meer uit een morfologisch oogpunt belangrijk dier uit het plankton onzer Noordzee, en was, evenals de eerste biologische assistent, den directeur nog bij verschillende onderzoekingen behulpzaam.

Ondergeteekende was als assistent van den wetenschappelijken adviseur in Visscherijzaken dezen behulpzaam bij verschillende hem opgedragen onderzoekingen en verrichtingen, zoo bij het onderzoek over de mosselvisscherij in de noordelijke Zuiderzee, en nam daartoe deel aan alle tochten, die tot dat doel werden ondernomen.

Voorts voltooide hij in het afgeloopen jaar een uitvoerig rapport over de Nederlandsche schollenvisscherij in de Noordzee, welk rapport op de eerste plaats gegevens bevat, welke bij het nemen van maatregelen ter bescherming en opheffing dezer visscherij van nut zullen blijken.

Naar aanleiding van een desbetreffend verzoek bracht hij bij schrijven n°. 339, in dato 12 Juli 1909, aan Zijne Excellentie den Minister van Landbouw, Nijverheid en Handel advies uit over de ontworpen algemeene maatregelen van bestuur inzake de binnenvisscherij.

Ten slotte verdient nog vermelding, dat het paalwormonderzoek voortgezet werd, dat, evenals in vroegere jaren, de door de directie van de Rijksvisschershaven te IJmuiden verstrekte gegevens omtrent den aanvoer van in zee gevangen zalmen in het Rijksinstituut bewerkt en aan de Staatscommissie voor het zalmvraagstuk gezonden werden, en dat een bewerking van een zoo volledig mogelijke statistiek der Nederlandsche zee- en kustvisscherij van af het jaar 1906 onder handen genomen werd. Een eerste gedeelte van een dergelijke statistiek, die uit verschillende tot dusver verspreide en vaak moeilijk te raadplegen gegevens werd samengesteld en aldus in beknopten en overzichtelijken vorm de meest belangrijke cijfers over onze zee- en kustvisscherij bijeen bevat, zal, naar het zich laat aanzien, binnenkort als publicatie van het Rijksinstituut het licht zien.

§ 5. *Publicateies.* De navolgende publicaties van het Rijksinstituut zagen in 1909 het licht:

Publ. n°. 2. Jaarboek van het Rijksinstituut voor het Onderzoek der Zee, 1908, 112 blz., 1 kaart, 3 platen en eene bijlage.

Inhoud:

Visscherijwaarnemingen met de „*Wodan*" (met een kaartje).

Overzicht der uitkomsten van visscherijwaarnemingen met het ss. „*Wodan*". Analyse der vangsten met de ottertrawl in het jaar 1908.

Temperatuur en zoutgehalte van het zeewater bij drie Nederlandsche lichtschepen en in het Marsdiep 1906/1908. Eenige aanteekeningen over de bepaling van het zoutgehalte in zeewater van de zuidelijke Noordzee door H. C. Redeke (met drie platen).

Zoutgehalte-bepalingen met den refraktometer van Pulfrich (eene voorloopige mededeeling), door F. Liebert en I. M. P. Klingen.

Bijdrage tot de Fauna der zuidelijke Noordzee, IV, Decapode Crustaceen, ten deele verzameld met de „*Wodan*", door J. J. Tesch.

Bijlage: Lijst van boeken en tijdschriften in de biblotheek aanwezig op 31 December 1908.

Publ. n°. 4. Verhandelingen uit het Rijksinstituut voor het Onderzoek der Zee, Tweede Deel, 4—5, 1909.

Inhoud:

4. J. J. Tesch, Eier und Larven einiger im Frühjahr laichender Fische besonders der südlichen Nordsee (mit einer Karte und einem Anhang).

5. H. C. Redeke, Bericht über die Holländische Schollenfischerei und über die Naturgeschichte der Scholle in der südlichen Nordsee (mit einer Karte und einem Anhang).

Voorts verschenen nog de volgende publicaties van de hand der ambtenaren van het Instituut:

Delsman, H. C. De bepaling van den leeftijd der kabeljauwachtige visschen uit de schubben. In „Mededeelingen over visscherij, 1909".

Liebert, F. Over Zeebakteriën. In idem.

—— —— Het afbreken van het urinezuur door bacteriën. In „Verslag van de Gewone Vergadering der Wis- en Natuurkundige afdeeling van de Kon. Akademie van Wetenschappen van 23 April 1909." (Verschenen 6 Mei 1909.)

Redeke, H. C. De Zuiderzee-Visscherij in 1908 (met een tabel). In „Mededeelingen over Visscherij, 1909."

—— —— Over zeemos. In idem.

Helder, 16 April 1910.

Rijksinstituut voor het onderzoek der zee,

De Directeur,

H. C. Redeke.

Bijvoegsel tot de *Nederlandsche Staatscourant* van Zondag 17 en Maandag 18 Juli 1910, nº. 165.

Nº. 37.

VERSLAG *van de werkzaamheden van het Bureau voor den Industrieelen Eigendom over het jaar 1909.*

De ondergeteekende heeft de eer het volgende verslag te doen van de werkzaamheden van het onder zijn beheer staande Bureau, gedurende het jaar 1909.

Ingezonden merken. (Art. 4.) Ter inschrijving alleen in Nederland werden ingezonden 1380 merken, waarvan 908 uit Nederland en 472 uit andere Rijken, als:

België	28
Denemarken	5
Duitschland	217
Egypte	1
Frankrijk	6
Groot-Britannië en Ierland	132
Indië (Britsch-)	1
Italië	1
Noorwegen	2
Oostenrijk	4
Portugal	1
Rusland	7
Spanje	12
Vereenigde Staten van Amerika	38
Zweden	15
Zwitserland	2

Het aantal ingezonden merken is minder dan in de beide voorafgaande jaren, toen het hoogste punt werd bereikt.

Door Nederlanders werden 58 en door vreemdelingen 36 merken minder ingezonden dan in het jaar 1908; Duitschland, Groot-Britannië en Ierland, Oostenrijk en de Ver-

eenigde Staten van Amerika bleven ten achter; uit België en Zweden kwamen daarentegen meer merken in, terwijl dit jaar ook uit Noorwegen, Portugal, Rusland en Spanje merken werden ingezonden.

Het volgend staatje geeft een tienjarig overzicht van de ingezonden merken:

JAARTAL.	Nederlandsche merken.	Vreemde merken.	Samen.
1900	562	280	842
1901	655	390	1045
1902	592	378	970
1903	574	401	975
1904	741	475	1216
1905	741	448	1189
1906	931	431	1362
1907	850	554	1404
1908	966	508	1474
1909	908	472	1380
Totaal . . .	7520	4337	11857
Of gemiddeld per jaar	752	433	1185

Vernieuwing van inschrijving. (Art. 19.) Onder de ter inschrijving alleen in Nederland ingezonden 1380 merken bevonden zich 46 welke reeds ingeschreven waren en waarvan, met het oog op den termijn van 20 jaren, na welke de kracht der inschrijving vervalt, de vernieuwde inschrijving werd verzocht. Dit aantal was 11 minder dan het vorige jaar.

Inschrijving. (Art. 5.) Van de 1380 ingezonden merken werden zonder bedenking 1326 ingeschreven *), 44 evenwel niet voor alle soorten van waren, waarvoor de inschrijving verzocht was, en zulks van 29 op grond van de vroegere inschrijving van een overeenstemmend merk voor die waar

*) Onder deze zijn er 34 die eerst in 1910 werden ingeschreven.

ten name van een ander; van 6 omdat de aanduiding van zekere waar op de etiketten ten aanzien van de andere waren een valsche aanduiding zou zijn, van 4 omdat de inzenders niet handelden in de waren waarvoor de weigering van inschrijving plaats had, van 4 als in strijd met de Boterwet, aangezien eenzelfde merk niet kan worden ingeschreven voor boter en voor margarine en van 1 omdat de naam van de waren eene in den handel bekende „façonbenaming" is.

Onder de ingeschreven merken zijn die, waarvan vernieuwde inschrijving werd gevraagd, alle begrepen.

Verzoeken om nietigverklaring. (Art. 10.) In 1909 werd voor 20 merken aan de arrondissements-rechtbank te 's Gravenhage de nietigverklaring der inschrijving verzocht door belanghebbenden. Het openbaar ministerie deed, evenmin als ten vorigen jare een daartoe strekkende vordering. Zoodanig verzoek werd ten aanzien van 4 merken toegestaan, van 1 slechts voor enkele waren; het werd met betrekking tot 2 merken afgewezen en wel van 1 in 1909 en van 1 in 1910; 2 verzoeken werden ingetrokken, terwijl de aanvragen omtrent 12 merken alsnog in behandeling bleven bij de rechtbank.

Hooger beroep. (Art. 12*bis*.) Tegen de beslissingen der arrondissements-rechtbank werd in 1909 in slechts een geval hooger beroep aangeteekend bij het gerechtshof, welk verzoek nog in behandeling is.

Van de beslissing der arrondissements-rechtbank omtrent 9 vroegere verzoeken tot nietigverklaring (1 in 1906, 3 in 1907 en 5 in 1908) werd hooger beroep bij het gerechtshof aangeteekend.

In 2 gevallen werd in 1909 het verzoek niet ontvankelijk verklaard, in 5 gevallen werd de beslissing der rechtbank bevestigd, in 1 geval vernietigd, terwijl 1 verzoek alsnog in behandeling bleef.

Cassatie. (Art. 13.) Beroep in cassatie werd in 1909 in 1 geval aangeteekend; het verzoek werd door den Hoogen Raad verworpen.

Weigering van inschrijving. (Art. 9, 1ste lid.) De inschrijving van 35 nieuw ingezonden merken werd door het Bureau geweigerd, en wel van 23 op grond van de vroegere inschrijving of inzending van hetzelfde of een in hoofdzaak overeenstemmend merk voor dezelfde soort van waar, ten

name van een ander en van 12 om andere redenen, namelijk van 2 omdat op het merk de naam van een ander voorkwam en derhalve het gebruik van het merk in strijd zou zijn met de openbare orde; van 1 om drie verschillende redenen en wel: 1°. omdat het overeenstemde met een voor dezelfde waar reeds vroeger ingeschreven merk; 2°. omdat op het merk de naam van een andere waar voorkwam dan waarvoor inschrijving was gevraagd, en 3°. omdat de inzender niet handelde in de opgegeven waar; van 1 als in strijd met de Loterijwet, van 2 als bevattende het Roode Kruis, van 1 omdat de opgegeven waren niet die van belanghebbende zijn, van 1 omdat het merk bevat de naam van een andere waar dan waarvoor inschrijving was gevraagd, en van 4 als bevattende het wapen van het Rijk of van eene gemeente.

Van 19 ter inschrijving ingezonden fabrieks- en handelsmerken die aan belanghebbenden werden teruggezonden omdat de inzending niet voldeed aan de bepalingen der Merkenwet, liet zich de verbeterde inzending wachten; met betrekking tot enkele was dit waarschijnlijk een gevolg van de mededeeling aan den inzender gedaan, dat die merken toch zouden worden geweigerd.

Het kleine aantal merken dat geweigerd wordt is stellig het gevolg van de wetenschap, bij belanghebbenden langzamerhand doorgedrongen, dat het streven van ondergeteekende steeds is en voortdurend blijft ieders rechten op merken zooveel mogelijk te doen eerbiedigen en dus de nabootsing door gebruikmaking van de hem door de wet gegeven bevoegdheid tegen te gaan.

Meermalen gaven goed bekend staande fabrikanten blijk deze waakzaamheid voor hunne belangen op prijs te stellen.

Deze grijpen hunnerzijds zelf in steeds toenemende mate de gelegenheid aan, om ter voorkoming van eventueele weigering, tegen de bij art. 17 der wet bepaalde kosten, door het Bureau te doen onderzoeken of er bezwaar zou bestaan tegen eventueele inschrijving. Moet — na een ontkennend antwoord op die vraag — toch weigering volgen, dan hebben belanghebbenden deze in den regel aan zich zelf te wijten, omdat zij met de regelmatige inzending zoolang wachtten dat een concurrent hun vóór is geweest. Waar twee personen ongeveer gelijktijdig inlichting vragen omtrent hetzelfde merk, wordt ieder dezer gewaarschuwd dat eene zelfde aanvrage van een ander was ingekomen.

Verzoeken om een bevel tot inschrijving. (Art. 9, 2de lid.) Van de bevoegdheid den inzenders bij dit artikel verleend

om bij de arrondissements-rechtbank alhier te verzoeken de inschrijving van een geweigerd merk te bevelen werd geen gebruik gemaakt.

Tegen de 44 weigeringen van inschrijving alleen voor enkele soorten van waren, waarvoor de merken werden ingezonden, kwamen bij de rechtbank slechts 3 bezwaarschriften in, omtrent 1 in 1908 en 2 in 1909 geweigerde merken; twee dier verzoeken werden van de hand gewezen, terwijl het derde alsnog in behandeling bleef.

Hooger beroep. (Art. 12*bis.*) Terwijl de arrondissements-rechtbank op 4 van de 5 verzoeken tot bevel van inschrijving (4 in 1907 en 1 in 1908 gedaan) afwijzend beschikte, en de inschrijving van slechts 1 merk werd bevolen, is in al deze vijf gevallen hooger beroep bij het gerechtshof aangeteekend.

Het hof vernietigde in één geval de beslissing der rechtbank en beval de inschrijving, terwijl in 3 gevallen de beslissing werd aangehouden. In het eene geval, waarin het Bureau in hooger beroep ging tegen de beslissing der rechtbank, waarbij inschrijving was bevolen, werd de beslissing der rechtbank vernietigd.

Cassatie. (Art. 13.) Cassatie tegen beslissingen omtrent ingediende verzoeken tot bevel van inschrijving werd niet aangeteekend.

Aanteekening van overgang. (Art. 20.) Van 223 ingeschreven merken werd aanteekening verzocht van den overgang aan een ander dan den oorspronkelijken rechthebbende, te wiens name de inschrijving had plaats gehad.

Aan 219 dezer verzoeken werd gevolg gegeven, terwijl 4 verzoeken zijn aangehouden.

Doorhaling. (Art. 18, 1°.) Op verzoek van den rechthebbende werd de inschrijving van 28 merken doorgehaald, welke alle waren ingeschreven nà 1 December 1893.

Een verzoek tot doorhaling van een merk, ingeschreven vóór 1 December 1893 werd alsnog aangehouden.

De doorhaling van 6 dezer merken betrof slechts enkele soorten van waren.

In 1908 kwamen 37 doorhalingen voor.

Internationale merken. (Art. 8.) Van het Internationaal Bureau te Bern werden 1302 merken ter inschrijving ontvangen (d. i. 394 meer dan in 1908), waarvan 92 Neder-

landsche, die overeenkomstig art. 7 aan het Bureau voor den industrieelen eigendom waren ingezonden (tegen 82 in 1908) en 2 uit Nederlandsch-Indië.

Het grooter aantal internationale merken ter inschrijving uit Bern ontvangen is voornamelijk het gevolg van de toetreding van Oostenrijk-Hongarije tot de internationale inschrijving van merken, terwijl ook het aantal merken uit Frankrijk afkomstig aanmerkelijk meer is dan het vorige jaar.

Van die 94 Nederlandsche merken waren 12 reeds in 1908 aan Bern opgezonden.

De overige 1208 uit Bern ontvangen merken waren afkomstig uit de volgende tot de schikking van Madrid toegetreden Staten, als uit:

België	83
Brazilië	1
Cuba	11
Frankrijk	644
Hongarije	34
Italië	41
Oostenrijk	230
Portugal	12
Spanje	23
Tunis	2
Zwitserland	127

De 88 door het Bureau in Nederland ter internationale inschrijving naar Bern op te zenden merken werden alle daarheen gezonden in 1909, zoomede 4 merken die in 1908 bij het Bureau ter internationale inschrijving waren ingekomen; 10 dezer merken werden bij het Internationaal Bureau eerst in 1910 ingeschreven.

Van de 1302 in 1909 ontvangen internationale merken werden 1250 ingeschreven, ingevolge het eerste lid van art. 8.

Verzoeken om nietigverklaring. (Art. 10.) Verzoeken om nietigverklaring van overeenkomstig art. 8 gedane inschrijvingen werden bij de arrondissements-rechtbank niet ingediend.

Het openbaar ministerie deed geene tot nietigverklaring strekkende vordering.

Hooger beroep. (Art. 12*bis*.) Bij gebreke in 1909 van verzoeken tot nietigverklaring bij de arrondissements-rechtbank was in dat jaar hooger beroep uitgesloten.

Cassatie. (Art. 13.) Verzoeken om cassatie konden evenmin aan den Hoogen Raad worden gericht.

Weigering van inschrijving. (Art. 9, *eerste lid).* Van 52 internationale merken, hier te lande uit Bern ontvangen, werd de inschrijving door het Bureau geweigerd, van 40 op grond van de inschrijving hetzij alleen hier te lande, hetzij internationaal van in hoofdzaak overeenstemmende merken voor dezelfde soort van waren, van 12 omdat deze niet konden worden beschouwd als te zijn merken in den zin der wet. Van deze weigeringen betroffen er 22 slechts enkele soorten van de waren waarvoor de inschrijving verlangd werd.

Verzoeken om een bevel tot inschrijving. (Art. 9, *tweede lid.*) Van de bevoegdheid van belanghebbenden om bij de arrondissements-rechtbank alhier een verzoekschrift in te dienen, ten einde de inschrijving der hierbovenbedoelde geweigerde merken worde bevolen, werd geen gebruik gemaakt.

Weigering in andere Rijken. Van de sedert 1893 uit Nederland afkomstige ter internationale inschrijving naar Bern gezonden merken werden er 73 in andere landen geweigerd, 5 daarvan in Cuba, 47 in Hongarije, 57 in Oostenrijk, 2 in Portugal, 3 in Spanje, en 1 in Zwitserland. Wat Oostenrijk en Hongarije aangaat is dit groot aantal weigeringen het gevolg van de toetreding met 1 Januari 1909, van die Rijken tot de overeenkomst betreffende de internationale inschrijving van merken. Die Staten hadden gedurende één jaar het recht tot weigering der vroeger reeds elders ingeschreven internationale merken.

Aanteekening van overgang. (Art. 20, *derde lid.*) Op bericht van het Internationaal Bureau werd van 50 buitenlandsche merken de overgang aangeteekend aan een ander dan den oorspronkelijken rechthebbende, te wiens name de inschrijving had plaats gehad. Daarenboven had van 1 Nederlandsch internationaal ingeschreven merk de aanteekening van overgang plaats.

Het geheele aantal internationale merken, waarvan de overgang werd aangeteekend, was dus 112 kleiner dan in 1908, toen dit aantal slechts 163 bedroeg.

Ook in 1909 werd nu en dan door buitenlandsche eigenaars van internationale merken bij gelegenheid van de aanteekening van overgang aan de opgave van de waren waarvoor het merk bestemd is, grootere of kleinere uitbreiding gegeven

of wel daarin verandering gebracht. De ondergeteekende handhaafde zijne zienswijze aan daartoe strekkende verzoeken geen gevolg te mogen geven, doch de oorspronkelijke warenopgave ongewijzigd te moeten laten, het overlatende aan belanghebbenden om de bescherming van hunne merken door een nieuw dépôt tot andere waren uit te strekken.

Verval van de kracht van inschrijving. (Art. 18, 3°.) Van 3 internationale merken afkomstig uit Frankrijk, verviel de kracht van inschrijving in het land van oorsprong ten gevolge van doorhaling, waardoor zij ook in de overige tot de schikking van Madrid toegetreden Staten verviel.

Uittreksels en afschriften uit de registers. (Art. 17, *tweede lid.*) Het aantal afgegeven uittreksels en afschriften uit de bij artt. 5 en 8 bedoelde openbare registers bedroeg 182 stuks, tot een getal van 542 bladzijden; dit aantal bedroeg in 1908 192 stuks uittreksels of afschriften, samen 594 bladzijden uitmakende, van de grootte vermeld in art. 11 van het tarief van justitiekosten en salarissen in burgerlijke zaken.

Schriftelijke inlichtingen. (Art. 17, *derde lid.*) Het aantal verzoeken om inlichting, tot het Bureau gericht, overtreft dat van al de voorafgaande jaren, hetgeen mede pleit voor het toenemende vertrouwen door fabrikanten, handelaren en anderen die belang hebben bij de merken-bescherming gesteld in de onpartijdige raadgevingen en adviezen van het Bureau. Ten einde hunne verzoeken om inschrijving van merken niet aan weigering te zien blootgesteld, leverden zij, die voornemens waren merken in te zenden, een groot contingent tot de aanvragers van inlichtingen.

Hunne voorafgaande vragen, of hunne inzendingen bezwaar zouden ontmoeten ook in verband met reeds vroeger voor dezelfde waar ingeschreven merken, beperkten niet weinig het aantal merken, die ter inschrijving geweigerd werden, welke laatste immers slechts 35 van de 1380 ingezonden merken bedroegen.

Het aantal schriftelijke inlichtingen aan belanghebbenden afgegeven beliep 2013 stuks, tegen 1888 in 1908.

Behalve het groot aantal schriftelijke inlichtingen werden nog zeer vele mondeling verstrekt bij bezoeken van belanghebbenden aan het Bureau. Niet alleen werden hierdoor van de ambtenaren, met het geven dier inlichtingen belast, groote zorgvuldigheid en veel kostbare tijd gevorderd, doch het bleek meermalen ook, dat bijzondere voorzichtigheid

moest worden betracht bij het mondeling verstrekken van inlichtingen aan personen, die niet altijd met het betrekkelijk onderwerp voldoende vertrouwd zijn; in dergelijke gevallen werd op schriftelijke aanvraag aangedrongen — tot het gereedmaken waarvan de vereischte hulp door de ambtenaren werd verleend — waarop dan schriftelijk antwoord werd verzonden.

Dat art. 17, derde lid, der Merkenwet, oorzaak is van een uitgebreide briefwisseling tusschen het Bureau en belanghebbenden, blijkt uit de medegedeelde cijfers.

De aanvragen om inlichtingen betroffen, behalve de vraag of eenig merk reeds werd gedeponeerd, in het algemeen de handhaving van rechten op fabrieks- en handelsmerken, de uitlegging en de toepassing der wet en den inhoud van vreemde wetgevingen en van tractaten op den industrieelen eigendom, terwijl ook nu weder verschillende personen zich aanmeldden tot het bekomen van inlichtingen omtrent het nemen van patenten niet enkel in het buitenland, maar ook hier te lande.

Ook informaties naar de bij de inzendingen van merken te vervullen formaliteiten waren zeer talrijk. Van de imprimé's houdende een beknopte aanwijzing van al hetgeen een inzender heeft te doen en in acht te nemen, zoomede van exemplaren der Merkenwet, zooals die laatstelijk is gewijzigd, werden tegen betaling van 50 cents vele verstrekt.

Verkrijgbaarstelling bijlagen „Staatscourant". (Art. 6, tweede lid.) Op de afzonderlijke bijlagen tot de *Nederlandsche Staatscourant*, waarin de ingeschreven fabrieks- en handelsmerken maandelijks worden aangekondigd, werden in 1909 bij het Bureau genomen 108 abonnementen, en wel 1 op elk der jaargangen 1904, 1905 en 1906, 3 op elk der jaargangen 1907 en 1908, 92 op den jaargang 1909 en 7 bij vooruitbetaling op den jaargang 1910, terwijl bovendien 736 losse vellen dier bijlagen werden geleverd.

De abonné's op den jaargang 1909 ontvingen tevens weder een in drie deelen gesplitst overzicht der in dat jaar nationaal ingeschreven merken, welk overzicht ook afzonderlijk verkocht werd tegen den gewonen prijs per vel, voor de bijlagen der *Staatscourant* bepaald. Dit overzicht vermeldt in het eerste deel achter het nummer van elk ingeschreven merk den naam van den rechthebbende en de betrekkelijke bladzijde van de afzonderlijke bijlage der *Staatscourant;* in het tweede deel de alphabetisch gestelde namen der inzenders met de nummers van ieders merken achter zijnen naam, en in

het derde deel de verschillende waren, waarvoor merken werden ingeschreven, eveneens in alphabetische volgorde, met de nummers van inschrijving der betrekkelijke merken daarachter.

Verkrijgbaarstelling bijvoegsels ,,Journal''. (Art. 8, *vierde lid*). Het getal abonnementen, bij het Bureau voor den industrieelen eigendom genomen op het bijvoegsel tot het ,,Journal'' van het Internationaal Bureau te Bern, waarin de aankondiging van de internationaal ingeschreven merken wordt opgenomen, bedroeg 87, en wel 1 op elk der jaargangen 1893 tot en met 1908, 63 op den jaargang 1909 en 8 bij vooruitbetaling op den jaargang 1910.

Daarenboven werden 33 afzonderlijke nummers van dat bijvoegsel verkocht.

Mededeelingen in de ,,Staatscourant''. De ondergeteekende maakte ook dit jaar weder gebruik van zijne bevoegdheid om door middel van de *Staatscourant* ter algemeene kennis te brengen hetgeen hij in betrekking tot de aan het Bureau opgedragen werkzaamheden voor belanghebbenden nuttig achtte. Behalve dat de bij het laatste lid van art. 8 voorgeschreven mededeelingen geregeld maandelijks geschiedden, werden, evenals vorige jaren, de openstelling bij het Bureau van de gelegenheid tot abonnement op de afzonderlijke bijlagen der *Staatscourant* en de verkrijgbaarstelling van het register op de fabrieks- en handelsmerken weder in dat blad bekend gemaakt.

Ontvangen gelden. (Art. 1, *laatste lid.*) Bij het Bureau werd ontvangen een totaal bedrag van f 22 839,45, waaronder begrepen is een bedrag van f 2 011,55 als aandeel in de zuivere opbrengst van het ,,émolument international'' over het jaar 1908. Hiervan werd aan het Internationaal Bureau te Bern overgemaakt f 3 734,04 voor de internationale inschrijving van merken, afkomstig uit Nederland en zijne Koloniën, zoodat een saldo van f 19 105,41 in 's Rijks schatkist werd gestort.

Kosten van het Bureau. (Art. 1, *derde lid.*) Aan jaarwedden, belooningen, frankeergelden, drukwerk en bureelbehoeften is of zal nog moeten worden betaald een bedrag van f 13 458,45^5, zoodat het Bureau in 1909 eene zuivere bate heeft opgeleverd van f 5 646,95^5.

Hulpbureau's. (Art. 2.) Met de te Batavia, te Paramaribo en te Willemstad op Curaçao gevestigde hulpbureau's werd de noodzakelijke briefwisseling gevoerd.

Aan die hulpbureau's werden de bij Koninklijke besluiten van 9 November 1893 (*Staatsbladen* nos. 159, 160 en 161), zooals die zijn gewijzigd en aangevuld bij de Koninklijke besluiten van 31 Mei 1905 (*Staatsbladen* nos. 147, 148 en 149) voorgeschreven toezendingen en mededeelingen geregeld gedaan. De hulpbureau's namen hunne verplichtingen jegens het Bureau te 's Gravenhage wederkeerig in acht.

Werking der Merkenwet en der tractaten betreffende den industrieelen eigendom. Dienaangaande gaf het afgeloopen jaar niet tot nieuwe opmerkingen aanleiding.

De ondergeteekende meent intusschen op twee zaken nogmaals de aandacht te mogen vestigen. Vooreerst op het ontbreken van een handels- of firmaregister, waarvan hij de onmisbaarheid voor een juiste toepassing van de Merkenwet trachtte aan te toonen in zijn verslag over 1907. En ten tweede op de noodzakelijkheid van wijziging van artikel 337 Wetboek van Strafrecht, opdat dit in overeenstemming worde gebracht met de artikelen 9 en 10 der Merkenwet. Volgens deze artikelen kan de inschrijving van een merk worden geweigerd of nietig verklaard o. a. indien het in hoofdzaak overeenstemt met dat, waarop een ander recht heeft. Het gebruik van zoodanig geweigerd merk of van een merk, welks inschrijving door den rechter is nietig verklaard, wordt echter niet door de Merkenwet verboden; de voorziening hiertegen is aan de Strafwet overgelaten. Het genoemde artikel 337 is hiervoor niet voldoende, daar het strafbaar stelt — in overeenstemming met de terminologie der in 1893 vervallen wet van 25 Mei 1880 (*Staatsblad* n°. 85) — het, zij het ook met eene geringe afwijking, nabootsen van eens anders merk. Het is duidelijk — en het komt herhaaldelijk voor — dat er overeenstemming in hoofdzaak kan zijn tusschen twee merken zonder dat de toch tusschen beide bestaande afwijking „gering" kan genoemd worden. In zoodanig geval blijft het gebruik van een merk, waarvan de inschrijving werd geweigerd of nietig verklaard, straffeloos. Een dergelijke toestand, die de waarde, aan inschrijving van een merk te hechten, aanmerkelijk verkleint en met de weigering door het Bureau of de nietigverklaring door den rechter spot, schaadt niet weinig de rechten en belangen van de rechthebbenden op merken en komt ten goede aan den oneerlijken concurrent, die een handig nabootser is, waardoor de wettelijke merkenbescherming in sommige gevallen zoo goed als geheel ontbreekt.

Ten slotte veroorlooft de ondergeteekende zich te wijzen op

twee beslissingen van den Hoogen Raad, welke in hare consequentie van hoog gewicht zijn voor het merkenrecht, en op eene voor het Bureau onuitvoerbare beschikking van de arrondissements-rechtbank te 's Gravenhage.

Bij arrest van 5 November 1909 (*W. v. h. R.* n°. 8919) werd onrechtmatig verklaard het gebruik van het woord „Euchinin" op een pharmaceutische bereiding, waarvoor een ander tien jaar te voren dat woord als handelsmerk deed inschrijven. Toen ter tijde was de inzender van het merk de eerste gebruiker daarvan, doch tien jaar later was die naam voor het publiek een soortnaam der waar geworden. De Hooge Raad nam aan, dat deze laatste omstandigheid den eersten gebruiker niet het uitsluitend recht op zijn merk kon doen verliezen, al blijft de vrijheid van ieder ander, om de onder dat merk in den handel gebrachte waar te vervaardigen en te verhandelen onverlet, mits ieder ander die waar met haren eigen naam (ten deze aethylkoolzure kinine-ether) of met zoodanige andere aanduiding, als hij ter onderscheiding van *zijne* handelswaar zal goedvinden, betitele.

Het beroep van den Hoogen Raad op artikel 3, eerste lid, der Merkenwet, moge volkomen juist zijn, deze beslissing brengt toch mede, dat niemand anders dan de uitvinder van zeker voorwerp of zekere stof, waaraan die uitvinder een naam gaf, die hij als merk bezigde, ooit dien naam op dat voorwerp of die stof bij het verhandelen zal mogen aanbrengen, ook al is die naam na verloop van tijd de algemeen gebruikelijke handelsbenaming geworden. De vraag verdient overweging of de wet niet zal behooren te voorzien in de mogelijkheid, in zoodanig geval het uitsluitend recht van den uitvinder op dien naam als fabrieks- of handelsmerk tot zekeren termijn, afhankelijk van omstandigheden, te beperken.

De tweede bovenbedoelde beslissing van ons hoogste rechtscollege is gegeven bij arrest van 14 Mei 1909 (*W. v. h. R.* n°. 8872). Daarbij is overwogen, dat de tegenwoordige Merkenwet wel heeft opgeheven het vroeger bestaande verbod een merk uitsluitend te doen bestaan uit gewone letters, cijfers of woorden, maar daarmede niet heeft losgelaten het ook in de nieuwe Merkenwet op den voorgrond gestelde vereischte van merk in den zin van met het oog waarneembaar teeken, zoodat onjuist wordt geoordeeld de opvatting, dat het, bij de vraag of iemands merk is nagebootst, alleen op den klank van het woord zou aankomen. Om ongeoorloofde nabootsing te kunnen aannemen is het volgens den Hoogen

Raad niet voldoende dat het *woord* door een ander is gebruikt, maar moet ook de *uiterlijke vorm*, waarop dat woord zich op de waar vertoonde, worden in aanmerking genomen. Hieruit zou derhalve volgen, dat niet een woord als zoodanig, als merk gebezigd, wordt beschermd, doch alleen de bijzondere vorm, waarin dat woord is aangebracht. Ongetwijfeld is ook deze beslissing van groot gewicht, omdat zij medebrengt, dat bijv. de uitvinder van een nieuwe stof of van een nieuw voorwerp, dat hij onder de door hem daaraan gegeven benaming als merk in den handel brengt, wel zal doen dat woord in het grootst denkbaar aantal vormen en letterteekens te doen inschrijven, opdat niet een ander zich terstond van hetzelfde woord, doch in gewijzigden vorm, als merk bediene.

Intusschen mag worden gevraagd of zulks overeenkomstig 's wetgevers bedoeling is. De Hooge Raad leidt dit af alleen uit de gestelde eischen van overlegging van een cliché en van exemplaren eener duidelijke afbeelding en daarmede overeenstemmende nauwkeurige beschrijving, welke eischen niet zouden zijn overeen te brengen met de opvatting, dat het alleen op den klank zou aankomen. Wellicht ware eene verduidelijking van die bedoeling — hoe zij ook zijn moge — niet overbodig. Immers niet alleen indien zij een andere is, dan uit de woorden der wet volgens 's Hoogen Raads zienswijze is te lezen, is een uitdrukkelijke verklaring dienaangaande in de wet wenschelijk, maar ook indien de Hooge Raad de woorden der wet heeft uitgelegd in overeenstemming met de bedoeling, schijnt het raadzaam mogelijken twijfel dienaangaande op te heffen, een twijfel, welke niet denkbeeldig is, daar een andere rechter zou kunnen beweren, dat de eisch van een cliché enkel is gesteld om de reproductie van het merk, behalve in de *Staatscourant*, ook in de registers van het Bureau mogelijk te maken, en dat een nauwkeurige beschrijving is gevorderd ten einde de juistheid van de mede verlangde duidelijke afbeelding te kunnen doen controleeren, welke afbeelding op hare beurt onmisbaar zou zijn, ook al kwam het enkel op den klank van het woord aan, aangezien een klank niet dan door een met het oog waarneembaar teeken in de registers kan worden vastgelegd.

Eigenaardig is het dat beide hier besproken arresten hetzelfde merk van denzelfden inzender betreffen, die in beide zaken eischer in cassatie was, en in de éene zijn uitsluitend recht op het merk in hoogste instantie zag gehandhaafd, doch in de andere zijn beroep hoorde verwerpen, en derhalve moest berusten in de beslissing van het Gerechtshof te Leeuwarden, waarbij hij niet ontvankelijk was verklaard in zijnen eisch tot

schadevergoeding wegens het gebruik door den gedaagde, nu verweerder, van een gelijkluidend woord-merk als het zijne.

De boven mede bedoelde beschikking der arrondissements-rechtbank te 's Gravenhage is die van 5 November 1909, welke de nietigverklaring bevat van eene inschrijving, die op den dag der uitspraak niet meer van kracht was, omdat reeds op 18 September te voren de doorhaling door den inzender was verzocht, waaraan door het Bureau het vereischte gevolg was gegeven. Hoewel met het oog op het bij de rechtbank in behandeling zijnde verzoek tot nietigverklaring door den ondergeteekende van die doorhaling aan dat college was kennis gegeven, werd toch de nietigverklaring van de niet meer bestaande inschrijving uitgesproken.

Natuurlijk kon aan die beslissing door den ondergeteekende niet de bij art. 15, derde lid, der Merkenwet voorgeschreven uitvoering worden gegeven.

In verband met deze uitspraak, waarbij de rechtbank zich blijkbaar plaatste op het standpunt, dat het verzoek moet worden beoordeeld naar den feitelijken toestand van het oogenblik der indiening, al leidt zulks ook tot een niet meer uitvoerbare beschikking, is het opmerkelijk, dat hetzelfde rechtscollege bij zijne beschikking van 26 Februari 1909 een tegenovergestelde zienswijze huldigde. Toen was aan de rechtbank een bevel tot inschrijving gevraagd van een merk, hetwelk door het Bureau was geweigerd op grond o. a. van een in hoofdzaak overeenstemmend merk van een ander, welk laatste echter vóór de behandeling in Raadkamer was doorgehaald op verzoek van den rechthebbende. In raadkamer bepleitte de ondergeteekende toen de stelling, dat de rechtbank de weigering van het Bureau moest beoordeelen naar den feitelijken toestand van dat oogenblik, niet naar dien, welke gewijzigd tijdens de indiening of de behandeling van het verzoek bij de Rechtbank bestond.

Dit rechtscollege verklaarde echter deze zienswijze onjuist en liet het inmiddels doorgehaalde merk buiten beschouwing.

Daar echter een andere door het Bureau voor zijne weigering van inschrijving aangevoerde grond door den rechter afdoende werd geacht, werd afwijzend op het verzoek van den inzender beschikt, waardoor de ondergeteekende verstoken was van de gelegenheid om de beslissing van het Gerechtshof c. q. van den Hoogen Raad in te roepen.

's Gravenhage, 18 April 1910.

De Directeur,
SNIJDER. v. W.

Bijvoegsel tot de *Nederlandsche Staatscourant* van
Woensdag 17 Augustus 1910, n°. 191.

N°. 38.

VERSLAG *betreffende de te Parijs gehouden Internationale Saccharine-conferentie, uitgebracht door den vertegenwoordiger der Nederlandsche Regeering, den heer Prof. Dr.* H. P. WIJSMAN, *Buitengewoon Hoogleeraar aan de Universiteit te Utrecht.*

HUIS TER HEIDE, 19 Maart 1910.

Aan Zijne Excellentie den Minister van Landbouw, Nijverheid en Handel, te 's-Gravenhage.

Aan Uwe Excellentie verslag doende omtrent de ,,Conférence internationale pour la réglémentation de l'emploi de la Saccharine et des substances analogues'', die ik de eer had van 15—19 November 1909 als gedelegeerde der Nederlandsche Regeering bij te wonen, zij het mij vergund, in de eerste plaats aan het saccharinevraagstuk in het algemeen, en aan den stand daarvan hier te lande in het bijzonder, kortelijks te herinneren.

Ontdekking en eigenschappen van saccharine.—Saccharine, in chemischen zin ortho-sulfamine-benzoëzuur-anhydride, is een afgeleide van toluol, dat uit steenkoolteer wordt verkregen. Het werd in 1879 ontdekt door Fahlberg, een uitgeweken Rus, in het laboratorium van Ira Remsen te Baltimore, naar aanleiding van studiën, die in geenerlei verband stonden met suiker. Toevallig bemerkte deze onderzoeker, dat het nieuw ontdekte lichaam een smaak bezit, welke zelfs in hooge verdunning sterk aan dien van suiker herinnert, al proeft een geoefend waarnemer duidelijk het verschil. Zoo wordt de saccharinesmaak bijv. duidelijk achter op de tong gelocaliseerd en blijft daar onaangenaam lang hangen. De zoetheid

wordt gemeten door vergelijking tusschen den smaak van suikeroplossingen en dien van saccharine-oplossingen van bekende sterkte; het blijkt, dat de concentraties van even zoete oplossingen zich ongeveer verhouden als 1 : 550, wat gewoonlijk aldus wordt uitgedrukt, dat saccharine 550 maal zoeter is dan suiker. Dit geldt voor het zuivere product; zijn intensieve zoetheid is in het gebruik eer lastig dan voordeelig, waarom saccharine in den handel voorkomt vermengd met dubbelkoolzure soda of andere stoffen in zoodanige verhouding, dat de zoetheid tegenover suiker is teruggebracht tot het 100- of 300-voud. In die vermenging wordt het vaak in tabletten geperst aangetroffen.

Saccharine is alleen genotmiddel, geen voedingsmiddel. — Saccharine moet uitsluitend beschouwd worden als een genotmiddel.

Voedingswaarde mist zij volkomen. Dit volgt uit de overweging, dat eene stof om als voedsel te kunnen dienen, in de stofwisseling moet worden verteerd, omgezet, en hetzij verwerkt tot bestanddeelen van ons lichaam, hetzij verbruikt als bron van energie. Hierbij verlaten de eindproducten van de stofwisseling ons lichaam in geheel anderen vorm als waarin zij zijn opgenomen. Met saccharine is dit niet het geval; deze stof verlaat ons lichaam als saccharine, zij wordt onveranderd door de nieren uitgescheiden en heeft op haren weg door ons lichaam niet anders uitgeoefend dan eene prikkelwerking op onze smaakzenuwen en wellicht ook op andere organen; zij kan dus volstrekt niet als voedsel beschouwd worden.

Suiker als voedingsmiddel. — Suiker daarentegen, als voedsel opgenomen, vinden wij terug als koolzuur en water; dit zijn dezelfde omzettingsproducten, die ook zouden ontstaan bij rechtstreeksche verbranding. Deze overeenkomst is niet toevallig; dezelfde hoeveelheid warmte, die beschikbaar zou komen, als wij den ketel van eene stoommachine stookten met suiker, is ook beschikbaar in ons lichaam, en evenals de stoommachine de warmte, verkregen uit brandstof, gedeeltelijk in arbeid omzet, is ook ons voedsel deels de bron onzer lichaamswarmte, deels die van verrichten spierarbeid. Zoover gaat de gelijkheid, dat wij de voedingswaarde onzer voedingsmiddelen, indien deze door de stofwisseling tot dezelfde eindproducten worden omgezet als bij verbranding ontstaan, nauwkeurig kunnen meten, door de hoeveelheid warmte te bepalen, die zij bij verbranding opleveren, met geheel dezelfde methoden en toestellen, die gebruikt worden om de

stookwaarde van verschillende monsters steenkool te onderzoeken. Zoodoende laat zich aantoonen, dat de voedingswaarde van 1 K.G. suiker overeenkomt met die van 5 K.G. aardappelen of 0,55 K.G. spek.

Suiker is niet alleen genotmiddel, maar voedingsmiddel tevens. — Het is wel waar, dat de onoordeelkundige verbruiker in suiker alleen een genotmiddel ziet, maar dit neemt niet weg, dat hij met dit genotmiddel tevens eene belangrijke hoeveelheid beschikbaar arbeidsvermogen naar binnen krijgt. Wanneer men in het gewone dieet suiker vervangt door saccharine, onttrekt men den verbruiker tevens eene belangrijke hoeveelheid voedingswaarde, die alleen te vervangen is door een overeenkomstig méérgebruik van andere koolhydraten of van vetten.

Hygiënisch bezwaar tegen de vervanging van suiker door saccharine. — Ten onrechte wordt in het pleit voor de saccharine soms aangevoerd, dat zij dient als genotmiddel voor die personen, wier middelen hun het gebruik van suiker niet veroorloven. Immers deze, juist de armsten, worden door deze stof wel gepaaid met de illusie van den suikersmaak, maar zij ontvangen met deze niets van de voedingswaarde, die de overeenkomstige hoeveelheid suiker hun verschaffen zou, en zij zijn dus wel genoodzaakt zich deze voedingswaarde te koopen in anderen vorm, bij voorbeeld als aardappelen of spek. Want men vergete niet, dat het aantal warmte-eenheden, door ons lichaam benoodigd voor zijn onderhoud en zijne arbeidsprestatie, er ten slotte toch komen moet, in welken vorm dan ook. Ook de armste, die leeft van het onverminderbare minimum voedsel, kan evenmin arbeidsvermogen voortbrengen uit niets, als de stoomketel, die niet gestookt wordt. Men kan steenkool vervangen door turf, suiker door aardappelen, maar weggelaten kunnen zij geen van beide worden. Er bestaat dus wel degelijk eene hygiënische reden, waarom de vervanging van suiker door saccharine valt af te keuren, ook voor den onbemiddelde, al laat men eene mogelijke rechtstreeksche schadelijke werking van deze stof op het lichaam buiten beschouwing.

Schadelijkheid of onschadelijkheid van saccharine voor de gezondheid. — Omtrent de rechtstreeksche schadelijkheid van saccharine voor de gezondheid bestaat geene gevestigde meening. Men kan hieromtrent een oordeel krijgen door dierproeven, door waarnemingen op menschen en door proeven

buiten het lichaam over den invloed van saccharine op omzettingen, zooals die bij de spijsvertering optreden. Al deze proeven zijn gedaan en hebben in handen van verschillende onderzoekers tegenstrijdige uitkomsten opgeleverd. Men kan evenwel uit het feit, dat betrouwbare waarnemers eene positieve schadelijkheid van saccharine bij hunne proeven niet hebben kunnen constateeren, afleiden, dat deze tenminste zeker niet evident is.

Ongelijke appreciatie van het begrip: schadelijk voor de gezondheid. — Echter moet worden opgemerkt, dat de waardeering van het begrip ,,schadelijk voor de gezondheid'' eene ruime speling toelaat. Er zijn hygiënisten, physiologen en medici, die neiging hebben om allerhande scheikundige stoffen, conserveermiddelen, kleurstoffen, kunstmatige verzoetingstoffen, enz. als geoorloofde toevoegsels bij levensmiddelen te beschouwen, indien zij de schadelijkheid voor de gezondheid daarvan niet hebben kunnen aantoonen. Andere daarentegen zijn conservatiever, in weerwil van de proeven, waarop gene zich beroepen, en beweren, dat uit een noodwendig beperkt aantal proeven nooit met zekerheid valt af te leiden, wat eene stof doen zal op een aantal verschillende individu's met ongelijke dispositie, ongelijken gezondheidstoestand en ongelijk weerstandsvermogen. Het komt niet op hetzelfde neer of eene stof gedurende zekeren tijd aan een dier of mensch als experiment wordt toegediend, of dat daarvan dagelijks, zij het kleine hoeveelheden, jarenlang worden gebruikt.

Er kunnen stoornissen in de spijsvertering enz. optreden, welke schadelijk zijn, zonder daarom nog het karakter van ziekte aan te nemen.

Ik citeer in dezen geest eene uitdrukking van Soxleth naar aanleiding van saccharine: ,,Allen Nahrungsmittelverbesserungsvorschlägen gegenüber ist ein möglichst zöpfischer Standpunkt der beste und sicherste. Wenn auch an 100 Personen die Unschädlichkeit eines Mittels gezeigt wurde, so will ich doch nicht der Hundert und Erste sein, bei dem vielleicht erst nach länger fortgesetztem Gebrauch sich nur das geringste Uebelbefinden einstellt.'' Eene soortgelijke zienswijze heb ik op het laatste congres voor toegepaste scheikunde te Londen hooren verdedigen door Dr. Wiley, den chef van den Amerikaanschen levensmiddelendienst. Deze sprak ongeveer aldus: ,,Ik wil gaarne aannemen, dat gij met uwe proeven bewijst, dat boorzuur, fluornatrium, koperverbindingen, salicylzuur, saccha-

rine, dulcine en wat voor chemicaliën meer gij in het voedsel wilt brengen, onschadelijk zijn voor een normaal mensch. Maar ik heb te waken voor de gezondheid van 80 millioen Amerikanen en daaronder zijn zuigelingen en maaglijders en menschen, die misschien op andere wijze abnormaal zijn. En eeuwen lang hebt gij uw voedsel toebereid zonder al deze dingen. Daarom zeg ik: gebruik ze niet.''

Standpunt der Regeering tegenover dit punt. — Hieruit blijkt wel, dat de vraag of eene Regeering zich scharen zal aan de tolerante of aan de intolerante zijde ten opzichte van de toelating van chemicaliën in voedingsmiddelen, niet in de eerste plaats bepaald wordt door de uitkomst van physiologische proeven over hunne al of niet schadelijkheid, maar door den graad van voorzichtigheid, waarmede zij deze uitkomsten aanvaardt. Niet uit het oog te verliezen is, dat uit der aard geen der stoffen in de categorie der conserveermiddelen, verzoetingsstoffen enz., evident vergiftig is. Immers dit zou hun gebruik a priori uitsluiten. Voor allen is het dus mogelijk met de kleine hoeveelheden, geringe concentraties enz., die in de praktijk worden gebruikt, proeven te doen, waarbij eene eventueele geringe schadelijkheid niet blijkt. Vervolgens valt op te merken, dat al de hier bedoelde stoffen in de bereiding der voedingsmiddelen zijn ingevoerd geworden alleen in het belang van den fabrikant of handelaar, niet in dat van den consument. Het standpunt, dat eene stof kan toegelaten worden in voedingsmiddelen, zoolang men er maar niet ziek van wordt of dood gaat, wordt van deze zijde met heftigheid verdedigd; het laatste congres te Parijs ,,pour la répression des fraudes'' leverde daarvan sprekende bewijzen.

Eenerzijds oefent dus de industrie eene pressie uit om (volgens haar) niet onnoodig belemmerd te worden; anderzijds rust op de Regeering de voorzichtige zorg voor de gezondheid der burgers en is zij alleen het, die kan waken, waar de groote hoop niet in staat kan geacht worden tot oordeelen. Dit doet begrijpen, dat de appreciatie van de hygiënische bezwaren tegen de saccharine in verschillende landen sterk uiteenloopen kan. Zoo verbiedt bij voorbeeld Frankrijk de saccharine mede op hygiënische gronden, terwijl Duitschland bij het opmaken zijner saccharine-wetgeving deze klasse van argumenten geheel buiten beschouwing laat.

Wettelijke beperking der oneerlijke concurrentie met saccharine. — Moge men met meer of minder recht saccharine

verdedigen als genotmiddel ten behoeve van hen, die zich de weelde van suiker niet kunnen veroorloven, zeer zeker geldt dit niet tegenover hen, die suiker wel kunnen betalen, en die, wanneer zij zoete spijzen of dranken koopen, aannemen, en ook het recht hebben aan te nemen, dat zij suiker ontvangen.

De ervaring onzer onderzoekingsbureaux leert, dat het clandestien gebruik van saccharine in voedingsmiddelen, die vroeger met suiker plachten bereid te worden, onrustbarende afmetingen aanneemt. Minderwaardige soorten jam, limonade, suikerwerk, gebak, bier, enz., die saccharine bevatten in plaats van suiker, worden aan alle keuringsdiensten aangetroffen. De overgroote meerderheid van de in ons land gebruikte saccharine wordt ongetwijfeld niet opgegeten met medeweten van den verbruiker, die integendeel in den waan verkeert, suiker te betalen. Tegen dezen vorm van bedrog te worden beschermd, schijnt geen onbescheiden verlangen van de zijde van den kooper, zoomin als het onbillijk voorkomt, dat de producent, die inderdaad suiker gebruikt, bescherming vraagt tegen de oneerlijke concurrentie, die hem wordt aangedaan.

Reeds dit misbruik kan voldoende geacht worden om het gebruik van saccharine bij de bereiding van voedingsmiddelen te verbieden of ten minste het niet toe te laten zonder vermelding op het etiket.

Benadeeling van den fiscus en van de suikerindustrie. — Het is duidelijk, welke enorme hoeveelheden suiker door de toepassing van saccharine niet worden gebruikt en dus niet worden gefabriceerd, die anders wel zouden worden genuttigd, en welke schade dientengevolge eenerzijds wordt geleden door de schatkist, anderzijds door de suikerindustrie. De invoer van saccharine bij ons te lande bedraagt sinds 1904 tusschen de 19 en 23.000 K.G. per jaar. Schatten wij dit cijfer als gemiddelde op 20.200 K.G., dan representeert het drie millioen gulden aan niet verkregen suikeraccijns. Het is niet te zeggen hoeveel dit cijfer te hoog is, daar ongetwijfeld een belangrijk deel van de in ons land ingevoerde saccharine weder als smokkelwaar naar onze naburen wordt uitgevoerd. Anderzijds wordt het weder verhoogd met de saccharine, die ons niet als zoodanig, maar in buitenlandsche jams en andere voedingsmiddelen wordt toegevoerd. Het blijkt in allen gevalle zeer hoog te zijn.

Buitenlandsche wetgevingen. — Er zijn dus niet alleen hygiënische gronden aan te voeren om eene wettelijke regeling

van het verkeer met saccharine wenschelijk te maken, doch integendeel wordt deze regeling nog in hoogere mate geëischt ter bestrijding der oneerlijke concurrentie met dit artikel, ter verdediging van fiscale belangen en ter bescherming van de suikerindustrie.

Vandaar dat nagenoeg alle ons omringende landen reeds zijn overgegaan tot het maken van wettelijke bepalingen aangaande deze zaak. Een overzicht dezer wetgevingen, opgemaakt bij gelegenheid der saccharine-conferentie van 1908 gaat hierbij [1]), benevens het ontwerp eener verscherpte regeling, die aan de Doema is ingediend. Saccharinewetten zijn noodig geacht in Duitschland, Frankrijk, Oostenrijk, Hongarije, Engeland (voor bier), België, Luxemburg, Denemarken, Italië, Spanje, Portugal, Zwitserland, Griekenland, Rusland, Tunis. Al naar gelang van plaatselijke inzichten en toestanden mogen in het eene land hygiënische, in het andere financieele overwegingen de bovenhand gehad hebben, alle komen zij daarop neer, dat het gebruik van saccharine eenvoudig wordt verboden, behalve voor apothekers. Immers men gebruikt het om diabetici, die geen suiker in hun dieet mogen hebben, het leven eenigermate te verzoeten, en deze toepassing schijnt de eenige, die reden van bestaan heeft.

Beperking van saccharineverbruik door invoerrechten is uitgesloten. Willen deze strekken om den prijs van saccharine eenigszins gelijk te doen staan met eene in zoetheid daarmede overeenkomende hoeveelheid suiker, dan zouden zij zoo excessief moeten worden, dat er geen voordeeliger smokkelartikel zou bestaan dan saccharine. Bovendien leenen weinige stoffen zich zoo goed voor smokkelen als deze. Het systeem van nagenoeg alle bestaande wetgevingen komt dus neer op verbod van saccharine in voedingsartikelen en beperking van het gebruik tot de apotheek.

Stand van het vraagstuk bij ons te lande. — Bij ons te lande is herhaaldelijk op eene saccharine-wetgeving aangedrongen. In November 1907 werd een adres gericht aan den toenmaligen Minister van Landbouw, Nijverheid en Handel, om ten minste eene verklaring van toegevoegde saccharine op de verpakking der waren verplichtend te stellen. Doch reeds in 1905 werd door den Anti-suikeraccijnsbond eene campagne tegen de saccharine op touw gezet, strekkende om

(1) Belangstellenden kunnen de bijlagen, waarvan in dit verslag sprake is, inzien bij de Afdeeling Handel van het Ministerie van Landbouw, Nijverheid en Handel, Lange Houtstraat 36, 's-Gravenhage.

de openbare meening te bewerken door de uitgave van een populair geschrift. De bond vond in Dr. Greshoff den man, die eene dergelijke brochure samenstelde, onder den titel: „Geen saccharine in de huishouding", welke te zijner tijd druk besproken is en waarvan een exemplaar hierbij wordt overgelegd.

Het is jammer, dat de schrijver van dit vlot geschreven werkje zijne bestrijding voornamelijk steunt op de hygiënische argumentatie der schadelijkheid voor de gezondheid, juist de zwakste, die tegen de saccharine kan worden aangevoerd. Immers, Dr. Greshoff, die geen physioloog of medicus was, is daardoor moeten vervallen in een betoogtrant, die meer beweert dan bewijst en deze behandelingswijze heeft tegenspraak uitgelokt van den Groningschen physioloog, den hoogleeraar Hamburger, die Dr. Greshoff verwees naar eigen terrein in een tweetal artikelen in het *Nederlandsch Tijdschrift voor Geneeskunde* 1906, Eerste Helft, n°. 12 en 22, welke eveneens hierbij worden overgelegd.

Het onvermijdelijke gevolg van het verweer van Prof. Hamburger tegen dit eene punt is eene belangrijke verzwakking geweest van het moreel effect der brochure van Dr. Greshoff in haar geheel en ook dit is te betreuren. Immers men kan Prof. Hamburger volkomen toegeven, dat Dr. Greshoff beter had gedaan zich niet beslist uit te spreken over zaken, waarover hij nòch een persoonlijk onderzoek had verricht, nòch eene gezaghebbende autoriteit kon geacht worden, en toch daarnevens de overige argumenten tegen saccharinegebruik in hunne volle waarde erkennen. Maar het groote publiek kan dit onderscheid niet maken. Toch lag zulk een resultaat ongetwijfeld niet in de bedoeling van Prof. Hamburger, en daarom stel ik er prijs op, de volgende zinsneden in diens tweede stuk te onderstreepen: „Voedingswaarde bezit de saccharine in geenen deele, en in hoe ruimere mate zij dus plaats maakt voor suiker, des te beter is het.

„Mocht de wetgever er toe kunnen overgaan, daartoe mede te werken, hetzij door den suikeraccijns te verlagen, of door de saccharine op billijke wijze te belasten, en in ieder geval ook door beter dan tot nu toe het geval is, zorg te dragen, dat het publiek niet zonder het te weten met saccharine in plaats van met suiker toebereide conserven, bakkerswaren en dranken ontvangt, dan zal mij dat zeer verheugen."

Hieruit blijkt voldoende, dat de aanval van Prof. Hamburger geenszins eene verdediging van de saccharine beoogde, integendeel, dat hij, evenzeer als de Anti-suikeraccijnsbond, dit artikel wil beperkt zien, doch dat bij hem alleen voorzat

„de wensch, dat de strijd tegen de saccharine op het terrein werd gehouden, waarop die thuis behoort, dat is op fiscaal en economisch terrein''.

De conferentie te Parijs is geheel op het fiscale en economische terrein gebleven; echter heb ik gemeend goed te doen aan het eigenlijke verslag daarvan eenige uiteenzettingen over de hygiënische zijde van het vraagstuk en zijn stand hier te lande te doen voorafgaan.

Conferentie te Parijs. — De conferentie te Parijs was, evenals de minder officieele conferentie te Brussel in 1908, voornamelijk ingesteld op instigatie van Rusland. Omtrent den strijd tegen de saccharine in dit land verwijs ik naar eene bijlage van dit rapport van den heer Dr. S. L. Raschkovitch, mede ter conferentie aanwezig; ik merk op, dat de heer Raschkovitch uit zijne dierproeven tot eene schadelijke werking van saccharine op het organisme besluit. Rusland lijdt echter bovendien belangrijke fiscale schade door den smokkelhandel in dit artikel; volgens mededeelingen van den eersten gedelegeerde, den heer Prilejaieff, kan deze op 3 à 4 millioen roebel 's jaars worden geschat. Van den heer Prilejaieff is ook het concept afkomstig van het avant-project eener internationale conventie, dat voornamelijk aan de discussies ten grondslag is gelegd en dat na eenige veranderingen den vorm heeft aangenomen, waarin het thans hierbij wordt aangeboden.

Omtrent den gang der beraadslagingen kan ik verwijzen naar de hierbij overgelegde processen-verbaal. Enkele opmerkingen over de houding van sommige vertegenwoordigde landen mogen hierbij gaan.

Duitschland. — Duitschland bezit slechts ééne fabriek van saccharine, die van Fahlberg; het Süssstoffgesetz verbiedt de bereiding behalve aan de geconcessionneerde fabriek, den invoer, en het gebruik behalve voor medicinale doeleinden. De fabriek staat niet in dien zin onder contrôle, dat zich daar een ambtenaar bevindt; dit zou ook geen reden hebben.

De stukken bevatten dan ook geene officieele gegevens omtrent de totale hoeveelheid geproduceerde saccharine en de Duitsche gedelegeerde weigerde op commercieele gronden deze te verschaffen. De discussiën hierover vinden hun uitdrukking in de eindredactie van art. 8 van het project.

Frankrijk. — In Frankrijk kwam vroeger eene fabriek voor te Lyon, doch deze is opgeheven.

Zwitserland. — Het voornaamste land van productie schijnt Zwitserland, dat zes fabrieken heeft. Over den omvang der fabricatie zijn geene gegevens bekend. De Zwitsersche gedelegeerde noemde wel bij schatting een paar cijfers, doch deze zouden ternauwernood eene enkele fabriek een bestaan kunnen verzekeren.

De positie van den Zwitserschen gedelegeerde ter conferentie, den heer Lardy, gezant van Zwitserland te Parijs, was de moeilijkste van al de gedelegeerden.

Zwitserland toch beschouwt zelf saccharine als een frauduleus artikel; het verbiedt het gebruik in voedingsmiddelen op eigen territoir, en zulks op commercieele gronden ter bestrijding van vervalsching.

De belangrijke saccharine-industrie in dit land heeft dus het grootste belang bij den export; kan echter de saccharine meerendeels niet anders exporteeren dan naar landen, waar de invoer van saccharine verboden is en waar dit product dus alleen als smokkelwaar kan worden ingevoerd, eveneens voor frauduleuze doeleinden.

Het voornaamste doel der conferentie nu was juist, het beramen van internationale maatregelen om dezen smokkelhandel te onderdrukken. En eindelijk belet het stelsel van de Zwitsersche wetgeving vrijwel, zelfs al zou de Regeering in deze met andere natiën willen samenwerken, de daartoe noodige maatregelen in te voeren. Men moet erkennen, dat de positie van den Zwitserschen gedelegeerde onder deze gegevens niet benijdenswaard was.

Wat de bedoelde hierop betrekkelijke punten van de Zwitsersche wetgeving aangaat, zij medegedeeld, dat de Zwitsersche Grondwet in 1897 is uitgebreid geworden met een nieuw artikel 69*bis*, uitsluitend om mogelijk te maken, dat eene Bondswet op de levensmiddelen zou kunnen worden ontworpen ter vervanging van de vroegere vaak uiteenloopende cantonnale bepalingen. Uit kracht van dit artikel is 8 December 1905 eene bondswet op het verkeer met levensmiddelen en gebruiksartikelen aangenomen, die na voorbereiding der uitvoeringsbepalingen op 1 Juli 1909 in werking is getreden. In deze uitvoeringsbepalingen wordt het gebruik van „matières édulcorantes artificielles" (waaronder dus saccharine) verboden in glucose en glucosestroop bij art. 102, in confiseriën en patisseriën art. 103, in confitures en geleien art. 108, in vruchtensappen en siropen art. 111, in wijn art. 160, in bier art. 207, in alcoholvrij bier art. 209, en toegelaten, mits onder verklaring op het etiket, in limonade art. 126 en in chocolade art. 149. Doch art. 31 van de Grond-

wet waarborgt uitdrukkelijk de vrijheid van handel en industrie, en wetten als het Duitsche Süssstoffgesetz zijn dus in Zwitserland ondenkbaar.

Het is den heer Lardy, in weerwil van het groote aandeel, door hem aan de discussiën genomen, dan ook niet gelukt, deze in eene andere baan te leiden, als door het Russische avant-project was aangegeven; een denkbeeld ten slotte door hem opgeworpen om alle saccharinefabrieken in een syndicaat te vereenigen, had geen succes.

Het optreden van geen der andere gedelegeerden geeft tot bijzondere opmerkingen aanleiding.

De leidende gedachte der geheele conferentie was, dat bepalingen op het verkeer met saccharine illusoir worden door de nabuurschap van landen van waaruit de smokkelhandel gemakkelijk is bij ontbreken eener wettelijke regeling aldaar.

Voor landen, die zelve geen belang bij de saccharine-industrie hebben en eerder belang bij de beperking van saccharinegebruik, kan dus de tegemoetkoming aan de wenschen hunner naburen reeds een argument zijn tot invoer van eene overeenkomstige wettelijke regeling.

Voor zoover noodig zij bij de afzonderlijke artikelen van het project het volgende aangeteekend.

Art. 1. Art. 1 geeft eene definitie van kunstmatige verzoetingsstoffen — er zijn behalve saccharine een zeker aantal andere uitgevonden — en assimileert met dit begrip eenige producten van de laatste jaren, stoffen, welke zelve nog geen saccharine zijn, doch door eene eenvoudige bewerking, die ieder fabrikant zelve kan verrichten, — opkooken, liggen laten aan de lucht of dergelijke — in saccharine of verwanten kunnen worden omgezet. De bewuste stoffen hebben zelve nog geen zoeten smaak, vallen dus niet onder de bepalingen van eene saccharinewet en zijn in allen gevalle, ook al interpreteert men de wet zoo, dat zij niet in vrij verkeer zijn, veel gemakkelijker te smokkelen dan saccharine zelf, al is 't slechts onder een anderen chemischen naam. Zij worden bepaaldelijk ter ontduiking van de saccharinewetten bereid en verhandeld.

Art. 2. De strekking van dit artikel is om saccharine alleen toe te laten in de apotheek en voor medicinaal gebruik.

Artt. 3 en 4. Het hoofddoel van de conferentie was het beramen van internationale maatregelen ter bestrijding van den smokkelhandel. Men meende dit niet beter te kunnen

bereiken, dan door saccharine alleen in het verkeer toe te laten onder dekking van een geleibiljet, dat het artikel volgt van de plaats van bereiding tot de plaats van verbruik door de geautoriseerde personen. Slechts als deze maatregel internationaal valt door te voeren, levert hij, meende men, eene voldoende garantie op.

De overige artikelen hebben slechts betrekking op strafbepalingen en uitvoeringsbepalingen. Over de bezwaren tegen het verstrekken van statistische gegevens, bedoeld in art. 8, sprak ik reeds (zie bladz. 9).

Samenvatting. — Het komt mij voor, dat Nederland niet anders dan belang kan hebben, zich bij de conventie aan te sluiten. Gelijk ik uiteen heb gezet, acht ik verbod van saccharine, zelfs al houdt men de stof voor volkomen onschadelijk, uit hygiënische redenen aanbevelenswaardig, omdat zij het suikergebruik tegengaat. Doch ook met terzijdestelling van hygiënische argumenten acht ik verbod van saccharine gewenscht ter bevordering van de eerlijkheid in den handel in levensmiddelen. In het belang van den fiscus acht ik het, eene stof te verbieden, die het suikerverbruik belangrijk benadeelt en in het belang van onze suikerindustrie eveneens. Het groote verbruik van saccharine bewijst, dat er nog eene belangrijke navraag naar verzoetingsstoffen is, die bij de tegenwoordige suikerprijzen niet wordt bevredigd.
Voor onze reputatie op commercieel gebied acht ik het voorts nuttig, dat wij niet langer den smokkelhandel gemakkelijk maken in een artikel, dat onze naburen van hun grondgebied willen weren. Voor onzen exporthandel zelve acht ik het goed, dat wij uit eigen beweging saccharine verbieden alvorens wij daartoe gedwongen worden door vexatoire maatregelen tegen onze jams, chocolade, gecondenseerde melk en welke andere onzer uitvoerproducten saccharine kunnen bevatten. Daartegenover staat geen enkel industrieel of commercieel belang, dat ons zou nopen de saccharine te beschermen. Het eenige argument, dat in het voordeel van de saccharine schijnt te kunnen worden aangevoerd, is de wensch van den consument, die op eene goedkoope illusie van den suikersmaak is gesteld. En ik meen te hebben aangetoond, dat men den consument een ondienst doet door hem die illusie te laten.

Ik heb dus de eer Uwe Excellentie te adviseeren het noodige te doen, opdat Nederland tot de conventie kunne toetreden.

H. P. WIJSMAN.

BIJLAGE.

PROJET

DE

CONVENTION INTERNATIONALE.

Article premier.

Sont considérés comme substances édulcorantes artificielles, les produits connus sous les noms de saccharine, sucrol, sucrine, dulcine, cristallose, sucramine, etc. qui possèdent un pouvoir sucrant supérieur à celui du sucre de canne ou de betterave sans en avoir les qualités nutritives.

Doivent être assimilés aux substances édulcorantes artificielles, les produits chimiques — l'acide orthosulfamidobenzoïque, par exemple — qui peuvent, par une opération simple, être transformés en saccharine ou produits édulcorants analogues.

Article II.

Les Etats contractants s'engagent à interdire l'usage de la saccharine et des produits édulcorants analogues dans tous les produits alimentaires et boissons, à soumettre la fabrication des substances mentionnées à l'art. I, leur détention, leur circulation et leur vente à une surveillance stricte, garantissant leur utilisation par les personnes et dans les conditions autorisées par la législation ou les règlements administratifs de chaque pays.

Il s'entend que cette autorisation ne sera accordée que dans des conditions prévenant l'emploi frauduleux de ces substances.

Article III.

Les produits désignés à l'article I ne pourront circuler que sous le couvert d'une pièce administrative ou dans toutes autres conditions permettant de suivre ces produits depuis le point d'expédition jusqu'à la destination intérieure ou jusqu'à l'exportation.

Article IV.

En cas d'exportation dans les pays contractants des substances mentionnées à l'article I, la décharge des pièces administratives ou des engagements prévus à l'art. III sera subordonnée à la condition que l'exportateur produise au bureau de sortie une attestation de la Douane du pays d'importation constatant que les marchandises ont été régulièrement déclarées. Cette attestation devra mentionner les noms et adresses de l'expéditeur et du destinataire, la dénomination et le poids du produit, la nature du conditionnement et le signalement de l'emballage.

Article V.

Les infractions aux dispositions relatives à la fabrication, à la détention, à la circulation, à la vente et à l'exploitation des produits mentionnés à l'article I seront sévèrement punies par chaque pays contractant.

Article VI.

Les produits mentionnés à l'article I qui seront saisis par suite des infractions aux lois et ordonnances visant la matière devront être détruits ou vendus sous la sauvegarde des garanties stipulées par les articles II à V de la présente convention.

Article VII.

Il demeure entendu que les obligations précitées ne diminuent en rien le droit de chaque Etat contractant, de réglementer comme il lui convient la fabrication, la détention, la circulation et la vente des produits mentionnés à l'article I,

à la condition toutefois, que cette réglementation réponde aux principes mentionnés dans les articles I à VI.

Article VIII.

Les Etats contractants s'engagent à se communiquer mutuellement, par voie diplomatique, le texte des lois et règlements administratifs sur la matière. A titre confidentiel et sur le désir qui en serait exprimé par un des Etats contractants, communication lui sera en outre donnée de la statistique annuelle de la production ainsi que de l'exportation tant globale que spéciale audit Etat.

Article IX.

Les Etats qui n'ont point pris part à la présente Convention seront admis à y adhérer sur leur demande. Ils auront à faire connaître leur adhésion par une notification adressée au Gouvernement de . . . . et communiquée par celui-ci à toutes les parties contractantes. L'adhésion emportera de plein droit accession à toutes les charges et admission à tous les avantages stipulés par la présente Convention et elle produira ses effets à l'expiration de . . . . . . mois à partir de l'envoi de la notification.

Article X.

La présente Convention entrera en vigueur à partir du . . . . Chacun des Etats contractants aura la faculté de dénoncer la présente Convention. Cette dénonciation ne produira son effet que . . . . . . mois après la notification qui en aura été faite par écrit au Gouvernement de . . . . Celui-ci communiquera immédiatement cette notification à tous les autres Etats contractants. La dénonciation ne vaudra qu'à l'égard de la puissance qui l'aura notifiée.

Bijvoegsel tot de *Nederlandsche Staatscourant* van Zondag 31 Juli en Maandag 1 Aug. 1910, n°. 177.

N°. 39.

VERSLAG *der onderzoekingen verricht aan den Nederlandschen Werktafel in het Zoölogisch Station te Napels van 15 Februari tot 25 Mei 1910.*

De onderzoekingen hadden een dubbel doel:

Het eene was om materiaal te verzamelen van ovaria van beenige visschen om dit daarna te vergelijken met de eierstokken van reptiliën en zoogdieren. Door deze vergelijking wenschte ik het vraagstuk der dooiervorming nader toe te lichten, zoo mogelijk op te lossen. Immers is het nog steeds niet opgehelderd of de centraal ontstaande dooierbollen uit den kern zelf ontstaan, dan of hun vorming slechts in meerder of minder mate door den kern geïnflueneeerd wordt. Verder wordt door sommige onderzoekers aan de kernnucleolen een grooten invloed bij de dooiervorming toegekend, terwijl anderen dien ontkennen. Naast deze centrale dooiervorming staat dan nog de periphere, voor welke evenmin vaststaat of de cellen der granulosa er al of niet invloed op uitoefenen.

Eene andere vraag, betreffende de vorming van het ei, is deze: of het ei wel eene cel is in den gewonen zin van dit woord, dan wel, of de oorspronkelijke ei-cel tal van andere cellen met hunne kernen in zich opneemt, waardoor zij in staat wordt gesteld alle andere cellen in grootte te overtreffen en door de massa van het opgenomen kernmateriaal de dooierbollen te vormen, zoover men aanneemt, dat de dooierbollen alleen uit kernmateriaal ontstaan.

Dat voor de beantwoording van deze vragen de eieren van beenige visschen gekozen werden, is aan de overweging toe te schrijven, dat zij weinig dooier bezitten, terwijl alle dooierrijke eieren vele technische bezwaren bij de behandeling veroorzaken.

Spoedig bleek evenwel, dat men bij de eieren van beenige

visschen op andere bezwaren stuit; vele bezitten een omhulsel van zoo groote hardheid en dichtheid, dat verdere behandeling voor microscopisch onderzoek onmogelijk wordt; bij anderen, die dit bezwaar niet vertoonen, is het protoplasma zoo gevoelig voor kleurstoffen, dat eene goede differenciatie door kleuring onbereikbaar schijnt.

Een groot gedeelte van den werktijd werd dientengevolge aan proefnemingen besteed om deze technische bezwaren te overwinnen; het zal eerst na voortgezet onderzoek van het meegebrachte materiaal moeten blijken, of het geschikt is om vragen als de bovengenoemde op te lossen.

Het andere doel was, om na te gaan, hoe de spermatozoïden, die bij de copulatie der haaivisschen in de vrouwelijke geslachtswegen dringen, zich verder daarin gedragen, buiten de bekende bevruchting der eiëren.

Hiervoor zoude het wenschelijk geweest zijn eene copulatie te observeeren, maar ook na geregelde observatie van haaien gedurende 3 maanden, dikwijls ook gedurende den nacht, slaagde ik er niet in eene copulatie te zien te krijgen, welke teleurstelling vermoedelijk aan het jaargetijde geweten moet worden.

Behalve dezen directen weg werd nog de indirecte gevolgd, namelijk microscopisch onderzoek der geslachtswegen van alle gevangen en volwassen wijfjes, om de eventueel daarin voorhanden spermatozoïden te bestudeeren. Het bleek toen, dat alle wijfjes-haaien, wier eierstokken rijpe eiëren hebben, ook tal van spermatozoïden in de oviducten vertoonen.

Door isoleering van haaien kon worden vastgesteld, dat de spermatozoïden drie maanden lang in het oviduct kunnen blijven leven en het is waarschijnlijk, dat de copulatie slechts eenmaal 's jaars (in den zomer of najaar) plaats heeft; dat daarna de spermatozoïden een jaar lang in de oviducten levend blijven, om gedurende dat jaar elk rijp ei te bevruchten dat in de oviducten neerdaalt. Het is nu reeds nagenoeg zeker, dat hetzelfde geldt voor alle visschen die copulatie kennen, dus voor alle kraakbeenige visschen en de levendbarende beenige visschen, al zijn de tijdperken niet van gelijken duur. Eigenaardig is het, dat de spermatozoïden alleen gevonden worden in het onderste deel van het oviduct, zoodat de eiëren eerst bevrucht worden nadat zij de schaalklieren gepasseerd zijn; bevruchting en schaalvorming moet dus ongeveer gelijktijdig plaats hebben, ja, het is niet buiten te sluiten, dat de bevruchting eerst op de schaalvorming volgt.

De definitieve beantwoording van zulke vragen vereischt een zeer groot materiaal, dat gedurende dien korten tijd niet bijeen te brengen was en verder observatie gedurende een geheel jaar.

Merkwaardig is verder, dat, alhoewel de haaien (onderzocht werd alleen scyllium) voortdurend eiëren leggen, die door de oviducten moeten worden uitgeperst, er toch steeds naast die volkomen gevormde eiëren of na de uitstooting der eiëren in dezelfde oviducten tal van spermatozoïden gevonden worden bij wijfjes, die maanden lang geïsoleerd waren.

Deze opmerkelijk lange levensduur der spermatozoïden in het vrouwelijk lichaam, (voor visschen werd reeds een tijdsverloop van 5 maanden vastgesteld) in verband met dergelijke verschijnselen bij zoogdieren, elders door mij bekend gemaakt, is een zeer interessant verschijnsel te noemen, dat om verder onderzoek vraagt. Wellicht zal het mij aanleiding geven om mij, na bewerking van het meegebrachte en het nog verder uit Napels te ontvangen materiaal, nogmaals te wenden tot de commissie van hoogleeraren om van de Regeering de vergunning te verkrijgen, de hier beschreven onderzoekingen voort te zetten, waarvoor dan eventueel een geheel ander jaargetijde te kiezen zou zijn.

Thans kan ik dit verslag slechts eindigen met mijnen dank te betuigen aan de Regeering voor den werktijd, dien ik aan het Zoölogisch-station te Napels heb mogen doorbrengen.

Utrecht, 24 Juni 1910.

Dr. J. H. F. Kohlbrugge.

Bijvoegsel tot de *Nederlandsche Staatscourant* van Zondag 31 Juli en Maandag 1 Aug. 1910, n°. 177.

N°. 40.

VERSLAG *aan Zijne Excellentie den Minister van Binnenlandsche Zaken, aangaande onderzoekingen verricht door dr.* A. K. M. NOYONS, *gedurende de maand Mei 1910 in het Zoölogisch Station te Napels.*

Hoofddoel van de onderzoekingen was eenige eigenschappen van de spier in tonus te leeren kennen. Daartoe werden verschillende experimenten door Von Uexküll reeds vroeger gepubliceerd herhaald en werd een eigen reeks proeven ondernomen.

De eigen experimenten laten zich tot de volgende groepen terugbrengen:

1°. tonusmeting uit hardheidsbepaling door middel van:
  a. den ballistischen sklerometer;
  b. den statischen sklerometer;

2°. onderzoek naar de electromotorische verschijnselen selen van den tonus;

3°. chemische verandering door den tonus;

4°. antagonisme van kalium- en natricum-chloride voor den tonus;

5°. invloed van den spiertonus op de rekkingseigenschappen.

Naar aanleiding van de eerste groep laat zich opmerken, dat de statische sklerometer voor het onderzoek van snel in tonus gerakende objecten beter bruikbaar bleek dan de ballistische. Hardheidsbepalingen van spieren werden verricht, die onder invloed verkeerden van mechanische, chemische en electrische prikkeling en daardoor tal van tonus-toestanden aanboden. Op deze wijze werden onderzocht: het dier in toto

als bij Holothuria Polii en bij Ciona intestinalis, of spiergroepen als bij gedeelten van den huidspierzak van genoemde Holothuria en Ascida, Aplysia, Sipunculus en bij tentakels van Cephalopoden of geheel afzonderlijke spieren als de M. retractor van Sipunculus nudus, de afzonderlijke spierbundels van den huidspierzak van laatstgenoemd dier, de M. retractor bucc. van Aplysia.

Ook bij eenige niet-musculeuze objecten, die toch een motorische functie bezitten, werden harheidsbepalingen verricht, zooals bij de koepelvormige klok van Pelagia noctiluca, het buisvormig lichaam van Beroe ovata, waarvan de hardheid door chemische invloeden kan veranderd worden.

Uit het voorafgaand genoemde proevenmateriaal laat zich vaststellen, dat een spier bij een en dezelfde lengte, tal van hardheidsgraden kan bezitten, overeenkomstig met den tonus; dat de tonus onderhouden wordt in hoofdzaak door andere dan nerveuse oorzaken, getuigen de experimenten waarbij de spieren langen tijd te voren bewaard werden in verdunde oplossingen van hydrochloras atropini.

Bij het beantwoorden der vraag of tonus-wisseling gepaard gaat met electromotorische veranderingen, werden als objecten gebezigd: *a*. de min of meer ineengevlochten spiermassa van den huidspierzak van Holothuria Polii; *b*. de parallel-vezelige M. retractor van Sipunculus nudus; *c*. de parallel-vezelige M. retractor buccalis van Aplysia. Wanneer men bij een Holothuria een tweetal wigvormige insnijdingen in den huidspierzak maakt en daarin onpolariseerbare magazijn-electroden plaatst ter afleiding naar den snaargalvanometer, kan men waarnemen hoe bij geheel uiteenloopende graden van tonus, zoowel bij den bikkelharden als bij den uiterst slappen toestand van den spierzak, de snaar onveranderlijk op dezelfde plaats blijft staan. Het resultaat wordt nog zuiverder, wanneer men de proef als volgt verricht bij de parallel-vezelige spieren sub *b* en *c* genoemd.

Een dergelijke spier wordt met egelstekels op een paraffine-blokje opgeprikt, zoodanig, dat het midden der spier een volmaakt vrije weefselbrug vormt. De beide gefixeerde spier-uiteinden dompelen in kleine zeewater-reservoirs, waarin zich ook de pitten der met zeewater gevulde magazijn-electroden bevinden. Aldus wordt de spier afgeleid naar den uiterst gevoeligen grooten snaargalvanometer van Einthoven. Het tonus-bedrag dat aan de spier door prikkeling wordt toegedeeld, wordt gemeten met den statischen sklerometer. De snaarstand en de bewegingen van den hefboom van den

sklerometer kunnen gelijktijdig geregistreerd worden op een gevoelige plaat, die voorbij een spleetinrichting wordt voortbewogen. Plaatselijk kan men de spier door eenvoudige mechanische prikkeling, door aanraking, in tonus brengen. Daardoor verkeert de spier in een asymmetrischen toestand, wat den tonus betreft, en zullen eventueel voorhanden electromotorische verschijnselen het best zichtbaar worden. Het blijkt nu, dat men de spier plaatselijk zeer sterk in tonus kan brengen, zonder dat er ook maar de geringste electromotorische verandering ontstaat.

Indien men echter met een matig sterken electrischen stroom de spier plaatselijk tetaniseert, treden er wel electromotorische veranderingen op, die evenwel met den tonus als zoodanig niets uit te staan hebben.

De chemische reactie van een spier blijkt beïnvloed te worden door den tonus. Wanneer men twee holothuriën, die eenige dagen onder dezelfde condities in hetzelfde zeewater hebben vertoefd, overbrengt de eene in een verdunde oplossing van KCl in zeewater, de andere in een gelijk sterk verdunde oplossing van NaCl in zeewater, terwijl aan beide mengsels een weinig alizarine sulfozure natron is toegevoegd, zoodat de vloeistoffen een roze-roode kleur van gelijke intensiteit bezitten, neemt men het volgende waar. De eene holothurie in den KCl-oplossing wordt kleiner en harder en is na korten tijd omgeven met eene eenige millimeters breede, licht bruine zône, de andere holothurie daarentegen wordt slapper en verandert de kleur der omgeving niet. Niet alleen het geheele dier, maar ook afzonderlijke gedeelten van den huidspierzak leveren overeenkomstige resultaten, terwijl men daarenboven bij deze objecten de meest uitwendige laag kan wegnemen, die zoo rijk is aan vloeistofspleten.

Hetzelfde laat zich aantoonen met gedeelten van den huidspierzak van Sipunculus, voorts met stukken van de voetspier van Aplysia en het fraaist met een tweetal retractoren van Sipunculus.

Doch niet alleen onder invloed van chemische prikkels treedt deze eigenaardige reactie op, doch evenzeer onder inwerking van electrische, respectievelijk van mechanische prikkels. Vooral dit laatste feit is het belangrijkst. Men legt daartoe een tweetal M. retractors van Sipunculus in horlogeglazen met zeewater, waaraan een klein weinig alizarine sulfozure natron is toegevoegd, zoodat het zeewater een gelijk sterke, roze-roode tint bezit. De beide M. retractoren brengt men te voren tot verslapping door ze eenigen tijd aan het eene

uiteinde gesuspendeerd te laten hangen. In verslapten toestand worden ze in de horloge-glazen gebracht en nu wordt de eene M. retractor door mechanische prikkeling in tonus gehouden, terwijl de andere verslapt blijft. Van lieverlede vormt zich een licht bruine nevel om den in tonus verkeerenden M. retractor. De nevel breidt zich uit en ontkleurt langzaam geheel de roze-roode vloeistof. Men kan het effect sneller laten optreden door aan het zeewater wat aqua destillata toe te voegen. Wellicht wijzigt men met den osmotischen toestand den prikkelingstoestand van de spier, daar de spier na prikkeling veel minder snel verslapt.

De in tonus verkeerende spier staat klaarblijkelijk aan zijn omgeving meer H-ionen af en produceert dus meer zuur dan de tonus-arme spier.

Tal van malen vond ik gelegenheid om het antagonisme tusschen kalium- en natriumchloride met betrekking tot de spierhardheid vast te stellen. In bovenstaande werd reeds medegedeeld hoe het kaliumchloride eene holothurie kleiner en harder maakte, terwijl het natriumchloride een verslappenden invloed oefende.

Fixeert men de dieren op een zelfde lengte, dan bepalen zich de verschillen alleen tot hardheidsonderscheid, waardoor de tonus gemeten wordt. Deze verschillen kunnen zeer aanzienlijk zijn. Ook Ascidiën leenden zich uitstekend voor deze experimenten. Bij eenige centimeters groote stukken van den huidspierzak van Holothuria en Sipunculus, welke stukken op een bepaalde lengte op een onderlaag gefixeerd werden, kan men dit antagonisme voor genoemde zouten zoowel met den statischen als met den ballistischen sklerometer zeer fraai in beeld brengen, Ook de parallel-vezelige spieren als M. retractor van Sipunculus zijn hiervoor zeer geschikte objecten.

Het blijkt, dat bij sklerometrisch onderzoek van weefsels als de koepelvormige klok van Pelagia en het lichaam van Beroe ovata ook reeds de antagonistische invloed van genoemde zouten voor de hardheid dier weefsels aanwezig is. Men bekomt den indruk, dat de verschillen door de zouten teweeggebracht aanzienlijker worden naarmate men met werkelijk meer musculeuze objecten te doen heeft.

Met het oog op het feit, dat een spier in tonus zich ten opzichte der elastische uitrekking anders gedraagt dan een spier in contractie, werden ook bij tal van gladde tonusrijke spieren rekkingskrommen geschreven. Deze krommen werden geregistreerd: *a.* bij een constante beginlengte doch stijgende

gewichten; *b.* bij een steeds grootere beginlengte en stijgende gewichten.

Als objecten deden dienst: de M. retractor en afzonderlijke spierbundels van den huidspierzak van Sipunculus, de M. retractor buccalis en eenige overlangsche maagspierbundels van Aplysia. Voorts werd bepaald het maximum-gewicht dat een spierbundel in tonus bij verschillende lengten kan dragen. Als resultaat mag uit deze proeven afgeleid worden, dat binnen bepaalde grenzen een spier door zijn tonus de physische uitrekking tracht tegen te gaan. Zijn eenmaal die grenzen overschreden, dan verzet de spier er zich niet meer tegen, maar geeft zonder meer aan de uitrekking toe.

Ten slotte spreek ik mijn eerbiedigen dank uit aan Zijne Excellentie den Minister van Binnenlandsche Zaken, door wien ik in de gelegenheid gesteld werd eene werktafel der Nederlandsche Regeering in het Zoölogisch Station te Napels te bezetten.

Ten zeerste ben ik verplicht de commissie van hoogleeraren en den hoogleeraar H. Zwaardemaker, welke mij daarvoor heeft willen voordragen en voorts dr. Dohrn en dr. Burian, die mij zeer ter wille waren voor mijn onderzoek, voor mij dubbel belangrijk met het oog op den beperkten tijd.

Dr. A. K. M. Noyons.

Bijvoegsel tot de *Nederlandsche Staatscourant* van Zondag 21 en Maandag 22 Augustus 1910, n°. 195.

N°. 41.

VERSLAG *over de werking van den stormwaarschuwingsdienst gedurende het tijdvak van 1 April 1909—1 April 1910.*

De werking van den dienst langs de kust. Contrôle op de uitvoering der seinen. Maatregelen ter voorkoming van onregelmatigheden.

De storingen, die in de overbrenging der stormwaarschuwingsberichten naar de verschillende posten plaats vonden, zijn over het geheel genomen van weinig ernstigen en grootendeels van slechts lokalen aard geweest. Vooral wanneer men het groote aantal behandelde berichten nagaat: 60 seinen tot hijschen en 34 tot neerhalen, springt in het oog de vrij groote juistheid waarmede zij werden overgebracht.

Betrekkelijk groote onregelmatigheden vonden plaats: 26 November, toen het bericht „attentiesein nul", dezerzijds verzonden ten 8 u. 42 m. n.m., te Oude Schild, de Koog en Eierland eerst den volgenden morgen ongeveer 8 u. 30 m. ontvangen werd, tengevolge van een défect in de kantoorgeleiding te den Burg, en 6 Februari, toen het ten 8 u. 38 m. n.m. verzonden bericht „attentiesein neerhalen" te Brouwershaven, Noord-Schouwen, Burghsluis en West-Schouwen eerst ontvangen werd den volgenden morgen 8 u., tengevolge van storing op de lijn Rotterdam—Brouwershaven.

Ondergeteekende vermeldt met erkentelijkheid, dat door het hoofdbestuur der posterijen en telegraphie, H.H. inspecteurs van het loodswezen en den chef van den dienst der draadlooze telegraphie bij de Marine (laatstgenoemde voor zooverre betreft de ontvangst der berichten aan boord lichtschip *Haaks*) steeds

een nauwgezet onderzoek werd ingesteld naar de oorzaak van dezerzijds medegedeelde onregelmatigheden en dat deze medewerking in niet geringe mate bijdraagt tot de goede werking van den stormwaarschuwingsdienst.

Uitbreiding en wijziging der seinposten.

In verband met een scheepsramp in de nabijheid der Nederlandsche kust, overkomen aan een weinig zeewaardig schip, dat, niettegenstaande er een attentiesein getoond werd, IJmuiden had verlaten, is door belanghebbenden op de wenschelijkheid gewezen om te IJmuiden, behalve de reeds aanwezige seinpost aan de kust, een tweeden op te richten, zoodanig, dat schepen, die van de kanaalzijde de sluizen naderen, de aan dezen post geheschen seinen gemakkelijk kunnen zien en, zoo noodig, vóór de sluizen kunnen vastmaken tot het sein neergaat.

De plaatsing van een dergelijken post was reeds bij de invoering van den stormwaarschuwingsdienst overwogen, doch achterwege gebleven, omdat men toen ter tijde bevreesd was, vooral met het oog op de roode lantaarns van het nachtsein, dat verwarring zou ontstaan met het reeds belangrijke aantal seinen, dat daar ter plaatse getoond wordt.

Het onderzoek, dat thans te dezer zake werd ingesteld, heeft geleid tot de oprichting van den bedoelden seinpost aan de noordzijde van den oostelijken toegang tot de oude sluizen. Deze post werd 16 November in werking gesteld.

De post te Oosterend op Terschelling werd ongeveer 1000 M. in W. N. W.-lijke richting overgeplaatst.

De resultaten verkregen met de stormwaarschuwingen.

Bijlage I (*) bevat de weerkaarten, welke aan de stormwaarschuwingen ten grondslag hebben gelegen.

Bijlage II (*) geeft een overzicht van de stormwaarschuwingen en de daarop gevolgde winden op de 11 stations, waar waarnemers gevestigd zijn, terwijl bijlage III de graphische voorstelling bevat van de gemiddelde (gedurende 4 achtereenvolgende uren) en de maximale windsnelheden in meters per seconde, afgeleid uit de aanteekeningen van den Dines anemometer te den Helder en de Robinsonsche anemometers te Groningen en te Vlissingen.

In de wijze van beoordeelen is geen verandering gebracht. Indien twee stations windkracht 8 meldden, werd aangenomen

(*) Deze bijlagen zijn niet afgedrukt.

dat stormkracht bereikt werd (S), evenzoo werd krachtige wind (K) gerekend, indien twee stations krachten 7 of 6 meldden. Hierop maken uitzondering de stations Vlieland, IJmuiden en Haaks. Zelfs al melden deze posten alle drie 8, zonder dat een van de andere posten ook 8 geeft, dan wordt dit niet als storm gerekend. Wordt echter door één der drie posten storm gegeven, terwijl ook een der andere posten 8 meldt, zoo geldt dit als storm. Op overeenkomstige wijze wordt gerekend met het in rekening brengen van krachtigen wind (windkrachten 6 en 7).

Volgens mededeeling van den inspecteur van het loodswezen te Vlissingen moet het feit, dat de aldaar geschatte windkrachten gewoonlijk te klein zijn, voor de windrichtingen tusschen N.W. (door N) en O.N.O. geweten worden aan de omstandigheid, dat bij die winden de waarnemer onder de beschutting van de stad is.

In het geheel werden 60 attentie- en stormseinen gegeven. Dit getal is in vergelijking met andere jaren groot. Verleden jaar werden slechts 34 seinen gegeven, terwijl het grootste getal, gedurende de tien verloopen verslagjaren, 54 bedraagt (1901—'02). (*)

Van de 60 seinen komen de nos. 20, 26, 33, 34, 37 en 56 niet ter beoordeeling, omdat zij òf stormseinen zijn, welker geldigheidsduur geheel valt binnen den geldigheidsduur van een voorafgaand attensiesein, òf seinen zijn, gegeven binnen den geldigheidsduur van een gegeven sein, ten einde verandering in richting van den storm aan te geven.

Blijven dus ter beoordeeling 54 seinen. Hiervan waren 28 uitsluitend attentieseinen en 26 stormseinen, welke stormseinen al dan niet zijn voorafgegaan door een attentiesein.

Van de 26 stormseinen werden gevolgd:

a. door volkomen succes (s): 17
b. „ gedeeltelijk „ (k): 8
seinen te laat 1

Van de 28 attentieseinen werden gevolgd:

a. door volkomen succes (s): 5
b. „ gedeeltelijk „ (k): 19
c. „ geen „ (m): 2
seinen te laat 2

(*) In het verslag 1908—'09 werd hiervoor abusievelijk 42 opgegeven.

De 54 seinen bijeen rekenende heeft men:

a.	volkomen	succes	(s):	22
b.	gedeeltelijk	„	(k):	27
c.	geen	„	(m):	2
	seinen te laat			3

Procentsgewijs laat zich dus het resultaat der 54 stormwaarschuwingen aldus uitdrukken:

a.	volkomen	succes	(s):	40,7 pct.
b.	gedeeltelijk	„	(k):	50 „
c.	geen	„	(m):	3,7 „
	seinen te laat			5,6 „

Als generaal resultaat, uitgedrukt door de som der getallen (s) en (k) heeft men in het afgeloopen jaar, in vergelijking met de vorige jaren:

Jaar.	Generaal resultaat.
1909/10	90,7 pct.
1908/9	100 „
1907/8	92,4 „
1906/7	97 „
1905/6	91,2 „
1904/5	95,2 „
1903/4	89,8 „
1902/3	95,5 „
1901/2	89,5 „
1900/1	92 „

Indien het resultaat beoordeeld wordt volgens bijlage III, d. i. naar de gemiddelde windsnelheden, gedurende 4 achtereenvolgende uren geregistreerd te Groningen, den Helder en Vlissingen, dan krijgt men:

26 stormseinen:					28 attensieseinen:				
a. volkomen	succes	(s):	14		*a.* volkomen	succes	(s):	5
b. gedeeltelijk	„	(k):	11		*b.* gedeeltelijk	„	(k):	16(*)
c. geen	„	(m):	1		*c.* geen	„	(m):	7

(*) Hieronder waren 2 seinen, welke voor Vlissingen „te laat” waren.

Wederom de 54 stormwaarschuwingen bijeen rekenende:

a.	volkomen	succes	(s):	19
b.	gedeeltelijk	„	(k):	27
c.	geen	„	(m):	8

Naar dezen maatstaf heeft men dus voor het in 1909/10 verkregen resultaat, in vergelijking met de vorige verslagjaren, waarin deze wijze van beoordeeling werd toegepast:

	1909/10	1908/9	1907/8	1906/7	1905/6	1904/5
	pct.	pct.	pct	pct.	pct.	pct.
a. volkomen succes:	35,2	40	35,9	45,4	34,8	58,5
b. gedeeltelijk „ :	50	53,3	43,6	39,4	47,8	29,3
c. geen „ :	14,8	6,7	20,5	15,2	17,4	18,2
generaal resultaat $(a+b)$:	85,2	93,3	79,5	84,8	82,6	87,8

Uit het generaal resultaat der beoordeelingen, zoowel volgens de schattingscijfers, als volgens de anemometers, blijkt, dat dit vrij veel minder is dan verleden jaar, doch dat het niet veel verschilt van het gemiddelde over alle verslagjaren. Intusschen valt op te merken, dat het percentage „volkomen succes", volgens de schattingscijfers, belangrijk kleiner is dan verleden jaar en het laagste percentage is dat tot nu toe verkregen werd, zooals blijkt uit onderstaande tabel:

	1909/10	1908/9	1907/8	1906/7	1905/6	1904/5	1903/4	1902/3	1901/2	1900/1
	pct.	pct.	pct.	pct.	pct.	pct.	pct.	pct.	pct.	pct.
volkomen succes	40,7	73,7	46,2	45,4	45,6	70,8	65,3	73,3	74,5	69

Hierbij dient echter in aanmerking genomen te worden, dat de maatstaf van beoordeeling sedert 1905/6 veranderd is. Immers werd tot en met 1904/5 de eisch gesteld, dat één waarnemer 8 meldt voor het in rekening brengen van storm, terwijl in 1905/6 deze eisch verhoogd werd tot twee waarnemers, die 8 moeten melden. Bovendien werden sinds 1906/7 de gerapporteerde windkrachten 8, 7 en 6 van de posten Vlieland en IJmuiden niet als storm (harde wind) in rekening gebracht, tenzij een der andere plaatsen ook 8, 7 en 6 meldt, terwijl sinds 1907/8 hetzelfde ten opzichte van de Haaks geschiedt.

Resultaat van de berichten tot neerhalen van seinen.

Het bericht „$\frac{\text{attentie}}{\text{storm}}$ sein neerhalen" werd 34 maal verzonden. Het kwam niet voor, dat een der waarnemers na het neerhalen van het sein, nog kracht 8 meldde, zoodat van deze seinen geen één als mislukt is te beschouwen. In vergelijking met de andere jaren heeft men:

	Seinen tot neerhalen:	
	gelukt.	mislukt.
1909/10	100 pct.	0 pct.
1908/9	95,2 „	4,8 „
1907/8	100 „	0 „
1906/7	95,8 „	4,2 „
1905/6	97,3 „	2,7 „
1904/5	100 „	0 „
1903/4	94,4 „	5,6 „
1902/3	97 „	3 „
1901/2	91,5 „	8,4 „
1900/1	84 „	16 „

Stormen waarvoor niet gewaarschuwd werd.

In verband met de rubriek „Inhoud der weerberichtkaarten op dagen waarop niet gewaarschuwd werd" (bijlage II) valt het volgende te melden:

1 April is een depressie over ons land getrokken, welke op verschillende plaatsen storm veroorzaakte en waarvoor niet gewaarschuwd werd. De depressie lag den vorigen avond over de Britsche eilanden en was toen van weinig beteekenis, doch door plotselingen opzet van hoogen druk in het Westen werd het luchtdrukverschil over ons land groot.

2 Juni veroorzaakte een depressie, welke reeds den vorigen avond zich van het vaste land naar onze omgeving had bewogen, in verband met toenemenden hoogen druk in het N.W., op eenige plaatsen in het Noorden van ons land storm.

28 Juli lag 's morgens een betrekkelijk vlak minimum over ons land en gaf weinig aanwijzing op den kortstondigen storm die 's middags over het N.W. van ons land gewaaid heeft.

29 October heeft het in het Noorden van ons land des namiddags en des avonds stormachtig gewaaid onder een depressie,

die reeds 's morgens over ons land lag en zich verdiepte zonder dat gewaarschuwd werd.

Betreffende deze stormen dient vermeld te worden, dat, volgens de beoordeeling naar de anemometers, van de bovengenoemde dagen alleen 1 April en 28 Juli als stormdagen kunnen aangemerkt worden.

De Directeur der Filiaalinrichting van het
Kon. Ned. Meteorologisch Instituut te Amsterdam,
L. ROOSENBURG.

Bijvoegsel tot de *Nederlandsche Staatscourant* van
Vrijdag 29 Juli 1910, nº. 175.

Nº. 42.

VERSLAGEN

over het jaar 1909 aan de Regeering uitgebracht betreffende de in dat jaar van Rijkswege gesubsidieerde gemeentelijke en bijzondere scholen voor zwakzinnigen.

I. Openbare school te Arnhem.
II. Openbare school te Rotterdam.
III. Openbare school te Haarlem.
IV. Openbare school te Utrecht.
V. Bijzondere school te Ermelo
(van de Vereeniging tot Opvoeding en Verpleging van Idioten en Achterlijke Kinderen, gevestigd te Utrecht).
VI. Bijzondere school te Rotterdam
(van de Vereeniging voor Christelijk Onderwijs aan Zwakzinnige Kinderen te Rotterdam, gevestigd te Rotterdam).
VII. Bijzondere scholen te Amsterdam
(van de Vereeniging voor spraakgebrekkige en achterlijke kinderen, gevestigd te Amsterdam).

I.

VERSLAG *over het jaar 1909 omtrent de Openbare Buitengewone School voor Lager Onderwijs te Arnhem.*

Inlichtingen van algemeenen aard.

Het is een verblijdend verschijnsel, dat de school steeds meer de belangstelling der ouders wekt en dat ook dit jaar weer is gebleken, dat de meeste ouders van kinderen, die het onderwijs op de gewone school niet kunnen volgen, geen bezwaar hebben voor deze kinderen plaatsing te vragen op de buitengewone school. Het is zelfs eenige malen voorgekomen, dat ouders uit eigen beweging plaatsing hebben gevraagd. Alleen uit het westelijk deel der sttad, waar zooals uit het onderzoek der schoolartsen gebleken is, eveneens zwakzinnige kinderen schoolgaan, is het aantal aanvragen zeer gering, grootendeels wel een gevolg van den grooten afstand.

Klasse-indeeling.

Dat ook op deze school het intellect der verschillende leerlingen zeer uiteenloopt, is weer ervaren. Ten einde de nadeelen hiervan voor de leerlingen zoo gering mogelijk te maken en hen zooveel mogelijk te kunnen laten profiteeren van het onderwijs, is deze maatregel genomen:

De vakken lezen, rekenen, schrijven, benevens handenarbeid worden voor alle klassen op dezelfde uren onderwezen. Leerlingen, die in een of ander vak hunne klassegenooten voor zijn, of daarin bij hen ten achter zijn, volgen door uitwisseling dit vak in eene hoogere of lagere klasse. Dit uitwisselen heeft thans met een 10-tal leerlingen plaats. Deze maatregel had mede ten gevolge, dat slechts 2 kinderen, leerlingen der laagste klasse, die in alles, behalve lezen, bij

hunne klasse ten achter waren, dit jaar niet konden worden verhoogd. Zij volgen het onderwijs der laagste klasse nu voor de tweede maal, doch gaan lezen in de tweede klasse.

Het leerplan en de lesrooster.

Het leerplan omvat, behalve de verplichte vakken, ook spreekonderwijs, dat gegeven wordt door het onderwijzend personeel en het hoofd der school, terwijl in de hoogste klasse begonnen is met, in den vorm van eenvoudige vertellingen, den leerlingen iets mede te deelen betreffende onze Oranjevorsten en beroemde personen uit onze geschiedenis.

Ook wordt de volle aandacht geschonken aan het groote gebrek van bijna alle achterlijke kinderen, dat zij zich zoo moeilijk, onbeholpen uitdrukken en getracht hierin verbetering te brengen. Zoo is een hectograaf aangeschaft, zoodat elk kind de door zijn onderwijzer vervaardigde illustraties, steeds in eenige tafereelen in handen krijgt, in zijn schrijfboek kan plakken en aan de hand van dit beeldschrift zijn gedachten mondeling of schriftelijk kan weergeven.

De vakken handenarbeid en nuttige handwerken voor meisjes worden dagelijks en steeds in de middaguren onderwezen. De handenarbeid der lagere klassen bestaat in papierarbeid, bouwen, mozaïk leggen enz., benevens kleiarbeid, de jongens der 4de en 5de klasse hebben les in karton- en kleiarbeid.

Terwijl de jongens dezer 2 klassen les hebben in kartonarbeid, die der 5de klasse onder leiding van den onderwijzer dier klasse, die der 4de klasse onder leiding van het hoofd der school, worden de meisjes dezer klassen, benevens eenige meisjes der 3de klasse gecombineerd en ontvangen les in handwerken.

Het aantal klassen is dit jaar met 1 vermeerderd en bedraagt thans 5. Deze nieuwe klasse is opgenomen 14 Juni.

Schoolgeld.

Het grootste deel der leerlingen behoort tot den mingegoeden stand, hetgeen blijkt uit de omstandigheid, dat slechts 8 het volle schoolgeld van f 12 betalen, 2 het verminderd schoolgeld, terwijl de overigen kosteloos zijn geplaatst.

Medisch onderzoek.

Het geneeskundig onderzoek geschiedde door de 3 schoolartsen. Evenals het vorige jaar bepaalde het zich niet enkel

tot een onderzoek der intellectueele ontwikkeling, doch ook van den lichamelijken toestand der leerlingen.

Het medisch-paedagogisch onderzoek der aspirant-leerlingen geschiedde door de schoolartsen en het hoofd der school aan de hand van vragenlijsten, dezelfde van het vorige jaar en waarvan toen exemplaren bij het verslag waren gevoegd.

Gang der schoolbevolking.

Het aantal aanvragen voor de nieuw te openen klasse bedroeg 35, terwijl 14 kinderen werden geplaatst. De redenen van afwijzing der niet opgenomen kinderen waren idiotie, niet voldoende zwakzinnigheid, zoodat opname niet gerechtvaardigd zou zijn, geen beschikbare plaats in de klassen, waarin sommige zouden behooren.

Het aantal leerlingen bedroeg op 1 Januari 1909: 63. In den loop van het jaar zijn 4 leerlingen afgeschreven, terwijl 15 leerlingen zijn opgenomen. Het aantal leerlingen bedroeg dus op 31 December 1909: 74, hetgeen blijkt uit onderstaande tabel.

	Jongens.	Meisjes.	Leerl.
Aantal leerlingen op 1 Januari 1909	44	19	63
Ingeschreven leerlingen 15 Januari .	1	0	1
14 Juni	7	7	14
Totaal	52	26	78
Afgeschreven:			
1 Februari	1	0	1
6 September	0	1	1
9 September	1	1	2
Totaal	50	24	74

Leeftijd der leerlingen.

De leeftijd der leerlingen blijkt uit volgende tabel, den toestand aangevende op 31 December 1909.

Geboortetijdvak:	Jongens.	Meisjes.	Leerl.
1 Januari 1902—31 December 1902	3	0	3
1 ,, 1901—31 ,, 1901	6	2	8
1 ,, 1900—31 ,, 1900	9	6	15
1 ,, 1899—31 ,, 1899	15	4	19
1 ,, 1898—31 ,, 1898	6	5	11
1 ,, 1897—31 ,, 1987	4	4	8
1 ,, 1896—31 ,, 1896	6	2	8
1 ,, 1895—31 ,, 1895	1	1	2
Totaal	50	24	74

Personeel.

Het personeel der school, dat op 1 Januari 1909 bestond uit hoofd der school, 2 onderwijzers en 1 onderwijzeres, onderging in den loop van het jaar verandering. Aan den onderwijzer R. Schoemaker werd, wegens zijne benoeming tot hoofd eener school elders, eervol ontslag verleend met ingang van 1 Februari 1909. De bij raadsbesluit van 23 November 1908 benoemde onderwijzer A. Tonneman en de onderwijzeres S. Reiding zijn in functie getreden resp. 1 Februari en 1 Maart, terwijl wegens het aannemen van de 5de klasse tot onderwijzer werd benoemd B. Bakker, onderwijzer te Tiel, die 1 September 1909 zijne betrekking heeft aanvaard.

Onderstaande tabel geeft een overzicht van het personeel, dat in 1909 in de school werkzaam is geweest.

Betrekking.	Naam.	Akten van bekwaamheid.	Indiensttreding.
Hoofd	van Woerkom, Jacobus	Hoofdond.: vrije- en ordeoef.; slöjd A	1 Januari 1908
Onderwijzeres	Mulder, Hiltje	Hoofdond.; nutt. handwerken; vrije- en ordeoef.	11 Februari 1908
Onderwijzer	Jongerius jr., Arie	Hoofdond.; vrije- en ordeoef.; slöjd A en B	10 Maart 1908
Onderwijzer	Tonneman jr., Arnoldus	Hoofdond.; vrije- en ordeoef.: gymnastiek; handteekenen; slöjd A en B	1 Februari 1909
Onderwijzeres	Reiding, Saakje	Hoofdond.; nutt. en fraaie handwerken; vrije en ordeoef.; slöjd A	1 Maart 1909
Onderwijzer	Bakker, Barteld	Hoofdond.: vrije- en ordeoef.	1 September 1909
Onderwijzer	R. Schoemaker	Hoofdond.; vrije- en ordeoef.; slöjd A en B	1 Februari 1909 vertrokken

Het gebouw.

Het schoolgebouw onderging dit jaar een groote verandering. Daar in 1910 plaats moest zijn voor een zesde klasse en de school dan, behalve 6 leerlokalen, ook een slöjdlokaal en een voor vrije- en ordeoefeningen diende te bezitten, is tijdig gezorgd, dat de noodige lokaliteit aanwezig is.

Een aanzienlijk bedrag is toegestaan voor de verbouwing van de school, en niet alleen zijn nu de voor een 6-klassige school vereischte lokalen aanwezig, maar tevens zijn verscheidene verbeteringen aangebracht. De lokalen, vroeger zeer groot en door glazen schotten van elkander gescheiden, zijn kleiner en, daar ze thans alle door gemetselde muren van elkander gescheiden zijn, volkomen rustig, wat ten zeerste in het belang is van het onderwijs. Het onderwijs in vrije- en ordeoefeningen kan nu gegeven worden in een ruime gymnastiekzaal; in het midden van het gebouw bevindt zich een groote zaal, die van uit alle lokalen toegankelijk is en voor slöjdlokaal bestemd is. Bovendien is een kamer bijgebouwd ten dienste van het schoolhoofd en den schoolarts en daarnaast een badkamer. Privaten en urinoir zijn geheel nieuw en alle voorzien van waterspoeling. Aan de achterzijde van het gebouw, aan den zuidkant, is een schooltuin.

Schoolmeubelen. Leermiddelen.

De schoolbanken voldoen alle aan den eisch, gesteld in art. 4 der regelen in acht te nemen bij het toekennen van Rijkssubsidie.

De verzameling leer- en hulpmiddelen is aanzienlijk uitgebreid. Ten behoeve van het aanschouwings- en zaakonderwijs zijn aangeschaft: verscheidene platen, opgezette dieren, modellen van huisdieren en van verschillende voorwerpen. Verder nieuwe leesboeken, een aquarium enz. Ten behoeve der klasse, die 14 Juni is opgenomen: 16 nieuwe éénpersoonsbanken, een kast, borden, tafel en lessenaar.

Bovendien zijn door het personeel verscheidene hulpmiddelen vervaardigd, o.a. ten behoeve van het aanvankelijk reken- en leesonderwijs, van het onderwijs aan de nieuwelingen ter zinsontwikkeling, voornamelijk ter ontwikkeling van den gezichtszin.

Voorts zijn aangeschaft voor f 25 gymnastiekpantoffels.

Voor de bibliotheek ten behoeve van het personeel werd weder f 25 beschikbaar gesteld, zoodat weder nieuwe studieboeken konden worden aangeschaft.

Mededeelingen van bijzonderen aard.

In het afgeloopen jaar zijn 7 schoolvergaderingen gehouden, die door alle leden van het personeel werden bijgewoond. Onderwerpen van bespreking op deze vergaderingen waren: het aanschouwings- en zaakonderwijs in de verschillende klassen, het rekenonderwijs, inzonderheid in de laagste klassen, de moreele defecten der leerlingen en hunne zedelijke opvoeding, het aanschaffen van nieuwe leermiddelen.

Herhaaldelijk werden door het personeel der school bezoeken afgelegd aan de ouders der leerlingen, met het doel hen in te lichten omtrent de vorderingen hunner kinderen, inlichtingen in te winnen, de ouders te wijzen op opgemerkte karakterfouten en verkeerde neigingen en hun van raad te dienen of hunne medewerking te verkrijgen ter verbetering der kinderen.

Arnhem, 1 Maart 1910.

Burgemeester en Wethouders van Arnhem,
RÖELL.

De Secretaris,
VAN ESSEN.

II.

VERSLAG *over het jaar 1909 omtrent de openbare buitengewone school voor L. O. te Rotterdam.*

(Uitgebracht door het hoofd der school aan Burgemeester en Wethouders.)

De buitengewone school voor L. O. werd den 1sten Januari 1909 bezocht door 156 leerlingen. Deze waren verdeeld over 10 klassen, die 5 leerjaren vormden.

Het	1ste leerjaar	tellende	4 klassen	bevatte	63	leerlingen.
,,	2de ,,	,,	2 ,,	,,	32	,,
,,	3de ,,	,,	2 ,,	,,	32	,,
,,	4de ,,	,,	1 ,,	,,	13	,,
,,	6de ,,	,,	1 ,,	,,	16	,,

De 16 leerlingen van het 6de leerjaar moesten in April na volbrachten leertijd de school verlaten, maar in verband met de oprichting door het gemeentebestuur van een handwerkcursus voor het schoenmaken en een voor het boekbinden, waar de jongens na het verlaten der school hunne vakopleiding zouden krijgen, werd het ontslag der leerlingen uitgesteld tot genoemde cursussen geopend zouden worden.

De klasse werd daarom ontslagen den 17den Juli, terwijl het onderwijs in het schoenmaken en in het boekbinden den 19den Juli begon.

Den 20sten Juli werden 16 nieuwe leerlingen tot de buitengewone school toegelaten.

Den 31sten December 1909 bevatte de buitengewone school dus 10 klassen, waarin geplaatst waren 157 leerlingen.

Het 1ste leerjaar	omvattende	éénc klasse	telde	16	leerlingen.
,, 2de ,,	,,	vier klassen	,,	63	,,
,, 3de ,,	,,	twee ,,	,,	32	,,
,, 4de ,,	,,	twee ,,	,,	32	,,
,, 5de ,,	,,	éénc klasse	,,	14	,,

Het onderwijs werd gegeven overeenkomstig het goedgekeurde leerplan.

De resultaten van het onderwijs konden dit jaar beoordeeld worden naar de vorderingen, die de leerlingen bij het verlaten der school gemaakt hadden.

De ontwikkeling, die de leerlingen bereikt hadden, was van dien aard, dat zij met vrucht de opleiding voor een vak konden ontvangen. Vooral draagt hiertoe veel bij een naar de behoeften en de vermogens van het zwakzinnige kind goed ingericht onderwijs in handenarbeid.

Toch komt het mij voor, dat zwakzinnige kinderen een zekeren graad van verstandelijke ontwikkeling niet kunnen overschrijden. Er schijnt dan een blijvende stilstand in de ontwikkeling te komen, waarin voortgezet onderwijs weinig of geen verbetering brengt.

De vakopleiding moet dan beginnen, terwijl de keuze van het vak bepaald wordt door de ontwikkeling van den geest, die de leerling bereikt heeft, door zijn vaardigheid van oog en hand en door zijne algemeene geschiktheid en bijzonderen aanleg.

Van de 16 leerlingen, waaronder waren 5 meisjes en 11 jongens werden 3 jongens geplaats op den cursus voor boekbinder en 6 jongens op den cursus voor schoenmaker. Eén jongen ging in dienst bij zijn vader, die vrachtrijder is. Van de 5 meisjes waren er 2 door voortdurende ziekte ongeschikt om eene verdere opleiding te ontvangen. Van de 3 overige meisjes werd één strijkster, terwijl de 2 andere meisjes zich als naaister gingen bekwamen. Eén jongen werd gaarne door zijne ouders met het oog op zijn leeftijd in verband met zijne ontwikkeling nog een jaar op school gelaten.

Dit jaar waren niet alleen de ouders der leerlingen, die de school gingen verlaten, uitgenoodigd bij de openbare les tegenwoordig te zijn, maar aan alle ouders was eene uitnoodiging gezonden om het onderwijs hunner kinderen te komen bijwonen. Door bijna alle ouders werd aan de uitnoodiging, die zeer op prijs gesteld werd, gevolg gegeven. Met groote

belangstelling werd het onderwijs bijgewoond en ongetwijfeld zal zulk eene nauwere kennismaking van de ouders met het werk der onderwijzers invloed ten goede uitoefenen op eene juiste waardeering van het schoolonderwijs en op eene gewenschte samenwerking tusschen school en huis.

Het gedrag der leerlingen was over het algemeen goed te noemen.

Het schoolverzuim was gering. Er deden zich slechts een paar gevallen voor van „zucht om rond te zwerven" (dromomanie). Het verschilt van het gewone „spijbelen" hierdoor, dat het wegblijven uit de school niet met opzet geschiedt. Het zijn geen vooraf overlegde wandelingen: het is meer een doelloos ronddwalen, waarvan bij het kind dikwijls slechts eene zeer zwakke herinnering achterblijft. De oorzaak kan meestal niet nagegaan worden: het kind kan echter aan den drang geen weerstand bieden. In één der gevallen waren de treurige huiselijke omstandigheden oorzaak van het kwaad.

Het aantal leerlingen bedroeg op 1 Jan. 1909:

	jongens		meisjes		totaal	
	108 jongens	en	48 meisjes,	totaal	156 leerl.	
afgeschreven in 1909	15	,,	,, 9	,,	,, 24	,,
	93	,,	,, 39	,,	,, 132	,,
toegelaten in 1909	11	,,	,, 14	,,	,, 25	,,
Aanw. 31 Dec. 1909	104	,,	,, 53	,,	,, 157	,,

Van deze 157 leerlingen waren

geboren in	1895	5	leerlingen.
,, ,,	1896	16	,,
,, ,,	1897	22	,,
,, ,,	1898	30	,,
,, ,,	1899	29	,,
,, ,,	1900	30	,,
,, ,,	1901	17	,,
,, ,,	1902	8	,,
		157	leerlingen.

Aan den heer districts-schoolopziener is machtiging gevraagd de leerlingen, die op 1 April 1910 den 15-jarigen leeftijd reeds bereikt hadden, de school alsnog te doen blijven bezoeken.

Het schoolgeld bedraagt f 60 per jaar. Minvermogenden worden van de betaling van schoolgeld ten deele vrijgesteld. Voor bedeelden en voor hen, die — schoon niet bedeeld — onvermogend zijn, is de bijdrage niet verschuldigd.

In het jaar 1909 waren van de 157 leerlingen 91 leerlingen kosteloos toegelaten.

Van 66 betalende leerlingen betaalden 2 leerlingen ieder f 30 per jaar, 3 leerlingen ieder f 15 per jaar, 60 leerlingen f 0,10 per week, 1 leerling f 0,20 per week.

De maatschappelijke kring, waartoe de leerlingen behooren is — op enkele uitzonderingen na — dezelfde als die, waartoe de leerlingen der scholen voor g. l. o. 3de klasse (voor on- en minvermogenden) behooren.

In het jaar 1909 onderzocht dr. C. F. Th. von Ziegenweidt 72 leerlingen, die voor plaatsing waren opgegeven.

Van deze 72 leerlingen werden ongeschikt verklaard om op de buitengewone school geplaatst te worden:

13 wegens idiotisme;

2 omdat ze niet zwakzinnig waren;

1 wegens eene onherstelbare ziekte, die het schoolgaan onmogelijk maakte.

Het onderzoek had geregeld den 1sten Vrijdag van iedere maand plaats in het schoolgebouw aan de Helmersstraat.

Gedurende de wintermaanden werd het met het oog op de groote afstanden, die de kinderen dikwijls in den avond af te leggen hadden, 's middags te vier uur gehouden: in de andere maanden van het jaar had het 's avonds te 7 uur plaats.

Door dr. von Ziegenweidt werd met ondergeteekende een boekje samengesteld, waarin behalve het medisch-paedagogisch onderzoek — alle inlichtingen betreffende den leerling — zoowel van de ouders als van de vroegere onderwijzers, kunnen opgenomen worden.

Voor elken leerling, die op de school geplaatst wordt, zal zulk een boekje, waarin de onderwijzers en de schoolarts hunne opmerkingen omtrent den leerling gedurende zijn verblijf in de school zullen aanteekenen, in gebruik genomen worden.

Het overzicht van den gang der ontwikkeling van den leerling zal in verband met andere aanteekeningen van belang zijn bij de keuze van een in overleg met de ouders te bepalen vak, waarin de leerling opgeleid kan worden.

Dr. von Ziegenweidt bezocht de school in den loop van het jaar verscheidene malen, terwijl door hem advies gegeven werd, wanneer de onderwijzers der school het verzochten.

In 2 gevallen werd door dr. von Ziegenweidt een onderzoek van een oogarts; in 16 gevallen dat van een oor-, keel- en neusarts noodig geoordeeld.

Het onderwijzend personeel bestond den 1sten Januari 1909 uit de hieronder genoemde onderwijzers en onderwijzeressen:

D. Köhler, hoofd der school.

C. de Haan, eerste-onderwijzer.

P. Linthorst, J. van Lien, K. J. Heyboer, A. Wildeboer, K. Bezemer, P. v. d. Waals, onderwijzers.

A. G. Eshuis, E. F. de Ruiter, C. L. Kleyheeg, onderwijzeressen.

Van de heeren A. Willeboer, K. J. Heyboer en J. van Lien, die in April 1908 voor één jaar benoemd werden, werd door den gemeenteraad met ingang van 1 April 1909 definitief benoemd: de heer J. van Lien; A. Willeboer en K. J. Heyboer met ingang van 1 Juli 1909. De heeren A. Willeboer en K. J. Heyboer, die niet in het bezit waren der vereischte akte voor handenarbeid, konden eerst 13 April tot het examen toegelaten worden. Na verlenging hunner tijdelijke aanstelling tot 1 Juli werden zij — nu in het bezit dier akte — met ingang van 1 Juli definitief benoemd. De heer K. Bezemer en mejuffrouw C. L. Kleyheeg, die in October 1908 voor één jaar benoemd werden, werden eveneens definitief benoemd door den gemeenteraad met ingang van 1 October 1909.

Het schoolgebouw en de schoolmeubelen geven geen aanleiding tot bijzondere opmerkingen.

De schoollokalen zijn uitstekend wat betreft ruimte en verlichting, terwijl de schoolmeubelen in goeden staat zijn.

Ook dit jaar werden door de onderwijzers — vooral in verband met het onderwijs in handenarbeid — verscheidene leermiddelen, die niet in den handel zijn, gemaakt.

Zooals in het vorige verslag reeds gemeld werd, werd door het bestuur der Rotterdamsche Diergaarde aan de onderwijzers der lagere klassen toegestaan met hunne leerlingen 18 bezoeken per jaar aan de Diergaarde te brengen. Deze bezoeken werden zeer op prijs gesteld door leerlingen en onderwijzers en gaven dikwijls aanleiding tot vruchtdragend onder-

wijs. Daar deze bezoeken ook door de onderwijzers der hoogere klassen voor hunne leerlingen zeer gewenscht werden, werd door ondergeteekende aan het bestuur der Rotterdamsche Diergaarde verzocht de achttien bezoeken over alle klassen te mogen verdeelen. Dit verzoek werd door het bestuur welwillend toegestaan.

Voor verbetering der spraakgebreken van vele zwakzinnige leerlingen wordt door het gemeentebestuur een onderwijzer of onderwijzeres aangesteld, die in den loop van het jaar 1910 met dit onderwijs zal beginnen.

Hierboven werd reeds met een enkel woord gewag gemaakt van de oprichting van cursussen voor het schoenmaken en het boekbinden, waar de leerlingen na het verlaten der school hun vakopleiding zouden ontvangen.

De aanleiding tot het oprichten van deze cursussen was het mislukken van vele leerlingen, wanneer zij — als normale leerlingen — hun opleiding bij een baas kregen.

Het voortdurend veranderen van vak en van baas en het gemis van opleiding maakten, dat er van vele leerlingen, die goeden aanleg hadden, weinig of niets terecht kwam. Daar goede leiding ook bij het aanleeren van een vak voor zwakzinnigen van het hoogste belang is, werd op voorstel van den heer mr. J. Rombach, wethouder van onderwijs door het gemeentebestuur de proef genomen met het geven van vakonderwijs door daarvoor speciaal aangestelde onderwijzers. De voorbereiding vorderde nog al tijd: vooral omdat het verkrijgen van eene geschikte gelegenheid, waar het onderwijs kon gegeven worden, niet zoo gemakkelijk te vinden was.

Toen deze door het huren van een benedenhuis aan de Kruisstraat n°. 37*a* alhier, gevonden was, werden uit de zich voor de betrekkingen aanmeldende sollicitanten voor één jaar benoemd: de heer J. Fuijkschot, boekbinder en de heer H. J. J. van Zandvoord, schoenmaker.

De inrichting werd den 19den Juli geopend met 3 leerlingen voor de boekbinderij en 6 leerlingen voor de schoenmakerij. Hoewel zij nog te kort werkt om er nu reeds een oordeel over te kunnen uitspreken, mag toch wel geconstateerd worden, dat zij door de ouders ten hoogste op prijs gesteld wordt.

De lessen worden dan ook getrouw door de leerlingen gevolgd.

De moeder van een vroegeren leerling, die reeds een paar jaar zonder veel te leeren, van den eene baas naar den anderen getrokken was, kwam ook toelating van haar zoon vragen. Hij wordt nu een goed schoenmaker.

De leerstof in de boekbinderij bepaalt zich tot heden tot brocheerwerk; het maken van schoolschriften en teekencahiers, het maken van portefeuilles en het innaaien van schoolboekjes.

Op de schoenmakerij werd het aanslaan van een borstel, het stikken en lijmen van stukjes, het snijden van zolen en achterlappen (eerst met karton) aangeleerd en het oppennen van zolen en achterlappen aangeleerd.

Oude laarzen, die voor het gebruik nog geschikt zijn, worden hersteld en van goede zolen en achterlappen voorzien. Door de vereeniging ,,kleeding en schoeisel voor behoeftige schoolkinderen'' worden deze laarzen aangekocht en uitgereikt aan degenen, die naar het oordeel van het bestuur dier vereeniging daarvoor in aanmerking komen.

Eindelijk wenschte ik nog mede te deelen, dat het oordeel der vakonderwijzers over de leerlingen gunstig is en dat zij — naar hunne meening — later wel in staat zullen zijn hun brood te verdienen.

Rotterdam, 28 Februari 1910.

Met hoogachtig heb ik de eer te zijn,
van U Edelachtbaren
de dienstwillige dienaar,
(get.) D. Köhler.

Voor eensluidend afschrift,
De Secretaris der Commissie voor het Openbaar Onderwijs, enz.
Pen.

III.

VERSLAG *over het jaar 1909 omtrent de openbare Buitengewone School voor Lager Onderwijs te Haarlem.*

Bij raadsbesluit van 25 Maart 1908 werd besloten tot stichting van een school voor zwakzinnige kinderen te Haarlem.

De verordening op de school werd vastgesteld op 19 Aug. 1908.

Hierbij werd o.a. het volgende bepaald:

a. dat de school zou heeten: „Buitengewone school voor lager onderwijs".

Dit geschiedde, opdat de ouders der toekomstige leerlingen niet reeds door den naam zouden worden weerhouden, hun kinderen er heen te zenden;

b. dat tot de school zouden worden toegelaten kinderen, niet ouder dan 15 jaar, door zwakte van geestvermogens ongeschikt om het onderwijs aan een gewone lagere school te volgen, maar waarvan verwacht mag worden, dat het onderwijs aan deze school voor hen vruchtdragend zal wezen, niet behept met zoodanige gebreken, dat zij een schadelijken invloed op andere kinderen zouden uitoefenen, noch lijdende aan ziekten, waardoor zij den gang van het onderwijs zouden storen of gevaarlijk zouden zijn voor andere kinderen;

c. dat kinderen ouder dan 15 jaar slechts kunnen worden toegelaten na verkregen machtiging van den districts-schoolopziener;

d. dat reeds toegelaten kinderen — wanneer blijkt, dat zij niet in staat zijn het onderwijs te volgen, herhaaldelijk de orde verstoren, of voor andere leerlingen hinderlijk of gevaarlijk zijn — op voorstel van het hoofd, door burgemeester en wethouders van de school kunnen worden verwijderd, na den

geneeskundige te hebben gehoord, en behoudens goedkeuring van den districts-schoolopziener;

e. dat het medisch toezicht op de leerlingen der school wordt uitgeoefend door een door burgemeester en wethouders aan te wijzen geneeskundige, die het hoofd bijstand verleent bij het onderzoek voor toelating en aan burgemeester en wethouders advies uitbrengt omtrent de al- of niet-wenschelijkheid om een leerling van de school te verwijderen;

f. dat ook het hoofd belast wordt met het onderwijs in een vaste klasse.

Als geneeskundige werd benoemd dr. W. G. Huet, psychiater te Haarlem.

Tot hoofd werd benoemd: L. Broekhuizen, onderwijzer aan een school voor zwakzinnige kinderen te 's Gravenhage, die op 1 Maart 1909 in functie trad.

Tot 1 April 1909 heeft het hoofd zich bezig gehouden met het onderzoek der voor plaatsing opgegeven kinderen, welk onderzoek reeds voor een groot gedeelte door dr. Huet was verricht; met het zoeken van onderwijzend personeel, en verder met het nemen van alle overige voorbereidende maatregelen.

Het aantal aanmeldingen was zeer groot. Verschillende ouders hadden echter bezwaar tegen opname. Ze wenschten de verklaring, waarbij zij toelating vroegen voor hun kind, en tevens goedkeurden, dat dit kind vóór, en zoo noodig ook tijdens het verblijf op de school, geneeskundig zou worden onderzocht, niet te teekenen.

De bezwaren waren van verschillenden aard en in hoofdzaak de volgende:

a. Door omgang met andere, misschien in erger mate zwakzinnige kinderen, zal een kind niet beter, doch erger worden; slechts omgang met normale en meer begaafde leerlingen zal op den duur een gunstigen invloed op het intellectueele ontwikkelingspeil van het zwakzinnige kind kunnen uitoefenen.

b. Op de school zit rijk en arm dooreen. De meer gegoede en beter opgevoede kinderen zullen in hun manieren en gedragingen een en ander overnemen van de slechter opgevoede en meer verwaarloosde.

c. De geestelijke achterstand op het oogenblik van toelating bewijst nog niet, dat de ontwikkelingsgang een even langzame zal blijven. Die ontwikkeling is geen gelijkmatig

groeiproces. Door plaatsing op een zwakzinnigenschool wordt het kind het voor intellectueelen groei noodige voedsel onthouden of in veel te geringe mate toegediend.

d. De schoolweg is te lang en te gevaarlijk voor de vaak ook physiek zwakke kinderen, terwijl de gelegenheid voor geregeld halen en brengen dikwijls ontbreekt.

Door niemand werd de neutraliteit van het onderwijs als reden tot weigering opgegeven.

Het aantal onderzochte kinderen bedraagt 89.

Hiervan waren:

op een openbare burgerschool te Haarlem	2
op een openbare school voor gewoon lager onderwijs ...	71
op de Rijksleerschool	2
op een Doopsgezinde school	6
op een school met den Bijbel	4
op een fröbelschool	1
niet op school	1
van elders	2
Totaal	89

Opvallend is, dat door geen enkele Roomsch-Katholieke school te Haarlem een leerling als zwakzinnig werd opgegeven.

De ouders van 10 dezer kinderen bleken later nog onwillig te zijn. Van de overige 79 kinderen werden na onderzoek verklaard te zijn:

geschikt voor opname	64
ongeschikt voor opname	15

Alle ongeschikt-verklaarden stonden te diep, om met eenigen grond te mogen verwachten, dat ze het op de Buitengewone school nog zoover zouden brengen, om later in staat te zijn zich vrij in het maatschappelijk leven te bewegen.

In de beschikbare hulpschool aan de Botermarkt was juist voor 4 klassen ruimte, omdat één lokaal als gymnastiek- en speellokaal moest worden ingericht, terwijl het zesde voor de Rijksnormaallessen werd gebruikt.

Het kiezen van geschikt personeel heeft heel wat voeten in

de aarde gehad. Het aantal sollicitanten was wel vrij groot (55); doch vooral het getal der mannelijke mededingers, die in het bezit waren van diploma A voor handenarbeid, afgegeven door de „Vereeniging tot bevordering van het onderwijs in handenarbeid in Nederland", was zeer gering (6). Door invloed van den heer arrondissements-schoolopziener te Haarlem werd dit kleine aantal echter nog met 3 vermeerderd.

Waar van een onderwijzeres aan een zwakzinnigenschool, behalve de eigenschappen van een goede onderwijskracht, ook kennis van fröbelen, paedagogisch en methodisch inzicht en initiatief, en tevens voldoende lust en ijver voor het bestudeeren der vakliteratuur moet verlangd worden, werd, om hieromtrent tenminste eenigen waarborg te hebben, in overleg met den heer districts-schoolopziener en met volkomen goedkeuring van de zijde des heeren wethouder van onderwijs, besloten, dat onderwijzeressen in het bezit van de hoofdakte bij voorkeur zouden worden gekozen.

Door dezen maatregel slonk het aantal vrouwelijke sollicitanten, dat allereerst voor een benoeming in aanmerking kwam, beduidend, en werd teruggebracht op 4.

Het getal solliciteerenden onder het reeds in Haarlem aan een lagere school in functie zijnde personeel was bedroevend klein, nl. 2 mannelijke (later met 2 vermeerderd), en niet één vrouwelijke (later met 2 vermeerderd, waarvan één zich terugtrok).

Dit verschijnsel behoeft echter niemand te verwonderen, die bedenkt, dat het personeel aan deze school is uitgesloten van de Rijkspensioenfondsen. Wel worden de leerkrachten aan de Buitengewone school opgenomen in de gemeentelijke pensioenfondsen, doch vooreerst zijn de voordeelen daarvan geringer, terwijl bij benoeming naar een andere gemeente de dienstjaren en stortingen in Haarlem in het algemeen verloren zijn.

Opneming van het zwakzinnigenonderwijs onder de Lageronderwijswet zou hierin verbetering brengen, terwijl dit onderwijs inderdaad veel nader staat aan het gewoon lager- dan aan het idiotenonderwijs.

Daar de te benoemen leerkrachten geheel vreemd stonden tegenover het onderwijs aan zwakzinnigen, werd door burgemeester en wethouders goedgevonden:

a. dat niemand terstond voor vast zou worden benoemd, doch eerst voor 3 maanden op proef;

b. dat het hoofd eerst 14 dagen zou voorwerken, eer een nieuwe tijdelijke leerkracht zelf aan den arbeid toog, en dat

dit gedurende 14 dagen nog zou geschieden onder voortdurend toezicht van het hoofd;

c. dat daarom de klassen maand na maand zouden worden opgeroepen.

De tijd van opneming der verschillende klassen blijkt uit het *Overzicht van den loop der schoolbevolking.*

Ingeschreven.	Jongens.	Meisjes.	Kinderen.
Op 1 April 1909	8	8	16
,, 3 Mei 1909	12	4	16
,, 28 Juni 1909	14	2	16
,, 15 Juli 1909	5	5	10
,, 19 Augustus 1909	1	2	3
,, 20 September 1909	1	—	1
,, 23 September 1909	1	—	1
,, 18 October 1909	1	—	1
,, 1 November 1909	1	—	1
,, 29 November 1909	3	—	3
Totaal op 31 December 1909	47	21	68

Afgeschreven.	Jongens.	Meisjes.	Kinderen.
Op 17 Juni 1909	1*a*	—	1
,, 25 Juni 1909	1*b*	—	1
,, 6 September 1909	1*c*	—	1
,, 19 October 1909	—	1*d*	1
,, 3 November 1909	—	1*e*	1
Totaal op 31 December 1909	3	2	5

a en *b* wegens vertrek van de ouders naar elders.

c overgegaan naar een openbare burgerschool, omdat de familie hem niet achterlijk vindt.

d en *e* opgenomen in het krankzinnigengesticht te Delft.

Op 31 December 1909 waren alzoo op de school geplaatst: 44 jongens en 19 meisjes, of 63 kinderen.

De leeftijden dezer kinderen zijn op te maken uit het volgende staatje.

Geboren in het jaar 1896	5	kinderen.
,, ,, ,, ,, 1897	6	,,
,, ,, ,, ,, 1898	5	,,
,, ,, ,, ,, 1899	15	,,
,, ,, ,, ,, 1900	16	,,
,, ,, ,, ,, 1901	8	,,
,, ,, ,, ,, 1902	7	,,
,, ,, ,, ,, 1903	1	,,
Totaal	63	kinderen.

Al deze kinderen hadden reeds een school bezocht. Er kwamen nl.:

van een openbare burgerschool te Haarlem	2	kinderen.
van een openbare school voor gewoon lager onderwijs	50	,,
van de Rijksleerschool	1	,,
van een Doopsgezinde school	5	,,
van een school met den Bijbel	1	,,
van een Christelijk instituut	1	,,
van een R.-Kath. gesticht te Steenbergen	1	,,
van een R.-Kath. school te Haarlem	1	,,
van een zwakzinnigensch. te 's Gravenhage	1	,,
Totaal	63	kinderen.

Het onderzoek was voor een groot gedeelte enkel door den geneeskundige verricht. Hierbij was geen voldoende aanwijzing verkregen voor een juiste klassenindeeling. Uit het volgende staatje is te zien, dat de school op 31 Dec. 1909 telde:

2 parellel-eerste klassen.

1 tweede klasse.

1 derde klasse.

Klasse 1*a* telde op 31 Dec. 1909:

2	leerlingen,	ingeschreven	1 April	1909
1	,,	,,	3 Mei	1909
4	,,	,,	28 Juni	1909
4	,,	,,	15 Juli	1909
2	,,	,,	19 Aug.	1909
3	,,	,,	29 Nov.	1909

16 leerlingen totaal.

Klasse 1*b* telde op 31 Dec. 1909:

8	leerlingen,	ingeschreven	1 April	1909
2	,,	,,	3 Mei	1909
3	,,	,,	28 Juni	1909
1	,,	,,	15 Juli	1909
1	,,	,,	1 Nov.	1909

15 leerlingen totaal.

Klasse 2 telde op 31 Dec. 1909:

4	leerlingen,	ingeschreven	1 April	1909
4	,,	,,	3 Mei	1909
3	,,	,,	28 Juni	1909
3	,,	,,	15 Juli	1909
1	,,	,,	20 Sept.	1909
1	,,	,,	23 Sept.	1909

16 leerlingen totaal.

Klasse 3 telde op 31 Dec. 1909:

1	leerlingen,	ingeschreven	1 April	1909
7	,,	,,	3 Mei	1909
5	,,	,,	28 Juni	1909
2	,,	,,	15 Juli	1909
1	,,	,,	18 Oct.	1909

16 leerlingen totaal.

Het schoolgeld bedraagt per jaar volgens verordening: f 40, f 20, f 10, f 5 of niets.

Het is voor de opgenomen kinderen als volgt:

voor	2	kinderen	wordt	per	jaar	f	40	betaald.
,,	4	,,	,,	,,	,,		10	,,
,,	18	,,	,,	,,	,,		5	,,
,,	39	,,	,,	,,	,,		niets	,,

Totaal per jaar van 63 kinderen f 210 schoolgeld.

Het leerplan.

De schooltijden zijn voorloopig vastgesteld als volgt:

Alle werkdagen des voormiddags van $9\frac{1}{4}$—$11\frac{3}{4}$ uur en des namiddags van $2\frac{1}{4}$—$3\frac{3}{4}$ uur, behalve op Woensdag- en Zaterdagmiddag, wanneer geen school wordt gehouden.

Het begin en eind van iederen schooltijd is aldus gekozen:

1°. opdat de zwakzinnige kinderen, die dikwijls zeer prikkelbaar en driftig zijn, niet met meer dan gewone belangstelling zullen aangekeken, misschien geplaagd of uitgelachen worden door hun intellectueel meer bevoorrechte soortgenooten der aan de school grenzende burgerschool;

2°. opdat de leerlingen der Buitengewone school, die door hun zwakke of vluchtige opmerkzaamheid en vaak aangeboren traagheid veel langer onder weg zijn dan normale kinderen, toch tegelijk met deze tehuis zullen zijn.

Zoodra de school in een ander gebouw gevestigd zal zijn, zal de noodzakelijkheid der getroffen schooltijdenregeling wat minder klemmen.

De vacanties vallen samen met die, welke voor de gewone openbare lagere scholen in de gemeente zijn bepaald, met dit verschil, dat de Octobervacantie niet 3 dagen, doch een volle week duurt.

Het leerplan omvat de vakken genoemd in art. 2 der wet op het lager onderwijs onder *a* tot *d* en *f* tot *k*, alsmede het onderwijs in handenarbeid.

Geen les duurt langer dan $\frac{3}{4}$ uur. Des morgens wordt de schooltijd 2 maal, des namiddags 1 maal door een pauze van een kwartier onderbroken.

In de laagste twee leerjaren bestaat het onderwijs in handenarbeid uit kleiarbeid en fröbelen.

Het onderwijs wordt beheerscht door de grondstellingen:

a. slechts in een gezond lichaam kan een gezonde geest wonen;

b. door physische tot psychische ontwikkeling;

c. niets is in de ziel wat niet eerst in de zinnen was.

Gymnastiek, handenarbeid, teekenen, zintuigoefening nemen dan ook een zeer voorname plaats in het onderwijs in. Daartegenover zijn verbalisme en onbegrepen memoriseeren de klippen die het personeel zoekt te omzeilen met alle stuurmanskunst, waarover het beschikt.

Gymnastiek der spraakorganen eischt mede de volle aandacht; spraakstoornissen toch zijn een gewoon symptoon der achterlijkheid. Aan het articulatieonderwijs wordt veel zorg besteed, in het bijzonder in de laagste twee leerjaren.

Omtrent de resultaten van het onderwijs kan worden geconstateerd, dat de leerlingen allen met groot genoegen naar school gaan, dat er een vertrouwelijke, hartelijke omgang is tusschen leerlingen en onderwijzenden, en dat onderscheiden ouders reeds hun ingenomenheid met de school en het onderwijs betuigden.

Als gevolg van de waardeering van het onderwijs door leerlingen en ouders kan zeker het geringe willekeurige schoolverzuim worden aangemerkt.

Het onderwijzend personeel geeft zich met lust en toewijding aan zijn taak, niet slechts tijdens, doch ook na de schooltijden, wat kan blijken uit een aantal hulp- en aanschouwingsmiddelen door, of op initiatief van hen voor de school vervaardigd; uit het feit, dat alle vaste leerkrachten den van Rijkswege gegeven spreekcursus gedurende de zomervacantie van 1909 hebben gevolgd; en eindelijk uit het helpen van spraakgebrekkige kinderen op den vrijen Woensdagmiddag.

Wegens zenuwziekte heeft mejuffrouw Kenna sedert 23 Sept. 1909 ziekteverlof en wordt haar klas waargenomen door een tijdelijke onderwijzeres. De eerste tijdelijke leerkracht viel het werk te zwaar; de tweede bleek meer geschikt te zijn.

De gang van het personeel blijkt uit het volgend overzicht.

Volgnummer.	Naam en voornamen.	Datum van geboorte.	Akten en diploma's.	Tijdelijke functie.	In vasten dienst sedert	Betrekking.	Salaris.
1	Broekhuizen, Lubbertus	6 Juni 1874	Hoofdakte, vak j en q, dipl. A voor handenarbeid	—	1 Maart 1909	Hoofd der school	f 2000
2	Kemna, Theodora Maria	9 April 1880	Hoofdakte, vak j, k en s	Van 1 Apr. tot 1 Juli 1909	1 Juli	Onderwijzeres	f 1100
3	Wepster, Adrianus Hendrikus Davidus	11 Oct. 1884	Hoofdakte, vak l, s en q, dipl. A voor handenarbeid	Van 25 Mei tot 25 Sept. 1909	25 Sept. 1909	Onderwijzer	f 1200
4	Houtkooper, Sieuwtje	15 Dec. 1883	Hoofdakte, vak k, aanteekening voor vak j	Van 1 Juli tot 1 Oct. 1909	1 Oct. 1909	Onderwijzeres	f 1100
5	Lust, Maria Christina Geertruida	13 Febr. 1890	Akte l. o., vak j en k	Van 23 Sept. tot 9 Oct. 1909	—	Tijdelijk onderwijzeres	f 1,25 per schooltijd
6	Wepster, Adriane	17 Mei 1888	Akte l. o., vak j, k en n, fröbeldiploma	Van 18 Oct. 1909 tot heden	—	Tijdelijk onderwijzeres	f 1,25 per schooltijd

Het gebouw, waarin de school tot heden gevestigd is, voldoet aan alle redelijke eischen, die men aan een hulpschool kan stellen. De bij de school gelegen speelplaats kon echter niet worden benut, omdat dit hinderlijk zou zijn geweest voor de tegenovergelegen burgerschool. Zoodoende moest in de pauzen gewandeld of op de Botermarkt gespeeld worden.

Voor schoolmeubelen en leermiddelen is uitstekend gezorgd. De banken waren voorloopig nog 2-persoons Amerikaansche, die echter slechts voor 1 leerling dienden. Na de Kerstvacantie 1909 zijn deze banken door nieuwe éénpersoons-banken vervangen, geheel overeenkomstig advies van den heer districts-schoolopziener en het hoofd der school geconstrueerd.

Het spreekt van zelf, dat nog gedurende een aantal jaren een bedrag moet worden besteed voor uitbreiding van de verzameling platen, modellen en andere aanschouwingsmiddelen. Bij het zwakzinnigenonderwijs toch is het resultaat recht evenredig met de mate van aanschouwelijkheid, door den onderwijzer betracht.

Ook is een kleine bibliotheek van vakliteratuur voor het personeel aangelegd, waarvan druk gebruik wordt gemaakt.

Ten slotte zij nog in herinnering gebracht, dat den laatsten Woensdagmiddag van iederen maand een schoolvergadering wordt gehouden, tenzij er niets te bespreken is; dat de Haarlemsche commissies voor schoolvoeding en schoolkleeding ook den behoeftigen zwakzinnigen kinderen de zegeningen van haar werk niet onthouden; en dat een vereeniging in wording is, die zich ten doel stelt zieke en zwakke zwakzinnige kinderen in den zomertijd tot herstel naar buiten te zenden.

Vastgesteld door Burgemeester en Wethouders van Haarlem 31 Maart 1910.

De Burgemeester,
BOREEL.

De Secretaris,
WIJTEMA.

IV.

VERSLAG *over het jaar 1909 omtrent de openbare Buitengewone school voor Lager Onderwijs te Utrecht.*

(Uitgebracht door het hoofd der school aan Burgemeester en Wethouders.)

1. *Inlichtingen van algemeenen aard* omtrent het onderwijs aan de school, de klassenindeeling, het leerplan, de leervakken, de resultaten van het onderwijs, enz.

Het tweede schooljaar — 1 October 1908 werd de school geopend — heeft de overtuiging geschonken, dat door de ouders der schoolgaande kinderen wordt gewaardeerd, dat de gelegenheid is opengesteld voor de zwakzinnige kinderen onderwijs te kunnen bereiken, dat meer naar den aanleg en de vermogens is berekend, dan op de gewone scholen voor lager onderwijs te geven mogelijk is.

Met een enkele uitzondering werd zoo trouw van het onderwijs gebruik gemaakt als onder omstandigheden (ziekte, verren afstand en slechte weersgesteldheid) mogelijk was. Het verblijdende verschijnsel is op te merken, dat de practische aard van het onderwijs, gedeeltelijk meer direct op de eischen van het leven gericht, voor de leerlingen zelven zoo groote aantrekkelijkheid heeft, dat over het geheel de kinderen zeer gaarne naar school gaan. Voor de jongens zal dit zeer zeker nog grooter worden, wanneer straks ook houtarbeid practisch beoefend wordt.

De leerlingen zijn verdeeld in 4 afdeelingen, bij den aanvang des jaars twee parallelklassen I en twee parallelklassen II, met eenig onderscheid in ontwikkeling tusschen de parallelafdeelingen.

Met April werd de indeeling: klasse I, II*a*, II*b* en III.

Het leerplan omvat de vakken *a*—*k*, met uitzondering van *e* (beginselen der Vaderlandsche geschiedenis) van art. 2 der Wet op het L. O., benevens handenarbeid.

Dit laatste wordt, ter oefening van de nog zeer onbedreven handen en van het oog, tot heden meer als zelfstandig leervak onderwezen; slechts af en toe treedt het als leervorm op ter verheldering van begrippen.

Het onderwijs berust zooveel mogelijk op aanschouwing, hoewel toch niet verzuimd wordt tot abstraties te komen.

Het afgeloopen jaar geeft zeker reden tot tevredenheid. Niet alle leerlingen maakten evenveel vorderingen en groot zijn de vorderingen uit den aard der zaak niet, maar over het geheel is er toch aardig vooruitgang te merken.

2. *De leerlingen.* De leeftijd der leerlingen varieert van 7 tot 15 jaren. Met goedkeuring van den districts-schoolopziener heeft een van de leerlingen nog ongeveer 6 maanden de school bezocht, ofschoon hij den leeftijd van 15 jaren had overschreden.

De leerlingen worden getrokken uit alle maatschappelijke kringen, hetgeen wel blijkt uit het schoolgeld er voor betaald; dit loopt van *in het geheel geen schoolgeld* tot *vijftig gulden per jaar.*

Het schoolartseninstituut in deze gemeente breidt zijn arbeid ook uit over deze school. Met het toezicht op de gezondheid der leerlingen is belast de schoolarts dr. W. R. H. Kranenburg. Dit werkt zeer nuttig. Eenige gevallen van ziekelijke afwijkingen, door dezen arts geconstateerd, werden daarna op diens advies, òf door den huismedicus òf klinisch behandeld. De nieuw toegelaten leerlingen zijn allen wederom door de daartoe aangewezen commissie medisch-paedagogisch onderzocht.

De loop der schoolbevolking in het jaar 1909 is geweest:

	mnl.	vrl.	totaal.	Opmerkingen.
Er waren 1 Jan. 1909	31	8	39	
Er werden toegelaten:				
6 April 1909.........	10	8	18	
26 ,, 1909.........	4	1	5	
Er vertrokken:				
1 Febr. 1909.........	1	—	1	Kon het onderwijs niet volgen.
27 April 1909.........	1	—	1	Werd in Rijks opv. gesticht geplaatst.
1 Juli 1909.........	1	—	1	Wegens voortdurend ziek zijn.
9 Oct. 1909.........	1	—	1	Werd kruideniers-loopjongen.
Totaal.........	41	17	58	

Het verzuim was nog al vrij groot: wegens ziekte 8 %, terwijl het totaal verzuim pl.m. 11 % bedroeg. Een drietal, die bijna absoluut verzuimden (twee wegens ziekte, een willekeurig) maken dit percentcijfer voornamelijk zoo hoog. Toch was er ook nog al verzuim wegens ziekte onder de overige leerlingen.

3. *Onderwijzend personeel.* In het onderwijzend personeel is geen verandering gekomen in den loop van het jaar. Er waren aan de school verbonden:

Namen en voornamen.	Geboren.	In het bezit der akten.
Snijder, Sebo (hoofd der school, geen vaste klasse)	29 April 1867	Hoofdakte en l, m, q, r en s van art. 2 der wet op het l. o.
Donker, Jeannette (onderwijzeres)	9 Februari 1878	Hoofdakte en j, k en l van art. 2 der wet op het l. o.
Groen, Hendricus (onderwijzer, plaatsvervangend hoofd)	8 Juli 1884	Hoofdakte en j, l, q en s van art. 2 der wet op het l. o., benevens diploma A voor handenarbeid.
de Vos, Aart (onderwijzer)	12 Febr. 1887	Hoofdakte en j van art. 2 der wet op het l. o., benevens diploma's A en B voor handenarbeid.
de Vos, Ernestine Cornelia (onderwijzeres)	20 Febr. 1879	Hoofdakte en j, k en l van art. 2 der wet op het l. o.

De wijze, waarop de onderwijzers en onderwijzeressen ook dit jaar hun taak hebben opgevat en vervuld, geeft wederom alle reden tot tevredenheid. Het is te betreuren, dat eene der onderwijzeressen, mej. Donker, ziek is geworden en op voorschrift van den haar behandelenden arts sedert 12 November absolute geestelijke rust heeft moeten nemen, voorloopig tot 1 Februari 1910. In de vervulling van de daardoor tijdelijk opengevallen plaats behoefde niet direct te worden voorzien, aangezien de klasse kon worden waargenomen door het

hoofd der school. Inmiddels is een voorstel tot tijdelijke vervanging voor het verlof in 1910 gedaan. De verzuimen wegens ongesteldheid van het personeel waren overigens zeer gering.

4. *Gebouw, schoolmeubelen en leermiddelen.* Het gebouw, waarin de school is gevestigd, geeft geen aanleiding tot bijzondere opmerkingen. Wel is het een oud gebouw en mist het daardoor gemakken, die in nieuw ingerichte scholen worden aangetroffen, maar de lokalen voldoen aan matige eischen van verlichting, verwarming en ventilatie, de ligging is rustig en er is voldoende ruimte voor een flinke speelplaats en schooltuin. Deze schooltuin heeft in het jaar 1909 gelegenheid gegeven tot heel wat practische oefening, tot heel wat waarnemen en denken en daardoor is voor de kinderen over heel wat eenvoudige zaken, die toch zoo vaak onbegrepen blijven, een licht opgegaan. Hoewel aan den concierge, die belast is met het schoonhouden van lokalen, gangen, portalen, enz. mede de zorg voor den schooltuin is opgedragen, is diens arbeid tot een minimum beperkt geworden, aangezien de leerlingen zelf alles verrichtten, wat er te doen viel in den tuin. De schoolmeubelen en leermiddelen zijn in voldoende mate aanwezig en bevinden zich in goeden staat; voor schoolbehoeften wordt mede voldoende gezorgd. Enkele leermiddelen worden door het personeel zelf vervaardigd van karton of hout. Eveneens heeft het personeel er voor gezorgd, dat er speelgereedschap van verschillenden aard op het speelplein is gekomen, zoodat de leerlingen zich in sommige spelen hoofdelijk, in andere gezamenlijk kunnen oefenen.

5. *Mededeelingen van anderen aard.* Ook in 1909 hebben wederom drie van gemeentewege aangestelde geleiders, onder oppertoezicht van het hoofd der school, de kinderen, die moeilijk alleen van school naar huis kunnen gaan, naar huis geleid, voor zoover de ouders althans van deze gelegenheid gebruik wenschten te maken. Ongeveer 20 à 25 leerlingen maakten vrij geregeld van deze gelegenheid gebruik.

Utrecht, 16 Januari 1910.

Het hoofd der buitengewone openbare school
voor lager onderwijs te Utrecht,
(get.) S. Snijder.

Voor eensluidend afschrift,
De Secretaris der gemeente Utrecht,
J. Bool.

V.

VERSLAG *over het jaar 1909 omtrent de Christelijke school voor zwakzinnigen, „Groot-Emaus" te Ermelo, uitgaande van de Vereeniging tot opvoeding en verpleging van idioten en achterlijke kinderen, gevestigd te Utrecht.*

Onderwijs.

De school werd geopend den 1sten Februari 1909.

Aanvankelijk was er ééne klasse, die weer verdeeld was in drie afdeelingen, naar gelang de mate van ontwikkeling der leerlingen. Het aantal aanvragen tot toelating steeg echter zoodanig, dat den 1sten Augustus van hetzelfde jaar eene tweede klasse werd ingericht. Van af 1 Augustus tot 31 December waren er dus twee klassen, elk met twee afdeelingen.

Het onderwijs, dat gegeven werd volgens de beginselen, neergelegd in de statuten der vereeniging, waarvan de school uitgaat, omvatte de vakken *a—d* en *h—k* van art. 2 der lager-onderwijswet, benevens Bijbelsche Geschiedenis en handenarbeid. De vakken *e—g* waren facultatief gesteld voor de oudste en flinkste leerlingen. Onderwijs werd gegeven elken morgen van $8\frac{1}{2}$ uur tot 12 uur (met eene pauze van $10\frac{1}{2}$—11 uur) en elken middag van 3 uur tot $4\frac{3}{4}$ uur(met een pauze van $3\frac{3}{4}$ uur — 4 uur). Zaterdagsmiddags vrij. Twee middagschooltijden werden gewijd aan de lessen in handenarbeid en nuttige handwerken voor de verschillende klassen.

De resultaten van het onderwijs mochten in alle opzichten bevredigend genoemd worden.

Leerlingen.

De school werd geopend met 15 leerlingen.

Toegelaten 11 Mei 1909, 1 leerling;1 September 1909, 7 leerlingen; 9 October 1909, 1 leerling; 28 October 1909, 1 leerling; 15 November, 1 leerling; 27 November, 1leerling; 18 December 1909, 1 leerling.

Geen afschrijvingen hadden plaats.

Het aantal leerlingen bedroeg dus op 31 December 1909, 28.

Op 31 December waren 2 leerlingen 5½ jaar, één leerling 6 jaar, één leerling 7 jaar, één leerling 8 jaar, één leerling 9 jaar, 4 leerlingen 10 jaar, 1 leerling 11 jaar, 3 leerlingen 12 jaar, 3 leerlingen 13 jaar, 5 leerlingen 14 jaar, 3 leerlingen 15 jaar en 3 leerlingen 16 jaar.

De leerlingen zijn allen internen van de inrichting „Groot-Emaus", waar zij geplaatst worden door particulieren, door instellingen van liefdadigen aard, door Voogdijraden e. a.

Alleen zijn uit den minderen of den kleinen burgerstand. Het schoolgeld, dat geheven wordt, bedraagt f 10 per kind en per jaar.

Alvorens toegelaten te worden, wordt elke leerling mede door den geneesheer onderzocht. Genoemde geneesheer (Dr. A. Dupont te 's Heerenloo) is als medicus aan „Groot-Emaus" verbonden en dient ook het hoofd der school met zijne medische adviezen.

Personeel.

Aan het hoofd der school staat W. F. H. v. d. Wart, vroeger onderwijzer aan het Med.Paed.-Instituut te Arnhem. Vanaf 1 Augustus wordt hij bijgestaan door mej. M. H. Th. Mink, vroeger onderwijzeres te Sloterdijk.

Mutatiën hadden niet plaats.

De lessen in handenarbeid worden gegeven door het hoofd der school, die daartoe het vereischte diploma bezit.

Andere mededeelingen.

De school is een nieuw, ruim gebouw, dat bestaat uit twee leerlokalen, een flink werklokaal en een gymnastieklokaal, benevens twee kleine kamertjes voor berging van leermiddelen enz. Privaten zijn in een voldoend aantal aanwezig. De schoolmeubelen zijn eveneens nieuw, de banken gemaakt naar een model, ons verschaft door den heer schoolopziener in het district Arnhem. De leermiddelen zijn meest van eigen vinding en zoo niet, dan toch in elk geval speciaal voor onze school vervaardigd. Steeds wordt er ernstig naar gestreefd, onze verzameling leermiddelen uit te breiden en te verbeteren.

W. TE GUSSINKLO, *Voorzitter.*
F. KORTLANG J.EZN., *Secretaris.*
JOH. T. DE LANGE, *Penningm.*

VI.

VERSLAG *over het jaar 1909 omtrent de school van de Vereeniging voor Christelijk onderwijs aan zwakzinnige kinderen te Rotterdam.*

Het jaar 1909 heeft zich in het algemeen voor de school der vereeniging niet gekenmerkt door veranderingen van beteekenis. Wat ten vorigen jare is meegedeeld omtrent het leerplan, het onderwijs, enz. is in hoofdzaak hetzelfde gebleven.

Bij het samenstellen van het leerplan heeft het hoofd der school zich laten leiden door de volgende gedachten:

1. De leerlingen moeten zooveel leeren als ze kunnen, voor zooverre die kennis van practische beteekenis is.

Uitgaande van deze gedachte, behoeft er geen enkel vak van het gewoon lager onderwijs geheel te vervallen. Het onderwijs omdat daarom niet alleen de verplichte vakken benevens Bijbelsche geschiedenis en fröbelwerk, maar ook aardrijkskunde, natuurkunde en geschiedenis des vaderlands. Van de laatstgenoemde vakken wordt echter slechts datgene onderwezen wat van praktische beteekenis is, leiden kan tot zelfstandig waarnemen of veel vormende waarde heeft. Bovendien nemen de leerlingen aan dit onderwijs slechts deel, indien en voor zooverre zij er voor geschikt zijn. Blijkt het dus, dat de resultaten bij sommige leerlingen niet in evenredigheid zijn met den tijd, die er aan besteed wordt, dan doen deze leerlingen in de voor deze vakken bestemde uren iets anders.

2. Er moet getracht worden, den leerlingen een geheel van bruikbare kennis mede te geven. In aanmerking nemende, dat bij vele zwakzinnige kinderen de dingen niet in hun onderling verband gezien worden, zoodat bijna alles in hun geest los naast elkaar staat, behoort het tot de taak der school, in de weinige kennis die aangebracht kan worden, zooveel mogelijk eenheid te brengen. Mede hierom wordt bij het onderwijs zooveel mogelijk het beginsel der concentratie in toepassing gebracht.

3. Aan de zedelijke opvoeding moet meer aandacht gewijd worden dan bij normale kinderen.

Weinig verstandelijke ontwikkeling, gebrek aan remvermogen en vele andere oorzaken werken mede tot de omstandigheid, dat vele zwakzinnige kinderen met moreele gebreken behept zijn. Neiging tot onwaarheid spreken en stelen, weerbarstigheid, egoïsme en andere afwijkingen op zedelijk gebied merkt men dikwijls op, als de leerlingen tot de school worden toegelaten en het behoort ongetwijfeld niet tot het gemakkelijkste deel van het werk der onderwijzers, om, door liefde tot de misdeelde kinderen gedrongen, te trachten deze gebreken te verhelpen. Vooral in dit opzicht is de Bijbelsche geschiedenis een vak van hooge waarde.

De roosters van lesuren waren zoodanig ingericht, dat de meest inspannende geestesarbeid verricht werd gedurende de morgenuren, terwijl de vakken, die tot niet zooveel geestelijke vermoeidheid aanleiding geven, zooals schrijven, gymnastiek, enz. hoofdzakelijk gedurende de namiddaguren onderwezen werden. Voorts werd er zooveel mogelijk voor gezorgd, dat de meer klassikaal onderwezen vakken in de verschillende klassen op dezelfde uren behandeld werden, om sommigen leerlingen de gelegenheid te geven, voor een of meer dier vakken de lessen van een lagere of hoogere klasse te volgen dan waartoe zij gerekend werden te behooren. Het totaal aantal lesuren bedroeg 26 per week, waarbij 6 maal $\frac{1}{4}$ uur pauze. Bovendien werd nog 2 uur per week les in de nuttige handwerken gegeven. Uitgezonderd bij dit laatste vak en bij den handenarbeid duurde iedere les hoogstens $\frac{3}{4}$ uur.

De leerlingen waren verdeeld in 3 klassen, die ieder 2 leerjaren telden.

Aangaande de resultaten van het onderwijs kan vermeld worden, dat ze aan de verwachting beantwoordden. De leerlingen der hoogste klasse brachten het tot het lezen en verstaan van niet te moeilijke lesjes, (1ste en 2de deeltje van „De Wereld in"), het schrijven van een duidelijke, loopende hand, het rekenen uit het hoofd tot 1000, het vaardig rekenen met geld en de meest voorkomende lengte-, vlakte- en inhoudsmaten, het opmaken van eenvoudige rekeningen en nota's, het opstellen van een brief, enz. Ook in de andere klassen kon het leerplan tamelijk geregeld gevolgd worden. Het beheerschen der bewegingen, dat bij vele leerlingen in den aanvang zooveel te wenschen overlaat, werd gaandeweg beter; de handvaardigheid nam bij alle leerlingen zeer toe; de zin voor netheid in het werken en op lichaam en kleeding werd zeer

verbeterd. Ook de strijd tegen de moreele gebreken der leerlingen werd met vrij gunstigen uitslag bekroond, al moet men zich op dit punt in den aanvang soms met weinig tevreden stellen. Een leerling der hoogste klasse, die met zeer veel vrucht het onderwijs gedurende 2½ jaar gevolgd had, werd door zijn ouders bij een schoenmaker in de leer gedaan. Dit was door het hoofd der school, wien in dezen om raad werd gevraagd, aanbevolen. Deze leerling stelt de verwachting niet te leur; hij werkt met ijver en zal zonder twijfel later door dezen arbeid zijn brood kunnen verdienen.

De school werd bezocht door 31 leerlingen: hun leeftijd was op 1 Januari 1909 als volgt:

1	leerling	van	6	jaar.
3	leerlingen	,,	7	,,
3	,,	,,	8	,,
3	,,	,,	9	,,
5	,,	,,	10	,,
3	,,	,,	11	,,
5	,,	,,	12	,,
3	,,	,,	13	,,
1	leerling	,,	14	,,
3	leerlingen	,,	15	,,
1	leerling	,,	16	,,

De districts-schoolopziener machtigde de vereeniging, de 4 laatstgenoemde leerlingen nog eenigen tijd de school te laten bezoeken.

Van de genoemde 31 leerlingen kwamen er 9 uit den min of meer gegoeden burgerstand, 17 kwamen uit arbeidersgezinnen en 5 waren kinderen van behoeftige weduwen. Sinds de school toegankelijk is ook voor on- en minvermogenden, komen er hoe langer hoe minder aanvragen voor leerlingen uit den gegoeden stand. Het volle schoolgeld van f 100 werd nog voor 2 leerlingen betaald: voor de meeste leerlingen werd f 13 of minder ontvangen en 5 betaalden niets. In het algemeen wordt geen hooger schoolgeld geëischt dan de ouders of voogden zelf verklaren te kunnen betalen.

De beslissing omtrent het al of niet toelaten van leerlingen, waarvoor plaatsing wordt gevraagd, is tot heden overgelaten

aan den districts-schoolopziener, den geneeskundigen raadsman en het hoofd der school. Als geneeskundig raadsman is aan de school verbonden de heer C. A. van der Loo, arts voor zenuwziekten, die met het hoofd der school iederen leerling, waarvoor plaatsing gevraagd wordt, lichamelijk en geestelijk onderzoekt. Dit onderzoek heeft een tweeledig doel: ten eerste om, zoo mogelijk, op grond van de verschillende gegevens, een goede wijze van behandeling voor iederen leerling vast te stellen; ten andere om te voorkomen, dat leerlingen worden toegelaten die geestelijk te hoog of te laag staan voor een school voor zwakzinnigen. Intusschen komt het zoo goed als nimmer voor, dat plaatsing verzocht wordt voor kinderen, die te hoog staan; wel gebeurt het een enkele maal, dat toelating moet worden geweigerd aan kinderen, waarvan met zekerheid verklaard kan worden, dat ze voor geen of voor veel te weinig ontwikkeling vatbaar zijn. In twijfelachtige gevallen wordt een leerling toegelaten: zij, die over de al of niet plaatsing beslissen en tusschen wie tot nog toe volkomen overeenstemming bestond, zijn van meening, dat in zulke gevallen ten minste beproefd moet worden, een zoodanig kind tot ontwikkeling te brengen en dikwijls zijn dan de resultaten beter dan tevoren verwacht werd.

Het aantal leerlingen bedroeg op 1 Januari 28; daar er 3 leerlingen werden ingeschreven en even zooveel afgeschreven, bedroeg het aantal leerlingen op 31 December ook 28.

Ingeschreven werden:

Op 3 Mei 1 leerling.
,, 27 Sept. 1 ,,
,, 11 Oct. 1 ,,

Afgeschreven werden:

Op 14 Juni 1 leerling. Deze jongen ging een ambacht leeren.

Op 24 Aug. 2 leerlingen. Een hiervan, een meisje, verhuisde naar een andere gemeente. De andere, een jongen van 10 jaar, had langen tijd een gewone lagere school bezocht en daar niets geleerd dan een weinig lezen. Toen hij nu op de school der Vereeniging betrekkelijk goede vorderingen maakte, schenen de (pleeg)ouders te meenen, dat hij niet zwakzinnig was, waarom hij weer op een gewone school werd geplaatst. In dit opzicht ondervindt het onderwijzend personeel wel eens een enkele maal teleurstelling: zijn de vorderingen minder dan de ouders verwachten, dan meenen deze, dat

het onderwijs minder goed is en in het tegenovergestelde geval denken zij, dat de kinderen niet op de school voor zwakzinnigen behooren. Gelukkig kan hieraantoegevoegd worden, dat zienswijzen als boven beschreven, slechts als hooge uitzondering voorkomen; over het algemeen ondervindt het personeel veel waardeering en dankbaarheid van de zijde der ouders.

Het personeel bestond uit het hoofd der school, den heer J. de Graaff en een onderwijzeres, mejuffrouw J. A. Brandwijk (sedert 15 December mevrouw de Riemer, geboren Brandwijk).

Dat er geen verandering in het personeel kwam, had hierin zijn oorzaak, dat de Vereeniging niet tijdig een geschikte opvolgster kon vinden voor de onderwijzeres, die in Augustus wegens voorgenomen huwelijk haar ontslag vroeg tegen 1 December. Er kwamen wel eenige sollicitanten, doch de meest geschikte trokken zich terug, toen ze vernamen, dat er geen Rijkspensioen aan de betrekking verbonden was. Eerst op 20 October werd een onderwijzeres benoemd, die de benoeming welke door den districts-schoolopziener werd goedgekeurd, aannam, doch eerst op 1 Maart 1910 in dienst trad. Gelukkig verklaarde de in dienst zijnde onderwijzeres zich bereid, op haar aanvrage om ontslag in zooverre terug te willen komen, dat ze in dienst wilde blijven tot haar opvolgster haar zou kunnen vervangen.

De gezondheidstoestand van het personeel liet in het begin des jaars een weinig te wenschen over. Het hoofd der school moest op geneeskundig voorschrift een paar weken rust nemen, zoodat de onderwijzeres toen alleen de school had te besturen en daarvoor waren haar lichamelijke krachten te zwak. Om niet genoodzaakt te worden, de school geheel te sluiten, heeft toen het hoofd der school, hoewel nog niet hersteld, zijn arbeid weer hervat. Ongunstige gevolgen heeft het gelukkig niet voor hem gehad, maar de arbeid in de school is door deze omstandigheden gedurende een paar weken niet zoo goed geweest als noodg is.

Het schoolgebouw, waarbij een speelplaats en schooltuin is, voldoet in het algemeen goed. Een bezwaar is echter, dat het slechts ruimte biedt voor een school met 2 leerkrachten, zoodat voor uitbreiding geen gelegenheid is. De Vereeniging is onvermoeid bezig, te trachten een gebouw te verkrijgen, waarin voor meer leerlingen plaats is.

De schoolbanken, ieder met één zitplaats, zijn vervaardigd volgens de eischen der hygiëne en voldoen in het gebruik uit-

stekend. Ze zijn verstelbaar met het oog op den verschillenden leeftijd van leerlingen derzelfde klasse; het tafelblad kan naar verkiezing hellend of horizontaal geplaatst worden.

Er wordt steeds naar gestreefd, de school van de meest doeltreffende leer- en hulpmiddelen te voorzien en het eischt veel zorg om op dit gebied telkens de juiste keuze te doen. Het onderwijzend personeel verklaart echter, dat vele van de voor gewone scholen bestemde boeken en hulpmiddelen zeer goed kunnen gebruikt worden, al moet dan ook de opeenvolging der oefeningen wat gewijzigd worden, iets worden weggelaten en iets anders ingelascht, enz. en al worden sommige boekjes gebruikt op een andere wijze en met een ander doel dan de vervaardiger, die normale kinderen op het oog had, zich voorstelde. Het onderwijzend personeel verklaart, voorloopig geen behoefte te gevoelen aan veel bijzondere hulpmiddelen. Leermiddelen, die niet in den handel of te kostbaar zijn, worden door het personeel zelf vervaardigd.

Het inwendig beheer der school werd aan het hoofd overgelaten. De werkzaamheid van het bestuur heeft zich voornamelijk bapaald tot twee zaken: ten eerste heeft het getracht de inkomsten der Vereeniging zoodanig te doen toenemen, dat ze de uitgaven zouden kunnen dekken en ten andere beproefde het, uit giften een kapitaal bijeen te brengen, ter verkrijging van een nieuw schoolgebouw. In het eerstgenoemde is het bestuur tamelijk wel geslaagd: de vaste jaarlijksche contributiën namen in die mate toe, dat het tekort van voorgaande jaren een weinig verminderde. Voor het bouwen van een nieuwe school kwam echter nog slechts een klein bedrag in, zoodat ter bereiking van dit doel weer nieuwe wegen moeten ingeslagen worden.

Rotterdam, 2 Maart 1910.

Het bestuur der Vereeniging,

D. DEN BREEMER,
Voorzitter.

R. J. F. J. H. NOGAREDE,
Secretaris.

VII.

VERSLAG *over het jaar 1909 omtrent de school n°. I en n°. III voor buitengewoon onderwijs der Vereeniging voor spraakgebrekkige en achterlijke kinderen te Amsterdam. (Met 2 bijlagen).*

School n°. I aan de Borgerstraat.

Doel en inrichting van het onderwijs.

In doel en inrichting van het onderwijs werd dit jaar geen verandering gebracht.

De school tracht bij zoogenaamd medisch achterlijke kinderen zooveel kennis en vaardigheid — vooral ook handvaardigheid — aan te brengen, dat zij zich later door eigen werkzaamheid een niet al te afhankelijke positie kunnen veroveren in de samenleving.

In verband met het feit, dat deze leerlingen meestal tweemaal zooveel tijd noodig hebben om iets aan te leeren en dat de grens van hun bevattingsvermogen vrij spoedig bereikt is, omvat het leerplan *de beginselen* van lezen, rekenen, taal, schrijven, zingen, handenarbeid, zaakonderwijs (leerstof voor algemeene ontwikkeling ontleend aan aardrijkskunde, geschiedenis, natuurkennis enz.) en gymnastiek.

Resultaten van het onderwijs.

Men tracht te bereiken, dat de leerlingen wat hun kennis betreft ongeveer gelijk komen te staan met kinderen in het 4de leerjaar van een school voor gewoon lager onderwijs. Met enkelen kan men soms iets verder gaan, maar bij anderen bereikt men die hoogte niet ondanks de grootste inspanning.

Van het grootste belang is het, deze betrekkelijk geringe kennis bruikbaar te maken voor de practijk van het leven,

zoodat de leerlingen zich in de maatschappij kunnen staande houden. Voorts beijvert de school zich — en dit is ongetwijfeld de moeilijkste, maar ook haar schoonste taak — bij te dragen tot de moreele vorming der kinderen. Dit eischt groote voorzichtigheid, geduld en toewijding, daar men veelal met aangeboren neigingen te kampen heeft, die moeilijker te overwinnen zijn naar mate de verstandelijke ontwikkeling geringer is.

Arbeid slaat ook hier vuur uit den steen en menigmaal gelukt het den onderwijzers den lust tot werken bij hunne leerlingen op te wekken en gaande te houden, het zelfbewustzijn te kweeken, terwijl zij de daarbij ontwikkelende zelfoverschatting bij de kinderen weten te onderdrukken.

Toelating.

Om tot de scholen der Vereeniging te worden toegelaten, moeten de candidaten daarvoor geschikt worden verklaard door een medisch-paedagogische commissie, bestaande uit de heeren prof. dr. C. Winkler, dr. Van Londen en dr. D. Herderschee en den directeur van de school.

Voor dat het kind aan eene keuring wordt onderworpen, heeft het bestuur der Vereeniging bericht ingewonnen van het hoofd der school, waar de leerling gewoon lager onderwijs geniet, omtrent diens meest in het oog vallende eigenschappen en bewijzen van achterlijkheid.

Voor den aard dezer inlichtingen zie men bijlage I, achter dit verslag gevoegd. Het medisch-paedagogisch onderzoek, wordt ingesteld naar aanleiding van de vraagpunten, die in bijlage II als formulier bijeen zijn gebracht.

Dit ingevuld formulier, voorzien van het advies der genoemde commissie, strekt het bestuur tot richtsnoer voor de toelating en wordt te zamen met de inlichtingen naar aanleiding van de vragen geformuleerd in bijlage I toegezonden aan den districts-schoolopziener bij het verzoek om goedkeuring der door het bestuur genomen beslissing.

Genoemde formulieren zijn hier reeds jaren bij het onderzoek in gebruik en zijn volgens de verslagen voorkomende in het Bijvoegsel tot de *Nederlandsche Staatscourant* van Zaterdag 17 Juli 1909, n°. 165, door andere commissiën van onderzoek overgenomen. Vermelding verdient daarom het feit, dat bij de medische commissie het voornemen bestaat in 1910 een ander formulier samen te stellen, waarin gebruik wordt gemaakt van de ervaringen bij het groot aantal keuringen opgedaan.

Schoolgeld.

Verreweg de meeste leerlingen behooren tot de klasse der onvermogenden. Slechts voor 3 leerlingen wordt f 60 per jaar betaald, voor één f 30, terwijl 87 leerlingen een schoolgeld betalen dat naar de verdiensten der ouders afwisselt van 20 cents tot 6 cents per week. Voor de overige leerlingen wordt wegens armoede der ouders geen schoolgeld betaald.

Het leerlingen-aantal en de klassificatie.

Op 1 Januari werd de school met 2 klassen uitgebreid, waarvoor een voldoend aantal candidaten beschikbaar was. Daar echter velen op grooten afstand van de school wonen, werden de nieuw geplaatste leerlingen òf na korten tijd door de ouders thuis gehouden of zelfs in het geheel niet gezonden, zoodat zij na korten tijd weer moesten worden afgeschreven.

Bij de opening van school n°. III aan de Rustenburgerstraat in Juni, werden 10 leerlingen naar daar overgeplaatst met het oog op hun woonplaats. Wel werden de open plaatsen zoo spoedig mogelijk aangevuld maar het een en ander heeft toch wel eenige stoornis gebracht in den geregelden gang van zaken. Te vermijden zijn deze wisselingen niet, zoolang de Vereeniging nog niet voor voldoende schoolruimte over de geheele stad heeft kunnen zorg dragen. Behalve deze school en die aan de Rustenburgerstraat, welke door het Rijk worden gesubsidieerd, bezit de Vereeniging nog een school voor pl.m. 96 leerlingen in het oosten der stad, die wegens onvoldoende inrichting van het gebouw, niet voor Rijkssubsidie in aanmerking kan komen.

Toch voorzien deze drie scholen niet in de bestaande behoefte. Uit een door het bestuur ingestelde enquête is gebleken, dat nog voor pl.m. 120 leerlingen van openbare en bijzondere lagere scholen plaats moet worden gemaakt op scholen voor buitengewoon onderwijs.

Het aantal leerlingen op de school aan de Borgerstraat wisselde in den loop van het jaar van 112 tot 127, zooals wordt aangeduid door den volgenden staat.

15 Januari	122	leerlingen.
1 April	118	,,
15 April	127	,,
1 Mei	115	,,
19 Mei	114	,,

1 Juni	117	leerlingen.
11 Juni	121	,,
19 Juni	119	,,
21 Juni	112	,,
12 Juli	120	,,
23 Augustus	119	,,
27 Augustus	118	,,
8 September	120	,,
1 November	120	,,
10 November	122	,,
15 November	121	,,
15 December	119	,,
22 December	120	,,
31 December	123	,, .

Afschrijving van leerlingen.

Afgeschreven met goedkeuring van den districts-schoolopziener werden:

Op	1 April	4	leerlingen.
,,	1 Mei	12	,,
,,	19 Mei	1	,,
,,	1 Juni	7	,,
,,	19 Juni	2	,,
,,	21 Juni	7	,,
,,	23 Augustus	1	,,
,,	27 Augustus	1	,,
,,	1 November	1	,,
,,	15 November	1	,,
,,	15 December	2	,,

Negen dezer leerlingen werden door de ouders van school genomen wegens hun leeftijd en de noodzakelijkheid om iets te verdienen. Met behulp van de school zijn zij in verschillende ambachten geplaatst, voorloopig met vrij goed succes.

Twee leerlingen zijn van de school genomen ondanks de

pogingen door de onderwijzers aangewend om hen te behouden; één van hen is geplaatst in Groot-Emaus te 's Heerenloo, de andere is opgenomen door een Christelijke school voor gewoon lager onderwijs.

Tien leerlingen gingen over naar school III der Vereeniging met het oog op de betere ligging ten opzichte van de woonplaats der kinderen.

Eén vertrok naar elders.

Eén werd ontslagen wegens langdurig schoolverzuim, in verband met onwil van den vader.

Eén leerling overleed.

De overige 15 leerlingen, verschenen ondanks de afspraak met de ouders in het geheel niet, of werden na zeer korten tijd weer van school genomen, meestal wegens den grooten afstand, waarop zij van school wonen.

Personeel.

Het onderwijzend personeel bestond op 1 Januari 1909 uit de hieronder genoemde onderwijzers en onderwijzeressen.

A. Boorsma, directeur.

Y. G. van der Veen, R. Hoogland, H. Dankelman en J. C. Kok, onderwijzers.

M. Barreveld Bute, adjunct-directrice.

C. A. M. Koets, J. W. H. Beckering v. Loenen, J. C. G. Kok-van Aken, onderwijzeressen.

In dezen toestand is gedurende het jaar 1909 geene verandering gekomen.

Opmerkingen.

Ernstige verstoring der orde komt zelden meer voor. Wel zijn er in elke klasse kinderen, die mede door hun dagelijksche omgeving buiten de school buitengewone zorg vereischen,maar het huisbezoek der onderwijzers breidt den invloed der school tot in het gezin uit. Het meerendeel der kinderen behoort tot den behoeftgen stand, 10 leerlingen nemen geregeld deel aan de maaltijden verstrekt door de Vereeniging kindervoeding en aan ongeveer 20 kinderen wordt 'smorgens een boterham verstrekt.

Aan verscheidenen worden ook klompen of schoenen gegeven, om bezoeken der school mogelijk te maken, terwijl dikwijls de school moet bijspringen als er aan kleeding gebrek is. De hulp der Vereeniging ,,Voor het schoolkind'', steeds dankbaar aanvaard, is niet voldoende.

Door hulp van kindervrienden was de school in staat dit

jaar een tiental kinderen, daartoe door den medicus aangewezen, eenige weken te zenden naar een vacantiekolonie.

Ten slotte vermelden wij nog, dat de Vereeniging als schoolarts voor hare scholen heeft aangesteld den heer dr. D. Herderschee.

School III aan de Rustenburgerstraat.

School III voor buitengewoon onderwijs werd 18 Juni officieel geopend. De leerlingen, 52 in getal, werden verdeeld over 4 klassen; de leertijd is 4 maal 1½ jaar. Het leerplan, dat in hoofdzaak overeenkomt met dat van school I, omvat: lezen, schrijven, rekenen, taal, zaakonderwijs, zingen, gymnastiek, handenarbeid, vrouwelijke handwerken voor de meisjes en teekenen voor de jongens. De schooltijden zijn van 9—12 en 2—4; 's Woensdags en 's Zaterdagsmiddags wordt geen les gegeven. De schooltijden worden onderbroken door $^1/_4$ uur pauze. Met de laagste klassen wordt in de morgenschooltijden $^1/_2$ uur gewandeld of gespeeld.

Al bestaat de school nog betrekkelijk kort, toch is er over het algemeen bij de kinderen vooruitgang te bespeuren, hetgeen niet te verwonderen is, daar in klassen van 16 leerlingen het kind meer tot zijn recht komt dan in klassen van 30 à 40 leerlingen, waarvan onze kinderen tot vóór de plaatsing deel uitmaakten.

De gang der schoolbevolking van 21 Juni tot 31 Dec. 1909, blijkt uit onderstaand lijstje:

De school is begonnen 21 Juni met	52 leerlingen.
Toegelaten tot 31 December 1909	9 ,,
Totaal....................	61 leerlingen.
Afgeschreven tot 31 December 1909	5 ,,
Aanwezig op 31 December 1909	56 leerlingen.

Toegelaten werden:

12 Juli	3 leerlingen.
7 September	1 ,,
15 September	4 ,,
23 September	1 ,,
Totaal	9 leerlingen.

6 Juli, 7 Sept. en 4 Dec. werd telkens één leerling overgeplaatst naar school I wegens verhuizing van de ouders.

1 Sept. ging één leerling terug naar de gewone school wegens verren afstand en met het oog op het gestel van den jongen.

20 Sept. werd een leerling geplaatst bij een sigarenmaker.

De leeftijd van de leerlingen is:

geboren in 1895	....	3 leerlingen.
,, ,, 1896	....	5 ,,
,, ,, 1897	....	6 ,,
,, ,, 1898	....	5 ,,
,, ,, 1899	....	10 ,,
,, ,, 1900	....	12 ,,
,, ,, 1901	....	12 ,,
,, ,, 1902	....	3 ,,
Totaal	....	56 leerlingen.

De leerlingen zijn voor het grootste deel betrokken van scholen voor gewoon lager onderwijs; enkelen van scholen voor uitgebreid lager onderwijs der 1ste klasse te Amsterdam. Als regel geldt, dat voor de kinderen hetzelfde schoolgeld wordt betaald, als geheven werd op de scholen, die zij het laatst bezochten.

12	leerlingen	betalen	4 cent per week.
4	,,	,,	6 ,, ,, ,,
3	,,	,,	10 ,, ,, ,,
3	,,	,,	16 ,, ,, ,,
9	,,	,,	20 ,, ,, ,,
3	,,	,,	f 5,— per 3 maanden.
1	,,	betaalt	6,25 ,, 3 ,,

Aan school III zijn werkzaam 5 leerkrachten: P. Ypes, als directeur, werd met het oog op de voorbereidende maatregelen aangesteld 1 Juni 1909. J. Eldering-Swerms en J. Borgman als onderwijzeressen en W. Scheffener en G. C. A. de Braal, als onderwijzers werden 16 Juni aangesteld.

Mevrouw J. Eldering-Swerms is overgeplaatst van school II; het overige personeel is werkzaam geweest aan scholen voor gewoon lager onderwijs.

De school is gevestigd in hulpschool XVII Rustenburgerstraat 440. Een deel van het terrein, links van de school is met 5 à 6 d.M. zand opgehoogd en dient om de kleinen te laten scheppen en graven als het weer er zich toe leent.

In één klas, de laagste, heeft het bestuur een proef genomen met 16 Excelsior banken; in de andere 3 klassen zijn 3 maal 16 Amerikaansche banken „Princeton" geplaatst. Beide soorten zijn verstelbaar. Kasten en borden zijn in bruikleen afgestaan door de gemeente.

Amsterdam, 22 Maart 1910.

Het Bestuur der Vereeniging voor spraakgebrekkige en achterlijke kinderen te Amsterdam,

J. N. VAN HALL, *Voorzitter.*
P. DE VOS JR., *Secretaris.*

BIJLAGE I.

Letter, nummer of naam der school: Datum van invulling:

VRAGENLIJST.

Naam van het kind:
Woonplaats.

Datum van geboorte:

Wanneer werd het kind voor 't eerst op school geplaatst?
Wanneer is het bij U opgenomen?

Hoe langen tijd bleef het in de verschillende klassen?

Hoe is het geheugen?
Kan het 'n vierregelig versje leeren?

Kan het rekenen? Zoo ja, binnen welke getallenreeks? (tot 5, tot 10, tot 20 enz.)?

Kent het kleuren? Indien niet alle, welke niet?

Kan het melodieën nazingen?

Herkent het afbeeldingen, bijv. van eenvoudige voorwerpen op schoolplaten bij aanschouwingsonderwijs in gebruik?	
Hoe is het humeur?	
Is het kind driftig? Is het plaagzuchtig, liegt of steelt het? Heeft het neiging tot verzet of onwil?	
Heeft het toevallen?	
Spreekt het kind goed?	
Zit het stil of verricht het onwillekeurige bewegingen?	
Heeft het eigenaardigheden, die het verblijf op school moeielijk maken? (Onanie, onwillekeurige urineloozing, etc.)	
Wat noopt U om dit kind achterlijk te noemen en welke andere inlichtingen kunt gij omtrent het kind geven?	
Verzuimt het dikwijls de lessen? Om welke redenen?	

Handteekening van het hoofd der school:

BIJLAGE II.

School voor Achterlijke Kinderen te Amsterdam.

N°.............

ONDERZOEK betreffende ....
geboren den .... **te**.....................
Woonpaats: ....

1. **Vader:**

   Naam:

   Datum van geboorte:

   Plaats van geboorte:

2. **Moeder:**

   Naam:

   Datum van geboorte:

   Plaats van geboorte:

3. **Ouders:**

   Is bij hen iets bekend van:
   a. dronkenschap
   b. krankzinnigheid
   c. zelfmoord
   d. misdrijven
   e. zenuwziekten
   f. tuberculose
   g. of anderszins?

4. **Opstijgende lijnen:**

Is daar iets bekend van dronkenschap, krankzinnigheid of anderszins?

5. **Zijlijnen:**

Is daar iets bekend van dronkenschap, krankzinnigheid of anderszins?

6. Uit hoeveel broers en zusters bestaat het gezin?

7. Hoeveel kinderen zijn er overleden en waaraan?

8. Het hoeveelste kind is dit?

9. Was de moeder tijdens de zwangerschap gezond?

10. Had de geboorte een normaal verloop?

11. Heeft het scholen bezocht en welke?

12. Is er een voogd?

13. Naam en woonplaats van den voogd.

14. **Eerste levensjaren:**

a. Leed het aan stuipen?

b. Hoe oud kreeg het tanden?

c. Hoe oud leerde het loopen?

d. Hoe oud leerde het spreken?

e. Doorstond het
mazelen
roodvonk
diphteritis
hersenziekten
of anderen ziekten?

f. Hoe oud was het zindelijk?

15. **Tegenwoordige toestand:**

a Algemeene indruk:

Physische toestand.

Psychische toestand.

b. Vorm van het hoofd:
Omvang:
Lengte:
Breedte:

c. Kleur der haren:

d. Oogen:

Kleur:

Oogspleet:

Oogbewegingen:

Pupillen:

e. Ooren:

Vorm:

Gelijk- of ongelijkmatige inplanting:

f. Aangezicht:

Neus:

Mond:

Lippen:

Tanden:

Verhemelte:

g. Kan het rechtuit gestoken handen stil houden?

h. Kan het met aaneengesloten voeten stilstaan?

Ook bij gesloten oogen?

i. Kan het voor- en achteruitloopen?

Ook bij gesloten oogen?

k. Bestaan er ruggegraatsverkrommingen?

l. Bestaan er spraakstoornissen?

m. Kan het zien?

n. Kan het hooren?

o. Bezit het eenvoudige tijdsbegrippen? Onderscheidt het *gisteren* en *morgen?* Kent het de lengte van een *maand* en een *week?*

p. Bezit het eenvoudige ruimtebegrippen?

Onderscheidt het *links en rechts, voor* en *achter, boven* en *onder?* Weet het den weg naar huis?

q. Kan het een eenvoudige figuur nateekenen?

r. Onderscheid het de kleuren?

s. Kan het de hoofdbewerkingen uitvoeren in de getallenrij

tot 10
tot 20
tot 100
boven 100

t. Leest het uit:

Spreken en lezen I
,, II
,, III.
,, IV
In Woord en Beeld I.

u. Schrijft het?

Naar voorbeeld?

Naar dicté?

16. Bijzondere Opmerkingen:

Bijvoegsel tot de *Nederlandsche Staatscourant* van Woensdag 20 Juli 1910, n°. 167.

N°. 43.

VERSLAG *omtrent het examen in den telegraafdienst voor commies van adspirant-commiezen en surnumerairs der posterijen en telegraphie, van 2 tot en met 23 Juni 1910.*

Samenstelling der commissie.

Ingevolge beschikking van Zijne Excellentie den Minister van Waterstaat van 7 Mei 1910, n°. 1582, en 30 Mei 1910, n°. 1892, afdeeling Posterijen en Telegraphie, was de commissie samengesteld als volgt:

lid en voorzitter:

de heer B. Knuppe, directeur van het telegraafkantoor te Haarlem;

leden de heeren:

R. van der Vecht, hoofdcommies der telegraphie te Utrecht;
J. C. Wannée, hoofdcommies der telegraphie te Amsterdam;
J. P. Lambert, commies der telegraphie te 's Gravenhage;
G. Baert, directeur van het post- en telegraafkantoor te Tholen;
W. D. Nolting, directeur van het post- en telegraafkantoor te Nijkerk;
J. D. Mulder, commies der telegraphie te 's Gravenhage;
H. J. Boetje, ingenieur der telegraphie te 's Gravenhage;
C. A. Hofman, oud-hoofd eener school voor m. u. l. o. te 's Gravenhage.

Regeling van het examen.

Het schriftelijk examen had voor alle candidaten gelijktijdig plaats op 2, 3 en 4 Juni te Rotterdam. Het mondeling examen,

dat voor iedere groep van 4 candidaten 2 dagen duurde, werd gehouden in de lokalen van het Valkenhuis te 's Gravenhage, op werkdagen van 6 Juni tot en met 23 Juni 1910.

Het examen werd gesplitst in 2 afdeelingen, n.l.

A. Techniek, en

B. Exploitatie.

De afdeeling A omvat de volgende onderdeelen A^1 en A^2, n.l.:

A^1. 1. beginselen van de leer van het magnetisme en de electriciteit, kennis van elementen en batterijen;

2. electrische stroomen en geleidingen;

3. vertrouwdheid met de technische kantoorinrichtingen;

4. verbindingen en stroomloopen;

5. herkennen, localiseeren en opheffen van storingen in geleidingen;

A^2. 1. kennis van de bij den telegraaf- en telephoondienst in gebruik zijnde toestellen en het herkennen, localiseeren en opheffen van storingen in die toestellen;

2. vertrouwdheid met den werkkring van ingenieurs, opzichters, lijnwachters en verder technisch personeel;

3. samenwerking van den technischen dienst met dien der exploitatie.

De afdeeling B omvat de volgende onderdeelen:

B^1. 1. kantoren:

Vestiging van telegraaf- en hulptelegraafkantoren. Verhouding tusschen de Rijkstelegraaf en particuliere telegraafondernemingen. Aansluiting van particuliere geleidingen aan het Rijkstelegraafnet;

2. personeel:

Koninklijke besluiten en voorschriften tot regeling van den dienst van het personeel der posterijen en telegraphie, daaronder begrepen die betreffende aanstelling, indienststelling, ontslag, borgtochten, beëediging, verloven, afwezigheid, bestraffingen en uniformkleeding;

3. telegraafverkeer:

Rijkstelegraafreglement, internationaal telegraafverdrag van St. Petersburg en het daarbij behoorende reglement. Bijzondere verdragen of overeenkomsten tusschen Nederland en andere Staten. Verzamelde voorschriften voor den dienst der tele-

graphie, zoomede verdere voorschriften tot uitvoering van bovenstaande wet;

B². 1. tarieven:

binnenlandsch tarief. Samenstelling en bedragen van de tarieven naar Europeesche Staten en de Nederlandsche koloniën. Verzendingswegen naar de verschillende werelddeelen;

2. telegraafverbindingen:

Nederlandsch telegraafnet. Aansluiting met buitenlandsche kantoren. Voornaamste kabelmaatschappijen;

3. Telegraaf- en Telephoonwet 1904 (*Staatsblad* n°. 7);

4. telephoondienst:

Instructie voor de Rijkstelephoonkantoren. Interlocale en internationale verbindingen. Binnenlandsche telephoontarieven. Verdragen en overeenkomsten met vreemde Staten betreffende den telephoondienst;

5. bepalingen van algemeene wetten in verband met het telegraafwezen. Bepalingen voorkomende in de wetboeken van strafvordering en strafrecht, betreffende de geheimhouding in zake van telegrammen, het misbruik van telegramzegels, het vernielen en beschadigen van telegraafwerken.

Aantal candidaten.

Aangemeld hadden zich 30 candidaten, te weten: 19 adspirant-commiezen en 11 surnumerairs.

Tijdens het examen trokken zich 4 adspirant-commiezen en 3 surnumerairs terug, zoodat aan het geheele examen werd deelgenomen door 15 adspirant-commiezen en 8 surnumerairs.

Uitslag van het examen.

Van de vorenbedoelde 23 candidaten slaagden 13 adspirant-commiezen en 7 surnumerairs. Van de afgewezen candidaten waren er 2 onvoldoende in het onderdeel A¹, 2 in het onderdeel A², 3 in het onderdeel B¹ en 2 in het onderdeel B².

Opmerkingen omtrent verschillende onderdeelen.

Afdeeling A¹.

De verklaring van enkele eenvoudige magnetische en electrische verschijnselen liet meermalen te wenschen over, doordat het

juiste inzicht ontbrak. Het vermoeden werd aldus gewekt, dat bij enkele candidaten de kennis, welke voor het adspirant-commiezen-examen wordt geëischt, niet meer aanwezig was.

Het gedeelte, op de practijk betrekking hebbende, was aan de meeste candidaten goed bekend.

Afdeeling A².

Het onderzoek leverde in het algemeen een gunstig resultaat op. De meeste candidaten waren goed op de hoogte van de samenstelling en werking der toestellen, ofschoon voor menigeen het regelen van de schrijftoestellen volgens Digney en Siemens en Halske, nog moeilijkheid opleverde. Bij de regeling van den Hughestoestel bleek, dat het juiste verband tusschen de op elkaar werkende deelen niet steeds goed begrepen werd. De voorschriften betreffende de samenwerking van den technischen dienst met die der exploitatie bleken ook nu weder door de meesten slechts vluchtig bestudeerd.

Afdeeling B¹.

Over het geheel genomen was de indruk verkregen bij het mondeling onderzoek gunstiger dan die welke bij het nazien van het schriftelijk werk verkregen werd.

Dit kwam vooral uit bij de behandeling van de geldelijke verantwoording, waarin verscheidene candidaten aanvankelijk te kort schoten; bij enkelen bleek ook, dat zij voor dit onderdeel van het examen meer op hun geheugen vertrouwden dan dat zij het verband begrepen tusschen de verschillende verantwoordingsstaten.

Gaarne zou meer vastheid geconstateerd zijn bij het samenstellen van diensttelegrammen, zoowel kostelooze als betaalde, in het verkeer met het buitenland.

Hoewel het vorenstaande niet zonder invloed bleef op de toegekende cijfers, kon toch aan vele candidaten een meer dan voldoend en moest slechts aan enkelen een onvoldoend cijfer worden toegekend.

Afdeeling B².

De uitslag van het onderzoek was over het geheel gunstig. Aan het meerendeel der candidaten, die aan het volledig examen deelnamen, kon een cijfer boven voldoende worden toegekend. Het gebruik van de tariefboeken, speciaal van het kantoortarief en de kennis van de toe te passen tarieven in geval van storing

in het verkeer met de landen waarmede Nederland bijzondere verdragen heeft gesloten, liet hier en daar te wenschen over.

De wijze waarop voorts is geregeld de verzending van telegrammen naar het buitenland, was bij verschillende candidaten onvoldoende bekend.

Aan de bestudeering van de verantwoording der gelden. op de hulptelephoonkantoren ontvangen. had meer zorg kunnen zijn besteed.

's Gravenhage, 11 Juli 1910.

De Voorzitter der Examen-commissie voornoemd,
B. KNUPPE.

Bijvoegsel tot de *Nederlandsche Staatscourant* van
Vrijdag 22 Juli 1910, n°. 169.

N°. 44.

VERSLAG *omtrent het eindexamen in 1910, afgelegd door de cadetten van het 3de studiejaar der Koninklijke Militaire Academie.*

Aan Zijne Excellentie den Minister van Oorlog.

De commissie welke ingevolge het bepaalde bij artikel 84 van het reglement voor de Koninklijke Militaire Academie, vastgesteld bij het Koninklijk besluit van 6 April 1895 (*Staatsblad* n°. 40) en laatstelijk gewijzigd bij Koninklijk besluit van 22 April 1909 (*Staatsblad* n°. 115), in het jaar 1910 belast werd met het afnemen van het eindexamen aan genoemde inrichting, heeft heden hare taak ten einde gebracht.

Omtrent den loop en de uitkomsten van dit examen heeft zij de eer het navolgend verslag aan Uwe Excellentie uit te brengen.

I. Samenstelling der examencommissie.

Bij Koninklijk besluit van 8 April 1910 n°. 52 werd de commissie belast met het afnemen van het eindexamen aan de Koninklijke Militaire Academie als volgt samengesteld:

lid en voorzitter: de kolonel A. Hoogeboom, inspecteur van het militair onderwijs;

leden:

de kolonel van den staf der infanterie jhr. L. C. van den Brandeler, gouverneur der Koninklijke Militaire Academie;

de majoor van den staf der artillerie A. J. de Booy, eerste-officier bij de Koninklijke Militaire Academie;

de hoogleeraar N. C. Grotendorst, hoofd van onderwijs bij de Koninklijke Militaire Academie;

de kapitein van den staf der infanterie L. F. T. Vogel;
de ritmeester van den staf der cavalerie D. R. Buma;
de kapitein van den staf der artillerie H. J. A. Feber;
de kapitein van den staf der genie T. Bodenhausen,
allen hoofd van onderwijs bij de Koninklijke Militaire Academie;
de kapitein van den staf der infanterie H. C. J. ter Beek, werkzaam bij de Koninklijke Militaire Academie;
de heer C. Spat;
de eerste-luitenant der infanterie van het leger in Nederlandsch-Indië G. Ström,
beiden leeraar bij genoemde inrichting;
de majoor J. Burger, van het regiment grenadiers en jagers;
de luitenant-kolonel W. H. Piepers, van het 1ste regiment huzaren;
de majoor van den generalen staf F. Dell, chef van den staf in de Stelling van Amsterdam;
de kapitein der genie F. R. van Roijen, eerstaanwezend-ingenieur te Zwolle;
de met den rang van generaal-majoor gepensionneerde kolonel dr. H. J. Krantz;
de luitenant-kolonel der infanterie R. A. Cornelissen en de kapitein van den generalen staf H. A. Kooy, beiden van het leger in Nederlandsch-Indië en met verlof hier te lande;

secretaris: de eerste-luitenant van den staf der infanterie S. J. B. Maier, sedert bevorderd tot kapitein, leeraar bij de Koninklijke Militaire Academie.

II. Regeling van het examen.

De regeling van het examen, alsmede de wijze van beoordeeling en de rangschikking hadden plaats volgens:

1°. het reglement voor de Koninklijke Militaire Academie, vastgesteld bij Koninklijk besluit van 6 April 1895 (*Staatsblad* n°. 40) en laatstelijk gewijzigd bij Koninklijk besluit van 22 April 1909 (*Staatsblad* n°. 115);
hoofdstuk III, § 3;

2°. het voorschrift voor de Koninklijke Militaire Academie, vastgesteld door de Ministers van Oorlog en van Koloniën, onder dagteekening van 14 Mei 1895, IIde afd., n°. 82, en van 22 Mei 1895, litt. C, n°. 53, laatstelijk gewijzigd bij de gemeenschappelijke beschikkingen van 23 April 1908, IIde afd., n°. 334, en van 9 Mei d. a. v., afd. C, 1ste bureau, n°. 18;
hoofdstuk VI;

2

3°. het voorschrift schriftelijke examens, vastgesteld bij beschikking van den Minister van Oorlog, dd. 9 Mei 1908, IIde afd., n°. 298, en laatstelijk gewijzigd bij beschikking van den Minister van Oorlog, dd. 21 December 1908, IIde afd., n°. 56.

Uit de bijlage A van dit verslag blijkt, in welke vakken het examen schriftelijk werd afgenomen en hoeveel het aantal vragen in elk dier vakken bedroeg.

In het paardrijden, de exercitiën, den velddienst, de gymnastiek en het schermen werd een practisch examen, in de reglementen en voorschriften voor het wapen en gedeeltelijk in de algemeene reglementen en voorschriften, dienstcorrespontie en militaire wetten, een mondeling examen afgelegd.

Bovendien werd met de examinandi eene tactische oefening op de kaart gehouden.

De bekwaamheid in het rechtlijnig en topographisch teekenen werd beoordeeld uit in den loop der leerjaren onder toezicht van de betrokken leeraren vervaardigde teekeningen.

III. Uitslag van het examen.

Aan het examen werd met gunstigen uitslag deelgenomen:

a. *van het leger hier te lande:*

door 15 cadetten der infanterie,
„ 5 „ „ cavalerie,
„ 25 „ „ artillerie,
„ 3 „ „ genie;

b. *van het leger in Nederlandsch-Indië:*

door 38 cadetten der infanterie,
„ 5 „ „ cavalerie,
„ 11 „ „ artillerie,
„ 2 „ „ genie;

terwijl de commissie meende de mate van kennis, aan den dag gelegd door één cadet der cavalerie en twee cadetten der artillerie hier te lande en één cadet der infanterie van het leger in Nederlandsch-Indië, als onvoldoende te moeten beschouwen.

Tevens heeft de commissie de eer Uwe Excellentie hierbij aan te bieden:

1°. de bijlagen B[1] tot en met B[8], bevattende de algemeene ranglijsten van de adspiranten die in 1910 hebben deelgenomen

aan het examen ter verkrijging van den rang van tweede-luitenant;

2°. de bijlage C, bevattende de uitkomsten verkregen bij het door de examinandi afgelegde examen.

Breda, 30 Juni 1910.

De Secretaris,	*De Voorzitter,*
De Kapitein,	De Kolonel,
S. J. B. Maier.	A. Hoogeboom.

N.B. De bijlagen B[1] tot en met B[8] worden niet in de *Staats-courant* geplaatst.

BIJLAGE A.

Aantal schriftelijk gedane vragen bij gelegenheid van het door de cadetten van het 3de studiejaar in 1910 afgelegd eindexamen.

VAKKEN.	WAPENS.							
	I.	I[I.]	C.	C[I.]	A.	A[I.]	G.	G[I]
Mechanica	—	—	—	—	4	4	4	4
Toegepaste mechanica	—	—	—	—	—	—	4	4
Waarschijnlijkheidsrekening . .	—	—	—	—	3	3	—	—
Landmeten, waterpassen en geodesie.	—	—	—	—	—	—	4	4
Maleische taal	—	4	—	3	—	3	—	3
Land- en volkenkunde van Nederlandsc-Indië	—	3	—	3	—	3	—	3
Militaire aardrijkskunde . . .	3	—	3	—	—	—	—	—
Strategie en krijgsgeschiedenis.	4	3	3	3	3	3	3	3
Militaire aardrijkskunde van Nederlandsch-Indië	—	3	—	—	—	—	—	—
Tactiek	6	6	3	3	4	4	4	4
Oorlogsgebruiken	3	3	3	3	3	3	3	3
Militair strafrecht.	4	3	4	3	3	3	3	3
Artillerie-wetenschap	3	3	3	3	5	5	3	3
Pionier- en versterkingskunst .	4	4	4	4	5	5	—	—
Versterkingskunst	—	—	—	—	—	—	5	5
Paardenkennis	—	—	3	3	3	3	—	—
Rij- en africhtingskunst . . .	—	—	3	3	—	—	—	—
Burgerlijke, militaire en schoone bouwkunde	—	—	—	—	—	—	5	5
Waterbouwkunde	—	—	—	—	—	—	5	5
Hydrographie van Nederland .	—	—	—	—	—	—	3	—
Wetten en voorschriften uitvoering van geniewerken . . .	—	—	—	—	—	—	2	2

VAKKEN.	Wapens.							
	I.	I^{I.}	C.	C^{I.}	A.	A^{I.}	G.	G^{I.}
Algemeene reglementen en voorschriften, dienstcorrespondentie en militaire wetten (1). .	3	—	3	—	3	—	—	—
Reglementen en voorschriften, dienstcorrespondentie en militaire wetten (1).	—	—	—	—	—	—	3	—
Algemeene reglementen en voorschriften benevens dienstcorrespondentie (1).	—	2	—	2	—	2	—	—
Reglementen en voorschriften benevens dienstcorrespondentie (1)	—	—	—	—	—	—	—	2
Militaire administratie	3	3	3	3	3	3	3	3
Tactiek der cavalerie	—	—	3	3	—	—	—	—

(1) Gedeeltelijk mondeling, gedeeltelijk schriftelijk (dienstcorrespondentie en militaire wetten).

Breda, 30 Juni 1910.

De Kapitein,
Secretaris,
S. J. B. Maier.

De Kolonel,
Inspecteur van het Militair Onderwijs,
Voorzitter der Examencommissie,
A. Hoogeboom.

BIJLAGE C.

Uitkomsten verkregen bij het door de cadetten van het 3de studiejaar afgelegd eindexamen in 1910.

VAKKEN.	Aantal geëxamineerde cadetten.	Aantal cadetten dat beoordeeld werd als:		
		minder dan even voldoende (beneden 50).	even voldoende.	voldoende en meer (60-100).
Mechanica	43	21	13	9
Toegepaste mechanica . . .	5	—	5	—
Waarschijnlijkheidsrekening.	38	14	17	7
Landmeten, waterpassen en geodesie	5	—	1	4
Maleische taal	57	6	27	24
Land- en volkenkunde van Nederlandsch-Indië . .	57	9	19	29
Militaire aardrijkskunde .	21	3	5	13
Strategie en krijgsgeschiedenis	108	4	21	83
Militaire aardrijkskunde van Nederlandsch-Indië	39	1	12	26
Tactiek	108	2	36	70
Oorlogsgebruiken	108	2	26	80
Militair strafrecht . . .	108	7	42	59
Artillerie-wetenschap . .	108	12	44	52
Pionier- en versterkingskunst	103	18	50	35
Versterkingskunst . . .	5	2	3	—
Paardenkennis.	49	—	—	49
Rij- en africhtingskunst .	11	—	—	11
Burgerlijke, militaire en schoone bouwkunde . .	5	—	2	3
Waterbouwkunde. . . .	5	—	2	3
Hydrographie van Nederland.	3	1	1	1

VAKKEN.	Aantal geëxamineerde cadetten.	Aantal cadetten dat beoordeeld werd als: minder dan even voldoende (beneden 50).	even voldoende.	voldoende en meer (60-100).
Wetten en voorschriften uitvoering van geniewerken.	5	—	3	2
Reglementen en voorschriften voor het wapen . .	103	2	29	72
Algemeene reglementen en voorschriften, dienstcorrespondentie en militaire wetten.	48	1	20	27
Reglementen en voorschriften, dienstcorrespondentie en militaire wetten.	3	—	1	2
Algemeene reglementen en voorschriften benevens dienstcorrespondentie .	55	3	20	32
Reglementen en voorschriften benevens dienstcorrespondentie.	2	—	1	1
Exercitiën	108	1	39	68
Rechtlijnig en topographisch teekenen . . .	108	2	22	84
Militaire administratie . .	108	17	36	55
Gymnastiek en schermen.	108	3	35	70
Paardrijden	108	2	22	84

Breda, 30 Juni 1910.

De Kapitein,
Secretaris,
S. J. B. Maier.

De Kolonel,
Inspecteur van het Militair Onderwijs,
Voorzitter der Examencommissie,
A. Hoogeboom.

Bijvoegsel tot de *Nederlandsche Staatscourant* van Donderdag 28 Juli 1910, n°. 174.

N°. 45.

VERSLAG *van den directeur en de leeraren van 's Rijks Veeartsenijschool omtrent het natuurkundig examen voor aanstaande veeartsen, afgenomen in het jaar 1910.*

Aan Zijne Excellentie den Minister van Landbouw, Nijverheid en Handel.

De directeur en de leeraren van 's Rijks Veeartsenijschool, uitmakende de commissie voor het natuurkundig examen voor aanstaande veeartsen, ingevolge art. 12 der wet van 8 Juli 1874 (*Staatsblad* n°. 99), tot regeling van het onderwijs in de veeartsenijkunde en de voorwaarden tot het verkrijgen van het diploma van veearts, hebben als zoodanig de eer aan Uwe Excellentie verslag uit te brengen over het natuurkundig examen, dat op 6, 7, 9, 11, 15—18, 22—25, 27, 29 en 30 Juni, 1, 2 en 4 Juli heeft plaats gehad.

Tot het afleggen van het examen hadden zich aangegeven 28 candidaten, allen leerlingen van 's Rijks Veeartsenijschool; 27 candidaten legden aan de examencommissie over een getuigschrift van door hen met goed gevolg afgelegd eindexamen eener hoogere burgerschool met vijfjarigen cursus, zoodat hun, krachtens art. 11 van bovengenoemde wet, vrijstelling werd verleend van het examen in natuurkunde en scheikunde; 1 candidaat was in het bezit van een getuigschrift van eindexamen gymnasium en had dus ook in genoemde vakken examen af te leggen.

Het examen bestond, overeenkomstig art. 9 van vermelde wet, uit een theoretisch en een practisch gedeelte en werd door verschillende subcommissiën afgenomen.

Het theoretisch gedeelte had, voor zoover betreft de dierkunde en de aard- en delfstofkunde geheel, voor de plantkunde ten deele schriftelijk plaats.

Bij het schriftelijk examen werd van de candidaten beantwoording van een of meer vragen, ter keuze uit een aantal vragen, geëischt.

De systematische plantkunde werd mondeling tegelijk met de kennis der voeder-, vergift- en artsenijplanten geëxamineerd.

In de andere vakken van het theoretisch gedeelte had het examen mondeling plaats.

De volgende staat geeft de vakken aan, waarin, overeenkomstig artt. 2 en 9 der wet, werd geëxamineerd, benevens den tijd, voor elk onderdeel per candidaat aan het examen besteed.

Theorethische vakken.

	Tijd per candidaat.
Natuurkunde	20 minuten.
Scheikunde	20 „
Plantkunde, schriftelijk	60 „
Dierkunde, schriftelijk	60 „
Delfstof- en aardkunde, schriftelijk	30 „
Ontleedkunde der huisdieren	20 „
Weefselleer, physiologie en ontwikkelingsleer der huisdieren	30 „
Natuurlijke historie, leer van het uitwendig voorkomen (zoogenaamd exterieur) en raskennis der huisdieren	25 „
Gezondheidsleer der huisdieren	20 „
Veeteelt	15 „
Kennis van den hoef en het hoefbeslag	15 „

Practische vakken.

Kennis der voeder-, vergift- en artsenijplanten, benevens systematische plantkunde . . . 15 „

Artsenijwarenkennis:

a. natuurhistorisch gedeelte . . . . . 10 „

b. chemisch gedeelte, in twee groepen, elke groep gedurende een voor- of namiddag.

Ontleedkunde:

a. gereedmaken van een anatomisch praeparaat, in twee groepen, elk gedurende een namiddag;

b. demonstreeren van een anatomisch praeparaat, in twee groepen, tijd onbepaald.

Hoefbeslag, in twee groepen, elk gedurende een namiddag.

De gereed te maken, alsmede de te demonstreeren anatomische praeparaten werden onmiddellijk te voren door loting aangewezen, terwijl iedere candidaat steeds een ander dan het door hem gereed gemaakte praeparaat te demonstreeren had.

Het chemisch gedeelte van het examen in artsenijwarenkennis bestond in een scheikundig onderzoek van een mengsel van delfstoffelijke artsenijwaren, van melk of van urine. Ook hier werd de te onderzoeken stof na loting toegewezen.

Het practisch examen in hoefbeslag bestond voor iederen candidaat in het vervaardigen van een door loting bepaald model van een hoefijzer en het bewerken en beslaan van een dooden hoef.

Vóór den aanvang van het examen in weefselleer, physiologie en ontwikkelingsleer der huisdieren werd aan iederen candidaat gelegenheid gegeven ter herkenning van twee histologische praeparaten.

De uitslag van het examen was, dat aan 23 candidaten het diploma voor met goed gevolg afgelegd natuurkundig examen kon worden uitgereikt; aan 5 candidaten moest het worden onthouden, daar het door hen afgelegd examen in onderscheidene vakken beneden de gestelde eischen was gebleven.

Hieronder volgt een alphabetische opgaaf van de namen der geslaagde candidaten, met vermelding van de plaats van geboorte:

A. de Boer, geboren te Gorredijk, gem. Opsterland;

A. Diemont, geboren te Spankeren, gem. Rheden;

C. A. Eggink, geboren te Beetsterzwaag, gem. Opsterland;

D. Goedhart, geboren te Meerkerk;

G. van Herwaarden, geboren te Bangor-Walworth, Staat Zuid-Dakota (N.-A.);

G. H. Hommels, geboren te Oldenzaal;

D. M. Hoogland, geboren te Utrecht;

J. M. Hoogland, geboren te Utrecht;

P. Kooyman, geboren te IJsselmonde;

A. van der Laan, geboren te Assen;

M. van der Linde, geboren te Spijkenisse;

K. Luten, geboren te de Wijk;

W. Oostenbrug, geboren te Tietjerk, gem. Tietjerksteradeel;

J. L. Petten, geboren te Zwolle;

A. de Ronde, geboren te Kethel en Spaland;

H. W. Schiphorst, geboren te Nieuwer-Amstel;

G. van Soest, geboren te Doorn;

W. Treffers, geboren te Oosterhout;

H. Ubbens, geboren te Uithuizermeeden;

H. Veenendaal, geboren te Woudenberg;

W. Voorthuysen, geboren te Bandoeng, Ned.-Indië;

O. Wijma, geboren te Eestrum, gem. Tietjerksteradeel;

D. W. Zuydam, geboren te Gouda.

Utrecht, 8 Juli 1910.

W. C. Schimmel, *Voorzitter.*

J. J. Wester, *Secretaris.*

Bijvoegsel tot de *Nederlandsche Staatscourant* van Dinsdag 2 Augustus 1910, n°. 178.

N°. 46.

EERSTE VERSLAG DER COMMISSIE *voor het afnemen in Nederland in 1910 van het voorbereidend en het eind-examen voor den Nederlandsch-Indischen administratieven dienst, bedoeld in art. 18 van het Koninklijk besluit van 11 Maart 1907 n°. 22 (Besluit op de Nederlandsch-Indische bestuursopleiding),* Nederlandsch Staatsblad n°. 71, Indisch Staatsblad n°. 230, *tevens belast met het afnemen van het groot-ambtenaarsexamen voor den Indischen dienst, bedoeld in het Koninklijk besluit van 26 April 1902* (Nederlandsch Staatsblad n°. 49, Indisch Staatsblad n°. 223).

Aan Zijne Excellentie den Minister aan Koloniën.

De bij uwe resolutie van 9 Maart 1910, afd. D, n°. 14, benoemde commissie voor het afnemen hier te lande in 1910 van het voorbereidend en van het eind-examen voor den Nederlandsch-Indischen administratieven dienst, alsmede van het groot-ambtenaars-examen, bestaat uit de heeren dr. C. Snouck Hurgronje, mr. J. H. Carpentier Alting, mr. J. E. Heeres, mr. dr. J. C. G. Jonker, dr. A. W. Nieuwenhuis, Ch. A. van Ophuysen en mr. C. van Vollenhoven, allen hoogleeraar aan de Rijks-universiteit te Leiden, met eerstgenoemde als voorzitter en den in de tweede plaats genoemde als secretaris.

Hare voorbereidende vergaderingen hield zij op 21 Maart en 12 April 1910.

Nadat in de *Staatscourant* van 15 April 1910 de aankondiging was geplaatst van de dagen, waarop met het examen zou worden begonnen, werd op Zaterdag 28 Mei het schriftelijk gedeelte

van alle examens afgenomen (voor alle deelnemers gelijktijdig) met deze uitzondering alleen, dat een der candidaten voor het groot-ambtenaarsexamen, die door ziekte verhinderd was dien dag op te komen, in de gelegenheid werd gesteld dat gedeelte af te leggen op 11 Juni.

De twee candidaten voor het groot-ambtenaarsexamen werden mondeling geëxamineerd op 30 Mei en 11 Juni. Het mondeling gedeelte der eindexamens vond plaats op 31 Mei, 1, 2, 3, 6, 7, 8, 9 en 10 Juni; het mondeling gedeelte der voorbereidende examens op 11, 13, 14, 15, 16, 17, 27, 28, 29, 30 Juni, 1, 2, 4 en 5 Juli.

De eindvergadering der commissie had plaats op 5 Juli 1910.

Alle examens en vergaderingen werden gehouden in lokalen van het Academiegebouw te Leiden, door curatoren der Rijks-universiteit daarvoor beschikbaar gesteld.

Daar de commissie het wenschelijk geoordeeld had, de groot-ambtenaars- en eindexamens eerst geheel te doen afloopen alvorens met het afnemen der voorbereidende examens te beginnen, behoefde deze maal geen gebruik te worden gemaakt van de bevoegdheid om de afneming der voorbereidende examens aan eene sub-commissie op te dragen.

Voor de afneming van de groot-ambtenaars- en van de eind-examens heeft de commissie zich echter, gebruik makende van de bevoegdheid, haar verleend ten gevolge van de wijziging bij resolutie van 24 September 1909 n°. 38, gebracht in de resolutie van 4 Mei 1908 n°. 45, gesplitst in twee afdeelingen, die gelijktijdig werkten. Hierdoor werd het mogelijk, meestal vier candidaten per dag te examineeren.

De volgorde der mondelinge examens werd bepaald door loting, van welker uitslag alleen in zoover werd afgeweken, als noodig was met het oog op der commissie kenbaar gemaakte wenschen der examinandi.

De uitslag der examens werd telkens na afloop van elk mondeling gedeelte aan de geëxamineerden medegedeeld.

A. Groot-ambtenaarsexamen.

Als candidaten voor dit examen waren aan de commissie aanvankelijk drie candidaat-ambtenaren, allen van 1906, opgegeven; de eenig overgebleven candidaat-ambtenaar van 1905 had slechts vergunning bekomen, zich uiterlijk in 1909 nog aan het examen te onderwerpen. Zijne aanwijzing werd sedert ingetrokken.

Een der vier overgebleven candidaat-ambtenaren van 1906 was inmiddels naar Indië vertrokken.

Van een der drie eerstbedoelden werd de aanwijzing voor het examen ingetrokken, zoodat slechts twee candidaat-ambtenaren opkwamen, die beiden slaagden.

Van de 32 candidaat-ambtenaren, aangegeven in 1906, slaagden dus 1 (winter 1907) + 12 (zomer 1908) + 5 (winter 1908) + 4 (zomer 1909) + 4 (winter 1909) + 2 (zomer 1910) of 28 = 87,5 pct.

Voor 3 werd de aanwijzing ingetrokken, één vertrok naar Indië.

De gemiddelde examencijfers van de twee, thans mondeling geëxamineerden, bedroegen voor: geschiedenis 5; land en volkenkunde 5; Islam 5½; Staatsinstellingen 5; Maleisch 5½; Javaansch 4½.

Als bijlagen zijn aan dit verslag toegevoegd, voor zoover dit examen betreft;

1°. eene cijferlijst der twee mondeling geëxamineerden;

2°. eene ranglijst der twee geslaagden, opgemaakt overeenkomstig art. 9 van de ministerieele resolutie van 29 April 1902, D, n°. 26.

B. Eindexamen voor den Nederlandsch-Indischen administratieven dienst.

Dit examen moest, volgens later aangevulde opgaaf van het Departement van Koloniën, worden afgelegd door 38 candidaat-ambtenaren, allen van 1907. Van hen trokken zich echter gedeeltelijk vóór, gedeeltelijk nà het schriftelijk gedeelte 8 candidaten, terug aan wie, op hun verzoek, door de commissie werd vergund, het examen af te leggen in de tweede zitting, zoodat het geheele examen werd afgelegd door 30 candidaten.

Van hen slaagden 19 of 63⅓ pct.; 2 werden afgewezen; 9 werden verwezen naar de tweede zitting, en wel 6 met vergunning het examen af te leggen in of na de maand October, 3 om het af te leggen in December. Geen der naar de tweede zitiing verwezenen werd vrijgesteld van de herhaling van het examen in een of meer der vakken.

Door vier van de geslaagden was behalve in de voor hen verplichte taal ook examen afgelegd in de andere.

Voor zoover dit examen betreft worden aan dit verslag toegevoegd:

3°. de in art. 24*a* van het „Besluit op de Indische bestuursopleiding" bedoelde lijst;

4°. eene ranglijst van de in het eindexamen geslaagden met voorloopige bestemming voor Java en Madoera;

5°. eene ranglijst van de in het eindexamen geslaagden met voorloopige bestemming voor de Buitenbezittingen.

C. Voorbereidend examen voor den Nederlandsch-Indischen administratieven dienst.

Dit examen moest volgens de van gemeld Departement ontvangen, later aangevulde opgaaf, worden afgelegd door 53 candidaat-ambtenaren, te weten 6 van 1908 en 47 van 1909, van welke 47 4 werden aangewezen in Nederlandsch-Indië [1]).

Vóór het examen werd van 4 dezer 53 candidaat-ambtenaren, te weten 3 van 1908 en 1 van 1909, de aanwijzing ingetrokken.

Van de 49 overigen trokken zich 6, hetzij vóór, hetzij nà het schriftelijk examen terug en verkregen op hun verzoek van de commissie vergunning, het examen af te leggen in de tweede zitting.

Eén candidaat, hoewel behoorlijk opgeroepen, kwam niet op.

Het geheele examen werd dus afgelegd door 42 candidaten.

Van dezen slaagden 30 of 71,4 pct., de 12 overigen werden verwezen naar de tweede zitting, van wie 6 met vergunning het examen te herhalen in of na de maand October en 6 om het te herhalen in December. Vrijstelling van herhaling van het examen in een of meer vakken werd niet verleend.

Onder de geslaagden was één candidaat-ambtenaar van 1908.

Van de 35 candidaat-ambtenaren van 1908, wier aanwijzing werd gehandhaafd, slaagden tot nu toe 33, of 94,2 pct., in het voorbereidend examen.

Van de 56 candidaat-ambtenaren van 1909, wier aanwijzing werd gehandhaafd — van wie één van Uwe Excellentie vergunning heeft bekomen, zich tijdelijk buiten Europa te begeven — en die dus niet behoorde onder hen, die thans aan het examen konden deelnemen, slaagden tot nu toe 40 of 71,4 pct.

De commissie is ook thans niet in staat, het in art. 24*a* van het „Besluit op de Indische bestuursopleiding" bedoeld advies te geven omtrent de aan de geslaagden te geven voorloopige bestemming.

Van de 30 geslaagden gaven 22 het verlangen om op Java en Madoera, 8 dat, om in de Buitenbezittingen te worden geplaatst.

Als bijlagen zijn aan dit verslag, voor zoover het voorbereidend examen betreft, toegevoegd:

6°. de in art. 24*a* voornoemd, vermelde lijst;

7°. eene lijst van de in het voorbereidend examen geslaagde candidaten, met vermelding van hunne voorkeur omtrent de aan hen te geven voorloopige bestemming.

---

[1]) De eenige candidaat-ambtenaar van 1907 (zie het verslag over de tweede zitting van de commissie voor 1909), die nog niet in het voorbereidend examen slaagde, werd sedert van zijne aanwijzing ontheven.

De eerste lijst is opgemaakt naar de volgorde, waarin het examen werd afgelegd, de tweede in alphabetische volgorde.

Omtrent het voorbereidend en het eindexamen wordt nog opgemerkt, dat aan de geslaagden de uitslag van hun examen werd medegedeeld door vermelding, op hun getuigschrift, van de woorden „voldoende", „goed" of „uitmuntend".

De commissie wijst ook nu op de wenschelijkheid. den uitslag van de examens te vergelijken met de rapporten der schiftingscommissies van 1907, 1908 en 1909.

Leiden, 5 Juli 1910.

De Commissie voornoemd,

C. Snouck Hurgronje, *Voorzitter.*

J. H. Carpentier Alting, *Secretaris.*

Verbeterde cijferlijst van de 12 in de eerste zitting 1909 mondeling van het verslag, afgedrukt in de Nederlandsche

Volgnummer.	Dag van het oxamen.	Examen voor de eerste maal of bij herhaling.	Geschiedenis.	Land- en volkenkunde.
1	16 Juni	derde maal	6	7
2	16 Juni	derde maal	4	5
3	16 Juni	tweemaal terugetrokken (1907) eenmaal afgewezen (1908) eenmaal teruggetrokken (1908) . . .	4	4
4	17 Juni	eenmaal teruggetrokken (1908) eenmaal afgewezen (1908)	5	5
5	17 Juni	tweemaal teruggetrokken (1908) . . .	5	6
6	18 Juni	eenmaal teruggetrokken (1908) eenmaal afgewezen (1908)	7	8
7	18 Juni	eenmaal teruggetrokken (1908) eenmaal afgewezen (1908)	5	4
8	18 Juni	derde maal	5	6
9	18 Juni	eenmaal terugtrokken (1908) eenmaal afgewezen (1908)	2	2
10	21 Juni	tweemaal teruggetrokken (1908) . . .	4	6
11	21 Juni	eenmaal teruggetrokken (1908) eenmaal afgewezen (1908)	3	5
12	22 Juni	eenmaal vergund zijn examen uit te stellen (1908) eenmaal teruggetrokken (1908) . . .	5	7

geëxamineerden voor het groot-ambtenaarsexamen. (Zie bijlage n°. 1 Staatscourant van Woensdag 15 September 1909 n°. 215.

Examenvakken.					
Islam.	Staats-instellingen.	Maleisch.	Javaansch.	Totaal cijfer.	UITSLAG.
5	4	5	5	32	toegelaten.
4	4	5	4	26	verwezen naar de tweede zitting (Dec.).
4	4	5	5	26	verwezen naar de tweede zitting (Dec.).
5	5	3	4	27	verwezen naar de tweede zitting (Dec.).
4	4	5	4	28	verwezen naar de tweede zitting (Dec.).
5	5	5	4	34	toegelaten.
4	4	4	4	25	verwezen naar de tweede zitting (Dec.).
5	5	4	3	28	verwezen naar de tweede zitting (Dec.).
3	3	2	2	14	verwezen naar de tweede zitting (Dec.).
6	5	5	5	31	toegelaten.
4	4	4	4	24	verwezen naar de tweede zitting (Dec.).
7	6	6	5	36	toegelaten.

BIJLAGE nº. 1.

Cijferlijst van de 2 mondeling geëxamineerden voor het groot-ambtenaarsexamen.

Volgnummer.	Dag van het mondeling examen.	Examen voor de eerste maal of bij herhaling.	Examenvakken.						Totaalcijfer.	UITSLAG.
			Geschiedenis.	Land- en volkenkunde.	Islam.	Staats-instellingen.	Maleisch.	Javaansch.		
1	1910 30 Mei	driemaal teruggetrokken (in 1908 tweemaal, in 1909 eenmaal); eenmaal afgewezen	5	5	6	5	6	5	32	toegelaten.
2	11 Juni	eenmaal teruggetrokken (1908), driemaal afgewezen (eenmaal in 1908, tweemaal in 1909)	5	5	5	5	5	4	29	toegelaten.

Bijlage n°. 2.

Ranglijst van de twee geslaagden in het groot-ambtenaarsexamen.

1. P. de Vries.
2. J. F. Mirandolle.

BIJLAGE n°. 3.

Lijst der namen van hen die het eindexamen voor den Nederlandsch-Indischen dienst aflegden met den uitslag van hun examen.

Volg-nummer.	Dag van het mondeling examen.	UITSLAG.
1	31 Mei	toegelaten.
2	31 „	toegelaten.
3	31 „	toegelaten.
4	31 „	toegelaten.
5	1 Juni	verwezen 2de zitting (December).
6	1 „	toegelaten.
7	1 „	toegelaten.
8	2 „	verwezen 2de zitting (October).
9	2 „	toegelaten.
10	2 „	toegelaten.
11	3 „	verwezen 2de zitting (October).
12	6 „	toegelaten.
13	6 „	toegelaten.
14	6 „	verwezen 2de zitting (October).
15	6 „	verwezen 2de zitting (December).
16	7 „	verwezen 2de zitting (December).
17	7 „	toegelaten.
18	7 „	verwezen 2de zitting (October)
19	8 „	toegelaten.
20	8 „	afgewezen.
21	8 „	toegelaten.
22	8 „	toegelaten.
23	9 „	verwezen 2de zitting (October).
24	9 „	toegelaten.
25	9 „	toegelaten.
26	9 „	afgewezen.
27	10 „	toegelaten.
28	10 „	toegelaten.
29	10 „	toegelaten.
30	10 „	verwezen 2de zitting (October).

BIJLAGE n°. 4.

Ranglijst van de in het eindexamen voor den Nederlandsch-Indischen administratieven dienst geslaagden, met voorloopige bestemming voor Java en Madoera.

1. J. van Pelt.
2. C. L. Crina le Roy.
3. L. G. C. A. van der Hoek.
4. J. F. Vos.
5. K. P. Harting.
6. W. H. A. Jacometti.
7. W. G. Stroband.
8. F. A. E. Drossaers.
9. W. Heyman.
10. P. W. Palte.
11. G. W. F. G. Steinbuch.

Bijlage n°. 5.

Ranglijst van de in het eindexamen voor den Nederlandsch-Indischen administratieven dienst geslaagden, met voorloopige bestemmimg voor de Buitenbezittingen.

1. W. Bakker G.-H.zn.
2. K. M. J. Hage.
3. C. de Wit.
4. G. van der Waals.
5. J. W. Th. Heringa.
6. H. B. F. de Vries.
7. J. P. Dorrenboom.
8. J. M. von Schmidt aùf Altenstadt.

BIJLAGE n°. 6.

Lijst der namen van hen die het voorbereidend examen voor den Nederlandsch-Indischen administratieven dienst aflegden, met den uitslag van hun examen.

Volg-nummer.	Dag van het mondeling examen.	UITSLAG.
1	11 Juni	toegelaten.
2	11 „	toegelaten.
3	13 „	toegelaten.
4	13 „	toegelaten.
5	13 „	verwezen 2de zitting (October).
6	13 „	verwezen 2de zitting (December).
7	14 „	toegelaten.
8	14 „	toegelaten.
9	14 „	toegelaten.
10	14 „	toegelaten.
11	15 „	toegelaten.
12	15 „	verwezen 2de zitting (October).
13	15 „	toegelaten.
14	15 „	toegelaten.
15	16 „	toegelaten.
16	16 „	toegelaten.
17	16 „	toegelaten.
18	16 „	verwezen 2de zitting (October).
19	17 „	toegelaten.
20	17 „	toegelaten.

Volg-nummer.	Dag van het mondeling examen.	UITSLAG.
21	27 Juni	toegelaten.
22	27 „	verwezen 2de zitting (December).
23	27 „	verwezen 2de zitting (October).
24	27 „	toegelaten.
25	28 „	toegelaten.
26	28 „	toegelaten.
27	28 „	toegelaten.
28	28 „	toegelaten.
29	29 „	verwezen 2de zitting (December).
30	29 „	toegelaten.
31	29 „	toegelaten.
32	30 „	verwezen 2de zitting (December).
33	30 „	verwezen 2de zitting (October).
34	1 Juli	verwezen 2de zitting (October).
35	1 „	toegelaten.
36	2 „	toegelaten.
37	2 „	verwezen 2de zitting (December).
38	2 „	toegelaten.
39	2 „	toegelaten.
40	4 „	toegelaten.
41	4 „	toegelaten.
42	5 „	verwezen 2de zitting (December).

BIJLAGE n°. 7.

Alphabethische lijst der namen van hen die in het voorbereidend examen voor den Nederlandsch-Indischen administratieven dienst slaagden, met vermelding hunner voorkeur voor de aan hen te geven voorloopige bestemming.

Namen.	Heeft voorkeur voor:
J. van Aalen	Java en Madoera.
L. Adam	idem.
A. D. A. de Kat Angelino	de Buitenbezittingen.
P. Baretta	idem.
J. G. Becking	idem.
N. Beets	Java en Madoera.
J. E. Boulonois	idem.
E. H. Brands	idem.
W. A. van der Capellen	idem.
W. A. G. Creutzberg	idem.
H. Fievez de Malines van Ginkel	idem.
B. J. Haga	idem.
N. W. van Hartingsveldt	idem.
J. W. Hilbrander	de Buitenbezittingen.
C. A. Kastelijn	Java en Madoera.
J. A. H. van Leeuwen	idem.

Namen.	Heeft voorkeur voor:
J. H. A. Logeman	Java en Madoera.
J. H. Mann	idem.
P. E. van der Meer Mohr	de Buitenbezittingen.
A. L. Platt	idem.
C. L. van der Plas	Java en Madoera.
H. C. Prins	de Buitenbezittingen.
J. G. Ruesink	Java en Madoera.
D. F. J. G. Brunet de Rochebrune	idem.
G. A. Brunet de Rochebrune	idem.
H. J. Sonneveldt	idem.
A. J. Spits	de Buitenbezittingen.
H. J. D. Veen	Java en Madoera.
S. A. A. van der Veen	idem.
A. A. F. Vogelpoel	idem.

Bijvoegsel tot de *Nederlandsche Staatscourant* van
Donderdag 4 Augustus 1910, n°. 180.

N°. 47.

VERSLAG DER COMMISSIE *belast met het afnemen van het toelatingsexamen voor de Rijkskweekscholen voor vroedvrouwen, benoemd bij beschikking van den Minister van Binnenlandsche Zaken van 29 Maart 1910, n°. 3207, afdeeling B. B.*

Aan
Zijne Excellentie den heer Minister van Binnenlandsche Zaken,

Deze commissie hield eene voorloopige vergadering op 4 Juni te Arnhem. Behalve door den heer Mostart werd deze vergadering door al de leden en plaatsvervangende leden der commissie bijgewoond.

De schriftelijke opgaven voor het examen werden vastgesteld en verder de gang der werkzaamheden geregeld. Tevens werden de rapporten van de Rijkskweekscholen omtrent den gebleken aanleg en de vorderingen der verleden jaar toegelaten leerlingen besproken, welke rapporten tot eenige verwondering der commissie ditmaal minder gunstig waren dan het vorige jaar, toen de directeur te Rotterdam verklaarde, dat slechts 3 leerlingen over middelmatigen en alle andere over voldoenden of goeden aanleg beschikten en die te Amsterdam het gehalte der leerlingen, wat hare capaciteiten betreft, veel verbeterd achtte, sedert de toelatingsexamens op nieuwe leest waren geschoeid, maar die toch de commissie aanleiding gaven nog nauwkeuriger dan zij reeds gewoon was, onderzoek te doen naar den natuurlijken aanleg der candidaten, die zich voor het toelatingsexamen aanmeldden.

Zij hield zitting op 14 en 15 Juni te Venlo, op 16, 17 en 18 Juni te Meppel en op 21, 22, 23, 24, 25, 28, 29, 30 Juni en 1,

2, 5 en 6 Juli te 's Gravenhage, terwijl hare eindvergadering 7 Juli insgelijks te 's Gravenhage gehouden werd.

De heer Looijen werd 16, 17 en 18 Juni door den heer Mulder, 24 en 28 Juni door den heer Goedhard vervangen, terwijl mejuffrouw Groeve 30 Juni insgelijks door den heer Goedhard vervangen werd.

In het geheel hebben zich 120 candidaten aangemeld, waarvan 3 na ontvangst der oproeping bericht zonden, dat ze niet aan het examen zouden deelnemen, zoodat 117 candidaten werden geëxamineerd en wel 10 te Venlo, 15 te Meppel en 92 te 's Gravenhage.

Naar het oordeel der commissie kunnen 33 voor plaatsing in aanmerking komen. Hare namen komen voor op de ranglijst, die zij de eer heeft hierbij aan Uwe Excellentie aan te bieden.

Onder deze 33 zijn er 3, die te Venlo, 5 die te Meppel en 26, die te 's Gravenhage werden geëxamineerd. Ruim 28 pct. van de candidaten die aan het onderzoek hebben deelgenomen, kan dus voor plaatsing in aanmerking komen.

De candidaten, wier namen niet op deze lijst voorkomen, zijn hiervan reeds door de commissie in kennis gesteld.

De commissie veroorlooft zich nog de volgende opmerkingen te maken.

Met genoegen werd door haar geconstateerd, dat meer dan in de vorige jaren door de candidaten er naar was gestreefd zich de gevorderde kennis eigen te maken. Bijna allen hadden, òf door privaatlessen, òf door het volgen van een herhalingscursus, getracht de op de lagere school verkregen kundigheden te verlevendigen en uit te breiden. Vooral moet dit worden gewaardeerd bij enkele gehuwde candidaten, veelal moeders van een of twee kinderen, die nog den tijd aan het drukke gezin hadden weten te ontwoekeren om haar doel te bereiken, vaak helaas zonder succes.

Jammer is het dat bij de voorbereiding niet altijd werktuiglijkheid wordt vermeden. Het kwam b.v. voor, dat wel de eenvoudigste kenmerken van deelbaarheid werden geweten, maar op de vraag naar het waarom, volgde dan dikwijls het antwoord, dat de meester er dat niet bijverteld had, er was eenvoudig wat gememoriseerd en practisch toegepast. Hetzelfde bleek bij het bespreken van sommige natuurwetten, die van buiten geleerd, maar niet begrepen waren.

Met het oog op de minder gunstige rapporten van de directeuren der Rijkskweekscholen over het afgeloopen cursusjaar waren enkele van elke reeks rekenkundige opgaven zóó gekozen, dat werktuiglijkheid eerder aan het licht kwam, terwijl ook bij het mondelinge onderzoek er naar gestreefd werd te onderkennen,

of de candidaten het verband der dingen inzagen en gewoon waren zich rekenschap te geven van wat ze leerden of deden.

Overeenkomstig het programma voorkomend in de *Nederlandsche Staatscourant* van 18 Mei 1907, nº. 115, kregen de candidaten in de morgenuren een opstel te maken naar aanleiding van een eenvoudig stuk proza of poezie, dat haar werd voorgelezen en zoo noodig toegelicht. Het was in den regel een eenvoudig verhaaltje, dat gemakkelijk kon worden weergegeven. Toch kon aan slechts 45 opstellen het predicaat voldoende, goed of zeer goed worden toegekend. Het hoogste cijfer 5 werd slechts éénmaal gegeven, 34 maal daarentegen het cijfer 1 of 0. Soms bleken de eenvoudigste spellingregels, b.v. *d* of *t* aan het eind van veel voorkomende éénlettergrepige woorden onbekend, en al meende de commissie meer waarde te moeten hechten aan de kennis van de beteekenis en kracht der woorden en uitdrukkingen dan aan die der buigings-, vervoegings- en spellingregels, een minimale kennis der laatste moest toch naar haar oordeel worden geëischt.

Ook de resultaten van het schriftelijk rekenen waren bij het meerendeel der candidaten onvoldoende. Slechts 30 maal kon het cijfer 3 of hooger worden gegeven en niet meer dan 2 maal werden alle 5 vraagstukjes behoorlijk opgelost.

In de namiddaguren werden de candidaten, die niet geheel onvoldoend schriftelijk taal- en rekenwerk hadden geleverd, verder elk afzonderlijk mondeling onderzocht in Nederlandsch, Rekenen en Natuurkennis. Bleek bij dit onderzoek, dat de candidaat over een vlug en juist oordeel beschikte, met eenige aanwijzingen van den examinator spoedig iets kon vinden, dat te voren onbekend was, vlug kon opnemen, wat onder anderen kenbaar werd uit de wijze, waarop een klein stuk poezie of proza onmiddellijk na lezing mondeling werd weergegeven, dan meende de commissie, dat een dergelijke candidaat, ook al ontbrak iets aan de wenschelijk te achten kennis, eerder het onderwijs aan de kweekscholen zou kunnen volgen, dan anderen, die door meer lessen in zekeren zin beter voor het onderzoek waren voorbereid, maar daarbij van minder vlugheid en schranderheid blijk gaven.

Candidaten toch, die door dressuur eindelijk zoo ver komen, dat ze na 2 of 3 maal afgewezen te zijn, eindelijk er in slagen haar naam op de lijst geplaatst te krijgen, zullen op de kweekscholen allicht tegenvallen of achterstaan bij degenen, die meer natuurlijken aanleg hebben.

Het mondelinge rekenen bleek in vele gevallen beter dan het schriftelijke werk deed vermoeden; de kennis van de hoofdzaken der Nederlandsche spraakkunst was in den regel gering.

Aan Natuurkennis hadden bijna alle candidaten ten minste iets gedaan, doch bij velen speelde werktuiglijkheid een groote rol.

Bij het mondelinge onderzoek werd nog een vierde cijfer gegeven voor algemeene ontwikkeling naar aanleiding van de wijze, waarop eenige vragen over aardrijkskunde, vaderlandsche geschiedenis (de hoofdfeiten), of onderwerpen van den dag werden beantwoord.

Eindelijk werd nog in een afzonderlijk cijfer de aanleg der candidaten uitgedrukt, zooals die bij het mondelinge onderzoek was gebleken, en waarmee bij het bepalen van het rangnummer rekening werd gehouden.

Ten slotte wenscht de commissie nog haar dank uit te spreken voor de toezending van de rapporten van de directies der beide Rijkskweekscholen en hare opvolgster in 1911 voor de toezending van een dergelijk rapport aan te bevelen.

's Gravenhage, 7 Juli 1910.

Namens de Commissie,

DR. POST, *Voorzitter*.

L. LOOIJEN, *Secretaris*.

Bijvoegsel tot de *Nederlandsche Staatscourant* van Donderdag 4 Augustus 1910, n°. 180.

N°. 48.

VERSLAG *van het van 23—26 Mei en van 6—10 Juni 1910 gehouden examen voor den consulairen dienst.*

'sGravenhage, Juni 1910.

Aan Zijne Excellentie den Minister van Buitenlandsche Zaken.

Ter voldoening aan art. 3, sub 5°., van het Consulair Reglement (*Staatsblad* n°. 215 van 1906) heeft de commissie belast met het afnemen van het examen voor den consulairen dienst, de eer Uwer Excellentie bij deze verslag uit te brengen over het op bovenvermelde data gehouden examen.

Het schriftelijk examen had plaats op 23, 24 en 25 Mei, terwijl het mondeling examen op 6, 7, 8 en 9 Juni werd gehouden.

Het schriftelijk examen, waaraan door 3 candidaten werd deelgenomen, omvatte de Fransche, Duitsche en Engelsche talen, het volkenrecht, de handelsgeschiedenis, het consulair recht, het boekhouden, het handelsrekenen, alsmede het samenstellen eener nota. Voor de 6 eerstgenoemde vakken werd een opstel gevorderd, waartoe den candidaten de keuze gelaten werd uit eenige hun door de commissie opgegeven onderwerpen. Dezelfde onderwerpen werden opgegeven voor de opstellen in het Fransch, Duitsch en Engelsch. Eene vertaling uit het Nederlandsch in elk der drie talen werd bovendien van de candidaten verlangd

De nota diende zoowel om na te gaan in hoeverre de examinandi de handigheid bezaten om zoodanig stuk binnen niet te langen tijd op te stellen als om hunne kennis van de Nederlandsche taal te beoordeelen. In die nota moest worden wedergegeven de tegenwoordige stand van de exploitatie van steenkolenmijnen in Nederland. Bij de samenstelling er van konden de candidaten gebruik maken van eenige op dit onderwerp betrekking hebbende en ter beschikking gestelde officieele publicaties.

Eene opgave van de onderwerpen voor de opstellen, van de vertalingen enz. gelieve Uwe Excellentie als bijlage in dit verslag aan te treffen.

Voor het schriftelijk werk in elk vak werd den candidaten $1^1/_2$ uur tijd gegeven (voor de talen iets langer), voor het samenstellen der nota een geheele dag (7 uren).

Aan het mondeling examen werd slechts door 2 candidaten deelgenomen, aangezien een der candidaten na afloop van het schriftelijk examen, ingevolge den raad der commissie, verzocht had met hem het examen niet voort te zetten. Het mondeling examen omvatte alle in art. 2 van het Consulair Reglement vermelde vakken, behalve het Nederlandsch. Met het examen in de Fransche en Duitsche talen belastte zich dr. Muller; de heer Maas had die taak voor het Engelsch op zich genomen.

In het burgerlijk- en handelsrecht, het strafrecht en de strafvordering werd door mr. Reepmaker geëxamineerd; in het volkenrecht en in de kennis der verdragen door den voorzitter; in het consulair recht door den heer Maas; in de Staatsinstellingen door den secretaris; terwijl professor mr. D. van Blom, hoogleeraar aan de Technische Hoogeschool te Delft, zich, op verzoek van de commissie, belast heeft met het onderzoek in de staathuishoudkunde.

Wat eindelijk de handelsvakken betreft, het examen in den toestand van handel en nijverheid, in de voortbrenging en in de statistiek werd door dr. Hubrecht afgenomen en dat in de handelsgeschiedenis, handelsaardrijkskunde, de groote handels- en verkeerswegen, het boekhouden en het handelsrekenen door dr. Muller. Bovendien namen alle leden der commissie van tijd tot tijd deel aan de ondervraging in de verschillende examenvakken.

De duur van het mondeling onderzoek was voor elken candidaat op 8 uren bepaald. Aan de beide candidaten, die zich aan het schriftelijk en aan het mondeling examen onderwierpen, de heeren jhr. G. L. G. de Bosch Kemper en C. S. Lechner, heeft de commissie gemeend het diploma te mogen toekennen, mede op grond van het feit, dat beiden blijk gaven met veel ijver en toewijding zich voor het examen te hebben voorbereid.

BIJLAGE.

Duitsch, Fransch en Engelsch.

Opstel over een der drie volgende onderwerpen:

1. president Roosevelt;
2. Nederlandsch-Indië in zijne verhouding tot het Moederland;
3. korte inhoud eener opera van Richard Wagner.

Vertaling uit het Fransch.

De raad van commissarissen der Maatschappij van de Oosterspoorwegen heeft de eer de aandeelhouders op te roepen voor de algemeene vergadering op 30 Mei e. k.

De vergadering zal te beslissen hebben over de vragen die haar jaarlijks worden voorgelegd en buitendien over de machtiging aan den raad van beheer te verleenen, ten doel hebbende om, langs den weg eener leening, naarmate de behoeften der maatschappij zich openbaren, eene som van f 500 000 aan schuldbrieven uit te geven, op de tijdstippen en voorwaarden, die het bestuur zal vaststellen.

Zij die deze vergadering wenschen bij te wonen moeten, voor zoover hunne stukken niet op naam staan, zich aan de kas der maatschappij aanmelden en daar hunne toegangskaart in ontvangst komen nemen.

Vertaling uit het Duitsch.

De terugslag der Amerikaansche crisis deed zich ook hier in het verslagjaar nog steeds gevoelen; het valt niet te ontkennen, dat op het gebied van handel, scheepvaart en nijverheid in 1909 eene malaise heerschte, al bleek deze niet zoo ernstig te zijn als in tal van andere Staten.

Het kwam niet zelden voor, dat 20 of meer stoomschepen in de buitenhaven moesten liggen wachten op eene losplaats in de eigenlijke haven van Genua, zonder dat de reederijen dit tijdverlies van gemiddeld 10 dagen op iemand verhalen konden.

Het kwam niet tot werkstaking van eenige beteekenis, zoodat geen storende invloed werd uitgeoefend op den geregelden gang van zaken in het havenbedrijf.

Vertaling uit het Engelsch.

Zoowel voor de in Algerië gevestigde kolonisten als voor de inlandsche bevolking is het jaar 1908, in tegenstelling met het voorafgaande, niet bevredigend uitgevallen.

Men zag zich n. l. over het algemeen in zijne verwachtingen teleurgesteld. Tijdperken van langdurige droogte, gepaard aan hevige sirocco-winden, hebben buitengewoon veel schade aan het te veld staande gewas toegebracht, terwijl bovendien ontelbare vluchten sprinkhanen uit het zuiden, met alles vernietigende vraatzucht op de bebouwde akkers en wijngaarden neerstreken.

Dat er niet zooals vroeger een werkelijke hongersnood is uitgebroken, is te danken zoowel aan de ontwikkeling der kolonisatie als aan de zorg der overheid. IJverig heeft men getracht de ellende te verzachten en den nood der zwaar beproefde bevolking te lenigen.

Volkenrecht.

1. De ontwikkeling der arbitrage in de 19de en de 20ste eeuw.

2. Het Monroe-stelsel; onstaan en toepassing.

3. De clausule van gelijkstelling met de meest begunstigde natie.

Consulair recht.

1. De wetgeving der laatste jaren in zake schepen en schippers, voornamelijk beschouwd in verband met de bemoeiingen der consulaire ambtenaren.

2. Welke verplichtingen heeft de consul in zake de nalatenschappen van:

a. landgenooten overleden binnen zijn ressort;

b. zeelieden overleden aan boord van Nederlandsche schepen;

c. Nederlandsche zeelieden overleden aan boord van vreemde schepen.

3. De plichten en bevoegdheden, met betrekking tot het strafrecht, tegenover Nederlanders, beschermelingen en Luxemburgers.

Handelsgeschiedenis.

1. Hoofdtrekken der geschiedenis van de openstelling van Chineesche havens voor den Europeeschen handel.

2. De groei van het Duitsch koloniaal bezit.

Boekhouden.

Journaliseer:

1. Deelgenomen in de Zutphensche Tramwegmaatschappij voor 15 aandeelen van f 1000, a pari uitgegeven; 50 pct. gestort in mijne traite op J. van As, getrokken voor rekening van Heering & C°., de rest betaald in eene chèque op mijne kassiers, Twentsche Bankvereeniging.

Journaliseer:

2. Aan J. v. d. Laan, aan wien ik f 7500 schuldig ben, tot gedeeltelijke dekking zijner vordering, hypothecair verband verleend van f 5000 op mijn woonhuis. Betaald f 50 kosten.

3. Geef de afsluiting der rekening Goederen, wanneer de proefbalansstellingen zijn: f 246 901,61 en f 188 534,87, terwijl volgens den inventaris, de voorraad bedraagt f 96 512,60. Bovendien nog in rekening te brengen voor in te wachten courtage-nota's f 237,60, ongeboekte onkosten f 170 en voor reeds geboekte vrachten f 1488,20.

Tot welke journaalposten geeft deze afsluiting aanleiding?

Handelsrekenen.

1. In eene factuur komen voor: korting voor contant $2\frac{1}{2}$ pct., courtage $\frac{1}{2}$ pct., commissie 2 pct., onkosten (zonder courtage en commissie) £ 27,9. Als het totaal der factuur £ 2488 . 3 . 8 bedraagt, hoe groot is dan het inkoopsbedrag?

2. Londen heeft een 3 mnd. vordering op Hamburg en kan trekken à 20,60 per 3 mnd. Als hij nu Amsterdam last geeft om voor zijne rekening op Hamburg te trekken in 3 mnd. papier, op voorwaarde, dat hij daarbij niet verliest, tegen welken koers moet Amsterdam deze traite dan kunnen plaatsen als Londen k/z genoteerd is te Amsterdam f 12,06.

3. Eene naamlooze vennootschap verdeelt de winst als volgt:

a. eerst 5 pct. rente over f 1 000 000 kapitaal aan aandeelhouders;

b. van de rest 10 pct. aan het reservefonds;

c. van het daarna overblijvende 10 pct. aan de oprichters.

Als het dividend in het geheel 15,2 pct. bedraagt, terwijl f 51 000 aan tantièmes wordt uitgekeerd, hoe groot is dan de geheele winst?

Bijvoegsel tot de *Nederlandsche Staatscourant* van
Woensdag 17 Augustus 1910, n°. 191.

N°. 49.

VERSLAG *der Commissie, belast met het afnemen van het examen ter verkrijging van het diploma van hulpkeurmeester van vee en vleesch, in de maand Juli 1910.*

Aan
den heer Directeur-Generaal van den Landbouw.

De Commissie, belast met het afnemen van het examen ter verkrijging van het diploma van hulpkeurmeester van vee en vleesch, ingevolge art. 16 van het reglement, vastgesteld bij Koninklijk besluit van 25 April 1905, n°. 110, voor de maand Juli 1910 benoemd bij Koninklijk besluit van 13 Mei 1910, n°. 48, is samengesteld als volgt:

lid en voorzitter: dr. H. Remmelts, Inspecteur van den veeartsenijkundigen dienst te 's Gravenhage;

lid en secretaris: D. F. van Esveld, Leeraar aan 's Rijks veeartsenijschool te Utrecht;

leden:

J. J. F. Dhont, Rijkskeurmeester te Rotterdam;
J. A. Klauwers, Districtsveearts te Teteringen;
E. A. L. Quadekker, Rijkskeurmeester te Nijmegen;
D. van der Sluys, Rijkskeurmeester te Amsterdam;
H. Veenstra, Rijkskeurmeester te Leeuwarden;

plaatsvervangende leden:

D. Hubertus, Rijkskeurmeester te Oss;
dr. Y. van der Sluis, Rijkskeurmeester te Amsterdam.

De Commissie heeft de eer UHoogedelgestrenge, ingevolge art. 17 van voornoemd reglement, het verslag aan te bieden van haar zitting te Amsterdam in de maand Juli 1910.

De werkzaamheden dezer zitting werden geregeld in een vergadering, gehouden te Amsterdam op 21 Mei 1910.

Voor het examen hadden zich aangemeld 35 candidaten; 10 daarvan volgden den cursus te Groningen, 8 dien te Alkmaar, 8 dien te Maastricht en 9 dien te Hoek van Holland.

Het examen had plaats te Amsterdam in drie ploegen; in twee daarvan waren 12, in één 11 candidaten en wel op 18/19, 20/21 en 22/23 Juli 1910.

Door verhindering van den secretaris nam deze slechts deel aan het examineeren der beide eerste ploegen; het plaatsvervangend lid D. Hubertus nam daardoor aan het examen voor de derde ploeg deel.

Het examen heeft bestaan uit een theoretisch en een practisch gedeelte, terwijl bovendien door alle candidaten een proces-verbaal werd opgemaakt, waarvoor één uur beschikbaar was. De inhoud dier processen-verbaal was als volgt aangegeven:

voor ploeg I: De knecht Gerrit van boer Jansen gaat voor dezen naar de markt met een koe, welke aan mond- en klauwzeer lijdt. Gij ontmoet hem en maakt proces-verbaal op;

voor ploeg II: Op een boot, die op het punt staat naar Londen te vertrekken, treft gij als Rijkshulpkeurmeester bij een inspectie vleesch aan, hetwelk niet voorzien is van eenig merkteeken. Gij stelt een onderzoek in en maakt, zoo noodig, proces-verbaal op;

voor ploegIII: Wegens het heerschen van mond- en klauwzeer op een hoeve is deze, krachtens art. 27 van de wet van 20 Juli 1870 (Staatsblad n°. 131), afgesloten. Gij ziet, dat de knecht van den veehouder met een stier van het erf afgaat, en maakt proces-verbaal op.

De onderwerpen van het theoretisch gedeelte waren als volgt onder de examinatoren verdeeld:

I. Kennis van het uitwendig voorkomen en van het lichaam der slachtdieren, benevens op het eerste gezicht onderkennen van organen, afkomstig van verschillende diersoorten: van Esveld, Veenstra, Klauwers, Quadekker.

II. Theorie der vleeschkeuring en kennis van wettelijke bepalingen en ontsmetting: Klauwers, van der Sluys, Dhont, Quadekker, van Esveld.

Voor ieder dier onderdeelen was 20 minuten per candidaat beschikbaar gesteld.

Het practisch gedeelte, door al de examinatoren afgenomen, omvatte:

I. Het opnemen van het signalement, onderzoek en beoordeeling van levende dieren, namelijk rund en paard, ook wat de gezondheidstoestand van het dier betrof.

II. De practijk der vleeschkeuring in het slachthuis.

Hierbij werden bij rund en varken de verschillende klieren opgezocht en aangesneden, terwijl ook werd gelet op de meest in het oog loopende afwijkingen van verschillende organen. Aan ieder candidaat werd tevens opgedragen het beoordeelen van een derde dier, namelijk van een geslacht paard, kalf, nuchter kalf, schaap of geit.

Voor dit gedeelte waren beschikbaar:

ad I. per candidaat 30 minuten;

ad II. per candidaat 65 minuten.

Het resultaat van het examen is als volgt:

het diploma kon *niet* worden uitgereikt aan drie candidaten der eerste ploeg, aan twee der tweede ploeg en aan één der derde ploeg.

Het diploma werd uitgereikt:

op 19 Juli aan:

J. Bouma, geboren te Leeuwarden (cursus Groningen);
A. Meijer, geboren te Amersfoort (cursus Alkmaar);
M. Bamberg, geboren te Scheemda (cursus Groningen);
J. L. de Vries, geboren te Amsterdam (cursus Alkmaar);
J. Bos, geboren te Meppel (cursus Groningen);
J. A. Gihaux, geboren te Amsterdam (cursus Alkmaar);
J. Breedveld, geboren te Rotterdam (cursus Groningen);
C. Pronk, geboren te Amsterdam (cursus Alkmaar);
H. J. Langeler, geboren te Lochem (cursus Alkmaar);

op 21 Juli aan:

H. Rienstra, geboren te Sneek (cursus Alkmaar);
D. van Bladeren, geboren te Sloten (Noordholland) (cursus Alkmaar);
F. Fopma, geboren te Het Bildt (Friesland) (cursus Groningen);
I. Sant, geboren te Purmerend (cursus Hoek van Holland);

F. A. J. Schmidt, geboren te Amsterdam (cursus Alkmaar);
K. Joh. Koop, geboren te Helder (cursus Hoek van Holland);
C. de Korte, geboren te Meliskerke (cursus Hoek van Holland);
L. Rood, geboren te Oud-Beierland (cursus Hoek van Holland);
A. L. van Wijk, geboren te 's-Gravenhage (cursus Groningen);
A. Jacobs, geboren te Lemmer (cursus Groningen);

op 23 Juli aan:

A. M. Teijssen, geboren te Escharen (N.-Br.) (cursus Maastricht);
L. Schinkel, geboren te Capelle op d'IJssel (cursus Maastricht);
L. Klein Klouwenberg, geboren te Zutphen (cursus Maastricht);
J. P. Lennings, geboren te Haarlem (cursus Maastricht);
P. J. van der Doef, geboren te Naaldwijk (cursus Maastricht);
J. Frielink, geboren te Gaasterland (cursus Hoek van Holland);
M. Yff, geboren te Wormer (cursus Maastricht);
J. Elzinga, geboren te Sneek (cursus Groningen);
T. ter Moolen, geboren te Zwolle (cursus Groningen);
S. Hoekstra, geboren te Bloemendaal (cursus Hoek van Holland).

Amsterdam, 23 Juli 1910.

De Voorzitter,
dr. H. REMMELTS

De Secretaris,
VAN ESVELD.

Bijvoegsel tot de *Nederlandsche Staatscourant* van Woensdag 24 Augustus 1910, n°. 197.

N°. 50.

VERSLAG *van de Commissie, belast met het afnemen van het veeartsenijkundig examen gedurende de jaren 1908, 1909 en 1910, aangaande hare zitting in Mei, Juni en Juli 1910.*

Aan
Zijne Excellentie den Minister van Landbouw, Nijverheid en Handel.

De Commissie, belast met het afnemen van het veeartsenijkundig examen, ingevolge art. 2 der wet van 8 Juli 1874, (*Staatsblad* n°. 99), voor de drie jaren 1908, 1909 en 1910, benoemd bij Koninklijk besluit van 30 April 1908 n°. 89, is samengesteld als volgt:

lid en voorzitter: dr. A. W. H. Wirtz, directeur van 's Rijks Veeartsenijschool te Utrecht;

lid en secretaris: dr. H. Markus, leeraar aan 's Rijks Veeartsenijschool te Utrecht;

leden:

W. C. Schimmel, leeraar aan 's Rijks Veeartsenijschool te Utrecht;
D. F. van Esveld, leeraar aan 's Rijks Veeartsenijschool te Utrecht;
J. J. Wester, leeraar aan 's Rijks Veeartsenijschool te Utrecht;
dr. B. Sjollema, leeraar aan 's Rijks Veeartsenijschool te Utrecht;

H. M. Kroon, leeraar aan 's Rijks Veeartsenijschool te Utrecht;
A. van Leeuwen, districtsveearts te Utrecht;
dr. C. J. Rab, plaatsvervangend districtsveearts te Oosterbeek, gemeente Renkum;
plaatsvervangende leden:
dr. D. A. de Jong, buitengewoon hoogleeraar in de faculteit der geneeskunde en directeur van het openbaar slachthuis te Leiden;
J. B. H. Moubis, gep. dirigeerend paardenarts met rang van luitenant-kolonel te Utrecht;
J. F. Laméris, districtsveearts te 's Gravenhage;
H. C. Reimers, plaatsvervangend districtsveearts, leeraar aan de Rijks hoogere land-, tuin- en boschbouwschool te Wageningen;
H. J. C. van Lent, plaatsvervangend districtsveearts te Tiel;
B. H. Busing, plaatsvervangend districtsveearts te Naarden;
dr. L. F. D. E. Lourens, plaatsvervangend districtsveearts in algemeenen dienst, onderdirecteur der Rijksseruminrichting te Rotterdam;
dr. J. H. Picard, plaatsvervangend districtsveearts te Driebergen.

De Commissie heeft de eer, ter voldoening aan art. 15 der voornoemde wet, aan Uwe Excellentie verslag te doen van hare zitting in het loopend jaar.

De werkzaamheden dezer zitting werden geregeld in eene voorbereidende vergadering van de leden en het plaatsvervangend lid Moubis, gehouden te Utrecht op 7 Mei 1910.

Het examen heeft plaats gehad aan 's Rijks Veeartsenijschool van 12 Mei tot en met 29 Juli, op 65 werkdagen.

Op laatstgenoemden dag geschiedden de beoordeeling der candidaten en de bekendmaking van den uitslag; tevens werd het verslag van het examen vastgesteld.

Tot het afleggen van dit examen hadden zich 45 candidaten aangemeld, allen leerlingen van het vierde studiejaar aan 's Rijks Veeartsenijschool, die hun natuurkundig examen met goed gevolg hadden afgelegd.

Aan de bepalingen van het tweede lid van art. 10 der wet van 8 Juli 1874 (*Staatsblad* n°. 99) was door allen voldaan. Zestien candidaten legden reeds in 1909 dit examen zonder goed gevolg af, terwijl twee candidaten zich gedurende het eerste gedeelte van het examen terugtrokken.

Overeenkomstig art. 10 der voornoemde wet heeft het examen bestaan uit een theoretisch en een practisch gedeelte.

De volgende staat geeft aan: de vakken van de beide gedeelten, den tijd per candidaat en de namen der examinatoren en assessoren.

VAKKEN.	Tijd per candidaat.	Examinatoren.	Assessoren.
Theoretisch gedeelte.			
1. Algemeene ziektekunde en ziektekundige ontleedkunde .	45 min.	Markus	v. Esveld of Wester
2. Algemeene geneesleer en geneesmiddel- en vergiftleer	30 „	Wester	v. Esveld of Markus
3. Heelkundige ontleedkunde	10 „	van Esveld	Markus of Wester
4. Bijzondere ziektekunde en geneesleer	30 „	Rab	Kroon
5. Parasitaire en besmettelijke ziekten . .	30 „	Wirtz	van Leeuwen
6. Heelkunde	40 „	Schimmel	Moubis
7. Hoefziekten	20 „	Schimmel	Moubis
8. Operatie- en verbandleer	20 „	Moubis	Schimmel
9. Verloskunde	30 „	Kroon	Rab
10. Gerechtelijke veeartsenijkunde	20 „	van Leeuwen	Wirtz
11. Veeartsenijkundige politie	25 „	van Leeuwen	Wirtz
Totaal . . .	5 uren.		

VAKKEN.	Tijd per candidaat.	Examinatoren.
Practisch gedeelte.		
1. Cliniek	onbepaald	Rab en Schimmel van Leeuwen en Wester
2. Operatie- en verbandleer	„	Kroon en Schimmel
3. Heelkundige ontleedkunde	„	van Esveld en Markus
4. Verloskunde.	„	Kroon en Rab
5. Artsenijmengkunde . .	„	Sjollema en Wester
6. Voederkennis	25 min.	van Esveld en Sjollema
7. Toegepast exterieur:		
van het paard . . .	50 „	Kroon en Schimmel van Leeuwen en Rab
van het rund . . .	50 „	van Esveld en Kroon van Leeuwen en Rab.

Tot het examen in algemeene ziektekunde en ziektekundige ontleedkunde behoorde mede de onderkenning van twee pathologisch-histologische praeparaten, door den candidaat onmiddellijk te voren onderzocht.

Het practisch examen heeft voor elken candidaat bestaan uit de volgende onderdeelen:

voor *cliniek:* het onderkennen en daarna bespreken van de ziekten of gebreken van drie huisdieren en bovendien het opmaken van een beredeneerd verslag aangaande het onderzoek van een vierde ziektegeval zonder voorafgaande bespreking, waarover evenwel bij de beoordeeling van het verslag de candidaat door de Commissie werd gehoord;

voor *operatie- en verbandleer:* het verrichten van minstens vier operatiën, waaronder één hoefoperatie, en het aanleggen van minstens twee verbanden, een en ander door loting aangewezen;

voor *heelkundige ontleedkunde:* het gereedmaken van een door loting aangewezen chirurgisch-anatomisch praeparaat en het demonstreeren van een dusdanig praeparaat, dat onmiddellijk te voren door het lot was bepaald, doch niet door den candidaat zelf gereedgemaakt;

voor *verloskunde:* het gedeeltelijk onderhuids ontleden van een in het phantoom geplaatst, onmiddelijk te voren gedood kalf;

voor *artsenijmengkunde:* het schrijven, lezen en gereedmaken van twee bij loting aangewezen recepten in verschillende artsenijvormen;

voor *voederkennis:* het beredeneerd beoordeelen van verschillende graan- en hooisoorten, peulvruchten en voederkoeken;

voor *toegepast exterieur der huisdieren:* de beredeneerde beoordeeling van twee paarden en van twee runderen, waarbij den candidaat telkenmale gedurende tien minuten gelegenheid werd gegeven tot een nauwkeurig onderzoek van het daarna met hem te bespreken dier.

Wegens het groot aantal candidaten was door de Commissie, evenals het vorig jaar, besloten bij dit examen runderen van veehouders te Utrecht of in de nabijheid dier gemeente daarvoor ter beschikking te krijgen, hetzij aan de Veeartsenijschool, hetzij op de boerderijen. Met groote voldoening kan de Commissie mededeelen, dat door veehouders wederom in ruime mate op hunne boerderijen daartoe gelegenheid is gegeven.

Zoowel het theoretisch als het practisch gedeelte van het examen werden afgenomen door sub-commissiën, elke uit twee leden bestaande en grootendeels gelijktijdig werkzaam zijnde.

Ten behoeve van het examen in cliniek heeft de Commissie voldoende over nieuw aangevoerde dieren kunnen beschikken. Voor dit gedeelte van het practisch examen zijn n.l. gebezigd 82 paarden, 9 runderen, 2 geiten, 1 varken en 5 honden.

Voor het practisch examen in operatieleer en in heelkundige ontleedkunde zijn gebezigd 5 paarden; voor het practisch examen in verloskunde 9 kalveren.

Alle operatiën, met uitzondering van de aderlatingen en luchtpijpsneden, zijn op het doode dier verricht.

Aan 27 candidaten is het diploma van veearts uitgereikt.

Aan 16 candidaten moest het diploma worden onthouden, aangezien zij in verschillende theoretische en practische vakken beneden de gestelde eischen waren gebleven. Wat enkele oorzaken hiervan betreft, meent de Commissie te mogen verwijzen naar het daaromtrent in haar vorig verslag medegedeelde.

Hieronder volgt een alphabetische opgaaf van de namen der geslaagde candidaten met vermelding van de plaats van geboorte:

P. H. A. van Aelst, geboren te Maastricht;
W. Alberda van Ekenstein, geboren te Marum;
J. M. R. F. Beckers, geboren te Ubach-over-Worms;
L. van Bergen, geboren te Toornwerd, gem. Middelstum;
R. S. Bergsma, geboren te Irnsum, gem. Rauwerderhem;
J. Bouwman, geboren te Tiel;
C. Bubberman, geboren te Schiedam;
J. Buitenhuis, geboren te Apeldoorn;
C. Davidse, geboren te Arnemuiden;
F. A. A. van Diermen, geboren te Ngawi, res. Madioen (Java);
K. Edel, geboren te Beemster;
B. Eijsenburger, geboren te Salatiga, res. Semarang;
J. Eshuis, geboren te Stad-Almelo;
A. J. Holtz, geboren te Gorinchem;
C. Kunst, geboren te Amsterdam;
H. van den Nieuwenhuizen, geboren te 's Gravenpolder;
C. F. van Oijen, geboren te Haarlem;
D. A. Oskam, geboren te Bergambacht;
J. Roos, geboren te Lochem;
S. Schaap Hzn., geboren te Roordahuizum, gem. Idaarderadeel;
H. D. Senstius, geboren te Bojalali, Ned.-Indië;
P. Stapel, geboren te Oudendijk;
S. Stuurman, geboren te Deventer;
M. J. Veenstra, geboren te Oosterwolde, gem. Ooststellingwerf;
C. A. van der Velden, geboren te Buitenpost, gem. Achtkarspelen;
E. Vleming, geboren te Zutphen;
S. G. Zwart, geboren te Huizum, gem. Leeuwarderadeel.

Utrecht, 29 Juli 1910.

Dr. A. W. H. Wirtz, *Voorzitter.*
Dr. H. Markus, *Secretaris.*

Bijvoegsel tot de *Nederlandsche Staatscourant* van Woensdag 17 Augustus 1910, n°. 191.

N°. 51.

VERSLAG *betreffende het in Nederlandsch-Indië gehouden examen voor toelating tot den Hoofdcursus, bedoeld bij art. 52 van het reglement voor den Hoofdcursus, vastgesteld bij Koninklijk besluit van 22 September 1892 (*Nederlandsch Staatsblad *n°. 221), ingevolge art. 1, sub 5, van het bij* Staatsblad *1893 n°. 306 afgekondigde Koninklijk besluit van 20 October 1893.*

(Departementen van Koloniën en Oorlog.)

A. Samenstelling der commissie.

Ingevolge beschikking van het Departement van Oorlog, dd. 12 Maart 1910, IIde afdeeling, n°. 1782, was de commissie samengesteld als volgt:

lid en voorzitter: R. J. A. Raedt van Oldenbarnevelt, majoor bij het 12de bataljon infanterie;

leden:

J. E. W. van Gesseler Verschuir, kapitein bij het 18de bataljon infanterie;

C. Onvlee, 1ste-luitenant-adjudant bij het 11de bataljon infanterie;

G. V. Lettinga, 1ste-luitenant, leeraar aan de militaire school;

lid en secretaris: A. C. Groeneveld, 1ste-luitenant, leeraar aan de militaire school.

Voorts waren aan de commissie toegevoegd om behulpzaam te zijn bij het examineeren in de Nederlandsche en Fransche taal, de heeren H. van Schoonneveldt en J. W. E. van Silfhout, leeraren respectievelijk in de Nederlandsche en Fransche taal aan de militaire school.

B. Regeling van het examen.

Het toelatingsexamen, afgenomen overeenkomstig de daarvoor door den commandant van het leger krachtens art. 1, sub 1, van het Koninklijk besluit van 20 October 1893 n°. 16 vastgestelde regelen (Voorschrift betreffende de toelating van onderofficieren van het leger in Nederlandsch-Indië tot den Hoofdcursus te Kampen, opgenomen in Algemeene order voor het Nederlandsch Oost-Indische leger 1894, n°. 4), ving aan op 25 April 1910 en eindigde 7 Mei d. a. v.

Overeenkomstig het bepaalde bij art. 21 van evenbedoeld Voorschrift, verdeelde de commissie zich in de navolgende subcommissiën:

voor de *rekenkunde*, de 1ste-luitenants G. V. Lettinga en A. C. Groeneveld;

voor de *stelkunde*, de 1ste-luitenant G. V. Lettinga en de kapitein J. E. W. van Gesseler Verschuir;

voor de *meetkunde*, de 1ste-luitenant G. V. Lettinga en de 1ste-luitenant-adjudant C. Onvlee;

voor de *Nederlandsche taal*, de heeren H. van Schoonneveldt en J. W. E. van Silfhout;

voor de *Fransche taal*, de heeren J. W. E. van Silfhout en H. van Schoonneveldt;

voor de *aardrijkskunde*, de 1ste-luitenant A. C. Groeneveld en de 1ste-luitenant-adjudant C. Onvlee;

voor de *geschiedenis*, de 1ste-luitenant A. C. Groeneveld en de kapitein J. E. W. van Gesseler Verschuir;

voor de *reglementen en dienstvoorschriften*, de kapitein J. E. W. van Gesseler Verschuir en de 1ste-luitenant-adjudant C. Onvlee.

Bijlagen I en II geven een overzicht van de regeling van het schriftelijk en het mondeling gedeelte van het examen.

In bijlage III zijn opgenomen de cijfers van beoordeeling, toegekend voor de verschillende vakken, terwijl bijlage IV de rangschikking bevat der adspiranten die niet aan de vereischten van het toelatingsexamen hebben voldaan, met vermelding van het aantal door hen behaalde punten in de verschillende vakken.

C. Aantal adspiranten.

Het volledig examen, zoowel schriftelijk als mondeling, werd afgelegd door negen adspiranten, allen leerlingen van de militaire school te Meester-Cornelis; onderofficieren als bedoeld in art. 4 van het Voorschrift hebben aan het examen niet deelgenomen.

Acht der adspiranten wenschten voor het wapen der infanterie,

één wenschte voor het dienstvak der militaire administratie opgeleid te worden.

Geen der adspiranten verlangde proeven van bekwaamheid af te leggen in een der bij art. 18 van het Voorschrift facultatief gestelde vakken. Het aanvullingsexamen, bedoeld in art. 17, behoefde niet te worden afgenomen.

Op geen der in het examen geslaagden is van toepassing het bepaalde in de tweede alinea van art. 5 van het Voorschrift.

D. Uitslag van het examen.

Algemeene opmerkingen.

Zeven adspiranten voor het wapen der infanterie en de adspirant voor den dienst der militaire administratie slaagden in het examen.

Één adspirant voor het wapen der infanterie moest worden afgewezen.

Vier der adspiranten behaalden voor alle vakken het eindcijfer 50 of meer, terwijl twee adspiranten, die ieder in één vak het eindcijfer 50 en twee adspiranten, die ieder in 2 vakken dat cijfer niet behaalden, krachtens het bepaalde in art. 29, sub *b*, van het Voorschrift geacht konden worden aan het examen te hebben voldaan.

Van twee der adspiranten was de som van de door hen behaalde eindcijfers in alle vakken gelijk; hunne rangschikking in de lijst der geslaagden (als n°. 5 en 6) moest en kon worden bepaald naar den ouderdom in hunnen rang.

Het examen in de reglementen en dienstvoorschriften geeft der commissie aanleiding bekend te stellen, dat, waar de schoolsche kennis van een en ander weinig te wenschen liet, de examinandi meer blijken gaven van geheugenwerk dan van doordenken en van het zich rekenschap geven van het hoe en waarom der verschillende bepalingen en voorschriften.

Zich streng houdende aan de eischen gesteld voor het schrijven, heeft de commissie gemeend in de beoordeeling van het schrift slechts zeer weinig schakeering te moeten brengen, ten einde het eindcijfer voor het schrijven toegekend zoo min mogelijk van invloed te doen zijn op de totaal-uitkomst van het examen in alle vakken, naar welke de rangschikking der geslaagden moet plaats vinden.

Overweging verdient het dan ook naar het oordeel der commissie, het schrijven niet als examenvak voor den Hoofdcursus aan te merken.

Aldus opgemaakt te Meester-Cornelis 20 Mei 1910.

De Secretaris,	*De Voorzitter,*
A. C. Groeneveld,	R. J. A. Raedt van Oldenbarnevelt,
1ste-Luitenant.	*Majoor.*

BIJLAGE I.

Toelatingsexamen tot den Hoofdcursus in 1910.

Tableau voor het schriftelijk gedeelte van het examen.

Data 1910.	Duur van het examen vóór of na den middag.	Vakken.	Nummers der vragen.	Tijdstip waarop elke vraag moet worden uitgereikt.
April.				voormiddag.
25	7 u. v.m. tot 12 u. 15 min. n.m.	Nederlandsche taal	1	7.— uur.
			2	9.15 „ [1]
		Velddienst	1	11.30 „
26	7 u. v.m. tot 12 u. 's middags	Fransche taal	1	7.— „ [2]
			2	8.45 „
		Velddienst	2	11.— „
27	7 u. v.m. tot 12 u. 's middags	Stelkunde	1	7.— „ [3]
			2	8.— „
			3	9.— „ [4]
			4	10.— „
			5	11.— „
28	7 u. tot 10 u. 45 min. v.m.	Rekenkunde	1	7.— „
			2	7.45 „
			3	8.15 „ [5]
			4	9.30 „
			5	10.15 „

[1]) 9 u. tot 9 u. 15 min. v.m. rust.
[2]) 8 u. 30 min. tot 8 u. 45 min. v.m. rust.
[3]) Logarithmentafel medebrengen.
[4]) 9 u. 45 min. tot 10 u. v.m. rust.
[5]) 9 u. tot 9 u. 30 m. v.m. rust.

Data 1910.	Duur van het examen vóór of na den middag.	Vakken.	Nummers der vragen.	Tijdstip waarop elke vraag moet worden uitgereikt.
April.				voormiddag.
29	7 u. tot 11 u. v.m.	Aardrijkskunde.	1	7.— uur.
			2	7.45 „ [1])
			3	9.15 „
			4	10.— „
Mei.				
2	7 u. tot 11 u. 15 min. v.m.	Geschiedenis.	1	7.— „
			2	8.— „ [2])
			3	9.15 „
			4	10.15 „
3	7 u. tot 11 u. 45 min. v.m.	Meetkunde.	1	7.— „ [3])
			2	7.45 „
			3	8.45 „ [4])
			4	10.15 „
			5	11.— „

[1]) 8 u. 45 min. tot 9 u. 15 min. v.m. rust.
[2]) 9 u. tot 9 u. 15 min. v.m. rust.
[3]) Passerdoos medebrengen.
[4]) 9 u. 45 min. tot 10 u. 15 min. v.m. rust.

Meester-Cornelis, 20 Mei 1910.

Voor de Commissie,

De Secretaris, *De Voorzitter,*

A. C. GROENEVELD. R. J. A. RAEDT VAN OLDENBARNEVELT.

BIJLAGE II.

Toelatingsexamen tot den

Tableau voor het mondeling

Data 1910.	Nummers der adspiranten.	UREN.		
		7 u. v.m.	7 u. v.m.	7 u. v.m.
		10 u. v.m.	10 u. v.m.	10 u. v.m.
4 Mei	1 t/m 9	Stelkunde.	Aardrijkskunde.	
6 Mei	1 t/m 9 1 t/m 8			Fransche taal.
7 Mei	1 t/m 9			

Meester-Cornelis, 20 Mei 1910.

[H]oofdcursus in 1910.

[V]edeelte van het examen.

Uren.				
7 u. v.m.	7 u. v.m.	7 u. v.m.	7 u. v.m.	7 u. v.m.
10 u. v.m.	11.30 u. v.m.	10 u. v.m.	10 u. v.m.	10 u. v.m.
Rekenkunde.	Reglementen en dienstvoorschriften.			
		Nederlandsche taal.	Geschiedenis.	Meetkunde.

Voor de Commissie,

De Secretaris, A. C. Groeneveld.

De Voorzitter, R. J. A. Raedt van Oldenbarnevelt.

BIJLAGE III.

—

Toelatingsexamen tot den

Opgave van de in de verschillende vakken

EXAMENVAKKEN.	Aantal malen dat is toegekend						Aantal voldoende examens.	Aantal voldoende examens ten honderd.	Voldoende examens ten honderd in alle vakken.
	100	99 — 90	89 — 80	79 — 70	69 — 60	59 — 50			
Schrijven	—	—	—	—	8	1	9	100	
Rekenkunde . . .	—	—	1	—	4	3	8	88	
Stelkunde	—	—	1	—	2	4	7	77	
Vlakke meetkunde .	—	—	1	—	1	5	7	77	
Nederlandsche taal .	—	—	—	1	2	4	7	77	50
Fransche taal . . .	—	—	—	1	3	2	6	66	
Aardrijkskunde . .	—	—	—	2	5	2	9	100	
Geschiedenis . . .	—	—	1	3	4	1	9	100	
Reglementen en dienstvoorschriften	—	—	—	2	6	—	8	100	

Meester-Cornelis, 20 Mei 1910.

Ioofdcursus in 1910.

oegekende cijfers van beoordeeling.

Aantal malen dat is toegekend 49–40	39–30	29–20	19–10	Aantal onvoldoende examens.	Aantal onvoldoende examens ten honderd.	Aanmerkingen.
—	—	—	—	—	—	*Schaal van beoordeeling.*
1	—	—	—	1	11	100. Uitmuntend.
2	—	—	—	2	22	90. Zeer goed.
2	—	—	—	2	22	80. Goed.
2	—	—	—	2	22	70. Ruim voldoende.
2	1	—	—	3	33	60. Voldoende.
—	—	—	—	—	—	50. Even voldoende.
—	—	—	—	—	—	40. Onvoldoende.
						30. Gering.
						20. Slecht.
—	—	—	—	—	—	10. Zeer slecht.

Voor de Commissie,

De Secretaris, A. C. GROENEVELD.

De Voorzitter, R. J. A. RAEDT VAN OLDENBARNEVELT.

BIJLAGE IV.

Toelatingsexamen tot den Hoofdcursus in 1910.

Rangschikking der adspiranten die niet *aan de vereischten van het toelatingsexamen hebben voldaan, met vermelding van het aantal door hen behaalde punten in de verschillende vakken.*

Nummer bij de rangschikking verkregen.	Aantal punten, behaald in:									Totaal.
	Schrijven.	Rekenkunde.	Stelkunde.	Meetkunde.	Nederl. taal.	Fransche taal.	Aardrijkskunde.	Geschiedenis.	Dienst- en exercitiereglementen en dienstvoorschriften.	
A. *Infanterie.*										
	60	47	42	54	49	37	61	56	73	479
B. *Administratie.*										
Geene.										

Staat van beoordeeling:

100. Uitmuntend.
90. Zeer goed.
80. Goed.
70. Ruim voldoende.
60. Voldoende.
50. Even voldoende.
40. Onvoldoende.
30. Gering.
20. Slecht.
10. Zeer slecht.

Voor de Examen-Commissie,

De Secretaris, A. C. GROENEVELD.

De Voorzitter, R. J. A. RAEDT VAN OLDENBARNEVELT.

Bijvoegsel tot de *Nederlandsche Staatscourant* van
Vrijdag 2 September 1910, n°. 204.

N°. 52.

UITSLAG *van het in 1910 gehouden examen ter verkrijging van akten van bekwaamheid als onderwijzer en onderwijzeres.*

Plaatsen waar de examens zijn afgenomen.	Akte als onderwijzer en onderwijzeres.				Aanteekening vak *j*.			
	Opgekomen.	Teruggetrokken.	Afgewezen.	Toegelaten.	Opgekomen.	Teruggetrokken.	Afgewezen.	Toegelaten.
Mannelijke candidaten.								
Breda	77	—	28	49	11	—	5	6
's Hertogenbosch .	94	1	35	58	14	—	—	14
Arnhem	75	—	32	43	4	—	4	—
's Gravenhage. . .	56	1	21	34	—	—	—	—
Rotterdam	119	1	43	75	3	—	1	2
Amsterdam	63	2	23	38	2	—	1	1
Haarlem.	96	—	26	70	5	—	1	4
Middelburg	79	—	20	59	6	—	1	5
Utrecht	92	—	34	58	9	—	4	5
Leeuwarden . . .	134	—	51	83	17	1	4	12
Zwolle	98	—	35	63	6	—	2	4
Groningen	136	2	65	69	4	—	1	3
Maastricht	92	2	30	60	5	—	1	4
Totaal . . .	1211	9	443	759	86	1	25	60

Plaatsen waar de examens zijn afgenomen.	Akte als onderwijzer en ondewijzeres.				Aanteekening vak *j*.				Aanteekening vak *k*.			
	Opgekomen.	Teruggetrokken.	Afgewezen.	Toegelaten.	Opgekomen.	Teruggetrokken.	Afgewezen.	Toegelaten.	Opgekomen.	Teruggetrokken.	Afgewezen.	Toegelaten.
Vrouwelijke candidaten.												
Breda	104	—	33	71	1	—	—	1	1	—	—	1
'sHertogenbosch	107	—	33	74	1	—	—	1	3	1	1	1
Arnhem	131	—	44	87	3	—	1	2	26	—	1	25
's Gravenhage .	146	4	52	90	2	—	2	—	—	—	—	—
Rotterdam . . .	142	1	33	108	3	—	—	3	1	—	—	1
Amsterdam . .	168	—	69	99	7	—	2	5	1	—	—	1
Haarlem	127	—	38	89	7	—	2	5	3	—	1	2
Middelburg. . .	45	—	10	35	5	—	3	2	2	—	—	2
Utrecht	149	—	36	113	10	—	2	8	1	1	—	—
Leeuwarden . .	112	—	39	73	13	—	4	9	5	—	1	4
Zwolle	71	1	16	54	8	—	1	7	8	—	2	6
Groningen . . .	88	—	34	54	18	—	—	18	1	—	—	1
Maastricht . . .	115	—	28	87	—	—	—	—	18	—	2	16
Totaal. .	1505	6	465	1034	78	—	17	61	70	2	8	60
Algemeen totaal	2716	15	908	1793	164	1	42	121				

Voor de akte van onderwijzer of onderwijzeres werden geëxamineerd:

in 1881:	1441	candidaten,	van wie	865	slaagden;
,, 1882:	1660	,,	,, ,,	936	,,
,, 1883:	1921	,,	,, ,,	1155	,,
,, 1884:	2191	,,	,, ,,	1223	,,
,, 1885:	2347	,,	,, ,,	1259	,,
,, 1886:	2323	,,	,, ,,	1152	,,
,, 1887:	2259	,,	,, ,,	1167	,,
,, 1888:	2199	,,	,, ,,	1100	,,
,, 1889:	2083	,,	,, ,,	1137	,,
,, 1890:	1701	,,	,, ,,	961	,,
,, 1891:	1107	,,	,, ,,	669	,,
,, 1892:	1232	,,	,, ,,	852	,,
,, 1893:	1219	,,	,, ,,	845	,,
,, 1894:	1725	,,	,, ,,	1128	,,
,, 1895:	1682	,,	,, ,,	1082	,,
,, 1896:	1432	,,	,, ,,	947	,,
,, 1897:	1990	,,	,, ,,	1289	,,
,, 1898:	2495	,,	,, ,,	1574	,,
,, 1899:	2700	,,	,, ,,	1749	,,
,, 1900:	2830	,,	,, ,,	1776	,,
,, 1901:	2692	,,	,, ,,	1678	,,
,, 1902:	2628	,,	,, ,,	1574	,,
,, 1903:	2478	,,	,, ,,	1368	,,
,, 1904:	2491	,,	,, ,,	1519	,,
,, 1905:	2303	,,	,, ,,	1376	,,
,, 1906:	2241	,,	,, ,,	1375	,,
,, 1907:	2169	,,	,, ,,	1349	,,
,, 1908:	2262	,,	,, ,,	1518	,,
,, 1909:	2373	,,	,, ,,	1516	,,

Door de examen-commissiën is het volgende omtrent den uitslag van het onderzoek aan de Regeering medegedeeld.

Breda.

Lezen. Het technisch lezen liet bij vele candidaten te wenschen over. Ofschoon een behoorlijke tijd ter voorbereiding werd gegeven, kwamen fouten in den zins- en woordklemtoon veelvuldig voor. Sommigen lazen al te langzaam en declamatorisch. Slechts weinig candidaten konden hunne voordracht geheel in overeenstemming brengen met den aard der leesstof.

Beter was over het algemeen de verklaring van het gelezene, schoon ook deze in vele gevallen aantoonde, dat de opleiding nog te weinig wordt gestuurd in de richting der algemeene ontwikkeling.

Schrijven. Dit vak gaf tot geen bijzondere opmerkingen aanleiding. De resultaten waren zeer voldoende.

Nederlandsche taal. Het schriftelijk werk gaf den indruk, dat het stelonderwijs eer achteruit dan vooruit gaat. Verreweg den meesten candidaten faalt het aan de noodige vaardigheid om een eenvoudige stof te overzien, te rangschikken en in behoorlijke taal te behandelen. Een zekere onbeholpenheid, een uiterst beperkte woordenkeus en weder gebrek aan algemeene ontwikkeling waren de hoofdkenmerken van het gros der geleverde stijlproeven. Vooral in de bewerking van het tweede gedeelte: de concrete voorbeelden voor het gebruik van woorden en uitdrukkingen, vertoonde zich verregaande slordigheid, zoowel wat den vorm als wat den inhoud betreft.

Bij het mondeling examen bleek het, dat de gramatica wel over het algemeen met zorg wordt bestudeerd, doch nog te zeer als geheugenwerk wordt behandeld en te weinig wordt gedacht aan de logische afhankelijkheid der spraakleer van de levende taal.

Rekenen. Het practisch rekenen was over het algemeen zeer voldoende.

Ook in de theorie was vooruitgang te bespeuren.

De kennis van het metrieke stelsel liet bij eenige adspiranten te wenschen over.

Aardrijkskunde. Het schriftelijk werk was bij ongeveer de helft der candidaten onvoldoende of slechts even voldoende. Vooral liet de behandeling van de vragen over Nederland veel

te wenschen over door oppervlakkigheid en onnauwkeurigheid.

Het mondeling examen voldeed beter dan het schriftelijk, doch meermalen bleek, dat er van den atlas bij de studie der aardrijkskunde te weinig gebruik was gemaakt en de candidaten daardoor onzeker waren omtrent de juiste ligging van steden, en richting van rivieren en gebergten.

De spoorwegen in Nederland schenen slechts door weinig candidaten bestudeerd te zijn.

De kennis van Europa en van Oost-Indië was over het algemeen voldoende.

Vaderlandsche geschiedenis. Bij het examen in de vaderlandsche geschiedenis bleken de meeste candidaten wel voldoende feitenkennis te bezitten, doch het inzicht in en het verband tusschen de verschillende gebeurtenissen liet wel eens te wenschen over. Dit laatste vooral, wanneer de gebeurtenissen verband hielden met voorvallen in het buitenland. Zonder in algemeene geschiedenis te vervallen mogen deze voorvallen toch wel gekend worden.

Het onderzoek naar de kennis onzer staatsinrichting leverde dit jaar bevredigende uitkomsten.

Kennis der natuur. Aan 32 vrouwelijke en aan 21 mannelijke candidaten kon het cijfer 8 of 9 worden toegekend. Uit de door hen afgelegde examens bleek, dat aan de gestelde eischen zeer goed voldaan kan worden.

Daarentegen moest aan 27 vrouwelijke en aan 19 mannelijke candidaten het praedicaat ,,onvoldoende'' worden toegekend. Deze ongunstige uitslag moet aan de volgende hoofdoorzaken worden toegeschreven.

a. Er bleek te veel van buiten geleerd en te weinig nauwkeurig waargenomen te zijn. Zoo kwam het zelfs voor, dat candidaten al de kenmerken eener plantenfamilie tot in de kleinste bijzonderheden wisten op te geven, doch een algemeen voorkomend exemplaar van die familie, dat hun in handen gegeven werd, niet herkenden. Anderen, aan wie eene plant ter beschrijving voorgelegd werd, met opgave aan te wijzen, wat zij er aan waarnamen, keken over het exemplaar heen, hun geheugen blijkbaar raadplegende om op te zeggen wat daarover in hun leerboek stond.

b. Een inzicht in het nauwe verband tusschen levensverrichtingen, leefwijze en organisatie van planten en dieren ontbrak zeer dikwijls.

c. De verklaring van de eenvoudigste natuurverschijnselen liet meermalen te wenschen over.

d. Niet zelden kwam het voor, dat de door de candidaten genoemde natuurwetten onberispelijk geformuleerd werden, doch dat de toepassing daarvan hoogst gebrekkig was.

Zingen. In vergelijking met vorige jaren kan in dit vak vooruitgang geconstateerd worden.

Er waren maar weinige adspiranten wier theoretische kennis beslist onvoldoende was.

Het lezen in de maat en de kennis der toonschalen was over het algemeen voldoende.

Teekenen. Het onderzoek naar dit onderdeel van het examen had over het geheel bevredigende resultaten. Er wordt blijkbaar veel meer zorg dan vroeger aan dit vak besteed. Een onvoldoend eindcijfer behoefde dan ook slechts in zeer enkele gevallen gegeven te worden.

Het groot aantal vijven als eindcijfer, zoude intusschen niet gegeven zijn als de candidaten meer werk hadden gemaakt van het bordteekenen.

De Commissie is van oordeel dat juist dit teekenen van zooveel belang voor dit onderwijs is.

Bovendien meent de Commissie er met nadruk op te moeten wijzen, dat aan sommige opleidingsinrichtingen, deze bij het programma voorgeschreven exameneisch totaal wordt over het hoofd gezien.

Opvoeding en onderwijs. Wat het schriftelijk werk betreft voldeden vele opstellen niet aan zeer matige eischen; slechts enkele kon men, den leeftijd der candidaten in aanmerking genomen, goed noemen. Meestal gaven de candidaten niet op, wat aan de behandeling van het eigenlijke onderwerp vooraf moet gaan, in welke volgorde en op welke wijze dit behandeld moet zijn en hoe men daarbij aanknoopt. Ook de gang en wijze van behandeling van het onderwerp zelve liet meestal veel te wenschen.

Het mondeling examen leverde over het geheel gunstige resultaten: de candidaten kenden eene methode over de vakken *a*, *b* en *c* vrijwel.

Bevreemden moet het evenwel, dat op sommige inrichtingen nog altijd geen andere dan Bouwman's leesmethode wordt besproken, terwijl slechts een enkele maal eene methode voor het voortgezet leesonderwijs was ingekeken.

's Hertogenbosch.

Lezen. Er valt in het technisch lezen vooruitgang te bespeuren; het voldeed bij de meeste candidaten aan matige eischen, toch kon aan slechts enkelen een hoog cijfer voor technisch lezen worden toegekend. Bij de verklaring van het gelezene bleek, dat vele candidaten niet gewoon zijn, zich strikt tot den tekst te bepalen; terwijl de examinator zich in zijne vragen bijna altijd bepaalde tot de beteekenis van woorden en uitdrukkingen in het verband, waarin ze voorkwamen, trachtten de candidaten ze vaak buiten verband te behandelen in hunne algemeene beteekenis, en te vergelijken met paroniemen en synoniemen.

Nederlandsche Taal. Over het geheel voldeden de opstellen beter dan het tweede gedeelte van het schriftelijk werk, het te pas brengen van woorden en uitdrukkingen in voorbeelden.

De vaardigheid in het stellen was zelden onvoldoende, maar hooge punten konden toch ook slechts bij uitzondering worden toegekend.

De spraakkunst hadden de meeste candidaten ijverig bestudeerd. Opmerking verdient, dat blijkbaar bij de opleiding zoo weinig aandacht geschonken wordt aan in de laatste jaren gewijzigde opvattingen bij het onderwijs in het Nederlandsch.

Schrijven. Over het geheel was het schrijven ruim voldoende.

Het kleinschrift op het bord had meestentijds niet de gewenschte grootte.

Rekenen. Over het algemeen was de uitslag van het schriftelijk gedeelte van het examen in dit vak zeer bevredigend: aan de overgroote meerderheid der candidaten kon daarvoor een voldoend cijfer worden toegekend; vaak kon het werk *goed* of *zeer goed*, een enkele maal zelfs uitmuntend worden genoemd.

Niet zoo gunstig was de uitslag bij het mondeling onderzoek; vrij vaak was de kennis van de theorie der rekenkunde niet in overstemming met hetgeen bij het schriftelijk werk geleverd werd, en eenige malen kwam het voor, dat, naast een hoog cijfer voor dat laatste, een onvoldoend cijfer voor het eerste moest worden gegeven.

Werden de bepalingen en eigenschappen dikwijls goed gekend, bij een groot deel der candidaten liet het bewijzen en vooral het toepassen dier eigenschappen heel wat te wenschen over; in het bijzonder was de kennis der evenredigheden en van ons stelsel van maten en gewichten vaak gering. Herhaaldelijk kwam het voor dat vele candidaten zich slordig of gebrekkig uitdrukten.

Met voldoening kan echter worden melding gemaakt van verschillende candidaten, die toonden een helder inzicht te hebben in, en goed bekend te zijn met de onderdeelen, welke het programma voor dit vak vermeldt.

Vaderlandsche geschiedenis. Zestig van de 93 mannen en 74 van de 107 vrouwen deden een voldoend examen. De groote geschiedkundige feiten werden door de candidaten over het algemeen vrij goed gekend, soms zelfs zeer goed. Meermalen bleek echter, dat de kennis van het verband der feiten ontbrak.

Uit het examen van vrij vele candidaten bleek, dat de algemeene geschiedenis ook voor hen niet onbekend was, en dat bij de behandeling der vaderlandsche geschiedenis met de groote feiten uit de wereldgeschiedenis rekening werd gehouden.

De kennis van de geschiedenis onzer koloniën was over het algemeen voldoende.

Aardrijkskunde. Een en zestig van de 93 mannen en 71 van de 107 vrouwen deden een geheel voldoend examen. Het schriftelijk gedeelte werd door 51 mannen en door 64 vrouwen, voorts het mondeling door 61 mannen en door 65 vrouwen geheel voldoende afgelegd. Het vak aardrijkskunde werd blijkbaar door vele candidaten met voorliefde beoefend. Velen studeeren echter niet in de goede richting en bepalen zich alleen tot het opnemen van namen. Bij die candidaten ontbreekt het doorgaans aan een goede voorstelling van de kaart, wat duidelijk bleek bij de opstellen, waarvan de inhoud dikwijls beneden het middelmatige was.

De kennis van onze Oost-Indische bezittingen liet meermalen te wenschen over.

Kennis der natuur. Vele candidaten waren goed voorbereid en legden een goed of zeer voldoend examen af. Geene of gebrekkige leiding en onvoldoende hulpmiddelen bij het

onderwijs zullen wel de hoofdoorzaak zijn, dat vele anderen niet aan de matigste eischen konden voldoen.

Theorie van zingen. Aan alle candidaten werd gevraagd een eenvoudig stukje in de maat te lezen; de meeste candidaten voldeden goed aan die vraag, zoodat dit onderdeel van het examen zeer bevredigende gevolgen had; zoo was het ook met het transponeeren.

De kennis van toonladders, maatsoorten en intervallen, alsmede die der uitdrukkingen, in de muziek gebruikt, was voldoende te noemen, onder opmerking evenwel, dat vele candidaten zich tevreden hadden gesteld met een werktuigelijk van buiten leeren, waardoor vaak ontbrak het inzicht in den bouw en het verband der toonladders.

Handteekenen. De resultaten van het examen in dit vak waren over het algemeen voldoende. De uitkomsten van het theoretisch en het practisch examen bij denzelfden candidaat liepen dikwijls zeer uiteen. Kon voor het eerste meestal een goed cijfer worden toegekend, voor plaat- en vooral voor natuurteekenen was dit niet het geval. Bij het teekenen van een meetkundig lichaam werd door velen weinig rekening gehouden met de perspectievische verschijnselen.

Theorie van onderwijs en opvoeding. De resultaten van het schriftelijk examen waren niet bevredigend. Bij de mondelinge examens was kennis van de inrichting der lagere school en van het klassikaal onderwijs in het algemeen voldoende. Ook bleek de methodiek voor lezen en schrijven goed beoefend te zijn, doch de kennis van een leerwijze van het rekenen was meestentijds beneden peil. Maar weinigen waren bekend met enkele der bestaande hoofdelijke en klassikale leermiddelen voor dit vak.

Het meerendeel der candidaten had slechts een vaag besef van de geschiktste middelen tot handhaving van orde en tucht. De kennis der tegenwoordige wetgeving was voldoende.

Arnhem.

Lezen. Het onderzoek in technisch lezen leidde, behoudens gunstige en zeer gunstige uitzonderingen, over het algemeen niet tot bevredigende uitkomsten.

Zeer veel candidaten waren er zich blijkbaar niet van bewust, dat lezen zoo dicht mogelijk moet naderen tot beschaafd spreken; vandaar dat natuurlijkheid van toon, juistheid van accentuatie, het verbinden van logisch bij elkaar behoorende deelen veel te wenschen overliet.

De verklaring van de gelezen stukken was over het geheel beter en hieraan is het toe te schrijven, dat het aantal onvoldoende en twijfelachtige cijfers niet veel grooter is.

Nederlandsche taal. In afwijking van de opgaven der laatste jaren werd dit jaar als eerste gedeelte van het schriftelijk werk een opstel opgegeven. Zoowel naar inhoud als naar vorm beantwoordden vele dezer opstellen niet aan de zeer matig gestelde eischen.

Gebrekkig waren over het algemeen ook de schetsen, waarin de candidaten moesten toonen, de opgegeven woorden en uitdrukkingen in hun gebruik te kunnen toepassen.

Fouten tegen het bestaande spellingstelsel kwamen zelden voor.

De uitkomsten van het mondeling onderzoek waren over het geheel wat meer bevredigend. Bij de voorbereiding van de candidaten was er blijkbaar op vele inrichtingen naar gestreefd, het spraakkunstig onderwijs in verband te brengen met de levende taal en het hedendaagsche spraakgebruik.

Schrijven. In den regel kon voor het schrijven der candidaten zoowel op het bord als op het papier een voldoend cijfer worden toegekend. Het kwam echter nogal eens voor, dat een candidaat weinig of geen verschil had gemaakt tusschen staand en loopend schrift. Ook was de afstand tusschen de letters van eenzelfde woord soms erg ongelijk.

Rekenen. Alhoewel de candidaten bij de schriftelijke oplossing der vraagstukken niet altijd den eenvoudigsten, natuurlijken weg hadden gevolgd, kon toch dit gedeelte van het examen, over het geheel genomen, ruim voldoende worden geacht. De uitslag van dit examen heeft bewezen, dat er aan het beredeneerd oplossen van vraagstukken de noodige zorg wordt besteed. Verder bleken dit jaar de resultaten van het mondeling examen vrij wel overeen te stemmen met die van het schriftelijk gedeelte.

Zoo bleek de vaardigheid der candidaten in het oplossen uit het hoofd van eenvoudige rekenkundige vraagstukken ruim voldoende. Verder valt er een belangrijke vooruitgang

te constateeren in de berekening van de grootte en de vormverandering van figuren, alsmede in het berekenen van de inhouden der eenvoudigste lichamen. Ook de gronden der hoofdbewerkingen in de rekenkunde werden vrij goed gekend. Intusschen dient aan de bewerkingen met breuken, met name aan de deeling van gebroken getallen, meer zorg besteed. En bovenal dient er meer op gelet, dat de leerlingen zich juist leeren uitdrukken.

Vaderlandsche geschiedenis. Het examen in dit vak leverde bevredigende uitkomsten. Een zeer groot deel der geexamineerden bracht het tot de cijfers 6, 7 en 8. Waar een onvoldoend cijfer moest toegekend worden, was dit minder een gevolg van te weinig feitenkennis, maar wel van gemis aan eenig inzicht in het verband der zaken. Bij de opleiding kan misschien meer gedaan worden aan eene degelijke bespreking der leerstof, om te voorkomen dat enkele zinnen uit een bekend leerboek van buiten worden opgezegd, zonder dat de beteekenis slechts ten deele nog maar wordt begrepen.

Het verwaarloozen van de chronologie maakt dat van eene vergelijkende behandeling weinig terecht komt. De geschiedkundige atlas is ook nog een te weinig gebruikt leermiddel.

Wel ware het te wenschen, dat bij de studie meer gelet werd op de betrekkelijke waarde van sommige feiten. Verdeelingsplannen, die niet uitgevoerd zijn en arrondissementsbegrenzingen, die geen invloed hadden op het volksleven, werden met zorg weergegeven, eene inspanning, die liever gewijd had moeten worden aan verheldering der hoofdzaken.

Aardrijkskunde. Het onderzoek in dit vak gaf tot geene bijzondere opmerkingen aanleiding. Over het algemeen kon de kennis der candidaten voldoende genoemd worden; zelden evenwel was het examen zóó, dat een ,,zeer goed'' kon worden toegepast. Kwam dit een enkele maal bij eenig onderdeel voor, als eindcijfer toch kon geen candidaat 9 of 10 worden verleend. ,,Acht'' kon 15 maal worden toegekend, daarentegen ,,zeven'' 52 maal, ,,zes'' 81 maal ,,vijf'' 41 maal, ,,vier'' 12 maal en ,,drie'' moest 5 maal worden gegeven.

Zoowel uit het schriftelijk werk als uit het mondeling onderzoek bleek menigmaal een vaagheid van begrippen en van kaartvoorstelling, onvoldoende bedrevenheid in kaartlezen, die er op wijzen, dat vele candidaten zich te weinig rekenschap gegeven hadden van het verband der verschijnselen, te weinig ook nauwkeurig de kaart hadden bestudeerd en te veel dit vak als geheugenvak hadden beschouwd.

Hieruit meent de Commissie het dan ook te moeten verklaren, dat de middelmatige cijfers zoo betrekkelijk talrijk voorkomen.

Natuurkennis. Het examen in natuurkennis geeft weinig aanleiding tot het maken van nieuwe opmerkingen. Er valt een langzame vooruitgang te constateeren in de kennis der candidaten. Aan de meerderheid van hen kon een voldoend of hooger cijfer worden toegekend. Toch konden enkele candidaten zelfs niet voldoen aan zeer matige eischen. De antwoorden van deze laatsten deden meermalen denken aan een gebrekkige opleiding. Slechts enkele proeven hadden zij gezien en weinig natuurvoorwerpen beschouwd.

In het algemeen moet den candidaten aangeraden worden, de levensverschijnselen van mensch, dier en plant beter te bestudeeren en wat meer aandacht te schenken aan de gekweekte planten.

Zang. Over het algemeen valt bij het vak zang — vergeleken bij de laatste jaren — eenige vooruitgang te constateeren. Vooral van de studie der toonladders en het lezen in de maat is door de candidaten meer werk gemaakt dan vroeger. Aan het goed lezen in de maat werd bij de toekenning van een cijfer veel waarde gehecht, aangezien daaruit reeds blijkt de bekendheid der candidaten met het notenschrift, de sleutels, de toonladders en de maatsoorten.

Teekenen. Het teekenen was over het algemeen zeer middelmatig. De kennis van de regels der perspectief bevredigend, doch de toepassing daarvan meest gebrekkig.

Zoowel de bordteekeningen als de teekeningen naar de wandplaat gaven duidelijk blijk, dat de candidaten zich nog weinig hadden geöefend in het weergeven van vrijgebogen lijnen.

Paedagogiek. Over het algemeen hadden de candidaten wel een of andere leerwijze bestudeerd voor de vakken *a*, *b* en *c* genoemd in art. 2 der wet. Het gebeurde echter nog al eens, dat de bestudeering hoofdzakelijk bestaan had in het leeren van een dictaat over de methode en dat de handleiding, de boekjes, de platen of andere hulpmiddelen bij die methode niet gezien waren.

De kennis van de tegenwoordige wetgeving op het L. O. was in den regel voldoende.

Handwerken. Het examen in de handwerken leverde zeer bevredigende resultaten op, hetgeen blijkt uit het feit, dat slechts een der candidaten werd afgewezen.

De onderdeelen van het examen gaven over het algemeen geen aanleiding tot bijzondere opmerkingen; alleen werd de wensch geuit, dat de candidaten zich wat meer toeleggen op het vak breien; de gelijkheid en de rekbaarheid van het gebreide liet wel eens te wenschen over.

Vrije en orde-oefeningen der gymnastiek. Geëxamineerd werden 4 mannelijke en 3 vrouwelijke candidaten; de mannelijke candidaten en 1 vrouwelijke candidaat werden afgewezen; bij dezen liet èn eigen werk en les geven, zoowel aan jongens als aan meisjes, veel te wenschen over. Enkelen zelfs kenden de oefeningen voor de 6de klas niet, zoodat van dit deel der leerstof voor de klasse niets terecht kwam. Bij de theorie gaven velen blijk de leerstof over de verschillende leerjaren niet te kunnen verdeelen.

Een der candidaten verklaarde nimmer voor een klas gestaan te hebben, wat trouwens aan zijn optreden wel was te zien.

's Gravenhage.

Lezen. Het technische lezen was over het algemeen bevredigend, hoewel de leestoon bij de meeste candidaten mooier had kunnen zijn. De verklaring van het gelezene was dikwijls gebrekkig, maar gebrekkiger nog de wijze, waarop vele candidaten hunne gedachten uitten. Al was het aantal dergenen, die een onvoldoende cijfer verkregen, betrekkelijk gering, een hoog cijfer kon slechts zelden worden toegekend.

Nederlandsche taal. De spraakkunst bleek door vele candidaten vlijtig bestudeerd; door sommigen was ze klaarblijkelijk verwaarloosd. Over het algemeen stond het met de kennis van het zinsverband het best, kwam de leer der woordsoorten er minder goed af en liet de bekendheid met de woordvorming, het gebruik en de beteekenis der buigingsvormen en spelregels het meest te wenschen over.

Goede opstellen waren niet zeldzaam; wel goede para-

phrases. Het ,,foutief opstel'' is er bij de meeste candidaten het slechtst afgekomen. Het trok de aandacht der Commissie, dat van vele candidaten het opstel en de paraphrase, uit taalkundig oogpunt beschouwd, voldoende waren, terwijl het ,,foutief opstel'' zeer onvoldoende gecorrigeerd was.

Vaardigheid in de schriftelijke uitdrukking der gedachten. De opstellen gaven, wat de waardigheid der candidaten in het schriftelijk uitdrukken hunner gedachten betreft, meestal reden tot tevredenheid. Vandaar, dat vele candidaten voor deze rubriek een voldoende cijfer verkregen.

Daar evenwel de stijl van de meeste paraphrases beneden peil bleef, kon slechts bij uitzondering een hoog cijfer worden toegekend.

Schrijven. Op enkele uitzonderingen na kon voor dit vak een voldoende cijfer toegekend worden. Over het algemeen was het schrijven op het bord minder goed dan op papier en ontaardde het bij vele candidaten in teekenen.

Vooral bij de vrouwelijke candidaten deed de borddoek in de linkerhand meer dienst dan het krijt in de rechter.

Eerste oefeningen van het handteekenen. Vele candidaten gaven zich niet voldoende rekenschap van de onderlinge ligging der hoekpunten of ribben van een of ander blokmodel, waardoor grove constructiefouten gemaakt werden.

De vlakversiering werd vaak verkeerd gemaakt, doordat de hoofdverhoudingen onjuist waren geschat. Er werd te veel en dikwijls onjuist gemeten.

Verscheidene bordteekeningen toonden gebreken, zoowel in hoofdverhoudingen als in symmetrie en waren onzuiver van lijn.

Bij het onderzoek naar de kennis van een goeden leergang voor het eerste teekenonderwijs bleek, dat sommige candidaten dadelijk naar voorwerpen wilden laten teekenen, terwijl andere van een geteekend voorbeeld wilden uitgaan en sommigen nog op ruitjes en stippen wilden laten teekenen.

Voorts bleek uit het mondeling examen, dat de kennis der perspectievische verschijnselen bij de meeste candidaten ruim voldoende was. Bij het teekenen van het blokmodel bleek echter, dat de toepassing er van veel te wenschen overliet. Er waren maar weinig candidaten, die in het teekenen van projecties en doorsneden fouten maakten.

Rekenen. De oplossingen der practische vraagstukken waren over het algemeen bij de mannelijke candidaten beter dan bij de vrouwelijke. Kon aan de eersten in den regel een voldoend cijfer worden toegekend, bij de laatsten was dit dikwijls niet het geval. Vele oplossingen toonden slordigheid in de redeneering en in de bewerking.

Het rekenen uit het hoofd was over het algemeen slechts voldoende. De eigenschappen, waarop de bewerkingen steunen, werden doorgaans goed opgezegd, maar dikwijls onvoldoende bewezen en toegepast.

De verklaring der hoofdbewerkingen met geheele getallen en met gewone en tiendeelige breuken was over het algemeen onvoldoende.

De eigenschappen der evenredigheden werden vrij goed bewezen; de kennis daarvan was meestal voldoende, al faalden de candidaten soms in de toepassing.

In de kennis van het Nederlandsche stelsel van maten en gewichten was weinig verbetering te bespeuren; wel was er heel wat van buiten geleerd, maar veelal ontbrak het juiste inzicht. Velen vooral der vrouwelijke candidaten hadden geen juist begrip van stoffelijke maten en konden ze niet opnoemen.

De kennis van de vormverandering der vlakke figuren en hunne oppervlakten en van de inhouden der eenvoudigste meetkundige lichamen was gering. Blijkbaar was bij de studie van dit gedeelte te weinig van aanschouwing uitgegaan, daar sommige vrouwelijke candidaten verklaarden, modellen van meetkundige lichamen nooit gezien te hebben.

Beginselen der aardrijkskunde. Het schriftelijk werk gaf over het algemeen aanleiding tot tevredenheid. Aan de groote meerderheid der candidaten kon hiervoor een voldoend cijfer worden toegekend. Toch moet hierbij opgemerkt worden, dat groote eenvormigheid van het werk op bijna woordelijk van buiten leeren van een beknopt leerboekje schijnt te wijzen.

Het mondeling examen over Nederland was dikwijls eene teleurstelling. Veel te veel namen van kleine plaatsjes en onbeteekenende stroompjes waren geleerd, terwijl belangrijke zaken waren veronachtzaamd. Eenvoudige aardrijkskundige begrippen bleken aan duidelijkheid te wenschen over te laten.

De kennis van Europa was over het algemeen bevredigend, bij verscheidene candidaten zelfs goed. Het blijft een eigenaardig verschijnsel, dat het eigen land minder goed bestudeerd wordt dan de andere landen van Europa. Reeds uit het

schriftelijk werk bleek dit: immers, maar weinig candidaten hadden de opgave over Nederland gekozen.

Onze bezittingen in Oost- en West-Indië waren door de groote meerderheid der candidaten voldoende bestudeerd. Dit onderdeel van het examen geeft geen aanleiding tot bijzondere opmerkingen.

Grondtrekken der vaderlandsche geschiedenis. Het komt de Commissie voor, dat bij de studie van verscheidene candidaten aan dit vak niet de noodige zorg wordt besteed.

Vooral de bekendheid met de gebeurtenissen der 18e en 19e eeuw liet vaak te wenschen over. De kennis van sommige candidaten was bovendien verward. Dit verschijnsel deed zich het meest voor bij vrouwelijke candidaten. Aangenaam was het, eenige gunstige uitzonderingen te kunnen constateeren.

Op het gebruik van een historischen atlas moet op nieuw ernstig worden aangedrongen.

Beginselen van de kennis der natuur. De kennis van de vormleer en de levensverschijnselen der voornaamste in het wild groeiende planten was bij vele candidaten voldoende; die van de loofboomen en van de meest voorkomende cultuurgewassen, als tarwe, rogge, haver, gerst, vlas, koolzaad en boekweit, liet veel te wenschen over.

Verscheidene candidaten gaven blijk, meer in een boek dan in de natuur gestudeerd te hebben.

Over de voeding der plant bestonden bij de meesten zeer verwarde begrippen. Gelijke ervaring werd ook meermalen opgedaan bij het onderzoek naar de kennis van ademhaling, bloedsomloop en voeding van den mensch.

De beschrijving dezer verschijnselen zonder meer was vrij voldoende.

De kennis van den bouw en de leefwijze der gewervelde dieren was bij vele candidaten bevredigend; de studie van de gelede dieren had zich te veel tot de oppervlakte bepaald.

Bij het examen in de physica kwam het enkele malen voor, dat de kennis uit een boek was opgedaan en verzuimd was, de voornaamste verschijnselen langs proefondervindelijken weg te verklaren.

Het meerendeel der candidaten echter toonde aanschouwelijk onderwijs genoten te hebben.

Theorie van het zingen. Aan de geringe eischen, die het programma stelt, werd door het meerendeel der candidaten

voldaan. Toch hadden enkelen aan dit vak nog te weinig zorg besteed of gaven blijk, de toonschalen en het notenschrift niet grondig bestudeerd te hebben en er weinig van te begrijpen.

Het ,,in de maat lezen'' gaf niet altijd reden tot tevredenheid; ook waren bij sommige candidaten de bewegingen, die daarbij met de hand gemaakt werden, weinig bevorderlijk aan eene juiste accentueering.

Beginselen van onderwijs en opvoeding. Voor het schriftelijk examen werden drie onderwerpen opgegeven, waarvan één behandeld moest worden.

Het bleek, dat vele candidaten de bedoelde opgaven niet met de vereischte nauwkeurigheid hadden gelezen.

In de opstellen over het eerste onderwerp werd dan ook voornamelijk gehandeld over de ,,vooroefeningen'', terwijl gevraagd was naar de moeilijkheden, die het verbinden van letters tot woorden bij het *lezen* aanbiedt. Bij de behandeling der vlaktematen had de meerderheid der candidaten zich bepaald tot het leveren van eene vluchtige schets over de oppervlakte — berekening van rechthoeken, zonder aan de maten zelve te denken. In de opstellen over het schrijven ontbraken vaak de onmisbare illustraties en werden de te verwachten fouten niet scherp genoeg aangewezen.

Bij het mondeling onderzoek bleek de kennis van de voornaamste wettelijke bepalingen betreffende het onderwijs in den regel voldoende; ook waren de meeste candidaten wel bekend met eene methode voor de vakken lezen, schrijven en rekenen. Herhaaldelijk moest echter geconstateerd worden, dat de kennis niet op de rechte wijze verkregen was en een dictaat werd opgezegd, zonder dat handleidingen en verdere hulpmiddelen waren bestudeerd, ten gevolge waarvan het inzicht dikwijls te wenschen overliet.

Rotterdam.

Lezen. Het technisch lezen liet bij een vrij groot aantal candidaten te wenschen over; er werd dikwijls niet nauwkeurig gelezen, de toon was vaak niet in overeenstemming

met den aard van het stuk; het behoorde tot de uitzonderingen, dat een candidaat inderdaad natuurlijk las.

Bij het verklaren van het gelezene bleek herhaaldelijk de geringere algemeene ontwikkeling der candidaten; de woordenschat van velen was niet groot; gemakkelijke woorden en uitdrukkingen, die in het dagelijksch leven veel voorkomen, konden door sommigen niet verklaard worden.

Schrijven. Hoewel aan slechts 16 candidaten een minder dan voldoend cijfer moest worden toegekend, ontbraken toch, zoowel bij het schoonschrift op papier als bij dat op het bord, al te vaak in meer dan één opzicht de puntjes op de *i*'s. Oefening in het schrijven van cijfers en teekens was klaarblijkelijk door velen verwaarloosd, het bordschrijven was niet zelden meer teekenen dan schrijven; het karakter van staand en loopend schrift werd over het geheel te weinig uiteengehouden.

Nederlandsche Taal. Vele opstellen konden niet het praedicaat ,,voldoende'' of meer dan dat verwerven; de inhoud was vaak zeer onbeduidend, de stijl meermalen zwak, en grove taalfouten kwamen herhaaldelijk voor; slechts enkele opstellen muntten uit door inhoud en stijl.

De paraphase van het gedichtje ,,Hebt lief'' liet bij menigeen veel te wenschen over; sommige candidaten hielden zich te angstvallig aan de woorden van het versje, anderen lieten belangrijke onderdeelen weg; weer anderen hadden het gedichtje, hoe eenvoudig het ook is, in het geheel niet begrepen; over het algemeen was er niet genoeg naar eenvoud gestreefd.

De bewerking van het ,,foutief opstel'' was over het geheel bevredigend; de opmerking moet echter gemaakt worden, dat vele candidaten zeer onbedreven bleken in het juist gebruik der leesteekens.

Het mondeling examen in de spraakkunst bewees opnieuw, dat de groote meerderheid der candidaten er zich toe bepaalt, de regels van buiten te leeren: in de verklaring en in de toepassing er van — zoo belangrijk toch voor aanstaande onderwijzers en onderwijzeressen — schoten velen te kort. Meermalen kwam het dan ook voor, dat een onvoldoend of twijfelachtig eindcijfer voor taal moest gegeven worden, ook al was het schriftelijk werk voldoende.

Rekenen. De uitslag van het schriftelijk examen was niet

onvoorwaardelijk gunstig: 64 % der vraagstukken werd ,,voldoend'' of beter opgelost.

Bij het mondeling examen liet het rekenen uit het hoofd het meest te wenschen over, vooral wegens gebrek aan vaardigheid in het omgaan met getallen.

Verder werden soms groote leemten geconstateerd in de practische kennis van het metriek stelsel en in het begrip verhouding.

Aan 28 % der candidaten kon geen voldoend eindcijfer worden toegekend.

Aardrijkskunde. Het examen in dit vak leverde dooreengenomen vrij bevredigende resultaten op. Een onvoldoend cijfer behoefde slechts bij uitzondering te worden toegekend.

Toch hadden onderscheiden candidaten slechts eene zeer oppervlakkige voorstelling van het verband, dat tusschen den bodem van Nederland en de levenswijze der bewoners bestaat.

Bij het schriftelijk werk liet in meerdere gevallen de kennis van de Oostindische producten te wenschen over.

Het gebruik van blinde kaarten bij de studie scheen toegenomen.

Geschiedenis. De uitkomsten van het examen in de vaderlandsche geschiedenis waren, op enkele uitzonderingen na, voldoende.

Toch scheen bij tal van candidaten de kennis meer ,,ingestampt'' dan verwerkt. Het begrijpen van het verband tusschen verschillende feiten liet daardoor menigmaal te wenschen over.

Het onderzoek naar de kennis van de gebeurtenissen der 18e en 19e eeuw gaf reden tot tevredenheid.

In het geven van een geregeld verhaal schoten de meesten te kort.

Van een historischen atlas schijnt bij de studie meer gebruik gemaakt te zijn dan in vorige jaren.

Kennis der Natuur. — Plantkunde. Het herkennen van planten was bij de meeste candidaten voldoende. Zoo ook de kennis der kenmerken van de meest voorkomende plantenfamiliën. De kennis der planten-physiologie was veelal zeer oppervlakkig, die van de anatomie der plant was bij de meeste candidaten onvoldoende.

Dierkunde. Vele candidaten hadden blijkbaar bij hunne

studie niet de gelegenheid gehad praeparaten en skeletdeelen te zien, waardoor hunne kennis veelal zeer oppervlakkig was. De kennis der physiologie voldeed meestal aan zeer bescheiden eischen.

Natuurkunde. De resultaten van het examen in dit onderdeel waren over het algemeen bevredigend. Veelal hadden de candidaten proeven zien nemen, en kenden zij de te beschrijven instrumenten door aanschouwing. Meermalen kwam het echter voor, dat de studie zich had bepaald tot het van buiten leeren van een leerboek. Het juiste begrip van de verschijnselen ontbrak dan ook niet zelden. Een enkele maal kwam het voor, dat de candidaat verklaarde, belangrijke onderwerpen, zooals calorimetrie, vochtigheidstoestand van den dampkring, licht of electriciteit niet bestudeerd te hebben. Van de 259 candidaten behaalden 199 een voldoend of meer dan voldoend cijfer.

Zang. Het onderzoek in dit vak gaf weinig reden tot het maken van opmerkingen. In de 22 gevallen, dat een onvoldoend cijfer moest worden toegekend, viel dit samen met onvoldoende bekwaamheid in het in de maat lezen van een eenvoudig zangstukje.

Handteekenen. Het teekenen naar plaat en blok was bij de meeste candidaten voldoende, bij sommigen goed; in het teekenen op het bord daarentegen bleken velen ongeoefend te zijn.

De kennis van een goeden leergang voor het teekenen was bij tal van candidaten niet voldoende.

Bij het vervaardigen van eene projectie en van eene perspectievische afbeelding van een voorwerp bleek het inzicht dikwijls onjuist.

Beter daarentegen was het maken van eene doorsnede.

Onderwijs en Opvoeding. Het schriftelijk werk liet in het algemeen veel te wenschen over. De kennis van het onderwerp, dikwijls verkregen door het bestudeeren van uittreksels der methoden, was soms gering.

Als gevolg daarvan openbaarde zich dan ook het gemis aan inzicht in de toepassing der methoden.

Er werd een kwistig gebruik gemaakt van half of niet begrepen termen en vreemde woorden; deze opmerking geldt ook voor het mondeling examen. Er wordt te veel uit het hoofd geleerd, te weinig begrepen.

Amsterdam.

Lezen. Het onderzoek naar het technisch lezen en het verstaan van het gelezene leidde tot zeer bevredigende resultaten, daar slechts aan 30 van 229 candidaten daarvoor een onvoldoend cijfer moest worden toegekend.

De leestoon was van de meesten goed; in het juist leggen van den klemtoon faalden velen, terwijl sommigen het Amsterdamsch dialect lieten hooren. Opmerking verdient, dat eenige der candidaten, die spreekonderwijs genoten hadden, inderdaad beschaafd en welluidend lazen.

Bij het onderzoek naar het verstaan van het gelezene, bleek nog vaak, dat het den candidaten moeielijk viel, de kracht en de beteekenis van in het stuk voorkomende woorden en uitdrukkingen in andere en juiste bewoordingen weer te geven.

Onze aanstaande onderwijzers zijn er blijkbaar niet aan gewend, bij hunne lectuur een verklarend woordenboek te raadplegen.

Schrijven. De vaardigheid in het schrijven op papier was over het geheel voldoende. Toch is de Commissie van meening, dat meer zorg moet besteed worden aan het schrijven van de lus- en hoofdletters en de cijfers. Het schrijven op het bord gaf over het algemeen minder reden tot tevredenheid. Lettervormen, verbinding en regelmaat lieten te wenschen over.

Nederlandsche taal. Door een dictée werd een onderzoek ingesteld naar de vaardigheid in de toepassing van het geleerde, omtrent spelling, buiging en punctuatie.

Werd aan de laatste over het algemeen veel te weinig aandacht geschonken, de punctuatie in het dictée was in één woord slordig.

Het was in zijn uitkomsten wel het minst bevredigende deel van het schriftelijk examen in taal. Daartegenover kan worden geconstateerd, dat in opstel en paraphrase het zuiver schrijven met het oog op spelling en buiging, voldoende tot zijn recht kwam.

Ernstige fouten daarin behoorden tot de uitzonderingen.

Bij het mondeling examen in spraakleer bleek bij veel candidaten voldoende kennis aanwezig van de zinsleer en de onderscheiding der woordsoorten. Er waren er, die ook met de overige deelen der spraakkunst goed vertrouwd waren. De

meermalen geuite klacht, dat velen de typen van buiging niet behoorlijk van elkaar wisten te onderscheiden, dient herhaald.

Aan de spelling wordt bij de opleiding te weinig zorg besteed. Behalve hetgeen bij het dictée te dezen opzichte bleek, legde het mondeling examen hiervan de niet te wraken getuigenis af.

De grondregels, waarop de spelling van De Vries en Te Winkel berust, werden niet of gebrekkig gekend. Slechts weinig candidaten wisten deze behoorlijk weer te geven. De regel der beschaafde uitspraak bijv. luidde volgens één van hen, dat men moet schrijven, zooals in 's lands Raadzaal wordt gesproken.

De grondregels werden ook te dikwijls met elkaar verward. Wat gebaseerd was op afleiding, werd onder dak gebracht bij den regel der overeenkomst, enz.

Velen voelden blijkbaar het verband niet tusschen de grond- en de bijzondere regels.

Schriftelijke uitdrukking der gedachten. Opstel en paraphrase gaven bij zeven achtsten der candidaten blijk van voldoende en meer dan voldoende vaardigheid in het schriftelijk uitdrukken der gedachten.

In dit opzicht voldeden de opstellen beter nog dan de paraphraseering.

Rekenen. De uitslag van het onderzoek naar de kennis van de rekenkunde was weinig bevredigend: 88 candidaten, d. i. meer dan 38 %, werden „onvoldoende" bevonden, terwijl 35 % het cijfer 6 kon behalen en slechts 25 % het cijfer 7 of daarboven.

Verschillende candidaten hadden geen voldoende kennis van de gronden der hoofdbewerkingen, zelfs met geheele getallen.

De kenmerken van deelbaarheid werden in het algemeen wel gekend, maar vaak ontbrak het juist begrijpen van de eigenschappen, waarop zij berusten.

Verder hadden de meesten een slecht begrip van verhouding en konden daardoor niet behoorlijk de eigenschappen der evenredigheden verklaren en toepassen.

Velen hadden geen inzicht in het verband tusschen Meter, Liter en Kilogram en waren onbekend met de wettelijke bepalingen omtrent onze munten en met de stoffelijke maten.

Het uitspreken van een decimaal getal in vlakte- en ruimtematen, liet zeer dikwijls te wenschen over.

De vormverandering der vlakke figuren bleek vaak zeer slecht bestudeerd en vele candidaten waren niet in staat de berekening van de oppervlakte van een driehoek of den inhoud van een balk behoorlijk te verklaren.

De vaardigheid in het schriftelijk oplossen van eenvoudige rekenkunstige vraagstukken, liet veel te wenschen over. Aan bijna 40 % der candidaten kon geen voldoend cijfer voor het schriftelijk examen worden toegekend.

Aardrijkskunde. De opstellen over een aardrijkskundig onderwerp waren over het geheel vrij goed.

Bij het mondeling onderzoek kon aan de meesten een voldoend cijfer toegekend worden.

De kennis van Nederland was bij sommigen gering, óók wat de omgeving der hoofdstad betreft.

De algemeene indruk was, dat van het leerboek een beter gebruik was gemaakt dan van de kaart. De laatste zat er bij vele candidaten nog niet in.

Vaderlandsche geschiedenis. In vergelijking met het vorige jaar waren er ditmaal *meer* candidaten, die in de vaderlandsche geschiedenis den ontwikkelingsgang onzer natie zijn gaan zien, die werkelijk verband konden aantoonen tusschen de opeenvolgende gebeurtenissen. Zij *waren* er, hoewel hun getal nog *klein* is. Anderen hadden te veel getracht, feiten ,personen en tijden te memoreeren, gaven blijk zich daarop werkelijk te hebben toegelegd, doch zonder eenigen kijk op de dingen te hebben.

Kennis der natuur. Over het algemeen was de kennis van dit vak niet onvoldoende; enkele malen bleek evenwel, dat het met voorliefde was bestudeerd.

Nochtans moest aan niet minder dan 65 candidaten (29 %) een onvoldoend waardeeringscijfer worden toegekend en konden een aantal adspiranten slechts aan zeer matige eischen voldoen.

Kon de kennis van de meest voorkomende planten vrij voldoende genoemd worden, die van de inlandsche gewervelde dieren en insecten was meestal zwak en die van andere dieren onvoldoende. Daarbij was de kennis van de levensverrichtingen van dieren en planten doorgaans zeer oppervlakkig, terwijl de verklaring van de eenvoudigste natuurkundige verschijnselen bij de meeste candidaten veel te wenschen overliet.

Opmerking verdient zeker het feit, dat ook, al was de kennis van de verschijnselen en van natuurkundige wetten tamelijk voldoende, de candidaten zoo zelden bleken te weten, hoe een en ander op eenvoudige wijze aan leerlingen duidelijk te maken.

Zang. Het onderzoek naar de kennis van het notenschrift leverde meestal goede resultaten op, terwijl ook de kennis der toonschalen over het algemeen bevredigend mag genoemd worden.

Bij het in de maat lezen gaven enkele candidaten zich te weinig rekenschap van de juiste waarde der noten; soms was dit belangrijke onderdeel zoo goed als geheel verwaarloosd.

Zoo was het ook met het noemen van intervallen; in enkele gevallen was ook hier de kennis zeer oppervlakkig.

De beteekenis van namen en teekens werd niet altijd begrepen.

Evenwel kon toch nog aan 84 % der candidaten een voldoend of hooger cijfer gegeven worden.

Handteekenen. De bedrevenheid in het teekenen op papier was veelal onvoldoende. Hetzelfde moet geconstateerd worden van het schetsen op het zwarte bord.

Het onderzoek naar de bekendheid met perspectievische verschijnselen en naar het begrip van projectie's en doorsneden, gaf geen aanleiding tot bijzondere opmerkingen.

De kennis van een goeden leergang gaf over het geheel weinig reden tot tevredenheid. In veel gevallen bleek deze kennis zeer eenzijdig te zijn.

Opvoed- en onderwijskunde. Het meerendeel der candidaten heeft de opgaven van het schriftelijk gedeelte van het examen in onderwijs- en opvoedkunde (bedoeld sub 11, al. 2, van het Koninklijk besluit) op vrij voldoende wijze beantwoord. Zelden kwam het echter voor, dat een opstel uitmuntte door eene heldere en geregelde behandeling van het onderwerp. In den regel bleek uit het gebruik van algemeene en vage uitdrukkingen een niet meer dan oppervlakkig inzicht in de behandelde leerwijze.

De mondelinge examens gaven minder gunstige resultaten. De meeste candidaten wisten vrij goed aan te geven, wat in de lagere school behandeld moet worden van de vakken, genoemd onder *a*, *b* en *c*, van art. 2 der wet op het L. O., maar schoten te kort, wanneer er onderzocht werd, hoe ze eene moeielijkheid met de klasse zouden behandelen.

Haarlem.

Lezen. De meeste candidaten lazen voldoende. Slechts enkele wisten door hun voordracht den indruk te vestigen, dat zij den inhoud verstonden en meevoelden, al bleek ook bij het onderzoek, dat in het verstaan van het gelezene geen tekortkomingen waren te constateeren. Slordig articuleeren, haastig en daardoor onnauwkeurig lezen, onjuist leggen van den klemtoon, waren verschijnselen, die ook thans weer zijn waargenomen.

Schrijven. Het schrijven gaf reden tot tevredenheid; slechts aan 7 candidaten moest een onvoldoende cijfer worden gegeven.

Op het schoolbord werd dikwijls beter geschreven dan op het papier.

Het schrijven op het bord ontaardde echter nog al eens in teekenen, doordat men de letters aandikte, wat bij schrijven niet thuis behoort.

Nederlandsche taal. De spraakkunst bleek wèl bestudeerd te zijn. Evenwel in het toepassen, het rekenschap geven van hun kennis schoten niet weinige candidaten te kort.

Het dictee, dat geen opeenstapeling van moeilijkheden bevatte, werd door het meerendeel voldoende gemaakt. Enkelen leverden zelfs uitstekend werk. Vermeld dient te worden, dat de gemaakte fouten niet zoozeer de spelling alswel de taal zelve betroffen.

Schriftelijke uitdrukking der gedachten. De opstellen waren met enkele uitzonderingen onbeduidend van inhoud. Een groot deel der candidaten had tot onderwerp gekozen „Oudejaarsavond"; hun werk bevatte meest eenige algemeenheden, soms gebrekkig, soms in gezwollen stijl geuit. Beter hadden zich sommigen van de opgave gekweten, die naar aanleiding van de beide onderwerpen: „Als de school uitgaat" en „De dag vóór het examen" eigen waarnemingen hadden weergegeven.

De paraphrase van het gedichtje van Beets bleek voor de meeste candidaten te moeilijk; zij verstonden de les van levenswijsheid niet en hadden te weinig ervaring om, waar zij zulks trachtten te doen, de juiste voorbeelden te kiezen.

Rekenen. Over het algemeen waren de resultaten van het

onderzoek niet ongunstig; aan 51 candidaten moest echter een onvoldoend cijfer worden toegekend.

Wat de kennis van de gronden der hoofdbewerking aangaat, bleek zeer dikwijls, dat de deeling van gewone breuken wel werd gekend maar niet begrepen.

Zoo werd herhaaldelijk zulk eene deeling verklaard als eene vermenigvuldiging, terwijl ook betrekkelijk weinig candidaten in staat waren — zonder eenge hulp van den examinator een eenvoudig vraagstukje te bedenken dat tot eene deeling „van breuken" aanleiding geeft.

De kennis van ons stelsel van maten en gewichten, hoewel meestal voldoende, was soms zeer oppervlakkig, wat bleek uit de omslachtige wijze waarop herleidingen gedaan werden.

De evenredigheden waren in den regel goed bestudeerd. Schoot men te kort, dan was zulks meestal een gevolg van het ontbreken van het juiste begrip van verhouding en wat daarmee in betrekking staat.

Het hoofdrekenen liet nog al te wenschen over: vermoedelijk het gevolg van te wenig methodische oefening waardoor de juiste kijk op getallen ontbrak.

Omtrent het schriftelijk rekenen valt op te merken, dat het eerste vraagstuk, eene eenvoudige effecten-berekening bevattende, door de meeste candidaten niet of foutief of onhandig werd opgelost.

Vele schenen niet te weten, dat, wanneer de uitkomst van een vraagstuk aan het leven ontleend, eene geldswaarde of maat is - die uitkomst moet worden uitgedrukt in een betaalbaar bedrag -- of in eene bestaande maat en dat de oplossing van dergelijke practsche vraagstukken zonder veel omhaal van woorden dus zoo eenvoudig mogelijk, moet geschieden.

Aan 54 candidaten werd voor het schriftelijk werk een onvoldoend cijfer toegekend.

Aardrijkskunde. Ruim 4/5 van het aantal candidaten behaalde voor dit vak een voldoend cijfer. Te veel tijd wordt echter besteed aan het van buiten leeren van namen terwijl onbekendheid met de eenvoudigste aardrijkskundige begrippen herhaaldelijk moest geconstateerd worden.

Zoo kon de meerderheid der candidaten niet den afstand tusschen twee plaatsen met behulp van de op de kaart aangegeven schaal afmeten.

Opmerking verdient het feit, dat ruim 60 pct. der opstellen over „Celebes" waren gemaakt, niettegenstaande de opgaven

„de Rijn in Duitschland" of „de Zuiderzeekust", meer onder het bereik der candidaten lagen. Deze keuze doet denken aan africhten.

Geschiedenis. Over het algemeen was de kennis van de voornaamste gebeurtenissen uit de geschiedenis des vaderlands voldoende.

Wanneer het er echter op aankwam om verband te brengen tusschen de verschillende feiten, schoten vele candidaten te kort.

Dikwijls werd waargenomen, dat men zich weinig rekenschap gegeven had van de beteekenis van woorden en uitdrukkingen welke herhaaldelijk werden gebezigd.

Een historische atlas bleek niet altijd bij de studie gebruikt te zijn.

Kennis der Natuur. Het examen in de kennis der natuur gaf in den regel reden tot tevredenheid.

Wat physica betreft zijn de meeste opleidingsinrichtingen op den goeden weg. Verreweg de meeste candidaten hadden proeven zien nemen; enkelen hadden ook zelf eenvoudige proeven gedaan. Zij, die wat opleiding betreft, in ongunstige conditie verkeerden, toonden dit dadelijk door gebrek aan inzicht in de natuurkundige verschijnselen, en het dooreen haspelen van hunne boekenkennis.

Te constateeren valt, dat de kennis van het menschelijk lichaam op verblijdende wijze vooruitgaat.

De kennis der plantennamen en der voornaamste inlandsche dieren was over het algemeen zeer voldoende, evenals die van de ademhaling en de voeding der planten.

Hoewel bij dit examenvak een aanmerkelijke vooruitgang is te bespeuren kan de klacht, dat de opleiding veelal nog te weinig practisch is, hiermede nog niet geheel en al vervallen.

Zang. Het onderzoek gaf aan, dat het maatlezen, de kennis van de grootte terts-toonladders en van de intervallen zeer voldoende was.

Dat was evenwel niet het geval met de kleine terts-toonladders.

Het goede begrip van de maatverdeelingen, het lezen in den bassleutel en de kennis der rustteekens lieten nog al eens te wenschen over.

Aan 41 candidaten werd een onvoldoend cijfer gegeven — meestal tengevolge van het slecht — of gebrekkig maatlezen, zelfs van eenvoudige zangstukjes.

Teekenen. Over het geheel genomen kan het oordeel over de candidaten tamelijk bevredigend genoemd worden: het gemiddelde cijfer voor plaatteekenen (vlakversiering) en theorie was boven voldoende, dat voor natuur- en bordteekenen bleef er slechts even beneden.

Het teekenen naar plaat gaf over het algemeen reden tot tevredenheid, al bleek het ook hierbij nog meermalen, dat de candidaten geen ferme vrijgebogen lijn met de noodige durf hadden neergezet.

Bij het teekenen naar de natuur kwam het nog herhaaldelijk voor, dat de candidaten perspectief en natuurteekenen als afzonderlijke zaken beschouwden.

Nog maar al te dikwijls was er niet goed gezien en was het beloop der lijnen en de ligging der verschillende punten ten opzichte van elkander niet juist waargenomen.

Het bordteekenen was nog tamelijk zwak. Door het grootste deel der candidaten werden de vormen en verhoudingen nog niet snel en scherp opgenomen en weergegeven.

Velen bleken een goed inzicht in een leergang voor het teekenonderwijs te hebben, maar toch kwam het ook nog herhaalde malen voor, dat een van buiten geleerd lesje werd opgezegd en dat er van eenig zelfstandig oordeel geen sprake was.

Bekendheid met de perspectievische verschijnselen was bij de meeste candidaten voldoende aanwezig. Te betreuren blijft het echter, dat betrekkelijk zoo velen ze niet toepasten bij het blokteekenen.

Het inzicht in projecties en doorsneden was over het geheel bevredigend.

Paedagogiek. De candidaten waren in den regel vrij goed op de hoogte van de inrichting van de lagere school en het klassikaal onderwijs.

De voornaamste leerwijzen voor het lezen, het schrijven en het rekenen waren meestal voldoende bestudeerd, maar velen hadden meer geleerd dan begrepen, terwijl het voortgezet leesonderwijs door de meesten was verwaarloosd.

Waren sommigen goed bekend met de voornaamste bepalingen der tegenwoordige wetgeving op het lager onderwijs, vrij groot was nog het aantal van hen, die zelfs den inhoud der aller voornaamste bepalingen niet kenden.

Het schriftelijk werk was in het algemeen voldoende, al bleek hier meer dan eens, dat een van buiten geleerde les was neer geschreven.

Middelburg.

Lezen. De resultaen van het examen in het lezen waren in het algemeen bevredigend, wat betreft het werktuigelijk, minder goed, wat aangaat het natuurlijk lezen.

Doorgaans kon, — soms ook om de minder juiste of minder vlotte weergeving van den inhoud, in zoover daaruit blijken moet dat het gelezene verstaan werd, — niet hooger dan voldoende worden toegekend.

In de beschaafde uitspraak viel vooruitgang op te merken.

Vaardigheid. Wat de opstellen betreft, waaruit mede de vaardigheid in de schriftelijke uitdrukking der gedachten beoordeeld werd, moesten slechts zeer enkele als onvoldoende, maar konden ook slechts betrekkelijk weinige als ruim voldoende getaxeerd worden. Een hooger cijfer kon slechts zelden worden toegekend. Vaak toch ontbrak de geregelde gang in de gedachten. Bij vrij spelen moest de beoordeeling minder gunstig worden om slordige taal- en spelfouten.

Nederlandsche taal. Het schriftelijk werk was meestal maar middelmatig of daar beneden.

Het mondeling examen gaf dooreengenomen, betere resultaten; in zake de leer van den zin, de onderscheiding der woordsoorten, de buigingsvormen en spelregels bleken de meeste candidaten behoorlijk voorbereid. Bij de spelregels bleek nochtans meermalen, dat de regels wel konden worden gezegd, doch dat de beteekenis bij de toepassing niet gekend of begrepen werd.

De bekendheid met de vorming der woorden liet nog al eens te wenschen over.

Rekenen. Het hoofdrekenen was over het algemeen minder goed te noemen. De beredeneering der vraagstukken van hen, die een onvoldoend cijfer kregen, liet dikwijls heel wat te wenschen over. Sommige candidaten waren niet in staat de gewone rekenkundige bewerkingen met geheele en gebroken getallen grondig en duidelijk te verklaren. Het inzicht in de eigenschappen der evenredigheden liet te wenschen over als gevolg van gebrekkige kennis van de leer der verhoudingen. Het stelsel van maten en gewichten had wat nauwkeuriger kunnen bestudeerd worden, terwijl de kennis van ons muntstelsel gebrekkig was. Het berekenen van oppervlakten en inhouden leverde evenals de vormverandering van vlakke figuren den candidaten weinig moeilijkheden op.

Aardrijkskunde. In het algemeen heeft zoowel het schriftelijk als het mondeling onderzoek naar de kennis der candidaten in dit vak bevredigende resultaten opgeleverd. Vooral Nederlandsch-Indië bleek met zorg bestudeerd. De kennis van de juiste ligging der grondsoorten van Nederland liet nog al eens te wenschen over. Waar gevraagd werd uit bepaalde gegevens eenvoudige gevolgtrekkingen te maken, bleven meerdere candidaten vaak het antwoord schuldig. Meermalen bleek, dat wel het leerboek flink bestudeerd was, doch dat te weinig aandacht aan de kaart geschonken was.

Vaderlandsche geschiedenis. Van onze vaderlandsche geschiedenis na 1795 was dikwijls weinig werk gemaakt. Het overige gedeelte onzer geschiedenis werd door bijna alle candidaten voldoende gekend; meestal kon ook het verband tusschen verschillende gebeurtenissen behoorlijk verklaard worden, doch de verhouding van ons land tot andere staten liet vaak te wenschen over. Bij de studie was slechts bij hooge uitzondering behoorlijk gebruik gemaakt van den historischen atlas.

Kennis der natuur. De uitslag van het examen in kennis der natuur was bevredigend. Vele candidaten toonden een duidelijk inzicht te hebben in den bouw en de levensverrichtingen van planten en dieren.

Bij het examineeren in natuurkunde bleek, dat onderscheidene candidaten te weinig in de gelegenheid geweest waren, om door waarneming van proeven zich nauwkeurig op de hoogte te stellen van verschillende physische verschijnselen.

Zingen. Het examen in dit vak gaf reden tot tevredenheid. De meeste candidaten hadden zich goed geoefend in het maatlezen.

De vaardigheid in het berekenen der intervallen en de kennis der kleine terts-toonladders lieten wel eens wat te wenschen over.

Het schrijven. Betrekkelijk weinig keeren kon een vrij hoog cijfer worden toegekend. Vooral bij het schrijven op het bord liet de *vaardigheid* te wenschen over. Tal van candidaten hadden moeite in tien minuten hun schrijfwerk op het bord af te hebben.

De eerste oefeningen van het handteekenen. Bij het blok-

teekenen bleek al te dikwijls dat de meest voorkomende perspectievische verschijnselen niet genoeg waren waargenomen. Over het geheel was het schaduwen onvoldoende; zelden was een blokmodel af.

Theorie van onderwijs en opvoeding. Over het algemeen was de kennis van de voornaamste leerwijzen voor lezen, schrijven en rekenen beperkt tot die van éene methode. Het bleek menigmaal, dat die kennis uitsluitend verkregen was door het bestudeeren van *uittreksels*.

Bij vele candidaten ging de kennis van de methodiek van het leesonderwijs niet verder dan het *aanvankelijk* leesonderwijs.

De bekendheid met de voornaamste bepalingen der tegenwoordige wetgeving op het lager onderwijs liet dikwijls te wenschen over.

Utrecht.

Lezen. Voor het lezen, beoordeeld naar leestoon, nauwkeurigheid, beschaafde uitspraak en tempo, in verband met het geven van blijken, dat zij het gelezene hadden verstaan, en eenig begrip hadden van woorden en uitdrukkingen, aan het gelezene ontleend, kon aan verreweg de meeste candidaten een voldoend of hooger cijfer worden toegekend; een paar malen zelfs kon de Commissie het praedicaat uitmuntend verleenen. Bij slechts 2½ % was het lezen beslist onvoldoende.

Schrijven. Zoowel op het papier als op het bord liet de vaardigheid te wenschen over. Opmerking verdient, dat het onderscheid tusschen klein schrift met staande en met loopende hand slechts aan enkelen duidelijk is.

Nederlandsche taal. Kon over het geheel de kennis der candidaten voldoende worden geacht, voor zooveel betreft de hoofdzaken uit de leer van den zin, de onderscheiding der woordsoorten, de woordvorming, de beteekenis en het gebruik der buigingsvormen en dat der leesteekens, jammerlijk daarentegen was het bij velen gesteld met de toepassing der spel-

regels. Fouten als: *welbesteedde* uren, de *geachtte* grijsaard, *overbrugt* en *vertoeft* (als voltooide deelwoorden) en soortgelijke kwamen herhaaldelijk voor, — en veelal niet als schrijffouten, gelijk het mondeling examen bij de meeste delinquenten heeft uitgewezen.

Vaardigheid in de schriftelijke uitdrukking der gedachten. Den leeftijd der candidaten in aanmerking genomen, kon de Commissie op dit punt over het geheel tevreden zijn; slechts in zeer enkele gevallen moest het praedicaat onvoldoende worden toegekend. Opmerkelijk is het intusschen, dat zoovele candidaten het toch zoo gemakkelijk te begrijpen stukje poëzie, ter paraphraseering opgegeven, niet hadden verstaan.

Rekenen. Bij de schriftelijke oplossing van vraagstukken, hoe eenvoudig ook, bleek nog veler ongeoefendheid en onbeholpenheid; onderdeelen van den gulden werden niet zelden tot in millioenste deelen berekend.

De kennis van de hoofdbewerkingen van geheele en gebroken getallen was over het algemeen voldoende; van de eigenschappen wist men echter, vooral bij het rekenen uit het hoofd, geen zuiver gebruik te maken.

De eigenschappen en kenmerken van deelbaarheid waren voldoende bekend; de toepassing evenwel was vaak onvoldoende.

Inzicht van samenhang tusschen de eigenschappen van de evenredigheden en die van de verhoudingen ontbrak meermalen.

De kennis van het metriek stelsel was bij de groote meerderheid voldoende; de vaardigheid in het herleiden minder. De berekening van de grootte van vlakke figuren en van den inhoud der eenvoudigste lichamen gaf reden tot tevredenheid; het inzicht in de vormveranderingen van eenvoudige vlakke figuren was echter meermalen gebrekkig.

Aardrijkskunde. Het schriftelijk gedeelte van het examen was in het algemeen voldoende. Het mondeling gedeelte daarentegen beantwoordde zeer dikwijls niet aan de goede verwachtingen, die het schriftelijk gedeelte had opgewekt.

Vaderlandsche geschiedenis. Het onderzoek in de vaderlandsche geschiedenis leidde over het geheel tot vrij gunstige uitkomsten; aan de meesten kon een voldoend of hooger cijfer worden toegekend, — enkele malen zelfs het praedicaat uit-

muntend. Evenwel scheen de geschiedenis na 1800 veler belangstelling minder gewekt te hebben dan die der vroegere eeuwen.

Aangenaam was het op te merken, dat het gebruik van een historischen atlas toeneemt en dat vreemde benamingen beter begrepen worden dan vroeger.

Kennis der natuur. Ofschoon het examen van vele candidaten niet onbevredigend was, kon toch een goed cijfer slechts bij uitzondering worden toegekend.

In de kennis bleek vooruitgang, vooral op het gebied van de natuurlijke geschiedenis. De kennis van planten was in het algemeen voldoende, uitgezonderd die der meest voorkomende boomen.

De hoofdzaken van de physiologie der plant waren wel bestudeerd, maar niet altijd helder.

Meer werk was gemaakt van de studie der gelede dieren, — in het bijzonder van de insecten.

Op het gebied der natuurkunde was het wel merkbaar, dat de meesten proeven gezien hadden; werd echter rekenschap gevraagd van de waarneming van eenvoudige verschijnselen, dan bleek die waarneming meermalen zeer oppervlakkig te zijn geweest.

Theorie van het zingen. De uitslag van het examen was bevredigend; de kennis der majeur- en mineurtoonschalen en die der intervallen was over het geheel voldoende. Het lezen van een eenvoudig muziekstukje in de maat liet echter bij velen nog te wenschen over.

Handteekenen. De kennis van een goeden leergang was meestal voldoende; die van de perspectievische verschijnselen ruim voldoende.

Bij het onderzoek naar de kennis van projecties en doorsneden bleek meermalen verwarring tusschen beide.

Het teekenen van eene vlakversiering op papier en op het bord was meestal voldoende; de bepaling van de onderlinge verhouding der deelen liet evenwel niet zelden te wenschen over.

De teekening van een meetkundig lichaam was zeer vaak onvoldoende.

Onderwijs en opvoeding. In het algemeen gaf het examen reden tot tevredenheid; de groote meerderheid der candidaten verwierf een voldoend of meer dan voldoend cijfer.

Het trok evenwel de aandacht, dat velen geheel onbekend waren met de eischen van het voortgezet leesonderwijs en dat zelfs menige candidaat geen enkele serie leesboeken voor de lagere school kende. Ook bleek het, dat sommigen geen kennis genomen hadden van de meest geschikte middelen tot handhaving van orde en tucht.

Leeuwarden.

Lezen. Ofschoon er vooruitgang te bespeuren viel, vraagt de techniek van dit vak nog meerdere verzorging (juiste uitspraak van vreemde woorden, invloed van voorafgaande medeklinkers op volgende en omgekeerd). De leestoon was te weinig afwisselend en vaak werd de klemtoon verkeerd gelegd. Vaardigheid en verklaring waren dikwijls goed.

Nederlandsche taal. Wel bestudeerd, maar niet altijd begrepen en veel te weinig toegepast, dat was de algemeene indruk bij de Commissie. Het besef moet komen, dat spraakkunst slechts hulpmiddel is, om tot beter taalinzicht te geraken en derhalve alleen waarde heeft in hare toepassing.

Uitdrukking van gedachten. Het schriftelijk werk kenmerkte zich te vaak door gebrekkige opvatting van de opgaven, slechten zinsbouw en verkeerd gebruik van woorden en uitdrukkingen. Blijkbaar hadden een aantal candidaten zich te weinig of zonder voldoende leiding voor dit gewichtige onderdeel voorbereid. Wenschelijk zou het zijn, dat bij de opleiding meer aandacht geschonken werd aan het schrijven van brieven.

Rekenen. Het examen in dit vak gaf reden tot tevredenheid, daar bleek, dat het grootste deel der candidaten met ernst had gestudeerd. Slechts zelden was het eindcijfer onvoldoende.

Voor het mondeling gedeelte waren de resultaten echter niet zoo goed als voor het schriftelijk, ofschoon vele candidaten blijk gaven, dat het verband tusschen de verschillende eigenschappen behoorlijk begrepen was. Echter kwam het nog te vaak voor, dat een candidaat de kracht van een bewijs

niet snapte en bijv. het verschil zelfs niet voelde tusschen een direct en een indirect bewijs. Soms moest geconstateerd worden, dat het gebruik van verschillende leerboeken naast elkander verwarrend had gewerkt.

Het berekenen van oppervlakten en inhouden van vlakken en lichamen geschiedde meestal op bevredignede wijze, wat eveneens het geval was met het uit het hoofd rekenen.

Aardrijkskunde. Hoewel het examen in de aardrijkskunde vrij gunstige resultaten opleverde en plaatsenkennis over het algemeen voldoende was, gaven velen blijk, niet voldoende op de hoogte te zijn met de voortbrengselen en grondsoorten der verschillende provinciën van Nederland, terwijl velen ook van de levenswijze van de bewoners onzer koloniën niet het minste begrip hadden.

Ten opzichte van het buitenland waren velen ook te weinig op de hoogte met de voortbrengselen van den grond en de nijverheid van onderscheidene streken en steden.

Te betreuren valt het echter, dat de kennis ler meeste candidaten zich bepaalde tot hetgeen de leerboeken geven en dat er ter bevestiging en uitbreiding van deze kennis en tot het aanbrengen van begrippen geen gebruik was gemaakt van hetgeen de onmiddellijke omgeving ter aanschouwing aanbiedt.

Geschiedenis. Over het algemeen kan de uitslag van het examen in de geschiedenis bevredigend worden genoemd; dat neemt evenwel niet weg, dat bij velen, hoewel de feitenkennis voldoende was, het inzicht in het verband der gebeurtenissen te wenschen overliet, mede een gevolg van gemis aan kennis van hetgeen buiten de grenzen van het vaderland is voorgevallen. Ook bleek, dat door zeer weinigen van een historischen atlas was gebruik gemaakt.

Kennis der natuur. Bij het examen in physica gaven vele adspiranten blijk, dat ze verschijnselen goed hadden waargenomen, zoodat ze er zich nauwkeurig rekenschap van wisten te geven en het verband kenden tusschen oorzaak en verschijnsel.

Maar ook nu moet de zoo dikwijls gehoorde klacht worden herhaald, dat nog een veel te groot aantal adspiranten aan het examen deelnamen, die alleen met de boeken meenden te kunnen klaar komen.

Er waren er nog velen bij, die verklaarden, nog nooit een proef te hebben zien doen.

En al moet het erkend, dat goede boeken onmisbaar zijn, een goed inzicht krijgt men eerst, als men de voornaamste verschijnselen van nabij opmerkzaam gadeslaat. Dan ook wordt de studie van de ,,Kennis der Natuur'' eerst een genot.

Kennis op dit gebied, die met groote moeite uitsluitend uit het boek is opgedaan, is grootendeels schijnkennis, die in minder dan geen tijd vervlogen is.

En waar de candidaten toch bepaaldelijk voor dit examen zijn opgeleid, kwam de vraag bij de Commissie op, of er dan nog normaallessen waren of andere gelegenheden tot opleiding van onderwijzer, waar men het maar zonder natuurkundige instrumenten afdeed. Het had er allen schijn van.

En wat van physica is gezegd, geldt eveneens, als men een oordeel wil uitspreken over de adspiranten met betrekking tot hun kennis van plant- en dierkunde.

Tegenover velen, die wel eens planten hebben gezocht en een geraamte hebben bekeken, staan er niet weinigen, die de planten niet anders dan uit de boeken kennen, tusschen lip- en vlinder-bloemen wel onderscheid weten op te noemen en goed op de hoogte zijn van de kenmerken der beide soorten, zooals die in het boek beschreven staan, maar in de practijk geen lipbloem van een vlinderbloem weten te onderscheiden en beide met elkaar verwarren. Soms waren ze eerlijk genoeg te zeggen, dat ze er maar naar raden.

Aan het leven der planten was over het algemeen weinig aandacht geschonken.

De totale indruk van het examen in dit vak is echter niet onbevredigend.

Zang. Over het algemeen genomen was de uitslag van het examen in dit vak niet onbevredigend. Wel hield bij onderscheidene candidaten de theorie nog te weinig verband met de practijk, zoodat bij nader onderzoek de kennis soms vrij wel waardeloos bleek, maar toch kon het grootste deel der examinandi een voldoend cijfer behalen.

Was er in de ontwikkeling van het maatgevoel eenige vooruitgang te bespeuren, het gehoor liet bij menig candidaat veel te wenschen over. Het muzikaal dictée was slechts bij weinigen bekend, zoodat het onderzoek, wat dit onderdeel betreft, poovere resultaten opleverde.

Aan ruim 73 % der candidaten kon een voldoend cijfer worden toegekend.

Opvoedkunde. Het schriftelijk werk van die candidaten,

die het aanvankelijk leesonderwijs en de leermiddelen daarbij als onderwerp voor hun opstel hadden gekozen, was over het algemeen voldoende.

De bewerking van het tweede onderwerp, de behandeling der getallen 1—20 en het bijzondere geval 8 + 6 = 14, liet nog al eens te wenschen over. Het verliep te veel in algemeenheden en van een systematische behandeling was bij de meesten weinig te bespeuren.

Bij het mondeling onderzoek gaf het meerendeel der candidaten blijk, dat ze zich voldoende vertrouwd gemaakt hadden met een of ander leerboek over de opvoedkunde. Het kwam echter dikwijls voor, als er gevraagd werd naar de methoden voor de vakken a, b en c, dat men er zich toe bepaalde eenige algemeenheden vaag op te geven; bij velen ontbrak een behoorlijk inzicht in het wezen der methode. Bekendheid met de leermiddelen bij de verschillende methoden was er over het algemeen wel, doch bij velen ontbrak een helder inzicht in het doel en gebruik er van.

Teekenen. Het oordeel over het teekenen kan niet gunstig zijn; toch meent de commissie, dat er eenige vooruitgang valt te bespeuren.

Voor het natuurteekenen moest dikwijls een onvoldoend cijfer worden toegekend.

Bij het bordteekenen werd den candidaten gelegenheid gegeven iets te teekenen volgens de „nieuwe richting” van het teekenonderwijs en, in tegenstelling met voorgaande jaren, leverden velen goed, sommigen zelfs heel goed werk.

Waar bij het theoretisch gedeelte gevraagd werd, een eenvoudig voorwerp uit de omgeving uit het hoofd te schetsen, bleek meermalen, dat wel verschillende perspectievische regels van buiten waren geleerd, doch dat de toepassing er van dikwijls veel te wenschen overliet.

Schrijven. Het examen in dit vak leverde over het algemeen bevredigende resultaten; slechts aan 6 candidaten behoefde een onvoldoend cijfer te worden toegekend. Vooral bij het bordschrijven is vooruitgang te bespeuren.

Zwolle.

Lezen. Het voorlezen van een gemakkelijk stuk proza

of poëzie kon nog te dikwijls geen voldoend cijfer verkrijgen wegens slordigheid, verkeerden klemtoon, gebrek aan uitdrukking en dialectische uitspraak.

Het weergeven van den inhoud van eenigszins zwaarder lectuur haperde soms door te weinig algemeene ontwikkeling en onvoldoende woordenkennis.

Schrijven. Slechts zelden behoefde voor dit vak een onvoldoend cijfer te worden toegekend. Het schrijven op het bord was bij vele candidaten echter nog te veel teekenen; herhaaldelijk werden letters of gedeelten van letters uitgewischt of bijgewerkt, waardoor dikwijls de opgegeven taak in den daarvoor bestemden tijd niet geheel ten einde kon worden gebracht.

Nederlandsche taal. Behoudens gunstige uitzonderingen waren de opstellen niet bevredigend. Vreemd werd door enkelen met de woordgeslachten omgesprongen.

De beteekenis van uitdrukkingen als: *veel in zijn mars hebben*, *open kaart spelen* en *'t is goed riemen snijden uit een andermans leer*, was aan velen onbekend.

Bij het schrijven van een brief werd nog veel onvolmaakts waargenomen: slordigheid bij enkelen, ergerlijke fouten bij anderen.

Een ,,ondergeteekende'' ging dikwijls over in ,,ik''.

Verreweg de meesten legden bij het onderzoek naar de kennis der spraakkunst een zoo bevredigend examen af, dat menig onvoldoend schriftelijk examen daardoor nog tot een voldoend eindcijfer kon leiden.

Rekenen. Vergeleken bij de uitkomsten van het schriftelijk gedeelte, had men bij het mondeling onderzoek betere resultaten mogen verwachten.

Vele candidaten bleken echter niet voldoende inzicht te bezitten in het verband en den samenhang der verschillende onderdeelen van de theorie der rekenkunde.

Eenige verbetering viel op te merken in de kennis der vormveranderingen van eenvoudige vlakke figuren, wat niet gezegd kan worden omtrent ons stelsel van maten, munten en gewichten.

Aardrijkskunde. De groote meerderheid der candidaten koos voor het schriftelijk examen het Geldersche rivierkleigebied tusschen Rijn, Lek en Waal, en de Molukken.

Bij het mondeling examen bleek, dat nog dikwijls geheel verouderde leerboeken bestudeerd en woordelijk van buiten geleerd worden. Werd met de candidaten eenigszins dieper op de zaak ingegaan door het maken van vergelijkingen tusschen deelen van Nederland onderling of tusschen verschijnselen elders en in ons vaderland voorkomend, dan bleven zij dikwijls het antwoord schuldig.

Ook het verband tusschen den aard van den bodem en de middelen van bestaan, was lang niet iederen candidaat geheel duidelijk.

De kennis van de belangrijkste verkeerswegen in Nederland was beslist te gering.

Geschiedenis. Evenals in het vorige jaar kon aan de meerderheid der candidaten een voldoend cijfer gegeven worden; een zeer goed cijfer behaalden slechts zeer enkelen.

De meening door de Commissie in het vorige jaar uitgesproken, dat bij de bestudeering van de geschiedenis meer gebruik was gemaakt van de kaart kan ditmaal niet worden onderschreven.

Zeer vele candidaten bleken hun leerboek woordelijk van buiten geleerd te hebben; zij gebruikten allerlei vreemde woorden en uitdrukkingen, zonder dat hun de beteekenis daarvan duidelijk was geworden, terwijl veelal het onderling verband tusschen de gebeurtenissen niet door hen werd gevoeld.

De kennis van onze Koloniale geschiedenis was over het algemeen bevredigend.

Kennis der natuur. De wenk, in vorige jaren gegeven omtrent het oplossen van eenvoudige natuurkundige vraagstukken bleek wel ter harte te zijn genomen. Daarentegen konden vele candidaten een proef niet nauwkeurig beschrijven; ze hadden haar wel bestudeerd, maar niet in werkelijkheid zien nemen.

Hoewel de kennis van het menschelijk lichaam bevredigend was, kwam het toch nog al eens voor, dat een candidaat als er over ademhaling en bloedsomloop werd gesproken, koolstof en koolzuur, waterdamp en waterstof met elkaar verwarde; hij had dan ook nooit eenige eenvoudige proeven met die stoffen gezien. Wervels van den mensch, gebitten van dieren, waren wel bestudeerd, maar door sommigen nooit in natura gezien.

Menig candidaat ontleende zijne kennis van planten meer aan het boek dan aan de hem omringende plantenwereld.

Zang. De uitslag van het onderzoek in dit vak was niet in alle opzichten bevredigend.

Als regel gold, dat het voor de theorie toegekende cijfer verhoogd werd, wanneer een kleine dicteeroefening goed werd uitgevoerd, wanneer een eenvoudige melodie van het blad werd gezongen en wanneer bekende volksliederen muzikaal werden voorgedragen.

Teekenen. De bordteekeningen waren over het algemeen voldoende. Er wordt echter te weinig rekening mede gehouden, dat de bedoeling er van in de eerste plaats is een losse schets te ontwerpen van het te behandelen voorbeeld en dat deze niet verkregen wordt door angstvallig, punt voor punt af te passen en na te meten.

Het teekenen op papier gaf de minste resultaten; de verhoudingen waren meestal onzuiver en de lijnen slordig getrokken.

Wat het natuurteekenen betreft, zoo werden de verschijnselen, die zich voordoen bij loodlijnen en wijkende waterpaslijnen, door eene groote meerderheid der candidaten voldoende weergegeven.

De wijze, waarop bij het aanvangsonderwijs de leerstof behandeld moet worden, was velen niet recht duidelijk.

Onderwijs en opvoeding. Hoewel de opgaven voor het schriftelijk examen van dien aard waren, dat elke candidaat, die de gebruikelijke handboeken met vrucht heeft bestudeerd, ze kan maken, was het aantal goede opstellen betrekkelijk gering.

Bij het mondeling onderzoek bleek, dat de meeste candidaten genoegzaam bekend waren met een schrijfmethode, zoomede met eene methode voor aanvankelijk lezen, hoewel betrekkelijk velen de daarbij behoorende leesboekjes in het geheel niet of slecht kenden; gering was in den regel ook de kennis van leesboeken voor het tweede of derde leerjaar.

Ook bleek men minder bekend met de voornaamste leerwijzen voor het rekenen.

Groningen.

Lezen. Door verscheidene candidaten werd beschaafd,

natuurlijk en in den goeden toon gelezen; jammer dat menigmaal het tempo, vooral bij de vrouwelijke candidaten, te snel was.

Andere candidaten hadden zich wel toegelegd op eene juiste uitspraak, vooral der medeklinkers, doch wijdden hunne aandacht zóó aan de letters, dat de natuurlijke leestoon geheel verloren ging of zondigden, door overdrijving, tegen de eenvoudigste wetten der beschaafde uitspraak (o. a. het laten hooren van alle naamvals n's).

Zeer vele candidaten, leden aan groote dialectische gebreken (uitspraak van *i* en *è*, *ee* en *ei*, *f* en *v*, *s* en *z*, van de *h*), soms werd zelfs, waar het leesboek den juisten vorm gaf, een foutieve vorm gelezen (b.v. geen enkel*e* zeil).

Sommigen hadden den strijd met meer of minder goed gevolg tegen het dialect aangebonden, anderen waren zich die fouten niet eens bewust; zij zondigden zoowel tegen uitspraak als klemtoon.

Schrijven. Er is vooruitgang te constateeren. Het schrijven op het bord, zoo belangrijk voor a.s. onderwijzers, wordt beter. Niet of de candidaat calligrafische vormen levert, maar of er systeem in zijn schrift is, — of hij een schrijfles zal kunnen geven, is de hoofdzaak.

Vooral het loopende schrift moet terwille van net werk op het bord, vlijtig beoefend worden.

Het heeft de aandacht der commissie getrokken, dat bijna niet meer in steilschrift geschreven wordt.

Taal. Door vele candidaten werd nog dermate tegen de eenvoudigste spelregels gezondigd, dat alleen daarom reeds een onvoldoend cijfer moest worden toegekend. Ook idioomfouten waren niet zeldzaam.

Meermalen kwam het voor, dat gezwollenheid een anders niet onverdienstelijk opstel ontsierde.

Vele candidaten hadden hunne spraakkunst blijkbaar goed van buiten geleerd, zonder deze aan de gesproken en geschreven taal voldoende te hebben getoetst, waardoor ze meermalen de eenvoudigste gevallen en verschijnselen niet konden verklaren.

Merkbaar was het, dat twee verschillende spellingstelsels naast elkaar bestaan; menig candidaat hinkte op twee gedachten.

Rekenen. Uit het mondeling examen bleek, dat de theorie van het rekenen beter is bestudeerd dan in vroeger jaren wel

het geval was. Een belangrijk onderdeel echter liet bij zeer veel candidaten te wenschen over, namelijk een eenvoudige duidelijke verklaring van de hoofdbewerkingen met geheele en gebroken getallen, wat toch voor aanstaande onderwijzers van het meeste belang is. Ook rekenen uit het hoofd vind nog niet altijd de waardeering, die het verdient, terwijl uit het schriftelijk werk bleek, dat een niet onaanzienlijk getal candidaten verlegen zat met de berekening van den inhoud van den kegel.

Aardrijkskunde. Over het geheel genomen, gaf dit examen reden tot tevredenheid; aan 153 candidaten kon een voldoend of meer dan voldoend cijfer worden toegekend, d. i. aan ongeveer 70 % der geëxamineerden.

Aangaande de kennis van Nederland kon worden geconstateerd, dat klaarblijkelijk de kaart goed was bestudeerd; over het algemeen werd voldoende begrepen het nauw verband tusschen middelen van bestaan en toestand der bevolking eenerzijds, — ligging en gesteldheid van het land, klimaat en plantengroei, ontwikkeling der bewoners en maatschappelijke verhouding ter andere zijde.

Niet altijd echter was de algemeene kennis van Europa voldoende, terwijl de studie der werelddeelen buiten Europa door enkelen zeer was verwaarloosd.

De kennis onzer koloniën was bevredigend.

Geschiedenis. Met voldoening mag worden geconstateerd, dat bij de studie onzer historie, de voorgaande eeuw beter dan vroeger werd verzorgd; hoewel zij in velerlei opzicht nog niet de voorliefde had van de studie der 17de eeuw.

De verklaring van het onderling verband der voornaamste feiten liet soms te wenschen over. Ook de geschiedenis onzer koloniën kwam in vele gevallen niet voldoende tot haar recht.

Aan 136 candidaten kon een voldoend en meer dan voldoend cijfer worden toegekend, dit is ruim 60 % der geëxamineerden.

Kennis der natuur. Aan de eischen voor natuurlijke historie werd beter voldaan dan in vorige jaren; de studierichting dient evenwel nog meer rekening te houden met de practijk.

Ook bij de natuurkunde viel verbetering op te merken; toch dient bij de opleiding nog meer aandacht geschonken te worden aan proeven en aan het verwerken van het geleerde.

Wenschelijk zou het zijn den tijd, die op de opleidingsinrichtingen voor natuurkunde beschikbaar is, eenigszins uit te breiden en bij de leerstof de hoofdzaken van geluid, licht, magnetisme en electriciteit te voegen.

Zang. Een groot deel der candidaten gaf blijk de theorie van den zang behoorlijk te hebben bestudeerd, zoodat een voldoend cijfer kon worden toegekend. Hieruit volgt echter nog niet, dat al die candidaten goed zangonderwijs op de school zullen kunnen geven. Velen b.v. die in de toonladders vrij goed thuis bleken te zijn, moesten bekennen zich in het zingen er van niet te hebben geoefend. Zoolang de wet de exameneischen voor dit vak niet verandert, zal dus het gegeven cijfer, met het oog op de practijk onbetrouwbaar blijven.

Helaas waren er nog weder candidaten, die het niet noodig achtten, zelfs voor de theorie van den zang eenige moeite te doen en dus de eenvoudigste vragen niet konden beantwoorden; gelukkig dat hiertegenover een klein deel staat dat èn in de theorie èn in de practijk uitstekend onderlegd was.

Teekenen. Bij het onderzoek bleek, dat de candidaten in het practisch teekenen over het algemeen niet sterk waren. Dit geldt zoowel voor het natuur- als het bord- en plaatteekenen. Een bepaald slecht cijfer behoefde niet zoo heel dikwijls te worden gegeven, maar evenmin kan — op een enkele uitzondering na — gezegd worden, dat het werk goed was. De kennis der percpectievische verschijnselen en het begrip projecties en doorsneden was over het algemeen voldoende; de kennis van een goeden leergang was veel minder goed.

Niet genoeg kan er op worden aangedrongen, dat de candidaten zich oefenen in het schetsen uit het geheugen, omdat dit bij het onderwijs van zoo groot belang moet worden geacht.

Onderwijs en opvoeding. De schriftelijke opgaven liepen over: *a.* van buiten leeren, *b.* cijferen en rekenen uit het hoofd. Voor een deel der candidaten schenen dit moeilijke problemen te zijn en niet allen wisten hun cijfer voor het schriftelijk door het mondeling examen te verbeteren.

Het zwaartepunt legde de commissie op: bekendheid met de voornaamste leerwijzen der vakken, genoemd onder *a*, *b* en *c* van art. 2 der wet. Veelal moest zij zich tevreden stellen met bekendheid met één methode en vaak ook bleek deze niet voldoende. Sommige candidaten kenden geen andere leesmethode dan die van Bouman.

En weder bleek, dat bekendheid met de geschiktste middelen tot handhaving van orde en tucht voor vele candidaten een vaag en onbegrepen stuk theorie is.

Maastricht.

Lezen. Aan het technische deel van het lezen schijnt meer zorg te worden besteed dan vroeger. Vele candidaten waren er blijkbaar aan gewend te letten op intonatie, interpunctie en klemtoon. Niet genoeg kan er echter op gewezen worden, dat de lezer zich eene heldere voorstelling moet maken van hetgeen hij leest en zich moet wachten voor gemaaktheid en onnatuurlijkheid.

Nederlandsche taal. Het schriftelijk werk liet veel te wenschen over. Vele opstellen waren slechts aaneenschakelingen van zinnen, zonder vooraf gemaakt plan neergeschreven. Soms was de inhoud zoo onbeteekenend of zoo onmogelijk, dat menig candidaat, als hij zijn werk met een koel hoofd overgelezen had, zich moest afgevraagd hebben, hoe hij zoo iets had kunnen schrijven.

De beteekenis der opgegeven woorden bleek den meesten slechts vaag voor den geest te hebben gestaan.

Voor de kennis der grammatica behoefde slechts zelden een onvoldoend cijfer te worden toegekend. Dikwijls was die goed te noemen.

Rekenen. Het schriftelijk werk gaf reden tot tevredenheid. Aan slechts 11 % der candidaten moest een onvoldoend cijfer voor het oplossen der vraagstukken gegeven worden. Het mondeling examen leverde eveneens bevredigende resultaten op. Wel bleken maar weinige candidaten de bepalingen, welke toch in alle leerboeken te vinden zijn, onberispelijk te kunnen wedergeven. Ook lieten de berekening van de grootte en de vormveranderingen van vlakke figuren alsmede de berekening van den inhoud van eenvoudige lichamen veel te wenschen over.

Vaderlandsche geschiedenis. De uitkomsten van het examen in dit vak waren bevredigend. 15 % der candidaten had onvoldoende kennis, 14 % was twijfelachtig, 36 % vol-

doende, 20 % ruim voldoende, terwijl 15 % goede of zeer goede cijfers behaalde. Algemeen viel te constateeren, dat aan de geschiedenis der 19de eeuw en aan de bestudeering van den historischen atlas te weinig tijd was besteed. Nog liet de verklaring van gebruikte vreemde woorden en uitdrukkingen maar al te dikwijls te wenschen over.

Aardrijkskunde. Achteruitgang is bij dit vak niet op te merken, zelfs is de indruk van de examen-commissie een weinig gunstiger dan in het vorige jaar. Toch moet de commissie er op wijzen, dat minder gewichtige zaken veelal beter gekend zijn, dan zaken van meer beteekenis. Zoo b.v. wisten bijna alle candidaten, die de eerste opgave over Nederland behandeld hebben, heel juist te vertellen, dat de Linge uit twee weteringen ontstaat, bij name genoemd, ook het vereenigingspunt van die weteringen; maar de beteekenis van die rivier voor de waterloozing van de doorstroomde streek liet te wenschen over. Ook het opgeven van de kleistreken in Gelderland en van de belangrijke spoorwegen in de streek van Gelderland tusschen Rijn, Lek en Waal was meestal zeer gebrekkig. Bij het doen van een reisje per spoor of te water bleek zeer vaak, dat de voorstelling van de kaart niet helder is; de atlas wordt zeker door veel candidaten te weinig gebruikt bij de studie der aardrijkskunde.

Van de natuurkundige beschrijving eener streek (dit met het oog op de Soendalanden) hebben veel candidaten niet het rechte begrip. Bij velen bepaalt zich eene dergelijke beschrijving tot het opsommen van bergtoppen, rivieren, kapen en inhammen van de zee; de natuurlijke gesteldheid van de streek komt evenwel in zulk eene beschrijving niet uit.

Herhaaldelijk heeft de commissie er op gewezen, dat de natuurkundige aardrijkskunde wat zeer verwaarloosd wordt. Dit heeft zich bij het schriftelijk werk weer bevestigd; immers, van de voordeelen der sterke kustontwikkeling van ons werelddeel wisten de candidaten, die deze opgave genomen hebben, slechts op te geven, dat Europa tengevolge daarvan veel havens heeft. Bij het mondeling examen bleek die verwaarloozing eveneens.

Nog valt op te merken, dat sommige candidaten de schriftelijke opgaven slecht lezen. Al is de te volgen weg aangegeven, toch komen er talrijke afwijkingen voor. Veel wordt er dan geschrevén over zaken, die niet tot de opgaven behooren en eene flinke behandeling van het opgegevene moet er noodzakelijk onder lijden.

Kennis der natuur. De uitslag van het examen in dit vak mag over het algemeen bevredigend worden genoemd. Als een onvoldoend of niet geheel voldoend praedicaat moest worden toegekend, was dit in de meeste gevallen een gevolg van de omstandigheid, dat de candidaten geene genoegzame kennis bezaten van den bouw en het leven der voornaamste planten.

Zingen. Aan de matige eischen van het programma werd door de meeste candidaten voldaan. Ook het lezen in de maat van een eenvoudig schoolliedje was over het algemeen voldoende.

Handteekenen. De uitslag van het examen in dit vak was ongunstig. Aan meer dan de helft der candidaten moest een niet voldoend cijfer, 5 of minder, worden toegekend. In het onderdeel „Plaatteekenen op papier" was de utslag het ongunstigst.

Onderwijs en opvoeding. Weder konden slechts weinig ctndidaten verklaren, dat zij de leermiddelen, die zij opgaven te kennen, zelf hadden gezien; de meesten hadden er alleen kennis mede gemaakt door eene beschrijving, hun er van door hunnen onderwijzer gegeven.

Slechts een heel enkele candidaat bleek een stel leerboekjes voor het voortgezet leesonderwijs goed te hebben bekeken.

Schrijven. Over het algemeen werd er minder goed geschreven dan in vorige jaren. In het schrijven van drukletters op het bord waren de meeste candidaten niet bedreven.

Schriftelijke opgaven bij de onderwijzersexamens in 1910.

NEDERLANDSCHE TAAL.

Te Breda, 's Hertogenbosch, Arnhem, Maastricht.

a. (1 uur.)

Maak door een voorbeeld de beteekenis duidelijk van één der volgende uitdrukkingen en van één der volgende woorden:

Uitdrukkingen:

1. Luchtkasteelen bouwen.
2. Knollen voor citroenen verkoopen.
3. Het hart op de tong hebben.

Woorden:

1. Leedvermaak.
2. Oogendienaar.
3. Drogredenen.

b. (1½ uur.)

Maak een opstel over één der volgende onderwerpen:

1. Voor het eerst op reis.
2. Nieuwjaarsdag.
3. Men noemt geen koe bont of er is een vlekje aan.

c. (½ uur.)

Verbeteren van een foutief opstel.

(Spelling naar De Vries en Te Winkel).

Herinnerdt gij u de hiestorie van de lamme en de blinde? Den lamme zat op den schouder des blinde en de lamme wees den blinden de weg. Die deze voetreis aanvaart, belaste zich niet met te veel bagasie en vergewissche zich eerst of de omstreken vijlig zijn. De ongelukkige die van zijnen kinsheid af het juk der slavernei getorsd had wist zijne gehaatte meester te ontvluchten. Twee dreumissen met bombakkessen voor jauwden de ouwerwets gekleden jufvrouw uit. In de nabeiheid van de Noord-afrikaansen kust storte masten met raa's, marschen, kortom al het staand en loopent want onder oorverdoovent gedruis in het bruissend nat. Die luidjes stonden te beweeren dat dezen bruinen beuk veel ouder is dan ginschen groene. Aan een tafeltje bij de wildedierengallerei heeft Frits' vader zijne vermoeide reisgenoten een versnapering aangeboden. De een gebruikte een kop caccou, den ander priffereerde een glaasje kurasou. Ik zal nietuiweidden over den bevallige neiging waarmede de aarsschelm Zijnen Exelensie de Minister begroete. Nadat ik hem alles duidelijk had uitgeleegen koozen zij onmiddellijk de weiste partij. Uw zwakke broer zal men niet licht verweiten dat hij een zwakke vader voor zijn kroost is. Met opgeheve kop en vonkellende oogen stond de leeuw daar als het toombeeld van brijdellooze kracht. Tot onsteltenis van u alle werd de onvoorzichtige knaap een been tottaal verbrijseld. De vijf honderd uitgelootte nummers zullen in de Parijsche coeranten gepublisseert worden. Zij praten niet langer over de eischelijke verschijning van de ontvleeschte hand en zochten kalm hun rookgerij op. Gij moet bij den drooggist zijn en niet in de komeneischwinkel voor die stroopperige drank. Uw nichje evennaarde haar krasse peetante niet, maar aarde nogthans wel na haar. De Zuid-Hollanse Bijers bierbrouwerei kan tegenswoordig met den besten buiteslandsche concureren.

Te 's Gravenhage.

a. Opstel. (1¼ uur.)

(Spelling naar De Vries en Te Winkel.)

Maak een opstel over een der navolgende onderwerpen:

a. Stedelingen en dorpsbewoners.
b. Zonnige dagen.
c. Een fietstocht.
d. Wederzien.

b. Paraphrase. ($\frac{3}{4}$ uur.)

(Spelling naar De Vries en Te Winkel.)

Geef den inhoud van onderstaand gedicht zooveel mogelijk in eigen woorden weer.

Als 't ijzer ligt en gloeit te midden van de kolen,
Bevochten van de vlam en onder 't vier verholen,
Dan buigt men 't, zoo men wil; maar zoo gij 't lescht in 't nat,
Straks heeft het met gewin zijn hardigheid hervat.
Hoe dwee is ons 't gemoed, als druk en pijn ons prangen!
Neemt God zijn roede weg, wij gaan onze oude gangen:
De weelde leidt ons heen tot onzen eersten staat. —
Des menschen ziel is wel, als 't hem niet wel en gaat.

Te Rotterdam.

a. Foutief opstel. ($\frac{1}{2}$ uur.)

Verbeter de fouten, vul de ontbrekende vormen en woorden in, en plaats de leesteekens; buigingsuitgangen niet weglaten.

De ouderwet— keukenmeid zoo luid d— aanhef van d— beschrijving eener oude dienstbode was een van die familiestukken die met toew—ding har - taak verrich (o. v. t.) zich hech — aan het gezin en men in onz - - tijd te vergeef zoekt. Ik zeg keukenmeid al acht ik dez- naam niet d geschik— (overtr. trap) voor d veel omvatten— werkkring onzer getrouwe dienstmaagd. D- - ouder- huisgen ten - zij gaarne elk dienst bewees, welk— van haar gevraag - werd en — vaak met raad ter zijde ston— was zij een— belangstellende vriendin; ons klein- - geleek ze een lie- lijk - versch - -ning die wel vaak in hooger sf - ren zweefde maar wekelijk— eenige malen op aarde nederdaalden om als gewoon mensch d— was- - te doen of het opgestroopt mouwen in het water om te plas—.

Ik zie haar nog voor mij, de eenvoudig(e) geklee— keukenprin— die veel van ons hiel— en dus niet onmiddelijk boos wer - , als wij met morsig laar - en d- - drempel over-

schreeden en har— pas geschro— gang binnenhold— zonder eerst hare dwijl te hebben aangeraakt. Als zij zich voor d— haard nederzette met de handen op de knie— (*m. v.*) gevouwen om te gaan vertellen, dan vormde zich ter weerszijd— van haar eenen halven kring van bloozende kindergezichtjes, en ofschoon zij menigmaal akelige spookhistories opdi—te, nogtans luisterd— all — gr —tig naar haar. Des Zondag— pr—te zij in al har— luister; dan verscheen allereerst d— zorgvuldig(e) geplooi— neepjesmuts uit de mahoniehout— latafel, dan kwam het zware halsnoer met bloedk—ralen en een zwaar goud— slot voor de— dag, zoo zwaar dat alleen d— dik— rood— hals van „onze Mie" d— last tor—en kon.

b. Opstel ($1\frac{1}{4}$ uur.)

Maak een opstel over een der volgende onderwerpen:

1. Vóór het examen.
2. Pleizierreizigers.
3. De Zondag.
4. Gauw zei tegen Goed: ('t Was dom van den bloed!) „Hoe komt het, dat ik U zoo zelden ontmoet?"

c. Paraphrase. ($\frac{3}{4}$ uur.)

Heb lief, zoolang 't u wordt vergund!
Wie weet, hoe spoedig de ure slaat,
Dat gij uw hart niet oop'nen kunt
Voor de uwen, aan wier graf gij staat!

Wie u laat lezen in zijn ziel,
Beschaam zijn goed vertrouwen nooit;
Zorg, dat gij steeds, hoe zwaar 't u viel,
Uw bloemen op zijn paden strooit!

't Onvriendlijk woord sterv' in uw mond;
Al zegt ge: „'t Was niet kwaad gemeend!"
't Slaat toch zoo vaak een diepe wond,
En jaren wordt er om geweend.

Geen zelfverwijt doorvlijm' uw borst,
Als 't liefste u wordt van 't hart gescheurd!
Troost blijve u, als gij 't zwaarste torst,
Als ge aan de groeve staat en treurt!

Te Amsterdam.

a. Dictée. (½ uur.)

Ras is de vacantietijd daar, de tijd van verpoozing, die ieder behaagt, dien ieder begeert; die met ongeduld verbeide tijd, dat studeerenden hunnen vermoeiden hersenen en overspannen zenuwen rust kunnen gunnen.

Den een, gezegend met aardsche goederen, veroorlooft zijne lichaamskracht een Zwitsersch reisje. Hij reikhalst naar grootsche natuurtafereeren, kiest straks zijnen weg langs bruisende bergstroomen en peilt van steile bergspitsen kloven en spleten. Den eenen dag bekoren hem liefelijke valleien, den anderen vermeit zijn oog zich in het aanschouwen van gletschers, die onmerkbaar afglijden naar de vlakte.

Den minder bevoorrechte, die rekening moet houden met zijne kwijnende lichaamskracht of met zijne financiën, doet een veertiendaagsch of drieweeksch verblijf in een van Gelderlands of Overijsels dorpjes goed.

Den warmen zomermiddag vertoeft hij in het lommerrijke bosch, waar hij zich neervlijt op den bemosten bodem, het oor leenende aan het ruischen van den zefier door het loover van den trotschen eik en den forschen, breedgetakten beuk en aan het kweelen van den nachtegaal, den lijster, de merel en andere tot het voog'lenheir behoorende zangers.

Wars van het gewoel der wereld zondert hij zich des avonds van zijne metgezellen af op het eentonige, doodsche heideveld, waar hij het firmament bespiedt en Huygens' woord zich aan hem opdringt:

„De hemel spreekt Gods eer, en ik versta die spraak.
Maar, zeg ik, als ik door die spraak aan 't spreken raak:
„Schoon' oogen van den nacht, ontalligheid van lichten,
Te veel om leeg te staan, te weinig om te lichten,
Waar' uwe spraak mijn spraak, mijn eerste vragen waar':
Wat doet uw leger en tot wiens dienst staat het daar?" "

b. Paraphrase. (¾ uur.)

ZELFVERLOOCHENING.

U *zelf* wilt gij verlooch'nen? *Goed!*
Dat is een edel streven:
't Is d'eerzucht van een vroom gemoed
Voor and'ren slechts te leven.

Doch *wie* zich zelf verlooch'nen wil
In woorden en in werken,
Hij doe het vroolijk, need'rig, stil,
En laat' zijn strijd niet merken.

Want *weet*, als in uw somb'ren blik,
In uw mistroostig wezen
De leus: „Mij zelf verloochen ik!"
Voor ieder staat te lezen......

Dan rooft ge uw liefdewerk zijn kroon,
Zijn lieflijkheid, zijn waarde;
Dan rooft ge uw eigen ziel haar loon,
Omdat gij 't vraagt van de aarde.

Geef de bedoeling van den dichter duidelijk in eigen woorden weer.
Benoem taalkundig de onderstreepte woorden.

c. Opstel. ($1\frac{1}{4}$ uur.)

Keuze uit de drie volgende onderwerpen:

1. Het ouderlijk huis.
2. Een kwakkelwinter.
3. Roeien en zeilen.

Te Haarlem.

a. Dictée. ($\frac{1}{2}$ uur.)

In ouden tijd leefde er in Stavoren eene jonkvrouw (anderen spreken van eene weduwe), die ontzaglijk rijk, doch daarbij zeer trotsch en hardvochtig was. Mededoogen met de armen kende zij niet en had zij nooit getoond. Altijd peinsde zij op middelen om haren rijkdom te vergrooten; nooit echter kwam zij er toe de smarten der ongelukkigen te lenigen. Op zekeren dag gelastte zij een harer gezagvoerders uit verre landen het beste en edelste te halen, dat er ter wereld te vinden is. Eer de avond daalde vertrok de kapitein met zijn schip. Na korten tijd was hij in open zee. „Diamanten, paarlen, gouden en zilveren sieraden heeft zij in overvloed", zeide kapitein bij zich zelven. „Ik zal naar Dantzig stevenen en van daar koren halen", luidde na eenige weifeling zijn besluit. Na eene voor-

spoedige reis van twee maanden lag het schip met tarwe geladen weer in de haven van Stavoren. Onmiddellijk na zijne behouden aankomst meldde de gezagvoerder zich bij zijne meesteres aan. Zij was alles behalve opgetogen over zijnen spoedigen terugkeer.

,,Ik heb eene lading uitgelezen tarwe aan boord, en daar wel niets kostbaarder is dan graan, meen ik aan het door U gegeven bevel gehoorzaamd te hebben''; — met deze deemoedige woorden trachtte hij zijne meesteres in eene betere stemming te brengen. Vergeefs. Zij gebood hem het graan, dat hij aan bakboord had ingelaten, aan stuurboord in zee te werpen. Even waagde hij het nog haar in overweging te geven het koren liever onder de armen te verdeelen, maar zij herhaalde haar wreed bevel, en, hem vergezellende naar het schip, wilde zij zich overtuigen, dat het onverwijld en allerstiptst werd uitgevoerd. Een armen grijsaard, die den gouden stroom zag vallen, sneed deze hardvochtigheid door de ziel. Dreigend hief hij den wijsvinger der rechterhand omhoog, en riep luide: ,,Zoo iets zal de Hemel toch niet ongestraft laten.''

b. Opstel. ($1\frac{1}{4}$ uur.)

(Ter keuze).

1. Als de school uitgaat.
2. De dag vóór het examen.
3. Oudejaarsavond.

c. Paraphrase. ($\frac{3}{4}$ uur.)

Daar is een maat in alle zaken;
Daar is een grens aan alle ding.
Die maat en grens te buiten ging,
Zal nimmer tot iets groots geraken.
Hij draaft voorbij; hij schermt in 't wild;
Besteedt, verwerkt niet, maar verspilt,
En broddelt door het mooi te maken.
De kracht is in de maat; de grens
Bepaalt de taak. — Begaafde mensch,
Die dit miskent of wilt braveeren,
Gij moet door schade en schande leeren.

Te Middelburg.

a. (1¼ uur.)

(Buigingsuitgangen mogen *niet* verwaarloosd worden.)
(De opgave moet *niet* overgeschreven worden.)

Uit „*Woudgebloemte*” van mr. A. Bogaers.

O lief gebloemt,
Waar 't woud op roemt,
Al zoekt ge *u* zedig weg te sluiken;
Wat doet *het* mij in 't harte goed,
Wanneer, bij 't wandelen, uit de struiken
Me uw lachje groet.

Laat, norsch van zin,
Geen hof u in,
Als niet genoeg in rang verheven;
Natuur is *milder:* uw kleedij
Heeft ze *u* uit fijner stof geweven
Dan koningszij.

Een slot van glas
Biê 't vreemd gewas
Een kostbre *woon* om in te pralen;
Al *waar'* de kerker louter goud
Wie zou niet liever ademhalen
In 't vrije woud!

1. Geef het geheel in eigen woorden weer.
2. Ontbind de eerste twee coupletten in zinnen en benoem die.
3. Benoem de schuin gedrukte woorden taalkundig.

b. Opstel. (1¼ uur.)

(Buigingsuitgangen mogen *niet* verwaarloosd worden).
Behandel één der volgende onderwerpen:

1. Nieuwsgierige menschen.
2. Reclame.
3. Bange dagen.
4. De strijd om het bestaan.

Te Utrecht.

a. Taaloefening. (½ uur).

Vul de ontbrekende vormen en teekens in; buigingsuitgangen mogen niet worden verwaarloosd.

(Spelling De Vries en Te Winkel.)

W len professor X. een geleerde van meer dan Europ— sche vermaardheid die zich sin—s zijn 18de (*in letters:*) levensjaar aan de studie der ster kunde had gew d heeft de wetenschap met menige ontdekking verr—kt.

D zomer bracht hij gewoonlijk door op zijn eenvoudig landhuis gelegen in de onmiddel— -ke nabijheid van lie lijke den—bos en waartusschen enkele eik -boomen h e trot e kruinen verheffen (*onv. verl. tijd*) en waarin het kwinkel- ren van s—sjes m zen m—rels en andere ge derde zangers d— wandelaars het oor streelde. De witte met klimop begroeide muren de ramen met g- -le jaloezie (*mv.*) vielen d- - voorbijgangers terstond in het oog. Wanneer de algemeen geach e grij—aard gezeten op de eik- -hout bank voor zij- - woning na welbest d- - uren van inspannend - arbeid een— w—le rusten (*onv. verl. tijd*) en zich in d— aanblik der schoone omgeving vermeien (*onv. verl. tijd*) knikte menig bekende hem vriendelijk toe dit toonde dat hij geen—ins gewoon was d omgang met zijne dorpsgen ten te m—den.

Als geen wolk- -floers het azur - gewelf bedekte trachten (*onv. verl. tijd*) hij met gewapend oog de onm -telijke ruimte waarin duizend— sterren met g—le paars— en purper— tinten lichten (*onv. verl. tijd*) te doorvors—. Met welk een geduld bespieden (*onv. verl. tijd*) hij dan vaak uren lang die ontza—lijke wereldbollen!

Menigmaal ook had hij met hetzelfde doel in d- vreemd - vertoeven (*volt. deelw.*) P—lloos diepe rav—nen door het genie des menschen overbruggen (*volt. deelw.*) was hij daartoe overtrekken (*volt. deelw.*) brui- -ende stroomen had hij getrot eerd ja st le hoogten had hij best gen om het voor zijne waarnemingen geschikte (*overtreffende trap*) punt te kunnen ber—ken.

Dat deze tochten niet van gevaar ontbloot waren getuigde als een— blijvende he innering aan een— geducht val het breede li -teeken op het voorhoofd van d geleerde.

Bij de menigvuldige eerbewijzen waarmede men hem over-

laden (*onv. verl. tijd*) bleef hij de nederigheid zelve. Hoe dikwerf toch riep hij uit All— menschelijk— arbeid kl—ven f—len aan; enkel de gewrochten des Scheppers verdienen te worden prijzen (*volt. deelw.*) onnavolgbaar schoon als zij zijn in h— majesteu— pracht!

b en *c*. (2 uur.)

(Spelling naar De Vries en Te Winkel.)

b. Geef onderstaand gedicht in eigen woorden weer:

„Al te goed is buurmans gek!"
  Och, 'k zou meenen,
Dat het zelden een gebrek
  Van de meeste lui zal wezen.
Of zoo'n dwaasheid niet verdient,
  Dat we haar als wijsheid prezen,
'k Vraag het dikwijls, goede vriend!

„Al te goed is buurmans gek!"
  Wil probeeren,
Of uw buurman dit gebrek
  Niet van u zou willen leeren.
Wees „te goed" maar voor elkaar.
  'k Wed, dat 't Paradijs zou keeren,
Of het nooit verloren waar'!

c. Maak een opstel over een der volgende onderwerpen:
a. Een gezellige Zondagavond.
b. De Torenklok.
c. De Courant.
d. Overstrooming.

Te Leeuwarden en Zwolle.

a. (1½ uur.)

Fabel.

VAN DE GEBREKEN DER MENSCHEN.

De Koning van de Goon, die 't menschlijk leven
Regeert, heeft ons twee zakken elk gegeven;

D'een is gevult met eigene euveldaên,
Dien hij ons heeft op onzen rug gelaên.
Den andren zak heeft Jupiter gesteken
Vol euveldaên van andren en gebreken.
Die hangt ons op de borst. Zoodat men niet,
Hier door belet, zijn eigen misslag ziet.
Maar zoo 't gebeurt, dat andren iets bedrijven,
Dat weet men op het argste te beschrijven.

Maak een opstel, waarvan bovenstaande fabel, door u naverteld, de inleding is.

b. (1 uur.)

1. Schrijf een brief aan den Voorzitter van de examencommissie, bij welke gij u hebt aangegeven om het examen voor onderwijzer(es) af te leggen en vraag of gij vroeger (later) moogt examen doen dan gij zijt opgeroepen, met opgaaf van redenen.

2. Vul de ontbrekende woorden in:
Een luistervink is iemand, die......
Een bewijs gaat mank, wanneer het......
Veel in zijn mars heeft hij, die......
Met open kaart speelt hij, die......
Zoo gewonnen, zoo geronnen, zegt men van......
Het is goed riemen snijden uit een andermans leer, zegt men tegen iemand, die iets......

Te Groningen.

a. (1½ uur.)

Spelling: De Vries en Te Winkel.

Gebruik in flinke zinnen, zóó dat de beteekenis goed uitkomt, twee paar der onderstaande woorden:

daagsch — alledaagsch
afdanken — afzetten
te vreden met — te vreden over
zin hebben voor — zin hebben in.

Geef een korte schets, die tot titel heeft:
Een prettige thuiskomst,
of
Een onverwacht bezoek,
of
Een droevig afscheid.

b. (1 uur.)

Spelling: De Vries en Te Winkel.

Kom, Hollandsche jongens, wat zit ge aan den kant
en klaagt over slechte tijden.
Als gij met een krachtige, stevige hand
de zeilen maar spant,
dan zal er het scheepje wel glijden.

Uw denken zij willen; uw wil zij een daad!
Uw moed moet de harten vervullen
met 't vaste vertrouwen, dat 't moeilijkste gaat,
als *gij* er voor staat.
,,Niet ,,*zou*'' zij uw lijfspreuk, maar ,,*zullen*''.

Geef den inhoud van het bovenstaande met uw eigen woorden weer.

Benoem taalkundig:

wat,	van	de	eerste	regel
als,	,,	,,	derde	,,
maar,	,,	,,	vierde	,,
dan, en wel	,,	,,	vijfde	,,

REKENEN.

Te Breda, 's Hertogenbosch, Arnhem, Maastricht.

(2 uren.)

1. Drie lampen hebben gedurende 24 uren gebrand en samen $8^2/_5$ liter olie verbruikt. Hoeveel heeft iedere lamp daarvan verbruikt, als de genoemde hoeveelheid olie juist toereikend is, om de 1ste en 2de lamp samen gedurende 33 uren en 36 minuten te doen branden, de 1ste en 3de lamp echter slechts gedurende 31 uren en 30 minuten?

2. Een rentenier heeft f 20 000 op interest uitgezet tegen $3\frac{1}{2}$ percent, en f 28 000 tegen $4\frac{1}{2}$ percent, terwijl hij van de rest van zijn vermogen 5 percent rente geniet. Gemiddeld maakt hij zoo doende $4^3/_8$ percent van zijn geld. Hoeveel bedraagt zijn jaarlijksch inkomen?

3. A ging van P naar Q en legde per uur 4 kilometer af. Anderhalf uur na 't vertrek van A ging B van Q naar P, en legde 4,8 kilometer per uur af. Bij hun ontmoeting had A $^{25}/_{13}$ van den afstand tusschen P en Q afgelegd. Hoe lang is de weg?

4. Eene som van f 199,50 wordt betaald met rijksdaalders, guldens en kwartjes, samen 123 geldstukken. Het aantal guldens staat tot het aantal kwartjes als 5: 2. Hoeveel geldstukken heeft men van elke soort genomen?

5. Een houten rechthoekig parallelopipedum, waarvan de ribben aan 't grondvlak 5 en 12 centimeter bedragen, wordt langs twee opstaande ribben doorgezaagd. Van ieder der twee driezijdige prisma's, die hierdoor ontstaan, is het geheele oppervlak 7,8 d.M^2, en 't gewicht 612 gram. Bereken hieruit het soortelijk gewicht van het hout.

Te 's Gravenhage.

($1\frac{1}{2}$ uur.)

1. De som van teller en noemer eener breuk is 136. Als men den noemer met 2 maal den teller vermindert, krijgt men eene breuk, die $1^1/_{11}$ maal zoo groot is als de gegeven breuk. Welke is de gegeven breuk?

2. A werkt 5 dagen en 5 uren, B 6 dagen en 6 uren, C 8 dagen en 4 uren. A verdient per dag f 2,40, B f 3, C f 3,60. A en B verdienen samen f 2,76 meer dan C. Hoeveel uren telt een werkdag, als dit aantal uren voor A, B en C gelijk is?

3. Twee kapitalen, samen groot f 6000, staan respectievelijk uit tegen $4\frac{1}{2}$ en 5 pct. 's jaars. Stond het tweede kapitaal 2 pct. hooger uit, dan zou de gezamenlijke jaarlijksche interest $1\frac{1}{4}$ maal zoo groot zijn als eerst. Hoe groot is elk kapitaal?

4. De weg van A naar B is 3 K.M. langer dan die van B naar C. Een voetganger gaat van A naar B met eene snelheid van 5 K. M. per uur en tegelijkertijd en ander van C naar B met eene snelheid van $4\frac{1}{2}$ K. M. per uur. Bereken de lengte van den weg van A naar B, als de tweede 24 minuten eerder in B aankomt dan de eerste.

5. In een hollen, houten kubus ligt een ijzeren, massieve bol, die de wanden raakt, terwijl de kubus verder met water is aangevuld. De kubus is van buiten 12 c.M. lang, het hout is 1 c.M. dik. Het S. G. van het ijzer is 7,2, dat van het hout 0,9; $\pi = 3^1/_7$. Hoe zwaar weegt de geheele massa tot in Grammen nauwkeurig?

Te Rotterdam.

(1½ uur.)

1. Drie kapitalen, uitstaande respectievelijk tegen 4, 4½ en 5 pct. 's jaars, brengen samen in een jaar, f 1502,50 aan rente op. Staan ze uit tegen 4½, 3¾ en 4 pct., dan geven alle kapitalen evenveel rente. Hoe groot zijn die kapitalen.

2. Iemand verkoopt eene partij goederen, deels met 75 pct. winst, deels met 35 pct. winst, terwijl op de rest d. i. het vijfde deel, niets wordt gewonnen of verloren. In 't geheel verdient hij 45 pct. Wel gedeelte is met 75 pct. winst verkocht?

3. Iemand heeft 2 partijen koopwaren. De eerste partij verkoopt hij à f 1,40, de andere à f 1,60 het K.G. en ontvangt f 763,—. Was de eerste partij 25 K.G. en de tweede 20 K.G. grooter geweest en had hij ze à f 1,20 en à f 2,— verkocht, dan had hij voor de tweede partij juist 2 × zooveel ontvangen als voor de eerste. Hoe groot is elke partij?

4. Van een kubus worden acht gelijke piramiden afgesneden, door vlakken te brengen door de lijnen, die de middens der ribben vereenigen. Het overblijvende lichaam is 180 d.M³. Hoe lang was de kubus?

Te Amsterdam.

(1½ uur.)

1. Iemand koopt een stuk laken voor f 5,60 den M. en ontvangt 5 pct. overmaat. Bij den verkoop meet hij $5^5/_9$ pct. in, en wint nu nog 19 pct. Bereken den verkoopprijs per M.

2. Een stoomboot vaart stroomopwaarts van A naar B in 8 uur, en stroomafwaarts van B naar A in 6 uur. In hoeveel uur kan de boot dien afstand in stilstaand water doorloopen?

3. De som van teller en noemer eener breuk is 153. Vermindert men teller en noemer met $^1/_5$ van den noemer, dan wordt de waarde der breuk door 1.42 gedeeld. Welke is die breuk?

4. Twee kapitalen, die f 5000,— verschillen, staan gedurende een jaar à 3 en à $3\frac{1}{2}$ pct. 's jaars uit. Waren zij à 4 pct. 's jaars uitgezet, dan zouden zij 1,28 maal zooveel rente opgebracht hebben. Hoe groot is elk kapitaal?

5. In een gedeeltelijk met water gevulden cylindervormigen bak, waarvan de middellijn van het grondvlak binnenwerks 6,3 d.M. en de hoogte 5,6 d.M. is, wordt een houten kubus geworpen, waarvan de ribbe 3,6 d.M. is. Hierdoor wordt de cylinder tot aan den rand gevuld. Als het S. G. van het hout van den kubus 0,75 is, hoe hoog stond dan in m.M. nauwkeurig het water oorspronkelijk in den cylinder? $\pi = {}^{22}/_7$.

Te Haarlem.

($1\frac{1}{2}$ uur.)

1. Iemand verkoopt op 11 April 4 stukken 3 pct. N. W. S. à f 1000, tegen den koers $92^3/_{16}$; voor de opbrengst daarvan koopt hij op denzelfden datum 4 stukken $2\frac{1}{2}$ pct. N. W. S. à f 1000,— tegen den koers $76^3/_8$.
Indien de makelaar telkens $^1/_8$ pct. provisie rekent en de coupons van de 3 pct obligatiën op 1 Maart en 1 September, en die van de $2\frac{1}{2}$ pct. certificaten op 1 Januari en 1 Juli vervallen, hoeveel geld aan contanten komt den man dan nog toe?
De maand te rekenen op 30 dagen.
De rente wordt berekend tot en met 10 April.
De provisie hier te bepalen naar de nominale waarde der stukken.

2. A en B loopen elkander tegemoet op den weg van P naar Q. A vertrekt te half 10 van P en B te half 11 van Q. Zij ontmoeten elkander te 12 uur juist op het midden van den weg.
Hoe laat hadden zij te gelijk van P en Q moeten vertrekken, om elkaar ook om 12 uur tegen te komen?

3. Van een partij koren groot 360 H. L. verkoopt iemand $^3/_8$ deel voor f 8,— den H. L. en de rest met 90 ct. winst per H. L. Als er gemiddeld 10 pct. gewonnen wordt, hoeveel bedroeg dan de inkoop van de partij?

4. Van een kegel is de oppervlakte van het grondvlak 78,54 c.M² en van den mantel 204,204 c.M². Bereken den inhoud van dien kegel.
$\pi = 3{,}1416$.

Te Middelburg.

(1½ uur.)

1. A. arbeidt aan zeker werk 8 dagen en 5 uren. B. 6 dagen en 7 uren. C. 4 dagen en 9 uren. A. verdient per dag 2.40 gld., B. 2.64 gld., en C. 2.88 gld. Als ze alle drie elken dag evenlang werken en samen 51.26 gld. ontvangen, hoeveel uren werken ze dan per dag?

2. Iemand koopt 1200 H.L. aardappelen à f 2,25 den H.L. en heeft daarbij f 54.— onkosten. Bij verkoop blijkt 15 pct. der partij bedorven te zijn en 10 pct. van den verkoop wordt betaald aan commissieloon. Hoe duur moet hij den H.L. verkoopen, als hij met dezen handel 20 pct. wil winnen?

3. Als men van een deeling het deeltal met 36 vermeerdert en den deeler door 2 deelt, wordt het quotient 3 maal zoo groot. Dit zal ook het geval zijn, als men deeler en deeltal met 18 vermindert. Welke deeling wordt bedoeld?

4. Een handelaar verkoopt $^3/_8$ van een partij waren voor 45 cent en de rest voor 32½ cent de K.G. Het verlies op het 2de deel is 2½ maal zoo groot als de winst op het 1ste deel. Als het verlies op de geheele partij f 27 bedraagt, uit hoeveel K.G. bestond dan deze partij?

5. Van een ijzeren cilinder is de middellijn van het grondvlak 42 c.M. terwijl de hoogte 14 c.M. bedraagt. Evenwijdig aan de eindvlakken is rondom in dien cylinder eene vierkante groef aangebracht, 4 c.M. breed en 3,5 c.M. diep, die door eene koperen ring juist gevuld wordt. Als het S. G. van het ijzer 7.5 en dat van het koper 9 is, de K.G. ijzer met 0.40 gld. en de K.G. koper met 2.5 gld. wordt betaald, hoeveel kost dan het geheele lichaam?
($\pi = {}^{22}/_7$.)

Te Utrecht.

(1½ uur.)

1. Vermeerdert men bij eene opgaande deeling het deeltal

met 6, dan wordt het quotient met 0,5 vermeerderd; doch vermeerdert men den deeler met 8, zoo wordt het quotient met 0,169 verminderd. Welke is die deeling?

2. In eene evenredigheid is de som van alle termen 230. De uiterste termen zijn samen 122, de volgende termen zijn samen 138. Welke evenredigheid is het?

3. Op 1 Januari 1906 leende A aan B f 12660 en drie maanden later nog f 18525, tegen 4 pct. 's jaars, met de bepaling, dat de verschenen rente aan het einde van elk kalenderjaar zou worden bijgeschreven (d. i. rentegevend zou worden).

Op 1 Juli 1908 loste B zijn schuld af. Hoeveel had A toen te vorderen?

4. Een kubus en een balk, beide massief en vervaardigd van metaal, waarvan het S. G. 7,44 is, verschillen 574,275 K.G. in gewicht. De balk is $16\frac{1}{2}$ maal zoo lang als de kubus, doch de beide andere afmetingen zijn maar $^3/_5$ van die van den kubus. Bereken de oppervlakte van den kubus.

Te Leeuwarden en Zwolle.

($1\frac{1}{2}$ uur.)

1. Een boer verkoopt een deel van zijn graan à f 7,25 de H.L., driemaal zooveel à f 8,25 en de rest of 200 H.L. à f 6,75 de H.L. Als hij zoodoende gemiddeld f 7,75 per H.L. ontvangt, hoeveel graan heeft hij dan in het geheel verkocht?

2. Zeker kapitaal staat gedurende 9 maanden tegen 4 pct. 's jaars uit en brengt in dien tijd f 240 rente meer op dan een ander kapitaal, dat tegen $4\frac{1}{2}$ pct. 's jaars gedurende 10 maanden uitstaat. Hoe groot is elk kapitaal, als ze samen f 80 000 bedragen?

3. Men zoekt den G. G. D. van twee getallen door middel van deeling. Als de betrekkingswijzer 1, 3, 2, 2, 4 is en de eerste rest 396 bedraagt, bepaal dan de getallen en hun G. G. D.

4. De kapitalen van A. en B. verhouden zich als de getallen 7 en 9. A. wint 10 pct. van zijn geld, terwijl B. f 2400 verliest. Als de kapitalen zich nu verhouden als 11 : 12, hoe groot waren zij dan oorspronkelijk?

5. Van een rechten cirkelkegel is de middellijn van het grondvlak 60 cM. en de hoogte 72 c.M. Door twee vlakken, evenwijdig aan het grondvlak, wordt deze kegel in drie stukken verdeeld, die alle even hoog zijn. Hoe groot is de inhoud van het middelste stuk? $\pi = 3, 14$.

Te Groningen.

($1\frac{1}{2}$ uur.)

1. Vier getallen vormen eene meetkundige evenredigheid. Het verschil van de eerste twee getallen is $1\frac{3}{4}$; hunne verhouding is $\frac{2.\dot{3}0769\dot{2}}{7.\dot{6}9230\dot{7}}$. De som van het derde en vierde getal is $33^1/_5$. Welke zijn die getallen?

2. Zoekt alle deelers van het getal 1320 in het achttallig-stelsel.

Welke kenmerken van deelbaarheid past gij daarbij toe?

3. Als A, B en C daags evenlang werken, verricht A zeker werk in 1, B in $^4/_5$ en C in $\frac{2}{3}$ maand.

Welk deel van den arbeidsdag moeten zij dagelijks langer werken wanneer ze samen het werk in $^1/_5$ maand willen afmaken?

4. Als f 1000,— in $\frac{1}{2}$ jaar f 21,— meer opbrengt aan rente dan f 100,— tegen hetzelfde percent in 4 maanden, tegen welk percent zijn die f 1000,— dan uitgezet?

5. Van een kegel is de mantel $2^3/_5$ maal zoo groot als het grondvlak. Wat is de inhoud van dien kegel als de straal van het grondvlak 5 d.M. is? ($\pi = 3.14$).

AARDRIJKSKUNDE.

Te Breda, 's Hertogenbosch, Arnhem, Maastricht.

(1 uur.)

Behandel één der beide eerste en één der beide laatste opgaven.

1. Geef de kleistreken op van Gelderland en beschrijf de streek, die in Gelderland ligt tusschen Rijn, Lek en Waal.

Denk bij die beschrijving aan de onderdeelen, de waterloozing, het gebruik van den grond, de produkten, de verkeerswegen en de plaatsen.

2. Een schipper moet van Zwolle naar Vlissingen varen en onderweg Dordrecht aan doen. Over welke wateren zal hij die reis doen, als hij zooveel mogelijk de schutsluizen tracht te vermijden? (Niet over zee). Wat weet ge van Zwolle, van Dordrecht en van Vlissingen, en hoe reist ge per Staatsspoor van Zwolle naar Vlissingen?

1. Europa heeft een sterke kustontwikkeling. Waarom wordt dit als een voordeel voor het werelddeel beschouwt? Welke havens kent ge in Europa aan de Middellandsche zee en hare onderdeelen? (De havens rangschikken naar de landen, waartoe ze behooren).

2. Van waar tot waar reiken op Java de Soenda-landen? Beschrijf die streek natuur- en staatkundig. Welke voorname produkten weet ge van die landen op te geven?

Te 's Gravenhage.

(Spelling naar De Vries en Te Winkel.)

($\frac{3}{4}$ uur.)

Een opstel naar keuze over één der volgende onderwerpen:

1. Twente.

(Ligging. Gesteldheid, afwatering en gebruik van den bodem. Nijverheid. Verkeerswegen. Voorname plaatsen.)

2. De kust van het Nauw van Calais tot de Straat van Gibraltar.

(Gesteldheid van de kust. Riviermonden. Plaatsen aan of bij de kust.)

3. Het eiland Borneo.

(Ligging. Grootte. Vorm. Begrenzing. Verdeeling. Bevolking. Voortbrengselen. Voorname plaatsen.)

Te Rotterdam.

($\frac{3}{4}$ uur.)

Behandel één der volgende onderwerpen:

1. Beschrijf Twente en let daarbij op:

a) de natuurlijke grenzen,

b) den aard van den bodem,

c) den landbouw,

d) de industrie,

e) de verkeerswegen.

2. Welke produkten uit Oost-Indië komen op de Europeesche markt?
Welke streken in Indië leveren ze op?

3. Beschrijf den loop der Elbe. Geef daarbij o. m. op, door welke landen zij stroomt, welke belangrijke plaatsen er aan liggen en door welke waterwegen ze met andere rivieren is verbonden.

Te Amsterdam.

($\frac{3}{4}$ uur.)

Een opstel naar keuze uit de volgende onderwerpen:

1. Het klei-gebied in Friesland en Groningen.

2. Het gebied van de Seine en de verbindingskanalen van deze rivier.

3. De Noordkust van Java met de voornaamste uitvoerhavens.

Te Haarlem.

($\frac{3}{4}$ uur.)

(Ter keuze).

1. Geef eene beschrijving van de Zuiderzeekust.

2. De Rijn in Duitschland.

3. Maak een opstel over Celebes.

Te Middelburg.

(1 uur.)

Behandel één der volgende onderwerpen:

1. Gelderland tusschen Rijn en Maas.
a. Ontstaan.
b. Verdeeling.
c. Afwatering.
d. Gebruik van den bodem.
e. Voornaamste plaatsen.

2. De Oostzee.
a. Begrenzing en onderdeelen.
b. Riviermonden.
c. Eilanden.
d. Voornaamste handelshavens met de utvoerproducten.

3. De voornaamste havens in Oost-Indië.
a. Beschrijf hare ligging.
b. Waaraan danken zij hare belangrijkheid?

Te Utrecht.

($\frac{3}{4}$ uur.)

Opstel over één der volgende onderwerpen:

1. De Veluwe.
a. ligging;
b. heuvels, grondsgesteldheid, afwatering, kanalen;
c. gebruik van den bodem, bevolking;
d. spoorwegen en plaatsen.

2. De Oostzee.
a. toegangen en onderdeelen;
b. eilanden;
c. eb en vloed, duinen, zoutgehalte, stroomen, de havens;
d. de rivieren, die er in uitloopen;
e. de kusten.

3. Midden-Java.
a. residentiën;
b. bergen en rivieren;
c. bevolking en middelen van bestaan;
d. plaatsen (de ligging aanduiden);
e. een klein schetskaartje van dit gebied.

Te Leeuwarden en Zwolle.

(1 uur.)

Behandel twee der volgende onderwerpen, ter keuze uit A en B en uit C en D.

A. *Het Geldersche rivierkleigebied tusschen Rijn, Lek en Waal.*

1. Door welke deelen wordt het gebied begrensd?
2. Welke dijken liggen op de westgrens?
3. Uit welke deelen bestaat het gebied?
4. Wat weet ge van de helling van den bodem?
5. Hoe loost in hoofdzaak het gebied?
6. Hoe komt het, dat de Linge in het benedendeel soms een hoogeren stand heeft dan verder naar boven?
7. Welke zijn de voortbrengselen van den bodem?
8. Welke zijn de hoofdmiddelen van bestaan?
9. Noem de voornaamste plaatsen.
10. Welke spoorwegen gaan door dit gebied?

B. *Het zeekleigebied van Noord-Brabant.*

1. Noem de grenzen van dit gebied.
2. Wat weet ge van zijn ontstaan?
3. Hoe geschiedt in hoofdzaak de afwatering?
4. Welke zijn de voortbrengselen van den bodem?
5. Noem de hoofdmiddelen van bestaan.
6. Welke zijn de belangrijkste plaatsen in dit gebied?
7. Welke spoorlijnen gaan er door?

C. *Bohemen.* (Bergen en landstreken, die het begrenzen, rivieren, voortbrengselen, hoofdmiddelen van bestaan, plaatsen, voorname verkeerswegen).

D. *De Molukken.* (Ligging, bestuursindeeling, deelen, voortbrengselen, bewoners, plaatsen).

Te Groningen.

(1 uur.)

Behandel éene der beide eerste en éene der beide laatste opgaven.

1. De veenstreken van Friesland.

2. De Oude Rijn heeft geen Rijnwater. Hoe verklaart gij dat; wat voor water is er in; van waar komt dat; hoe loost de Oude Rijn het overtollige water?

Noem de wateren, welke met den Ouden Rijn in verbinding staan.

Verklaar wat de Oude Rijn voor water is.

3. Welke meren bevinden zich aan den noordelijken voet der Alpen?

Beschrijf de ligging er van, noem de steden die er aan liggen en de rivieren, die er door stroomen.

4. Nederlandsch-Indië brengt o.a. voort: koffie, tabak, kina en rijst.

Waar worden die producten verbouwd en wat weet gij van de rijstcultuur?

THEORIE VAN ONDERWIJS EN OPVOEDING.

Te Breda, 's Hertogenbosch, Arnhem, Maastricht.

(1 uur.)

Behandel één der beide volgende onderwerpen:

1. Het leeren „Op de klok zien."

Tot welke der vakken, in de wet opgenoemd, wordt het gewoonlijk gerekend? Wanneer acht gij den tijd gekomen om dit onderwijs te geven? Welke voorbereidende lessen zijn noodig? Geef een leergang voor het leeren „op de klok zien."

2. Geef eene schets van de wijze, waarop ge de leerlingen zoudt leeren hoe de grootte van rechthoeken bepaald wordt.

Te 's Gravenhage.

(1 uur.)

(Spelling naar De Vries en Te Winkel).

Een opstel naar keuze over één der volgende onderwerpen:

1. Bij het aanvankelijk leesonderwijs moeten de kinderen leeren de letters tot woorden te verbinden. Welke moeilijkheden doen zich daarbij voor en op welke wijze zult ge trachten die te overwinnen?

2. Gij wilt uwe klasse de eerste lusletter, b. v. de *h*, leeren schrijven. Vertel eens, hoe gij die les zult inrichten.

3. Hoe zult ge de leerlingen bekend maken met de vlaktematen?

Te Rotterdam.

(1 uur.)

Maak een opstel over een der volgende onderwerpen:

1. Welke eischen stelt gij aan het lezen van de leerlingen der middelklasse?
Welke middelen zult gij aanwenden, om uwe leerlingen zoo ver te brengen, dat zij aan die eischen voldoen?

2. Geef de leerstof, den leergang, den leervorm en de leermiddelen aan voor het schrijven in het eerste leerjaar.

3. Wat kan de school doen voor het lichamelijk welzijn van het kind?

Te Amsterdam.

(1 uur.)

(Spelling naar De Vries en Te Winkel).

Maak een opstel over één der volgende onderwerpen:

1. Waarin bestaat het verschil tusschen aanvankelijk en voortgezet leesonderwijs?
Let hierbij op het doel, dat men tracht te bereiken;
op de eischen, die men met het oog hierop aan de leesstof stelt;
op de verschillende behandeling van de leesles.

2. Toon aan, hoe de resultaten van het schrijfonderwijs grootendeels afhankelijk zijn van de belangstelling, die de onderwijzer weet te wekken, van nauwlettend toezicht vooral in het begin van een goeden leergang en van veelvoudige oefening.

3. Welke gevallen stelt gij achtereenvolgens aan de orde bij het onderwijzen der aftrekking in de getallenreeks van 1 tot 100? Geef kort aan, hoe gij die gevallen wenscht te behandelen.

Te Haarlem.

(1 uur.)

(Ter keuze).

1. Ga uit van aanschouwing en bevorder de zelfwerkzaamheid der leerlingen zijn beginselen, welke bij de behandeling der leerstof in acht genomen worden.

Laat zien door voorbeelden ontleend aan het rekenonderwijs of aan het aanvankelijk leesonderwijs, dat gij deze beginselen begrijpt en in toepassing weet te brengen.

2. Beschrijf de vooroefeningen bij het schrijfonderwijs.

Te Middelburg.

(1 uur.)

Behandel één der volgende onderwerpen:

1. Maak een rekenles voor de aanvangsklasse eener gewone lagere school. Let daarbij op leersof, de wijze van handelen, de hulpmiddelen. Geef vooraf duidelijk uw doel aan.

2. Hoe zoudt ge de letter *g* leeren schrijven?

Welke letters zijn dan reeds bekend? Op welke zaken zult ge vooral letten?

3. Met welke *hygiënische eischen* heeft de onderwijzer rekening te houden? Laat daarbij uitkomen, dat die hygiënische eischen ook van belang zijn voor de resultaten van het onderwijs en voor de goede orde.

Te Utrecht.

(1 uur.)

Naar keuze één van de drie volgende opgaven:

I. Noem eenige eischen, waaraan een methode voor 't aanvankelijk lezen moet voldoen en toets eene U bekende leerwijze daaraan.

II. Deel van een u bekende methode voor het schrijfonderwijs mede:

a. Hoe zij de leerstof over de verschillende leerjaren der school verdeelt.

b. Op welke wijze zij de stof voor een door u te kiezen leerjaar behandelt.

III. Geef een beredeneerd overzicht van den leergang, dien ge wenscht te volgen bij de behandeling der deeling van geheele getallen.

Te Leeuwarden en Zwolle.

(1 uur.)

Behandel een der twee volgende onderwerpen:

1. Noem leermiddelen voor het aanvankelijk leesonderwijs, behalve boekjes.
Waarvoor dienen die leermiddelen?
Ontwerp een schets van een les, waarbij van een of meer dezer middelen gebruik wordt gemaakt.

2. Geef een overzicht van de behandeling der getallen van 10—20.
Geef bovendien een schets van een les over oefeningen als $8 + 6 = 14$.

Te Groningen.

(1 uur.)

Ter keuze:

1. Van buiten leeren. Wat verstaat men er door?
Wat dient bij het onderwijs alzoo van buiten geleerd te worden?
Hoe helpt de onderwijzer de leerlingen van buiten leeren?

2. Men maakt bij het onderwijs in het rekenen onderscheid tusschen cijferen en rekenen uit het hoofd. Waartoe maakt men dit verschil? Bestaan beide soorten van rekenonderwijs voor alle leerjaren?

N°. 53.

UITSLAG *van het eindexamen der openbare gymnasia en der krachtens art. 157 der hooger-onderwijswet aangewezen bijzondere gymnasia in 1910.*

De uitslag van het eindexamen der openbare gymnasia en der krachtens art. 157 der hooger-onderwijswet aangewezen bijzondere gymnasia in 1910 is als volgt:

Het getuigschrift van bekwaamheid tot de studie aan eene universiteit in alle faculteiten werd uitgereikt:

aan het openbaar gymnasium te Zutphen, aan: E. B. van der Marck;

aan het openbaar gymnasium te Alkmaar, aan: mej. A. Lubbe;

aan het openbaar gymnasium te Zwolle, aan E. E. V. Brouwer en mej. P. A. Loeff.

Het getuigschrift van bekwaamheid voor de studie aan eene universiteit in de faculteiten der godgeleerdheid, der rechtsgeleerdheid en der letteren en wijsbegeerte werd uitgereikt:

aan het openbaar gymnasium te Breda, aan: H. Bogaardt, H. B. A. M. Brans, J. R. Goris, mej. L. H. W. Knijff, J. E. M. Kuypers;

aan het openbaar gymnasium te 's Hertogenbosch, aan: A. A. L. F. van Dullemen, F. E. M. de Roy van Zuidewijn, E. H. J. van Voorst tot Voorst, mej. B. E. L. de Senarclens de Grancy;

aan het openbaar gymnasium te Arnhem, aan: H. R. Renijl, A. J. Wormgoor, H. P. C. M. de Witt Wijnen, A. Meyjes, C. J. Pické, A. W. L. Bondam;

aan het openbaar gymnasium te Nijmegen, aan: F. A. M. Banning, A. van der Goes, D. N. P. Hocke, H. J. Pijnacker Hordijk, mej. A. J. Schouten;

aan het openbaar gymnasium te Tiel, aan: J. M. Spruijt, A. J. Enschedé, P. van Doorne, G. J. H. Kuijk;

aan het openbaar gymnasium te Zutphen, aan: A. D. van Assendelft de Coningh, W. J. Woldringh van der Hoop, J. C. Martens, W. van Limburg Stirum;

aan het openbaar gymnasium te Delft, aan: mej. B. Feldmann, H. Giltay, mej. C. M. A. Gips, B. ter Haar Bzn., P. Chr. H. Korte;

aan het openbaar gymnasium te Dordrecht, aan: B. N. B. Bouthoorn, mej. M. J. van Bruggen, A. Dijckmeester, H. M. A. C. Feykes, D. J. van de Graaf, J. P. van Heert, L. Nugteren, L. Roodenburg;

aan het openbaar gymnasium te Gorinchem, aan: E. G. O. Onnen, mej. G. J. van der Kaaden;

aan het openbaar gymnasium te Gouda, aan: E. Overbosch, W. J. van Lokhorst, mej. P. A. Ketel, B. M. van Tongerloo, L. A. Kesper, mej. B. F. Nort, S. C. van Wijngaarden, C. H. Verhagen, J. W. M. van der Heijden;

aan het openbaar gymnasium te Leiden, aan: M. G. de Baat, P. M. van Berckel, L. Binnendijk, C. J. B. Bolt, W. G. Klomp, mej. A. G. M. Langezaal, F. E. van Santen, J. A. Verhoog, mej. P. A. C. Wieringa, D. van Wijngaarden;

aan het openbaar gymnasium te Schiedam, aan: J. P. van den Brink, mej. J. Voogd;

aan het openbaar gymnasium te Haarlem, aan: A. J. Westerman Holsteyn, C. J. Lasschuit, C. R. van Paassen, mej. Th. J. E. ter Haar Romeny, J. H. Rössing, L. H. Stoutjesdijk;

aan het openbaar gymnasium te Alkmaar, aan: mej. A. Falkenburg, K. Kostelijk, M. F. van Rijsens, G. Westmijze;

aan het openbaar gymnasium te Middelburg, aan: W. F. Fruin;

aan het openbaar gymnasium te Amersfoort, aan: P. N. U. Harting, J. Jansen, R. Chr. de Lange, B. H. Spijkerboer, H. J. van der Weerd;

aan het openbaar gymnasium te Utrecht, aan: H. F. Brevée, W. A. Cambier, mej. A. W. Denijs, D. C. L. van Dijk, A. J. W. Grolman, mej. J. F. C. Gutteling, D. M. Hoogeveen, W. M. Houwing, C. de Jongh, J. A. Jonkman, F. J. M. Joseph, J. E. B. van Lier, J. Th. Moll, mej. A. S. Torchiana, mej. C. de Witte;

aan het openbaar gymnasium te Leeuwarden, aan: mej. M. C. Berns, M. Haisma, L. Leydesdorff, mej. C. Pos, W. O. Radema;

aan het openbaar gymnasium te Sneek, aan: mej. W. J. Boerrigter, A. J. Bonekamp, O. S. Jellema;

aan het openbaar gymnasium te Deventer, aan: E. van Meer;

aan het openbaar gymnasium te Zwolle, aan: mej. M. A. van Gilse, P. de Haan, C. D. M. Hupkens van der Elst, W. L. Mulder, J. J. Stam;

aan het openbaar gymnasium te Groningen, aan: S. K. de Waard, W. A. Visser, T. S. Wieringa, R. de Haan, C. A. Tjeenk Willink, N. van Hasselt;

aan het openbaar gymnasium te Winschoten, aan: M. J. Bos, G. J. Buitenhof, P. Pras;

aan het openbaar gymnasium te Assen, aan: T. Hornstra, mej. H. Lussingh Maarsingh, G. Olthoff, A. W. Schade van Westrum, W. P. Stratingh;

aan het openbaar gymnasium te Maastricht, aan: M. G. J. Bevers, W. E. A. Hustinx, L. K. Langemeijer, A. H. van Liebergen, A. A. M. van Oppen, F. A. H. M. Regout;

aan het openbaar gymnasium te Amsterdam, aan: P. J. Prinsen Geerligs, J. Leeuw, M. H. Lem, mej. B. S. Levenbach, J. Offerhaus, A. Palache, mej. A. Schippers, H. Wijga, mej. E. H. A. Ch. Adriani, F. M. Cohen, P. J. Dijkstra, mej. R. J. Hirsch, mej. M. Kehrer;

aan het openbaar gymnasium te 's Gravenhage, aan: mej. D. G. Biersteker, mej. C. W. de Bruyn Kops, G. L. A. van Dijk, G. H. Dijkmans van Gunst, D. Hiemstra, J. H. Huygens, mej. A. M. L. de Lange, J. H. L. Lebbe, J. Ch. Lee, mej. L. L. Ch. Marcus, G. E. Mathon, J. H. de Moi van Otterloo, P. H. Onnen, S. van Oven, J. A. R. C. ten Raa, J. A. G. Sandberg, W. J. R. Thorbecke, H. H. A. van West;

aan het openbaar gymnasium te Rotterdam, aan: R. C. Bakhuizen van den Brink, E. A. Cokart, mej. E. F. van der Giesen, mej. J. O. Knottnerus, mej. J. A. van der Kolf;

aan het openbaar gymnasium te Kampen, aan: J. E. Jonkers, J. W. Westhoff;

aan het openbaar gymnasium te Doetinchem, aan: J. A. H. Barkey, G. A. den Hertog, A. Iemhoff, A. M. van de

Laar Kraft, N. Luijendijk, H. Marra, F. H. Plooy, C. Riezebos, A. C. H. Vollenweider;

aan het Christelijk gymnasium te Utrecht, aan: H. E. Beernink, L. Eikelenboom, K. J. G. van Hardenbroek, K. F. H. Huijsman, P. Th. Posthumus Meyjes, C. G. C. Quarles van Ufford, G. C. J. van Reenen, mej. A. T. W. Renkema, J. A. E. Rink, M. J. Sanders, Th. H. Tonsbeek;

aan het Gereformeerd gymnasium te Kampen, aan: J. D. Boerkoel, J. L. Bouma, Th. Doornbos, S. L. van der Vegte, Y. van der Zee;

aan het Gereformeerd gymnasium te Rotterdam, aan: A. P. van Beusekom, P. A. van Beusekom, H. de Boer, J. J. de Boer, J. van Duyvendijk, H. M. van Haselen, J. Heemskerk, mej. W. S. F. Snijders, C. Zevenbergen;

aan het Gereformeerd gymnasium te Arnhem, aan: E. Broens, J. H. van Doorne, M. Gerbrandy, H. E. Pelinck, C. P. Vogelaar Jzn.;

aan het Gereformeerd gymnasium te Amsterdam, aan: N. J. van Aalst, W. L. van Andel, A. Botting, H. Brouwer, Th. Folkers, A. W. Hellema, J. F. Hoeffelman, J. W. D. Pleijte, P. A. Schwartz, J. C. Sikkel, P. van der Sluys, G. P. van Tienhoven, J. J. van der Zweep;

aan het Roomsch-Katholiek gymnasium te Rolduc, aan: J. G. S. N. Beckers, P. W. M. Esser, J. S. H. M. Esser, K. Ch. Hutschemakers, J. J. Ch. Huynen, M. J. E. Kerckhoffs, M. Ch. A. Klinkenbergh, G. M. G. H. Russel, E. M. H. Roebroek;

aan het Roomsch-Katholiek gymnasium te Amsterdam, aan: G. J. C. H. Claessens, W. B. Jacobs, R. F. E. M. Romme, F. M. Schröder, A. M. H. I. Smits, P. J. Witteman;

aan het Roomsch-Katholiek gymnasium te Nijmegen, aan: J. C. A. M. van Gastel, D. P. Hamers, J. J. A. Jansen, F. A. L. Kuttschrütter, M. P. M. Linders, J. M. M. Maeyer, A. A. J. M. van Meerwijk, M. Nolet, J. R. Rietra;

aan het Roomsch-Katholiek gymnasium te Katwijk a/d Rijn, aan: J. W. E. F. M. Francken, I. F. A. M. Hendrichs, A. A. Jurgens, E. van Kempen, J. L. A. M. van Rijckevorsel, X. P. P. J. Sträter, O. A. W. Wibaut;

aan het Roomsch-Katholiek gymnasium te Roermond, aan: J. N. I. M. Geurts, H. M. H. Reijnen.

Voor dit getuigschrift werden afgewezen:

aan het openbaar gymnasium:
te Breda 1 candidaat;
te 's Hertogenbosch 1 candidaat;
te Tiel 1 candidaat;
te Leiden 1 candidaat;
te Haarlem 1 candidaat;
te Leeuwarden 1 candidaat;
te Sneek 1 candidaat;
te Amsterdam 3 candidaten;
te Rotterdam 3 candidaten;

aan het Christelijk gymnasium te Utrecht 3 candidaten;

aan het Gereformeerd gymnasium te Arnhem 4 candidaten;

aan het Gereformeerd gymnasium te Amsterdam 2 candidaten;

aan het Roomsch-Katholiek gymnasium te Nijmegen 2 candidaten;

aan het Roomsch-Katholiek gymnasium te Roermond 1 candidaat.

Het getuigschrift van bekwaamheid voor de studie aan eene universiteit in de faculteit der geneeskunde en der wis- en natuurkunde werd uitgereikt:

aan het openbaar gymnasium te Breda, aan: J. J. de Jong;

aan het openbaar gymnasium te 's Hertogenbosch, aan: H. H. L. van den Eerenbeemt, C. M. C. van Mens, M. Zijlstra;

aan het openbaar gymnasium te Arnhem, aan: mej. E. Ch. Fyan, A. A. R. Polée;

aan het openbaar gymnasium te Nijmegen, aan: C. E. du Bois, J. Munk;

aan het openbaar gymnasium te Tiel, aan: C. M. Lekkerker;

aan het openbaar gymnasium te Zutphen, aan: B. Dorhout Mees;

aan het openbaar gymnasium te Delft, aan: K. C. van Berckel;

aan het openbaar gymnasium te Dordrecht, aan: mej. W A. Vos;

aan het openbaar gymnasium te Gorinchem, aan: mej. J. C. van der Kaaden;

aan het openbaar gymnasium te Gouda, aan: J. van Voorst;

aan het openbaar gymnasium te Leiden, aan: J. Binnendijk, C. Koek, H. J. Schim van den Loeff, F. van der Wissel;

aan het openbaar gymnasium te Schiedam, aan: W. C. Nolen;

aan het openbaar gymnasium te Haarlem, aan: W. F. Bax, C. Star Nauta Carsten, C. Veen, mej. F. Ch. van Hasselt, mej. M. J. Kroef;

aan het openba argymnasium te Alkmaar, aan: Ch. C. Corts, mej. E. Boelmans ter Spill;

aan het openbaar gymnasium te Middelburg, aan: A. C. Pekelharing, J. P. A. Koopmans;

aan het openbaar gymnasium te Amersfoort, aan: H. W Nolting, D. F. van Slooten, A. W. Verhoef;

aan het openbaar gymnasium te Utrecht, aan: mej. A. Hylkema, H. F. van Kessel, N. Kortlandt;

aan het openbaar gymnasium te Leeuwarden, aan: mej E. J. F. Albers, P. de Jager, M. N. Roegholt;

aan het openbaar gymnasium te Sneek, aan: M. G. Bouma;

aan het openbaar gymnasium te Deventer, aan: H. J. Schuiling, mej. E. Ch. Berghege, J. S. Korteweg;

aan het openbaar gymnasium te Groningen, aan: H. Holsbergen, O. Meeuwes;

aan het openbaar gymnasium te Winschoten, aan: mej. A. A. M. L. Riedel, mej. H. J. H. Schönfeld, G. W. Pott Hofstede, A. J. Scherpbier;

aan het openbaar gymnasium te Assen, aan: J. Broeker, A. N. Pijnacker Hordijk;

aan het openbaar gymnasium te Maastricht, aan: L. G. E. Kalshoven, E. L. H. J. Rikmenspoel, L. E. B. J. Rikmenspoel, J. P. A. van de Ven;

aan het openbaar gymnasium te Amsterdam, aan: L. F. W. de Hartogh, W. S. Lomars, mej. S. M. A. Janse Padt, mej. S. S. Rodriques Pereira, L. Aletrino, mej. J. C. Boom, A. van Det, mej. N. Giesbers;

aan het openbaar gymnasium te 's Gravenhage, aan: W. Th. van Goor, K. E. Krijgsman, L. J. van der Mandele, mej. Th. W. J. van Marle, D. Snoeck Henkemans, L. A. Wesly;

aan het openbaar gymnasium te Rotterdam, aan: G. D. Birnie, A. G. Verduyn den Boer, G. H. Verduyn den Boer, mej. W. C. M. Vaillant;

aan het openbaar gymnasium te Doetinchem, aan: M. C. Metelerkamp Cappenberg, H. W. de Planque;

aan het Christelijk gymnasium te Utrecht, aan: H. Doornveld, H. Engel, W. M. F. Mansvelt, C. Verheyden, C. O. de Vries;

aan het Gereformeerd gymnasium te Rotterdam, aan: J. C. W. Groenewegen, K. Konijnendijk;

aan het Gereformeerd gymnasium te Amsterdam, aan: E. Koning, G. Korthof, L. D. C. Lomars, J. de Visser;

aan het Roomsch-Katholiek gymnasium te Rolduc, aan: J. H. W. M. Dols, A. M. A. H. Imkamp, J. A..A. Remarque, Ch. J. M. van Haagen;

aan het Roomsch-Katholiek gymnasium te Amsterdam, aan: J. M. F. Everling, W. K. J. M. Guskens, W. J. M. Heslenfeld, Th. E. de Jonge Cohen;

aan het Roomsch-Katholiek gymnasium te Nijmegen, aan: W. A. J. Dopheide, A. W. Kleinen-Hammans, S. J. J. J. Matte, J. A. Tromp, A. J. D. M. Verbeek;

aan het Roomsch-Katholiek gymnasium te Katwijk a/d Rijn, aan: R. C. E. M. Hamer, M. K. J. M. Müller, E. G. M. A. Pelster;

aan het Roomsch-Katholiek gymnasium te Roermond, aan: A. J. J. M. van der Marck, M. J. M. Ch. Strijkers.

Voor dit getuigschrift werden afgewezen:

aan het openbaar gymnasium:
te Breda 1 candidaat;
te Arnhem 1 candidaat;
te Nijmegen 2 candidaten;
te Delft 1 candidaat;
te Leiden 1 candidaat;
te Schiedam 1 candidaat;
te Winschoten 2 candidaten;
aan het Gereformeerd gymnasium te Arnhem 1 candidaat;
aan het Gereformeerd gymnasium te Amsterdam 2 candidaten.

Voor het examen heeft zich wegens ziekte of een andere oorzaak teruggetrokken:

aan het openbaar gymnasium te Tiel 1 candidaat;

aan het openbaar gymnasium te Utrecht 1 candidaat.

De volgende tabellen geven een overzicht van den uitslag van het eindexamen der openbare gymnasia en der aangewezen bijzondere gymnasia:

Leerlingen va

OPENBAAR GYMNASIA TE	Dagen waarop het examen gehouden is.
Breda	13, 14 en 15 Juni.
's Hertogenbosch	16, 17, 18 Juni en 4 Juli.
Arnhem	20, 21, 22 en 27 Juni.
Nijmegen	20, 21, 22 Juni en 2 Juli.
Zutphen	27, 28 en 29 Juni.
Stad-Doetinchem	23, 24 en 25 Junl.
Tiel	16, 17, 18 Juni en 12 Juli.
's Gravenhage	20, 21, 22, 23, 24 en 25 Juni.
Leiden	10, 11, 13, 14, 15 Juni en 6 Juli.
Delft	16, 17 en 18 Juni.
Dordrecht	16, 17 en 18 Juni.
Gorinchem	20, 21 en 22 Juni.
Schiedam	27, 28 en 29 Juni.
Gouda	16, 17, 18 en 22 Juni.
Amsterdam	13, 14, 15, 16, 17, 18 en 23 Juni.
Rotterdam	27, 28 en 29 Juni.
Haarlem	20, 21 en 22 Juni.
Alkmaar	27, 28 en 29 Juni.
Middelburg	13, 14 en 15 Juni.
Utrecht	24, 25, 27, 28 en 29 Juni.
Amersfoort	23, 24 en 25 Juni.
Leeuwarden	20, 21, 22 Juni en 4 Juli.
Sneek	16, 17 en 18 Juni.
Deventer	29 Juni, 1 en 2 Juli.
Kampen	16, 17 en 18 Juni.
Zwolle	13, 14 en 15 Juni.
Groningen	23, 24, 25 Juni en 4 Juli.
Winschoten	27, 28 en 29 Juni.
Assen	30 Juni, 1 en 2 Juli.
Maastricht	16, 17 en 18 Juni.
	Totaal . . .

penbare gymnasia.

Getal examinandi				Hiervan hebben zich teruggetrokken.	Getal uitgereikte getuigschriften.				Geheel afgewezen.
voor alle faculteiten.	voor de faculteiten der godgeleerdheid, rechtsgeleerdheid en letteren en wijsbegeerte.	voor de faculteiten der geneeskunde en wis- en natuurkunde.	Totaal.		voor alle faculteiten.	voor de faculteiten der godgeleerdheid, rechtsgeleerdheid en letteren en wijsbegeerte.	voor de faculteiten der geneeskunde en wis- en natuurkunde.	Totaal.	
—	6	2	8	—	—	5	1	6	2
—	5	3	8	—	—	4	3	7	1
—	6	3	9	—	—	6	2	8	1
—	5	4	9	—	—	5	2	7	2
1	4	1	6	—	1	4	1	6	—
—	9	2	11	—	—	9	2	11	—
—	6	1	7	1	—	4	1	5	1
—	18	6	24	—	—	18	6	24	—
—	11	5	16	—	—	10	4	14	2
—	5	2	7	—	—	5	1	6	1
—	8	1	9	—	—	8	1	9	—
—	2	1	3	—	—	2	1	3	—
—	2	2	4	—	—	2	1	3	1
—	9	1	10	—	—	9	1	10	—
—	16	8	24	—	—	13	8	21	3
—	8	4	12	—	—	5	4	9	3
—	7	5	12	—	—	6	5	11	1
1	4	2	7	—	1	4	2	7	—
—	1	2	3	—	—	1	2	3	—
—	15	3	18	1	—	14	3	17	—
—	5	3	8	—	—	5	3	8	—
—	6	3	9	—	—	5	3	8	1
—	4	1	5	—	—	3	1	4	1
—	3	1	4	—	—	3	1	4	—
—	2	—	2	—	—	2	—	2	—
2	5	—	7	—	2	5	—	7	—
—	6	2	8	—	—	6	2	8	—
—	3	6	9	—	—	3	4	7	2
—	5	2	7	—	—	5	2	7	—
—	6	4	10	—	—	6	4	10	—
4	192	80	276	2	4	177	71	252	22

Leerlingen van aangewezen

AANGEWEZEN BIJZONDERE GYMNASIA.	Dagen waarop het examen gehouden is.
Christelijk gymnasium te Utrecht .	10, 11, 13, 14, 15 en 16 Juni.
Gereformeerd gymnasium te Kampen	20, 21 en 22 Juni.
Gereformeerd gymnasium te Rotterdam	23, 24 en 25 Juni.
Gereformeerd gymnasium te Arnhem	29 en 30 Juni en 1 Juli.
Gereformeerd gymnasium te Amsterdam.	27, 28, 29 en 30 Juni, 1 en 9 Juli.
Roomsch-Katholiek gymnasium te Rolduc	20, 21, 22 en 23 Juni.
Roomsch-Katholiek gymnasium te Amsterdam	23, 24 en 25 Juni.
Roomsch-Katholiek gymnasium te Nijmegen	23, 24, 25, 27, 28 Juni en 2 Juli.
Roomsch-Katholiek gymnasium te Katwijk a/d Rijn.	2, 4 en 5 Juli.
Roomsch-Katholiek gymnasium te Roermond	13, 14 en 15 Juni.
	Totaal . . .
	Algemeen totaal . . .

bijzondere gymnasia.

Getal examinandi				Hiervan hebben zich teruggetrokken.	Getal uitgereikte getuigschriften				Geheel afgewezen.
voor alle faculteiten.	voor de faculteiten der: godgeleerdheid, rechtsgeleerdheid en letteren en wijsbegeerte.	voor de faculteiten der: geneeskunde en wis- en natuurkunde.	Totaal.		voor alle faculteiten.	voor de faculteiten der: godgeleerdheid, rechtsgeleerdheid en letteren en wijsbegeerte.	voor de faculteiten der: geneeskunde en wis- en natuurkunde.	Totaal.	
—	14	5	19	—	—	11	5	16	3
—	5	—	5	—	—	5	—	5	—
—	9	2	11	—	—	9	2	11	—
—	9	1	10	—	—	5	—	5	5
—	15	6	21	—	—	13	4	17	4
—	9	4	13	—	—	9	4	13	—
—	6	4	10	—	—	6	4	10	—
—	11	5	16	—	—	9	5	14	2
—	7	3	10	—	—	7	3	10	—
—	3	2	5	—	—	2	2	4	1
—	88	32	120	—	—	76	29	105	15
4	280	112	396	2	4	253	100	357	37

Bijvoegsel tot de *Nederlandsche Staatscourant* van Woensdag 17 Augustus 1910, n°. 191.

N°. 54.

VERSLAG *omtrent het in 1910 in Nederlandsch-Indië gehouden examen voor toelating tot de Cadettenschool in Nederland.*

Departementen van Koloniën en van Oorlog.

A. Samenstelling van de commissie.

De commissie van examen voor toelating tot de Cadettenschool in Nederland werd bij beschikking van den commandant van het leger en chef van het departement van oorlog in Nederlandsch-Indië, dd. 14 Mei 1910, IIde afdeeling, n°. 3334, samengesteld als volgt:

voorzitter, tevens lid: H. J. van Bremen, majoor der infanterie;

leden:

H. M. van Haften,
A. J. Koens,
C. P. J. Vermeulen,
J. L. Vreven,
dr. F. P. H. Prick van Wely,
dr. P. N. Degens,
mr. J. H. de Sitter,
I. A. Fischer, } leeraren aan het gymnasium Willem III;

A. P. Vooren,
D. Laverman,
F. W. Stapel,
H. W. Holtappel, } leeraren aan de Koningin Wilhelminaschool;

T. Tanja, 1ste-luitenant-adjudant der genie;

secretaris, tevens lid: A. J. Rooseboom, 1ste-luitenant-adjudant der infanterie.

B. Aantal adspiranten.

Het aantal adspiranten, tot het examen toegelaten, bedroeg dertien. Een adspirant trok zich gedurende het schriftelijk examen van verdere deelneming terug.

C. Regeling van het examen.

De eerste voorloopige bijeenkomst, bedoeld bij § 7 der Algemeene Order 1894, n°. 63, had plaats op 20 Mei 1910.

De commissie werd verdeeld in de volgende sub-commissiën:

voor	rekenkunde:	de	heeren	Degens en Holtappel;
„	stelkunde:	„	„	Vooren en Holtappel;
„	meetkunde:	„	„	van Haften en Laverman;
„	natuurkunde:	„	„	Laverman en Degens;
„	aardrijkskunde:	„	„	Stapel en Koens;
„	geschiedenis:	„	„	Stapel en de Sitter;
„	de Nederlandsche taal:	„	„	Fischer en Vermeulen;
„	de Fransche taal:	„	„	Vermeulen en Prick van Wely;
„	de Hoogduitsche taal:	„	„	Vreven en Fischer;
„	de Engelsche taal:	„	„	Prick van Wely en Vreven;
„	teekenen:	„	„	Tanja en Rooseboom.

Het aantal te ontwerpen vragen werd vastgesteld als volgt

5	voor	rekenkunde	door	den	heer	Degens;
5	„	stelkunde	„	„	„	Vooren;
7	„	meetkunde	„	„	„	van Haften;
7	„	natuurkunde	„	„	„	Laverman;
9	„	aardrijkskunde	„	„	„	Stapel;
5	„	geschiedenis	„	„	„	de Sitter;
7	„	Nederlandsch	„	„	„	Fischer;
6	„	Fransch	„	„	„	Vermeulen;
6	„	Hoogduitsch	„	„	„	Vreven;
6	„	Engelsch	„	„	„	Prick van Wely;
3	„	teekenen	„	„	„	Tanja.

De tweede voorloopige bijeenkomst werd gehouden op 28 Mei 1910.

Op deze vergadering werden de vakken over de verschillende examendagen als volgt verdeeld:

Schriftelijk examen:

als vermeld op de hierbij overgelegde bijlage I.

Mondeling examen:

als vermeld op de hierbij overgelegde bijlage II.

Voor dit gedeelte werden de adspiranten in twee ploegen verdeeld.

Eén adspirant wenschte examen af te leggen in teekenen.

Van de in de tweede bijeenkomst ter tafel gebrachte examenvragen werd het volgende aantal vastgesteld om door de adspiranten te worden beantwoord:

in rekenkunde twee vragen;
in stelkunde vijf vragen;
in meetkunde drie vragen;
in natuurkunde drie vragen;
in aardrijkskunde vier vragen;
in geschiedenis twee vragen;
in de Nederlandsche taal één vraag (keuze uit drie onderwerpen);
in de Fransche, Hoogduitsche en Engelsche talen elk twee vragen;
in teekenen één opgave.

D. Uitslag van het examen.

Vijf adspiranten slaagden: twee daarvan voldeden aan den eisch, gesteld in § 29, sub *a*, van de Bepalingen betreffende de toelating tot de Cadettenschool, terwijl de drie andere elk in één vak, respectievelijk Nederlandsch, natuurkunde en Nederlandsch, een eindcijfer verkregen beneden 50.

Zeven adspiranten voldeden niet aan de gestelde eischen.

E. Opmerkingen.

Geene.

Batavia, 11 Juni 1910.

Voor de Commissie:

De Secretaris, A. J. Rooseboom. — *De Voorzitter,* H. J. van Bremen.

BIJLAGE I.

Regeling van het schriftelijk examen voor de Cadettenschool in 1910.

Datum.	Uren.	Vakken.	Commissie van toezicht.
1 Juni	8—9.30	Aardrijkskunde.	Stapel, Vreven.
	9.30—11	Duitsch.	Vreven, Stapel.
	11.30—1	Natuurkunde.	Holtappel, Rooseboom.
2 „	8—10.15	Meetkunde.	Degens, de Sitter.
	10.45—1	Nederlandsch.	Fischer, Koens.
3 „	8—9.30	Engelsch.	Prick van Wely, Vermeulen.
	9.30—11	Fransch.	Vermeulen, Prick van Wely.
	11.30—1	Geschiedenis.	van Haften, Laverman.
4 „	8—11.15	Stelkunde.	Vooren, Tanja.
	11.45—1	Rekenkunde.	Degens, Laverman.

BIJLAGE II.

Regeling van het mondeling examen voor de Cadettenschool in 1910.

UREN.	6 Juni. 1ste ploeg.					UREN.	8 Juni. 2de ploeg.				
	Natuurkunde: Laverman en Degens.	Engelsch: Prick van Wely en Vreven.	Stelkunde: Vooren en Holtappel.	Nederlandsch: Fischer en Vermeulen.	Aardrijkskunde: Stapel en Koens.		Natuurkunde: Laverman en Degens.	Engelsch: Prick van Wely en Vreven.	Stelkunde: Vooren en Holtappel.	Nederlandsch: Fischer en Vermeulen.	Aardrijkskunde: Stapel en Koens.
8—8.20	1	2		4	5	8—8.20	1	2	3	4	5
8.25—8.45	2		4	5	6	8.25—8.45	2	3	4	5	6
8.50—9.10		4	5	6	7	8.50—9.10	3	4	5	6	1
9.15—9.35	4	5	6	7	1						
10—10.20	5	6	7	1	2	9.40—10	4	5	6	1	2
10.25—10.45	6	7	1	2		10.5—10.25	5	6	1	2	3
10.50—11.10	7	1	2		4	10.30—10.50	6	1	2	3	4

UREN.	7 Juni. 1ste ploeg.					UREN.	9 Juni. 2de ploeg.				
	Rekenkunde: Degens en Holtappel.	Fransch: Vermeulen en Prick van Wely.	Meetkunde: van Haften en Laverman.	Duitsch: Vreven en Fischer.	Geschiedenis: de Sitter en Stapel.		Rekenkunde: Degens en Holtappel.	Fransch: Vermeulen en Prick van Wely.	Meetkunde: van Haften en Laverman.	Duitsch: Vreven en Fischer.	Geschiedenis: de Sitter en Stapel.
8—8.20	1	2		4	5	8—8.20	1	2	3	4	5
8.25—8.45	2		4	5	6	8.25—8.45	2	3	4	5	6
8.50—9.10		4	5	6	7	8.50—9.10	3	4	5	6	1
9.15—9.35	4	5	6	7	1						
10—10.20	5	6	7	1	2	9.40—10	4	5	6	1	2
10.25—10.45	6	7	1	2		10.5—10.25	5	6	1	2	3
10.50—11.10	7	1	2		4	10.30—10.50	6	1	2	3	4

Op 7 Juni, van 9—11 uur, Teekenen; commissie van toezicht: Rooseboom en Tanja.

Bijvoegsel tot de *Nederlandsche Staatscourant* van
Zondag 21 en Maandag 22 Augustus 1910, n°. 195.

N°. 55.

EERSTE VERSLAG DER COMMISSIE *voor het afnemen in Nederland van het examen in de Maleische taal en de land- en volkenkunde van Nederlandsch Oost-Indië aan aanstaande Europeesche onderwijzers van Gouvernements- en particuliere kweekscholen voor de vorming van Inlandsche onderwijzers daar te lande, bedoeld bij Koninklijk besluit van 13 Mei 1910 n°. 58* (Staatsblad *n°. 135*), *over het jaar 1910.*

Aan Zijne Excellentie den Minister van Koloniën.

De, bij Uwe resolutie van 21 Mei 1910, afd. D, n°. 49, benoemde commissie tot het afnemen van bovengenoemd examen bestaat uit de heeren Ch. A. van Ophuysen, A. W. Nieuwenhuis en J. C. G. Jonker, allen hoogleeraar aan de Rijksuniversiteit te Leiden, met eerstgenoemde als voorzitter en laatstgenoemde als secretaris.

Ingevolge van het bepaalde in genoemd Koninklijk besluit werd, na aankondiging in de *Staatscourant* van 24 Mei 1910, het gemelde examen afgenomen op Woensdag 22 Juni en Donderdag 23 Juni (schriftelijk gedeelte) en op Zaterdag 25 Juni (mondeling).

Het examen had plaats in een lokaal, daartoe door de curatoren der Rijksuniversiteit te Leiden afgestaan.

Het examen, dat geheel op dezelfde wijze als in Indië gebruikelijk is werd afgenomen, werd afgelegd door één candidaat, die slaagde, met het cijfer 7 voor Maleisch en 5 voor land- en volkenkunde.

De uitslag werd dadelijk na afloop medegedeeld.

Namens de Commissie,
VAN OPHUYSEN, *Voorzitter.*
J. C. G. JONKER, *Secretaris.*

Bijvoegsel tot de *Nederlandsche Staatscourant* van
Vrijdag 2 September 1910, n°. 204.

N°. 56.

VERSLAG *van het examen voor adspirant-commies des posterijen en telegraphie, gehouden van 14 tot en met 16 Juli en 23 Juli tot en met 5 Augustus 1910.*

Samenstelling der commissie.

Ingevolge beschikking van Zijne Excellentie den Minister van Waterstaat van 28 Mei 1910, n°. 1885, en van 14 Juli 1910, n°. 2525, afdeeling Posterijen en Telegraphie, was de commissie samengesteld als volgt:

lid en voorzitter: F. H. de Meester, hoofdinspecteur der posterijen;

leden:

H. P. van Nieuwenburg, directeur van de school van het departement 't Gravenhage der Maatschappij tot Nut van het Algemeen, te 's Gravenhage;
W. Heldt, leeraar bij het middelbaar onderwijs te Winterswijk;
H. G. du Crocq, leeraar bij het middelbaar onderwijs te Coevorden;
J. Kruyswijk, hoofd eener bijzondere school te 's Gravenhage;
H. Nieukerke, hoofd eener bijzondere school te 's Gravenhage;
J. P. van der Haas, hoofd eener school te 's Gravenhage;
R. ten Raa, leeraar aan het gymnasium te 's Gravenhage;
B. A. Fellinga, leeraar bij het middelbaar onderwijs te 's Gravenhage;
dr. G. C. Gerrits, leeraar bij het middelbaar onderwijs te Amsterdam;

J. Timmer, leeraar bij het middelbaar onderwijs te Alkmaar;
P. Kisjes, leeraar aan de ambachtsschool te 's Gravenhage;
F. M. Jaeger, leeraar aan het gymnasium te 's Gravenhage;
H. F. Eckmann, leeraar bij het middelbaar onderwijs te 's Gravenhage;
J. Fillekes, leeraar bij het middelbaar onderwijs te 's Gravenhage.

Regeling van het examen.

Het schriftelijk examen had voor alle candidaten gelijktijdig plaats op 14, 15 en 16 Juli jl. in de zalen van den heer Bino, Hooigracht n°. 4, te 's Gravenhage. Voor de correctie van het werk werden besteed de 18de, 19de, 20ste 21ste en 22ste Juli d. a. v.

Het mondeling examen, waartoe de candidaten bij groepen van 6 werden opgeroepen, werd gehouden op de werkdagen van 23 Juli tot en met 5 Augustus jl. in de lokalen van het Valkenhuis, Buitenhof n°. 35, te 's Gravenhage, en werd in elk vak afgenomen door 2 leden, met dien verstande, dat beurtelings een der beide leden ondervroeg, of, als assessor, bij het ondervragen door het andere lid, aanteekeningen maakte over de gegeven antwoorden, ten einde door bespreking en vergelijking tot eene zoo juist mogelijke beoordeeling van den candidaat te geraken.

Aantal candidaten.

Aangemeld hadden zich 76 candidaten, o. w. 2 vrouwelijke. Van dezen trokken zich terug:
3 vóór den aanvang van het examen;
1 tijdens het schriftelijk examen;
6 vóór den aanvang van het mondeling gedeelte, en
24, o. w. 1 examinanda, tijdens het mondeling onderzoek.
Door 42 candidaten werd aan het volle examen deelgenomen.

Opgaven, vraagstukken en vertalingen.

De hieronder volgende opgaven, vraagstukken en vertalingen zijn aan de candidaten op het schriftelijk examen ter bewerking opgegeven.

a. *Nederlandsch.*

De candidaat levere een opstel, op gelijnd papier, over een der onderstaande onderwerpen, naar keuze, in goeden stijl, zonder taalfouten en van degelijken inhoud.
Duidelijk en net schrift zijn vereischten.
Beschikbare tijd $1\frac{1}{2}$ uur.
Bij de inlevering van het werk moeten de naam en het volgnummer van den candidaat aan den rechterbovenhoek zijn gesteld.

Onderwerp:

1. Een wedstrijd.
2. Mijn reis naar den Haag.
3. Een ongeluk zit in een klein hoekje.

b. *Staatsinrichting.*

De candidaat levere een opstel, op gelijnd papier, over de onderstaande onderwerpen.
Duidelijk en net schrift is een vereischte.
Beschikbare tijd 1 uur.
Bij de inlevering van het werk moeten de naam en het volgnummer van den candidaat aan den rechterbovenhoek zijn gesteld.

1. Vrijheid van drukpers.
2. Het recht van enquête.

c. *Vertaling in het Fransch.*

De candidaat levere eene vertaling in de Fransche taal van het onderstaand opstel, duidelijk en net geschreven, op gelijnd papier.
Beschikbare tijd $1\frac{1}{2}$ uur.
Bij de inlevering van het werk moeten de naam en het volgnummer van den candidaat aan den rechterbovenhoek zijn gesteld.

Ik had eenige aangename dagen bij mijne bloedverwanten te L. doorgebracht en zou naar huis terugkeeren. Mijn oom vergezelde mij naar het station. Daar aangekomen moest ik mij haasten, want de trein was op het punt te vertrekken. Gelukkig slaagde ik er in een goed plaatsje te vinden. Mijne

medereizigers waren: een priester met witte haren, twee ongetrouwde dames en tegenover mij zat een klein aardig meisje. In het begin bemoeide zich niemand met het kind. Het duurde niet lang, of de groote blauwe oogen vielen toe en zij sliep in met hare pop in de armen.

Doordat de trein te C. stopte, werd zij wakker. Een der dames gaf haar wat bonbons en ik bood haar de helft van mijne boterham aan. De conducteur, die haar had helpen instappen, kwam eens zien, hoe zijne kleine vriendin het maakte. Toen hij zag, dat iedereen vriendelijk voor haar was, wilde hij weer weggaan. Ik wenkte hem met de hand en vroeg hem, of men de kleine aan zijne zorgen had toevertrouwd. In weinige woorden vertelde hij mij hare geschiedenis. De vader, een kameraad, was omgekomen bij een spoorwegongeluk een jaar geleden. De maatschappij had de weduwe, een werkzame vrouw, geholpen, maar een vreeselijke ziekte had ook de moeder gedood. En nu was de kleine op weg naar eene tante. ,,Maar'', zei de conducteur, ,,als de tante mij niet aanstaat, neem ik de kleine mede terug naar mijne vrouw. Ik heb het kind in deze coupé gezet, omdat er ook dames in waren en ik geloof, dat het goed verzorgd is'', voegde hij er lachend bij. Ik beloofde hem op de kleine Louise te passen. Zij was nu geheel op haar gemak. Met kleine stapjes liep zij van het eene portier naar het andere en liet iedereen hare pop zien. Aan het einde van de reis had zij ieders hart veroverd en zelfs de grijze priester gaf de kleine wees bij het afscheidnemen eenen zoen.

d. *Vertaling in het Engelsch.*

De candidaat levere eene vertaling in de Engelsche taal van het onderstaand opstel, duidelijk en net geschreven, op gelijnd papier.

Beschikbare tijd 1½ uur.

Bij de inlevering van het werk moet de naam en het volgnummer van den candidaat aan den rechterbovenhoek zijn gesteld.

Stuivers-briefport.

Een heer, genaamd Rowland Hill, die vele jaren geleden door het Meerdistrict in Cumberland reisde, bemerkte een brievenbesteller, die stilhield bij een armoedig huisje om een brief af te geven. De vrouw, aan wie hij was geadresseerd, nam den brief en draaide dien om in hare hand. De som, die

er voor gevraagd werd, was een shilling, maar zij was te arm om dit te betalen, en daarom gaf zij den brief terug aan den besteller. De reiziger kreeg medelijden met de vrouw en betaalde het port, ofschoon zij het hoofd schudde om hem te zeggen, dat hij dit niet moest doen. Toen de besteller weg was, legde zij haren weldoener uit, dat het geld geheel was weggeworpen, daar er toch niets in den brief stond. Toen de heer Hill haar vroeg, hoe zij dat wist, zeide zij, dat de brief van haar zoon was, die in een verwijderd deel van het land woonde. Er was eene afspraak tusschen hen om elkaar viermaal per jaar eene ledige enveloppe te zenden, zoolang alles goed met hen ging, en zoo hadden zij tijdingen van elkander zonder geld te betalen. De heer Hill dacht, dat het een slecht systeem moest zijn, dat de menschen leidde tot zulk een kunstgreep (1) en dat indien het port werd verminderd, een groote dienst zou worden gedaan aan de maatschappij, zonder schade voor (2) de inkomsten (3) van het land. Zijne plannen werden ten laatste aangenomen (4) door het gouvernement en in 1840 werd het tegenwoordige systeem ingevoerd, waarbij brieven kunnen worden verzonden naar elke plaats in het Vereenigd Koninkrijk voor één stuiver.

e. *Vertaling in het Duitsch.*

De candidaat levere, op een blad gelijnd papier, in Duitsch schrift, duidelijk en net geschreven, eene vertaling in de Duitsche taal van het onderstaand opstel.

Beschikbare tijd 1½ uur.

Bij de inlevering van het werk moeten de naam en het volgnummer van den candidaat aan den rechterbovenhoek zijn gesteld.

Zooals bekend is, drongen de verbonden Mogendheden in 1814 Frankrijk binnen en den 30sten Maart van dat jaar werd Parijs gedwongen hare poorten voor de legers van Oostenrijk, Pruissen en Rusland te openen. Keizer Alexander I en Koning Frederik Wilhelm III sloegen voor eenigen tijd hun zetel op in de hoofdstad van Frankrijk. Eens deden deze beide vorsten incognito en als eenvoudige burgers gekleed een wandeling door de stad. Terwijl zij de openbare gebouwen op het plein van Lodewijk den Vijftienden bekeken, knoopten zij een gesprek aan met een heer, die na eenige tusschen hen gewisselde woorden tot hen zeide: „Gij zijt blijkbaar vreemdelingen, mijne heeren, ik ben een Parij-

(1) artifice. (2) injury to. (3) inkomsten = revenue. (4) to adopt.

zenaar en het zal mij genoegen doen, U mijne geboortestad te laten zien, als ge mij als gids gebruiken wilt". Het aanbod werd aangenomen en de burger van Parijs vervulde zijn ambt als geleider zoo goed, dat de beide vorsten hem bij het afscheid allervriendelijkst bedankten. „Zou ik ook mogen weten", vroeg de Parijzenaar, „wien ik de eer gehad heb te geleiden?" „Nu", zei Frederik Wilhelm na eenig dralen, „ik ben de Koning van Pruissen". De brave burger zette groote oogen op. „Wat mij betreft", zei Alexander, „men geeft mij gewoonlijk den titel van Keizer van Rusland". De Parijzenaar, die meende, dat men hem voor den gek hield, besloot zich goed te houden, maar toch de spotters met gelijke munt te betalen. „Gij zijt in goed gezelschap geweest", riep hij uit, „want ik, mijne heeren, ben de Keizer van China!"

De candidaat beantwoorde de vier onderstaande vragen.
Duidelijk en net schrift is een vereischte.
Beschikbare tijd:
voor de wiskundige aardrijkskunde ½ uur;
voor de topographie 1½ uur.
Bij de inlevering van het werk moeten de naam en het volgnummer van den candidaat aan den rechterbovenhoek zijn gesteld.

f. *Wiskundige aardrijkskunde* (½ uur).

Verklaar het ontstaan der jaargetijden en helder dit door eene vluchtige schets op.

g. *Topographie* (1½ uur).

1. Welke plaatsen kent ge:

a. aan den spoorweg Amsterdam—Winterswijk (stations, geen halten);
b. in de provincie Utrecht, ten westen van de spoorlijn Den Bosch—Amsterdam? (geen stations aan die lijn.)

2. De Donau in Oostenrijk-Hongarije.

3. De kolonie Suriname.

h. *Rekenkunde.*

De candidaat bewerke de vier onderstaande vraagstukken.
De bewerking moet volledig worden opgeschreven.
Duidelijk en net schrift zijn vereischten.
Beschikbare tijd 2 uur.

Bij de inlevering van het werk moeten de naam en het volgvolgnummer van den candidaat aan den rechterbovenhoek zijn gesteld.

1. Herleid:

$$\frac{\left(\frac{4^1/_5}{3^1/_7}-\frac{46}{55}+1^7/_8:{}^3/_4+\frac{5^1/_2}{11}\right)^2-\left({}^1/_7+2^1/_4\times{}^5/_7\right)+5^1/_{11}:10,\dot{1}\dot{8}.}{4,\dot{1}4285\dot{7}+1.3\dot{5}7142\dot{8}}$$

2. Van eene aftrekking wordt het aftrektal met 3 vermenigvuldigd en de aftrekker met 92 vermeerderd. Hierdoor wordt het verschil 764 grooter. Bereken het aftrektal.

3. Iemand heeft 90 guldens, die hij gedeeltelijk in kwartjes wisselt, zoodat hij 2 maal zooveel kwartjes krijgt als hij guldens overhoudt. Hoeveel guldens heeft hij gewisseld?

4. Van eene evenredigheid is de som van de termen der eerste reden 49. Het verschil van de termen der tweede reden is 15. Het quotiënt van de eerste twee termen is in hun product 196 maal begrepen. Welke is die evenredigheid?

i. *Stelkunde.*

De candidaat bewerke de drie onderstaande vraagstukken. De bewerking moet volledig worden opgeschreven.

Duidelijk en net schrift zijn vereischten.

Beschikbare tijd 2 uur.

Bij de inlevering van het werk moeten de naam en het volgnummer van den candidaat aan den rechterbovenhoek zijn gesteld.

1. Herleid tot de eenvoudigste gedaante:

$$\frac{x^2-8x+16}{x^2-16}+\frac{x+12}{15x^2-34x+15}-\frac{3x^2+4}{3x^2+7x-20}$$

2. Herleid:

$$\sqrt{\left(\frac{3\sqrt{10}+2\sqrt{14}}{\sqrt{7}-\sqrt{5}}-\frac{6\sqrt{5}-4\sqrt{7}}{\sqrt{14}+\sqrt{10}}-12\sqrt{3}\right)}$$

3. Iemand zet een kapitaal ten bedrage van 160 000 gld. op intrest. Aan het einde van het eerste jaar neemt hij van den intrest 2400 gld. af en vergroot zijn kapitaal met het overige. Hij zet nu het tweede jaar dit grootere kapitaal tegen denzelfden rentevoet uit en is, na weder 2400 gld. gebruikt te hebben, aan het einde van het tweede jaar in het bezit van 168 987 gld. Tegen hoeveel pct. is dit kapitaal uitgezet?

j. *Natuurkunde.*

De candidaat beantwoorde de vier onderstaande vragen.
Duidelijk en net schrift zijn vereischten.
Beschikbare tijd 2 uur.
Bij de inlevering van het werk moeten de naam en het volgnummer van den candidaat aan den rechterbovenhoek zijn gesteld.

1. Wat verstaan wij onder aardmagnetisme? Hoe komen wij tot de kennis van het bestaan ervan? Hoe kunnen wij een magneetnaald aan den invloed van het aardmagnetisme grootendeels onttrekken?

2. Wat is een ampère — en wat een voltmeter? Teeken een dezer beide instrumenten. Hoe worden ze gebruikt?

3. Wat verstaan wij onder een thermostroom? Vindt deze stroom nog wel eene practische toepassing?

4. Wat is electromotorische kracht, wat is stroomsterkte en wat is weerstand? Is er verband tusschen deze drie grootheden?

k. *Meetkunde.*

De candidaat bewerke de drie onderstaande vraagstukken. De bewerking moet volledig worden opgeschreven.
Duidelijk en net schrift zijn vereischten.
Beschikbare tijd 2 uur.
Bij de inlevering van het werk moeten de naam en het volgnummer van den candidaat aan den rechterbovenhoek zijn gesteld.

1. Eene lijn snijdt de zijde AC van △ ABC in F, de zijde BC in E en het verlengde van AB in D. Als nu CF : AF = 3 : 4 en CE : Be = 6 : 5, hoe verhoudt zich dan AD tot BD?

2. Uit een punt A van een cirkelomtrek, welks straal 5 c.M. is, zijn aan dezelfde zijde van de middellijn door A twee koorden getrokken, die respectievelijk 6 en 8 c.M. lang zijn. Hoe lang is de lijn, die de uiteinden der koorden verbindt?

3. Construeer een driehoek, als de basis, de tophoek en de som der opstaande zijden gegeven zijn.

Uitslag van het examen.

Van de vorenbedoelde 42 candidaten zijn 21 geslaagd, o. w. 1 vrouwelijke.

Van de 21 niet-geslaagden waren onvoldoende:

10 candidaten in de Nederlandsche taal;
12 ,, ,, ,, Staatsinrichting;
16 ,, ,, ,, Fransche taal;
12 ,, ,, ,, Engelsche taal;
4 ,, ,, ,, Duitsche taal;
6 ,, ,, ,, wiskundige aardrijkskunde;
14 ,, ,, ,, topographie;
1 candidaat ,, ,, rekenkunde;
9 candidaten ,, ,, stelkunde;
17 ,, ,, ,, natuurkunde;
12 ,, ,, ,, meetkunde;

Niet voldaan hadden:

13 candidaten in 1 vak;
3 ,, ,, 2 vakken;
2 ,, ,, 3 ,,
3 ,, ,, 4 ,,
4 ,, ,, 5 ,,
3 ,, ,, 6 ,,
3 ,, ,, 7 ,,
4 ,, ,, 8 ,,

Algemeene opmerkingen.

a. *Nederlandsch.*

Van de 42 candidaten, die een volledig examen aflegden, behaalden 30 of ruim 71 % een voldoend of meer dan voldoend eindcijfer voor dit vak. Evenals het vorige jaar moet de sub-commissie ook thans opmerken, dat de verklaring der spraakkunstige vormen dikwijls te wenschen overliet.

b. *Staatsinrichting.*

Voor dit vak werd door 30 candidaten, d. i. ruim 71 % van het aantal der volledig geëxamineerden, een voldoend of meer dan voldoend eindcijfer behaald. De sub-commissie meent, dat er ten opzichte van dit vak een kleine vooruitgang te constateeren valt.

c. *Fransch.*

Het trok de aandacht der commissie, dat er zoovele candidaten waren, die den inhoud van de werken, die zij ver-

klaarden gelezen te hebben, slechts hoogst gebrekkig konden weergeven.

Bij het lezen werd veel te weinig acht geslagen op het zinaccent. Dat er ook in het Fransch korte en lange klanken bestaan, scheen menigen candidaat totaal onbekend.

Weinige candidaten hadden zich moeite gegeven voor de mondelinge vertaling uit het Fransch in het Hollandsch. Al begreep men soms de beteekenis van het gelezene, dan was de wijze waarop men het in de moedertaal overbracht, menigmaal zeer onbeholpen.

Aan 35 % van degenen, die het geheele examen aflegden, kon het predicaat voldoende, goed, of zeer goed worden toegekend.

d. *Engelsch.*

Van de 42 candidaten, die aan het volledig examen deelnamen, behaalden 28 of bijna 67 % een voldoend vakcijfer.

Bij het nazien van het schriftelijk werk bleek, dat sommige candidaten woorden of uitdrukkingen op twee wijzen hadden vertaald, het blijkbaar aan de examinatoren overlatende daaruit een keuze te doen. Het komt der sub-commissie voor het Engelsch gewenscht voor, dat deze tweeledige wijze van vertalen in het vervolg wordt nagelaten.

Met het aanbevolen leesboek „Sieblist", Englisches Postlesebuch" was slechts door één candidaat kennis gemaakt; de anderen verklaarden òf met het bestaan van dat boek onbekend te zijn, òf geen tijd te hebben gehad het te bestudeeren. De kennis van Engelsche vaktermen was dan ook bij de meesten onvoldoende.

Vele candidaten verklaarden in de laatste jaren geene hulp bij hunne studie te hebben gehad, hetwelk ook zeer merkbaar was in hunne uitspraak en hunne vaardigheid in het spreken.

e. *Hoogduitsch.*

Van de schriftelijke vertalingen uit het Nederlandsch, eenvoudig verhalend proza, waren 44 % slechts voldoende; 33 % der candidaten leverden goede en soms zeer goede vertalingen.

Bij het mondeling examen bleek vaak, dat er meer werk gemaakt was van de grammatica, dan van de taal zelve, waardoor de candidaten, bij wie dit het geval was, niet konden weergeven wat in het Duitsche stuk door den schrijver was bedoeld.

Van de 42 candidaten, die aan het volledig examen deelgenomen hebben, verkregen er 38 een voldoend of meer dan voldoend cijfer.

f. *Wiskundige aardrijkskunde.*

Hoewel de uitkomsten van het schriftelijk examen in dit vak niet zeer bevredigend waren, kon toch na het mondeling onderzoek aan de meeste candidaten een voldoend eindcijfer worden toegekend en wel aan ruim 83 % der volledig geëxamineerden.

g. *Topographie.*

Het onderzoek der candidaten in dit vak had tot uitkomst dat bijna 62 % der volledig geëxamineerden een voldoend eindcijfer verwierven. Hoewel de meeste candidaten toonden met ijver gestudeerd te hebben, waren niet altijd de resultaten daaraan geëvenredigd, doordat velen geheel op zelfstudie waren aangewezen.

h. *Rekenkunde.*

Bij het mondeling examen bleek, dat enkele candidaten de theoretische verklaring en de bewijzen van sommige bewerkingen niet konden geven. Aan 98 % kon een voldoend eindcijfer worden toegekend.

i. *Stelkunde.*

Hoewel het resultaat hierbij minder gunstig was dan dat van het examen in rekenkunde, kon toch aan 80 % der candidaten een voldoend cijfer worden toegekend. Van vele candidaten bleek dat zij de eerste gedeelten, ontbinding in factoren en merkwaardige quotiënten, onvoldoende hadden bestudeerd en zich meer hadden toegelegd op het uit het hoofd leeren van formules dan op het afleiden daarvan.

j. *Natuurkunde.*

De sub-commissie voor natuurkunde merkte op, dat de kennis omtrent de grondbegrippen der electriciteitsleer, zooals electromotorische kracht, stroomsterkte, weerstand, bij vele candidaten nog al wat te wenschen overliet. Evenals vorige jaren bleek ook nu weer, dat veelal ten gevolge van het bestudeeren van dit vak uitsluitend uit leerboeken, het

inzicht in het verband tusschen verschillende verschijnselen onvoldoende was.

De resultaten van het examen waren dan ook verre van gunstig. Aan slechts ruim 52 % der candidaten kon een voldoend eindcijfer worden toegekend.

k. *Meetkunde.*

Ofschoon de meetkundige vraagstukken, die den candidaten ter oplossing werden voorgelegd, tot de allereenvoudigste kunnen gerekend worden, bleek toch, dat vele candidaten te weinig inzicht hadden om deze behoorlijk uit te werken.

De kennis omtrent het oppervlak en den omtrek van den cirkel bleek veelal gebrekkig te zijn.

Ruim 66 % der candidaten verkreeg een voldoend eindcijfer.

l. *Handschrift.*

Onder de 42 volledig geëxamineerde candidaten kon van 27 het handschrift goed, van 9 zeer goed en van 6 voldoende genoemd worden.

's Gravenhage, 9 Augustus 1910.

De voorzitter der examen-commissie,
F. H. DE MEESTER.

Bijvoegsel tot de *Nederlandsche Staatscourant* van Vrijdag 2 September 1910, nº. 204.

Nº. 57.

VERSLAG *van het examen tot toelating als cadet aan de Cadettenschool in het jaar 1910, opgemaakt ter voldoening aan art. 8 der wet van 21 Juli 1890* (Staatsblad nº. 126).

A. Samenstelling der commissie.

Ingevolge de aankondiging in de *Nederlandsche Staatscourant* van 24 Februari 1910, nº. 46, was de commissie samengesteld als volgt:

lid en voorzitter: luitenant-kolonel M. J. Olrée, van het 9de regiment infanterie;

leden en examinatoren in de achter hunne namen gestelde vakken:

P. Weys, eerste-luitenant van het regiment grenadiers en jagers, rekenkunde;

J. J. Wittermans, eerste-luitenant van den staf der infanterie, leeraar aan de Cadettenschool, stelkunde;

J. A. Huisken, eerste-luitenant van den staf der infanterie, leeraar aan de Cadettenschool, meetkunde;

C. A. de Looze, directeur der gemeentelijke hoogere burgerschool te Brielle, natuurkunde;

W. J. M. Diekhoff, eerste-luitenant van het regiment grenadiers en jagers, aardrijkskunde;

J. H. Fruyt van Hertog, eerste-luitenant-adjudant van het 7de regiment infanterie, geschiedenis;

J. A. Verkuyll, leeraar aan de Cadettenschool, Nederlandsche taal;

J. L. P. M. van Dijck, leeraar aan de gemeentelijke hoogere burgerschool te Hilversum, Fransche taal;

L. Leydesdorff, leeraar aan het gemeentelijk gymnasium te Alkmaar, Hoogduitsche taal;

J. H. A. van Ravenhorst, leeraar aan de Rijks- hoogere burgerschool en het gemeentelijk gymnasium te 's Hertogenbosch, Engelsche taal;

secretaris: eerste-luitenant L. Krijff, van den staf der infanterie, werkzaam aan de Cadettenschool.

Aan den voorzitter was tevens opgedragen het examineeren in handteekenen.

B. Aantal adspiranten.

Het oorspronkelijk aantal adspiranten bedroeg 80. Vóór de keuring trok zich één adspirant wegens ziekte terug, zoodat 79 adspiranten geneeskundig zijn onderzocht.

Bij het geneeskundig onderzoek dat te 's Gravenhage op 13 en 14 Juli, te Nijmegen en Breda op 14 Juli plaats had, werden 49 adspiranten dadelijk geschikt bevonden voor de door hen gevraagde diensten; 2 werden voor den dienst in Nederlandsch-Indië ongeschikt, voor dien hier te lande geschikt bevonden, terwijl er 28 geheel werden afgekeurd. Van deze 30 geheel of gedeeltelijk afgekeurde adspiranten wenschten 28 herkeuring; 3 adspiranten verschenen niet bij de herkeuring, terwijl één van de twee adspiranten, die alleen voor den dienst hier te lande waren goedgekeurd, later voor herkeuring bedankte, zoodat dus totaal 24 adspiranten zich aan de herkeuring onderwierpen. Van deze 24 werden er alsnog 4 geschikt bevonden, terwijl de tweede adspirant, die slechts voor den dienst hier te lande was goedgekeurd, ook bij de herkeuring voor den dienst in Nederlandsch-Indië ongeschikt werd bevonden.

Het aantal goedgekeurden bedroeg alzoo 55; onder hen bevonden zich de twee jongelieden, die in de eerste plaats voor den dienst in Nederlandsch-Indië wenschten in aanmerking te komen, doch slechts voor dien hier te lande werden goedgekeurd.

Aan het schriftelijk examen, op 15 en 16 Juli te 's Gravenhage, Nijmegen en Breda, werd door 74 jongelieden deelgenomen, waarvan 2 te 's Gravenhage alleen op 16 Juli; deze adspiranten deden op 19 Juli te Alkmaar na-examen, dit in verband met hun examen voor de marine-machinistenschool te Hellevoetsluis.

In de 3 eerstgenoemde plaatsen deden respectievelijk examen 43, 18 en 13 jongelieden.

Het aantal jongelieden die voor het mondeling gedeelte van het examen werden opgeroepen, bedroeg 55; twee trokken zich evenwel terug, zoodat 53 zich aan dit examen onderwierpen.

C. Regeling van het examen.

Het schriftelijk gedeelte van het examen had plaats als onder B is genoemd.

Het mondeling gedeelte nam een aanvang te Alkmaar op 21 Juli en duurde tot en met 2 Augustus d. a. v. De 53 adspiranten werden verdeeld in 5 ploegen van 8, éene ploeg van 6 (wegens het zich terugtrekken van 2 adspiranten) en éene ploeg van 7. Van elke ploeg duurde het examen $1^1/_2$ dag.

Bijlagen I en II geven een gedetailleerd overzicht der regeling van het schriftelijk en van het mondeling gedeelte van het examen.

Bijlage III bevat de algemeene ranglijst der adspiranten die in 1910 niet hebben voldaan.

D. Bijzondere opmerkingen omtrent het examen in de verschillende leervakken.

Omtrent de verschillende leervakken werd door de daartoe aangewezen sub-commissiën het volgende opgemerkt:

Rekenkunde. Het examen in de rekenkunde heeft geene aanleiding tot bijzondere opmerkingen gegeven.

Stelkunde. Het mondeling examen in de stelkunde heeft den indruk gevestigd, dat de verschillende bewerkingen voldoende werden uitgevoerd, doch dat in vele gevallen de gronden, waarop die bewerkingen berusten, door de examinandi niet behoorlijk werden gekend.

Meetkunde. Het examen in de meetkunde gaf tot geene bijzondere opmerkingen aanleiding.

Natuurkunde. Bij het examen in de natuurkunde viel op te merken, dat de meeste candidaten vele eenvoudige proeven niet anders dan door beschrijving kenden. Het oplossen van eenvoudige vraagstukken liet veel te wenschen over.

Het examen in de aardrijkskunde, geschiedenis, Nederlandsche, Fransche, Hoogduitsche en Engelsche taal gaf geene aanleiding tot bijzondere opmerkingen.

Alkmaar, 6 Augustus 1910.

Voor de Commissie,

De Voorzitter,
M. J. OLRÉE.

De Secretaris,
L. KRIJFF.

BIJLAGE I.

CADETTENSCHOOL.

Toelatingsexamen 1910.

Tableau voor het schriftelijk gedeelte.

DATA.	Duur van het morgen- of namiddag-tijdperk.	VAKKEN.	Nummers der vragen.	Tijdstip van uitreiking.
Vrijdag 15 Juli	8—12 v.m.	Nederlandsch.	1	8 uur.
		Rekenkunde.	1	$9^1/_4$ „
			2	$9^3/_4$ „
			3	$10^1/_4$ „
		Fransch.	1	11 „
	$1^1/_2$—$4^1/_2$ n.m.	Stelkunde.	1	$1^1/_2$ „
			2	2 „
			3	$2^1/_2$ „
		Aardrijkskunde.	1	$3^1/_4$ „
			2	$3^3/_4$ „
Zaterdag 16 Juli	8—$12^1/_2$ v.m.	Meetkunde.	1	8 „
			2	$8^1/_2$ „
			3	9 „
		Geschiedenis.	1	$9^3/_4$ „
			2	$10^1/_2$ „
		Hoogduitsch.	1	$11^1/_2$ „
	2—$4^1/_4$ n.m.	Natuurkunde.	1	2 „
			2	$2^1/_2$ „
		Engelsch.	1	$3^1/_4$ „

Alkmaar, 13 Juli 1910.

De Voorzitter der Examen-Commissie,
Op last,
De Eerste-Luitenant, Secretaris,
L. KRIJFF.

TOELICHTINGEN.

Mede te brengen: Dictionaires bij de talen. Passerdoozen en linialen bij de meetkunde. Logarithmentafels bij de stelkunde.

Tusschen elke twee vakken in een morgen- of namiddagtijdperk is een rust van 15 minuten.

Heeren leden van de commissie van toezicht wordt verzocht, ingeval een adspirant zijn schriftelijk werk aanmerkelijk vroeger inlevert dan op het daarvoor vastgestelde uur, hiervan op het werk korte aanteekening te doen.

BIJLAGE II.

BIJLAGE II.

Tableau mondeling examen.

Nummer der adspiranten.	Oneven ploegen $1^1/_2$ dag.										
	$9—9^3/_4$.	$9^3/_4—10^1/_2$.	$10^1/_2—11^1/_4$.	$11^1/_4—12$.	$1^1/_2—2^1/_4$.	$2^1/_4—3$.	$3—3^3/_4$.	$9—9^3/_4$.	$9^3/_4—10^1/_2$.	$10^1/_2—11^1/_4$.	$11^1/_4$.
1	*a*	—	*d*	—	*b*	—	*e*	—	*c*	—	Vergadering commissie.
2	*b*	—	*e*	—	*c*	—	*a*	—	*d*	—	
3	*c*	—	*a*	—	*d*	—	*b*	—	*e*	—	
4	*d*	—	*b*	—	*e*	—	*c*	—	*a*	—	
5	—	*e*	—	*c*	—	*a*	—	*d*	—	*b*	
6	—	*a*	—	*d*	—	*b*	—	*e*	—	*c*	
7	—	*b*	—	*e*	—	*c*	—	*a*	—	*d*	
8	—	*c*	—	*a*	—	*d*	—	*b*	—	*e*	

Toelichtingen. *a.* Rekenkunde, natuurkunde. *b.* Stelkunde, meetkunde. *c.* Nederlandsch, Duitsch. *d.* Fransch, Engelsch. *e.* Geschiedenis, aardrijkskunde. *f.* Teekenen. (Niet ingevuld, kan elk $^3/_4$ uur geschieden.)

oegsterkte acht adspiranten.

Even ploegen $1^1/_2$ dag.										
$1^1/_2$—$2^1/_4$.	$2^1/_4$—3.	3—$3^3/_4$.	9—$9^3/_4$.	$9^3/_4$—$10^1/_2$.	$10^1/_2$—$11^1/_4$.	$11^1/_4$—12.	$1^1/_2$—$2^1/_4$.	$2^1/_4$—3.	3—$3^3/_4$.	$3^3/_4$.
a	—	*d*	—	*b*	—	*e*	—	*c*	—	Vergadering commissie.
b	—	*e*	—	*c*	—	*a*	—	*d*	—	
c	—	*a*	—	*d*	—	*b*	—	*e*	—	
d	—	*b*	—	*e*	—	*c*	—	*a*	—	
—	*e*	—	*c*	—	*a*	—	*d*	—	*b*	
—	*a*	—	*d*	—	*b*	—	*e*	—	*c*	
—	*b*	—	*e*	—	*c*	—	*a*	—	*d*	
—	*c*	—	*a*	—	*d*	—	*b*	—	*e*	

BIJLAGE III.

ALGEMEENE RANGLIJST *van de adspiranten, die in 1910 aan het toelatingsexamen voor de Cadettenschool niet hebben voldaan.*

Nummers bij de rangschikking verkregen.	Wenscht in aanmerking te komen voor eene plaatsing als cadet voor den dienst.	Wenscht te worden geplaatst als:	Aantal punten bij het examen behaald in:											
			Rekenkunde.	Stelkunde.	Meetkunde.	Natuurkunde.	Aardrijkskunde.	Geschiedenis.	Nederl. taal.	Fransche taal.	Hoogduitsche taal.	Engelsche taal.	Totaal.	Teekenen.
1	h. t. l.	L. C.	67	40	31	60	50	45	43	75	63	75	549	50
2	h. t. l.	L. C.	60	63	63	60	48	38	35	58	30	60	515	—
3	1 h. t. l. 2 N. I.	L. C.	57	39	41	20	50	58	60	55	78	53	511	30
4	1 N. I. 2 h. t. l.	L. C.	40	63	54	40	55	55	63	45	45	43	503	60
5	h. t. l.	L. C.	69	51	49	45	58	38	55	55	40	35	495	—
6	1 N. I. 2 h. t. l.	L. C.	54	57	59	50	55	45	40	43	43	43	489	—
7	1 N. I. 2 h. t. l.	L. C.	42	57	33	20	50	45	75	50	65	50	487	—
8	N. I.	L. C.	54	44	39	45	53	43	48	60	45	50	481	60
9	1 N. I. 2 h. t. l.	L. C.	59	44	42	48	47	40	60	45	45	40	470	—
10	h. t. l.	L. C.	56	40	62	35	58	48	40	35	45	50	469	30
11	1 N. I. 2 h. t. l.	L. C.	37	35	51	30	38	70	50	45	20	58	434	35
12	1 N. I. 2 h. t. l.	L. C.	30	27	39	15	45	40	55	55	70	50	426	—
13	1 N. I. 2 h. t. l.	L. C.	34	27	42	25	43	40	58	50	48	53	420	—
14	1 N. I. 2 h. t. l.	L. C.	45	54	46	15	30	40	40	55	40	45	410	—
15	N. I.	L. C.	44	43	33	35	58	58	45	20	40	25	401	50
16	h. t. l.	L. C.	56	34	38	35	35	20	60	50	30	30	388	—
17	1 N. I. 2 h. t. l.	L. C.	40	33	45	20	53	54	50	15	25	38	373	40
18	N. I.	L. C.	37	44	43	15	40	18	35	45	30	30	337	—
19	h. t. l.	L. C.	37	17	24	25	33	30	40	20	35	30	291	—

Aldus opgemaakt 6 Augustus 1910.

Voor de Commissie,
De Voorzitter,
M. J. OLRÉE.
De Secretaris,
L. KRIJFF.

Bijvoegsel tot de *Nederlandsche Staatscourant* van Zondag 11 en Maandag 12 September 1910, n°. 212.

N°. 58.

VERSLAG *omtrent het toelatingsexamen voor de marine-machinistenschool te Hellevoetsluis, gehouden te 's Gravenhage in het jaar 1910, opgemaakt ingevolge art. 48 van het Reglement voor het toelatingsexamen voor de marine-machinistenschool.*

Samenstelling der commissie.

Ingevolge beschikking van Zijne Excellentie den Minister van Marine, dd. 30 Mei 1910, Bur. B, n°. 58, was de commissie samengesteld als volgt:

lid, tevens voorzitter:

de kapitein-luitenant ter zee H. M. van Straaten (assessor in rekenkunde);

leden:

de heer dr. J. C. van den Berg, leeraar aan het Koninklijk Instituut voor de Marine te Willemsoord, voor het examen in de meetkunde (assessor natuurkunde);

de heer C. van Drooge, leeraar aan de hoogere burgerschool met 5-jarigen cursus te Sneek, voor het examen in de natuurkunde (assessor in meetkunde);

de heer G. C. Dibbetz, leeraar aan het Koninklijk Instituut voornoemd, voor het examen in rekenkunde (assessor in stelkunde);

de heer L. Bouman Jz., leeraar aan de 2de hoogere burgerschool met 3-jarigen cursus te Amsterdam, voor het examen in stelkunde;

de heer G. M. van Krieken, leeraar aan de hoogere burgerschool met 3-jarigen cursus te Brielle, voor het examen in de Engelsche taal (assessor in de Fransche taal);

de heer A. Kamp, oud-leeraar aan het Koninklijk Instituut voornoemd, voor het examen in de Duitsche taal (assessor in de Nederlandsche taal);

de heer J. van Kleef, leeraar aan de marine-machinistenschool te Hellevoetsluis, voor het examen in de Fransche taal (assessor in de Engelsche taal);

de heer J. Snijder, oud-leeraar aan de 2de hoogere burgerschool met 3-jarigen cursus te Amsterdam, voor het examen in de Nederlandsche taal (assessor in de Duitsche taal);

de heer J. de Vries, gemeentelijk inspecteur van het lager onderwijs te Amsterdam, voor het examen in de aardrijkskunde (assessor in geschiedenis);

de heer A. Jochim, leeraar aan de 1ste hoogere burgerschool met 3-jarigen cursus te Amsterdam, voor het examen in de geschiedenis (assessor in de aardrijkskunde);

de heer M. D. van Dijk, leeraar aan het Koninklijk Instituut voornoemd, voor het examen in het teekenen;

plaatsvervangende leden:

de heer T. van Lohuizen, leeraar aan de hoogere burgerschool met 3-jarigen cursus te 's Gravenhage, voor het examen in de wis- en natuurkunde;

de heer C. Timmerman, leeraar aan de hoogere burgerschool met 5-jarigen cursus (Bleijenburg) te 's Gravenhage, voor het examen in de Engelsche taal;

de heer H. M. H. Smeets, leeraar aan de hoogere burgerschool met 3-jarigen cursus te 's Gravenhage, voor het examen in de Fransche taal;

de heer dr. M. G. de Boer, leeraar aan de 4de hoogere burgerschool met 3-jarigen cursus te Amsterdam, voor het examen in geschiedenis en aardrijkskunde;

de heer G. de Boer Jzn., leeraar aan de 1ste hoogere burgerschool met 3-jarigen cursus te Amsterdam, voor het examen in de Duitsche en de Nederlandsche taal.

Aan de commissie toegevoegd:

als secretaris (uitsluitend met het secretariaat belast), de officier van administratie der 2de klasse Th. A. Appels.

Regeling van het examen.

Ingevolge de voorschriften van het reglement voor het toelatingsexamen voor de marine-machinistenschool werd het schriftelijk examen aan alle adspiranten te gelijker tijd afgenomen in het lokaal Diligentia, Lange Voorhout te 's Gravenhage, op 14 en 15 Juli 1910.

Hieraan werd deelgenomen door 62 adspiranten. De adspiranten waren groepsgewijs gekeurd op 7, 8, 9, 11 en 12 Juli, terwijl de herkeuring op 13 Juli plaats had.

Bij ministerieele beschikking dd. 6 Juli 1910, bur. Pers. n°. 57, werd één adspirant vergund aan het examen deel te nemen en eerst later (16 Augustus) te worden gekeurd. Deze adspirant werd later op genoemden datum goedgekeurd.

Het oorspronkelijk aantal adspiranten was 97; hiervan heeft zich één vóór de keuring teruggetrokken. Bij de keuring kwamen 4 adspiranten niet op; aanvankelijk werden 31 jongelieden afgekeurd, waarvan bij de herkeuring 2 werden goedgekeurd. Bij het schriftelijk examen is nog één jongeling weggebleven, zoodat hieraan totaal 62 adspiranten deelnamen.

Hierbij waren zij verdeeld in 5 afdeelingen, welke alle onder toezicht stonden van een examinator, terwijl de examinator in het vak dat behandeld werd, belast was met het algemeen toezicht en c. q. in zijne eigen afdeeling vervangen werd door een anderen examinator.

In verband met de bepaling, voorkomende in het Reglement voor het toelatingsexamen voor de marine-machinistenschool, aenvullingsblad n°. 2: „dat in het jaar 1910 het voldoen aan de eischen van het nieuwe programma (dat in 1911 definitief zal worden ingevoerd) tot aanbeveling zal strekken, werd den jongelieden afgevraagd of zij zich bij de Fransche, Engelsche en Hoogduitsche taal al dan niet van een woordenboek wenschten te bedienen en hun medegedeeld, dat al het werk zou beoordeeld worden, alsof iedereen een woordenboek had gebruikt en dit beoordeelingscijfer voor hen, die er geen gebruikt hadden, met 10 pct. zou worden verhoogd.

Bij de Fransche, Engelsche en Hoogduitsche taal maakten respectievelijk 18, 13 en 12 adspiranten geen gebruik van een woordenboek.

Het mondeling examen had plaats volgens de voorschriften van meergenoemd reglement en volgens het examentableau (zie bijlage B) in de bibliotheek van het Departement van Marine van 25 Juli tot en met 12 Augustus.

Bij het mondeling examen heeft nog één adspirant zich teruggetrokken, zoodat aan dit gedeelte 61 adspiranten hebben deelgenomen.

Ten einde ook hierbij te kunnen beoordeelen, welke adspiranten eene aanbeveling verdienden voor het voldoen aan de eischen van het nieuwe programma, werd een aanvullingsexamen gehouden in *natuurkunde*, *meetkunde* en *stelkunde*, waaraan mocht worden deelgenomen door die adspiranten, welke in genoemde vakken volgens de oude eischen hadden voldaan en zich aan een onderzoek naar de kennis van deze nieuwe eischen wenschten te onderwerpen. Indien zij ook aan de nieuwe eischen voldeden, werden de examencijfers, behaald volgens de oude eischen, met 10 pct. vermeerderd, terwijl voor hen, die daaraan niet voldeden, het reeds behaalde cijfer van kracht bleef.

Door 20 adspiranten werd aan genoemd aanvullingsexamen, dat van en met 12 tot en 16 Augustus duurde, deelgenomen. In elk der drie vakken werd de adspirant $^1/_2$ uur volgens de eischen van het nieuwe programma geëxamineerd.

Uitslag van het examen.

De uitslag van het examen was als volgt:

23 adspiranten deden een voldoend examen, waarvan 8 ook geheel aan de nieuwe eischen hadden voldaan;

38 adspiranten voldeden *niet* aan de gestelde eischen.

Van de 61 adspiranten die aan het geheele examen deelnamen, hadden 17 adspiranten ook in 1909 examen gedaan, doch hadden toen niet voldaan aan de eischen.

Van die 17 adspiranten slaagden er nu 9.

Bijlage A geeft de rangschikking en de in de verschillende vakken behaalde examencijfers der adspiranten die hebben voldaan, doch niet voor eene plaatsing in aanmerking zijn gekomen, zoomede der adspiranten, die *niet* hebben voldaan.

Bijlage B geeft de regeling van het schriftelijk en mondeling examen.

Opmerkingen omtrent het examen in de verschillende vakken.

Het examen gaf, alleen wat de hieronder genoemde vakken betreft, aanleiding tot de navolgende beschouwingen:

Natuurkunde. De meeste candidaten hadden zich niet voldoende op de hoogte gesteld, zelfs niet van onderwerpen die in het examenprogramma uitdrukkelijk genoemd worden.

Nederlandsche taal. Het gebruik, de beteekenis en verklaring der leesteekens liet bij zeer vele candidaten te wenschen over.

Teekenen gaf over het geheel bevredigende uitkomsten, doch de meeste adspiranten hadden slordig werk geleverd.

Hoogduitsch. Een groot aantal candidaten, die onvoldoend schriftelijk werk hadden gemaakt, toonden bij het mondeling onderzoek zeer voldoende op de hoogte te zijn, zoodat de uitslag bevredigend was.

De Voorzitter,
H. VAN STRAATEN.

De Secretaris,
T. A. APPELS.

BIJLAGE A.

STAAT, *aangevende de rangschikking en de in verschillende vakken behaalde examencijfers der adspiranten die hebben* voldaan, *doch* niet voor eene plaatsing *in aanmerking zijn gekomen, zoomede der adspiranten die* niet hebben voldaan.

Volgnummer.	Natuurkunde.	Meetkunde.	Stelkunde.	Rekenkunde.	Nederl. taal.	Teekenen.	Fransch.	Engelsch.	Hoogduitsch.	Aardrijkskunde.	Vaderl. Geschiedenis.	Schrijven.	Eindcijfer.
						Voldaan.							
18	55	60	68	65	45	60	50	65	50	55	60	70	1514
19	50	50	40	65	46	80	80	80	50	60	70	50	1513
20	58	55	50	47	67	55	71	68	51	55	50	65	1491
21	50	70	38	55	60	55	61	60	48	60	70	50	1447
22	35	53	50	53	54	45	85	80	34	60	60	70	1413
23	69	55	50	50	50	70	53	60	31	50	65	40	1405
						Niet voldaan.							
24	85	85	50	80	52	50	33	43	30	80	80	70	1598
25	44	55	30	72	69	35	78	67	68	60	80	65	1511
26	63	50	45	43	76	80	60	56	46	60	70	65	1510
27	60	55	33	68	78	80	43	41	50	65	70	55	1500
28	60	53	45	28	64	45	73	80	69	60	80	55	1479
29	83	50	40	33	65	55	64	59	63	55	75	50	1475
30	25	53	45	75	52	55	67	74	45	60	65	65	1422
31	49	50	35	30	64	55	77	58	59	65	80	60	1387
32	45	40	50	80	60	25	55	63	55	50	60	55	1386
33	37	35	60	35	68	43	83	70	58	60	60	50	1383
34	50	45	28	43	64	45	70	70	50	80	80	60	1380
35	53	50	20	55	74	85	32	58	45	40	70	65	1371
36	30	40	50	45	60	35	75	80	60	60	60	65	1360
37	56	60	38	20	62	57	55	53	57	70	40	60	1322
38	32	33	25	50	57	50	80	75	68	50	70	60	1317

Volgnummer.	Natuurkunde.	Meetkunde.	Stelkunde.	Rekenkunde.	Nederl. taal.	Teekenen.	Fransch.	Engelsch.	Hoogduitsch.	Aardrijkskunde.	Vaderl. Geschiedenis.	Schrijven.	Eindcijfer.
39	63	50	38	48	54	55	45	30	29	60	75	70	1282
40	30	18	20	25	71	85	74	80	65	55	50	75	1280
41	28	31	45	30	50	25	85	73	68	75	80	70	1279
42	41	45	25	43	51	65	57	78	52	30	50	60	1259
43	25	25	40	58	50	60	72	52	45	60	60	65	1237
44	39	43	45	35	60	30	68	70	30	45	50	70	1227
45	35	20	23	43	72	58	63	60	58	50	40	70	1217
46	25	23	40	50	64	50	78	73	53	20	10	65	1209
47	70	50	38	35	50	20	35	60	23	65	80	50	1200
48	18	28	35	60	62	25	58	75	50	40	50	70	1185
49	55	40	20	45	51	38	70	42	45	55	40	55	1173
50	15	23	50	63	60	30	47	53	45	50	60	45	1138
51	40	20	10	43	72	20	51	57	57	70	70	70	1135
52	40	35	40	47	37	50	50	38	39	50	40	65	1106
53	28	25	25	43	59	50	50	55	45	35	40	55	1070
54	42	25	28	38	49	40	45	33	44	30	15	60	975
55	25	20	23	15	55	25	68	35	53	50	65	60	951
56	25	20	20	30	50	63	50	25	32	50	45	55	925
57	15	5	10	18	58	35	63	75	33	30	30	65	855
58	12	3	23	10	45	38	28	4	18	65	40	65	625
59	16	8	18	35	47	35	4	7	10	15	15	55	569
60	8	3	5	6	32	55	5	5	10	30	20	67	429
61	5	3	3	5	37	10	4	3	2	10	10	55	272

Bijlage B.

EXAMENTABLEAU *voor het toelatingsexamen tot de marine-machinistenschool te Hellevoetsluis.*

Schriftelijk examen.

Dagen.	Uren.	Vakken.	Aantal en aard der vragen.
1ste dag.	$8^1/_2$—9	Aanwijzen der plaatsen.	
	9—11	Rekenkunde.	5 vraagstukken.
	$11^1/_4$—$12^1/_4$	Nederlandsch.	Een opstel naar keuze uit drie onderwerpen.
	$1^1/_2$—3	Natuurkunde.	Een opstel en 2 vraagstukken.
	$3^1/_4$—$4^1/_4$	Fransch.	Eene vertaling uit het Fransch in het Nederlandsch en omgekeerd.*)
2de dag.	$8^1/_2$—$10^1/_2$	Meetkunde. †)	4 vraagstukken.
	$10^3/_4$—$11^3/_4$	Hoogduitsch.	Eene vertaling uit het Hoogduitsch in het Nederlandsch en omgekeerd. *)
	1—3	Stelkunde.	5 vraagstukken.
	$3^1/_4$—$4^1/_4$	Engelsch.	Eene vertaling uit het Engelsch in het Nederlandsch en omgekeerd.*)

*) Woordenboeken worden door den voorzitter verstrekt. (Zie art. 25.) †) Het gebruik van passer en driehoek is geoorloofd.

Mondeling examen.

Één examendag bij eene groepsterkte van vijf adspiranten.

Uren.	Vad. geschiedenis.	Aardrijkskunde.	Fransch.	Engelsch.	Hoogduitsch.	Nederlandsch.	Rekenkunde.	Stelkunde.	Meetkunde.	Natuurkunde.	Teekenen naar model of plaat.	Lijnteekenen.
Namid.	½ u.	½ u.	½ u.	½ u.	½ u.	½ u.	½ u.	½ u.	½ u.	½ u.		½ u.
1—2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	A B C D E	—
2—3	A	A	B	B	C	C	D	D	E	E	—	—
3.15—4.15	B	B	A	A	D	D	E	E	C	C	—	—
4.15—4.45	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	A B C D E
Voorm.												
8.30—9.30	C	C	D	D	E	E	B	B	A	A	—	—
9.40—10.40	D	D	E	E	A	A	C	C	B	B	—	—
11—12	E	E	C	C	B	B	A	A	D	D	—	—

Bijvoegsel tot de *Nederlandsche Staatscourant* van Woensdag 14 September 1910, n°. 214.

N°. 59.

VERSLAG *van het examen tot toelating als cadet aan de Koninklijke Militaire Academie in het jaar 1910, opgemaakt ter voldoening aan art. 8 der wet van 21 Juli 1890* (Staatsblad *n°. 126*) *tot regeling van het militair onderwijs bij de landmacht.*

A. Samenstelling der commissie.

Ingevolge de aankondiging in de *Nederlandsche Staatscourant* van Zaterdag 16 April 1910, n°. 88, was de commissie samengesteld als volgt:

1°. lid en voorzitter: de majoor van den staf der artillerie A. J. de Booy, eerste-officier bij de Koninklijke Militaire Academie;

2°. leden:

de hoogleeraar N. C. Grotendorst, hoofd van onderwijs bij de Koninklijke Militaire Academie;

de heeren A. Buytendijk en C. Altena, hoofden van onderwijs bij de Cadettenschool;

de eerste-luitenant van den staf der infanterie S. Heimel;

de eerste-luitenants van den staf der artillerie E. Wijtema, J. Harberts en J. P. Enklaar, alsmede de heer C. van Aller, allen leeraar bij de Koninklijke Militaire Academie;

de eerste-luitenants van den staf der infanterie W. Kaas en A. H. P. Blaauw, alsmede de heeren J. A. Ladage, dr. D. M. Kooy, W. A. Buekers, H. de Noo, J. N. van Beek en J. Cock, allen leeraar bij de Cadettenschool;

de kapitein E. J. Beuvery, van het 9de regiment infanterie;

de eerste-luitenants H. H. Timmermans van het 7de regiment infanterie (sedert bevorderd tot kapitein bij het 10de regiment infanterie), F. H. Heuvelink, J. W. N. le Heux en A. C. Breebaart

van het 6de, B. Jasink, D. Ritman en J. H. Lamour van het 5de regiment infanterie;

de heer dr. P. G. Tiddens, leeraar aan de gemeentelijke hoogere burgerschool met vijfjarigen cursus te Breda;

de heer dr. H. C. Bijl, leeraar aan de 3de gemeentelijke hoogere burgerschool met vijfjarigen cursus te Amsterdam;

de heer C. van Buysen, districtsschoolopziener te Alkmaar;

de heer mr. H. P. de Fluiter, leeraar aan de Rijks- hoogere burgerschool met vijfjarigen cursus te Roermond;

de heer mr. dr. J. A. Eigeman, leeraar aan de Hoogere Krijgsschool;

de heer dr. A. J. Botermans, leeraar aan de Rijks- hoogere burgerschool met vijfjarigen cursus te Zwolle;

de heer J. J. Meder, leeraar aan de gemeentelijke hoogere burgerschool met vijfjarigen cursus te Utrecht;

de heer A. van Dissel, leeraar aan de gemeentelijke hoogere burgerschool met vijfjarigen cursus te Deventer;

de heer J. L. G. Belonje, leeraar aan de Rijks- hoogere burgerschool met vijfjarigen cursus te Alkmaar;

3°. secretaris: de eerste-luitenant van den staf der infanterie F. W. Santman, werkzaam bij de Koninklijke Militaire Academie.

De onder 2° vermelde leden der commissie hebben in de volgorde waarin zij aldaar zijn genoemd, respectievelijk geëxamineerd in:

Gonio- en trigonometrie;
Mechanica;
Hoogduitsche taal- en letterkunde;
Meetkunde;
Beschrijvende meetkunde;
Beschrijvende meetkunde;
Cosmographie;
Mechanica;
Gonio- en trigonometrie;
Staatsinrichting;
Natuurkunde:
Scheikunde;
Aardrijkskunde;
Fransche taal en letterkunde;
Engelsche taal en letterkunde;
Handteekenen;
Staathuishoudkunde;
Reken- en stelkunde;
Reken- en stelkunde;
Meetkunde;

Geschiedenis;
Aardrijkskunde;
Geschiedenis;
Fransche taal en letterkunde;
Natuurkunde;
Scheikunde;
Cosmographie;
Staatsinrichting;
Staathuishoudkunde;
Nederlandsche taal en letterkunde;
Nederlandsche taal en letterkunde;
Hoogduitsche taal en letterkunde;
Engelsche taal en letterkunde;

terwijl het onderzoek naar de bedrevenheid in het rechtlijnig teekenen door den eerste-luitenant W. Kaas, en dat naar de bedrevenheid in het exerceeren uit de Soldatenschool, van de adspiranten, die zich aan dat onderzoek wenschten te onderwerpen, door het lid der commissie, den eerste-luitenant J. W. N. le Heux, heeft plaats gehad.

B. Examen afgelegd door de cadetten, leerlingen der Cadettenschool.

1. *Regeling van het examen.*

Het examen van de leerlingen der Cadettenschool is afgenomen overeenkomstig de bepalingen, vervat in de in hoofde genoemde wet betreffende het militair onderwijs bij de landmacht, in het „Reglement voor de Koninklijke Militaire Academie", in het „Voorschrift voor de Koninklijke Militaire Academie", alsmede in het „Voorschrift schriftelijke examens".

Bijlage I geeft een overzicht van de regeling van dit examen.

2. *Aantal adspiranten.*

Het aantal adspiranten, leerlingen der Cadettenschool, bedroeg 35, waarvan 20 bestemd om te worden opgeleid voor den dienst hier te lande, en 15 voor die in Nederlandsch-Indië.

Van eerstvermelde categorie hadden 17, en van laatstvermelde 9 adspiranten verzocht in aanmerking te komen voor een plaatsing bij het wapen der artillerie of dat der genie.

3. *Uitslag van het examen.*

Twee adspiranten slaagden niet, 33 voldeden aan de eischen tot toelating voor infanterie en cavalerie.

Aan de bijzondere eischen voor artillerie werd door 24 adspiranten voldaan en door 17 dier 24 tevens voor genie.

Bijlage II bevat de algemeene rangschikking van de adspiranten, leerlingen der Cadettenschool, die niet aan de eischen van het examen hebben voldaan.

4. *Opmerkingen betreffende het examen.*

Geen.

C. Examen afgelegd door de adspiranten bedoeld onder II van art. 25 der wet.

1. *Regeling van het examen.*

Het examen werd afgenomen volgens de bepalingen van dezelfde wet, de reglementen en voorschriften, reeds bij het examen der cadetten, leerlingen der Cadettenschool, gemeld.

Bijlage III geeft een overzicht van de regeling van het schriftelijk gedeelte van het examen, hetwelk te gelijker tijd plaats had met het schriftelijk examen van de leerlingen der Cadettenschool in diezelfde vakken.

In alle vakken, waarin beide categorieën van adspiranten schriftelijk examen aflegden, werden hun gelijke vragen voorgelegd, uitgezonderd in Nederlandsche taal en letterkunde.

Beide categorieën kregen voor laatstbedoeld vak dezelfde keuzevraag tot het maken van een opstel, terwijl den leerlingen van de Cadettenschool als tweede vraag een letterkundig onderwerp werd opgegeven. Aan de adspiranten, bedoeld onder II van art. 25 der wet werd voor het opstel 3 uur tijd gegeven, de leerlingen der Cadettenschool daarentegen hadden $1^1/_2$ uur tijd ter beantwoording van elke vraag in genoemd vak.

Bijlage IV toont aan hoe het mondeling gedeelte van het examen voor een groep van 24 adspiranten geregeld was.

2. *Aantal adspiranten.*

Het aantal adspiranten, bedoeld onder II van art. 25 der wet, bedroeg aanvankelijk 119. Van dezen hebben zich 7 niet aan de keuring onderworpen.

Van de 112 overigen zijn 25 afgekeurd voor de door hen aangevraagde wapens.

Van de 87 overblijvenden hebben zich vóór of tijdens het examen 10 adspiranten teruggetrokken, zoodat aan het volledig examen is deelgenomen door 77 adspiranten.

Van deze 77 adspiranten waren er 75 afkomstig van Rijks-, gemeente- of bijzondere hoogere burgerscholen met vijfjarigen cursus, terwijl 2 onderwijs op bijzondere scholen hadden ontvangen.

4

3. *Uitslag van het examen.*

Van de 77 adspiranten die het examen in zijn geheel aflegden, slaagden er 51, waarvan 40 bovendien aan de bijzondere eischen voor een plaatsing bij de artillerie voldeden en 31 dier 40 tevens voor genie.

26 adspiranten voldeden niet aan de eischen van het examen.

Van de 51 adspiranten, die wel aan de eischen van het examen voldeden, waren er 50 afkomstig van Rijks-, gemeente- of bijzondere hoogere burgerscholen met vijfjarigen cursus. Uitgezonderd 1, waren deze candidaten in het bezit van een diploma voor voldoend afgelegd eindexamen; deze laatste adspirant had den volledigen cursus doorloopen. De overblijvende geslaagde candidaat was afkomstig van een bijzondere school, en in het bezit van een diploma als voren.

Van de 26 jongelieden die niet slaagden, waren er 25 afkomstig van Rijks-, gemeente- of bijzondere hoogere burgerscholen met vijfjarigen cursus; 15 van hen waren in het bezit van genoemd diploma, 10 hadden dit niet. De overblijvende niet geslaagde adspirant was afkomstig van een bijzondere school en in het bezit van meerbedoeld diploma.

In verband met het door hen afgelegd examen, de door hen aangevraagde wapens en het beschikbaar gestelde aantal plaatsen konden 12 der geslaagde adspiranten niet voor een plaatsing als cadet in aanmerking komen.

Van de opengestelde plaatsen konden 3 voor het wapen der cavalerie hier te lande en 13 voor dat der infanterie hier te lande niet worden vervuld. [1])

Bijlage V bevat de algemeene rangschikking van de adspiranten bedoeld bij art. 25 onder II der wet, die niet aan de eischen van het examen hebben voldaan.

4. *Opmerkingen betreffende het examen.*

Geen.

Breda, 13 Augustus 1910.

Voor de commissie,

De Secretaris, F. W. SANTMAN.

De Voorzitter, A. J. DE BOOY.

Aanteekening van het Departement van Oorlog.

[1]) Ten slotte bleven 2 plaatsen voor het wapen der cavalerie en 8 voor dat der infanterie onvervuld, zijnde nog 1 plaats voor eerstgenoemd en 5 plaatsen voor laatstvermeld wapen vervuld door adspiranten, die zich aanvankelijk niet voor die wapens hadden aangemeld.

Bijlage I.

REGELING van het toelatingsexamen tot de Koninklijke Militaire Academie in 1910 voor de cadetten, leerlingen van de Cadettenschool.

Uren.	Woensdag 6 Juli.	Donderdag 7 Juli.	Vrijdag 8 Juli.	Zaterdag 9 Juli.	Maandag 11 Juli.	Dinsdag 12 Juli.	Woensdag 13 Juli.	Donderdag 14 Juli.	Vrijdag 15 Juli.	Zaterdag 16 Juli.
8—11	Hand- en rechtlijnig teekenen.	Geschiedenis.	Cosmographie.	Staatsinrichting.	Natuurkunde. [1]	Gonio- en trigonometrie. [1]	Meetkunde.	Scheikunde.	Beschrijvende meetkunde.	Mechanica.
1—4	Hand- en rechtlijnig teekenen.	Aardrijkskunde.	Staathuishoudkunde.	Vrij.	Reken- en stelkunde [1]	Duitsch.	Vrij.	Engelsch.	Nederlandsch.	Fransch.

[1] Logarithmentafel medebrengen.

BIJLAGE III.

REGELING van het schriftelijk gedeelte van het toelatings-examen tot de Koninklijke Militaire Academie in 1910, voor de adspiranten, bedoeld bij art 25 der wet onder II.

Uren.	Vrijdag 8 en Zaterdag 9 Juli.	Maandag 11 Juli.	Dinsdag 12 Juli.	Woensdag 13 Juli.	Donderdag 14 Juli.	Vrijdag 15 Juli.	Zaterdag 16 Juli.
8—11	1)	Natuurkunde. 2)	Gonio- en trigonometrie. 2)	Meetkunde.	Scheikunde.	Beschrijvende meetkunde.	Mechanica.
1—4		Reken- en stelkunde. 2)	Duitsch.	Vrij.	Engelsch.	Nederlandsch.	Fransch.

1) Geneeskundig onderzoek te 's Gravenhage op Vrijdag 8 en Zaterdag 9 Juli, telkens aanvangende te 1 uur n.m., te Breda en te Nijmegen alleen op Zaterdag 9 Juli, aanvangende te 1.30 n.m.

2) Logarithmentafel medebrengen.

BIJLAGE IV.

REGELING van het mondeling gedeelte van het toelatings-examen tot de Koninklijke Militaire Academie in 1910.

1ste dag.

EXAMENVAKKEN.	Voormiddag.				Namiddag.			
	9—9½	9½—10	10½—11	11—11½	1—1½	1½—2	2½—3	3—3½
Reken- en stelkunde . . .	a	d	c	b	e	h	j	f
Meetkunde	c	b	a	d	g	f	e	h
Gonio- en trigoniometrie .	e	h	g	f	a	d	c	b
Beschrijvende meetkunde .	g	f	e	h	c	b	a	d
Mechanica	i	m	l	k	v	ij	x	w
Natuurkunde	k	i	m	l	w	v	ij	x
Scheikunde	l	k	i	m	x	w	v	ij
Cosmographie	m	l	k	i	ij	x	w	v
Staatsinrichting	n	q	p	o	r	u	t	s
Staathuishoudkunde . . .	o	n	q	p	s	r	u	t
Aardrijkskunde.	p	o	n	q	t	s	r	u
Geschiedenis	q	p	o	n	u	t	s	r
Nederlandsch	b	a	d	c	f	e	h	g
Fransch	d	c	b	a	h	g	f	e
Duitsch	f	e	h	g	b	a	d	c
Engelsch	h	g	f	e	d	c	b	a
Handteekenen	r s t u				n o p q			
Rechtlijnig teekenen. . .	v w x ij				i k l m			

Te 3½ uur n.m. vergadering der commissie.

2de dag.

EXAMENVAKKEN.	VOORMIDDAG.				NAMIDDAG.			
	9—9½	9½—10	10½—11	11—11½	1—1½	1½—2	2½—3	3—3½
Reken- en stelkunde . .	r	u	t	s	v	ij	x	w
Meetkunde	t	o	r	u	x	w	v	ij
Gonio- en trigonometrie .	v	ij	x	w	r	u	t	s
Beschrijvende meetkunde .	x	w	v	ij	t	s	r	u
Mechanica	a	d	c	b	n	q	p	v
Natuurkunde	b	a	d	c	o	n	q	p
Scheikunde	c	b	a	d	p	o	n	q
Cosmographie	d	c	b	a	q	p	o	n
Staatsinrichting	e	h	g	f	i	m	l	k
Staathuishoudkunde . . .	f	e	h	g	k	i	m	l
Aardrijkskunde.	g	f	e	h	l	k	i	m
Geschiedenis	h	g	f	e	m	l	k	i
Nederlandsch	s	r	u	t	w	v	ij	x
Fransch	u	t	s	r	ij	x	w	v
Duitsch	w	v	ij	x	s	r	u	t
Engelsch	ij	x	w	v	u	t	s	r
Handteekenen	i k l m				e f g h			
Rechtlijnig teekenen . . .	n o p q				a b c d			

Te 3¾ n.m. exerceeren.

3de dag.

EXAMENVAKKEN.	Voormiddag.				Namiddag.			
	9—9$^1/_2$	9$^1/_2$—10	10$^1/_2$—11	11—11$^1/_2$	1—1$^1/_2$	1$^1/_2$—2	2$^1/_2$—3	3—3$^1/_2$
Reken- en stelkunde . .	i	m	l	k	n	q	p	o
Meetkunde	l	k	i	m	p	o	n	q
Gonio- en trigoniometrie .	n	q	p	o	i	m	l	k
Beschrijvende meetkunde .	p	o	n	q	l	k	i	m
Mechanica	r	u	t	s	e	h	g	f
Natuurkunde	s	r	u	t	f	e	h	g
Scheikunde	t	s	r	u	g	f	e	h
Cosmographie	u	t	s	r	h	g	f	e
Staatsinrichting	v	ij	x	w	a	d	c	b
Staathuishoudkunde . . .	w	v	ij	x	b	a	d	c
Aardrijkskunde.	x	w	v	ij	c	b	a	d
Geschiedenis	ij	x	w	v	d	c	b	a
Nederlandsch	k	i	m	l	o	n	q	p
Fransch	m	l	k	i	q	p	o	n
Duitsch	o	n	q	p	k	i	m	l
Engelsch	q	p	o	n	m	l	k	i
Handteekenen	a b c d				v w x ij			
Rechtlijnig teekenen. . .	e f g h				r s t u			

Bijvoegsel tot de *Nederlandsche Staatscourant* van Zondag 11 en Maandag 12 September 1910, n°. 212.

N°. 60.

VERSLAG *omtrent het in 1910 te Kampen afgelegd eindexamen door de onderofficieren van het tweede studiejaar van den Hoofdcursus.*

Aan Zijne Excellentie den Minister van Oorlog.

De commissie, waaraan bij Koninklijk besluit van 10 Juni 1910 n°. 36 werd opgedragen het eindexamen aan den Hoofdcursus af te nemen, heeft heden hare taak ten einde gebracht.

Omtrent den loop van het examen heeft zij de eer het hier volgende verslag aan Uwe Excellentie uit te brengen.

I. Samenstelling der examencommissie.

A. Lid en voorzitter: de kolonel A. Hoogeboom, inspecteur van het militair onderwijs.

B. Leden:

a. de kolonel van den staf der infanterie R. H. Luber, directeur van den Hoofdcursus;

b. de luitenant-kolonel D. W. de Jager, van het 5de regiment infanterie;

c. de kapitein-kwartiermeester J. C. J. Leutz, van het 10de regiment infanterie;

d. de kapitein van den generalen staf S. H. Schutstal van Woudenberg en de kapitein-intendant J. W. Visser, beiden van het leger in Nederlandsch-Indië en met verlof hier te lande;

e. de kapiteins van den staf der infanterie J. N. Bruyn en A. M. van Genderen, de gepensionneerde kapitein der infanterie van het Nederlandsch-Indische leger H. T. van IJsseldijk, de

eerste-luitenants der infanterie P. J. Stigter en J. Peters, laatstgenoemde van het leger in Nederlandsch-Indië, zoomede de eerste-luitenants-kwartiermeester C. Roos en I. P. L. Bouwman, laatstgenoemde mede van het Nederlandsch-Indische leger, allen leeraar bij den Hoofdcursus.

C. Lid en secretaris: de kapitein A. A. Heisterkamp, van het 5de regiment infanterie;

II. Regeling van het examen.

De regeling van het examen, alsmede de wijze van beoordeeling en de rangschikking had geheel plaats volgens het daaromtrent voorgeschrevene in:

1°. het reglement van den Hoofdcursus, vastgesteld bij Koninklijk besluit van 22 September 1892 (*Staatsblad* n°. 221);

2°. het voorschrift voor den Hoofdcursus, vastgesteld door de Ministers van Oorlog en van Koloniën, onder dagteekening van 23 September 1892, IIde afd., n°. 57, en van 26 September 1892, lit. C, n°. 18, en

3°. het voorschrift betreffende het afnemen van het schriftelijk gedeelte van het eindexamen aan den Hoofdcursus, vastgesteld bij beschikking van den Minister van Oorlog, dd. 9 Mei 1908, IIde afd., n°. 298.

Uit de bijlage A van dit verslag blijkt in welke vakken de examens schriftelijk werden afgenomen en hoeveel het aantal vragen in elk dier vakken bedroeg, terwijl bijlage B aangeeft de uitkomsten van het afgelegd examen.

III. Uitslag van het examen.

Aan het examen werd met gunstigen uitslag deelgenomen door:

a. leger hier te lande:

infanterie . . . 21 onderofficieren;
administratie . . 4 „

b. leger in Nederlandsch-Indië:

infanterie . . . 17 onderofficieren;
administratie . . 5 „

Kampen, 20 Augustus 1910.

Namens de Commissie,

De Secretaris, A. A. Heisterkamp.

De Voorzitter, A. Hoogeboom.

BIJLAGE A.

Aantal schriftelijk gedane vragen bij gelegenheid van het door onderofficieren van het 2de studiejaar van den Hoofdcursus afgelegd eindexamen in 1910.

VAKKEN VAN ONDERWIJS.	Wapen en dienstvakken.			
	Infanterie h. t. l.	Infanterie O. I. L.	Administratie h. t. l.	Administratie O. I. L.
Natuurkunde	3	3	3	3
Landmeten en waterpassen	3	3	—	—
Nederlandsche taal . . .	1	1	1	1
Fransche taal	2	2	2	2
Hoogduitsche taal . . .	2	—	2	—
Engelsche taal.	—	—	1	1
Maleische taal	—	3	—	3
Land- en volkenkunde. .	—	3	—	3
Aardrijkskunde	2	—	2	—
Geschiedenis	3	2	—	—
Tactiek	3	3	—	—
Oorlogsgebruiken. . . .	2	2	2	2
Militair strafrecht . . .	3	3	3	3
Wapenleer	3	4	—	—
Pionier- en versterkingskunst	3	3	—	—
Scheikunde en warenkennis	—	—	4	4
Boekhouden.	—	—	3	3
Reglementen en dienstvoorschriften	4	6	3	2
Militaire wetten	3	—	3	—
Dienstcorrespondentie . .	2	1	3	2
Militaire administratie . .	3	3	10	11

Kampen, 20 Augustus 1910.

Voor de Commissie,

De Secretaris, *De Voorzitter,*
A. A. HEISTERKAMP. A. HOOGEBOOM.

Bijlage B.

Vakken van onderwijs.	Aantal geëxamineerde onderofficieren.	Aantal onderofficieren die beoordeeld werden als:		
		minder dan voldoende; minder dan 50.	voldoende; van 50 t/m 70.	meer dan voldoende; meer dan 70.
Natuurkunde	47	3	38	6
Landmeten en waterpassen	38	—	18	20
Nederlandsche taal . . .	47	—	39	8
Fransche taal	47	1	36	10
Hoogduitsche taal . . .	25	—	18	7
Engelsche taal.	9	—	5	4
Maleische taal	22	1	16	5
Land- en volkenkunde van Nederlandsch-Indië . .	22	8	14	—
Aardrijkskunde	25	—	20	5
Geschiedenis	38	1	28	9
Tactiek voor infanterie hier te lande	21	—	14	7
Tactiek voor infanterie O.-I. l.	17	—	15	2
Oorlogsgebruiken	47	—	15	32
Militair strafrecht voor infanterie en administratie h. t. l.	25	1	20	4
Militair strafrecht voor infanterie en administratie O.-I. l.	22	1	16	5
Wapenleer voor infanterie h. t. l.	21	1	14	6
Wapenleer voor infanterie O.-I. l.	17	—	7	10

Vakken van onderwijs.	Aantal geëxamineerde onderofficieren.	Aantal onderofficieren die beoordeeld werden als: minder dan voldoende; minder dan 50.	vol-doende; van 50 t/m 70.	meer dan vol-doende; meer dan 70.
Pionier- en versterkingskunst voor infanterie h. t. l.	21	2	17	2
Pionier- en versterkingskunst voor infanterie O.-I. l.	17	—	13	4
Rechtlijnig en topographisch teekenen voor infanterie h. t. l.	21	1	19	1
Rechtlijnig en topographisch teekenen voor infanterie O.-I. l.	17	—	5	12
Scheikunde en warenkennis	9	—	4	5
Boekhouden	9	—	2	7
Dienst- en exercitiereglementen en dienstvoorschriften infanterie h. t. l.	21	—	18	3
Dienst- en exercitiereglementen en dienstvoorschriften infanterie O.-I. l.	17	—	5	12
Dienstreglementen en dienstvoorschriften administratie h. t. l.	4	—	—	4
Dienstreglementen en dienstvoorschriften administratie O.-I. l.	5	—	—	5
Militaire wetten voor infanterie en administratie h. t. l.	25	—	16	9

Vakken van onderwijs.	Aantal geëxamineerde onderofficieren.	Aantal onderofficieren die beoordeeld werden als:		
		minder dan voldoende; minder dan 50.	voldoende; van 50 t/m 70.	meer dan voldoende; meer dan 70.
Dienstcorrespondentie voor infanterie h. t. l. . . .	21	—	17	4
Dienstcorrespondentie voor infanterie O.-I. l. . . .	17	—	6	11
Dienstcorrespondentie voor administratie h. t. l. .	4	—	2	2
Dienstcorrespondentie voor administratie O.-I. l. .	5	—	—	5
Militaire administratie voor infanterie h. t. l. . . .	21	—	13	8
Militaire administratie voor infanterie O.-I. l. . . .	17	—	—	17
Militaire administratie voor administratie h. t. l. .	4	—	—	4
Militaire administratie voor administratie O.-I. l. .	5	—	—	5
Exerceeren	38	—	18	20
Gymnastiek en schermen	47	2	36	9

Kampen, 20 Augustus 1910.

Voor de Commissie,

De Secretaris, A. A. Heisterkamp. *De Voorzitter,* A. Hoogeboom.

Bijvoegsel tot de *Nederlandsche Staatscourant* van Zondag 11 en Maandag 12 September 1910, n°. 212.

N°. 61.

VERSLAG *van het examen tot toelating tot den Hoofdcursus in het jaar 1910, ingevolge het bepaalde bij art. 8 der wet van 21 Juli 1890, tot regeling van het militair onderwijs bij de landmacht, enz.*

A. Samenstelling der commissie.

Ingevolge de beschikking van den Minister van Oorlog, dd. 18 April 1910, IIde afd., n°. 445, was de commissie samengesteld als volgt:

a. lid en voorzitter: de luitenant-kolonel J. C. H. A. Quack, van het 11de regiment infanterie;

b. leden:

de kapiteins J. de Visser, W. P. H. Kroes en J. F. A. Bischoff, respectievelijk van het 4de, 10de en 5de regiment infanterie;
de eerste-luitenant-adjudant O. P. Bennewitz, van het 7de regiment infanterie;
de eerste-luitenants van den staf der infanterie N. Visser, P. Clerk en P. J. Stigter, alsmede de heer G. J. Kleiboer, allen leeraar aan den Hoofdcursus;

c. secretaris: de eerste-luitenant E. C. A. Lazonder, van het instructie-bataljon.

B. Regeling van het examen.

De regeling van het examen geschiedde volgens de bepalingen, voorkomende in:
het Reglement voor den Hoofdcursus, vastgesteld bij Koninklijk besluit van 22 September 1892 (*Staatsblad* n°. 221, D. B. U., bladz. 948), herhaaldelijk en met betrekking tot dit examen laatstelijk gewijzigd bij Koninklijk besluit van 22 April 1909

(*Staatsblad* n°. 116, R. M. 1909, bladz. 778); het Voorschrift voor den Hoofdcursus, vastgesteld door de Ministers van Oorlog en van Koloniën, dd. 23 September 1892, IIde afd., n°. 57, en van 26 September 1892, litt. C, n°. 18 (D. B. U., bladz. 965), herhaaldelijk en, voor zoover het toelatingsexamen betreft, laatstelijk gewijzigd bij beschikking van genoemden Minister van Koloniën, dd. 16 Februari 1909, afd. C, 1ste bureau, n°. 10, en van den Minister van Marine, waarnemend Minister van Oorlog, dd. 8 Februari 1909, IIde afd., n°. 200; het Voorschrift schriftelijke examens, vastgesteld bij beschikking van den Minister van Oorlog, dd. 9 Mei 1908, IIde afd., n°. 298 (R. M. 1908, bladz. 484).

Overeenkomstig het bepaalde bij art. 13 van het Voorschrift voor den Hoofdcursus was de commissie verdeeld in de volgende sub-commissiën:

voor stel- en meetkunde:

kapitein J. de Visser en eerste-luitenant N. Visser;

voor geschiedenis en aardrijkskunde:

eerste-luitenant P. Clerk en kapitein W. P. H. Kroes;

voor rekenkunde en reglementen:

kapitein J. F. A. Bischoff en eerste-luitenant-adjudant O. P. Bennewitz;

voor talen:

eerste-luitenant P. J. Stigter en leeraar G. J. Kleiboer.

De bijlagen I, IIA en IIB geven een overzicht van de regeling van het schriftelijk en mondeling gedeelte van het examen.

Het mondeling gedeelte van het examen, waarbij de adspiranten in 8 ploegen van 8 en 1 van 5 verdeeld waren, nam 14 Juli een aanvang en eindigde 3 Augustus d.a.v. Voor elke ploeg van 8 adspiranten waren 2 dagen beschikbaar gesteld, terwijl het mondeling examen voor de ploeg met 5 adspiranten 1½ dag duurde.

De bijlagen III en IV bevatten de rangschikking, zoowel voor de infanterie als voor de militaire administratie, van de adspiranten die niet aan de vereischten van het toelatingsexamen hebben voldaan, met vermelding van het door hen behaald aantal punten in de verschillende vakken.

C. Aantal adspiranten.

Het getal adspiranten, dat tot het schriftelijk en mondeling gedeelte van het examen werd toegelaten, bedroeg 69. Vóór den aanvang had zich één adspirant teruggetrokken. Eén adspirant was door ziekte verhinderd aan het examen deel te nemen. (Deze beide adspiranten zijn niet in het getal 69 begrepen.)

D. Aantal opengestelde plaatsen.

Infanterie hier te lande	20
Militaire administratie hier te lande	5
Infanterie Nederlandsch-Indië.	5
Militaire administratie Nederlandsch-Indië . .	4
Totaal . . .	34

E. Uitslag van het examen.

Van de 69 adspiranten wenschten 65 zoowel voor het wapen der infanterie als voor het dienstvak der militaire administratie in aanmerking te worden gebracht. Uitsluitend voor het wapen der infanterie hadden zich 3 adspiranten en uitsluitend voor het dienstvak der militaire administratie had zich 1 adspirant opgegeven. Aan het examen voldeden 40 adspiranten. [1])

F. Opmerkingen naar aanleiding van het examen in de verschillende vakken.

Rekenkunde. Het examen in dit vak gaf geen aanleiding tot bijzondere opmerkingen.

Stelkunde. Het examen in dit vak gaf geen aanleiding tot bijzondere opmerkingen.

Meetkunde. Zoowel bij het schriftelijk als bij het mondeling gedeelte van het examen bleek, dat de adspiranten in het algemeen weinig vaardigheid bezitten in het oplossen van vraagstukken; hoofdzakelijk is dit toe te schrijven aan gebrek aan methode.

Nederlandsche taal. Het examen in dit vak gaf geen aanleiding tot bijzondere opmerkingen.

1) Door uitbreiding van het aantal opengestelde plaatsen met zes voor infanterie hier te lande konden alle geslaagden worden geplaatst.

Fransche taal. Er ontbrak dikwijls veel aan eene beschaafde uitspraak bij de adspiranten; bij velen was het schriftelijk werk door grove taalfouten ontsierd.

Aardrijkskunde. Het examen in dit vak gaf geen aanleiding tot bijzondere opmerkingen.

Geschiedenis. Het examen in dit vak gaf geen aanleiding tot bijzondere opmerkingen.

Reglementen. Het examen in dit vak gaf geen aanleiding tot bijzondere opmerkingen.

Kampen, 5 Augustus 1910.

Namens de Commissie,

De Secretaris, E. LAZONDER.

De Voorzitter, QUACK.

BIJLAGE I.

Hoofdcursus. Toelatingsexamen 1910.

Tableau voor het *schriftelijk* gedeelte.

Data.	Duur van het morgen- of namiddag-tijdperk.	Vakken.	Nummers der vragen.	Tijdstip van uitreiking.	
7 Juli	8—9	Nederl. taal	1	8	v.m.
	9.5—12.25	Meetkunde	1	9.5	„ [1])
	10.5—10.20	Rust			
			2	10.20	„
			3	11.25	„
	12.25—2	Rust			
	2—3.35	Aardrijkskunde	1	2	n.m.
			2	2.50	„
8 „	8—10.35	Rekenkunde	1	8	v.m.
			2	8.50	„
	9.35—9.50	Rust			
			3	9.50	„
	10.35—1	Rust			
	1—3.5	Geschiedenis	1	1	n.m.
			2	2.5	„
9 „	8—10.40	Stelkunde	1	8	v.m. [2])
			2	8.50	„
			3	9.40	„
	10.40—10.55	Rust			
	10.55—12.30	Velddienst	1	10.55	„
			2	11.45	„
	12.30—2	Rust			
	2—4.5	Fransche taal	1	2	n.m. [3])
			2	3.5	„ [3])

Toelichtingen. [1]) Passerdoos en linialen meebrengen. [2]) Logarithmentafel meebrengen. [3]) Geen woordenboek.

Kampen, 9 Juni 1910.

De Voorzitter der Examen-Commissie,
QUACK.

TABLEAU MONDELING EXAMEN.

Elke ploeg 2 dagen.	8.30—9	9.5—9.35	9.40—10.10	10.10—10.30	10.30—11 [1]	1—1.30	1.35—2.5	2.5—2.30	2.30—3	3.5—3.35	8.30—9	9.5—9.35	9.40—10.10	10.10—10.30	10.30—11	11.5—11.35	1—1.30	1.30—1.45	1.45—2.15	2.20—2.50	3.25 of 3.55 [1]
Rekenkunde	1		2			3			5		6		7			8			4		
Geschiedenis	2		3			4			6		7		8			5			1		
Meetkunde	3		4			1			7		8		5			6			2		
Nederlandsche taal . .	4		1	Rust.		2		Rust.	8		5		6	Rust.		7		Rust.	3		Vergadering.
Stelkunde.		5			6		7			1		2			3		4			8	
Aardrijkskunde . . .		6			7		8			2		3			4		1			5	
Reglementen		7			8		5			3		4			1		2			6	
Fransche taal		8			5		6			4		1			2		3			7	

Toelichting. [1] Het aanvullingsexamen in geschiedenis en aardrijkskunde, alsmede het afleggen van proeven van bekwaamheid in de Engelsche of Hoogduitsche taal of in onderdeelen van wiskunde, welke niet in het programma zijn vermeld, heeft plaats om 11 uur v.m. of 2.55 n.m.

BIJLAGE IIB.

TABLEAU MONDELING EXAMEN.

Laatste ploeg 5 man 1½ dag.	8.30—9	9—9.20	9.20—9.50	9.50—10.10	10.10—10.40 [1]	1—1.30	1.30—1.50	1.50—2.20	2.20—2.40	2.40—3.10 [1]	8.30—9	9—9.20	9.20—9.50	9.50—10.10	10.10—10.40	10.40—11	11—11.30	11.35
Rekenkunde. . .	1				4			2			5				3			
Geschiedenis . .	2				5			3			1				4			
Meetkunde . . .	3				1			4			2				5			
Nederlandsche taal	4	Rust.		Rust.	2		Rust.	5	Rust.		3	Rust.		Rust.	1	Rust.		Vergadering.
Stelkunde . . .			5			3				1			4				2	
Aardrijkskunde .			1			4				2			5				3	
Reglementen . .			2			5				3			1				4	
Fransche taal . .			3			1				4			2				5	

Toelichting. [1]) Het aanvullingsexamen in geschiedenis en aardrijkskunde, alsmede het afleggen van proeven van bekwaamheid in de Engelsche of Hoogduitsche taal of onderdeelen van wiskunde, welke niet in het programma zijn vermeld, heeft plaats om 10.40 v.m. of 3.10 n.m.

BIJLAGE III.

ALGEMEENE RANGLIJST van de adspiranten die voor eene plaatsing bij het wapen der infanterie in aanmerking wenschen te komen, doch aan het examen voor toelating tot den Hoofdcursus *niet* hebben voldaan.

Nummer bij de rangschikking verkregen.	Aantal punten bij het examen behaald in:								
	Rekenkunde.	Stelkunde.	Meetkunde.	Nederlandsche taal.	Fransche taal.	Aardrijkskunde.	Geschiedenis.	Exercitie en dienstreglementen en voorschriften.	Totaal.	Schrijven.
1	62	60	49	50	45	72	64	45	447	50
2	49	64	46	50	47	60	53	77	446	50
3	51	38	37	53	62	58	73	70	442	60
4	44	47	50	45	48	64	67	55	420	50
5	64	53	31	50	35	70	58	55	416	60
6	51	30	39	60	55	65	45	70	415	70
7	50	37	50	50	28	72	60	63	410	60
8	49	50	51	43	43	59	55	59	409	45
9	44	55	48	50	47	50	47	65	406	50
10	42	45	48	55	65	45	43	47	390	50
11	46	50	43	45	35	58	43	67	387	60
12	49	47	31	53	45	67	50	45	387	50

Nummer bij de rang-schikking verkregen.	Aantal punten bij het examen behaald in:									
	Rekenkunde.	Stelkunde.	Meetkunde.	Nederlandsche taal.	Fransche taal.	Aardrijkskunde.	Geschiedenis.	Exercitie en dienst-reglementen en voor-schriften.	Totaal.	Schrijven.
13	36	58	42	50	53	50	52	44	385	60
14	44	34	42	55	60	53	28	60	376	60
15	46	61	35	43	30	59	33	58	365	50
16	45	42	46	53	39	55	35	48	363	65
17	31	40	43	48	42	55	53	50	362	70
18	48	48	48	45	39	50	32	50	360	60
19	39	41	35	50	38	43	50	60	356	70
20	46	37	39	53	50	48	28	55	356	60
21	39	32	25	63	60	53	28	52	352	70
22	45	39	43	50	25	45	55	45	347	50
23	39	37	20	48	43	54	45	60	346	60
24	38	47	32	48	38	53	40	50	346	60
25 [1]	44	39	50	55	55	25	38	40	346	60
26	47	34	32	50	28	62	45	45	343	50
27	39	38	25	48	35	40	33	60	318	60
28	45	35	29	53	37	40	30	45	314	50
29	28	32	36	45	39	47	35	45	307	70

[1]) Aanvullingsexamen: geschiedenis 60, aardrijkskunde 40.

BIJLAGE IV.

ALGEMEENE RANGLIJST van de adspiranten, die voor eene plaatsing bij het dienstvak der militaire administratie in aanmerking wenschen te komen, doch aan het examen voor toelating tot den Hoofdcursus *niet* hebben voldaan.

Nummer bij de rangschikking verkregen.	Aantal punten bij het examen behaald in:								
	Rekenkunde.	Stelkunde.	Meetkunde.	Nederlandsche taal.	Fransche taal.	Aardrijkskunde.	Geschiedenis.	Totaal.	Schrijven.
1	62	60	49	50	45	72	64	402	50
2	51	38	37	53	62	58	73	372	60
3	49	64	46	50	47	60	53	369	50
4	44	47	50	45	48	64	67	365	50
5	64	53	31	50	35	70	58	361	60
6	49	50	51	43	43	59	55	350	45
7	50	37	50	50	28	72	60	347	60
8	51	30	39	60	55	65	45	345	70
9	42	45	48	55	65	45	43	343	50
10	49	47	31	53	45	67	50	342	50
11	36	58	42	50	53	50	52	341	60
12	44	55	48	50	47	50	47	341	50
13	46	50	43	45	35	58	43	320	60
14	44	34	42	55	60	53	28	316	60

Nummer bij de rangschikking verkregen.	Aantal punten bij het examen behaald in:								
	Rekenkunde.	Stelkunde.	Meetkunde.	Nederlandsche taal.	Fransche taal.	Aardrijkskunde.	Geschiedenis.	Totaal.	Schrijven.
15	45	42	46	53	39	55	35	315	65
16	31	40	43	48	42	55	53	312	70
17	48	48	48	45	39	50	32	310	60
18	46	61	35	43	30	59	33	307	50
19 [1])	44	39	50	55	55	25	38	306	60
20	45	39	43	50	25	45	55	302	50
21	46	37	39	53	50	48	28	301	60
22	39	32	25	63	60	53	28	300	70
23	47	34	32	50	28	62	45	298	50
24	39	41	35	50	38	43	50	296	70
25	38	47	32	48	38	53	40	296	60
26	39	37	20	48	43	54	45	286	60
27	45	35	29	53	37	40	30	269	50
28	28	32	36	45	39	47	35	262	70
29	39	38	25	48	35	40	33	258	60

[1]) Aanvullingsexamen: geschiedenis 60, aardrijkskunde 40.

N°. 62.

VERSLAG DER COMMISSIE, *in 1910 belast geweest met het afnemen van het examen, bedoeld in art. 123 der Hooger-onderwijswet.*

Aan
Zijne Excellentie den Minister van Binnenlandsche Zaken.

De Commissie, krachtens art. 123 der Hooger-onderwijswet benoemd bij Koninklijk besluit van 2 Juni 1910, n°. 117, tot het afnemen van bovengenoemd examen in 1910, bestond uit de heeren:

dr. J. Campert, inspecteur van het middelbaar onderwijs te 's Gravenhage, lid en voorzitter;

en de leden:

A. J. Goedkoop van Nelle, directeur der gemeente hoogere burgerschool te Delft;
dr. P. M. Heringa, leeraar aan de gemeente hoogere burgerschool met 5-jarigen cursus te Haarlem;
dr. J. M. Hiebendaal, directeur der gemeente hoogere burgerschool te Gorinchem;
H. Snijders, leeraar aan de Rijks- hoogere burgerschool te Middelburg;
J. van der Bruyn, oud-leeraar aan de gemeente hoogere burgerschool te Schiedam, wonende te 's Gravenhage;
M. A. P. C. Poelhekke, directeur der gemeente hoogere burgerschool te Nijmegen;
G. J. Vos, oud-directeur der Rijks- hoogere burgerschool te Bergen op Zoom, wonende te 's Gravenhage;
R. T. Modderman, oud-directeur der Rijks- hoogere burgerschool te Meppel, wonende te 's Gravenhage;
M. Merckelbach, leeraar aan de bijzondere hoogere burgerschool te Rolduc, gemeente Kerkrade;

W. J. Lampe, leeraar aan eene gemeente hoogere burgerschool met 5-jarigen cursus te 's Gravenhage.

De eerste vergadering werd gehouden op 11 Juni 1910 in het gebouw der Leesinrichting, Oude Molstraat 36, te 's Gravenhage, waar ook het schriftelijk examen plaats had, terwijl het mondeling examen en de volgende vergaderingen plaats hadden in de gemeente hoogere burgerschool met 5-jarigen cursus aan het Bleijenburg te 's Gravenhage, daartoe door het bestuur der gemeente 's Gravenhage welwillend beschikbaar gesteld.

Nadat het lid Heringa tot secretaris benoemd was, werden de sub-commissiën gevormd, de examinatoren en assessoren aangewezen en de tijd der schriftelijke en mondelinge examens vastgesteld.

De sub-commissiën waren:

voor de afdeeling **A**: de heeren v. d. Bruyn, Goedkoop van Nelle en Heringa;
,, ,, ,, **B**: de heeren Campert, Goedkoop van Nelle, Hiebendaal en Heringa;
,, ,, ,, **C**: de heeren v. d. Bruyn, Modderman, Snijders en Vos;
,, ,, ,, **D**: de heeren Merckelbach, Modderman, Poelhekke en Vos;
,, ,, ,, **E**: de heeren Goedkoop van Nelle en Lampe.

Examinatoren en assessoren voor de verschillende vakken waren:

Voor:	Examinator:	Assessor:
Wiskunde	Goedkoop v. Nelle,	v. d. Bruyn.
Mechanica	id.	Heringa.
Natuurkunde . . .	Heringa,	Goedkoop v. Nelle.
Scheikunde	Hiebendaal,	Campert.
Natuurl. historie . .	id.	id.
Cosmographie . . .	Heringa,	Goedkoop v. Nelle.
Staatswetenschappen	Snijders,	v. d. Bruyn.
Geschiedenis . . .	id.	id.
Aardrijkskunde . .	Modderman,	Vos.
Boekhouden	v. d. Bruyn,	Snijders.
Nederlandsch . . .	Poelhekke,	Merckelbach.
Fransch	Vos,	Modderman.
Engelsch	Modderman,	Vos.
Duitsch	Merckelbach,	Poelhekke.

Volgens de aanwijzing in het schrijven van Uwe Excellentie van 8 Juni 1910, n°. 4160[1], Afd. H. M. O., is verder het schriftelijk examen gesteld op 15, 16, 17, 20, 22, 23, 24, 27 en 28 Juni, zijnde de dagen, waarop ook het schriftelijk eindexamen der hoogere burgerscholen met 5-jarigen cursus was bepaald.

Het examen werd overigens geregeld als bovengenoemd eindexamen en daar de dagen voor het schriftelijk gedeelte van beide examens samenvielen werd tevens bepaald, dat de opgaven voor het schriftelijk werk van het eindexamen ook zouden gegeven worden aan de candidaten van dit examen.

Bepaald werd nog, dat de candidaten die door Uwe Excellentie waren vrijgesteld van het taalkundig gedeelte van een taal, uitsluitend mondeling in die taal zouden geëxamineerd worden, terwijl geen vrijstellingen voor het mondeling examen zouden worden verleend wegens hooge cijfers behaald bij het schriftelijk examen.

Het schriftelijk examen is op de bovenbepaalde dagen gehouden en het mondeling examen volgens Uwer Excellentie's beschikking van 8 Juli 1910, n°. 4869[1], afd. H. M. O., op 8, 9 en 10 Augustus.

Het getal candidaten bedroeg 7.

Een candidaat kwam niet op.

Van de overblijvende 6 candidaten waren van een nader onderzoek in de vakken genoemd in art. 17 der wet van 2 Mei 1863, *Staatsblad* n°. 50, vrijgesteld:

een candidaat bij Uwer Excellentie's beschikking van 20 Januari 1910, n°. 224, afd. H. M. O., in die onder *l* (taalkundig gedeelte) en *m* (taalkundig gedeelte);

twee candidaten bij Uwer Excellentie's beschikkingen van 26 Januari 1910, n°. 8681, 1 en 2, afd. H. M. O., in die onder *a*, *b*, *c*, *d*, *e*, *i*, *k*, *n* (taalkundig gedeelte), *o*, (taalkundig gedeelte) en *r*, en

een candidaat in die onder *a*, *b*, *c*, *d*, *f*, *g*, *h*, *i*, *k*, *l*, *m*, *n*, *o* en *r*.

Na de vergadering op 10 Augustus 1910 werd het getuigschrift uitgereikt aan:

Simon Paul, geboren te Benthuizen;

Johannes Mutters, geboren te den Haag;

mejuffrouw Arendina Gerharda Kroeze, geboren te Zunderdorp;

Johannes Adriaan de Graaff, geboren te Oud-Vossemeer;
Willem Adriaan Francis Schot, geboren te Amsterdam;
Richard Leonard Arnold Schoemaker, geboren te Roermond.

Aan het einde harer taak gekomen heeft de Commissie de eer Uwer Excellentie haren dank te brengen voor het in haar gestelde vertrouwen.

's Gravenhage/Haarlem, 23 Aug. 1910.

Namens de Commissie:

J. CAMPERT, *Voorzitter.*
P. M. HERINGA, *Secretaris.*

Bijvoegsel tot de *Nederlandsche Staatscourant* van
Woensdag 26 October 1910, n°. 250.

N°. 63.

JAARVERSLAG *van het Centraal Bureau voor de Statistiek over 1909.*

's Gravenhage, April 1910.

Aan Zijne Excellentie den Minister van Binnenlandsche Zaken.

Ingevolge het bepaalde bij art. 17 van het Koninklijk besluit van 9 Januari 1899 (*Staatsblad* n°. 43), heb ik de eer Uwer Excellentie hierbij aan te bieden het verslag van de werkzaamheden van het Centraal Bureau voor de Statistiek over 1909.

I. *Algemeene Zaken.*

Personeel. Gedurende 1909 werden benoemd: tot adjunct-commies Mr. J. Reitsma, tot eerste-klerk J. B. Dekker, tot tweede-klerk P. J. Mansvelt Beck, J. J. Schouten en mej. J. M. H. C. van Kleeff, tot schrijver op jaarloon J. Scheerens, H. C. A. Wijnmalen, A. M. Gerritsen en P. Haaksma.

Voorts werden bevorderd: tot eerste-klerk de tweede-klerken A. F. Geerdes en W. A. J. Visée; tot tweede klerk de schrijver op jaarloon E. P. J. C. Terheggen en tot bode de vaste knecht J. R. Leyenaar.

Op verzoek werd eervol ontslag verleend aan den adjunct-commies mr. G. A. W. ter Pelkwijk, den eerste-klerk M. P. van Duuren en de tweede-klerken J. B. E. Graat en mevr. E. M. Dekker—Hulsker.

Bovendien had het bureau het verlies te betreuren van mej. H. A. Piccaluga, in leven tweede-klerk.

Huisvesting. Het bureau was gedurende het afgeloopen jaar gehuisvest in zeven gebouwen: Rijnstraat 28, Binnenhof, Anna van Saxenstraat 17/19 en 48 en François Valentijnstraat 128, terwijl ten behoeve der 9de Volkstelling nog twee gebouwen werden gehuurd in de Nieuwstraat n°. 28 en 30.

II. *Werkzaamheden van het Centraal Bureau voor de Statistiek.*

Jaarcijfers. In 1909 zijn wederom twee afleveringen dezer publicatie verschenen, nl. de aflevering „Koloniën" over 1907 en de aflevering „Rijk in Europa" over 1908. Het mocht den ondergeteekende gelukken de laatste circa 1½ maand vroeger te publiceeren, dan in de laatst voorafgaande jaren geschiedde. Het streven blijft om de verschijning nog te bespoedigen en haar te doen plaats vinden in de eerste helft der maand October. Later verschijning is een gevolg van te laat ontvangen der noodige gegevens; steeds wordt aan de betreffende administratiën verzocht de opgaven zoo vroeg mogelijk te willen inzenden.

Wat den inhoud der Koloniale Jaarcijfers betreft, hierin werd met weglating van enkele verouderde en door onvolledigheid onbelangrijke tabellen, de paragraaf „Spaarbanken" aangevuld met de gegevens der kleinere spaarbanken, het hoofdstuk „Handel" met een overzicht van den uitvoer uit Soerabaja en werden omtrent posterijen en telegrafie uitgebreider financiëele mededeelingen opgenomen. De tabel omtrent de klassen van aanslag in de bedrijfsbelasting werd gewijzigd in overeenstemming met de inrichting van de tabel in het Koloniaal Verslag.

Aan de aflevering „Rijk in Europa" zijn naast enkele minder belangrijke wijzigingen de volgende overzichten toegevoegd: één betreffende de werkzaamheid der arbeidsbeurzen en één betreffende den loop der vrachtprijzen in de laatste tien jaren. Voorts zijn de tabellen betreffende het hypotheekwezen en het finantiewezen thans geheel in overeenstemming gebracht met de tabellen in de Statistiek van het Grondcrediet in Nederland en met die in de Statistiek der Rijksinkomsten.

Een uitbreiding van de statistiek van het verzekeringswezen en van het credietwezen wordt voorbereid.

Maandcijfers en andere periodieke opgaven omtrent Nederland en zijne Koloniën. In de beide in 1909 verschenen nummers dier publicatie, nos. 21 en 22, werden geene wijzi-

gingen aangebracht; alleen konden, ten gevolge eener nieuwe bewerkingswijze, in n°. 22 over de eerste maanden van 1909 definitieve cijfers over den loop der bevolking worden opgenomen (vroeger werden slechts voorloopige cijfers gepubliceerd).

Statistiek van den loop der bevolking over 1908. Deze statistiek sloot zich geheel bij die van den vorigen jaargang aan. Ook de overzichten der geborenen naar de kerkelijke gezindten der ouders, alsmede die der eerstgeborenen, zijn wederom opgenomen.

Jaarlijksche sterfte naar den leeftijd en de oorzaken van den dood. Aan dezen jaargang werd voor het Rijk in zijn geheel een overzicht toegevoegd van de sterfte per maand volgens de zoogenaamde kleine lijst van doodsoorzaken, ontleend aan de bijgewerkte maandelijksche overzichten, welke in de *Staatscourant* worden gepubliceerd.

Voorts zijn weder opgenomen de ten vorigen jare voor het eerst gepubliceerde tabellen betreffende de zuigelingensterfte, die ik van jaar tot jaar denk te vervolgen, en zijn de overledenen in de jaren 1907 en 1908 in totaal verdeeld naar de verschillende kerkelijke gezindten, als vervolg op de overeenkomstige tabellen voor de jaren 1905 en 1906, in de sterftestatistiek over 1906 gepubliceerd.

Eene onderscheiding van de sterfgevallen naar den leeftijd en de doodsoorzaken in onderling verband volgens de groote lijst der doodsoorzaken, is thans ook voor de vier groepen van gemeenten gegeven.

Maandelijksche sterfte naar den leeftijd en de oorzaken van den dood. De publicatie had in de *Staatscourant* geregeld plaats op de in het vorig jaar reeds vervroegde tijdstippen. Lagen vroeger aan de berekening der verhoudingscijfers voor iedere maand steeds de bevolkingscijfers op 1 Januari van het jaar ten grondslag, thans is voor iedere maand van het jaar het bevolkingscijfer aan het begin dier maand, uit geboorte- en vestigingsoverschotten berekend, gebezigd voor de vaststelling der verhoudingscijfers. Deze worden daardoor van maand tot maand geheel vergelijkbaar.

Statistiek van de sterfte naar de beroepen in verband met leeftijd en doodsoorzaken. Naar aanleiding van hetgeen omtrent de bewerking dezer statistiek reeds in het jaarverslag over 1908 aan Uwe Excellentie is medegedeeld, richtte ik tot de Centrale Commissie voor de Statistiek het verzoek, mij

wel te willen voorlichten omtrent de indeeling en groepeering der doodsoorzaken volgens de in 1901 aangenomen nomenclatuur, ten behoeve van deze statistiek. Deze aangelegenheid is nog bij de Centrale Commissie aanhangig.

Negende algemeene tienjaarlijksche volkstelling. Den 23sten December 1908 had ik de eer tot Uwe Excellentie het verzoek te richten zoo mogelijk wel te willen bevorderen dat voor de bewerking der uitkomsten van de negende tienjaarlijksche volkstelling van Rijkswege ruimte zou worden beschikbaar gesteld, waarop mij door Uwe Excellentie, onder overlegging van een schrijven van Haar Ambtgenoot van Waterstaat en van den heer Rijksbouwmeester, bij schrijven van 25 Januari 1909 werd medegedeeld, dat geene rijksgebouwen beschikbaar waren en dat door mij naar andere gelegenheden voor dat doel kon worden uitgezien. Dit leidde met Uwer Excellentie's goedvinden tot de huur van de beide perceelen aan de Nieuwstraat nos. 28 en 30 met ingang van 1 November 1909, waarbij met 1 Januari 1910 werd bijgehuurd het tusschen die beide perceelen gelegen pakhuis.

Gedurende de beide laatste maanden van het jaar vond in die beide gebouwen de verzending van het omvangrijke materiaal aan de Gemeentebesturen plaats, welke toezending in 1899 nog door Uwer Excellentie's Departement geschiedde.

Den 27sten Maart 1909 werd door mij aan Uwe Excellentie gevraagd, of het in Hare bedoeling lag, dat de voorbereidende werkzaamheden, o. a. de aanbesteding van het materiaal voor de volkstelling, door mijn Bureau zou geschieden, waarop ik dd. 10 April d. a. v. een bevestigend antwoord ontving. Bij schrijven van 26 April deed ik Uwer Excellentie de concept-voorwaarden voor de bedoelde aanbesteding toekomen, waarop ik bij schrijven van 3 Mei door Uwe Excellentie werd gemachtigd die voorwaarden te doen drukken en verkrijgbaar te stellen en de aanbesteding verder voor te bereiden.

De monsters karton en papier werden mij geleverd door tusschenkomst van den heer Directeur der Algemeene Landsdrukkerij.

Den 25sten Mei werd de aanbesteding in een der perceelen in de Nieuwstraat gehouden.

Aangezien echter de monsters niet van gelijke qualiteit waren en in de voorwaarden van aanbesteding, op advies van den voornoemden Directeur, geen melding was gemaakt of het karton al of niet geplakt moest zijn, liepen de aanbestedingsprijzen zóó uiteen, dat ik bij de toezending van het proces-verbaal dier aanbesteding aan Uwe Excellentie

mededeelde, dat aan de laagste inschrijvers was verzocht, vóór de definitieve gunning plaats had, monsters te zenden van het eventueel door hen te leveren karton. Deze monsters bleken echter te eenenmale ongeschikt. Daarenboven was het zoogenaamde linnenpapier veel te duur om als gewoon omslag voor de kaarten te kunnen dienen. Ik adviseerde daarom aan Uwe Excellentie de gehouden aanbesteding nietig te verklaren.

Bij beschikking van Uwe Excellentie van 14 October 1909 n°. 10399, Afdeeling B.B., vereenigde Zij zich met dit voorstel, waarna mij bij Uwer Excellentie's schrijven van den 28sten October afschrift gewerd van het Koninklijk Besluit van 18 October 1909 n°. 46, waarbij ik werd gemachtigd om buiten openbare aanbesteding te voorzien in de levering van kaart-, linnen- en ander papier, benoodigd voor de negende volkstelling.

Het witte karton is geleverd door de firma van Gelder & Zn. te Amsterdam, het gekleurde karton door de Koninklijke Nederlandsche Papierfabriek te Maastricht, het linnenpapier door de firma Palm & Zn. te Amsterdam en het gewone papier (inlegvellen der verzamelkaarten) door de Berghuizer Papierfabriek te Wapenveld, gemeente Heerde.

Voor het bedrukken van het materiaal werd door mij eene onderhandsche inschrijving gehouden, waaraan door tien firma's is deel genomen. Het laagst hadden ingeschreven voor het bedrukken van kaart- en linnenpapier Gebrs. Ten Hagen alhier en voor het drukken, met bijlevering van papier, van de overige modellen de Drukkerij „Trio", alhier, aan welke inschrijvers de leverantiën zijn gegund.

De aflevering van het papier en van het drukwerk geschiedde binnen de daarvoor gestelde termijnen, waardoor de toezending van het materiaal aan de Gemeentebesturen tijdig kon plaats hebben.

Ik heb getracht aanvragen om aanvulling van het gezondene te voorkomen door reeds in April 1909 overleg te openen met alle gemeentebesturen in Nederland omtrent het voor de 9de volkstelling benoodigde materiaal, daarbij verzoekende niet te hoog te ramen voor de verschillende soorten van kaarten, welke zij zouden meenen noodig te hebben, doch ook vooral niet te laag en wel zóó, dat in elk geval geen nadere aanvragen aan het einde van het jaar gedaan behoefden te worden; dezerzijds werden de aanvragen gecontroleerd door vergelijking met het bevolkingscijfer uit de statistiek van den loop der bevolking, welk cijfer, eveneens in overleg met de Gemeentebesturen, uit de door deze verstrekte op-

gaven jaarlijks wordt vastgesteld. Niettegenstaande deze voorzorgsmaatregelen, moest ik nog om aan het groot aantal telegrafisch, telefonisch en bij brief verzochte nadere aanvragen te voldoen, herhaaldelijk laten bijdrukken, meest gele en witte, blauwe en grijze, en slechts betrekkelijk weinig oranje en rose kaarten voor tijdelijk aanwezigen, voor welke laatste rubriek alleen moeilijk van te voren het juiste aantal was te ramen geweest.

Omtrent invulling van verschillende vragen op de telkaarten, alsmede omtrent andere met de volkstelling in verband staande aangelegenheden, werden door mij aan verschillende gemeentebesturen een groot aantal inlichtingen verstrekt. En waar ik meende, dat de beantwoording dier vragen — ter bevordering eener uniforme behandeling — ook voor andere gemeentebesturen van belang kon zijn, heb ik hiervan aan alle gemeentebesturen mededeeling gedaan.

Maandschrift. Met den aanvang van 1909 werd in de rangschikking der stof eenige wijziging gebracht, ten einde de raadpleging te vergemakkelijken. De hoofdstukken van het overzicht betreffende Nederland werden in deze volgorde geplaatst: Arbeidsmarkt, Arbeidsbeurzen, Werkloosheidsverzekering, Werkstakingen en uitsluitingen, Oprichting en opheffing van vakorganisaties, Overige mededeelingen van sociaal-economischen aard. De hoofdstukken van het buitenlandsch overzicht luidden achtereenvolgens: Arbeidsmarkt, Arbeidsbeurzen, Werkstakingen en uitsluitingen, Overige mededeelingen van sociaal-economischen aard en Mededeelingen van Nederlandsche diplomatieke en consulaire ambtenaren in het Buitenland. De staten werden zooveel doenlijk uit den tekst gelicht en onder de achterin geplaatste „Tabellen" opgenomen.

Ten einde den omvang van het Maandschrift in overeenstemming te houden met de gelden, voor deze publicatie beschikbaar, moesten — te beginnen met de 9de aflevering — eenige bekortingen worden aangebracht, waarvan de voornaamste hieronder bij de behandeling van elk der hoofdstukken afzonderlijk ter sprake gebracht zullen worden.

A r b e i d s m a r k t. In 1909 werd uitvoering gegeven aan het voornemen om de maandelijksche verslagen nopens den stand der arbeidsmarkt, te beginnen met die over de maand Januari van genoemd jaar, in meer overzichtelijken vorm te publiceeren, n.l. gegroepeerd naar den aard der bedrijven. Hier door werd gemakkelijker dan tot dusver een overzicht van den toestand verkregen. Bovendien werd de

onvolledigheid, welke de rapporten van sommige Kamers van Arbeid dikwijls kenmerkte, voor een groot deel verholpen door de reeds in het vorig jaarverslag vermelde invoering van de staten model H. Deze grootere volledigheid had ook ten gevolge, dat het „Algemeen overzicht" meer bedrijven kon omvatten dan tot dusver het geval was.

Den 22sten November 1909 werd door den Minister van Landbouw, Nijverheid en Handel, naar aanleiding van een door hem van zijnen ambtgenoot van Binnenlandsche Zaken ontvangen schrijven, overleg geopend over het denkbeeld om na te gaan of — met het oog op de stijgende kosten van het Maandschrift — wellicht een niet onbelangrijke bekorting van den inhoud kon worden verkregen, door de inlichtingen voorkomende onder rubriek B omtrent den stand der Arbeidsmarkt in de onderscheidene bedrijven, voor het vervolg in meer beknopten vorm te publiceeren dan thans geschiedde, daarbij overleggende een desbetreffend advies van den Directeur-Generaal van den Arbeid.

Bij schrijven van 4 December 1909, Afdeeling voor Arbeidsstatistiek, B n°. 1688, deelde ik den Minister mede, dat ik mij met het advies van den Directeur-Generaal van den Arbeid zeer wel kon vereenigen en alzoo er voor zou zorgen, dat — te beginnen met de aflevering, welke de gegevens over Januari 1910 bevat, — de medeelingen thans vermeld onder B van het hoofdstuk „Arbeidsmarkt", zouden worden weggelaten en alleen het daaruit samengestelde „Algemeen Overzicht", doch meer uitgebreid dan thans, zou worden gepubliceerd.

Den 23sten December daaraanvolgende berichtte de Minister, onder n°. 3636, Afdeeling A, zich met het bovenstaande te kunnen vereenigen, onder deze voorwaarde echter dat — hoezeer bij de nieuwe wijze van bewerking der gegevens naar kortheid ware te streven — toch zooveel mogelijk in de publicatie zou blijken, welke Kamers de gegevens tot samenstelling van het overzich hebben verschaft en van welke Kamers de meer belangrijke in het overzicht opgenomen gegevens afkomstig zijn.

In aflevering 2 werden naast de gegevens betreffende de arbeidsmarkt, verzameld door de Kamers van Arbeid, voor het eerst opgenomen inlichtingen aan het Centraal Bureau voor de Statistiek verstrekt door Kamers van Koophandel, alsmede door organisaties van patroons en van werklieden omtrent bedrijven, welke niet door eene Kamer van Arbeid vertegenwoordigd zijn.

De vele werkzaamheden, verbonden aan het verzamelen

dezer gegevens lieten niet toe, aanstonds het geheele Rijk in het onderzoek te betrekken; het strekte zich voorloopig alleen uit over de provincies Noord-Brabant, Limburg en Zeeland. In den loop van het jaar bleek het, wegens gebrek aan personeel, niet mogelijk geleidelijk andere provincies in het onderzoek te betrekken.

Betreffende de overige maandelijksche opgaven in het Maandschrift, welke niet door tusschenkomst der Kamers van Arbeid worden verzameld, valt het volgende op te merken.

A r b e i d s b e u r z e n. Ook gedurende 1909 is het aantal arbeidsbeurzen vermeerderd. Zoodra het Bureau van de oprichting kennis neemt, wordt met de betrokken instelling in overleg getreden, ten einde dezelfde opgaven te erlangen als van de reeds bestaande beurzen.

In 1909 werden weder van alle aan het Bureau bekende plaatsingsbureaux, welker aantal veel grooter was dan in 1908, gegevens gevraagd.

W e r k l o o z e n f o n d s e n. De gegevens nopens de gemeentelijke fondsen tot verzekering tegen de geldelijke gevolgen van werkloosheid, wier aantal in 1909 aanzienlijk toenam, werden in een afzonderlijk hoofdstuk ,,Werkloosheidsverzekering'' samengevat. Met de nieuw opgerichte instellingen werd aanstond overleg geopend, ten einde daarvan dezelfde gegevens te erlangen als van de reeds bestaande fondsen.

Sedert de 9de aflevering, wordt — in verband met de hierboven besproken bezuinigingsmaatregelen — in dit hoofdstuk alleen datgene medegedeeld, wat niet in de ,,Tabellen'' terug te vinden is.

V a k o r g a n i s a t i e s. Van het voornemen om het hoofdstuk ,,Oprichting en opheffing van vakorganisaties'', waarin voorloopig uitsluitend de desbetreffende mededeelingen der Kamers van Arbeid een plaats vinden, meer volledig te maken met medewerking van de zijde der vakorganisaties, moest wegens gebrek aan het daarvoor noodige personeel worden afgezien.

O v e r i g e m e d e d e e l i n g e n v a n s o c i a a l-e c o n o m i s c h e n a a r d. Dit hoofdstuk bevat thans in de eerste plaats een rubriek ,,Beschrijvend overzicht van de maandelijksche tabellen'', later getiteld ,,Maandelijksche mededeelingen'', toen, zooals later zal blijken, een groot deel der tabellen kwam te vervallen. Onder deze rubriek worden beschreven de maandopgaven, welke op den economischen toestand betrekking hebben, zooals cijfers betreffende

de bevolking, het bouw- en woningtoezicht in de groote steden, de contrôle op den havenarbeid, de nationaliteitsbewijzen, de ongevalsaangiften, de opbrengst van de Rijksmiddelen, de Rijkspostspaarbank, het scheepvaartverkeer en de spoorwegen. Wegens gebrek aan personeel kon geen gevolg worden gegeven aan het plan deze gegevens geleidelijk uit te breiden.

In de tweede plaats werd onder dit hoofdstuk weergegeven de beknopte inhoud van vele verslagen als: van de inspecteurs van den arbeid, de Rijkspostspaarbank, den hoofdingenieur der mijnen, de Rijksverzekeringsbank, en de Staatscommissie voor den landbouw.

Ook werden nieuwe wetsontwerpen als dat op den Zondags- en nachtarbeid in broodbakkerijen, het ontwerp-stuwadoorswet, het ontwerp-pandhuiswet besproken, terwijl excerpten werden opgenomen uit de statistiek van den loop der bevolking, de gevangenisstatistiek, de statistieken van het Rijkstucht- en opvoedingswezen, de werkstakingen en uitsluitingen, de berechting van de overtredingen der arbeids- en veiligheidswetten, de justitieele statistiek.

Eindelijk werden opgenomen artikelen over: landverhuizing, nationaliteitsbewijzen, de verrichtingen ex art. 113*bis* der Militiewet en art. 15*bis* der Landweerwet, de verrichtingen ex art. 35 der Leerplichtwet, over de arbeidsvoorwaarden in het havenbedrijf te Amsterdam en te Rotterdam, over den vrouwen- en kinderarbeid in de aardewerkfabricage, de staangeldboekjes, over de financiën van en de werkloosheid onder de leden van den A. N. D. B., de spoorwegongevallen, het sparen op school en de naamlooze vennootschappen.

In een derde rubriek van dit hoofdstuk worden onder den titel „Gemengde mededeelingen" opgenomen de „Andere belangrijke voorvallen op het gebied der arbeidsverhoudingen" door de Kamers van Arbeid ingezonden, benevens mededeelingen omtrent onderwerpen van sociaal-economischen aard, op andere wijze verzameld, waaronder in de eerste plaats die, welke door de gemeentebesturen, ingevolge een destijds gedaan verzoek, worden toegezonden. Toen gebleken was, dat van een aantal gemeenten de verlangde stukken niet of niet geregeld waren ontvangen, werd in December een schrijven aan de gemeentebesturen gericht, waarin nogmaals hun aandacht op deze aangelegenheid gevestigd werd.

Brood- en kleinhandelsprijzen. In deze overzichten werd geen wijziging gebracht.

B u i t e n l a n d. De mededeelingen nopens de arbeidsmarkt, de arbeidsbeurzen en de werkstakingen en uitsluitingen in het buitenland zijn sedert de September-aflevering in verband met de bezuinigingsmaatregelen, beknopter geworden. Onder de overige mededeelingen op sociaal-economisch gebied, werd voorts melding gemaakt van een aantal wetenswaardige bijzonderheden. Ware meer personeel aanwezig, dan zouden een aantal zeer belangrijke artikelen, die thans achterwege moesten blijven, nog een plaats hebben kunnen vinden.

Met erkentelijkheid worde wederom vermeld de welwillende medewerking van Nederlandsche diplomatieke en consulaire ambtenaren in het buitenland, bij het inzenden van publicaties en rapporten omtrent voorvallen van sociaal-economischen aard. Meer of min regelmatig werden mededeelingen ontvangen van onze diplomatieke vertegenwoordigers te Brussel, Londen, Weenen, St. Petersburg en Stockholm en van de consulaire ambtenaren te Antwerpen, Danzig, Hamburg, Leipzig, München, Stuttgart, Kopenhagen, Havre, Londen, Venetië, Pretoria, Toronto en Melbourne.

Naar aanleiding van eene mededeeling in het in najaar van 1909 gepubliceerde Oranjeboek, dat de berichtgeving, die het Departement van Buitenlandsche Zaken ontvangt, o. m. bestaat in inzending, en voor zooveel noodig toelichting van de beteekenis en verslag der behandeling, van alle wetsontwerpen, waarvan de kennis voor een der Nederlandsche bestuurstakken van nut kan zijn, werd einde October aan den Minister van Buitenlandsche Zaken toezending aan het Centraal Bureau voor de Statistiek verzocht van alle wetsontwerpen en wetten van sociaal-economischen aard, alsmede der daartoe betrekkelijke bescheiden, ten behoeve van het buitenlandsch gedeelte van het Maandschrift. Toen hierop ten antwoord ontvangen was, dat van de bedoelde stukken twee exemplaren aan het Departement van Landbouw, Nijverheid en Handel werden toegezonden, werd tot het hoofd van laatstgenoemd departement het verzoek gericht het zoo mogelijk daarheen te willen leiden, dat een exemplaar dier bescheiden tijdelijk aan het Centraal Bureau zou kunnen worden afgestaan. Begin 1910 mocht ik het bericht ontvangen, dat Zijne Excellentie goedgunstig op het verzoek beschikt had, zoodat thans ook het Centraal Bureau door bovengenoemden maatregel gebaat is.

Uit de „Handelsberichten” werden artikelen of gedeelten daarvan overgenomen van de hand van diplomatieke vertegenwoordigers te Buenos-Aires en Rio de Janeiro en de

consulaire ambtenaren te Dortmund, Londen, Hernösand, Banana, Portland, San Francisco, Brisbane, Melbourne en Sydney.

Tabellen. Ter verhooging van de leesbaarheid zijn alle tabellen zooveel mogelijk onder het hoofd „Tabellen" achter in de afleveringen opgenomen.

Wat betreft de gegevens op de staten model E over het 1ste, 2de en 3de kwartaal van 1909 verzameld, deze waren weder van zoo geringen omvang, dat het niet wenschelijk geacht werd, die gegevens afzonderlijk kwartaalsgewijze in het Maandschrift op te nemen. Publicatie van dit materiaal is geschied in het jaaroverzicht (in de 2de aflevering 1910), dat in bewerking werd genomen, toen ook de opgaven der Kamers over het 4de kwartaal door het Bureau waren ontvangen.

Te beginnen met de September-aflevering werd ook het tabelwerk, in verband met de noodzakelijke bezuiniging, aanmerkelijk bekort.

In de tabellen betreffende de arbeidsbeurzen werden behalve de totaalcijfers voor de beroepsgroepen, alleen opgenomen de cijfers nopens die beroepen, waaromtrent tien of meer aanbiedingen, aanvragen of plaatsingen voorkwamen. De Fransche vertaling der beroepsgroepen werd op het blauwe vel, dat het buitenlandsch overzicht van het tabelwerk scheidt, aangebracht.

De staten betreffende de contrôle op den havenarbeid, de nationaliteitsbewijzen, de ongevalsaangiften, de Rijkspostspaarbank, het scheepvaartverkeer en het vervoer en de opbrengst der voornaamste spoorwegmaatschappijen werden uit het maandelijksch tabelwerk weggelaten. De belangrijkste gegevens betreffende deze onderwerpen werden onder de rubriek „Overige mededeelingen van sociaal-economischen aard" vermeld.

In de 9de en volgende afleveringen van het Maandschrift werden dus van de maandelijksche tabellen slechts opgenomen die betreffende arbeidsbeurzen, werkloosheidverzekering, bouw- en woningtoezicht en opbrengst der Rijksmiddelen.

Jaarlijksche mededeelingen van de Kamers van Arbeid. Bij het in bewerking nemen van de door de Kamers van Arbeid ingezonden verslagen omtrent den stand van het loon en den arbeidsduur enz. in het jaar 1908, bleek, ondanks de met de Kamers gevoerde briefwisseling over de vorige rapporten, dat ook nu hier en daar nog tegenstrijdigheden en onjuistheden voorkwamen, welke

opheldering vereischten. Aangezien het voor het Bureau een te tijdroovende arbeid zou zijn, weder eerst alle verslagen te vergelijken met die over het vorige jaar en met vele Kamers in uitvoerige correspondentie te treden, werden de verslagen over 1908 en 1907, voor zoover noodig, ter vergelijking en eventueele verbetering aan de Kamers zelve teruggezonden.

Daar de tot dusver gevolgde wijze van publicatie dezer gegevens — in alphabetische volgorde van de Kamers, waarbij het overzicht van elke Kamer in zijn geheel wordt gelaten — het opzoeken dier gegevens bemoeilijkt, achtte ik het wenschelijk, hierin zoodanige verandering te brengen, dat het geheel meer overzichtelijk wordt en de lezer gemakkelijk alle gegevens omtrent een bepaald bedrijf bij elkander kan vinden. Splitsing van het door de Kamers verzamelde materiaal volgens bedrijven en bedrijfsgroepen was te dien einde noodzakelijk, en daarbij werd dezelfde indeeling gevolgd als sedert den aanvang van 1909 geschiedde ten opzichte van de maandelijksche opgaven betreffende den stand der arbeidsmarkt. Wijl het wenschelijk geacht werd, vooral met het oog op de tijdroovende bewerking van dit omvangrijke materiaal, dat de Kamers niet meer als tot dusver hare gegevens verstrekken in een algemeen beschrijvend overzicht, is den Minister van Landbouw, Nijverheid en Handel, bij schrijven van 23 November 1909 B, n°. 1686, Afd. voor Arbeidsstatistiek, voorgesteld een vragenlijst in te voeren, waardoor voor elk bedrijf of elke bedrijfsgroep afzonderlijke opgaaf kan worden verkregen. Genoemde Minister heeft daarop een staat model J vastgesteld, waarop voorkomen de vragen, gesteld onder A I van de ,,Nadere Voorschriften''.

Wegens gebrek aan personeel kon het uit de gegevens der Kamers van Arbeid samengestelde overzicht van loon en arbeidsduur over 1908 niet vóór 6 November 1909 verschijnen.

Loon en arbeidsduur van timmerlieden. Als bijvoegsel tot de 4de aflevering van het Maandschrift verscheen een overzicht van de loonen en den arbeidsduur van timmerlieden in de bouwbedrijven.

Reeds enkele jaren geleden bestond het voornemen om de gegevens omtrent loon en arbeidsduur, welke in de publicaties van het Centraal Bureau voor de Statistiek verspreid voorkomen, naar de beroepen geordend, bijeen te voegen, ten einde de raadpleging gemakkelijker te maken. Aan dit voornemen werd een begin van uitvoering gegeven door samenvatting van alle gegevens, die betrekking hebben op de *timmerlieden* in de bouwbedrijven. De timmerlieden, werkzaam

in andere bedrijven, zijn buiten beschouwing gelaten, daar de opgaven hieromtrent te onvolledig zijn.

Deze loon- en arbeidsduurgegevens zijn grootendeels verzameld door de Kamers van Arbeid, ingevolge de voorschriften van het Koninklijk besluit van 9 Juli 1901 *Staatsblad* n°. 194, vervangen door dat van 19 Februari 1906 *Staatsblad* n°. 36, ter uitvoering van art. 33, 3de lid, der wet op de Kamers van Arbeid, (wet van 2 Mei 1897 *Staatsblad* n°. 141, gewijzigd 3 Februari 1902 *Staatsblad* n°. 14). Deze gegevens zijn door het Centraal Bureau voor de Statistiek, aanvankelijk in het Tijdschrift (Deel I—XVI) en daarna in het Maandschrift (Jaargang I, aflevering 1—5 en bijvoegsel van aflevering 2; Jaargang II, aflevering 1—12 en bijvoegsel van aflevering 9; Jaargang III, aflevering 1—12 en bijvoegsel van aflevering 10) gepubliceerd. Voorts werden gegevens voor dit samenvattend overzicht aangetroffen in de overzichten betreffende de loonen en den arbeidsduur bij rijkswerken. Het eerste dezer overzichten, betrekking hebbende op het jaar 1894, werd uitgegeven door de toenmalige Centrale Commissie voor de Statistiek (Bijdragen tot de Statistiek, Deel II); de latere overzichten, welke de jaren 1899, 1902, 1903 en 1905 betreffen, zijn in het licht gegeven door het Centraal Bureau voor de Statistiek. (Bijdragen, nieuwe volgreeks, Deel XVI, XXXV, LIII en LXXIX). Vervolgens konden als bron van deze publicatie benut worden de loon- en arbeidsduurgegevens, die in bestekbepalingen van werken ten behoeve van gemeenten voorkomen. Daar deze bepalingen niet volledig in de afleveringen van het Tijdschrift en het Maandschrift worden aangetroffen, werd, ter aanvulling, tot de burgemeester van gemeenten met 10.000 inwoners en meer, het verzoek gericht de ontbrekende bepalingen aan het Bureau toe te zenden. Hetzelfde werd gevraagd aan de burgemeesters van gemeenten met minder dan 10.000 inwoners, voor zoover bekend was, dat in deze gemeenten dergelijke bepalingen bestonden. Met betrekking tot gemeenten, waar Kamers van Arbeid voor de Bouwbedrijven zijn, werd dit verzoek aan deze lichamen gedaan. Ook zijn in de publicatie opgenomen eenige cijfers omtrent gemiddelde dagloonen in het timmerliedenbedrijf, ontleend aan de door de Rijksverzekeringsbank in het licht gegeven Ongevallenstatistieken betreffende het tijdvak 1 Februari 1903—31 December 1903 en het jaar 1904.

In de aan dit overzicht toegevoegde tabellen zijn opgenomen de opgaven omtrent loon en arbeidsduur, overwerk, nacht- en Zondagsarbeid bij particuliere werken, door de

Kamers van Arbeid verzameld op de Staten model E, benevens een overzicht van minimum-loon en maximum-arbeidsduur, voorkomende in bestekbepalingen van gemeentewerken.

Het oorspronkelijk plan om de thans geldende bepalingen omtrent loon en arbeidsduur van timmerlieden *in dienst der gemeenten* aan het overzicht toe te voegen is opgegeven, in hoofdzaak wegens gebrek aan personeel voor zulk een omvangrijken arbeid. Immers bij de beschrijving van het loon dezer werklieden mogen de vele bepalingen, die indirect op de arbeidsvoorwaarden van invloed zijn, b.v. rechten op pensioen, enz., niet onvermeld blijven. Zoodra daartoe de gelegenheid bestaat, zal tot bewerking der arbeidsvoorwaarden van gemeentewerklieden worden overgegaan.

Het overzicht is tot den aanvang van 1909 bijgehouden.

Inhoudsopgave. De inhoudsopgave der 12 afleveringen van den 4den jaargang werd verzonden met de eerste aflevering van 1910. Ten einde het opzoeken te vergemakkelijken, werd aan de publicatie toegevoegd een lijst der in de inhoudsopgave voorkomende woorden, met vermelding van de bladzijden, waarop zij worden aangetroffen; voorts een lijst van de diplomatieke en consulaire ambtenaren in het buitenland, wier mededeelingen zijn opgenomen in het Maandschrift en een lijst van de onderwerpen, waaromtrent opgaven voorkomen onder de „Tabellen".

Collectief Arbeidscontract; Uitgifte van gronden in erfpacht. Wegens gebrek aan personeel kon niet worden overgegaan tot de vroeger aangekondigde bewerking en publicatie van de door het Bureau verzamelde collectieve arbeidscontracten en van de door de gemeentebesturen vastgestelde verordeningen op de uitgifte van gronden in erfpacht.

Uit het bovenstaande moge blijken, dat de werkzaamheden voor het Maandschrift zich ook dit jaar aanzienlijk hebben uitgebreid. Niet alleen vraagt de bewerking van de steeds uitvoeriger mededeelingen der Kamers van Arbeid hoe langer hoe meer tijd, ook de toeneming en de groei der sociale instellingen deden bijna alle andere werkzaamheden uiteraard in omvang toenemen. Ook dit jaar moesten tal van belangrijke onderwerpen in het Maandschrift onbesproken blijven en vereischte het de uiterste krachtsinspanning om de afleveringen op tijd te bezorgen. Ten slotte zij nog vermeld dat de heeren Mr. J. Everts te Amsterdam, mr. J. H. Monnik te Haarlem en Jhr. Mr. Dr. W. A. J. Snouck Hurgronje te Middelburg geheel belangloos hunne mede-

werking verleenden aan de redactie van het Maandschrift. Mr. Everts leverde een artikel over het Oostenrijksch ontwerp van wet betreffende de sociale verzekering (opgenomen in aflevering 4) en een artikel over het Duitsch ontwerp eener Reichsversicherungsordnung (opgenomen in aflevering 12). Mr. Monnik stelde een artikel samen over de enquête naar den kinderarbeid in Oostenrijk (opgenomen in aflevering 6; het slot werd gepubliceerd in aflevering 1, 1910). Van de hand van Jhr. Mr. Snouck Hurgronje verscheen een artikel over de huishuren, huisvesting, kleinhandelsprijzen en loonen in de belangrijkste industriesteden van Groot-Britannië en Ierland, Duitschland en Frankrijk (opgenomen in aflevering 3 en 7). Hier ter plaatse mag een woord van dank aan genoemde heeren niet onthouden worden.

Statistiek van de werkstakingen en uitsluitingen in 1908. Dit jaaroverzicht sluit zich, wat vorm en inhoud betreft, geheel bij zijn voorganger aan.

Statistiek van de loonen volgens de loonlijsten der Rijksverzekeringsbank. Midden 1909 verscheen een nieuwe publicatie: Statistiek van de loonen der volgens de Ongevallenwet 1901 verzekerde werklieden in 1904 (provincie Gelderland). Zij vangt aan met een Voorwoord, waarin medegedeeld wordt, welk materiaal de loonlijsten voor de bewerking van een loonstatistiek vormden, en welke bewerking de loonlijsten, die daarvoor in aanmerking konden komen, ondergingen.

De uitkomsten van de bewerking zijn in de „Tabellen" samengevat. Deze vermelden bedrijfsgewijze voor elk beroep, waaromtrent 10 of meer opgaven (hetzij van volslagen mannen of vrouwen, hetzij van onvolslagenen) voorkwamen, 1°. hoeveel werklieden het in rubrieken aangegeven dagloon verdienden; 2°. het totaal aantal werklieden met het gemiddelde van het dagloon. Deze gegevens zijn gesplitst naar: 1°. de grootte der bedrijven (minder dan 50 type-werklieden en 50 type-werklieden en meer), 2°. de grootte der gemeenten (beneden 5.000, 5—20.000 en 20—100.00 inwoners); 3°. het aantal arbeidsdagen gedurende welke de arbeiders in de onderneming werkzaam waren (25—150, 150—225, 225 en meer arbeidsdagen). Daarbij is onderscheid gemaakt tusschen volslagen en onvolslagen werklieden en tusschen mannen en vrouwen, welke laatsten in de statistiek steeds met cursieve cijfers zijn aangegeven. De opgaven nopens werklieden, werkzaam bij openbare werken (direct in dienst van een publiekrechtelijk lichaam), zijn afzonderlijk vermeld. Boven-

dien is het aantal ondernemingen of dat van deelen van ondernemingen — indien in één onderneming verschillende bedrijven worden uitgeoefend — waarop de gegevens betrekking hebben bij elke categorie vermeld. Bijzonderheden omtrent kost, huisvesting enz. zijn telkens in eene aanteekening medegedeeld.

Het scheen niet wenschelijk, in de ,,Inleiding'' een beschrijvend overzicht op te nemen van *alle* in de ,,Tabellen'' voorkomende beroepen. Alleen van de loonen in die beroepen, waaromtrent 50 opgaven of meer, hetzij omtrent volslagen of onvolslagen mannen, hetzij omtrent volslagen of onvolslagen vrouwen voorkomen, is eene beschrijving gegeven (tenzij de loonen niet tot eenige opmerking aanleiding gaven). Ook werd het gemiddeld jaarloon en het gemiddeld aantal arbeidsdagen van deze werklieden berekend; het eerste door het totaal bedrag van het jaarloon der werklieden, die 225 of meer dagen werkzaam waren, te deelen door het totaal aantal dier werklieden, het laatste door het op bovengenoemde wijze gevonden gemiddeld jaarloon te deelen door het gemiddeld dagloon. Tevens werden van de werklieden, waarvan 500 opgaven of meer voorkwamen, het aantal en de gemiddelde dagloonen onderscheiden naar de grootte der gemeenten, zoowel in de groepeering naar de grootte der bedrijven, als in die naar den arbeidsduur. Ook het gemiddeld jaarloon en het gemiddeld aantal arbeidsdagen werd in dit geval onderscheiden naar de grootte der gemeenten.

Daar de resultaten dezer statistiek met het oog op de hierboven beschreven betrekkelijke waarde van het materiaal waaruit zij is opgebouwd, niet geacht konden worden evenredig te zijn aan den voor de bewerking benoodigden tijd en de kosten, werd door mij overwogen in hoeverre de bewerking der veel betere loonlijsten over latere jaren tot meer bevredigende uitkomsten zou kunnen leiden.

Hoewel mij daarbij bleek, dat zoowel door wetgeving als door voorschriften van het Bestuur der Rijksverzekeringsbank zoo niet alle, dan toch vele oorzaken der ondoelmatige inrichting der loonlijsten waren weggenomen, en dat voorts ook de invulling door de werkgevers in de laatste jaren inderdaad verbeterd is, mede als gevolg van meerdere ervaring bij dezen en van scherpere contrôle van de zijde der agenten van de Rijksverzekeringsbank, zoodat het Bestuur dier instelling, door mij naar zijn oordeel over de loonlijsten 1908 gevraagd, mededeelde, dat deze lijsten over het algemeen vrijwel volledig ingevuld zijn, meende ik toch aan de Centrale Commissie voor de Statistiek eene wijziging in de

bewerking voor te moeten stellen, omdat het zonder een zéér aanmerkelijke vermeerdering van het personeel onmogelijk is de loonlijsten van *alle* ondernemingen in het land binnen een tijd van drie jaar te bewerken. Wil het Bureau kans zien de statistiek te publiceeren drie jaar na ontvangst der lijsten van de R. V. B. dan zou het aantal personen, dat ten getale van 5 voor deze statistiek beschikbaar gesteld is, tot 40 moeten worden uitgebreid.

Bij schrijven van 18 Augustus 1909, K n°. 67, Afd. voor Arbeidsstatistiek, deed ik daarom het voorstel, om in elk bedrijf een aantal ondernemingen, zoowel groote als kleine, uit te kiezen, met het doel voortaan alleen de loonlijsten van deze ondernemingen om de 5 jaar te bewerken. De keuze der ondernemingen zou dan kunnen geschieden in overleg met de betrokken Inspecteurs van den Arbeid en de Agenten der Rijksverzekeringsbank, terwijl het aantal der in bewerking te nemen loonlijsten zou afhangen van den arbeid welke vijf personen in vijf jaar tijd zullen kunnen verrichten. De keuze zou natuurlijk alleen vallen op die ondernemingen, wier loonlijsten alleszins betrouwbaar geacht kunnen worden. De verdere bewerking der gegevens over 1904 zou gestaakt worden, terwijl de loonlijsten over 1908 op de hierboven omschreven wijze in bewerking genomen zouden worden.

Hierop ontving het Bureau den 13 November 1909 onder n°. 85 U, een schrijven van de Centrale Commissie, waarin zij mededeelde zich zeer goed te kunnen vereenigen met het denkbeeld, de bewerking der loonlijsten over 1904 te staken.

Ook het denkbeeld om voortaan alleen een uitgezocht materiaal en wel om de vijf jaren te publiceeren had hare instemming. Ook na de verschillende verbeteringen welke de formulieren voor de loonlijsten evenzeer als de invulling dier lijsten en de daarop uitgeoefende contrôle hebben ondergaan, zouden, mede in verband met onderscheidene bepalingen der Ongevallen wet 1901, ten gevolge van welke de begrippen ,,wettelijk'' loon en ,,werkelijk'' loon elkaar niet dekken, de loonlijsten toch niet tot een juiste waardeering van de loontoestanden en de loonbeweging kunnen leiden. Selectie uit den grooten hoop van eenige lijsten voor enkele talrijk vertegenwoordigde bedrijven of groepen van verwante bedrijven, liefst zoo van kleine als van groote ondernemingen, welke bekend staan alleszins voldoende zorg aan haar lijsten te besteden, kwam der Commissie dan ook onvermijdelijk voor, al viel het niet te ontkennen, dat met een uitgezocht materiaal slechts een partieel inzicht in loontoestanden en loonbeweging kan worden verkregen. Zij meende echter dat, wanneer in de

Inleiding tot de Statistiek op deze omstandigheid duidelijk de aandacht wordt gevestigd, het gevaar voor onjuiste gevolgtrekkingen kon worden weggenomen en dat de aldus verkregen gegevens, vooral wanneer men zich niet tot een te klein aantal ondernemingen beperkte en niet uitsluitend de grootere ondernemingen uitkoos, toch in elk geval de moeite van bewerking en publicatie wel waard waren.

,,Men beperke zich'' — aldus het antwoord der Commissie — ,,vooral niet bij de te behandelen bedrijven tot een gering aantal ondernemingen, mits de te gebruiken lijsten waarborgen geven, behoorlijk materiaal op te leveren. Zoo ver mogelijk worde de bedenking ontgaan, dat de loonstatistiek tendentieus bewerkt is, al moge het tegenover hen, die de inrichting en werkwijze van Centrale Commissie en Centraal Bureau kennen, onnoodig zijn de volkomen ongegrondheid eener dergelijke verdenking aan te toonen.

,,Wat nu de verzameling van de gegevens ten behoeve van deze Statistiek betreft zou, naar het oordeel der Commissie, een andere weg ingeslagen kunnen worden, dan tot nu toe gevolgd is, waardoor niet alleen de gegevens aan betrouwbaarheid zouden kunnen winnen, maar ook de arbeid aan de centrale bewerking verbonden aanmerkelijk zou kunnen worden verlicht. Tot juiste waardeering van het loonstatistisch materiaal waarover de Rijksverzekeringsbank beschikt, zal de medewerking der ondernemers onmisbaar zijn. Nu zou het, naar het oordeel der Centrale Commissie aanbeveling verdienen, dat het Centraal Bureau, de loonlijsten tot uitgangspunt nemend, zich met de ondernemingen, waarop de keuze gevallen is, rechtstreeks in verbinding stelde, teneinde de voor de Statistiek noodige nauwkeurige gegevens te verkrijgen.

,,De Commissie vertrouwt dat, wanneer het Centraal Bureau zijn voor de bewerking dezer Statistiek aangewezen ambtenaren beschikbaar stelt voor het verzamelen dier gegevens op medewerking van de zijde der ondernemingen in zeer vele gevallen zal mogen worden gerekend.

,,Eindelijk komt het der Commissie wenschelijk voor de bewerking en publicatie telkens over vijf jaren aldus te verdeelen, dat de Statistiek jaarlijks verschijnt, doch telkens met betrekking tot een of meer verschillende bedrijfsgroepen, zoodat b. v. het 1ste jaar de textielindustrie in bewerking wordt genomen; het 2de jaar de ijzerindustrie; het 3de jaar de bouwbedrijven enz.; het 6de jaar weer de textielindustrie en zoo verder.

„De Commissie noodigt U uit, op boven omschreven wijze de bewerking der loonstatistiek ter hand te willen nemen.”

Statistiek van de loonen en den arbeidsduur bij Rijkswerken. Toen de hierboven besproken statistiek van de loonen volgens de loonlijsten der Rijksverzekeringsbank verschenen was, werd aanstonds een aanvang gemaakt met de bewerking der Statistiek van de loonen en den arbeidsduur bij Rijkswerken in het jaar 1908. Deze Statistiek, — welke eene voortzetting is van de reeds vroeger verschenen Statistieken over de jaren 1894, 1899, 1902, 1903 en 1905, — naderde tegen het einde des jaars hare voltooiing.

Beknopt overzicht van den omvang der Vakbeweging. Na het verschijnen van de *Statistiek der Vakvereenigingen van werklieden in Nederland* (2 deelen, 1905 en 1907) bestond het voornemen, telken jare een onderzoek in te stellen naar den omvang der vakbeweging en de resultaten daarvan in een beknopt overzicht te publiceeren, opdat van jaar tot jaar de loop dezer beweging zou kunnen worden gevolgd.

Een dergelijk onderzoek werd gehouden in het begin der jaren 1908 en 1909. De verleden jaar verkregen gegevens waren evenwel zoo onvolledig, dat van afzonderlijke publicatie destijds moest worden afgezien. Besloten werd, deze uit te stellen tot 1909 en te trachten, bij het in den aanvang van dit jaar in te stellen onderzoek het ontbrekende in de resultaten van het eerste onderzoek zooveel mogelijk aan te vullen. Daarin is het Bureau wel grootendeels, doch niet geheel geslaagd, aangezien ook thans de medewerking van sommige besturen nog te wenschen overlaat, een enkele maal zelfs geheel ontbreekt. Verbetering te dien opzichte valt evenwel waar te nemen.

Teneinde de late verschijning dezer statistiek, welke een gevolg is van de trage terugzending der vragenlijsten, niet nog meer op te houden, werd afgezien van een nader onderzoek naar het ledental dier organisaties, welke geen inlichtingen verstrekten. Een dergelijk onderzoek zal echter wel ingesteld worden in 1910.

De uitkomsten van het in 1908 en 1909 gehouden onderzoek zijn in een 9-tal tabellen samengevat.

Statistiek van de openbare leeszalen en bibliotheken. Bij schrijven van 27 Januari 1909 werd het Centraal Bureau uitgenoodigd, de noodige gegevens voor eene Statistiek der openbare leeszalen en bibliotheken te verzamelen, bewerken

en publiceeren. Deze arbeid nam veel meer tijd in beslag dan aanvankelijk vermoed werd; tegen het einde des jaars echter was reeds een deel der publicatie ter perse. De ingekomen gegevens zijn bewerkt door mr. Reitsma.

Statistiek van de berechting der overtredingen van de Arbeids- en Veiligheidswetten. Zoowel wat vorm als inhoud betreft sluit deze statistiek over 1908 zich geheel bij haar voorgangster aan.

Gevangenisstatistiek. Van deze publicatie konden in 1909 twee jaargangen verschijnen, de eerste in Februari (jaargang 1907) en de tweede in December (jaargang 1908).

In aansluiting met hetgeen in het vorige jaarverslag werd meegedeeld omtrent moeilijkheden, ondervonden ten aanzien van de gegevens omtrent den gezondheidstoestand in de gestichten, kan hier worden vermeld, dat deze moeilijkheden nog bleven bestaan. In de jaargangen 1907 en 1908 werden in de betreffende staten eenige bekortingen aangebracht, terwijl in den jaargang 1907 voor éénmaal werd opgenomen een staat, houdende een volledige opgave van alle ziektegevallen, voor elk gesticht afzonderlijk, waardoor het mogelijk werd de opgaven der verschillende gestichten, in verband met de daar geconstateerde ziektevormen, onderling te vergelijken.

Inmiddels is een aanschrijving tot de geneesheeren gericht, welke ten doel had de eenheid in de opgaven te bevorderen.

De jaargang 1908 bevatte tabellen betreffende de inrichting der gebouwen, het personeel en de verdeeling der bevolking naar de godsdienstige gezindten, welke slechts om de 5 jaren worden gepubliceerd.

De Inleidingen werden bewerkt door Mr. L. W. E. M. Lasonder.

Statistiek van het Rijkstucht- en opvoedingswezen. De tweede jaargang van deze statistiek, betreffende het jaar 1907, verscheen in April 1909, dus eenige maanden vroeger dan hare voorgangster, welke in Juni 1908 het licht had gezien.

De inhoud sloot in hoofdzaak aan bij dien van den vorigen Jaargang. Slechts werden eenige onbeduidende wijzigingen aangebracht.

Faillissementsstatistiek. Ook over den inhoud van den Jaargang 1907 dezer publicatie, welke in Juni 1909 het licht zag, valt niets bijzonders op te merken. De verschijningsdatum was iets later dan die van den voorgaanden Jaargang, omdat dit jaar de Statistiek van het Rijkstucht- en opvoedingswezen is voorgegaan.

Justitieele Statistiek. De Justitieele Statistiek over 1908 verscheen in September 1909, dus op den gewonen tijd. Behoudens enkele noodig gebleken redactiewijzigingen, was deze Jaargang geheel en al overeenkomstig den voorgaanden ingericht. Getracht is wat meer overeenstemming te verkrijgen in de opgaven der verschillende Gerechten.

Het plan tot reorganisatie dezer Statistiek, waarvan in het vorige jaarverslag werd melding gemaakt, kwam in 1909 in een voorloopigen vorm gereed.

Crimineele Statistiek. In aansluiting met hetgeen in het vorige Jaarverslag omtrent den verschijningsdatum van deze publicatie werd opgemerkt, kan thans worden meegedeeld, dat de Jaargang 1907 verschenen is in Mei 1909. Naar te verwachten is zullen ook de volgende Jaargangen omstreeks Mei van het tweede jaar na dat waarop de gegevens betrekking hebben, het licht kunnen zien, dat is dus pl.m. 7 maanden vroeger dan voorheen het geval was.

Aansluitend aan een bestaande gewoonte, werd ook dit jaar weer een speciale studie over een onderdeel gepubliceerd, te weten een onderzoek naar de Sexueele Criminaliteit van de hand van Mr. J. R. B. de Roos, die ook de Inleiding bewerkte. Deze studie, bewerkt uit het grondmateriaal der Crimineele Statistieken van de jaren 1902/6, werd, zooals in het vorige Jaarverslag werd aangekondigd, niet meer aan de Inleiding der Crimineele Statistiek toegevoegd, doch verscheen in November als n°. 1 van een nieuwe serie: Bijdragen tot de Crimineele Aetiologie.

De inhoud der Crimineele Statistiek komt in hoofdzaak overeen met dien van hare voorgangster.

Statistiek der gemeentelijke- en provinciale financiën. De jaargang 1906 sluit zich, wat de wijze van bewerking betreft, bij de vorige publicatie aan. De tabellen der provinciale financiën hebben eenige verandering ondergaan, ten gevolge van de wijziging der provinciale wet bij de Wet van 17 Juni 1905 (*Staatsblad* n°. 210). In den staat der uitgaven is dienovereenkomstig vervallen Rubriek *A*, Rijksuitgaven; in den staat der ontvangsten zijn daarentegen de volgende nieuwe posten opgenomen: onder 4*a*. Opcenten op de Vermogensbelasting; onder 4*b*. Opcenten op de Belasting op bedrijfs- en andere inkomsten, terwijl post 10, Bijdragen en Subsidiën van het Rijk gesplitst is in: 10. Rijksuitkeeringen krachtens art. 72 der Wet van 17 Juni 1905 en 10*a*. Andere bijdragen van het Rijk.

De pogingen aangewend om in overleg met de Centrale Commissie voor de Statistiek meer innerlijke eenvormigheid der cijfers nopens de gemeentefinanciën te verkrijgen, hebben een bevredigend gevolg gehad. Uwe Excellentie, zich met het desbetreffende advies der Commissie vereenigend, heeft de nieuwe modellen *A*, *B*, *C* en *D* voor de statistiek der gemeentefinanciën bedoeld onder IV, punt 6, der voorschriften omtrent de indeeling van het verslag van den toestand der Provinciën, door tusschenkomst der Gedeputeerde Staten aan de gemeentebesturen doen toekomen, bij circulaire van 13 Augustus 1909, n°. 7955, afd. B. B. De bedoeling is dat de gegevens voor het eerst over het dienstjaar 1908 overeenkomstig die modellen worden ingericht.

Statistiek der periodieke verkiezingen voor de Tweede Kamer der Staten-Generaal in 1909. Deze statistiek sluit zich, wat vorm en inhoud betreft, geheel aan bij n°. LV van deze reeks van bijdragen tot de statistiek van Nederland, betreffende den uitslag der in 1905 gehouden periodieke verkiezingen. In de inleiding wordt eene vergelijking gemaakt tusschen deze beide verkiezingen voor zoover betreft het aantal gestelde candidaten, het aantal candidaten, dat bij enkele candidaatstelling verkozen is, welke deel der kiezers heeft deelgenomen aan de verkiezingen, de laagste en hoogste opkomst der kiezers, alsmede het hoogste en laagste percentage der ongeldig verklaarde stembiljetten.

Kiezersstatistiek benevens aanvulling der verkiezingsstatistiek. De jaargang 1909 sluit zich geheel aan bij zijn voorganger en bevat behalve de opgaven van het aantal kiezers volgens de kiezerslijst van 1909 voor de Tweede Kamer der Staten-Generaal, Provinciale Staten en Gemeenteraden de tusschentijdsche verkiezingen voor de beide Kamers der Staten-Generaal, alsmede de periodieke verkiezingen van leden voor den Gemeenteraad in gemeenten met meer dan 15 000 inwoners.

Statistiek der Spaar- en Leenbanken. In den jaargang 1907/8 kwam geen verandering. Het aantal spaarbanken, dat opgaven verstrekte, is 6 minder dan het vorige jaar, daarentegen klom het aantal medewerkende boerenleenbanken van 219 tot 331 of eene vermeerdering van 51 %. Het vorig jaar bedroeg het aantal niet medewerkende boerenleenbanken 135, thans slechts 126. Mijn voornemen is, om alle banken, die weigerachtig gebleven zijn, éénmaal te doen bezoeken, ten einde te trachten de statistiek volledig te maken. Dank zij

de welwillende hulp mij verleend door de Centrale Banken, heb ik goede verwachtingen voor de toekomst.

Aan dezen jaargang zijn toegevoegd twee grafische voorstellingen omtrent het spaarwezen in Nederland. De eerste grafiek geeft een overzicht van het bedrag der inlagen, der terugbetalingen en het saldo tegoed der inleggers op het einde van het jaar, zoowel bij de particuliere spaarbanken, de Rijkspostspaarbank als bij de boerenleenbanken. Voor de particuliere spaarbanken is begonnen met het jaar 1840, terwijl voor de Rijkspostspaarbank, die in 1881 werd opgericht, is begonnen met het jaar 1882. Na dit jaar is voor de vergelijking telkens het resultaat om de 5 jaar opgegeven, terwijl bij de boerenleenbanken, die voor het eerst in de statistiek van 1900 zijn opgenomen, de jaren 1902 en 1907 zijn genomen.

De tweede grafiek toont aan over dezelfde tijdvakken het aantal spaarbankboekjes op 1000 inwoners.

Statistiek van het armwezen. Bij schrijven van 21 October 1909, n°. 1276, Afd. 5, deed ik aan de Centrale Commissie voor de Statistiek een stel ontwerpen toekomen voor de nieuwe tabellen ten behoeve van deze statistiek, samengesteld met inachtneming van het door Uwe Excellentie bij schrijven van 13 Januari 1909, n°. 12545, Afd. B. B. goedgekeurde grondplan. Voor de bijzonderheden hieromtrent zij het mij vergund te verwijzen naar het jaarverslag der Centrale Commissie voor de Statistiek.

Met groote voldoening was het, dat ik, nadat de Centrale Commissie zich in hare Novembervergadering met mijne voorstellen had vereenigd, van Uwe Excellentie een afschrift ontving van Haar besluit van 26 November 1909, n°. 12577, Afd. B. B., waarbij de nieuwe tabellen, te beginnen met de statistiek over 1909, werden ingevoerd.

Daar Uwe Excellentie zich tevens vereenigde met het denkbeeld, uiteengezet in het slot van mijn bovenvermeld schrijven, had ik de eer Haar bij schrijven van 27 November 1909, n°. 1360, Afd. 5 een concept te doen toekomen voor eene circulaire tot toelichting en aanvulling van Uwer Excellentie's zooeven vermeld besluit. De vaststelling daarvan volgde bij beschikking van Uwe Excellentie van 30 November 1909, n°. 12822, Afd. B. B.

De aanhef dezer circulaire is bijna geheel ontleend aan mijn tot de Centrale Commissie voor de Statistiek gericht schrijven van 1 October 1908, n°. 279, Afd. 5, waarvan een afschrift aan Uwe Excellentie is overgelegd bij den brief der Centrale Commissie van 12 December 1908, n°. 147 U.

Vervolgens wordt in genoemde circulaire in een zevental punten een samenvatting gegeven van alle voor de statistiek van het armwezen bestemde bepalingen, voor zoover deze, in verband met haren aard, niet op de tabellen een plaats hadden kunnen vinden, terwijl ten slotte een aantal toelichtende opmerkingen over de tabellen zijn opgenomen, ontleend aan de toelichting tot de door mij aangeboden ontwerpen.

De bedoelde zeven punten in de circulaire van Uwe Excellentie luiden als volgt:

,,1. Ten behoeve van de statistiek van het armwezen worden jaarlijks opgaven gevraagd van de gemeentebesturen en van de instellingen van weldadigheid, welke zijn geplaatst op de lijsten, bedoeld in artikel 3 der wet tot regeling van het armbestuur.

,,Eenmaal in vijf jaren, voor het eerst over 1910, worden daartoe aan de gemeentebesturen en aan *alle* instellingen de uitgebreide tabellen toegezonden; deze zijn voor de gemeentebesturen en de onderscheidene soorten van instellingen genummerd 1 tot en met 13. De invulling daarvan is evenwel alleen verplicht voor de gemeentebesturen en de burgerlijke en gemengde instellingen, terwijl de kerkelijke en particuliere instellingen, welke niet bereid zijn om die uitgebreide tabellen in te vullen, kunnen volstaan met het invullen der korte tabellen. Te dien einde worden over die jaren aan de kerkelijke en particuliere instellingen nevens de uitgebreide ook de korte tabellen uitgereikt.

,,Over de andere jaren, voor het eerst over 1909, worden alleen de korte tabellen uitgereikt; deze zijn voor de gemeentebesturen en de onderscheidene soorten van instellingen genummerd 14 tot en met 21. De invulling daarvan is voor de gemeentebesturen en *alle* instellingen verplicht.

,,2. De verzameling, bewerking en publiceering der statistiek geschiedt, behoudens hetgeen hieronder omtrent de verzameling is bepaald, in haar geheel door het Centraal Bureau voor de Statistiek.

,,De correspondentie over de tabellen, voor zoover die bij de contrôle aan het Bureau noodig blijkt, wordt door het Bureau rechtstreeks met of door tusschenkomst van de gemeentebesturen of met de betrokken instellingen van weldadigheid zelve gevoerd.

,,Wijziging of aanvulling van de tabellen en de overige voorschriften betreffende de statistiek blijft aan mijn Departement voorbehouden.

,,De tot nu toe vereischte jaarlijksche aanvrage van blanco

materiaal door Gedeputeerde Staten behoeft voor het vervolg niet meer te geschieden.

,,Gedeputeerde Staten verzenden in de maand Januari van elk jaar aan de gemeentebesturen het van het Centraal Bureau voor de Statistiek ontvangen blanco materiaal, benoodigd voor de statistiek van het afgeloopen jaar.

,,De gemeentebesturen doen vervolgens aan elk der instellingen van weldadigheid, geplaatst op de lijsten, bedoeld in art. 3 der wet tot regeling van het armbestuur, de vereischte tabellen toekomen.

Voor elk der 1121 gemeentebesturen worden 2 exemplaren van de vereischte tabellen beschikbaar gesteld; een daarvan kan als minuut door het betrokken bestuur worden behouden.

,,Voor elk der instellingen van weldadigheid, voorkomende op de lijsten, bedoeld in artikel 3 der wet tot regeling van het armbestuur, zooals deze op 1 Januari van het afgeloopen jaar luidden, worden 3 exemplaren der vereischte tabellen beschikbaar gesteld; een daarvan kan als minuut door de betrokken instelling worden behouden, terwijl van de beide andere, welke ingevuld bij het gemeentebestuur moeten worden ingeleverd, één exemplaar voor de gemeentesecretarie bestemd is.

,,Zijn ten gevolge van in het afgeloopen jaar in de lijsten, bedoeld in artikel 3 der wet, aangebrachte wijzigingen de door de gemeentebesturen ontvangen aantallen in eenig opzicht ontoereikend, dan moeten de ontbrekende aantallen rechtstreeks door de gemeentebesturen aan het Centraal Bureau voor de Statistiek worden aangevraagd.

,,Ter vervanging van in het ongereede geraakte tabellen kunnen zoowel door de gemeentebesturen als door de instellingen van weldadigheid zelve rechtstreeks aanvragen tot het Bureau worden gericht.

,,Om de gemeentebesturen en de instellingen van weldadigheid tijdig in kennis te stellen van de gegevens, die voortaan voor de uitgebreide statistiek worden gevraagd, zoodat zij daarmede bij haar administratie over 1910 rekening kunnen houden, zullen *in afwijking van het bovenstaande* in December 1909, *ten einde nog in diezelfde maand aan de instellingen te worden uitgereikt*, door het Centraal Bureau voor de Statistiek aan Gedeputeerde Staten behalve de tabellen ,bestemd voor de korte statistiek over 1909, worden toegezonden de uitgebreide tabellen, bestemd voor de statistiek over 1910. Deze laatste moeten dus tot in 1911 worden bewaard, vóór zij ingevuld bij het gemeentebestuur mogen worden ingeleverd.

,,In Januari 1911 zullen dan aan alle instellingen *b* en *c* de korte tabellen gezonden moeten worden, waarvan de invulling over 1910 verplicht is voor diegene onder hen, welke niet bereid zijn om gegevens volgens de uitgebreide tabellen te verstrekken.)

,,4. Het bijhouden van de lijst, bedoeld in artikel 3 der wet tot regeling van het armbestuur, moet door de gemeentebesturen volgens de bedoeling der wet naar dezen stelregel plaats vinden, *dat een instelling op de lijst wordt gebracht, zoodra de oprichting ter kennis van het gèmeentebestuur is gekomen en de plaatsing op de lijst na ingewonnen informatie aan het gemeentebestuur noodig voorkomt;* er moet dus niet worden gewacht, totdat het bestuur het reglement der instelling aan het gemeentebestuur inzendt.

,,Verder is het gewenscht, indien door één instelling verschillende soorten van tabellen moeten worden ingevuld (hetzij zoowel voor bedeeling als voor verpleging, hetzij zoowel voor bedeeling als voor werkverschaffing, hetzij zoowel voor verpleging als voor werkverschaffing, hetzij voor alle drie wijzen van armenverzorging), zulk een instelling op te nemen in elke rubriek, waarvoor tabellen moeten worden ingezonden.

,,5. De uitgereikte tabellen moeten na invulling worden ingezonden:

,,voor zoover de kerkelijke en particuliere instellingen betreft: vóór 1 Juni door de instellingen aan de gemeentebesturen; vóór 15 Juni door de gemeentebesturen aan Gedeputeerde Staten; en vóór 1 Juli door Gedeputeerde Staten aan het Centraal Bureau voor de Statistiek;

,,voor zoover de gemeentebesturen en de burgerlijke en gemengde instellingen betreft: vóór 1 Augustus door de burgerlijke en gemengde instellingen aan de gemeentebesturen; vóór 15 Augustus, te zamen met de opgaven der gemeentebesturen zelve, door deze aan Gedeputeerde Staten; en vóór 1 September door Gedeputeerde Staten aan het Centraal Bureau voor de Statistiek.

,,De gemeentebesturen zijn gehouden toe te zien, dat de ingezonden tabellen namens de instellingen behoorlijk zijn onderteekend. Verder zijn zij verplicht, wanneer voor een of meer der op de lijsten van artikel 3 der wet geplaatste instellingen in het geheel geen tabel of wel een blanco tabel is ingezonden, in een tot Gedeputeerde Staten gericht schrijven mede te deelen, of dit te recht is geschied en, zoo ja, waarom zulks heeft plaats gevonden. Wordt namens een gemeentebestuur zelf geen ingevulde tabel ingezonden, dan

moet aan Gedeputeerde Staten worden medegedeeld, waarom dit niet behoeft te geschieden.

,,Gedeputeerde Staten zien toe, dat de gemeentebesturen de in dit nummer en in nummer 7 opgelegde verplichtingen nakomen. Blijkt hun uit de gemeenterekeningen, dat ten onrechte namens een gemeentebestuur in het geheel geen of een blanco tabel is ingezonden, dan dragen zij zorg, dat het betreffende bestuur alsnog aan zijn verplichting voldoet. Achten zij de redenen, waarom door op de lijsten van artikel 3 der wet geplaatste instellingen geen gegevens zijn verstrekt, onvoldoende, dan nemen zij, zoo noodig, de maatregelen, vereischt door artikel 11 der wet. Verder doen zij ter provinciale griffie in de tabellen n°. 6 of n°. 14 de bedragen invullen van de provinciale en Rijkssubsidiën voor verpleging van krankzinnigen en idioten, voor zoover deze buiten de gemeentekas om zijn uitgekeerd. Overigens zenden zij de mededeelingen der gemeentebesturen, vergezeld van een bericht betreffende hetgeen door henzelve in deze is verricht, te gelijk met de tabellen aan het Centraal Bureau voor de Statistiek.

,,6. Wat de nakoming van de bij artikel 10 der wet tot regeling van het armbestuur opgelegde verplichting tot invulling van de tabellen en de toepassing van de bij art. 11 vastgestelde strafbepaling betreft, worde ook voortaan gehandeld naar hetgeen in de van mijn Departement uitgegane circulaire van 8 Januari 1855, n°. 242, 7de Afdeeling, Armwezen als volgt is bepaald:

,, ,,Indien onverhoopt nog enkele besturen ten gevolge van ongenoegzame bekendheid met de wet of door welke andere oorzaak ook, niet op de eerste aanvraag binnen den gestelden termijn aan de op hen rustende verplichting mochten voldoen, alsdan zullen de gemeentebesturen hen dadelijk na het verstrijken van dien termijn met die welwillendheid, wier inachtneming tegenover onbezoldigde bestuurders steeds wenschelijk is, opmerkzaam dienen te maken op de noodzakelijkheid, die er bij verdere nalatigheid zou ontstaan om de toepassing van artikel 11 tegen hen te vorderen, en op het verlangen van het openbaar gezag, dat dit vermeden worde, tevens met tekennengeving, dat zij daartoe alsnog in de gelegenheid worden gesteld door een bepaald getal (hoogstens veertien) dagen te hunner beschikking te stellen, binnen welke zij nog tot de inzending van het verlangde zullen worden toegelaten.

,,Wanneer zoodanige aansporing, des noodig en geraden door mondelinge overreding ondersteund, niet aan het doel

mocht beantwoorden, dan zou dit slechts kunnen worden toegeschreven aan onwil of zoo verregaande nalatigheid, dat de handhaving der wet het noodzakelijk zou maken de toepassing harer strafbepaling te vorderen." "

,,7. Herhaalde telling van in den loop van een jaar verzorgde personen is in alle tabellen, behoudens de enkele uitdrukkelijk aldaar aangegeven uitzonderingen, verboden. Met het oog hierop is het aanleggen en geregeld bijhouden van een naamregister voor alle gemeenten en instellingen een dringend vereischte.

,,De invulling van de tabellen zal overigens het gemakkelijkst kunnen geschieden, indien bij de administratie gebruik wordt gemaakt van een register, waarin de hoofden der in te vullen tabellen zoo dicht mogelijk zijn gevolgd en waarin voor elke in te vullen tabel afzonderlijke badzijden zijn bestemd.

,,Gaarne zou ik zien, dat een zoo groot mogelijk aantal kerkelijke en particuliere instellingen in het jaar der uitgebreide statistiek van haar geneigdheid om met de Regeering mede te werken tot het verkrijgen van belangrijke statistische gegevens blijk gaven door het invullen der uitgebreide tabellen. Te dien einde verdient het aanbeveling, dat de gemeentebesturen bij de weldra plaats vindende uitreiking der nieuwe tabellen over 1909 en 1910 voor éénmaal aan de kerkelijke en particuliere instellingen kennis geven, dat hetzij zij zelve ,hetzij de burgerlijke armbesturen bereid zijn de behulpzame hand te bieden bij het inrichten van bedoeld register. Met het oog hierop acht ik het gewenscht, dat de gemeentebesturen bij de toezending der gegevens voor de uitgebreide statistiek over 1910 aan Gedeputeerde Staten berichten, of een dergelijke kennisgeving aan de kerkelijke en particuliere instellingen in hun gemeente is gedaan, en, zoo ja, door welke instellingen van het aanbod is gebruik gemaakt. Gedeputeerde Staten doen vervolgens deze berichten te gelijk met de tabellen toekomen aan het Centraal Bureau voor de Statistiek".

Ruim veertien dagen na den datum van vaststelling der circulaire mocht ik van Uwe Excellentie het benoodigde aantal afdrukken daarvan ontvangen. De expeditie der circulaires en tabellen aan de Gedeputeerde Staten der onderscheiden provinciën kon dientengevolge nog vóór Kerstmis haar beslag krijgen.

Tot zoover over de nieuwe tabellen.

Wat den in den loop van 1909 bewerkten jaargang der

statistiek, dien over 1907, betreft, heb ik de eer Uwer Excellentie te berichten, dat deze zich, behoudens het wegvallen van enkele kolommen in de tabellen betreffende de gemeentebesturen en de bedeelende instellingen van algemeenen aard, geheel bij zijn voorgangers aansluit.

Het controleeren der ingezonden gegevens is daarin uitgebreid tot de acht grootste gemeenten en de provinciën Noordbrabant, Zuidholland, Noordholland en Utrecht. Zoo mogelijk zal het volgende jaar deze contrôle ook voor de andere provinciën plaats hebben.

Ook nu kan met voldoening worden vermeld, dat door de onderscheidene instellingen met bereidwilligheid werd medegewerkt tot het wegnemen van leemten in de tabellen; weigeringen om de toegezonden tabellen in te vullen werden niet ontvangen. Wel bleek een paar malen verschil van gevoelen te bestaan omtrent de vraag, of een instelling al of niet terecht geplaatst was op de lijst der instellingen van weldadigheid, bedoeld bij artikel 3 der Armenwet. Ook werden van enkele instellingen geen opgaven ontvangen; het waren echter altijd bijzondere omstandigheden, welke hiertoe aanleiding hadden gegeven, terwijl steeds voor de toekomst toezegging tot medewerking werd verkregen.

In het geval van weigering, ten vorigen jare voor de provincie Noordbrabant vermeld, is door Gedeputeerde Staten de veroordeeling van ieder der vijf leden van het nalatige bestuur uitgelokt tot een geldboete van f 5.—, terwijl door de betreffende instelling de gegevens over 1907 en 1908 zijn verstrekt.

Hetgeen in mijn vorig jaarverslag werd medegedeeld omtrent de waarde en de volledigheid der opgaven geldt ook voor dit jaar; zoowel ten aanzien van de ondersteunden als met betrekking tot de financieele cijfers werd in dit opzicht bij de thans voor de eerste maal gecontroleerde provinciën dezelfde ondervinding opgedaan als bij de contrôle der provincie Noordbrabant over 1906. Slechts de volgende waarschuwing moge daaraan thans worden toegevoegd ten aanzien van de cijfers betreffende den geneeskundigen onderstand van gemeentewege; bij de bewerking bleek, dat in een groot aantal gevallen onder deze cijfers begrepen waren:

1°. hetzij uitgaven ter bestrijding van epidemische ziekten;

2°. hetzij uitgaven voor doodschouw en inenting;

3°. hetzij salaris, uitsluitend toegekend voor vestiging van een geneesheer of vroedvrouw in de gemeente;

4°. hetzij subsidiën aan vereenigingen, die bevordering

der volksgezondheid beoogen of wel werkzaam zijn ter voorkoming van armoede, al welke onderwerpen eigenlijk niet tot armenzorg gerekend mogen worden.

Voor zoover zulks kon geschieden, zijn de cijfers met deze uitgaven verminderd. Ook in andere opzichten hebben de ontvangen opgaven ten gevolge der contrôle hier en daar groote wijziging ondergaan.

Toch mag, ook met betrekking tot de gecontroleerde opgaven, niet worden gezegd, dat de volledigheid thans is bereikt. Voor een deel gaf de inrichting der bestaande tabellen daartoe aanleiding.

Omtrent verschillende instellingen tot werkverschaffing zijn thans een aantal nieuwe bijzonderheden opgenomen, welke sedert de opneming daarvan in den jaargang 1904 aan het Centraal Bureau voor de Statistiek zijn bekend geworden en welke deels door de instellingen zelve zijn medegedeeld, deels aan andere bronnen zijn ontleend.

Met het oog op de statistiek over 1907 werd, zooals ik de eer had aan Uwe Excellentie in mijn jaarverslag over 1906 te berichten, door mij aan Uwer Excellentie's ambtsvoorganger machtiging gevraagd om in aanvulling op de missive van 1 Februari 1898, La. A., Afd. B. B., voor éénmaal op de tabellen voor *alle* instellingen, ook de kerkelijke en particuliere, een vraag te doen drukken betreffende het al of niet houden van aanteekening van de namen der verzorgde personen. Voor het overzicht van de ingekomen antwoorden zij het mij vergund Uwe Excellentie te verwijzen naar § 1 van de inleiding der statistiek over 1907.

Deze bepaalt zich overigens ook ditmaal tot een kort overzicht van de Rijkscijfers over 1907.

Statistiek der Rijksinkomsten. In mijn vorig jaarverslag had ik de eer Uwer Excellentie te berichten, dat ik mij verplicht had gezien, ten einde te voorkomen, dat de publicatie der tabellen in bedenkelijken achterstand geraakte, omtrent de statistiek over 1907 te bepalen, dat de inleiding tot enkele korte overzichtsparagrafen zou worden beperkt.

Ten gevolge daarvan was het mij mogelijk deze publicatie in Mei te doen verschijnen; als bijvoegsel bevat zij een graphische voorstelling, welke een overzicht geeft van de opbrengst van een aantal Rijksmiddelen over de dienstjaren 1831—1907, een voortzetting van een arbeid van het Departement van Financiën en van de vroegere Centrale Commissie voor de Statistiek, laatstelijk tot en met 1897 afgedrukt in n°. 11 van de Maandcijfers van 1898.

In tabel I zijn de teruggaven en renten van voorschotten thans voor alle jaren gesplitst naar de Departementen van Algemeen Bestuur; in verband hiermede kon de tabel, in de vorige publicatie als n°. LXXXII opgenomen, vervallen. Daarentegen kon de splitsing van de bijdragen voor pensioen van burgelijke ambtenaren nog alleen over 1907 worden gegeven; eerst voor den volgenden jaargang zouden de gegevens worden ontvangen betreffende de splitsing over de vroegere jaren.

Tabel II, het overzicht van een aantal Rijksmiddelen van 1831 af, bevatte in de vorige publicatie alleen de verzamelcijfers van vijf groepen van middelen en van het totaal daarvan; thans zijn alle cijfers van die middelen afzonderlijk opgenomen, tot en met 1896 ontleend aan n°. 11 van de Maandcijfers van 1898. In aanvulling op dat nummer van de Maandcijfers zijn verder thans in noten met betrekking tot de laatste jaren de wetten en Koninklijke besluiten vermeld, die voor de opbrengst van belang zijn geweest.

Om de verschijning dezer publicatie te bespoedigen, zijn de kwade posten van de grond-, personeele en bedrijfbelasting ook thans nog niet gepubliceerd, verdeeld naar de gemeenten en groepen van gemeenten. Ten gevolge van de medewerking van het Departement van Financiën konden zij ook reeds over 1906 en 1906/1907 worden opgenomen.

De gegevens betreffende de berekening van de zuivere opbrengst der vier directe belastingen volgens de Staatsrekeningen zijn thans in een gewijzigden vorm opgenomen, die het overzicht duidelijker maakt.

De tabellen VII en VIII betreffende de personeele belasting zijn met eenige kolommen voor totaalcijfers uitgebreid.

De gegevens betreffende de bedrijfs- en vermogensbelasting zijn ingevolge de inwilliging van een door mij tot den Minister van Financiën gericht verzoek belangrijk kunnen worden uitgebreid.

Voor de bedrijfsbelasting wordt thans in tabel XIII behalve het bedrag der aangegeven vermogens ook het aantal aangeslagenen vermeld; is als tabel XVI een nieuwe tabel opgenomen, waarin de Rijkscijfers van tabel XIII naar de hoegrootheid der aangegeven vermogens worden gesplitst; is in tabel XIV een nieuwe kolom ingevoegd betreffende het aantal aangeslagenen met vrijwillige verhooging der aangifte; en zijn de gegevens van de tabel der naamlooze vennootschappen in dien zin uitgebreid, dat thans, in overeenstemming met een vroeger advies der Centrale Commissie

voor de Statistiek, afzonderlijke opgave geschiedt van het aantal en het gestorte kapitaal der vennootschapen, die wel en van dezulke, die geen belaste uitdeelingen hebben gedaan. Verder is thans in noten bij de tabellen aangegeven, in welke verhouding de verschillende opgaven tot elkander staan.

Voor de vermogensbelasting bevat tabel XXII nu ook de splitsing van de verhoogingen volgens artikel 34 der wet naar de gemeenten en groepen van gemeenten, terwijl tevens overal de aantallen dier verhoogingen zijn vermeld; ook over 1904/1905, 1905/1906 en 1906/1907 zijn die opgaven alsnog van het Departement van Financiën ontvangen. En als nummers XXVII en XXVIII zijn twee nieuwe tabellen opgenomen betreffende de personen, alleen in de vermogens-, niet ook in de bedrijfsbelasting aangeslagen.

Wat de accijnzen betreft, zijn twee nieuwe tabellen opgenomen met betrekking tot de suiker; zijn in een paar gevallen de opgaven wederom uitgebreid tot over tien jaren; is voor wijn en zout in de tabellen XXXIV en XXXIX thans de verbruikte hoeveelheid berekend; en zijn de tabellen XLII en XLIX, voor zoover noodig, vervolledigd. Met het oog op een spoedige verschijning dezer publicatie moest de splitsing van de cijfers van tabel LI naar gemeenten en groepen van gemeenten tot een volgenden jaargang worden uitgesteld.

Voor de indirecte belastingen worden thans voor het eerst de teruggaven ook gesplitst naar de provinciën medegedeeld; dientengevolge zijn voor het vervolg ook de zuivere cijfers der provinciën bekend. De in de vorige publicatie in de opgaven betreffende de rechten en boeten van zegel voorkomende leemte, dat een groot bedrag van door de Posterijen gedebiteerde plakzegels van 5 cent niet over de provinciën kon worden verdeeld, is weggenomen kunnen worden, doordien het Hoofdbestuur der Posterijen zich bereid verklaarde om die gesplitste opgaven voor het vervolg te verstrekken; tevens zijn zij alsnog over 1905 en 1906 ter beschikking van het Centraal Bureau gesteld, zoodat zij bij tabel LIV konden worden vermeld.

De eerste tabel betreffende de Posterijen is in verband met de invoering der commercieele boekhouding uitgebreid.

In tabel LXXXIV zijn over de toevallige baten, voortvloeiende uit den aanleg van Staatsspoorwegen, eenige nieuwe bijzonderheden opgenomen.

Tabel XCIII is ingevolge hetgeen wordt medegedeeld in de bijgevoegde noot van plaats veranderd.

Eindelijk zij vermeld, dat in tabel CIII eenige bijzonder-

heden zijn opgenomen betreffende het Staatsmijnbedrijf. Zoolang de aanleg duurt, wordt geen exploitatierekening, maar alleen een balans opgemaakt en worden alle ontvangsten in mindering gebracht van de aanlegkosten. In verband daarmede is over 1907, het eerste jaar, waarin steenkolen naar buiten zijn verkocht, de in het jaarverslag geplaatste balans met de bijgevoegde bijzonderheden overgenomen.

Statistiek van het grondkrediet. De in afwachting van de invoering van het telkaartenstelsel door den Minister van Financiën toegezegde verbetering der tot nu toe voor deze statistiek gebezigde formulieren kwam in den loop van 1909 tot stand; de nieuwe formulieren en voorschriften zijn bij circulaire van 23 November 1909, Afdeeling Registratie, n°. 39, met ingang van 1 Januari 1910 ingevoerd.

Over de verschenen publicatie betreffende de jaren 1901-1907 moge het volgende een plaats vinden.

Als waarschuwing is vooropgesteld de bekende omstandigheid, dat het ingevolge de bepalingen, in het Burgerlijk Wetboek voorkomende betreffende de vestiging en het te niet gaan van hypotheken, niet mogelijk is de vraag naar den op een bepaald tijdstip op het onroerend goed in Nederland drukkenden hypothecairen schuldenlast met juistheid te beantwoorden. Terwijl immers alle vestigingen van hypotheek ter kennis der administratie komen, omdat geen hypotheek van kracht is zonder inschrijving in de daartoe bestemde openbare registers, is voor het te niet gaan de doorhaling der inschrijving in die registers, geen noodzakelijke vereischte. Het gevolg daarvan is, dat gedeeltelijke doorhaling bij schuldvermindering betrekkelijk zelden plaats vindt en dat na geheele aflossing der schuld, tot welker zekerheid recht van hypotheek is gevestigd, in een aantal gevallen eerst geruimen tijd later de doorhaling der inschrijving tot stand komt, ja, deze zelfs wel geheel achterwege blijft. Men kan dus zeggen, dat het openstaande bedrag, d. i. het verschil tusschen de inschrijvingen en de doorhalingen, grooter is dan het werkelijk verschuldigde, maar elke aanwijzing ontbreekt om die afwijking zelfs maar bij benadering te bepalen.

Verder is melding gemaakt van de onjuistheden, bij de bewerking door mijn Bureau aangetroffen, welke zijn overgenomen in het advies der Centrale Commissie voor de Statistiek aan den Minister van Financiën van 3 Augustus 1907, n°. 951, afgedrukt als bijlage VI bij het jaarverslag der Centrale Commissie over 1907.

Terwijl van 1870 tot en met 1900 over alle jaren de volgende vijf staten zijn geplubliceerd:

letter A: aantal en bedrag (in kapitaal), waarvoor hypothecaire inschrijvingen zijn genomen, verdeeld naar de hoegrootheid der schuld;

letter B: idem, verdeeld naar den rentevoet;

letter C: aantal en bedrag (in kapitaal) der doorgehaalde inschrijvingen, verdeeld naar de hoegrootheid der schuld;
letter D: idem, verdeeld naar den rentevoet;

letter E: aantal en bedrag (in kapitaal) der inschrijvingen, verdeeld naarmate zij strekken tot verzekering van: *a.* geldleeningen; *b.* kooppenningen of overbedeelingen bij scheidingen; *c.* lijf- en andere renten; en *d.* voorwaardelijke of eventueele schulden; van 1881 af is ook een kolom opgenomen voor „alle overige schulden";

is over de jaren 1901—1907 staat C, in verband met gebleken onjuistheden, niet meer opgenomen. Ter vergemakkelijking van het raadplegen zijn verder de gegevens der staten A en B thans te zamen in één tabel geplaatst en zijn de tabellen doorloopend genummerd.

Als tabellen I en II zijn opgenomen samenvattende overzichten voor de provinciën en het Rijk van de absolute cijfers over de jaren 1870—1907, zooveel mogelijk vijfjaarlijks gegroepeerd; over de jaren 1901—1905 zijn bovendien de cijfers van de jaren afzonderlijk bijgevoegd. Betreffende de vernieuwing van inschrijvingen, welke ingevolge de wet van 5 Juni 1878 (*Stbl.* n°. 90) in 1879 en 1880 heeft plaats gevonden, zijn de totaalcijfers vermeld; betreffende de nieuwe inschrijvingen en de daarvan plaats gevonden hebbende doorhalingen zijn over 1871—1875, 1876—1878, 1879—1880, 1881—1885, 1886—1890, 1891—1895, 1896—1900 en 1901—1905 de gemiddelde cijfers per jaar opgenomen.

Tabel I bevat de cijfers van de hypothecaire inschrijvingen, verdeeld naar de hoegrootheid der schuld en naar den rentevoet, van de doorhalingen, verdeeld naar den rentevoet, en van het verschil tusschen de inschrijvingen en de doorhalingen, alsmede het bedrag der openstaande inschrijvingen op 31 December 1880 en 31 December 1907.

Tabel II bevat de verdeeling van het bedrag der genomen hypothecaire inschrijvingen naar de oorzaken der schuld.

De inleiding, welke met het oog op den beschikbaren tijd eenigszins beperkt is moeten worden, bevat na een aantal opmerkingen over hetgeen bij het raadplegen der cijfers in het oog moet worden gehouden, een bespreking der cijfers in de volgende 6 paragrafen:

§ 1. De voornaamste cijfers van het Rijk;
§ 2. Het totale aantal en het totale bedrag der openstaande inschrijvingen in de provinciën;
§ 3. De gemiddelde grootte der nieuwe inschrijvingen;
§ 4. De verdeeling der nieuwe inschrijvingen naar de hoegrootheid der schuld;
§ 5. De verdeeling der inschrijvingen naar den rentevoet;
§ 6. De verdeeling der nieuwe en der vernieuwde inschrijvingen naar de oorzaken der schuld.

Voor verdere bijzonderheden wordt naar de publicatie zelve verwezen.

Inlichtingen. Aan binnen- en buitenlandsche belanghebbenden werden gedurende het afgeloopen jaar in ruime mate inlichtingen verstrekt, terwijl aan de samenstelling van een aantal internationale statistieken werd medegewerkt.

Boekerij. Het raadplegen van werken in de bibliotheek wordt voor het publiek zeer bemoeilijkt door de omstandigheid, dat geen lees- of studeerkamer beschikbaar is. Het gebruik van de bibliotheek in 1909 gemaakt, blijkt uit het volgende staatje.

MAANDEN.	Aantal bezoeken waarbij werken werden geraadpleegd.	Aantal in de bibliotheek geraadpleegde boeken.	Aantal uitleeningen.	Aantal uitgeleende boeken.	Totaal aantal uitgeleende en geraadpleegde boeken.
	1	2	3	4	5
Januari	4	38	29	109	147
Februari	11	32	16	48	80
Maart	7	24	10	45	69
April	12	30	12	20	50
Mei	9	41	9	34	75
Juni.	5	15	15	30	45
Juli	8	17	13	51	68
Augustus. . . .	4	26	5	29	55
September . . .	3	15	14	471	486
October	7	23	10	13	36
November . . .	5	28	20	44	72
December. . . .	9	53	13	83	136
	84	342	166	977	1319

De Directeur van het Centraal Bureau voor de Statistiek,

H. W. METHORST.

35

JAARVERSLAG *van de Centrale Commissie voor de Statistiek over het jaar 1909.*

'S-Gravenhage, 14 Mei 1910.

Aan Zijne Excellentie den Minister van Binnenlandsche Zaken.

Ter voldoening aan het Koninklijk Besluit van 9 Januari 1899 (*Staatsblad* n°. 43) heeft de Centrale Commissie voor de Statistiek de eer, Uwe Excellentie hierbij aan te bieden het verslag harer werkzaamheden over 1909.

Allereerst zij melding gemaakt van de mutatiën welke onder de leden der Commissie in 1909 plaats hadden.

Bij schrijven van 14 April 1909, n°. 3632, Afd. BB. ontving de Commissie van Uwe Excellentie een afschrift van het Koninklijk Besluit van 7 April 1909 n°. 34, waarbij tot lid der Commissie werd benoemd de heer C. F. Stork, ter vervulling van de vacature ontstaan door het eervol ontslag, verleend aan den heer F. G. Waller (zie vorig Jaarverslag).

Bij brieven van 10 September 1909, n°. 9245 en 20 November 1909, n°. 12294, Afd. BB. werden der Commissie door Uwe Excellentie afschriften toegezonden van de Koninklijke Besluiten van 6 September 1909, n°. 142 en 13 November 1909, n°. 31, waarbij resp. aan de heeren J. H. de Waal Malefijt en Prof. Mr. B. H. Pekelharing op hun verzoek eervol ontslag werd verleend als lid der Commissie.

In eerstgenoemde vacature werd voorzien door benoeming van den heer G. A. A. Middelberg, bij Koninklijk Besluit van 18 December 1909 n°. 35, waarvan de Commissie bij Uwer Excellenties schrijven van 24 December 1909, n°. 13818, Afd. BB. afschrift ontving, terwijl laatstgenoemde vacature op het einde van 1909 nog niet was vervuld.

De Commissie hield hare algemeene vergaderingen op 8 Mei en 13 November 1909.

Bij het vermelden harer werkzaamheden in het afgeloopen jaar zal de Commissie, evenals in de vorige Verslagen, achtereenvolgens behandelen:

A. Adviezen aan de Regeering op uitnoodiging van een der Departementen van Algemeen Bestuur, ingevolge art. 8, al. 1, van het Koninklijk Besluit van 9 Januari 1899 (*Staatsblad* n°. 43).

B. Voorstellen van de Commissie aan de Regeering uit eigen beweging, krachtens art. 8, al. 2, van genoemd Koninklijk Besluit.

C. Machtigingen en opdrachten aan het Centraal Bureau voor de Statistiek, krachtens art. 2, al. 2 en 3, van genoemd Koninklijk Besluit.

D. Verdere werkzaamheden.

A. Adviezen aan de Regeering op uitnoodiging van een der Departementen van Algemeen Bestuur.

1. *Bevolkingsregister.*

In aansluiting met hetgeen in het vorig Jaarverslag ter zake werd meegedeeld, zij thans vermeld, dat de Commissie in de haar door Uwe Excellentie ter kennisneming toegezonden ambtsberichten van de Commissarissen der Koningin en een advies van de Nederlandsche vereeniging voor Gemeentebelangen (zie vorig Jaarverslag noot 1, bladz. 2) aanleiding vond tot het uitbrengen van een nader advies over bovengenoemd onderwerp, gedagteekend 8 Mei 1909, n°. 9*U*, dat als Bijlage 1 hierbij is gevoegd.

Daarna ontving de Commissie een afschrift van Uwer Excellenties Besluit van 11 December 1909, n°. 12386, Afd. BB., waarbij werd ingesteld eene Commissie welke in opdracht kreeg, Uwe Excellentie voor te lichten *a*. omtrent de vaststelling van een uniform model voor de persoonskaarten of -bladen; *b*. omtrent de samenstelling van eene handleiding voor het in te voeren stelsel ter voorlichting van de gemeentebesturen; *c*. omtrent de vaststelling van de wijze, waarop deze persoonskaarten of -bladen zullen worden bewaard en bijeengevoegd, met bepaling, dat de Commissie zoo noodig voorstellen kan doen tot technische verbeteringen in het door de Centrale Commissie voor de Statistiek ontworpen Koninklijk Besluit.

Bij hetzelfde besluit werden door Uwe Excellentie tot leden dier Commissie benoemd de Heeren H. A. Aalfs, burgemeester en secretaris der gemeente Vries (Drenthe); Mr. H. W.

Methorst, Directeur van het Centraal Bureau voor de Statistiek; U. J. Mijs, burgemeester der gemeente Middelharnis; Mr. N. J. E. de Voogt, Hoofdcommies ter gemeentesecretarie van Rotterdam en W. J. van Wagtendonk, Hoofdcommies ter gemeentesecretarie van Amsterdam. [1])

2. *Statistiek van het krankzinnigenwezen.*

Op het ter zake van deze statistiek door de Commissie aan Uwer Excellentie's Ambtsvoorganger uitgebracht advies, in haar Jaarverslag over 1907 vermeld, mocht de Commissie ook in 1909 nog geen beschikking ontvangen.

3. *Volkstelling.*

Bij apostille van 24 Maart 1909, n°. 2684, afd. BB., ontving de Commissie van Uwe Excellentie, met verzoek om hare meening daarover kenbaar te maken, een schrijven van den Directeur van het Centraal Bureau voor de Statistiek van 13 Maart 1909, n°. 12, Afd. 1V, als Bijlage II hierbij gevoegd. Voorts ontving de Commissie bij schrijven van 7 April 1909, n°. 3579, afd. BB., het verzoek Uwe Excellentie te willen dienen van advies omtrent de bewerking en publicatie van de uitkomsten der 9de Volkstelling.

Een en ander werd door de Commissie beantwoord door haar advies van 8 Mei 1909, n°. 38 *U*, als Bijlage III hierbij gevoegd.

Voorts werd door de Commissie bij Uwer Excellentie's apostille van 27 April 1909, n°. 4201, afd. BB., om bericht en raad ontvangen een request van het Hoofdbestuur van den Bond voor Staatspensionneering, houdende verzoek om op de biljetten voor de a.s. volkstelling de volgende vragen te brengen en de uitkomsten daarvan zoo spoedig mogelijk te publiceeren:

,,Vraag 1. Zijt gij reeds gepensionneerd met een bedrag van f 5, per week of meer?

,,Vraag 2. Indien gij niet gepensionneerd zijt, hebt gij van f 5, per week of meer?

,,Vragen 1 en 2 te beantwoorden door personen boven 64 jaar.

---

[1]) Bij Uwer Excellenties Besluit van 22 Januari 1910, N°. 471 Afd. BB., werd tot secretaris dezer Commissie benoemd de heer F. Fonck, Chef der eerste afdeeling van het Centraal Bureau voor de Statistiek.

,,Vraag 3. Hebt gij uit den aard uwer betrekking op 70—65 jarigen leeftijd of eerder recht op een pensioen van f 5 of meer?

,,Vraag 4. Indien gij recht op pensioen hebt tot een lager bedrag dan f 5 per week, hoeveel bedraagt dit dan?''

De Commissie antwoordde hierop met haar advies van 8 Mei 1909, n°. 55*U*, waarvan de inhoud luidde als volgt:

,,Naar aanleiding van het bij nevenvermelde apostille van Uwe Excellentie om bericht en raad ontvangen verzoekschrift van het Hoofdbestuur van den Bond voor Staatspensionneering, heeft de Centrale Commissie voor de Statistiek de eer, Uwer Excellentie te berichten dat, naar haar oordeel, de in genoemd verzoekschrift bedoelde vragen geheel buiten het kader der Volkstelling vallen; zij geeft Uwer Excellentie mitsdien in overweging daarop afwijzend te beschikken.'' [1])

4. *Rijkspostspaarbankverslag.*

In aansluiting met hetgeen in het vorig Jaarverslag werd medegedeeld omtrent een request door den Nederlandschen Spaarbankbond te Rotterdam gericht aan den Minister van Waterstaat, betreffende de inrichting van de Rijkspostspaarbankverslagen, kan hier worden vermeld, dat de Commissie, na haar advies van 12 December 1908, n°. 117 *U*, waarin zij mededeelde, dat harerzijds tegen het publiceeren der door den Spaarbankbond bedoelde gegevens geen bezwaar bestond, van den Minister een afschrift ontving van Zijner Excellenties beschikking van 13 Januari 1909, n°. 171, waarbij het publiceeren der bedoelde gegevens werd toegestaan. (Reeds vermeld in noot 1 blz. 5 van het vorige Jaarverslag). [2])

5. *Openbare leeszalen en bibliotheken.*

In aansluiting met hetgeen in het vorige Jaarverslag over bovenstaand onderwerp werd medegedeeld, kan hier het volgende worden vermeld.

[1]) De Commissie ontving in 1909 nog een apostille van 10 December, N°. 13274 Afd. BB., waarbij haar advies werd gevraagd omtrent een request van de Nederlandsche Vereeniging tegen de Prostitutie, verband houdende met de inrichting der 9e Volkstelling. Vermits op deze apostille eerst bij schrijven van 6 Januari 1910, n°. 126*U*, geantwoord kon worden, zal daarvan, evenals van de verdere correspondentie over dit onderwerp, in het Jaarverslag over dat jaar melding worden gemaakt.

[2]) Vervolgens ontving de Commissie van den Minister van Waterstaat een schrijven van 7 Februari 1910, N°. 408, Afd. P. en T. betreffende de inrichting van het Rijkspostspaarbankverslag, waarop in het volgend Jaarverslag zal worden teruggekomen.

Nadat door Uwe Excellentie bij schrijven van 4 Januari 1909, n°. 30, afd. K. W., was te kennen gegeven, dat het gevraagde onderzoek zich zou behooren uit te strekken tot alle instellingen voor het publiek toegankelijk in dien zin, dat niet aan bijzondere vereischten — behalve finantieele — behoeft te worden voldaan om van die leeszaal of bibliotheek gebruik te kunnen maken, werd de opdracht aan den Directeur van het Centraal-Bureau verstrekt bij schrijven van den Voorzitter van 27 Januari 1909, n°. 13 *U*. Hiervan werd Uwer Excellentie bij brief van 1 Februari 1909, n°. 1 *U* kennis gegeven. (Reeds vermeld in noot 1 blz. 7 van het vorige Jaarverslag).

Nadat vervolgens de Directeur van het Centraal Bureau aan Uwe Excellentie, door tusschenkomst van den Voorzitter der Commissie, op Uwer Excellentie's verzoek mededeelingen had gedaan nopens de voorgenomen wijze van verzamelen en bewerken van de statistiek der openbare leeszalen en bibliotheken, en omtrent de geraamde kosten ontving de Commissie van Uwe Excellentie een schrijven van 22 Juni 1909, n°. 1583, Afd. K. W., houdende het verzoek om den Directeur te willen kennis geven van Uwer Excellenties goedkeuring van het door hem ontworpen plan. Aan dit verzoek werd gevolg gegeven bij schrijven van 23 Juni 1909, n°. 73 *U*.

6. *Statistiek van den in-, uit- en doorvoer.*

In antwoord op het schrijven van den Minister van Financiën van 22 September 1908, n°. 70, afd. Invoerrechten, waarvan een afdruk als Bijlage VII bij het vorige Jaarverslag was gevoegd, bracht de Commissie aan Zijne Excellentie een advies uit van 8 Mei 1909, n°. 131 U, waarvan een afdruk als Bijlage IV hierbij gaat.

7. *Landbouwtelling.*

Van den Minister van Landbouw, Nijverheid en Handel ontving de Commissie een schrijven van 8 Januari 1909, Directie van den Landbouw n°. 10, waarvan een afdruk als Bijlage V hierbij gaat. Het daarop door de Commissie uitgebracht advies van 8 Mei 1909, n°. 3 U is in afdruk als Bijlage VI hierbij gevoegd.

In antwoord op het genoemde advies ontving de Commissie een schrijven van den Minister van Landbouw, Nijverheid en Handel gedagteekend 14 September 1909, n°. 990, Afd. V. en S. waarvan de inhoud luidde als volgt:

,,In antwoord op het terzijde vermeld schrijven heb ik de eer het volgende te berichten.

,,Het was mij aangenaam te vernemen, dat Uwe Commissie zich in het algemeen zeer goed kan vereenigen met de ontworpen landbouwtelling. Ook nam ik met veel belangstelling kennis van de Uwerzijds gemaakte opmerkingen, waaromtrent ik, mede in verband met eene met eenige burgemeesters gehouden bespreking, alsnog het volgende onder de aandacht van Uwe Commissie meen te moeten brengen.

,,Het houden van eene uniforme telling betreffende de indeeling der gronden en de verbouwde gewassen wordt door verschillende burgemeesters ondoenlijk geacht en het wil mij voorkomen, dat hunne bezwaren op goede gronden steunen. Men moet wel bedenken, dat, wat in de eene streek uitvoerbaar is, het daarom nog niet is in een andere. Er is in dezen een zeer groot verschil tusschen de kleigemeenten met hoofdzakelijk groote door vrij ontwikkelde landbouwers op commercieele wijze bestuurde boerderijen en de zandstreken met haar groot aantal kleine, minder ontwikkelde, grootendeels voor eigen gebruik produceerende landgebruikers, wier bedrijven bovendien in den regel nog in tal van kleine perceeltjes zijn versnipperd.

,,Bij een nieuw onderzoek in zake de landbouwwerktuigen zal op den wenk Uwer Commissie worden gelet.

,,De onderscheiding tusschen vreemde pachters en kinderpachters is gemaakt, omdat de laatste in eene geheel andere verhouding staan tot den eigenaar en den grond dan de eerste. In het algemeen kan men wel zeggen, dat de fouten, die men aan het pachtwezen toeschrijft, niet bestaan ten aanzien van gronden welke door ouders aan kinderen zijn verpacht.

,,Zoo hebben vreemde pachters geen belang bij het duurzaam behoud der vruchtbaarheid van den grond en kinderenpachters wel.

,,Daar er bezwaren aan zijn verbonden de eenden, ganzen en kalkoenen in de telling op te nemen, maakt het een punt van ernstige overweging uit, omtrent deze pluimveesoorten langs anderen weg betrouwbare cijfers te krijgen.

,,Uwe Commissie merkt op, dat met het oog op de bewerking der gegevens aan het gebruik van telkaarten groote voordeelen zijn verbonden. Het wil mij echter voorkomen, dat deze voordeelen bij eene telling als deze veel minder groot zijn dan b.v. bij de volkstelling. Daar staat tegenover, dat wat de verzameling der gegevens betreft, al de nader geraadpleegde burgemeesters aan telboekjes verre de voorkeur geven. Bij het gebruiken van telkaarten, zou, zoo

meende men, de aan de tellers te verstrekken vergoeding aanzienlijk hooger moeten zijn dan thans wordt voorgesteld, terwijl als reeds werd opgemerkt het resultaat niet wezenlijk beter zou zijn.

,,De bezwaren, door Uwe Commissie aangevoerd tegen het loopen der telling over eene vrij lange periode, schijnen mij mede niet zoo groot als de voordeelen.

,,Het is waar, dat, ten gevolge van verwisseling van eigenaar, dubbeltellingen zullen kunnen voorkomen. Daar staat echter tegenover, dat door dezelfde omstandigheid sommige dieren in het geheel niet zullen worden geteld. Beide fouten zullen zich, naar het mij voorkomt, vrij wel opheffen. Bovendien wordt de telling gehouden in een tijd, waarin weinig verkoop plaats heeft. Het door Uwe Commissie geopperde bezwaar met betrekking tot het vroeg of laat slachten van varkens doet zich evenzeer gelden bij het verrichten der telling op een bepaalden datum. Telt men b.v. op 1 December, dan zal in een jaar, waarin een grooter deel der varkens in November is geslacht of verkocht dan gewoonlijk, een kleiner aantal onder de telling vallen dan anders het geval zou zijn geweest.

,,Intusschen maakt het bij mij nog een punt van ernstige overweging uit om, vooral met het oog op het verkrijgen van juistere cijfers in zake den veestapel in het algemeen en den varkensstapel in het bijzonder, de telling in Mei/Juni in plaats van in November/December te doen plaats hebben.

,,Wat de hulp der veldwachters betreft, merk ik op, dat moeilijk iemand te vinden is, die beter dan de veldwachter — althans bij eenigszins langdurig verblijf in de gemeente — bekend is met personen en toestanden.

,,Voorts ligt er eenige onbillijkheid in, dat, terwijl de veldwachters tot dusverre de verzameling der gegevens gratis hebben verricht, men hen, nu vergoeding wordt gegeven, voorbijgaat. Bovendien is die vergoeding meer eene gratificatie dan eene wezenlijke belooning, zoodat zich dikwijls geene andere personen dan de veldwachters, die het werk in hunnen diensttijd kunnen verrichten, beschikbaar zullen stellen. Intusschen wordt de keuze der personen geheel aan den burgemeester overgelaten, zoodat, indien hij den veldwachter minder geschikt acht, hij volle vrijheid heeft iemand anders met het werk te belasten."

Dit schrijven werd in de Vergadering van 13 November 1909 voor kennisgeving aangenomen.

B. Voorstellen van de Commissie aan de Regeering uit eigen beweging.

1. *Statistiek van den loop der huurprijzen.*

Op haar in het Jaarverslag over 1907 vermeld advies aan den Minister van Financiën nopens de bewerking van een Statistiek der huurprijzen ontving de Commissie van den Minister, bij schrijven van 11 November 1909, Afdeeling Directe Belastingen, n°. 69 eene beschikking van den volgenden inhoud:

,,Ik heb de eer Uwer Commissie mede te deelen, dat het bovenaangehaalde schrijven, nadat de hoofdambtenaren der directe belastingen in de provinciën daarover waren gehoord, bij mijn departement tot een onderwerp van herhaalde overweging is gemaakt. Tot een bevredigende uitkomst heeft dit echter niet geleid, zooals uit het volgende moge blijken.

,,Eene statistiek van den loop der huurprijzen, getrokken uit de gegevens der personeele belasting, zal vanzelf niet de woningen omvatten, welke buiten het bereik dier belastingen vallen. Deze woningen kunnen echter niet worden verwaarloosd, als zijnde numeriek van weinig beteekenis; zij zijn integendeel zeer talrijk en vertegenwoordigen ongeveer $^2/_5$ van het geheele aantal woningen.

,,Door Uwe Commissie wordt nu het denkbeeld geopperd, het aantal onbelaste woningen na elke volkstelling te berekenen, met behullp van het daarbij vastgestelde totaal aantal woningen, doch het komt mij voor, dat dit niet voldoende zou zijn. De huurprijzen der woningen, die aldus voor iedere gemeente tot éene groep zouden worden vereenigd, loopen nog vrij sterk uiteen, en juist bij deze woningen zijn zelfs kleine verschillen reeds van belang, omdat het bedrag dat de bewoners aan huur besteden, een aanzienlijk deel hunner inkomsten vormt. Ik meen daarom te mogen zeggen, dat de arbeiderswoningen, die voor het meerendeel onbelast zijn en die zeker niet in de laatste plaats belangstelling verdienen, in de statistiek van den loop der huurprijzen niet tot haar recht zouden komen.

,,Ten aanzien van de woningen, die wèl aan de belasting zijn onderworpen, valt het volgende op te merken.

,,Voor woningen, bij den eigenaar in gebruik, zou, zooals reeds door Uwe Commissie wordt gezegd, de geschatte huurwaarde, in plaats van den huurprijs, in de statistiek moeten worden opgenomen. Er zijn intusschen tal van gehuurde

woningen, waarvoor evenmin een huurprijs bekend is, hetzij omdat het gehuurde ten deele als winkel, werkplaats, enz., voor de uitoefening van een beroep of bedrijf wordt gebezigd, of ook gemeubeld of ongemeubeld wordt onderverhuurd, hetzij omdat in den huurprijs tevens een stuk tuingrond is begrepen of zelfs de woning slechts een accessoir is van landerijen die bij den bewoner in pacht zijn. Voor de belasting worden die woningen in den regel afzonderlijk geschat; niet altijd, vermits sommige lokalen, die voor de uitoefening van een beroep of bedrijf dienen, op dezelfde wijze als de woning aan de belasting zijn onderworpen, zoodat voor afzonderlijke schatting een motief ontbreekt. Zoo wordt b.v. voor een koffiehuis of tapperij met de daaraan verbonden woning van den ondernemer, eene gezamenlijke belastbare huurwaarde vastgesteld. Ten behoeve van de statistiek worden derhalve verdere schattingen vereischt.

,,Nu moet niet worden voorbij gezien, dat het woord ,,huurwaarde'' in dit verband niet méér is dan de wettelijke uitdrukking voor een fiscaal begrip: een bedrag dat voor de heffing der belasting *moet* worden vastgesteld, onverschillig of van verhuring, en dus van een huurprijs, sprake zou kunnen zijn. Wel is waar zal soms de huurwaarde vrij nauwkeurig den prijs uitdrukken, die in geval van verhuring zou worden overeengekomen, doch dikwijls, en misschien meestal is dit niet het geval. Zoo is, om eenige duidelijke voorbeelden te geven, de woning van den winkelier, slechts toegankelijk door den winkel, of de bij landerijen behoorende boerenwoning op zichzelf moeilijk denkbaar als object van verhuring en heeft zij dus ook geen huurwaarde. Wanneer desniettemin eene huurwaarde van zoodanige woning wordt vastgesteld, dan wordt daarmede enkel bedoeld, dat de woning, wat woonruimte en ligging betreft, ongeveer overeenkomt met woningen, die voor het geschatte bedrag verhuurd worden. Deze schattingen kunnen overigens genoeg bezwaar ontmoeten. Buiten de steden komt verhuring van woningen zonder land en zonder bedrijfslokalen, in het algemeen weinig voor, zoodat voor de schatting dikwijls op verren afstand moet worden gezocht naar perceelen, die tot vergelijking kunnen dienen. De geschatte huurwaarden zijn dus voor een deel — waarschijnlijk het grootste deel — slechts een fictie, onmisbaar voor de heffing der belasting, doch niet geschikt voor eene statistiek van den loop der huurprijzen. Ik ben dan ook van oordeel, dat die statistiek zich in ieder geval zou moeten bepalen tot de gemeenten, waar verhuring van woningen zonder land en zonder bedrijfs-

lokalen een gewoon verschijnsel is, en niet, zooals in de meeste plattelandsgemeenten, slechts bij uitzondering voorkomt.

,,Dat de waarde der statistiek ook voor de eerstbedoelde gemeenten niet bijzonder groot zou zijn, schijnt mij te volgen uit hetgeen boven is gezegd van de onbelaste woningen en van de geschatte huurwaarden, die als equivalent van een huurprijs daarin zouden worden opgenomen. Hierin zou voor mij geen reden liggen om niet tot de samenstelling van die statistiek mede te werken, indien er slechts eene redelijke verhouding bestond tusschen hare waarde en de kosten, die de daartoe vereischte omvangrijke arbeid zou veroorzaken.

,,In de groote steden zijn de kantoren diermate met werk overladen, dat zooals gebleken is, een goed deel van het jaar avondwerk moet worden gevorderd. Vermeerdering hiervan is niet raadzaam, omdat de werkkracht van het personeel gerekend moet worden hare grens te hebben bereikt. Voor de nieuwe statistiek zou dus nieuw personeel noodig zijn, en daar het werk met vertrouwen slechts zou zijn op te dragen aan ervaren klerken, immers aan personen, die grondig bekend zijn, zoowel met de belastingwet als met de verschillende schrifturen, waaruit de gegevens dienen te worden getrokken, zou het een zeer dure statistiek worden.

,,Ik moet daarom tot mijn leedwezen bezwaar maken tegen de uitvoering van het door Uwe Commissie ontworpen plan.''

2. *Statistiek van het Grondkrediet.*

Aansluitend bij het meegedeelde in het vorige Jaarverslag, zij hier vermeld, dat de Commissie in antwoord op haar advies van 31 December 1908, n°. 1047, van den Minister van Financiën een schrijven ontving van 8 April 1909, n°. 32, Afd. registratie, (zie noot 2, bladz. 7, vorig Jaarverslag), waarvan de inhoud luidde als volgt:

,,Naar aanleiding van Uw nevensvermelden brief, heb ik de eer U mede te deelen, dat het mijn voornemens is aan de hypotheekbewaarders nieuwe voorschriften te doen geven, in den zin van dat schrijven, voor het opmaken van de statistiek van het grondkrediet en daarvoor de formulieren in te voeren, waarvan de ontwerpen door U zijn ingezonden.

,,Alvorens daartoe over te gaan zullen deze formulieren in verband met het navolgende eenigszins gewijzigd moeten worden.

,,1. Staat n°. 109: ,,Opmerkingen tot toelichting.'' 2.

,,Inschrijvingen tengevolge waarvan het openstaande bedrag niet vermeerdert ....''

,,Daar het dikwijls uit het borderel niet blijkt, dat het openstaande bedrag niet vermeerdert, b.v. in geval van vermeerdering van onderpand of van inschrijving voor een tweede maal bij vergissing, verdient het de voorkeur den bovenstaanden zin aldus te lezen: ,,Inschrijvingen, waarvan blijkt, dat ze het openstaande bedrag niet vermeerderen ...''

,,Eene soortgelijke redactiewijziging ware dan aan te brengen onder 2 der ,,Opmerkingen'' bij staat n°. 111 en onder 2 en 3 der ,,Opmerkingen'' bij staat n°. 113.

,,2. Staat n°. 109. ,,Opmerkingen'' enz. 5. Hier doet zich de vraag voor: behoort eene inschrijving ten behoeve van N. N. handelende onder de firma .... (bankierskantoor) aangeteekend te worden in de kolommen 8 en 9, of wel 7 en 8, en evenzoo in de kolommen 18 en 19 of 16 en 17?

,,3. Staat n°. 109. ,,Opmerkingen'' enz. 6. Zooals uit de meeste der ingewonnen adviezen blijkt, heeft de onderscheiding in landelijke eigendommen en gebouwen weinig waarde en is het moeilijk haar juist vol te houden. Daar op handhaving in de praktijk dus niet valt te rekenen, zal deze onderscheiding moeten vervallen.

,,4. Staat n°. 109 ,,Opmerkingen'' enz. 10. Het hier bedoelde middel van contrôle lijkt mij wel doelmatig. Het behoeft echter altijd geen fout te zijn, wanneer er verschil bestaat. Eene inschrijving bijv. uitsluitend strekkend tot vermeerdering van onderpand wordt alleen vermeld in de kolommen 2 en 3 (zie ,,Opmerkingen'' onder 2), hoewel daarvoor toch recht van inschrijving is verschuldigd. Uwe meening: ,,dit laatste kan nooit meer of minder zijn dan $^3/_{20}$ % van het ingeschreven bedrag'' (5de alinea van achteren af van Uw bovenaangehaalden brief) is dan ook niet geheel juist. Beter komt het mij daarom voor te lezen: ,,Vervolgens wordt .... enz., blijkt daarmede verschil te bestaan, dan worde de reden daarvan opgespoord.

,,In verband hiermede zou in staat n°. 110*a* nog eene kolom zijn aan te brengen met het opschrift: ,,Totaal bedrag, waarover het recht van inschrijving is geheven'' en ware voor te schrijven aan den voet van den staat het verschil op te helderen.

,,Het bovenstaande geldt ook voor 9 der ,,Opmerkingen'' enz. bij staat n°. 111.

,,5. Staten n°. 113 en n°. 114*a* en toelichting bij staat n°. 113.

,,Volledige'' doorhaling ware te vervangen door ,,geheele'',

als zijnde overeenkomstig het spraakgebruik en staande tegenover ,,gedeeltelijke".

,,Wanneer Uw College zich met het bovenstaande kan vereenigen, zouden de hierbij teruggaande staten en toelichtingen in dien zin kunnen worden gewijzigd en aangevuld.

,,Na terugontvangst zullen dan door mij de noodige maatregelen worden genomen om tot invoering van de nieuwe staten over te gaan en zullen de hypotheekbewaarders worden aangeschreven om, bij twijfel hoe te handelen in eenig voorkomend geval, inlichtingen te vragen.

,,Die inlichtingen zullen daarna aan al de bewaarders worden medegedeeld."

In antwoord hierop werd aan den Minister van Financiën onder dagteekening van 16 Juli 1909, n°. 49l′, het volgende schrijven verzonden:

,,In antwoord op Uw hiernevens vermeld schrijven en onder terugzending der daarbij gevoegde ontwerp-staten en toelichtingen heeft de Centrale Commissie voor de Statistiek de eer Uwe Excellentie te berichten, dat zij zich vereenigt met de onder 1, 4 en 5 van dat schrijven voorgestelde wijzigingen.

,,Met betrekking tot de vraag, onder 2 gesteld, is de Commissie van meening, dat een dergelijke inschrijving moet worden gebracht in de kolommen, bestemd voor inschrijvingen ten behoeve van ,,andere banken en instellingen."

,,Wat ten slotte het onder 3 vermelde punt betreft, zij opgemerkt, dat het geenszins de bedoeling der Commissie is geweest, dat, indien Uwe Excellentie mocht meenen, dat op handhaving in de praktijk van het thans met betrekking tot de splitsing in landelijke eigendommen en gebouwen geldende voorschrift van 2 Januari 1891 L*a*. K, n°. 10, Afd. Registratie niet zou zijn te rekenen, de geheele onderscheiding in landelijke eigendommen en gebouwen uit de Statistiek zou wegvallen. Integendeel blijft de Commissie op het behoud van dergelijke onderscheiding hoogen prijs stellen en heeft zij de eer Uwe Excellentie mitsdien thans na kennisneming van Uw meening te adviseeren voor het vervolg in dit opzicht voor de Statistiek van het Grondkrediet voor te schrijven, dat in navolging van hetgeen geldt voor de invulling van formulier n°. 119, in gebruik voor de Statistiek der Registratierechten, onder landelijke eigendommen, *zonder dat verdere aanwijzingen worden gegeven*, worden verstaan de landerijen in den meest uitgebreiden zin met de daarbij behoorende gebouwen, terwijl onder de overige eigendommen begrepen worden de afzonderlijke gebouwen met bijbe-

hoorende erven en tuinen, zoomede de voor bouwgrond bestemde terreinen."

De voorstellen der Commissie gaven hierop den Minister aanleiding tot het richten van een brief aan de Directeurs der registratie en domeinen betreffende de door de bewaarders van de hypotheken en het kadaster van 1 Januari 1910 af op te maken staten der statistiek van het grondkrediet.

Van dezen brief ontving de Commissie een afschrift bij schrijven van 23 November 1909, Afd. Registratie, n°. 39. [1])

3. *Militair-Sanitaire Statistiek.*

In aansluiting met hetgeen omtrent dit onderwerp in het vorige Jaarverslag is opgenomen, volgt hier de inhoud van het schrijven van den Voorzitter aan Uwe Excellentie van 5 Januari 1909, n°. 140 *U*, waarvan in noot 1 bladz. 12 van het voorgaande jaarverslag werd melding gemaakt.

,,Bij schrijven van 29 October 1908, n°. 10337, Afd. B. B., ontving ik van Uwe Excellentie de uitnoodiging, aan de op initiatief der Centrale Commissie in het leven geroepen Militair-Sanitaire Commissie te willen mededeelen, dat Uwe Excellentie bezwaar maakt, gevolg te geven aan het verzoek dezer Commissie, te willen bevorderen, dat door Hare medewerking, haar bestaan bij Koninklijk Besluit worde bevestigd, waarover door mij bij schrijven van 22 Juli 1908, n°. 93 *U*, aan Uwe Excellentie namens de Centrale Commissie advies werd uitgebracht.

,,De Commissie heeft deze aangelegenheid in hare vergadering van 12 December j.l. besproken en met zorg de mogelijkheid overwogen, voor de genoemde Militair-Sanitaire Commissie een andere organisatie te vinden dan die, welke door die Commissie zelve, na overleg met mij, was aan de hand gedaan.

,,Onze Commissie is er tot haar leedwezen niet in geslaagd eene organisatie te vinden, die, zonder belangrijke uitgaven te vorderen, even eenvoudig en doelmatig werkt als de voorgestelde.

,,De Commissie is daarbij uitgegaan van het standpunt, dat het handhaven en verzekeren, ook voor de toekomst, van de met zooveel moeite verkregen eenheid in de sanitaire statistieken van leger en vloot, in hooge mate wenschelijk is te

[1]) Vervolgens ontving de Commissie van den Minister een schrijven van 16 Februari 1910, N°. 85, Afd. Registratie; hierop en op de beantwoording daarvan, zal in het volgend Jaarverslag nader worden teruggekomen.

achten. Vooral in de naaste toekomst zal herhaaldelijk overleg noodig zijn o. a. om de toepassing van het telkaartenstelsel in de gewenschte banen te leiden en daardoor te verzekeren dat alle vruchten worden geplukt van een stelsel, dat eindelijk na het overwinnen van vele moeielijkheden, voor alle deelen onzer levende strijdkrachten, zoowel hier te lande als in de Koloniën, wordt ingevoerd.

,,Het zij mij vergund Uwer Excellenties aandacht te vestigen op het belang eener goede Militair-Sanitaire statistiek.

,,De hier bedoelde statistiek kan schatten besparen en de grootste diensten bewijzen aan de strijdvaardigheid der levende strijdkrachten, in het bijzonder van het leger in Nederlandsch Oost-Indië. Er is echter meer. Een goede sterftestatistiek is reeds zeer moeilijk bereikbaar. Voor de geheele bevolking is een volledige ziektestatistiek volkomen onbereikbaar. Elk sterfgeval komt ter kennis van den burgerlijken stand. Niet alzoo elk ziektegeval. Zelfs bij de besmettelijke ziekten stuit men op groote bezwaren. En bovendien hoe groot is niet het aantal ziektegevallen, die nooit gekend worden, somtijds zelfs niet door den lijder, onbewust van of onverschillig voor zijne kwaal, die hij meermalen liefst verheimelijkt.

,,De toestanden bij leger en vloot dwingen echter meest elken lijder zich aan te melden. Deze kan waar physieke diensten gevraagd worden, die diensten niet verrichten, en zeer zeker niet op den duur. Bovendien geniet hij vrije geneeskundige behandeling en behoud hij gedurende zijne ziekte, waarbij hij vrijgesteld wordt van dienstverrichting, zijn loon of een gedeelte daarvan.

,,Al deze redenen maken, op militair gebied, een goed vertrouwbare ziektestatistiek mogelijk. En die statistiek bekomt grooter waarde tot de kennis der volksgezondheid, naarmate het militiecontingent zich uitbreidt, iets dat ook in de naaste toekomst nog kan worden verwacht. Bovendien bevindt zich in het leger, naast de militie, nog het vrijwillig dienend personeel, waarvan de gezinnen met de dienstboden enz., mede door den militairen Geneeskundigen Dienst worden behandeld

,,Steeds hooger beteekenis bekomt alzoo de Militair-Sanitaire Statistiek. Die beteekenis zal later niet verminderen wanneer te eeniger tijd eene ziekteverzekeringswet en ziektekassen tot stand mochten komen. Het mag van groot belang worden geacht, die uitkomsten ongeschonden te bewaren.

,,Het komt er, indien het belang der zaak vaststaat, derhalve op aan een regeling te vinden welke ook voortaan waar-

borgen biedt voor eenvormig beleid ten aanzien der genoemde statistieken.

,,Bij het zoeken naar dergelijke regeling komt art, 2, 3de lid, van het Koninklijk Besluit van 9 Januari 1899 (*Staatsblad* n°. 43), waarnaar Uwe Excellentie in de bijlage van bovenaangehaald schrijven verwijst, niet in aanmerking. De Commissie is dan ook van meening, dat deze verwijzing wellicht aan een abuis moet worden toegeschreven.

,,Een andere oplossing ware het, overeenkomstig Uwer Excellenties aanwijzing de Militair-Sanitaire Commissie te beschouwen als een Sub-Commissie der Centrale Commissie, aangevuld met deskundigen. Dit denkbeeld acht echter de Centrale Commissie kwalijk uitvoerbaar, vermits het niet aangaat, hooggeplaatste ambtenaren als de Inspecteurs voor den Geneeskundigen Dienst der Zee- en Landmacht, aan eene Commissie te verbinden als deskundige adviseurs en hun het recht tot het uitbrengen van stem te onthouden, nog wel ten opzichte van een aangelegenheid waar juist zij in de eerste plaats recht dienen te hebben op eene beslissende stem, en dus niet alleen als deskundigen moeten worden beschouwd.

,,Dit bezwaar zou nu wel te ondervangen zijn, door genoemde Inspecteurs ambtshalve tot leden der Centrale Commissie te benoemen, maar de meening der Commissie zou — nog afgezien van het feit, dat dan toch nog het leger in Nederlandsch Oost- en West-Indië niet vertegenwoordigd ware — hierdoor een antecedent worden geschapen, dat bij volgende soortgelijke gelegenheden zou kunnen leiden tot een ongewenschte uitbreiding van het ledental der Centrale Commissie en daarmee veelal gepaard gaande vermeerdering van kosten. Te meer klemt dit bezwaar omdat geen zekerheid bestaat, dat bij aftreden der Inspecteurs, die doorgaans slechts 3 à 4 jaar in functie blijven, ook het lidmaatschap der Centrale Commissie vanzelf zou eindigen, in welk geval de nieuwe Inspecteurs naast de oude in de Commissie zouden moeten worden opgenomen. Bovendien is langs dezen weg niet de medewerking te verkrijgen van hen, die onder de Inspecteurs, met het eigenlijk werk voor deze statistieken belast zijn.

,,De Commissie is dan ook van meening, dat, nu de Militair-Sanitaire Commissie eenmaal met medewerking van de Ministers van Koloniën, Oorlog en Marine in het leven geroepen is, de organisatie welke zij zelve aan Uwe Excellentie in overweging heeft gegeven, daarvan een logisch en noodzakelijk gevolg is.

,,Dat tegen het feit zelf, dat door de Centrale Commissie,

met medewerking van de Ministers van Oorlog, Marine en Koloniën, eene nieuwe Commissie in het leven werd geroepen, bij Uwe Excellentie bedenking zou zijn gerezen, mag de Commissie niet aannemen. De Commissie welke, ter zake de haar opgedragen taak, rechtstreeks correspondeert met alle Ministers en autoriteiten, vond tot doen van voorstellen tot het in het leven roepen eener Commissie voor de Militair-Sanitaire Statistiek grond in een haar door den Minister van Koloniën gegeven opdracht, en ging naar zij meent, hare bevoegdheid te dezen in geen enkel opzicht te buiten. Zij zoude aan de Ministers van Koloniën, Oorlog en Marine hebben kunnen voorstellen gezamenlijk het Koninklijk besluit tot organisatie der door hen gevormde Commissie te willen uitlokken en de kosten over de verschillende begrootingen te verdeelen. Doch het kwam haar voor, dat dit een en ander meer geacht kon worden te behooren tot den ambtskring van Uwe Excellentie en dat voor een splitsing van het luttel bedrag der kosten weinig aanleiding bestond.

,,Het heeft de Commissie getroffen, in het bovenaangehaald schrijven van Uwe Excellentie te lezen, dat de Minister van Koloniën, na door benoeming van een gedelegeerde tot het tot stand komen van de Militair-Sanitaire Commissie te hebben meegewerkt, thans omtrent het voorstel tot organisatie ongunstig heeft geadviseerd. De Commissie heeft hoop, dat bij nadere overweging de aanvankelijk gerezen bezwaren tegen de voorstellen der Militair-Sanitaire Commissie mogen komen te vervallen en zij vleit zich dat, indien zij Uwe Excellentie alsnog mocht hebben overtuigd dat de ontworpen organisatie niet aan de ernstige bedenkingen welke bij Uwe Excellentie aanvankelijk bestonden, onderhevig is, ook Hare Ambtgenoot van Koloniën zijn bezwaar alsnog in nadere overweging zal willen nemen.'' [1])

Inmiddels konden de brieven van den Minister van Koloniën van 5 Februari 1908, Afd. C. 2de Bureau, (bladz. 8 vorig jaarverslag), 4 December 1908 n°. 30 en 8 Januari 1909, n°. 48, Afd. C. 1ste Bureau (noot 1, bladz. 12, 13 vorig jaarverslag) nog niet in behandeling worden genomen. Op deze brieven zal te zijner tijd worden teruggekomen.

---

[1]) In antwoord hierop ontving de Commissie van Uwe Excellentie een schrijven van 7 Januari 1910, N°. 116 Afd. B. B., waarop in het volgend jaarverslag zal worden teruggekomen.

4. *Koloniaal Verslag.*

Van den Minister van Koloniën werden de volgende brieven ontvangen:

Een schrijven van 20 Januari 1909, Afd. G., n°. 44, waarvan een afdruk als Bijlage VII hierbij gaat (reeds genoemd in noot 1, bladz. 13 van het vorige Jaarverslag);

een schrijven van 14 Juli 1909, Afd. B., n°. 3546, waarbij werden toegezonden tabellen betreffende de gevangenisstatistiek van de Kolonie Curaçao gedurende het jaar 1908;

een schrijven van 25 September 1909, Afd. G., n°. 5, waarvan een afschrift als Bijlage VIII hiernevens gaat.

Het eerstgenoemde schrijven gaf der Commissie aanleiding tot het uitbrengen van haar, als Bijlage IX in afdruk hierbij gevoegde, advies van 13 November 1909, n°. 8 *U*. De beide andere brieven werden voor kennisgeving aangenomen.

5. *Statistiek der Gemeentefinanciën.*

Bij schrijven van 13 Augustus 1909, Afd. B. B., n°. 7955[1], ontving de Commissie van Uwe Excellentie een afschrift van een circulaire betreffende de Statistiek der Gemeentefinanciën, gericht tot Gedeputeerde Staten, benevens een aantal afdrukken, van nieuw vastgestelde modellen A. B. C. D. voor het overzicht der ontvangsten en uitgaven en Gemeenteschulden, en van den daarbij behoorenden leiddraad, een en ander naar aanleiding van het advies der Commissie van 12 December 1908, n°. 147 *U* (zie vorig Jaarverslag Bijlage XI).

In de circulaire aan Gedeputeerde Staten kwam o. m. het volgende voor:

,,In overeenstemming met de Centrale Commissie voor de Statistiek ben ik van oordeel, dat het aanbeveling verdient de bewerking van deze statistiek ter provinciale griffie, zoo mogelijk op te dragen aan den ambtenaar of de ambtenaren, die met het onderzoek van de gemeenterekeningen zijn belast. Mocht dit niet altijd mogelijk blijken, dan zal het in elk geval gewenscht zijn, dat de met beide aangelegenheden belaste ambtenaren of bureaux met elkander voor zooveel noodig overleg plegen.

,,Met het voorstel der Commissie om nogmaals aan Uw College tabellen te zenden met verzoek alle mogelijke ontvangsten en uitgaven, die niet zonder eenigen twijfel onder eene bepaalde kolom der statistiek vallen, op te geven, heb ik mij, wegens den aan het opmaken van die tabellen verbonden arbeid, niet kunnen vereenigen. Wel acht ik het

noodig, dat in alle gevallen, welke Uw College twijfelachtig voorkomen, het oordeel van den Directeur van het Centraal Bureau voor de Statistiek worde ingewonnen, en verzoek ik U mitsdien te bevorderen, dat dienovereenkomstig worde gehandeld."

6. *Nomenclatuur der doodsoorzaken.*

Gelijk in het vorige Jaarverslag werd medegedeeld (noot 1, bladz. 14), ontving de Commissie van Uwe Excellentie bij schrijven van 9 Maart 1909, Afd. B. B., een afschrift van het Koninklijk Besluit van 2 Maart, n°. 25, waarbij Dr. ALI COHEN, Dr. RINGELING en Mr. METHORST werden benoemd tot vertegenwoordigers van de Regeering op de internationale conferentie in Juli 1909 te Parijs gehouden tot herziening van de nomenclatuur der doodsoorzaken.

Na afloop van de conferentie bracht Dr. H. G. RINGELING aan de Commissie het volgende verslag uit:

> ,,Verslag omtrent de Conferentie van de Internationale Commissie belast met de 10-jarige herziening van de internationale nomenclatuur der ziekten en doodsoorzaken gehouden te Parijs op 1, 2 en 3 Juli 1909.

,,Aansluitende aan hetgeen is vermeld in het Verslag der Centrale Commissie voor de Statistiek over het jaar 1908 onder B., n°. 6, op bladz. 13—14 kan worden medegedeeld, dat door ondergeteekende met Dr. ALI COHEN de in genoemd verslag aangegeven, bij den Secretaris der Centrale Commissie ingekomen opmerkingen van geneeskundigen enz. zijn overwogen en voor zooveel doenlijk opgenomen in het rapport van de vertegenwoordigers van de Nederlandsche Regeering ter Conferentie aan den Algemeenen Secretaris, Dr. J. BERTILLON.

,,In dit rapport, dat bij wijze van prae-advies aan het einde der maand Mei was ingediend, was ook rekening gehouden met eenige opmerkingen, gemaakt naar aanleiding van de ziekte- en sterftestatistiek door den Directeur van het Bureau van Statistiek der gemeente Amsterdam.

,,In dit rapport, is door ons in de eerste plaats aangegeven de wijze, waarop in ons vaderland de statistiek der doodsoorzaken tot stand komt. Wij hebben daarbij aangetoond, dat bij ons de zaak van de bewerking der verklaringen van de oorzaken van den dood zoodanig geregeld is, dat de geneeskundigen zeker kunnen zijn, dat de statistiek hun geheim zal bewaren, zoodat zij niet hun toevlucht behoeven te nemen

tot uitvluchten, als opgave van paralysis cordis, onbekend enz.

,,In de tweede plaats hebben wij er op gewezen, dat de classificatie van de doodsoorzaken, het invullen der rubrieken of nummers op de sterftekaarten, in ons land geheel in handen is van geneeskundige ambtenaren, die zich op de hoogte houden van de regelen in toepassing bij de internationale nomenclatuur en die zich bij twijfelachtige opgave of bij werkelijke vergissing bij de opgave kunnen verstaan met den betreffenden geneeskundige, die de opgave deed, hetgeen voor een niet-geneeskundig ambtenaar zeer moeilijk of onmogelijk zou zijn. Wij meenden hiermede te hebben aangetoond, dat de uniformiteit en de nauwkeurigheid van handelen bij het kiezen van de rubriek der doodsoorzaak ten zeerste verzekerd zijn en dat wij daarom geen behoefte hebben aan de uitgebreide ,,tabular list'' der Amerikanen aangegeven in het ,,Manual of international classification of causes of death'' uitgegeven door het ,,Census Office'' van de Vereenigde Staten van Noord-Amerika, noch aan toepassing van de methode, ontworpen door Dr. Cressy L. Wilbur in de gevallen, waarin door de geneeskundigen twee of meer doodsoorzaken te gelijk worden opgegeven. Deze methode, waarbij een soort prijscourant van de doodsoorzaken wordt gevolgd, zal van beteekenis kunnen zijn voor niet-geneeskundige ambtenaren, die zooals in Amerika de nummering hebben te bewerken, voor ons land is zij niet noodig en kan men zich tevreden stellen met de door Bertillon aangegeven internationale regelen, zij het ook dat deze eenige wijzigingen en aanvullingen behoeven.

,,In het rapport is verder nog sprake van de wenschelijkheid om bij de revisie slechts zoo weinig mogelijk te wijzigen, wil het tegenwoordige met het verledene vergelijkbaar blijven, en slechts die veranderingen aan te brengen, die door de vordering der wetenschap of als technische verbetering noodzakelijk geacht moeten worden. Ter toelichting van het feit, dat het veranderen in de rubrieken der nomenclatuur kan leiden tot een vermindering van de juistheid van het statistisch beeld en het vertrouwen in de statistiek, werden eenige cijfers geproduceerd omtrent tuberculosesterfte te Amsterdam, opgemaakt volgens de indeeling, aangenomen in 1900 en volgens een tusschentijds ingevoerde indeeling (in 1903).

,,Na deze algemeene opmerkingen werden in het rapport 28 punten aangegeven omtrent veranderingen, die de Nederlandsche afgevaardigden gebracht wilden zien, hetzij in de

19

verschillende rubrieken, hetzij in het woordenboek der ziekten (2de uitgave), hetzij in de lijsten waarin de doodsrubrieken nader ontwikkeld worden, hetzij in de lijsten, die aangeven hoe de doodsoorzaken gerangschikt moeten worden, zoo tegelijkertijd twee of meer doodsoorzaken worden opgegeven.

,,Den 1sten Juli omstreeks 9½ uur voormiddags werd de Conferentie geopend in een der zalen van het Ministerie van Binnenlandsche Zaken (Place Beauveau) door den Voorzitter, Prof. Landouzy.

,,Tot onder-voorzitters werden benoemd:

,,Dr. F. von Juraschek, President van de Centrale Commissie voor de Statistiek in Oostenrijk;

,,Dr. R. Livi, Dirig. Officier van Gezondheid, Chef van de medische statistiek aan het Departement van Oorlog te Rome;

,,Dr. Cressy L. Wilbur, Directeur van het Statistisch Bureau te Washington;

,,Prof. F. Putzeys, Hoogleeraar in de Hygiëne te Luik.

,,Behalve de genoemden namen aan de Conferentie nog deel 38 afgevaardigden uit 23 landen in Europa, Australië, Noord-, Midden- en Zuid-Amerika, waar men òf voor het geheele land, òf voor enkele groote steden òf voor eenige departementen van bestuur de internationale nomenclatuur van 1900 heeft aangenomen.

,,Behalve door de drie Nederlandsche afgevaardigden waren nog door 20 verschillende autoriteiten op statistisch gebied uit verschillende landen, waar de internationale nomenclatuur van 1900 was aangenomen, opmerkingen in het midden gebracht. Al deze opmerkingen waren door den Algemeenen Secretaris, Dr. J. Bertillon, op overzichtelijke wijze tot een algemeen overzicht verwerkt. Dit overzicht werd aan de deelnemers der Conferentie bij den aanvang uitgereikt en diende als leiddraad bij de overwegingen der vergadering.

,,Men was het er algemeen over eens, dat de bestaande internationale nomenclatuur (van 1900) over het algemeen gegeven had, wat men er van verlangd had en dat men zich bij deze revisie slechts had te bepalen tot het aanbrengen van wijzigingen in de details. Met het oog op het wisselende der inzichten in den loop der tijden omtrent het wezen der ziekten meende men, dat de ziekten zooveel mogelijk gerangschikt moesten worden naar het orgaan, waarin zij haar hoofdzetel hadden, opdat de rubrieken steeds zooveel mogelijk dezelfde zouden blijven, waardoor eene vergelijking van het tegenwoordige met het verledene verzekerd zou zijn.

Daar er echter ziekten zijn, die het geheele organisme aandoen, moest er een speciale klasse voor de algemeene ziekten blijven bestaan.

,,Men was verder van gevoelen, dat de bestaande groepsindeeling der ziekten behouden kon blijven. Voor de rubrieken dier groepen werden verschillende wijzigingen voorgesteld, die na discussie deels zonder, deels met stemming door de vergadering werden aangenomen of verworpen.

,,Op deze wijze werd door de vergadering beslist, dat het noodig was de volgende wijzigingen in de uitvoerige lijst der doodsoorzaken van 1900 te brengen.

,,1. Toevoeging van 18 nieuwe rubrieken, nl. beri-beri, acute miliair tuberculose, rachitis, neuritis, ankylostomiasis, chylurie en twaalf oorzaken van den dood door uitwendige oorzaken (morts violents), als vergiftiging door voedingsmiddelen, dood door brand (naast de bestaande rubriek dood door verbranding), dood door val, dood door snijdende werktuigen, dood in mijnen en steengroeven, dood door machinerieën, door andere verbrijzeling, (spoortrein, rijtuig, bergstorting enz.), dood door vuurwapenen, dood door snijdende of stekende voorwerpen of door andere middelen van geweld, dood door den bliksem, (naast de bestaande oorzaak: dood door electrische ontlading).

,,2. Verdwijnen van eenige rubrieken uit de uitvoerige lijst van 1900 als: tuberculose van den larynx, scrofulose; koud absces; chronische enteritis bij kinderen onder de twee jaar, enz.

,,3. Verandering van plaats van eenige rubrieken. Bijv. tetanus, thans als n°. 72 vermeld onder de ziekten van het zenuwstelsel en de zintuigen, zal als n°. 24 komen onder de algemeene ziekten.

,,N°. 26, thans tuberculose van den larynx, zal worden pellagra.

,,N°. 27, thans tuberculose van de longen, zal worden beri-beri.

,,N°. 28, thans tuberculose van de meningen, zal worden tuberculose van de longen; enz.

,,Als gevolg van deze wijzigingen zullen op de nieuwe uitvoerige lijst 110 rubrieken dezelfde nummers behouden als op de uitvoerige lijst van 1900, 69 rubrieken krijgen andere nummers, terwijl het totaal rubrieken op de nieuwe lijst komt van 179 op 188 en 188*bis*.

,,Verder is er nog besloten tot enkele redactiewijzigingen, zooals:

,,N°. 4, fièvre intermittente et cachexie palustre, zal voortaan luiden: fièvre et cachexie paludéennes.

,,Deze redactiewijziging moet voor de zuiverheid der malariastatistiek van veel belang geacht worden.

,,N°. 4*bis*, dont cachexie palustre, zal voortaan luiden: cachexie paludéenne.

,,N°. 9*bis*, dont diphtérie, zal voortaan zijn: dont croup.

,,N°. 14*bis*, dont épidémique zal vervallen.

,,Ook werd de wenschelijkheid betoogd om bij het bewerken van de statistiek der doodsoorzaken de leeftijdsgroepen zoo gedetailleerd mogelijk te maken en minstens naar de volgende groepen: 0—1 jaar, 1—19 jaar, 20—39 jaar, 40—59 jaar, 60 jaar en hooger; terwijl het noodzakelijk werd geacht de tweede leeftijdsgroep nog nader te verdeelen in groepen van 1—9 en van 10—19 jaar.

,,De verkorte lijst der doodsoorzaken van 1900 zal volgens de besluiten der conferentie eveneens eenige veranderingen dienen te ondergaan.

,,Zoo is besloten er uit te doen vervallen:

,,8*bis* = croup; 8*ter* = dysenterie; 8*quater* = dysenteria epidemica en er aan toe te voegen:

,,15*bis* = syphilis; 15*ter* gonococcie; 16*bis* = rheumatisme; 18*bis* = oogziekten; 19*bis* = ziekten der aderen (varices, phlebitis enz.); 23 andere ziekten der ademhalingswerktuigen; 26 appendicitis en phlegmone der fossa iliaca; 31*bis* normale bevalling (als ziekte-oorzaak); 32*bis* aandoeningen van de huid (als ziekte-oorzaak); 37 onbekende of slecht omschreven ziekten; 37*bis* simulatie.

,,Door de wijzigingen van de rubrieken onder de nummers 23—37*bis* genoemd wordt de verkorte lijst van 1900 met twee rubrieken uitgebreid en ondergaan verschillende rubrieken een wisseling van nummers.

,,Verder werd ter vergadering de wenschelijkheid besproken om, nu men gekomen was tot een internationale uniforme indeeling der verschillende doods- en ziekteoorzaken, ook te geraken tot een lijst, waarop de benamingen dezer oorzaken zouden voorkomen in ééne taal, n.l. de Latijnsche. Daar dit voorstel algemeene instemming ondervond, werd door het bureau de toezegging gedaan met behulp van een der ter vergadering aanwezige leden een bewerking der ziekte- en doodsoorzaken in deze richting te ondernemen.

,,Aan het einde der vergadering werden de afgevaardigden der verschillende landen verzocht de bij besluiten der vergadering aangebrachte veranderingen in de internationale nomenclatuur der ziekte- en doodsoorzaken ter kennis te bren-

gen van hunne respectievelijke Regeeringen en te willen bevorderen, dat de aangebrachte veranderingen in de betreffende landen zouden worden overgenomen en ingevoerd; door het zetten van zijn handteekening onder een desbetreffend protocol zou men zich daartoe verbinden. Alle afgevaardigden met uitzondering van één gingen tot het teekenen van het protocol over. De eene uitzondering betrof den afgevaardigde van Spanje, die vooralsnog niet tot onderteekening meende te mogen overgaan, aangezien er in de internationale nomenclatuur volgens zijne meening veranderingen waren gebracht, waarvoor hij voor zijn land niet alleen de verantwoordelijkheid wilde dragen."

Het lid van de Centrale Commissie voor de Statistiek,
(get.) Dr. H. G. RINGELING.

Amsterdam, 4 October 1909."

Dit verslag werd door de Commissie, onder dankbetuiging, voor kennisgeving aangenomen.

7. *Statistiek van het Armwezen.*

In antwoord op het bij het vorig Jaarverslag als Bijlage XII opgenomen advies, werd van Uwe Excellentie onder dagteekening van 13 Januari 1909, n°. 12545, Afd. B. B., een schrijven ontvangen van den volgenden inhoud:

„Ik heb de eer U mede te deelen, dat ik mijne goedkeuring hecht aan het bij Uw in margine vermeld schrijven overgelegde grondplan voor de reorganisatie van de Statistiek van het armwezen, nadat dit overeenkomstig de door Uwe Commissie gemaakte opmerkingen zal zijn aangevuld."

Onder dagteekening van 13 November 1909, n°. 113*C*, bracht de Commissie aan Uwe Excellentie een advies uit, waarvan een afdruk als Bijlage X hiernevens gaat.

Vervolgens ontving de Commissie van Uwe Excellentie een schrijven van 28 November 1909, n°. 12577, Afd. B. B., luidende aldus:

„Ik heb de eer U een afschrift te doen toekomen van mijn besluit van heden, n°. 12577, Afd. B. B.

„Gaarne vereenig ik mij met het denkbeeld van den Directeur van het Centraal Bureau voor de Statistiek, uiteengezet

in het slot van diens schrijven van 21 October j.l., n°. 1276, Afd. 5. [1])

,,Te zijner tijd zie ik een ontwerp van eene dergelijke circulaire ter goedkeuring te gemoet."

De inhoud van het daarbij gevoegde Besluit luidde als volgt:

,,De Minister van Binnenlandsche Zaken, gelet op artikel 10 der wet van 28 Juni 1854 (*Staatsblad* n°. 100) laatstelijk gewijzigd bij de wet van 15 Juli 1904 (*Staatsblad* n°. 157); mede gelet op de besluiten van den toenmaligen Minister van Binnenlandsche Zaken van 25 Januari 1868, n°. 218, 7de afd., en 13 December 1871, n°. 224, 7de afd. en op de circulaires van 13 December 1871, n°. 223, 7de afd., 18 Februari 1901, n°. 6944, afd. B. B., en 2 Januari 1902, n°. 6055, afd. B. B.; heeft goedgevonden:

1°. in te trekken de voormelde ministrieele besluiten en de bij eerstgemelde circulaire vastgestelde tabel betreffende uitgaven en ontvangsten wegens ondersteuning van armen, uitsluitend uit en ten behoeve van kassen van burgerlijke gemeenten, alsmede de bij de twee laatstvermelde circulaires vastgestelde modellen A[1]—F;

2°. te bepalen, dat de besturen van alle instellingen van weldadigheid de opgaven, bedoeld bij art. 10 der wet van 28 Juni 1854 (*Staatsblad* n°. 100), laatstelijk gewijzigd bij de wet van 15 Juli 1904 (*Staatsblad* n°. 157), jaarlijks zullen doen aan de gemeentebesturen en wel:

,,voor zoover de instellingen betreft, bedoeld bij I.a, *b* en *c* van art. 2 dier wet: vóór 1 Juni, volgende op het jaar, tot hetwelk de opgaven betrekkelijk zijn;

voor zoover de instellingen betreft, bedoeld bij I.a *a* en *d* van art. 2 dier wet, vóór 1 Augustus, volgende op het jaar, tot hetwelk de opgaven betrekkelijk zijn;

,,3°. te bepalen, dat de gemeentebesturen zelven jaarlijks, ten behoeve van het verslag, bedoeld bij art. 195 der Grondwet opgaven zullen doen betreffende de armenverzorging, voor zoover zij, hetzij direct, hetzij indirect (door subsidiën) daaraan hebben deelgenomen;

4°. te bepalen, dat de opgaven in 1910 en vervolgens, telkens over het laatst afgeloopen dienstjaar, zullen worden vervat in een of meer tabellen, waarvan de modellen voor elke soort van instellingen, alsmede voor de gemeentebestu-

[1]) Zie onder Bijlage X.

ren, aan dit besluit zijn gehecht [2]), onder de nummers 1 tot en met 21, met dien verstande:

„*a*. dat éénmaal in de vijf jaren, voor het eerst over 1910, de uitgebreide tabellen nos. 1 tot en met 13, ter invulling worden gezonden, onder opmerking dat de invulling daarvan alleen verplicht is voor de gemeentebesturen en de instellingen bij I.a, *a* en *d* van artikel 2 der wet, terwijl de instellingen, bedoeld bij I.a, *b* en *c*, voor zoover zij niet bereid zijn, om die uitgebreide tabellen in te vullen, kunnen volstaan met het invullen der korte tabellen, welke te dien einde over die jaren aan alle instellingen bedoeld bij I.a, *b* en *c*, nevens de uitgebreide zullen worden uitgereikt.

„*b*. dat over de andere jaren, voor het eerst over 1909, alleen de korte tabellen Nos. 14 tot en met 21 worden uitgereikt, de invulling waarvan voor de gemeentebesturen en alle instellingen verplicht is." [3])

8. *Brandschadestatistiek.*

Naar aanleiding van een schrijven van den heer mr. W. H. A. Elink Schuurman van 3 Juli 1908, nam de Commissie bovengenoemd onderwerp in studie, gelijk in het vorige Jaarverslag werd meegedeeld. De behandeling dezer aangelegenheid was ook bij het einde van het jaar 1909 nog niet afgeloopen.

9. *Beroepssterftestatistiek.*

Over bovengenoemd onderwerp kwam een schrijven in van den Directeur van het Centraal Bureau van 26 Maart 1909, N°. 83 Afd. 1 *A*, waarvan een afschrift als Bijlage XI hierbij gaat. Deze aangelegenheid kon in 1909 niet meer worden afgedaan.

C. Machtigingen en opdrachten aan het Centraal-Bureau voor de Statistiek.

Behalve hetgeen hieromtrent boven sub A N°. 5 is vermeld, werd den Directeur van het Centraal-Bureau ingevolge zijn schrijven van 18 Augustus 1909, K. N°. 67, Afd. voor

---

2) Zie modellen onder Bijlage X.

3) Bij schrijven van 7 Maart 1910, N°. 153 Afd. 5, ontving de Commissie van den Directeur een afdruk van de door Uwe Excellentie goedgekeurde circulaire ter toelichting en aanvulling van bovengenoemd besluit.

Arbeidsstatistiek, als Bijlage XII hierbij gevoegd, eene opdracht gegeven betreffende de bewerking der Loonstatistiek volgens de Ongevallenwet 1901. Deze opdracht, gedagteekend 13 November 1909, N°. 85 *U*, is in afdruk als Bijlage XIII hierbij gevoegd.

D. Overige werkzaamheden.

Onder dit hoofd valt met betrekking tot het jaar 1909 niets te vermelden.

De Centrale Commissie voor de Statistiek,

C. A. Verrijn Stuart, *Voorzitter.*
J. R. B. de Roos, *Secretaris.*

CENTRALE COMMISSIE
VOOR DE
STATISTIEK.

N°. 9U.

Bericht op schrijven van 22, 26 en 30 Januari 1909 Nos. 552, 756 en 981, Afd. B.B., betreffende Bevolkingsregisters.

DIVERSE BIJLAGEN.

BIJLAGE I.

'sGravenhage, 8 Mei 1909.

Aan
Zijne Excellentie den Minister
van Binnenlandsche Zaken.

Bij nevenvermelde brieven ontving de Commissie van Uwe Excellentie ter kennisneming de ambtsberichten van de Commissarissen der Koningin en een advies der Nederlandsche Vereeniging voor Gemeentebelangen, betrekkelijk de voorstellen der Commissie in zake reorganisatie van het Bevolkingsregister.

De Commissie nam met groote belangstelling kennis van den inhoud der genoemde stukken en vernam met veel voldoening, dat de tegen invoering van het kaartenstelsel in het bevolkingsregister vroeger geopperde bezwaren thans voor een groot deel niet meer of veel lichter worden geteld. Wel zijn er, zooals haar gebleken is, ook thans nog enkele Gemeentebesturen, die zich tegen de invoering verzetten, maar daar staat tegenover, dat verscheidene Besturen van kleine en grootere gemeenten zich over het kaartsysteem in gunstigen zin uitlaten, de invoering daarvan een belangrijke verbetering achten, en dat b.v. de gemeente Utrecht, waar het persoonskaartenstelsel reeds eenige jaren in toepassing is, de goede werking daarvan constateert en te kennen geeft, dat de bezwaren, daartegen a priori ingebracht, in de practijk bleken niet te bestaan of overdreven te zijn geweest.

Met ingenomenheid ook vernam de Commissie, dat door de groote meerderheid der Gemeentebesturen de voorkeur wordt gegeven aan eene uniforme regeling voor het geheele land, welke gedachte ook aan het hoofdvoorstel der Commissie ten grondslag lag. Met belangstelling ten slotte nam

de Commissie kennis van het advies der Nederlandsche Vereeniging voor Gemeentebelangen en het door haar samengestelde ontwerp.

Op grond van een en ander acht de Commissie de tijdsomstandigheden alleszins gunstig voor de algemeene invoering van het kaartenstelsel; zij meent mitsdien dat het subsidiair voorstel gevoegd geweest bij haar advies van 9 Mei 1908 n°. 1055 verder buiten beschouwing gelaten kan worden, en dat er alle aanleiding bestaat haar hoofdvoorstel in beginsel te handhaven.

De Commissie wil echter gaarne tegemoet komen aan verschillende bezwaren, tegen de door haar ontworpen regeling ingebracht. Daar het ondoenlijk is, de tallooze gemaakte opmerkingen stuk voor stuk te beantwoorden, heeft de Commissie gemeend, dat de eenvoudigste weg zou zijn, haar hoofdvoorstel aan de hand dier opmerkingen te herzien en heeft zij de eer Uwe Excellentie hierbij een gewijzigd ontwerp aan te bieden. Zij heeft zich daarbij niet gesteld op het standpunt van de Commissie der Nederlandsche Vereeniging voor Gemeentebelangen in zake het verband van het bevolkingsregister met de Rijksstatistiek. Met de meening der Commissie dat in het door de wet bepaalde kader geen plaats is voor eene beantwoording der vraag, in hoever het materiaal van het register dienstbaar zal worden gemaakt aan statistische belangen, kan zij zich niet vereenigen. In deze handhaaft de Centrale Commissie dan ook haar oorspronkelijk ontwerp. Ter toelichting van de voornaamste wijzigingen moge het volgende dienen.

In de eerste plaats kan de Commissie zich zeer goed vereenigen met de omschrijving van het begrip bevolkingsregister overeenkomstig het voorstel der Vereeniging voor Gemeentebelangen.

Voorts meent zij, dat nu van zoovele zijden bezwaar wordt gemaakt tegen het behouden van een afzonderlijke administratie voor inrichtingen als bedoeld bij art. 1 alinea 2 van het thans geldende besluit van den 27sten Juli 1887, S 140, het de voorkeur verdient, hiermee in beginsel te breken, onder dit voorbehoud echter, dat zoo noodig kunne worden voorgeschreven, dat registers door de Gemeentebesturen afzonderlijk moeten worden gehouden en aan de Gemeentebesturen de bevoegdheid hiertoe worde verleend. De Commissie heeft mitsdien hare 3 ontwerpen tot 2 omgewerkt.

Ten aanzien der gezinsboeking zou, naar de Commissie meent, aan vele geopperde bezwaren worden tegemoet gekomen, wanneer aan de Gemeentebesturen de bevoegdheid werd

verleend, haar gedurende 15 jaren in den bestaanden vorm te handhaven.

Met inachtneming van dezen overgangstijd acht de Commissie het zeer wenschelijk dat persoons- en gezinsboeking in een door Uwe Excellentie vast te stellen vorm worden bijeen gehouden, overeenkomstig het oorspronkelijk voorstel der Commissie. Ter tegemoetkoming aan de vele tegen de ontworpen gezinszakken ingebrachte bezwaren zou daarvoor dan naar een geschikteren vorm kunnen worden omgezien. Hiervoor ware dan wellicht een Commissie van deskundigen aan te wijzen. Met het oog op mogelijk gebruik maken van een losbladig register is thans in het gewijzigd voorstel gesproken van „bladen", in plaats van „kaarten".

Ook werd bezwaar ingebracht tegen de in de artt. 11 en 12 (nieuw 13 en 14) van het eerste ontwerp voorgestelde regeling, bepaaldelijk tegen de toezending van kaarten en kennisgevingen in afzonderlijke couverten en tegen de geleidebriefjes. De Commissie zou er geen bezwaar tegen hebben dat deze toezending in afzonderlijke couverten en de geleidebriefjes kwamen te vervallen. Tegen het van een enkele zijde geopperde bezwaar, dat op de bij het vorige advies der Commissie overgelegde ontwerp-formulieren 8 en 9 telkens in herhaling wordt getreden, merkt de Commissie op, dat dit onvermijdelijk is, omdat de aan elkaar bevestigde formulieren naderhand gescheiden worden. Voorts zij hier opgemerkt, dat de Commissie bij nader inzien het wenschelijk acht, dat worde voorgeschreven, dat op de persoonsbladen van overledenen alleen het actenummer van de overlijdensacte zal worden meegedeeld. In verband hiermede zou dan door Uwe Excellentie kunnen worden voorgeschreven dat de doodsoorzaak in afzonderlijk couvert aan het Centraal-Bureau moet worden opgegeven, met vermelding van hetzelfde actenummer. Hierdoor wordt voorkomen, dat de mededeeling omtrent de doodsoorzaak in verkeerde handen komt.

Ook de in art. 13 (nieuw 15) voorgeschreven regeling meent de Commissie ondanks geopperde bezwaren te moeten handhaven, omdat zij meer waarborg geeft voor juiste inschrijving in de nieuwe gemeente en controle op de toegezonden bladen mogelijk maakt. Ook hier zou echter toezending in afzonderlijk couvert kunnen vervallen.

Aanbeveling zou het ook naar de meening der Commissie verdienen, den termijn van inlevering van de bewijzen van afgifte van woonplaatsverandering, welke in haar oorspronkelijk voorstel op 1 maand gesteld was, te verkorten tot 2 weken.

Van verschillende zijden wordt bezwaar gemaakt tegen het opnemen op de persoonsbladen van vragen naar geboorteplaatsen en geboortedata der ouders. De Commissie heeft om redenen van statistisch belang ernstig bezwaar deze vragen te doen vervallen. In de practijk kan men beginnen met opnemen der beschikbare gegevens.

Omtrent bladvernieuwing is in het hierbijgaand gewijzigd ontwerp een andere regeling voorgesteld. Het kwam der Commissie bij nader inzien wenschelijk voor, ten eerste dat bij verhuizing buiten de gemeente bladen waarop een onwettige geboorte voorkomt, worden vernieuwd en opgezonden naar het Centraal Bureau voor de Statistiek; ten tweede, dat in het algemeen, ter vereenvoudiging van de administratie, wordt voorgeschreven dat de vernieuwing kan worden aangevraagd aan de Gemeentebesturen.

Behalve de bovengenoemde veranderingen heeft de Commissie in de gemaakte opmerkingen aanleiding gevonden tot het aanbrengen van verschillende redactie-wijzigingen of veranderingen van meer ondergeschikten aard. Voorts heeft zij de gelegenheid te baat genomen om ook uit eigen beweging nog enkele verbeteringen van ondergeschikt belang in het ontwerp aan te brengen. De bij haar vorig ontwerp gevoegde modellen kunnen in hoofdzaak ongewijzigd blijven; voor de gezinsboeking zouden in het denkbeeld der Commissie 2 modellen, 1*a* en 1*b* moeten worden ontworpen, waarvan het laatste bestemd voor personen, die bij een gezin inwonen, doch overigens afzonderlijk leven, en voor dienstboden (art. 10 eerste Ontw. Besluit). Mocht het te zijner tijd komen tot instelling van een Commissie van deskundigen, dan zoude deze de modellen tevens nog eens kunnen herzien en daarbij rekening houden met verschillende gemaakte opmerkingen, zooals b.v. den wensch van Burgemeester en Wethouders van Leiden om boven aan de gezinsbladen een blanco strook te laten, waarop de naam van het gezinshoofd met groote letters wordt geschreven en zoo meer. Wenschelijk ware het dan ook dat een handleiding bij het stelsel werd samengesteld.

Ten slotte veroorlooft de Commissie zich Uwer Excellenties aandacht er op te vestigen, dat eene inspectie op de richtige naleving der voorschriften haar wel noodig voorkomt.

De Centrale Commissie voor de Statistiek,

C. A. Verrijn Stuart, *Voorzitter.*
J. R. B. de Roos, *Secretaris.*

BESLUIT *van den*

betreffende het houden van bevolkingsregisters, met intrekking van de Koninklijke besluiten van 27 Juli 1887 Stbl. nos. *140 en 142); van 12 Februari 1889* (Stbl. n°. *32); van 14 Februari 1890* (Stbl. n°. *24); van 29 Maart 1899* Stbl. n°. *89) en van de besluiten van 3 October 1899* (Stbl. nos. *210 en 211).*

WIJ WILHELMINA, ... ENZ.

Op de voordracht van .... enz.

Den Raad van State gehoord .... enz.

Gelet op de wet van 17 April 1887 *(Stbl.* n°. 67) en op art. 140 der Gemeentewet;

Hebben goedgevonden en verstaan, met intrekking van Onze besluiten van 27 Juli 1887 *(Stbl.* nos. 140 en 142); van 12 Februari 1889 *(Stbl.* n°. 32); van 14 Februari 1890 *(Stbl.* n°. 24); van 29 Maart 1899 *(Stbl.* n°. 89) en van de besluiten van 3 October 1899 *(Stbl.* nos. 210 en 211) te bepalen:

ART. 1.

In elke gemeente des Rijks wordt door het gemeentebestuur een bevolkingsregister gehouden.

Opneming in, of afvoering van het bevolkingsregister geschiedt slechts in de gevallen en naar de regelen, in dit besluit bepaald.

De aanteekeningen betreffende ingeschreven personen worden door het gemeentebestuur zooveel mogelijk in overeenstemming gehouden met den feitelijken toestand.

ART. 2.

Het bevolkingsregister omvat:

a. eene verzameling gezinsbladen (in dit besluit genoemd het gezinsregister) en eene verzameling persoonsbladen;

b. eene verzameling woningbladen (in dit besluit genoemd het woningregister).

Door Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken kan aan bepaalde gemeenten tot wederopzegging en onder bepaalde voorwaarden ontheffing worden verleend van het houden van een woningregister.

ART. 3.

Ieder, die behoort tot de werkelijke bevolking der gemeente, wordt, naar de regelen van dit besluit, in het bevolkingsregister dier gemeente opgenomen, behoudens het bepaalde in het volgende artikel.

Voor de toepassing van dit besluit wordt de werkelijke bevolking der gemeente geacht te bestaan uit hen:

a. die werkelijke woonplaats hebben in een huis of keet in die gemeente of in een voer- of vaartuig dat aldaar geacht wordt thuis te behooren;

b. die op het tijdstip der laatste volkstelling in Nederland vertoevende, zonder bekende werkelijke woonplaats, verklaard hebben in de gemeente thuis te behooren, tenzij blijkt, dat zij na die volkstelling in een andere gemeente werkelijke woonplaats hebben erlangd.

ART. 4.

Het bepaalde in het voorgaande artikel geldt niet voor:

a. miliciens bij de land- of de zeemacht gedurende hun werkelijken diensttijd;

b. hen, die krachtens rechterlijke uitspraak voor één jaar of korter in eenige inrichting zijn opgenomen.

Deze personen behouden de woonplaats die zij hadden op het oogenblik, dat zij bij de land- of de zeemacht werden geplaatst of in een der onder *b* bedoelde inrichtingen werden opgenomen, tot dat blijkt dat hun woonplaats, onafhankelijk van de vermelde plaatsing of opneming, inderdaad is verlegd.

c. hen, aan wie krachtens internationaal recht of gebruik het recht van exterritorialiteit toekomt.

ART. 5.

Ingeschreven worden alle personen, genoemd in art. 3, met inachtneming der volgende bepalingen:

De werkelijke woonplaats van hen, die eene inrichting van onderwijs bezoeken, is de woning waar zij gedurende hun bezoek dier inrichting als regel nachtverblijf hebben.

De werkelijke woonplaats van dienstboden is de woning waar zij gedurende hunne dienstbetrekking als regel nachtverblijf hebben.

De werkelijke woonplaats van personen, dienstdoende of opgenomen in gebouwen, gestichten of schepen, staande onder bestuur of toezicht van Rijkswege; in kloosters, inrichtingen van onderwijs, gestichten tot opvoeding, gestichten tot verzorging van den ouden dag, gestichten voor doofstommen, blinden of idioten, armhuizen en woningen der maatschappij van weldadigheid en van personen, dienstdoende in ziekenhuizen en in passantenhuizen, is de woning of het schip waarin zij als regel nachtverblijf hebben.

Art. 6.

Personen, die, hoewel niet duurzaam, het grootste gedeelte van het jaar in eene gemeente verblijf houden, worden ingeschreven in het bevolkingsregister dier gemeente.

Dit voorschrift is ook van toepassing op de personen in gestichten en instellingen, genoemd in de 4de alinea van art. 5.

Art. 7.

Personen die gewoon zijn gedurende het jaar niet in een bepaalde gemeente duurzaam of het grootste gedeelte van het jaar, maar in twee of meer gemeenten voor onbepaalden tijd te verblijven, worden ingeschreven in de gemeente:

waar zij ambtshalve verplicht zijn hun verblijf te houden of krachtens bijzondere wetten verplichtingen hebben te vervullen:

Zoo geen verplichtingen van dien aard bestaan:

waar zij hun hoofdberoep uitoefenen, waar hun hoofdverblijf of de zetel van hun fortuin gevestigd is of zij het hoogst in de personeele belasting zijn aangeslagen.

Personen die een reizend beroep uitoefenen, worden ingeschreven in de gemeente, waar zij geacht worden thuis te zijn.

Art. 8.

Na afloop van elke volkstelling en verificatie der daarbij verkregen opgaven worden de bevolkingsregisters met die

opgaven binnen 6 maanden vergeleken en zoo noodig gewijzigd.

Bij de dientengevolge te verrichten in- of afschrijvingen wordt aangeteekend, dat deze hebben plaats gehad bij gelegenheid der volkstelling.

Art. 9.

Personen die hunne werkelijke woonplaats in de gemeente hebben, doch tijdens de volkstelling buitenslands of in eene Nederlandsche kolonie of bezitting vertoefden, worden afgeschreven als van hun voornemen om terug te komen niet voldoende blijkt, doch worden weder ingeschreven zoodra zij aan het gemeentebestuur van hunne terugkomst kennis hebben gegeven.

Mocht die kennisgeving verzuimd worden, zoo heeft de inschrijving, na ingesteld onderzoek, ambtshalve plaats.

Evenzoo worden personen, van wie het blijken mocht dat zij bij de volkstelling overgeslagen zijn, op eigen kennisgeving en, bij verzuim, na ingesteld onderzoek ambtshalve ingeschreven.

Art. 10.

Voor elken persoon geboren vóór de invoering van dit besluit wordt een blad aangelegd, ingericht volgens het bij dit besluit gevoegde model *2a* of *2b*, breed 24 c.M. en hoog 14 c.M. en ingevuld naar de voorhanden gegevens in het bevolkingsregister zijner woonplaats.

De bladen voor mannen zijn rood en volgens model *2a*; die voor vrouwen wit en volgens model *2b*.

De bladen van de personen, die één gezin vormen, en van hen, die bij dat gezin inwonen, worden bij een gezinsblad, ingericht volgens het bij dit besluit gevoegd model *1a* bewaard op de wijze door Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken te bepalen.

De bladen van personen, die bij een gezin inwonen, doch overigens afzonderlijk leven en die van dienstboden kunnen gevoegd worden bij een afzonderlijk gezinsblad, ingericht volgens het bij dit besluit gevoegde model *1b*.

Deze gezinsbladen, met daarbij behoorende persoonsbladen, worden naar de letters van het alphabet waarmede de namen der in te schrijven hoofden van gezinnen of der in het vorig lid bedoelde personen beginnen, gerangschikt.

Als een persoon wordt erkend of een anderen geslachtsnaam of andere voornamen bekomt of van echt gescheiden is, wordt daarvan door den ambtenaar van den burgerlijken stand, in wiens registers deze veranderingen zijn ingeschreven, kennis gegeven aan het bestuur van de woonplaats van dezen persoon, dat dienovereenkomstig zijn blad wijzigt, met vermelding daarvan in de kolom opmerkingen aan de voorzijde van dat blad.

Art. 11.

Personen, die samenwonen in instellingen of gestichten, genoemd in de laatste alinea van art. 5, aan wier hoofd bestuurders staan, en bewoners van voer- en vaartuigen en van keten kunnen worden beschreven in een afzonderlijk gehouden, uitsluitend voor hen bestemd, gedeelte van het bevolkingsregister.

Hetzelfde kan geschieden ten aanzien van:

a. dienst- en werkboden en alleen levende personen;

b. personen, die hebben verklaard in een logement thuis te behooren, of aldaar werkelijk wonen.

Door Ons kan aan gemeentebesturen de verplichting worden opgelegd tot het afzonderlijk houden van registers als in alinea 1 bedoeld.

Art. 12.

De gezinsbladen van vertrokken of uitgestorven gezinnen blijven op hunne plaats gerangschikt of worden afzonderlijk bewaard en na elke volkstelling uitgenomen. Van de uitgestorven gezinnen worden de gegevens ingevuld op formulieren, welke worden opgezonden naar het Centraal Bureau voor de Statistiek. De modellen dezer formulieren en de tijdstippen van opzending worden door Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken vastgesteld.

Art. 13.

Voor elk kind, geboren na de invoering van dit besluit, wordt bij de geboorteaangifte door den betrokken ambtenaar van den burgerlijken stand ambtshalve een blad aangelegd, ingericht volgens het bij dit besluit gevoegde model 2*a* of 2*b*, breed 24 c.M en hoog 14 c.M. en zooveel mogelijk ingevuld, en overhandigd aan het bestuur zijner gemeente, dat dit blad,

na zoo noodig verdere invulling en vermelding van deze geboorte op het betrokken gezinsblad, voegt bij de overige bladen van het gezin, waartoe het kind behoort of waarin het wordt opgenomen.

Woont het huisgezin in een andere gemeente dan die waarin het kind geboren is, dan wordt door het bestuur der gemeente waar de geboorte heeft plaats gehad, aan dat der gemeente welke is opgegeven als te zijn de werkelijke woonplaats van het kind, hiervan onmiddellijk kennis gegeven met verzoek te willen bevestigen dat het kind tot de werkelijke bevolking dier gemeente behoort.

Ingeval van bevestiging wordt het persoonsblad van den geborene onverwijld opgezonden naar het bestuur der gemeente, waar hij thuis behoort.

De formulieren, voor kennisgeving van de geboorten buiten de woonplaats te gebruiken, worden door Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken vastgesteld.

Voor levenloos aangegevenen wordt geen persoonsblad aangelegd; de aangifte wordt echter in de kolom opmerkingen van het gezinsblad aangeteekend.

Art. 14.

Bij elk sterfgeval wordt het blad van den overledene aangevuld met het beroep van het hoofd van het gezin, waartoe de overledene behoorde en na vermelding van dit overlijden op het betrokken gezinsblad, door het bestuur zijner woonplaats overhandigd aan den ambtenaar van den burgerlijken stand der gemeente waar het overlijden plaats had.

Wanneer een persoon buiten zijn werkelijke woonplaats komt te overlijden, wordt hiervan onmiddellijk door het bestuur der gemeente, waar het sterfgeval heeft plaats gehad aan dat der gemeente, als werkelijke woonplaats opgegeven, kennis gegeven, met verzoek te willen bevestigen dat de overledene tot de werkelijke bevolking dier gemeente behoorde. In geval van bevestiging wordt het persoonsblad van den overledene aangevuld met het beroep van het hoofd van het gezin waartoe de overledene behoorde en na vermelding van dit overlijden op het betrokken gezinsblad onverwijld opgezonden naar den ambtenaar van den burgerlijken stand der gemeente waar het overlijden plaats had.

De ambtenaar van den burgerlijken stand vult alle hem overhandigde of toegezonden persoonsbladen van overledenen in met de dagteekening en plaats van overlijden en met het

aktenummer der overlijdensakte en stelt deze bladen vervolgens in handen van het bestuur zijner gemeente.

Eventueele afwijking tusschen het persoonsblad en de overlijdensacte wordt op het persoonsblad aangeteekend.

De persoonsbladen der overledenen worden naar het Centraal Bureau voor de Statistiek opgezonden.

De formulieren voor kennisgeving voor het overlijden buiten de woonplaats te gebruiken, worden door Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken vastgesteld.

Art. 15.

Bij aangifte van woonplaatsverandering binnen het Rijk, wordt een gedagteekend bewijs daarvan, ingericht volgens het bij dit besluit gevoegde model 3, uitgereikt aan den aangever, die dit stuk bij het gemeentebestuur zijner nieuwe woonplaats, binnen twee weken na zijn vestiging aldaar inlevert.

Dit bestuur zendt dit bewijs, voorzien van de dagteekening van inlevering, terug aan het gemeentebestuur der verlaten woonplaats, dat dit stuk, onmiddellijk na de ontvangst daarvan, weder opzendt met het persoonsblad van den belanghebbende en van de bladen der verder met hem verhuizende personen, voorzien van de dagteekening van afschrijving.

Als dagteekening van afschrijving wordt genomen die van inlevering in de nieuwe woonplaats.

Het bewijs van aangifte van woonplaatsverandering is, in kaartvorm, breed 20 c.M. en hoog 15 c.M. en geel van kleur.

Deze bewijzen worden na accoordbevinding opgezonden naar het Centraal Bureau voor de Statistiek.

Een register, ingericht volgens het bij dit besluit gevoegde model 4, wordt aangelegd, aanwijzende onder behoorlijke volgnummering, aan wien, voor welke gemeente, met aanduiding der woning aldaar, en wanneer een bewijs van aangifte van woonplaatsverandering is afgegeven, alsmede wanneer dit bewijs is terug ontvangen en met het blad of de bladen weder is opgezonden; dit register dient verder voor een register van vertrokken personen.

Een dergelijk register ingericht volgens het bij dit besluit gevoegde model 5 wordt aangelegd, aanwijzende door wien en uit welke gemeente zoodanig bewijs is ingeleverd, alsmede wanneer dat bewijs is teruggezonden en met het blad of de bladen weder is ontvangen; dit register dient verder voor een register van ingekomen personen.

Art. 16.

Indien het bewijs van aangifte in het vorig artikel bedoeld, niet binnen twee weken na de afgifte daarvan, van het gemeentebestuur der nieuwe woonplaats is terugontvangen, wordt dit aan dat bestuur bericht door het gemeentebestuur der verlaten woonplaats.

Blijkt de persoon, aan wien zoodanig bewijs is afgegeven, zich niet gevestigd te hebben in de door hem opgegeven gemeente, dan wordt dit door het bestuur dier gemeente medegedeeld aan het gemeentebestuur der verlaten woonplaats, dat dit aanteekent in zijn register van afgegeven bewijzen van aangifte van woonplaatsverandering.

Indien binnen 3 maanden na de afgifte zijn werkelijke woonplaats niet kan worden opgespoord, wordt na zijn afschrijving in het register, met toelichting in de kolom opmerkingen, zijn persoonsblad met gelijke afschrijving en toelichting op de achterzijde, afzonderlijk bewaard tot minstens na afloop van de eerstvolgende volkstelling.

Hij, die in een gemeente komt wonen, zonder inlevering van het bewijs van aangifte, bedoeld bij art. 15, wordt, na een verblijf van ten minste 3 maanden, ambtshalve ingeschreven, tenzij het blijkt dat hij in die gemeente zijn werkelijke woonplaats niet gevestigd heeft.

Voordat tot ambtshalve inschrijving wordt overgegaan, wordt, indien hij laatstelijk of vroeger hier te lande gewoond heeft, zijn persoonsblad van het gemeentebestuur der vroegere woonplaats opgevraagd, dat het opzendt na vermelding daarvan in de kolom opmerkingen op de achterzijde van dat blad.

Is dit blad reeds naar het Centraal Bureau voor de Statistiek gezonden, dan wordt het opgevraagd en door dat Bureau opgezonden.

De verdere aanvulling, die dit aldus opgezonden blad nog mocht vereischen, geschiedt door het bestuur der gemeente, waar de belanghebbende zich gevestigd heeft.

Heeft hij nimmer tevoren hier te lande gewoond, dan wordt het bestuur der gemeente, waar de belanghebbende zich gevestigd heeft, een persoonsblad, voorzoover mogelijk ingevuld, voor hem aangelegd.

Art. 17.

Hij, die, uit een der Nederlandsche Koloniën of bezittingen gekomen, nimmer in het Rijk ingeschreven is geweest,

wordt bij vestiging in een gemeente, aldaar in het register ingeschreven op vertoon van de daarvoor noodige stukken, of, kunnen deze niet overgelegd worden, na het afleggen eener door hem te onderteekenen verklaring van vestiging.

Hij, die, uit den vreemde gekomen, nimmer te voren in het Rijk ingeschreven is geweest, wordt, bij vestiging in een gemeente, aldaar in het register ingeschreven op vertoon van zijn paspoort of reis- en verblijfpas of andere deugdelijk erkende bewijsstukken of kunnen deze niet overgelegd worden, na het afleggen van eene door hem te onderteekenen verklaring van vestiging.

Vreemdelingen worden niet ingeschreven, dan na overleg van het Gemeentebestuur met den ambtenaar, wien de uitvoering der vreemdelingenwet is opgedragen.

Ingeval de bescheiden worden teruggegeven, wordt steeds daarop vermeld dat de inschrijving in het register geschied is.

Voor den aldus volgens dit artikel ingeschrevene, wordt een persoonsblad, voorzoover mogelijk ingevuld, door het bestuur der gemeente van vestiging aangelegd.

Hij, die, uit een Nederlandsche Kolonie of bezitting of uit den vreemde gekomen, tevoren in het Rijk is ingeschreven geweest, wordt niet ingeschreven dan na ontvangst van zijn persoonsblad op de wijze als in het vorige artikel is voorgeschreven.

Art. 18.

Hij, die aangifte doet van vertrek naar een Nederlandsche Kolonie of bezitting of naar den vreemde, ontvangt daarvan het bewijs van aangifte, dienovereenkomstig ingevuld, bedoeld bij art. 15, waarna zijn persoonsblad, na zijn afschrijving in het register, wordt opgezonden naar het Centraal Bureau voor de Statistiek, met vermelding daarop van de redenen van vertrek en met opgave, zoo mogelijk, van het vermoedelijk inkomen en de gegoedheid van den vertrokkene.

Art. 19.

De bladen van personen, die een gemeente hebben verlaten, zonder daarvan aangifte te hebben gedaan en wier werkelijke woonplaats niet is kunnen worden opgespoord, worden, wanneer zij blijkens ingesteld onderzoek ten minste sedert één jaar uit de gemeente zijn vertrokken, na hunne afschrijving in het register afzonderlijk bewaard tot minstens na afloop van de eerstvolgende volkstelling.

Art. 20.

Wanneer personen, die tot één of meer huisgezinnen behoord hebben, zich vereenigen om een afzonderlijk huisgezin te vormen, wordt dat nieuwe gezin op een nieuw gezinsblad ingeschreven, met afschrijving elders in het register en met samenvoeging van hunne persoonsbladen bij dat nieuwe gezinsblad.

Art. 21.

Wanneer een lid van een gezin of een bij een gezin inwonende persoon in dezelfde gemeente verhuist, wordt zijn persoonsblad overgebracht bij het blad van het gezin, waarin hij wordt opgenomen, met de noodige aanteekeningen, zoowel op het blad van het gezin, waaruit hij is vertrokken, als op dat van het gezin, waarin hij is opgenomen.

Art. 22.

Bij de inschrijving der huisgezinnen wordt de volgende orde in acht genomen: het hoofd van het huisgezin, de vrouw, de kinderen naar hun ouderdom, de bloedverwanten en aangehuwden van het hoofd van het huisgezin, de overige personen niet in familiebetrekking staande.

De personen, later in het huisgezin geboren of opgenomen, worden naar orde van den tijd, ingeschreven.

De inschrijving van elken persoon geschiedt op de volgende wijze:

a. De geslachts- en voornamen worden *voluit* geschreven.

b. De betrekking van de leden van het huisgezin wordt aangeduid door in kolom 4 omtrent de familie te schrijven: *hoofd*, *vrouw*, *zoon*, *dochter*, *broeder*, *zuster*, *oom*, *tante*, *neef*, *nicht*, *zwager*, *schoonzuster* enz. Omtrent de overige: *niet verwant*.

c. Het geslacht wordt door de letter M. of V. in kolom 5 of 6 aangeduid.

d. De burgerlijke staat, zooals die is tijdens de inschrijving, wordt in kolom 7 aangeduid, voor ongehuwden met O., voor gehuwden met H., voor weduwnaars en weduwen met W., voor hen, wier huwelijk door echtscheiding ontbonden is, met G.

Van de veranderingen in den burgerlijken staat wordt ambtshalve in deze kolom aanteekening gehouden.

e. Het kerkgenootschap waartoe elk persoon behoort, wordt in kolom 8 bepaald aangeduid, b.v.: *nederduitsch-hervormd, gereformeerde kerken, christelijk-gereformeerde kerk, oud-gereformeerd, gereformeerd onder het kruis, evangelisch-luthersch, hersteld-luthersch, roomsch-katholiek, oud-roomsch, nederduitsch-israëlitisch, portugeesch-israëlitisch, de vrije gemeente*, enz.

f. De nationaliteit wordt in kolom 9 vermeld als Nederlander, Duitscher, Franschman, enz.

g. Gemeente en tijd der geboorte worden in de kolommen 10 en 11 uitgedrukt, met bijvoeging, waar de geboorte buiten het Rijk heeft plaats gehad, van den naam van het land.

h. Het ambt, beroep of bedrijf worden zoo nauwkeurig mogelijk en niet door algemeene bewoordingen in kolom 12 aangeduid, met vermelding, wat het bedrijf betreft, of de persoon daarin als hoofd (hetzij voor eigen, hetzij voor anderer rekening) werkzaam is dan wel als ondergeschikte, voor welke onderscheiding de letters h. en o. gebruikt moeten worden; voor allen, die geen ambt, beroep of bedrijf hebben, wordt de kolom oningevuld gelaten.

i. In kolom 13 worden wijk, dorp, gehucht of buurtschap, straat en nommer van het huis vermeld. Bij verandering wordt de aanduiding der nieuwe woning daaronder geschreven.

j. Van de vorige woonplaats en den tijd der inschrijving in de gemeente wordt in de 14e en 15e kolom aanteekening gehouden; is die tijd of die vorige woonplaats niet bekend, zoo wordt ingevuld *onbekend*.

k. De plaats waarheen en de tijd van vertrek uit de gemeente worden in de 16e en 17e kolom vermeld. Is die plaats niet bekend, zoo wordt ingevuld: *onbekend*.

De plaats en de tijd van overlijden worden ambtshalve in dezelfde kolommen vermeld met aanteekening daarnevens in de 18e kolom: *overleden*.

ART. 23.

Van elke, in kracht van gewijsde gegane rechterlijke uitspraak, waarbij een persoon ontzet is van de rechten, genoemd in no. 1, 2, 3 en 5 van art. 28 van het Strafwetboek of de beschikking of het beheer over eigen goederen heeft verloren, geschiedt door den ambtenaar van het Openbaar Ministerie kennisgeving aan het bestuur der gemeente waar die persoon geacht wordt te wonen, met vermelding van den

rechter, den datum der rechterlijke uitspraak en den duur der ontzetting.

Gelijke kennisgeving geschiedt door den ambtenaar van het Openbaar Ministerie van het herkrijgen van de beschikking of het beheer over eigen goederen en van de opheffing van de ontzetting der andere hiervoren genoemde rechten.

De inhoud der in de vorige zinsneden bedoelde kennisgevingen wordt door het gemeentebestuur vermeld in de kolom ,,opmerkingen'' van het gezinsblad waarop de bedoelde persoon is of wordt ingeschreven, en in de gelijknamige kolom op de voorzijde van zijn persoonsblad.

Art. 24.

Bij vertrek uit de gemeente van een vrouw, op wier persoonsblad een bevalling buiten huwelijk is aangeteekend, wordt haar blad, na overschrijving op een nieuw blad, waarop die aanteekening is weggelaten, onder vermelding van de woorden ,,blad vernieuwd'' opgezonden naar het Centraal Bureau voor de Statistiek.

Art. 25.

Vernieuwing van het persoonsblad met weglating van sommige gegevens, kan door Burgemeester en Wethouders op verzoek van den betrokkene of zijn wettelijken vertegenwoordiger worden toegestaan.

Indien het verzoek wordt toegestaan, wordt het oude blad, onder vermelding van de woorden ,,blad vernieuwd'', naar het Centraal Bureau voor de Statistiek opgezonden.

Art. 26.

De aanteekeningen van in- of afschrijving in het bevolkingsregister, alsmede de aanteekeningen van afschrijving en inlevering op de bewijzen van aangifte, bedoeld in art. 15, kunnen door stempeling geschieden.

Art. 27.

Nevens het gezinsregister wordt aangelegd een woningregister ingericht volgens model 6.

De nommers der huizen, zoo bewoonde als onbewoonde, worden, met inachtneming der plaatselijke indeeling, in volgorde in dit woningregister ingeschreven.

In dit register worden de hoofden van gezinnen en, naar gelang van behoefte, meerdere leden van het gezin vermeld, alsmede de inwonenden, bedoeld bij art. 10, al. 4, van dit besluit.

ART. 28.

Als klapper op het bevolkingsregister zal worden aangelegd een register, in boek- of in kaartvorm, bevattende, naar gelang van behoefte, een of meerdere categorieën der bevolking, in alphabetische orde naar den geslachtsnaam, met verwijzing naar het hoofd van het gezin of naar de woonplaats; dit register kan ook met meerdere gegevens aangevuld worden.

ART. 29.

In elke gemeente kan een verblijfregister, ingericht volgens het bij dit besluit gevoegde model 7, gehouden worden tot inschrijving van personen, die elders woonplaats hebben of binnen het Rijk geen woonplaats hebben, maar van hun tijdelijk verblijf in de gemeente wenschen te doen blijken.

Het gemeentebestuur is bevoegd ook de personen, van welke het niet duidelijk blijkt, dat zij zich werkelijk in de gemeente willen vestigen, in zoodanig verblijfregister voorloopig in te schrijven.

ART. 30.

Alle inlichtingen, welke ten behoeve der bevolkingsregisters door gemeentebesturen en ambtenaren van den burgerlijken stand worden gevraagd, worden kosteloos verstrekt.

ART. 31.

Bij verschillen omtrent inschrijving of afschrijving, beslist Onze Minister van Binnenlandsche Zaken.

ART. 32.

De in dit besluit genoemde persoonsbladen worden vanwege het Rijk verstrekt.

Het gebruik van andere persoonsbladen is verboden.

Art. 33.

De nu gebruikelijke gezins- en woningregisters moeten binnen vijftien jaar na dagteekening van dit besluit vervangen worden door de in dit besluit voor die registers aangegeven modellen; gedurende dezen termijn kunnen deze registers in den bestaanden vorm behouden blijven.

Alle tot op den datum van inwerkingtreding van dit besluit gedane inschrijvingen en aanteekeningen worden geacht te zijn geschied volgens dit besluit, voor zoover zij niet zijn in strijd met de bepalingen van dit besluit.

BESLUIT *van den*
*regelende de verplichting der ingezetenen tot het doen van aangifte voor de bevolkingsregisters, met intrekking van het Koninklijk besluit van 27 Juli 1887 (*Stbl. *n°. 141).*

WIJ WILHELMINA, ... ENZ.

Op de voordracht van .... enz.

Den Raad van State gehoord .... enz.

Gelet op de wet van 17 April 1887 (*Stbl.* n°. 67) en op art. 140 der gemeentewet;

Hebben goedgevonden en verstaan, met intrekking van Ons besluit van 27 Juli 1887 (*Stbl.* n°. 141).

ART. 1.

Zij die op den dag der volkstelling in den vreemde of in eene der koloniën of bezittingen van het Rijk hebben vertoefd, geven binnen twee weken na hunne terugkomst hiervan kennis aan het gemeentebestuur.

Zij, die bij die telling zijn overgeslagen, geven binnen twee weken na den dag voor elke telling bepaald, van dit verzuim kennis aan het bestuur hunner werkelijke woonplaats. Voor de leden van huisgezinnen rust de verplichting tot kennisgeving op het hoofd van elk huisgezin.

ART. 2.

Zij, die uit eene Nederlandsche kolonie of bezitting of uit den vreemde hunne woonplaats overbrengen in eene gemeente binnen het Rijk, geven, binnen twee weken na hunne aankomst, hiervan kennis aan het gemeentebestuur, met overlegging van de noodige bewijsstukken.

Art. 3.

De kennisgeving in de twee vorige artikelen vermeld, gaat vergezeld van de noodige opgaven om in het bevolkingsregister te worden ingeschreven.

Art. 4.

Zij, die hunne werkelijke woonplaats binnen het Rijk verlaten, om die over te brengen naar eene Nederlandsche kolonie of bezitting of naar den vreemde, geven hiervan kennis aan het bestuur der gemeente, welke zij verlaten.

Art. 5.

Zij, die hunne werkelijke woonplaats uit eene gemeente van het Rijk naar eene andere gemeente overbrengen, geven hiervan binnen twee weken kennis aan het bestuur der gemeente, die zij verlaten en waar zij in het bevolkingsregister zijn ingeschreven met opgaaf der gemeente en woning aldaar waar zij wenschen zich te vestigen.

Zij ontvangen kosteloos een bewijs van aangifte van woonplaatsverandering.

Art. 6.

Ter plaatse, waar zij hunne werkelijke woonplaats overbrengen, geven zij, binnen twee weken na hunne aankomst, daarvan kennis aan het gemeentebestuur, met overlegging van het bewijs van aangifte in het vorige artikel vermeld.

Art. 7.

Elk hoofd van een huisgezin geeft uiterlijk binnen twee weken op de wijze als in het vorige artikel is omschreven, kennis aan het gemeentebestuur van ieder lid, dat in het huisgezin wordt opgenomen of daar uitgaat, inwonende dienst- en werkboden daaronder begrepen. Omtrent die kennisgeving geldt art. 3.

Dezelfde kennisgeving geschiedt door afzonderlijk levende personen, wanneer zij andere personen in hun woning opgenomen hebben.

Bestuurders van instellingen, gestichten en inrichtingen, waar personen, onder eenig bestuur samen wonen, geven maandelijks aan het gemeentebestuur kennis van alle per-

sonen, die in de samenwoning zijn opgenomen of daarvan zijn uitgetreden en van alle veranderingen betreffende ingeschreven personen, wanneer die veranderingen moeten leiden tot opneming of wijziging van aanteekening in het bevolkingsregister.

Deze verplichting van kennisgeving vervalt, wanneer de aangifte van woonplaatsverandering vereischt volgens Ons besluit van .... reeds gedaan is.

ART. 8.

Onverminderd de bovenstaande voorschriften is een ieder, door of vanwege het gemeentebestuur daartoe opgeroepen, verplicht tot het doen van opgaven ten behoeve van het bevolkingsregister.

ART. 9.

De plaatselijke verordeningen tot bevordering der regelmatige bijhouding van het bevolkingsregister blijven in stand, voor zoover zij niet in strijd zijn met de bepalingen van dit besluit.

CENTRAAL BUREAU
VOOR DE
STATISTIEK.

N°. 12. Afdeeling 1 V.

Bericht betreffende 9e Volkstelling.

BIJLAGE **II.**

's Gravenhage, 13 Maart 1909.

Aan
Zijne Excellentie den Heer Minister
van Binnenlandsche Zaken.

In zijne inleiding tot de sterftetafels voor Nederland, afgeleid uit de periode 1890/99, bespreekt Prof. VAN PESCH, en in zijn geschrift ,,Huwelijk en sterfte'', Dr. TURKSMA, de waarschijnlijkheid, dat in de uitkomsten der Volkstellingen bij de indeeling der bevolking naar geboortejaren de jaren, die op een 0 en een 9 eindigen, een te groot aantal individuen zullen aanwijzen, omdat 1e een aantal personen, hun geboortejaar niet met juistheid kennend, dit op een der ronde jaren b.v. 1860, 1870, enz., zullen stellen, en 2e omdat een aantal personen, hun juisten leeftijd niet wetend, dezen op een rond aantal jaren ramen b.v. 40 of 50 en alzoo bij het berekenen van hun geboortejaar in verband met het tijdstip der volkstelling daarvoor een jaar opgeven, dat op een 9 eindigt, b.v. 1859, 1869, enz.

En werkelijk scheen door Dr. TURKSMA een overvulling der leeftijden op 9 eindigend, geconstateerd te zijn.

Ofschoon nu Prof. VAN PESCH heeft gevonden dat hierbij nog niet tot foutieve opgaaf der geboortejaren mag besloten worden, daar ook de aantallen der overledenen bij deze leeftijden behoorende, grooter zijn en men daarbij niet aan foutieve opgaven kan denken, zoo komt het hem toch beslist noodzakelijk voor, dit verschijnsel in het vervolg scherp in het oog te houden, en er vooral bij de gemeentebesturen op aan te dringen, dat de opgaven op de telkaarten der Volkstelling grondig met de gegevens der bevolkingsregisters en waar mogelijk, met die der registers van den burgerlijken stand worden vergeleken; en hij voegt daarbij: ,,als de leider der Volkstelling dit niet enkel eischt, maar voorschriften geeft, waardoor het aantal malen, dat zulke fouten (n.l. het

opgeven van foutieve geboortejaren) gemaakt en gevonden zijn, bekend wordt, zoo zal daardoor een volkomen oplossing gevonden worden over de aangewezen onregelmatigheid, en hoe deze oplossing ook uitvalt, zal daardoor tegelijk een zeer groote schrede gedaan zijn, tot vermeerdering van het vertrouwen, dat men in de uitkomsten der volkstellingen ten onzent zal kunnen stellen.”

Prof. VAN PESCH zou dan n.l. kunnen nagaan of foutieve opgave der geboortejaren op een 0 of een 9 eindigend in meerdere mate voorkomt dan bij de overige geboortejaren, om daaruit te kunnen nagaan in welke mate de overvulling der eerste het gevolg is van foutieve opgaaf.

Nu is in het advies van de Centrale Commissie voor de Statistiek in de instructie voor de gemeentebesturen voldoende nadruk gelegd op de verplichting tot verifieering van de kaarten met de registers, doch is daarin niet de verplichting opgelegd, om aanteekening te houden van het aantal malen, dat elk der geboortejaren foutief is ingevuld, terwijl mij die zaak toch van groot belang schijnt.

Ik geloof mij daarom Uwer Excellentie in overweging te geven de gemeentebesturen tot het houden van eene dergelijke aanteekening, die mede een goede contrôle met de registers waarborgt, te verplichten, en de uitkomsten daarvan over te leggen bij het materiaal der volkstelling in een daarvoor door de Regeering te verstrekken tabel van den vorm als Uwe Excellentie hierbij gelieve aan te treffen.

De Directeur van het Centraal Bureau
voor de Statistiek,
(get.) H. W. METHORST.

Geboortejaren.	Aantal malen dat de in kolom 1 genoemde geboortejaren foutief waren opgegeven.	Geboortejaren.	Aantal malen dat de in kolom 1 genoemde geboortejaren foutief waren opgegeven.	Geboortejaren.	Aantal malen dat de in kolom 1 genoemde geboortejaren foutief waren opgegeven.
1	2	1	2	1	2
1909		1872		1835	
1908		1871		1834	
1907		1870		1833	
1906		1869		1832	
1905		1868		1831	
1904		1867		1830	
1903		1866		1829	
1902		1865		1828	
1901		1864		1827	
1900		1863		1826	
1899		1862		1825	
1898		1861		1824	
1897		1860		1823	
1896		1859		1822	
1895		1858		1821	
1894		1857		1820	
1893		1856		1819	
1892		1855		1818	
1891		1854		1817	
1890		1853		1816	
1889		1852		1815	
1888		1851		1814	
1887		1850		1813	
1886		1849		1812	
1885		1848		1811	
1884		1847		1810	
1883		1846		1809	
1882		1845		1808	
1881		1844		1807	
1880		1843		1806	
1879		1842		1805	
1878		1841		1804	
1877		1840		1803	
1876		1839		1802	
1875		1838		1801	
1874		1837			
1873		1836			

CENTRALE COMMISSIE
VOOR DE
STATISTIEK.

N°. 38 U.

Bericht op schrijven van 7 April 1909 n°. 3579 en 24 Maart 1909 n°. 2684, Afd. B.B.

BIJLAGE **III.**

's Gravenhage, 8 Meï 1909.

Aan
Zijne Excellentie den Minister
van Binnenlandsche Zaken.

In antwoord op nevenvermeld schrijven, waarin haar, met verwijzing naar haar advies van 30 November 1907, n°. 849, eene uitnoodiging gewerd, advies uit te brengen omtrent de publicatie der uitkomsten van de volkstelling van 1909, heeft de Centrale Commissie voor de statistiek de eer, Uwe Excellentie hieronder aan te bieden een plan voor de publicatie der genoemde uitkomsten, daaronder begrepen de beroepstelling en de woningstatistiek.

A. Volkstelling.

In de uitkomsten der volkstelling van 31 December 1899 zijn in elf provinciale deelen de gegevens voor elke gemeente afzonderlijk vermeld (met uitzondering van de indeeling naar leeftijd en burgerlijken staat, die alleen voor de gemeenten met meer dan 5000 zielen is gepubliceerd). De opgaven zijn in elke provincie voorts onderscheiden naar de 9 groepen van gemeenten. Een twaalfde deel bevatte de recapitulatie voor het Rijk, waarin de provinciale totalen werden herhaald, en waarin tevens de groepen der gemeenten voor het Rijk zijn opgenomen; ook bevatte dit rijksdeel een alphabetische lijst van dorpen, gehuchten en buurtschappen.

De groepen van gemeenten waren:

Gemeenten	met	minder dan 500	inwoners.
,,	,,	501— 1000	,,
,,	,,	1001— 2000	,,
,,	,,	2001— 5000	,,
,,	,,	5001— 10000	,,
,,	,,	10001— 20000	,,
,,	,,	20001 50000	,,
,,	,,	50001—100000	,,
,,	,,	meer dan 100000	,,

In elk provinciaal deel was nu voor iedere gemeente het volgende gepubliceerd:

1. In een algemeen overzicht: de bevolking (mannen en vrouwen afzonderlijk), de oppervlakte en de bevolkingsdichtheid.

2. De wijks- of buurtsgewijze indeeling, verdeeld naar binnen en buiten de kom, met afzonderlijke vermelding van de gestichten en voor elk der wijken, buurtschappen, gehuchten, dorpen enz. het aantal bewoonde huizen, onbewoonde huizen en huizen in aanbouw; de bewoonde wagens en schepen, waarvan de bewoners werkelijke woonplaats hadden in de gemeente, de verdere onbewoonde gebouwen als kerken, scholen, schuren, pakhuizen enz., de tijdelijk aanwezige bewoonde schepen en wagens, de totale bevolking die in de gemeente werkelijke woonplaats heeft, onderscheiden naar het geslacht en de tijdelijk aanwezigen, eveneens naar het geslacht gesplitst.

3. Indeeling der werkelijke bevolking naar de wijze van samenwoning, waarin wordt gegeven het totaal aantal bewoonde huizen en schepen enz., het totaal aantal huisgezinnen, aantal hoofden van gezinnen, aantal kinderen, aantal personen in dienstbetrekking en overige leden van gezinnen, afzonderlijk levende personen, het aantal gestichten en instellingen, benevens de bevolking daarvan verdeeld in bestuurders en personen voor wie de gestichten zijn bestemd, de eersten weer verdeeld in personen, die in gezinnen leven en zij, die afzonderlijk leven, allen naar het geslacht gesplitst.

4. Indeeling der bevolking naar de geboorteplaatsen: in de gemeente der woonplaats geboren, in een andere gemeente van dezelfde provincie geboren, in een andere provincie binnen het Rijk geboren, in een der Nederlandsche koloniën geboren en geboren in het buitenland, een en ander naar het geslacht gesplitst.

5. Indeeling der bevolking naar de nationaliteiten: Nederland, Duitschland, België, Groot-Brittannië, Frankrijk, Oostenrijk, Hongarije, Italië, een ander land, onbekend en personen zonder nationaliteit, alles onverdeeld naar het geslacht.

6. Indeeling der bevolking naar leeftijd en burgerlijken staat. Zooals boven reeds gezegd is, zijn deze gegevens slechts voor de gemeenten met meer dan 5000 zielen gepubliceerd. De leeftijden zijn in afzonderlijke jaren vermeld, en voor de eerste twee levensjaren naar de aantallen maanden; voorts is de bevolking van ieder leeftijdsjaar gesplitst in ongehuwd, gehuwd, gescheiden van tafel en bed, weduwstaat, gescheiden van echt en onbekend, alles met onderscheiding naar het geslacht.

7. Indeeling der bevolking naar de kerkelijke gezindte en den leeftijd.

In 10-jarige leeftijdsklassen worden hier de voornaamste kerkelijke gezindten onderscheiden. Van de kerkelijke gezindten die slechts een klein aantal aanhangers tellen, wordt alleen het totaal vermeld; alles werder naar het geslacht gesplitst.

Aan deze overzichten zou thans moeten worden toegevoegd een statistiek van de blinden en doofstommen, gesplitst naar geslacht, leeftijd, burgerlijken staat en beroep in verband met het al of niet genoten hebben van het voor blinden en doofstommen bestemde onderwijs.

Deze statistiek was voor 1899 niet gemaakt, omdat toen de vraag naar blindheid en doofstomheid niet was gesteld.

Behalve de overzichten sub 1—7 genoemd, die ook voor de telling van 1909 zullen moeten worden behouden, komt het der Commissie wenschelijk voor, nog de volgende gegevens uit het materiaal te verzamelen en te publiceeren.

a. Een verdeeling der echtparen naar den leeftijd der beide echtgenooten.

Hoewel de Commissie niet voorbijziet, dat op de geboorten een complex van oorzaken influenceert en het maken van gevolgtrekkingen in deze slechts met groote voorzichtigheid mag geschieden, meent zij toch, dat in verband met de opgaaf van de leeftijden der beide ouders op de geboortekaarten, door deze indeeling een zeer belangrijk feiten-materiaal zou worden geleverd, voor de kennis der huwelijksvruchtbaarheid, zooals deze zich als resultante van bedoeld samenstel van oorzaken hier te lande feitelijk openbaart.

b. Eene verdeeling naar leeftijd en burgerlijken staat in verband met de kerkelijke gezindte.

In de statistiek van den loop der bevolking, worden sedert de invoering der geboortekaarten in 1906, de geborenen gesplitst naar de kerkelijke gezindten der moeders en worden dan de verhoudingscijfers berekend op het totaal aantal vrouwen van iedere kerkelijke gezindte. Een veel juister verhoudingscijfer zou verkregen worden, als men de wettig geborenen in iedere kerkelijke gezindte kon percenteeren op de gehuwde vrouwen beneden 50 jaar in die gezindte, wat bovenbedoelde verdeeling zou mogelijk maken.

c. Eene verdeeling der gezinnen naar het aantal inwonende dienstboden. Aangezien de personeele belasting sedert 1897 geen opgaaf meer verstrekt van het aantal gezinnen gesplitst naar het aantal dienstboden, zou eene indeeling als deze omtrent dit teeken van uiterlijke welvaart een inzicht geven.

d. Eene verdeeling der gezinnen naar het aantal daarin levende personen.

Uit het hiervoor onder 3° genoemde overzicht is alleen de gemiddelde sterkte van het gezin te berekenen, maar niet hoeveel gezinnen er zijn van 2, 3, 4, 5 enz. personen; dit overzicht kan alleen de bedoelde indeeling geven.

Omtrent deze indeeling werden vaak inlichtingen aan het Bureau gevraagd.

In de wijze van publiceeren van de hiervoor sub 1—7 genoemde overzichten, zooals deze plaats had in 1899, zouden eenige vereenvoudigingen kunnen worden aangebracht, die, zonder de belangrijkheid der publicatie te verminderen, deze tot drie deelen zou kunnen bekorten.

Deel I zou kunnen bevatten:

a. voor elke gemeente van ons land (de gemeenten in alphabetische volgorde en met vermelding van den naam der provincie waarin elke gemeente gelegen is) de grootte der bevolking naar de geslachten, de oppervlakte en de dichtheid per K.M^2.. Hiermede zouden, zonder iets te verliezen, uitgespaard worden de overzichten in de 11 provinciale deelen van 1899, als de volgende recapitulatie werd gegeven, die ook de groepen van gemeenten in elke provincie omvat.

Recapitulatie.

a. Bevolking.

PROVINCIËN.		Gemeenten met				Totaal.
		meer dan 100000 inw.	50001 tot 100000 inw.	enz.	500 en minder inwoners.	
Noordbrabant .	M.					
	V.					
	T.					
Gelderland . . .	M.					
	V.					
	T.					
enz.						
HET RIJK. . . .	M.					
	V.					
	T.					

b. Oppervlakte.

Noordbrabant .					
Gelderland . . .					
enz.					
HET RIJK. . . .					

c. Bevolkingsdichtheid per K.M^2.

Noordbrabant .					
Gelderland . . .					
enz.					
HET RIJK. . . .					

b. Het overzicht der plaatselijke indeeling, zooals dat in 1899 is opgenomen zou, behalve weglating van de splitsing in binnen en buiten de kom, en met inachtneming van eene door de Commissie aanbevolen meer volledige plaatselijke indeeling, geen verandering behoeven te ondergaan. Alleen zouden de schepen en ook de tijdelijk aanwezige schepen aan het slot der plaatselijke indeeling in totaal kunnen worden vermeld en niet, zooals vroeger over de wijken behoeven te worden verdeeld, aangezien aan deze bijzonderheid geen waarde gehecht kan worden.

c. Lijst van dorpen, gehuchten, buurtschappen, enz., in alphabetische volgorde en met vermelding van den naam der gemeente, waarvan de dorpen enz. deel uitmaken en den naam der provincie, waarin de gemeente gelegen is. Een dergelijk overzicht was ook in het Rijksdeel van 1899 opgenomen. Het zal nu echter, in verband met bovenstaande gevraagde vollediger opgaaf, uitgebreider worden.

Nogmaals wordt er op gewezen, dat in dit eerste deel niets is weggelaten van hetgeen in 1899 werd gegeven.

Deel II zou bevatten:

a. Overzicht van de gezinsindeeling en van de gestichtsbevolking, conform aan dat van 1899 (zie bladz. 2 onder 3), met dien verstande echter, dat de gegevens niet voor iedere gemeente zouden behoeven te worden verstrekt. Eene indeeling toch der bevolking in en buiten de gestichten van iedere gemeente is reeds te vinden in het gedeelte betreffende de plaatselijke indeeling, waarin elk gesticht met name genoemd wordt met vermelding van zijn bevolking, verdeeld naar het geslacht. Wel wenschelijk ware het echter de kolom ,,aantal gestichten'' te splitsen in enkele rubrieken naar den aard der gestichten als: onderwijsinrichtingen, kloosters, gevangenissen en daarmede overeenkomende inrichtingen (tuchtscholen, Rijkswerkinrichtingen, Rijksopvoedingsgestichten), militaire gebouwen en schepen, verplegingsinrichtingen en andere instellingen.

Met inachtneming hiervan, zouden ter vereenvoudiging de gegevens kunnen worden gepubliceerd voor de volgende territoriën: elk der 33 voornaamste gemeenten (met meer dan 20 000 inwoners), de 9 groepen van gemeenten in elke provincie, elk der 11 provinciën, de 9 groepen van gemeenten in het Rijk en het Rijk zelf.

b. Overzicht van de verdeeling der gezinnen 1°. naar het aantal daartoe behoorende personen; 2°. naar het aantal in-

wonende dienstboden. De gegevens dier overzichten zouden weder zijn te publiceeren voor dezelfde territoriën als bij het overzicht onder *a* van deel II en wel, in den volgenden vorm.

Gemeenten, groepen van gemeenten, provinciën en het Rijk.	Aantal gezinnen bestaande uit 2 personen.	3 personen.	4 personen.	5 personen.	6—7 personen.	8—9 personen.	10 en meer personen.	Totaal.
's Hertogenbosch . .								
enz. 33 gemeenten. .								
9 groepen voor 11 provinciën								
9 groepen voor het Rijk								
11 provinciën. . . .								
HET RIJK . .								

Aantal gezinnen of eenloopende personen met onderstaand aantal inwonende dienstboden.

Gemeenten, groepen van gemeenten, provinciën en het Rijk.	Zonder.	1	2	3	4	5	6-7	8-9	10 en meer.	Totaal.
's Hertogenbosch . .										
enz. 33 gemeenten .										
9 groepen voor 11 provinciën										
9 groepen voor het Rijk										
11 provinciën . . .										
HET RIJK . .										

Indien mogelijk zoude het der Commissie zeer gewenscht voorkomen, hier een combinatie te maken van het aantal dienstboden met de sterkte der gezinnen.

Hierop zoude kunnen volgen de verdeeling van het aantal echtparen naar den leeftijd der echtgenooten. Daar de berekeningen omtrent de huwelijksvruchtbaarheid slechts uit voldoend groot cijfermateriaal zouden moeten geschieden, zou hier niet behoeven te worden afgedaald tot de negen groepen van gemeenten in elke provincie afzonderlijk, maar zouden slechts gegevens behoeven te worden verstrekt voor de 33 voornaamste gemeenten, de 11 provinciën, de 9 groepen van gemeenten in het Rijk en voor het Rijk zelf. Voor elk territoir in den volgenden vorm:

Verdeeling van het aantal echtparen naar den leeftijd der echtgenooten.

Amsterdam.

Leeftijd van den man.	Leeftijd van de vrouw						
	beneden 20 jaar.	20—24 jaar.	25—29 jaar.	30—34 jaar.	35—39 jaar.	40—44 jaar.	45—49 jaar.	50 jaar en ouder.
beneden 20 jaar . .								
20—24 „ . .								
enz. tot 64 jaar . .								
65 jaar en ouder . .								

c. Indeeling der bevolking naar de geboorteplaatsen.

Ook voor dit overzicht, dat overigens geheel conform kan zijn aan dat voor 1899 gepubliceerd, schijnt het onnoodig elke gemeente afzonderlijk te vermelden, en eveneens te kunnen worden volstaan met de territoriën onder *a.* genoemd.

Voor de verplaatsing der bevolking in de groepen van gemeenten onderling zou het zeer belangrijk zijn, het volgende overzicht, dat echter zeer bewerkelijk is, te publiceeren. Deze tabel zou een overzicht geven van de herkomst der bevolking die heeft deelgenomen aan den trek naar de groote gemeenten.

59

Indeeling der bevolking naar de woonplaatsen.	Indeeling der bevolking naar de geboorteplaatsen in Nederland.													Geboren in het buitenland.	Totaal.
	Amsterdam.	Rotterdam.	's Gravenhage.	Utrecht.	Totaal dezer gemeenten.	gemeenten met: 50 001 tot 100 000 inw.	20 001 tot 50 000 inw.	10 001 tot 20 000 inw.	5 001 tot 10 000 inw.	2 001 tot 5 000 inw.	1 001 tot 2 000 inw.	501 tot 1 000 inw.	500 en minder inw.		
Amsterdam . .															
Rotterdam. . .															
's Gravenhage .															
Utrecht. . . .															
Totaal dezer gemeenten . .															
Gemeenten met:															
50 001—100 000 inw.															
enz.															

d. Indeeling der bevolking naar de nationaliteiten.

Teneinde in het vervolg te kunnen voldoen aan eventueele verzoeken om opgaaf van het aantal personen van zekere nationaliteiten, die in de telling van 1899 niet afzonderlijk genoemd zijn, zouden thans een veel grooter aantal nationaliteiten afzonderlijk zijn te vermelden.

De gegevens zouden weder gepubliceerd kunnen worden voor dezelfde territoriën als bij de andere overzichten. Voor 4 voorname nationaliteiten (Duitschland, België, Italië en Oostenrijk-Hongarije) worden daarenboven, krachtens overeenkomst, afzonderlijke statistieken gemaakt, gemeentesgewijs ingedeeld waarvan afschrift blijft bij het Centraal Bureau.

Deze statistieken behelzen voor ieder der 4 genoemde nationaliteiten:

1. de indeeling naar het geslacht en de woonplaats (gemeentesgewijs);

2. de indeeling naar het geslacht en de geboorteplaats (gemeentesgewijs);

3. de indeeling van het aantal Duitschers, Belgen, enz., naar geslacht, leeftijd en burgerlijken staat;

4. de indeeling van het totaal aantal Duitschers, Belgen, enz., naar het geslacht, den leeftijd en den burgerlijken staat, in verband met de beroepen, naar de verschillende positiën daarin bekleed;

e. indeeling der bevolking naar de kerkelijke gezindten. De kerkelijke gezindten zullen, althans de voornaamste, bijv. in verband met het aantal predikanten en het aandeel van het Rijk in het bezoldigen daarvan, gemeentesgewijs moeten worden gepubliceerd, terwijl dan tevens de gewone recapitulatiën zouden kunnen volgen. Voor de 33 voornaamste gemeenten, de negen groepen in het Rijk, de provinciën en voor het Rijk zelf zou dan verder de leeftijdsverdeeling kunnen worden gegeven in den volgenden vorm voor ieder territoir.

Indeeling der bevolking naar de kerkelijke gezindte, naar geslacht en leeftijd.

Amsterdam.

Leeftijd.	Kerkelijke gezindten.		
	Ned. Herv.		enz.
	M.	V.	
Beneden 10 jaar . . .			
10—19 jaar			
20—29 jaar			
enz.			
80 jaar en ouder . . .			

Hiermede is het tweede deel gevuld.

Voor het 3de deel blijven thans alleen nog over de indeeling der bevolking naar geslacht, leeftijd en burgerlijken staat in onderling verband, alsmede de overzichten van de blinden en doofstommen.

a. Indeeling der bevolking naar geslacht, leeftijd en burgerlijken staat in onderling verband.

Van verschillende zijden is de wenschelijkheid gebleken, om voor iedere gemeente afzonderlijk de indeeling naar den leeftijd te kennen. Zoo is door verschillende gezondheidscommissiën gevraagd naar de leeftijdsverdeeling van de bevolking der gemeenten van haar ressort, ter berekening van eene juiste sterfteverhouding naar den leeftijd in verband met de doodsoorzaken.

Schijnt het voorts wenschelijk om voor iedere gemeente met juistheid te kennen de aantallen kinderen in den leerplichtigen leeftijd en te weten, met het oog op de arbeidswet, de aantallen kinderen boven 12 jaar en die der vrouwen boven de 16 jaar, ook ter berekening van het percentage in iedere gemeente van het aantal kiezers op het aantal mannen boven 25 jaar en van eene zelfde berekening voor de kiesdistricten, is het wenschelijk, de aantallen mannen boven 25 jaar voor iedere gemeente te kunnen terug vinden.

Daarom zou het aanbeveling verdienen voor iedere gemeente de bevolking te verdeelen in 5-jarige leeftijdsklassen met vermelding van enkele tusschen liggende jaren, die om een of andere reden van belang zijn. De publicatie zou als volgt kunnen plaats hebben.

Indeeling der bevolking naar den leeftijd.

Leeftijden.	Aagtekerke. M.	Aagtekerke. V.	Aalsmeer. M.	Aalsmeer. V.	Aalten. M.	Aalten. V.	
0 jaar							Voor de sterftestatistiek.
1—4 „							„ „ „
5—6 „							
7—9 „							Arbeidswet (beneden 12 jaar) Sterftestatistiek (5—13 jaar) } Leerplichtwet (7—13)
10—12 „							
13 „							
14 „							
15 „							Arbeidswet (vrouwen van 16 jaar en daarboven.
16—18 „							
19 „							Militiewet.
20 „							
21—24 „							Mondigheid.
25—29 „							Kiezers.
30—34 „							
enz.							
80 jaar en ouder							
Totaal Ongeh.							
Totaal Geh.							
Totaal Wed.							
Totaal Gesch.							
Totaal . . .							

Voor de 33 voornaamste gemeenten, de 9 groepen in het Rijk, de provinciën en voor het Rijk zelf ware dan een overzicht te geven van de indeeling der bevolking voor de afzonderlijke leeftijdsjaren gesplitst naar het geslacht en den burgerlijken staat, overeenkomstig de gegevens van de telling van 1899, waaruit dan voor een voldoend aantal territoriën van verschillenden aard sterftetafels kunnen worden berekend.

b. Overzicht van het aantal blinden en doofstommen.

In de uitkomsten der volkstelling van 1889, toen ook de vraag naar blindheid en doofstomheid is gedaan, werden de

blinden en doofstommen voor iedere gemeente waarin zij waren geteld, verdeeld naar enkele leeftijdsjaren met vermelding van het aantal onder hen, dat het voor blinden of doofstommen bestemd onderwijs had genoten, terwijl een lijst van de gemeenten werd gepubliceerd, waarin geen blinden of doofstommen waren geteld.

Ook thans komt het wenschelijk voor om de blinden en doofstommen gemeentesgewijs, doch slechts in totaal naar de geslachten gesplitst, te vermelden, met onderscheiding naar het al of niet hebben genoten van het bedoelde onderwijs, in den volgenden vorm:

Overzicht van het aantal blinden en doofstommen.

Gemeenten.	Blinden.				Doofstommen.			
	wel		niet		wel		niet	
	onderwijs genoten.							
	M.	V.	M.	V.	M.	V.	M.	V.
Aagtekerke . . .								
Aalsmeer								
enz.								

Beperkt men zich in kolom 1 tot de gemeenten waar blinden of doofstommen worden aangetroffen, dan zou een lijst kunnen worden opgenomen van gemeenten waarin geen blinden of doofstommen worden geteld. De gemeentesgewijze publiceering schijnt o. m. wenschelijk voor landelijke vereenigingen, die zich het lot der blinden en doofstommen aantrekken.

Eene leeftijdsindeeling jaar voor jaar schijnt onnoodig; daarvoor zou men leeftijdsklassen kunnen aannemen, die na deskundig advies zouden kunnen worden vastgesteld; maar wel belangrijk ware het, indien ook naar den burgerlijken staat en het beroep kon worden onderscheiden. Zoowel de indeeling naar den leeftijd als die naar den burgerlijken staat zou kunnen geschieden voor de 33 voornaamste gemeenten, de 9 groepen van het Rijk, de provinciën en voor het Rijk in eene tabel van den volgenden vorm:

Aantal blinden en doofstommen naar geslacht, leeftijd en burgerlijken staat.

Amsterdam.

Leeftijdsklassen.	Blinden.				Doofstommen.			
	Ongehuwd.		Geh. of geh. geweest.		Ongehuwd.		Geh. of geh. geweest.	
	M.	V.	M.	V.	M.	V.	M.	V.

Een opgaaf van de voornaamste beroepen, door blinden en doofstommen uitgeoefend, zou alleen voor het Rijk voor mannen en vrouwen afzonderlijk behoeven te geschieden en alleen voor personen boven 12 jaar, met vermelding van de omstandigheid, of al dan niet onderwijs werd of wordt genoten.

B. *Beroepstelling.*

De publicatie der beroepstelling van 1899 geschiedde, evenals de volkstelling in 11 provinciale deelen en een rijksdeel (dit laatste in twee afleveringen).

In elk provinciaal deel werd opgenomen voor de beide geslachten naar den burgerlijken staat en naar den leeftijd eene volledige beroepsverdeeling (met inachtneming van het bedrijfselement) voor de gemeenten boven 20 000 inwoners en voor de provincie in totaal.

Voor de 9 groepen van gemeenten in elke provincie en voor de gemeenten van 5001—20000 zielen werden slechts, met splitsing naar geslacht, leeftijd en burgerlijken staat, gepubliceerd de totalen der klassen en onderklassen der beroepstelling; voor de gemeenten van 5000 en minder inwoners werd niets afzonderlijk vermeld.

In de eerste aflevering van het Rijksdeel werden alle ge-

gevens volledig voor de 9 groepen van gemeenten gepubliceerd en in de 2de aflevering alles voor het Rijk in zijn geheel.

Aan het slot werd toegevoegd een lijst van beroepen in alphabetische volgorde, met vermelding van den tak van nijverheid, waartoe elk beroep was gebracht en de beroepsklasse waartoe het behoorde.

In een systematische lijst werd vermeld, welke beroepen onder een bepaalden tak van nijverheid thuis behoorden.

Voorts werden in de inleiding tot de beroepstelling bovendien nog de volgende overzichten gegeven, die ook thans weder, maar nu in het tabelwerk der beroepstelling zelve eene plaats zouden kunnen vinden:

1°. Indeeling der weduwen en gescheiden vrouwen naar beroepsklassen, leeftijd en de positie in het beroep.

2°. Aantal in Nederland werkelijke woonplaats hebbende vreemdelingen, naar geslacht, leeftijd, burgerlijken staat, beroep en positie daarin bekleed.

Hierin zijn de gegevens afzonderlijk vermeld voor Duitschers, voor Belgen en voor de overige vreemdelingen in totaal.

Ook in de wijze van publicatie der beroepstelling van 1909 kan vereenvoudiging worden gebracht zonder het geheel te schaden. Dit zou kunnen geschieden op de volgende wijze.

Met behoud van de in 1899 gemaakte beroepsclassificatie, zou voor het Rijk, voor de 11 provinciën en de 9 groepen van gemeenten in het Rijk te geven zijn een tabel waarvan de eerste kolom (indeeling der beroepen met inachtneming van het bedrijfselement) geheel conform is aan die, voorkomende in het Rijksdeel der beroepstelling van 1899, en in het hoofd de verschillende territoriën. Ook naar de geslachten kan hier worden onderscheiden als volgt:

Beroepsindeeling.	Positie.	Noord-bra-bant.		Gel-der-land.		enz. tot Limburg.	Gem. met meer dan 100 000 inw.		enz. tot 500 en minder inwoners.	Het Rijk.	
		M.	V.	M.	V.		M.	V.		M.	V.
Fabrikanten van aardewerk	A										
	B										
	C										
	D										
Technisch personeel	C										
Pers. in algem. dienst	D										
Machinisten . . .	C										
Stokers	D										
Timmerlieden . . .	D										
Schilders.	D										
enz.											

Deze tabel zou het eerste deel der uitkomsten van de beroepstelling vormen en dus den omvang krijgen van het Rijksdeel, 2de aflevering, als daarbij weder de hierboven bedoeide beroepslijsten worden gepubliceerd.

In deel 2 ware dan te geven voor de 8 gemeenten met meer dan 50 000 inwoners hetzelfde als in deel 1. Vervolgens ware in dit deel te geven ter vergelijking met de uitkomsten van 1889 en 1899 (wat voor die beide jaren in de Inleiding tot de beroepstelling van 1899 is geschied) eene tabel als volgt:

Beroepsindeeling.	Positie.	Mannen.									Vrouwen.
		Leeftijdsindeeling als in 1899.									
		beneden 12 jaar.	12 of 13 jaar.	14 of 15 jaar.	16 of 17 jaar.	18—22 jaar.		23—35 jaar.			
		O.	O.	O.	O.	G.	O.	G.	O.		
	A										
	B										
	C										
	D										

Deze tabel zou, naar de Commissie meent, zijn te bewerken niet alleen voor het Rijkstotaal maar ook voor de 11 provinciale totalen. Er bestaan toch belangrijke verschillen in de samenstelling der bevolking naar beroep, geslacht, leeftijd en burgerlijken staat in de onderscheiden deelen des Rijks.

De beroepsindeeling zou hier in zooverre van die in deel 1 verschillen, dat het bedrijfselement werd geëlimineerd, zoodat alle personen met gelijknamige beroepen, onverschillig in welk bedrijf zij werkzaam zijn, bij elkander werden gevoegd gelijk in de Inleiding van 1899 is geschied.

Bij de uitvoering zou het nog een punt van overweging kunnen zijn, of de vrouwen een afzonderlijk deel in de tabel moeten beslaan, met veel blanke rijen, dan wel, of de vrouwen, telkens wanneer zij voorkomen, met vette letter in de mannentabel waren onder te brengen, waardoor veel ruimte zou gewonnen worden.

In dit deel zouden tevens op te nemen zijn de hierboven genoemde overzichten omtrent de weduwen en de vreemdelingen.

In een 3de deel zou voor elke gemeente te geven zijn een overzicht van het aantal personen in de voor elke gemeente voornaamste beroepen voorkomende, gesplitst naar het geslacht en met vermelding van de positie in het beroep.

C. *Woningstatistiek.*

De woningstatistiek van 1899 bevat 3 tabellen.

Tabel I: Aantal bewoonde woningen verdeeld naar het aantal bewoonde vertrekken met vermelding hoeveel daarvan met de buitenlucht in onmiddellijke gemeenschap staan, alsmede van het aantal daarin levende personen. Deze tabel was gegeven voor elke gemeente met meer dan 5000 inwoners, naar de wijken gesplitst, voorts voor de groepen van gemeenten in elke provincie, voor de 11 provinciën, voor de 9 groepen van het Rijk en voor het Rijk zelf.

Tabel II: Aantal bewoonde woningen, verdeeld naar het aantal bewoonde vertrekken in verband met het aantal personen per vertrek. Dezelfde territoriën als voor tabel I.

Tabel III: Aantal gezinshoofden, wonende in woningen met meer dan 2 personen per vertrek, gesplitst naar de beroepsklassen en de positie in het beroep, uitgedrukt door de letters A, B, C en D en met vermelding van het totaal aantal gezinshoofden, in die beroepsklassen voorkomende. Dezelfde territoriën als in tabel I en II doch niet naar de wijken gesplitst.

In gelijken vorm zouden deze drie tabellen kunnen worden gepubliceerd voor de telling van 1909.

Naar aanleiding van de vraag, thans op de kaarten gedaan, naar het geslacht en den leeftijd der in gezinnen levende personen, zou nog een 4de tabel zijn te publiceeren, welke voor de woningen met meer dan 2 personen per vertrek een overzicht geeft van het aantal bewoners in verband met het aantal vertrekken, met onderscheiding naar den leeftijd (boven of beneden 14 jaar) en met aanwijzing of die personen zijn van gelijk of van ongelijk geslacht. Deze tabel ware te bewerken voor groepen van gemeenten, voor provincies en voor het Rijk.

Ten slotte veroorlooft de Commissie zich Uwer Excellenties aandacht er op te vestigen, dat het noodig zal zijn wederom een bedrag beschikbaar te stellen voor de bewerking van sterftetafels. Het zal daarbij wenschelijk zijn deze tafels te berekenen niet slechts voor de Rijksbevolking (naar het geslacht onderverdeeld), doch eveneens voor de bevolking der groote gemeenten, eveneens voor beide geslachten afzonderlijk.

Ter voldoening aan het in bovenvermelde apostille vervatte verzoek, van advies te dienen omtrent een schrijven van den Directeur van het Centraal Bureau van 13 Maart 1909 n°. 12, Afd. I*v*, waarin wordt voorgesteld, met medewerking van gemeentebesturen een onderzoek te doen instellen, naar de fouten, die er in de geboortejaren eindigend op 0 en 9 worden gemaakt, heeft de Commissie de eer, Uwe Excellentie te berichten, dat zij, de mogelijkheid dat in de opgave van deze jaren een grooter aantal fouten voorkomt dan in andere jaren, erkennend, daarin aanleiding vindt, Uwer Excellentie met aandrang in overweging te geven, de aandacht der Gemeentebesturen nogmaals te vestigen op de noodzakelijkheid om de opgaven omtrent de geboortejaren met de meeste zorg te controleeren. Het komt er toch op aan, dat ten slotte de opgaven inzonderheid ook die nopens den leeftijd, juist zijn, wat slechts door zorgvuldige contrôle der aanvankelijk ontvangen opgaven van de zijde der gemeentebesturen mogelijk is. Met betrekking tot een onderdeel dier contrôle aan de gemeentebesturen het afleggen eener statistische verantwoording op te dragen, komt der Commissie niet noodig voor.

Intusschen veroorlooft zich de Commissie, met betrekking tot deze contrôle Uwer Excellentie in ernstige overweging te geven, inzonderheid ten opzichte der groote gemeenten, een nauwlettend toezicht van de zijde der provinciale besturen voor te schrijven.

Zij vindt daartoe aanleiding, omdat blijkens mededeelin-

gen van deskundige zijde haar gedaan de vergelijking van de volkstellingskaarten met den inhoud van het bevolkingsregister te Amsterdam zich de vorige maal in hoofdzaak beperkt heeft tot vergelijking van de aantallen kaarten in elken omslag aanwezig met die welke, op grond van het bevolkingsregister daarin aanwezig zouden moeten zijn. Het behoeft geen betoog dat een zóó beperkte contrôle in strijd is met de uitdrukkelijke voorschriften voor de uitvoering der volkstelling gegeven, en de waarde der volkstelling als grondslag onzer gansche bevolkingsboekhouding tot een vrijwel denkbeeldige dreigt te maken. De Commissie vertrouwt dan ook dat Uwe Excellentie dergelijke misbruiken bij de a.s. volkstelling zal weten te voorkomen.

Het is echter denkbaar dat de leeftijdsopgaven ook in het bevolkingsregister niet geheel juist zijn. Slechts vergelijking met de registers van den burgerlijken stand kan te dezen opzichte zekerheid geven, een vergelijking die uiteraard niet met betrekking tot de geheele Nederlandsche bevolking zal kunnen worden gemaakt. Doch met het oog op het groote belang aan eene zoo nauwkeurig mogelijke berekening der sterftetafels verbonden, geeft de Commissie evenwel Uwer Excellentie in overweging om proefsgewijs met betrekking tot een bevolking van b.v. twee honderd duizend zielen, in verschillende deelen des rijks gevestigd, de leeftijdsopgaven der personen geboren in jaren eindigend op 9 of 0 te vergelijken met den inhoud van de registers van den burgerlijken stand. Een dergelijke vergelijking zou dan ongeveer 40 000 kaarten gelden en, indien aan de gemeentebesturen een bijzondere vergoeding van 5 cents per kaart werd geschonken slechts ongeveer f 2000 behoeven te kosten, een uitgave welke de Commissie door het belang der zaak ten volle gerechtvaardigd zoude achten.

De Centrale Commissie voor de Statistiek,

C. A. Verrijn Stuart, *Voorzitter.*
J. R. B. de Roos, *Secretaris.*

CENTRALE COMMISSIE
VOOR DE
STATISTIEK.

N°. 131 U.

Bijlage **IV.**

'sGravenhage, 8 Mei 1909.

Bericht op schrijven van 22 September 1908, afd. Invoerrechten n°. 70, betreffende reorganisatie van de statistiek van den in-, uit- en doorvoer.

Aan Zijne Excellentie den Minister van Financiën.

Bij schrijven van 22 September 1908, n°. 70, Afd. Invoerrechten ontving de Centrale Commissie voor de Statistiek van Uwe Excellentie een uitvoerig voorstel betreffende eene reorganisatie van de statistiek van den in-, uit- en doorvoer, ten einde daaromtrent te dienen van advies.

De Commissie heeft van dit voorstel met groote belangstelling kennis genomen en is gaarne bereid, hare medewerking te verleenen om te komen tot een verbetering der genoemde statistiek. Het zij haar veroorloofd, eerst Uwer Excellentie's vraag te beantwoorden of zij bereid is, te zijner tijd aan het Centraal Bureau voor de Statistiek de voor verwezenlijking van Uwer Excellentie's plan vereischte opdracht te verstrekken.

In beginsel heeft de Commissie Uwer Excellentie's denkbeeld om de bewerking der statistiek over te brengen naar het Centraal Bureau met instemming begroet; ook zij verwacht, dat de toepassing van het beginsel van centralisatie, ook voor deze statistiek, èn aan een zorgvuldige bewerking èn aan een tijdige publicatie, zoowel van de jaar- als van de maandstatistiek, zal ten goede komen.

Intusschen meent de Commissie zich tot het geven van bedoelde opdracht slechts dan te mogen bereid verklaren, wanneer reeds aanstonds zekerheid wordt verkregen, dat bij eventueele overdracht van deze statistiek het Centraal Bu-

reau in de gelegenheid zal worden gesteld, in de wijze van bewerking de noodige verbeteringen aan te brengen. Van den Directeur van het Centraal Bureau ontving de Commissie een nota, waarin uiteengezet is hoe dat, naar de meening van den Directeur, op de minst kostbare wijze zou kunnen geschieden. Met den inhoud dezer nota, waarvan een afdruk hiernevens gaat, kan de Commissie zich geheel vereenigen; kan de daarin voorgestelde organisatie verwezenlijkt worden, dan is de Commissie gaarne bereid de door Uwe Excellentie bedoelde opdracht te zijner tijd aan het Centraal Bureau voor de Statistiek te verleenen.

Het door Uwe Excellentie aan de Commissie toegezonden ontwerp van wet geeft haar aanleiding tot verschillende opmerkingen, welke zij zich veroorlooft, hieronder aan Uwer Excelentie's oordeel te onderwerpen.

Considerans. Hier wordt gesproken van eene ,,statistiek van het goederenverkeer met het buitenland''. De Commisie is van meening dat het de voorkeur verdient, niet door de keuze van een andere naam de verwachting te wekken als zoude de herziene statistiek naar den inhoud meer geven dan de tegenwoordige statistiek beoogt, doch den naam statistiek van den in- uit- en doorvoer te behouden.

Artikel 1. Ditzelfde geldt ook voor den aanhef van artikel 1. Overigens zouden, naar de meening der Commissie, de woorden ,,Ten behoeve van de statistiek van het goederenverkeer met het buitenland'' in artikel 1 geheel kunnen vervallen, vermits deze aanwijzing in de considerans reeds is opgenomen.

Daar het de bedoeling is de volgens dit artikel uit te vaardigen voorschriften door straffen te handhaven, is de vraag gerezen of het niet juister zou zijn, dat die voorschriften werden vastgesteld bij algemeenen maatregel van bestuur.

De Commisie veroorlooft zich intusschen er de aandacht van Uwe Excellentie op te vestigen, dat het wenschelijk zal zijn in de wet in 't algemeen aan te wijzen op wie de verplichting tot aangifte rust, terwijl dan de uitwerking daarvan bij algemeenen maatregel van bestuur zou kunnen geschieden. In verband hiermee zou de redactie van sommige artikelen een kleine wijziging behoeven.

De Commisie heeft ernstig overwogen, of de opgave van de waarde der goederen ook bij doorvoer gevraagd moet worden; zij meent deze vraag in ontkennenden zin te moeten

beantwoorden, vermits het in de practijk niet altijd mogelijk zal blijken voor ten doorvoer aangegeven goederen een opgave der waarde te verkrijgen; zij zal dikwijls niet bekend zijn. Ook komt het der Commissie voor, dat voor een doorvoerstatistiek niet de waarde der goederen, maar de hoeveelheid van belang is. De Commissie geeft derhalve Uwer Excellentie in overweging artikel 1 in dien zin te wijzigen, dat de waarde alleen gevraagd zal worden bij invoer en bij uitvoer.

Aan het slot van dit artikel ware in plaats van de woorden „van herkomst en bestemming" te lezen „het land van herkomst en het land van bestemming".

Ofschoon het wetsontwerp de juiste beteekenis van deze uitdrukkingen niet behoeft aan te duiden, zij het der Commissie geoorloofd nu reeds de aandacht van Uwe Excellentie te vestigen op de noodzakelijkheid, dat in de voorschriften krachtens art. 1 der wet te geven, worde vastgesteld wat in deze door land van herkomst en door land van bestemming zal zijn te verstaan. Zij meent namelijk dat hier een onderscheid zou moeten worden gemaakt tusschen invoer en doorvoer. Voor goederen ten invoer aangegeven zou, naar hare meening, gevraagd moeten worden het land waar die goederen het laatst vóór de aankomst hier te lande een bewerking of bereiding hebben ondergaan, of, zoo zij geheel onbewerkt of onbereid zijn, waar zij oorspronkelijk zijn voortgebracht, terwijl voor ten doorvoer aangegeven goederen volstaan kon worden met opgave van het land waar de goederen het laatst zijn geweest vóór aankomst in Nederland. Een soortgelijke onderscheiding ware, naar de Commissie meent, ten aanzien van het land van bestemming te maken: bij uitvoer ware hier op te geven het land waarheen geleverd moet worden, bij doorvoer de eerste ontschepingshaven of het aangrenzende land.

Artikel 5. In verband met de toelichting bij dit artikel meent de Commissie op het volgende te moeten wijzen. Voor onbelast goed dat per zeeschip wordt aangebracht, worden de douaneformaliteiten veelal vervuld door den cargadoor, die dan — onbekend als hij is met de bestemming van het goed — daarvoor steeds een aangifte ten invoer doet. Dat de cargadoor aldus als convooilooper optreedt, geschiedt ten gerieve van den expediteur, of wie anders het goed moet ontvangen, opdat deze zoo spoedig mogelijk daarover kunne beschikken.

Wanneer de Commissie zich met het ontworpen wetsartikel wel kan vereenigen, dan is het in de onderstelling, dat de zoo even geschetste gewoonte zal kunnen blijven bestaan, zij het ook, dat ten behoeve der statistiek een nadere aangifte zal moeten worden gevorderd, waaruit de werkelijke bestemming van het goed blijkt.

Artikel 6. Ofschoon de Commissie volkomen instemt met hetgeen te dezen aanzien in de Memorie van Toelichting gezegd wordt, is zij van meening dat, waar het blijkbaar in de bedoeling ligt, deze wet te beschouwen als uitsluitend strekkende tot verbetering van de statistiek, afgescheiden van de douanewetgeving, art. 6 zou kunnen vervallen, en zulks te meer omdat, naar de Commissie meent, de Regeering de hier voorgestelde bevoegdheid reeds aan de douanewetgeving kan ontleenen.

Artikel 9. Naar de meening der Commissie zou het de voorkeur verdienen, in dit artikel te lezen: ,,Kan...... tot transactie omtrent de boete worde toegelaten''.

Naar aanleiding van hetgeen wordt gezegd in § 5 alinea 6 der Memorie van Toelichting zij het der Commissie geoorloofd het volgende op te merken. Daar wordt aangevoerd, dat het vragen van opgaaf van de waarde wordt noodig geacht om de Commissie voor de Statistiek van den In-, Uit- en Doorvoer in staat te stellen de haar opgedragen taak naar behooren te vervullen, voor zooveel betreft het bepalen en jaarlijks herzien van de gemiddelde waarde van elke goederensoort, die in de statistiek afzonderlijk vermeld zal worden.
Als vaststaande wordt dus aangenomen, niet alleen dat die Commissie in het vervolg als eene zoogenaamde ,,Commission des valeurs'' in stand zal blijven, maar tevens dat voor de statistiek het stelsel van gemiddelde waarden zal behouden blijven.
Het is der Commissie gebleken dat in andere landen ernstige twijfel gerezen is, omtrent de doelmatigheid van het vaststellen van gemiddelde waarden voor een zeker tijdsverloop door eene vaste, uit een zeer groot aantal leden bestaande commissie. Ook daar is aan de orde de vraag of niet de aangegeven en door de douane gecontroleerde waarde voor de statistiek als de meest juiste en actueele behoort te worden aangenomen.
De Centrale Commissie zou het daarom wenschelijk achten, dat in afwachting van nader onderzoek in het buitenland,

omtrent dit punt nog geen besluit werd genomen en dat althans in de Memorie van Toelichting daarvan nog met eenig voorbehoud gewag werd gemaakt.

Voorts zou het een punt van onderzoek kunnen uitmaken of het niet nuttig zal zijn een commissie van bijstand in te stellen die het Centraal Bureau in technische zaken van advies zou hebben te dienen. In zoodanige commissie zou naast den handel de administratie der invoerrechten moeten zijn vertegenwoordigd.

In het tweede deel van de Jaarstatistiek worden ook eenige tabellen opgenomen betreffende de scheepvaart, waartoe de gegevens door de ambtenaren voor de in- en uitklaring van schepen verzameld worden.

De Commissie geeft Uwe Excellentie beleefd in overweging ook de bewerking van deze statistieke tabellen naar het Centraal Bureau voor de Statistiek over te brengen.

De Centrale Commissie voor de Statistiek,

C. A. Verrijn Stuart, *Voorzitter.*
J. R. B. de Roos, *Secretaris.*

NOTA *over de organisatie van het personeel belast met de bewerking der statistiek van het goederenvervoer met het buitenland en over de meerdere onkosten tengevolge van eene overdracht naar het Centraal Bureau.*

's Gravenhage, 4 December 1908.

Uit de opgaven der acht Directiën van de directe belastingen, invoerrechten en accijnzen betreffende het werk dat aan de kantoren verricht wordt ten behoeve van de statistiek van den In-, uit- en doorvoer, verzameld ingevolge missive van den Minister van Financiën, d.d. 9 November 1908 n°. 9 (Statistiek) blijkt, dat de organisatie van het personeel hetwelk de statistiek bewerkt, als volgt is.

Te Rotterdam werken 18 personen uitsluitend aan de statistiek, terwijl de ontvanger en 3 klerken te zamen nog 8½ werkdag per maand daaraan besteden.

Te Amsterdam werkt één klerk uitsluitend aan de statistiek, werken 3 rijksklerken te zamen 26 werkdagen, 5 klerken elk 23 werkdagen en één klerk 10 werkdagen per maand aan de statistiek. Een maand gemiddeld op 25 werkdagen gerekend, eischt de statistiek aan het kantoor te Amsterdam de werkkracht van 7 personen.

In 's-Gravenhage, Arnhem, Roosendaal, Enschede en Oldenzaal werkt op elk der kantoren één persoon uitsluitend aan de statistiek en helpen daarenboven mede de ontvangers en een aantal klerken: op sommige kantoren zouden de werkzaamheden van laatstgenoemden één persoon 3 weken, op andere één persoon 2 weken, op weer andere kantoren een persoon nog korter tijd per maand in beslag nemen.

Op de overige 206 kantoren werken 275 personen aan de statistiek, doch deze personen, waaronder ook de ontvangers begrepen zijn, voor zoover zij zijn opgegeven als medewerkers aan de statistiek, besteden per maand hieraan niet allen evenveel tijd; met name van de ontvangers wordt soms ver-

meld, dat zij er nog geen uur per maand aan behoeven te geven, sommigen echter werken er enkele dagen aan. De klerken werken op sommige kantoren enkele dagen, op andere enkele weken per maand aan de statistiek.

Indien de bewerking en publicatie der statistiek van het goederenvervoer met het buitenland naar het Centraal Bureau worden overgebracht, zal vanwege dit bureau toezicht moeten geoefend worden op de bewerking van het grondmateriaal. Voor eene beoordeeling van de wijze waarop dit toezicht zal moeten worden ingericht, kunnen de kantoren in drie groepen worden verdeeld.

1°. De kantoren Rotterdam en Amsterdam, waar resp. 18 en 7 personen aan de statistiek werken.

2°. De kantoren ,s-Gravenhage, Arnhem, Roosendaal, Enschedé en Oldenzaal, waar slechts één persoon uitsluitend aan de statistiek werkt.

3°. De overige 206 kantoren waar 275 personen langer of korter aan de statistiek medewerken.

Alleen voor de eerste en tweede groep kan de vraag ter sprake komen of het wenschelijk is de ambtenaren die aan de statistiek werken in dienst van het bureau te doen overgaan; bij de derde groep is de toepassing van dit stelsel vanzelf uitgesloten en zal het toezicht alleen kunnen worden uitgeoefend, door een aantal speciaal daarvoor te benoemen ambtenaren van het Centraal Bureau, die van kantoor tot kantoor reizen.

Voor Rotterdam en Amsterdam zou het alle aanbeveling verdienen de 25 ambtenaren die aan de statistiek werken in dienst van het Centraal Bureau te doen overgaan en daarenboven te Rotterdam 4 en te Amsterdam 2 controleurs te benoemen, die ter plaatse voortdurend toezicht houden op de bewerking. Die 6 nieuwe ambtenaren zullen noodig zijn: 1°. omdat de nomenclatuur uitgebreider wordt, 2°. omdat het entrepôtverkeer er bij gekomen is en 3°. omdat meer contrôle op het werk gewenscht is.

Wordt het niet aanbevelenswaardig geacht de begrooting van het Centraal Bureau met het traktement van deze 31 ambtenaren te verhoogen, dan zou de proef genomen kunnen worden met een gemengd stelsel en alleen de 6 controleurs op rekening van het bureau gebracht kunnen worden. Deze proef zou zijn te nemen indien het Centraal Bureau vooraf de verzekering kan verkrijgen van de welwillende medewerking van de zijde der administratiën. Eenig toezicht vanwege het bureau op de bewerking ter plaatse van de twee grootste kantoren komt mij echter onvermijdelijk voor.

Voor de tweede groep van kantoren geldt de wenschelijkheid van het overgaan van de 5 ambtenaren die uitsluitend aan de statistiek werken, in dienst van het Centraal Bureau, niet in dezelfde mate als op de kantoren te Rotterdam en te Amsterdam. Alleen indien het Centraal Bureau voor het bezetten van deze plaatsen de beschikking kon verkrijgen over ambtenaren die geacht kunnen worden geheel zelfstandig hun werk te kunnen doen, dus geen jeugdige klerken maar oudere en goed gesalarieerde ambtenaren, zou deze overgang mij voorkomen zeer aanbevelenswaardig te zijn. Blijft er echter per persoon niet meer dan f 400 à f 500 beschikbaar, dan zal men daarvoor slechts jeugdige ambtenaren kunnen aanstellen, die niet zonder dagelijksch toezicht kunnen werken, en in dit geval is het beter deze te laten onder toezicht en in dienst van den ontvanger.

In verband met het bovenstaande schijnt mij de goedkoopste organisatie voor het personeel met de bewerking van het grondmateriaal belast en welke toch kans biedt op een verbetering van de statistiek en altijd nog plaats kan maken voor een meer ingrijpende wijziging, indien zij in de praktijk onverhoopt niet mocht voldoen, de volgende.

De bewerking zoowel van het belaste als van het vrije goed blijft aan de kantoren. Op het kantoor te Rotterdam worden 4, op dat te Amsterdam 2 controleurs benoemd in dienst van het Centraal Bureau op een salaris van f 800 tot f 1800; één van die controleurs is tevens chef de Bureau en als zoodanig aansprakelijk voor het geheele ter plaatse te verrichten werk, zijn salaris zal tot f 2000 kunnen stijgen. Voorts worden 4 reizende ambtenaren bij het Centraal Bureau benoemd voor toezicht op de bewerking aan alle kantoren; deze zouden een aanvangstractement van f 1800 kunnen hebben, met voor elk f 1000 reis- en verblijfkosten.

De op deze wijze van de kantoren te ontvangen tabellen worden op het Centraal Bureau zoo vlug mogelijk verzameld en verder bewerkt, opdat de maandstatistiek zoo vroeg mogelijk verschijnen kan. Voor deze bewerking zal ik minstens 14 ambtenaren noodig hebben; dit aantal is 4 grooter dan dat 't welk thans aan het Departement van Financiën werkzaam is, omdat de nomenclatuur uitgebreider wordt, het entrepôtverkeer er bij gekomen is en de maandstatistiek vroeger verschijnen moet. Het traktement van deze ambtenaren zal afhangen van het personeel dat van het Departement mee komt. In October 1908 waren aan het Departement werkzaam 1 hoofdcommies, 2 commiezen, 4 adjunct-commiezen

en 3 eerste klerken, die te zamen aan traktement ruim f 15 000 verdienden. Ditzelfde bedrag zou voor de bovengenoemde 14 ambtenaren voldoende zijn, waar het in mijne bedoeling ligt het nieuwe personeel zooveel mogelijk uit tweede klerken te doen bestaan.

Behalve deze 14 ambtenaren heb ik als leider der geheele bewerking noodig: een afdeelingschef die niet alleen met alle details van de statistiek volkomen bekend, doch ook met de praktijk op de hoogte is; zijn tractement zal naar mijn meening niet minder kunnen bedragen dan f 3000, aangezien ik daarvoor een bepaald persoon op het oog heb; een onderafdeelingschef die eveneens goed op de hoogte is van de methode van verzameling en bewerking der statistiek; zijn aanvangstraktement zou f 2400 kunnen bedragen.

Het huishoudelijk drukwerk voor deze statistiek, komende voor rekening van het Departement, bedraagt thans f 100 voor de betrokken afdeeling van het Departement en f 900 voor den actieven dienst en de ontvangers; beide posten zullen in verband met de uitbreiding van de nomenclatuur en met de opname van een overzicht van het entrepôtverkeer resp. f 150 en f 1100 moeten bedragen.

De maandstatistiek kost thans bij een oplage van 450 exemplaren f 3070 en de jaarstatistiek bij een oplaag van 550 exemplaren f 5250; in verband met de meergenoemde uitbreiding zullen deze bedragen op f 4000 en f 6000 begroot moeten worden.

De meerdere onkosten ten gevolge van de overdracht naar het Centraal Bureau zullen dus met uitzondering van de onkosten voor huishuur, bureau- en lokaalbehoeften, meubilair, als volgt geraamd moeten worden:

Personeel.

1. 1 afd.-chef aanvangssalaris	f 3 000
2. 1 onder-afd.-chef aanvangssalaris	2 400
3. 14 andere ambtenaren te zamen	15 000
4. 4 reizende ambtenaren van f 18—2400	7 200
5. 6 controleurs van f 8—1800 (gemidd. f 1200)	7 200
	f 34 800
Meer dan thans	f 19 800
Reis- en verblijfkosten voor 4 reizende ambtenaren	4 000

Drukwerk.

	1908	na de reorganisatie.		
Maandstatistiek (oplaag 450 exemplaren)	f 3070	f 4 000		
jaarstatistiek (oplaag 550 exemplaren)	5250	6 000		
huishoudelijk drukwerk Departement	100	150		
actieve dienst en ontvangers	900	1 100		
	f 9320	f 11 250	meer	f 1 930
				f 25 730

Tegenover deze meerdere onkosten van ruim f 25 000 kan mogelijk nog eenige vermindering van de kosten aan de kantoren te Rotterdam en Amsterdam gesteld worden. Immers is de mogelijkheid niet uitgesloten dat de 6 controleurs voor een deel gekozen kunnen worden uit de beste der klerken die thans reeds werkzaam zijn te Rotterdam en Amsterdam. Waar zulks voorkomt valt aan het kantoor per persoon een som van f 900 of f 1400 vrij, terwijl een veel minder bedrag behoeft te worden besteed voor aanstelling van nieuw personeel. Hierdoor kan een paar duizend gulden voordeel ontstaan ten bate van het Departement van Financiën.

H. W. Methorst.

MINISTERIE VAN LANDBOUW, NIJVERHEID EN HANDEL.

DIRECTIE VAN DEN LANDBOUW.

BIJLAGE V.

N°. 10.

's Gravenhage, 8 Januari 1909.

Afdeeling V. en S. betreffende Landbouwtelling.

3 BIJLAGEN.

Aan
de Centrale Commissie voor de Statistiek.

De wenschelijkheid blijkt meer en meer, dat wijziging wordt gebracht in de tot dusverre toegepaste wijze van verzameling der gegevens betreffende sommige onderdeelen der landbouwstatistiek, inzonderheid die in zake het grondgebruik en den veestapel.

Met het oog daarop is door de Directie van den Landbouw een plan ontworpen voor eene in 1910 te houden telling.

Deze telling is zoo eenvoudig mogelijk ingericht, eensdeels om zeker te zijn van de bruikbaarheid der te verkrijgen resultaten, anderdeels om aansluiting te hebben bij de tot dusverre gevolgde wijze van verzamelen en de kosten niet te hoog te doen worden.

Het opgemaakte plan, dat naar mijne aanvankelijke meening behoort te worden gevolgd, nader toegelicht in bijgaande nota, waarbij tevens is gevoegd een concept-telboekje, veroorloof ik mij, in verband met het bepaalde bij art. 8, 4e lid van het Koninklijk besluit van 9 Januari 1899, *Staatsblad* n°. 43, aan het oordeel Uwer Commissie te onderwerpen.

Ik merk daarbij nog het volgende op.

Reeds werd door bemiddeling van Gedeputeerde Staten der verschillende provinciën het advies ingewonnen van 46 burgemeesters van landbouwende gemeenten. Over 't algemeen werd, zoowel door de burgemeesters als door de Gedeputeerde Staten, instemming met het plan betuigd.

Het voornemen bestaat de gemaakte opmerkingen, waarvan

een resumé hiernevens gaat, in eene met sommige der geraadpleegde burgemeesters te houden conferentie nader te bespreken. Naar het zich laat aanzien, zullen intusschen deze besprekingen wel geene belangrijke wijzigingen ten gevolge hebben.

Voorts is door het Provinciaal Bestuur van Noord-Brabant te kennen gegeven, dat, met het oog op eene herziening van de provinciale regeling van den veeartsenijkundigen dienst en van de maatregelen ter bevordering van de veefokkerij, het voornemen bestaat in genoemd gewest in 1909 van provinciewege eene opname van den veestapel te doen plaats hebben. Aangezien het mij niet wenschelijk voorkomt, dat in 1909 door de provincie en in 1910 door het Rijk eene veetelling wordt gehouden en Gedeputeerde Staten meenen, dat hunnerzijds niet tot 1910 kan worden gewacht, heb ik besloten de Rijkstelling voor Noord-Brabant reeds in het najaar van 1909 te doen plaats hebben. Deze telling kan dan tevens als proeftelling dienst doen.

Ten slotte vestig ik er de aandacht van Uwe Commissie op, dat ik het zeer op prijs zou stellen haar advies eenigszins spoedig te mogen ontvangen, in elk geval tijdig genoeg om er bij het samenstellen der begrooting voor 1910 rekening mede te kunnen houden. In verband daarmede veroorloof ik mij in overweging te geven, dat, ter bespoediging van de gedachtenwisseling, de eventueel met de voorbereiding van Uw advies te belasten sub-commissie ter verkrijging van nadere inlichtingen mondeling overleg plege met den Directeur-Generaal van den Landbouw.

De Minister van Landbouw, Nijverheid en Handel,
(get.) A. S. TALMA.

Departement van Landbouw,
Nijverheid en Handel.

DIRECTIE VAN DEN
LANDBOUW.

Plan eener in 1910 te houden telling betreffende het grondgebruik en den veestapel.

Algemeene opmerkingen.

Te beginnen met 1905 is de gemeentelijke vragenlijst ten behoeve van het landbouwverslag, uit welke lijst twee jaren vroeger reeds een groot aantal onnoodig geachte vragen waren weggelaten, aanzienlijk bekort. Er zijn van af bovengenoemd jaar niet in opgenomen vragen betreffende grootte en aantal der bedrijven, eigendom en pacht, sterkte van den veestapel, landbouwwerktuigen en den tuinbouw. Die weglating is geschied met het oog op het geringe verschil, dat met betrekking tot deze onderwerpen tusschen twee onmiddellijk op elkander volgende jaren valt waar te nemen, zoodat eene opname om de 5 jaren — voor sommige onderwerpen wellicht om de 10 jaren — voldoende moet worden geacht.

Bij het ontwerpen van deze nieuwe regeling heeft reeds de bedoeling voorgezeten, om aan die periodieke opnamen meer zorg te besteden dan tot dusverre aan de jaarlijksche verzameling der gegevens ten deel viel.

De tijd nadert thans, dat eene nieuwe opname betreffende de in de laatste jaren niet behandelde onderwerpen moet plaats hebben en de Directie van den Landbouw staat voor de beantwoording der vraag, waarin die meerdere zorg zal moeten bestaan. Is het wenschelijk hier te lande eene landbouwtelling te houden in den geest en van den omvang der tellingen, welke in sommige andere landen, o. a. Duitschland, Oostenrijk en België in de laatste jaren hebben plaats gehad? Ten einde deze vraag te kunnen beantwoorden is het wenschelijk de voor- en nadeelen, verbonden aan de hier te lande tot dusverre gevolgde wijze van opneming en aan eene min of meer volledig ingerichte telling, naast elkaar te plaatsen.

Zooals men weet, is de tot dusverre toegepaste methode de volgende. Aan de burgemeesters wordt eene vragenlijst gezonden. De gegevens, benoodigd voor de invulling dezer lijst laat de burgemeester verzamelen op de wijze, welke hij het meest geschikt oordeelt. Wel wordt er van de zijde der Directie van den Landbouw op aangedrongen, dat de ingevulde cijfers zooveel mogelijk het resultaat zijn van eene opname langs de huizen of dat, zoo eene dergelijke opname door schatting moet worden aangevuld, er niettemin voor wordt gezorgd, dat de opname met genoeg ernst geschiedt, om er eene schatting op te kunnen baseeren, doch niettemin geniet de burgemeester eene groote mate van vrijheid ten aanzien van den omvang der opname en de daarbij te stellen vragen.

Deze wijze van handelen heeft de volgende voordeelen:

a. De opname langs de huizen kan achterwege blijven, waar de omstandigheden het resultaat er van twijfelachtig maken en langs anderen weg hetzelfde of beter resultaat is te bereiken;

b. De vragen kunnen worden ingericht overeenkomstig de plaatselijke toestanden, hetgeen vooral bij onderwerpen, die in verschillende streken zeer verschillende vragen noodzakelijk maken, voorkomt, dat het publiek wordt lastig gevallen met vragen, waarmee het niets te maken heeft;

c. Men kan, waar het noodig is, de verzamelde opgaven aanvullen.

Hiertegenover staan de volgende nadeelen, die bij eene telling grootendeels worden ondervangen:

a. Er wordt geene voldoende zekerheid verkregen, dat de opname behoorlijk heeft plaats gehad;

b. De verwerking van de oorspronkelijke gegevens kan niet zoo zorgvuldig plaat hebben.

De bovengenoemde voor- en nadeelen van de tot dusverre gevolgde wijze van opname, vergeleken met eene telling, treden bij de verschillende onderwerpen niet met dezelfde kracht naar voren.

In verband daarmede kan het zijn nut hebben, de belangrijkste onderdeelen onzer tegenwoordige landbouwstatistiek aan het bovenstaande te toetsen.

Indeeling der gronden.

Indertijd zijn aan de burgemeesters, ieder voor zoover zijne

gemeente betreft, de in het Verslag der Hoofdcommissie voor de Herziening der Ongebouwde Eigendommen opgenomen opgaven betreffende de indeeling der gronden gezonden, met verzoek die als basis voor de landbouwstatistiek te nemen en ze jaarlijks in overeenstemming met den bestaanden toestand te brengen. Waar men dat heeft gedaan, is eene opname niet noodig. Waar men de cijfers niet geregeld heeft bijgehouden, zal men, door voor ieder geval speciaal te kiezen middelen, deze fout moeten herstellen. Wellicht dat in sommige gevallen een onderzoek langs de huizen als het meest afdoende middel moet worden beschouwd, al bestaat er alle kans, dat dit onderzoek steeds door schatting zal moeten worden aangevuld. Hoe dit echter ook zij, men zal niet als regel kunnen aannemen, dat de cijfers omtrent de indeeling der gronden louter het resultaat moeten zijn van eene opname in loco. *Voor eene uniforme telling kan deze rubriek dus niet in aanmerking komen.* Eene dergelijke telling zou ongetwijfeld veel minder juiste gegevens opleveren dan de tegenwoordige wijze van doen.

Uitgestrektheid der landbouwcultures.

In den regel zal, ter verkrijging van eene goede statistiek inzake de verbouwde landbouwgewassen, eene opname langs de huizen niet kunnen worden gemist. Of die opname alle jaren moet plaats hebben en zich over alle bedrijven moet uitstrekken is eene vraag, die naar de plaatselijke omstandigheden moet worden beantwoord.

Hoe dit antwoord ook moge luiden, het zal zelden voorkomen, dat de bij de verzameling verkregen cijfers kloppen met de uitgestrektheid in de gemeente aanwezig bouwland en aanvulling dus overbodig is.

In de eerste plaats kost het menig landbouwer, vooral den kleinen, moeite om voetstoots nauwkeurig op te geven, hoeveel land hij voor *dit* en hoeveel voor *dat* gewas heeft gebruikt, terwijl hij in den regel niet genoeg voor de statistiek gevoelt, om het nu eens heel precies na te gaan. Het gevolg daarvan is, dat zijne opgaven in het gunstigste geval toch nog slechts ongeveer juist zullen zijn.

In de tweede plaats hebben vele landbouwer gronden liggen in verschillende gemeenten. Nu zou men in dergelijke gevallen aan zulke landbouwers, zooals in België is geschied, voor iedere gemeente, waarin zij land hebben liggen, eene vragenlijst kunnen uitreiken. De telling wordt hierdoor echter

nog omslachtiger dan zij reeds is, terwijl men toch nooit tot volkomen juiste cijfers komt.

Met het oog op een en ander is de meest aanbevelenswaardige weg, de gegevens zooveel mogelijk bij de landbouwers te verzamelen, doch daarbij niet al te angstvallig te zijn of men ook hier of daar wellicht een stukje land mist, om vervolgens het tekort of te veel, hetwelk eene vergelijking met de in de gemeente aanwezige uitgestrektheid bouwland aanwijst, pondpondsgewijze over de verschillende gewassen te verdeelen. Het spreekt intusschen van zelf, dat dit oordeelkundig moet geschieden en, zoo bekend is, dat het niet opgenomen land voor andere gewassen dient dan het opgenomene, daarmede rekening behoort te worden gehouden.

Blijkt uit het bovenstaande reeds, dat *de rubriek der geteelde landbouwgewassen zich voor eene uniforme telling slecht leent*, er komt nog iets bij. Bij eene zoodanige telling zou op de voor de verzameling langs de huizen te gebruiken lijsten naar alle in het land verbouwde gewassen moeten worden gevraagd, terwijl slechts een betrekkelijk klein deel dier vragen op eene bepaalde gemeente van toepassing zou zijn.

Tuinbouwgewassen.

Wat hierboven van de landbouwgewassen is gezegd, geldt wellicht in nog meedere mate van de tuinbouwgewassen. In de eerste plaats komt in een groot aantal gemeenten de teelt van tuinbouwgewassen voor den handel in het geheel niet voor, terwijl bovendien de cultures in de onderscheidene tuinbouwcentra zóó verschillend zijn, dat het zeer onpractisch zou zijn om voor het geheele land een uniform stel vragen te ontwerpen. Ook ligt in het stelsel der opvolgende en tusschenteelten *een zeer groot bezwaar voor eene telling.*

Landbouwwerktuigen.

Bij eene telling der werktuigen, op de landbouwbedrijven aanwezig, zal steeds aanvulling moeten plaats hebben, doordien vele werktuigen niet tot een bepaald bedrijf behooren, maar het eigendom zijn van coöperatieve vereenigingen of van particulieren, welke ze aan de landbouwers verhuren.

Bovendien is het alleen te doen om de grootere werktuigen, waardoor de vragen betreffende de werktuigen niet van toepassing zouden zijn voor verreweg het grootste deel der in het onderzoek betrokken personen. Op bovenstaande gronden

kan het *onderzoek naar het aantal landbouwwerktuigen gevoegelijk van de telling worden uitgesloten* en plaats hebben op de tot dusverre gevolgde wijze.

Grootte, aantal en rechtsvorm der bedrijven.

Een zeer belangrijk punt is het verkrijgen van een goede statistiek omtrent grootte en aantal der bedrijven — voor zoover men de exploitatie van eenigen grond steeds een bedrijf kan noemen — alsmede betreffende eigendom en pacht. Aan onze tegenwoordige statistiek kleven, afgezien van hare wellicht niet geheel voldoende betrouwbaarheid, vooral twee gebreken.

a. Zij onderscheidt wel eigenaars en pachters, doch geeft niettemin geen volledig beeld van het voorkomen van eigen exploitatie en pacht.

In de eerste plaats rangschikt zij eenvoudig hen, die het grootste deel van den gebruikten grond in eigendom hebben, onder de eigenaars en hen, die op hoofdzakelijk gepachten grond hun bedrijf uitoefenen, onder de pachters en leert ons niet, hoe groot de *uitgestrektheid* in eigen beheer en in pacht geëxploiteerde grond elk afzonderlijk in totaal is.

Voorts telt zij kinderen, die op het bedrijf hunner nog in leven zijnde ouders wonen tegen betaling van eene jaarlijksche uitkeering, ook zonder meer tot de pachters, terwijl men hier toch niet met pacht in den zin, dien men er uit een landhuishoudkundig oogpunt aan moet hechten, te doen heeft.

b. Onze statistiek leert zeer weinig omtrent het uitoefenen van den land en tuinbouw als nevenbedrijf, inzonderheid door landarbeiders. In de eerste plaats werden tot dusverre slechts onderzoekingen ingesteld naar de bedrijven boven 1 H.A., terwijl in de tweede plaats ook bij deze niet werd nagegaan, in hoeverre zij een zelfstandig bestaan opleveren of wel als nevenbedrijf zijn te beschouwen.

Door een klein aantal vragen kan omtrent bovengenoemde punten belangrijk licht worden verkregen. *Het is daartoe echter noodig, dat eene eenvoudige telling plaats heeft.* Hiertegen bestaat in de praktijk ook weinig bezwaar. De vragen kunnen voor het geheele land dezelfde zijn. Men mag voorts aannemen, dat het voor ieder, die land in gebruik heeft, gemakkelijk is met vrij groote nauwkeurigheid op te geven, hoe groot dat land is. Daardoor behoeven de bij de verzameling verkregen cijfers niet door eene schatting te worden aangevuld.

Met de grenzen der gemeenten behoeft — evenmin als tot dusverre heeft plaats gehad — geene rekening te worden gehouden. Ieder bedrijf wordt met den bijbehoorenden grond, al ligt die deels ook in eene andere gemeente, gesteld in die gemeente, waar de zetel van het bedrijf gevestigd is, d. i. waar de bedrijfsgebouwen gelegen zijn.

Veestapel.

Eene tweede rubriek, die zich voor eene telling uitstekend leent, is de veestapel. Het levert geen bezwaar op hier voor het geheele land dezelfde vragen te stellen, daar in alle streken, al is het niet steeds in dezelfde verhouding, dezelfde veesoorten worden gehouden en men dus niet komt te staan voor het bezwaar, dat het meerendeel der gestelde vragen voor eene bepaalde streek geenen zin heeft. Voorts is het voor de landbouwers zeer gemakkelijk voetstoots op te geven, hoeveel vee ze hebben.

Ten slotte is eene telling hier ook meer noodzakelijk dan bij de rubriek der geteelde gewassen b.v. Het is wel aan te nemen, dat de burgemeesters van de opname langs de huizen ten aanzien van den veestapel meer werk maken dan bij andere rubrieken. Toch komt het ook niet zelden voor, dat men nog al het een en ander door schatting uitmaakt. Dit is zeer gevaarlijk, vooral bij diersoorten, waarvan het aantal niet in eene bepaalde verhouding staat tot de uitgestrektheid bouw- en grasland, zooals b.v. varkens, schapen, geiten en kippen.

Eene basis voor de schatting ontbreekt daar te eenen male en toch is de verleiding groot om juist bij deze veesoorten, die door een veel grooter aantal personen worden gehouden dan paarden en koeien, schatting eene belangrijke rol te doen spelen.

Conclusie uit het bovenstaande.

Op grond van de bovenstaande overwegingen is de Directie van den Landbouw van oordeel, dat van eene landbouwtelling slechts belangrijke voordeelen te verwachten zijn, voor zoover *de grootte, het aantal en den rechtsvorm der bedrijven en den veestapel betreft.*

De vraag, of eene telling ten aanzien van deze rubrieken wenschelijk is, hangt hoofdzakelijk af van de vraag, wat zij kost. Waren er noodzakelijkerwijze uitgaven mee gemoeid als in sommige andere landen er voor zijn besteed, dan zou

moeten worden betwijfeld of de zaak de kosten waard is. Het kan intusschen moeilijk worden ontkend, dat dergelijke buitenlandsche tellingen niet zelden noodeloos omslachtig en duur worden gemaakt. Ten einde met zoo weinig mogelijk kosten zooveel mogelijk te bereiken, stelt de Directie van den Landbouw zich voor, gebruik te maken van telboekjes, waarvan een model hiernevens gaat. Eene telling, uitgevoerd met behulp van dergelijke boekjes, die men van zooveel bladen zal kunnen voorzien, dat zij b.v. plaats bieden voor ± 400 bedrijven en waarvan voor iedere gemeente zooveel exemplaren kunnen worden verstrekt als de burgemeester denkt noodig te hebben, zou inderdaad vrijwel alles geven, wat men van eene telling kan verlangen.

Als tijd van telling worden voorgesteld de maanden November en December. Voor een onderzoek naar grootte, aantal en rechtsvorm der bedrijven is de tijd van het jaar onverschillig. Met het oog op vergelijkbaarheid met de cijfers van vroegere opnamen van den veestapel, die steeds in Decembaar plaats hadden, is het intusschen wenschelijk de telling in denzelfden tijd van het jaar te houden. Het wordt echter niet noodzakelijk geacht, dat zij in een paar dagen afloopt, een eisch, die in den regel in het buitenland aan dergelijke tellingen wordt gesteld. Zonder bezwaar kan men voor het welk een of zelfs twee maanden nemen.

Wijze van telling.

De bedoeling is, dat de veldwachters of wie anders door de burgemeesters met de telling worden belast, de gegevens langs de huizen verzamelen, daarbij zorgende, dat niemand, die minstens 5 Aren land gebruikt of paarden, koeien, varkens, schapen of geiten houdt, onverschillig welk beroep hij uitoefent, wordt overgesprongen. Ofschoon de telling ook de kippen zal omvatten, wordt het toch voldoende geacht, dat deze alleen worden geteld daar, waar overigens ook vee wordt gehouden of minstens 5 Aren land in gebruik zijn. Zoodoende wordt voorkomen, dat in de steden, waar vrij veelvuldig enkele kippen worden gehouden door lieden, die overigens aan land- of tuinbouw of veehouderij niets doen, aan de telling eene al te groote uitbreiding moet worden gegeven.

Het ligt in den aard der zaak, dat op het eigenlijke platteland veelal verreweg het meerendeel der woningen zal moeten worden bezocht.

De teller doet aan het hoofd van het gezin of, waar die

afwezig is, aan een der huisgenooten, de noodige vragen en noteert de antwoorden in de kolom, waarin zij behooren.

Het is wenschelijk, dat het publiek omtrent het doel der telling van te voren voldoende wordt ingelicht. Waar niettegenstaande dit toch sommigen mochten weigeren de gegevens te verstrekken, zal de teller goed doen bij de buren te informeeren. Het is wenschelijk, dat van dergelijke gevallen in de kolom *opmerkingen* melding wordt gemaakt.

Na afloop der telling worden de cijfers in de verschillende kolommen samengeteld, waarna de burgemeester het boekje — of zoo er meer in de gemeente gebruikt zijn, de boekjes — aan de Directie van den Landbouw zendt. Wellicht is het wenschelijk, dat ter gemeentesecretarie afschrift wordt gehouden.

Vergoeding aan de tellers.

Ofschoon tot dusverre voor de verzameling der gegevens ten behoeve van de landbouwstatistiek geene vergoeding werd gegeven en het ook niet in de bedoeling ligt, dit in 't vervolg voor de jaarlijksche opnamen te doen, zal ten aanzien van deze telling, met het oog op haren omvang en de verlangde nauwkeurigheid, eene uitzondering worden gemaakt.

Het heeft reeds bij de Directie van den Landbouw een punt van overweging uitgemaakt, hoe groot deze belooning zal moeten zijn en naar welken maatstaf zij zal kunnen worden bepaald.

Ten einde geene onnoodige aanleiding te geven tot misbruik is het ongetwijfeld niet wenschelijk de belooning te regelen naar het aantal personen, dat moet worden bezocht, maar stelt men zich voor, voor iedere gemeente een vast bedrag te bepalen, en dit te berekenen op de volgende wijze:

$$\frac{a \times 10 \text{ ct.} + b \times 0.8 \text{ ct.}}{2}$$ waarbij a voorstelt het aantal in 1904

aanwezige land- en tuinbouwbedrijven boven 1 H.A. en b de in de gemeente aanwezige uitgestrektheid bouw-, gras- en tuingrond in H.A.

Bij de toepassing van deze wijze van berekening zou de verzameling ± f 18 000 kosten.

TELBOEKJE

TEN BEHOEVE VAN EENE

TELLING BETREFFENDE HET GRONDGEBRUIK EN DEN VEESTAPEL.

Gemeente

Provincie

1910.

Zie achterzijde van den omslag (pag. 94).

Naam van de gebruikers van den grond of van de houders van het vee. (Bij boerderijen onder beheer van eenen bedrijfsboer, diens patroon te ververmelden.) [1]	Hoofdberoep. [2]	Bouwland, grasland en tuingrond in gebruik als:						Is het in de vorige kolom vermelde bedrijf door ouders aan kinderen verpacht? [4] (Te beantwoorden met *ja* of *neen*).	In de onder		
		Eigen land. [3]		Gepacht land.		Totaal.			Paarden.		
		H.A.	A.	H.A.	A.	H.A.	A.		Boven 3 jaar.	Beneden 3 jaar. *)	In den loop van het jaar levend geboren veulens (ook de verkochte). [5]
Totaal . .	. .										

*) Hieronder de in den loop van het jaar levend geboren veulens, behalve de verkochte.

De onderstaande noten zijn aangebracht na het ontvangen der adviezen van d

[1]) Het verdient wellicht aanbeveling, deze opmerking hier weg te laten en i
kan voorts gemakkelijk eene juiste opgave verstrekken van het aantal door een
vraag in het telboekje is niet noodig.

[2]) Het is inzonderheid de bedoeling de grondgebruikers te splitsen in vier rubrieken
d. andere personen.

[3]) In de toelichting zal behooren te worden vermeld, dat met eigendom gelij
ninger veenkoloniën voorkomende recht van huurcerter.

[4]) Het verdient nog nadere overweging of het niet beter is deze kolom weg
en mitsdien licht tot verwarring aanleiding zal geven. Bovendien kan men omtren
doende inlichtingen krijgen door eene vraag daaromtrent alleen tot den Burg

[5]) Met den Voorzitter der Algemeene Keurings-Commissie zal nog nader worde

[6]) De rubriek trekossen zou desnoods kunnen vervallen, daar het gebruik van de
opgegeven het aantal mestkoeien, mest- en trekossen.

[7]) Mocht er door weglating van een of meer der daarvoor in aanmerking komend
kolom in te lasschen betreffende de biggen beneden 6 weken.

taande kolommen in te vullen de sterkte van den veestapel.

Runderen.						Schapen.							Opmerkingen.
Springstieren.	Melk- en kalfkoeien.	Mest- koeien en -ossen. [6]	Jong vee.		Trekossen.	Heideschapen.	Andere schapen.	Bokken en geiten.	Varkens (de biggen beneden 6 weken niet.) [7]	Kippen.	Korven en kasten met bijen.		
			Boven 1 jaar.	Beneden 1 jaar.									

raadpleegde Burgemeesters en van Gedeputeerde Staten.

ne voor den Burgemeester bestemde toelichting op te nemen. De Burgemeester
drijfsboer beheerde boerderijen. Opname van een daarop betrekking hebbende

landbouwers en veehouders, *b.* tuinbouwers, *c.* land- en tuinbouwarbeiders,

orden gesteld: erfpacht, recht van beklemming, vruchtgebruik en het in de Gro-

en. Het is toch nu reeds gebleken, dat zij voor zeer vele streken geen zin heeft
t voorkomen van eene pachtverhouding tusschen ouders en kinderen vrij vol-
eester te richten.
erlegd of deze vraag desnoods niet achterwege zou kunnen worden gelaten.
als trekdier nagenoeg heeft opgehouden. Er zou dan in deze kolom moeten worden

lommen ruimte beschikbaar komen, zoo verdient het aanbeveling hier een nieuwe

De ondergeteekende verklaart:

a. dat hij in $\frac{\text{de}}{\text{het deel der}}$ gemeente, waarvan de verzameling der gegevens aan hem was opgedragen, alle personen heeft bezocht, die, voor zoover hij heeft kunnen nagaan, minstens 5 Are grond in gebruik hebben of vee houden;

b. dat de in deze lijst vermelde opgaven, met uitzondering van die, waarvan in de kolom *opmerkingen* het tegengestelde is vermeld, hem door den in de eerste kolom vermelden persoon of diens huisgenooten zijn verstrekt;

c. dat zij alleen, waar het onmogelijk bleek van den betrokken persoon of diens huisgenooten betrouwbare inlichtingen te verkrijgen, zich deze langs anderen weg heeft verschaft.

(Handteekening en kwaliteit van den teller) ....

Ondergeteekende, Burgemeester der Gemeente ...., verklaart, dat, voor zoover hij heeft kunnen nagaan, de bovenbedoelde gegevens op de voorgeschreven wijze zijn verzameld.

(Handteekening van den Burgemeester) ...

den .... 1910.

RESUMÉ der opmerkingen door Burgemeesters en Gedeputeerde Staten gemaakt in zake de voorgestelde landbouwtelling.

Uit de stukken blijkt, dat nagenoeg algemeen eene telling als de voorgestelde wenschelijk wordt geacht. Enkelen twijfelen echter aan de mogelijkheid om juiste uitkomsten te verkrijgen (Steenwijkerwold, Barneveld en Borne).

Het meerendeel der Burgemeesters is van oordeel, dat aan de telboekjes geene uitbreiding moet worden gegeven. Enkelen zijn zelfs voor inkrimping. Zoo wenschen de Burgemeesters der volgende gemeenten niet tot het grondgebruik van 5 Are af te dalen: Haamstede (tot 25 Are), Hontenisse, Loenen (tot 1 H.A.), Rhenen (tot 1 H.A.), Soest, Assen (tot 25 Are), Zuidhorn (tot 50 Are).

Gedeputeerde Staten van Utrecht dringen, in tegenstelling met de Burgemeesters in deze provincie, ten sterkste aan op telling ook der kleine grondgebruikers tot 5 Are, terwijl Gedeputeerde Staten van Groningen ook slechts noode deze opgave zouden willen missen en in elk geval wenschen te gaan tot ½ H.A.

De kippen wenschen weg te laten: Loenen, Rhenen en Soest, hetgeen echter niet de goedkeuring van Gedeputeerde Staten van Utrecht kan wegdragen.

De vraag betreffende gronden, door ouders aan kinderen verpacht, wenscht Meijel niet op te nemen.

Tegenover bovenstaande voorstellen tot inkrimping staan andere tot uitbreiding. Uit de berichten van de volgende Burgemeesters valt op te maken, dat zij de telling ook wenschen uit te strekken tot de landbouwgewassen en tot de grootte der gronden: Beemster en Wieringerwaard (verhouding tusschen bouwland, grasland en tuingrond), Stavenisse (culturen om de 5 jaar), Udenhout (landbouwgewassen kunnen zonder bezwaar in de telling worden begrepen).

Gilze en Rijen (de ervaring heeft den Burgemeester geleerd, dat door telling omtrent de verschillende landbouwgewassen zeer betrouwbare uitkomsten zijn te verkrijgen),

Ruinerwold (landbouwcultures), Wijmbritseradeel (verhouding tusschen bouw- en grasland).

Franekeradeel (ook de gewassen en de grootte der gronden, daar de gegevens der Hoofdcommissie voor de Herziening der Ongeb. Eigendommen niet meer betrouwbaar zijn), Finsterwolde (scheiding tusschen bouw- en tuingrond).

Opgemerkt moet worden, dat Gedeputeerde Staten van Friesland er geen bezwaar in zien, de telling ook uit te strekken tot de verbouwde gewassen en dat verschillende der Burgemeesters, die opname dezer gewassen mogelijk achten, toch van meening zijn, dat de hoofden der staten door den Burgemeester moeten worden ingevuld (Gilze en Rijen, Franekeradeel).

Sommige Burgemeesters stellen eenige wijziging voor van de vraag betreffende land in pacht van ouders. De Burgemeesters van Assendelft en Hontenisse willen vragen naar het aantal H.A. van ouders gepacht. De vragen zouden dan als volgt worden ingericht:

Bouwland, grasland, tuingrond in gebruik als:							
Eigen land.		Land in huur van ouders.		Overig pachtland.		Totaal.	
H.A.	A.	H.A.	A.	H.A.	A.	H.A.	A.

Gedeputeerde Staten van Groningen stellen met betrekking tot dit punt ook eene kleine redactiewijziging voor. Zij willen in het hoofd der 6e kolom „bedrijf" vervangen door „verpacht land".

De Burgemeester van Assendelft en het hoofdbestuur van het Genootschap voor Landbouw en Kruidkunde te Utrecht merken op, dat ook door menschen, die geen 5 Are land in

gebruik hebben en geen ander vee houden, kippen voor den eierverkoop worden gehouden en het wenschelijk is deze kippen ook te tellen.

De Burgemeester van Wieringerwaard wil eenige uitbreiding geven aan de kolommen in zake den veestapel en ook vragen naar:
jongvee beneden 2 jaar;
springrammen boven 1 jaar;
springbokken boven 1 jaar;
dekbeeren boven 6 maanden.

De Burgemeester van Loppersum wil bij koeien en paarden ook gevraagd hebben naar het ras, hetgeen door Gedeputeerde Staten wordt ontraden. De Burgemeester van Bergen wil met het oog op de ongevallenwet de telling ook uitstrekken tot het in het bedrijf werkzame personeel. Ged. Staten van Limburg toonen het nutteloze hiervan echter aan. De Burgemeester van Bergen meent, dat men ook cijfers moet verzamelen betreffende den toestand 10 jaar geleden, inzonderheid omdat dan zou kunnen blijken of het gebrek aan dienstpersoneel ook te wijten is aan de uitbreiding der kleinbedrijven.

De Burgemeester van Vries wil een onderzoek instellen naar de ontginning in de laatste 10 jaren. De Burgemeester van Hontenisse wil de telling ook uitstrekken tot de groote landbouwmachines; de Burgemeester van Zuidhorn bovendien nog tot drainage en kunstmestgebruik.

Vrij algemeen is men van oordeel, dat de telling op de wijze, zooals die is voorgesteld, zeer goed uitvoerbaar is. Alleen de Burgemeesters van Borne en Barneveld achten haar onuitvoerbaar. Laatstgenoemde wijst op het groote verschil, hetwelk de opgaven der landbouwers vertoonen met het kadaster, ten gevolge van het niet meerekenen van de hout- en graskanten. De Burgemeester van Borne meent, dat, om eene goede statistiek van het grondgebruik te krijgen, de tellers den grond zouden moeten opmeten. Ook de Burgemeester van Steenwijkerwold voorziet groote moeilijkheden, vooral voortspruitende uit onwil om de gevraagde opgaven te verstrekken. De Burgemeesters van Druten, Vries en Norg meenen, dat de uitvoerbaarheid geheel afhangt van de tellers. Men moet volgens hen daarvoor deskundige personen nemen en die goed beloonen.

Zeer vele Burgemeesters wijzen er op, dat het wenschelijk is, het publiek voldoende met het doel der telling op de

hoogte te brengen, inzonderheid met het oog op de vrees voor den fiscus.

Men acht het vooral wenschelijk de hulp der landbouwvereenigingen in te roepen.

De Burgemeester van Loppersum geeft er de voorkeur aan, ieder gezin eene kaart te verstrekken. Gedeputeerde Staten van Groningen ondersteunen dit denkbeeld, althans met betrekking tot de grootere bedrijven.

Van de 46 geraadpleegde Burgemeesters vinden 32 de vergoeding voldoende en 14 onvoldoende. Het antwoord op deze vraag hangt voor een groot deel daarvan af, of men de veldwachters voor de telling meent te kunnen gebruiken, ja dan neen. Voor deze personen is de vergoeding een extratje en behoeft zij niet zoo hoog te zijn als voor hen, die men er afzonderlijk voor moet in dienst nemen. Gedeputeerde Staten van Gelderland en Drenthe vinden de vergoeding beslist te laag, daar zij er bezwaar tegen hebben de veldwachters voor dit doel te gebruiken. Gedeputeerde Staten van Zeeland vinden de belooning gering; die van Limburg, hoewel karig, voldoende; die van Groningen niet hoog, zoo men niet van gemeente-ambtenaren gebruik maakt, waartegen dit College echter geen bezwaar heeft.

Door enkele Burgemeesters wordt voorts eene wijziging voorgesteld der in de nota aangegeven formule. De Burgemeester van Overschie wil ook in aanmerking hebben genomen de veehouders met meer dan 10 stuks vee.

De Burgemeester van Gilze en Rijen stelt, zoo men ook de landbouwgewassen wil opnemen, de volgende formule voor:

$\frac{a \times 10 \text{ cent} + b \times 2 \text{ cent}}{2}$, waarbij b voorstelt de in de gemeente aanwezige uitgestrektheid bouwland en tuingrond in H.A.

De Burgemeester van Dalfsen geeft de volgende formule in overweging (c = de oppervlakte der gemeente in H.A.): $\frac{a \times 10 \text{ ct.} + b \times 0{,}8 \text{ ct.} + c \times 0{,}5 \text{ ct.}}{3}$, waardoor de zeer uitgestrekte, dun bevolkte gemeenten iets meer zouden ontvangen.

De Burgemeester van Vries stelt ten aanzien van gemeenten met verspreide bevolking voor de vergoeding te bepalen als volgt:

$$\frac{a \times 10 \text{ ct.} + b \times 1{,}2 \text{ ct.}}{2}.$$

Het meerendeel der Burgemeesters acht November en December een geschikten tijd. De Burgemeester van Bergen (L.) maakt intusschen de opmerking, dat met het oog op de

volkstelling het wenschelijk is de telling in den aanvang van 1909 te houden, welk voorstel door Gedeputeerde Staten van Limburg wordt ondersteund. [1]) De Burgemeester van Zwijndrecht vindt Februari en Maart, de Burgemeester van Hummelo en Keppel Mei den meest geschikten tijd. Gedeputeerde Staten van Groningen vinden de maanden November en December wel geschikt, doch achten het niettemin wenschelijk, dat de cijfers inzake den veestapel worden gevraagd met betrekking tot den toestand op een bepaalden datum, b.v. 15 November. De Burgemeester van Assendelft wijst er op, dat voor zijne streek de telling, met het oog op de pachtverwisseling, op 25 December behoort te zijn afgeloopen. De Burgemeester van Overschie acht het met het oog op de mutatiën in den veestapel verkeerd, dat de telling over twee maanden loopt.

Het Hoofdbestuur van het Genootschap voor Landbouw en Kruidkunde in Utrecht wijst er op, dat het, met het oog op het slachten van varkens, een groot verschil maakt, of de telling in November dán wel in December plaats heeft.

Door enkele Burgemeesters — Sommelsdijk en Bergen (L.) — wordt de quaestie ter sprake gebracht van bedrijven, die zich over meer dan éene gemeente uitstrekken. De Nota geeft in dezen echter reeds aan, dat het de bedoeling is ieder bedrijf met allen grond daar te tellen, waar het hoofd van het bedrijf woont.

Gedeputeerde Staten van Utrecht wijzen op de wenschelijkheid er de Burgemeesters goed van te doordringen, dat niet alleen de eigenlijke „bedrijven" behooren te worden geteld, maar alle personen, die meer dan 5 Are land in gebruik hebben.

De Burgemeesters van Druten, Steenwijkerwold en Vries wijzen op moeilijkheden, die men kan hebben met de gronden, waarvan het grasgewas wordt verpacht.

De Burgemeester van Soest maakt de opmerking, dat moet worden aangegeven hoe met gronden, welke in *erfpacht* worden gebruikt, behoort te worden gehandeld. Gedeputeerde Staten van Utrecht vinden deze opmerking zeer juist en meenen, dat zij zich ook kan uitstrekken over *vruchtgebruik*.

De Burgemeester van Alkemade vraagt of de zoogenaamde half- of helfttelers onder de pachters dan wel onder de bedrijfsboeren moeten worden gerekend.

[1]) De telling is nu uitgesteld tot 1910.

CENTRALE COMMISSIE
VOOR DE
STATISTIEK.

N°. 3 U.

Bericht op schrijven van 8 Januari 1909, N°. 10, Afd. V. en S., betreffende Landbouwtelling.

BIJLAGE VI.

's Gravenhage, 8 Mei 1909.

Aan
Zijne Excellentie den Minister van
Landbouw, Nijverheid en Handel.

In antwoord op nevenvermeld schrijven heeft de Centrale Commissie voor de Statistiek de eer, Uwe Excellentie te berichten, dat zij zich met het denkbeeld, in 1910 een landbouwtelling overeenkomstig de bij Uwer Excellentie's schrijven gevoegde ontwerpen, te houden, in het algemeen zeer goed kan vereenigen.

Genoemde ontwerpen geven haar aanleiding tot de volgende opmerkingen, welke zij zich veroorlooft onder Uwer Excellentie's aandacht te brengen.

In het Plan der telling wordt ten aanzien van vier gegevens: Indeeling der gronden, Uitgestrektheid der landbouwcultures, Tuinbouwgewassen en Landbouwwerktuigen, de opmerking gemaakt, dat deze voor een uniforme telling niet in aanmerking kunnen komen, zich daarvoor slecht leenen, of gevoegelijk van de telling kunnen worden uitgesloten. Indien de Directie van den Landbouw meent, voor haar doel te kunnen volstaan met de hieromtrent bestaande, grootendeels op schatting berustende, gegevens, bestaat er voor de Commissie geen aanleiding hierop nader in te gaan. De Commissie is echter van meening dat de mogelijkheid van directe telling ten aanzien van de eerste drie gegevens, welke aan de betrouwbaarheid der uitkomsten ten goede zou komen, niet is uitgesloten, en dat de telling, ook blijkens de ervaring elders verkregen, zeker zou kunnen geschieden overeenkomstig de destijds door de Commissie ontworpen vraaglijsten. Ten opzichte van de indeeling der gronden zou tot dit doel tevens gebruik gemaakt kunnen worden van de hulp

der Landbouwvereenigingen. Wat de gewassen betreft, ware de telling aldus in te richten dat gevraagd wordt, welke gewassen er in het afgeloopen jaar zijn geteeld, de hoegrootheid van den grond voor elk daarvan gebruikt, en de omvang van den totalen door ieder gebruikten grond.

Dat de landbouwwerktuigen zich voor directe telling bezwaarlijk leenen, is ook de meening der Commissie. Zij meent echter Uwer Excellentie's aandacht er op te moeten vestigen, dat ook door de tegenwoordige opgaven door de Burgemeesters hieromtrent geen zuivere gegevens worden verkregen, omdat het kan voorkomen, dat eenzelfde machine in verschillende gemeenten gebruikt wordt, zoodat er kans bestaat op dubbeltellingen.

De verdere gegevens: Bedrijven en Veestapel, acht ook de Commissie voor uniforme telling zeer geschikt. Wat het eerste punt betreft, zij opgemerkt dat de strekking van de onderscheiding tusschen vreemde pachters en kinderen-pachters (kolom 9 van het telboekje) niet duidelijk is. Deze onderscheiding heeft, naar de meening der Commissie, alleen beteekenis voor de bepaling van de pachtwaarde.

Ten aanzien van den veestapel meent de Commissie Uwe Excellentie het denkbeeld in overweging te moeten geven, ook eenden, ganzen en kalkoenen in de telling op te nemen.

Wat de inrichting der telling aangaat, meent de Commissie Uwer Excellentie's aandacht er op te moeten vestigen, dat de telboekjes voor de bewerking der gegevens zeer bezwaarlijk zijn. De groepeering en verzameling der daarin opgenomen gegevens toch zal alleen kunnen geschieden, door middel van het onbetrouwbaar stelsel van turven of door de gegevens betreffende ieder gezin op afzonderlijke kaarten over te nemen. Beter ware het, overeenkomstig het advies van den Burgemeester van Loppersum, de telling te doen geschieden door middel van telkaarten, waarop slechts de gegevens van één gezin worden opgenomen. Bovendien bestaat er gevaar, dat de telboekjes, die voor 400 bedrijven gebruikt moeten worden, er onooglijk zullen gaan uitzien. Bij gebruik van telkaarten zou onderteekening door den aangever de betrouwbaarheid der opgaven verhoogen, inzonderheid wanneer er een poenale sanctie aan verbonden kan worden.

Wat het tijdstip der telling aangaat, wordt in het plan opgemerkt dat het niet noodzakelijk is, dat zij in een paar dagen afloopt, en dat daaraan zelfs een of twee maanden besteed kunnen worden, waarvoor de maanden November en December worden aangewezen. Dit komt der Commissie niet

juist voor, daar, indien de telling over langeren tijd wordt uitgestrekt, gevaar bestaat voor dubbeltelling ten gevolge van verandering van eigenaar van het vee. Ten aanzien der varkens is rekening te houden met de omstandigheid dat, telt men over een vrij langen termijn, tal van varkens b.v. in November geslacht zullen zijn. Op dat slachten zal de prijs van grooten invloed zijn. Is de prijs hoog begin November, dan worden alle vette varkens zoo mogelijk opgeruimd. Is de prijs laag, dan laat de boer zijn varkens nog wat liggen in de hoop op stijging. Daardoor wordt de telling bij uitstek ongeschikt ter vergelijking met die van vorige jaren, terwijl in het plan juist wordt opgemerkt: ,,met het oog op vergelijkbaarheid met de cijfers van vroegere opnamen van den veestapel, die steeds in December plaats hadden, is het intusschen wenschelijk de telling in denzelfden tijd van het jaar te houden."

Ten slotte acht de Commissie het niet zonder bedenking, dat voor deze telling, waarbij naar de grootst mogelijke nauwkeurigheid wordt gestreefd, gerekend wordt op de hulp van veldwachters, die reeds sinds jaren tellingen hebben verricht, waarbij niet zulke hooge eischen werden gesteld.

Over de kosten meent de Commissie zich van het uitspreken van eene opinie te moeten onthouden, omdat dit, naar haar voorkomt, minder op haar weg ligt.

De Centrale Commissie voor de Statistiek,

C. A. VERRIJN STUART, *Voorzitter.*
J. R. B. DE ROOS, *Secretaris.*

DEPARTEMENT
VAN
KOLONIËN.

Afd. G.

N°. 44.

BIJLAGE VII.

's-Gravenhage, 20 Januari 1909.

Aan
De Centrale Commissie voor de Statistiek
te 's Gravenhage.

Ik heb de eer U hierbij te doen toekomen een uittreksel uit de missive van den Directeur van Binnenlandsch Bestuur in Nederlandsch-Indië dato 5 September 1908 n°. 2651, handelende over de in Uw brief van 12 Maart t. v. n°. 1016 en in de daarbij gevoegde nota vervatte beschouwingen van Uw medelid, Mr. VAN DEVENTER, nopens den Statistischen inhoud van het Koloniaal Verslag.

Op grond van het door dien Departementschef uitgebracht advies omtrent de heerendienst-Statistiek heeft de Gouverneur-Generaal geen termen kunnen vinden om bijzondere maatregelen in overweging te nemen tot verbetering van die Statistiek, omdat, ook naar zijne overtuiging, elke maatregel op dat gebied, wegens de niet weg te cijferen practische, aan de uitvoering verbonden bezwaren, bij voorbaat onvruchtbaar moet worden geacht.

Ik maak van deze gelegenheid gebruik om U mede te deelen, dat, aangezien door den Inspecteur van den Burgerlijken Veeartsenijkundigen Dienst in *Nederlandsch-Indië*, na een door hem gebracht bezoek aan de door veeziekte geteisterde afdeeling *Banjoe-wangi*, wederom gewezen is op de noodzakelijkheid der invoering van de reeds vroeger door hem aanbevolen mutatiestaten, binnenkort op deze zaak zal worden teruggekomen, en dat de Directeur van Landbouw is uitgenoodigd om zorg te dragen, dat voor die streken, waar landrente-onderzoekingen hebben plaats gehad, o. m. de

opgaven omtrent de uitgestrektheid der bouwgronden van de inlandsche bevolking op *Java* en *Madoera* worden verbeterd.

Ten slotte zij nog aangeteekend, dat aan het door Mr. VAN DEVENTER op nieuw geopperde denkbeeld om in de opgaven van loonen bij industrieele ondernemingen onderscheid te maken tusschen Inlanders en vreemde Oosterlingen, blijkens de bij mijn schrijven van 11 December 1907 L[a] G. N°. 3 gevoegde bescheiden, reeds gevolg gegeven is.

De Minister van Koloniën.

Voor den Minister

De Secretaris-Generaal,

(get.) A. E. ELIAS.

DEPARTEMENT
VAN
KOLONIËN.

Afd. G.

N°. 5.

BIJLAGE VIII.

's-Gravenhage, 25 September 1909.

Aan
De Centrale Commissie voor de Statistiek
te 's-Gravenhage.

Met referte aan Uw schrijven van 16 Mei 1905, N°. 620, heb ik de eer U, met verzoek om terugzending, hierbij te doen toekomen een van den Gouverneur-Generaal van *Nederlandsch-Indië* onder dagteekening van 28 Juni j.l. N°. 854/5, ontvangen missive met bijlagen, waaruit blijkt, dat ernstige bezwaren gerezen zijn tegen het door Dr. VERRIJN STUART in overweging gegeven denkbeeld, om jaarlijks van Regeeringswege een algemeen verslag van de Christelijke gemeenten van verschillende gezindten in *Indië* te doen verschijnen.

In verband hiermede zal van de verwezenlijking van dat denkbeeld moeten worden afgezien. Intusschen geef ik den Gouverneur-Generaal in overweging om, ook met het oog op de bereidverklaring van sommige kerkbesturen om de van Regeeringswege verlangde gegevens te verstrekken, in 't vervolg bij de samenstelling van het Algemeen Verslag der Protestantsche kerken en van de statistische tabellen voor het Koloniaal Verslag, voor zoover het mogelijk zal blijken, gebruik te doen maken van de door Dr. VERRIJN STUART in zijne nota gegeven wenken.

De Minister van Koloniën:
(get.) DE WAAL MALEFIJT.

CENTRALE COMMISSIE
VOOR DE
STATISTIEK.

Bijlage IX.

N°. 8 U.

's-Gravenhage, 13 November 1909.

Bericht op schrijven van 20 Januari 1909, Afdeeling G, N°. 44, betreffende Koloniaal Verslag.

Aan
Zijne Excellentie den Minister van Koloniën.

Naar aanleiding van het schrijven van Uwer Excellentie's Ambtsvoorganger van 20 Januari j.l. Afd. G. N°. 44 en van het daarbij gevoegde uittreksel uit de missive van den Directeur van Binnenlandsch Bestuur in Nederlandsch-Indië d.d. 5 September 1908 N°. 2651 heeft de Commissie de eer Uwe Excellentie het volgende mede te deelen.

1. *Heerendienststatistiek.* De Commissie is door de beschouwingen van den Directeur niet overtuigd dat een verbetering dezer statistiek in de door haar lid Mr. van Deventer aangegeven richting onmogelijk zou zijn. Het was haar niet onbekend, dat het door den Directeur aangewezen ,,cardinale verschil'' tusschen betaalden en onbetaalden arbeid bestaat. In de nota zelve van Mr. van Deventer was op een der hoofdpunten van verschil reeds gewezen. Doch de Commissie begrijpt niet waarom op grond van dat verschil bij onbetaalden arbeid met een minder strenge contrôle zou kunnen worden volstaan. Veel meer zou zij meenen dat, indien inderdaad bij heerendiensten de contrôle van den arbeider ontbreekt, dit de wenschelijkheid om van de zijde der overheid te doen controleeren nog zou vergrooten.

Niettegenstaande bij het betrokken Departement thans blijkbaar niets wordt gevoeld voor een verbetering van deze statistiek en goed bedoelde wenken steeds worden afgewezen met een niet nader gemotiveerd beroep op de eischen der praktijk, acht de Commissie het haar plicht, te blijven aandringen op deze verbetering. Zij zou het zeer betreuren, indien door het ontbreken van een goede statistiek, een juist

inzicht omtrent den druk der heerendiensten en de daarbij wellicht nog voorkomende misstanden bij voortduring niet kon worden gevormd.

Naar aanleiding van de opmerking, voorkomende op blz. 5 van het uittreksel, dat het geen nut zou hebben „zich het hoofd te breken met de verdeeling van den heerendienstdruk over de verschillende afdeelingen van Java, hoedanige verdeeling in het heerendienstvraagstuk tot dusver onbekend is", veroorlooft zij zich voorts te wijzen op II van bijlage G. van het Koloniaal Verslag 1909, waarin, als een nieuwe statistiek is opgenomen een overzicht van de overeenkomsten omtrent *afkoop* van heerendiensten. In kolom 5 van die statistiek worden de afkoopsommen per heerendienstplichtige, voor het meerendeel der gewesten, *afdeelingsgewijs* berekend.

Het komt der Commissie in alle bescheidenheid voor, dat eene soortgelijke berekening evengoed zou kunnen plaats hebben ten aanzien van de gepraesteerde diensten en ter onderlinge vergelijking van den druk der diensten in verschillende afdeelingen ongetwijfeld nuttig zou zijn.

2. *Landrente-statistiek.* Te dezen aanzien werd gevolg gegeven aan den op bladz. 4 der nota van het lid der Commissie Mr. VAN DEVENTER uitgedrukten wensch. De Commissie vleit zich met de hoop, dat daarvan verbetering dezer statistiek mag worden verwacht.

3. *Bevolkingsstatistiek.* De zeer uitvoerige mededeelingen, naar aanleiding van Mr. VAN DEVENTER's bij dezerzijdsche missive van 12 Maart 1908 n°. 1016, ter kennis van den voorganger van Uwe Excellentie gebrachte aanteekeningen, door den Directeur gedaan, werden sedert, met nog eenige vermeerderd, openbaar gemaakt in de *Aanvulling* van het Koloniaal Verslag van 1908 kolom 301—303. De Commissie meent haar groote erkentelijkheid te moeten uitspreken voor de volledigheid waarmede van de zijde van het Departement van Koloniën tegemoet is gekomen aan de bezwaren, die zij zich verplicht achtte tegen deze statistiek in te brengen.

4. *Mutatie-staten betreffende het vee in de afdeeling Banjoewangi.* Indien bij het aanleggen en het bijhouden van deze staten nauwkeurigheid wordt betracht en die staten onder voortdurend deskundig toezicht staan, kunnen zij ook naar het oordeel der Commissie stellig van groot belang zijn voor eene goede vee-statistiek in genoemde afdeeling.

5. *Verbetering der opgaven omtrent de uitgestrektheid van bouwgronden voor die streken, waar landrente-onderzoekingen hebben plaats gehad.* Met groote belangstelling vernam de Commissie, dat de Directeur van Landbouw werd uitgenoodigd voor die verbetering zorg te dragen.

6. *Onderscheiding tusschen Inlanders en Vreemde Oosterlingen in de opgaven van loonen bij industrieele ondernemingen.* Het was der Commissie een groote voldoening, in aansluiting bij de mededeeling ter zake in de in hoofde dezes aangehaalde missive te mogen ontwaren, dat in bijlage A. A. A. van het Koloniaal Verslag 1908 de dezerzijds aanbevolen onderscheiding voor alle industrieele ondernemingen is gemaakt.

De Centrale Commissie voor de Statistiek:

C. A. Verrijn Stuart,
Voorzitter.

J. R. B. de Roos,
Secretaris.

CENTRALE COMMISSIE
VOOR DE
STATISTIEK.

BIJLAGE X.

N°. 113 U.

's-Gravenhage, 13 November 1909.

Betreffende statistiek van het Armwezen.

Diverse bijlagen.

Aan
Zijne Excellentie den Minister
van Binnenlandsche Zaken.

Bij haar advies van 12 December 1908 N°. 147U had de Commissie de eer, Uwer Excellentie een schrijven van den Directeur van het Centraal Bureau over te leggen, waarbij een grondplan was gevoegd, waarnaar, indien Uwer Excellenties goedkeuring zou zijn verkregen, de tabellen der Statistiek voor het Armwezen zouden kunnen worden gewijzigd.

Bij schrijven van 13 Januari 1909 N° 12545 Afd. B.B. ontving de Commissie van Uwe Excellentie bericht, dat Zij aan het grondplan hare goedkeuring hechtte, wanneer dit overeenkomstig enkele door de Commissie gemaakte opmerkingen zou zijn gewijzigd.

Thans ontving de Commissie van den Directeur bij diens schrijven van 21 October 1909 N°. 1276 Afd. 5 een stel ontwerpen voor nieuwe tabellen ten behoeve van genoemde Statistiek, samengesteld met inachtneming van het door Uwe Excellentie goedgekeurde grondplan.

De Commissie heeft de eer, Uwer Excellentie hiernevens een afdruk van het voorstel van den Directeur te doen toekomen, onder mededeeling dat zij zich met den inhoud daarvan geheel kan vereenigen.

Uwe Excellentie gelieve hierbij wederom aan te treffen de bijlagen gevoegd geweest bij het schrijven van Haren toenmaligen ambtsvoorganger van 29 December 1902, N°. 9008, Afd. B.B.

De Centrale Commissie voor de Statistiek,

C. A. Verrijn Stuart, *Voorzitter.*
J. R. B. de Roos, *Secretaris.*

CENTRAAL BUREAU
VOOR DE
STATISTIEK.

N°. 1276, Afdeeling 5.

's-Gravenhage, 21 October 1909.

Betreffende de Statistiek van het Armwezen.

Diverse Bijlagen.

Aan
de Centrale Commissie voor de Statistiek.

Bij deze heb ik de eer aan de Centrale Commissie te doen toekomen een stel ontwerpen voor de nieuwe tabellen ten behoeve van de Statistiek van het Armwezen, samengesteld met inachtneming van het door den Minister van Binnenlandsche Zaken bij schrijven van 13 Januari 1909, N°. 12545, Afd. B.B., goedgekeurde grondplan.

De tabellen voor de eenmaal in de vijf jaren op te maken uitgebreide statistiek zijn genummerd 1 tot en met 13, die voor de korte statistiek, waarmede in de overige vier jaren wordt volstaan, 14 tot en met 21. Ter vergelijking is een stel van de thans in gebruik zijnde modellen en tabellen bijgevoegd.

Tot toelichting der ontwerpen moge het volgende dienen.

Zooals in mijn tot de Centrale Commissie gericht schrijven van 1 October 1908, N°. 279, Afd. 5, werd vermeld, is bij het overwegen van wijzigingen, welke wenschelijk zijn in de thans gebezigde modellen en tabellen, eenerzijds naar vereenvoudiging bij te groote uitgebreidheid, anderzijds naar vervolledïging en voorkoming van verwarring bij het bestaan van onvolledigheid en onduidelijkheid gestreefd. Het destijds aangeboden grondplan strekte voornamelijk ter vervolledïging en voorkoming van verwarring; bij de thans ontworpen tabellen nos. 1 tot en met 4 moet vooral de nadruk worden gelegd op de groote wenschelijkheid van een belangrijke vereenvoudiging der gegevens betreffende het aantal bedeelden. Hier-

omtrent zij herinnerd aan de verschillende tot den Minister van Binnenlandsche Zaken gerichte adressen van armbesturen, waarvan de Centrale Commissie bij missiven van 1 Juni 1900, N°. 2818, Afd. B. B., 8 Juli 1901, N°. 3205, Afd. B. B. en 13 Augustus 1901, N°. 3777, Afd. B. B., mededeeling ontving; nader werd daarop aangedrongen in het Jaarverslag over 1904 der Vereeniging tot verbetering van Armenzorg te Rotterdam en in een artikel van mr. Ph. Falkenburg in het Tijdschrift voor Armenzorg en Kinderbescherming van 8 April 1905, alsmede in een artikel in de Nieuwe Courant van 15 April 1906; aan mijn Bureau werd de wensch tot vereenvoudiging in de laatste jaren te kennen gegeven door de provinciale besturen van Noordbrabant, Utrecht, Friesland en Overijssel.

Wat de techniek der ontworpen tabellen betreft, is er voor gezorgd, dat op elke tabel alle voorschriften zijn afgedrukt, welke bij de invulling zijn in acht te nemen. Daar de ondervinding heeft geleerd, dat door hen, die de gegevens invullen, veel beter wordt gelet op hetgeen in de hoofden der kolommen dan op hetgeen in noten is vermeld, is er zooveel mogelijk naar gestreefd de meest belangrijke voorschriften in de hoofden der kolommen of in de opschriften der tabellen op te nemen.

Als tabel n°. 1 is voor de uitgebreide statistiek der bedeelden vooropgesteld de opgave van het totale aantal bedeelde personen. Daardoor wordt bereikt:

a. dat de aan het goedgekeurde grondplan ontleende onderscheiding van kolom 1 tot deze ééne tabel kan worden beperkt;

b. dat in tabel n°. 4 en, indien mijn voorstel wordt aangenomen om voor de bedeeling met geneeskundige hulp in het belang der vereenvoudiging af te zien van het vragen van opgave van het aantal personen, *uitsluitend* op die wijze bedeeld, ook in tabel n°. 3 niet meer, zooals thans in de modellen B en C, telkens moet worden gevraagd naar het aantal personen, dat ook in andere tabellen is begrepen;

c. dat niet meer, zooals bij de thans in gebruik zijnde modellen het geval is, een afzonderlijke berekening noodig is om te komen tot de kennis van het totale aantal bedeelden; zoowel voor mijn Bureau als voor ieder ander, die de statistiek raadpleegt, zal dit een niet te onderschatten gemak opleveren.

Boven de kolommen der tabel is aangegeven, dat de aantallen niet behoeven te kloppen met de sommen der respectievelijke aantallen van de tabellen nos. 2, 3 en 4.

Noot 1 is bestemd ter vermelding in één cijfer, gelijk thans, van de doortrekkenden, aan wie reisgeld of voedsel is verstrekt, en, eveneens in één cijfer, van de dakloozen, aan wie door de politie nachtverblijf en voedsel is verstrekt. In de voorop geplaatste opmerking 1 is vermeld, dat voor deze categorieën van bedeelden desnoods met opgave van het aantal malen, dat bedeeld is, kan worden volstaan. De reden van deze afwijking van het voorschrift, volgens hetwelk herhaalde telling van in den loop van een jaar bedeelden niet geoorloofd is, is gelegen in de omstandigheid, dat het volgens bij mijn Bureau naar aanleiding der toegepaste contrôle ingekomen informaties in een aantal gevallen ondoenlijk is ten aanzien dezer personen tegen herhaalde telling te waken, vooral wel omdat, gelijk mij door gemeentebesturen is medegedeeld, deze personen er dikwijls belang bij hebben of meenen te hebben onjuiste opgaven betreffende hun identiteit te verstrekken.

De in het hoofd der tabel opgenomen omschrijving van een gezin is zóó geformuleerd, dat het mogelijk is onder de eenloopende personen „alle overigen" te verstaan; in de practijk zal dit bij de invulling zeker gemak opleveren.

In het belang der vereenvoudiging wordt in noot 2 niet meer afzonderlijke opgave gevraagd van het aantal der aldaar bedoelde vrouwen.

Eveneens ter vereenvoudiging zijn de andere gezinsleden niet meer in de tabel gesplitst, doch is in noot 3 aangegeven, welke personen daaronder moeten worden begrepen.

In het hoofd van kolom 6 is ter verduidelijking opgenomen een beslissing, voorkomende in het advies der Centrale Commissie, bij schrijven van 11 November 1901, N°. 403, gegeven aan den Minister van Binnenlandsche Zaken.

In kolom 5 heb ik gemeend een vraag te moeten opnemen naar het aantal gezinsleden van *alle* bedeelde hoofden van gezinnen. Dit is een geringe uitbreiding in vergelijking met de thans in gebruik zijnde modellen, waarin die vraag alleen wordt gedaan met betrekking tot de bedeelden met geld, levensmiddelen of brandstoffen. Hierbij zij evenwel opgemerkt, dat in de modellen over 1901 voor *alle* bedeelde hoofden van gezinnen die vraag was gesteld en dat zij bij de vereenvoudiging van 2 Januari 1902 is beperkt, zooals ik zooeven aangaf, ofschoon door de Centrale Commissie daarop in het geheel niet aangedrongen was, ja, uit het zooeven ver-

melde advies van 11 November 1901 duidelijk blijkt, dat aan die opgave waarde werd gehecht. Er is dan ook naar mijn meening geen enkele reden om deze vraag tot één bepaalde categorie van bedeelden te beperken.

Noot 4 is ontleend aan het goedgekeurde grondplan.

Eindelijk is op tabel n°. 1, evenals op alle volgende tabellen, aangegeven, dat de invulling der gegevens namens de instelling moet worden onderteekend. De wenschelijkheid tot dit laatste is mij gebleken, doordat, als naar aanleiding van de contrôle door mijn Bureau mondelinge informaties moesten worden ingewonnen, het herhaaldelijk is voorgekomen, dat men ter gemeentesecretarie niet kon mededeelen, tot wien ik mij tot dat doel moest wenden, en een lastige nasporing daarvan het gevolg was.

In de tabellen nos. 2 tot en met 5 is naar aanleiding van het goedgekeurde grondplan overal aangegeven, dat daarin alleen moeten worden opgenomen de personen, voor wie de onkosten geheel of ten deele ten laste der instelling zijn gebleven.

De tabellen nos. 2 A—D, 3, 4 en 5 zijn bestemd ter vervanging van de tegenwoordige modellen A $^{1-5}$, B, C, D, E en F.

Deze vermindering van het aantal is mogelijk geworden door voor de bedeeling met geld, levensmiddelen of brandstoffen de gecombineerde splitsing naar den duur der bedeeling en den leeftijd, alsmede de daaraan vastgeknoopte opgaven van de aantallen bedeelingsweken te doen vervallen. Met de tabellen n°. 2 A, waarin alleen naar den leeftijd, en n°. 2 B, waarin alleen naar den duur der bedeeling wordt gevraagd, kan in deze naar mijn meening worden volstaan.

Ook overigens zijn in de tabellen nos. 2 A—D vereenvoudigingen aangebracht.

De voornaamste daarvan is, dat in het geheel geen opgave meer wordt gevraagd van het aantal bedeelingsweken; het belang dier opgave is mijns inziens niet evenredig met de moeite, aan de verzameling verbonden.

Om gelijke reden is uit tabel n°. 2 C, bevattende de verdeeling over de maanden van het jaar, de vraag weggelaten naar het aantal personen, ook in de onmiddellijk voorafgaande periode bedeeld.

Verder kon, in verband met wat boven is opgemerkt met betrekking tot kolom 5 van tabel n°. 1, uit tabel n°. 2 A de vraag worden weggelaten betreffende het aantal gezinsleden der bedeelde hoofden van gezinnen.

Daarentegen heb ik gemeend in tabel n°. 2 C de vier kwartalen van het jaar te moeten vervangen door zes tweemaandelijksche perioden; de invloed van het tijdstip 1 November, waarop veelal de winterbedeeling een aanvang neemt, kan nu beter uitkomen. Verder zijn in deze tabel, nu er ruimte voor vrij kwam, de hoofden van gezinnen en de eenloopende personen in mannen en vrouwen gesplitst; er is, meen ik, nu geen enkele reden meer om die onderscheiding wel in tabel n°. 2 B, doch niet in tabel °. 2 C op te nemen.

In tabel n°. 2 D heb ik de bestaande oorzaken van armlastigheid uitgebreid met: gemis of vermindering van werkgelegenheid. Deze oorzaak, op advies der vroegere Centrale Commissie in 1898 opgenomen voor de tijdelijk bedeelden, is in 1901, toen voor alle bedeelden te zamen één oorzakenreeks werd ingevoerd, vervallen, maar als men let op de belangrijke aantallen personen, in de statistieken over 1898, 1899 en 1900 onder deze rubriek voorkomende, moet herstel naar mijn meening gewenscht worden geacht.

Alles bijeengenomen, zal een belangrijke besparing van arbeid voor de instellingen van weldadigheid van deze wijzigingen het gevolg zijn.

Omtrent de tabellen nos. 2 A—D zij verder nog vermeld:

dat in tabel n°. 2 A de leeftijdsgrens van 60 jaar is vervangen door die van 65 jaar; het motief hiervan is de wenschelijkheid, dat de Statistiek van het Armwezen aansluit aan de leeftijdsgrens, welke men gewoonlijk op het oog heeft, als het vraagstuk der ouderdomsverzekering wordt behandeld; vervolgens is, om de bedeelden gelijkmatiger over de leeftijdsklassen te verdeelen, de grens van 40 jaar vervangen door die van 50 jaar;

dat van giften in eens alleen in tabel n°. 2 B, met het oog op het bezwaar om daarvoor bedeelingsweken op te geven, moet worden melding gemaakt; het voorschrift van noot 1 is ontleend aan het advies der Centrale Commissie van 11 November 1901, N°. 403; in noot 2 heb ik opgave in één cijfer voldoende geacht (de tegenwoordige modellen vragen nog de splitsing in mannen en vrouwen);

dat het slot van het opschrift van tabel n°. 2 D, toegelicht in noot 1, mij ter voorkoming van verwarring wenschelijk voorkomt.

Overigens moge naar die tabellen zelve worden verwezen.

Tabel n°. 3 vraagt naar de bedeeling met geneeskundige hulp.

Hieromtrent is de vraag naar den duur der bedeeling reeds,

te beginnen met 1902, vervallen ingevolge het advies der Centrale Commissie van 11 November 1901, N°. 403.

Het komt mij, ter wille der zoozeer wenschelijke vereenvoudiging, raadzaam voor thans een stap verder te gaan en zoowel de vraag naar den leeftijd als die naar het aantal personen, *uitsluitend* met geneeskundige hulp bedeeld (dit laatste punt werd bij de bespreking van tabel n°. 1 reeds aangestipt), te laten vervallen.

Omtrent eenige andere punten, voor de statistiek van dezen vorm van bedeeling van belang, is op verzoek der Centrale Commissie bij circulaire van 27 Juni 1903, N°. 4044, Afd. B. B., door den Minister van Binnenlandsche Zaken een onderzoek bij de instellingen van weldadigheid ingesteld. En bij schrijven van 17 Juli 1903, n°. 109, richtte de toenmalige voorzitter der Centrale Commissie tot mijn Ambtsvoorganger het verzoek de bij model B over 1903 inkomende antwoorden op de gestelde vragen te willen doen bewerken en vervolgens de Commissie daaromtrent nader te willen berichten.

Daaraan thans gevolg gevende en onder terugzending van de bij vermeld schrijven van 17 Juli 1903, N°. 109, gevoegde bescheiden heb ik de eer de Centrale Commissie het volgende te berichten.

De gestelde vragen waren de volgende:

1. Worden personen, die twee- of meermalen gedurende het dienstjaar met kostelooze geneeskundige hulp worden ondersteund, slechts éénmaal in model B vermeld of zoovele malen als zij ondersteund zijn?
2. Omvatten de in model B opgegeven aantallen de personen, aan wie een consent voor bepaalden of onbepaalden tijd is afgegeven, of wel de personen, die werkelijk behandeld zijn (consenten voor verpleging in een gesticht komen voor model B niet in aanmerking)?
3. Zijn onder de eenloopende personen in model B ook begrepen inwonende kinderen boven zekeren leeftijd? Zoo ja, boven welken leeftijd?
4. Berusten de opgaven van model B op door de armbesturen zelve gehouden aanteekeningen, dan wel op schriftelijke of mondelinge inlichtingen van de met de armenpraktijk belaste geneesheeren?

terwijl den besturen, die model B niet of niet volledig konden invullen, verzocht werd te willen meedeelen, welke opgaven door hen dan wel konden worden verstrekt.

De uitkomsten van dat onderzoek zijn vervat in een tabel, welke ik de eer heb der Centrale Commissie hierbij te doen toekomen.

Uit de tabel blijken:

1°. het aantal en de inhoud der antwoorden, die op elke vraag zijn ingekomen;

2°. het aantal malen, dat een enkele vraag onbeantwoord is gebleven;

3°. het aantal der instellingen, die op een of meer vragen hebben geantwoord;

4°. het aantal der instellingen, die alleen blanco antwoorden inzonden.

Wat het groote aantal der laatstgenoemde antwoorden betreft — men zie de tabel — zij opgemerkt, dat, als in een gemeente deze wijze van armenverzorging door bemiddeling van het gemeentebestuur rechtstreeks geschiedde, het burgerlijk armbestuur een blanco antwoord inzond, en in het omgekeerde geval zulks vanwege het gemeentebestuur plaats vond; dat lang niet alle bedeelende instellingen van algemeenen aard ook onderstand verleenen in geneeskundige hulp; en dat van de instellingen *b* en *c*, welke dit wel deden, een onbekend aantal geen gegevens verstrekte voor model B.

Om deze redenen behoeven dan ook de verschillen, welke bestaan tusschen het aantal instellingen *b*, *c* en *d*, door welke antwoorden zijn ingezonden, en het totale aantal der op de lijsten, bedoeld in artikel 3 der Armenwet, geplaatste instellingen (in 1903 resp. 3483, 305 en 26) niet de aandacht te trekken. Anders is dit met betrekking tot de burgerlijke armbesturen en de gemeentebesturen. In 1903 waren er volgens het Armverslag over dat jaar 974 burgerlijke armbesturen, terwijl over 1904 (over 1903 is dit cijfer niet verzameld) door 1038 gemeentebesturen opgaven zijn gedaan voor de Statistiek van het Armwezen, terwijl een onderzoek der gemeenterekeningen aanwijst, dat door 789 gemeenten meer dan f 100 is uitgegeven voor geneeskundige armenzorg; door de overgroote meerderheid van deze laatste heeft vermoedelijk bedeeling in den zin van model B plaats gevonden. Hiervan nu wijkt het aantal 124 + 332, dat is 456 instellingen, welke op een of meer vragen hebben geantwoord, belangrijk af, waarbij men met betrekking tot Friesland nog rekening moet houden met de omstandigheid, dat in de meeste gemeenten meer dan één burgerlijk armbestuur wordt aangetroffen. De conclusie is dus gewettigd, dat lang niet alle gemeenten en burgerlijke armbesturen naar behooren hun verplichting tot beantwoording der gestelde vragen zijn nagekomen, voor een groot deel zeker in verband met de onjuiste meening — waarvan ook in het Voorbericht tot de Statistiek van het Armwezen over 1906 is melding gemaakt —, dat kostelooze behandeling

van patienten door den geneesheer, met de armenpraktijk belast, niet moet worden gerekend tot armenverzorging te behooren.

Intusschen — de ingekomen antwoorden stellen ten aanzien van het belangrijkste punt van onderzoek, dat nl., hetwelk behandeld is in vraag 2, wel in staat na te gaan, welke gegevens voor de Statistiek van het Armwezen kunnen worden gevraagd.

Maar daarover straks.

Uit de tabel blijkt:

ten aanzien der eerste vraag:

dat herhaalde telling van bedeelden nog in 28 van de 816 gevallen plaats vond, waarin antwoorden werden gegeven.

Van die 28 gevallen kwamen 8 op een totaal van 375 op rekening van de instellingen *b*, geen enkele op die van de instellingen *c* en *d* en alle andere, namelijk 20 op een totaal van 437, op rekening van de gemeentebesturen en van de burgerlijke armbesturen.

Aangenaam is het mij te kunnen mededeelen, dat op de met verlof van den Minister van Binnenlandsche Zaken op het grondmateriaal over 1907 in het algemeen (namelijk niet in het bijzonder met het oog op de geneeskundige armenzorg) gestelde vraag naar de voorkoming van dubbeltellingen door 7 van de bedoelde 8 instellingen *b* en door 15 van de bedoelde gemeentebesturen en burgerlijke armbesturen met „ja" is geantwoord.

Met het oog op deze aangelegenheid is op de ontworpen tabel n°. 3, evenals op de andere, vermeld, dat herhaalde telling van in den loop van een jaar bedeelden niet geoorloofd is.

ten aanzien der tweede vraag:

dat 93 van de 113 gemeentebesturen, 252 van de 307 instellingen *a*, 291 van de 353 instellingen *b*, 2 van de 3 instellingen *c*, alsmede de eenige instelling *d*, welke een antwoord gaf, in totaal 639 van de 777 instellingen van weldadigheid, welke antwoorden gaven, in model B de personen opnamen, die werkelijk behandeld waren, terwijl de overige instellingen de personen vermeldden, voor wie een consent voor bepaalden of onbepaalden tijd was afgegeven.

Blijkt hieruit reeds, dat het aantal instellingen, bij welke alleen de consenten bekend zijn, vrij groot mag worden genoemd, nog meer springt in het oog, hoezeer het ongewenscht is de opgave van het aantal werkelijk bedeelde personen overal verplicht te stellen, wanneer men let op het

belang der gemeenten, die daartoe niet in staat zijn. Van de gemeenten boven 100 000 inwoners deden volgens de ingekomen antwoorden Rotterdam en Utrecht opgave van het aantal consenten, terwijl van Amsterdam en 's Gravenhage, van welke in het geheel geen antwoord inkwam, aan mijn Bureau bekend is, dat zij eveneens alleen daarvan opgave kunnen doen. De geheele groep van gemeenten met meer dan 100 000 inwoners verkeert dus in dit geval.

Verder kunnen volgens de ingekomen antwoorden door de volgende gemeenten van 20 001—100 000 inwoners alleen de consenten worden opgegeven: Groningen, Leiden, Dordrecht, Delft, Gouda, Helder en Zaandam.

De oplossing der moeilijkheid komt mij voor deze te zijn, dat aan de instellingen vrijheid wordt gelaten om naar verkiezing òf alleen de personen, die werkelijk behandeld zijn, òf alleen de personen, die consenten ontvingen, voor de statistiek op te geven.

In dien zin is tabel n°. 3 ontworpen.

ten aanzien der derde vraag:

dat in overeenstemming met de bij model B gevoegde noot *c* door 683 van de 711 instellingen, welke deze vraag beantwoordden, onder de eenloopende personen *niet* werden begrepen de inwonende kinderen boven zekeren leeftijd, terwijl zulks in 28 gevallen wel geschiedde.

Met het oog hierop is, zoowel in tabel n°. 3 als in de andere tabellen, in de noot ter bepaling der andere gezinsleden opgenomen, dat daaronder ook de kinderen zijn te begrijpen, *onverschillig van welken leeftijd.*

ten aanzien der vierde vraag:

dat aanteekeningen voor de invulling van model B door de armbesturen zelve werden gehouden in 637 van de 808 gevallen, waarin de vraag beantwoord werd; dat in 20 van die 637 gevallen door de armbesturen bovendien schriftelijke of mondelinge inlichtingen bij den geneesheer werden ingewonnen: en dat in 171 gevallen de invulling uitsluitend geschiedde naar schriftelijke of mondelinge inlichtingen van den geneesheer.

Het komt mij voor, dat het op zichzelf genomen geen verschil behoeft op te leveren, wie de aanteekeningen houdt, waaruit de gegevens voor de statistiek worden geput. Hoofdzaak is, dat zij worden geput uit een geregeld bijgehouden naamregister. Op deze laatste wenschelijkheid zou misschien door den Minister van Binnenlandsche Zaken in de circulaire, waarbij de invoering der nieuwe tabellen wordt bekend

gemaakt, nog eens bij herhaling kunnen worden gewezen.

Wat eindelijk de subsidiair gestelde vraag betreft heeft het onderzoek vrijwel geen resultaat gehad. Immers slechts 5 antwoorden zijn hierop ingekomen; zij zijn aan den voet der overzichtstabel opgenomen.

Tot zoover over het ingestelde onderzoek.

Verder zij omtrent tabel n°. 3 nog vermeld:

dat in het opschrift is aangegeven, dat vaccinatie en hetgeen verder uitsluitend ter bestrijding van besmettelijke ziekten is verricht evenmin als doodschouw tot de geneeskundige armenzorg moet worden gerekend; de beide eerste onderwerpen behooren tot de gezondheidszorg, de doodschouw tot de politiezorg;

dat in het opschrift uitdrukkelijk, in verband met hetgeen boven bij de bespreking der blanco antwoorden op de gestelde vragen werd opgemerkt, is gewezen op de verplichting welke in dit opzicht op de gemeentebesturen rust;

dat noot 1 eveneens is opgenomen ter verzekering van een juiste invulling door de gemeentebesturen;

dat noot 2 wenschelijk is ter voorkoming van verwarring.

In tabel n°. 4 wordt opgave gevraagd van de personen, bedeeld met rentelooze voorschotten, van de personen, bedeeld met uitbesteding of verpleging, en, ten slotte, van de personen, bedeeld in natura, anders dan met levensmiddelen of brandstoffen, en op alle andere niet afzonderlijk vermelde wijzen.

Met te vragen naar de bedeelden met rentelooze voorschotten wordt voldaan aan een wensch, door de Centrale Commissie uitgedrukt in haar advies van 12 November 1900, n°. 228. Als gevolg hiervan zullen ook het renteverlies, door de instelling geleden, alsmede de oninbare posten als onderstand en de personen, die rentelooze voorschotten ontvingen, als bedeelden moeten worden beschouwd; het renteverlies zal dan zijn te stellen op het inderdaad geleden verlies, indien het benoodigde kapitaal is geleend, en op 4 % per jaar van het uitgeleende bedrag, indien het kapitaal eigendom der instelling is. Intusschen zal het met het oog op de omstandigheid, dat tegenwoordig gegevens betreffende rentelooze voorschotten worden opgenomen in de Statistiek der Hulpbanken, wenschelijk zijn die voor het vervolg daaruit te laten wegvallen en den Minister van Binnenlandsche Zaken te verzoeken in de circulaire, waarbij de invoering der nieuwe tabellen wordt bekend gemaakt, uitdrukkelijk

op te nemen, dat rentelooze voorschotten in de Statistiek van het Armwezen moeten worden vermeld.

Opgave van het aantal uitbestede of verpleegde personen moet worden gevraagd ingevolge het goedgekeurde grondplan. Uitdrukkelijk is op tabel n°. 4 aangegeven, dat het verzorgen van Regeeringskinderen *niet*, het verzorgen van voogdijkinderen *wèl* als armenverzorging is te beschouwen. De krankzinnigen en idioten zijn afzonderlijk gehouden, hetgeen zoowel in overeenstemming is met de sinds 1898 gevolgde gewoonte als gewenscht mag heeten met het oog op het belang van deze categorie van bedeelden voor de gemeentelijke armenzorg; de bijvoeging ,,ook die, verpleegd in krankzinnigengestichten'' staat in verband met mijn voorstel — waarover later — om voor het vervolg wederom door die gestichten, voor zoover zij op de lijsten, bedoeld in artikel 3 der Armenwet geplaatst zijn, een tabel te doen invullen. In verband met tabel n°. 1 wordt voor alle in tabel n°. 4 te vermelden bedeelden dezelfde splitsing in hoofden van gezinnen enz. gevraagd (tegenwoordig behoeven de krankzinnigen slechts gesplitst in mannen en vrouwen te worden opgegeven).

Bij de vierde categorie van personen, welke de tabel vermeldt, is in verband met hetgeen boven bij de geneeskundige armenzorg werd opgemerkt noot 5 geplaatst; tevens is daarin vermeld, wanneer een afzonderlijke tabel betreffende werkverschaffing moet worden ingevuld.

Noot 4 strekt wederom tot verzekering van een juiste invulling door de gemeentebesturen.

Met betrekking tot tabel n°. 5 moet alleen worden opgemerkt, dat daaruit nu blijkt, dat de doortrekkenden, aan wie reisgeld of voedsel, en de dakloozen, aan wie door de politie nachtverblijf en voedsel is verstrekt, buiten de opgaven moeten worden gehouden. Verder wordt in het opschrift gesproken van ,,gemeente'' in plaats van, zooals in model E, van ,,bedeelingsgebied''; de reden dezer verandering is gelegen in de wenschelijkheid om voor alle instellingen hetzelfde criterium te laten gelden, hetgeen bij gebruik van het woord ,,bedeelingsgebied'' vooral in Friesland in een aantal gevallen, waarin in één gemeente verscheidene burgerlijke armbesturen bestaan, niet het geval zou zijn.

Tabel n°. 6 is bestemd tot opgave van de uitgaven en ontvangsten der gemeentebesturen en strekt voor de uitgebreide

statistiek ter vervanging van de tegenwoordige zoogenaamde ongenummerde tabel. Behoud van een afzonderlijke tabel voor de gemeentebesturen is noodig, zoowel omdat het gewenscht is van hen uitvoeriger opgaven betreffende krankzinnigen te vragen dan van de instellingen *a*, *b*, *c* en *d*, als omdat verscheidene andere kolommen, bij deze laatste instellingen van belang, ten aanzien der gemeentebesturen zonder bezwaar kunnen worden weggelaten.

Op de voorzijde van tabel n°. 6 en alle verdere tabellen is de opmerking geplaatst, dat, indien een gedrukt jaarverslag beschikbaar is, door mij hooge prijs wordt gesteld op het ontvangen van een exemplaar daarvan. In het belang van de contrôle der gegevens is dit zeer gewenscht.

De inrichting der gemeentelijke tabel is belangrijk moeten worden gewijzigd. Wat de uitgaven betreft, brengt het goedgekeurde grondplan mede, dat gevraagd wordt naar de kosten van beheer, terwijl het groote belang der buitengewone uitgaven opgave daarvan wenschelijk doet voorkomen. En met betrekking tot de ontvangsten heeft de ondervinding der laatste drie jaren, waarin ook door de gemeentebesturen tabel n°. 9 (oud) moest worden ingevuld, aangetoond, dat de kolommen voor erfstellingen enz., voor collecten enz. en voor subsidiën, welke niet ten behoeve van krankzinnigen en idioten zijn verleend, ook voor hen reden van bestaan hebben, terwijl bij de contrôle is gebleken, dat, althans voor de uitgebreide statistiek, ook een kolom voor renten van effecten enz. aanbeveling verdient.

In verband hiermede kwam het mij wenschelijk voor tabel n°. 6 zóó te ontwerpen, dat met betrekking tot de uitgaven kan worden voorgeschreven (vgl. n°. 2 van wat boven de tabel is geplaatst): indien het totaalcijfer, behoudens de terugontvangsten (welke volgens het goedgekeurde grondplan in mindering worden gebracht), afwijkt van het totaalbedrag, vermeld in het hoofdstuk ,,Armwezen'' der gemeenterekening, moet het verschil op de tabel of op een afzonderlijk blad worden toegelicht. Een belangrijke verlichting van den aan de contrôle verbonden arbeid mag hiervan verwacht worden, hetgeen met het oog op den omvang van het werk hoogst gewenscht mag heeten. Voor de ontvangsten is een dergelijk voorschrift niet mogelijk; slechts de subsidiën en andere ontvangsten voor verpleging van krankzinnigen komen in één cijfer afzonderlijk in de gemeenterekening voor (en hiervoor kan het algemeene voorschrift n°. 1, boven de tabel

geplaatst, voldoende worden geacht), terwijl de overige posten gezamenlijk met andere worden vermeld en contrôle hiervan dus voor mijn Bureau niet mogelijk is.

Verder is nog boven de tafel aangegeven:

als n°. 3: dat op de tabel of op een afzonderlijk blad moet worden opgegeven, welke gemeenten of instellingen van weldadigheid de door de gemeente verleende subsidiën hebben ontvangen, en hoeveel daarvan aan aan elke gemeente of instelling is ten goede gekomen; deze opgave, drie jaar geleden verplicht gesteld, is bij de contrôle voor mijn Bureau van veel belang;

als n°. 4: dat de cijfers, opgenomen in de kolommen van alle overige uitgaven en alle overige ontvangsten, nader moeten worden toegelicht, indien er aanzienlijke bedragen onder vallen; dit komt mij voldoende voor en beter dan het voorschrift, op tabel n°. 1 (oud) geplaatst, volgens hetwelk de aard der in deze kolommen gebrachte uitgaven en ontvangsten en het bedrag van iedere soort altijd in een afzonderlijke nota van toelichting moet worden omschreven;

als n°. 5: dat uitgaven voor geneeskundige hulp (en verpleging in ziekenhuizen) van beambten en werklieden, in dienst der gemeente werkzaam, die als zoodanig daarop recht hebben, niet als uitgaven voor armenverzorging moeten worden beschouwd; dit correspondeert met het in de nieuwe tabellen nos. 3 en 4 opgenomen verbod om die personen als bedeelden te beschouwen;

als n°. 6: dat ter provinciale griffie, nadat de tabellen van de gemeentebesturen zijn ontvangen, de bedragen moeten worden ingevuld van de provinciale en Rijkssubsidiën voor verpleging van krankzinnigen, welke buiten de gemeentekas om zijn uitgekeerd. Volgens de ongenummerde tabel moeten ook deze opgaven door de gemeentebesturen worden verstrekt; bij de contrôle der gegevens over 1904 bleek evenwel, zooals in noot 16 op bladzijde 11 van de Statistiek van het Armwezen over 1904 is vermeld, dat een aantal gemeentebesturen in dit opzicht hun verplichting niet nakwamen; daar nu de juiste cijfers hieromtrent uit den aard der zaak ter provinciale griffie bekend zijn, komt het mij het best voor, de invulling voor het vervolg ter provinciale griffie te doen plaats hebben; bij de contrôle door mijn Bureau kan dan dit punt blijven rusten.

In overeenstemming met hetgeen verleden jaar door de Centrale Commissie is geadviseerd en door den Minister van Binnenlandsche Zaken vervolgens is goedgekeurd, heeft

een splitsing plaats gevonden van de kosten van beheer in uitgaven voor roerende en onroerende bezittingen, welke zijn bestemd om er inkomsten van te trekken (zoowel van gewonen als van buitengewonen aard), en alle overige kosten van beheer. Daar tabel n°. 6 bestemd is om te dienen voor de uitgebreide statistiek, wordt van de eerstgenoemde thans in kolom I afzonderlijke opgave gevraagd.

Onder de overige kosten van beheer, nader omschreven in noot 1, moet volgens het ontworpen hoofd van kolom 2 ook worden begrepen de getaxeerde huurwaarde van eigen gebouwen en lokaliteiten, welke dienen voor het eigenlijke werk der armenverzorging; deze huurwaarde is op de in noot 1 aangegeven wijze te bepalen. Deze toevoeging komt mij in alle financieele tabellen betreffende de Statistiek van het Armwezen gewenscht voor. De vraag naar het totaal der uitgaven, aan armenverzorging besteed, wordt voor de gods- en ziekenhuizen en de werkinrichtingen niet dan hoogst onvoldoende beantwoord, indien dat gegeven ontbreekt; het duidelijkst treedt dit aan het licht in gevallen, waarin godshuizen geen anderen onderstand verleenen dan het genot van vrije woning, maar ook in alle andere gevallen moet het bedrag van den onderstand in verband daarmede beduidend hooger worden gesteld dan de kasuitgaven aanwijzen. En is men overtuigd van de wenschelijkheid ten aanzien dezer soorten van instellingen, dan brengt de consequentie mede die opgave ook voor de andere soorten van instellingen verplicht te stellen; trouwens, ook hier zullen dientengevolge in een aantal gevallen de uitgaven niet onbelangrijk hooger moeten worden gesteld; zoo, wanneer een armbestuur een eigen gebouw voor haar administratie gebruikt of wanneer een ambtswoning beschikbaar is voor geneesheer, apotheker of vroedvrouw.

Tot practische bezwaren zal, in verband met het slot van noot 1, de vraag vermoedelijk geen aanleiding geven. En wat het rechtspunt betreft, is het, naar ik meen, niet ongeoorloofd artikel 10 der Armenwet zóó te interpreteeren, dat van de rente, die ingevolge het gebruik van eigen gebouwen en lokaliteiten wordt gederfd, evenals van den huurprijs van een gehuurd gebouw, mededeeling wordt gevorderd. Mocht intusschen de Centrale Commissie of de Minister van Binnenlandsche Zaken in dit laatste opzicht mijn meening niet deelen, dan geef ik in overweging de vraag althans te stellen voor de uitgebreide statistiek.

Noot 2 is ter bepaling van het begrip ,,directe onderstand'' opgenomen.

Wat de verschillende wijzen betreft, waarop directe onderstand wordt verleend, ligt het in verband met de nieuwe tabellen nos. 2, 3 en 4 voor de hand, dat voor elke wijze van bedeeling, in die tabellen afzonderlijk vermeld, ook in tabel n°. 6 een afzonderlijk uitgavencijfer wordt gevraagd. Verder is op het voetspoor der oude ongenummerde tabel een kolom opgenomen voor uitgaven voor het begraven van armen en is met het oog op het belang dier opgave de verpleging in ziekenhuizen afzonderlijk gehouden. Practische bezwaren zijn aan het vragen dezer afzonderlijke opgaven niet verbonden, daar al deze cijfers in den regel worden opgenomen in het gemeenteverslag. Daarentegen behoeft voor de gemeenten geen kolom te worden opgenomen voor bedeeling met renteloozе voorschotten, daar zulks nergens van gemeentewege plaats vindt. En eveneens kan hier, anders dan bij de instellingen *a, b, c en d*, worden gezwegen van werkverschaffing, daar zich bij de contrôle nog nimmer een geval heeft voorgedaan, dat daarvoor gedane uitgaven tot de verzorging van armen werden gerekend.

Zoo kwamen, met inachtneming van hetgeen het goedgekeurde grondplan omtrent de terugontvangsten bepaalt, de kolommen 3 tot en met 16 van tabel n°. 6 tot stand.

De onderscheiding van bedeeling in geld en bedeeling op andere wijze of in natura, welke in de oude bedeelingstabellen voorkomt, heb ik laten vervallen. Bij de contrôle door mijn Bureau is namelijk gebleken, dat in een groot aantal gevallen die splitsing ondanks de bijgevoegde noten onjuist wordt opgevat; en wanneer ik nu in aanmerking neem, dat in de overgroote meerderheid der gevallen de gelegenheid ontbreekt om die splitsing te controleeren, dan kan de slotsom geen andere dan deze zijn, dat ondanks een uitvoerige correspondentie de totaalcijfers toch altijd in hooge mate onbetrouwbaar zouden blijven. Daarom heb ik er de voorkeur aan gegeven deze onderscheiding voor het vervolg niet meer op te nemen. Voor zoover zij tevens strekken kan tot verhooging van de zekerheid, dat inderdaad *alle* uitgaven worden opgegeven, is er door eene duidelijke formuleering in de nieuwe tabellen voor gezorgd, dat het beoogde doel evenzeer wordt bereikt.

De kolommen 3, 4 en 5 van tabel n°. 6, betreffende krankzinnigen en idioten, zijn, met de bijbehoorende noten, zóó geformuleerd, dat de cijfers onveranderd uit de gemeenterekening kunnen worden overgenomen. Dat hiervoor afzonderlijk opgave van de terugontvangsten wordt gevraagd, vindt zijn reden in de wenschelijkheid om, mede met behulp van

de kolommen 23 en 24, het juiste cijfer te kunnen berekenen van het bedrag, dat voor dezen tak van armenzorg ten laste der gemeenten is gebleven.

Noot 5 is opgenomen om duidelijk te doen uitkomen, dat onder de bedeeling van algemeenen aard, waarvoor tabel n°. 6 is bestemd, ook die van bijzonderen aard, als waarvoor tabel n°. 8 (nieuw) is samengesteld, is begrepen (voor de verzorging van kraamvrouwen — vgl. tabel n°. 9 (nieuw) — is dit ook zonder toelichting duidelijk genoeg); afzonderlijk opgave te vragen van de voor deze wijze van bedeeling gedane uitgaven komt mij niet noodig voor, daar het slechts een der vormen is, waarin extra-winterbedeeling plaats vindt.

Het eerste gedeelte van noot 6 correspondeert met hetgeen in de tabellen nos. 3 en 4 is bepaald. Hieraan zijn ter verzekering van een juiste invulling der financieele cijfers, de 2de en de 3de alinea toegevoegd.

Bij noot 7 zij verwezen naar hetgeen boven in verband met de kosten van beheer werd opgemerkt.

Noot 8 is ter verduidelijking bijgevoegd.

Wat de terugontvangsten betreft, komt mij, behoudens de afzonderlijke kolom voor de krankzinnigen en idioten, samenvatting in één kolom voldoende voor; verdere splitsing kan zonder bezwaar achterwege blijven.

In noot 9, geformuleerd in overeenstemming met noot 4, is ook melding gemaakt van de ingevolge de onlangs gepubliceerde missive van den Minister van Buitenlandsche Zaken door het Rijk te verleenen vergoeding van de kosten van vervoer van onvermogende minderjarige Nederlanders naar hun in het buitenland wonende ouders en van de kosten van derzelver levensonderhoud. Deze vergoeding zal worden gebracht ten laste van de begrooting van het Departement van Binnenlandsche Zaken.

In verband hiermede geef ik de Centrale Commissie in overweging tot den Minister van Binnenlandsche Zaken het verzoek te richten door het Departement voor het vervolg jaarlijks op de daartoe bestemde tabel of tabellen voor de Statistiek van het Armwezen de noodige gegevens te doen verschaffen naar aanleiding van den post der uitgaven, welke in de begrooting voor 1909 is opgenomen als artikel 42 en waarin een aantal uitgaven voor verzorging van armen zijn samengevat; tevens kunnen dan de subsidiën van artikel 41 worden vermeld. Gelet op de wenschelijkheid, dat het Rijk, voor zoover noodig, het voorbeeld geeft, zal hiertegen waarschijnlijk geen bezwaar bestaan.

Voor de noten 10 en 11 zij naar het goedgekeurde grond-

plan verwezen. In noot 10 is het woord „betalingen" vervangen door „bijdragen", hetgeen beter de bedoeling weergeeft.

Als kolom 28 is een kolom voor subsidiën van het Rijk opgenomen, daar een enkele maal ook een hieronder vallende subsidie van het Rijk wordt ontvangen.

Overigens vereischt de tabel geen toelichting.

Tabel n°. 7 strekt voor de uitgebreide statistiek ter vervanging van tabel n°. 1 (oud).

De wijzigingen hangen meerendeels samen met hetgeen zoeven met betrekking tot de nieuwe tabel n°. 6 werd opgemerkt. Met het volgende kan daarom tot toelichting worden volstaan.

Voorop is in opmerking 1 het voorschrift, volgens hetwelk bedeelende instellingen, die tevens gestichten beheeren, voor die gestichten afzonderlijke tabellen moeten inzenden (gegeven bij circulaire van den Minister van Binnenlandsche Zaken van 25 Januari 1868, N°. 219, 7e Afdeeling, Armwezen) in dien zin aangevuld, dat, zoo noodig, ook afzonderlijke tabellen betreffende werkverschaffing moeten worden ingezonden. Dit wordt geboden door de uit het verschillend karakter der armenverzorging voortvloeiende onderscheiding in bedeeling, verpleging en werkverschaffing. Over krankzinnigen- en idiotengestichten zal, zooals boven reeds werd vermeld, later gesproken worden. Met betrekking tot werkverschaffing komt mij een afzonderlijke tabel niet noodig voor, zoolang zij slechts een aanvullend karakter draagt; maar wanneer zij als zelfstandige vorm van armenverzorging in toepassing wordt gebracht, hetgeen naar mijn meening moet worden aangenomen, indien een voor werkverschaffing ingerichte werkplaats aanwezig is of indien aan personen, die overigens geen verzorging hebben genoten, werk wordt verschaft, dan zij een afzonderlijke tabel verplicht. Daarbij verdient het aanbeveling om, indien een afzonderlijke tabel wordt ingevuld, daarin *alle* gegevens op te nemen, ook die omtrent de personen, welke wel op andere wijze verzorgd zijn.

Uit deze overwegingen is opmerking 1 geformuleerd, zooals zij thans luidt. De laatste alinea is ontleend aan de reeds vermelde circulaire van 1868. Bij de bedeeling door gemeentebesturen rechtstreeks is de opmerking niet noodig, omdat men daar in zulke gevallen met afzonderlijke instellingen te doen heeft.

Van hetgeen boven tabel n°. 6 is geplaatst, behoeven voor tabel n°. 7 alleen de nummers 1 en 4, voor zoover noodig

gewijzigd, te worden overgenomen. Dat de nummers 2 en 5 wegvallen, spreekt vanzelf en vordert geen toelichting. Met betrekking tot nummer 3 zij opgemerkt, dat, nu ingevolge het goedgekeurde grondplan voor elke instelling afzonderlijk zal kunnen worden berekend, welk bedrag te haren laste is gebleven, een verzwaring van den contrôle-arbeid als het opleggen van deze verplichting aan alle instellingen, die de uitgebreide tabellen invullen, zou meebrengen niet noodig voorkomt; bovendien zou die contrôle, daar men die precieze opgave voor de instellingen *b* en *c* niet verplicht kan stellen, toch altijd gebrekkig blijven. Wat eindelijk nummer 6 betreft, zij vermeld, dat de uitkeering van provinciale en Rijkssubsidiën voor krankzinnigen en idioten formeel uitsluitend aan de gemeentebesturen plaats vindt; daarom zijn ook uit tabel n°. 7 de twee kolommen 23 en 24 van tabel n°. 6, speciaal bestemd voor de opgave van dergelijke subsidiën, weggelaten en kan voor de enkele gevallen, waarin zij door het gemeentebestuur aan een instelling *a* of *d* worden overgedragen, voor de uitgebreide statistiek worden volstaan met afzonderlijke vermelding in de kolom, voor toelichting bestemd; zoo is dan ook in noot 14 aangegeven.

In verband met noot 9 bij kolom 11 moeten de kosten van beheer, voor zoover zij op werkverschaffing betrekking hebben, niet in kolom 2 worden opgenomen. Mede met het oog op de werkverschaffing is in kolom 1 het woord „uitsluitend" ingevoegd.

Voor de splitsing der uitgaven voor directen onderstand zijn wederom de nieuwe tabellen nos. 2, 3 en 4 gevolgd; bij de rentelooze voorschotten is in een noot aangegeven, wat als onderstand moet worden beschouwd. Practische bezwaren zullen ook hier aan het vragen der afzonderlijke opgaven niet verbonden zijn, daar al deze cijfers in den regel in de jaarverslagen der instellingen voorkomen. Verder moet hier, zooals ook in de tabellen nos. 1 en 5 (oud) het geval is, van werkverschaffing worden gewag gemaakt; te dien einde zijn in de noten 9 en 10 de noodige aanwijzingen gegeven om te kunnen komen tot kennis van het bedrag, dat in deze als onderstand is te beschouwen.

De zorg voor krankzinnigen en idioten berust zoo overwegend bij de gemeentebesturen (over 1906 gaven deze daarvoor, zonder aftrek der terugontvangsten en subsidiën, f 1 849 449 uit, terwijl deze bedragen voor de instellingen *a*, *b*, *c* en *d* slechts resp. waren f 8452, f 8062, nihil en f 296), dat een afzonderlijke kolom voor terugontvangsten hier niet noodig is.

Kolom 13 is ontleend aan de oude tabel n°. 1; de kolom moet afzonderlijk gehouden worden, daar splitsing dezer uitgaven over de voorgaande kolommen wellicht in een aantal gevallen niet mogelijk zou blijken.

Uit noot 4 kon de vermelding van doodschouw vervallen; eveneens konden de alinea's 2 en 3 van noot 6 van tabel n°. 6 worden weggelaten.

In noot 8 is in navolging van de nieuwe tabel n°. 4 uitdrukkelijk op het verschil tusschen Regeerings- en voogdijkinderen de nadruk gelegd. Ook in noot 11 kwam mij een waarschuwing wenschelijk voor.

De aflossing van kapitalen is te zamen met de rente in kolom 20 vermeld; dit is beter dan ze, zooals in tabel n°. 1 (oud), in kolom 19 te brengen.

In het hoofd van kolom 26 zijn in het belang der duidelijkheid ook de contributiën vermeld.

Voor het overige moge naar de tabel en de bijbehoorende noten zelve worden verwezen. Hier en daar is in de hoofden der kolommen een vereenvoudiging of een aanvulling aangebracht.

Met betrekking tot de tabellen nos. 8 tot en met 13 is het voldoende telkens aan te geven, wat voor elk in het bijzonder vermelding verdient. Voor zoover in herhalingen zou moeten worden getreden, zij verwezen naar het bovenstaande.

De nieuwe tabel n°. 8 strekt ter vervanging van tabel n°. 3 (oud).

In het opschrift zijn de woorden ,,levensmiddelen en brandstoffen'' vervangen door ,,levensmiddelen of brandstoffen'', hetgeen juister is.

Zooals bekend is, kan van het aantal personen, op de in deze tabel behandelde wijze bedeeld, geen opgave worden gevraagd, daar de uitdeelingen plaats vinden op vertoon van bons, waarvan de houders niet met name aan de bedeelende instelling bekend zijn. Daarom is deze bijzonderheid vermeld in de voorop geplaatste opmerking 1. Overigens correspondeert deze met opmerking 1 op de nieuwe tabal n°. 7.

De kolommen van tabel n°. 8 zijn geheel ontworpen naar het voorbeeld van tabel n°. 7, met wijziging alleen in zoover, als de aard der bedeeling meebrengt. In beginsel is er nl. mijns inziens geen enkele reden om, zooals in tabel n°. 3 (oud) geschied is, eenige kolommen weg te laten; eerst achteraf kan blijken, of daaraan behoefte bestaat; is er geen reden tot invulling, welnu, dan blijven zij blank.

In kolom 3 wordt uitdrukkelijk naar opmerking 1 verwezen, welke op de voorzijde is geplaatst.

Met het oog op den aard der bedeeling is kolom 4, bestemd voor de terugontvangsten, kunnen worden geformuleerd, zooals in de tabal is aangegeven (vgl. kolom 11 van de oude tabel n°. 3) en kan toelichting daarbij achterwege blijven.

In verband hiermede is toelichting eveneens overbodig bij kolom 6; misverstand ten aanzien der bedoeling is bij deze tabel niet te vreezen.

En hetzelfde geldt voor kolom 14, nu in het hoofd is vermeld, dat niet de opbrengst van den verkoop van bons daarin moet worden begrepen.

De nieuwe tabal n°. 9 is bestemd om de oude tabel n°. 4 te vervangen.

De kolommen 1 tot en met 4 zijn ontleend aan het goedgekeurde grondplan.

Overigens is de tabel, evenals tabel n°. 8, geheel ontworpen naar het voorbeeld van tabel n°. 7, met wijziging alleen in zoover, als de aard der bedeeling meebrengt.

Met het oog op het naar verhouding geringe belang der instellingen, waarvoor deze tabel is bestemd (over 1906 bedroegen de uitgaven voor beheer en voor directen onderstand der instellingen *a*, *b* en *c* slechts resp. f 2015, f 3492 en f 38 205, terwijl instellingen *d* ontbraken), is geen afzonderlijke kolom opgenomen voor uitgaven wegens het begraven van kraamvrouwen en zijn de uitgaven voor uitbesteding in huisgezinnen en verpleging in godshuizen, ziekenhuizen en andere gestichten in één kolom samengevat. Kolom 13 van de nieuwe tabel n°. 7 is weggelaten op het voetspoor van de oude tabel n°. 4, waarin zij ook niet voorkomt. Het weglaten der overige in tabel n°. 7 opgenomen kolommen betreffende het totaal bedrag der uitgaven voor directen onderstand vereischt geen toelichting.

Voor het overige kan naar de tabel zelve verwezen worden.

Tabel n°. 10 (nieuw) is bestemd voor de godshuizen, niet zijnde gestichten voor krankzinnigen of idioten, en strekt ter vervanging van de oude tabel n°. 5.

In opmerking 1, op de voorzijde der tabel geplaatst, is, evenals bij de voorgaande tabellen, aangegeven, wanneer behalve tabel n°. 10 een of meer andere tabellen moeten worden ingevuld. Zooals men daaruit zien zal, acht ik dat niet gewenscht, wanneer naast verpleging in het godshuis alleen bedeeling plaats vindt door uitbesteding in huisgezinnen of verpleging in andere gestichten; vooreerst zou het gemis van

die bepaling, als men let op de toeneming der gezinsverpleging in de laatste jaren, er toe leiden, dat in een groot aantal gevallen meer dan één soort tabellen zou moeten worden ingevuld, hetgeen naar mijn meening niet raadzaam is; en bovendien grenzen deze wijzen van bedeeling zoo nauw aan het verplegen in een eigen gesticht, dat zonder bezwaar de nieuwe tabel met het oog op beide doeleinden kon worden ontworpen.

Overigens is opmerking 1 geformuleerd naar het voorbeeld van die op de nieuwe tabel n°. 7, voor zoover noodig gewijzigd. Een afzonderlijke tabel voor werkverschaffing komt mij hier alleen dan noodig voor, indien werk wordt verschaft aan personen, die niet tot de verpleegden behooren. Opneming van de tweede alinea van opmerking 1 van tabel n°. 7 is hier niet raadzaam, want als de kosten van werkverschaffing voor de verpleegden in het gesticht afzonderlijk kunnen worden opgegeven, is dat gewenscht voor de berekening van de uitgaven per verpleegde en per verpleegdag, terwijl, als geen afzonderlijke opgave mogelijk is, het voorschrift betreffende de onsplitsbare uitgaven en ontvangsten (vgl. het slot van opmerking 1) voldoende uitkomst geeft.

De uitzondering in opmerking 2 is gemaakt met het oog op de toevluchten voor onbehuisden.

In opmerking 3 zijn de noodige voorschriften opgenomen omtrent Regeeringskinderen. De vermelding van buitengewone Rijksbijdragen is geschied met het oog op het, bij het hoofdstuk Justitie voor 1910 gedane begrootingsvoorstel om voortaan van Rijkswege ook bijdragen te verleenen voor de betaling van rente en aflossing van schulden, aangegaan voor de oprichting van gebouwen. In de noten 1, 13, 14 en 17 wordt ten overvloede naar deze opmerking verwezen.

Bij het aantal verpleegden wordt, in verband met hetgeen zooeven werd opgemerkt, afzonderlijk opgave gevraagd van het aantal personen, uitbesteed in huisgezinnen of ter verpleging gegeven in andere gestichten.

De omschrijving van het aantal verpleegden in het hoofd der tabel is opgenomen ter voorkoming van moeilijkheden en misvattingen, die bij de contrôle aan het licht zijn gekomen.

De rubriek „andere hulpbehoevenden" is opgenomen, omdat daaraan behoefte bleek te bestaan. Om gelijke reden is in noot 3 een bepaling gegeven, wat onder „kinderen" is te verstaan.

Noot 4 geeft aan, wat onder het aantal verpleegdagen is te begrijpen.

In verband met het goedgekeurde grondplan, volgens het-

welk voortaan iedere instelling van weldadigheid *alle* armen moet opgeven, voor wie de onkosten geheel of ten deele te haren laste zijn gebleven, behoefde in de nieuwe tabel niet overgenomen te worden de in tabel n°. 5 (oud) voorkomende splitsing der verpleegden naar gelang zij kwamen voor rekening van: *a*. het gesticht, *b*. andere particulieren dan de verpleegden zelve of hun nabestaanden, *c*. gemeenten of van andere instellingen van weldadigheid. Daartoe is thans geen reden meer. Wel mist men nu de opgave van de onder *b* vermelde personen, maar deze behooren in de statistiek der georganiseerde armenverzorging ook eigenlijk niet thuis. Bij de ziekenhuizen, waarvoor hetzelfde geldt, komt hier nog bij, dat in de vermelde rubrieken *b* en *c* altijd een groot aantal personen vallen, welker verzorging niets met armenverzorging heeft uit te staan; twee jaar geleden zijn daarom met toestemming van den Minister van Binnenlandsche Zaken reeds uitdrukkelijk uitgezonderd de beambten, voor rekening der gemeenten verpleegd, maar ook overigens zijn er van analogen aard; zoo, wanneer een maatschappij of particulier persoon beambten en werklieden of dienstboden laat verplegen.

Bij kolom 17 is met het oog op de uit de verpleging voortvloeiende inkomsten in noot 6 een uitdrukkelijke waarschuwing opgenomen.

In kolom 18 is uitdrukkelijk melding gemaakt van het gesticht.

De vier kolommen 19 tot en met 22 zijn opgenomen naar het voorbeeld van de oude tabel n°. 5, terwijl kolom 23 nieuw is bijgevoegd in verband met hetgeen boven omtrent de uitbesteding in huisgezinnen enz. is opgemerkt. Het tusschen haakjes geplaatste in het hoofd van kolom 19 is met eenige wijziging ontleend aan de nieuwe tabel n°. 7. In het hoofd van kolom 22 zijn uitkeeringen in geld vermeld in verband met bij de contrôle gebleken gevallen, waarin verpleegden behalve het genot van vrije woning alleen op die wijze onderstand ontvangen.

De kolommen 9 en 10 van de ontvangsten van tabel n°. 5 (oud) konden ten gevolge van het wegvallen van de bovenvermelde splitsing der verpleegden tot één kolom worden samengetrokken. In plaats daarvan is een afzonderlijke kolom opgenomen voor terugontvangsten ter zake van hen, die zijn uitbesteed in huisgezinnen of ter verpleging zijn gegeven in andere gestichten.

In de noten 13 en 14 is melding gemaakt van hetgeen nog

te vorderen is. In verband daarmede kunnen de drie laatste kolommen der ontvangsten van tabel n°. 5 (oud) worden gemist.

In noot 14*a* zijn de inkoopsommen van kostkoopers vermeld. In theorie zou het natuurlijk aanbeveling verdienen een voorschrift op te nemen, volgens hetwelk, indien daartoe termen zijn, voor elken kostkooper jaarlijks, in verband met leeftijd en sterftekansen, zou moeten worden berekend, hoeveel als ontvangst over een bepaald jaar te boeken is, maar de practische onmogelijkheid om dezen arbeid van de armbesturen te vergen is oorzaak, dat mij maar één uitweg mogelijk schijnt en dat is: de inkoopsommen geheel als ontvangst te boeken op rekening van het jaar, waarin zij zijn gestort.

In noot 14*b* zijn terugontvangsten van anderen aard vermeld. De contrôle heeft de wenschelijkheid van een dergelijk voorschrift aan het licht gebracht.

Voor het overige kan toelichting van tabel n°. 10 overbodig worden geacht.

Tabel n°. 11 is bestemd om de oude tabel n°. 6 te vervangen.

Terwijl evenwel de oude tabel n°. 6 alleen door de ziekenhuizen moest worden ingevuld, heb ik in het opschrift van de nieuwe tabel n°. 11 ook de gestichten voor krankzinnigen of idioten opgenomen. Dientengevolge zal deze tabel, indien de Centrale Commissie en de Minister van Binnenlandsche Zaken zich met mijn voorstel vereenigen, ook aan die gestichten ter invulling moeten worden toegezonden, voor zoover zij voorkomen op de lijsten, bedoeld in artikel 3 der Armenwet.

De aanleiding tot dit voorstel is de volgende.

Nadat bij de invoering der wet tot regeling van het armbestuur van 28 Juni 1854 (*Stbl.* n°. 100) afzonderlijke tabellen voor de krankzinnigengestichten waren vastgesteld en de Armverslagen over 1854—1870 gegevens over deze instellingen hadden bevat, schreef de Minister van Binnenlandsche Zaken bij circulaire van 13 December 1871, n°. 223, 7de afdeeling Armwezen, voor, dat voortaan geen tabellen meer door die gestichten behoefden te worden ingevuld, wijl gebleken was, „dat de besturen van de meeste krankzinnigengestichten hunne uitgaven en ontvangsten voor gegoeden en voor armen niet behoorlijk konden splitsen".

Zooals ik evenwel verleden jaar in mijn schrijven van 1 October 1908, n°. 279, afd. 5, de eer had aan de Centrale

Commissie te berichten, heeft deze zelfde moeilijkheid zich in die mate geopenbaard bij de overige gods- en ziekenhuizen, dat ik er aanleiding in vond tot het voorstellen van het sinds dien vastgestelde grondplan. Daarin is het genoemde bezwaar geheel ondervangen.

Maar nu bestaat er ook geen enkele reden meer om de in 1871 voor de krankzinnigengestichten toegestane uitzondering te bestendigen.

Het komt mij evenwel niet noodig voor, dat evenals in 1855 afzonderlijke tabellen voor deze instellingen worden vastgesteld. Immers, de in 1871 vervallen tabel was voor de instellingen *b* en *c* geheel gelijk aan die der overige ziekenhuizen, en voor de instellingen *a* en *d* was er slechts dit verschil, dat in de tabel der krankzinnigengestichten ook kolommen waren opgenomen voor uitgaven en ontvangsten betreffende het verschaffen van werk. Er kan dus naar mijn meening worden volstaan met het opnemen van dergelijke kolommen in de nieuwe tabel n°. 11. Daarentegen is het wel mijn voornemen de gegevens der krankzinnigen- en idiotengestichten afzonderlijk te publiceeren.

In navolging van hetgeen is ontworpen voor de godshuizen van tabel n°. 10 is in opmerking 1, op de voorzijde van tabel n°. 11 geplaatst, vermeld, dat een afzonderlijke tabel niet is vereischt, indien geen andere bedeeling wordt uitgeoefend dan tijdelijke verpleging buiten het gesticht; een enkele maal nl. komt het voor, dat herstellenden tijdelijk in een gezonde luchtstreek van het land worden uitbesteed.

Daarentegen behoefde hier, anders dan in tabel n°. 10, geen afzonderlijke opgave van het aantal van dergelijke uitbestede verpleegden te worden gevraagd, daar al die personen, gelet op het tijdelijke karakter der ziekenhuisverpleging, reeds als verpleegden in het gesticht zullen moeten worden opgegeven.

Noot 1 bevat de uitzonderingen, voor twee jaar met toestemming van den Minister van Binnenlandsche Zaken uitdrukkelijk in de oude tabel n°. 14 opgenomen.

Noot 7 van tabel n°. 10 is hier vervangen door hetgeen in kolom 14 tusschen haakjes is geplaatst.

In noot 5 is het verplegende personeel uitgezonderd, daar het mij beter voorkomt dit in kolom 11 te begrijpen.

De kolommen 11, 13 en 14 zijn overigens ontleend aan de oude tabel n°. 6, terwijl kolom 12 is opgenomen met het oog op de krankzinnigen- en idiotengestichten (vgl. het boven opgemerkte).

Noot 6 is opgenomen met het oog op gevallen, dat een ziekenhuisapotheek ook geneesmiddelen levert naar buiten het gesticht; in verband daarmede is kolom 18 geformuleerd, zooals die thans luidt.

In noot 9 behoefde uit den aard der zaak geen melding te worden gemaakt van dienstpraestaties, nu die kolom alleen bestemd is voor werkverschaffing aan krankzinnigen en idioten.

Verdere toelichting kan bij tabel n°. 11 achterwege blijven.

Tabel n°. 12 is bestemd ter vervanging van tabel n°. 7 (oud).

In opmerking 3, op de voorzijde ter tabel geplaatst, is melding gemaakt van de vragen, waarvan door den Minister van Binnenlandsche Zaken jaarlijksche beantwoording is gevraagd bij de circulaires van 17 September 1896, n°. 1773, Afd. B. B. en 1 Februari 1898, Litt. A. Afd. B. B. Deze vragen zijn thans achterop geplaatst; het komt mij voor, dat dit aanbeveling verdient. De vraag naar het verstrekken van nachtverblijf is weggelaten, daar zulks voldoende uit de tabel zelve (vgl. het hoofd der kolommen 2 en 3) blijkt; daarentegen heb ik vraag 1 nieuw bijgevoegd, daar bij de contrôle de behoefte daaraan is gebleken.

Om gelijke reden is het hoofd der kolommen 8 en 9 gewijzigd in: buiten de instelling het opgedragen werk verrichtende.

Volgens het goedgekeurde grondplan wordt thans opgave gevraagd van het aantal werkdagen. In noot 2 is een bepaling opgenomen, wat daaronder is te begrijpen.

Onder het totaal der uitgaven voor de werkverschaffing is thans in kolom 14 ook vermeld de rente van opgenomen gelden.

In 4 kolommen wordt opgave van de terugontvangsten gevraagd; kolom 9 van de ontvangsten der oude tabel n°. 7 is daartoe te eenenmale onvoldoende.

Tabel n°. 13 eindelijk strekt ter vervanging van tabel n°. 8 (oud).

Ook hier wordt thans opgave gevraagd van het aantal werkdagen en is een kolom bestemd tot opgave der rente van gelden, opgenomen ten behoeve van de werkverschaffing. Eveneens zijn hier de terugontvangsten in 4 kolommen gesplitst.

Voor het overige moge naar de oude tabellen en het boven opgemerkte worden verwezen.

Wat de korte statistiek betreft, gevoel ik mij allereerst verplicht aan te dringen op wederinvoering van een afzonderlijke tabel voor de gemeentebesturen; thans dient daarvoor ook tabel n°. 9. In dat opzicht heeft nl. de bij de contrôle der gegevens door mijn Bureau opgedane ondervinding duidelijk aangetoond, dat voor drie jaren, toen de korte statistiek werd ingevoerd, de vereenvoudiging te ver is gegaan. Meer in het bijzonder maken de uitgaven en de ontvangsten betreffende de krankzinnigenverpleging een afzonderlijke tabel noodig en is het gewenscht ook voor de korte statistiek opgave te vragen van het totaal der uitgaven, ten behoeve der armenverzorging gedaan.

Mitsdien is tabel n°. 14 ontworpen om voor de jaren der korte statistiek te dienen als tabel, waarop omtrent de bedeeling door de gemeentebesturen rechtstreeks gegevens worden verstrekt, terwijl tabel n°. 15 bestemd is om voor de bedeelende instellingen van algemeenen aard *a*, *b*, *c* en *d* de plaats in te nemen der tegenwoordige tabel n°. 9.

Reden van verschil tusschen beide tabellen bestaat intusschen vooral met betrekking tot de uitgaven en ontvangsten; wat de bedeelde personen aangaat, wijken zij slechts in zoover van elkaar af, dat in n°. 14 wel, in n°. 15 geen afzonderlijke opgave wordt gevraagd van het aantal verpleegde krankzinnigen en idioten; de cijfers der instellingen *a*, *b*, *c* en *d* zijn voor deze categorie van bedeelden zoo klein (over 1906 resp. 41, 1, 58 en 0), dat zij voor de *korte* statistiek zonder bezwaar kunnen worden weggelaten.

Overigens zijn de eerste 7 kolommen, behoudens een tweetal opmerkingen in noot 1, welke strekken ter verzekering van een juiste invulling door de gemeentebesturen, en behoudens enkele afwijkingen in de formuleering, geheel aan elkaar gelijk.

Zooals boven de tabellen is aangegeven, wordt alleen opgave gevraagd van het totale aantal personen, voor wie de onkosten geheel of ten deele ten laste der instelling zijn gebleven, en moeten dus niet worden medegeteld de personen, voor wie de gemaakte onkosten, onverschillig op welke wijze, geheel zijn terugbetaald. Het komt mij voor, dat het wenschelijk is voor de korte statistiek, voor zoover de bedeelende instellingen betreft, met deze opgave te volstaan en niet te vragen naar de onderscheiding van kolom 1 van tabel n°. 1.

Met betrekking tot de doortrekkenden, aan wie reisgeld of voedsel, en de dakloozen, aan wie door de politie nacht-

verblijf en voedsel is verstrekt, is dezelfde regeling gevolgd als in tabel n°. 1.

In noot 1 is een aan de tabellen nos. 2, 3 en 4 ontleende volledige opsomming opgenomen van de categorieën van bedeelden, welke in de kolommen der tabellen moeten worden samengevat; zoowel met het oog op de invulling door de armbesturen als ten behoeve van de door mijn Bureau te voeren correspondentie komt mij dit voor aanbeveling te verdienen. De op de uitgebreide tabel n°. 4 geplaatste vermelding van Regeerings- en voogdijkinderen kan uit den aard der zaak op tabel n°. 14 worden weggelaten.

Volgens de thans in gebruik zijnde tabel n°. 9 moeten in de kolommen der doorloopend bedeelden zij worden vermeld, die zijn ondersteund ,,gedurende het geheele jaar onafgebroken of die het waarschijnlijk zouden zijn, indien zij niet binnen het jaar waren gestorven'', terwijl in de kolommen der tijdelijk bedeelden alle overigen moeten worden begrepen.

Ten vorigen jare is de wenschelijkheid aangenomen om den Minister van Binnenlandsche Zaken voor te stellen onder het begrip ,,doorloopend bedeelden'' ook hen te begrijpen, die waarschijnlijk gedurende het geheele jaar onafgebroken zouden zijn ondersteund, indien zij niet in den loop van het jaar de gemeente hadden verlaten.

Naar aanleiding hiervan komt het mij wenschelijk voor die consequentie verder door te voeren. Immers, op zichzelf genomen staat het vast, dat het begrip ,,doorloopende bedeeling'' in de practijk een veel ruimere beteekenis heeft dan daaraan in de kolommen 1 en 2 van tabel n°. 9 wordt toegekend; met het oog hierop verwijs ik naar het tot den Minister van Binnenlandsche Zaken gerichte adres van de Vereeniging van Armbesturen te Amsterdam van 21 Mei 1900, aan de Centrale Commissie medegedeeld bij schrijven van 1 Juni 1900, n°. 2818, Afd. B. B.

In haar advies van 12 November 1900, n°. 228, ging de Centrale Commissie op dit denkbeeld niet in, omdat zij vreesde door een vage definitie aanleiding te geven tot verwarring; beter achtte zij het de onderscheiding in doorloopend en tijdelijk bedeelden te doen vervallen en te vervangen door een vraag naar den duur der bedeeling. Sinds dien is dan ook voor de uitgebreide Statistiek dienovereenkomstig gehandeld. Maar voor de eenvoudige tabel n°. 9 bleef de oude onderscheiding gehandhaafd. Het wil mij voorkomen, dat van de gelegenheid, dat de tabellen worden herzien, gebruik moet worden gemaakt om het

begrip der ,,doorloopend bedeelden'' meer dan tot nu toe aan de werkelijkheid te doen beantwoorden. En met vermijding van een korte vage definitie komt het mij voor, dat de oplossing der moeilijkheid kan worden gevonden in een, voor zooveel noodig met voorbeelden toegelichte, omschrijving, zooals in de kolommen 1 en 2 der ontworpen tabellen nos. 14 en 15 wordt aangetroffen; mijn voorstel om voor de geneeskundige armenzorg ook opgave van het aantal consenten geoorloofd te verklaren brengt mede, dat zij, die sub 3°. zijn vermeld, eveneens als doorloopend bedeelden moeten worden beschouwd. Men mag, geloof ik, verwachten dat het begrip op die wijze voldoende duidelijk is omlijnd en bij de toepassing in de praktijk tot geen bezwaren zal aanleiding geven.

Verder zij omtrent de opgave der bedeelden in de ontworpen tabellen nos. 14 en 15 nog vermeld:

dat in plaats van de éene verzamelkolom der bestaande tabel n°. 9 twee verzamelkolommen zijn opgenomen, daar, zooals in het Voorbericht tot de Statistiek van het Armwezen over 1904 is aangegeven, hoofden van gezinnen, andere gezinsleden en eenloopende personen met het oog op de bedeeling niet als gelijksoortige eenheden kunnen worden beschouwd en samentelling in één cijfer voor dat doel minder wenschelijk voorkomt;

dat, waar de andere gezinsleden, uit eigen hoofde bedeeld, en de eenloopende personen te zamen moeten worden opgegeven, een definitie van het begrip ,,gezin'' en van ,,andere gezinsleden'' zonder bezwaar achterwege kan blijven en de noten 3 en 4 ter toelichting voldoende kunnen worden geacht.

Wat de financieele cijfers betreft, zijn boven tabel n°. 14 dezelfde punten vermeld als boven de uitgebreide tabel voor de gemeentebesturen. Zooals ik boven reeds aangaf, hecht ik vooral groote waarde aan de nummers 3, 4 en 7.

Van de kosten van beheer wordt nu slechts in één kolom opgave gevraagd en wel beperkt, zooals het goedgekeurde grondplan meebrengt.

De splitsing van de uitgaven voor directen onderstand is beperkt tot hetgeen in de kolommen 9, 10 en 11 is aangegeven; de noten geven de toelichting. Afzonderlijke opgave van de uitgaven voor geneeskundige hulp blijft voor de korte statistiek beter achterwege, daar men bij de wisselvallige verdeeling der uitgaven tusschen de gemeentebesturen en de burgerlijke armbesturen (vgl. een artikel van mr. Ph. Falkenburg in het Tijdschrift voor Armenzorg en Kinderbescherming van 8 April 1905) dan ook van deze laatste

die opgave zou moeten vragen en dit voor de korte statistiek, waarvoor alle instellingen *a*, *b*, *c* en *d* dezelfde tabel krijgen, geen aanbeveling verdient.

Kolom 16 is noodig, zoowel om de overeenstemming met het totaal van de cijfers der gemeenterekening te bewaren als om, voor zoover noodig, opgave te bekomen van de buitengewone uitgaven.

De kolommen der ontvangsten zijn in hoofdzaak gelijk aan die van tabel n°. 9 (oud); alleen zijn hier bovendien twee afzonderlijke kolommen opgenomen voor subsidiën voor krankzinnigen en idioten en is kolom 25 bijgevoegd in verband met de opneming van kolom 16.

Noot 15 en de verwijzing daarnaar in noot 16 zijn ontleend aan tabel n°. 9 (oud).

De nieuwe tabel n°. 15 heeft voor de ontvangsten dezelfde kolommen als tabel n°. 9 (oud) en voor de uitgaven twee kolommen meer in verband met het goedgekeurde grondplan, hetwelk opneming van de kolommen 11 en 13 medebrengt.

Op de voorzijde van tabel n°. 15 is opmerking 3 ter waarschuwing overgenomen van tabel n°. 9 (oud).

In tegenstelling met tabel n°. 14 wordt hierin geen opgave gevraagd van alle overige uitgaven en ontvangsten en is de afzonderlijke kolom voor uitgaven voor krankzinnigen en idioten weggelaten. Evenmin als in de nieuwe tabel n°. 7 zijn hier afzonderlijke kolommen noodig voor subsidiën wegens verpleging van krankzinnigen en idioten; met het oog op de korte statistiek kan hier ook het verzoek om eventueel die bedragen afzonderlijk te vermelden wel achterwege blijven; om gelijke reden is het tweede gedeelte van noot 7 van tabel n°. 14 weggelaten.

Daar van alle terugontvangsten te zamen in één cijfer opgave wordt gevraagd en dientengevolge de berekening van hetgeen de werkverschaffing, indien die heeft plaats gehad, heeft gekost, onmogelijk wordt, zijn in kolom 1 ook niet meer, zooals in tabel n°. 7, de desbetreffende kosten van beheer uitgezonderd.

Kolom 13 van tabel n°. 7 is in noot 8 vermeld.

Voor het overige moge naar de tabellen nos. 14 en 15 en de bijbehoorende noten worden verwezen.

Bij de nieuwe tabel n°. 16 kan, na hetgeen is opgemerkt met betrekking tot de nieuwe tabellen nos. 8 en 15, toelichting achterwege blijven. De vermeerdering van het aantal kolommen vloeit voort uit het goedgekeurde grondplan.

Hetzelfde geldt met betrekking tot de nieuwe tabel n°. 17 na hetgeen over de nieuwe tabellen nos. 9 en 15 is opgemerkt.

Tabel n°. 18 (nieuw) strekt ter vervanging van tabel n°. 13 (oud).

Omtrent de voorop geplaatste opmerkingen is geen bijzonders te vermelden na hetgeen is besproken bij de nieuwe tabellen nos. 10 en 15.

Evenals in tabel n°. 10 zijn hier de ,,andere hulpbehoevenden'' als vierde rubriek van verpleegden vermeld. Verder wordt ook hier afzonderlijk opgave gevraagd van het aantal van hen, die zijn uitbesteed in huisgezinnen of ter verpleging zijn gegeven in andere gestichten. Door dit laatste is wel is waar het aantal kolommen veel grooter geworden dan in tabel n°. 13 (oud), maar een bezwaar in verband met artikel 10 der Armenwet is hierin niet gelegen, omdat, als de tabel niet tevens voor deze verpleegden was ingericht, daarvoor een afzonderlijke tabel n°. 15 zou moeten worden ingevuld.

Opgave van verpleegdagen zal voor de korte statistiek, naar verleden jaar besloten is, alleen worden gevraagd van de ziekenhuizen en de instellingen tot werkverschaffing; daarvan behoeft dus in tabel n°. 18 geen melding te worden gemaakt.

Onder de uitgaven wordt in twee kolommen afzonderlijk opgave gevraagd van de onkosten, voortvloeiende uit de verpleging in het godshuis zelf en van de onkosten, gemaakt voor hen, die zijn uitbesteed in huisgezinnen of ter verpleging zijn gegeven in andere gestichten. Daarentegen kan de kolom voor begrafeniskosten, welke voorkomt in tabel n°. 13 (oud), voor de korte statistiek zonder bezwaar worden weggelaten.

De opneming der kolommen 16 en 18 in de nieuwe tabel is een gevolg van het goedgekeurde grondplan.

Overigens zij naar het opgemerkte bij de tabellen nos. 10 en 15 verwezen.

Bij de nieuwe tabel n°. 19 behoeft alleen opgemerkt te worden, dat volgens het goedgekeurde grondplan ook voor de korte statistiek opgave van het aantal verpleegdagen verplicht zal zijn en dat de in tabel n°. 14 (oud) voorkomende kolom voor begrafeniskosten is weggelaten, daar de als zoodanig uitgegeven bedragen niet van genoegzaam belang zijn om de opneming van een afzonderlijke kolom voor de korte statistiek te rechtvaardigen. Verder kan worden verwezen naar hetgeen is besproken bij de nieuwe tabellen nos. 11 en 15.

Op de voorzijde der nieuwe tabellen nos. 20 en 21 is vermeld, dat beantwoording der achterop gestelde vragen alleen verplicht is voor de instellingen *a* en *d*, maar dat ter vervollediging der gegevens gaarne ook van de instellingen *b* en *c* de antwoorden zullen worden ontvangen.

Volgens het goedgekeurde grondplan zal ook voor de korte statistiek opgave van het aantal werkdagen worden gevraagd.

De formuleering der uitgavenkolommen en de opneming der kolom voor uitgekeerde subsidiën hangt mede samen met dat grondplan.

De vier soorten van terugontvangsten zijn in beide tabellen in noot 4 afzonderlijk vermeld.

Overigens kan na het reeds vroeger opgemerkte toelichting overbodig worden geacht.

Tot zoover over de nieuwe ontwerpen afzonderlijk.

Thans mogen nog enkele opmerkingen in verband met de invoering een plaats vinden.

Indien mogelijk, zou ik de nieuwe tabellen gaarne in den loop van dit jaar vastgesteld zien om te dienen voor de Statistiek van het Armwezen over 1909 en volgende jaren. Niet alleen is het wenschelijk de in vele opzichten gebrekkige oude tabellen zoo spoedig mogelijk door nieuwe te vervangen, ook voor den arbeid aan mijn Bureau is die regeling gewenscht, daar dan eerst een jaar der korte statistiek en vervolgens de vijfjaarlijksche uitgebreide statistiek naar de nieuwe tabellen moet worden bewerkt, hetgeen beter is dan dat het personeel zonder overgang op éénmaal voor de uitgebreide tabellen wordt geplaatst.

Met het oog op de wenschelijkheid om de besturen der instellingen van weldadigheid tijdig in kennis te stellen van de gegevens, die voor de uitgebreide statistiek worden gevraagd, ten einde daarmede bij haar administratie over 1910 rekening te kunnen houden, komt het mij aanbevelenswaardig voor te gelijk met het grondmateriaal ten behoeve van de korte statistiek over 1909 aan elke instelling te doen toekomen de uitgebreide tabellen, bestemd voor 1910; een jaar later behoeven dan alleen aan de instellingen *b* en *c* de korte tabellen gezonden te worden, waarvan de invulling over 1910 verplicht is voor diegene onder hen, welke niet bereid zijn om gegevens volgens de uitgebreide tabellen te verstrekken.

Tevens zou het naar mijn meening aanbeveling verdienen den Minister van Binnenlandsche Zaken in overweging te geven de invoering der nieuwe tabellen vergezeld te doen gaan van een circulaire, waarin de voornaamste punten van

verschil met de oude tabellen worden aangegeven, en overigens zoo ingericht, dat alle voorschriften, vanwege het Departement van Binnenlandsche Zaken aan Gedeputeerde Staten, de gemeentebesturen en de instellingen van weldadigheid met het oog op de Statistiek van het Armwezen gegeven, in die circulaire en de bijbehoorende tabellen worden aangetroffen. Indien dan tevens besloten werd vanwege het Departement aan al die collegiën en instellingen een exemplaar der circulaire te doen toekomen, zou voor de practijk het groote voordeel verkregen zijn, dat alle belanghebbenden een volledig overzicht bezitten van de geldende bepalingen.

Gaarne verklaar ik mij bereid om, indien de Minister dit wenschelijk oordeelt, aan mijn Bureau een ontwerp voor een dergelijke circulaire te doen samenstellen.

De Directeur
van het Centraal Bureau voor de Statistiek,
H. W. METHORST.

TABEL n°. 1,

1910.

BEHOORENDE BIJ HET BESLUIT
VAN DEN
MINISTER VAN BINNENLANDSCHE ZAKEN
VAN

. . . .

GEMEENTE ....

Naam der instelling van weldadigheid:

....

Bedeeling van armen

door gemeentebesturen rechtstreeks of door instellingen van weldadigheid, bedoeld bij litt. *a*, *b*, *c* of *d* *) van artikel 2 der Armenwet.

*) Hiervan door te halen, wat niet bedoeld wordt.

Tabel nº. 1. Opgave van het totale aantal bedeelde personen.

OPMERKINGEN:

1. Herhaalde telling van in den loop van een jaar bedeelden is niet geoorloofd, behalve met betrekking tot de doortrekkenden, aan wie reisgeld of voedsel, en de daklozen, aan wie door de politie nachtverblijf en voedsel is verstrekt. Ten aanzien dezer laatste twee soorten van bedeelden kan, indien onoverkomelijke bezwaren tegen het vermijden van dubbeltellingen bestaan, worden volstaan met de opgave van het totale aantal malen, dat dergelijke onderstand is verstrekt.
2. De Directeur van het Centraal Bureau voor de Statistiek is op aanvrage bereid tot het verstrekken van alle inlichtingen, welke met betrekking tot de invulling der tabel mochten worden verlangd.

TABELLEN n°. 2.
A, B, C en D,
BEHOORENDE BIJ HET BESLUIT
VAN DEN
MINISTER VAN BINNENLANDSCHE ZAKEN
VAN

1910.

GEMEENTE

Naam der instelling van weldadigheid:

Bedeeling van armen

door gemeentebesturen rechtstreeks of door instellingen van weldadigheid, bedoeld bij litt. *a*, *b*, *c* of *d* *) van artikel 2 der Armenwet.

*) Hiervan door te halen, wat niet bedoeld wordt.

Tabellen n°. 2 A, B, C en D.

Aantal personen, bedeeld met geld, levensmiddelen of brandstoffen, met of zonder bedeeling van anderen aard.

(Indien gedurende den winter uitdeelingen van levensmiddelen of brandstoffen hebben plaats gehad op vertoon van bons, waarvan de houders niet met name bekend zijn, zal van de op die wijze bedeelde personen uit den aard der zaak geen opgave kunnen worden gedaan.)

OPMERKINGEN:

1. Herhaalde telling van in den loop van een jaar op een of meer der in deze tabellen vermelde wijzen van bedeeling ondersteunde personen is niet geoorloofd.
2. Alle personen, in tabel A vermeld, moeten ook worden begrepen in de tabellen B, C en D.
3. De Directeur van het Centraal Bureau voor de Statistiek is op aanvrage bereid tot het verstrekken van alle inlichtingen, welke met betrekking tot de invulling der tabellen mochten worden verlangd.

TABEL n°. 3, 1910.

BEHOORENDE BIJ HET BESLUIT
VAN DEN
MINISTER VAN BINNENLANDSCHE ZAKEN
VAN

GEMEENTE ....

Naam der instelling van weldadigheid:

....

Bedeeling van armen

door gemeentebesturen rechtstreeks of door instellingen van weldadigheid, bedoeld bij litt. *a*, *b*, *c* of *d* *) van artikel 2 der Armenwet.

*) Hiervan door te halen, wat niet bedoeld wordt.

Tabel nº. 3.

Aantal personen, bedeeld met geneeskundige hulp, of aantal personen, aan wie verlof (consent) is verleend om, zoo noodig, kostelooze geneeskundige hulp in te roepen, beide met of zonder bedeeling van anderen aard.

(Naar verkiezing òf alleen de kolommen 1 tot en met 7 òf alleen de kolommen 8 tot en met 14 in te vullen.)

OPMERKINGEN:

1. Herhaalde telling van in den loop van een jaar met geneeskundige hulp of met daartoe strekkende verloven (consenten) bedeelde personen is niet geoorloofd.
2. De Directeur van het Centraal Bureau voor de Statistiek is op aanvrage bereid tot het verstrekken van alle inlichtingen, welke met betrekking tot de invulling der tabel mochten worden verlangd.

TABEL n°. 4,
BEHOORENDE BIJ HET BESLUIT
VAN DEN
MINISTER VAN BINNENLANDSCHE ZAKEN
VAN

1910.

GEMEENTE

Naam der instelling van weldadigheid:

Bedeeling van armen

door gemeentebesturen rechtstreeks of door instellingen van weldadigheid, bedoeld bij litt. *a*, *b*, *c* of *d* *) van artikel 2 der Armenwet.

*) Hiervan door te halen, wat niet bedoeld wordt.

Tabel n°. 4.

Aantal personen. bedeeld met rentelooze voorschotten.

Aantal verpleegde krankzinnigen en idioten (ook die, verpleegd in krankzinnigen- of idioten-gestichten).

Aantal personen, niet zijnde krankzinnigen, idioten of Regeeringskinderen, welke zijn uitbesteed in huisgezinnen of verpleegd in gestichten (ook die, welke zijn verpleegd in gods- of ziekenhuizen).

Aantal personen, bedeeld in natura, anders dan met levensmiddelen of brandstoffen, en op alle andere, tot nu toe in deze of de vorige tabellen niet afzonderlijk vermelde wijzen (hieronder te brengen bedeeling met kleeren, dekens, meubels, huisraad, kosten van begrafenis e. d.).

(De personen, op de hierboven aangegeven wijzen bedeeld, moeten in de tabel worden opgenomen, onverschillig, of zij ook bedeeling van anderen aard hebben ontvangen.)

OPMERKINGEN:

1. Herhaalde telling van in den loop van een jaar bedeelden is, voor elken vorm van bedeeling afzonderlijk, niet geoorloofd.
2. De Directeur van het Centraal Bureau voor de Statistiek is op aanvrage bereid tot het verstrekken van alle inlichtingen, welke met betrekking tot de invulling der tabel mochten worden verlangd.

TABEL n°. 5, 1910.

BEHOORENDE BIJ HET BESLUIT
VAN DEN
MINISTER VAN BINNENLANDSCHE ZAKEN
VAN

GEMEENTE

Naam der instelling van weldadigheid:

Bedeeling van armen

door gemeentebesturen rechtstreeks of door instellingen van weldadigheid, bedoeld bij litt. *a*, *b*, *c* of *d* *) van artikel 2 der Armenwet.

*) Hiervan door te halen, wat niet bedoeld wordt.

Tabel n°. 5. Aantal personen, begrepen in de kolommen van reisgeld of voedsel, en van de dakloozen, aan niet meer dan twee jaren in de gemeente woon-

(Herhaalde telling van in den loop van

Aantal personen, voor wie de onkosten geheel of ten deele (Vgl. n°. III van kolom 1			
Hoofden van gezinnen.			Andere gezinsleden, uit eigen hoofde bedeeld. [2])
(Onder een gezin zijn te verstaan twee of meer personen, tusschen wie huwelijk of bloedverwantschap bestaat of tusschen wie aanverwantschap bestaat of bestaan heeft en die op het oogenblik, dat de bedeeling een aanvang neemt, samenwonen.)			
Mannen.	Vrouwen. [1])	Totaal aantal hoofden van gezinnen (optelling der kol. 1 en 2).	(Hieronder ook te begrijpen de bedeelden in een gezin, waarvan het hoofd niet bedeeld werd).
1	2	3	4

OPMERKING:

De Directeur van het Centraal Bureau voor de Statistiek is op aanbetrekking tot de invulling der tabel mochten worden verlangd.

[1]) Hieronder ook te begrijpen gehuwde vrouwen, die uit eigen hoofde

[2]) Dit zijn dus: *a.* gehuwde vrouwen, die uit eigen hoofde bedeeld
b. kinderen, onverschillig van welken leeftijd, uit
c. andere bloed- en aanverwanten (of gewezen aan-

tabel n°. 1 (dus zonder inbegrip van de doortrekkenden, aan wie wie door de politie nachtverblijf en voedsel is verstrekt), die achtig waren, vóór zij bedeeld werden.

een jaar bedeelden is niet geoorloofd).

ten laste der instelling zijn gebleven. van tabel n°. 1.)			AANTEEKENINGEN TOT TOELICHTING.
Eenloopende personen. (Hieronder te brengen alle bedeelden, niet begrepen in de kolommen 1 tot en met 4.)			
Mannen.	Vrouwen.	Totaal aantal eenloopende personen (optelling der kol. 5 en 6).	
5	6	7	8

Aldus ingevuld te ...., *den* 1911.

(Handteekening en qualiteit.)

vrage bereid tot het verstrekken van alle inlichtingen, welke met

bedeeld zijn, terwijl de man *niet* bedeeld werd.

zijn, terwijl ook haar man bedeeld werd;
eigen hoofde bedeeld; en
verwanten), uit eigen hoofde bedeeld.

TABEL n°. 6,

BEHOORENDE BIJ HET BESLUIT
VAN DEN
MINISTER VAN BINNENLANDSCHE ZAKEN
VAN

1910.

GEMEENTE

Bedeeling van armen

door gemeentebesturen rechtstreeks.

Tabel n°. 6. Uitgaven. Ontvangsten.

OPMERKINGEN:

1. Indien het jaarlijksch verslag van den toestand der gemeente wordt gedrukt, zal de bijvoeging van een exemplaar daarvan bij de tabel, voor zoover het niet reeds gewoonte is een exemplaar aan het Centraal Bureau voor de Statistiek te zenden, door den Directeur van het Bureau op hoogen prijs worden gesteld.

2. De Directeur van het Centraal Bureau voor de Statistiek is op aanvrage bereid tot het verstrekken van alle inlichtingen, welke met betrekking tot de invulling der tabel mochten worden verlangd.

TABEL n°. 7. 1910.

BEHOORENDE BIJ HET BESLUIT
VAN DEN
MINISTER VAN BINNENLANDSCHE ZAKEN
VAN

GEMEENTE

Naam der instelling van weldadigheid:

Bedeeling van armen

door instellingen van weldadigheid, bedoeld bij litt. *a*, *b*, *c* of *d* *)
van artikel 2 der Armenwet.

*) Hiervan door te halen, wat niet bedoeld wordt.

Tabel n°. 7. Uitgaven. Ontvangsten.

OPMERKINGEN:

1. Indien de instelling zich ook wijdt aan een of meer der volgende wijzen van armenverzorging:
   a. het beheer van een godshuis, ziekenhuis, krankzinnigen- of idiotengesticht;
   b. het verschaffen van werk aan personen in daartoe ingerichte werkplaatsen of het verschaffen van werk aan personen, die overigens geen verzorging hebben genoten;

   moeten daarvoor afzonderlijke tabellen aan het gemeentebestuur worden aangevraagd. De gegevens daaromtrent mogen *niet* worden vermeld in tabel n°. 7 en de bijbehoorende bedeeldentabellen.

   Ingeval een afzonderlijke tabel betreffende werkverschaffing wordt ingevuld, moeten *alle* gegevens betreffende die wijze van armenverzorging in die tabel worden opgenomen en moeten de kolommen 11 en 15 van tabel n°. 7 niet worden ingevuld.

   Uitgaven en ontvangsten, welke niet gesplitst kunnen worden, mogen ongesplitst in een der soorten van tabellen worden vermeld, mits in de kolommen, voor toelichting bestemd, de noodige verwijzingen worden aangebracht.

2. Indien de instelling een gedrukt jaarverslag publiceert, zal de bijvoeging van een exemplaar daarvan bij de tabel, voor zoover het niet reeds gewoonte is een exemplaar aan het Centraal Bureau voor de Statistiek te zenden, door den Directeur van het Bureau op hoogen prijs worden gesteld.

3. De Directeur van het Centraal Bureau voor de Statistiek is op aanvrage bereid tot het verstrekken van alle inlichtingen, welke met betrekking tot de invulling der tabel mochten worden verlangd.

TABEL n°. 8, 1910.

BEHOORENDE BIJ HET BESLUIT
VAN DEN
MINISTER VAN BINNENLANDSCHE ZAKEN
VAN

GEMEENTE ....

Naam der instelling van weldadigheid:

....

Bedeeling van armen

door commissiën of vereenigingen, die gedurende den winter uitdeelingen doen van levensmiddelen of brandstoffen, behoorende tot de instellingen van weldadigheid, bedoeld bij litt. *a*, *b*, *c* of *d* *) van artikel 2 der Armenwet.

*) Hiervan door te halen, wat niet bedoeld wordt.

Tabel n°. 8. Uitgaven. Ontvangsten.

OPMERKINGEN:

1. Deze tabel is alleen bestemd voor instellingen van weldadigheid, die zich, voor zoover de bedeeling betreft, uitsluitend wijden aan het houden van uitdeelingen van levensmiddelen of brandstoffen gedurende den winter *op vertoon van bons, waarvan de houders niet met name bekend zijn.* Wordt ook bedeeling in anderen vorm verstrekt, dan moeten tabel n°. 7 en de bijbehoorende bedeeldentabellen worden ingevuld.

   Indien de instelling zich, behalve aan het houden van uitdeelingen, waarvoor tabel n°. 8 bestemd is, ook wijdt aan het beheer van een gesticht of het verschaffen van werk, moeten daarvoor afzonderlijke tabellen aan het gemeentebestuur worden aangevraagd. In dat geval mogen uitgaven en ontvangsten, welke niet gesplitst kunnen worden, ongesplist in een der soorten van tabellen worden vermeld, mits in de kolommen, voor toelichting bestemd, de noodige verwijzingen worden aangebracht.

2. Indien de instelling een gedrukt jaarverslag publiceert, zal de bijvoeging van een exemplaar daarvan bij de tabel, voor zoover het niet reeds gewoonte is een exemplaar aan het Centraal Bureau voor de Statistiek te zenden, door den Directeur van het Bureau op hoogen prijs worden gesteld.

3. De Directeur van het Centraal Bureau voor de Statistiek is op aanvrage bereid tot het verstrekken van alle inlichtingen, welke met betrekking tot de invulling der tabel mochten worden verlangd.

TABEL n°. 9, 1910.

BEHOORENDE BIJ HET BESLUIT
VAN DEN
MINISTER VAN BINNENLANDSCHE ZAKEN
VAN

....

GEMEENTE ....

Naam der instelling van weldadigheid:

....

Bedeeling

door genootschappen tot het verleenen van onderstand aan behoeftige kraamvrouwen, behoorende tot de instellingen van weldadigheid, bedoeld bij litt. *a*, *b*, *c* of *d* *) van artikel 2 der Armenwet.

*) Hiervan door te halen, wat niet bedoeld wordt.

Tabel n°. 9. Aantal ondersteunde kraamvrouwen. Uitgaven. Ontvangsten.

OPMERKINGEN:

1. Deze tabel is alleen bestemd voor instellingen van weldadigheid, die zich, voor zoover de bedeeling betreft, uitsluitend wijden aan het verleenen van onderstand aan behoeftige kraamvrouwen. Worden ook andere personen bedeeld, dan moeten tabel n°. 7 en de bijbehoorende bedeeldentabellen worden ingevuld.

   Indien de instelling zich, behalve aan het verleenen van onderstand, waarvoor tabel n°. 9 bestemd is, ook wijdt aan het beheer van een gesticht of het verschaffen van werk, moeten daarvoor afzonderlijke tabellen aan het gemeentebestuur worden aangevraagd. In dat geval mogen uitgaven en ontvangsten, welke niet gesplitst kunnen worden, ongesplitst in een der soorten van tabellen worden vermeld, mits in de kolommen, voor toelichting bestemd, de noodige verwijzingen worden aangebracht.
2. Herhaalde telling van in den loop van een jaar ondersteunde kraamvrouwen is niet geoorloofd.
3. Indien de instelling een gedrukt jaarverslag publiceert, zal de bijvoeging van een exemplaar daarvan bij de tabel, voorzoover het niet reeds gewoonte is een exemplaar aan het Centraal Bureau voor de Statistiek te zenden, door den Directeur van het Bureau op hoogen prijs worden gesteld.
4. De Directeur van het Centraal Bureau voor de Statistiek is op aanvrage bereid tot het verstrekken van alle inlichtingen, welke met betrekking tot de invulling der tabel mochten worden verlangd.

TABEL n°. 10, 1910.

BEHOORENDE BIJ HET BESLUIT
VAN DEN
MINISTER VAN BINNENLANDSCHE ZAKEN
VAN

GEMEENTE ....

Naam der instelling van weldadigheid:

....

Verpleging

in godshuizen, niet zijnde ziekenhuizen of gestichten voor krankzinnigen of idioten, behoorende tot de instellingen van weldadigheid, bedoeld bij litt. *a*, *b*, *c* of *d* *) van artikel 2 der Armenwet.

*) Hiervan door te halen, wat niet bedoeld wordt.

Tabel nº. 10. Aantal verpleegden. Uitgaven. Ontvangsten.

OPMERKINGEN:

1. Deze tabel is bestemd voor de verpleging in godshuizen, niet zijnde ziekenhuizen of gestichten voor krankzinnigen of idioten, onverschillig, of een gedeelte der verpleegden al dan niet in huisgezinnen wordt uitbesteed of in andere gestichten verpleegd.

   Indien de instelling zich ook wijdt aan een of meer der volgende wijzen van armenverzorging:
   a. het bedeelen van armen op andere wijze dan door uitbesteding in huisgezinnen of verpleging in andere gestichten;
   b. het beheer van een ziekenhuis, krankzinnigen- of idiotengesticht;
   c. het verschaffen van werk aan personen, die overigens geen verzorging hebben genoten;

   moeten daarvoor afzonderlijke tabellen aan het gemeentebestuur worden aangevraagd. De gegevens daaromtrent mogen *niet* worden vermeld in tabel nº. 10. In dat geval mogen uitgaven en ontvangsten, welke niet gesplitst kunnen worden, ongesplitst in een der soorten van tabellen worden vermeld, mits in de kolommen, voor toelichting bestemd, de noodige verwijzingen worden aangebracht.
2. Herhaalde telling van in den loop van een jaar verpleegden is niet geoorloofd, behalve met betrekking tot de dakloozen, aan wie nachtverblijf en voedsel is verstrekt. Ten aanzien dezer laatste soort van verpleegden kan, indien onoverkomelijke bezwaren tegen het vermijden van dubbeltellingen bestaan, worden volstaan met de opgave van het totale aantal malen, dat dergelijke onderstand is verstrekt, maar dan moet van deze omstandigheid in de kolom, voor toelichting bestemd, melding worden gemaakt.
3. Het verplegen van Regeeringskinderen is niet, het verplegen van voogdijkinderen wel als armenverzorging te beschouwen.

   De voor Regeeringskinderen gedane uitgaven en ontvangsten moeten derhalve, als omtrent hen afzonderlijk boek wordt gehouden, evenmin als hun aantal, in deze tabel worden vermeld. Maar indien omtrent hen niet afzonderlijk wordt boek gehouden, moeten zij in deze tabel worden opgenomen als verpleegden, voor wie de onkosten *geheel* zijn vergoed. In dat geval moeten de te hunnen behoeve verleende gewone Rijkssubsidiën onder de terugontvangsten en de buitengewone bijdragen van het Rijk in de kolom van „alle overige ontvangsten" worden opgenomen.
4. Indien de instelling een gedrukt jaarverslag publiceert, zal de bijvoeging van een exemplaar daarvan bij de tabel' voor zoover het niet reeds gewoonte is een exemplaar aan het Centraal Bureau voor de Statistiek te zenden, door den Directeur van het Bureau op hoogen prijs worden gesteld.
5. De Directeur van het Centraal Bureau voor de Statistiek is op aanvrage bereid tot het verstrekken van alle inlichtingen, welke met betrekking tot de invulling der tabel mochten worden verlangd.

TABEL n°. 11, 1910

BEHOORENDE BIJ HET BESLUIT
VAN DEN
MINISTER VAN BINNENLANDSCHE ZAKEN
VAN

GEMEENTE

Naam der instelling van weldadigheid:

Verpleging

in ziekenhuizen of gestichten voor krankzinnigen of idioten,*)
behoorende tot de instellingen van weldadigheid,
bedoeld bij litt. *a*, *b*, *c* of *d**) van
artikel 2 der Armenwet.

*) Hiervan door te halen, wat niet bedoeld wordt.

Tabel nº. 11. Aantal verpleegden. Aantal verpleegdagen. Uitgaven. Ontvangsten.

OPMERKINGEN:

1. Deze tabel is bestemd voor de verpleging in ziekenhuizen of gestichten voor krankzinnigen of idioten, onverschillig of een gedeelte der verpleegden al dan niet tijdelijk buiten het gesticht wordt verpleegd (Woningen, bedoeld in artikel 35*a* der wet van 27 April 1884 (*Staatsblad* nº. 96), gewijzigd bij de wet van 15 Juli 1904 (*Staatsblad* nº. 157), moeten worden beschouwd als deel van het krankzinnigengesticht).
   Indien de instelling zich ook wijdt aan een of meer der volgende wijzen van armenverzorging:
   a. andere bedeeling van armen dan in de eerste zinsnede dezer opmerking is vermeld;
   b. het beheer van een godshuis, niet zijnde ziekenhuis of gesticht voor krankzinnigen of idioten;
   c. het verschaffen van werk aan personen, die overigens geen verzorging hebben genoten;
   moeten daarvoor afzonderlijke tabellen aan het gemeentebestuur worden aangevraagd.
   De gegevens daaromtrent mogen *niet* worden vermeld in tabel nº. 11. In dat geval mogen uitgaven en ontvangsten, welke niet geplitst kunnen worden, ongeplist in een der soorten van tabellen worden vermeld, mits in de kolommen, voor toelichting bestemd, de noodige verwijzingen worden aangebracht.
2. Herhaalde telling van in den loop van een jaar verpleegden is niet geoorloofd.
3. Indien de instelling een gedrukt jaarverslag publiceert, zal de bijvoeging van een exemplaar daarvan bij de tabel, voor zoover het niet reeds gewoonte is een exemplaar aan het Centraal Bureau voor de Statistiek te zenden, door den Directeur van het Bureau op hoogen prijs worden gesteld.
4. De Directeur van het Centraal Bureau voor de Statistiek is op aanvrage bereid tot het verstrekken van alle inlichtingen, welke met betrekking tot de invulling der tabel mochten worden verlangd.

TABEL n°. 12, 1910.

BEHOORENDE BIJ HET BESLUIT
VAN DEN
MINISTER VAN BINNENLANDSCHE ZAKEN
VAN

....

GEMEENTE ....

Naam der instelling van weldadigheid:

....

Armenverzorging

door instellingen tot werkverschaffing aan behoeftigen in daartoe ingerichte werkplaatsen, behoorende tot de instellingen van weldadigheid, bedoeld bij litt. *a*, *b*, *c* of *d* *) van artikel 2 der Armenwet.

*) Hiervan door te halen, wat niet bedoeld wordt.

Tabel n°. 12. Aantal behoeftigen, aan welke werk is verschaft.

Aantal werkdagen. Uitgaven. Ontvangsten.

OPMERKINGEN:

1. Deze tabel is bestemd voor de verschaffing van werk aan behoeftigen in daartoe ingerichte werkplaatsen, onverschillig of daarnaast al dan niet tevens werk wordt verschaft aan behoeftigen, die buiten de instelling het opgedragen werk verrichten.

   Indien de instelling zich ook wijdt aan een of meer der volgende wijzen van armenverzorging:

   a. het bedeelen van armen;

   b. het beheer van een godshuis, ziekenhuis, krankzinnigen- of idiotengesticht;

   moeten daarvoor afzonderlijke tabellen aan het gemeentebestuur worden aangevraagd. De gegevens daaromtrent mogen *niet* worden vermeld in tabel n°. 12. In dat geval mogen uitgaven en ontvangsten, welke niet gesplitst kunnen worden, ongesplitst in een der soorten van tabellen worden vermeld, mits in de kolommen, voor toelichting bestemd, de noodige verwijzingen worden aangebracht.

2. Herhaalde telling van behoeftigen, aan welke in den loop van een jaar werk is verschaft, is niet geoorloofd.

3. De instellingen van weldadigheid, welke deze tabel invullen, zijn gehouden de vragen te beantwoorden, welke achterop zijn geplaatst. Dit behoeft evenwel niet te geschieden, voor zoover de antwoorden gelijk zouden zijn aan die, welke over een vroeger jaar zijn gegeven.

4. Indien de instelling een gedrukt jaarverslag publiceert, zal de bijvoeging van een exemplaar daarvan bij de tabel, voor zoover het niet reeds gewoonte is een exemplaar aan het Centraal Bureau voor de Statistiek te zenden, door den Directeur van het Bureau op hoogen prijs worden gesteld.

5. De Directeur van het Centraal Bureau voor de Statistiek is op aanvrage bereid tot het verstrekken van alle inlichtingen, welke met betrekking tot het invullen der tabel mochten worden verlangd.

Vragen, te beantwoorden volgens opmerking 3, op de voorzijde der tabel geplaatst.

1. Is de instelling gedurende het geheele jaar werkzaam?
   Zoo neen, gedurende welke maanden?

2. Van welken aard zijn de verrichte werkzaamheden?
   Wordt ook land- of tuinarbeid verricht?

3. Hoe zijn de werktijden geregeld?

4. Hoe groot zijn de loonen, welke worden uitgekeerd?
   In welken vorm worden zij uitbetaald?

5. Op welke wijze geschiedt de uitbetaling van het loon? (tijd, plaats e. d.).

6. Kunnen nog bijzonderheden worden medegedeeld betreffende de finantieele uitkomsten? (bijv. met betrekking tot de verschillende wijzen van werkverschaffing afzonderlijk).

7. Heeft samenwerking plaats met andere instellingen van weldadigheid?

8. Welke voorschriften bestaan ten aanzien van het verlaten der instelling en den terugkeer na elders werk te hebben gevonden?

9. Hoe wordt de instelling beheerd?
   Worden naamregisters gehouden van behoeftigen, aan welke werk is verschaft?

10. Heeft de instelling aan haar doel beantwoord?

TABEL n°. 13, **1910.**

BEHOORENDE BIJ HET BESLUIT
VAN DEN
MINISTER VAN BINNENLANDSCHE ZAKEN
VAN

....

GEMEENTE ....

Naam der instelling van weldadigheid:

....

Armenverzorging

door instellingen tot werkverschaffing aan behoeftigen op andere wijze dan in daartoe ingerichte werkplaatsen, behoorende tot de instellingen van weldadigheid, bedoeld bij litt. *a*, *b*, *c* of *d* *) van artikel 2 der Armenwet.

*) Hiervan door te halen, wat niet bedoeld wordt.

Tabel n°. 13.

Aantal behoeftigen, aan welke werk is verschaft. Aantal werkdagen. Uitgaven. Ontvangsten.

OPMERKINGEN:

1. Deze tabel is alleen bestemd voor instellingen van weldadigheid, die zich, voor zoover de werkverschaffing betreft, uitsluitend wijden aan het verschaffen van werk aan behoeftigen op andere wijze dan in daartoe ingerichte werkplaatsen. Staat een tot werkverschaffing ingerichte werkplaats ter beschikking, dan moet tabel n°. 12 worden ingevuld.

   Indien de instelling zich ook wijdt aan een of meer der volgende wijzen van armenverzorging:

   a. het bedeelen van armen;

   b. het beheer van een godshuis, ziekenhuis, krankzinnigen- of idiotengesticht;

   moeten daarvoor afzonderlijke tabellen aan het gemeentebestuur worden aangevraagd. De gegevens daaromtrent mogen *niet* worden vermeld in tabel n°. 13. In dat geval mogen uitgaven en ontvangsten, welke niet gesplitst kunnen worden, ongesplitst in een der soorten van tabellen worden vermeld, mits in de kolommen, voor toelichting bestemd, de noodige verwijzingen worden aangebracht.
2. Herhaalde telling van behoeftigen, aan welke in den loop van een jaar werk is verschaft, is niet geoorloofd.
3. De instellingen van weldadigheid, welke deze tabel invullen, zijn gehouden de vragen te beantwoorden, welke achterop zijn geplaatst. Dit behoeft evenwel niet te geschieden, voor zoover de antwoorden gelijk zouden zijn aan die, welke over een vroeger jaar zijn gegeven.
4. Indien de instelling een gedrukt jaarverslag publiceert, zal de bijvoeging van een exemplaar daarvan bij de tabel, voor zoover het niet reeds gewoonte is een exemplaar aan het Centraal Bureau voor de Statistiek te zenden, door den Directeur van het Bureau op hoogen prijs worden gesteld.
5. De Directeur van het Centraal Bureau voor de Statistiek is op aanvrage bereid tot het verstrekken van alle inlichtingen, welke met betrekking tot de invulling der tabel mochten worden verlangd.

Vragen, te beantwoorden volgens opmerking 3, op de voorzijde der tabel geplaatst.

1. Is de instelling gedurende het geheele jaar werkzaam?
   Zoo neen, gedurende welke maanden?

2. Van welken aard zijn de verrichte werkzaamheden?
   Wordt ook land- of tuinarbeid verricht?

3. Hoe zijn de werktijden geregeld?

4. Hoe groot zijn de loonen, welke worden uitgekeerd?
   In welken vorm worden zij uitbetaald?

5. Op welke wijze geschiedt de uitbetaling van het loon?
   (tijd, plaats e. d.)

6. Kunnen nog bijzonderheden worden medegedeeld betreffende de financieele uitkomsten? (bijv. met betrekking tot de verschillende wijzen van werkverschaffing afzonderlijk.)

7. Heeft samenwerking plaats met andere instellingen van weldadigheid?

8. Welke voorschriften bestaan ten aanzien van het verlaten der instelling en den terugkeer na elders werk te hebben gevonden?

9. Hoe wordt de instelling beheerd?

   Worden naamregisters gehouden van de behoeftigen, aan welke werk is verschaft?

10. Heeft de instelling aan haar doel beantwoord?

TABEL n°. 14, 1909.

BEHOORENDE BIJ HET BESLUIT
VAN DEN
MINISTER VAN BINNENLANDSCHE ZAKEN
VAN

GEMEENTE ....

Bedeeling van armen

door gemeentebesturen rechtstreeks.

Tabel n°. 14.

Aantal bedeelden. Uitgaven. Ontvangsten.

OPMERKINGEN:

1. Herhaalde telling van in den loop van een jaar bedeelden is niet geoorloofd behalve met betrekking tot de doortrekkenden, aan wie reisgeld of voedsel, en de dakloozen, aan wie door de politie nachtverblijf en voedsel is verstrekt. Ten aanzien dezer laatste twee soorten van bedeelden kan, indien onoverkomelijke bezwaren tegen het vermijden van dubbeltellingen bestaan, worden volstaan met de opgave van het totale aantal malen, dat dergelijke onderstand is verstrekt.
2. Indien het jaarlijksch verslag van den toestand der gemeente wordt gedrukt, zal de bijvoeging van een exemplaar daarvan bij de tabel, voor zoover het niet reeds gewoonte is een exemplaar aan het Centraal Bureau voor de Statistiek te zenden, door den Directeur van het Bureau op hoogen prijs worden gesteld.
3. De Directeur van het Centraal Bureau voor de Statistiek is op aanvrage bereid tot het verstrekken van alle inlichtingen, welke met betrekking tot de invulling der tabel mochten worden verlangd.

TABEL n°. 15, 1909.

BEHOORENDE BIJ HET BESLUIT
VAN DEN
MINISTER VAN BINNENLANDSCHE ZAKEN
VAN

....

GEMEENTE ....

Naam der instelling van weldadigheid:

....

Bedeeling van armen

door instellingen van weldadigheid, bedoeld bij litt. *a*, *b*, *c* of *d* *)
van artikel 2 der Armenwet.

*) Hiervan door te halen wat niet bedoeld wordt.

Tabel nº. 15.

Aantal bedeelden. Uitgaven voor beheer en voor onderstand van allerlei aard. Inkomsten door collecten, inschrijvingen of andere vrijwillige bijdragen en subsidiën.

OPMERKINGEN:

1. Indien de instelling zich ook wijdt aan een of meer der volgende wijzen van armenverzorging;
   a. het beheer van een godshuis, ziekenhuis, krankzinnigen- of idiotengesticht;
   b. het verschaffen van werk aan personen in daartoe ingerichte werkplaatsen of het verschaffen van werk aan personen, die overigens geen verzorging hebben genoten;

   moeten daarvoor afzonderlijke tabellen aan het gemeentebestuur worden aangevraagd. De gegevens daaromtrent mogen *niet* worden vermeld in tabel nº. 15.

   Ingeval een afzonderlijke tabel betreffende werkverschaffing wordt ingevuld, moeten *alle* gegevens betreffende die wijze van armenverzorging in die tabel worden opgenomen en moeten in de kolommen 10 en 11 van tabel nº. 15 geen bedragen daaromtrent worden medegeteld.

   Uitgaven en ontvangsten, welke niet gesplitst kunnen worden, mogen ongesplitst in een der soorten van tabellen worden vermeld, mits in de kolommen, voor toelichting bestemd, de noodige verwijzingen worden aangebracht.
2. Herhaalde telling van in den loop van een jaar bedeelden is niet geoorloofd, behalve met betrekking tot de doortrekkenden, aan wie reisgeld of voedsel is verstrekt. Ten aanzien dezer laatste soort van bedeelden kan, indien onoverkomelijke bezwaren tegen het vermijden van dubbeltellingen bestaan, worden volstaan met de opgave van het totale aantal malen, dat dergelijke onderstand is verstrekt.
3. De instellingen worden er aan herinnerd, dat in deze tabel *niet* opgave wordt gevraagd van *alle* uitgaven en *alle* ontvangsten, maar alleen van die, welke met name in de hoofden der kolommen, zooals die door de noten worden toegelicht, zijn vermeld.
4. Indien de instelling een gedrukt jaarverslag publiceert, zal de bijvoeging van een exemplaar daarvan bij de tabel, voor zoover het niet reeds gewoonte is een exemplaar aan het Centraal Bureau voor de Statistiek te zenden, door den Directeur van het Bureau op hoogen prijs worden gesteld.
5. De Directeur van het Centraal Bureau voor de Statistiek is op aanvrage bereid tot het verstrekken van alle inlichtingen, welke met betrekking tot de invulling der tabel mochten worden verlangd

TABEL n°. 16, 1909.

BEHOORENDE BIJ HET BESLUIT
VAN DEN
MINISTER VAN BINNENLANDSCHE ZAKEN
VAN

GEMEENTE

Naam der instelling van weldadigheid:

Bedeeling van armen

door commissiën of vereenigingen, die gedurende den winter uitdeelingen doen van levensmiddelen of brandstoffen, behoorende tot de instellingen van weldadigheid, bedoeld bij litt. *a*, *b*, *c* of *d* *) van artikel 2 der Armenwet.

*) Hiervan door te halen, wat niet bedoeld wordt.

Tabel n°. 16.

Uitgaven voor beheer en voor onderstand van allerlei aard. Inkomsten door collecten, inschrijvingen of andere vrijwillige bijdragen en subsidiën.

OPMERKINGEN:

1. Deze tabel is alleen bestemd voor instellingen van weldadigheid, die zich, voor zoover de bedeeling betreft, uitsluitend wijden aan het houden van uitdeelingen van levensmiddelen of brandstoffen gedurende den winter *op vertoon van bons, waarvan de houders niet met name bekend zijn.* Wordt ook bedeeling in anderen vorm verstrekt, dan moet tabel n°. 15 worden ingevuld.

   Indien de instelling zich, behalve aan het houden van uitdeelingen, waarvoor tabel n°. 16 bestemd is, ook wijdt aan het beheer van een gesticht of het verschaffen van werk, moeten daarvoor afzonderlijke tabellen aan het gemeentebestuur worden aangevraagd. In dat geval mogen uitgaven en ontvangsten, welke niet gesplitst kunnen worden, ongesplitst in een der soorten van tabellen worden vermeld, mits in de kolommen, voor toelichting bestemd de noodige verwijzingen worden aangebracht.

2. De instellingen worden er aan herinnerd, dat in deze tabel *niet* opgave wordt gevraagd van *alle* uitgaven en *alle* ontvangsten, maar alleen van die, welke met name in de hoofden der kolommen, zoodals die door de noten worden toegelicht, zijn vermeld.

3. Indien de instelling een gedrukt jaarverslag publiceert, zal de bijvoeging van een exemplaar daarvan bij de tabel, voor zoover het niet reeds gewoonte is een exemplaar aan het Centraal Bureau voor de Statistiek te zenden, door den Directeur van het Bureau op hoogen prijs worden gesteld.
4. De Directeur van het Centraal Bureau voor de Statistiek is op aanvrage bereid tot het verstrekken van alle inlichtingen, welke met betrekking tot de invulling der tabel mochten worden verlangd.

GEMEENTE

Tabel n°. 16. Uitgaven voor beheer
Inkomsten door collecten, inschrijvingen

. Bij de invulling der tabel te letten op het volgende:

Alle bedragen, behalve de getaxeerde huurwaarde wordt gemaakt, moeten worden ontleend aan de dienstjaar.

UITGAVEN.					
Kosten van beheer (zonder de uitgaven voor roerende en onroerende bezittingen, welke zijn bestemd om er inkomsten van te trekken, maar met inbegrip van de getaxeerde huurwaarde van eigen gebouwen en lokaliteiten, welke dienen voor het eigenlijke werk der armenverzorging. 1)	Berekening van de uitgaven voor directen onderstand.			Uitgaven voor indirecten onderstand (subsidiën aan gemeenten en andere instellingen van weldadigheid).	Optelling der kolommen 1, 4 en 5.
	Totaal bedrag der uitgaven voor bedeeling met levensmiddelen of brandstoffen (zie opmerking 1 voor op de tabel).	Opbrengst van verkochte levensmiddelen of brandstoffen (hieronder ook te begrijpen de opbrengst van den verkoop van bons).	Blijft: (kolom 2, verminderd met kolom 3).		
1	2	3	4	5	6

1) In deze kolom behooren dus: huur, belasting en verdere lasten en onderhoud van voor de uitoefening van het beheer bestemde gebouwen en lokaliteiten (of wel — zie in de kolom — de getaxeerde huurwaarde), onderhoud van meubilair, traktementen en loonen van het personeel, uitgaven voor schrijfbehoeften, druk- en bindwerk, kosten van vergaderingen en dergelijke uitgaven, voor zoover zij voor het eigenlijke werk der armenverzorging zijn gedaan. Hierin niet te brengen de uitgaven van buitengewonen aard; daarvan moet in het geheel geen opgave worden gedaan.

De huurwaarde van eigen gebouwen en lokaliteiten moet bepaald worden naar den kostprijs of de assurantiewaarde of, onafhankelijk daarvan, met inachtneming van plaatselijke omstandigheden.

2) Hieronder niet te begrijpen renten van effecten en uitstaande kapitalen, huur- en pachtpenningen en alle andere dergelijke periodieke inkomsten van bezittingen en toegekende rechten; daarvan moet in het geheel geen opgave worden gedaan.

voor onderstand van allerlei aard. 1909.

andere vrijwillige bijdragen en subsidiën.

n eigen gebouwen en lokaliteiten, waarvan in kolom 1 melding
gesloten rekening der instelling over het laatstverloopen

ONTVANGSTEN.						AANTEEKENINGEN TOT TOELICHTING.
		Subsidiën.				
Erfstellingen, legaten en schenkingen, in den zin van het Burgerlijk Wetboek. 2)	Collecten, inschrijvingen en andere vrijwillige bijdragen, niet begrepen in de kolommen 3, 7 en 9 tot en met 11 (hieronder ook te begrijpen de contributiën, maar *niet* te begrijpen de opbrengst van den verkoop van bons; deze laatste behoort in kolom 3). 2)	van andere instellingen van weldadigheid.	van gemeenten.	van de provincie en het Rijk.	Optelling der kolommen 7 tot en met 11.	
7	8	9	10	11	12	13

Aldus ingevuld te ..... *den* . *1910.*

(Handteekening en qualiteit.)

TABEL n°. 17, **1909.**

BEHOORENDE BIJ HET BESLUIT
VAN DEN
MINISTER VAN BINNENLANDSCHE ZAKEN
VAN

GEMEENTE

Naam der instelling van weldadigheid:

Bedeeling

door genootschappen tot het verleenen van onderstand aan behoeftige kraamvrouwen, behoorende tot de instellingen van weldadigheid, bedoeld bij litt. *a*, *b*, *c* en *d* *) van artikel 2 der Armenwet.

*) Hiervan door te halen, wat niet bedoeld wordt.

Tabel n°. 17.

Aantal ondersteunde kraamvrouwen.
Uitgaven voor beheer en voor onderstand van allerlei aard.
Inkomsten door collecten, inschrijvingen of andere vrijwillige bijdragen en subsidiën.

OPMERKINGEN:

1. Deze tabel is alleen bestemd voor instellingen van weldadigheid, die zich, voor zoover de bedeeling betreft, uitsluitend wijden aan het verleenen van onderstand aan behoeftige kraamvrouwen. Worden ook andere personen bedeeld, dan moet tabel n°. 15 worden ingevuld.

   Indien de instelling zich, behalve aan het verleenen van onderstand, waarvoor tabel n°. 17 bestemd is, ook wijdt aan het beheer van een gesticht of het verschaffen van werk, moeten daarvoor afzonderlijke tabellen aan het gemeentebestuur worden aangevraagd. In dat geval mogen uitgaven en ontvangsten, welke niet gesplitst kunnen worden, ongesplitst in een der soorten van tabellen worden vermeld, mits in de kolommen, voor toelichting bestemd, de noodige verwijzingen worden aangebracht.
2. Herhaalde telling van in den loop van een jaar ondersteunde kraamvrouwen is niet geoorloofd.
3. De instellingen worden er aan herinnerd, dat in deze tabel *niet* opgave wordt gevraagd van *alle* uitgaven en *alle* ontvangsten, maar alleen van die, welke met name in de hoofden der kolommen, zooals die door de noten worden toegelicht, zijn vermeld.
4. Indien de instelling een gedrukt jaarverslag publiceert, zal de bijvoeging van een exemplaar daarvan bij de tabel, voor zoover het niet reeds gewoonte is een exemplaar aan het Centraal Bureau voor de Statistiek te zenden, door den Directeur van het Bureau op hoogen prijs worden gesteld.
5. De Directeur van het Centraal Bureau voor de Statistiek is op aanvrage bereid tot het verstrekken van alle inlichtingen, welke met betrekking tot de invulling der tabel mochten worden verlangd.

TABEL n°. 18. **1909.**

BEHOORENDE BIJ HET BESLUIT
VAN DEN
MINISTER VAN BINNENLANDSCHE ZAKEN
VAN

GEMEENTE

Naam der instelling van weldadigheid:

Verpleging

in godshuizen, niet zijnde ziekenhuizen of gestichten voor krankzinnigen of idioten, behoorende tot de instellingen van weldadigheid, bedoeld bij litt. *a*. *b*. *c* of *d* *) van artikel 2 der Armenwet.

*) Hiervan door te halen, wat niet bedoeld wordt.

Tabel n°. 18. Aantal verpleegden. Uitgaven voor beheer en voor onderstand van allerlei aard. Inkomsten door collecten, inschrijvingen of andere vrijwillige bijdragen en subsidiën.

OPMERKINGEN:

1. Deze tabel is bestemd voor de verpleging in godshuizen, niet zijnde ziekenhuizen of gestichten voor krankzinnigen of idioten, onverschillig of een gedeelte der verpleegden al dan niet in huisgezinnen wordt uitbesteed of in andere gestichten verpleegd.

Indien de instelling zich ook wijdt aan een of meer der volgende wijzen van armenverzorging:

a. het bedeelen van armen op andere wijze dan door uitbesteding in huisgezinnen of verpleging in andere gestichten;

b. het beheer van een ziekenhuis, krankzinnigen- of idiotengesticht;

c. het verschaffen van werk aan personen, die overigens geen verzorging hebben genoten;

moeten daarvoor afzonderlijke tabellen aan het gemeentebestuur worden aangevraagd. De gegevens daaromtrent mogen *niet* worden vermeld in tabel n°. 18. In dat geval mogen uitgaven en ontvangsten, welke niet gesplitst kunnen worden, ongesplitst in een der soorten van tabellen worden vermeld, mits in de kolommen, voor toelichting bestemd, de noodige verwijzingen worden aangebracht.

2. Herhaalde telling van in den loop van een jaar verpleegden is niet geoorloofd, behalve met betrekking tot de dakloozen, aan wie nachtverblijf en voedsel is verstrekt. Ten aanzien dezer laatste soort van verpleegden kan, indien onoverkomelijke bezwaren tegen het vermijden van dubbeltellingen bestaan, worden volstaan met de opgave van het totale aantal malen, dat dergelijke onderstand is verstrekt, maar dan moet van deze omstandigheid in de kolom, voor toelichting bestemd, melding worden gemaakt.

3. De instellingen worden eraan herinnerd, dat in deze tabel *niet* opgave wordt gevraagd van *alle* uitgaven en *alle* ontvangsten, maar alleen van die, welke met name in de hoofden der kolommen, zooals die door de noten worden toegelicht, zijn vermeld.

4. Het verplegen van Regeeringskinderen is niet, het verplegen van voogdijkinderen wel als armenverzorging te beschouwen.

De voor Regeeringskinderen gedane uitgaven en ontvangsten moeten derhalve, als omtrent hen afzonderlijk boek wordt gehouden, evenmin als hun aantal, in deze tabel worden vermeld. Maar indien omtrent hen niet afzonderlijk wordt boek gehouden, moeten zij in deze tabel worden opgenomen als verpleegden, voor wie de onkosten *geheel* zijn vergoed. In dat geval moeten de te hunnen behoeve verleende gewone Rijkssubsidiën onder de terugontvangsten worden opgenomen, terwijl van de buitengewone bijdragen van het Rijk in het geheel geen opgave moet worden gedaan.

5. Indien de instelling een gedrukt jaarverslag publiceert, zal de bijvoeging van een exemplaar daarvan bij de tabel, voor zoover het niet reeds gewoonte is een exemplaar aan het Centraal Bureau voor de Statistiek te zenden, door den Directeur van het Bureau op hoogen prijs worden gesteld.

6. De Directeur van het Centraal Bureau voor de Statistiek is op aanvrage bereid tot het verstrekken van alle inlichtingen, welke met betrekking tot de invulling der tabel mochten worden verlangd.

TABEL n°. 19, **1909.**

BEHOORENDE BIJ HET BESLUIT
VAN DEN
MINISTER VAN BINNENLANDSCHE ZAKEN
VAN

....

GEMEENTE ....

Naam der instelling van weldadigheid:

Verpleging

in ziekenhuizen of gestichten voor krankzinnigen of idioten. *)
behoorende tot de instellingen van weldadigheid,
bedoeld bij litt. *a*, *b*, *c* of *d* *) van artikel 2
der Armenwet.

*) Hiervan door te halen, wat niet bedoeld wordt.

Tabel n°. 19.

Aantal verpleegden. Aantal verpleegdagen.

Uitgaven voor beheer en voor onderstand van allerlei aard.

Inkomsten door collecten, inschrijvingen of andere vrijwillige bijdragen en subsidiën.

OPMERKINGEN:

1. Deze tabel is bestemd voor de verpleging in ziekenhuizen of gestichten voor krankzinnigen of idioten, onverschillig of een gedeelte der verpleegden al dan niet tijdelijk buiten het gesticht wordt verpleegd (Woningen, bedoeld in artikel 35*a* der wet van 27 April 1884 (*Stbl.* n°. 96), gewijzigd bij de wet van 15 Juli 1904 (*Stbl.* n°. 157), moeten worden beschouwd als deel van het krankzinnigengesticht).

   Indien de instelling zich ook wijdt aan een of meer der volgende wijzen van armenverzorging:
   a. andere bedeeling van armen dan in de eerste zinsnede dezer opmerking is vermeld;
   b. het beheer van een godshuis, niet zijnde ziekenhuis of gesticht voor krankzinnigen of idioten;
   c. het verschaffen van werk aan personen, die overigens geen verzorging hebben genoten;
   moeten daarvoor afzonderlijke tabellen aan het gemeentebestuur worden aangevraagd. De gegevens daaromtrent mogen *niet* worden vermeld in tabel n°. 19. In dat geval mogen uitgaven en ontvangsten, welke niet gesplitst kunnen worden, ongesplitst in een der soorten van tabellen worden vermeld, mits in de kolommen, voor toelichting bestemd, de noodige verwijzingen worden aangebracht.
2. Herhaalde telling van in den loop van een jaar verpleegden is niet geoorloofd.
3. De instellingen worden eraan herinnerd, dat in deze tabel *niet* opgave wordt gevraagd van *alle* uitgaven en *alle* ontvangsten, maar alleen van die, welke met name in de hoofden der kolommen, zooals die door de noten worden toegelicht, zijn vermeld.
4. Indien de instelling een gedrukt jaarverslag publiceert, zal de bijvoeging van een exemplaar daarvan bij de tabel, voor zoover het niet reeds gewoonte is een exemplaar aan het Centraal Bureau voor de Statistiek te zenden, door den Directeur van het Bureau op hoogen prijs worden gesteld.
5. De Directeur van het Centraal Bureau voor de Statistiek is op aanvrage bereid tot het verstrekken van alle inlichtingen, welke met betrekking tot de invulling der tabel mochten worden verlangd.

TABEL n°. 20, **1909.**

BEHOORENDE BIJ HET BESLUIT
VAN DEN
MINISTER VAN BINNENLANDSCHE ZAKEN
VAN

GEMEENTE

Naam der instelling van weldadigheid:

Armenverzorging

door instellingen tot werkverschaffing aan behoeftigen in daartoe ingerichte werkplaatsen, behoorende tot de instellingen van weldadigheid, bedoeld bij litt. *a*, *b*, *c* of *d**) van artikel 2 der Armenwet.

*) Hiervan door te halen, wat niet bedoeld wordt.

Tabel n°. 20.

Aantal behoeftigen aan welke werk is verschaft.
Aantal werkdagen.
Uitgaven voor beheer en voor onderstand van allerlei aard.
Inkomsten door collecten, inschrijvingen of andere vrijwillige bijdragen en subsidiën.

OPMERKINGEN:

1. Deze tabel is bestemd voor de verschaffing van werk aan behoeftigen in daartoe ingerichte werkplaatsen, onverschillig of daarnaast al dan niet tevens werk wordt verschaft aan behoeftigen, die buiten de instelling het opgedragen werk verrichten.
   Indien de instelling zich ook wijdt aan een of meer der volgende wijzen van armenverzorging:
   a. het bedeelen van armen;
   b. het beheer van een godshuis, ziekenhuis, krankzinnigen- of idiotengesticht;
   moeten daarvoor afzonderlijke tabellen aan het gemeentebestuur worden aangevraagd. De gegevens daaromtrent mogen *niet* worden vermeld in tabel n°. 20. In dat geval mogen uitgaven en ontvangsten, welke niet gesplitst kunnen worden, ongesplitst in een der soorten van tabellen worden vermeld, mits in de kolommen, voor toelichting bestemd, de noodige verwijzingen worden aangebracht.
2. Herhaalde telling van behoeftigen, aan welke in den loop van een jaar werk is verschaft, is niet geoorloofd.
3. De instellingen worden eraan herinnerd, dat in deze tabel *niet* opgave wordt gevraagd van *alle* uitgaven en *alle* ontvangsten, maar alleen van die, welke met name in de hoofden der kolommen, zooals die door de noten worden toegelicht, zijn vermeld.
4. De burgerlijke en gemengde instellingen van weldadigheid, welke deze tabel invullen, zijn gehouden de vragen te beantwoorden, welke achterop zijn geplaatst. Dit behoeft evenwel niet te geschieden, voor zoover de antwoorden gelijk zouden zijn aan die, welke over een vroeger jaar zijn gegeven.
   Voor de kerkelijke en bijzondere instellingen van weldadigheid is de beantwoording dier vragen *niet* verplicht, maar gaarne zullen ook van haar, ter vervollediging der gegevens, de antwoorden worden ontvangen.
5. Indien de instelling een gedrukt jaarverslag publiceert, zal de bijvoeging van een exemplaar daarvan bij de tabel, voor zoover het niet reeds gewoonte is een exemplaar aan het Centraal Bureau voor de Statistiek te zenden, door den Directeur van het Bureau op hoogen prijs worden gesteld.
6. De Directeur van het Centraal Bureau voor de Statistiek is op aanvrage bereid tot het verstrekken van alle inlichtingen, welke met betrekking tot de invulling der tabel mochten worden verlangd.

Vragen, te beantwoorden volgens opmerking 4, op de voorzijde der tabel geplaatst.

1. Is de instelling gedurende het geheele jaar werkzaam?
   Zoo neen, gedurende welke maanden?

2. Van welken aard zijn de verrichte werkzaamheden?
   Wordt ook land- of tuinarbeid verricht?

3. Hoe zijn de werktijden geregeld?

4. Hoe groot zijn de loonen, welke worden uitgekeerd?
   In welken vorm worden zij uitbetaald?

5. Op welke wijze geschiedt de uitbetaling van het loon? (tijd, plaats e.d.)

6. Kunnen nog bijzonderheden worden medegedeeld betreffende de financieele uitkomsten?
   (bijv. met betrekking tot de verschillende wijzen van werkverschaffing afzonderlijk.)

7. Heeft samenwerking plaats met andere instellingen van weldadigheid?

8. Welke voorschriften bestaan ten aanzien van het verlaten der instelling en den terugkeer na elders werk te hebben gevonden?

9. Hoe wordt de instelling beheerd?
   Worden naamregisters gehouden van de behoeftigen, aan welke werk is verschaft?

10. Heeft de instelling aan haar doel beantwoord?

TABEL nº. 21, 1909.

BEHOORENDE BIJ HET BESLUIT
VAN DEN
MINISTER VAN BINNENLANDSCHE ZAKEN
VAN

....

GEMEENTE ....

Naam der instelling van weldadigheid:

....

Armenverzorging

door instellingen tot werkverschaffing aan behoeftigen op andere wijze dan in daartoe ingerichte werkplaatsen, behoorende tot de instellingen van weldadigheid, bedoeld bij litt. *a*, *b*, *c* of *d**) van artikel 2 der Armenwet.

*) Hiervan door te halen, wat niet bedoeld wordt.

Tabel n°. 21.

Aantal behoeftigen, aan welke werk is verschaft.
Aantal werkdagen.
Uitgaven voor beheer en voor onderstand van allerlei aard.
Inkomsten door collecten, inschrijvingen of andere vrijwillige bijdragen en subsidiën.

OPMERKINGEN:

1. Deze tabel is alleen bestemd voor instellingen van weldadigheid, die zich, voor zoover de werkverschaffing betreft, uitsluitend wijden aan het verschaffen van werk aan behoeftigen op andere wijze dan in daartoe ingerichte werkplaatsen. Staat een tot werkverschaffing ingerichte werkplaats ter beschikking dan moet tabel n°. 20 worden ingevuld.

   Indien de instelling zich ook wijdt aan een of meer der volgende wijzen van armenverzorging:

   a. het bedeelen van armen;

   b. het beheer van een godshuis, ziekenhuis, krankzinnigen- of idiotengesticht;

   moeten daarvoor afzonderlijke tabellen aan het gemeentebestuur worden aangevraagd. De gegevens daaromtrent mogen *niet* worden vermeld in tabel n°. 21. In dat geval mogen uitgaven en ontvangsten, welke niet gesplitst kunnen worden, ongesplitst in een der soorten van tabellen worden vermeld, mits in de kolommen, voor toelichting bestemd, de noodige verwijzingen worden aangebracht.
2. Herhaalde telling van behoeftigen, aan welke in den loop van een jaar werk is verschaft, is niet geoorloofd.
3. De instellingen worden er aan herinnerd, dat in deze tabel *niet* opgave wordt gevraagd van *alle* uitgaven en *alle* ontvangsten, maar alleen van die, welke met name in de hoofden der kolommen, zooals die door de noten worden toegelicht, zijn vermeld.
4. De burgerlijke en gemengde instellingen van weldadigheid, welke deze tabel invullen, zijn gehouden de vragen te beantwoorden, welke achterop zijn geplaatst. Dit behoeft evenwel niet te geschieden, voor zoover de antwoorden gelijk zouden zijn aan die, welke over een vroeger jaar zijn gegeven.

   Voor de kerkelijke en bijzondere instellingen van weldadigheid is de beantwoording dier vragen *niet* verplicht, maar gaarne zullen ook van haar, ter vervollediging der gegevens de antwoorden worden ontvangen.
5. Indien de instelling een gedrukt jaarverslag publiceert, zal de bijvoeging van een exemplaar daarvan bij de tabel, voor zoover het niet reeds gewoonte is een exemplaar aan het Centraal Bureau voor de Statistiek te zenden, door den Directeur van het Bureau op hoogen prijs worden gesteld.
6. De Directeur van het Centraal Bureau voor de Statistiek is op aanvrage bereid tot het verstrekken van alle inlichtingen, welke met betrekking tot de invulling der tabel mochten worden verlangd.

Vragen, te beantwoorden volgens opmerking 4, op de voorzijde der tabel geplaatst.

1. Is de instelling gedurende het geheele jaar werkzaam?
   Zoo neen, gedurende welke maanden?

2. Van welken aard zijn de verrichte werkzaamheden?
   Wordt ook land- of tuinarbeid verricht?

3. Hoe zijn de werktijden geregeld?

4. Hoe groot zijn de loonen, welke worden uitgekeerd?
   In welken vorm worden zij uitbetaald?

5. Op welke wijze geschiedt de uitbetaling van het loon? (tijd plaats e.d.)

6. Kunnen nog bijzonderheden worden medegedeeld betreffende de financieele uitkomsten?
   (bijv. met betrekking tot de verschillende wijzen van werkverschaffing afzonderlijk.)

7. Heeft samenwerking plaats met andere instellingen van weldadigheid?

8. Welke voorschriften bestaan ten aanzien van het verlaten der instelling en den terugkeer na elders werk te hebben gevonden?

9. Hoe wordt de instelling beheerd?
   Worden naamregisters gehouden van de behoeftigen, aan welke werk is verschaft?

10. Heeft de instelling aan haar doel doel beantwoord?

CENTRAAL BUREAU VOOR DE STATISTIEK.

N°. 83.

Afdeeling 1A.

Bericht betreffende Beroepssterftestatistiek.

BIJLAGE XI.

's Gravenhage, 26 Maart 1909.

Aan de Centrale Commissie voor de Statistiek.

Door de vroegere Centrale Commissie voor de Statistiek werd in 1896 voor het eerst bewerkt een tweejarig overzicht (1891—1892) van de sterfte naar de beroepen in verband met leeftijden en doodsoorzaken, welke statistiek is gepubliceerd in n°. 6 der door de genoemde Commissie uitgegeven ,,Maandcijfers''. In 1897 werd eene dergelijke statistiek over 5 jaren uitgegeven, waarin de beide bovengenoemde jaren begrepen werden, en welke dus omvatte de jaren 1891—1895. (Bijdragen tot de statistiek van Nederland n°. VII).

Voor deze statistiek werden ten einde het gevaar voor te kleine cijfers te vermijden, verschillende beroepscombinaties gemaakt en werden, op medisch advies, sommige doodsoorzaken bij elkander genomen, terwijl de statistiek beperkt bleef tot het aantal mannen van 18—50 jaar.

Door het Centraal Bureau werd in 1906 in n°. LXXII zijner Bijdragen een vervolg op deze statistiek gepubliceerd over de jaren 1896—1900; deze omvatte alle mannen in de verschillende beroepen werkzaam.

De beroepen en de doodsoorzaken werden daarbij gegroepeerd overeenkomstig de vroegere statistiek.

Nu echter, na de bewerking van het vierjarig overzicht (1901—1904) der sterfte naar den leeftijd en de doodsoorzaken, met de bewerking der *beroepssterfte statistiek* over die jaren zou begonnen worden, bleek dat wel de beroepscombi-

natiën, voor de vroegere statistieken gemaakt, ook thans konden worden toegepast, doch dat de doodsoorzaken voor de vroegere statistiek aangenomen, uit de met 1 Januari 1901 ingevoerde nieuwe nomenclatuur niet konden worden geconstrueerd, hetgeen bevestigd werd door het lid Uwer Commissie Dr. Ringeling.

In de eerste plaats komen sommige doodsoorzaken bedoeld in één nummer van de groote lijst der nieuwe nomenclatuur slechts gedeeltelijk in een rubriek der oude nomenclatuur voor; zoo hoort b.v. bloedspuwing in de oude lijst van doodsoorzaken onder n°. 18: (keel- en longtering, bloedspuwing en suikertering), terwijl zij in de nieuwe nomenclatuur begrepen is onder n°. 99 (andere ziekten der ademhalingsorganen).

In n°. 4 der oude nomenclatuur: abces ulcus, gangrena, pyaemia hemorrhagie zijn niet alle gevallen van hemorrhagie begrepen, terwijl dit wel het geval is in n°. 35 der nieuwe nomenclatuur. In de tweede plaats waren in de oude lijst van doodsoorzaken de acute ziekten der ademhalings- en spijsverteringswerktuigen gescheiden van de chronische overeenkomstige ziekten, wat in de nieuwe nomenclatuur in den regel niet meer het geval is. Het oordeel van dr. Ringeling luidde dan ook, dat slechts uit de op de sterftekaarten ingevulde doodsoorzaken, waarachter thans de nummers der nieuwe nomenclatuur zijn ingevuld de oude groepeering zoude zijn samen te stellen indien alsnog de nummers der oude nomenclatuur daarop werden aangegeven, iets wat uit den aard der zaken alleen zou kunnen geschieden door een medicus. En dit zou alleen nog maar voor de jaren (1903–1904) kunnen plaats hebben, aangezien de sterftekaarten eerst met 1 Januari 1903 algemeen zijn ingevoerd, en op de oude sterftestaten G de doodsoorzaken niet altijd met name zijn vermeld, doch vaak alleen de nummers der groepen van doodsoorzaken zijn ingevuld.

Om deze redenen verdient het m. i. aanbeveling eene nieuwe combinatie van doodsoorzaken voor de beroepssterftestatistiek samen te stellen met de nieuwe nomenclatuur der 179 doodsoorzaken tot grondslag, waarbij dan door eene zaakkundige groepeering zooveel mogelijk zou kunnen worden gestreefd naar vergelijking met de vroegere statistieken.

Enkele in het bijzonder bekende beroepsziekten zouden daarbij op den voorgrond kunnen worden gebracht.

Ik veroorloof mij daarom bij Uwe Commissie het genoemde punt aanhangig te maken.

Ten einde echter thans reeds een vervolg te geven op de beroepssterftestatistiek van 1896—1900 is door mij in bewerking genomen eene statistiek der sterfte naar beroepen enkel in verband met den leeftijd, omdat deze toch ook naar het oordeel van Dr. Ringeling als daarbij weder de methode van het elimineeren der ongelijke leeftijdsverhoudingen in de beroepen wordt toegepast, reeds een inzicht geeft in het verschil der sterfte in de onderscheidene beroepen. Deze statistiek zal eerlang het licht zien.

Hoewel het zeer belangrijk zou zijn ook na te gaan hoe de sterfte is onder de vrouwen welke een beroep uitoefenen, meen ik dat voorloopig hiervan moet worden afgezien, omdat het materiaal zich er nog niet toe leent.

Bij onderzoek is namelijk gebleken dat de verhouding van het aantal vrouwen bij de beroepstelling geteld tot het aantal gestorven vrouwen die een beroep hebben uitgeoefend, vergeleken bij de sterfte onder de vrouwen in het algemeen, een zóó klein cijfer aanwijst, dat in een groot aantal gevallen bij aangifte van sterfte „zonder beroep" moet zijn opgegeven, ook dan indien de vrouw wel een beroep uitoefende.

Bij het onderhoud met Dr. Ringeling werd mij door dezen gewezen op de wenschelijkheid om ook langs anderen weg tot eene betrouwbare beroepssterfte-statistiek te komen, langs welken weg tevens mogelijk een beroepsziekte-statistiek zou zijn te verkrijgen. Hem was nl. bekend, dat door verschillende inrichtingen, waarin een groot aantal arbeiders werkzaam zijn, voor de daaraan verbonden zieken-, begrafenis- en pensioenfondsen aanteekening wordt gehouden van den aard en den duur der ziektegevallen, die onder die werklieden voorkomen, waarbij dan vanzelf aanteekening wordt gehouden, als het ziektegeval met den dood eindigt. Dr. Ringeling noemde daarbij de spoorwegmaatschappijen, groote scheepvaartmaatschappijen, scheepsbouwinrichtingen en andere groote fabrieken, terwijl hem mede bekend was dat de Algemeene Nederlandsche Diamantbewerkersbond eene ziektestatistiek verzamelt.

Ik zou het van groot belang achten, indien een dergelijk onderzoek kon worden ingesteld, omdat zoodanig materiaal in de eerste plaats tot eene beroepsziektestatistiek voert en in de tweede plaats, ook al moet erkend worden dat het materiaal beperkt is, voor de beroepsterftestatistiek van waarde zal zijn, omdat de opgaaf van het beroep van den overledene hier

steeds juist is, iets wat van de opgaaf op de sterftekaart niet altijd gezegd kan worden.

Ik heb mitsdien de eer Uwe Commissie te verzoeken ook dit punt in overweging te willen nemen.

De Directeur van het Centraal Bureau
voor de Statistiek,

(get.) H. W. Methorst.

CENTRAAL BUREAU
VOOR DE
STATISTIEK.

K. N°. 67.
Afdeeling voor
Arbeidsstatistiek.

Betreffende loonstatistiek Ongevallenwet 1901.

BIJLAGE XII.

's Gravenhage, 18 Augustus 1909.

Aan
de Centrale Commissie voor de Statistiek.

Aan het slot van het Voorbericht der op 30 Juni l.l. verschenen „Statistiek van de loonen der volgens de Ongevallenwet 1901 verzekerde werklieden in 1904 (provincie Gelderland)", wordt medegedeeld dat de resultaten dezer statistiek met het oog op de betrekkelijke waarde van het materiaal waaruit zij is opgebouwd, niet geacht kunnen worden evenredig te zijn aan den voor de bewerking benoodigden tijd en de kosten, en dat daarom wordt overwogen in hoeverre de bewerking van de veel betere loonlijsten over latere jaren tot meer bevredigende uitkomsten zou kunnen leiden. Een en ander geeft mij aanleiding, mij thans tot Uwe Commissie te wenden.

Daarbij zij het mij vergund haar ten aanzien van de waarde van het materiaal te verwijzen naar het voorbericht van bovengenoemde statistiek. Uwe Commissie zal billijken dat ik mij niet langer verantwoord achtte, voort te gaan met de bewerking der loonlijsten van de andere provinciën zoodra tweeërlei mij was gebleken:

1°. dat het aantal personen dat ten getale van 5 voor deze statistiek beschikbaar gesteld was tot 40 zou moeten worden uitgebreid, wilde het bureau kans zien de statistiek te publiceeren 3 jaar na ontvangst der lijsten van de Rijksverzekeringsbank;

2°. dat vooral in de latere jaren de loonlijsten veel beter materiaal opleverden.

Zoowel door wetgeving als door voorschriften van het bestuur der Rijksverzekeringsbank zijn zoo niet alle, dan toch vele oorzaken der ondoelmatige inrichting der loonlijsten weggenomen. Voorts is ook de invulling door de werkgevers in de laatste jaren inderdaad verbeterd, gevolg mede van meerdere ervaring bij dezen en van scherpere contrôle van de zijde der agenten van de Rijksverzekeringsbank.

Enkele belangrijke wijzigingen tot en met het jaar 1908 tot stand gekomen mogen hier vermeld worden:

I. Wet van 13 Januari 1908 *Stbl.* 24 tot wijziging van art. 45 der Ongevallenwet 1901. Dit artikel, dat vroeger aan de werkgevers voorschreef loonlijsten aan te houden, bepaalt thans bovendien dat zij *geregeld* bij moeten worden gehouden (binnen zeven dagen nadat de betaling plaats heeft gehad); lid 3 wijst de plaats aan waar de lijst aanwezig moet zijn en het vierde lid legt den werkgever de verplichting op aan den bevoegden agent der Rijksverzekeringsbank inzage te verleenen van de loonlijst.

II. Waar het tijdstip der premiën-betaling voor de werkgevers vroeger afwisselde naar gelang van de aanvangsletter van hun naam (b.v. A. 15 Januari—15 Juli, B. 15 Februari – 15 Augustus) werden bij beschikking van den Minister van Binnenlandsche Zaken van 17 Juni 1905 voor *alle* werkgevers de vervaldagen der premiën vastgesteld op 1 Januari en 1 Juli (voor schippers en seizoenbedrijven 1 Januari). Verder zijn op loonlijsten, verstrekt sinds het jaar 1906, de data der bepalingsweken aangegeven. Deze beide maatregelen hebben „op behoorlijk bijhouden der loonlijsten een gunstigen invloed uitgeoefend”. (Verslag Rijksverzekeringsbank over 1906, blz. 33). Tevens zal door dezen maatregel het bijeenzoeken der gegevens voor elken werkman minder tijd kosten.

III. Op de formulieren der loonlijsten wordt sinds het eerste halfjaar van 1905 verzocht bij beantwoording der vraag „volslagen of onvolslagen” tevens het geslacht (m. of v.) te vermelden.

IV. Op de loonlijstformulieren wordt sinds het eerste halfjaar van 1905 verzocht om, indien in de onderneming meer dan één verzekeringsplichtig bedrijf wordt uitgeoefend niet alleen het vak te vermelden, doch tevens aan te geven ten behoeve van welk dezer bedrijven de verzekerde dat vak uitoefende.

V. Sedert 1 Januari 1908 is het formulier der premieberekening ook afgedrukt op de loonlijsten van de werkgevers, die toegelaten zijn het risico der verzekering zelf te dragen

of dit aan een naamlooze vennootschap of rechtspersoonlijkheid bezittende vereeniging over te dragen.

Daar dit vóór dien datum niet geschiedde, was navraag dezerzijds naar den aard van het bedrijf der onderneming bij de Rijksverzekeringsbank steeds noodzakelijk.

VI. Ook werden „niet weinige werkgevers tot een richtige naleving der wetsbepalingen gebracht" (Verslag Rijksverzekeringsbank 1906 blz. 11) door het toenemend aantal agenten. In 1905 werden assistent-agenten aangesteld (op 31 December van dat jaar bedroeg het aantal 534).

Het Bestuur der Rijksverzekeringsbank, door mij naar zijn oordeel over de loonlijsten 1908 gevraagd, deelde bij schrijven van 19 Juli l.l. mede, dat „de loonlijsten over het jaar 1908 over het algemeen vrijwel volledig ingevuld zijn".

Hoewel dus de loonlijsten over dit jaar een veel beter materiaal zullen opleveren voor de loonstatistiek dan die over 1904, meen ik toch eene wijziging in de bewerking voor te moeten stellen, in verband met de bovengenoemde omstandigheid, dat het zonder een zéér aanmerkelijke vermeerdering van het personeel onmogelijk is de loonlijsten van *alle* ondernemingen in het land binnen een tijd van 3 jaar te bewerken. Het materiaal is daartoe van een te reusachtigen omvang.

Het komt mij daarom wenschelijk voor, om in elk bedrijf een aantal ondernemingen, zoowel groote als kleine, uit te kiezen, met het doel voortaan alleen de loonlijsten van deze ondernemingen om de 5 jaar te bewerken. De keuze der ondernemingen zou dan kunnen geschieden in overleg met de betrokken Inspecteurs van den Arbeid en de agenten der Rijksverzekeringsbank, terwijl het aantal der in bewerking te nemen loonlijsten zal afhangen van den arbeid welke vijf personen in vijf jaar tijd zullen kunnen verrichten. De keuze zal natuurlijk alleen vallen op die ondernemingen, wier loonlijsten alleszins betrouwbaar geacht kunnen worden.

Of de publicatie industriesgewijs zal kunnen geschieden zal een punt van overweging uitmaken en zal onder meer afhangen van de wijze waarop de R.V.B. de loonlijsten ter beschikking van het Bureau zal kunnen stellen.

Het Bestuur der Rijksverzekeringsbank verklaarde zich reeds bereid om den agenten eventueel op te dragen het Bureau inlichtingen van genoemden aard te verstrekken en de loonlijsten over 1908 ter beschikking te houden.

Ondergeteekende heeft derhalve de eer Uwe Commissie voor te stellen de opdracht tot het bewerken der gegevens uit de loonlijsten ingevolge de Ongevallenwet 1901 in dier voege te

willen wijzigen, dat 1°. de verdere bewerking der gegevens over 1904 om de aangevoerde redenen gestaakt wordt, 2°. dat de loonlijsten over het jaar 1908, in bewerking zullen genomen worden op de bovenomschreven wijze, en 3°. dat voortaan om de vijf jaren, alleen de loonlijsten van de uitgekozen ondernemingen zullen worden bewerkt.

De Directeur van het Centraal Bureau voor de Statistiek,

(get.) H. W. METHORST.

CENTRALE COMMISSIE
VOOR DE
STATISTIEK.

Bijlage XIII.

N°. 85 U.

's Gravenhage, 13 November 1909.

Bericht op schrijven van 18 Augustus 1909, K N°. 67, Afd voor Arbeidsstatistiek, betreffende loonstatistiek Ongevallenwet 1901.

Aan
den Directeur van het Centraal Bureau voor de Statistiek.

De Centrale Commissie voor de Statistiek heeft met veel belangstelling kennis genomen van Uw nevenvermeld schrijven, waarin, met verwijzing naar het Voorbericht der onlangs verschenen „Statistiek van de loonen der volgens de Ongevallenwet 1901 verzekerde werklieden in 1904 (provincie Gelderland)", de moeilijkheden bij de verzameling dezer Statistiek ondervonden en de betrekkelijke waarde van het grondmateriaal werden uiteengezet. Aan het slot wordt door U een drieledig verzoek tot de Commissie gericht, t. w. de door haar gegeven opdracht tot het bewerken der gegevens uit de loonlijsten ingevolge de Ongevallenwet 1901 in dier voege te willen wijzigen, dat 1°. de verdere bewerking der gegevens over 1904 om de door U aangevoerde redenen wordt gestaakt; 2°. dat uit de loonlijsten over het jaar 1908, welke, naar verwacht wordt, aanmerkelijk beter zullen zijn dan die over vroegere jaren, een keuze wordt gedaan ter bewerking (in elk bedrijf een aantal ondernemingen) en 3°. dat voortaan om de vijf jaren alleen de loonlijsten van de uitgekozen ondernemingen zullen worden bewerkt.

Met het denkbeeld, de bewerking der loonlijsten over 1904 te staken, kan de Commissie zich zeer goed vereenigen.

Ook het denkbeeld om voortaan alleen een uitgezocht materiaal en wel om de vijf jaren te publiceeren heeft hare instemming. Ook na de verschillende verbeteringen welke de for-

mulieren voor de loonlijsten evenzeer als de invulling dier lijsten en de daarop uitgeoefende controle hebben ondergaan, zullen, mede in verband met onderscheidene bepalingen der Ongevallenwet 1901, tengevolge van welke de begrippen ,,wettelijk'' loon en ,,werkelijk'' loon elkaar niet dekken, de loonlijsten toch niet tot een juiste waardeering van de loontoestanden en de loonbeweging kunnen leiden. Selectie uit den grooten hoop van eenige lijsten voor enkele talrijk vertegenwoordigde bedrijven of groepen van verwante bedrijven, liefst zoo van kleine als van groote ondernemingen, welke bekend staan alleszins voldoende zorg aan haar lijsten te besteden, komt der Commissie dan ook onvermijdelijk voor, al valt het niet te ontkennen, dat met een uitgezocht materiaal slechts een partieel inzicht in loontoestanden en loonbeweging kan worden verkregen. Zij meent echter dat, wanneer in de Inleiding tot de Statistiek op deze omstandigheid duidelijk de aandacht wordt gevestigd, het gevaar voor onjuiste gevolgtrekkingen kan worden weggenomen en dat de aldus verkregen gegevens, vooral wanneer men zich niet tot een te klein aantal ondernemingen beperkt en niet uitsluitend de grootere ondernemingen uitkiest, toch in elk geval de moeite van bewerking en publicatie wel waard zijn.

Men beperke zich vooral niet bij de te behandelen bedrijven tot een gering aantal ondernemingen, mits de te gebruiken lijsten waarborgen geven, behoorlijk materiaal op te leveren. Zoo ver mogelijk worde de bedenking ontgaan, dat de loonstatistiek tendentieus bewerkt is, al moge het tegenover hen, die de inrichting en werkwijze van Centrale Commissie en Centraal Bureau kennen, onnoodig zijn de volkomen ongegrondheid eener dergelijke verdenking aan te toonen.

Wat nu de verzameling van de gegevens ten behoeve van deze Statistiek betreft zou, naar het oordeel der Commissie, een andere weg ingeslagen kunnen worden, dan tot nu toe gevolgd is, waardoor niet alleen de gegevens aan betrouwbaarheid zouden kunnen winnen, maar ook de arbeid aan de centrale bewerking verbonden aanmerkelijk zou kunnen worden verlicht. Tot juiste waardeering van het loonstatistisch materiaal waarover de Rijksverzekeringsbank beschikt, zal de medewerking der ondernemers onmisbaar zijn. Nu zou het, naar het oordeel der Centrale Commissie aanbeveling verdienen, dat het Centraal Bureau, de loonlijsten tot uitgangspunt nemend, zich met de ondernemingen, waarop de keuze gevallen is, rechtstreeks in verbinding stelde, teneinde de voor de Statistiek noodige nauwkeurige gegevens te verkrijgen.

De Commissie vertrouwt dat, wanneer het Centraal Bureau zijn voor de bewerking dezer Statistiek aangewezen ambtenaren beschikbaar stelt voor het verzamelen dier gegevens op medewerking van de zijde der ondernemingen in zeer vele gevallen zal mogen worden gerekend.

Eindelijk komt het der Commissie wenschelijk voor de bewerking en publicatie telkens over vijf jaren aldus te verdeelen, dat de Statistiek jaarlijks verschijnt, doch telkens met betrekking tot een of meer verschillende bedrijfsgroepen, zoodat b.v. het 1e jaar de textielindustrie in bewerking wordt genomen; het 2e jaar de ijzerindustrie; het 3e jaar de bouwbedrijven enz.; het 6e jaar weer de textielindustrie en zoo verder.

De Commissie noodigt U uit op boven omschreven wijze de bewerking der loonstatistiek ter hand te willen nemen.

De Centrale Commissie voor de Statistiek,

C. A. VERRIJN STUART, *Voorzitter.*
J. R. B. DE ROOS, *Secretaris.*

INHOUD

van het Jaarverslag der Centrale Commissie voor de Statistiek over het jaar 1909.

Bijlagen bij het Jaarverslag der Centrale Commissie voor de Statistiek over 1909.

Bijvoegsel tot de *Nederlandsche Staatscourant* van Zondag 11 en Maandag 12 September 1910, n°. 212.

N°. 64.

RAPPORT DER COMMISSIE *tot voorbereiding van de aanwijzing in 1910 van candidaat Indische ambtenaren.*

Aan Zijne Excellentie den Minister van Koloniën.

Ingevolge Uwe resoluties van 12 en 29 April 1910, afdeeling D, respectievelijk nos. 6 en 3, werd de commissie samengesteld uit de heeren: mr. J. H. Bergsma, oud-Minister van Koloniën, lid en voorzitter; dr. A. A. W. Hubrecht, buitengewoon hoogleeraar aan de Rijksuniversiteit te Utrecht; J. M. L. Keuller, professor aan het Roomsch-Katholiek Seminarie te Roermond; dr. E. B. Kielstra, oud-lid van de Tweede Kamer der Staten-Generaal; dr. F. L. Rutgers, hoogleeraar aan de Vrije Universiteit te Amsterdam; en dr. P. J. Muller, oud-hoogleeraar aan de Universiteit te Amsterdam, leden; en werd haar als secretaris toegevoegd mr. G. A. Scheltus, adjunct-commies bij het Departement van Koloniën.

Nadat haar was medegedeeld, dat in 1910 37 candidaat Indische ambtenaren konden worden aangewezen, werd in de *Nederlandsche Staatscourant* van 21 April 1910, n°. 92, eene oproeping van sollicitanten geplaatst, waarna 6 Juli daaropvolgend de eerste vergadering werd gehouden in de groote commissiekamer van het Departement van Koloniën.

Aan de oproeping werd gehoor gegeven door 82 sollicitanten. Van dit aantal vielen er 19 af, van wie 9 niet slaagden in het eindexamen der hoogere burgerscholen met vijfjarigen cursus, 7 zich terugtrokken, van wie eenigen waarschijnlijk ook bij het eindexamen afgewezen werden, en 3 wegbleven zonder nader bericht.

Van de 63 sollicitanten, die overbleven, waren bij hunne aanmelding 19 reeds in het bezit van een getuigschrift van eindexamen der hoogere burgerscholen met vijfjarigen cursus en 2

in het bezit van een einddiploma van een gymnasium. Door 42 sollicitanten werd vóór den aanvang van het examen nog een diploma behaald en wel door 41 dat van het eindexamen der hoogere burgerscholen met vijfjarigen cursus en door 1 het getuigschrift van bekwaamheid tot de studie aan eene Universiteit.

Van hen, die reeds vroeger het benoodigde diploma hadden verworven, waren velen reeds in eene andere richting werkzaam en wel als volgt:

1 studeerde aan de Vrije Universiteit te Amsterdam, 3 studeerden aan de Technische Hoogeschool te Delft, 2 studeerden voor candidaat consulair ambtenaar, 1 bezocht de Rijks- hoogere land-, tuin- en boschbouwschool te Wageningen, 1 was leerling op eene particuliere handelsschool te 's-Gravenhage, 1 was assistent-accountant, terwijl 9 reeds de colleges in de Indologische vakken te Leiden volgden.

Onder de deelnemers aan het examen bevonden zich 7, die zich in 1909 ook aan het onderzoek onderwierpen, zonder dat de commissie hen toen kon aanbevelen.

Er bestond geene aanleiding aangaande het verleden der sollicitanten, die reeds in andere richting werkzaam waren, inlichtingen in te winnen, terwijl voor den leeftijd der examinandi geen vaste grenzen werden aangenomen.

Het onderzoek naar de algemeene ontwikkeling der sollicitanten geschiedde op dezelfde wijze als vorige jaren. Bij het schriftelijk examen werd wederom 1½ uur toegestaan voor het Nederlandsch opstel, 1 uur voor elk der vertalingen uit het Fransch, het Duitsch en het Engelsch, en ¾ uur voor elk van de brieven in eene vreemde taal. Bij het mondeling examen werd ½ uur genomen voor het Nederlandsch en ¼ uur voor elk der vreemde talen.

Aan het onderzoek naar practische bedrevenheid in het gebruik van de vreemde talen onderwierpen zich 9 sollicitanten voor de drie talen, 4 voor Fransch en Engelsch, 14 voor Duitsch en Engelsch, 1 voor Fransch alleen, 6 voor Duitsch alleen en 29 voor Engelsch alleen.

Van de opgaven voor het schriftelijk werk worden Uwer Excellentie hierbij afdrukken aangeboden.

Bij het mondeling examen in het Nederlandsch werden stukken uit Busken Huet's „Het Land van Rembrandt" behandeld, waarbij allerlei onderwerpen ter sprake werden gebracht, ten einde een beeld te verkrijgen van de algemeene ontwikkeling van de examinandi. Met dit deel van het onderzoek belastten zich om beurten prof. dr. Rutgers, dr. Kielstra en prof. dr. Hubrecht. Het mondeling examen in het Fransch en Duitsch werd door prof. Keuller geleid, dat in het Engelsch door prof.

Bijvoegsel tot de *Nederlandsche Staatscourant* van Woensdag 21 September 1910, n°. 220.

N°. 65.

VERSLAG DER COMMISSIE, *in 1910 belast geweest met het afnemen der examens handteekenen (lager onderwijs) naar aanleiding van het Koninklijk besluit van 24 October 1884* (Staatsblad *n°. 219*).

Aan
den Minister van Binnenlandsche Zaken.

De Commissie, bij beschikking Uwer Excellentie van 24 Mei 1910 n°. 4320I, afdeeling L. O., belast geweest met het afnemen van het examen, bedoeld in art. 6 van het Koninklijk besluit van 24 October 1884 (*Staatsblad* n°. 219), heeft de eer Uwe Excellentie bij dezen verslag van hare werkzaamheden te doen.

De Commissie was samengesteld als volgt:

W. H. L. Janssen van Raay, hoogleeraar aan de Technische Hoogeschool te Delft, lid en voorzitter;
mejuffrouw A. J. A. Bridge, leerares aan de Academie van Beeldende Kunsten en onderwijzeres aan eene bijzondere school te 's Gravenhage;
mejuffrouw J. M. E. Kerlen, directrice van de Dagteeken- en Kunstambachtsschool voor meisjes te Amsterdam;
J. N. T. Buining, leeraar aan de gemeentelijke hoogere burgerschool, directeur van de gemeentelijke teekenschool en leeraar aan de ambachtsschool te Breda;
F. W. van der Haagen, te Velp (gemeente Rheden), leeraar aan de gemeentelijke hoogere burgerschool met vijf-jarigen cursus, leeraar aan de gemeentelijke avondschool voor handwerkslieden, en onderwijzer aan scholen

voor meer uitgebreid lager onderwijs te Arnhem, leeraar aan de burgeravondschool te Velp;

P. J. A. M. Haaring, leeraar aan de Academie van Beeldende Kunsten en directeur der teekenschool van den Nederlandschen Roomsch-Katholieken Volksbond te 's Gravenhage;

J. de Jong, leeraar aan de Rijks- hoogere burgerschool te Zwolle;

B. Korteling, leeraar aan de gemeentelijke burgeravondschool en aan de teekenschool, onderwijzer aan de Rijkskweekschool voor onderwijzers en aan de Rijksnormaallessen te Deventer;

E. F. J. Lücker, te Nijmegen, leeraar aan het Canisiuscollege aldaar en directeur der teekenschool voor ambachtslieden te Echt;

J. D. Ros, leeraar aan de Academie van Beeldende Kunsten en conservator van het Museum van Kunstnijverheid te 's Gravenhage;

A. Spoon, leeraar aan de Academie van Beeldende Kunsten en Technische Wetenschappen te Rotterdam;

H. J. de Vries, leeraar aan de hoogere burgerschool, directeur van de burgeravondschool en onderwijzer aan eene bijzondere kweekschool voor onderwijzeressen te Haarlem;

W. Zwier, leeraar aan de derde hoogere burgerschool met met vijf-jarigen cursus te Amsterdam, leden;

terwijl als plaatsvervangende leden aangewezen waren de heeren:

G. J. Feith, leeraar aan de vierde hoogere burgerschool met drie-jarigen cursus, en directeur der Hendrick de Keijserschool te Amsterdam;

W. C. A. Ridderhof, te Leiden, hoofdleeraar aan de school van het genootschap ,,Mathesis Scientiarum Genitrix'' aldaar, en onderwijzer aan openbare lagere scholen te Leiden en 's Gravenhage.

In de eerste vergadering, gehouden op 15 Juni, werd het lid H. J. de Vries tot secretaris benoemd. Daar het bleek dat het administratieve werk voor den secretaris te omvangrijk zou worden, benoemde de Commissie in hare vergadering van 9 Juli den heer J. de Jong tot 2de-secretaris.

De Commissie besloot dat de regeling van het examen dezelfde zou zijn als die van het vorig jaar. Al het practische werk moest dus gemaakt worden in de eerste examenperiode, terwijl de tweede periode zou omvatten het examen in de methodiek van het teekenonderwijs en in de beginselen

van de perspectief (beide examens mondeling) benevens het maken van eene perspectievische constructie.

De examentijden waren als volgt:

een dag: perspectievische schets van 9—10 uur, stilleven teekenen van 10—12 en van 1.30—4 uur; en een dag teekenen naar pleistermodel, waarvoor binnen de examentijden 9—12 en 1.30—4) 5 uren beschikbaar werden gesteld. Het overblijvende halve uur werd gebruikt voor het vervaardigen van eene natuurteekening (voorwerp of plant) en van eene geheugenteekening (voorwerp, dier of plant) op het zwartbord. Daarvoor werden de candidaten in groepen van gemiddeld 12 opgeroepen.

De candidaten werden voor het eerste gedeelte van het examen in 6 groepen verdeeld en elke groep werd, om twee dagen practisch te werken, tusschen 11 en 30 Juli opgeroepen.

Zij, die voldoende waren bevonden voor het eerste gedeelte, werden in groepen van 20 tot 26 tusschen 2 en 13 Augustus opgeroepen voor het afleggen van het theoretisch examen. Ten einde den duur van het examen niet te verlengen werden op drie van de tien dagen, bestemd voor het mondeling gedeelte, 26 candidaten geëxamineerd. Daarvoor werden zes sub-commissies gevormd, waarbij het noodig bleek, het plaatvervangend lid, den heer G. J. Feith op te roepen.

Gedurende den loop van het examen zag het plaatsvervangend lid, de heer W. C. A. Ridderhof zich genoopt als zoodanig ontslag te nemen. Daar het te laat was geworden om nog in deze vacature te voorzien, moest zijne plaats onbezet blijven.

Evenals dit in vorige jaren geschiedde, werden in de eerste examenperiode de teekeningen naar stilleven en pleister, benevens de perspectievische schets elken Woensdag en Zaterdag nagezien en beoordeeld. De zwartbordteekeningen moesten altijd onmiddellijk na het vervaardigen beoordeeld worden. De beoordeelingscommissie voor de eerste drie teekeningen waren van onveranderlijke samenstelling met dien verstande, dat ieder beurtelings een dag ornament, stilleven en de perspectievische schets te beoordeelen had.

De Commissie voor de zwartbordteekeningen werd afwisselend samengesteld, echter onder een blijvenden voorzitter.

Als stilleven moest worden geteekend een draaislijpsteen met houten bak en onderstel; als pleisterornament een gekoppeld kapiteel van de *Notre-Dame* te Parijs. Bij de op-

gaven voor de perspectievische schets en voor het zwartbordteekenen werd er voor gezorgd dat nooit twee naast elkaar zittende of staande candidaten eene zelfde opgave kregen.

Voor het eerste gedeelte van het examen slaagden bijna 52% der vrouwelijke en ruim 55% der mannelijke candidaten of 54½% van het gezamenlijk aantal.

Het percentage der geslaagden voor het geheele examen bedroeg 50% voor de vrouwelijke, 50½% voor de mannelijke of ruim 50% voor het gezamenlijk aantal.

Onder de geslaagden waren 8 vrouwelijke en 61 mannelijke candidaten, te zamen 69 in het bezit der onderwijzersakte.

Den 1sten Augustus werden des morgens de opgaven voor de perspectievische constructies behandeld en vastgesteld en des middags in eene vergadering de werkzaamheden voor het tweede gedeelte besproken en geregeld. Besloten werd, dat het geheele mondelinge examen voor elken candidaat niet langer dan 50 minuten zou duren. Voor het maken van eene perspectievische constructie werd 2 uur uitgetrokken.

Bij het mondelinge examen in de perspectief werd vooral gelet op het duidelijk verklaren van de gewone elementaire constructies.

Evenals in 1909 is de Commissie van oordeel dat aan het ornamentteekenen door de aanstaande candidaten voor de lagere teekenakte niet zooveel zorg wordt besteed, niet zooveel aandacht wordt gewijd als noodig is om met vrucht later goed teekenonderwijs te kunnen geven. Men acht blijkbaar het teekenen van pleisterornament minder noodig dan het teekenen van stilleven, omdat het op de lagere school niet onderwezen wordt. Men verliest dan echter de groote vormende waarde van het teekenen naar pleistermodel geheel uit het oog. Veel meer dan bij het stilleven komt het hier aan op gevoelig teekenen, een zeer gewichtige factor bij het geven van goed teekenonderwijs.

Bij het beoordeelen van de perspectievische schets ging de commissie vooral af op den indruk, dien de teekening als geheel maakte. Een indruk als deze wordt weliswaar hoofdzakelijk gevormd door de ontstaanswijze en den opbouw van de teekening, maar het goed weergeven van de perspectievische verschijnselen, alleen bij een juist begrip mogelijk, werkt er eveneens, zij het in geringere mate, toe mede.

Verschillende candidaten echter schenen blijkens het ingeleverde werk te wanen, dat het aandeel van de perspectief geheel verwaarloosd mag worden.

Bij het mondeling examen bleek, dat een groot aantal candidaten min of meer bekend waren met de nieuwere denkbeelden betreffende de methodiek van het teekenonderwijs. Blijkbaar waren velen tot het juiste inzicht gekomen dat bij een teekenonderwijzer bekendheid met de nieuwere richtingen niet gemist kan worden. De Commissie toch acht de invloed van de nieuwe denkbeelden in zake teekenonderwijs op de thans gevolgde methoden zoo aanzienlijk dat een teekenonderwijzer daarmede bekend behoort te zijn.

Hieronder volgen eenige tabellen betreffende de candidaten en de door hen behaalde cijfers.

	Candidaten.	Vrouwelijke.	Mannelijke.
Ingeschreven	440	76	364
Vóór of gedurende het 1ste gedeelte van het examen teruggetrokken	30	12	18
Te examineeren dus	410	64	346
Onvoldoende voor het 1ste gedeelte	186	31	155
Voldoende voor het 1ste gedeelte .	224	33	191
Onvoldoende voor het 2de gedeelte	18	2	16
Geslaagd	207	32	175

Aan de candidaten die het eerste gedeelte van het examen hebben afgelegd

werd toegekend het cijfer	Voor teekenen naar de natuur.		Voor practische perspectief.	Voor practische methodiek.
	Ornament.	Stilleven.		
6	14	3	14	22
5	37	52	62	77
4	196	224	201	172
3	131	115	102	99
2	28	15	26	39
1	4	1	5	1

En aan degenen, die aan het geheele examen hebben deelgenomen,

werd toegekend het cijfer	Voor teekenen naar de natuur.		Voor perspectief.		Voor methodiek.	
	Ornament.	Stilleven.	Practisch.	Theoretisch.	Practisch.	Theoretisch.
6	14	3	14	9	22	10
5	36	51	59	87	72	77
4	157	161	127	109	106	104
3	18	10	25	16	25	28
2	—	—	—	4	—	6
1	—	—	—	—	—	—

De Commissie heeft de eer Uwe Excellentie dank te zeggen voor het opnieuw haar geschonken vertrouwen, en legt hierbij haar mandaat neer.

Delft,
Haarlem, } 31 Augustus 1910.
Zwolle,

W. H. L. Janssen van Raaij,
Voorzitter.

Herman J. de Vries,
J. de Jong Hzn.,
Secretarissen.

Bijvoegsel tot de *Nederlandsche Staatscourant* van Woensdag 14 September 1910, n°. 214.

N°. 66.

VERSLAG *van de werkzaamheden van de commissie van aanneming voor adelborst 2de klasse, 3de afdeeling, bij het Koninklijk Instituut voor de marine te Willemsoord in het jaar 1910.*

Samenstelling der commissie.

Bij Koninklijk besluit van 18 Mei 1910 n°. 52 werd de commissie als volgt samengesteld:

lid tevens voorzitter, de kapitein ter zee W. D. H. baron van Asbeck, commandant van het Koninklijk Instituut voornoemd;

leden:

de kapitein-luitenant ter zee J. Albarda, sedert bevorderd tot kapitein ter zee;
de kapitein-luitenant ter zee E. Coenen;
de heer dr. G. M. Slothouwer, directeur der hoogere burgerschool met 5-jarigen cursus te Wageningen;
de heer dr. J. F. A. Mellink, directeur der hoogeıe burgerschool met 5-jarigen cursus te Asssen;

plaatsvervangend-lid: de heer dr. H. F. Huysken, directeur der hoogere burgerschool met 5-jarigen cursus te Veendam, sedert benoemd tot directeur der hoogere burgerschool met 5-jarigen cursus te Leeuwarden;

secretaris, aan de commissie toegevoegd, de luitenant ter zee 2de klasse H. Bisschop van Tuinen.

De kapitein-luitenant ter zee E. Coenen, werd bij Koninklijk besluit van 29 Juli 1910 n°. 60 als lid vervangen door den kapitein-luitenant ter zee J. Soutendam.

Aantal candidaten.

Voor de 32 plaatsen meldden zich tijdig aan.	60
meldden zich te laat aan . . .	4
Totaal . . .	64

Van de 64 adspiranten vielen af:

wegens het niet behalen van het einddiploma H. B. S.	10
„ geneeskundige afkeuring, ...	11
om onbekende redenen (terugtrekking), ...	8
Totaal . . .	29

Van degenen die zich terugtrokken hadden zich 4 ook aangemeld voor de Koninklijke Militaire Academie.

Aldus bleven over 35 adspiranten, waarvan 2 werden afgewezen wegens te geringe kennis, zoodat 33 adspiranten in aanmerking kwamen om de 32 opengestelde plaatsen te vervullen; hiervan hadden zich 10 ook opgegeven voor de Koninklijke Militaire Academie te Breda en 3 voor de opleiding van adspirant-administrateur, en 3 hadden de volgens het reglement vastgestelde leeftijdsgrens overschreden.

Wijze van beoordeelen en rangschikken der adspiranten.

Bij de beoordeeling en rangschikking der adspiranten werd te werk gegaan overeenkomstig de bepalingen van het reglement van het Koninklijk Instituut voor de marine, zooals deze laatstelijk zijn gewijzigd bij Koninklijk besluit van 16 November 1909 n°. 42, met inachtneming van de bij de instructie voor de commissie van aanneming en bij ministerieel besluit vastgestelde waarde, welke aan elk der onderdeelen, waarin de beoordeeling is gesplitst, behoort te worden toegekend.

Overigens waren zoowel de wijze van beoordeelen en rangschikken, als de gegevens waarover de commissie beschikte overeenkomstig die welke in vorige verslagen nader zijn omschreven.

De bij beschikking van Zijne Excellentie den Minister van Marine van 1 December 1909 n°. 45 vastgestelde vermindering van het gewicht van den leeftijd werd daarbij toegepast.

De vastgestelde volgorde, waarin de ter beoordeeling komende gegevens gewicht in de schaal moeten leggen is (afnemend) als volgt:

1°. de gegevens genoemd in art. 14, 2de lid, sub I van het reglement;

2°. de gegevens genoemd sub III, 1ste lid;

3°. die genoemd sub III, *a* en *b*;

4°. die genoemd sub II, en

5°. die genoemd sub III*c*, van hetzelfde artikel.

Opmerkingen.

Ofschoon het aantal aanmeldingen, afgezien van het gehalte en gelet op het aantal dat ten slotte voor plaatsing overbleef bevredigend kan genoemd worden, acht de commissie het, ook op grond van dit jaar opgedane ervaring van belang, dat een grooter aantal jeugdige candidaten zich aanmeldt. Bepaalde redenen waarom dit getal betrekkelijk gering is, weet zij niet aan te geven.

De militaire leden ontvingen bij hun persoonlijk onderhoud over het algemeen een flinken indruk van de adspiranten.

De adspiranten welke een indruk maakten verschillend van de beoordeeling, die in de inlichtingen der scholen omtrent hen werden aangetroffen, werden voor de commissie in pleno geroepen.

De cijferlijsten waren, wat wiskunde aangaat, ongunstiger dan het vorige jaar, wat scheikunde en mechanica aangaat, gunstiger; verwacht mocht worden, dat jongelui, wie het ernst is, op het Instituut geplaatst te worden, zich beter op wiskunde zouden toeleggen, dan dit jaar het geval bleek te zijn.

De talen leverden weinig verschil op met het vorige jaar; vooral het Nederlandsch was geenszins beter, ofschoon daaraan door den Minister van Marine meer gewicht werd toegekend, blijkende uit de wijziging van het Reglement van het Koninklijk Instituut voor de marine.

Met waardeering nam de commissie kennis van de inlichtingen der directeuren van onderwijsinrichtingen; blijkbaar was daaraan over het algemeen veel zorg besteed.

De commissie vereenigt zich geheel met de ten vorigen jare uitgesproken meening, dat het belang van volledige inlichtingen niet hoog genoeg kan worden aangeslagen.

In 1909 berustte deze uitspraak op een gemis, dat werd gevoeld, thans op het gebruik, dat daarvan werd gemaakt voor zoover zij inderdaad volledig, of althans positief, konden worden genoemd. Dit laatste is mede van veel gewicht.

Gegevens betreffende gymnastiek werden eveneens in ruimer mate verstrekt. Aan verscheidene scholen werd blijkens vermelding de leidraad, die in het Reglement van het Koninklijk Instituut voor de marine voorkomt, gebruikt

Het is misschien niet overbodig er de aandacht op te vestigen, dat de leidraad niet bestemd is om te dienen bij de oefening, maar alleen als gemeenschappelijke maatstaf voor beoordeeling; gaat men verder, dan heeft er africhting plaats, wat niet de bedoeling is.

Van 14 % der adspiranten werden geene inlichtingen over bekwaamheid in de 5de klasse verkregen; deze waren afkomstig van 16 % der scholen. Dit is blijkbaar het gevolg van het ontbreken van onderwijs in de gymnastiek in de 5de klasse op verscheidene scholen. De commissie kan er niet genoeg op aandringen dat in deze leemte voorzien worde. Ofschoon behalve uitdrukking in cijfers ook eene omschrijving van den graad van gymnastische geoefendheid wordt gevraagd, werd door velen alleen een cijfer opgegeven. Bij de groote verscheidenheid der gymnastische leerstof is eene toelichting van het cijfer niet overbodig.

De commissie acht het van belang er op te wijzen, dat te late aanmelding van adspiranten niet alleen haren arbeid bemoeilijkt, maar ook grooten last veroorzaken kan aan directeuren van onderwijsinrichtingen, die in den vacantietijd niet op hune standplaats aanwezig zijn. Aangezien hiervan het gevolg kan zijn dat de commissie niet de noodige gegevens en inlichtingen verkrijgt, kan er ook nadeel voor de adspiranten uit voortvloeien.

De gemiddelde leeftijd der geschikt bevonden adspiranten is op 1 September dezes jaars 18 jaren en 10 maanden. Niet meetellende degenen die de leeftijdsgrens overschreden hebben, is hij 18 jaren en 7 maanden.

De 33 geschikt geoordeelde adspiranten waren afkomstig van de navolgende 21 H. B. S. met 5-jarigen cursus:

1 van Almelo;

1 „ Amsterdam, 3de H. B. S.;

1 „ Apeldoorn;

2 „ Arnhem;

1 „ Breda;

1 „ Deventer;

2 „ Dordrecht;

1 van 's Gravenhage (Waldeck Pyrmontkade);
1 „ „ (Stadhouderslaan);
4 „ „ (Bleijenburg);
2 „ Groningen;
2 „ den Helder;
2 „ Hilversum;
1 „ Kampen;
2 „ Middelburg;
1 „ Nijmegen;
1 „ Roermond;
1 „ Rotterdam;
2 „ Utrecht (Rijks H. B. S,);
2 „ Voorschoten;
2 „ Zaltbommel.

Het aantal malen, dat eenig bepaald cijfer in de einddiploma's dezer adspiranten voorkwam, is voor de verschillende vakken en groepen aangegeven in de hierna volgende tabel:

VAKKEN EN AFDEELINGEN.	Cijfers en aantal malen:								
	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Wiskunde	—	—	1	11	9	8	2	2	—
Mechanica	—	—	—	6	14	9	2	2	—
Afdeeling A	—	—	—	12	8	8	4	1	—
Natuurkunde	—	1	—	7	11	8	4	2	—
Scheikunde	1	1	2	5	9	7	7	1	—
Plant- en dierkunde .	1	2	3	10	2	6	7	2	—
Cosmographie . . .	—	2	2	4	8	9	8	—	—
Afdeeling B	—	—	2	5	16	6	3	1	—
Staatsinrichting . . .	—	3	2	5	6	10	7	—	—

VAKKEN EN AFDEELINGEN.	Cijfers en aantal malen:								
	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Staathuishoudkunde .	—	3	1	9	8	9	3	—	—
Aardrijkskunde . . .	—	—	—	6	15	9	3	—	—
Geschiedenis	—	3	3	1	13	10	3	—	—
Boekhouden	—	—	—	7	6	11	8	1	—
Afdeeling C	—	—	1	6	16	8	2	—	—
Nederl. taal en letterk.	—	—	—	5	16	7	4	1	—
Fransche „ „ „	—	1	2	6	17	6	1	—	—
Engelsche „ „ „	—	—	2	11	12	4	3	1	—
Hoogd. „ „ „	—	1	7	8	9	6	1	1	—
Afdeeling D	—	—	—	13	12	7	1	—	—
Handteekenen . . .	—	—	3	7	13	6	3	1	—
Rechtlijnig teekenen .	1	1	3	6	9	10	3	—	—
Afdeeling E	—	—	2	3	12	9	7	—	—

's Gravenhage, 23 Augustus 1910

De Voorzitter der Commissie van aanneming voor adelborst 2de klasse, 3de afdeeling,

VAN ASBECK.

De Secretaris,

H. BISSCHOP VAN TUINEN.

Bijvoegsel tot de *Nederlandsche Staatscourant* van Woensdag 14 September 1910, n°. 214.

N°. 67.

VERSLAG *van het in 1910 in Nederlandsch-Indië gehouden examen voor toelating tot de Koninklijke Militaire Academie in Nederland.*

(Departementen van Koloniën en van Oorlog.)

A. Samenstelling der Commissie.

De examen-commissie werd bij beschikking van den commandant van het leger en chef van het departement van oorlog in Nederlandsch-Indië, dd. 14 Mei 1910, II^de afdeeling, n°. 3333, samengesteld als volgt:

voorzitter, tevens lid, H. J. van Bremen, majoor der infanterie;

leden:

H. M. van Haften, C. P. J. Vermeulen, J. L. Vreven, dr. T. P. H. Prick van Wely, dr. P. N. Degens, mr. J. H. de Sitter, I. A. Fischer, dr. H. J. van Lummel, dr. J. M. M. Dormaar,	leeraren aan het gymnasium Willem III;
A. P. Vooren, D Laverman, F. W. Stapel, H. W. Holtappel, P. Koppejan,	leeraren aan de Koningin Wilhelminaschool;

T. Tanja, 1ste-luitenant-adjudant der genie;

secretaris, tevens lid, A. J. Rooseboom, 1ste-luitenant-adjudant der infanterie.

B. Aantal candidaten.

Aan het examen werd deelgenomen door drie candidaten.

C. Regeling van het examen.

De eerste voorloopige bijeenkomst, bedoeld in § 7 van de Bepalingen betreffende de toelating tot de Militaire Academie, had plaats 20 Mei 1910.

De commissie werd verdeeld in de volgende sub-commissiën:

I. voor de vakken vermeld onder groep A:

de heeren van Haften, Degens, Vooren, van Lummel, Laverman, Holtappel en Tanja, van wie examinatoren in:

rekenkunde: Degens en Vooren;
stelkunde: Degens en Vooren;
meetkunde: van Haften en Holtappel;
gonio- en trigonometrie: Vooren en Holtappel;
beschrijvende meetkunde: Degens en Tanja;
mechanica: van Lummel en Laverman;

II. voor de vakken vermeld onder groep B:

de heeren van Lummel, Dormaar, Degens, van Haften en Laverman, van wie examinatoren in:

natuurkunde: van Lummel en Dormaar;
scheikunde: Dormaar en Degens;
cosmographie: van Haften en van Lummel;

III. voor de vakken vermeld onder groep C:

de heeren de Sitter, Koppejan, Stapel en Tanja, van wie examinatoren in:

staatsinrichting: de Sitter en Koppejan;
staatshuishoudkunde: de Sitter en Koppejan;
aardrijkskunde: Stapel en Tanja;
geschiedenis: Koppejan en Stapel;

IV. voor de vakken vermeld onder groep D:

de heeren Fischer, Vermeulen, Vreven en Prick van Wely, van wie examinatoren in:

de Nederlandsche taal: Fischer en Vermeulen;
de Fransche taal: Vermeulen en Prick van Wely;
de Hoogduitsche taal: Vreven en Fischer;
de Engelsche taal: Prick van Wely en Vreven;

V. voor de vakken vermeld onder groep E:
de heeren Tanja en Rooseboom, examinatoren in hand- en lijnteekenen.

Het aantal te ontwerpen vragen voor het schriftelijk gedeelte van het examen werd vastgesteld als volgt:

in rekenkunde	7	door den heer Degens;
in stelkunde	7	„ „ „ Vooren;
in vlakke meetkunde	7	„ „ „ van Haften;
in meetkunde in de ruimte	7	„ „ „ van Haften;
in gonio- en trigonometrie	7	„ „ „ Vooren;
in beschrijvende meetkunde	7	„ „ „ Laverman;
in mechanica	7	„ „ „ van Lummel;
in natuurkunde	7	„ „ „ van Lummel;
in scheikunde	7	„ „ „ Dormaar;
in de Nederlandsche taal	7	„ „ „ Fischer;
in de Fransche taal	6	„ „ „ Vermeulen;
in de Hoogduitsche taal	6	„ „ „ Vreven;
in de Engelsche taal	6	„ „ „ Prick van Wely;
in handteekenen	5	„ „ „ Tanja;
in lijnteekenen	7	„ „ „ Tanja.

De tweede voorloopige bijeenkomst werd gehouden 28 Mei 1910. Op deze vergadering werden de vakken over de verschillende dagen van het schriftelijk examen verdeeld als op bijlage I is vermeld, uit welke bijlage tevens blijkt, welke leden der examencommissie met het houden van toezicht werden belast.

Het aantal door de candidaten schriftelijk te beantwoorden vragen werd bepaald als volgt:

voor rekenkunde, stelkunde, vlakke meetkunde, meetkunde in de ruimte, gonio- en trigonometrie, beschrijvende meetkunde, mechanica, natuurkunde en scheikunde, elk drie;
voor Nederlandsch één (keuze uit drie onderwerpen);
voor Fransch, Hoogduitsch en Engelsch, elk twee;
voor handteekenen, twee en voor lijnteekenen drie.

Het mondeling gedeelte van het examen duurde drie dagen en werd geregeld als aangegeven in bijlage II. In afwijking namelijk met het bepaalde bij § 3 der Algemeene Order van 1896, n°. 15, werd het mondeling examen gedeeltelijk 's avonds

gehouden, omdat de tot leden der commissie benoemde leeraren van het gymnasium Willem III des morgens aan die inrichting werkzaam moesten zijn.

D. Uitslag van het examen.

Alle candidaten slaagden; één daarvan behaalde als eindcijfer voor elk der groepen meer dan 50; één verkreeg in groep C een eindcijfer minder dan 50 en één in groep A en E een eindcijfer minder dan 50. Het examen van beide laatste candidaten werd echter door de commissie als voldoende aangemerkt.

E. Opmerkingen.

Geene.

Batavia, 27 Juni 1910.

Voor de Commissie,

De Secretaris, *De Voorzitter,*
A. J. ROOSEBOOM. H. J. VAN BREMEN.

BIJLAGE I.

Regeling van het schriftelijk examen voor toelating tot de Koninklijke Militaire Academie in 1910.

Datum.	Uren.	Vakken.	Commissie van Toezicht.
10 Juni	8—10.30	Planimetrie	van Haften — Rooseboom.
	11—1	Fransch	Vermeulen — van Lummel.
11 „	8—11	Scheikunde	Dormaar — de Sitter.
13 „	8—10.30	Stereometrie	van Haften — Fischer.
	11—1	Engelsch	Prick van Wely — de Sitter.
14 „	8—10.30	Rekenkunde	Degens — Vreven.
	11—1	Wandteekenen (één opgave)	Vreven — Tanja.
15 „	8—11	Mechanica	van Lummel — Vermeulen.
	11.30—1	Wandteekenen (één opgave)	Tanja — Laverman.
16 „	8—10.30	Lijnteekenen	Degens — Tanja.
	11—1		Vooren — de Sitter.
17 „	8—11	Natuurkunde	Dormaar—Prick van Wely.
18 „	8—11	Gonio- en trigonometrie	Holtappel — Fischer.
20 „	8—10.30	Stelkunde	Vooren — Rooseboom.
	11—1	Duitsch	Stapel — Holtappel.
21 „	8—11	Beschrijvende meetkunde	Laverman—Stapel.
22 „	8—11	Nederlandsch	Koppejan—Rooseboom.

Bijlage II.

—

Regeling van het mondeling examen voor toelating tot de Koninklijke Militaire Academie in 1910.

Uur.	Vakken.	Examinatoren.
	Donderdag 23 Juni:	
v.m.		
11—11.25	Mechanica	van Lummel — Laverman.
11.30—11.55	Gonio- en trigonometrie	Vooren — Holtappel.
12—12.25	Aardrijkskunde	Stapel — Tanja.
n.m.		
5—5.25	Nederlandsch	Fischer — Vermeulen.
5.30—5.55	Engelsch	Prick van Wely — Vreven.
6—6.25	Planimetrie	van Haften — Holtappel.
6.40—7.5	Fransch	Vermeulen — Prick van Wely.
7.10—7.35	Duitsch	Vreven — Fischer.
7.40—8.5	Stereometrie	van Haften — Holtappel.
	Vrijdag 24 Juni:	
v.m.		
10.30—10.55	Rekenkunde	Degens — Vooren.
11—11.25	Beschrijvende meetkunde	Laverman — Tanja.
11.30—11.55	Geschiedenis	Koppejan — Stapel.
n.m.		
5.30—5.55	Natuurkunde	van Lummel — Dormaar.
6—6.25	Staatswetenschappen	de Sitter — Koppejan.
6.30—6.55	Stelkunde	Degens — Vooren.
	Zaterdag 25 Juni:	
n.m.		
5.30—5.55	Cosmographie	van Haften — van Lummel.
6—6.25	Staathuishoudkunde	de Sitter — Koppejan.
6.30—6.55	Scheikunde	Dormaar — Degens.

Eindvergadering te 7.15 n.m.

Bijvoegsel tot de *Nederlandsche Staatscourant* van Woensdag 28 September 1910, n°. 226.

N°. 68.

VERSLAG *der vergadering van het „Bureau Permanent" der „Union Internationale pour la Protection de l'Enfance du Premier Age," gehouden te Brussel 8 Mei 1910, uitgebracht door den gedelegeerde der Nederlandsche Regeering, mr. H. W. Methorst te 's Gravenhage.*

Aan
Zijne Excellentie den Minister van
Binnenlandsche Zaken.

Indien men bedenkt dat nog in de 19de eeuw in sommige landen van Europa van elke 100 kinderen die geboren werden er meer dan 25 per jaar als zuigeling (d.i. beneden het jaar) stierven, [1]) terwijl daarentegen in andere landen deze sterfte reeds gedaald was tot 10 pct. en lager, [2]) dan kan het slechts verwonderen, dat eerst tegen het einde der negentiger jaren meer in het bijzonder pogingen zijn aangewend tot het tegengaan van dit euvel.

En toch is eerst in 1894 te Fécamp (Frankrijk) door dr. Dufour den strijd begonnen, welke ten doel had de sterfte onder de zuigelingen die niet het voorrecht hadden door hun moeder zelf gevoed te worden, door verstrekken van deugdelijke melk te doen verminderen. Deze daad, de oprichting van de eerste

[1]) In Beieren stierven in de periode 1861—65 van 100 geboren kinderen niet minder dan 33,2 per jaar als zuigeling, in Würtemberg bedroeg dit percentage in de periode 1871—75 32,9, in Saxen in dezelfde periode 28,7 en in Baden 27,8, in Rusland in de periode 1891—95 27,5, in Oostenrijk in 1871—75 26,4, in Hongarije in 1891—95 25.

[2]) Noorwegen 1856—60 10,1 pct., 1886—90 9,6 pct., Zweden 1886—90 10,5 pct., 1896—1900 10 pct., Ierland 1866—70 en 1886—90 9,5 pct.

z.g. „Goutte de lait," bleek het sein te zijn geweest tot nationale en internationale bemoeiïngen ten deze. Dat juist Frankrijk dezen stoot gaf, zal wel gelegen zijn in de omstandigheid dat, hoewel de kindersterfte daar niet groot is, en in den loop der jaren vrij constant is gebleven, [1]) de geboorte in dit land zóó gering is, dat ook een betrekkelijk gunstig sterftecijfer onder de zuigelingen, eene langzame achteruitgang der bevolking niet kon beletten.

In 1902 deed men in Frankrijk een tweede stap in deze richting door stichting van een centralen bond tot bestrijding der kindersterfte onder den naam van „Ligue Française contre la mortalité infantile," waarna in 1905 te Parijs het eerste „congrès des Gouttes de lait" plaats had.

Het resultaat van de toen gehouden besprekingen is te zamen gevat in de volgende conclusies:

„Considérant qu'il y aura toujours des femmes qui ne pourront pas nourrir; considérant que ces femmes appartiennent le plus souvent à la classe nécessiteuse, le Congrès émet les voeux suivants:

1°. Que les pouvoirs publics prennent toutes les dispositions utiles pour diminuer le nombre des mères incapables d'allaiter;

2°. Que les Gouttes de lait soient propagées dans la mesure la plus large possible;

3°. Que toutes les Gouttes de lait aient une direction médicale;

4°. Que les pouvoirs publics encouragent et favorisent leur développement;

5°. Que les pouvoirs publics facilitent par tous les moyens la vulgarisation de l'hygiène infantile;

6°. Qu'une législation rigoureuse soit instituée dans tous les pays pour la surveillance du lait destiné aux nourrissons;

7°. Qu'il soit créé une Union internationale des Gouttes de lait avec bureau permanent."

Intusschen was ook in Engeland in 1899 de eerste der „Infants Milk Depots" gesticht, waarna in 1903 in België de „Ligue nationale belge pour la protection de l'enfance du premier âge" in het leven trad.

Daarop volgt in 1904 in Spanje stichting van de eerste „Gota de Leche" aldaar en heeft in 1907 te Brussel het tweede „congrès des Gouttes de lait" plaats, waarop werd besloten den naam te wijzigen in „Union internationale pour la protection de l'Enfance du premier âge". Op dit congrès werden de volgende besluiten genomen:

---

[1]) Het aantal overleden zuigelingen daalde, eenigszins schommelend, van 18,7 pct. in 1806—10 tot 13.9 pct. in 1901—1905.

1°. de gegevens genoemd in art. 14, 2de lid, sub I van het reglement;

2°. de gegevens genoemd sub III, 1ste lid;

3°. die genoemd sub III, *a* en *b*;

4°. die genoemd sub II, en

5°. die genoemd sub III*c*, van hetzelfde artikel.

Opmerkingen.

Ofschoon het aantal aanmeldingen, afgezien van het gehalte en gelet op het aantal dat ten slotte voor plaatsing overbleef bevredigend kan genoemd worden, acht de commissie het, ook op grond van dit jaar opgedane ervaring van belang, dat een grooter aantal jeugdige candidaten zich aanmeldt. Bepaalde redenen waarom dit getal betrekkelijk gering is, weet zij niet aan te geven.

De militaire leden ontvingen bij hun persoonlijk onderhoud over het algemeen een flinken indruk van de adspiranten.

De adspiranten welke een indruk maakten verschillend van de beoordeeling, die in de inlichtingen der scholen omtrent hen werden aangetroffen, werden voor de commissie in pleno geroepen.

De cijferlijsten waren, wat wiskunde aangaat, ongunstiger dan het vorige jaar, wat scheikunde en mechanica aangaat, gunstiger; verwacht mocht worden, dat jongelui, wie het ernst is, op het Instituut geplaatst te worden, zich beter op wiskunde zouden toeleggen, dan dit jaar het geval bleek te zijn.

De talen leverden weinig verschil op met het vorige jaar; vooral het Nederlandsch was geenszins beter, ofschoon daaraan door den Minister van Marine meer gewicht werd toegekend, blijkende uit de wijziging van het Reglement van het Koninklijk Instituut voor de marine.

Met waardeering nam de commissie kennis van de inlichtingen der directeuren van onderwijsinrichtingen; blijkbaar was daaraan over het algemeen veel zorg besteed.

De commissie vereenigt zich geheel met de ten vorigen jare uitgesproken meening, dat het belang van volledige inlichtingen niet hoog genoeg kan worden aangeslagen.

In 1909 berustte deze uitspraak op een gemis, dat werd gevoeld, thans op het gebruik, dat daarvan werd gemaakt voor zoover zij inderdaad volledig, of althans positief, konden worden genoemd. Dit laatste is mede van veel gewicht.

du premier âge soit considérée comme un organisme officiel par toutes les Puissances et que celles-ci subsidient largement cette institution, créée en vue de favoriser l'organisation méthodique dans tous les pays de la lutte contre la mortalité infantile.

V. Que l'on mette à l'ordre du jour du programme de la prochaine session:

a. L'étude des mesures de préservation domestique contre les falsifications du lait, en attendant la mise en vigueur dans tous les pays d'une réglementation sévère des produits vendus sous le nom de „laits pour nourrissons";

b. L'étude de la ration alimentaire et des questions qui se rapportent à la digestion chez le nourrisson;

c. Les résultats constatés par les statistiques municipales à la suite de l'organisation des oeuvres de protection du premier âge et spécialement des Gouttes de lait;

d. Les mesures nouvelles et efficaces de préservation des nourrissons prises depuis le précédent congrès (l'application de ces mesures doit dater de deux ans moins).

Ten slotte werd nog te Brussel in 1907 ten aanzien van de richting welke de nieuwe vereeniging zou volgen besloten:

I. D'élargir le cadre des travaux des congrès des Gouttes de lait.

II. De comprendre dans leurs programmes toutes les oeuvres, institutions et questions quelconques se rapportant au premier âge et d'en étudier la valeur relative.

III. De dénommer dorénavant les congrès sous le titre „Congrès de la protection de l'enfance du premier âge".

IV. De conserver toujours en langue française, sans la traduire et quel que soit le pays où les congrès s'organiseront, l'expression „Gouttes de lait", vocable que l'on mettra aussitôt après le titre précédent et en mêmes caractères pour désigner tous les congrès émanant de l'Union internationale pour la protection du premier âge.

Na het Brusselsche congres zijn nog opgericht:

in 1908 de Nederlandsche Bond tot bescherming van zuigelingen;

in 1909 de Deutsche Vereinigung für Säuglingsschutz, en

in 1910 de U. S. A. National society for the protection of child life.

Het eerstvolgende congres zal 12 September 1911 te Berlijn plaats hebben.

Het permanente bureau van bovengenoemde „Union Internationale pour la protection de l'enfance du premier âge", dat volgens statutair voorschrift jaarlijks bijeenkomt, vergaderde 28 Augustus 1909 te Budapest en 8 Mei 1910 te Brussel, op

welke laatste bijeenkomst ondergeteekende de eer had de Nederlandsche Regeering te vertegenwoordigen.

Met veel leedwezen werd op deze bijeenkomst door alle aanwezigen kennis genomen van een schrijven van prof. Escherich, de bekende specialiteit uit Weenen en volijverigen president der Union, waarin deze mededeelde om bijzondere redenen voor het voorzitterschap te moeten bedanken.

Onder algemeene instemming werd prof. Escherich tot eerelid benoemd en in zijne plaats tot voorzitter gekozen dr. Dietrich uit Berlijn, de voorzitter der Deutsche Vereinigung für Säuglingsschutz.

Het permanente bureau werd met enkele leden, waaronder ook ondergeteekende, uitgebreid, terwijl door den secretaris-generaal mededeeling werd gedaan van den steun, zoowel moreele als financieele, die de Union, sedert de vorige zitting van het permanente bureau van de zijde der Mogendheden heeft mogen ondervinden.

Nadat een aantal huishoudelijke aangelegenheden waren afgehandeld — waarbij o.m. werd besloten dat de referaten van leden en verslagen der vergaderingen steeds in drie talen, Fransch, Duitsch en Engelsch, zouden worden gepubliceerd, en voorloopig niet werd ingegaan op een voorstel van den Italiaanschen afgevaardigde om alle stukken ook in het Italiaansch te vertalen — werden in hoofdzaak twee onderwerpen aan de orde gesteld:

1°. vaststelling van het programma voor het Berlijnsche congres, en

2°. bespreking van een internationale statistiek der kindersterfte.

Ten aanzien van het eerste punt werd een uitvoerig plan van het Duitsche comité van organisatie na eenige wijzigingen goedgekeurd, volgens hetwelk het congres te Berlijn in vier secties zal worden gesplitst:

1ste sectie: Statistik:

2de sectie: Gesetzgebung und Verwaltung. Vormundschaft;

3de sectie: Unterricht und Belehrung;

4de sectie: Praktische Durchführung der Säuglingsfürsorge.

Over de wenschelijkheid en mogelijkheid van een internationale statistiek der kindersterfte werd een rapport uitgebracht door dr. Dufort uit Brussel als secretaris van eene door de Union benoemde „Commission internationale pour l'uniformisation, dans tous les pays, des bases des statistiques et de la mortalité infantile", van welke commissie ondergeteekende ter vergadering tot lid werd benoemd.

Het aanwenden van pogingen tot verkrijgen van een vergelijkbare internationale statistiek der kindersterfte, is van den

aanvang af een van de eerste bemoeiïngen der Union geweest; zoodanig overzicht wenscht de Union tot grondslag te nemen voor haar verder streven. Om die reden is ook de eerste sectie van het Berlijnsche congres geheel aan de statistiek gewijd.

Ondergeteekende deelde ten aanzien van dit punt aan de vergadering mede, dat hij door de Nederlandsche Regeering gemachtigd was om ten opzichte van het streven naar eene internationale statistiek der kindersterfte datgene te bevorderen wat hem in het belang van het beoogde doel gewenscht en mogelijk voorkwam, echter binnen de grenzen van hetgeen hier te lande omtrent de indeeling der doodsoorzaken is bepaald. Hij had daarbij de gelegenheid eene uiteenzetting te geven van de methode die in Nederland gevolgd wordt bij de bewerking der sterfte-statistiek, en aan de vergadering over te leggen:

1°. een in het Fransch vertaald stel van de bij zijn bureau in gebruik zijnde geboorte- en sterfte-telkaarten;

2°. een exemplaar van het maandelijks in de *Staatscourant* verschijnend overzicht, waarin sedert 1 Januari 1910 de overleden kinderen beneden het jaar nog in verschillende rubrieken naar den leeftijd zijn verdeeld, en

3°. een overzicht van de zuigelingensterfte in elke gemeente van Nederland in de perioden 1880—84 en 1900—1904, van welke stukken door de aanwezigen met belangstelling kennis werd genomen.

Dat men aangaande deze moeilijke materie — het ontwerpen van een internationale statistiek der zuigelingensterfte — niet aanstonds tot eenig resultaat kwam, spreekt wel vanzelf en daar het rapport van dr. Dufort te Berlijn weer aan de orde komt, meen ik mij van het geven van een uittreksel uit dat referaat thans te mogen onthouden.

's Gravenhage, 12 Augustus 1910.

H. W. Methorst.

Bijvoegsel tot de *Nederlandsche Staatscourant* van
Vrijdag 30 September 1910, n°. 228.

N°. 69.

VERSLAG *omtrent de tweede internationale conventie van den internationalen catalogus der natuurwetenschappelijke literatuur, gehouden te Londen, op 12 en 13 Juli 1910, uitgebracht door dr. D. J. Korteweg.*

Volgens de statuten van bovengenoemden catalogus berust het hoogste gezag daarover bij internationale conventies, waarvan de eerste gehouden werd in 1905, omtrent welke door mij verslag is uitgebracht in de *Staatscourant* van 13 October 1905 n°. 240, bijvoegsel n°. 93.

De tweede heeft thans plaats gehad op 12 en 13 Juli 1910 te Londen. Zij werd bijgewoond door vertegenwoordigers van België (H. la Fontaine, directeur en P. Otlet, secretaris van het Internationale Bureau voor Bibliographie, te Brussel), Britsch-Indië (Lt. Col. D. Prain, directeur der Botanische Tuinen te Kew en L. H. Burkill), Denemarken (dr. M. Knudsen) Duitschland (prof. O. Uhlworm, directeur van het Duitsche Regionaal Bureau), Frankrijk (dr. J. Deniker, bibliothecaris van het Museum van Natuurlijke Historie te Parijs, Groot-Britannië (Sir A. Geikie, voorzitter en Sir J. Larmor, een der secretarissen der Royal Society en prof. H. E. Armstrong), Italië (prof. R. Nasini en Cav. E. Mancini), Japan (prof. J. Sakurai), Nederland (prof. D. J. Korteweg (directeur van het Nederlandsche Regionale Bureau), Nieuw Zuid-Wales (prof. A. Liversidge), Oostenrijk (dr. J. Donabaum, onderdirecteur der Keizerlijke Hofbibliotheek te Weenen), Rusland (E. Heintz, wetenschappelijk secretaris van het physische Centraal Observatorium te St. Petersburg), de Vereenigde Staten van Amerika (L. C. Gunnel, directeur van het Regionaal Bureau aldaar), Zuid-Australië (A. A. Kirckpatrick) en Zweden (dr. A. Andersson, eerste bibliothecaris van de Universiteitsbibliotheek te Upsala); voorts werden tot deelneming aan de beraadslagingen uitgenoodigd mr. A. B. Kempe, penningmeester

der Royal Society en dr. P. Chalmers Mitchell, een der leden van het uitvoerend Commitee van den catalogus.

De eerste zittingsdag op Dinsdag 12 Juli werd hoofdzakelijk gewijd aan beschouwingen over den financieelen toestand en aan het nemen van een besluit betrekkelijk de voortzetting van den catalogus. Wat dit laatste betreft werden van verschillende zijden zeer bevredigende verklaringen afgelegd omtrent de bereidwilligheid der betrokken gouvernementen en instellingen om op dezelfde wijze als tot heden hun steun aan den catalogus te blijven geven: voor Duitschland moet hier echter eene uitzondering worden gemaakt. Men was aldaar nog niet tot een besluit gekomen en de afgevaardigde van dat Rijk moest zich van stemming onthouden over eene motie, waarbij de wenschelijkheid van de voortzetting uitgesproken werd en die overigens de algemeene instemming verwierf. Mocht echter Duitschland's besluit in ontkennenden zin uitvallen, dan zal die voortzetting in gevaar geraken, daar door de meeste afgevaardigden, ook door dien van Nederland, het voorbehoud werd uitgesproken dat ook de andere Staten den catalogus zouden blijven steunen. Evenwel gaf de Duitsche afgevaardigde de hoop te kennen dat ook Duitschland zijn steun niet zoude onttrekken.

Uitvoeriger waren de besprekingen over den financieelen toestand. Terwijl de financieele uitslag der vier eerste jaargangen bevredigend kon worden genoemd, dewijl de zuivere opbrengst van deze te zamen, na aftrek van vier vijfden der oprichtingskosten, nog eenig overschot liet, was daarin voor den vijfden en zesden jaargang eene ongunstige wending gekomen. Deze sloten beiden met een niet onaanzienlijk te kort. Daartoe hebben ongetwijfeld bijgedragen de welgelukte pogingen om achterstand in te halen, waardoor de omvang van die jaargangen is toegenomen, benevens de in 1905 plaats gehad hebbende herziening der schemata welke in diezelfde richting heeft gewerkt. Die herziening is door mij in mijn bovenaangehaald verslag uitvoerig besproken. Waar zij in hoofdzaak ten doel had ieder deeltje van den catalogus op zich zelf zoo volledig mogelijk in de behoeften van bepaalde categorieën van beoefenaars der wetenschap te doen voorzien, moest zij noodzakelijk tot eenige uitbreiding van den catalogus voeren. Op de strekking dier herziening wenscht men niet, dan wellicht op enkele punten, terug te komen, maar men tracht op andere wijze tot vermindering van den omvang van den catalogus te geraken. Reeds werd, naar aanleiding van besprekingen op den in 1909 gehouden Internationalen Raad, besloten tot minder uitvoerige vermelding der titels, en wat daarbij behoort, in het tweede, naar de onderwerpen gerangschikte gedeelte van den catalogus en de

gedeeltelijke toepassing van dit besluit heeft reeds tot verminderden omvang van den zevenden jaargang geleid en, geholpen door eenig meerder debiet van den catalogus, tot eene bijna zonder te kort sluitende afrekening van dien jaargang gevoerd. Op dezen weg zal worden voortgegaan, andere voorstellen echter, tot weglating der schemata en van de tijdschriftenlijsten in elk der afzonderlijke deeltjes, die met dezelfde bedoeling werden gedaan, konden geen instemming vinden, dewijl hunne aanneming tot vermindering der bruikbaarheid van den catalogus zoude voeren.

Ook maatregelen van anderen aard ter verbetering van den financieelen toestand werden besproken. Zoo werd gewezen op de hooge drukkosten welke niet onbelangrijk minder zouden bedragen indien het drukken elders dan in Engeland geschiedde, voorts op de rente jaarlijks te betalen op het door de Royal Society verleende voorschot, hetwelk dienst doet als bedrijfskapitaal. Van terugbetaling van dit voorschot van ongeveer 7500 pond sterling uit eventueele batige sloten, kan wel in zeer langen tijd geen sprake zijn, te minder wegens de groote wenschelijkheid van prijsverlaging van den catalogus, welke zal behooren te geschieden zoodra de financieele toestand dit maar eenigzins toelaat. Men merkte op dat die toestand eene niet onbeduidende verbetering zoude ondergaan, indien een eenigzins grooter bedrijfskapitaal, waardoor alle rekeningen dadelijk zouden kunnen worden voldaan en betere voorwaarden bedongen, door de deelnemende Staten werd bijeengebracht, terwijl dit tevens meer in overeenstemming ware met het internationale karakter der onderneming. Eene motie van die strekking werd aangenomen. Mocht het denkbeeld bijval vinden bij eenige der grootste deelnemende Staten, zoodat op verwezenlijking uitzicht ontstaat, dan zal ik de vrijheid nemen op dit punt alsnog bij mijne Regeering terug te komen, daar het mij in dat geval billijk en wenschelijk schijnt dat ook Nederland eene bijdrage levere in overeenstemming met zijn aandeel in de ondersteuning van den catalogus.

Op den tweeden zittingsdag werd in meerdere bijzonderheden getreden betreffende het werk voor den catalogus. Besloten werd dat door ieder Regionaal Bureau eene lijst zal worden opgemaakt van die tijdschriften welker inhoud volledig en vroegtijdig in den catalogus zal worden behandeld voor zoo verre hij binnen de grenzen van dien catalogus valt, van welke lijsten een verzamelstaat door het Centraal Bureau zal worden uitgegeven. De schrijvers in die tijdschriften zullen alsdan de zekerheid hebben dat van hunne artikelen nota zal worden genomen. Wat de overige tijdschriften aangaat

was er eene strooming in de vergadering om de zorg voor het ter kennisneming brengen van de daarin vervatte artikelen van wetenschappelijke waarde over te laten aan hunne redacties of aan de schrijvers dier artikelen die er de aandacht der Regionale Bureau's op zouden hebben te vestigen, hetgeen den arbeid dier Bureau's, die daarbij eene meer lijdelijke houding zouden aannemen, stellig zeer vergemakkelijken zoude. Daartegen werd echter, ook door mij, aangevoerd, dat, indien er iets is waarvoor de Regionale Bureau's meer in het bijzonder verantwoordelijk zijn, dit bestaat in het tot haar recht brengen van de literatuur van het eigen land en dat men hen derhalve vrij behoort te laten op welke wijze zij dit doel het best meenen te kunnen bereiken; dat voorts de catalogus zijn recht van bestaan grootendeels zoude verliezen indien niet met zorg naar de volledigheid werd gestreefd die bij de oprichting, blijkens de statuten, in de bedoeling heeft gelegen. In dien geest werd dan ook besloten, terwijl tevens werd aangedrongen op grootere zelfstandigheid van de zijde der wetenschappelijke deskundigen te Londen bij de bewerking van het door de Regionale Bureau's geleverde materiaal. Slechts daardoor zal het mogelijk zijn in elk deeltje van den catalogus de zoo noodige eenheid van opvatting omtrent den aard en de grenzen der afzonderlijke rubrieken te brengen.

Terwijl de meerderheid der aanwezigen van meening bleek, dat, wegens de wenschelijkheid van continuïteit in de indeeling van den catalogus over vele jaargangen, ingrijpende wijzigingen in de schemata thans niet behooren te worden aangebracht, werd toch eene herziening op enkele punten, ter nadere verduidelijking van de bedoeling der verschillende rubrieken en ter voorkoming van *onnoodige* herhaalde vermelding van hetzelfde tijdschriftartikel in meerdere deelen van den catalogus, gewenscht geacht. Aan eene commissie, bestaande uit het uitvoerend comité van den catalogus, vermeerderd met de heeren Deniker, Heintz en ondergeteekende, werd het bewerkstelligen dier herziening opgedragen. Tevens zal deze commissie te onderzoeken hebben in hoeverre het mogelijk is verschillende ondernemingen die met den catalogus hetzelfde doel nastreven met dezen tot samensmelting te brengen, zooals dit reeds, met voordeel aan beide zijden, geschied is met het „Zoological Record" door de „British Zoological Society" uitgegeven; en voorts of meerdere medewerking bij het verzamelen van het materiaal voor den catalogus van wetenschappelijke lichamen te verkrijgen is.

Een laatste punt dat nog vermelding verdient, betreft het elders opgevatte voornemen om jaarlijksche tabellen uit te geven van physische constanten naar gelang deze bepaald, en in de

literatuur vermeld worden. Oorspronkelijk heeft dit werk in de bedoeling van den catalogus gelegen, maar wegens de nog niet volledige organisatie van deze en de aan de uitgave verbonden kosten is het niet tot uitvoering gekomen. Het uitvoerend comité zal nu met de ontwerpers van dit plan in overleg treden om na te gaan in hoeverre de organisatie van den catalogus aan de uitvoering er van dienstbaar zou kunnen worden gemaakt.

De Gedelegeerde voor Nederland,
D. J. Korteweg.

Bijvoegsel tot de *Nederlandsche Staatscourant* van
Zondag 9 en Maandag 10 October 1910, n°. 236.

N°. 70.

VERSLAG *van de onderzoekingen van* Dr. J. KUYPER, *gedurende zijn verblijf te Buitenzorg in de botanische laboratoria van het Departement van Landbouw aldaar verricht.*

Van af 23 Januari tot 2 Juli ll. had ik het voor iederen botanicus niet genoeg te waardeeren voorrecht mij op Java en meer speciaal aan 's Lands Plantentuin te Buitenzorg te kunnen wijden aan de studie der plantkunde. Gedurende den tijd dien ik werkelijk te Buitenzorg doorbracht, hield ik mij in de eerste plaats bezig met een onderzoek naar den invloed der temperatuur op de ademhaling der tropische planten. Voor planten uit een gematigd klimaat had ik reeds vroeger een dergelijk onderzoek uitgevoerd; het kwam mij gewenscht voor na te gaan, in hoeverre de omstandigheden, waaronder de planten in de tropen leven, dezen invloed veranderen; ik wilde daartoe de planten zooveel mogelijk in natuurlijke omstandigheden onderzoeken. Het resultaat mijner proeven was in overeenstemming met hetgeen ik meende te mogen verwachten: de invloed der temperatuur is ongeveer dezelfde, mits men met eene bepaalde temperatuur in een gematigd klimaat vergelijke eene temperatuur in de tropen, die ongeveer 5° C. hooger ligt.

De temperatuur die het meest gunstig voor de plant is, is dus in de tropen hooger dan in de gematigde zone, zoodat ook hier de plant in een zeker evenwicht met zijne omgeving is. Voor de proeven werden door mij gebruikt Arachis hypogaea en Oryza sativa.

Verder deed ik eenige waarnemingen aangaande een eigenaardig geval van vegetatieve voortplanting bij een Aracea, Gonatopus Bowini. Deze plant laat bepaalde blaadjes van een samengesteld blad in geheel frisschen toestand vallen. Op den grond liggende vormen deze aan den afgebroken bladsteel een

knol, die spoedig wortels en eene nieuwe plant vormt. Ik heb getracht dit verschijnsel zoo nauwkeurig mogelijk te bestudeeren.

Hoofdzakelijk heb ik echter gemeend mij den tijd van mijn verblijf in de tropen ten nutte te moeten maken door zoo veel mogelijk te trachten eenen indruk te krijgen van de tropische plantengroei als geheel en mij op de hoogte te stellen van de verschillende cultuurplanten. Om het eerste te bereiken, maakte ik verschillende excursies in de buurt van Buitenzorg en later ook in andere streken van Java; de beste gelegenheid voor het bestudeeren der oerboschflora levert nog steeds de bergtuin te Tjibodas, dependance van den tuin te Buitenzorg. Op een tocht naar Oost-Java had ik gelegenheid de verandering der flora waar te nemen, wanneer men zich oostwaarts over Java beweegt, totdat men op het Tenggergebergte een meer uitgesproken Australisch karakter aantreft.

Door vele bergtochten was ik in staat een indruk te krijgen van de bergtop- en kraterflora op Java. Voor het bestudeeren van de zoo merkwaardige mangrovevegetatie ondernam ik een tocht naar Tandjong Priok onder geleide van den heer C. A. Backer, assistent aan het herbarium te Buitenzorg.

In verband met het tweede hierboven genoemde doel: het leeren kennen der groote Indische cultures, bezocht ik verschillende plantages en proefstations; o. a. hield ik mij eenigen tijd op aan het proefstation voor suiker „Oost-Java" te Pasoeroean, aan de Gouvernementskinaonderneming te Tjinjiroean en verschillende thee- en rubberondernemingen, gelegen in de Preanger Regentschappen. Ook reeds de plantentuin te Buitenzorg en de cultuurtuin te Tjikeumeuh verschaffen eene goede gelegenheid om vele planten, die voor cultuur in aanmerking komen, te leeren kennen.

Ten slotte verzamelde ik embryologisch materiaal van eenige planten, ten deele met de bedoeling het zelf te kunnen bewerken, ten deele ten behoeve van het Botanisch Laboratorium der Universiteit te Utrecht.

Het zij mij vergund hier openlijk mijnen dank te betuigen aan Zijne Excellentie den Minister van Binnenlandsche Zaken en de leden van de Koninklijke Akademie van Wetenschappen, die mij door een subsidie in staat stelden deze reis te ondernemen, en aan den Directeur van Landbouw en de ambtenaren van het Departement van Landbouw in Nederlandsch Oost-Indië, die mij zonder uitzondering alle hulp verleenden, die ik noodig had.

Utrecht, 12 September 1910.

Dr. J. Kuyper.

Bijvoegsel tot de *Nederlandsche Staatscourant* van
Zondag 2 en Maandag 3 October 1910, n°. 230.

N°. 71.

VERSLAG *van het vergelijkend examen voor de betrekking van adspirant-landmeter van het kadaster, gehouden te 's Gravenhage op 1 Augustus 1910 en volgende dagen.*

'S GRAVENHAGE, 17 September 1910.

Aan Zijne Excellentie den Minister van Financiën.

De commissie voor het examen van adspirant-landmeter van het kadaster heeft de eer Uwe Excellentie hierbij aan te bieden de schriftelijke opgaven betreffende genoemd examen.

Woensdag 3 Augustus, van 9—10.30 uur.

REKENEN.

1. Twee kapitalen zijn samen groot 51 150 gld. Zij verhouden zich als de tijden, gedurende welke, en ook als de percenten, tegen welke zij uitstaan. Als zij 's jaars respectievelijk 937,5 gld. en 1620 gld. rente geven, welke zijn dan die kapitalen?

2. Men vermindert den noemer eener breuk met den teller, waardoor men eene breuk verkrijgt, die $3^7/_{12}$ maal zoo groot is als de oorspronkelijke. Als de som van teller en noemer der oorspronkelijke breuk 518 is, welke is dan die breuk?

3. Als a onderling ondeelbaar is met 6, dan is $a^3—a$ deelbaar door 24.

4. Men verkoopt van een stuk linnen $^1/_4$ gedeelte tegen 52 cent, $^1/_5$ gedeelte tegen 50,5 cent en de rest met 3 cent winst per M. Als de geheele winst $9^1/_{11}$ pct. van den verkoop bedraagt, hoe duur is dan dit linnen gekocht?

5. B ligt 180 K.M. van D verwijderd. Des Maandagsmorgens om 8 uur vertrekken uit B een stoomboot en een zeilschip. De boot legt per uur af 12 K.M. en keert, na 6 uur in D getoefd te hebben, naar B terug. Het zeilschip vordert 4 K.M. per uur. Wanneer zal het zeilschip 5 maal zoover van B als de stoomboot van D verwijderd zijn?

Woensdag 3 Augustus, van 1.30—3 uur.

STELKUNDE.

1. Als in de vierkantsvergelijking $x^2 + px + q = 0$, tusschen de coëfficienten p en q de betrekking $q^2 + q = 3\,pq - p^3$ bestaat, is een der wortels dier vergelijking het vierkant van de tweede. Bewijs dit.

2. Van een rekenkundige en een meetkundige reeks, ieder van 9 termen, zijn de laatste termen even groot. De eerste term der rekenkundige reeks is achtmaal grooter dan de eerste term der meetkundige, terwijl het verschil der rekenkundige reeks gelijk is aan tweemaal den vijfden term der meetkundige reeks, verminderd met den eersten term dier reeks. Bereken de reden der meetkundige reeks en de verhouding der sommen van beide reeksen.

3. Tusschen welke grenzen liggen de reëele waarden van x en y, die voldoen aan de vergelijking: $x^2 + 10xy + 26y^2 + 6x + 21y + 29 = 0$.

Woensdag 3 Augustus, van 3—4 uur.

NATUURKUNDE.

I.

In een koperen calorimeter, wegende 500 G., bevindt zich een kilogram water met de temperatuur van 8° R. Men brengt er in 1500 G. ijzer dat tot 140° F. verwarmd is. Welke is de eindtemperatuur?

Soortelijke warmte van koper 0,09.
Soortelijke warmte van ijzer 0,11.

II.

In een saamgesteld mikroskoop (zonder veldlens) bedraagt de afstand van objectief en oculair 145 mM.

De hoofdbrandpuntsafstand van het oculair bedraagt 16 mM. en die van het objectief 5 mM. Hoe ver moet het voorwerp van het objectief verwijderd zijn om een duidelijk beeld te leveren voor een waarnemer die op 25 cM. afstand duidelijk ziet? Ook

wordt gevraagd de vergrooting te berekenen en den loop der lichtstralen in teekening te brengen.

Donderdag 4 Augustus van 9—12 uur.

Vlakke en Boldriehoeksmeting.

1. Van den vlakken driehoek ABC zijn de zijden a, b en c gegeven. Uit het punt O, in het vlak van dien driehoek, ziet men de zijden onder gelijke hoeken. Hoe berekent men de afstanden van O tot de hoekpunten van den driehoek?

2. Bereken x uit de vergelijking:
$$3 \text{ Bg Tg } (2-\sqrt{3}) + 2 \text{ Bg Tg } (\sqrt{2}+1) = \text{Bg Tg } (x^2 - 7x + 12).$$

3. In den rechthoekigen boldriehoek ABC (rechthoekig in C) is CD de boog van den grooten cirkel, uit C loodrecht op de hypothenusa. Bewijs:
$$\text{Cos}^2 \text{ CD} = \cos^2 \text{ A} + \cos^2 \text{ B},$$
$$\text{Tg AD} : \text{Tg BD} = \text{Tg}^2 \text{ b} : \text{Tg}^2 \text{ a}.$$

4. Van den bolvierhoek ABCD is gegeven: AB $= 90°$, BC $= 90°$, CD $= 67° \; 30'$, DA $= 75° \; 20'$, $\angle$ ABC $= 90°$.
Bereken de overige hoeken en de diagonalen van dien vierhoek.

Donderdag 4 Augustus, van 1.30 uur—3.30 uur.

Meetkunde.

I.

In een der hoekpunten van een kubus met de ribbe a is geplaatst de top van een kegel, terwijl de omtrek van het grondvlak gaat door de middelpunten van de ribben die samen komen in het tegenovergestelde hoekpunt van den kubus.

Men vraagt:

1. den inhoud van den kegel;
2. het ronde oppervlak van den kegel;
3. den straal van den bol die om den kegel beschreven kan worden;
4. den straal van den bol, die in den kegel beschreven kan worden;
5. den straal van den cirkel volgens welken de kegel den ingeschreven bol raakt.

II.

In een regelmatigen vijfhoek vraagt men te beschrijven een ruit, waarvan een der diagonalen samenvalt met de loodlijn

uit een hoekpunt van den vijfhoek op de overstaande zijde neergelaten. Daarna vraagt men de verhouding tusschen het oppervlak van den vijfhoek en dat van de ruit te berekenen.

III.

Bewijs de eigenschap: Het product der lijnen die het middelpunt van den in een rechthoekigen driehoek beschreven cirkel verbinden met de uiteinden der schuine zijde is gelijk aan het product der schuine zijde en der lijn die het middelpunt met het hoekpunt van den rechten hoek verbindt.

Het examen in *stelkunde, vlakke en bolvormige driehoeksmeting* gaf ditmaal tot geen bijzondere opmerking aanleiding.

Over het algemeen waren de resultaten bevredigend.

De uitkomsten van het examen in de *meetkunde* waren ditmaal niet zeer gunstig. Van vele candidaten was het schriftelijk werk onvoldoende en hoewel bij het mondeling onderzoek wel betere cijfers konden worden toegekend, bleek het toch, dat vele candidaten niet in staat waren, juiste bepalingen te geven, eenvoudige stellingen te bewijzen of algemeen voorkomende formulen af te leiden.

Bij het examen in *rekenkunde* bleek, dat de zuiver rekenkundige oplossing der vraagstukken bij een groot aantal candidaten te wenschen overliet; toch kon aan verscheidene een zeer hoog cijfer voor het schriftelijk werk worden toegekend.

Het bleek verder, dat bij een niet gering aantal candidaten de kennis der eenvoudigste eigenschappen onvoldoende was. Gunstiger luidt het oordeel, waar het onderzoek zich uitstrekte over de derdemachtsworteltrekking en de benaderde waarden.

Het onderzoek naar de kennis der *aardrijkskunde* bewees, dat vele candidaten zich blijkbaar in den laatsten tijd weinig met de aardrijkskunde van Nederland hadden bezig gehouden.

De bezittingen, zoomede de landen van Europa, waren hun beter bekend, zelfs waar het onderzoek zich op onderdeelen richtte.

Het schriftelijk onderzoek naar de kennis van *natuurkunde* leverde bevredigende resultaten.

De kennis der *cosmographie* was over het algemeen voldoende.

Het examen in *Staatsinrichting* was bevredigend.

Bij het schriftelijk examen in de *Nederlandsche taal* bleek, dat bijna alle candidaten in staat waren hun gedachten geregeld en duidelijk uit te drukken.

Het mondeling onderzoek toonde echter aan, dat velen van eigenlijk gezegde spraakkunst, van spelling-, buigings- en vervoegingsregelen en van woordvorming niet veel werk hadden

gemaakt, al vielen er ook gunstige uitzonderingen waar te nemen. Een eenigszins ingewikkelden volzin konden bijna allen ontleden.

Bij de beoordeeling der schriftelijke vertalingen werd voor het *Fransch* negentien-, voor het *Duitsch* elfmaal een onvoldoend cijfer toegekend. De meeste candidaten kregen echter een voldoend eindcijfer.

Voor het examen in *handteekenen* werd opgegeven een groep van meetkundige lichamen. Het geleverde werk was niet zeer bevredigend.

Het *rechtlijnig teekenen* bestond in het nauwkeurig in inkt trekken van een gegeven constructie in potlood.

Dit werk gaf tot geen bijzondere opmerkingen aanleiding.

Het *schoonschrijven* was over het algemeen voldoende.

De Commissie,

A. Veenhuysen, *Voorzitter.*
P. Zeeman Gz.
H. C. Los.
L. Looijen.
N. J. W. M. Nuijen.
H. v. d. Briel, *Secretaris.*

Bijvoegsel tot de *Nederlandsche Staatscourant* van Vrijdag 14 October 1910, nº. 240.

Nº. 72.

VERSLAG *omtrent het 8ste Internationaal Zoölogisch Congres te Graz.*

*Aan Zijne Excellentie
den Minister van Binnenlandsche Zaken.*

EXCELLENTIE!

Het achtste Internationaal Congres voor Zoölogie is te Graz gehouden van 15 tot en met 19 Augustus jl. Nadat de eerste algemeene vergadering Maandag 15 Augustus geopend was door den voorzitter, Hofrat prof. dr. L. von Graff, trad allereerst Zijne Excellentie de Minister für Kultus und Unterricht, graf Stürgkh op om het Congres te begroeten. Daarna met hetzelfde doel Zijne Excellentie de Landeshauptmann van Stiermarken, de burgemeester van Graz, de rector der universiteit en ten slotte Geheimrat prof. dr. F. E. Schulze, welke vooraf door de Gedelegeerden der verschillende Regeeringen als hun woordvoerder was gekozen. Na afloop dezer officieele begroetingen werd aangevangen met de wetenschappelijke mededeelingen. Als eerste spreker trad prof. Yves Delage (Parijs) op, die een vergelijkend overzicht gaf van methoden en uitkomsten, verkregen door experimenteele parthenogenesis. Een belangrijke voordracht werd den volgenden dag in de tweede algemeene vergadering gehouden door prof. Gaupp (Freiburg) over de „Verwandtschaftsbeziehungen der Säuger vom Standpunkte der Schädelmorphologie aus erörtert". Van de voordrachten op de derde algemeene vergadering moge die van dr. Kammerer (Weenen) worden vermeld: „Direkt induzierte Farbanpassungen und deren Vererbung" — omdat hier proeven zijn genomen omtrent de erfelijkheid van verworven eigenschappen, die. al

zijn zij nog geenszins bewijzend, toch op de mogelijkheid van een dergelijke erfelijkheid wijzen. Ook in de beide volgende algemeene vergaderingen zijn vele wetenswaardige zaken medegedeeld.

Als gewoonlijk werden, behalve deze algemeene, ook vele sektie-vergaderingen gehouden, waarop meer speciale onderwerpen werden behandeld. Eindelijk werden ook des avonds een paar meer populaire voordrachten met lichtbeelden gehouden.

Aangekondigd waren, voor de algemeene vergaderingen twintig, voor de vergaderingen der tien sekties over de honderd voordrachten, die echter door gebrek aan tijd niet alle zijn kunnen worden gehouden. Een aantal dier voordrachten was opgeluisterd door fraaie en leerrijke preparaten, waarvoor algemeen groote belangstelling was.

De Sectie-vergaderingen werden in verschillende vertrekken der nieuwere Laboratoria gehouden. Dit bood tevens gelegenheid die inrichtingen van Hooger Onderwijs te bezichtigen. In het groote en grootsche Zoölogisch Laboratorium, wekte de voortreffelijke inrichting bewondering. De onderwijs-collectie van vergelijkend-anatomische preparaten, de bibliotheek, de collegezalen enz. zijn inderdaad een bezoek waard en kunnen in menig opzicht ten voorbeeld strekken.

Het grootste belang van dergelijke Congressen ligt eensdeels in het feit, dat vakgenooten met elkaar persoonlijk in aanraking komen en vraagstukken kunnen bespreken, andersdeels over zaken van meer algemeenen aard in onderling overleg kunnen treden. Zoo gaf bijv. ook ditmaal de internationale nomenclatuur-commissie blijk van ernstig en gestadig aan het werk te zijn, ten einde tot betere internationale regels te komen. Dat vele Zoölogen van het belang der driejaarlijksche Congressen doordrongen zijn, bewijst een opkomst van 500 à 600 leden, samengestroomd uit bijkans alle landen van Europa, uit Amerika, Japan, Australië enz.

Het Congres werd besloten met een sterk bezocht banket, waar in het Fransch, Duitsch, Engelsch en Italiaansch officiëele dronken werden uitgebracht op Z. M. den Keizer, de Regeering en allen, die zich beijverd hadden het Congres te ontvangen en het verblijf te Graz aangenaam en gemakkelijk te maken, op eene wijze waarvoor ieder erkentelijk zal zijn.

Met bijzondere hoogachting heeft ondergeteekende de eer te zijn van Uw Excellentie

De Dw. Dnr,
G. C. J. VOSMAER,
Hoogleeraar aan de Rijksuniversiteit
te Leiden.

Bijvoegsel tot de *Nederlandsche Staatscourant* van
Vrijdag 14 October 1910, n°. 240.

N°. 73.

VERSLAG *van het XXXIste Taal- en Letterkundig Congres, gehouden te Maastricht van 29—31 Augustus.*

Aan Zijne Excellentie
den Minister van Binnenlandsche Zaken.

Ingevolge de mij bij Koninklijk besluit van 11 Mei 1910 n°. 61 gegeven opdracht om de Regeering te vertegenwoordigen op het XXXIste Nederlandsch Taal- en Letterkundig Congres bevond ik mij in den namiddag van 28 Augustus met den vertegenwoordiger der Belgische Regeering, dr. W. de Vreese, hoogleeraar te Gent, ten stadhuize van Maastricht, waar de afgevaardigden en congresleden werden ontvangen door het gemeentebestuur en verwelkomd bij monde van den waarnemenden burgemeester. Beide Regeeringsvertegenwoordigers beantwoordden den welkomstgroet.

Op 29 Augustus des morgens te half tien werd in tegenwoordigheid van den eerevoorzitter, den Commissaris der Koningin in de provincie Limburg, die ook verder met woord en daad zijne belangstelling betoonde, het congres geopend in het gebouw der Koninklijke zangvereeniging Mastreechter Staar. De openingsrede, uitgesproken door den voorzitter der regelingscommissie — straks voorzitter van het congres — mr. L. H. J. Lamberts Hurrelbrinck, werd met groote aandacht gevolgd. In deze zaakrijke redevoering kwam tot mij het verzoek bij de Regeering den wensch te ondersteunen, dat meer dan tot dusverre aan Nederlandsche scholen in het buitenland geldelijke hulp worde verleend. De instemming der vergadering met deze woorden geeft mij te meer vrijmoedigheid dit verzoek in de overweging der Regeering aan te bevelen.

Na het houden van deze openingsrede werden het congresbestuur en de besturen der drie afdeelingen gevormd: I. Letter-

kunde, tooneel en muziek; II. Geschiedenis en oudheidkunde; III. Taal, onderwijs en boekhandel.

De afdeelingen kwamen intusschen alleen samen op de voormiddagen van den tweeden en derden congresdag, zoodat den eersten dag het congres in algemeene vergadering bijeenbleef.

Hier werd verslag uitgebracht omtrent den staat van het woordenboek der Nederlandsche taal, waarbij te gewagen viel van eene gewenschte geldelijke regeling, welke tot stand kwam door de verhooging van de subsidies zoowel van de Nederlandsche als van de Belgische Regeering.

Hier werd Hendrik van Veldeke door professor dr. J. te Winkel voorgesteld als de eerste Nederlandsche dichter en werd een begin van uitvoering gegeven aan het denkbeeld om dezen dichter een standbeeld op te richten in Maastricht, van welke stad hij waarschijnlijk ingezetene is geweest, in welker nabijheid hij zeker heeft gewoond.

Hier sprak eindelijk de heer L. Franck van Antwerpen zijne in taalkundig opzicht schoone rede uit over „de Vlaamsche Hoogeschool".

Waren bij het vorig congres de *stambelangen* verwezen naar eene afzonderlijke IVde afdeeling, ditmaal was de bespreking dezer belangen geheel bewaard voor de algemeene vergaderingen, met het gevolg, dat zij er schier volkomen door gevuld werden en de eigenlijke letterkunde op den achtergrond bleef.

Intusschen gaf het op den voorgrond treden van de „Vlaamsche beweging" den vertegenwoordiger der Nederlandsche Regeering ruimschoots gelegenheid om op te merken, hoe de Vlamen niet slechts ijveren voor de Nederlandsche taal, maar ook hoe zij zich beijveren om haar zuiver te houden en sierlijk te gebruiken.

Met kwistige hand werden ter vergadering geschriftjes verspreid tot aanprijzing van de zoogenaamde vereenvoudigde schrijftaal; enkele stemmen met dezelfde bedoeling opgaande, vonden intusschen niet veel instemming.

In afdeeling III kwam dit onderwerp ter sprake naar aanleiding van eene voordracht gehouden door den heer Jef Mennekens van Jette, die herinnerde aan het in België nog steeds geldend Koninklijk besluit, waarbij het gebruik van de spelling de Vries en te Winkel is voorgeschreven. Ik veroorloof mij Uwer Excellentie's aandacht voor deze rede te vragen.

Voorts moge ik die vestigen op de in afdeeling I uitgesproken rede van dr. J. Endepols over „Het Vlaamsche Volksboek van ridder Owein"; op de voordracht in afdeeling II, gehouden door den voorzitter dezer afdeeling, professor mr. J. E. Heeres over het „Aandeel der Belgen in de ontwikkeling van Nederland als

koloniale Mogendheid" en op de mededeelingen in dezelfde afdeeling gedaan door dr. mr. J. C. Overvoorde over de door hem te ondernemen reis tot onderzoek naar monumenten van Nederlanders in de vroegere nederzettingen buiten Europa.

Deze besprekingen in afdeeling II hadden hetzelde doel, hetwelk zich gesteld had de heer C. R. Bakhuizen van den Brink met de door hem in de algemeene vergadering van 30 Augustus uitgesproken redevoering nl. in Nederland meer belangstelling te wekken voor Indië. Aanvankelijk bereikte deze spreker wat hij beoogde, want er was veel aandacht; om meer duurzame belangstelling te verkrijgen drong hij aan op het steunen der vereeniging „Oost en West".

Zoo wekte professor dr. Paul Fredericq van Gent in de slotvergadering de aanwezigen op toe te treden tot het Algemeen Nederlandsch Verbond, welk verbond voortdurend datgene nastreeft wat ook de grondgedachte is van de Nederlandsche Taal en Letterkundige Congressen.

Besloten is dat het volgende zal worden gehouden te Antwerpen in 1912.

Ten slotte zij het mij vergund Uwer Excellentie dank te zeggen voor het in mij gesteld vertrouwen.

's Gravenhage 24 September 1910.

J. C. Fabius.

Bijvoegsel tot de *Nederlandsche Staatscourant* van Vrijdag 21 October 1910, n°. 246.

N°. 74.

VERSLAG DER STAATSCOMMISSIE, *belast met het afnemen van het voorbereidend examen, bedoeld bij het vierde lid van artikel 13 der wet op het notarisambt, over 1910.*

Aan Zijne Excellentie den Heer Minister van Justitie.

's Gravenhage, 26 September 1910.

EXCELLENTIE!

De Staatscommissie, benoemd bij besluit van den Minister van Binnenlandsche Zaken, tijdelijk belast met het beheer van het Departement van Justitie, dd. 27 April 1910, 1ste Afdeeling C, n°. 571, heeft de eer Uwer Excellentie hierbij het verslag van hare werkzaamheden aan te bieden, onder bijvoeging van de notulen en van de processen-verbaal der beide zittingen, besteed voor het afnemen van het schriftelijk examen.

Tot haar groot leedwezen moet zij beginnen met de mededeeling, dat een der aangewezen leden, de heer J. Looymans, leeraar aan het Canisius-college te Nijmegen, door ziekte verhinderd was de door hem aanvaarde taak te volbrengen. Hij werd vervangen bij besluit van Uwe Excellentie van 7 Juli 1910 door den heer J. M. J. Hoog, leeraar aan de hoogere burgerschool met vijfjarigen cursus te Amersfoort.

Voor het examen hadden zich aangemeld tien candidaten, die ook daaraan hebben deelgenomen.

Het werd in zijne beide onderdeelen te 's Gravenhage afgenomen en wel het schriftelijk gedeelte op 4 en 5 Juli en het mondeling gedeelte van 18 tot en met 21 Juli, waartoe de

examinandi in twee groepen van vijf waren verdeeld. Het mondeling examen werd door enkele toehoorders bijgewoond. Ook dit jaar konden wij, dank zij de gunstige beschikking van het gemeentebestuur, weder van eenige localiteiten in het gymnasium gebruik maken, terwijl de rector ook nu de voor het af te nemen examen in enkele vakken benoodigde leermiddelen welwillend beschikbaar stelde; dit jaar konden wij ons voor het beoogde doel niet een geschikter en aangenamer verblijf wenschen.

Van de tien geëxamineerde candidaten slaagden er vijf, te weten: W. J. C. van Beest, L. S. van der Burg, J. G. A. Kuhlmann, J. R. N. J. de Richemont en H. J. Stael.

De opgaven voor het schriftelijk examen zijn als bijlage achter dit verslag gevoegd.

Het oordeel der commissie over de gebleken kennis der candidaten kan ook dit jaar niet veel gunstiger luiden dan in de verslagen omtrent de vorige examens staat uitgedrukt. Wel was de verhouding der geslaagde candidaten tot de geëxamineerde, n.l. 20 tot 40, gunstiger dan de cijfers der vorige jaren, zijnde 12, 16 en 15, maar op een zoo klein getal zegt dat niet zoo heel veel, te minder nu slechts drie der candidaten zich voor het eerst aan het examen onderwierpen. Wat betreft de waarschijnlijke oorzaken, neemt de commissie de vrijheid naar het verslag van het vorige jaar te verwijzen, evenals zij dit ten aanzien der algemeene opmerkingen omtrent de kennis der candidaten meent te mogen doen, terwijl de nadere opmerkingen, waartoe het examen in de afzonderlijke vakken aanleiding gaf, hieronder volgen.

Alleen ten aanzien van het Latijn deed zich in zeer scherpen vorm het geval voor, waarop in het verslag der commissie van het vorige jaar werd gewezen, en van welk verslag door den betrokken candidaat, en misschien door niemand der adspiranten, kennis werd genomen. Ten onrechte, immers hij had zich een hoogst onaangename teleurstelling kunnen besparen. Immers met in de overige vakken voor het onderhavige examen buitengewoon goede cijfers, moest hij, blijkens de algeheele verwaarloozing van het genoemde vak, worden afgewezen.

De commissie toch oordeelde dat, ging zij nog lager in hare eischen, dat wil zeggen, werd met nog minder dan geringe kennis (cijfer 3) van het Latijn genoegen genomen, zij den door den wetgever in dezen gewilden omvang en inhoud van het examen, bij hetwelk dit vak volgens artikel 10 van het betrekkelijk Koninklijk besluit een afzonderlijke groep vormt, zou gaan wijzigen, iets waartoe zij natuurlijk ten eenenmale de

bevoegdheid mist. Zij meende zoo ver te mogen gaan met het oog op artikel 14 van het bedoelde Koninklijk besluit, al wil zij niet verhelen, dat de in het Latijn bij de gehouden examens verkregen uitslag te denken geeft, ook met betrekking tot de vraag omtrent de wenschelijkheid der handhaving van de voor dit examen gestelde eischen.

Het volgende overzicht der voor het Latijn bij de achtereenvolgende examens verkregen resultaten moge dit bevestigen:

Jaren.	Aantal deelnemers.	Aantal geslaagden.	Aantal afgewezenen.	Gemiddeld cijfer voor het Latijn.	Gemiddeld cijfer voor de toegelatenen.	Gemiddeld cijfer voor de afgewezenen.
1907 . .	10	3(*b*)	7	$2\frac{7}{10}$	$5\frac{1}{3}$	$1\frac{4}{7}$
1908 . .	10	4(*c*)	6	$4\frac{7}{10}$	$5\frac{1}{2}$	$4\frac{1}{6}$
1909 . .	16(*a*)	6(*d*)	10(*f*)	4	$5\frac{1}{6}$	$3\frac{3}{10}$
1910 . .	10	5(*e*)	5	$2\frac{9}{10}$	$3\frac{3}{5}$	$2\frac{1}{5}$
Totalen.	46(*g*)	18(*h*)	28	$3\frac{29}{46}$	$4\frac{5}{6}$	$2\frac{6}{7}$

Van de bij de vier gehouden examens geslaagden behaalden slechts 6 of $\frac{1}{3}$ het cijfer 6 of hooger, met andere woorden bleken „voldoende" kennis van het Latijn te bezitten; 3 of $\frac{1}{6}$ het cijfer 5, wier kennis dus was „niet geheel voldoende"; 6 of $\frac{1}{3}$ het cijfer 4, wier kennis bleek te zijn „onvoldoende"; en eindelijk 3 of $\frac{1}{6}$ het cijfer 3, wier kennis alzoo was „gering". Gelijk het staatje uitwijst kunnen van de 46 candidaten, welke sinds de instelling van het voorbereidend notarieel examen werden ge-

(*a*) Eén candidaat trok zich terug, nadat hij van het stuk voor het mondeling examen in het Latijn had kennis genomen, is echter niet onder dit cijfer begrepen.

(*b*) Slechts 2 candidaten behaalden her cijfer 6,

(*c*) Eén candidaat behaalde 6, en één 7.

(*d*) Eén candidaat behaalde 8, en één 6.

(*e*) Het hoogst behaalde cijfer was 4.

(*f*) Eén candidaat behaalde het cijfer 6.

(*g*) Feitelijk onderwierpen slechts 31 personen zich achtereenvolgens aan het examen.

(*h*) Hiervan 10 direct, 7 na eerste, en 1 na tweede herhaling.

examineerd, van het Latijn slechts 7 geacht worden voldoende kennis te hebben gehad, waarvan dan nog een niet voor het geheele examen slaagde, alzoo slechts iets meer dan $\frac{1}{7}$ gedeelte.

Ten aanzien van de wijze, waarop het examen werd afgenomen en de verhouding der vakken onderling, bij de berekening der cijfers voor den uitslag in de verschillende groepen valt niets nieuws op te merken, en kunnen wij ons bepalen tot verwijzing naar het vorig verslag.

Wat betreft de afzonderlijke vakken, waarover het examen heeft geloopen, meent de Commissie nog het volgende onder de aandacht van Uwe Excellentie te moeten brengen:

Het examen in het Nederlandsch mocht over het algemeen niet onbevredigend heeten.

Het schriftelijk gedeelte was van de meeste candidaten voldoende; van eenige echter door den uiterst slordigen vorm gebrekkig. Niet alleen de stelselloosheid ten opzichte der spelling, maar ook de verwaarloozing van de hoofdregels der buiging en vervoeging gaven een paar malen blijk van eene taalverwildering, die bedenkelijk mag heeten en waartegen ernstig dient gewaarschuwd te worden.

Bij het mondeling examen bleek, dat de meeste candidaten enkele werken uit verschillende tijdperken met vrucht gelezen hadden, maar ook nu schoten velen te kort in de kennis van de geschiedenis der letterkunde, die door nagenoeg allen in die mate verwaarloosd was, dat zij zelfs niet bij benadering den tijd wisten aan te geven, waarin een schrijver van wien de candidaat toonde iets gelezen te hebben, geleefd had.

Wat het schriftelijk examen in het Fransch betreft, moet worden opgemerkt, dat naast enkele goede vertalingen er verscheidene waren, die blijk gaven, dat de candidaat niet behoorlijk in staat was een boek in de vreemde taal te lezen. Bij het mondeling examen werd ook ditmaal de ervaring opgedaan, dat enkele candidaten zich al zeer onvoldoende hadden voorbereid.

Uitspraak en vaardigheid om zich in de vreemde taal uit te drukken lieten soms zeer veel te wenschen over, terwijl aan het bestudeeren van de geschiedenis der letterkunde door de meesten heel weinig zorg was gewijd.

Bij het examen in het Hoogduitsch kon aan *zes* candidaten een voldoend cijfer worden toegekend, terwijl *vier* candidaten aan de gestelde eischen niet voldeden. Bij deze laatsten was zoowel de kennis der taal als die der letterkunde vrij gering.

Bleek bij het mondeling onderzoek van eenige candidaten, dat de door hen opgegeven werken inderdaad goed waren gelezen en begrepen, zoo moest daarentegen bij enkele andere worden geconstateerd, dat ze zeer weinig en dit weinige nog zonder vrucht hadden gelezen.

De resultaten van het examen in het Engelsch kunnen zeer bevredigend genoemd worden, daar aan slechts *twee* candidaten een onvoldoend cijfer behoefde te worden toegekend.

Toch wenscht de Commissie er op te wijzen, dat bij de studie steeds gestreefd moet worden naar eene behoorlijke uitspraak.

Ook kwam het voor, dat waar de candidaat dichters opnoemde als Byron, Shelly, Keats, Walter Scott, Wordsworth, Coleridge, Southey, Thomas Moore, hij van één van die allen slechts één gedicht gelezen had.

Eene opsomming van namen is van nul en geener waarde, wanneer men geen blijk geeft nog iets meer te kennen dan den naam alleen.

De uitslag van het examen in het Latijn was minder bevredigend dan het vorig jaar.

Sommige candidaten schijnen te meenen, dat een zeer oppervlakkige kennis der spraakkunst en eene zekere handigheid om met behulp der Fransche taal de beteekenis van Latijnsche woorden te raden hen in staat stellen, een voldoend cijfer in het Latijn te verkrijgen.

Vooral bij het mondeling examen bleek het, hoe gebrekkig de voorbereiding geweest was: zelfs wanneer men voor een gewonen werkwoordsvorm bijzondere aandacht vroeg, werden persoon, tijd en wijze verward.

Het examen in de aardrijkskunde had vrij goede resultaten. Bij enkelen moest echter een belangrijk tekort in kennis worden geconstateerd, terwijl de bij hen aanwezige kennis geenszins de kenmerken droeg van te zijn verworven door het verwerken der leerstof.

Voor de zoodanigen geldt de opmerking van het vorige verslag ook nu nog, nl. „dat er altijd nog candidaten zijn, die, zonder eenige leiding, meenen te kunnen volstaan met het lezen of leeren van een of ander schoolboekje."

Over het examen in geschiedenis viel over 't algemeen niet al te zeer te klagen, gelijk de cijfers aantoonen. Alleen meent de commissie nog eens den wensch te moeten uitspreken, dat er meer gebruik worde gemaakt van den historischen atlas en dat er meer gedacht worde aan de geschiedenis onzer koloniën.

Verder geldt voor enkele candidaten dezelfde opmerking, die

aan het slot van het verslag over het examen in aardrijkskunde gemaakt is.

Staatsinrichting. De resultaten van het examen in de staatsinrichting zijn dit jaar eenigszins beter dan de vorige jaren het geval was. Bij sommige candidaten bleek evenwel een volkomen gemis aan kennis te bestaan nopens onze grondwetgeving sedert 1814, waarvan het programma een overzicht als examen-eisch bevat.

Boekhouden. Het examen in dit vak wees overtuigend aan, dat het journaliseeren heel wat meer beoefend was dan het ontwerpen van balans en daarbij behoorende winstrekening in behoorlijk practischen vorm samen te stellen.

De commissie doet evenals de commissie van vorige jaren opmerken, dat voor dit examen practische toepassing — kan het zijn op en om het arbeidsveld van den notaris — allereerst gewenscht schijnt.

De uitkomst van het examen in de wiskunde was iets meer bevredigend dan in de vorige jaren. Bij geen der candidaten viel te klagen over geheele verwaarloozing van het vak of van eenig gewichtig onderdeel daarvan. Sommige candidaten gaven blijken van werkelijk met vrucht te hebben gestudeerd. Enkele bleken zich niet genoeg te hebben geoefend in het werken met logarithmen. Zelfs het eenvoudig gebruik van de logarithmentafel liet bij sommigen te wenschen over, terwijl anderen wel met logarithmen wisten om te gaan, maar te kort schoten in het beantwoorden van eenvoudige vragen op het gebied van samengestelde interestrekening.

Wat de meetkunde betreft moet vooral worden gewezen op de stereometrie. Al te dikwijls bleek de kennis daarvan zeer oppervlakkig te zijn en het inzicht in ruimtefiguren te ontbreken.

Natuurkunde en natuurlijke historie. De uitkomsten van het examen in deze vakken was gunstiger dan in de vorige jaren; klaarblijkelijk hadden vele candidaten de wenken, in de vroegere commissie-verslagen gegeven, behartigd. Wij meenen voor ditmaal te kunnen volstaan met nog eens met nadruk daarnaar te verwijzen.

Aldus vastgesteld in de hiertoe gehouden algemeene vergadering van 17 September 1910.

De Staatscommissie voornoemd,

SEERP GRATAMA, *Voorzitter.*
A. J. VAN ROIJEN, *Secretaris.*

BIJLAGE.

Opgaven voor het schriftelijk examen.

Nederlandsch.

Maak een opstel over een der volgende onderwerpen:

1. Een kloeke daad.
2. Sint Nicolaasavond.
3. Het reizen van voorheen en thans.

Fransch.

Vertaling uit het Fransch.

Un épisode de l'abdication de Fontainebleau.

Napeléon a pris le Moniteur, cette feuille naguère la confidante de ses projets, l'interprète de ses volontés; à peine y a-t-il jeté les yeux qu'il voit une proclamation qui commence ainsi: „La France tout entière s'est prononcée contre le despote Bonaparte; il n'a pas trouvé un seul homme pour le défendre. Paris l'a repoussé avec horreur" ..... Napoléon s'arrête après avoir lu ces mots, la feuille lui échappe des mains.

— Les misérables! s'écrie-'t-il; ils osent ainsi parler de la France, attester son opinion qu'elle n'a pas fait connaître! Mais a-t-elle été consultée, cette France? ..... Est-il vrai que Paris me repousse? Non, c'est un mensonge odieux! Et Napoléon, la tête appuyée sur ses deux mains, restait plongé dans ses tristes réflexions, lorsqu'un léger bruit se fait entendre à la porte de son cabinet: il écoute, il croit s'être trompé, mais plus de doute, un colloque s'est engagé, il y a quelqu'un qui demande avec instance à le voir; il se lève et court vers la porte. Qui est là? demande-t-il à haute voix, que me veut-on?

Tout se tait. Napoléon renouvelle sa question avec impatience

— Mon Empereur, répond enfin une voix émue, c'est un enfant de Paris, c'est un de vos anciens soldats.

A ces mots Napoléon hésite: non pas qu'il craigne un piège ou une surprise, il sait que sa personne est trop bien gardée: mais parce qu'il entend une voix inconnue. Cependant, posant la main sur le bouton de la porte, il répète une troisième fois: Qui est là?

— Un enfant de Paris, mon Empereur, répond de nouveau la même voix, un de vos anciens.

Napoléon entr'ouvre doucement la porte: un soldat, vêtu de la capote des grenadiers de la garde, s'offre à sa vue.

— Que me veux-tu? lui demande aussitôt l'empereur, sans lui permettre d'avancer. Comment as-tu pu pénétrer jusqu'ici malgré la consigne? Et ces paroles sont dites avec l'accent de la mauvaise humeur.

— Mon Empereur, il n'y a pas de consigne qui tienne.... quand il s'agit de vous.

E. M. DE SAINT—HILAIRE.

Attester = tot getuigen nemen.
Colloque = gesprek.

Duitsch.

Vertaling uit het Duitsch.

Die Voraussicht des Arztes bestätigte sich; der vom Schlaganfall getroffene Bürgermeister kam nich mehr zum Bewusstsein zurück, und einem flackernd niederbrennenden Kerzenlichte gleich losch sein Leben in Gange des nächsten Tages hin. Er hinterliess keine Lücke, als das Gefolge, das ihn auf den Kirchhof geleitet, aus einander ging; wie der Grabhügel sich über ihn wölbte, bildete er, was er eigentlich bereits bei Lebzeiten gewesen, Vergangenes, von den Gedanken der Nachbleibenden nicht mehr Berührtes. Strassen und Häuser der Stadt sahen unverändert in den Tag, dessen Helle er nicht mehr gewahrte: es war natürlich, und keinem, der daran gedacht hätte, wäre etwas Seltsames darin erschienen. Doch es kam auch keinem die Vorstellung, ausser Dode Lutgersen. Sie hatte den Verstorbenen nicht gekannt, kaum ein paar Male gesehen: aber wie sie durch die Strasse ging, überlief es sie wunderlich, dass alles ganz in gleicher Weise geblieben, nur von seinem Auge nicht mehr gesehen. Zum ersten Male fasste sie ein Empfinden an, so geschehe es immer, nach dem Tode jedes Menschen: es werde so auch einmal noch unverändert daliegen, wenn sie

gestorben sei. Vor ihren Augen überrann kurz die Dächer und Giebel in der Glänzenden Sonne etwas Geisterhaftes, und lies ihr einen Schauer durchs Blut gehen. Er entsprang keiner Angst vor dem Tode, den sie sich sogar sanft und schön, als einen Freund vorzustellen vermochte. Aber ihr war's, er könne auch irgendwo in anderer, erschreckender Gestalt in einem Hinterhalt lauern und plötzich auf sie zuspringen, ohne dass sie seiner vorher gedacht. Das machte ihn unheimlich, das Ungewisse.

Engelsch.

Vertaling uit het Engelsch.

The Danes counted with confidence on the help of England. They refused to accept the terms which Germany would have imposed. They prepared for war. Public opinion in England was all but unanimous in favour of Denmark. Five out of every six persons were for England's drawing the sword in her cause at once. Five out of every six of the small minority who were against war were nevertheless in sympathy with the Danes. Many reasons combined to bring about this condition of national feeling. Austria was not popular in England; Prussia was detested. The Prince of Wales had been married to the Princess Alexandra the daughter of the King of Denmark, on March 10, 1863. She was not a Dane, but her family had now come to rule in Denmark, and she became in that sense a Danish princess. Her youth, her beauty, her goodness, her sweet and winning ways had made her more popular than any foreign princess, ever before was known to be in England. It seemed even to some who ought to have had more judgment that the virtues and charms of the Princess Alexandra, and the fact that she was now Princese of Wales, supplied ample proof of the justice of the Danish cause, and of the duty of England to support it in arms. Not small, therefore, was the disappointment spread over the country when it was found that the Danes were left alone to their defence, and that England was not to put out a hand to help hem. Lord Russell was willing at one moment to intervene by arms in support of Denmark, if France would join with England, and he made a proposal of this kind to the French Government. The Emperor refused to interfere. He had been hurt by England's refusal to join with him in sustaining Poland against Russia, and now was his time to make a return. There was absolutely nothing for it but to leave the Danes to fight out their battle in the best way they could.

(JUSTIN MC. CARTHY: A Short History of Our Own Times.)

Latijn.

Vertaling uit het Latijn.

De plicht van de Overheid.

(Cicero de officiis lib. I cap. 25).

Omnino qui reipublicae praefuturi sunt duo Platonis praecepta teneant: unum, ut utilitatem civium sic tueantur, ut quaecunque agunt ad eam referant obliti commodorum suorum: alterum, ut totum corpus reipublicae curent, ne dum partem aliquam tuentur, reliquas deserant: ut enim tutela, sic procuratio reipublicae ad eorum utilitatem, qui commissi sunt, non ad eorum, quibus commissa est, gerenda est. Qui autem parti civium consulunt, partem neglegunt, rem perniciosissimam in civitatem inducunt, seditionem atque discordiam: ex quo evenit ut alii populares, alii studiosi *optimi cuiusque* (*) videantur, pauci universorum. Hinc apud Athenienses magnae discordiae, in nostra republica non solum seditiones, sed etiam pestifera bella civilia: quae gravis et fortis civis et in republica dignus principatu fugiet atque oderit tradetque se totum reipublicae neque opes aut potentiam consectabitur totamque eam sic tuebitur, ut omnibus consulat.

(*) Bedoeld is de partij der optimaten.

Boekhouden.

Memoriaal van notaris Frank van Borssele te Goes.

A. Journaliseeren:

16 Maart 1910.

Heden mijn practijk begonnen met:

Activa.

Geld	f	406,25
Huis en erve, plaatselijk bekend wijk A, n°. 196		15 000,—
Inboedel		10 000,—
Tien à $ 1000,— 3 % oblig. Louisville en Nashville à $70^1/_4$ % coup. $^1/_3$ $^1/_9$		

Passiva.

Boekhandelaar F. Kleeuwens & Zn., Goes . .	f	330,—
Kleermaker J. B. Kien, Goes		220,—
Meubelmaker J. B. van Calmpthout, Goes . .		2 450,—

17 Maart.

Doen betalen, in rekening-courant, door de Kanter & Hordijk's Bank te Goes de bovengenoemde drie crediteuren, ten bedrage t/z . . . . f 3 000,—

En aan genoemde Bank ter verkoop gezonden vijf à $ 1000,— 3 °/₀ oblig. Louisville. (Zie boven.)

19 Maart.

Ontvangen van de Kanter & Hordijk's Bank te Goes, verkoopnota van $ 5000.— 3 °/₀ oblig. Louisville en Nashville, ten bedrage van. . . . . f

(Datum van verkoop 18 Maart; koers 71³/₄ °/₀; prov. ¹/₈ °/₀.)

20 Maart.

Betaald voor de Zeeuwsche Oestermaatschappij te Yerseke, registratierecht v/h procesverbaal v/h verhandelde i/d buitengewone algemeene vergadering . . . . f 1,20

en op de annexe presentielijst. 1,20

Betaald voor den boedel van wijlen Mr. J. H. de Laat de Kanter te Goes, het registratierecht op inventaris 4,80

B. Ontwerpen concept-balans en concept-winstrekening, per 30 Juni 1910, voor notaris van Borssele te Goes, wiens grootboek kan worden saamgevat als volgt:

1.	Kas	f 200	—		
2.	Huis en erve, te Goes	15 000	—		afschrijven f 500.
3.	Inboedel	10 000	—		„ 700.
4.	Effecten	—	f	400	nog voorhanden 1 à $ 1000 3 °/₀ obl. Louisville en Nashville 70 °/₀ coup. ¹/₃ ¹/₉.

5.	De Kanter & Hordijk's Bank te Goes	f 41 555	—	
6.	Kapitaal	—	f 25 000	
7.	Onkosten	1 500	—	postzegels nog voorhanden f 12,50. Boekhandelaar nog te vorderen f 72,50.
8.	Privé	5 000	—	
9.	Zegels (formaatzegels)	45	—	nog voorhanden f 45.
10.	Boerderij „Klein Frankrijk" te Goes	9 900	—	afschrijven f 250.
11.	Salaris	—	12 000	
12.	Boedel van wijlen Mr. J. H. de Laat de Kanter . . .	—	45 000	
13.	Huur „Klein Frankrijk" . . .	—	800	nog te betalen aan J. Timmerman voor reparaties f 170. voorts grondbelasting f 30.
		f 83 200	f 83 200	

C. Wat weet ge van de samenstelling van het crediteuren*boek* en van de crediteuren*rekening*; wat van het verband en van het verschil tusschen genoemd boek en bedoelde rekening?

Meetkunde.

1. Verlengt men twee niet opeenvolgende zijden van een regelmatigen vijfhoek tot ze elkaar snijden, dan is het verlengde van iedere zijde gelijk aan een diagonaal van den vijfhoek. Bewijs dit.

2. Van een driehoek zijn de opstaande zijden a en b en de mediaan uit den top is m.
Bereken uit deze gegevens de basis van den driehoek.

3. Van een kubus wordt aan elk der hoekpunten een stuk afgesneden door een vlak, dat gaat door de middens der drie in dat hoekpunt samenkomende ribben.
Hoe groot is het aantal zijvlakken, ribben, hoekpunten en lichaams diagonalen van het overblijvende lichaam? Welk deel is het van den kubus?

4. Een cirkelsegment, waarvan de koorde een boog van 90° onderspant, wentelt om een middellijn, die evenwijdig is met de koorde. Bereken den straal van een bol, die denzelfden inhoud heeft als het lichaam door het segment doorloopen. De straal van den cirkel, waartoe het segment behoort, is R.

Stelkunde.

1. Een getal bestaat uit 3 cijfers, waarvan de som 14 bedraagt. Als men 594 bij dat getal optelt krijgt men een getal bestaande uit dezelfde cijfers in omgekeerde volgorde.

Het cijfer der eenheden van het oorspronkelijk getal is 2-maal dat der tientallen. Wat is het oorspronkelijk getal?

2. Het oppervlak van een rechthoekig parallelogram is 60 c.M². Bedroeg de lengte 2 c.M. minder en de breedte 1 c.M. meer, dan zou het oppervlak even groot zijn.

Hoe lang zijn de zijden van dat parallelogram?

3. Los x op uit de vergelijking:

$$\sqrt{3x - 5} + \sqrt{3x + 5} = \sqrt{2x - 15}.$$

4. Iemand koopt een huis voor f 20 000 en betaalt dit in vijf gelijke jaarlijksche termijnen, den eersten termijn 1 jaar na den dag, waarop het huis gekocht is. Hoeveel moet hij jaarlijks betalen?

Rentevoet 4%. log. 1,04 = 0,0170333.

Bijvoegsel tot de *Nederlandsche Staatscourant* van Woensdag 19 October 1910, n°. 244.

N°. 75.

VERSLAG *omtrent het examen in den postdienst voor commies, van adspirant-commiezen der posterijen en telegraphie, van 16 tot en met 28 September 1910.*

Samenstelling der commissie.

Ingevolge de beschikkingen van Zijne Excellentie den Minister van Waterstaat van 28 Mei 1910 n°. 1882, afdeeling Posterijen en Telegraphie, en van 8 September 1910 n°. 3295, afdeeling Posterijen en Telegraphie, was de commissie samengesteld als volgt:

leden:

F. H. de Meester, hoofdinspecteur der posterijen te 's Gravenhage, tevens voorzitter;
D. van der Hoek, hoofdcommies der posterijen te Rotterdam;
W. H. van Riel, directeur van het post- en telegraafkantoor te Haarlemmermeer;
N. Mulder, directeur van het post- en telegraafkantoor te Hoogezand;
J. Boomsma, directeur van het postkantoor te Goes;
W. T. L. Oudenhoven, directeur van het postkantoor te Maastricht;
B. H. C. Schäuikes, directeur van het post- en telegraafkantoor te Schoonhoven;
D. van Jole, directeur van het post- en telegraafkantoor te Boxmeer;
F. van Twisk, directeur van het post- en telegraafkantoor te Overveen.

Regeling van het examen.

Het schriftelijk examen had voor alle candidaten gelijktijdig plaats op Vrijdag 16 September in een der lokalen van het postkantoor te Rotterdam.

Het bestond in het samenstellen van een maandstaat.

Het mondeling examen, waartoe de candidaten bij groepen van vier werden opgeroepen en dat voor iedere groep $1^1/_2$ dag duurde, had plaats in het Valkenhuis, Buitenhof n°. 35, te 's Gravenhage, op 19, 20, 21, 22, 23, 24, 26, 27 en 28 September.

Aantal candidaten.

Aangemeld hadden zich 21 candidaten, t.w.: 11 adspirant-commiezen en 10 surnumerairs der posterijen en telegraphie, van wie zich tijdens het examen 3 surnumerairs terugtrokken, zoodat door 11 adspirant-commiezen en 7 surnumerairs aan het volledig examen werd deelgenomen.

Uitslag van het examen.

Van de vorenbedoelde 18 candidaten, die aan het volledig examen deelnamen, slaagden er 13, t.w.: 9 adspirant-commiezen en 4 surnumerairs, terwijl er 5, n.l.: 2 adspirant-commiezen en 3 surnumerairs moesten worden afgewezen.

Algemeene opmerkingen.

A[1]. Postwet. Bepalingen uit algemeene wetten, in verband staande met het postwezen.

A[2]. Comptabiliteit. Samenstelling van een maandstaat.

Bij het onderzoek in deze onderafdeelingen, waarin 3 der examinandi, die het volledig examen aflegden, niet slaagden, bleek, dat de candidaten goed op de hoogte waren van de verschillende artikelen der wet tot regeling der brievenposterij en de daarop betrekking hebbende Koninklijke besluiten. Van de comptabiliteit hadden verscheidene candidaten evenwel een minder volledig begrip. De practische toepassing van het geleerde liet vaak te wenschen over.

A[3]. Postwet. Pakketpost. Personeel.

A[4]. Vervoer correspondentie. Kantoren. Ongevallenwet 1901. Geschiedenis van het Nederlandsche postwezen.

De uitslag van het examen in deze onderdeelen was over het geheel niet onbevredigend. Slechts één der 18 candidaten die het volledig examen aflegden, werd in het onderdeel A[4], twee candidaten werden in de onderdeelen A[3] onvoldoende bevonden. Toch werd de indruk gevestigd, dat bij sommige candidaten de behandelde onderwerpen niet in alle onderdeelen behoorlijk waren verwerkt geworden.

B^1 en B^2. Postdienst in het verkeer met de koloniën en het buitenland.

Van de 18 volledig geëxamineerden slaagden er 2 in elk dezer onderafdeelingen niet, terwijl een derde in de onderafdeeling B^2 een onvoldoend cijfer behaalde.

Over het algemeen bleek, dat de meeste candidaten — ook zij die met de theorie goed op de hoogte waren — vele eenvoudige vragen niet vlot en dikwijls ook niet goed konden oplossen.

C^1, C^2 en C^3. Aardrijkskunde en postverbindingen. Gebruik van tabellen en lijsten.

Het onderzoek in deze afdeeling leverde gunstige resultaten op. Slechts aan één der 18 candidaten, die aan het geheele examen deelnamen, werd een onvoldoend cijfer toegekend. De laagste cijfers moesten in de onderafdeeling C^3 worden gegeven, slechts 7 van de bovenbedoelde 18 candidaten behaalden hier een hooger cijfer dan 5. Bijna zonder onderscheid werden de hoogste cijfers aan adspirant-commiezen toegekend.

De Voorzitter,

F. H. DE MEESTER.

Bijvoegsel tot de *Nederlandsche Staatscourant* van Vrijdag 11 November 1910, n°. 264.

N°. 76.

VERSLAG *over het 3de Internationale Congres voor Physische Therapie, gehouden te Parijs (20 Maart—2 April 1910).*

Aan
Zijne Excellentie den Minister van Binnenlandsche Zaken.

Als vertegenwoordiger der Nederlandsche Regeering heb ik de eer aan Uwe Excellentie verslag uit te brengen over bovengenoemd congres.

Vóór de congresopening hield het „Comité International Permanent" eene zitting, waarin opheldering gevraagd werd over den korten tijd van voorbereiding voor dit congres, dat reeds 3 jaar geleden te Rome was vastgesteld, en over de weinige voeling, die het Comité d'Organisation gehouden had met het Internationale Permanente Comité. Velen waren met uw afgevaardigde van meening, dat de tijd van 6 weken, die het uitvoerend comité had gesteld, te kort was gemeten om degelijk en wetenschappelijk werk te verkrijgen, terwijl de onderwerpen die aan de orde gesteld zouden worden niet „nationaal", zooals in dit geval, maar „internationaal" dienden vastgesteld te worden, evenals de rapporteurs. Van de levendige discussie, die zich hierover ontspon, was het resultaat, dat eene commissie benoemd werd om het reglement van het Permanente Internationale Comité te herzien. Prof. Vaguez, prof. Bergonié (Frankrijk), prof. His (Duitschland), dr. Gunzburg (België) en J. van Breemen (Holland) werden aangewezen om vóór de sluiting van het congres een nieuw reglement te onderwerpen aan de goedkeuring van het Internationale Permanente Comité.

29 Maart 10 uur 's morgens werd met groote plechtigheid en veel luister het congres door den President der Fransche Republiek in het groot amphithéâtre der Sorbonne geopend met eene

rede, waarin de heer Faillières getuigde van de groote belangstelling van het Fransche Gouvernement in de ontwikkeling van de physisch-therapeutische methoden, waarna de voorzitter van het congres, prof. Landouzy, rector-magnificus van de Parijsche Universiteit, in eene breed opgezette redevoering eene uiteenzetting van de ontwikkeling van de verschillende takken der physiotherapie gaf, die wel in de laatste tiental jaren in een nieuw kleed met behulp van de moderne techniek tot ons komen, maar alle eeuwen door eene min of meer belangrijke rol speelden bij de behandeling van ziekten en het voorkomen daarvan.

Nadat de algemeene secretaris van het congres, prof. Vaguez, verschillende mededeelingen gedaan had over de organisatie, werd aan de officieele regeeringsafgevaardigden der verschillende vertegenwoordigde landen achtereenvolgens gelegenheid gegeven tot spreken, waarbij uw afgevaardigde uit naam der Nederlandsche Regeering de beste wenschen uitte voor het welslagen van dit congres op Franschen bodem.

Direct daarna werd overgegaan tot eene bezichtiging van de tentoonstelling, die, dank zij de goede zorgen van haar organisator dr. Albert Weil, een uitstekenden indruk maakte. De geïllustreerde catalogus, die den congressisten werd aangeboden, is vooral door zijne belangrijke en interessante historische gegevens, die zij bevat omtrent de ontwikkeling van de physiotherapie, een stuk van blijvende waarde, evenals het gedeelte der tentoonstelling, dat een rijk historisch overzicht gaf over de Fransche badplaatsen, waard was in een museum meer blijvend tot haar recht te komen.

Verder was de tentoonstelling verdeeld in 4 hoofdgroepen.

Groep I bevatte eene rijke collectie afbeeldingen, prospecti van verschillende instituten voor physische therapie, sanatoria en badplaatsen.

Groep II gaf den fabrikanten gelegenheid te laten zien en te laten functionneeren het instrumentarium, noodig voor physische behandeling. Niet onvermeld mag blijven, dat opviel de fraaie afwerking en vernuftige constructie van verschillende apparaten van Fransche origine.

Groep III gaf een overzicht van de verschillende voedingsstoffen die bij diaetetische behandeling in aanmerking kunnen komen, terwijl in de laatste groep de medici in staat gesteld waren den congresbezoekers te laten zien de resultaten van hun behandeling met physische agentiën bij verschillende ziekten. Hierbij trokken zeer de aandacht de wasmaskers, gemaakt van patiënten vóór en na de behandeling met radium en X-stralen bij angiomen, lupus en epithéliomen van de doctoren Dominici, Wickham en Degras, de histologische coupes, toonend de werking

van X-stralen op de gezonde huid, de effecten verkregen bij de behandeling van boosaardige gezwellen met fulguratie en den invloed van X-stralen op den groei van verschillende planten, terwijl dr. Jellineck uit Weenen in fraaie afbeeldingen een uitstekend overzicht gaf over de schadelijke werking van electrische stroomen in het moderne bedrijf. Als opmerkelijk verschijnsel van algemeenen aard dient vermeld, dat ook op deze tentoonstelling duidelijk voor den dag kwam in apparaten, prospecti enz. het geringe contact, dat de Franschen blijkbaar hebben met wetenschappelijke voortbrengselen van andere landen.

Denzelfden dag om 2 uur werd een begin gemaakt met de congreszittingen voor medisch-wetenschappelijk werk, waarbij eene indeeling gemaakt was door het organiseerend comité in de volgende sectiën:

Sectie I.

Kinésithérapie.

(Mecanothérapie, Gymnastique, Massage, Rééduction, Orthopédie, Cure de repos.)

Sectie II.

Hydrothérapie, Thermothérapie, Aérothérapie, Cryothérapie.

Sectie III.

Climatothérapie en Thalassothérapie.

Sectie IV.

Electrothérapie.

Sectie V.

Radiothérapie.

(Photothérapie, Roentgensthérapie, Radiumthérapie.)

Sectie VI.

Crénothérapie.

Sectie VII.

Diététique.

Onnoodig en niet mogelijk in dit verslag een overzicht te geven van de meer dan 300 rapporten en mededeelingen, die in de verschillende secties werden ingediend. Een zeer gedrongen overzicht moge hier slechts volgen over enkele, die meer bijzonder de aandacht verdienen.

Sectie I.

Een van de hoofdpunten op het programma van deze sectie was: de invloed van ademhalingsgymnastiek. Als introductie tot dit thema gaf dr. Gunzburg uit Antwerpen een uitstekend in elkaar gezette verhandeling over „Education de la respiration normale”, waarbij hij den invloed van de verschillende factoren: type, rythmus en capaciteit uiteenzette en de middelen waarover wij beschikken om op deze factoren invloed uit te oefenen in den breede besprak (passieve en actieve oefeningen door middel van gymnastiek, sport en apparaatgymnastiek).

Ditzelfde thema werd door dr. Maurice Faure uit La Malou behandeld in: „l'Education de la respiration”, waarbij naar zijne meening beide typen van ademhaling „het thoracale en het abdominale”, zooals zij voorkomen bij het kind, geoefend dienen te worden.

Zeer goed aansluitend aan deze voordrachten gaf dr. L. de Munter uit Luik in: „Education de la fonction respiratoire chez les malades” een uitgebreid overzicht over den invloed van ademhalingsgymnastiek in zijne verschillende vormen bij onderscheidene ziekten; locale werking bij adenoïde vegetaties, bronchitis, asthma. emphyseem; algemeenen invloed op leverziekten, ascites, maagdilatie, obesitas, scoliose.

Dr. Thoor (Parijs, Méthode d'adaptation respiratoire rapide des jeunes soldats), dr. Siems (Menton, Rééducation de la respiration nasale chez l'enfant après l'oblation des végétations adénoïdes) en dr. Robert Tor (Parijs, Rééduction respiratoire nasale) gaven, gevoegd bij de demonstratie van verschillende ingenieuse en ingewikkelde apparaten, die bij de ademhalingsgymnastiek dienst kunnen bewijzen, eene gewenschte aanvulling op hetzelfde thema.

De voordrachten van prof. Adolf Lorenz (Weenen), Technique de la réduction et de la rétention de la luxation congénitale de la hanche, en van dr. Kirmisson: du traitement de la luxation congénitale de la hanche par la méthode non-sanglant, gaven aanleiding tot eene levendige discussie, waarbij dr. Calot (Berck) en Redard (Parijs) tevens gelegenheid vonden een aantal door hen behandelde kinderen te demonstreeren, waarbij het functioneel resultaat zeer goed genoemd mocht worden.

Het volgende onderwerp: La Kinésithérapie dans le traitement de la scoliose, gaf gelegenheid nog eens de oude vraag van de corsetbehandeling te hooren discuteeren (dr. R. Mesnard, dr. Privat).

De laatste zittingsdag van deze sectie werd bijna geheel ingenomen door eene uitvoerige, levendige en interessante gedachtenwisseling over: l'Education physique, waarbij de voordeelen en

nadeelen van het Zweedsche gymnastieksysteem de revue nog eens moesten passeeren.

(Drs. Frainken en Grenier de Cardenal, Argelés-Gazost: La culture physique chez les adolescents affaiblis; dr. L. Butte: Du rôle du médicin inspecteur des écoles, dans l'éducation physique de l'écolier; Mme. Tacke (Parijs): La gymnastique de Ling est la seule gymnastique rationnelle; dr. Philippe (Parijs): Que faut-il penser de l'oeuvre de Ling; dr. Kaiser-Loslever (België): A propos d'éducation physique.

Naar aanleiding van deze discussie, die een onderwerp behandelt dat in verscheidene landen van groot actueel belang is, meent ondergeteekende, in aansluiting van de woorden van dr. M. Faure, dat bij het uitzoeken van een geschikt gymnastieksysteem voor een bepaald volk niet uitsluitend de aandacht dient gevestigd op het rationeele, het physiologische gedeelte, maar dat de psyche van het volk in quaestie daarbij zeer goed onder de oogen gezien dient te worden. Het zal steeds eene teleurstelling worden, indien men trachten wil met pressie in een bepaald land in te voeren een vreemd gymnastieksysteem, hoe goed dit ook, zuiver medisch beschouwd, overigens moge zijn.

De volgende motie werd aangenomen: le Congrès International de Physiothérapie, considérant que l'éducation physique occupe une place insuffisante dans la vie de l'enfant et de l'adolescent qu'elle ne donne presque jamais les résultats qu'on en pourrait attendre, faute surtout de professeurs compétents et d'entente dans les choix des méthodes, attire l'attention du Corps Medical sur cette branche importante de l'hygiéne, et de la thérapeutique. Il émet le voeu qu'il soit procédé à des recherches et den enquêtes, pour préciser d'une façon aussi scientifique que possible, les méthodes propres à favoriser le développement physique de l'individu.

Sectie II.

Het groote aantal uiteenloopende onderwerpen, dat hier ter sprake gebracht werd, en waarbij de onderlinge voeling zeer gering was, maakte in deze sectie en ook in enkele andere, dat een dieper indringen in een bepaald onderwerp niet kon geschieden.

Een uitstekend rapport gaf dr. Pariset uit Vichy over Thermothérapie et tension artérielle, waarbij hij gelegenheid had de verschillende aan elkaar tegenstrijdige mededeelingen in de literatuur critisch te beschonwen.

Eene welkome aanvulling van dit onderwerp was de voordracht van dr. de Vries Reilingh (Groningen): Influence de la thermo-

thérapie sur la température, le pouls, la respiration et la sudation chez l'homme.

Met groote belangstelling werd gevolgd de heldere uiteenzetting die prof. Bergonié uit Bordeaux gaf over de door hem gebruikte methode om de kinderparalyse te behandelen (Thermothérapie de la paralyse infantile).

Het rapport van dr. P. Sollier over l'Hydrothérapie chez les neurasthéniques, gaf niet alleen gelegenheid te doen opmerken de verschillende methoden van behandeling in Frankrijk en Duitschland, maar deed tevens opnieuw uitkomen, hoe moeilijk het is bij deze aandoening een schema voor behandeling vast te stellen. De waardeering van physisch-therapeutische behandeling bij deze functioneele neurose was zeer uiteenloopend.

Een nieuw gezichtspunt voor vele Fransche toehoorders opende prof. Brieger (Berlijn) met zijne voordracht over: L'antiferment du sang sous l'influence des maladies cachectiques, surtout du cancer et de son traitement physiothérapeutique.

Sectie III.

Elkaar uitstekend aanvullend en leerzaam waren de rapporten van auteurs van verschillenden landaard over den invloed van land- en zeeklimaat, o. a.: De l'influence climatérique comparée de la mer et de la montagne, dr. W. Huggard (Londen); Mer et Montagne, dr. Sardou (Nizza), waarbij nog eens duidelijk uitkwam, dat schematiseeren in deze geheel ongeoorloofd is en dat plaatselijke omstandigheden zoodanige wijziging kunnen brengen, dat bij de behandeling van zieken niet naar algemeene regels gehandeld kan worden. Hieruit is ook de verklaring te putten van de vaak tegenstrijdige mededeelingen, die op dit punt bestaan. Voor doeltreffende behandeling is eene nauwkeurige kennis van locale omstandigheden noodzakelijk.

Evenzoo vormde het rapport van dr. Mol (Scheveningen) en van dr. Lalesque over „les cures forestières" eene eenheid, waarbij de eerste meer van physiologisch-pathologische zijde den invloed van het bosch beschouwde, terwijl de tweede in zijn rapport ook uitvoerig inging op de indicaties bij verschillende ziekten.

In climatothérapie dans les maladies de l'appareil circulatoire, dr. G. Gebson (Edenburg) en le climatothérapie dans les affections vasculaires, dr. Loubry, gaven beide auteurs o. a. vrij eensluidende inzichten over de plaatsen, die lijders aan hartziekten dienen te vermijden (zeeklimaat, bergklimaat boven 1000 M.), waarmee de heeren Amblard, Lalesque en Jacquerod zich evenwel niet geheel konden vereenigen.

SECTIE IV.

Deze sectie was steeds zeer voltallig en de discussie die naar aanleiding van enkele rapporten ontstond, buitengewoon levendig. Afgezien van eenige interessante voordrachten over electrophysiologie en over enkele onderdeelen uit de electrodiagnostiek. (Joahim Strakhovitch, Mortes de production et d'application des courants de haute fréquence au point de vue physique et physiologique; J. Larat, Electrodiagnostic graphique; Laguerrière et Delherm, Excercice électriquement provoqué): afgezien van een groot aantal mededeelingen van genezen gevallen van allerlei aard, waarbij herhaaldelijk een meer critisch standpunt ten opzichte van de ingestelde therapie gewenscht zou geweest zijn, waren de hoofdthemata: thermopenetratie, werking van arsonvalisatie en behandeling van kinderparalyse.

Het rapport van dr. Nagelschmidt (Berlijn), Sur la Thermopénétration, werd o. a. van Fransche zijde (Doyen, d'Arsonval) en van Engelschen kant (Keating Hart) aangevallen; de oplettende toehoorder kon uit deze breedvoerige discussiën de conclusie trekken, dat de medische wetenschap nog niet geheel internationaal is.

Meer bijval vonden de mededeelingen over de practische toepassing van de methoden, waarbij chronisch gewrichtsrheuma en jichtige aandoeningen eene hoofdrol speelden bij het therapeutisch succes (Laqueur, Berlijn), Application de la thermopénétration; M. Schenke Rapollo, sur la thermopénétration: Bergonié (Bordeaux), Quelques expériences et observations de transthermie avec larges surfaces de pénétration et hautes intensités.

Bij de bespreking der Arsonvalisatie bleek deze wijze van behandeling ook langzamerhand in Duitschland aanhangers verkregen te hebben.

In verband met de epidemische verbreiding der kinderparalyse, wekten de rapporten en mededeelingen over dit onderwerp: Zimmern en Bordet, Rapport sur la paralysie infantile; Maris Fontana (Padua), Le traitement électrique de paralysie infantile; Delherm en Laguerrière, Les Methodes électriques dans le traitement de la paralysie infantile, een groote belangstelling, ook uit andere seties. Nieuwe gezichtspunten kunnen niet vermeld worden; het tijdstip van aanvang der electrische behandeling en de invloed van rééducatie, massage en waterbehandeling in verbinding of in tegenstelling met de electrische behandeling vormden hier de strijdpunten.

SECTIE V.

Eene interessante en goedbezochte sectie met talrijke mede-

deelingen, meestal bevattend behandeling resp. genezing van zeer verschillende aandoeningen.

Als overzicht zij medegedeeld, dat het aantal goed geconstateerde genezingen van kwaadaardige gezwellen (oppervlakkig en diepliggend) door middel van radiotherapie en radiumtherapie belangrijk vermeerderd is.

De resultaten verkregen met lichtbehandeling (zonnelicht, geconcentreerd booglicht) bij een groot aantal gevallen van gewrichtstuberculose en tuberculose der slijmvliezen waren neergelegd in de rapporten van Rollier (Leysin). La cure solaire de la tuberculose chirurgicale. Nouveaux résultats cliniques; Nepveu (Parijs), Quatorze cas de photothérapie dans la tuberculose laryngéé; Artault (Vevry), Action curative des rayons solaires directs ou concentrés sur les tuberculoses chirurgicales, les métriques et quelques autres affections.

Sectie VI en VII.

Leenen zich voor dit verslag slecht tot referaat; zij behandelden in hoofdzaak een groot aantal mededeelingen van physiologisch pathologisch en clinische beteekenis over de werking van verschillende bronwateren en dieetkuren. Over 't algemeen blijkt wel uit de rapporten en mededeelingen in sectie VI gedaan, dat de waarde, toegekend aan de radioactieve werking van verschillende bronwateren op onderscheiden ziekteprocessen nog steeds stijgend is.

Prof. E. Sommer (Zurich), Effet physiologique et emploi thérapeutique de l'activité des eaux minérales curatives; mortifications apportés dans les propriétés thérapeutique des deux minerales par la radioactivité, dr. G. Bardet.

Terwijl het toevoegen van de sectie voor diaetatiek aan de physisch-therapeutische secties algemeene instemming vond, mag niet onvermeld blijven, dat ook van Fransche zijde sterk werd afgekeurd dat het organiseerend comité de „séances plenières" had laten vervallen, waardoor in sommige secties wel de behandeling van technische vragen beter tot haar recht is gekomen, maar ongetwijfeld het clinisch gedeelte geleden heeft. Verscheidene sprekers in eene bepaalde sectie ingeschreven, waren bij hunne voordrachten dan ook herhaaldelijk verplicht op het terrein van andere secties te komen.

Een groot voordeel tegenover het congres in Rome was het spreken van ééne taal, het Fransch, waarvan slechts zeer enkele malen werd afgeweken.

De regeling tijdens de congresdagen was uitstekend; de gastvrije en schiterende ontvangst van het Fransche Gouvernement

en de Fransche collega's onovertrefbaar; als vertegenwoordiger uwer Regeering nam ondergeteekende deel aan het diner, aangeboden door den heer Faillières in het Palais de l'Elysée aan de officieele gedelegeerden der verschillende vertegenwoordigde landen.

Na de sluiting der secties had eene vergadering plaats van het Internationale Permanente Comité, waarin het nieuwe reglement, ontworpen door de vroeger genoemde commissie, na eenige wijzingen als volgt goedgekeurd werd.

1. Les Congrés de physiothérapie ont lieu, autant que possible tous les trois ans; ils sont organisés par le Comité national du pays où se tient le Congrès. Ce Comité national est constitué par les soins des membres du Comité international permanent appartement à ce pays.

2. Le Comité international permanent est composé de deux à six membres pour chaque pays. Il est renouvelable par tiers à chaque Congrès. Les membres sont désignés par les comités nationaux, les membres sortent sont rééligibles. Dans le cas où il n'existe pas de comité national, la désignation est faite par les soins du Comité international permanent.

3. Les fonctions du Comité international permanent sont:
   1. de désigner le lieu du Congrès suivant;
   2. de constituer les comités nationaux;
   3. d'assurer la continuité des Congrés.

Dans toutes les délibérations, le vote a lieu par nations.

4. Le Comité national du pays où se tient le Congrès prend le nom „Comité d'organisation"; il nomme son bureau, organise se propagande, désigne les questions qui devront être le sujet de rapports ou de discussions et prépare les travaux de réception: il se net en rapport avec le président des diverses sections à l'étranger du Comité international permanent, leur demande de former leur comité national et de désigner leurs rapporteurs.

5. Le Comité international permanent désigne un secrétaire général titulaire et un secrétaire général suppléant; ces secrétaires généraux sont nommés pour une période de deux Congrès, ils sont rééligibles.

6. Les fonctions du secrétaire général du Comité permanent sont:
   1. de conserver les archives des Congrès;
   2. de répondre aux demandes qui pourront lui être adressées;

3. de centraliser les renseignements et lorsque le Comité d'organisation est formé, de transmettre au secrétaire général de celui-ci toutes les indications que pourraient lui être utiles.

7. Le Comité international permanent est convoqué obligatoirement la veille de chaque Congrès de physiothérapie dans le ville où se tient celui-ci, par les soins de son secrétaire général, après entente avec le secrétaire du Comité d'organisation; il est présidé par le président du Comité d'organisation.
Il sera voté à chaque Congrès une subvention destinée à couvrir les frais du secrétariat général permanent.

8. Le président et les secrétaires généraux de chaque Congrès font partie de droit du Comité international permanent pendant la durée du Congrès; il en est de même des délégués officiels des gouvernements.

Als nieuw lid van het permanente comité voor Nederland werd gekozen: dr. de Vries Reiling (Groningen), terwijl de heeren van Breemen (Amsterdam), Eykman (Scheveningen), Wenckebach (Groningen) en Wertheim Salomonson (Amsterdam) werden herkozen.
Niet met instemming van uw afgevaardigde werd tevens in deze zitting besloten het secretariaat van het permanente comité uit België te brengen naar Parijs. — De congresdagen in Parijs en Rome hadden reeds voldoende aangetoond dat voor eene goede voorbereiding der congressen een dergelijk secretariaat beter in een klein neutraal land haar zetel vindt.
Met algemeene stemmen werd als voorzitter van het volgend congres gekozen prof. His uit Berlijn, die namens de Duitsche Regeering verzocht had het 4de congres op Duitschen bodem te doen plaats vinden.
Op voorstel van prof. His, met het oog op de snelle ontwikkeling der physiotherapie, werd besloten het volgend congres niet na 3 jaren, maar na 2 jaren te houden. 2 April, 's middags 5 uren, werden deze besluiten van het permanent comité in de sluitingszitting van het congres meegedeeld. In eene geestige, sterk toegejuichte rede bedankte prof. His uit naam der vreemdelingen het Fransche Gouvernement en het Fransche Comité.

Amsterdam, Augustus 1910.

J. van Breemen,
Geneesheer-Directeur van het Instituut voor Physische Therapie te Amsterdam.

Bijvoegsel tot de *Nederlandsche Staatscourant* van
Vrijdag 4 November 1910, nº. 258.

Nº. 77.

VERSLAG *omtrent het te Stockholm gehouden XIe Internationaal Geologen Congres.*

Aan Zijne Excellentie den Minister van Binnenlandsche Zaken.

Delft, 12 October 1910.

EXCELLENTIE!

Ik heb de eer Uwe Excellentie mede te deelen dat ik, in gevolge de mij op 28 Juli j.l. van Uwe Excellentie geworden mededeeling mijner benoeming tot gedelegeerde van de Nederlandsche Regeering bij het XIe Internationale Geologen Congres te Stockholm, de Nederlandsche Regeering op genoemd Congres heb vertegenwoordigd.

Op 18 Augustus 1910 werd het congres door Z. M. den Koning van Zweden geopend. De eerste zitting werd geleid door den eerevoorzitter van het Congres, Z. K. H. den Kroonprins van Zweden, waarna de gedelegeerden en de leden van het Congres ten paleize door Z. M. den Koning werden ontvangen.

In de verschillende zittingen, die dagelijks van 18 tot 25 Augustus werden gehouden in het gebouw van den „Riksdag", hetwelk voor dat doel ter beschikking van het Congres was gesteld, werden verscheidene onderwerpen van groot belang aan de orde gesteld, ingeleid en besproken, bijv. het vraagstuk der klimaatswijzigingen in het jongste geologische verleden op aarde, dat der bergvorming, het vraagstuk der erodeerende werking der gletschers, het vraagstuk van het ontstaan der zoogenaamde kristallijne „schisten", dat der oorzaken der aardbevingen, het vraagstuk van het optreden der oudste fauna's en flora's op aarde e. a.

Eene geheele zitting werd gewijd aan de bespreking van hoeveelheid der op aarde beschikbare ijzerertsen en eene andere aan de vorderingen van het geologisch onderzoek der poolstreken, terwijl een zeer fraaie en volledige tentoonstelling was samengesteld van voorwerpen, kaarten, schetsen, fotografiën enz. betrekking hebbende op de geologie der poolstreken.

Zoowel tijdens, als ook voor en na het congres werden leerrijke en welvoorbereide excursies gehouden, waarvan het terrein zich over het geheele land en zelfs tot Spitsbergen uitstrekte.

De opkomst was zeer groot. Meer dan 600 geologen uit alle deelen der wereld waren aanwezig, terwijl niet minder dan 28 staten en een zeer groot aantal universiteiten, wetenschappelijke lichamen en genootschappen zich door gedelegeerden hadden doen vertegenwoordigen.

De ontvangst was, zoowel van de zijde der Zweedsche regeering als van die der vakgenooten en particulieren in Zweden zeer gastvrij en hartelijk. De voorbereiding van het congres was voortreffelijk.

Als plaats voor het volgende congres in het jaar 1913 werd Toronto in Canada gekozen.

Ik heb de eer te zijn van Uwe Excellentie

de dv. dienaar,

G. A. F. Molengraaff,

Hoogleeraar aan de Technische Hoogeschool te Delft.

Bijvoegsel tot de *Nederlandsche Staatscourant* van
Woensdag 9 November 1910, nº. 262.

Nº. 78.

VERSLAG *der Commissie, in 1910 belast geweest met het afnemen van het Staatsexamen, bedoeld in art. 12 der Hooger-onderwijswet.*

*Aan
Zijne Excellentie den Minister van
Binnenlandsche Zaken.*

Ter voldoening aan den wensch Uwer Excellentie heeft de Commissie, bij Koninklijk besluit van 17 Mei 1910 nº. 66, voor 1910 belast met het afnemen van het Staatsexamen, bedoeld in art. 12 der Hooger-onderwijswet, de eer, Uwer Excellentie het volgende verslag van dat examen aan te bieden.

In haar eerste vergadering, gehouden op 21 Mei, werd, naar het voorbeeld van vroegere Commissies, de verdeeling der Commissie vastgesteld in vijf subcommissies, welke elk zich met het examen in een der vijf afdeelingen van het programma belastten.

Zoo werd de subcommissie voor het Grieksch gevormd door de heeren van de Sande Bakhuyzen, van Oppenraay en Sormani; in die voor het Latijn traden op de heeren van Oppen, van IJsendijk en Bessem, terwijl de heer van Aalst zich met het examen in de Romeinsche oudheden belastte. Het examen in de derde afdeeling werd opgedragen, wat het Nederlandsch betrof, aan den heer Müller, en wat de geschiedenis aanging, aan den heer van Deinse. De zorg voor de vertalingen uit het Fransch nam de heer Müller op zich, die voor de vertalingen uit het Hoogduitsch en het Engelsch de heer Merkes. Ten slotte kwam het examen in wiskunde voor rekening van de heeren van Dorsten, Bückmann en Bouwman, terwijl de voorzitter zelf, evenals in vorige jaren,

niet slechts zorgde voor den geregelden gang der werkzaamheden, maar zijn oordeel mede uitsprak over de Nederlandsche opstellen en de vertalingen uit het Fransch, het Hoogduitsch en het Engelsch.

Zoowel bij het mondeling examen in de oude talen als bij dat in de wiskunde handhaafden de subcommissies de regeling van de laatste jaren. Ook bij de samenstelling der groepen werd van de reeds beproefde regeling niet afgeweken. Naast 10 candidaten voor het diploma A, die het geheele of nagenoeg het geheele examen moesten afleggen, kwamen 5 (in één groep 6) candidaten voor hetzelfde diploma, die reeds in het bezit waren van een getuigschrift van het eindexamen hoogere burgerschool; voorts telde elke groep 9 candidaten voor het diploma B, waarvan weder 5 of 6 een diploma hoogere burgerschool hadden verworven. Twee groepen, bij welke een candidaat voor de beide diplomata was ingedeeld, telden slechts 8 adspiranten voor het getuigschrift B, zoodat het getal van 24 per groep niet werd overschreden. Naar vaststaand gebruik legden van die 24 drie B-candidaten met diploma H. B. S. telkens het geheele examen op den laatsten dag eener groep af.

Intusschen moeten bij die 24 nog gevoegd worden een of twee candidaten, die zich voor het zoogenaamde aanvullingsexamen hadden aangemeld, d. i.: die in het bezit waren van diploma B, verworven bij het eindexamen aan een gymnasium of uitgereikt door een vroegere Staatscommissie en thans krachtens het K. B. van 25 Februari 1907, n°. 57, tot verwerving van het getuigschrift A, examen aflegden in Afd. I*b*, Afd. II*b*, *c* en *d* en (tenzij zij ook reeds een diploma H. B. S. bezaten) Afd. III*b*[1]. Deze toevoeging was mogelijk, omdat het examen van dergelijke candidaten bijna geheel schriftelijk wordt afgenomen.

Zoo bestonden dan de gewone groepen uit 25 of 26 candidaten en daarvan waren er 13 gevormd; een 14de bevatte alleen een 12tal B-candidaten met diploma H. B. S., wier examen slechts twee dagen kostte.

Op den vooravond van het examen, 6 Juli, hield de Commissie eene tweede bijeenkomst om nadere schikkingen te treffen voor den gang der werkzaamheden en om kennis te nemen van allerlei wijzigingen in de samenstelling der groepen, deels het gevolg van ruiling tusschen candidaten onderling, deels van het zich terugtrekken van verscheidene, wier plaats was ingenomen door hen, die met verlof van Uwe Excellentie tot het afleggen van het examen waren toege-

laten eerst na den termijn van 1 April, of door candidaten, die om een of andere reden verandering van datum hadden gewenscht.

Het examen ving aan op 7 Juli en werd voortgezet tot en met den 23sten Augustus.

Oorspronkelijk hadden zich 344 candidaten aangemeld; door aanmeldingen na 1 April steeg dit getal tot 353, waarvan echter 39 niet opkwamen. Bleef aldus juist hetzelfde getal over, 314, als in 1909, van hen, die werkelijk het examen aflegden, minder candidaten trokken zich tijdens het onderzoek terug: ten 24 in 1909, slechts 12 in dit jaar, benevens eene candidate voor beide diplomata, die zich voor het getuigschrift B terugtrok.

Van deze 314 examinandi werd aan 147, of 46½ %, een diploma verleend, tegen 46.8 % in 1909; hieronder zijn begrepen 13 candidaten, die, in het bezit van een getuigschrift H. B. S., in plaats van het gevraagde diploma A, alleen B verwierven. Worden deze terzijde gesteld, dan slaagden van de 194 A-candidaten 81, of 41.7 %, en van de 118 B-candidaten 50 of 42.4 %.

Van de 2 adspiranten voor de beide diplomata slaagde één; de andere verwierf het getuigschrift A.

Berekent men afzonderlijk de verhoudingen voor de candidaten met en zonder diploma H. B. S., dan komt men tot de volgende getallen: van de 114 A-candidaten zonder dit diploma slaagden 44 of 38.6 %; van de 62 met diploma H. B. S. 25 of 40.3 %, waarbij als afgewezen beschouwd zijn zij, die alleen het diploma B ontvingen.

Bij de B-candidaten valt veel minder verschil op te merken: op 38 geëxamineerden zonder diploma H. B. S. komen 16 toegelatenen, of 42.1 %; op 80 met dit diploma 34 of 42.5 %.

Het aantal vrouwelijke candidaten bedroeg 54, waarvan 32 het diploma A, 21 het getuigschrift B verlangden. Van de eersten slaagden 16; 12 verwierven het getuigschrift B. Eene candidate voor beide diplomata ontving alleen A.

Eindelijk konden van de 18 candidaten, die het aanvullingsexamen voor diploma A aflegden, 13 worden toegelaten.

De beide volgende tabellen geven een overzicht van den uitslag van het examen.

TABEL I.

Gevraagd diploma op grond van art. 12 der Hooger-onderwijswet.	Aantal van hen, die						
	zich hebben aangemeld.	niet zijn opgekomen.	zijn geëxamineerd.	zich hebben teruggetrokken.	zijn afgewezen.	zich hebben teruggetrokken en zijn afgewezen te zamen.	zijn toegelaten.
Diploma A . . .	219	25	194	6	106	112	(1) 83
„ B . . .	132	14	118	6	62	68	(2) 63
„ A en B .	2	—	2	(3) 1	—	1	1
Totaal. .	353	39	314	13	168	181	147

1) Hierbij eene candidate voor beide diplomata, die alleen A verwierf.

2) Hierbij 13 candidaten, die het diploma A verlangden, maar alleen B verwierven.

3) Deze candidate trok zich voor B terug.

TABEL II.

Candidaten.	Aantal malen dat is toegekend het praedicaat.		Afd. I. Grieksch mondeling.	Afd. I. Grieksch schriftelijk.	Afd. II. Latijn mondeling.	Afd. II. Latijn schriftelijk.	Afd. II. Romeinsche oudheden.	Afd. II. Latijnsche thema.	Afd. III. Nederlandsch opstel.	Afd. III. Vaderl. geschiedenis.	Afd. III. Algem. geschiedenis.	Afd. IV. Fransche vertaling.	Afd. IV. Hoogduitsche vertaling.	Afd. IV. Engelsche vertaling.	Afd. V. Lagere stelkunde.	Afd. V. Hoogere stelkunde.	Afd. V. Meetkunde.	Afd. V. Trigonometrie.
voor diploma A (1)	zeer goed	(5)	—	—	—	—	—	—	5	2	—	1	1	—	—	—	—	—
	goed	(4)	28	24	11	25	28	12	21	17	17	23	18	26	11	—	6	—
	voldoende	(3)	86	79	96	91	119	86	52	74	47	35	45	50	56	—	53	—
	onvoldoende	(2)	57	77	62	67	44	74	27	16	40	36	40	32	41	—	47	—
	slecht	(1)	7	10	10	13	5	20	2	2	5	12	8	4	3	—	7	—
voor diploma B (2)	zeer goed	(5)	1	—	—	—	—	—	—	—		—	—	1		—	1	1
	goed	(4)	10	—	3	—	—	—	10	—	1	7	7	8	8	4	8	6
	voldoende	(3)	43	—	34	—	—	—	11	—	20	7	16	15	18	18	15	14
	onvoldoende	(2)	50	—	64	—	—	—	9	—	9	14	12	10	5	8	7	8
	slecht	(1)	12	—	16	—	—	—	—	—	1	8	1	—	1	1	1	2

(1) Hierbij zijn opgenomen de cijfers, door 2 candidaten, die zich voor beide diplomata hadden aangemeld, behaald in de eerste vier afdeelingen.

(2) Hierbij zijn opgenomen de cijfers, door 2 candidaten, die zich voor beide diplomata hadden aangemeld, behaald in de vijfde afdeeling.

Uit tabel I blijkt, dat ongeveer 42 % volledig zijn geslaagd, tegen 43.6 % in 1909.

Aan 51 candidaten werd een verlengd examen toegestaan: aan 29 hunner kon daarna het verlangde getuigschrift verleend worden, aan 8 alleen het diploma B, ofschoon zij A hadden gevraagd.

Het zij der Commissie geoorloofd aan dat cijferoverzicht eenige beschouwingen der subcommissies toe te voegen.

De subcommissie voor het Grieksch, die voor schriftelijk examen zich tot stukken uit Demosthenes en Plutarchus bepaalde, volgde bij het mondeling onderzoek de inzichten, in het verslag der vorige Commissie neergelegd, en nam Herodotus op onder de schrijvers, die aan de candidaten zouden worden voorgelegd. Uit de lectuuropgaven bleek, dat verreweg de meeste candidaten den wenk in het verslag van 1909 hadden ter harte genomen en van Herodotus min of meer werk hadden gemaakt; bovendien, waar de opgave dien schrijver niet noemde, bleek dit herhaaldelijk alleen op verzuim te berusten.

Verder lette de subcommissie hoofdzakelijk op de vertaling. Eene goede vertaling toch geeft een geschikten maatstaf ter beoordeeling van de kennis en ontwikkeling van den candidaat. Was de vertaling bevredigend, zoo werden verdere vragen gewoonlijk achterwege gelaten. Slechts indien de tekst niet goed scheen begrepen te zijn, moest de examinandus met zijn eigen woorden den zin van het gelezene uitdrukken of nadere grammaticale uitlegging geven van zijn wijze van vertalen.

Van de candidaten voor het A-diploma behaalden bij het mondeling examen ongeveer 64 % een voldoend cijfer, juist zooveel als in 1909; de uitslag van datzelfde examen bij de B-candidaten was nog ongunstiger; die van het schriftelijk bij de A-candidaten gaf een iets hooger percent voldoende vertalingen dan in het vorig jaar. Neemt men alle candidaten te zamen, dan behaalde slechts even de helft een voldoend eindcijfer.

Bij dit resultaat is het geen wonder, dat de subcommissie over te korte en te haastige voorbereiding der candidaten klagen moet. Een hunner verklaarde, dat hij zoozeer zijn tijd noodig had gehad om Grieksche woorden in het Hollandsch te leeren overzetten, dat hij aan den inhoud van het gelezene geen of bijna geen aandacht had kunnen wijden, en in datzelfde geval hebben zonder twijfel velen verkeerd. Zeer gewone zinswendingen, constructies zooals bijv. na werkwoor-

den van „zien en bemerken" waren aan zulke candidaten onbekend gebleven, en hadden zij ook al de vertaling van Homerische uitdrukkingen van buiten geleerd, rekenschap geven van die vertaling ging boven hun krachten. Op de beteekenis van voeg- en bijwoorden werd in den regel niet gelet en daardoor dikwijls hoofd- en bijzin verward. Van *verklaring* van den tekst in den geest van het Kon. besluit, kwam gewoonlijk niet veel terecht, te meer, omdat zooveel candidaten met de Grieksche geschiedens en mythologie niet behoorlijk bekend waren, sommige zelfs volslagen onkunde daarin toonden en evenzeer klaarblijkelijk hadden verzuimd bij het lezen van Xenophon of Herodotus een atlas te gebruiken. Zoo gaf een candidaat, wien een passage was voorgelegd, waarin over den zeeslag bij Artemisium werd gesproken, dien naam weer door Artemis, alsof de godin van dien naam werd bedoeld, en een ander, die eene plaats uit Homerus moest vertalen, waarin het onrecht werd beschreven, dat Atrides van Alexander had ondervonden, wist met dien naam Atrides in het geheel geen weg.

Intusschen, ondanks de moeilijkheid, in den rijkdom van de vormen en de woorden der Grieksche taal gelegen, blijft het waar, dat althans van het vertalen van Homerus in betrekkelijk korten tijd iets te bereiken valt. In veel mindere mate geldt dit voor het Latijn, waar de schrijvers, die voorgelegd werden, ongetwijfeld wat de syntaxis en de ingewikkeldheid van den zinsbouw betreft, meer studie vereischen dan Homerus. Daaraan is wellicht toe te schrijven, dat bij de B-candidaten, die over het algemeen zich wel het minst den tijd tot behoorlijke voorbereiding gunnen, de uitslag van het examen in die taal zoo veel treuriger is dan bij het Grieksch. Immers het gaat hier om een verschil tusschen 46.5 % en 31.6 %. Bij dit laatste cijfer vergeleken mag het magere resultaat van 1909, nl. bijna 40 %, nog haast gunstig genoemd worden.

Daarentegen valt bij de A-candidaten weinig verschil met den uitslag van het vorig jaar op te merken, ja bij de thema kan van vooruitgang gesproken worden in dien zin, dat het aantal „voldoende" weder iets meer dan de helft bedroeg. Over het algemeen echter moet de subcommissie in het Latijn de klachten herhalen, reeds in de verslagen van vele vorige commissies geuit. In het bijzonder trof haar de onbeholpenheid, die zoovelen bij het mondeling vertalen aan den dag legden: in slecht Nederlandsch werd de Latijnsche zinsbouw eenvoudig slaafs nagevolgd, vaak zoo, dat niet blijken kon of het

verband werkelijk door den candidaat was begrepen. Ook stuitte de subcommissie dikwijls op volkomen gemis van inzicht in den bouw van den hexameter, wat het vermoeden scheen te wettigen, dat bij het onderwijs verzuimd was den candidaat daarmede bekend te maken.

De uitslag van het schriftelijk examen verried bij zeer vele candidaten gebrek aan vertrouwdheid met de eigenaardigheden van Tacitus' stijl, terwijl de thema de vanouds bekende grove fouten maar al te dikwijls vertoonde.

Ook het examen in de Romeinsche Antiquiteiten gaf vrij wel denzelfden uitslag als in het vorig jaar werd verkregen. De subcommissie erkent dat buitengewone staaltjes van onkunde op het gebied der Romeinsche geschiedenis daarbij niet zoo heel vaak voorkwamen, maar aan den anderen kant trof zij bij maar zeer weinig candidaten, zelfs wanneer de eigenlijk gezegde oudheden met zorg waren beoefend, eene heldere voorstelling aan van het verband dier oudheden met de historie, wat toch alleen aan de studie van dit onderdeel van het examen werkelijke waarde kan verleenen.

De subcommissie voor de derde afdeeling kan ten opzichte van het Nederlandsch opstel nagenoeg geheel herhalen wat haar voorgangster in 1909 opmerkte. Zij heeft echter niet het voorrecht, te kunnen wijzen op een even groot aantal malen, dat het praedicaat 5 werd toegekend. Op een ongeveer gelijk aantal candidaten — 137 tegen 146 in 1909 — werden ditmaal slechts vijf opstellen het hoogste cijfer waardig gekeurd, tegen 15 in 1909. Verder staat daarnaast, dat 37 maal een opstel op niet hooger dan een 2 moest worden geschat, tegen 25 maal in het vorige jaar. Bovendien wenscht de subcommissie op drieërlei te wijzen:

1°. dat de raad, in het verslag van 1908 aan de candidaten gegeven — nl. van tijd tot tijd een opstel te maken — blijkbaar door velen hunner niet behoorlijk opgevolgd is. Het had meermalen den schijn, dat een candidaat eene soort schets of kader van een opstel pasklaar had, en dan het op het examen gekozen onderwerp naar die schets behandelde. Dat er alsdan heel wat gewrongen, of gebogen, of uitgerekt moest worden, om te maken dat alles eenigszins in elkaar paste en aaneensloot, behoeft geen betoog. En dat er aldus een weinig genietbaar geschrijf ten beste werd gegeven, is licht te begrijpen;

2°. dat herhaaldelijk de indruk werd gegeven, alsof de candidaat het door hem gekozen onderwerp niet goed had gelezen;

3°. dat er in de opstellen een ongewoon aantal uitweidingen, niet of slechts zeer los met het eigenlijk onderwerp samenhangend, voorkwamen, hetgeen zeer ten ongunste van het logisch denken der betrokken candidaten getuigde. En uitweidingen — hoe kort ook, steeds bedenkelijk in een opstel van 1¼ of 1½ bladzijde folio — stempelen het opstel beslist onvoldoende, indien zij groote afmetingen aannemen, wat dit jaar herhaaldelijk voorkwam.

De subcommissie aarzelt ten slotte geen oogenblik als hare meening uit te spreken, dat slechts weinige candidaten door hun werk toonden, zich tot taak gesteld te hebben, geregeld opstellen te maken en ze met een deskundige te bespreken, schrijvers met goeden stijl te lezen, en zich in juiste uitdrukking der gedachten te oefenen door het nauwkeurig schriftelijk vertalen uit eene vreemde taal.

Wat de geschiedenis betreft, was de vrij bevredigende uitkomst — 70 % der candidaten beantwoordden in meerdere of mindere mate aan de gestelde eischen — voornamelijk te danken aan de onderafdeeling Vaderlandsche Geschiedenis, die, op zich zelf genomen, ruim 83 % behoorlijk afgelegde examens aanwees. De meeste tekortkomingen in dit onderdeel betroffen, evenals reeds door vorige Commissies werd aangegeven, onze geschiedenis na 1813.

Op het ruimere veld der Algemeene Geschiedenis waren bijna 40 % der examinandi in het geheel niet thuis, welk minder gunstig percentage, anders dan in vorige jaren vooral door candidaten voor het A-diploma werd veroorzaakt (41.2% onvoldoende, tegen 32.2 % bij de B-candidaten). Te veel examinandi hadden zich bij hunne studie bepaald tot het verkrijgen van eene magere feitenkennis en geen oog gehad voor de wijzigingen in de staatkundige machtsverhoudingen in de 18de eeuw, zoomin in Europa als in de koloniën, en evenmin voor de belangrijke vraagstukken op staatkundig en maatschappelijk gebied der 19de eeuw.

Naar eenvoudige verklaringen van den aard en de beteekenis van de Oostersche, de Iersche, de Italiaansche, de Duitsche en andere quaesties werd in den regel te vergeefs gevraagd. De schuld van deze en andere leemten in de kennis van vele examinandi moet, zooals reeds meermalen in de verslagen van vorige Commissies is aangetoond, ook nu weer worden gezocht in haastige en oppervlakkige voorbereiding uit beknopte leerboeken, zonder voldoende leiding.

De subcommissie voor de moderne talen moet er op wijzen dat de uitslag van het examen in het Fransch het ongunstigst

was; dan volgt die in het Hoogduitsch, daarna in het Engelsch, waarbij ruim 68.4 % een voldoend cijfer verwierven.

De vertalingen uit het Fransch vertoonden dezelfde schakeeringen als die van het vorige jaar. De geringe woordenkennis kwam in de 20 vertalingen, die ,,slecht'' geoordeeld moesten worden en in de 50, die ,,onvoldoende'' waren, duidelijk aan het licht.

Waar aldus aan 70 vertalingen van de 148 het praedicaat ,,voldoende'' niet kon worden gegeven, — 67 in 1909 van de 164 — kan de subcommissie niet anders dan betreuren, dat vele candidaten zich, wat dit onderdeel van het examen betreft, met eene zeer onvolledige kennis hadden tevreden gesteld.

De opgegeven stukken waren dit jaar van soortgelijken inhoud als die van 1909, maar ondanks de opmerkingen in het verslag van de vorige Commissie, door ieder te lezen, werd ook nu weder het werk van tal van examinandi gekenmerkt door onbeholpenheid van uitdrukking, en weinig eerbied voor de moedertaal, door gebrek aan juist begrip van de waarde der voegwoorden, van de schakeering, door verschillend gebruik van voorzetsels na het werkwoord, in de beteekenis daarvan aangebracht, en zelfs door het geheel niet kennen van zeer gewone woorden en uitdrukkingen. De Commissie bevond ook dit jaar weder, dat door zeer velen geen ernst gemaakt wordt met de voorbereiding van dit onderdeel van het examen; zulke candidaten achten zich blijkbaar in staat zonder, of met onvoldoende, leiding de noodige kennis te verwerven, en vergeten daarbij, dat zij op die wijze òf de kans tot slagen aanmerkelijk verminderen òf bij wèl slagen niet in staat zijn een werk op wetenschappelijk gebied te bestudeeren of te raadplegen.

Ook ten opzichte van het examen in het Hoogduitsch moet bij een groot aantal datzelfde gemis aan behoorlijke voorbereiding en leiding geconstateerd worden. Negen maal moest het praedicaat ,,slecht'' gegeven worden, tegen éénmaal in 1909; en niet meer dan ééne enkele vertaling kon met het hoogste cijfer worden beloond. Toch had de Commissie hare eischen nog gematigd door alleen stukken van geschiedkundigen inhoud voor te leggen.

Hebben vorige Commissies er op gewezen, dat gebrekkige kennis van het Duitsch zich bij de studie wreekt, daar juist het Duitsch als taal der wetenschap eene zeer voorname rol speelt, deze Commissie zou er de aandacht op willen vestigen,

hoe zeer behoorlijke oefening in het vertalen aan de zuiverheid bij het gebruik der moedertaal ten goede komt en kan bijdragen om het toenemend aantal germanismen te weren.

Tegenover deze klachten mag de Commissie niet nalaten toch ook op een lichtpunt te wijzen: zoowel bij de vertalingen uit het Fransch als bij die uit het Hoogduitsch was het aantal, waaraan het praedicaat „*meer dan voldoende*" kon worden toegekend, aanmerkelijk hooger dan in 1909.

Zooals reeds is opgemerkt, mag de uitslag van het examen in het Engelsch belangrijk beter genoemd worden dan die in het Fransch en Hoogduitsch, hoewel hij toch iets beneden dien van 1909 bleef. Tweemaal zelfs deed zich het eigenaardige geval voor dat een candidaat bij het praedicaat 4 voor zijne vertaling uit het Engelsch, zich voor die uit het Duitsch niet meer dan het cijfer 1 zag toegekend.

Opnieuw wordt alzoo bevestigd, dat aan de studie van het Engelsch in het algemeen meer zorg besteedt wordt dan bijv. aan het Hoogduitsch, waar de nauwe verwantschap met het Nederlandsch zoo licht het denkbeeld doet ontstaan, dat het ook zonder veel oefening wel gaan zal; bij het Engelsch kan hiervan natuurlijk geen sprake zijn: de candidaat begrijpt zelf dat hij, zonder degelijke voorbereiding, in dit onderdeel van het examen geheel moet te kort schieten.

De subcommissie eindelijk voor de wiskunde kan constateeren, dat de cijfers een gunstiger uitslag aanwijzen dan in 1909; van de 111 candidaten voor diploma A, die in de wiskunde volledig werden geëxamineerd, behaalden 46 een voldoend eindcijfer; van de 29, die een volledig examen voor B aflegden, bedroeg dit aantal slechts 18. De eenige candidaat, die volledig voor A en B werd ondervraagd, voldeed aan de gestelde eischen. Toch moet zij bijna alle opmerkingen herhalen, die in het verslag van 1909 zijn neergelegd. Bij het mondeling onderzoek bleek, dat ook nog een groot deel van die candidaten, die eene voldoende vaardigheid hadden verworven in het omgaan met algebraïsche vormen, zich niet genoeg rekenschap had gegeven van de beteekenis der verrichte bewerkingen. Vooral kwam dit aan het licht bij de bespreking van vergelijkingen, van ontbinding in factoren, van oneigenlijke exponenten en herleiding van wortelvormen. Bij een aantal B-candidaten ontbrak alle inzicht in de onbepaalde vergelijkingen.

De groote meerderheid miste ook nu weer vaardigheid in het oplossen van meetkundige vraagstukken; bij sommigen ging dit gepaard met geringe theoretische kennis; aan een

aantal anderen kon op grond van voldoende kennis der theorie een beter cijfer worden toegekend dan het schriftelijk werk had doen verwachten.

Aan de studie der regelmatige lichamen en der figuren op den bol was in het algemeen veel te weinig zorg besteed; toch moet dit laatste onderwerp als eene *onmisbare* voorbereiding tot en aanvulling van de trigonometrie beschouwd worden.

De Commissie grijpt deze gelegenheid aan om te wijzen op het groote nut van nauwkeurig en zorgvuldig teekenen. Dikwijls misten de candidaten alle oefening op dit punt en als gevolg daarvan hadden zij groote moeite om stereometrische figuren goed in te zien en zich de ligging van lijnen en vlakken behoorlijk voor te stellen.

Aan deze beschouwingen wenscht de Commissie eenige opmerkingen van meer algemeenen aard te verbinden.

Dat de hoeveelheid candidaten, reeds in 1909 weinig gestegen, thans slechts luttel verschilt met het toen bereikte getal van 351, zou er op kunnen wijzen, dat de aandrang van hen, die voor de Staatscommissie examen wenschen af te leggen, zijn hoogtepunt heeft bereikt. Maar hoe dit zij, in de samenstelling van dit aantal openbaren zich treffende verschillen, waarvoor het moeilijk is eene volledige verklaring te vinden.

Zoo is in de eerste plaats zeer opmerkelijk de daling van het aantal candidaten voor het B-diploma, die niet in het bezit zijn van een getuigschrift eindexamen H. B. S.; van 56 in 1909 tot 38 en van die 38 waren dan nog acht om eene of andere wettelijke reden van het examen in wiskunde vrijgesteld. Aldus zijn van de 314 geëxamineerden slechts 32 in hoogere stelkunde en trigonometrie onderzocht, hierin begrepen de twee candidaten, die beide diplomata verlangden.

Deze vermindering valt niet te betreuren. Immers de waarborg, die het bezit van een H. B. S.-diploma geeft, dat de candidaat behoorlijke opleiding ook in natuur- en scheikunde en in natuurlijke historie heeft genoten, ontbreekt bij hen die het volledig B-examen afleggen, omdat die vakken in het examenprogramma niet zijn opgenomen.

Omgekeerd is het aantal B-candidaten *met* diploma H.B.S. van 63 tot 80 geklommen.

Om hiervoor eene verklaring te vinden, mag gewezen worden op het gebrek aan onderwijskrachten juist op het gebied der wis- en natuurkunde, waardoor zij, die zich aan die studie wijden, van goede vooruitzichten zijn verzekerd.

Daarnaast moet zonder twijfel gelet worden op de velen,

die in hun driftig verlangen de poort der universiteit binnen te treden, wanneer zij bemerken voor het A-diploma nog niet rijp te zijn, alvast het getuigschrift B trachten te verkrijgen om dan later het zoogenaamde aanvullingsexamen af te leggen, hetzij voor de Staatscommissie, hetzij aan eene hoogeschool. Zij laten zich dan zeer dikwijls reeds als studenten inschrijven, maken den groentijd mede, beginnen ook wel onder de hand eenige colleges te volgen.

Een tweede opmerkelijk resultaat is het zeer lage cijfer van geslaagden bij de A-candidaten, die het geheele of bijna het geheele examen hebben afgelegd: van de 114 slechts 44, of 38.5 %.

Om zich van dit ontmoedigend resultaat nader rekenschap te geven heeft de Commissie eene vergelijking ingesteld tusschen het aantal malen, dat de subcommissies voor de oude talen aan A-candidaten met diploma H. B. S. en aan dezulken zonder dit getuigschrift, de praedicaten ,,onvoldoende'' en ,,slecht'' hebben toegekend. Geen noemenswaardig verschil kwam daarbij aan het licht naar verhouding van het aantal candidaten in beide groepen.

Zoo is het duidelijk, dat de A-candidaten, die dat diploma niet bezitten, in meerdere mate struikelen, omdat bij hunne beoordeeling het examen in de 3 overige afdeelingen van het programma in rekening wordt gebracht, van welk examen de andere groep is vrijgesteld.

Door deze statistische gegevens wordt intusschen ten volle bevestigd wat in de voorafgaande beschouwingen der subcommissies en in vroegere verslagen is uiteengezet, dat de ongunstige uitslag van de werkzaamheden der Commissie vóór alles moet geweten worden aan de te haastige voorbereiding der examinandi. Immers de candidaten, die in het bezit zijn van een diploma H. B.S. hebben niet alleen het voordeel van zich uitsluitend aan de studie der oude talen te kunnen wijden, maar ook in het algemeen van eene betere opleiding te hebben geloten en in methodisch werken meer geoefend te zijn. En toch wijzen de cijfers niet uit, dat zij van die voordeelen hebben partij getrokken. Men bedenke, dat juist onder de candidaten, die het volledig examen afleggen, het grootste aantal gevonden wordt van hen die, op meer gevorderden leeftijd, dikwijls geheel aan studie ontwend of onder allerlei moeilijke omstandigheden het diploma trachten te verwerven. Ook treft men onder die candidaten hen aan, die aanvankelijk een gymnasium bezocht hebben, maar om de eene of andere reden daar niet zijn geslaagd en

wier verdere opleiding, soms eerst na eenige onderbreking voortgezet, dan vaak een ongeregeld verloop heeft gehad; dat velen daarvan struikelen kan minder bevreemden, maar voor de anderen blijft de genoemde verklaring de eenig mogelijke, tenzij, zooals de vorige Commissie in haar verslag deed uitkomen, de schuld bij de ongeschikte leiding van onbekwame of onervaren docenten gezocht moet worden; in vele gevallen zullen wel te korte voorbereiding en mindere goede leiding hand aan hand gaan.

Het is trouwens der Commissie bekend, dat het zelfs niet aan candidaten voor het diploma-B ontbreekt, die, terstond nadat zij hun eindexamen H. B.S. met goed gevolg hebben afgelegd, met hun universitaire studies een aanvang maken, in de meening, dat zij de kennis van het Grieksch en Latijn, voor het Staatsexamen vereischt, wel als het ware onder de hand zullen opdoen.

Voor een uiteenzetting van de groote nadeelen, die hieraan voor de candidaten verbonden zijn, meent de Commissie naar het vorig verslag te mogen verwijzen; slechts wil zij er nog eens den vollen nadruk op leggen hoe volkomen op die wijze het doel gemist wordt, dat bij de instelling van dit examen is beoogd.

Het Staatsexamen en het eindexamen der gymnasia stellen wettelijk geheel dezelfde eischen; het is duidelijk, dat ook de ontwikkeling, waarvan die examens getuigenis moeten afleggen, volgens de bedoeling der wet, dezelfde moet zijn. Maar hiervan kan, naar wat boven is opgemerkt, bij een zeer groot aantal candidaten geen sprake zijn. Immers de dressuur, waarin de voorbereiding bij zulke overhaasting onvermijdelijk ontaardt, verbiedt degelijke kennismaking met de schrijvers, die voor het examen moeten gelezen worden. Al wat daaruit te putten valt voor algemeene ontwikkeling, voor eenig inzicht in de oudheid, in één woord voor iets dat duurzame waarde hebben kan, valt noodzakelijk weg; niets blijft over dan een haastig vertalen van een enkel grooter stuk, soms zelfs alleen van plaatsen, die bij vroegere examens zijn voorgelegd, zonder eenig verband.

Geen wonder, dat, wanneer na maandenlange inspanning om de vorming der Latijnsche en Grieksche talen in zich op te nemen, ten slotte aan den geest niet veel anders geboden wordt dan het van buiten leeren van heel veel woorden en de gymnastiek van de ontleding van moeilijke zinnen, bezwaarlijk belangstelling kan opgewekt worden; het kader, waarin dat alles zijne beteekenis moet verkrijgen, ontbreekt:

het blijft een leeren zonder leven, juist dus het tegendeel van wat op een gymnasium met succes kan nagestreefd worden, en ook door de examinandi bij het Staatsexamen, die toch het voordeel hebben van op rijperen leeftijd de studie aan te vangen, zou kunnen bereikt worden, zoo niet die noodlottige overijling de schoonste vruchten van het onderwijs te loor deed gaan.

Gelukkig, dat, naast deze klachten, de Commissie wijzen mag op een aantal examens, die blijk gaven dat de examinandi het aan degelijke en grondige studie niet hadden laten ontbreken, en in hun werk en antwoorden de bewijzen gaven dat zij voor universitair onderwijs alleszins rijp waren.

De Commissie betuigt Uwer Excellentie haar dank voor het in haar gestelde vertrouwen.

's Gravenhage, 17 September 1910.

De Commissie voornoemd,

C. J. Vinkesteyn, *Voorzitter.*
Th. van Aalst, *Secretaris.*

Bijvoegsel tot de *Nederlandsche Staatscourant* van
Zondag 30 en Maandag 31 October 1910, nº. 254.

Nº. 79.

VERSLAG *aan Zijne Excellentie den Minister van Binnenlandsche Zaken over het „Congrès de l'Enseignement technique supérieur", gehouden te Brussel 9, 10, 11, 12 September 1910.*

Aan Zijne Excellentie den Minister van Binnenlandsche Zaken.

De ondergeteekende, volgens Koninklijk besluit van 8 Juni 1910 nº. 38 benoemd tot gedelegeerde der Nederlandsche Regeering bij genoemd congres, heeft de eer hierbij het volgende verslag aan Uwe Excellentie te doen.

Daar er reeds vele gedrukte stukken zijn bekend gemaakt. en buitendien een uitvoerig verslag door den algemeenen secretaris wordt voorbereid, dat insgelijks in druk zal verschijnen, meent ondergeteekende dat het meer aangewezen is melding te maken van eenige punten, die in deze gedrukte stukken wellicht minder op den voorgrond zullen treden.

De lijst der namen van hen, die dit congres in het leven riepen of steunden, bevat, behalve de namen van Belgische hoogleeraren in de technische wetenschappen, die van vele groot-industriëelen en van hoofdingenieurs bij verschillende richtingen der techniek. Zijne Majesteit de Koning van België betuigde aan het voorbereidend comité, blijkens mededeeling van den algemeenen voorzitter, Zijne groote ingenomenheid met het ontworpen plan, de Koninklijke belangstelling bleek ook uit het feit, dat Hij het bestuur en de binnenlandsche en buitenlandsche gedelegeerden in audiëntie ontving. Dit alles getuigt van een krachtig streven om het hooger technisch onderwijs tot een punt van studie te maken, zoo noodig daarin reorganisatie te brengen en het uit te breiden en te ontwik-

kelen. Men mag zich alzoo de vraag stellen: waarin is de oorsprong van dit tegenwoordige streven te zoeken?

Om die vraag te beantwoorden, houde men in het oog, dat de inrichting van het hooger technisch onderwijs in België een geheel andere is dan die in Nederland, Duitschland en Oostenrijk. In laatstgenoemde landen zijn technische hoogescholen gevestigd; in België daarentegen zijn technische faculteiten toegevoegd aan de universiteiten van Luik, Gent, Brussel, Leuven. Alleen te Bergen in Henegouwen is eene speciale „Ecole des Mines", welke, zooals ons werd medegedeeld, het karakter bezit van eene inrichting van hooger technisch onderwijs. Het is hier de plaats niet de voor- en nadeelen van beide methoden met elkander te vergelijken, we wenschen alleen op te merken, dat, hoewel het karakter van het congres internationaal was, vele der sprekers en verslaggevers zich op dit Belgische standpunt plaatsten.

Op het congres bleek verder, dat er vele punten van aanraking bestaan tusschen de Belgische en Fransche inrichtingen van hooger technisch onderwijs. Als karakteristiek voor Frankrijk mag worden aangemerkt, dat daar, nevens de historisch beroemde Ecole Polytechnique te Parijs, vele technische scholen bestaan, welke het onderwijs aan eene bepaalde rubriek van ingenieurs geven. Op het congres waren o. a. vertegenwoordigd het Conservatoire des Arts et Métiers, de Ecole Centrale des Arts et Manufactures, de Ecole Nationale Supérieure des Mines te Parijs, de Ecole des Ponts et Chaussées, de Ecole Nationale des Mines de St. Etienne.

Deze inrichting maakt het niet gemakkelijk een overzicht van het technisch onderwijs in België en Frankrijk te verkrijgen en het schijnt wel, dat het bezwaar van gebrek aan eenheid in beide landen gevoeld wordt; althans uit de vraagpunten op het congres gesteld blijkt de behoefte om tot eene organisatie te geraken, waarbij eenige algemeene beginselen in alle inrichtingen van hooger technisch onderwijs zullen worden toegepast.

De behandeling van algemeene vraagpunten had vooral in de eerste sectie van het congres plaats; de ondergeteekende achtte het dus aangewezen de zittingen van deze sectie bij te wonen. Door een besluit, op de algemeene zitting genomen, werden alle buitenlandsche gedelegeerden beschouwd als behoorende tot het bureau der sectie, waarin zij zitting hadden genomen.

In deze eerste sectie werd als eerste vraagpunt de vraag *a*) van het programma: Y a-t-il lieu de spécialiser les programmes dès le début des études universitaires? in verband met de tegenvraag *b*): Dans la négative, y a-t-il lieu d'établir un pro-

gramme des études fondamentales communes à tous les ingénieurs universitaires et de spécialiser seulement par la suite?

Bij de debatten kwam aan het licht, dat bij alle verschil van meening, voortvloeiende uit den aard der onderwijsinrichtingen en de geestesrichting der sprekers, er toch eene meerderheid was, die de navolgende indeeling wenschte:

a. twee jaren theoretische studiën (sciences pures);

b. twee jaren technische studiën, waarbij evenwel er nog vele gemeenschappelijke studiën voor de verschillende rubrieken van ingenieurs zijn (études techniques générales);

c. een jaar speciale vakstudie (études technique spéciale).

Dit schema is vrijwel in overeenstemming met de organisatie der Technische Hoogeschool te Delft; hieruit blijkt alzoo, dat ook in de landen, waar de organisatie van het hooger technisch onderwijs geheel anders is dan in Nederland, men zich toch in de richting beweegt, die alhier wordt ingeslagen.

Het hierop volgende vraagpunt luidt: Y a-t-il lieu de comprendre dans les matières fondementales des éléments de science pure et des notions d'autres sciences, d'art ou de littérature d'un intérêt générale dont la connaissance tendrait à développer la culture intellectuelle des candidats-ingénieurs?

Uit het debat bleek, dat bij het stellen dezer vraag het hoofdcomité voornamelijk het oog had op de studie der vreemde talen bij de toekomstige ingenieurs; in het licht werd gesteld, dat de ingenieur ook in eene andere taal dan die van zijn geboorteland in staat moet zijn zich nauwkeurig en vloeiend uit te drukken. De meerderheid was wel van meening, dat de grondige bespreking van deze vraag niet te scheiden is van eene bespreking van het middelbaar onderwijs.

Van zeeŕ veel belang voor België was vraag *d*: Dans les écoles techniques, faisant partie d'universités, y a-t-il lieu d'organiser pour les élèves ingénieurs des cours de sciences pures telles que l'analyse mathématique, la mécanique rationnelle et la physique, distincts des cours scientifiques du doctorat en sciences? Y a-t-il lieu, ci ces matières sont enseignées en des cours communs aux docteurs et aux ingénieurs, de compléter pour les ingénieurs l'enseignement théorique universitaire par des conférences ou des séances d'exercices pratiques ayant pour but de développer les méthodes essentielles pour aborder avec succès les applications techniques? Ou bien y a-t-il lieu d'imposer aux futurs ingénieurs le même enseignement scientifique que reçoivent les autres élèves de l'université?

Waar aan eene zelfde universiteit de faculteiten, waartoe de technische studenten en de studenten in de wis- en natuurkunde behooren, vereenigd zijn, ligt het gevaar voor de hand.

dat men het verschillende doel, dat beide bij hunne theoretische studiën beoogen, te veel uit het oog verliest. Het is dus niet te verwonderen, dat de meerderheid der aanwezigen van oordeel was, dat beide studiën verschillend behooren te zijn, verschillend, zoowel wat de keuze der onderwerpen betreft als wat de richting betreft, die bij het geven van het onderwijs moet worden ingeslagen.

De punten *e*): Y a-t-il lieu de prévoir la formation d'ingénieurs de diverses catégories differenciés par l'étendue du programme fondemental en même temps que par les études spéciales? en *g*): Combien d'années y a-t-il lieu de consacrer à l'étude du programme fondemental? Quelle est la durée normale minima des études complètes de chaque catégorie d'ingénieurs? gaven geene aanleiding tot ingrijpende besprekingen. Het is dan ook niet moeilijk te zien, dat hunne beantwoording reeds in die der vorige vraagpunten is opgesloten. Anders was het met vraagpunt *f*): Y a-t-il lieu notammant de créer des grades supérieurs d'ingénieurs sous forme de diplôme de docteur technique?

Het dispuut over dit punt kan hier te lande en in Duitschland als afgeloopen worden beschouwd. Ook op het congres bleek, dat men in twijfel verkeerde over de beteekenis der uitdrukking „docteur technique" en dat men niet zonder vrees was, dat door het invoeren van dien graad er schade zouden gedaan worden aan de hooge waarde van den ingenieursgraad. Over het algemeen helde men het meest over naar het stelsel, dat in Nederland en Duitschland wordt toegepast.

De ondergeteekende kon de zittingen van de tweede, derde en vierde sectie niet bijwonen, waarom hij zal volstaan met de onderwerpen van behandeling aan te geven.

Tweede sectie. Organisation des exercices pratiques, des visites collectives d'usines et des stages industriels.

Derde sectie. Organisation des missions à l'étranger d'étudiants ou de jeunes ingénieurs. Utilité et organisation des bourses de voyage. Echange d'élèves entre universités.

Vierde sectie. Instituts formants des ingénieurs commerçants. Instituts formant des fonctionnaires techniques coloniaux.

In de verschillende sectiën waren vele motiën ter tafel gebracht, welke op voortreffelijke wijze den geest der debatten, overeenkomstig hetgeen hierboven werd medegedeeld, weergaven. De algemeene voorzitter en de voorzitters der sectiën achtten het ongeraden, deze motiën bindende kracht te geven door ze aan stemming te onderwerpen en stelden voor, deze, onder bijvoeging van de namen der voorstellers, te laten opnemen in de later uit te geven verhandelingen van het congres.

Wanneer de leden ze gedrukt voor zich zien, kunnen zij ze overwegen, en zij geven alzoo de richting aan, waarin het congres wenscht, dat de belangstellenden in en belanghebbenden bij het hooger technisch onderwijs zich verder bewegen. Overeenkomstig dit voorstel werd besloten.

Thans mag de vraag worden gesteld: Zal werkelijk op hetgeen zoo breedvoerig en grondig is besproken, worden voortgebouwd? De beantwoording dezer vraag houdt nauw verband met het voorstel tot stichting van een permanent internationaal bureau voor hooger technisch onderwijs, aan het slot der laatste algemeene zitting gedaan.

In dezen vorm gebracht, was het voorstel zeker nog ontijdig en de buitenlandsche gedelegeerden hadden van hunne Regeeringen ook geen mandaat ontvangen, om deel uit te maken van dit bureau. Daarom werd besloten, voorloopig het hoofdbestuur van dit congres uit te noodigen zich nog niet te ontbinden; den inhoud der debatten en der motiën in studie te nemen en op grond van dit onderzoek nadere voorstellen te doen, die òf wel kunnen voeren tot het doen van officieele stappen bij de Regeeringen tot oprichting van het bureau, òf wel dit punt op de agenda kunnen brengen van een volgend congres.

De ondergeteekende wenscht nog Uwe Excelientie mede te deelen, dat hij, als gedelegeerde der Regeering van Nederland, vooral getracht heeft den toestand van het hooger technisch onderwijs in Nederland te vergelijken met dien van dit onderwijs in het buitenland. Verder heeft hij medegewerkt tot het boven omschreven laatste besluit der algemeene vergadering, daar ook hem het bindend maken van motiën op dit eerste congres ongeraden voorkwam en de stichting van het Internationaal Bureau zeker rijp overleg eischt.

Aan het congres waren vele excursiën verbonden, een bezoek aan de onderwijs-instituten Solvay te Brussel, een bezoek aan de Ecole des Mines du Hainant te Bergen, bezoeken aan de groote industrieele inrichtingen in de nabijheid van Bergen en van Charleroi, een bezoek aan de etablissementen der Société Cockerill te Seraing, bezoeken van andere groote industrieele inrichtingen in den omtrek van Luik. Deze excursiën waren zeker voor de kennis der groot-industrie van zeer veel belang; de tijd ontbrak evenwel den ondergeteekende deze mede te maken, alleen het instituut Solvay kon hij bezoeken.

De gedelegeerde der Nederlandsche Regeering heeft ten slotte de eer Uwe Excellentie dank te zeggen voor het in hem gestelde vertrouwen.

De Gedelegeerde der Nederlandsche Regeering,
J. CARDINAAL.

Bijvoegsel tot de *Nederlandsche Staatscourant* van Vrijdag 4 November 1910, nº. 258.

Nº. 80.

VERSLAG *van het in 1908 gehouden eindexamen der Rijks- hoogere Land-, Tuin- en Boschbouwschool te Wageningen.*

Aan
den Heer Commissaris der Koningin
in de provincie Gelderland.

De commissie, bij beschikkingen, dd. 6 Mei 1908, nº. 2910/15, en 16 Mei 1908, nº. 3271/38, door u belast met het afnemen van het eindexamen der Rijks- hoogere land-, tuin- en boschbouwschool, bestaande uit de heeren L. Broekema, voorzitter, dr. E. Giltay, dr. O. Pitsch, A. H. Berkhout, J. Jurling, H. C. Reimers, dr. A. van Bijlert, S. Lako, prof. dr. J. Ritzema Bos, S. Koenen, A. J. van Schermbeek, A. C. Ide, B. A. Plemper van Balen, dr. J. Valckenier Suringar, E. C. van der Hoek, T. J. Bezemer, H. F. Hartog Heys van Zouteveen, J. H. Aberson, allen leeraren; S. C. J. Olivier en R. Verschuur, assistenten aan de Rijks- hoogere land-, tuin- en boschbouwschool te Wageningen, alsmede J. H. van der Torren, dijkgraaf van den Zuidplaspolder te Gouda, A. E. J. Bruinsma, oud-hoofdinspecteur van het boschwezen in Nederlandsch-Indië, te Nijmegen, J. P. van Lonkhuyzen, adjunct-directeur, chef der afdeeling boschwezen der Nederlandsche Heidemaatschappij te Utrecht, heeft de eer u hierbij het verslag van het afgenomen examen aan te bieden.

Het secretariaat werd waargenomen door S. Lako.

In de eerste vergadering besprak de commissie de beginselen, bij het examen te volgen, werden de werkzaamheden over de leden verdeeld en de voorbereidende maatregelen getroffen voor het opmaken der roosters voor schriftelijk, mondeling en practisch onderzoek.

Voor elk vak werd benoemd een examinator en een assessor, met bevoegdheid om desverkiezend ook vragen aan den examinandus te stellen.

De vragen voor het schriftelijk werk werden door den examinator en den assessor in het betreffende vak opgemaakt en aan den voorzitter gezonden.

Voor zooverre de candidaten geen getuigschrift of bewijs bij het examen voor het tweede studiejaar verkregen hadden, werden de vakken, vermeld in afd. A van het programma, geëxamineerd; de vakken vermeld in de afd. B van het programma werden alle geëxamineerd. De verdeeling der vakken over de verschillende leden der commissie was als volgt:

Voor de afdeeling Nederlandsche landbouw:

	Examinator.	Assessor.
Plantkunde	Giltay	Pl. van Balen
Anatomie en physiologie der huisdieren	Reimers	Voorzitter
Teekenen en architectuur .	v. d. Hoek	Jurling
Grondbewerking	Pitsch	v. d. Torren
Grondverbetering	Lako	Pitsch
Landmeten en waterpassen	Jurling	v. d. Hoek
Landbouwscheikunde . . .	Aberson	Olivier
Landhuishoudkunde . . .	Koenen	Bruinsma
Bemestingsleer	Aberson	Koenen
Phytopathologie	R. Bos	Verschuur
Landbouwwerktuigen . . .	Lako	Jurling
Plantenteelt	Pitsch	Voorzitter
Veeteelt	Voorzitter	Reimers
Zuivelbereiding	Voorzitter	Reimers
Ziekten en geneesleer der huisdieren	Reimers	Voorzitter
Boekhouden	Lako	Berkhout

Voor de afdeeling Koloniale landbouw:

	Examinator.	Assessor.
Plantkunde	Giltay	van Bijlert
Anatomie, physiologie, veeteelt	Reimers	Voorzitter
Teekenen en architectuur .	v d. Hoek	Jurling
Grondbewerking	Pitsch	v. d. Torren
Landmeten en waterpassen	Jurling	v. d. Hoek
Landbouwscheikunde . . .	Aberson	Olivier
Landbouwwerktuigen . . .	Lako	Jurling
Bemestingsleer	Aberson	Koenen

	Examinator.	Assessor.
Phytopathologie	R. Bos	Suringar
Grondverbetering	Lako	Pitsch
Ziekten en geneesleer der dieren.	Reimers	Voorzitter
Boekhouden	Berkhout	Lako
Hooglandcultures	Berkhout	Bruinsma
Laaglandcultures, technologie	v. Bijlert	v. Schermbeek
Javaansch	Bezemer	van Bijlert
Maleisch	Bezemer	van Bijlert

Voor de afdeeling Nederlandsche boschbouw:

	Examinator.	Assessor.
Plantkunde	Giltay	Pl. v. Balen
Grondverbetering	Lako	Pitsch
Landmeten en waterpassen	Jurling	v. d. Hoek
Landbouwscheikunde . . .	Aberson	Olivier
Landhuishoudkunde . . .	Koenen	Bruinsma
Bemestingsleer	Aberson	Koenen
Burgerlijke- en waterbouwkunde.	v. d. Hoek	Jurling
Houtmeetkunde	Berkhout	v. Lonkhuyzen
Houtteelt en boschexploitatie	v. Schermbeek	v. Lonkhuyzen
Boschrenterekening . . .	Berkhout	v. Lonkhuyzen
Phytopathologie	R. Bos	Verschuur
Boschbedrijfsregeling . . .	Berkhout	v. Lonkhuyzen

Voor de afdeeling Koloniale boschbouw:

	Examinator.	Assessor.
Plantkunde	Giltay	Suringar
Phytopathologie	R. Bos	v. Bijlert
Javaansch	Bezemer	v. Bijlert
Maleisch	Bezemer	v. Bijlert
Houtteelt, boschexploitatie .	v. Schermbeek	Bruinsma
Boschbedrijfsregeling . . .	Berkhout	Bruinsma
Landmeten en waterpassen	Jurling	v. d. Hoek
Indische boomflora. . . .	Suringar	Ide

Voor de afdeeling Landbouwscheikunde:

	Examinator.	Assessor.
Plantkunde	Giltay	Pl. van Balen
Physiologie	Reimers	Voorzitter
Grondbewerking.	Pitsch	v. d. Torren
Grondverbetering	Lako	Pitsch
Landbouwscheikunde . . .	Aberson	Olivier

	Examinator.	Assessor.
Landbouwtechnologie . . .	Verschuur	Olivier
Landhuishoudkunde . . .	Koenen	Bruinsma
Bemestingsleer	Aberson	Koenen
Plantenteelt	Pitsch	Voorzitter
Veevoeding.	Voorzitter	Reimers
Zuivelbereiding	Voorzitter	Reimers

Voor de afdeeling Tuinbouw:

	Examinator.	Assessor.
Plantkunde	Giltay	Pl. v. Balen
Pytopathologie	R. Bos	Suringar
Bemestingsleer	Aberson	Koenen
Landhuishoudkunde . . .	Koenen	Bruinsma
Tuinarchitectuur	H. H. v. Zouteveen	Ide
Systematiek der tuinbouwplanten	Suringar	H. H. v. Zouteveen
Bloementeelt	Pl. v. Balen	Ide
Boom- en ooftboomteelt . .	Ide	Pl. v. Balen
Warmoezerij	Ide	Pl. v. Balen

Mondeling werd geëxamineerd in alle vakken. Schriftelijk:

voor de afdeeling Nederlandsche landbouw, in ziekten en geneesleer der huisdieren, landhuishoudkunde, teekenen en architectuur, boekhouden;

voor de afdeeling Koloniale landbouw, in boekhouden, teekenen en architectuur, Javaansch en Maleisch;

voor de afdeeling Nederlandsche boschbouw, in landhuishoudkunde, houtteelt en boschexploitatie, teekenen en burgerlijke- en waterbouwkunde;

voor de afdeeling Koloniale boschbouw, in Javaansch, Maleisch, teekenen en houtteelt en boschexploitatie;

voor de afdeeling Landbouwscheikunde, in scheikunde en technologie, landhuishoudkunde en zuivelbereiding;

voor de afdeeling Tuinbouw, in ooftboomteelt, bloementeelt, landhuishoudkunde.

Praktisch werd geëxamineerd in de afdeeling Nederlandsche landbouw, in scheikunde, in de afdeeling Nederlandsche boschbouw, in houtteelt, in de afdeeling Landbouwscheikunde in scheikunde.

Het schriftelijk examen werd gehouden op 13 en 14 Juli, het praktische examen ging gedeeltelijk daaraan vooraf, gedeeltelijk werd het tijdens het mondeling examen afgenomen; dit laatste duurde van 15 tot en met 22 Juli.

Vier candidaten namen deel aan het examen in de afdeeling

Nederlandsche landbouw, zes in de afdeeling Koloniale landbouw, twee in de afdeeling Nederlandsche boschbouw, twee in de afdeeling Koloniale boschbouw, drie in de afdeeling Landbouwscheikunde en één in de afdeeling Tuinbouw.

Het resultaat was dat in de afdeeling Nederlandsche landbouw één candidaat zich terugtrok, aan de drie anderen werd het diploma uitgereikt, n.l. aan:

P. van der Goot, geboren te Amsterdam;
F. C. C. van Tuyll van Serooskerken, geboren te Renkum;
G. Wieringa, geboren te Arnhem.

In de afdeeling Koloniale landbouw werd aan twee candidaten het diploma uitgereikt, te weten aan:

J. A. A. Fransen van de Putte, geboren te Djember;
W. H. Spanjaard, geboren te Haarlem.

Een candidaat trok zich onder het examen terug.

In de afdeeling Nederlandsche boschbouw werd aan beide candidaten het diploma uitgereikt, namelijk aan:

P. M. Tutein Nolthenius, geboren te Voorst;
J. H. C. Schröder, geboren te Arnhem.

In de afdeeling Koloniale boschbouw verkregen de beide candidaten het diploma, namelijk:

H. J. Koster, geboren te Amsterdam;
J. C. Camper Titsingh, geboren te Maassluis.

In de afdeeling Landbouwscheikunde werd aan twee candidaten het diploma uitgereikt, namelijk aan:

J. Th. Flohil, geboren te Ridderkerk;
A. J. G. Maurenbrecher, geboren te Padang.

In de afdeeling Tuinbouw werd het diploma aan den candidaat uitgereikt, namelijk aan J. Heemstra, geboren te Kantens.

Terwijl 10 als hoogste cijfer was aangenomen, werd toegekend het volgende aantal punten: 9 zesmaal, 8 drie en twintigmaal, 7 veertigmaal, 6 zes en veertigmaal, 5 zes en twintigmaal, 4 zestienmaal, 3 viermaal, 2 eenmaal en 1 eenmaal.

Het gemiddelde aantal punten was voor elk der candidaten: 8, $7^4/_9$, 7, $6^9/_{10}$, $6^9/_{11}$, $6^5/_9$, $6^6/_{11}$ tweemaal, $6^1/_{10}$, $5^9/_{11}$ tweemaal, $5^5/_7$, $5^4/_{10}$, $5^3/_{10}$, $4^8/_9$ en $4^3/_7$.

Behoudens een enkele uitzondering hadden alle candidaten hun studie volgens het tegenwoordig programma der Rijkshoogere land-, tuin- en boschbouwschool volbracht.

De commissie betreurt het ten zeerste dat van de gelegenheid voor de candidaten der studierichting Koloniale landbouw om

een aanteekening op het diploma te verkrijgen voor Maleisch of Javaansch door geen enkelen candidaat werd gebruik gemaakt.

Tot haar leedwezen moet de commissie melden, dat zij bij het examen groote bezwaren ondervond door den te korten verloftijd, die aan één der candidaten door de militaire autoriteiten werd verleend.

U dank zeggende voor het in haar gestelde vertrouwen, legt de commissie hierbij hare taak neder.

Wageningen, Juli 1908.

L. Broekema, *Voorzitter.*

S. Lako, *Secretaris.*

Bijvoegsel tot de *Nederlandsche Staatscourant* van Vrijdag 4 November 1910, n°. 258.

N°. 81.

VERSLAG *van het in 1909 gehouden eindexamen der Rijks- hoogere Land- Tuin- en Boschbouwschool te Wageningen.*

Aan
den Heer Commissaris der Koningin
in de provincie Gelderland.

De commissie, bij beschikking dd. 23 April 1909 n°. 2019/12, door U belast met het afnemen van het eindexamen der Rijks-hoogere land-, tuin- en boschbouwschool, bestaande uit de heeren L. Broekema, voorzitter, J. H. Aberson, T. J. Bezemer, dr. A. van Bijlert, dr. E. Giltay, E. C. van der Hoek, J. Jurling, S. Koenen, S. Lako, H. Maijer Gmelin, dr. O. Pitsch, H. C. Reimers, prof. dr. J. Ritzema Bos, A. J. van Schermbeek, dr. J. Valckenier Suringar, S. C. J. Olivier, R. Verschuur, dr. A. W. Nanninga, J. P. van Lonkhuyzen, dr. E. van Welderen baron Rengers en J. Sibinga Mulder, heeft de eer U hierbij het verslag van het afgenomen examen aan te bieden. Het secretariaat werd waargenomen door S. Lako.

In de eerste vergadering besprak de commissie de beginselen bij het examen te volgen, werden de werkzaamheden over de leden verdeeld en de voorbereidende maatregelen getroffen voor het opmaken der roosters voor het schriftelijk, mondeling en practisch onderzoek. Voor elk vak werd benoemd een examinator en een assessor, met de bevoegdheid om desverkiezend ook vragen aan den examinandus te stellen.

Daar dit jaar voor de eerste maal volgens Koninklijk besluit n°. 46 van 12 April 1906 bewijzen moesten overgelegd worden van voldoende oefening in de praktijk, werd voor het begin van

het examen een tweede vergadering gehouden om na te gaan of de daarvan ingeleverde bewijzen voldeden aan de in genoemd Koninklijk besluit gestelde eischen.

De vakken vermeld in afd. A van het programma van het eindexamen werden geëxamineerd, voor zooverre de candidaten niet door het getuigschrift of bewijs, verkregen bij het examen van het tweede studiejaar daarvan waren vrijgesteld; de vakken vermeld in de afd. B van genoemd programma werden alle geëxamineerd.

De verdeeling der vakken over de verschillende leden der commissie was als volgt:

Voor de afdeeling Nederlandsche landbouw:

	Examinator.	Assessor.
Plantkunde	Giltay	Olivier
Anatomie en physiologie der huisdieren	Reimers	Voorzitter
Teekenen en architectuur .	v. d. Hoek	Jurling
Gondbewerking	Pitsch	Maijer
Grondverbetering	Lako	Pitsch
Landmeten en waterpassen	Jurling	v. d. Hoek
Landbouwscheikunde . . .	Aberson	Olivier
Landhuishoudkunde . . .	Koenen	Maijer
Bemestingsleer	Maijer	Koenen
Phytopathologie	Ritzema Bos	Suringar
Landbouwwerktuigen . . .	Lako	Jurling
Plantenteelt	Pitsch	Reimers
Veeteelt	Voorzitter	v. Welderen baron Rengers.
Zuivelbereiding	Voorzitter	Reimers
Ziekten en geneesleer der huisdieren	Reimers	Voorzitter
Boekhouden	Lako	Aberson

Voor de afdeeling Koloniale landbouw:

	Examinator.	Assessor.
Plantkunde	Giltay	v. Bijlert
Anatomie, physiologie en veeteelt	Reimers	Voorzitter
Teekenen en architectuur .	v. d. Hoek	Jurling
Grondbewerking	Pitsch	Maijer
Landmeten en waterpassen	Jurling	v. d. Hoek
Landbouwscheikunde . . .	Aberson	Olivier
Landbouwwerktuigen . . .	Lako	Jurling
Bemestingsleer	Maijer	Koenen

	Examinator.	Assessor.
Phytopathologie	Ritzema Bos	Suringar
Grondverbetering	Lako	Pitsch
Ziekten en geneesleer der huisdieren	Reimers	Voorzitter
Boekhouden	Nanninga	Aberson
Hooglandcultures	Nanninga	v. Schermbeek
Laaglandcultures	v. Bijlert	Mulder
Javaansch	Bezemer	v. Schermbeek
Maleisch	Bezemer	Nanninga

Voor de afdeeling Nederlandsche boschbouw:

	Examinator.	Assessor.
Plantkunde	Giltay	Olivier
Grondverbetering	Lako	Pitsch
Landmeten en waterpassen	Jurling	v. d. Hoek
Landbouwscheikunde . . .	Aberson	Olivier
Landhuishoudkunde . . .	Koenen	Maijer
Bemestingsleer	Maijer	Koenen
Burgerlijke- en waterbouwkunde	v. d. Hoek	Jurling
Houtmeetkunde	v. Lonkhuyzen	v. Schermbeek
Houtteelt en boschexploitatie	v. Schermbeek	v. Lonkhuyzen
Boschrenterekening . . .	v. Lonkhuyzen	v. Schermbeek
Phytopathologie	Ritzema Bos	Suringar
Boschbedrijfsregeling . . .	v. Lonkhuyzen	v. Schermbeek

Voor de afdeeling koloniale landbouw:

	Examinator.	Assessor.
Plantkunde	Giltay	v. Bijlert
Phytopathologie	Ritzema Bos	Suringar
Javaansch	Bezemer	v. Schermbeek
Maleisch	Bezemer	Nanninga
Houtteelt en boschexploitatie	v. Schermbeek	v. Lonkhuyzen
Boschbedrijfsregeling . . .	v. Lonkhuyzen	v. Schermbeek
Landmeten en waterpassen	Jurling	v. d. Hoek
Indische boomflora . . .	Suringar	Ritzema Bos

Voor de afdeeling landbouwscheikunde:

	Examinator.	Assessor.
Plantkunde	Giltay	Olivier
Physiologie der huisdieren .	Reimers	Voorzitter
Grondbewerking	Pitsch	Maijer
Grondverbetering	Lako	Pitsch
Landbouwscheikunde . . .	Aberson	Verschuur
Landbouwtechnologie . . .	Verschuur	Olivier

	Examinator.	Assessor.
Landhuishoudkunde . . .	Koenen	Maijer
Bemestingsleer	Maijer	Koenen
Plantenteelt	Pitsch	Reimers
Veeteelt.	Voorzitter	v. Welderen baron Rengers
Zuivelbereiding	Voorzitter	Reimers

Voor de afdeeling tuinbouw waren dit jaar geen candidaten.

Mondeling werd geëxamineerd in alle vakken. Schriftelijk:

voor de afdeeling Nederlandsche landbouw, in teekenen en architectuur, veeteelt en boekhouden;

voor de afdeeling Koloniale landbouw in teekenen en architectuur, boekhouden, hooglandcultures, Javaansch en Maleisch;

voor de afdeeling Nederlandsche boschbouw en burgerlijke- en waterbouwkunde, houtteelt en boschexploitatie;

voor de afdeeling Koloniale boschbouw in Javaansch, Maleisch, houtteelt en boschexploitatie en teekenen;

voor de afdeeling landbouwscheikunde in landbouwscheikunde, landbouwtechnologie en zuivelbereiding.

Practisch werd geëxamineerd in de afdeeling Nederlandsche landbouw en landbouwscheikunde in scheikunde; in de afdeelingen Nederlandsche en Koloniale boschbouw in houtteelt en boschexploitatie.

Het schriftelijk examen duurde van 12 tot 15 Juli, het practische ging gedeeltelijk daaraan vooraf, gedeeltelijk werd het onder het mondeling examen afgenomen, dit laatste duurde van 15—25 Juli.

Vijf candidaten namen deel aan het examen in de afdeeling Nederlandsche landbouw; twaalf deden aangifte voor de afdeeling Koloniale landbouw, waarvan één zich bij het begin van het schriftelijk werk terugtrok; één nam deel aan het examen voor de afdeeling Nederlandsche boschbouw; vier deden aangifte voor de afdeeling Koloniale boschbouw, waarvan één zich bij het begin van het schriftelijk werk terugtrok; twee namen deel aan het examen in de afdeeling landbouwscheikunde.

Het resultaat was, dat in de afdeeling Nederlandsche landbouw het diploma werd uitgereikt aan:

G. B. van der Feen, geboren te Middelburg;
W. Oosterbaan, geboren te Tzummarum;
F. D. Schalij, geboren te Breukelen—Nijenrode;
K. van der Torren, geboren te Zevenhuizen;

in de afdeeling Koloniale landbouw aan:

L. van der Klip, geboren te Delft;
A. M. E. Meijer, geboren te Doekoe-Pisangan;

B. H. Paerels, geboren te Delft;
A. A. W. Fransen van de Putte, geboren te Djémber;
I. Samson, geboren te Gouda;
A. R. Sloos, geboren te Ede;
W. Stenvers, geboren te Deventer;
J. W. C. Tichler, geboren te Salatiga;
C. E. van der Zijl, geboren te Amsterdam;

in de afdeeling Nederlandsche boschbouw aan:

A. P. van den Briel, geboren te Stratum;

in de afdeeling Koloniale boschbouw:

P. Blok, geboren te Tjiwalaba;
H. H. Geul, geboren te Blitar;
Th. L. Slinkers, geboren te Cheribon;

in de afdeeling landbouwscheikunde aan:

F. F. Leupen, geboren te Zierikzee;
H. C. S. Snethlage, geboren te 's Gravenhage.

Terwijl 10 als hoogste cijfer werd aangenomen, werd toegekend het volgende aantal punten: 10 viermaal, 9 zevenmaal, 8 drie en dertig maal, 7 twee en veertig maal, 6 zeven en vijftig maal, 5 acht en dertig maal, 4 zestienmaal, 3 vijfmaal en 2 éénmaal.

Het gemiddelde aadtal punten was voor elk der candidaten: $7^2/_3$, $7^1/_2$, $7^3/_7$, $7^3/_{11}$, $7^1/_7$, $6^{10}/_{11}$, $6^5/_7$, $6^8/_{11}$, $6^4/_7$, $6^1/_2$, $6^4/_9$, $6^4/_{11}$, 6, $5^{12}/_{13}$, $5^4/_5$, $5^2/_3$ (tweemaal), $5^4/_7$, $5^7/_{13}$, $5^3/_8$, $5^1/_5$, $4^2/_3$.

De commissie betreurt het, dat evenmin als het vorige jaar door de candidaten in de afdeeling Koloniale landbouw van de gelegenheid werd gebruik gemaakt om een aanteekening op het diploma te verkrijgen voor het Maleisch en Javaansch.

Bij de beoordeeling der getuigschriften voor voldoende praktische opleiding bleek der commissie dat sommige wijzen van uitvoering volgens het Koninklijk besluit niet mogen gevolgd worden, terwijl ze toch van groot belang moeten geacht worden, b.v. het werken in een machinefabriek door candidaten voor Koloniale landbouw, of in een proefstation door candidaten voor landbouwscheikunde. Een wijziging van dit besluit zou de commissie wenschelijk achten.

Voor de afdeeling Koloniale landbouw werd door eenige leden opgemerkt, dat het vak boekhouden als examenvak met voordeel zou kunnen geschrapt worden.

U dank zeggende voor het in haar gestelde vertrouwen, legt de commissie hierbij hare taak neder.

Wageningen, Juli 1909.

L. Broekema, *Voorzitter.*
S. Lako, *Secretaris.*

Bijvoegsel tot de *Nederlandsche Staatscourant* van
Vrijdag 4 November 1910, nº. 258.

Nº. 82.

VERSLAG *van het in 1910 gehouden eindexamen der Rijks- hoogere Land-, Tuin- en Boschbouwschool te Wageningen.*

*Aan
den Heer Commissaris der Koningin
in de provincie Gelderland.*

De commissie, bij beschikking van 23 Juni 1910, nº. 4247/14, door u belast met het afnemen van het eindexamen der Rijks-hoogere land-, tuin- en boschbouwschool, bestaande uit de heeren L. Broekema, voorzitter, J. H. Aberson, J. van Baren, dr. A. H. Berkhout, T. J. Bezemer, dr. A. van Bijlert, dr. E. Giltay, H. F. Hartogh Heys van Zouteveen, E. C. van der Hoek, A. C. Ide, J. Jurling, S. Koenen, S. Lako, H. Maijer Gmelin, S. C. J. Olivier, dr. O. Pitsch, B. A. Plemper van Balen, H. C. Reimers, prof. dr. J. Ritzema Bos, A. J. van Schermbeek, dr. J. Valckenier Suringar, R. Verschuur, dr. A. W. Nanninga, dr. J. de Jong en J. H. Jager Gerlings, heeft de eer u hierbij het verslag van het afgenomen examen aan te bieden. Het secretariaat werd waargenomen door S. Lako.

In de eerste vergadering besprak de commissie de beginselen bij het examen te volgen, werden de werkzaamheden over de leden verdeeld en de voorbereidende maatregelen getroffen voor het opmaken der roosters voor het schriftelijk, mondeling en practisch onderzoek. Voor elk vak werd benoemd een examinator en een assessor, met de bevoegdheid om des verkiezend ook vragen aan den examinandus te stellen. De onderwerpen voor het schriftelijk werk werden door de sub-commissiën bij den voorzitter ingeleverd.

De vakken, vermeld in afdeeling A van het programma van het eindexamen, werden geëxamineerd, voor zooverre de candidaten niet door het getuigschrift of bewijs, verkregen bij het examen van het tweede studiejaar, daarvan waren vrijgesteld; de vakken vermeld in de afdeeling B van genoemd programma werden alle geëxamineerd.

De verdeeling der vakken over de verschillende leden der commissie was als volgt:

Voor de afdeeling Nederlandsche landbouw:

	Examinator.	Assessor.
Plantkunde.	Giltay	Olivier
Anatomie en physiologie der huisdieren	Reimers	Voorzitter
Teekenen en architectuur .	v. d. Hoek	Jurling
Grondbewerking	Pitsch	Maijer
Grondverbetering	Lako	Pitsch
Landmeten, waterpassen. .	Jurling	v. d. Hoek
Landbouwscheikunde . . .	Aberson	Olivier
Landhuishoudkunde . . .	Koenen	Maijer
Bemestingsleer	Maijer	van Baren
Phytopathologie	R. Bos	Suringar
Landbouwwerktuigen . . .	Lako	Jurling
Plantenteelt	Pitsch	Reimers
Veeteelt	Voorzitter	de Jong
Zuivelbereiding	Voorzitter	Reimers
Ziekten en geneesleer der huisdieren	Reimers	Voorzitter
Boekhouden	Lako	Koenen

Voor de afdeëling Koloniale landbouw:

	Examinator.	Assessor.
Plantkunde.	Giltay	v. Bijlert
Anatomie, physiologie en veeteelt	Reimers	Voorzitter
Teekenen en architectuur .	v. d. Hoek	Jurling
Grondbewerking	Pitsch	Maijer
Landmeten, waterpassen. .	Jurling	v. d. Hoek
Landbouwscheikunde . . .	Aberson	Olivier
Landbouwwerktuigen . . .	Lako	Jurling
Bemestingsleer	Maijer	v. Baren
Phytopathologie	R. Bos	Suringar
Grondverbetering	Lako	Pitsch
Ziekten en geneesheer der huisdieren	Reimers	Voorzitter
Boekhouden	Berkhout	Nanninga
Hooglandcultures	Nanninga	Berkhout
Laaglandcultures	v. Bijlert	Nanninga
Javaansch	Bezemer	v. Schermbeek
Maleisch.	Bezemer	Nanninga

Voor de afdeeling Nederlandsche boschbouw:

	Examinator.	Assessor.
Aardkunde.	van Baren	Berkhout
Plantkunde	Giltay	Olivier
Grondverbetering	Lako	Pitsch
Landmeten, waterpassen .	Jurling	v. d. Hoek
Landbouwscheikunde . . .	Aberson	Olivier
Landhuishoudkunde . . .	Koenen	Maijer
Bemestingsleer	Maijer	v. Baren
Burgerlijke- en waterbouwkunde.	v. d. Hoek	Jurling
Houtmeetkunde	Berkhout	Jager Gerlings
Houtteelt, boschexploitatie .	v. Schermbeek	Jager Gerlings
Boschrenterekening. . . .	Berkhout	Jager Gerlings
Phytopathologie	R. Bos	Suringar
Boschbedrijfsregeling . . .	Berkhout	Jager Gerlings

Voor de afdeeling Koloniale boschbouw:

	Examinator.	Assessor.
Plantkunde	Giltay	v. Bijlert
Phytopathologie	R. Bos	Suringar
Javaansch	Bezemer	v. Schermbeek
Maleisch.	Bezemer	Nanninga
Houtteelt en boschexploitatie	v. Schermbeek	Jager Gerlings
Boschbedrijfsregeling . . .	Berkhout	Jager Gerlings
Landmeten, waterpassen. .	Jurling	v. d. Hoek
Indische boomflora. . . .	Suringar	R. Bos

Voor de afdeeling Landbouwscheikunde:

	Examinator.	Assessor.
Plantkunde	Giltay	Olivier
Physiologie	Reimers	Voorzitter
Grondbewerking.	Pitsch	Maijer
Grondverbetering	Lako	Pitsch
Landbouwscheikunde . . .	Aberson	Olivier
Landbouwtechnologie . . .	Verschuur	Olivier
Landhuishoudkunde . . .	Koenen	van Baren
Bemestingsleer	Maijer	Koenen
Plantenteelt	Pitsch	Reimers
Veeteelt.	Voorzitter	de Jong
Zuivelbereiding	Voorzitter	Reimers

Voor de afdeeling Tuinbouw:

	Examinator.	Assessor.
Plantkunde	Giltay	Aberson
Phytopathologie	R. Bos	Suringar

Bemestingsleer	Maijer	v. Baren
Landhuishoudkunde . . .	Koenen	Maijer
Tuinarchitectuur	H. Heys v. Zouteveen	Pl. v. Balen
Systematiek der tuinbouwplanten	Suringar	H. Heys v. Zouteveen
Bloementeelt	Pl. v. Balen	Ide
Boom- en ooftboomteelt . .	Ide	Pl. v. Balen
Warmoezerij	Ide	Pl. v. Balen

Mondeling werd geëxamineerd in alle vakken. Schriftelijk voor de afdeeling Nederlandsche landbouw in teekenen en architectuur, boekhouden en zuivelbereiding: ,

voor de afdeeling Koloniale landbouw in teekenen en architectuur, boekhouden, hooglandcultures;

voor de afdeeling Nederlandsche boschbouw in burgerlijke- en waterbouwkunde, teekenen, houtteelt en boschexploitatie en bedrijfsregeling;

voor de afdeeling koloniale boschbouw in teekenen, houtteelt en boschexploitatie, boschbedrijfsregeling, Javaansch en Maleisch;

voor de afdeeling landbouwscheikunde in landbouwscheikunde, landbouwtechnologie en plantenteelt;

voor de afdeeling tuinbouw in warmoezerij en bloementeelt.

Practisch werd geëxamineerd in de afdeelingen Nederlandsche landbouw, koloniale landbouw en landbouscheikunde in scheikunde; in de afdeelingen Nederlandsche boschbouw en koloniale boschbouw in houtteelt en boschexploitatie.

Het schriftelijk examen duurde van 5 tot en met 12 Juli, het practisch examen ging daaraan gedeeltelijk vooraf, gedeeltelijk werd het tijdens het mondeling examen gehouden. Dit laatste duurde van 15 tot en met 26 Juli.

Voor het examen hadden zich 27 candidaten aangegeven; 5 voor Nederlandsche landbouw; 7 voor koloniale landbouw; 2 voor Nederlandsche boschbouw; 9 voor koloniale boschbouw; 3 voor landbouwscheikunde en 1 voor tuinbouw.

Een candidaat in de Nederlandsche boschbouw en een in de koloniale boschbouw trok zich terug.

Het resultaat was dat het diploma werd uitgereikt:

In de afdeeling Nederlandsche landbouw aan:

H. G. A. Leignes Bakhoven, geboren te Kampen;
S. L. Louwes, geboren te Westpolder (gemeente Ulrum);
G. Minderhoud, geboren te 's Heer Arendskerke;
J. J. van Riemsdijk, geboren te Doesburg.

In de afdeeling Koloniale landbouw aan:

H. C. Bongers, geboren te Arnhem;

A. H. A. Corts, geboren te Waddinxveen;
M. P. F. H. Dikschei, geboren te Zierikzee;
J. Falkena, geboren te Bolsward;
J. P. Mulders, geboren te 's Hertogenbosch.

In de afdeeling Nederlandsche boschbouw aan:

G. Houtzagers, geboren te Barneveld.

In de afdeelIng Koloniale boschbouw aan:

W. Becking, geboren te Modjokerto;
H. van Lennep, geboren te Kediri;
G. W. van Neijenhoff, geboren te Amsterdam;
G. D. W. Nieuwenhuys, geboren te Tondano;
B. D. H. Tellegen, geboren te Arnhem.

In de afdeeling Landbouwscheikunde aan:

K. C. W. Venema, geboren te Nieuwer-Amstel;
L. C. C. Willekens, geboren te Oisterwijk.

In de afdeeling Tuinbouw.

I. Rietsema, geboren te Assen.

Terwijl 10 als hoogste cijfer werd aangenomen, werd toegekend het volgende aantal punten:

10 eenmaal, 9 tienmaal, 8 negen en dertigmaal, 7 vijf en vijftigmaal, 6 zeven en veertigmaal, 5 vier en veertigmaal, 4 een en twintig maal, 3 achtmaal, 2 vijfmaal en 1 eenmaal.

Het gemiddelde aantal punten was voor elk der candidaten $7^{10}/_{11}$, $7^{3}/_{4}$, $7^{4}/_{9}$, 7, $6^{8}/_{9}$ tweemaal, $6^{5}/_{7}$, $6^{4}/_{7}$, $6^{1}/_{2}$, $6^{1}/_{3}$, $6^{2}/_{13}$, $6^{1}/_{7}$, 6, $5^{8}/_{9}$, $5^{11}/_{13}$, $5^{5}/_{9}$, $5^{1}/_{2}$, $5^{1}/_{3}$, $5^{4}/_{13}$, $5^{2}/_{9}$ 5 driemaal, $4^{1}/_{4}$.

Niettegenstaande uit de praktijk telkens het nut wordt betoogd van eenige kennis van Maleisch en Javaansch, is van de gelegenheid, om daarvoor op het diploma eene aanteekening te verwerven, in de afdeeling Koloniale landbouw ook dit jaar geen gebruik gemaakt.

U dank zeggende voor het in haar gestelde vertrouwen, legt de commissie hierbij hare taak neder.

Wageningen, Juli 1910.

L. Broekema, *Voorzitter.*
S. Lako, *Secretaris.*

Bijvoegsel tot de *Nederlandsche Staatscourant* van Vrijdag 4 November 1910, n°. 258.

N°. 83.

VERSLAG *van het vakexamen voor bureelambtenaren bij den dienst der posterijen en telegraphie, gehouden van 4 tot en met 7 October 1910.*

Samenstelling der commissie.

Ingevolge beschikking van Zijne Excellentie den Minister van Waterstaat, van 18 Augustus 1910, n°. 2995, afdeeling Posterijen en Telegraphie, was de commissie samengesteld als volgt:

lid en voorzitter:

A. E. R. Collette, hoofdingenieur der telegraphie, te 's Gravenhage;

leden:

B. J. R. Engelbregt, inspecteur der posterijen en telegraphie, te 's Gravenhage;
A. Noltée, commies der telegraphie, te 's Hertogenbosch;
A. C. Abbing, commies der posterijen, te Arnhem;
L. F. Witte, commies der telegraphie, te 's Gravenhage;
J. C. Sonneborn, commies der posterijen en telegraphie, te 's Gravenhage.

Regeling van het examen.

Het examen werd gehouden op 4, 5, 6 en 7 October jl., in de lokalen van het Valkenhuis, Buitenhof 35, te 's Gravenhage. Het schriftelijk en mondeling gedeelte werd door iederen candidaat op denzelfden dag afgelegd. Dagelijks werden 4 candidaten geëxamineerd. Het programma werd verdeeld in 4 afdeelingen. In afdeeling I en II werd het examen schriftelijk, in afdeeling III en IV mondeling afgenomen. Het omvatte in:

afd. I. het redigeeren van een eenvoudigen brief, rapport of voorstel, over een onderwerp te kiezen uit twee opgaven;

afd. II. het rechtlijnig teekenen, vervaardigen van eene kopie eener schematische voorstelling of teekening van eenvoudigen aard;

afd. III. *a.* algemeene bekendheid met den inhoud van de Telegraaf- en Telephoonwet 1904, alsmede van de wetten tot regeling van de brievenpost, de pakketpost en de Rijkspostspaarbank en van de voorschriften betreffende den dienst van de Rijksverzekeringsbank;

b. algemeene kennis van de bepalingen omtrent het beheer van en het toezicht op den post- en telegraafdienst, vestiging en inrichting van kantoren;

c. bekendheid met de inrichting en het bijwerken van dradenkaarten;

d. bedrevenheid in het gebruik van het overzicht van de kustwachtverbindingen, de voorschriften betreffende den stormwaarschuwingsdienst langs de Nederlandsche kust, voor zooveel de Rijkstelegraafdienst daarbij betrokken is, de lijst van de kantoren en de regeling van het verkeer;

e. bekendheid met de voorschriften omtrent storingen;

f. bekendheid met de administratieve voorschriften omtrent aanleg en onderhoud van lijnen, omtrent aanleg en wijziging van rechtstreeksche aansluitingen en aansluiting aan locale Rijkstelephoonnetten;

afd. IV. *a.* bekendheid met de behandeling van archief en agenda;

b. kennis van de indeelingen der inspectiën, spoorwegdirectiën, ingenieursdistricten en opzichterssectiën;

c. bekendheid met de indeeling van de verzamelde voorschriften betreffende den dienst der posterijen, telegraphie en telephonie;

d. algemeene kennis van de samenstelling van het personeel der posterijen en telegraphie, den technischen dienst daaronder begrepen. Bekendheid met de regelingen betreffende het personeel beneden den rang van opzichter en van klerk;

e. kennis van het spoor- en tramwegnet en van de ligging der voornaamste kantoren in Nederland;

f. bekendheid met de voorschriften betreffende het abonnement voor bureel- en lokaalbehoeften.

Aantal candidaten.

Aangemeld hadden zich 13 candidaten, van wie zich gedurende het examen 1 terugtrok, zoodat er aan het volledig examen deelnamen 12 candidaten.

Uitslag van het examen.

Van de vorenbedoelde 12 candidaten zijn 10 geslaagd.

Van de 2 niet geslaagden was er onvoldoende 1 in afdeelingen III en IV en 1 in alle 4 de afdeelingen.

Algemeene opmerkingen.

Afdeeling I. Van de volledig geëxamineerden kregen: 1 candidaat een „onvoldoende"; 1 een „zeer goed"; 2 candidaten een „voldoende" en 8 een „goed" cijfer.

Afdeeling II. 1 candidaat kreeg een „gering", 1 een „uitmuntend" cijfer; 3 candidaten behaalden „voldoende", 4 „goed" en 3 „zeer goed".

Afdeeling III. In deze afdeeling kregen van de 12 candidaten: 1 „uitmuntend", 6 „zeer goed", 3 „goed", 1 „onvoldoende" en 1 „gering".

Afdeeling IV. In deze afdeeling werden 12 candidaten onderzocht. Aan 10 hunner kon een voldoend of meer dan voldoend cijfer worden toegekend.

De twee overige candidaten gaven op alle tot deze afdeeling behoorende punten blijk van eene slechts gebrekkige voorbereiding.

De Voorzitter der Examencommissie,
Aug. Collette.

Bijvoegsel tot de *Nederlandsche Staatscourant* van Woensdag 9 November 1910, n°. 262.

N°. 84.

VERSLAG DER COMMISSIE, *in 1910 belast geweest met het examineeren van hen die eene akte van bekwaamheid verlangden tot het geven van lager en middelbaar onderwijs in de gymnastiek.*

Aan

Zijne Excellentie den Minister van Binnenlandsche Zaken.

De Commissie, krachtens art. 69 der wet tot regeling van het middelbaar onderwijs en art. 86 der wet tot regeling van het lager onderwijs, bij beschikking van 2 Juli 1910, n°. 4613², afdeeling H. M. O., benoemd, heeft de eer, Uwer Excellentie het navolgend verslag van hare werkzaamheden aan te bieden.

De Commissie was samengesteld als volgt:

K. ten Bruggencate, inspecteur van het middelbaar onderwijs, te 's Gravenhage, lid en voorzitter;

J. A. Vrijheid, arts, oud-officier van gezondheid der 1ste klasse, te Utrecht, lid en ondervoorzitter;

P. H. Lamberts, arts, te Utrecht.

dr. A. van der Minne, officier van gezondheid der 1ste klasse, te Utrecht;

dr. J. J. le Roy, directeur der hoogere burgerschool te Deventer;

H. A. Elias, leeraar aan de 1ste hoogere burgerschool met 5-jarigen cursus te Amsterdam;

J. H. Luiting, leeraar aan de 1ste hoogere burgerschool met 3-jarigen cursus te Amsterdam;

A. B. Meilink, leeraar aan de middelbare school voor meisjes te Rotterdam;

C. J. G. Mieremet, leeraar bij het middelbaar onderwijs te Utrecht;

K. Ramkema, leeraar bij het middelbaar onderwijs en onderwijzer aan de Rijksnormaallessen te Utrecht;

R. M. Roemer, leeraar aan de 3de hoogere burgerschool met 5-jarigen cursus, te Amsterdam, en

W. de Graaf, leeraar aan de Rijks- hoogere burgerschool te Middelburg, leden;

P. C. Adrian, oud-leeraar aan de 1ste hoogere burgerschool met 5-jarigen cursus, te Amsterdam, en

A. C. Sonneveldt, leeraar aan de hoogere burgerschool te Tiel, plaatsvervangende leden.

Alle bijeenkomsten der Commissie, zoomede de zittingen in het verslag nader aangeduid, werden gehouden in het gebouw der Rijks- hoogere burgerschool te Utrecht.

De eerste bijeenkomst werd gehouden op 3 Juli 1910.

Voor deze voorbereidende vergadering was de agenda:

a. het benoemen van een secretaris der Commissie;

b. het vaststellen der examendagen in verband met het aantal candidaten, dat zich voor beide akten (lager en middeelbaar onderwijs) had aangemeld;

c. het vaststellen van de onderdeelen van het examen;

d. het ontwerpen van de examenroosters;

e. het indeelen in sub-commissiën voor de verschillende onderdeelen van het examen, en

f. het bespreken van de mogelijkheid om, ten behoeve van het practische deel der examens, te kunnen beschikken over geoefende schoolklassen van de lagere en middelbare school.

Het secretariaat der Commissie werd opgedragen aan het lid R. M. Roemer.

Ten opzichte van het onder *c* genoemde werd, in navolging der commissiën van de vorige jaren, bepaald, dat als onderdeelen van het examen, zoowel voor de akte D (lager onderwijs) als voor de akte P (middelbaar onderwijs), de alinea's zouden gelden als aangegeven in de programma's van genoemde akten.

Bij het examen lager onderwijs zou het onderzoek voor de mannelijke candidaten zich dus bepalen tot:

Alinea 1 en 2:

a. bekendheid in hoofdzaak met den bouw en de verrichtingen van het menschelijk lichaam;

b. bekendheid, meer in bijzonderheden, met de beenderen en hunne verbindingen en met de meest belangrijke spieren, voornamelijk in verband met de meest gebruikelijke oefeningen in de gymnastiek.

Op den rooster komen deze alinea's voor als: ,,physiologie'' en ,,anatomie''.

Ook deze Commissie meende, evenals hare voorgangster, dat het ter wille der degelijkheid van het onderzoek en de nauwkeurigheid bij de beoordeeling, noodzakelijk zou zijn, den candidaten een afzonderlijk cijfer op den rooster te geven voor ,,theorie'' en ,,toepassing'', met dien verstande evenwel, dat de waardeering van beide onderdeelen te zamen in één eindcijfer zou worden uitgedrukt.

Alinea 3. Bedrevenheid in nuttige lichaamsoefeningen. (,,Eigen werk'' op den rooster.)

Alinea 4. Eenige bedrevenheid in het leiden van gymnastische oefeningen voor leerlingen van beiderlei kunne en van den leeftijd, waarop zij de school voor gewoon lager onderwijs plegen te bezoeken, inzonderheid van de oefeningen, met name in het programma omschreven. (,,Les geven'' op den rooster.)

Alinea 5. Bekendheid met de voorzorgen bij het geven van gymnastiekonderwijs aan bovengenoemde leerlingen in acht te nemen, van welke bekendheid ook bij een mondeling onderzoek zou moeten blijk gegeven worden.
(Als ,,theorie'' voorkomende op den rooster.)

Om dezelfde redenen, als door de Commissie van het vorige jaar in haar verslag genoemd, meende ook deze Commissie aan de cijfers voor les geven (Al. 4) grootere waarde te mogen toekennen dan aan die voor theorie (Al. 5), en het gemiddelde der cijfers van beide alinea's te zamen, als eindcijfer op den rooster te moeten vaststellen.

Voor de vrouwelijke candidaten zou het onderzoek zich bepalen tot genoemde alinea's, behoudens de wijzigingen, in het programma bedoeld.

Bij het examen middelbaar onderwijs zou het onderzoek voor de mannelijke candidaten zich bepalen tot:

Alinea 1. Algemeene kennis van den bouw en de verrichtingen van het menschelijk lichaam; bekendheid, meer in bijzonderheden, met de beenderen en hunne verbindingen

en, voor zoover noodig, met de spieren, voornamelijk met het oog op de gebruikelijke oefeningen in de gymnastiek.
(Op den rooster „physiologie" en „anatomie".)

Alinea 2. Bedrevenheid in nuttige lichaamsoefeningen. („Eigen werk" op den rooster.)

Alinea 3 en 5:

a. kennis der eischen van een doeltreffenden gang van het gymnastiekonderwijs voor de verschillende soorten van scholen, waar het onderwijs wordt gegeven, en

b. nauwkeurige bekendheid met de voorzorgen die bij het geven van gymnastiekonderwijs moeten genomen worden. (Op den rooster staat hiervoor: „theorie".)

Alinea 4. Bedrevenheid in het leiden van gymnastische oefeningen voor leerlingen van beiderlei sekse en van den leeftijd waarop zij de lagere en middelbare school plegen te bezoeken.
(„Les geven" op den rooster.)

Met de cijfers door de candidaten bij het examen middelbaar onderwijs verkregen voor de vakken vermeld in al. 1 (physiologie en anatomie), al. 3 en 5 (theorie) en al. 4 (les geven), besloot de Commissie, dat op dezelfde wijze zou worden gehandeld als voor het examen lager onderwijs.

Alinea 6. Bedrevenheid in het onderwijzen van het schermen en van de handgrepen met het geweer.

Voor de vrouwelijke candidaten evenwel zou het onderzoek zich bepalen tot de alinea's 1, 2, 3, 4 en 5, met inachtneming van de wijzigingen, in het programma aangegeven.

Aangemeld hadden zich:

voor de akte lager onderwijs: 43 mannelijke en 3 vrouwelijke candidaten, en

voor de akte middelbaar onderwijs: 54 mannelijke en 23 vrouwelijke candidaten.

Onderstaand staatje moge een overzicht geven van het aantal candidaten in 1901 tot en met 1910.

Aangemeld in:	Lager onderwijs.			Middelbaar onderwijs.		
	Mannel. cand.	Vrouwel. cand.	Totaal.	Mannel. cand.	Vrouwel. cand.	Totaal.
1901 . .	38	2	40	15	9	24
1902 . .	28	1	29	19	15	34
1903 . .	30	4	34	19	15	34
1904 . .	36	5	41	18	17	35
1905 . .	44	4	48	19	23	42
1906 . .	44	4	48	25	16	41
1907 . .	37	8	45	34	20	54
1908 . .	29	8	37	34	18	52
1909 . .	31	1	32	37	22	59
1910 . .	43	3	46	54	23	77

Zooals uit dit staatje blijkt, onderging het aantal candidaten, dat zich jaarlijks voor de akte lager onderwijs aanmeldt, sedert 1901 geen belangrijke wijziging, terwijl dat van de candidaten voor de akte middelbaar onderwijs tot meer dan het drievoud steeg.

Het betrekkelijk groot aantal candidaten, dat zich voor beide akten had aangemeld, inzonderheid dat voor de akte middelbaar onderwijs, en de wenschelijkheid, om de examens te doen eindigen wanneer de lessen aan de Rijks- hoogere burgerschool wederom aanvingen, maakten eene dubbele Commissie noodig; hierdoor zou het mogelijk zijn voor de akte lager onderwijs in plaats van vier *acht* candidaten per dag en voor de akte middelbaar onderwijs in plaats van zes *twaalf* candidaten in twee dagen te examineeren.

Met het oog voorts op het eindigen der vacantie voor de openbare lagere scholen te Utrecht, werd bepaald:

a. dat de candidaten voor het lager onderwijs (46, t. w. 43 mannelijke en 3 vrouwelijke) zouden geëxamineerd worden in 6 dagen, n.l. van 10 tot en met 16 Augustus, en

b. dat de candidaten voor het middelbaar onderwijs (77, t. w. 54 mannelijke en 23 vrouwelijke) zouden geëxamineerd worden in 16 dagen, n.l. van 17 Augustus tot en met 3 September.

Om voor het practisch deel van het examen te kunnen be-

schikken over de benoodigde schoolklassen (meisjes en jongens van lagere en middelbare scholen), werd besloten de medewerking te verzoeken van het gemeentebestuur van Utrecht, van den schoolopziener in het district Utrecht, van den directeur der Rijksnormaallessen en van de hoofden der openbare lagere scholen aan het Janskerkhof, in de Oude Kerkstraat, Kruisdwarsstraat, Palmstraat, Weistraat, Poortstraat en op de Plompetorengracht.

Betreffende de te volgen roosters werd besloten, voor zoo ver voor het examen lager onderwijs 8 candidaten per dag zouden opgeroepen worden, en voor het examen middelbaar telkens 12 candidaten voor 2 dagen, de roosters te volgen, zooals zij door de Commissie van het vorige jaar waren vastgesteld voor *vier* en voor *zes* candidaten.

Voor elk der onderdeelen van het examen lager en middelbaar onderwijs zouden twee sub-commissiën zijn, bestaande elk uit twee leden, als volgt:

a. voor de practijk (les geven): twee leden gymnastici;

b. voor de ,,anatomie'' en de ,,theorie'' der gymnastiek: één medicus en één gymnasticus, en

c. voor de ,,physiologie'' en de ,,theorie'' der gymnastiek: één medicus en één gymnasticus, met dien verstande evenwel, dat ten opzichte der sub-commissiën, genoemd onder *b* en *c*, het onderzoek naar de kenis van ,,anatomie'' en ,,physiologie'' bleef opgedragen aan den medicus, zoodat de gymnastiekleeraar als assessor optrad, terwijl voor het onderzoek naar de kennis van de ,,theorie der gymnastiek'' het omgekeerde het geval zou zijn.

De acht leden gymnastici zouden beurtelings in elk der subcommissiën zitting nemen.

Als examinatoren voor de physiologie zouden optreden: dr. J. J. le Roy en J. A. Vrijheid, en voor de anatomie: P. H. Lamberts en dr. A. van der Minne.

Het onderzoek naar de bedrevenheid in nuttige lichaamsoefeningen (,,eigen werk'') en naar de bekendheid met het onderwijzen van het schermen, zou geschieden onder leiding van een der leden-gymnastici, terwijl de overige leden als beoordeelaars zouden optreden.

De tweede bijeenkomst der Commisie werd gehouden op Dinsdag 9 Augustus. De werkzaamheden bepaalden zich tot:

a. eene meer gedetailleerde bespreking der exameneischen;

b. het treffen van eene regeling, opdat op de bepaalde uren schoolklassen beschikbaar zouden kunnen zijn; en

c. het nemen van maatregelen om te kunnen beschikken over de benoodigde schermgereedschappen.

Ingekomen berichten van candidaten (1 vrouwelijke en 3 mannelijke), die door ziekte of om andere redenen verhinderd waren, aan het examen deel te nemen, maakten in de getroffen regelingen geene wijziging noodig.

Van het gemeentebestuur van Utrecht was een gunstig antwoord ontvangen op het verzoek der Commissie, om voor het practisch deel der examens te mogen beschikken over schoolklassen van openbare lagere scholen. Aan de voorwaarde daarbij gesteld, om met de hoofden der betrokken scholen in overleg te treden, werd nu zoo spoedig mogelijk voldaan. Was het daardoor mogelijk te beschikken over geoefende klassen van genoemde lagere scholen, tevens stelde een ruim voldoend aantal leerlingen van middelbare scholen voor jongens zich gaarne ter beschikking der Commissie, terwijl door de gewaardeerde medewerking van den directeur der Rijksnormaallessen mede beschikt kon worden over goed geoefende vrouwelijke leerlingen.

Hieronder mogen volgen de roosters voor het examen lager en middelbaar onderwijs.

Rooster voor het examen lager onderwijs. (2 × 4 candidaten.)

UREN.	Candidaat A en E.	Candidaat B en F.	Candidaat C en G.	Candidaat D en H.
8.30—9.30	Eigen werk.	Eigen werk.	Eigen werk.	Eigen werk.
10—11	Anatomie en theorie (oefeningen aan toestellen).	Physiologie en theorie (oefeningen zonder toestellen).	Les geven.	
11—12	Physiologie en theorie (oefeningen zonder toestellen).	Anatomie en theorie (oefeningen aan toestellen).		Les geven.
2—3	Les geven.		Anatomie en theorie (oefeningen aan toestellen.)	Physiologie en theorie (oefeningen zonder toestellen.)
3—4		Les geven.	Physiologie en theorie (oefeningen zonder toestellen).	Anatomie en theorie (oefeningen aan toestellen).

8

Rooster van het examen middelbaar onderwijs (2 × 6 candidaten in twee dagen).

Eerste dag.

8.30–9.25	10–10.30	10.30–11	11–11.30	1–2.20	2.30–3	3–3.30	3.30–4
Eigen werk voor alle candidaten.	Les geven lagere school cand. A „ G	Les geven lagere school cand. C „ I	Les geven lagere school cand. B „ H	Les geven middelbare school *meisjes* 1–1.20 cand. A en G 1.20–1.40 „ B „ H 1.40–2 „ C „ I 2–2.20 „ F „ M	Les geven lagere school cand. F „ M	Les geven lagere school cand. E „ L	Les geven lagere school cand. D „ K
	10–11.20 Anatomie en theorie (oefeningen aan toestellen) cand. D „ K	11.20–12 Anatomie cand. F „ M			2–3.20 Anatomie en theorie (oefeningen aan toestellen) cand. A „ G	3.20–4 Theorie (oefeningen aan toestellen) cand. C „ I	
	10–11.20 Physiologie en theorie (oefeningen zonder toestellen) cand. E „ L	11.20–12 Physiologie cand. C „ I			2–3.20 Physiologie en theorie (oefeningen zonder toestellen) cand. B „ H	3.20–4 Theorie (oefeningen zonder toestellen) cand. F „ M	

Rooster voor het examen middelbaar onderwijs (2 × 6 candidaten).

Tweede dag.

8.15–9.25	10–10.40	10.40–11.20	11.20–12	1–2	2–2.40	2.40–3.20	3.20–4
Eigen werk en schermen voor alle candidaten.	Les geven middelb. school jongens cand. C " I	Les geven middelb. school jongens cand. A " G	Les geven middelb. school jongens cand. B " H	Les geven middelbare school *meisjes* 1–1.20 cand. D en K 1.20–1.40 " E " M	Les geven middelb. school jongens cand. F " M	Les geven middelb. school jongens cand. E " L	Les geven middelb. school jongens cand. D " K
	10–11.20 Anatomie en theorie (oefeningen aan toestellen) cand. E " L	11.20–12 Anatomie cand. C " I			2–3.20 Anatomie en theorie (oefeningen aan toestellen) cand. B " H	3.20–4 Theorie (oefeningen aan toestellen) cand. F " M	
	10–11.20 Physiologie en theorie (oefeningen zonder toestellen) cand. D " K	11.20–12 Physiologie cand. F " M			2–3.20 Physiologie en theorie (oefeningen zonder toestellen) cand. A " G	3.20–4 Theorie (oefeningen zonder toestellen) cand. C " I	

Bij deze roosters dient opgemerkt, dat zij voor de vrouwelijke candidaten middelbaar onderwijs in zooverre gewijzigd werden, dat in de 5de kolom van elken dag, het ,,Les geven middelbare school meisjes'' vervalt, en waar in de kolommen ,,Les geven middelbare school jongens'' staat, ,,Les geven middelbare school meisjes'' gelezen moet worden.

Uit de roosters kan blijken, dat de Commissie getracht heeft eene zoodanige regeling te treffen, dat den candidaten tusschen twee opvolgende onderzoeken een behoorlijke rusttijd werd gegeven en hun zooveel mogelijk de gelegenheid werd verschaft, om rustig te kunnen ,,Les geven''.

Voorts, dat voor de verschillende onderdeelen van het examen werd toegestaan.

Voor lager onderwijs:

a.	anatomie	alinea	1	60 min. samen
b.	physiologie	,,	2	
c.	eigen werk	,,	3	60 ,,
d.	les geven	,,	4	60 ,,
e.	mondel. besprekingen, voorzorgen	,,	5	60 ,,
				4 uren.

Voor middelbaar onderwijs:

a.	anatomie	alinea	1	40 min.
b.	physiologie	,,	1	40 ,,
c.	eigen werk, schermen enz.	,,	2 en 6	120 ,,
d.	theorie der gymnastiek	,,	3 en 5	80 ,,
e.	les geven lagere school	,,	4	30 ,,
f.	les geven middelb. school	,	4	60 ,,
	(40 minuten aan de jongens en 20 ,, ,, ,, meisjes.)			
				6 uur 10 min.

Ten opzichte van de rubrieken *e* en *f* (middelbaar onderwijs) moet de opmerking gemaakt worden, dat het opgegeven aantal minuten (90) voor les geven, nl. 30 minuten aan de lagere school, 40 minuten aan de middelbare school jongens en 20 minuten aan de middelbare school meisjes, enkel gold voor de mannelijke candidaten. De vrouwelijke candidaten gaven 70 minuten les, en wel 30 minuten aan de lagere en 40 minuten aan de middelbare school.

De uitslag der examens is in het navolgende staatje opgenomen.

Getal candidaten						
die zijn opgeroepen.	die niet zijn opgekomen.	die geexamineerd zijn.	die zich tijdens het examen teruggetrokken.	die afgewezen werden.	die toegelaten zijn.	Totaal.
A. Voor de akte lager onderwijs.						
I. *Mannelijke candidaten,*						
43	1	42	—	11	31	43
II. *Vrouwelijke candidaten.*						
3	—	3	—	2	1	3
B. Voor de akte middelbaar onderwijs.						
I. *Mannelijke candidaten.*						
54	3	51	3	30	18	54
II. *Vrouwelijke candidaten.*						
23	1	22	—	12	10	23

De vijf en veertig candidaten lager onderwijs (waaronder drie vrouwelijke) werden geëxamineerd in 6 dagen: 10, 11, 12, 13, 15 en 16 Augustus.

De een en vijftig mannelijke candidaten voor de akte middelbaar onderwijs werden geëxamineerd in twaalf dagen: 22 en 23, 24 en 25, 26 en 27, 29 en 30, 31 Augustus en 1 September en 2 en 3 September, en de twee en twintig vrouwelijke candidaten in vier dagen, op: 17 en 18 en 19 en 20 Augustus. Op 31 Augustus moesten de examens om 12 uur eindigen.

Het procent der geslaagden voor de akte lager onderwijs

bedraagt voor de mannelijke en de vrouwelijke candidaten te zamen 71.

Van de 73 candidaten voor de akte middelbaar onderwijs slaagden 38 % ; van de mannelijke candidaten 37 % en van de vrouwelijke candidaten 45 %.

Hoe genoemde uitslag is in vergelijking met vorige jaren, moge onderstaand staatje blijken.

	1906	1907	1908	1909	1910
	pct.	pct.	pct.	pct.	pct.
Examen L. O.	83	74	84	62	71
„ „ „ mannel. cand. .	81	71	83	62	71
„ „ „ vrouwel. cand. .	100	87	88		—
„ M. O.	55	57	56	40	38
„ „ „ mannel. cand. .	46	53	56	39	37
„ „ „ vrouwel. cand. .	69	65	56	43	45

Is het percentage der geslaagden voor de akte lager onderwijs (71 %), dit jaar gunstiger dan het vorige (62 %), in vergelijking met dat van 1908, toen 84 % genoteerd kon worden, is het onbevredigend.

Zeer onbevredigend is het percentage der geslaagden voor de akte middelbaar onderwijs. Mocht dit in 1908 nog 56 % bedragen, het vorige jaar daalde het tot 40 %, terwijl de examens van dit jaar nóg geringer resultaat opleverden: slechts 38 %.

Onder de geslaagde candidaten voor de akte lager onderwijs bevonden zich drie recidivisten, terwijl zich onder die der mannelijke candidaten voor de akte middelbaar onderwijs negen, en onder de vrouwelijke candidaten voor deze akte zes recidivisten bevonden.

In de hieronder staande tabel is in cijfers uitgedrukt de waardeering van elk der onderdeelen van het examen lager en middelbaar onderwijs.

VAKKEN.		Aantal malen dat is toegekend het cijfer																			
		1		2		3		4		5		6		7		8		9		10	
		L.	M.	L.	M.	L.	M.	L.	M.	L.	M.	L.	M.	L.	M.	L.	M.	L.	M.	L.	M.
Ana-tomie.	Theorie	—	—	2	4	3	9	5	12	9	22	9	17	13	5	3	—	1	1	—	—
	Toepassing	—	—	2	11	4	22	12	18	8	13	8	4	9	1	1	—	1	1	—	—
	Eindcijfer	—	—	2	6	3	18	7	13	11	23	9	7	9	2	3	—	1	1	—	—
Phy-siologie.	Theorie	—	—	—	8	5	11	5	16	18	15	8	13	6	3	2	3	1	1	—	—
	Toepassing	—	—	1	12	5	19	11	20	13	9	9	7	4	1	1	1	1	1	—	—
	Eindcijfer	—	—	—	8	5	16	8	18	18	14	5	9	7	3	1	1	1	1	—	—
Eigen werk aan toestellen		—	—	3	1	—	3	3	9	11	20	20	28	6	7	2	2	—	—	—	—
„ „ zonder „		—	—	—	1	1	1	5	8	15	19	20	31	3	9		1	1	—	—	—
„ „ eindcijfer		—	—	—	—	1	3	5	7	11	20	21	31	6	8	—	1	1	—	—	—
Les geven L. O.: oef. aan toestell.			—	3	6	9	22	11	14	13	16	8	11	1	1		—	—	—	—	—
„ „ „ „ „ zonder „		—	—	1	2	6	14	15	19	13	18	7	15	3	2		—			—	—
„ „ M. O.: „ aan „		—	—	—	7	—	17	—	15	—	15	—	9	—	7	—	—	—	—	—	—
„ „ „ „ „ zonder „		—	—	—	5	—	10	—	23	—	13	—	12	—	7	—	—	—	—	—	—
Theorie „ aan „		—	—	2	7	9	11	9	23	15	14	8	11	2	3	—	1	—	—	—	—
„ „ zonder „		—	—	1	5	6	17	11	23	11	12	12	9	4	2	—	1	—	1	—	—
Eindcijfer: les geven en theorie		—	—	—	1	3	16	16	24	21	18	4	11	1	—	—	—	—	—	—	—
Schermen, enz.		—	—	—	10	—	10	—	12	—	9	—	5	—	1	—	1	—	—	—	—

Op deze tabel zijn niet medegerekend de cijfers van de drie candidaten middelbaar onderwijs die zich gedurende het examen terugtrokken.

Het lid J. H. Luiting, door ziekte verhinderd gedurende zes dagen, van 10 tot en met 16 Augustus, te examineeren, werd op deze data door het plaatsvervangend lid A. C. Sonneveldt vervangen.

De eindvergadering werd gehouden op Zondag 4 September.

Alvorens aan dit overzicht eenige opmerkingen toe te voegen, wenscht de Commissie hier gaarne met erkentelijkheid te gewagen van de medewerking en den steun haar in zoo ruime mate ten deel gevallen. Zoowel bij het examen lager als middelbaar onderwijs was het daardoor mogelijk, te beschikken over goed geoefende schoolklassen. Geldt dit woord van erkentelijkheid in de eerste plaats het gemeentebestuur van Utrecht en den districts-schoolopziener, evenzeer komt het den directeur der Rijksnormaallessen, den hoofden en het personeel van voornoemde lagere scholen toe. De Commissie acht zich door de belangrijke medewerking van deze zijde in hooge mate verplicht. Ook den kweekelingen van de Rijksnormaallessen en den leerlingen der gemeentelijke hoogere burgerscholen, die, met opoffering van een deel hunner vacantie, zich steeds ter beschikking van de Commissie stelden, mag zij een bijzonder woord van dank niet onthouden.

I. *Algemeene opmerkingen.*

Ook deze Commissie meent, geheel in aansluiting met hare voorgangsters, de aandacht te moeten vestigen op de weinige algemeene ontwikkeling en de te korte en zeer ondoelmatige voorbereiding van het grootste deel der candidaten voor de akte middelbaar onderwijs.

Vooral kwam dit aan het licht, waar het geldt een onderzoek naar de kennis in anatomie en physiologie en de toepassing dezer wetenschappen, en bij de bespreking van hoofdzaken, het onderwijs in de gymnastiek betreffende. Het is met nadruk dat de Commissie wijst op de geringe algemeene ontwikkeling van het grootste deel der candidaten voor de akte middelbaar onderwijs, en zij betreurt, dat het examenprogramma geene gelegenheid geeft van hen te verlangen, schriftelijk hunne meening te geven over onderwerpen het vak betreffende, waaruit o. m. zoude kunnen blijken hunne kennis en hun gebruik der Nederlandsche taal.

Het is voor de Commissie eene onaangename taak, hierop telken jare te wijzen; alleen de Regeering kan door doeltreffende maatregelen helpen.

Voorts moet de Commissie tot haar leedwezen constateeren, dat het grootste deel der candidaten voor de akte middelbaar zich zoo onvoldoend voorbereid onderwerpt aan het examen. Totale onbekendheid met het doel onzer schoolgymnastiek, met hare waarde uit een hygiënisch en paedagogisch oogpunt, met hare practische beteekenis voor het latere leven, met hare klassikale toepassing, met het nut van zoovele gebruikelijke spelen e.a., hoofdzaken in onze schoolgymnastiek, kwamen al te dikwijls aan den dag.

Ten opzichte der leerstof had het meerendeel der candidaten zich tevreden gesteld met het memoriseeren daarvan en het indeelen der oefeningsgroepen voor de verschillende leerjaren of -kringen, zonder de minste notie te hebben van het „waarom" eener geleidelijke opklimming in de leerstof, en zonder in staat te zijn, eenige verklaring te vinden voor moeilijkheden, die zich eventueel voordoen bij het aanleeren of uitvoeren der oefeningen.

Maar ook menig onderzoek bracht aan het licht, dat bij deze candidaten de meest eenvoudige grondbegrippen der mechanica ontbraken, waardoor moeilijkheden, als bovenbedoeld, niet verklaard konden worden, of wel, dat bij het bespreken van de eene of andere eenvoudige gymnastische beweging, zooals dit geschiedde bij het onderzoek naar de kennis in anatomie, onbekendheid bleek met hefboomswerking, evenwichtstoestanden, zwaartepuntverplaatsing e.a. Van eene eenigszins breed opgevatte vakstudie kon slechts in zeer weinige gevallen sprake zijn.

Moet de Commissie wijzen op groote tekortkomingen in de theoretische vorming van de meeste candidaten, zij moet die mede constateeren, waar het geldt de practische voorbereiding. Zij meent evenals hare voorgangsters, vele dezer tekortkomingen te moeten toeschrijven aan het gemis van voldoende gelegenheden, vooral voor de candidaten middelbaar onderwijs, om zich naar behooren te oefenen in het onderwijs geven. Zoolang dan ook in vele gemeenten van ons land het verbod gehandhaafd blijft, om lessen aan eene lagere of middelbare school bij te wonen, zal de practische vorming dezer candidaten aanmerkelijk schade lijden. Dit bijwonen van lessen is voor bedoelde candidaten de eenige weg, om aan behoorlijke eischen voor dit gedeelte van het examen te kunnen voldoen. De Commissie is overtuigd, dat de tenuit-

voerlegging van de voorstellen der Commissie voor lichamelijke geoefendheid tot het gewenschte doel zal leiden.

Door het in het leven roepen van eene opleidingsschool zou voorkomen worden, dat candidaten, zooals thans meermalen geschiedt, op te jeugdigen leeftijd aan het examen deelnemen. Zoolang het mogelijk is, dat kinderen van 17 jaar, en zelfs jonger, zich aan het examen onderwerpen, terwijl zij, volgens eigen verklaring, slechts de gewone lagere school hebben gevolgd, om zich dan een paar jaar tot de speciale vakstudie te wenden, zóólang kan van een eenigszins gezonden toestand geen sprake zijn.

II. *Bijzondere opmerkingen.*

Alinea I.

a. Anatomie. *b.* Physiologie.

A. Lager onderwijs.

De resultaten van dit jaar, ofschoon niet zoo ongunstig als die van het vorige jaar, kunnen, vergeleken met die van 1908, lang niet bevredigend genoemd worden.

Evenals hare voorgangsters, meende ook deze Commissie voor ,,theorie'' en ,,toepassing'' van de anatomie en de physiologie afzonderlijke waardeeringscijfers te moeten geven en het gemiddelde dezer twee cijfers als eindcijfer vast te moeten stellen.

Het onderzoek naar de kennis in anatomie was, wat de feitenkennis betreft, evenals het vorige jaar, vrij voldoende; maar de toepassing van het geleerde, bij het verklaren van de eene of andere beweging, liet te wenschen over, zoodat vooral dit onderdeel van het examen aan de bijzondere zorg van de candidaten blijft aanbevolen.

Ook de uitslag van het onderzoek naar de kennis van physiologie was dit jaar niet zoo bevredigend als het vorige jaar. De oorzaak hiervan is hoofdzakelijk gelegen in de mindere kennis der candidaten van de ,,theorie''; doch ook de kennis der ,,toepassing'' liet te wenschen over. Zullen de examens hetzelfde resultaat opleveren als in 1908, dan dient aan beide vakken meer zorg te worden besteed.

B. Middelbaar onderwijs.

Het onderzoek in genoemde vakken leverde voor het middelbaar onderwijs wederom zeer onbevredigende resultaten op, welke zelfs nog geringer zijn dan die van het vorige

jaar. Door het toekennen van afzonderlijke cijfers voor „theorie” en „toepassing” komen de tekortkomingen der candidaten meer aan het licht en spreken de eindcijfers duidelijker.

Dezelfde opmerkingen, door de Commissie van het vorige jaar gemaakt, mogen hier worden herhaald, dat de feitenkennis zeer veel te wenschen overlaat, en dat vele candidaten eene slechts oppervlakkige aandacht aan het geraamte, zijne onderdeelen en de verbindingen daarvan hadden geschonken, zóó zelfs, dat enkelen hunne studie daarvan niet verder uitbreidden, dan het bestudeeren van afbeeldingen in atlassen. Waar bij een bepaald gewricht het aantal hoofdassen dikwijls ook al kon worden medegedeeld, bleek echter het begrip van de beteekenis daarvan, in verband met de in het gewricht mogelijke bewegingen, slechts bij enkele candidaten te bestaan. De over het algemeen onvoldoende bekendheid met de plaatsen van oorsprong en inplanting der belangrijkste spieren, zoodat deze op de beenderen slechts zelden konden worden aangewezen, zal vermoedelijk voor een groot deel als de oorzaak moeten gelden van de onbedrevenheid der meeste candidaten in het in onderdeelen beschrijven zelfs van eenvoudige bewegingen, om nog niet te gewagen van de gebruikelijke oefeningen in de gymnastiek. Het onderzoek in deze leverde slechts bij enkele candidaten eenig bevredigend resultaat.

Den raad, door vorige Commissiën gegeven, om meer aandacht te wijden aan het beschrijven en analyseeren van die bewegingen welke bij bepaalde gymnastische oefeningen voorkomen, meent ook deze Commissie met den meesten nadruk te moeten herhalen.

Viel het examen in physiologie voor de lagere akten niet zoo bevredigend uit als in 1908 en in het vorige jaar, het resultaat voor de middelbare akte mag meer dan treurig worden genoemd. Tot haar leedwezen moet ook deze Commissie, evenals haar voorgangster, constateeren, dat bij de groote meerderheid der candidaten voor deze akte de meest elementaire kennis van natuur- en scheikunde wordt gemist, zonder welke kennis zelfs van een oppervlakkig begrip der levensverrichtingen geen sprake kan zijn. Volstrekte onbekendheid bijv. met de wet van Boyle, zelfs met de samenstelling van water, met het onderscheid tusschen koolstof en koolzuur, waterstof en waterdamp, en dergelijke meer, waren ook dit jaar, bijna doorloopend, de leemten, die het ondervragen bemoeilijkten. Hieruit volgt, dat van eene toepassing der kennis op de gymnastiek zoo goed als geen sprake kon zijn.

Betreffende de uitkomst van het onderzoek naar de kennis in beide vakken van de candidaten voor de akte lager en middelbaar onderwijs, moge navolgend staatje van de examens der drie laatste jaren een overzicht geven van de toegekende *voldoende* cijfers; *alle* cijfers voor de verschillende onderdeelen van het examen genoteerd, staan vermeld op de tabel, voorkomende op bladz. 13.

Zijn uit de procentsgewijze berekeningen van de voldoende cijfers, op het staatje genoteerd, geen bepaalde conclusiën te trekken, aangezien daarvoor de getallen te klein zijn, bij vergelijking van de uitkomsten vallen de verschillen gemakkelijker in het oog.

Lager onderwijs. (De voldoende cijfers van he
die der mannelijk

Geëxamineerd in	Anatomie		
	Theorie.	Toepassing.	Eindcijfer.
1910 45 cand.	35 vold. cijf. = 78 %	27 vold. cijf. = 60 %	33 vold. cijf. = 73 %
1909 32 „	24 „ „ = 75 „	12 „ „ = 37^5 „	20 „ „ = 62^5 „
1908 37 „	—	—	30 „ „ = 81 „

Middelbaar onderwijs

1910 22 cand.	13 vold. cijf. = 59 %	4 vold. cijf. = 18 %	7 vold. cijf. = 32 %
1909 21 „	15 „ „ = 71 „	2 „ „ = 9^5 „	9 „ „ = 43 „
1908.	In dit jaar bedroeg het percentage der vold. cijfers van d		

Middelbaar onderwijs

1910 51 cand.	32 vold. cijf. = 63 %	15 vold. cijf. = 29 %	26 vold. cijf. = 51 %
1909 36 „	20 „ „ = 65 „	7 „ „ = 19 „	16 „ „ = 44 „
1908.	Zie boven.		

Is het percentage der voldoende eindcijfers van de candidaten voor de akte lager onderwijs, voor anatomie en physiologie, dit jaar niet zoo gunstig als in 1908, zeer onbevredigend is dat der candidaten voor de akte middelbaar onderwijs.

Den 73 candidaten (t. w. 51 mannel. en 22 vrouwel.), voor deze akte geëxamineerd, kon voor anatomie niet meer dan slechts 45 pct., en voor physiologie slechts 37 pct. aan voldoende eindcijfers worden toegekend; de examens van 1908 mochten nog resp. 57 pct. en 50 pct. opleveren. Hieraan dient nog toegevoegd, dat onder de 33 voldoende eindcijfers voor anatomie en de 28 voor physiologie genoteerd, resp. 23 en 14 maal het lage cijfer 5 (even voldoende) is begrepen, zooals op de tabel op blz. 13 wordt aangetoond.

ringe aantal vrouwelijke candidaten zijn met
ndidaten samengeteld.)

Physiologie.

Theorie.	Toepassing.	Eindcijfer.
35 vold. cijf. = 78 %	28 vold. cijf. = 62 %	32 vold. cijf. = 71 %
28 „ „ = 87 „	19 „ „ = 60 „	27 „ „ = 84 „
—	—	33 „ „ = 89 „

rouwelijke candidaten.)

Theorie.	Toepassing.	Eindcijfer.
11 vold. cijf. = 50 %	6 vold. cijf. = 27 %	10 vold. cijf. = 45 %
14 „ „ = 67 „	4 „ „ = 19 „	13 „ „ = 62 „

; vr. en 34 m. cand. tezamen: voor anatomie 57 % en voor phys. 50 %.

Iannelijke candidaten.)

Theorie.	Toepassing.	Eindcijfer.
18 vold. cijf. = 35 %	13 vold. cijf. = 25 %	18 vold. cijf. = 35 %
13 „ „ = 36 „	7 „ „ = 19 „	14 „ „ = 39 „

Alinea III en II. *(Eigen werk, L. en M. O.)*

Dit onderzoek leverde, zoowel bij het examen lager als middelbaar onderwijs, al te dikwijls zeer onbevredigende resultaten op, in het bijzonder, wat de mannel. cand. middelb. onderwijs betreft.

De Commissie meende, evenals hare voorgangsters, dat van de candidaten voor de akte lager onderwijs eene bedrevenheid mag gevorderd worden, minstens gelijkstaande met die van goed geoefende leerlingen (jongens en meisjes) van de 3de klasse eener hoogere burgerschool; dat hierbij in het bijzonder gelet moet worden op eene correcte uitvoering der oefeningen, en, waar de aard der oefeningen dit meebrengt, op een juisten overgang der onderdeelen in elkander. Dat

ook deze Commissie meende, zich op dit standpunt te moeten plaatsen, vindt o. m. zijn grond hierin, dat de bevoegdheid dezer candidaten zich kan uitstrekken tot scholen voor meer uitgebreid lager onderwijs. Van de candidaten voor de akte middelbaar onderwijs werd geëischt minstens eene bedrevenheid als van goed geoefende leerlingen van de hoogste klasse eener hoogere burgerschool of van een gymnasium, met inachtneming van dezelfde voorwaarden ten opzichte van de uitvoering der opgegeven oefeningen, als genoemd voor de candidaten der akte lager onderwijs. Ook deze Commissie meent, evenals haar voorgangster, dat de mannelijke candidaten veel meer zorg moeten besteden aan de uitvoering der oefeningen voor meisjes, o. m. ook, omdat op de hoogere burgerscholen voor jongens steeds meer meisjes worden toegelaten, en zij ook op de lagere scholen aan meisjes les moeten geven. Wat de geoefendheid der vrouwelijke candidaten betreft, ook deze liet meermalen te wenschen over.

Het navolgende staatje moge een overzicht geven van de resultaten van het onderzoek van dit en van het vorige jaar.

Lager onderwijs.
(*Mannelijke en vrouwelijke candidaten.*)

Geëxamineerd in	Oefeningen aan toestellen.	Oefeningen zonder toestellen.	Eindcijfer.
1910 45 cand.	39 vold. cijf. = 87 %	39 vold. cijf. = 87 %	39 vold. cijf. = 87 %
1909 32 „	29 „ „ = 90 „	21 „ „ = 65 „	30 „ „ = 94 „
Middelbaar onderwijs.			
(*Mannelijke candidaten.*)			
1910 51 cand.	37 vold. cijf. = 72 %	39 vold. cijf. = 76 %	38 vold. cijf. = 74 %
1909 36 „	30 „ „ = 83 „	34 „ „ = 94 „	32 „ „ = 88 „
(*Vrouwelijke candidaten.*)			
1910 22 cand.	20 vold. cijf. = 91 %	21 vold. cijf. = 95 %	22 vold. cijf. = 100 %
1909 21 „	18 „ „ = 86 „	20 „ „ = 95 „	19 „ „ = 90 „

Het percentage der voldoende eindcijfers van de mannelijke en vrouwelijke candidaten middelbaar onderwijs te zamen, bedroeg dit jaar 82 pct., en het vorige jaar 89 pct.

Alinea's IV, III en V. *(Les geven en Theorie.)*

Leverde het onderzoek naar de kennis en de bedrevenheid, in al. 3 en 5 bedoeld, bij de candidaten lager onderwijs dit jaar minder bevredigende resultaten op dan het vorige jaar, bij de candidaten middelbaar onderwijs was de uitkomst van dit onderzoek, wat de mannelijke candidaten betreft, veel ongunstiger, zelfs gering, terwijl bij dat van de vrouwelijke candidaten verbetering valt te constateeren.

Dezelfde opmerkingen, door de commissiën van vorige jaren gemaakt, moeten hier met den meesten nadruk worden herhaald. Niet alleen ontbrak velen candidaten voor de akte lager onderwijs een juist begrip omtrent klassikaal onderwijs in de toesteloefeningen der gymnastiek, maar ook het inzicht omtrent de methodische behandeling der oefenstof liet zeer dikwijls te wenschen over. Vooral bij het ,,les geven'' kwamen deze leemten duidelijk aan het licht. Ook wat bij de behandeling der oefenstof onder *afwisselen*, *verbinden* en *varieeren* moet worden verstaan, was velen niet duidelijk. Hiervan kwam bij het les geven dikwijls weinig of niets terecht, wat daarom te betreuren valt, wijl het juist deze vormen van onderwijzen zijn, die de lessen aangenamer maken en waardoor de oefeningen gemakkelijker en zekerder het eigendom der leerlingen worden. Bekendheid met de beteekenis van gymnastische spelen in het algemeen, met de waarde en het nut van verschillende schoolspelen in het bijzonder, alsmede met de wijze waarop in de practijk in deze spelen variatie kan worden gebracht, dit alles liet gewoonlijk zooveel te wenschen over, dat hiervoor dikwijls ,,onvoldoende'' moest worden aangerekend.

De meeste dezer tekortkomingen, bij de candidaten voor de akte lager onderwijs geconstateerd, werden ook bij die voor de akte middelbaar onderwijs aangetroffen. Bovendien toonden deze laatsten een totaal gemis van inzicht in het doel en wezen der schoolgymnastiek, terwijl zij tevens niet het minste begrip bleken te hebben van de waarde, welke de schoolgymnastiek heeft uit een hygiënisch, paedagogisch en practisch oogpunt.

Bepaalde het onderzoek zich tot het bloot vermelden der oefenstof voor de verschillende leerjaren of -kringen, dan bleken zulke candidaten vrij goed onderlegd; maar werd gevraagd naar het ,,waarom'' eener geleidelijke opklimming in de oefenstof, dan liet het geen twijfel, dat veel was gememoriseerd, maar dat men zich absoluut geen rekenschap daarvan kon geven. Eveneens ontbrak de kennis van een

bepaald verband in de oefenstof. Dat onze schoolgymnastiek wordt onderwezen volgens een bepaald stelsel, scheen velen candidaten onbekend. Naar de namen van groote mannen op dit gebied durfde de Commissie zelfs niet vragen. Het spreekt dan ook vanzelf, dat de Commissie te dikwijls eene beschouwing over de bekende stelsels achterwege moest laten. Ook de kennis van geschikte spelen voor leerlingen (jongens en meisjes) der middelbare school liet te wenschen over, en met nadruk moet hier vermeld, dat men zich in vele gevallen geen rekenschap had gegeven, dat het spel een integreerend deel is van onze schoolgymnastiek.

De Commissie heeft, met het oog op het examenprogramma, gemeend, geen onderzoek te mogen instellen naar de toepassing der groote partijspelen, al blijft zij dit onderzoek zeer gewenscht achten.

Ook het onderzoek naar de „bedrevenheid" bedoeld in alinea 4, „les geven" op den rooster, mocht slechts weinige bevredigende resultaten opleveren, in het bijzonder wat de candidaten middelbaar onderwijs betreft. Zooals in de theorie reeds bleek, toonden velen der candidaten voor de akte lager onderwijs weinig begrip te hebben van klassikaal te geven gymnastiekonderwijs. Dikwijls was het voor deze candidaten eene groote moeilijkheid, den leerlingen bij de toestellen eene goede opstelling te geven, of de juiste plaats te kiezen, wanneer twee, drie of meer toestellen van dezelfde soort in gebruik genomen moesten worden. Aan voorzorgsmaatregelen werd dikwijls niet gedacht, evenmin aan hulp verleenen.

Liet bij de candidaten voor de akte middelbaar onderwijs het „les geven" over het algemeen veel te wenschen over, in het bijzonder moet hierop de nadruk worden gelegd, waar het geldt het les geven aan de leerlingen der middelbare school. In aanmerking genomen, dat het meerendeel dezer personen in geenerlei betrekking staat tot het onderwijs, kan dit geene verwondering wekken. Bij velen der candidaten bestond het les geven in een machinaal opdreunen van oefenstof, zonder eenige aanwijzing of verklaring; in verband daarmede bleek de onmogelijkheid, om de door de leerlingen gemaakte fouten op behoorlijke wijze te verbeteren. Gemis van een opgewekten leertoon moest voorts zeer vaak geconstateerd worden.

Van onderwijs geven in den strengeren zin van het woord was slechts heel zelden sprake. Zoowel bij het onderwijzen van oefeningen aan als zonder toestellen ontbraken bij het voordoen vaak de noodige aanwijzingen, onmisbaar voor het welgelukken der oefeningen. Te dikwijls stelde men zich

tevreden met eene onvoldoende uitvoering der oefeningen, of liet het bij eene algemeene of zeer weinig zeggende opmerking. Niet zelden kwam snel, gejaagd, onduidelijk en te veel spreken voor, waar door juist voordoen of even herhalen, veel te verhelpen ware geweest. Meermalen kwam het voor, dat voor leerlingen der lagere school te moeilijke oefeningsstof gekozen werd, terwijl men de meisjes-leerlingen der middelbare school dikwijls bezighield met oefeningen voor leerlingen der lagere school. Waar ,,oefeningen van de plaats'' behandeld moesten worden, daar werd gewoonlijk verzuimd vooraf ,,afstand'' te laten nemen en te laten richten, terwijl op eene normale houding in de meeste gevallen, niet werd gelet. Voorzorgsmaatregelen werden dikwijls op schromelijke wijze veronachtzaamd. Opstellingen, zoowel voor oefeningen zonder als aan toestellen, lieten zeer dikwijls aan doelmatigheid en juistheid veel te wenschen over. Meermalen kwam het voor, dat eene klasse bij een of ander toestel zóó was opgesteld, dat de uitgevoerde oefening slechts ten deele door de leerlingen kon gezien worden, of dat voor hen gevaar niet geheel was buitengesloten.

Uitslag van het onderzoek

bedoeld bij alinea 4 (les geven) en alinea 3 en 5 (theorie).

Lager onderwijs.

(Mannelijke en vrouwelijke candidaten).

	1910 45 cand.	in pct.	1909 32 cand.	in pct.
Les geven:				
oef. aan toestellen	22 vold. cijf.	49	15 vold. cijf.	47
„ zonder „	23 „ „	51	31 „ „	97
Theorie:				
oef. aan toestellen	25 „ „	55	21 „ „	66
„ zonder „	27 „ „	60	23 „ „	71
Eindcijfers:				
les geven en theorie	26 „ „	58	20 „ „	62[5]

Middelbaar onderwijs.

a. *Mannelijke candidaten.*

	1910 51 cand.	in pct.	1909 36 cand.	in pct.
Les geven L. O.:				
oef. aan toestellen	14 vold. cijf.	27	12 vold. cijf.	33
„ zonder „	18 „ „	35	20 „ „	55

	1910 45 cand.	in pct.	1908 36 cand.	in pct.
Les geven M. O.:				
oef. aan toestellen	17 vold. cijf.	33	11 vold. cijf.	30
„ zonder „	16 „ „	31	15 „ „	42
Theorie:				
oef. aan toestellen	20 „ „	38	16 „ „	44
„ zonder „	16 „ „	31	21 „ „	58
Eindcijfers:				
les geven en theorie	14 „ „	27	14 „ „	39

b. *Vrouwelijke candidaten.*

	1910 22 cand.	in pct.	1909 21 cand.	in pct.
Les geven L. O.:				
oef. aan toestellen	14 vold. cijf.	64	7 vold. cijf.	33
„ zonder „	17 „ „	77	9 „ „	43
Les geven M. O.:				
oef. aan toestellen	14 „ „	64	6 „ „	29
„ zonder „	16 „ „	73	9 „ „	43
Theorië:				
oef. aan toestellen	9 „ „	41	8 „ „	38
„ zonder „	9 „ „	41	11 „ „	52
Eindcijfers:				
les geven en theorie	15 „ „	68	6 „ „	29

Het percentage der voldoende eindcijfers van de 73 candidaten middelbaar onderwijs, mannelijke en vrouwelijke te zamen, bedroeg bijna 40 pct.; het vorige jaar, van de 57 candidaten nog iets minder: 36 pct.

Ook deze Commissie wenscht, evenals hare voorgangster, den candidaten eenigen steun te geven, ten dienste hunner voorbereiding tot het practisch deel van het examen, en voegt daarom als bijlage aan dit verslag toe een beknopt overzicht der opgaven, welke den candidaten voor het ,,les geven'' ter practische uitvoering werden voorgelegd. Doch de Commissie zou het ten zeerste betreuren, wanneer opleiders eventueel zich angstvallig mochten houden aan deze opgaven, aangezien daardoor wellicht eene africhting der candidaten in de hand zou worden gewerkt.

Alinea VI. *(Schermen, enz.)*

De uitslag van dit onderzoek, was dit jaar zeer ongunstig.

Meermalen kwam het zelfs voor, dat de candidaten verklaarden, het schermen niet beoefend te hebben.

Bedroeg het percentage der voldoende cijfers in 1908 nog 70 pct., in 1909 daalde het tot 60 pct., en in dit jaar moest zelfs 31 pct. genoteerd worden.

De Commissie meent, wat het schermen betreft, als hare meening te kennen te moeten geven, dat, zoolang op onze scholen niet meer tijd aan lichaamsoefeningen kan worden besteed, er van het schermonderwijs bijna niets terecht kan komen, en de kennis van het schermen daarom voor den aanstaanden leeraar overbodig is.

Aan het einde van haar verslag meent de Commissie Uwe Excellentie er op te moeten wijzen, dat het steeds moeilijker wordt, nu het aantal scholen voor uitgebreid lager onderwijs, waar aan oudere leerlingen onderwijs gegeven wordt, toenemende is, om de eischen te bepalen, die voor de akte lager onderwijs, welke immers ook voor de scholen voor uitgebreid lager onderwijs bevoegdheid geeft, moeten worden gesteld. Bij eene mogelijke herziening der programma's zal het wenschelijk zijn, rekening te houden met die scholen, welke, staande op den bodem van het lager onderwijs, toch feitelijk in vele vakken, waaronder de gymnastiek, middelbaar onderwijs geven.

Onder dankbetuiging voor het in haar gestelde vertrouwen, legt de Commissie hare taak neder.

$\frac{\text{'s Gravenhage}}{\text{Amsterdam}}$, 17 October 1910.

Namens de Commissie voornoemd:

K. TEN BRUGGENCATE, *Voorzitter.*
R. M. ROEMER, *Secretaris.*

BIJLAGE, *gevoegd bij het verslag der Commissie voor de akte-examens gymnastiek, lager en middelbaar onderwijs, in 1910, bevattende behandelde oefeningsstof voor het practisch gedeelte dezer examens.*

A. Voor de lagere school.

a. Orde-, vrije oefeningen, oefeningen met handgereedschappen en spelen:

1. vrije oefeningen op en van de plaats voor de verschillende leerjaren;

2. afwisselingen van vrije oefeningen op de plaats, voor het 1ste, 2de en 3de leerjaar;

3. afwisselingen van vrije oefeningen op de plaats met vrije oefeningen van de plaats;

4. vrije oefeningen in afwisseling of verbinding met eene orde-oefening naar keuze, met kringgang of kwadraatgang;

5. vrije oefeningen op en van de plaats in verbinding met stokoefeningen;

6. stokoefeningen op de plaats in afwisseling met eene orde-oefening;

7. het aanleeren van:
   a. verschillende stokhoudingen;
   b. kring- en kwadraatgang;
   c. zwenken;
   d. driepas en wiegelpas;
   e. kwadraatgang gevarieerd;

8. oefeningen met het korte springtouw;

9. spelen voor de verschillende leerjaren.

Dikwijls werden den candidaten opdrachten gegeven, waarbij zij niet beperkt waren in hunne keuze van oefeningen, doch ook zulke, waarin bepaalde oefeningsvormen werden genoemd, als bijv.:

a. beenplaatsen en knielen met armoefeningen in afwisseling met kwadraatgang;

b. uitvallen met armoefeningen in afwisseling met kwadraatgang;

c. opstellen door zwenken, uitvallen met rompoefeningen;

d. opstellen door middengang met 4-tallen, vrije oefeningen op de plaats;

e. opstellen door middengang, knielen met stokoefeningen in afwisseling met eene orde-oefening, enz.

b. Oefeningen aan de toestellen:

Oefeningen in ver en hoog springen; met het lange springtouw; op de evenwichtslatten; aan den bok; aan de horizontale en de schuine ladders; aan de klimstokken; aan het rek; aan de ringen en aan de brug.

In den regel werd eene bepaalde opdracht gegeven voor een bepaald leerjaar of een bepaalden leerkring; in eenige gevallen werd de opdracht beperkt tot het aanleeren van bepaalde oefeningsvormen, zooals: voorbereidende oefeningen voor het klimmen, oefeningen in het draaien om de breedteas van het lichaam aan de ringen of aan het rek, enz.

B. Voor de middelbare school.

a. Orde-, vrije oefeningen en oefeningen met handgereedschappen:

Behalve de opgaven reeds genoemd voor de lagere school:

1. vrije oefeningen op en van de plaats voor de verschillende leerjaren (jongens en meisjes);

2. vrije oefeningen op de plaats in afwisseling met eene orde-oefening;

3. vrije oefeningen van de plaats in verbinding met draaien om de lengteas van het lichaam;

4. vrije oefeningen als: ligsteun, heele beenbuiging op één been, enz. voor bepaalde leerjaren;

5. vrije oefeningen als knielen, uitvallen enz. in verbinding met draaien om de lengteas des lichaams;

6. stok- en staafoefeningen voor de verschillende leerjaren;

7. vrije oefeningen van de plaats (kunstmatige passen) in verbinding met stokoefeningen;

8. het aanleeren van den kruismarsch, en de kruismasch

in afwisseling of in verbinding met samengestelde vrije oefeningen op de plaats;

9. stokoefeningen op de plaats in afwisseling of in verbinding met den kruismarsch;

10. afdeelen met 3- of 4-tallen, gevolgd door zwenken, enz.;

11. opstellen voor de vrije oefeningen door eene samengestelde zwenking, gevolgd door het openen der rijen;

12. het aanleeren van bepaalde vormen van stok- of staafoefeningen, als: overstappen, polsdraaien, staan en stooten, enz.

b. Oefeningen aan toestellen:

Behalve de opgaven genoemd voor de lagere school, oefeningen aan het rek, voor een bepaald leerjaar naar keuze, of bepaalde opgaven als: vouwhang, het aanleeren van den ondersprong, het kippen en andere vormen; aan de ringen en aan de brug (als bij het rek); horizontale en schuine ladder, den zweefmolen; het paard (jongens); den bok; de klimstokken (jongens en meisjes); diep, ver en hoog springen.

Bijvoegsel tot de *Nederlandsche Staatscourant* van Woensdag 9 November 1910, n°. 262.

N°. 85.

VERSLAG *van het in September en October 1910 te 's Gravenhage gehouden examen B voor surnumerair der directe belastingen, invoerrechten en accijnzen en het examen voor ontvanger dier middelen.*

Aan
Zijne Excellentie den Minister van Financiën.

De commissie, benoemd bij Uwer Excellentie's beschikking, dd. 29 April 1910, n°. 75, Personeel, tot het afnemen van het examen B voor surnumerair der directe belastingen, invoerrechten en accijnzen en van het examen voor ontvanger dier middelen, heeft de eer hierbij aan Uwe Excellentie van hare werkzaamheden verslag te doen.

Aan het examen werd deelgenomen door 14 candidaten en wel door 13 voor surnumerair en door 1 voor ontvanger. Van de 13 candidaten voor surnumerair waren 5 in 1906, de overige 8 in 1907 geslaagd voor het examen A, bedoeld bij het Koninklijk besluit van 13 Maart 1906 n°. 28.

Het examen werd afgenomen naar hetzelfde stelsel, dat in de twee vorige jaren werd gevolgd; de commissie vermeent dus te dien aanzien te mogen verwijzen naar de verslagen dd. 28 October 1908 en 29 October 1909 door de daarbij betrokken commissiën uitgebracht. Ook thans voldeed dit stelsel de tegenwoordige commissie ten volle.

De commissie kan niet nalaten hare groote teleurstelling uit te spreken over het feit, dat van de 13 candidaten voor surnumerair, slechts 7 de vereischte bekwaamheid bleken te bezitten. Van die 7 legden 5 in 1906, 2 in 1907 het vorengenoemd examen A af, zoodat 6 van de 8 in 1907 geslaagden, na eene driejarige vakstudie moesten worden afgewezen. Dit deed de

vraag rijzen of door de candidaten wel voldoende acht is geslagen op de resolutie van 3 Juni 1908, n°. 34, waar zij er nog in het bijzonder op zijn gewezen, dat hun belang medebrengt, zich voor deelneming aan het examen B slechts dan op te geven, indien zij de volgens het examenprogramma vereischte kennis in voldoende mate bezitten. De commissie verkreeg den indruk, dat het meerendeel der niet geslaagden niet in die mate was onderlegd, dat met eenigen grond van hen een voldoend examen kon worden verwacht.

Was over het algemeen blijkens het examen de kunde der candidaten slechts middelmatig te noemen, het onderzoek in vakken als roei- en peilkunde, kennis der werktuigen voor den dienst der accijnzen en de wijze van werken in de fabrieken waar aan accijns onderworpen goederen worden vervaardigd of bewerkt, heeft aangetoond, dat verscheidene jonge lieden te kort schoten in de meest elementaire begrippen van wis-, natuur- en scheikunde. Taal en stijl lieten mede zeer veel te wenschen over. Waar volgens art. 36 van het Koninklijk besluit van 30 Maart 1904 n°. 19 de candidaten met goed gevolg het eindexamen der hoogere burgerscholen met 5jarigen cursus, het eindexamen der gymnasia of een krachtens de wet daarmede gelijkgesteld examen met goed gevolg moeten hebben afgelegd, acht de commissie dit verschijnsel bevreemdend en betreurenswaardig.

De Rijksklerk, die zich aan het examen voor ontvanger onderwierp, voldeed niet aan de gestelde eischen.

's Gravenhage, 19 October 1910.

De Commissie voornoemd,

Damsté.
Loke.
Boot.
v. d. Dries.
Claessens.
Loijens.

Bijvoegsel tot de *Nederlandsche Staatscourant* van Woensdag 9 November 1910, n°. 262.

N°. 86.

VERSLAG *van het examen ter verkrijging van het telegraaf-radicaal, gehouden op de werkdagen van 11 tot en met 19 October 1910.*

Ingevolge beschikking van Zijne Excellentie den Minister van Waterstaat, van 30 September 1910 n°. 3619, afdeeling Posterijen en Telegraphie, was de commissie samengesteld als volgt:

lid en voorzitter:

G. M. de Bloeme, hoofdinspecteur der telegraphie te 's Gravenhage;

leden:

J. W. Overbosch, directeur van het telegraafkantoor te 's Gravenhage;
R. van der Meulen, directeur van het post- en telegraafkantoor te Winschoten;
A. C. Cramwinckel, als voren te Sneek;
W. J. Romijn, als voren te Brielle;
C. A. Spruyt, directeur van het telegraafkantoor te Groningen;
B. J. G. Bakhoven, als voren te Schiedam;
L. M. Baale, directeur van het post- en telegraafkantoor te Katwijk aan Zee;
M. Hillen, directeur van het telegraafkantoor te Delft.

Regeling van het examen.

Het examen, dat alleen mondeling werd afgenomen, en waartoe de candidaten bij groepen van 8 werden opgeroepen, was verdeeld in 2 afdeelingen:

A. techniek;
B. exploitatie.

De afdeeling *A* omvat:

Eerste beginselen van de leer van het magnetisme en van de electriciteit.

Electrische stroomen en geleidingen.

Kennis van de bij de Rijkstelegraaf in gebruik zijnde Morsetoestellen, micro-telephonen, galvanometers, poolwisselaars en andere commutators, wekkers en batterijen.

Vertrouwdheid met de technische inrichtingen op kleine kantoren.

Het herkennen, localiseeren en opheffen van storingen in toestellen en geleidingen.

Vertrouwdheid met de voorschriften betreffende den technischen dienst, voor zoover die betrekking hebben op den kantoordienst.

De afdeeling *B* omvat:

Verhouding tusschen de hulptelegraafkantoren en de contrôlekantoren.

Algemeene kennis van de organisatie en de dienstverrichtingen van het personeel der posterijen en telegraphie, in het bijzonder van het personeel beneden den rang van commies.

Telegraafwet. Rijkstelegraafreglement.

Bekendheid met die bepalingen van het internationaal telegraafreglement, welke de behandeling van telegrammen betreffen.

Verzamelde voorschriften betreffende den dienst der telegraphie.

Bekendheid met de instructie voor hnlptelegraaf- en hulptelephoonkantoren, voor zoover de wisseling van telegrammen betreft.

Bijzondere bepalingen betreffende het oproepingstelegram.

Binnenlandsche tarieven.

Tarieven voor telegrammen naar België, Duitschland en Engeland.

Bekendheid met het kantoortarief.

Inrichting van de dradenkaart. Aansluitingen met bijzondere telegraafondernemingen in Nederland.

Bekendheid met den telephoondienst, voor zooveel het behandelen der aanvragen van telephoongesprekken aan het loket en het bedienen van de telephoontoestellen betreft, voorts algemeene kennis van de telephoonadministratie.

Strafbepalingen omtrent de schending van het geheim in zake van telegrammen en het misbruik van telegramzegels.

In elk dier afdeelingen is iedere candidaat gedurende $1^1/_2$ uur ondervraagd.

Bij elke ondervraging, zoowel in de afdeeling *A* als in de afdeeling *B*, waren twee commissieleden aanwezig, die bij elke

zitting naar de aanwijzing van den ondervoorzitter onderling afwisselden en om beurten de functiën van examinator en assessor vervulden. Deze laatste had tot taak gedurende de ondervraging aanteekening te houden van alles wat dienen kon om tot eene zoo juist mogelijke beoordeeling van het afgelegd examen te geraken.

Aantal candidaten.

Aangemeld hadden zich 61 candidaten, van wie 2 directeuren, 1 adspirant-commies der posterijen en telegraphie en 58 klerken der posterijen en telegraphie. Een der candidaten-directeuren trok zich vóór den aanvang van het examen terug.

Uitslag van het examen.

Van de 60 candidaten, die aan het volledig examen deelnamen, zijn geslaagd 31, of ruim 50 percent; afgewezen werden 29 candidaten of bijna 50 percent.

Niet voldaan hebben in afdeeling *A*, 25 candidaten.
„ „ „ „ „ *B*, 11 „
„ „ „ „ beide afdeelingen 7 „

Algemeene opmerkingen.

Afdeeling *A* (techniek).

Opnieuw deed het onderzoek den indruk verkrijgen, dat de candidaten over het algemeen oppervlakkig hebben gestudeerd. Meer nog dan in vorige jaren ontbrak bij velen een goed begrip van het geleerde.

Onvoldoende verwerking van het gelezene stond voor het maken van juiste gevolgtrekkingen uit het bestudeerde in den weg. Kennisneming der technische voorschriften was dikwijls achterwege gebleven.

Een en ander noopt de commissie tot de uitspraak, dat de eischen van het examen zijn onderschat.

Afdeeling *B* (exploitatie).

Van vele candidaten kon eene vrij uitgebreide kennis der reglementen en voorschriften worden opgemerkt.

Bij meerdere bleek echter de bedrevenheid in de toepassing er van veel te wenschen over te laten.

De Voorzitter der Examen-commissie,
G. M. de Bloeme.

Bijvoegsel tot de *Nederlandsche Staatscourant* van Woensdag 30 November 1910, n°. 280.

N°. 87.

VERSLAG DER COMMISSIE, *in 1910 belast geweest met het examineeren van hen, die eene akte van bekwaamheid wenschten te verkrijgen tot het geven van middelbaar onderwijs in de handelswetenschappen.*

Aan
Zijne Excellentie den Minister van Binnenlandsche Zaken.

De commissie, krachtens art. 69 der wet van 2 Mei 1863 (*Staatsblad* n°. 50) benoemd bij Uwer Excellentie's beschikking van 9 Juni 1910, n°. 4173I, afd. H. M. O., bestond uit de heeren:

J. G. Ch. Volmer, buitengewoon hoogleeraar aan de Technische Hoogeschool te Delft, wonende te 's Gravenhage, lid en voorzitter;

L. Bouwman Jzn., leeraar aan de 2de hoogere burgerschool met driejarigen cursus te Amsterdam, lid en ondervoorzitter;

G. de Bruyn, leeraar aan de openbare handelsschool te Amsterdam;

W. C. Gelton, oud-leeraar aan de Nederlandsche school voor Nijverheid en Handel te Enschedé, wonende te 's Gravenhage;

J. G. de Jongh, leeraar aan de Rijks- hoogere burgerschool te Utrecht;

F. de Korte, directeur van de openbare handelsschool te Winschoten;

M. v. Overeem Jr., leeraar aan de openbare handelsschool te Utrecht;

H. C. Verbeek, leeraar aan de bijzondere handelsschool te Rolduc;

A. Versteege, directeur van de openbare handelsschool te Alkmaar;

L. J. van de Vliet, leeraar aan de hoogere burgerschool te Amsterdam;

C. van der Waals, leeraar aan de openbare handelsschool te Rotterdam, alle leden; en

dr. C. Huysman, leeraar aan de Nederlandsche School voor Nijverheid en Handel te Enschedé;

A. B. A. van Ketel, ambtenaar van de Rotterdamsche Bank te Rotterdam;

W. Kosten, leeraar aan de Rijks- hoogere burgerschool te Bergen op Zoom, Middelburg en Goes, wonende te Middelburg;

G. L. Schlimmer, leeraar aan het Canisius College te Nijmegen, en

J. van Zee, leeraar aan de hoogere burgerschool te Dordrecht, plaatsvervangende leden.

De eerste vergadering werd gehouden in het gebouw „Concordia" te 's Gravenhage, op Zondag den 3den Juli, 's morgens te 9 ure, en na eene onderbreking van een uur, 's middags voortgezet.

De voorzitter, de vergadering openend, heette de aanwezige heeren, en in het bijzonder hen die voor de eerste maal in de Commissie zitting hadden, welkom en deelde mede, dat de heer dr. P. Fockens, op diens verzoek, dit jaar ontheven werd van het voorzitterschap der commissie, in welker samenstelling zooveel wijziging was gebracht als met de waarborgen voor de noodige stabiliteit bij het afnemen der examens vereenigbaar was te achten.

De commissie benoemde daarna tot haren secretaris den heer F. de Korte, welke die benoeming aanvaardt.

Ter kennis werd gebracht:

dat ook dit jaar zich geen enkel candidaat heeft aangemeld tot het verkrijgen van de volledige akte handelswetenschappen;

dat het aantal candidaten voor de akte boekhouden bedraagt 458, onder wie 42 vrouwen, terwijl bovendien 15 bezitters en één bezitster der huisakte alnog het examen wenschen af te leggen tot het verkrijgen van de bevoegdheid tot het geven van schoolonderwijs;

dat de datum van het schriftelijk examen is vastgesteld op 18 en 19 Juli en dat dit examen in de zalen van het Zoöl. Botanisch Genootschap, de mondelinge examens daarentegen, evenals in 1909, in „Concordia" zullen worden afgenomen.

Kennis wordt genomen van de mededeeling der heeren:

van der Waals, van de Vliet, dr. C. Huysman, W. Kosten en J. van Zee, dat zij reeds zitting hadden in commissiën voor de eindexamens der H. B. S., en zij dientengevolge aan de correctie van het schriftelijk werk geen of slechts een gering aandeel kunnen nemen.

Gevraagd werd of het niet mogelijk zou zijn, dat de leden van deze commissie tijdiger benoemd worden, opdat zij in die benoeming de aanleiding hebben in andere examen-commissiën geen zitting te nemen.

Ter sprake werden onder meer gebracht de volgende onderwerpen:

1°. de verhouding van het mondeling tot het schriftelijk examen;

2°. de samenstelling der schriftelijke opgaven en de grenzen, waarbinnen men zich zou bewegen bij het mondeling examen, een en ander met het oog op het programma Kxii en Q;

3°. hoe te komen tot de grootst mogelijke eenheid van onderzoek en beoordeeling bij de mondelinge examens;

4°. maatregelen ter bevordering van een regelmatig verloop der examens.

Na langdurige discussiën werd besloten:

a. het examen te verdeelen in drie deelen: boekhouden, handelsrekenen en paedagogiek en de schoolakte slechts uit te reiken aan hen die voor ieder der drie onderdeelen een voldoend eindcijfer verkrijgen.

Dit eindcijfer wordt vastgesteld als volgt: nadat de commissie de beteekenis van iedere onjuistheid heeft nagegaan, wordt elk deel van het schriftelijk werk van iederen candidaat door minstens twee leden afzonderlijk nagezien en beoordeeld; uit de voor de verschillende werkstukken verkregen cijfers wordt, met inachtneming van coëfficienten, waardoor de waarde der vraagstukken tot uitdrukking komt, het eindcijfer voor het schriftelijk werk bepaald. Het arithmetisch gemiddelde van het zóó gevonden cijfer en dat toegekend bij het mondeling onderzoek van hetzelfde onderdeel van het examen is het eindcijfer voor dat onderdeel;

b. de zittingen voor het mondeling examen aan te vangen des morgens te $8\frac{1}{2}$ uur, ten einde vóór het begin der examens gelegenheid te hebben het schriftelijk werk van dien dag te examineeren candidaten te bespreken en te bepalen in welke richting gevraagd zal worden. Eens per week in eene speciaal

daartoe te beleggen vergadering zal omtrent de opgedane ervaringen van gedachte gewisseld worden;

c. aan die candidaten, welke als eindcijfer voor het schriftelijk werk voor boekhouden of handelsrekenen geen hooger cijfer dan 3 kregen, een schrijven te richten van den volgenden inhoud:

,,De uitslag van Uw schriftelijk examen is onbevredigend (Boekhouden, eindcijfer ...., Handelsrekenen, eindcijfer ....).
Wenscht U in weerwil daarvan zich nog te onderwerpen aan het mondeling onderzoek, dan gelieve U mij daarvan per aangeteekenden brief in kennis te stellen.
Indien Uw brief niet uiterlijk den 13den dezer in mijn bezit is, wordt U geacht zich terug getrokken te hebben en dus ook niet ter deelneming aan het mondeling examen opgeroepen'';

d. evenals het voorafgaande jaar hinderlijk opdringen van het publiek bij het mondeling onderzoek te voorkomen door het aanbrengen van eene afscheiding. Op grond van meerdere gehoorproeven werd bepaald, dat de ballustrade zou worden geplaatst op pl. m. 1½ meter achter den stoel van den candidaat;

e. de schriftelijke opgave zóó te kiezen, dat zoowel het kennen als het kunnen in de uitwerking tot uitdrukking moet komen.

In verband hiermede worden de voorgelegde examenopgaven na in de middagzitting te zijn besproken ter omwerking en aanvulling in handen gesteld van eene commissie, bestaande uit de heeren: Volmer, Bouman, de Jongh, van de Vliet, de Bruyn, van Overeem en Gelton, welke tot dat doel den 9den Juni bijeenkwamen.
In de vergadering van den 10den Juni diende zij een stel opgaven in, dat na ampele bespreking en wijziging van enkele onderdeelen, werd aangenomen.
In diezelfde vergadering werd bepaald, dat de ochtend van den 18den Juli, van 9¾—12½ uur, zou worden besteed aan het eerste gedeelte van het boekhoudkundige werk en de middaguren van 1½—4½ uur aan het 2de gedeelte (balans); den tweeden dag zou van 9—1 uur het handelsrekenen ter uitwerking worden gegeven, terwijl de uren van 2—4 werden bestemd voor het kostprijsvraagstuk en het paedagogisch opstel.
De examens tot het verkrijgen der schoolakte worden voor

hen, die reeds in het bezit der huisakte zijn, afgenomen den 4den en 5den Augustus.

In verband met het groote aantal candidaten wordt besloten, dat met de correctie van het schriftelijk werk den 20sten Juli des morgens te 9 uur begonnen zal worden en dat van dien dag af het bureau zal gevestigd zijn in het gebouw Concordia.

De mondelingen examens vingen aan den 6den Augustus en waren den 3den September d. a. v. afgeloopen.

Het schriftelijk, zoowel als het mondeling examen, had een geregeld verloop.

Van de hierbij gevoegde staten geeft de eerste een overzicht van den uitslag en doet de tweede kennen het aantal keeren, dat de verschillende cijfers voor het schriftelijk werk werden toegekend.

In de vergadering, gehouden Zondag 4 September, werden de verkregen indrukken gememoreerd en de wenschelijkheid betoogd om voorstellen te doen tot wijziging van het examenprogramma, wijzigingen, welke bedoelen om eenerzijds binnen de grenzen van de wet het programma zooveel mogelijk in overeenstemming te brengen met de eischen van het vakonderwijs, anderzijds den candidaten een betrouwbaren leiddraad bij hunne studie te geven.

Omdat men omtrent deze voorstellen niet tot algeheele overeenstemming kon komen, werd besloten ze nog rijpelijk te overwegen en de slotvergadering te bepalen op 25 September.

In deze vergadering vatte de commissie haar eindoordeel samen.

Boekhouden. Van de 44 ingeleverde uitwerkingen der boekhoudopgaven (1ste gedeelte) waren (zie tabel II) 169 d. i. ongeveer 42 pct. onvoldoende.

De balans, een aan de practijk ontleende opgaaf, welke tevens aan de theoretische kennis hooge eischen stelde, werd door 224 van de 413 candidaten, dat is dus door 54 pct. onvoldoende uitgewerkt.

In het algemeen verkreeg men door het schriftelijk werk den indruk, dat zoodra begrijpen in de plaats moest treden van routine de krachten van tal van candidaten te kort schoten.

Vooral omtrent het mondeling examen zijn de klachten vele. De studie van het enkel boekhouden was vrij wel verwaarloosd, evenals die van de maandelijksche methode. Velen candidaten was het verband, maar ook het verschil, dat bestaat tusschen de kapitaalsmutatie blijkende bij het vergelijk van

twee opeenvolgende balansen en handelswinst niet duidelijk. Wezen, doel en inrichting van de hulpboeken kenden zij niet.

De meeste candidaten, die de schoolakte verlangden, waren niet in staat om voor een bepaald soort scholen de verdeeling van de leerstof voor het onderwijs in boekhouden vast te stellen.

Te vaak bleek, dat de bestudeerde werken slechts oppervlakkig waren gelezen, of in plaats van de werken zelve door anderen gemaakte uittreksel waren doorgewerkt. Anderen candidaten weer stond hun gemis aan voldoende algemeene ontwikkeling in den weg om den inhoud hunner studieboeken te begrijpen, zoodat zij zich met onbegrepen van buiten leeren tevreden gesteld hadden.

Zij, die van den inhoud van buitenlandsche vakwerken hadden kennis genomen, behoorden tot de uitzonderingen en Nederlandsche werken over boekhouden van belangrijke takken van handel en nijverheid waren meestal niet of niet goed bestudeerd. Wel bleek, dat de condidaten meer dan vroeger aandacht hadden geschonken aan de administratie van technische ondernemingen, doch velen hadden verzuimd na te gaan het verband tusschen de inrichting der boekhouding en de wijze van bepaling van den kostenden prijs in zulk een bedrijf.

Verbetering van het gehalte der candidaten is slechts te verwachten, indien uit het examenprogramma zelf uit ondubbelzinnige wijze blijkt, dat de eischen tot het verkrijgen der akte hooger zijn, dan nog altijd door velen wordt aangenomen.

In het hierna volgend ontwerp zijn die eischen, wat boekhouden betreft, geformuleerd in overeenstemming met den huidigen stand van het vak en de eischen van het onderwijs.

Handelsrekenen. Ook dit jaar moet de commissie constateeren, dat de meerderheid der candidaten zich bij hunne studie bepaalt tot het leerboek, zelfs tot één leerboek en verzuimt gebruik te maken van het meer levend materieel, dat door de dagbladen, o. a. in de diverse noteerings-kolommen, onder ieders bereik wordt gebracht.

Uit het schriftelijk werk bleek, dat door vele candidaten weinig aandacht was geschonken aan de conto à meta, de tijdaffaires en de cijfergroepeeringen en berekeningen in verband met de bepaling van den kostenden prijs.

Bij het mondeling examen bleek, dat bij vele candidaten de kennis der muntstelsels van de voornaamste staten, ja zelfs van hetgeen onze eigen muntwet behelst, te wenschen

overliet. Slechts weinigen was het verband tusschen de verschillende stelsels duidelijk. Daar deze kennis tot grondslag dient voor zooveel, dat bij de behandeling van wissels en effecten te pas komt, meent de commissie hierop zeer de aandacht te moeten vestigen.

Evenzoo viel het herhaaldelijk op, dat de rol, die de chèque thans in het handelsverkeer vervult, onvoldoende werd begrepen en de speciale koers voor chèques onopgemerkt was gebleven. Ook liet de bekendheid met de voornaamste in den handel gebruikelijke formulieren te wenschen over.

Vele candidaten hadden ook onvoldoende kennis genomen van het bestaan van wisselnoteeringen, waartegen papier gevraagd en waartegen het aangeboden wordt, hetgeen aan het licht kwam bij het beantwoorden van vragen over arbitrage, waarbij van deze noteeringen gebruik moest worden gemaakt.

Bevorderlijk tot het verkrijgen van die algemeene kennis, welke voor den candidaat de kans op slagen zoozeer vergroot, is ook zeker het met aandacht volgen van degelijke artikelen in dagbladen of tijdschriften over onderwerpen welke rechtstreeks of meer zijdelings in verband staan met de onderwerpen, die bij het handelsrekenen ter sprake komen.

Met genoegen vermeldt de commissie dat het hoofdstuk der samengestelde intrestberekening en wat daarmede samenhangt, door de meeste candidaten met meer zorg was behandeld.

Toch bleek haar — en zij moet nadrukkelijk eene klacht herhalen, die reeds vroeger is geuit — dat bij velen de meening heerscht, dat men met vrucht het *handels*rekenen kan bestudeeren, zonder het gewone rekenen practisch en theoretisch voldoende te verstaan. Meermalen moest een candidaat worden afgewezen, omdat zijn kennis der gewone rekenkunde totaal onvoldoende was om de bijzonderheden te verklaren, die zich bij verschillende bewerkingen kunnen voordoen. Ook meent de commissie er op te moeten wijzen, dat naar hare meening de kennis der reken- en meetkundige reeksen en van de logarithmen onontbeerlijk is voor het degelijk bestudeeren van sommige onderdeelen van het handelsrekenen. Bedenkt men, dat deze akte de bevoegdheid geeft om aan allerlei inrichtingen van middelbaar onderwijs les te geven, dan vraagt men zich vanzelf af, of het niet dringend noodig is, dat opzettelijk worde onderzocht of de candidaat van de rekenkunde en van het gedeelte der algebra, dat hij noodig kan hebben bij zijn onderwijs, althans evenveel afweet als zijn aanstaande leerlingen. Het moet niet kunnen voorkomen, dat deze laatste bijv. door hun kennis van loga-

rithmen een vraagstuk zouden kunnen oplossen op een wijze, die de leeraar niet kent.

Uit het voorgaande blijkt, dat de commissie meent, dat ook voor het onderdeel rekenen het aanbeveling verdient, de eischen, in het examen-program neergelegd, anders te formuleeren dan thans het geval is.

In aansluiting hieraan wenscht de commissie Uwe Excellentie in overweging te geven het programma bedoeld onder Kxii en Q van het Koninklijk besluit van den 2den Februari 1864 (*Staatsblad* n°. 8) te wijzigen als volgt:

A. *Boekhouden.*

1°. Kennis van de leer van het boekhouden, omvattend:

a. de leer van stelsels en vormen;

b. de leer van inventaris en balans;

c. de leer van den kostenden prijs;

d. het onderling verband van bescheiden, boeken en rekeningen.

2°. Kennis van de wettelijke bepalingen op de koopmansboeken en van de in die bepalingen genoemde handelspapieren.

3°. Vaardigheid in:

a. de toepassing van het enkel- en dubbel boekhouden op commercieele, industrieele en financieele ondernemingen met inbegrip van het verzekeringsbedrijf;

b. het verwerken van de uit de boekhouding voortvloeiende gegevens.

B. *Handelsrekenen.*

1°. Kennis van de rekenkunde en van de beginselen der algebra, waaronder ook begrepen worden de reken- en meetkundige reeksen, de logarithmen, oplossen van vergelijkingen van den eersten graad met één en meer onbekenden, van den tweeden graad met één onbekende, benevens van eenvoudige onbepaalde vergelijkingen.

2°. Kennis van de voornaamste stelsels van munten, maten en gewichten; de wijze van verhandelen en beleenen van stapelartikelen en papier van waarde aan de voornaamste markten en beurzen.

3°. Vaardigheid in het maken van berekeningen betreffende:

a. intrest, zoowel enkelvoudigen als samengestelden:

b. de rekening-courant;

c. assurantie, munten, wissels, effecten en koopmanschappen (incl. edele metalen) en de daarop betrekking hebbende arbitrage.

Met dankbetuiging voor het in haar gesteld vertrouwen,

Namens de commissie,

J. G. Ch. Volmer, *Voorzitter.*
F. de Korte, *Secretaris.*

TABEL I.

Examen Kxii en Q.

Mannen.							Vrouwen.							Bemerkingen.
Aangemeld.	Niet opgekomen. Schriftelijk.	Niet opgekomen. Mondeling.	Teruggetrokken.	Afgewezen.	Geslaagd.		Aangemeld.	Niet opgekomen. Schriftelijk.	Niet opgekomen. Mondeling.	Teruggetrokken.	Afgewezen.	Geslaagd.		
416	39	10	140	153	74		42	2	—	15	16	9		(a). Van deze hadden zich 28 voor de schoolakte aangemeld.
345 Schoolakte 71 Huisakte					43 Schoolakte	31 Huisakte (a)	34 Schoolakte 8 Huisakte					8 Schoolakte	1 Huisakte (b)	(b) Had zich voor de schoolakte aangemeld.

Examen Q.

Aangemeld.	Niet opgekomen. Schriftelijk.	Niet opgekomen. Mondeling.	Teruggetrokken.	Afgewezen.	Geslaagd.	Aangemeld.	Niet opgekomen. Schriftelijk.	Niet opgekomen. Mondeling.	Teruggetrokken.	Afgewezen.	Geslaagd.
15	1	—	—	6	8	1	—	—	—	1	—

TABEL II.

Mannen.					Vrouwen.					Totaal.		Bemerkingen.
Toegekend cijfer	Boekhouden. 1ste ged.	Boekhouden. 2de ged. (balans)	Boekhouden. Eind-cijfer	Handelsrekenen.	Toegekend cijfer.	Boekhouden 1ste ged.	Boekhouden 2de ged. (balans)	Boekhouden Eind-cijfer.	Handelsrekenen.	Boekhouden. %	Handelsrekenen. %	
1	12	15	7	26	1	2			4	1,7	7,5	146 candidaten kre-
2	35	44	21	49	2	2	4	2	4	5,5	13,3	gen, zoowel voor boek-
3	46	71	47	48	3	4	9	5	5	12,6	13,3	houden als handels-
4	58	70	81	61	4	10	11	8	9	21,5	17,5	rekenen, een voldoend
5	80	57	80	69	5	6	6	10	12	21,8	20,3	eindcijfer.
6	64	40	61	56	6	6	3	8	2	16,7	14,5	
7	44	34	39	35	7	5	4	2	1	10.0	9,0	
8	23	22	29	15	8	3	1	4	1	8,0	4,0	
9	12	15	7	2	9	1	2	1		1,9	0,5	
10		5	1		10	1				0,3		
	374	373	373	361		40	40	40	38	100 %	99.9 %	

Schriftelijke opgaven akte-examens boekhouden M. O. in 1910.

BOEKHOUDEN.

(Eerste gedeelte.)

Eerste dag. Van 9¾ vm. tot 12½ uur nm.

De Maatschappij ,,Oceaan" heeft voor haar personeel een Pensioenfonds, gevormd door bijdragen van het personeel en een jaarlijksche dotatie uit de winst.

Tot 15 Maart 1909 waren geen bepaalde activa van de Maatschappij aangewezen als belegging van dit fonds. De Maatschappij crediteerde het fonds aan het eind van ieder jaar voor 4 pct. rente.

In de algemeene vergadering van aandeelhouders, den 15den Maart 1909 gehouden, werd besloten:

1°. Bepaalde, hieronder te noemen, activa van de Maatschappij aan te wijzen als belegging van het Pensioenfonds.

2°. De voor- en nadeelen, uit deze beleggingen voortspruitende, van 1 Januari 1909 af ten bate of ten laste van het pensioenfonds te doen komen en de rentevergoeding van 4 pct. te doen vervallen.

3°. Voor de administratie van het pensioenfonds een afzonderlijk journaal en grootboek aan te leggen.

Gevraagd wordt met behulp van onderstaande gegevens te vervaardigen:

1°. Den journaalpost, met behulp waarvan het grootboek van het Pensioenfonds per 1 Januari 1909 wordt geopend.

2°. Eén journaalpost met behoorlijke omschrijving betreffende de op het Pensioenfonds betrekking hebbende transacties van 1 Januari tot 15 Maart.

Gegevens:

a. Op de Balans van 31 December 1908 kwam het pensioenfonds na bijschrijving van de rente voor met een bedrag van f 161 200.—.

b. De algemeene vergadering van aandeelhouders besluit de volgende activa der Maatschappij aan te wijzen als belegging van het pensioenfonds:

1°. Een hypotheek, groot f 20 000.— ten laste van de Machinefabriek ,,de Atlas", rentende 4½ % (vervaldagen der rente $^1/_2$ en $^1/_8$). De rente werd vooruit betaald.

2°. f 60 000.— 3 % obligatiën N. W. S. (coupon $^1/_3$ en $^1/_9$). De koers op 31 Dec. was 90 %.

3°. f 54 000.— deposito bij de Amsterdamsche Bank 6 maanden fixe. Rente $3^1/_2$ %. De rente werd telkens $^1/_4$ en $^1/_{10}$ geïncasseerd.

4°. Een kantoorgebouw, dat gedeeltelijk werd verhuurd voor f 2400.— 's jaars, te betalen $^1/_2$, $^1/_5$, $^1/_8$, $^1/_{11}$.
Het gedeelte, dat door de Maatschappij wordt gebruikt, wordt geacht een huurwaarde te hebben van f 600 's jaars. Aan het einde van ieder jaar werd de rekening Exploitatiegebouw hiervoor gecrediteerd.
Het gebouw stond op de Balans van 31 Dec. 1908 voor f 32 000.

c. Het pensioenfonds krijgt geen eigen kas. Alle ontvangsten en betalingen loopen over de kas van de Maatschappij.

d. Op 15 Maart stond op de rekening „Kortingen op salarissen en loonen", waarop iedere maand de bijdragen van het personeel worden geboekt, een saldo van f 1050.
Deze rekening blijft in de administratie van het pensioenfonds behouden.

2.

De Coöperatieve Vereeniging „Eensgezindheid" te Veldhoven exploiteert *sedert 1 Januari 1906* eene stoomzuivelfabriek. Bij de oprichting werden de gelden, benoodigd voor den bouw der fabriek en het aanschaffen van machines en werktuigen, opgenomen bij de leenbank aldaar tegen een rentestand van 4 % 's jaars.
Telkenjare wordt op het fabrieksgebouw 4 % en op de machines en werktuigen 10 % afgeschreven; beide afschrijvingen worden berekend over den aanschaffingsprijs. Ter bestrijding der exploitatiekosten en ter geleidelijke aflossing van het opgenomen kapitaal, worden de opbrengst der karnemelk en 8 % van de bruto opbrengst der gefabriceerde boter niet uitgekeerd, terwijl de rest onder de leden-leveranciers verdeeld wordt in verhouding der geleverde hoeveelheden melk en het vetgehalte dezer melk. In den loop van December 1909 werden nieuwe werktuigen gekocht voor f 1600. Hierop werd op 31 December niet afgeschreven. Tevens werden gebruikte werktuigen, die bij inkoop f 1000 gekost hadden, verkocht voor f 400. Dit was de eerste keer, dat tot aankoop van nieuwe machines en werktuigen en tot verkoop van oude machines en werktuigen werd overgegaan.

Uit het kasboek werd op 31 December 1909 de volgende staat van ontvangsten en uitgaven afgeleid.

	ONTVANGSTEN.			UITGAVEN.	
1	Saldo in kas 1 Jan. 1909	f 234.12	1	Leden-leveranciers	f 103373.37
2	Opbrengst boter .	112362,36	2	Uitgekeerd aan uittredende leden .	640.—
3	„ karnemelk	2840,—	3	Salaris Directeur .	2500,—
4	Verkoop werktuigen	400.—	4	Arbeidsloonen . . .	2650,—
5	Storting nieuwe leden	800.—	5	Manden	436,40
			6	Paklinnen en papier	314,17
			7	Kolen	1332,09
			8	Reparaties	430,14
			9	Contrôle	225.—
			10	Diverse onkosten .	340,—
			11	Werktuigen	1600.—
			12	Leenbank 31 Dec. *a.* afl. . f 2000 *b.* rente 480	2480,—
				Saldo 31 Dec. . .	315,31
		f 116636,48			f 116636,48

Op den inventaris van 31 December 1908 komen o. a. de volgende bezittingen en schulden voor:

1. Fabrieksgebouw .... f 8 800,—
2. Machines en werktuigen .... 5 600,—
3. Debiteuren (afnemers boter) .... 4 390,—
4. Voorraad manden .... 120,—
5. Voorraad paklinnen en papier .... 95,—
6. Voorraad kolen .... 184,—
7. Crediteuren (leden leveranciers) 4 038,80
8. Nog te betalen arbeidsloonen .... 40,—

Op den inventaris van 31 December 1909 komen o. a. de volgende bezitingen en schulden voor:

1. Voorraad manden .... f 50,—
2. Voorraad paklinnen en papier 26,27
3. Voorraad kolen .... 119,30—
4. Debiteuren (afnemers boter) 2 340,
5. Nog te betalen arbeidsloonen .... 65,—
6. Nog te betalen reparatiekosten .... 40,—
7. Crediteuren (leden leveranciers) 2 152,80

Gevraagd de nota van verliezen en winsten over 1909 op te stellen.

H. Gelsenaar te Helmond heeft, teneinde het opmaken van de balans te vereenvoudigen, het kasboek over 1909 den 31 December niet afgesloten, maar daarin tot den 8en Januari nog posten op 1909 betrekking hebbend, geboekt. Deze posten zijn ook gejournaliseerd. Dientengevolge sluiten kasboek en kasrekening met een creditsaldo van f 1044,63.

Hieronder volgen:

1°. het kasboek met de tellingen over de maand December en de nà geboekte posten;

2°. de voorloopige balans- en winstrekening (de hoofdboeken zijn dus nog niet afgesloten).

KASBOEK.

Dag waarop de boeking plaats had.	Handeling.	Bedrag.	Dag waarop de boeking plaats had.	Handeling.	Bedrag.
Dec. 31	Tellingen	f 36283,27	Dec. 31	Tellingen	f 35975,06
Jan. 2	Remise Amsterd. Bank dd. 31/12 .	1000,—	Jan. 2	Salarissen pro December . . .	960,—
" 8	Restitutie te veel betaalde inkomende rechten op grondstoffen	60,—	" 2	Gratificatiën a/h personeel over 1909	608,50
	Saldo	1044,63	" 4	Nota gas- en waterleiding pro Dec.	210,44
			" 6	Nota stalhouder pro Dec. voor: vervoer fabrikaten n/h station . .	226,63
				rijtuigen voor privégebruik	60,—
			" 7	Nota L. Meyer, reparatie gebouwen 1909 . .	147,27
			" 8	Kwit. 1/12 jaar hyp. rente (1/12—31/12 1909)	200,—
		f 38387,90			f 38387,90

Voorloopige balans en winstrekening.

	Saldo's. Debet.	Saldo's. Credit.	Balans. Debet.	Balans. Credit.	Winst en Verlies. Debet.	Winst en Verlies. Credit.	Bemerkingen.
Kas		f 1044,63		f 1044,63			
Fabrikaten . . .		14066,31	f 15122.20			f 29188,51	Voorraad tot kostprijs.
Crediteuren . . .		34934.56		34871.76		62.80	Sluit met credit: boek.
Sal. en loonen . .	f 11443. —				f 11443. —		
Gebouwen, mach. en gereedschappen	23800,—		22000,—		1800.—		
Grondstoffen . .	11505,09		11505,09				Voorraad tot kostprijs.
Te betalen wissels		29450. —		29450.			Sluit met wisselboek.
Debiteuren . . .	81332,44		81307.24		25.20		Sluit met debit: boek.
Algemeene onkost.	5531,40			20.—	5551,40		
Onderhoud . . .	790.24				790.24		
Goederen in bewerking . . .	20989,40		20989,40				Voorraad volgens kostprijs.
Intrest	714,37			300.—	1014.37		
Privé	924.40		924,40				
Brandst. en mach.-kamerbehoeften	2624,05		307,20		2316,85		Voorraad volgens tax.
Kapitaal		60000,—		60000,—			
Amst. Bank . .		10158,89		10158,89			Sluit met maand-uittreksel van de Amst. Bank.
Hypoth.rekening .		10000.—		10000,—			
Winst				6310,25	6310,25		
	f159654.39	f159654.39	f152155,53	f152155,53	f 29251.31	f 29251.31	

Geef de wijzigingen aan welke nog in de administratie over 1909 — en in bovenstaande stukken in het bijzonder — moeten worden aangebracht.

(Tweede gedeelte.)

Eerste dag. Van 1½ tot 4½ uur nam.

Proefbalans van de firma Kranz & Co., 's Gravenhage, op 31 December 1909.

1	Kapitaal		f 125000,—
2	Kas	f 1504,16	
3	Kassier	26794,42	
4	Debiteuren	24123,60	
5	Crediteuren		7266,52
6	Gebouwen en terrein	35426,27	
7	Machinerie	58018,34	
8	Materialen	48267,55	
9	Loonen	20875,16	
10	Fabriekskosten	11423,81	
11	Motoren		78427,82
12	Onderhoud	3060,10	
13	Afschrijving gebouwen, terrein en machinerie		30000,—
14	Vervoermiddelen	3120,05	
15	Dubieuze Debiteuren	1512,83	
16	Reserve Dubieuze Debiteuren .		1824,16
17	Machinekamerbenoodigdheden .	612,14	
18	Modellen en teekeningen . . .	100,—	
19	Algemeene onkosten	4216,50	
20	Salarissen	3412,50	
21	Reparatiën voor derden . . .		2586,88
22	Verkoopsonkosten	3106,78	
23	Dr. Schneider, Patentanwalt, Dusseldorf	283,70	
24	Patenten		5285,67
25	Licenten		590,—
26	Privé	5123,14	
		f 250981,05	f 250981,05

J. Kranz, eenig firmant der firma Kranz & Co., heeft zijn zaak verkocht aan de Naamlooze Vennootschap „Kranzmoto-

renfabriek" voor f 150 000. volgens onderstaande specificatie, en wel tegen f 100 000. aandeelen in de Naamlooze Vennootschap a pari en f 50 000. in contanten, benevens 50 oprichtersaandeelen, rechtgevende op een deel van de overwinst.

De zaak werkt met ingang van 1 Januari 1910 voor rekening van de Naamlooze Vennootschap, terwijl de boekhouding niet in de boeken van Kranz & Co. wordt voortgezet. Overgenomen wordt door de Naamlooze Vennootschap volgens opneming en taxatie op 31 December 1909:

Gebouwen en terrein	f 25 000,		
Machinerie	45 000,—		
Materialen	15 199,18	kostende prijs op 31 December 1909.	
Motoren	20 136,16		
Vervoermiddelen	2 500,		
Modellen en teekeningen	3 000,		
Patenten (met uitzondering v. h. Duitsche patent) en licenten ...	6 164,66		
		f 117 000	
terwijl voor de waarde der zaak wordt betaald		33 000	
			f 150 000

in vermindering waarvan J. Kranz op 31 December 1909 50 aandeelen van f 1000 ontvangt.

Gevraagd wordt met behulp van bovenstaande en onderstaande gegevens samen te stellen de Balans en de Winstrekening, waarin de winst over het boekjaar 1909 en het *totale* voordeel (niet dat op de onderdeelen) door verkoop der zaak aan de Naamlooze Vennootschap verkregen, afzonderlijk voorkomt.

Fol. 4. Bij het opmaken der Balans (Febr. 1910) blijkt dit bedrag geheel te zijn ontvangen.

Fol. 5. P. Flink zal ontvangen voor zijne bemoeiingen ten behoeve van J. Kranz in zake de oprichting der Naamlooze Vennootschap twee aandeelen. Hij wordt daarvoor thans met f 2000 gecrediteerd.

Fol. 6. Afschrijven f 500,—. Zie fol. 13.

Fol. 7. Afschrijven f 2500.—. Zie fol. 13.

Fol. 12. Schatting van nog te verwachten rekeningen f 250,—.

Fol. 15. Met deze debiteuren is eene schikking getroffen, waarbij zij tegen volledige kwijting f 1000, zullen betalen.

Bij het opmaken der Balans was dit bedrag ontvangen. Zie fol. 16.

Fol. 20. Hieronder is geboekt een voorschot van f 112,50.

Fol. 22. Ongeboekte provisie f 200,—.

Fol. 23. Voor te maken kosten in zake het Duitsche patent is aan Dr. Schneider een voorschot verstrekt, per saldo groot RM. 500 = f 283,70. Op 15 Januari 1910 is over dit saldo de volgende afrekening ontvangen:

Patentkosten	RM. 400,—	
Remise 15 Januari 1910	RM. 100,—	
		RM. 500,—

De remise is geïnd à f 58,70.

Fol. 24. Het Duitsche patent is in den loop van 1909 verkocht aan de Dieselmotorenfabriek te Keulen voor RM. 10 000,—, benevens het recht op eene uitkeering (licent) van 25 RM. van elken door haar verkochten motor. Deze rekening is uitsluitend gecrediteerd voor de opbrengst van het Duitsche patent en uitsluitend gedebiteerd voor de in 1909 betaalde patentkosten. De in vorige jaren gemaakte patentkosten waren afgeschreven.

Fol. 25. Zie fol. 24.

HANDELSREKENEN.

Tweede dag. Van 9 uur vm. tot 1 uur nm.

Alle oplossingen moeten met de volledige bewerkingen worden ingeleverd.

1. Amsterdam ontvangt factuur van Batavia over 200 balen Java-koffie, bruto 12 060 K.G., tarra $1\frac{1}{2}$ K.G. per baal à $31\frac{1}{4}$ cent per $\frac{1}{2}$ K.G. netto; registratie 1 %, contant $1\frac{1}{2}$ %, diverse onkosten f 38,—, courtage $\frac{1}{2}$ %, wisselcourtage 1 °/₀₀, alles in Ind. courant. Als Batavia voor het factuurbedrag een 4-maands wissel trekt op Amsterdam à $101\frac{1}{2}$ per 3 mnd. (per 100 gld. Ind.) met 5 % disconto, vraagt men het wisselbedrag te berekenen.

2. In den loop van Mei koopt L. te Berlijn van M. aldaar 100 aandeelen Zuid-Oostenrijksche Spoorweg-Maatschappij (stukken van frs. 500,— = M. 400,—) per ultimo (ex. div.) à $27\frac{1}{2}$ %. Daar, wegens daling van den koers, L. op ultimo Mei zijn positie wenscht te continueeren, geeft hij op dien datum, bij een passagekoers van 26 %, de stukken

in prolongatie tot ultimo Juni met 0,2 % *deport*. In den loop van Juni verkoopt hij ze per ultimo à 28 % en levert ze.

a. Hoeveel % per jaar maakt de geldschieter, die de stukken van L. in prolongatie neemt?

b. Hoeveel wint L. ten slotte, als hij voor beursbelasting, courtage en renteverlies 78 Mark rekent?

N.B. Over deze stukken wordt te Berlijn 4 % beursrente berekend van af 1 Januari.

3. Parijs berekent den parikoers voor kortzicht Russische wissels, in de veronderstelling dat deze te Amsterdam worden verkocht, terwijl Amsterdam de opbrengst remitteert in Fransche zichtwissels à f 48,—.

Amsterdam berekent 1 °/₀₀ verkoops- en 1 °/₀₀ inkoops-courtage.

Indien Parijs vindt, dat de noteering aan eigen beurs voor kortzicht Russische wissels een getal is, dat $0{,}84^4$ lager is, dan de parikoers dien hij berekent, vraagt men hoe hoog dien dag èn te Parijs èn te Amsterdam de noteering voor kortzicht Russische wissels per 100 Roebels moet geweest zijn, als gegeven is, dat het verschil tusschen de gevraagde koersen 136,75 bedroeg.

4. Een bankier neemt een 3 % leening, die in 30 jaren met gelijke annuïteiten geamortiseerd zal worden, over en terzelfder tijd ook een 4 % leening van dezelfde nominale waarde, welke eveneens in 30 jaren met gelijke annuïteiten zal worden afgelost.

Indien het verschil tusschen de beide koersen, waartegen hij de leeningen overneemt 10,47 is, vraagt men die beide koersen te berekenen.

Nog is gegeven, dat het bedrag, hetwelk men moet uitzetten om gedurende 30 jaren aan het einde van elk jaar f 1,— rente te genieten, is: bij een rente van 3 % f 19 600 441,35 en bij een rente van 4 % f 17 292 033,30.

(Antwoorden in 2 decimalen nauwkeurig.)

5. **A.** Op 2 Juli 1910 ontving de Hollandsche Bank te Rotterdam van de Banque de Belgique te Brussel onderstaand uittreksel per 30 Juni 1910 der conto-à-meta.

DEBET. **Hollandsche Bank, Rotterdam. — Conto-à-meta.** CREDIT.

Inschrijf-dagen.	Be-dragen.	OMSCHRIJVING.	Verval-dagen.	Rente-dagen.	Rente-be-dragen à 6 pct.	Inschrijf-dagen.	Be-dragen.	OMSCHRIJVING.	Verval-dagen.	Rente-dagen.	Rente-be-dragen à 6 pct.
	fr.				fr.		fr.				fr.
April 2	13 470,–	. . . . .	April 2	2	199,80	April 4	13 150,–	. . . . .	April 5	86	188,50
Mei 15	25 390,–	. . . . .	Mei 16	16	190,45	Mei 14	27 986,–	. . . . .	Mei 15	46	214,55
Juni 8	77 516,–	. . . . .	Juni 9	9	271,30	Juni 7	75 690,–	. . . . .	Juni 7	23	290,15
„ 30	. . . . .	Intr. à 3 pct. (*a*)	„ 30	30	31,65						
„ 30	4,17	Porto, tel. enz.	„ 30	30							
„ 30	. . . . .	Saldo	„ 30	30							
					693,20						

Welk intrestbedrag en welk saldo kwamen hierin voor, indien de gegeven becijferingen juist zijn?

(*a*) De candidaat bepale aan welke zijde der rekening de intrest moet worden geboekt.

B. Op dien dag heeft de Hollandsche Bank te Rotterdam in hare rekening-courantboeken onderstaande rekening, waarin de voorkomende becijferingen accoord zijn bevonden.

DEBET. **Banque de Belgique, Brussel. — Conto-à-meta.** CREDIT.

Inschrijf-dagen.	OMSCHRIJVING.	Vreemd geld.	Verval-dagen.	Rente-dagen.	Rente-nummers.	Bedragen	Inschrijf-dagen.	OMSCHRIJVING.	Vreemd geld.	Verval-dagen.	Rente-dagen.	Rente-nummers.	Bedragen
		fr.				Gld.			fr.				fr.
April 5	. .	13 150.	April 5	5	315	6 300,–	April 3	. .	13 470,–	April 3	3	194	6 465.
Mei 15	. .	27 986.	Mei 15	45	6039	13 420,–	Mei 16	. .	25 390,–	Mei 17	47	5736	12 205.
Juni 6	. .	75 690.	Juni 6	66	23963	36 308,–	Juni 9	. .	77 516,–	Juni 9	69	25670	37 203.
Juni 30	Totalen	116 826.			30317	56 028,–	„ 30	Totalen	116 376.			31600	55 873.

Neem de *totalen* dezer rekening-courant over en geef daarvan de *geheele afsluiting* per 30 Juni 1910, indien:

1e. rente en kosten, door de Banque de Belgique opgegeven, nog zijn te boeken;

2e. de Hollandsche Bank 5 % rente berekent en hare kosten voor porto en telegrammen bedragen f 1,64;

3e. voor de bepaling van winst en saldo als koers f 48 is te nemen;

4e. voor het halve winstaandeel de Banque de Belgique in de conto-à-meta moet worden gecrediteerd.

HANDELSREKENEN.

Tweede dag. Van 2 tot 3 uur nam.

Bij de verzekeringmaatschappijen worden de verschillende verzekeringen naar den aard van het risico in verschillende gevarenklassen ondergebracht.

Gevraagd wordt te ontwerpen een formule ter berekening van den kostprijs per f 1000 verzekerd kapitaal voor de verzekeringen in een zekere gevarenklasse gerangschikt, bijv. in de pe klasse. Deze kostprijs bestaat uit de bestanddeelen schade, administratiekosten en inspectiekosten.

De elementen van het schadebestanddeel zijn: schade voorgekomen in die klasse (s), onkosten gemaakt bij het regelen dier schade (s), bedragen gerecouvreerd door herverzekering (p_1), herverzekeringspremie en -poliskosten (p_2), provisie genoten van herverzekeringspremie (p_3).

De administratiekosten per gevarenklasse worden verkregen door de totale administratiekosten der maatschappij te verdeelen naar verhouding der verzekerde kapitalen per gevarenklasse.

De inspectiekosten per gevarenklasse worden verkregen uit de totaal gemaakte inspectiekosten der maatschappij, door deze te verdeelen in deelen, die samengesteld evenredig zijn met het schadebestanddeel en het verzekerd kapitaal per gevarenklasse.

Noem, na de opmaking van het schadebestanddeel, dit voor de p^e klasse Sp.

Stel 't aantal klassen n. Noem de kapitalen, verzekerd in die klassen, 1000 K_1, 1000 K_2, ... 1000 Kn, dus dat in de p^e klasse 1000 Kp. Stel de totale administratiekosten der Maatschappij A en de inspectiekosten der Maatschappij I.

Van 3 tot 4 uur nam.

Uitsluitend voor die candidaten, welke zich hebben aangemeld voor het verkrijgen der schoolakte.

Uit een commissieboek is de volgende journaalpost gemaakt:

Intrest	f 60,-	
Goederen in Commissie ...	16 480,50	
aan Peter Zapfl. Z/R ...		f 16 005,49
aan Onkosten		205,40
aan Provisie		329,61

1°. Verklaar voor leerlingen het debiteeren der rekening „Intrest" en het crediteeren der rekening „Onkosten"; wat

de laatste rekening betreft zoowel in het geval zij reeds voor die onkosten gedebiteerd is, als wanneer zulks niet het geval is.

2°. In welk geval wordt in een dergelijken post de intrestrekening credit?

I. *Boekhouden* (9—10½ u.).

Verklaar voor leerlingen aan de hand van voorbeelden de inrichting van het journaal-grootboek en de daarbij gebruikelijke sub-grootboeken.

II. *Handelsrekenen* (10½—12 u.).

Koper wordt te New-York genoteerd in cents per lb.

In de praktijk vindt men de overeenkomstige noteering in £-sterling per Eng. ton, door het getal, aangevend de noteering te New-York te vermenigvuldigen met 4,6.

a. Ga na, of zulks juist is en verklaar de berekening *(geen kettingregel)* aan leerlingen.

b. Tot welk onderdeel van het handelsrekenen acht gij vraagstukken van deze soort te behooren, en wanneer zoudt gij ze met leerlingen behandelen?

Handelsrekenen (9—10½ u.).

Behandel het navolgende vraagstuk voor leerlingen:

Men wenscht samen te smelten volwichtige gouden tientjes en volwichtige gouden dukaten, zoodanig, dat uit het mengsel sovereigns geslagen kunnen worden. Men vraagt, in welke verhouding het aantal gouden tientjes moet staan tot het aantal dukaten.

(De gouden dukaat heeft een gewicht van 3.494 G. en een gehalte van 0.983.)

Boekhouden (10½—12 u.).

Welke regel of welke regels voor het debiteeren en crediteeren der rekeningen zoudt gij leerlingen geven?

Zoo gij meerdere regels geeft, maakt dan hun onderling verband duidelijk.

Verklaar verder naar dien regel of die regels de journaalposten, voortvloeiende uit de volgende aanteekeningen in het dagboek (dagel. methode).

26 Juli.

Geaccepteerd voor rekening van J. de Klare, alhier, tegen overneming der verladingsdocumenten, over een partij Neutral-lard de traite van Armour & Co. te Chicago, per 15

October a. s. $ 12 000,— à f 2,48 .... f 39 760,—
accept-provisie $\frac{1}{4}$ % 99,25
f 39 859,25

.... do. ....

De Amsterdamsche Bank bericht, dat hare remise dd. 12 Juli plaats had voor rekening van Hubert und Sturm te Braunschweig f 5000,—.

.... do. ....

Ten onrechte gedebiteerd de goederenrekening voor de vracht op een partij Santos-koffie, in commissie ontvangen van S. Lepeletier & Co. te Hâvre, f 310,24.

Q-vragen.

Boekhouden (9—10½ u.).

Gevraagd wordt in den volgenden journaalpost, voortspruitende uit een handeling voor gemeene rekening, de verschillende hoofden van rekening van een passende omschrijving te voorzien. De bedragen zelf te kiezen.

Te innen wissels V. G.:
aan P. te Parijs M./R.
aan P. te Parijs 2/R.
aan B. te Berlijn 2/R.

Verklaar vervolgens den journaalpost zelf voor leerlingen, en richt uwe verklaring zóó in, dat zij toepasselijk is in het geval, dat P. te Parijs er niet in slaagt, den hem opgedragen verkoop tot stand te brengen.

Handelsrekenen (10½—12 u.).

Toon aan, dat de formule

$$P = N \times V \times W.$$

in het algemeen juist is.

Hiervan is:

P = Parikoers.
N = Noteering vreemde beurs.
V = Verhouding tusschen de hoeveelheden, waarop de genoteerde prijzen betrekking hebben.
W = Verhouding tusschen de waarde der munten, waarin de noteering is uitgedrukt.

Wijzig vervolgens de formule zóó, dat ze bruikbaar wordt voor de arbitrage in zilver van Parijs met Londen, en ook zóó, dat ze geschikt wordt voor de effectenarbitrage in $-fondsen van Parijs met New-York.

Bijvoegsel tot de *Nederlandsche Staatscourant* van
Vrijdag 11 November 1910, n°. 264.

N°. 88.

VERSLAG DER COMMISSIE, *in 1910 belast met het afnemen van de examens voor de akten van bekwaamheid tot het geven van middelbaar onderwijs in het handteekenen en de perspectief, in het rechtlijnig teekenen en de perspectief en in het boetseeren.*

Aan
Zijne Excellentie den Minister van Binnenlandsche Zaken.

De Commissie, benoemd bij Uwer Excellentie's beschikking van 7 Juni 1910, n°. 3383[1], afd. H. M. O., zitting houdende te Rotterdam, was samengesteld als volgt:

lid en voorzitter: H. J. de Groot, inspecteur van het middelbaar onderwijs te 's Gravenhage;
in lid en ondervoorzitter: dr. J. Cardinaal, hoogleeraar aan de Technische Hoogeschool te Delft;

leden:

J. Bubberman, leeraar aan de Rijks- hoogere burgerschool en aan de burgeravondschool te Leeuwarden;
A. R. Cohen, leeraar aan de Rijksnormaalschool voor teekenonderwijs te Amsterdam;
P. Doorn, directeur der ambachtsschool en der avondteekenschool te Haarlem;
H. Ellens, directeur der Rijksrietvlechtschool te Noordwolde;
H. C. Grosjean, leeraar aan de kweekschool voor machinisten en aan de avondschool voor handwerkslieden te Amsterdam;

G. N. Itz, hoogleeraar aan de Technische Hoogeschool te Delft;

J. Kuyper, hoofdleeraar aan de Academie van beeldende kunsten te 's Gravenhage;

H. Luns, hoofdleeraar aan de Academie van beeldende kunsten en technische wetenschappen te Rotterdam;

W. C. A. Ridderhof, hoofdleeraar aan de school van het Genootschap „Mathesis Scientiarum Genetrix" te Leiden;

H. Rozenbeek, leeraar aan de Rijks- hoogere burgerschool en directeur der avondschool voor ambachtslieden te Heerenveen;

P. H. Pomes, directeur der ambachtsschool te Zierikzee.

Algemeene mededeelingen.

Op voorstel van den voorzitter werd, bij acclamatie, tot secretaris benoemd de heer P. Doorn.

De examens werden afgenomen in het gebouw van de Academie van beeldende kunsten en technische wetenschappen te Rotterdam, van 25 Juli af tot en met 3 September 1910.

Voor de akte M^2. (rechtlijnig teekenen en de perspectief) hadden zich aangemeld 45 candidaten, van wie 3 niet opkwamen. Na afloop van het 1ste gedeelte van het examen werd aan 14 candidaten het deelnemen aan het 2de gedeelte ontraden; 13 trokken zich hierop terug, terwijl aan 16 candidaten de akte kon worden uitgereikt.

Voor de akte O (boetseeren) hadden zich aangemeld 5 heeren. Na afloop van het eerste gedeelte werd aan één het verder deelnemen aan het examen ontraden, die zich daarop terugtrok, terwijl aan 4 candidaten de akte kon worden uitgereikt.

Voor de akte M^1 (handteekenen en de perspectief) hadden zich 29 dames en 71 heeren aangemeld. Drie dames en 6 heeren namen niet aan het examen deel.

Na afloop van het 1ste gedeelte werd aan 9 dames en 25 heeren verdere deelname aan het examen ontraden; 8 dames en 24 heeren trokken zich hierop terug, terwijl aan 13 dames en 33 heeren de akte kon worden uitgereikt.

Ten opzichte van het examen M^2. heeft de Commissie de eer het volgende mede te deelen.

Beschrijvende meetkunde.

De uitkomsten van het examen in dit vak waren als volgt:

Cijfers.	Aantal malen toegekend voor: teekening.	mondeling.
1	2	0
2	3	1
3	1	3
4	4	5
5	6	1
6	3	4
7	12	6
8	6	5
9	3	4
10	1	0

Hoewel de uitslag dus gunstig mag worden genoemd was de oplossing van het vraagstuk in axonometrische projectie dikwijls langs omslachtigen en onnauwkeurigen weg verkregen.

De wijze van uitdrukken liet bij vele candidaten te wenschen over.

Perspectief.

Voor dit onderdeel van het examen werden de volgende cijfers toegekend.

Cijfers.	Aantal malen toegekend voor: teekening.	mondeling.
1	0	1
2	2	1
3	6	1
4	5	4
5	8	5
6	2	4
7	8	4
8	3	3
9	1	2
10	0	0
		6 vrijst.

De opmerking bij de beschrijvende meetkunde gemaakt omtrent de wijze van uitdrukken kan hier worden herhaald. Ook ontbrak het vele candidaten aan de noodige kennis van de eenvoudigste grondconstructies.

Ornament-compositie.

Bij dit gedeelte van het examen gaven slechts weinig candidaten blijk van voldoende voorbereiding.

Het styleeren en samenstellen van plant-motieven tot een bruikbare versiering in verband met bouwkundige elementen of ten dienste van een of ander tak van kunsthandwerk, leverde weinig bevredigende resultaten, hetgeen zeker moet worden toegeschreven aan onbekendheid zoowel met materiaal als techniek in vakken van toegepaste kunst.

Voldoende kennis van goede, eenvoudige, historische lettervormen was bij weinig candidaten aanwezig.

Bij het detailleeren van op reductie geteekende en ontworpen versieringen bleek meermalen, dat vele candidaten zich eene versiering op de gewenschte afmetingen, in overeenstemming met materiaal en techniek niet konden voorstellen.

De volgende cijfers werden toegekend:

Cijfers.	Aantal malen toegekend.
1	0
2	0
3	4
4	9
5	7
6	9
7	4
8	2
9	6
10	0
	6 vrijst.

Stijl- en ornamentleer.

Wat het onderzoek in dit onderdeel van het examen betreft, moet opgemerkt worden, dat de kennis van de in ons land nog voorkomende bouwwerken uit de laatste 3 eeuwen, hoogst zelden voorkwam. Zelfs kwam het meermalen voor, dat de candidaten onbekend waren met de monumenten van bouwkunst in de stad hunner inwoning.

De kennis van den inhoud onzer musea op het gebied der ethnografie en handwerkskunst in de hoofdsteden van ons land was zeer gering.

Het teekenen op het zwarte bord was bij vele candidaten zeer onvoldoende. Dit kwam vooral uit, wanneer gevraagd werd een besproken vorm, zij het ook in groote trekken, aanschouwelijk te maken.

Tevens is het opmerkelijk, dat de meeste candidaten bijna uitsluitend studeeren naar prentafbeeldingen, terwijl kennis van de graphische en hedendaagsche reproduceerende kunsten zeer gering was.

Het vermogen in het onderscheiden en bepalen van stijlperioden in het ornament in natura, bleek bij vele candidaten uiterst zwak.

De volgende cijfers werden toegekend:

Cijfers.	Aantal malen toegekend voor:	
	gesch. bouwst.	stijl- en orn.-leer.
1	0	0
2	0	0
3	6	4
4	2	2
5	5	7
6	4	5
7	6	5
8	1	1
9	0	0
10	0	0

Kopie naar plaat, teekening naar gegeven schets.

Als onderwerp voor de kopie naar plaat was genomen een hoek van een tafel met poot.

Gevraagd werd de gegeven schets op dezelfde schaal over te brengen en daarna door arceeringen met inkt de eigen- en slagschaduwen aan te brengen.

Uit de toegekende cijfers blijkt, dat bij ongeveer de helft der candidaten de vaardigheid om op eenvoudige wijze een profileering zonder reliefornament door middel van arceeren weer te geven, onvoldoende moest worden geoordeeld.

Voor de teekeningen naar gegeven schetsen was tot onderwerp gekozen een eenvoudig geveldetail met dak en dakvenster. Deze opgaven waren, met weglating der constructies, in hoofdlijnen gegeven.

Verlangd werd naar de gegeven schetsen uitgewerkte teekeningen in potloodlijnen te vervaardigen op 1/10 der ware grootte.

Uit de toegekende cijfers blijkt, dat slechts door twee candidaten teekeningen vervaardigd waren waaraan de praedicaten „goed'' en „zeer goed'' konden worden toegekend'',

terwijl meer dan de helft van het aantal candidaten werk leverde, dat van zeer geringe teekenvaardigheid getuigde, en dat bovendien de duidelijke kenmerken vertoonde van een belangrijk te kort aan constructieve kennis en architectonische ontwikkeling.

Hoewel de resultaten van het mondeling examen in bouwkunde over het algemeen gunstiger waren dan die van het schriftelijk gedeelte, zoo bleek toch ook hierbij duidelijk, dat vele candidaten de gewenschte vaardigheid in het schetsen op het zwarte bord misten en dikwijls blijken gaven van onvoldoende kennis van vorm en constructie.

De volgende cijfers werden toegekend:

Cijfers.	Aantal malen toegekend.		
	kopie naar plaat.	teekening naar schets.	terminologie. bouwk.
1	0	0	0
2	0	3	0
3	0	3	4
4	12	8	2
5	9	15	6
6	14	8	4
7	3	2	9
8	1	1	2
9	1	1	1
10	1	0	0

Werktuigkundige teekening.

De te vervaardigen werkstukken bestonden in:

a. het maken van een teekening van een deel van een tandheugel en van een stuk van het bijbehoorende kamwiel, waarvan steek en aantal tanden gegeven waren maar waarbij de candidaat in de keuze van den tandvorm was vrij gelaten.

b. het maken van een werkteekening van een stoomafsluiter waarvan alle details met ingeschreven maten in axonometrische projectie waren gegeven.

Omtrent het geleverde werk valt op te merken, dat slechts enkele candidaten het juiste begrip van de lijn van aanraking hadden, terwijl velen vrij grove fouten in de constructie van den tandvorm hadden gemaakt.

De wijze waarop de teekening van den afsluiter was uitgevoerd, liet bij velen te wenschen over, hoewel het juiste begrip van het toestel bij de meeste candidaten wel aanwezig was.

Bij het onderzoek in de terminologie der werktuigkunde gaven sommige candidaten blijk bevredigend te hebben gewerkt, hoewel de kennis van velen toch nog zeer gering was; vaardigheid om op het zwarte bord te schetsen was bij de meeste candidaten afwezig.

Ook nu bleek het weer, dat het terrein waarop de candidaten zich bij hun studie bewegen, zeer beperkt blijft. Een voldoende omschrijving van de inrichting van verschillende pompen kon slechts door weinigen gegeven worden.

De volgende cijfers werden toegekend:

Cijfers.	Aantal malen toegekend voor: teekening:	terminologie werktuigkunde:
1	0	0
2	1	0
3	1	4
4	12	5
5	13	9
6	12	8
7	1	2
8	1	0
9	0	0
10	0	0

Methodologie.

De bekendheid met de leerstof voor het lijnteekenen op de verschillende soorten van scholen was over het algemeen voldoende.

Bij vele candidaten liet het schriftelijk werk, wat betreft taal en stijl, veel te wenschen over. Ook de schetsen, als toelichting bij de opstellen verlangd, waren dikwijls zeer onvoldoende en gebrekkig.

De volgende cijfers werden toegekend:

Cijfers.	Aantal malen toegekend.
1	0
2	0
3	0
4	2
5	11
6	10
7	4
8	1
9	0
10	0

Betreffende het examen M[1] heeft de Commissie de eer het volgende mede te deelen:

Perspectief.

De volgende cijfers werden toegekend:

Cijfers.	Aantal malen toegekend voor: teekening.	mondeling.
1	1	1
2	8	5
3	10	4
4	18	4
5	13	8
6	12	11
7	10	8
8	10	9
9	4	2
10	0	0
	4 vrijst.	2 vrijst.

Uit deze cijfers blijkt, dat de stand van de kennis der candidaten vrij bevredigend kan worden genoemd.

De wijze waarop de candidaten hunne gedachten uitdrukten was echter dikwijls gebrekkig, terwijl velen een onvolledig inzicht hadden in de eigenschappen van regelmatige lichamen.

De perspectief van den bol was door vele candidaten onvoldoende bestudeerd.

Projectieleer.

De opmerkingen gemaakt voor de beschrijvende meetkunde voor M[2] en die bij de perspectief voor M[1] en M[2] gelden ook voor dit onderdeel van het examen.

De volgende cijfers werden toegekend:

Cijfers.	Aantal malen toegekend.
1	1
2	4
3	5
4	4
5	7
6	2
7	8
8	9
9	2
10	0

Ornament-compositie en stijl- en ornamentleer.

Hetgeen omtrent deze examens is medegedeeld ten opzichte van de candidaten voor M^2 geldt ook voor dit examen.

Echter verdient nog vermelding, dat de vrouwelijke candidaten vrij algemeen eene zekere geringschatting betoonden voor de historische producten der textielkunst.

De volgende cijfers werden toegekend:

Cijfers.	Aantal malen toegekend voor:		
	teekening.	gesch. bouwst.	stijl- en orn.-leer.
1	0	0	0
2	1	0	0
3	6	6	3
4	23	4	2
5	21	20	13
6	28	16	25
7	5	6	9
8	0	3	3
9	0	0	0
10	0	0	0
	6 vrijst.		

Ontleedkunde.

Bij het mondeling examen in dit vak bleek, dat verschillende candidaten onvoldoende waren voorbereid, voorname-

lijk wanneer bij de studie niet voortdurend was gebruik gemaakt van het skelet en goede gipsmodellen.

Van de vervaardigde teekeningen waren die van het spierbeeld in de meeste gevallen beter dan die van het proportiebeeld met daarin passende geraamte.

Vele candidaten hadden weinig vaardigheid in het juist weergeven van den uitwendigen vorm van het menschbeeld, een gevolg van het te weinig teekenen naar de natuur en naar goede gipsbeelden.

De volgende cijfers werden toegekend:

Cijfers.	Aantal malen toegekend voor:		
	prop. beeld.	anat. onderd.	mondeling.
1	1	0	1
2	1	2	2
3	5	1	4
4	7	6	5
5	22	14	9
6	14	17	14
7	4	11	3
8	0	1	5
9	0	2	5
10	0	0	6

Teekening wandplaat, stilleven, ornament naar pleister, kop en zwartbord.

De volgende cijfers werden toegekend:

Cijfers.	Wandpl.	Stilleven.	Pleisterorn.	Kop.	Zwartbord.
1	0	0	0	0	0
2	1	0	0	0	2
3	4	3	2	9	4
4	15	15	11	13	26
5	30	24	22	25	26
6	33	35	42	33	23
7	7	11	9	8	8
8	1	2	3	3	2
9	0	0	1	0	1
10	0	0	0	0	0

Een der candidaten trok zich terug en maakte alleen teekening naar plaat, zwartbord en kop.

De volgende onderwerpen moesten door de candidaten geteekend worden.

Wandplaat.

Een gedeelte van de beschildering eener Italiaansche faïence vaas.

De uitkomsten van dit examen waren niet bijzonder bevredigend.

Kleur en penseelbehandeling lieten nog al te wenschen over.

Stilleven.

Over een laag tafeltje was een zijden draperie gelegd; daarop stond een globe, die op een voetstuk met drie gebogen pooten rustte en waartegen ter rechter- en linkerzijde een opengeslagen boek lag. Tegen het midden van het tafeltje stond een ovale gedreven koperen schotel.

De resultaten waren vrij bevredigend en gaven geen aanleiding tot bijzondere opmerkingen.

Reliefornament.

Een vroeg-Gotisch kapiteel.

De uitkomsten van dit examen waren nog al gunstig.

Slechts aan een betrekkelijk gering aantal candidaten behoefde een beslist onvoldoend cijfer te worden toegekend.

Kop of fragment van het menschelijk lichaam.

Kop van de „Mozes'' van Michel Angelo. De candidaten toonden over het algemeen bij dit gedeelte van het examen te weinig bedrevenheid.

Slechts enkele waren in staat de détails van den kop goed te teekenen en te modelleeren.

Zwartbordteekenen.

Iedere groep van 8 candidaten had de vrije keuze uit drie opgegeven onderwerpen.

Blijkbaar wordt de groote beteekenis van dit gedeelte van het examen te veel onderschat. Gebrek aan vormenkennis bleek herhaaldelijk terwijl de dikwijls onhandige wijze van uitvoering getuigde van te weinig voorbereiding.

Methodologie.

De uitkomsten van het mondeling examen waren meer bevredigend dan die van het schriftelijke, zoodat de betrekke-

lijk gunstige eindcijfers, hoofdzakelijk een gevolg waren van een behoorlijk afgelegd mondeling examen.

De resultaten van het schriftelijk gedeelte waren, wat inhoud en vorm betreft, daarentegen minder gunstig.

De volgende cijfers werden toegekend:

Cijfers.	Aantal malen toegekend:
1	0
2	0
3	1
4	4
5	12
6	31
7	9
8	0
9	0
10	0

Wat het examen O (*boetseeren*) betreft, kan de Commissie mededeelen, dat het practisch gedeelte, ook wat de teekening van het ornament betreft, zeer bevredigend was.

Hetgeen omtrent de ontleedkundige kennis en stijl- en ornamentleer is medegedeeld omtrent de candidaten voor M^1 en M^2, geldt ook voor dit examen.

's Gravenhage
———————, September 1910.
Haarlem

Namens de Commissie,

H. J. DE GROOT, *Voorzitter.*
P. DOORN, *Secretaris*

Bijvoegsel tot de *Nederlandsche Staatscourant* van Vrijdag 11 November 1910, n°. 264.

N°. 89.

VERSLAG DER COMMISSIE, *in 1910 belast met het examineeren van hen, die eene akte van bekwaamheid verlangden tot het geven van middelbaar onderwijs in land- of tuinbouwkunde of houtteelt of tot het geven van lager onderwijs in land- of tuinbouwkunde, bedoeld bij het Koninklijk besluit van 26 Mei 1897* (Staatsblad n°. 161), *aangevuld bij Koninklijk besluit van 8 Juni 1900* (Staatsblad n°. 105).

Aan
Zijne Excellentie den Minister
van Binnenlandsche Zaken.

De Commissie, ingevolge art. 69 van de wet tot regeling van het middelbaar onderwijs en art. 65 van de wet tot regeling van het lager onderwijs, benoemd bij Uwer Excellenties beschikking van 4 Juli 1910, n°. 4745[1], afd. H. M. O., tot het afnemen van bovengenoemde examens, bestond uit de leden: dr. K. H. M. van der Zande, inspecteur van het landbouwonderwijs te 's Gravenhage, door Uwe Excellentie als voorzitter aangewezen; L. Broekema, directeur der Rijks- hoogere land-, tuin- en boschbouwschool te Wageningen; prof. dr. J. Ritzema Bos, J. H. Aberson, dr. O. Pitsch, dr. D. van Gulik, B. A. Plemper van Balen, H. K. H. A. Maijer Gmelin, A. C. Ide, S. Lako en S. Koenen, leeraren aan de Rijks- hoogere land-, tuin- en boschbouwschool te Wageningen; H. M. Kroon, leeraar aan 's Rijksveeartsenijschool te Utrecht; C. R. Brinkman, Rijkslandbouwleeraar te Leeuwarden; H. E. Huizenga, Rijkslandbouwleeraar te Teteringen; J. Elema, Rijkslandbouwleeraar

te Assen; J. Heidema, directeur der Rijks- landbouwwinterschool, te Groningen; U. J. Mansholt, Rijkslandbouwleeraar te Groningen; J. Z. ten Rodengate Marissen, directeur der Rijkslandbouwwinterschool te Meppel; C. H. Claassen. Rijkstuinbouwleeraar te Boskoop; J. Leendertz Czn., Rijkstuinbouwleeraar te Leeuwarden; P. de Vries, directeur der Rijkstuinbouwwinterschool te Aalsmeer; A. M. Sprenger, Rijkstuinbouwleeraar te Maastricht; J. Mesdag, zuivelconsulent te Leeuwarden; dr. L. F. C. Schey, zuivelconsulent te Hoorn; dr. G. H. Coops, leeraar aan de Rijkslandbouwschool te Wageningen; dr. H. Bos en dr. R. N. de Haas, leeraren aan de Rijks- hoogere burgerschool te Wageningen. De heer Mansholt nam slechts deel aan de eerste voorbereidende vergadering; door ziekte werd hij verhinderd zijne taak verder te vervullen. Zijn werk werd overgenomen door den heer Lako.

De Commissie heeft de eer Uwer Excellentie een verslag van hare werkzaamheden en de gehouden examens aan te bieden.

Voor de akte middelbaar onderwijs landbouwkunde had zich één mannelijke candidaat aangemeld; het aantal mannelijke candidaten voor de akte landbouwkunde lager onderwijs bedroeg 55, dat voor de akte tuinbouwkunde lager onderwijs 38; bovendien had zich voor de laatste akte eene vrouwelijke candidaat aangemeld; voorts hadden zich nog twee mannelijke candidaten voor de beide akten aangegeven. De candidaat voor de middelbare akte landbouw trok zich vóór het examen terug. Vóór het examen trokken 6 candidaten voor de akte landbouwkunde lager onderwijs en 5 candidaten voor de akte tuinbouwkunde lager onderwijs zich terug. Tijdens het examen trok één candidaat voor de akte landbouwkunde lager onderwijs, en één voor de akte tuinbouwkunde lager onderwijs zich terug.

In de eerste vergadering der Commissie, die op 13 Juli plaats had, werden, na benoeming van den heer L. Broekema tot secretaris, de werkzaamheden voor het examen geregeld. Een tweede voorbereidende vergadering werd gehouden op 16 Augustus, ter vaststelling van de schriftelijke vragen voor de akte tuinbouwkunde lager onderwijs. Op den laatsten dag van het examen voor genoemde akte werd eene vergadering gehouden ter vaststelling van de schriftelijke vragen voor de akte landbouwkunde lager onderwijs.

De examens voor de akte tuinbouwkunde werden gehouden van 16 tot en met 25 Augustus, die voor de akte landbouwkunde van 25 Augustus tot en met 6 September. Op

25 Augustus werd het verslag opgemaakt van de examens voor de eerstgenoemde, op 6 September dat voor de laatstgenoemde akte. Op 2 September werd eene vergadering gehouden van de Commissie voor het examen middelbaar onderwijs landbouwkunde, ter bespreking van een door Uwe Excellentie in handen van den voorzitter gesteld adres van de Vereeniging van leeraren in het teekenen bij het middelbaar onderwijs. In verband hiermede werd de vraag behandeld, welke wijzigingen in het examenprogramma middelbaar onderwijs landbouwkunde onder de gegeven omstandigheden aanbeveling verdienen.

De vergaderingen en examens vonden alle plaats in het hoofdgebouw der Rijks- hoogere land-, tuin- en boschbouwschool te Wageningen.

a. Examen lager onderwijs landbouwkunde.

De candidaten voor deze akte waren in 5 ploegen ingedeeld. Het examen van een der candidaten werd, op zijn verzoek, wegens zwakke gezondheid, verdeeld over twee ploegen. Het mondeling examen duurde voor elke ploeg 2 dagen. Op den avond, voorafgaande aan het mondeling examen, werd een schriftelijke vraag ter beantwoording gegeven; in die ploegen evenwel, wier mondeling examen op Maandag begon, werd op den avond van dien dag schriftelijk gewerkt.

De onderwerpen waren onder de examinatoren als volgt verdeeld:

kennis van de anorganische en organische scheikunde: Aberson en de Haas;

kennis van natuurkunde: Coops en van Gulik;

kennis van plant- en dierkunde, benevens bekendheid met eenige voor den landbouw nuttige en schadelijke dieren en planten: Ritzema Bos en Bos;

bekendheid in hoofdzaken met de gesteldheid en de vorming van den bodem van Nederland, benevens kennis van de natuur- en scheikundige eigenschappen van den grond en de meest belangrijke methoden van grondverbetering: Brinkman en Huizenga;

bekendheid met de hoofdpunten van de leer der bemesting: Elema en Mayer Gmelin;

bekendheid met de meest belangrijke methoden van grondbewerking, alsmede met de belangrijkste werktuigen bij den landbouw in gebruik: Heidema en Lako;

kennis van de plantenteelt: ten Rodengate Marissen en Pitsch;

bekendheid in hoofdzaken met de leer der veeteelt: Broekema en Kroon;

bekendheid met de hoofdzaken der zuivelbereiding: Mesdag en Schey.

De genoemden waren bij afwisseling examinator en assessor.

Het mondeling examen duurde voor elk vak 45 minuten.

De schriftelijke vragen waren ontleend aan de zuivelbereiding, de natuurkunde, de scheikunde, de plantenteelt en de kennis van den grond. Zij luidden:

Voor de eerste ploeg: Hoe kan men de waarde en de bruikbaarheid van melk voor verschillende doeleinden beoordeelen?

Voor de tweede ploeg: Wat verstaat men onder het arbeidsaequivalent der warmte-eenheid? Beschrijf zoo beknopt mogelijk de proeven, die u bekend zijn ter bepaling van deze grootheid.

Voor de derde ploeg: Maak een opstel over de bereiding en de voornaamste eigenschappen van salpeterzuur.

Voor de vierde ploeg: Beschrijf de teelt van een belangrijk landbouwgewas.

Voor de vijfde ploeg: Maak een opstel over de rol van den humus in den bouwgrond.

Aan 38 candidaten kon de akte worden uitgereikt, te weten aan: J. Benjaminse, te Voorthuizen; H. van den Berg, te Daarle (gem. Hellendoorn); H. L. Berkelder, te Markelosche Broek; K. Bron, te Almelo; W. E. J. Claessens, te Schinnen; G. H. Engelkes, te Scheemda; H. Erkelens, te Milheeze; H. Hendriks, te Hengelo (O.); L. van der Heijden, te Asten; L. H. Heijnen, te Roosendaal; M. Hooijberg, te Kwadijk; A. N. Jellema, te den Helder; A. Kerstens, te Zegge (Rucphen); H. J. van Kuppevelt, te Hooghal (N.-Br.); G. de Leeuw, te Veenendaal (G.); G. Lijftogt, te Apeldoorn; K. van der Meer, te Bakhuizen, A. Meeuse, te Schiedam; L. L. Mulders, te Denekamp; A. de Natris, te Nuland (dorp); J. A. Nillesen, te Malden; P. H. Penders, te Voerendaal; H. Piebes, te Alteveer (gem. Hoogeveen); B. Posma, te Appelscha; G. Rutgers, te Bathmen; R. Rijpma, te Stadskanaal; P. H. Schlicher, te Beugen (N.-Br.); H. J. Smeets, te Ottersum; J. Smulders, te Mierlo; E. Stel, te Exlo; G. D. Teunissen, te Laren (G.); Th. J. Thien, te Zonderen (gem. Borne); C. H. Veen, te Purmerland; J. Veenstra, te Hemrik (Fr.); J. Venema, te Duurswoude; M. G. Visser, te Zweins (Fr.); L. Waninge, te Exloërmond (gem. Odoorn); M. Wiegersma, te Nijega.

Onderstaand staatje geeft een overzicht van de cijfers, welke door de gezamenlijk volledig geëxamineerde candidaten zijn behaald.

VAKKEN.	Aantal keeren, dat de aan het hoofd dezer kolommen geplaatste cijfers werden behaald.									
	10	9	8	7	6	5	4	3	2	1
Plant- en dierkunde	3	6	6	9	9	9	7	1	—	—
Natuurkunde	1	2	2	13	11	17	2	2	—	—
Scheikunde	—	2	3	7	9	8	10	9	1	1
Bemestingsleer	—	3	7	15	11	5	5	3	1	—
Grondbewerking en werktuigen	—	1	6	8	15	10	6	2	2	—
Kennis van den grond en grondverbetering	—	2	8	14	8	9	5	2	2	—
Veeteelt	—	1	10	15	10	7	5	1	—	1
Zuivelbereiding	—	1	5	5	15	7	13	4	—	—
Plantenteelt	1	1	9	9	19	6	2	2	1	—
Totaal . .	5	19	56	95	107	78	55	26	7	2

b. **Examens lager onderwijs tuinbouwkunde.**

De candidaten voor deze akte waren in 4 ploegen ingedeeld. Het mondeling examen duurde ook hier voor elke ploeg 2 dagen. Het schriftelijk examen was op dezelfde wijze geregeld als dat voor de akte landbouwkunde.

De onderwerpen waren als volgt over de examinatoren verdeeld:

kennis van scheikunde en van natuurkunde, met name van die onderdeelen van beide wetenschappen, welke voor den tuinbouwer van belang moeten worden geacht; examinatoren voor scheikunde: Aberson en de Haas; voor natuurkunde: Coops en van Gulik;

algemeene kennis van den bouw en het leven der planten; kennis van de voornaamste cultuurgewassen uit een bota-

nisch oogpunt en van hunne plaats in het systeem; bekendheid met eenige plantenziekten en voor den tuinbouw nuttige en schadelijke dieren: Ritzema Bos en Bos;

bekendheid met de eigenschappen van den grond en de meest belangrijke methoden van grondbewerking en grondverbetering. met de hoofdpunten van de leer der bemesting: Elema en Mayer Gmelin;

bekendheid met de hoofdpunten van den eigenlijken tuinbouw, voor zoover betreft:

a. warmoezerij: de teelt van gewassen in den vollen grond, vervroegen: Claassen en Sprenger;

b. vruchtenteelt: aanleg en behandeling van den boomgaard en van den vruchtentuin, kennis van de meest aanbevelenswaardige vruchtenvariëteiten, vermenigvuldigen, veredelen, snoeien: Ide en Leendertz;

c. bloemen- en boomteelt: eenige kennis van vaste planten, zaai- en kamerplanten, benevens van sierheesters: Plemper van Balen en de Vries.

De genoemden waren beurtelings examinator en assessor.
Het mondeling examen duurde voor elk der vakken warmoezerij, vruchtenteelt en bloemen- en boomteelt 1 uur; voor de overige vakken 45 minuten.
De schriftelijke vragen, waaruit een onderwerp ter behandeling mocht gekozen worden, waren:

Voor de eerste ploeg:

a. Beschrijf de wijze, waarop men gedurende het geheele jaar sla zou kunnen kweeken en oogsten.

b. Hoe worden hoog- en halfstamkroonboomen van appel en peer gekweekt, en beschrijf de vorming, totdat de kroon 5 jaar oud is.

c. Beschrijf de verzorging van bol- en knolgewassen voor een eenvoudigen voorjaarstuin.

Voor de tweede ploeg:

a. Wat is u bekend omtrent het gebruik en de verzorging van heesterachtige klimplanten in den tuin; deel iets mede omtrent de aankweeking er van.

b. Geef eene beschrijving van verschillende kassen voor de druiventeelt in gebruik, en bespreek den invloed, dien ze op de teelt hebben.

c. Beschrijf de cultuur van asperges, op Westlandsche en op Brunswijksche wijze gedreven, en geef de voor- en nadeelen van beide methoden aan.

Voor de derde ploeg:

a. Deel iets mede omtrent de teelt en het gebruik van eenige één- en tweejarige zaadplanten voor tuinversiering.

b. Beschrijf den aankweek en den snoei van roode en zwarte aalbessen.

c. Welke waarde heeft beschutting voor een groententuin, hoe brengt men ze aan, welk gebruik kan men er van maken, en welke materialen worden er in de groot-cultuur voor gebruikt?

Voor de vierde ploeg:

a. Wat is u bekend van het vervroegen van heesters?

b. Op welke wijzen worden boomgaarden in een u bekende streek aangelegd, en wat valt daarover op te merken? Geef de wijzigingen aan, die u er in zoudt willen aanbrengen.

c. Beschrijf nauwkeurig den aanleg van een Westlandschen komkommer- en peenbak, met bijbehoorende cultures.

De akte kon worden uitgereikt aan 21 candidaten, te weten aan: J. A. van den Berg, te Rhenen; S. Boot, te Doorn; H. Brouwer, te Winterswijk; A. Buisma, te Heteren; G. van Donkersgoed, te Nieuwleusen (O.); mej. J. H. Entrop, te Utrecht; A. de Graaf, te Leeuwarden; J. G. Hak, te Wageningen; N. M. Heilijgers, te Utrecht; A. ten Heuvel, te Alteveer; G. Honselaar, te Katwijk a/d. Rijn; J. de Jong, te Breda; A. Kooiman, te Andijk; E. van der Laan, te Leeuwarden; P. Lamoré, te Benschop; P. Miedema, te Vrijenban; A. P. van der Moolen, te Delden (stad); J. Polderman, te Renkum; J. H. Steggerda, te Wijdenes; S. Stolp, te Uitdam; H. Visser, te Zuid-Eierland (Texel).

Het volgende staatje geeft een overzicht van de door de gezamenlijk volledig geëxamineerde candidaten behaalde cijfers.

VAKKEN.	Aantal keeren, dat de aan het hoofd dezer kolommen geplaatste cijfers werden behaald.									
	10	9	8	7	6	5	4	3	2	1
Scheikunde	—	3	5	5	9	5	7	1	—	—
Natuurkunde	—	2	4	10	9	8	1	1	—	—
Plant- en dierkunde	1	3	6	8	11	5	2	—	—	—
Bodem en bemesting	—	3	4	9	13	3	1	1	—	2
Warmoezerij	—	—	2	2	7	11	8	3	2	—
Vruchtenteelt	—	3	—	7	6	7	4	6	3	—
Boom- en bloementeelt	—	—	2	7	11	8	7	—	—	—
Totaal	1	14	23	48	66	47	30	12	5	2

Het gehouden examen geeft de Commissie wederom aanleiding tot de opmerking, dat de kennis van de eigenlijke tuinbouwvakken bij vele candidaten in menig opzicht onbevredigend was. Verschillende oorzaken kunnen hiertoe hebben meegewerkt. Zoo hadden sommigen zich gedurende een te korten tijd voor het examen voorbereid, anderen hadden verzuimd, zich eenigszins practisch te oefenen in het kweeken en verzorgen van tuinbouwgewassen, terwijl door velen aan de tuinbouwpraktijk te weinig aandacht gewijd was. Hoewel de Commissie inziet, dat het voor de candidaten moeilijk is, zich practisch in bijzonderheden op de hoogte te stellen van het tuinbouwbedrijf, dat zich meer en meer specialiseert, meent ze er toch op te moeten wijzen, dat goed en veel rondzien, al is het dan maar voornamelijk in de naaste omgeving, in hooge mate gewenscht is.

Bij het eindigen harer taak betuigt de Commissie aan Uwe Excellentie haren dank voor het haar geschonken vertrouwen.

's Gravenhage
——————, September 1910.
Wageningen

Van der Zande, *Voorzitter*
L. Broekema, *Secretaris.*

BIJLAGE.

Tabellarisch overzicht van de gehouden examens.

Getal candidaten						
die zijn opgeroepen.	die niet zijn opgekomen.	die geëxamineerd zijn.	die zich tijdens het examen terugtrokken.	die afgewezen werden.	die toegelaten zijn.	Totaal.
a. voor middelbaar onderwijs landbouwkunde.						
1	1	—	—	—	—	—
b. voor lager onderwijs landbouwkunde.						
57	6	51	1	12	38	57
c. voor lager onderwijs tuinbouwkunde.						
41	5	36	1	14	21	41

Bijvoegsel tot de *Nederlandsche Staatscourant* van
Vrijdag 9 December 1910, nº. 288.

Nº. 90.

VERSLAGEN *van de in 1910 gehouden eindexamens voor de hoogere burgerscholen met vijfjarigen cursus, voorafgegaan door een overzicht van de samenstelling van de examencommissiën en van den duur en den uitslag van de examens.*

OVERZICHT *van de samenstelling van de examencommissiën, van den duur en van den uitslag van de examens.*

Samenstelling van de Commissiën.

Noordbrabant.

Lid en voorzitter: dr. B. Dijksterhuis, directeur der Rijks- hoogere burgerschool te Tilburg.

Lid en plaatsvervangend voorzitter: dr. J. Schüngel, directeur der Rijks- hoogere burgerschool te 's Hertogenbosch.

Leden: P. J. Bos, J. Kofman en F. Allan, leeraren aan de Rijks- hoogere burgerschool te 's Hertogenbosch;

dr. J. E. Couvée, dr. J. E. van den Arend, C. Goedeljee, B. E. Bouwman en A. van Herk, leeraren aan de hoogere burgerschool te Breda;

W. F. Wolters, directeur van en A. J. A. Busquet, dr. L. M. J. Stoel en H. W. Disper, leeraren aan de Rijks- hoogere burgerschool te Bergen op Zoom;

W. G. van der Meer en D. Veersema, leeraren aan de Rijks- hoogere burgerschool te Tilburg;

Gelderland.

Lid en voorzitter: dr. G. M. Slothouwer, directeur van de Rijks- hoogere burgerschool te Wageningen.

Lid en onder-voorzitter: dr. J. W. Lem, directeur van de hoogere burgerschool te Zutphen.

Leden: dr. P. M. Keer, P. Kat Pzn., H. Ch. Mellet en A. Dolk, leeraren aan de hoogere burgerschool te Zutphen;

C. P. Logemann, W. C. L. Sanders, A. H. E. Verhaegh en H. van Cleeff, leeraren aan de hoogere burgerschool te Apeldoorn;

dr. H. Hulshof, directeur van, en A. van der Laan, dr. H. B. Holsboer, T. Hazewinkel en dr. A. van de Water, leeraren aan de hoogere burgerschool te Arnhem; A. Landman, directeur van de Rijks- hoogere burgerschool te Winterswijk;

J. H. Slothouwer, directeur van, en C. Kok, mej. F. W. Andreae, D. C. J. van Batenburg, leeraren aan de hoogere burgerschool te Tiel;

dr. J. Gerzon, S. F. Kleinbentink, G. Wolda, M. Knorringa en L. Raemaekers, leeraren aan de Rijks- hoogere burgerschool te Wageningen;

dr. S. L. van Oss, dr. J. C. Wildervanck, W. Brussel en A. M. J. Diemont, leeraren aan de hoogere burgerschool te Zalt-Bommel;

F. J. van der Tak, leeraar aan de hoogere burgerschool te Maastricht;

G. L. Breedvelt, leeraar aan de Rijks- hoogere burgerschool te Bergen op Zoom.

Zuidholland.

A. Eerste Commissie.

Lid en voorzitter: dr. A. van Oven, directeur der hoogere burgerschool met 5-jarigen cursus te Dordrecht.

Lid en plaatsvervangend voorzitter: dr. J. M. Hiebendaal, directeur der hoogere burgerschool met 5-jarigen cursus te Gorinchem.

Leden: dr. S. Birnie, directeur van, en J. D. Fast, J. du Saar, C. Krediet, H. W. Wouterlood, P. T. van den Berg van Os, J. J. Griss, G. B. Lalleman en J. H. Weyns, leeraren aan de 1ste hoogere burgerschool met 5-jarigen cursus te Rotterdam;

dr. J. F. Reitsma, directeur van, en K. C. Lariby, Chr. Stapelkamp en W. H. den Houting, leeraren aan de Christelijke hoogere burgerschool met 5-jarigen cursus te Rotterdam;

J. N. Hessling, D. J. Kruytbosch, C. C. A. Croïn, J. van Zee, G. Lubberhuizen, J. Kroon jr. en J. Mension, leeraren aan de hoogere burgerschool met 5-jarigen cursus te Dordrecht;

dr. J. H. M. Falkenhagen, P. Persant Snoep, A. Feenstra en J. B. Melsen, leeraren aan de hoogere burgerschool met 5-jarigen cursus te Gorinchem;

mej. M. E. Bernhardt, leerares aan de middelbare school voor meisjes te 's Gravenhage;

dr. D. de Lange, J. W. Pik en R. Volbeda, leeraren aan de 2de hoogere burgerschool met 5-jarigen cursus te Rotterdam;

N. Waterbolk, leeraar aan de 3de hoogere burgerschool met 5-jarigen cursus te 's Gravenhage.

B. Tweede Commissie.

Lid en voorzitter: dr. J. L. Andreae, directeur der hoogere burgerschool met 5-jarigen cursus te Leiden.

Lid en plaatsvervangend voorzitter: dr. S. S. Hoogstra, directeur der Rijks- hoogere burgerschool met 5-jarigen cursus te Gouda.

Leden: dr. A. D. van der Harst, dr. G. Bakker, dr. N. Japikse, K. Muntinga, C. Timmermans en P. J. den Hertog, leeraren aan de 1ste hoogere burgerschool met 5-jarigen cursus te 's Gravenhage;

mr. P. M. von Baumhauer, leeraar aan de hoogere burgerschool met 5-jarigen cursus te Leiden en aan de 1ste hoogere burgerschool met 5-jarigen cursus te 's Gravenhage;

J. P. van der Meulen en dr. M. A. van Weel, leeraren aan de 1ste hoogere burgerschool met 5-jarigen cursus te 's Gravenhage en aan die te Voorschoten;

W. A. Piets, dr. J. Geest, dr. F. W. Raabe en J. H. van der Voort, leeraren aan de Rijks- hoogere burgerschool met 5-jarigen cursus te Gouda;

W. Massink, dr. J. M. Ruys en G. M. Kosters, leeraren aan de hoogere burgerschool met 5-jarigen cursus te Leiden;

G. Gosses, leeraar aan de hoogere burgerschool met driejarigen cursus te 's Gravenhage;

dr. J. C. Schalkwijk en W. Draaijer, leeraren aan de

hoogere burgerschool met 5-jarigen cursus te Leiden en aan die te Voorschoten;

C. van der Waals, leeraar aan de openbare handelsschool te Rotterdam en aan de hoogere burgerschool met 5-jarigen cursus te Leiden;

A. L. van Beeck en A. Cohen, leeraren aan het gymnasium te Leiden en aan de hoogere burgerschool met 5-jarigen cursus te Voorschoten;

dr. G. J. M. Coolhaas, directeur der 2de hoogere burgerschool met 5-jarigen cursus te 's Gravenhage;

J. Holwerda, directeur der 2de hoogere burgerschool met 5-jarigen cursus te Rotterdam;

dr. H. J. van Wijk, leeraar aan de 2de en 3de hoogere burgerschool met 5-jarigen cursus te 's Gravenhage;

dr. L. Posthumus, oud-leeraar aan de hoogere burgerschool met 5-jarigen cursus te Dordrecht, wonende te Voorburg;

mej. A. A. E. S. Roukens, leerares aan de middelbare school voor meisjes te 's Gravenhage;

mr. dr. J. C. Witteveen, leeraar aan de 3de hoogere burgerschool met 5-jarigen cursus te 's Gravenhage;

P. Wijdenes, leeraar aan de 2de hoogere burgerschool met 5-jarigen cursus te Rotterdam.

C. Derde Commissie.

Lid en voorzitter: M. Horn, directeur der hoogere burgerschool met 5-jarigen cursus te Schiedam.

Lid en plaatsvervangend voorzitter: A. J. Goedkoop van Nelle, directeur der hoogere burgerschool met 5-jarigen cursus te Delft.

Leden: dr. W. J. Steenhuis, A. van der Belt, J. van Hessen en J. A. Hingman, leeraren aan de hoogere burgerschool met 5-jarigen cursus te Schiedam;

J. W. F. van Meegeren, leeraar aan de hoogere burgerschool met 5-jarigen cursus te Schiedam, wonende te 's Gravenhage;

H. J. van der Noorda, leeraar aan het gymnasium te Nijmegen;

N. J. A. Roldanus, leeraar aan de hoogere burgerschool met 5-jarigen cursus te Delft en aan die te Schiedam, wonende te Delft;

H. L. Vernhout, J. Clay, S. van der Meer en A. L. Hondius, leeraren aan de hoogere burgerschool met 5-jarigen cursus te Delft;

Ph. J. Stok, dr. J. Romeny, H. Boerma, mr. M. J. van der Flier, B. J. F. Varenhorst en J. W. Albarda, leeraren aan de 2de hoogere burgerschool met 5-jarigen cursus te 's Gravenhage;

H. J. H. van Vianen, leeraar aan de 1ste, 2de en 3de hoogere burgerschool met 5-jarigen cursus te 's Gravenhage;

E. F. Hardenberg, dr. G. J. de Groot, H. Korst, dr. W. van Schothorst, A. Broers en C. F. H. Tückermann, leeraren aan de 3de hoogere burgerschool met 5-jarigen cursus te 's Gravenhage;

W. L. Pilaar, leeraar aan de hoogere burgerschool met 3-jarigen cursus met daaraan verbonden handelsklassen te Haarlem;

dr. J. Kunst, leeraar aan de 1ste hoogere burgerschool met 5-jarigen cursus te Rotterdam;

dr. P. C. M. Bos, leeraar aan de 2de hoogere burgerschool met 5-jarigen cursus te Amsterdam;

mej. E. Brandon, leerares aan de hoogere burgerschool voor meisjes te Rotterdam;

H. Schukken, leeraar aan de hoogere burgerschool met 5-jarigen cursus te Gorinchem.

Noordholland.

A. Westelijke Commissie.

Lid en voorzitter: dr. H. Brongersma, oud-directeur der gemeentelijke hoogere burgerschool met 5-jarigen cursus te Haarlem.

Lid en plaatsvervangend voorzitter: A. Pelt, directeur der gemeentelijke hoogere burgerschool te Zaandam.

Leden: W. C. G. H. van Mourik Broekman, directeur van, en L. van der Vegt, dr. H. J. Calkoen, dr. G. Nolst Trenité, R. Zuidema en P. Frisius de Haan, leeraren aan de gemeentelijke hoogere burgerschool met 5-jarigen cursus te Haarlem;

dr. D. A. Kerkhoff, directeur van, en dr. G. van Beek, dr. A. C. van Rijn van Alkemade, C. R. de Boer en H. L. Bouwman, leeraren aan de Rijks- hoogere burgerschool te den Helder;

dr. A. C. Antusch, directeur van, en dr. G. K. van Nugteren, N. Meijer, H. Sellemans, E. M. van Soest en H. G. Baints, leeraren aan de Rijks- hoogere burgerschool te Alkmaar;

dr. A. Borgman, directeur der hoogere burgerschool met 3-jarigen cursus en daaraan verbonden handelsschool met 2-jarigen cursus, te Haarlem;

dr. W. C. L. Bronsveld, directeur van, en dr. H. A. Naber, G. Welbergen en J. C. Kerkmeijer, leeraren aan de Rijks- hoogere burgerschool te Hoorn, A. van der Stempel jr., leeraar aan de Rijks- hoogere burgerschool te Hoorn en aan de gemeentelijke hoogere burgerschool te Zaandam;

dr. P. C. E. Meerum Terwogt, L. Kieviet, W. van Doorn, leeraren aan de gemeentelijke hoogere burgerschool te Zaandam, en E. A. W. Pauw, leeraar aan de gemeentelijke hoogere burgerschool met 3-jarigen cursus met daaraan verbonden handelsklassen te Haarlem;

H. J. de Vries, leeraar aan de hoogere burgerschool met 5-jarigen cursus te Haarlem;

J. Gerritsz, leeraar aan de 3de hoogere burgerschool met 5-jarigen cursus te Amsterdam, wonende te Haarlem.

B. Oostelijke Commissie.

Lid en voorzitter: dr. D. Coelingh, directeur der 3de hoogere burgerschool met 5-jarigen cursus te Amsterdam.

Lid en plaatsvervangend voorzitter: dr. J. C. Costerus, directeur der 1ste hoogere burgerschool met 5-jarigen cursus te Amsterdam.

Leden: W. J. Wisselink, dr. J. G. Rutgers, dr. H. Hemmes, dr. A. J. d'Ailly en H. L. de Leeuw, leeraren aan de 1ste hoogere burgerschool met 5-jarigen cursus te Amsterdam;

A. L. J. Bouten, directeur van, en W. Ph. Lindner, dr. G. Doijer van Cleeff, P. de Vos jr. en H. J. Horn jr., leeraren aan de 2de hoogere burgerschool met 5-jarigen cursus te Amsterdam;

dr. G. van Rij, dr. G. A. C. Valewink, dr. N. Quint Gzn., J. de Lint, A. K. Castelein en G. Bolkestein, leeraren aan de 3de hoogere burgerschool met 5-jarigen cursus te Amsterdam;

G. C. Hoogewerff, directeur van, en dr. J. H. Meerburg, dr. W. A. van der Vet en P. Th. N. Moesveld, leeraren aan de hoogere burgerschool te Hilversum, C. J. Westermann, oud-leeraar aan de hoogere burgerschool te Hilversum, wonende te Amsterdam;

W. N. Francken, leeraar aan de Rijks- hoogere burgerschool te Helder;

H. Wieringa, leeraar aan de hoogere burgerschool, met 5-jarigen cursus te Haarlem;

J. H. T. Rodenburg, leeraar aan de 1ste hoogere burgerschool met 3-jarigen cursus te Amsterdam;

W. van der Molen, leeraar aan de Rijks- hoogere burgerschool te Helder;

W. J. Brandts, leeraar aan de 1ste en 2de hoogere burgerschool met 5-jarigen cursus te Amsterdam;

S. J. van de Vliet, leeraar aan de hoogere burgerschool met 5-jarigen cursus te Amsterdam en aan die te Hilversum;

E. van der Gaast, leeraar aan de hoogere burgerschool te Hilversum;

L. Versteeg. tijdelijk leeraar aan de 2de hoogere burgerschool met 5-jarigen cursus te Amsterdam.

Zeeland.

Lid en voorzitter: L. van Bruggen, directeur der Rijks- hoogere burgerschool te Goes.

Lid en plaatsvervangend voorzitter: J. A. de Bruyne, directeur der Rijks- hoogere burgerschool te Zierikzee.

Leden: C. J. S. Tetterode, dr. T. de Haan, J. Bauwens en J. Pot, leeraren aan de Rijks- hoogere burgerschool te Zierikzee;

A. K. Zweede, J. H. Rhoen, M. van Breen en A. D. F. van der Wart, leeraren aan de Rijks- hoogere burgerschool te Goes;

dr. H. Japikse, directeur van, en C. D. A. Zimmerman, dr. R. van der Laan, H. Snijders en W. Kosten, leeraren aan de Rijks- hoogere burgerschool te Middelburg.

Utrecht.

Lid en voorzitter: dr. H. F. Jonkman, directeur der Rijks- hoogere burgerschool te Utrecht.

Lid en plaatsvervangend voorzitter: F. Wesseling, leeraar aan de hoogere burgerschool te Amersfoort.

Leden: A. G. van Os, A. M. Kerkkamp, H. Corver, dr. P. K. D. Lulofs, dr. Th. Weevers, S. de Vries, dr. E. J. Beumer, J. M. Thiel, A. J. de Jong, dr. E. Kruisinga, W. Emmens, leeraren aan de hoogere burgerschool te Amersfoort;

H. Koldewijn, dr. P. van Mourik, dr. J. L. Hoorweg, dr. J. E. Enklaar, D. Aitton, W. Pik, F. A. Kohly, R. R. de Jong, dr. G. van der Waals, J. C. U. Legner, leeraren aan de Rijks- hoogere burgerschool te Utrecht;

dr. J. A. Vreeswijk, dr. A. Kijlstra, dr. J. M. Geerts, M. ten Bouwhuys, I. Stibbe, F. P. Visser, leeraren aan de gemeente hoogere burgerschool te Utrecht;

J. de Jong Azn., leeraar aan de hoogere burgerschool te Breda.

Friesland.

Lid en voorzitter: dr. J. Ariëns Kappers, directeur der Rijks- hoogere burgerschool te Leeuwarden.

Lid en plaatsvervangend voorzitter: dr. E. Jensema, directeur der Rijks- hoogere burgerschool tee Groningen.

Leden: P. M. van Bemmel, dr. J. J. van Rijn, D. A. G. Vastenou, F. E. G. C. Doucet en J. Bubberman, leeraren aan de Rijks- hoogere burgerschool te Leeuwarden;

dr. J. C. C. W. van Nooten, directeur van, en dr. A. Vas Nunes, dr. P. C. J. Euwes, S. Stellingwerff en L. van Rossen, leeraren aan de hoogere burgerschool te Sneek;

mr. dr. J. Kalma, leeraar aan de Rijks- hoogere burgerscholen te Leeuwarden, Groningen en Warffum, wonende te Groningen;

dr. D. Dijken, dr. J. W. Beekman, Jac. Aalbers, dr. J. Bergsma en C. Bethe, leeraren aan de Rijks- hoogere burgerschool te Groningen;

dr. H. F. Huisken, directeur van, en W. H. A. Wesselink, A. H. Smith, W. Timmermans en J. van Voorthuysen, leeraren aan de Rijks- hoogere burgerschool te Veendam;

dr. J. F. A. Mellink, directeur van, en dr. C. L. van den Broek, mr. dr. G. M. Doornbos, J. Zijlstra en W. A. Wanting, leeraren aan de Rijks- hoogere burgerschool te Assen;

J. W. Weevers, oud-directeur der openbare handelsschool te Rotterdam;

H. Schuitema, leeraar aan de Rijks- hoogere burgerschool te den Helder;

dr. H. P. B. Plomp, leeraar aan de Rijks- hoogere burgerschool te Hoorn.

Overijssel.

Lid en voorzitter: dr. J. J. le Roy, directeur der hoogere burgerschool te Deventer.

Lid en plaatsvervangend voorzitter: dr. L. W. Th. Wigman, directeur der Rijks- hoogere burgerschool te Zwolle.

Leden: dr. V. C. L. M. E. Frackers, A. M. Overeijnder,

C. J. de Bruijn Kops, A. C. van Meeteren en J. A. Meursinge, leeraren aan de Rijks- hoogere burgerschool te Zwolle;

dr. O. J. Risselada, directeur van, en H. J. E. Beth, dr. J. van Beusekom, F. A. van Dam, P. van den Brand, H. J. Trip en A. Dubois, leeraren aan de hoogere burgerschool te Stad-Almelo;

W. de Visser, dr. W. van der Woude, H. Siliakus, J. K. Frederiks en A. W. A. Liernur, leeraren aan de hoogere burgerschool te Deventer;

dr. A. Benthem Gz., waarnemend directeur van, en dr. C. Huijsman en A. L. de Bont, leeraren aan de hoogere burgerschool te Enschedé;

R. Jurgens, dr. H. J. van de Stadt, directeur van, en H. Wijma, mr. J. Nanninga Uitterdijk, E. Rijpma, W. de Vries en M. J. Verkozen, leeraren aan de hoogere burgerschool te Kampen.

Groningen.

Dezelfde commissie als voor Friesland en Drenthe.

Drenthe.

Dezelfde commissie als voor Friesland en Groningen.

Limburg.

Lid en voorzitter: dr. H. A. J. van Swaay, directeur der Rijks- hoogere burgerschool te Roermond;

Lid en plaatsvervangend voorzitter: H. F. J. Houben, directeur der hoogere burgerschool te Maastricht.

Leden: L. A. J. Keuller, L. Crijns, E. A. Visser, H. W. A. Röttger, W. van der Vliet, leeraren aan de hoogere burgerschool te Maastricht;

J. L. Hogeweg, J. Alingh Prins, G. de Weerd, dr. C. J. A. Meerdink, P. Meijer, P. H. Kisjes, leeraren aan de Rijks- hoogere burgerschool te Roermond;

M. A. P. C. Poelhekke, directeur van, B. J. W. Reuser, H. C. van Cappelle, dr. B. Sijpkens, mr. dr. G. L. van Oosten Slingeland en G. J. Burger, leeraren aan de gemeente hoogere burgerschool te Nijmegen;

F. Versteegh, directeur van, dr. S. Krüger, dr. J. Kramers, mr. dr. Ch. Raaymakers, H. A. Derksen en A. van Thiel, leeraren aan de bijzondere hoogere burgerschool van het Canisius College te Nijmegen;

A. J. H. Thywissen, L. Prevoo, H. Latiers, A. H. Geurts, M. H. A. L. Merkelbach en H. Wismans, leeraren aan de bijzondere hoogere burgerschool te Rolduc (Kerkrade).

Duur der examens.

Commissiën.	Aanvang van de examens.	Einde van de examens.	Aantal dagen.	Aantal candidaten.	Aantal cand. die zich terugtrokken.	Aantal geëxamineerden.	Gehouden te:
Noordbrabant . .	18 Juli	10 Aug.	21	82	6	76	Tilburg
Gelderland. . . .	18 „	6 „	18	138	4	134	Wageningen.
Zuidholland . A	18 „	6 „	18	138	3	135	Dordrecht.
Zuidholland . B	18 „	6 „	18	135	6	129	Leiden
Zuidholland . C	18 „	6 „	18	140	0	140	Schiedam
Noordholland A	18 „	6 „	18	129	1	128	Amsterdam
Noordholland B	18 „	6 „	18	136	3	133	Haarlem
Zeeland.	18 „	3 „	15	49	0	49	Goes
Utrecht.	18 „	3 „	15	100	1	99	Utrecht
Friesland. . . . . Groningen en Drenthe	18 „	3 „	15	99	1	98	Leeuwarden
Overijssel.	18 „	30 Juli	12	82	2	80	Deventer
Limburg	18 „	3 Aug.	15	120	4	116	Roermond

Uitslag der examens.

Commissiën.	Hoogere Burgerscholen.	Getal candidaten die zich hebben aangemeld.	zijn geëxamineerd.	zijn toegelaten.	zijn afgewezen.	zich hebben teruggetrokken.
Noordbrabant . .	's Hertogenbosch . . .	14	13	11	2	1
	Bergen op Zoom . . .	24	20	15	5	4
	Tilburg	8	8	7	1	—
	Breda	26	26	25	1	—
	Geene H. B. S.	10	9	6	3	1

Commissiën.	Hoogere Burgerscholen.	Getal candidaten die zich hebben aangemeld.	zijn geëxamineerd.	zijn toegelaten.	zijn afgewezen.	zich hebben teruggetrokken.
Gelderland . . .	Apeldoorn	20	20	18	2	—
	Arnhem	50	50	45	5	—
	Tiel	4	4	4	—	—
	Wageningen	14	14	11	3	—
	Zaltbommel	7	7	7	—	—
	Zutphen	24	24	19	5	—
	Geene H. B. S.	19	15	8	7	4
Zuidholland A .	Rotterd. (Gem. H. B. S.)	76	76	66	10	—
	„ (Chr. H. B. S.)	7	6	6	—	1
	Dordrecht	33	33	28	5	—
	Gorinchem	9	9	9	—	—
	Geene H. B. S.	13	11	8	3	2
Zuidholland B .	Gravenhage (Bleijenburg)	45	44	35	9	1
	Leiden	26	26	23	3	—
	Voorschoten	16	13	9	4	3
	Gouda	29	29	20	9	—
	Geene H. B. S.	19	17	8	9	2
Zuidholland C .	Schiedam	28	28	24	4	—
	's Gravenhage (Waldeck Pyrmontkade)	31	31	31	—	—
	's Gravenhage (Stadhouderslaan)	57	57	49	8	—
	Delft	20	20	17	3	—
	Geene H. B. S.	4	4	3	1	—
Noordholland A.	Amsterdam (1e H. B. S. 5 j. c.)	38	38	34	4	—
	Amsterdam (2e H. B. S. 5 j. c.)	45	44	40	4	1
	Amsterdam (3e H. B. S. 5 j. c.)	25	25	22	3	—
	Hilversum	19	19	16	3	—
	Geene H. B. S.	2	2	1	1	—
Noordholland B.	Haarlem	49	49	47	2	—
	Helder	15	14	12	2	1

Commissiën.	Hoogere Burgerscholen.	Getal candidaten die				
		zich hebben aangemeld.	zijn geëxamineerd.	zijn toegelaten.	zijn afgewezen.	zich hebben teruggetrokken.
	Zaandam	17	17	11	6	—
	Hoorn	16	16	14	2	—
	Alkmaar	21	20	17	3	1
	Geene H. B. S.	18	17	8	9	1
Zeeland	Middelburg	27	27	26	1	—
	Goes	13	13	10	3	—
	Zierikzee	9	9	8	1	—
Utrecht	Amersfoort	30	30	26	4	—
	Utrecht (Rijks H. B. S.)	30	30	28	2	—
	„ (Gem. H. B. S.)	34	34	21	13	—
	Geene H. B. S.	6	5	2	3	1
Friesland, Groningen en Drenthe	Leeuwarden	27	26	23	3	1
	Sneek	12	12	8	4	—
	Groningen	38	38	35	3	—
	Assen	12	12	12	—	—
	Veendam	10	10	8	2	—
Overijssel	Almelo	14	14	13	1	—
	Deventer	17	17	13	4	—
	Kampen	15	14	11	3	1
	Zwolle	20	20	18	2	—
	Enschedé	15	15	13	2	—
	Geene H. B. S.	1	—	—	—	1
Limburg	Maastricht	24	21	17	4	3
	Roermond	12	11	10	1	1
	Nijmegen	38	38	23	15	—
	Canisius college	19	19	19	—	—
	Rolduc	19	19	16	3	—
	Geene H. B. S.	8	8	3	5	—
	Totaal	1348	1317	1 097	220	13

In de hier volgende tabel zijn de cijfers vermeld, die door elke commissie zijn toegekend voor de vijf verschillende afdeelingen, aangewezen in het Algemeen Reglement, behoorende bij het Koninklijk besluit van 27 Juni 1901 (*Staatsblad* n°. 190).

Noordbrabant.

Aan
den Commissaris der Koningin in de provincie Noordbrabant.

De Commissie, krachtens Uwe beschikking van 14 Maart 1910, A, n°. 39, 2de afdeeling, 1ste bureau, belast met het afnemen van het eindexamen voor de hoogere burgerscholen met vijfjarigen cursus in de provincie Noordbrabant, heeft de eer, ter voldoening aan art. 67, tweede lid, der wet van 2 Mei 1863 (*Staatsblad* n°. 50) U.H.E G. het volgend verslag van hare werkzaamheden aan te bieden.

De commissie hield hare vergaderingen in het gebouw der Rijks- hoogere burgerschool ,,Willem II'' te Tilburg.

De eerste vergadering werd gehouden den 23sten April 1910. Tot secretaris werd benoemd het lid D. Veersema. De sub-commissiën werden aldus samengesteld:

Afdeeling A. (Wis- en werktuigkunde.)
Bos, Busquet, van der Meer, Stoel.

Afdeeling B. (Natuurkundige vakken.)
Stoel, Schüngel, van den Arend, Couvée.

Afdeeling C. (Geschiedenis, aardrijkskunde, staats- en handelswetenschappen.)
Kofman, Disper, Dijksterhuis, van Herk.

Afdeeling D. (Taal- en letterkunde.)
Allan, Goedeljee, Wolters, Bouwman.

Afdeeling E. (Hand- en lijnteekenen.)
Veersema, van der Meer, Busquet.

Om bij staking der stemmen eene beslissing mogelijk te maken werd toegevoegd aan:
sub-commissie A de heer van Herk.
sub-commissie B de heer van der Meer.
sub-commissie C de heer Allan
sub-commissie D de heer Dijksterhuis.

De maximumtijd, voor het mondeling examen in elk der vakken beschikbaar gesteld, blijkt uit de volgende tabel, die tevens den naam van den eersten en van den tweeden examinator bevat.

Vakken.	Duur in minuten.	Examinator.	
		eerste	tweede
Reken- en stelkunde . .	25	Bos	Busquet
Gonio- en trigonometrie.	15	Bos	van der Meer
Meetkunde.	25	Busquet	Bos
Beschrijvende meetkunde	15	Busquet	van der Meer
Werktuigkunde	25	van der Meer	Stoel
Natuurkunde.	25	Stoel	Schüngel
Scheikunde	25	van den Arend	Couvée
Natuurlijke historie . .	25	Couvée	van den Arend
Kosmografie	20	Schüngel	Stoel
Staatswetenschappen . .	25	Kofman	Disper
Aardrijkskunde	25	Disper	Kofman
Geschiedenis	25	Dijksterhuis	van Herk
Boekhouden	20	van Herk	Dijksterhuis
Nederlandsch.	25	Allan	Goedeljee
Fransch.	25	Goedeljee	Allan
Engelsch	25	Wolters	Bouwman
Hoogduitsch	25	Bouwman	Wolters
Handteekenen		Veersema	van der Meer
Lijnteekenen		van der Meer	Busquet

Voor het examen hadden zich aangemeld 82 candidaten, te weten:

26 leerlingen van de gemeentelijke hoogere burgerschool te Breda;

24 leerlingen van de Rijks- hoogere burgerschool te Bergen op Zoom;

14 leerlingen van de Rijks- hoogere burgerschool te 's Hertogenbosch;

8 leerlingen van de Rijks- hoogere burgerschool te Tilburg;

10 die geen leerling van eene hoogere burgerschool waren.

In deze eerste vergadering werden ook de door de leden voorgestelde examenopgaven besproken en vastgesteld.

In de tweede en derde vergadering, die gehouden werden den 9den en den 16den Juli 1910, werden de cijfers van het schriftelijk werk vastgesteld en op grond hiervan de vrijstellingen van het mondeling examen verleend.

De handteekeningen werden beoordeeld den 29sten en den 30sten Juni, op de plaats, waar de candidaten deze vervaardigd hadden.

Op den eersten dag van het mondeling examen den 18den Juli, werd aan een der candidaten, die door ongesteldheid verhinderd was geweest, het schriftelijk examen in aardrijkskunde mee te maken, gelegenheid gegeven, alsnog schriftelijk examen in dit vak te doen. Hem werden de volgende opgaven gegeven:

Eén onderwerp te kiezen uit elk der volgende stellen:

Stel I. *a*. De Zeeuwsche polders: ontstaan, afwatering en gebruik van den grond.

b. Vergelijk de Oostelijke en Westelijke helft van Utrecht: hoogte, grondsgesteldheid, wateren, producten.

Stel II. *a*. De Molukken (In breederen zin.)

b. Oost-Java (vertikale gesteldheid, rivieren, producten en steden.

Stel III. *a*. Het Castiliaansch hoogland, (bodem, klimaat, rivieren, producten en steden.)

b. De vlakte van Ganges en Indus (ligging, bodem, klimaat, producten, bevolking, steden.)

c. Het westelijk deel der Midden Alpen (van Gr. St. Bernardpas tot Splugenpas).

Stel IV. *a*. De moussons.

b. Verklaar de luchtstroomen in West-Europa, in den zomer en in den winter.

Het mondeling examen, waarvoor de candidaten verdeeld waren in zeven ploegen, begon den 18den Juli en eindigde den 10den Augustus 1910.

Twaalf candidaten werden afgewezen.

Zes candidaten trokken zich terug, waarvan vijf vóór den aanvang van hun mondeling examen.

Het getuigschrift werd uitgereikt aan:

a. 25 leerlingen der gemeentelijke hoogere burgerschool te Breda.

Huber, Hendrik Cornelis Ulrich Jan, geboren te Madioen 21 Januari 1892;

Middelaer, Frederik Hendrik Victor, geboren te Djokjokarto 6 September 1890;

Winkler, Marinus Frans, geboren te Djokjokarto 2 Juni 1892;

Hesta, Willem Anton, geboren te 's Gravenhage 5 Februari 1892;

van Dijk, Adrianus Marinus, geboren te Breda 25 Januari 1892;
van Hal, Christianus Johannes Josephus, geboren te Breda 11 Mei 1893;
van Oirschot, Antonius Adrianus, geboren te Breda 5 Maart 1891;
Melis, Johannes Cornelis Honoré, geboren te Breda 7 Juni 1891;
van Alphen, Ahasuerus Anne Sem, geboren te Dongen 4 Maart 1892;
van der Nagel, Maximiliaan Wilhelm, geboren te Riouw 30 Juni 1890;
Oomes, Christiaan Petrus Josephus, geboren te Breda 7 Juni 1890;
Rovers, Adrianus, geboren te Amsterdam 7 Maart 1892;
Schonck, Gerardus Antonius Maria, geboren te Breda 20 Februari 1893;
Beerenborg, Sophie, geboren te Zevenbergen 14 Juli 1892;
van Riemsdijk, Hermina Josina, geboren te Breda 4 Juni 1892;
van Glabbeek, Alexander Adrianus, geboren te Breda 3 November 1891.
ten Hoopen, Gerhardus Arnoldus, geboren te Teteringen 10 Februari 1893;
van Meerendonk, Joseph Roelof Cornelis, geboren te Breda 21 September 1893;
Buis, Andries Michaël, geboren te Utrecht 13 Juli 1890;
Bakkeren, Abraham Johannes, geboren te Princenhage 22 Maart 1892;
Borren, Albert Willem, geboren te Breda 9 December 1892;
Eichholz, Peter Christiaan, geboren te Rotterdam 23 Maart 1892;
van Alphen, Jacobus Johannes Adriaan Sem, geboren te Dongen 30 Januari 1891;
Bartels, Pierre Marinus, geboren te Amboina 4 Juni 1891;
Kriel, Wilhelmus Fransiscus Johannes Marie, geboren te Breda 4 December 1893.

b. 15 leerlingen der Rijks- hoogere burgerschool te Bergen op Zoom.

Wagtho, Cornelis, geboren te Tholen 11 Juli 1891;
Schmittmann, Johannes Gustaaf Adriaan, geboren te Princenhage 22 Januari 1893;
van Bergeijk, Adriaan Diederik, geboren te Rotterdam 18 Februari 1890;

van Goethem, Frederik Willem, geboren te Bergen op Zoom 13 Augustus 1890;

van der Kreek, Johannes Jacobus, geboren te Bergen op Zoom 14 September 1893;

Scholten van Aschat, Menno Victor, Elisa, Philip, geboren te Breda 7 Februari 1891;

Vetter, Jacobus Anton Willem Marie, geboren te Amsterdam 15 Augustus 1892;

Bartels, Jacoba Geertruida Helena, geboren te Bergen op Zoom 1 Augustus 1892;

Bruning, Josephus Bernardus Antonius, geboren te Tilburg 30 Januari 1894;

Blok, Bastiaan Michaël, geboren te Rilland Bath 7 November 1890;

Nieboer, Adrianus Cornelis, geboren te Bergen op Zoom 11 Maart 1892;

Siebelink, Emilius Adrianus, geboren te Wouw 11 Juli 1890;

Trimbos, Johannes Baptist Maria, geboren te Bergen op Zoom 1 Januari 1893;

Hombach, Alphonse Andre Charles Marie, geboren te Hulst 29 Mei 1892;

Luysterburg, Alouisius Josephus, geboren te Roosendaal 17 Februari 1889.

c. 11 leerlingen van de Rijks- hoogere burgerschool te 's Hertogenbosch.

Hoynck van Papendrecht, Antonius Paulus Aloisius, geboren te 's Hertogenbosch 11 Juni 1889;

Pronk, Alexander Josef, geboren te Arnhem 15 Januari 1892;

Spijkerman, Franciscus Jacobus, geboren te Waalwijk 31 Mei 1891;

Acket, Gerardus Henricus Jacobus Stefanus, geboren te Oss 26 December 1892;

Nottrot, Johanna, Margaretha Roelfina, geboren te Roermond 7 Februari 1892;

Bolsius, Godefridus Johannes Petrus Maria, geboren te 's Hertogenbosch 28 Juni 1891;

Petersen, Ernest Henri, Marie, geboren te Venlo 1 November 1892;

Kruse, Leo, Johannes Henricus Maria, geboren te 's Hertogenbosch 27 November 1893;

de Klerk, Elisabeth Jacoba, geboren te Arnhem 19 Juli 1892;
Kooyman, Suzanna Catharina, geboren te Vianen 11 Januari 1892;
Zeckendorf, Emile, geboren te Waalwijk 26 April 1890.

d. 7 leerlingen van de Rijks- hoogere burgerschool te Tilburg.

Meijer, Jacob Hendrik, geboren te Eindhoven 6 April 1892;
van Hasselt, Sjoerd Folkert, geboren te Groningen 31 October 1890;
Proot, Franciscus Gabriël Antonius, geboren te Helmond 10 Juli 1888;
Burgers, Gerard Johan, geboren te Eindhoven 12 Maart 1890;
Schaap, Dirk Floris, geboren te Katwijk aan Zee 30 Januari 1891;
Groeneveld, Floris Pieter Ferdinand, geboren te Gorinchem 15 April 1888;
Kempers, Theodoor Eduard, geboren te Batavia 23 Januari 1892.

e. 6 niet van een hoogere burgerschool.

van der Schrieck, Pierre Guillaume Jean, geboren te Sittard 12 Augustus 1889;
Scheffel, George Christiaan Frederik, geboren te Groningen 6 October 1888;
de Smit, Franciscus Ferdinand Johan Marie, geboren te Vlijmen 22 Januari 1891;
Stuart, Willem Frederik, geboren te Driebergen 30 Juli 1888;
van Sloten, Jakob Harmanus, geboren te Slochteren 3 Februari 1889;
van de Velde, Joannes, geboren te Culemborg 2 Maart 1891.

Het aantal malen dat in de verschillende vakken en afdeelingen de cijfers 1 tot 10 zijn toegekend vindt men in de volgende tabellen:

VAKKEN.	Aantal malen dat is toegekend het cijfer:										Aantal malen:	
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	vol-doende.	onvol-doende.
Wiskunde	—	3	3	7	13	17	18	9	6	—	63	13
Werktuigkunde	2	1	3	11	15	10	10	12	9	3	59	17
Natuurkunde	1	—	2	5	11	22	19	12	4	—	68	8
Scheikunde	1	—	9	13	12	18	13	4	4	2	53	23
Natuurlijke historie . .	—	3	6	9	11	17	11	15	3	1	58	18
Kosmographie	—	—	—	2	14	16	20	16	8	—	74	2
Staatsinrichting . . .	—	—	—	7	19	17	21	12	—	—	69	7
Staathuishoudkunde . .	—	—	—	14	21	20	16	5	—	—	62	14
Aardrijkskunde	—	—	3	14	10	35	11	2	1	—	59	17
Geschiedenis	—	—	1	5	9	29	20	11	1	—	70	6
Handelswetenschappen .	—	—	3	3	9	17	17	21	6	—	70	6
Nederlandsch.	—	—	1	3	6	26	22	15	3	—	72	4
Fransch.	—	—	1	13	15	28	14	5	—	—	62	14
Engelsch	—	—	1	8	14	18	23	9	3	—	67	9
Hoogduitsch	—	1	3	9	20	14	18	8	3	—	63	13
Handteekenen	—	—	1	13	33	19	14	2	—	—	68	14
Lijnteekenen.	—	—	1	7	23	27	21	2	1	—	74	8

Afdeeling.	Aantal malen dat is toegekend het cijfer:										Aantal malen:	
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	vol-doende.	onvol-doende.
A	—	3	3	7	14	16	14	12	7	—	63	13
B	—		2	5	16	30	15	6	2	—	69	7
C	-	·	—	2	20	37	13	4	—	—	74	2
D		--	--	4	22	20	24	6	--	·	72	4
E		—	1	6	34	28	12	1	--	--	75	7

De eindvergadering ter vaststelling van het verslag werd op Donderdag 11 Augustus gehouden. Opmerkingen over de opgaven voor de verschillende examenvakken werden niet gemaakt.

Alleen werd op voorstel van de examinatoren in wiskunde besloten, het volgende in het verslag op te nemen:

19

Het schriftelijk werk voor meetkunde leverde slechts middelmatige uitkomsten op.

Terwijl toch van de 82 candidaten, er voor reken- en stelkunde 29, voor gonio- en trigonometrie 45 en voor beschrijvende meetkunde 25 het cijfer 8—9 of 10 behaalden, was dit voor meetkunde met slechts 5 het geval. De oorzaak hiervan moet voor een groot deel gezocht worden in de eenzijdigheid der opgaven, die alle drie berekeningsvraagstukken waren met wijdloopige wortelherleidingen, die zelden zonder fout werden uitgevoerd.

Aan het eind van haar taak gekomen, betuigt de commissie U H. EG. gaarne haar dank voor het in haar gestelde vertrouwen.

De commissie, belast met het afnemen van het eindexamen voor de hoogere burgerscholen met vijfjarigen cursus in Noordbrabant, 1910,

De Voorzitter,
B. Dijksterhuis.

De Secretaris,
D. Veersema.

Gelderland.

Aan
den Commissaris der Koningin in de provincie Gelderland.

De Commissie, bij Uwe beschikking van 25 Maart 1910, n°. 1835/2, aangevuld bij beschikking van 5 Juli 1910, n°. 4558/1, benoemd tot het afnemen van het eindexamen voor de hoogere burgerscholen in de provincie Gelderland, heeft de eer, UHoogEdelgestrenge hierbij het verslag van hare werkzaamheden aan te bieden, ter voldoening aan art. 67 der wet van 2 Mei 1863 (*Staatsblad* n°. 50).

De Commissie hield zoowel hare vergaderingen als hare zittingen in het gebouw der Rijks- hoogere burgerschool te Wageningen.

De samenstelling was als volgt:

Voorzitter: dr. G. M. Slothouwer;

Onder-voorzitter: dr. J. W. Lem.

Sub-commissie A.

Algebra en trigonometrie: dr. J. W. Lem en A. van der Laan;

Meetkunde en beschrijvende meetkunde: dr. S. L. van Oss en G. Wolda;

Werktuigkunde: C. F. Logemann en dr. H. Hulshof.

Sub-commissie B.

Natuurkunde: C. Kok en dr. J. C. Wildervanck;

Scheikunde: J. H. Slothouwer en dr. H. B. Holsboer;

Natuurlijke historie: mej. F. W. Andreae en dr. P. M. Keer;

Cosmographie: dr. H. Hulshof en C. F. Logemann.

Sub-commissie C.

Staatsinrichting en boekhouden: M. Knorringa en W. F. H. Wunderlich, bij bovengenoemde aanvullingsbeschikking vervangen door A. Landman;

Staathuishoudkunde: G. L. Breedvelt en F. J. van der Tak;

Aardrijkskunde: W. C. L. Sanders en D. C. J. van Batenburg;

Geschiedenis: T. Hazewinkel en W. Bruijel.

Sub-commissie D.

Nederlandsch: P. Kat Pzn. en dr. A. van de Water;
Fransch: H. Ch. Mellet en A. H. E. Verhaagh;
Engelsch: A. Dolk en S. F. Kleinbentink;
Hoogduitsch: Ch. van Cleeff en dr. J. Gerzon.

Sub-commissie E.

Hand- en lijnteekenen: L. Raemaekers en A. M. J. Diemont.

In de eerste vergadering, op 9 April, werd de tweede ondergeteekende tot secretaris benoemd. Het op te geven schriftelijk werk werd besproken en bij den voorzitter ingeleverd. Wijl het aantal candidaten 138 bedroeg, werd besloten, drie vergaderingen aan te vragen tot vaststelling van de cijfers aan dat werk toe te kennen. De duur van de mondelinge examens werd als volgt vastgesteld:

Stelkunde en Goniometrie	30	minuten.
Meetkunde en Beschrijvende Meetkunde	30	,,
Natuurkunde	30	,,
Scheikunde	30	,,
Plant- en dierkunde	30	,,
Staathuishoudkunde	30	,,
Geschiedenis	30	,,
Aardrijkskunde	30	,,
Nederlandsch	30	,,
Fransch	30	,,
Engelsch	30	,,
Hoogduitsch	30	,,
Werktuigkunde	20	,,
Cosmographie	15	,,
Staatsinrichting	15	,,
Boekhouden	15	,,

Als resultaat van het schriftelijk examen kon het volgend aantal vrijstellingen van mondeling worden verleend:

voor Wiskunde	57
,, Mechanica	65
,, Natuurkunde	68
,, Scheikunde	79
,, Aardrijkskunde	62
,, Geschiedenis	51
,, Boekhouden	69
,, Nederlandsch	52

Onmiddellijk na afloop van elke vergadering werden ze aan de candidaten bekend gemaakt.

Het geheele examen had een regelmatig verloop, wijl nimmer een candidaat verhindering heeft gehad. Vier candidaten trokken zich terug.

De volgende tabel geeft een overzicht van de resultaten van het volledig examen. De getallen in de kolommen wijzen aan hoeveel keer het er bovenstaande cijfer is toegekend.

VAKKEN.	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	Onvoldoende.	Voldoende.
Wiskunde	—	1	9	18	28	39	24	11	3	1	28	106
Mechanica	—	—	2	11	23	50	15	17	9	7	13	121
Natuurkunde	—	3	14	7	15	34	32	16	10	3	24	110
Scheikunde	1	4	10	9	11	20	26	31	20	2	24	110
Plant- en dierkunde .	—	1	8	13	14	26	42	21	7	2	22	112
Cosmographie . . .	—	1	1	11	22	34	34	18	13	—	13	121
Staatsinrichting . . .	—	—	5	16	22	41	32	15	3	—	21	113
Staathuishoudkunde .	—	4	9	11	22	30	32	18	8	—	24	110
Aardrijkskunde . . .	—	1	1	7	27	52	35	11	—	—	9	125
Geschiedenis	—	2	4	16	26	56	20	10	—	—	22	112
Boekhouden	—	—	—	9	28	24	34	27	12	—	9	125
Nederlandsche taal en letterkunde. . . .	—	—	—	10	28	37	45	12	2	—	10	124
Fransche	—	—	8	24	40	29	21	9	3	—	32	102
Engelsche	—	2	11	23	36	22	23	12	3	2	36	98
Hoogduitsche	—	3	9	15	30	35	28	9	3	2	27	107
Handteekenen . . .	1	2	7	26	46	30	14	6	2	—	36	98
Rechtlijnig teekenen .	1	1	4	28	33	38	25	11	3	—	24	110

De groepcijfers leverden het volgende resultaat:

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	Onvoldoende.	Voldoende.
Groep A	—	—	4	16	34	34	29	11	5	1	20	114
„ B		—	6	5	24	33	41	19	6	—	11	123
„ C	—	—	3	9	29	50	33	9	1	—	12	122
„ D	—		2	23	40	35	30	3	1	—	25	109
„ E	—	1	11	22	45	29	11	5	—	—	34	100

Van de 138 candidaten slaagden 112, verdeeld over de verschillende scholen als volgt:

	Opgegeven.	Afgewezen.	Geslaagd.
Apeldoorn . . .	20	2	18
Arnhem	50	5	45
Tiel	4	—	4
Wageningen . .	14	3	11
Zaltbommel . .	7	—	7
Zutphen	24	5	19
Extraneï	19 *)	11	8
Totaal . . .	138	26	112

*) Waarvan 4 zich hebben teruggetrokken.

Geslaagd zijn:

van de hoogere burgerschool te Apeldoorn:

Johan Cornelis Backer Overbeek, geb. te 's Gravenhage 5 November 1891;
Evert Florus Buitenhuis, geb. te Apeldoorn 5 Februari 1892;
Lucia Alida de Gelder, geb. te Montfoort 17 Januari 1890;
Isaäc Rutger Joan de Greve, geb. te 's Gravenhage 24 Augustus 1892;
Jan Derk Hoen, geb. te Hoogezand 27 September 1891;
Constancia Elsa van Houten, geb. te Buenos Aires 10 Februari 1891;
Louis Huizinga, geb. te Apeldoorn 26 April 1892;
Pieter Kooiman, geb. te Oude Bildtzijl 27 November 1891;
Margaretha Albertha Catharina Leurink, geb. te Apeldoorn 26 December 1891;
Theodora Jacoba Marius, geb. te Utrecht 23 Juni 1892;
Dirk Hendrik van der Poel, geb. te Apeldoorn 2 April 1892;
Augustine Françoise Stoppendaal, geb. te Apeldoorn 2 Januari 1892;
Frans van Teutem, geb. te Helder 17 Augustus 1893;

Sara Louise Susanna Dittlof Tjassens, geb. te Batavia 16 Juli 1891;
Willem Jan Tulleken, geb. te Apeldoorn 2 Juni 1889;
Julius Hendrik van Velze, geb. te Rotterdam 24 April 1890;
Jan Willem van der Weide, geb. te Amsterdam 9 October 1892;
Adriana Cornelia van Wieringen, geb. te Maassluis 3 Mei 1892;

van de hoogere burgerschool te Arnhem:

Herman Gijsbert Berghuis van Woortman, geb. te Renkum 25 Juli 1892;
Johannes Gerardus Hendricus Bongers, geb. te Arnhem 2 October 1888;
Anna Christina Jacoba Bijvoet, geb. te 's Gravenhage 14 Maart 1893;
Robertus Joan Castendijk, geb. te Nijmegen 1 Januari 1891;
Arie Costermans, geb. te Deventer 30 November 1892;
Leo Gazenbeek, geb. te Oosterbeek 12 December 1891;
Petrus Johannes Goedhart, geb. te Arnhem 5 Mei 1890;
Jan Frederik Hazewinkel, geb. te Arnhem 3 Juli 1891;
Lambertus Antonius Lodewijk Jacobus Kusters, geb. te Arnhem 9 April 1898;
Johanna Cornelia Ebelina van der Loeff, geb. te Arnhem 4 Augustus 1893;
Julie Madeleine Meisner, geb. te Breda 4 Mei 1893;
Gerhardus Catharinus Cornelis Noordenbos, geb. te Arnhem 30 November 1891;
Jan Jans Rinkes, geb. te Arnhem 7 Februari 1893;
Nicolaas Henri August Johan Schulte, geb. te Arnhem 26 Februari 1893;
Willem Jacobus van Bommel van Vloten, geb. te Arnhem 26 September 1892;
Petrus Hendricus Baumann, geb. te Meester Cornelis 23 Augustus 1890;
Jan Willem Dinger, geb. te Lunteren 2 September 1891;
Cornelis Adrianus Gerardus Goedbloed, geb. te Soemenep 15 Juli 1892;
Herman Adelbert Haybrink, geb. te Curaçao 20 Januari 1891;
Laurens Janse, geb. te Rheden 15 Januari 1891;
Hendrik Matthias Michael Jeekel, geb. te Bodjo Negara 17 Juli 1891;

Carel Gerard Lingbeek, geb. te Woudsend 18 December 1892;

Gerrit Herman Otto van Maanen, geb. te Gramsbergen 7 October 1891;

Antonie Johan Odinot, geb. te Arnhem 14 Februari 1892;

Samuel Philips, geb. te Arnhem 10 September 1891;

Willem Wijnand Rutgers, geb. te Arnhem 6 November 1888;

Joanna Maria Schoonenberg, geb. te Amsterdam 10 December 1890;

Cornelis Schouten, geb. te Velp 21 October 1891;

Leonard Trijtel, geb. te Arnhem 23 April 1892;

Hendricus Johannes Petrus Baumann, geb. te Meester Cornelis 17 Maart 1892;

Johan Herman Bitters, geb. te Dieren 1 November 1891;

Emile Gelpke, geb. te Pati 9 Juli 1892;

Elisabeth Henriëtte Aleida Maria Frederika Christina Harteveld, geb. te Malang 5 Augustus 1892;

Gerhardus Johannes van Heuven, geb. te Arnhem 15 Mei 1893;

Lodewijk Wiggerinus Hofland, geb. te Batavia 15 April 1891;

Evert Jan van Jelen, geb. te Arnhem 1 Januari 1891;

Anthony Willem de Josselin de Jong, geb. te Helder 21 November 1892;

Albert Keller, geb. te Doetinchem 26 November 1891;

Fredericus Johannes Knoops, geb. te Semarang 23 Juli 1891;

Arnold Herman van der Laan, geb. te Veendam 8 Februari 1891;

Marcelles Laurentius Marie van Leeuwen, geb. te Arnhem 16 Januari 1892;

Derk Jan Oosterink, geb. te Arnhem 30 October 1891;

Bernard Louis Marie Constant Perquin, geb. te Arnhem 9 Januari 1891;

Tetta Rinkes, geb. te Arnhem 14 Januari 1892;

Emily Mary Wijers, geb. te Antwerpen 14 Januari 1893;

van de hoogere burgerschool te Tiel:

Diederika Johanna van Olst, geb. te Ophemert 15 Maart 1892;

Johannes Carel Paul de Graaf, geb. te Tiel 7 December 1891;

Gosen Hendrik Gerard Hol, geb. te Ingen 29 Juli 1891;

Jan van Doesburg, geb. te Tiel 19 Augustus 1892;

van de Rijks- hoogere burgerschool te Wageningen:

Jacobus Hendrikus Marinus Arnold, geb. te Wageningen 27 November 1891;
Albert Christiaan van Daalen, geb. te Ede 28 December 1891;
Karel Grutterink, geb. te Wageningen 6 Maart 1891;
Charles Adriaan Honigh, geb. te Ternate 21 Maart 1890;
Maurits van der Horst, geb. te Wageningen 22 November 1891;
Johan Jacob Popping, geb. te Wageningen 21 April 1893;
Johannes Hendrikus Wilhelmus Schäfer, geb. te Amsterdam 29 Mei 1892;
Arend Lambertus Cornelis van Strieland, geb. te Sidho Ardjo 15 December 1891;
Pieter Adrianus van der Weiden, geb. te Rhenen 18 Juni 1891;
Henri Willem Weyler, geb. te Utrecht 13 Maart 1891;
Charles Johannes de Wolff, geb. te Middelburg 8 November 1892;

van de hoogere burgerschool te Zaltbommel:

Jan Willem Herman van Anrooy, geb. te Zaltbommel 7 October 1891;
Willem van Lookeren Campagne, geb. te Zaltbommel 19 November 1892;
Jantje Johanna Jacoba Dingemans, geb. te Rossum 23 Augustus 1891;
Karel Koning, geb. te Ammerzoden 2 Sept. 1893;
Evert Rutgers, geb. te Zaltbommel 6 April 1892;
Albert Hendrik Vonk, geb. te Amsterdam 26 Januari 1893;
Abraham Gerard Vromans, geb. te Zaltbommel 18 September 1893;

van de hoogere burgerschool te Zutphen:

Gerrit Albers, geb. te Vorden 31 December 1891;
Jan Hendrik Bax, geb. te Zaandam 1 September 1892;
Willem Bilderbeek, geb. te Warnsveld 2 Maart 1892;
Christiaan Anne Gerritsen, geb. te Zutphen 1 Januari 1893;
Johanna Heeringa, geb. te Zutphen 27 April 1890;
Abraham Hijink, geb. te Winterswijk 20 Mei 1890;
Jacob Hoogland, geb. te Zeddam 26 October 1889;
Maria Horninga, geb. te Buitenzorg 1 Augustus 1890;
Adolphe Jackson, geb. te 's Gravenhage 24 December 1890;

Willem Arnold Rosier Jagerink, geb. te Dinxperlo 15 Augustus 1892;
Pieter Karel Jacobus Leendertz, geb. te Breda 7 Januari 1890;
Dirk Mulder, geb. te Hummelo 23 April 1891;
Anna Maria van Pesch, geb. te Lochem 17 September 1891;
Alexander Otto Schut, geb. te Lochem 21 Mei 1893;
Hendrik Gerard Johan Völcker, geb. te Zutphen 16 October 1891;
Albertine Walland, geb. te Lochem 23 November 1891.
Arnold Carl von Weiler, geb .te Maastricht 6 Juni 1892;
Louis Henri Tjeenk Willink, geb. te Ternate 26 Juli 1890;
Jan Johan Wolters, geb. te Ambt-Ommen 24 Februari 1894;

en de Extranei:

Everhardus Johannes Albardus Hoogveld, geb. te Elden 8 Juni 1889;
Menko Andreas Ludwig Aloys König, geb. te Vreeland 7 April 1891;
Godard Adriaan Henri Jules van Aldenburg Bentinck, geb. te Rheden 21 Februari 1887;
Henri Nepven, geb. te Helder, 28 Febr. 1890;
Jeanette Françoise Adrianne Dijckmeester, geb. te 's Gravenhage 15 Maart 1891;
Willem Herman Levend, geb. te Utrecht 16 Januari 1891;
François Vincent Charles Buffart, geb. te Kampen 2 Augustus 1890;
Victor Célestin de Munck, geb. te Kralingen 20 December 1889.

De Commissie meent het volgende, omtrent het examen, te moeten meedeelen.

Ook dit jaar weer kwamen extranei, die in Wageningen mondeling wenschten te worden geëxamineerd, verzoeken het schriftelijk gedeelte elders te mogen doen. De voorzitter heeft dit, krachtens een Ministeriëele beschikking van 1909, geweigerd.

Het vraagstuk van den gelijkzijdigen kegel was oorzaak van velerlei moeilijkheden. De bedoeling daarvan was den meesten examinandi onbekend. Geen wonder, dat velen er weinig van terecht brachten.

Sub-commissie B stelde het groepcijfer vast door bespreking van de afzonderlijke cijfers, zoo noodig bij stemming.

Het eindcijfer der groep C is verkregen door het middelcijfer voor Staathuishoudkunde en Staatsinrichting op te tellen bij de eindcijfers voor Aardrijkskunde en Geschiedenis en Boekhouden, en de aldus verkregen som door 4 te deelen.

Bij het bepalen van het middelcijfer der eerstgenoemde vakken gaf dat van Staathuishoudkunde den doorslag. Beide vakken zijn dus feitelijk als één beschouwd en wel omdat er geen schriftelijk werk ter beoordeeling was opgegeven. Bij het vaststellen van het eindcijfer in groep C gaven de cijfers voor Aardrijkskunde en Geschiedenis de beslissing als het resultaat een breuk was. In dat geval werd dus aan Boekhouden minder gewicht toegekend dan aan Aardrijkskunde en Geschiedenis.

Sub-commissie D heeft zich bij het bepalen van haar groepcijfer niet angstvallig aan een mathematischen regel gehouden, maar elk geval afzonderlijk beoordeeld. Wel werden de eindcijfer voor de vier talen samengeteld en de som door 4 gedeeld, maar meestal werd aan het cijfer voor het Nederlandsch een overwegende invloed gegeven. In twijfelachtige gevallen achtte zij het gewenscht in overweging te nemen op welke wijze en uit welke gegevens de afzonderlijke cijfers voor het schriftelijk en mondeling examen waren ontstaan.

De Commissie voor Hoogduitsch kwam het opgegeven schriftelijk werk zeer geschikt voor. Wat het mondeling gedeelte betreft meent ze te moeten opmerken, dat sommige candidaten de moderne litteratuur zoo goed als geheel hadden verwaarloosd.

Sub-commissie E achtte de opgave voor Natuurteekenen een gelukkige. Toch waren de resultaten zeer uiteenloopend. Veel candidaten gaven blijk de ellipsen niet te kunnen weergeven in hun juisten vorm noch ook in hun onderlinge verhouding.

Perspectievische fouten kwamen veel voor. Het opwerken was bij het grootste deel beneden de middelmaat.

Zij achtte het voorbeeld voor plaatteekenen moeielijk en weinig smaakvol van vorm en kleur.

De lijnen lieten bij de meeste candidaten veel te wenschen over; harde en hakkelende krassen waar vloeiende grijze doch vaste lijnen geëischt mochten worden. Onjuiste grootteverhouding kwam veel voor.

Uit de opgave voor lijnteekenen viel niet af te leiden of de candidaten vaardigheid bezaten in het zelfstandig opmeten van een voorwerp en het naar eigen schets in teekening brengen. Er was over de juiste uitvoering der opgave ver-

schil van meening mogelijk; dit kwam de sub-commissie ongewenscht voor. Het zou aanbeveling verdienen de onzichtbare lijnen niet steeds te laten vervallen.

Veel candidaten zagen de isometrische opgave niet juist in, waardoor foutieve rechthoekige projecties geteekend werden. Ook aan teekenvaardigheid in het trekken eener flinke strakke lijn, het onzichtbare overgaan van rechte en gebogen lijnen enz. bleken veel candidaten te kort te schieten.

Bij de beoordeeling van het werk gaf het handteekenen den doorslag. Bij het eindcijfer van het handteekenen gaf het teekenen naar de natuur den doorslag.

Aan het einde van hare taak gekomen, is het der Commissie een aangename plicht UHoogEdelgestrenge te danken voor het in haar gestelde vertrouwen.

Namens de Commissie voornoemd,

G. M. Slothouwer, *Voorzitter.*
G. Wolda, *Secretaris.*

Zuidholland.

Eerste Commissie.

Aan
den Commissaris der Koningin in de provincie Zuidholland.

De Commissie, belast met het afnemen van het eindexamen voor de hoogere burgerscholen met vijfjarigen cursus in de provincie Zuidholland, omvattende de scholen te Dordrecht, Rotterdam (de gemeentelijke en de Christelijke) en Gorinchem, benoemd bij Uw besluit van 10 Maart 1910, A n°. 418/1 (4de afd.) heeft de eer Uwe Excellentie haar verslag aan te bieden, voorgeschreven in art. 67, tweede lid, van de wet van 2 Mei 1863 (*Staatsblad* n°. 50).

De samenstelling der Commissie werd gewijzigd bij Uw besluit van 4 April 1910, A n°. 557/1, (4de afd.) houdende de benoeming van den heer J. N. Hesseling Ezn., leeraar aan de hoogere burgerschool te Dordrecht, tot lid der Commissie, in de plaats van den heer W. A. van Dongen, leeraar aan de Christelijke hoogere burgerschool te Rotterdam, die voor zijne benoeming had bedankt.

De eerste vergadering der Commissie werd gehouden op 9 April 1910, in het gebouw der hoogere burgerschool te Dordrecht.

In deze vergadering deelde de voorzitter dr. A. van Oven, den inhoud mede van eene missive van Zijne Excellentie den Minister van Binnenlandsche Zaken, waarbij aan de Commissie werd voorgesteld, gedurende het mondeling examen er voor te zorgen, dat iedere candidaat het mondeling examen voor ieder vak zal moeten afleggen in tegenwoordigheid van twee examinatoren, die in hetzelfde vak examen afnemen. In verband hiermede is het gewenscht, dat iedere candidaat zooveel mogelijk door leeraren van zijn eigen school worde geëxamineerd. Reeds nu kan gezegd worden, dat deze wijze van examineeren, welke in 1909 is toegepast in Gelderland, Utrecht en Noordholland (Oostelijke Commissie), eene betere beoordeeling der candidaten ten gevolge heeft gehad, al kan het niet ontkend worden, dat voor de examinatoren deze wijze van examineeren eentoniger is dan de vroeger gevolgde methode.

De samenstelling der sub-commissiën alsmede de tijdsduur voor het mondeling examen blijkt uit onderstaande tabel.

Vakken.	Examinatoren.	Voorzitters der sub-commissiën.	Tijdsduur.
Stelkunde . . .	Dr. J. H. N. Falkenhagen en J. du Saar.	*Groep A.*	15 min.
Gonio en Trigonometrie			15 „
Meetkunde . . .	J. D. Fast en D. J. Kruijtbosch.	J. D. Fast.	15 „
Beschrijvende Meetkunde . .			15 „
Mechanica . . .	P. Persant Snoep en K. C. Lariby.		15 „
Natuurkunde . .	C. Krediet en Dr. D. de Lange.	*Groep B.*	30 min.
Scheikunde . . :	Dr. J. M. Hiebendaal en Dr. S. Birnie.	Dr. J. M. Hiebendaal.	30 „
Nat. Historie . .	Dr. J. F. Reitsma en H. W. Wouterlood.		30 „
Kosmografie . .	K. C. Lariby en P. Persant Snoep (assessor.)		15 „
Geschiedenis . .	C. C. A. Croïn en Chr. Stapelkamp.	*Groep C.*	30 min.
Aardrijkskunde .	P. F. v. d. Berg van Os en N. Waterbolk.	P. F. v. d. Berg van Os.	30 „
Staatswetenschappen	A. Feenstra en J. W. Pik.		30 „
Boekhouden. . .	J. van Zee en W. H. den Houting.		15 „
Nederlandsch . .	G. Lubberhuizen en J. J. Griss.	*Groep D.*	30 min.
Fransch	J. B. Melsen en G. B. Lalleman.	G. Lubberhuizen.	30 „
Engelsch	J. N. Hesseling Ezn. en R. Volbeda.		30 „
Hoogduitsch . .	Mej. M. E. Bernhardt en J. Kroon Jr.		30 „
Handteekenen . .	J. H. Weijns en J. Mension	*Groep E.*	
Lijnteekenen . .		J. H. Weijns.	

Op voorstel van den voorzitter werd benoemd tot secretaris der Commissie het lid D. J. Kruytbosch.

De aanvang van het mondeling examen werd vastgesteld op 18 Juli.

Er hebben zich opgegeven 138 candidaten welke werden verdeeld in 6 groepen elk van 23 candidaten, te weten:

76 uit Rotterdam (gem. H. B. S.);
7 uit Rotterdam (Chr. H. B. S.);
33 uit Dordrecht;
9 uit Gorinchem; 13 extranei.

De tweede vergadering der Commissie werd gehouden op 16 April. De concept-opgaven voor het schriftelijk examen werden besproken en vastgesteld. De voorzitter deelde nog mede, dat uit hoofde van het groote aantal candidaten, de Minister van Binnenlandsche Zaken verlof had gegeven tot het houden van twee vergaderingen ten einde de cijfers voor het schriftelijk werk en de daaruit voortvloeiende vrijstellingen vast te stellen. Ook voorzitter en secretaris werden gemachtigd tot het houden van twee vergaderingen voor de voorbereidende werkzaamheden, terwijl ten slotte nog machtiging werd verleend eene vergadering bijeen te roepen voor het opmaken van het verslag.

Op de derde vergadering, gehouden op 9 Juli, werden de vrijstellingen vastgesteld van de nummers 1—68; op de vierde vergadering, gehouden op 16 Juli, die van de nummers 69—138.

Intusschen hadden zich voor het schriftelijk examen twee candidaten (extraneï) teruggetrokken, terwijl eene vrouwelijke candidaat door ziekte verhinderd werd deel te nemen aan het schriftelijk examen in scheikunde. In den loop van het mondeling examen werd haar de gelegenheid gegeven dit examen over te doen.

Het resultaat van de besprekingen in de laatste twee vergaderingen was:

Van de 136 candidaten, die het schriftelijk examen aflegden, werd vrijstelling van het mondeling examen verleend,

voor	wiskunde	aan	47	candidaten
,,	werktuigkunde	,,	61	,,
,,	natuurkunde	,,	58	,,
,,	scheikunde	,,	68	,,
,,	geschiedenis	,,	48	,,
,,	aardrijkskunde	,,	50	,,
,,	boekhouden	,,	61	,,
	totaal		393	vrijstellingen.

De volgende tabel doet zien, hoeveel candidaten van 0—7 vrijstellingen verkregen.

Aantal candidaten.	Aantal vrijstellingen.	
	per candidaat.	totaal.
32	0	0
13	1	13
22	2	44
19	3	57
10	4	40
12	5	60
17	6	102
11	7	77
totaal 136		393

Telkens na afloop van beide vergaderingen werden de vrijstellingen ingevuld op de daarvoor bestemde kaarten en onmiddellijk aan de candidaten verzonden.

Het mondeling examen duurde drie weken, van 18 Juli—6 Augustus. Gedurende het mondeling examen trok zich één candidaat terug. Na afloop van het examen van elke groep werd, volgens art. 23 van het Koninklijk besluit van 27 Juni 1901 (*Staatsblad* n°. 190), eene vergadering gehouden, waarna de uitslag onmiddellijk aan de candidaten werd medegedeeld, onder overreiking van eene lijst, waarop waren ingevuld de cijfers voor ieder vak en voor iedere groep en voor zoover de geslaagden betreft, onder overreiking van een getuigschrift.

In onderstaande tabellen vindt men een overzicht van de cijfers voor ieder vak en van de groepcijfers; tevens een overzicht van de geëxamineerden, geslaagden en niet-geslaagden, elke school en de extraneï afzonderlijk genomen.

VAKKEN.	Aantal malen dat is toegekend het cijfer:										Aantal.		Gemiddeld cijfer.
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	voldoende,	onvoldoende,	
Wiskunde . . .	—	1	6	8	39	37	22	14	8	—	120	15	5,98
Mechanica . . .	—	4	8	24	15	40	12	16	16	—	99	36	5,92
Groep A.	—	1	6	13	35	34	24	15	7	—	115	20	5,94
Natuurkunde .	—	—	4	9	36	55	25	5	1	—	122	13	5,79
Scheikunde . .	—	—	3	12	32	47	21	11	6	3	120	15	6,06
Nat. Historie . .	—	5	11	25	36	26	15	11	6	—	94	41	5,38
Kosmografie . .	—	2	14	19	31	22	23	19	5	—	100	35	5,68
Groep B.	—	—	—	14	40	52	19	10	—	—	121	14	5,79
Geschiedenis . .	—	1	6	15	26	40	38	8	1	—	113	22	5,77
Aardrijkskunde .	—	1	5	10	25	66	24	3	1	—	119	16	5,77
Staatsinrichting	—	7	7	23	34	23	21	12	6	2	98	37	5,57
Staatshuishoudkunde	—	3	12	15	37	27	17	16	6	2	105	30	5,69
Boekhouden . .	—	1	—	15	26	51	28	12	2	—	119	16	5,99
Groep C.	—	1	—	15	34	57	25	2	1	—	119	16	5,73
Nederlandsch. .	—	—	—	6	25	40	36	24	3	1	129	6	6,44
Fransch. . . .	—	—	2	13	32	41	30	14	3	—	120	15	6,02
Engelsch . . .	—	—	1	8	38	59	23	5	1	—	126	9	5,84
Hoogduitsch . .	—	—	3	17	41	45	24	4	1	—	115	20	5,64
Groep D.	—	—	—	3	33	67	25	7	—	—	132	3	6,00
Handteekenen .	—	—	—	11	46	47	21	9	1	—	124	11	5,81
Lijnteekenen. .	—	—	1	14	32	32	33	23	—	—	120	15	6,12
Groep E.	—	—	—	8	40	47	33	6	1	—	127	8	5,94
Totaal.	—	25	83	244	551	698	413	206	67	8	1943	352	vakken
	—	2	6	53	182	257	126	40	9	—	614	61	groepen

Candidaten.	Aangemeld.	Teruggetrokken.	geëxamineerd.	geslaagd.	Afgewezen.
H.B.S. Dordrecht.	33	0	33	28	5
Gem. H.B.S. R'dam.	76	0	76	66	10
Chr. H.B.S. R'dam.	7	1	6	6	0
Gorinchem . . .	9	0	9	9	0
Extranei	13	2	11	8	3
Totaal.	138	3	135	117	18

De namen, voornamen, geboortedata enz. der geslaagde candidaten zijn:

Van de H. B. S. te Dordrecht:

Bozuwa, Gerard Gijsbert, geboren te Dordrecht 3 December 1890;
Dekker, Arie Anne, geboren te Gorinchem 4 Februari 1890;
van Hemert, Johannes, geboren te Dordrecht 10 Mei 1891;
de Groot, Carel Frederik Albert, geboren te Dordrecht 26 Mei 1891;
Hammes, Johan, geboren te Amsterdam 21 Juni 1892;
van Lussenburg Maes, Adrianus, geboren te Veenwouden 28 September 1893;
Nijland, Jan Hidde, geboren te Dordrecht 19 Juni 1892;
van den Bosch, Rudolf René, geboren te Utrecht 19 Juli 1890;
van Heusden, Abraham Johannes Hendrik, geboren te Dordrecht 8 November 1890;
Veenhuyzen, Willem Annette, geboren te Meester Cornelis 27 Januari 1889;
Dronkert, Leendert Adriaan, geboren te Dordrecht 29 Mei 1892;
Visser, Grietje, geboren te Sliedrecht 7 Mei 1892;
van Schelt, Pieter, geboren te Dordrecht 18 Februari 1893;
Döbken, Johannes Wilhelmus, geboren te Dordrecht 16 December 1892;
Versteeg, Marius Elisabeth, geboren te Pretoria 10 Juli 1891;
de Zough, Hendrik, geboren te Dordrecht 26 Januari 1890;
van Nes, Neeltje, geboren te Papendrecht 6 December 1892;
van der Slikke, Cornelis Marinus, geboren te Stavenisse 29 Februari 1892;
Visser, Rokus Barendrecht, geboren te Heerjansdam 18 Januari 1891;
Kuypers, Johan Wilhelmus, geboren te Hontenisse 24 Augustus 1890;
Smit, Johann Christiaan, geboren te Alblasserdam 26 October 1892;
Baumann, Henri Catharinus, geboren te Dordrecht 22 Januari 1892;
Volker, Huibert, geboren te Sliedrecht 30 Januari 1893;
Nugteren, Diederik Hendrik, geboren te Hendrik Ido Ambacht 31 Januari 1892;

Reus, Nicolaas Wilem, geboren te Dordrecht 7 November 1891;
van Buul, Bastiaan, geboren te Dordrecht 11 Februari 1892;
Kroon, Jacobus Martinus, geboren te Amsterdam 16 Augustus 1893;
van Zuilichem, Dirk, geboren te Dordrecht 4 September 1892;

Van de gemeentelijke H. B. S. te Rotterdam;

Bronsdijk, Gerrit Jan Azings, geboren te Nijmegen 8 Juli 1893;
Wilkens, Johannes Theodorus, geboren te Rotterdam 16 November 1893;
Dulfer, Adrianus Johannes, geboren te Rotterdam 19 Juli 1891;
Polak, Max Isidor, geboren te Rotterdam 3 Juli 1890;
Nieuwenhuis, Engbert Jan, geboren te Deventer 11 Maart 1891;
Lansberg, Lodewijk Maurits, geboren te Rotterdam 30 October 1892;
May, James Alexander Mac, geboren te Paramaribo 10 November 1889;
Lourens, Elisa Johanna Maria Françoise Laura, geboren te Delfshaven 26 Februari 1892;
Levie, Henri Isidore, geboren te Rotterdam 23 Maart 1893;
Schuurs, Jozefus Lambertus, geboren te Rotterdam 30 November 1892;
Loos, Hendrik, geboren te Rotterdam 18 November 1891;
Wols van der Wel,* Willem Frederik, geboren te Kralingen 28 Juni 1890;
van Loon, Johanna, geboren te Hijlaard, 12 September 1893;
Bender, Jacob Otto, geboren te Rotterdam 3 December 1889;
Peenselie, Adriaan Marinus, geboren te Paramaribo 11 Februari 1893;
Giesberger, Charles August Felix Josef, geboren te Rotterdam 12 November 1892;
Kerstjens, Adrianus Hubertus, geboren te Rotterdam 8 Augustus 1893;
Treurniet, Clasina Helena, geboren te Rotterdam 3 April 1892;

Vermaase, Elisabeth Martina, geboren te Rotterdam 1 Aprli 1892;

de Groot, Margaretha Johanna, geboren te Rotterdam 2 Juni 1892;

Wethmar, Gustaaf Adolf, geboren te Oldenzaal 22 September 1893;

Abrahams, Willem, geboren te Rotterdam 18 April 1893;

Plantinga, Jan Hendrik, geboren te Rotterdam 15 Januari 1892;

Ruychaver, François, geboren te Rotterdam 10 Januari 1891;

van der Sluys, Marinus, geboren te Rotterdam 7 Februari 1891;

Addens, Hessel, geboren te Rotterdam 4 October 1890;

Blonk, Pieter, geboren te Hillegersberg 20 September 1892;

Lau, Johann Bernard, geboren te Rotterdam 5 October 1893;

Nolst Trenité, Willem, geboren te Rotterdam 25 Juni 1892;

van Hengel W.-Jzn., Gerrit Hendrik, geboren te Rotterdam, 5 November 1891;

Roodenburg, Maria Catharina, geboren te Maassluis 31 Mei 1892;

van Dalsum, Jacques Philippe, geboren te Rotterdam 6 Augustus 1891;

Depla, Maurice Jacques Gustave, geboren te Pollinckhove 9 Mei 1892;

Kraaijeveld, Cornelus Bertus, geboren te Rotterdam 3 Januari 1892;

Mahu, Adolphine Marie Amalie, geboren te Klingenberg-Colmnitz 21 October 1892;

van der Leeuw, Jacobus Johannes, geboren te Rotterdam 26 Augustus 1893;

Nieuland Pelkman, Johannes Hermanus, geboren te Rotterdam 20 Januari 1892;

van der Waals, Hendrik Gerardus, geboren te Rotterdam 17 April 1891;

Feuerstein, Elisabeth Maria, geboren te Aardenburg 20 Januari 1892;

Binnenwijzend, Johanna Maria Barendina, geboren te Roterdam 6 Juli 1891;

Wolfsbergen, Bertha, geboren te Rotterdam 18 Augustus 1892;

Havermans, Jan Willem, geboren te Rotterdam 26 Januari 1892;

van Breen, Françina Gerarda, geboren te Rotterdam 1 Juli 1892;

de Koning, Kornelis, geboren te Rotterdam, 8 Juni 1894;

van Lienden, Margaretha Arina Geertruida, geboren te Rotterdam 18 October 1891;

van der Perk, Louis, geboren te Rotterdam 15 Mei 1893;

van der Perk, Simon Alexander, geboren te Rotterdam 18 November 1891;

Rademaker, John Adrian, geboren te Rotterdam 3 Augustus 1892;

Bremer, Gustav, geboren te Rotterdam 24 Juni 1891;

Crone, Gerard Filip, geboren te Maastricht 30 September 1891;

Dekkers, Casper Zeger Willem, geboren te Rotterdam 4 Maart 1892;

van der Knaap, Johannes, geboren te Rotterdam 19 Februari 1892;

Douma, Johan Willem, geboren te Tilburg 16 November 1892;

Egener, Julius Sandor Adrianus, geboren te Rotterdam 15 Januari 1891;

Le Grand, Johan Bernhard, geboren te Breda 11 November 1893;

de Groot, Johan Hendrik, geboren te Kralingen 6 December 1891;

Jansen, Frederik Engbertus, geboren te Tubbergen 24 Januari 1892;

van Lis, Johannes Catharinus Sophius, geboren te Oirschot 24 Februari 1892;

Rogman, Hendrik, geboren te Rotterdam 11 Januari 1891;

Speelman, Wessel, geboren te Rotterdam 29 April 1892;

van Oordt, Gregorius Johannes, geboren te Arnhem 19 Maart 1892;

de Monchy, Salomon Jean René, geboren te Rotterdam 17 April 1893;

Hofman, Magdalena Maria Johanna, geboren te Amsterdam 17 Januari 1893;

Spanjersberg, Jan, geboren te Rotterdam 16 Mei 1892;

Hannik, Marinus, geboren te Rotterdam 9 Augustus 1891;

Franken, Dirk Barend Arnold, geboren te Amsterdam 20 December 1890;

Van de Christelijke H. B. S. te Rotterdam:

Bouwes Bavinck, Jan, geboren te Hazerswoude 13 Januari 1893;
van Dam, Cornelis, geboren te Overschie 27 Juni 1891;
Lambooy, Dirk Jacobus, geboren te 's Gravenhage 2 Augustus 1893;
Reyling, Pieter Johannes, geboren te Helder 21 Januari 1892;
van der Waals, Jan Tobias, geboren te Rotterdam 24 October 1892;
Willeboordse, Jan Michiel Pieter, geboren te Rotterdam 9 Februari 1893;

Van de H. B. S. te Gorinchem:

Allot, Marius Hubertus, geboren te Medemblik 13 April 1889;
de Bie, Cornelis Theodorus, geboren te Gorinchem 8 Januari 1891;
van Gennep Lührs, Jan Hendrik, geboren te Asperen 12 Augustus 1890;
Bos, Albert, geboren te Gorinchem 7 Januari 1892;
Bril, Jannis Izaak, geboren te Nieuwe Tonge 30 April 1892;
de Hartog, Benjamin, geboren te Gorinchem 8 Augustus 1893;
van Kuyk, Lambertus Elize Johannes, geboren te Gorinchem 3 Februari 1893;
van Luyt, Cornelis, geboren te Meerkerk 5 Mei 1892;
van Popta, Pieter, geboren te Ridderkerk 2 Augustus 1893;

Extraneï:

van der Giessen, Pieter Cornelis, geboren te Krimpen a/d IJssel 15 September 1891;
Hendriks, Johannes Marie Josephus, geboren te 's Gravenhage 18 Januari 1894;
Koopman, Jacobus, geboren te Rotterdam 6 October 1890;
van der Slik, Willem, geboren te Rotterdam 6 October 1893;
Flieringa, Gellinus, geboren te Babyloniënbroek 18 November 1884;
Nieuland Pelkman, Arie, geboren te Rotterdam 15 Januari 1890;

Erdtsieck, Eliza Jacoba Johanna Alida, geboren te 's Gravenhage 9 November 1888;

Haitsma Mulier, Sije Kornelius, geboren te Winterswijk 27 April 1887.

Naar aanleiding van het examen meent de Commissie het volgende onder Uwe aandacht te moeten brengen.

Scheikunde. Over het algemeen ontving de sub-commissie den indruk, dat de maatregel om het examen in scheikunde los te maken van dat in natuurlijke historie gunstig werkt. Een groot voordeel is, dat het schriftelijk werk door beide examinatoren in scheikunde wordt beoordeeld en dat de candidaten voor het mondeling examen voor beide examinatoren verschijnen.

Geschiedenis. Bij de meeste candidaten was de kennis der vaderlandsche geschiedenis beter dan die der algemeene. Sommige candidaten wisten van de algemeene geschiedenis der 19de eeuw (na 1815) zeer weinig; wat ze er nog van wisten, bepaalde zich meestal tot de geschiedenis van Frankrijk voor 1848 en ook die kennis was veelal nog zeer oppervlakkig.

Aardrijkskunde. Het schriftelijk werk gaf weinig reden tot tevredenheid. Echter kon bij velen het cijfer door het mondeling examen worden verhoogd. Nog dient te worden opgemerkt, dat de kennes van de kaart bij tal van candidaten te wenschen overliet. De kennis der natuurkundige aardrijkskunde bleek bij velen onvoldoende.

Nederlandsch. Bij het mondeling examen bleek meermalen, dat de candidaten een hoogst gebrekkig inzicht hadden in den ontwikkelingsgang onzer letterkunde, hoewel alleen naar de groote lijnen gevraagd werd. Opmerkelijk was het, dat enkele candidaten van de 19de eeuw zeer weinig wisten en met het bestaan van een letterkunde na 1880 volkomen onbekend waren. Wanneer het examen overigens goed was, is het cijfer door bovengenoemde tekortkomingen echter niet onvoldoende geworden.

Fransch. Het is den examinatoren voor het Fransch opgevallen, dat vele candidaten, in plaats van één of meer perioden der letterkunde te bestudeeren, zooals het programma voor het eindexamen dit eischt, er zich toe bepalen een paar werken uit zeker tijdperk te lezen. Zoodoende begrijpen zij niet het verband tusschen die werken en de tijdsomstandigheden, waaronder zij ontstaan zijn.

Engelsch. Nog steeds zijn er candidaten, die onbekend schijnen met den inhoud van de laatste alinea van het programma (M. N. O.) .

De nieuwe regeling van het mondeling examen heeft de volle sympathie van beide examinatoren.

Duitsch. Het schriftelijk werk was over 't algemeen voldoende. Bij het mondeling examen bleek de kennis der litteratuur bij vele candidaten gering te zijn, dikwijls bepaalde de studie van eene periode zich tot een of meer dichters en waren de gelezen boeken niet altijd in overeenstemming met de gekozen periode.

Handteekenen. Tot haar genoegen heeft de sub-commissie opgemerkt, dat grootendeels de keuze voor het eerste gedeelte handteekenen was gevallen op de groep (emmer en bak).

Wat de wandplaat betreft, deze is nog altijd te moeielijk om in 3 uren behoorlijk nageteekend te kunnen worden.

Lijnteekenen. Naar het oordeel der sub-commissie was hier de voor de teekening bestemde tijd meer dan voldoende. Het komt de subs-commissie voor, dat deze teekening in het vervolg wel iets bewerkelijker kan zijn, het oordeel over de technische vaardigheid der candidaten zal dan juister wezen.

Nu was feitelijk de eenige moeilijkheid gelegen in de aansluiting van de bogen der ovalen in de horizontale projectie. Zeer wenschelijk acht de sub-commissie het, dat in het vervolg steeds worden aangegeven de afmetingen, waarop de teekening moet worden afgesneden en de plaats van de projectie-assen ten opzichte van dezen afsnijrand.

Het examen gaf overigens tot geene bijzondere opmerkingen aanleiding.

Hiermede aan het einde harer taak gekomen, heeft de Commissie de eer Uwe Excellentie haren dank te betuigen voor het in haar gestelde vertrouwen.

Aldus opgemaakt in de vergadering der Commissie den 10den September 1910.

A. van Oven, *Voorzitter*.
D. J. Kruijtbosch, *Secretaris*.

Zuidholland.

Tweede Commissie.

Aan
den Commissaris der Koningin in de provincie Zuidholland.

Ter voldoening aan art. 67, tweede lid, der wet van 2 Mei 1863 (*Staatsblad* n°. 50), heeft de Commissie, belast met het afnemen van het eindexamen voor de hoogere burgerscholen met vijfjarigen cursus te 's Gravenhage (aan het Blijenburg), Gouda, Leiden en Voorschoten, benoemd bij Uw besluit van 10 Maart 1910 A, n°. 418/1. 4de afd., de eer U. H. EG. hierbij het verslag harer werkzaamheden aan te bieden.

Aan de Commissie was Leiden voor hare zittingen aangewezen.

De Commissie bestond uit de volgende leden:

dr. J. L. Andreae, voorzitter; dr. S. S. Hoogstra, ondervoorzitter; dr. A. D. van der Harst, dr. G. Bakker, dr. N. Japikse, K. Muntinga, G. Timmermans, P. J. den Hertog, mr. P. M. von Baumhauer, J. P. van der Meulen, dr. M. A. van Weel, W. A. Piets, dr. J. Geest, dr. F. W. Raabe, M. van Westrienen, J. H. van der Voort, W. Massink, dr. J. M. Ruijs, G. M. Kosters, dr. J. C. Schalkwijk, W. Draayer, C. van der Waals, A. L. van Beeck, A. Cohen, dr. G. J. M. Coolhaas, J. Holwerda, dr. H. J. van Wijk, dr. L. Posthumus, D. Stigter, J. van der Bruijn, mej. A. A. E. S. Roukens.

In de eerste vergadering, welke de Commissie hield op 9 April, deelde de voorzitter mede, dat ter vervanging der heeren D. Stigter en J. van der Bruijn, die bedankt hadden, benoemd waren de heeren mr. dr. J. C. Witteveen, leeraar aan de hoogere burgerschool met 5-jarigen cursus aan de Waldeck Pyrmontkade te 's Gravenhage en P. Wijdenes, leeraar aan een hoogere burgerschool met 5-jarigen cursus te Rotterdam.

Door de Commissie werd de tweede ondergeteekende tot secretaris aangewezen.

De verdeeling der sub-commissies was als volgt:

	VAKKEN.	Examinatoren.		Voorzitters.
A.	Stelkunde en trigonometrie	v. d. Harst	Massink	Massink
		Piets	v. d. Meulen	
	Meetkunde en beschrijvende meetkunde	Massink	v. d. Harst	
		v. d. Meulen	Piets	
	Werktuigkunde	Bakker	Schalkwijk	
B.	Natuurkunde	Coolhaas	Geest	Coolhaas
	Cosmographie	Schalkwijk	Bakker	
	Scheikunde	Raabe	v. Wijk	
	Natuurlijke historie	Posthumus	Ruys	
C.	Staatswetenschappen	v. Baumhauer	Witteveen	Hoogstra
	Geschiedenis	Hoogstra	Japikse	
	Aardrijkskunde	Holwerda	v. Beeck	
	Boekhouden	v. d. Waals	Wijdenes	
D.	Nederlandsche taal	Draaijer	v. Weel	Muntinga
	Fransche taal	Timmermans	Cohen	
	Hoogduitsche taal	Muntinga	v. Westrienen	
	Engelsche taal	mejuffrouw Roukens	v. d. Voort	
E.	Hand- en rechtlijnig teekenen	den Hertog	Kosters	den Hertog

Op voorstel van den voorzitter werd in de vergadering van 9 April besloten, naar aanleiding van een schrijven van den inspecteur van het middelbaar onderwijs in Zuidholland enz., om ook bij de mondelinge examens de beide examinatoren van hetzelfde vak samen te voegen.

Wat de wiskunde betreft werd de eene helft der candidaten geëxamineerd door de leden van der Harst en Massink en de andere helft door de leden Piets en van der Meulen.

Voor de vaststelling van de eind-cijfers der verschillende afdeelingen werd besloten niet van gemengde getallen gebruik te maken.

In de tweede vergadering der Commissie, gehouden op 23 April, werden de opgaven voor het schriftelijk werk ingeleverd en vastgesteld, om te worden gezonden aan den inspecteur van het middelbaar onderwijs.

De voorzitter deelde verder mede, dat hij, na bekomen machtiging, de leden voor de vaststelling van de cijfers voor het schriftelijk werk zal oproepen op 9 en 16 Juli, terwijl dan tevens de vrijstellingen bepaald zullen worden.

In de vergadering, gehouden op 9 Juli, deelde de voorzitter mede, dat de heer van Westrienen, in verband met zijne minder goede gezondheid, bedankt had als lid der Commissie en dat in zijn plaats benoemd was bij Uw besluit van 15 Juni 1910 A, n°. $99^1/_1$, 4de afd., de heer G. Gosses, leeraar aan de hoogere burgerschool met driejarigen cursus te 's Gravenhage.

Verder was bericht gekomen, dat drie candidaten zich teruggetrokken hadden, waarvan één wegens ziekte. Eén candidaat heeft wegens ongesteldheid geen deel kunnen nemen aan het examen handteekenen 2de gedeelte. Krachtens art. 16 van het Algemeen Reglement van de eind-examens, is hem onder het mondeling examen nog gelegenheid gegeven het genoemde examen af te leggen.

De volgende tabellen geven een overzicht van de verleende vrijstellingen.

TABEL, aangevende hoeveel malen voor elk vak vrijstelling van het mondeling examen is verleend.

V A K K E N.	Aantal candidaten.
Wiskunde	46
Werktuigkunde	40

VAKKEN.	Aantal candidaten.
Natuurkunde	44
Scheikunde	46
Aardrijkskunde	57
Geschiedenis	52
Boekhouden	63
Totaal	348

TABEL, aangevende hoeveel candidaten een bepaald aantal vrijstellingen verkregen.

Aantal vrijstellingen.	Aantal candidaten.
0	37
1	16
2	19
3	20
4	14
5	8
6	9
7	12

Na vaststelling der vrijstellingen zijn deze aan de candidaten terstond medegedeeld.

Het mondeling examen begon 18 Juli en eindigde 6 Augustus.

De candidaten waren verdeeld als volgt: 5 groepen van 24 en 1 groep van 18 candidaten.

Behalve de reeds hiervoor genoemde drie candidaten, hebben zich gedurende het mondeling examen nog teruggetrokken zes candidaten.

De uitslag van het examen was als volgt:

SCHOOL.	Aangemeld aantal candidaten.	Geslaagd aantal candidaten.	Niet geslaagd aantal candidaten.	Terug getrokken aantal candidaten.
's Gravenhage (Bleijenburg)	45	35	9	1
Leiden.	26	23	3	—
Gouda.	29	20	9	—
Voorschoten . , . . .	16	9	4	3
Extraneï	19	8	9	2
Totaal . .	135	95	34	6

OVERZICHT der van de verschillende vakken en afdeelingen toegekende cijfers.

VAK.	1	2	3	4	Onvoldoende.	5	6	7	8	9	10	Voldoende.
Wiskunde	—	—	10	24	34	28	42	16	7	2	—	95
Werktuigkunde	—	—	10	25	35	26	37	19	8	3	1	94
Natuurkunde	—	1	10	17	28	26	39	24	12	—	—	101
Scheikunde	—	5	15	16	36	21	41	16	13	2	—	93
Natuurlijke historie .	4	10	20	23	57	34	16	9	8	4	1	72
Cosmographie	—	—	11	21	32	23	19	25	23	5	2	97
Staatsinrichting . . .	—	—	5	18	23	21	33	30	19	3	—	106
Staathuishoudkunde.	—	—	5	16	21	19	38	34	12	5	—	108
Aardrijkskunde	—	2	6	11	19	24	60	23	3	—	—	110
Geschiedenis.	1	8	15	13	37	22	47	16	5	1	1	92
Boekhouden	—	1	3	7	11	12	36	39	22	9	—	118
Nederlandsche taal en letterkunde	—	—	—	11	11	26	52	27	10	3	—	118
Fransch.	—	1	5	26	32	47	37	8	4	1	—	97
Engelsch	—	1	8	17	26	45	36	18	4	—	—	103
Hoogduitsch	—	3	7	20	30	55	33	8	3	—	—	99
Handteekenen	—	—	1	7	8	22	43	37	14	5	—	121
Rechtlijnig teekenen.	1	3	3	14	21	18	26	29	22	13	—	108
Totaal	6	35	134	286	461	469	635	378	189	56	5	1732

	1	2	3	4	Onvoldoende.	5	6	7	8	9	10	Voldoende.
Groep A	—	—	8	25	33	32	37	17	8	2	—	96
„ B	—	—	9	24	33	26	42	21	7	—	—	96
„ C	—	—	2	12	14	29	47	35	4	—	—	115
„ D	—	—	3	14	17	55	43	14	—	—	—	112
„ E	—	—	3	6	9	26	36	36	19	3	—	120
Totaal . . .		—	25	81	106	168	205	123	38	5	—	539

De namen der geslaagde candidaten zijn:

van de hoogere burgerschool te 's Gravenhage (Bleijenburg):

Halkema, Henri Thomas, geb. 16 Juni 1890 te Samarang (Java);
Hoogendijk, Witte, geb. 5 December 1891 te 's Gravenhage;
Scheevelenbos, Johannes Christoffel Frederik, geb. 20 April 1892 te 's Gravenhage;
Vethake, Johannes Jelis, geb. 8 Mei 1890 te Schalkwijk;
Wesstra, Nicolaas Herman, geb. 7 Maart 1891 te 's Gravenhage;
Zahn, Adriaan, geb. 20 Augustus 1890 te Vlissingen;
Bevelander, Martina Jacoba, geb. 16 April 1889 te 's Gravenhage;
Hemmes, Wilhelmina, geb. 19 December 1890 te 's Gravenhage;
Lutter, Caroline Wilhelmine Bernardine, geb. 8 Januari 1893 te Modjokerto;
van Nieuwenburg, Johanna Alida, geb. 8 November 1892 te Tiel;
Becht, Johannes Cornelis, geb. 29 Januari 1892 te 's Gravenhage;
Brunting, Philippus Constantijn, geb. 20 December 1891 te Oegstgeest;
van der Burg, Ludovicus Jacobus, geb. 14 Mei 1891 te 's Gravenhage;
van Drunen Littel, Willem Henri, geb. 11 December 1891 te Palembang;
Hamme, Aäron, geb. 21 Juni 1892 te 's Gravenhage;

Meuldijk, Dirk Jetse, geb. 5 Augustus 1892 te Aalsmeer;
Price, Henrij Römer, geb. 5 September 1892 te Puerto Cabello (Venezuela);
Roest, Machiel, geb. 10 December 1889 te 's Gravenhage;
Tijdeman, Emile Leendert Johan, geb. 8 Januari 1892 te 's Gravenhage;
Pigeaud, Johanna Jacobine, geb. 14 Januari 1891 te Modjokerto;
Pinke, Gesina Gerharda, geb. 23 November 1892 te Helder;
Beynen, Paul Anne, geb. 11 Mei 1888 te Mangoenredja (Java);
Cikot, Petrus Jacobus Marie, geb. 21 Augustus 1893 te 's Gravenhage;
Hennequin, Willem Pieter Cornelis, geb. 7 Januari 1893 te Amsterdam;
Klink, Dirk Jakobus, geb. 1 Maart 1892 te Voorburg;
Koene, Leo Adriaan Christiaan Marius, geb. 4 April 1891 te Paramaribo;
Mouton, Pieter Frederik Willem, geb. 1 Juni 1892 te Helder;
Overbosch, Johannes Frederik Adriaan, geb. 3 October 1891 te Breda;
Rümke, August Mattheus Ludwig, geb. 11 October 1891 te Leiden;
van Rijswijk, Willem, geb. 23 Augustus 1892 te 's Gravenhage;
van Sandick, Onno Zwier, geb. 6 Augustus 1892 te Deventer;
Turk, Anton Willem, geb. 29 Mei 1891 te Amsterdam;
van Huffel, Willemina Catharina, geb. 17 September 1892 te Amsterdam;
Os, Henriette Elisabeth, geb. 3 October 1892 te Amsterdam;
Bruyn, Johannes Frederikus Ludovicus, geb. 7 Maart 1890 te 's Gravenhage;

candidaten van Leiden:

van den Akker, Gerbrand Gerardus, geb. 1 Januari 1892 te Hazerswoude;
van Beelen, Abraham, geb. 13 Juli 1891 te Noordwijk aan Zee;
Beerstecher, Cornelia Elisabeth Henriette Petronella Wilhelmina, geb. 20 Maart 1892 te Rotterdam;

Driessen, Clemens Gustaaf, geb. 4 Augustus 1892 te Buitenzorg (Java);
Kort, Marius Cornelis, geb. 15 Juni 1889 te Leiden;
Los, Cornelis, geb. 5 Augustus 1893 te Leiden;
Maats á Stuling, Maria Petronella, geb. 27 December 1891 te Oude Tonge;
van Meurs, Harm, geb. 16 October 1891 te Oegstgeest;
de Planque, Paulus Marius, geb. 5 Maart 1889 te Gendringen;
van der Walle, Herman Nicolas, geb. 18 November 1891 te Leiden;
van Werkhoven, Johan Christiaan Dirk, geb. 13 September 1891 te Voorhout;
de Wolff, Arie Frederik, geb. 10 Maart 1891 te Magelang;
Binnendijk, Willem, geb. 7 October 1890 te Leiden;
Brand, Johannes Petrus Andreas, geb. 19 November 1891 te Leiden;
Brandes, Marie Cornelis, geb. 18 Mei 1892 te Bangil (Java);
Carpentier Alting, Elsje, geb. 26 September 1890 te Padang;
van der Chijs, Gerardina Margaretha, geb. 23 Mei 1891 te Amsterdam;
Cosijn, Adrianus Johannis, geb. 18 November 1890 te Zoeterwoude;
Drenthen, Hidde, geb. 9 Februari te Alteveer;
Driessen, André Oscar, geb. 31 October 1892 te Leiden;
van der Mey, Jan Carel, geb. 4 Maart 1893 te Lisse;
van Ommering, Jan Wouter, geb. 15 Juni 1891 te Koudekerk;
Verviers, Joseph Hubertus, geb. 11 Juli 1892 te Roosendaal;

candidaten van Gouda:

van Aalst, Estella Anna, geb. 19 Juni 1893 te Gouda;
Dogterom, Willem Anthonie, geb. 21 Maart 1893 te Lekkerkerk;
Gabry, Adrienne Henriette Gerardine, geb. 14 Juli 1892 te Gouda;
Goudswaard, Adriaan, geb. 10 Maart 1892 te Reeuwijk;
Kettler, Christiaan Johan Cornelis, geb. 1 April 1893 te Rotterdam;
Kuysten, Antonie Frans, geb. 27 November 1892 te Zevenhuizen;
Mol, Arie, geb. 20 November 1891 te Brielle;

Odufré, Emile Jean, geb. 1 April 1891 te Brussel;
Rood, Levi Jozef, geb. 23 December 1892 te Gouda;
Slingerland, Wiggert Willem, geb. 3 Januari 1892 te Stolwijk;
Sommer, Cornelis, geb. 16 Mei 1891 te Rotterdam;
van Andel, Leendert Anthonie, geb. 3 Juli 1892 te Bodegraven;
van Beek, Willem Frederik, geb. 2 November 1890 te Weplitz (Duitschland);
Bos Isaäc; geb. 10 April 1890 te Zegwaard;
Halewijn, Ernest Pieter Marie, geb. 28 December 1891 te Oisterwijk;
Hey, Jan, geb. 20 Juni 1892 te Gouda;
Lambrechtsen van Ritthem, Maria Adriana, geb. 26 September 1891 te Aardenburg;
Simonis, Johannes Nicolaas Bernardus, geb. 4 Juli 1893 te Gouda;
Winter, Albert, geb. 11 Juni 1889 te Kalkwijk;
Wouden, Adriaan Cornelis van der, geb. 28 September 1892 te Lekkerkerk;

candidaten van Voorschoten:

Dageoos, Cornelis, geb. 12 Juni 1890 te Rijnsburg;
Martens, Eulerius Lodewijk, geb. 1 Februari 1890 te Batavia;
Neys, Alexander Frederik, geb. 29 Maart 1891 te 's Gravenhage;
Poppinga, Hendrik Johan, geb. 1 Februari 1891 te Beerta;
Roest van Limburg, Willem Christophe, geb. 15 Februari 1891 te 's Gravenhage;
Vader, Pieter Marinus, geb. 6 September 1888 te Arnemuiden;
Wijers, Evert Jan, geb. 9 Februari 1890 te Poerworedjo;
de Beste, Frederik Willem, geb. 7 April 1892 te Dordrecht;
van Riet, Wilhelmus Florent Melchior Jean, geb. 26 November 1890 te Hoorn;

Extranei:

de Meester, Karel Willem, geb. 18 September 1890 te Ginneken;
van Gelder, Petrus Gustaaf, geb. 6 Maart 1890 te 's Gravenhage;
Poolman, Abraham Dirk Cornelis, geb. 9 Maart 1892 te Amsterdam;

Kornelissen, Jan Louis Nicolaas, geb. 1 October 1888 te Makasser;

Ruijsenaar, Hendrik, geb. 27 December 1892 te Deli;

Ketting Olivier, Christiaan Marinus, geb. 21 Februari 1889 te Pasoeroean;

Eschauzier, Frits Adolf, geb. 9 Juni 1889 te 's Gravenhage;

Groot, Antonius Aloysius Maria, geb. 22 November 1890 te 's Gravenhage.

Het examen gaf aanleiding tot de volgende opmerkingen. Wat betreft de dit jaar voor het eerst toegepaste regeling bij de mondelinge examens, waarbij de twee examinatoren voor hetzelfde vak samengevoegd zijn, bleek de groote meerderheid der leden daarmede ingenomen te zijn, omdat alle candidaten door dezelfde heeren worden beoordeeld en beide examinatoren deskundigen zijn. Enkele leden daarentegen zouden aan de vroegere regeling de voorkeur geven, op grond dat de thans gevolgde volgens hun gevoelen specificeering en verzwaring van het examen bevordert, hetgeen in strijd zou zijn met den geest van het reglement, dat algemeene ontwikkeling en kennis op den voorgrond stelt; ook waren deze leden van meening, dat onrust en gejaagdheid bij de candidaten toenemen, als zij elk half uur andere examinatoren voor zich zien.

Ten opzichte van het schriftelijk werk voor de vreemde talen veroorlooft de sub-commissie der afd. D zich eene opmerking, die in 1909 ook door een paar commissies gemaakt is, namelijk: dat het aan de candidaten beslist verboden moet worden bij het lezen van het gegeven verhaal aanteekeningen te maken.

De candidaten zullen dan het verhaal kalmer en dus beter in zich opnemen; den draad van het verhaal vinden zij toch in het schema terug.

Aan het einde harer taak gekomen, heeft de Commissie de eer U H. EG. haar dank te betuigen voor het in haar gestelde vertrouwen.

J. L. Andreae, *Voorzitter.*
W. Massink, *Secretaris.*

Zuidholland.

Derde Commissie.

Aan den Commissaris der Koningin in de provincie Zuidholland.

De commissie, krachtens uwe beschikking van den 10den Maart 1910, A n°. 418/1 (4de afd.) belast met het afnemen van het eindexamen voor de hoogere burgerscholen in de provincie Zuidholland, (3de commissie) heeft de eer, ter voldoening aan art. 67, tweede lid, der wet van den 2den Mei 1863 (*Staatsblad* n°. 50) U H.EG. het volgend verslag van hare werkzaamheden aan te bieden, zooals het is vastgesteld in hare laatste vergadering van den 7den Augustus 1910. De heer C. Deelder bedankte; in zijn plaats werd bij uw besluit van den 18den Maart, A n°. 479/1 (4de afd.) benoemd de heer H. J. van der Noordaa, leeraar aan het Gymnasium te Nijmegen.

De eerste zitting werd gehouden op Zaterdag 9 April; deze zoowel als alle volgende zittingen werden gehouden in het gebouw der Gemeente-hoogere burgerschool te Schiedam.

In de eerste vergadering werd de tweede ondergeteekende tot secretaris benoemd; daarna verdeelde de Commissie zich, volgens art. 8 van het algemeen reglement voor de eind-examens, in secties; bijgaande tabel geeft daarvan een overzicht, tegelijk met den duur van het mondeling examen voor de verschillende vakken.

VAKKEN.	Examinatoren.	Duur in minuten.
	Sectie A.	
	Voorzitter: Goedkoop v. Nelle. Secretaris: Stok.	
Wiskunde	Goedkoop v. Nelle	30
	Alberda	
	Stok	
	Vernhout	
Werktuigkunde . . .	Pilaar	20
	Hardenberg	

VAKKEN.	Examinatoren.	Duur in minuten.
	Sectie B.	
	Voorzitter: Steenhuis. Secretaris: Roldanus.	
Natuurkunde	Kunst Clay	30
Scheikunde	Roldanus Romeny	30
Plant- en dierkunde .	Steenhuis de Groot	30
Cosmographie	Pilaar Hardenberg	30
	Sectie C.	
	Voorzitter: van der Meer. Secretaris: van der Flier.	
Staatswetenschappen .	Bos van der Flier	elk 15
Aardrijkskunde	van der Meer van der Belt	30
Geschiedenis	Boerma Korst	30
Boekhouden	van Meegeren van Vianen	20
	Sectie D.	
	Voorzitter: Varenhorst. Secretaris: Hondius.	
Nederlandsch	Schothorst Varenhorst	30
Fransch	mej. Brandon Hondius	30
Engelsch	Broers van der Noorda	30
Hoogduitsch	van Hessen Schukken	30
	Sectie E.	
Handteekenen . . . . Rechtlijnig teekenen .	Voor beide afd. { Hingman. Tückermann	

Medegedeeld werd, dat bij wijze van proef, de examinatoren voor dezelfde vakken, elkanders assessoren zouden zijn.
Voor het examen hadden zich aangemeld 140 candidaten, nl.:

van de H. B. S. te 's Gravenhage (Stadhoudersiaan)	57	candidaten
idem (Waldeck Pyrmontkade)	31	,,
van de H. B. S. te Delft	20	,,
idem te Schiedam	28	,,
Extraneï	4	,,
Totaal	140	candidaten

Deze candidaten waren verdeeld in 5 groepen, elk van 24, en 1 groep van 20.
De opgaven voor het schriftelijk werk werden vastgesteld in de vergadering van 16 April.
Het schriftelijk werk, door de candidaten gemaakt, werd door beide examinatoren afzonderlijk nagezien en in de vergaderingen van den 9den en den 16den Juli werden de gegeven cijfers vergeleken, het cijfer vastgesteld en de vrijstellingen van het mondeling examen gegeven.
Het bleek, dat vijf candidaten gedeelten van het schriftelijk werk niet hadden gemaakt. Aan hen werd later, gedurende het mondeling examen, gelegenheid gegeven, het verzuim te herstellen; hetgeen groote moeilijkheden opleverde met het oog op het toezicht.
In de vergaderingen van den 9den en den 16den Juli werden de vrijstellingen van het mondeling examen bepaald, zooals in bijgaande tabellen is aangegeven:

Vrijstellingen.	Aantal candidaten.
Geene	32
Voor één vak	24
,, twee vakken	12
,, drie ,, ...	12
,, vier ,, ...	14
,, vijf ,, ...	16
,, zes ,, ...	10
,, zeven ,, ...	20
Te samen	140

Gegroepeerd naar de vakken.

Vrijstellingen.	Aantal candidaten.
Wiskunde	73
Werktuigkunde	57
Natuurkunde	53
Scheikunde	64
Aardrijkskunde	57
Geschiedenis	51
Boekhouden	68

De vrijstellingen en de cijfers voor de vakken waarvoor vrijstelling was gegeven werden den candidaten zoo spoedig mogelijk na de vergaderingen van den 9den en den 16den Juli medegedeeld.

Het mondeling examen duurde voor elke groep drie dagen en begon den 18den Juli en eindigde den 6den Augustus. Telkens na elken derden examendag hield de Commissie eene vergadering, waarin over het al of niet toelaten werd beslist; de uitslag werd onmiddellijk aan de candidaten medegedeeld. Bijgaande tabellen geven een overzicht van het aantal geslaagden en niet geslaagden:

	Aantal.
Geslaagd	124
Afgewezen	16
Totaal	140

(Naar de scholen gegroepeerd).

SCHOOL.	Ingeschreven.	Geëxamineerd.	Geslaagd.	Afgewezen.
's Gravenhage (Stadhouderslaan.)	57	57	49	8
's Gravenhage (Waldeck Pyrmontkade)	31	31	31	—
Delft	20	20	17	3
Schiedam	28	28	24	4
Extraneï	4	4	3	1
Totaal	140	140	124	16

De volgende tabel geeft, gegroepeerd naar de scholen, de namen der geslaagde candidaten, met hunne voornamen, enz.

Van de hoogere burgerschool te den Haag (Stadhouderslaan):

Alting Mees, Lodewijk Adriaan, geb. te Lahat 31 Januari 1893;

Diermen, Johan Frederik van, geb. te Solok 25 September 1893;

Deun, Piet van, geb. te Salatiga 3 Juni 1892;

Bitter, Willem Steven, geb. te Assen 24 Februari 1891;

Boom, Willem Henri, geb. te Helder 12 December 1893;

Raaijmakers, Eveline, geb. te Salatiga 15 December 1892;

Rij van Beest Holle, Gerard du, geb. te Batavia 10 Januari 1893;

Smit, Harry Pieter Willem, geb. te 's Gravenhage 20 Mei 1892;

Vlaming Pleysier, Gerardine, Alida de, geb. te Blitar 21 Mei 1893;

Vrij Obreen, Jan Eliza de, geb. te Zoeterwoude 9 Augustus 1893;

Cornelissen, Alexander Jan Reinout, geb. te Meester Cornelis 15 April 1893;

Everts, jhr. François Edouard Charles, geb. te 's Gravenhage 26 Mei 1893;

Korn, Victor Emmanuel, geb. te 's Gravenhage 1 Juli 1892;

Reijs, Rudolf Johann Willem, geb. te 's Gravenhage 11 April 1892;

Franken, Maria Wilhelmina Catharina, geb. te 's Gravenhage 10 Juli 1891;

Haas, Harry Alexander de, geb. te Kategan 3 Januari 1890;

Griethuysen, Willem Marius van, geb. te Magelang 24 December 1890;

Haeften, Henri Johan van, geb. te Djokjokarta 27 Maart 1892;

Niekerk, Adrianus van, geb. te 's Gravenhage 20 December 1890;

Minne, Adrianus van der, geb. te Tiel 30 Juli 1891;

Gockinga, jhr. Julius Scato, geb. te Groningen 12 Augustus 1888;

Essen, Joanna van, geb. te Garoet 25 Maart 1891;

Meulen, Sophius Cornelis van der, geb. te 's Gravenhage 14 Juni 1892;

Rochemont, Cornelis Martinus Sinclair de, geb. te Leiden 10 Januari 1894;
Tan, Roger Armand Ludovic, geb. te Salatiga 19 November 1890;
Schiff, Felix, geb. te Uithoorn 12 Juni 1891;
Gogh, Alida Johanna van, geb. te Batavia 29 Januari 1893;
Hoff Stolk, Antonia Maria van 't, geb. te Hazerswoude 6 November 1891;
Hillen, Johanna Hendrika, geb. te 's Gravenhage 7 October 1892;
Wall, Jacques Frederik Raymond van de, geb. te 's Gravenhage 1 Februari 1891;
Braakman, Cornelis Martinus Frederik, geb. te Soerabaja 27 April 1890;
Loke, Willem Alexander, geb. te Buitenzorg 11 Februari 1888;
Kessler, Johan Willem, geb. te Semarang 21 Mei 1893;
Engel, Maria Angeline, geb. te Magelang 1 Juni 1892;
Paulus, Johan Arnold Cecil, geb. te 's Gravenhage 27 October 1889;
Niet, Pieter de, geb. te 's Gravenhage 15 Mei 1890;
Veen, Harry van der, geb. te Groningen 1 Maart 1893;
Tuinen, Gerarda Geertruida Suzanna van, geb. te Helder 16 Maart 1893;
Westerduin, Abraham, geb. te 's Gravenhage 25 Juni 1891;
Lidth de Jeude, Everhard Johan van, geb. te 's Gravenhage 17 Maart 1890;
Ortt, jhr. Matthijs Joan, geb. te Wiesbaden 7 Juli 1890;
Haas, Theodorus Antonius Christiaan de, geb. te Kategan 30 November 1888;
Schotman, Johann Wilhelm, geb. te Hoogeveen 10 Maart 1892;
Weiland, Abraham, geb. te Rotterdam 18 October 1891;
Boeschoten, Cornelis George van, geb. te Pretoria 14 November 1890;
Bool, Davida Sara, geb. te Soerabaja 4 Juli 1891;
Brooshooft, Josine, geb. te Semarang 28 November 1892;
Lannoy, Victor Louis de, geb. te Fort de Kock 11 November 1892;
Kok, Dirk Jan, geb. te Arnhem 5 November 1890.
Van de hoogere burgerschool te den Haag (Waldeck Pyrmontkade):
Bijllaardt, Johannes van den, geb. te Leeuwarden 31 Augustus 1891;

Jöbsis, Wijnand, geb. te Nijmegen 18 Augustus 1892;
Groot, Julianus Carolus Josephus, geb. te 's Gravenhage 17 Mei 1892;
Poel, Jan van der, geb. te Anjum 1 September 1891;
Termijtelen, Jan Willem, geb. te Soerabaja 10 Januari 1893;
Kramer, Dirk, geb. te Loosduinen 3 Mei 1891;
Veerkamp, Marie Wilhelmina Elisabeth, geb. te Bodjonegoro 7 November 1892;
Statius Muller, Herman August Albert, geb. te Curaçao 21 December 1892;
Luijke Roskott, Eduard Richard Alexander, geb. te Amboina 16 Mei 1892;
Launspach, Johan Coenraad, geb. te Voorschoten 6 November 1889;
Schuitema, Dirk Eildert, geb. te Veendam 23 April 1891;
Clignett, Willem, geb. te Djember 12 Juni 1892;
Vries, Lion de, geb. te Rotterdam 14 Februari 1892;
Zwart, Gerardus Jacobus van der, geb. te 's Gravenhage 9 September 1891;
Jullien, Jan Pieter Nicolaas, geb. te 's Gravenhage 22 Juni 1892;
Beek, Johan Hendrik van, geb. te Padang 29 December 1891;
Ilcken, Arnoldus Jacobus, geb. te Baarn 5 Juli 1891;
Oomen, Andreas Johannes Baptist, geb. te 's Gravenhage 3 December 1891;
Stutterheim, Frederik Ferdinand, geb. te 's Gravenhage 4 Augustus 1891;
Jansen, Wilhelmus Jan Hendrik, geb. te Arnhem 24 Augustus 1891;
Gumplowicz, Louise, geb. te Kendal 18 Mei 1892;
Knape, Johan Adriaan, geb. te Brielle 31 Augustus 1890;
Ruyter van Steveninck, Henriette Antonia de, geb. te 's Gravenhage 28 October 1890;
Bruins, Evert, geb. te Deventer 4 Juni 1891;
Vliet, Adriana Petronella van, geb. te Edi 23 December 1892;
Aganoor, Stephen Paul, geb. te Batavia 7 Juni 1891;
Mink, Jacob Marie, geb. te 's Gravenhage 5 April 1890;
Poorten, Marie Charlotte Clasine ter, geb. te Haarlem 12 November 1891;
Nawijn, Aukje Elisabeth, geb. te Beets 7 Februari 1892;
Kruys, Johanna, geb. te St. Petersburg 24 October 1891;

Rietschoten, Ida Elisabeth van, geb. te Gombong 28 Mei 1892.

Van de hoogere burgerschool te Delft:

Siertsema, Tiddo Waldrik, geb. te Zoeterwoude 28 November 1892;

Berckel, Gerard Jan Josef van, geb. te Delft 8 November 1892;

Goedkoop van Nelle, Antoinette Johanna, geb. te Delft 8 Februari 1892;

Bierhuizen, Franciscus Cornelis Petrus, geb. te Delft 26 Mei 1890;

Heesterman, Adriana Johanna, geb. te Delft 9 Januari 1893;

Hoogenboom, Johan Livin Leonard Cornelis, geb. te Nijmegen 19 Maart 1891;

Bagchus, Cornelis Willem, geb. te Rotterdam 1 April 1890;

Koumans, Maria Catharina, geb. te Bandjer Massin 5 Mei 1891;

Ootegem, Colletta Maria van, geb. te Delft 24 Juni 1891;

Tieman, Gerrit Alfred Bernard, geb. te Kralingen 22 Augustus 1890;

Waard, Cornelia de, geb. te Delft 21 Mei 1893;

Landheer jr., Hugo, geb. te Delft 5 Mei 1890;

Ladestein, Dina Cornelia, geb. te Delft 4 November 1891;

Thiel, Emile van, geb. te Padang Pandjang 5 Augustus 1892;

Schiphorst, Alida Theodora, geb .te Delft 24 December 1892;

Smits, Bernard Gerard Frederik, geb. te Soekowono (Java) 16 Februari 1891;

Vreugdenhil, Daniël, geb. te Maasland 14 Januari 1891.

Van de hoogere burgerschool te Schiedam:

Huldy, Cornelis Arie, geb. te Schiedam 6 Maart 1892;

Rossen Hz., Cornelis van geb. te Maassluis 23 December 1890;

Kimmijser, Pieter Christiaan, geb. te Schiedam 28 September 1888;

Bijl, Jan, geb. te Schiedam 13 Mei 1893;

Lodder, Aart, geb. te Rhenen 4 November 1892;

Oranje, Adrianus, geb. te Schiedam 23 September 1893;

Lels, Antoinette Nelina, geb. te Alblasserdam 17 September 1892;

Vlaardingen, Johan Willem van, geb. te Schiedam 17 October 1892;

Habraken, Jan Wormerus Lodewijk, geb. te Vlaardingen 8 Februari 1892;

Kauffeld, Antonie Eldert, geb. te Borger 15 Juni 1892;

Ritman, Johannes Henricus, geb. te Schiedam 30 Juli 1893;

Buysen, Johanna Antonia van, geb. te Schiedam 14 Maart 1892;

Kroes, Johanna Cornelia de, geb. te Overschie 4 Juli 1893;

Zee, Johannes van der, geb. te Schiedam 19 Mei 1892;

Lechner, Joukje Akke Cornelia, geb. te Schiedam 15 November 1892;

Beek, Johannes Durvinus van, geb. te Melissant 29 September 1889;

Touw Wzn., Johannes, geb. te Nieuwenhoorn 28 September 1892;

Huldy, Pieter Jorinus, geb. te Schiedam 16 September 1893;

Norenburg, Johannes Caspar, geb. te Schiedam 2 Maart 1890;

Sissingh, Andries, geb. te Hellevoetsluis 17 Juli 1892;

Smits, Martinus Karel Johannus, geb. te Schiedam 25 October 1889;

Bronwasser, Adrianus, geb. te Maassluis 5 April 1892;

Loo, Herman van der, geb. te Kethel 25 Maart 1893;

Visser, Frans Leendert, geb. te Abbenbroek 12 April 1892.

Extraneï:

Groot, Gerardus Hendricus Maria de, geb. te Delft 4 Juli 1889;

Roes, Henricus Robertus, geb. te Delft 17 December 1889;

Elkhuysen, Antonie Gerardus Johannes, geb. te 's Gravenhage 7 Januari 1891.

Bijgaande tabel geeft aan, hoeveel malen de cijfers van 1—10 zijn toegekend:

a. voor elk vak;

b. voor elk der groepen.

a. VAKKEN	Aantal malen dat is toegekend het cijfer										Voldoende.	Onvoldoende.
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10		
Wiskunde	—	1		11	25	42	40	16	5		128	12
Werktuigkunde . .	1	3	10	17	32	39	21	10	7		109	31
Natuurkunde . . .	-	2	3	10	25	50	37	10	2	1	125	15
Scheikunde		2	7	21	30	36	19	14	7	4	110	30
Plant- en Dierkunde .	1	8	10	15	18	30	26	22	10	-	106	34
Cosmographie . . .		3	5	16	32	25	23	19	15	2	116	24
Staatsinrichting . .	—	—	—	17	25	38	32	15	12	1	123	17
Staatshuishoudkunde	—	—	1	13	24	34	40	21	6	1	126	14
Aardrijkskunde . .	—	—	3	18	19	44	43	13		-	119	21
Geschiedenis . . .	—	3	5	22	32	54	18	6	—	—	110	30
Boekhouden		—	1	4	11	34	36	33	20	1	124	16
Nederlandsch . . .	—	-	1	9	26	49	41	13	1		130	10
Fransch	—	—	4	20	34	39	32	9	2	-	116	24
Engelsch		—	5	15	26	43	27	20	4		120	20
Hoogduitsch	-	-	6	10	37	37	34	13	3		124	16
Handteekenen . . .	-	3	9	21	41	29	17	12	8		107	33
Rechtl. teekenen . .	—	1	4	25	32	23	26	16	10	3	110	30

b. GROEPEN.	Aantal malen dat is toegekend het cijfer										Voldoende.	Onvoldoende.
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10		
A	—	1	2	16	24	47	30	16	4	—	121	19
B	—	1	4	8	33	49	32	8	4	1	127	13
C	—	—	—	9	32	48	43	7	1	—	131	9
D	—	—	—	12	37	55	27	9	—	—	128	12
E	—	—	3	17	50	34	16	14	6	—	120	20

Het examen gaf aanleiding tot de volgende opmerkingen:

Uit het schriftelijk werk voor *Nederlandsch* bleek, dat dit was ontsierd door onnauwkeurigheden en slordigheden, welke slechts ten deele aan de gewone exameninvloeden kunnen worden toegeschreven.

Bij het mondeling examen bleek, dat de meeste candidaten zich voldoende of meer dan voldoende, verscheidene zelfs goed of uitstekend hadden voorbereid. Toch behoort te dezer plaatse niet onvermeld te blijven, dat de schrijvers der 18de eeuw door verscheidene candidaten eenigszins waren verwaarloosd; ook bleken sommige te weinig of niet oordeelkundig genoeg gelezen te hebben.

De indruk, dien het schriftelijk examen in het *Fransch* op de examinatoren gemaakt heeft is deze, dat de vorm in vele gevallen niet genoeg verzorgd was en blijk gaf van onbekendheid met de eenvoudigste taal- en spelregels. Voor het letterkundig gedeelte hadden verreweg de meeste candidaten de 17de eeuw gekozen; intusschen is het meermalen voorgekomen, dat men van de schrijvers dezer eeuw geen andere kende dan Corneille, Racine en Molière. Ook is gebleken, dat verscheidene candidaten te weinig gelezen hebben en zich hadden beperkt tot hetgeen op school behandeld was; dit tekort aan lectuur kwam dan ook duidelijk uit in de onbeholpen wijze, waarop deze candidaten zich schriftelijk en mondeling uitdrukten.

De andere vakken gaven geen aanleiding tot opmerkingen.

Aan het einde van haar taak gekomen, acht de Commissie het een aangename plicht U H.EG. haren dank te betuigen voor het in haar gestelde vertrouwen.

Schiedam, 7 Augustus 1910.

Namens de Commissie,

M. Horn, *Voorzitter.*
A. v. d. Belt, *Secretaris.*

Noordholland.

A. Oostelijke Commissie.

Aan
den Commissaris der Koningin in de provincie Noordholland.

De Commissie, belast met het afnemen van het eindexamen voor de hoogere burgerscholen met vijfjarigen cursus in de provincie Noordholland (Oostelijk gedeelte), benoemd bij Uwe beschikking van 11 Maart 1910, eerste afdeeling, n°. 92/1996 en gewijzigd bij Uwe beschikking van 4 April 1910, eerste afdeeling, n°. 92/3137, heeft de eer, ter voldoening aan het bepaalde in art. 67, tweede lid, van de wet van 2 Mei 1863 (*Staatsblad* n°. 50), UH.EG. het volgende verslag aan te bieden.

Aan de Commissie was opgedragen te examineeren de candidaten, afkomstig van de eerste, tweede en derde hoogere burgerschool met vijfjarigen cursus te Amsterdam en van de hoogere burgerschool met vijfjarigen cursus te Hilversum.

De vergaderingen werden gehouden en de mondelinge examens afgenomen in het gebouw van de derde hoogere burgerschool met vijfjarigen cursus, Mauritskade 58, te Amsterdam.

De eerste vergadering werd gehouden op Zaterdag 9 April 1910. Daarin werd door den voorzitter, dr. D. Coelingh, medegedeeld, dat bij Uwe beschikking van 11 Maart voornoemd tot plaatsvervangend voorzitter was benoemd het lid dr. J. C. Costerus en werd door de vergadering tot secretaris aangewezen het lid G. Bolkestein.

Daarna maakte de voorzitter bekend, welk vak of welke combinatie van vakken door ieder van de leden zou geëxamineerd worden en werden de voorzitters van de subcommissies aangewezen. De volgende tabel geeft hiervan een overzicht:

VAKKEN.	Examinatoren.
	Afdeeling A.
	Voorzitter: A. L. J. Bouten. Secretaris: dr. G. van Rij.
Stelkunde en trigonometrie	dr. G. van Rij en W. J. Wisselink.
Meetkunde en beschrijvende meetkunde. .	A. L. J. Bouten en dr. G. C. A. Valewink
Mechanica	W. Ph. Lindner en dr. J. G. Rutgers
	Afdeeling B.
	Voorzitter: dr. J. C. Costerus. Secretaris: dr. J. G. Rutgers.
Natuurkunde	dr. J. H. Meerburg en dr. N. Quint
Scheikunde	dr. G. Doyer van Cleeff en dr. H. Hemmes
Plant- en dierkunde .	dr. J. C. Costerus en J. de Lint
Cosmographie	W. Th. Lindner en dr. J. G. Rutgers
	Afdeeling C.
	Voorzitter: A. K. Castelein. Secretaris: dr. W. A. van der Vet.
Staatsinrichting en Staathuishoudkunde .	W. N. Francken en C. J. J. Westermann
Aardrijkskunde . . .	A. K. Castelein en dr. W. A. van der Vet
Geschiedenis	dr. A. J. d'Ailly en G. Bolkestein
Boekhouden	S. J. van de Vliet en H. Wieringa
	Afdeeling D.
	Voorzitter: G. C. Hoogewerff. Secretaris: W. van der Molen.
Nederlandsche taal- en letterkunde	G. C. Hoogewerff en P. de Vos jr.
Fransche taal- en letterkunde	H. L. de Leeuw en P. W. van der Molen
Engelsche taal- en letterkunde	P. Th. N. Maesveld en L. Versteeg
Hoogduitsche taal- en letterkunde	E. van der Gaast en J. H. F. Rodenburg
	Afdeeling E.
	Voorzitter: H. J. Horn. Secretaris: W. J. Brandts.
Hand- en rechtlijnig teekenen	H. J. Horn en W. J. Brandts.

Gelijk uit het voorgaande overzicht blijkt, waren voor elk vak de beide examinatoren in éene subcommissie vereenigd. Dit geschiedde overeenkomstig den wensch van den heer inspecteur van het middelbaar onderwijs, uitgedrukt in zijn schrijven van 2 April 1910, n°. 1403. De voorzitter merkte daarbij op, dat van deze regeling ook de bedoeling was, dat elke candidaat door zijn eigen leeraar, indien deze lid van eene subcommissie was, zou geëxamineerd worden, tenzij het aantal candidaten, door één lid te examineeren, daardoor al te groot zou worden. Dienovereenkomstig is door de commissie bij de mondelinge examens gehandeld.

De tweede vergadering van de commissie werd gehouden op Zaterdag 23 April 1910. In deze vergadering werden vastgesteld de opgaven voor het schriftelijk gedeelte van het eindexamen, die de commissie wenschte in te dienen. De voorzitter deelde mede, machtiging aangevraagd te hebben tot het houden van twee vergaderingen, ter vaststelling van de cijfers voor het schriftelijk werk, welke twee vergaderingen, na bekomen machtiging, zijn gehouden op Zaterdag 2 Juli en Zaterdag 16 Juli 1910.

Aangemeld hadden zich voor het examen 129 candidaten, waarvan éene zich, wegens ernstige ziekte, vóór het schriftelijk examen terugtrok. Geëxamineerd zijn derhalve 128 candidaten:

38 candidaten van de 1ste H. B. S. met 5j. c. te Amsterdam;
44 ,, ,, ,, 2de ,, ,, ,, ,, ,, ,,
25 ,, ,, ,, 3de ,, ,, ,, ,, ,, ,,
19 ,, ,, ,, H. B. S. ,, ,, ,, ,, Hilversum;
2 extranei.

Aan zes candidaten, die wegens ziekte een gedeelte van het schriftelijk examen niet hadden kunnen afleggen, werd tijdens het mondeling examen van de eerste en tweede groep alsnog gelegenheid gegeven het betreffende schriftelijk werk te maken; hiervoor werden door de commissie nieuwe opgaven samengesteld.

Voor het mondeling examen waren de 128 candidaten in zes groepen verdeeld; het mondeling examen begon op 18 Juli en eindigde op 6 Augustus.

In de volgende tabel wordt het aantal vrijstellingen voor de verschillende vakken opgegeven:

Vakken:	Aantal vrijstellingen:
Wiskunde:	66
Mechanica:	68
Natuurkunde:	76
Scheikunde:	69
Aardrijkskunde:	49
Geschiedenis:	39
Boekhouden:	46
Nederlandsche taal:	61
Totaal	474

De volgende tabel geeft aan, hoeveel candidaten respectievelijk 0 tot 8 vrijstellingen verkregen:

Aantal candidaten:	Aantal vrijstellingen:
15	0
20	1
12	2
17	3
18	4
13	5
7	6
8	7
18	8
Totaal ... 128	

Eén candidaat, die vrijstelling van het mondeling examen in natuur- en scheikunde had gekregen, met de cijfers 8 voor natuurkunde en 8 voor scheikunde, gaf den wensch te kennen toch in die vakken mondeling te worden geëxamineerd, met het resultaat dat het eindcijfer voor natuurkunde op 9, dat voor scheikunde eveneens op 9 werd gebracht.

Uit de volgende tabel blijkt, hoeveel malen elk cijfer van 1 10 voor de verschillende vakken is toegekend en tevens hoeveel malen deze cijfers zijn toegekend voor de verschillende afdeelingen:

VAKKEN.	Aantal malen dat is toegekend het cijfer:										Onvoldoende,	Voldoende,	Totaal.
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10			
Wiskunde	—	-	2	7	27	40	25	16	11	-	9	119	128
Mechanica. . . .	-	1	9	21	23	17	29	17	8	3	31	97	128
Natuurkunde . . .	—	-	1	10	19	39	38	18	3	--	11	117	128
Scheikunde . . .	—	1	6	15	24	34	27	16	5	--	22	106	128
Plant- en Dierkunde	—	2	7	25	34	25	21	10	4	--	34	94	128
Cosmographie. . .	—	2	8	16	35	38	21	5	2	1	26	102	128
Staatsinrichting . .	—		7	16	28	33	36	7	1	—	23	105	128
Staathuishoudkunde	--		--	7	36	47	29	9	--	—	7	121	128
Aardrijkskunde . .	—	--	3	12	21	60	22	9	1	—	15	113	128
Geschiedenis . . .	1	7	8	28	25	35	12	8	3	1	44	84	128
Boekhouden . . .	-	2	5	12	22	45	27	11	3	1	19	109	128
Nederlandsch . . .			-	7	20	51	30	20			7	121	128
Fransch		2		25	53	39	6	3	—	—	27	101	128
Engelsch	--		2	13	45	43	18	7	—	—	15	113	128
Duitsch	—			12	40	48	19	9	—	—	12	116	128
Handteekenen . .	-	-		6	36	38	35	10	3	—	6	122	128
Rechtlijnig teekenen	-	1	1	1	7	30	43	26	16	3	3	125	128
Totaal.	1	18	59	233	495	662	438	201	60	9	311	1865	2176

AFDEELINGEN:	Aantal malen dat is toegekend het cijfer:										Onvoldoende,	Voldoende.	Totaal.
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10			
A.	—	—	2	9	28	36	29	16	8	—	11	117	128
B.	—	—	3	12	32	46	24	8	3	—	15	113	128
C.	—	1	2	13	37	49	22	4	-	—	16	112	128
D.	-	—	1	11	38	54	24	—	—	—	12	116	128
E.	—	—	1	—	19	43	44	19	2	—	1	127	128
Totaal	—	1	9	45	154	228	143	47	13	—	55	585	640

De uitslag van het examen was als volgt:

SCHOLEN.	Aantal candidaten.			
	Aangemeld.	Teruggetrokken.	Afgewezen.	Geslaagd.
Amsterdam, 1ste H. B. S. 5 j. c.	38	—	4	34
„ 2de „ „	45	1 [1])	4	40
„ 3de „ „	25	—	3	22
Hilversum	19	—	3	16
Extranei.	2	—	1	1
Totaal	129	1	15	113

De geslaagde candidaten zijn de volgende:

a. van de eerste hoogere burgerschool met 5j. c. te Amsterdam:

Salomon Barents, geb. 17 November 1891 te Amsterdam;
Auke Bartstra, geb. 16 October 1892 te Amsterdam;
Gerard Willem Martijn Bazendijk, geb. 9 Mei 1893 te Amsterdam;
Johann Hermann Heinrich von Beem, geb. 28 Maart 1892 te Amsterdam;
George Johan Beijerle, geb. 13 Augustus 1890 te Amsterdam;
Bruno Willem Andries Bijvoet, geb. 14 Maart 1892 te Hoorn;
Jacobus Wolter Birza, geb. 17 Februari 1891 te Amsterdam;
Bernard Boas, geb. 4 Augustus 1893 te Amsterdam;
Pieter de Boer, geb. 26 Augustus 1889 te Broek in Waterland;
Elkan Boutelje, geb. 26 November 1891 te Amsterdam;
Ernst Crone, geb. 16 April 1891 te Amsterdam;
Daniel Dieker, geb. 21 Maart 1893 te Amsterdam;
Wilhelm Diederik van Eck, geb. 17 October 1891 te Amsterdam;
Jacob Johan Eckhardt, geb. 7 September 1891 te Amsterdam;

[1]) Wegens ziekte.

Adrianus Egbert Estié, geb. 21 October 1891 te Nieuwer-Amstel;
Aart Hendrik Willem Hacke, geb. 10 Mei 1893 te Amsterdam;
Cornelia Adriana den Herder, geb. 16 December 1893 te Amsterdam;
Jantje Antje de Jonge, geb. 20 April 1892 te Amsterdam;
Hendrik Willem de Koning, geb. 9 Februari 1893 te Amsterdam;
Marinus Langelaan, geb. 12 December 1892 te Amsterdam;
Henriëtta Engelina Maria van der Linden, geb. 27 Augustus 1892 te Amsterdam;
Wilhelm Arnold Meenderink, geb. 24 November 1890 te Amsterdam;
Frans Ossendorp, geb. 17 Juli 1892 te Amsterdam;
Charles Henri, zich noemende Joannes'zoon Paris, geb. 23 October 1892 te Nieuwer-Amstel;
Bernard Peiser, geb. 25 Mei 1893 te Halle a/S.;
Nicolaas Pieter Pel, geb. 23 November 1893 te Amsterdam;
Jan Gerard Jacob Riphaagen, geb. 15 Juni 1893 te Amsterdam;
Jan Nicolaas van Schagen, geb. 22 Mei 1892 te Groningen;
Lodewijk Wolterus Schut, geb. 25 Mei 1893 te Amsterdam;
Jan Hendrik Smitt, geb. 3 Mei 1893 te Amsterdam;
Jacob Johannes van Steenbergen, geb. 13 Juni 1891 te Amsterdam;
Josué Jean Philippe Valeton, geb. 1 November 1892 te Riouw;
Pieter Adriaan Waller, geb. 20 Januari 1893 te Amsterdam;
Margrita Catharina van der Woude, geb. 25 April 1892 te Amsterdam;

b. van de tweede hoogere burgerschool met 5j. c. te Amsterdam:

Theodoor Charles Henri Bogaardt, geb. 8 Juli 1892 te Batavia;
Alexander Bos, geb. 14 Februari 1894 te Assen;
Robbert Leonard Brantz, geb. 7 October 1891 te Banda Neira;
Albertus ten Noever de Brauw, geb. 21 Juni 1894 te 's Gravenhage;
Marius le Cosquino de Bussy, geb. 8 Februari 1893 te Amsterdam;

Johannes Ernst Dinger, geb. 28 December 1892 te Nieuwer-Amstel;

Nicolaas Rijkent Herman van Essen, geb. 2 Juli 1892 te Amsterdam;

Johannes Willem Lugt, geb. 13 Mei 1890 te Amsterdam;

Willem Maas Geesteranus, geb. 10 September 1893 te Nieuwer-Amstel;

Dorothea Maria Mauritz, geb. 25 Februari 1893 te Assen;

Simon Carel Leonard Mesch, geb. 12 April 1890 te Amsterdam;

Jan Andries van der Poll, geb. 18 November 1892 te Amsterdam;

Albert Berent Jan Prakker, geb. 7 Maart 1890 te Amsterdam;

Paul Juda Rabbinowitsch, geb. 7 Juli 1892 te Amsterdam;

Hendrik Jan Cornelis van Rietschoten, geb. 17 Mei 1891 te Amsterdam;

Neeltje Rus, geb. 18 Augustus 1892 te Alkmaar;

Carolina Alice Maria de Sain, geb. 6 Maart 1891 te Amsterdam;

Adolf Schaap, geb. 15 November 1893 te Amsterdam;

Joannes Sybren Schippers, geb. 21 Juli 1890 te Amsterdam;

Antoon Tasma, geb. 12 Mei 1891 te Amsterdam;

Hendrik Adriaan van Veen, geb. 8 December 1891 te Amsterdam;

Victor Hubert Veringa, geb. 20 September 1893 te Amsterdam;

Petrus Gerardus de Vos, geb. 27 Juli 1893 te Amsterdam;

IJmenus Johannes Jacobus van der Werff, geb. 3 December 1892 te Medemblik;

Melius Westenberg, geb. 14 April 1892 te Almelo;

François Zweerts, geb. 6 November 1891 te Amsterdam;

Benjamin Meijer Frank, geb. 1 April 1892 te Hilversum;

Jan Goudriaan, geb. 5 December 1893 te Amsterdam;

Jan Carl Gijsbert Grasé, geb. 4 Mei 1891 te Amersfoort;

Emile Albert Cornelis den Hamer, geb. 9 Juni 1892 te Solo;

Johannes Jacobus Hauer, geb. 26 Juni 1892 te Rotterdam;

Geertruida Margaretha Maria Heijenbrock, geb. 22 Augustus 1892 te Amsterdam;

Adriana Hoogenboom, geb. 26 Januari 1892 te Rotterdam;

Ulrich Jan Huber, geb. 28 Juli 1893 te Hellevoetsluis;

Frederik William Hugenholtz, geb. 8 Maart 1891 te Grand Rapids;

Albert Petrus van Katwijk, geb. 26 Maart 1893 te Amsterdam;

Johan Ernst Klatte, geb. 20 Juli 1893 te Amsterdam;
Roelant Duco Kollewijn, geb. 7 December 1892 te Amsterdam;
Beate Agathe Fresine Lorentz, geb. 21 December 1892 te Nijmegen;
Jacob Lugt, geb. 2 September 1892 te Amsterdam;

c. van de derde hoogere burgerschool met 5j. c. te Amsterdam:

Johannes Hermannus Ahlers, geb. 11 Juni 1891 te Vroomshoop;
Johan Wilhelm Bloem, geb. 15 December 1890 te Magelang;
Joseph Brandon, geb. 29 September 1891 te Amsterdam;
Jacob de Bruine, geb. 5 Mei 1892 te Kampen;
Gerrit van der Harst, geb. 13 December 1891 te Semarang;
Willem Hendrik Christoffel Hoog, geb. 8 December 1892 te Hellevoetsluis;
Dick Hubert, geb. 12 Juni 1892 te Amsterdam;
Jacob Paul Josephus Jitta, geb. 14 Januari 1893 te Amsterdam;
Herman Kattenburg, geb. 3 Januari 1893 te Amsterdam;
Freerk Lieffijn, geb. 13 Juli 1892 te Amsterdam;
Steven Egbert van der Meer, geb. 26 Augustus 1891 te Amsterdam;
Floris van Minden, geb. 16 September 1893 te Amsterdam;
Emanuel Meijer Premsela, geb. 22 Maart 1894 te Amsterdam;
Simon Roodenburg, geb. 25 April 1893 te Amsterdam;
Herman Salomonson, geb. 24 Maart 1892 te Amsterdam;
Sara Sohlberg, geb. 7 Augustus 1891 te Amsterdam;
Johanna Petronella Adriana Theunissen, geb. 20 April 1893 te Amsterdam;
Johan Pieter Jacob Tichler, geb. 17 Augustus 1889 te Amsterdam;
Karel Albert Willem Tol, geb. 3 Januari 1892 te Watergraafsmeer;
Elisabeth van Veen, geb. 4 Juni 1892 te Amsterdam;
Christiaan Venemans, geb. 31 Juli 1892 te Amsterdam;
Jacobus Pieter Cornelis van Wachem, geb. 5 Maart 1890 te Kuilenburg;

d. van de hoogere burgerschool met 5j. c. te Hilversum:

Joan Frans Berg, geb. 14 November 1892 te Hilversum;

Jan Frederik van Benthem van den Bergh, geb. 31 December 1892 te Malang;
Frederik Wilhelm Bonnet, geb. 26 November 1891 te Amsterdam;
Johannes Dekker, geb. 9 Mei 1891 te Zaandam;
Benjamin Frank Szn., geb. 1 Augustus 1891 te Hilversum;
Gerard Frans Piet Heukensfeldt Slaghek, geb. 6 September 1891 te Hongkong;
Judith Geertruid ter Kuile, geb. 16 October 1891 te Enschedé;
Johan Hendrik Lahnemann, geb. 17 Mei 1893 te Hilversum;
Henri Landberg, geb. 30 October 1892 te Batavia;
Petrus Johannes Loman, geb. 18 Juli 1891 te Amsterdam;
Luthera Catharina Maria van Luttervelt, geb. 5 October 1892 te Hilversum;
Maria Cornelia Agatha Steenhoff, geb. 5 September 1891 te Gent;
Willem Boudewijn Karel Verster, geb. 27 Februari 1893 te Amsterdam;
Dirk Hendrik de Vries, geb. 27 September 1892 te Bussum;
Remmert van Tijen, geb. 7 November 1891 te Wormerveer;
Jean Louis Vorkink, geb. 11 Juni 1890 te Amsterdam;

e. extraneus:

Meijer Pinkhof, geb. 26 Januari 1892 te Amsterdam.

Ten slotte wenscht de Commissie de volgende opmerkingen te maken:

Wiskunde. De Commissie spreekt den wensch uit, dat in het vervolg bij de opgaven voor wiskunde ook een vraag over de theorie worde gevoegd.

Staatswetenschappen. Bij het examen in de staatswetenschappen viel op te merken, dat een groot gedeelte van de candidaten te weinig opmerkzaamheid gewijd had aan het bestuur van provincie en gemeente.

Geschiedenis. Het examen in geschiedenis gaf aan de examinatoren aanleiding tot de volgende opmerkingen:
Zeer veel candidaten bleken weinig begrip te hebben van de staatsinstellingen van de Republiek der Vereenigde Nederlanden.

Dat de groote Fransche revolutie idieën verwezenlijkt heeft, waarvan de moderne staat en maatschappij doortrokken zijn, bleek aan vele candidaten geheel te zijn ontgaan.

Een groot aantal candidaten had blijkbaar de gelegenheid gemist zich van de gebeurtenissen der laatste dertig jaren voldoende op de hoogte te stellen.

Nederlandsch. Het examen in dit vak gaf over het geheel bevredigende resultaten.

De commissie meent er echter de aandacht op te moeten vestigen, dat verscheidene candidaten en daaronder ook wel jongelieden, wier praestaties voor het overige een gunstigen indruk maakten, in hun schriftelijk werk domme taalfouten maakten, blijkbaar niet het gevolg van onkunde, maar veroorzaakt door slordigheid en onachtzaamheid. De commissie is van oordeel, dat men aan de leerlingen een dienst bewijst, wanneer men hen gewent aan netheid, correctheid en eene zorgvuldige behandeling van het door hen in te leveren werk.

Wanneer men de eischen in aanmerking neemt, die in de laatste schooljaren aan de leerlingen onzer Hoogere Burgerscholen worden gesteld, geeft de lectuur van de overgroote meerderheid der candidaten geen reden tot klagen. De meesten hadden een behoorlijk aantal werken van onze beste schrijvers met meer of minder vrucht gelezen. 't Was echter een eigenaardig verschijnsel, dat verscheidene candidaten slechts eenige boeken opgaven, terwijl bij nader onderzoek bleek, dat zij veel meer gelezen hadden. Er scheen zich onder de jongelui een soort legende te hebben gevormd, ,,dat het genoeg was, als men zes à acht boeken opgaf.'' Het komt de Commissie wenschelijk voor, dat de leerlingen onzer scholen er opmerkzaam op worden gemaakt, dat ook uitgebreidheid van lectuur op het examen eene aanbeveling is, mits men niet vluchtig en oppervlakkig gelezen heeft.

Teekenen. De teekeningen naar de natuur waren voor het meerendeel voltooid en voldoende. Gelijkheid van de te teekenen voorwerpen lijkt de Commissie voor de verschillende scholen gewenscht. Niet voltooid waren de plaatteekeningen van verscheidene candidaten, ten deele het gevolg van de moeilijkheid der opgave. Voor: ,,kleuren is niet bepaald noodig'', had de Commissie op de plaat gaarne gezien: ,,kleuren is gewenscht.''

De lijnteekeningen waren bijna zonder uitzondering ge-

heel of voor het meerendeel zeer goed uitgevoerd. In verband met den voor lijnteekenen vastgestelden leertijd had de opgave meer moeilijkheden, zoowel van projectivischen als van technischen aard moeten bevatten.

Aan het einde van haar taak, betuigt de Commissie U H.EG. haar dank voor het in haar gestelde vertrouwen.

Amsterdam, 10 September 1910.

D. Coelingh, *Voorzitter.*
G. Bolkestein, *Secretaris.*

Noordholland.

B. Westelijke Commissie.

Aan den Commissaris der Koningin in de provincie Noordholland.

De Commissie, welke krachtens Uwe beschikking van 11 Maart 1910, 1ste afd., nº. 92/1996, gewijzigd bij die van 4 April 1910, 1ste afd., nº. 92/3137 en van 15 Juli 1910, 1ste afd., nº. 92/7474, belast werd met het afnemen van het eind-examen van de hoogere burgerscholen met vijfjarigen cursus in de provincie Noordholland (Westelijke afdeeling), heeft de eer UH.EG. bij dezen van hare werkzaamheden het verslag aan te bieden, voorgeschreven in art. 67, 2de lid, der wet van 2 Mei 1863 (*Staatsblad* nº. 50), houdende regeling van het middelbaar onderwijs.

Nog vóór de Commissie hare eerste vergadering hield, bedankten de heeren W. N. Francken, te Helder en A. Beerends, te Zaandam, voor hunne benoeming en werden in hunne plaats respectievelijk aangewezen de heeren J. Gerritsz, leeraar aan de 3de gemeentelijke hoogere burgerschool met vijfjarigen cursus, te Amsterdam en H. J. de Vries, leeraar aan de gemeentelijke hoogere burgerschool te Haarlem.

De Commissie hield hare vergaderingen en ook het mondeling examen in het gebouw der hoogere burgerschool alhier. In de eerste vergadering, op 9 April 1910, welke de heeren dr. D. A. Kerkhoff en dr. P. C. E. Meerum Terwogt, wegens ziekte verhinderd waren bij te wonen, werd de tweede ondergeteekende tot secretaris benoemd. Nadat de voorzitter voorlezing had gedaan van een schrijven van den inspecteur van het middelbaar onderwijs, dr. J. Campert, waarin de wensch werd uitgedrukt, dat van de dubbele Commissie de twee leden voor hetzelfde vak als examinatoren en assessor zouden optreden, werden de sub-commissies vastgesteld. Onderstaande tabel geeft aan, uit welke leden de sub-commissies bestonden, wie er de voorzitters van waren en in welke vakken door de verschillende leden werd geëxamineerd.

VAKKEN.	Examinatoren.		Voorzitters der sub-commissiën.
A.			
Stelkunde en trigonometrie	L. van der Vegt,	dr. G. van Beek	
Meetkunde en beschrijvende meetkunde. . .	dr. D. A. Kerkhoff.	dr. H. A. Naber	dr. D. A. Kerkhoff
Werktuigkunde	W. C. G. H. van Mourik Broekman	Assessor: A. Pelt	
B.			
Natuurkunde	dr. A. C. van Rijn v. Alkemade	dr. G. K. Nugteren	
Scheikunde	dr. A. C. Antusch	dr. P. C. E. Meerum Terwogt	
Plant- en dierkunde. . .	dr. H. J. Calkoen	G. M. de Jongh Schiffer	A. Pelt
Cosmographie	A. Pelt	Assessor: W. C. G. H. v. Mourik Broekman	
C.			
Staatswetenschappen . .	dr. G. Nolst Trenité	J. Gerritsz	
Aardrijkskunde	N. Meijer	C. R. de Boer	
Geschiedenis	dr. W. C. L. Bronsveld	L. Kievit	dr. W. C. L. Bronsveld
Boekhouden.	A. v. d. Stempel jr.	H. Sellemans	
D.			
Nederlandsch	R. Zuidema	E. M. van Soest	
Fransch	E. A. W. Pauw	G. Welbergen	R. Zuidema
Engelsch	H. L. Bouwman	W. van Doorn	
Hoogduitsch	P. Frisius de Haan	H. G. Baintz	
E.			
Hand- en lijnteekenen . .	H. J. de Vries	J. C. Kerkmeijer	H. J. de Vries

Verder werd besloten, om voor het mondeling examen in elk geval een half uur te bestemmen, behalve voor dat in werktuigkunde, waarvoor 20 minuten en dat in cosmographie, waarvoor 10 minuten zou worden uitgetrokken en tevens om ieder candidaat, voor zooverre de samenstelling der Commissie daartoe aanleiding gaf, door zijne eigen leeraren te doen ondervragen. Nog werd vastgesteld, dat de eindcijfers der verschillende afdeelingen niet door berekening zouden worden gevonden.

Op de tweede vergadering, gehouden 23 April 1910, waar de heer H. G. Baints wegens ziekte afwezig was, deelde de voorzitter mede, dat zich in het geheel 136 candidaten hadden aangemeld, waaronder 17 extranei. Er zouden dus 6 groepen gevormd worden: 4 van 24, één van 21 en één van 19.

In deze vergadering werden de opgestelde schriftelijke opgaven in de sectie-vergaderingen besproken en daarna ter verzending aan den inspecteur vastgesteld. Verder werd bepaald, dat het mondeling examen zou aanvangen op 18 Juli.

Daar de verschillende sub-commissies eene vergadering niet toereikend achtten om het schriftelijk werk van 136 candidaten te bespreken en de daarvoor toe te kennen cijfers vast te stellen en de vrijstellingen voor het mondeling examen aan te wijzen, wenschte de voorzitter nog eene tweede vergadering daarvoor aan te vragen. Door den Minister van Binnenlandsche Zaken werd dit verzoek ingewilligd en tevens den voorzitter machtiging verleend tot het houden van twee bijeenkomsten met den secretaris voor hunne voorbereidende werkzaamheden. Eerstbedoelde vergaderingen der Commissie hadden plaats op 2 en 16 Juli, de eerste ter behandeling en afdoening van het schriftelijk werk der eerste drie groepen, de tweede voor de volgende drie.

In de vergadering van 2 Juli deed de voorzitter voorlezing van Uwe missive van 24 Juni 1910, n°. 115/62, betreffende het opstellen van de declaratiën der Commissieleden.

Het aantal der verleende vrijstellingen van het mondeling examen was in het geheel 443, en wel:

voor	Wiskunde	55
,,	Werktuigkunde	75
,,	Natuurkunde	49
,,	Scheikunde	51
,,	Aardrijkskunde	49
,,	Geschiedenis	49
,,	Boekhouden	56
,,	Nederlandsch	59

78

Van de 133 candidaten, die aan het mondeling examen deelnamen (één candidaat trok zich voor en twee na het schriftelijk examen terug) verkregen:

19	vrijstelling	voor	geen enkel vak	
13	,,	,,	één vak	
21	,,	,,	twee vakken	
31	,,	,,	drie	,,
13	,,	,,	vier	,,
9	,,	,,	vijf	,,
12	,,	,,	zes	,,
10	,,	,,	zeven	,,
5	,,	,,	acht	,,

De vrijstellingen en de cijfers voor de vakken, waarin vrijstelling werd toegekend, werden den candidaten zoo spoedig mogelijk na de vergadering van 2 en van 16 Juli schriftelijk medegedeeld.

Aan het verzoek van een candidaat, die, hoewel vrijgesteld voor wiskunde, nog mondeling examen in dit vak wenschte te doen, werd voldaan.

Even voor het begin van de mondelinge examens werd bij Uwe beschikking van 15 Juli 1910, 1ste afd., n°. 92/7474, den heer G. H. de Jongh Schiffer, door treurige familieomstandigheden verhinderd om de zittingen der Commissie verder bij te wonen, ontslag verleend en tevens in zijne plaats benoemd de heer dr. A. Borgman, directeur der hoogere burgerschool met driejarigen cursus en daaraan verbonden handelsschool met tweejarigen cursus te Haarlem.

Tijdens het mondeling examen werd de heer L. van der Vegt door ziekte één dag verhinderd om zijne werkzaamheden te verrichten; in zijne plaats trad de voorzitter als examinator en assessor op.

Daar vier candidaten wegens ongesteldheid een deel van hun schriftelijk werk niet hadden kunnen maken, werden zij eenige dagen vóór hun mondeling examen in de gelegenheid gesteld om dit aan te vullen, waartoe hun door de betrokken sub-commissiën opgaven werden verstrekt van denzelfden aard en omvang als de officieele; den één voor scheikunde en boekhouden; de andere (eene vrouwelijke) voor Nederlandsch en Fransch, den twee overigen voor het teekenen.

Voor het overige hadden de mondelinge examens een geregeld verloop; zij duurden van 18 Juli tot en met 6 Augustus, voor iedere groep 3 dagen. Telkens op den derden dag

na afloop van het mondeling examen voor eene groep, hield de Commissie eene vergadering, waarin over het al of niet toekennen van een getuigschrift beraadslaagd en beslist werd. Onmiddellijk na de vergadering werd den candidaten der geëxamineerde groep de uitslag medegedeeld.

Het eindresultaat is, dat van de 136 candidaten, die zich hadden aangemeld, 109 zijn geslaagd, 3 zich terug trokken en 24 werden afgewezen. Aan 79 candidaten werd krachtens art. 23 van het Algemeen Reglement het getuigschrift uitgereikt; aan 22 geweigerd; van de overige 32, die in eene der eerste 4 afdeelingen of in een enkel geval ook nog in afdeeling E een onvoldoend eindcijfer hadden, werd met of zonder stemming aan 30 het getuigschrift toegekend, aan 2 niet.

De volgende tabellen bevatten nadere bijzonderheden betreffende den geheelen uitslag.

Tabel I vermeldt de uitkomst van het examen voor de scholen, van welke de candidaten kwamen:

TABEL I.

SCHOLEN.	Aantal candidaten.			
	Aangemeld.	Terug-getrokken.	Afgewezen.	Geslaagd.
Haarlem . . .	49	—	2	47
Helder	15	1	2	12
Zaandam . . .	17	—	6	11
Hoorn	16	—	2	14
Alkmaar . . .	21	1	3	17
Extranei . . .	18	1	9	8
	136	3	24	109

Tabel II geeft aan, hoe vele malen elk cijfer van 1—10 voor de verschillende vakken is toegekend, benevens het totaal malen voldoende en onvoldoende voor elk vak.

TABEL II.

VAKKEN.	Aantal malen dat is toegekend het cijfer:											
	1	2	3	4	Onvol-doende.	5	6	7	8	9	10	Voldoende.
Wiskunde.	—	2	7	27	36	27	31	20	13	6	—	97
Werktuigkunde . .	1	1	9	14	25	13	21	21	18	25	10	108
Natuurkunde . . .	—	1	12	19	32	30	32	28	9	2	—	101
Scheikunde	1	2	13	26	42	29	28	16	12	5	1	91
Nat. Historie . . .	1	3	7	26	37	32	32	20	12	—	—	96
Cosmographie . . .	—	—	3	12	15	39	38	26	10	5	—	118
Staatsinrichting . .	—	—	1	14	15	28	35	35	14	5	1	118
Staathuishoudkunde.	—	—	—	11	11	23	36	34	22	7	—	122
Aardrijkskunde . .	—	1	5	13	19	18	54	33	8	1	—	114
Geschiedenis. . . .	—	10	12	15	37	15	31	24	19	6	1	96
Boekhouden	—	—	1	3	4	19	45	31	21	12	1	129
Nederlandsch . . .	—	—	1	26	27	41	45	16	4	—	—	106
Fransch	—	—	3	21	24	37	33	27	11	1	—	109
Engelsch	—	—	4	22	26	49	33	19	4	2	—	107
Hoogduitsch	1	4	16	29	50	38	28	10	6	1	—	83
Handteekenen . . .	—	—	—	12	12	44	43	22	11	1	—	121
Lijnteekenen . . .	—	—	1	8	9	24	22	38	27	13	—	124

Uit tabel III blijkt, hoe vele malen elk cijfer van 1—10 voor de verschillende afdeelingen A, B, C, D en E is toegekend, benevens het totaal malen voldoende en onvoldoende voor ieder afdeeling.

TABEL III.

AFDEELINGEN.	Aantal malen dat is toegekend het cijfer:											
	1	2	3	4	Onvol-doende.	5	6	7	8	9	10	Voldoende.
A.	—	2	5	17	24	29	27	24	21	8	—	109
B.	—	—	6	23	29	37	41	18	7	1	—	104
C.	—	—	—	12	12	27	52	32	10	—	—	121
D.	—	—	5	17	22	66	34	9	2	—	—	111
E.	—	—	—	6	6	31	52	29	14	1	—	127

Ten slotte volgt een alphabetische lijst van de geslaagde candidaten, gegroepeerd naar de scholen, waarvan ze kwamen, met hunne voornamen, den datum en de plaats van geboorte.

A. Van de hoogere burgerschool te Haarlem:

Baning, Maria, geb. 21 Augustus 1892 te Goes;
Berdenis van Berlekom, Lambertus Hendrik, geb. 3 Januari 1892 te 's Gravenhage;
van den Berg, Hendrik Albert, geb. 26 Mei 1891 te Haarlem;
Bertram, Simon Hendrik, geb. 17 Maart 189[illegible] te Haarlem;
Blankevoort, Cornelis, geb. 2 Augustus 1890 te Monnikendam;
Bochardt, Louis Charles, geb. 16 October 1889 te Buitenzorg;
Boreel, jhr. Willem Constant, geb. 29 Juli 1890 te 's Gravenhage;
van Brederode, Karel Hendrik, geb. 3 Maart 1890 te Haarlem;
Brühl, Philip Carl, geb. 4 December 1892 te Haarlem;
Bruynsteen, Egbert, geb. 1 September 1893 te Haarlem;
Bijleveld, Rudolph Theodoor, geb. 24 Mei 1892 te Haarlem;
van der Crab, Christina Diderika, geb. 15 October 1892 te Loenen a/d Vecht;
van Dijk, Johannes Cornelis, geb. 9 Maart 1891 te Haarlem;
Droste, Jan Herman, geb. 8 Maart 1893 te Haarlem;
de Geus van den Heuvel, Klaas, geb. 30 Juli 1892 te Sloten;
de Graaff, Jan, geb. 26 April 1891 te Haarlem;
Holst, Johanna Maria, geb. 7 Mei 1892 te Haarlem;
Janssen, Ferdinand Willem, geb. 6 November 1893 te Amsterdam;
Kerstens, Felix Jan Jacobus, geb. 5 November 1890 te Medan;
Kneteman, Alexander, geb. 9 Augustus 1891 te Delft;
de Lagh, Louis Johan, geb. 23 December 1892 te Meester Cornelis;
Leatémia, Karel Johan, geb. 27 Januari 1890 te Saparoea;
van Lennep, Louis Reinier, geb. 18 October 1893 te Amsterdam;

Storm van Leeuwen, Paulus Tjaarda Hendrik, geb. 20 Juli 1889 te Semarang;
Lever, Hendrik, geb. 10 Maart 1892 te Rotterdam;
van der Linden, Arie, geb. 26 Juli 1892 te Heemstede;
Dorhout Mees, Bernardus, geb. 27 Januari 1893 te Zutphen;
Meyer, Cornelus Marinus Lambertus, geb. 2 Februari 1891 te Rotterdam;
Postenbroek, Florentine Amelie, geb. 18 Maart 1891 te Soerabaja;
Pronker, Feye, geb. 2 December 1891 te Harlingen;
Rijkeboer, Willem Cornelis, geb. 28 Juli 1893 te Helder;
Sangster, Hendrik, geb. 1 Juni 1892 te Semarang;
Schoorl, Gerardus, geb. 25 Augustus 1891 te Zaandijk;
Sissingh, Nelly, geb. 1 October 1891 te Tebingtinggi;
Spier, Louis, geb. 13 Januari 1892 te Haarlem;
van Steenbergen, Leonie, geb. 7 September 1891 te Uitgeest;
Stibbe, Willem Lion, geb. 10 October 1892 te Batavia;
le Sueur, Henri Eduard, geb. 6 Mei 1892 te Riouw;
Souget Meijer, geb. 29 Januari 1893 te Amsterdam;
Cohen Tervaert, Erik, geb. 16 September 1891 te Semarang;
Taconis, Herman, geb. 22 December 1890 te Sint Anna Parochie;
Thijsse, Johannes Theodorus, geb. 11 April 1893 te Amsterdam;
Vonck, Eliza, geb. 3 April 1890 te Djombang;
Wackwitz, Johan Godfried, geb. 2 October 1893 te Haarlem;
Warnaars, Johannes Henricus, geb. 2 Januari 1892 te Amsterdam;
van der Weiden, Cornelis Josephus Marie, geb. 21 Februari 1893 te Haarlem;
Zweers, Gerrit, geb. 7 Juli 1892 te Haarlem.

B. Van de hoogere burgerschool te Helder:

Bakker, Dirk Jacobus Albertus Cornelis, geb. 5 December 1891 te Helder;
Bakker, Gerard Wouter, geb. 14 Februari 1893 te Alkmaar;
Heyting, Louis Constant, geb. 1 Juli 1890 te Padang Sidempoean;
Jongstra, Yntje, geb. 31 Januari 1890 te Helder;

Kamp, Pieter Hendrik, geb. 24 Maart 1893 te Helder;
Luyckx, Simon Johannes Jacobus, geb. 15 Februari 1892 te Helder;
Munnik, Hendrik Gerrit Wijnand, geb. 11 April 1892 te Helder;
Postma, Cornelis, geb. 4 September 1892 te Helder;
Schotel, Gerrit, geb. 14 Mei 1892 te Maassluis;
Tielrooy, Nicolaas Janus, geb. 10 November 1889 te Helder;
Woldringh, Sebo, geb. 13 September 1892 te Helder;
Zoetelief, Willem Albertus, geb. 12 April 1892 te Helder.

C. Van de hoogere burgerschool te Zaandam.

Brat, Johan Henri, geb. 27 Juli 1892 te Zaandam;
Christiaans, Luchien Johannes, geb. 29 Juli 1892 te Wedde;
Dekker, Jan, geb. 16 Juni 1892 te Westzaan;
Honig, Hendrik, geb. 22 Juli 1892 te Koog a/d Zaan;
Hoogers, Christiaan, geb. 26 Januari 1893 te Krommenie;
Kortweg, Margaretha Johanna, geb. 21 Juni 1892 te Wormerveer;
Mijsberg, Willem Alphonse, geb. 13 Sept. 1893 te Delft;
Noordanus, Jacob Andries, geb. 9 December 1890 te Wormerveer;
Prins Cz., Pieter, geb. 24 September 1891 te West Knollendam gemeente Wormerveer;
Weytlandt, Anna Augusta, geb. 26 April 1893 te Westzaan;
van Zoest, Pieter, geb. 11 Augustus 1893 te Lekkerkerk.

D. Van de hoogere burgerschool te Hoorn;

Bakker, Dirk, geb. 26 September 1889 te Medemblik;
Berger, Johannes, geb. 15 Juni 1890 te Solok (Padangsche bovenlanden);
Boekel, Pieter Nicolaas, geb. 13 September 1891 te Harenkarspel;
Bruin, Cornelis, geb. 21 October 1888 te den Hout, gemeente Venhuizen;
Hermann, August, geb. 14 Mei 1892 te Edam;
Jelgersma, Titia Jiskje, geb. 21 Januari 1893 te Purmerend;
Jonkman, Rudolph Christiaan, geb. 10 September 1893 te Enkhuizen;

Kernkamp, Johan Hermann Bernhard, geb. 17 April 1891 te Hoorn;
Mus, Christiaan, geb. 1 October 1888 te Purmer;
Taverne, Nicolaas Jacobus Maria, geb. 24 November 1891 te Hoorn;
Visser, Johanna Maria Petronella, geb. 9 Juli 1892 te Berkhout;
van Wijk, Uco Herman, geb. 25 Maart 1893 te Edam;
Wilson, Johannes Jacobus Cornelis Pieter, geb. 18 Juni 1893 te Hoorn;
Zwaan, Andries, geb. 27 Mei 1894 te Enkhuizen.

E. Van de hoogere burgerschool te Alkmaar:

van Arnhem, Zeger, geb. 29 Januari 1892 te Alkmaar;
Aukes, Petronella Sofia Frederika, geb. 17 September 1892 te Alkmaar;
Houwen, Roelf Arend, geboren 23 Januari 1892 te Zuidbroek;
Koppen, Jan, geb. 2 October 1891 te Graft;
Kuik, Klaas, geb. 23 November 1891 te Beemster;
Mulder, Jan Daniël, geb. 10 Januari 1890 te Bellingwolde;
Nobel, Grietje, geb. 8 September 1892 te Sijbecarspel;
Nobel, Tijmen, geboren 23 April 1891 te Sijbecarspel;
Olmstede, Anna, geb. 21 October 1891 te Alkmaar;
Piccardt, Henri, geb. 10 Mei 1890 te Beemster;
Pool, Nanning Dirk, geb. 8 Mei 1890 te Nieuwe Niedorp;
van Twisk, Pieter, geb. 30 November 1889 te Beemster;
de Vos, Simon, geb. 15 Mei 1891 te Alkmaar;
de Vries, Dirk Jacobus, geb. 29 Maart 1891 te Zuid- en Noord-Schermer;
Wieringa, Jan Herman Anthonie, geb. 17 September 1889 te Groningen;
Wils, Jan, geb. 22 Februari 1891 te Alkmaar.
Wisselink, Jan, geb. 17 April 1892 te Haaksbergen.

F. Extraneï:

van Alphen, Tromas Gerardus, geb. 8 April 1891 te Soengei Poeti (Deli);
Dolk, Hendrik Cornelis, geb. 29 Januari 1893 te 's Gravenhage;
Donker, Cornelis, geb. 23 December 1890 te Midwoud;
Jager, Egbert Harm, geb. 29 Maart 1891 te Buitenpost;
van der Kemp, Abraham, geb. 5 September 1889 te Kojoe Tanam;

Lutomirski, Karel, geb. 13 September 1890 te Amsterdam;
Nobel, Neeltje, geb. 19 November 1893 te Sijbecarspel;
Voorthuis, Lena, geb. 18 Mei 1892 te Strijp.

Het examen gaf in enkele vakken aanleiding tot bijzondere opmerkingen, welke de commissie zich veroorlooft, onder Uwe aandacht te brengen.

Wiskunde. De sub-commissie betreurt het, dat bij berekeningen in de meetkunde de wortelvormen niet behoorlijk herleid worden. Dit heeft dikwijls omslachtige bewerkingen ten gevolge, waarbij zoo licht foutieve antwoorden worden verkregen.

Ook is de sub-commissie van meening, dat de vroeger gevolgde wijze van examineeren in wiskunde te verkiezen is boven de nu gevolgde, waarbij de wiskunde in twee deelen werd gesplitst, hetgeen een bezwaar is voor het vormen van een juist oordeel over de kennis der candidaten van de geheele wiskunde.

Natuurkunde. Het geheele examen, zoowel schriftelijk als mondeling gaf den indruk, dat de groote meerderheid der candidaten slechts een zeer oppervlakkige kennis had verkregen van het uitgestrekte gebied van dit vak.

Staatswetenschappen. Een half uur examineeren hierin werd een te koste tijd bevonden, terwijl daarentegen die tijd voor boekhouden onnoodig lang bleek te zijn. In dit opzicht zou de vroegere regeling, waarbij de examinatoren in Staatswetenschappen en boekhouden plachten samen te werken, de voorkeur verdienen.

Engelsch. Aangaande het mondeling examen in dit vak valt op te merken, dat er in de lectuurlijstjes van een groot aantal candidaten weinig verscheidenheid was, hetgeen de taak der examinatoren noodeloos verzwaart, doordat het de waardeering en beoordeeling van de gegeven antwoorden lastiger maakt. Naar het oordeel der sub-commissie behoeft dit niet zoo te zijn, daar de Engelsche litteratuur aan gemakkelijke stukken rijk genoeg is. Over de geschiedenis der letterkunde werden slechts enkele en zeer bescheiden vragen gedaan. Waar echter sommige candidaten verklaarden eene „periode'' bestudeerd te hebben, leverde een dieper onderzoek meestal teleurstelling op, daar zij blijkbaar niet het kleinste

letterkundige product van de opgegeven periode hadden gelezen.

Aan het eind van hare taak gekomen, betuigt de Commissie U H.E.G. haren dank voor het in haar gestelde vertrouwen.

Haarlem, 17 September 1810.

H. Brongersma, *Voorzitter.*
R. Zuidema, *Secretaris.*

Zeeland.

Aan den Commissaris der Koningin in de provincie Zeeland.

De Commissie, krachtens Uwe beschikking van 14 Maart 1910, n°. 169[1], 1ste afd., belast met het afnemen van het eindexamen voor de hoogere burgerscholen met vijfjarigen cursus in de provincie Zeeland, heeft de eer U H.E.G., ter voldoening aan art. 67, lid 2, der wet van 2 Mei 1863 (*Staatsblad* n°. 50), het volgend verslag van haar werkzaamheden aan te bieden.

In de eerste vergadering, die gehouden werd op 6 April 1910 in het gebouw der Rijks- hoogere burgerschool te Goes, werd tot secretaris benoemd het lid der Commissie J. H. Rhoen.

De indeeling in subcommissiën, de aanwijzing der examinatoren en der assessoren, alsmede de duur van het mondeling examen blijken uit onderstaande tabel.

Afd.	VAKKEN.	Examinatoren.	Assessoren.	Duur van het mond. examen
A.	Algebra en trigonometrie	C.D.A. Zimmerman	A. K. Zweede	30 min.
	Meetkunde	A. K. Zweede	C.D.A. Zimmerman	30 „
	Beschrijv. meetkunde .	A. K. Zweede	C.D.A. Zimmerman	15 „
	Werktuigkunde . . .	C. J. F. Tetterode	dr. H. Japikse	30 „
B.	Natuurkunde	dr. H. Japikse	C. J. F. Tetterode	30 „
	Scheikunde	dr. R. v. d. Laan	dr. T. de Haan	30 „
	Natuurlijke historie. .	dr. T. de Haan	dr. R. v. d. Laan	30 „
	Cosmographie	dr. H. Japikse	C. J. F. Tetterode	15 „
C.	Geschiedenis	H. Snijders	W. Kosten	30 „
	Aardrijkskunde . . .	L. van Bruggen	J. A. de Bruyne	30 „
	Staatswetenschappen .	J. A. de Bruyne	L. van Bruggen	30 „
	Boekhouden	W. Kosten	H. Snijders	15 „
D.	Nederl. taal en letterk.	J. Pot	M. van Breen	30 „
	Fransche „ „ „	R. Borggreve	J. H. Rhoen	30 „
	Duitsche „ „ „	J. H. Rhoen[1]	R. Borggreve	30 „
	Engelsche „ „ „	M. van Breen	J. Pot	30 „
E.	Handteekenen	A. D. F. v. d. Wart	C.D.A. Zimmerman	
	Lijnteekenen	A. D. F. v. d. Wart	A. K. Zweede	

Het aantal candidaten, dat zich had aangemeld,bedroeg 49, en wel: 13 van de Rijks- hoogere burgerschool te Goes; 27 van de Rijks- hoogere burgerschool te Middelburg; 9 van de Rijks- hoogere burgerschool te Zierikzee.

In de volgende vergadering, die gehouden werd op 9 Juli, deelde de voorzitter mede, dat door het bedanken van den heer R. Borggreve door Uwe beschikking van 29 April 1910, nº. 276, 1ste afd., in diens plaats benoemd was de heer J. Bauwens, leeraar aan de Rijks- hoogere burgerschool te Zierikzee.

In deze vergadering werden de cijfers voor het schriftelijk werk vastgesteld en de vrijstellingen opgemaakt.

De beoordeeling van het schriftelijk werk had tot resultaat, dat van het mondeling examen werden vrijgesteld voor:

Wiskunde	14	candidaten
Werktuigkunde	19	,,
Natuurkunde	23	,,
Scheikunde	28	,,
Aardrijkskunde	35	,,
Geschiedenis	33	,,
Boekhouden	38	,,
Nederlandsche taal	26	,,

Ter beoordeeling der handteekeningen heeft de heer v. d. Wart zich met den assessor naar Middelburg en Zierikzee begeven, terwijl de teekeningen der candidaten van de school te Goes tijdens het mondeling examen beoordeeld werden.

Het mondeling examen begon op Maandag 18 Juli.

De 1ste groep werd geëxamineerd van 18—20 Juli; de 2de van 21—23 Juli; de 3de van 25—27 Juli, de 4de van 28—30 Juli en de 5de van 1—3 Augustus.

De volgende tabel geeft een overzicht van het aantal malen, dat in de verschillende vakken de cijfers van 1—10 zijn toegekend.

VAKKEN.	Aantal malen dat is toegekend het cijfer:										Aantal malen	
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	Voldoende 5 of meer.	Onvoldoende.
Wiskunde	—	2	1	11	15	10	4	4	2	—	35	14
Werktuigkunde. . .	—	—	3	8	11	14	10	1	2	—	38	11
Natuurkunde . . .	—	1		4	9	17	13	5	—	—	44	5
Scheikunde	—		2	2	10	15	12	3	5	—	45	4
Natuurlijke historie .	—	—	—	2	13	11	13	9	1	—	47	2
Cosmographie . . .	—	—	—	7	6	11	18	6	1		42	7
Staatsinrichting . .	—	—	—	1	8	12	13	8	7	—	48	1
Staathuishoudkunde .	—	—	—		4	15	12	13	5	—	49	0
Aardrijkskunde. . .	—	—	—	3	2	27	11	4	2	—	46	3
Geschiedenis. . . .		—	1	1	3	25	13	5	1		47	2
Handelswetensch . .	—	—	—	—	3	17	15	9	5	—	49	0
Nederlandsch . . .	—	—	—	1	10	14	18	5	1	—	48	1
Fransch	—	—	—	8	9	14	14	4	—	—	41	8
Engelsch	—	—	—	8	9	16	11	5	—		41	8
Hoogduitsch	—	—	1	5	14	15	9	5		—	43	6
Handteekenen . . .	—	—	1	3	12	22	6	3	1	1	45	4
Lijnteekenen . . .	—	—	—	1	3	23	14	6	2	—	48	1
Totaal . . .		3	9	65	141	278	206	95	35	1	756	77

Geslaagd zijn 44 candidaten, te weten:

A. Van de Rijks- hoogere burgerschool te Goes:

Dijke, Jacob Nicolaas François van, geb. te Kruiningen, 5 Maart 1892;

Hoek, Antonius Jacobus Josinus van der, geb. te Goes, 12 April 1892;

Meer Mohr, Johannes Carolus van der, geb. te Pakongan (Java) 16 Augustus 1892;

Liebert, Anna Maria Anthonia Pieternella, geb. te 's Greveldiun-Kapelle (Noordbr.) 16 Juni 1893;

Steketee, Andries Pieter, geb. te Goes 18 September 1893;

Janssen, Anthonia Elisa, geb. te Goes 15 April 1891;

Zandee, Johanna Cornelia Jacomina, geb. te Goes 8 November 1891;

Stevense, Marinus, geb. te Schore 22 Mei 1892;

Nagelkerke, Jan, geb. te Goes 5 April 1891;

Zweeden, Adriaan van, geb. te Goes 17 April 1892.

B. Van de Rijks- hoogere burgerschool te Middelburg:

Mazzola, Willem Jozephus, geb. te Middelburg 30 Maart 1891;
Peek, Herman Jozef Johan Marie, geb. te Middelburg 4 October 1890;
Reest, Hendrik Johannes Christiaan van der, geb. te Soerabaja 11 Mei 1892;
Salomé, Leendert Gerardus, geb. te Vlissingen 24 Augustus 1892;
Zanden, Hendrik van der, geb. te Roermond 17 Januari 1891;
Broeke, Anna Pieternella, geb. te Middelburg 6 December 1890;
Dieren, Catharina Maria van, geb. te Arnhem 4 September 1891;
Beekkerk van Ruth, Hendrik Frederik, geb. te Zwolle 4 Januari 1893;
Fanoy, Johannes Christoffel, geb. te Vlissingen 29 Maart 1893;
Hendrikse, Pieter Johannes, geb. te Vlissingen 20 November 1890;
Boogaart, Hendrik Simon, geb. te Tholen 17 Februari 1890;
Dikkenberg, Geertruida Janneke Martha, geb. te Zuidzande 14 Augustus 1892;
Harst, Anna Adriana van der, geb. te Middelburg 1 Januari 1892;
Kosten, Wilhelmina Adriana, geb. te Rilland-Bath 20 Maart 1893;
Bouma, Anne Jacob, geb. te Ter Neuzen 10 Juli 1892;
Hoeve, Cornelis Meindert van, geb. te Gouda 14 Mei 1891;
Konink, Jacob Johannes de, geb. te Vlissingen 26 November 1891;
Meijers, Pieter Gilles, geb. te Arnemuiden 10 Maart 1891;
Pauwert, Daniël van der, geb. te Middelburg 16 November 1889;
Weele, Jacqueline Cornélie van, geb. te O. en W.-Souburg 11 November 1892;
Wisse, Pieternella Jacomina Maria Andrica, geb. te Ellewoutsdijk 2 November 1891;
Rooy, Gerard de, geb. te Vlissingen 1 Februari 1893;
Spruit, Johan Pieter, geb. te Brielle 4 September 1892;
Vader, Hendrik Pieter, geb. te St. Laurens 25 Juli 1891;

Verhage, Izak Daniël, geb. te Vlissingen 11 Augustus 1892;
Vroom, Johannes de, geb. te Rotterdam 5 Januari 1889;

C. Van de Rijks- hoogere burgerschool te Zierikzee:

Gelynse, Bartel, geb. te Nieuwerkerk 24 Juni 1891;
Wolters, Christiaan Anton Marie, geb. te Goes 1 Mei 1890;
Spruyt, Ida Maria Geertruida, geb. te Bruinisse 7 Januari 1892;
Boot, Cornelis, geb. te Kerkwerve 3 Augustus 1890;
Vessem, Cornelis Johannes, geb. te Bruinisse 23 Augustus 1889;
Everwijn, Hendrik, geb. te Dreischor 6 Juli 1893;
Ballegooijen, Lydia Cornelia van, geb. te Zierikzee 13 Juni 1893;
Bendegom, Apolonia Johanna van, geb. te Nieuwerkerk 27 Augustus 1892.

Afgewezen werden 5 candidaten, en wel:
3 candidaten van de Rijks- hoogere burgerschool te Goes; 1 candidaat van de Rijks- hoogere burgerschool te Middelburg en 1 candidaat van de Rijks- hoogere burgerschool te Zierikzee.

De cijfers voor de groepen *A*, *B*, *C* en *D* zijn zonder berekening vastgesteld en die voor groep *E* met berekening, namelijk door het cijfer voor handteekenen met 2 te vermenigvuldigen, hierbij op te tellen het cijfer voor lijnteekenen en deze uitkomst door 3 te deelen.
Het examen gaf geene aanleiding tot bijzondere opmerkingen.

Aan het einde van hare taak gekomen, betuigt de Commissie aan U H.E.G. haren dank voor het in haar gestelde vertrouwen.

Goes, 3 Augustus 1910.

Namens de Commissie,

(*get.*) L. VAN BRUGGEN, *Voorzitter.*
(*get.*) J. H. RHOEN, *Secretaris.*

Utrecht.

Aan den Commissaris der Koningin in de provincie Utrecht.

De Commissie, benoemd bij Uw besluit van 14 Maart 1910, 3de afd., n°. 1026/712, heeft de eer U H.E.G. haar verslag aan te bieden, voorgeschreven in art. 67, tweede lid, van de wet van 2 Mei 1863 (*Staatsblad* n°. 50), regelende het middelbaar onderwijs.

De Commissie hield haar eerste vergadering op 9 April 1910 in het gebouw der Rijks- hoogere burgerschool te Utrecht, waar ook de verdere vergaderingen werden gehouden en de mondelinge examens werden afgenomen.

In deze vergadering werd de tweede ondergeteekende tot secretaris gekozen.

De 100 candidaten die zich voor het examen hadden aangemeld, moesten volgens art. 19 van het Algemeen Reglement in 5 groepen worden ingedeeld.

Bepaald werd, dat de mondelinge examens zouden beginnen op Maandag 18 Juli en dat de eindvergadering voor het vaststellen van het verslag zou gehouden worden op Donderdag 4 Augustus.

De Commissie verdeelde zich in sub-commissiën, overeenkomstig de voorstellen van den voorzitter.

In de vergaderingen van de sub-commissiën werden als voorzitter en secretaris gekozen, resp. in afd. *A:* H. Koldewijn en A. G. van Os; in afd. *B:* dr. J. L. Hoorweg en H. Corver; in afd. *C:* T. Wesseling en M. ten Bouwhuys en in afd. *D:* dr. G. van der Waals en W. Pik.

Na heropening van de algemeene vergadering leverden de sub-commissiën de opgaven voor het schriftelijk werk in, die aan de inspecties zouden worden gezonden.

Alle sub-commissiën hadden besloten aan de verschillende vakken een coëfficient toe te kennen en de eindcijfers der afdeeling door berekening te bepalen. Die coëfficienten zijn voor afd. *A:* wiskunde 4, werktuigkunde 1; voor afd. *B:* natuurkunde 3, scheikunde 3, natuurlijke historie 2, cosmo-

graphie 1; voor afd. *C:* aardrijkskunde 3, geschiedenis 3, staathuishoudkunde 2, staatsinrichting 2, boekhouden 2; voor afd. *D*: ieder van de vier talen 1; voor afd. *E*: handteekenen 3, lijnteekenen 2.

Ingevolge machtiging van den Minister van Binnenlandsche Zaken, dd. 21 April 1910, n°. 2616, afd. H. M. O., werden twee vergaderingen gehouden op Zaterdag 9 Juli en Zaterdag 16 Juli, tot vaststelling van de cijfers voor het schriftelijk werk en van de vrijstellingen. In de eerste dezer vergaderingen werden de cijfers voor de groepen 1 en 2, in de tweede, die voor de groepen 3, 4 en 5 vastgesteld. Onmiddellijk na afloop van ieder dezer vergaderingen werden aan de candidaten alle cijfers medegedeeld, die hun voor het schriftelijk werk waren toegekend.

Hieronder worden de examinatoren voor de verschillende vakken opgegeven:

A. 1. Reken-, stelkunde en trigonometrie: A. M. Kerkkamp en dr. J. M. Vreeswijk.
A. 2. Meetkunde en beschrijvende meetkunde: dr. A. Kijlstra en H. Koldewijn.
A. B. Werktuigkunde en cosmographie: A. G. van Os en dr. P. van Mourik.
B. 1. Natuurkunde: H. Corver en dr. J. L. Hoorweg.
B. 2. Scheikunde: dr. J. E. Enklaar en dr. P. K. D. Lulofs.
B. 3. Natuurlijke historie: dr. J. M. Geerts en dr. Th. Weevers.
C. 1. Aardrijkskunde: D. Aitton en F. Wesseling.
C. 2. Geschiedenis: M. ten Bouwhuys en S. de Vries.
C. 3. Staatsinrichting en handelswetenschappen: J. de Jong Az. en J. M. Thiel.
C. 4. Staathuishoudkunde: dr. E. J. Beumer en I. Stibbe.
D. 1. Nederlandsche taal- en letterkunde: A. de Jong en W. Pik.
D. 2. Fransch F. A. Kohly en F. P. Visser.
D. 3. Hoogduitsch: W. Emmens en dr. G. van der Waals.
D. 4. Engelsch: R. R. de Jong en dr. E. Kruisinga.
E. Handteekenen: J. C. U. Legner en A. G. van Os.

Elk mondeling examen duurde een half uur. Na elk examen hadden de candidaten een kwartier pauze.

Aan één candidaat, die wegens ongesteldheid niet had kunnen deelnemen aan het examen in lijnteekenen, werd gedurende het mondeling examen gelegenheid gegeven het verzuimde in te halen.

De uitslag van het examen was als volgt:

Van de hoogere burgerschool te Amersfoort werden geëxamineerd 30 candidaten, toegelaten 26, afgewezen 4.

Van de gemeentelijke hoogere burgerschool te Utrecht werden geëxamineerd 34 candidaten, toegelaten 21, afgewezen 13.

Van de Rijks Hoogere Burger School te Utrecht werden geëxamineerd 30 candidaten, toegelaten 28, afgewezen 2.

Van de 6 extraneï trok één zich vóór het mondeling examen terug, toegelaten werden 2 en afgewezen 3 candidaten.

OVERZICHT van het aantal malen, dat elk der cijfers 1—10 is toegekend voor de verschillende examenvakken.

VAKKEN.	Aantal malen dat toegekend is het cijfer:										Aantal		Totaal.
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	Voldoende.	Onvoldoendr.	
Wiskunde . . .	—	1	6	9	24	22	20	11	6	—	83	16	99
Werktuigkunde .	—	—	8	8	17	22	13	11	16	4	83	16	99
Natuurkunde . .	—	2	7	18	12	30	15	9	6		72	27	99
Scheikunde . . .	—	2	9	20	18	27	12	9	1	1	68	31	99
Natuurl. historie .	2	1	6	22	22	22	13	7	4	—	68	31	99
Cosmographie . .	—	—	2	7	23	37	12	12	6		90	9	99
Staatsinrichting .		1	6	8	20	25	21	10	8	—	84	15	99
Staathuishoudk .	—	1	1	11	21	26	23	10	6	—	86	13	99
Aardrijkskunde .		1	2	5	3	41	32	10	5	—	91	8	99
Geschiedenis . .	—	2	7	2	12	39	19	13	5	—	88	11	99
Boekhouden . . .	—	1	6	10	12	19	31	14	6	—	82	17	99
Nederlandsch . .	—	—	1	11	24	29	27	5	2	—	87	12	99
Fransch	—	—	3	11	20	32	24	7	1	1	85	14	99
Engelsch	—	2	7	26	26	18	13	4	3	—	64	35	99
Hoogduitsch . . .	—	1	11	24	27	24	8	3	1	—	63	36	99
Handteekenen . .	—	—	—	3	18	46	25	6	1	—	96	3	99
Rechtl. teekenen .	—	—		4	2	16	26	31	17	3	95	4	99

OVERZICHT van het aantal malen, dat elk der cijfers 1—10 voor ieder der vakkengroepen A, B, C, D en E werd toegekend.

Eindcijfer.	A.	B.	C.	D.	E.	Opmerkingen.
10	—	—	—	—	—	In deze tabel zijn de breuken achter de getallen weggelaten.
9	5	—	—	1	—	
8	10	6	5	1	7	
7	15	15	19	7	35	
6	24	14	38	27	41	
5	26	34	27	37	13	
4	10	19	7	23	3	
3	8	10	1	3	—	
2	1	1	2	—	—	
1	—	—	—	—	—	
Aantal malen voldoende	80	69	89	73	96	
Aantal malen onvoldoende	19	30	10	26	3	
Getal candidaten . .	99	99	99	99	99	

De namen der geslaagde candidaten zijn:

I. Van de hoogere burgerschool te Amersfoort:

van den Berg, Willem Gerard geb. te Groningen 29 Juni 1890;

Berman, Lucas Gerard Johan, geb. te Bussum 9 October 1892;

Bremer, Gerardus Johannes Bernardus, geb. te Hoogland 8 Juli 1892;

Brons, Arnold Wouterus, geb. te Ermelo, 4 Augustus 1891;

Bruyn, George Theodorus, geb. te Tegal (Java) 5 Mei 1892;

Gorter, Oene Gerrit Johannes, geb. te Baarn 7 Maart 1891;
Groeneveldt, Christiaan Walraad Petrus, geb. te Baarn 26 September 1889;
Bär van Hemmersweil, Raimond Nazaire, geb. te 's Gravenhage 14 Februari 1892;
Holleman, Frederik Arnold, geb. te Johannesburg (Z.-Afr.) 14 Juni 1893;
van Holst van Ingen, Cornelis Johannes, geb. te Rhenen 17 Maart 1889;
van Holthe, jhr. Edzard Jacob, geb. te Klaten (Java) 23 Juni 1891;
Knoppers, Sebastiaan, geb. te Amersfoort 26 October 1892;
Kool, Jacob, geb. te Amersfoort 10 October 1892;
Kroesen, Cornelia Alexandra, geb. te Batavia 11 Januari 1893;
van Lennep, Johan Frederik, geb. te Haarlem 4 December 1890;
Liscaljet, Johannes, geb. te Amsterdam 12 Mei 1892;
Mazel, Adrianus Marius Cornelus, geb. te Gorinchem 19 Augustus 1891;
Schöne, George Anton, geb. te Amsterdam 12 Augustus 1890;
Streefkerk, Harmen, geb. te Nieuw Loosdrecht 3 September 1891;
Strick van Linschoten, jhr. Willem, geb. te Varsseveld (Wisch) 3 Maart 1889;
Paine Stricker jr., Charles William Frits, geb. te Baarn 7 November 1889;
van der Toom, Hendrikus Wilhelmus, geb. te Harderwijk 10 December 1888;
Verhoeff, Arnoldus Franciscus, geb. te Veenendaal 6 October 1891;
de Vries, Jeannette Gerardina, geb. te Gouda 3 Februari 1892;
Wentholt, Dirk Nicolaas, geb. te Groningen 23 Februari 1891;
IJpes, Johan, geb. te Batavia 17 Maart 1891;

II. Van de gemeentelijke hoogere burgerschool te Utrecht:

van den Berkhof, Gerardus Paulus, geb. te Utrecht 29 December 1891;
Wefers Bettink, Willem Cornelus Hendrik, geb. te Utrecht 16 Maart 1892;

Brumsen, Simon Aart Gerardus, geb. te Amsterdam 6 September 1893;
Esselink, Johan Herman, geb. te Utrecht 9 Maart 1893;
Frijlink, Hendrik Christoffel, geb. te Utrecht 5 April 1892;
de Haart, Nicolaas Adrianus, geb. te Utrecht 15 October 1891;
Harting, Antonie, geb. te Utrecht 29 September 1890;
Hetterschij, Dirk Christiaan Marie, geb. te Alblasserdam 18 Juni 1891;
Hoejenbos, Leendert, geb. te Utrecht 12 Juni 1892;
Hoejenbos, Leendert, geb. te Utrecht 12 Augustus 1892;
van der Horst, Nicolaas, geb. te Utrecht 19 Mei 1891;
Hübner, Cornelia Maria, geb. te Breda 28 April 1890;
Hübner, Willem Daniël, geb. te Doesburg 12 October 1887;
Jansen, Cornelia Elisabeth, geb. te Utrecht 14 October 1892;
Koet, Thomas Theodorus, geb. te Utrecht 31 Augustus 1891;
Lagas, Dirk, geb. te Utrecht 25 Mei 1892;
Molenaar, Frederik Anne Pieter, geb. te 's Gravenhage 26 Mei 1892;
Parrée, Pieter Tjerk Jacobus, geb. te Utrecht 10 November 1891;
Schilp, Cornelis Adrianus, geb. te Jutphaas 9 Mei 1892;
van de Velde, Johannes, geb. te Ommen 6 Februari 1892;
Versélewel de Witt Hamer, Boudewijn Jacobus Johan, geb. te Utrecht 17 Juli 1891.

III. Van de Rijks Hoogere Burgerschool te Utrecht:

Boswijk, Dirk Eberhard Wilhelm Carel, geb. te Arnhem 11 September 1889;
Bouman, Arie Cornelis, geb. te Sommelsdijk 30 Augustus 1892;
Bresser, Louis Willem Jacques, geb. te Utrecht 18 Juni 1890;
Busch, Jozef Johan, geb. te Culemborg 10 November 1892;
van Dam, Gerard Paulus, geb. te Beusichem 9 October 1891;
Dekhuijzen, Pieter Nicolaas Richard, geb. te Leiden 29 Juli 1891;

van Dobbenburgh, Otto Ary, geb. te Amsterdam 5 December 1891;
van Dongen, Karel, geb. te Djombang 22 Augustus 1893;
van Doorn, Zeger, geb. te Zegveld 27 November 1891;
Gischler, Carel Coenraad, geb. te Venlo 16 April 1894;
Gischler, Cristine Johanna, geb. te Vlissingen 28 Februari 1891;
Goettsch, Johannes Jacobus Balthazar, geb. te Arnhem 2 November 1892;
Goettsch, Gijsbertus, geb. te Utrecht 5 Augustus 1890;
Hoogenboom, Cornelis Johannes Jacobus, geb. te Culemborg 18 December 1892;
Houtzagers, Willem, geb. te Utrecht 27 Januari 1889;
Hubers van Assenraad, Johann Diederich Berend, geb. te Brakel 12 Februari 1890;
Keiner, Gerard Barend Johannes, geb. te Norg 21 April 1890;
Kortlandt, Anton, geb. te Zeist 12 October 1891;
Kruimer, Hendrik, geb. te Huizen 8 Juni 1891;
Nanninga, Cornelis Lambertus, geb. te Veendam 26 Maart 1892;
Onnes, Nicolaas Ernst, geb. te Groningen 27 September 1892;
Petersen, Hendrik, geb. te Utrecht 13 September 1893;
van der Poel, Arnold Willem, geb. te Utrecht 3 Januari 1892;
Reisinger, Johan Christiaan, geb. te Utrecht 8 Augustus 1891;
Scheers, Nicolaas Anthon, geb. te Hengelo 12 Juli 1893;
Veeren, Willem Philip, geb. te Utrecht 22 September 1890;
Visser, Jan Hendrik, geb. te Utrecht 4 Januari 1890.
Vlaanderen, Lubina Johanna Aurelia, geb. te Soest 2 Mei 1892.

Extraneï:

Van Veen, Jeannette, geb. te Amsterdam 5 Juni 1892.
Wiegersma, Hendrik Josephus Maria, geb. te Lith 7 October 1891.

Namens de Commissie,

H. F. Jonkman, *Voorzitter.* —
P. van Mourik, *Secretaris.*

Friesland, Groningen en Drenthe.

Aan
den Commissaris der Koningin in de provincie Friesland.

De Commissie tot het afnemen van het eindexamen voor de hoogere burgerscholen met vijfjarigen cursus in de provinciën Friesland, Groningen en Drenthe, benoemd bij Uwe beschikking van 17 Maart, n°. 230, en bij die van de Commissarissen der Koningin in de provinciën Groningen en Drenthe bij beschikking respectievelijk van 22 Maart, n°. 18 en 17 Maart n°. 1267/68/1098, heeft de eer U Hoogedelgestrenge haar verslag aan te bieden, voorgeschreven in art. 67, tweede lid, van de wet van 2 Mei 1863 *Staatsblad* n°. 50, regelende het Middelbaar Onderwijs.

De Commissie hield hare eerste vergadering op Zaterdag 9 April in het gebouw der Rijks- hoogere burgerschool te Leeuwarden, waar ook de volgende vergaderingen en de mondelinge examens werden gehouden.

De tweede ondergeteekende werd in die vergadering tot secretaris gekozen. Daarna werden de vakken verdeeld en de examinatoren voor elk vak aangewezen, nl.:

voor algebra en goniometrie dr. D. Dijken en P. M. van Bemmel;

voor meetkunde en beschrijvende meetkunde dr. A. Vas Nunes en H. Schuitema;

voor mechanica en cosmographie dr. C. L. v. d. Broek en dr. E. Jensema;

voor natuurkunde dr. J. J. van Rijn en dr. H. F. Huisken;

voor scheikunde dr. J. W. Beekman en dr. P. C. J. Euwes;

voor plant- en dierkunde dr. J. F. A. Mellink en dr. J. C. C. W. van Nooten;

voor staatsinrichting en staathuishoudkunde mr. dr. Jac. Kalma en mr. dr. G. M. Doornbos;

voor aardrijkskunde W. H. A. Wesselink en dr. H. P. B. Plomp;

voor geschiedenis Jac. Aalbers en J. Zijlstra;
voor boekhouden D. A. G. Vastenou en J. W. Weevers;
voor Nederlandsch dr. J. Bergsma en A. H. Smith;
voor Fransch S. Stellingwerff en F. E. G. C. Doucet;
voor Engelsch W. Timmermans en W. A. Wanting;
voor Duitsch L. van Rossen en C. Bethe;
voor teekenen J. Bubberman en J. van Voorthuysen.

Omtrent den duur van het mondeling onderzoek werd bepaald, dat het halfuurstelsel zou worden aangenomen. Tevens werd overeengekomen, dat elk examinator het mondeling examen van de candidaten zijner school zou afnemen. Verder werd besloten, dat de vergadering voor het vaststellen van de cijfers voor het schriftelijk werk gehouden zou worden op Zaterdag 9 Juli.

Er hadden zich aangemeld 99 candidaten, nl.:

27 van de Rijks- hoogere burgerschool te Leeuwarden;
12 van de gemeentelijke hoogere burgerschool te Sneek;
38 van de Rijks, hoogere burgerschool te Groningen;
10 van de Rijks hoogere burgerschool te Veendam;
12 van de Rijks- hoogere burgerschool te Assen.

Vóór het schriftelijk examen trok zich één candidaat uit Leeuwarden wegens ziekte terug en wegens ongesteldheid op den dag van het schriftelijk examen in natuurkunde werd aan één candidaat uit Groningen tijdens het mondeling examen gelegenheid gegeven schriftelijk examen in dit vak af te leggen.

De beoordeeling van het schriftelijk examen had ten gevolge, dat werden vrijgesteld van het mondeling examen:

51 candidaten voor wiskunde;
57 ,, ,, werktuigkunde;
42 ,, ,, natuurkunde;
53 ,, ,, scheikunde;
31 ,, ,, aardrijkskunde;
40 ,, ,, geschiedenis;
39 ,, ,, boekhouden;
42 ,, ,, het grammaticaal gedeelte van het Nederlandsch.

In het geheel werden 352 vrijstellingen verleend.

8 vrijstellingen	werden	verkregen	door	6	candidaten;
7 ,,	,,	,,	,,	9	,,
6 ,,	,,	,,	,,	13	,,
5 ,,	,,	,,	,,	11	,,
4 ,,	,,	,,	,,	10	,,
3 ,,	,,	,,	,,	10	,,
2 ,,	,,	,,	,,	10	,,
1 vrijstelling	werd	,,	,,	18	,,

Geene enkele vrijstelling werd verleend aan 11 candidaten.

Eén candidaat maakte gebruik van zijn recht om mondeling examen af te leggen in wiskunde, waarvoor hij vrijstelling had; hij slaagde er niet in zijn cijfer te verhoogen.

Uit tabel I blijkt, hoe de uitslag van het examen is geweest de uitslag van het examen is geweest voor elke school, verder uit tabel II, hoeveel maal elk der cijfers 1 tot en met 10 voor elk vak, en uit tabel III hoeveel maal elk dezer cijfers voor elke afdeeling is toegekend.

De namen der geslaagde candidaten zijn:

a. van de Rijks- hoogere burgerschool te Leeuwarden:

Broersma, Sybrandus, geboren te Stadskanaal 22 Mei 1889;
Buwalda, Wiepkje, geboren te Winsum 26 Juli 1892;
Bijlsma, Ulbe Gerrit, geboren te Franeker 15 Augustus 1892;
Cuperus, Klaas, geboren te Boxum 17 Januari 1890;
Feitz, Hermanus Hendricus Johannes, geboren te Leeuwarden 1 December 1889;
de Groot, Sietske, geboren te Harlingen 30 Juli 1893;
Kleiterp, Klaas, geboren te Buren 18 Januari 1892;
Koppenol, Pieter Johannes, geboren te Leeuwarden 20 Augustus 1890;
Kroondijk, Jacob, geboren te Delfstrahuizen 11 December 1889;
van der Laan, Thijs Ale, geboren te Leeuwarden 28 Februari 1892;
de Rook, Hendrik, geboren te Lemmer 16 Juli 1891;
Maurer, Carolina, geboren te Leeuwarden 30 October 1889;
Sas, Gijsbertus Jacobus, geboren te Leeuwarden 1 Augustus 1892;
Schoneboom, Carel Willem, geboren te Leeuwarden 25 December 1892;
Slim, Jan, geboren te Hallum 10 Januari 1891;

Smid, Bouwe, geboren te Ambt-Almelo 15 Augustus 1891;
Sybesma, Inne, geboren te Haskerhorne 8 Mei 1892;
van Valkenburg, Samuel, geboren te Leeuwarden 14 September 1891;
de Veer, Evert Johannes, geboren te Harlingen 18 Juni 1892;
Vonk, Albert, geboren te Leeuwarden 10 September 1891;
van der Werft, Abe, geboren te Huizum 10 November 1891;
Westra, Jan, geboren te Witmarsum 14 Juli 1890;
Wiebenga, Rein Wijbo, geboren te Harlingen 18 December 1891;

b. van de gemeentelijke hoogere burgerschool te Sneek:

Bouma, Jetze Gerben, geboren te Sneek 29 Februari 1890;
Feikema, Hette, geboren te Sneek 29 Februari 1892;
Groeneveld Meijer, Nicolaas Everhard, geboren te Sneek 6 Februari 1892;
van der Meulen, Jiskjen, geboren te Bolsward 25 Mei 1891;
Schilstra, Sybren, geboren te Sneek 24 April 1891;
Visscher, Jeannette, geboren te Sneek 19 Juni 1892;
Vrolijk, Dirk, geboren te Sneek 26 Januari 1892;
Yntema, Fokke, geboren te Bolsward 24 October 1891;

c. van de Rijks- hoogere burgerschool te Groningen:

Arkema, Nicolaas Hendrik, geboren te Appingedam 19 November 1890;
Aukema, Jan, geboren te Roderwolde 4 November 1891;
Bakker, Reint, geboren te Wirdum 5 Maart 1891;
Bergsma, Gisela Edza, geboren te Groningen 5 Juli 1891;
Blijham, Marinus Cornelis, geboren te Groningen 19 Maart 1892;
Blöte, Jan Frederik August, geboren te Groningen 28 Februari 1893;
Boomgaard, Harmannus Jan, geboren te Bafloo 27 Maart 1893;
Corbach, Theodorus, geboren te Groningen 22 Maart 1892;
van Dijk, Otto, geboren te Bedum 3 October 1892;
Folkers, Teunis, geboren te Groningen 21 Augustus 1892;
de Groot, Harm Willem, geboren te Hoogkerk 21 Augustus 1891;
van Gulik, Jacob, geboren te Stad-Vollenhove 23 December 1889;
Hildebrand, Hendrik Abel Simon, geboren te Garmerwolde 8 April 1891;

Houwink, Lambertus, geboren te Marum, 14 Februari 1891;
Huese, Jan, geboren te Amsterdam 6 November 1891;
Kuiper, Willem Nikolaas, geboren te Ten Post 21 October 1891;
de Langen, Willem Jan, geboren te Groningen 10 Maart 1892;
Lucieer, Alagonda Geertruida, geboren te Diever 6 Januari 1893;
Lugtenborg, Klaas, geboren te Sauwerd 21 Juni 1891;
Meihuizen, Jacob, geboren te Groningen 21 October 1890;
Meijer, Herman Wilhelm, geboren te Groningen 21 Maart 1892;
Monné, Elisabeth Jacoba, geboren te Schrans bij Leeuwarden 30 Juni 1890;
Moolenaar, Samuel Wijbrandus, geboren te Groningen 2 Augustus 1889;
Muller, Joseph Louis, geboren te Sneek 21 October 1892;
Piers, Dootje Albertus, geboren te Blijham 28 Juni 1890;
Reijenga, Wiebe, geboren te Groningen 7 Augustus 1890;
van der Rijn, Salomon, geboren te Groningen 2 Januari 1893;
Schilthuis, Johannes Gerhard, geboren te Groningen 24 Juli 1892;
Schuiringa, Titia Martha, geboren te Balmahuizen 16 Augustus 1890;
Siccama, Djurre, geboren te Den Ham 13 Juli 1889;
van Sprankhuizen, Ferdinand Hendrik van der Linden, geboren te Groningen 21 Maart 1892;
Uni, Jan Kornelis, geboren te Groningen 20 Augustus 1890;
Weg, Derk Jacob, geboren te Kraksaän 19 November 1891;
Zuideveld, Pieter, geboren te Westeremden 19 Maart 1889;
De Jonge, Joseph Jacob, geboren te Groningen 26 Mei 1889.

d. van de Rijks- hoogere burgerschool te Veendam:

Smit, Johanna Geertruida, geboren te Veendam 19 October 1891;
Venema, Jan Frederik, geboren te Grand Rapids, Michigan 22 October 1891;
Venema, Schelk Jan Coolhaas van der Woude, geboren te Grand Rapids Michigan, 3 Mei 1890;
Jonker, Derk, geboren te Wildervank 8 October 1891;
Vos, Harm, geboren te Noordbroek 23 Augustus 1890;

van der Werf, Geert, geboren te Stadskanaal 25 Februari 1890;
Koppelle, Pieter, geboren te Kiel-Windeweer 20 Juli 1891;
Engelhardt, Jan Hendrik, geboren te Oude-Pekela 24 Juni 1892.

e. van de Rijks- hoogere burgerschool te Assen:

Beens, Egbert Jan, geboren te Assen 20 Juni 1891;
Faber, Roelof Derk, geboren te Assen 20 Juni 1891;
Hardenberg, Bastiaan Arend, geboren te Stadskanaal 6 Januari 1890;
Hospers, Jacob Roelf, geboren te Nieuw-Buinen 16 Augustus 1891;
Booi Kluiving, Cornelis, geboren te Eext 6 Januari 1891;
Kramer, Egbert, geboren te Smilde 29 Januari 1892;
Lubberink, Frans, geboren te Meppel 23 April 1891;
Nanninga, Klaas Simon, geboren te ten Boer 2 November 1891;
Oosting, Petrus André, geboren te Assen 21 Juli 1891;
van Rhijn, Marcus, geboren te Hoogeveen 10 Juni 1892;
Rijtsma, Jacob Roelf, geboren te Grijssloot 28 April 1890;
Wielinga, Ype, geboren te Ferwerd 15 December 1891.

Naar aanleiding van het examen meent de Commissie het volgende onder Uwe aandacht te moeten brengen. Het is de eerste keer geweest, dat voor de drie provinciën ééne examencommissie was benoemd met voor elk vak twee deskundigen. Alle leden waren het erover eens, dat deze verandering eene groote verbetering was die luide toegejuicht moest worden. Voor de examinatoren was daardoor een schoone gelegenheid geopend om door het onderzoek der candidaten op de hoogte te komen, welke methode voor hun vak op vijf scholen gevolgd werd en wat hiervan de resultaten waren. Ten tweede leverde het feit, dat steeds een deskundige als assessor optrad, meer waarborg voor de juistheid van de gevolgde methode van examineeren en van de toegekende cijfers. De Commissie was dan ook eenstemmig in den wensch dat de regeling van dit jaar eene definitieve moge worden.

Aan het einde van hare taak gekomen, betuigt de Commissie U haren dank voor het in haar gestelde vertrouwen.

Leeuwarden, 4 Augustus 1910.

J. Ariëns Kappers, *Voorzitter.*
D. A. G. Vastenou, *Secretaris.*

TABEL I.

SCHOLEN.	Aantal candidaten.	Geslaagd.	Afgewezen.
Leeuwarden.	26	23	3
Sneek	12	8	4
Groningen	38	35	3
Veendam.	10	8	2
Assen	12	12	—
Totaal . . .	98	86	12

TABEL II.

VAKKEN.	Aantal malen dat is toegekend:											
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	Voldoende.	Onvoldoende.
Wiskunde	-	1	1	11	24	31	16	10	4	-	85	13
Werktuigkunde . . .	-	4	2	13	16	17	18	15	8	5	79	19
Natuurkunde	—	—	—	6	36	43	11	2	—	-	92	6
Scheikunde		2	6	13	15	28	17	11	5	1	77	21
Nat. Historie	—	-	—	11	15	20	23	18	9	2	87	11
Cosmographie. . . .	—	-		14	24	30	16	9	5	-	84	14
Staatsinrichting . . .	—		-	7	10	24	29	16	9	3	91	7
Staathuishoudkunde .	-	-		7	16	16	28	18	13	—	91	7
Aardrijkskunde . . .		—	3	19	27	31	12	4	2	—	76	22
Geschiedenis		—	3	8	20	34	20	12	1	—	87	11
Handelswetensch. . .		—	5	9	20	26	20	9	9	—	84	14
Nederlandsch		—	-	6	21	42	22	4	3		92	6
Fransch		-	8	23	35	27	2	3	—	—	67	31
Engelsch			—	6	34	37	18	3	—	-	92	6
Hoogduitsch	—	—	—	8	37	41	10	2	—	—	90	8
Handteekenen . . .	-	—	2	8	38	28	18	3	1	—	88	10
Rechtl. teekenen . .	-	1	2	9	15	27	22	12	10	—	86	12

TABEL III.

Afdeelingen.	Aantal malen dat is toegekend:											
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	Voldoende.	Onvoldoende
A.	—	1	2	11	22	27	20	9	6	—	84	14
B.	—	—	—	9	25	39	18	6	1	—	89	9
C.	—	—	—	8	25	37	20	8	—	—	90	8
D.	—	—	—	8	39	43	7	1	—	—	90	8
E.	—	—	3	5	25	34	23	7	1	—	90	8

Overijssel.

Aan
den Commissaris der Koningin
in de provincie Overijssel.

De Commissie, bij Uw besluit van 12 Maart 1910, 2de afd. N°. 1741/815, belast met het afnemen van het eindexamen der hoogere burgerscholen met 5-jarigen cursus in de provincie Overijssel in dit jaar, heeft de eer UHoogedelgestrenge hierbij het Verslag van hare werkzaamheden aan te bieden, ter voldoening aan art. 67 der wet van 2 Mei 1863, *Staatsblad* n°. 50.

De Commissie hield hare eerste vergadering op 23 April 1910 in het gebouw der hoogere burgerschool te Deventer. In deze vergadering werd het lid J. K. Frederiks tot secretaris benoemd.

De voorzitter deelde mede, dat het lid dr. F. L. van Manen om gezondheidsredenen voor zijne benoeming had bedankt en dat bij Uw besluit van 18 April 1910, 2de afd. n°. 2634/1248, tot lid der Commissie in diens plaats was benoemd dr. O. J. Risselada, directeur der hoogere burgerschool te Almelo.

Verder deelde de voorzitter mede, dat zich 82 candidaten hadden aangegeven en dat deze, ingevolge de bestaande bepalingen, in 4 groepen zouden worden geëxamineerd. Hij stelde voor, de mondelinge examens te doen aanvangen op 18 Juli, zoodat deze dan zouden eindigen op 30 Juli d.a.v., welk voorstel werd aangenomen.

De opgaven voor het schriftelijk werk werden, na bespreking door de examinatoren voor de verschillende vakken, bij den voorzitter ingeleverd.

De sub-commissies werden als volgt vastgesteld:

Groep A.

Stelkunde, gonio- en trigonometrie: dr. Benthem en dr. van der Woude;
Meetkunde en beschrijvende meetkunde: dr. Frackers en de Visser;
Werktuigkunde: Overeynder en Beth.

Groep B.

Natuurkunde: dr. le Roy en Wijma;
Scheikunde: dr. Risselada en dr. van de Stadt;
Natuurlijke historie: dr. van Beusekom en dr. Wigman;
Cosmographie: Beth en Overeynder.

Groep C.

Staatswetenschappen en boekhouden: van Dam en dr. Huysman, de Bruyn Kops en mr. Nanninga Uitterdijk;
Aardrijkskunde: van Meeteren en Sengers;
Geschiedenis: de Bont en Trip.

Groep D.

Nederlandsch: Rijpma en Siliakus;
Fransch: Dubois en Meursinge;
Engelsch: Frederiks en de Vries;
Hoogduitsch: van den Brand en Verkozen.

Groep E.

Handteekenen en Lijnteekenen: Liernur en de Visser.

De tweede vergadering werd gehouden te Deventer op 9 Juli. Zij diende in hoofdzaak tot het vaststellen van de cijfers der eerste twee groepen, om daarna de vrijstellingen van mondeling examen te bepalen. Alvorens hiertoe over te gaan, deelde de voorzitter mede, dat het lid, de heer Sengers, wegens ziekte verhinderd was, aan de verdere werkzaamheden der Commissie deel te nemen. Genoemd lid had het schriftelijk werk van ongeveer ¾ der candidaten reeds nagezien en daarvoor het cijfer vastgesteld, dat hun zijns inziens daarvoor toekwam. De voorzitter vroeg nu de goedkeuring der vergadering op zijn voorstel, den heer van Meeteren te verzoeken, alléén de cijfers voor Aardrijkskunde

definitief vast te stellen, welke goedkeuring werd verleend, en dit te eerder, omdat nog geen plaatsvervanger voor den heer Sengers was benoemd.

In de derde vergadering, gehouden op 17 Juli, werden de cijfers vastgesteld, door de candidaten der 3de en 4de groep verkregen voor hun schriftelijk werk, alsmede de vrijstellingen van mondeling examen, die hiervan het gevolg waren. Alvorens hiertoe over te gaan, deelde de voorzitter mede, dat U Hoogedelgestrenge ter vervanging van den heer Sengers, tot lid der Commissie had benoemd den heer R. Jurgens, leeraar aan de hoogere burgerschool te Kampen, bij besluit van 11 Juli 1910, 2de afd. n°. 4889/2249.

Eén candidaat trok zich vóór den aanvang van het schriftelijk examen terug, terwijl een ander, zonder kennisgeving, afwezig bleef. Aan 3 candidaten, die door ongesteldheid verhinderd waren geweest, het schriftelijk examen in één of meer vakken af te leggen, werd volgens art. 16 van het Kon. besluit van 27 Juni 1901 n°. 190, gelegenheid gegeven tot het maken van dit werk tijdens de mondelinge examens, en wel aan candidaat n°. 37 in aardrijkskunde op 18 Juli, aan n°. 67 in stelkunde, meetkunde, Duitsch en Engelsch op 18 en 19 Juli, en aan n°. 70 in scheikunde, handteekenen naar plaat en lijnteekenen op 18, 19 en 20 Juli. Bij deze examens werd toezicht gehouden door het lid der Commissie, den heer Liernur.

De leden der Commissie voor de vakken, behoorende tot groep C, hebben gebruik gemaakt van de bevoegdheid, hun toegekend in art. 22 van bovengenoemd Kon. besluit, in zooverre zij de eindcijfers uit de cijfers der onderscheidene vakken, door berekening afleidden en zij bij die berekening aan de verschillende vakken een verschillenden invloed op het eindcijfer toekenden: zij vermenigvuldigden namelijk de cijfers, toegekend voor aardrijkskunde en geschiedenis met 3, en die, toegekend voor Staatsinrichting, Staathuishoudkunde en boekhouden met 2.

Het aantal vrijstellingen van mondeling examen bedroeg voor:

Wiskunde	37
Werktuigkunde	30
Natuurkunde	43
Scheikunde	42
Aardrijkskunde	34
Geschiedenis	38
Boekhouden	40
Nederlandsche „taal”	38
	110

Het resultaat van het examen voor de verschillende scholen was:

Scholen.	Aantal candidaten.	Geslaagd.	Afgewezen.
Almelo	14	13	1
Deventer ...	17	13	4
Enschedé ...	15	13	2
Kampen	14	11	3
Zwolle	20	18	2

De namen der geslaagden zijn:

van de hoogere burgerschool te Almelo:

Bernard de Boer, geb. te Rotterdam 30 April 1889;
Hendrik Jan Geels, geb. te Almelo 1 Aug. 1891;
Gerrit Johan Grobben, geb. te Almelo 31 Maart 1894;
Johan Gerard Grobben, geb. te Almelo 4 Mei 1893;
Henri Hondelink, geb. te Denekamp 15 Dec. 1892;
Henri Hubenet, geb. te Buitenzorg 4 Nov. 1890;
Adolf Kroese, geb. te Hengelo 28 Dec. 1891;
Herman Pezie, geb. te Almelo 24 Nov. 1891;
Sophia Antonia Agatha Risselada, geb. te Almelo 4 Juli 1893;
Gerard Salomons, geb. te Nieuwe Pekela (A.) 6 Oct. 1890.
Johanna Cornelia Hendrika Smit, geb. te Borne 4 Nov. 1892;
Hendrik Petrus Teutelink, geb. te Tegal 16 Juni 1891;
Reinder Visser, geb. te Sneek 5 Aug. 1891;

van de hoogere burgerschool te Deventer:

Nicolaas Maria Bodifée, geb. te Deventer 7 Febr. 1891;
Feike de Boer, geb. te Goïngarijp 17 Januari 1892;
Eduard Frederik Bruynsteen, geb. te Deventer 15 Mei 1890;
Reinier Willem de Goede, geb. te Deventer 6 April 1891;
Lambertus Kleiboer, geb. te Twello 26 Aug. 1892;
Hendrikus Albert Lammers, geb. te Deventer 22 Januari 1893;
Jan Vos van Marken, geb. te Deventer 15 Januari 1893;
Salomon Mozes Noach, geb. te Deventer 1 Aug. 1892;
Lambert Stegeman, geb. te Deventer 29 Oct. 1891;
Matthijs Volkers, geb. te Steenwijk 23 Juni 1891;
Albert de Vries, geb. te Deventer 19 Maart 1890;

Johan Coenraad Nidelstein Walter, geb. te Delft 3 Januari 1891;
Jacob Berend Willemsen, geb. te Lobith 16 Juni 1891;

van de hoogere burgerschool te Enschedé:

Willemina Johanna Bussemaker, geb. te Borne 30 Mei 1893;
Hillebrand Willem Johan Dik, geb. te Groningen 28 Juni 1892;
Johannes Franciscus Maria ter Ellen, geb. te Oldenzaal 22 Mei 1891;
Jozef Fischer, geb. te Amsterdam 18 Dec. 1891;
Jan Jacob Gorter, geb. te Opeinde 19 April 1892;
Hendrika Goudsmit, geb. te Groningen 12 Juni 1892;
Gerrit Jan van Heek, geb. te Enschede 11 Februari 1891;
Herman Heijmans, geb. te Groenlo 23 Maart 1893;
Joannes Lucas Wilhelmus Joseph König, geb. te Enschede 17 April 1892;
Engelbert ter Kuile Ez. jr., geb. te Enschede 23 April 1892;
Ludovicus Martinus Marée, geb. te Doetinchem 11 Mei 1891;
Jan Alexander de Wijn, geb. te Enschede 3 Sep. 1892;
Jan Willem Zonnevylle, geb. te Kesteren 6 Juli 1891;

van de hoogere burgerschool te Kampen:

Eelke Jacobus Hendrik Berk, geb. te Kampen 21 Juni 1892;
Johannes Adolf van Enst, geb. te Vlieland 13 April 1890;
Adriaan van Gelder, geb. te Kampen 13 April 1891;
Blandikus Catharikus Jaspers, geb. te Hattem 21 Maart 1891;
Coenradus Lambertus Jurling, geb. te Kampen 4 Aug. 1893;
Leonard Willem van der Kuyp, geb. te Woudrichem 23 Januari 1892;
Rudolf Johannes Meijer, geb. te Kampen 11 Aug. 1890;
Petrus Johannes Bernardus Pieck, geb. te Amersfoort 7 Dec. 1892;
Hendrik Marinus Schippers, geb. te Bruinisse 24 Juni 1892;
Jan de Vries, geb. te Kampen 12 Nov. 1890;
Rutger Zomer, geb. te Kampen 22 Januari 1889;

van de hoogere burgerschool te Zwolle:

Nicolaas Johannes Beversen, geb. te Gorinchem 30 Oct. 1892;
Pieter Blaas, geb. te Zwolle 13 Aug. 1892;
Hendrik Jacob Blom, geb. te Nijmegen 14 Januari 1890;
Edzard Jacob Bosch van Rosenthal, geb. te Dordrecht 27 Mei 1892;
Hendrik Willem Cramer, geb. te Zwolle 19 Sept. 1893;
Jan Doyer, geb. te Zwolle 10 Mei 1892;
Susanna Jacoba Cornelia Hilkemeijer, geb. te Frederiksoord 25 Juni 1891;
Lieve Marius ter Horst, geb. te Zwolle 11 Juli 1893;
Wesselius Marcus Loos, geb. te Blokzijl 11 Juli 1893;
Catharina Oosterbaan, geb. te Aduard 22 Juni 1892;
Jan Pauw, geb. te Zwolle 28 April 1891;
Johanna Plomp, geb. te Avereest 12 Oct. 1891;
Jan Willem van der Sande, geb. te Wolvega 24 Maart 1893;
Karel Valken, geb. te Zwolle 20 Juli 1890;
Evert de Vries, geb. te Zwolle 5 Aug. 1893;
Eelco Wolbers, geb. te Zwolle 9 Mei 1893;
Anna Henriëtte Woldringh, geb. te Apeldoorn 10 Juni 1889.
Anna Elisabeth van IJsendijk, geb. te Zwolle 19 Nov. 1890.

De Commissie hield hare laatste vergadering op 31 Juli. In deze werd het Verslag vastgesteld en werden eenige opmerkingen over het examen ter tafel gebracht. Onder meer werd de wenschelijkheid uitgesproken, nog eens te herhalen, hoe het de voorkeur zou verdienen, in plaats van het cijfer 6, het cijfer 7 aan te nemen als criterium voor vrijstelling van mondeling examen.

Voorts meende men het volgende onder Uwe aandacht te moeten brengen, wat betreft de vakken Natuurkunde, Scheikunde en Handteekenen.

Natuurkunde. Het vraagstuk gaf door de dubbelzinnigheid van het acustisch gedeelte aanleiding tot moeilijkheid. Het ontstaan van een knoop vlak onder den zuiger is eene physische onmogelijkheid, die door het „aannemen" van een knoop op die plaats niet kan ter zijde geschoven worden. Daarom wordt nogmaals aangedrongen op juiste en ondubbelzinnige opgaven.

Scheikunde. Ten opzichte van het vraagstuk wordt opgemerkt, dat het laatste gedeelte onduidelijk is geredigeerd, omdat niet is aangegeven, op welke wijze het opgeloste zwaveligzuur in ionen gesplitst is.

Handteekenen. Het verdient opmerking, dat slechts zeer weinigen der candidaten de opgegeven taak geheel konden voltooien. Dit moet waarschijnlijk worden toegeschreven aan den te korten werktijd. De plaat gaf toch een te groot aantal détails bij een moeilijken hoofdvorm.

De Commissie brengt U H. E. G. haar dank voor het in haar gestelde vertrouwen.

Deventer, 31 Juli 1910.

Namens de Commissie:

Dr. Jac. Joh. le Roy, *Voorzitter*.
J. K. Frederiks, *Secretaris*.

BIJLAGE bij het Verslag van de in 1910 gehouden eindexamens der Hoogere Burgerscholen met vijfjarigen cursus in de provincie Overijssel.

VAKKEN.	Aantal malen dat toegekend is het cijfer:										Aantal.	
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	Voldoende.	Onvoldoende.
Wiskunde . . .	—	—	1	10	15	27	11	11	5	—	69	11
Werktuigkunde .	—	2	6	21	11	19	7	5	7	2	51	29
Natuurkunde . .	—	2	—	10	9	36	15	6	2	—	68	12
Scheikunde . . .	—	2	5	9	10	26	18	8	2	—	64	16
Natuurl. historie .	—	2	4	10	22	23	12	6	1	—	64	16
Cosmographie . .	1	5	6	24	22	13	5	2	2	—	44	36
Staatsinrichting .	—	1	2	8	21	25	16	6	1	—	69	11
Staathuishoudk. .	—	2	—	9	17	27	15	10	—	—	69	11
Aardrijkskunde .	—	—	2	10	11	43	11	3	—	—	68	12
Geschiedenis . .	—	3	3	13	9	27	19	6	—	—	61	19
Boekhouden . .	—	1	1	9	14	17	17	12	9	—	69	11
Nederlandsch . .	—	—	1	7	26	36	6	3	1	—	72	8
Fransch	—	—	5	20	18	14	16	6	1	—	55	25
Engelsch	—	—	4	10	20	28	14	4	—	—	66	14
Hoogduitsch . .	—	2	3	17	21	24	9	4	—	—	58	22
Handteekenen . .	—	—	1	16	23	27	8	5	—	—	63	17
Rechtl. teekenen .	—	—	1	3	24	22	14	14	2	—	76	4

Eindcijfers der Groepen.

GROEPEN.	Aantal malen dat toegekend is het cijfer:										Aantal.	
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	Voldoende.	Onvoldoende.
A.	—	—	—	10	26	19	13	9	3	—	70	10
B.	—	2	1	10	22	31	11	2	1	—	67	13
C. *)	—	1	3	8	26	37	3	2	—	—	68	12
D.	—	—	—	13	35	19	12	1	—	—	67	13
E.	—	—	1	7	24	31	14	3	—	—	72	8

1) De breuken achter de getallen in groep C zijn weggelaten.

Limburg.

Aan den Commissaris der Koningin in de provincie Limburg.

De Commissie, krachtens Uwe beschikking van 7 Maart 1910, n°. 2326/3, 4de afdeeling, belast met het afnemen van het eindexamen der Hoogere Burgerscholen in Limburg, waaraan dit jaar ook werd deelgenomen door de leerlingen van de Gemeentelijke Hoogere Burgerschool en het Canisius-College te Nijmegen, heeft de eer, ten einde te voldoen aan art. 67, 2de lid der wet van 2 Mei 1863 (*Staatsblad* n°. 50), UHoogedelgestrenge het verslag van hare werkzaamheden aan te bieden.

De vergaderingen en de examens werden gehouden in het gebouw der Rijks Hoogere Burgerschool te Roermond.

Op de eerste vergadering, gehouden 10 April 1910, werd de tweede ondergeteekende tot secretaris gekozen. Vervolgens werden de sub-commissiën gevormd, de vakken verdeeld en de tijdsduur voor het mondeling examen in elk vak vastgesteld, volgens onderstaande tabel.

Groepen.	Vakken.	Examinatoren.	Duur van het examen.
Groep A.	Stelkunde.	Hogeweg, Latiers	20 min.
	Meetkunde	Hogeweg, Thywissen	20 „
	Gonio- en trigonometrie.	Reuser, Thywissen	20 „
	Beschrijvende meetkunde.	Keuller, Reuser	20 „
	Werktuigkunde . . .	Krüger, examinator Crijns, assessor	20 „

Groepen.	Vakken.	Examinatoren.	Duur van het examen.
Groep B.	Natuurkunde.	van Capelle, Prevoo	30 „
	Scheikunde.	Kramers, Prins	30 „
	Plant- en dierkunde	Versteegh, Sijpkens	30 „
	Cosmographie	Crijns, examinator Krüger, assessor	20 „
Groep C.	Aardrijkskunde . . .	Burger, Visser	30 „
	Geschiedenis.	Geurts, de Weerd	30 „
	Staathuishoudkunde en Staatsinrichting	van Oosten Slingeland Raaymakers	30 „
	Boekhouden	Derksen, examinator Keuller, assessor	20 „
Groep D.	Nederlandsch.	Poelhekke, Meerdink	30 „
	Fransch.	Houben, Meijer	30 „
	Engelsch	van Thiel, Wismans	30 „
	Hoogduitsch	Merckelbach, Röttger	30 „
Groep E.	Handteekenen . . . . Lijnteekenen.	Kisjes, van der Vliet	

Op deze en de volgende bijeenkomst, die plaats had op 24 April 1910 en in hoofdzaak belegd was ter bespreking en vaststelling van de door de leden opgemaakte opgaven voor het schriftelijk werk in de onderscheiden vakken, werden verder de volgende besluiten genomen:

1°. het mondeling examen zal beginnen op Maandag 18 Juli, te 8 uur;

2°. de vergaderingen voor het vaststellen van de cijfers voor het schriftelijk werk zullen gehouden worden op 10 en 17 Juli, respectievelijk voor de nummers 1—60 en 61—120;

3°. bij de bepaling van de eindcijfers zullen afgeronde getallen gebruikt worden;

4°. de eindvergadering zal plaats vinden op Donderdag 4 Augustus.

Aangemeld hadden zich 120 candidaten, nl.:

38 van de hoogere burgerschool te Nijmegen;

19 van het Canisius-College te Nijmegen;
12 van de Rijks hoogere burgerschool te Roermond;
22 van de hoogere burgerschool te Maastricht;
17 van de bijzondere hoogere burgerschool te Rolduc, en
12 extraneï.

Onder deze laatsten bevonden zich 2 leerlingen van de hoogere burgerschool te Maastricht en 2 van die te Rolduc. De voorzitter, van meening, dat deze jongelieden, die het onderwijs in de 5de klasse gevolgd hadden, als leerlingen dier scholen behoorden beschouwd te worden, weigerde hen als extraneï in te schrijven. De directeur van Rolduc ging van die weigering in hooger beroep bij Zijne Excellentie den Minister van Binnenlandsche Zaken. Deze handhaafde de opvatting van den voorzitter.

Een candidaat, n°. 103, van Maastricht, trok zich vóór het schriftelijk examen wegens ziekte terug; twee candidaten, nos. 8 en 85, beiden van Maastricht, trokken zich na het schriftelijk examen terug; één candidaat, n°. 120, van Roermond, deed, wegens ziekte, het schriftelijk examen niet mede en trok zich later terug. Candidaat n°. 4, extraneus, werd, wegens ongesteldheid, voor het mondeling gedeelte van de eerste naar de vijfde groep verplaatst, terwijl candidaat n°. 23, die, wegens ziekte tijdens het schriftelijk examen, gedurende het mondeling gedeelte nog schriftelijk werk had te maken in Beschrijvende Meetkunde, Natuurkunde, Werktuigkunde, Aardrijkskunde en Boekhouden, evenzoo het mondeling examen in de vijfde groep aflegde.

Het resultaat van het examen was als volgt:

SCHOOL.	Aantal geëxamineerden.	Geslaagd.	Afgewezen.
Maastricht	21	17	4
Roermond	11	10	1
Nijmegen.	38	23	15
Canisius-college	19	19	—
Rolduc	19	16	3
Extraneï	8	3	5
	116	88	28

118

De namen van de geslaagde candidaten zijn:

a. van de hoogere burgerschool te Maastricht:

1. Bollen, Johannes Lambertus, geb. te Maastricht 21 November 1891;
2. Dresen, Pierre Paul Arthur, geb. te Maastricht 24 Januari 1894;
3. Frings, Conrad Mathieu, geb. te Gulpen 3 Mei 1891;
4. Geraets, Anna Catharina Frederica, geb. te Velsen 5 Februari 1891.
5. Goedegebure, Johannes Adrianus, geb. te Kerkrade 21 Maart 1892.
6. Graafland, Paulus Aloïsius Antonius Hubertus, geb. te Maastricht, 21 Juni 1890.
7. Grégoire, Leonardus Hubertus, geb. te Maastricht 24 Juli 1892.
8. Hombergen, Wilhelmus Hubertus, geb. te Nijmegen 31 Juli 1893.
9. Van Lent, Constantius Carolus, geb. te Wamel 11 Maart 1889.
10. Nassy, Henri George, geb. te Paramaribo 25 December 1890.
11. Nijssen, Maria Hubert Gustaaf, geb. te Gulpen 21 Maart 1888.
12. Oomes, Franciscus Cornelius Antonius Maria, geb. te Maastricht 21 December 1891.
13. Pieters, Leonardus, geb. te Maastricht 30 Augustus 1889.
14. Poublon, Pierre Marie Charles, geb. te Batavia 25 Juli 1891.
15. Sturing, Johanna Kesteloona, geb. te Hoogeveen 14 Juli 1893.
16. Goosens, Max Théodore Hubert Marie, geb. te Maastricht 15 Maart 1892.
17. Kamps, Réné Werner Joseph Claudius Emilius, geb. te Sittard 23 Maart 1893.

b. van de Rijks hoogere burgerschool te Roermond:

1. Egger, Richard, geb. te Sittard 13 April 1892.
2. Giesberts, Martinus Willem Hubert, geb. te Horn 14 Februari 1892.
3. Hamm, Louis Wijnand Marie, geb. te Venlo 4 October 1892.

4. Hens, Antonius Petrus Gerardus, geb. te Zwolle 5 September 1890.
5. Henssen, Everard Frederik Cornelis, geb. te Roermond 19 Juni 1891.
6. Hoffman, Jacob Wilhelm Hendrik, geb. te Amsterdam 17 September 1890.
7. Hoornikx, Franciscus Hubertus, geb. te Roermond 1 Augustus 1891.
8. Opdenoordt, Joseph Jean Louis Marie, geb. te Venlo 16 September 1892.
9. Reynders, Mathis Hubert, geb. te Horn 4 Januari 1890.
10. Snackers, Jan Willem, geb. te Roermond 8 Maart 1892.

c. van de hoogere burgerschool te Nijmegen:

1. Bakker, Dorothea Cornelia Johanna, geb. te Nijmegen 11 Januari 1893.
2. Broes van Dort, Johan Karel, geb. te Padang-Pandjang 15 Maart 1893.
3. de Bruin, Maria Margaretha, geb. te Arnhem 25 Mei 1892.
4. van Roderlo Cloeck, Henriette Johanna, geb. te Nijmegen, 12 October 1892.
5. van Deursen, Reinier Aarnout, geb. te Zijpe 2 December 1892.
6. van Dieten, Petrus, geb. te Wijchen 15 Februari 1888.
7. van Dorp, Sophia Charlotte Mathilde, geb. te Rotterdam 24 Juni 1893.
8. Götz van der Vet, Anna Maria, geb. te Nijmegen 9 October 1891.
9. Harinck, Pieter Job, geb. te Vlissingen 29 November 1890.
10. de Jong, Lucie Marianne Sophie, geb. te Deventer 21 Juni 1891.
11. Knijff, Tjepke Siebem Arien, geb. te Gouda 8 December 1891.
12. van der Kolff, Arie Hessel Nooy, geb. te Menado 20 Augustus 1892.
13. Quadekker, Franciscus Eugenius, geb. te Teteringen 14 December 1889.
14. van der Schoot, Alexander Karel Bernhard, geb. te Meester Cornelis 20 Januari 1893.
15. Sieben, Jan Frederik Volkert, geb. te Rotterdam 24 Januari 1892.

16. de Snoo, Jannetje, geb. te Brielle 4 Mei 1892.
17. van Ebbenhorst Tengbergen, Erasmus Jan, geb. te 's Gravenhage 7 Juni 1890.
18. ter Veer, Hendrik, geb. te Rotterdam 19 Januari 1892.
19. Fenter van Vlissingen, Willem Antonie, geb. te Helmond 9 Februari 1893.
20. Vooren, Johanna Catharina Maria, geb. te Amboina 1 Juni 1892.
21. Voorneman, Eugène Antoine, geb. te Bindjei. 25 Juni 1892.
22. de Vlies Humel, Charles Jean, geb. te 'sGravenhage 27 Juli 1888.
23. Warmelink, Otto Arnold, geb. te Nijmegen 14 Juli 1891.

d. van het Canisius-College te Nijmegen:

1. Bont, Pieter Johan, geb. te Grootebroek 22 Mei 1892.
2. Claassens, Arnoldus Johannes Cornelis, geb. te Tilburg 7 April 1892.
3. Delhougne, Theodore George, geb. te Sittard 22 November 1892;
4. Edixhoven, Gerardus Hendrikus, geb. te Rotterdam 25 Juli 1892;
5. Gier, Petrus Josephus Nicolaas de, geb. te Berghem 18 Maart 1892;
6. Grinten, Lodewijk Pieter Frans van der, geb. te Venlo 24 Maart 1894;
7. Hoekx, Felix Alouisius, geb. te Valkenswaard 10 November 1890;
Hussen, Jacobus Josephus Maria van, geb. te Cuijk en St. Agatha 7 Mei 1892;
9. Jansen, Jacobus Theodorus, geb. te Rotterdam 18 Januari 1892;
10. Kroon, August Gerard Johan Marie Frederik van der, geb. te 's Hertogenbosch 15 September 1893;
11. Mekel, Johannes Antonius Alphonsus, geb. te Bedum 22 December 1891;
12. Mertens, Petrus, geb. te Eede (Zeeland) 1 December 1892;
13. Raymakers, Alphonsus Franciscus Maria, geb. te Eindhoven 21 October 1892;
14. Schaepman, Gerardus Maria, geb. te Zwolle 31 Mei 1888;

15. Spoorenberg, Louis Jacques Marie, geb. te Eindhoven 16 Juni 1891;
16. Sträter, Alfred Carel Willem, geb. te Tilburg 14 December 1890;
17. Vullinghs, Hendrik Jan Hubert, geb. te Horst 14 Januari 1890;
18. Vlekke, Joannes Petrus Maria, geb. te Oud- en Nieuw-Gastel 2 April 1893;
19. Wilking, Frederik Willem, geb. te Hulst 3 September 1890;

c. van de bijzondere hoogere burgerschool te Rolduc:

1. Acampo, Emile Josef, geb. te Merkelbeek 19 Februari 1891;
2. Bloem, Theodorus Adriaan, geb. te Monnikendam 14 Juli 1891;
3. Buysrogge, Petrus Josephus, geb. te Axel 10 Maart 1892;
4. Clemens, Henri Joseph Eugène, geb. te Maastricht 28 Februari 1891;
5. Garé, Alexandre Lambert Charles, geb. te Beek 14 April 1892;
6. Geeraedts, Gerardus Antonius Hubertus, geb. te Venlo 11 Februari 1891;
7. Haeff, Michaël Herman Philemon Petrus van, geb. te Meerlo 24 Februari 1892;
8. Koenen, Joannes Henricus Maria, geb. te Eindhoven 10 Maart 1893;
9. Kruijtzer, Mathijs Antonius Johannes Hendrikus, geb. te Nuland 15 Maart 1892;
10. Langemeijer, Eduard Maria, geb. te Leeuwarden 19 Augustus 1890;
11. Quaedvlieg, Mathieu François Joseph Augustinus, geb. te Gronsveld 6 November 1891;
12. Roes, Albertus Johannes Marie, geb. te Wageningen 25 Juni 1889;
13. Schröder, Antoon Louis Marie, geb. te Eindhoven 19 April 1893;
14. Siebelink, Alphonse Jacobus Ludovicus, geb. te Wouw 2 October 1892;
15. Standaert, Arnold Marie Jasper Martinus, geb. te ter Neuzen 2 December 1891;
16. Thielen, Joseph Pierre Frans, geb. te Venlo 29 Januari 1891;

f. van de extraneï:

1. Drissen, Ernst Theodor Maria Joseph, geb. te St. Oedenrode 19 April 1891;
2. Jeltes, Clemens Henricus, geb. te Kraksaän 27 Mei 1891;
3. Taale, Cornelis Jan, geb. te Helder 10 Februari 1890.

De volgende tabellen geven een overzicht van den uitslag der examens:

I. De vrijstellingen, ten gevolge van de beoordeeling van het schriftelijk werk:

VAKKEN.	Aantal vrijstellingen.	Aantal candidaten.	OPMERKING.
Wiskunde	31	119	Mondeling examen werd aangevraagd door één candidaat voor wiskunde en door één candidaat voor natuurkunde. Verhooging van hun cijfer was het gevolg.
Werktuigkunde . .	36	119	
Scheikunde	69	119	
Natuurkunde . . .	58	119	
Aardrijkskunde . .	52	119	
Geschiedenis . . .	52	119	
Boekhouden . . .	54	119	
Nederlandsch . . .	27	119	

II. Het aantal malen, dat het cijfer 1 tot en met 10 aan de onderscheidene vakken is toegekend:

Voor vak:	Aantal malen dat toegekend is het cijfer:										Voldoende.	Onvol-doende.	Totaal.	Gemiddeld cijfer.
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10				
Wiskunde	—	—	9	16	31	40	13	6	1	—	91	25	116	5.47
Mechanica	—	2	12	20	32	21	13	8	7	1	82	34	116	5.47
Natuurkunde	1	2	6	13	13	40	24	12	5	—	94	22	116	5.94
Scheikunde	—	4	8	16	9	24	27	21	5	2	88	28	116	6.10
Plant- en dierkunde .	1	2	10	22	23	27	16	11	4	—	81	35	116	5.48
Cosmographie . . .	1	8	16	20	30	22	10	4	5	—	71	45	116	4.95
Staatsinrichting . . .	—	4	9	33	29	16	8	11	3	3	70	46	116	5.25
Staathuishoudkunde .	2	1	12	17	29	24	16	8	7	—	84	32	116	5.48
Aardrijkskunde . . .	—	—	1	14	16	49	31	5	—	—	101	15	116	5.95
Geschiedenis	2	5	7	12	15	29	28	13	2	3	90	26	116	5.84
Boekhouden	—	2	4	10	14	34	32	17	3	—	100	16	116	6.18
Nederlandsch	—	—	7	17	22	35	17	15	3	—	92	24	116	5.81
Fransch	—	2	8	30	31	26	10	6	3	—	76	40	116	5.21
Engelsch	—	—	4	13	30	37	20	11	—	1	99	17	116	5.81
Hoogduitsch	—	—	—	11	30	27	27	17	4	—	105	11	116	6.18
Handteekenen . . .	—	1	7	17	31	39	12	8	1	—	91	25	116	5.49
Lijnteekenen	1	1	6	12	21	28	29	13	5	—	96	20	116	5.98
Totaal . . .	8	34	126	293	406	518	333	186	58	10	1511	461	1972	5.62

III. Het aantal malen, dat het cijfer 1 tot en met 10 aan de onderscheidene groepen is toegekend:

Voor groep:	Aantal malen dat is toegekend het cijfer:										Voldoende.	Onvoldoende.	Totaal.	Gemiddeld cijfer.
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10				
A.	—	—	8	21	26	41	13	5	2	—	87	29	116	5.47
B.	—	2	5	11	25	39	28	6	—	—	98	18	116	5.74
C.	—	—	4	14	31	38	24	5	—	—	98	18	116	5.76
D.	—	—	—	12	37	43	20	3	1	—	104	12	116	5.72
E.	—	2	3	13	30	41	16	10	1	—	98	18	116	5.71
	—	4	20	71	149	202	101	29	4	—	485	95	580	5.66

Het examen gaf aanleiding tot de volgende opmerkingen:

De sub-commissie voor de *wiskunde* is van meening, dat het tweede vraagstuk van de meetkunde door zijne wat minder duidelijke formuleering aanleiding heeft gegeven, dat zeer vele candidaten dit vraagstuk verkeerd hebben opgevat. Ook is haar oordeel, dat het eerste vraagstuk voor de goniometrie te veel tijd vereischte; de meeste candidaten hadden slechts de eerste vraag er van beantwoord.

In het algemeen mag wel opgemerkt worden, dat niet zoozeer de kennis der formules als wel het inzicht in de wiskunde veel te wenschen overliet.

De sub-commissie voor de *aardrijkskunde* moet opmerken, dat vele candidaten geheel onbekend bleken te zijn met de voornaamste verkeerswegen te land en te water; zelfs de belangrijkste Nederlandsche stoomvaartlijnen werden dikwijls niet of slecht gekend. In de kennis der natuurkundige aardrijkskunde is verbetering te bespeuren; toch blijven sommige onderdeelen, b.v. de zee, meer zorg vragen.

Bij sommige candidaten bleek bij het mondeling examen, dat hun goed cijfer voor het schriftelijk werk het gevolg was van een welgeslaagde kansberekening.

De sub-commissie voor de *geschiedenis* moest tot haar leedwezen bemerken, dat een aantal candidaten zoo goed als niets van het vak wisten. Wat het schriftelijk examen betreft,

komt het der Commissie wenschelijk voor, de te behandelen onderwerpen meer volledig in punten aan te geven of die punten heelemaal weg te laten. Vraag I van stel A en vraag II van stel D acht zij te vaag; ze zijn dan ook door vele candidaten zeer onvolledig beantwoord.

Ten slotte geeft zij in overweging, vrijstellingen van mondeling examen te verleenen, onafhankelijk van de vakken der groep, wanneer bij het schriftelijk examen het cijfer 7 of hooger behaald is.

De Commissie voor het *Fransch* wenscht op te merken, dat vele candidaten geen kennis bleken gemaakt te hebben met eenig voornaam werk van bekende schrijvers; dat de woordenschat bij velen uiterst beperkt was, en zij de meest elementaire regels der spraakkunst niet wisten toe te passen. De Commissie is van oordeel, het ongunstig resultaat voor het examen Fransch voor een deel te moeten toeschrijven aan de geringe belangstelling, welke de leerlingen der hoogere burgerscholen in de laatste twee studiejaren voor de Fransche taal toonen. Wat deze laatste opmerking aangaat, wenscht de geheele sub-commissie zich hierbij aan te sluiten, voor zoover de moderne talen betreft.

De Commissie voor de *Duitsche taal* meent te moeten vermelden, dat door vele candidaten te weinig gewicht wordt gehecht aan de studie van de literatuur. Tot haar genoegen is geconstateerd, dat de meeste candidaten ook romans van moderne schrijvers hebben gelezen; nochtans was deze lectuur over het algemeen te oppervlakkig geschied, en werden de classieke schrijvers op den achtergrond gedrongen.

De sub-commissie D was met algeheele eenstemmigheid van oordeel, dat het werk voor Engelsch verreweg de voorkeur verdient boven dat voor Duitsch. Een der motieven was, dat de candidaten veel rustiger aan het werk konden gaan.

Aan het einde van haar taak gekomen, acht de Commissie het een aangenamen plicht UHoogedelgestrenge haren dank te betuigen voor het in haar gestelde vertrouwen.

Namens de Commissie,

DR. H. A. J. VAN SWAAY, *Voorzitter.*
J. L. HOGEWEG, *Secretaris.*

Bijvoegsel tot de *Nederlandsche Staatscourant* van Zondag 20 en Maandag 21 November 1910, nº. 272.

Nº. 91.

VERSLAG *omtrent het van 22—28 September te St. Petersburg gehouden Vijfde Internationaal Congres voor verloskunde en vrouwenziekten, aan de Nederlandsche Regeering uitgebracht door Haren vertegenwoordiger ten congresse dr.* TH. H. VAN DE VELDE, *te Haarlem.*

Door besluit van Hare Majesteit de Koningin belast met de vertegenwoordiging der Nederlandsche Regeering bij het Vijfde Internationaal Congres voor verloskunde en vrouwenziekten, te St. Petersburg van 22—28 September 1910 gehouden, heb ik de eer bij mijne terugkeer van genoemd congres, ingevolge het tot mij namens Uwe Excellentie gerichte verzoek, het volgende verslag omtrent het ten congresse behandelde aan de Regeering, die ik de eer had te vertegenwoordigen, uit te brengen.

Het congres mag goed geslaagd worden genoemd, niettegenstaande de afwezigheid van velen, die zich, door vrees voor de te St. Petersburg voorkomende cholera, hadden laten terughouden. Toch was deze afwezigheid te betreuren, te meer, waar het den aanwezigen duidelijk is gebleken, dat het voorbereidend comité het volle recht had om vooraf te verklaren, dat niemand der congressisten iets van het voorkomen van choleragevallen zouden bemerken, terwijl de kans op besmetting voor dengene, die zich niet aan grove onvoorzichtigheden zoude schuldig maken, uitgesloten moest worden geacht.

Behalve verschillende onderwerpen, die in afzonderlijke mededeelingen ter sprake werden gebracht, zijn vier vraagstukken in uitvoerige behandeling genomen, te weten:

I. de therapie der inoperabele baarmoederkanker;

II. de keizersnede;

III. de vaginale weg in verloskunde en gynaecologie;

IV. vergelijkende waardeering van de verschillende operatiemethoden, die bij de behandeling der liggingsafwijkingen van de baarmoeder worden aangewend.

De bespreking van het eerste onderwerp heeft, helaas, dit zoo droevige vraagstuk niet nader tot eene oplossing kunnen brengen. Dat was trouwens, bij den tegenwoordigen stand onzer kennis, nog niet anders te verwachten.

Wanneer wij het resultaat der overige besprekingen kort willen weergeven, dan geschiedt dit wel het beste door de mededeeling, dat men weder meer neiging gaat vertoonen om in vele gevallen den vaginalen weg boven de buiksnede te verkiezen en dat men daarbij grootendeels de uitersten schijnt te verlaten, om tot een juist midden te komen.

Dit geldt zoowel voor gynaecologische als voor verloskundige kunstbewerkingen : voor de laatste in dien zin, dat de operatieve bekkenverwijding, die voor bepaalde gevallen de keuze van den vaginalen weg mogelijk maakt, weer meer tot haar recht komt als dit in den allerlaatsten tijd, ten gevolge van de verhoogde belangstelling in de techniek van de keizersnede, het geval is geweest.

Wat deze laatste operatie betreft, is het ten congresse wel duidelijk gebleken, dat de hoop, welke men op de nieuwe modificaties van deze kunstbewerking had gevestigd, voor de behandeling der baring bij bekkenvernauwing met tegelijkertijd bestaande infectie, niet in vervulling is gegaan.

Ten einde mettertijd tot eene oplossing te kunnen geraken van het vraagstuk omtrent de keuze der operatiemethoden ter behandeling der retroflexio uteri werd door Uwen vertegenwoordiger, die als inleider der besprekingen over dit onderwerp optrad, een voorstel gedaan om het „Comité Permanent" dezer congressen te verzoeken eene internationale commissie te benoemen, welke de operateurs tot het waarnemen en bekend maken der blijvende resultaten van de verschillende operatiemethoden zal aansporen en de daardoor verkregen gegevens zal verzamelen en bewerken.

Dit voorstel werd door het congres aangenomen.

Als plaats van bijeenkomst voor het volgend congres werd Berlijn aangewezen, waar men in 1912, vermoedelijk in September, zal bijeenkomen.

Schitterende feestelijkheden, waartoe Z. M. de Keizer aller Russen Zijne paleizen, Zijne kunstinstellingen en een Zijner jachten ter beschikking had gesteld, buitengewoon hoogstaand kunstgenot, op allerlei gebied geboden, en eene gastvrijheid, hulpvaardigheid en voorkomendheid, die de hoogst gespannen verwachtingen overtroffen, hebben er niet weinig toe bijgedragen om het verblijf der congressisten in Rusland niet alleen nuttig maar ook aangenaam te maken.

Het te St. Petersburg gehouden Vijfde Internationale Congres

voor verloskunde en vrouwenziekten — dat zijn succes voor een niet gering deel te danken heeft aan zijn hoogst verdienstelijken, onvermoeiden voorzitter Z. Ex. prof. D. van Ott, in wiens kliniek, door vele redenaars niet ten onrechte het „Paleis der Gynaecologie" genaamd, de zittingen plaats hadden — zal den deelnemers onvergetelijk zijn.

Haarlem, 31 October 1910.

Dr. Th. H. van de Velde.

Bijvoegsel tot de *Nederlandsche Staatscourant* van
Woensdag 7 December 1910, n°. 286.

N°. 92.

VERSLAG VAN DE COMMISSIE, *in 1910 belast geweest met het afnemen der akte-examens in de Fransche taal — lager onderwijs en middelbaar onderwijs, akte A — en in de Italiaansche taal, naar aanleiding van de Koninklijke besluiten van 14 October 1884* (Staatsblad *n°. 216*), *2 Februari 1864* (Staatsblad *n°. 8*) *en 11 October 1869* (Staatsblad *n°. 156*).

Aan
Zijne Excellentie den Minister van Binnenlandsche Zaken.

De Commissie, door Uwe Excellentie belast met de akte-examens in de Fransche taal (lager onderwijs en middelbaar onderwijs, akte A) en in de Italiaansche taal, heeft de eer, verslag te doen van hare werkzaamheden.

Volgens beschikking van 31 Mei 1910, n°. 3862I, afdeeling H. M. O., was zij samengesteld uit de volgende leden: prof. dr. J. J. Salverda de Grave, voorzitter; A. Sunier en P. Werkman, ondervoorzitter; G. C. C. Bethe, J. Bitter, E. Th. Borlé, E. Boulan, A. Bourquin, H. F. I. Houben, M. Hovingh, A. D. Leeman, S. A. Leopold, I. Mauritz, J. A. H. Mettrop, E. E. J. H. Ribbergh, J. F. Rode, dr. K. Sneyders de Vogel, dr. J. M. Th. A. Stille, W. H. Stregels, P. Valkhoff, mej. J. Berdenis van Berlekom, mej. dr. M. E. Loke, mej. J. P. W. Rijke; en uit de plaatsvervangende leden: S. Beenhakker, dr. C. de Boer, R. Borggreve, L. J. Corbeau, P. J. C. E. Douwes Dekker, F. E. G. C. Doucet, A. J. Fehr jr., P. de Geus, F. Kohly, F. W. Leeman, W. van der Molen, H. Straub, mej. M. L. Boccard, mej. E. Caffarelli, mevrouw M. A. du Crocq—van der Burg, mej. F. Jeronimus en mevrouw W. Walch—Mensink.

Alle plaatsvervangende leden hebben gedurende korter of langer tijd aan het werk der commissie deelgenomen.

I. *Lager onderwijs, Fransche taal.*

Aan deze examens is deelgenomen door bovenvermelde leden en plaatsvervangende leden, uitgezonderd de heeren Salverda de Grave, Bourquin, Houben, Sneyders, de Vogel, Douwes Dekker en de dames Loke, Rijke en Caffarelli.

De beide voorloopige vergaderingen zijn gehouden op 19 Juni en 3 Juli. In de eerste dier bijeenkomsten werd dr. Stille tot secretaris benoemd, terwijl door den voorzitter de heer Stregels als adjunct-secretaris werd aangewezen.

Ook ditmaal werd door alle candidaten op denzelfden dag, en wel op Maandag 18 Juli, het schriftelijk werk gemaakt. Dit bestond uit drie proefstukken: een vertaling van het Nederlandsch in het Fransch, waarvoor $1\frac{3}{4}$ uur tijd werd gegeven; een vertaling van het Fransch in het Nederlandsch ($1\frac{1}{2}$ uur) en het oplossen in eenige volzinnen, van een veertigtal moeilijkheden op het gebied van taaleigen, vormleer en zinsbouw.

Het schriftelijk examen is ook ditmaal, wegens het groot aantal candidaten, niet in 7 maar in 8 verschillende plaatsen afgenomen en wel: te 's Gravenhage (onder leiding, als voorzitter, van den heer Salverda de Grave), te Amsterdam (voorzitter de heer Rode), te Rotterdam (voorzitter de heer Sunier), te Nijmegen (voorzitter de heer Sneyders de Vogel) ,te Breda (voorzitter de heer Bethe), te Tilburg (voorzitter de heer A. D. Leeman), te Zwolle (voorzitter de heer Stille) en te Groningen (voorzitter de heer Werkman).

Uwe Excellentie ziet, dat deze Commissie geen rekening heeft gehouden met de door de Commissie van 1909 uitgesproken wensch om Tilburg als centrum te vervangen door Utrecht. De oorzaak hiervan is geenszins, dat zij het met deze verandering niet eens zou zijn; verre van daar; zij heeft echter gemeend, dit jaar, nu er, door den veranderden datum der A-examens, reeds zooveel wijzigingen in de organisatie der examens moesten worden gebracht, deze tot een minimum te moeten beperken.

De leiding dezer examens is door den voorzitter opgedragen aan de beide ondervoorzitters tot den 4den Augustus en na dien datum aan den ondervoorzitter P. Werkman.

De correctie van het schriftelijk werk, die geduurd heeft van 19—30 Juli, was voor elk der beide vertalingen opgedragen aan een sub-commissie van 7 leden. Deze splitsten zich weder op haar beurt, en als voorzitters dier onderafdeelingen traden op de heeren Rode Borlé, Mauritz en Bitter. De correctie der spraakkunstige oefeningen is ver-

richt door deze beide commissiën dagelijks gedurende een half uur. Na afloop der correctie werd aan alle candidaten, te gelijk met hun oproeping voor het mondeling examen, mededeeling gedaan van de door hen behaalde cijfers, onder bijvoeging voor diegenen, die voor geen enkel der drie proefstukken een voldoend cijfer verkregen hadden, of onder wier cijfers een 0 of een 1 voorkwam, dat hun kans van slagen „vervallen" of „gering geworden" was. Een dergelijke kennisgeving werd gezonden aan 56 mannelijke en 31 vrouwelijke candidaten. Van deze onderwierpen zich toch aan het examen twee vrouwelijke candidaten; deze zijn beiden afgewezen.

Van 1 tot en met 27 Augustus hebben de mondelinge examens plaats gehad, in de lokalen van de societeit „de Vereeniging" te 's Gravenhage; het aantal candidaten, dat per dag geëxamineerd werd, was 28.

De eindvergadering had plaats op 28 Augustus.

De vingerwijzingen, door de Commissie van 1909 gegeven aan het adres van toekomstige candidaten, met betrekking tot hun wenschen voor een bepaalden examendag, enz., hebben goede vruchten gedragen.

De indeeling van het mondeling examen was gelijk aan die van het vorige jaar: 10 minuten voorbereiding van den te lezen tekst, 10 minuten lezen, onderzoek naar de uitspraak van den candidaat en bespreking van die uitspraak, 10 minuten spreken (grootendeels over de lectuur van den candidaat) ter beoordeeling van de vaardigheid, 15 minuten syntaxis, 10 minuten vertaling en 20 minuten vormleer en taaleigen. Ook dit jaar werden de candidaten uitgenoodigd een gedicht, dat zij van buiten kenden, op te zeggen.

Bij het examen is wederom gebruik gemaakt van *Romain Kalbris* van Hector Malot, terwijl voor de mondelinge vertaling stukken uit de fragmenten van *Contemporains* van E. Boulan, die in het rapport van 1909 werden medegedeeld, aan de candidaten werden voorgelegd.

Het aantal der aanvankelijk ingeschreven candidaten en van hen, die aan de beide deelen van het onderzoek of alleen aan het schriftelijk examen hebben deelgenomen, vindt Uwe Excellentie opgegeven en samengevat in de volgende tabellen:

TABEL I.

Gevraagde akte van bekwaamheid.	Candidaten.	Ingeschreven.	Vóór het schriftelijk examen teruggetrokken.	Aan het schriftelijk examen deelgenomen.	Na de correctie van het schriftelijk werk teruggetrokken.	Aan het mondeling examen deelgenomen.	Afgewezen.	Toegelaten.	Afgewezen en teruggetrokken.	Opmerkingen.
4 Akte van bekwaamheid voor schoolonderwijs in de Fransche taal, naar aanleiding van art. 86 der wet tot regeling van het lager onderwijs.	Mannelijke	476	29	447	78	369	130	239	208	Geslaagd $59^1/_2$ %.
	Vrouwelijke	328	11	317	35	282	66	216	101	
	Totaal	804	40	764	113	651	196	455	309	

TABEL II.

Candidaten.	Praedicaat.	Aantal malen toegekend voor: Taaleigen en vormleer.	Mondelinge vertaling in het Nederlandsch.	Syntaxis.	Spraakkunst. oefeningen.	Vertaling in het Fransch.	Vertaling uit het Fransch.	Uitspraak.	Vaardigheid.
Mannelijke.	5. zeer goed	3	4	4	15	3	1	0	1
	4. goed	68	52	67	124	26	185	6	15
	3. voldoende	198	229	181	234	172	216	273	226
	2. onvoldoende	98	80	114	66	196	42	89	126
	1. slecht	2	4	3	7	49	3	1	1
	0. zeer slecht	0	0	0	1	1	0	0	0
	voldoende cijfers (in percenten)	73	77	68	83	45	90	75½	65½
Vrouwelijke.	5. zeer goed	1	8	3	22	5	3	3	3
	4. goed	51	73	68	84	28	139	69	67
	3. voldoende	183	156	138	154	125	154	195	184
	2. onvoldoende	45	44	72	52	130	21	15	28
	1. slecht	2	1	1	5	29	0	0	0
	0. zeer slecht	0	0	0	0	0	0	0	0
	voldoende cijfers (in percenten)	83	84	74	82	50	93	94½	90

Naar aanleiding van haar ondervindingen gedurende deze zitting en onder verwijzing naar in vorige jaren door haar uitgesproken opmerkingen en wenschen, veroorlooft de Commissie zich het volgende onder de aandacht van Uwe Excellentie te brengen:

Zij zou aan haar opvolgster van 1911 willen aanbevelen de proef te nemen met de vervanging van de *spraakkunstige oefeningen* door de vertaling in het Fransch van een tiental eenvoudige zinnen, gekozen met het oog op grammaticale en

idiomatische moeilijkheden; door deze kan hetzelfde doel bereikt worden als door de oefeningen en men vermijdt dan het bezwaar, dat aan den candidaat de keus wordt gelaten tusschen twee vormen en zegswijzen waarvan één foutief is.

De aandacht der candidaten wordt met den meesten nadruk gevestigd op de mondelinge vertaling der vroeger vermelde fragmenten van *Contemporains;* te weinig nog geven zij zich rekenschap van het bijzonder groote nut daarvan; het is dit jaar voorgekomen, dat candidaten dit werk zelfs niet onder de oogen hadden gehad tijdens hunne voorbereiding.

Het is noodig, dat, behalve *Romain Kalbris* en *Contemporains*, door de candidaten ten minste drie andere werken met zorg worden gelezen. Laten zij ter recitatie, uitsluitend zeer eenvoudige gedichten kiezen; de Commissie heeft dit jaar enkele malen geconstateerd, dat daartoe zeer diepzinnige verzen waren genomen, die de krachten van den candidaat verre te boven gingen.

Ten slotte zij de beoefening der uitspraak aan allen die zich voor dit examen voorbereiden, nogmaals op het hart gedrukt.

In het hier volgend tabellarisch overzicht vindt Uwe Excellentie de resultaten van 1910 met die van 1909 vergeleken.

TABEL III.

CANDIDATEN.	Voldoende cijfers (in percenten) behaald in:							
	Kennis van het taaleigen en vormleer.	Mondelinge vertaling in het Nederlandsch.	Syntaxis.	Spraakkundige oefeningen.	Vertaling in het Fransch.	Vertaling uit het Fransch.	Uitspraak.	Vaardigheid.
Mannen:								
in 1909.	67	84	64	75	51½	91½	77	70
in 1910.	73	77	68	83	45	90	75½	65½
Vrouwen:								
in 1909.	68	88	66	79	66	88	92	88
in 1910.	83	84	74	82	50	93	94½	90

II. *Middelbaar onderwijs. Fransche taal. (Akte A.)*

De volgende leden en plaatsvervangende leden zijn, met machtiging van Uwe Excellentie, aangewezen voor het afnemen dezer examens: de voorzitter, de heeren Sunier, Bethe, Borlé, Boulan, Bourquin, Houben, Hovingh, Leopold, Mauritz, Mettrop, Valkhoff en Doucet en de dames Rijke, Loke en Boccard.

Het schriftelijk examen heeft plaats gehad in de groote zaal van het Koninklijk Zoölogisch Botanisch Genootschap te 's Gravenhage; de mondelinge examens zijn afgenomen in de Societeit ,,de Vereeniging'', aldaar.

In de voorloopige vergadering van 19 Juni werd mejuffrouw Rijke benoemd tot secretaresse en werd de tekst der proefstukken voor het schriftelijk examen vastgesteld: een Nederlandsch, door den voorzitter opgesteld, stuk ter vertaling in het Fransch en een lijst van vier onderwerpen voor een opstel in de Fransche taal. Deze teksten vindt Uwe Excellentie achter dit verslag in een afzonderlijke bijlage vermeld. In die bijlage is ook opgenomen het gedicht, dat in Fransch proza is geparaphraseerd door de vreemdelingen die hadden verzocht van de vertaling te worden vrijgesteld.

De tweede voorloopige vergadering had plaats op 3 Juli en was gewijd aan de bespreking der inrichting van het mondeling examen.

Het schriftelijk examen is afgenomen op 15 Juli: de correctie er van heeft in beslag genomen 16, 19 (voor de helft), 20, 21, 22 en 23 Juli. De mondelinge examens hebben geduurd van 25 Juli tot en met 27 Augustus. De eindvergadering had plaats op 28 Augustus.

Deze examens zijn persoonlijk geleid door den voorzitter.

Na het schriftelijk examen is aan de candidaten, wier kans op slagen ten gevolge der hun toegekende cijfers ,,gering geworden'' of ,,vervallen'' was, hiervan door de secretaresse mededeeling gedaan. Van de 18 candidaten die zulk een mededeeling ontvingen, hebben 15 zich teruggetrokken, terwijl 3 zich, niettegenstaande die verminderde kans, aan het mondeling examen hebben willen onderwerpen. Deze laatsten zijn niet geslaagd.

Onderstaande tabel geeft een overzicht van het aantal candidaten die zich hebben aangemeld en van den uitslag van het examen.

TABEL I.

Candidaten.	Ingeschreven.	Vóór het schriftelijk examen teruggetrokken.	Aan het schriftelijk examen deelgenomen.	Na het schriftelijk examen teruggetrokken.	Aan het mondeling examen deelgenomen.	Toegelaten.	Afgewezen.	Afgewezen en teruggetrokken samen.
Mannelijke . . .	62	1	61	10	51	29	22	33
Vrouwelijke . . .	76	—	76	9	67	41	26	35
Totaal . . .	138	1	137	19	118	70	48	68

Toegelaten 51 %.

In de volgende tabel vindt Uwe Excellentie bijzonderheden omtrent den uitslag van het mondeling en schriftelijk examen.

TABEL II.

Candidaten.	Praedicaat.	Mondelinge verklaring.	Spraakkunst mondeling.			Methodologie.	Schriftelijke vertaling.	Opstel.	Uitspraak en dictie.		Vaardigheid.	Paraphrase voor vreemdelingen, die de Nederlandsche taal niet voldoende machtig waren.
			Vormleer.	Syntaxis.	Kennis van het taaleigen.				Theorie.	Practijk.		
Mannen.	5. Zeer goed	1	1	—	1	—	—	2	1	5	7	—
	4. Goed	11	12	13	9	4	4	12	12	9	6	3
	3. Voldoende	32	28	21	27	14	33	28	25	28	25	1
	2. Onvoldoende	6	9	14	14	1	18	19	11	9	11	1
	1. Slecht	1	1	3	—	—	1	—	2	—	2	—
	Totaal	51	51	51	51	19	56	61	51	51	51	5
Vrouwen.	5. Zeer goed	—	—	—	—	—	—	—	—	4	2	—
	4. Goed	21	10	5	9	1	6	13	11	24	20	1
	3. Voldoende	44	41	42	45	36	47	51	43	33	37	1
	2. Onvoldoende	2	16	19	13	—	21	11	13	6	8	—
	1. Slecht	—	—	1	—	—	—	1	—	—	—	—
	Totaal	67	67	67	67	37	74	76	67	67	67	2

De Commissie voegt aan de vroeger, vooral in de rapporten van 1907 en 1908 gemaakte opmerkingen, de volgende toe.

Bij het examen in het *taaleigen* werd tot nu toe een afzonderlijke plaats gegeven aan de synoniemen, die voorkwamen op een quasi-officieele lijst door een vroegere Commissie samengesteld. Nu daardoor de studie der synoniemen eenmaal voor goed is gevestigd bij de voorbereiding van dit examen en dus het doel is bereikt, dat men met de samenstelling van die lijst had, meent de Commissie, dat in het vervolg het examen in de synonymiek onafhankelijk van deze lijst moet worden gemaakt en in nauw verband met het behandelde stuk van Sensine moet worden gebracht.

Bij het *schriftelijk werk* verlangt de Commissie toepassing der regels van de Fransche punctuatie, die op verscheidene punten afwijkt van de Nederlandsche en in alle opzichten, ook voor het Nederlandsch, de voorkeur verdient.

De *lectuur* van fabel en van Sensine was lang niet altijd met de noodige zorg voorbereid.

III. *Italiaansche taal.*

Met machtiging van Uwe Excellentie zijn voor de examens in de Italiaansche taal aangewezen, behalve de voorzitter, de heeren Sneyders de Vogel en Douwes Dekker en de dames Loke en Caffarelli. In de voorloopige vergadering van 25 Juni is mejuffrouw Loke als secretaresse aangewezen.

Deze examens zijn afgenomen in „de Vereeniging" te 's Gravenhage. Het schriftelijk examen werd vastgesteld op 27 Juni, de correctie heeft plaats gehad op 28 en 29 Juni en de mondelinge examens hebben geduurd van 29 Juni tot en met 2 Juli.

In de onderstaande tabellen wordt een overzicht gegeven van het aantal der candidaten die zich hebben aangemeld en van den uitslag der examens, benevens een samenvatting van bijzonderheden van het mondeling en het schriftelijk gedeelte.

TABEL I.

CANDIDATEN.	Ingeschreven.	Aan het schriftelijk examen deelgenomen.	Na het schriftelijk examen teruggetrokken.	Aan het mondeling examen deelgenomen.	Toegelaten.	Afgewezen.	Afgewezen en teruggetrokken samen.	Opmerkingen.
Mannen	1	1	—	1	1	—	—	Geslaagd ruim 70 %.
Vrouwen	6	6	1	5	4	1	2	
Totaal	7	7	1	6	5	1	2	

TABEL II.

Onderwerp.	Mannen.						Vrouwen.					
	Aantal candidaten.	Praedicaat.					Aantal candidaten.	Praedicaat.				
		5. Zeer goed.	4. Goed.	3. Voldoende.	2. Onvoldoende.	1. Slecht.		5. Zeer goed.	4. Goed.	3. Voldoende.	2. Onvoldoende.	1. Slecht.
Spraakkunst mondeling:												
Moderne spraakkunst .	1	—	—	1	—	—	5	—	2	2	1	—
Historische grondslag [1]	—	—	—	—	—	—	2	—	—	2	—	—
Stijlleer [1].	—	—	—	—	—	—	2	—	—	2	—	—
Schriftelijke vertaling .	—	—	—	—	—	—	6	1	1	2	2	—
Letterkunde mondeling:												
Algemeene letterkundige geschiedenis	1	—	—	1	—	—	5	—	1	2	2	—
Bijzondere letterkundige geschiedenis	1	—	1	—	—	—	5	1	2	1	1	—
Lectuur:												
Lijst	1	—	1	—	—	—	5	1	2	1	1	—
Letterk. verklaring [1]. .	1	—	1	—	—	—	4	1	—	2	1	—
Letterkundig opstel:												
Inhoud	1	—	—	1	—	—	6	—	2	4	—	—
Taal en stijl	1	1	—	—	—	—	6	2	1	2	1	—
Uitspraak en dictie:												
Theorie [1]	1	—	1	—	—	—	3	—	1	2	—	—
Practijk.	1	1	—	—	—	—	5	1	2	2	—	—
Vaardigheid	1	1	—	—	—	—	5	1	1	3	—	—
Paraphrase (voor vreemdelingen)	1	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—

[1]) Hierin zijn niet alle candidaten geëxamineerd.

Naar aanleiding van die examens neemt de Commissie de vrijheid, hier eenigszins uitvoerig haar denkbeelden omtrent de inrichting ervan mede te deelen. Het zal nuttig zijn, voor toekomstige candidaten, te weten op welke wijze zij haar taak heeft opgevat. Haar mededeelingen kunnen dan een soort programma vormen van de eischen die, naar haar oordeel, aan de candidaten voor dit examen kunnen worden gesteld.

Het Koninklijk besluit van 2 Februari 1864 (*Staatsblad* n°. 8) verlangt: „een grondige kennis van de taal, van hare spraakkunst en van de vereischten van een goeden stijl, blijkende uit een vaardig en juist gebruik, zoowel mondeling als schriftelijk, kennis van de geschiedenis en de voornaamste voortbrengselen harer letterkunde"; terwijl het Koninklijk besluit van 11 October 1869 (*Staatsblad* 156) voor onderwijzeressen deze wijziging brengt dat, na het woord „schriftelijk" gelezen wordt: „kennis van de hoofdtrekken van de geschiedenis der letterkunde en van eenige harer voornaamste voortbrengselen uit dat tijdvak, waarin de letterkunde het meest heeft gebloeid, en van den laatsten tijd, bijzonder van die welke geschikt zijn om bij het onderwijs aan meisjes gebruikt te worden."

Volgens deze artikels staat dus het examen in de Italiaansche taal dichter bij wat voor het Fransch de B-akte is dan bij de A-akte; immers bij deze laatste is geen sprake van de letterkunde. De Commissie heeft echter niet gemeend dat de bedoeling van de Koninklijke besluiten is geweest, het diploma voor de Italiaansche taal te moeten gelijkstellen met de B-akte voor het Fransch, en wel om de volgende reden.

Het gevraagde brevet is niet bestemd om een corps leeraren en leeraressen te vormen voor de hoogere klassen der middelbare scholen en der gymnasia; het Italiaansch wordt te onzent in de allereerste plaats beoefend met een practisch doel: het examen moet dus dienen om leeraren aan te wijzen die het Italiaansch practisch beheerschen en voor wie theoretische kennis wel onmisbaar is, maar alleen als noodzakelijk middel om goed onderwijs te geven. Hierin komt dus de Italiaansche akte meer overeen met wat voor het Fransch de A-akte is.

Daarbij komen dan echter, volgens het Koninklijk besluit, de beginselen der letterkunde; inderdaad mogen deze niet ontbreken bij een examen als dit; immers het Italiaansch wordt in ons land ook zeer veel bestudeerd ter wille van de litteratuur. In dit opzicht nadert de Italiaansche akte weder

tot de B-akte Fransch; zij staat dus in tusschen een A- en een B-akte. In dezen zin heeft de commissie gemeend de eischen van het Koninklijk besluit te moeten uitwerken en preciseeren.

Natuurlijk heeft zij, dit jaar, nu zij candidaten tegenover zich had die zich niet volgens een bepaald programma hadden kunnen voorbereiden, haar eischen niet zoo scherp kunnen toepassen, als zij hoopt, dat haar opvolgsters dit zullen doen. Zoo heeft zij de theoretische studie der Italiaansche klanken en de beginselen van de verskunst dit jaar facultatief gesteld, terwijl zij meent dat, in het vervolg, deze vakken bepaald vereischt moeten worden.

Een ander gevolg van het gebrek aan traditie is geweest dat tusschen de candidaten veel meer afwijking voorkomt dan dit onder normale omstandigheden het geval zou zijn geweest. Zelfs tusschen de geslaagden bestaan zeer belangrijke verschillen in kennis en studie. Twee van hen zouden in aanmerking zijn gekomen voor een B-akte, als deze had bestaan; één van dezen had o. a. de historische spraakkunst van het Italiaansch bestudeerd; de anderen hebben een diploma gekregen dat, in waarde, dichter bij een A-akte staat. Natuurlijk zal het eenigszins tweeslachtig karakter van het Italiaansche examen, zooals dit boven is omschreven, maken dat, ook in het vervolg, de afwijkingen tusschen de verschillende candidaten waarschijnlijk grooter zullen zijn dan het geval is bij de Fransche examens. Ware het mogelijk, dan zou aanleiding bestaan om, door toevoeging der woorden „met lof", hen die een wetenschappelijke studie hebben gemaakt, te beloonen.

Overgaande tot de bijzonderheden der eischen die de commissie aan haar opvolgsters in overweging geeft aan de candidaten te stellen, zou zij deze aldus willen formuleeren.

A. Schriftelijk.

1. Een vertaling uit het Nederlandsch in het Italiaansch, te vervangen door een paraphrase voor hen die het Nederlandsch niet machtig zijn.

2. Een opstel over een letterkundig onderwerp, te kiezen uit een door de Commissie samengestelde lijst.

B. Mondeling.

I. *Taalkennis.*

1. *Moderne spraakkunst.* De kennis der taalvormen (onregelmatige werkwoorden enz.) mag bij den candidaat onder-

steld worden en blijkt ten overvloede uit zijn schriftelijk werk en uit de wijze waarop hij zich in het Italiaansch uitdrukt. Anders is het gesteld met de classificatie der feiten van de etymologie en met de syntaxis. De candidaat moet blijk geven van een goed inzicht in de syntactische verschijnselen en van de noodige theoretische kennis om de eigenaardigheden van het Italiaansch aan zijn leerlingen helder te kunnen uiteenzetten. Zoo is het, bijvoorbeeld, om het gebruik van den conjunctivus aan anderen te leeren, niet voldoende zelf te weten of in een gegeven geval die wijs moet worden gebruikt, maar men moet in staat zijn, in een stel formules samen te vatten alle gevallen, waarin het Italiaansch een conjunctivus bezigt; daartoe is kennis van de indeeling der ondergeschikte zinnen onmisbaar. Het komt er op aan, dat wat men van de taal weet, te objectiveeren en dit vereischt studie, zoowel voor den geboren Italiaan, als voor hem wiens moedertaal het Italiaansch niet is. Vandaar dat het beoefenen van een eenvoudige Italiaansche spraakkunst noodig moet worden geacht.

2. *Woordvorming en taaleigen.* Om dit onderdeel van het examen te beperken en te omschrijven, zou de Commissie den candidaat willen uitnoodigen op te geven een hoofdstuk van de *Promessi sposi*, waarvan hij de woorden meer in het bijzonder heeft bestudeerd. De nadruk zal bij het onderzoek worden gelegd op de meest gebruikelijke termen van het dagelijksch leven; geëischt zal bovendien worden een voldoende kennis van de meest gewone abstracte woorden. Wat de woordvorming aangaat, zou de candidaat zich moeten beperken tot de levende suffixen en prefixen en tot de andere in de tegenwoordige taal bestaande middelen om nieuwe woorden te vormen.

3. *Klankleer.* Kennis van de beginselen der vorming en indeeling van de Italiaansche klanken.

4. *Verskunst.* Kennis van de beginselen der Italiaansche verskunst en van de structuur der voornaamste vaste genres (sonnnet, terza rima, canzone, enz.).

[5. *Historische spraakkunst.* De Commissie meent deze noch absoluut te mogen eischen, noch haar geheel van het examenprogramma te mogen schrappen. Zij zou haar dus facultatief willen maken, in dezen zin, dat, om een werkelijk zeer goed examen te doen, eenige kennis van de geschiedenis der Italiaansche taal noodig zou zijn.]

II. *Letterkunde.*

Ten opzichte van een zoo uitgebreid vak als de Italiaansche

letterkunde, is het de plicht van een examencommissie, het terrein te beperken. Ziehier hoe zij in dit geval deze omschrijving zou wenschen te maken.

1. *Lectuurlijst.* De candidaat zendt vooraf aan den voorzitter een lijst van boeken, die door hem zijn gelezen. Deze lijst behoeft niet uitgebreid te zijn en moet alleen werken bevatten die de candidaat zeer goed kent. Natuurlijk zullen de klassieke schrijvers op deze lijst niet mogen ontbreken, al zal niet worden geëischt, dat de candidaat alles van deze schrijvers zal hebben gelezen.

2. *Bijzondere onderwerpen.* Op genoemde lijst onderstreept de candidaat de onderwerpen waarover hij speciaal wil worden ondervraagd; hij mag worden geacht deze onderwerpen, een drie- of viertal, zeer grondig te hebben bestudeerd.

3. *Algemeene letterkunde.* Kennis van de hoofdstroomingen der letterkunde, (bijvoorbeeld de *dolce stil nuovo*, het *Rinascimento*) en van de belangrijke politieke gebeurtenissen, die met de letterkunde in nauw verband staan (bijvoorbeeld het *Risorgimento*).

4. *Letterkundige verklaring* van een van drie canti van de *Divina Commedia*, door den candidaat aan te wijzen. Hierbij zullen stijl-eigenaardigheden en beedspraak behandeld moeten worden.

III. *Uitspraak en vaardigheid.*

Voldoende practische kennis van het Toscaansche taaleigen en voldoende vaardigheid.

Aan het einde van haar taak gekomen, betuigt de Commissie der Regeering haar dank voor het in haar gestelde vertrouwen.

Groningen,
Utrecht, } October 1910.
Leiden,

Namens de Commissie,

J. J. Salverda de Grave,
Voorzitter.

J. M. Th. A. Stille,
Secretaris Fransch l. o.

J. P. W. Rijke,
Secretaresse Fransch m. o. A

M. E. Loke,
Secretaresse Italiaansch.

BIJLAGEN *tot het verslag der Commissie, in 1910 belast geweest met het afnemen der examens in de Fransche taal (l. o. en m. o.,* A) *en de Italiaansche taal.*

Schriftelijke opgaven bij de akte-examens L. O. in de Fransche taal in 1910.

Ter vertaling in het Fransch.

(1¾ uur).

1. Een kuiper, die in een straatje woonde dicht bij de Seine, zag bij een vriend een eendenei. Hij vroeg of hij het mocht mee nemen; daar hij kippen had, kon hij het laten uitbroeden. En zoo gebeurde het, dat er een eendje geboren werd midden in Parijs.

2. Het werd groot op een binnenplaatsje achter het huisje. Soms liep het met de kippen de straat uit en kwam dan aan een muur, waarachter de Seine stroomde.

— Wat is er achter dien muur? vroeg het eens.

— Water, antwoordde de oude kip met zooveel afgrijzen, dat het eendje niet verder aandrong. Als het water uit de goot dronk dan deed het als de kippen en zorgde er voor dat het zijn pooten niet nat maakte.

3. Op zekeren dag zeiden de menschen onder elkander: ,,Het water wast, wij kunnen niet in het huis blijven.''
In een schuurtje stond een voerbak. Daar zaten de kuikens op, terwijl de groote kippen in kuipen vol stroo den nacht doorbrachten. Het eendje voegde zich gewoonlijk bij deze.

4. Op een nacht meende het te voelen dat zijn kuip zich zachtjes bewoog. Het dacht te droomen, maar toen de kuip dicht bij den voerbak gekomen was, sprongen de oude kippen daarop. Het eendje volgde hun voorbeeld.

5. Den volgenden morgen zag het in plaats van den harden grond eene onbekende geelachtige stof. Met een rilling van schrik zei de oude kip: ,,Dat is water!'' Het eendje

kreeg een gevoel van angst. Het had wel een heimelijken lust in het water te springen, maar de afkeer die het van den beginne was ingeboezemd, hield het op zijn plaats terug. Het vroeg: ,,Is het bepaald waar, dat je daar niet op kunt leven?'' Neen, dat kon niet.

6. Een kip probeerde over den muur van het binnenplaatsje te vliegen, maar zij viel in het water en verdronk.

— Wat moeten wij doen? vroeg het eendje.

— Wachten, antwoordde de oude kip, tot de menschen komen.

7. Na de overstrooming kwam de kuiper terug.

— De kippen zullen wel dood zijn, zei hij, maar het eendje, wat zal dat in zijn schik zijn!

Doch het arme dier had het lot van zijn kameraden gedeeld. Het was het slachtoffer van zijn opvoeding geworden.

Ter vertaling in het Nederlandsch.

(1½ uur.)

1. Pendant toute la journée précédente, une grosse pluie est tombée, qui a couvert les routes d'une fange épaisse et, en rentrant de l'école, les enfants ont apporté, accrochée à leurs talons, une boue gluante qui a sali toute la maison.

2. A deux reprises, la voix calme et monotone de Madame a appelé l'attention de Nathalie, la petite bonne à tout faire, sur le fait que la boue a sali la maison, et celle-ci a recommencé à essuyer, à frotter et à polir partout.

3. Ecrasée de fatigue, à peine couchée, elle a dormi toute la nuit d'un sommeil de plomb, et, le lendemain matin, tandis qu'à la lueur d'une lampe fumeuse elle décrotte les souliers, elle se sent tout à fait rafraîchie par ce repos complet de quelques heures, et elle brosse de tout son coeur. Dans la rangée des chaussures alignées contre le mur, elle a d'abord choisi une grosse paire de bottes d'homme, et elle l'a nettoyée et cirée avec un soin méticuleux, puis elle a attaqué les bottines délicates de Madame, et enfin, les chaussures fangeuses des trois enfants.

4. Tout en frottant, elle songe vaguement au passé, au présent, à l'avenir, et les trois époques se confondent en une pâle vision où rien ne fait saillie. La seule chose qu'elle se

rappelle avec une vraie sensation de plaisir, c'est le géranium rouge en fleurs devant la fenêtre, chez ses parents, et le petit moineau qui venait se pencher, tous les matins, sur le bord du pot, pour picorer, en pépiant, les miettes de pain qu'elle avait répandues pour lui. Tout le reste est gris, terne, sans vie.

5. Pourtant, elle se rappelle encore le jour — c'était un mardi — où sa mère l'a conduite en ville pour la placer. Elle venait d'avoir seize ans; elle en a presque dix-sept aujourd'hui. La veille, le père, qui était charron, était rentré furieux, comme cela lui arrivait toutes les fois qu'il n'avait pas eu assez d'argent pour boire à sa soif, et le pain avait manqué. Alors, la mère l'avait emmenée sans rien dire et, après avoir trouvé une place, elles s'étaient séparées le soir, non sans pleurer à chaudes larmes.

6. Depuis ce moment, elle ne sait presque plus rien de ses parents, et cela lui semble assez naturel de n'en rien savoir, puisqu'elle ne peut encore rien leur donner pour les aider; dès le lendemain de son entrée en service, il lui a fallu acheter toute une garde-robe, qui n'est pas encore complètement payée. Pourtant, elle entrevoit le jour, pas trop éloigné, où ce qu'elle gagne sera bien à elle, et l'idée de posséder quelque chose et de pouvoir enfin venir en aide à ses parents lui donne un courage infini.

7. Elle frotte, elle frotte. Bientôt les six petits souliers vont rejoindre, près de la porte, les chaussures de Monsieur et de Madame, l'air aussi neuf que s'ils sortaient de chez le cordonnier.

Exercices grammaticaux.

(1 uur).

(Weg te schrappen wat fout is.)

1. Un jour, une fermière qui voyait ses revenus diminuer sans qu'elle **(pouvait, pût)** en découvrir les causes, se décida à aller **(conseiller, consulter)** un pieux ermite dont la sagesse **(était, fut)** citée au loin. Vous ne sauriez **(pas)** croire, mon père, lui dit-elle, combien je fais **(de, des)** pertes presque chaque jour.

2. Depuis que l'on **(parlait, parla)** de l'arrivée prochaine d'Amédée, Geneviève semblait avoir mis de côté **(tout, toute)** autre pensée.

3. En 1900 j'ai été à Londres, l'année **(passée, précédente)** j'avais été à Paris.

4. Ceux-là seuls sont heureux qui vivent **(content, contents)** de leur sort, dans quelque condition que la fortune les **(a, ait)** fait naître.

5. Nous sommes bien **(aise, aises)** que vous **(ayez, soyez)** réussi **(de, à)** vaincre ces difficultés, **(tout, toutes)** insurmontables qu'elles paraissaient.

6. J'ai **(appris, entendu)** que votre frère est malade; espérons qu'il ne **(tarde, tardera)** pas à **(recouvrir, recouvrer)** la santé.

7. Je ne comprends pas que notre jeune ami n'**(a, ait)** pas mieux répondu. On serait tenté **(de, à) (conclure, résoudre)** de ses réponses **(qu'il n'a pas fait, qu'il ne s'est pas donné)** la moindre peine pour bien étudier ses leçons.

8. Quand on est jeune et **(qu'on, on) (jouit, jouisse) (d')** une bonne santé, on doit travailler.

9. Tout à coup, la présidente s'est troublée et est restée **(court, courte)** au beau milieu de son discours.

10. Le patron répondait toujours à des demandes pareilles qu'il lui fallait d'abord l'autorisation de son **(compagnon, associé)**, comme s'il n'**(était, fût)** pas le chef, le maître absolu.

11. Les vacances que nous avons **(passé, passées)** dans le petit village de P. nous ont paru bien **(long, longues)**, car nous nous y sommes ennuyés **(ferme, fermement)**.

12. Voyant que les étoffes (**bleu** de ciel, **bleues** de ciel) qu'il avait étalées devant sa cliente ne **(la, lui)** plaisaient guère, le marchand dit à son employé: ,,Enlevez ces étoffes et montrez**(-en)** d'autres à madame.''

13. Je tiens à ce que vous le **(savez, sachiez)** bien: jamais **(il n'y a eu, il n'a été)** question entre nous de renoncer à une entreprise qui, malgré les premiers insuccès, promet de **(tels, si)** heureux résultats.

14. Lorsque le joueur se fut levé de la table de jeu où il **(vint, venait)** de perdre les débris de sa petite fortune, il éprouva comme un vertige et crut qu'il **(alla, allait)** tomber.

15. „La fois prochaine, dit le professeur, nous reprendrons ce passage. Si je **(venais, viendrais)** à l'oublier, ne manquez pas de m'en faire souvenir." — „Je **(ne, n'y)** manquerai pas monsieur", répondit le jeune homme.

Schriftelijk opgaven bij de akte-examens M. O.

Ter vertaling.

(3 uur).

1. Dat was een echte tegenvaller geweest! Hij was niet eens voorgedragen. En toch hadden burgemeester en wethouders en de secretaris hem zoo vriendelijk ontvangen. Wat hadden hem nu al die mooie aanbevelingen geholpen? En hij had nog al gemeend dat zij hem zoo van dienst zouden kunnen zijn.

2. Na zijn examen had hij gedacht dat hij er al was. Maar ach, nu was de ontgoocheling er. Weg met huwelijksplannen, opnieuw wachten, opnieuw de *Vacature* van a tot z napluizen om te zien of men ook ergens behoefte had aan iemand die aan de kinderen Fransch kon leeren. Amusant was het niet.

3. Met gebogen hoofd stond hij voor zijn venster; werktuigelijk zag hij naar buiten. — Achter hem was zijn trouwe schrijftafel met al wat erop stond; het was als keerde hij den rug toe aan zijn goede gezellen den inktkoker en den pennenbak en het vloeiboek en het aschbakje en het kistje sigaren en het rijtje van de boeken die hij altijd bij de hand moest hebben, zijn woordenboek en zijn Lanson en zijn Darmesteter.

4. Tingeling! Daar ging de bel over en meteen kwam de brievenbesteller, zijn tocht voortzettende, de ramen voorbij. Nog een oogenblik en de deur van zijn kamer werd opengeworpen; een meisje met een frisch, vriendelijk gezichtje stond op den drempel en hield een brief in de hoogte.

5. — Een brief uit Moerdam, van den Burgemeester!

— Wat? Krijgt men dan tegenwoordig ook bericht als men niet benoemd is?

— Maar hoe weet je dat je niet benoemd bent?

— Ik ben toch niet voorgedragen.

— Ja, dat is waar, maar zie toch maar eens wat erin staat.

6. En, achter hem, op haar teenen over zijn schouders turende, las zij te gelijk met hem iets heel onverwachts. Het was zoo, hij was benoemd tot leeraar aan de H. B. S. Om hierover op zijn gemak na te denken, ging hij voor zijn schrijftafel zitten, vlak voor de daareven zoo smadelijk behandelde werkvrienden. Hij stak een sigaar op. Hoe kwam het dat hij toch boven de andere sollicitanten was verkozen?

7. Het jonge meisje was verbaasd over zijn kalmte; het scheen haar zoo iets natuurlijks toe om van de diepste neerslachtigheid plotseling over te gaan tot de uitbundigste vreugde, dat ze heelemaal niet kon begrijpen dat een ander nog een poos lang werd vastgehouden door de herinneringen aan het doorgestane leed, en zich eerst langzamerhand kon indenken in den nieuwen toestand van vreugde. Voor haar bestond er slechts één feit, één vaststaand feit, nl. dat de burgemeester van Moerdam het genoegen had gehad om aan haar Karel mee te deelen, dat hij benoemd was. Eigenlijk knoopte zich daaraan onmiddellijk een tweede feit vast: dat ze nu weldra Mevrouw Karel zou zijn. O wat een onverschillige man was dat toch, die daar nog altijd allerlei mogelijkheden zat te veronderstellen!

8. Haar gezichtje betrok, en wie weet hoever het nog zou zijn gekomen, als hij niet, al trekkende aan zijn sigaar, zijn oogen had laten rondwaren en ze eindelijk had gevestigd op het aardige meisje dat naast zijn stoel stond. Toen besefte hij plotseling al het kwaad dat hij onbewust deed. Hij sprong van zijn stoel en riep: „Kom, laten we gaan fietsen; het zal buiten heerlijk zijn; met de zon in het hart zullen we de zon op de weilanden dubbel mooi vinden.”

Een parafrase te maken van het volgende gedicht.

(3 uur).

SONGE D'ETE.

Sous les arbres verts, sous les arbres noirs,
Dans l'éclat du jour ou l'ombre des soirs,
J'aime errer sans trêve.
Parmi les rameaux emplis de chansons
Le vent passe et meurt en vagues frissons:
Je poursuis mon rêve.

Sous les taillis clairs où midi s'endort
Le soleil, jetant ses paillettes d'or,
Se brise en fusées;
Et les moucherons dans ce flamboiement,
Ivres de chaleur, font un tournoiement
D'ailes irisées.

Mille insectes fins se cachent, tapis
Parmi les plis roux des anciens tapis
De frondaisons sèches;
Car les étés morts, sous de bruns linceuls,
Dorment à jamais, oubliés et seuls,
Dans les sentes fraîches.

Sur le pied rugueux des chênes touffus
La mousse répand un reflet diffus
De pâle émeraude;
Et sur quelques fleurs, par vols lents et lourds,
L'incertain bourdon au corps de velours
Etincelle et rôde.

Dans les flots mouvants des sommets houleux
Glissent par lambeaux les firmaments bleus,
Comme des prunelles;
Et, lorsque tout bruit paraît s'endormir,
Même en ce silence on entend gémir
Des voix solennelles.

Dans les bras tordus des ronciers fleuris
La vive araignée au bout d'un fil gris
Voltige et circule;
Mon esprit, lassé par de longs combats,
S'attendrit à suivre en ses vains ébats
L'être minuscule.

Alors, sans regret, sans peur, sans dessein,
J'écoute frémir, paisible en mon sein,
L'éternelle vie;
L'immense Nature, au fond des forêts,
Laisse pénétrer en ses doux secrets
Mon âme ravie.

DANIEL LESUEUR.

Een opstel te maken over een der volgende onderwerpen.

(2½ uur).

1. Une promenade en bateau.
2. Les cartes postales illustrées.
3. Si j'étais riche . . . .
4. L'obtention d'un brevet est-elle une fin ou un commencement?

Schriftelijke opgaven akte-examens Italiaansch M. O. in 1910.

Ter vertaling.

(2 uur).

HET REGENT.

1. Ik veronderstel voor een oogenblik — let wel: wanneer iemand zegt „ik veronderstel'' is hij geheel zeker van zijn zaak — ik veronderstel dan voor een oogenblik, dat de mensch werkelijk een redelijk dier is. Nu vraag ik: waartoe dient de rede aan den mensch tenzij om hem een paraplu te doen medenemen als het regent? Al oordeelt gij u nog zoo verheven boven alle geschapen dieren, al zijt gij nog zoo trotsch op uw kunde, uw wetenschap, uw ondervinding, den adel van uw bloed en uw rijkdom; als gij u bij regen op straat bevindt zonder paraplu, dan slaat gij toch een heel treurig figuur.

2. Laten wij oprecht zijn: de menschheid is leelijk, gezien door de regendroppels, bij het koude licht van een dag zonder zon, onder den grijzen, lagen, bewolkten hemel. Allen trekken een lang gezicht. De paarden doen links en rechts het slijk opspatten; een goot die overloopt maakt den ondersten rand van de broek vuil, en overal hoort men verwenschingen.

3. Er is geen twijfel of de regen is niet voor het eerst op de wereld gevallen als een nuttig en noodig natuurverschijnsel, maar als een ware en strenge straf. Vóór den zondvloed is er geen sprake van regen; voor het rijpen van den oogst, voor de ontwikkeling van het zaad was geen regenwater noodig.

4. Wat moet men doen als het regent? Zonder twijfel, het verstandigst en het eenvoudigst is thuis te blijven, uitgestrekt op een divan, in hemdsmouwen en op pantoffels, en de

courant van a tot z te lezen. Maar allen kunnen zich die weelde niet veroorloven: velen hebben zaken die hen dwingen den huiselijken haard te verlaten; en dan zijn er ook die niet kunnen lezen.

5. Wanneer het mooi weer is, gehoorzamen de voeten aan het hoofd, gaan waarheen dit wil, staan stil als de hersenen het bevelen; maar als het regent, gehoorzaamt integendeel het hoofd aan de voeten en het volgt ze, leeg, onbewust. De voeten zijn meester van de situatie, geven den weg aan, wijken uit, keeren om; en het hoofd, half verborgen onder de paraplu, laat zich leiden zonder een enkel teeken van protest.

Een opstel te maken over een der volgende onderwerpen.

($3\frac{1}{2}$ uur).

1. Svolgete e illustrate alcuni episodi esposti nella *Divina Commedia*.
2. Il pessimismo di Giacomo Leopardi.
3. L'ideale politico nella poesia del Carducci.
4. Impressioni o noterelle di viaggio.
5. Una passeggiata d'inverno.
6. Una festa nazionale.

Paraphrase.

TRIONFO DEI QUATTRO TEMPI DELL' ANNO.

Porgete, donne, al nostro dir l'orecchio,
S'amor vi scalda l' ndura,
E vedrete scolpito in questo specchio,
Che vi dimostra ogn' anno la natura,
Che l'età fresca e verde
Col tempo si matura,
Ed ogni sua bellezza e vigor perde.
Tutto coperta d'erte, fronde, e fiori,
Vedete primavera
Spargere al fresco vento mille odori;

Scherzare a coppia, e più non gire a schiera
Sotto le verdi fronde
Ogni uccello, ogni fera
Pel caldo umor, che nelle vene abbonde.
Nuda la state, e dal sol cotta e tinta,
A costei viene a spalle,
Di varie spighe il capo ornata a cinta;
E colla falce le biade già gialle
Mietendo va per tutto,
Finch' ogni poggio e valle
Il fior conduca al desïato frutto.
Declina l'anno è gia gli alberi priva
L'autunno de' suoi onori
Et sotto i piè calcando l'aura estiva
Tutto giocondo lo fa uscir fuori
Or sotto il giogo preme,
Arando, i franchi tori,
E per l'altr' anno in terra asconde il seme.
Squallido e rotto da pioggia e da vento,
Grandine, ghiaccio e neve,
Seguita il vecchio verno pigro e lento
A sè medesmo dispettoso e greve;
Chinando a terra il volto,
Dove con seco in breve,
Degli altri tempi il sudor fia sepolto,
Ma lasso! o donne, quanto e peggior sorte
La vostra, che la loro!
L'anno ritorna, en non gli nuoce morte;
A voi non vale aver bellezza od oro,
Adunque in giovinezza
Conoscete il tesoro
Che presto vi fia tolto da vecchiezza.

LORENZO DE' MEDICI.

Bijvoegsel tot de *Nederlandsche Staatscourant* van Zondag 20 en Maandag 21 November 1910, n°. 272.

N°. 93.

VERSLAG VAN DE COMMISSIE, *belast met het afnemen van het examen, bedoeld bij artikel 11 der wet op het notarisambt, over 1910.*

'sGravenhage, 29 October 1910.

Aan Zijne Excellentie den Heer Minister van Justitie.

De Staatscommissie, benoemd bij het besluit van den Minister van Binnenlandsche Zaken, tijdelijk belast met het beheer van het Departement van Justitie, van 28 April 1910, 1ste afdeeling C, n°. 571, heeft de eer Uwer Excellentie bij deze het verslag aangaande het gehouden notarieel examen aan te bieden. Ingevolge het bepaalde bij art. 6 van het Koninklijk besluit van 4 Juni 1878 (*Staatsblad* n°. 81) worden hierbij, als proces-verbaal van den uitslag van ieder afgelegd gedeelte van het examen, overgelegd de notulen van de bijeenkomsten.

In eene op 21 Mei gehouden algemeene bijeenkomst der commissie werd eene regeling van verschillende punten, het afnemen van het examen betreffende, besproken en vastgesteld. Zoo werd o. a. eene sub-commissie aangewezen voor het samenstellen der benoodigde opgaven voor het ontwerpen van notarieele akten, zoomede voor het voorstellen van rechtsvragen, als bedoeld bij het Koninklijk besluit van 4 Juni 1878 (*Staatsblad* n°. 81), zooals dit bij latere Koninklijke besluiten is gewijzigd.

Deze sub-commissie kwam op 11 en op 20 Juni bijeen ter bespreking van de ontwerpen, terwijl in bijeenkomsten, gehouden op 24 en op 27 Juni, waarin ook de overige leden, aangewezen voor het afnemen van het schriftelijk examen, tegenwoordig waren, de ontwerpen definitief werden vastgesteld.

Het ingevolge bovengenoemd besluit op 1 Juli aangevangen examen vorderde 48 zittingen, waarvan de laatste op 2 September is gehouden.

Het schriftelijk examen is ook dit jaar door alle adspiranten, die zich daarvoor hadden aangemeld en daartoe konden worden toegelaten, te gelijk afgelegd, terwijl dit examen, krachtens het bepaalde bij het Koninklijk besluit van 22 April 1895 (*Staatsblad* n°. 75), op twee achtereenvolgende dagen heeft plaats gehad. Voor het afwerken van de werkstukken werd den adspiranten zeven uren daags toegestaan.

Voor het mondeling examen zijn op iederen werkdag, met uitzondering van den Zaterdag, op welken dag drie uren werd geëxamineerd, vier uren beschikbaar gesteld, welke, voor zoover de opkomst van de opgeroepen adspiranten dit mogelijk maakte, ook zijn besteed geworden.

Dit jaar werd voor het derde gedeelte ter bewerking gegeven:

a. *voor den eersten dag:*

1. akte van scheiding van eene gemeenschap en van nalatenschappen met eene korte motiveering, onder de akte, van ieders gerechtigdheid, waarbij in het bijzonder moest worden gelet op de vertegenwoordiging bij de akte, op de niet-nakoming van het voorschrift van art. 182 B. W., op inkorting en inbreng ook in verband met faillissement, alsmede op de gevolgen eener scheiding van goederen en ten aanzien van een afwezige wiens bestaan onzeker was;

2. de navolgende rechtsvraag:
Welke rechten heeft de pandhouder in het geval van art. 1199 van het Burgerlijk Wetboek en wat zal het gevolg zijn wanneer de in dat artikel bedoelde kennisgeving geschiedt na de failliet-verklaring van den pandgever?

b. *voor den tweeden dag:*

1. akte waarbij de rechten en belangen van partijen moesten worden geregeld in een geval, dat iemand, die door achteruitgang zijne zaak had moeten liquideeren, door een ander wordt geholpen om opnieuw eene zaak te beginnen, welke te dien einde diverse benoodigdheden had gekocht en betaald en bovendien bereid was bedrijfskapitaal te verstrekken. Deze wenschte de aangekochte benoodigdheden eerst in eigendom af te staan nadat hem de koopprijs was betaald, terwijl hij voorts voor de teruggave van het op te nemen bedrijfskapitaal en voor de betaling der rente — waarvan het bedrag zou afhangen van de in de nieuwe zaak te behalen winst, doch zóó, dat een minimum-bedrag werd gewaarborgd — zooveel mogelijk zekerheid verlangde. Borgtocht

kon daarvoor niet worden gesteld, terwijl de andere partij niets anders kon aanbieden dan: 1. diverse boekvorderingen uit zijne vroegere zaak; 2. eene polis van levensverzekering, en 3. een pandbrief, reeds bezwaard met een pandrecht;

2. eene gemotiveerde uiteenzetting van hetgeen ieder toekwam in eene algeheele gemeenschap van goederen en in eene nalatenschap. Hierbij dienden de adspiranten hunne aandacht te wijden aan hetgeen al dan niet tot die gemeenschap behoorde, aan de rechtsgeldigheid van makingen bij een huwelijkscontract en aan de personen op wie en de bedragen waarvoor moest worden ingekort ten behoeve van de legitieme portie.

In bijeenkomsten, gehouden op 24 tot en met 28 October, is beraadslaagd over de resultaten van het onderzoek, naar het door de adspiranten ingeleverde werk ingesteld, en in laatstgemelde bijeenkomst werd definitief beslist aan wie van de adspiranten het getuigschrift, bedoeld bij art. 15 der wet op het notarisambt, zal worden uitgereikt.

De namen van de geslaagden zijn de navolgende, in alphabetische orde geplaatst:

H. Agterbos, J. F. Baggen, J. A. C. P. van Beek, J. B. van de Berg, F. M. la Chapelle, jhr. E. M. J. F. L. G. de la Court, F. Ch. R. F. Dahmen, C. N. Dieters, B. van Drimmelen, W. M. J. M. van der Eerden, J. W. van Hamersvelt, J. R. Hofhuis, mr. J. H. T. Hijink, D. M. Klijzing, W. van der Linde Wzn., A. G. Lubbers, J. K. C. Matthijs, S. Molenaar, G. J. B. Mulder, J. van Munster van Heuven, mr. J. F. W. Neeb, C. J. L. M. Nelissen, G. Overkamp, M. J. F. F. Palmen, E. P. Reijers, J. M. L. A. Richelle, J. M. Schaffers, H. C. Schaly, J. van der Veen, C. A. A. M. H. Verheggen, mr. J. Versteegh, J. M. A. van Voorthuyzen, H. J. D. van Wessum, L. Westra, J. Windemuller, C. M. J. Witlos en G. Wolzak.

Ten aanzien van de uitkomsten van het in dit jaar gehouden examen, zoomede van de vergelijking met de examens, gehouden in de twee voorafgaande jaren, meent de commissie, dat Uwe Excellentie een gemakkelijk overzicht zal worden verstrekt door de beide hierna volgende staatjes. Eenige gebruikelijke opgaven, waarvan de kennisneming gewenscht kan zijn, zijn in het eerste staatje te gelijk opgenomen.

Overzicht van de uitkomsten in 1910.

Aangemeld voor:	Aantal.	Teruggetrokken.	Geëxamineerd.	Geslaagd voor: 1ste ged.	Geslaagd voor: 2de ged.	Geslaagd voor: 3de ged.	Afgewezen voor: 1ste ged.	Afgewezen voor: 2de ged.	Afgewezen voor: 3de ged.
1ste, 2de en 3de ged.	3	—	3	*b*) 1	—	—	2	—	—
1ste en 2de ged.	11	1	10	*c*) 6	—	—	4	5	—
1ste ged.	88	4	84	34	—	—	50	—	—
2de en 3de „	34	—	34	—	25	11	—	9	*d*) 13
2de „	31	1	30	—	13	—	—	17	—
3de „	88	6	*a*) 80	—	—	26	—	—	55
Totaal	255	12	241	41	38	37	56	31	68

Aanteekeningen.

Het aantal adsp. in 1910 is:
16 minder dan in 1909
34 „ „ „ 1908

Onder het aantal adsp. bevonden zich:
1°. 7 met academischen graad in de rechtswetenschap:
4 voor 2de en 3de ged.
1 „ 2de „
2 „ 3de „
2°. 3 vrouwelijke candidaten:
1 voor het 1ste ged.
1 „ „ 2de „
1 „ „ 2de en 3de „

Voor de eerste maal meldden zich in 1910 aan 63, waarvan 2 in het bezit v. d. graad van doctor in de rechtswetenschap.
In 1909 was dit aantal 50.
„ 1908 „ „ „ 65.

Van de in vorige jaren afgewezen adspiranten hebben zich dit jaar weder aan het examen onderworpen: 36.

a) Twee kwamen niet op. *b*) Trok zich terug voor het 2de ged. *c*) Eén van hen trok zich terug voor het 2de ged. *d*) Eén trok zich voor het 3de ged. terug.

Verhouding der uitkomsten over de jaren 1908—1910.

Jaar.	1ste gedeelte.			2de gedeelte.			3de gedeelte.			Percentsgewijze verhouding der geslaagden.		
	Aantal.	Gesl.	Afgew.	Aantal.	Gesl.	Afgew.	Aantal.	Gesl.	Afgew.	1ste ged.	2de ged.	3de ged.
1908. . . .	85	36	49	85	55	30	135	55	80	42 % +	64 % +	40 % +
1909. . . .	90	43	47	71	40	31	126	56	70	47 „ +	56 „ +	44 „ +
1910. . . .	97	41	56	69	38	31	105	37	68	43 „ +	55 „ +	35 „ +

5

Ten opzichte van de eischen voor de toelating tot het afleggen van het examen, gesteld bij art. 13 der wet op het notarisambt, zooals die eischen, met inachtneming van het bepaalde bij het laatste lid van dit artikel, het laatst zijn aangevuld bij het Koninklijk besluit van 24 Februari 1910 (*Staatsblad* n°. 75), zijn de 97 adspiranten, die voor het eerste gedeelte zijn geëxamineerd, te verdeelen in categorieën als in onderstaande tabel is vermeld. De uitslag is daarnevens opgenomen.

	Aantal.	Gesl.	Afgew.
Voorbereidend examen	6	—	6
Getuigschrift ingevolge art. 55 der wet middelbaar onderwijs . . .	71	32	39
Getuigschrift vermeld in art. 11 der wet op het hooger onderwijs. .	14	4	10
Getuigschrift vermeld in art. 12 der wet op het hooger onderwijs. .	5	5	—
Bewijs dat het eindexamen der Koninklijke Militaire Academie met voldoenden uitslag is afgelegd	1	—	1
	97	41	56
		97	

Aan het slot van haar verslag meent de commissie nog op een tweetal punten de aandacht van Uwe Excellentie te moeten vestigen.

In de eerste plaats doet zich ieder jaar het bezwaar gevoelen, dat de commissie slechts vijf plaatsvervangende leden telt.

Dit geeft dikwijls aanleiding tot groote moeilijkheden, vooral wanneer niet alle leden in het land zijn — zooals zich in de gerechtelijke vacantie laat verwachten — en andere door ambtelijke bezigheden verhinderd zijn de commissievergaderingen bij te wonen.

Zooveel mogelijk wordt natuurlijk voorkomen, dat het examen niet doorgaat, doch te vermijden is dit niet altijd en in ieder

geval oefent het geen gunstigen invloed op de wijze van samenstelling van elke zitting, waar zooveel mogelijk de verschillende elementen, die in de commissie vertegenwoordigd zijn, behooren aanwezig te zijn.

Zonder eenige vermeerdering van kosten zou aan dit bezwaar kunnen worden te gemoet gekomen, indien de wet in dier voege werd gewijzigd, dat aan de commissie één, hoogstens twee plaatsvervangers werden toegevoegd — in het eerste geval bij voorkeur een notaris of een ambtenaar der registratie, in het tweede geval tevens een jurist.

Het tweede punt betreft de mogelijkheid, die de commissie zou willen zien opengesteld om, indien zulks wenschelijk blijkt, het mondeling examen te doen voortduren, ook al is de bij het Koninklijk besluit daarvoor gestelde tijd verstreken, of het desnoods voort te zetten op een nader te bepalen tijdstip, waarvoor als uiterste termijn zou kunnen gesteld worden de tijd waarin de commissie hare slotvergaderingen houdt voor de bespreking van het schriftelijk werk.

Er zijn gevallen waarin het niet mogelijk is in den tijd van een uur met voldoende zekerheid te bepalen of de candidaat al of niet de noodige kennis bezit om te worden toegelaten; er zijn ook gevallen waarin blijkt dat de examinandus niet de kennis bezit voldoende om te slagen, terwijl toch de commissie het betreurt hem voor een vol jaar te moeten afwijzen.

De verzoeking is dan dikwijls sterk om toe te geven aan een verklaarbaar gevoel van medelijden, hoewel daarmede de belangen van den candidaat zelven niet eens worden gediend. Wanneer toch de vermaning om het ontbrekende in te halen niet wordt opgevolgd — waartoe na toelating de directe prikkel ontbreekt — wreekt zich het gebrek aan kennis noodzakelijk bij den verderen loop van het examen.

Maar ook omgekeerd is de strenge handhaving van de exameneischen met het oog op het belang van den examinandus vaak even gevaarlijk, omdat, vooral wanneer het het tweede gedeelte geldt, een jaar langer dan noodig kan zijn om het ontbrekende in te halen en die tijd vruchtbaarder besteed zou kunnen worden voor eene *ongedeelde* voorbereiding voor het derde gedeelte.

Uiteraard zal de behoefte aan een nader examen zich eerder doen gevoelen bij het tweede gedeelte dan bij het eerste, omdat de mogelijkheid om het ontbrekende in te halen bij het tweede gedeelte eerder als bestaande mag aangenomen worden dan bij het eerste, dat van zooveel grooter omvang is. Toch meent de commissie, dat de door haar gewenschte faculteit voor beide gedeelten zou behooren te worden gegeven.

Groote bezwaren acht zij daaraan niet verbonden. Het gebruik

maken van de bevoegdheid om het examen op een later tijdstip voort te zetten zal altijd uitzondering blijven. En daar de commissie na afloop van het onderzoek van het schriftelijk werk, dat altijd ongeveer twee maanden vordert, toch genoodzaakt is bijeen te komen, zoude gevoeglijk alsdan nog de gelegenheid kunnen worden opengesteld voor een nader examen.

Te rade gaande met hetgeen langdurige ervaring heeft geleerd, meent de commissie, dat daardoor de duur der zittingen toch nooit met meer dan eene week zoude worden verlengd en de gewenschte maatregel dus ook niet tot kostenverhooging van eenige beteekenis zou aanleiding geven, te minder wanneer ten opzichte van dat nader examen de commissie vrij blijft in de bepaling van zijn duur.

De commissie spreekt mitsdien de hoop uit, dat Uwe Excellentie het daarheen zal willen leiden, dat het aantal plaatsvervangende leden zal worden uitgebreid, dat aan de commissie bevoegdheid worde toegekend, bij gebleken noodzakelijkheid, het mondeling examen langer dan een uur te doen duren, en, eindelijk, dat zij bevoegd worde verklaard, eveneens bij gebleken noodzakelijkheid, binnen een zekeren termijn den examinandus op een nader te bepalen tijdstip aan een nader examen te onderwerpen.

Voor de vaststelling van dit verslag werd op heden nog eene algemeene bijeenkomst gehouden.

De Staatscommissie voornoemd,

DE SAVORNIN LOHMAN, *Voorzitter.*
J. CRÈVECOEUR, *Secretaris.*

Bijvoegsel tot de *Nederlandsche Staatscourant* van Woensdag 7 December 1910, n°. 286.

N°. 94.

VERSLAG DER COMMISSIE, *in 1910 belast geweest met het afnemen van de akte-examens in de Hoogduitsche taal (lager onderwijs en middelbaar onderwijs, akte A), naar aanleiding van het Koninklijk besluit van 9 Augustus 1879* (Staatsblad *n°. 149).*

Aan
Zijne Excellentie den Minister van Binnenlandsche Zaken.

De Commissie, ingevolge de beschikking van Uwe Excellentie van 31 Mei 1910, n°. 3862I, Afd. H. M. O., dit jaar belast geweest met het afnemen der examens voor de Hoogduitsche taal (lager onderwijs en middelbaar onderwijs, akte A), heeft de eer bij dezen verslag te doen van hare werkzaamheden.

Zij was samengesteld als volgt:

dr. B. Symons, hoogleeraar aan de Rijksuniversiteit te Groningen, voorzitter;

dr. J. F. D. Blöte, leeraar aan de Rijks- hoogere burgerschool te Tilburg, ondervoorzitter;

H. H. Breuning, leeraar aan het gymnasium te Leiden;

dr. E. F. Kossmann, lector aan de Rijks- universiteit te Leiden en leeraar aan het openbaar gymnasium te 's Gravenhage;

H. Pol, lector aan de Rijksuniversiteit en leeraar aan het openbaar gymnasium tee Groningen;

J. H. Scholte, leeraar aan eene openbare hoogere burgerschool met 5-jarigen cursus te Amsterdam;

J. Verwer, leeraar aan de hoogere burgerschool te Leiden;

mejuffrouw M. Koenig, leerares aan de middelbare school voor meisjes te Rotterdam;

A. L. Schmidt jr., leeraar aan eene hoogere burgerschool met 5-jarigen cursus en aan de hoogere krijgsschool te 's Gravenhage;

A. L. Brouwer, leeraar aan de Rijks- hoogere burgerschool te Leeuwarden;

C. J. Hoolboom, leeraar aan eene openbare hoogere burgerschool met 5-jarigen cursus te Amsterdam;

G. Jonker, leeraar aan het Erasmiaansch gymnasium te Rotterdam;

J. M. N. Kapteyn, leeraar aan de hoogere burgerschool te Enschedé;

A. Kolkman, leeraar aan eene openbare hoogere burgerschool met 5-jarigen cursus te Amsterdam;

A. Meyboom, leeraar aan de gemeente hoogere burgerschool met 5-jarigen cursus te Utrecht;

B. W. Speekman, leeraar aan het Canisius-college te Nijmegen;

G. W. Spitzen, leeraar aan eene hoogere burgerschool met 5-jarigen cursus te 's Gravenhage;

J. G. Talen, leeraar aan de Rijks- hoogere burgerschool en het gymnasium te Zwolle;

F. Tijmstra, directeur der bijzondere middelbare school voor handel en administratie te 's Gravenhage;

mejuffrouw J. A. Thomése, leerares aan de middelbare school voor meisjes te Leiden,

terwijl tot plaatsvervangende leden waren aangewezen:

E. de Jong, leeraar aan het openbaar gymnasium te Amsterdam;

H. W. J. Kroes, leeraar aan eene openbare hoogere burgerschool met 5-jarigen cursus te Rotterdam;

J. H. Mulder jr., leeraar aan eene hoogere burgerschool te Haarlem;

G. van Poppel, leeraar aan de bijzondere hoogere burgerschool te Rolduc (Kerkrade);

mejuffrouw J. M. Robbers, leerares aan de middelbare school voor meisjes te Utrecht.

Dt beide voorloopige vergaderingen der Commissie werden den 19den Juni en den 3den Juli te Utrecht gehouden. Nadat in de eerste bijeenkomst de tweede ondergeteekende als eerste en de heer Talen als tweede secretaris waren gekozen, werd overgegaan tot de regeling der werkzaamheden. Het schriftelijk examen voor de akte lager onderwijs werd bepaald op

den 1sten Augustus, dat voor de akte A middelbaar onderwijs op den 3den Augustus. Daar het aantal candidaten voor lager onderwijs wederom, en wel belangrijk, toegenomen bleek te zijn (368 tegenover 319 in 1909, 313 in 1908, 260 in 1907, 231 in 1906), werd de vraag ernstig overwogen, of niet het aantal centra voor het afnemen van het schriftelijk examen van vier op vijf moest worden gebracht. Men meende, dit jaar het gebruikelijk viertal (Amsterdam, Breda, Nijmegen en Zwolle) nog te kunnen handhaven, door Amsterdam te ontlasten ten koste van Breda; voor een volgend jaar zal echter vermoedelijk, indien althans het aantal adspiranten niet mocht dalen, als vijfde centrum een Zuidhollandsche gemeente aangewezen dienen te worden. De stijging van het getal candidaten maakte het ook noodzakelijk, voor de correctie van het schriftelijk werk voor lager onderwijs één dag meer uit te trekken dan in de twee vorige jaren, derhalve 12 dagen (van 2 tot en met 15 Augustus). Het schriftelijk examen voor het middelbaar onderwijs, dat tot dusver geregeld te 's Gravenhage werd afgenomen, moest dit jaar, wegens gebrek aan een voldoende localiteit in de residentie, naar Utrecht verplaatst worden. Het totaal aantal candidaten voor de akte A (92) was vrijwel gelijk aan dat van 1909 (91), zoodat de correctie van het schriftelijk werk, evenals in het vorige jaar, beperkt kon blijven tot 8 dagen (4 tot en met 12 Augustus). De mondeling examens zouden dus voor de akte A op 13 Augustus, voor de akte lager onderwijs op 16 Augustus een aanvang nemen en, indien dagelijks 6 candidaten voor eerstgenoemde en 24 candidaten voor laatstgenoemde akte werden geëxamineerd, naar raming op op 26 of 27, resp. 29 of 30 Augustus, kunnen eindigen. Later is gebleken, dat de examens voor de akte A, wegens het geringe aantal van hen, die zich na het schriftelijk gedeelte terugtrokken, eerst op 29 Augustus, die voor lager onderwijs op denzelfden dag konden afloopen.

Tot examinatoren voor het A-examen werden, na verkregen machtiging van Uwe Excellentie, door den voorzitter aangewezen de heeren Breuning, Kossmann, Pol, Scholte, Verwer en mej. Koenig, benevens het plaatsvervangend lid de heer de Jong. Laatstgenoemde, van wiens diensten voor de A-examens geen gebruik gemaakt behoefde te worden, heeft echter zijn medewerking verleend bij de mondelinge examens voor het lager onderwijs. Ook de andere plaatsvervangende leden hebben, met uitzondering van den heer Kroes, bij afwisseling aan laatstbedoelde examens deelgenomen. Met de leiding der A-examens belastte zich de voorzitter, met die

der examens voor het lager onderwijs de ondervoorzitter, terwijl de werkzaamheden van het secretariaat respectievelijk door den tweeden ondergeteekende en door den heer Talen werden waargenomen.

In de tweede voorloopige vergadering werd het schriftelijk werk der candidaten vastgesteld. Het bestond voor de candidaten voor de akte lager onderwijs uit de beide door het examenprogramma voorgeschreven vertalingen, terwijl aan de candidaten voor de akte A middelbaar onderwijs, behalve een Nederlandsch prozastuk ter vertaling in het Duitsch, ook ditmaal eenige eenvoudige themata ter keuze werden voorgelegd ter vervaardiging van een beknopt vrij opstel in de vreemde taal. Eén candidaat, geboren Duitscher, gaf den wensch te kennen, van de vertaling vrijgesteld te worden: voor hem werden afzonderlijke proefstukken gekozen, namelijk moeilijker onderwerpen voor het opstel en een tekst ter paraphraseering. De overige Duitsche candidaten, die aan het examen deelnamen, bleken met het Nederlandsch genoegzaam vertrouwd, om een vertaling uit onze taal in de hunne te kunnen beproeven. Uwe Excellentie vindt de gekozen schriftelijke opgaven in een bijlage achter dit verslag opgenomen. Van een nadere uiteenzetting omtrent de wijze, waarop de verschillende opgaven werden voorbereid, onderzocht en vastgesteld, meent de Commissie zich, onder verwijzing naar vroegere verslagen, ontslagen te mogen rekenen.

Het schriftelijk examen voor de akte lager onderwijs had plaats op Maandag 1 Augustus, te Amsterdam, onder leiding van den heer Scholte, te Breda onder die van den ondervoorzitter, te Nijmegen onder die van den eersten secretaris, te Zwolle onder die van den voorzitter.

Behalve dat voor de tweede vertaling een kwartier meer werd toegestaan, was de regeling van het examen dezelfde als vroeger: 11—12.45 vertaling Nederlandsch-Duitsch, 2—3,45 vertaling Duitsch-Nederlandsch, tusschen beide een pauze van vijf kwartier.

Den 2den Augustus begon te 's Gravenhage in het gebouw „Diligentia", waar ook de mondelinge examens zijn afgenomen, de correctie van het schriftelijk werk der candidaten voor de akte lager onderwijs. Zij werd op de volgende dagen voortgezet en op den 15den Augustus beëindigd.

Het schriftelijk examen voor de akte A middelbaar onderwijs werd, onder leiding van den tweeden ondergeteekende, op Woensdag 3 Augustus te Utrecht in de groote zaal van „Tivoli" gehouden. Des morgens werd de vertaling gemaakt (9—12), des namiddags het opstel, waaraan de candidaten

dit jaar een half uur langer konden besteden dan in vorige jaren (1.30—4). Het correctiewerk begon den volgenden dag te 's Gravenhage en duurde tot en met 12 Augustus.

Aan alle candidaten werd bericht gezonden van de aan hun werk toegekende cijfers. Van de 359 candidaten, die aan het schriftelijk examen voor de lager-onderwijs-akte deelnamen, trokken zich 96 (70 mannelijke en 26 vrouwelijke) vóór het mondeling gedeelte terug. [1]) Van dit zeer aanzienlijk aantal kunnen 91 geacht worden tot dit besluit te zijn gekomen op grond van de ongunstige cijfers voor hun schriftelijk werk; de 5 overige (3 mannelijke en 2 vrouwelijke) candidaten zagen om onbekende redenen van de voortzetting van het examen af. Op deze cijfers zal later nog terug te komen zijn. Van de 89 opgekomen candidaten voor de akte A ontvingen in den loop der correctie 16 (7 mannelijke en 9 vrouwelijke) candidaten de mededeeling, dat het door hen geleverde werk van dien aard was bevonden, dat hun kans van slagen vervallen of gering geworden was. Van deze 16 candidaten trokken zich 8 (4 mannelijke en 4 vrouwelijke) terug; de 8 overige (3 mannelijke en 5 vrouwelijke) waagden daarentegen de kans van het mondeling examen, maar werden afgewezen. Opmerkelijk is het betrekkelijk gering aantal candidaten voor de A-akte, waarvan het schriftelijk werk een voortzetting van het examen minder raadzaam deed schijnen, zoowel in vergelijking met dezelfde examens van het vorige jaar, toen aan 26 van de 88 opgekomen candidaten de bovenbedoelde mededeeling moest worden gezonden, als met de examens voor de lagere akte in dit jaar.

De mondelinge examens begonnen, zooals reeds werd medegedeeld, voor de akte lager onderwijs op 16 Augustus, voor de akte A reeds op 13 Augustus. Er waren voor elken dag 24 candidaten voor eerstgenoemde, 6 candidaten voor laatstgenoemde akte opgeroepen. De examens voor de akte A eindigden in den voormiddag van 29 Augustus, die voor de lagere akte in den namiddag van denzelfden dag. De eindvergadering voor het middelbaar onderwijs had in den namiddag van 29 Augustus plaats, die voor het lager onderwijs werd op 30 Augustus gehouden.

De volgende tabellen geven een overzicht van den uitslag der examens. De eerste en derde wijzen den algemeenen uitslag aan, terwijl uit de tweede en vierde de uitkomsten van

[1]) Één mannelijke candidaat trok zich reeds onder het schriftelijk werk terug na slechts een paar woorden neergeschreven te hebben. Deze is, waar in het volgende verhoudingsgetallen worden gegeven, als „niet opgekomen" behandeld.

het onderzoek der Commissie in de verschillende onderdeelen kan blijken. Enkele opmerkingen, zoowel wat de examens voor het lager als die voor het middelbaar onderwijs betreft, wenscht de Commissie aan het overzicht van de resultaten toe te voegen.

TABEL I. *Lager onderwijs.*

Akte naar aanleiding van art. 86 der wet tot regeling van het lager onderwijs.	Aantal van hen, die: zich hebben aangemeld.	niet zijn opgekomen.	aan het schriftelijk examen hebben deelgenomen.	zich hebben teruggetrokken onder het schriftelijk examen.	zich hebben teruggetrokken na het schriftelijk examen.	aan het mondeling examen hebben deelgenomen.	zijn afgewezen.	zijn toegelaten.
Mannelijke candidaten.	262	6	256	1	70	185	76	109
Vrouwelijke candidaten.	106	3	103	—	26	77	37	40
Totaal. . .	368	9	359	1	96	262	113	149

TABEL II. *Lager onderwijs.*

Candidaten.	Aantal malen dat is toegekend het praedicaat.	Vertaling Nederlandsch-Hoogduitsch.	Vertaling Hoogduitsch-Nederlandsch.	Spraakleer.	Kennis van het taaleigen.	Vaardigheid in het spreken.	Uitspraak. Theoretisch.	Uitspraak. Practisch.
Mannelijke (aantal 255) [1]	zeer goed (6)	—	—	2	—	—	2	1
	goed (5)	17	16	34	19	9	41	6
	voldoende (4)	85	67	90	91	91	99	94
	niet geheel voldoende (3)	76	93	35	53	65	24	75
	onvoldoende (2)	67	68	23	22	19	17	8
	slecht (1)	10	11	1	—	1	2	1

[1] 1 mannelijke candidaat trok zich onder het schriftelijk examen terug; 70 mannelijke en 26 vrouwelijke candidaten trokken zich na het schriftelijk examen terug. (Zie Tabel I).

Candidaten.	Aantal malen dat is toegekend het praedicaat:		Vertaling Nederlandsch-Hoogduitsch.	Vertaling Hoogduitsch-Nederlandsch.	Spraakleer.	Kennis van het taaleigen.	Vaardigheid in het spreken.	Uitspraak. Theoretisch.	Uitspraak. Practisch.
Vrouwelijke (aantal 103) [1]	zeer goed	(6)	1	—	2	1	5	3	2
	goed	(5)	11	5	17	13	15	21	17
	voldoende	(4)	33	13	22	32	31	29	39
	niet geheel voldoende	(3)	31	39	23	19	22	14	15
	onvoldoende	(2)	24	37	13	12	4	10	4
	slecht	(1)	3	9	--		—	—	—

Hoewel de uitslag van deze examens iets gunstiger is dan verleden jaar en zelfs dan de laatste drie jaren, kan hij toch allerminst bevredigend genoemd worden. Toegelaten werden 149 van de 358 candidaten, die aan het schriftelijk examen hebben deelgenomen, d. i. bijna 42 pct., tegen ruim 38 pct. in 1909, 40 pct. in 1908, bijna 38 pct. in 1907. Let men alleen op hen, die het volledig examen hebben afgelegd, d. w. z. die zich niet terugtrokken na het schriftelijk gedeelte, dan klimt dit cijfer tot bijna 57 pct., tegen ruim 49 pct. in 1909, bijna 52 pct. in 1908, bijna 53 pct. in 1907. Vergeleken met het onmiddellijk voorafgaande jaar is dus een vooruitgang te bespeuren van ± $3\frac{1}{2}$ pct. van het geheele aantal geëxamineerden en van ± $7\frac{1}{2}$ pct. van het aantal, dat ook mondeling werd onderzocht.

Al dadelijk moet er echter op gewezen worden, dat die eenigszins gunstiger resultaten van het examen uitsluitend te danken zijn aan het mondeling gedeelte. Het schriftelijk gedeelte, op zich zelf beschouwd, heeft daarentegen nog ongunstiger uitkomsten opgeleverd dan verleden jaar. Behalve de bovengenoemde 91 candidaten, die zich na het schriftelijk examen op grond van de hun toegekende cijfers terugtrokken, waren er nog 35 candidaten (21 mannelijke en

[1]) 1 mannelijke candidaat trok zich onder het schriftelijk examen terug; 70 mannelijke en 26 vrouwelijke candidaten trokken zich na het schriftelijk examen terug. (Zie Tabel I).

14 vrouwelijke), die het mondeling examen waagden, niettegenstaande hun was bericht, dat de kans van slagen gering was geworden. [1]) In 't geheel was dus het schriftelijk werk van 126 candidaten onvoldoende, d. i. ruim 35 pct. of ± $3\frac{1}{2}$ pct. meer dan verleden jaar. Bevredigend kan dit resultaat zeker niet genoemd worden.

De geringe vooruitgang, die de examens van dit jaar als geheel genomen kenmerkt, komt vrij wel geheel ten gunste van de mannelijke candidaten, waarvan het geheele aantal geëxamineerden met 5 pct. en het aantal volledig geëxamineerden zelfs met 10 pct. vooruitging bij verleden jaar. Daarentegen is het percentage der toegelaten vrouwelijke candidaten nagenoeg gelijk gebleven aan dat van 1909: het geheele aantal geëxamineerden ging met ± $\frac{1}{2}$ pct. achteruit, het aantal volledig geëxamineerden won slechts 1 pct. Dit jaar voor het eerst hebben de toegelaten mannelijke candidaten een voorsprong op de toegelaten vrouwelijke, en wel 4 pct. van het geheele aantal geëxamineerden en 7 pct. van het aantal volledig geëxamineerden. De constante daling in het percentage der toegelaten vrouwelijke candidaten van de laatste jaren is dus dit jaar niet verder gegaan, maar wel heeft het verschil in percentage tusschen het getal der toegelaten mannelijke en dat der toegelaten vrouwelijke candidaten, dat in 1906 21 pct., in 1907 ruim 20 pct., in 1908 reeds niet meer dan 4 pct., in 1909 nog slechts ruim 1 pct. ten gunste der vrouwelijke candidaten bedroeg, zich thans verplaatst ten voordeele der mannelijke.

Wat de onderdeelen van het examen aangaat, werd reeds in 't algemeen op den ongunstigen uitslag van het schriftelijk examen gewezen. Dit geldt in 't bijzonder van de vertaling uit het Duitsch in het Nederlandsch. Wel valt ook over de cijfers voor de vertaling uit het Nederlandsch in het Duitsch geenszins te roemen, maar vergeleken met verleden jaar gingen zij toch met 8 pct. vooruit. Buitengewoon slecht is daarentegen ditmaal de vertaling uit het Duitsch in de moedertaal uitgevallen. De uitkomsten in die rubriek blijven bij 1909 niet minder dan 13 pct. ten achter: de mannelijke candidaten vielen ± $16\frac{1}{2}$ percent, de vrouwelijke wel is waar slechts ± $6\frac{1}{2}$ pct., maar deze hadden dan ook reeds verleden jaar een zeer laag percentage bereikt. Dat aan dit ongunstig resultaat de keuze der vertalingsopgaaf niet geheel vreemd is, meent de Commissie na rijpe overweging niet te mogen

[1]) Van de bedoelde 35 candidaten hebben 2 mannelijke candidaten de akte verworven.

ontkennen. Bij de nauwe verwantschap tusschen beide talen levert de keus van geschikte stukken juist voor de vertaling uit het Duitsch in het Nederlandsch eigenaardige bezwaren op. Het verstaan der woorden is betrekkelijk eenvoudig; de moeilijkheid ligt in het goed begrijpen van het geheel en in het kiezen der correspondeerende Nederlandsche uitdrukkingen, zoodat men onwillekeurig, wat voor Fransch en Engelsch niet noodig is, zijn toevlucht moet nemen tot stukken van eenigszins dieper gaanden inhoud. Onmogelijk is het niet, dat de in dit jaar gegeven tekst te hooge eischen heeft gesteld aan de algemeene ontwikkeling van sommige candidaten en aan hun gemak in het hanteeren der moedertaal. Een volgend jaar zal partij getrokken moeten worden van de in dit jaar opgedane ervaring. Wel kan de Commissie verzekeren, dat met de onverwacht gebleken moeilijkheden, die de vertaling aan een aantal candidaten heeft bereid, bij de beoordeeling en toekenning der cijfers rekening is gehouden.

Over de onderdeelen van het mondeling examen behoeft de Commissie dit jaar niet in bijzonderheden te treden. Over het algemeen mag gezegd worden, dat spraakkunst en taaleigen geen belangrijk verschil met het vorige jaar vertoonen, terwijl de phonetiek heeft gewonnen en ook in de practische bedrevenheid der candidaten, waaraan de Commissie, evenals haar voorgangsters, groote waarde heeft gehecht, eenige vooruitgang viel waar te nemen. De cijfers voor de vaardigheid in het spreken gingen bijna 8 pct. vooruit bij verleden jaar, die voor de practische uitspraak bijna 11 pct. Wel hebben in beide rubrieken de vrouwelijke candidaten altijd nog een grooten voorsprong boven de mannelijke (12 resp. 20½ pct.), maar toch kan met voldoening geconstateerd worden, dat ook bij de mannelijke candidaten ten opzichte van het mondeling taalgebruik een betere toestand zich langzaam aankondigt. Van hetgeen werkelijk voor het moderne taalonderwijs noodig is, zijn wij echter nog ver verwijderd, en in 't bijzonder op de typische Nederlandsche fouten in de uitspraak van het Duitsch, waarop in het verslag der Commissie van 1909 de aandacht werd gevestigd, worde nogmaals met allen nadruk gewezen.

Ten slotte veroorlooft zich de Commissie, met het oog op het onloochenbaar feit, dat de uitkomsten der examens voor de akte lager onderwijs geenszins gelijken tred houden met de voortdurende stijging van het aantal candidaten, Uwe Excellentie op de wenschelijkheid te wijzen, dat van Rijkswege de gelegenheid tot voorbereiding voor de lagere examens

in vreemde talen worde geopend. Thans worden de adspiranten, grootendeels onderwijzers en onderwijzeressen, genoodzaakt, aan die voorbereiding, zal zij doeltreffend zijn, belangrijke geldelijke offers te brengen. Waar dit niet altijd mogelijk is, wordt niet zelden aan goedkoopere, maar minderwaardige opleiding de voorkeur geschonken, een omstandigheid, die zeker ten deele de min gunstige resultaten van het examen verklaart. Met ingenomenheid heeft de Commissie dan ook kennis genomen van de voorstellen der Staatscommissie voor de reorganisatie van het onderwijs, voor zoover deze de oprichting van afzonderlijke cursussen ter opleiding van onderwijzers in de vreemde talen beoogen. Haar meening (Rapport I, 377), ,,dat... het niet meer dan billijk geacht moet worden dat ook voor hen, die eene akte van bekwaamheid wenschen te verwerven voor het lager onderwijs in de moderne talen en de wiskunde — immers ook vakken, door de wet voorgeschreven — de gelegenheid om goede leiding te verkrijgen niet ontbreke'', schijnt inderdaad, ,,waar voor de hoogere studiën de weg veelszins gemakkelijker gemaakt wordt, voor tegenspraak moeilijk vatbaar.

TABEL III. *Middelbaar onderwijs.* (Akte A.)

Akte van bekwaamheid A. naar aanleiding van art. 4 der wet van 25 April 1879 (*Staatsblad* n°. 87).	Aantal van hen, die							
	zich hebben aangemeld.	niet zijn opgekomen.	schriftelijk examen hebben afgelegd.	zich na het schriftelijk examen hebben teruggetrokken.	aan het mondeling examen hebben deelgenomen.	zich onder het mondeling examen hebben teruggetrokken.	zijn afgewezen.	zijn toegelaten.
Mannelijke candidaten .	50	3	47	4	43	—	22	21
Vrouwelijke candidaten	42	—	42	4	38	1	19	18
Totaal. .	92	3	89	8	81	1	41	39

TABEL IV. *Middelbaar onderwijs.* (Akte A.)

Candidaten.	Aantal malen dat is toegekend het praedicaat:	Vertaling (of paraphrase.)	Opstel.	Verstaan en verklaren van een gedicht.	Verstaan en verklaren van een prozatekst. [2]	Phonetiek.	Spraakkunst.	Vaardigheid in het spreken.	Uitspraak.	Methodologie. [3]
Mannelijke (aantal 47) [1]	zeer goed (6)	—	1	—	—	—	—	—	—	—
	goed (5)	5	6	9	9	3	4	3	1	—
	voldoende (4)	19	19	15	15	26	24	21	16	9
	niet geheel voldoende (3)	16	15	17	13	11	7	14	20	8
	onvoldoende (2)	6	6	2	6	3	7	5	6	—
	slecht (1)	1	—	—	—	—	1	—	—	—
Vrouwelijke (aantal 42) [1]	zeer goed (6)	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	goed (5)	—	6	3	1	1	2	14	10	—
	voldoende (4)	15	18	22	21	25	15	17	25	10
	niet geheel voldoende (3)	11	12	11	12	10	16	6	2	16
	onvoldoende (2)	13	6	2	3	2	5	1	1	—
	slecht (1)	3	—	—	—	—	—	—	—	—

[1] Aan het mondeling examen hebben 43 mannelijke en 38 vrouwelijke candidaten deelgenomen. (Zie Tabel III).

[2] Eén vrouwelijke candidaat trok zich onder het mondeling examen terug vóór de behandeling van den prozatekst.

[3] Van het onderzoek in de methodologie (theorie van onderwijs en opvoeding) waren 26 mannelijke en 12 vrouwelijke candidaten vrijgesteld.

Wanneer men het geheele aantal candidaten in aanmerking neemt, derhalve ook hen medetelt, die zich na het schriftelijk examen hebben teruggetrokken, dan is de algemeene uitslag van de dit jaar gehouden examens voor de akte A niet slechts gunstiger dan die van het vorige jaar, maar zelfs beter dan in de laatste zes jaren. Er slaagden toch van de 89 opgekomen candidaten 39, d. i. $43^1/_5$ pct., tegen $38\frac{1}{2}$ pct. in 1909, $34^2/_3$ pct. in 1908, 39 pct. in 1907, 36 pct. in 1906, $41\frac{1}{2}$ pct. in 1905, $35\frac{1}{2}$ pct. in 1904. Vergeleken met de laatste jaren komt de vooruitgang meer aan de mannelijke dan aan de vrouwelijke candidaten ten goede. Immers, terwijl bij de laatstgenoemde het verhoudingscijfer der geslaagden tot de opgekomenen (in het geheel) wel is waar ongeveer 2 pct. boven dat van verleden jaar is gestegen, maar lager was dan in 1908 en 1907 (1910: $42^6/_7$ pct., 1909: 41 pct., 1908: $44\frac{1}{2}$ pct., 1907: 50 pct.), valt bij de mannelijke in de laatste jaren een gestadige rijzing waar te nemen (1910: $44^2/_3$ pct., 1909: 37 pct., 1908 29 pct., 1907: 31 pct.).

Daartegenover staat, dat, wanneer alleen gelet wordt op hen, die het geheele examen hebben afgelegd, het percentage iets minder gunstig is dan verleden jaar ($48^1/_7$ pct. tegenover 55 pct. in 1909),hoewel hooger dan in 1908 (42 pct.), 1907 ($41^2/_3$ pct.), 1906 (43 pct.) en 1904 ($44^1/_2$ pct.). [1]) Dit verschijnsel is licht te verklaren. Terwijl toch verleden jaar van de 88 candidaten, die aan het schriftelijk examen deelnamen, zich 26 na het schriftelijk examen terugtrokken, was dit in dit jaar, bij ongeveer hetzelfde aantal (89), slechts met 8 het geval. Er hebben dus meer zwakke elementen aan het mondeling onderzoek deelgenomen, waaronder 8 candidaten met onvoldoend schriftelijk werk. Het verschil in het verhoudingscijfer der geslaagde candidaten, die ook mondeling zijn geëxamineerd, tot het geheele aantal opgekomenen ten opzichte der twee geslachten is onbeduidend. Van de mannelijke candidaten kondén $48^6/_7$ pct. worden toegelaten (tegen 57 pct. in 1909, 36 pct. in 1908, $41^2/_3$ pct. in 1907); bij de vrouwelijke werd het diploma toegekend aan $47^1/_3$ pct. (tegen 52 pct. in 1909, 52 pct. in 1908, 59 pct. in 1907). Voor cijfers van vroegere jaren kan naar het vergelijkend staatje, opgenomen in het verslag van 1909, worden verwezen.

Tot opmerkingen van bijzonderen aard gaven deze examens dit jaar weinig aanleiding.

Met genoegen kan aangeteekend worden, dat de opstellen,

---

1) In 1905 was het percentage iets hooger dan dit jaar, namelijk $50^1/_2$ pct.

hoewel nog niet bevredigend, eenigen vooruitgang vertoonden, zoowel ten opzichte van den inhoud als van taal en stijl. Over 't geheel is het opmerkelijk, dat bij de mannelijke candidaten de vertaling veelal tot gunstiger uitkomsten leidde dan het opstel, terwijl vele vrouwelijke candidaten zich beter thuis gevoelen in de vrijheid van het opstel dan in de gebondenheid der vertaling, waarbij dikwijls de juiste en scherpe opvatting van de Nederlandsche uitdrukking een struikelblok bleek.

Het voornaamste deel van het mondeling examen werd wederom gevormd door het verklaren van een gedicht en van een prozatekst. De oude klacht, dat het den candidaten aan algemeene ontwikkeling ontbreekt, moest daarbij herhaaldelijk geslaakt worden. In 't bijzonder trad weer storend aan 't licht het gebrek aan historische en geographische kennis. Zelfs van de geschiedenis en de aardrijkskunde van Duitschland waren de candidaten veelal onvoldoende op de hoogte: wat er onder zulke omstandigheden terecht kon komen van de verklaring van een gedicht met historischen inhoud of van een stuk geschiedkundig proza, ligt voor de hand. Een leeraar in de moderne taal behoort heden ten dage toch nog iets meer te weten van het volk, welks taal en letteren hij beoefent, dan zijn spraakkunst en zijn idioom.

Het spraakkunstig gedeelte van het examen kan niet bepaald onbevredigend genoemd worden. De meeste candidaten hadden wel eenig historisch en psychologisch inzicht in de taalontwikkeling, voor zoover dit zonder eigenlijke studie van oudere taalperioden mogelijk is, trachten te verkrijgen, maar tot de samenvatting en verwerking van op zich zelf staande feiten hadden slechts enkelen zich weten te verheffen. Met een van buiten leeren van een grammatica op wetenschappelijken grondslag, zooals dit tegenwoordig niet zelden in de plaats treedt van het vroegere van buiten leeren van een zuiver praktische spraakkunst, valt weinig of niets te bereiken.

Met betuiging van haar dank voor het door Uwe Excellentie in haar gestelde vertrouwen, legt de Commissie haar taak neder.

Groningen/'s-Gravenhage, 5 November 1910.

Namens de commissie,

B. Sijmons, *Voorzitter.*

A. L. Schmidt Jr., *Secretaris.*

BIJLAGE.

SCHRIFTELIJKE OPGAVEN *voor de examens in de Hoogduitsche taal (lager onderwijs, en middelbaar onderwijs, akte A), in 1910.*

Ter vertaling in het Hoogduitsch. (L. O.)

(11—12.45.)

Paus Sixtus V, die van varkenshoeder tot de hoogste waardigheid der Christenheid opgeklommen was, onderscheidde zich gedurende zijn voortreffelijke regeering door strenge rechtvaardigheid. Om een eind te maken aan de bloedige vechtpartijen tusschen adellijken en vreemdelingen, die in Rome dagelijks voorkwamen, vaardigde hij een bevel uit, waarbij het aan ieder, op straffe des doods, verboden was, pistolen bij zich te hebben. Wel wist men, dat een na rijp overleg genomen besluit bij den Paus onherroepelijk was, maar men dacht toch niet, dat de wet zoo streng gehandhaafd zou worden, als spoedig daarop zou blijken.

De vermoedelijke opvolger van den Hertog van Parma, Ranuccio Farnese, kwam te Rome, om zich door zijn oom, den Kardinaal, aan den Paus te laten voorstellen.

Bij een vroolijk gelag, waarbij de beker flink aangesproken werd, kwam ook het verbod van den Paus ter sprake, en de jonge prins, opgewonden door den wijn, verklaarde, dat hij het reeds den volgenden dag zou wagen, zijn pistolen in tegenwoordigheid van den Paus te laten vallen, en dat hij wel eens zou willen zien, wat deze tegen hem, den machtige, kon doen.

Maar het onverwachte gebeurde: zonder op zijn rang of afkomst te letten, liet de Peus hem gevangen nemen en ter dood veroordeelen. De machtige Kardinaal smeekte den Paus om genade voor zijn neef, maar deze weigerde, daaraan gehoor te geven. Tegelijk deed hij den bevelhebber van den Engelenburcht 1) het bevel toekomen, den gevangene met het slaan van het laatste uur van dien dag ter dood te laten brengen. Geen andere uitkomst ziende, nam de Kardinaal een wanhopig besluit. Hij liet alle klokken in de nabijheid

1) Die Engelsburg.

van den Engelenburcht achteruitzetten. Toen nu het bewuste oogenblik gekomen was, trad hij met tranen in de oogen bij den Paus in de kamer en verzocht dezen om het lichaam van zijn neef. Diep bewogen door de smart van zijn vriend, willigde Sixtus het verzoek in en gaf schriftelijk bevel hem het ilchaam uit te leveren. De Kardinaal spoedde zich nu naar de gevangenis. Een blik op de klok overtuigde hem, dat zijn neef nog in leven was. De gouverneur van den burcht had wel bezwaar, volgens het bevel te handelen, het woord „lichaam" vond hij wat vreemd, maar de verzekering, dat de prins door den Paus begenadigd was, deed hem ten slotte besluiten, den gevangene vrij te laten. Zoo spoedig mogelijk verliet de Kardinaal met zijn neef de stad.

Ter vertaling in het Nederlandsch. (L. O.)

(2—3.45.)

Das fünfzehnte Jahrhundert trägt zunächst für Italien ein eigentümliches Gepräge. Wie an so vielen Einrichtungen, die sich für das Mittelalter schlechterdings von selbst verstanden, so nagte auch an der ständischen Gliederung der menschlichen Gesellschaft der Wellenschlag einer neuen Zeit. Wenn sich damals die Grenzen zwischen Adel und Mittelstand verwischten, so findet dies nicht zum wenigsten seinen Grund in den vielen Umtrieben, durch die die Parteien in den einzelnen Kleinstaaten die Gewalt an sich zu reissen suchten. Wollen sich die jeweiligen Sieger behaupten, so mussten sie ihre Stütze in den bürgerlichen Schichten der Gesellschaft suchen. So förderte diese Entwicklung den Ausgleich der Stände untereinander. Diese Strömung begegnete sich mit einer andern, die vom gebildeten Bürgerstand herrührte und in künstlerischen Bestrebungen ihren Ursprung hatte: ein Zeitalter, das Kunst und Wissen an sich, Auszeichnung in welcher Fertigkeit immer, so hoch schätzte, musste folgerichtig allenthalben auch bürgerlichen Gelehrten und Künstlern Kreise öffnen, die sich ihnen vorher strenge verschlossen hatten. Allerdings mussten sich diese Bürger dazu bequemen, die strenge Etikette zu beobachten, die in diesen Kreisen keinem erlassen wurde. Dies darf dennoch nicht über die Tatsache hinwegtäuschen, dass zwischen dem Maler

und seinen Gönnern, zwischen dem Gelehrten und den Würdenträgern ein ungezwungener Verkehr möglich war, der dem Mittelalter unbegreiflich gewesen wäre. Ein Fürst vergab sich nichts, wenn er bei einem seiner Schützlinge Belehrung über irgend eine Frage suchte. Solche Anerkennung des Talents konnte dann einer vornehmen Geselligkeit zu statten kommen, wie jene Menschen sie liebten und zur bewussten Kunst ausbildeten. Das Ideal, zu dem die Zeit sich bekannte, ist der Weltmann, der die angeborenen Vorzüge des Italieners aufweist, dabei aber, obgleich am Hofe lebend, nicht etwa in einer höfischen Karriere, vielmehr in schwärmerischer Liebe sein Höchstes erblickt. Die Frau trat als gleichwertig neben den Mann, und wenn auch edle Frauen damals über das gesellschaftlich Zulässige nachsichtiger dachten und milder urteilten als es heute geschehen würde, so haben sie dennoch läuternd auf ihre Umgebung gewirkt.

Vertaling akte A. (3 uren.)

PRINS WILLEM V.

Het waren uiterst moeilijke dagen voor de prinses. Sedert haar echtgenoot de dagelijksche voorlichting van den hertog van Brunswijk miste, had zij zelve haar invloed, maar daarmede ook hare verantwoordelijkheid zien toenemen, en die verantwoordelijkheid drukte haar zwaar. De hertog was aangevallen op een wijze, die het haar onmogelijk had gemaakt, niet, althans tot op zekere hoogte, partij voor hem te kiezen. Dat hij moest worden verwijderd, stond reeds sedert lang bij haar vast: maar zijn ontslag moest zoo weinig mogelijk den schijn hebben van den prins te zijn afgedwongen. Het was dus met hare volle instemming geweest, dat de hertog, toen de publieke opinie zich tegen hem keerde, door den prins niet dadelijk was opgeofferd; maar tot zijn vertrek, zoodra het ook maar eenigszins een vrijwillig genomen besluit kon schijnen, had zij veel bijgedragen. Nu rustte dan op haar zelve de taak om als raadsvrouw haar echtgenoot bij te staan: maar die taak bleek zwaar. De gedwongen verwijdering van den hertog had den prins gekwetst in zijn diepste gevoelens van gehechtheid; hij verweet zich zelven bitter, dat hij er

zich toe had geleend, en uitte dit in een wantrouwen, dat der prinses de uiterste omzichtigheid voorschreef.

Hoe diep prinses Wilhelmina dit gevoelde, blijkt wel het best uit een schrijven aan haar oom, waarin zij van haar gemaal een beeld teekent, dat door een bevoegd beoordeelaar is genoemd de beste karakterschets van den prins, die ooit is gegeven. „Het is maar al te waar'', schreef de prinses op 14 Maart 1785, „dat een hoogst gebrekkige opvoeding de volle ontwikkeling van den uitstekenden aanleg, welke den prins van nature eigen was, heeft tegengehouden, en dat zij vrij spel heeft gelaten aan neigingen en gewoonten, die hem ernstig hebben geschaad en hem in de toekomst nog ernstig schaden zullen. Maar men zou zich zeer vergissen, als men daaruit wilde afleiden, dat de prins geen helder inzicht in de regeeringszaken heeft, dat hij zich liefst met beuzelingen bezig houdt, en dat hij de leiding der zaken gemakkelijk overlaat aan wie de handigheid heeft, er zich meester van te maken. Integendeel, hiertoe is hij moeilijk te bewegen. Op den langen duur wil hij zich nog wel een laten overhalen om iets aan anderen over te laten; maar de onoverkomelijke argwaan, dien de hertog in hem heeft gewekt, is de groote hinderpaal om zijn vertrouwen volledig te winnen, en hoe omzichtig men ook te werk moge gaan, die argwaan wordt dadelijk wakker, zoodra hij meent, dat men de bedoeling heeft, hem te willen leiden. Dan ontsnapt hij, juist op het oogenblik, dat men meende hem te hebben gewonnen en overtuigd. De denkbeelden van den hertog, die dikwijls in tegenspraak waren met de eigen opvattingen van den prins, hebben zijn karakter gevormd tot een samenstel van zulke zonderlinge tegenstrijdigheden, dat wie hem niet zeer van nabij kent, zich in zoo iets niet kan indenken. Zijn hart is goed, zijn oordeel helder en juist, hij overziet de dingen snel in hun geheel. Zijn eenige groote gebrek is die ongelukkige argwaan; die verijdelt telkens de uitwerking der beste raadgevingen. Die argwaan heeft hem gebracht tot de heillooze gewoonte van alles zelf te willen doen, en dat leidt dan tot een onvermijdelijke wanorde in den gang der zaken. Vandaar ook die inconsequenties, die nu eens te overhaast, dan weer te laat genomen besluiten; daarin schuilt ook de oorzaak van die hatelijke beschuldigingen, welke zijne vijanden tegen hem in omloop brengen.''

Duitsch opstel akte A. (2½ uur.)

Gevraagd werd een vrij opstel over één van onderstaande onderwerpen, den omvang van twee bladzijden niet te boven gaande.

1. Die Poesie des Elternhauses.

2. Die Macht der Presse.

3. „In den Ocean schifft mit tausend Masten der Jüngling, Still, auf gerettetem Boot, treibt in den Hafen der Greis.”

4. Welche Mittel wollen Sie anwenden um die Sprachfertigkeit der Schüler zu fördern?

Akte A. — M. O.

Opgaven voor vreemdelingen, die de Nederlandsche taal niet voldoende machtig waren.

a. Deutscher Aufsatz. (3 uren.)

1. Das deutsche Kaisertum im Mittelalter und jetzt.
2. Der Beruf einer Krankenflegerin.
3. „Was glänzt, ist für den Augenblick geboren;
   Das Echte bleibt der Nachwelt unverloren.”

GOETHE.

b. Parahrase. (2uren.)

Paraphrase van Goethe's Faust I, vs. 903—940 (Osterspaziergang).

Bijvoegsel tot de *Nederlandsche Staatscourant* van
Vrijdag 25 November 1910, n°. 276.

N°. 95.

VERSLAG *van het Congrès international de l'éducation populaire, gehouden te Brussel, van 30 Augustus tot 2 September 1910.*

Als afgevaardigde der Nederlandsche Regeering tot dit Congres, heb ik de eer het volgende korte verslag uit te brengen.

Het Congres werd Dinsdag 30 Augustus des morgens 10 uur geopend in eene zeer sobere en licht getimmerde feestzaal der Brusselsche tentoonstelling. De voorzitter, de heer Buls, oud-burgemeester van Brussel, hield eene welsprekende, geestige en luid toegejuichte openingsrede, waarna verscheidene afgevaardigden het woord voerden. Daarmede ging de morgen voorbij. De verschillende rapporten konden eerst des middags aan de leden worden ter hand gesteld, ten gevolge van eene vertraging bij het drukken ondervonden.

Het Congres was verdeeld in vier secties:

I. De voorbereiding van de vrouw voor hare taak als opvoedster.

II. Het uitgebreid lager onderwijs. Scholen voor volwassenen. Vakonderwijs. Onderwijs voorbereidend voor den militairen dienst.

III. De ontwikkeling van hen die de school reeds hebben doorloopen. (Les oeuvres post-scolaires). Vereenigingen van oud-leerlingen. Volksuniversiteiten en uitbreiding van de universiteiten. (Universités populaires, extension des universités). Volksbibliotheken.

IV. Aanvullingsmiddelen voor de volksopvoeding. (Dagbladen en tijdschriften. Schouwburgen. Musea. Lichtbeelden. Cinématografen).

De sectievergaderingen werden gehouden in het gebouw eener openbare lagere school, dat in elk opzicht voortreffelijk was ingericht.

Terwijl bij de algemeene vergadering ter opening van het Congres ongeveer 500 mannen en vrouwen tegenwoordig waren, was het bezoek der sectievergaderingen geringer dan men mocht verwachten.

Bij de bespreking in de tweede sectie ging men steeds uit van het systeem der scholen in België; het waren bijna uitsluitend Belgische onderwijzers of leeraren die aan de discusie deelnamen.

Toen ik het woord vroeg om over het m.i. gewenscht verband van uitgebreid lager, middelbaar en vakonderwijs te spreken, werd mij het woord niet verleend, omdat op het programma alleen vermeld stond: „Enseignement primaire supérieur en Belgique (4e degré, 12 à 14 ans). Etat de la question en Belgique et à l'étranger;" slechts van het bestaande wilde men bespreking toelaten. Toch volgde op de aangehaalde woorden in het programma nog dit punt: „Organisation à préconiser".

Ofschoon staatkunde en godsdienst uitgesloten heetten, werd toch in de eerste algemeene vergadering door een afgevaardigde uit Polen eene vurige rede gehouden over de onderdrukking van Polen door Rusland en Duitschland, waarbij als paedagogische motiveering der rede aan het slot enkele woorden gesproken werden over de onderdrukking der moedertaal.

Een ander lid van het Congres hield eene hartstochtelijke rede tegen de Spaansche scholen. Daarover kon een kalm en overtuigend woord waarschijnlijk zijn nut gehad hebben. De spreker maakte op mij echter den indruk, een voorstander te zijn van scholen à la Ferrer.

Evenals de Pool werd ook hij daverend toegejuicht.

Op voorstel van het lid uit Spanje werd onder krachtig applaus besloten het volgend Congres te houden in Madrid.

Van de besluiten, in de onderscheidene secties genomen, werd in de sluitingsvergadering voorlezing gedaan; onder andere werd de wenschelijkheid van leerplicht tot het 17de jaar uitgesproken.

Ofschoon de sluiting van het Congres Vrijdagmorgen 10 uur plaats vond, waarna dan nog voor Zaterdag 3 September een bezoek aan een paar tentoonstellingen was aangekondigd, werd Dinsdagavond daarop volgende, 9 uur, eene Réception et Raout à l'Hôtel de Ville de Bruxelles gehouden.

Dr. J. WOLTJER.

Bijvoegsel tot de *Nederlandsche Staatscourant* van
Zondag 11 en Maandag 12 December 1910, nº. 290.

Nº. 96.

VERSLAG DER COMMISSIE, *in 1910 belast geweest met het afnemen der examens in de Engelsche taal (lager onderwijs en middelbaar onderwijs, akte A), naar aanleiding van het Koninklijk besluit van 9 Augustus 1879 (*Staatsblad *nº. 149).*

Aan
Zijne Excellentie den Minister van
Binnenlandsche Zaken.

De Commissie, bij Ministerieele beschikking van 31 Mei 1910, nº. 3862[1], Afd. H. M. O., benoemd en belast met het afnemen van de akte-examens in de Engelsche taal, lager onderwijs en middelbaar onderwijs (akte A), heeft de eer, hierbij verslag te doen van hare werkzaamheden.

Zij was samengesteld als volgt:

dr. J. H. Kern, hoogleeraar aan de Rijksuniversiteit te Groningen, lid en voorzitter;

C. Grondhoud, leeraar aan eene openbare hoogere burgerschool met 5-jarigen cursus te Amsterdam, lid en ondervoorzitter;

de leden:

L. P. H. Eykman, leeraar aan eene openbare hoogere burgerschool met 5-jarigen cursus te Amsterdam;

P. Fijn van Draat, leeraar aan de gemeentelijke hoogere burgerschool met 5-jarigen cursus te Utrecht;

dr. W. van de Gaaf, privaat-docent aan de gemeentelijke universiteit en leeraar aan de openbare handelssschool te Amsterdam;

J. C. G. Grasé, leeraar aan eene openbare hoogere burgerschool met 5-jarigen cursus te Amsterdam;

J. de Josselin de Jong, leeraar aan de hoogere burgerschool te Leiden;

M. G. van Neck, leeraar aan het openbaar gymnasium en de gemeentelijke hoogere burgerschool met 3-jarigen cursus te Utrecht;

A. E. H. Swaen, lector aan de Rijksuniversiteit en leeraar aan het openbaar gymnasium te Groningen;

D. van Bruggen, leeraar aan de openbare hoogere burgerschool te Nijmegen;

Chr. Kok, leeraar aan het gymnasium te Leiden;

N. van Milligen, leeraar aan eene hoogere burgerschool met 5-jarigen cursus te 's Gravenhage;

A. Picnot, leeraar aan het gymnasium en aan de Rijks hoogere burgerschool te Middelburg;

G. M. van Riemsdijk, leeraar aan het gymnasium en aan de hoogere burgerschool te Breda;

mej. C. G. H. Japikse, leerares in de Engelsche taal en letterkunde te 's Gravenhage;

mej. J. D. van der Waals, leerares aan de gemeentelijke middelbare school voor meisjes te Amsterdam;

de plaatsvervangende leden:

dr. A. J. Barnouw, privaat-docent aan de Rijksuniversiteit te Leiden en leeraar aan het openbaar gymnasium te 's Gravenhage;

B. D. Best, leeraar aan de hoogere burgerschool en het gymnasium te Amersfoort;

R. de Boer, leeraar aan de Rijks hoogere burgerschool te Tilburg;

J. Bouten, leeraar aan eene hoogere burgerschool met 3-jarigen cursus te Amsterdam;

C. Deelder, leeraar aan het gymnasium en de hoogere burgerschool te Schiedam;

W. A. van Dongen, leeraar aan het Marnix-gymnasium te Rotterdam;

J. J. van Rennes, leeraar aan de hoogere burgerschool te Enschedé;

H. Weersma, leeraar aan de Rijks hoogere burgerschool te Groningen;

mej. B. C. Broers, leerares in de Engelsche taal en letterkunde te 's Gravenhage.

De leden Grondhoud, Eykman, Fijn van Draat, van der Gaaf, Grasé, de Josselin de Jong, van Neck en Swaen waren aangewezen om ook de examens middelbaar onderwijs (akte A) af te nemen.

Daar het aantal candidaten voor de akte lager onderwijs en middelbaar onderwijs grooter was dan ooit te voren, moesten gedurende de correctie van het schriftelijk werk en het mondeling examen alle plaatsvervangende leden worden opgeroepen.

De eerste voorbereidende vergadering werd op 12 Juni te Utrecht gehouden. Op deze vergadering werd de heer van Neck als eerste en de heer Grasé als tweede secretaris aangewezen. De commissie besloot, dat de examens voor de akte lager onderwijs op dezelfde wijze zouden worden afgenomen als in vorige jaren. Het schriftelijk gedeelte zou worden gehouden te Amsterdam, Breda, 's Gravenhage, Nijmegen en Zwolle, en zou ook nu weer bestaan in het vertalen van drie van elkander onafhankelijke reeksen van samenhangende zinnen in het Engelsch en van een stuk proza in het Nederlandsch. Dit gedeelte zou plaats hebben op 19 Juli, terwijl met het beoordeelen van het gemaakte werk op 20 Juli zou worden begonnen.

In deze vergadering werd verder een aantal zinnen ter vertaling in het Engelsch door de Commissie uitgekozen, waaruit eene subcommissie van drie leden, door den voorzitter aangewezen, eene keuze zou doen. Hetzelfde geschiedde met eenige door de commissie niet ongeschikt bevonden stukken ter vertaling in het Nederlandsch. Deze beide groepen van drie kozen de naar hunne meening meest doelmatige stukken uit, en onderwierpen hunne keuze op de tweede voorbereidende vergadering, die op 3 Juli te Utrecht gehouden werd, aan het oordeel der geheele Commissie, welke daarop het schriftelijk werk voor het examen lager onderwijs definitief vaststelde. In verband met het groot aantal candidaten werd op deze tweede vergadering een derde secretaris aangewezen, nl. de heer van Bruggen.

Verder werd op de eerste voorbereidende vergadering door de leden, die zich meer bepaald met het afnemen van de examens middelbaar onderwijs (akte A) zouden belasten, besloten het examen voor deze akte over het algemeen op dezelfde wijze af te nemen, als in vorige jaren was geschied.

Op deze vergadering werd ook voor de akte A eene keuze gedaan uit eenige stukken ter vertaling in het Engelsch, die reeds van te voren door de leden onderzocht waren, en de

tekst van het gekozen stuk vastgesteld. Op de tweede voorbereidende vergadering werden bepaald de onderwerpen voor de opstellen en het gedicht, dat aan buitenlanders ter paraphraseering zou worden opgegeven.

De examens hebben over het algemeen een geregeld verloop gehad. De heer Josselin de Jong werd echter door ziekte verhinderd, er na den 19den Juli aan deel te nemen. Zijne plaats werd door den voorzitter en den heer van Neck ingenomen.

Daar tijdens de mondelinge examens de voorzitter meestal bij het examen middelbaar onderwijs moest tegenwoordig zijn, vertrouwde hij de leiding van het examen voor de akte lager onderwijs toe aan den ondervoorzitter, die tevens aangewezen werd om samen met iedere groep examinatoren bij laatstgenoemd examen het cijfer voor de praktische uitspraak vast te stellen.

De beoordeeling van het schriftelijk werk voor de akte lager onderwijs duurde van 20 tot 30 Juli en het mondeling examen van 31 Juli tot 13 Augustus met 30 tot 22 candidaten per dag.

De eindvergadering werd gehouden op 14 Augustus.

Het schriftelijk examen voor de akte A had plaats op 14 Juli.

De beoordeeling van het schriftelijk werk voor de akte A duurde van 15 tot 18 Juli en van 23 tot 26 Juli, terwijl de mondelinge examens duurden van 27 Juli tot 17 Augustus met 6 of 7 candidaten per dag.

De eindvergadering werd gehouden op 11 September.

De uitkomst van het examen voor de akte lager onderwijs vindt Uwe Excellentie saamgevat in de tabellen I en II.

TABEL I.

Gevraagde akte van bekwaamheid.	Candidaten.	Aantal van hen die zich hebben aangemeld.	niet zijn opgekomen.	niet zijn opgekomen voor het mondeling gedeelte.	het geheele examen hebben afgelegd.[1]	zijn afgewezen.	zijn toegelaten.
Akte van bekwaamheid voor schoolonderwijs in de Engelsche taal, krachtens de wet tot regeling van het lager onderwijs.	Vrouwelijke	174	6	32	136	26	110
	Mannelijke	232	10	42	180	52	129
	Totaal	406	16	74	316	78	239

TABEL II.

Candidaten.	Aantal malen dat is toegekend het praedicaat.	Schriftelijk. Vertaling uit het Engelsch.	Vertaling in het Engelsch.	Dictée.	Mondeling. Spraakkunst.	Woordenschat en taaleigen.	Vaardigheid.	Uitspraak. Theorie.	Practijk.
Vrouwelijke.	5. zeer goed	0	0	18	3	2	3	2	0
	4. goed	27	33	45	38	17	28	32	20
	3. voldoende	91	80	62	80	93	93	86	89
	2. onvoldoende	38	37	6	15	24	12	16	27
	1. slecht	12	18	5	0	0	0	0	0
Mannelijke.	5. zeer goed	0	0	12	1	0	2	2	0
	4. goed	36	18	54	37	16	12	35	10
	3. voldoende	137	100	70	107	128	136	119	120
	2. onvoldoende	37	68	32	35	36	30	24	50
	1. slecht.	12	36	12	0	0	0	0	0

Uit deze tabellen blijkt, dat voor de akte lager onderwijs in het geheel geslaagd zijn 66 percent van de vrouwelijke en 58 percent van de mannelijke candidaten, gemiddeld 62 percent van de candidaten, die voor het schriftelijk examen waren opgekomen: een bijzonder gunstige uitslag.

Bij de correctie van het schriftelijk werk voor de akte lager onderwijs bleek dat 22 percent van de vrouwelijke en 22 percent van de mannelijke candidaten geen, of zeer geringe kans op slagen hadden. Tien hunner onderwierpen zich toch aan het mondeling examen, met het gevolg dat vier hunner (1 vrouwelijke en 3 mannelijke candidaten) de akte verkregen.

De vertalingen, die de candidaten voor lager onderwijs te

maken hadden, volgen achter dit verslag, (bijlagen I en II).

De Commissie heeft geen aanleiding tot het maken van opmerkingen aangaande de vertalingen. Eene vergelijking met de uitkomsten van vorige jaren toont over het algemeen weinig of geen verschil in het aantal voldoende cijfers. Alleen waren er dit jaar meer mannelijke candidaten aan wier vertaling uit het Engelsch het praedicaat „voldoende", kon worden toegekend.

Ten opzichte van de mondelinge examens heeft ook deze Commissie, evenals hare voorgangsters, getracht door de te behandelen stof streng te verdeelen een oordeel te verkrijgen over de kennis, die de candidaten bezaten van het taaleigen, over hun woordenschat en over den graad van vaardigheid en nauwkeurigheid waarmede zij hunne gedachten in het Engelsch konden uitdrukken.

Over het algemeen is de Commissie tevreden over de kennis van het taaleigen, den woordenschat en de kennis der spraakkunst. De graad der vaardigheid in het gebruik der taal toont echter eenigen achteruitgang. De Commissie raadt daarom toekomstigen candidaten aan, zooveel mogelijk goede, geschikte boeken te lezen, en zich zooveel zij kunnen te oefenen in het spreken der taal.

Ook de kennis van de theorie van de uitspraak gaf geen aanleiding tot opmerkingen; wel de toepassing er van. Want hoewel de uitspraak over het algemeen bevredigend was, hetgeen blijkt uit het betrekkelijk gering percentage onvoldoende cijfers, en hoewel een zeer onvoldoende uitspraak slechts sporadisch voorkwam, was ook een goede uitspraak betrekkelijk zeldzaam. Aan de meeste candidaten kon slechts het praedicaat „voldoende", worden toegekend. De wijze, waarop de klinkers werden gevormd, scheen op eenige verbetering te wijzen. Toch kwam het herhaaldelijk voor, dat zij te lang of te kort werden uitgesproken en slechts in geringe mate een Engelsch karakter vertoonden. Vele candidaten deden hun best de lettergrepen bijzonder duidelijk voort te brengen, en spraken daardoor de woorden zonder verband uit, hetgeen zeer on-Engelsch klonk. Toekomstigen candidaten wordt daarom ten zeerste aanbevolen zich te oefenen in vloeiend lezen en de bij elkander behoorende woorden behoorlijk te verbinden. Onder hen, die deze verbinding wel in het lezen tot haar recht deden komen, waren er velen, die hierbij uit het oog verloren dat stemlooze medeklinkers aan het eind van een woord hun karakter voor klinkers en stemhebbende medeklinkers bewaren, en men niet zeggen mag, wat te vaak gebeurde: thizway; thizis; they; wend a long way; broughd

up; ad once; ond of doors; the publig good; a gread deal; a seriouz man; the houze of commons; courze of action.

Bij anderen liet de uitspraak der buigingsuitgangen te wenschen over, met name de meervouds *s* en de uitgang *ed*, die niet zelden stemloos werden uitgesproken waar zij stemhebbend behoorden te zijn.

Ook trof het de Commissie, dat in een aantal niet ongewone woorden de klemtoon verkeerd werd gelegd; b.v.: ex'istence; neces'sary; colleague'; excellent', ad'vice; absolute'ly; polit'ics; ma'chinery; ordin'ary; illustra'ted; constitu'ted; com'mitting; op'ponent, enz.

De Commissie meent dat toekomstige candidaten zich de juiste uitspraak door practische oefening behooren eigen te maken.

Het schriftelijk werk voor de candidaten middelbaar onderwijs bestond in de hierbij gevoegde vertaling (bijlage III).

Twee vreemdelingen maakten een opstel over een der bijlage IV genoemde onderwerpen en een paraphrase van een stuk poëzie (bijlage V). De volgende tabellen bevatten den uitslag van dit examen.

Tabel III. (Akte A).

Gevraagde akte van bekwaamheid.	Candidaten.	Aantal van hen die: zich hebben aangemeld.	niet zijn opgekomen.	niet zijn opgekomen voor het mondeling gedeelte.	zich hebben teruggetrokken onder het mondeling examen.	het geheele examen hebben afgelegd.	zijn afgewezen.	zijn toegelaten.
Akte van bekwaamheid A voor schoolonderwijs in de Engelsche taal, ingevolge art. 4 der wet van 25 April 1879 (*Staatsblad* n°. 87).	Vrouwelijke .	69	0	7 *)	2	60	34	26
	Mannelijke . .	59	4	6	4	45	24	21
	Totaal . . .	128	4	13	6	105	58	47

*) Een dezer candidaten overleed in den tijd tusschen het mondeling en schriftelijk gedeelte.

Candidaten.	Aantal malen dat is toegekend het praedicaat.	Schriftelijk.		Mondeling.					
		Paraphrase.	Vertaling in 't Engelsch of opstel.	Klankleer.	Spraakkunst.	Taaleigen en woordenschat.	Vaardigheid.	Uitspraak.	Theorie van opvoeding en onderwijs.
Vrouwelijke.	5. zeer goed	—	—	—	—	—	1	2	—
	4. goed	—	15	6	1	6	11	9	—
	3. voldoende	—	33	23	19	15	34	30	23
	2. onvoldoende	1	17	28	35	36	14	19	12
	1. slecht	1	3	3	5	3	—	—	4
Mannelijke.	5. zeer goed	—	—	—	—	1	1	2	—
	4. goed	—	5	3	3	2	5	2	—
	3. voldoende	—	31	21	16	17	25	24	11
	2. onvoldoende	—	16	20	23	24	14	15	6
	1. slecht	—	3	1	2	1	—	1	0

Uit deze tabellen blijkt, dat 38 percent van de vrouwelijke en 41 percent van de mannelijke candidaten, d.i. ongeveer 39 percent van hen, die aan het schriftelijk examen deelnamen, de akte A verwierven.

Over de schriftelijke paraphrase was het oordeel ongunstig, maar wegens het kleine aantal candidaten, die dit gedeelte van het schriftelijk werk maakten, kan de Commissie geene gevolgtrekking maken.

De uitslag van de schriftelijke vertaling was dit jaar gelijk aan die van het vorige jaar.

De uitslag van het mondeling gedeelte van het examen heeft in het algemeen geen nieuwe gezichtspunten opgeleverd. De kennis der spraakkunst was iets minder dan verleden jaar. De Commissie meent dat de oorzaak hiervan is

een gebrek aan deugdelijke voorbereidende studie, en zij zou het daarom zeer gewenscht achten, dat aan dezen verkeerden toestand een einde werd gemaakt door wettelijke regeling.

De uitslag van het onderzoek naar de kennis van het idioom, de vaardigheid, de klankleer en de practische uitspraak was over het algemeen gelijk aan die van vorige jaren.

Met dankzegging voor het in haar gestelde vertrouwen besluit de Commissie dit verslag.

Groningen
―――――, 31 October 1910.
Utrecht

Namens de Commissie voornoemd,

J. H. Kern, *Voorzitter.*
M. G. van Neck, *Secretaris.*

Opgaven schriftelijk werk akte-examens Engelsch, lager onderwijs en middelbaar onderwijs, akte A.

BIJLAGE I.

a. Lager onderwijs.

By patient persevering attention to business Mr. John Darford succeeded in establishing a considerable cotton-manufactory, by means of which he secured to himself, in his old age, what he called a competent fortune. His ideas of such a fortune were, indeed, rather out of the common; for they included, as he confessed, only the ordinary comforts, without any of the luxuries, of life. Also in other respects his views deviated from those generally held by his contemporaries, for he was often heard to assert that he thought a busy manufacturer might be as happy as an idle gentleman.

Mr. Darford had taken his two nephews, Charles and William, into partnership with him. William who had been brought up by him, recembled him in character, habits and opinions. Always active and cheerful, he seemed to take pleasure in the daily occupations and cares which his position and the trust reposed in him brought along with them. Far from being ashamed of his work, he gloried in it, and his sense of duty was associated in his mind with his idea of happiness.

In his cousin Charles's mind, on the contrary, these ideas were continually at variance. He had been educated in a proud and wealthy family who considered tradesmen and manufacturers as a class of people with whom they could have no social intercourse .Nothing but the utter ruin of his father's fortune could have determined him to go into business. He never took an active part in anything that concerned the factory. It was evident, that he considered such vulgar things beneath him, and it was a constant souce of grief to him that his brilliant talents should never have an opportunity to manifest themselves.

He was fully aware that he hazarded the loss of his uncle's favour by the avowal of his prejudices; yet such was his con-

ceit that he could not refrain from frequently expressing his contempt for Mr. Darford's narrow-minded notions. Whenever his uncle's opinion differed from his own, he settled the matter, as he fancied, by saying to himself, or to his clerk, ,,How can my uncle, poor man, know anything of the world, shut up as he has been all his life in his office?''

An experience of nearly sixty years, which his uncle sometimes brought forward as a reasòn for trusting to his own judgment, availed nothing in the opinion of our prejudiced youth.

Prejudiced youth! we presumed to say? Charles would have thought this an altogether unjustifiable expression, for he had no idea that any but old men could be subject to this mental malady, from which all young men, especially those who have their clothes made by a fashionable tailor, are of course exempt.

Bijlage II.

I. Daar ik sedert eenige dagen niets van mijn vriend gehoord had, ging ik hem gisteren avond eens opzoeken. Ik vond dat hij er niet goed uitzag en vroeg wat hem scheelde.

,,Ik voel me sedert een paar dagen niet heel wel'', zei hij, ,,Ik slaap slecht, ben mijn eetlust kwijt, en de minste inspanning vermoeit me en bezorgt me hoofdpijn.'' Ik raadde hem aan een dokter te laten komen en ging heen. Toen ik van morgen naar mijn kantoor ging, liep ik bij hem aan om te hooren hoe hij 't maakte, en vernam van de dienstbode dat de zieke met erge koorts te bed lag. De dokter had aan Mevrouw gezegd, dat er voor 't oogenblik geen aanleiding was tot ongerustheid, doch dat de patient volkomen rustig moest gehouden worden.

II. Op een avond waren de drie kinderen van den Heer en Mevrouw B., meisjes van achttien, veertien en twaalf jaar, alleen thuis. Hun ouders waren uitgenodigd den avond bij kennissen van hen te komen dorbrengen, en de meid was naar een vriendin die jarig was. Tegen negen uur zeide het jongste der meisjes: ,,Ik hoor iemand de trap opgaan''. — ,,Dat kan onmogelijk waar zijn,'' sprak de oudste zuster, ,,de voordeur en de achterdeur zijn beide op slot.'' — ,,Ik ben ook bang, dat er een man in huis is,'' zeide op een na het oudste meisje; ,,we moesten maar liever niet naar bed gaan vóór de meid weer thuis is.''

Nauwelijks had de klok half elf geslagen, of de dienstbode

kwam. Zij ging met de meisjes naar boven, alle kamers werden doorzocht, maar er was nergens een man te vinden. Den volgenden morgen werd den Heer B. verteld, wat er gebeurd was. Hij kon niet nalaten te lachen, en zeide: ,,jelui hebt goed gehoord, die man was ik. Ik wou een boek halen en denkende dat jelui sliept, ben ik op mijn teenen naar boven gegaan.

III. De kapitein van een koopvaardijschip, die bekend was om zijn zuinigheid, of liever gierigheid, viel op zekeren dag overboord. Daar hij niet goed zwemmen kon, en een dikke jas en zware laarzen aanhad, zou hij zeker verdronken zijn, indien niet een matroos hem onmiddellijk was achterna gesprongen, en, met gevaar van zijn eigen leven, dat van zijn kapitein had gered. Toen de kapitein weer behouden op het dek stond, bedankte hij zijn redder, haalde een kwartje uit zijn zak, en gaf hem dit bij wijze van belooning. De matroos was verbaasd en teleurgesteld, maar een van zijn kameraden zei: ,,Je hebt geen reden om je te beklagen.Denk je niet, dat hij de waarde van zijn eigen leven beter kent dan jij?''

BIJLAGE III.

b. Middelbaar onderwijs, akte A.

,,Als je tweede klas reist, moog je hier niet komen'', zei de hofmeester, terwijl hij den knaap zijn plaatsbewijs overhandigde. ,,Dien kant uit!'' en hij gaf hem een duwtje, om hem zijn bedoeling recht duidelijk te maken.

Philip had een gevoel alsof hij weggejaagd werd, en ondanks zichzelven bloosde hij van schaamte, en zag rond of ook iemand van die vernedering getuige was geweest.

Niemand had het gezien behalve een magere man met een bleek gelaat, die onbewegelijk naar de passagiers stond te kijken, die op het dek heen en weerliepen. ,,Ik wist niet dat ik daar niet wezen mocht'', zei Philip, om tegenover den eenigen getuige zijn gedrag te verontschuldigen. De magere man haalde met een flauwen glimlach de schouders op, hetgeen evengoed beteekenen kon dat dit hem volmaakt onverschillig was, als dat de hofmeester een dwaas was om op zulke dingen te letten. ,,Er reizen er zooveel eerste klas, die er niet hooren'', mompelde hij half luid.

,,Hoe laat zouden we wel aankomen?'' vroeg Philip, om het gesprek voort te zetten; maar hetzij de ander geen lust had om een praatje te maken, hetzij hij werkelijk de vraag niet ver-

staan had, of ze te onbeduidend vond, hij gaf geen antwoord en keerde zich om, nu zijn vorschend oog richtend op een groepje passagiers die het zich op 't dek gemakkelijk maakten.

Opnieuw maakte zich een gevoel van schaamte van Philip meester. Hij besefte dat hij weer een dwaas figuur had gemaakt en blijk van onervarenheid gegeven had, door een vreemde voor de tweede maal aan te spreken, terwijl op zijn eerste woorden ternauwernood antwoord had gekregen. Hij wandelde verder, maar vond niemand tot wien hij zich aangetrokken voelde. Allen waren uit een anderen stand, en hadden het te druk om zich te bemoeien met den zeventienjarigen knaap, die behoefte had om, nu hij zich voor de eerste maal in een vreemde wereld bewoog, zijn indrukken mee te deelen en inlichtingen te vragen. Hij keerde dus terug tot den man dien hij het eerst had aangesproken, en die nu in dezelfde houding stond te kijken naar den kok, die bezig was met de toebereidselen voor het twaalfuurtje van een of anderen passagier.

Philip ging naast den mageren man staan, en keek evenals deze naar het zetten van de koffie en het smeren van de broodjes. Maar toen dat hem begon te vervelen, en hij juist een opmerking wilde maken, kuierde de vreemde weg en vatte post bij de machine.

Philip begreep dat er niets anders op zat dan zich te schikken in zijn toestand, ging op een bank zitten en begon na te denken over het doel van zijn reis, maar in een andere gemoedsstemming dan waarin hij tot dusver had verkeerd. Nu reeds verlangde hij terug naar het stille dorpje, waar al zijn makkers tegen hem opzagen, terwijl men hem hier niet eens het aankijken, veel minder nog het aanspreken of zelfs het antwoorden waardig keurde.

Langzamerhand werd het brandend heet aan dek, en Philip benijdde de eersteklas-passagiers, die in de schaduw konden zitten.

Bijlage IV.

Essays.

1. An old umbrella tells its story.
2. The pawnbroker.
3. Walking-tours.
4. True obedience is true liberty.

BIJLAGE V.

Paraphrase.

The earth was made so various, that the mind
Of desultory man, studious of change,
And pleased with novelty, migt be indulged.
Prospects, however lovely, may be seen
Till half their beauties fade; the weary sight,
Too well acquainted with their smiles, slides off
Fastidious, secking less familiar scenes.
Then snug enclosures in the sheltered vale,
Where frequent hedges intercept the eye,
Delight us, happy to renounce awhile,
Not senselen of its charms, what still we love,
That such short absence may endear it more.
Then forests, or the savage rock may please,
That hides the seamew in his hollow clefts
Above the reach of man: his hoary head,
Conspicuous many a league, the mariner,
Bound homeward, and in hope already there,
Greets with three cheers exulting.

Bijvoegsel tot de *Nederlandsche Staatscourant* van
Vrijdag 25 November 1910, n°. 276.

N°. 97.

VERSLAG

OMTRENT DEN STAAT DER

RIJKSVERZEKERINGSBANK

EN HARE WERKZAAMHEDEN IN HET JAAR

1909.

'S GRAVENHAGE — ALGEMEENE LANDSDRUKKERIJ — 1910.

VERSLAG omtrent den staat der Rijksverzekeringsbank en hare werkzaamheden in het jaar 1909.

Aan de Koningin.

HOOFDSTUK I.

DE RIJKSVERZEKERINGSBANK EN HARE INRICHTING.

§ 1. *Personeel.*

Het gezamenlijk personeel, dat onder de bevelen van het bestuur der Rijksverzekeringsbank werkzaam is, bedroeg op 31 December 1909 739 personen, tegen 891 op 31 December 1908.

De verdeeling van het personeel is als volgt:

DIENST IN DE BUREELEN TE AMSTERDAM.	31 Dec. 1908.	31 Dec. 1909.
Secretaris-Generaal	1	1
Medisch-Adviseur	1	1
Administrateur van den Medischen dienst	1	1
Controleerend-Geneeskundige op het bureau van den Medischen Adviseur	1	1
Referendaris	4	5
Hoofdcommies	7	6
Commies	13	12
Adjunct-Commies	69	68
Klerk	280	269
Schrijver in algemeenen dienst	156	153
Schrijver voor speciale diensten	3	4
Assistent bij den Medischen dienst	2	2
Tijdelijk schrijver	171	74
Tijdelijk hulpschrijver (loopjongen)	45	11
Opzichter-Concierge	1	1
Portier	1	1
Bode	17	18
Kantoorknecht	9	8
Tijdelijk kantoorknecht	19	[2]) 12
BUITENDIENST.		
Controleerend-Geneeskundige	13	13
Assistent op het bureau van den Controleerend-Geneeskundige	2	3
Agent	71	71
Chef de Bureau	2	2
Tijdelijk portier	2	2
	[1]) 891	739

[1]) Hieronder zijn begrepen twee ambtenaren, die non-actief zijn.

[2]) Het verschil tusschen het totaal van het personeel alhier vermeld, met dat, hetwelk in de §§ 4 tot en met 11 van dit Hoofdstuk is opgegeven, wordt hierdoor verklaard, dat een gedeelte van dat personeel niet tot eenige afdeeling behoort, en derhalve in de genoemde §§ niet werd vermeld.

Onderdit personeel waren 121 vrouwen, n.l. 1 adjunct-commies, 31 klerken, 44 schrijvers in algemeenen dienst, 4 schrijvers voor speciale diensten, 40 tijdelijke schrijvers en 1 assistente van den medischen dienst.

Bij Koninklijke besluiten van 10 Augustus 1909, n°. 45, en 3 November 1909, n°. 47, werd het organisatiebesluit van 27 Maart 1907, n°. 38, gewijzigd. [1])

De voornaamste wijziging bestaat hierin, dat het examen voor adjunct-commies is afgeschaft. Ten gevolge toch van de reorganisatie is het aantal adjunct-commiezen voorloopig voldoende, zoodat het bestendigen van het afnemen van een examen voor dien rang niet noodig is.

§ 2. *Raad van Toezicht.*

In het jaar 1909 onderging de Raad van Toezicht in zijne samenstelling geen verandering.

Evenals vorige jaren werd ook in dit jaar iedere drie maanden door eene commissie uit den Raad een bezoek aan de bank gebracht; het naar aanleiding daarvan aan den Raad uitgebracht rapport gaf meermalen aanleiding tot een gedachtenwisseling met het bestuur.

§ 3. *Reorganisatie der Administratie. Gebouwen.*

In het begin van Mei 1909 werd het nieuwe gebouw aan de Pieter de Hooghstraat, n°. 55, gedeeltelijk en in den loop dier maand geheel in gebruik genomen. Hierdoor kon de reorganisatie, die tot nu toe slechts proefsgewijze plaats kon vinden, in haar geheel worden doorgevoerd (zie Jaarverslag 1908, pag. 5, § 3).

Het gevolg van een en ander was, dat het personeel belangrijk kon worden ingekrompen.

Het nieuwe gebouw voldeed reeds dadelijk aan de gestelde verwachtingen. Waar toch vroeger de ambtenaren in kleine bedompte kamers van diverse huizen moesten arbeiden, werden zij thans ondergebracht in een flink gebouw met volop licht en lucht en in alle opzichten voldoende aan de te stellen eischen van hygiëne.

In huur werden nog gehouden de perceelen Keizersgracht, n°s. 304, 306 en 318, ten gebruike van de agenten en den controleerend-geneeskundige te Amsterdam.

Ten einde de beschikking te verkrijgen over eenige magazijn-

---

[1]) Bij Koninklijk besluit van 21 Februari 1910, n°. 99, is het besluit nader gewijzigd.

ruimte en enkele eenvoudige dienstlokalen, die noodig waren en in het hoofdgebouw minder op hun plaats waren, zooals een rijwielbergplaats voor de ambtenaren, een opslagplaats voor meubelen, enz., een kleine timmermanswerkplaats, onmisbaar voor dagelijksche reparaties, bergruimte voor brandstoffen, alsmede een woning voor een bode, die als assistent van den opzichter-concierge steeds aanwezig moet zijn, werd besloten tot het bebouwen van een gedeelte der terreinstrook langs de noordzijde van het nieuwe gebouw, op een afstand van enkele meters.

In de maand Augustus 1909 had de aanbesteding voor dit bijgebouwtje plaats, dat in de maand December werd opgeleverd.

§ 4. *Afdeeling Agenda en Expeditie.*

(Het ontvangen en verzenden van stukken. Het bijhouden van agenda en index. Reproductie van stukken).

Het aantal dépêches, waardoor de correspondentie rechtstreeks in het postale verkeer wordt gebracht, klom van 63 tot 72 per dag, terwijl bovendien voor het vervoer van de correspondentie van het postkantoor naar het nieuwe bankgebouw een zestal dépêches in het leven werden geroepen.

Uit eene telling, op eenige willekeurig daartoe gekozen dagen verricht, is af te leiden, dat het aantal ontvangen en verzonden stukken per dag gemiddeld respectievelijk 1683 en 2531 bedroeg, welke getallen voor het jaar 1908 bedroegen 1646 en 2255.

Ontvangen werden 21150 (16912 in 1908) geadviseerde- en 762 (756 in 1908) aangeteekende-, verzonden 360148 (292634 in 1908) geadviseerde- en 409 (518 in 1908) aangeteekende stukken.

De agenda wees als hoogste nummer 81248 aan, tegen 87560 in 1908.

Door de reorganisatie werden verschillende werkzaamheden van andere afdeelingen overgenomen, in het bijzonder de reproductie van de stukken, welke in beroepszaken moeten dienen, waardoor het personeel werd uitgebreid, terwijl de verplaatsing van de bank naar een punt, zooveel verder van het postkantoor en het Centraal-station gelegen, uitbreiding van bedienend personeel noodig maakte.

In functie waren op 31 December 1909 35 ambtenaren, 2 kantoorknechts en 4 tijdelijke kantoorknechts.

Bureel Materieel.

(Het voorbereiden en doen van bestellingen van bureaubehoeften, gedrukte stukken, boekwerken en overige administratieve hulpmiddelen).

Het beheer over de bibliotheek werd opgedragen aan den ambtenaar met de functie van bibliothecaris belast.

Onderstaande tabel geeft een overzicht van de kosten van materieel (waaronder is te verstaan: drukwerk, papier en bureaubehoeften) over de jaren 1901—1909.

Jaren.	Kosten van			Totaal-uitgaven.	Totaal-uitgaven exclusief papier.
	bureau-behoeften.	drukwerk.	[1]) papier.		
1901	f 229,54⁵	f 5,40	—	f 234,94⁵	—
1902	„ 5 936,19	„ 6 228,30	—	„ 12 164,49	—
1903	„ 4 709,10⁵	„ 26 928,34⁵	—	„ 31 637,45	—
1904	„ 6 872,28⁵	„ 32 669,76⁵	—	„ 39 542,05	—
1905	„ 9 868,75⁵	„ 51 873,28	—	„ 61 742,03⁵	—
1906	„ 12 805,43	„[2]) 58 591,14⁵	f 24 954,03	„ 71 396,57⁵	f 46 442,54⁵
1907	„ 9 517,42	„[2]) 56 381,43⁵	„ 31 302,74	„ 65 898,85⁵	„ 34 596,11⁵
1908	„ 9 626,05⁵	„[2]) 38 717,35	„ 22 743,78⁵	„ 48 343,40⁵	„ 25 599,62
1909	„ 11 055,86⁵	„[2]) 38 569,20⁵	„ 26 334,84	„ 49 625,07	„ 23 290,23

De oprichting van het bureel Materieel dateert van het najaar van 1906. Sedert dien valt een aanmerkelijke teruggang in de kosten voor materieel waar te nemen. Dat die teruggang niet een nog gunstiger beeld geeft, is toe te schrijven aan de vrij groote kosten, die het proefmateriaal voor de reorganisatie vorderde.

In functie waren op 31 December 1909 6 ambtenaren en 1 tijdelijk kantoorknecht.

[1]) De totaal-uitgaaf voor papier ad f 105 335,39⁵ is te verminderen met f 12 415,11⁵ aan waarde in magazijn.

[2]) Met inbegrip van de kosten van het papier, voor zoover dit voor bijzondere doeleinden door den drukker werd bijgeleverd.

§ 5. *Afdeeling Comptabiliteit.*

(Het verifieeren en voldoen of betaalbaarstellen van rekeningen en declaraties. Behandeling van alle zaken van comptabelen aard).

Ten gevolge van de reorganisatie is deze afdeeling met ingang van 1 Januari 1910 opgeheven.

Op 31 December 1909 waren op deze afdeeling nog 5 ambtenaren in functie voor het uitbetalen van tractementen, enz. De werkzaamheden, waarmede deze afdeeling belast was, werden overgebracht naar de afdeeling Boekhouding; alleen het verifieeren van declaraties geschiedt door de Administratieve afdeeling.

Het aantal declaraties, dat gedurende het jaar 1909 inkwam, bedroeg 132 174, waarvan 27 459 den dienst betroffen van het jaar 1908.

Als bijlage A is bij dit verslag gevoegd een specificatie voor de verschillende deelen des Rijks van de gedurende 1909 ingekomen declaraties.

Ook dit jaar valt weer een vermindering van het aantal ingekomen declaraties te constateeren.

In 1908 kwamen in 133 197, in 1907 135 818 declaraties.

§ 6. *Administratieve afdeeling.*

(Behandeling der bedrijfsaangiften; classificatie der ondernemingen; loonlijstverificatie; premieberekening; het uitzenden van beschikkingen, aanmaningen en dwangbevelen; risico-overdracht; administratie van de op grond van de artt. 108—110 der Ongevallenwet 1901 door de Rijksverzekeringsbank overgenomen polissen. Behandeling der ongevallen-aangiften; uitzending van alle beschikkingen, waarbij schadeloosstelling wordt vastgesteld, toegekend of geweigerd; betaalbaarstelling der uitkeeringen; afboeken van quitanties; voorbereiding der afrekening met risico-dragende lichamen; verzamelen van de gegevens voor de statistiek en voor de berekening van administratiekosten; verifieeren van declaraties).

Deze afdeeling is tot stand gekomen ten gevolge der reorganisatie, hoofdzakelijk door de bijeenvoeging der vroegere bedrijfs- en ongevallenafdeelingen. Zij is onderverdeeld in 4 territoirs (zie hierbij Hoofdstuk I, § 3, op pag. 5 van het Jaarverslag 1908).

Territoir I omvat de provinciën Noordbrabant, Limburg, Utrecht en Zeeland.

Territoir II de provincie Noordholland, de gemeente 's Gravenhage en het Buitenland.

Territoir III de provinciën Friesland, Groningen, Drenthe, Overijssel en Gelderland.

Territoir IV de provincie Zuidholland, behalve de gemeente 's Gravenhage.

In functie waren op 31 December 1909 372 ambtenaren, 4 tijdelijke kantoorknechts en 6 hulpschrijvers.

§ 7. *Medische afdeeling en Medische dienst.*

(De beoordeeling der aangiften van ongevallen uit medisch oogpunt; de beoordeeling uit de rapporten van de mate van ongeschiktheid van de getroffenen; contrôle op de geneeskundige behandeling; correspondentie met de controleerend-geneeskundigen en met de ingeschreven geneeskundigen, apothekers, ziekenhuizen, enz.; het bijhouden van het register en van de naamlijst van ingeschreven geneeskundigen, apothekers, enz.; het behandelen van vragen van medischen en van pharmaceutischen aard, zich voordoende bij het verifieeren van de door geneeskundigen, apothekers en handelaren in heel- en verbandmiddelen, instrumentmakers, ziekenhuizen, enz. ingezonden declaraties en het goedkeuren der daaruit voortvloeiende correspondentie; de administratie, verbonden aan den geneeskundigen dienst).

Ten gevolge der reorganisatie had eene vermindering in het getal der administratieve ambtenaren plaats, waarvan een deel overgeplaatst werd naar de Administratieve afdeeling.

In het getal controleerend-geneeskundigen, evenals in dat hunner dienstkringen, kwam geen verandering. Alleen werd Roermond als standplaats verlaten en vervangen door Maastricht, dat met het oog op de groote uitbreiding der industrie in de provincie Limburg gunstiger gelegen is.

Bij Koninklijk besluit van 18 Maart 1909 (*Staatsblad* n°. 76) kwam een wijziging tot stand van het Koninklijk besluit van 14 Juli 1902 (*Staatsblad* n°. 153), gewijzigd bij Koninklijk besluit van 25 Augustus 1906 (*Staatsblad* n°. 232), waaromtrent in § 9 van Hoofdstuk VII eenige bijzonderheden worden medegedeeld.

In bijlage **B** van dit verslag wordt vermeld het aantal op

31 December 1909 ingeschreven deskundigen, apotheekhoudende geneeskundigen en handelaren in heel- en verbandmiddelen, alsmede het aantal ziekenhuizen en andere inrichtingen van medischen aard, die op dien datum bereid waren tegen vast tarief door een ongeval getroffenen voor rekening der Rijksverzekeringsbank op te nemen.

In functie waren op 31 December 1909 op de Medische afdeeling 2 medische- en 4 andere ambtenaren, terwijl nog twee artsen tijdelijk aan deze afdeeling werkzaam waren, van wie één o. m. contrôle uitoefent over de ambtenaren der bank, die door ongesteldheid verhinderd zijn hun werkzaamheden te verrichten.

§ 8. *Afdeeling Boekhouding.*

(De boekhouding; aan- en verkoop van effecten; sluiten en aflossen van beleeningen, enz.; betaalbaarstelling van declaraties van dokters, apothekers, ambtenaren der bank, enz.; het opmaken der afrekeningen met de risico-dragende werkgevers, naamlooze vennootschappen en vereenigingen; invordering, teruggave en administratie der in pand gegeven waarden; het opmaken der afrekening voor het Hoofdbestuur der Posterijen en Telegrafie wegens de door de postkantoren ontvangen en uitgegeven gelden).

In functie waren op 31 December 1909 71 ambtenaren en 1 hulpschrijver.

§ 9. *Juridische afdeeling.*

(Behandeling van de beroepszaken; het verzamelen en bewerken van statistisch materiaal betreffende de beroepszaken en de strafzaken, correspondentie over aangelegenheden van juridischen aard; redactie van het Jaarverslag).

Ten gevolge der reorganisatie werden verschillende werkzaamheden, waarmede de vroegere afdeeling „Algemeene Zaken" was belast, overgebracht naar andere afdeelingen, en in verband daarmede werd de naam dezer afdeeling in „Juridische afdeeling" veranderd.

Het personeel onderging daardoor een vermindering en bestond op 31 December 1909 uit 9 ambtenaren en 1 hulpschrijver.

§ 10. *Afdeeling Wiskunde en Statistiek.*

(Het verrichten van alle werkzaamheden van wiskundigen aard; het bewerken van statistisch materiaal betreffende de verzekeringsplichtige bedrijven en de ongevallen).

De herziening van de in artt. 31 en 42 der Ongevallenwet 1901 bedoelde algemeene maatregelen van bestuur, in verband met de in 1908 verschenen wetenschappelijke balans, werd voltooid; tevens werd de herziening van het Koninklijk besluit van 21 November 1902 (*Staatsblad* n°. 200), gewijzigd bij Koninklijk besluit van 27 Januari 1905 (*Staatsblad* n°. 31), en van het Koninklijk besluit van 5 December 1902 (*Staatsblad* n°. 206), laatstelijk gewijzigd bij Koninklijk besluit van 22 Augustus 1910 (*Staatsblad* n°. 269), ter hand genomen.

Verder werden de financiëele statistiek en de wiskundige balans over het jaar 1908 opgemaakt, terwijl een aanvang werd gemaakt met de samenstelling der ongevallen-statistieken over de jaren 1905 en 1906, waarvoor alle benoodigde gegevens verzameld werden.

In functie waren op 31 December 1909 50 ambtenaren en 2 hulpschrijvers.

§ 11. *Afdeeling Inspectie.*

(Regeling van- en toezicht op de werkzaamheden der agenten).

Dit toezicht geschiedde op dezelfde wijze, als vermeld in het vorig Jaarverslag (zie pag. 11).

In functie waren op 31 December 1909 16 ambtenaren en 1 hulpschrijver.

§ 12. *Dienst der agenten.*

In den loop van het jaar werd het aantal agenten met 1 vermeerderd.

Van de 71 agenten, waaruit het corps op 31 December 1909 bestond, waren 58 werkzaam in een vast ambtsgebied, 5 aangewezen voor speciale diensten en werden 7 beschikbaar gehouden om, waar noodig, een ambtgenoot tijdelijk te vervangen of behulpzaam te zijn. Eén agent werd met 1 Augustus tijdelijk benoemd tot Inspecteur der agenten en als zoodanig belast met het toezicht op den dienst der agenten.

Een agent, aan wien voor een jaar non-activiteitsverlof werd toegekend, is in bovenstaand aantal niet begrepen.

Daar het aantal van zeven agenten voor algemeenen dienst voor deze taak niet voldoende bleek, werden tevens enkele bureel-ambtenaren, niet beneden den rang van commies, nu en dan aangewezen voor het instellen van onderzoeken, bedoeld in artikel 63 der Ongevallenwet 1901.

Behalve de gewone assistenten der agenten, wier aantal op 31 December 1909 404 bedroeg, werden tijdelijk eenige personen werkzaam gesteld om onder leiding van agenten als assistent dienst te doen voor het controleeren van loonlijsten en voor het bevorderen van het doen van bedrijfs- en van stakingsaangiften.

HOOFDSTUK II.

VERZEKERINGSPLICHT EN CLASSIFICATIE.

§ 1. *De aangiften, bedoeld in de artikelen* 32, 38 *en* 40 *der wet.*

Het aantal in 1909 ingekomen bedrijfsaangiften bedroeg 9581, tegen 10705 in 1908.

Op 31 December 1909 waren bij de bank 89619 verzekeringsplichtige ondernemingen bekend. Hieronder zijn echter nog begrepen de ondernemingen, ten opzichte waarvan het onderzoek, of de aangifte van staking al of niet terecht was geschied, bij het einde des jaars nog niet was afgeloopen.

Buiten de algemeene herziening van de classificatie, in verband met het Koninklijk besluit van 18 Juni 1909 (*Staatsblad* n°. 189), werd in 1389 gevallen ten gevolge van een in de onderneming plaats gehad hebbende verandering ingevolge artikel 38 der wet of om andere redenen eene onderneming opnieuw geclassificeerd of aan haar een nieuw gevarencijfer toegewezen, terwijl in 88 gevallen aan den werkgever werd medegedeeld, dat de door hem aangegeven verandering in de onderneming geen wijziging bracht in de indeeling of in het toegewezen gevarencijfer.

Het aantal ingekomen aangiften van staking bedroeg in 1909 6939, terwijl aan 256 werkgevers ingevolge artikel 40, derde lid, der Ongevallenwet 1901 werd medegedeeld, dat zij naar het oordeel van het bestuur niet hadden opgehouden een verzekeringsplichtig bedrijf uit te oefenen.

§ 2. *Het vaststellen van den verzekeringsplicht en de indeeling, bedoeld in artikel 37 der wet.*

In verband met het Koninklijk besluit van 18 Juni 1909 (*Staatsblad* n°. 189) werden alle op 1 Juli 1909 bij de bank aangesloten ondernemingen opnieuw geclassificeerd (zie Hoofdstuk VII, § 1). Buitendien werden 9808 ondernemingen ingedeeld in een gevarenklasse met toewijzing van een gevarencijfer, waarbij in 1499 gevallen het bestuur de verklaring gaf, bedoeld in artikel 49 der wet, dat in de betrokken onderneming een verzekeringsplichtig bedrijf reeds over een of meer betalingstermijnen werd uitgeoefend.

Aan 555 personen werd ingevolge artikel 36 der wet medegedeeld, dat hunne bedrijfsaangifte ten onrechte was geschied.

HOOFDSTUK III.

HET DRAGEN VAN RISICO.

Het aantal in 1909 ten fine van advies aan het bestuur gezonden requesten, houdende verzoek om toegelaten te worden het risico over te dragen aan eene naamlooze vennootschap of rechtspersoonlijkheid bezittende vereeniging, bedroeg 2336. Hiervan werden 107 door de requestranten ingetrokken, terwijl op 69 requesten ongunstig moest worden geadviseerd.

Het aantal werkgevers, die zijn toegelaten het risico zelf te dragen, onderging geen verandering en bleef dus 16.

Door de gezamenlijke naamlooze vennootschappen en rechtspersoonlijkheid bezittende vereenigingen werden op 31 December 1909 gedragen 17690 risico's (zie bijlage C) tegen 19357 op 31 December 1908 en 29093 op 31 December 1907. Onder een „risico" wordt ten deze verstaan niet het risico voor elke onderneming afzonderlijk, ook niet het risico dat ieder werkgever, zij het ook voor verschillende ondernemingen, draagt, doch het risico, waarvoor ten gevolge van elke daartoe strekkende aanvrage bij Koninklijk besluit toelating tot overdracht wordt verleend.

De vermindering van het aantal overdrachten in het jaar 1909 betreft voornamelijk de Eerste Onderlinge Aannemers Verzekering-Maatschappij te Zwolle.

De als bijlage C bij dit verslag gevoegde staat geeft de mutatiën aan, welke in de jaren 1903 tot en met 1909 in het aantal risico's van elk der vennootschappen en vereenigingen plaats vonden.

Bijlage **D** bevat een gespecificeerde opgave der overgangen in de jaren 1903 tot en met 1909 rechtstreeks van de eene maatschappij of vereeniging op een andere.

De staat, bedoeld in laatstbedoelde bijlage, vertoont op verschillende plaatsen verschil tusschen de cijfers, die het aantal overdrachten van de eene maatschappij of vereeniging op eene andere vermelden en die, welke het aantal overdrachten aangeven, dat door de andere maatschappij of vereeniging van de eerstbedoelde werd verkregen.

Dat verschil is aldus te verklaren:

Het komt voor, dat oorspronkelijk risico-overdracht is verleend bij twee verschillende Koninklijke besluiten voor twee ondernemingen van eenzelfden werkgever, terwijl later bij den overgang op eene andere maatschappij of vereeniging wordt aangenomen, dat de werkgever slechts één onderneming heeft en dus de overdracht slechts bij één Koninklijk besluit wordt verleend.

Ook de toepassing van artikel 24*bis* van het Koninklijk besluit van 5 December 1902 (*Staatsblad* n°. 206), zooals dit is gewijzigd bij het Koninklijk besluit van 18 Februari 1905 (*Staatsblad* n°. 76), verklaart de bedoelde verschillen in die gevallen, waarin door eene maatschappij of vereeniging ontheffing van risico wordt gevraagd voor meerdere ondernemingen van denzelfden werkgever, terwijl die werkgever dan rechtstreeks wenscht over te gaan op eene andere maatschappij of vereeniging en in zijn desbetreffend request niet bepaaldelijk eene of meer ondernemingen noemt ten aanzien waarvan toelating tot risico-overdracht niet wordt verlangd. In dat geval geldt n.l., krachtens genoemd artikel 24*bis*, het Koninklijk besluit, waarbij risico-overdracht wordt verleend, voor al de ondernemingen van den werkgever.

HOOFDSTUK IV.

ONGEVALLEN.

§ 1. *De aangifte en het onderzoek van ongevallen.*

Gedurende het jaar 1909 werden 64 638 aangiften van ongevallen ontvangen. Hieronder zijn begrepen aangiften van ongevallen, welke in 1908 plaats hadden. Het aantal aangiften, ingekomen in 1908, bedroeg 65 501 en in 1907 69 330.

Van het aantal ongevallen, die in 1909 plaats hadden, voor zoover die bekend waren op 1 Maart 1910, geeft de als bijlage **E** bij dit verslag gevoegde staat een overzicht.

Het totaal aantal ongevallen, plaats gevonden in 1909, bedroeg 60 947, tegen 62 067 in 1908 en 66 558 in 1907.

Een grafische voorstelling van het aantal aangiften van ongevallen, ingekomen gedurende de verschillende maanden van de jaren 1903 tot en met 1909 en gedurende de eerste acht maanden van 1910, geeft bijlage **F**, terwijl bijlage **F** 1 een grafische voorstelling geeft van het gemiddeld per werkdag ingekomen aantal aangiften van ongevallen voor dezelfde tijdvakken. [1])

§ 2. *De vaststelling, toekenning en betaalbaarstelling der schadeloosstellingen.*

De als bijlage **G** bij dit verslag gevoegde staat geeft een gespecificeerd overzicht van de verschillende soorten van schadeloosstellingen die werden toegekend.

Het aantal ongevallen, ter zake waarvan alleen geneeskundige behandeling en tijdelijke uitkeering werden toegekend (totaal van kolom 4 van bijlage **G**), bedroeg 43 506; het aantal dagen, waarover uitkeering werd verleend, bedroeg 500 732, gemiddeld dus per ongeval 11,5 dag.

Een gespecificeerd overzicht van die ongevallen, gesplitst naar het aantal dagen, waarover tijdelijke uitkeering werd verleend, geeft de navolgende staat.

Aantal dagen, waarover tijd. uitkeering werd verleend per ongeval.	Aantal ongevallen.		Totaal aantal dagen, waarover uitkeering werd verleend.
	Absoluut.	In °/₀ van het totaal.	
1	—	—	—
2	81	0,19	162
3	2 413	5,55	7 239
4	3 273	7,52	13 092
5	3 636	8,36	18 180
6	3 919	9,01	23 514
7	3 247	7,46	22 729
8	2 773	6,37	22 184
9	2 585	5,94	23 265

[1]) Vgl. hieromtrent het Jaarverslag 1908, pag. 14, § 1.

Aantal dagen, waarover tijd. uitkeering werd verleend per ongeval.	Aantal ongevallen.		Totaal aantal dagen, waarover uitkeering werd verleend.
	Absoluut.	In °/₀ van het totaal.	
10	2 269	5,22	22 690
11	2 188	5,03	24 068
12	2 150	4,94	25 800
13	1 678	3,85	21 814
14	1 412	3,25	19 768
15	1 255	2,88	18 825
16	1 173	2,70	18 768
17	1 176	2,70	19 992
18	1 062	2,44	19 116
19	823	1,89	15 637
20	724	1,66	14 480
21	617	1,42	12 957
22	613	1,41	13 486
23	612	1,41	14 076
24	523	1,20	12 552
25	461	1,06	11 525
26	410	0,94	10 660
27	373	0,86	10 071
28	352	0,81	9 856
29	332	0,76	9 628
30	295	0,68	8 850
31	258	0,59	7 998
32	210	0,48	6 720
33	168	0,39	5 544
34	184	0,42	6 256
35	166	0,38	5 810
36	95	0,22	3 420
Totaal . . .	43 506	100 °/₀	500 732

De verhouding van het aantal ongevallen met letsels van korteren invaliditeitsduur dan 42 dagen na den datum van het ongeval, van het aantal ongevallen met langeren duur en van het aantal ongevallen met doodelijken afloop tot het totaal der kolommen 2 tot en met 18 van bijlage **G** blijkt uit het volgende staatje.

Totaal der kolommen van bijlage G.			Totaal.
2 t/m 4.	5 t/m 10.	11 t/m 18.	
56 067	3 133	227	59 427
94,35%	5.27%	0.38%	100%

Een overzicht van de letsels van blijvenden aard, naar aanleiding waarvan in 1909 omtrent het al of niet toekennen van eene rente werd beslist, geeft onderstaande staat.

Aantal gevallen.	LETSEL.	Aantal gevallen, waarin geen uitkeering werd verleend.	Aantal gevallen, waarin wel uitkeering werd verleend.
1.	2.	3.	4.
151	Aan vingers rechts	3	148
185	„ „ links.	2	183
0	„ beide handen eenige vingers.	—	—
31	„ rechter hand	—	31
40	„ linker hand	1	39
46	„ rechter arm	—	46
30	„ linker arm.	—	30
10	„ teenen	1	9
18	„ rechter voet	—	18
21	„ linker voet	—	21
42	„ rechter been	1	41
48	„ linker been	—	48
14	„ rechter knie	—	14
20	„ linker knie	1	19
32	„ rechter oog	—	32
28	„ linker oog	—	28
1	„ gehoor	—	1
0	Breuken	—	—
180	Diversen	—	180
22	Meer dan één letsel	—	22
919		9	910

In 1909 werden in de ziekenhuizen voor rekening der bank behandeld 2383 getroffenen (tegen 2203 in 1908) met een gezamenlijk aantal verpleegdagen van 66688 (tegen 61323 in 1908).

In inrichtingen voor ooglijders werden 311 getroffenen, met een totaal van 3957 verpleegdagen, behandeld. In 1908 bedroegen deze cijfers respectievelijk 294 en 4408.

In inrichtingen voor medico-mechanische behandeling en voor heilgymnastiek, alsmede door masseurs, heilgymnasten en orthopaedisten werden 509 getroffenen behandeld (tegen 521 in 1908) met 27311 behandelingsdagen (tegen 22 927 in 1908).

In inrichtingen voor zenuwlijders werden 25 getroffenen behandeld (tegen 19 in 1908) met 760 verpleegdagen (tegen 391 in 1908).

In sanatoria werden 2 getroffenen verpleegd met totaal 118 verpleegdagen. Deze cijfers waren voor 1908 respectievelijk 5 en 385. Tien getroffenen werden in een krankzinnigengesticht gedurende 1343 dagen verpleegd. In 1908 bedroegen deze cijfers 11 en 1395.

In 1909 werd aan 4529 personen ingevolge artikel 67 in verband met artikel 21 der wet voorloopig een rente toegekend. In 1908 bedroeg dit getal 5582.

3580-maal werd een voorloopig toegekende rente herzien.

Voorts werd 1120-maal een rente krachtens artikel 21 of 23 der wet verleend en 744-maal een dergelijke rente herzien.

Het aantal als ongevallen aangegeven gevallen, het aantal, dat daarvan als ongeval in den zin der wet werd erkend, alsmede het percentage der niet als ongeval erkende gevallen, worden in den volgenden staat voor de jaren 1905 tot en met 1909 aangegeven.

Jaar.	Aangiften.	Als ongeval erkend.	Percentage der niet als ongeval erkende gevallen.
1909	64 477	60 947	5,47
1908	65 438	62 067	5,15
1907	69 757	66 558	4,59
1906	64 993	61 909	4,75
1905	55 422	52 571	5,14

Een aanvrage om schadeloosstelling (artikel 68 der wet) werd in 862 gevallen afgewezen, en wel in:

556 gevallen, omdat het letsel niet gebleken was het gevolg van een ongeval te zijn;

66 „ omdat het bedrijf niet verzekeringsplichtig was;

91 „ omdat het ongeval niet was overkomen in verband met de uitoefening van het verzekeringsplichtig bedrijf van den werkgever (n.l. wanneer deze meerdere bedrijven uitoefende, waarvan het eene verzekeringsplichtig was en het andere niet);

129 „ omdat het ongeval niet was overkomen in verband met de uitoefening van het bedrijf;

16 „ omdat de getroffene geen werkman was;

1 geval, omdat krachtens artikel 2 van het tractaat met Duitschland, goedgekeurd bij de wet van 29 November 1907 (*Staatsblad* n°. 310), de getroffene niet verzekerd was ingevolge de Ongevallenwet 1901;

1 „ omdat krachtens artikel 3 van evengenoemd tractaat de getroffene niet verzekerd was ingevolge de Ongevallenwet 1901;

2 gevallen, omdat het ongeval plaats had in een onderneming, wier zetel in België gevestigd was, terwijl ook de getroffene in dat land woonachtig was.

Bovendien werden nog in gevallen, waarin aangenomen werd, dat er een ongeval had plaats gehad, 411 afwijzende beschikkingen genomen, hetzij omdat meer, langer of andere schadeloosstelling was gevraagd, dan waarop de betrokkene aanspraak had, hetzij omdat de aanvrager geen aanspraak op schadeloosstelling had.

Deze gevallen laten zich splitsen als volgt:

303 gevallen, waarin uitkeering tot een hooger bedrag of voor langer duur werd gevraagd dan werd toegekend;

14 „ waarin schadeloosstelling werd gevraagd op grond van beweerd kostwinnerschap van den

overleden getroffene of van verwantschap, die in artikel 24 niet onder de op schadeloosstelling aanspraak gevende wordt vermeld;

65 gevallen, waarin uitkeering werd gevraagd, hoewel het letsel geen ongeschiktheid tot arbeiden tengevolge had;

1 geval, waarin een aanvrage om verstrekking van een kunstgebit werd gedaan, niet strekkende tot behoud of vermeerdering der arbeidsgeschiktheid;

1 „ waarin een aanvrage om vernieuwing van een kunstbeen werd gedaan;

1 „ waarin een aanvrage werd gedaan tot verschaffing van een bril;

1 „ waarin een aanvrage werd gedaan tot vergoeding van schade geleden door het verlies of beschadiging van diverse kleedingstukken;

17 gevallen, waarin verzoek om vergoeding voor geneeskundige behandeling werd gedaan;

2 „ waarin herziening op grond van artikel 70 der wet door den getroffene werd gevraagd;

4 „ waarin het overlijden van den getroffene niet het gevolg was van het ongeval;

1 geval, waarin door de weduwe van den getroffene begrafeniskosten werden gevraagd, ofschoon zij niet voor de begrafenis gezorgd had;

1 „ waarin tijdelijke uitkeering werd gevraagd door een werkman, die leerling was en van zijn werkgever geen loon ontving (artikel 8 der wet).

HOOFDSTUK V.

Financiëel overzicht.

§ 1. *Rekening-Courant met het Hoofdbestuur der Posterijen en Telegrafie.*

De ontvangsten van de gezamenlijke postkantoren bedroegen in 1909 f 4 149 521,66, gespecificeerd als volgt:

Premiën	f	3 083 803,62^5
Aandeel in de administratiekosten en terugbetaalde schadeloosstellingen, artt. 54, 1° en 2°, en 55, 1° en 2°	„	878 814,24
Contante waarden, artikel 54, 3° . . .	„	183 691,81^5
Terugbetaalde schadeloosstellingen, art. 110	„	76,08
Diversen	„	3 135,90
	f	4 149 521,66

De uitgaven bedroegen f 3 423 221,60^5, gespecificeerd als volgt:

Schadeloosstellingen . .	f	3 047 153,67^5
Administratiekosten . .	„	344 121,41
Premierestitutiën . . .	„	29 908,61^5
Premiebetaling (art. 108) .	„	600,94
Diversen	„	1 436,96^5

	„	3 423 221,60^5
Saldo ten bate der bank	f	726 300,05^5
Over Augustus/December 1908 was de bank op 1 Januari 1909 verschuldigd . .	„	96 887,94^5
Blijft ten bate der bank	f	629 412,11
Bij de afrekening met de Posterijen in Februari en Augustus 1909 werd ter beschikking van de bank gesteld	„	903 623,88
Zoodat de bank op 31 December 1909 nog verschuldigd was over Augustus/December 1909	f	274 211,77

De volgende specificaties geven een vergelijkend overzicht van de ontvangsten en uitgaven der Posterijen voor rekening van de Rijksverzekeringsbank over de jaren 1903 (11 maanden), 1904, 1905, 1906, 1907, 1908 en 1909.

Ontvangsten.

Jaar.	Premiën.	Aandeel in de administratiekosten en terugbetaalde schadeloosstellingen, artt. 54, 1° en 2°, en 55, 1° en 2°.	Contante waarden art. 54, 3°.	Terugbetaalde schadeloosstellingen. art. 110.	Diversen.	Totaal.
1903 (11 mnd).	f 674 361,87^5	f 151 363,70	f 47 818,07^5	f 1991,38^5	f 319,61^5	f 875 854,65
1904	„ 1 257 451,54^5	„ 1 056 933,44^5	„ 155 268,22^5	„ 3 508,23	„ 700,73^5	„ 2 473 862,18
1905	„ 1) 800 233,43	„ 1 813 979,93^5	„ 193 532,28^5	„ 2 045,51^5	„ 3 720,29	„ 2 813 511,45^5
1906	„ 1 545 072,62	„ 2 037 172,57^5	„ 162 142,74	„ 390,53	„ 1 943,15^5	„ 3 746 721,62
1907	„ 1 575 946,51	„ 1 960 866,43^5	„ 193 715,34	„ 1 151,90^5	„ 3 717,88^5	„ 3 735 398,07^5
1908	„2) 2 749 645,11	„3) 1 138 044,28	„ 157 861,49	„ 52,45^5	„ 2 148,86	„ 4 047 752,19^5
1909	„ 3 083 803,62^5	„ 878 814,24	„ 4) 183 691,81^5	„ 76,08	„ 3 135,90	„ 4 149 521,66

Uitgaven.

Jaar.	Schadeloosstellingen.	Administratiekosten.	Premiebetaling ingevolge art. 108 Ongevallenwet 1901.	Premierestitutiën.	Diversen.	Totaal.
1903 (11 mnd).	f 683 732,40^5	f 108 675,62	f 14 410,92^5	f 1 753,52	f 34,93^5	f 808 607,40^5
1904	„ 1 594 462,29	„ 188 750,35	„ 5 959,42^5	„ 19 533,88	„ 8,33^5	„ 1 808 714,28
1905	„ 2 052 994,90	„ 258 609,31^5	„ 4 563,07	„ 10 741,51^5	„ 1 996,85	„ 2 328 905,65
1906	„ 2 574 659,52	„ 284 929,46	„ 1 459,50	„ 29 725,56	„ 12 315,57	„ 2 903 089,61
1907	„ 3 041 363,94	„ 330 104,87	„ 1 053,36	„ 19 056,91^5	„ 95,20	„ 3 391 674,28^5
1908	„ 3 133 465,11^5	„ 341 183,43^5	„ 659,12	„ 26 663,36^5	„ 1,40	„ 3 501 972,43^5
1909	„ 3 047 153,67^5	„ 344 121,41	„ 5) 600,94	„ 29 908,61^5	„ 1 436,96^5	„ 3 423 221,60^5

1) Het verschil tusschen de in de jaren 1905 en 1906 ontvangen premiebedragen is in hoofdzaak toe te schrijven aan de bij Ministerieële beschikking van 17 Juni 1905 gebrachte verandering in de vervaldagen der premie.

2) Het verschil tusschen de in de jaren 1907 en 1908 ontvangen premiebedragen is in hoofdzaak toe te schrijven aan den overgang naar de Rijksverzekeringsbank van tal van risico's en aan de bij Ministerieële beschikking van 14 October 1908 gebrachte verandering in de vervaldagen der premiën voor de werkgevers, die uitoefenen het bedrijf van laden of lossen van schepen.

3) De achteruitgang van het bedrag dezer restitutiën is in hoofdzaak toe te schrijven aan de omstandigheid, dat een der risico-dragende vereenigingen sinds 1 Februari 1908, op aanwijzing van het bestuur der bank, de door haar verschuldigde bedragen niet meer stort ten postkantore, maar bij de Nederlandsche Bank.

4) Dit cijfer geeft niet aan het bedrag der contante waarden, die over het afgeloopen jaar door de bank moeten worden verantwoord. Daarvoor wordt verwezen naar § 4 van dit Hoofdstuk en staat **H**, behoorende bij dit verslag.

5) Dit cijfer geeft niet aan het bedrag, dat door de bank over het afgeloopen jaar moet worden verantwoord. Daarvoor wordt verwezen naar Hoofdstuk VI van dit verslag.

§ 2. *Aandeel van risico-dragende werkgevers, naamlooze vennootschappen en rechtspersoonlijkheid bezittende vereenigingen in de toegekende schadeloosstellingen.*

Het bedrag, dat aan risico-dragende werkgevers, naamlooze vennootschappen en rechtspersoonlijkheid bezittende vereenigingen over 1909 in rekening werd gebracht, bedroeg gemiddeld f 132 000 's maands (tegen f 143 000 per maand in het vorig jaar).

§ 3. *Zekerheidstellingen ex artikel 52 der Ongevallenwet 1901.*

Van één der risico-dragende naamlooze vennootschappen en één der risico-dragende vereenigingen werd in den loop van 1909, op grond van vermeerdering van het verzekerd loonbedrag, versterking van pand verkregen, in beide gevallen tot een bedrag van ongeveer f 48 000. Van één risico-dragenden werkgever werd, eveneens op grond van vermeerdering van het verzekerd loon, de ten behoeve der Rijksverzekeringsbank gestelde hypotheek ten bedrage van f 45 000 verhoogd tot f 60 000.

Voorts werd in den loop van het jaar 1909 aan den werkgever, die in 1906 heeft opgehouden zelf het risico der verzekering zijner werklieden te dragen, de destijds gestelde zekerheid, bedragende ± f 49 000, teruggegeven.

De eindafrekening met één der naamlooze vennootschappen, die in December 1906 tot het bestuur der Rijksverzekeringsbank een verzoek, als bedoeld in artikel 57, laatste lid, had gericht, kon in 1909 nog niet plaats vinden, aangezien aan het eind van laatstbedoeld jaar, ten aanzien van twee getroffenen, voor risico dezer naamlooze vennootschap verzekerd, aan wie eene voorloopige rente was toegekend, eene althans voorloopig blijvende toestand nog niet was ingetreden.

Versterking van pand op grond van het bepaalde bij Koninklijk besluit van 21 September 1909 (*Staatsblad* n°. 313) behoefde niet te worden aangevraagd, aangezien de zekerheid door de betrokken naamlooze vennootschappen en vereeniging gesteld, hooger was dan het bedrag, dat, met inachtneming van de bepalingen van dat Koninklijk besluit door deze naamlooze vennootschappen en vereeniging als zekerheid zou moeten worden gesteld.

De rente-vergoeding van de in pand gegeven contanten bedroeg over 1909 f 11 018,18.

De volgende staat geeft een overzicht van de waarden der in pand gegeven fondsen op 31 December 1909.

STAAT, aangevende voor iederen risico-dragenden werkgever en voor iedere risicodragende naamlooze vennootschap of rechtspersoonlijkheid bezittende vereeniging de nominale waarde, de waarde, toegekend bij de inpandgeving, alsmede de waarde der fondsen aan de Rijksverzekeringsbank in pand gegeven ingevolge artikel 52 der Ongevallenwet, berekend op 31 December 1909 volgens de noteeringen ter Amsterdamsche Beurze.

N°.	NAMEN DER RISICO-DRAGERS.	Nominale waarde der aanwezige fondsen.	Waarde, waarvoor de fondsen in pand zijn genomen.	Beurswaarde der aanwezige fondsen, berekend op 31 December 1909.
1	Verzekeringsbank „De Nieuwe Eerste Nederlandsche". . . .	f 303 950,—	f 287 622,25	f 301 192,63
2	Verzekerings- en Herverzekeringsbank „Nova"	„ 269 200,—	„ 257 923,75	„ 271 248,50
3	Maatschappij tot Exploitatie van Staatsspoorwegen	„ [1] 44 000,—	„ 40 370,—	„ 40 452,50
4	Eerste Rotterdamsche Maatschappij van Verzekering op het Leven.	„ 30 000,—	„ 22 680,—	„ 23 267,50
5	Centrale Werkgevers Risico-Bank	„ 1 000 500,—	„ 928 306,37	„ 979 696,32
6	Bond van Nederlandsche Schilderspatroons	„ 143 000,—	„ 135 822,50	„ 142 526,88
7	De Nationale Werkgevers Verzekeringsbank tegen Ongevallen . .	„ [2] 203 400,—	„ 187 926,84	„ 195 802,60
8	Ongevallen-Verzekering-Maatschappij „Fatum".	„ 289 500,—	„ 269 688,06	„ 281 043,85^5
9	Eerste Onderlinge Aannemers Verzekering-Maatschappij	„ 246 100,—	„ 224 903,94	„ 235 937,82
10	Firma C. J. van Houten en Zoon	„ 100 500,—	„ 88 010,31	„ 91 423,75
11	Eerste Rotterdamsche Maatschappij van Verzekering tegen Ongevallen	„ 231 500,—	„ 210 463,75	„ 222 542,51
	Totaal. . . .	f 2 861 650,—	f 2 653 717,77	f 2 785 134,86^5

§ 4. *Contante waarden van renten.*

Van risico-dragende werkgevers werd in 1909 een bedrag van f 182 233,02 ontvangen als contante waarden van definitief toegekende renten, waardoor het totaal bedrag, aan contante waarden ontvangen, steeg tot f 1 088 053,24^5.

[1] Door deze werkgeefster is bovendien in contanten gestort f 288 000.

[2] In contanten is door deze naamlooze vennootschap nog gestort een bedrag van f 32,54.

Aan de risico-dragende naamlooze vennootschappen en vereenigingen werd in totaal pand gevraagd voor een bedrag van f 1 088 280,60[5], als contante waarden der te haren laste komende definitieve renten. Het totaal der contante waarden, tot dekking waarvan op 31 December 1909 pand aanwezig was, bedraagt f 8 837 135. Hieronder volgt een specificatie van dit bedrag.

RISICO-DRAGERS.	Contante waarden der renten.
De Nationale Werkgevers Verzekeringsbank tegen Ongevallen	f 711 946,51[5]
Eerste Rotterdamsche Maatschappij van Verzekering op het Leven.	„ 84 378,56[5]
Verzekeringsbank „De Nieuwe Eerste Nederlandsche"	„ 1 606 150,90
Verzekerings- en Herverzekeringsbank „Nova" . .	„ 951 873,06[5]
Ongevallen-Verzekering-Maatschappij „Fatum" . .	„ 601 630,45
Centrale Werkgevers Risico-Bank	„ 3 515 865,90[5]
Eerste Onderlinge Aannemers Verzekering-Maatschappij	„ 962 508,41[5]
Bond van Nederlandsche Schilderspatroons . . .	„ 136 395,—
Eerste Rotterdamsche Maatschappij van Verzekering tegen Ongevallen	„ 266 386,18[5]
	f 8 837 135,—

De fondsen, welke ingevolge de toepassing van artikel 58 der wet in den aanvang van 1909 ter beschikking der pandgevers kwamen, zijn voor het grootste deel weder besteed tot dekking van een gedeelte der in 1909 verschuldigde panden.

Er werden in het jaar 1909 effecten in pand gegeven tot een wettelijke waarde van f 1 225 572,15 en contanten tot een bedrag van f 237 165,46[5], van welk laatste bedrag f 11 100,80 de in pand gehouden opbrengst van uitgelote fondsen vertegenwoordigt, terwijl in 1909 — meerendeels in ruil tegen ander pand — fondsen gelicht werden tot een wettelijke waarde van f 572 229,26[5] en contanten ad f 63 582,46[5].

Op 31 December 1909 waren in totaal in pand effecten tot een waarde van f 8 497 446,42 en contanten tot een bedrag van f 173 583. (Zie verder bijlage **I** van dit verslag).

De rente-vergoeding van de in pand gegeven contanten bedroeg over 1909 f 4 105,34.

§ 5. *Administratiekosten.*

De administratiekosten bedroegen dit jaar f 1 329 709,42^5 tegen f 1 242 989,90 over 1908.

Krachtens artikel 93, tweede lid, der wet kwam ten laste van het Rijk f 419 492 tegen f 387 286,11 over 1908.

Bovendien deelde de Staat in de bezoldiging van tijdelijk personeel voor een bedrag van f 65 680,99^5 tegen f 63 250 over 1908.

De overige administratiekosten bedroegen dus f 844 536,43 tegen f 792 453,79 over 1908.

De berekening van het aandeel in de administratiekosten te betalen door de eigen-risico-dragers en risico-dragende naamlooze vennootschappen en vereenigingen geschiedde ditmaal voor het eerst naar de voorschriften van het Koninklijk besluit van 21 November 1908 (*Staatsblad* n°. 342), gewijzigd bij Koninklijk besluit van 19 April 1909 (*Staatsblad* n°. 111). Daarbij is uitgegaan van het op 1 Maart 1910 bekende bedrag der administratiekosten, voor zoover dit voor deze berekening in aanmerking kwam (f 838 243,26).

Omtrent de verdeeling der administratiekosten over risicodragende lichamen en risico-dragende werkgevers eenerzijds en de bij de bank aangesloten werkgevers anderzijds kan het navolgende worden medegedeeld.

Het aantal ongevallen, dat bij de toepassing der hoogergenoemde voorschriften in rekening kwam, bedroeg 48 300, waarvan er voor rekening van niet bij de bank aangesloten werkgevers kwamen 23 734 en derhalve voor rekening van de bank bleven 24 566.

Aan de niet bij de bank aangesloten werkgevers werd in rekening gebracht f 422 611,50^5, waaronder een bedrag van f 10 709,45^5 is begrepen wegens renteverlies, zoodat per ongeval in de administratiekosten te hunnen aanzien, bedoeld renteverlies niet in aanmerking genomen, werd bijgedragen f 17,35.

In de over 1909 ontvangen of nog te innen premiën van bij de bank aangesloten werkgevers is begrepen een bedrag van f 408 237,06 (waaronder niet begrepen is een bedrag wegens renteverlies) als bijdrage in de administratiekosten. Per ongeval is derhalve door bedoelde werkgevers in de administratiekosten bijgedragen f 16,62.

Het betrekkelijk geringe verschil in deze bijdragen zou nog kleiner zijn geweest, indien het nieuwe premietarief niet met

ingang van 1 Juli 1909, doch den 1 Januari daaraanvoorafgaande in werking ware getreden.

Jaarlijks zal het bedrag der administratiekosten over het vorig jaar, dat nà 1 Maart van het loopende jaar bekend wordt, bij de administratiekosten van het loopende jaar worden gevoegd.

Het aandeel in de administratiekosten over 1909, dat aan de risico-dragende werkgevers, naamlooze vennootschappen en vereenigingen is in rekening gebracht, bedraagt in totaal f 422 611,50^{5}, welk bedrag is te specificeeren als volgt:

Centrale Werkgevers Risico-Bank . . .	f	272 505,49^{5}
Eerste Onderlinge Aannemers Verzekering-Maatschappij	„	51 174,91
Bond van Nederlandsche Schilderspatroons	„	3 881,75
Ongevallen-Verzekering-Maatschappij „Fatum".	„	498,57^{5}
Verzekerings- en Herverzekeringsbank „Nova" . . , ...	„	13 568,30
Verzekeringsbank „De Nieuwe Eerste Nederlandsche"	„	18 892,34
Eerste Rotterdamsche Maatschappij van Verzekering tegen Ongevallen	„	12 357,48
Risico-dragende werkgevers.	„	49 732,65^{5}

§ 6. *Kas en beleggingen.*

De waarde van het fondsenbezit op 31 December 1909, berekend naar de koersen van de Amsterdamsche Beurs, bedroeg op genoemden datum f 2 886 674,90^{5}.

De aankoopswaarde van bedoelde fondsen bedraagt f 2 887 536,05^{5}. (Zie verder bijlage I).

De volgende staat bevat een overzicht van de op 1 Januari 1909 en 31 December 1909 aanwezige fondsen, benevens van de in den loop van 1909 plaats gehad hebbende aankoopen en uitlotingen.

FONDSEN.		Bezit op 1 Jan. 1909.	Aangekocht in 1909.	Uitgeloot in 1909.	Bezit op 31 Dec. 1909.
a. Obligatiën enz. der Nationale Schuld.					
Nederland 1905	3 %	f 40 000			f 40 000
Inschrijving Grootboek Nationale Schuld	3 %	„ 75 000			„ 75 000
Nederlandsche Werkelijke Schuld	$2\frac{1}{2}$ %	„ 123 100			„ 123 100
Inschrijving Grootboek Nationale Schuld	$2\frac{1}{2}$ %	„ 163 700			„ 163 700
b. Obligatiën ten laste van Nederlandsche provinciën, gemeenten enz.					
Amsterdam 1861	$3\frac{1}{2}$ %	„ 8 000			„ 8 000
„ 1886/90	$3\frac{1}{2}$ %	„ 9 000			„ 9 000
„ 1899	$3\frac{1}{2}$ %	„ 11 000			„ 11 000
„ 1905	$3\frac{1}{2}$ %	„ 76 000	f 53 000	f 3 000	„ 126 000
Arnhem 1909	$3\frac{1}{2}$ %		„ 25 000		„ 25 000
's Gravenhage 1899/1903	$3\frac{1}{2}$ %	„ 19 000			„ 19 000
„ 1905/6	$3\frac{1}{2}$ %	„ 2 000			„ 2 000
„ 1906	$3\frac{1}{2}$ %	„ 59 000			„ 59 000
„ 1909	$3\frac{1}{2}$ %		„ 173 000	„ 9 000	„ 164 000
Groningen 1909	$3\frac{1}{2}$ %		„ 50 000		„ 50 000

FONDSEN.			Bezit op 1 Jan. 1909.	Aangekocht in 1909.	Uitgeloot in 1909.	Bezit op 31 Dec. 1909.
Haarlem	1897	$3^1/_2$ %	f 2 000			f 2 000
Rotterdam	1908	4 %	„ 17 000			„ 17 000
„	1898/1909	$3^1/_2$ %	„ 44 000	f 300 000		„ 344 000
Utrecht	1908	4 %	„ 50 000		f 1 000	„ 49 000
„	1886/1904	$3^1/_2$ %		„ 10 000		„ 10 000
„	1909	$3^1/_2$ %		„ 18 000		„ 18 000
c. Obligatiën ten laste van de kolonie Suriname enz.						
d. Obligatiën, uitgegeven door:						
de Maatschappij voor Gemeente-Crediet		$3^1/_2$ %	„ 75 000			„ 75 000
Pandbrieven ten laste van:						
de Algemeene Hypotheek-Bank		4 %	„ 25 000			„ 25 000
de Eerste Nederl. Hypoth.-briefbank		4 %	„ 25 000			„ 25 000
de Hypotheekbank voor Nederland		4 %	„ 25 000			„ 25 000
de Mij. voor Hypoth. Crediet in Nederland		4 %	„ 25 000			„ 25 000
de Nationale Hypotheek Bank		4 %	„ 31 000	„ 2 000	„ 3 000	„ 30 000
Id.		$3^1/_2$ %	„ 25 000	„ 2 000	„ 1 000	„ 26 000
de Nederlandsche Hyp. Bank te Veendam		4 %	„ 40 000			„ 40 000
de Rotterdamsche Hyp. Bank v. Nederland		4 %	„ 40 000			„ 40 000
Id.		$3^1/_2$ %		„ 25 000		„ 25 000
de Westlandsche Hypotheekbank		4 %	„ 25 000			„ 25 000
de Zuider Hypotheekbank		4 %	„ 10 000			„ 10 000
e. Pandbrieven uitgegeven door:						

de Hollandsche IJzeren Spoorw.-Mij. 1908	4 %	f 100 000		f 1 000	f 99 000
Id. 1889/1902	3½ %		f 26 000		„ 26 000
Id. 1905/8	3½ %	„ 75 000			„ 75 000
de Mij. tot Ex. van Staatsspoorwegen 1908	4 %	„ 52 000			„ 52 000
Id. 1905/9	3½ %	„ 35 000	„ 120 000	„ 1 000	„ 154 000
de Ned. Centraal Spoorweg-Maatschappij	4 %	„ 6 000			„ 6 000
de Nederl.-Indische Spoorweg-Maatschappij 1901/8	4 %	„ 52 000	„ 1 000	„ 1 000	„ 52 000
de Fransch-Oostenrijksche Spoorweg Maatschappij 1/8 Em.	3 %		frcs. 120 000		frcs. 120 000
de Moskou Windau Rijbinsk Sp. 1898	4 %		Rm. 96 000		Rm. 96 000
de Rjasan Uralsk Sp. 1894	4 %		Rs. 14 375		Rs. 14 375
de Rijbinsk. Sp. Mij	4 %		Rm. 94 000		Rm. 94 000
de Wladikawkas Sp. 1897	4 %		„ 48 000		„ 48 000
Id. 1898	4 %	Rm. 16 000	„ 50 000		„ 66 000
de Zuid-Oost. Sp. 1897	4 %		„ 91 000		„ 91 000
de Atchison Topeka Sa. Fé Sp. Mij (Alg. Hijp.)	4 %	$ 5 000	$ 26 000		$ 31 000
de Central Pacific R.-Cy (1e Ref.)	4 %		„ 25 000		„ 25 000
de Central Pacific. R.-Cy 1999	3½ %	„ 9 000			„ 9 000
de Illinois Central R.-Cy 1952	4 %	„ 5 000			„ 5 000
de Kansas City Southern R.-Cy	3 %		„ 19 000		„ 19 000
de Missouri Kansas Texas R.-Cy (1e Hyp.)	4 %		„ 25 000		„ 25 000
de National Railr.-Cy of Mexico 1926 (Pr. L.)	4½ %		„ 10 000		„ 10 000
de Norfolk Western R.-Cy (1e Gec. Hyp.)	4 %		„ 26 000		„ 26 000
de Pennsylvania R.-Cy (Conv.)	3½ %	„ 5 000			„ 5 000
de Southern Pacific R.-Cy (1e Ref.)	4 %		„ 20 000		„ 20 000
de Union Pacific R.-Cy (1e Hyp.)	4 %		„ 26 000		„ 26 000

Op 1 Januari 1909 stond op prolongatie uit	f	460 000,—
In 1909 werd geplaatst	„	1 239 000,—
	f	1 699 000,—
In 1909 werd afgelost	„	1 258 000,—
Zoodat op 31 December 1909 uitstond. .	f	441 000,—

Aan rente van effecten werd gekweekt .	f	78 698,83
Aan prolongatierente	„	13 777,09[5]
Te zamen . .	f	92 475,92[5]

of gemiddeld respectievelijk 3,77 pct., 2,33 pct. en 3,45 pct.

Overeenkomstig het in het verslag van 1905 besprokene (zie Hoofdstuk V, § 6) wordt eerstgenoemd percentage gebruikt bij de berekening van de door de Rijksverzekeringsbank verschuldigde renten van de in geld gestorte waarborgsommen, alsook van de contante waarden, bedoeld in de artt. 54 en 55 der wet.

§ 7. *Schadeloosstellingen.*

A. De kosten van genees- en heelkundige behandeling, verleend in 1909, (art. 19 der Ongevallenwet 1901) bedragen	—	—	f 619 290,66
waarvan reeds betaald in 1909 .	—	f 339 371,93[5]	
terwijl op 31 December 1909 nog betaald moest worden	—	„ 279 918,72[5]	
te zamen. . . .	—	f 619 290,66	
Hiervan komt ten laste van:			
a. de werkgevers, die zelf het in artikel 52 der wet bedoelde risico dragen	f 29 297,28	—	
b. de naamlooze vennootschappen of vereenigingen, waarop een dusdanig risico is overgedragen . . .	„ 263 778,50	„ 293 075,78	
zoodat voor rekening van de Rijksverzekeringsbank blijft	—	f 326 214,88	
Transporteere . .			f 619 290,66

Transport . . .			f 619 290,66
B. De toegekende tijdelijke uitkeeringen, verschuldigd over 1909, (artikel 20 der wet) bedragen . .	—	—	„ 795 731,24^5
waarvan reeds betaald in 1909 .	—	f 758 731,84	
terwijl op 31 December 1909 nog betaald moest worden	—	„ 36 999,40^5	
te zamen. . . .	—	f 795 731,24^5	
Hiervan komt ten laste van:			
a. de werkgevers, die zelf het in artikel 52 der wet bedoelde risico dragen	f 53 838,89^5	—	
b. de naamlooze vennootschappeu of vereenigingen, waarop een dusdanig risico is overgedragen . . .	„ 358 786,91	„ 412 625,80^5	
zoodat voor rekening van de Rijksverzekeringsbank blijft	—	f 383 105,44	
C. De renten, voorloopig toegekend wegens geheele of gedeeltelijke ongeschiktheid (artikel 21 j°. artikel 67 der wet), verschuldigd over 1909, bedragen	—	—	„ 554 408,24^5
waarvan reeds betaald in 1909 .	—	f 531 963,49^5	
terwijl op 31 December 1909 nog betaald moest worden	—	„ 22 444,75	
te zamen. . . .	—	f 554 408,24^5	
Hiervan komt ten laste van:			
a. de werkgevers, die zelf het in artikel 52 der wet bedoelde risico dragen	„ 31 268,84	—	
b. de naamlooze vennootschappen of vereenigingen, waarop een dusdanig risico is overgedragen . . .	„ 229 726,93^5		
		„ 260 995,77^5	
zoodat voor rekening van de Rijksverzekeringsbank blijft	—	f 293 412,47	
D. De renten, definitief toegekend wegens geheele of gedeeltelijke ongeschiktheid (artikel 21 der wet), verschuldigd over 1909, bedragen	—	—	„ 772 183,81^5
Transporteere . .			f 2 741 613,96^5

Transport . . .			f 2 741 613,96^5
waarvan reeds betaald in 1909 .	—	f 749 926,82	
terwijl op 31 December 1909 nog betaald moest worden	—	„ 22 256,99^5	
te zamen. . . .	—	f 772 183,81^5	
Hiervan komt ten laste van:			
a. de werkgevers, die zelf het in artikel 52 der wet bedoelde risico dragen. [Dit bedrag stelt voor termijnen van die renten, welke een tijdelijk karakter hebben, en waarvoor bijgevolg geen contante waarde, als bedoeld in art. 54, sub 3, wordt gevorderd (zie bladz. 25 en 26 van het Jaarverslag 1907)]	f 325,81^5	—	
b. de naamlooze vennootschappen en vereenigingen, waarop risico's, als bedoeld in artikel 52 der wet, zijn overgedragen	„ 459 655,24^5	„ 459 981,06	
zoodat voor rekening van de Rijksverzekeringsbank blijft	—	f 312 202,75^5	
te splitsen in:			
a. renten, toegekend aan werklieden, door een ongeval getroffen in dienst van bij de bank aangesloten werkgevers.	f 271 092,37	—	
b. renten, toegekend aan werklieden, door een ongeval getroffen in dienst van werkgevers, die zelf het risico dragen	„ 41 110,38^5	—	
E. De toegekende begrafeniskosten, verschuldigd over 1909, (art. 23, sub 1, der wet) bedragen . . .	—	—	„ 13 857,66^5
waarvan reeds betaald in 1909 .	—	f 12 189,62	
terwijl op 31 December 1909 nog betaald moest worden	—	„ 1 668,04^5	
te zamen. . . .	—	f 13 857,66^5	
Hiervan komt ten laste van:			
a. de werkgevers, die zelf het in artikel 52 der wet bedoelde risico dragen	„ 1 211,63	—	
Transporteere . .		f 13 857,66^5	f 2 755 471,63

Transport . . .		f 13 857,66⁵	f 2 755 471,63
b. de naamlooze vennootschappen en vereenigingen, waarop risico's, als bedoeld in artikel 52 der wet, zijn overgedragen	f 6 214,31	„ 7 425,94	
zoodat voor rekening van de Rijksverzekeringsbank blijft	—	f 6 431,72⁵	
te splitsen in:			
a. begrafeniskosten, toegekend ter zake van ongevallen, overkomen aan werklieden in dienst van bij de bank aangesloten werkgevers .	f 6 379,73	—	
b. begrafeniskosten, uitgekeerd aan de nagelaten betrekkingen van een werkman, die rente ex art. 21 der wet genoot, ten gevolge van een ongeval hem overkomen in dienst van een werkgever, die zelf het in artikel 52 bedoelde risico draagt .	„ 51,99⁵	—	
F. De toegekende renten aan nagelaten betrekkingen, verschuldigd over 1909, (art. 23, sub 2, der wet) bedragen	—	—	„ 314 712,87⁵
waarvan reeds betaald in 1909 .	—	f 307 822,59	
terwijl op 31 December 1909 nog betaald moest worden	—	„ 6 890,28⁵	
te zamen. . . .	—	f 314 712,87⁵	
Hiervan komt ten laste van:			
de naamlooze vennootschappen of vereenigingen, waarop risico's, als bedoeld in artikel 52 der wet, zijn overgedragen	—	„ 162 960,06⁵	
zoodat voor rekening van de Rijksverzekeringsbank blijft	—	f 151 752,81	
te splitsen in:			
a. renten, toegekend aan nagelaten betrekkingen van werklieden, door een ongeval getroffen in dienst van bij de bank aangesloten werkgevers	„ 120 362,70	—	
b. renten, toegekend aan nagelaten betrekkingen van werklieden, door een ongeval getroffen in dienst van werkgevers, die zelf het risico dragen	„ 31 390,11	—	
Transporteere . .			f 3 070 184,50⁵

Transport. . . .			f3 070 184,50[5]
G. Afkoopsommen, als bedoeld in artikel 25 der wet, werden toegekend en in 1909 betaald tot een bedrag van	—	f 8 641,35[5]	„ 8 641,35[5]
Hiervan komt ten laste van:			
de naamlooze vennootschappen of vereenigingen, waarop risico's, als bedoeld in artikel 52 der wet, zijn overgedragen	—	„ 4 704,69[5]	
zoodat voor rekening van de Rijksverzekeringsbank blijft	—	f 3 936,66	
te splitsen in:			
a. afkoopsommen, uitgekeerd aan nagelaten betrekkingen van werklieden, door een ongeval getroffen in dienst van bij de bank aangesloten werkgevers.	f 1 965,24	—	
b. afkoopsommen, uitgekeerd aan nagelaten betrekkingen van werklieden, door een ongeval getroffen in dienst van werkgevers, die zelf het risico dragen	„ 1 971,42	—	
Totaal der toegekende schadeloosstellingen	—	—	f3 078 825,86
waarvan ten laste van:			
a. de werkgevers, die zelf het risico, bedoeld in artikel 52 der wet, dragen	—	f 115 942,46	
b. de naamlooze vennootschappen of vereenigingen, waarop dusdanig risico is overgedragen . . .	—	„ 1 485 826,66	„ 1 601 769,12
zoodat voor rekening van de Rijksverzekeringsbank blijft	—	—	f1 477 056,74
te splitsen in:			
a. schadeloosstellingen, toegekend ter zake van ongevallen, overkomen aan werklieden in dienst van bij de bank aangesloten werkgevers	—	f1 402 532,83	
b. schadeloosstellingen, toegekend ter zake van ongevallen, overkomen aan werklieden in dienst van werkgevers, die zelf het risico dragen	—	„ 74 523,91	

Behalve een als bijlage M bij dit verslag gevoegde vergelijkende staat over de jaren 1903, 1904, 1905, 1906, 1907, 1908 en 1909 van de bedragen, ter zake van de verschillende schadeloosstellingen, komende voor rekening van de Rijksverzekeringsbank, de eigen-risico-dragers en de naamlooze vennootschappen en vereenigingen, zijn als bijlagen N, N 1 en N 2 opgenomen grafische voorstellingen, aantoonende de verhouding tusschen het totale loonbedrag en het totaal aantal ongevallen, waarvoor schadeloosstelling is toegekend over elk der jaren 1903 t/m 1908, en wel afzonderlijk voor de Rijksverzekeringsbank, de overige risico-dragers en alle risico-dragers. De drie bijlagen N, N 1 en N 2 geven die verhouding afzonderlijk voor *a.* het aantal ongevallen, waarvoor eenige schadeloosstelling werd toegekend, *b.* het aantal ongevallen van bijlage N, verminderd met die, waarvoor uitsluitend geneeskundige behandeling als schadeloosstelling werd toegekend, en *c.* het aantal ongevallen, die tijdelijke invaliditeit van meer dan 6 weken, blijvende invaliditeit of den dood tengevolge hadden.

Er zij op gewezen, dat uit een vergelijking van de klimming der lijnen B met de zooveel sterkere van de lijnen A niet de gevolgtrekking mag worden gemaakt, dat onder de bij de Rijksverzekeringsbank verzekerden de algemeene toeneming van het ongevallengevaar een veel grootere zou zijn geweest dan onder de overige verzekerden, daar vermoedelijk het karakter der lijnen A en B slechts van dat der lijnen C afwijkt, ten gevolge van het bekende feit, dat de overige risicodragers zich geleidelijk hebben ontdaan van het risico der meest gevaarlijke bedrijven (o. a. het laden en lossen), waardoor hun gemiddeld risico en daarmede de correspondeerende ongevallen-frequentie moest dalen en dat van de Rijksverzekeringsbank stijgen.

§ 8. *Premiën.*

Aan premiën is dit jaar ontvangen een bedrag van f 3 054 237,87^5, terwijl op 31 December 1909 naar berekening nog te vorderen was f 2 290 313,61^5.

HOOFDSTUK VI.

De overgangsbepalingen (artt. 108 — 110 der ongevallenwet 1901).

Het aantal polissen, waarvan de verplichting tot premiebetaling volgens het bepaalde bij artikel 108 der Ongevallenwet 1901 aan de Rijksverzekeringsbank werd overgedragen, bedroeg op

1 Januari 1910 20, waarvan de laatste op 13 September 1910 is vervallen.

Op 1 Januari 1909 liepen 29 polissen ten laste der Rijksverzekeringsbank, zoodat er in den loop van het jaar 1909 9 vervielen.

Aan premie werd over het jaar 1909 uitbetaald een bedrag van f 564,01, terwijl over hetzelfde tijdvak aan schadeloosstellingen van de maatschappijen werd ontvangen een bedrag van f 76,08.

In het jaar 1909 werd nog premie betaald over de jaren 1907 en 1908 tot een bedrag van f 162,28, doordien de betrokken maatschappij op de vervaldagen de gebruikelijke aanvrage tot premiebetaling achterwege liet.

Een bedrag van f 62,63 werd terugontvangen, omdat het betaald was voor een termijn, gedurende welken de betrokken onderneming had opgehouden te bestaan, en voor een termijn, gedurende welken de verzekerde niet meer werkte in het bedrijf, tegen welks gevaren hij bij individueele polis verzekerd was.

HOOFDSTUK VII.

DE TOEPASSING EN DE WERKING DER ONGEVALLENWET 1901.

§ 1. *Herziening der classificatie.*

Als voortzetting [1]) van de maatregelen ter voorkoming van verdere verliezen op het bedrijf van laden of lossen van schepen, werd bij Koninklijk besluit van 20 Maart 1909 (*Staatsblad* n°. 77) bedoeld bedrijf gesplitst naar den aard der goederen, die geladen of gelost werden. Wel werden deze splitsingen alle ingedeeld in gevarenklasse XIV, doch, nadat bij de wet van 13 Februari 1909 (*Staatsblad* n°. 46) mogelijk was gemaakt, zoo noodig een of meer der in een samengestelde onderneming uitgeoefende verzekeringsplichtige bedrijven, hetzij op zichzelf, hetzij tot groepen vereenigd, afzonderlijk in een gevarenklasse in te deelen, kon door bedoelde splitsing ten aanzien van Rotterdamsche los- en laadondernemingen, het laden of lossen van verschillende goederen, met toepassing van het laatste lid van art. 37 der Ongevallenwet, in afzonderlijke hoogere gevarenklassen worden ingedeeld.

Door de wet van 12 Juni 1909 (*Staatsblad* n°. 146) werd art. 31 der Ongevallenwet 1901 zoodanig gewijzigd, dat indeeling van bedrijven in verschillende gevarenklassen, naar gelang van de plaats, waar zij worden uitgeoefend, mogelijk werd. Daarna

---

[1]) Vergelijk het Jaarverslag 1908, pag. 34.

werden bij algemeenen maatregel van bestuur van 18 Juni 1909 (*Staatsblad* n°. 189), in verband met de statistische uitkomsten, de naar den aard der goederen gesplitste bedrijven van laden of lossen in of uit zeeschepen, uitgeoefend binnen de gemeente Rotterdam en op de rivier beneden die gemeente tot aan de uitmonding in zee, ingedeeld in hoogere gevarenklassen dan in die gevarenklasse, welke voor het overige laden of lossen van schepen, aldaar uitgeoefend, en voor het laden of lossen van schepen, elders uitgeoefend, werd vastgesteld.

Bij denzelfden algemeenen maatregel van bestuur werden, ter voldoening aan het voorlaatste lid van art. 31 der Ongevallenwet 1901, met intrekking van het Koninklijk besluit van 15 November 1902 (*Staatsblad* n°. 195), laatstelijk gewijzigd bij Koninklijk besluit van 20 Maart 1909 (*Staatsblad* n°. 77), de verzekeringsplichtige bedrijven opnieuw in gevarenklassen ingedeeld en ten aanzien van elke gevarenklasse nieuwe gevarencijfers vastgesteld. Ten gevolge hiervan werd reclassificatie van alle bij de bank aangesloten ondernemingen noodig.

De ondernemingen, waarvan het risico der verzekering niet werd gedragen door de bank, ontvingen geen nieuwe classificatiebeslissing, daar art. 37 der Ongevallenwet 1901 niet meer op die ondernemingen toepasselijk is, nu bij Koninklijk besluit van 21 November 1908 (*Staatsblad* n°. 342), gewijzigd bij Koninklijk besluit van 19 April 1909 (*Staatsblad* n°. 111), de berekening van het aandeel in de administratiekosten der Rijksverzekeringsbank, te betalen door een werkgever, die is toegelaten tot het dragen van het in art. 52 der Ongevallenwet 1901 bedoelde risico of door een naamlooze vennootschap of vereeniging, waarop dat risico is overgedragen, zoodanig is geregeld, dat daarvoor de indeeling in een gevarenklasse van de onderneming niet meer vereischt is.

Wel werd op hun verzoek aan een 6000-tal niet bij de bank aangesloten werkgevers medegedeeld, welke premie zij bij aansluiting bij de Rijksverzekeringsbank zouden moeten betalen.

Behalve de algemeene reclassificatie, als gevolg van het Koninklijk besluit van 18 Juni 1909 (*Staatsblad* n° 189), werden in 1909 in het geheel 1495 reclassificatie-beslissingen verzonden, waarvan:

483 beslissingen ingevolge art. 37, laatste lid;

617 ingevolge artikel 38 (naar aanleiding van een mededeeling van den werkgever);

300 op grond, dat de oorspronkelijke classificatie, blijkens nader bekend geworden gegevens, onjuist was;

16 ingevolge de wijziging, bij Koninklijk besluit van 1 Sept. 1905 (*Staatsblad* n°. 260), gebracht in het Koninklijk besluit van 15 November 1902 (*Staatsblad* n°. 195);

5 involge de wijziging bij Koninklijk besluit van 14 Mei 1907 (*Staatsblad* n°. 101);

74 ingevolge de wijziging bij Koninklijk besluit van 1 Mei 1908 (*Staatsblad* n°. 125).

Voorts werden 551 beslissingen genomen ter toewijzing van een gevarencijfer aan ondernemingen, die daarvoor ten gevolge van ontheffing van risico-overdracht in aanmerking kwamen.

§ 2. *Het aanhouden en bijhouden der loonlijsten en het innen der premie.*

Ten einde de juistheid der loonopgaven, speciaal van de werkgevers in het bedrijf van laden of lossen in of uit zeeschepen, beter te kunnen controleeren, is bij de wet van 13 Februari 1909 (*Staatsblad* n°. 46) mogelijk gemaakt, dat in bepaalde gevallen een andere wijze van boeking der loonen kan worden voorgeschreven dan het gewone loonlijstformulier aangeeft.

Ter uitvoering van die wet is bij Koninklijk besluit van 17 Mei 1909 (*Staatsblad* n°. 122) bepaald, dat voor de vaststelling van de loonen van de verzekerden, werkzaam in ondernemingen, ten aanzien waarvan de werkgevers verplicht zijn maandelijks de premie te betalen, door die werkgevers, in plaats van loonlijsten, zoogenaamde loon*staten* moeten worden aangehouden en geregeld bijgehouden. Voor de werkgevers in het bedrijf van laden of lossen in of uit zeeschepen te Rotterdam en op de rivier beneden die gemeente tot aan de uitmonding in zee, is tevens daarbij voorgeschreven, dat door hen, onverschillig of zij al dan niet bij de Rijksverzekeringsbank zijn aangesloten, behalve loonlijsten of loonstaten, moeten worden aangehouden loonboeken en verzamelstaten.

De formulieren van den loonstaat, het loonboek en den verzamelstaat zijn vastgesteld bij Ministerieële beschikkingen van 21 Mei 1909, nos. 835 I en 835 II, afdeeling Arbeidersverzekering.

Een andere belangrijke wijziging, die eveneens bij de genoemde wet van 13 Februari 1909 tot stand kwam, bestaat hierin, dat bij algemeenen maatregel van bestuur, in afwijking van de bepalingen van het derde lid van art. 42 en van het tweede lid van art. 47, kan worden bepaald, dat in bepaalde

gevallen de in die artikelen bedoelde vermenigvuldiging van f 4 geschiedt niet met het aantal dagen der betalingsperiode, waarop gewerkt is, maar met het geheele aantal dagen dier periode. de Zondagen en algemeen erkende Christelijke feestdagen niet medegerekend.

Ook deze wijziging vond uitvoering in den algemeenen maatregel van bestuur, vastgesteld bij Koninklijk besluit van 17 Mei 1909 (*Staatsblad* n°. 122), waarbij werd bepaald, dat de bedoelde wijze van berekening van toepassing is ten aanzien van het loon van de werklieden, daaronder niet begrepen kantoorpersoneel en directie, werkzaam in het bedrijf van laden of lossen in of uit zeeschepen binnen de gemeente Rotterdam en op de rivier beneden die gemeente tot aan de uitmonding in zee, voor welke de vroegere berekening, overeenkomstig art. 42, derde lid, met het oog op de vele losse werklieden, die op de dagen, dat zij werken, dikwijls meer dan f 4 per dag verdienen, nadeel voor de bank opleverde en bovendien bij de invoering der maandelijksche betalingsperioden gelegenheid bood door verdeeling der afrekening over verschillende dagen, de bedragen laag te houden.

Bij Koninklijk besluit van 20 Maart 1909 (*Staatsblad* n°. 79) is bepaald, dat, indien ten aanzien van een onderneming art. 37, tweede lid, der Ongevallenwet is toegepast, voor elk bedrijf of elke groep van bedrijven, welke afzonderlijk in een gevarenklasse zijn ingedeeld, afzonderlijke loonlijsten of loonstaten, enz., moeten worden aangehouden en geregeld bijgehouden.

In één geval werd ontheffing verleend van de verplichting tot het aanhouden van loonboeken en verzamelstaten.

Van 8 werkgevers zijn bij het bestuur der bank aanvragen ingekomen om de vermelding van het loon in de loonlijst binnen een anderen termijn dan dien van 7 dagen te mogen doen. Op 2 dezer aanvragen werd gunstig beschikt, terwijl in de overige 6 gevallen het verzoek is afgewezen.

Tot het doen berusten der loonlijst op een andere plaats dan daar, waar de zetel der onderneming is gevestigd, zijn bij het bankbestuur ingekomen 284 aanvragen, waarop in 2 gevallen afwijzend en in de overige 282 gevallen gunstig werd beschikt.

Ten aanzien van de contrôle der loonlijsten, enz. valt het volgende op te merken. Te Rotterdam bleef de speciaal daarvoor aangewezen agent geregeld werkzaam met het controleeren van de loonlijsten, enz. der stuwadoors. Verder zijn alle agenten in de maand Juli 1909 door het bestuur der bank aangeschreven om zich zooveel mogelijk te ontlasten van opdrachten,

welke gevoegelijk door hunne assistenten konden worden uitgevoerd, ten einde zelf meer tijd aan de contrôle, speciaal van de loonlijsten der werkgevers in de bouwbedrijven, te kunnen besteden. Bovendien werden in de drie groote steden en in enkele andere agentschappen, waar dit het meest noodig werd geacht, eenige assistenten van agenten speciaal voor die contrôle aangewezen, welke door de meeste hunner tot het einde des jaars werd voortgezet.

Het totaal-aantal premievaststellingen bedroeg 93 096, verdeeld als volgt:

43 149 gevallen, waarin de premie werd vastgesteld in overeenstemming met de berekening van den werkgever (artikel 48, eerste lid);

12 262 gevallen, waarin het vastgestelde premiebedrag hooger was dan het door den werkgever gestorte (artikel 48, eerste en tweede lid);

2794 gevallen, waarin restitutie van te veel betaalde premie plaats vond (artikel 48, eerste en derde lid);

34 891 gevallen, waarin de verschuldigde premie in zijn geheel nog moest worden betaald (artikel 50, eerste lid).

Bovendien werd in 12 972 gevallen geconstateerd, dat de werkgever in de afgeloopen betalingsperiode geen werklieden in dienst had gehad en dus over die periode geen premie verschuldigd was.

Ingevolge artikel 50, tweede of derde lid, werd aan 287 werkgevers medegedeeld, dat na de vaststelling over eenige betalingsperiode gebleken was, dat door hen over het desbetreffende tijdvak minder dan het verschuldigde aan premie was betaald en de alsnog te betalen premie en rente binnen den daarvoor aangegeven tijd moest worden gestort.

Aan 18 129 werkgevers, die een beslissing ingevolge artikel 48, eerste lid en tweede lid, artikel 50, eerste lid, of artikel 50, tweede of derde lid, hadden ontvangen, moest op grond van artikel 50, vierde lid, een aanmaning worden gezonden tot betaling binnen 8 dagen van het vastgestelde of nog verschuldigde bedrag.

Ter bevordering van de betaling van achterstallige premie door de werkgevers in het schippersbedrijf zijn de volgende bijzondere maatregelen genomen.

In de eerste maanden van het jaar werden eenige ambtenaren der bank en assistenten van agenten uitgezonden tot het bezoeken van bepaalde plaatsen, waar wegens gesloten water in dien tijd vele schippers verbleven, terwijl op gelijke wijze werd gehandeld in het najaar gedurende de suikerbietencampagne, waarin bij de groote suikerfabrieken tal van schip-

pers, die zich met het vervoeren van beetwortelen belasten, zijn aan te treffen. Ten slotte is in het laatst van het jaar te Vreeswijk voor de schippers een vaste gelegenheid geopend tot het betalen van premie, het verkrijgen van inlichtingen, enz. In het begin van 1910 is ook te Groningen zulk een gelegenheid opengesteld, zoodat deze thans bestaat in 4 plaatsen, namelijk te Amsterdam, Rotterdam, Vreeswijk en Groningen, op elk waarvan een ambtenaar der bank of een assistent van den agent is gedetacheerd, die allen werkzaam zijn onder leiding van een speciaal daarvoor aangewezen agent.

In verband met de wet van 30 Juni 1909 (*Staatsblad* n°. 205) (zie hierna) heeft het instellen van een onderzoek door den betrokken agent der Rijksverzekeringsbank omtrent de verhaalbaarheid van het verschuldigde premiebedrag niet meer geregeld plaats. Vermelding van het aantal der desbetreffende opdrachten wordt daarom in dit Jaarverslag achterwege gelaten.

Het aantal „laatste waarschuwingen" (om binnen 3 dagen het verschuldigde te betalen), welke door het bestuur der bank vóór de uitvaardiging van een dwangbevel aan de nalatige werkgevers wordt gezonden, bedroeg 7748.

Ten aanzien van de beteekening en ten uitvoerlegging der dwangbevelen, bedoeld bij artikel 50 der Ongevallenwet 1901, is bij de wet van 30 Juni 1909 (*Staatsblad* n°. 205), houdende invoeging van de artikelen 50*bis* en 50*ter* in de Ongevallenwet 1901, een nieuwe regeling tot stand gekomen.

Daar het recht van parate executie zich niet tot de vervolgingskosten uitstrekte, kon, wanneer een werkgever nà de beteekening van een dwangbevel de premie ten postkantore stortte, doch weigerde de kosten te voldoen, het dwangbevel niet voor die kosten alleen worden geëxecuteerd, terwijl, waar invordering in rechten tot een kostbare procedure zou leiden, hiertoe met het oog op de vaak geringe bedragen bezwaarlijk kon worden overgegaan. Ten einde dit bezwaar te ondervangen werd bij bovenbedoelde wet het recht van parate executie ook geldig verklaard ten aanzien van de vervolgingskosten.

Bovendien werd daarbij de beteekening en ten uitvoerlegging der dwangbevelen opgedragen aan de deurwaarders der directe belastingen, met bepaling, dat na de beteekening de premie en kosten, in plaats van ten kantore der posterijen, uitsluitend ten kantore dier belastingen moeten worden betaald, en dat de kosten van vervolging worden berekend volgens de daarvoor geldende bepalingen in zake directe belastingen. Door deze laatste bepaling zijn de kosten, welke vroeger in verschillende gevallen zeer hoog waren in verhouding tot het verschuldigde premie-bedrag, aanmerkelijk verlaagd.

Eindelijk werd bij genoemde wet een regeling getroffen omtrent de toerekening en afschrijving der betalingen, in den geest als daarvoor geldende volgens de wet van 22 Mei 1845 (*Staatsblad* n°. 22).

Aanvankelijk gaf de nieuwe regeling aanleiding tot veel correspondentie met de ontvangers der directe belastingen.

Velen hunner waren van meening, dat interest tot den dag van betaling reeds verschuldigd is bij de invordering der premie per dwangbevel, terwijl dit, waar in artikel 50*ter* gesproken wordt van interesten tot den dag der betaling, *indien interesten verschuldigd zijn,* alleen het geval is, wanneer aan de vordering een beslissing ex artikel 50, tweede of derde lid (navordering van premie), ten grondslag ligt.

Verder vroegen verschillende ontvangers inlichting omtrent de wijze van berekening van den interest, waarop dan werd geantwoord, dat door het bestuur der bank bij de berekening der rente, bedoeld bij artikel 50, tweede of derde lid, het jaar op 360 dagen en de maand op 30 dagen worden gerekend.

Terwijl bij de invordering der directe belastingen de vervolgingsstukken op een enkele uitzondering na zijn vrijgesteld van het recht van zegel en registratie, is dit niet het geval ten aanzien van de vervolging voor ongevallenpremie (artikel 113 der Ongevallenwet 1901). Ook omtrent deze zegel- en registratiekosten werd meermalen correspondentie gevoerd. Zoo meenden sommige ontvangers, dat de registratierechten van de acte van beteekening van het dwangbevel niet van de werkgevers konden worden ingevorderd en dus bij de declaratie aan de Rijksverzekeringsbank in rekening moesten worden gebracht. Vooral in het laatst van het jaar bleken verschillende ontvangers die rechten niet te hebben ingevorderd, waarschijnlijk daartoe geleid door het antwoord van de redactie van een vakblad op een desbetreffende vraag. Toen bleek, dat bedoelde redactie ook na tegenspraak hare meening volhield, werd op verzoek van het bankbestuur in 1910 aan den Minister van Financiën een aanvulling der desbetreffende voorschriften voor de ambtenaren der directe belastingen in overweging gegeven. Hieraan werd ten spoedigste voldaan; bij resolutie van genoemden Minister van 18 Januari 1910, n°. 137, is bepaald, dat de registratierechten door den ontvanger van de werkgevers moeten worden ingevorderd.

Het aantal dwangbevelen, welke vóór het tot stand komen van de artikelen 50*bis* en 50*ter* werden beteekend en, voor zooveel noodig, ten uitvoer gelegd, bedroeg 872, tot een gezamenlijk premiebedrag van f 61 862,47.

Na het tot standkomen der wetswijziging werden aan de

ontvangers der directe belastingen toegezonden 1257 dwangbevelen, tot een gezamenlijk bedrag van f 91 763,94[5]. Hieronder waren 152 dwangbevelen, tot een bedrag van f 5417,95, die reeds door de gerechtsdeurwaarders waren beteekend, doch waarop bij de inwerkingtreding der nieuwe wet nog geen betaling door de werkgevers was gevolgd, en waarvoor dus bij nadere acte door den belasting-deurwaarder moest worden aangezegd, dat de betaling in stede van ten postkantore of aan den betrokken gerechtsdeurwaarder, ten kantore van den Rijksontvanger moest geschieden.

In het geheel werden dus uitgevaardigd 2129 dwangbevelen, tot een gezamenlijk premiebedrag van f 153 626,41[5], tegen 1625 dwangbevelen met een premiebedrag van f 63 626,58[5] in 1908.

In 38 gevallen werd tot beslaglegging overgegaan.

Van 1104 werkgevers moest de premie over verschillende tijdvakken, tot een gezamenlijk bedrag van f 27 569,27, oninbaar worden verklaard.

Bij beschikking van 12 November 1909, n°. 1963, afdeeling Arbeidersverzekering, zijn eenige veranderingen gebracht in de formulieren der loonlijst en van premieberekening, o.m. noodig geworden door de wijziging van artikel 8 der Ongevallenwet 1901 bij de wet van 30 Juni 1909 (*Staatsblad* n°. 204).

§ 3. *Vaststelling van het dagloon.*

Met 1 Juli 1909 trad in werking de wet van 30 Juni 1909 (*Staatsblad* n°. 204), tot wijziging van de artikelen 8, 21 en 43 der Ongevallenwet 1901.

De nieuwe redactie maakte een einde aan het ongewenschte gevolg der oude bepaling, dat hierin bestond:

1°. dat volontairs, leerlingen en dergelijke personen aan tijdelijke uitkeering belangrijk meer konden ontvangen dan hun loon bedroeg;

2°. dat deze personen, voorzoover zij een dagloon hadden van meer dan f 1,—, dit dagloon voor de berekening hunner schadeloosstellingen zagen teruggebracht tot f 1,—.

Tevens werden bij bedoelde wet ten opzichte van het bepalen van het dagloon met volontairs enz. gelijkgesteld personen beneden den leeftijd van 21 jaren, die geen opleiding genieten doch niet het loon ontvangen, dat in het bedrijf, waarin zij werkzaam zijn, in nader aangeduide gemeenten door de minst betaalde volslagen werklieden van hetzelfde geslacht ontvangen wordt.

§ 4. *Artikel 13, tweede lid, der Ongevallenwet 1901. De postkantoren als kantoren der Rijksverzekeringsbank.*

Door de gezamenlijke postkantoren werden te hunner décharge over het jaar 1909 aan de bank toegezonden 127 901 comptabele bescheiden wegens ontvangen gelden, en 561 173 stuks wegens gedane uitgaven.

Over 1908 bedroegen deze aantallen 104908 en 539482.

§ 5. *Het onderzoek van rentetrekkers; hunne reactiveering door aanpassing.*

Het standpunt van den Centralen Raad [1]), volgens hetwelk onder *verandering in den toestand* in artikel 70 der Ongevallenwet niet alleen is te verstaan verandering in den staat van het letsel van den getroffene, maar ook eene op eenigerlei wijze tot stand gekomen verandering in de mate van ongeschiktheid tot werken, zoodat wijziging in de mate van arbeidsongeschiktheid van een getroffene wel *kan*, maar niet *behoeft*, samen te gaan met feitelijke verbetering (of verergering) van het letsel, gaf aanleiding tot het nemen van maatregelen om de gevallen te leeren kennen, waarin door aanpassing een verbetering in de arbeidsongeschiktheid was ontstaan.

Met dezen arbeid werd in de laatste helft van 1909 een aanvang gemaakt.

Allereerst was de aandacht gevestigd op oogletsels, waarbij compensatie voor gemis aan stereoscopisch zien zonder nader onderzoek na zekeren tijd, nadat het letsel ontstaan is, mag worden aangenomen. Waar zoodanige aanpassing dus moest leiden tot de gevolgtrekking, dat er verbetering was te constateeren in de arbeidsongeschiktheid van den getroffene, werden de betreffende renten herzien en met een zeker percentage verminderd.

Ten aanzien van rentetrekkers met letsels van anderen aard, die aanleiding gaven tot de veronderstelling, dat al zoude er ook anatomisch van wijziging geen sprake zijn, toch verbetering door aanpassing zou hebben plaats gehad, werd een andere wijze van doen gevolgd.

Aan twee speciaal daartoe aangewezen agenten werd opgedragen een onderzoek in te stellen in die gevallen, die hun daartoe door het bestuur werden aangegeven, en te rapporteeren in hoeverre de feitelijke verhouding, waarin die rentetrekkers zich tegenover hun werkgever, hun werk en hun loon bevonden, alsmede in hoeverre de wijze, waarop zij zich van hun werk

---

[1]) Vgl. het Jaarverslag 1908, pag. 70, sub 2.

kweten, konden leiden tot het al of niet aannemen, dat aanpassing en daarmede verbetering van arbeidsongeschiktheid was ingetreden.

Het vermelden van den uitslag van deze bemoeiingen, ook in verband met het standpunt, dat daarbij door den beroepsrechter is ingenomen, moet wegens de nog onvoldoende gegevens, die bovendien eerst in het jaar 1910 werden verkregen, tot het volgend Jaarverslag worden uitgesteld.

§ 6. *Verpleging van getroffenen in ziekenhuizen.*

In het vorige Jaarverslag [1]) werd medegedeeld, dat het bestuur had besloten een proef te nemen met een te Nijmegen gevestigde inrichting voor medico-mechanische behandeling, die zich voorstelde ter verkrijging van functioneel herstel van getroffenen, door diegenen, die aan hare behandeling werden toevertrouwd, arbeid te doen verrichten, zoowel in de inrichting zelve, als daarbuiten, indien werkgevers bereid waren met dat doel getroffenen in dienst te nemen.

De aanvankelijke resultaten, met deze behandelingswijze verkregen, mogen vrij bevredigend genoemd worden, al heeft men met het bezwaar te kampen, dat niet steeds passende arbeid is te vinden. In 1909 werden voor rekening der Rijksverzekeringsbank in die inrichting verpleegd 130 getroffenen, waarvan werden ontslagen 100. Van deze 100 werden ontslagen als geheel geschikt 27, als veel verbeterd of bijna geheel geschikt 25, als verbeterd 33 en als niet verbeterd 15.

§ 7. *Onderzoek van getroffenen.*

In den loop van het jaar werden door den medischen adviseur 347 getroffenen onderzocht, nagenoeg allen door het bestuur opgeroepen, hetzij ter beoordeeling van den toestand met het oog op het vaststellen of herzien eener definitieve rente, hetzij ter toepassing van art. 29 der Ongevallenwet 1901.

Van de zijde der getroffenen leverde dit onderzoek nimmer moeilijkheden op.

Het aantal lijkopeningen, door de controleerend-geneeskundigen noodig geoordeeld ter vaststelling of de dood al of niet het gevolg was van het ongeval, bedroeg 21.

§ 8. *Medewerking bij de uitvoering der wet.*

In het jaar 1909 werden de namen van twee ingeschreven deskundigen ambtshalve afgevoerd van het register, bedoeld

---

[1]) Vgl. het Jaarverslag 1908, pag. 40, § 6.

in art 3 van het Koninklijk besluit van 14 Juli 1902 (*Staatsblad* n°. 153), laatstelijk gewijzigd bij Koninklijk besluit van 18 Maart 1909 (*Staatsblad* n°. 76), met bepaling, wat de eene geneeskundige betreft, dat deze eerst na verloop van 2 jaren, en wat de andere geneeskundige aangaat, deze niet binnen 5 jaren en niet zonder toestemming van den Minister zijn naam weder op genoemd register kan doen plaatsen.

Ten aanzien van 4 ingeschreven geneeskundigen bestond ernstig vermoeden, dat zij zich aan misbruiken schuldig maakten, doch, waar het bewijs daarvan niet onomstootelijk te leveren was, werd tot afvoering hunner namen niet overgegaan.

Er zijn nog altijd verscheidene gevallen te constateeren, waarin geneeskundigen getroffenen behandelen wegens letsels, die meer tot de competentie van den specialist behooren. Ingrijpen in de behandelingswijze door de controleerend-geneeskundigen wordt daardoor dikwijls noodig.

Vermeerdering van gevallen van traumatische neurose is niet waargenomen.

Simulatie blijft voorkomen; de algemeene indruk onder de controleerend-geneeskundigen is echter, dat een toeneming van dit verschijnsel onder de door een ongeval getroffen werklieden niet is waar te nemen.

De contrôle op de getroffenen en op hunne geneeskundige behandeling vóór den 43sten dag na het ongeval is nuttig en noodig gebleken.

De controleerend-geneeskundige, die te Rotterdam in het bijzonder met deze contrôle was belast [1]), werd ook gedurende het jaar 1909 gehandhaafd, terwijl ook in enkele andere dienstkringen aan deze contrôle meer aandacht werd geschonken. De meeste controleerend-geneeskundigen echter verklaarden hunne werkzaamheid in deze richting niet te kunnen uitbreiden zonder toevoeging van medische en administratieve hulp.

Door sommige controleerend-geeneeskundigen werden opmerkingen gemaakt omtrent het te werk stellen door de werkgevers van nog niet geheel valide getroffenen, en wel in dezen zin, dat de bereidvaardigheid van den werkgever in deze menigmaal afhankelijk is van het gehalte van den werkman, en dat die bereidvaardigheid in sommige deelen des lands meer wordt aangetroffen bij de werkgevers, wier uit de wet voortvloeiend risico is overgedragen aan risico-dragende lichamen, dan bij hen, die bij de Rijksverzekeringsbank zijn aangesloten.

Risico-dragende lichamen vragen dikwijls inzage te geven aan hunne geneeskundigen van medische rapporten en adviezen,

[1]) Zie Jaarverslag 1908, pag. 42.

die tot grondslag van de beslissingen van het bestuur hadden gediend. De gevraagde inzage werd steeds gegeven.

Aangaande de Plaatselijke Commissiën zij het volgende opgemerkt:

Door 25 Plaatselijke Commissiën werden te zamen 73 beroepen ingesteld.

De Plaatselijke Commissie te Rotterdam III stelde 22-maal beroep in;

die te Rotterdam I, 1-maal;
„ „ Rotterdam II, 6-maal;
„ „ Helmond, 5-maal;
„ „ Hengelo (Ov.) en Veendam, ieder 4-maal;
„ „ Breda en Groningen, ieder 3-maal;
„ „ Alphen (Z. H.), Asten, Dordrecht, Eindhoven, Haarlem, Helder, 's Hertogenbosch en Leiden, ieder 2-maal;
„ „ Alblasserdam, Apeldoorn, Appingedam, Gaasterland, Maastricht, Oosterhout, Schiedam, Strijen en Zevenaar, ieder 1-maal.

In 36 van deze gevallen werd beroep ingesteld, op grond, dat de commissie de meening was toegedaan, dat de mate van ongeschiktheid een grootere was dan door het bestuur der bank aangenomen; in 21 gevallen, op grond, dat getroffene langer ongeschikt zou zijn geweest of blijvend aan geschiktheid zou hebben verloren; in 5 gevallen, dat het letsel of lijden een gevolg zou zijn van het ongeval; in 1 geval, op grond, dat getroffene kostwinner zou zijn geweest; in 2 gevallen, op grond, dat het dagloon te laag berekend zou zijn; in 4 gevallen, dat het ongeval zou hebben plaats gehad in verband met de uitoefening van het bedrijf of van een verzekeringsplichtig bedrijf; in 2 gevallen, op grond, dat de dood van getroffene het gevolg zou zijn van een ongeval; in 1 geval, op grond, dat verdere geneeskundige behandeling noodig was, en in 1 geval, waarin aan de nagelaten betrekkingen van een in België woonachtig werkman, die omkwam bij werkzaamheden voor zijn in België gevestigden werkgever op Nederlandsch grondgebied, uitkeering was geweigerd, op grond, dat de Belgische Ongevallenwet is te beschouwen als een verplichte verzekering in den zin van artikel 9 der Ongevallenwet 1901 en niet van toepassing is ten aanzien van een werkman, die in Nederland zijn woon-

plaats heeft, en die voor een in Nederland gevestigde onderneming zijn bedrijf in België uitoefent [1]).

Geen enkel beroep werd ingesteld, op grond, dat een te hooge of ten onrechte eenige schadeloosstelling zou zijn toegekend.

Van deze 73 beroepen werd één beroep vóór de behandeling ter terechtzitting ingetrokken. Van de 72 twistgedingen werden door de Raden van beroep afgedaan, zonder hooger beroep, 28; van deze werd de beslissing van het bestuur in 21 gevallen bevestigd, in 4 gevallen gewijzigd of vernietigd, terwijl het beroep in 3 gevallen niet-ontvankelijk werd verklaard. Van de overige 44 gevallen, die alle aan het oordeel van den Centralen Raad van beroep werden onderworpen, werd door dezen Raad in 19 gevallen de beslissing van het bestuur gehandhaafd, in 18 gevallen gewijzigd of vernietigd, terwijl in 7 zaken de uitspraak van den Centralen Raad nog niet bekend is.

§ 9. *Het Koninklijk besluit van den 14den Juli 1902* (Staatsblad *n° 153), tot vaststelling van een algemeenen maatregel van bestuur, als bedoeld in artikel 19 der Ongevallenwet 1901.*[2])

De toepassing van dezen algemeenen maatregel van bestuur, in verband met artikel 19 der Ongevallenwet 1901, deed de behoefte aan eenige wijzigingen ontstaan, welke werden aangebracht bij Koninklijk besluit van 18 Maart 1909 (*Staatsblad* n°. 76). De voornaamste wijzigingen zijn de volgende:

Er deden zich in de practijk gevallen voor, in welke het niet altijd vaststond, of kosten van vervoer en verpleging van getroffenen konden worden gerekend tot de genees- en heelkundige behandeling te behooren.

Om aan den twijfel daaromtrent een einde te maken is thans aan artikel 1 van bovengenoemd Koninklijk besluit een bepaling toegevoegd, volgens welke tot de kosten der geneeskundige behandeling behooren de naar het oordeel van het bestuur der bank, den medischen adviseur der bank gehoord, noodzakelijk geachte kosten van vervoer van getroffenen en kosten van verpleging elders verleend dan in een inrichting voor ziekenverpleging.

Door een wijziging in artikel 3 is voorzien in het geval, dat een deskundige, die door den rechter van de uitoefening

---

[1]) De Centrale Raad besliste bij uitspraak van 7 Juni 1910, D. n°. 4238, dat uitkeering verschuldigd was, omdat de Belgische Ongevallenwet, daargelaten of zij een verplichte verzekering inhoudt als bedoeld in artikel 9 der Nederlandsche wet, geacht moet worden wel van toepassing te zijn op den in Nederland woonachtigen werkman, die in België voor een in Nederland gevestigde onderneming het bedrijf uitoefent.

[2]) Bij Koninklijk besluit van 30 Maart 1909 (*Staatsblad* n°. 86) werd de tekst van het besluit met de daarin aangebrachte wijzigingen bekend gemaakt.

van zijn beroep is ontzet, zich na afloop van den termijn, voor welken hij ontzet is, in het register zou willen laten inschrijven. Het artikel bepaalt, dat zoodanige inschrijving niet geschiedt zonder toestemming van den Minister, met de uitvoering van het besluit belast. Voorts is in dat artikel de bepaling opgenomen, dat in het register aanteekening wordt gehouden van alle beslissingen en uitspraken, krachtens dit Koninklijk besluit genomen of gedaan ten aanzien van op het register ingeschreven deskundigen. Gelijke bepalingen zijn in artikel 18 aangebracht ten aanzien van apothekers en handelaars in heel- en verbandmiddelen.

De aan het bestuur der Rijksverzekeringsbank bij artikel 4 (oud) opgelegde verplichtingen bleken in de practijk tot bezwaren aanleiding te geven, tegen welke het nut der betreffende bepalingen niet opwoog.

De omvangrijke arbeid, vereischt voor het geregeld kennisgeven van inschrijving en afschrijving van deskundigen in en uit het daartoe bestemde register, en zulks aan werkgevers en Plaatselijke Commissiën, is thans vervangen door het doen van aankondiging in de *Staatscourant*.

In artikel 5 (oud) was bepaald, dat de naam van een geneeskundige voor ten minste twee en ten hoogste vijf jaren of voor altijd kon worden afgevoerd van het register. Thans is voorgeschreven, dat de naam van een geneeskundige van het register kan worden afgevoerd, met bepaling, dat de deskundige hetzij niet binnen vijf jaren na de afvoering en niet zonder toestemming van den Minister, hetzij eerst na verloop van den door het bestuur der bank bepaalden tijd na de afvoering, welke ten minste twee en ten hoogste vijf jaren bedraagt, zijn naam weder op het register zal kunnen doen plaatsen.

Het geschiedde onder de bepalingen van het Koninklijk besluit, zooals die vóór de vermelde wijzigingen waren, menigmaal, dat een ingeschreven geneeskundige, door het bestuur der Rijksverzekeringsbank ter verantwoording geroepen, zich aan die verantwoording onttrok door een verzoek in te dienen om zijn naam van het register af te voeren. Ambtshalve afvoering door het bestuur voor een bepaalden tijd of voor altijd kon dan niet plaats vinden en de aldus op eigen verzoek afgevoerde geneeskundige moest, zoodra hij een daartoe strekkend verzoek deed, weder in het register van ingeschreven deskundigen worden ingeschreven. In die leemte is thans voorzien door de bepaling, dat de uitnoodiging om zich schriftelijk te verantwoorden wegens tegen hem bestaande bezwaren niet vervalt, wanneer na het tijdstip, waarop zij is gedaan, de naam van den deskundige anders dan wegens overlijden van het register wordt afgevoerd,

erwijl zelfs binnen zes maanden na afvoering van het register de te voren ingeschrevene nog ter verantwoording kan worden geroepen.

In artikel 6 werd de termijn, binnen welken de geneeskundige van een beslissing van het bestuur, als bedoeld in artikel 5, in beroep kan komen, van 14 dagen gebracht op een maand, terwijl de termijn, waarbinnen uitspraak in beroep moet worden gedaan, van twee op drie maanden werd gebracht.

Bepalingen van gelijke strekking, als de hier vermelde, zijn ten aanzien van apothekers en handelaars in heel- en verbandmiddelen thans opgenomen in de artikelen 20 tot en met 23.

Door de wijziging van het laatste lid van artikel 10 wordt den verzekerde het recht toegekend om tegen een beslissing van het bestuur, waarbij de machtiging, om zich voor rekening der bank door een niet-ingeschreven deskundige te doen behandelen, is geweigerd, in beroep te komen.

Volgens de oude redactie van het besluit van 14 Juli 1902 kon de naam van een geneeskundige, welke op het in art. 18, tweede lid, bedoelde register was ingeschreven, en tegen wien bezwaren waren gerezen in zijn hoedanigheid van apotheker, niet anders van dat register worden afgevoerd dan door hem als deskundige van het in art. 3 bedoelde register af te voeren. De zaak is thans aldus geregeld, dat de naam van den geneeskundige, wiens naam als deskundige van het in art. 3 bedoelde register is afgevoerd, tevens wordt afgevoerd van het in art. 18 bedoelde register. Daarnaast kan de afvoering van den naam van den geneeskundige van het in art. 18 bedoelde register geschieden in dezelfde gevallen, waarin de afvoering van dat register van den naam van den ingeschreven apotheker of handelaar in heel- of verbandmiddelen plaats vindt.

Art. 25 van genoemd besluit voorzag niet in het geval, dat de behandeling geschiedde door een deskundige, die niet was ingeschreven en voor wiens behandeling ook geen vergoeding der kosten aan den getroffene werd verleend. Die leemte, welke in de practijk zich als een onbillijkheid deed gevoelen, is thans weggenomen.

HOOFDSTUK VIII.

TOEPASSING DER STRAFBEPALINGEN.

De volgende tabellen geven een overzicht van de gevallen, waarin door ambtenaren, bedoeld in artikel 104, eerste lid, der Ongevallenwet of door het bestuur der Rijksverzekeringsbank tot vervolging werd geageerd ter zake van overtreding van verschillende bepalingen dier wet en van het Wetboek van Strafrecht in verband met de Ongevallenwet.

AANTAL GEVALLEN, WAARIN TOT VERVOLGING WERD GEAGEERD.

Wegens overtreding van artikel	waarop volgde:					Totaal.
	Geen vervolging.	Veroordeeling.	Vrijspraak.	Ontslag van rechtsvervolging.	Onbekend.	
32	—	11	—	—	1	12
38	—	1	—	—	—	1
45, eerste lid	4	[1] [2] 53	1	—	2	60
45, vierde lid	—	3	—	—	—	3
61, tweede lid	3	5	1	1	1	11
84	2	6	—	—	1	9
99 j°. 34	—	1	—	—	—	1
99 j°. 46	1	[3] 13	1	—	—	15
101	3	5	1	—	2	11
102	2	1	2	—	—	5
266 j°. 267 W. v. S.	1	—	—	—	—	1
326 W. v. S.	1	—	—	—	1	2
444 W. v. S. j°. 64, tweede lid	—	5	—	—	—	5
Totaal . . .	17	104	6	1	8	136

[1]) De veroordeeling had in 1 geval plaats op grond van artikel 99 j°. artikel 46.

[2]) Voor 2 dezer gevallen werd bij één vonnis eene geldboete subsidiair eene hechtenis opgelegd.

[3]) De veroordeeling had in 2 gevallen plaats op grond van artikel 98 j°. artikel 45, eerste lid.

SPECIFICATIE DER VEROORDEELINGEN.

Wegens overtreding van artikel	Uitgesproken door	Uitgesproken straf	Aantal.
32	Kantongerecht Amsterdam IV	1 geldboete van f 50,— subs. 20 dagen hecht.	
	" " IV	1 " " " 50,— " 20 " "	
	" Breda	1 " " " 15,— " 10 " "	
	" Deventer	1 " " " 6,— " 6 " "	
	" Geldermalsen	1 " " " 5,— " 3 " "	
	" Haarlem	1 " " " 3,— " 2 " "	
	" Hoorn	14 " "	
	" Maastricht	1 " " " 3,— " 2 " "	
	" Purmerend	1 " " " 2,— " 2 " "	
	" Zaandam	[1]) 1 " " " 5,— " 3 " "	
	" "	1 " " " 25,— " 5 " "	11
38	Kantongerecht Amsterdam II	1 geldboete van f 5,— subs. 5 dagen hecht.	1
45, eerste lid.	Kantongerecht Amsterdam II [2])	1 geldboete van f 75,— subs. 15 dagen hecht.	
		1 " " " 75,— " 15 " "	
	" " III	1 " " " 20,— " 10 " "	
	" Arnhem	1 " " " 2,— " 1 dag "	
	" "	1 " " " 5,— " 3 dagen "	
	" Delft	1 " " " 7,50 " 3 " "	
	" "	1 " " " 7,50 " 3 " "	
	" "	1 " " " 7,50 " 3 " "	
	" "	1 " " " 10,— " 5 " "	
	" "	1 " " " 15,— " 6 " "	
	" Emmen	1 " " " 20,—	
	" "	1 " " " 20,— " 20 " "	

45, eerste lid.	„	„	1	„	„ „	20,—	„	20	„	„
	„	Geldermalsen	1	„	„ „	5,—	„	3	„	„
	„	Goes	1	„	„ „	10,—	„	3	„	„
	„	„	1	„	„ „	10,—	„	3	„	„
	„	„	1	„	„ „	25,—	„	10	„	„
	„	Groningen	1	„	„ „	20,—	„	8	„	„
	„	„	1	„	„ „	20,—	„	10	„	„
	„	„	1	„	„ „	30,—	„	10	„	„
	„	„	1	„	„ „	50,—	„	20	„	„
	„	Hilversum	1	„	„ „	20,—	„	5	„	„
	„	„	1	„	„ „	30,—	„	10	„	„
	„	Medemblik	1	„	„ „	10,—	„	5	„	„
	„	„	[3] 1	„	„ „	25,—	„	7	„	„
	„	Nijmegen	1	„	„ „	100,—	„	20	„	„
	„	Onderdendam	1	„	„ „	10,—	„	5	„	„
	„	Purmerend	1	„	„ „	8,—	„	3	„	„
	„	Rotterdam I	1	„	„ „	12,50	„	2	„	„
	„	„ I	1	„	„ „	12,50	„	2	„	„
	„	„ I	1	„	„ „	15,—	„	3	„	„
	„	„ I	1	„	„ „	15,—	„	3	„	„
	„	„ I	1	„	„ „	15,—	„	3	„	„
	„	„ I	1	„	„ „	15,—	„	5	„	„
	„	„ I	1	„	„ „	50,—	„	5	„	„
	„	„ I	1	„	„ „	50,—	„	10	„	„
	„	„ II	1	„	„ „	50,—	„	10	„	„
	„	„ II	1	„	„ „	100,—	„	20	„	„
	„	„ III	1	„	„ „	10,—	„	3	„	„
	„	„ III	1	„	„ „	10,—	„	5	„	„

[1]) Deze boete werd opgelegd wegens overtreding van artikelen 32 en 45, eerste lid.

[2]) Bij dit vonnis werden twee personen (compagnons) veroordeeld.

[3]) Eene geldboete subs. eene hechtenis ter zake van twee overtredingen van artikel 45, eerste lid, bij twee processen-verbaal geconstateerd. (Zie aanteekening 2) in den voorgaanden staat).

SPECIFICATIE DER VEROORDEELINGEN.

Wegens overtreding van artikel	Uitgesproken door	Uitgesproken straf	Aantal.
45, eerste lid.	Kantongerecht Rotterdam III	1 geldboete van f 25,— subs. 6 dagen hecht.	
	„ „ III	1 „ „ „ 25,— „ 3 „ „	
	„ Schiedam	1 „ „ „ 3,— „ 2 „ „	
	„ „	1 „ „ „ 3,— „ 3 „ „	
	„ „	1 „ „ „ 3,— „ 1 dag „	
	„ Zaandam	[1])	
	„ „	1 „ „ „ 10,— „ 5 dagen „	
	„ Zevenbergen	1 „ „ „ 2,— „ 2 „ „	
	„ „	1 „ „ „ 4,— „ 4 „ „	
	„ Zierikzee	1 „ „ „ 3,— „ 1 dag „	
	„ „	1 „ „ „ 5,— „ 5 dagen „	
	„ „	1 „ „ „ 10,— „ 10 „ „	
	„ Zuidhorn [2])	1 „ „ „ 3,— „ 3 „ „	
		1 „ „ „ 3,— „ 3 „ „	
	[4]) Arrond. Rechtbank Winschoten [3])	1 „ „ „ 10,— „ 10 „ „	
		1 „ „ „ 10,— „ 10 „ „	53
45, vierde lid.	Kantongerecht Hilversum	1 geldboete van f 30,— subs. 7 dagen hecht.	
	„ „	1 „ „ „ 50,— „ 15 „ „	
	„ Schiedam	1 „ „ „ 3,— „ 3 „ „	3
61, tweede lid.	Kantongerecht Amsterdam IV	1 geldboete van f 25,— subs. 10 dagen hecht.	
	„ Arnhem	1 „ „ „ 3,— „ 3 „ „	
	„ Helmond	1 „ „ „ 10,— „ 10 „ „	
	„ Hoorn	1 „ „ „ 20,— „ 5 „ „	

	[5]) Arrond. Rechtbank Winschoten [6])	1 „ „ „ 10,— „ 10 „ „ 1 „ „ „ 10,— „ 10 „ „	5
84	Kantongerecht Nijmegen	1 geldboete van f 5,— subs. 3 dagen hecht.	
	„ Ommen	1 „ „ „ 8,— „ 4 „ „	
	„ Rotterdam I	1 „ „ „ 5,— „ 1 dag „	
	„ „ I	1 „ „ „ 10,— „ 2 dagen „	
	„ Schiedam	1 „ „ „ 3,— „ 3 „ „	
	„ Zierikzee	1 „ „ „ 5,— „ 5 „ „	6
99 j°. 34.	Kantongerecht Purmerend	1 geldboete van f 2,— subs. 2 dagen hecht.	1
99 j°. 46.	Kantongerecht Amsterdam II	14 dagen hecht.	
	„ „ IV	1 geldboete van f 25,— subs. 10 „ „	
	„ Arnhem	1 „ „ „ 10,— „ 5 „ „	
	„ „	1 „ „ „ 50,— „ 10 „ „	
	„ Groningen	1 „ „ „ 20,— „ 10 „ „	
	„ „	1 „ „ „ 20,— „ 10 „ „	
	„ „	1 „ „ „ 20,— „ 10 „ „	
	„ „	1 „ „ „ 20,— „ 10 „ „	
	„ „	1 „ „ „ 50,— „ 20 „ „	

[1]) Zie noot 1 bij overtredingen van art. 32.

[2]) Bij dit vonnis werden twee personen (bestuurders eener coöperatieve vereeniging) veroordeeld.

[3]) Bij dit vonnis werden twee personen (compagnons) veroordeeld.

[4]) In hooger beroep vernietigende het vrijsprekend vonnis van den kantonrechter in dezelfde gemeente.

[5]) In hooger beroep vernietigende het vonnis van den kantonrechter in dezelfde gemeente, waarbij een der compagnons werd veroordeeld tot een geldboete van f 20,— subs. 20 dagen hechtenis en de andere werd vrijgesproken.

[6]) Bij dit vonnis werden 2 personen (compagnons) veroordeeld.

SPECIFICATIE DER VEROORDEELINGEN.

Wegens overtreding van artikel	Uitgesproken door	Uitgesproken straf	Aantal.
99 j°. 46	Kantongerecht Onderdendam	1 geldboete van f 7,50 subs. 3 dagen hecht.	
	„ Purmerend	1 „ „ „ 2,— „ 2 „ „	
	„ Zaandam	1 „ „ „ 10,— „ 5 „ „	12
101	Arrond.-Rechtbank 's Gravenhage	7 dagen gevangenisstraf	
	„ „	14 „ „	
	„ Groningen	5 „ „	
	„ Rotterdam	3 „ „	
	„ „	3 maanden „	5
102	Arrond.-Rechtbank Zutphen	2 dagen gevangenisstraf	1
444 Wetb. v. Strafr. j°. 64, tweede lid.	Kantongerecht Amsterdam III	1 geldboete van f 5,— subs. 3 dagen hecht.	
	„ Gouda	1 „ „ „ 5,— „ 1 week tuchtschool.	
	„ Rotterdam I	1 „ „ „ 1,— „ 1 dag hecht.	
	„ „ I	1 „ „ „ 5,— „ 2 dagen „	
	„ „ II	1 „ „ „ 5,— „ 5 „ „	5

HOOFDSTUK IX.

STATISTIEK DER INGESTELDE BEROEPEN.

Den eersten Januari 1909 waren nog 566 twistgedingen, die in het jaar 1908 aanhangig waren, in behandeling of niet bij een in kracht van gewijsde gegaan vonnis beëindigd, te weten: 344 waren nog in behandeling bij de Raden van beroep; in 74 had de Raad van beroep in 1908 uitspraak gedaan, doch was de beroepstermijn op 31 December 1908 nog niet verstreken; 148 waren nog in behandeling bij den Centralen Raad.

Het aantal klaagschriften, in 1909 bij afschrift aan het bestuur der Rijksverzekeringsbank toegezonden, bedroeg 2777.

Hierbij zijn niet gerekend de klaagschriften van Plaatselijke Commissiën en de risico-dragende maatschappijen en vereenigingen, wanneer terzelfder zake ook door den getroffene een klaagschrift was ingediend, noch vijf klaagschriften, die elk met een ander als één twistgeding zijn behandeld om een andere dan de bovenvermelde, in artikel 52, derde lid, der Beroepswet aangegeven reden. [1])

De volgende staat geeft het aantal aan, dat van iederen Raad werd ontvangen, gesplitst naar den aard van het door het klaagschrift aanhangig gemaakt twistgeding.

---

[1]) Zie uitspraak van den Centralen Raad van 20 April 1906, D n°. 1138, *Centraal Orgaan*, 3de jaargang, pag. 477.

Raden van beroep.	Aantal klaagschriften betreffende								Totaal.
	Verzekeringsplicht (artt. 36 en 37).	Gevarenklasse en -cijfer (art. 37).	Premievaststelling (artikel 48 en vlg).	Schadeloosstelling				Andere onderwerpen.	
				van getroffenen.		van nagelaten betrekkingen.			
				Recht op	Bedrag en duur.	Recht op	Bedrag en duur.		
Amsterdam	16	171	8	76	113	8	2		394
Haarlem	9	78	7	29	77	5	—		205
's Gravenhage . . .	10	43	9	22	74	3	—		161
Rotterdam	12	170	21	46	380	10	2		641
Dordrecht.	4	37	1	20	65	3	1		131
Middelburg	8	5	6	14	37	2	—	1 [1]	73
Breda	9	34	10	18	47	3	—		121
's Hertogenbosch . .	5	27	4	10	45	3	—		94
Utrecht.	7	51	3	33	55	3	—		152
Roermond.	8	32	5	17	75	8	1		146
Arnhem	10	57	4	31	38	3	—		143
Zutphen	—	28	1	16	23	2	—		70
Almelo.	4	45	1	17	41	2	—		110
Hoogeveen	4	16	1	15	17	1	—		54
Groningen	15	64	4	27	57	2	—		169
Leeuwarden	6	66	4	7	29	1	—		113
TOTAAL . . .	127	[2]924	89	398	1173	59	6	1	2 777

Van deze 2777 klaagschriften over 1909 en de 344, welke bij den aanvang van 1909 nog bij de Raden van beroep in behandeling waren, te zamen 3121, werden in 1909 door de Raden berecht 2504, terwijl 34 klaagschriften vóór den aan-

[1] Het beroep werd ingesteld door dengene, die door het bestuur als werkgever van getroffene werd beschouwd.

Appellant beweerde, dat hij niet de werkgever van getroffene was.

[2] De belangrijke stijging (van 208 op 924) van het aantal ingestelde beroepen vindt hare oorzaak in de omstandigheid, dat aan de werkgevers, die op 1 Juli 1909 bij de Rijksverzekeringsbank waren aangesloten, mededeelingen van, voor beroep vatbare, beslissingen werden toegezonden, waarbij hunne ondernemingen werden gereclassificeerd en zulks naar aanleiding van het Koninklijk besluit van 18 Juni 1909 (*Staatsblad* n°. 189), waarbij, met ingang van 1 Juli 1909, het gewijzigd Koninklijk besluit van 15 November 1902 (*Staatsblad* n°. 195) werd ingetrokken.

vang der terechtzitting werden ingetrokken, zoodat op 31 December 1909 nog 583 in behandeling waren.

De als bijlage **O** bij dit verslag gevoegde tabel, waarbij eveneens een rangschikking naar den aard van het twistgeding is in acht genomen, geeft een overzicht van de aantallen in 1909 gewezen uitspraken van de Raden van beroep, waarbij de beslissingen van het bestuur der Rijksverzekeringsbank werden bevestigd, gewijzigd of vernietigd, of waarbij het ingestelde beroep niet-ontvankelijk werd verklaard.

Aangaande de cijfers, die het aantal gewijzigde of vernietigde beslissingen vermelden, wordt opgemerkt, dat hieronder begrepen zijn:

1°. de gevallen, waarin de bestreden classificatie van het bestuur werd gehandhaafd, doch in het toegewezen gevarencijfer eenige verandering werd gebracht;

2°. de gevallen, waarin het bestuur, op grond van de door de klagers bij klaagschrift verstrekte nieuwe of gewijzigde gegevens, de vordering gegrond achtte, en mitsdien tot hare toewijzing concludeerde;

3°. de gevallen, waarin het vastgestelde premiebedrag werd gewijzigd om andere redenen dan verschil over wetsinterpretatie (foutieve optelling of dergelijke).

In 1520 van de bovenvermelde 2504 gevallen werd in de uitspraak van den Raad van beroep berust. Van deze was het onderwerp van het twistgeding:

de verzekeringsplicht	in	73	gevallen;
de classificatie	„	514	„
de premievaststelling	„	64	„
recht op schadeloosstelling	„	244	„
bedrag en duur der schadeloosstellingen .	„	587	„
overlijden al of niet het gevolg van een bedrijfsongeval of van een ongeval	„	9	„
ongeval, hetwelk den dood veroorzaakte, al of niet in een verzekeringsplichtig bedrijf .	„	1	geval
overledene al of niet kostwinner	„	14	gevallen
het bedrag der rente, uit te keeren aan nagelaten betrekkingen	„	3	„
overledene al of niet door een bedrijfsongeval getroffen	„	7	„

overledene al of niet werkman in den zin der wet . . . . in 2 gevallen
andere onderwerpen . . . . „ 2 „ [1])

In 165 van deze gevallen werd berust door het bestuur; in 1191 gevallen door klager en in 164 gevallen door beiden.

De Centrale Raad gaf in 1909 in 837 der aan zijn oordeel onderworpen zaken uitspraak; in 3 gevallen werd het beroep ingetrokken vóór den aanvang der terechtzitting.

Onderstaande staat geeft den aard der twistgedingen aan.

ONDERWERP van het twistgeding.	Aantal uitspraken, waarbij de beslissing van het bestuur der Rijksverzekeringsbank werd		Aantal niet-ontvankelijk verklaringen.	Totaal aantal uitspraken.
	bevestigd.	gewijzigd of vernietigd.		
Verzekeringsplicht	10	20	—	30
Classificatie	20	67	1	88
Premievaststelling	6	13	5	24
Recht op schadeloosstelling van getroffenen	90	52	13 [2])	155
Bedrag en duur der schadeloosstelling van getroffenen	286	220	7	513
Recht op schadeloosstelling van nagelaten betrekkingen	19	6	—	25
Bedrag der rente aan nagelaten betrekkingen . . .	—	1	—	1
Andere onderwerpen . . .	—	—	1 [3])	1
Totaal. . . .	431	379	27	837

[1]) In één dezer gevallen was door het bestuur schadeloosstelling aan de nagelaten betrekkingen geweigerd, op grond, dat getroffene, wien het ongeval in België overkwam, in dienst was van een werkgever, die niet eene in Nederland gevestigde onderneming heeft, terwijl in het andere geval de nagelaten betrekkingen door het bestuur niet-ontvankelijk werden verklaard, op grond van het verstrijken van den termijn, bedoeld in artikel 68, eerste lid, der Ongevallenwet 1901 en het geval, bedoeld aan het slot van gemeld artikel 68, niet geacht kon worden aanwezig te zijn.

[2]) Vier dezer niet-ontvankelijkverklaringen zijn gelijk te stellen met gegrondverklaring van de vordering, bij klaagschrift gedaan, daar in de overwegingen der uitspraak gezegd wordt, dat de maatschappij het risico niet draagt.

[3]) Zie dit geval omschreven in noot 1 op pag. 58.

Op 31 December 1909 waren nog 242 gedingen bij den Centralen Raad in behandeling.

Hierna volgt nog een statistiek van de uitspraken van den beroepsrechter, naar aanleiding van de gedurende het jaar 1909 ingestelde beroepen van beslissingen van het bestuur, waarbij een schadeloosstelling is toegekend of geweigerd.

De schadeloosstelling, toegekend door het bestuur der Rijksverzekeringsbank, werd bij uitspraak van de Raden van beroep		Bij uitspraak van den Centralen Raad van beroep werden de schadeloosstellingen, na overeenkomstig het in kolom 1 genoemde al of niet te zijn gewijzigd,		Ten gevolge van de uitspraak, in kolom 3 genoemd, is de schadeloosstelling, door het bestuur der Rijksverzekeringsbank toegekend, ten slotte door den Centralen Raad	
	Aantal gevallen.		Aantal gevallen.		Aantal gevallen.
1.	2.	3.	4.	5.	6.
Verhoogd . .	252 [1])	verhoogd	5	verhoogd	5
		verlaagd	111	verhoogd	16
				verlaagd	4
				gehandhaafd	91
		gehandhaafd	70	verhoogd	70
Verlaagd . . .	71	verhoogd	21	verhoogd	1
				verlaagd	3
				gehandhaafd	17
		verlaagd	4	verlaagd	4
		gehandhaafd	20	verlaagd	20
Gehandhaafd .	531 [2])	verhoogd	25	verhoogd	25
		verlaagd	12	verlaagd	12
		gehandhaafd [3])	136	gehandhaafd	136
Totaal uitspraken Raden van beroep	854	Totaal uitspraken Centralen Raad	404		404

Blijkens bovenstaand overzicht is de schadeloosstelling, toegekend door het bestuur der Rijksverzekeringsbank, in beroep 177-maal verhoogd, 69-maal verlaagd en 601-maal gehandhaafd.

[1]) Bovendien nog 6 zaken aanhangig bij den Centralen Raad.

[2]) „ „ 1 zaak „ „ „ „ „ .

[3]) Waaronder gerekend 2 gevallen van niet-ontvankelijkverklaring.

Nadat door het bestuur der Rijksverzekeringsbank schadeloosstelling werd geweigerd, werd door de Raden van beroep		In hooger beroep werd daarna door den Centralen Raad van beroep	
	Aantal gevallen.		Aantal gevallen.
1.	2.	3.	4.
Een schadeloosstelling toegekend .	[1] 196	eene schadeloosstelling toegekend: hooger dan de door den Raad van beroep toegekende	9
		eene schadeloosstelling toegekend: lager dan de door den Raad van beroep toegekende	23
		eene schadeloosstelling toegekend: gelijk aan de door den Raad van beroep toegekende	70
		een schadeloosstelling geweigerd	43
		klager niet-ontvankelijk verklaard	2
Een schadeloosstelling geweigerd .	[1] 491	een schadeloosstelling geweigerd	130
		een schadeloosstelling toegekend	31
		klager niet-ontvankelijk verklaard	—
Klager niet-ontvankelijk verklaard.	63	een schadeloosstelling geweigerd	—
		klager niet-ontvankelijk verklaard	9
Totaal uitspraken Raden van beroep	750	Totaal uitspraken Centralen Raad	317

Blijkens bovenstaand overzicht werd ook in beroep schadeloosstelling geweigerd in 502 gevallen, terwijl in 181 gevallen in beroep een schadeloosstelling werd toegekend en in 65 gevallen de klager niet-ontvankelijk werd verklaard.

In 33 gevallen werd een beroep betreffende schadeloosstelling ingetrokken, of werd het beroep zoodanig beëindigd, dat geen beslissing betreffende schadeloosstelling genomen werd.

In 1140 gevallen betrof het beroep geen beslissing omtrent schadeloosstelling.

De als bijlagen **P** en **Q** hierbij gevoegde tabellen geven een overzicht van de beroepen, door risico-dragende maatschappijen en rechtspersoonlijkheid bezittende vereenigingen ingesteld.

[1]) Bovendien nog een zaak aanhangig bij den Centralen Raad.

Van het recht van beroep, dat den werkgever in art. 79, tweede lid, der Ongevallenwet 1901 is gegeven, werd 7-maal gebruik gemaakt, n.l. 1-maal door een eigen-risico-drager en in 6 gevallen door werkgevers aangesloten bij de Rijksverzekeringsbank.

HOOFDSTUK X.

Principiëele beslissingen van het bestuur der Rijksverzekeringsbank en de Jurisprudentie.

§ 1. *Verzekeringsplicht.*

I. Verzekeringsplicht van publiekrechtelijke lichamen.

Een gemeente heeft eenige stoombootjes in de vaart ten behoeve van het personeel, belast met het politie-toezicht te water.

Het bestuur besliste, dat, waar de politie-dienst is een publiekrechtelijke functie der gemeente, en de daaraan verbonden werkzaamheden dus niet vatbaar zijn om in dienst van een privaat persoon te worden verricht, de gemeente ter zake van dezen stoombootdienst niet kan geacht worden op grond van artikel 3, derde lid, der wet een verzekeringsplichtig bedrijf uit te oefenen.

In een uitspraak van 21 Mei 1909 [1]) overwoog de Centrale Raad, dat de werkzaamheden, die ten gemeentehuize geschieden ten behoeve van de administratie der gemeente of ter uitvoering van wetten of verordeningen, niet vatbaar zijn om in dienst van een privaat persoon te worden verricht. Bij dezelfde uitspraak werd echter die vatbaarheid wel toegekend aan de werkzaamheden, in scholen der gemeente verricht, op grond, dat naast de openbare scholen de bijzondere inrichtingen van onderwijs staan.

II. Beteekenis van het woord „bedrijven" in artikel 10, sub 2.

In het Jaarverslag 1908 werd medegedeeld [2]), dat de Centrale Raad bij twee verschillende uitspraken een tegenovergestelde beteekenis aan het woord „bedrijf" had toegekend, te weten: *a.* dat in art. 10, sub 2, slechts sprake kon zijn van bedrijven in objectieven zin, d. w. z. takken van industrie; *b.* dat in dat artikel, sub 2, slechts konden bedoeld zijn

[1]) *Werker* 1909, n°. 22, pag. 4, n°. 4. (D. n°. 3261).

[2]) Jaarverslag 1908, pag. 59, sub VI.

bedrijven in subjectieven zin, d. w. z. bedrijven, zooals zij door den betrokken werkgever worden uitgeoefend.

Die laatste opvatting schijnt thans als de bij den Centralen Raad heerschende te mogen worden aangenomen. Immers, bij verschillende latere uitspraken [1]) werd dit standpunt ingenomen, terwijl uitspraken, waaraan het andere standpunt ten grondslag ligt, tot dusverre niet meer voorkwamen.

De overwegingen, waarop dit standpunt is gegrond, zijn de volgende:

dat het doel der Ongevallenwet is om de werklieden te verzekeren tegen de geldelijke gevolgen van ongevallen, welke hun mochten overkomen in verband met de uitoefening van bepaalde, door die wet aangeduide of genoemde bedrijven, welke geacht worden bij de uitoefening eenig bijzonder bedrijfsgevaar op te leveren;

dat het doel der wet geenszins zou worden bereikt, wanneer moest worden aangenomen, dat aan het woord „bedrijven” in artikel 10, sub 2, de beteekenis moest worden gegeven van „vakken” (takken van industrie), daar bij het aanvaarden dier opvatting een bedrijf, in *subjectieven* zin genomen, waarin voor de uitoefening stoom of gassen werden gebruikt, als is aangegeven in art. 10, sub 2, dan alleen verzekeringsplichtig zou zijn, als voor dit bedrijf, in *objectieven* zin genomen, dus zooals het in de onderscheidene ondernemingen in den lande wordt uitgeoefend, dergelijke stoom of gassen „gewoonlijk” (dat is in den regel) werden gebruikt;

dat hiervan het gevolg zou zijn, dat, indien dit gewoonlijk *niet* het geval was, ook die ondernemingen, waarin het bedrijf wel met dergelijke stoom of gassen werd uitgeoefend, niet verzekeringsplichtig zouden zijn en de werklieden in deze ondernemingen werkzaam, dus niet verzekerd zouden zijn tegen het gevaar, dat het gebruiken van dergelijke stoom of gassen oplevert;

dat die opvatting ook ten gevolge zou hebben, dat, wanneer dergelijke stoom of gassen *wel* gewoonlijk gebruikt werden in een bepaald bedrijf, in *objectieven* zin genomen, ook die ondernemingen verzekeringsplichtig zouden zijn, waarin dit bedrijf, in *subjectieven* zin genomen, werd uitgeoefend — al zouden zij overigens uit anderen hoofde daarvoor

[1]) Zie de uitspraken van 19 Januari 1909, D. n°. 2974, *Centraal Orgaan*, 6de jaargang, pag. 271, n°. 516, en van 5 Maart 1909, D. n°. 3098, *Werker* 1909, n°. 11, pag. 3, n°. 2, en van 21 Mei 1909, D. n°. 3261, *Werker* 1909, n°. 22, pag. 4, n°. 4.

niet in aanmerking komen — waarin dergelijke stoom of gassen in het geheel *niet* werden gebruikt en dus de reden tot verzekeringsplicht feitelijk ontbreekt.

III. Verzekeringsplicht op grond van artikel 10, sub 5.

Door het bestuur werd beslist, dat de stoffen, bedoeld in artikel 10, sub 5, wanneer die door een handelaar in die stoffen niet zelf (in eigen beheer) worden bewaard, dus b.v. in een gemeentelijk entrepôt berusten, niet in aanmerking komen ter vaststelling van den voorraad, die als eisch voor den verzekeringsplicht is bepaald.

IV. Verschil tusschen de verzekeringsplichtige „stalhouderij" en het niet-verzekeringsplichtige „stallinghoudersbedrijf".

Het verschil tusschen deze bedrijven werd, blijkens hetgeen daaromtrent in de Jaarverslagen 1903, pag. 37, sub 3, en 1908, pag. 61, sub IX, werd vermeld, scherp onderscheiden.

In een uitspraak van 30 November 1909[1]) nam de Centrale Raad ten aanzien eener onderneming, waarin beide bedrijven gecombineerd uitgeoefend werden, het volgende standpunt in.

Een werkman was als stalknecht en koetsier tegen loon werkzaam bij zijn werkgever, die zoowel paarden en rijtuigen verhuurt als voor derden stalt. Toen deze werkman door een ongeval getroffen werd bij het vervoer van paarden, die aan een derde toebehoorden en bij zijn werkgever gestald waren, was het bestuur van oordeel, dat hem dat ongeval was overkomen in verband met de uitoefening van het niet-verzekeringsplichtige stallinghoudersbedrijf. De Centrale Raad echter overwoog, dat hier de werkzaamheden van het verhuren en s t a l l e n van paarden en rijtuigen uitmaakten het verzekeringsplichtig stalhoudersbedrijf, en kende den getroffene schadeloosstelling toe.

V. Bedrijfsuitoefening met krachtwerktuig ten behoeve van het bedrijf.

Ten aanzien van een naamlooze vennootschap, ten doel hebbende de bevordering van het vreemdelingenverkeer door het organiseeren van verschillende vermakelijkheden, werd door het bestuur beslist, dat zij niet geacht kon worden een verzekeringsplichtig bedrijf uit te oefenen ter zake van het houden van een ijsbaan, ten behoeve waarvan nu en dan gebruik werd gemaakt van een door een electro-motor gedreven centrifugaal-

[1]) *Werker* 1909, n°. 49, pag. 11, n°. 10. (D. n°. 3692).

pomp. Wel werd de zaak met het oog op winst geëxploiteerd, doch bij het slechts zeer enkele malen gebruik maken van een krachtwerktuig, werd geen verzekeringsplicht aangenomen.

Een liftkooi, die door middel van waterdruk, werkende op den zuiger van een cylinder, in beweging werd gebracht, werd door het bestuur beschouwd als een door een krachtwerktuig gedreven arbeidswerktuig.

De Centrale Raad ontkende in twee uitspraken de juistheid van deze door het bestuur verdedigde opvatting en grondde zich daarbij (zie de uitspraak van 19 Nov. 1909) op een rapport van een deskundige, die verklaarde onder een krachtwerktuig te verstaan „eene niet door menschelijken arbeid gedreven machine, welke *ononderbroken* arbeidsvermogen van beweging vermag voort te brengen, doordien een of ander machinedeel in draaiende beweging wordt gebracht, welke rotatie door middel van riemen, snaren, rollen, raderen, e. d. kan worden overgebracht naar de plaats, waar men het arbeidsvermogen van beweging wenscht aan te wenden om een of ander werktuig te drijven, dat productieven arbeid vermag te verrichten".

Het bestuur betoogde, dat deze definitie van een krachtwerktuig van den deskundige streed met artikel 4 der Ongevallenwet, waar noch de eisch van *ononderbroken* arbeidsvermogen, noch die van *niet door menschelijken arbeid gedreven machine*, aan een krachtwerktuig wordt gesteld, en dat, waar in het bedoelde rapport wordt gesproken van „*de toestellen*, welke de beide hydraulische liftbakken . . . *in beweging brengen*", juist op grond der hier gecursiveerde woorden had moeten geconcludeerd zijn, dat deze toestellen krachtwerktuigen zijn in den zin der Ongevallenwet. Voorts vestigde het bestuur er de aandacht van den Centralen Raad op, dat in het onderwerpelijke geval aanwezig waren twee toestellen, naast elkander geplaatst, n.l. een liftkooi, welke, gedreven wordende, directen arbeid verricht, en een cylinder met bijbehooren, welke door middel van waterdruk drijfkracht oplevert, terwijl beide toestellen aan elkaar verbonden zijn door middel van transmissie, zoodat de in het eene toestel opgewekte drijfkracht dienst doet om het andere toestel te drijven, en dus behoort te worden aangenomen, dat daar van een krachtwerktuig in den zin der Ongevallenwet inderdaad sprake was. [1])

---

[1]) Zie de uitspraken van den Centralen Raad van 2 Juli 1909, D. n°. 3355, *Werker* 1909, n°. 30, pag. 5, n°. 6, en van 19 November 1909, D. n°. 3586, *Centraal Orgaan* 1910, n°. 3, pag. 9, n°. 595 (bijvoegsel *Sociaal Weekblad*). Van zijn standpunt kwam de Centrale Raad terug blijkens zijn uitspraak van 10 Juni 1910, D. n°. 4357, *Centraal Orgaan* 1910, n°. 29, pag. 116, n°. 661 (bijvoegsel *Sociaal Weekblad*).

VI. Verzekeringsplicht van het schippersbedrijf, uitgeoefend met één schip. Vaststelling van den inhoud van het schip in verband met artikel 11, tweede lid, der Ongevallenwet.

Een binnenschip, volgens een Belgischen meetbrief groot 59,22 M³., werd door het bestuur op grond van de hier te lande gevolgde methode van meting geacht een inhoud te hebben van meer dan 60 M³., ten gevolge waarvan de onderneming, waarin met dit schip het schippersbedrijf wordt uitgeoefend, verzekeringsplichtig werd verklaard.

De Raad van beroep te Middelburg ontkende, dat het schip grooter zou zijn dan 60 M³., niet echter op grond, dat inderdaad een gehouden meting dat zou hebben aangetoond, doch uitsluitend op grond, dat de inhoud van het schip volgens Belgischen meetbrief 59,22 M³. bedraagt en de geldigheid van dien meetbrief hier te lande vaststaat ingevolge de den 4den Februari 1898 te Brussel o. a. tusschen Nederland en België gesloten overeenkomst, goedgekeurd bij de wet van 2 Januari 1899 (*Staatsblad* n°. 1), betreffende de meting van binnenvaartuigen.

Het bestuur deelde deze opvatting niet, doch betoogde, dat het meten der schepen geschiedt met het oog op belasting- of retributieheffing, en dat van de bedoelde overeenkomst de strekking is, de belangen der scheepvaart te bevorderen, door den schipper, die zich met zijn schip naar een vreemden Staat begeeft, vrij te stellen van de zware lasten, waaraan de buitenlandsche wet op het meten van binnenschepen dit meten onderwerpt, zoodat de in het eene land door de bevoegde autoriteit gegeven meetbrief den maatstaf aangeeft, waarnaar in het andere land de verschuldigde belasting of retributie zal worden berekend. Een dergelijke beperking op de territoriale heerschappij der nationale wetgeving mag uit den aard der zaak niet worden uitgebreid tot andere onderwerpen dan die, waarvoor de beperking uitdrukkelijk is gemaakt, zoodat, bij de toepassing der Nederlandsche Ongevallenwet op eene hier te lande plaats vindende bedrijfsuitoefening, gebondenheid aan den inhoud van voormelde overeenkomst niet kan worden aangenomen, doch de met de toepassing der Ongevallenwet belaste autoriteit zelfstandig heeft te beslissen, of de inhoud van een bepaald vaartuig, naar de methode van scheepsmeting, gelijk die hier te lande wordt gevolgd, het wettelijk minimum al of niet overtreft.

De Centrale Raad [1]) nam de beperkte toepasselijkheid der

---

[1]) Zie uitspraak van 12 November 1909, D. n°. 3462, *Werker* 1909, n°. 47, pag. 4, n°. 2.

bedoelde overeenkomst niet aan en verklaarde, dat — waar niet is gebleken, dat de meting van bedoeld schip niet volgens de bepalingen der bovenbedoelde overeenkomst heeft plaats gehad of abusief is geschied — de voor de Nederlandsche Ongevallenwet geldende inhoudsmaat van het meerbedoeld schip geacht moet worden te zijn aangegeven door den voor dat schip in België afgegeven meetbrief.

§ 2. *Omvang van de verzekering.*

I. De verzekeringsplicht, die het gevolg is van het gebruik van een krachtwerktuig ten behoeve van het bedrijf, strekt zich uit tot het geheele bedrijf, niet tot een gedeelte daarvan.

Een provincie werd door het bestuur, ter zake van de werkzaamheden van exploitatie (met krachtwerktuigen) van een provinciaal krankzinnigengesticht, op grond van artikel 3, derde lid, geacht uit te oefenen een verzekeringsplichtig bedrijf. Daartegen werd door de provincie aangevoerd, dat — aangenomen den verzekeringsplicht — in ieder geval deze zich slechts kan uitstrekken tot die werkzaamheden, tot welker verrichting de krachtwerktuigen dienen, zoodat alleen behoort verzekerd te zijn het personeel, dat werkt in de wasscherij, de keuken, de smederij en ten behoeve van de eigen waterleiding van het gesticht, en dat geneesheeren, verplegers en verpleegsters et tutti quanti als niet werkzaam in een verzekeringsplichtig bedrijf niet als verzekerd zijn aan te merken. De Centrale Raad vereenigde zich met deze opvatting niet, doch vereenigde zich ten deze met het door het bestuur ingenomen standpunt.[1])

II. Werkzaamheden in het open veld behooren niet tot het bedrijf, uitgeoefend *in* laboratoria (artikel 10, sub 43).

Een amanuensis van een inrichting, welke een laboratorium heeft voor wetenschappelijk onderzoek, werd door een ongeval getroffen, terwijl hij in het open veld den directeur der inrichting behulpzaam was bij diens wetenschappelijke demonstraties. Zijn aanvrage om schadeloosstelling werd èn door het bestuur der Rijksverzekeringsbank èn door den Raad van beroep èn door den Centralen Raad afgewezen, op grond, dat het ongeval hem niet is overkomen in verband met een verzekeringsplichtig bedrijf, en speciaal niet in verband

---

[1]) Zie uitspraak van 20 November 1909, D. n°. 3625, *Werker* 1909, n°. 48, pag. 11, n°. 8.

met dat van n°. 43 van artikel 10 der Ongevallenwet, „het bedrijf, uitgeoefend in laboratoria voor wetenschappelijk of technisch onderwijs" (lees: „onderzoek"). [1])

§ 3. *Indeeling in gevarenklassen en toewijzing van gevarencijfers.*

I. Indeeling eener onderneming, nadat zij heeft opgehouden te bestaan.

Het bestuur deelde een onderneming in, nadat die reeds sedert eenige jaren had opgehouden te bestaan.

De Raad van beroep te 's Gravenhage was van meening, dat — daargelaten, of ten tijde van het bestaan der onderneming deze verzekeringsplichtig was — het bestuur niet de bevoegdheid had een onderneming, die op het tijdstip, waarop de betreffende beslissing genomen werd, niet meer bestond, in te deelen, o. a. op grond, dat artikel 3, tweede lid, als een verzekeringsplichtige onderneming die onderneming aanwijst, waarin een verzekeringsplichtig bedrijf *wordt* — niet *werd* — uitgeoefend.

De Centrale Raad vereenigde zich met deze opvatting niet [2]) en was van oordeel, dat de Ongevallenwet geen bepaling inhoudt, krachtens welke de verplichting tot premiebetaling aan de bank vervalt bij het te niet gaan der onderneming, zoodat moet worden aangenomen, dat die verplichting voortbestaat en bij overlijden van den werkgever overgaat op diens erfgenamen, die zijne vermogensrechtelijke persoonlijkheid voortzetten.

II. Indeeling van ondernemingen met inachtneming van statistische ervaring.

In zake de vraag of en onder welke voorwaarden eene onderneming mag worden ingedeeld, op grond of met inachtneming van de die onderneming betreffende statistische ervaring, en in verband daarmede in zake de vraag, wanneer een statistiek voldoende vertrouwen verdient om daaruit het risico af te leiden, zijn door den Centralen Raad van beroep in het jaar 1909 eenige uitspraken gegeven, welke hierna worden ver-

[1]) Zie uitspraak van den Centralen Raad van 22 October 1909, D. n°. 3551, niet in *Werker* noch in *Centraal Orgaan* opgenomen.

[2]) Zie uitspraak van 19 Maart 1909, D. n°. 3126, *Werker* 1909, n°. 13, pag. 3, n°. 2.

meld, volledigheidshalve aangevuld met eenige in 1910 gegeven, hetzelfde onderwerp rakende, uitspraken.

Het bestuur deelde eene onderneming, welke gedurende de jaren 1903 tot en met 1907, buiten de kosten van administratie, eene belasting had veroorzaakt, bedragende 38,169 pct. van het voor premieberekening in aanmerking komende loonbedrag, na daartoe bij Koninklijk besluit te zijn gemachtigd, in gevarenklasse XIX in met toewijzing van gevarencijfer 344. De Centrale Raad van beroep vernietigde deze beslissing [1]) en kende aan de onderneming toe het laagste cijfer van de gevarenklasse, waarin de onderneming viel, overwegende o. a., dat bij de beantwoording der vraag, welk gevarencijfer aan een bepaalde onderneming behoort te worden toegewezen, in den regel niet uitsluitend kan worden afgegaan op de kosten, door in die onderneming voorgekomen ongevallen veroorzaakt, maar tevens moet worden gelet op de kosten, veroorzaakt door ongevallen, voorgekomen in meerdere gelijksoortige ondernemingen, terwijl ook de statistische gegevens, waarop het bestuur der Rijksverzekeringsbank zich beriep, slechts loopende over een loonbedrag van ongeveer f 89 000 en een lastenbedrag van ongeveer f 34 000, den Raad te gering voorkwamen om daaruit voor de indeeling van het risico der betrokken onderneming bepaalde conclusies te trekken.

In de uitspraken van 3 December 1909, D. n°. 3583, D. no. 3643 en D. n°. 3644, [2]) heeft de Centrale Raad het beginsel der indeeling op grond van statistische gegevens, op de bepaalde onderneming betrekking hebbende, gehandhaafd, o. a. overwegende, dat ook het statistisch materiaal, betreffende eene onderneming zelve, vooral waar dit op zichzelf als in de bedoelde gevallen reeds loopt over groote getallen, niet mag worden verwaarloosd. De lasten en loonbedragen waren in deze gevallen respectievelijk:

Lasten:	Loonbedragen:
f 110 943	f 1 994 962
„ 122 394	„ 3 100 255
„ 53 790	„ 655 095

De percentische belasting vertoonde de navolgende schommelingen:

---

[1]) Zie uitspraak van 16 November 1909, D. n°. 3566, *Werker* 1909, n°. 47, pag. 12, n°. 10.

[2]) De uitspraak, D. n°. 3643, is opgenomen in *Centraal Orgaan* 1910, n°. 7, pag. 26, n°. 601 (bijvoegsel *Sociaal Weekblad*), terwijl de uitspraken, D. n°. 3583 en D. n°. 3644, noch in *Werker* noch in *Centraal Orgaan* zijn opgenomen.

1903	4,19	2,56	3,89
1904	5,53	4,53	4,28
1905	6,52	2,65	2,58
1906	6,45	2,96	21,63
1907	4,83	6,20	7,68

Een ander criterium bij de beoordeeling van de betrouwbaarheid van statistische gegevens werd door den Centralen Raad geëischt in zijne uitspraken van 22 Februari 1910, D. nº. 3854 [1]) en D. nº. 3988 [2]), waarin wordt overwogen, dat de uitkomsten der verzekering van eene enkele onderneming in hooge mate van het toeval afhankelijk zijn, en dat de premie behoort af te hangen van de meer regelmatige uitkomst, die bij beschouwing van groote materialen aan het licht komt. Op deze gronden heeft de Raad bezwaar tegen de door het bestuur gevolgde methode om eerst het verzekerings-risico van de bij de aangehaalde uitspraken betrokken ondernemingen af te leiden uit de netto-kosten, en vervolgens het aldus verkregen cijfer te vermenigvuldigen met een factor voor administratiekosten en renteverlies en accres van ongevallen-risico. Ten bewijze van de grilligheid der uitkomsten wordt gewezen op de belastingen, welke in 1903—1907, respectievelijk bedroegen f 17 311,99, f 5 459,01⁵, f 805,36⁵, f 16 382,51, f 2 445,14 in het eene en 6,848 pct., 17,366 pct., 4,185 pct., 5,215 pct. en 4,582 pct. van het loon in het andere geval. De loonen en belastingen bedroegen in de beide gevallen respectievelijk f 42 404 en f 464 739 en f 94 992 en f 1 302 359.

Bij een latere uitspraak van 18 Maart 1910, D. nº. 3948 [3]), wordt de indeeling op statistischen grondslag wederom uitdrukkelijk gebillijkt, zonder dat onder de overwegingen een verwijzing naar de belasting of het loon (die respectievelijk f 94 730 en f 1 943 123 bedroegen) of een verwijzing naar de lastenpercentages, die achtereenvolgens waren 5,92 pct., 8,58 pct., 3,18 pct., 3,72 pct. en 4,34 pct. voorkomt.

Ten slotte heeft de Centrale Raad zich in zijn uitspraak van 13 Mei 1910, D nº. 4237 [4]), ten aanzien van de vraag of indeeling op statistischen grondslag geoorloofd is, wederom uitdrukkelijk gesteld op het standpunt, ingenomen in de uitspraak van 3 December 1909, D nº. 3643. In deze uitspraak

---

[1]) Deze uitspraak is niet in *Werker* noch in *Centraal Orgaan* opgenomen.

[2]) Zie *Werker* 1910, nº. 9, pag. 111, nº. 10.

[3]) Zie *Werker* 1910, nº. 13, pag. 138, nº. 2.

[4]) Zie *Werker* 1910, nº. 21, pag. 212, nº. 6.

wordt de indeeling op statistischen grondslag derhalve gebillijkt, wijl de statistiek reeds loopt over groote getallen.

Een nadere preciseering van de door den Centralen Raad gevolgde beoordeelingswijze, of een principiëele bevestiging of verwerping van de methode, welke het bestuur pleegt te volgen, volgens welke, met toepassing van rekenwijzen, waarvan de bruikbaarheid is geverifieerd, naar omstandigheden verschillende minima van belasting worden bepaald, waarboven in den regel indeeling op statistischen grondslag als geoorloofd wordt beschouwd, en die naar aanleiding van de aangehaalde uitspraken herhaaldelijk aan het oordeel van den Raad werd onderworpen, is, waar meerdere uitspraken niet ter beschikking staan, derhalve nog niet bereikt.

III. Afleiding van het aan eene onderneming toe te kennen gevarencijfer uit statistische gegevens.

Het bestuur deelde onder vigeur van de Koninklijke besluiten van 1 Mei 1908 (*Staatsbladen* nos. 125 en 127) eene onderneming in met toewijzing van een gevarencijfer, welks waarde werd verkregen door het uit de statistische gegevens der jaren 1903 tot en met 1907 gebleken lasten-percentage der onderneming te vermenigvuldigen met den factor 1,45, en zulks omdat die verhooging geboden was, wanneer men, wat het bestuur noodzakelijk voorkomt, rekening wilde houden met de kosten van administratie en renteverlies (factor 1,17), met het accres van het ongevallen-risico, gedurende het tijdvak 1903—1907 en met een waarschijnlijk nog te verwachten toekomstig accres.

De Centrale Raad [1]) vereenigde zich met dit standpunt niet, en verhoogde het netto-lastenpercentage alleen met 17 pct. wegens administratiekosten en renteverlies, o.a. overwegende, dat als men het statistisch materiaal van eene bepaalde onderneming voldoende betrouwbaar acht om daaruit, zij het ten deele, het bedrijfsrisico af te leiden, er geen reden is, om aan dit materiaal alle vertrouwen te ontzeggen bij de bepaling van de veranderingen, die in den loop des tijds in de grootte van dat risico plaats vinden, terwijl er alleen dan reden zou kunnen zijn om eene correctie aan te brengen, als door het bankbestuur gewild, indien uit anderen hoofde vaststond, dat het in de eerste jaren ontstane accres van het gemiddeld risico van alle verzekeringsplichtige ondernemingen

---

[1]) Zie uitspraak van 3 December 1909, D. n°. 3643, *Centraal Orgaan* 1910, n°. 7, pag. 26, n°. 601 (bijvoegsel *Sociaal Weekblad*), en voorts de uitspraken van denzelfden datum, D. n°. 3583 en D. n° 3644, niet in *Werker* noch in *Centraal Orgaan* opgenomen.

zijne verklaring vindt in eene oorzaak, die hare werking noodwendig bij alle verzekeringsplichtige ondernemingen moet doen gevoelen, zoodat het op grond daarvan te verwachten is, dat in de toekomst ook het gemiddeld risico van de bepaalde onderneming hooger zal zijn dan uit de beschikbare gegevens valt af te leiden.

Het bestuur vond in de motiveering van deze uitspraak aanleiding om bij volgende gelegenheden de redenen in het licht te stellen, die volgens het bestuur moeten leiden tot de gevolgtrekking, dat het risico-accres in de uitkomsten der verzekering van een enkele onderneming nimmer op voldoende duidelijke wijze tot uitdrukking kan komen, zoodat met het accres — zoo het bestaat — om redenen van practijk noodzakelijkerwijze algemeen rekening moet worden gehouden.

Blijkens latere uitspraken [1]) heeft de Centrale Raad deze zienswijze van het bestuur niet als juist erkend, doch zijn standpunt op grond van boven aangegeven motieven, nog eenigszins nader toegelicht en uitgewerkt, gehandhaafd.

IV. Indeeling van ondernemingen met inachtneming van het gevaar, dat voortspruit uit den leeftijd of den socialen staat der leden van het werkliedenpersoneel.

Omtrent eene onderneming, waarvan bekend was, dat relatief een grooter aantal oudere werklieden daarin werkzaam was, dan in gelijksoortige ondernemingen, bevestigde de statistiek het vermoeden, dat de genoemde omstandigheid op het risico een ongunstigen invloed zou hebben uitgeoefend. Aangezien voor de indeeling van deze onderneming een voldoend statistisch materiaal beschikbaar was om de indeeling op grond daarvan te doen geschieden, zou, zoo dit materiaal aan de indeeling inderdaad ten grondslag werd gelegd, op indirecte wijze in rekening zijn gebracht, de uit een oogpunt van risico ongunstige samenstelling van het personeel, welke echter naar het oordeel van het bestuur der Rijksverzekeringsbank op de indeeling van ondernemingen van geen invloed behoorde te zijn.

Het bestuur had op grond van deze meening getracht bij de classificatie van de bedoelde onderneming den invloed van de ongunstige samenstelling van het arbeiderspersoneel uit te

[1]) Zie de uitspraken van 22 Februari 1910, D. n°. 3854, niet in *Werker* noch in *Centraal Orgaan* opgenomen, en D. n°. 3988, *Werker* 1910, n°. 9, pag. 111, n°. 10; van 18 Maart 1910, D. n°. 3948, *Werker* 1910, n°. 13, pag. 138, n°. 2, en van 13 Mei 1910, D. n°. 4237, *Werker* 1910, n°. 21, pag. 212, n°. 6.

schakelen. De Centrale Raad [1]) deelde deze meening echter niet en overwoog, „dat er geen grond bestaat om bij de bepaling van dit bedrijfsrisico het bijzonder gevaar uit te sluiten, dat voortspruit uit den leeftijd of den socialen staat der leden van het werkliedenpersoneel".

V. De beteekenis van de indeeling van het slagersbedrijf, zooals die bij het Koninklijk besluit van 18 Juni 1909 (*Staatsblad* n°. 189) voor verschillende deelen des lands verschillend is geschied.

Een onderneming te Rotterdam, waarin het verzekeringsplichtig slagersbedrijf wordt uitgeoefend, werd door het bestuur ingedeeld in gevarenklasse 17, met toewijzing van het gevarencijfer 17, zijnde het middencijfer dier gevarenklasse.

De Raad van beroep wijst gevarencijfer 14 toe, op grond, dat het niet slachten door eigen personeel een gevaar verminderende omstandigheid is, wanneer men de gevaarlijkheid der slagerijen te Rotterdam vergelijkt met die van de overige slagerijen in Zuidholland (behalve die te 's Gravenhage), die in dezelfde gevarenklasse zijn ingedeeld, doch wel met eigen personeel slachten.

Het bestuur betoogde daartegen, dat door de indeeling, zooals die bij Koninklijk besluit van 18 Juni 1909 (*Staatsblad* n°. 189) onder n°. 421, plaats vond, natuurlijkerwijze alle gewenschte territoriale onderscheiding is tot stand gebracht, zoodat het gevaar van het betreffende bedrijf geacht moet worden gelijk te zijn in al die deelen des lands, welke in gemeld Koninklijk besluit te zamen zijn genoemd; dat, indien b. v. bij de samenstelling van genoemd Koninklijk besluit was bedoeld, dat aan het slagersbedrijf te Rotterdam, onder normale omstandigheden uitgeoefend en op de aldaar meest gebruikelijke wijze (d. i. blijkens de uitspraak van den Raad van beroep ook de wijze, waarop het bedrijf in de onderhavige onderneming wordt uitgeoefend) het gevarencijfer 14 moest worden toegewezen, dit bedrijf te Rotterdam uitdrukkelijk in gevarenklasse 14 zou zijn ingedeeld, zooals dit ook geschied is met het bedrijf te 's Gravenhage; dat nu de Raad van beroep, door zijn uitspraak, dat verschil in de indeeling tusschen het bedrijf te 's Gravenhage en dat te Rotterdam te niet doet en daardoor handelt tegen de blijkbare bedoeling van genoemd Koninklijk besluit. Voorts werd betoogd, dat statistisch niet zou gebleken zijn, dat het niet slachten met eigen personeel te Rotterdam een gevaar verminderende omstandigheid zou zijn.

---

[1]) Zie de uitspraak van 3 December 1909, D. n°. 3643, *Centraal Orgaan* 1910, n°. 7, pag. 26, n°. 601 (bijvoegsel *Sociaal Weekblad*).

De Centrale Raad vereenigde zich met de uitspraak van den Raad van beroep.[1])

VI. Overgang van risico is geen reden tot reclassificatie.

Een onderneming, wier risico was overgedragen op een naamlooze vennootschap, was ingedeeld in een gevarenklasse zonder toewijzing van een gevarencijfer. Toen daarna het risico der onderneming op de Rijksverzekeringsbank overging, nam het bestuur eene beslissing, waarbij werd overwogen, dat de onderneming opnieuw moest worden ingedeeld, thans met toewijzing van een gevarencijfer.

De Centrale Raad[2]) achtte dit onjuist en was van oordeel, dat er voor een nieuwe indeeling geen enkele reden bestond, en dat er slechts sprake kon zijn van de toewijzing van een gevarencijfer binnen de gevarenklasse, waarin de onderneming reeds ingedeeld was.

VII. Invloed van de Koninklijke machtiging, bedoeld in artikel 37, laatste lid, der Ongevallenwet op de indeeling.

a. Het bestuur was van oordeel, dat indeeling eener onderneming, welke met Koninklijke machtiging is ingedeeld in een andere gevarenklasse, alleen mogelijk is krachtens een nieuwe Koninklijke machtiging, en dat derhalve, indien door een plaats gehad hebbende verandering in de onderneming het gevaar in die mate is verminderd, dat de vroegere indeeling niet meer als juist kon gehandhaafd blijven, het bestuur aan de onderneming, met ingang van den dag der verandering, een lager gevarencijfer zal moeten toewijzen, behoorende tot de gevarenklasse, waarin de onderneming, krachtens de Koninklijke machtiging, is ingedeeld geworden, behoudens dan de bevoegdheid van het bestuur om eene nieuwe Koninklijke machtiging te verzoeken, ten einde de onderneming in eene lagere gevarenklasse in te deelen, welke indeeling dan echter eerst zal kunnen ingaan met den dag, waarop door de Koningin die machtiging is verleend.

De Raad van beroep te Amsterdam was van oordeel, dat, wanneer in een onderneming, welke door het bestuur, na

---

[1]) Zie de uitspraak van den Raad van beroep te Rotterdam van 15 September 1909 en die van den Centralen Raad van 14 December 1909, D. n°. 3732, niet in *Werker* noch in *Centraal Orgaan* opgenomen.

[2]) Zie de uitspraak van 19 Januari 1909, D. n°. 2963, *Werker* 1909, n°. 4, pag. 2, n°. 4.

verkregen Koninklijke bewilliging, is ingedeeld in een hoogere gevarenklasse dan waarin de onderneming bij toepassing van het Koninklijk besluit van 15 November 1902 (*Staatsblad* n°. 195) zou moeten worden ingedeeld, een zoodanige verandering plaats vindt, dat herziening van de classificatie-beslissing noodzakelijk is, de vóór die verandering gegeven Koninklijke machtiging zich niet tot deze herziening uitstrekt, doch dat de vraag, in welke gevarenklasse de onderneming met ingang van den dag, waarop die verandering is ingetreden, behoort te worden ingedeeld, beantwoord moet worden met inachtneming van het Koninklijk besluit van 15 November 1902 (*Staatsblad* n°. 195).

De Centrale Raad [1]) vereenigde zich met deze zienswijze.

b. De onderneming van een werkgever was met Koninklijke machtiging ingedeeld in een hoogere gevarenklasse, op grond van een rapport van den betrokken agent der Rijksverzekeringsbank, dat werkgever, behalve het reeds door hem uitgeoefende bedrijf van wegen of meten, ook de werkzaamheden van laden en lossen van lichters zou verrichten. Toen later bleek, dat aan het voornemen om ook de laatstbedoelde werkzaamheden te gaan verrichten geen gevolg zou worden gegeven, werd het bestuur op zijn desbetreffende aanvraag bij nader Koninklijk besluit gemachtigd de onderneming weder in de vroegere gevarenklasse in te deelen, n.l. in de gevarenklasse, waarin de onderneming wegens het daarin uitgeoefende bedrijf valt volgens den algemeenen maatregel van bestuur, bedoeld in art. 31 der wet, hetwelk vervolgens geschiedde *met ingang van den datum van laatstbedoeld Koninklijk besluit.*

Bij het door werkgever tegen deze beslissing ingestelde beroep bevestigde de Centrale Raad [2]) de beslissing van het bestuur, hierbij ten aanzien van den datum van ingang overwegende, dat de bij het tweede Koninklijk besluit verleende machtiging, uitgelokt door het bestuur op grond van de gebleken onjuistheid der feiten, welke tot het aanvragen der bij het eerste Koninklijk besluit verleende machtiging hadden aanleiding gegeven, niet anders is te beschouwen dan als een buiten werking stellen van de bij het eerste besluit verleende machtiging, aangezien de Ongevallenwet 1901 niet kent de indeeling eener onderneming met Koninklijke machtiging in

---

[1]) Zie uitspraak van 19 November 1909, D. n°. 3533; *Centraal Orgaan* 1910, n°. 4, pag. 13, n°. 596 (bijvoegsel *Sociaal Weekblad*).

[2]) Zie de uitspraak van 7 December 1909, D. n°. 3614, *Werker* 1909, n°. 50, pag. 8, n°. 8.

dezelfde gevarenklasse, waarin die onderneming volgens den algemeenen maatregel van bestuur, bedoeld bij artikel 31 der wet, valt, doch alleen in een *hoogere* of in een *lagere* gevarenklasse.

§ 4. *Werkgever of werkman; dienstbetrekking tusschen beiden.*

I. De lossing van de door een spoorwegmaatschappij benoodigde steenkolen geschiedt gewoonlijk door een zestal personen. Als een schuit met steenkolen is aangekomen wordt daarvan kennis gegeven aan één van die personen of wordt door deze gevraagd uit eigen beweging of met de lossing kan worden aangevangen en door hem dan voor de andere voor de lossing benoodigde werkkrachten gezorgd. Voor de lossing ontvangt hij een bepaald bedrag per ton, welk geld door hem gelijkelijk tusschen hemzelf en de andere bij de lossing werkzame personen wordt verdeeld. De materialen, welke bij de lossing worden gebruikt, worden door de spoorwegmaatschappij verschaft.

De Centrale Raad [1]) overwoog, dat bedoelde persoon niet kan geacht worden de aannemer te zijn van het loswerk, in wiens dienst de andere personen werkzaam zouden zijn, en evenmin deze personen gezamenlijk als zelfstandige aannemers van het loswerk kunnen worden beschouwd, doch dat moet worden aangenomen, dat zij tegen stukloon werken in dienst van de spoorwegmaatschappij en dat het aannemen der overige werklieden door bedoelden persoon geschiedt voor de maatschappij.

Verschillende expediteurs en sleepersbazen te Rotterdam verzoeken, wanneer zij steenen, franco aan wal gevoerd, moeten ontvangen, aan een vrouw hun werkvolk te zenden om die steenen te lossen. Die vrouw zendt dan de noodige werklieden en neemt na afloop van de lossing het daarvoor overeengekomen bedrag in ontvangst, hetwelk, onder aftrek van een zeker bedrag per duizend steenen voor hare bemoeienis, door den voorman der werklieden onder dezen wordt verdeeld. Zij houdt geen toezicht op de lossing, doch de regeling der werkzaamheden geschiedt door den expediteur of sleepersbaas; deze heeft het recht de door bedoelde vrouw gezonden werklieden, die hem niet aanstaan, te weigeren of onder het werk weg te zenden.

---

[1]) Zie de uitspraak van 15 Juni 1909, D. n°. 3345, *Werker* 1909, n°. 25, pag. 12, n°. 10.

De Centrale Raad [1]) besliste, dat de werklieden hierbedoeld dat werk verrichten in loondienst van bedoelde expediteurs en sleepersbazen en dat de vrouw slechts als een makelaarster in arbeidskrachten is te beschouwen.

Daarentegen beschouwde de Centrale Raad [2]) een dergelijke vrouw als werkgeefster onder de volgende omstandigheden.

Een stoomtrammaatschappij heeft het lossen van een schip met kolen opgedragen aan een vrouw tegen vergoeding van 45 cent per geloste kar steenkolen. Deze vrouw, die ook wel voor andere personen het lossen van goederen aanneemt, stelt voor die lossing werklieden aan. De maatschappij deed de lossing van harentwege controleeren, maar deed aan de lossing niet direct orders geven. Waren er volgens de maatschappij niet genoeg werklieden, dan werd van wege de maatschappij aan de bedoelde vrouw opgedragen voor meer werkkrachten te zorgen. Was het werk afgeloopen, dan betaalde de vrouw van de bedongen som 42½ cent per geloste kar uit aan de werklieden in verhouding tot ieders praestatie.

II. Werklieden, die kolen laden en lossen te Maassluis, vormen het z.g. straatwerkersgilde.

Wanneer een werkgever werklieden voor laden of lossen van kolen noodig heeft, wendt hij zich tot het gilde, waarop de leden van het gilde met dobbelsteenen werpen, wie te werk zal gaan. De werklieden verdeelen onder elkaar het loon, na aftrek van 8 pct. voor onderhoud van het huisje en de gereedschappen. De werkgever is volkomen gerechtigd om een werkman, die hem niet bevalt, niet toe te laten en in zijn plaats een ander te eischen. De werklieden verdeelen onder elkaar den gang der werkzaamheden, *behoudens goedkeuring van den werkgever*, terwijl het ook geregeld voorkomt, dat de werkgever enkelen van hen voor bepaalde werkzaamheden aanwijst.

De Centrale Raad [3]) nam onder die omstandigheden, in afwijking van de meening van het bestuur, aan, dat er een dienstbetrekking bestond tusschen hem, die laadt of lost, en hem, voor wien dit geschiedt.

---

[1]) Zie de uitspraak van 9 November 1909, D. nº. 3485, *Werker* 1909, nº. 46, pag. 5, nº. 6.

[2]) Zie de uitspraak van 5 Maart 1909, D. nº. 3076, *Werker* 1909, nº. 11, pag. 5, nº. 4.

[3]) Zie de uitspraak van 16 Juli 1909, D. nº. 3420, *Werker* 1909, nº. 32, pag. 4, nº. 4.

III. Een visscher vaart met een ander en ontvangt daarvoor van dien ander een bepaald percentage van de bruto-opbrengst van de vischvangst, behalve vrije kost zoolang hij aan boord is. Met eventueele schade aan het schip en welke andere uitgaven ook heeft hij niets te maken.

Daaruit blijkt, zegt de Raad van beroep te Haarlem (bevestigd door den Centralen Raad), dat de man niet deelde in de risico van de vaart, doch alleen in die, welke de vangst opleverde, en derhalve als werkman in den zin der Ongevallenwet 1901 is te beschouwen. [1])

IV. Voor een schoenenfabriek wordt leestklaar schoenwerk door thuiswerkers verder afgewerkt. Het bestuur beschouwde deze thuiswerkers als werklieden, in dienst van de firma. De Raad van beroep te Breda beschouwde hen niet als werklieden in den zin der wet, omdat zij niet verplicht zijn het werk zelf te doen; hun arbeidstijd en werkwijze kunnen regelen, zooals zij willen; door of van wege de firma op den arbeid der thuiswerkers volstrekt geen toezicht wordt gehouden; in den regel geen termijn voor de oplevering van het werk wordt bepaald, en zij ook voor anderen mogen werken; wanneer het werk gedaan is en afgeleverd, zij recht hebben op uitbetaling van hetgeen volgens een bekend tarief door de firma aan hen voor het werk is verschuldigd.

De Centrale Raad [2]) was daarentegen van oordeel, dat hier van een dienstverhouding en niet van een overeenkomst van aanneming van werk sprake was. De firma zelf noemde bij hare aangifte in 1902 hare thuiswerkers „knegts" en een der vennooten deelde ter zitting van den Raad van beroep mede, dat de *opzeggingstermijn* is gewijzigd na de invoering van de wet, regelende de arbeidsovereenkomst.

V. Ten aanzien van de vraag, of de personen, die worden aangenomen tot het laden van beetwortelen in schepen en de daarmede verband houdende werkzaamheden van stapelen, vervoeren, enz., in dienst zijn van de koopers der beetwortelen (de suikerfabrikanten) dan wel van de landbouwers-verkoopers, besliste het bestuur, dat, hoewel de kosten van het laden en

---

[1]) Zie de uitspraken van den Raad van beroep te Haarlem van 14 Mei 1909 en van den Centralen Raad van 21 September 1909, D. n°. 3478, niet in *Werker* noch in *Centraal Orgaan* opgenomen.

[2]) Zie de uitspraken van den Raad van beroep te Breda van 15 Maart 1909 en van den Centralen Raad van 16 November 1909, D. n° 3487, *Werker* 1909, n°. 47, pag. 9 tot en met 11, n°s. 7 en 8.

stapelen geheel of ten deele op de landbouwers worden verhaald, als werkgevers moeten worden beschouwd de suikerfabrikanten, aangezien de werkzaamheden geschieden door de zorg van dezen onder leiding hunner agenten.

§ 5. *Het loon als grondslag der uitkeering.*

De Centrale Raad overwoog, in afwijking van de uitspraak van den Raad van beroep, dat het dagloon, dat berekend moet worden naar de bepaling van artikel 7, II, tweede lid, der Ongevallenwet, niet moet worden gesteld op het driehonderdste gedeelte van het loon, dat gedurende het aan den dag van het ongeval voorafgaande jaar in het bedrijf van steenkolenhandel gemiddeld is verdiend door gelijksoortige arbeiders, die evenals de getroffene slechts van October tot April in dat bedrijf werkzaam zijn, doch op het driehonderdste gedeelte van het loon van een gelijksoortig arbeider, die gedurende het geheele jaar in dat of in een soortgelijk bedrijf werkzaam is. [1])

§ 6. *Ongeschiktheid tot werken. Ongevalletsel.*

I. Ten aanzien van de vraag, of een getroffene, wiens lichamelijke geschiktheid tot arbeid vaststond, aanspraak had op rente ter zake van arbeidsongeschiktheid, voortvloeiende uit zijn verblijf in het ziekenhuis, overwoog de Centrale Raad [2]), dat de getroffene zich in het ziekenhuis had doen opnemen, zonder dat het bestuur der Rijksverzekeringsbank daartoe machtiging had verleend, veel minder nog krachtens artikel 29 der Ongevallenwet hem daartoe had verplicht, zoodat zijn verblijf in het ziekenhuis was geweest een geheel vrijwillige daad en de daardoor veroorzaakte arbeidsongeschiktheid geen noodzakelijk gevolg van het ongeval is geweest.

Zooals reeds in het Jaarverslag 1908, pag. 69, § 7, 1, werd vermeld, werd door den Centralen Raad algeheele ongeschiktheid tot werken geacht wel te bestaan, indien een getroffene, die lichamelijk geheel geschikt tot werken is, op voorschrift van het bestuur der Rijksverzekeringsbank in een ziekenhuis ter observatie wordt opgenomen en het hem derhalve gedurende zijn verblijf aldaar feitelijk onmogelijk is te werken.

---

[1]) Zie de uitspraak van 11 Mei 1909, D. n°. 3265, niet in *Werker* noch in *Centraal Orgaan* opgenomen.

[2]) Zie de uitspraak van 12 Februari 1909, D. n°. 2985, *Werker* 1909, n°. 8, pag. 3, n°. 4.

II. In zijn uitspraak van 22 October 1909 [1]) overwoog de Centrale Raad, dat, wanneer een rente is geweigerd, op de desbetreffende beslissing *alleen* kan worden teruggekomen, wanneer de toestand, welke den maatstaf vormde voor het weigeren der rente, verandering ondergaat, niet wanneer feiten of omstandigheden bekend zijn geworden, die, waren zij destijds bekend geweest, tot een andere beslissing zouden hebben geleid.

III. Een getroffene, in het genot van een voorloopige rente wegens gedeeltelijke ongeschiktheid tot arbeiden, werd tot arbeiden geheel ongeschikt ten gevolge van een val buiten de bedrijfsuitoefening, maar waartoe de toestand van zijn bij het ongeval getroffen knie de aanleiding was. De Raad van beroep te Amsterdam vernietigde de beslissing van het bestuur, waarbij algeheele ongeschiktheid wordt erkend, op grond, dat bij de bepaling der invaliditeit van den getroffene op den dag na den val niet in aanmerking mag worden genomen de achteruitgang van zijn toestand ten gevolge van dien val, aangezien in de ziekelijke aandoening van getroffene's knie — onafhankelijk van de verergering dier aandoening door het hem vroeger overkomen ongeval — een voldoende verklaring was te vinden voor de omstandigheid, dat getroffene zich niet staande heeft kunnen houden, toen hij uitgleed. De Centrale Raad vereenigde zich met deze opvatting. [2])

§ 7. *Het recht op genees- en heelkundige behandeling.*

I. Het oordeel over de wijze, waarop genees- en heelkundige behandeling zal worden verleend, is aan den beroepsrechter onttrokken.

Nadat het bestuur een beslissing heeft genomen, waarbij geweigerd werd den getroffene meer schadeloosstelling te geven dan hem werd uitgekeerd, wendt deze zich tot den Raad van beroep te Rotterdam, o. a. met de vordering, dat vanwege de Rijksverzekeringsbank de noodige medische hulp worde verleend, n.l. dat deze hem zal laten opereeren of wel dat hem zal worden toegekend om op eigen gezag zich aan eene operatie te onderwerpen.

---

[1]) Zie *Werker* 1909, D. nº. 3522, nº. 44, pag. 2, nº. 2.

[2]) Zie de uitspraken van den Raad van beroep te Amsterdam van 29 Maart 1909 en van den Centralen Raad van 22 Juni 1909, D. nº. 3368, *Werker* 1909, nº. 26, pag. 8 tot en met 11, nos. 9 en 10.

De Raad van beroep oordeelde, dat hij tot dergelijk ingrijpen omtrent de wijze van genees- of heelkundige behandeling de bevoegdheid miste.

De Centrale Raad [1]) overweegt daarna ter zake „dat deze Raad het gevoelen deelt van den eersten rechter, dat ingrijpen betreffende de *wijze* van genees- of heelkundige behandeling niet behoort tot de bevoegdheid van den rechter, maar de Raad van beroep, in plaats van dit gedeelte der vordering te ontzeggen, zich, wat dit gedeelte betreft, onbevoegd had behooren te verklaren".

II. Wil toekenning van genees- en heelkundige behandeling door den beroepsrechter zeggen, dat de Rijksverzekeringsbank de kosten heeft te dragen van een reeds plaats gehad hebbende en door het bestuur niet toegelaten behandelingswijze ?

Deze vraag doet zich voor bij het volgende geval.

Op de aanvrage van een getroffene, om voortzetting der genees- en heelkundige behandeling, wordt door het bestuur der Rijksverzekeringsbank afwijzend beschikt.

De Raad van beroep geeft daarop een uitspraak, houdende, dat de getroffene van zekeren datum af aanspraak heeft op genees- en heelkundige behandeling.

Daartegen komt het bestuur in hooger beroep, o.a. op grond :

dat bij de eerste beslissing, die het bestuur ter zake van dit ongeval nam, o.m. werd toegekend genees- en heelkundige behandeling ;

dat die toekenning niets praejudicieert omtrent de bevoegdheid van het bestuur om te bepalen, in welken vorm en in welke mate die genees- en heelkundige behandeling zal worden verstrekt ;

dat de uitspraak van den Raad van beroep wel is waar voor den getroffene geen practische beteekenis heeft, waar het bestuur uitsluitend bevoegd blijft te bepalen, waarin die genees- en heelkundige behandeling zal bestaan, doch dat desniettemin het bestuur die uitspraak aan het oordeel van den Centralen Raad onderwerpt, en wel, omdat, wanneer met het erkennen door den Raad van beroep van des getroffenen aanspraak op genees- en heelkundige behandeling met ingang van zekeren datum, bedoeld wordt uit te spreken, dat de kosten der door den behandelenden arts toegepaste therapie van dien datum af moeten komen ten laste der Rijksverzekeringsbank, de Raad door die bedoeling zijne bevoegdheid kennelijk zou hebben

[1]) Zie de uitspraak van 8 October 1909, D. n°. 3523, *Werker* 1909, n°. 42, pag. 5, n°. 6.

overschreden, en wanneer derhalve die bedoeling wordt terzijde gesteld, het erkennen van de aanspraak op genees- en heelkundige behandeling in het algemeen, hetzij dan met of zonder het vaststellen van een datum van aanvang, geen zin heeft, aangezien *die* aanspraak door het bestuur bereids erkend is in zijne eerste na het ongeval genomen beschikking, welke beschikking ten aanzien van die aanspraak nog steeds van kracht is;

dat het bestuur op deze gronden meent, dat het wenschelijk is de rechtspositie van den getroffene duidelijk vast te stellen, aangezien te verwachten is, dat uit de uitspraak, waarvan beroep, door getroffene en anderen zal worden afgeleid, dat deze recht heeft zich ook verder naar de voorschriften van den geneesheer in quaestie te doen behandelen voor rekening der Rijksverzekeringsbank, en dat de kosten dier behandeling van den door den Raad vastgestelden datum af tot heden eveneens ten laste der bank kunnen worden gebracht.

De Centrale Raad [1]) bevestigde de uitspraak van den Raad van beroep, met overneming der gronden, overwegende, dat het geschil niet loopt over de wijze waarop genees- en heelkundige behandeling is of zal worden verleend, maar over de vraag of getroffene aanspraak had op genees- en heelkundige behandeling van zekeren datum af.

§ 8. *Verband tusschen ongeval en de uitoefening van het bedrijf.*

I. De Centrale Raad [2]) besliste, dat een ongeval, hetwelk een werkman was overkomen, die zelf het gevecht, ten gevolge waarvan hij gewond werd, had uitgelokt, niet was geschied in verband met de uitoefening van het bedrijf.

II. Een werkman wordt door een ongeval getroffen, terwijl hij zich bevindt op weg naar de aan de overzijde van het IJ gelegen fabriek. Bij het over een schuit zich begeven naar de voor het vervoer der werklieden van de fabriek bestemde pont, treft hem het ongeval, dat door den Centralen Raad [3]), in overeenstemming met de meening van het bestuur, als een ongeval in verband met de uitoefening van het bedrijf wordt beschouwd.

III. Een arbeider verwondt zich aan een machine, waarmede hij niets te maken had; hij heeft zich naar die machine be-

[1]) Zie uitspraak van 15 Juni 1909, D. nº. 3344, *Centraal Orgaan*, 6e jaargang, pag. 494, nº. 569.

[2]) Zie de uitspraak van 8 Juni 1909, D. nº. 3330, niet in *Werker* noch in *Centraal Orgaan* opgenomen.

[3]) Zie de uitspraak van 5 November 1909, D. nº. 3613, *Werker* 1909, nº. 46, pag. 4, nº. 4.

geven in zijn vrijen tijd (schafttijd van 8—8$^1/_4$), terwijl hem geen opdracht in verband met die machine was gegeven.

De Centrale Raad [1]) nam hier met het bestuur aan, dat het ongeval was overkomen in verband met de uitoefening van het bedrijf.

§ 9. *Beroepsrecht. Het recht van inbrengen van bezwaren, bedoeld in artikel* 67, *derde lid, der Ongevallenwet* 1901.

I. Een Plaatselijke Commissie deelde aan het bestuur mede, dat, er naar hare meening termen bestonden de aan een getroffene toegekende rente te herzien, waarop door het bestuur werd geantwoord, dat er blijkens onderzoek geen reden bestond bedoelde rente te wijzigen. De commissie, meenende, dat artikel 86 der Ongevallenwet aan de Plaatselijke Commissiën het recht toekende een herziening ingevolge artikel 70 aan te vragen, verzocht een beslissing te mogen ontvangen betreffende het niet herzien van bovengenoemde rente.

Het bestuur was van meening de door de commissie bedoelde beslissing niet te kunnen nemen, op grond, dat ingevolge artikel 70 der Ongevallenwet 1901 herziening van een aan een getroffene toegekende rente kan plaats hebben ambtshalve of op aanvrage, en dat derhalve, waar bij artikel 86, tweede lid,dier wet o.a. is bepaald, dat de Plaatselijke Commissiën, behalve met de taak, haar opgedragen bij artikel 80 ook belast zijn met het onderzoek, of artikel 70 ambtshalve behoort te worden toegepast, uit een en ander volgt, dat die commissiën wel recht hebben tot zoodanige herziening te adviseeren, maar het recht missen, dat alleen aan belanghebbenden toekomt, om herziening van aan getroffenen toegekende renten aan te vragen.

II. Naar aanleiding van een beroep, ingesteld door een Plaatselijke Commissie, was de Centrale Raad [2]) met den Raad van beroep te Rotterdam, wiens gronden hij overnam, van oordeel, dat de Plaatselijke Commissie niet-ontvankelijk behoort te worden verklaard in haar beroep, toen zij een vordering instelde tot toekenning van geneeskundige behandeling aan een getroffene, en zulks tegen een beslissing, die over die schadeloosstelling niet sprak, aangezien door den getroffene zelf slechts tijdelijke uitkeering gevraagd was.

III. Ten aanzien van de beteekenis van het inbrengen van

---

[1]) Zie de uitspraak van 7 December 1909, D. n°. 3689, *Werker* 1909, n°. 50, pag. 13, n°. 12.

[2]) Zie de uitspraak van 8 Januari 1909, D. n°. 2926, *Centraal Orgaan*, 6de jaargang, pag. 265, n°. 510.

bezwaren, bedoeld in artikel 67, derde lid, der Ongevallenwet 1901, was de Centrale Raad [1]) van oordeel, dat, waar tegen een beslissing, inhoudende voorloopige toekenning eener rente, bij artikel 67, derde lid, aan den verzekerde, nevens het recht van beroep, waarvan sprake is in artikel 79 der Ongevallenwet en dat binnen den daar gestelden termijn moet worden uitgeoefend, het recht wordt gegeven tegen het toegekende rentebedrag bezwaren in te brengen, terwijl voor de uitoefening van dat recht geen termijn wordt bepaald, dit laatste middel, in tegenstelling met het eerste — waarmede de beslissing zelve wordt aangetast — geen verdere strekking kan hebben dan wijziging van het rentebedrag *voor het vervolg*, zoodat in dat bedrag slechts verandering kan worden gebracht met ingang van den dag, waarop die verandering is aangevraagd, tenzij bedoelde bezwaren zijn gegrond op verandering van den toestand van den getroffene, in welk geval, indien dit bezwaar gegrond wordt bevonden, verandering in het bedrag der voorloopig toegekende rente kan worden gebracht van het tijdstip af, waarop blijkt, dat die veranderde toestand is ingetreden.

§ 10. *Premie-invordering.*

I. De bepaling van art. 49, laatste lid, is algemeen.

De Centrale Raad [2]) besliste, dat het bestuur ook bij het nemen van een beslissing op grond van artikel 50, tweede lid, in acht behoort te nemen het voorschrift van artikel 49, laatste lid, en dus ook dan geen premie behoort vast te stellen, die langer dan vijf jaren verschuldigd was, aangezien die bepaling door hare algemeene bewoordingen en onafhankelijk van hare plaatsing in de Ongevallenwet ook in dat geval toepasselijk moet geacht worden, ook hierom, omdat niet is in te zien, waarom de daarbij geregelde verjaring wel zou gelden voor den werkgever, die in het geheel niet zijn verplichtingen heeft nagekomen, en niet voor dengene, die zulks althans voor een gedeelte heeft gedaan.

II. De Centrale Raad heeft ter zake van het vaststellen en invorderen van premie, die alsnog verschuldigd is ten gevolge van een verhooging van het gevarenpercentage (-cijfer), die geldt ook voor die termijnen, waarover reeds premie was vast-

---

[1]) Zie uitspraak van 29 Januari 1909, D. n°. 2996, *Werker* 1909, n°. 6, pag. 1, n°. 2.

[2]) Zie de uitspraak van 23 April 1909, D. n°. 3215, *Werker* 1909, n°. 18, pag. 8, n°. 6.

gesteld, een uitspraak [1]) gegeven, waaraan het volgende ontleend wordt.

Een classificatie-beslissing van het bestuur, genomen ter zake van een reeds jaren geleden plaats gehad hebbende verandering in de onderneming, als bedoeld in artikel 38 der Ongevallenwet 1901, en dus terugwerkende tot op den dag, waarop die verandering heeft plaats gehad, heeft echter niet de kracht de vóór haar genomen beslissingen van premievaststelling aan te tasten en ongedaan te maken, hetgeen uit kracht dier beslissingen is geschied.

Wel echter rustte op den werkgever de verplichting suppletoire loonlijsten in te dienen en had het bestuur, mits den eerstvolgenden vervaldag afwachtend, de bevoegdheid de ten gevolge der verandering en van de daarop — zij het ook veel later — gevolgde classificatie alsnog verschuldigde surplus-premie in te vorderen en zulks naar omstandigheden door middel van beslissingen op grond van artikel 48, eerste lid, of artikel 50 genomen.

§ 11. *De toepassing van het den 27sten Augustus 1907 tusschen Nederland en het Duitsche Rijk gesloten verdrag betreffende ongevallenverzekering.*

Ten aanzien van de vraag, of een onderneming naar de wetten van beide contracteerende partijen aan de ongevallenverzekering is onderworpen (zie artikel 1 van genoemd verdrag) zijn de volgende uitspraken van den Centralen Raad van belang.

Van een *te Amsterdam gevestigde onderneming, die in Duitschland een fabriek exploiteert* ter vervaardiging met krachtwerktuig van lijnolie en lijnkoeken en hier te lande de algemeene administratie voert, en de naar hier vervoerde lijnkoeken lost en in eigen loodsen opslaat, zegt de Centrale Raad [2]), dat in die onderneming wordt uitgeoefend het bedrijf van vervaardigen van lijnkoeken met krachtwerktuig, gedeeltelijk in Nederland, en gedeeltelijk in Duitschland, en laat daarop volgen, dat *dit bedrijf* in beide staten verzekeringsplichtig is.

Ter zake van het in Nederland uitgeoefende deel van dat bedrijf, dat, zooals gezegd is, bestaat in het administratie voeren en in het lossen van lijnkoeken, wordt nu de onderneming ingedeeld als uitoefenende het bedrijf van vervaardigen van lijnkoeken met krachtwerktuig.

---

[1]) Zie de uitspraak van 3 December 1909, D. n°. 3674, niet in *Werker* noch in *Centraal Orgaan* opgenomen.

[2]) Zie de uitspraak van 26 Januari 1909, D. n°. 2895, *Werker* 1909, n°. 5, pag. 1, n°. 2.

Een in Duitschland gevestigde onderneming oefent uit het bedrijf van handel in petroleum ten behoeve waarvan zij in Rotterdam een filiale heeft, waar de in Amerika door haar gekochte petroleum met stoomschepen wordt aangevoerd en uit deze wordt overgepompt in tanks met behulp van stoompompen. De petroleum uit de tanks wordt overgebracht in tankschepen, welke den Rijn op naar in Duitschland liggende plaatsen worden gesleept. Ter zake van de indeeling dier onderneming werd overwogen, dat de onderneming verzekeringsplichtig is; in Duitschland op grond van de 4de en 7de alinea van artikel 1 van het Gewerbe-Unfallversicherungs-gesetz, en hier te lande wegens het gebruiken eener stoommachine, die de op het terrein te Rotterdam geplaatste pomp drijft, weshalve zij voor de hier te lande verrichte werkzaamheden werd ingedeeld als onderneming, waarin wordt uitgeoefend de handel in petroleum met krachtwerktuig. [1])

Verder werd bij deze uitspraak overwogen, dat onder de in art. 2 van het tractaat bedoelde transportondernemingen moet worden verstaan elke onderneming, die haar bedrijf geheel of ten deele met behulp van transportmiddelen uitoefent, onverschillig of het transport geschiedt voor rekening van anderen dan wel voor rekening van die onderneming zelve; dat deze ruime opvatting van het woord „transportonderneming" in dat artikel niet alleen gerechtvaardigd wordt door het motief, dat tot deze uitzondering op het bij art. 1 van het tractaat aangenomen territorialiteitsbeginsel heeft geleid, doch ook de juiste blijkt te zijn als men let op den Duitschen tekst van het tractaat, waarin de hierbedoelde ondernemingen door het woord „Beförderungsbetriebe" worden aangeduid; dat onder „Beförderungsbetriebe" naar Duitsch recht behoort te worden verstaan elk bedrijf hetwelk geheel of ten deele met behulp van transportmiddelen wordt uitgeoefend, onverschillig of het transport van personen of goederen geschiedt voor rekening van anderen dan voor rekening van de onderneming zelve; dat hieruit volgt, dat art. 2 van bedoeld verdrag van toepassing is op de beide hiervorengenoemde bedrijven in vorenbedoelde onderneming.

's Gravenhage, November 1910.

De Minister van Landbouw,
Nijverheid en Handel,

A. S. TALMA.

---

[1]) Zie de uitspraak van 23 Februari 1909. D. n°. 3051, *Centraal Orgaan*, 6de jaargang, pag. 394, n°. 532.

BIJLAGEN.

BIJLAGE A.

SPECIFICATIE DER IN 1909 INGEKOMEN DECLARATIES.

DEELEN DES RIJKS.	INGEKOMEN DECLARATIES IN 1909.							Totaal.
	Wegens geneeskundige behandeling.	Wegens levering van genees-, heel- of verbandmiddelen.	Wegens verpleging.	Wegens reiskosten en tijdverlies art. 29.	Van ambtenaren der R. V. B.	Van assistenten van agenten der R. V. B.	Diversen.	
Noordbrabant	6 411	2 538	310	148	209	233	364	10 213
Gelderland	5 118	3 261	301	407	172	349	410	10 018
Zuidholland [1]	11 134	5 973	262	385	405	295	412	18 866
's Gravenhage	3 806	1 958	171	74	348	70	166	6 593
Rotterdam	13 845	9 883	593	63	1 136	98	343	25 961
Noordholland [2]	4 312	2 121	198	227	174	201	198	7 431
Amsterdam	10 577	3 534	306	38	1 516	90	401	16 462
Zeeland	2 480	1 433	83	79	107	142	113	4 437
Utrecht	4 538	2 351	204	253	357	104	289	7 896
Friesland	1 685	917	51	189	142	184	114	3 282
Overijssel	3 632	1 781	201	186	159	151	144	6 254
Groningen	2 863	1 561	151	232	107	293	143	5 350
Drenthe	843	517	37	92	191	96	61	1 837
Limburg	4 183	2 206	209	174	148	135	237	7 292
Buitenland	160	74	19	2	14	—	13	282
Totaal	75 387	40 108	3 096	2 549	5 185	2 441	3 408	132 174

[1] Behalve 's Gravenhage en Rotterdam. [2] Behalve Amsterdam.

BIJLAGE B.

STAAT van de aantallen deskundigen, enz., die op 31 December 1909 waren ingeschreven, alsmede van de ziekenhuizen, enz., die op dien datum bij de bank bekend waren als bereid tot het tegen vast tarief voor rekening der Rijksverzekeringsbank opnemen of behandelen van getroffenen.

DEELEN DES RIJKS.	Geneeskundigen.	Apothekers.	Apotheekhoudende geneeskundigen.	Handelaren in heel- of verbandmiddelen.	Ziekenhuizen.	Inrichtingen voor ooglijders.	Sanatoria: Zenuwlijders.	Sanatoria: Longlijders.	Inrichtingen voor medico-mechanische behandeling.	Inrichtingen voor ziekenverpleging.
Amsterdam	246	100	—	17	11	1	—	—	4	11
Rotterdam	150	55	7	22	7	2	—	—	2	5
's Gravenhage	151	39	1	11	7	1	1	—	5	6
Groningen (stad en provincie)	135	24	78	7	3	1	—	—	2	5
Friesland	137	32	89	5	7	—	—	—	1	2
Drenthe	56	9	39	2	2	—	—	—	1	1
Overijssel	124	25	64	9	13	—	—	1	3	10
Gelderland	242	52	126	16	28	2	2	2	2	9
Utrecht (stad en provincie)	170	36	59	13	8	1	2	—	1	5
Noordholland (excl. Amsterdam)	252	51	122	10	16	—	—	1	2	10
Zuidholland (excl. Rotterdam en 's Gravenhage)	305	58	183	14	18	—	1	—	1	10
Zeeland	97	18	63	5	13	—	—	—	3	5
Zeeland (Belgische deskundigen)	14	—	14	—	—	—	—	—	—	—
Noordbrabant	173	28	105	10	46	1	1	—	1	10
Noordbrabant (Belgische deskundigen)	8	—	7	—	—	—	—	—	—	—
Limburg	59	34	20	4	12	1	1	—	—	3
Limburg (Belgische deskundigen)	11	—	5	—	—	—	—	—	—	—
Limburg (Duitsche deskundigen)	4	—	1	—	—	—	—	—	—	—
Totalen	2334	561	983	145	191	10	8	4	28	92

BIJLAGE C. STAAT, aangevende het aantal risico's, dat door de verschillende maatschappijen en rechtspersoonlijkheid bezittende vereenigingen (op 31 December 1909) werd gedragen, na de gedurende de jaren 1903 t/m 1909 voorgekomen mutatiën.

NAMEN DER MAATSCHAPPIJEN OF VEREENIGINGEN, OP WELKE DE RISICO'S ZIJN OVERGEDRAGEN.	Aantal gedurende 1903, 1904, 1905, 1906, 1907, 1908 en 1909 overgedragen risico's.	Aantal geëindigde risico's.			Totaal van de kolommen 3, 4 en 5 (afgevoerde risico-overdrachten).	Verschil tusschen de kolommen 2 en 6 (op 31 Dec. 1909 loopende risico's).	Op 31 December 1908 loopende risico's.
		Artikel 27 van het Koninklijk besluit van 5 December 1902 (*Staatsblad* n°. 206).	Artikel 28 van het Koninklijk besluit van 5 December 1902 (*Staatsblad* n°. 206).	Andere redenen.			
Eerste Onderlinge Aannemers Verzekering-Maatschappij te Zwolle	14349	504	3570	3212	7286	7063	8189
Verzekeringsbank „De Nieuwe Eerste Nederlandsche" te 's Gravenhage . . .	8930	891	3615	2047	6553	2377	2709
Verzekerings- en Herverzekeringsbank „Nova" te 's Gravenhage	6390	457	2683	1412	4552	1838	2035
De Nationale Werkgevers Verzekeringsbank tegen Ongevallen te Utrecht . .	6692	786	4929	977	6692	—	—
Ongevallen-Verzekering-Maatschappij „Fatum" te 's Gravenhage	5013	495	3431	1086	5012	1	261
Centrale Werkgevers Risico-Bank te Amsterdam	5558	94	687	890	1671	3887	3818
Eerste Rotterdamsche Maatschappij van Verzekering op het Leven, tegen Ongelukken en Invaliditeit te Rotterdam	1246	3	1129	114	1246	—	—
Eerste Rotterdamsche Maatschappij van Verzekering tegen Ongevallen te Rotterdam.	3594	94	1436	460	1990	1604	1397
Nederlandsche Schildersbond, thans genaamd Bond van Nederlandsche Schilderspatroons, te Rotterdam	1276	10	113	233	356	920	948
Totaal. . . .	53048	3334	21593	10431	35358	17690	19357

IJLAGE **D.**

STAAT, houdende opgaven van het aantal risico-overdrachten, die in de jaren 1903 t/m 1909 rechtstreeks van de eene maatschappij of vereeniging op de andere zijn overgegaan. [1])

Rechtstreeks overgegaan op	1903.	1904.	1905.	1906.	1907.	1908.	1909.	op	Rechtstreeks overgegaan van	1903.	1904.	1905.	1906.	1907.	1908.	1909.
Nieuwe Eerste	—	—	—	—	—	—	—	Zwolsche.	Nieuwe Eerste	—	—	2	1	4	—	—
Nova	—	—	—	—	—	—	—		Nova	—	—	—	—	—	1	—
Nationale . .	—	—	—	79	—	—	—		Nationale . .	—	—	1	131	373	—	—
Centrale . .	—	—	50	51	14	61	61		Centrale . .	—	—	—	—	3	1	—
Schildersb. .	—	—	—	27	18	2	5		Schildersb. .	—	—	1	1	1	3	—
Fatum . . .	—	—	—	—	1	—	—		Fatum . . .	—	1	—	—	6	2	—
Eerste Rott. .	—	—	—	—	—	—	—		Eerste Rott. .	—	—	—	—	—	—	—
E. Rott. Ong.	—	—	—	—	2	—	78		E. Rott. Ong.	—	—	—	—	—	—	—
Werkgev. met eigen risico.	—	—	—	—	—	—	—		Werkgev. met eigen risico.	—	—	—	—	—	—	—
Totaal . .	—	—	50	157	35	63	144		Totaal . .	—	1	4	133	387	7	—
Zwolsche . .	—	—	2	1	4	—	—	Nieuwe Eerste Nederlandsche.	Zwolsche . .	—	—	—	—	—	—	—
Nova	—	—	1	—	2	—	—		Nova	—	—	—	1	—	—	—
Nationale . .	—	—	5	284	—	—	—		Nationale . .	—	—	—	269	277	—	—
Centrale. . .	—	4	235	67	65	87	11		Centrale. . .	—	—	—	—	4	—	—
Schildersb. .	—	—	5	16	8	1	—		Schildersb. .	—	—	1	—	—	—	—
Fatum . . .	—	—	2	—	—	—	—		Fatum . . .	—	—	—	5	—	—	1
Eerste Rott. .	—	—	—	—	—	—	—		Eerste Rott. .	—	—	—	—	—	—	—
E. Rott. Ong.	—	—	—	—	2	—	—		E. Rott. Ong.	—	—	—	—	—	—	—
Werkgev. met eigen risico.	—	1	—	—	—	—	—		Werkgev. met eigen risico.	—	—	—	—	—	—	—
Totaal . .	—	5	250	368	81	88	11		Totaal . .	—	—	1	275	281	—	1
Zwolsche . .	—	—	—	—	—	1	—	Nova.	Zwolsche . .	—	—	—	—	—	—	—
N. Eerste . .	—	—	—	1	—	—	—		N. Eerste . .	—	—	1	—	2	—	—
Nationale . .	—	—	2	198	—	—	—		Nationale . .	—	—	—	17	151	—	—
Centrale. . .	—	1	104	38	39	68	16		Centrale. . .	—	—	—	6	2	—	—
Schildersb . .	—	—	5	7	5	2	1		Schildersb. .	—	—	—	—	1	—	—
Fatum . . .	—	1	2	—	—	—	—		Fatum . . .	—	—	—	—	—	—	—
Eerste Rott. .	—	—	—	—	—	—	—		Eerste Rott. .	—	—	—	—	—	—	—
E. Rott. Ong.	—	—	—	—	1	—	—		E. Rott. Ong.	—	—	—	—	—	—	—
Werkgev. met eigen risico.	—	—	—	—	—	—	—		Werkgev. met eigen risico.	—	—	—	—	—	—	—
Totaal . .	—	2	113	244	45	71	17		Totaal . .	—	—	1	23	156	—	—

[1]) Zie voor de toelichting van dezen staat Hoofdstuk III.

Rechtstreeks overgegaan van	op	1903.	1904.	1905.	1906.	1907.	1908.	1909.	Rechtstreeks overgegaan op	van	1903.	1904.	1905.	1906.	1907.	1908.	1909.
Centrale.	Zwolsche . .	—	—	—		3	1	—	Centrale.	Zwolsche . .	—	—	50	51	14	61	61
	N. Eerste . .	—	—	—	—	4	—	—		N. Eerste . .	—	4	233	67	63	87	11
	Nova . . .	—	—	—	6	2	—	—		Nova	—	1	103	38	38	68	16
	Nationale . .		—	—	6	—	—	—		Nationale . .	—	—	12	140	355	—	—
	Schildersb. .	—	—	—	7	—	—	—		Schildersb. .	—	—	2	—	—	—	—
	Fatum . . .	—	—		—	1	1	—		Fatum . . .	—	2	58	27	97	63	21
	Eerste Rott. .	—	—	—	—	—	—	—		Eerste Rott. .	—	—	13	—	—	—	—
	E. Rott. Ong.	—	—	—	—	1	38	—		E. Rott. Ong.	—	—	1	3	9	16	9
	Werkgev. met eigen risico.	—	—	—	—	—	—	—		Werkgev. met eigen risico.	—	—	—	—	1	1	—
	Totaal . .	—	—	—	19	11	40	—		Totaal . .	—	7	472	326	577	296	118
Nationale.	Zwolsche . .	—	—	1	131	374	—	—	Nationale.	Zwolsche . .	—	—	—	79	—	—	—
	N. Eerste . .	—	—	—	271	278	—	—		N. Eerste . .	—	—	5	283	—	—	—
	Nova	—	—	—	19	151	—	—		Nova . . .	—	—	2	198	—	—	—
	Centrale . . .	—	—	12	142	356	—	—		Centrale . .	—	—	—	6	—	—	—
	Schildersb. .	—	—	—	—	—	—	—		Schildersb. .	—	—	—	—	—	—	—
	Fatum . . .	—	—	8	43	362	—	—		Fatum . . .	—	—	—	194	—	—	—
	Eerste Rott. .	—	—	—	—	—	—	—		Eerste Rott. .	—	—	1	—	—	—	—
	E. Rott. Ong.	—	—	—	17	1191	—	—		E. Rott. Ong.	—	—	—	64	—	—	—
	Werkgev. met eigen risico.	—	—	—	—	—	—	—		Werkgev. met eigen risico.	—	—	—	—	—	—	—
	Totaal . .	—	—	21	623	2712	—	—		Totaal . .	—	—	8	824	—	—	—
Schildersbond.	Zwolsche . .	—	—	1	1	1	3	—	Schildersbond.	Zwolsche . .	—	—	—	26	18	2	5
	N. Eerste . .	—	—	1	—	—	—	—		N. Eerste . .	—	—	5	15	8	1	—
	Nova	—	—	—		1	—	—		Nova	—	—	5	7	5	2	1
	Nationale . .	—	—	—	—	—	—	—		Nationale . .	—	—	—	—	—	—	—
	Centrale . . .	—	—	2	—	—	—	—		Centrale . .	—	—	—	7	—	—	—
	Fatum . . .	—	—	—	—	1	—	—		Fatum . . .	—	—	1	4	5	3	—
	Eerste Rott. .	—	—	—	—	—	—	—		Eerste Rott. .	—	—	1	—	—	—	—
	E. Rott. Ong.	—	—	—	—	—	—	—		E. Rott. Ong.	—	—	—	3	3	—	1
	Werkgev. met eigen risico.	—	—	—	—	—	—	—		Werkgev. met eigen risico.	—	—	—	—	—	—	—
	Totaal . .	—	—	4	1	3	3	—		Totaal . .	—	—	12	62	39	8	7

Rechtstreeks overgegaan van	op	1903.	1904.	1905.	1906.	1907.	1908.	1909.	Rechtstreeks overgegaan op	van	1903.	1904.	1905.	1906.	1907.	1908.	1909.
Fatum.	Zwolsche . .	—	1	—	—	6	2	—	Fatum.	Zwolsche . .	—		—	—	1	—	—
	N. Eerste . .	—	—	—	5	—	—	1		N. Eerste . .	—	—	2	—	—	—	—
	Nova	—	—	—			—	—		Nova	—	1	2	—	—		—
	Nationale . .	—	—	—	196	—	—	—		Nationale . .	—	—	8	42	360	—	—
	Centrale . . .	—	3	58	27	101	64	21		Centrale . . .	—	—	—	—	1	1	—
	Schildersb. .	—	—	1	4	5	3	—		Schildersb. .	—	—	—		1	—	
	Eerste Rott. .	—	—	—	—	—	—	—		Eerste Rott. .	—	—	—	—		—	
	E. Rott. Ong.	—	—	—	—	1	21	—		E. Rott. Ong.		—	—	—	—	—	
	Werkgev. met eigen risico.	—	—	—	—	—	—	—		Werkgev. met eigen risico.	—	—	—	—	—	—	—
	Totaal . .	—	4	59	232	113	90	22		Totaal . .	—	1	12	42	363	1	
Eerste Rotterdamsche.	Zwolsche . .	—	—	—	—	—	—	—	Eerste Rotterdamsche.	Zwolsche . .	—	—	—	—	—	—	—
	N. Eerste . .	—	—	—	—	—		—		N. Eerste . .	—	—	—	—	—	—	—
	Nova	—	—	—	—	—	—	—		Nova	—	—	—	—	—	—	—
	Nationale . .	—	—	1	—	—	—	—		Nationale . .	—	—	—	—	—	—	—
	Centrale . . .	—	—	13	—	—	—	—		Centrale . . .	—	—	—	—	—	—	—
	Schildersb. .	—	—	1		—	—	—		Schildersb. .	—	—	—	—	—	—	—
	Fatum . . .	—	—	—	—	—	—	—		Fatum . . .	—	—	—		—	—	
	E. Rott. Ong.	—	11	1012	—	—	—	—		E. Rott. Ong.	—	—	—	—	—	—	—
	Werkgev. met eigen risico.	—	—	—	—	—	—	—		Werkgev. met eigen risico.	—	—	—	—	—	—	—
	Totaal . .	—	11	1027	—	—	—	—		Totaal . .	—	—	—	—	—	—	—
Eerste Rotterdamsche Ongev.	Zwolsche . .	—	—	—	—	—	—	—	Eerste Rotterdamsche Ongev.	Zwolsche . .	—	—	—	—	2	—	78
	N. Eerste . .		—	—	—	—	—	—		N. Eerste . .	—	—	—	—	2	—	—
	Nova	—	—	—	—	—	—	—		Nova	—	—	—	—	1	—	—
	Nationale . .	—	—	—	64	—	—	—		Nationale . .	—	—	—	16	1181	—	—
	Centrale . . .	—	—	1	3	10	18	9		Centrale . . .	—	—	—	—	1	38	—
	Schildersb. .	—	—	—	3	3	—	1		Schildersb. .	—	—	—	—	—	—	—
	Fatum . . .	—	—	—	—	—	—	—		Fatum . . .	—	—	—	—	1	21	—
	Eerste Rott. .	—	—	—	—	—	—	—		Eerste Rott. .	—	11	1012	—	—	—	—
	Werkgev. met eigen risico.	—	—	—	—	—	—	—		Werkgev. met eigen risico.	—	—	—	—	—	—	—
	Totaal . .	—	—	1	70	13	18	10		Totaal . .	—	11	1012	16	1188	59	78

BIJLAGE **E.**

STAAT, houdende opgaven van het aantal ongevallen, voorgekomen in de maanden van het jaar 1909. (Toestand op 1 Maart 1910).

Provincie, Gemeente of Buitenland.	Aantal ongevallen in de maanden												Totaal.
	Januari.	Februari.	Maart.	April.	Mei.	Juni.	Juli.	Augustus.	September.	October.	November.	December.	
Noordbrabant.	421	358	406	387	427	347	477	439	437	467	480	502	5148
Gelderland.	347	359	368	348	448	423	387	412	343	361	436	320	4552
Zuidholl. inclusief Rotterdam en 's Gravenhage .	1787	1754	1922	1700	1645	1825	2015	1973	1828	1952	2010	1841	22252
Noordh. inclusief Amsterd.	821	890	1015	897	948	921	1047	998	1043	991	1112	1179	11862
Zeeland.	168	160	163	151	145	148	175	169	126	157	168	181	1911
Utrecht.	205	198	230	240	259	242	253	226	247	241	248	285	2874
Friesland	119	112	133	145	147	152	146	142	117	109	125	124	1571
Overijssel	252	268	274	217	245	303	285	289	260	287	298	275	3253
Groningen.	175	182	204	199	200	205	180	214	213	221	213	201	2407
Drenthe.	42	56	73	71	77	65	65	44	47	53	56	62	711
Limburg	356	308	339	340	341	335	345	374	382	415	353	368	4256
Buitenland	11	20	18	7	12	17	14	11	10	6	15	9	150
Totaal	4704	4665	5145	4702	4894	4983	5389	5291	5053	5260	5514	5347	60947[1])
Amsterdam	527	561	632	564	619	596	716	620	693	660	745	787	7720
Rotterdam.	833	787	820	777	738	853	957	895	845	889	921	901	10216
's Gravenhage	175	176	201	188	201	207	225	233	198	241	251	215	2511

[1]) Bovendien kwamen in 3530 aangiften van ongevallen, waarop de bepalingen der Ongevallenwet 1901 niet van toepassing bleken te zijn.

Bijlage L.

SPECIFICATIE DE

			OMSCHRIJVING.
A.			**Bestuur.**
	I.		*Voorzitter en Leden.*
		a.	bezoldiging. . . . .
		b.	reis- en verblijfkosten. . . . .
		c.	diversen. . . . .
	II.		*Plaatsvervangende Leden.*
		a.	vergoedingen . . . .
		b.	reis- en verblijfkosten. . . . .
		c.	diversen. . . . .
B.			**Raad van Toezicht.**
	I.		*Voorzitter en Leden.*
		a.	presentiegelden . . . .
		b.	reis- en verblijfkosten. . . . .
		c.	diversen. . . . .
	II.		*Secretaris.*
		a.	bezoldiging. . . . .
		b.	bureelkosten . . . .
		c.	reis- en verblijfkosten. . . . .
		d.	diversen. . . . .
C.			**Wiskundig Adviseur.**
		a.	bezoldiging. . . . .
		b.	reis- en verblijfkosten. . . . .
		c.	diversen. . . . .
			Transporteere. . .
			Transporteere. . .

ADMINISTRATIEKOSTEN.

1908.	1909.	1909. Meer.	1909. Minder.
f 9 250,—	f 9 250,—	—	—
„ *9 250,—*	„ *9 250,—*		
„ 132,35	„ 94,80	—	f 37,55
—	„ 0,80	f 0,80	—
„ 1 108,—	„ 1 164,—	„ 56,—	—
—	—	—	—
—	—	—	—
„ 590,—	„ 400,—	—	„ 190,—
„ 178,65	„ 155,65	—	„ 23,—
—	—	—	—
„ 250,—	„ 250,—	—	—
„ 50,—	„ 50,—	—	—
—	—	—	—
—	—	—	—
„ 2 750,—	„ 2 750,—	—	—
„ *2 750,—*	„ *2 750,—*		
„ 73,20	„ 16,10	—	„ 57,10
—	—	—	—
f 14 382,20	f 14 131,35	f 56,80	f 307,65
„ *12 000,—*	„ *12 000,—*	—	—

OMSCHRIJVING.

			Transport . . . .
			Transport . . . .
D.			**Vast Personeel.**
	I.		*Administratief Personeel van het Hoofdkantoor.*
		a.	bezoldiging. . . . .
		b.	reis- en verblijfkosten. . . . .
		c.	diversen. . . . .
	II.		*Administratief Personeel van de Bijkantoren der Controleerend-Geneeskundigen.*
		a.	bezoldiging en standplaatstoelage . . . . .
		b.	bezoldiging van gedetacheerd personeel . . .
		c.	reis- en verblijfkosten. . . . .
		d.	diversen. . . . .
	III.		*Bedienend Personeel.*
		a.	bezoldiging. . . . .
		b.	reis- en verblijfkosten. . . . .
		c.	diversen. . . . .
	IV.		*Agenten.*
		a.	bezoldiging en standplaatstoelagen . . . . .
		b.	reis- en verblijfkosten. . . . .
		c.	vergoeding voor woninghuur . . . .
		d.	vergoeding voor schrijfloonen en kantoorbenoodigdheden . . . .
		e.	diversen. . . . .
			Transporteere. . .
			Transporteere. . .

1908.	1909.	1909. Meer.	1909. Minder.
f 14 382,20	f 14 131,35	f 56,80	f 307,65
„ *12 000,—*	„ *12 000,—*	—	—
„ 260 877,76^5	„ 284 501,41^5	„ 23 623,65	—
„ *260 877,76^5*	„ *284 501,41*	„ *23 623,64^5*	
„ 2 592,88^5	„ 3 903,89^5	„ 1 311,01	—
„ 320,35	„ 1 598,73^5	„ 1 278,38^5	—
„ 1 175,—	„ 1 212,48^5	„ 37,48^5	—
„ *1 175,—*	„ *1 212,48^5*	„ *37,48^5*	
„ 1 031,25	„ 1 674,25^5	„ 643,00^5	—
„ *1 031,25*	„ *1 674,26*	„ *643,01*	
„ 109,58	—	—	„ 109,58
„ 0,45	„ 65,—	„ 64,55	—
„ 9 924,99	„ 10 748,13	„ 823,14	—
„ *9 924,99*	„ *10 748,13*	„ *823,14*	
—	„ 42,75	„ 42,75	—
„ 1 052,40^5	„ 1 354,13	„ 301,72^5	—
„ 79 339,60^5	„ 84 630,80^5	„ 5 291,20	—
„ *79 339,60^5*	„ *84 630,80^5*	„ *5 291,20*	
„ 65 688,04	„ 66 511,92	„ 823,88	—
„ 6 357,01^5	„ 6 561,47	„ 204,45^5	—
„ 12 837,47	„ 12 045,76	—	„ 791,71
„ 1 813,52	„ 2 239,47^5	„ 425,95^5	—
f 457 502,52^5	f 491 221,57^5	f 34 927,99	f 1 208,94
„ *364 348,61*	„ *394 767,09*	„ *30 418,48*	—

			OMSCHRIJVING.
			Transport. . . .
			Transport. . .
	V.		*Controleerend-Geneeskundigen.*
		a.	bezoldiging en standplaatstoelagen . . . . .
		b.	reis- en verblijfkosten. . . . .
		c.	vergoeding voor woninghuur . . . .
		d.	vergoeding voor schrijfloonen en kantoorbenoodigdheden . . . .
		e.	diversen. . . . .
E.			**Hulppersoneel.**
	I.		*Administratief Personeel* . . . .
	II.		*Bedienend Personeel* . . . .
	III.		*Assistenten van Agenten* . . . .
	IV.		*Assistenten van Controleerend-Geneeskundigen* .
	V.		*Diversen*. . . . .
F.			**Bureaubenoodigdheden.**
	I.		*Meubilair (aanschaffing en onderhoud)* . . . .
	II.		*Bibliotheek (aanschaffing en onderhoud)* . . .
	III.		*Drukwerk* . . . .
	IV.		*Bureaubehoeften* . . . .
	V.		*Diversen*. . . . . ,
G.			**Kosten der Gebouwen.**
	I.		*Assurantiën* . . . .
			Transporteere . . .
			Transporteere . . .

1908.	1909.	1909.	
		Meer.	Minder.
f 457 502,52^{5}	f 491 221,57^{5}	f 34 927,99	f 1 208,94
„ *364 348,61*	„ *394 767,09*	„ *30 418,48*	—
„ 22 937,50	„ 24 724,91	„ 1 787,41	—
„ *22 937,50*	„ *24 724,91*	„ *1 787,41*	
„ 10 590,39^{5}	„ 10 305,89	—	„ 284,50^{5}
„ 1 279,14	„ 1 362,50	„ 83,36	—
„ 3 452,36	„ 4 224,95	„ 772,59	—
„ 1 757,16^{5}	„ 2 535,91	„ 778,74^{5}	—
„ 55 626,63	„ 48 578,02	—	„ 7 048,61
„ *53 385,10*	„ *48 566,47*	—	„ *4 818,63*
„ 23 086,77^{5}	„ 7 876,84^{5}	—	„ 15 209,93
	„ *6 048,44*	„ *6 048,44*	
„ 12 012,98	„ 7 145,54^{5}	—	„ 4 867,43^{5}
„ *5 394,78^{5}*	„ *7 145,54^{5}*	„ *1 750,76*	
„ 9 953,94^{5}	„ 7 894,25^{5}	—	„ 2 059,69
„ *4 470,11^{5}*	„ *3 920,54*		„ *549,57^{5}*
„ 1 048,70	„ 1 110,—	„ 61,30	—
„ 15 196,26	„ 31 008,02	„ 15 811,76	—
„ 1 530,69^{5}	„ 1 392,69	—	„ 138,00^{5}
„ 38 717,35	„ 43 147,47^{5}	„ 4 430,12^{5}	—
„ 9 613,35^{5}	„ 11 737,99	„ 2 124,63^{5}	—
„ 2 464,61^{5}	„ 1 523,15^{5}	—	„ 941,46
„ 147,79^{5}	„ 155,72^{5}	„ 7,93	—
f 666 918,18^{5}	f 695 945,45^{5}	f 60 785,84^{5}	f 31 758,57^{5}
„ *450 536,11*	„ *485 172,99^{5}*	„ *40 005,09*	„ *5 368,20^{5}*

		OMSCHRIJVING.
		Transport. . .
		Transport. . .
II.		*Huur van Gebouwen* . . . .
III.		*Onderhoud Gebouwen* . . . .
IV.		*Verbouwingskosten* . . . .
V.		*Schoonhouden van gebouwen en meubilair.*
	a.	loon . . . .
	b.	materieel . . . .
	c.	diversen. . . . .
VI.		*Verlichting der gebouwen.*
	a.	aanleg en onderhoud . . . .
	b.	gas- en electriciteitsverbruik . . . .
VII.		*Verwarming der gebouwen.*
	a.	aanschaffing en onderhoud van verwarmingstoestellen . . . .
	b.	brandstoffen . . . .
VIII.		*Telefoon.*
	a.	aanleg en onderhoud . . . .
	b.	abonnementen en intercomm. gesprekken . .
IX.		*Waterleiding.*
	a.	aanleg en onderhoud . . . .
	b.	waterverbruik. . . . .
		Transporteere . . .
		Transporteere . . .

[1]) In dit bedrag is begrepen de huur der ten behoeve der reorganisatie tijdelijk gehuurde lokalen ad f 5 800, benevens een bedrag ad f 6 200 wegens afkoop van huur.

1908.	1909.	1909.	
		Meer.	Minder.
f 666 918,18^5 „ *450 536,11*	f 695 945,45^5 „ *485 172,99^5*	f 60 785,84^5 „ *40 005,09*	f 31 758,57^5 „ *5 368,20^5*
„ 27 465,82^5	[1]) „ 25 076,86^5	—	„ 2 388,96
„ 4 692,36^5	„ 1 784,69^5	—	„ 2 907,67
„ 5 372,77	[2]) „ 12 332,75^5	„ 6 959,98^5	—
„ 8 967,83	„ 9 006,50	„ 38,67	—
„ 562,71	„ 519,45	—	„ 43,26
„ 638,75	„ 490,—	—	„ 148,75
„ 2 803,04	„ 1 756,12	—	„ 1 046,92
„ 8 147,22	„ 6 951,52^5	—	„ 1 195,69^5
„ 1 629,83^5	„ 651,02	—	„ 978,81^5
„ 6 272,76	„ 6 055,07^5	—	„ 217,68^5
„ 3 860,29^5	„ 399,49	—	„ 3 460,80^5
„ 2 255,40	„ 3 201,82^5	„ 946,42^5	—
„ 470,22^5	„ 286,84^5	—	„ 183,38
„ 499,82	„ 545,88	„ 46,06	—
f 740 557,03 „ *450 536,11*	f 765 003,50 „ *485 172,99^5*	f 68 776,98^5 „ *40 005,09*	f 44 330,51^5 „ *5 368,20^5*

[2]) Dit bedrag betreft bijna uitsluitend kosten, verbonden aan het in den vroegeren bestand brengen der bij de Rijksverzekeringsbank in huur geweest zijnde perceelen.

			OMSCHRIJVING.
			Transport . . . .
			Transport . . . .
	X.		*Diversen* . . . . ,
	XI.	*a.*	Grondhuur voor het tijdel. Administratiegebouw
		b.	afschrijving op het tijdel. Administratiegebouw
H.			**Verdere kosten ter uitvoering der wet.**
	I.		*Kosten ex artikel 29* . . . .
	II.		*Kosten ex artikel 64* . . . .
	III.		*Kosten van korte geneeskundige verklaringen.* .
	IV.		*Vervolgingskosten premiedebiteuren* . . . .
	V.		*Kosten van afschriften processtukken* . . . .
	VI.		*Zegels, porti en telegrammen* . . . .
	VII.		*Diversen* . . . .
			Ten laste der Rijksverzekeringsbank . . . .
			Ten laste van den Staat der Nederlanden . .
			Totaal. . .

1908.	1909.	1909. Meer.	1909. Minder.
f 740 557,03	f 765 003,50	f 68 776,98[5]	f 44 330,51[5]
„ *450 536,11*	„ *485 172,99*[5]	„ *40 005,09*	„ *5 368,20*[5]
„ 542,40	„ 1 850,60[5]	„ 1 308,20[5]	—
„ 689,88	„ 7 191,57	„ 6 501,69	—
—	„ 19 372,47	„ 19 372,47	—
„ 13 932,17	„ 15 015,65[5]	„ 1 083,48[5]	—
„ 3 970,04[5]	„ 4 117,18	„ 147,13[5]	—
„ 27 517,84	„ 20 748,31	—	„ 6 769,53
„ 1 275,82[5]	„ 2 192,08	„ 916,25[5]	—
„ 943,80	„ 1 017,47	„ 73,67	—
„ 737,19	„ 747,63	„ 10,44	—
„ 2 287,61	„ 7 279,96	„ 4 992,35	—
f 792 453,79	f 844 536,43	f 103 182,68[5]	f 51 100,04[5]
„ *450 536,11*	„ *485 172,99*[5]	„ *40 005,09*	„ *5 368,20*[5]
f 1 242 989,90	f 1 329 709,42[5]	f 143 187,77[5]	f 56 468,25

*Blijft meer ten laste der Rijksverzekeringsbank f 52 082,64

Blijft meer ten laste van den Staat der Nederlanden „ 34 636,88[5]

TOELICHTING.

De grondslagen, waarop de wiskundige balans per 31 December 1909 berust, zijn in hoofdzaak dezelfde als die van de wiskundige balans op 31 December 1908. Slechts de reserven voor geneeskundige schadeloosstellingen, voor voorloopige renten, voor schadeloosstellingen ten gevolge van het overlijden van getroffenen, aan welke reeds eene rente definitief was toegekend, benevens de reserve voor vermoedelijk oninbare premiën, zijn berekend naar grondslagen, welke zooveel mogelijk uit recente ervaring zijn afgeleid.

Het deficit, dat op 31 December 1908 nog f 4 010 174,28 bedroeg, was volgens de wiskundige balans op 31 December 1909 te stellen op f 3 444 476,87[5], zoodat het in den loop van het jaar 1909 met f 565 697,40[5] afnam. De voornaamste oorzaken van deze vermindering worden in het volgende genoemd en ten deele door cijfers nader toegelicht.

In de eerste plaats is van invloed geweest de zeer gunstige uitkomst, welke de verzekering gedurende het jaar 1909 op zichzelf opleverde, welke uitkomst wordt bepaald 1°. door de zeer belangrijke daling, welke het risico sedert 1907 onderging, 2°. door de invoering van een verhoogd tarief op 1 Juli 1909. De bedoelde daling van het risico, zelfs ten opzichte van het op zichzelf reeds gunstige kalenderjaar 1908, wordt door het volgende overzicht toegelicht.

Kalenderjaar.	Aantal der op 1 Juli van het kalenderjaar volgende op het in kolom 1 genoemde jaar.				Contante waarden van alle toegekende of nog toe te kennen schadeloosstellingen ter zake van ongevallen uit het kalenderjaar genoemd in kolom 1, op 1 Juli van dit kalenderjaar.
	geëindigde voorloopige renten.	loopende voorloopige renten.	toegekende definitieve renten aan getroffenen.	toegekende renten aan nagelaten betrekkingen.	
	stammende uit het in kolom 1 genoemde jaar.				
1906	—	—	—	—	f 5 627 000,—
1907	4340	971	583	168	„ 5 608 000,—
1908	3780	825	497	144	„ 4 816 000,—
1909	3198	867	471	165	„ 4 705 000,—

Dat in het bijzonder de Rijksverzekeringsbank over het jaar 1909 gunstige uitkomsten verkreeg, blijkt uit de volgende cijfers, welke betrekking hebben op alle bedrijven, met uitzondering van het bedrijf van laden of lossen van zeeschepen te Rotterdam, dat in 1908 grootendeels, in 1909 echter slechts voor een gering gedeelte, bij de Rijksverzekeringsbank was verzekerd.

Totaal der lasten:

Drager van het risico.	1908	1909
Rijksverzekeringsbank	2 107 000	2 120 000
Vennootschappen of vereenigingen .	1 801 000	1 848 000
Eigen-risico-dragende werkgevers. .	304 000	339 000

Tegenover de uit deze cijfers blijkende geringe toeneming van het bedrag der lasten van de Rijksverzekeringsbank staat echter, behalve de waarschijnlijk algemeene toeneming van het verzekerde loon, een belangrijke uitbreiding van het aantal der bij die instelling verzekerde risico's, aangezien het aantal der bij naamlooze vennootschappen of vereenigingen aangesloten ondernemingen terugliep van 19 357 tot 17 690.

Het over 1909 reeds betaalde of nog verschuldigde premiebedrag kan, afgezien van oninbaar verklaarde, of nog oninbaar te verklaren bedragen, worden gesteld op f 3 425 782. Van dit bedrag is bestemd tot dekking der contante waarde van de schadeloosstellingen (het netto-premiebedrag) f 2 940 653, tot dekking van de kosten van administratie f 408 237 en ter verrekening van den invloed van postnumerando en vertraagde premie-betaling f 76 892. Buitendien is ter bestrijding van de kosten over het jaar 1909 bestemd het bedrag der in artikel 54 en artikel 55, onder 1°., bedoelde restituties, vermoedelijk bedragende over 1909 f 425 564, te splitsen in f 414 780 voor dekking van administratiekosten en f 10 784 ter voorkoming van renteverlies in verband met de betalingsorde. In totaal is dus bestemd ter dekking van de netto-belasting f 2 940 653, ter dekking van de kosten van administratie f 823 017, ter dekking van renteverlies f 87 677, waartegenover staat een netto-belasting van f 2 281 034, en een bedrag aan administratiekosten van f 844 536. Hieruit blijkt, dat het netto-premiebedrag de behoefte met f 659 619 overtreft, terwijl de administratiekosten de ter dekking hiervan aangewezen bedragen met f 21 520 overschreden. In hoeverre het voor renteverlies bestemde bedrag voldoende is geweest, zou niet dan uit voor het doel te uitvoerige berekeningen kunnen volgen; aangezien het echter zeer onwaarschijnlijk is, dat dit bedrag òf veel te hoog òf veel te laag zou zijn geweest, zal hiervan

worden afgezien. Het dienstjaar 1909 leverde derhalve een voordeelig verschil tusschen baten en lasten op van f 638 099, van welk bedrag de contante waarde op 1 Januari 1910 bedroeg f 649 170. Deze uitkomst, in verband met die over 1908, maakt het noodzakelijk de wenschelijkheid van een tarief-verlaging te overwegen.

In de tweede plaats heeft in gelijken zin gewerkt het gunstiger verloop van de liquidatie der op 31 December 1908 loopende schadeloosstellingen dan waarop bij de berekening der reserves ten behoeve van de balans op dien datum was gerekend. Deze omstandigheid staat o. a. in verband met de reeds ter gelegenheid van de toelichting der vorige balans ter sprake gebrachte herziening van toegekende renten. Een gunstig verschil van f 114 172 is hiervan het gevolg geweest.

In verband met de wijze, waarop de waarde van de effecten der Rijksverzekeringsbank wordt berekend, verschijnen deze op de balans tot een aanzienlijk hooger bedrag dan de aankoopsprijs. De waarde van het voordeelig verschil uit dezen hoofde ad f 132 910 kan op 1 Januari 1910 worden gesteld op f 135 216.

Ten slotte is het uitstaande premiebedrag op de balans per 31 December 1908 thans gebleken f 44 430 te laag te zijn gesteld. De contante waarde van dit verschil op 1 Januari 1910 kan worden gesteld op f 43 672.

De som der tot dusver opgenoemde gunstige verschillen bedraagt f 942 230. Dat het tekort niet met dit, maar met een veel geringer bedrag is afgenomen, is toe te schrijven aan de navolgende oorzaken.

1°. Op de balans per 31 December 1908 is gebleken een onvoldoend bedrag te zijn afgeschreven wegens vermoedelijk oninbare premiën. In de eerste plaats is het noodig gebleken een zeer belangrijk, door een stuwadoorsfirma verschuldigd, premiebedrag alsnog als oninbaar te beschouwen. Buitendien is echter gebleken, dat sedert de samenstelling van de vorige balans een zoodanig bedrag, verschuldigd over de jaren 1903—1906, oninbaar moest worden verklaard, dat de reserve voor vermoedelijk oninbare premie, welke op grond van alle destijds beschikbare ervaring was vastgesteld, wederom als ontoereikend moest worden beschouwd. Was tot 1 Augustus 1909 over de jaren 1903, 1904, 1905 en 1906 reeds respectievelijk 0,99, 1,01, 1,08 en 0,87 °/₀ van het totale premiebedrag oninbaar verklaard, op 1 Juli 1910 waren deze percentages weer gestegen tot 1,18, 1,25, 1,40 en 1,26 °/₀. Hoewel bij de bepaling van de reserve voor oninbaar te verklaren premiën wel op eene toeneming van de eerstgenoemde percentages was gerekend, was toch een zóó belangrijke stijging niet

voorzien. Aangenomen moet worden, dat door beide oorzaken te zamen de creditzijde van de balans per 31 December 1909 ten laste van de dienstjaren 1903 tot 1908 met een bedrag van f 107 800 moest worden belast boven het bedrag, dat, na de desbetreffende na dien datum plaats gehad hebbende oninbaar-verklaringen, alsnog oninbaar te verklaren overbleef van het uit dezen hoofde reeds op de voorgaande balans gereserveerde bedrag.

2°. Bij de bepaling van het voordeelig verschil tusschen bruto-premiën en kosten der verzekering werd geen rekening gehouden met oninbaar verklaarde of vermoedelijk oninbaar te verklaren premiën. Vermoedelijk zal in totaal van het over 1909 verschuldigde premiebedrag een bedrag oninbaar blijken, waarvan de contante waarde op 1 Januari 1910 bedraagt f 141 516.

3°. De balans per 31 December 1908 wijst een deficit van f 4 010 174,28 aan, zoodat, onder overigens onveranderde omstandigheden, het deficit op 31 December 1909 met $3^1/_2$ % van dit bedrag d. i. f 140 356 zou zijn toegenomen.

De som der laatstgenoemde drie posten bedraagt f 389 672, zoodat op grond van alle tot dusver genoemde omstandigheden eene vermindering van het deficit met f 942 230 — f 389 672 = f 552 558 verwacht zou moeten worden.

Buiten beschouwing bleven eenige minder belangrijke, in verschillende richting werkende omstandigheden, o. a. het rente-verlies of de rente-winst, die gemaakt kan zijn op de restituties, ingevolge artikel 54 en 55, op de afrekeningen met de post, op het verschil tusschen de veronderstelde en de werkelijke betalingsorde van de premiën, voorts het mogelijk verschil tusschen werkelijk gemaakte interest en de veronderstelde interest van $3^1/_2$ %, het mogelijk verlies of de evenzeer mogelijke winst op de ingevolge artikel 54 à fonds perdu gestorte contante waarden enz. Een nader onderzoek naar den invloed dezer kosten zal het verschil tusschen de werkelijke vermindering van het deficit met f 565 697 en het bovengevonden bedrag van f 552 558 kunnen ophelderen. Het nut van deze ten deele zeer tijdroovende becijferingen weegt echter niet op tegen den daaraan verbonden arbeid, te meer, wijl door de reeds genoemde omstandigheden de uitkomst der verzekering over het jaar 1909 toch reeds geacht kan worden op voldoende wijze te zijn verklaard.

14 October 1910.

De Wiskundige Adviseur der Rijksverzekeringsbank,
PEEK.

BIJLAGE **II.**

Toelichting op de Wiskundige Balans.

Debetzijde.

III.	**Debiteuren.**		
	Op deze rekening staan de volgende vorderingen per 31 December 1909 geboekt:		
	a. De risico-dragende naamlooze vennootschappen en vereenigingen en werkgevers eigen-risico-dragers, voor nog te betalen aandeel in de tot dien datum toegekende schadeloosstellingen	f 361 388,57^5	
	af disconto op 31 December 1909	„ 2 623,21^5	f 358 765
	*b*I. Dezelfden voor het nog te betalen aandeel in de administratiekosten over 1909 en vroegere jaren f 432 638,74		
	af disconto op 31 December 1909 . . . „ 3 592,80	f 429 045,94	
	*b*II. Dezelfden voor het vermoedelijk aandeel in de nà 1 Maart 1910 bekend geworden administratiekosten . . . . . f 2 952,34^5		
	af disconto op 31 December 1909 . . . „ 124,26^5	„ 2 828,08	„ 431 874,02
	c. De risico-dragende werkgevers, voor nog verschuldigde contante waarden ter zake van vóór 1 Januari 1910 toegekende definitieve renten	f 34 092,00^5	
	af disconto op 31 December 1909 .	„ 99,33	„ 33 992,67^5
	d. Nog niet verschenen interesten van beleggingen	f 37 223,20	
	af disconto op 31 December 1909	„ 127,86^5	„ 37 095,33^5
	e. De Staat der Nederlanden, voor nog te betalen aandeel in de bezol-		
	Transporteere		f 861 727,39

	Transport		f 861 727,39
	diging van vast en tijdelijk personeel over 1909	f 38 341,75	
	af disconto op 31 December 1909	„ 264,15	„ 38 077,60
	f. In 1909 opgevraagde, doch in 1910 afgeloste prolongatie		„ 40 000,—
	g. In 1909 uitgelote, doch in 1910 aflosbare effecten	f 13 006,—	
	af disconto op 31 December 1909	„ 33,74[5]	„ 12 972,25[5]
	h. Diversen		„ 10 839,32
			f 963 616,56[5]
IV.	**Effecten.**		
	Overeenkomstig staat **I** bedroeg op 31 December 1909 de waarde der fondsen, overeenkomende met een reëele rente $3^1/_2{}^0/_0$		f 3 076 877,24
V.	**Tijdelijk Administratiegebouw.**		
	De contante waarde der bouwkosten bedroeg op 1 Mei 1909	f 234 519,31[5]	
	Interest tot en met 31 December 1909 (volgens annuiteitentafel)	„ 5 440,85	
		f 239 960,16[5]	
	De annuiteit voor 1909 (overgeboekt naar administratiekosten) bedraagt. .	„ 19 372,47	
	Balanswaarde op 31 Dec. 1909. .		f 220 587,69[5]
VII.	**Nog te vorderen premiën.**		
	De op 31 Dec. 1909 nog te vorderen premiën bedragen	f 2 290 313,61[5]	
	af disconto op 31 Dec. 1909. .	„ 34 265,45	f 2 256 048,16[5]

VIII. **Aandeel van de risico-dragende werkgevers en naamlooze vennootschappen en vereenigingen in de reserve voor schadeloosstellingen, toe te kennen nà 31 December 1909.**

Contante waarde van:	Ongevals-jaar.	Risico-dragende werkgevers.	Naaml. venn. en vereenigingen.	
1. De kosten van genees- en heelkundige behandeling of vergoeding daarvoor.	1903/4	f 54,60^5	f 847,85^5	
	1905	„ 98,98^5	„ 1553,50	
	1906	„ 427,44^5	„ 4033,15	
	1907	„ 545,57^5	„ 6781,59^5	
	1908	„ 1495,24^5	„ 10656,81	
	1909	„ 4971,76	„ 45004,05	
	Totaal	f 7593,61^5	f 68876,96	f 76470,57^5
2. Tijdelijke uitkeeringen.	1909	f 2177,59^5	f 14676,45	„ 16854,04^5
3. Voorloopig toegekende renten en begrafeniskosten, benevens van nà 30 Juni 1910 toe te kennen renten, volgende op voorloopig toegekende renten.	1903/4	f 103,68^5	f 4287,81^5	
	1905	„ 186,43	„ 24282,91^5	
	1906	„ 15262,21^5	„ 12773,80^5	
	1907	„ 3862,31	„ 87022,50	
	1908	„ 21027,77^5	„ 187625,68	
	1909	„ 99107,84^5	„ 754520,11	
	Totaal	f 139550,26	f 1070512,82^5	„ 1210063,08^5
4. Geregelde renten aan getroffenen voor zoover deze vóór 1 Juli 1910 waren toegekend.	1903/4	f 5920,54^5	f 2087478,40	
	1905	„ 9595,64	„ 1415796,73	
	1906	„ 19510,75^5	„ 1502526,70	
	1907	„ 12117,96	„ 1145505,26	
	1908	„ 59113,91^5	„ 694258,73^5	
	1909	„ 40746,68^5	„ 334667,35^5	
	Totaal	f [1])147005,50	f 7180233,18	„ 7327238,68
5. Geregelde renten aan getroffenen, nà 30 Juni 1910 toegekend of toe te kennen, zonder dat aan deze renten de voorloopige toekenning eener rente vooraf ging.	1903/9	f 500,—	f 2500,—	„ 3000,—
Transporteere . .				f 8633626,38^5

[1]) Deze contante waarden zijn opgenomen onder de reserve op 31 Dec. 1909. Aangezien deze contante waarden volgens art. 54, 1 en 3, op dezen datum nog niet waren gestort, zijn zij op te voeren in de debetzijde der balans.

	Ongevals-jaar.	Risico-dragende werkgevers.	Naaml. venn. en vereenigingen.	
Transport . .				f 8633626,38⁵
6. Vóór 1 Juli 1910 toegekende renten aan nagelaten betrekkingen.	1903/4	—	f 542018,35	
	1905	—	„ 277334,76⁵	
	1906	—	„ 259804,80	
	1907	—	„ 319897,12	
	1908	—	„ 218001,17	
	1909	—	„ 279818,83	
	Totaal	—	f 1896875,03⁵	„ 1896875,03⁵
7. Schadeloosstellingen toe te kennen naar aanleiding van het overlijden nà 30 Juni 1910 van getroffenen, die op dien datum in het genot waren van geregelde renten.	1903/4	—	f 4589,—	
	1905	—	„ 13920,—	
	1906	—	„ 22757,—	
	1907	—	„ 13121,—	
	1908	—	„ 16479,—	
	1909	—	„ 18015,—	
	Totaal	—	f 88881,—	„ 88881,—
8. Afkoopsommen.	1903/4	—	f 4661,95⁵	
	1905	—	„ 2711,88	
	1906	—	„ 2383,02	
	1907	—	„ 4224,81⁵	
	1908	—	„ 2950,49	
	1909	—	„ 4295,46⁵	
	Totaal	—	f 21227,62⁵	„ 21227,62⁵
				f10640610,04⁵

Toelichting op de Wiskundige Balans.

Creditzijde.

I.	**Crediteuren.**		
	Op deze rekening staan de volgende schulden per 31 December 1909 geboekt:		
	a. Diverse getroffenen enz., wegens tot dien datum toegekende, doch nog niet uitbetaalde schadeloosstellingen	f 90 259,48	
	af disconto op 31 December 1909	„ 212,30⁵	f 90 047,17⁵
	b. Diverse geneesheeren, apothekers, ziekenhuizen enz. voor nog verschuldigd wegens tot 31 Dec. 1909 verleende geneeskundige behandeling en geleverde geneesmiddelen.	f 279 918,72⁵	
	af disconto op 31 December 1909	„ 2 324,97	„ 277 593,75⁵
	c. Nog verschuldigde administratiekosten.	f 44 796,30⁵	
	af disconto op 31 December 1909	„ 234,09	„ 44 562,21⁵
	d. Nog verschuldigde bouwkosten van het tijdelijk administratiegebouw	f 6 391,64⁵	
	af disconto op 31 December 1909	„ 51,75⁵	„ 6 339,89
	e. De in contanten gestorte waarborgsommen ex artikel 52 der O. W.	—	„ 288 032,54
	f. De in contanten gestorte waarborgsommen ex artikel 55 der O. W.	—	„ 173 583,—
	Transporteere		f 880 158,57⁵

	Transport. . .		f 880 158,57⁵
g.	De Staat der Nederlanden, Hoofdbestuur der Posterijen en Telegrafie, wegens het voor de bank nadeelig verschil tusschen de ontvangsten en uitgaven der postkantoren over de maanden Augustus tot en met December 1909 . . . . ,	f 274 292,05⁵	
	Voordeelig verschil over vorige maanden	„ 80,28⁵	„ 274 211,77
h.	Personeel der bank, voor of op 31 December 1909 nog verschuldigde bezoldigingen, enz.	—	„ 8 172,92⁵
i.	De Staat der Nederlanden voor of op 31 December 1909 nog verschuldigde bijdrage aan het Pensioenfonds, ingehouden op de bezoldiging van het personeel der bank	—	„ 17 781,24
k.	In 1909 aangekochte, doch in 1910 betaalde fondsen	—	„ 52 481,47
l.	Op 31 December 1909 nog te betalen rente van panden in contanten	—	„ 9 329,76
m.	Diversen	—	„ 71,01⁵
			f 1 242 206,75⁵

II. Reserve voor schadeloosstellingen, toe te kennen nà 31 Dec. 1909.

Contante waarde van:	Ongevalsjaar.	Naar aanleiding van ongevallen, voorgekomen in ondernemingen, welke verzekerd waren voor risico van: de Rijksverz. bank.	risico-dragende werkgevers.	naaml. venn. en vereen.	
1. De kosten van genees- en heelkundige behandeling of vergoeding daarvoor.	1903/4	f 522,11^{5}	f 54,60^{5}	f 847,85^{5}	
	1905	„ 587,92	„ 98,98^{5}	„ 1553,50	
	1906	„ 1643,00^{5}	„ 427,44^{5}	„ 4033,15	
	1907	„ 4967,46	„ 545,57^{5}	„ 6781,59^{5}	
	1908	„ 14589,64	„ 1495,24^{5}	„ 10656,81	
	1909	„ 56610,32	„ 4971,76	„ 45004,05	
	Totaal	f 78920,46	f 7593,61^{5}	f 68876,96	f 155391,03^{5}
2. Tijdelijke uitkeeringen.	1909	f 14302,51^{5}	f 2177,59^{5}	f 14676,45	„ 31156,56
3. Voorloopig toegekende renten en begrafeniskosten, benevens van nà 30 Juni 1910 toe te kennen renten, volgende op voorloopig toegekende renten.	1903/4	f 5690,09^{5}	f 103,68^{5}	f 4287,81^{5}	
	1905	„ 770,56	„ 186,43	„ 24282,91^{5}	
	1906	„ 20088,20	„ 15262,21^{5}	„ 12773,80^{5}	
	1907	„ 71866,61^{5}	„ 3862,31	„ 87022,50	
	1908	„ 359035,48^{5}	„ 21027,77^{5}	„ 187625,68	
	1909	„ 781302,30	„ 99107,84^{5}	„ 754520,11	
	Totaal	f 1238753,25^{5}	f 139550,26	f 1070512,82^{5}	„ 2448816,34
4. Geregelde renten aan getroffenen voor zoover deze vóór 1 Juli 1910 waren toegekend.	1903/4	f 990665,70	f 187831,18^{5}	f 2087478,40	
	1905	„ 708064,50^{5}	„ 122058,18	„ 1415796,73	
	1906	„ 918560,44^{5}	„ 121265,30	„ 1502526,70	
	1907	„ 1120726,29	„ 124936,71^{5}	„ 1145505,26	
	1908	„ 911830,79^{5}	„ 123510,34^{5}	„ 694258,73^{5}	
	1909	„ 419108,26^{5}	„ 75312,36^{5}	„ 334667,35^{5}	
	Totaal	f 5068956,—	f 754914,09	f 7180233,18	„ 13004103,27
5. Geregelde renten aan getroffenen, nà 30 Juni 1910 toegekend of toe te kennen, zonder dat aan deze renten de voorloopige toekenning eener rente voorafging.	1903/9	f 2000,—	f 500,—	f 2500,—	„ 5000,—
6. Vóór 1 Juli 1910 toegekende renten aan nagelaten betrekkingen.	1903/4	f 252658,92	f 81021,23	f 542018,35	
	1905	„ 219135,69	„ 48907,97	„ 277334,76^{5}	
	1906	„ 213186,26^{5}	„ 47581,03	„ 259804,80	
	1907	„ 219311,25^{5}	„ 62796,56^{5}	„ 319897,12	
	1908	„ 278271,59^{5}	„ 49451,20	„ 218001,17	
	1909	„ 259402,12	„ 67007,95	„ 279818,83	
	Totaal	f 1441965,84^{5}	f 356765,94^{5}	f 1896875,03^{5}	„ 3695606,82^{5}
Transporteere					f 19340074,03

	Ongevalsjaar.	Naar aanleiding van ongevallen, voorgekomen in ondernemingen, welke verzekerd waren voor risico van: de Rijksverz. bank.	risico-dragende werkgevers.	naaml. venn. en vereen.	
Transport					f 1 9340 074,03
7. Schadeloosstellingen, toe te kennen naar aanleiding van het overlijden nà 30 Juni 1910 van getroffenen, die op dien datum in in het genot waren van geregelde renten.	1903/4	f 2004,—	f 350,—	f 4589,—	
	1905	„ 6851,—	„ 1181,—	„ 13 920,—	
	1906	„ 14 093,—	„ 2050,—	„ 22 757,—	
	1907	„ 12 697,—	„ 1371,—	„ 13 121,—	
	1908	„ 23 747,—	„ 2700,—	„ 16 479,—	
	1909	„ 19 857,—	„ 2886,—	„ 18 015,—	
	Totaal	f 79 249,—	[1]) f 10 538,—	f 88 881,—	
					„ 178 668,—
8. Afkoopsommen.	1903/4	f 1993,04	f 746,73	f 4 661,95[5]	
	1905	„ 2507,29[5]	„ 223,08	„ 2 711,88	
	1906	„ 2494,44	„ 602,86[5]	„ 2 383,02	
	1907	„ 2986,01	„ 473,68	„ 4 224,81[5]	
	1908	„ 3683,02[5]	„ 817,18	„ 2 950,49	
	1909	„ 3821,15[5]	„ 767,46[5]	„ 4 295,46[5]	
	Totaal	f 17 484,96[5]	f 3631,—	f 21 227,62[5]	
					„ 42 343,59
					f 19 561 085,62

III. Reserve voor vermoedelijk oninbare premiën.

Contante waarde op 31 December 1909 van de vermoedelijk oninbaar te verklaren premiën volgens de gemiddelde ervaring van voorafgaande jaren.	[2]) f 133667,81	
Buitendien zal vermoedelijk oninbaar zijn in verband met het faillissement van een stuwadoorsfirma, een bedrag waarvan de contante waarde is op 31 Dec. '09.	„ 148 064,37	f 281 732,18

[1] Deze post wordt niet teruggevonden onder post VIII 7, van de debetzijde, daar de risico-dragende werkgevers ingevolge art. 56 O. W. vrijgesteld zijn van de storting van cont. waarden van renten aan nagelaten betrekkingen, welke volgen op geregelde renten.

[2]) Het verschil tusschen dit bedrag en hetgeen op de vorige balans uit dezen hoofde is uitgetrokken, houdt verband met de van de voorafgaande in ongunstigen zin afwijkende ervaring, welke het kalenderjaar 1909 en het eerste halfjaar 1910 in dit opzicht hebben opgeleverd.

BIJLAGE **III.**

Toelichting op de Bedrijfsrekening.

Debetzijde.

I.	[1]) **Schadeloosstellingen, betaald of verschuldigd tot 1 Januari 1910.**		
	1. Genees- en heelkundige behandeling of vergoeding daarvoor.		
	Ongevallen 1903 en 1904.		
	Uitbetaald werd in 1909 . . .	f 2146,57⁵	
	Hiervan was op 31 December 1908 verschuldigd	„ 1142,29	
		f 1004,28⁵	
	Nog verschuldigd op 31 December 1909 ter zake van behandeling vóór of op dien datum verleend .	„ 542,84	f 1547.12⁵
	Ongevallen 1905.		
	Uitbetaald werd in 1909 . . .	f 3630,56⁵	
	Hiervan was op 31 December 1908 verschuldigd	„ 2092,32	
		f 1538,24⁵	
	Nog verschuldigd op 31 December 1909 ter zake van behandeling vóór of op dien datum verleend .	„ 1353,65	„ 2891,89⁵
	Ongevallen 1906.		
	Uitbetaald werd in 1909 . . .	f 7663,88⁵	
	Hiervan was op 31 December 1908 verschuldigd	„ 5147,74	
		f 2516,14⁵	
	Nog verschuldigd op 31 December 1909 ter zake van behandeling vóór of op dien datum verleend .	„ 3092,10	„ 5608,24⁵
	Ongevallen 1907.		
	Uitbetaald werd in 1909 . . .	f 36094,70	
	Hiervan was op 31 December 1908 verschuldigd	„ 24563,26	
		f 11531,44	
	Nog verschuldigd op 31 December 1909 ter zake van behandeling vóór of op dien datum verleend .	„ 6635,76⁵	„ 18167,20⁵
	Transporteere		f 28214,47

[1]) De op 31 December 1908 en 31 December 1909 als verschuldigd opgenomen bedragen, stellen voor de contante waarde van het op die datums verschuldigde.

Transport		f 28214,47	
Ongevallen 1908.			
Uitbetaald werd in 1909 . . .	f 291247,16		
Hiervan was op 31 December 1908 verschuldigd	„ 230587,92^{5}		
	f 60659,23^{5}		
Nog verschuldigd op 31 December 1909 ter zake van behandeling vóór of op dien datum verleend .	„ 21709,27	„ 82368,50^{5}	
Ongevallen 1909.			
Uitbetaald werd in 1909 . . .	f 264602,34^{5}		
Nog verschuldigd op 31 December 1909 ter zake van behandeling vóór of op dien datum verleend .	„ 244260,13	„ 508862,47^{5}	
2. Tijdelijke uitkeeringen.			f 619445,45
Ongevallen 1907.			
Uitbetaald werd in 1909 . . .	f 94,91		
Hiervan was op 31 December 1908 verschuldigd	„ 12,80	f 82,11	
Ongevallen 1908.			
Uitbetaald werd in 1909 . . .	f 62712,21		
Hiervan was op 31 December 1908 verschuldigd	„ 29589,69^{5}		
	f 33122,51^{5}		
Nog verschuldigde termijnen op 31 December 1909	„ 130,83^{5}	„ 33253,35	
Ongevallen 1909.			
Uitbetaald werd in 1909 . . .	f 725527,21^{5}		
Nog verschuldigde termijnen op 31 December 1909	„ 36788,48^{5}	„ 762315,70	
3. Voorloopig toegekende renten.			„ 795651,16
Ongevallen 1903 en 1904.			
Uitbetaald werd in 1909 . . .	f 2770,53^{5}		
Hiervan was verschuldigd op 31 December 1908	„ 161,60		
	f 2608,93^{5}		
Nog verschuldigde termijnen op 31 December 1909	„ 56,98	f 2665,91^{5}	
Ongevallen 1905.			
Uitbetaald werd in 1909 . . .	f 10372,79^{5}		
Hiervan was op 31 December 1908 verschuldigd	„ 445,58		
	f 9927,21^{5}		
Nog verschuldigde termijnen op 31 December 1909	„ 308,89	„ 10236,10^{5}	
Transporteere		f 12902,02	f 1415096,61

Transport		f 12902,02	f 1415096,61
Ongevallen 1906.			
Uitbetaald werd in 1909 . . .	„ 34699,70		
Hiervan was op 31 December 1908 verschuldigd	„ 2014,88		
	f 32684,82		
Nog verschuldigde termijnen op 31 December 1909	„ 777,41[5]	„ 33462,23[5]	
Ongevallen 1907.			
Uitbetaald werd in 1909 . . .	f 100614,07[5]		
Hiervan was op 31 December 1908 verschuldigd	„ 4732,89[5]		
	f 95881,18		
Nog verschuldigde termijnen op 31 December 1909	„ 2029,52[5]	„ 97910,70[5]	
Ongevallen 1908.			
Uitbetaald werd in 1909 . . .	f 224278,69[5]		
Hiervan was op 31 December 1908 verschuldigd	„ 12152,54		
	f 212126,15[5]		
Nog verschuldigde termijnen op 31 December 1909	„ 4789,61[5]	„ 216915,77	
Ongevallen 1909.			
Uitbetaald werd in 1909 . . .	f 178735,19		
Nog verschuldigde termijnen op 31 December 1909	„ 14443,22	„ 193178,41	„ 554369,14
4. Geregelde renten.			
Ongevallen 1903 en 1904.			
Uitbetaald werd in 1909 . . .	f 250806,75[5]		
Hiervan was op 31 December 1908 verschuldigd	„ 4718,93		
	f 246087,82[5]		
Nog verschuldigde termijnen op 31 December 1909	„ 6043,90	f 252131,72[5]	
Ongevallen 1905.			
Uitbetaald werd in 1909 . . .	f 165612,18[5]		
Hiervan was op 31 December 1908 verschuldigd	„ 3388,36		
	f 162223,82[5]		
Nog verschuldigde termijnen op 31 Dec. 1909	„ 3508,37	„ 165732,19[5]	
Transporteere		f 417863,92	f 1969465,75

Transport		f 417863,92	f 1969465,75
Ongevallen 1906.			
Uitbetaald werd in 1909 . . .	f 166958,60⁵		
Hiervan was op 31 December 1908 verschuldigd	„ 3136,64		
	f 163821,96⁵		
Nog verschuldigde termijnen op 31 December 1909	„ 4306,68	„ 168128,64⁵	
Ongevallen 1907.			
Uitbetaald werd in 1909 . . .	f 114897,49⁵		
Hiervan was op 31 December 1908 verschuldigd	„ 2474,74⁵		
	f 112422,75		
Nog verschuldigde termijnen op 31 December 1909	„ 4410,35⁵	„ 116833,10⁵	
Ongevallen 1908.			
Uitbetaald werd in 1909 . . .	f 60802,73⁵		
Hiervan was verschuldigd op 31 December 1908	„ 1889,77⁵		
	f 58912,96		
Nog verschuldigde termijnen op 31 December 1909	„ 2274,52⁵	„ 61187,48⁵	
Ongevallen 1909.			
Uitbetaald werd in 1909 . . .	f 6457,49⁵		
Nog verschuldigde termijnen op 31 December 1909	„ 1636,90	„ 8094,39⁵	„ 772107,55
5. Begrafeniskosten.			
Ongevallen 1903 en 1904.			
Uitbetaald werd in 1909 . . .	f 147,—		
Nog verschuldigd op 31 December 1909 ter zake van ongevallen, waarbij getroffene vóór of op dien datum is overleden	„ 62,31	f 209,31	
Ongevallen 1905.			
Uitbetaald werd in 1909 . . .	f 378,93⁵		
Hiervan was op 31 December 1908 verschuldigd	„ 66,68⁵	„ 312,25	
Ongevallen 1906.			
Uitbetaald werd in 1909 . . .	f 224,44⁵		
Hiervan was op 31 December 1908 verschuldigd	„ 58,78⁵	„ 165,66	
Transporteere		f 687,22	f 2741573,30

Transport		f 687,22	f 2741573,30
Ongevallen 1907.			
Uitbetaald werd in 1909 . . .	f 497,37^{5}		
Hiervan was op 31 December 1908 verschuldigd	„ 255,73		
	f 241,64^{5}		
Nog verschuldigd op 31 December 1909 ter zake van ongevallen, waarbij de getroffene vóór of op dien datum is overleden	„ 130,52^{5}	„ 372,17	
Ongevallen 1908.			
Uitbetaald werd in 1909 . . .	f 2000,88^{5}		
Hiervan was op 31 December 1908 verschuldigd	„ 1529,30^{5}		
	f 471,58		
Nog verschuldigd op 31 December 1909 ter zake van ongevallen, waarbij de getroffene vóór of op dien datum is overleden	„ 97,21^{5}	„ 568,79^{5}	
Ongevallen 1909.			
Uitbetaald werd in 1909 . . .	f 10851,48^{5}		
Nog verschuldigd op 31 December 1909 ter zake van ongevallen, waarbij de getroffene vóór of op dien datum is overleden	„ 1373,21^{5}	„ 12224,70	„ 13852,88^{5}
6. Renten aan nagelaten betrekkingen van getroffenen.			
Ongevallen 1903 en 1904.			
Uitbetaald werd in 1909 . . .	f 90252,41^{5}		
Hiervan was op 31 December 1908 verschuldigd	„ 2204,24		
	f 88048,17^{5}		
Nog verschuldigde termijnen op 31 December 1909	„ 1691,73	f 89739,90^{5}	
Ongevallen 1905.			
Uitbetaald werd in 1909 . . .	f 51627,52		
Hiervan was op 31 December 1908 verschuldigd	„ 927,83		
	f 50699,69		
Nog verschuldigde termijnen op 31 December 1909	„ 1054,14^{5}	„ 51753,83^{5}	
Transporteere		f 141493,74	f 2755426,18^{5}

Transport		f 141493,74	f 2755426,18⁵
Ongevallen 1906.			
Uitbetaald werd in 1909 . . .	f 47767,06⁵		
Hiervan was op 31 December 1908 verschuldigd	„ 907,23		
	f 46859,83⁵		
Nog verschuldigde termijnen op 31 December 1909	„ 994,42⁵	„ 47854,26	
Ongevallen 1907.			
Uitbetaald werd in 1909 . . .	f 51755,11⁵		
Hiervan was op 31 December 1908 verschuldigd	„ 916,58		
	f 50838,53⁵		
Nog verschuldigde termijnen op 31 December 1909	„ 992,78	„ 51831,31⁵	
Ongevallen 1908.			
Uitbetaald werd in 1909 . . .	f 49069,40⁵		
Hiervan was op 31 December 1908 verschuldigd	„ 980,40⁵		
	f 48089,—		
Nog verschuldigde termijnen op 31 December 1909	„ 910,79⁵	„ 48999,79⁵	
Ongevallen 1909.			
Uitbetaald werd in 1909 . . .	f 23287,35⁵		
Nog verschuldigde termijnen op 31 December 1909	„ 1234,34	„ 24521,69⁵	„ 314700,80⁵
7. Afkoopsommen.			
Ongevallen 1903 en 1904.			
Uitbetaald werd in 1909 . . .	f 2692,95		
Hiervan was op 31 December 1908 verschuldigd	„ 403,26	f 2289,69	
Ongevallen 1905.			
Uitbetaald werd in 1909 . . .	f 2292,78		
Hiervan was op 31 December 1908 verschuldigd	„ 556,20	„ 1736,58	
Ongevallen 1906.			
Uitbetaald werd in 1909 . . .	—	„ 2235,78⁵	
Ongevallen 1907.			
Uitbetaald werd in 1909 . . .	—	„ 1860,18	
Ongevallen 1908.			
Uitbetaald werd in 1909 . . .	—	„ 519,12	„ 8641,35⁵
			f 3078768,34⁵

I. Aandeel der risico-dragende werkgevers en naamlooze vennootschappen en vereenigingen in de reserve voor schadeloosstellingen, toe te kennen nà 31 December 1908.

Contante waarde van:	Ongevalsjaar.	Risico-dragende werkgevers.	Naaml. venn. en vereenigingen.	
1. De kosten van genees- en heelkundige behandeling of vergoeding daarvoor.	1903	f 2,95^5	f 28,29	
	1904	„ 73,92	„ 1098,75^5	
	1905	„ 212,43^5	„ 3068,67^5	
	1906	„ 453,28	„ 6799,30^5	
	1907	„ 1026,73	„ 15992,66^5	
	1908	„ 5511,62^5	„ 38013,29^5	
	Totaal	f 7280,94^5	f 65000,98^5	f 72281,93
2. Tijdelijke uitkeeringen.	1908	f 2315,93	f 13913,00^5	„ 16228,93^5
3. Voorloopig toegekende renten en begrafeniskosten, benevens van nà 30 Juni 1909 toe te kennen renten, volgende op voorloopig toegekende renten.	1903	—	f 18,59	
	1904	f 9386,33^5	„ 31296,24	
	1905	„ 11293,52	„ 97461,62	
	1906	„ 36151,48^5	„ 214858,68^5	
	1907	„ 38506,33	„ 518750,54	
	1908	„ 90086,83	„ 607176,97^5	
	Totaal	f 185424,50	f 1469562,65	„ 1654987,15
4. Geregelde renten aan getroffenen voor zoover deze vóór 1 Juli 1909 waren toegekend.	1903	—	f 889602,85	
	1904	—	„ 1362158,59^5	
	1905	—	„ 1459580,55^5	
	1906	f 8364,99	„ 1410607,09	
	1907	„ 18089,22	„ 831356,49	
	1908	„ 34304,81^5	„ 363563,68^5	
	Totaal	f 60759,02^5	f 6316869,26^5	„ 6377628,29
5. Geregelde renten aan getroffenen, nà 30 Juni 1909 toegekend of toe te kennen, zonder dat aan deze renten de voorloopige toekenning eener rente voorafging.	1903 t/m 1908	—	f 3000,—	
	Totaal	—	f 3000,—	„ 3000,—
6. Vóór 1 Juli 1909 toegekende renten aan nagelaten betrekkingen.	1903	—	f 250739,86^5	
	1904	—	„ 326436,88	
	1905	—	„ 288372,33	
	1906	—	„ 272413,78	
	1907	—	„ 318477,88	
	1908	—	„ 221465,82	
	Totaal	—	f 1677906,55^5	„ 1677906,55^5
Transporteere . .				f 9802032,86

	Ongevalsjaar.	Risico-dragende werkgevers.	Naaml. venn. en vereenigingen.		
Transport				f 9 802 032,86	
7. Schadeloosstellingen toe te kennen naar aanleiding van het overlijden nà 30 Juni 1909 van getroffenen, die op dien datum in het genot waren van geregelde renten.	1903	—	—		
	1904	—	—		
	1905		f 15599,—		
	1906	—	„ 22436,—		
	1907	—	„ 17999,—		
	1908	—	„ 13787,—		
	Totaal	—	f 69821,—	„ 69 821,—	
8. Afkoopsommen.	1903	—	f 1986,98[5]		
	1904	—	„ 2612,20[5]		
	1905	—	„ 2989,99[5]		
	1906	—	„ 3333,00[5]		
	1907	—	„ 4953,24		
	1908	—	„ 3101,68		
	Totaal	—	f 18977,11	„ 18 977,11	
					f 9 890 830

III. **Reserve voor schadeloosstellingen, toe te kennen nà 31 December 1909.**

Contante waarde van:

1. De kosten van genees- en kunheeldige behandeling of vergoeding daarvoor.	1903/4	f 1424,57[5]		
	1905	„ 2240,40[5]		
	1906	„ 6103,60		
	1907	„ 12294,63		
	1908	„ 26741,69[5]		
	1909	„ 106586,13		
	Totaal	f 155391,03[5]	f 155391,03[5]	
2. Tijdelijke uitkeeringen.	1909	f 31156,56	„ 31156,56	
3. Voorloopig toegekende renten en begrafeniskosten, benevens van nà 30 Juni 1910 toe te kennen renten, volgende op voorloopig toegekende renten.	1903/4	f 10081,59[5]		
	1905	„ 25239,90[5]		
	1906	„ 48124,22		
	1907	„ 162751,42[5]		
	1908	„ 567688,94		
	1909	„ 1634930,25[5]		
	Totaal	f 2448816,34	„ 2448816,34	
Transporteere . .			f 2635363,93[5]	

Transport			f 2635363,93[5]	
4. Geregelde renten aan getroffenen voor zoover deze vóór 1 Juli 1910 waren toegekend.	1903/4	f 3265975,28[5]		
	1905	„ 2245919,41[5]		
	1906	„ 2542352,44[5]		
	1907	„ 2391168,26[5]		
	1908	„ 1729599,87[5]		
	1909	„ 829087,98[5]		
	Totaal	f 13004103,27	„ 13004103,27	
5. Geregelde renten aan getroffenen, nà 30 Juni 1910 toegekend of toe te kennen, zonder dat aan deze renten de voorloopige toekenning eener rente voorafging.	1903/7 1908 1909	f 5000,—		
	Totaal	f 5000,—	„ 5000,—	
6. Vóór 1 Juli 1910 toegekende renten aan nagelaten betrekkingen.	1903/4	f 875698,50		
	1905	„ 545378,42[5]		
	1906	„ 520572,09[5]		
	1907	„ 602004,94		
	1908	„ 545723,96[5]		
	1909	„ 606228,90		
	Totaal	f 3695606,82[5]	„ 3695606,82[5]	
7. Schadeloosstellingen, toe te kennen naar aanleiding van het overlijden nà 30 Juni 1910 van getroffenen, die op dien datum in het genot waren van geregelde renten.	1903/4	f 6943,—		
	1905	„ 21952,—		
	1906	„ 38900,—		
	1907	„ 27189,—		
	1908	„ 42926,—		
	1909	„ 40758,—		
	Totaal	f 178668,—	„ 178668,—	
8. Afkoopsommen.	1903/4	f 7401,72[5]		
	1905	„ 5442,25[5]		
	1906	„ 5480,32[5]		
	1907	„ 7684,50[5]		
	1908	„ 7450,69[5]		
	1909	„ 8884,08[5]		
	Totaal	f 42343,59	„ 42343,59	f 19561085,62
Interest.				
Betaald werd over 1909.				
Interest van waarborgsommen ex art. 52 O. W. 1901.			f 11088,18	
Interest van waarborgsommen ex art. 55 O. W. 1901.			„ 4105,34	
Interest van door de Ned. Bank voorgeschoten gelden.			„ 30,08	f 15223,60

Toelichting op de Bedrijfsrekening.

Creditzijde.

I.	**Premiën.**			
	Ontvangen werd in 1909 . . .	f 3084149,76		
	Gerestitueerd werd in 1909 . .	„ 29911,88⁵	f 3054237,87⁵	
	Contante waarde der op 31 December 1909 nog te vorderen premiën	f 2256048,16⁵		
	Contante waarde der op 31 December 1909 vermoedelijk oninbare premiën	„ 281732,18	„ 1974315,98⁵	
			f 5028553,86	
	Contante waarde der op 31 December 1908 nog te vorderen premiën	f 1880704,60⁵		
	Contante waarde der op 31 December 1908 vermoedelijk oninbare premiën	„ 65751,48	„ 1814953,12⁵	f 3213600,73⁵
III.	**Interest.**			
	Ontvangen werd aan prolongatierente	—	f 11683,80	
	Contante waarde van de op 31 December 1909 nog te vorderen prolongatierente	—	„ 2092,28⁵	f 13776,08⁵
	Transporteere			f 13776,08⁵

Transport			f 13776,08⁵
Ontvangen werd aan rente van effecten	f 45495,14		
Contante waarde voor de op 31 December 1909 nog te vorderen rente van effecten	„ 35003,05		
		f 80498,19	
Nog te betalen op aangekochte fondsen	—	„ 35,22	
			„ 80462,97
Ontvangen rente van te laat gestorte premiën	—	f 249,34⁵	
Nog te goed op 31 December 1909	—	„ 3144,58	
		f 3393,92⁵	
waarvan vermoedelijk oninbaar.		„ 3124,93	
			„ 268,99⁵
Rente over 1909 in rekening gebracht aan eene risico-dragende naaml. vennootschap wegens verleend uitstel van betalingen door haar verschuldigd ingevolge art. 55, 2°, der wet	—	—	„ 660,24
Geboekt ten laste van het tijdelijk administratiegebouw van 1909	—	—	„ 4779,99
			f 99948,28

VII. **Aandeel van de risico-dragende werkgevers en naamlooze vennootschap stellingen voor zoover deze ingevolge artt. 54, 2°. en 55, 2°, der Ongevallen**

		Risico-drag?nd werkgevers.
1. Kosten van genees- en heelkundige behandeling of vergoeding daarvoor.		
In rekening werd gebracht van de door de Rijksverzekeringsbank voor ongevallen:		
Uit 1903 en 1904 gedane betalingen in 1909	f	29,60^5
waarvan op 31 December 1908 nog te goed was . .	„	10,16^5
	f	19,44
Nog te goed op 31 December 1909 wegens door de Rijksverzekeringsbank nog te betalen kosten van tot dien datum verleende geneeskundige hulp	„	10,73^5
Uit 1905 gedane betalingen in 1909	f	112,35^5
waarvan op 31 December 1908 nog te goed was . .	„	82,31
	f	30,04^5
Nog te goed op 31 December 1909 wegens door de Rijksverzekeringsbank nog te betalen kosten van tot dien datum verleende geneeskundige hulp	„	33,82^5
Uit 1906 gedane betalingen in 1909	f	330,50^5
waarvan op 31 December 1908 nog te goed was . .	„	325,81^5
	f	4,69
Nog te goed op 31 December 1909 wegens door de Rijksverzekeringsbank nog te betalen kosten van tot dien datum verleende geneeskundige hulp	„	210,72^5
Uit 1907 gedane betalingen in 1909	f	1 568,24^5
waarvan op 31 December 1908 nog te goed was . .	„	940,51
	f	627,73^5
Nog te goed op 31 December 1909 wegens door de Rijksverzekeringsbank nog te betalen kosten van tot dien datum verleende geneeskundige hulp	„	605,21
Uit 1908 gedane betalingen in 1909	f	13 783,11^5
waarvan op 31 December 1908 nog te goed was . .	„	10 444,43^5
	f	3 338,68
Nog te goed op 31 December 1909 wegens door de Rijksverzekeringsbank nog te betalen kosten van tot dien datum verleende geneeskundige hulp	„	1 417,41^5
Transporteere . . .		

vereenigingen in de tot 1 Januari 1910 betaalde of verschuldigde schadeloos- zijn of zullen worden gerestitueerd.

Naamlooze vennootschappen en vereenigingen.	Risico-dragende werkgevers.	Naamlooze vennootschappen en vereenigingen.	TOTAAL.
f 1 251,77			
„ 608,54^5			
f 643,22^5			
„ 284,89^5	f 30,17^5	f 928,12	
f 2 565,02			
„ 1 467,97			
f 1 097,05			
„ 1 111,97^5	„ 63,87	„ 2 209,02^5	
5 354,28^5			
3 481,07^5			
f 1 873,21			
1 784,49	„ 215,41^5	„ 3 657,70	
19 005,81			
13 093,53^5			
5 912,27^5			
3 502,67	„ 1 232,94^5	„ 9 414,94^5	
120 904,05			
95 406,84^5			
25 497,20^5			
9 272,86^5	„ 4 756,09^5	„ 34 770,07	
	f 6 298,50	f 50 979,86	

	Risico-dragen[de] werkgevers
Transport . . .	
Uit 1909 gedane betalingen in 1909	f 12 322,02
Nog te goed op 31 December 1909 wegens door de Rijksverzekeringsbank nog te betalen kosten van tot dien datum verleende geneeskundige hulp	„ 10 710,05
2. Tijdelijke uitkeeringen.	
In rekening werd gebracht van de uitkeeringen over vorige jaren voor ongevallen uit 1905	—
Gerestitueerd werd van de uitkeeringen over vorige jaren van ongevallen.	
Uit 1906.	—
Uit 1907.	—
In rekening werd gebracht van de door de Rijksverzekeringsbank voor ongevallen:	
Uit 1907 gedane betalingen in 1909	f 40,64
waarvan op 31 December 1908 nog te goed was . .	„ 3,60
Uit 1908 gedane betalingen in 1909	f 4 226,82
waarvan op 31 December 1908 nog te goed was . .	„ 1 911,22
	f 2 315,60
Nog te goed wegens op 31 December 1909 door de Rijksverzekeringsbank op dien datum verschuldigde uitkeeringen	—
Uit 1909 gedane betalingen in 1909	f 49 053,40
Nog te goed wegens op 31 December 1909 door de Rijksverzekeringsbank op dien datum verschuldigde uitkeeringen	„ 2 432,07
3. Voorloopig toegekende renten.	
In rekening werd gebracht van door de Rijksverzekeringsbank over ongevallen:	
Uit 1903 en 1904 gedane betalingen in 1909	f 537,1[9]
waarvan op 31 December 1908 te goed was	„ 15,8[9]
	f 521,3[0]
Transporteere . . .	f 521,3[0]

…amlooze ven-…otschappen en …ereenigingen.	Risico-dragende werkgevers.	Naamlooze vennootschappen en vereenigingen.	TOTAAL.
	f 6 298,50	f 50 979,86	
107 660,78^5			
105 401,81			
	„ 23 032,07^5	„ 213 062,59^5	
	f 29 330,57^5	f 264 042,45^5	
			f 293 373,03
.	-	f 9,42^5	
- -	-	„ 86,63	
- -	- -	„ 186,97	
.	f 37,04^5		
26 160,99^5			
12 228,46			
13 932,53^5			
1,38^5			
	„ 2 315,60^5	„ 13 933,92	
328 154,85^5			
16 929,78			
	„ 51 485,48	„ 345 084,63^5	
	f 53 838,13	f 358 754,38	
			„ 412 592,51
1 838,35			
120,72			
1 717,63			
1 717,63			f 705 965,54

		Risico-dragend[e] werkgevers.
Transport . . .	f	521,30
Nog te goed wegens op 31 December 1909 door de Rijksverzekeringsbank op dien datum verschuldigde uitkeeringen	„	15,76
Uit 1905 gedane betalingen in 1909	f	724,92
waarvan op 31 December 1908 te goed was	„	30,70
	f	694,22
Nog te goed wegens op 31 December 1909 door de Rijksverzekeringsbank op dien datum verschuldigde uitkeeringen	„	$19,93^5$
Uit 1906 gedane betalingen in 1909	f	2 951,19
waarvan op 31 December 1908 te goed was	„	101,93
	f	2 849,26
Nog te goed wegens op 31 December 1909 door de Rijksverzekeringsbank op dien datum verschuldigde uitkeeringen	„	92,87
Uit 1907 gedane betalingen in 1909	f	3 217,73
waarvan op 31 December 1908 te goed was	„	124,10
	f	3 093,63
Nog te goed wegens op 31 December 1909 door de Rijksverzekeringsbank op dien datum verschuldigde uitkeeringen	„	$46,35^5$
Uit 1908 gedane betalingen in 1909	f	12 120,75
waarvan op 31 December 1908 te goed was	„	679,70
	f	11 441,05
Nog te goed op 31 December 1909 wegens door de Rijksverzekeringsbank op dien datum verschuldigde uitkeeringen	„	279,85
Uit 1909 gedane betalingen in 1909	f	$11 523,87^5$
Nog te goed wegens op 31 December 1909 door de Rijksverzekeringsbank op dien datum verschuldigde uitkeeringen	„	691,92
Transporteere . . .		

Naamlooze vennootschappen en vereenigingen.	Risico-dragende werkgevers.	Naamlooze vennootschappen en vereenigingen.	TOTAAL.
f 1 717,63			f 705 965,54
„ 27,49^5	f 537,06	f 1 745,12^5	
f 6 718,45			
„ 319,10			
f 6 399,35			
„ 198,10	„ 714,16	„ 6 597,45	
f 16 329,69^5			
„ 1 200,08			
f 15 129,61^5			
„ 373,17^5	„ 2 942,13	„ 15 502,79	
f 45 381,88^5			
„ 2 420,58^5			
f 42 961,30			
„ 1 008,30^5	„ 3 139,98^5	„ 43 969,60^5	
f 83 125,08^5			
„ 4 631,84^5			
f 78 493,24			
„ 1 430,96^5	„ 11 720,90	„ 79 924,20^5	
f 75 243,68			
„ 6 749,55^5	„ 12 215,79^5	„ 81 993,23^5	
	f 31 270,03	f 229 732,41	„ 261 002,44
			f 966 967,98

	Risico-dragende werkgevers.
Transport . . .	
4. Geregelde renten.	
In rekening werd gebracht van door de Rijksverzekeringsbank over ongevallen:	
Uit 1903 en 1904 gedane betalingen in 1909	—
waarvan op 31 December 1908 te goed was	—
Nog te goed wegens op 31 December 1909 door de Rijksverzekeringsbank op dien datum verschuldigde uitkeeringen	—
Uit 1905 gedane betalingen in 1909	—
waarvan op 31 December 1908 te goed was	
Nog te goed wegens op 31 December 1909 door de Rijksverzekeringsbank op dien datum verschuldigde uitkeeringen	—
Uit 1906 gedane betalingen in 1909	f 222,5
waarvan op 31 December 1908 te goed was	„ 1,7
	f 220,8
Nog te goed wegens op 31 December 1909 door de Rijksverzekeringsbank op dien datum verschuldigde uitkeeringen	„ 6,1
Uit 1907 gedane betalingen in 1909	—
waarvan op 31 December 1908 te goed was	—
Nog te goed wegens op 31 December 1909 door de Rijksverzekeringsbank op dien datum verschuldigde uitkeeringen.	—
Uit 1908 gedane betalingen in 1909	f 99.1
waarvan op 31 December 1908 te goed was	„ 0.4
	f 98.(
Nog te goed wegens op 31 December 1909 door de Rijksverzekeringsbank op dien datum verschuldigde uitkeeringen	—
Transporteere . . .	

...aamlooze vennootschappen en vereenigingen.	Risico-dragende werkgevers.	Naamlooze vennootschappen en vereenigingen.	TOTAAL.
			f 966 967,98
159 352,82			
2 748,41			
156 604,41			
3 564,76^{5}		f 160 169,17^{5}	
104 939,22			
2018,08^{5}			
102 921,13^{5}			
2159,81		„ 105 080,94^{5}	
100 936,43^{5}			
1830,87^{5}			
99105,56			
2791,68	f 227,00^{5}	„ 101 897,24	
60 179,42^{5}			
1065,02			
59 114,40^{5}			
2052,09^{5}		„ 61 166,50	
26 822,56^{5}			
569,73^{5}			
26 252,83			
1289,24^{5}			
	„ 98,68	„ 27 542,07^{5}	
	f 325,68^{5}	f 455 855,93^{5}	f 966 967,98

	Risico-dragend werkgevers.
Transport . . .	
Uit 1909 gedane betalingen in 1909	—
Nog te goed wegens op 31 December 1909 door de Rijksverzekeringsbank op dien datum verschuldigde uitkeeringen	—
5. Begrafeniskosten.	
In rekening werd gebracht van de door de Rijksverzekeringsbank over ongevallen:	
Uit 1903 en 1904 gedane betalingen in 1909	—
Uti 1905 gedane betalingen in 1909	—
Uit 1906 gedane betalingen in 1909	—
waarvan op 31 December 1908 te goed was	—
Uit 1907 gedane betalingen in 1909	—
waarvan op 31 December 1908 te goed was	—
Nog te goed wegens op 31 December 1909 door de Rijksverzekeringsbank op 31 December 1909 verschuldigde uitkeeringen ter zake van ongevallen, waarbij de getroffene vóór of op dien datum is overleden	—
Uit 1908 gedane betalingen in 1909	f 191,44⁵
waarvan op 31 December 1908 te goed was	„ 100,13
	f 91,31⁵
Nog te goed op 31 December 1909 wegens door de Rijksverzekeringsbank op 31 December 1909 verschuldigde uitkeeringen ter zake van ongevallen, waarbij de getroffene vóór of op dien datum is overleden.	—
Uit 1909 gedane betalingen in 1909	f 1 121,08⁵
Nog te goed op 31 December 1909 wegens door de Rijksverzekeringsbank op 31 December 1909 verschuldigde uitkeeringen ter zake van ongevallen, waarbij de getroffene vóór of op dien datum is overleden.	—
Transporteere . . .	

…aamlooze ven-…otschappen en …ereenigingen.	Risico-dragende werkgevers.	Naamlooze vennootschappen en vereenigingen.	TOTAAL.
	f 325.68^5	f 455 855.93^5	f 966 967.98
2 997,69^5			
808,62			
		„ 3 806,31^5	
	f 325,68^5	f 459 662.25	
			„ 459 987,93^5
—	—	f 147,—	
-	—	„ 173.05	
154,38^5			
58,78^5			
		„ 95.60	
272,45^5			
52,80^5			
219,65			
70,31			
		„ 289,96	
982,48			
717,84^5			
264,63^5			
96,80			
	f 91,31^5	„ 361,43^5	
4 528,84			
616,04			
	„ 1 121,08^5	„ 5 [illegible]4,88	
	f 1 212,40	f 6 211,92^5	
			„ 7 424.32^5
			f 1 434 380.24

	Risico-dragende werkgevers.
Transport . . .	
6. Renten aan nagelaten betrekkingen van getroffenen.	
In rekening werd gebracht van de door de Rijksverzekeringsbank over ongevallen:	
Uit 1903 en 1904 gedane betalingen in 1909	
waarvan op 31 December 1908 te goed was	
Nog te goed wegens op 31 December 1909 door de Rijksverzekeringsbank op dien datum verschuldigde uitkeeringen	
Uit 1905 gedane betalingen in 1909	
waarvan op 31 December 1908 te goed was	
Nog te goed wegens op 31 December 1909 door de Rijksverzekeringsbank op dien datum verschuldigde uitkeeringen	
Uit 1906 gedane betalingen in 1909	
waarvan op 31 December 1908 te goed was	
Nog te goed wegens op 31 December 1909 door de Rijksverzekeringsbank op dien datum verschuldigde uitkeeringen	—
Uit 1907 gedane betalingen in 1909	—
waarvan op 31 December 1908 te goed was	—
Nog te goed wegens op 31 December 1909 door de Rijksverzekeringsbank op dien datum verschuldigde uitkeeringen..	—
Uit 1908 gedane betalingen in 1909	—
waarvan op 31 December 1908 te goed was	
Nog te goed wegens op 31 December 1909 door de Rijksverzekeringsbank op dien datum verschuldigde uitkeeringen	—
Transporteere . . .	

Naamlooze vennootschappen en vereenigingen.	Risico-dragende werkgevers.	Naamlooze vennootschappen en vereenigingen.	TOTAAL.
			f 1 434 380,24
f 54 735,38^5			
„ 1 212,99			
f 53 522,39^5			
„ 1 066,54			
		f 54 588,93^5	
f 26 606,57^5			
„ 511,77			
f 26 094,80^5			
„ 603,60			
		„ 26 698,40^5	
f 24 285.20^5			
„ 537,70			
f 23 747,50^5			
„ 495,69			
		„ 24 243,19^5	
f 27 489,81			
„ 522,56			
f 26 967,25			
„ 485,40^5			
		„ 27 452,65^5	
f 19 635,52			
„ 317,32^5			
f 19 318,19^5			
„ 349,67^5			
		„ 19 667,87	
		f 152 651,06	f 1 434 380,24

	Risico-dragende werkgevers.
Transport . . .	
Uit 1909 gedane betalingen in 1909	—
Nog te goed wegens op 31 December 1909 door de Rijksverzekeringsbank op dien datum verschuldigde uitkeeringen	—
7. Afkoopsommen.	
In rekening werd gebracht van de door de Rijksverzekeringsbank gedane betalingen:	
over ongevallen uit *1903 en 1904*	—
„ „ „ *1905*	—
„ „ „ *1906*	—
„ „ „ *1907*	—
„ „ „ *1908*	—

Naamlooze vennootschappen en vereenigingen.	Risico-dragende werkgevers.	Naamlooze vennootschappen en vereenigingen.	TOTAAL.
		f 152 651,06	f 1 434 380,24
f 9 832,60			
„ 491,47	—	„ 10 324,07	
		f 162 975,13	„ 162 975,13
—	—	f 874,47	
—	—	„ 883,74	
—	—	„ 1679,58^5	
—	—	„ 747,78	
—	—	„ 519,12	
			„ 4 704,69^5
			f 1 602 060,06^5

	Risico-dragende werkgevers.		
VIII. **Contante waarde, betaald of verschuldigd ingevolge art. 54, 3°, der O. W. 1901, van:**			
1. Geregelde renten aan getroffenen ingaande vóór 1 Januari 1910.			
Als contante waarde van renten werd gestort in 1909:			
voor ongevallen uit 1904. . .	—	f 3741,31	
„ „ „ 1905. . .	f 2513,48		
waarvan op 31 December 1908 nog te goed was	„ 1211,50[5]	„ 1301,97[5]	
voor ongevallen uit 1906. . .	f 14993,60		
waarvan op 31 December 1908 nog te goed was	„ 4190,95	„ 10802,65	
voor ongevallen uit 1907. . .	f 31507,64		
waarvan op 31 December 1908 nog te goed was	„ 1714,80		
	f 29792,84		
Nog te goed op 31 December 1909 aan contante waarden van renten, ingaande vóór 1 Januari 1910 . .	„ 12929,53[5]	„ 42722,37[5]	
voor ongevallen uit 1908. . .	f 33901,69[5]		
waarvan op 31 December 1908 nog te goed was	„ 2988,31		
	f 30913,38[5]		
Nog te goed op 31 December 1909 aan contante waarden van renten, ingaande vóór 1 Januari 1910. . .	„ 2376,24[5]	„ 33289,63	
voor ongevallen uit 1909. . .	f 21402,77[5]		
Nog te goed op 31 December 1909 aan contante waarden van renten, ingaande vóór 1 Januari 1910.	„ 10854,45[5]	„ 32257,23	f 124115,17
Transporteere. . . .			f 124115,17

		Risico-dragende werkgevers.		
Transport . . .				f 124115,17
2. Renten aan nagelaten betrekkingen van getroffenen, ingaande vóór 1 Januari 1910:				
Als contante waarde van renten werd gestort in 1909:				
voor ongevallen uit 1905. . .		f 17,81^5	—	
waarvan op 31 December 1908 nog te goed was.		„ 17,51	f 0,30^5	
voor ongevallen uit 1908. . .		f 20712,20^5		
waarvan op 31 December 1908 nog te goed was		„ 20623,84	„ 88,36^5	
voor ongevallen uit 1909. . .		f 53442,50		
Nog te goed op 31 December 1909 aan contante waarden van renten, ingaande vóór 1 Januari 1910. . .		„ 7832,44	„ 61274,94	„ 61363,61
				f 185478,78
IX. Reserve voor schadeloosstellingen, toe te kennen nà 31 December 1908.				
Contante waarde van:				
1. De kosten van genees- en heelkundige behandeling of vergoeding daarvoor.	1903	f 64,73^5		
	1904	„ 1640,46		
	1905	„ 4695,07^5		
	1906	„ 10576,46		
	1907	„ 26421,23^5		
	1908	„ 95495,83^5	f 138893,80	
2. Tijdelijke uitkeeringen.	1908	f 33143,14	„ 33143,14	
3. Voorloopig toegekende renten en begrafeniskosten, benevens van nà 30 Juni 1909 toe te kennen renten, volgende op voorloopig toegekende renten.	1903	f 1355,30		
	1904	„ 50092,43^5		
	1905	„ 148541,28^5		
	1906	„ 444391.23^5		
	1907	„ 1150693,65^5		
	1908	„ 1678514,78^5	„ 3473588,69^5	
Transporteere. . . .			f 3645625,63^5	

	Transport. . . .			f 3645625,63[5]	
	4. Geregelde renten aan getroffenen, voor zoover deze vóór 1 Juli 1909 waren toegekend.	1903 1904 1905 1906 1907 1908	f 1461920,95[5] „ 2060959,74[5] „ 2299421,86[5] „ 2352794,84 „ 1594027,34 „ 844948,72	„ 10614073,46[5]	
	5. Geregelde renten aan getroffenen, nà 30 Juni 1909 toegekend of toe te kennen, zonder dat aan deze renten de voorloopige toekenning eener rente vorafging.	1903 7) 1908	f 5000,—	„ 5000,—	
	6. Vóór 1 Juli 1909 toegekende renten aan nagelaten betrekkingen.	1903 1904 1905 1906 1907 1908	f 423297,24 „ 517225,97 „ 567531,74[5] „ 548888,28[5] „ 596168,56[5] „ 555545,60[5]	„ 3208657,41	
	7. Schadeloosstellingen toe te kennen naar aanleiding van het overlijden nà 30 Juni 1909 van getroffenen, die op dien datum in het genot waren van geregelde renten.	1905 1906 1907 1908	f 24526,— „ 38616,— „ 36583,— „ 35811,—	„ 135536,—	
	8. Afkoopsommen.	1903 1904 1905 1906 1907 1908	f 3426,53[5] „ 4534,55[5] „ 6821,25 „ 6403,85[5] „ 9116,06[5] „ 7448,57	„ 37750,83	f 17646643,34
X.	Zie voor dezen post de toelichting bij post VIII der Balans (Debetzijde).				

HOOFDSTUK VIII.

HOOFDSTUK IX.

HOOFDSTUK X.

Principiëele beslissingen van het bestuur der Rijksverzekeringsbank en de Jurisprudentie.

BIJLAGEN.

BALANS.

BIJLAGE IV.

Kapitaalwaarde van een voorloopig toegekende rente, ten bedrage van f 1,— per dag, welke reeds gedurende M. maanden loopende is.

M.	Berekend uit de renten 1904 tot en met 1908.		
	Kapitaalwaarde.	M.	Kapitaalwaarde.
0	447,13^5	19	3372,34^5
1	917,44^5	20	3433,23^5
2	1303,26^5	21	3495,45^5
3	1601,80^5	22	3461,92^5
4	1850,72^5	23	3470,32
5	2056,57	24	3545,58
6	2253,68	25	3555,30^5
7	2403,—	26	3612,23
8	2529,29^5	27	3685,97^5
9	2648,76^5	28	3721,60
10	2741,15^5	29	3700,31
11	2827,35	30	3687,28^5
12	2935,74^5	31	3706,84^5
13	3029,43^5	32	3711,95^5
14	3109,34	33	3778,39
15	3161,93^5	34	3771,04
16	3229,19	35	3793,56
17	3256,30^5	36	3824,61^5
18	3321,02		

INHOUD.

HOOFDSTUK I.

De Rijksverzekeringsbank en hare inrichting.

HOOFDSTUK II.

Verzekeringsplicht en classificatie.

HOOFDSTUK III.

Bladz.

Hoofdstuk IV.

Ongevallen.

Hoofdstuk V.

Financiëel overzicht.

Hoofdstuk VI.

Hoofdstuk VII.

De toepassing en de werking der Ongevallenwet 1901.

Bijvoegsel tot de *Nederlandsche Staatscourant* van Zondag 18 en Maandag 19 December 1910, nº. 296.

Nº. 98.

VERSLAG *van het Internationaal Congres voor Handelsonderwijs, gehouden te Weenen 11—16 September 1910.*

AAN DE KONINGIN.

Ondergeteekenden, bij Uwer Majesteits beschikking van 31 December 1909 nº. 144, als afgevaardigden der Nederlandsche Regeering naar het negende Internationale Congres voor Handelsonderwijs te Weenen aangewezen, hebben de eer daaromtrent het volgend verslag aan Uwe Majesteit aan te bieden.

De plechtige opening had plaats op 11 September 1910, door den beschermheer Z. K. en K. H. Aartshertog Leopold Salvator, in tegenwoordigheid der afgevaardigden van 22 Staten, van de Ministers van Onderwijs en Eeredienst en van Handel, van den opperburgemeester van Weenen en tal van vertegenwoordigers van instellingen op het gebied van onderwijs, handel en nijverheid.

Met erkentelijkheid moge vermeld worden, dat de voorzitter van het Comité Permanent pour les congres internationaux de l'enseignement technique, commercial et industriel, de heer Leon Saignat, hoogleeraar te Bordeaux, onder aandachtige instemming der vergadering, het groote verlies in herinnering bracht, dat bedoeld Comité heeft geleden door het overlijden van mr. C. Pijnacker Hordijk, die sedert 1899 daarin als vertegenwoordiger van Nederland zitting had, en meermalen de eer genoot Uwer Majesteits Regeering op Internationale Congressen voor handelsonderwijs te vertegenwoordigen.

In de aan de behandeling der vraagpunten gewijde vergaderingen werd als eerste punt aan de orde gesteld het vraagstuk: „door welke middelen kan de kennis en het begrip van vreemde landen worden opgewekt en ontwikkeld".

De eerste inleider van dit onderwerp was Geheimer-Regierungsrath dr. Stegemann, uit Brunswijk, die er op wees, hoe in vroegere tijden de veelal door kooplieden gevolgde gewoonte, om hunne zonen voor enkele jaren bij buitenlandsche handelsvrienden in de leer te doen, mede onder den invloed van de zooveel omvattender en dus zooveel meer studiejaren eischende theoretische opleiding in onbruik is geraakt. Wat daarvoor in de plaats is gekomen, de korte reizen in het buitenland, in internationale treinen, met oponthoud in hoofdplaatsen met internationale hotels, zonder veel ander doel dan het zoeken van ontspanning, is geheel onvoldoende om den jongen koopman ook maar eenigszins gezonde denkbeelden omtrent, laat staan, waardeering van vreemde landen en volkeren te doen verkrijgen. Toch achtte de inleider zulks te noodzakelijker, waar het onderwijs in vele landen naar zijne meening hier meer, daar minder, onder den invloed van chauvinistische beschouwingen staat, waar het onderwijs in vreemde talen zich in hoofdzaak van klassieke of ultra-moderne lectuur bedient en de aardrijkskunde dikwijs niet veel meer dan dorre cijfers en feiten geeft.

In het midden latende of de inleider hier niet te zeer generaliseerde, waar hij blijkbaar het oog op sommige bepaalde Staten had, verdient zeer zeker het door hem als een der meest doeltreffende middelen aangeduide denkbeeld de aandacht ook van hen, in wier oogen de school hare taak beter en onpartijdiger opvat dan dr. Stegemann meent te mogen zeggen. Dit denkbeeld komt hierop neer, dat een overzicht zal worden gemaakt van zoodanige litteraire kunstwerken van elk land, als geschikt zijn te achten om bij wijze van ontspanningslectuur genoten, tevens een degelijk inzicht in het leven en streven van de onderscheidene lagen der bevolking, met name van het bedrijfsleven in zeker land, te geven. De lijst, bij wijze van proef, met behulp van daartoe uit verschillende landen aangezochte personen, door dr. Stegemann samengesteld, bewees welk een waardevolle boekerij een aldus uit bijv. een dozijn werken van elke natie samengestelde verzameling zou vormen.

Door den anderen inleider over dit onderwerp, prof. Stern, uit Leipzig, werd de aandacht gevestigd op de studiereizen, die door de studeerenden aan inrichtingen voor handelsonderwijs worden ondernomen, en die evenzeer ten doel hebben het bedrijfsleven in het buitenland te leeren kennen. De inleider deelde mede, dat hij, toen hij voor een tiental jaren met dergelijke reizen begon, gewoon was in de plaatsen, die bezocht werden, zoo volledig mogelijk met de aldaar op den voorgrond tredende instellingen op het gebied van handel en nijverheid

kennis te maken. Spoedig echter was hij tot de overtuiging gekomen, dat deze wijze van handelen ondoeltreffend was, daar de vermoeienissen van elke reis, maar in het bijzonder aan een studiereis verbonden, zoowel den leider als den toehoorders te machtig bleken.

Sedert had hij dan ook een ander systeem gevolgd, nl. dit, dat men een of enkele verwante onderwerpen uit het bedrijfsleven in verschillende buitenlandsche plaatsen bestudeerde. Als voorbeeld werden de veilingen en inschrijvingen van sommige stapelartikelen op voorname handelsplaatsen genoemd. Tot de bestudeering daarvan maakte de inleider met zijn studenten onlangs een reis naar Hamburg, Rotterdam en Londen, ten einde hen een juist begrip van den gang van dergelijke zaken in die verschillende plaatsen te doen krijgen. Dat een dergelijke studiereis een aanmerkelijke voorbereiding vordert, en daarbij een beroep moest worden gedaan op de welwillende hulp van in het buitenland gevestigde Duitschers, spreekt wel vanzelf. Doch daardoor juist meende de inleider — en het Congres kon zich met die opvatting geheel vereenigen —, dat de kennis van vreemde landen door dergelijke studiereizen werkelijk in den goeden zin werd bevorderd.

Vermeld zij nog dat bij de gedachtenwisseling over dit onderwerp een der Nederlandsche congresleden, de heer dr. H. Blink, gelegenheid vond er op te wijzen dat hier te lande veel van de door dr. Stegemann besproken bezwaren in den laatsten tijd zich niet meer zoo deden gevoelen en dat met name omtrent de taak der aardrijkskunde, die aan handelsscholen inderdaad als economische geographie is te onderwijzen, aanmerkelijk juister denkbeelden bestaan dan de inleider noemde.

Het tweede punt der agenda stelde de vraag, „hoe de leeraren in vreemde talen de voor hun onderwijs noodige handelskennis kunnen verkrijgen".

Beide inleiders van dit onderwerp wezen er op, dat vóór alles degelijke taalkennis vereischt wordt; de onderwijzer moet dus in de eerste plaats als onderwijzer in de vreemde talen gediplomeerd zijn, en daarnaast of daarna zich handelskennis eigen maken. Daartoe is eigen studie vereischt, aangevuld hetzij door een persoonlijke werkzaamheid op een kantoor, of door het volgen van speciale (vacantie) curcussen, als hoedanig zeer zeker in de allereerste plaats in aanmerking komen de „cours d'expansion commersiale" door de „Internationale Vereeniging tot bevordering van het Handelsonderwijs" in de laatste jaren successievelijk te Lausanne, te Mannheim, te Hâvre en te Weenen

gehouden, waarvan hierna nog uitvoeriger zal gesproken worden.

Waar echter het bezoek van laatstbedoelde cursussen altijd slechts aan een minderheid mogelijk blijft, werd aanbevolen aan de hoogere handelsscholen of aan de handelsafdeelingen der Universiteiten cursussen van een of meer semesters te verbinden, om een afgeronde handelsopleiding aan den philoloog te geven en hen tevens bekend te maken met de paedagogische vragen, die voor hen van zoo groot belang zijn.

In elk geval zou dus naast het gewone taal-diploma moeten blijken van afzonderlijke handelsstudie, geheel hetzelfde systeem dus hetwelk heeft voorgezeten bij het ontwerpen der cursussen, die de Nationale Vereeniging voor Handelsonderwijs staat te geven, en ook, niettegenstaande vele daartegen geopperde bezwaren gevolgd werd en wordt door de Federatie van Kantoor- en Handelsbediendenvereenigingen in Nederland.

Voorts waren op den eersten Congresdag aan de orde „de etischen en lichamelijke opvoeding van leerlingen van handelsscholen". Over de lichamelijke opvoeding kunnen wij kort zijn, omdat niet bleek dat er een bijzondere reden was om te dezen opzichte voor leerlingen van handelsscholen andere wenschen te koesteren dan voor leerlingen die algemeen ontwikkelend onderwijs ontvangen.

Daarentegen is het vraagstuk van de ethische opvoeding op de handelsschool van meer belang, omdat het op een zoo bij uitstek practisch doel gericht onderwijs, dat uitteraard voor „geld verdienen" opleidt, allicht eenzijdig en daardoor onvoldoende wordt, wanneer den leerling niet wordt voorgehouden, dat ten slotte de vraag *of* men geld zal verdienen ondergeschikt is aan de vraag *hoe* men het verdient.

De tweede inleider, die ten deze tot bepaalde conclusies kwam, had voorgesteld de wenschelijkheid uit te spreken, dat naast het godsdienstonderwijs, waar dit gegeven wordt, en anders in plaats daarvan, waar het nog niet bestaat, een voor alle leerlingen verplicht onderwijs in de ethiek zou worden ingesteld.

Onzerzijds werd dit voorstel niet onbedenkelijk geacht. Daargelaten dat de ethiek als afzonderlijk leervak uiterst ondankbaar zou zijn, zou door aan het verlangen des inleiders te voldoen de gedachte gewekt kunnen worden, dat het onderwijs in de andere vakken, die op de handelsschool worden onderwezen, niet geschikt noch bestemd is om den leerlingen ethische begrippen bij te brengen. De eerstondergeteekende stelde dan ook aan het Congres voor, in plaats der voorgestelde conclusie slechts uit te spreken de wenschelijkheid dat bij het onderwijs der handelsscholen de verwezenlijking van de opvoedende gedachte

op den voorgrond geplaatst zou worden. Met bijna algemeene stemmen werd door het Congres in dezen zin besloten. Inderdaad werden door talrijke aanwezigen allerlei voorbeelden aangehaald, hoe juist het onderwijs op een handelsschool, dat als 't ware steeds voorbeelden uit het dagelijksch leven aanhaalt, zoo uitermate geschikt is om bij die gelegenheid, ongemerkt en op bevattelijke wijze, ethische beginselen in het gemoed der leerlingen wortel te doen schieten.

Bijzonder belangrijk waren de besprekingen, die aan het hooger handelsonderwijs gewijd waren. Het zesde en zevende vraagpunt der agenda behandelden namelijk „de plaats, die de economische wetenschappen, respectievelijk de handelswetenschappen aan de handelshoogescholen behooren in te nemen". Met name was het de eerste inleider, de Oostenrijksche hoogleeraar dr. A. Braf, oud-minister van landbouw, die op meesterlijke wijze de groote beteekenis van de theoretische Staathuishoudkunde voor de ontwikkeling van het inzicht in de beteekenis der maatschappelijke verschijnselen uiteenzette. Inleider wees er op dat bij het lager handelsonderwijs in het geheel geen sprake kan zijn van de theoretische Staathuishoudkunde als afzonderlijk leervak, en dat zelfs op de middelbare handelsscholen het bijbrengen van Staathuishoudkundige begrippen bij voorkeur moet geschieden ter gelegenheid van de behandeling van andere leervakken, dus niet bij wijze van vooropgezette theorie maar bij wijze van zich aan bepaalde feiten en omstandigheden aanknoopende beschouwingen. Dit geldt niet alleen voor het leervak handelskennis, maar ook voor aardrijkskunde en geschiedenis, wat wel reeds hieruit blijkt, dat de gebruikelijke uitdrukkingen handelsaardrijkskunde en handelsgeschiedenis in latere jaren veelal door de meer omvattende economische aardrijkskunde en economische geschiedenis werden verdrongen. Nadat op deze wijze een practische feitenkennis is aangebracht, kan althans eenige tijd, bijv. het laatste leerjaar der middelbare handelsschool, worden gewijd aan de theoretische Staathuishoudkunde, die aan de hand van het reeds verkregen feitenmateriaal de wetenschappelijke regelen ontwikkelt en die verschijnselen naar die regelen verklaart en beoordeelt.

Gansch anders echter, zoo verklaarde de inleider verder onder gespannen aandacht der vergadering, is der taak van het hooger handelsonderwijs ten opzichte van deze materie. Wanneer wij nagaan welke groote publieke verantwoordelijkheid wordt gelegd op de schouders van hen, die de eerste plaatsen in het zakenleven innemen, hoe de leiders van wereldzaken ook in vele opzichten het wel en wee van duizenden medeburgers beheer-

schen een overwegenden invloed op de welvaart van hun vaderland, ja soms over de grenzen oefenen, wanneer wij tevens bedenken, hoe allernoodzakelijkst het voor de verantwoordelijke leiders van handel en bedrijf is, zich onverwijld rekenschap te kunnen geven van de talrijke en dikwijls snel op elkaar volgende openbaringen op het gebied van prijsbeweging, marktvoorraden, opening of sluiting van productie en afzetgebied en wat dies meer zij; wanneer wij ten slotte overwegen hoe gewenscht het is, dat de leiders van groote bedrijven en ondernemingen zich in openbare lichamen beschikbaar stellen tot deelneming aan het algemeen bestuur van hunne vak- en algemeene landsbelangen, inderdaad dan kan het niet anders, of men gevoelt dat voor dezulken meer noodig is dan een theoretische verklaring van verschillende verschijnselen van het bedrijfsleven. Voor dezulken inderdaad is een diepgaande studie juist van de theoretische Staathuishoudkunde, een wetenschappelijke grondslag, die hen later in staat stelt de beteekenis te doorgronden van de verschijnselen, die zij dan zullen waarnemen, een onafwijsbaar vereischte en tevens een onschatbaar bezit.

Zoodoende toch zullen zij alsdan in staat kunnen geraken zich zelfstandig rekenschap te geven van den maatschappelijken toestand van het oogenblik, en een oordeel kunnen vellen over de politiek, die tegenover de alsdan waargenomen verschijnselen zal zijn te volgen.

Naast een dergelijke opvatting van de behandeling der leerstof kunnen meer direct op de practijk gerichte cursussen als speciale colleges plaats vinden, en kan eigenlijk schoolonderwijs de nog onvoldoend voorbereid studeerenden helpen vooraf het aan hunne voorbereiding ontbrekende aan te vullen. De algemeene inrichting van het onderwijs in de Staathuishoudkunde aan de handels- hoogeschool echter zij en blijve zuiver wetenschappelijk, en in geen enkel opzicht beneden het peil eener universiteit.

Het deed vreemd aan na deze algemeen en levendig toegejuichte rede den directeur der „Scuola superiore di Commercio” te Venetië bij de inleiding van het zooeven genoemde zevende vraagpunt te hooren betoogen — en meerdere sprekers bleken van zijn standpunt althans niet ver verwijderd te zijn — dat het zoogenaamde „Musterkontor” in de handelshoogeschool op zijn plaats is. Van de zijde der Nederlandsche Congresbezoekers werd daartegen met nadruk opgekomen, en ook andere sprekers, als de Oostenrijksche Regierungsrath dr. Kleibel en de rector der Berlijnsche handels- hoogeschool dr. Dünkler grepen de

gelegenheid aan, om te betoogen dat alles wat in de eerste plaats naar de verhooging van practische bruikbaarheid voor een bepaald beroep — ook voor het kantoorleven — streeft alleen daardoor reeds van het hooger handelsonderwijs is uitgesloten, ja zelfs, voor zoover het geen hulpmiddel tot het bijbrengen van kennis is, van de middelbare school verwijderd moet blijven. Wanneer dit beginsel niet door alle sprekers gehuldigd werd, is dit naar onze meening ook wel daaraan toe te schrijven, dat de meer onmiddellijk op de practijk gerichte lessen dikwijls een zeer welkome aanvulling van de theorie vormen en zelfs tot goed verstand daarvan kwalijk gemist kunnen worden, evenzeer als voor den jurist het bijwonen van rechtszittingen, voor den medicus het verrichten van operatiën belangrijke, ja onmisbare hulpmiddelen zijn tot aanvulling van theoretische kennis. Niet te miskennen viel echter, naar het ons voorkwam, bij een deel der vergadering het, uit Nederlandsch oogpunt zeker ten eenenmale te verwerpen denkbeeld, dat tot de algemeene taak van het hooger handelsonderwijs ook zou behooren de studeerenden practisch, d. w. z. voor een bepaalde branche, meer onmiddellijk bruikbaar te onderleggen. Dat, zooals de zooeven genoemde inleider Castelnuovo zeide, en ook inderdaad in Italië en Oostenrijk het geval is, de koopmansstand, d. w. z. de groote maatschappijen hun personeel bij voorkeur uit handels- hoogescholen betrekken, is met deze, ook ten onzent onjuist geachte meening, volkomen in overeenstemming, maar juist daarom met het karakter der handels- hoogeschool in strijd. Dat de gediplomeerden van handels- hoogescholen veelal tot aanzienlijke plaatsen in het bedrijfsleven worden geroepen, is niet omdat zij voor de practijk werden opgeleid, maar omdat hun breede en diepgaande kennis van het bedrijfsleven hen tot volkomener kennis van de verschijnselen der practijk vermocht te leiden.

Het Congres was blijkbaar in twee stroomingen verdeeld; ook zij die het o. i. hooger en beter standpunt verdedigden, vonden warmen bijval.

De behandeling van het vraagpunt „welk toezicht van Rijkswege op openbare en bijzondere onderwijsinrichtingen moet worden geoefend", leverde voor ons weinig belangrijks op. Echter zij te dezer plaatse vermeld, dat onder bijzondere onderwijs werd verstaan het complex van zoodanige onderwijsinrichtingen, wier diploma's niet van Staatswege erkend werden, terwijl omgekeerd onder openbaar onderwijs worden begrepen alle inrichtingen, aan welker diploma's door de Overheid zekere bevoegdheden waren verbonden.

Dat ook bijzondere scholen in den boven aangegeven zin aan

het Staatstoezicht onderworpen, d. w. z. voor de daartoe aangewezen Staatsambtenaren toegankelijk moeten zijn, en dat aan hen, die zulk een onderwijsinrichting in het leven roepen en leiden — om van de andere daaraan verbonden leerkrachten nog niet te spreken — zekere eischen ten opzichte van bevoegdheid moeten gesteld worden, spreekt voor ons zoo vanzelf, dat men er zich slechts over zou kunnen verwonderen, als in het Congres daarover verschil van gevoelen ware geweest — waarvan overigens niet bleek. Wel kregen wij den indruk dat men het veelal met die bevoegdheid en bekwaamheid niet altijd even nauw neemt.

Uit practisch oogpunt van groot belang waren de mededeelingen en voorstellen betreffende „het onderling uitwisselen, tusschen verschillende instellingen, van leermiddelen bij het onderwijs in de warenkennis. De Oostenrijksche handelsleerarenvereeniging heeft in 1904 een bureau tot dit doel opgericht; tweemaal per jaar zendt het Centraal Bureau, de handelsacademie te Graz, aan de aangesloten instellingen van onderwijs allerlei monsters van producten, halffabrikaten en fabrikaten, terwijl in het orgaan der vereeniging belangrijke mededeelingen omtrent de voorhanden artikelen, en omtrent de technologische procedés bij de bereiding van nieuwe producten worden bekend gemaakt.

Overwogen zal worden, wanneer andere landen het Oostenrijksche voorbeeld volgen, of ook een internationaal ruilsysteem kan worden in practijk gebracht.

Hoogst belangrijk waren ook de zeer fraaie lichtbeelden die in Oostenrijk als hulpmiddel worden gebruikt. Met groote moeite en volharding heeft men zoowel gewone als kinematographische photo's weten te verkrijgen die van allerlei bedrijven en van het verkrijgen van verschillende producten een zeldzaam duidelijk beeld geven. Als voorbeeld noemen wij het winnen en verwerken van kurk in eene voortreffelijk geslaagde kinematographische voorstelling. Ook deze platen worden door de Oostenrijksche vereeniging onderling uitgeleend. Het Bureau der Internationale Vereeniging voor Handelsonderwijs zal een organisatie ontwerpen, waardoor alle bij de vereeniging aangesloten landen over dergelijke photo's kunnen beschikken.

Bij de behandeling der ethische opvoeding der leerlingen van de handelsscholen was reeds ter loops het karakter, dat het onderwijs aan deze scholen behoort te hebben, ter sprake gekomen. Meer in het bijzonder geschiedde dit bij de behandeling van het tiende punt, waarbij „de handelsscholen als beroeps-

en als tegenwoordige opvoedingsscholen" werden beschouwd. De beide inleiders, zoowel de directeur van de Handelsschool te Bellinzona, de heer Rossi, als de algemeene inspecteur van de Hongaarsche handelsscholen, de heer Bela Schack, waren er van overtuigd, dat ook de handelsschool eene opvoedingsschool behoort te zijn, en zich niet kan vergenoegen met het bijbrengen van onmiddellijk aan te wenden kennis.

Nadrukkelijk werd het door beiden op den voorgrond gesteld, dat er samenwerking behoort te zijn tusschen de verschillende vakken om het gemeenschappelijk doel te bereiken en het geen zin heeft te spreken van vakken, die eigenlijke beroepsvorming geven en andere die algemeene vorming beoogen. De methode zoowel als de keuze der leervakken moet bewerken dat de jonge lieden, die vorming verkrijgen, welke hen voor het leven van den handel geschikt maakt, terwijl beide voortreffelijke schoolmannen nadrukkelijk bevestigden de reeds boven, ook van Hollandsche zijde vermelde meening, dat op de school geen koopman volledig kan gevormd worden, maar dit eerst in het practische leven kan geschieden. Evenwel tevens dat de goed gevormde leerling der handelsschool voor alles op deze scholen verschillende eigenschappen en gewoonten moet hebben verkregen, naast een voor zijn doel nuttige kennis, waardoor hij veel sneller dan anderen in het practische leven een goed koopman zal worden. In het bijzonder werd door beide sprekers gewezen op de noodzakelijkheid van een hoog wetenschappelijk peil der leeraren, welke de heer Rossi het liefst aan de universiteit gevormd zag. Op deze wijze toch kan men leeraren hebben, die met omzichtigheid uit een ruimen wetensvoorraad scheppen. Terwijl de heer Rossi een programma aanbeval, dat ongeveer overeenkomt met dat van onze handelsscholen met tweejarigen cursus, volgende op de hoogere burgerschool met driejarigen cursus, wees de heer Schack er vooral ook op, dat overlading der programma's, die blijkbaar veel voorkomt, moet worden vermeden.

Bij de discussie, welke zich naar aanleiding van deze referaten ontwikkelde, bleek vooreerst dat in Duitschland en Oostenrijk de vraag van de waarde der diploma's ten opzichte van den militairen dienst eene groote rol speelt, dat men verder wanneer de handelsscholen meer als de gelijken worden beschouwd van de Oberrealschulen en Gymnasia meent dat dit ook op de vrijheid van beweging der leeraren gunstig zal inwerken en dat vooral er voor moet worden gewaakt, door handhaving van een hoog peil van onderwijs, dat de meening post vat als zouden op de handelsscholen nog steeds kunnen worden geplaatst de jongelieden, die in andere scholen van algemeene vorming niet vooruit kunnen.

Ofschoon enkele overeenkomstige opvattingen ook in ons land wel zijn vernomen, is toch de toestand bij ons in het algemeen geheel anders en wordt de handelsschool met tweejarigen cursus als gelijkwaardig beschouwd met de twee hoogste klassen der hoogere burgerschool, al zijn de onderwijsvakken en is de aard van het onderwijs anders. Zoo is ook het geval met opmerkingen, welke werden gemaakt naar aanleiding van den wensch, door den heer Rossi geuit, dat de jongelieden op een leeftijd van 19 jaar ongeveer de handelsschool zouden verlaten. Uit koopmanskringen werd daarentegen aangevoerd, dat dan toch nog de driejaarlijksche leer in het bedrijf noodig zou zijn en de jongelieden veel te oud zouden worden. Naar Nederlandsche opvattingen is een flink absolvent van eene middelbare handelsschool reeds spoedig in staat zich in een handelsbedrijf op ee hoogte te stellen, de werkzaamheden, die hem worden opgedragen te verrichten en zich tot een goed koopman verder te vormen.

Opmerkelijk evenwel is het, dat in het buitenland, waar de handelsscholen veelal zijn ontstaan ter vervanging of verkorting van de practische leer in het bedrijf, en waar dus deze scholen vaak een uitsluitend beroepsvormend karakter hadden, de strooming veel meer gaat in de richting van een middelbaar handelsschoolwezen, zooals wij dat kennen, waar nooit de opvoeding en vorming uit het oog is geraakt maar door eene andere keuze van de vakken dan op de hoogere burgerschool met vijfjarigen cursus werden onderwezen een betere vorming voor het practische leven is bereikt.

Het is daarom ook van Duitsch—Oostenrijksch standpunt te begrijpen dat als volgend punt op het programma, al werd het ook in een tijdens het Congres veranderde volgorde op een anderen dag behandeld, juist *het handelsonderwijs van de handelsleerlingen* voor wie dus leerlingcontracten met de patroons zijn afgesloten, of die volgens de gewoonte bij den koopman in de leer gaan, punt van bespreking uitmaakte.

Het bleek uit de zeer deskundige inleiding van dr. J. Knörck, directeur van een dier scholen, die wij in het algemeen handelsavondscholen zouden noemen (Kaufmännische Fortbildungsschule), dat de leidende gedachte in Duitschland steeds is geweest de driejarige practische leertijd van den leerling in het koopmansbedrijf te handhaven. Daar komen dus de jongelieden dadelijk na het algemeen vormend onderwijs in het handelsbedrijf. Nu heeft de patroon de plicht om de jongelieden behoorlijk met de verschillende werkzaamheden in het bedrijf practisch bekend te maken of bekend te doen maken. Daarnaast bestaat dan zoowel voor de Overheid als voor vereenigingen de

plicht om onderwijs te geven dat zich bij die practische leer aansluit. Dit onderwijs wordt in de Kaufmännische Fortbildungsschulen in Duitschland gegeven en is vaak georganiseerd in een driejarigen cursus met 6 tot 8 onderwijsuren in de week.

De rechten en verplichtingen van patroon en leerling zijn in de Gewerbe-Ordnung omschreven. Onder de verplichtingen van de patroons behoort, dat zij de behoorlijke practische vorming moeten geven en de jongelieden in de gelegenheid moeten stellen, ja zelfs moeten aansporen om de Fortbildungsschulen te bezoeken en dus den noodigen vrijen tijd daarvoor te geven.

Wat de jongelieden betreft, zoo bleek dat men in sommige Staten van Duitschland, in het bijzonder Zuid-Duitschland òf reeds jaren lang tot algemeene tevredenheid de directe schoolplicht voor dit onderwijs heeft, òf wel dat men den zoogenaamden indirecten schooldwang heeft, daar de jongelieden als zij de vakschool niet bezoeken, verplicht zijn een algemeene herhalingsschool te volgen. Ook in Pruissen overweegt men de invoering van dezen schooldwang, terwijl bij de discussie bleek dat Baden hem reeds tot algemeene tevredenheid jarenlang heeft en ook in Oostenrijk de zaak op dezelfde wijze is geregeld. Deze laatste punten werden in het referaat van den heer Leon Morf, directeur van de handelsschool te Lausanne, niet besproken. Deze laatste gaf een systematisch overzicht van de wijze waarop het aanvullend onderwijs kan worden gegeven aan leerlingen, die reeds in het handelsbedrijf als leerlingen werkzaam zijn en nam daarin onderscheidene nuttige wenken op. Naar de meening van dezen referent zal degene die in den handel wenscht te worden opgeleid voortdurend meer er naar streven de algemeene en theoretische vakopleiding te eindigen vóór het binnentreden in het koopmansberoep, op die wijze de practische leer aanmerkelijk te bekorten en daarmede het oogenblik dat hij betaling ontvangt voor zijne diensten verhaasten, terwijl hij dan later zijne algemeene en vakvorming zal voleindigen door het volgen van cursussen, zooals die door universiteiten worden georganiseerd en zooals zij in de nader te noemen Wirtschaftskurse bestaan.

Welke ook de wettelijke bepalingen in de verschillende landen op dit stuk mogen zijn, het bleek wel zeer duidelijk uit het referaat van den heer Knörch, dat de practische vorming, die de koopman in zijn bedrijf aan de leerlingen geeft, nog dikwijls alles te wenschen overlaat. Mededeeling werd gedaan van een uitgebreid onderzoek dat naar het leerlingwezen in Duitschland kort geleden is ingesteld ten aanzien van het koopmansbedrijf en waarbij gebleken is, dat van een doeltreffende practische vorming slechts in uiterst zeldzame gevallen sprake

is. Veeleer kan men zeggen, dat in weerwil van de wettelijke bepalingen de leerlingen niet veel anders zijn dan niet of slecht betaalde werkkrachten. Het bleek, dat ofschoon de vergadering zich zeer wel bewust was van de groote onvolkomenheden, welke de tegenwoordige practische leer in den handel bezit, men toch in het algemeen van meening is, dat men dit van de middeleeuwen geërfd instituut niet moet opgeven, maar verbeteren. Hoe dat moet geschieden bleek in de vergadering niet duidelijk. Er werd gewezen op handelsinspecteurs, verplichte leerlingenexamens, modelleerplannen voor die practische vorming, terwijl door den referent dr. Knörck voorbeelden werden aangehaald van zeer groote firma's, die aan een buitengewoon groot aantal leerlingen een voortreffelijke practische vorming verschaften, en zich daarbij zeer wel bevinden. Ook werd opgemerkt dat in Zwitserland de krachtige koopliedenvereeniging zelve er voor zorgt, dat geene bedienden worden aangesteld, die niet een behoorlijken leertijd hebben ten einde gebracht. Of daarmede de vorming die voor sterk in beslag genomen patroons van zaken toch zeker groote bezwaren oplevert, verkregen is, bleek niet. Het vraagstuk werd ook van gezaghebbende Duitsche zijde nog geenszins als voldoende onderzocht beschouwd om een definitieve oplossing spoedig te doen verwachten.

Onmiddellijk in verband met deze vragen staat eene andere die ook ter vergadering van het congres tot breede gedachtenwisseling aanleiding gaf, nl. „hoe men de leerlingen van de handelsscholen", waarbij dan gedacht is aan handelsscholen *voorbereidende* tot het handelsleven, „in de handelspractijk kan inwijden".

Ook hier is het dus niet zoozeer het onderwijs, dat op de school zelve wordt gegeven dat bedoeld is, als wel, op welke wijze iemand, nadat hij de vakopleiding van eene handelsschool heef genoten, in de practijk zelve het best de practische zijde van het vak leert.

De inleider, de heer Josef Vinci te Weenen, gaf daarover zeer behartenswaardige wenken. Hij waarschuwde vooral tegen het vrij algemeen streven om na eene handelsschool of zelfs handelshoogeschool dadelijk zich te begeven in een zeer groote handelsonderneming. Het gevaar is dan zeer groot dat een algemeen inzicht in het handelsbedrijf niet wordt verkregen. Veel beter is het daarom, om te beginnen met een bedrijf van middelmatigen of zelfs kleinen omvang; met de zorgvuldige vakopleiding gewapend zal de jonge man dan spoedig het geheel overzien en later in eene groote onderneming geplaatst, eene leidende plaats kunnen innemen, tot welke zijne zorgvuldige theoretische en practische vorming hem dan roept.

De andere inleider, de heer M. Renouard te Parijs, stelde sterk op den voorgrond, welke goede diensten eene vereeniging van oudleerlingen eener handelsschool zoude kunnen bewijzen. Naar aanleiding van deze inleidingen ontspon zich eene zeer merkwaardige discussie. Aan de eene zijde werd door onderwijsmannen opgemerkt, dat vele jongelieden, die de handelsscholen bezoeken, het volstrekt niet meer als een ideaal zich voor oogen stellen om zelfstandig koopman te worden, veeleer zich met een ondergeschikte betrekking tevreden te stellen om daarmede een „pensioen" te verdienen. Zelfs werd de vraag geopperd of met het oog op deze neiging onderscheidene scholen niet haar leerplan zouden moeten wijzigen. Ook door een vertegenwoordiger van eene vakvereeniging van handelsbedienden werd deze stelling aanvaard, terwijl omgekeerd, leidende mannen uit het practische handelsleven tegen deze richting waarschuwden, niet alleen in het belang van den handelsstand zelven, maar ook van de groote bedrijven, welke juist personen noodig hebben die geheel zelfstandig een bedrijf desnoods zouden kunnen uitoefenen. Over de werking van vereenigingen van oud-leerlingen werd ook verschillend geoordeeld. De handelsbediendenvereeniging achtte haar eigen organisatie daarvoor voldoende; van de andere zijde werd dat met voorbeelden, aan de practijk ontleend, ten sterkste bestreden.

Deden zich bij dit punt reeds verschillende met elkaar strijdige belangen kennen tusschen degenen, die als handelsbedienden de kans om zelfstandig te worden hebben opgegeven of wel, dat zelfs niet wenschen en aan de andere zijde hen, die als werkkracht in de leer gaan om zelf te hunner tijd zelfstandig op te treden, andere belangenbotsingen deden zich voor toen op het Congres het belangwekkende vraagstuk van „de vrouw als handelsbediende en hare opleiding daartoe" aan de orde kwam.

Van practische koopmanszijde werd, tevens gesteund met uitvoerig statistiekmateriaal, door den heer K. Spitzer te Weenen aangetoond, dat steeds meer de vrouw zich beweegt in den handel, niet alleen in de betrekkingen, waarvoor vrouwen eene bijzondere geschiktheid steeds hebben getoond, zooals in het winkelbedrijf, maar ook in de kantoren. De referent was deze beweging sympathiek gezind, omdat er tal van werkzaamheden zijn waarvoor vele vrouwen door haren specialen aanleg bijzonder geroepen zijn, terwijl bovendien in vele kleine bedrijven, wanneer de vrouw behoorlijk voor den handel is gevormd, hare zaakkundige medewerking van het grootste belang kan zijn voor het welslagen van de onderneming en zoodoende voor de welvaart van het huisgezin. Ofschoon de referent het vraagstuk nog niet opgelost achtte, integendeel hoofdzaak acht, dat de

aandacht van het Congres op deze zaak wordt gevestigd, sprak hij toch als zijne overtuiging uit, dat de opleiding van de meisjes voor handelsvakken, welke tegenwoordig in zijn land nog zeer gebrekkig is, afdoende moet worden verbeterd, om ook de vrouw tot hoogere plaatsen in den handel op te leiden.

Bij afwezigheid van mejuffrouw Domino, onderwijzeres aan de handelscursussen te Parijs, werd de taak om het beroepsonderwijs van de vrouw te behandelen van het standpunt der moderne vrouwenbeweging, door eene Hongaarsche dame, mejuffrouw Schwimmer, op uitnemende wijze vervuld. Op den voorgrond werd gesteld dat voor dezelfde diensten dezelfde betaling moest worden gevorderd, maar ook dezelfde opleiding moest worden gegeven en daardoor tal van onaangename verschijnselen als het drukken van het loon door de concurrentie van slecht voorbereide vrouwelijke krachten zouden verdwijnen.

De discussie over dit onderwerp deed in de eerste plaats zien, dat de reeds meer gemelde vakvereeniging van handelsbedienden het verstond materieele belangen van hare leden te hullen in een kleed van idealisme. Terugdringen van de vrouw werd blijkbaar daar voorgestaan uit de practische overwegingen van de belangen der mannelijke bedienden. Aan den anderen kant werd door de Duitsche regeeringsambtenaren gewezen op de wenschelijkheid om bestaande behoeften te bevredigen maar tegelijkertijd niet door sterke ontwikkeling van handelsscholen voor vrouwen de toeloop tot het koopmansbedrijf van de zijde der vrouwen al te zeer aan te wakkeren. Daartegenover deed de inspecteur Junod uitkomen, dat in Zwitserland de vraag reeds lang opgelost is en de Bondsregeering voor de subsidieering van handelsscholen de voorwaarde stelt, dat de meisjes op denzelfden voet als jongens worden aangenomen, terwijl ook de vereeniging van kooplieden haar aanvankelijke oppositie geheel heeft laten varen.

Door een der Nederlandsche congresleden werd nog gewezen op de toestanden hier te lande, die ook eene vrije vorming voor het beroep toelaten. In de volgende congressen zal dit onderwerp zonder twijfel herhaaldelijk ter sprake komen.

Ten slotte is nog te vermelden, dat de heer Junod, met den heer D. Stegemann, de grondvester van het werk der Internationale Wirtschaftskurse over de resultaten van die cursussen die nu voor de vierde maal gehouden werden, een gedocumenteerde rede hield, welke het belangrijke onderwerp in helder licht stelde. In de vergadering van de Internationale Vereeniging voor Handelsonderwijs, welke ter zelfder tijd als het Congres te Weenen werd gehouden, werden over dezelfde zaak nog rapporten uitgebracht door twee personen, die de cursussen

hebben bijgewoond. Deze rapporten behelsden onverdeelde lof, welke zeker den professoren en het comité van uitvoering toekomt, maar onthielden zich van critiek. Over het geheel kan worden getuigd, dat het doel van deze Wirtschaftkurse wel bereikt wordt. Dat doel wordt aangegeven als volgt:

a. de economische ontwikkeling te bestudeeren van het land waar de cursus wordt gehouden;

b. de hoorders vertrouwd te maken met de taal van het land, waarin ook de lessen worden gegeven;

c. de vragen betreffende het handelsonderwijs grondig te behandelen;

d. door middel van bezoeken en excursies de nijverheids- en handelsontwikkeling van het land waar de cursus wordt gegeven, te doen kennen;

e. tusschen de personen van verschillende nationaliteit, welke de cursussen bezoeken, vriendschappelijke betrekkingen aan te knoopen.

Met dit doel zijn de cursussen georganiseerd in Lausanne 1907, Mannheim 1908, Hâvre 1909, Weenen 1910.

De cursus omvat twee onderdeelen: een cursus voor de taal, toegepast op den handel en een eigenlijke economische handelscursus. Daarnaast is getracht door den cursus voor de taal eerder te laten beginnen, de hoorders in de gelegenheid te stellen zich eerst meer aan de taal te gewennen, vóór de economische handelscursus begint. De duur is geweest van 4 tot 6 weken, 2 à 4 weken nl. voor den taalcursus, 3 à 4 weken voor den handelscursus. In Lausanne en Mannheim was de talencursus geheel voorbereidend, in Hâvre en Weenen liep hij met de anderen parallel.

Als een bewijs hoezeer het bezoek toeneemt, werden de volgende cijfers gegeven.

Taalcursus:

1907	Lausanne	45 hoorders	4 groepen
1908	Mannheim	21 „	1 groep
1909	Hâvre	75 „	3 groepen
1910	Weenen	55 „	2 „

Handelscursus met inbegrip van den taalcursus als deze parallel loopt:

		Handelslieden	Kooplieden	Leeraren	Totaal
1907	Lausanne	21	22	71	114
1908	Mannheim	23	3	19	45
1909	Hâvre	29	28	88	145
1910	Weenen	20	25	110	155

Het blijkt dat deze cursussen dus zeer sterk worden bezocht

door leeraren, in het bijzonder van handelsscholen. Uit ons land waren een leeraar eener hoogere burgerschool en een jonge koopman, tevens nog student, tegenwoordig geweest.

Uitdrukkelijk werd er op gewezen dat onderscheidene regeeringen reisbeurzen geven voor het bijwonen van deze cursussen, zoo Oostenrijk, Hongarije, Zwitserland, Duitschland, België. Men zoekt de beste leerkrachten uit van de handelsscholen en zendt ze naar de cursussen, zelfs gedurende eenige jaren.

Ofschoon het niet onmogelijk is dat de inrichting nog zal moeten veranderen — ons is de opmerking gemaakt, dat voor de reeds handelstechnisch gevormde leeraren de cursussen niet zooveel opleveren als voor de taalleeraren — is het toch zeer waarschijnlijk, dat dit werk zich ook in de toekomst nog sterk zal uitbreiden. Niet onmogelijk is het dat de volgende cursus in Londen of anders in Antwerpen wordt gehouden. Voor het aanknoopen van relaties met degenen die in andere landen handelsonderwijs geven, wisseling van gedachten, gepaard aan de verkrijging van heldere begrippen over een vreemde economische omgeving en verbetering van het taaleigen zullen deze cursussen onschatbare diensten kunnen bewijzen.

Algemeen was de instemming met het denkbeeld, dat nog meer dan tot dusverre de Regeeringen door reisbeurzen het bezoek der cursussen zullen bevorderen. Ook voor vereenigingen werd een ruim veld van werkzaamheid door steun aan bezoekers der cursussen aangewezen.

Het Congres besloot zich uit te spreken ten gunste van de uitnoodiging van de Hongaarsche Regeering om het Congres van 1913 te houden in Buda-Pest. Het werd gesloten met welverdienden dank aan het Congres-comité en den president Hofrath Geleich.

Opmerking verdient het dat tot den laatsten dag de vergaderingen steeds zeer druk bezocht werden.

't Welk doende, enz.

van Uwe Majesteit
de getrouwe onderdanen,

D. Bos.

P. Tjeenk Willink.

Bijvoegsel tot de *Nederlandsche Staatscourant* van
Vrijdag 16 December 1910, nº. 294.

Nº. 99.

VERSLAGEN *van de in 1910 gehouden examens ter verkrijging van akten van bekwaamheid als hoofdonderwijzer of hoofdonderwijzeres, met een overzicht van den uitslag der examens.*

UITSLAG DER EXAMENS.

Plaatsen waar de examens zijn afgenomen.	Opgekomen.	Teruggetrokken.	Afgewezen.	Toegelaten.
Mannelijke adspiranten.				
's Hertogenbosch	242	49	97	96
Arnhem . . .	297	72	104	121
's Gravenhage .	327	27	140	160
Amsterdam . .	124	10	56	58
Zwolle	115	11	45	59
Groningen . .	199	16	88	95
Totaal . .	1304	185	530	589

Plaatsen waar de examens zijn afgenomen	Opgekomen.	Teruggetrokken.	Afgewezen.	Toegelaten.
Vrouwelijke adspiranten.				
's Hertogenbosch	62	5	28	29
Arnhem . . .	50	4	18	28
's Gravenhage .	90	3	39	48
Amsterdam . .	70	1	35	34
Zwolle	13	1	2	10
Groningen . .	21	0	12	9
Totaal . .	306	14	134	158
Algemeen totaal	1610	199	664	747

In 1881	slaagden	79	van	198	opgekomen	adspiranten.
,, 1882	,,	169	,,	509	,,	,,
,, 1883	,,	213	,,	777	,,	,,
,, 1884	,,	295	,,	901	,,	,,
,, 1885	,,	372	,,	1205	,,	,,
,, 1886	,,	374	,,	1214	,,	,,
,, 1887	,,	329	,,	1254	,,	,,
,, 1888	,,	363	,,	1280	,,	,,
,, 1889	,,	425	,,	1390	,,	,,
,, 1890	,,	392	,,	1186	,,	,,
,, 1891	,,	486	,,	1328	,,	,,
,, 1892	,,	524	,,	1342	,,	,,
,, 1893	,,	573	,,	1380	,,	,,
,, 1894	,,	566	,,	1455	,,	,,
,, 1895	,,	565	,,	1347	,,	,,
,, 1896	,,	472	,,	1201	,,	,,
,, 1897	,,	462	,,	1088	,,	,,

,,	1898	,,	460	,,	1027	,,	,,
,,	1899	,,	431	,,	969	,,	,,
,,	1900	,,	463	,,	1035	,,	,,
,,	1901	,,	497	,,	1120	,,	,,
,,	1902	,,	549	,,	1317	,,	,,
,,	1903	,,	627	,,	1403	,,	,,
,,	1904	,,	645	,,	1500	,,	,,
,,	1905	,,	598	,,	1443	,,	,,
,,	1906	,,	620	,,	1547	,,	,,
,,	1907	,,	634	,,	1558	,,	,,
,,	1908	,,	721	,,	1657	,,	,,
,,	1909	,,	709	,,	1606	,,	,,

Achter de verslagen is eene tabel gevoegd, bevattende een overzicht van het aantal volledige examens, afgelegd in elk der vakken in het examenprogramma genoemd, en van het aantal malen, dat voor elk dier vakken een voldoend, een onvoldoend eindcijfer of het cijfer 5 (twijfelachtig) is toegekend.

's Hertogenbosch.

Aan
Zijne Excellentie den Minister van Binnenlandsche Zaken.

Regeling van het examen.

De regeling, die in vorige jaren te 's Hertogenbosch gevolgd werd, bleef in hoofdzaak onveranderd.

Opmerkingen over het examen in de verschillende vakken.

Lezen. De uitslag was, meer bepaald voor de mannelijke candidaten, verre van schitterend.

De toegekende cijfers zouden echter nog ongunstiger geweest zijn, als de verklaring niet beter geweest was dan het technisch lezen zelf. Met het oog op de hooge waarde van dit vak voor de school is het wenschelijk, dat de candidaten zich meer oefenen.

Nederlandsche taal. Het schriftelijk werk gaf geen aanleiding tot bijzondere opmerkingen. Alleen viel het op, dat weer vele candidaten ongevraagd van de uitdrukkingen der tweede opgave een zoogenaamde verklaring hadden trachten te geven.

Wat de spraakkunst aangaat, wekte het verwondering, dat nog zoo weinig kennis genomen wordt van de nieuwere opvattingen en beschouwingen.

Voor de letterkunde valt eenige vooruitgang te constateeren. Stelde men zich vroeger dikwijls tevreden met de letterkundige producten vluchtig te lezen, thans kan worden getuigd, dat deze vaak ernstig waren bestudeerd.

Rekenen. Hoewel de opgegeven vraagstukken zoo gekozen waren, dat de oplossing er van voor onderwijzers geen moeilijkheden mocht opleveren, zag de Commissie zich toch nog genoodzaakt voor dit gedeelte van het examen een onvoldoend cijfer toe te kennen aan 18 van de 62 vrouwelijke, en aan 59 van de 242 mannelijke adspiranten.

Uit het mondeling onderzoek kreeg de Commissie den indruk, dat de candidaten zich allengs met meer ernst op de studie van de theorie der rekenkunde toeleggen. Enkele onderdeelen echter, zooals de leer der verhoudingen en vooral die van de evenredige afhankelijkheid van grootheden, ble-

ken door de meesten niet grondig genoeg bestudeerd te zijn; het getal van hen, die het bewijs leverden omtrent die onderwerpen heldere begrippen te hebben, was niet groot.

Geschiedenis. De uitkomsten van het examen in geschiedenis zijn vrij bevredigend; betrekkelijk veel candidaten hadden met ijver en oordeel gestudeerd; van de nieuwe en nieuwere geschiedenis was meer dan vroeger werk gemaakt.

Daar staat tegenover, dat vele anderen, wegens gebrek aan leiding, te weinig het meer van het minder gewichtige wisten te onderscheiden en geen kijk hadden op de groote historische lijnen. Enkele hadden het vak blijkbaar geheel verwaarloosd; ze waren onkundig van de grootste wereldgebeurtenissen.

Ten slotte zij opgemerkt, dat de historische atlas nog te weinig als hulpmiddel bij de studie gebruikt wordt.

Aardrijkskunde. De uitslag van het onderzoek naar de kennis in dit vak was niet gunstig.

Aan slechts 48 % van de candidaten kon een voldoend of hooger cijfer worden toegekend. Eenvoudige werkstukken op de globe konden dikwijls niet voldoende worden gemaakt, terwijl bij een goede oplossing de verklaring meermalen te wenschen overliet.

Wat de natuurkundige aardrijkskunde betreft, konden gemakkelijke vragen over het verloop der isothermen, het verband tusschen isobaren en windrichting, het ontstaan der moessons, de richting der zeestroomen en den invloed daarvan op het klimaat zelden goed beantwoord worden. De weinige ernst bij de studie bleek het duidelijkst bij de onderdeelen Nederland en Nederlandsch-Indië. De Commissie meent van de candidaten te mogen vorderen, dat zij voldoende bekend zijn met den eigenaardigen toestand van ons polderland en dat zij dien ook begrijpen. De aandacht was bij de studie blijkbaar meer gevallen op de landen van Europa en op die der andere werelddeelen en toch liet de algemeene kennis daarvan ook nog dikwijls te wenschen over.

Kennis der natuur. Duidelijk bleek, dat bij zeer veel candidaten de eerste opleiding, wat het vak kennis der natuur betreft, gebrekkig geweest was. Moeilijk valt anders te verklaren het gemis aan inzicht in de wet van het behoud van arbeidsvermogen, de zeer onvoldoende kennis van de leer der beweging, van het ontbinden en samenstellen van krachten, van hydrostatische verschijnselen en van wetten toepasselijk op gassen of dampen.

Het onderzoek naar de kennis van optische verschijnselen, van de leer van het geluid, het magnetisme en de electriciteit gaf meer reden tot tevredenheid. Ook viel eenige vooruitgang te bespeuren in de kennis van de eenvoudigste verbrandingsverschijnselen.

Naast enkele hoogst gebrekkige examens in de plant- en dierkunde stonden meer andere, die tot bevredigende resultaten leidden. Over het algemeen was de kennis van het menschelijk lichaam voldoende.

Methode van onderwijs en opvoeding. Het schriftelijk werk van veel candidaten was onvoldoende, zoowel wat den inhoud als wat den vorm betreft, terwijl het mondeling onderzoek in den regel nog slechter resultaten opleverde.

Blijkens de toegekende cijfers werd dikwijls niet aan de meest bescheiden eischen voldaan, en kreeg de Commissie den indruk, dat de studie van dit vak door sommigen totaal wordt verwaarloosd.

Vooral van punt *d* van het programma was niet zelden in het geheel geen werk gemaakt, en meermalen bleek, dat de candidaten zich volstrekt geen rekenschap konden geven van hetgeen ze dagelijks moeten onderwijzen.

Handteekenen. De Commissie kan met genoegen constateeren, dat er dit jaar vooruitgang was te bespeuren in het teekenen naar wandplaat en blokmodel. De kennis van een goeden leergang en die van de beginselen der perspectief waren in den regel voldoende te noemen.

Het begrip van projectie en doorsnede en van de perspectievische verschijnselen was echter minder voldoende.

Schrijven. In het schrijven op het bord was wel eenige vooruitgang te bespeuren. Het schrijven op papier was echter lang niet zooals dat met het oog op de belangrijkheid van dit vak voor de lagere school mag en moet verwacht worden. Menige candidaat scheen onbekend te zijn met het verschil tusschen loopend en staandschrift, terwijl betrekkelijk weinige schoonschriften een eenigszins aangenamen indruk maakten.

's Hertogenbosch, den 16 September 1910.

De Voorzitter der Commissie van voornoemd examen.

J. W. SCHULINCK.

De Secretaris,

A. BLOK.

Arnhem.

Aan

Zijne Excellentie den Minister van Binnenlandsche Zaken.

Lezen. De resultaten van het examen in dit vak waren middelmatig. Al behoefde het cijfer, dat toegekend moest worden, meestal niet onvoldoende te zijn, toch konden te weinig hooge cijfers gegeven worden. Zooals in het verslag van het vorige jaar gezegd is, dienen de candidaten zich meer te oefenen in het overluid lezen en tevens meer te letten op den aard van het opgegeven stuk poëzie of proza.

Schrijven. Het examen in het vak „schrijven" leverde bevredigende resultaten op. Vooral het schrijven op het bord getuigde van daaraan bestede zorg. Maar zeer zelden was het dan ook noodig, een onvoldoend cijfer toe te kennen.

Nederlandsche taal. Voor het eerste gedeelte was opgegeven een gedicht van C. Huygens te paraphraseeren. De resultaten daarvan waren matig. Vele candidaten hadden onderdeelen van het thema te veel uitgewerkt en niet precies gezegd, wat de dichter bedoelde. Bij zulk eene opgave moet de candidaat toonen, dat hij den dichter heeft begrepen en diens gedachten in goeden vorm kunnen weergeven. Uitweidingen moeten vermeden worden, daar zij zich te veel bij de onderdeelen bepalen en den zin van het geheel verduisteren.

De opstelletjes naar aanleiding van enkele uitdrukkingen bevredigden dikwijls niet, daar de gekozen voorbeelden die uitdrukkingen niet genoeg illustreerden of ook wel er niet bij pasten.

Het mondelinge gedeelte van het examen was beter dan het schriftelijke, al schoten velen nog te kort in kennis der spraakkunst en in algemeene ontwikkeling.

Wat de letterkunde betreft, moet de Commissie blijven aandringen op meer lectuur en minder oppervlakkigheid.

Er waren slechts weinig candidaten, die goed gestudeerd en het gelezene goed verwerkt hadden.

Rekenkunde. De uitkomsten van het schriftelijk gedeelte van het examen in de rekenkunde waren niet onbevredigend.

Hadden wel is waar slechts betrekkelijk weinig candidaten alle opgaven met de gewenschte nauwkeurigheid en bondigheid weten af te maken, het werk van de groote meerderheid gaf toch blijk van eene vrij voldoende bedrevenheid in het oplossen van rekenkundige vraagstukken.

Veel minder gunstig was het gesteld met de resultaten van het mondeling onderzoek.

De leer van de evenredige afhankelijkheid der grootheden was, zoowel als de worteltrekking en de behandeling van wortelvormen, voor velen een struikelblok, ja zelfs waren de gevallen niet zeldzaam, dat de theoretische kennis van de hoofdbewerkingen met gewone en tiendeelige breuken nog veel te wenschen overliet. De Commissie kreeg den indruk, dat de studie van de theorie der rekenkunde niet zelden op schromelijke wijze was veronachtzaamd. Vele candidaten schenen zich te hebben vergenoegd met het vluchtig en oppervlakkig doorwerken van de voornaamste hoofdstukken uit hun leerboek, terwijl sommigen zelfs bij hun studie geen leerboek hadden gebruikt en hunne kennis enkel uit losse vroeger verzamelde aanteekeningen hadden opgedaan. Geen wonder, dat dezulken er niet in waren geslaagd, zich een grondige, goed geordende, kennis van het geheel eigen te maken.

Door slechts ongeveer 45 % der geëxamineerde candidaten werd een meer of minder voldoend mondeling examen afgelegd, maar in verband met het betere schriftelijk werk kon ten slotte aan 56 % een voldoend eindcijfer worden toegekend.

Aardrijkskunde. Het onderzoek naar de kennis der wiskundige aardrijkskunde leverde in het algemeen bevredigende resultaten op; toch hadden nog vele candidaten dit onderdeel te machinaal van buiten geleerd, zoodat de voorstellingen der hoofdzaken op dit gebied vaak aan helderheid te wenschen overlieten.

Eenige vooruitgang viel te constateeren met betrekking tot de kennis van Nederland, Europa en de vreemde werelddeelen. Verschillende candidaten hadden echter geen voldoende opmerkzaamheid gewijd aan het internationale verkeer; vragen naar de hoofdlijnen voor dit verkeer, zoowel door Nederland als door Europa, bleven dikwijls onbeantwoord.

Van de studie onzer Bezittingen en Koloniën wordt door vele candidaten nog te weinig werk gemaakt. Zelden bleek dat kennis was genomen van de voornaamste uitkomsten der nieuwere onderzoekingen.

In verband hiermede meent de Commissie toekomstigen

candidaten den werk te moeten geven, vooral de nieuwere drukken der studieboeken te gebruiken.

De natuurkundige aardrijkskunde en vooral de volkenkunde waren door velen, die overigens in aardrijkskunde een bevredigend examen aflegden, te stiefmoederlijk behandeld.

Kennis der natuur. Met voldoening werd bevonden, dat de studie der physica steeds vooruitgaat. Het is echter niet onopgemerkt gebleven, dat sommige candidaten die onderwerpen hadden verwaarloosd, waarvan de kennis bij de onderwijzers-akte-examens werd geeischt.

De studie der electriciteit wordt nog te weinig gesteund door proeven, zoodat de denkbeelden omtrent electrische verschijnselen vaak verward zijn.

De kennis van de eenvoudigste verbrandingsverschijnselen wordt steeds ruimer. Toch blijft de klacht bestaan, dat vele candidaten een juist inzicht missen in verbindingen en ontledingen.

De kennis van den bouw en de verrichtingen van het menschelijk lichaam en van de beginselen van plant- en dierkunde was meestal voldoende.

De Commissie wil er de aandacht op vestigen, dat de indeeling van het planten- en dierenrijk, alsmede de studie der algemeen bekende buitenlandsche dieren, niet mogen verwaarloosd worden.

Geschiedenis. Daar vele onderwijzers voor hunne opleiding tot onderwijzer geen les in „Algemeene Geschiedenis" ontvangen en ook de cursussen voor de hoofdakte slechts bij uitzondering voldoende aandacht aan dit vak schijnen te wijden, is de overgroote meerderheid der candidaten voor de hoofdakte geheel op eigen kracht bij de studie in de historie aangewezen. Tengevolge hiervan konden ook thans de meeste candidaten slechts aan zeer matig gestelde eischen voldoen. Zoolang de opleiding voor het onderwijzersexamen en die voor de hoofdakte te dezen opzichte niet geheel gewijzigd worden, is hierin weinig verbetering te verwachten.

Met deze overwegingen rekening houdende, heeft de Commissie over de resultaten van het examen in dit vak geen reden tot ernstige klachten. Zij kreeg den indruk, dat vele candidaten getracht hadden door ernstige zelfstudie de bovengenoemde bezwaren te overwinnen, en zij meende daarmede genoegen te moeten nemen.

Opvoeding en onderwijs. Aan slechts de helft der can-

didaten kon een voldoend of hooger cijfer worden toegekend.
Bij elken candidaat liep een belangrijk deel van het onderzoek over het onderwijs in de klasse, waarin hij werkzaam is, en het bleek, dat de meesten zich geen rekenschap geven van hetgeen zij in de school doen. De onderwijzers bestudeeren niet voldoende de leerwijzen, die zij zelven gebruiken en lezen te weinig over opvoeding en opvoeders.

Teekenen. Hoewel de Commissie erkent, dat er bij de voorbereiding voor het hoofdakte-examen blijkbaar hoe langer hoe meer met dit vak rekening wordt gehouden en zij vooruitgang constateert in het gehalte van het practisch werk, dat op het examen wordt geleverd, moet zij betreuren, dat nog zoo dikwijls bij de studie der theorie het verband met de practijk wordt uit het oog verloren.
Voorts vindt zij het jammer, dat het programma niet toelaat, voorwerpen uit het dagelijksch leven naar de natuur te laten teekenen en dat ook het „bordteekenen'' daarop niet voorkomt.
Evenals vele harer voorgangsters meent ook deze Commissie op deze plaats den wensch te moeten uitspreken, dat dit zoo nuttige „bordteekenen'' in het programma worde opgenomen. Dit teekenen toch zou niet alleen den onderwijzer, maar ook het geheele onderwijs ten goede kunnen komen.

Arnhem, 24 September 1910.

Namens de Commissie van examen te Arnhem in 1910,

De Voorzitter,

B. DINGEMANS.

's Gravenhage.

Aan

Zijne Excellentie den Minister van Binnenlandsche Zaken.

De Commissie, benoemd bij beschikking van 28 Mei 1910, n°. 4562[1], afdeeling L. O., heeft de eer Uwe Excellentie hierbij het verslag aan te bieden van hare werkzaamheden.

In de regeling van het examen kwam geen verandering.

De Commissie heeft geen aanleiding gevonden tot het maken van opmerkingen van algemeenen aard.

Bijzonderheden aangaande de examens in de verschillende vakken.

Lezen. Het technisch lezen was over het algemeen niet onvoldoende. Toch moet worden opgemerkt, dat „mooi lezen" maar zelden werd gehoord: vaak werd de klemtoon verkeerd gelegd, werd er te weinig op de leesteekens gelet, of was de toon niet in overeenstemming met den aard van het stuk. Het schijnt, dat de candidaten zich weinig oefenen in overluid lezen.

Bij het verklaren van het gelezene bleek, vooral bij de mannelijke candidaten, dat velen bij hunne lectuur het gebruik van woordenboek en potlood verwaarloozen en over onbegrepen woorden en uitdrukkingen heenlezen.

Een hoog cijfer voor lezen behoort dan ook tot de uitzonderingen.

Schrijven. Dit onderdeel van het examen gaf bevredigende resultaten. Het schrift op het schoolbord verhoogde veelal het cijfer, reeds toegekend voor het schrift op papier.

Nederlandsche taal en letterkunde. Voor het schriftelijk werk werd den candidaten de keus gelaten tusschen het paraphraseeren van Da Costa's gedicht: Willem de Derde en de behandeling van eene taalkundige opgave. Voor het opstel werden eenige letterkundige en eenige vrije onderwerpen opgegeven: verreweg de meeste candidaten kozen de paraphrase en een letterkundig onderwerp. Het is te betreuren, dat ook nu weer de opmerking gemaakt moet worden, dat

overigens goed werk ontsierd werd door grove taalfouten; een gevolg òf van te weinig oefening in het maken van schriftelijk werk òf van onvoldoende kennis der spraakkunst.

Het mondeling examen gaf over het algemeen veel minder bevredigende resultaten dan het schriftelijk. Een groot aantal candidaten hadden de studie der spraakkunst schromelijk verwaarloosd, zoodat zij op de meest eenvoudige vragen het antwoord schuldig moesten blijven. Gelukkig voor hen was dan vaak het schriftelijk werk naar vorm en inhoud zoo goed, dat het eindcijfer nog voldoende mocht zijn.

Het onderzoek naar de kennis onzer letterkunde bracht aan het licht, dat de meeste candidaten den zakelijken inhoud van een der voornaamste werken van Hooft, Vondel, Huygens, Langendijk, Wolff en Deken, Staring, Van Lennep, Potgieter, Beets, De Genestet, Bosboom—Toussaint, konden vertellen; enkelen ook iets van Perk, Van Eeden en Couperus hadden gelezen, maar dat zij hiermede dan ook al hunne kennis van de Nederlandsche Letterkunde hadden ten beste gegeven.

Bredero, Starter, Van Effen, Poot, Tollens, Bakhuizen van den Brink, Geel, Busket Huet, Hasebroek, Van Koetsveld, C. Vosmaer, Lapidoth—Swarth, Kloos, Verwey, Robbers e.a. kenden vele candidaten alleen bij name, of in het geheel niet.

Rekenen. De theorie der rekenkunde met inbegrip van de leer der evenredigheden en van de evenredige afhankelijkheid was door een aantal candidaten vrij goed bestudeerd. Vele andere candidaten daarentegen hadden geen goed inzicht in de leer der verhoudingen en hadden dus de evenredigheden niet begrepen. Van worteltrekking, rekenkundige en meetkundige reeksen kende menig candidaat alleen de formules, zoodat toepassing en verklaring daarvan onmogelijk konden gegeven worden. Nog meent de Commissie er op te moeten wijzen, dat zelfs de eigenschappen, waarop de onderscheiding der verschillende gevallen bij de hoofdbewerkingen berust, aan sommige candidaten onbekend waren, hoewel deze kennis toch voor het geven van goed rekenonderwijs onmisbaar is. De vaardigheid in het oplossen van rekenkundige vraagstukken, zoowel schriftelijk als uit het hoofd, gaf tot geen bijzondere opmerkingen aanleiding.

Aardrijkskunde. De meeste candidaten legden een voldoend examen af in de wis- en natuurkundige aardrijkskunde; slechts enkelen hadden zich niet geoefend in het oplossen van vraagstukken op de globe. De kennis der topographie

liet echter in den regel veel te wenschen over: er waren verscheidene candidaten, die de belangrijkste steden, rivieren en gebergten, ja zelfs de voornaamste staten der vreemde werelddeelen, op een blinde kaart niet wisten te wijzen.

Geschiedenis. Ofschoon het aantal candidaten, die een voldoend cijfer voor dit vak behaalden, niet bepaald gering is, mag toch de uitslag van het onderzoek maar matig bevredigend heeten, omdat zoo zelden een hooger cijfer dan 6 kon worden toegekend. Betrekkelijk weinig candidaten bleken wat meer inzicht te hebben in het verband en de beteekenis der feiten: voor hen waren het historisch leesboek en de werken onzer geschiedschrijvers geen vreemden; zij stelden zich niet als zoovele andere candidaten tevreden met de vrijwel onsamenhangende kennis van feiten, namen en jaartallen. Goede oordeelkundige leiding schijnt bij dit vak al te dikwijls te ontbreken of niet te worden gezocht. In het oog vallend was ook dit jaar weder, dat sommigen een schromelijke onwetendheid toonden omtrent de allerbekendste jaartallen, of zich niet behoorlijk rekenschap hadden gegeven van de termen die zij zelven gebruikten, als: staatskerk, concordaat, leenstelsel, akte van consulentschap, e. d., terwijl ook af en toe bleek, dat een of ander onderdeel van de geschiedenis eenvoudig verwaarloosd was. Het trof de Commissie, dat voor dit vak het percent voldoende examens bij de vrouwelijke candidaten nogal ongunstig afstak bij dat van de mannelijke. De meermalen gegeven wenk omtrent het gebruik van een historischen atlas was blijkbaar ter harte genomen.

Kennis der natuur. Het onderzoek naar de kennis van de beginselen der natuurkunde leverde over het geheel bevredigende resultaten; de meeste candidaten hadden natuurkundige proeven zien doen of zelf gedaan.

Hetzelfde kan gezegd worden van de kennis van de samenstelling der dampkringslucht en van de eenvoudigste verbrandingsverschijnselen.

De kennis van den bouw en de verrichtingen van het menschelijk lichaam liet vaak te wenschen over; de beginselen der plant- en dierkunde bleken door vele candidaten onvoldoende te zijn bestudeerd.

Handteekenen. Het theoretisch gedeelte was bij de meeste candidaten niet voldoende: vooral de kennis van een goeden leergang was gebrekkig of verward. Het practische werk gaf

redenen tot tevredenheid en was oorzaak, dat het eindcijfer voor vele candidaten nog op voldoende of meer dan voldoende kon worden gebracht.

Methode van onderwijs en opvoeding. De algemeene indruk van de uitkomsten van het onderzoek in dit vak was niet onbevredigend; toch is er nog weinig stof tot roemen.

De meeste candidaten maakten een opstel over het eerste onderwerp, maar stelden daarbij, op weinig uitzonderingen na, het schriftelijk verwerken van de leerstof gelijk met het maken van schriftelijk werk. Door deze onnauwkeurigheid in het lezen van de opgave waren de resultaten van het schriftelijk onderzoek niet zoo gunstig als zij anders vermoedelijk geweest zouden zijn.

Bij het mondeling onderzoek bleek, dat tal van candidaten, geen duidelijke begrippen hadden van de wijze, waarop het schoolonderwijs kan worden dienstbaar gemaakt aan de verstandelijke en de zedelijke vorming der leerlingen.

Verscheidene candidaten wisten weinig van de algemeene onderwijskunde en hadden niet voldoende studie gemaakt van de voornaamste leerwijzen voor de vakken van het lager onderwijs. De kennis van de geschiedenis van de opvoeding en het onderwijs was over het geheel van geringe beteekenis; slechts weinigen hadden met vrucht een werk van een of ander bekend paedagoog gelezen.

D. BOSWIJK, *Voorzitter.*

J. POSTMA, *Secretaris.*

Utrecht,
——— 26 September 1910.
Gouda,

Amsterdam.

Aan

Zijne Excellentie den Minister van Binnenlandsche Zaken.

De commissie, benoemd bij beschikking van 28 Mei 1910, n°. 4562[I], afdeeling L. O., heeft de eer, naar aanleiding van het gehouden examen de volgende mededeelingen onder de aandacht van Uwe Excellentie te brengen.

De inrichting van het examen onderging geene verandering. Tot het maken van opmerkingen van algemeenen aard heeft de commissie geene aanleiding gevonden.

Opmerkingen betreffende de examens in de verschillende vakken.

Schrijven. Het schrijven gaf geene aanleiding tot het maken van bijzondere opmerkingen.

Lezen. Dat lezen eene kunst is, die oefening, soms veel oefening vereischt, waaraan noodzakelijk moet voorafgaan fijne, nauwgezette waarneming en afluistering van anderen, die haar goed verstaan, schijnen nog maar weinig candidaten te begrijpen. Aan het technisch lezen was vooral door de mannelijke candidaten niet de noodige zorg gewijd. Hoogst zelden troffen zij den toon, die overeenstemde met den inhoud van het gelezene, of wisten zij door toonhoogte, klemtoon of stembuiging de afwisseling aan te brengen, die voor het natuurlijk lezen onmisbaar is. Dientengevolge kon dan ook maar eene enkele maal een ruim voldoend of goed cijfer worden toegekend.

Over de nauwkeurigheid van het lezen en de uitspraak was het oordeel der commissie gunstiger.

Nederlandsche taal- en letterkunde. Over het algemeen waren de opstellen voldoende; enkele evenwel bleven beneden het middelmatige, òf ten gevolge van grove en vele taalfouten, òf door dat de inhoud niet beantwoordde aan de opgave. De bewerking van het fragment uit „Aen de Blockhuyzen" van Vondel liet daarentegen nogal te wenschen over. Eens-

deels was dit toe te schrijven aan het niet voldoende begrijpen van sommige woorden en uitdrukkingen, anderdeels aan een onjuist historisch inzicht betreffende gebeurtenissen en toestanden, door den dichter aangeduid.

Hoewel de resultaten van het mondeling onderzoek vrij bevredigend waren en het de sub-commissie bleek, dat de studie der spraakleer en hare toepassing over het algemeen oordeelkundig was opgevat, vreest zij toch, dat enkele candidaten niet op de hoogte zijn van hetgeen door het programma geëischt wordt omtrent het vak Nederlandsche taal. Sommigen toch hadden het hoofdstuk „Spelling" òf slecht, òf geheel niet bestudeerd, vandaar dat dezen telkens faalden, als naar de toepassing van den een of anderen spelregel gevraagd werd.

Aan het lezen en bestudeeren der letterkundige voortbrengselen van de voornaamste schrijvers was door de meeste candidaten voldoende zorg besteed. Deze studie echter zou vruchtbaarder geweest zijn, indien de kennis van de geschiedenis dier schrijvers en van den tijd en de omstandigheden, waarin zij leefden, aan de bestudeering van hunnen letterkundigen arbeid ware voorafgegaan.

Rekenen. De commissie heeft opgemerkt, dat aan de grondigheid van de kennis der theorie van het rekenen bij vele candidaten nogal wat ontbreekt. Zij moest zich in hare eischen zeer beperken.

Te weinig kwam het voor, dat een candidaat eene eigenschap zelfstandig kon bewijzen. Oefening in het weergeven van een volledig bewijs, daarbij zooveel mogelijk verschillende gevallen onderzoeken, alsook nagaan, wat de omgekeerden der stellingen zijn en of deze waar zijn, dit alles dient den examinandus ernstig te worden aanbevolen.

De vaardigheid in het oplossen van vraagstukken bleek over het geheel niet groot. Aan slechts zeer enkele candidaten was het gelukt, de vijf vraagstukken voor het schriftelijk rekenen goed op te lossen. Zelfs waren er eenigen, die geen enkel vraagstuk hadden opgelost. Mogelijk schuilt de oorzaak daarvan niet zoozeer in te weinig oefening, als wel in de omstandigheid, dat deze oefening niet doeltreffend was. Het uitwerken van een klein aantal vraagstukken, mits deze van alle kanten worden bestudeerd, zal spoediger vaardigheid doen verkrijgen dan het eenvoudig uitwerken van een groot aantal, waarbij het den bewerker er alleen om te doen is, vlug het antwoord te vinden.

Bij het rekenen uit het hoofd bleek, dat velen niet genoeg

geoefend waren in het gebruik van de eigenschappen der getallen, om oogenschijnlijk moeilijke berekeningen op gemakkelijke wijze uit te voeren.

Aardrijkskunde. Hoewel het examen in dit vak over het geheel niet tot onbevredigende uitkomsten leidde en den meesten candidaten een voldoend, sommigen zelfs een hoog cijfer kon worden toegekend, liet de kennis bij anderen nog veel te wenschen over. Blijkbaar hadden dezen zich weinig rekenschap gegeven van de eischen, die het programma voor dit vak stelt. De voornaamste verschijnselen op het gebied der wiskundige en der natuurkundige aardrijkskunde konden veelal wel genoemd worden, maar bij de verklaring er van schoot men dikwijls tekort. Slechts weinig candidaten hadden de globe gebruikt als hulpmiddel bij hunne studie; velen hadden zich tevreden gesteld met het werktuiglijk leeren oplossen van vraagstukken ,waarvan zij somtijds de strekking niet eens begrepen.

Van land- en volkenkunde was in den regel weinig werk gemaakt, zoodat de topographische kennis zich meestal bepaalde tot een bloot kunnen opnoemen van namen.

Geschiedenis. Onder hen, wien een onvoldoend cijfer moest worden gegeven, bleken velen een belangrijk onderdeel van het programma, hetzij de geschiedenis des Vaderlands, hetzij die der 19de eeuw, te hebben verwaasloosd. Sommigen hadden zelfs verzuimd, behoorlijk kennis te nemen van de gestelde eischen.

Ook kwam het meermalen voor, dat men zich had bepaald tot het vluchtig inprenten van eenige namen en jaartallen, zonder te letten op het verband der feiten.

Bij het examineeren werd van historische atlassen gebruik gemaakt. De sub-commissie meent te hebben opgemerkt, dat dit gewichtig hulpmiddel bij de studie minder wordt verwaarloosd dan vroeger.

De juiste uitspraak van eigennamen liet over het algemeen veel te wenschen over.

Kennis der natuur. Het examen in dit vak gaf weinig bevredigende resultaten. Aan ruim $^1/_3$ der candidaten moest een onvoldoend cijfer worden toegekend, terwijl van de meerderheid dergenen, die een beter cijfer kregen, het examen ter nauwernood aan matige eischen kon voldoen.

Het examen in de physica, de verbrandingsverschijnselen en de levensverrichtingen van plant en dier gaf den indruk,

dat een aantal candidaten zich er toe bepaald hadden, enkele deelen der leerstof oppervlakkig in het geheugen te prenten, zonder eenig verband en zonder het ernstig streven, heldere voorstellingen te verkrijgen.

Wat vele candidaten van de verschillende plant- en diervormen wisten, was dikwijls niet meer dan eene flauwe herinnering van hetgeen voor de onderwijzersakte bestudeerd was. De meerderheid had daarbij uiterst geringe aandacht geschonken aan de landbouwgewassen.

Handteekenen. Bij het onderzoek naar de kennis van eenen goeden leergang voor het teekenonderwijs in de lagere school, vooral met betrekking tot het teekenen naar de natuur, voldeden een groot aantal candidaten niet aan matig gestelde eischen. Ook ontbrak vaak een goed inzicht in de hoofdbeginselen der doorzichtkunde.

Methode van onderwijs en opvoeding. De meeste candidaten toonden duidelijke begrippen te hebben van de wijze, waarop het schoolonderwijs kan dienstbaar gemaakt worden aan de verstandelijke en zedelijke vorming der leerlingen (punt *a*).

Voldoende was ook in den regel hunne kennis van de algemeene inrichting der lagere school, van de indeeling der klassen en van het klassikaal onderwijs (punt *b*).

Daarentegen liet de kennis van de algemeene onderwijskunde en meer nog die van de meest gebruikte leerwijzen voor elk vak bij het lager onderwijs in het bijzonder (punt *c*) dikwijls te wenschen over. Bij herhaling kwam het voor, dat candidaten verklaarden, voor een of ander vak geene enkele leerwijze bestudeerd te hebben, of ook, dat zij zich bij de bestudeering van eene leerwijze bepaald hadden tot het onderdeel, dat zij in hunne eigen klasse hadden moeten behandelen.

De kennis van de geschiedenis van de opvoeding en het onderwijs, vooral in ons vaderland, en die van het Nederlandsch schoolwezen (punt *d*) was in den regel voldoende.

's Gravenhage,
——————— 19 September 1910.
Middelburg,

Namens de commissie,

J. C. Fabius, *Voorzitter.*
J. G. Nijk, *Secretaris.*

Zwolle.

Aan

Zijne Excellentie den Minister van Binnenlandsche Zaken.

De Commissie, bij beschikking van 28 Mei 1910, n°. 4562I, afd. L. O., belast met het afnemen der examens ter verkrijging van de akte van bekwaamheid als hoofdonderwijzer of hoofdonderwijzeres te Zwolle, heeft de eer Uwe Excellentie het volgende mede te deelen.

De inrichting van het examen was gelijk aan die van het vorige jaar: het vak lezen was bij aardrijkskunde gevoegd.

Betreffende de afzonderlijke vakken valt het volgende op te merken.

Lezen. Nog altijd verzuimen vele candidaten zich in het technisch lezen te oefenen; vooral voor hen, die een slecht muzikaal gehoor hebben, is deze oefening noodig. Ze moeten zich ook meer rekenschap geven van den aard van het gelezene in verband met den leestoon. Sommige candidaten laten nog telkens, zelfs in gewoon proza, de buigingsuitgangen volledig hooren. Friesche candidaten doen, vaak uit onkunde, veel moeite, te lezen ,,ik zong'', of ,,ziet'', enz. (telkens met de zachte z.) De fout, het werkwoord als gezegde den klemtoon te geven, waar dit met den inhoud geheel in strijd is, komt nog veel voor. Bij de vrouwelijke candidaten hoort men deze gebreken echter veel minder dan bij de mannelijke.

Schrijven. Het aantal onvoldoenden was klein, nog kleiner het aantal werkelijk schoone schriften. Het schrijven op het papier was beter dan op het bord. Het bordschrijven was van vele candidaten meer teekenen dan vaardig schrijven.

Nederlandsche taal. Voor het schriftelijk gedeelte van het examen was opgegeven 1°. een letterkundig opstel, waarvoor de candidaten konden kiezen uit een vijftal onderwerpen en 2°. het overbrengen in hedendaagsch Nederlandsch van een

fragment uit Hoofts „Nederlandsche Historiën" (Egmont en Hoorne onthalsd). Het meerendeel der candidaten had de eerste opgave goed, sommigen hadden die zelfs zeer goed uitgewerkt; de tweede opgave scheen voor de meesten moeielijker te zijn.

Bij het mondeling examen werd een stukje poëzie of proza ter verklaring opgegeven, in de meeste gevallen met bevredigend resultaat. Toch gebeurde het nóg te dikwijls, dat een candidaat geen weg wist met taalvormen uit de 17de eeuw, of dat zijn algemeene ontwikkeling te gering was, om een stukje poëzie uit de 19de eeuw te begrijpen.

Het examen in spraakkunst gaf slechte resultaten. Velen schijnen dit onderdeel bij hun studie te verwaarloozen. Soms bleek het, dat regels uit het leerboek wel is waar werden gekend, maar dat men moeite had met de toepassing, en dat het aan inzicht ontbrak. Dikwijls kon, ook bij een slecht examen in dit onderdeel, nog een voldoend eindcijfer worden toegekend, doordat het schriftelijk werk en het examen in letterkunde zooveel beter was.

Letterkunde. Aan de candidaten was verzocht, bij het mondeling examen een lijstje mee te brengen van de letterkundige werken, welke door hen nauwkeurig waren gelezen. Bij het onderzoek, dat zich enkel bepaalde tot deze werken, bleek, dat de meeste candidaten een verstandige keus hadden gedaan uit de 17de, 18de en 19de eeuw, dat slechts zeer weinigen de studie van Vondel, Hooft en Huygens geheel hadden nagelaten en dat eenigen met de jongste letterkundigen beweging niet voldoende op de hoogte waren.

Rekenen. Het schriftelijk examen gaf weinig bevredigende uitkomsten; aan slechts 46 % der candidaten kon een voldoend cijfer worden toegekend. Zeer onvoldoende was de vaardigheid in het oplossen van de vraagstukken betreffende reeksen en verkorte bewerkingen; door nauwelijks een zesde deel der candidaten waren daarvan voldoende oplossingen geleverd.

De uitkomsten van de mondelinge examens waren beter, zoodat ten slotte 62½ % der candidaten een voldoend cijfer verkregen. Toch moet worden opgemerkt, dat die onderdeelen der theorie welke niet vereischt worden bij het onderwijzers-examen, in den regel weinig grondig waren bestudeerd; herhaalde malen kwam het voor, dat een candidaat de voornaamste formules voor de reeksen niet vaardig wist op te schrijven, noch van de worteltrekkingen een voldoende ver-

klaring kon geven. De leer der evenredigheden en der evenredige afhankelijkheid van grootheden bleek beter gekend. Oplossingen uit het hoofd waren voldoende.

Bij de vrouwelijke candidaten waren de uitkomsten der examens vooral der mondelinge examens, gunstig.

Aardrijkskunde. In de studie van dit vak is voortgaande verbetering op te merken. Steeds meer candidaten begrijpen, dat men de aardrijkskunde niet alleen uit het boek moet leeren, maar ook en vooral van den atlas en tevens in de natuur der streek, waar men verblijf houdt. Aan het goed lezen eener kaart moet echter nog meer zorg worden besteed; met behulp van hoogtelijnen b.v. moet men het relief van den bodem kunnnen bepalen.

Geschiedenis. Over het algemeen liet de kennis van dit vak bij de candidaten te wenschen over.

Zij werden allen geëxamineerd in:

1°. de Oude Geschiedenis of die der Middeleeuwen;
2°. de Nieuwe Geschiedenis;
3°. de Nieuwste Geschiedenis;
4°. de Vaderlandsche Geschiedenis of die onzer koloniën.

Het belangrijkste onderdeel, de Nieuwe Geschiedenis, werd meermalen het slechtst gekend. Ook was blijkbaar aan de studie der Vaderlandsche Geschiedenis door vele candidaten na het verkrijgen der onderwijzersakte weinig gedaan.

Dit gemis aan positieve kennis, inzonderheid van onze eigene geschiedenis, bij onze a. s. hoofdonderwijzers en hoofden van scholen moet het onderwijs in dit vak op de lagere school ten ernstigste schaden.

Kennis der natuur. Met genoegen kan worden geconstateerd, dat enkele candidaten een goed examen in dit vak aflegden. Over het geheel echter was de indruk niet zeer bevredigend.

De kennis der verbrandingsverschijnselen was bij een groot deel der candidaten onvoldoende en hieruit vloeide voort gebrek aan inzicht in de levensverrichtingen van plant en dier, ademhaling en voeding.

De kennis van planten, ook van gekweekte, liet meer te wenschen over dan de kennis van dieren. Sommige candidaten hadden zich evenwel bepaald tot de studie der gewervelde

dieren en er waren er zelfs, wier kennis van het menschelijk lichaam zeer gering mocht heeten.

Ten aanzien der physica bleek, dat van het licht meer studie was gemaakt dan van geluid en electriciteit, en dat, zooals reeds meermalen werd opgemerkt, sommige candidaten hadden nagelaten dat gedeelte der natuurkunde te bestudeeren, waarover ook wordt gevraagd op het onderwijzersexamen.

Handteekenen. Het resultaat van het handteekenen liet bij een groot aantal adspiranten veel te wenschen over.

Dikwijls gaf men blijk, dat het juiste karakter der plaat niet of onvoldoende werd begrepen en miste men de noodige vaardigheid om in gezetten tijd de teekening te voltooien.

Hoewel men de perspectievische verschijnselen veelal wel wist te verklaren, was de toepassing der perspectief bij het natuurteekenen vaak slecht.

De kennis der methodiek kon over het algemeen voldoende worden geacht.

De vervaardigde teekeningen gaven den indruk, dat de adspiranten zich voor het practisch gedeelte van het examen onvoldoende voorbereiden.

De Commissie beschouwt het als een leemte in het examenprogramma, dat van de adspiranten niet wordt verlangd blijk te geven van eenige vaardigheid in het schetsen op het schoolbord.

Methode van onderwijs en opvoeding. Het examen in de ,,methode van onderwijs en opvoeding'' had al vrijwel dezelfde resultaten als het vorige jaar. Aan punt *a* van het program werd wat meer gedaan, voor zoover betreft ,,de verstandelijke vorming'' maar van de ,,de wijze, waarop het schoolonderwijs dienstbaar kan gemaakt worden aan de zedelijke vorming'' hebben vele candidaten nog geen ,,duidelijke begrippen''.

De moeilijkheden, die zich kunnen voordoen bij de ,,indeeling der klassen'' staan aan vele candidaten niet helder voor den geest.

Aan de eischen, gesteld in punt *c* van het program, kon door vele candidaten wel voldaan worden; enkelen hadden blijkbaar al het overige verwaarloosd en al hun aandacht aan dit punt geschonken.

De geschiedenis van de opvoeding en het onderwijs en die

van het Nederlandsch schoolwezen werd een beetje beter bestudeerd dan enkele jaren geleden, maar toch is die kennis bij het gros der candidaten nog lang niet voldoende.

De Commissie voornoemd,

C. J. Prakken, *Voorzitter.*
J. H. Franken, *Secretaris.*

Groningen.

Aan

Zijne Excellentie den Minister van Binnenlandsche Zaken.

Lezen. De commissie constateert, dat het meerendeel der candidaten het lezen blijkbaar beschouwt als een kunst, die weinig zorg en oefening vereischt.

Afgezien van de veel voorkomende dialectische eigenaardigheden, vertoonden vele candidaten in hun voordracht veelvuldige tekortkomingen in het juist leggen van den syllaben-, woord-, begrips- en gevoelstoon, terwijl ook de nauwkeurigheid meermalen te wenschen overliet.

Het betrekkelijk groote aantal voldoende cijfers, 59 pct., is met het bovenstaande niet in tegenspraak; het bewijst alleen, dat de commissie in haar eischen zeer gematigd is geweest.

Dat er werkelijk bij veel onderwijzers nog vrij wat ontbreekt aan de kunst van goed en aangenaam voordragen van lectuur, spreekt echter voldoende uit het feit, dat slechts 25 pct. der candidaten een 7 of een hooger cijfer konden verwerven.

Schrijven. De commissie kan met genoegen constateeren, dat zij slechts één onvoldoend cijfer heeft behoeven te geven en een drietal twijfelachtige.

Over het algemeen was het schrijven op het bord beter dan op het schrift.

Nederlandsche taal. Het letterkundig opstel was door de meeste candidaten voldoende, goed, of — door enkelen — zelfs zeer goed gemaakt. Toch bleek bij velen, al was ook de inhoud vrij goed weergegeven, heel weinig van den indruk, dien het werk op hen had gemaakt.

Het fragment uit Hooft's Ned. Historiën ging niet boven de krachten der candidaten; aan ruim de helft kon daarvoor een voldoend of meer dan voldoend cijfer worden toegekend. Heel dikwijls bleek hierbij, hoe slecht er was gelezen, of hoe gebrekkig velen zich nog schriftelijk uitdrukken.

Het mondeling examen toonde maar al te vaak, dat de

candidaat heel weinig studie had gemaakt van de spraakkunst, ja, dat hij zelfs zeer eenvoudige taalverschijnselen niet kon verklaren, zoodat voor dit onderdeel aan het meerendeel der candidaten een onvoldoend of twijfelachtig cijfer moest worden toegekend.

Ook de verklaring van een stuk proza of poëzie — uit Hygens, Staring, Potgieter, Da Costa, Busken Huet e. a. liet maar al te vaak te wenschen over, en duidelijk kwam hierbij uit, dat de algemeene ontwikkeling van vele candidaten zeer gering is.

Bij het mondeling examen bleek gewoonlijk de letterkunde het minst slecht verzorgd, al was hierbij vaak zeer oppervlakkig gelezen; velen verraadden een betreurenswaardige onbekendheid met onze tijdschriften, en met de litteraire stroomingen in verschillende tijden; slechts enkelen hadden kennis gemaakt met werken van Zuid-Nederlanders.

Rekenen. De opgaven voor het schriftelijk rekenen waren slechts bij groote uitzondering voldoende opgelost. Bij milde beoordeeling moest toch aan bijna de helft der candidaten een beslist onvoldoend cijfer worden toegekend.

Bij het mondeling examen gaven vele candidaten blijk van zeer oppervlakkige studie. Het onderling verband van de eigenschappen en van de bewerkingen der rekenkunde was slechts door enkelen ingezien. Zelfs bij het leveren van eenvoudige bewijzen moesten velen als het ware aan de hand geleid worden. Vooral met het oog op zulke candidaten meent de commissie te moeten waarschuwen tegen het geven van beschouwingen, die in de gewone leerboeken niet voorkomen.

Aardrijkskunde. Bij zoo goed als alle candidaten werd eerst een onderzoek ingesteld naar hunne kennis van Nederland, terwijl vervolgens Europa, de werelddeelen of onze koloniën ter sprake kwamen.

Ofschoon bij sommige de topographische kennis van ons land ver beneden peil was, bleek die bij de meeste meer dan voldoende. Anders was het gesteld met de verklaring van ons klimaat, de kennis van het ontstaan van onzen bodem en de begrippen, verband houdende met ons polderland.

De begrippen betreffende de belangrijkheid onzer bestaansmiddelen bleken bij een niet gering aantal foutief of verouderd.

De kennis van Europa was naar verhouding beter, maar

de bestudeering der werelddeelen bleek vaak verwaarloosd; dit laatste geldt in nog sterker mate van onze koloniën.

Een groot struikelblok bleek te zijn de toepassing van de natuur- en wiskundige aardrijkskunde op bepaalde geographische gebieden, vooral wat betreft het klimaat (windrichting en regenval), terwijl o. a. bij de bespreking onzer koloniën uitkwam de veelal onvoldoende kennis van vulkanisme, oceanische bekkens, koraalvorming, continentale eilanden en niveauverandering.

Geschiedenis. Het onderzoek in de vaderlandsche geschiedenis gaf geen aanleiding tot bijzondere opmerkingen.

Wat de Algemeene Geschiedenis aangaat, bleek het, dat de Nieuwste Geschiedenis nog steeds niet met genoeg ernst bestudeerd wordt, niettegenstaande het examenprogram dit uitdrukkelijk eischt.

Over het algemeen laat de kennis van het verband van oorzaak en gvolg over het geheele terrein van dit vak veel te wenschen over.

Dit is voor een niet gering deel het gevolg van het gemis aan leiding bij de studie.

Kennis der Natuur. De resultaten van het examen in de kennis der natuur waren ook dit jaar niet bevredigend. Een groot aantal candidaten had zich zeer onvoldoende voorbereid, en ook het aantal van hen, die wel voor een of twee onderdeelen voldoende cijfers konden behalen, maar voor de overige vakken tekort schoten, was beduidend.

Over het algemeen was de physica het best bestudeerd.

De kennis van de verbrandingsverschijnselen was zeer gering; vooral in dit deel van het examen bleek het gebrek aan voldoende leiding.

De kennis van de plantkunde moest vooral blijken uit de studie van wildgroeiende planten; cultuurgewassen waren door vele candidaten in het geheel niet bestudeerd. Van de levensverrichtingen der plant hadden de candidaten over het algemeen zeer onvolledige voorstellingen. Deze waren bij de dierkunde beter behandeld, hoewel ook hier dikwijls bleek, dat de overeenstemming tusschen lichaamsvorm en levenswijze niet was begrepen.

Handteekenen. Over het algemeen was het teekenen naar de natuur beter dan het teekenen naar plaat. De meeste candidaten hadden weinig begrip van de hoofdbeginselen der perspectief, terwijl de kennis van een goeden leergang

voor het teekenonderwijs in de lagere school meestal veel te wenschen overliet.

De commissie wenscht ten slotte er ook den nadruk op te leggen, dat het in het belang van het teekenonderwijs zeer wenschelijk is, dat de candidaten zich oefenen, om eenvoudige dingen uit het dagelijksch leven uit het geheugen te teekenen, om eenigszins het gesprokene woord te kunnen verduidelijken.

Het zou zeer gewenscht zijn, dat hierin eenige verandering zou kunnen gebracht worden.

Onderwijs en opvoeding. Het schriftelijk werk van ruim 73 pct. der candidaten was voldoende of meer dan voldoende.

Bij het mondeling examen bleek, dat de meeste candidaten behoorlijke studie hadden gemaakt van de zielkunde.

Aan den eisch, vervat in punt *b* van het programma, een betrekkelijk eenvoudig onderwerp, konden vrijwel alle candidaten voldoen.

Anders was dit ten aanzien van punt *c*.

Zoolang zich de vragen tot de algemeene methodiek bepaalden, ging het goed, doch zoodra men in bijzonderheden van de eene of andere met name genoemde methode afdaalde, bleven velen in gebreke. Er waren er zelfs, die voor een of meer der vakken geen enkele methode kenden.

De kennis van de geschiedenis van onderwijs en opvoeding was bij maar enkelen zeer goed, bij velen gebrekkig.

Groningen, den 22sten September 1910.

Namens de Commissie:

G. A. Bosch, *Voorzitter.*

H. Scheepstra, *Secretaris.*

De volgende tabel geeft een overzicht van het aantal volled
programma, behoorende bij het Koninklijk besluit van
dat voor elk dier vakken een onvoldoend , een voldoe

COMMISSIËN te	Lezen.				Schrijven.				Nederlandsche taal.				Rekenen.		
	Aantal volledige examens.	waarvan			Aantal volledige examens.	waarvan			Aantal volledige examens.	waarvan			Aantal volledige examens.	waarvan	
		voldoende.	twijfelachtig.	onvoldoende.		voldoende.	twijfelachtig.	onvoldoende.		voldoende.	twijfelachtig.	onvoldoende.		voldoende.	twijfelachtig.
Mannelij															
's Hertogenbosch. .	207	127	56	24	206	163	38	5	206	120	55	31	205	120	55
Arnhem	268	164	66	38	281	277	3	1	268	132	62	74	262	142	60
's Gravenhage . . .	306	277	2	27	309	301	—	8	306	233	7	66	307	177	2
Amsterdam . . .	117	101	—	16	114	114	—	—	117	80	—	37	114	66	—
Zwolle.	109	79	8	22	108	93	7	8	107	82	10	15	108	65	11
Groningen	185	125	34	26	187	183	3	1	191	106	28	57	185	94	15
Totaal . . .	1192	873	166	153	1205	1131	51	23	1195	753	162	280	1181	664	143
Vrouwelij															
's Hertogenbosch. .	59	44	13	2	61	49	9	3	59	40	13	6	59	36	10
Arnhem	49	33	15	1	49	47	2	—	49	32	10	7	49	31	4
's Gravenhage . . .	87	79	—	8	88	86	—	2	87	70	1	16	88	60	2
Amsterdam . . .	69	63	—	6	69	68	—	1	69	52	1	16	69	37	—
Zwolle.	12	12	—	—	12	10	1	1	12	12	—	—	12	10	2
Groningen	21	17	1	3	21	21	—	—	21	14	1	6	21	9	3
Totaal . . .	297	248	29	20	300	281	12	7	297	220	26	51	298	183	21
Algemeen totaal .	1489	1121	195	173	1505	1412	63	30	1492	973	188	331	1479	847	164

Van de geëxamineerden hadden, ingevolge art. 82, laatste lid, of art. 106, laatste lid, der wet tot regeling van het lager onderwijs, vrijstelling van het examen in het handteekenen:

te 's Hertogenbosch: 1 mannelijke candidaat;
te Arnhem: 4 mannelijke candidaten;
te 's Gravenhage: 10 mannelijke candidaten;
te Amsterdam: 8 mannelijke en 3 vrouwelijke candidaten;
te Zwolle: 7 mannelijke candidaten.

amens, dat is afgelegd in elk der vakken, genoemd in het
ecember 1890 (*Staatsblad* n°. 180), en van het aantal malen
ıdcijfer of het cijfer 5 (twijfelachtig) is toegekend.

ardrijkskunde.			Geschiedenis.				Kennis der natuur.				Handteekenen.				Methode van onderwijs en opvoeding.			
waarvan				waarvan				waarvan				waarvan				waarvan		
voldoende.	twijfelachtig.	onvoldoende.	Aantal volledige examens.	voldoende.	twijfelachtig.	onvoldoende.	Aantal volledige examens.	voldoende.	twijfelachtig.	onvoldoende.	Aantal volledige examens.	voldoende.	twijfelachtig.	onvoldoende.	Aantal volledige examens.	voldoende.	twijfelachtig.	onvoldoende.
piranten.																		
101	26	77	208	122	39	47	206	97	40	69	199	126	46	27	205	98	51	56
153	45	67	259	146	28	85	270	133	53	84	261	157	68	36	259	144	49	66
223	2	79	303	215	—	88	312	192	1	119	292	202	1	89	302	210	5	87
87	—	30	118	83	—	35	114	74		40	106	71	-	35	117	76	–	41
71	4	34	107	54	10	43	108	55	16	37	98	53	16	29	106	64	14	28
107	17	65	188	106	9	73	188	94	25	69	185	104	39	42	185	129	21	35
742	94	352	1183	726	86	371	1198	645	135	418	1141	713	170	258	1174	721	140	313
piranten.																		
26	11	20	58	29	8	21	57	36	7	14	62	34	17	11	62	30	22	10
33	9	6	47	29	6	12	47	24	11	12	47	29	13	5	47	30	10	7
59	2	27	88	57		31	88	57	—	31	87	69	—	18	88	61	-	27
52		17	69	52		17	69	44	—	25	66	40	.	26	69	46	—	23
12		—	12	5	2	5	12	6	4	2	12	4	4	4	12	6	3	3
9	4	8	21	6	2	13	21	9	2	10	21	13	4	4	21	16	1	4
191	26	78	295	178	18	99	294	176	24	94	295	189	38	68	299	189	36	74
933	120	430	1478	904	104	470	1492	821	159	512	1436	902	208	326	1473	910	176	387

Van de geslaagden hadden een onvoldoend cijfer voor Nederlandsche taal:

te Arnhem: 1 mannelijke candidaat;

te 's Gravenhage: 4 mannelijke candidaten en 1 vrouwelijke candidaat;

te Amsterdam: 3 mannelijke candidaten;

te Zwolle: 1 mannelijke candidaat;

te Groningen: 3 mannelijke candidaten.

Schriftelijke opgaven bij de hoofdonderwijzersexamens in 1910.

NEDERLANDSCHE TAAL.

Te 's Hertogenbosch en Arnhem.

a. ($1^3/_4$ uur.)

(Spelling van De Vries te Te Winkel.)

Geef den inhoud van onderstaand gedicht in proza weer.

WILLIG STERVEN.

OPBLIJVEN noemden wij in onze kindsche dagen:
Niet vroeg te bed gaan — en 't was hard om te verdragen,
Te moeten rusten als de zon pas onderging!
Die kindsheid komt weerom; is 't niet een wonder ding?
Hoe dat men ouder wordt, hoe m' ouder zoekt te wezen;
Opblijven is de vreugd, te bedde gaan, het vreezen
Van alle menschlijkheid! 't schijnt dat de tijd hiernaar
Iets zonderlings belooft dat levenswaardig waar'
En daar m' om wenschen mocht, nog heel lang op te blijven,
Om 's werelds eind misschien een grafschrift te beschrijven.
Ten leste komt de vaak: 't is hier graveel, daar jicht,
Hier monden zonder tand, daar oogen zonder licht
En oogen die zich zelf, gelijk die van de kinderen,
Ophouden met geweld en doorgaans voelen minderen. —
Wel hem, die, zonder dat, godvruchtelijk bedacht, [1])
Heel gaarn' en heel gerust, kan zeggen: ,,goeden nacht!

C. HUYGENS.

[1]) Godvruchtelijk bedacht = met vromen zin.

b. (1¼ uur.)

(Spelling van De Vries en Te Winkel.)

Breng *twee* der onderstaande uitdrukkingen *ieder* in den vorm van een opstelletje te pas, *zoodat de beteekenis duidelijk blijkt:*

Eene kiesche handelwijze.
Met zachten dwang.
Iets doodzwijgen.
Iemands doopceel lichten.
Iets te hooi en te gras doen.
Onder een gelukkig gesternte geboren zijn

's Gravenhage.

a. (1¼ uur.)

Geef het volgende gedicht met uw eigen woorden weer, of behandel één der onderstaande onderwerpen uit de spraakkunst. (Spelling van De Vries en Te Winkel).

WILLEM DE DERDE.

In 't nimmer feilbaar boek des noodlots stond geschreven,
dat Frankrijk, zelf in 't juk eens dwingelands gekneld,
naar de Opperheerschappij der wereld eens zou streven,
en stichten op haar grond een troon van Algeweld! [1])
De tweede Lodewijk van 't stamhuis der Bourbonnen
waant in zijn Babeltrots dien roem voor zich gespaard,
en 't vleigezang van 't hof, zoo slaafsch als onbezonnen,
verheft zijn Koning reeds tot Koning van heel de aard!
Nu ijvren om het Al in Frankrijks wet te dwingen
de moed in 't oorlogsveld, de list van 't kabinet;
het schitterende staal van ridderlijke klingen,
en 't goud, dat harten wint en weerstand nederzet;
en alles waar gelukt aan hun vereenigd pogen,
had niet een Jongling toen het staatstooneel betreên,
en met onwrikb'ren moed en steeds hernieuwd vermogen
der Heerschzucht wapens en haar invloed moê gestreên!

---

1) Da Costa heeft hier gedacht aan Napoleon.

Een Willem is 't opnieuw, een Willem van Oranje,
voor wien de Dwinglandij, gelijk het oproer, beeft;
die Frankrijk siddren doet, gelijk zijn Vaadren Spanje
en 't waggelend Euroop zijn evenwicht hergeeft.
Zoo heeft hij, dien de Nijd van 't Staatsroer eenmaal weerde
niet Holland slechts gered, maar heel Euroop met haar;
ontzaggebiedend groot, wanneer hij triumpheerde,
maar eindloos grooter nog in onheil en gevaar;
en, als een Josua, die, machtig door vertrouwen,
den loop stuit van de zon in 't wentlend hemelveld,
den machtigsten Monarch in 't stoutst ontwerp weêrhouen
en 't lot, dat de aard bedreigde, een eeuw lang uitgesteld.

I. DA COSTA

I. De scheidbare en onscheidbare samenstelling der werkwoorden (met voorbeelden toegelicht).
II. Trappen van hoedanigheid.

b. (1½ uur.)

Maak een opstel over een der volgende onderwerpen. (Spelling van De Vries en Te Winkel.)

1. Zelfbeheersching.
2. Monumenten.
3. Eén der volgende prozastukken van Potgieter: Blauwbes, Hanna, Het is maar een Pennelikker.
4. Vondel als lyrisch dichter,
   of
5. Vertel den inhoud van een U goed bekend groot gedicht.

Amsterdam.

a. (1¼ uur.)

Geef onderstaand gedicht nauwkeurig met uw eigen woorden weer. De opgave behoeft *niet* te worden herhaald.

AEN DE BLOCKHUYZEN [1]) VAN AMSTERDAM.

Gebroeders, op den stroom, in 't Gulden jaer geboren,
Toen dat Trojaensche paert [2]) de Vecht afdrijven quam;

[1]) Twee houten wachttorens door Amsterdam in 1650 tot bescherming der stad even buiten de muren aan den Amstel gebouwd na den aanslag.
[2]) Dat Trojaensche paert: de troepen van Graaf Willem Frederik.

Toen ons een dageraet belooft was, en gezworen,
  Godt zelf, geen sterflijck mensch, ons Recht ter herte nam;
Als uit- en inlantsch schuim gereet stont in te spatten,
  En steden, huis en hof te zetten in een meer
Van brant en jammeren; te schenden en te schatten,
  En wat naer Vroomheit aert te stooten uit hun eer; [3])
O Tweelingen des vliets, hoe zal men u begroeten,
  En zegenen, naerdien ghij eeuwigh voor ons waekt?
Ghij staet in 't harrenas, als Reuzen op hun voeten,
  Op dat uw kop'ren mont tot nootweer donders braeckt,
Salpeter, vier en vlam, al d'elementen t'zamen,
  En strijck' van wederzij de kanten en den stroom,
Om gruwzaem nachtgebroet, vrijbuiters te beschamen,
  En goddeloos gewelt te stuiten op den boom.
De burger magh, naest Godt op uw getrouwheit slapen
  En steecken heel gerust het slaghzwaert in de scheê.
Verweerders van ons Kroon, beschermers van ons Wapen,
  Rondassen teffens van de Vrijheit en den Vreê;
Met welck een naem zal stadt en volck u anders noemen,
  Als Vreêman, naer uw aert, en Vrijman, naer uw ampt?
Ghij Amstellanders komt, bekranst dit Paer met bloemen,
  Dat, buiten onzen Wal, voor Hollants welvaert kampt.

VONDEL.

[3]) Dit ziet op het uitzetten der Bickers uit de regeering.

b. (1½ uur.)

Opstel naar keuze over één der volgende onderwerpen.

1. P. C. Hooft en zijne lyrische poëzie.
2. Justus van Effen en *De Hollandsche Spectator.*
3. De *Max Havelaar* van Multatuli.
4. De Bank van leening.
5. De luchtscheepvaart.
6. De macht van de pers.
7. Monumenten.

Te Zwolle en Groningen.

a. (1½ uur.)

(Spelling van De Vries en Te Winkel.)

1. Iets over Vondel's hekeldichten, welke betrekking hebben op Oldenbarneveldt. (Palamedes uitgesloten.)

2. De Rommelpot van Hanekot.
3. Een blijspel van Langendijk.
4. Een van de volgende groote vertellingen van Staring: Marco, de Jaromircyclus, De twee Bultenaars, Ivo.
5. Het realisme in onze letterkunde in het algemeen en één realistisch werk in het bijzonder.

Opgave. Maak over één van bovengenoemde onderwerpen een letterkundig opstel. (Er wordt dus van de candidaten meer verwacht, dan dat zij enkel den inhoud van het besproken werk weergeven.)

b. (1¼ uur.)

(Spelling van De Vries en Te Winkel.)

Uit: Egmont en Hoorne onthalsd. (Hooft's Nederlandsche Historiën.)

Onder weeghe las hy [1]) den eenenvijftighsten Psalm, en klam alzoo de trappen van 't schaavot op. De Geweldighe [2]) van 't hof, gebynaamt Spelle, zat daar voor, te paarde, met zijn' roode roede in der handt; luttel denkende, dat hem smaadelyker doodt beschooren was. De beul stond' er onder verhoolen. De Graaf, booven gekoomen, deed eenen keer oft twee oover en weeder, [3]) slaakende een wensch, om in den dienst zijns vaaderlands en Landsheeren te mooghen sterven. Daarna noch, (zoo vlaait [4]) de hoop van 't leeven) vraaghd' hij Juliaan Romero, oft' er geen genaade was. Die trok 't hoofd in de schouders, met een Neen, als waar het hem leedt geweest. Alstoen, der toorne naader, dan de vertsaaghtheit beet Egmondt op zyn' tanden; en mantel en tabbart uitschuddende, viel met de knien, op een van twee zwart fluweele kussens, die daar geleit waaren. De Bisschop holp zyn gebedt: en reikende een zilveren kruis van een taafelken, gaf 't hem te kussen; en zynen zeeghen daarneevens. Toen rees de Graaf oover eindt, smeet den hoedt en snuitdoek ter zyde, knielde anderwerfs, op het kussen, trok een mutsken oover zyn' ooghen, wenkte den Bisschop dat hy weeke, en, roe-

---

1) hij = Egmond.

2) Geweldighe: opziener der gevangenis.

3) deed eenen keer oft twee oover en weeder: liep een paar malen (het schavot) op en neder.

4) vlaayen: gewestelijke uitspraak voor: *vleien.*

pende, met gevouwen' handen, *Heere, in uwe handen, beveel ik mynen geest*, vlydde [5]) zich tot den slagh; die, van den scharprechter, flux opgetreeden, gegeeven werd, en hem niet bet [6]) door den hals, dan den omstanderen in 't hart sneed. De Fransche gezant, aanschouwende, uit een heimelyke plaats, dus deerlyk een' vertooning, liet (zoo men zeit) zich hooren, dat hy daar 't hooft zagh vallen, 't welk tot tweemalen toe, heel Vrankryk had doen beeven. De droefheit, het misbaar by de burgherye bedreeven, was onuitspreekelyk: en 't jammerd' er al, tot zelfs de Spaansche soldaaten toe, dien de traanen uit de ooghen sprongen. —

Opgave. Breng bovenstaand fragment in *hedendaagsch Nederlandsch* over. Zorg daarbij voor *zuiverheid van stijl* en voor het *juist* en *volledig weergeven van den inhoud.*

---

5) vlyen: schikken, gereed maken.
6) niet bet: niet meer, niet erger.

REKENEN.

Te 's Hertogenbosch en Arnhem.

(2 uur).

1. A koopt een huis en verkoopt het aan B met 8 % winst. B, die $4\frac{1}{2}$ % van de koopsom aan overdrachtskosten, en bovendien f 35,50 aan buitengewone onkosten heeft betaald, verkoopt het aan C voor f 9350, en wint daardoor 10 %. Hoeveel percent zou A gewonnen hebben, als hij het huis direct aan C verkocht voor f 9350?

2. Engelsche lengtematen zijn: de yard, de voet en de inch (Engelsche Duim).

1 yard = 3 voet,
1 voet = 12 inches.

Als nu een rechthoek, lang $1\frac{1}{2}$ voet en breed $1\frac{1}{4}$ voet, een oppervlak heeft van 0,1741932 M^2., hoeveel centimeter is dan 1 yard, 1 voet en 2 inches samen?

3. Eenige getallen vormen eene rekenkundige reeks. Interpoleert men tusschen elke twee opeenvolgende termen 6 nieuwe termen, dan is van de nieuwe rekenkundige reeks, die uit 169 termen bestaat, de 20ste term $16^6/_7$, en de 58ste term $38^4/_7$. Bereken de som van alle geïnterpoleerde termen.

4. Twee stukken laken, ingekocht tegen f 5 en f 4,50 den meter, werden zóó verkocht, dat op een meter van het eerste stuk 40 cts. meer werd gewonnen dan op een meter van het tweede. De inkoopsprijzen der twee stukken verhielden zich als 8 : 9 en de verkoopsprijzen als 16 : 17. Bereken de winsten per meter.

5. A leende aan B f 720, twee maanden later f 450, en nog drie maanden later f 360, alles tegen hetzelfde percent 's jaars.. B hield het laatste kapitaal *a* maanden, en loste toen de drie kapitalen samen af met de verschuldigde renten. Hij had in het geheel f 1572 te betalen. Wat is *a*, als de rente van het laatste kapitaal f 6 bedroeg?

Te 's Gravenhage.

(1¾ uur.)

1. De inhouden van drie rechthoekige balken verhouden zich als de getallen X, Y en Z; de lengten zijn omgekeerd evenredig met X, Y en Z; de breedten verhouden zich als de getallen Y, X en Z, hoe verhouden zich de derde afmetingen?

2. f 3000 staat 5 jaar uit tegen een zeker precent; f 5000 staat 4 jaar uit tegen een ander precent; nu verhouden zich de intresten als 6 : 7; verwisseling der percenten zou f 25 voordeel hebben gegeven; tegen welke percenten staan de kapitalen uit?

3. Iemand heeft twee partijen suiker van 30 en 35 cent de halve K.G., die hij mengt, waardoor hij suiker van 33 cent verkrijgt; was de eerste partij 4 K.G. grooter en de tweede 24 K.G. kleiner geweest, dan zou de gemiddelde prijs 32 cent zijn geworden. Hoeveel K.G. heeft hij van elke soort?

4. Tusschen 16 en 32 worden 5 getallen geïnterpoleerd, zoodat een meetkundige reeks ontstaat; bepaal het grootste dezer vijf getallen tot op 0,01 nauwkeurig; pas bij de berekening, zoo mogelijk, verkorte bewerkingen toe en lever de geheele bewerking in.

5. A zet bij de geboorte van zijn zoon f 100 op rente en herhaalt dit op elken verjaardag van dien zoon tot en met den 19en verjaardag. Op dien dag schenkt de vader het kapi-

taal en de daarmede á 4 % gekweekte rente (samengestelde intrest) aan den zoon voor zijne studie. De zoon zet het grootste veelvoud van f 100, dat kleiner is dan deze som, op dezelfde wijze uit en neemt er aan 't eind van ieder studiejaar, te beginnen op zijn 20sten verjaardag, f 1000 af; kan hij dat 7 maal doen? ($1{,}04^{20} = 2{,}19112$; $1{,}04^{7} = 1{,}31593$).

Te Amsterdam.

(1¾ uur.)

(Bij de oplossingen behoeven alléén de nummers der vraagstukken aangegeven te worden.)

1. Een winkelier koopt een stuk laken. Had hij per M. 6 % minder betaald en was het stuk 7¼ M. langer geweest, dan zou de inkoop 5¾ % meer bedragen hebben. Hoe lang is dat stuk?

2. De eerste term eener rekenkundige reeks is 7 en hare som 2620. Interpoleert men 4 termen tusschen elke 2 opeenvolgende, dan is de som der nieuwe reeks 12838. Bepaal de oorspronkelijke reeks.

3. Deelt men den 1sten term eener evenredigheid door 1½, verheft men den 2den term tot de 4de macht, en vermenigvuldigt men den 3den term met 3⅓, dan vormen het quotient, de macht en het produkt met den onveranderden 4den term eene nieuwe evenredigheid. Bepaal den 2den term der oorspronkelijke evenredigheid op $^1/_{200}$ nauwkeurig.

4. Van een houten bak zonder deksel verhouden zich lengte, breedte en hoogte als 5 : 4 : 3 (buitenwerks). De dikte van het hout is $^1/_{30}$ van de hoogte van den bak, ook buitenwerks. De ledige bak weegt 45½ K.G. (S. G. hout = 0,8). Hoeveel L. kan die bak bevatten?

5. De afstand tusschen de plaatsen A en B is 225 K.M. Uit A vertrekt 's morgens te 10 u. 15 m. een automobiel met eene snelheid van 30 K.M. per uur, en om 11 u. een tweede met eene snelheid van 48 K.M. per uur. Hoe laat zal het zijn, wanneer de laatste anderhalf maal zoover *voorbij* de eerste als *vóór* B is?

Te Zwolle en Groningen.

(2 uur.)

1. Een landbouwer verkoopt twee partijen haver, de eene à f 3,25, de andere à f 3,70 per H.L. en krijgt zoodoende gemiddel f 3,49 per H.L.

Was de eerste partij 8 H.L. kleiner en de tweede 2 H.L. grooter geweest, dan zou de gemiddelde prijs van 1 H.L. f 3,50 zijn geweest.

Hoeveel ontvangt de landbouwer in het geheel?

2. De kapitalen van A en B brengen in één jaar evenveel rente op, ofschoon de procenten, waartegen ze uitstaan $\frac{1}{2}$ verschillen.

Bij verwisseling der procenten zouden de kapitalen samen in één jaar f 10 meer opbrengen en de rente van A's kapitaal tot die van B's kapitaal staan als 81 : 64.

Hoe groot zijn de kapitalen?

3. Van een meetkundige evenredigheid verandert de som der uiterste termen niet, als men den eersten term met 18 vermeerdert en den laatsten door $1^3/_5$ deelt.

Als het verschil der voorgaande termen 9 is en het product der middelste termen 864 bedraagt, welke is dan die evenredigheid?

4. Welke verhouding bestaat er tusschen een willekeurigen term eener oneindige, afdalende meetkundige reeks en de som van de reeks, door de volgende termen gevormd?

Onder welke voorwaarden is deze term grooter dan die som?

5. Een blok ijzer van 8 d.M^3. wordt gegoten tot een hollen kogel met een overal even dikken wand.

Bereken in m.M. nauwkeurig de dikte van den wand, als die gelijk is aan $^1/_4$ deel van den straal van den kogel.

(Inhoud bol = $^4/_3\ \pi\ r^3$. π = 3,141592535 ...... De becijfering, zooveel mogelijk met verkorte bewerking, in te leveren.

METHODE VAN ONDERWIJS EN OPVOEDING.

Te 's Hertogenbosch en Arnhem.

($1\frac{1}{4}$ uur.)

Behandel één der volgende opgaven:

1. Welke onderwerpen uit het gebied van *kennis der natuur* acht ge bij het onderwijs op de lagere school van belang met het oog op de *gezondheid* der leerlingen?

Geef van de behandeling van één dier onderwerpen eene kote schets.

2. Wat kan de lagere school doen voor de *aesthetische ontwikkeling* harer leerlingen?

Te 's Gravenhage.

(1½ uur.)

1. Welke waarde heeft het schriftelijk verwerken van de leerstof en welke opgaven kunnen daartoe dienen?

2. Hoe openbaart zich het verschil in verstandelijken en zedelijken aanleg bij de leerlingen eener zelfde klasse? Toon aan, dat de onderwijzer met dit verschil in aanleg rekening moet houden.

3. Wat kan naar Uwe meening op eene goed ingerichte Lagere School van de Percentrekening worden behandeld en hoe behoort het onderwijs in dat gedeelte van het rekenen te worden ingericht?

4. Welke paedagogen hebben in de eerste helft der 19de eeuw invloed uitgeoefend op ons leesonderwijs en hoe hebben zij dat gedaan?

Te Amsterdam.

(1½ uur.)

1. Welke beteekenis heeft de *werktuiglijke oefening* voor de blijvende resultaten van het onderwijs? Welke werktuiglijke oefeningen acht gij bij het onderwijs in de verschillende leervakken onmisbaar en waarom?

2. Alle onderwijs is ook taalonderwijs. Licht eerst deze uitspraak toe en geef dan aan, hoe de onderwijzer bij zijn onderwijs er rekening mede houdt, en hoe zij in de methodiek der leervakken meer opzettelijk toepassing heeft gevonden.

3. Door welke overwegingen zult gij u laten leiden bij de *keuze* en de *rangschikking* van de leerstof voor het onderwijs in de kennis der levende natuur?

4. Welke mannen hebben zich in ons land in de eerste helft der negentiende eeuw voor ons onderwijs verdienstelijk gemaakt, en wat weet gij van hunnen arbeid?

Te Zwolle en Groningen.

($1\frac{1}{2}$ uur.)

Maak een opstel over één der volgende onderwerpen:

1. Ontwerp een leerplan voor het vak „de beginselen der vaderlandsche geschiedenis'', wanneer gegeven is, dat de school bestemd is voor het geven van gewoon lager onderwijs en dat ze zes jaarklassen telt, ieder met een eigen onderwijzer.
(Bij dit ontwerp-leerplan wordt een toelichting verwacht, waarin aangegeven wordt, waarom U het zóó en niet anders doet.)

2. Het dictee.
(Bij het schrijven van Uw opstel zoudt gij u kunnen laten leiden door: de plaats, die het dictee in een taalmethode behoort in te nemen; de waarde, die er aan moet worden toegekend; de eischen, waaraan het moet voldoen.)

3. De toestand van het lager onderwijs in ons land in de 18de eeuw en het streven, om daarin verbetering te brengen.

N°. 100.

VERSLAG *van het Internationale Postduivencongres, gehouden te Brussel, op 13, 14, 15 en 16 October 1910.*

Aan
Zijne Excellentie den Minister van Landbouw, Nijverheid en Handel.

Ik heb de eer Uwe Excellentie, naar aanleiding Uwer missive, dato 11 October n°. 9443, 2de afdeeling, bureau B, met afschrift van het Koninklijk besluit van 7 October jl. n°. 28, waarin ik benoemd werd tot vertegenwoordiger der Nederlandsche Regeering op het van 13—16 October 1910 te Brussel gehouden Postduivencongres, onderstaand een kort verslag van bovengenoemd congres te doen toekomen.

Het congres werd geopend Donderdag 13 October, te 3 uur, door een der voorzitters, den heer J. Janssens, die in de openingsrede zijn dank betuigde aan Hunne Excellenties de Ministers van Oorlog, Spoorweg-, Post- en Telegraafwezen, die afgevaardigden naar het congres hadden gezonden, en vervolgens de gedelegeerden der verschillende landen welkom heette, als de heeren Albert van Duitschland, Cornu van Frankrijk, Doll van Engeland en Spanjaard van Nederland.

De president herinnert er aan, dat het eerste congres in Parijs werd gehouden in 1889. Sedert dien heeft de duivensport zich zeer snel ontwikkeld. Hij schat het aantal postduivenliefhebbers in België alleen op 90 000. Als deze nu gemiddeld ieder 35 dieren houden, dan is het aantal 3 000 000.

Iedere duif kost dagelijks $1^1/_2$ centime dus 5,50 frs. per jaar, hetgeen voor België een totale uitgave is van 16 000 000 frs., gerekend zonder de onkosten van het maken der duivenhokken, -manden, enz. In 1908 zijn er per spoor aan duiven ver-

voerd tot een gewicht van 2 985 000 kilogram en eene waarde van 8 211 085 frs.

De president bespreekt nog den moreelen invloed, die deze liefhebberij op den werkman heeft; terwijl hij zich met zijn sport bezig houdt, geeft hij zich niet over aan den alcohol. Het congres moet trachten een federatie te stichten, die de postduivenliefhebberij goed leidt en verbetert.

Na deze rede neemt de algemeene secretaris, de heer de Valkeneer het woord, en vraagt: „Wat is het doel van het Congres?" Strijd tot afschaffing van de barbaarsche sport: le tir aux pigeons; verbetering van wijze van transport, toezicht van de convoyage, invoering van den uniformen ring. Spreker is van oordeel, dat de postduif van groot nut kan zijn in tijd van oorlog en dat alle landen onderling moeten samenwerken tot het beschermen der postduiven. Spreker uit den wensch, dat dit Congres moge bijdragen tot verbetering der wetten ter bescherming van postduiven: deze wetten zijn vooral in België, in vergelijking met die van andere landen, nog zeer primitief.

Aan de orde komt thans: de bescherming van den postduif.

In België, zegt de inleider, is geen wet, die voldoende het eigendomsrecht van de postduif beschermt; hij haalt wel eenige feiten aan, die als diefstal door de rechtbank gequalificeerd worden, doch zeer zelden worden straffen dienaangaande toegepast. Vele goede exemplaren van dieren zijn door diefstal verloren geraakt.

Een tweede spreker, de heer Leclair, advocaat, houdt een lange rede over het onderwerp: „zijn de duiven al of geen huisdieren". Genoemde heer beschouwt de duif evenals het paard, de hond, de kip of de eend als huisdier; zij zijn, op welke plaats zij zich ook bevinden, afhankelijk van hun bezitter. Spreker haalt uit de „Instituten" van Justinianus het volgende aan over het eigendomsrecht van de duif. De Romeinen kenden, behalve de wilde duiven, waarvan hier geen sprake is, nog twee soorten duiven, n.l. de tamme duif, die zij „pigeons de colombier" en de inlandsche duif, die zij „pigeons de volière" noemden. De tamme duiven, die van nature wild waren, bleven het eigendom van den bezitter, zoolang ze bij hun meester terugkwamen; de pigeons de volière daarentegen bleven steeds het eigendom van den bezitter, onverschillig waar ze zich bevonden, zelfs wanneer de eigenaar van hun vlucht onkundig was; en degene, die deze duiven aanhield om ze te behouden, beging diefstal. Spreker geeft nog vele explicaties, waarom dergelijke uitspraken gewettigd waren.

Den heer Leclair wordt hulde gebracht voor zijn belangwekkende rede.

Verschillende vragen worden nog gesteld omtrent het strafbaar stellen van diefstal, die pas na een jaar, soms nog langer, wordt ontdekt.

De voorzitter leest nog een ingekomen stuk voor omtrent het eigendomsrecht, vraagt of iemand nog iets te voegen heeft bij de rechtswetenschap in deze en belooft een voorloopig ontwerp klaar te maken.

Het congres wordt voortgezet door een rede van den heer Gits over de slechte verzorging der dieren bij het transport in de wagons: spreker zegt, dat de convoyeurs klagen over de slechte lucht, die hen reeds tegemoet komt als de wagons opengaan en als men denkt, dat de duiven daarin eenigen tijd moeten blijven, terwijl de manden bovendien nog opgestapeld worden, dan behoeft men niet te vragen, wat deze dieren gedurende het vervoer te lijden hebben. Het bestuur der Belgische spoorwegmaatschappijen mag wel eens met nadruk gewezen worden op de alom zichtbare aanplakbiljetten: „Behandel de dieren met zachtheid".

Verschillende sprekers maken hun grieven over dit onderwerp kenbaar; de een keurt de slechte ventilatie in de wagons af, een ander wil in België, evenals in Duitschland, wagons ingevoerd zien, die speciaal zijn ingericht voor het vervoer van duiven: daarin staan de manden boven in den wagen, op een inrichting, die speciaal voor dit doel veerend is gemaakt: weer een andere spreker keurt de haastige manier af, waarop de dieren ingeladen worden.

Thans komt aan de orde de vraag: „Is de uniforme ring noodzakelijk?" Een spreker zegt dat alleen in Brussel 25000 ringen gebruikt worden; hij wenscht voor heel België éénzelfde ring te nemen. Een ander wenscht de ring verschillend voor elke provincie: een andere spreker stelt voor geen ongeringde duiven te laten meevliegen. Een voorloopig reglement wordt opgesteld en goedgekeurd.

Hierna wordt de telegrammendienst besproken. De inleider van dit onderwerp heeft inlichtingen ingewonnen in Frankrijk, waar men dikwijls laat vliegen, en heeft over den dienst gecorrespondeerd met Fransche autoriteiten, die alle mogelijke faciliteiten aanbieden bij het verzenden der telegrammen en het raadzaam achten, indien een groot aantal te verwachten is, de telegraafkantoren tijdig in te lichten, opdat maatregelen genomen kunnen worden bij het bedienend personeel. Verschillende sprekers hebben nog aanmerkingen op den telegrammendienst.

De voorzitter stelt voor een adres te richten tot de administratie der spoorwegmaatschappijen en die der telegraphie, opdat de Belgische zich met de Fransche in verbinding stelle. Thans

volgt een spreker, die de convoyeurs beklaagt; deze moeten voor weinig verdienste steeds gereed zijn tot reizen, als de vereeniging wil laten vliegen.

De nationale federatie stelt voor de vereenigingen te verzoeken hun convoyeurs beter te salarieeren en in deze een voorbeeld aan Engeland te nemen.

Een zeer voornaam punt van het congres komt nu aan de orde; de heer Chovau houdt een warm pleidooi tegen de ontzettend wreede liefhebberij: de „tir aux pigeons".

Spreker zegt o. a. dat in België stieren- en hanengevechten verboden worden wegens hun wreedheid en den slechten, moreelen invloed, die van zulke vertooningen uitgaat.

Is nu het dooden van duiven uit louter plezier of om handigheid in het juist mikken te oefenen, minder wreed? Zijn de Engelschen, vraagt spreker, wellicht minder sportsmen, omdat zij bij het schieten zoogenaamde „claybirds" gebruiken? Spreker hoopt, dat het Congres de noodige stappen zal doen, opdat in België het schieten op levende duiven verboden worde. Mocht men onverhoopt in deze pogingen niet slagen, laat men dan onderhandelen met de verschillende schietvereenigingen, opdat dan gewone houtduiven, die toch niet zoo'n groote waarde voor den bezitter vertegenwoordigen als de postduiven, gekozen worden voor hun wreed vermaak.

Verschillende sprekers geven hun verontwaardiging nog te kennen over deze wreede sport en eenige zijn van meening, dat dit onderwerp het meest belangrijke is van het geheele Congres.

Een spreker, lid van de dierenbescherming, merkt op, dat noch in Duitschland, noch in Engeland of Nederland deze sport bestaat. In het weekblad „Chasse et Pêche" kan men elke week aankondigingen lezen van „tirs", die in België gehouden worden.

Na eenige opmerkingen en vragen van verschillende sprekers is men aan het einde van het Congres gekomen. De voorzitter verheugt zich in de groote belangstelling die dit Congres mocht ondervinden: uit den wensch, dat het Congres goede resultaten moge hebben; en na alle, die het Congres bijgewoond hebben, voor hun aanwezigheid te hebben bedankt, wordt het Congres gesloten.

Het geheele Congres droeg overigens in vele opzichten meer een nationaal dan een internationaal karakter, hetgeen ook blijkt uit vele der aangenomen moties, welke hieronder volgen.

's Gravenhage, 31 October 1910.

De officieel gedelegeerde van Nederland,
S. Spanjaard Lz.

Aangenomen Moties door het Internationaal Postduivencongres op 13, 14, 15 en 16 October 1910 te Brussel gehouden.

Het eigendomsrecht op duiven.

I. Men wenscht, dat de nieuwe Belgische wet voortaan de postduiven zal beschouwen als huisdieren en deze als zoodanig zullen vallen onder het burgerlijk recht der roerende goederen:

II. dat het eigendomsrecht der postduiven voor den bezitter bewaard blijft in geval van doortocht in eene andere duiventil, zelfs bij ontstentenis van bedrog of list;

III. dat op duiventillen, uitsluitend postduiven bevattende, niet van toepassing zal zijn de uitspraak van art. 2 van het decreet van 4 Augustus 1789, inhoudende, dat de duiven opgesloten zullen worden op tijdstippen door het gemeentelijk bestuur bepaald, en gedurende dezen tijd zullen worden beschouwd als wild;

IV. dat de misdrijven, waarvan de duiven het voorwerp zijn, onderworpen zullen blijven aan de strafrechterlijke uitspraak van het burgerlijk recht, tegenwoordig van kracht, en dus gehandhaafd zullen worden de artt. 541, 557, § 5, en 563 van de code pénal wat betreft de handelingen uit wreedheid: art. 508 van hetzelfde wetboek, wat betreft de verheling en art. 463 van het wetboek aangaande de bedriegelijke ontvreemding, die op postduiven maar al te vaak wordt toegepast.

Het schieten op duiven.

Het Congres uit den wensch:

dat de Nationale Duivenbond het initiatief neme tot een campagne, die er toe zal leiden een verbod te verkrijgen voor het aanwenden van duiven bij schietwedstrijden, door:

in onderhandeling te treden met het openbaar gezag, met vreemde duivenbonden en met vereenigingen ter bescherming van dieren;

een nationale vereeniging op te richten, speciaal belast met de verdediging van de belangen der Belgische duivensport.

Het transport-materieel.

Het Congres uit den wensch, dat de directies der spoorwegmaatschappijen het onderling eens zullen worden, om voor het

vervoeren van duiven wagons af te staan, die goed gelucht en langs den muur voorzien zijn van staven, waarop de manden met behoorlijke tusschenruimte geplaatst kunnen worden, opdat de lucht er om heen kan circuleeren. Als voorbeeld is aan te raden een wagon „Barnum" genaamd, die een tarra heeft van 9910 kilogram.

Het ringen van duiven en de noodzakelijkheid daarvan.

Men wenscht éénzelfden ring voor heel België. Deze moet zijn van een model, aangenomen door den Nationalen Belgischen Bond en door dezen geleverd worden aan alle aangesloten duivenvereenigingen.

Elke vereeniging is gehouden een lijst te maken van de adressen der liefhebbers, aan wie ringen verkocht worden; hiervan moet maandelijks een copie worden overgedragen aan den Nationalen Bond.

Als alle inschrijvingslijsten aldus op één centraal punt vereenigd zijn, zal er onmiddellijk in den zetel van genoemden bond een algemeen register gemaakt worden, dat het eerste duivenstamboek zal vaststellen.

Het bestuur van den Nationalen Bond zal, na heffing van een kleine vergoeding, voor de aangesloten vereenigingen den verkoopprijs vaststellen der ringen, die voor het geheele land gelijk zal zijn.

Aldus roept de Bond onmisbare hulpbronnen in het leven, om de werkzaamheden van een administratie, die een tamelijk talrijk en serieus personeel noodig heeft, geregeld te doen voortgaan, en zal elke liefhebber in de juiste verhouding zijner middelen medewerken aan het bestaan van een inrichting, waarvan de onbetwistbare noodzakelijkheid zich elken dag meer laat gevoelen.

Unificatie der vluchtlinie.

Dienst voor inlichtingen aangaande de atmosferische gesteldheid van de vluchtlinie; keuze der plaats van degenen die de duiven loslaten.

Het Congres uit den wensch:

I. dat de belanghebbende administratie van den telegraafdienst maatregelen neme, die strekken tot het verkrijgen van een spoedigen voortgang der telegrammen, afgegeven ter gelegenheid van een duivenwedstrijd.

II. dat de directie voornamelijk een telegrafischen dienst organiseere, ten einde een zeer snelle expeditie der telegrammen te verzekeren aan het station, in de localiteiten, die op een

tamelijken afstand gelegen zijn van het station, waarin zich het telegraafbureau bevindt;

III. dat het bij de ontvangst en op de bewaarplaatsen mogelijk gemaakt worde, zeer vroeg in den morgen reeds telegrammen te verzenden omtrent de atmosferische gesteldheid langs de vluchtlinie, met dien verstande, dat de bureau's, waar deze categorie van telegrammen gedurende de duivencampagne wordt ontvangen of afgegeven, door de nationale federatie minstens één maand te voren zullen worden bekend gemaakt aan de administratie van den telegraafdienst;

IV. dat de spoorwegmaatschappijen hun medewerking verleenen bij den inlichtingsdienst, waarvan sprake is onder n°. 3 hierboven, door toe te staan, dat de telegrammen met open bestelling zullen geadresseerd worden aan den stationchef, en dezen ambtenaar te gelasten, de genoemde telegrammen bij hun aankomst aan te plakken op een plaats aan het station, waar alle belanghebbenden er kennis van kunnen nemen;

V. dat het bestuur der Fransche spoorwegmaatschappijen hun medewerking verleenen om de taak der convoyeurs te vergemakkelijken en het vervoeren van duiven te verbeteren;

VI. dat de nationale federatie de vraag in studie neme omtrent een inlichtingsdienst betreffende de atmosferische gesteldheid der vluchtlinie en dat zij bij de eerstvolgende campagne reeds met proefnemingen aanvange;

VII. dat het Fransche gouvernement dengene, die de duiven loslaat, een plaats aanwijze tusschen de grens en Noyon.

Mr. Doll, Engelsch afgevaardigde, spreekt den wensch uit, dat het Internationale Duivencongres in onderhandeling trede met het Fransche gouvernement om te verkrijgen, dat de haven van Cherbourg worde heropend voor de personen, die de duiven loslaten en om bij deze gelegenheid den invloed te doen gelden van de entente cordiale. Hij vraagt vereenvoudiging der douaneformaliteiten en meer zorg en toezicht ten opzichte van het vervoer van duiven.

Bijvoegsel tot de *Nederlandsche Staatscourant* van
Woensdag 21 December 1910, n°. 298.

N°. 101.

VERSLAG *aan Zijne Excellentie den Minister van Binnenlandsche Zaken, aangaande onderzoekingen verricht door Gerarda Wijnhoff, phil. nat. doct. van 3 Mei—13 Juni en 6 Juli—14 September 1910 in het Zoologisch Laboratorium van de Marine Biological Association te Plymouth.*

Het doel, dat ik mij van een verblijf in Plymouth voor oogen had gesteld, was om mijne studiën over de vertegenwoordigers van het Nemertinen-geslacht Cephalothrix aan levend materiaal voort te zetten.

Van de twee soorten, welke in Plymouth zouden voorkomen, was het vooral Cephalothrix linearis, die mijne belangstelling had opgewekt. Geen enkel exemplaar dezer soort is echter in den zomer van dit jaar in Plymouth naar de oppervlakte gebracht. Cephalothrix rufifrons daarentegen was zoo algemeen, dat een onderzoek naar hare ontwikkeling althans niet op gebrek aan materiaal behoefde af te stuiten. De eieren werden bovendien in gevangenschap zeer geregeld afgelegd en bevrucht. Daartegenover stond, dat de klieving onregelmatig verliep; zoo al niet bij de eerste deeling. dan traden toch in het 8-cellig stadium steeds abnormale deelingen op, ten gevolge waarvan slechts zeer zelden vrije larven zich ontwikkelden. Of de voor deze streken ongewoon gure zomer misschien van invloed is geweest, moet ik in het midden laten; de eieren van Cephalothrix rufifrons ontwikkelden zich echter niet, zoodat ik na langdurige vergeefsche pogingen dit onderzoek heb moeten opgeven.

Het geregeld door de „Oithona" aangebrachte materiaal bood echter eene schitterende gelegenheid voor faunistische studiën, welke van te grooter belang waren, omdat de laatste opgaven over Nemertinen van voor tien jaren dateerden, en sinds dien door de uitbreiding van het verkeer Plymouth Sound en de omliggende gronden geheel van fauna veranderd zijn. Hiertegen

bleek echter ruimschoots op te wegen de vooruitgang, welke de hulpmiddelen hadden ondergaan, zoodat schijnbaar de lijst van soorten, welke ik dezen zomer aantrof, in plaats van eene verarming der fauna een grooter aantal soorten opgeeft. Dit moet echter geheel geweten worden aan de uitbreiding der hulpmiddelen, die nu in staat stellen ook het leven der diepere gronden te leeren kennen.

Van de 38 in deze streken bekende soorten werden 28 species door mij teruggevonden: behalve Cephalothrix linearis, die ik reeds noemde, ontbreken op mijn lijst: Amphiporus pulcher en A. bioculatus, (beide slechts éénmaal aangetroffen); de twee door Riches beschreven soorten van het geslacht Oerstedia, n. m. O. nigra en immutabilis; Malacobdella grossa, Eupolia curta Micrella rufa, laatste in slechts één exemplaar bekend, gelijk het geval is met Cerebratulus pantherinus en Micrura aurantiaca. Daarentegen heb ik 16 species aan deze lijst kunnen toevoegen, waarvan vele tot nu toe slechts uit de Middellandsche Zee bekend waren. Van deze noem ik slechts op: Carcinonemertes carcinophila, Baseodiscus minor, Poliopsis lacazei, Tubulanus miniatus en T.nothus. Een uitvoerig verslag over deze faunistische onderzoekingen zal weldra het licht zien in de „Journal of the Marine Biological Association".

Onder de in Plymouth vrij algemeen voorkomende vormen behoort ook eene Tubulanus-soort, n. m. Tubulanus annulatus. In 1900 heeft reeds Bergendal erop gewezen, dat blijkbaar twee verschillende soorten onder dezen naam beschreven zijn, terwijl toch de uitwendige kenmerken dier beide soorten volkomen en met elkander zouden overeenstemmen. Riches had in 1895 deze soort bovendien geïdentificeerd met Carinella aragoi Joubin. De door Riches beschreven vorm stemt dan ook, wat uitwendige kenmerken betreft, volkomen met C. aragoi overeen. Haar anatomie bleek mij echter af te wijken in belangrijke punten, zooals de ligging der hersenen ten opzichte van de spierlagen, van de door Joubin gegeven afbeeldingen, terwijl zij veel meer met het door Bergendal beschreven type van Tubulanus annulatus overeenstemt, en geheel afwijkt van T.annulatus Bürger. Dat een nader onderzoek van deze soorten niet alleen van faunistisch belang is, blijkt reeds hieruit, dat juist de verschillende ligging en ontwikkeling van spier- en zenuwstelsel de grondslag uitmaken voor de systematiek der Nemertinengroepen.

Die geheele groep van Tubulanus-soorten, welke door de aanwezigheid van overlangsche en dwarssbanden gekenmerkt wordt, behoeft bovendien revisie. Of de uitwendige teekening der Tubulanen is niet zoo 'n weinig varieerend kenmerk, dat wij hierop alleen met zekerheid reeds soorten mogen onderscheiden,

gelijk dit met Tubulanus nothus is geschied, en dan zullen hierdoor bestaande soorten moeten vervallen, òf wij nemen de grenzen der soorten niet scherp genoeg, en dan zijn b. v. Tubulanus banyulensis Joubin en Bürger verschillende soorten. Dit laatste deden mij verschillende kleinere Tubulanidae, die in Plymouth voorkomen, vermoeden, zoodat ook materiaal voor een nader onderzoek van dit vraagstuk door mij werd verzameld.

Eene andere quaestie, die dringend om beantwoording roept, is, of de geslachten Cerebratulus, Lineus en Micrura recht van bestaan hebben, en zoo ja, of de tegenwoordig aangenomen begrenzing dier geslachten dan geen verandering behoeft.

De onmogelijkheid om deze drie geslachten in geconserveerden toestand van elkander te onderscheiden, heeft reeds herhaaldelijk onderzoekers er toe gebracht, alle soorten der tot deze geslachten behoorende Nemertinen in een geslacht onder te brengen en aan de af- of aanwezigheid van het zoogenaamde staartje, waarover zoovele tegenstrijdige opgaven bestaan, geen gewicht toe te kennen. Slechts eene uitgebreide studie van een zoo groot mogelijk aantal Lineïden en Cerebratuliden zal ons kunnen leeren, waar de oplossing in dezen te vinden is. Met het oog hierop bood het veelvuldige voorkomen van enkele Heteronemertinen eene schoone gelegenheid tot studie aan. Materiaal van de verschillende Micrura's, Cerebratuli en Linei werd dan ook ruimschoots door mij verzameld, met het voornemen dit vraagstuk hieraan later te bestudeeren.

Ten slotte zij het mij vergund mijn eerbiedigen dank uit te spreken aan Zijne Excellentie den Minister van Binnenlandsche Zaken voor de welwillendheid, waarmede hij mij van de voor Napels bestemde subsidie gebruik liet maken voor een verblijf in Plymouth, evenals aan de commissie van hoogleeraren, welke mij voor deze subsidie heeft willen voordragen.

GERARDA WIJNHOFF.

Bijvoegsel tot de *Nederlandsche Staatscourant* van
Woensdag 7 December 1910, n°. 286.

N°. 102.

VERSLAG *van het op 25, 26, 28 en 29 October 1910 gehouden examen voor den consulairen dienst.*

's Gravenhage, .. November 1910.

Aan Zijne Excellentie den Minister van Buitenlandsche Zaken.

Ter voldoening aan art. 3, sub 5°, van het Consulair Reglement (*Staatsblad* n°. 215 van 1906) heeft de commissie belast met het afnemen van het examen voor den consulairen dienst, de eer Uwer Excellentie bij deze verslag uit te brengen over het op 25, 26, 28 en 29 October 1910 gehouden examen.

De twee eerstgenoemde dagen waren gewijd aan het schriftelijke examen, terwijl op de beide overige het mondeling onderzoek plaats had.

De eenige candidaat, die aan het examen deelnam, was overeenkomstig art. 5, sub 3°, van het consulair reglement vrijgesteld van examen in de in art. 2 van dat reglement sub I, II litt. *g* en *h*, III litt. *a* en *b*, en IV genoemde vakken.

In alle overige in genoemd art. 2 vermelde vakken werd mondeling examen afgenomen, welk onderzoek 5 uur duurde.

Het schriftelijk examen omvatte het Volkenrecht en de bepalingen welke den werkkring en de bevoegdheden der Nederlandsche consulaire ambtenaren regelen, benevens het samenstellen eener nota.

Voor elk der beide genoemde vakken werd den candidaat een drietal onderwerpen opgegeven, over één waarvan hij ter keuze een opstel had te vervaardigen, terwijl wat het in de tweede plaats genoemde vak betreft daarenboven een opstel over een vierde onderwerp verlangd werd.

Eene opgave dier onderwerpen gelieve Uwe Excellentie hiernevens als bijlage aan te treffen.

De tijd toegestaan voor de vervaardiging van elk opstel bedroeg 3 uur. De nota, voor de samenstelling waarvan een geheele dag was toegestaan, moest wedergeven den korten inhoud van eene correspondentie tusschen de Britsche Regeering en den Britschen consul te Samoa, betreffende de Samoa-quaestie.

Bij het mondeling examen belastte de voorzitter zich weder met het onderzoek naar de kennis van den candidaat betreffende de in art. 2, sub 2°. II *c* en *d*, vermelde vakken; dr. Hubrecht met de ondervraging in de vakken genoemd in dat artikel sub 2° III *d*, *e* en *f*; mr. Reepmaker examineerde weder in de vakken vermeld in hetzelfde artikel sub 2°. II *a*, *b* en *f*, terwijl door dr. Muller en den heer Maas ondervraagd werd respectievelijk in de in meergemeld art. sub 2°. III *c* en II *e* genoemde vakken.

Ten slotte kan de commissie Uwer Excellentie mededeelen, dat het getuigschrift voor de benoembaarheid tot vice-consul door haar werd uitgereikt aan den heer M. J. Quist.

De Commissie belast met het afnemen van het examen voor den consulairen dienst,

GERICKE,
Voorzitter.
DR. HUBRECHT.
HENDRIK MULLER.
H. S. J. MAAS.
J. A. A. H. DE BEAUFORT,
Secretaris.

BIJLAGE I.

Consulair recht.

(Tijd 3 uur.)

Beantwoord uitvoerig de volgende vraag:

Waaraan ontleend de consulaire ambtenaar zijn bevoegdheden?

Hierbij te bespreken:

a. commissie en exequatur;
b. volkenrecht en verdragen;
c. onze eigen wetten en instructies;
d. wetten en usances van het land waar de ambtenaar werkzaam is.

Bovendien één van de 3 volgende vragen:

1. paspoorten en gezondheidspatenten. Wie geeft ze uit? Wat staat er in? Waarvoor dienen zij? Welke werkzaamheden zijn er voor den consulairen ambtenaar aan verbonden?
2. Nalatenschappen. Welke bemoeiingen brengen deze voor den consulairen ambtenaar mede?
3. Welke zijn de aanrakingen van de consulaire ambtenaren met de Koninklijke Nederlandsche marine?

BIJLAGE II.

Volkenrecht.

(Tijd 3 uur.)

1. Geef een overzicht van de rechten en verplichtingen van een Staat tegenover vreemdelingen.
2. Wat weet gij van Marokko uit een volkenrechtelijk oogpunt en van de conferentie van Algeciras.
3. Wat weet gij van de zoogenaamde Monroe-leer en van haar ontstaan en hare ontwikkeling.

Bijvoegsel tot de *Nederlandsche Staatscourant* van
Vrijdag 9 December 1910, n°. 288.

N°. 103.

VERSLAG *van het examen ter verkrijging van het postradicaal, gehouden van 24 October tot en met 22 November 1910.*

Samenstelling der commissie.

Ingevolge beschikkingen van Zijne Excellentie den Minister van Waterstaat van 18 Juni, 8 September en 15 November 1910, n°s. 2153, 3295 en 4239*bis*, afdeeling Posterijen en Telegraphie, was de commissie samengesteld als volgt:

lid en voorzitter: F. H. de Meester, hoofdinspecteur der posterijen, te 's Gravenhage;

leden:

J. Gorter, directeur van het post- en telegraafkantoor te Bergen op Zoom:
B. Meylink, hoofdcommies der posterijen te Utrecht;
A. P. F. Duynstee, commies der posterijen en telegraphie 2de klasse te Maastricht;
S. Reynders, directeur van het post- en telegraafkantoor te Doesburg, die later, wegens ziekte, vervangen werd door J. Boomsma, directeur van het postkantoor te Goes;
W. Bruyn Pz., commies der posterijen te 's Gravenhage;
T. Jager, directeur van het post- en telegraafkantoor te Steenwijk;
C. Burgersdijk, directeur van het post- en telegraafkantoor te Zeist;
H. Smit, directeur van het post- en telegraafkantoor te Weert.

Regeling van het examen.

Het schriftelijk gedeelte van het examen, bestaande in het samenstellen van een maandstaat wegens de posterijen, werd

gehouden in de dienstlokalen van het postkantoor te Amsterdam en het telegraafkantoor te Rotterdam op 24 en 25 October en van het postkantoor te Arnhem en van het post- en telegraafkantoor te Meppel op 24 October.

Het mondeling onderzoek, waartoe de candidaten bij groepen van 6 werden opgeroepen en dat voor iedere groep 1 dag duurde, vond plaats in de lokalen van het Valkenhuis, Buitenhof n°. 35, te 's Gravenhage.

Het duurde van 1 October tot en met 22 November.

Aantal candidaten.

Aangemeld hadden zich 114 candidaten, onder wie 110 klerken der posterijen en telegraphie, 1 klerk der telegraphie, 1 telegrafist en 2 adspirant-commiezen der posterijen en telegraphie. Vóór den aanvang van het examen trokken zich 2 candidaten terug en ook tijdens het examen 2. Het geheele examen werd dus door 110 candidaten volledig afgelegd.

Uitslag van het examen.

Van die 110 candidaten zijn 67 geslaagd en 43 afgewezen.

13 candidaten hebben niet voldaan in 1 vak;
11 „ „ „ „ „ 2 vakken;
8 „ „ „ „ „ 3 „ ;
11 „ „ „ „ „ 4 „ ;

In de afdeeling A^1 werden afgewezen 23 candidaten;
„ „ „ A^2 „ „ 31 „ ;
„ „ „ B „ „ 23 „ ;
„ „ „ C „ „ 25 „ .

A^1. Postwet. Comptabiliteit. Algemeene wetten. Spaarbank.

Van de 110 candidaten slaagden in deze afdeeling 87, of ± 79 pct. Aan slechts 3 hunner kon het cijfer 7, aan 13 het cijfer $6^1/_2$ en aan 27 het cijfer 6 worden toegekend. Aangezien het gemiddelde der behaalde cijfers 5,4 bedraagt, kan de uitslag over het algemeen vrij gunstig heeten.

A^2. Pakketpost. Rijksverzekeringsbank. Personeel. Postwet.

In dit onderdeel slaagden van de 110 candidaten 79 of ± 72 pct. Waar slechts aan 3 hunner het cijfer 7, aan 3 $6^1/_2$

en aan 16 het cijfer 6 kon worden toegekend en het gemiddelde der behaalde cijfers 5,0 bedraagt, kan de kennis der examinandi over het geheel hoogstens middelmatig worden genoemd.

B. Buitenlandsch postverkeer.

Bij deze afdeeling werd opgemerkt, dat de candidaten over het algemeen met vrucht hadden gewerkt: aan 87, of bijna 80 pct. kon een voldoend of beter cijfer worden toegekend, en wel aan 5 het cijfer $7^1/_2$, aan 15 7, aan 14 $6^1/_2$ en aan 17 6. Het gemiddelde der behaalde cijfers bedroeg $5^1/_2$.

De hoofdbepalingen van de verschillende verdragen en overeenkomsten, reglementen en voorschriften tot uitvoering daarvan, voor zooveel zij betrekking hebben op zaken, waarvan de behandeling dagelijks in den dienst voorkomt, bleken goed bestudeerd te zijn.

C. Aardrijkskunde. Postenloop.

Het onderzoek in deze afdeeling leverde tamelijk gunstige resultaten op: slechts aan 25 van de 110 candidaten behoefde een onvoldoend cijfer te worden toegekend, zoodat $\pm$ 77 pct. voldoende bevonden werden. 3 candidaten behaalden het cijfer $7^1/_2$, 14 het cijfer 7, 14 het cijfer $6^1/_2$ en 19 het cijfer 6. Het gemiddelde der toegekende cijfers bedroeg 5,4.

Over het algemeen was behoorlijk studie gemaakt van de meer belangrijke binnenlandsche postverbindingen, van wier onderling verband men zich, ook zonder de kaart te raadplegen, eene heldere voorstelling kon vormen.

Wat de topographische kennis van het buitenland en van de Nederlandsche Koloniën in Oost-Indië betreft, hierin schoten velen te kort. Blijkbaar was aan dit onderdeel niet voldoende zorg besteed.

De Voorzitter der Examen-Commissie,

F. H. DE MEESTER.

N°. 104.

VERSLAG DER COMMISSIE, *in 1910 belast met het afnemen van het landmetersexamen overeenkomstig de Koninklijke besluiten van 28 Juli 1865* (Staatsblad *n°. 87*) *en 30 Juni 1882* (Staatsblad *n°. 78*).

De Commissie, benoemd bij beschikking van Uwe Excellentie van 5 October 1910, n°. 7150/1, afd. H. M. O., tot het afnemen in het jaar 1910 van het examen voor beëedigd landmeter volgens de Koninklijke besluiten van 28 Juli 1865 (*Staatsblad* n°. 87) en 30 Juni 1882 (*Staatsblad* n°. 78), heeft de eer Uwe Excellentie het volgende te berichten omtrent hare werkzaamheden.

De Commissie regelde hare werkzaamheden bij briefwisseling en wees tot haren secretaris aan het lid dr. J. A. Barrau.

Het examen werd gehouden volgens den rooster, waarvan een afdruk hierbij wordt overgelegd. *)

In hare eindvergadering op heden vond de Commissie geen vrijheid om aan den eenigen candidaat het door hem verlangde diploma uit te reiken.

Delft, 10 November 1910.

De Commissie,

HK. J. HEUVELINK, *Voorzitter.*
J. A. BARRAU, *Secretaris.*

---

*) Niet opgenomen.

Bijvoegsel tot de *Nederlandsche Staatscourant* van
Woensdag 21 December 1910, n°. 298.

N°. 105.

VERSLAG *over het Internationale Congres voor Radiologie en Electriciteit, gehouden te Brussel, 13—15 September 1910.*

Bij de opening van het congres werd tot presidente benoemd mevrouw Curie, hoogleerares aan de Sorbonne te Parijs, die eene mededeeling deed over het metallieke radium, waarvan de bereiding haar kort te voren was gelukt.

Prof. Rutherford uit Manchester diende een rapport in over radium-etalons; staande de vergadering werd nu eene standaard-commissie benoemd, bestaande uit de reeds genoemde en eenige andere radiologen. De te Brussel aanwezige leden vermochten hunnen arbeid zoodanig te bespoedigen, dat op 15 September konden worden overgelegd de volgende voorstellen der standaard-commissie:

1. mevrouw Curie heeft zich welwillend bereid verklaard een radium-standaard te vervaardigen, die ongeveer 20 milligram radium (als element) bevat;

2. zoodra de S.-C. (standaard-commissie) aan mevrouw Curie de kosten voor dit standaard-preparaat zal hebben vergoed, komt het onder toezicht der S.-C. en mag enkel ter vergelijking met secundaire standaards dienen. Het staandaard-preparaat moet op doelmatige wijze te Parijs worden bewaard;

3. door de S.-C. en onder hare leiding zullen wetenschappelijke laboratoria der verschillende Staten, die bereid zijn de kosten te dragen, met secundaire standaards worden voorzien;

4. voorts zullen met behulp van methoden, die de S.-C. na zorgvuldige beproeving goedkeurt, onderdeelen der standaard-preparaten worden vervaardigd;

5. daar de radium-emanatie thans zoo vaak bij wetenschappelijk onderzoek gebruikt wordt, acht de S.-C. het gewenscht eene eenheid voor emanatie-metingen vast te stellen. Gevolg gevende aan den wensch door het Congres geuit, beveelt de S.-C. den naam „Curie” aan voor de hoeveelheid radium-emanatie, die zich in evenwicht bevindt met één gram radium (als element). Zoo zoude b.v. ook het emanatie-bedrag in evenwicht met één milligram radium een „millicurie” worden genoemd;

6. de S.-C. overweegt de vraag of nog bijzondere namen zullen worden gegeven aan kleinere hoeveelheden radium of emanatie in evenwicht hiermede;

7. aangezien enkele leden der S.-C. niet op het Congres aanwezig waren, zijn deze voorstellen nog niet bindend, de S.-C. behoudt zich derhalve het recht voor, deze bij hare verdere beraadslagingen nog te wijzigen.

Behoudens de laatste restrictie werden deze voorstellen door het Congres goedgekeurd. Wat de sub 3 vermelde laboratoria betreft, zoo is daarbij in de eerste plaats gedacht aan officieele physisch-technologische proefstations; over de oprichting van zoodanig Rijksstation te onzent, werd in December 1904 verslag uitgebracht door de daartoe ingestelde commissie. [1]) Waar Nederland een allereerste plaats inneemt op wetenschappelijk, inzonderheid op natuurkundig gebied, zal zijne medewerking ook wat betreft den nieuwen tak der radiologie, later met recht worden verwacht.

Vanwege eene commissie der „Deutsche physikalische Gesellschaft” waren voorstellen gedaan om tot een algemeen gangbare terminologie der radiologie te geraken; deze werden in hoofdzaak door het Congres goedgekeurd.

Een groot aantal voordrachten en rapporten werden aangeboden, waarvan echter slecht weinige werden behandeld, de overige zullen in druk verschijnen; uit Nederland kwamen bijdragen van de heeren Julius, Lorentz, Wulf, Zeeman en den ondergeteekende. Het aantal aanwezige Nederlanders was minder dan met het oog op den geringen afstand verwacht werd.

Algemeene besprekingen hadden weinig plaats, ook al ten gevolge van onvoldoende voorbereiding. Een uitzondering vormde het jongste onderzoek van het verschijnsel van Zeeman, waaraan eene middagvergadering gewijd werd; over dit en daarmede samenhangende vraagstukken had een levendige discussie plaats.

[1]) Zie bijvoegsel tot de *Nederlandsche Staatscourant* van Woensdag 20 Mei 1908, n°. 118.

In verband met het Congres was een tentoonstelling van radiologische toestellen op touw gezet, die in hoofdzaak een medisch karakter had. In de medische afdeeling werd trouwens volgens bevoegde deskundigen niets besproken of besloten, dat van meer algemeen belang kan worden geacht.

Het plan werd geopperd om in 1915 of vroeger, in Duitschland, vermoedelijk te München, een volgend congres bijeen te roepen. Daartoe werd een commissie van voorbereiding benoemd.

De Gedelegeerde der Nederlandsche Regeering,

H. E. J. G. du Bois.

Bijvoegsel tot de *Nederlandsche Staatscourant* van
Woensdag 21 December 1910, n°. 298.

N°. 106.

VERSLAG *van het Congres van overheids- en bijzondere liefdadigheid te Kopenhagen.*

Het congres werd op Dinsdag 9 Augustus geopend in de zaal van den Deenschen Senaat.

De openingsplechtigheid werd bijgewoond door den Koning en de Koningin. Tevens waren tegenwoordig de gezanten van Duitschland, Frankrijk, Italië, Portugal, Amerika en Argentinië.

Het woord voerde eerst de voorzitter van het Deensche comité, de heer de Krieger; hij wijdde een kort herinneringswoord aan Casimir Périer en sprak een vriendelijk welkom tot zijnen opvolger Loubet. Hij constateerde, dat deze congressen een verheven doel nastreven; men koestert niet de verwachting de smarten en het lijden der armen te kunnen doen verdwijnen, maar wel hoopt men er paal en perk aan te kunnen stellen. Naast de eigenlijke armenzorg staat de verzekering in haar verschillende vormen. De mannen der armenzorg beschouwen als goede vrienden de mannen der verzekering, men voelt, dat men gemeenschappelijk streeft naar één doel; moge, zoo vervolgde spreker, dit congres vormen een nieuwe schakel in den keten van den heilzamen arbeid der vorige congressen.

Vervolgens gaf de heer de Krieger een overzicht der armenverzorging in Denemarken.

De armenverzorging in Denemarken is verplicht, de Constitutie schrijft voor, dat ieder individu, die niet voorzien kan in eigen onderhoud en dat der zijnen en tot wier ondersteuning derden niet kunnen verplicht worden, *recht* heeft op onderstand door de overheid; men moet zich echter onderwerpen aan het voorgeschrevene in de landswetten; de positie der ondersteunden is anders dan die der niet-ondersteunden; hij verliest b.v. zijn stemrecht en is onderworpen aan een disciplinair toezicht.

De armenzorg wordt door de gemeenten gedragen; in sommige gevallen subsidieert de Staat. De jaarlijksche uitgaven voor de verzorging der armen door de gemeenten worden berekend op ongeveer acht millioen kronen.

Op twee vormen van onderstand vestigt spreker de aandacht; vooreerst op de zeer sterk gesubsidieerde zorg voor teringlijders. De wet van 1905 neemt op kosten van den staat $^3/_4$ der uitgaven voor de verpleging in sanatoria, hospitalen voor teringlijders, zee-asyls, gestichten voor herstellenden. Spreker durfde constateeren, dat in Denemarken geen enkele teringlijder om redenen van geldelijk onvermogen zonder opname in een sanatorium of ziekenhuis behoeft te blijven.

Een tweede bijzonder ontwikkelde vorm van de bemoeiingen der armenverzorging is de zorg voor verwaarloosde kinderen; voogdijraden zijn bij de wet van 1905 ingesteld.

Ten slotte zij in verband met de openbare armenzorg er nog op gewezen, dat elk individu (man of vrouw) na het bereiken van den zestigjarigen leeftijd recht heeft op een pensioen. De uitgaven voor deze pensionneering bedragen acht millioen kronen, waarvan de helft door den Staat, de helft door de gemeenten gedragen wordt.

De bijzondere liefdadigheid ontwikkelt zich volkomen vrij; zij mag zonder eenige beperking legaten en schenkingen aanvaarden. Zoowel Protestantsche, Katholieke en particuliere vereenigingen bloeien. Ook op het gebied der verzekering wordt veel gedaan: er is verzekering tegen ongevallen, ziekte en werkeloosheid.

Op het gebied der voorkoming van armoede zijn er de werkbureaux. De spaarbanken verheugen zich in grooten bloei.

De heer Loubet sprak daarna eenige vriendelijke woorden, terwijl de heer Dreifuss vooral op de groote beteekenis dezer congressen wees. De Koning verklaarde het congres voor geopend.

In den middag van den eersten dag zou behandeld worden de ziekenzorg op het platteland. Een aantal speciale rapporten werden samenvattend besproken door den heer de Krieger en dr. Jørgensen. Uit 't laatste rapport ontleenen wij het volgende: Voor een goede ziekenzorg op het platteland is samenwerking van alle krachten noodig; een groote lacune is nog, dat de zorg vóór de komst van den geneesheer en de verpleging in de huizen der verspreid wonende behoeftige zieken onvoldoende is.

Zoowel de zorg voor teringlijders als voor kraamvrouwen op het platteland is schier overal nog gebrekkig; uit de slechte toestanden op het gebied der ziekenzorg meent de rapporteur

ook te mogen verklaren den trek naar de groote steden. Spreker wenscht vooral bij de behandeling der verbeteringspogingen zich te beperken tot de zorg voor behoeftige zieken in de woningen en dan nog door min of meer professioneel geschoolde krachten.

Er zijn landen, zoo vervolgde spreker, waar de zorg voor *behoeftige* zieken weinig noodig is, zoo bijv. Amerika, waar de bevolking op het platteland vrij bemiddeld is. Meestal is het welslagen van een goede landelijke armenzorg te danken aan één man of vrouw, zoo bijv. in Duitschland Fliedner, die het eerste diaconessenetablissement stichtte, in Engeland Florence Nightingale — nu helaas juist overleden — en met haar William Rathbone. In Duitschland wordt in dezen tijd met eere genoemd dominé Arnold uit Barmen.

Men moet geen vaste vormen vaststellen, noch voor heel het complex der landen, vertegenwoordigd op dit congres, zelfs niet voor één land. De moeilijkste problemen komen uit den aard der zaak voor in slecht bevolkte arme streken.

De beste wijze om te voorzien in de ziekenzorg op het platteland is vereeniging der belanghebbenden, het stichten van fondsen, het aanstellen op kosten dier fondsen van een diacones of verpleegster. Zulke fondsen zullen naast den steun der belanghebbenden ook te steunen zijn door vriendelijke weldoeners. (In Denemarken steunen bijv. de Staat en de gemeenten.) Zoo kan worden voorzien in de kosten der opleiding, in de installatie van lokalen.

Een andere quaestie nog is de zorg voor kranken, die bepaald verzorging in een ziekenhuis noodig hebben. Men moet zooveel mogelijk groote of kleine ziekenhuizen op het platteland stichten: van daaruit zal men ook zoo noodig verpleegsters kunnen uitzenden.

Een zeer eigenaardige vorm tusschen ziekenhuis en verpleegsters vinden wij in Engeland, daar bestaan een soort verpleegsters-colonies; drie of vier diaconessen wonen samen in een centraal-woning in een of ander dorp en gaan vandaar de zieken verplegen.

Vervolgens wijdde de rapporteur nog eenige beschouwingen aan de ziekenverpleegsters op het platteland. Deze vrouwen moeten voor haar taak voorbereid zijn; een opleiding van één jaar is zeer zeker noodig; naast de bepaalde voor haar taak opgeleide ziekenverpleegsters echter heeft men personen noodig, die bij ziekte der huisvrouw het gezin in orde houden.

Spreker eindigde met de volgende woorden:

„Terwijl wij hier over ons onderwerp discussieeren, gezond en wel, gelukkig in ons leven, zijn daar in onze verschillende landen, in eenzame valleien, op verlaten eilanden, in wouden

en op bergen, mannen die ziek zijn, vrouwen die lijden, kinderen die smart hebben — allen innig hopend op een hand, die hun liefderijk zal worden toegestoken, op een vriendelijken lach, die hun smart verzachten zal. Mogen wij iets bijdragen tot leniging van dien nood, mogen wij tot *handelen* aangespoord worden."

De conclusiën, die de rapporteur aan de vergadering voorstelde, luidde:

1. De ziekenzorg op het platteland mag aanspraak maken op de belangstelling en steun van alle philantropen. 't Is een daad van rechtvaardigheid om de arme bevolking op het platteland zoo goedkoop en goed mogelijk zorg te verleenen in hare woningen.

2. Men moedige aan de vorming van fondsen tot bereiking van dit doel in dorpen en kleine landsgemeenten, vooral met steun van geneesheeren, geestelijken en burgerlijke autoriteiten (o. a. gemeentebesturen).

De Staat steune de vorming van ziekenverpleegsters op het platteland en zorge ook voor steun op haren ouden dag.

Men zorge er ook voor, dat de verpleegsters eventueel geschikt zullen zijn voor de hulp in het huishouden.

Deze conclusiën werden aangenomen.

Op den tweeden dag van het congres werd behandeld de zorg voor behoeftige vreemdelingen. Als algemeen rapporteur trad op de heer Ciriel van Overberghe uit Brussel.

Aan zijn rapport ontleenen wij het volgende:

In den loop der 19de eeuw vangt het internationaal leven in de Staten van Europa aan, en in verband daarmee ook de internationale zorg voor beboeftigen. Dringend heeft deze quaestie zich op den voorgrond gesteld en een „Bureau international d'informations et d'étude pour l'assistance aux étrangers" vormde zich. Dit bureau wenschte zich eerst op de hoogte te stellen van den bestaanden toestand en een diepgaande enquête werd geopend. Overal in alle Staten der wereld deed zich de behoefte gevoelen naar regeling van de zorg voor behoeftige vreemdelingen, overal ook achtte men die zorg noodig en gewenscht. Men meent, dat men den behoeftigen vreemdeling gelijkstellen moet met den armen landgenoot. Een mensch in behoeftige omstandigheden — welke ook zijn nationaliteit moge zijn — verdient den steun dien de maatschappij aan zijn leden pleegt te geven. Ellende en liefdadigheid kennen geen grenzen.

De rapporteur geeft vervolgens een overzicht van de wijze waarop men in verschillende landen door verzekering de armoede

poogt te voorkomen, o. a. bij ongevallen, bij ziekte, bij invaliditeit, bij ouderdom, bij werkeloosheid.

Over het algemeen worden bij deze verzekeringen de vreemdelingen gelijkberechtigd beschouwd met de bewoners der respectievelijke landen; vooral is dit het geval voor de ongevallen- en ziekteverzekering; voor de invaliditeits- en ouderdomsverzekering is er nog te groote ongelijkheid in de verschillende landen; voor de verzekering tegen de gevolgen der werkeloosheid is men nog te veel in het begin.

De wensch wordt echter geuit, dat meer en meer in zake de verzekering vreemdeling en landgenoot zullen gelijkgesteld worden.

Om een algemeen beeld te geven van de openbare en bijzondere liefdadigheid in verband met de eventueele zorg voor behoeftige vreemdelingen, acht rapporteur bijna ondoenlijk.

Thans wordt de vraag gesteld: wat zijn in verschillende staten de beginselen waarop de steun aan vreemdelingen berust. Behandelt men hen als inwoners van het land? Duitschland behandelt hen op gelijken voet. Ook in Engeland, de Vereenigde Staten, Denemarken, Italië, Rusland enz. enz. is dit het geval. Als regel mag men deze conclusie trekken: De armenwetgeving maakt geen verschil tusschen landgenoot en vreemdeling; daar waar de wetten op dit punt zwijgen, is het gewoonte dat beide personengroepen gelijkgesteld worden. Het congres wordt daarom uitgenoodigd den wensch uit te spreken: „Voor de ondersteuning aan behoeftigen worde geen verschil gemaakt tusschen inwoners en vreemdelingen."

Nu moet er echter een andere vraag gesteld worden: Wie zal de kosten dragen? Om tot een juiste oplossing dezer uiterst moeilijke aangelegenheid te komen, moet men de behoeftigen classificeeren. Men moet onderscheid maken tusschen personengroepen die zeer lange ondersteuning noodig hebben (zelfs soms voor hun geheele leven moeten verzorgd worden) en die welke slechts tijdelijken onderstand behoeven.

De eerste groep vormt verreweg de minderheid; er moeten onder begrepen worden de verwaarloosde kinderen; daar moet de Staat van oorsprong financieel helpen, of moet een sneller repatrieering bevorderd worden. Dan de krankzinnigen; ook daarvoor moet op den duur het land van oorsprong de kosten helpen dragen; hetzelfde is het geval met de ongeneeslijkzieken en ouden van dagen, maar bij deze personen moet men wel te rade gaan met den factor of de arme zieke of oude lang verblijf gehouden heeft in zijn nieuw vaderland; dan zouden er termen kunnen zijn dat dat land de kosten geheel of gedeeltelijk bleef dragen.

Voor gevallen van tijdelijken onderstand, vooral in urgente gevallen, moet er geen verschil zijn in financieele regeling (il n'y aura pas lieu à remboursement).

De hoofdgedachten, die de rapporteur tot dit beginsel deden komen, zijn vijfledig:

1. Omdat nu reeds vrij algemeen deze opvatting geldt.

2. Omdat immigranten meest te beschouwen zijn als een voordeel voor een land, zoodat men ook de eventueele nadeelen moet dragen.

3. Omdat men meer en meer algemeen geneigd is de vreemdelingen die in een land komen, gelijk te gaan beschouwen met de inwoners.

4. Omdat met een eventueele verrekening altijd de allergrootste moeilijkheden gepaard gaan, en men, wanneer men op een nadere verrekening rekent, dikwijls de noodige zuinigheid uit het oog verloren wordt.

5. Omdat men toch in sommige gevallen een verrekening zal kunnen instellen, wanneer dit noodig en wenschelijk blijkt.

Een feit, meende rapporteur, moet nog uitdrukkelijk worden geconstateerd. Iedere Staat behoudt zich het recht voor om ongewenschte vreemde elementen over de grenzen te zetten, die bijv. veroordeeld zijn of die door hun gedrag aanleiding tot maatschappelijk schandaal geven. Daaraan zijn toe te voegen de vagebonden en die personen die onwillig zijn om te werken. Zulke personengroepen, die overal een gevaar vormen, moeten met krachtige hand worden aangepakt.

Een vijfde en laatste hoofdstuk van dit rapport is gewijd aan de vereenigingen van weldadigheid voor landgenooten in vreemde landen. Een zeer warm woord om deze instellingen te steunen werd gesproken: zoowel de regeering van hun eigen vaderland als die van het land waar ze gevestigd zijn, moeten hen op alle mogelijke wijze beschermen en hun taak verlichten.

Wij geven ten slotte de „voeux" die door den rapporteur werden uitgesproken, en die met een uiterst kleine wijziging met algemeene stemmen werden aangenomen.

1. Het is wenschelijk, dat in verschillende landen de verzekering enz. gelijk gesteld worde voor ingezetenen en vreemdelingen; voor de verzekering tegen de gevolgen van invaliditeit en ouderdom zou men tot nadere internationale overeenkomsten kunnen komen, gebaseerd op de in verschillende landen heerschende regelingen.

2. Het is wenschelijk, dat de openbare en bijzondere lief-

dadigheid en meer in het bijzonder de liefdadige vereenigingen van landgenooten in den vreemde gevestigd, zooveel mogelijk pogen de verarming te voorkomen en er voor zorgen, dat die personen, die door den loop der omstandigheden in nood geraken, niet zouden verliezen de voordeelen die reeds door verzekering verworven zijn.

3. Bij tijdelijken onderstand aan vreemdelingen, in het bijzonder in spoedeischende gevallen, zal er geen verschil van behandeling zijn tusschen hen en de ingezetenen van het land waar zij verblijf houden. Er zal in die gevallen geen kostenverrekening plaats hebben. Alleen bij de zorg voor verwaarloosde kinderen, krankzinnigen, invaliden, ongeneeslijke zieken, ouden van dagen zal er een kostenverrekening zijn.

4. Het is wenschelijk, dat na een lang verblijf in een vreemd land de vreemdeling in alle opzichten worde gelijk gesteld aan den ingezetene.

5. De liefdadige vereenigingen van landgenooten in den vreemde moeten zooveel mogelijk gesteund worden èn door hare eigen regeeringen èn door die van het land waar zij gevestigd zijn.

De heer van Overberghe gaf in de vergadering een verkort overzicht van zijn rapport en drong aan op de wenschelijkheid der instelling van een diplomatieke actie om tot internationale overeenkomsten te komen ter bereiking van de uitgesproken wenschen; aan het eind der vergadering deelde dan ook een ambtenaar van het Deensch Ministerie van Buitenlandsche Zaken mede, dat door de Deensche Regeering het initiatief zal genomen worden tot een diplomatieke actie.

Een zeer uitvoerige discussie volgde op de voordracht van den heer van Overberghe. De heer Hovy gaf o. a. een overzicht van de wijze waarop ons land met Duitschland deze materie geregeld had; de heer Hébrard de Superville sprak namens de Fransche delegatie adhaesie uit; de heer Nolens deed dit namens de Nederlandsche gedelegeerden.

Op Donderdag den 3den dag van het congres sprak dr. Münsterberg over de rol van de vrouw in de openbare en bijzondere liefdadigheid.

Spreker gaf een uitgebreid overzicht over den liefdadigen arbeid der vrouwen in de verschillende landen. In het algemeen wees hij er op hoe de vrouw als geschapen is voor den arbeid der liefde, hoe het voor haar een zegen is om een nuttige

werkzaamheid te vinden. Hulde bracht spreker aan de duizende en duizende vrouwen die in den loop der eeuwen voor armen en zieken geleefd hebben. In de openbare armverzorging neemt de vrouw nog een klein plaatsje in, zelfs in Denemarken, waar in den gemeenteraad te Kopenhagen 8 vrouwen zitting hebben; in het voorbijgaan werd met een enkel woord geconstateerd het groote aandeel, dat in ons land de vrouw neemt aan den arbeid der voogdijraden.

In de kerkelijke en particuliere armenzorg neemt de vrouw een groot aandeel in, ja, 't is onmogelijk hier cijfers te geven. Hoe is het verschijnsel te verklaren, dat de vrouw in de burgerlijke armenzorg nog zoo weinig medearbeidt? Spreker schrijft dit toe aan de weinige toeschietelijkheid in deze van den man. De vrouw is door haar aanleg, haar hart, haar koel verstand, haar huiselijk leven vaak meer geschikt voor de armenzorg dan de man. Voor alles is ook vorming der vrouw noodig om haar geschikt te maken voor de sociale taak; herinnerd wordt aan de opleidingscholen in Amerika en te Amsterdam en aan de opleiding tot diakonessen.

Spreker vatte zijn betoog samen in de volgende wenschen:

1. Door neiging en aanleg is de vrouw buitengewoon begaafd voor den arbeid op liefdadig gebied. Haar economische kennis, haar arbeid in het huishouden, haar zorg voor de kinderen stellen haar, meer nog dan den man, in staat om de gevallen van onderstand ieder afzonderlijk te behandelen.

2. De wetgeving is geroepen haar op elk gebied der armenzorg dezelfde plichten en rechten te geven als aan den man. Staat en gemeente moeten zorgen, dat die wettelijke bepalingen nauwkeurig worden nagekomen (door keuze en aanwijzing der vrouwen).

3. Vooral bij de kinderverzorging is de vrouw geroepen als voogdes, weezenverpleegster, lid van voogdijraden werkzaam op te treden.

4. Bij de kerkelijke en particuliere liefdadigheid moet zij, evenals bij de openbare armenzorg, haar plaats vinden vooral in de leiding van gestichten voor kinderen en vrouwen.

5. De eisch mag worden gesteld, dat de vrouwelijke jeugd met de sociale omstandigheden van dezen tijd worde vertrouwd gemaakt en onderricht geniete in de meest gewichtige onderwerpen van het openbare en sociale leven, van de hygiëne, de opvoedkunde en de kinderzorg.

Hoe dat onderwijs zal in te richten zijn, hangt af van de verschillende landen. Men moet er naar streven overal „Wohl-

fahrtschulen" op te richten; de meisjes met „höherer Schulbildung" moeten verplicht worden die scholen te bezoeken.

6. Het te hulp roepen van goed opgevoede sociale werksters bij den liefdadigen arbeid is noodig en zal niet schaden aan de vrijwillige hulp.

7. Voor de ziekenverpleging is dringend noodig het aanwenden van methodisch opgevoede hulpkrachten.
Een door den Staat in te stellen examen moet de waarborgen geven, dat de opleiding voldoende is.

Een zeer uitvoerige discussie volgde ook op dit referaat, waarbij o. a. ook mevrouw Booth—Helerg den arbeid van het heilsleger schilderde.

In de middagvergadering van dien dag sprak de heer H. Derouin over de zorg voor behoeftige weduwen met min of meer groote gezinnen; dit rapport was oorspronkelijk voorbereid door den nu gestorven heer Cheysson.
Rapporteur schilderde eerst den ongelukkigen toestand van weduwen met jonge kinderen, na den dood van den vader, kostwinner. Op haar rust toch de zorg voor de kinderen en de zorg om door arbeid haar brood te verdienen. Rapporteur wilde èn verzekering èn armenzorg gezamenlijk helpend doen optreden. In een ontwerpwet legde de heer Derouin zijne desiderata neder: weduwen met groote gezinnen (drie kinderen is een „groot" gezin) in staat om te werken, zullen onderstand genieten. De onderstand moet ook worden gegeven met het oog op de toekomst der kinderen. De onderstand moet bestaan in werk, geld en natura. Toezicht zal moeten gehouden worden liefst door vrouwelijke armbezoeksters.

In de op deze voordracht gevolgde discussie deelde de heer Hovy zijn meening op dit punt mede en schetste hoe deze aangelegenheid op een door hem geleide industrieele onderneming was geregeld.

De sluiting van het congres had Zaterdagmorgen 13 Augustus met de gebruikelijke plechtigheden plaats.
Een dag was gewijd geweest aan bezoeken van liefdadige instellingen in en buiten Kopenhagen, terwijl tallooze feestelijkheden met het congres gepaard gingen.

Bijvoegsel tot de *Nederlandsche Staatscourant* van
Woensdag 21 December 1910, n°. 298.

N°. 107.

VERSLAG *omtrent het examen voor opzichter der telegraphie, gehouden op 28, 29 en 30 November 1910.*

Samenstelling der commissie.

Ingevolge beschikking van Zijne Excellentie den Minister van Waterstaat, van 4 October 1910 n°. 3671, Afdeeling Posterijen en Telegraphie, was de commissie samengesteld als volgt:

lid en voorzitter:

A. E. R. Collette, hoofdingenieur der telegraphie te 's Gravenhage;

leden:

S. J. J. H. van Embden, ingenieur der telegraphie in algemeenen dienst, te 's Gravenhage;

P. J. H. de Jager, opzichter der telegraphie te 's Gravenhage;

R. Plasschaert, opzichter der telegraphie te Rotterdam, en

J. N. Roeterink, commies der telegraphie 1ste klasse, te Amsterdam.

Regeling van het examen.

Het examen, dat alleen mondeling werd afgenomen, had plaats in de lokalen van het gebouw van het hoofdbestuur der posterijen en telegraphie, Noordeinde n°. 154, en die der herstellingswerkplaats in de Kazernestraat n°. 3 te 's Gravenhage. Het programma, waarnaar de candidaten werden geëxamineerd, was verdeeld in de onderdeelen:

A. Natuurkunde;

B. Kennis van de bij den Rijkstelegraaf- en telephoondienst in gebruik zijnde toestellen, verbindingen en stroomloopen;

C. Aanleg en onderhoud van Rijkstelegraaf- en telephoonlijnen. Voorschriften daarbij van toepassing. Bestekken enz.;

D. Administratie;

E. Instrumentmakersvak en lasschen;

F. Seinen en opnemen van Morse-schrift.

Aantal candidaten.

Aangemeld hadden zich 5 candidaten, adspirant-opzichters der telegraphie, die allen aan het volle examen deelnamen.

Uitslag van het examen.

Van bedoelde candidaten slaagden 4, één moest worden afgewezen.

Algemeene opmerkingen.

A. Natuurkunde.

B. Kennis van de bij den Rijkstelegraaf- en telephoondienst in gebruik zijnde toestellen.

Op eene enkele uitzondering na gaven alle candidaten blijk voldoende kennis te bezitten van de leer van magnetisme en electriciteit. Met betrekking tot de kennis van telegraaf- en telephoontoestellen kan dezelfde opmerking worden gemaakt.

C. Aanleg en onderhoud van lijnen.

Dit onderdeel van het examen heeft geen aanleiding gegeven tot het maken van bijzondere opmerkingen.

D. Administratie.

Over het algemeen werd de indruk verkregen, dat in dit onderdeel flink was gestudeerd.

E. Instrumentmakersvak en lasschen.

In deze onderdeelen legden de candidaten eene ruime voldoende bedrevendheid aan den dag.

F. Seinen en opnemen.

Het bleek dat de candidaten zich in het seinen en opnemen van Morse-schrift flink hadden geoefend.

De Voorzitter der Examen-Commissie,
AUG. COLLETTE.

Bijvoegsel tot de *Nederlandsche Staatscourant* van
Vrijdag 23 December 1910, n°. 300.

N°. 108.

VERSLAG DER COMMISSIE *voor de examens ter verkrijging van diploma's van machinist-stoker en van machinist aan boord van stoom-zeevisschersvaartuigen over het jaar 1910.*

De commissie, benoemd bij Uwer Excellentie's beschikking van 29 December 1909, n°. 5893, afdeeling Nijverheid, heeft, naar aanleiding van art. 9 van het Reglement voor de visscherij-examens (machinist-stokers en machinisten), de eer het ondervolgend verslag uit te brengen.

Er hadden dit jaar 2 zittingen plaats, de eerste op 26 en 27 April en de tweede op 8 November.

Evenals het vorige jaar werden de bewijzen van bekwaamheid in smeden en bankwerken afgenomen aan de fabriek der Amsterdamsche Droogdok-Maatschappij, en het theoretisch examen in het gebouw der Maatschappij tot Nut van 't Algemeen. In het geheel hebben zich slechts 5 candidaten aangemeld, n.l. 1 voor programma A (machinist-stoker) en 4 voor programma B (machinist).

Hiervan slaagden 1 candidaat voor A en 3 candidaten voor B, terwijl 1 candidaat voor B het vereischte aantal punten niet kon behalen en dus werd afgewezen.

De vakken afzonderlijk beschouwd, hadden van de geslaagde candidaten alle voldoende in lezen, schrijven, stoomwerktuigkunde en smeden en bankwerken.

Verbandleer	onvoldoende	. . . . .	2 B.
Rekenen	„	. . . . .	1 B.
Schetsen	„	. . . . .	1 B.

Ingevolge wijziging van het examen-reglement bij Koninklijk besluit van 3 Mei 1910, werd aan 3 candidaten die in 1908 het

examen voor machinist voldoende hadden afgelegd, doch daarna waren afgekeurd, alsnog het diploma toegezonden.

Zooals blijkt uit dit en het vorige jaarverslag is de toeloop van candidaten zeer gering, waarin vermoedelijk alleen verandering zal zijn te brengen door het bezit van een diploma verplichtend te stellen.

De commissie betuigt ten slotte U haren dank voor het in haar gestelde vertrouwen.

De Voorzitter,
J. J. STOOKER.

De Secretaris,
J. J. KNOTTER.

Bijvoegsel tot de *Nederlandsche Staatscourant* van
Zondag 25, Maandag 26 en Dinsdag 27 December 1910, nº. 302.

Nº. 109.

VERSLAG *van het verhandelde op het tweede Internationaal Congres voor beroepsziekten, van 10—14 September 1910 te Brussel gehouden.*

Aan
Zijne Excellentie den heer Minister van Landbouw, Nijverheid en Handel.

De ondergeteekenden, bij Koninklijk besluit van 2 Mei 1910, nº. 58, benoemd tot afgevaardigden van de Nederlandsche Regeering bij bovengenoemd congres, hebben bij dezen de eer hierover het volgende verslag uit te brengen.

Deze congressen werden wel officieel in 1906 te Milaan gesticht, waar toen op uitnoodiging van de Italiaansche Regeering eenige afgevaardigden uit verschillende Rijken waren te zamen gekomen om het vraagstuk der beroepsziekten te behandelen, doch feitelijk eerst ernstig voorbereid op het Berlijnsche congres voor hygiëne en demographie, dat einde September 1907 gehouden werd. Op laatstgemelde bijeenkomst werd toch door hen, die zich in het bijzonder voor beroepsziekten interesseeren, besloten de Internationale permanente commissie, die den 13 Juni 1906 als uitvloeisel van het Milaansche congres was opgericht, krachtdadig te ondersteunen.

Nederland werd sinds dien in deze commissie vertegenwoordigd door den tweeden ondergeteekende. Deze commissie staat onder leiding van den Italiaanschen senator dr. de Cristoforis.

Het te Brussel gehouden congres, dat het resultaat was van de werkzaamheden dezer commissie, kon zich verheugen in eene groote internationale belangstelling. Een 600-tal leden, onder wie een 25-tal Hollanders, had aan de oproeping van het Belgische Gouvernement gevolg gegeven. Uit den oorsprong van

het congres liet zich verklaren, dat Italië zeer sterk vertegenwoordigd was. Het Italiaansch was dan ook naast de gebruikelijke hoofdtalen als officieele taal van het congres toegelaten.

Werkelijk schijnt het vraagstuk der beroepsziekten in geen land meer de algemeene belangstelling te trekken dan in Italië. Op het eerste internationaal congres te Milaan is toch in 1907 een nationaal congres te Palermo gevolgd, terwijl in 1909 een dergelijke samenkomst te Florence gehouden werd.

Het congres vergaderde niet in secties; slechts eenmaal, toen de discussies omtrent een onderwerp meer tijd vergden dan men had gedacht, had er eene splitsing plaats.

De eerste vraag: „Moet men de beroepsziekten van de bedrijfsongevallen onderscheiden, zoo ja, welke zijn de essentieele verschillen?" maakte in hooge mate de tongen der aanwezigen los.

Bij de gedachtenwisseling omtrent dit onderwerp bepaalde men zich niet tot de eigenlijke vraag, doch werd door vele sprekers reeds dadelijk de quaestie aangevoerd, in hoeverre het de taak is van den Staat, die er voor waakt, dat de nadeelige gevolgen van de bedrijfs*ongevallen* vergoed worden, om te zorgen, dat onder deze ook de *bedrijfsziekten* gerangschikt worden.

Zooals zulks meer bij internationale congressen, die het verzekeringswezen behandelen, het geval is, plaatsten de meeste sprekers zich te dien opzichte op het enge standpunt van de wetgeving in hun eigen land, en vroegen zich af, hoe daar de verzekeringsorganen ten opzichte der beroepsziekten zouden moeten handelen.

De beantwoording der eigenlijke wetenschappelijke vraag, die gesteld was, werd aldus wel eens uit het oog verloren.

Allen waren het eens over de noodzakelijkheid om de arbeiders de nadeelen te vergoeden, die uit beroepsziekten voortvloeien, doch omtrent de wijze, waarop dit zou moeten geschieden, moest men wel in verband met het bovenstaande verdeeld blijven. Men zou trouwens kunnen beweren, dat zulks niet in de eerste plaats de taak kon geacht worden van deze voor verreweg het grootste deel uit medici saamgestelde bijeenkomst.

Door hen, die althans de meest notoire beroepsziekten onder de bedrijfsongevallen wenschen te rangschikken, werd het Engelsche stelsel warm aanbevolen, dat duidelijk de ziekten noemt die als voortvloeiende uit het beroep zijn aan te merken. Dat zulk eene lijst echter moeilijk hen zou kunnen bevredigen, die, zooals enkele leden der vergadering, roodvonk bij katoenspinners en breuken bij soldaten als bedrijfsongevallen wenschen beschouwd te zien, behoeft nauwelijks betoog.

Kenmerkend bij deze 2 dagen durende discussie, was zeker

de door vele medici gedeelde meening, dat beroepsziekten in het algemeen en in het bijzonder bij den aanvang of wanneer het slechts lichte gevallen betreft, zeer moeilijk te herkennen zijn, en dat zelfs de behandelende geneesheer uiterst voorzichtig in zijn oordeel moet zijn, wanneer het er op aan komt een causaal verband vast te stellen tusschen het uitgeoefende beroep en de waargenomen ziekte.

Het verdient dan ook opmerking, dat zelfs een der medici den algemeen bekenden loodzoom, die toch door de meesten als een ontwijfelbaar symptoom van beginnende lood-intoxicatie wordt beschouwd, durfde te wraken als een eenigszins vaststaand bewijs voor zulk eene vergiftiging, want eerst als de verdachte werkman gedurende betrekkelijk langen tijd in een cliniek zou zijn behandeld, mocht men over de oorzaak van zulk een verschijnsel een oordeel vellen.

Men leide hieruit echter allerminst af, dat er niet door de vergadering zeer groote nadruk gelegd werd op de schadelijke gevolgen van het omgaan met loodhoudende stoffen.

Dr. Buschold uit Berlijn meende zelfs 19 pct. van de sterfgevallen onder de Berlijnsche schilders aan het gebruik van loodwit te moeten toeschrijven. Volgens hem heeft de ziekenkas der schilders in de Duitsche hoofdstad meer uitgegeven voor de gevallen van loodvergiftiging, dan voor alle ziekten van de ademhalingswerktuigen te zamen.

De mededeeling van onzen landgenoot dr. van Emden, betreffende zijne methode, om door het haematoporphyrine gehalte der urine een z.g. Frühdiagnose van loodintoxicatie vast te stellen, trok in hooge mate de aandacht van het congres, te meer daar ook de bekende Weensche hoogleeraar Sternberg, die zich sedert vele jaren met de studie der loodvergiftiging bezighoudt en over een groot ziekenmateriaal te beschikken heeft, groot gewicht bleek te hechten aan het onderzoek der urine op haematoporphyrine. Omtrent de door dr. van Emden verrichte onderzoekingen zijn uitvoerige mededeelingen te vinden in het Centraal verslag der arbeidsinspectie over 1909.

Wel werden er nog verschillende andere vergiftigingen, voortkomende uit het beroep, gesignaleerd (alcohol, aniline, arsenicum, zwavelig zuur, kwik, phosphorus, enz.), maar verreweg de grootste aandacht werd betreffende dit onderwerp, zoowel in de rapporten als in de discussie, gewijd aan de loodquaestie, die thans in alle landen aan de orde van den dag is.

Ook de beroepsziekten der mijnarbeiders trokken uit den aard der zaak de aandacht van dit congres. Onder deze maakten twee ongesteldheden een onderwerp van rapporten en beraadslagingen uit: de ankylostomiasis en de nystagmus.

Ons land kan er zich in verheugen, dat het voorkomen van eerstgenoemde ziekte door de krachtige maatregelen der Regeering in de Zuid-Limburgsche mijnen in zulk een hooge mate beteugeld is, terwijl de mijnworm ook bij bovengrondsche arbeiders in die streken in geenszins verontrustende wijze is waar te nemen. (Zie rapport uitgebracht door den centralen gezondheidsraad en den eersten ondergeteekende.)

Ook in het bekken van Luik en het Ruhrgebied heeft deze kwaal. dank zij het optreden der autoriteiten, haar kwaadaardig voorkomen geheel verloren. Daarentegen werd medegedeeld, dat in Italië deze ziekte nog vele slachtoffers maakt en niet zelden den dood veroorzaakt. Alle deskundigen waren het er over eens, dat het van belang is, dat, wenscht men een gunstigen toestand als in bovengenoemde streken heerscht, te bestendigen, men de genomen maatregelen niet moet laten verslappen.

Van veel minder ernstigen aard werd de oogaandoening geacht, die bij mijnwerkers onder den naam van nystagmus zeer veelvuldig voorkomt.

De discussie bracht geen licht omtrent de ware oorzaak dezer aandoening. Zoolang hieromtrent geen zekerheid bestaat, zal het wel uiterst moeilijk zijn, deze kwaal te voorkomen of te genezen.

In de vergadering werden omtrent die oorzaken wel verschillende denkbeelden geuit (overspanning, slechte verlichting, bepaalde richting, waarin het oog steeds moet staren bij den mijnarbeid, enz.), doch er bleek geen bepaalde algemeen erkende opinie te heerschen.

Een afzonderlijk punt op het programma werd gevormd door de besprekingen omtrent de voorschriften te geven bij het werken in saamgeperste lucht.

Het bleek uit deze discussie, dat de door Nederland in de Caissonwet neergelegde maatregelen een desideratum vormen, dat in verschillende landen niet alleen nog tot de vrome wenschen behoort, doch dat ook waarschijnlijk in langen tijd nog niet zou kunnen worden bereikt. De Fransche maatregelen, die wel van kracht zijn, doch, zooals uit de mededeeling van prof. Langlois bleek, nog lang niet behoorlijk worden doorgevoerd, zijn b.v. veel minder streng dan de onze.

Er was een streven bij deze vergadering, dat bij het congres van de Internationale vereeniging tot wettelijke bescherming, in September te Lugano gehouden. nog sterker tot uiting zou komen, om maatregelen te doen nemen en deze internationaal te laten vaststellen, ter voorkoming van de gevaren, waaraan helmduikers, die op groote diepte arbeiden, blootstaan. Vanwege

de Engelsche admiraliteit bestaan toch sedert 2 jaar voorschriften voor deze duikers. Zij kunnen, worden deze tamelijk eenvoudige regels gevolgd, volgens den rapporteur zonder gevaar tot ruim 60 M. diep gaan. De vergadering bleek echter niet genoeg op dit onderwerp voorbereid, om daarover eene belangrijke discussie te houden.

Een veel belovend punt van het programma was dat, hetwelk gewijd was aan de beroepsziekten, die met het oog in verband staan. Het was zeker jammer, dat de discussie over dit interessante onderwerp, dat aanleiding was geweest tot zeer belangwekkende rapporten, voor het grootste gedeelte werd beheerscht door besprekingen omtrent de reeds bovenvermelde nystagmus, over welke oorzaken de aanwezigen het niet, doch over welks onschadelijkheid zij het wel eens waren.

Met voldoening kan er op gewezen worden, dat in ons land reeds krachtens het veiligheidsbesluit van 1897 grenzen voor verlichting bestaan, onder welke men niet mag gaan. In geen ander land heeft men tot heden zulke bepalingen gemaakt. De moeilijkheid werd echter algemeen gevoeld, om een practischen, ook voor de lagere ambtenaren bruikbaren photometer te bezitten; een dergelijk instrument werd gedemonstreerd.

Gingen er bij de behandeling van dit onderwerp stemmen op, om jeugdige personen te keuren, alvorens zij in een vak treden, waarbij aan hunne oogen bijzondere eischen zouden gesteld worden, bovendien werd de vraag, in hoeverre men zulke keuringen ten opzichte van den geheelen gezondheidstoestand moet uitbreiden, uitvoerig besproken.

In het algemeen verlangde men eene verhooging van de leeftijdsgrens der jeugdige arbeiders tot 14 jaar en werd zoowel aan de periodieke medische keuring van deze, als aan het verbod om zekere vakken uit te oefenen zonder een certificaat, groote waarde gehecht.

Het congres heeft zeker nuttigen arbeid verricht; niet alleen, dat het de verschijning heeft bevorderd van zeer belangrijke rapporten, doch bovendien hebben verschillende discussies enkele gewichtige quaesties een stap nader tot hare oplossing gebracht. Toch mag de vraag gesteld worden, of er nog niet meer met deze samenkomst zou bereikt zijn, als zij niet een zoo uitsluitend medisch karakter gedragen had. Het behoeft wel geen betoog, dat de bestrijding der beroepsziekten dient te geschieden door eene innige samenwerking van geneeskundigen en arbeidsinspecteurs.

Er is toch wellicht nog meer heil op dit gebied te verwachten

van het voorkomen dan van het genezen. En wil de inspectiedienst krachtige maatregelen kunnen nemen tot voorkoming, dan dienen de medici meer dan wel eens tot heden geschiedt, niet alleen hun aandacht te wijden aan de oorzaken der beroepsziekten, doch ook de inspecteerende ambtenaren met de door hen verkregen ervaringen in kennis te stellen.

Moge het volgende congres, dat in 1914 te Weenen zal gehouden worden, ons in dit opzicht een stap verder brengen.

H. A. VAN IJSSELSTEYN.
Directeur-Generaal van den Arbeid.

E. WINTGENS.
Medisch Adviseur bij de Arbeidsinspectie.

Bijvoegsel tot de *Nederlandsche Staatscourant* van
Vrijdag 30 December 1910, n°. 305.

N°. 110.

TWEEDE VERSLAG der COMMISSIE *voor het afnemen in Nederland van het examen in de Maleische taal en in de land- en volkenkunde van Nederlandsch-Indië, aan aanstaande Europeesche onderwijzers van Gouvernements- en particuliere kweekscholen voor de vorming van inlandsche onderwijzers daar te lande, bedoeld bij Koninklijk besluit van 13 Mei 1910 n°. 58* (Staatsblad *n°. 135), over het jaar 1910.*

Aan Zijne Excellentie, den Minister van Koloniën.

De bij uwe resolutie van 21 Mei 1910, afdeeling D, n°. 49, benoemde commissie tot het afnemen van genoemd examen bestaat uit de heeren: Ch. A. van Ophuysen, A. W. Nieuwenhuis en J. C. G. Jonker, allen hoogleeraar aan de Rijksuniversiteit te Leiden, eerstgenoemde als voorzitter en laatstgenoemde als secretaris.

Ingevolge van het bepaalde in genoemd Koninklijk besluit werd na aankondiging in de *Staatscourant* het gemelde examen afgenomen op Zaterdag 3 December, Maandag 5 en Dinsdag 6 December (3 en 5 December schriftelijk, 6 December mondeling).

Het examen had plaats in een der lokalen van het gebouw aan de Kloksteeg te Leiden.

Het examen, dat geheel op dezelfde wijze als in Indië gebruikelijk is, werd afgenomen, werd afgelegd door twee candidaten; die slaagden, respectievelijk met de volgende cijfers:

Maleisch	7.	—	7.
Land- en volkenkunde	7.	—	6.

Namens de Commissie voornoemd,

J. C. G. Jonker, *Secretaris.*